IMPRIMERIE PIERRE LAROUSSE

RUB NOTRK-DAMK-DHS-CHAMP.') O

COMMENTARIA

IN

SCRIPTURAM SACRAM

IL P. CORNELII A LAPIDE

E SOCIETATE JESU,

SANCTÆ SCRIPTUR.-E OLIM LOVANII, POSTEA RO.MÆ PROFESSORIS,

ACCURATE RECOGNOVIT AC NOTIS ILLUSTRAVIT

JOS. MAX. PERONNE

CANON. HONOR. ET PAItOCU. UKCANC'S IIlUtCPMS SL'KSSIONKNSIH, OHM HCUIPTVR.R XACIt.fi PROFBASOK

---------- © ----------

EDITH) NOVA

accurate expurgata mendis ouæ in priorem irrepserant

TOMUS DEGIMUS QUARTUS

COMPLECTENS FXPoXITIoNF.M I.ITTHRALItM IT MOliillM

IN ABDIAM, JONAM. MIGIIÆAM. NAHÜM

IIABACUC, SOPHONIAM. AGGÆUM. ZACIIARIAM. MALAGHIAM

LIBRARY
of tbc Missionaries of the S. Heart,
NATICK, R. 1.
PARISHS

APUD LUDOVICUM VIVES, BIBLIOPOLAM EDITOREM

13, VIA VULGO LICTA DELAMUÍIE, 13

M DCCC LXX IV

COMMENTARIA

IN

ABDIAM PROPHETAM.

------ LIBRARY——:
of the Missionaries of the S. Heart,
NATICK, R. |.

ARGUMENTUM.

Dorotheas, episcopus Tyri, qui sub Constantino Magno vixit, cl sub Juliano Apostata grandevos annorum 107 inter tormenta martyr obiit, lib. *De Vita cl morie Prophetarum* : « Abdias, inquit, iste cx (erra Sichem agro Belhacaram, fuit discipulus Elite, et cum illius nomine multa passus esset, servatus est. Tertius fuerat ex quinquagenariis, cui Elias pepercerat, dcscenderatquc ad Ochoziarn ; ac ministerio regis sui postea relicto, prophetia gratiam aquisivil, mortuusque est, ac sepultos cum patribus suis. » Eadem habet S. Epiphanius in *Vita Abdiœ*. Audiet S. Hieronymum hic: «Hunc (Abdiam) aiunt esse Hebraum, qui sub rege Samarite Achab, et impiissima Jezabel, III *Reg.* xvii!, 12, pavit centum prophetas in specubus, qui non curvaverunt genu Baal. Hic igitur, quia centum prophetas aluerat, accepit gratiam prophetalem, et de duce exercitus iit dux Ecclesia.» Additque : « Sepulcrum ejus usque hodie in Sebaste (ubi et Eliseus et Joannes Baptista sepulli sunt) venerationi habetur, qua olim Samaria dicebatur. Hanc Herodes in honorem Augusti Casaris, græco sermone vocavit Sebastcn, » id est Augustam. Ubi nota S. Hieronymum non dicere hoc ex se, sed ex Hebraorum sententia : ex qua sequitur Abdiam vixisse et prophetasse tempore Elia, sub Achab rege Israel et Josaphat rege Juda, cl fuisse primum omnium Prophetarum qui sua oracula scripserunt. Hanc Hebraorum sententiam sequuntur, vel potius citant S. Dorotheas, S. Epiphanius, S. Isidoras, Eusebius in *Chronico* (sed mendose mendo librariorum, ail S. Augustinus lib. XVIII Dc *Civit.* xxxi), Clemens Alexandrinus, I *Strom.,* Rupertos, Hugo, Lyranus, Sanchez et a Castro in Protendo, lib. IV, cap. ui. Addit ex Hebræis Mariana, Abdiam hunc esse tertium pentacontarchum, quem Ochozias misit accitum Eliam; cui supplici Elias pepercit, IV *Reg.* i, 13. Inde enim videtur renuntiasse aula, adhæsisso Elia, totumque se Deo tradidisse, ac idcirco donum prophetia assecutus. Imo nonnulli censent Abdiam esse Obdiam, quem Josaphat rex misit, H *Paral,* xvii, 7, cum Michæa ct aliis, ut docerent in civitatibus Juda. Unde Septuaginta ibi pro 05-*diam* legunt *Abdiam.* Verum ille Obdias dicitur fuisse princeps, non propbeta : unde alius fuisse videtur ab hoc nostro Abdia (I).

Abdias in discieuæ?

(1) In definiendo tempore, quo hanc prophetiam edidit Abdias, valde inter se dissentiant interpretes. Dissennane etiam in eo, utrum cum Abdias in variis locis concinat cum Jeremía, in suos usus converterit Abdiam, au Abdias Jeremiam.

Quoad *primum* , abi inter quos D. Calme!, Jahn, Schnurrcr, Rosenmuller, De Wette, Ilendewerck, hanc orationem editam fuisse post Hierosolymam a Chaldæis capiam et vastatam existimant, scilicet post annum ante Christum 599. Hac [Mitissimum ratione nituntur, quod Abdias ut jam factas narrat, injurias Judæis ab Idumæis illatas in expugnatione Hierosolyma, antequam Nahuchodonosor ipsam Idurcæam subegerit. Quod argumentandi genus non est inexpugnabile : nam *primo,* concedimus Abdiam de expugnatione cl vastatione Hierosolyma tanquam jam factis loqui, asserine potest illum intendisse devastationem a Chaldæis illatam Y Longe sane abest ut de hoc puncto omnes interpretes et critici inter se conveniant. Grotius et lluelius de antiquiori vastatione hic agi putant. Quibus consentit Maurer, qui post Jsger *(Ucbcr das Zeilaller Otadja's,* Tubing. 1837), has probationes cx historia producit : « Indicari quidem iis quæ vers. 11-14 contineantur, expugnatam esse urbem Hierosolyinitanam ab hostibus, eaque occasione Idumsos hostilem in Judíeos animum prodidisse. Sed variis temporibus jam antea urbem ab hostibus direptam et expugnatam esse. Direptam esso ab Ægyptüs regnante Rechabeamo, I *Reg.* XIV, 25 et seqq.; II *Chron.* xu, 2 etseqq., a Philistœis et Arabibus regnante Joramo, H *Chron.* xxi, 16 cl seqq.; ab Joaso, rege IsracliUrum, regnante Amasia, II *Chron.* XXV, 22 ct seqq., expugnatam, parte incolarum m exsiltum abducta a Cbaldæis regnante Joakimo, H *Reg.* h iv , I etseqq.» cl mox Herum ab iisdem regnante Joachino, H *Reg.* XXIV, 8 et seqq. Ad Idumæos vero quod pertineat, eos omni tempore infensissimos Judæorum hostes luisse. Conferenda imprimis esso quæ in *Joci,* iv, 19; *Amos* i, II etseqq., de Idumæts dicta legantur mullo atrociora iis tjuæ de iisdem Idmnæis halieanlur in hac Obadiæorationo.Tomere igitur de ultima regnanteZedekia facta a Chaldæis expugnatione cogitari, nisi certa illius temporis reperiantur vestigia. » *Secundo,* consectaria quæ inde educunt Maurer cl Jæger, qui talia vestigia reperir! negant, non accipimus, cl supponendo hic agi de expu-

Tofum ergo fundamentum hujus opinionis, nimirum <piod Abdias fuerit pentacontarchus Achab regis Israel, nititur traditione Hebraeorum. Hæc autem traditio incerta est cl dubia. Nam R. David et R. Abraham dicunt non constare quo (empore prophetaverit Abdias.

Kr r*n- ¿*<l*** Probabilius ergo alii censent Abdiam longe posterius vixisse et prophetasse, nimirum sub Joalhan, Achaz et Ezechia regibus Juda, ac fuisse coævum Osee, Jooli, Amos et Micliææ propiletis, uti asserit S. Hieronymus, initio comment, *in Osee;* Theodorclus, Cyrillus hic, Ribera in Proœmio, preludio 2, et abi. Probalurhæcsententia, primo, quia Oseo communiter ponitur primus Prophetarum, juxta illud : a Principium loquendi Domino in Osce, » cap. r, 2. Osce autem empii prophetare sub Ozia cl Joalhan, ut ibidem dicitur. Ergo Abdias non fuit primus, nec sub Josaphat, sed sui) Joalhan prophetavit. *Secundo,* quia Abdias ail vers. l : « Audivimus a Domino, » scilicet egu ct Isaías cap. xxr, ct Amos cap. i, 11, stragem Iduinœæ. Ergo Abdias non antecessit Isaiam et Amos, sed cis fuit contemporaneus. *Tertio,* si Abdias propheta fuisset pentacontarchus Achab regis, utique hoc non tacuisset Scriptura nec Josephus, dum historiam illam Achab et Abdiæ fuso enarrant. *Quarto,* si Abdias sub Josaphat prophetasset, prodixisset cladem Idumæœ viciniorem, nimirum factam ab Amasia rege Juda, IV *Reg.* XIV, 17. Jam autem cam non predial, sod illom dunlaxal quœ facta est a Chaldœis. Ergo post Amasiam, sub Joalhan prophetavit; præserlim cum non multo ante tempora Josaphat, Idumæi vastati et subacti sint a Davide, HI *lletj.* cap. xi, 13, ut non eguerint Propheta, novoque excidio. *Quinto,* quia projihelia Amos eadem pene est cum prophetia Jeremiæ contra Idunueos, cap. xlix, 24. Ergo sub tempora, non Elice, sed Jeremiæ prophetasse videtur. *Sexto,* quia a tempore Elico el Josaphat usque ad excidium Judææ el Idumææ per Chaldæos, /luxerunt 300 anni. Quis credat Abdiam, omissis aliis vicinioribus cladibus, prophetasse excidium Idumæœ posi trecentos annos futurum? Deus ergo videtur Idumœos per Davidcm, Amasiam cl alios castigare voluisse : verum cum eos hisce flagellis emendari non videret, per Abdiam intentavit eis plenum ullimumquo per Chaldæos excidium. Porro causam excidii assignat eamdem quam Amos et Jeremías, nimirum odium inveteratum cl internecinum Idumæorum contra Judíeos, adeo ut ab hostibus profugos occiderint, vel spoliarint, imo Chaldæos in expugnatione Hierosolymæ opibus armisque adjuverint. Quocirca eis idem ab eisdem Chalda is exitium jure talionis intentat : Judæis vero reditum e Babylone, et felicitatem tum temporalem, tum spiritualem sub Christo pollicetur. Ha S. Hieronymus, Theodorclus, Remigios, Rupertos, Albertus, Vatabliis, Hugo ct alii. Id ita accidisse patet : nam Nabuchodonosor anno quinto post excisam Jerusalem, qui fuit annus regni ejus 23, invasit cl vastavit klumæam, uti narrat Josephus lib. X *Antiquit.* cap. xi. Rursum Idumœos adjuvisse Chaldæos in excidio Jerusalem, ideoque excisos esse patet III *Esdræ,* iv, 45 : « Et lu, ail, vovisti (edificare templum quod incenderunt Idumæi, (piando exterminata est Judæa a Chaldæis. *n* El *Psalm,* caxxvi, 7 : « Memor esto, Domine, filiorum Edom in die Jerusalem, qui dicunt : Exinanite, exinanite usque ad fundamentum in ea. i» Addii R. Salomon Abdiam fuisse Idumæum, idcoque ad Idumœos missum, ut scelera suæ gentis liberius argueret : «Dicunt, inquit, Rabbini Abdiam proselytum esse Idumæum. Dixit ergo Dominus : Ex ipsis adducam adversus eos. Veniet Abdias, (pii vixit inter duos impios, Achab et Jezabel, neque imitatus est mores eorum, et sumet pœnos de impio Esau, qui vixit inter duos justos, Isaac et Rebeccam, et non est imitatus opera eorum. » Idem tradit R. David hic, qui prolude Abdiæ applicat illud Hebreoruin adagium : « Ipsuinmct cochleare quod artifex exsculpsit, comburit os ipsius acri sinapi ; » quod dicere soient in artifices, qui ex opero suo damnum aut molestiam capiunt. Sic enim Abdias cum esset Idumæus et propheta, tamen Idunueorum, hoc est gentis suæ, predixit excidium; unde ex suo artificio, puta cx prophetia, videtur damnum passus.

gnaiione Hierosolymæ, Jcchoní© tempore, concludine, licet illam jam preterìUni esse tempore quo prophetaverit Abdias! Quis enim interpretum nesciat prophetas a Spiritu Sancto in remotissima tempora velul abludi, lutura Unquam preterita describere !

Quoad *mundum,* ad Jcrcrnir illam in Idumœos orationem, cap XLil, 7-H, quod allinet, longo probabilius eM, inquiunt Maurer, Jœgcr cl doctor Schegg *(Dictionnain tncyclo/Mique de la Théologie catholique.* ari. zíl/-íílíu), propositum iutssc Jeremiæ Abdiam, non Abdiæ Jercmiam; undo sequitur, inqail Schegg, Abdiam Jeremía mulio anu luiorem es e. Nam Jeremías bene potuisset iterum edere prophetiam veterem, ct pene jam in oblivionem deductam, non autem coævi Propheto vaticinium. Addit Schegg Abdiam Joclis prophetiam imitatum fuisse, undo concludit ambos eadem Juda et Ilierooolyms fata prodicere, et Abdiam Jucle ¡nulo juniorem fuisse Pono, inquit Idem auctor, cum Joci vaticinium ad calamitates quas sub Joramo Juda ct ilicnro lyma pertulerunt, pertineat (839-883), illud scriptis mandanet, rege Joa ælalcm minorem agente (878-838). Si Abdiam aliquot annis juniorem Jocle accipimus, Idumæa potuit et non temei, regnante Joa, odii cl inlmicitiæ contra Judaxis lilwre indulgere, quam quidem crudelem vindictam nostrum vatem in hac prophetia retrapcxlsso dicemus. Subjungimus more nostro breviorem indicem poti«5imorurn saltem interpretum qui peculiaribus scriptis Alxlum illustrarunt.

Inter catholicos : Hagonem a S. Victore, Mulinum del Cantillo, in-4% 1536;Ludovicum de Leone, in-V, 1589.

Ex acatholicis interpretibus : Salomon Gemer, 1618; Joan. Leucen, US7; Aug. Pfeffer, 1660, In-0; Ludov. M eh Crocias, 1673, in-V; Georg. i'rid. Heupclius, 1699 ; Petrus Abresch, 1757; Joh. Gottlob. Schrocr, 1766; Christ. Frid. Sdmnrrcr, 1787, 1790 ; Fnd. Plum, 1796; H. A. Gruurn, 1799.

Verum S. Dorotheas, Epiphanias cl alii inilio citali tradunt Abdiam fuisse Judæum, pula Sichi-initmn, sicut el ruderi Prophète fuere Judiri. Scribit S. Hieronymus in *Epitaphio S. Paula,* ipsum in Samaria, rivo Sebaste visisse sepulcrum Eiisei, Abdia; et Joannis Baptista*, « ubi multis, inquii, intremuit consternata mirabLbus : namque cernebat variis dæmones rugire cruciatibus, et ante sepulcra sanctorum ululare homines more luporum (notent hoc nostri hagiomachi) vocibus latrare canum, fremere leonum, sibilare serpentoni, mugire laurorum; alios rotare caput, el post tergum terram vertice tangere, suspensisque pede feminis votus defluere in faciem. j› Ascriptus est Abdias catalogo Sanctorum dic 19 novembri*.

Abdias Cbruu

Porro *Abdias* hebraico idem est quod servus nom*nc rcprcescntel Christum, qui formam servi induit, Dciquc servus vocatur *Isaia* x l u , 1, aitS. Hieronymus, quiet in Proœmio asserit so juvenem ante triginta annos scripsisse in Abdiam, cumque mystice exposuisse ; quod redarguit, eo quod primo tradi debeat sensus litteralis Prophète, eiquo deinde congrue inaedificari sensus mysticus. « Infans, ait, eram, necdum scribere noveram, titubabat manus, tremebant articuli. Nunc ut nihil aliud profecerim, saltem Socraticum illud habeo : Scio quod nescio. » Et mox : a Libere profitebor, cl illud fuisse puerilis ingenii, et hoc inaturæ senectutis. »

Rursum omnium Prophetarum brevissimus est Abdias et minimus, « versuum supputatione, non sensuum, » ait S. Hieronymus et ex eo Ribera. Homines, inquit, pusilli ita ingenio el arle prussiani, ut locus proverbio datus sit, m ; ¿ id est *anuas gui longus,* Aristoteles, in *Physlagnum.:* «Parvi valde acuti sunt, inquii, motu enim sanguinis parvum locum continente, motiones ([noque valde velociter accedunt ad sa* pere. Qui autem sunt valde magni, tardi: motu enim sanguinis magnum locum continente, motus tarde accedunt ad sapere. » Ex quo recte *Ecdi.* cap. xi, 2 : « Non laudes virum in specie sua, neque spernas hominem in visu suo. Brevis in volatilibus est apis, et initium dulcoris habet fructus illius. » Quid de bombycibus, quid do muscis el apibus dicam? Sane S. Augustinus, lib. De *buuLus anunabus contra Alanichaos,* cap. ili et 1Y, non dubitat asserere muscam pnestanliorem esse sole : quia animam, vitam, motum, organaque omnia viventium habet, quibus caret sol. Ita res parvæ plus vite et vigoris habent quam magna*. Quid remoram recenseam, qui, cum sit parvus pisciculus, ingentes naves valido vento actas sistit ct remoratur, si se eis applicet et affigat? Ha Deus excelsus in rebus parvis suam virtutem, sapientiam et magnitudinem ostendit. Abdias, inquit Hugo do S. lictore (qui in Abdiam scripsit more suo acute et argute, sed mystice), «sermone simplex, ct sensu multiplex : ranis in verbis, sed copiosus in sententiis, juxta illud *Eecli.* xx : Sapiens verbis innotescit paucis. Prophetiam suam lilleralitcr adversus Idumœam dirigit, allegorica contra mundum, tropologice contra carnem stylum suum acuit. Salvatoris typum gerens, ipsius adventum subtiliter introducit per quem mundus destruitur, per quem caro atteritur, per quem libertas redditur, m Quocirca merito Isidoros, lib. *Allegor. S. Script. :* «Alalias, impili, id est servus Domini, inter omnes Prophetas brevior numero verborum, sed gratia mysteriorum æqualis. » Unde Abdiam ad verbum pene imilalur Jeremías cap. XLix, 23 ct sequentibus.

CAPUT UNICUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Idiimaorum superbiam arguit, quod in rupe siti putarent se invincibiles : unde ex ca se illos per Chaldœos detra'turum minatur. Secundo, vers. 10, *excidii ejus causam assignat, quod in fratres suos Jiidxos, ab hostibus afflictos, inhumani fuerint ct crudeles. Tertio, vers.* 17, *Sionidis, id est Judceis, e Babylone reditum et imperium pollicetur, nimirum quod per Machábaos Idumceis, Philistceis, vicinisque gentibus, ac multo magis per Christum iisdem totique australi plaga: dominabuntur* (1).

1. Visio Abdiæ. Ilæc dicit Dominus Deus ad Edona : Auditum audivimus a Domino, ct legatum ad gentes misit: Surgile, ct consurgamus adversus eum in prælium. 2. Ecce parvulum dedi te in gentibus : contemptibilis tu es valde. 3. Superbia cordis tui extulit te, habitantem in scissuris petrarum, exaltantem solium tuum ; qui dicis in corde luo : Quis detrahet me in terram ? 4. Si exaltatus fueris ut aquila, ct si inter sidera posueris nidum tuum : inde detraham te, dicit Dominus. 5. Si fures introissent ad te, si latrones per noctem, quomodo conticuisses? nonne furati essent sufficientia sibi? si vindemiatores introissent ad te, numquid saltem racemum reliquissent tibi? G. Quomodo scrutati sunt Esau, investigaverunt abscondita ejus? 7. Usque ad terminum emiserunt te : omnes viri foederis tui illuserunt tibi : invaluerunt adversum te vivi pacis tu® : qui comedunt locum, ponent insidias subter te : non est prudentia in eo. 8. Numquid non in die illa, dicit Dominus, perdam sapientes de Idumæa, ct prudentiam de monte Esau? 9. Et timebunt fortes tui a meridie, ut intereat vir de monte Esau. 10. Propter interfectionem, ct propter iniquitatem in fratrem tuum Jacob, operiet te confusio, ct peribis in æternum. 11. In dic culi stares adversus cum, quando capiebant alieni exercitum ejus, et extranei ingrediebantur portas ejus, et super Jerusalem mittebant sortem : tu quoque cras quasi unus ex eis. 12. Et non despicies in die fratris lui, in die peregrinationis ejus : et non lætaberis super filios Juda in die perditionis eorum : ct non magnificabis os tuum in die angusti®. 13. Ncque ingredieris portam populi mei in die ruin® eorum : neque despicies et tu in malis ejus in die vastitatis illius : ct non emitteris adversus exercitum ejus in dic vastitatis illius. 14. Neque stabis in exitibus ut interficias cos qui fugerint : et non concludes reliquos ejus in dic tribulationis. 15. Quoniam juxta est dies Domini super omnes gentes : sicut fecisti fiet tibi : retributionem luam convertet in caput tuum. 16. Quomodo enim bibistis super montem sanctum meum, bibent omnes gentes ju-

(1) Posi inscriptionem qu® continet Dei locutionem ct gentium excitationem , vel a Deo repetitam , vel ab .diis etiam prophetis usurpatam, I ; sequitur argumentum sermonis duplex, alterum judiciale contra Idumaeos, alterum paraclcticum ad Hebræos.

Idumaeis, primo, denuntiat rnala lutura, *primo,* redaetionem ad sortem aliis gentibus inferiorem, 2; *secundo,* castigationem superbia vane confidentis in regione inaccessa, 3, 4; *tertio,* direptionem omnium ct consummatam exspoliationem, reddita ratione cur deprædatio Idumaeorum furibus tribui non ponit, 5, G; *quarto,* conversionem foederatorum in hostes, *l ; quinto,* inopiam consilii et timorem panicum, 8, 9.

Secundo, indicat causam horum malorum, hsc *primo,* univenim statuitur in injuria populo Dei illata, 10; cvndt, tuigdlalim exponitur data *primo,* per societatem cum hostibus Judæos vexantibus initam, 11 ; *secundo,* per contemptum, malevolam Lrtitiam,ct subsannationem Judæorum devictorum, 12; *tertio* , per conjunctam operam in expugnandis urbibus et vastandis agris Judæorum, 13 ¡*quarto,* per interceptam Judæorum fugam, 14.

Tertio , comprobat justitiam in hoc judicio, *primo,* quia par pari redditur, 15; *secundo,* quia pro iisdem delictis similes pennas reliqu® gentes referunt, 16.

In secunda parte quasi paraclctlca ad Hebræos, iis promittuntur,

Primo, restitutio Hicrosolymæ, templi, ct possessionum pristinarum, 17.

Secundo, victori® de Idumaeis, 18.

Tertio, recuperatio totius Pâlæstinæ, 19.

Quarto, dilatatio limitum regni, 20.

Quisto, securitas conservanda a ducibus cl a Deo, 21.

giter : cl bilicai, ct absorbebunt, et erunt quasi non sini. 17. Et in monte Sion erit salvatio, et erit sanctus : et possidebit domus Jacob eos qui se possederant. 18. Et erit domus Jacob ignis, ct domus Joseph flamma, et domus Esau stipula : et succendentur ¡neis, et devorabunt cos : cl non erunt reliqui® domus Esau, quia Dominus loculus est. 19. Et hæredilabunt bi qui ad austrum sunt, montem Esau, et qui in campestribus Philistiiin • ct possidebunt regionem Ephraim, cl regionem Samariæ : el Benjamin possidebit Galaad. 20. El transmigratio exercitus hujus filiorum Israel, omnia loca Chananæorum usque ad Sareptam : cl transmigratio Jerusalem, quæ in Bosphore est, possidebit civitates Austri. 21. Et ascendent salvatores in montem Sion judicare montem Esau : et erit Domino regnum.

Ver», i. 1. Visio Aiid i.r . — Visio vocatur prophetia, videns Propheta. Eaiudcm mox vocat *auditum.* Causas dedi *Isaiœ* i, 1.

ll.ee dicit Dojiixvs Dels ad Edom. — Hebraice, *Leedom,* id est *de Edom,* vel *ad Edam.* Esau, frater Jacobi gemellus, dictus est Edom , quia rufus; et Seir, quia pilosus : hinc posteri ejus, puta populus Idumaeus ab eo prognatus vocatur pariter Judal Edoni, ct Seir. Porro Ilcbræi tam antiqui, teste Hmm S' Hieronymo, quam moderni, ut R. David, R. Salomon et similes, constanter asseverant Iduin.eos cMo itonunoí, esse Romanos. Primo, quia *Edom,* cl per aphtpcur ? resini Duma, csl Roma, si litteram *l in vicinam **i** commutes; *secundo,* quia tradunt ipsi, hoc est tingimi, Julium Caesarem primum Romanum imperatorem fuisse Idumaeum. Addunt alii .Eneam fuisse Idumæum, atque cx Idumaea venisse in Ægyplum, indo in Libyam, inde Carthaginem, inde in Italiam, ibique Albam, ex qua prognata est Roma, condidisse. Ita refert Arias. Origo hujus opinionis, id est fabula?, fuisse videtur excidium, quod Judffii passi sunt a Tito et Romanis; inde enim Romanos, quasi hostes infensissimos vocaverunt novos Idumaeos. Consequenter, cum fideles et Christiani vocentur Romani, a suo capite Romano Pontifico, et Romana Ecclesia, quæ matrix est omnium Ecclesiarum; hinc Judaei per Idumæos accipiunt Christianos, quos ex odio Christi infensissimos pariter hostes suosæstimanl. Quare quaecumque contra Idumaeos ab Abdia aliisquo Prophetis dicuntur, censent dici contra Christianos, ac proinde exspectant suum Messiam, qui hoc imperium Romanorum, id est Christi ct Christianorum, evertat, ac judaismum restituat, Judieosquc opibus et honoribus quasi alter Salomon ditet cl exaltet. Ita refert Burgensis hic, et Calatinus lib. IV, cap. xvm. Atipie hæc est causa immanis odii in Christianos, quod eis quasi innatum videtur. Verum hoc eorum somnium (uti vocat S. Hieronymus) confutant omnes historia» Græcorum, Latinorum, ct omnium gentium, quæ Romam a Romulo Italo et Albano conditam, Julium Caesarem cx familia Julia Romana prognatum, Æincam Trojanum fuisse, non Iduma-um, a«serunt. Porro quantum Alba et Roma distent ab Idumæa sciunt omnes. Ridiculum vero est quod *Duma* transforment in *liorna.* Litter® enim *resç* et *daleth,* licet charactere sint similes, sono tamen ct sensu sunt dissimillimae. Perinde ergo faciunt, atque si *Cyrum* transformes in *Irum, medirum* in *mendicum, matres in mares,* ac (quod in metalhesi earumdem litterarum r et *d* plane simile est), si *Medum* in *merum, modum* in *morum, sedes* in *seres* transmutes. Longe facilius ct pronius Idumæos transformes in Judæos, praesertim cum lii illorum sint fratres ; utrique enim prognati ex Jacob et Esau fratribus, atque sede et regione sint vicinissimi. Quocirca Judæos mystice vere esse Idumæos jam ostendam.

A<l litteram ergo hic, non Romanos, non Italos, sed Idumæos, id est posteros Esau, degentes in montibus Idumææ juxta Judicam, Aj»» omtidem ct Moabilidcm, accipe.

Mystico, Idumaei sunt infideles hostes populi Mysiico fidelis, pula Judivi, pagani, hærctici. Sicut enim Jacob fidelium, sic Esau et Idumæi infidelium sunt *u~,l J typus, uti docet Apostolus, *Horn.* ix, 7 et 13. Ita Eusebius lib. \ *Demons Ir.* cap. xxiv, Thcodoretus, Rupertos, S. Hieronymus, qui et cx etymo nominis analogiam affert : «Idumæa, inquit, terrena interpretatur, et propter colorem rubrum, cruenta quoque intelligi potest. Idcirco Salvator reportans ad Patrem de mundo victoriam, quando angeli conclamabant : Aperite portas princL pes vestras, cl introibit Rex gloriæ, et in Isaia stupentes interrogabant : Quis est iste qui ascendit do Edom fulgida veste de Bosor? lue formosus in stola candida, etc., ipso loipiitur in triumpho, exponens palmas crucis suæ : Torcular calcavi solus, et de gentibus non est vir mecum. »

Tropologice idem S. Hieronymus : « Sunt, ait, Tropob. qui Idumæain ad carnem referunt, et adversus guxj-ia* illius pugnam animam æstimant provocari, ul®*l mortificantes membra nostra super terram, furnicalionem, immunditiam, passionem, aeternam CK°* in Christo victoriam consequamur. » Nam fratres Jacob ct Esau, assiduo inter so luctantes, sunt anima ct caro, a Caro enim concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem, d Gafa'. V, 17.

Rursum, Hugo de S. Victore : « Edom, ait, est terrenus, Esau sanguineus, Seir pilosus : sanguineus peccatis, pilosus negotiis, terrenus curis sanguineus mundus utique in idololalris,pilosus

in hœrelicis, Icrrcnus in carnalibus et pseudo-christianis. » Et inferius ad vers. 17 : « Jacob ter luctatus esi cum Esau fratre suo, semel cum angelo. *Primo* in utero, *secundo* de lentis edulio, *tertio* de benedictionis paternæ oraculo. Noster Jacob, id est luctator Christus, 1er jam luctatus dicitur contra diabolum, quarto luctaturus pro certo creditur. *Primo* in utero, *secundo* in patibulo, *tertio* in sepulcro, *quarto* in extremo judicio contra agmen hædonim et semen pessimum. In utero immunitate peccati, in patibulo acquisitione glori® et honore regni, in sepulcro immortalitate vit® et gloria triumphi, in judicio jure victori® et rigore juslitiæ. » Et mox : « *Primo* luctatus est pro te, ut tu diaboli fastum et ejus regna vinceres; *secundo,* ut mundi luxum et gloriam superares; *tertio,* ut carnis concupiscentiam et petulantiam sensuum expelleres : *ultimum* vero faciet luctam, ut, praefatis omnibus spretis, victor possideas glori® coronam, n

Auditum» —- Nota *primo* hæc esse verba non Dei. sed Prophet®, ut patet *Jcrem.* xlix, l i, ubi eadem verba ex Amos usurpat sibique applicat. I nde sequitur hic esse hyperbaton, id est inversum ordinem. Nec enim hæc verba cohærent cum proximo procedentibus. Sic ergo totus hic versus ordinandus est : « Visio Abdi® ad Edom. Auditum audivimus, ct legatum ad gentes misit. Surgite, ct consurgamus adversus cum in pnelium. Hire dicit Dominus Deus : Ecco parvulum dedi te in gentibus,» etc. (1). Verba enim Dei sunt hæc : « Ecce parvulum dedi te. » Verba autem Prophet® sunt : « Auditum audivimus, » etc* \ut certe hæc verba : « Auditum audivimus, » etc., parenüiesi intercipienda sunt, </. d. « Hæc dicit Dominus, » idque scimus, quia « auditum audivimus n ab eo. Ha Vatablus, idque expeditius ct planius videtur. *Secundo, auditus* metonymicc ponitur pro re audita. Unde Chaldæos vertit, *nuntium;*Tigurina, *rumorem;* Vatablus, *famam. Tertio,* non dicit, *audivi,* sed *audivimus, q. d.* Non ego solus, sed mulli Prophetic inecuin hæc Dei contra Idumæos decreta audiverunt, vel mox audient, pula Isaías, cap. xxi, It ; Arnos, cap. i, <l ; Joel, cap. in, 19; Jeremías, cap. xlix, 7; Ezechiel, cap. xv, 31. Ita S. Hieronymus, Remigios, Ubertus, Hugo, Lyranus, Clarius cl Arias. Septuaginta tamen vertunt in singulari : *Auditum audivi a Domino,* et sic habet Jeremías cap. xlix, U. Vndc Rugo putat, *audivimus* plurale, poni pro «•iugulari *audivi.* Sensus est, *q.d.* Audivimus a Deo hoc nuntium, vel Deus nobis annuntiavit se misisse legatum ad gentes, qui cis diceret : Surgite, armate vos ad bellum, ut conjunctis viribus et armis, Idumæos invadamus et va>temus; •o enim *surgite,* non est vox gentium se invicem excitantium ad bellum, uti volunt Arias et Vaiablus; sed est vox legali, sive Dei, qui per legatum gentes excitat, ut seenni consurgant in prælium conira Idumæos. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Remigios et Lyranus, idque patet ex ipsa serie narrationis et verborum contextu.

Legatum ad gentes misit. — Quieres, quis hic legatus ? Albertus et Arias censent fuisse legatos quos Nabuchodonosor misit ad gentes vicinas sibique subditas, ut, conjunctis armis, invaderent Idumæam; *secundo,* Hugo, Dionysius cl a Castro censent fuisse angelum, sive bonum, sive malum, a Deo missum ad Chaldæos, ut eos concitaret ad excidium Idumæorum , juxta illud *Psahn.* lxxvii, 49 : « Immissiones per angelos malos;» *tertio,* simplicius ct planius dicemus esse catachresin, qua ipsa motio ct concitatio Dei vocetur *legatus, q. d.* Deus concitavit Chaldæos ad bellum Idumæis inferendum, perinde ac si legatum ad eos misisset. Ita Lyranus, Hibera et alii. Id ita esse colligitur cx simili loco Is® œv, 26: « Et elevabit, ait, signum in nationibus procul, et sibilabit ad cum de finibus lerræ : et ecco festinus velociter veniet. » Et cap. vu, 18 : « Sibilabit Dominus muscæ, quæ est in extremo fluminum Ægypti, cl api, quæ est in terra Assur.» Ubi hæc evocatio Dei, et concitatio Ægypüorum el Assyriorum ad bellum, vocatur *sibilus,* quo evocantur et concitantur muscæ et apes. Vide ibi dicta. Verum quia hic sibilus, hæc motio et concitatio Dei fieri solet per angelos, hinc non male per legatum accipies angelos, juxta secundam expositionem. Pari modo Nisus, pugnandi avidus, dixit ad Euryalum :

Diine hunc ardorem mentibus indunt
Euryale, an sua cuique Deus Iit dira cupido?

Porro qua ratione Deus concitet roges, etiam tyrannos ad bellum, ut vindictam suam per eos, licet injustos, in gentes impias exerceat, dix *Canon.* XXXVl et XXXVH, quos præfixi Isaiæ(2).

Allegorico, hic legatus est Christus, magni consilii angelus, qui prælio vicit Edom, id est mundum, carnem, diabolum : et ad se, æque ac ad hocco suum bellum, vocavit gentes. Unde de

(I) Expositis uriis variorum sententiis (Rosenmuller, Sciinurrcri, Eicbornii, Jægeri, Ikndewerck) de hujus veru* ordinatione, «ilicet quaratinue verba : « Hæc dicit Dominus Dens ad Edom,n cum sequentibus coh ercant, 4c concludit Maurer : His verbis nihil aliud sibi vult quam : Hæc me ifficerc jusit Jova, lute divinitus monitus dicend i de Idumxis, quæ nemo non intclligit æquo apta ews ad ea quæ proximo sequuntur quam ad remotura illa: Eece, etc., verk t.

(2) Potest lotum comma sic quoque capi, *nuntium audMmus,* accepimus *a Jova,* ct jam *legatus inter populos est miisus; surgite,* agite igitur, et *surgamus* junctis viribus *contra,* etc.; sic quidem, qui fuerit ille nuntius a Jova profectus, ct quonam consilio legatus ad populos sit missus, non exprimitur; sed utrumque facile intelligilur ex iis quæ subjiciuntur *surgite,* etc. Perlucet enim ex his, nuntium intelligendinn osse de inferendo Idumæis bello , legatum vero missum esse ad excitandos ad hoc bellum populos. Quæ ratio probatur Hendewerko. Nec potest negari, simpliciorem eam et rotundiorem quam alteram scusum tundere. (Maurer.)

vocatione gentium hunc locum accipit Eusebius, lib. V *Demonstr.* cap. xxiv ; ita quoque S. Hieronymus Remigios, Rupertos, Hugo Cardinalis et Hugo Victorinos: « Legatus iste, ail Hugo Victorious, tria seenni attulit : lucem, unguentum, panem. Lucem ciccis, unguentum œgrotis, panem famelicis. Lucem exposuit in monte, panem in cœnaculo, unguentum in crucis patibulo. Christus namque mundum illuminavit, pulsa ignorantia; ipse eum satiavit, ordinata concupiscentia : idem ipsum in melius commutavit, exterminata miseria. Unde ipse in Evangelio : Ego sum, ait, via, veritas et vita; via illuminando , veritas sanando, vita felicitando, primum contra ignorantiam, secundum contra concupiscentiam, tertium contra miseriam. » Et inferius docet legatum hunc loqui caderis personis SS. Trinitatis, ac dicere : a Sorgile, et consurgamus adversus eum in praelium, » 7. d. Surgal Pater hostem l'ilio potenter prosternendo, ego surgam sapienter nescium docendo. Paler vincula solvat humanæ captivitatis : Filius tenebras illustret húmame ciccilatis : Spiritus munera suggerat ct desideria charitatis. »

Vera. *t.* 2. Ecce parvulum dedi te. — li re verba pertinent ad : « Hæc dicit Dominus Deus ad Edom. » Hic enim incipit prophetia ct vox Dei contra Edom, uti paulo ante ostendi. Vatablus, Lyranus et Hugo praeteritum *dedi* exponunt prophetice per futurum *dabo, q.* d. Ob superbiam puniam te, o Edom, teque de fastigio gloria* ct magnitudinis tum dejiciam, faciamquo parvulum. Verum melius S. Hieronymus, Theodorclus, Remigius, Hugo, Arias, Pagninus ct alii proprio accipiunt tí *dedi.* Exaggerat enim fastum Idumææ, quod, cum parvulus formatus sil a Deo , caput usque ad sidera erigere velit, quasi dicat : Feci te parvulum, tum numero, id est paucum; tum opibus, id est pauperem; tum robore, id est invalidum ct infirmum, ut vertit Chaldæus. Idmnæi enim erant siculi nostri Alpini, habitantes in monte ct petra Seir : quare exigui erant, inopes et imbecilles. Unde sequitur (Í) ;

(I) S. Hieronymi interpretationem cui astipulatur Rosenmuller, falsissimam judical Maurer post Ilendowerck, qui suam sic exponit : « Si, inquii, Idàmæi jam parvi ab Jehova redditi et valde contempti fuissent, cur, cum tanta emphasi gentes peregrine haud dubio plures, ni forte omnes, ad bellum huic populo tam parvo ct contempto inferendum excitarentur (vers. l)?Cur non gonii uni, cur non Hchræis solis permittitur, hunc populum tam comminutum internecione prorsus delere? Cum igitur tam inullæ gentes croque lauta cum gravitato ad hoc bellum gerendum oxcUonlur, inde jure concludi potest, Idumæos ex judicio Propheta; minime parvos el contemptos, sed potius putealissimos cl maximo strenuos fuisM». « Quod idem perlucet ex tota oratione, addit Maurcr. Nec mirum. Fuerunt enim revera tunc temporis potentes et opulenti Idumæi, ul quorum fines usque ad Dudancm Arabia» *(Jcrem.* xlix, 8; *Ezcch.* xw, 13), atque septentrionem versus ad Bosram usque porrigerentur *(Jercni.* xlix, 18; cf. T/ircn. iv, 21.)

Contemptibilis tü es valde. — Septuaginta : *Inhonoratus tu valde ;* Tigurina : *Vchementer despectus,* id est despicabilis, *tu;* Arabicus : *Esse parvulus appares in gentibus, et tu vilis* es *valde.*

3. Superbii cordis ili extilitte. — Chaldæos, Ven. 3. Tigurina cl alii vertunt : *Superbia cordis tui decepit te;* et sic vertit Noster *Jercm.* xlix, ift, quia hebræum KW *nasa,* si punctum ponas in dextro cornu ó* significat decipere; si in sinistro, significat efferre, extollere. Utrumque verum : nam superbia extulit, ct pariter decepit cum: speranlem enim sublimia duxit ad praecipitia. Porro superbia» causa erat quam subdit : a Habitantem in scrsui is petrarum, exaltantem solium tuum, » *q. d.* Superbis, 0 Edom, de tuo robore, quia habitas in rupe praerupta et inaccessa, quasi ob eam sis lutus ab hostium incursu cl inexpugnabilis : sed erras; Chaldad enim, Deo duce, in rupem hanc conscendent, teque indo dejicient. Pro *in scissuris* hebraico est *bcchagve,* quod Septuaginta vertunt, *in foraminibus ;* Pagninus, *in munitionibus;* Tigurina, *in cavernis;* R. David, *in gyro ct circulo,* puta in vertice rupis, ejusque rotunda circumferentia; *chagvt* enim potest deduci a Jin *chug,* id est circulus. Rursum pro *exaltantem,* hebraico est aiiO *merum,* id est *celsitudine habitationis tuce,* ut vertit Pagninus; Septuaginta tamen vertunt ut Noster, *exaltantem.* Unde videntur legisse *merim,* quod est *baioni hiphd.* Sensus est, *q. d.* Habitas, o Edom, in locis abruptis, editis et inaccessis, ibique exaltas solium, id est sedem, vel, ul Chaldieus cl Septuaginta, *habitandum* /umn/idcoque superbis, putans te esse invictum et insuperabilem. Ita S. Hieronymus. Simili modo superbiebat Arimazes, qui in Sogdiana regione rupem inaccessam cum triginta armatorum millibus insidens, rogatus ab Alexandro Magno ut sese dederet, eum irrisit, rogavilquo « an Alexander volare posset?» Cui Alexander : « Faciam, inquit, proxima nocte ul credas Macedones volare posse. » Igitur trecentos juvenes fortissimos ingentibus promissis excitatos, noctu per prærupta saxa et invia a tergo rupis verticem clam incredibili nisu ausuquo conscendere jussit, ac per eos, insciis hostibus, rupem occupavit, et Arimazem cruci atlixit. Ita Q. Curtius, hb. Vil *be Gestis Alexandri.*

4. Si exaltatus heris lt aquila. — Syrus: verlt< Si *te exaltaveris ut aquila ;* Arabicus : Si *exaltatus fueris ad aquilam,* quæ in ollissimis cl inaccessis rupibus montibusque nidificat, juxta illud *Job* cap. xxxix,27 : « Elevabitur aquila, et in arduis ponet iridimi suum : in petris manet, et in praeruptis silicibus commoratur. » Plinius, lib. X, cap, in, hanc aquil e speciem vocal melænacton: «Magnitudine minimam, colore nigricantem, viribus præcipuum. Sola, ait, sinu clangore, sino murmuratione conversatur in montibus. » Sunt enim aliœ aquilarum species, quæ amant sylvos et liHora locaquo plana, ibique nidulantur, testo

Aristotele lib. IX *De Animal.* cap. xxxii. Hine Pindams aquilam vocat reginam volucrum, delphinum piscium. Et Athenienses, ait Aristophanes, accepere oraculum, se fore aquilas urbium.

Aqnii* Mystice, aquilæ, inquit Hugo Victorious, sunt philosophi et sophist©, dum cordis oculos ad solem justiti® erigunt, dum aciem mentis in ipsum veritatis radium irreverberate figunt. Sed aquila inde statim retrahitur : quia post acceptam veritatis insitam notitiam, elationis merito philosophus et sophista ad errorum caliginem revertuntur. Hinc Apostolus, Rom. i,21 : « Quia cum cognovissent, inquit, Deum, non sicut Deum glorificavenint, aut gratias egerunt; sed evanuerunt in cogitationibus suis. » Ita et hodie aquilas, id est viros doctos et sapientes ob superbiam e cerio, id est ex Ecclesia, vel certe c statu perfectionis, detrahi videmus, et ruero in abyssum. Elinam docti illud docloris gentium intimis medullis infigant : «Scientia inflat, charilas (edificai, n Et illud : « Noli altum sapere, sed time. » Parvus enim , imo nullus, coram Deo est vir doctus, sed superbus. Magnus, imo maximus, coram Deo est, qui tam humilis est quam doctus, in quo humilitas cum doctrina certat, quales fuere S. Augustinus, S. Thomas, S. Bonaventura et alii.

Et SI IXTF.fl SIDERA POSUERIS nidum TUUM . INDE detraham te , DiciT Domines. — Est hyperbole, *q. d.* Etiamsi, o Edom, in altissimis montibus, ubi sunt Olympus, Atlas, etc., imo in ipso codo sedem figas, aut figere tibi videaro, inde detraham tc.

Nota : Apposite urbes rupibus impositas vocat nidos. Sic Paulus /Emilios dixit « arces » esse « nidos tyrannorum : » unde ipse illas e Grtecia sustulit. Sic Cicero, lib. I De *Orat.,* Ithacam in scopulis quasi nidum affixam dixit.

Snpnll aílniJ¿ 11 ' Symbolice, Rupcrtus hæc adaptat iis qui stemelibus majorum quasi petris, unde excisi sunt, gloriantur. Hi enim et similes videntur sibi caleros homines longe superare, et inter sidera habitarc. Talis fuit* demens jactantia Thrasonis illius, Lysimachi inquam, qui cum loca ad Thraciam vergentia obtinuisset, ingenti fastu dixit : « Nunc demum Byzantii ad me veniunt, postquam lancea cepium attigi. » Ibi hominem false irridens Pasides Byzantius : a Recedamus, ait, ne ille lance© mucrone cœlum perforet, » uti refert Plularchus in forlun. *Alexand.* lib. 11. Sic fastu turgidus Atreus in *Thyeste* apud Senecam intonat :

Ei :o-
1l,a

Æqualls astris gradior, cl cunctos super,
AHum superbo vertice attingens polum.
Dimitto superos, summa votorum attigi.
0 me caldum excelsissimum,
Degumquc regem, voto transcendi mea.

Eadem phrasi utitur Ovidius :

Quo conjugo felix,
EU.J chin ferar, et sidera vertice Ungam.

Et Horatius, lib. 1 *Carm. :*

Quod si mc lyricis vatibus inseria,
Sublimi feriam sidera vertice.

Moraliter, nota quantus sit superbi© et superborum fastus, nimirum ut putent sc in cœlum in solium Dei posse conscendero, illudquo invadere. Idcirco Deo, quasi rivales et annuii glori© ejus, maxime sunt exosi et invisi. Hinc de iis ait Job cap. XX, 0 : a Si ascenderit usque ad cœlum superbia ejus, cl caput ejus nubes tetigerit : quasi sterquilinium in fine perdetur. » Ha supremus angelus, ejusque antitypus Nabuchodonosor, vel Balsasar rex Babylonis, superbiens dixit : « In cœlum conscendam, super astra Dei cxalfabo solium meum ; » sed illico audivit : « Detracta estad inferos superbia tua : subter te sternetur tinca, et operimentum tuum erunt vermes, » *Isaiæ* XIV, II et 13. Vide ibi dicta. Morali-

Annon Orígenes, Tertullianus, Pelagius, etc., fuerunt quasi steli© Ecclcsiæ, et astra cœli, et tamen ob superbiam ceciderunt in abyssum? quis non expavescat, quis non in imum se abjiciat et humiliet? Hoc est quod in fine mundi circa insignes viros diabolum per Anlichrislum facturum prædicit S. Joannes *Apocal.* xn, 4, dum ait : « Cauda ejus (draconis) trahebat tertiam partem stellarum, » id est illustrium Sanctorum. Et Apoc. vni, 10 : « Cecidit de cœlo stella magna, ardens tanqnam facula. » Quod Ticoniusapud S. / Ligustinum, tom. IX, mystice exponens sic ait : « De Ecclesia dicit cecidisse homines superbos ct impios; magnam vero stellam dixit, quia person© malorum, cl potestatem vel divitias habentium. » Nam, ut ait S. Augustinus in *Psalm,* cxlm (explicans illum versum : Qui *numerat multitudinem stellarum),* « sunt steli© quædam lumina in Ecclesia consolantia noctem nostram, de quibus Apostolus dicit, *Philip,* h : In quibus apparetis tanqnam luminaria in mundo : illas stellas numerat Deus, omnes seenni regnaturos, etc., numeratos habet, » Idem, in *Soliloquiis,* tom. IX , cap. xxvm, electos ct impios ob sua sedera reprobandos comparat stellis, illos fixis, hos cadentibus, de iisque ait : a Attamen mors peccatorum pessima, illorum, inquam, quos, antequam faceres cœlum et terram , secundum abyssum multam judiciorum tuorum occultorum, semper autem justorum, praescivisti ad mortem ©ternam : quorum dinumeratio nominum ct inerito-rum pravorum apud tc est. qui numerum aren© maris dinumerasti, et dimensus es profundum abyssi : quos reliquisti in immunditiis suis, quibus omnia cooperantur in malum, ct ipsa etiam oratio vertitur in peccatum, ut si etiam usque ad cœlos ascenderint, et caput eorum nubes tetigerit, et inter sidera cœli collocaverint nidum suum, quasi sterquilinium in fine perdentur. » Unde exclamat : a Magna sunt hæc judicia tua, Domine Deus, etc., quod cum considero, contre-

miscunt omnia ossa mea : quoniam non securatur homo vivens super terram ; ut serviamus tibi pio et caste cunctis diebus vitænostræ in timore, ct exsultemus tibi cum tremore. » Causam subdit : « Vidimus enim multos ascendisse primitus quodam modo usque ad cœlos, et inter sidera nidum suum collocasse, postmodum autem cecidisse usque ad abyssos, ct animas eorum in malis obstupuisse. Vidimus stellas de cœlo cecidisse ab impetu ferientis caudæ draconis, ct eos qui jacebant in pulvere terne, a facie sublevantis manus luæ, Domine, mirabiliter ascendisse. Vidimus viros morientes, et mortuos a morte surgentes, et cos qui inter filios Dei ambulabant in medio lapidum ignitorum, quasi lutum ad nihilum defluxisse. » Radicem tanti mali subd t : « Quare autem ista omnia, nisi quia in montem illum ascenderunt, in quem primus ascendit angelus, ct descendit diabolus! » .Mos enim est Dei, ut quo quis aliius se erigit, eo profundius cum deprimat, quia superbiam exsecratur, juxta illud *Isaiæ* xxiii, 9 : «Dominus exercituum cogitavit hoc, ut detraheret superbiam omms gloriæ et ad ignominiam deduceret universos inclytos lerræ.» Et : « Deposuit potentes de sede, » Lac. i, 52. Viderunt idipsum Gentiles : unde Æsopus rogatus quid faceret Deus : « Superbos, inquit, humiliat, cl humiles exaltat, » quasi hoc unum proprium sit Dei opus. Et Seneca in *Hercule furente:*

> Dominare tumidus, spiritus altos pere,
> Sequitur superbos ultor a tergo Deus.

Idem in *Thyeste* ?

> Vos quibus rector maris atque terne,
> Jus dedit magnum necis atque vilæ,
> Ponite inflatos lumidosque vultus.
> Quidquid a vobis minor extimescit.
> Major hoc vobis Dominus minatur.
> Omne sub regno praviore regoum est.
> Quem dies vidit veniens superbum,
> Hunc dies vidit fi gi ns jacentem.
> Nemo confidat nimium secundis.

Quocirca sapienter Artabanus monet Xerxem regem apud Herodotum, lib. MI: «Vides, ait. ut animalia pr.Tgrandia fulmino ferit, neque cogitationibus insolescere sinit Deus; quæ vero parvula sunt, no tantillum quidem vellicat? Vides ut in maxima ædificia et arbores ejusmodi semper tela contorqueat? Amat enim Deus incidere omnia qua» eminent. Neminem enim sinit magni quippiam do se sentire, prarior seipsum. » Denique S. Hieronymus «</ *Enstochium, De Custodia virgin.:* « Cecidit, inquit, Lucifer, qui mane oriebatur, ct ille qui in paradiso deliciarum nutritus est meruit audire : Si exaltatus fueris ut aquila, inde detraham te, dicit Dominus. Dixerat enim in corde suo : Super sidera codi ponam sedem meam, cl similis ero Altissimo. Undo quotidie ad cos, qui per scalam Jacob somniantis doscendont, loquitur Deus : Ego dixi ; Dii estis, et filii Altissimi omnes. Vos autem sicul homines moriemini, ct tanquam unus de principibus cadetis.»

Mystice II. Haccados apud Galatinurn, lib. MI, cap. XV : « Via, ail, aquilæ in cœlis est rex Messias, qui post passionem suam ascendet in cœlum, sicut dictum est *Amos* cap. ix : Qui ædificat in cado ascensionem suam, »

5. SI FURES INTROISSENT AD TE : SI LATRONES PFft Veri. 5 NOCTEH, QUOMODO CONTICUISSES? — Pro *COnlicuiSSCS* hebraico est nrPOi} *nidmeta,* a radice HOT *dama,* quod tria significat, scilicet assimilali, succidi, et conticescere. Ende,primo, Arias vertit : *Quomodo assimilata* esses,* hoc est, cui similis relictus esses? utique viro dispoliato et depauperato. *Secundo,* Pagninus et Tigurina vertunt : *Quomodo esses excisus?* Septuaginta, u6i *projectus esses? q.d* Quomodo tuis rebus et opibus privatus esses? Aliter a Castro; contrarie enim exponit hoc modo : Anne omnino excisus esses? minime : nam fures hi tantum sufficientia sibi furati essent, cariora tibi reliquissent. *Tertio,* Noster vertit: « Quomodo conticuisses?. et Chaldæus : *Quomodo soporatus esses?* id est instar soporati, vel soporem fingentis præ metu conticuisses? Sensus est, si fures, vel lalroncs nocturni magna manu invasissent tuas œdes, omnino coutil uisses. Ila enim solent timidi, vel viribus impares tacere præ metu, ne, si clament, a furibus el latronibus occidantur, *q. d.* Quanto magis conticesces ct obmutesces ex pavore, cum te Chaldæi numerosissimi, validissimi et infensissimi invadent et spoliabunt, nec tantum opes, sed et vitam auferent. Ha S. Hieronymus.

Physice hic nota : Metus, quia spiritus et sanguinem revocat ad cor in pavore confirmandum, hinc ct pallorem extimis partilius, linguæque silentium inducit. Ita Aristoteles in *Physiognomic.,* docet vocem fortem signum esse fortis, remissam autem ct imbecillem timidi. Idem, lib. IV *Ethic.* cap. in : « Magnanimi, ait, motus tardus esse debet, ct vox gravis, et locutio larda: contraria sunt in pusillanimi cl timido.» Metus enim acuit, stringit ligatque os, linguam, mentem, memoriam. animam lotumque hominem. « Metus, inquit Solinus *I'olyhist.* cap. mi, memoriam perimit. » Id videmus in scrupulosis, qui umbras peccatorum timent, atque ex hoc timore, fluctuante imaginatione cl memoria, sœpe non meminerunt eorum quæ egerunt, vel confessi sunt, imo obliviscuntur se esse confessos, nec recordantur circumstantiarum, quæ eosin opere perpetralo vcl in lotum, vcl ex parlo majori a peccalo excusabant : quia peccatum el peccali melum duntaxal præ oculis habent, qui metus apprehensionem ita validam vivamque efficit, ut videantur se peccatum videre ubi non es!, seque illud perpetrasse quod nunquam cogitarunt. Ut ergo scrupulos superent, opus securim ponant ad radicem, ac metum por contrariam audaciam cx consilio vili prudentis succidant

Secundo, in furibus notat clancularíam et timidam rapinam, *q. d.* Fures clanculum inscios cl imparatos invadunt et diripiunt . at Chaldæi non ita palam et aperto marte te invadent, o Edom : præscics eorum adventum, parabis te, adventantes et insilientes videbis ct senties, nec poteris iis resistere, mio nec fuga elubi vel evadere. Ita Valables.

NONNE FURATI ESSENT SUFFICIENTIA SIDI? — Est nova antithesis, *q. d.* Fures non omnia rapiunt, sed ea duntaxat quæ sdii sufficiunt, cætera suis heris ct locis relinquunt : at Chaldæi omnia tua abripient. Id declarat alia similitudine, vel potius anlithesi vindemiatorum, dicens :

Si vindemiatores introissent ad te, ncmquid SALTEM RACEMUM RELIQUISSENT TIBI?— UliqUC Sub foliis latentes hinc inde racemos phires de more reliquissent: at Chaldæi scrutabuntur et diripient omnes ct omnia, nihil relinquent. Est hyperbole : *Nihil,* id est paucissima, vix quidquam. Erunt ergo exactissimi raccmatores, œque ac vindemiatores tui, o Edom. Unde sequitur :

G. QI'OMODO SCRUTATI SUNT EsAU, INVESTIGAVERUNT abscondita ejus? — *q. d.* Quam operose et exacte Chaldæi scrutabuntur omnia arcana ct thesauros Idumæorum, caque diripient! Pagninus ct Tigurina verlunt : Quomodo *pervestigata sunt ea quin sunt Esau, ct thesauri ejus perquisiti? q. d.* Hoc facium est non tam humana solertia et voluntate, quam divina, ut scilicet omnia quæ erant Idumæ-orum, etiam thesauri quos absconderant, exactissimo scrutinio a Chaldæis perquisita et inventa sint. Ostendit Cháleteos non fortuito, non sua sponte et motu proprio, sed Dei voluntate venturos et do Idumaeis vindictam sumpturos, ideoquu exactam ct acrem fore hanc vindictam, utpote divinam potius quam humanam.

7. Usque ad termlnum emiserunt te : omnes viri iii deris tui, — *q. ‹l.* Non tantum Chaldæi hostes tui te vastabunt, sed et gentes vicinai libi amicai et confoederate, v. g. Ammonite, Moabite, etc., so jungent cum Chaldæis hostibus tuis, Ubique illudent, ac te e terra tua ejicient usque ad fines ejusdem, imo usque in terram Chaldœorum. Ita Chaldæus, S. Hieronymus, Remigios, Albertus, Hugo, Vatablus, Clarius ct alii passim, *q. d.* 0 Idumæi, prodemini ab amicis vestris.

Aliter a Castro : censet enim hæc ad tempora Josaphat regis Juda, sub quo vixisse putat Abdiam, pertinere, quando nimirum Ammonite et Moabite confœderati Idumæis invaserunt Josaphat et ludam, sed Deo pro Josaphat et Juda pugnante, ac vertente insidias eorum in ipsosinct, Ammonite et Moabiti! insurgentes in Idum ros eos conciderunt, ac deinde versi in seipsos mutuis concidere vulneribus, uti narratur II *Paral.* xi, *q. d.* Si,o Idumæi, vestra prudentia non potuistis avertere insidias Ammon et Moab amicorum vestrorum, quomodo avertetis extremam hostium stragem? Verum iu Prooemio docui Abdiam diu post Josaphat vixisse et prophetasse : non ergo agit de clade illius temporis; eo Lamen alludit, illamque Idumæis refricat, ‹/.‹/. Mementote, o Idumæi, quid vobis fecerint Ammon *et* Moab amici vestri, cum quibus pacem et fœdus sanciebatis tempore Josaphat: idem enim vobis facient tempore Chaldœorum, cum iisque vos vastabunt ct illudent.

Illuserunt tibi. —Septuaginta: *Restiterunt libi;* Pagninus, Tigurina et Vatablus ; *Seducent te, ct praevalebunt contra te viri pacis tum, id est qui tecum pacem inierant.*

Qui comedunt tecum, ponent insidias subter te. Sic et Septuaginta; sed Pagninus vertit: *Panem tuum comedentes ponent languorem subter te;* Tigurina : *Panis tuus sub te vulnus ponet,* hoc est, ut Vatablus : *Viri panis tui inflixerunt vulnus clam (e,* id est libi imprudenti, nihil talo cogitanti, eo quod existimares illos esse fideles, *q.d.* Qui lecum panem edebant domestici cl familiares, sive stipendiarii tui, fraudulenter ct proditorio inflixerunt libi vulnus.

Non est prudentia in eo, —scilicet populo IduDMKc. Est enallage personæhebraica: transit enim a secunda ad tertiani. Dicit enim *in eo,* pro *in te, q. d.* Nescis, o Edom, cavere tua pericula, nescis tibi consulere : quocirca venies in potestatem hostium proditione amicorum, tuaque improvidentia, œque ac pravis consiliis. Ita Vatablus. Sic Deus infatuavit consilium Aehilophcl, II *Reg.* xvir, I I. Est enim consilium et prudentia, ejusque intellectus et acceptatio, ingens donum Dei.

8. NÌMQUID NON IN DIE ILLA, DICIT DOMINUS, PER- Veri. 8. dam sapientes de Idumæa? — *q. d.* Adimam illis consilium et mentem, privabo cos ratione et prudentia, ut nec imminentes hostes præscnlianl aut præcaveant, nec praesentes avertere aut effugero possint, sed in eorum manus incidant. Apud Idumaeos enimolim viguit sapientia, ut patet ex Eliphaz Theinanitc, et aliis amicis Job, qui fuerunt Idumæi : Theman enim fuit primaria urbs Idumaeae, ita dicta a Theman filio Eliphas, filii Esau, *Genes.* xxxvi, 11.

9. Er timebunt fortes tui a meridie (Cbald tus, vers. 9, *habitantes admeridiem,* idcoque remotiores a Chaldæis, qui venient ex adversa plaga, scilicet ex Aquilone, *q. d.* Timebunt fortes tui, etiam ii qui remotissimi sunt ab hoste), ur intereat vir (id e*-! multitudo virorum fortium) de monte Esau, — id est de Idumæa quæ in montibus sita est, quam primus parens tuus Esau incoluit.

Ex Heliræo verti potest ad litteram cum Septuaginta : *Pavebunt bellatores tui de Theman ;* et cum l'agnino et Tigurina : *Formidabunt fortes tui, 0 Theman urbs Idumaas, eo quod occisione exscindetur quisque e monte* Esau. Verum, quia *Theman* Hebræis cl proprium est nomen, significans urbem, et appellativum significans austrum cl meridiem, hinc Noster et Chaldæus vertunt : « Timebunt fortes lui a meridie. » Quod tamen eodem redit:

nam urbs Theman sita orat ad meridiem. Nola hic modum quo Deus evertit reges, regna, respublicas et urbes, cum eas punire vult : nimirum aufert a regibus et magistratibus prudentiam; a civibus et militibus animos, audaciam et robur ad resistendum; utroque enim pollebant Idumæi, œque ac pater Esau : utrumque eis abstulit Deus, veniente hoste Chaldæo. Hoc est quod Isaías comminatur Hierosolymœ cap. m, 1 : « Dominus exercituum auferet a Jerusalem, el aluda validum et fortem, etc., consiliarium ct sapientem (I).»

Veri. 10. 10. PROPTER INTERIECTIONEM , ET PROPTER INIQUITATEM IN FRATREM TUUM JaCOB. — TigUlilia : *PfOp-(cr vim ct injuriam* (hæc enim significat hebreum DOPI *chamas) qua affecisti fratrem tuum Jacob* (Jacobinos, puta Judæos) *obteget te pudor.* Vim et interfectionem intclligit, speciatim cam qua Idumæi junxerunt se Chaldæis, cum cisque expugnaverunt ct vastaverunt Jerusalem, ut dixi in Protendo.

Operiet te confusio, — cum tc videbis ab iisdem Chaldæis, quos adjuveras, pari modo vastari, nudari, spoliari, occidi. Vox *operiet,* significai Idumœos plano et circumquaque confusione quasi veste cingendos et operiendos, juxta illud *Psalm.* ovni, 29 : « Induantur qui detrahunt mihi pudorc: ct operiantur sicut diploide confusione sua. » Est mctalepsis : ponitur enim confusio pro excidio : ex excidio enim secuta est spoliatio, ex spoliatione nuditas, ex nuditale opprobrium et irrisio hostium, ex opprobrio confusio. Hoc est quod Idumæis intentat Jeremías cap. XXV, 9 : «Ponam eos in stuporem, ct in sibilum, ct in solitudines sempiternas. »

Et peribis in «ternum. — Hoc est quod iisdem ait Ezechiel cap. xxxv, 9 : « In solitudines sempiternas tradam te, et civitates tu® non habitabuntur. » Est hyperbole : *aternum* enim vocat longum ct immemorabile tempus. Nam Idumœos vastatos a Chaldæis non plane, ncc in omne ævum periisse palet vois. 18, ubi Judæi dicuntur combusturi Idumœos; ct ex II *Nachab.* x, 16, ubi Judas Machaba us dicitur subegisse Idumœos; ac postea Tito obsidento Jerusalem, Idumæi tulerunt opem Judaris, testo Josepho, lib. VII *Belli,* cap. XV. Denique *Daniel,* cap. xi, 41, dicitur quod Edom evadet manus Antichristi : durabit ergo usque ad Anlichristum cl finem mundi.

Vers.ii. 11. In die cum stares adversus bum (cum, o Edum, filares armatus contra Israelcm el Jerusalem) QUANDO CAPIEBANT ALIENI (Chaldæi) EXERCITUM EJUS, ET EXTRANEI INGREDIEBANTUR PORTAS EJUS(capla Hierosolyma), et super Jerusalem (id est super spoliis ct civibus quos ceperant in Jerusalem) MITTEBANT SORTEM : TU QUOQUE ERAS QUASI UNUS ex r.is, — *q.d.* Tu pari modo quo Chaldæi invadebas, spoliabas, capiebas, vastabas Judæos et cives Hierosolymœ. Nola : Hæc præterila accipienda sunt prophetice pro futuris; *stares* pro stabis; *rapiebant* pro capient; *ingrediebantur* pro ingredientur; *mittebant* pro mittent ; *eras* pro eris. Abdias enim precessil excidium Jerusalem, illudque hic pradicit, quodque m eo Iduj ri adjuturi sint Chaldæos.

12. Et non despicies in dœ fratris tui. — Sep- Vers, IR. tuaginla omnia hæc futura usque ad vers. 15, vertunt per imperativum : *Et non despidas diem fratris tui in die alienorum, et non lateris super filios Juda in die perditionis eorum, ct non magna loquaris in die angusties corum, etc., neque stabis in egressibus eorum, ut perdas qui salvantur cx cis, ncque concludes fugientes ex eis in dic tribulationis.* Quæ verba clara sunt : jubent enim Idumæis, ut more suo Judæis amplius non adversentur, nec insidiantur, ncc do eorum clade gaudeant, ncc iis insultent. Sic et S. Cyrillus et Tigurina. Hoc est quod monet Sapiens Proverò, cap. xxiv, 18 : « Cum ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, et in ruina ejus no exsultet cor tuum, ne forte videat Dominus et displiceat ei, cl auferat ab illo iram suam. »

Secundo, alii hæc futura vertunt per præteritum, *non despicies,* id est despicere non debueras; *non lætaberis,* id est lælari non debueras ; *non magnificabis,* id est magnificare os tuum non debueras, etc., contra fratres tuos Judæos. Hic sensus valde congruit Hebrœis et hebraísmo; Ilebræi enim futurum sæpe per debitum exponunt, ut Genes, xx, 9, dicit Abimelech Abrahæ in Hebreo : « Quæ non fient, » id est, quæ fieri non debent, « fecisti nobis. » Rursum hic sensus apte congruit precedentibus; preccdit enim : « Tu quoquo eras quasi unus ex eis,» cui recte subnectit; « Et non despicies, » id est, cum tamen fratrem tuum despicero non debuisses, etc. Ita Pagninus, Arias, Vatablus et Prado in *Ezcch.* xxv, 13. Idipsum voluit Chaldæus, qui licet verbo tenus contrarie vertat, nimirum affirmative, cum Hebrea et Noster legant negative, tamen rcipsa cumdem sensum reddit. Sic enim habet : « Et quia vidisti diem fratris tui, diem confractionis ejus, et quia lœlatus es super filios Juda in die interitus eorum, » etc., *q. d.* Videre cum voluptate diem excidii Hierosolymœ, in caque lælari non debueras, et tamen vidisti, cl Letatus es : idcirco pariter cl tu punieris cl exscinderis (2).

(1) Gravissima hæc Idumæorum calamitas, undo el quo tempore eventura sit, Propheta non declarat ; ast Josephus, *Archtrot.* X, it, narrai Nablichodonosorom quinto post Jcrosolymæ vastationem anno, Ammoiiilis cl Moabilis bellum intulisse, cisque in potestatem suam redactis expeditionem suscepisse in Ægyptum. « In hunc igitur annum, inquii Schnurrer (in *Dissert. plutôt. inObad(am),* quintum a vastata Hierosolyma, Iduinaxe quoquo expugnationem incidisse credibile est ; quod regi Babylotiio in Ægyptum cum exercitu proliciscenti Idumæa Moabitas Ammonitasquo inter cl Ægyptum media objacebat, ncc polcrat omnino intacta, aut prasidiis non satis munita a tergo relinqui hæc provincia. »

(i) Hanc interpretationem prosecuti sunt Rosenmuller, Hcndewcrck, Ackermann, cl Jwgorus, qiu existimat non

Tertio, propriissime et planissime hæc omnia futura quasi minas et oracula, uti sonant, accipias : toto enim hoc cap. Abdias minatur excidium Idumæis. Quocirca hæc verba : « Et non despicies,» etc., non conncctunlurproxime praecedentibus, sed paulo remotioribus, nimirum iis : « Peribis in aeternum, » 7. *d.* Exscinderis et peribis, o Idumaeo, luncquc amplius non despicies, ut soles, Judaeos, nec in eorum clade laetaberis, sed tui ipsius clade occupatus et obrutus ejulabis, et lugebis inconsolabiliter. Ita S. Hieronymus, Thcodoretus, Ruperlus, Hugo, Lyranus et a Castro. Hunc sensum exigit versio Latina, quœ omnia hæc per futurum vertit, non per praeteritum ct sequentia. Sequitur enim : « Quoniam juxta est dies Domini : sicut fecisti fiet tibi, » 7. *d.* Vastaberis, nec amplius Judaeorum, sed tuis ipsius malis occupaberis et ingemisces; quia instat tibi dies Domini, puta dies ultionis et excidii per Chaldaeos. Nola : Cum ait, « non despicies, » *despicere* hic non significat contemnere, sed deorsum aspicere. Hebræum enim est Kin Sn uZ *there,* id est non inspicies, non aspicies cum voluptate et gaudio, 7. *d.* Cum eris excisa et prostrata, o letamaci, non amplius e rupe tua cum voluptate despicies humi jacentem Jerusalem, uti antea camdem despiciebas. Sic consistens in vertice montis despicit in valles, ait Ovidius XI Me/amorp/i. Et Cicero, De *Antsp. rtsp.:* «Tollam aliius tectum, non ut ego te despiciam, sed ne tu aspicias urbem eam quam delere voluisti. » Et Plautus in *Cistel.:* « Ad terram aspice ct despice, oculis investiga. » Et in *Milit.:* «Me despexisse ad te per impluvium tuum fateor. » Sic Deus ex alto despicit agones et œrumnas nostras, dum nostri miseretur et succurrit.

In dip. peregrinationis ejus, — quo scilicet Judas excisus et exsul peregrinari coepit apud exteros ct alienos. Unde Septuaginta vertunt : *In dic alienorum;* Tigurina: In *dic quo aliena ei acciderunt;* Pagninus : *In die qua alienatus est.* Hebræum enim W3 *nochro* proprie idem est quod in *die alienationis,* id est exsilii ct peregrinationis, *ejus.*

Nox magnificabis os tuum, — 7. *d.* Excisa non amplius magna, id est superba, arrogantia ct acerba loqueris Judæis, non amplius arroganter cis insultabis, dicendo : « Exinanite, exinanite (Jerusalem) usque ad fundamentum in ea, » *Psalm,* cxxxvi. Sic *magnificare* rumitur pro insultare, *Psalm,* xi, 4 et 5, ct *Psalm,* liv, 13 ; solent enim insultantes magnificare, id est dilatare os, diducere labra, quin et linguam exorere.

13. Neque ingredieris portam, — ut cum Chaldæis spolies et occidas cives Jerusalem. ven.ia.

Neque despicies et tu in malis ejus, — id est, non aspicies cum voluptate malum et calamitem Judææ : ita Vatablus et Pagninus. Est hebraísmos, puta *beth* contactus. Hebræi enim dicunt *aspicere in malis* pro *aspicere mala.*

Et non emitteris, — scilicet a Chaldæis, ut partem exercitus Judæorum, vel venientem Hierosolymæ in subsidium, vel ex ea jam capta fugientem persequaris ct comprehendas. Ha Septuaginta. Aliter vertit Chaldæus, scilicet : *Non emittes,* vel non extendes, *manum tuam ad ejus opes in die excidii ejus,* ut eas rapias. Sic ct Pagninus ct Vatablus.

14. Neque stabis in exitibus, — scilicet in diverticulis viarum, id est, ut Chaldæus, Vatablus et Pagninus, *in bivio, q. d.* Deinceps non stabis in angulis ct diverticulis, ut interficias Judæos stragem hostium fugientes; non operieris eos amplius in biviis, ut interimas residuos qui ex ipsis manus Chaldæorum evaserint, uti faciunt latrones. Vers. u.

Et non concludes reliquos, — residuos afilíelos ct anxios non capies, non arctabis amplius, uti olim fecisti. Pagninus et Vatablus : *Non trades hosti superstites ejus in die afflictionis.*

15. Quoniam juxta est dies Domini super omnes vers, is, gentes. —S. Dorotheus in *Vita Abdite,* citans hæc ejus verba, sic exponit : « Dictum hoc est, inquit, superficie tenus (ad litteram) contra Scythas, id est contra Gog et Magog ; certius autem ct magis proprie Domino Christo convenit, nam paulo post subjungit. Erit autem salus in monte Sion.» Verum nulla hic Scytharum, Gog vel Magog est mentio; nec hi everterunt Idumæam; imo Idumæa eorum manus evadet tempore Anlichristi, ut ait Daniel cap. xi, 41. Ad litteram ergo *diem Domini* vocat, diem vindicte ct excidii Idumæis, aliisque gentibus, Judæorum hostibus, a Deo per Chaldæos infligendi, ut patet *Jcrem.* cap. xxv, 15, et cap. XXVII, 6. Ita S. Hieronymus, S. Cyrillus, Theodorclus, Hugo, Lyranus et alii passim. Allegorico, dies Domini est dies judicii, quo Christus Idumæos, id est impios, mundanos et carnales damnabit ct detrudet in tartara.

Sicut fecisti, fiet tibi (sicut afflixisti Judæos, ita affligcris ct vastaberis lu a Chaldæis) : retributionem tuam (quod Judæis fratribus luis retribuisti, scilicet, pro amore odium, cædcs ct spoliationem, retribuam libi, cl) convertam in caput tuum. —Justum enim est, ait Rhadamanlus apud Aristotelem V *Ethic.,* ut quod quis injuste aliis intulit, idem subeat ct patiatur, juxta illud *Psalm.* cxxxvi, 8 : «Beatus, qui retribuet tibi retributionem tuam, quam retribuisti nobi* » Nola he-

modo posse intcUigi do eo quod fieri debuisset (cf. II *Sam.* ni, 13; l *Sam.* xxi, 16; II *Reg.* ill, 27), sed debere omnino il i inlrlligi, nisi omnem negligere nexum vcJis Etenim ab una parte copulata esso cum proxime pragrcBÛs, in quibus aga'ur do re preterita; ab altera parte serba vers. 15, *sicut fecisti,* manifeste respicere ea quæ dicuntur vers. 12-14, ex quo perlucet, ad tempus protentum referenda esse quæ tribus hisco versibus contineantur. Quarn tamen interpretationem abnuit Maurer, qui sc vertit : *Se spectes cum voluptate diem fratris tut,* etc.

Q'erum ex ol^ervationo multorum interpretum continetur vers. H-14 gradali), spectatio, laetitia, insultatio , direptio, proditio.

braismum : convertero, vel retribuere retributionem, idem est quod retribuero talionem, reddoro par pari. Addit « in caput, » quia sicut calait osi causa culpæ, ita et « noxa caput sequitur; » caput enim, nipote in quo vigent omnos sensus, mens et tota anima, maxime sentit totius corporis noxam ct pœnam. Rursum, quia maxima pœna est quæ capiti ipsi tam sensibili infligitur. Insuper ail : « Sicut fecisti, fiet tibi, » pro : Sicut fecistis, sic fici vobis, scilicet, o gentes univers®, uti processit, tum quia tritum tunc erat proverbium : « Sicut fecisti fiet tibi, » quod tam singulis in singulari, quam mullis et omnibus in plurali applicari ct explicari potest ; tum quia inter gentes hostiles quæ afflixerunt Judæos, prima et acerbissima fuit Idumæa. Ad illam ergo dirigit sermonem, sed sub ea quasi sub capite cætcras ¡nielligli. Ha S. Hieronymus. Unde explicans subdit :

Ve». 1G. Quomodo enim bibistis (ita legendum cum Hebræis et Romanis, licet Septuaginta et quidam Latini legant, *bibisti)* sirrn montem sanctum meem, bibent omnes gentes jugiter. — *Bibere* in Scriptura dupliciter, id est contrarie sumitur. *Primo* enim bibitur calix vini suavis, cum quis exsultat, convivatur, ct dies festos agit. *Secundo,* bibitur calix vini amari, aut fellis et iræ Dei, cum quis ob scelera a Deo œrumnis cl suppliciis afficitur. Sic dicuntur peccatores bibere calicem furoris Dei. Jam *primo,* aliqui, tam *bibistis,* quam *bibent,* in malum accipiunt. Unde Tigurina sic vertit : *Sicut vos qui estis in monte sancto meo bibistis, sic bibent omnes gentes, q. d.* Sicut vos, o Judæi, bibistis calicem iræ Dei, sic bibent omnes gentes, ut vastentur a Nabuchodouosore, sicut vos ab eodem vastati estis : quod Ruperlus tropologice applicans probis ct improbis, fidelibus ct infidelibus, sic explicat, *q. d.* Sicut pii bibunt calicem tribulationis, sic mullo magis bibent impii cumdem sibi propinatum a Deo, proserlim in die judicii. Simili modo explicat Thcodoretus, sed de Idumæis, non de Judæis, *q. d.* Sicut vos, o Idumæi, bibistis calicem afflictionis propinatum a Deo per Chaldæos, *super,* id est *propter, montem sanctum meum,* quia scilicet Sionem vastastis, ct Judæos afflixistis; sic pariter eumdem bibent cætcræ gentes, quæ pari modo quo vos, Judíeos afflixerunt.

Secundo, alii tam *bibistis,* quam *bibent,* in bonum, scilicet ut læliliam significent, accipiunt, *q. d.* Sicut vos, o Idumæi, bibistis, id est bibendo, convivia et festa agitando, lattati estis super, id est propter expugnatum a Chaldæis montem Sion : sic super vos bibent, id est bibendo exsultabunt omnes gentes quæ erunt in Chaldæorum exercitu, cum iisque vos spoliabunt, veslrasque ojies devorabunt, ct absorbebunt sanguinem vestrum, atque « ad extremum in cunctos veniente cruciatu ipsœ quoquo erunt quasi non sint, » ait S. Hieronymus, Chaldæus, Cyrillus, Haymo, Albertus, Hugo; explicat enim illud quod dixit : a Sicut fecisti, fiet tibi ; » idque jugiter, scilicet, donec penitus te absorbeant et consumant. Idumæi enim primo vastati sunt a Chaldæis, deinde a Juda Mac.habæo, H *Machab.* x, 16; iterum omnino domiti sunt ab Hyrcano Simonis (qui fuit Judæ Macbabæi frater) filio, teste Josepho lib. II *Antiq.* xvu, idque usque ad Judæonim excidium per Titum, quando Idumæi junxerunt se Romanis, et more suo se ulli vastarunt Judæos, teste Josippo Gorionide lib. IV *JJist.* cap. IV. Demum ab aliis et aliis principibus ita attriti sunt, ut jam ne Idumæorum quidem nomen supersit.

Tertio, alii aptius biòfcftj in bonum, *bibent* vero in malum accipiunt, *q. d.* Sicut vos, o Idumæi, bibistis, id est bibendo et epulando exsultastis cum Chaldæis aliisque gentibus super clade Sionis; sic pariter omnes gentes, inter quas vos eritis primi et precipui, bibent et absorbebunt tum calicem ire Dei, eis propinatum a Deo, tum calicem sanguinis mutui. Invicem enim se trucidabunt, donec omnes pereant, ita ut non sint amplius. Nam Idumæos succiderunt Chaldæi, Chaldæos Persæ, Persas Greci, Grecos Romani. Et sic in omnibus verum erit vulgaro proverbium : « Sicut fecisti, fiet tibi. » Ha quoque S. Hieronymus, Remigios, Haymo et alii. Favent sequentia : Gentibus enim exscindendis opponit Judíeos ab iis afflictos, iisque promittit restaurationem et salutem, dicens : « Et in Sion erit salvatio. » Nam *bibent* non in bonum, uti censet secunda expositio, sed in malum accipi, patet ex eo quod subdit ; « Bibent et absorbebunt, et erunt quasi non sint, » *q. d.* Bibent calicem iræ Dei, quo consumentur ita ut non sint. Unde Septuaginta Complutensia habent *absorbebuntur,* licet alii codices, ut S. Hieronymus, habeant *absorbebunt* ; alii, *ascendent* ; alii, *descendent, et erunt sicut non existentes.* Denique sic Abdiain explicat Jeremías cap. XXV, 15 : a Sume, ait, calicem vini furoris hujus de manu mea : et propinabis de illo cunctis gentibus. Et bibent, et turbabuntur, et insanient a facie gladii, w El cap. x l ix, 12, agens de his ipsis Idumæis, cl calice ab cis bibendo : « Ecce, ait, quibus non erat judicium ut biberent calicem, bibentes bibent : ct tu quasi innocens relinqueris? non eris innocens, sed bibens bibes. » Ludit in voce *bibendi,* ob causam moralem , quam mox atïeram ; sicut ludit Apostolus in voce *peccatum,* dicens : a De peccato damnavit peccatum, » *Horn,* vin, 3; et ll *Corinth,* v, 21 : « Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit. » Rursum, per enallagen mutat personam secundam in tertiam, pulaòtWw in *bibent,* ut significet Idumæos precipue bibisse, sed tamen cum eis bibituras omnes gentes, uti initio thematis proposuit vers. 15 (1).

(1) Rosenmuller et Ackermann post Schnurrennn,

MorahTer, disce hic peccatorem qui bibit cali-
P ᵐr i cem voluptatis, bibitorum calicem afflictionis et
{t V l,^*on's Dei. Idem enim calix vnbiptatis et mellis, in faxes follis et tribulationis desinit, juxta illud *Psalm.* txxiv, 9 : « Calix in manu Domini vini mori plenus misto. Et inclinavit ox hoc in hoc : veiuintamen fax ejus non esi exinanita: bibent omnes peccatores terne, n Scribit Herodotus lib. IV, cl Alhenæus, lib. XI, fluvium Ilypanim e fontibus quinque dierum via exilem profluere ac dulcem; deinde post aliorum quatuor dierum iter, perquam amarum. Talis est voluptas, tale ejus id est *dulce amorum.* a Amores et delicte celeriter deflorescunt, et in omnibus rebus, voluptatibus maximis fastidium finitimum est, » ait Cicero *Pro Calio.* Et Boetius, lib. Ill, metro 7 :

Habet omnis hoc volopUs,
Stimulis agit fruente?,
Apiumque par volantum,
Ubi grata mella fudit,
Fogli, et nimis tenaci
Ferit icta corda morsu.

[a]

Ita lege Dei alterna sancitum est, ut illicita voluptas pariat tædia, angores, fastidia/ cl ultricis conscicnliaj furias, quasi preciarum sui relinquat auctoramentum; insuper supplicia et flagella, quibus eam Deus castigat in hoc sœculo cl in futuro, juxta illud Apocal. xvni, 7 : ‹t Quantum glorilicavil se, ct in deliciis fuit; tantum dale illi tormentum el lucium. » Vide ibi dicta. Ha Venus venusta apparet oculis, sed venenat animum : virtus vero quo minus carneos capiat oculos, hoc magis amoris est illex, sed sapiens, sincera ct sancta.

Erunt quasi non sint, — quasi non fuerint. Linde Pagninus et Tigurina clarius vertunt: *Erunt quasi non fuissent,* ac si nunquam in rerum natura exstitissent.

Vers. 17. 17. Et IN MONTE SION ERIT SALVATIO. — Est hic usque ad finem capitis duplex expositio extrema,

eo quod molestum judicant, idem verbum HTO *achata, bìbite,* eodem loco positum, duplici ct plane contrario sensu accipere ; haud dubitant sermonem subita conversione facta, qui nihil frequentius apud prophetas, redire nunc ad Júcheos, ad quos sequentia pariter omnia l-otissiraum respiciunt. Quod ipsum el vidit Aben-Ezra, qui observat inde ab hoc loco idem incipere consolari fxjpuluui suum, et sensum esse : Quemadmodum vos Hebraei castigationis poculum bibistis, sic bibent el omnes aliae gentes. Quam interpretationem egregie confirmant tria loca Jercmta xxv ,17-19; xux, 11; *Thrcn.* cap. IV, 21, ii.

Chrislopborum a Castro, Schnurrcniin el Rosenmullerum secuti sunt De Welle, Hesselbergus ct alii. Horum interpretationem pluribus argumentis impugnarunt Jægeru5etlkndewcrck;quæ cum fusius exposuerit Maurer, tic concludit : «Jam vero ad quomim QTPJTO acAeflCem, *bibiith,* referendum videatur nobismelipsis, interrogant lectores. Ad *Judao**. respondemus. Ad hos vero reterendam non videtur nobis, sed esse referendum, firmissime oobii est persuasum.

una alteri ex diametro opposita. Prior hæc omnia ad litteram accipit ‹lc felicitate temporali Judaeorum e Babylone redeuntium, caque partim sub Zorobabel et Esdra, partiin sub Machareis per quingentos annos, qui ab hoc reditu usque ad Christum interfluxerunt, impletaquo esse ccnsct. Ita S. Cyrillus, Remigias, Hugo ct alii. Accedunt Chaldœus, R. Salomon ct R. David, qui luce ad litteram corporaliter implenda esso censent a suo Messia venturo in fine mundi. Posterior ex adverso, luce temporaliter in Judæis adimpleta esse negat; (piare lune omnia accipit symbolice ct parabolice de redemptione et felicitate spirituali quam attulit Christus. Ita S. Augustinus, lib. XVIII *De Civit,* xxxi, Rupertos, Lyranus, Clarius, Arias et Vatablus. Verum media sententia, quæ ulramquc extremam jam dictam conciliat, unit ct includit, vera est, nimirum hæc ad litteram accipienda esse de sospitate ct prosperitate quæ Judæis a Deo obtigit post reditum e Babylone. Idipsum enim sequentia fuse ct plane exigunt; tunc enim inchoata est hæc Judæorum de Moabitis, Ammonitis ct Idumicis victoria. Mystice vero et filone per hanc prosperitatem temporalem, adumbrari ct significari Christi ct Evangclii victoriam, qua Ammonites, Moabitas, Idumæos omnesque gentes sibi ac Deo subjecit; tunc enim plena fuit hæc victoria, planeque adimpleta quæ hic praedicuntur. Solent enim Prophète a typo adanlitypum avolare, puta a Zorobabel ad Christum, in cumque desinere; ac in eo, felici vaticinio ct quasi Evangelio prophetias suas terminare. Ita S. Hieronymus, Thcodorclus, Rupertos, Haymo, Lyranus, Burgensis, lingo ct alii passim. Vide *Canon. N* cl VI, quos præfixi Isaiæ.

Anagogice, significatur hic salus, felicitas, gloria et triumphus danda electis in Sione coelesti. Ait ergo Abdias : « El in monte Sion, n Septuaginta : *In monte autem Sion erit salvatio;* Tigurina ct Vatablus : *At in monte Sion erit evasio* , id est rcliquiæ evadent ct servabuntur, *q. d.* Cum Idumæi aliæque gentes bibent calicem iræ Dei, et a Chaldæis plane vastabuntur, tunc ex adverso populus Dei, puta Judæi et Sionidæ, qui cumdem calicem gustarunt, sed non cxliauserunl usque ad fæccs, salvabuntur. Nam e Babylone post 70 annorum captivitatis reduces pairiæ, pristinæ libertati ct felicitati a Deo restituentur.

Mystice vero el plene, iidem a Christo in Sion predicante c captivitate majori, puta peccati, diaboli et inferni, liberabuntur, omnique gratia el gloria donabuntur. Ita auctores jam citati. Christus enim in Sion Ecclesiam novam instituit, ad eanique vocavit omnes gentes, mittens ad eas Apostolos, qui cas fidei, graliæ et salutis a se parte participes effecerunt.

Et erit sanctus, — scilicet mons Sion, ob templum in eo reaedificandum ; vel a sanctus, »

scilicet Deus, erit habitans in monte et templo Sion. Hebraice est, *el in monte Sion erit evasio,* id est salus *tt sanctitas.* Jam *sanctitas* vel proprie accipi potest, vel figurate pro templo : templum enim Hebraei vocant emp *kodese,* id est sanctitas, quia sanctissimum est, utpote in quo Dei sanctitas habitat, et colitur per sancta sacrificia, sacramenta, vota, preces, etc. Unde Septuaginta vertunt, *cl erit sanctum.* Hinc prior pars templi vocabatur Sanctum, posterior Sanctum sanctorum. Sensus ergo est, *q. d.* Mons Sion erit, *primo,* sanctus ob sanctum templum cultumque Dei in eo restaurandum a Zorobabel et Esdra; *secundo,* sanctior erit, cum Christus in co praedicabit; *tertio,* sanctissimus erit, cum Christus in eo effundet Spiritum Sanctum in Apostolos, qui hanc sanctitatem transfundent in totum orbem, ait Theodorelus.

Et possidebit domus Jacob eos qui se possederait. — « Domus Jacob » sunt familia, stirps ct posteri Jacob, puta duæ tribus Babylone redeuntes. Rursum hebræum OFI'ttniD *morescchem, primo,* significat *hæreditates suas, q. d.* Judæi redibunt ad suas possessiones quas ante captivitatem habuerant in Judiru. Ita Pagninus et Vatablus. *Secundo,* significat *possessores suos,* id est cos *qui se possederant.* Ita Noster, Septuaginta ct Chaldœus, *q. d.* Judæi possessiones suas, quas Idnmæi aliæquc gentes invaserant ct occupaverant, dum ipsi abducerentur in Babylonem, recipient, exclusis Idunueis aliisque invasoribus et injustis possessoribus. Ita narrat Josephus, lib. XI *Antiq.* IV, Darium Hystaspis, qui Cambysi filio Cyri in regno Persarum successit, dedisse Judæis facultatem reaedificandi templi, ac mandasse Idunueis, Samaritis et Syris, ut agros Judaeorum (pios occupaverant, ipsis quasi avitis possessoribus restituerent. Nec tantum Judæi sua receperunt, sed et aliena, puta ditiones Idumæorumel vicinarum gentium, hostium suorum, invaserunt ct occuparunt. Qui enim invadit aliena, meretur perdere sua. Id factum a Juda Machabieo, II *Machab.* x, IO, et ab ejus nepote Hyrcano, qui Idumaeos omnino perdomuit et subjugavit. ItaS. Hieronymus, Theodorelus, Remigios et alii. Mystice,plenius ct perfectius id factum a Christo cl Apostolis, qui e Sionc egressi Idumaeos omnesque gentes veræ Sioni, id esi Ecclesiæ ct Christo, subjecerunt. Ha Lyranus, Arias, Vatablus.

Vtr». h. 18. Et erit domus Jacob ignis, et domus Josr.ru FLAMMA, ET DOMUS ESAU STIPULA. — « DoillUS Jacob » sunt duæ tribus, ut dixi : « Domus Joseph » sunt decem tribus Israel; harum enim caput fuit Ephraim prognatus ex Joseph, *q. d.* Duæ tribus, ¡mia Juda ct Benjamin, cum illis qui c decem tribubus vel ante captivitatem, vel post eam se Judæ junxerunt, cl in eamdem rempublicam ac Ecclesiam cum co in Jerusalem cl Judæa conspirarunt, invadent Idumæam eamquo succendent, aut sibi subdent, sicut ignis sibi subdit stipulam. Factum id litteraliler a Jada Macbabæo, ct Hyrcano, qui Idumæos ad circumcisionem compulit fecitque Judæos, teste Josepho lib. XIII *Antiquit.* cap. xvu. Unde, obsessa Jerusalem a Tito, viginti millia Idumaeorum in Judæorum auxilium venerunt, ait Josephus lib. IV *Betti,* cap. vi. Ila S. Hieronymus, Theodoretus, Reinigius ct alii. Mystice, id factum ab Apostolis, (pii igne charitatis Christi combusserunt infidelitatem, vitia ct idola Idumaeorum, ut peccatis mortui, justitiae et Deo viverent. Ita Lyranus, Arias, Vatablus ct alii.

Et succendentur (« domus Esau, n id est Idumæi) in eis (puta per flammam Joseph ct ignem Jacob); et devorabunt (Jacobitæ ct Josephitæ)EOS, — scilicet Esauitas cl Idumæos.

Et non erunt reliquiae (id est *residuus,* ut vertunt Aquila ct Theodotion; vel, *effugiens,* ut Symmachus) domus Esau. — Septuaginta vertunt: *Non erit domui Esau :* id est *frumentarius,* qui frumenta suggerat, qui habeat curain annonæ advehendæ cl admetiendæ ; unde Lucilius, qui Magni Pompeii magnus fuit avunculus, lib IX *Satyr. :*

> Frumentarius est, modium hic secum atque rutellum
> Ena adfert.

Rutellum vel rutrum dicitur a *radendo,* ait Nonius, quod frumentum modium superans abradat. Alii, ait S. Hieronymus, legunt id est ignifer, qui gestare possit igniculum, idque longe verius csl. Alludit enim ad id quod praecessit : « Erit domus Jacob ignis, » *q. d.* Domus Esau non feret, non sustinebit iguem domus Jacob, sed ei succumbet ct comburetur.

Quieres, *primo,* quis sit hic vel «vpçspci ignirsr (hæc enim duo idem sunt), id est ignifer? *Primo,* quùt aliqui iwfo^-rp-.v accipiunt pro milite valido, qui ignes spirat, ct ignes tectis hostium injicit. Ignis nomine, ait Theodorelus, vis ac robur intclhgilur. </. *d.* Nulla vis Idumæis relinquetur.

Secundo, a Castro sic exponit : *Non erit ignifer,* id est superstes Idumææ, qui posteris vike generisque lampada tradat. In Scriptura enim generis propagatio vocatur lucerna : quia sicut lucerna ignem et lumen, sic generatio familiam conservat. Unde istud ; a Ut remaneat lucerna (id est posteritas) David, » Hl *Peg.* xi, 36, ubi est elegans alludo ad priscum ritum
(¡no solebant in Promethei (hunc enim dictitant ignem e cadis sulfuratum, eumdem in terras detulisse) ludis cursores defatigati, lampadem recentibus sibi vicissim succedentibus in manus dare, quasi symbolum humante propagationis, juxta illud Lucretii :

> El quasi cursores vital lampada tradunt

Quod imitatus Plato, lib. VI Dc *Legibus,* scribit ignifer cives oportere liberis generandis atque educan- quul

prriii ,c' dis operant dare, ut vitam quam ipsi a majoribus acceperunt, vicissim quasi Ledam ardentem posteris tradant. Quare Græci forte a Prometheo hoc proverbium sumpserunt : « Non est pyrophorus, » id est nullus est superstes, ne Prometheus quidem ignifer. Pyrophorus enim est Prometheus, qui solus diluvium Deucalionis evasit, ideoque igne cadesti genus humanum quasi alter Noe restaurasse fertur, vel potius fingitur. Si enim hic pyrophorus petiisset, petiisset plane genus humanum.

Tertio et genuine, Luisius Lcgionensis, et ex eo Delrio, *adagio* 98 J, per pyrophorum accipiunt priscum antesignanum et legatum castrorum, (piem ita depingit Alexander ab Alexandro lib. V *Genial,* cap. m : « Prævaluit Græcorum mos, ut quoties procinctæ acies congredi parant, ante prima signa staret vates, laureos ferens ramos et corollas ; cui Pyrophoro dixero nomen, quoniam lampada praderret, quem violare summum habebatur nefas, quod legati munere fungeretur. » Accepit hoc Alexander a Suida voce qui et addit, vates hosce troiai; fuisse sacerdotes, ideoque inviolabiles, indeque manasse proverbium : o Ne id est *ignifer,* quidem superfuit, » quo utebantur Græci æque ac Latini, dum crudelem aliquam stragem, in qua omnes ad unum cæsi essent, significare vellent. Ita et Pollux et llesychius : « Pyrphorus, inquit, qui fert ignem, et solus servabatur in bello. » Quin et Philo Judieus, lib. I *De Vita Mosis,* tantam Ægyptiorum in mari Rubro fuisse stragem ait, « ut nec reliquus esset cladi vel ignifer, qui eam nuntiaret, n Huc accedit S. Hieronymus, qui *~jfG'>ez;* interpretatur *frumentarius.* « Eos enim, inquit, quos nunc agentes in rebus vel veredarios appellant, veteres frumentarios nominabant, » *q. d.* Ne Trjjiç 90;, id est *frumentarius,* puta veredarius, hoc est nuntius, tantæ Idumæorum cladi supererit. Nam is vel ab hoste dedita opera relinqui, solet ad eam nuntiandam. Quocumque alludatur, certum est per nu?significari residuum et superstitem, ut notat Theodoretus, quia id significat hebræum TTi' *sarid,* itaque vertunt Aquila, Symmachus, Theodolion, omnesque Interpretes.

UoMi Quieres *secundo,* an, quando ct quomodo reliquiæ Idumæorum perierint? Respondent aliqui sensim omnes periissc, licet quando perierint non constet. Periissc enim liquet ex eo quod jam ne Idumæorum quidem nomen supersit : gens ergo periit, beet cx ea pauci aliqui, iique pauperes et imbecilles, remanserint. Verum obstat quod Abdias significet a Judæis perdendos esse Idumæos, ita ut ne unus quidem eorum supersit. Hoc autem falsum esse videtur : nam cum Judæi excisi sunt a Tito, supererant Idumæi, imo venerunt in auxilium Judæorum, uti paulo ante dixi. Postquam autem Judæi excisi sunt a Tito, non potuerunt delere Idumæos. Respondeo ergo reliquias Idumæorum periissc, rpiia Idumæi subacti ab Hyrcano ad unum omnes circumcisi sunt; itaque desierint osse Idumæi, et cœperunt esso Judæi. Hoc est quod paulo ante dixit: a Possidebit domus Jacob eos qui se possederant; » et vers. 21 : « Et ascendent salvatores in montem Sion judicaro domum Esau : et erit Domino regnum. » Ubi plano significat non perituros posteros Esau, sed judicandos, id est regendos, a Sionidis et Judæis, ita ut fiant Judæi et regnum Dei. Mystico vero, Idumæi conversi ab Apostolis et viris Apostolicis desierunt esso Idumaei, et coeperunt esso christiani. Denique si qui noluerint, vel adhuc nolint converti, hi aut perierunt, aut peribunt in dio judicii, cum Christus omnes infideles exterminabit et relegabit ad tartara.

Dices : Daniel, cap. xi, 41, asserit Idumæos fore tempore Anlichristi, et ab ejus tyrannide fore immunes. Respondeo : Idumæos vocat incolas ejus montis et rupis, quem olim incoluerunt Idumæi, (pii jam sunt alia gens, alitidque nomen obtinent. Hi enim ob rupes et montes inaccessi, evadent castra et furorem Anlichristi.

19. Et ii i.REDiTADixT m (puta domus Jacob cl Joseph id est Judæi cos) qui ad austrum sunt (puta) montem Esau, etc. (I). — Unde clare vertit Tigurina et Vatablus : *Occupabunt* domus Jacob cl Joseph, *austrum, nempe montem Esau.* Nam Judæa ad austrum habet Idumæam ; ad occidentem, Philislæam ; ad aquilonem, Samariam el Gulilæam; ad orientem, Galaad, Moab ct Ammon. Unde vers. 20, de Jerusalem dicitur : « Possidebit civitates Austri. » Verum melius cum Nostro, Pagnino et Septuaginta vertas : *Auster,* id est *qui ad austrum sunt, possidebunt montem Esau ; cl campestria,* id est *qui in campestribus habitant, possidebunt Philistinos.* Hunc esse sensum patet, si quis intueatur Ilebnea. *Sepheta* enim est nomen proprium regionis campestris Judææ, ut patet ex tabulis Adriehomii, quam recte *Campaniam* verteris. Unde ct Tigurina posteriori parte huc inflectit; vertit enim, *ct declives* campi (id est campestria) possidebunt *Palæstinos.* Rursum hunc sensum exigit id quod sequitur : « El Benjamin possidebit Galaad. » Ergo Auster, vel ad austrum, non sunt Idumæi, sed Judici. Hi dicuntur esse ad austrum, non respectu Idumæorum : horum enim respectu sunt ad aquilonem ; sed respectu Benjamin cl aliorum Judæorum. Sensus ergo est, *q. d.* Judæi illi qui præ aliis magis ad austrum vergunt, ideoque eorum respectu Aus- Vert. 1«

(1) Hoc et seqq. versibus uberius pertractat, qutu vers. 17 exponere creperat, Hcbræos non modo sedes suas pristinas recuperaturus, sed et fines suos prolaturos esse. Creteruin in vaticinio non singula sunt torquenda, cum historia Judæururn post exsilium omnia eorum fata reterens deficiat ; quare singula quaj Propheta pradicil, ex ea probare non possumus, cx eo vero veritas vaticinii nullo modo Impugnari potest.

frales vocari possunt, bi possidebunt Idumæam, nipote australem paritor, ideoque sibi viciniorem : Judæi vero qui Sepheta, id est campestrem regionem incolunt, puta eam quii? est circa Eleutlieropoliin, vel eam quæ est circa Lyddam et Emaus, id est circa biospolim ct Nicopolim, possidebunt urbes ct agros Philistinorum : nipote sibi viciniores, puta Gazam, Ascaloncm, Accaron, Gelli ct Azolum : insuper tribum Ephraim, et reliquam Samariam, quæ illis ab Oriente vicina sunt. Tribus vero « Benjamin possidebit Galaad . » illi enim vicina est Galaadilis. Ila S. Hieronymus, Ribera ct alii. Sensus ergo est, *q.* </. Judæi redeuntes e Babylone possidebunt circumcirca ad quatuor mundi plagas regiones vicinas hostium suorum , casque inter se congrue pro situ ct vicinitate loci distribuent : unde et Ezechiel eisdem illas distribuit, cap. xi.vn. Id ex parte ct inchoate impletum est per Machabreos, Judam Simonem, Jonathan, Hyrcanum, et Alexandrum liircani filium. Hi enim subegerunt Idumæos, item Philistinos, puta Azolmn ct Gazam, sive Gadaram, l *yiachab.* v, 05 et 68, et li *Machab.* x , 16 ct 32, et seq. Item sortem tribus Ephraim, adeoque totam Samariam, quam Hyrcanus Simonis filius omnino subegit, exciso templo in monte Garizim llierosolymæ remulo, teste Josepho lib. XIII *Antiquit.* cap. XVII el win. Item Galaaditcni, l .Ibr/iaA. v, 36; item omnes ditiones Chananæorum u<que ad Sareptam, quæ. est inter Tyrum ct Sidonem, hoc est urbes omnes maritimas Pal.æstinorum usque ad Sidonem, nimirum Jamniam, Joppem, Dor, Ctesarcam, Ptolemaida, Tyrum ipsamquo Sareptam, ut patet ex Josepho, Mil *Antiq.* xxm, cl ex Josippo, lib. IV, xu. Unde et postea Augustus Cresar, occupata Judæa, b ec omnia Judrere subjecta dedit Herodi Ascalonitre, coque mortuo illa in quatuor tetrarchias divisit, tradiditquo tiliis ejus, quos tetrarchas constituit, *Luc.* m, t. Verum quia Machabrei hæc loca subjecerunt quidem, sed non occuparunt (nec enim in his locis habitarunt Judæi, sed Philiskei, Samaritae, Idumrei, etc.) ; quod tamen fore hic significai Abdias, dicens : « El hrereditabunt et possidebunt ; » hinc *secundo,* plenius id impletum est mystice ab Apostolis, qui fundata Ecclesia in Judæa, inde exeuntes ad vicinos Samaritas, Idumæos , Philistreos aliosquc populos, omnes illi subjecerunt. Ita Lyranus, Arias, Vatablus, cl a Castro in paraphrasi : Apostoli, inquit, viriquo apostolici distribuent sibi omnem circum regionem, quam Evangelico bello Christo subjiciant, et qui ad meridiem exierint, perlustrabunt Idumæam; qui ad occidentem , terram omnem Philistinorum ; qui ad septentrionem, Galilream ct Samariam ; at qui ad ortum, possidebunt Christo Galaaditas et Arabes : nominatili! vero « Benjamin, » id est S. Paulus ortus cx tribu Benjamin, «possidebit Galaad ; » quia ipso convertit Arabiam, cujus pars est Galaad : nam, nt ipse ait *Galat.* i, t" * a Abii in Arabiam, » ut ibi ex vocatione et officio meo de more prædicarem, Arabesque facerem Christianos.

20. Tr ANSVIGRATIO EXF.SCITfS RCJES Fit.IOTICM Is- Ven. W. rail , (*q. d.* Exercitus, vel turma et multitudo hæc jsraclilarum transmigrans, hoc est, qua*. olim o Judæa captiva a Cbaldæis abducta transmigravit in Babylonem, tandem inde feliciter el gloriose rediens, possidebit) orma loca Coana- nrorlm (puta totam illam plagam maritimam quæ excurrit) csqlt. ad Sabeptam— Sidoniorum : quare plura possidebit post captivitatem quam ante eam possederat IlaS. Hieronymus, Cyrillus, Theodorelus, Haymo ct Hugo. Pro *Sareptaqi* hebraico est *Tsarphath,* per quod Hebrau, It. Salomon, R. David, Lyranus , Clarius, Pagninus, Arias, Vatablus ct alii accipiunt Franciam : hanc enim esse Sareptam Galliarum, sicut illa Judaica, in qua vixit Elias, dicta fuit Sarepta Sidoniorum, quia erat prope Sidonem; forte ex eo quod hi Sareplani ex se coloniam duxerunt in Galliam, sicut Tyrii Carthaginem et Tartessum in Hispania; aut ex sylvis et officinis conflatoriis reris, ferri, laterum, etc., quibus Gallia abundant. Inde enim dictam volunt Sareptam Sidoniorum : radix enim *tsaraph* significat accendere , conflaro ; aut aliunde. Nil enim certi hac de re afferri potest. Sic per Cbananæos, R. David , Arias et alii accipiunt Alemannos : Chananreos enim, postquam ex Chananæa per Josué ct Israelitas ejecti, per varias gentes, puta Africam, Illyricum et Germaniam dispersi sunt, dictos esse Alemannos. Ateníannos enim germanice idem est quod omnis vir, omnis gens, *q. d.* Prredieatores Evangelici Christo subjicient Africam, Illyricum, Germaniam omnesque Chananæos, id est gentes idololatras ct impias, usque ad Gallias, ad quas venit S. Magdalena, Martha, Lazarus, Maximinus, Martialis et alii, qui eas ad Christum converterunt. Perperam Judæi hæc exspectant corporaliter a suo Messia, nimirum ut omnes hascc regiones eis subjiciat, quin ct Galbam et Hispaniam, adeo ut Judæi toti pene orbi dominentur.

&rrpu Cllu** am- nua'**

Er TRANSMIGRATIO JeRVSALEM, QU.R IN BOSNIORO EST, POSSIDEBIT CIVITATES AfSTRI,— *q. d.* HierOSOlymilani qui e Judæa transmigrarunt in Bosphorum, reversi in patriam, possidebunt urbes australes, pula civitates suas, nimirum Judæa), epire respectu Babylonis et vicinorum regionum est australis. Nola : Pro *Bosphoro* hebraico est T1DO *Scpharad,* quod ut nomon proprium retinuerunt Aquila, Symmachus ct Theodotion, et, ut videtur, Septuaginta ; vertunt enim, *Ephrata.* Suspicor cum Ribera in Septuaginta legendum, *Sep/i irata:* sic enim habent llebræa, ct sic verterunt alii jam citati. Lyranus vult esso locum in Babylonia. Noster autem Hebræus, ait S. Hieronymus, dixit Bosphorum vocari *Scpharad,* forte a >pD *soph* , id

est terminus, et qn *rad,* id est descensus, vel px *crcfs,* id est terne. Bosphorus enim est ter-
rwi|iu* minus Græciæ, Thraciæ. aliarumque terrarum. Aut certo a *soph,* id est terminus, *pered,* id est divisionis, quia dividit duo maria ct duas continentes oppositas, adeoque Asiam ab Europa discludit. Unde ct S. Hieronymus addit *Sepharad* assyriace significare universaliter terminum. Adde : Hebræum T1D03 *bispharad,* si consonantes spectes, idem pene est quod *Bosphorus.* Nam *beth* in *bùpharad*potest accipi ut radicale, non ut servile significans *in.* Hinc et chaldæum *sqihara* idem est quod terminus, limes, portus, statio ; arabico vero est transitus sive trajectus : n-oo su-*phar* enim arabico idem est quod transiit, trajecit, navigavit. Unde ct Melitenses (qui mullas habent voces mutuatas a Syris et Arabibus) *sepharad* vocant trajectum sive tranationem boum ; *etsepharhcim* vocant tranationem animalium : indeque nonnulli viri docti putant *Scpharvaiin* fuisse urbem juxta Bosphorum, ita dictam a tranalione animalium per illas maris angustias, quam expugnavit Sennacherib, *Isaiæ* xxxvi, I0. Porro Bosphorus est angustum mare, quod a bobus tranari potest, ait Plinius lib. VI, cap. i. Ha dictus, quod sit Tcûfkicrcpitx, id est bovis iter ct via. Bosphorus est duplex, unus in Proponlidc, qui Chalcedonem a Conslantinopoli brevi freto dividit : hic Thracius cognominatur ; alter in introitu Mœotidis paludis, qui a populis accolis Cimmerius dicitur, do quo Ovidius :

Bosphorus ct Taoois superant Scylhiaque paludes.

De Thracio hic agi videtur, eousque enim relegatos ct dispersos fuisse Judæorum captivos in captivitate Babylonica docet S. Hieronymus hic, et in Zuc/mr. cap. x, Debrai, Emmanuel, et Mariana, qui tamen censet Judæos in Bosphorum relegatos ab Adriano imperatore, non a Chaldœis. Alii tamen viri docti censent hic agi de Bosphoro Cimmerio; in co enim dominabantur Assyrii, indeque colligebant milites. Pontici enim ct Cimmerii , cx climate frigido ct aspero, erant homines duri et asperi , idcoquc in bellis sævi et acres. Unde Diodorus Siculus, lib. III, cap. vu, iit Sardanapalum prævidenlem excidium ex orando dicente, Ninivem tunc capiendam cum lluvias urbi hostis fieret (tunc enim Tigris imbribus excrescens muros Ninives dejecerat ad stadia viginti) tres filios amandasse cum magna auri copia in Paphlagoniam ad Cotium prasidem, ducum omnium sibi acceptissimum. Paphlagonia autem vergit ad Bosphorum ct Pontum; quocirca Strabo hoc regnum vocat Bosphoranum. Eo ergo multos Judæorum ab Assyriis et Babyloniis relegatos censent, qui in aspera regione ab asperis incolis dura patiebantur. Ibi enim est Cerberion mons ct oppidum, Cocytus, Phlcgeton et Tartarus; quocirca Homerus inferni sedem collocat apud Cimmerios, sive ob perpetuas tenebras, sive oh metallorum frequentes fodinas, sive oh valles opacissimas ct hiberno soli inaccessas : adeo ut Gentiles censerent illic esse inferni ostium. Sicquc accipiunt illud *Isaia* xxvni, 15: « Percussimus fœdus cum morte, et cum inferno fecimus pactum, » puta cum Cimmeriis et regno Bosphorano, scilicet cum Assyriis regnantibus in Ponto et Bosphoro. A tam sceva ergo ct horrida captivitate Judæos liberandos prædicit Abdias;ac per hoc repræsentat uosa morte ct inferno liberandos per Christum : ut, sicut Judæi ab aquilone rigidissimo translati sunt ad austrum calore suavissimum; ita a peccato, acedia et vitiis per Christum transferamur a<l auram ct Halum suavissimum Spiritus Sancti, quæ nos amore Dei et virtutis faciat ardentes. Huc facit illud Tibulli, lib. HI, *cleg.* v :

Elysios olim liceat cognoscere campos,
Lethæamque ratem, Cknmeriosquc lacus,

infernos scilicet et caliginosos. Et istud Lucani :

Sic stat iners Scythicas astringens Bosphorus undas.

Porro Plinius, lib. II, cap. xv, asserit Bosphori Cimmerii latitudinem osse mille quingentorum passuum. Regni Bosphorani rex postmodum fuit Mithridates, eo spoliatus a Romanis.

Sensus ergo est, Judæi qui in captivitate Baby-Ionica in Bosphorum translati sunt, inde cum cæteris Judæis e Babylone redeuntibus revertentur, et possidebunt civitates Austri, puta Judææ patrite suæ, quæ australis est.

Porro Hebræi, Chaldæus, Syrus, Arabicus uterque, Josippus filius Gorionis, lib. Ill *Ilistor.* cap. xv, et lib. V, cap. xxv; R. Salomon, R. David, Lyranus, Clarius, Pagninus, Arias, Vatablus, Burgensis, a Castro , Emmanuel, Mariana et alii multi per *Sepharad* accipiunt Hispaniam ; el ita sephind
Rabbini ubicumque sint, Hispaniam vocant Se- Hispmi.
pharad. Hispania enim a geographis ct poetis priscis ponitur ultima pars orbis; unde juxta Compostellam locus est, qui dicitur *feries terree.* Bosphorus ergo Hispanicus sunt Gades , sive fretum Herculeum, vulgo *strictum Gibraltar,* ubi sunt columnæ Herculis, qui eas sibi posuit quasi lines suæ profectionis suarumque victoriarum; unde eas superans Carolus V, mittendo classes in Americani, hoc sibi symbolum sumpsit : « Plus ultra, n *q. d.* Superavi Herculem ejusque columnas et terminos. Accedit, quod multi censeant Hispanos oriundos ex Timbal, ct ibclis, vel Iberis habitantibus juxta Bosphorum ct Pontum Euxinum, indeque vocatos Iberos, uti dixi *Genes.* X, 2. Favet nomen *Spcrida,* quo Græci, ait Arias, Hispaniam appellant: *Spcrida* enim, si litteras consonantes, quas solas considerant Hebræi, spectes , idem est quod *Sepharad;* licet Græci Hispaniam vocent Sejita ct Hesperiam, eo quod occidentalis sit regio ; forte a Græco Xrtpjx Hebræi Hispaniam vocarunt *Sepharad;* Græcis enim

vicini erant Phrrniccs et Judæi. Audi rem miram ex Josepho, lib. I *Contra Apion.* : « Nam Gallos ct Hispanos usque adeo ignorarunt scriptores, etc., ut Hispanos qui tantum occidua; terra; partem incolunt, urbem unam esse putaverint, eo quod illæ gentes nullum haberent cum caderis commercium. » Rursum favet huic sententia, quod Josephus, lib. XI *Antiquii.* cap. xi, ex Mcgasthenc, asserit Nabuchodonosorem post excisam Jerusalem subjugasse Hispaniam; videtur ergo plures Judæorum eo transtulisse. Juxta hanc sententiam sensus erit, *q. d.* Judæi in Hispaniam traducti, inde cum cæteris Babylone redeuntibus sub Cyro revertentur in civitates Austri, puta in Judæam.

Mystice, *q. d.* Apostoli e Judæa in Hispaniam excurrent, atipie ab australi regione Gadium et provincia; Bœticæ, in alias Rispante provincias, indeque in Africam, imo in Brasiliana, Americani, /Ethiopian! (hæ enim omnes sunt ad austrum) trajicient, casque omnes Christo subjicient, uti fecerunt S. Jacobus, S. Paulus, eorumque successores. Magna enim gloria Ecclesia?, «'que ac Hispanorum et I.usitanornm est, novi orbis, puta Indiarmi! Occidentalium ct Orientalium, subjugatio ct conversio. Ita prætcr alios Acosta, lib. l *Indica Ilistor.* cap. xv, ubi ait decere ut in Scriptura tenterei, puta America, conversio exstet.

Impugnant hanc sententiam fuse Sanchez et Ribera (licet qui hujus compendium confecit, eam tueatur). *Primo,* quia recenliores Hebræi tantum Hispaniam vocant *Sepharad.* Responderi potest Chaldæum interpretem esse veterem, item Josippmn, eostpie a veterioribus id accepisse. *Secundo,* quia S. Hieronymus *Sepharad* vertit, Bosphorum, non Hispaniam, non Gades. Respondeo: Bosphorus græco nomen commune est. et in genere maris angustias quæ a bobus tranari possunt significat; latine maris angustia inter duas continentes vocantur *Porthmos,* sicut ex adverso terra angusta inter duo maria, vocatur *Isthmus.* Sicut ergo est Bosphorus Thracius, et alter Cimmerius, ita est ct Hispanicus, puta Gades, œque ac Indicus in freto Magellanico, et Arabicus et Persicus in sinu Arabico et Persico. Rursum hcbræum *Sepharad* assyriace, teste S. Hieronymo, in genero *terminum* significat; fieri autem potest ut hoc nomen genericum appropriatimi sit Hispania, quia ipsa ab Occidente est finis el limes Europie, post illam enim, adeoque post Gades sequitur Oceanus. Sensus ergo est, *q. d.* Judæi qui per omnes terminos, adeoque usque ad Bosphorum dispersi sunt, ad austrum, id est ad Judæam, redibunt. Ita S. Hieronymus.

Mystice, Apostoli et viri apostolici in terminis regionum, ut in Bosphoro Thracio, Cimmerio, Hispanico, etc., constituti, inde pergent ad provincias australes, casque nomine Christi possidebunt. Christi enim salus et Evangelium a Chananæa per meridiem cælerasque plagas usque in Galliam, Germaniam, Hispaniam, Africam, Americani transmigravit, totumque orbem pervasit.

Poiro *Sepharad* peregrinum, puta Assyriacum, esse nomen inde colligi potest, quod hebrææ radices sint trilitteræ; quadrilittcræ ergo, uti est*Sepharad,* sunt peregrina et ex alia lingua ascitæ; vel certe ex dualius radicibus Hebræis conflatæ sunt cl composite. Id notant pcritiorcs Hebræi. Rursum hcbræa nomina sunt communia multis, et plura significant *Sepharad* ergo Bosphorum Thracium, Cimmerium, Magellanicum et Gaditanum, indeque Hispaniam significat. Ipsa enim est terminus (quem significat *Sepharad)* continentis, quia majori parte mari, tum Mediterraneo, tum Occano cingitur. Et esto, post tempora Abdiffi ac Christi Hispania a Judæis vocata esset *Sepharad,* tamen quia ab omnibus omnino Judæis praeteritorum sæculonim (quos novimus) ita vocatur, crcdenduin est ad eam quoque respexisse Abdiam; quia non tantum hominibus sui avi, sed nostri, sua scripsit oracula. Sic Isaias, cap. x l ix , 12, prædixit conversionem Sinarum, cosque hebraico vocat *Siniin,* esto œvo Isate non haberent hoc nomen, sed nostro, quo ejus prophetiam expleri cernimus, ut ibi dixi.

Dices : Abdias prophetat hic do solis Judæis, illi autem in Hispania pauci numero ad Christum fuerunt conversi; reliqui in judaismo manserunt; unde a Ferdinando et Isabella Hispania excedere sunt jussi. Respondeo ad litteram : permulti Judici per vastationem Judææ in Hispanias aliasque oras dispersi, sub Cyro el Machabais in Judæam redierunt. Mystice multi quoque ex iis ad Christum sunt conversi. Mulli enim ab Adriano imperatore Judæa expulsi, profugerunt in Hispanias. Imo Lucius Dexter. cui Hieronymus inscribit Tractatum Dc *Scriptor. Eccles.,* in Chronico nuper edito, tradit Judæos Hispanos, cimi maudissent de prodigiis Christi et Apostolorum, misisse legatum ad eos qui alios ex iis in Hispaniam mitti deposceret; unde mox missum esse S. Jacobuin , quem solis Judæis in Hispania predicasse censet quoque Baronins et alii ; qua de re plura dicam *Actor,* xn. Denique Judæi ct Israelite non carnales, sed spiritales hic intelliguiitur, puta credentes in Christum. Hi enim sunt veri Israelite, filii Abrahæ, et promissorum Dei hærodes, ut docet Apostolus ho/n. cap. lx, G ct seq.

Sept-m geolej septem YilU.

Tropologice, Hugo do S. Victore per septem hasce gentes accipit septem vilia capitalia, quæ Jacob, id est fidelis luctator, habitans in Sion, id est in specula mentis, supplantat tum in se, tum in aliis per septem virtutes contrarias, ct per septem dona Spiritus Sancti, ac per septem petitiones Orationis Dominica;, septemquo primas bcatitudines : *primo* ergo Esau et Idumaei, odio Judæorum flagrantes, denotant iram. Hanc supplantant ii a qui ad austrum sunt, » puta qui vento calido et spiritu charitatis dilatati et accensi, omnes angustias omneque frigus odii ct iracundia suíl'o-

cant; *secundo* , Philistiim. id est conspersi cinere, vel ruentes potu (a radice ŧ DJ *naphal,* id est cecidit, et a **HIW** *sata,* id est bibit, teste Pugnino in *Interpret. Nom. ¡Lbr.},* denotant gulam et gulosos. Hanc supplantant qui a in campestribus » frugalitatis, temperantiae et conlincntiæ degunt, ac oleribus et leguminibus campestribus, potius quam carnibus et deliciis urbanis vescuntur. lidem, *tertio,* subigunt et possident « Ephraim » id est superbiam; *et quarto,* «Samariam,» id est invidiam; Ephraim enim dedit reges superbos Israeli, Samarita invidi fuerunt et aemuli Judaeorum; *quinio,* « B njamin,» id est filins dextera, puta strenuitas, diligentia cl fortitudo, « possidebit Galaad, » id esi subjugabit accdiam; Galaad enim idem est quod acervus testimonii, ubi el Laban fessus destitit persequi filias suas, ac recessit a Jacob ; *sexto, a* transmigratio Israel, » id est fideles, qui in terra peregrinos se (estimant, ac migrant in coelum ut videant Deum, eique dominentur, possident omnia loca Chananæorum et Sarepta, id est omnes avariti® artes et species subigunt. Chananaeus enim idem est quod mercator, cujus propria est avaritia : Sarepta idem est quod conflatorium, in quo scilicet conflatur aurum et argentum. *Septimo, a* transmigratio Jerusalem, quæ est » in Sepharad, sivc « Bosphoro, » id est fideles, qui dcbclklis animi perturbationibus ad visionem pacis aspirant et transmigrant, ideoque a carnis deliciis longissime recedunt, sensusque omnes coarctant, et per bovinos labores edomant, hi, inquam, possidebunt civitates Austri, id est omnes libidinis ct carnalis concupiscenti® œstus suppriment et exstinguent; itaque quasi salvatores, victores ct triumphatores de Idumæis cæterisque hostibus devictis, gloriose ascendent in montem Sion, id est in co-lum, ibique cum Deo regnum felicitatis «•tenue inibunt, quod hic per gratiam, suique ct vitiorum victoriam inchoarunt. Nota vocem *exercitu»* d>c- p(S t CUU1 a¡i ; «Transmigratio exercitus hujus fi-1'oruin 1-racl;» exercitus enim dicitur multitudo militum, eo quod exercendo iit melior. Ita Vegetius, lib. 11 De Re *milit.* : «Numerus, inquit, militum exercitatur; unde et reipsa ab opere exercitus nomen accepit, ut ei nunquam liceret oblivisci quod vocabatur. » Ita olim Romani (uti eliamnum strenui duces) milites suos, præsertim tirones, perpetuo in armis omnique labore et austeritate castrensi exercebant. Audi Ciceronem, Tuscul. 11 : « Nostri exercitus primum unde nomen habent vides; deinde qui labor quantus agminis, ferro plus dimidiati mensis cibaria,ferre si quid ad usum velint, ferre vallum ; nam scutum, gladium, galeam in onere nostri milites non plus numerant quam humeros, lacertos, manus ; arma enim membra militis esse dicunt , quæ quidem ita geruntur apte, ut, si usus foret, abjectis oneribus, expeditis armis ut membris pugnare possint. Quid exercitatio legionum? quid ille cursus? clamor, quanti laboris est? Ex hoc ille nnimus in proeliis paratus ad vulnera. Adduc pari modo inexercitatum militem, mulier videbitur. » Exercitatos hosce imitentur milites et pugiles Christi, ut non uno dic, mense, vel anno, sed jugiter per omnem vitam arma tractent, corpus duris vigiliis, jejuniis, laboribus; animum piis orationibus, meditationibus, studiis, lectionibus, exerceant. Ita fient fortes et invicti; ita adversarios superabunt, ita adversa omnia sibi subdent ct servire cogent. Hoc unum faciebant olim anachoreta', qui inde asceta, id est exercitatores, sunt appellati. Idem faciunt nunc coenobita et religiosi.

Rursum exercitus significat multitudinem : « Exercitum, inquit Ulpianus, dicimus non unam cohortem, neque unam alam, sed numeros multos militum. » Unde Virgilius, *Ænid.* lib. XI :

> ..dunque omnis campis exercitus ibat apertis
> ...Dives equum, piotai vestis et auri.

Ita miles Christi omnes sensus, omnes animre, potentias, omnes mentis dotes et vires in aciem educat, cosque numerosissimis hostibus opponat : Quoniam non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem; sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus. State ergo succincti lumbos vestros in veritale, et induti loricam justitta, » ele. *(Ephes,* cap. vi, 12). Vide quæ ibidem de panoplia militis Christiani annotavi.

21. Ascendent (*q. d.* Exsurgent ct venient in vera-ît. Sion, puta in Jerusalem) salvatores (id est propugnatores Judæorum, quales erant Olhoniel, Gedeon, Samson tempore Judicum) judicare (ut judicent, id est coerceant et subjiciant) montem Esau ,—puta Idumæam. Tales fuere Judas, Simon, Hyrcanus, Alexander, Aristobulus Assamonrei, ut superius dixi. *Judicare* enim sæpe idem est quod vindicare. Hinc in lib. *Judicum* Judices vocantur vindices populi Israel.

Mystice, salvatores sunt Christus et Apostoli, rpii Israelis hostes, puta Idumaeos, aliasquc gentes expugnata idololatria ct infidelitate, subegerunt Christo e.t Sioni, id est Ecclcsiæ Christian®. Ila Clarius, Valablus el alii, ac S. Augustinus, lib. XVIII Dc *Civit.* cap. xxxi. Ili exieruntde Sion, id est de specula, orationis scilicet, in qua spiritu Dei animati,igneis verbis quasi tolis sauciarunt, ac Dei amore accenderunt horridos Esauitas, id est, infideles ct peccatores.

Et tunc erit Domino regnum, — *q. d.* Tunc Dominus in hoc suo populo, ct per eum aliis omnibus imperabit, atque ab cis subditis vicissim agnoscetur ct coletur. Hoc inchoate verum fuit in Machabæis, plene in Ecclesia Christi militante, plenissimum erit in triumphanto : «Cum subjecta fuerint illi (Christo) omnia, tunc ct ipse Filius subjectus erit Patri, qui subjecit sibi omnia, ut sit Deus omnia in omnibus, » ait Apostolus, I *Corinth,* cap. xv, 28. IlaS. Hieronymus cl Hugo.

Miniis recte Septuaginta, Aquila el Thcodolion pro *salvatores* vertunt, *salvati.* Hcbræum enim tzi"CHU *mosciim* est activum, et significat salvatores, non salvatos; illorum enim est judicare, non horum.

Mora- cteii cn-C tlx

Moraliler, disco hic *primo,* Reum semper vindjçitam clementia temperare, imo superare, ac in eam desinere : hanc enim ostendit in Idumæos hostes suos, dum cos facit suum populum ct regnum. Idem imitentur reges ct principes. Hujus rei hieroglyphicuin in Antonini Pii priscis nummis videre est, fulmen in thorocollocatum. Inveniuntur alii, in quibus aquila fulmini insidet, cui ramus olivte est additus. Hoc in suo symbolo Carolus V imperator usurpavit. Aquila significat imperium, fulmen vindictam, oliva clementiam ; ut significet Imperatorem vindictam clementia et ratione moderari debere, nec nisi consulto eam torquere. Quærit Seneca, *Natur. Quæst.* lib. II, cap. 1 x iii : « Quare, inquit, id fulmen quod solus Jupiter mittit placabile est, perniciosum vero id de quo deliberavit, et quod aliis quoque diis auctoribus misit? » ac respondet. «Quia Jovem, id est regem, prodesse solum oportet, nocere autem non nisi cum pluribus visum est. » Discant hocprælati ct principes, ut fulmen non suo animo indulgentes, sed prudentum consilio obsequentes, ac pene inviti vibrent in noxios.

Bcgni MiLuUa' ci qus. tuor «• pitibus.

Rursum disce hic summam felicitatem hominis essc ' s' fiat Dei reBnum› anima regnet, idquo *primo,* quia Deus est rex aequissimus el benignissimus, ac proinde summa æqUj(a(C e(suavitate imperat ; secus estdc tyrannis, quales sunt dœmon, mundus el caro, qui iniqua et durissima imperiose ct tyrannice jubent anim® quam possident. Re dæmono patet in magis ct sagis, quibus imperai neces suorum vicinorum, cognatorum et parentum, ac ni parcant, verberat eos maleque muleta!, ct tractat ut sua mancipia. De mundo liquet : quid enim non imperat mundus ambitioso, ut honores; avaro, ut opes consequatur? quas adulationes, qu® obsequia, quas vigilias, quas curas, quos metus, quas invidias, quas simonías, quas fraudes, quas usuras? De carne manifestum est in gulosis et libidinosis, quibus caro foedissima quæque imperat, quibus sœpe febres, luem vcncrcam, morbosque el cruciatus acerbissimos, ipsamque mortem sibi conciliant. Ex adverso de Dei ct Christi regno cecinit Psaltes, *Psalm,* xi.iv, 3: «Speciosus forma pr® liliis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis; » et vers. 5 : « Specie tua et pulchritudine tua intende, prospere procede et regna;» et vers. *1 :* « Virga directionis (recta, ®qua) virga regni tui. Dilcxisti justitiam, et odisti iniquitatem; » et *Psalm,* 1 x x i, 2 : «Judicare populum tuum in justitia, et pauperes tuos in judicio. Suscipiant montes pacem populo, ct colles justitiam, » etc.; et *Isaías,* xi,4 : « Judicabit in justitia pauperes, ct arguet in ®quitate pro mansuetis terr®; » ct xui, 3 : « Calamum quassatum non conteret, ct linum fumigans non exstinguet. in veritate educet judicium, *v Secundo,* quia regnum hoc Dei consistit in gratia et virtutibus, puta fide, spa, charitate, etc., qu® sunt dona nobilissima anim® a Deo communicata, ut iis dirigatur ad Dei obsequium summumque suum bonum. Regit enim mentem Deus, cum ei inspirat sui, id est summi boni, cognitionem amorem, desiderium, cultum, unionem, etc. Jam quid melius quam cognoscere primam veritatem ? quid beatius quam amare summam bonitatem? quid dignius quam colere immensam majestatem? *Tertio,* quia hoc regnum dirigitur non ad Dei regentis, sed ad anim® qu® regitur utilitatem, eamque maximam, nimirum, ut sancte pieque vivendo mercatur gloriam et regnimi coeleste, in quo Deum omniaque Dei bona possideat in æternum. Hinc Apostolus, *Colos.* i, 12 : « Gratias, ait, agentes Deo Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum, in lumine : qui eripuit nos de potestate tenebrarum, ct transtulit in regnum Filii dilectionis su®.» *Quarto,* quia regnum hoc subditos non facit viles, sed nobiles, imo reges, juxta illud *Apoc.* cap. v, 10 : « Eecisti nos Deo nostro regnum (reges), et sacerdotes : ct regnabimus super terram; » ct I *Petr.* cap. ii, 9 : « Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis: ut virtutes annuntietis ejus, qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum. » Annon rex est, qui suis cupiditatibus ct passionibus per Dei gratiam imperat? qui superbiam humilitate, avaritiam liberalitale, iram clementia, gulam temperantia, libidinem castitate coercet, frenat, regit? Annon rex est, qui per rationem, prudentiam, continentiam memori®, voluntati, appetitui concupiscibili et irascibili, phantasiae, oculis, auribus, linguæ, ori, c®tcrisquo potentiis ct membris sapienter æque ac fortiter dominatur? Quare merito quotidie a Christo jubemur orare : « Adveniat regnum tuum. » Ubi vero S. Cyprianus : « Qui, inquit, renuntiavitjam sæculo, major est et honoribus ejus et regno; ct ideo qui se Deo el Christo dedicat, non terrena, sed coelestia regna desiderat, » imo *a* Deum ipsum, » quia in illo regnaturi sumus. Et S. Ambrosius, lib. VI *De Sacram,* cap. v : « Si Deus in nobis regnat, locum habere adversarius non potest. Culpa non regnat, peccatum non regnat, sed regnat virtus, regnat pudicitia, reguat devotio. » Ergo, o Domine, esto rex noster, legifer noster, regna in nobis, offerimus tibi animas nostras, omnesque ejus potentias, dotes et limites, nos ipsi eas regere non possumus : ut eas tyranni mundus, caro et dœmon regant, non volumus; tu, qui eas creasti, et tuo sanguine redemisti, illas ipsas ut tuum peculium, ut tuum regnum rego, qui solus regis sapienter, clementer, potenter ®quc ac utiliter ct feliciter. Sensit hoc rex ille inclytus, qui dicebat *Psalm,* xxn, 1 ;

« Dominus regit me, ct nihil mihi deerit. In loco pascuæ ibi me collocavit. » Et Apostolus, qui suis hoc unum apprecatur : « Dominus autem dirigat corda vestra in chántate Dei et patientia Christi, n It *Thcss.* cap. in, 5. Eia, Domine, rege cor nostrum, ut nemini obsequatur, nulli se tradat nisi tibi, ut a nemine nisi a te, tuaque chántate ct patientia nobis aspirata dirigatur ad ardua quzeque tui amore suscipienda, et dura omnia constanter toleranda. Rege pariter linguam nostram, ut non nisi tuas laudes loquatur; rege manus, ut qunecumque libi placita sunt tractent et peragant: rege pedes, ut inoffenso gressu ad omne bonum ferantur. Ad te cum sponsa in Canticis suspiramus et clamamus : « Trahe me post te : curremus in odorein unguentorum tuorum. Dilectus meus mihi, et ego illi, qui pascitur inter lilia. Ego dilecto meo, et ad me conversio ejus. Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum. » Hoc unicum est anima? nostra? desiderium, lml*c summa votorum nostrorum, ut regues in nobis per gratiam, et facias nos venire ad regnum tuum coeleste, ubi est visio tui manifesta, lui dilectio perfecta, tui societas beata, tui fruitio sempiterna; ut in ultimo illo cl decretorio mundi dio, qui erit horizon æternitatis beata? el misera?, dispescens electos a reprobis in omne œvum, a te exsultantes audire mereamur : « Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi, in quo nobis obtinget certa securitas, secura tranquillitas, tranquilla jucunditas, felix œternitas, œterna felicitas, ubi est amor perfectus, timor nullus, dies adernus, alacer motus, et unus omnium spiritus, ». ait S. Augustinus in *Meditai.* cao. ultimo.

COMMENTARIA

IN

JONAM PROPHETAM.

ARGUMENTUM.

S. Hieronymus, epist. *ad Paulinum :* « Jonas, ail, columba pulcherrima naufragio suo passionem Domini præfiguran«, mundum ad pœnitentiam revocat; et sub nomine Ninive gentibus salutem nuntiat. » Quieres, quis, qualis et quando fuit Jonas? Hcbræi nonnulli, quos sequitur S. Dorolheus in *Vita Jonæ,* asserunt Jonam esse fdium viduæ, quem mortuum Elias vita restituit; qui factus propheta missusque in Niniven, postea, assumpta matre, fugit in Assyriam; cogitabat enim : Hoc pacto tollam probrum meum quod falso contra Niniven prophetando acquisivi : « Dedit prodigia super Jerusalem ac totam terram, lapidem videlicet miserabiliter clamantem quod finis appropinquet, ct quando ab omnibus gentibus Jerusalem calcaretur, quod tunc civitas illa abolenda esset. » Hucusque Dorotheas. Idem per omnia, excepto lapide clamante, habet S. Epiphanius in Vi/a *Jonæ.* Audi ctS. Isidorum in *Juna:* «Joñas columbae! dolens, filius Amatili deGeth civitate ad gentium praeconium mittitur, missus contemnit, contemnens fugit, fugiens dormit, propter quem periclitabatur navis, sed sors dormientem reperii. Tradunt Hcbræi hunc esse filium viduæ, quem a mortuis Elias suscitavit : cujus sepulcrum in quadam urbium Gcth in viculo demonstratur, qui est in secundo milliario Sephorim, itinere quo pergitur Tiberiadcm. » Addunt Hcbræi in *Seder Olam,* cl cx iis Mariana, Jonam fuisse illum adolescentem, quem Elisæus misit ut ungeret Jehu in regem, IV Reg. cap. ix, 1,quique laudavit Jehu ob excisam domum Achab, IV *¡leg.* cap. x, 30. Adjungunt alii patrem Jonæ fuisse Abdiam prophetam : hunc enim fuisse maritum viduæ Sarcptanæ.

Jo nu non fait filins Salopian®, quem suscitit Elisi.

Verum quod hi auctores censent Jonam fuisse filium viduæ Sarcptanæ, ac consequenter vixisse tempore Eliæ, falsum est, cl iisdem rationibus refellitur, quibus initio Abdial probavi Abdiam non vixisse tempore Eliæ, cl Achab regis Israel. Adde Jonamhunc vixisse tempore Jeroboam, qui regnavit in Israel eo tempore, quo in Juda regnabat Ozias, sive Azarias; sic enim habetur, IV *Peg.* cap. xiv, 23 : « Ipse (Jeroboam) restituit terminos Israel ab introitu Ematli non procul a Damasco, usque ad mare Solitudinis (id est lacus Asphaltites) juxta sermonem Domini Dei Israel, quem locutus est per servum suum Jonam, filium Amatili prophetam, qui erat de Gcth, quæ est in Hopher. » Hunc enim Jonam esse nostrum prophetam palet, tum quia idem utrobiipie nominatur ejus pater Amathi, eadem patria Geth; tum quia id asserunt Josephus lib. IX *Antiq.* cap. xi, S. Hieronymus, Theophylactus ct passim alii hic. Ubi obiter nota Prophetas non scripsisse omnes suas prophetias, vel, si scripserint, aliquas periisse. Itac enim prophetia Jome de vastatione Damasci ct Ematli, deque restitutione terminorum Israel facienda per Jeroboam, in libro Jonæ non exstat. Rursum ex verbis jam citatis liquet Jonam oriundum fuisse ex Geth. Itac autem Getii G«th do. fuit urbs, non illa Philistinorum (Jonas enim l"“ «»• Hebræus fuit, non Philistaus), licet id senserint S. Epiphanius, S. Dorotheas et Rupertus, sedilia quæ est in Opher, perlinens ad tribum Zabulon, de qua S. Hieronymus in *Prologo :* a Geth, inquit, in secundo Scphorim milliario, quæ hodie appellatur Diocæsarea, euntibus Tiberiadcm haud grandis est viculus, ubi et sepulcrum ejus ostenditur. Quanquam alii juxta Diospolim, id est Liddam, eum ct natum et conditum velint, non intelligentes, hoc quod additur Opher, ad distinctionem aliarum Geth urbium pertinere, quæ juxta Eleuthcropolim, sive Diospolim hodie quoque monstratur. Fuit ergo Jonas Zabulonites, puta Gethæus, non Sarcptanus : ergo nec filius viduæ Sarcptanæ.

Jonas itaque tempore Abdiæ et præccdentium Prophetarum, scilicet Osee, Joel et Amos sub Jeroboam, Azaria et posteris eorum prophetavit. Ila tradunt Ilebræi, S. Hieronymus, Theopliylactus, Eusebius in *Chron.;* Clemens Alexandrinus, *I Strom. ;* S. Augustinus, lib. XVlll *Civit.* xxvu; Abulensis in lib. IV *Reg.* cap. u, *Qwxst.* Ill, et alii.

Porro prophetavit Jonas non prioribus annis regni Jeroboam, quibus regnavit cuín Amasia rege Juda, uti opinatur a Castro lib. IV Proœmtï, cap. ih ; sed posterioribus, quibus ipso regnavit cum Azaria filio Amasia. Nam sub Jeroboam et Ozia, vel Azaria, qui quinquaginta duobus annis regnavit, cœpit prophetare Osce, ut patet Osce, cap. i, 1, qui fuit primus omnium Prophetarum.

Onifrb ‘ Ujrrai

Hinc sequitur Jonam prophetasse paulo ante initia urbis Roma*, puta regnante Sardanapalo, <iuem Gentilium Historici ponunt ultimum regem

tni'íuiid suihiij- pil0flu

Assyriorum. Sardanapalus enim vixit tempore Jeroboam regis Israel, et Oziæ regis Judæ, quo tempore Procas Sylvius avus Romuli regnabat in Latio, teste Eusebio in *Chron.,* S. Augustino, lib. XVIII *Civit,* cap. xxi, et S. Hieronymo, initio Comment, in Amos, dc quo plura cap. ni, 5. Ex hac clironologia magna lux oritur prophetiæ Jonæ. Ex ea enim videmus causam, cur Deus præter morem Prophetam hebræum miserit ad Ninivitas gentiles, et valde remotos. Nimirum causa fuil, quod eo tempore Ninivitarum mores erant corruptissimi et flagitiosissimi, ita ut clamarent in colum, poscerentquo vindiciam et fulmen, quod Deus hic eis per Jonam intentat. Id ila fuisse discimus ex eorum rege Sardanapalo : nam « regis ad exemplum lotus componitur orbis. » Sardanapalus enim fuit mollissimus et effeminatissimus, quem Arbaces Medis praepositus, inquit Justinus lib. I, « invenit inter scortorum greges purpuram colo nentem, et muliebri habitu, cum mollitie corporis et oculorum lascivia omnes feminas anteiret, pensa inter virgines partientem. Quibus visis, indignatus tali feminæ tantum virorum subjectum, ad socios refert quid viderit, negat se ci parere posse, (pii se feminam malit esse quam virum. Fit igitur conjuratio : bellum Sardanapalo infertur; quo ille audito, non ut vir regnum defensurus, sed ut metu mortis mulieres solent, primo latebras circumspicit, mox deinde cum paucis ct incompositis in bellum progreditur, vicius in regiam se recipit, ct exstructa pyra, se et divitias in incendium mittit, hoc solo imitatus virum. » Inde a Græcis dictus est Sardanapalus, id est morio : proprium enim ejus Assyriarum nomen cratTonosconcolcros, teste Eusebio in *Chron.,* ct aliis. Hinc ct Sardanapali nomen in proverbium abiit, signiflcalque hominem mollissimum et effeminatissimum. Ita Aristophanes in Avibus : «Quis, ait, hic Sardanapalus? » Moricus ipse hoc sibi epitaphium condidit :

Ede, bibe, lude, post mortem nulla voluptas.

Et:

Cum te mortalem noris, præsentibus exple
Deliciis animum, post mortem nulla voluptas.

Nel, ut Cicero, lll *Tuscul. :* « Quomodo, inquit, jucunda vita potest esse, a qua absit prudentia, ubrtl moderatio? ex quo Sardanapali opulcntissimi Syriæ regis error agnoscitur, qui incidi jussit in busto :

Hæc habeo quæ edi, qnæquc exsaturata libido
Hausit, at illa jacent multo ct prxclara relicta.

«Quid aliud, inquit Aristoteles, in bovis, non in regis sepulcro inscriberes? Hæc babero se mortuum dicit, quæ nc vivus quidem diutius habebat quam fruebatur. » Hinc Juvenalis, *satyr,* in :

Et venere, et cœnis, ct plumis Sardanapali.

Regem imitati cives opulenti, ventri ct veneri so pariter dediderunt, indeque in omnia scelera prolapsi sunt, ut mererentur e cado siderari, vel a terra dehiscente sorberi. Mittitur ergo a Deo clementissimo Jonas, qui scelera hæc arguat, et imminens exilium comminetur. Jonas, onus hoc detrectans, fugit in Tharsis : sequitur cum a tergo Deus, procellam in mari excitat: nautæ jaciunt sortes,ex indicant Jonam fluctuum causam. Mittitur ille in mare œstuans, sorbetur a ceto; in venire ceti Deum invocat, exauditur, liberatur, die tertio a ceto in littus evomitur. Sapit Jonas, Deo obediens vadit in Niniven, contenta voce clamat : « Adirne quadraginta dies, ct Ninive subvertetur. » Percelluntur Ninivitæ, resipiscunt, pœnitenliam agunt in cinere et sacco. Placatus Deus minas revocat, urbi parcit. Indignatur Jonas sua oracula non impleri, sed Deus per hederam et vermem docet cum, clementiae esse pœnitenlibus parcere.

Seri?

Nota : Postmodum Ninivitæ ad ingenium ct scelera sua redierunt; unde post Jonam missus est ad cos Nahum, qui iterum excidium cis inlentaret, quodreipsa cis inflictum est, uti dicam *iiahum,* cap. ii. Hoc est quod Tobias moricns, cap. XIV, 13, filiis suis mandat, ut fugiant ex Ninive : «Video enim, inquit, quia iniquitas ejus finem dabit ei. » Ubi Septuaginta, uti recitat S. Hieronymus hic in *Prologo,* vertunt : ***Fili,*** *coce senui, ct in eo sum ut revertar dc vita mea : tolle filios tuos, et vade in Mediam, fili. Scio enim quæ locutus est Jonas propheta dc Ninive, quoniam subvertetur.* Unde patet ad poenitentiam Ninivitarum, Dei de eorum excidio sententiam non fuisse plane abolitam, sed suspensam duntnxat : ipsis enim ad scelera sua redeuntibus, Deus laxavit manum suam, sententiam revocavit, et exitium a Jona comminatum eis inflixit (I).

Niolrit* diere,

(1) Contra veritatem historicam libri Joiwe nihil non lentatum tum increduli, tum rationalistic dimiserunt. Quorum difficultates, veluli omnium nomino loquens, sic collegit Rosenmuller : Exigua molis liber, stylo simplici cl plano conscriptus» sed in quo plura continentur mira, inaudita, imo portentorum similia. Ac *primo* quidem , maximam admirationem movere illud oportet, quod vates hebrxus, Jovano cultui addictus, missus narratur ad Ninivitas, qui Deorum simulacra coluerunt, ut illis, nisi resipuerint, urbis interitum minaretur. Quis non exspectet hominem a Ninivitis lanquam insanum cl mente captum ludibrio ct risu exceptum, probrisque

Joniily-pn$ Christi ptieulii tI resurgentis.

Allegorico, fonos unus cx omnibus Prophetis, missus ad gentes, atque a celo absorptus, et tertio dic restitutus, expressus fuit typus Christi gentes vocantis, patientis et resurgentis, ut patet *Matth.* cap. mi, 40; dc quo plura inferius, cap. n, vers. 1 i.

omnibus oneratum fuisse? At *secundo,* longa aliter accidisse legimus. Aurem non tantum præbent vati Ninivitæ ejusque monitis auscultant, verum cl sumrni juxta inlliniquo, ne excepto quidem rege, centonibus induti, precibus ct jejuniis placare Deum student, quid quod ipsis etiam jumentis ratione ct mente vacuis solitu cibi potusquo alimenta negant? *Tertio,* quis sobrius adducatur ut credat, Jonam intra monstri mirini viscera tribus diebus lolidemquc noctibus vivum haesisse, in co claustro preces, quas cap. 11 legimus, ad Deum fudisse, tandemque illæsum c belluæ ventre in littus projectum css*. *Quarto,* fidem excedit humanam, quod cap. 1, 5, narratui, tempestate Reviente Jonam ad navis altera degressum cubantem dormisse. *Quinio,* nautis jactis sortibus sciscitantibus, quisnam subitæ coortæ tempestatis imminentisque sibi exilii esset causa,sors designat Jonam, miro certe ct plane singulari casu. *Sexto,* prætcrea piscis qui Jonam deglutirei, ricinus qui ei umbram præbent, vermis qui ricinum percuteret, eurus quo ille exaresceret, singuli singulari Dei jussu apparent ct exoriuntur (1, 17, V, G, 7, 8). Et ricinus quidem unius noctis spatio in tantam altitudinem crescit, ct tam lata nascitur folia, ut umbram densam Jonæ prœberel. Que omnia non modo nova sunt, mirabilia, cl prater consuetudinem, verum el talia, quæ unquam accidisse vix credibile est.

Porro, opera pretium esse arbitramur breviter subjicere quas varii varias inierunt vias ad solvendas difficultates istas; ct mino quidem expendero tentamina eorum qui rem vere gestam hoc libro contineri existimant; secundo, sententiam eorum qui hunc librum fabulam esse putant; tebtio, exponere precipua motiva credibilitalis quæ hoc libro veram historiam proponi certissimo evincunt.

Paino, ad classem eorum qui rem vere ct simpliciter gestam ilio libro contineri existimant, referendi sunt *primo,* omnes SS. Patres ct fere omnes catholici interpretes; *secundo,* recenttoros qui rem vero, sed quoquo modo gestam, accipiunt. *Primo,* Hcrmaunus von der llardt, qui Manassis et Josiæ, regum Judæ, res ct fala stylo symbolico atque allegoriarum involucro, priscis adamato, libro Josuæ ab llilkia pontifice descripta opinatus est.— Cujus omnem explicationem, inquit cl ipso Rosenmuller, summe esse arbitrariam et nonnisi ingeniosa) fictionis laudem mereri, facile omnes concedent.

Secundo, Godefridus Less, theologus olim Gotlingensis, potiorem in libro Jonæ explicando difficultatem, quæ sita est in pisce illo magno, qui vatem deglutisse, sed posi triduum salvum ilkcsumque in terram projecisse narratur, facile tolli posse existimavit, si navis inlelligalur, cui in puppi *piscis* imago appicta fuerit, quemadmodum Clnmarri navis, Plutarcho teste, in prora Iconis, ct in puppi draconis imaginem gessit. — Verum cnimvcro quis sibi persuadeat, ait idem Rosenmuller, narrationi planæ, simplici atque ab omni ornatu alicnæ, qualis per totum Jonæ librum regnat, immisceri adeo inexspectatam, insolitam ct audacem allegoriam?.... Nec, ca admissa, reliquae in hoc libro obviæ difficuHales, quas supra indicavimus, tolluntur : imo exoriuntur novæ. Ut unam commemoremus, hominem media iu tempestate 0 navi in mare projectum protinus in aliam navim, æsluantibus Ructibus, receptum esso, nemini facile credibile fuerit.

Tertio, rem vero gestam, sed ornatu poetico decoratam librum Jonæ complecti censet Thaddæus a S. Adamo t Unde S. Augustinus, 1ih. XVIIICivit, xxx : «Joñas, ait, non tam sermone, quam sua quadam passione prophetavit, profecto apertius quam .4 ejus mortem et resurrectionem voce clamaret »

Denique Jonas, vitee sanctitate illustris, catalogo theologus Bonnensis. Evenisse autem hæc fere judicat : Joñas a Jova jussus Ninivitas monere, ut resipiscant ct inores emendent, non paruit, sed navem conscendit Tartessum petentem, qua fracta, incolumis modo quocumque servatus est. Detrectationis cum eum pœnituisset, Niniven profectus ejus cives meliora edocuit, quorum moribus emendatis toti civitas servata est. Cætera fictioni poelicæ tribuenda sunt.— At tum quæstio oritur, quanam ratione quovo consilio illa figmenta de pisce atque de ricino sint nata?

Quarto, rationem novam difficultates amoliendi, iu tarneir ut rebus in eo narratis non derogetur fides, excogitavit H. A. Grimm, theologus DuUbusgensis. Ex ejus sententia, cum Jana in navi interiori metum inter et anxietatem fluctuaret, meditatio de eo quod ausus esset, somnium peperit, quod a cap. 1, G, ad cap. nt, îi, usque describitur. Quibus admissis, Jonas a pisce non deglutí* tur, sed hoc somnianti visum est.— Verum hæc interpretatio, juxta cumdem Rosenmuller, nullo idoneo argumento nititur. Nam quod Jonas,cap. t, 5, dormivisse dicitur, mimmo arguit, quæ deinceps narrantur in somnio ipsi objecta esse. Nec verisimile est, scriptorem historic suæ somnii narrationem immiscuisse, lectore ne verbulo quidem ca dc re monito.

Quinto, quæ in hoc libro narrantur certe cuidam fundamento superstructa esse, nec dubitat, qui unus ex novissimis dc rebus Jonæ inquisivi!, J. D, Goldhom, ecclesiastes Lipsiensis, sed, cum longo temporis intervallo vulgi ore propagata essent, multi* ilia accessionibus aucta, exornata et ampliata censet. Sic, ut mirabile factum pne omnibus aliis producamus, sorte Jonam designante, is, ut placarentur dii, in mare projicitur, sed tabulam aut cymbam naclus, salvus et mcohim s littus attingit. Huic interpretationi astipulatur Eichomins.— Quomodo vero hæc fabulosa, ut dicuul, decursu temp rum, adjuncta esse hlsloriæ, probetur, aut quæ fides amplius quibuslibet historiis adhibenda sit, si id admittatur, nullo modo curant isti interpretes.

Secundo, alii omnem hanc narrationem pro fabula habere co fine composita, ut utilem aliquam ct salularem doctrinam commendet et inculcet, tutissimum judicarunt. Precipui sunt Semler. J. D. Michaelis, C. F. Heiel, 11.E. G. Paulus, J. G. A. Muller, J. H. Pareau, Do Welle, Winer, etc. Gesenlus, Rosenmuller et Maurer iu extremam audacie partem deveniunt, asserentes no probabile quidem esse quæ hic narrata leguntur, certo cuidam fundamento historico superstructa esse. Scriptor, inquiunt, narrationfad certum quemdam finem a se compositæ admiscuit mythum illum antiquum, origine forsan Phœnicium, de Hercule a maximo monstro devorato, sed incolumi iude egressu, ad Judæos quoque, ut credibile est, perlatum.

Hujus vero fabula consilium (quod potissimum spectari debet in hujusmodi narrationibus), qualo sit, inter so dissentiunt isti interpretes. Sunt qui hac fabula Hebæos moveri existimant, injustum esse odium ipsorum in alios populos, quos Deus pari amure prosequatur; ct quorum non minus quam Hebræorum misereatur (sic cum Sendero J. D. Michaelis). Eichornius Jonæ historia doceri arbitratur, populos nlios, ut idolorum cultui mldictos, pietate tamen et animi probitate bebræo populo longe antecellere, et proinde divino favore esse dignissimos. Hegolus fabuLii consilium co refert, quod munus pruplieliciiui, quamvis dillicito et aleæ plenum, tamen

Sanctorum ascriptus est in Martyrologio dic 21 scptcmbris. Idipsum patet ex visione, qua præter morem Prophetarum et veteris Testamenti sanctorum, quasi sanctus sancto monacho ex hac vita emigranti apparuit. Recenset eam S. Gregorius lib. IV *Dial.* cap. xxxiv : a Quidam, ait, noster religiosus vir vite valde laudabilis, cum ante hoc quadriennium morerctur, etc., in hora exi-

handquaquam detrectaro debeat is cui a Deo demandetur, cum per prophetas Deus etiam in populis incultis et nulla Jovæ notitia imbutis, effectus maximo salutares producat, quibus molesti®, quas vates subeat, non sint æquiparandæ. Paulus parabola ista doceri existimat, Deum minas gravissimas, vel in alios populos pronuntiatas, revocaro ct tollere, si monili vilia aboleant, atque vitam moresque emendant. Idem ac precedentes fero sentiunt, Mulier, Parean , etc.

Tebtio, in libro Jonæ veram historiam nobis proponi evincunt *primo,* traditio universalis Judæorum quæ apud Rabbinos antiquiores, in Talmud, apud Josepbum, *Antig.* IX, X,clin versione græca libri *Tobia,* xiv, 5, repentón *Secundo,* traditio Ecciesiæ Christian® ab ipso Christo Inchoate et confirmatas, *Luc,* xi, 32. Cf. *Natih.* xu, ti, quam omnes SS. Patres amplexi ct uno ore professi sunt; usque adeo ut S. Augustinus dixerit : « Jonas propheta non tam sermono Christum quam sua quadam passiono prophetavit. » *Tertio,* in libro Jonæ occurrunt characteres historiœ, nomina propria, nempe Joppe, ubi Jonas navem conscendit, Tinnis, quo navigaro meditabatur, Ninives ubi predicavi!, minutis rerum circumstanti®, etc., quæ parabolæ haud inseruntur; nam parabola illæ sunt, ubi ponuntur exempla, et tacentur nomina n ait S. Chrysoslomus. *Quarto,* ex factis nuraculosis quæ in hoc libro continentur, non recte concludi potest illa meras esse fabulas vel allegorias; aliunde pleraque hujus generis facta quæ nobis exhibet turn vetus, tum novum Testamentum, in allegoriam essent convertenda. *Quinto,* Rosenmuller ipse, licet pro fabula stet, multa tamen argumenta (quæ supra producimus) affert quibus suametipsa sententia ejusque consortium labefactatur. Cæterum proprias responsiones ad cujusque facti explanationem indigilabimus.

tus sui Jonam prophetam, Ezechielem quoquo et Danielem coepit aspicere, cosque dominos suos ex nomine clamare : quos dum ad se venisse diceret, ct, depressis luminibus, cis reverentia) obsequium præbcrct, ex carne eductus est. » Porro Jonam cum Christo resurrexisse inter sanctos Prophetas, qui fuerunt testes resurrectionis Christi, ac cum eo inanima et corpore gloriosum ascendisse in cœlum, probabiliter censent nonnulli, do quo plura cap. u, sub íinem (i).

Lingua hcbræa hujus libri variis verbis chaldaicis mixta est ; quare Jahn, Maurer et alii illum librum rocentiori ætale, scilicet post captivitatem Babylonicam, ct destructionem Ninives compositum fuisse credunt. Verum character linguæ libri, juxta observationem Janssens, non semper est clarum testimonium illius ælatis.

(1) Hic habes nomina eorum qui scriptis peculiaribus Jonam illustrandum aggressi sunt.

Ex catholicis, Theophylactus, Joannes Catar, 1550; Joannes Ferus, 1567; Franciscus Feuardenlius, 1594; Rochus Mamerolus, 1575 ; Georgius Mayrus, 1622-1049; Sebastianos Tuscanus, 1573; Joannes Treminus, 1623; Joannes Baptista Uwenus, 1640; Gabrielis Acosta, 1641 ; Franciscus de Salinas, 1652-1G55.

Ex acatholicis, præter Lutherum, J. Brugenhagen, 1550-1561 ; Petrus Baro, *Pr elect,* xxxix *in Jonam,* 1579; Franciscos Junius, 1549; Balthasar Scheidius, 1659-1665; Joannes Leusden eximium opus in Jonam scripsit, 1792; Hermann von der Hardt, 1723 ; J. Th. Lessing, 1780. Potissimum indigitare libet opera eorum qui ex helerodoxis veritatem historicam libri Jonæ propugnarunt; Theoph. Cœl. Piper, *Dissertatio critico-biblica historiam Jonæ a recentiorum conatibus vindicatam sistens,* Griphiæ, 1786, in-4; Job. Balthas. Luderwald, *Uueber Allegorie und Mythologie in der ¡libel, infonder heit in Absicht au[den Propheten Joña und undere Wundcrbcgtbenheilen,* Helmstadt, 1787, in-8; Henr. Christoph. Griesdorf, *De verfsimitlima librum Jonæ interpretandi ratione* Dissert, i ct ii , Vitcb. 1794 , in-4 ; J. IL Verschuir, *Dissert. de argumento libri Joña ejusque ventate historica,* Ullrajecl. 1811.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ficus mittit Jonam ad Ninivitas; ille fugit in Tharsis; ficus eum insequitur, ventum et procellam in mari excitat : nautæ jaciunt sortes ut causam, puta reum, deprehendant ; sors indicat Jonam, ille fugee culpam agnoscit, aitque : Tollite mc et mittite in mare, et cessabit mare a vobis. *Mittitur in mare, ct mox procella sistitur.*

1. Et factum est verbum Domini ad Jonam filium Amathi, dicens : 2. Surge, et vade in Niniven , civitatem grandem, et predica in ea : quia ascendit malitia ejus coram me. 3. Et surrexit Jonas, ut fugeret in Tharsis a facie Domini, et descendit in Joppen, et invenit navem euntem in Tharsis, et dedit naulum ejus, et descendit in eam ut iret cum eis in Tharsis a facie Domini. 4. Dominus autem misit ventum magnum in mare : et facta est tempestas magna in mari, et navis periclitabatur conteri. 5. Et timuerunt nautæ, et clamaverunt viri ad deum suum, et miserunt vasa, quæ erant iu navi, in mare, ut alleviaretur ab eis : et Jonas descendit ad interiora navis, et dormiebat sopore gravi. 6. Et accessit ad eum gubernator, et dixit ei : Quid tu sopore deprimeris? surge, invoca Deum tuum, si forte recogitet Deus de uobis, ct non pereamus. 7. Et dixit vir ad collegam suum : Venite, et mittamus sortes, ct sciamus quare hoc malum sit nobis. Et miserunt sortes : et cecidit sors super Jonam. 8. Et dixerunt ad eum : Indica nobis cujus causa malum istud sit nobis : quod est opus tuum? quæ terra tua, ct quo vadis? vel ex quo populo es tu? 9. Et dixit ad eos : Hebraeus ego sum, ct Dominum Deum cœli ego timeo, qui fecit mare et aridam. 10. Et timuerunt viri timore magno, ct dixerunt ad eum : Quit! hoc fecisti? (cognoverunt enim viri quod a facie Domini fugeret, quia indicaverat eis.) 11. Et dixerunt ad eum : Quid faciemus tibi, ct cessabit mare a nobis? quia mare ibat, ct intumescebat. 12. Et dixit ad eos : Tollite me, et mittite in mare, ct cessabit mare a vobis : scio enim ego quoniam propter me tempestas hæc grandis venit super vos. 13. Et remigabant viri ut reverterentur ad aridam, et non valebant quia mare ibat, ct intumescebat super cos. 14. Et clamaverunt ad Dominum, et dixerunt : Quaesumus, Domine, ne pereamus in anima viri istius, et ne des super nos sanguinem innocentem : quia tu, Domine, sicut voluisti, fecisti. 15. Et tulerunt Jonam, ct miserunt in mare, et stetit mare a fervore suo. 10. Et timuerunt viri timore magno Dominum, et i lini olaverunt hostias Domino, ct voverunt vota.

vm. i. i. et factum est. — Vocula *ct* non habet hic vim copulæ; nihil enim præccssit quod sequentibus copulet; sed inore hcbræo dat narrationi ct libro initium, ejusquo est index. Hinc Ezcchiel quoque sic incipit : a Et factum est. » Vide ibi dicta.

Verbum. — Chaldaeus : *Verbum prophetice Domini.* Prophetia enim nuno dicitur *visio,* nunc *verbum Domini,* ut dixi *Isaice* cap. i, 1.

Ad jonam filium Amathi. — Ex hoc loco probare contendunt Hebræi, Jonam fuisse filium viduæ Sarcptanæ; quia, inquiunt, fuit filius Amathi , id est veritatis, eo quod mater, eo ressuscitât©, ad Eliam cum suscitantem dixerit : « Nunc in isto cognovi quoniam vir Dei es tu, et verbum Domini in ore tuo verum est, » III *Regum,* cap. Wil, 24. Verum hæc frivola sunt. Clarum enim est ad litteram non matrem, sed patrem Jome nominatum fuisse Amathi.

Allegorico Jonas est Christus, qui est filius /Amatili, id est veritatis, quia ipse Verbum est Patris ct Sapientia genita; Deus enim veritas est, ait S. Hieronymus. Hujus Jonæ filius est S. Petrus (fuit enim ipso Bar-Jonæ), cujus proinde veritas et fides nunquam deficiunt, uti pro eo Patrem oravit et impetravit Christus, *Luc.* cap. xxu, 32.

Vm. Î. 2. SI'RGE, FT VADE IN NÌMVEN. — *¿YiniVC* hebraico primo, idem est quod pulchra, speciosa, a radice nave, id est species, pulchritudo. Ita S. Hieronymus et Pagninusin *Interpret. Nom. Hebr. Secundo,* idem est quod habitata, frequens, plena populis ct domibus; a radice mío *nava,* id est habitavit. Ita Pagninus ibidem. *Tertio,* præcise ct genuine Ninive dicta est quasi Nini ni) *nave,* id est Nini habitatio, Nini regia, Nini civitas. Ita Serarius, in *Judith* cap. i. *Quæst.* VI. Ende ct Ninive quandoque vocatur *Ninus,* quandoque *Nina.* Porro Ninive fuit urbs potentissima, in qua prima Assyriorum monarchia sedem suam fixit, tenuitque mille annos ct amplius. Sila est non ad Euphratem, uti scribit Diodorus lib. II, sed ad Tigron fluvium, uti asserii Ptolcmœus lib. VI, cap. i, Plinius lib. VI, cap. xui, Herodotus lib. II, et alii passim. Conditam esse ab Assur filio Som, filii Noe, censet Josephus lib. I *Antiquit.* cap. vii, cl S. Hieronymus in *Locis Hebr.,* idque probant ex illo *Genes,* cap. x, 1l : « Ex illa terra egressus est Assur, et ædificavit Niniven. » Verum ibidem ostendi per Assur intelligi Ninum, qui fuit conditor regni Assyriorum. Ninus ergo ædificavit, cl ex nomine suo nominavit Niniven. Ita docet Eusebius in *Chron.,* Boda in *Genes.* Quæsl. LXIX, Strabo lib. XVI, S. Augustinus lib. XVI *Civit.* m, Diodorus lib. II, ct alii. Quanta et quam ampla fuerit Ninive ostendam cap. in. Porro mittit Deus Jonam in Niniven, ut ostendat se Deum esse non tantum Judæomm, sed ct Gentium, carumquc curam habere et providentiam, etiamsi corruptissima? sint et pessima?. Jonas enim hic mittitur in Niniven quasi in novam Sodomam : « In condemnationem Israel, ait S. Hieronymus, Jonas ad gentes mittitur, quod Ninive agente pœnitenliam illi in malitia perseverent, »

Allegorico S. Hieronymus : « Christus est Jonas, hoc est columba, sive dolens; vel quia Spiritus Sanctus in specie columbœ descendit et mansit in eo; vcl quia nostris doluil ipse vulneribus, et flevit super Jerusalem : et livore ejus sanati sumus. Vere filius veritatis mittitur ad Niniven pulchram, id est mundum, quo nihil pulchrius oculis carneis aspicimus : unde ctapud Græcos xjaucç (mundus) ab ornatu nomen accepit; ut, quia Israel contempsit, totus Gentium mundus exaudiat. Et hoc proplerca, quia ascenderit malitia ejus coram Domino. Cum enim Deus quasi quamdam pulcherrimam domum servituro sibi homini exstruxerit, depravatus est homo propria voluntate, etc., cl exstructa turre superbia?, meretur ad se descendentem Filium Dei; ut per pœnitentiæ ruinam conscendat ad cadum, qui per tumorem superbire non potuit, n Rursum Christus misit S. Petrum el Apostolos quasi suos Jonas in mundum : sicut enim Jonas homo abjectus cl ignotus convertit Niniven urbem potentissimam ct maximam; ita Apostoli piscatores converterunt lotum orbem.

Prjbdica in ea, — non poenitentiam, ut vult Arias, sed excidium, nimirum : « Adhuc quadraginta dies, ct Ninive subvertetur; » putabat enim Jonas hanc prophetiam esso absolutam, non comminatoriam. Unde videns eam fuisse comminaloriam, Deum Ninilivis pernitentibus parcere, indoluit, cap. iv, vers. 2.

Quia ascendit malitia, — g. *d.* Scelera Niniva? tanta tamque publica ct impudentia sunt, ut vindictam clament in cœlum, ut flagellum mihi extorqueant, ut silere, ut dissimulare ultra non possim. Sic dicitur *Genes,* cap. xviii, 20 : « Clamor Sodomorum et Gomorrhæ multiplicatus est, cl peccatum eorum aggravatum est nimis. » Ita S. Hieronymus, Theophylactus, Remigius, Valablus el alii. Puncliiu, sed nervose S. Gregorius Hl part. *Pastor.* cap. xxxii : a Peccatum cum voce, inquit, est culpa cum actione; peccatum cum clamore,est culpa cum libertate.)» El S. Augustinus in *Enchiridio,* cap. lxxx : « Peccata, ait, quamvis magna cl horrenda, cum in consuetudinem venerint, aut parva, aut nulla esse creduntur; usque adeo, ut non solum non occultanda, verum etiam jam prœdicanda ac diffamanda videantur.

3. ÜT FUGERET. VersUL

> Quo fugis, Encelade? quascumque accesseris oras
> Sub Jove semper cris.

Credidii ct cecinit ethnicus Pocla, IV *Trist.:*

> Nil adeo validum est, adarnas licet alliget illud
> Ut maneat rapido firmius igne Jovis.
> Nil ita sublime est, supraque pericula lendil,
> Non sit ut inferius suppositumque Deo.

Tu, o Jona fidelis, imo Propheta, idipsum ignorasti? Deine omnipotentis oculos ct manus tc effugere posse credidisti ? non credo. Quid ergo fugis Deuin? numquid Non crebro in templo psallentes levitas audisti? « Quo ibo a spiritu luo, cl quo a facie tua fugiam? si ascendero in cœlum, tu illic es : si descendero in infernum, ades. Si sumpsero pennas meas diluculo, ct habitavero in extremis maris, etenim illuc manus tua deducet me, ct tenebit me dextera tua,» *Psalm.* cxxxvm, 7.

Pulchre S. Chrysoslomus, hom. *De Jona,* docet Jonam fugientem esse typum peccatorum, qui quasi ebrii non advertunt quo eant, ubi pedem figant, sed cupiditatem sequentes propria præcipitanlur insania.

Censent Nazianzenus in *Apolog.,* cl S. Hieronymus, causam fuga? Jonæ fuisse pietatem nimiam in gentem suam, ne ea periret; prophetico enim spiritu Jonam cognovisse tunc Israelitas perituros, cum gentes credidissent; « eo quod poenitentia gentium ruina sil Judæorum, ait S. Hieronymus. Idcirco amator patria? sure non tam saluti invidet Ninivæ, quam non vult perire populum suum. » Et mox : « Dolet sc so- emu onx'

Ium electum, qui mitteretur ad Assyrios inimicos Israel, cl ad civitatem hostium maximam, ubi idololatria, ubi ignoratio Dei. Et, quod his majus est, timebat ne per occasionem pnndicationis su.e illis conversis ad pœnitenliam, Israel penitus relinqueretur. » Hinc *secundo,* Lyranus cl Clarius censent Jonam extimuisse potentiam ct magnificentiam urbis cl regis Ninivro, ejusque hostilitatem contra Judíeos, qualis ipse erat. *Tertio,* veram ct genuinam fugæ suæ causam dat ipse Jonas cap. iv, 2 : « Numquid, ait, non hoc est verbum meum, cum adhuc essem in terra mea? propter hoc praeoccupavi ut fugerem in Tharsis : scio enim quia tu Deus clemens ct misericors es, patiens cl mulla? miserationis, ct ignoscens super malitia. » Fugit ergo, quia praesumebat Ninivitas ad hasce Dei minas a se proclamandas poenitentiam acturos, et Deum pcenitentibus parcitunun, itaque se quasi falsum prophetam irridendum fore. Ecco quibus umbris vane vanus conturbatur homo. Quid times, o Jona, nomen mendacis, cum Deus idipsum non timeat? in cum hoc probrum recidet, non in tc: ille enim est legans, tu legatus. Mendax non est qui minatur poenam, si per minas mutanti vitam parcat. Hæc enim conditio mutat statum rei, idcoquc excipitur. Quod enim minatur Deus dicitque : « Adhuc quadraginta dies, ct Ninive subvertetur, » intclligc, si in sceleribus suis persistat, si vitam non mutet. Ideo enim minatur Deus, ut peccatores minis territi vitam corrigant, itaque poenam comminatam evadant : « Quia nolo mortem morienlis, dicit Dominus Deus, revertimini, et vivite, » *Ezech.,* cap. win, 32. Jonam sequuntur concionatorcs, honoris sui, non divini, studiosi, qui auram popularem aucupantur, qui ingenii sui theatrum, facundiæ suæ laudem venantur.

Ix Tharsis. — Nota, a Tharsis nepote Japhet, *Genes,* cap. x, 4, ortos esse Cilices, indeque Tharsus Ciliciœ urbs nomen accepit. Porro quia Tharsenses cl Cilices tunc maris erant domini, ct navibus opibusque potentes; bine omnia vicina loca, mareque vicinum dictum est *Tharsis.* Inde extensa vocis significatione per synecdochen, pula ex parte maris Tharsensis totum reliquum mare Mediterraneum, imo quodvis vastum mare, præserlim Carthaginiensium (qui navigatione fuerunt celebres), ac tandem ipso Oceanus dictus est *Tharsis.* Hinc et chrysolitus (gemma), quia coloris est marini, dictus est *Tharsis,* uti ex S. Hieronymo, Josepho et aliis docui *Isaia,* cap. 11, 10.

Quaeres quid hic significet *Tharsis ? Primo, S.* Hieronymus, Chaldæus, Ribera ct alii per *Tharsis* accipiunt marc. Jonas enim pavidus, fugitivus ct vagus, non certum locum, sed quemlibet obvium fugæ suæ destinabat, idcoquc fugit ad mare ; tantum enim faciem Domini effugere satagebat. « Non, » inquit S. Hieronymus « Propheta ad certum fugere cupiebat locum, sed mare ingrediens quocumque pergere festinabat : et magis hoc convenit fugitivo ct timido, non locum fugæ otiosæ eligere, sed primam occasionem arripere navigandi. » El mox : « Postquam illum (Deum) sensit in fluctibus, confitetur ct dicit : Hebraeus ego sum, et D'minum cœli timeo, qui fecit mare et aridam. Si autem ipso fecit mare ct aridam, cur aridam relinquens, arbitraris te conditorem maris in mari posse vitare. « Nimirum volebat Jonas longissime fugere a facie Domini, hinc fugit ad mare; qui enim ad mare et ad transmarinas regiones navigant, videntur cœlum ct terram omniaque elementa mutare, el in novum orbem trajicere. Hic sensus erat Judæorum : unde remotissimas regiones vocabant *mare* ct *insulas.* Hinc Psaltes, significans remotissimas gentes venturas ad Christum, dicit : *a* Reges Tharsis (id est maris) et insula? munera offerent, n *(Psalm,* txxi, 10) ; el Isaías, cap. Lxvi, 19 : «Mittam ex eis qui salvati fuerint, ad gentes, etc., ad insulas longe. » Addit S. Hieronymus : *a* Simulquc instruitur (Jonas) per salutem conversionemque nautarum, etiam tantam multitudinem Niniva; simili posse conversione salvari. » Allegorico de Christo : « Possumus dicere quod dimiserit domum cl patriam suam, cl assumpta carne quodam modo de coelestibus fugerit, venerilque in Tharsis, id est in mare hujus sæculi, secundum illud *Psalm,* em : Hoc mare magnum ct spatiosum manibus. » Anagocice idem S. Hieronymus : « Tharsis, ait, interpretatur contemplatio gaudii : veniens ad Joppen Propheta, quæ el ipsa speciosam sonat, ire festinat ad gaudium, ct quietis beatitudine perfruens totum se tradere theoria; : melius esse arbitrans pulchritudine ct varietate scientkc perirai, quam per occasionem salutis gentium cælcrarum, perire populum de quo Christus iu came generandus sit.

Secundo, Theodoretus el Theophylactus per *Tharsis* inlelligunt Cartilaginem. Sic ct Vatahlus. Per *Tharsis,* ait, intclligc Tunetum, vel Cartilaginem, urbes Africal. A Tuneto enim facilis est navigatio in Joppen, et vice versa a Joppe Tunetum. Sic ct Mariana per *Tharsis* accipit Carlilaginem, aut Tunetum, quæ etiam arabico *Tharsis* vocatur. Rursum P. Pineda, lib. IV *De Rebus Salomon's,* cap. XV, in fine, per *Tharsis* accipit Tartessum, et Bœticam, censclquc Jonam voluisse fugere in Hispaniam, idquo mullis conjecturis probare contendit.

Tertio, verius alii per *Tharsis* accipiunt Tharsum urbem Ciliciœ, ipsamque Ciliciam. Undo Tigurina vertit, *Thursum.* Probatur *primo,* quia Tharsis primo et proprio significat Tharsum el Ciliciam, uti paulo auto dixi. *Secundo,* quia qui volunt transfretaro mare, necessario sibi aliquem locum in confuso, quo transferantur, proponunt, dicuntquo sibi, v. g. Volo transfretaro in Italiam,

vcl in Africam, rd in Indiam. Nemo enim in mari habitaro vult ani potest. Ergo ct Jonas ivit ad mare, ut tenderet Tharsum, vel certe in Ciliciam in confuso, nullam certam iirbeni animo destinans. *Tertio,* id significant verba Scripturo» : « Invenit navem euntem in Tharsis.» Navis enim non ibat ad inare, quia erat in ipso mari, sed per mare ibat in Tharsum. Rursum : « Descendit in eam ut iret cum eis (nautis) in Tharsis; nantie autem in certum locum, puta Tharsum, ire ct navigare destinabant : ergo et Jonas qui idem destinabat, ct eodem tendebat quo nautæ. *Quarto,* quia si mare voluisset significare Propheta, clare dixisset : Fugit HO» *iamma,* id est ad mare : úim enim significat proprie mare, non aliud. *Tharsis* autem ambiguum est, et proprie Tharsum, improprie mare significat. Ita censent Josephus, lib IX *Antiq.* cap. xi, Rhelicius Augustodanusapud S. Hieronymum, epist 134 *ad Martell.;* Tertullianus, lib. De *Fuga,* cap. x; Abulensis, Lyranus, a Castro, Villalpando *in Ezech.* cap. xxvn, 42, el alii. Dices : Quomodo ergo, vers. 8, nautæ rogant Jonam : a Quo vadis?» Respondeo : Id rogant, quia certum et ultimatum terminum profectionis Jome ab co discere volunt, ut sciant quo ct quorsum vadat: sciebant enim cum ire secura in Ciliciam, ct forte Tharsum; sed nesciebant quo ultimate, et cujus rei gratia tenderet. Tantum enim quierunt hoc, ut cognoscant viri statum, quis, qualis sit, quo tendat, quid agat, quid destinet. Id patet ex verbis nautarum : « Quod est opus tuum? quae terra tua, ct quo vadis, vel ex quo populo cs tu?» 7. *d.* Quo tendis, quid in hoc itinere agere cogitas? quem scopum tibi destinas? Hoc enim in curribus ct navibus a sese invicem percunctari solent vectores.

A facie Domimi, — 7. *d.* Ut a loco ubi ei locutus erat Dominus, ubi ci suam prn enliam exhibuerat, fugeret in remotissimus regiones, non quasi putaret Jonas se ibi Deum latere posse : erat enim Propheta; sciebat ergo Deum esse ubique, ct omniscium : sed <piod speraret Deum se ita profugum ct reuitentem cx remotissimis illis regionibus non revocaturum, nec remissurum in Niniven. Ubi nola : Facies Dei dicitur esse ibi, ubi Deus hominibus se ct suam præsentiam, vel loquendo, vel miracula faciendo, vel opera divina» vindicta aut clcmenliæ patrando, exhibet. Sic dicitur *Psalm,* lxvii, 2 : a Exsurgat Deus, ct dissipentur inimici ejus : et fugiant qui oderunt eum a facie ejus. Sicut fluit cera a facie ignis, sic pereant peccatores a facie Dei. » Et *Psalm,* xcv, 9 : « Commoveatur a facie ejus universa terra. » Et *Psalm.* xevi, 5 : » Montes sicut cera fluxerunt a facie Domini, » cum ipse præsens eos concussit. Et *Psahn.* cxiu, 7 : « A facie Domini mota est terra, a facie Dei Jacob, » cum ipse dans legem in Sina, montem ingenti terræ motu quassavit.

Rursum, quia Deus in templo pontifici et sacerdotibus, atque in Judæa fidelibus, prœsertim Prophetis, suam præsentiam exhibere solebat; hinc facies, id est pnescnlia, Dei dicitur esse in Judæa, et in templo. Unde ait Psaltes, *Psalm,* xu, 3 : « Quando veniam ct apparebo ante faciem Dei ?» in templo scilicet, ante Sanctum sanctorum, in quo super arcam, Cherubim ct propiliatorium, quasi in throno residet Deus. Sic I *Ilcg.* i, 22, Anna ait Elcanio de Samuele puero : «Non vadam (ad templum), donec ablactetur infans, ct ducam cum, nt appareat ante conspectum Domini, et maneat ibi jugiter; » et cap. 11,18 : «Samuel autem ministrabat ante faciem Domini, » id est in templo ante Sanctum sanctorum. Sic in Lcvilico, cap. i, 5, cap. in, 1, cap. iv, 4, cap. vr, 7, cap. vin, 28, et crebro alibi dicitur sacerdos stare, vcl sacrificare « coram Domino, » hebraico *liphne,* id est *ante faciem Domini,* puta in altari ante Sanctum ct Sanctum sanctorum : fugit ergo Jonas a a facie Domini, n id est e Judæa in Tharsis, quia in Judæa ct templo Deus censebatur peculiari modo esse præsens per singularem sui cultum, providentiam ct opem, qua gentem suam respiciebat ct dirigebat; ac per oracula, quæ fere dabat Prophetis in Judæa, raro extra Judæam. Ha Hebrrci, Thcodorotus, Lyranus, Vatablus, Mariana et alii. Addit S. Cyrillus : « Censebant aliqui potentiam et imperium Dei solis Judææ finibus circumscribi, et in ipsam quasi compactum, ab aliis regionibus excludi, ctc. Opinor hunc B. Prophetam tale quippiam seenni cogitantem, a Judæa ad urbes Græciæ discessisse. » Verum quis hoc credat de fideli crudito, imo Propheta ?

Moralitcr, disce hic cum qui fugit a facio Dei vocantis et blandicntis, incidere in faciem Dei indignantis et ulciscentis : ita Jonas, fugiens Deum vocantem, incidit in cetum devorantem. « Jonas, inquit S. Gregorius lib. VI *Moral,* cap. xu, in culpa deprehenditur, in profundum mergitur, ceto sorbente repente devoratur, atque illuc gestante bolina pervenit, quo ire sponte contempsit. Ecce fugitivum Dei tempestas invenit, sors ligat, mare suscipit, bellua includit ; cl qui auctori suo obediro renititur, ad locum quo missus fuerat, suo reus carcere portatur. Comprehendit ergo Dominus sapientes in astutia eorum, quando et hoc in usum suæ voluntatis redigit, per quod voluntas humana sibi contradicit. » Jonas, sibi persuadens durum esse Dei imperium, fugit a Deo, qui, sibi obcdicnlium est tuta ccrlaque salus, ct credidit se ventis sævientibus, mari instar lunæ a qua regitur, instabili; fluctibus in coelum sa»pe sese attollentibus ; nautis infidelibus, qui eum in mare projecerunt; navi, quæ quatuor digitis e mari eminet, ct a submersione mortequo non amplius distat, juxta illud Poetæ :

Morati- Í|*' rsw vocanti,

I nunc, et ventis animam commille, doblo
Confisus ligno, digitis a morte remotus
Qiisluor :

fot enim limbus navis mari eminet. Idem facit stultus stolidusque peccator : relinquens enim creatorem, spes suas figit in creaturis, in quibus nil nisi inquietum, turbulentum, periculosum invenit, ac cetos et monstra, quæ eum devorent. Ita Sanchez.

Ex adverso sapienter monet S. Augustinus in *Psalm.* lxx : « Qui vult, ait, fugere Deum iratum, fugiat ad placatum. » Ex Jona ergo docemur quemque debere obedire Deo vocanti, ejusque vocationem capessere, idque ad quod vocat amplecti ct exsequi : Dei enim est creaturas omnes, præscrlim homines, regere ct dirigere ad fines suos, iis viis et mediis, quibus ipsi placuerit. Deus etiam omnium est dominus, homines vero ejus servi sunt : illi ergo vocanti obedire debent, mullo promptius et alacrius, quam famuli principi vocanti obsequuntur : si quis enim id renueret, princeps eum illico domo sua exturbaret. Quidni idem facere jure suo possit, ct de facto non raro faciat Deus? Est enim hæc fuga, inobedientia ct resistentia, Dei contemptus, injuria ct vilipensio, quam ipse ulcisci solet, vcl in hac vita vcl in futura. Exstat emblema Alciati, *ordine* i7 : *Qua dii vocant eundum :*

In trivio mons est lapidum; supereminet illi
Trunca Dei effigies, pedore facta tenus.
Mercurii est igitur tumulus : suspende, viator,
Serta Deo, rectum qui libi monstrat iter.
Omnes in trivio sumus, atque hoc tramite vita
Fallimur, ostendat ni Deus ipse viam.

Hinc celebris Hiantis gnome : « Sequere Deum, » ne tc persequatur Deus. Nam, ut ait Seneca in *llercul. Fur. :*

Sequitur snperbos ultor o tergo Deus.

Et in *Thyeste :*

Res Dens nostras celeri citatas
Turbine versat.

Et Ovidius, lib. VIII *Metamorph. :*

Immensa est, finemque potentia coeli
Non habet, ct quidquid superi volucre, peractum esi.

Idem, lib. X :

Cedunt Jovis omnia reguo.

Et lib. V *Trist. :*

Plus valet humanis viribus ira Dei.

Ita Abraham Deum vocantem ex Ur Chaldæorum secutus est in Chanaan , nesciens quo iret, ideoque tot benedictiones ct temporales et spirituales a Deo accepit, *Genes,* xu, t ; *Ilebr.* xt, 8. lia Moses, Deum vocantem secutus, petiit a Pharaone missionem populi, ideoque tot signa ct porlenla patravit, ac tandem Pharaoncm cum toto exercitu mersit in mari Rubro. Idem fecerunt Josué, Gedeon, Samson, David, Isaías, Daniel, Osee aliiquo Prophetae. Ita in lege nova, Christus secutus est Patrem vocantem ad prædicandum, ct moriendum pro salute hominum. Ita Apostoli, Christum vocantem ad labores et martyria secuti, facti sunt principes Ecclesiæ militantis ct triumphantis.

Legimus in *Vita S. Allumasti,* quod, cum S. Alexander episcopus Alexandriæ animam ageret, successorem deelararit S. Alhanasium. Ille hoc subodoralus fugit nt Jonas : vocavit cum Alexander aliquoties, at ille tacuit et se abscondit. Tum Alexander : « Fugis, ait, Athanasi, at non effugies. » Clerus enim et populus vim intulit S. Athanasio, cumque munus episcopale suscipere coegit : qui videns tandem hanc Dei esse voluntatem, illi obsecutus munus suscepit, ideoque contra arianos columna, et hyperaspistes totius Ecclesiæ a Deo effectus est.

Tola ergo sapientia, tota felicitas, totum bonum hominis in eo situm est, ut per preces, considerationes, eleemosynas, jejunia, etc., exquirat quid Deus a sc fieri velit, in quo statu, gradu, officio, opere velit sibi ab eo serviri; ac cognita Dei voluntate, illico cam exsequatur, illndquc unicum ct evidens signum est praedestinationis divinæ, sequi Deum vocantem ; sicut ex adverso signum et causa reprobationis est, nolle Deum, sed suas inclinationes, voluntates ct cupidines sequi. Hoc est enim quod ait Christus, Joan, x, 27 : « Oves meæ vocem meam audiunt (ac consequenter hædi cl reprobi camdem non audiunt, id est ci non obediunt), ct ego cognosco cas, et sequuntur me : et ego vitam aeternam do cis, et non peribunt in æternum, cl non rapiet cas quisquam de manu mea. » Quocirca qui sapii, et cui sua salus cura est, hoc jugiter optet, hoc unum oret, ut Deus eum dirigat iis viis, occupationibus, negotiis ct mediis, quibus praedestinavit cum ad aeternam salutem deducere, quibusque praescivit cum certo et infallibilitcr ad illam perventurum. Ile enim viæ, a Deo cuilibet preparate et preordinate, securae sunt ct certe, ac proinde nec peccati habent scandalum, nec salutis periculum, quod habent cælcræ quas homines, sino duce Deo, sibi vehit sapientes praescribere ct inire volunt : uti Jonas hic, fugiens Deum, perdidit patriam, templum, Deum, Ecclesiam, ct pene vitam, dum pro solida terra æstuans mare, pro altari sacro profanum Tharsis elegit ct accepit. Hoc est quod do Jacob cl quolibet sequente Deum dicitur *Sap.* x, 10; « Itec (sapientia ct providentia divina) a justum deduxit por vias rectas, ct ostendit illi regnum Dei, et dedit illi scientiam sanctorum : honestavit illum in laboribus, ct complevit labores illius. » Et vers 17, de Hebraeis quos per desertum duxit in terram promissam : « Reddidit justis *merce*dem laborum suorum, et deduxit illos in via mirabili (iter praeiens per columnam ignis et nubis), et fuit illis in velamento diei, ct in luco stellarum por noctem, transtulit illos per more Rubrum,» etc.

Dlscexdjt — cx montibus Zabulon (erat enim

Jonas Zabulonilcs) in quibus sita est Nazareth, dr quibus Gnliclmus Tyrius, lib. XXI *Belli sacri,* cap. XXVI, Intrr líos montes unus est Thabor, in quo transfiguratus est Christus : vol «descendit,» id est abiit, profectus est, venit.

In Joppen. — Portus est celebris totius Judææ. Hebraice vocatur *Japho* (unde hodie *Jaffa* dicitur) «ad quem, ait S. Hieronymus, Hiram, rex Tyri, ligna de Libano ratibus transferebat, quæ Jerusalem terreno itinere perveherentur. Hic locus est, in quo usque hodie saxa monstrantur littore, in quibus Andromeda religata Persei quondam sil liberata presidio. n Rursum Adrichomius, in *Detcript. Terree sanctæ :* « loppe, ait, quæ Japho dicitur, id est pulchritudo aut decor, urbs antiquissima a Japhet filio Noe ante diluvium condita, sita ad mare in edito promontorio (ex quo Jerusalem conspici potest) littore saxoso, alto et arduo, arce ac moenibus munita valde. Portus autem impetuosissimus est, ob id ad excursus piraticos commodus : in quem usum, tempore .Machabæorum, sæpe est occupatus. In hac S. Petrus Tabitam a morte suscitavit, *Act.* ix, 10, ibique legatos a Cornelio Centurione accepit, didicitquc per visum non solis Judæis, sed et gentibus evangelizandam esso fidem Christi. Cinxit eam anno Domini 1250, Ludovicos, Francorum rex, turribus et muris, in eamque peregrinantes in terram sanctam primum appellunt. »

FiMa wmpu ri Juca* Arbitratur Sanchez sane probabiliter poetas cl historicos Gentilium, ex historia Jonæ fugientis in Joppenr, ibique a ceto sorpti, sed a Deo liberati, sumpsisse fabulam Andromeda*. Eam enim in Joppo alligatam fuisse saxo, ut a marina bellua voraretur, sed liberatam a Perseo belluam occidente, tradit non solum Ovidius, lib. IV Metamorph., sed ct Plinius lib. V, cap. xiu, Solinus cap. xiu *Polyhist.,* Mela lib. 1. cap. xi, el alii. Simili modo ex diluvio Noe finxerunt diluvium Deucalionis, ail S. Justinus in *Apol. contra Gentes.* Sic Herculem non alium fuisse quam Samsonem censet S. Augustinus lib. XV Ill Civit, xix. Hinc ille fatalis crinis, in quo regni sors et stabilitas sila erat, quem filia Scylla dormienti patri Niso sustulit, el cum ea regnum ereptum patri ad Minoem patris cl patrie hostem detulit. Orígenes, lib. IV *Contra Celsum,* asserit Platonem fabulas suas de hortis et campis Elysiis, de formatione hominis, de serpente, quas tradit in *Symposio, ex* Genesi Mo<is mutuatum esse. Clemens Alexandrinus, lib. ll *Stromat.,* docet quod Minos, legislator Gnecorum, quem dicunt novem annis cum Jove familiariter esso versatum, non alius sit quam Moses, qui in Sina cum Deo colloquons, ab eo legem accepit Sic Noe finxerunt esse Janum bicipitem, qui duo vidit sæcula, ct quasi duos mundos; eumdem transformarunt in Bacchum, eo quod vitem et vinum invenisset. Ex Lucifero c calis dejecto, formarunt Aten a Jove cado depulsam, quæ res humanas turbaret ct everteret.

Er didit naulum ejus — navis, *q. d.* Dedit pretium naulis pro usu navis qua vehebatur, puta solvit stipendium vecture, « quasi transfretaro posset a Deo, » inquit Tertullianus lib. *De Fuga,* cap. x, ubi perperam ex fuga Jonæ, e qua retraxit eum Deus, probat non licere fideli fugere in persecutione. Aliud enim est fugere Deum, quod fecit Jonas; aliud fugero tyrannum et persecutorem, quod fecerunt Apostoli et martyres.

4. Dominus autem misit ventum magnum in mare, Ver». i. ET FACTA EST TEMPESTAS. — ECCO qUOIIlodo COIÌÌprehendit Deus se fugientes in fuga, sapientes in suis consiliis, peccatores in suis conceptibus ct peccatis, cosque ad se retrahit et reverti cogit. Putabat Jonas in mari invenire quietem , et ecco comprehendit cum tempestas a Deo immissa adeo valida, ut dicat Scriptura : «Et navis periclitabatur conteri, » ex allisione ad linctus confringi, et, ut Septuaginta, tataHvxt, id est *dissolvi;* Pagninus, *ct navis putabatur conteri,* conterenda; Tigurina, *ita ut cogitare quispiam posset navem esse conterendam;* Hebraice ad verbum est, *ct navis illa cogitabat conteri,* id est, qui ea nave vehebantur putabant se stalim facturos naufragium. Ita Vatablus. Huc spectat illud Poete :

Pallasne exurere classem
Argivum, atque ipsos potuit submergere ponto,
Unius ob noxam, cl furias Ajacis Oilei ?

5. Er CLAMAVEnUNT YIRI AD DEL.M SUUM, — *q. d. Ven.l.* Quisque invocavit deum suum. Erant enim in navi de more homines diversarum regionum et religionum, puta ex variis gentibus quæ varios habebant deos; quisque ergo suum suæque gentis deum in tanto periculo inclamavit. Nota hebraismum ; úcA, id est *vir,* capitur pro *quisque,* et distributionem significat.

Tropologice , notat S. Hieronymus non tantum Jonam puniri, sed ct nautas, eo quod Jonam recepissent. Sic et hodie qui apostatas a fide vel Ordine receptant, cum iis pariter puniuntur. Disce hic quam noxia sit peccatorum societas. Sic S. Ambrosius serm. *DeCathcd.* S. *Petri,* docet Apostolos jactatos fuisse tempestate propter Judam : «Tranquillitas, ait, est ubi solus Pelrufc navigat; tempestas, ubi Judas adjungitur : licet esset Petrus firmus suis meritis, perturbatur tamen criminibus proditoris. Unius igitur delicio cunctorum merita quassabantur. » Atque hinc tam crebra sunt naufragia, ob peccata vectorum, prœserlim quæ in navi committuntur.

Et miserunt vasa (pula merces et onera quæ erant in vasis) in mark, — ad navem alleviandam. Hebraice , *ut allcviarctur ab cis.* Hoc est quod ait Pocla : « Decidere jactu capit cum ventis, d Vere S. Chrysoslomus, hom. l *De Pœnit.* « Naute, ait, jactum fecerunt, navis vero nequaquam alleviabalur. » Quare ? « quia nihil tam onerosum et grave, quam peccatum et inobedientia. »

Et Jonas descendit ad interiora navis ((piasi «d locum secretiorem cl tutiorem) : et dormierat sopore gravi, — partim ex fatigatione itineris, quod fecerat veniendo ex Zabulon in Joppen, parlim et magis ex animi dejectione ct moerore. Sensit enim Jonas remorsus conscientiæ de fuga sua, quasi Deus illum persequeretur, puniret ct comprehenderet : undo ut hos remorsus evaderet et sopiret, dedit se sopori. Mala enim conscientia parit mœrorem, mœror somnum : somnus enim mœrorem sepelit, cum ejus cogitationem ct sensum adimit. Hinc Apostoli, Christo cunte ad passionem, pre tristitia sopore correpti sunt, *Matth.* XXVI. Ha S. Hieronymus, Tlieodoretus, Theophylaclus ct Hugo. Audi S. Hieronymum: «Conscius erat fugai ct peccati quo Domini precepta neglexerat, ct tempestatem ignorantibus contra se sævire cernebai, ideo descendit ad interiora navis, ct tristis absconditur, ne quasi Dei vindices tluctus adversum se videret intumescere. » Tropologice, idem : « Sopor, ait, Jonæ gravissimus, hominem significat erroris sopore torpentem, cui non suffecerat fugere a facie Dei, nisi quadam vecordia meas illius obruta ignoraret iracundiam Dei, el quasi securus dormiret, ct profundissimum somnum roncha nare sonaret. » Peccator ergo veternum dormit, imo lethargum : hunc enim illi peccatum inducit. Unde Christus illi inclamet oportet : « Lazare, veni foras. »

Allegorico, somnus Jonæ repræsentat somnum Christi in navi, orta tempestate, a quo excitatus ventis imperavit el mari, *Mattii,* vm. Ubi S. Hieronymus : « Hujus signi typum, inquit, in Jona legimus, quando cæteris periclitantibus ipse securus est, el dormit, el suscitatur, el imperio ac sacramento passionis suæ liberat suscitantes. » Licet enim Jonas, qua homo fugiens Deum, typus esset peccatoris ; tamen idem qua Propheta, tum actis quam verbis typum gerebat Christi.

Vers 7. ”• Mittamus sortes. — Notant S. Hieronymus, Theodorelus, Remigius et Lyranus nautas misisse sortes, quia videbant maris periti tantam tamque repentinam in malacia marique quieto tempestatem non esse naturalem, sed subito a Deo immissam sine præviis signis, pretor cursum et ordinem ventorum, siderum, temporis, aliarumque causarum secundarum et naturalium ; alioqui enim ad sortes non venissent, si causas naturales esse cognovissent.

Unde moraliter ex Jona hic discant nautæ et vectores, procellas sæpe a Deo immitti ob scelera quæ in navi fiunt, aut antea facta sunt. Ha Bias, navigans cum sceleratis, dum periclitarentur in sumina maris tempestate, aliis deos implorantibus, ait : « Silete, ne vos hic navigare sentiant dii, » ut referi Laertius lib. 1, cap. vi. Idem cum pessimis navigans incidit in piratas. Dicentibus illis : « Peribimus, si agnoscamur. » « At ego, inquit, nisi agnoscamur, peribo. » Quocirca Plato asserebat « fugiendum esse mare, perinde ac improbitatis magistrum. »

Notat *secundo.* S. Thomas li II, *Quast.* XGV, art. Sor» vm, triplicem esse sortem. *Prima* est divisoria. Hæc licita est, cl adhibenda quotiescumque non apparet ratio, cur alter alteri in re aliqua vel utili, vel difficili debeat præfcrri. Sic fratres hereditates dividunt sorte; sic milites invadunt oppidum jacta sorte, quæ gens vel acies primo invadere debeat. Sic princeps in rebellione, cum mulli sunt rei capitis, dat sortem, ut in quos sors ceciderit plectantur in exemplum reipublicæ, caeleris parcat. Huc spectat contractus sortium, qualis est in lusu ideæ. Sic S. Augustinus, *epist.* 180, scribit sorte eligendum sacerdotem, qui tempore pestis vel persecutionis in urbe maneat, et fidelibus res sacras et sacramenta conferat, scilicet si codera sint paria, vel aliter res hæc non possit commode decidi : unde in beneficiis Ecclesiasticis illicita est sors; hæc enim non sorte, sed maxime idoneis sunt danda. Similis est ratio officiorum sæcularium ; unde el Aristoteles, lib. i *Ethicor.,* caipit Athenienses, eo quod magistratus sorte crearent.

Secunda est consultoria, qua per sortem inquiritur divinum consilium, ut sciatur quid in negotio obscuro sit agendum ; nam si eventus a casu exspectetur, sors hæc divisoria erit potius, quam consultoria, uti patet in exemplis jam datis; nemo enim casum consulit. Consultoria illicita est : perlinet enim, ad tentationem Dei, nisi Deus inspiret (aut aliis mediis humanis deficientibus necessitas cogat suadeatque invocato suppliciter Deo) illa utendum , seipie illam directurum, et per illam voluntatem suam declaraturum; uti facium est cum Saul in regem sorte electus est, 1 JUg. x, 20, et Matthias in apostolum, Act. i, 29. Plura vide apud P. Lcssium, lib. 11, cap. x l iii *De superstitione,* dub. 9, et Delrio de Magia, tractat. De *Divinat, ex sortibus.*

Tertia sors est divinatoria, qua inquiritur cognitio veritatis future, vel presentís, sed arcana* et occulto*, qualis fuit hæc, (pia quærebalur causa, cl reus hujus procellæ et tempestatis. Hæe pariter illicita est, ni Deus inspiret caulendum, ctper eam rem futuram vel arcanam indicare velit; uti indicavit furtum Achan per sortem, *Josué* vu, 1 i. Unde sortes ha*, sive sortilegio, æque ac alia» divinationes el incantationes damnantur, cap. i *De sortilegiis,* cl xxv, Quæst. v, cap. *Sortes.* Cum enim hic occulta veritas non quæratur, nec acciatur a Deo, sequitur earn qua'ri et accipi a dæmonc. Ubi dupliciter peccatur : *primo,* quod ineatur commercium cum dæmone, isquo quasi doctor consulatur qui mendax est et pater mendacii; *secundo,* quod in futuris tribuatur dæmoni prendió futurorum, quæ soli Dco est propria : unde dæmon tunc tacito quodam pacto et consensu invocatur, tum ut sortes regat, et per eas quid futurum sit presignificct; tum ut effectum presigua-

Ium reipsa compleri procuret. Sic apud Suetonium ct alios legimus sortes Domitiano Cesari interdum denuntiasse; Alexandro Severo autem nil tale speranti imperium : sorte enim illi hi versus Virgilii, VI *Ænciđ.* exierunt :

Ta regere imperio populos, Romane, memento.

Talis fuit Pythagorica sors antiquissima, per quam victoria, vita, mors, fausti infaustique eventus divinabantur per numerum nominum. Ille enim cujus nomen habebat litteras plures majorisque numeri indices, praedicebatur fore victor; rictus vero ille, cujus nomen pauciores litteras et minoris numeri indices continebat. Sic Patroclum al> Hectore vincendum, et Hectorem ab Achille superandum, numeris nominibus eorum inclusis divinatum est, uti canit Terentius : imo quod mirum est, id ipsum habetur apud Venerabilem Bcdam, tract, *be Divinat, mortis et vilæ,* qui habetur m tine torn. 11 operum illius, ubi hac de re mulla et mira, non credenda, nec practicando, utpote vana et superstitiosa, recensentur. Quare solerler advertendum est hunc tractatum non esse Venerabilis Bedæ, sed Petosyris (gentilis astromanlis, ut videtur) qui eum conscripsit et misit ad Necepsum regem Ægypti, ut habet ejus inscriptio. Forte hic tractatus inventus fuit in scrinio Bedæ ; unde illi ab operum ejus compilatore adseriptus et assutus est.

Nola tertio, licei sors hæc nautarum fuerit superstitiosa, uti jam dixi, Deus lamen illam, licet malam, disposuit et ordinavit in bonum ; ita enim cam temperavit et direxit, ut Jonas reus deprehenderetur, ct culpam agnosceret, ac ad Deum rediret. Ideo enim excitavit tempestatem, ut jacta a nautis sorte Jonas quasi ejus causa et reus caperetur. Simili modo direxit sortes, vel potius omen superstitiosum, quod captabant Philiskei 1 *Jkg.* vi, 9, dicentes : Si vaccæ arcum Domini vehentes ascendant contra Belhsames, Deus Hebraeorum hanc morborum plagam nobis inflixit ; sin autem minime, sciemus quia casu accidit. Fecit enim Deus ut vaccæ tenderent versus Bellisames iquo lacto crediderunt Philistæi non casu, sed a Deo sibi plagam immissam. Simili modo, cap. xxviu, 15, cum Saul consuleret Pythonissam, fecit Deus ut m ejus praestigiis comparerei Samuel, et Sauli interitum instantem praediceret. Causam dat S. Chrysoslomus hom. 3 m *epist. ad litum,* quod Deus sortilegos ct sacrilegos voluerit suis sortibus el ominibus revincere, caque in ipsorum caput retorquere, imo ipsorum aclusalorcs constituere. « Deus, inquit, eos (Philisti os) suo ore corripuit atque redarguit. Hoc ip^um ct m Pythonissa muliere dicendum est; quia enim ei fidem adliibeliat, idcirco per hanc Saul audire tecit quod se comprehensura essent mala. » Li S. Hieronymus, u Fugitivus (Jonas) sorte deprehenditur non viribus sortium et maxime sortibus ethnicorum, sed voluntate ejus qui sortes regebat incertas. »

Porro sortibus et sortilegiis ctiamnum crebro utuntur nauke infideles el ethnici. Testimonio sit S. Franciscas Xaverius, qui describens iter suum Japonicum epistola prima quam ex Japone dedit ad Socios Goam, anno Domini 1548, 3 nonas novembris, quæ habetur lib. HI *Epist.* ejus ordine quinta: « Molestissime ferebamus, inquit, quod navicularius et nautæ sortibus dæmonem identidem consulerent, utrum ex usu esset in Japoniam pergere necne ; et simul exquirerent an secunda navigatione cursum tenere possemus, ct sortes modo lietæ, modo tristes edebantur. » Ac post multa de iisdem, cum narrassel navarchi filiam in mare jactatione navis excussam ac submersam, subdit: « Inde Barbari ad idolum sacrificiis placandum versi, diem noctemque totam maciandis avibus apponendisque idolo epulis consumpserunt. » Di ce hic sortibus jungi solere sacrificia ad conciliandum idolum, id est dæmonem qui consulitur el rogatur ut per sortes respondeat. Pergit Xaverius : « Tum navarcho cur lilia sua interisset sortibus percontanti, sors editur : si Emmanuel noster in sentina periisset, ejus liliam nequaquam fuisse perituram. V idetis profecto quanto in periculo versaremur, quorum vita ex diaboli sortibus penderet, ejusque satellitum voluntate. » Remediis deinde hisce usum se scribit. « Sæpius a Deo precatus sum, etc., ut communi hosti illarum superstitionum auctori graviores constituerel cruciatus, quoties navarchum ad sortes ducendas atque ad se pro Deo colendum impelleret. » Et paulo post : u Certissimum praesidium est, ut contia hostem magno præsenlique sis animo, tibi penitus diflidens ct fretus Deo, ut videlicet in illo spes omnes ac vires tuas locatas habeas, ac nullo modo committas, ut tali ac tanto defensore ac patrono timere, aut de victoria dubitare videaris. Sæpius enim mihi minitans denuntiabat venisse tempus ulciscendi docloris sui. Verum cum nihil ille nocere cuiquam possit, nisi quoad Deus ipse permittat, magis eo tempore Dei diffidentia timenda est, quam impetus inimici. » Additquc Deum permittere diabolo, ut tenlct timidos et diffidentes, non autem animosos et fidentes Deo, quibus omnem vim sortium et dæmonis infringit, casque ita dirigit ut suæ gloriæ et suorum commodis serviant.

Et cecidit sons surra Joxam. — Syrus : *Et ascendit sors Jonoe,* v. g. chartula, nomine Jome inscripta, primo educta est ex urna. Sic allegorico milites sorte diviserunt vestem Christi, ait S. Augustinus lib. IV Dc *Symbol, ad Catechum.* cap. vi.

8. Indica kodis coils causa malum istud sit kodis Ven. s. (cur vento et procellis hisce jactemur, el tantum non obruamur), quod est opus tuum? quæ terra tua?—q. d. Indica nobis quid operis agas, de qua terra, de quo populo proficiscaris, quo abiro

festines? « Notanda brevitas, » inquit S. Hieronymus, «quam admirari in Virgilio solebamus: »

Juvenes quæ causa subegit
Ignotas tentare vias? quo tenditis, inquit,
Quod genus? unde domo? |>acemue huc feriis, an arma?

« Interrogatur persona, regio, iter, civitas, ut ex his cognoscatur ct causa discriminis, » puta periculi. Dicunt ergo : «Quod est opus tuum? » exercesnc usuras, rapinas, magiam, aut similem artem illicitam, qua libi numen infestum reddideris? esne sacrilegus, alhcus, magus, prodo, fœnerator, etc. « Quæ terra tua? unde venis? » *q. d.* \enisne ex scelerata aliqua regione, cui dii marini venliquc, aut cœlum ipsum, aut sidera pertinaciter infesta sint, atque ita tu divino erga regionem tuam odio laboras? An populi tui fato vexaris, cui cœlum adversam navigationem el difficillimas tempestates semper paret? An vero tu patriam tuam diis charam improbe deseruisti, vel nefarie violasti, aut prodidisti, cujus sceleris poenas a te superi exigunt? « Ex quo populo tu es, » ut ejus populi crimine, aut fortuna, aut odio tu primum, et nos deinde tui causa allligamur? Omnis enim hæc nautarum inquisitio eo spectat, ut Jonam ingenti aliquo scelere aut privato, aut publico obligatum esse suspicentur; sive illud sit Jonæ, sive patrite ct populi, quod ea tempestas ulciscatur. Ita Arias.

Ver?. 9. 9. Er dixit ad eos: Hebrjbus ego sem, —*q. d.* Genere ct gente judæus sum, non gentilis. Hebræi nomen, inquii Arias, impositum est familiæ su:e a Semo Noe lilio, eum ipse, trajecto Euphrate fluvio, novas sedes sibi quaesivit. Linde de eo dicitur *Gai.* X, 21 ; «De Sem quoque nati sunt patre omnium liliorum Heber.» *Secundo,* alii ab Heber patre l'haleg, cujus tempore facta est divisio linguarum, cum in ejus familia remansit ususlinguœ hebrææ, Hebræos dictos esse censent. Verum non omnes posteri Heber, ct inulto minus Sem, dicti sunt Hebræi, sed tantum ii qui per Abraham descendunt. *Tatio,* ergo melius alii censent Abrahamura dictum esse Hebræum, id est transitorem, eo quod c Chaldæa, transito Euphrate, in Chauanæam commigrant: unde primo omnium illi hoc nomen tributum est *Genes,* xiv, 12. Ab Abraham ergo posteri vocati sunt Hebræi, icque ac Abralnei. Fuit hoc nomen olim gloriosum ; unde Apostolus II *Corinth,* xt, 22 : « Hebræi sunt, et ego : Israelita sunt, et ego : semen Abrahto sunt, et ego ; » Christus enim fuit Hebrœus, B. Virgo et Apostoli, primique Christiani fuerunt Hebræi.

Tropologico Arias : Jonas confessus est se esso Hebræum, id est prætereunlem, id est transgressorem legis et voluntatis divina. Rursum Hebræum, id est peregrinum et viatorem, qui continuo tendit ad mortem, et per mortem ad immortalitatem. Chaldæus et Septuaginta pro n legentes 1, puta pro *ibri,* id est Hebra us, legentes'lDp *abdi,* vertunt ; *Servus Domini c>jo sum.*

Et Dojiimm Deim cheli (pro Deum braice est (diagrammatoli *Jehata, q. d.* Ego non idola, sed ipsum verum Deum Hebræorum Hebræns) timeo, — id est colo. Nota : In Scriptura cultus Dei vocatur *timor;* et *timere Deum,* est eum colere, tum quia primus « in orbe deos fecit timor ; » tum quia summa Dei majestas maxime a nobis timorem ct reverentiam exigit. « Filius honorat patrem, el servus dominum suum : si ergo Pater ego sum, ubi est honor meus? cl si Dominus ego sum, ubi est timor meus? » *Malaeh.* i, 6. Timor enim non servilis, sed filialis includit amorem et reverentiam Dei quasi summi Domini ct patris nostri.

Qvi IECIT MARL ET ARIDAM, — qui CSt 11CUS Verus ct solus, nipote universi creator, et dominus cali, maris cl terræ; qui proinde hanc tempestatem ct procellam e calo, aeri, mari et terræ induxit; polensque est nos mari mergere, ®que ac len a dehiscente nos absorbere ; cam autem induxit ob meam inobedientiam ct fugam. Hanc enim eis iudicasscJunam,patelex eo quod sequitur: «Cognoverunt enim viri quod a facie Domini fuger.t, quia indicaverat cis. » Illa enim verba huc spectant. Unde ct sequitur :

10.Et timverext vini timore magxo,—-tum quod v*n.io Dei potentiam et vindictam a Jona expositam pertimescerent, praesertim quod quisque sibi coa-cius esset se eam sæpius offendisse et irritasse; tum quod non tam metuerent, quam oculis cernerent, quod Deus hic tam potens el offensus, Jonam fugientem insequeretur, eumque in navi sua comprehenderet : verebantur ergo ne el ipsi quasi receptatores Jonæ, cum eo pai itcr a Deo comprehenderentur, punirentur el mergerentur. Sic enim dum prodor furem el latronem insequitur, domuniquc quam fur ingressus est invadit, ho.-pcs el omnes qui iu domo sunt metu percelluntur, ne simul cum fuie a praetore quasi socii et complices capiantur ct plectantur. Multo enim mugis idipsum timendum est apud Deum, qui subinde cliain in populo innoxio peccata aliquorum occulta punit ct ulciscitur : uti lurtum occultum Aehan punivit in loto popido Hebræoruui inscio et innoxio, permittens eum cædiaChananæis, quia «anathema iu medio tui est Israel » (sic ct in te, o navis cl nautæ, puta Jonas), *Josué* cap. vu, 13. Ita S. Hieronymus. « Untori®, inquit, ordo præposlerus est. Quia enim poterai dici : Nulla causa timoris fuit ex co quod eis confessus est dicens : Hebræus ego sum; el Dominum Deum cali timeo, qui fecit mare ct aridam; statini subnectitur, quod idcirco timuerunt, quia cis indicaverat se Domini fugere conspectum, el ejus non fecisso praecepta. Denique causantur, et dicunt : Quid hoc fecisti ? id est si times Deum, cur fugis? si tanta potenti® prædicas quem colis, quomodo te putas posse evadere?» El rursum : «Timent autem timore magno, quod inlelliguul sanctum et sancta' geniis virum; de Juppé quippe solventes funem, Hebrææ gentis noverant privilegium, et tamen fugitivum celare

non possunt. Magnus est qui fugit, sed major ille qui qua rit : non audent tradere, celare non possunt, »

Vm. ii IL Et dixerunt ad ium : Quid faciemus tibi ? — «Rogant, inquit S. Hieronymus, ut ipse remedio sil, qui auctor peccati fuerat : si culpa est quod te suscepimus, quid facere possumus ne Dominus irascatur? quid faciemus tibi ? hoc est, interficiemus te? sed cultorem Domini servabimus? sed Deum fugis; nostrum est praebere manus quid fieri jubeas; tuum est imperare, quo facto quiescat mare, quod nunc iram suo tumore testatur. »

Et cessabit mare,—id est ut cesset. Est hebraísmos.

Quia mare ibat et Intumescebat,— «ut oslenderet ultionem Creatoris se differre non posse, » ait S. Hieronymus, ct S. Chrysostomus hom. *De Jona :* Sicut, inquit, servus fidelis videns mancipium fugere, insequitur, nec quiescit donec illud apprehendat, reducat, et praesentet domino: sic et mare fugientem Jonam persequitur, nec cessat donec eum capiat, et Deo dedat.

Venus. <2. Et dixit ad eos : Tollite me, et mittite in mare. — Nola hic *pruno,* Jonæ charitatem magnanimam, qua, ne alii pereant : item poenitentiam, qua ut Deo offenso satisfaciat, ipse solus perire cupit Ita S. Hieronymus. *Secundo,* Jonam hæc dixisse ex instinctu Dei, quo sciebat Deum velle ut quasi piaculum et lustramentum mitteretur in mare ; ideo enim a Deo tempestatem hanc esse excitatam. Hoc est enim quod ait : « Scio enim ego quoniam propter me tempestas hæc, » etc. Alloqui enim nisi Deus eum ut fugitivum ita sibi dedi poposcisset, nec naulæ potuissent eum mergere, nec ipse naulis potestatem se mergendi et occidendi dare. Porro volebat Deus Jonam in mari mergi, quia fugiens Deum ad mare confugerat; mare tibi, o Jona, fuit In votis, mare pariter sit tibi tortor : in quo enim quis peccat, in eo et punitur. Allegorico tamen causa polior fuit, scilicet ut repraesentaret Christi passionem ct resurrectionem, de qua mox plura.

Audi S. Chrysoslomum hom. S *ad Pop.:* «Joñas fugiebat terram, cl Dei iram non effugiebat. Fugiebat terram, et in mare tempestatem induxit; nec lanium nullum ex fuga bonum nactus est, sed etiam cos qui se susceperunt in extremum periculum adduxit . ut discas quod, sicut in peccatis viventi neque navigium prodest, sic peccato exutum neque mare perdit, neque bestiæ consumunt: verum ct animal, et elementum incolume depositum Deo reddiderunt, cl per omnia discebat Propheta esse mansuetus et humanus, et neque Multis nautis, neque feris undis, neque bestiis crudelior esse. Rcdhtcrgo, praedicavit, minatus est, persuasit, salvavit. Propterea ipsum non statini de navigio ad urbem perduxit, sed nauta» mari tradiderunt, mare ceto, cetus Deo, Deus Ninivitis, et per longum circuitimi profugum reduxit. » Mde sequentia, ubi pulchre docet peccatori non fugiendum esse a Deo, quia effugere est impossibile, sed mutandos esso mores pravos; hi enim vulneri causam dederunt.

Hoc Jonæ exemplum imitatus est S. Gregorius Nazianzenusj cum enim in Concilio Constantinopolífono orta esset dissensio inter episcopos /Egyptios et Orientales, illis electionem Gregorii in Patriarcham Constanlinopolilanum impugnantibus, his defendentibus; ipse synodum ingressus, cohortatus est omnes ad pacem, ejusque causa quasi alterum Jonam devovere se mari, et pairiarchatui renuntiare liberaliter obtulit, quod et ingenue praestitit. Audi eum in carni. *De Vita sua :* s. Ni< "¿m imi« uim.

> Ego vero Jonæ facinus excelsura ærnuior:
> Me pro salute do lubens nostra ralis,
> Licet excitati turbinis causa hauti siem •
> Nos sorte captos inergile insano mari,
> Nos hospitalis cetus excipiet : sil hoc
> ConcorJiæ vobis initium ; latitudinis
> Locus hic vocetur, splendidior hic surge! mihi.

Alludit ad similem cessionem puteorum, quam Garantis fecit Isaac *Genes,* xxvi, 22, qui proinde tertium puteum pacificum vocavit *latitudo.*

Allegorico S. Hieronymus : « Apostoli, ait, deserentes in passione Christum, quodam modo in fluctus praecipitabant. Iste Jonas dicit : Scio quia propter me tempestas grandis est super vos, quia me vident venti vobiscum ire in Tharsis, id est ad contemplationem lætitiæ navigare, ut vos perducam ad gaudium, ut ubi ego sum ct Paler, ibi et vos sitis. Idcirco sæviunt, idcirco mundus fremit, me cupit devorare mors, ut vos pariter occidat, et non intelligit quia velut in hamo escam capit, ut mea morte moriatur. Tollite me et mittite in mare, tempestas quæ propter me sævit contra vos, me moriente, sedabitur. »

13. Et REMIGABANT VIRI, UT REVERTERENTUR AD aridam. — Nola hic pietatem nautarum : nam, ne Jonam, licet id indicantem et se offerentem, mergant, petunt littus in quod cum exponant; itaque cl ipsi, et sibi consulant. Propterea, ait S. Hieronymus, a nitebantur reverti ad terram et effugere discrimen, ne sanguinem funderent, magis volentes perire, quam perdere. » Verum cum vident se fluctus obluclantes non posse vincere, sed ab iis vinci, agiquo rem de omnium vita, satius ducunt unum Jonam perire, quam omnes. Mittunt ergo cum in mare, sed antequam id faciant, veniam a Deo precantur. Dicunt ergo : Vers. 13.

11. Quæsumos, Domine, ne pereamus in anima vnu istius *(in,* id est, ut Septuaginta, propler animam, id est vitam, Jonæ, quem mergimus cl perdimus; sed inviti, coacti, cl ab ipso quem perdimus jussi. Unde explicando subdunt) : et ne des SUPER NOS S.ANGUINEM INNOCENTEM, — *q. d.* Ne imputes nobis quod istum innocentem conjecerimus in mare : licet enim nobis sit innocens, noslrumque neminemlæserit, libi tamen est nocens: tu enim per sortes eum sontem declarasti. vcn. u·

Veri. <3. 1?i. ET TULERUNT JONAM, ET MISERUNT IN MAKE. — u Non dixit, inquit S. Hieronymus, arripuerunt; non ait, invaserunt; sed tulerunt, quasi cum obsequio et honore portantes miserunt in mare non repugnantem, sed pnebentem manus ipsorum voluntati. » Addit Arias ex Eleazaro quid memorabile : « In Eleazari, inquit, antiquissimi divinorum librorum interpretis tractatu, qui circa ietatem Christi scripsisse dicitur, quintum hoc periculum a viris illis factum traditur, quo divinum JM*. de ea re consilium diligentius exquireretur. Nam post privatas deorum invocationes, post jacturam factam, post eductas sortes, post orationem ct deprecationem communiter susceptam, illud postremum siepius lentaverunt, ut sublatum Jonam in mare usque ad collum demitterent, rursusquead sese in navim reciperent; evenisse vero ait, ut quoties demissus esset, mare conquiesceret; cum autem receptus, rursum fremere et intumescere sentiretur : quo signo divina; voluntatis certiores facti, Jonam tandem in mare conjectum penitus demisere. » Nautarum sollicitudo in liberando Jona facit idipsum probabile ct credibile.

Et stetit make a fervore sio, — cessavit a suo æstu, tumore et fluctibus, « quia invenerat quem quærcbat, inquit S. Hieronymus, velut si quis persequatur fugitivum, ct concito pergat gradu, postquam fuerit consecuius, desistit currere, ct stat ac tenet quem apprehenderit : ita ct mare quod absente Jona irascebatur, in visceribus suis desideratum tenens gaudet cl confovet, ct ex gaudio tranquillitas redit. » Sic allegorico, inquit, Christo in mare passionis projecto, stetit fervor idololatria; omnisque erroris, rediit tranquillitas fidei, orbis pax, secura omnia, cl gentium conversio ad Deum ; sicut ergo Jonæ submersio navis est relevatio; ita Christi interitus, mundi est salus.

Nota : Licet cesset ventus, « sed tamen avento qui fuit, unda furit : » ita hic post ventum furebat mare, donec injiceretur Jonas; quo injecto, illico quievit, ut indicaret tempestatem hanc divi nilus excitatam pariter et sedatam, propter unicum Jonam.

10. Et timuerunt viri timore magno Dominum, — i» *q. d.* Hoc maris æstuantis et illico sedati miraculo naube Deum illius auctorem cognoverunt, scilicet Deum Jonæ el Hebra omm esse verum Deum, ad «jusque fidem, timorem et cultum conversi sunt. Ha Hugo, Lyranus et Arias.

Et immolaverunt hostias (non tantum spirituales precum et gratiarum actiones, uti censet S. Hieronymus, sed etiam corporales : mox enim post Jonam in mare missum, appulerunt ad littus, ibique hostias Deo Hebraeorum immolaverunt. Insuper) voverunt vota , — offerenda in templo Hebnrorum Hierosolym e, juxta legem et ritus quos a Scribis ibidem erant perquisituri : nec enim a Jona jam misso in mare eos discere poterant. Ita Thcophylaclus et Hugo. Quare non dubium omnes hosce nautas hoc miraculum , Deumque ejus auctorem deinceps ubivis locorum predicasse ct celebrasse. Hinc aliquis suspicari posset nautas hos Deum IJebr.Torum colentes suscepisse judaismum, et factos esse proselytos.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Jonas missus »n *mare sorbetur a ceto; ibi pulchro carmine Deum invocat et laudat, cujus proinde jussu tertio die evomitur in aridam.*

1. Et præparavit Dominus piscem grandem ut deglutirci Jonam : el erat Jonas in ventre piscis Iribus diebus, cl Iribus noctibus. 2. Et oravit Jonas ad Dominum Deum suum de ventre piscis. 3. El dixit : Clamavi de tribulatione mea ad Dominum, el exaudivit me : de \entre inferi clamavi, et exaudisti vocem meam. 4. El projecisti me in profundum in corde maris, el flumen circumdedit me : omnes gurgites tui, et fluctus tui super me transierunt. 5. Et ego dixi : Abjectus suma conspectu oculorum tuorum : vorumtamen rursus videbo templum sanctum tuum. 6. Circumdederunt me aquæ usque ad animam : abyssus*vallavit me, pelagus operuit caput meum. 7. Ad extrema montium descendi : terræ vectes concluserunt me in æternum : ct sublevabis de corruptione vitam meam, Domine Deus meus. 8. Cum angustiaretur in me anima mea, Domini recordatus sum : ut veniat ad te oratio mea ad templum sanctum tuum. 9. Qui custodiunt vanitates frustra, misericordiam suam derelinquunt. 10. Ego autem in voce laudis immolabo libi : quæcumque vovi, reddam pro salute Domino. 11. El dixit Dominus pisci : et evomuit Jonam in aridam.

Vi», t. 1 Et prepar \vit Domini S piscu, — *q. d.* Fcr.it Deus ut pisáis quasi satelles sii® vindici®, æque ac clementi® præsto adesset juxta navim, qui Jonam exciperet cl devoraret ut vindex, et servaret ut custos. Jonas ergo non diu natans, sed statim ex navi in piscem, ejusque ventrem. ®quc «ac Christus ex cruce illico in sepulcrum descendi!, inquit S. Augustinus *epist.* 49, in fine. Hinc Septuaginta vertunt : *Et praxepit Dais ceto magno, el decoravit Jonam.* Tlebm enim præceplum vocant omnem ordinationem, dispositionem, providentiam. Pulchre S. Chrysoslomus in psal. xevi *Dominus regnavit,* etc., docet feras et helluas Deo cl Sanctis servire, quodque Jonas existons in ventre ceti eum gubernabat, ut pergeret, non quo ipse, sed quo Jonas volebat, scilicet in aridam, vers. 11. « Sic, ait, Jon® cetus triduo subjugalis fuit, et quo intus gubernans, non quo ipse volebat ducens : quis pastor ita agnas suas placavit, ut Daniel efferos leone»? quis rex tam pernices Indos habet, quam Elias corvos? quis discipulum absque murmure ita hospitalitatem exercere docuit, ut Jonas cetum in mari ? quorum armorum exercitus regem suum ita illæsum servavit, ct alienigenas ab impetu coercuit, ut Chaldaicus caminus Chaldaeos cives urbis excussit, et Hebræos servavit ? »

oui j n«ton Piscem grandem. — Septuaginta, quos sequitur *Motth.* cap. Xu, 40, cetum (1). Nota, ceti nomen commune est ad bala-nas, physeteres, orcas, pristas, lamias, thinnos, omnesque pisces pr®-grandes et celac®os. Cetus enim, ut ex Aristotele docet Aldrovandus lib. Ili *De Piscibus,* cap. xxxn, proprio vocatur omno goniis piscium, quod absque oviflcationo vivos excludit fœtus, et vero respirat vero respirationis instrumento, pulmone, inquam, pro ditum, imo a Galeno ct vulgo quilibet pisces prtegrandes cetis accensentur; non quod coti sint, sed quod ad eorum magnitudinem excrescant. Unde licet cardiarias, de quo mox, pulmonem non habeat, atque ova intra so concipiat, sed ita ut ea intra se vivificet, vivosque fœtus excludat, a Galeno tamen, Æliano et Oppiano inter ceto recensetur.

Licet ergo vulgus pute! piscem hunc qui glutivit Jonam fuisse bakraam, negant tamen id Hondclctius. lib. X1H *De Piscibus,* cap. xn, ct Ulysses Aldrovandus, Ub. HI Dc Pisdfcus, cap. xxxn, ct ex iis Pineda, lib. IV Dc Debus *Salon.* cap. xn, a'Castro hic ct alii, eo quod balœna arctiori sit gutture ct ventriculo, nec facile hominem integrum ct ilfojsum glutire et continere possit. Quod intcllige

ft

(I) Evangelio® referendo Salvatoris nostri verba, qu n id eventum ipsum et ad typicum ejus characterem attinent , camdcm vocem cele usurpant. Neque tamen inde s 'quitur Evangelistas in animo habuisse sanctionem suam bate interpretationi conferro : cum enim Septuaginta vendue mmuuíter in usu esset apud suam gentem, illam ipsam inemcadatam citabant, quotiescumque ab originali textu deviatio nullas graves consequentias involvebat.

do parvis et communibus balœnis; nam majores sunt instar montium, quæfocilo homines et boves integros glutiunt. Censent ergo ipsi piscem hunc fuisso illum, qui Carcharías, el Canis, atque ab Italis et Nicandro aliisquo vocatur *lamia,* qui ingens est, voracissimus el anlhropophagus, rictumque oris et guttur habet immane, prout ea depingit, el in imagine spectanda exhibet Aldrovandus, lib. Ili De *Piscibus,* cap. xxxn, pag. 38!. Carcharías enim, sive Canis, est galeonum omnium maximus, magnitudine thinnos ipsos vincens, et in-tantum aliquando excrescens, aitRondelelius, ut currui impositus, vix a duobus equis vehi possit ; quare evisceratus el in frusta dissectus, duobus aliquando curribus imponendus fuit. Addit Rondclefius vidisse se mediocrem, qui mille libras ponderabat : Nicenses vero sibi testatos esse refert Gillius, sese istiusmodi piscem ad quatuor millia librarum accedentem cepisse, et in ejusdem ventre solidum hominem reperisse; simileque quid Massilienses sibi narrasse, comprehendisse, inquam, se Canem, in quo loricatum hominem invenissent. Vidit insuper Rondeletius in Santonico littore alium, cujus os et gula tanta erant vastitate, ut hominem etiam obesum commodo capere potuisset : imo vero si os canis marini ita hians conservetur, reliquo corpore contecto, canes terrestres illud ingredi, et ventriculum subire ut piscium reliquias devorent (2). Hac do causa carcharías a nonnullis vo- Sed enharU,'

(9) Carchan® in mari Mediterraneo ubi Jonas fuit, haud raro homines deglutiunt : sic narrat D. Mulier, nauticum quemdam anno 1759 in mare Mediterraneum lapsum, illico vasto oris hiatu carchariæ fuisso exceptum, hoc vero monstrum ictu tormenti bellici mox percussum, deglutitimi nauticum, modico læsum evomuisse. Carcharía deindo capta fuit, atque decem cubitos longitudinis el quatuor latitudinis habebat. Quam palea impletam nauticus isto per urbes ostentabat.

Forsan iste piscis unum erat ex monstris marinis maxim® molis, quod ita describit diarium Americanum (vide JnMo/et *de Philosophie chrétienne,* HI, p. 306) : « On a découvert dans la Louisiane, sur les bords du Mississipi, les os d*un animal colossal ; l'épine dorsale avait IG pouces de diamètre, ct leseóles 0 pieds do long ; plusieurs débris avaient chacun 20 pieds do long, cl pesaient plus de 120 livres. On estime, d'après les dimensions de ces os, que l'animal vivant devait avoir environ 50 pieds do longueur, 20 à 25 de largeur, environ 20 pieds do hauteur, ct qu'il a dû peser au moins 20 tonneaux, on 20,000 kilogrammes. C'est, dît-on, la plus grande curiosité naturelle qu'on ait découverte jusqu'ici ; ct cet animal, pour la dimension, doit avoir surpassé le Mammouth (que Blumenbach appelle *Elephas primogenius), n*

Becenlior Calmeli editor, in dissertationum serie quæ magis ingenio quam solidis argumentis prestant, inquii Wil iam Carpenter, *Scriptura hist. nat.* part. Ill, sect, iv, ad probandum incubuit fluctuantem salvatorem in locum viventis animalis, a sacro scriptore fuisse intentum. Juxta ejus interpretationis regulas sic locum legemus : Præparavit Dominus *dag (salvatorem}* grandem, ut reciperet Jonam, ct fuit in interioro parte (ventre aut capacitate) hujus *dagah, tribus diebus,* et *tribus noctibus;* ct *postea in littus emissus est.* Quæ interpretatio haud sauo admittenda.

catur lamia τῷ κήτει, id est a gula et pitture, co quod magnum el quasi immane guttur habeat, sitque voracissimus. A qua ingluvie similiter lamia* vocantur malefica' illæ, quæ pueros et juvenes ad se sua forma alliciunt, allcctosquc devorant ; quod, ut aiunt, Menippo Lucio contigisset, nisi gravis ct prudentis viri consilium ab amoro juvenem deterruisset dicendo, γύναι κατὰ τοῦ ὄφεως, id est *serpentem foves, et te serpens,* quod percommode de eo dicitur, qui id amat, fovet, amplectitur, quod tandem certum ci exilium ost allaturum, uti non raro amasiis contingit. Hire Hondelelius et Aldrovandus, qui proinde opinantur piscem qui Jonam devoravit, fuisse carcharían! sive lamiam ; qui licet proprie non sit cetus, cetum tamen dici ca phrasi qua quivis vastus el immanis piscis vocatur *cetus.* In co lamen dissentit Aldrovandus a Rondelotio, quod Hondelelius censeat lamiam hanc camdem esse cum lamia Aristotelis, lib. V *Histor. Animalium,* cap. V, ct Plinii, lib. IX, cap. xxiv; Aldrovandus vero id neget, co quod lamiam Aristoteles ct Plinius ponant planam, cl planis piscibus cartilagineis annumerent, qualis non est lamia hæc vasta ct immanis, quæ ab Aristotele κύων, id est *canis,* nuncupatur, a Theophrasto, lib. IV *Ilutar. Plant,* cap. vin, Columella et aliis vocatur carcharías, quod voracissimus impudensque sil fur, quodque dentibus plurimum valeat, cosque acutos ct pectinatos habeat ; γλυφίδας enim acutum asperumque significat . unde animalia, quibus acuti pectinatimquc conjuncti dentes sunt, Aristoteli nuncupantur. Vere S. Augustinus, *epist.* 49, Quæst. VI, agens de ore celi, qui deglutivi! Jonam : « Quis, ait, non conjiciat quanto hiatu patebat os illud, quod volui janua speluncœ illiusfuil?» Vide ibidem Augustinum hanc Jonæ historiam defendentem contra Porphyrium, eam ul fabulosam irridentem.

Allegorico S. Ambrosius, *in Psalm,* xun : Jonas, ait, est Christus, «qui propterca missus est in mare, ut exciperetur cl devoraretur a ceto, quo intra alvum ceti positus ejus interiora vacuaret, de (pio ceto hoc dictum sit, audi Job dicentem cap. m : Qui habet, inquit, magnum cetum captivum reddere. Quis iste est? utique cognoscis, cum legis quod Dominus noster Jesus Christus captivam duxerit captivitatem; devicto enim adversario et inimico, nos qui captivi eramus, cœpimus libertatem possidere per Christum. »

Symbolice S. Hieronymus ad Heliodorum, in *Epitaphio Nepotiani,* hæc accommodat morti, quæ fideles absorbet quidem, sed instar Jonæ quasi vivos retinet, ob spem resurrectionis, qua brevi redivivi surgent. « Devorasti, inquit, Jonam, sed in ulero luo vivus fuit, » juxta illud *Osee* xin, 11 : « Ero mors tua, o mors. » Denique miraculum hoc devorationis el ejectionis Jonæ factum est non tam propter Jonam, quam propter Ninivitas, ut illi per hoc miraculum Jonæ crederent ullcgotico propter Christum et Christiano**, de quo plura cap. m, 5.

Et fiuit Jomas in ventu piscis. — Multa hic miracula : *Primum,* quod venter piscis calidissimus Jonarn non consumpserit ct in chilum converterii; *secundum,* quod Jonas ibidem vivere et respirare, aeremque frigidum attrahere potuerit; *tertium,* quod odor, qui in ventre ceti est olidissimus cl intolerabilis, Jonam non exanimant, quin potius ipse cum commode tulerit; *quartum,* quod in hoc angustissimo ct incommodissimo^carccre, non tantum animi®, sed ct mentis compos fuerit, spirituque Dei afflatus insigne el pium carmen Deo cecinerit Dei ergo hoc fuit opus, qui simili modo conclusum in materno ventre foetum, tot mensibus sine cibo aut potu, sine egestionis, sine frigida) respirationis usu continet. Ita Theophylactus. Quam rem licet frequentem merito admirons David : « In te, inquit, projectus sum ex utero : de venire matris ineœ Deus meus es tu, » *Psalm.* xn, 11. Qui ergo 1res pueros in fornace Babylonia illæsos, idem Jonam in venire ceti intactum servavit. Ila S. Hieronymus (i). Qoitoor

(1) Ista extraordinari® Jonæ a morte salvationis narratio amplam incredulorum cavillationibus, philosophoruinqne et criticorum speculationibus materiam præbuit. Hujus facti veritati historian opponunt, *primo,* silentium liistnriæ profanæ de illa extraordinaria el miraculosa c-'minoratione Jonæ in ventre piscis; *secundo,* quod finis tanti miraculi Deo dignus haud perspicitur; *tertio,* quod Jonas m calido ventre istius piscis tempore trium dierum ac noctium consumi, cl defectu puri acris suffocari debuisset.

Respondemus, *ad primum :* Historici profani mulla alii facta miracolosa labrorum sacrorum non commemorant, quin ideo quis ad eorum fahitatem historicam concludat. Antiqui pagani nnllam fere communicationem cum parva natione JuJ.ca habebant; quare mirum non est cos multa facta Judæis propria ignorasse. Cum insuper Judæoe contemnerent, odioque halarent, mirum non esset, si nequidem facta aliqua particularia, quæ noscebant, sive ex contemptu cl odio, sive ex incredulitate haud retulissent. Usque huc Janssens *[Herm. Socr.).* Sed melius cum William Carpenter negandum historiam profanam do illo miraculo silere, valdeque mirum est ni istius tam late pcrcrcbuisso famam, ct animos ita allen* tus detinuisse, ul inter pauca quæ nobis remanent antiquorum temporum fragmenta, parvula hec historia ab ipds confirmationem quam plurima) aliæ ingéniions extensionis el momenti recipiat. Factum ipsum a paganis servatum est e< Alcidæ attributum. .Eneas Gazæus eumdem eventum memorans, quem Alcidæ quoque refert, eadem voco xi:ç;, *evie,* a Septuaginta cl S. Matthxo usurpila utitur. Quod autem Hercules in locum Jonæ substituatur, id nullam mento admirationem movet, cum agnoscat ipso Tacitus, ut clarissimi hujus viri fama promineretur, non dubitasse veteres ipsi adseribere quidquid in historia extraordinarium ct nobile occurrit, cui legitima laus debeatur, non curantes. (Vide infra Cornelium.)

Ad secundum, multorum aliorum miraculorum *Veteris* Fœdcris tinis panier non perspicitur, num ideo negantur? Interim linis miraculi Jonæ Deo dignus est punitio contumacis Jonæ, cl conversio Ninivitarum. Ih audito hoc miraculo facibus profecto converri fuerunt.

Ex Joña Gentiles videntur sumpsisse fabulam sui Herculis. Finxerunt enim quod Hercules a balæna sit devoratus,et exea incolumis redierit, nisi quod depilatus fuerit ob internam bcUuæ calidilatcm. Ita Thcophylactus. Et Lycophron, in tragadia Herculis, tradit Herculem, cum rediret ex Colchide cum Argonauti?, invenio vellere aureo, tempestatem passum, et in mare lapsum a pisce devoratum fuisse, ac post triduum salvum ex eo in mare projectum. Arbitror cum hoc ex Josepho, lib. IX *Antiq.* xi, sumpsisse, qui scribit Jonam a ceto evomitum in Ponto Euxino. Hoc enim videtur Lycophron ad Herculis personam transtulisse : nam navigatio Argonautarum fuit in Ponto Euxino. Ita Salmeron, tom. VIH, tract, i7.

J mi ‹at Chrutui. Allegorico Thcophylactus : Jonas est Christus, navis synagoga Judæorum, navarchus Moses, nante Prophète, mare afflictiones nostris peccatis debite, sors voluntas Patris æterni, venter ceti sunt secreta mortis, sepulcri et inferni, in quibus triduo fuit Christus, cl post triduum inde resurgens gentibus pœnitenliam et Evangelium salutis annuntiavit per Apostolos; tunc venti, id est inspirationes cl tcnlationes validissima dromonum, sedati sunt ; procella voluptatum maris, id est sæculi hujus, prostrate sunt ; pax ct tranquillitas corporibus æque ac animis fidelium reddita, dicente Christo: u Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. » Hinc ct Jonas hebraico idem est quod columba, vel *q. d.* **HW** *lehova ione,* id est Deus laborans.

Tribus diedus. — Causas hujus ternarii assignavi *Osce* vi, 3 (1).

r 2. Et oravit Jomas ad Dominum. — Angustia) Jonam ad Deum redire cumque invocare compulerunt. Ita Deus suos redigit ad arcta, ut cum invocent, ct invocantibus illico adest ct opitulatur. Vulgo dicitur : « Qui nescit orare, eat ad mare;» qui enim in eo navigant, dum non nisi cœlum cl pontum vident, ventosque et fluctus qui ad sidera videntur elevari, ct mox in abyssum subsidere, ul videantur jamjam mergendi, cl ad ima maris descensuri, illico discunt opem numinis ct cœlilum omnium implorare. Preclare Nyssenus in *Exposit. Orat. Domiti. :* Oratio Jonæ, inquit, cotum domum effecit, ut in ventre ceti commodo quasi in domo degeret et oraret (2).

Miratur Tertullianus, lib. *De Oratione,* cap. xiv: « Quomodo, ait, oratio Jonæ de ventre celi per tante hesite viscera, ab ipsis abyssis, per tantam æquoris molem ad cœlum potuit evadere? » Hæc nimirum est vis orationis, hæc vis Dei, qui ubique presens audit supplicum preces.

3. Et dixit. — Est hoc Jon® carmen lyricum, Vorf* 3' inquit Arias, tricolon telraslrophon, simile illi Horatiano, lib. I, *ode* xxxvi :

> El thure el fidibus juvat
> Placare, el vituli sarguine debito
> Custodes Numida deos.

Nisi quod quartus versus brevior est in Lune modum :

> Angustis nimium mihi rebus,
> Te Dominum carmine supplici
> Imis dc barathris voco, cl
> Audiens vocem.

Clamavi de tribulatione mea. —Jonas cum projiceretur in mare, tanto sui periculo excitatus ilHco erepit orare, ct clamare saltem mente ad Dominum ; sed slalim devoratus a ceto., vidensque se in ejus ventre, multo magis clamare perrexit. Unde S. Hieronymus ail quod Jonas « ex quo in mare præcipitalus vidit cetum, cl tantam corporis molem, ct immanes rictus aperto se ore sorbere, Domini recordatus sit ct clamaverit. » Fabulalur hic more suo R. Salomon, Jonam primo devoratum a celo mare, et quia ibi satis amplo ct laxo degebat, non clamasse ad Dominum; Deum ergo jussisse ceto masculo ut Jonam evomeret in cetum feminam, puta in balænam fœlu plenam ct gravidam, in qua cum Jonas arctari so senliret, cœperit clamare. Probat idipsum, quia vers. I. piscis hic vocatur masculine **n** *dag :* ergo erat cetus mas, versu vero 3, ubi dicitur : « Et oravit Jonas ad Dominum Deum suum dc venire piscis, » hebraico est femininum **mil** daga, id est piscis femina. Verum errat fabulo : nam unum

/W *tertium,* difficilius non fuit Deo conservare Jonam incolumem in ventre istius piscis, quam servare illæsos tres juvenes in ardente fornace Bab\Ionis, atque conservare infantes novem mensibus in sinu matrum. Qui de infantibus in sinu matrum viventibus ac crescentibus mbit unquam audiisset, ratiocinaretur ut illi qui ob istam difficultatem moram Jonæ in ventre piscis negant. (JansMMk) De hujus facti naturali possibili! ite rido D. Calmeli *Divert, de pitee qui Jonam deglutiva.*

(1) Observandum cum eodem D. Calmelo ex usu loquendi Uebræorum ratiocinante : Textus verba nequiquam n sarerer? cogunt, Prophetam tribus diebus, lotidcmque noctibus *integris* in ceti ventre fuisse. Sufficit tres dies et tm noctes, sicut in Christi sepultura synccdochice, id est partem pro toto capiendo intelligere, ita ul Jonas uno die, et reliquorum duorum part») in ventre piscis foenU •

(î) H. Bodin *(Let Livres prophétiquet traduits en français}* ex Vulgat® versione, *flumen circumdedit me;* ex Septuaginta, pt ; et ex paraphrasi chaldæa, *flumen cum circumquaque me circumdet,* inducitur ad credendum Jonam non longe a Syrl® littore in mare projectum fuisse ad fluminis vel torrentis ciijusdain ostium; quod probat *primo,* ex eo quod Juxta textum, statim ut navem ascenderit Jonas, tempestas exorta sil, vens. 3, t ; *secundo,* ex eo quod vers. 6, hebræum potest verti, *alga capiti suo alligata est,* porro alga vel juncus in isto mari non nascitur, bene vero ad fauces fluminum quæ in illud influunt ; *tertio,* quia e Joppe ad Tharsem ascendendo Septentrionem versus, non longo a Joppe plura reperiunlur Ilumina quæ in mare Mediterraneum influunt ; *quarto,* ex eo quod Orientales qui fideliter portentorum traditionem servant, narrant Jonam, duarum leucarum ab Antipatrido intervallo, in mare projectum fuisse, quod proxime accedit sententte supra exposita».

ct curadera fuisse piscem qui sorbuit Jonam, cl in quo Jonas clamavit, et qui cum post orationem evomuit, patet ex vers, till., ubi piscis evomens Jonam in littus vocatur *dag* masculine, non *daga* feminine, *bag* ergo piscem tam feminam, quam marem significat; perinde ul lalinæ voces piscis, avis, ovis, camelus, equus, asinus, bos, vitulus, etc., tam feminam quam marem significant : sic vicissim femininum *daga* quoslibet pisces, tam mares quam feminas significat, ut patet *isaice* 1, 2; *Num.* xi, t>; *Ezcch.* xxix, 4; Genes, i, 26; *Exodi* vil, 20; *Ezcch.* xlvii, 9. Sic latinæ voces simia, mustela, vulpes, aquila, pica, columba, etc., licet femininæ sint, tamen tam mares, quam feminas suro speciei significant.

Tropologico S. Gregorius, in Psalm, vi Pœnit. *De profundis clamavi ad te, Domine:* «Clamavit, inquit, Jonas ad Deum dc ventre ceti, de altitudine maris, do profundo inobedienliæ ; et ad aures Dei oratio illius pervenit, qui cum eruit a fluctibus, eripuit a bestia, absolvit a culpa. Clamet ct peccator, quem a Deo recedentem cupiditatum tempestas contrivit, quem malignus hostis absorbuit, quem præsenfis sæculi fluctus involvit, agnoscat so esse in profundo, ut ad Deum sua perveniat oratio. »

Et exaudivit me. — Nota : Jonas missus in mare oransque Dominum, illico sensit praesentem ejus opem, qua a mari, æque ac a ceto illiesus servabatur in ejus ventre. Unde ex instinctu Dei certus de sua salute, gratias agit Deo, carmenque boo magis eucharislicum, quam eucheticum canit Deo liberatori (I).

De ventre inferi, — puta dc ventre coli, quem hypcrbolicc vocat *infernum,* ob magnitudinem, profunditatem ct obscuritatem.

Ven. 4. 4. In corde maris, — in medio, sive profundissimo mari ; illud enim amant cl incolunt coli, utpoto vastissimi : quod enim est in animali cor, hoc in mari est profunditas, in terra centrum. Unde Christus, *Matth.* xn, 40, post mortem dicitur fuisse Iribus diebus in corde terrae, id est in limbo Patrum, qui est circa infernum cl circa centrum mundi. Ita S. Hieronymus. « Sicut cor, inquit, in medio est animalis, ita infernus in medio tome esse perhibetur. »

Flumen.— Septuaginta, */lumina,* non quod colus hic per flumen aliquod in mare influens transierit, cujus influentis sonifum in venire ceti audierit Jonas, ut Arias cl aliqui alii volunt; sed *flumina* vocat ipsos fluctus cl aquarum affluentiam : ceto enim jam in mare se immergente, jam emergente, copia aquarum instar fluminum resonanlium undique in mare influebat, audiente Jona, inquit Thcophylactus, Albertus et a Castro. Ipse enim cursus cl fluctus aquarum subinde vocatur *flumen,* ut apud Martialem lib. 1 :

> Et qui prima bibit deprensi flamina Nili.

Alii per flumen accipiunt mare, ut sit miosis. Sic Aristoteles in *Meteor.* nubes vocat flumen aereum, sive occanum per aera fluitantem.

Nota : Hoc Jonæ carmen valde affine est verbis ct sententiis psalmi lxviii Davidis, et ex eo bona ex parte depromptum videtur. Quod enim ibi dicitur, vers. 4 : « Laboravi clamans ; » Jonas ait : « Clamavi dc tribulatione mea. » Ibi, vers. 3, dicitur : *a* Infixus sum in limo profundi : et non est substantia, » Jonas ait : « Projecisti me in profundum in corde maris. » Ibi, vers. 3, dicitur : « Veni in altitudinem maris: et tempestas demersit me ; » Jonas ait : « Omnes gurgites tui ei fluctus tui super me transierunt, » quem versum mutuatus est ex psalmo xu, 8. Ibi David dicit vers. 2 : « Salvum me fac, Deus : quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam. » Hic Jonas ait : « Circumdederunt me aquæ usque ad animam, abyssus vallavit me. » Quocirca tam David quam Jonas typum gessit Christi patientis, ejusque angustias, preces, vota et gemitus in se expressit.

Omnes gurgites tui. — Pagninus : *Omnes unda tua;* Septuaginta, *Omnes elevationes tua;* Hcbræi, *misbarccha,* id est omnes *contritiones tua,* puta omnes fluctus tui, qui naves ct homines in iis navigantes conterunt et confringunt. Accipe commodo ri *omnes,* scilicet quos tu, o Domine, hic propter me excitasti ; alios enim alibi excitatos non sentiebat Jonas.

5. Ego dixi : Abjectus sum, — *q. d.* In tam mi- Ven. 5.
serabili statu constitutus, videbar mihi inilio a te derelictus, depositus ct perditus : at nunc per revelationem quam mihi suggeris, nimirum quod ex alvo ceti brevi in terram salvus evadam, in spem certam erectus, animos resumo, tibi gratias quantas mens mea capere nunc potest, ago, inajoresque agam in templo Hierosolymitano, ad quod me iterum ejus rei gratia destino et voveo. Ita S. Hieronymus, Remigius, Hugo et Clarius. Minus recte Arias et Vatablus per *templum* accipiunt cœlum ; hoc enim anagogicum est, non litterale : nec enim Jonas putabat se moriturum et per mortem iturum in cœlum, utpote qui certus erat se salvum exiturum e ventre coli; unde non dubium est eum in Judaeam rediisse et templum visisse, ut in eo Deo gratias ageret pro tara miracolosa liberatione, volaque a se in ventre ceti nuncupata persolveret.

G. Circumdederunt me aquæ usque ad animam.— vxj. «. Septuaginta : *Circumfusa est mihi agua usque ad animum, q. d.* Aquæ me ita undique circumdabant, ut viderentur pcnctraluno totum corpus meum et pervasuræ per oculos et nares in caput, per os in stomachum omuiaquo intestina, per

(1) Oratio, quam lecturi sumus, inquit Calmetus, concepta, cl quoad substantiam in ventre piscis composita fuit ; verum liquet nequaquam prolata fuisse verba tempore eodem. Propheta liberatus scriptis edidit orationem suam, et ex ea quoddam voluti canticum effinxit, ubi narrat miraculum quod subierat, ct sensus quos in eo periculo conceperat.

poros in singula membra, ila ut viderentur per* ventura usque ad ipsam animam, eamque mersura ct oppressura, ni Deus eas cohibuisset, animamque meam servasse! : cetus enim assiduo hauriebat aquis, cisque implebat stomachum, quæ Jonam in eo degentem undique circumdabant, et tantum non submergebant. Inde Valabilis exponit, a usque ad animam, » id est usque ad separationem anünæ, id est *usque ad mortem,* ut vertit Chaldæus, 7. *d.* Periclitatus sum extreme devita, cum essem in aquis maris; putabam enim me aquis vel mergendum, vel certe suffocandum, nipote aere ad respirandum necessario privatus in venire ceti calidissimo, el aquis opplcto.

Abyssis vallavit me. — Pagninus : *Vorago circumdedit me. Abyssus* enim vocatur aqua carens fundo, id est vastissima ct profundissima, quale est mare. Idem dicit, et aquarum circumdantium vastitatem aliis aliisque exaggerat. Aliter a Castro ; Abyssus, inquit, est maris profundum, puta fundus, *q. d.* Usque ad maris pavimentum dimisit me. Verum hcbræum O1HD *tchom* proprie significat non fundum, sed abyssum jam dictam.

Pelagus operuit caput. — Pro *pelagus* hebraico est *suph,* quod proprie significat finem el terminum; inde juncum, caricem, arundinem, algam quæ in extremitate maris ct fluminum nasci solet, et quia his abundat mare Rubrum, quod simul est terminus tum maris, tum Ægypli et Arabia», hinc illud hebraico vocatur *mare suph.* Ex triplici hoc significato triplex nascitur versio. *Prima : Finis colligatus erat capiti meo,* id est mors et exitium imminebat capiti meo. *Secunda : Alga alligata erat capiti meo,* ita Pagninus; vel : *Carectum implicitum erat capiti meo,* ita Tigurina; vel ; *Juncetum erat fascia capiti meo.* Ita alii, *q. d.* Cetus mc secum implicabat juncis et calamis qui in summo, ct algis quæ in imo maris nascuntur; aut cetus devorabat algam, quæ descendens in ejus stomachum, me caputque meum implicabat. Plinius enim, lib. XIII, cap. xxv, docet in mari non tantum esse frutices et arbores, sed et prata ac sylvas. *Tertio,* Rabbini vertunt : *Mare Rubrum implii avii caput meum.* Inde censent ipsi Jonam, qm in Joppe devoratus fuit a celo, ab eo vectum ct ejectum fuisse in mari Rubro, ad hoc ut Jonas vicinior esset Niniva?, ad quam mittebatur a Deo. At Jo. \udi n. Salomonem : « Ostensum est Prophète mare caricosum, et quomodo transiissenl Israe-HUH lita? per medium ejus. Erant enim pisci illi septem Babmf oculi, qui Jonæ totidem fenestrarum usum praebuerunt, et per illos contemplabatur et videbat quidquid erat in mari. » Voluit enim Deus Jonam afflictum et pene desperantem hac ratione consolari, ct in certam opis Dei spem erigere. Verum Lee est fabula : sic enim cetus spatio tridui (quo Jonas fuit in ejus ventre) debuisset tranare totum mare Mediterraneum, a Joppe usque ad Gades, inde circuire totam Africam: inde promontorium bone Spei, inde Mozambiqucm, Quiloam, Melladme, Zocotorani ; ac tandem tendere Adonum, ubi incipit sinus Arabicus, sive mare Rubrum, quod est ¡ler dimidii anni ct amplius. Respondet P. Pineda, qui sententiam Rabbinorum sequitur, el mullis conjecturis luetur, lib. IV *De Rebus Saloni.* cap. xn, pisces carcharías, sive tubcrones esse velocissimos. Verum nulla velocitas est tanta, quæ lanium iter triduo conficiat. Dico ergo mare Pbœnicium et Tyrium, quod est juxta Joppcn, vocari mare *suph,* id est Rubrum sive Erylhneum, quia Phoenices ipsi dicebantur Erythran, eo quod orti et prognati essent ab accolis maris Rubri, uti dixi *Isaiæ* XXIII, 16. Imo vox *Phœnices* non aliud significat quam rubros, ait Strabo. Adde, juxta secundam expositionem, quiarupA idem est quod alga, juncus, carectum, metonymice quodvis mare finitum ct limitatum vocari *suph,* quia est algosum, juncosum, carectosum, et quia est finitum : *suph* enim finem significat. Ita Pineda, lib. Ill *De Rebus Salomone,* cap. x, ct alii. Unde Chaldæus vertit : *Mare carectosum suspensum erat capiti meo.*

Porro pro *operuit* hebraico est C13H *chabus,* quod duo significat : *primo, alligatum est,* el sic proprie competit algæ vel junco ; *secundo, impositum est,* el sic competit proprie pelago. Unde Noster recte sensum expressit, dum vertit : « Pelagus operuit caput meum, d *q. d.* Sub undis versor, undæ undique me tegunt el operiunt; nec tantum undæ, sed ct ipse pontus quantus quantus est, ipsum pelagus vastum ct quasi immensum capili meo impendet, illudque tegitet operit.

7. Ad extrema month m descendi, — hebraica Vcn. 7. Ïp3 *bekitsbe,* id est ad fissuras, vel incisuras montium : ita Septuaginta ct Tigurina, id est ad extrema, ad fines montium. Ita Noster, Pagninus ct Valablus. Fissura enim montium sunt fines ct extrema montium, quæ in mari *promontoria* vocantur, *q. d.* Cetus hic natando vexit ct duxit me ad rupes, montes ct promontoria, eorumquo fissuras el cavernas. Loca enim montosa ambiunt ceti, ibique fere morantur, quia ibi marc est profundius : ita Theodorctus, Thcophylaclus ct Vatablus; littus enim Joppe (unde Jonas solverat) cx ulroquc latere habet prominentes rupes saxaque ingentia, quæ, cum de imo mari surgant, in mare excurrunt tamen, ait Hegcsippus lib. Ill Exud. *Ilierosol.* cap. xx. Hic ergo Jonas projectus in mare descendit in abyssum, ex qua erumpunt scopuli jam dicti, qui naufrago omnem enatandi et evadendi viam praeludunt, illiquo vocantur hic a Jona « extrema montium, d sive rupium, ac mox a vectes, » sive repagula, tum maris quod claudunt et (piasi obserant, tum hominum, ne enatare ct in terram ac libertatem exire possint. Ha Sanchez.

Terræ vectes concluserunt me in æternum. — Quæ paulo ante vocavit a extrema montium, n hic vocat « vectes terra ; » hisce enim rupibus, montibus ct cavernis, velut vectibus concludebatur

Jonas, ne c ceto ct marl emergere posset in œlernuin, nisi scilicet Dei potentia inde per miraculum cum eduxisset. Unde Septuaginta vertunt : *Intravit caput meum in scissuras monttum, descendi in terram cujus vertes retinacula sempiterna.* Ecce quo descendit Jonas; ecco unde Dei ope ascendit. Hic verum est istud : *abyssus* mei casus, descensus, miserite, *abyssum* tuæ, o Domine, sublimitatis, celsitudinis, potenti®, misericordi® ct glori® *invocat.* Idem dicat qui tribulationibus premitur et pene obruitur. Quo enim major esi tribulatio, eo vicinior est Deusad liberandum si invocetur, j ixta illud Psallis : «Tibi derelictus est pauper, n Sic regularium claustra, ail Sanchez, quæ socularibus videntur esse carceres mortis, religiosis perfugium sunt et portus, in quibus ipsi quasi in arca Noe securi, sœcularos in æslu ac salo naufragantes aspiciunt.

Er sublevaris, — *q. d.* Licet ego in abyssum descenderim ibi corrumpendus ct moriturus, tu tamen, Domine, inde me educes et liberabis, faciesque ne moriar, sed salvus exsurgam#

Allegorico bæc omnia verissima sunt in Christo, eique hæc omnia adaptare perfacile est. Ita S. Hieronymus.

Vcn. 8. 8. Cl v A\(,1 STI VIETI R IN ME ANIMAMEA. — Chaldæus : *Cum deliquio laboraret in me anima mea.* Videtur ergo Jonæ angor el angustia tanta fuisse, ut cum ad anima* deliquium deduxerit

Allegorico Jonas, aitS. Hieronymus, repræsentat hic angustias et orationem Christi in horto, dum diceret : « Tristis est anima mea usque ad mortem : Pater, si possibile est, transeat a me calix iste. »

I t veniat ad te oratio mea ad templum sanctum tuum ,— in cadum, *q. d.* Admisisti orationem meam ad te in cmlum, eam exaudisti; unde et me liberasti.

Ven. ç. 9. Qui custodiunt vanitates frustra , misericordiam derelinquunt. — *Primo ,* Arias cl aliqui alii pro *hable,* id est *vanitates,* legentes *chabte,* id est *funes,* ac 101 *chcsed,* quod Noster vertit *misericordiam,* vertentes *pietatem* (utrumque enim significat), id est impietatem, per antiphrasin, sic transferunt, *qui custodiunt funes vani* tatis, pietatem suam sacrilegam derelinquent,* quod sic exponunt, *q. d.* Naukect Ninivile aliique gentiles colentes vana idola, ubi intellexerint miraculum hoc Dei Ilcbneorum, quo me e celo liberavit, relinquent suam impietatem ct idololatriam , colentque Deum verum Jonæ et Hebraeorum.

Secundo, Theodoretus exponit, *q. d. Nauta ido* lolatræ, misericordia suæ obliti, me in mare proje* ccrunt.* Verum ex dictis cap. i, liquet nautas fuisse pios ct misericordes in Jonam, eumquo invitos et non nisi jubente Deo el Jona misisse in mare.

Tertio, S. Hieronymus, Ruperlus et Valablus, *q. d.* Qui custodiunt vanitates, id est qui colunl idola, « misericordiam, » id est Deum a quo misericordiam et omne bonum exspectare debent, a se avertunt, mortemque ct omne malum sibi conciliant. Inde generalius iidem per *vanitates* accipiunt vanas ct illicitas cupiditates, quie nihil habent veræ et solid® voluptatis aut fructus, *q. d.* Peccatores qui vanas suas cupedias quasi res pretiosissimas adamanl ct colunt (hoc enim innuit vox *custodiunt),* hi a misericordiam suam derelinquunt, » id est in se sunt immisericordes ct crudeles, quia mortem ct exilium sibi acccrsunt. Hic sensus sapidus est et appositus : videtur enim generalis esse sententia et gnome. Unde S. Hieronymus : a Cerne, ait, magnanimitatem Prophet® in profundo maris : in ventre tant® bestiæ œterna nocte coopertus, non cogitat dc periculo suo, sed de natura rerum generali senlentia philosophatur : Misericordiam, inquit, suam derelinquunt. Licet offensa sit misericordia, quam nos possumus ipsum intelligere Deum (misericors enim et miserator Dominus, patiens cl multæ misericordi®), tamen cos qui custodiunt vanitates non relinquit, non detestatur, sed exspectat ut redeant. Illi vero stantem misericordiam. ct ultro se offerentem, sponte propria derelinquunt, » Huc accedit P. Pineda, qui lib. VIH Dc *Rebus Saloni.* cap. i, num. 29, sic explicat, 7. *d.* Ab idolorum mendacium ct vanissimorum cultoribus nihil boni exspectandum, quippe postulant beneficia a mortuis, ct deserunt ipsum bonorum fontem ct largitorem Deum.

Quarto, proprie et genuine alludit ad nautas suos infideles, corumque sortes ct idola : cos enim post missionem Jon.e in mare, et tempestatis cessationem agnovdsse Deum Hebræorum, ad cumque esse conversos ignorabat Jonas, agens in venire celi. Inde de iis quasi in sua idololatria persistentibus ac similibus ait: «Qui custodiunt vanitates, misericordiam suam derelinquunt. » *q.d.* NauLr et vectores idololalræ qui colunl vanas suas sortes ct idola, liberali a tempestate et naufragio, ac misericordiam consecuti a Deo vero, illam non agnoscent, necci acceptam referent, aut gratias agent, sed ingrati in sua infidelitate et impietate persistent : unde gratiam ct misericordiam Dei tum præsenlem, lum æternam a se avertent. Ego vero jam ex Dei ope ct revelatione certus de misericordia ct liberatione mihi proviando, cam agnosco, gratias ago Deo meo, ideoque mox ut liberatus fuero, ct in patriam rediero, in voce laudis immolabo illi victimas pacificas, votaque qme concepi illi reddam pleno mentis orisque jubilo : itaque eamdem Dei misericordiam d nova semper beneficia mihi conferenda tum in hac vita, tum in futura, alliciam ct provocabo; prout nunc in ventre ceti eam invocans allexi ct conciliavi : ita Jlebnei (quos sequitur Emmanuel et Mariana), ex quibus aliqui sic vertunt : *Qui cus* Iodiunt vandales, non recordantur beneficiorum tan* quam ingrati;* et Cbaldœus qui vertit : *Non instar gentium idololatrarum, queo quo ex loco conferatur*

illis beneficium nesciunt : at ego *in laudem confessionis offeram oblationem meam coram te.* Hinc rursum apte ex Hcbræo verti potest : *Qui custodiunt vanitates frustra, pietatem suam derelinquunt, q. d.* Qui suas sortes, sua idola, suas veneres frustra et in vanum colunt, hi impii et ingrati sunt in Deum, a quo vitam, spiritum omneque bonum acceperunt et accipiunt. Hunc sensum postulat autilhesis Jonæ, quæ sequitur :

Ven-to. to. Ego autem dì voce laudis (id est laudando te) immolabo tibi, — *q. d.* Idololatræ obliviscuntur Dei, a quo tot bona percipiunt; at ego non obliviscar, sed eucharisticas preces et victimas illi offeram, atque quasi naufragus, et ex horribili naufragio ejectus, « uvida suspendam vestimenta (quasi anathemata) potenti maris Deo. »

Pro salite Domino. — Ita et Septuaginta; verum Pagninus et Vatablus vertunt, *ipsa salus Domino,* id est ad Dominum spectat, *q. d.* Nullus pruder Dominum salvare potest, uti ipse solus in ventre ceti me servat et salvat.

Vtn.H. il. Et dixit (mandavit, ordinavit) Dominus pisci, kt evomuit Jonam in arida». — Censent nonnulli, ut Sulpitius lib. I *Hist, in Jona,* et insinuat VMrj't- S. Gregorius, lib. \ l *Moral.* cap. xii, verbis citatis **'luì*** '' cctum evomuisse Jonam ad littora Ninnie. Verum hoc repugnat chorographiæ, cx qua liquet Niniven abesse a mari centum leucis et amplius. *Secundo,* Josephus, lib. IX *Antiq.* xi, et cx eo Clarius tradunt Jonam a ceto evomitum in Ponto Euxino, cui adjacet Constantinopolis. Verum et hoc incredibile videtur ; nam spatio tridui quo Jonas fuit in ventre ceti, non potuit cetus tanta terrarum mariumque spatia peragrare. A Joppc enim usque ad Pontum Euxinum, interjacet tota Asia Minor : debuisset ergo cetus tranare totum mare Mediterraneum ; inde omnei Cycladas; indo totum mare /Egcum, sive Archipelagum ; inde Propontidem longam ct anfractuosam; inde Bosphorum Thracium, ac sic ingredi Pontum Euxinum : quod iter nec tribus diebus, nec tribus septimanis, nec tribus mensibus confici potest. Longius abest a Joppe mare Rubrum, in quod ejectum Jonam Rabbini putant, sed falso, ut dixi vers. 0.

Dico ergo Jonam ejectum juxta Joppcn (unde solverat) in littus Phœniciæ ct Syria*, indeque terrestri itinere rediissc in vicinam Judieam, adiisseque templum in Jerusalem, ibiquo gratias Deo egisse, et vota sua persolvisse. Hoc enim tantum benelicium et miraculum ante omnia fieri poscebat Rursus decebat eum ex terra sancta mitti ct pergere in Niniven, non ex Ponto Euxino, ad hoc ut constaret eum esse prophetam Dei veri, cujus solium æque ac prophétie erant in Jerusalem. Adde, ex Judæa in Niniven facilior et planior erat via; sola enim Mesopotamia interjacens transeunda erat; hæc autem plana est : cx Ponto vero Euxino transeundi erant montes ardui Armenie et Amanus, cslque iter trecentarum leucarum usque ad Niniven. Ita Mariana et alii.

Allegorico, Jonas absorptus a ceto, et tcrlio die sibi et teme redditus, expressius quam ullus propheta, non verbo, sed facto repræsentavit passionem ct resurrectionem Christi. Quocirca Christus camdeni probat et confirmat ex hoc Jonæ oraculo, *Malth.* xa, -10. Unde S. Hieronymus ; « Quod autem, inquit, scribitur : Evomuit, iuçzruaôri^ debemus accipere, quod ex imis vitalibus mortis victrix vita processerit. »

Audi S. Augustinum singula adaptantem, lib. IV *De Symbolo ad Calerli,* cap. vi : « Missus Jonas ad civitatem Niniven ut ejus finem predicarci, missus est Christus a Patre ut finem mundi omnibus demonstraret. Fugit Jonas in Tharsis a facie Domini, fuga Jonaj velox transitus Christi, de quo dicit propheta : Exsultavit ut gigasad currendam viam. Ascendit navem propheta fugiens, lignum Christus ascendit per mare hujus siedili transiens. Irruit tempestas magna in mari; perturbatio maris, perfidia Judieorum. Data est sors ut propheta fugitivus in mare mitteretur; sors data est super Christi vestimenta, ut unitas omni mundo pnedicarelur. Projectus est e navi in marc Jonas, mors Christi in cordibus gentium collocata est. Susceptus est a bestia propheta custodiendus, non comedendus; audi hic ipsius vocem Christi per S. David : Non derelinques animam meam apud inferos, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. In ventre bestiæ marinæ positus oravit Jonas; sanctus in inferno Christus descendens mortuos suscitavit. Tertio die propheta littori incolumis est redditus, die tertia Christus de sepulcro surgens super coelos est exaltatus. Ad prædicationcm Jonæ prophétie per poenitentiam salvata est civitas, per Christi prædicationcm sancta Jerusalem redempta est civitas. »

Totihn-,orf' Jo' plicatur Chrüio.

Eleganter quoque Eusebius Emissenus, hora. 2 De *Pascha,* pag. 2d, vel ipiisquis est auctor; nam homilías istas non esse Eusebii Emisseni Syri salis liquet ex stylo, qui non syrain, sed latinara redolet phrasin, imo elegantiam. Baronías, in Annoi, *ad Martyr. Rom.* dic IG novembris, opinatur esse Eucherii Lugdunensis ; Bcllarminus, lib. *De Script. Eccles.,* tribuit Fausto Regicnsi, alii Cæsario, alii Maximo Taurinensi; Galesinus in *Martyr,* notat. 24 aprii, ascribit Eusebio Gallo. Certe ex ipsis homiliis liquet auctorem fuisse Gallum ex monasterio Lirincnsi, qui postea videtur creatus episcopus. Hic ergo auctor sic ait : « Jonas, iram Domini predicaturus, ad magnam Ninivitarum destinatur urbem, dicturus : Post quadraginta dies, cl Ninive subvertetur. Et Christus ad mundi mittitur civitatem, ut diem salutis ct prælinitumjudicii tempus annuntiet. Jonas navem expetit, Christus Ecclesiam. Jonas fluctibus agitatur, et Christus mundi turbinibus exercetur. Nisi Jonas perditum detur, naufragio navis periculum non sedatur; sic ct non liberatur Ecclesia, nisi Christi morte salvetur. Nautæ dimissuri Jonam,

tamen verentur et dicunt : Domine, ne des super nos sanguinem innocentem; nonne nobis videtur nautarum imprecatio, Pilati esse confessio, qui tradit Christum, et tamen lavat manus suas, et dicit : Mundus ego sum a sanguine justi hujus. Quam congrue per personam gentilem fides gentium praedicatur! Dicit itaque Jonas in oratione sua : Tolle igitur, Domine, animam meam, quia melior est mihi mors, quam vita. Dicat hoc rebus Dominus noster Jésus Christus : Quia melior est mihi mors quam vita, id est, vivens unam Judaeorum gentem utpote incredulam salvare non potui : moriar ut universus mundus una morte salvetur. » Cætera deinde accommodans ita prosequitur : « Jonam cetus piscis excepit immersum, sed non contigit devoratum, ct quem malitia hominum perdidit, bestia esuriens custodivit; plenus visceribus famem patitur, ct in praedam quam absorbuit nil sibi licere miratur. Quis est iste qui intra avidos rictus assumi potest, consumi non potest? Cibus est, corruptio non est; traditur perditionis profundo, et servatur ipsius mortis obsequio. Quis est iste qui vastissimos sinus periculorum tutus ingreditur, ct sub altitudine conclusus immensa atque mortifera, vitali aere pascitur, et demissus in alienam rerum naturam, in vitœ exsilio cum vita peregrinatur, in absolutione et conservatione gentis unius, ct in Deum reconciliatione reparandi srnculi gloriam naufragus præfcrl, et mortis sure superstes, annuntiat venturam mundi salutem? Puto quod hic est Dominus noster Jesus Christus, quem sæva mors inexplebilis belhia in escam rapuit, et praedam suam captiva contremuit; contremuit, inquam, nam, etsi noverat crucifixum, tamen quem non meminerat reum, non poterat tenere damnatum; quia culpam non facit poena, sedeausa. Quasi solitum cibum perditum in mundi origine hominem devoravit; sed magnam esso cibi ipsius dignitatem praefocata cognovit. Atque ideo divinus sermo commemorat : Et praecepit Dominus pisci, et evomuit Jonam in aridam. Praecepit ergo bcsliæ, præcepit morti semper esurienti, praecepit abyssis et inferno, ut mundo restituant Salvatorem. Evomuit autem hoc debemus accipere, quod ex imis visceribus mortis victrix vita remeaverit, atque eam cx imis praecordiis inferni perditio exulcerata reddiderit. » Vide cl Petrum Chrysologum Archicpiscopum Ravennatem, *serin.* 37, qui totus est de Jona ct Christo.

Trôpolo-^uùn"l animi» ppticniii eiininfr tor.

Tropologice S. Chrysostomus, homil. 23 *De amorc proximi,* tom. IV, cx facto Jonæ docet prophetain, id est praedicatorem cl virum aposlolicum, non debere quærere suum honorem, suam quietem, sua commoda, sed Dei gloriam ct salutem animarum, cum suo incommodo et periculo : Deus enim illi adorit, cumque a periculo non tantum salvum, sed ct gloriosum quasi multorum salvatorem, educet. Jonas enim, fugiens periculum praedicationis cl salutis animarum, incidit in propriæ vitæ pericnlnm, utpote jactatus in mare. Idem vero in navi commune periculum in se suscipiens, ct se ct navim salvavit. Fugit ergo ut homo, periculo vero sesc obtulit ut propheta, aitChrysostomus. Idem cogitent ct faciant qui vel a Deo, vel a Superiore mittuntur ad praedicandum hæreticis, Indis, Barbaris, ad audiendum confessiones, praesertim feminarum. Qua de re exstat illustre exemplum apud Palladium in *Lausiata,* cap. xxxv *De Abbate Elia,* qui, cum trecentis monialibus praresset, ideoque sentiret stimulum carnis, praefectura carum se abdicavit; sed a tribus angelis eum in visione castrantibus jussus cam resumere, deinceps per quadraginta annos earum curam gessit cum tanta quiete et castitate, ut nunquam libidinis tentationem senserit. Nostrae Societatis fundator S. Ignatius dicebat : « Si Deus mihi optionem daret vel illico moriendi, ct eundi ad cœlum, vel adhuc vivendi, cl ejus gloriam promovendi, sed cum mea» salutis incerliludine ct periculo, eligerem adhuc vivere et Dei gloriam promovere; quia non dubito quin Deus omne hoc periculum, quod ejus amore despicio, in se susciperet, illudque mihi longo magis assecuraret. » S. Xaverius in Mauricas insulas proficiscens, cum amici ei hoc iter dissuaderent, proponerentque pericula astus, famis, barbarorum incolarum, qui ferro et veneno saeviebant, etiam in suos, respondit longe majus periculum sibi creari, si Deo ad cas vocanti non obcdirct. Profectus ergo, in una urbe Tolo 25 hominum millia Christo adjunxit, tantaque animi lætitia pcrfruilus est, ut inde scribens dicat: « Hæc omnia pericula cl labores unius Dei causa sponte suscepti, thesauri sunt divinis maximisque gaudiis refertissimi, ut hæ insulte imprimis appositae ad oculorum aciem ex jucundissima lacrymarum ubertate perdendam esse videantur. Equidem nunquam me tot, tantis, ac tam continuis animi voluptatibus circumfluere memini, prorsus ut omnem laborum et ærumnarum sensum obruant. » Nimirum sentiebat illud *Psahn.* xeni, 19 : « Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo : consolationes tuæ laetificaverunt animam ineam. » Et illud *Psalm.* XXII, 4 : a Nam el si ambulavero in medio umbrae mortis, non timebo mala : quoniam tu inccum es. » Ita refert in ejus Vita Tursellinus, lib. HI, cap. ii ct m. Ratio csl *prima,* quia cum Deus aliquem vocat ad officium, vel statum, cujus ins itutum est vacaro saluti proximorum, simul dat gratiam el media ad hunc finem non lanium necessaria, sed ct commoda ac opportuna. Hoc enim poscit ejus providentia- suavis et exacta dispositio. Ita sponsam, id est Ecclesia; viros primarios, vocat *Cant.* n : «Surge, propera, amica mea. » Quo? « haud dubie ad lucra animarum, » ait S. Bernardus serin. 57 cl 58 *in Cant.* Iis enim sponsus dicit id quod Absalon suis servis ait : «Nolite timere, ego enim sum qui praecipio

vobis, n ll Rej. xni, 28. Hoc sciebat S. Paulus, qui proinde intrepidus inserebat se periculis, dicens : « Sufficientia nostra ex Deo est, qui et idoneos nos fecit ministros novi Testamenti, n II *Corinth.* ni, 5. Potens est enim Deus nos omni periculo eripere, uti eripuit Davidem, *Psalm,* v, 13 : « Domine, ut scuto bona) voluntatis tu® coronasti nos; » et S. Paulum, II *Corinth,* i, 4, et Danielem de lacu leonum, et tres pueros de fornace Babylonia, ct Jonam do ventre ceti.

Secunda, quia majus a Deo judico nobis instat periculum, si ejus vocationem fugiamus, uti fecit Jonas; si ejus talentis nobis concreditis ad ejus voluntatem et gloriam non utamur. Nota est parabola servi defodientis talentum, qui damnatus a Domino audivit : « De ore tuo te judico, serve nequam, etc., (piare non dedisti pecuniam meam ad mensam, ut ego veniens cum usuris utique exegissem illam? » *Luccc,* xix, 22, de quo vide S. Augustinum, lib. De *Fide ct Opcr.* cap. xvii. lluc facit illud S. Ambrosii, lib. I *Offic.* cap. m : « Videamus no reddamus rationem pro otioso silentio. Est enim et negotiosum silentium, » uti fuit in Susanna silenter Deum invocante, *Daniel.* cap. xni, 35 : «Et est silentium otiosum, » uti est eorum qui tenentur loqui, docere, corripere, exhortari alios. Sicut ergo libertas libertate perit, quies quiete, otium otio; ita ex adverso periculum non nisi periculo propulsatur, ac pax inter hostes non nisi bello paratur, et otium negotio.

Evomuit. — Hæc vox significat Jonam ita gravasse, arctasse, impedisse respirationem, et afflixisse ventrem ceti, ut coegerit cum evomere, sicut stomachus cibum noxium a quo lancinatur et affligitur, cum violentia rejiciens evomit. Ita Christus descendens in mortem et infernum ita ca afflixit, ut non lanium coegerit ea se removere, sed etiam ul ca occiderit, perinde ac ichneumon per os intrans in ventrem crocodili, eum erodit et occidit, testo Plinio lib. Vili, cap. xxv. Hoc est quod ait Osee cap. xm, 1i : «Ero mors tua, omors; morsus tuus ero, inferne. »

Ex hoc loco censent nonnulli Jonam fuisse unum c Sanctis qui resurrexerunt cum Christo, ac cum eo tam in corpore quam in anima gloriosi ascenderunt in cadum, *Matth.* xxvh, 52. Si enim Adam,Noe, Abraham, Isaac, Jacob, Moses, David, Job resurrexerunt; ergo et Jonas. Nam ipse præ cæteris solus resurrectionem Christi tertio die futuram prophetavit, et reipsa repraesentavit, dum tertio die e ventre ceti, quasi e sepulcro redivivus surrexit. Ipse ergo aptissimus erat testis resurrectionis Eluisti, poteralque dicere Judæis : Ego sum Jonas, qui olim resurrectionem Christi predili, ac proinde missus sum a Deo ul idipsum jam peractura esse lester. Testor itaque hunc esse Christum a me prænunlialum, eumque vere tertio die a morte suscitatum esse, sicut ego tertio die e ventri ceti suscitatus sum, ut hanc ejus suscitationem præfigurarcm. Ita Pineda in Job, cap. xix, 26, ubi ex illis verbis Job : «Et rursum circumdabor pelle mea, et in carne mea videbo Deum salvatorem meum,» probabiliter colligit Job resurrexisse cum Christo. Hic enim est Jesús, id c-t salvator, quem se visurum prædicit, ob meritimi tot tantarumque afflictionum, quibus Christum patientem repræsentavit.

Anagogico ex Jona c ceto redivivo probat re- Jodh in-
surrectionem corporum S. Irenæus, lib. V *Con- dei M*
tra liares, cap. v, el lib. HI, cap. xxii, ubi simul t¡oniZ'
ex eodem ostendit magnificentiam Dei perfici in infirmitate et obedientia hominis: « Sicut enim, inquit, patienter sustinuit absorberi Jonam a ceto, non ul absorberetur et in totum periret, sed ut evomitus magis subigeretur Deo, et plus glorificaret Deum, qui insperabilem salutem ei donasse!; ct firmam poenitentiam faceret inimicis ul converterentur ad Dominum, qui cos liberaret a morte, conterritos ab eo signo quod facium erat circa Jonam, quemadmodum Scriptura de his dicit: Et reversi sunt unusquisque a via sua mala, etc. Sic ab initio patiens Deus hominem absorberi a magno ceto, qui fuit auctor pr®varicalionis, non ut absorptus in totum periret, sed præstruens et pr.eparans adinventionem salutis, qu® facta est a Verbo per signum Jon® his qui camdem cum Jona de Deo sententiam habuerunt, ct confessi fuerunt ct dixerunt : Servus Domini ego sum, ct Dominum Deum coeli ego colo; ut insperabilem homo a Deo percipiens salutem, resurgat a mortuis et clarificet Deum, » etc. Et inferius : « Il i c ergo fuit magnanimitas Dei, ut per omnia pertransiens homo, ct morum agnitionem percipiens, dehinc veniens ad resurrectionem, ct experimento discens unde liberatus est, semper gratus existai Domino. Cognoscat autem semelipsum, quoniam mortalis et infirmus est; intclligat autem ct Dominum, quoniam in tantum immortalis et potens est, et ut mortali immortalitatem, et temporali aeternitatem donet.» Sic et Tertullianus, lib. *De Resurrect. carnis,* cap. LViii, camdem probat exemplo Jon®, qui vixit in alvo ceti, «in quo, inquit, naufragia digerebantur; » et trium puerorum, qui in for- uu
nace Babylonia ab igne manserunt illœsi ; atque Ellu «i
Eli® et Enoch: «Qui, ait, necdum resurrectione k00*|*'
dispuncti, quia nec morte functi; cl hoc ipso jam ælernitatis candidati, ab omni vitio, et ab omni damno, et ab omni injuria ct contumelia immunitatem carnis ediscunt, cuinam fidei testimonium signant, nisi qua credi oportet hæc futur® integritatis esse documenta?» Quocirca Jon® in celo sepulto, indeque resurgenti similis fuit S. Ma- Et s M>
ternus, S. Petri discipulus, qui ab eo missus cum t*r»ufc
S. Euchario et Valerio Trcvirim ad cvangclizandum, in ipso itinere Helii apud Selestadium febri valida correptus defunctus est. Socii ad S. Petrum regressi ab eo baculum acceperunt, quem S. Materno quadragesimo die a morte applicali-

tes, cum rcsuscilarunl; ac postea ipse totidem annis supervixit, iuitque apostolus et episcopus Trevirensium ct Coloniensium, quot diebus jacuerat in sepulcro, puta quadraginta. Ita habet ejus Vita et Chronica Lcodiensium, et Otho Frisingensu, lib. Ill *Chron.* cap. xv, cpii Umenpro diebus $0 ponit 33. Sicut ergo Jonas e ceto ejectus 40 diebus Ninivitis, ila S. Maternus resurgens 40 annis pr.vdicavit Trevirensibus, aliisque Germanis et Gallis poenitentiam.

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Joñas prccdicat : Adhuc quadraginta dies, et Ninive subvertetur. Ninii *dœ cum* e.o reje *agunt permt n-tiam in jejunio, cilicio ct cinere, nine Deus cis parcit.*

1. Et factum est verbum Domini ad Jonam secundo, dicens: 2. Surge, et vade m Niniven civitatem magnam : et predica in ea praedicationem, quam ego loquor ad te. 3. Et surrexil Jonas, et abiit in Niniven juxta verbum Domini : et Ninive eiat ch itas magna itinere trium dierum. 4. Et ctopil Jonas introire in civitatem itinere diei un is, et clamavit, ct dixit : Adhac quadraginta dies, ct Ninive subvertetur. 5. Et crediderunt viri Ninivitæ in Deum : et pradicaverunt jejunium, et vestiti sunt saccis a majore usque ad minorem. G. Et pervenit verbum ad regem Ninive : ct surrexil de solio suo, et abjecit vestimentum suum a se, et indutus est sacco, et sedit in cinere. 7. Et clamavit, et dixit in Ninive ex ore regis et principum ejus, dicens : Homines, et jumenta, et boves, et pecora non gustent quidquam : nec pascantur, et aquam non bibant. 8. Et operiantur saccis boni nes, et jumenta, et clament ad Dominum in fortitudine, et convertatur vir a via sua mala, et ab iniquitate, quæ est in manibus eorum. 9. Quis scit si convertatur et ignoscat Deus : et revertatur a furore iræ suæ, et non peribimus? 10. El vidit Deus opera eorum, quia conversi sunt de via sua mala : et miserius est Deus super malitiam, quam locutus fuerat ul faceret eis, et non fecit.

Ver», i. 1. Et factum est verbum Domini ad Jonam secundo. — Videtur Jonas c ceto liberatus slatini adiisse Jerusalem ct templum, ut vola sua Deo solveret : simul sperabat Deum hac sua po na et poenitentia contentum foro, nec amplius ursurum ut porgerei in Niniven, cum ccce secundo Deus cum mittit, aitque :

Ver» Î. 2. SURGE, ET VADE IN NINIVEN : ET PREDICA IN EA PRÆDICATIONEM (minas CXCidii) QUAM EGO LOQUORJ — Septuaginta, *locutus sum,* cap. i,2.

Allegorico, sicut Jonas e ceto quasi resurgens predicavi! Ninivitis, ita Christus post resurrectionem .suam per Apostolos predicavi! gentibus. Ita S. Augustinus, cujus verba recitavi cap. n, vers. Ii.

Vert. 3. 3. Et NINIVE ERAT CIVITAS MAGNA. — Hcbræa et Septuaginta, *magna Deo;* Chaldteus, *magna coram Domino,* id est revera magna, ct *magna valde,* ut vertit Pagninus; magnum enim est, non quod hominibus qui parva mirantur, sed quod Deo optimo maximo magnum videtur; ideoque Deus tanti Niniven ejusque salutem fecit, ul ea do causa eo miserit Jonam, et pœnitenti pepercerit, uti ipso ait cap. iv, <1. Ha Theodoretus. Errat Suidas, verbo S-iniranns, ubi ait Niniven camdem esse urbem cum Bab\ Ione : Ninive enim fuit regia A--a riorum, adjacens Tigri ; Ikibylon Chaldaeorum, adjacens Euphrati. S. Hieronymus vertit : *Ninive erat civitas magna Dei, id* est maxima. Quæ enim Dei sunt, maxima sunt: sic vocantur cedri ct montes Dei, id est maximi et altissimi. Aliter a Castro : *Dii.* inquit, id est divina, hoc est omnibus numeris absoluta, sicut Deo nihil deesl, isque absolutus et perfectus quaquaversum est.

IriNi ut trium dierum. — Ita ct Syrus, et Arabicus ulcrque. *Primo,* S. Hieronymus, llaymo et Remigias id accipiunt de circuitu Ninives. Erat enim, inquit S. Hieronymus, « tanti ambitus, ul vix trium diertuu posset itinere circumiri. » *Secundo, q. d.* Itinere tridui opus erat ad hoc, ut quis omnes ejus vicos et plateas perambularet. Unde ex Hebreo verti potest : NT/uve *erat (num dierum ptmmhulationis.* Ita Theophylaclus, Lyranus, Vatablus et alii. Vernm hoc exilius videtur, quam ul ob id Ninive vocetur civitas magna Dei, cum etiamnum mulke sint urbes non adeo magum quoi tot habent flexus et reflexus; tot plateas, vicos, fora, templa, circos, montes, etc., ut si

quis omnia hæô lustrare velit, facile triduum impendat

Hinc *tertio,* Sanchez et alii censent Niniven, puta urbem cum suburbiis, quæ utrinque longissima esse solent in magnis urbibus, fuisse tantam, ut ad eam ¿d) uno extremo ad aliud directa via pervadendam, opus fuerit itinere tridui.

NhWt qxuuu' Hoc enim plane significant hæc verba : « Ninive cra| civitas magna itinere trium dierum, » scilicet eundo ab uno extremo per medium ad aliud extremum. Undo et «cœpit Jonas introire in civitatem itinere diei unius. » Nota tq *capit introire,* scilicet in directum, non per flexus ct reflexus viarum, multo minus per circuitum murorum ; non enim in muris, sed in plateis urbis prædicabat Jonas. Fuit enim Ninive major Babylone, cætcrisque urbibus omnibus quæ ante vel post cam condite sunt, ait Ptolemæus ct Strabo, ideoque vocatur « civitas magna Dei. » Hinc et Diodorus Siculus, lib. HI, cap. i, ait cam, cum a Nino primum condita est, habuisse in circuitu stadia 480, id estmilliaria G0, quæ conficiunt leucas Gallicas 20; muros altos fuisse 100 pedibus, ct adeo latos, ut tres currus simul per cos incedere possent. Si tempore primæ conditionis suæ habuit in ambitu leucas vigiliti, quot habuit post centum, ducentos, trecentos annos, quibus semper accrevit monarchia orbis in ca residentibus? Demus habuisse viginti circiter leucas in directo transitu, habuerit iter tridui : pedestre enim iter diurnum est septem leucarum. Addo nonnullas fuisse urbes, quæ long® erant iter tridui : ergo magis id tri-

lUmx buendum Ninivæ, quæ fuit maxima. Antecedens Pn^'l *Prim0* Horna, «cujus muros Aurelianus, inquit Vopiscus in ejus Vita, sic ampliavit, ut quinquaginta prope millia murorum ejus ambitus teneant. » Si circumferentia murorum Romæ erat quinquaginta militarium (milliare faciunt mille passus); ergo diameter, quæ est (piasi tertia pars circumferentia», erat septemdecim circiter milliarium : ergo longitudo (hæc enim est diameter) Romee, a porta in portam per medium urbis, erat septemdecim milliarium, id est sex fere leucarum, quod est fere iter unius diei. Jam adde suburbia, quæ utrinque tanta, imo majora erant, habebis Hornam cum suburbiis iter tridui ct amplius complexam esse. Certo Plinius dc Roma ait, «cxspaliantia tecta multas urbes addidisse, Tybur (quod Horna distat peno octodecim millianbus, id est sex leucis), Ocriculum, Ariciam. n Rursum, a Nero, » ait Suetonius, « Ostia tenus mœnia promovere, atipie inde fossa mare veteri urbi inducere » destinara!, etsi non perfecit : Ostia a Roma distat quindecim milliaribus. insuper Dionysius de suo ævo scribit « omnia loca circa urbem habitata sine mœnibus esse, in quæ si quis intuens magnitudinem Romæ exquirere velit, frustra eum laboraturum, cl hæsurum ubi desinat urbs, ubi incipiat. Adeo suburbana, inquit, ipsi urbi adhieren! et innexa sunt, et speciem immensie longitudinis exhibent spectanti. » Sume vcl suburbia via Flaminia Ocriculum usque, iter est integræ dici; sume ex adversa parte via Appia versus Neapolim, tantumdem, imo amplius (illa enim via ob Campani® delicias erat {¡abitatissima, ut patet cx via Appia silice ingenti strata Neapolim usque), facile in Roma ct suburbiis invenies ¡1er tridui. Quocirca a suburbiis tam late patentibus, denominatae videntur Suburbicari® regiones; ita enim vocabantur omnes quro vicinæ Romæ, intra centesimum ab ea milliare continebantur, uti erudite docet noster Sinnondus, libro de hac re, pari. I,cap. v. Hinc Lucanus asserit Romam

> Populis viclisq>m frequentem
> Gentibus, et generis, coeat si luiba, capacem
> Humani.

Et inferius :

> Una domus urbs est, urbs oppida pluria claudit.

Lampridius scribit Heliogabalum servis imperasse ut omnes araneas colligerent in urbe, atque cos collegisse ad decem millia pondo, addilque Heliogabalum subjecisse, « vcl hinc intelligcndum quam magna Roma csscl. » Rursum Lipsius, lib. Ill *De Magnitud. Rom.* cap. m, clare probat Romæ fuisse facile quatuor milliones hominum, ut paulatina Italia deserla esset, cum, ut queritur Varro, multi mallent «manus movere in theatro, quam in aratro. » Idem Lipsius, lib. H, cap. vu, cx lapide Ancyrano, docet sub Augusto censa esse « civium Romanorum capita quadragies centum millia, » id est quatuor milliones, ct insuper « sexaginla millia. » Sub Claudio vero Tacitus ct alii accensent «sexagies novies centena, et sexaginta quatuor millia, » id est pene septem milliones. Cogita quanta fuerit urbs', quæ tot capiebat incolas, cum Mediolanum, Neapolis, Vonetiæ, aliæque ampi® urbes vix contineant tertiam millionis pariem, puta trecenta millia civium.

Secundo, urbs Tarlariæ, quæ *Quinzai* dicitur, Quinn complectitur iter trium dierum, ct mullo amplius. Nam id asserit M. Paulus Venetus oculatus testis, lib. ll De *Rebus Oriental,* cap. l x iv , et ex eo Ortelius in *Theatro orbis,* in *Tartaria :* « Scribit, inquit, M. Paulus, quem circa annum Domini 1280 ibidem habitasse constat, Quinzai centena milliaria in gyro comprehendere. Idem Odcricus asserit. Pontes lapideos habet duodecim millia, cosque tam altos, ut naves magnæ erecto malo subter eos transeant. Magnus Cham ibi stativum præsidium triginta millium habet : urbs admodum magnifica est et amœna : inde nomen quoque adepta est, cum Quinzai coeli civitas interpretetur. » Idem, et ex co Lipsius loco citato scribit, Quinzai famosum continere sexcenta millia familiarum. Idem M. Paulus, cap. sequenti, ait tributum quod ex regno Quinzai ammaliai

magno Cham penditur, ascendere, sale tamen excepto, ad quindecim millia millium aureorum, atque sexcenta millia, qua; summa immanis est ct inaudita.

Chimbóla. Minor est Chambalu, id est regia, vcl sedes Cham, id est principis (sic enim Tartari suum principem ct imperatorem vocant), quæ, ut scribit M. Paulus lib. Il De Ileòus *Orient,* cap. x, 24 milliaria Italica in ambitu habet. Alii dant ci 28, alii 32. Noster Nicolaus Trigautius, lib. IV De *Rebus Sinar,* cap. nr, et lib. V, cap. xu, validis conjecturis contendit Chambalu esse Pechinum, quæ est regia regis Sinarum, ct Cataium esse regnum Sinarum.

îlibylo* nil. *Tertio,* Babylon, inquit Diodorus lib. 11 *Bibliolh.* cap. IV, in circuitu habebat stadia 3G0, id est milliaria Italica 45, leucas Gallicas quindecim. Altera Babylon in Ægypto, sive Memphis, quæ nunc Cayrus dicitur, Lutetiam Parisiorum quinquies magnitudine superat, inquit Orlelius, et per Nili ripas latissime diffunditur, adeo ut Solymus Turearum imperator cam a suis licet expugnatam, anno Domini 1516, ingredi non sit ausus. Dc eadem scribit Aristoteles in *Polit.* lib. Ill, cap. ii, quod, cum expugnata esset, hostesque primam urbis partem obtinerent, illi qui cx alia parte urbis habitabant, tertio dic nescierint urbem esse captam.

Thebarum. Thebæ in Ægypto, testibus Homero, Plinio, Strabone, Pomponio et aliis, centum portas, vcl, ut alii volunt, centum aulas habuerunt : totidem olim principum domos, solitœque singnlæ, cum opus erat, dccein armatorum millia ottundere. Celebratur et Moscua a magnitudine et multitudine dumorum. Sigismundus Liber scribit earum numerum fuisse H,J00. Celebrantur et Parisii, ubi suburbiorum hodierna; ruinæ octo leucarum ambitum superant. In America magnitudine excellunt urbes Tcinixlitan et Panama.

Quod si cui iter tridui in unius urbis Ninive diametro longitudinis nimium videtur, is adjungat alium diametrum latitudinis, qui priorem secat, ct cum eo facit quasi crucem. Magnitudo enim urbis llomæ, v. g. ex duabus lineis diametralibus sese intersecantibus, petenda videtur; una esset quæ duceretur a Vaticano, et terminaretur in porta Pia, qua itur ad S. Agnetcm; altera duceretur a porta *del popolo,* ct terminaretur in porta *Capena,* qua itur ad S. Scbastiainuu. Id congruentius de Ninive dicatur, eo quod ipsa non rotunda fuerit, sed quadrangula, ac proinde ex duobus diametris sese ad angulos rectos intersecantibus, quorum extremæ partes terminantur in quatuor quadrati angulis, ejus magnitudo, id est longitudo ct latitudo, dimetienda videatur. Sane Aristoteles, 111 *Polit.* cap. ii, indicat aliquas urbes adeo esso magnas, ut non tam urbes, quam regiones muris circumdata; dici debeaut.

Myilice. Mystice, Ninive continens iter trium dierum repræsentat tres mundi partes, ¿Asiam, ¿Africam, Europam, quas noster Jonas, id est Christus, per se ct per Apostolos obeundo, ad poenitentiam ct salutem convertit.

Tropologice, vide quanta sit mutabilitas et va- v>tuu> nilas rerum humanarum. Ecce Ninive olim maxi- ”2 '1? ma, ditissima ct superbissima urbs, jam adeo sepulta jacet, ut quaratur quo loco exstiterit. (Juarc Niniven veterem vix invenies, nec nisi rura ct rudera, « ct campos ubi Troja fuit. * R. P. Joannes Antonius Marioli, qui ante quinquennium missu Summi Pontificis Syriam et Mesopotamiam Obivit, Ro s milii narravit se fuisse in civitate adjacente Tigri, nomine *Uiusal,* quam indigenæ dicebant esse Niniven, indeque non procul ostendebant sepulcrum Jonæ (quod magno Christianorum undique confluentium concursu ct devotione visitari asserebant) adeo longum ct latum, ut cx eo colligere liceat Jonam pene fuisse gigantem. Insuper ingentes ibi cerni murorum reliquias, veteris amplitudinis indices. Porro urbem a Christianis, Tureis atque Arabibus incoli; Armenos tamen ita ob rebellionem Turea attenuavit, ut urbs jam ct moenibus careat, et cx quinque domibus vix duæ vcl tres inhabitentur. Fieri potest ut veteri Ninive diruta, juxta eam nova sit condita, dictaque Mussai ; uti Hierosolyma', Tyro, Tusculo, quin et Romæ exparte contigit, quanquam ignoremus an vetus et certa sit illa indigenarum Mussai traditio. Sane sepulcrum Jonæ non m Ninive, ut ipsi asserunt, sed in Palestina exstare docent Epiphanius, Dorotheas ct Isidoras in *Vita Jonæ,* uti dixi in Proœmio; nisi dicas Ninivitas hoc sepulcrum Jonæ. licet alibi defuncto et sepulto, erexisse quasi mausolæum. ad perpetuam tanti viri memoriam (1). Sed est Mussai sit eadem urbs cum Ninive veteri, nihil illa habet veteris ejus magnitudinis et magnifícente. Idem est de Babylone, de Tani, de Ecbatanis, aliisque potentissimis olim urbibus. Sic transit gloria mundi, sic transeunt urbes, sic transeunt reges, sic transeunt homines (2). Platina in Felice II Pontifice refert Constantium filium Constantini Magni imperatoris, dum post susceptum imperium cum triumpho Romam au. reo carpento ingrederetur, cives obviam factos veneratum esse, ac dictitasse illud Cyneæ Pyrrhi legati verum esse : « Tot se videre reges in urbe Roma quot cives, P visis deinde palatiis, Pantheo, templis, columnis, aquæductibus, arcubus trium-

(1) Narrant viatores(J.S. Buckingham, *Voyage cn Orient).* in campis ubi fuit Ninive, super unum ex aggeribus qui in longum ex Oriente in Occidentem se protrahunt, quemque Nebo Yonos aut Yonas vocant, assurgere tumulum, prope viculum ubi juxta incolarum traditionem ossa Jonæ propheta requiescunt (vide *Annales de Philosophie chrehenne,* tom. IV, p.3Gl).

(2) Vide de Ninives monumentis quæ exstant, opus exquisitum D FLmdin, sive in Collectaneis, cui titulus: *Kevue des deux Mondes,* 15 juin, 1e* juillet 1845, sivo in *Annales de Philosophic chrétienne,* sdrie, tom. Nil, Nili, XIV, XV, XVI.

phalibus, etc., obstupuisse, ac tandem dixisse « naturam vires omnes in urbem effudisse. » Mox Hormisdam architectum suum interrogasse quid de Roma sentirci, qui id tantum sibi placere respondit, « quod didicisset Romæ æque mori homines ac alibi, » ut philosophum decebat locutus. Vere Seneca : « Æquat omnes cinis ; impares nascimur, pares morimur. » Quocirca sapienter monet S. Chrysostomus, homil. 32 *in cpist. ad Ilebr.,* in morali, ut ædes aedificemus non in terris mox casuras, sed in cœlis in æternum duraturas : a Nemo, inquit, in civitate qua» casura e>t sanæ mentis redificat. Non œdiücemus in hoc inundo; post paululum enim casurus est, et cuncta perditum ibunt. Et quid dico quod mundus casurus est? Nos ipsi ante ruinam ejus peribimus, ct tormenta sæva patiemur, » etc.

ot.4. 4. Coepit Jonas introiti civitatem itinere diei UNTES. — a Jonas, inquit S. Hieronymus, præcepti ct superioris naufragii memor, viam trium dierum, unius diei festinatione complevit. » Quod dictum S. Hieronymi dupliciter accipi potest. *Primo, q. d.* Jonas distans a Ninive itinere trium dierum, ut Deo celerrime obediret, totum hoc iter uno die peregit, eodemquo die quo ex loco ubi cimi cetus evomuit, discessit, pervenit, appulitque Niniven. *Secundo, q. d.* Jonas adeo festinanter obivit concionando totam Niniven, ut uno die eam peragravit, cum alii ad id exigant triduum. Verum neuter sensus huic loco congruit. Non prior, quia littus Phamicium, ubi a celo ejectus est Jonas, distat a Ninive (recentis leucis : quod iter est ut minimum triginta dierum. Si cum Josepho dicas cum ejectum in Pontum Euxinum, respondeo : Hic Pontus a Ninive distat centum triginta leucis, idque per arduos montes; c go ab ea distat itinere tredecim dierum ut minimum. Non posterior, tum quia dicitur : « Coepit introire civitatem; » ergo ipse time vias ejus nou complevit, nec peragravit, sed peragrare coepit; tum quia juxta illam expositionem dicendum fuisset : Jonas peragravit civitatem dic uno. Jam vero non hoc, sed oppositum dicitur, scilicet : « Cœpit Jonas introire civitatem itinere dici unius. » Quocirca aliam meliorem interpretationem subdit S. Hieronymus dicens : a Quanquam sint qui ita simpliciter intelligaut quod in terha tantum urbis parle prædicaverit, el ad reliquam confestimprædicalionissermo pervenerit.» Scn>us ergo est, q. d. Jonas ingressus est primam urbis partem, quæ uno die poterat perlransiri : Jonas tertiain urbis pariem prædicans obivit, (jusque vicos et plateas concionando lustravit. Ha Remigias, Albertus, Hugo, Lyrauus. Accedunt Theodoretus, Valablus, Arias ct a Castro. Verum bi censent Jonam non recta via processisse, sed per flexus platearum gyrasse, vicosque obliquos ubeundo circumcirca prædica&c.

Adulo yiADRAGiMA DOS. — Ita Hebræus, Chald-i u>, Aquila, Symmachus ct Theodotion. Quare versio Septuaginta, quos sequitur Orígenes, Chrysostomus ct alii Græci, atque Arabicus Alexandrinus, depravata est. Habet enim : *Adhuc tres dies;* forte librariit <9íx s x *$v t x, id est quadraginta, scripserunt per abbrevialionem; unde alii describentes legerunt scripserunique xpiïç, id est 1res. Aut per ciphras, pula per litteras, scripserunt *p,* quæ index est quadraginta, el eroso, vel minus apparente altero ejus apiculo, pro y- legerunt 7 *gamma,* quæ index est trium: præsertim quia praecessit mentio trium dierum (hoc enim erat iter Ninive) quos confusione specierum, vel trajectione oculorum putarunt descriptores esse eosdem cum hisce diebus prædiealionis Jonæ. Magna enim scriptorum aliquorum est ignorantia, magna aliorum oscitantia, magna aliorum in tantis voluminibus describendis fatigatio, ut facile unum pro alio supponant ct scribant, uti egomet in dies experior. Aliqui censent Jonam per singulos dies minuisse numerum; nimirum *Primo* die praedicationis sute dixisse : Adhuc quadraginta dies; *secundo.* Adhuc triginta novem dies; *tertio,* Adirne triginta octo dies, el ita consequenter, donec perveniret ad 1res ultimos, tuneque dixisse : « Adirne 1res dies, » etc., scilicet : « Exspectabo vos, num sitis pœnilentiam acturi, ait Isidoras Pelusiota, lib. IV, *epist.* I19, idque ex traditione scivisse Septuaginta, cl hic exprimere voluisse. Verum hrc conjectura dissonat a textu, qui constanter habet : «Adhuc quadraginta dies;» et incerta est neo admodum probabilis. Non enim vidontur Nmivil e usque ad ultimos tres dies distulisse pœnilentiam. Quocirca prudenter Theodoretus : a Credibile est, inquit, etiam Septuaginta concordem aliis posuisse numerum (quadraginta), sed qui initio scripserunt errasse in hoc, ac deinceps in omnia exemplaria permanasse errorem.» Porro S. Augustinus, lib. XV111 *¡)e Civitate Dei,* cap. xi.iv, censet genuinam lectionem esse : « Adhuc quadraginta dies; » Septuaginta vero vertisse: «Adhuc 1res dies,» ut mysterium quod hic latet de Christo significarent : « Sive, inquit, per quadraginta dies, sive j>er triduum, idem ipse significatus est Christus, per quadraginta scilicet, quia tot dies peregit cum discipulis suis post resurrectionem suam, el ascendit in cœlum: per triduum vero, quia die tertio resurrexit, *q, d.* In quadraginta diebus ipsum quære, in quo ct triduum poteris invenire : illud in ascensione, hoc in ejus resurrectione roperies: quorum unum per Jonam prophetam, alterum per Septuaginta interpretum prophetiam, tamen unus atque idem Spiritus dixit. » Hac forte de causa S. Justinus, *Contra Tryph.,* utramque lectionem junxitet commiscuit. Legit enim ; « Adhuc quadraginta 1res dies,» etc.

Allegorico Jonas est Chrislus, Ninivitæ sunt Judan. Ninive est Jerusalem, quæ quadragesimo anno a prædicatione Christi eversa est a Tito el Romanis: ita Eusebius in *Chron,*

Morali- tcr. de Sîpnbius-

Mystico, numerus quadragenarius est symbo- jllin pæniicntiæ, do quo subtiliter philosophatur Augustinus, lib. Il *DeDwlr. Chfüt.* cap. \m. ci. Bine S. Gregorius in inguinaria luo cl mortalitate Romana, qua exstinctus est Pelagius Papa, cui Gregorius in Pontificatu successit, hortatus est populum ad pœnilentiam exemplo Jonæ el Ninivitarum, publicasque litanias, casque septemplices indixit, quibus placatus heus pestem stitit. Angelus enim stans in mole Adriani (ubi etiamnum ejus locus el imago visitur, indeque moles hæc vocatur Castellum S. Angeli) evaginatum gladium, quo cives feriebai, visus est in vaginam recondere; ac quacumque in processione inferebatur imago B. Virginis, aer crassus, pestilens el flammeus videbatur dissipari, purgari el serenari. Exhortationem ejus ad verbum referi Joannes Diaconus in ejus Vita, lib. I, cap. xl, ubi inter mulla ait : « Veternosas namque Ninivitarum culpas triduana pœnilentia abstersit. Mutemus igitur corda; cilius ad precem judex flectitur, si a pravitate sua petitor corrigatur. Proinde cum contritione et correctis operibus crastina die ad septiformem litaniam devota cum lacrymis mente veniamus; qui simul omnes peccavimus, simul omnes mala epiro fecimus deploremus, ut districtus judex dum culpas nostras nos punisse considerat, ipse a sententia propositro damnationis parcat. Rursum S. Petrus, ex Ordine S. Dominici eminens prrodicalor et martyr, anno Domini 1252, aprilis dic vigesima nona, qua Ecclesia in Officio divino ejus festum celebrat, in suis concionibus jugiter hoc thema proponebat : «Adhuc quadraginta dies, el Ninive subvertetur, » iisque tanto ardore et spiritu populum incendebat, ut omnes passini pœnilentiam agerent, camquo publicam. Dicebat enim : Tu, o Mediolanum, tu, o Parma, luo Cremona, es altera Ninive; si non agas pœnilentiam tuorum scelerum, illico videbis tuam ruinam : flagellum Dei imminet tibi : converte te ad Deum, et ago pœnilentiam. Docet ergo hic Jonas, et ex eo S. Gregorius et S. Petrus martyr, concionatores populo debere proponero minas el terrores ine Dei, mortis, judicii, gehennro, iisque acriter urgere peccatores ad pœûitom tiam et odium peccati, ut eas evadant, Deumquo sibi concilient. Hi enim sunt mallei conterentes petras. Alii oratores sunt quasi musici, quia aures dunl&xat mulcent cl scalpunt.

Er Ninive subvertetur ,— cum regno cl monarchia Assyriorum, quæ transferetur ad Nabuchodonosor ct Assuerum, ut habent Septuaginta, To*biæ* xiv, G, id est ad Babylonios el Medos, uti patebit *Nahum* n, 8; unde Josephus, lib. IX *Antiq.* xi : «Jonas, ait, in medio civitatis predicavi, quia post brevissimum tempus Asiffi principatum perderent. » Nota : Hæc Jonæ prophetia fuit comminatoria cl conditionata, *q. d.* Ninive subvertetur, nisi poenitentiam egerit, nisi mutet mores, itaque impetret a Deo hanc excidii sententiam tolli aut suspendi; sicut do facto ejus non sublationem, sed suspensionem impetravit, uti dixi in Proœmio. Ita Orígenes, hom. I De *pernitent,* S. Hieronymus hic, S. Gregorius, XIX *Moral,* xvin; S. Thomas, I part. *Qwrst.* XIX, art. 7, cl alii. Abler respondet S. Gaudentius, tract. 3 *ad Neophytos :* « Adhuc triduum, ct Ninive evertetur. » Verum, inquit, predixit : «nam eversa est iniquitas ejus, quia pœnituit. Sicut distat cœlum a terra, dicit Deus hominibus, ita distant sensus mei a sensibus vestris, cl cogitationes mero a cogitationibus vestris, n *Isaiæ* i.v. Sensus ergo est : Ninive, non urbs, sed ejus iniquitas subvortetur, ut sit alia piaque Ninive. Verum hoc tropologicum est, non litterale. Sic anno Domini 396, Arcadio Imperatore, ait S. Augustinus De Eccidio urMs, cap. vi : aConstantinopoli volens Deus terrere civitatem, et terrendo emendare, terrendo convertere, terrendo mundare, terrendo mutare, servo cuidam suo fideli viro militari venit in revelatione, ct dixit ei civitatem venturo de cœlo igne perituram, cumque admonuit ut Episcopo diceret; dictum est, non contempsit Episcopus, el allocutus est populum. Conversa est civitas in luctum poenitentiro, quemadmodum quondam illa antiqua Ninive, » etc. Narrat deinde quomodo per pœnilentiam hascc minas evaserit.

5. Et crediderunt viri Nlxivitæ w Deum, — id est Deo. Nota : Hebreis credere in Deo, vel credere in Deum, idem est quod credere Deo, uti recte observavit Ribera. Unde hebrroum CZWlbiO *iaaminu Mohim,* tribus modis, sed idem significantibus vertas, scilicet : primo, *crediderunt in Deum* ; secundo, *crediderunt m* Deo; tertio, *crediderunt Deo.* Est enim *beth* contactus, quo utuntur Hcbræi, ut dicant tangere in manu, id est, tangere manum : credere in Deo, vel Deum, id est credere Deo. Latinis tamen credere in Deum efficacius est, et plus significat, quam credere Deo ; nimirum non tantum fidem, sed el spem ac fiduciam omnem cum amore conjunctam collocare in Deo ; se resque suas curro Dei committere, sua omnia in fidem Dei resignare, salutem suam Deo credere. Ita hic Ninivitæ, credentes praedicationi Jonæ, crediderunt per fidem Deum Hebræorum, quem prædicabat Jonas, esse verum Deum, ac proinde vera esse hæc Jonæ oracula, vereque evertendam Niniven, nisi pœnilentiam agerent. Consctpienler sperarunt in Deum, quod eos ad pœnilentiam admitteret, et pœnitentibus parceret, cosque in gratiam reciperet ; nisi enim hanc spem habuissent, nunquam tam arduam pœnilentiam suscepissent. Ver*. 5.

Quæres, quo argumento moti sunt Ninivitæ ut crederent Jonæ? Imprudens enim ct temerarius est, qui sine ratione ct fundamento credit aliquem esse Prophetam, vel hoc illudvo esse oraculum Dei, præsertim in re tam gravi ct inaudita, (pialis erat excidium Ninive urbis ct monarchiro ; unde Apostoli fecerunt miracula abaque signa,

«

sino quibus gentes non tenebantur, imo prudenter non potuissent cis credere. Respondeo : Ninivit e moti sunt ad credendum Jon® per miraculum devorationis cl liberationis c ventre celi, quod Jonas eis proposuit, quodque per naulasjam sparsum erat per totum Orientem. Hoc est quod ait Christus *Luca* xi, 30 : «Sicut fuit Jonas signum Ninivitis, ita erit cl Filius hominis generationi isti. » Hoc enim signum clare eis demonstrabat Jonam a Deo ad cos mitti, simulque monebat ct terrebai eos ne, si Jonæ non crederent, æque, imo magis punirentur quam Jonas, atque ab aqua vel terra absorberentur. Accessit interna Dei illuminatio et inspiratio, quæ animos illorum commovit ad credendum. Juvit gravitas, prudentia, pietas, abstinentia ct sanctitas Jonæ, qu® plane ostendebant Jonam non esse fatuum, non levem, non mendacem; sed virum serium, prudentem, pium ac fide dignum.

Et praedicaverunt (indixerunt) jejunium, — per magistratum, imo per regem, ut videtur; rex enim hoc jejunium Niniv® indixit, vers. 7, nec alius loti Niniv® hoc indicere poterat nisi rex. Est ergo hic hysterologia. Prius enim pervenit oraculum hoc Jonc ad regem, uti sequitur vers. 6, quam indictum sit jejunium , uti ail hic vers. 5 ; sed voluit Scriptura prœdicalioni Jonæ subnectere obedicnliam, totumque opus Ninivitarum, scilicet quod crediderint cl pœnilentiam egerint in jejunio ct cilicio ; ac deinde pergere ad regem, et enarrare ejus sensum et gesta, de quo subdit :

'Ven. *s* 6. Et pervkot, — id est quia pervenerat : dat enim causam publici jejunii et pœnilentiœ Ninivitarum, quod nimirum rex inaudiens oraculum minax Jonæ, edictum jejunii cl pamitenlx® proposuerit et promulgant per totam urbem.

tau îit fitr- diMpv Quærcs, quis fuit hic rex ? Respondeo : Probaesl fuisse Sardanapalum, quem Diodorus, Justinus el alii gentiles historici ponunt ultimum monarcham Assyriorum, a quo monarchia translata sil ad Medos per Arbacem Medi® prefeclum. Ita a Castro ct Torniellus in *Annalibus,* anno mundi 3215, et alii. Favet S. Hieronymus, in cap. i *Amos,* vers. 1, ubi explicans titulum Amos, quo se dicit prophetasse in diebus Ozi® regis Juda, el Jeroboam regis Israel, « (piando, » inquit, « apud Assyrios » urbesque Cilici® regnabat Sardanapalus, de quo insignis orator : «Turpior, inquit, vitiis quam nomine ; ct apud Latinos Procas Silvius, cui Amulius expulso Numitore successit in regnum ; (pio interfecto, congregata pastorum manu, Romulus sui nominis condidit civitatem. » Ergo Amos, ac consequenter Jonas (fuerunt enim coævi) prophetavit tempore Ozi®, Jeroboam clSardanapali (hi enim fuerunt pariter coævi). Rursum Jonam prophetasse tempore Jeroboam, ac consequenter Sardanapali, clare dicitur IV Beg. cap. XIV, 25. Favet cl S. Augustinus, hb. XVH1 *DeCnifaf.* xxvn, ubi docet prophetasse Jonam, Amos el Osee sub finem imperii Assyriorum, scilicet eo ruente, cum Roma condi inciperet, quia eorum prophetiae de Christo patiente ct resuscitato, Romanis et Gentibus ad Christum convertendis scribebantur. Favet ct Eusebius in *Chronico,* qui Jonam consignat sui) tempus Sardanapali. Dices : Eusebius dicit Sardanapalum regnasse 20 annis; et vigesimum ultimumque ejus annum consignat anno sexto Ozi® regis Juda, qui fuit annus 18 Jeroboam regis Israel ; postea vero anno 17 Ozi®, qui fuit 29 Jeroboam, Arbacis vero in Media regnantis II, ita scribit : « Prophetabant apud Hebrœos O ce, Amos, Isaías ct Jonas propheta'. » Ergo H annis post mortem Sardanapali prophetavit Jonas; non ergo prophetavit Sardanapalo regnante. Respondeo, nego consequentiam. Ñam tò *prophetabant,* non significat initium prophetiœ (non enim hi quatuor cœperunt eodem anno, puta 17 Ozi®, prophetare), sed confuse tempus quo florebant hi prophèt e, *q. d.* Sub hoc tempus, puta ante et post annum 17 Ozi®, prophetarunt Osce, Amos, Isaías ct Jonas. Cum enim constet cos multis annis prophetasse, cl de anno certo quo singuli coeperint non constet, recte Eusebius in genere el confuse ait hoc tempore cos prophetasse, id est floruisse. Cum enim in chronologia consignatur tempus quo quis propheta, doctor vel episcopus floruit, non consignatur annus primus quo coepit, vel ultimus quo finiit; sed potius medius : in medio enim œtatis propheli® el doctóralas solent florere homines, tum gratia, tum sapientia, tum auctoritate.

Confirmatur hæc sententia *primo,* quia passim cbronologi Sardanapalum dicunt fuisse coœvum Jeroboam, sub (gio prophetavit Jonas. Excipio unum Gencbrardum, qui censet Sardanapalum fuisse eum qui in Scriptura vocatur *Asarhaddon,* fuitque filius Sennacherib, post quem in Scriptura nemo ponitur rex Assyriorum. Asarhaddon enim regnavit diu post Oziam ct Jeroboam, sub Ezechia cl Manasse. Verum hæc sententia Gencbrardi ab aliis cbronologis passim rejicitur. *Secundo,* quia Sccutd0* iidem consentiunt in Sardanapalo periisse monarchiam Ninives cl Assyriorum, ct post eam ponunt regnum Arbacisct Medorum; Jonas autem missus fuit in Niniven, cum illa opibus ct regno florerct : ergo non post Sardanapalum, sed eo regnante. *Tertio,* quia Sardanapalus fuit luxuriosissimus, ct Tertie, diffluxit luxu ac vitiis, regem suum secuta est Ninive : ha c ergo sunt vilia ob qu® excidium ei intentai Jonas. *Quarto,* quia licci paulo post Sardanapalum ex Scriptum conslctNiniv®restitutum fuisse regnum, ac in ea regnasse Pimi, Teglatphalasar, Sahnanasar, Sennacherib el Asarhaddon; tamen hi non regnarunt cum Ozia ct Jeroboam, sub quibus prophetavit Jonas, sed post cos. Rursum in strage Sardanapali ct translatione monarchi®, sat videtur fuisse punita Ninive, ut non opus fuerit post illam co mittere Jonam. Insuper Jonam missum esse ante ejus stragem patet, quia missus

est ut eam comminaretur et prædiceret quasi futuram. Ex dictis colligitur quod Sardanapalus, audiens Jonæ oracula ct minas, conversus sit, egcrilquc pœnilentiam cum suis Ninivitis, sed eo redeunto paulo post ad solitas delicias et vitia, ad eadem redierint el Ninivitc, uti facere solent concubinarii aliique vitiis assueti. Unde tunc Deus excitavit Arbacem, qui Sardanapalum et Niniven invaderet, cumque cogeret ad palatii suique incendium, ac monarchiam transferret ad Medos; de quo dixi in Prooemio (1).

Et subrexit (rex, puta Sardanapalus) de solio suo, et abjecit vestimentum suum a se (Tigurina, *paludamentum,* puta vestem imperatoriam, diadema, sceptrum aliaquc insignia regalia), et indutus EST SACCO (cilicio), ET SEDIT IN CINERE. — Nota hic pœnilenliæ habitum et opera non esse nudam resipiscentiam, ut vult Calvinus, sed gemitum, saccum, cinerem, jejunium. Ita Tertullianus, Cyprianus, Chrysostomus, S. Augustinus, Pacianus tract, *de Pœnitentia* (2).

Præclare S. Ambrosius enarrans hanc Jonæ historiam in fine tomi II : «RcxNinives, inquit, hostes virtute superabat, Deum autem humilitate vincebat. Sapiens, inquam, rex qui pro salute civium peccatorem se magis confitetur esse quam regem. Obliviscitur enim se regem esse, ubi Deum regem omnium pertimescit; nec potentine suæ meminit, ubi potentiam divinitatis agnoscit. Mira res : dum se regem hominum esse non meminit, rex incipit esse justitiae. Religiosus igitur princeps non perdidit imperium, sed mutavit. Principatum enim ante militaris disciplinae tenuit, nunc coelestium disciplinarum obtinet principatum. » Et inferius : « Ut tota civitas jejunaret, famem sibi rex primus indixit; cl solus omnium causa prior coqui esurire quam miles. Necesse enim erat ut qui polcntior cunctis fuerat, devotior fieret universis. »

'er». 7. 7. clamavit et dixit (supple praeco, ita Vatabhis; vel « clamavit et dixit, » id est proclamari fecit cl edici) ex ore regis, — id est suo. Est hebraismus. Unde Chaldœus vertit : *Atque per* præcoiicrn *proclamare jussit, ac dicere per Niniven cx regis ct principum ejus decreto.* Sic et Pagninus.

Homines, et jumenta, et boves, et pecora non gustent quidquam. — Causam dal S. Chrysostomus, horn. 3 *ad Popul. :* « El bruta jejunanl, et equi, et muli sacco vestiuntur. Etiam, inquit : sicut enim divite aliquo mortuo, non servos solos ct ancillas, sed et equos domestici sacco vestientes, el agasonibus tradentes ad sepulcrum sequi jubent, calamitatis magnitudinem ostentantes, el omnes ad misericordiam allicientes ; sic ct in civitate illa (Ninive) mori periclitante, elbrutam naturam sacco circumtex*'runl, et jejunii jugo subjecerunt. Non licet brutis sermone Dei iram discere, discant famis qure a Deo infligitur plaga; etenim si dirueretur, inquit, civitas, non tantum nostri inhabitantium, sed et horum una esset sepultura. Pccnin igitur partem habere debentia, ct jejunii partem capiant. » Alteram deinde dat causam : Cum, inquit, essent confusione pleni, ncc quidqnam haberent excusationis, « ad brula confugiunt, ct illorum mortem deplorantes, ex his supplicationem faciunt miserabilem ct luctuosam , ipsorum perditionem proponentes. » Et S. Ambrosius, sub finem tom. II : a Non enim, inquit, sufficiebat ad placandum Deum peccantium satisfactio, nisi seniorum quoque peccata, parvulorum innocentia deploraret, et fletibus alienis delicta sua juventus ablueret. »

Nota : Verisimile est hoc rigidum jejunium Ninivitarum, ad aliquot dies, v. g. 1res, ut sentit S. Chrysostomus hom. I *Re Poenitentia.* durasse, ita ut per triduum nec homo, nec pecus quid<|uam cibi aut polus gustaret ; deinde continuarunt hoc jejunium ad quadraginta dies, sed ita ut suo tempore, v. *g.* vespero, aliquid panis et aquæ sumerent ad sustentandam naturam; alioqui enim non potuissent naturaliter sine cibo et potu prorogaro vitam ad quadraginta dies; saccus vero, clamor cl preces eorum perennarunt ad quadraginta dies.

Simili modo anno Domini 1121, Christiani in Terra sancta a Saracenis circumsessi, exemplo Ninivitarum jejunium solemne etiam pueris infantibus et pecoribus indixerunt, itaque miraculosain a Deo de iis adepti sunt victoriam. Nam cum tria Christianorum millia , Patriarcha pr eferente crucem, ct abbate Cluniacensi lanceam qua transfixum est latus Christi, in aciem prodirent contra 40 Saracenorum millia; splendor de cado in Saracenos illapsus cos ita enervavit, ut passim fugientes cœderentur, non solum a viris, sed etiam a pueris et feminis. Perierunt in prrelio septem millia (submersi in aquis quinque millia; omnes vero Christiani, incolumes reversi, epinicium Deo cecinerunt. Ita ex Roberto Sigeberli Cardinalis Baronius anno 1121.

8. (3) Et clament in fortitudine, — fortiter, con- v«t*>9

(1) Probabilissimo, inquit Ackermann, est Phul, qui tempore Jeroboami II florebat. Vide opus D. <)e Saulcy: *Recherches sur la Chronologie des empires de Ninive, «le. Annales de Philosophie chrZt.* 3'sërio, tom. XIX cl XX.

(2) Vox **nnx** *aderet,* proprie *pellis arietis,* .ib *adir* arieto dieta, cujus pellis pro vestitu esi, *Genes,* xx, 25; I *Reg.* Xis, 13, 15, ubi do pallio Elite propbelœ dicitur. Nec ininnn cuiquain videri debet, quod hoc loco de r- gio ornatu usurpatur, el *Jos.* vu, 21, 24, valde pretiosum memoratur. Possunt enim, apposite monente J. D. Michaelis , *Supplem.* pag. 24, cl pelles regum illustrium gestamina esse, ut apud nos *Hermelin, Zotici, Schivane, Sibtrische, Lammerfele.* Nec id abludit ab Orientis moribus. Ilincratorcs testes sunt, polles ct in hunc usquo diem, idque in calidioro etiam ÆgyptO, magnatimi gestamina esse : vido Niebuhrii *Itiner,* pari. I, pag. 158. Nisi forsan *aderct* el latius sumptum luerit, non tantum do pello, sed do quocumque vestimento aul pallio splendidiore usurpatum fuerit. (Rosenmuller.

(3) « Et operiantur saccis homines ct Jumenta. » Quod jumenta quoque saccis operienda cx regis jussu Noster narrat, inquit Rosenmuller, forsan intelligi voluit do equis, inulis et camelis, qui pretiosis integumentis ornari

tenfa voce : Misericordia, misericordia, miserere nostri , Deus, secundum magnam misericordiam luam. Ita clamabant homines. Jumenta vero præ fame boabant, mugiebant, resonabant quisque sua voce in cœlum. Hæc communis hominum et jumentorum comploratio Dei iram stitit, ct ad misericordiam inflexit. Graphice eam depingit S. Basilios, hom. *in avaros,* quæ inscribitur : *In fame et squalore;* ct homil. 4 De *Pœnit.* Sic Virgilios, *ecloga* V, ait in morte Julii Cæsaris, quem Daphnim vocat, jejunasse oves, boves cæteraque animalia, ac lugubri ejulatu ejus necem plorasse. Quin et addit :

> ihphni, Inum Pœnos etiam ingemuisse Icones
> Interitum, montesque feri sylvæque loquuntur.

Simili modo Alexandrum luxisse mortem Hephaestionis, et Thebanos mortem Pelopidæ, tradit Plutarcbus in ejus Vita.

Er convertatur vir a via sua mala.—S. Cbrysoslomus, homil. 3 *ad Popul, :* « Videamus, ait, quid inevitabilem illam iram solverit; num jejunium solum et saccus? nequaquam, sed totius vitea mutatio; quoniam conversus est quisque a viis suis malis, pœniluit mali quod dixerat facere ipsis Dominus. Honor enim jejunii non ciborum est abstinentia, sed peccatorum fuga. Jejunas? Demonstra mihi per ipsa opera? Qualia, inquis, opera? Si pauperem videris, miserere ; si inimicum videris, conciliare ; si amicum laudabiliter agentem videris, nc invideas; si mulierem videris speciosam, prætercas. Non enim os tantum jejunet, sed cl oculus, clauditus, cl pedes, et manus, ct omnia corporis nostri membra. Jejunent manus, a rapina cl avaritia mundæ; jejunent pedes, ad illicita spectacula cursum reprimentes ; jejunent oculi, discentes nunquam formosis obtutibus insilire, nec alienas curiose pulchritudines spectare; cibus enim oculorum est spectatio; jejunet ct auris, aurium autem jejunium est detractiones et calumnias non suscipere; jejunet quoque os a verbis turpibus cl convicio. Quæ enim utilitas, cum avibus quidem cl piscibus abstineamus, fratres vero mordeamus ct comedamus? detrahens fraternas carnes comedit, » etc.

MinhrlUi f Ex hoc loco videtur quod Ninivito (saltem mulli) v< re ^ucr*nt contriti, idcoquc hac pœnitentia justiflcafi et salvati, quicumque in justitia usque ad finem vito perstiterunt Nam crediderunt in Deum verum, elicuerunt actus spei, timoris, doloris; austeram ct inauditam, eamque publicam egerunt pœnitenliam; imo primus rex ipse, posita regia veste, saccum induit, et cinere se conspersit; quæ utique ingentis interni doloris ct contritionis erant indicia, et, quod maximum est pœnitenliæ signum,

volent Ifi< itaque detractis vilia imposita fuisse, ut hodie, sicut et ulim, teste Chrysoslomo, in funeribus nobilium equi generosi, quibus defuncti usi sunt, panno nigro induuntur, ut simul lugere videantur. (Rosenmuller.)

Cl Caliuetum ad hunc vers.

actusque nobilissimus, conversi sunt a vita pristina lasciva et scelerata ad casiam ct sanctam. I nde Deus hæc eorum pœnitenliæ opera probavit ct acceptavit, cisque pœnam condonavit, simul et culpam, ut videtur. Ita S. Chrysoslomus, hom. *Quod nemo lœditur nisi a seipso :* « Ninivilæ, ait, conversi sunt ad timorem Dei, abjcctisquo continuo prioris vita) malis, ad virtutem se eljustitiam per pœnitenliam contulerunt, tam fideli satisfactione, ut divinitus jam promulgatam sententiam revocarent. » Et lib. I *De Orando Deum :* « Primi, ait, occurrunt Ninivilæ, quos clarum est deprecationis presidio plurimorum scelerum, quibus divinam iram in se provocaran!, remissionem accepisse. Simul enim atque illos cepit deprecandi studium, justos reddidit; ac civitatem, quæ jam assueverat lasciviæ, inaliti®, breviter, vitam exlegem ct impiam vivere, statim correxit; nimirum potentius diutina peccandi consuetudine, cum civitatem illam cœlestibus legibus implesset, pariter sccum trahebat temperantiam, mansuetudinem, humanitatem curanique pauperum. Sane si quis tunc ingressus fuisset civitatem Ninivitarum, qui prius eamdem probe novisset, nequaquam agnovisset eam ; adeo repente a turpissima vita ad pietatem résilierai. » Quare licet aliqui opinentur Ninivitas fuisse tantum attritos, tamen contrarium verius est fuisse etiam contritos; nec tantum ex timore pœn®, sed etiam ex amore juslitiie hanc pœnitenliam subiissc. Idem confirmatur ex eo quod Scriptura ct Patres, maxime S. Chrysoslomus, passim peccatoribus proponunt exemplum Ninivitarum, tanqnam illustrissimum speculum pœnitenliæ. Unde Christus, *Matth.* xir, 41 : « Viri Ninivilæ, ait, surgenl in judicio cum generatione ista, ct condemnabunt eam : quia pœnitenliam egerunt in prædicalione Jonæ. Et ecce plus quam Jonas hic. » Hinc S. Gregorius, in *Psalm,* vii Pernii. : « Pœnitentia, ait, est unum de perfectis donis descendentibus a Patre luminum.» El Tertullianus, lib. *Contra Psychic,* cap. xvi, celebrat « Niniviticam justitiam, » quanquam verior lectio Pammelii habeat : «Niniviticum justitium,» id est cessationem ab omni cibi el potus genere cum ethnicis, qui, uti antea dixit, « annuo ritu saccis velantur, et cinere conspergitantur. » Idem docet S. Ambrosius, serm. 28, qui habitus est in Dominica l Quadragesimæ, ct S. Ephrem, semi. *De Jona.* Idem diserte docet Andreas Vega, lib. XIII *De Justifie,* cap. v : «Ninive, ait, ut verisimile est, mullos habuit qui ab accepta grafia aliquando exciderunt, el tamen subito ad prædicationem Jonæ Deum agnovit, et per pœnitenliam non solum interminatemortis periculum evasit; sed et, ut Chrysostomus asserit, vit® incognito coronam accepit, faciliusque est, ut Augustinus ait (lib. *De Pwiit. mcd.* v), evacuata comminatio Propheta', quam humiliatio pœnitenliæ.» Idem docent alii, el insinuat S. Thomas, IH part. *Quæst.* I.XXXIV, art. 7, ad 1• Euvel Concilium Tridcntiuumscw. XIV.

cap. IV, cum cnim agons do attritione dixisset : « El quamvis sino sacramento per sc ad justitiam perducere peccatorem nequeat, tamen cum ad Dei gratiam in sacramento pœnitenliæ impetrandam disponit; n mox idipsum probat exemplo Ninivitarum, ailque : « Hoc cnim timore utiliter concussi Ninivilæ, ad Jome prœdicationem plenam terroribus, pœnitentiam egerunt, et misericordiam a Deo impetrarunt; n scilicet Dei gratiam per pœnitenliam, sive contritionem; necenim tunc institutum erat sacramentum pœnitenliæ, quod postea in lege nova Christus instituit, *q. d.* Sicut Ninivilæ per timorem disposuerunt se ad virtutem pœnitenliæ el contritionis, qua Dei misericordiam ct gratiam impetrarunt; ita Christiani peccatores per timorem et attritionem se disponunt ad sacramentum pœnitenliæ, quo peccatorum veniam cl Dei gratiam consequuntur.

Monti- pœniit»n- tía.

Ex dictis nota quanta sit vis pœnitentiæ, quæ tant® urbis tot tantaque scelera abolevit, Dei iram placavit, flagellum ei extorsit, imo ejus gratiam ct justitiam impetravit, atque Ninivitas ex filiis gehennœ, fecit filios cœli ; ex mancipiis diaboli, fecit amicos Dei ; ex injustis, impiis, infidelibus, sceleratis, fecit justos, pios, fideles, sanctos. Ha S. Chrysoslomus, Tertullianus, Ambrosius, Auguslinus et alii, tract. *De Pœnit.* Audi S. Ambrosium, lib. *De Pœnit.* cap. vi : « Ninivitæ indicunt sibi necessarium perituri jejunium, in ipsis corporibus animas humilitatis flagello castigant, induunt pro veste cilicium, et pro unguentis cinere se aspergunt ; ac prostrati humo pulverem lambunt. Mortem suam lacrymis funerant, ct vitam plangimoniis prosequuntur; reatum suum gemitibus publicant, cl actuum suorum pandunt arcana facinora. Omnis œtas et sexus indiscrete lugubribus se aptat officiis, depositus omnis cultus, dejectus ornatus, negata quoque sunt ipsis alimenta lactentibus ; et œtas necdum propriis peccatis infecta, onera sustinuit aliena; cibum suum mutum pecus esurivit. Unus audiebatur per mœnia civitatis ejulatus disparium naturarum, el per omnia tecta flebilia resonabant lamenta plangentium, cl, ut semel dixerim, terra mugitus confitentium sustinebat, sed el astra ipsa voco pœnitenliæ personabant. Impletum est quod scriptum est *Eccli.* XXXV, 21 : Oratio humiliantis sc nubes penetrabit; denique sic placavit offensum Deum, sic mitem fecil rigidum, sic demulsit iratum, » etc. Prædaro S. Bernardus, serin. *De S. Andrea,* pœnitenliam vocal « ultricem vitiorum, altricem virtutum. » Idem, serm. 71 *in Cantie. :* « Cibus ejus (Christi) pœnitentia mea, ct cibus ejus, salus mea, cibus ego ipse. Mandor cum arguor, glutior cum instituor, decoquor cum immutor, digeror cum transformor, unior cum conformor. » Idem, serm. 2 *in Vigilia Nativitatis;* «Exsultare fecimus angelos, quando conversi sumus ad pœnitenliam. Currite, fratres, currite; non soli angeli, sed el ipse angelorum vos creator exspectat. » hiem, serm. 30 in *Cantic. :* « Lacrymæ pœnitenlium vinum sunt angelorum. » Plura si cupis, vide quæ annotavi II *Corinth,* vu, IL

9. Quis SCIT SI COXVFRTATUR ? — TÔ SÎ non CSl Vai. *I* in Hebræo, sed subinlelligitur; unde co omisso, Chaldæus et Arias sic vertunt : *Qui scit quod in manibus suis culpa sint, convertatur ab eis, et misertum erit super cum a facie Domini;* quasi hic pœnitenti certa spes detur veniæ, imo certitudo misericordiæ consequcndæ. Verum melius Noster, Septuaginta, Pagninus, Vatablus et alii subaudiunt *si,* quasi Ninivilæ incerti sint de venia, de caque dubitent, et bæreanl inter spem et metum suspensi ; planius enim ct usitatius est in Hebræo ad illud : *Quis scit,* subaudire el supplere unam voculam si, quam multas hasce : *Quod* in *manibus suis culpa; sint.* Adde bebrœum ’ *mi* esse interrogativum, et significare *quis,* non *qui; qui* enim significatur per *he* demonstrativum.

Dubitant Ninivitæ de remissione, non culpæ, sed pœnæ, *q. d.* Quis scit si per pœnitentiam nostram Deus placetur, revocelque sententiam de evertenda Ninive? Simili modo Deus condonaxit adulterium Davidi, sed punivit cum morte filii ex eo geniti, II *lieg.* xn, 19. Unde Franciscos Suarez, tom. IV *De Pernii,* disp, xxxvii, sect, ix ex his Jonæ verbis, et similibus Joel n, 14, docet neminem, quantumvis justus sil, posse satisfacere de condigno pro pœna accidentali seu extraordinaria, qualis erat hic eversio Ninive ; imo nec posse aliquid facere, quo infallibililer talis pœnæ remissionem consequatur. Unde S. Augustinus in *Psalm.* L : a De incerto, ait, pœnitenliam egerunt, ct certam misericordiam meruerunt. » Et S. Hieronymus: « Ideo, ait, ambiguum ponitur, ut dum homines dubii sunt de salute, fortius pœnitenliam agant, et magis ad misericordiam provocent Dominum. »

Secundo, alii hanc dubitationem extendunt ad remissionem culpæ; licet enim cerlissimœ sint promissiones Dei, quibus pernitentibus promisit veniam, tamen incertum csl an homo impleat conditionem, quam exigit promissio ; puta, quod sil sufficientei dispositus ad gratiam; nimirum quod sil vere contritus ex amore Dei, non attritus tantum ex timore pœnarum. Ha Gregorius de Valentia, 11 IL tract. *Da Gratia,* disp. viu, *Quast.* IV, cl Cardinalis Bellarminus, hb. 111 *De Justifie.* cap. vi.

Et igxoscat Devs. — Hebraice, *et pœnitentiam agat,* vel *panitudine ducatur* Deus. Ha Septuaginta, Pagninus et Vatablus. Hinc veteres hæretici, ut Marcion, Manes ct alii, censebant Deum veleris Testamenti non fuisse verum, nec perfectum, nipote in quem cadat dolor et pœnitentia. Objiciebat ergo Marcion : « Culpandus est Deus, qui justiliie utique non pœnitendœ poenitentiam gessiL» Respondei Tertullianus, lib. H *Contra Marc.* cap. XXIV, aliam esse pœnitentiam hominum, aliam Dei : « In Deo cnim nihil aliud mteUigttur quam

conversio sententi® prioris, quæ etiam sine reprehensione possil admitti in homine, nedum in Deo, cujus omnis sententia caret culpa, quam pro rerum variantium se occursu fieri ostendimus. »

Pulchre S. Chrysostomus, hom. I *DePœnitcntia,* docet in Deo vere non esse poenitentiam, quia non vult, nec optat nobis malum; sed tantum minatur, ne cogatur illud infligere : « Cujus, inquit, rei gratia quæ facturus es mala prædicis ? I t non faciam quæ predico. Proplerea et gehennam minatus est, quo gehennam non inducat. Terreant vos verba, ne facta conturbent. » Ibidem ostendit quanta fuerit vis fervoris pœnitentiæ Ninivitarum : « Qui, inquit, tribus diebus tantam peccatorum iram solvere valuerunt; » et quanta clementia Dei, «trium dierum poenitentia contenti pro tot peccatis. Qui enim proposito excitato fervet, atque multa cum solertia poenitentiam ostendit, brevi (emporis momento longrevi temporis peccata delere poterit? » Ubi adverte Chrysostomum opinari Ninivitas, statim ad praedicationem Jonæ, pœnitenliam egisse. Cum ergo Jonas predicare! ; « Adhuc quadraginta dies, ct Ninive subvertetur, » sequitur eos per 10 dies poenitentiam egisse.Verum quia Chrysostomus legit : « Adhuc 1res dies, et Ninive subvertetur, » hinc censet eos tantum per 1res dies pœnituisse. Idem, hom. in *Psalm,* vu : Homines, inquit, puta hostes, minantur supplicium et reipsa infligunt : « At non sic Deus, sed contra omnino, et predici! et differt, cl verbis torret, ct nihil non facit, ut quæ minatur non afferat. Hoc etiam fecit in Ninivitis. Nam ille quoque arcum tetendit, et gladium vibravit, ct jacula paravit, ct ictum non inflixit. Annon tibi videntur Propheto verba esse arcus, et tchun, ct gladius acutus, quando dicit : Adhuc 1res dies, ct Ninive subvertetur ? sed telum non emisit; non ideo enim erat apparatum ut emitteretur, sed ut reponeretur, n

10. Er MISERTUS EST DEUS SUPER MALITIAM. — Vfn. (0, « Malitiam, » id est afflictionem; Hebræus : *Panituiteum super maio quod illis inferre decreverat, q. d.* Revocavit sententiam punitionis ct excidii latam in cos; quia videns poenitentiam, eorum miserius est. Tropologice abbas Joseph apud Cassianum, *Collai.* XVII, cap. xxv, hoc exemplo Dei, inquit, « edocemur non debere nos obstinate in nostris definitionibus perdurare, sed comminationem ex necessitate propositam clementi miseratione mollire. » Ut subditis peccantibus, si culpam agnoscant, et veniam petant, parcamus ; sicut Ninivitis pepercit Deus (I).

(1) Incredibile visum est quibusdam regem Ninives et Ninivitas ad pradicationem viri ignoti conversos fuisse, regem præccpisse hominibus ct animalibus abstinentiam ab omni re, ct hisce omnibus præscripsissc saccos lugubres. Quibus responderi potest cum Janssens : Priscis istis temporibus, quibus homines audiendis oraculis assueti erant, credebatur Deum quibusdam hominibus res futuras, suamque voluntatem manifestare ; ct hinc prophetis apud Hebræos, ct vatibus apud Gentiles, jus erat ipsis principibus nomine Dei, vel deorum, veritates durissimas dicendi. Quare rex Ninives ac Ninivitæ suorum criminum probe conscii, ob ingens miraculum Jonæ, ct quod caput rei est, ob illustrationem gratiæ divins, dictis Jonæ facile fidem adhibuerunt, ac poenitentiam extraordinariam peregerunt.

CAPUT QUARTUM

SYNOPSIS CAPITIS

D Icf Jonas Ninivitis confra oraculum suum parci: hinc Deus eum per umbram hederæ vermemque cam corrodentem corripit ct erudit.

I. Et afflictus est Jonas afflictione magna, et iratus est: 2. et oravit ad Dominum, ct dixit : Obsecro, Domine, numquid non hoc est verbum meum, cum adhuc essem in terra mea? propter hoc preoccupavi ut fugerem in Tharsis : scio enim quia tu Deus clemens et mi-ericors es, patiens et mullæ miserationis, et ignoscens super malitia. 3. Et nunc, Domine, tolle, quæso, animam meam a me : quia melior est mihi mors quam vita. 4. Et dixit Dominus : Putii'.;-.! bene irasceris tu? o. Et egressus est Jonas de civitate, et sedit contra Orientem civitatis : et fecit sibimel umbraculum ibi, et sedebat subter illud in umbra, donec videret quid accideret civitati. 6. Et preparavi! Dominus Deus hederam, et ascendit super caput Jonæ, ut esset umbra super caput ejus, et protegeret eum (laboraverat enim), et lætalus est Jonas super hedera, lælilia magna. 7. Et paravit Deus vermem ascensu diluculi in crastinum : et percussit hederam, et exaruit. 8. Et cum ortus fuisset sol, præcepil Dominus vento calido et urenti : et percussit sol super caput Jonæ, et æsluabat ; et petivit animæ suæ ut moreretur,

ct dixit : Melius est milii mori, quam vivere. 9. Et dixit Dominus ad Jonam : Pulasnc bene irasceris tu super hedera? Et dixit : Bene irascor ego usque ad mortem. 10. Et dixit Dominus : Tu doles super hederam, in qua non laborasti, neque fecisti ut cresceret : quæ sub una nocte nata est, et sub una nocte periit. 11. Et ego non parcam Ninive civitati magnæ, in qua sunt plusquam centum vigilili millia hominum, qui nesciunt quid sil inter dexteram ct sinistram suam, ct jumenta multa?

1. Et affuctl'S est Joxas, — cum elapsis quadraginta diebus, vidit oraculum suum frustrari, et Ninivcm non subverti, uti ipse prodixerat. Afflictionis causam varii variam dant: *primo,* S. Hieronymus ct Remigius censent cum afflictum ex amore populi sui, eo quod sciret gentium salutem fore ruinam Israel. Cum ergo Deum videret misericordiam exhibere Ninivitis, censebat eam subtrahendam a Judæis, iramque Dei illis imminere ; cl ea dc causa tantopere indoluit. *Secundo,* Arias censet eum indoluisse parcilum Assyriis, eo quod sciret per eos puniendos cl vastandos Israelitas. Verum hoc gratis dicitur. *Tertio,* Vatabhis censet cum doluisse quod Judæi, incitati tot minis Prophetarum, tam duri essent ad poenitentiam, cum Ninivitæ ad eam tam essent faciles, ut uno ejus oraculo compuncti, lotos sesc dederent jejunio, sacco ct cineri. Verum aliam causam dat Jcnas.

Dico ergo eum afflictum fuisse, eo quod videret Deum parcere Ninivitis peenilentibus, ac consequenter suum oraculum, quo eam evertendam praedixerat, reddi vanum et falsum, idcoquc timeret se irridendum, et habendum falsum prophetam. Nimius ergo et indiscretus amor honoris proprii fuil causa hujus afflictionis, impatientiae cl iræ Jonæ : unde oplat mori potius, quam cum ignominia vivere, inquit Thoodoretus. ita ct Theophylaclus, Albertus, Clarius, Dionysius ctalii. Ita et S. Ephrem, semi. *DeJona,* qui Ninivitas ita Jonam consolantes inducit : « Noli contristari, o Joña, sed gaude, quia novam vitam agimus ; per te enim bona invenimus, per te universorum Deum agnovimus. Non es mentitus, ne timeas : subversa enim nostra est malitia, et exaltata fules in manu tua. Nam angelos in excelsis gaudio perfundens, merito ipse super terram in eo gloriari ct exsultare debes, quia Deus de nobis gaudet in cœlis. »

Nota : Optat Jonas rem justam, unde non peccat mortaliter : optat enim ut Ninivitæ ob peccata preterita puniantur, utque sententia Dei in eos lata non revocetur, esto pœniteant ; sic enim judex latronem ob furta suspendit, esto eum pœniteat. Sed quia id optat indiscreto zelo, et vano line ; nimirum ut honori suo consulat cum tanto Ninivitarum damno, peccat venialiler. H cc ita se habere patet ex verbis Jonæ, ct cx verbis Dei eum redarguentis, vers. **11**, cum ait : « Et ego non parcam Ninive, civitati magnæ, in qua sunt plus quam centum viginti millia hominum?

Moralitcr, disce quam perversus sit zelus indiscretus, quamque displiceat Deo. Jonas enim cogitare debebat, seque consolari quod magis hic ageretur honor Dei, qui miserat Jonam, quam suus ; ac Deo cure fore honorem suum, ne haberetur mendax. Rursum cogitare debebat oracula Dei minacia solere esse conditionata, idcoque prenditi a Deo, ut homines inducant ad poenitentiam, itaque eis parcat. Mutatis enim rebus et personis, mutatur decretum ct sententia Dei. Quocirca hæc mutatio non est in Deo Deique decreto ; sed in ipsis reis et peccatoribus. Sententia enim Dei est hæc : Moriatur peccator, si videlicet in peccato persistat ; quod si non persistat, sed pœniteat, non moriatur, sed vivat, *Ezeth.* XVIII, 32. Discretius et pientius Michæas, cap. ii, 11, cum certum exitium prediceret impiis, indolens eorumque vitam suo honori preponeos : « Utinam, ait, non essem vir habens spiritum (propheticum), cl mendacium potius loquerer ! » Verum Joños, passione actus, hæc non considerabat ; sed uni honori suo intentus, uti solent homines sui nominis studiosi : « Numquid non hoc est verbum meum, inquit, cum adhuc essem in terra mea ? propicr hoc preoccupavi ut fugerem in Tharsis. Scio enim quia tu Deus clemens et misericors cs, patiens cl multe miserationis, et ignoscens super malitia; » Chaldæus : *Sententiam revocans, quo minus malum infligas.* Scis hoc, o Jona ! cur ergo idem non facis ? cur iram clementia non temperas? cur Deum tuum non imitaris? cur clemens, id est divinus esse non vis ? Hinc liquet Jonam cl Prophetas non habuisse spiritum propheticum, quasi habitum permanentem ; sed subinde ab eo desertos fuisse, sibique relictos, ut pateret eos esse homines cœtcris similes; tumque actos spiritu naturali et humano, non divino quiedam egisse et dixisse a charitate, æquitatc ct veritate aliena, uti fecit hic Jonas. KcraH- •*£

Simili indiscreto zelo laborabant Jacobus cl Joannes apostoli, *Luc.* ix, 54, cum Samaritis indignantes co quod repulissent Christum, dixerunt: « Domine, vis dicimus ut ignis descendat de cœlo, cl consumat illos? » Quocirca reprimens cos Christus: «Nescitis, ait, cujus spiritus estis. Filius hominis non venit animas perdere, sed salvare.» Simili zelo laborabat S. Corpus, cujus hac do re visionem longam, sed memorabilem recenset S. Dionysius, epist. 8 *ad Dcmophilum.* Simili laborabat Aeacius episcopus in Concilio Nicæno ; qui cum duriorem sc prebcrel in recipiendis ad

pœnilentiam iis qui a fide aberraverant, audivit a Constantino Imperatore : « 0 Aeaci, scalam a terra in cadum constituo, solusque per illam in cœlum conscende. » Ita refert *Hister Eccles.* pari. II, cap. ¡y. Alius in casu simili a viro sancto audivit : « Si hic errans tibi stetisset tuo sanguine, uti stetit Christo, reciperes cum et colligeres, nec sineres eum extra Ecclesi® caulam luporum prædœ exponi. » Saniorem magisquo discretum ct pium zelum habuit Apostolus erga Judæos persecutores suos, dum pro iis optabat fieri anathema a Christo, *Rom.* ix, ! ; ct Moses orans pro populo qui vitulum aureum adoraverat, dicensque : « Aut dimitte cis hanc noxam , aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti, » *Exod.* XXXII, 32; et Joseph fratres a quibus venditus erat, cum lacrymis dcosculans, alcnsque per omnem vitam, *Genes.* xlv, !.

Ven. 5. 5. Et egresses est Jonas. — Putat a Castro esse hysterologiam, hæcquo verba ponenda recto ordino cap. in, ante versi). Censet enim Jonam, finita praedicatione quasi obiIa legatione, illico egressum de civitate, ac in tugurio exspectasse quadragesimum diem, ut spectaret rei exitum, uti hic dicitur. Ita et Theodoretus, Lyranus ct Dionysius. Verum dico nullam esse hic hystcrologiam, Jonamquo non ante, sed post quadragesimum diem post continuam pcenitenliamNinivitarum afflictum et dolentem, co quod oraculum suum de eversione Ninives non compleretur, egressum url>c, ibique pleniorem rei exitum exspectasse ; ul videret an omnino, an cx parte tantum sententiam suam revocaret Deus : sperabat enim Deum saltem aliquam cladem eis inflicturum. Verum cum vidit omnino Deum eis parcere , murmurans fecit, dixit, et audivit ca qu® hic enarrantur. Patent hæc cx ipso contextu, et serio narrationis, ct ex versu 10, ubi reprehenditur Jonas a Deo, eo quod dolerci Deum parcere urlìi : ergo egressus est post cpiadragesimum diem, cum videret Deum urbi non infligere mala, quæ comminatus erat, non ante : nam ante nesciebat an Deus partiturus esset urbi, imo putabat cum non parciturum.

Vera. 8 6. Hederam,— quæ umbraculo a Joña erecto sc copularet, cique umbram novam ct majorem adderet. Adde hederam non solum adversus solis ®>tum umbraculum præberc, sed et capitis gravedinem cx astu ct lassitudine contractam (unde ait : * Laboraverat enim, n discutiendi vim habere; qua de causa et conviv® vino (estuantes olim hedera coronabantur, ut capitis gravedinem, soporem æstunique discuterent. Hinc apud gentiles hedera sacra erat Baccho, ut patet ll *Machab.* cap. vi, vers. 7. Septuaginta, Syrus, Arabicus uterque ct Pagninus vertunt, *cucurbitam :* cucurbita enim, quia frigida est, ct ampla habet folia, ni ignara facit umbram, eamque frigidam (I).

(1l H Bodin (ter Livrer propft/figuer *traduits,*etc.) hinc Quocirca cum S. Hieronymo vertente, *hederam,* expostulavit S. Augustinus, epist. 10 *ad S. Hieronymum,* eo quod nonnulli ob novationem hanc obstreperent,ct in Ecclesia tumultuarentur; imo Calvinus S. Hieronymum inflda versionis et imposturas palam arguit a ct Canthelius,ait S. Hieronymus, dudum Rom® dicitur me accusasse sacrilegii, quod pro cucurbita hederam transtulerim. » Respondet S. Hieronymus, Aquilam quoque, Symmachum ctThcodotionem vertisse, *hederam.* Nam hebraico esse *kikaion,* quæ syre ct punico *kikcia,* ct *clkeroa* (unde et Talmudici, teste R. David, *kikaion* dicunt esse id quod arabico vocatur *alkerua)* dicitur, estque genus virgulti in Palestina, lata habens folia in modum pampini, et umbram densissimam, quod suo trunco so sustinet et citissimo seso dilatat, prœserlim in locis arenosis, mirumque in modum, si sementem in terram jeceris, cito confotum crescit in arborem, cl intra paucos dies quam herbam videras arbusculam suspicis. Hoc cum græce cl latino nomen non habeat: Nos, ait S. Hieronymus, Symmachum, Aquilam et Theodotionem secuti, novo nomine vertimus,*hederam* (ne, si hebræum nomen *kikaion* posuissemus, lector bestias Indi®, vel montes Bœotios, aut nescio quid monstri ct portenti imaginaretur), idque congruo : quia *kikaion* celerrime proserpit atque obtegit ct obumbrat, uti hedera. Adde ex Theophrasto, lib. HI, cap. XVIII, cl ex Mathiolo in *Dioscor.* lib. II, cap. ci.xxv, heder® speciem unam esse majori folio, qu® non serpit, sed perse consistit, crcscitquc in arborem; uti facit *kikaion.* Sic *pisces* vocamus lupos, canes, equos marinos : quia lupis, canibus, equis terrestribus sunt similes. Eadem dc causa Septuaginta *kikaion* verterunt *cucurbitam,* novum ei indentes nomen ; quia proserpit, et obumbrat, cl sana est ut cucurbita; de qua vulgare est proverbium Klkair-a

interpretationem anteponendam existimat, co quod Jon® rccubanti facile crat umbram captare sub ista planta, cujus folia in altum assurgunt, aliisque arboribus inhaerent, ita ut inter folia et terram satis spatii relinquatur, ut foliorum umbra contra solis radios protegere possit. Insuper, inquit, in Oriente didicimus in locis urbi Ninives circumjectis quoddam enasci cucurbit® *(courge)* genus, quam avermi in stipite erosam mox exsiccari videro est.

Verum, inquiunt Rosenmuller, Ackermann et Maurer, sunt in *ricino* multa, quæ huic Jonæ *kikaion* aptissime conveniunt. *Primum,* altitudo, qua*, ab omnibus fere, qui illam plantam descripserunt, memoratur, unde a quibusdam *arbor* dicitur, cum revera potius herba sit ; hæc enim Jonæ tam alta erat, ut supra caput ejus ascenderet, uti mox sequitur. *Secundo,* foliorum magnitudo, indeque proveniens umbnn densitas, magno illorum consensu confirmata ; nam et hæc quoque umbrosa erat. *Tertio,* quod a Plinio ct Hieronymo dc nascendi celeritate narratur, ei, quod infra vers. 10 legitur, consentaneum est. *Quarto* tandem, quod Plinius (*Hid. nat.* lib. XV, cap. vu) ct S. Hieronymus dc nascendi celeritate ricini narrant, optimo convenit ei quod vers. 20 legimus; (piare verisimillimum est *kikaion* esso *riemum.* Vide infra Cornelium.

bium : a Sanior est cucurbita; » osto vere *kikaion* non sit cucurbita, nee hedera nostra. Quare divinant, vel potius errant, II. David, et ex co Arias et Rabbinizantes, qui *kikaion* censent esse id quod Græci *kiki* vocant, nos ricinum, sive palmam vel manum Christi, ob foliorum articulationem, quæ foliis latis est, et ad umbram appositis. Ricinum enim est herba venenata, consequenter et umbra ejus. Quis credat Deum Prophet® suo préparasse ad umbram herbam venenatam, cum ei ad manum essent tot ali® salutifer®? Denique nomina herbarum, lapidum, arborum, animalium apud Hebræos communia sunt diversis multisque spo ciebus. Quare *kikaion,* ait Ribera et Sanchez, commune est arbustis quæ brevi crescunt, et frondes producunt accommodas ad faciendam umbram : unde Noster vertit, *hederam* j Septuaginta vertunt, *cucurbitam;* alii, *cucumerem;* alii, *piatanum,* etc.

Hedera hunl niuui mundi,

Symbolice, hedera symbolum est vanitatis › omnisque rei et spei mundanæ. De hac enim hedera vers. 10, in hebrœo dicitur: « Filia noctis erat, ct filia noctis periit, » id est, una nocte nata est, una etiam nocte periit. Annon filia noctis est honor, pompa, delici® et diviti® mundi, qu® una nocte obveniunt, una nocte durant; imo sæpe eadem nocte transeunt ct pereunt? sicut vermis hederam subito crosit, sic siepe morbus, mors, odia, calumnia*, rapinæ, etc., bona mundi auferunt. Putas te quiescere secure in tuis opibus? falleris : sub umbra heder® quiescis, vermis adversæ fortun® hederam hanc erodet; et tua umbra, tua spes vana ct umbratica evanescet. Hinc Deus uti Jonæ, ita cl divitibus, honoratis, etc., sæpe hanc umbram subducit ct aufert; ut videant homines spes omnes esse inanes, quas extra Deum in bonis hisce suis collocant. Vide qu® de pomo et verme ei innasccnti dixi *Amos* cap. vin, i.

Rursum hedera proprie dicta arctissimo complexu arbores sibi implicat cl vincit, ac vinciendo enecat : hoc idem faciunt amantibus voluptates, cl sæpe amasi®. Quocirca olim Rom® Flamini Diali nefas erat tangere hederam, atipie adeo no nominare quidem fas erat : ul significarent (pianta puritas ct castitas, rcque ac libertas deceat sacerdotem. Nam amare, æque ac rebus terrenis animum implicare, mera servitus est. Inde proverbium : « Lascivis hederis ambitiosior. » Hinc ct hedera dicitur quod hæreat, quodepic sequatur quidquid proximum est. Hedera, ait Festus, dicta quod hæreat, vel quod edita petat, vel quia id cui adhæserit edat, qu® in tutela Liberi patris putabatur esse, quia ut illo juvenis semper, ita lire viret; vel quia ita omnia, sicut ille mentes hominum illigat. Vinum ergo, honor et cupedi®, qu® mentem illigant, sunt hedera, idcoquo inimica homini : sicut « hedera, » inquit Plinius, lib. XVI, cap. xxxiY, « inimica est arbori, satisque omnibus, scpulcraquc ac muros rumpens, serpentium frigori gratissima, ut mirum sit ullum honorem habitum ei. n

Simile est de cucurbita, ut vertunt Septuaginta, ejusque umbra, de qua audi Theophylactum : « Cucurbit®, ait, umbra est gloria hujus mundi ; qu® quasi flos fœni nos refrigerat in afflictionum cestu, ideoque a nobis expetitur : sed ferit eam vermis matutinus, scilicet conscientia nostra remordens, ct peccatorum nobis sensum exhibens. Ipsa enim quasi sensibilis linea ossium cordisque ob oculos nobis ponens scelera, doccnsque nos gravibus pomis dignos, ferit cupiditatem glori®, illudque Prophot® persuadet : Iram Domini sustinebo, quoniam peccavi ipsi. Et paulo post : Eo quod peccavi, flagris cæsus sum.»

Luioraverat exim. — Jonas æslu corporis, circumeundo ct praedicando ardente sole act magis æslu ac dolore animi, quod videret suum oraculum irritari.

7. Paravit Decs vermem. — Syrus ct Arabicus Vers uterque : *Praecepit Deus vermi; prœccpit, ïà* est ordinavit, disposuit, incitavit, impulit ; instinctus enim naturalis in Scriptura vocatur *praeceptum.* Per *vermem* accipe vel erucam, ut Theophylactus,vel teredinem, ut Arias; vel potius aliquem alium extraordinarium, nostris mordaciorem et voraciorem. Nam hunc vermem non fuisse ordinarium patet, cx eo quod subito hederam eroseti! in aurora, ita ut illa exaruerit ct deciderit, antequam sol incalesceret, et feriret caput Jonæ; hoc autem facere tam cito nequit vermis unus naturalis ct ordinarius. Ubi nota : Pro *ascensu diluculi* Chaldæus Clare vertit, *sub ascensum aurorae,* scilicet diei sequentis diem præccdcntcm ejusque noctem, qua nata erat hedera (t).

Allegorico S. Hieronymus et S. Augustinus, epist. 49, *Quaesi.* VI : Jonas, id est vetus Testamentum, habuit umbraculum heder®, id est promissiones terrenas, qu® erant umbra? futurorum in lege nova; has succidit Christus, qui est ipsa veritas, atque absque ullo semine oritur, ct dicit : « Ego sum vermis, et non homo, » *Psalm.* XXI, qui inscribitur : Pro *susceptione matutina.* « Vermis, v inquit S. Augustinus, est Christus, « propter humilitatem carnis, fortassis etiam propter Virginis parium. Nam hoc animal plerumque de carne, vel de quacumque re terrena sino ullo concubitu nascitur. Matutinus est, quia diluculo resurrexit. » Jonas, succisa hedera, dolet; sic Judæi, succisa lege Mosis, lugent, imo Christo et Christianis indignantur.

Rursum symbolice S. Hieronymus : Sunt, inquit, qui vermem ct ventum urentem Romanos

(1) Rumphius apud Rosenmuller, in *Ambionensi,* loin. IV, pag. 95, narrat, calidioribus diebus, tenui cadente pluvia in ea generari erucas nigras magua multitudine, ejus (ricini) folia per unam noctem depascentes subito, ul nud® modo cosi® supersint, idque se sepius non sino admiratione vidisse simillimo addH, arbuscula; olim Ninivilicx.

infclliganf duces qui, post resurrectionem Christi, Israel penitus deleverunt.

Vm.1. 8. Patri pit Dominor vento calido. — Hebraico, *vento* nnp *kadim,* id est Orientali, puta Euro, qui calidus est, urens ct torrens. Ita Pagninus et figurina (t).

Et æstuabat. — Tigurina : *Et pene exanimatus est cestu;* ingens enim æstus fuerit oportet, qui cum impulerit petere ut moreretur. Unde Septuaginta vertunt : *Et angustiabatur et relinquebatur anima sua,* uti habent Comphilonsia ct Regia; licet Romana habeant : *Et angustiabatur, ct tasduit eum animas suas;* Chaldæus : *Et erat deliquium animi patiens.* Tropologice, sicut hedera quæ umbram faciebat Jonæ, corrosa a verme, sol rcstuanspercussit caput Jonæ; ita et tuis, o homo, viribusa morbo aut senio arrosis, mors te percutiet.

verr.l. 9. Beni irascor ego USQUE ad mortem. — *liene,* id est *valde;* aut potius, *juste ct merito.* Unde vertit Pagninus : *Vehemens mihi ira est usque ad mortem :* Tigurina : *Justa est ira mea, ut etiam mori cupiam;* Septuaginta : *Valde contristatus sum ego usque ad mortem.* Sicut enim vehemens tristitia Christum adegit, ut diceret : nTristis est anima mea usque ad mortem, » *q. d.* Tristitia tanta est, ut pene me exanimet el vitam mihi adimat : sicci vehemens ira homines adigit, ut optent omentquo mori; præserlim si eis obsistatur, ut difficultatem ob quam irascuntur amoliri non possint : tune enim vehemens ira vehementem paril tristitiam, mœrorem et desperationem.

Moni!- Dolet Joruu de umbra hedene, sic mulli dolent contendunt « de umbra asini, n ut vulgo dici-

<mj. tur, id est de rc parvi vel nullius momenti. Fabulam ex qua natum est hoc proverbium narrat Aristophanes in Vcspút, et Phitarchus in Vita *Demosthenis.* Meminitct Apulciuslib. *De Asino aureo.* Demosthenes, inquiunt, cum judices parum haberet attentos, ut cos attentos redderet, narravit fabulam, dicens : Quidam conduxerat asinum, quo Athonis veheretur Megaram; in ilinero ardente sole meridio non habens aliud umbraculum, depositis clitellis sub asino sedens, ejus umbra semel obtegebat. Cirlcnun id agaso non sinebat : hominem inde depellens, clamansquo asinum c^sc locatum, non asini umbram. Alter item ex adverso tendebat, asseverans etiam asini umbram conductam osso. A rixa ventum ad verbera, inde ad jus ct tribunal. Il ee loculus Demosthenes, repente descendit, ct discessit. Revocatus u judicibus ut reliquum fabule (narrarci, ait: * Itane de asini umbra libet audire,viri vero de vita periclitantis causam audire gravamini?»

V«n.l0. J0. TU DOLIS SITIM HEDERAM, IN QUA NON LAUO- rasu, — *q. d.* Si adeo doles ob hederam vilem herbam, quæ cito nascitur, ct cito perit, succisam ; quanto magis una mecum dolere cl pœnitere debes de interitu (antro urbis, totqiw centenorum millium animarum, quot sunt in Ninive, cisque pœnilenlibus misereri, cl parccro? Sic hodic non destini nobiles, qui magis dolent in morte equi, quarti famuli ; imo qui famulos enecant in cultura agrorum, ovium, avium, maluntque perdere hominem, quam falconem, equum, vel accipitrem.

Pulchre S. Ephrcin, serm. *De Jana :* « Cucurbita libi nunc loco magistri cfllcihir, ex qua sapientiam ct prudentiam addisco, ac quanta sit vis divinro clementi®. Tu parcis cucurbita*, ct ego civitati. Tugurium tuum sit speculum civitatis. Tugurium abjectum (pueris, ct urbem funditus evertis? ubi rectum judicium tuum, o Jona? cucurbitam civitate poliorum ducis? Super vili cucurbita commiserationis allectum ostendis, ct in civitatem durissimum ac severissimum te exhibes? *n* Et paulo post historiam Jonæ ita prosequitur : «Congrcgatiquc resipiscentes adorabant cum, ac munera cum decimis suis oilerebant. Aperuit rex thesauros, el obtulit ipsi dona valde honorifica; uno omnium ore celebratus est Jonas, ingressusquo in curru regio consedit. » Deinde subdit regem misisse viros qui Jonam in Jerusalem lionorifice reducerent, ct per hospitia commode tractarent; (pios ipse appropinquans Jerusalem, osculo et amplexu salutans, dataquoillis benedictione, domum remiserit : noluisse enim permiltero, ut ipsi licet mullum rogantes, urbem sanctam ingrederentur, no viderent idola et scandala geniis suro.

Qt H SUR UNA NOCTE NATA 1ST, ET SCII UNA NOCTE Periit. — Hebraico : *Qum /Ilia noctis erat, ct /Ilia noctis periit,* id est qum ima nodo orla est, ct una nocte periit. Ha Vatablus el Pagninus. Clare Cliolddæus : *Quæ in hac nocte fait, Sed nocte altera periit.* Prima enim nocte nata fuit hedera, quro sequente dic, cum arderei sol, Jonam abæslu sua umbra protexit; sequenti nocte finiente, puta in aurora, vermis jussu Dei crosti hederam. Unde sol oriens afllixil Jonam, ut rosluaret, cuperclquo mori. Ridui ergo spatio hæc peracta sunt.

11. Centum viginti millia iiominlm. — Hebraice, Vcw.il *duodecim ribbo,* id est *dena millia,* id est 120 millia . duodecies enim decimi faciunt centum vigilili. Ita Septuaginta, Pagninus, Tigurina quro vertit, *duodecim myriades ;* myrias enim continet decem millia; alioqui si sumas myriadem pro inillione, falsum erit. Quis enim credat iu Ninive fuisse duodecimmilliones infantium ? millio enim continet decies centena milia.

Qui NESCIUM QUID SIT INTER DEXTERAM ET SINISTRAM, — iil est bonum et mulum. Est proverbium. Phrasis hac pelila est a pueris : u Qui nesciunt utrum dextera an sinistra valcnlior, et usui cuilibet aptior sil; <pna nondum experti sunt: œaua-

(1) îVwfwm *orientals,* calidam et urentein, qui fraillcsrt arborum fructus exurit, vide *Genes.* xri,G; *Eitch.* irli, 10. E>t Eurus in Judæa ventus urcas, quod calidísima deserti ad Illius terne orientalem plagam sita pcnneaL Plura <lc eo vide in Petri Zoruii *Opusculis b. Stnph* torn. II, ¡sig. 131 et 783.

liter enim adhuc pro tempore, quia nuper do vulva prodierunt, utrumque brachiolum, utraque manus omnino imbecillis est,» aitRuperlus, qui mystico id adaptat iis qui nesciunt quid inter Ilei veritatem el hominum mendacium intorsit.

Ex hoc loco theologi, ac nominalint Gabriel Vusquez, III pari. *Quasi.* 1AVII1, art. 8, disp, ccxiv, cap. ni, reele confutat I.iitheranos, qui docent nos justificari præctao per fldem ex opere operantis, non per sacramenta ex opere operato : sacramenta ergo ad hoc lanium adhiberi, ut fidem recipientis excitent, qua justificetur : ac proinde parvulos, qui in baptismo purgantur a ¡•occato originali ac justi(leantur, elicere actum fidei qua justificentur, sicut elicuit S. Joannes Rapitala in utero matris, *Luca* i, 44. Hoc enim dogma non tantum est contra omnem experientiam, sed etiam contra Scripturam hoc loco, quæ docet parvulos nescire quid sit inter dexteram et sinistram, id est non discernere inter bonum ct malum. Si enim haberent fidem, utique discernerent inter bonum et malum, tides enim discernit virtutes a vitiis, ælerna a temporalibus, Deum a creaturis. Nam, ut ait Apostolus *llebr.* xf, 1 : «1 idos est substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium. » Quocirca hoc Lutheri dogma adeo stolidum visum luit anabaptistis, ut ipsi maluerint docere parvulos non esso baptizandos; sed exspectandum dum adolescant, et rationis compotes, actum fidei qua justificentur eliciant, potius quam admitterent parvulos ratione uti. Ecce in quas angustias, in quæ absurda hœresis agit Novantes. Quare S. Augustinus, lib. 1 De *Pccc. nier.* cap. xxxv, ridet quosdam pelagianos, qui in infantibus actualia peccata cwo dicebant. Experimur enim, inquit, cos adeo u u mentis destitutos esse, ut necubi sint sentiant, ct juxta sc jacentibus mammis magis possint esurientes (1ère quam sugere : quippe qui nec mammas quidem ipsas, nec aliud aliquid norinl. Quomodo Deum agnoscant, qui nec mammas, nec matrem agnoscunt ?

Molili• Ur. Moruliler, disce hic quam Deus dementior sit homine etiam sancto, quamque satius sit confugere ad Dei, quam ad hominum tribunal. Si Jonas in causa Ninivitarum fuisset judex, tulisset iu omnes, licet pœnilentc , ob preterita scelera, sententiam mortis, eo quod hanc tulisset Deu ; ante eorum pœnitcnUam; verum Deus contrai iam fert sententiam, qua cosob pœnitcnliamumorio absolvit. Ita David proposita ei a Nathan optione gladii, famis ct pestis, elegii pestem, dicens: ‹• Melius est ut incidam in manus Domini (multar enim misericordia) ejus sunt), quam in manus hominum, 11 *Heu.* xxiv, 14. Errat ergo Seneca, lib. 11 *De Chnicnlia,* cap. v, dicens « misericordiam vitium esse pusillanimi, ad speciem alienorum malorum succidentis. » Verius Ari dóteles, lib. 11 *lUielcr.* cap. vin : a Sapions, ait, misericors est, insipiens immisericors et inverecundus. » Hoc est quod profitetur Ecclesia in Collecta Dominica- decimar post Pentecosten : «Deus, qui omnipotentiam tuam parcendo maxime et miserando manifestas, multiplica super nos misericordiam tuarn, ut ad tua promissa currentes, co-lesliurn bonorum facias esse consortes. » Inde biblia Gothica hic in fine Jonæ addunt, cumque hac sententia concludunt : «Sed parcam et miserebor cis, quoniam magnum est nomen meum.»

Rursum Deus hic docet Jonam nosque omnes, conformare nos voluntati divin® per omnia, ut cum opus aliquod jubet, illico alacriter ct fortiter illud inchoemus ct prosequamur; cum vero ab eo ce lare jubet, vel illud fructu el effectu suo frustratur, illico tranquilla mente cessemus, ct patienter feramus opus et laborem nostrum suo destitui fine ct fructu. Quid enim quærimus, nisi facere voluntatem Dei, ciquc per omnia nos confo! mare ? Al voluntas Dei jam est, ut opus inchoatum relinquas, imo destruas; ergo illi acquiescere : alioqui non Dei voluntati, sed tuæphantasiae et cupiditati servis. Atque hac in re consistit animæ sanctæ perfectio, ut in omnibus actibus ct eventibus, tam adversis quum prosperis, plena resignation humillime el integerrime quisque so Deo resignet, ac quidquid evenerit acquiescat, el tranquilla, imo jucunda mento de Dei manu accipiat; denique gaudeat hac in re Dei voluntatem impleri, dicatque cum S. Job : « Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum est, sit nomen Domini benedictum. » Ita Abraham jussus immolare filium, strinxit in eum gladium ; at ubi sensit se revocari ab angelo jussu Dei, illico gladium in vaginam reposuit; ac sicut non fuit contristatus, cum accepit a Deo mandatum immolandi filium : sic nec gavisus esi, cum Deum hoc mandatum revocantem, ct filio parcentem audivit, quorum utrumque fuit actus magni ct heroici animi, totum se Deo tradentis, ideoque ad omnia indifferentis et ¡tarali. Sic S. Ludovicus inspiratione Dei trajecit in Terram sanctam , ut illam Deo et Ecclesia* restitueret : at omni hoc sui conatus fructu frustratus, imo captus, tranquille conquievit in Dei beneplacito. Etique hæc tranquillities acquiescendi par, imo major fuit magnanimitate tanti operis et expeditionis. S. Franciscus Dei instinctu profectus in .Egyptum ut Soldauum converteret, aut ab eo martyrii laurea donaretur, cum neutrum succederet, tranquillus rediit, lotum se Dei voluntati resignans. Idem fecero alii Sancti. Quocirca S. Ignatius, fundator Societatis nostro*, ita suam in Dei voluntatem transtulerat, ut diceret : « Si casu aliquo Societas u me inchoata, et tantis laboribus promota, dissolveretur aut interirei, post mediam horam in oratione positam, nullam ex illa re, quit nullo milii tristior accidere posset, molestiam, Deo adjuvante, caperem. » Sancti ergo sinunt se g) rari et regyrari a voluntate Dei, sicut equus gyratur et regyratur a sessore.

COMMENTARIA

IN

MICHÆAM PROPHETAM.

ARGUMENTUM.

« Michæas, ait S. Hieronymus *ad Paulinum,* de Morasthi, cohærcs Christi, vastationem annuntiat fili® latronis, et obsidionem ponit conira eam, quia maxillam percusserit judicis Israel, » De eodem sic scribit S. Epiphanius in ejus Vita : « Michæas Maralhides propheta, de tribu Ephraim oriundus, cum plurima designasset Achab regi Juda, ab ejusdem filio cui nomen Joram, præcipilatus occubuit; eo quod de iniquitatibus suis progenitorumque suorum, (pias perpetraverat, redarguisset. Is mortis carcero liberatus, in Marathi propria terra plane solitarius tumulum juxta polyandrium sortitus est. Est quidem monumentum ipsius usque in hodiernum tempus nobilissimum. » Eadem habet Dorotheas in Vï/a 3fï-*chœœ.* Sentiunt ergo hi auctores Michæam hunc vixisse tempore Achab et Jezabelis.

Mithxadoo. Verum nota : *Primo*, alius est Michæas a Miclrra filio Jemla, qui praedixit stragem et necem Achab, lll Iley. xxi, 14; quem Eusebius in *Chron»* ait coepisse prophetare anno quinto Josaphat (licet aliqui in Eusebio pro *Michæas* censeant legendum *Elias) :* nam ille vixit sub Achab cl Josaphat; hic vero noster sub Joathan ct Achaz : hic ergo illo fuit posterior ducentis, vel centum quinquaginta annis. Rursum ille in Israel, hic in Juda vitam egit. Prophetavit Michæas sub Joathan, Achaz et Ezechia, uti ipse ait cap. i, l ; ergo non sub Josia, ut habet Isidorus: nam inter Joathan el Josiam fluxerunt anni centum et vigiliti.

Michru 1^1. u *lruibb"* te*. Nota secundo : Hic Michæas oriundus fuit de Morasthi, qui fuit viculus in tribu Juda juxta bleutheropolim, ad orientem ejus. Clialdæus, Cíarius, Arias et Vatablus putant esse eumdem cum Morosa. A Maresa enim vcl Morcsct deductum vi. detur hcbræum nomen patronymicum Morasthi, id est Morasthiles, quod lue Michææ attribuitur. Verum S. liieronymus docet Morasthi nomen esso loci distincti a Maresa. Unde ipse in Epitaphio Paul® scribit suo tempore ibidem exstitisse sepulcrum Michææ, illudque conversum fuisse in ecclesiam, quam S. Paula invisit religionis ergo. Sic et Adrichomius el alii in *Descriptione Terra sancta;* sic et Remigius, Ilaymo, Rupertus, Hugo et Lyranushic. Fuit ergo Michæas oriundus ex tribu Juda, non Ephraim, uti consuit Epiphanius, Isidorus el Dorotheus in *Synopsi;* unde cap. i, 9, ait : « Venit usque ad Judam, tetigit portam populi mei usque ad Jerusalem. » De Maresa vero (piasi de peregrina dicit vers. 15 : « Adhuc hæredem adducam tibi, quæ habitas in Marcsa. »

Michæas martyr occubuit occisus gladio, ait Theophylaclus; unde Sanctorum catalogo adscripts in Martyrologio legitur dic 15 januarii. Ibi enim sic legimus : a In Judæa SS. Habacuc et Michææ prophetarum, quorum corpora sub Theodosio Seniore divina revelatione reperta sunt. » Revelationem hanc narrat Sozomcnus lib. VII, cap. nit., Cassiodorus in *Hist. Tripart.* lib. 1, cap. XLix, Nicephorus lib. XII, cap. XLViii. Audi Sozomenum : « Atqui non solahæc religionem cohonestabant, verum et Habacuc, et post eum non longo intervallo Michæas, inter Prophetas primi, circa hoc tempus apparuerunt. Amborum autem corpora per divinam in somnis visionem indicata sunt Sebenno, tum temporis Eleutheropolis episcopo. Erat autem nomen ejus civitatis Cala, quæ antea Cila vocabatur, in qua repertus fuit Habacuc. At Baratadla locus est circiter decem stadiis ab ea civitate distans, in quo Michææ sepulcrum erat, quod monumentum fidele vocabant indigente, ignari quid dicerent, Nephasa necmana (id est animam fidelem, vel corpus fidele : anima enim melonymice sumitur pro corpore, etiam mortuo, puta pro cadavere, ut in *Levit,* ostendi) lingua patria appellantes, n

Argn» Argumentum Michææ est, taxaro idololatriam, vitiaque ex ea nata, ac præsertim oppressionem pauperum tam Samari®, quam Jerusalem; puta wc tam decem tribuum, quam duarum. Et quia Samaria idololalriæ vitulorum initium dedit, camque communicavit Jud® sub Achaz impio rege, hinc primo excidium Sainari® per Assyrios, deinde excidium Hierosolymœ per Chaldæos comminatur, stragemque et captivitatem populi, præsertim principum tam laicorum quam Ecclesiasticorum^

qui in sedere duces fuere populo, prœnuntiat. Post hæc tristia, de inore læta subjungit, eosdemquo consolatur, promittens lœtum reditum e Babylone per Cyrum, et lœtiorem cx peccato, morte et gehenna regressum ad gratiam, vitam et Ecclesiam tum militantem, tum triumphantem per Chrisium, quem in Bethlehem nasciluram prædiciL Nola : Michæas in stylo et spiritu sinúlfeestlsaúe, ejusque quasi œmulus; unde ct eumdem subinde ad verbum citat, ut patebit cap. iv, 1, ctcap. v, 1. Vide *Canon.* VI, in Prooemio (i).

(t) A.T. Hartmann, in *Prolcgom. ad Nidicram,* a *m* commentario illustratum et vernacule redditum Lemgov. 1800, et post cum Maurer, propter easdem fere rationes, hujus Prophète aulhcnlicilalem in dubium revocavit. *Primo,* inquit, cap. i, versa. O,7 ct 13, ad Samariam, a Sa lmanasarc, Assyrio rege, destructam, atque regni Israelitici cives in Assyriam exsules missos; verss. 9, 12 et 13 vero ad Sanhcribi in Judaeam irruptionem, decimo quarto regnantis Iliskiæ anno, manifeste spectant; quæ autem gesta el facta fuerint, exponuntur in locis illis pro more poetarum per vaticinii modum. — Cui difficultati vix opus est respondere ; quis enim inspiciendo indicata ab Hartmanno loca, non videat Prophetam hæc non ut praeterita, sed ut futura exhibere? Nam, ut observant Jahn *(Introd.* § 99) ct Rosenmuller *(in Midiœam Prowmium),* hæc generatila minantur rcipublicæ ruinam, atque incolarum exsilium, nec inest verbis quidquam, quod arguat, obversatam esse ante nostri mentem aut oculos eversam ab Assyriis Samariam. Imo stante adhuc el llórente utroque regno, Judaico atque Israelitico, editas esse quæ in hoc vaticiniorum libro leguntur, comminationes, satis testatur illud quod in castigandis et objurgandis, non solum Judæis, verum el kraelitis, Noster l>erpeluo versatur, el ita quidem ut utrosque passim distincte el distribute appellet (i, 5; n, 12; in, 19). Post exstinctum autem regnum Israelilicum quonam consilio aliquis talia confinxerit?—Nec firmiore fundamento nititur, quod Hartmannus, cap. i, verss. 9, 12,13, de Sanheribi in Judæam incursione et urbis Hierosolymitanæ oppugnatione *manifeste agi* perhibet. Nam quod primum locum (vers. 9) attinet, vates, postquam verss. G cl 7, Samaria interitum comminatus esset, ad Judaicum regnum progrediens, idem fatum et hoc manere prævidet, ho^tisquein Judæam irrumpentis cl Hierosolymam aggredientis furorem ac violentiam, Judaicarumque urbium incolarum formidinem et pavorem vivide describit. In quibus omnibus ne leve quidem vestigium, quod Michæam de Sennacheribo cogitasse arguat. Imo ad ejus irruptionem hæc referro vetat omnino exsulum Judæorum momio vers. 16, quem paulo antea attulimus. Sennacherib tanta accepta clade, qualis IV *Peg.* xix, 35, describitur, de abducendis secum captivis Judæis vix cogitaverit.

Secundo, Hartmannus, Manassis potius ætati, præsertim quaï sex interioribus capitibus leguntur oracul i adjudicanda censet, hac sola ratione motus, quod piis Iliskia cl Joalhamo regibus, tot el tanta scelera, qualia Michæas in suis sermonibus Judæis objurgat, inter cos regnasse non sil verisimile. — Quæ quam parum solida sint, haud difficile monstrare. Joatham equidem pietatis veraquo religionis laude inclytus, sed tamen idolorum sacella non abolevit, IV Bcp. xv, 35; 11 *Paralip.* xxvn, 2. Hujus porro filius Achazus, pcregrinre superstitionis omnisque generis sceleribus adeo immersus erat, ut vel regni Israelitici improbitatem superaret Juda. Excchias rursus sincero quidem studio Deurn colebat, et pietati operam datat ; regni tamen sui cives flectere omnino non valebat, ut idololatria missa, veri numinis cultum serio amplecterentur. Quis præterea nesciat sub pio principe non omnes cives regis sui exemplum sequi? Si vero urgeas, impii principis temporibus grava istimmodi objurgationes mullo magis congruere, cur illas non ad Achazi aetatem referre malis, quo regnante Nostrum prophetæ munere functum esse, inscriptio testatur? Neque praetermittendum est, quod Hartmannus minus videtur perpendisse, Michææ vaticinia tangere non solum regnum Judaicum, verum Israelilicum quoque, cujus utnosque regni proceres ct cives promiscue compellat, sæpe etiam diserte conjungit. Nihil vero nostris vaticiniis ineæe, quod historiae temporum illorum, quibus Michæas vixl«e traditur, repugnet, apparebit consideranti faciem utriusque regni ista ætate, qualis m *Rtgum* ct *Parahp.* libris describitur.

Alias difficultates minus adhuc ratione nixas quas opponit Hartmann, haud utile solvere judicamus, utpote quibus satis sit respondere : « Quod gratis asseritur, gratis asseritur, p Vide prater Jahn cl Rosenmuller supra citatos, Hengstcinberg, *Christologie* th. HI, s. 2«3.

In tres partes dividere cum Kilbcr possumus Michææ prophetias. *Prima* pars continet prophetiam velali legalem, sistentem actiones judiciales contra ulrumque regnum Hebraorum, cap. i-m; *seauuia* pars, prophetiam cvangelicam, exhibens Ccdesiæ Christiana? promissionem, cap. iv, v; *Ierim* pars, prophetiam mixtam ex legali contentione et evangelica consolatione, cap. vi, vn.

Stylo Michcas utitur brevi, conciso, precipiti, !toscano simillimo, cui tamen Michæam anteponit De Wette, nipote sublimiorem cl vehementiorem Hosea. Tropi sunt varii ac elegantes, cl increpationes vitiorum acerrima*. Cum autem vivido quodam igue inardescat, ct ex uno in aliud subito transvolet, obscurior est, minusque legentibus pronus. (Ex Rosenmuller, De Welle, Lowht.) Qui plura desideraverit, adeat Eichornium, qui Michææ indolem poeticam, sed ut mere naturalem vividis coloribus extulit (Eichorn. *Emlcit.* § 582).

Michæanis vaticiniis illustrandis singularibus commentariis operam navarunt : Ex caiboUcis : Gaspard. Graxar, Salmanticæ, 1570; Hieronymus Savonarola, Venetis, 1497, 1513, 1520, 1540. Ex acalhohcis interpretibus prater Lutherum: David Chytraus, Viteberg. 1565; Albertus Graneros. Jonæ, 1619 et 1664 ; Thomas Bongos, Hafnia», 1631 ; Ed. Pocockius,GuilL Anoler, Tubing. 1783, Jo. Christ. Harendebcrgius; Hag. Comit, cl Duisburg, 1784; Georg. Luir. Bauer, Altori*, 1790; Karl. Willgusli, Lcipng, 1799; Ant. TbeodL Hartmann, Lemgov. 1800.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Denuntiat excidium primo, Samarlo, quia ilia fuit prima et princeps idololatrio, cujus opes quasi mercedes meretricis, id est idololatria, ad meretrices, id est ad Assyrios pariter idololatras, reversuras prodicit. Nominat autem aliquot ejus urbes, scilicet Aphra, Sappir, Suanan, cum ea vastandas, in quarum etymo eleganter ludit, uti ostendam vers. 10 *et seqq. Deinde, vers.* 12, *idem excidium prodicit Judo, quo in idololatria imitata est Samariam; ac nominativi Lachis, quo prima urbium Juda suscepit idola Israel, ac Bethactscl, Maroth, Maresa et Odollam* (1).

1. Verbum Domini, quoti factum est ad Michæam Moraslhiten, in diebus Joatban, Achaz elEzechiæ, regum Juda : quod vidit super Samariam el Jerusalem. 2. Audile, populi omnes , et attendat terra, et plenitudo ejus, et sit Dominus Deus vobis in testem, Dominus de templo sancio suo. 3. Quia ecce Dominus egredietur de loco suo : ct descendet, et calcabit super excelsa terra. 4. Et consumentur montes subtus eum : et valles scindentur sicut cera a facie ignis, et sicut aqtiæ, quæ decurrunt in præceps. 5. In scelere Jacob omne istud, el in peccatis domus Israel, quod scelus Jacob? nonne Samaria? et quæ excelsa Judæ? nonne Jerusalem? G. et ponam Samariam quasi acervum lapidum in agro, cum plantatur vinea : ct detraham in vallem lapides ejus, el fundamenta ejus revelabo. 7. Et omnia sculptilia ejus concidentur, et omnes mercedes ejus comburentur igne, et omnia idola ejus ponam in perditionem : quia de mercedibus meretricis congregata sunt, el usque admercedem meretricis revertentur. 8. Super hoc plangam, et ululabo : vadam spoliatus, ct nudus : faciam planctum velut draconum, ct lucium quasi struthionum. 9. Quia desperala est plaga ejus, quia venit usque ad Judam, tetigit portam populi mei usque ad Jerusalem. 10. In Geth nolite annuntiare, lacrymis ne ploretis, in domo Pulveris, pulvere vos conspergite. 11. Et transite vobis, habitatio Pulchra, confusa ignominia : non est egressa quæ habitat in exitu : planctum domus vicina accipiet cx vobis, quæ stetit sibimet. 12. Quia infirmata est in bonum , quæ habitat iu amaritudinibus : quia descendit malum a Domino in portam Jerusalem. 13. Tumultus quadrigas stuporis habitanti Lachis : principium peccati est fdiæ Sion, quia in te inventa sunt scelera Israel. 14. Proplerea dabit emissarios super hæreditatcm Geth : domus mendacii in deceptionem regibus Israel. 15. Adhuc hæredem adducam tibi, quæ habitas in Maresa : usque ad Odollam veniet gloria Israel. 1G. Decalvare, ct tondere super filios deliciarum tuarum : dilata calvitium tuum sicut aquila : quoniam captivi ducti sunt ex te.

ren. i. ll>LÍLr> «iTmoa.

1- Ad Michaam. — Michneas hebraico dicitur JIt-cAa, id est pauper, quia pauperem Christum rure jn Bethlehem nasciturumprædixil et adumbravit. Verum quia *Micha* per crasin idem esso potest quod *Michiahu* (ut patet II *Paralip.* cap. xvni, 8), id est *quis sicut ille?* ac idem quod *Michaia,* et *Michiahu* (ut patet It *Reg.* xxn, 12, *Judie,* xvii, 1, et ll Paral, xi», 2, in llebrieo), ut significet idem quod

(1) P<»st prafitionem cxliilientem inscriptionem, et Dotantem luin patriam Propheta:, tum tempus muneris prophetici, 1; — excitantem attentionem populorum ad audienda divina judicia, i ;— denuntiantem instantem Dei vindictam, vers. 3, 4; pars psuu dividitur in tres actiones.

Actio fuma, ubi videre est, primo, accusationem culpæ, qu® fuit Samariae et Hierosuljmte communis, et cansa fuit ob quam tanta iræ suæ signa edat Deus, vere. 5. Seccido , demonstrationem pœnæ, quæ erit, *primo,* devastatio, consummata respectu Israehlanim, 6-8; inchoata respectu Judæoruin, 9 ; *lecundo,* confusio et ignominia, ob læliliam a Philistinis hinc capiendam, 10 ; et ob pristinam sortem omnino mutatam, 11, 12; *tertio,* oppre -io tum ab hostibus, tum ab auxiliariis, 13, 14; *guaito,* expilatio el facultatum el incolarum, 15, te.

Michael, id est guis *sicut Deus?* Moraslhi, id est *hœreditas mea.* Hinc Noster, Septuaginta et alii eum vocant non *Micha,* sed Michæam. Quocirca S. Ambrosius enarrat. I m *Michæam,* quæ exstat in line toni Ii operum ejus . « Mieli ras, inquii, significat, (juisa Deo; vel, ut alibi invenimus; quisiste? Moraslhi filius lueres. Quis autem h eres, nisi I'iiius Dei, qui ait : Omnia mihi tradita sunt a Patre. Et cum ipso esset lueres, voluit nos esso coheredes. Merito quis iste? non e populo unus, sed electus ad gratiam Dei, in quo loquitur Spiritus Sanctus. »

In diebus Joatuan, Achaz et Ezechi.il — Hinc palet Miclueam paulo post Osce, Joel, Abdiam ct Jonam empisse prophetare; sed cum iis perrexisse obire idem munus. Nam illi coeperunt sul) Ozia, qui fuit pater Joalhan. Joalhan fuit pius rex, uîquc ac Ezechias; impius vero et idololatra fuit Achaz. Quocirca Miclueam reveritus est, ejuxjuc oraculis licet liberis et minacibus compunctus fuit Ezechias, uti narrat Jeremías cap. xxvi, 17 el seq. Joathan regnavit annis 16, totidem Achaz; Ezechias vero annis 29. Quare si omnibus hisce annis prophetavit Michœas, sequitur eum prophetasse annos 61. Verum ignoratur an cœperit primo anno Joalhan, et an finierit ultimo Ezechite. Hinc utrimque demendo aliquot annos conjectat Arias cum quinquaginta plus minus annis prophetasse.

Qlod vidit. — *Quod,* scilicet *verbum.* Prophetia enim nunc vocatur visio, nunc *verbum:* quia Prophète eam oculis mentis videbant, et auribus mentis eamdem a Deo loquenle audiebant. Mens enim suas habet aures et oculos, sed mentales, non corporales. Quocirca in mente idem est audire, quod videre, scilicet cognoscere ct inlelligere : hinc prophetia mentalis nunc vocatur *verbum,* nunc visio, nunc dicitur *audiri,* nunc *vidai.* Dc quo plura dixi *Isaiæ* i, i.

2. 2. Audite, populi omnis, et attendat terra, — Hebræormn scilicet; hisce enim solis loquitur. Imitatur Isaiam, qui simili modo ct patho orditur : «Audite, cœli, cl auribus percipe, terra, quoniam Dominus loculus esi. » Pari modo, stylus Michææ similis est stylo Isaiæ; uterque enim elegans est, acer, concisus, patheticus. « Terra, » id est terne hujus incolæ. Lude explicans subdit.

Et plenitudo ejus. — *Et* significat *id est :* « plenitudo » sunt cives et indigente; hi enim urbes ct pagos terne implent; unde Septuaginta vertunt : *Et omnes qui in ea.*

Er sit Dominus Deus vobis in testem, — g. *d.* Dominus sit testis, quod scilicet ego secundum officium ct munus propheliœ ct praedicationis mihi a Deo commissum, vos moneam et corripiam de vestris idolis et sceleribus, cladcmque ct excidium nomine Dei pr» dicam ct intentem, g. *d.* Si superbi, rebelles ct obstinati non pareatis hisco meis monilis ct minis, ideoque pereatis, testor Deum mc vos hac de re pivrmonuissc, ac proinde vos non mea, sed vestra culpa et obstinatione inexcusabiles perire; ut non mihi, sed vobis excidium vestrum adseribere debeatis. Hinc Chaldaus vertit : *Sit verbum Domini Dei contra* tos *in testem.*

Aliter S. Hieronymus, Theodoretns, Haymo et Lyranus, g. *d.* Testor Deum hanc meam prophetiam non esso meam, sed Dei; quod scilicet ego hæc non fingam, sed a Deo audierim. Aliter quoque Rupertus, g. *d.* Testis sit Deus, quod ipse sua pacta vobiscum inita servaverit, vos vero eadem violaveritis ; itaque culpa perditionis vestræ non Deo, sed vobis sit adseribenda. Verum prima expositio est genuina, ut patet consideranti antecedentia ct sequentia. Ante enim citavit populum, ad audiendam Dei de ipsorum sceleribus sententiam : hic ergo Deum in testem vocat, quod illam sententiam eis indicaril et prænuntiaril, ne causentur se non fuisse præmonitos. Sententiam Dei subdit dicens : « Quia ecce Dominus egredietur, etc., et calcabit super excelsa terræ, » etc.

Dominus de templo sancto suo, — g. d. Dominus qui in cœlo quasi m templo suo augustus, onmique cultu adorandus residet, indeque contemplatur terram, omniaque hominum opera; ipse sit vobis mihique testis, quod hæc ejus oracula el decreta vobis enuntiarim (i).

3. Qua ecce Dominus egredietur de loco suo.— Hic incipit sententia ct oraculum Dei, editum per Micha ¿un. Anlhropopalhûs dicitur Deus egredi el descendero de cœlo, cum m acre vel terra suum brachium ct potentiam ostendit, ac miranovaquo operatur: Deus enim quoad substantiam invisibilis est, tanlumquc videtur per operationem. Sicut ergo angelus dicitur egredi aliquo, cum ibi operatur (imo S. Thomas censet angelos non esse in loco, nisi per operationem ; quod tamen alii merilo et cum rationc negant : angelus enim, etiamsi nihil operetur, est in certo ct delinito loco per substantiam suam), sic ct Deus. Præsertim vero dicitur egredi, (piasi judex ct vindex ad cognoscenda, judicanda ct punienda gentium hominumque scelera : ct quasi dux ct antesignanus Assyriorum cl Chaldæorum, similiumque gentium, (pias Judæis aliisque populis immittit, ad hanc suam sententiam el vindictam exsequendam. Graphice hunc Dei quasi bellatoris in aciem contra hosles egressum poetica hypotyposi depingit Psaltes *Dsahn.* xvu, 10 : «Inclinavit, inquit,cœlos, et descendit : et caligo sub pedibus ejus. Et ascendit super Cherubini, ct volavit : volavit super pennas ventorum. Et intonuit de cœlo Dominus, etc. Et mi>il sagittas suas, ct dissipavit cos : fulgura multiplicavit, el conturbavit cos. » Hinc Ezcehiel, cap. i, vidit Deum curru vectum cl stipatum Cherubinis ad bellum procedere, puta ad excidium Jerusalem.

(I) Referunt quidem aliqui hæc verba ad «equenlia, quorum sententia legi potest apud Rosenmuller et Sanetium ; red eerie melli* cum præccdentibus junguntur.

Alitor Riipertus : « Egreditur, ait, Dominus de loco suo; « quia relinquet templum ct Judæam, eamque cedet Chaldæis. Sic Ezechiel vidit ctirndem templo egredi, cap. m, 12; etin templo paulo ante adventum Titi audita est vox : a Migremus hinc, » teste Joscpho lib. VII *Belli,* cap. xn. Sic Gentiles, obsidentes urbem aliquam, ex ea certo carmine evocabant deos tutelares, ut ad se transirent, credentes alioqui urbem capi non posse, teste Macrobio lib. 111, cap. ¡x. Hinc Virgilios :

Excessere omnes adytis, arisque relictis,
Dii, quibus imperium hoc slckral [1].

significans jam actum esse de Troja, *Ænicl.* II. Verum hoc mysticum est, non litterale, ncc genuinum.

M Symbolice S. Hieronymus, Hugo ct Lyranus : Heus, inquiunt, egreditur de loco suo, cum punit et castigat; Dei enim proprium est misereri ct re, alie, parcere. Locus ergo ct solium Dei est clementia. H c,un crg0 Pcccal*s irritatus irascitur el flagellat, videtur de loco suo egredi, ac personam dementile deponere; imo naturam suam benignam exuere, ct alienam, puta rigidam etsœvam, induere. Hoc est quod de Deo ait Isaías cap. xxvin, 21 . « Sicut in valle quæ est in Gabaon, irascetur; ut faciat opus suum, alienum opus ejus : ut operetur opus suum, peregrinum est opus ejus ab eo, « 7. *d.* Opus vindicte est peregrinum et alienum a Dei natura, quæ est ipsa benignitas ct clementia, sed ad hoc opus quasi cogunt Deum impii per sua scelera.

Et CALCABIT SUPER EXCELSA TERRÆ, — hoc CSt calcai)it excelsos et potantes, puta optimates Israel: hi enim metaphorice vocantur « excelsa terne et montes; » sicut ex adverso plebem vocat a valles, » dicens :

Vtrs. 4. 4. Et consumentur (hebraico ^^3 *namassu,* id est colliquescent et dissolventur. Ita Tigurina et Pagninus) montes subtus eum (Deum scilicet, 7. *d.* Deo calcante montes, id est potentes, illi sub eo instar montium fulmino ictorum liquescent, dissolventur ct consumentur). et valles (id est plebei!) SCINDENTUR (Pagninus, *scindent se;* Septuaginta, *tabescent,* id est liquescent et consumentur) sicut cera (scinditur cl finditur, tabescit et liquescit) a facie (ab ardore) ignis, et sicut aqu.e quæ decurrunt ln præceps (i). — Ita tam divites ct potentes quam pauperes ctplebii in Israel defluent, transibunt et ibunt in ruinam, juxta illud II ¡*leg*-XIV, 14 : « Omnes morimur, el quasi aqua? ditabimur in terram, quæ non revertuntur. » Est hæc sententia, ratio mulieris Thecuilis, qua persuadet Davidi ut Absaloni condonet cædem occisi fratris Amnon, 7. *d.* Vita hominum fluxa est : Amnon esto non esset occisus, sed vivus, œque debuisset brevi mori, et Absalon brevi morietur; noli ergo, 0 David, exigere vindictam, quam natura ipsa brevi illi irrogabit. Quam enim, o rex, de filio tuo ultionem quœris? mortemne? At jam moritur : omnes enim quotquot homines sumus, quasi flumina principiti cursu devolvimur in mare mortis, quæ nobis est domus æternitatis. Aut potius, quasi pluvia dilabimur in terram, ab caque sorbemur, ut nil ex ea remaneat, quod redire aut colligi possit, scilicet naturaliter. Comparat enim vitam nostram aquæ, non fluminis pcrtranseunlis, sed pluviæ dilabentis et evanescentis in terram.

Tropologice, cum Deus sum gratia?, illuminationis et amoris illapsu descendit in animam, illico ipsa instar cera? liquefacte resolvitur, lacrymatur, inardescit, mansuescit, lotamque se Deo resignat. Tunc consumuntur montes superbiæ, ambitionis omnisque vanitatis; œque ac valles pusillanimitatis, timoris, torporis, accdiie. Ita David *Psalm.* XXI : a Factum est, inquit, cor meum tanquam cera liquescens, n Et Isaias, cap. lxiv, I : uUtinam, ait, dirumperes cœlos, et descenderes: a facie tua montes defluerent. Sicut exustio ignis tabescerent. » Pulchre S. Gregorius in illud *Cant.* i : *Osculetur mc osculo :* « Cum, ait, ejus (sponsi) osculum sentio, subita mutatione me derelinquo, ct in ejus similitudinem illico liquefacta transformor. »

5. Ix scelere (ob scelus) Jacob (id est Jacobæo- Veri. 5.
rum, puta Judæorum) omne istud (exitium quod J
jam dixi, cis irrogabitur), et in peccatis (id csl ob peccata) domus Israel. — Nonnulli censent « Jacob » hic idem esse quod « Israel; » Jacob enim patriarcha luctans cum angelo, cique prievalens, vocatus est Israel, id csl *prfcvalcns Beo,* puta angelo, Dei vicario. Ad rhythmum ergo, ct ad elegantiam carminis, œque ac ad auxesin, idem aliis verbis, inquiunt, Michæas nomine Dei repetit ct inculcat, 7. *d.* Sedera hæc Judæorum mcexaccr-

[1] Rosenmuller, qui consentientem habet Hitziginm, ad tertium et quartum membrum hujus versus, hæc scripsit : « Utrumque, inquit, non est referendum aut ad *vallet* solas, aut ad *valles* cl *montes* simul, sed prius ad *montes t* primo loco nominatos, posterius ad valles. Qualis exstat duplicis similitudinis distincta relatio ad duplicem eouutialioneiii præmissam Cani. 1, B.Qucmadm xlum igitur cera igne admoto celerissimo liquefit, ita scriptor colliquescendos dicit montes accedente numine vindice. Similiter,sicut aque profusela declivi diffunduntur et ita disparent, sic valles diffindentur el tollentur, ut per terra? molus fit frequenter. » Sed minus ‹ n^enii, inquit Maurer, valles sese diflindenles comparari aquis effusis in loco declivi. Itaque nescio an reelins ad primum membrum cum icrlio referam quartum quoque. Priorem quidem rationem postulare parallelismus videtur. Sed videtur tantum, quandoque enim salis habent Hebraeorum scriptores observasse prallelismum *formalem.* Cætcrum non consilium adventantis numinis, sed res circumstantes tantum describi hoc commate judicat cum aliis Hitzigius, consilium adventus vers. Get 7 demum exprimi putans : quod recto judicatum mihi videtur. Attamen, cum vers. 5, *pro delicto Jacobi omne hoc eveniet,* dicat vates, possit jam hic voluisse consilium adventus exprimere videri verbis impropriis, quemadmodum idem vers. 6 et 7 expressit verbis propriis. (Maurerq

bant et provocant ad vindictam, quia sunt scelera Jacob, id csl posterorum Jacob, quem ita extuli, ut cum esset junior, Esau vero frater ejus esset senior, ipsum tamen seniori prœtulcrim et praelegerim, cjusque familiam mihi in populum el Ecclesiam asciverim. Nec lanium sunt scelera Jacob, sed cl Israel, id esi posterorum Israelis, quem hac gratia dignatus sum, ul in luela cum angelo, ipsum angelopotentiorem effecerim; idcoque vocaverim eum Israel, id est dominantem Deo. Hæc enim beneficia, Jacobo patriarch® collata, valde adaugent posterorum ejus a Deo apostasiam ct ingratitudinem. « Jacob » ergo et « Israel » significant hic de inore deccin tribus a Jacobo prognatas et proseminatas, quæ idololatriæ fuere duces. Ita Remigius, Lyranus et Vatablus; aut certe, ut Albertus et Arias : « Jacob » sunt duodecim tribus, « Israel » decem, *q. d.* Omnes duodecim tribus peccarunt,idololatria, sed maxime decem, qum duasreliquasinfecerunl; illas ergo primo, deinde duas puniam. *Secundo* el aptius « Jacob » hic significat decem tribus, « Israel » duas : Jacob enim prius ct commune fuit nomen primi patriarch® decem tribuum : Israel vero posterius et excellentius ejusdem fuit nomen, quod ab angelo, dum cum vinceret, adeptus est. « Israel » enim idem est quod dominans Deo : hinc significat duas tribus, quæ habebant urbem sanctam, templum et cultum Dei, ipsumque Deum intra se; unde ei quasi dominari videbantur. Sensus ergo est, *q. d.* Non tantum Jacob, id est decem tribus, sed et Israel, id est duæ, pula Juda et Benjamin, quibus me meaque in peculium et quasi in dominium tradidi, a me desciverunt : ergo tam has quam illas puniam. Id ita esse patet ex explicatione quam subdit Propheta, dicens: «Quod scelus Jacob, » id est decem tribuum? « nonne Samaria?» *q. d.* Samaria, quæ est metropolis decem tribuum , fuit origo el causa sceleris, id est idololatriæ, cætcris urbibus decem tribuum, « et quæ excelsa Juda,» id est duarum tribuum? «nonne Jerusalem? » Ecce quos immediate ante vocavit « Israel, » hic vocat « Judam » : Judas autem significat duas tribus : ill e ergo hic vocantur « Israel, » ct opponuntur Jacob, id est Samariæ ct deccin tribubus, *q. d.* Jerusalem quæ erat sedes regis, templi et Dei, eo derelicto, in excelsis montibus rectificavit altaria ct sacella idolorum (qure proinde pariter Excelsa vocantur) coque ad sacrificia cultumque idolorum invitavit omnes populares suos Judíeos, quod indignissimum est, summeque mihi injurium, ac longe magis quam idololatria Samariæ, utpote quæ carebai templo el Deo. Ita Thcodorelus, Rupertos, Ribera, a Castro cl alii.

Quod scelus Jacob, etc.? — Hebraice pro *quod,* csl ’ mí, id est *quis.* Unde Vatablus, Arias, Clarius el Pagninus vertunt : *Quis fuit causa transgressionis Jacob? nonne Someron,* id est Samaria? *Et quis fuit causa excelsorum Juda ? nonne Jerusalem?* Vox *quis* notat reges ct principes tarn decem quam duarum tribuum, loti populo fuisse causam idololatriæ. Sic enim Jeroboam, primus rex decem tribuum, eadem idola, puta vitulos aureos, colere compulit. Sic et duas Iribus ad eadem colenda induxit Achaz , Monasscs, cl ante cos Salomon, *q. d.* Reges cl principes, qui debebant populo esse duces religionis et sanctitatis, eidem se duces prrebuerunt idololatriæ ct impietatis; dum in urbe regia, quo totus populus confluebat, erexerunt idola, caque publice coluerunt, et populum ad eadem colenda verbo et exemplo pellexerunt. Unde Chaldæus vertit : *Ubinam scelus patrarunt domus Jacob? nonne in Samaria? et ubi peccaverunt domus Juda? nonne* in *Jerusalem?*

ita hoc sæculo in Anglia, Transylvania, Dania, a rrrí-
Suecia, aliisque regnis et rebuspublicis vidimus ‹ r*=-
causam schismatis et hæresis totius regni fuisse ££
ipsos reges et principes a fide apostatantes, et rt u lua.
hæresin profitentes. Ex adverso Italiam, Hispaniam, Frauciam, etc., in vera fide persistere, quia semper principes habuerunt catholicos et orthodoxos. A rege ergo pendet regni fides, vel infidelitas, pietas vel impietas, salus vel damnatio. Notent hoc principes, sciantque pii se magnam m coelis gloriam el coronam, co quod suis subditis causa fuerint salutis, adepturos; impii vero in gehenna se non tantum sua, sed ct omnia subditorum scelera, quorum causa exstiterunt, luituros. Hoc est quod graviter iisdem inculcat Sapiens cap. vi, G : a Horrende el cito apparebit vobis (Deus judex et vindex) : quoniam judicium durissimum his qui pr.esunt fiet. Exiguo enim conceditur misericordia : potentes autem potenter tormenta patientur, etc. Fortioribus autem fortior instat cruciatio. »

6. Et poxam Samariam quasi acervim lapidum, etc. vers. «. — *Primo,* Samariæ, utpote idololatriæ principi, pœnam intentat; deinde Jerusalem, quæ Samariam in scelere secuta est. Dicit ergo se Samariam urbem muris, domibus et palatiis magnificam, iis succensis el dejectis, redacturum quoad domos quidem cl palatia in acervum lapidum, urbem vero ipsam in agrum sive campimi, e quo colliguntur lapides in acervum, ut in eo plantari possit vinea. Cum enim aliquo in loco vinea plantatur, prius ex eodem lapides elapidari, id est ejici cl extra eum in cumulum colligi, solent, ne vites et vitium germinationem impediant. Apposite Samariam dicit vertendam in vineam, quia ipsa sila erat in monte vitifero, ac, antequam nidificaretur in urbem, fuerat vinea : in montibus enim ob reverberationem radiorum solis plantari solent vinea», juxta illud : «Bacchus amat colles. » Sensus ergo est, *q. d.* Evertam Samariam, adeo ul ipse locus sive mons vitibus conseratur, fiatque vinea ; ipsa vero superba Samariæ rediticia et muros per Chaldreos detraham, et evertam usque ad fundamenta, adeo ut eorum lapides dejiciantur et devolvantur in vallem subjectam, ibi-

«

que in acervum accumulentur. Ita Theodoretus, Chaldæus, Vatablus, Arias et alii. Simili modo de Jerusalem, sed plana et campestri a Chaldæis evertenda, ait Michæas cap. III, 12 : « Sion quasi ager arabitur, et Jerusalem quasi acervus lapidum erit, et mons templi in excelsa sylvarum. »

Duo ergo hic significat Propheta : *primo,* Samariam diruendam usque ad lapidum acervum; deinde secundo, hos lapides dejiciendos in convallem urbi subjectam, ut in ipsa urbe et monte jam elapidato plantentur vineæ. Id ita esse patet ex hebræo textu, qui sic habet : *Et ponam Samariam in acervum agri, in plantationem vineæ, et impellam in vallem lapides ejus, g. d.* Efficiam ut ædes Samariæ corruant, fiantque acervus lapidum, qui ejiciantur in vallem, ad hoc ut vinea? plantentur in loco et monte, ubi nunc est Samaria. Ita Pagninus, Vatablus, Arias et alii; quin et Septuaginta: *Ponam,* inquiunt, *Samariam in pomorum custodiam, in agro et plantatione vineæ* ; et Chaldæus : *Ponam Samariam in acervos agrorum, domum desertam, in plantationes vineæ.* Id ita factum esse ex hoc loco liquet, licet id in libris Regum non enarretur; insinuatur tamen. Nam IV *Reg.* XVII, 24, dicitur quod rex Assyriorum de Babylone traduxerit Cuthæos : « Et collocavit eos, ait, in civitatibus Samariæ pro filiis Israel, qui possederunt Samariam, et habitaverunt in urbibus ejus. » Ubi nota, non dicit : « Habitaverunt » in civitate, sed, « in civitatibus Samariæ, et possederunt Samariam, » *i. d.* Culthæi non tam habitaverunt in urbe Samariæ, utpote jam eversa, et in agrum redacta, quam in civitatibus ei olim subjectis. Fateor tamen aliquos vel ut cives, vel ut colonos habitasse in loco urbis : nam et postea urbs ipsa reedificata est, nipote quam Hyrcanus postea diu obsedit, et tandem expugnavit soloque æquavit, teste Josepho lib. XIII *Antiquit.* XVII.

Secundo, alii, praecise sumentes verba nostro? Latinæ versionis, putant Prophetam his verbis non duo jam dicta, sed unum duntaxat; prius scilicet, quod Samaria redigenda sit in acervum lapidum, significare, ut sensus sit, *g. d.* Efficiam ut ex tanta urbe non maneat nisi acervus lapidum, similis illi qui fit ex vinea elapidata : nam cum plantatur vinea, locum elapidamus, et lapides extra illam in locum aliquem ejicimus, et coacervamus temere congestos : quæ structura (ut ait Importas) cum cæmento et calce careat, infirma est; nec lapis huic rei lapidi : quare convenit optanti Samariæ, quæ semper dissensit a Sione, et ipsa quoque intestinis dissidiis æstuans, gaudebat mutatione et interfectione regum suorum, inquit Theirio, *adagio* 986. Sic fere et S. Hieronymus, Remigius, Hugo, Lyranus, Ribera. Hic sensus verus est, sed partialis tantum : prior ergo plenus est et perfectus, eumque exigunt Hebræa, Chaldæus et Septuaginta, quibus facile est Latinam versionem, exponendo eo modo quem paulo ante recensui, adaptare.

Nota: Pro *acervum lapidum* Septuaginta vertunt, , id est pomorum custodiam : *Ponam* inquiunt, *Samariam in pomorum custodiam,* id est redigam eam in tugurium, quod in pomariis ex arundinibus vel stramine aut sarmentis erigi solet, ut in eo custos vigilet et excubet, ne fures poma fructusque furentur; quod proinde, fructibus collectis, evertitur vel comburitur, *g. d.* Pari modo per Assyrios Samariam magnificam et splendidam redigam quasi in antrum custodis, ut de amplissima urbe parvum tuguriolum vix remaneat, ait S. Hieronymus ad Sunium et Fretellam, in *Correct. Psalmorum;* quod deinde omnibus civibus et spoliis collectis et eductis, per eosdem evertam et comburam.

Fundamenta ejus revelabo, — diruendo scilicet muros et ædes Samariæ usque ad fundamenta : tunc enim necesse est fundamenta delegi et revelari. Est metalepsis.

7. Et omnia sculptilia (idola quæ nunc fingi, nunc dolari, nunc malleari, malleoque efformari, nunc fundi, nunc pingi, nunc sculpi solebant, idque sæpius : unde vocantur *sculptilia*) ejus concidentur — ab Assyriis, tum ut rapiant aurum, argentum, æs, etc., ex quo conflata vel sculpta sunt idola ; tum quia Gentiles hostium suorum deos, pariter hostes suos æstimabant, et ut hostes concidebant. Vers 7.

Et omnes mercedes ejus comburentur igne. — Nota : Idololatriam vocat, fornicationem; idololatras, meretrices, amasios, ipsa idola; merces seu quæstus ex meretricio sunt fruges, opes et commoditates, putat copia tritici, vini, lactis, mellis, etc., quæ Samaritæ aliique idololatræ se a suis idolis percipere jactabant, aut quæ ex commercio et amicitia Chaldæorum et aliarum gentium idololatrarum percipiebant, juxta illud *Osee* II, 5 : « Vadam post amatores meos, qui dant panes mihi, et aquas meas, lanam meam,» etc. Et vers. 12 : « Corrumpam vineam ejus, et ficum ejus, de quibus dixit : Mercedes hæ mihi sunt, quas dederunt mihi amatores mei. » Sensus ergo est, *g. d.* a Omnes,» id est pjerœque omnes (nam aliquæ igni superstites remanserunt) mercedes, id est fruges et opes quas vel ab idolis, vel ab idololatris recipiebat meretrix, id est idolorum cultrix Samaria, comburentur ab ejus hostibus Assyriis. Ita S. Hieronymus, Remigius, Hugo et Lyranus. Rursum a comburentur igne, » partim proprio, partim metaphorico, hoc est diripientur, auferentur, perdentur. Igne enim in Scriptura significatur omnis vastitas, et supplicii acerbitas. Inde sequitur : « Ad mercedes meretricis revertentur, mutuo Sanchez.

Minus congrue Theodoretus, Vatablus, Arias et Clarius per mercedes accipiunt oblationes, et dona ab idololatris oblata idolis, ad ea vel fabricanda, vel vestienda et ornanda. Mercedes enim solent dari meretricibus ab amasiis, non vice versa amasiis a meretricibus» Meretrices autem hic sunt ido-

lolatræ, amasii varo ipsa idola; nisi quis dicat tantam fuisse impudicitiam harum meretricum, ut ipste pretium sceleris amasiis darent, non acciperent. Hoc est enim quod Hierosolyma! improperat Ezechiel cap. xvi, 33 : « Omnibus meretricibus dantur mercedes : tu autem dedisti mercedes cunctis amatoribus tuis, et dona donabas cis, ut intrarent ad tc undique ad fornicandum (id est idololalrandum) tecum. » Verum hoc inusitatum fuit et insolitum, idcoque illud exprimit Ezechiel; hic vero cum id non exprimat Michæas, locum habere non videlur : « mercedes » ergo solitas ipse inlelligit, quas scilicet meretrices accipiunt ab amasiis, id est idololatræ a suis idolis; non vero eas, quas iis dant.

Quia db mercedibus miretricis congregata sint (non idola, sed bona et opes Samariæ. Unde Hebreas, Septuaginta, Pagninus et Vatablus habent : *Quia de mercede meretricis congregavit ca quae habet,* puta suas opes) et (id est *idcirco)* usque ad mercedum meretricis REVERTENTUR,—*q. d.* Quia Samaria meretrix, id est cultrix idolorum, putat se ab iis pro hoc.ee suo cultu recepisse suas frugesct opes, idcirco eiliciam ut illæ pariter ad meretrices, id est ad Assyrios idolorum cultores, ut vertit Chaldæus, qui vastabunt Samariam, transferantur et redeant, qui eas uti idololatriæ mercedes, suis idolis acceptas referant ct consecrent.

Alludit, *primo,* ad priscas meretrices, quæ primitiis turpis sui lucri Veneri, meretricum dea» ct principi, consecrabant, uti de Babyloniis docent Herodotus lib. l,ct Clemens Alexandrinus, *Adhort. ad Gentes;* de Cypriis Arnobius, lib. N *Contra Gentes;* de Phœnicibus S. Augustinus lib. HI *Dc Civit.* x : « Tres, ait, Veneres : una virginum, qua) etiam Vesta est; alia conjugatarum; alia meretricum, cui etiam Phoenices donum dabant dc prostitutione filiarum, antequam jungerent eas viris. » Idem docet Baruch cap. vi, 42 et 43. Rursum olim deorum et templorum donaria meretricibus fuisse data docet ibidem Baruch, vers. 10 : « Dant, inquit, et ex ipso (auro deorum) prostitutis, ct meretrices ornant: ct iterum cum receperint illud a meretricibus, ornant deos suos. » Idem docet Ezechiel cap. xxiii, 42: a Posuerunt, ait. armillas in manibus eorum, ct coronas speciosas in capitibus eorum. » Idem testatur Athéniens lib. X1U, cap. xxMii. Porro non solum mercedes meretricum olim diis oblatas fuisse, sed etiam ex iis idola deosque esse fabricatos testatur Arnobius lib. VI *Contra Gentes.* Vide hic idololatrarum et dæmonum obscenitatem et turpitudinem. Recte enim Tertullianus lib. *Dc Habitu mulieris :* «Nullius, ait, rei turpis merces decora est. »

Alludit, *secundo,* ad opes meretricum ex meretricatu collectas, ex quibus illa' nunquam ditescunt, sed semper manent misclhe et pauperes; vel quia sunt prodiga.» in epulis et vestitu, resque suas turpiter parias in luxu consumunt; vel quia illas iisdem spoliant amasii, vel albe meretrices : omnes enim sua quærunt lucra, idque subinde per fas ct nefas; presertim luxuriosi, qui jam justitiam ct conscientiam prodegerunt; vel quia morientes suis filiabus, aut cognatis quasi heredibus, quæ pariter meretrices sunt, bona turpiter parta relinquunt. Dicit ergo, sicut bona meretricum vadunt ad meretrices, ita bona Samariæ meretricis, id est idololatre, ibunt ad meretricem Niniven, quia Assyrii idololatra spoliabunt Samarilas pariter idololatras suis bonis.

Hic verum est proverbium ; « Male parta, male ditabuntur. » Et illud : « Salis onus unde venerat, illuc abiit; n quod adagium natum est ab eventu. Negotiator enim quidam navem onustam sale veliebat : nautis dormientibus influxu aquœ marina) sentina vehementer adaucta, et salem universum solvit ac corrupit, ct navem ipsam demersit, itaque sal, quod ex aqua marina natum fuerat, in camdem denuo liquefactum rediit. Vere Hesiodus monet : « Ne male lucreris, mala lucra æqualia damnis. » Discant hoc ab ethnico chrisliani, lucrum non esse quod jactura bons mentis comparatur; neque quidquam esse utile, quod non sil honestum : « dispendio enim est fraude quasitum lucrum. Et turpe lucrum adducit infortunium. » Atque, ut ait Pindarus in *Isthmiis :* « Quod prater justum dulce est, exitum habet amarissimum. »

Mmiiter

¿¿utar,

Rursum *ad mcrccdcm meretricis revertentur,* duo significat : *primum,* turpia lucra lucrantibus esse inutilia, et ab iis ad alios transire; *secundum,* eadem carere omni decore ct dignitate, nec ad usus honestos impendi, sed a turpibus ad æque turpes et infames, puta a meretricibus ad meretrices traduci.

Quocirca hæc lucra a suo templo cjusque oblationibus quasi eo indigna repulit Deus, *Deut.* x x iil 18 : a Non offeres, inquit, mercedem prostibuli, nec pretium canis in domo Domini Dei tui : quia abominatio est ulrumque apud Dominimi Deum tuum. » Idem fuit sensus gentilium Romanorum. Cum enim l lora (ex cujus nomine eliamnum Romæ campus Flora» nuncupatur), nobilis meretrix, ex arte meretricia magnas opes comparasse^ ac populum Romanum scripsisset hæredem ca lege, ut ejus dies natalis quotannis celebraretur editione ludorum, quos appellant Floralia, senatui id turpe ct flagitiosum visum est. Quocirca ut pudenda» rei quadam dignitas quasi velum daretur, finxerunt Floram esse deam quæ floribus pra sit, eamque oportere placari, ut arbores, vi-

Twj» lecnxm non Ii- miilit tempiuni

les frugesque bene prospereque florescerent. Ita Varro lib. I *De Ile rustica,* cap. xxm et Plinius, lib. XVIII, cap. XXIX.

8. St PER HOC PLANGAM, ET ULULABO : VADAM SPOLIA- Vert* tus et nudus, — ul hoc habitu kmicntabili cldesperabundo, tum lester intimum dolorem animi quem concipio ex vastatione Samariæ; tum reipsa significem et representen! quod Samarite simili modo ab hostibus Assyriis sooliondi sint, ac nudi

vel seminudi ducendi sint in captivitatem : eadem di causa Isaías incessit nudus ct discalceatus per Jerusalem, uti dixi Isaiæ cap. xx; tum denique ut indicem plagam Samariæ fore maximam, quæ usque ad portas Jerusalem perveniat, uti mox dicam. Quocirca Septuaginta et Chaldæus hæc vertentes per tertiam personam, ipsi Samariæ attribuunt, quia ejus personam induit hic Propheta. Sic enim habent Septuaginta : *Propter hoc planget* (Samaria) *et lamentabitur, ibit discalceata ct nuda : faciet planctum quasi draconum, ct luctum quasi filiarum Sirenum.* Ita S. Hieronymus, Remigius, Albertus, Lyranus, Arius, Vatablus et alii. /\ddunt aliqui, *spoliatus,* scilicet lamínente quam veste, *q. d.* Tanta erit clades Samariæ, tantumque eam apprehendo et pondero, ut videar emotæ mentis, et mente captus; ideoque veste me spolio, et quasi insanus huc illueque discurro plorans et ejulans. Denique S. Hieronymus putat hæc dici ex persona Dei, quasi ejus vicem hic subeat Propheta, ostendatque quam Deus doleat dc populi sui clade, quamque invitus eam immittat vel permittat : quod sane miram Dei clementiam ct charitatem anlhropopathûs significat et commendat. Verum verius et magis genuinum est hæc cx ipsius Michææ persona dici, uti paulo ante explicui.

Nvdis, — puta discissis vestibus, uti fiebat in luctu, lacer, posita veste extima ct honorata. Sic pannosum et lacerum vocamus *nudum* per auxesin, quia est seminudus.

Drac ¡b» Z i-Uid

Pacum plaxctim velut dracoxüm. — Tradunt physici, ait S. Hieronymus, dracones certare ct duellare cum elephantis, et, si ab iis vincantur, (erribili sono personare. Draco enim, cum sit calidissimus, sitit elephantis sanguinem, qui frigidissimus est, solctque astu torrente, cum tantæ sit magnitudinis, totum ejus sanguinem ebibere, si eum vincat : unde iit elephantes ab eis ebibi, siccalosque concidere, qui ruentes dracones sanguine jam ebrios et turgidos, mole sua opprimunt, coguntquc hostes suos sccum emori, turnquo dracones magnas ct lamentabiles voces emittunt. Ila Solinus cap. xxxvm *Polyhist.,* et Plinius lib. VIH, cap. xi (1). Et hoc est quod ait hic Propheta : Ululatum quasi draconum. » Ha S. Hieronymus, Remigias et Huperlus. Addit Raparlos hac phrasi significari planctum inutilem, quem scilicet etsi Samarite audiant, nemo tamen misericordia tangatur; sicut nullus condolet draconi plangenti. Ex adverso Palacius, citans Albertum, Solinum cl Plinium, scribit voces has draconum tantas csse,tamquc vicinos consternare, ut qui illas audiunt, emoriantur. Verum hoc fabulosum videtur.

Et luctum quasi struthionem.— Hebraice, *quasi filiarum struthionis;* struthiones enim feminæ magis quam mares clamosæ, magis quoque lugubrem edunt vocem, praesertim cum pullos alunt et perdunt. Tigurina, *ut juvenes struthiones.* Pulli enim struthionum quasi a parente derelicti, imo contempli, ut ait Job cap. xxxix, 14, et Jeremías, *Thren.* IV, 3, miserabiliter ejulant, uti faciunt ct pulli corvorum a parentibus nido ejecti, de quibus *Psalm.* cxLvi, 9 : « Qui dat jumentis escam ipsorum, et pullis corvorum invocantibus eum.» Rursum scribit Ælianus lib. XXIV, cap. vu, xix et XX, struthionem feminam valde amantem esse pullorum, ac habere carnes præ mare gustui suaviores; quocirca venatores, ut eam capiant, solere circa nidum ferrea hastilia defigere, quibus in nidum transilire volens, mater sesc induit, occiditur ct capitur; tumque flebiliter stridet ct luget : unde struthio hebraico vocatur ÎDJP *iaana* a luctu , a radice HJJf *ana,* id est afflictus est, oppressus est, indoluit, ingemuit.

Dices : Si struthio est adeo filiorum amans, quomodo ergo hic, et *Thren.* iv, 3, vocatur « in eos crudelis?» Respondent aliqui patrem esse crudelem, matrem vero benignam in filios. Melius alii respondent matrem vocari *crudelem : primo,* quod ova quai posuit, incubando non fovet, tum quia, ut ait Plinius lib. X, cap. 1 iv , in pectore ct ventre calva est ct implumis : sine plumis autem nequit fovere, calefacere et vivificare ova; ergo ea soli et arenæ calefacienda relinquit : unde Dei providentia in calidissimis tantum regionibus, Syria scilicet et Arabia, struthiones inveniuntur; tum ne mole corporis ova frangat : est enim magnitudine cameli, atque altitudine, collo ctcruribus camelum refert ; unde struthio *camelus* vocatur, inquit Diodorus Siculus lib. III. *Secundo,* quia pullos non pascit, eo quod natura aliter providerit : id enim expresse ail Job cap. xxxix , 1 f, cl *Thren.* cap. iv, 3; alia tamen amoris ma-

ti) Ludolfus in *Comment. Hist. Æthiop.* pag. 159, draconibus hoc loco mallet crocodilos intelligi, quos plorare et plangere veteres crediderint, unde proverbium de *lawjmit crocodili.* Verum omnino non est hic cogitandum do draconibus, ii enim dicuntur O'3*371 *taninim,* a singulari psfl *tanin, Jesaj.* xxvn, 1; pro quo Ezecbiel, cap. ini, 3, etxxxu, 3, adhibuit singulare O'3)1 *tanim.* Contra nostrum o*3D *tanim* est pluralis nominis pi *tan,* quod *canem ferum ,* Persis *Schagal,* Arabibus *ibn m* i i (unde hebræum «'/», Jc xm, ii ; *Jerem.* l , 39) dictum significari, argumentis solidis evicit, post Ed. Pocockiutn in Commentario ad hunc locum, Schuurrcrus in *Dissert,* pag. 3Ì3 cl seqq. *Canem ferum* seu *Schagalrm* expresserunt nostro loco Chaldæus ct Syrus. Huic vero bcsliæ aptissime comparatur qui acerbum, ûetum tollit. *Ululat* enim, teste Dainiro, Arabe apud Bochartum *(Hicroz.* part. I, lib. III, cap. xit, tom. II), noctu, idque potissimum, cum tristis est, aut manet solus. Ejus porro ululatus infantis vagitui similis est. Et Olearius in *Hiner. Moscov. ct Pcrs.* pag. Î1G, ubi dc provincia Schirvan : « Ibi vulpium genus est, inquit, quos *Schacal* vocant, ejusdem cum Europsis magnitudinis, quibus lana est pro pilo, venter albus, aures nigra', cauda minor, quam nostratium. Has per noctem audiebamus circa pagos oberrantes, assiduo clamore, coquo protracto, cl quasi lugubri nobis obtundentes. (Rosenmuller.)

temi signa pullis exhibet. Ita. ex /El inno, Plinio , Oppiano, Olympiocloro el aliis, Pineda in Job cap. xxxix. Denique Franciscos Valesius lib. *Sacra Philos.* caí», 1 v , asserit illa qua* /Elianus ct alii gentiles scribunt de struthionum amore erga pullos, esse fabulosa et falsa, quia repugnant S. Scripturae locis jam citatis, quibus iu cos dicuntur esse crudeles.

Perperam II. David vertit : *Faciam lucium guarì filiarum ululorum.* Hebr.eum enim njJP *iaana,* nusquam ululas, sed struthiones significat. Septuaginta vertunt : *Faciam ludum guarì filiarum Sirenum.* Alludunt ad fabulam Sirenum, aitTheodorc*us- Fingunt enim poche Sirenes partira virgines fuisse, partira volucres Acheloi fluminis et Calliopes Muste filias. Harum una voce, altera tibiis, alia lyra canebat ; et primo juxta Peiorum, postea in Caphareis insulis habitaverunt, qua: illectos suo cantu in naufragia deducebant. Secundum veritatem meretrices fuerunt, qu.r transeuntes illiciebant ad sui amorem, et amore captos spoliabant : unde ficte sunt illis inferre naufragium, quia eos deducebant ad egestatem, ut bonorum, et sanitatis, sæpe etiam vite, naufragium facerent : has Ulysses contemnendo, et aures obturando ne eorum cantu illiceretur, deduxit ad mortem. Ita Servius in illud *Ænad.* V :

Sirenum qniditg-niâaû

> Jamque adeo scopulos Sirenum advecta subibat,
> Difficiles quondam multorumque ossibus albos.

Undo Siren vel Sirena dicta est ala «j«v, quod comedere et retinere significat; vel a «upà, id est catena, eo quod Sirenes fuerint vinculum ct catena libidinis. Quocirca S. Hieronymus mystice per Sirenes carumque cantum accipit hæreticos comunque eloquia : « Dulcia cniin sunt, ait, haereticorum carmina, ct dulci voce populum decipientia; nec potest eorum cantica preterire, nisi qui obturaverit aurem suam, et quasi surdus evaserit, » uti fecit sapiens Ulysses.

Dices . Hic erat cantus Sirenum, non lucius. Respondeo : Sirenes, œque ac prælicæ, uti sciebant canere, ita sciebant ct lugere ac plangere : sicut ctiamnum meretrices norunt artem utramque, et amasios subinde magis plangendo, quam canendo detinent, ne se deserant, ct amores inchoatos abrumpant. Propheta ergo, cx allectu in cives suos , se quasi transformai in Sirenem ; ut cis nunc blandiendo, ct suavissime concinendo ; nunc miserabiliter lugendo et lamentando in animos eorum influat, cosque moveat ad pivnitenliam. Qui enim animas vult convertere, Siren sit oportet instar S. Pauli dicentis : « Filioli mei (pios iterum parturio, donec Christus formetur in vobis ; vellem autem esso apud vos modo , ct imitare vocem meam, quoniam confundor in vobis, » *Galat.* iv, 19. Aliter S. Cyrillus. ipse enim per Sirenes accipit passeres marinos, vel pliilomela-', quæ, raptis ovis vel pullis, lugubre mclos fundunt, cum alias suavissime canant instar Sirenum.

0. Qt IV DESPERATA EST PLAGA EJUS (Samariæpili- Vert.». *gain* vocal stragem illatam ab Assyriis, indeque nascentem famem cl pestilentiam), quia vexit USQtE AI» kIIAM, TETIGIT PORTAN POPULI MU VSQCT ai» Jerusalem. — Nam excisa Samaria anno G Ezcchiæ a Salmanasare rege Assyriorum, mox anno 14 Ezcchiæ, Sennacherib, qui successit Salrnanasari, ut proserpens ct ulterius progrediens, venit in Judmam, multasquc urbes cepit, ipsamque Jerusalem obsedit, sed ibidem ab angelo cæsus est, IV *Reg.* xvm el xix. Ha S. Hieronymus ct Theodorctus.

10 (I). IX Grrn SOLITE AXXTXT1ARE, LACRYMIS XE Vert. 10. ploretis , — ne scilicet Gcthæi aliique Philistini hostes vestri videant vestram cladem ct dolorem, indeque betentur cl exsultent. Sic David, occiso Saule, ait: a Nolite annuntiarem Gcth, neque annuntietis in compitis Ascalonis ; ne forte lætenlur filia: Philistiim, no exsultent filiæ incircumcisortnn, » H *Regum,* cap. i, 20. Septuaginta vertunt: *Qui in Gcth, nolite magnificare : qui in Baehim, nolite reedificare ex domo derisum.* Relinent eram Hebrea *Baehim,* quasi nomen proprium, quod reteri omnes interpretes transferunt *fletum* , ait S. Hieronymus. Pro *Baehim* perperam, ut videtur, Theodorctus cl alii legunt *Enuk>m,* quasi Gcthæi cx Enac gigante sint procreati : unde Goliath quem occidit David gigas fuit et Gethæus.

Ix DOMO PI LVLRIS PULVERE VOS COXSPERGITE. — Pro *pulveris* hebraico est mDP *aphra* , quod dupliciter potest accipi ; *primo,* ut appellativum significans pulverem ; *secundo,* ut proprium nomen urbis in tribu Benjamin, *Josué* xvm, 23, vel alterius in tribu Manasse, quæ latine dicitur *Ephra* (Hcbr.rum enim *Ephra* idem est quod *Aphra),* fuitque civitas Gedeonis, in qua ipse habitavit et sepultos est, ubi ct accepit signum victoria* contra Madian in vellere, *Judie,* vi, II. Utroque modo hic accipi potest. *Primo,* appellative, *q. d.* 0 Samaria, cum urbibus libi subjectis, tu jam non tam Samaria, id est custodia, vocanda es,quam *Aphra,* id est pulvis ; quia brevi ab Assyriis in cinerem et pulverem redigeris : luge ergo, ct pulvere te consperge. Ecco in spiritu video te in pulverem redactam ; inter ruinas ergo pulveris pulvere te involve : vos ergo, o Samarite, nolite plangere vestram cladem apud Gethœos aliosquo Philistinos, qui vos irridebunt, sed domi privatila pulvere domorum vestrarum in pulverem redactarum vos aspergite; quia reipsa vel inviti earum pulvere, dum dejicientur, mox aspergemini. Ita

(I) Hic S. Hieronymus ad finem usque capitis impeditos invenit nexus, et tenebras usque adeo crassas ct obscuras, ut ad illas discutiendas adesso sibi postulat Spiri* tus Sancti lucem. Has diilicultates sine dubio uflendit S. Hieronymus in paronomasiis, quæ ab hoc versu usque ad fmcjn capitis cumulantur, quibusque Hebræi magno pere delectabantur.

I .t Septuaginta ct Chaldæo S. Hieronymus, Tlicodoretus, Rc inigius, Albertus, Lyranus, Emmanuel et alii ; unde Septuaginta vertunt : *Terra, aspergite derisum vestrum,* licet alii legant, *in derisum;* Syrus vertit, in *domibus collectionis residui* (id est in arcis, ubi residuum tritici cum paleis ct terre pulvero miscetur), *conspergite vos pulvere, q. d.* In areis arenis vos conspergite.

Secundo, Aphra, id est pulvis, hic ut nomen urbis Samaría! subject® proprium accipiunt Hebr.Ti, S. Hieronymus in textu Commentarii, Arias, Clarius, Vatablus, Mariana et Pagninus, qui vertunt: *Propter domos Aphra in pulvere voluta,* vcl *involve teipsam.* Hcbræum enim *palas* significat volutare, involvere. Ende et Biblia Latina Romana vi *Pulveris,* uti ct sequens, *Pulchra,* scribunt littera majuscula, quasi nomen proprium; ut sensus sit, *q. d.* Non est, o Samarit®, quod in Geth ad plangendum abeatis, ite potius ad vestram urbem *Aphra:* illa juxta nomen suum monebit vos luctus et pulveris, eumque vobis suggeret, ut illo vos conspergatis. In Aphra ergo aphra, id est pulverem vobis injicite; imo pulvere vos obruite, quia Aphra reque ac Samaria pulvere ab hostibus obruenda, imo in pulverem convertenda est. Simili paronomasia apposite quis diceret. 0 Lutetia, ob peccata tua et clades tibi imminentes, luto te asperge. 0 Lima in America, limo te conspurca. 0 Sin®, cinere vos opplete. 0 Africa, in arca arenam luam tibi affrica. Nota, pro *consperge,* in Ilebræo est duplex lectio. Alii enim legunt »©hann *hitpallasi,* id est conspergere, vel consperge te. Alii legunt 'DsbDDn *hitp d'asti,* id est conspersi me, involvi me pulvere , ut Propheta sustineat hic typum Christi, qui in domo pulveris, id est utero Virginis, pulveri nostro se involvit, ait Mariana. Unde

Allegorico, Christus in domo pulveris, puta in terra, in utero Virginis, pulvere mortalitatis nostre se conspersit; imo pulverem hunc induit, rpiasi pœnitentiam pro peccatis nostris acturus. Nam domus pulveris est terra, in qua ob peccatum Adæ ad mortem damnati degimus : item corpus hoc mortale, eadem de causa brevi in pulverem redigendum. Ad hæc Ecclesia, que quasi domus pœnitcnli® in die Cinerum pulvere nos aspergit, ut nos nostre sortis ct mortis memore- reddat, et a carnalibus deliciis avocatos ad co lcstia transferat. Tunc ergo recte dicat concionalor fidelibus: In die et in domo cineris ct pulveris, cinere et pulvere vos aspergite. Hinc

Tropologice, o Adam adama, id est, o homo humo, in aphra, id est in terra, ob peccata te asperge ; nam terra et humus es, et in terram rc- v. rteris. Puh is et umbra sumus. Memento, homo, quia pulvis es, et in pulverem reverteris. Quia ergo m terra et pulvere degis, ubi, ut ail S. Leo -erm. 4 *De Qualraj ,* « nccesse est de mundano pulvere 1barn, religiosa corda sordescere, » Hinc m Quadi ¡2. ma, imo singulis hebdomadibus, imo quotidie vespere dum vadis cubitum in incertum, nesciens an sequens mane sis visurus, sed ipsa nocte suffocandus et moriturus, uti multis contigit, et cliamnum contingit, conscientiam examinans, quasi coram judice illa node compariturus, pulvere te consperge. Imitare Davidem dicentem : « Lavabo per singulas noctes lectum meum : lacrymis meis stratum meum rigabo, » *Psalm,* vi, 7. Et : « Quia cinerem tanquain panem manducaban, et potum meum cum lletu miscebam, a facie ir® et indignationis ture, quia elevans allisisti me,» *Psalm,* ei, IO. Imitare amicos Job, qui videntes ejus afflictionem, « exclamantes ploraverunt, scissisque vestibus sparserunt pulverem super caput suum in coelum. Et sederunt cum eo in terra septem diebus ct septem noctibus, » *Job* n, 12. Imitare Jeremiam dicentem , *Thren.* ni, 10 : « Fregit ad numerum dentes meos, cibavit me cinere; » et vers. Î9: « Ponet in pulvere os suum, si forte sit spes; » et cap. ii, 10: «Sederunt in (erra, conticuerunt senes fili® Sion : consperserunt cinere capita sua, accincti sunt ciliciis, abjecerunt in terram capita sua virgines Jerusalem. »

11. Et transite vobis (hebraico, *transi vobis,* id est tibi, tuisque civibus, id est vobis. Est enallage numeri : et tò *vobis* vcl cieganlite, vel emphasis causa ad majus pathos additur) habitatio Pllciira .— Hebraice, *habitatrix Sappir.* Tò *Sappir,* aeque ut Aphra, accipi potest dupliciter : *primo,* quasi appellativum, significans pulchra, ut sit epitheton Somari®, ll.ee enim in amamo monte sila, exterius pulcherrimos hortos ct campos, interius pulcherrima palatia, domos, turres, plateas et muros suos, uti caudam suam ocellatam circumspicit pavo, circumspiciebat, *q. d.* Vos, o Samarit®, transite (id est brevi transibitis) captivi in terram hostilem; vos, inquam, o habitatrix Sappir, id est pulchre ; hoc est, vos, o incoi® pulchr® et elegantis Samari e. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Remigius, Rupcrlus ct alii. Unde (haldæus vertit : *Transite vobis qui habitatis in pulchritudine, discoopertis verendis nudi ct pudefacti;* Arabicus : Fac *libi habitationem pulchram;* Syrus, Fac *tibi, habitatrix, quod pulchrum est, quod sit pulchrum.* Vera. u. duplet, 1'"aU3b

Secundo, Sappir, ut nomen proprium urbis accipiunl Clarius, Pagninus, Mariana ct Vatablus; unde vertunt : *Transi,* id est abi cum tua metropoli in captivitatem, *qua: habitas in* Sappir, jam non *sappir,* id est pulchra, sed fœda cl nuda, ideoque *confusa ignominia, q. d.* Jactabas, o urbs Sappir, te pulchram ct sapphirinam, et ecce lota conspurcata es, et lutea. Sic cx adverso gloriabatur Augustus Cæsar, teste Suetonio, « quod invenisset Romam lateritiam, ct relinqueret marmoream. » Sic primariis Hali® urbibus singulis singula h t c dantur elogia : *Fiorenza bella, Venetia ricca, Neapoli gentile, Milano grande, Bologna grassa,* Ferrara civile, Genoa *alliera, Perugia san-* sreundum.

guigna, Mantoa gloriosa, Rimini buona, Luca industriosa, Roma santa. Florentia ergo est *Sappir,* id est bella et pulchra. Sic Carolus V de Belgio dicere solebat opes suas esse in Mandria, delicias in Brabantia, nobilitatem in llannonia, vires in Arthcsia. Et de Brabantiæ urbibus : Mcchlinia pulchra, Antuerpia dives, Lovanium sapiens, Bruxella nobilis; *Sappir* ergo idem significat quod Ninive, id est speciosa ct pulchra. Sic in Belgio ct alibi sunt urbes, quæ vocantur Bella. Dicas ergo, o Sappir, jam cum tuis sororibus, id est Samariæ civitatibus, vastata ab Assyriis, cum Noemi illa olim pulchra : « Ne vocetis me Nocini, id est pulchram ; sed vocate me Mara, id est amaram, quia amaritudine valde replevit me Omnipotens, » *Ruth* i, 20. Idem dicat Belgium, llungaria, Bohemia, etc. Idem dicat anima olim casta et templum Dei, nunc incesta ct prostibulum diaboli. Porro, sicut filia Sion dicitur ipsa arx ct urbs Sion, ob pulchritudinem; ita habitatrix Sappir, vocatur ipsa urbs Sappir, puta populus et respublica habitans in Sappir : de populo enim ob pulchritudinem loquitur Propheta quasi de femina.

Quærcs, quanam urbs est *Sappir?* nam hoc nomen alibi non invenitur. Respondeo, *Sappir* (ut palet ex radice et scriptura hebraica) idem esse quod Saphora, vel Saphorme, vcl Scphoris, vel Scphoron (hæc enim omnia sunt idem) quæ Hegcsippo et S. Hieronymo est Diocæsarca. De qua sic Adrichomius in *Rescript. Terra sanctæ :* «Urbs est opulenta et totius Galilææ maxima, in meditullio regionis tutissimo loco sila; arce, portis, mœnibus murisque firmissimis munita, ct habens circa se vicos plurimos. (Annon hæc erat Sappir pulchra?) Natalis, ut putatur, locus B. Joachim atque Ann®, Deipara Virginis parentum. Hanc Gabinius unam ex Judæorum curiis esse voluit : eamdem Varus cepit, ct venditis sub hasta incolis, incendio absumpsit : Herodes autem totius geniis caput et defensaculum fecit. Videtur quondam cathedralcm habuisse ecclesiam. Nam Tyrius in Catalogo Pontificum sutliaganeorum Antiochena! Ecclesiæ, inter Episcopatus Seleuci» Diocœsaream secundo nominat loco, n

Saínan «tnpiri.

NOX EST EGRESSA QUÆ HABITAT IX EXITU. — Hc-])raice, *(jaæ habitat in Saanan.* Rursum *Saanan* accipi potest vcl ut nomen proprium urbis, ut sit eadem cum *Sanan,* quæ fuit urbs tribus Judæ, *Josuc* cap. XV, 37; vel potius eadem cum Sennini, vel Saananim vel Sennanim, quæ fuit urbs in tribu Ncphlalim, subjecta Samariæ, ut palet *Josuc* XIX, 33; *Judie,* iv, 11. Ita Septuaginta, Chaldæus, Vatablus, Pagninus, Emmanuel, Mariana ct Clarius. Unde ct Biblia Piantina ™ *In exitu* scribunt majuscula ***I,*** quasi sit nomen proprium; vcl ut appellativum. *Saanan* enim hebraico significat exitum, a radice Xi'' *iatsa,* id est exivit; vcl a radice jyx* *tsaan,* id est translatus est : littera enim *ain* ct *alcph,* quia gutturales, subinde commutantur. Symmachus vertit, *abundantiam;* sic enim habet: *Non est egressa* (in captivitatem), *guæ habitat in abundantia,* quasi pxx *tsanan* per *tsade,* sit idem quod pXv *saanan* per *schin.* Unde Interpretes utcumque vertunt, *Saanan;* namtsadc ct *schin* sunt littera commutabiles. Unde pn> *Isachoc* idem est quod pTO *sachac,* id est risit. Septuaginta pro *Saanan* habent *Sennaar,* mendose ut videtur; nisi dicas *Sennaar,* id est *Babylonem,* ab eis vocari *Saanan,* quia opibus, luxu et pompis abundabat. Si accipias *Saanan* ut appellativum, Seen*, sensus erit : O Samaria, quæ habitas in *saanan, doBU* id est in rerum omnium copia ct abundantia, ideoque insolescis et protervis. Rursum in *saanan,* id est in exitu, id est in fine Terra sancte, *q. d.* Quæ es limes Chananææ, proxima hostibus, prirnaque Assyriis venientibus occurris, repete verbum *transite* quod præccssit, vcl, ut hebraico est, *transi, q. d.* Transi in captivitatem, tam tu, o habitatio Sappir, id est pulchra, quam tu, o habitatio Saanan, id est in exitu, quæ hactenus non est egressa, nec transiit in captivitatem : sed jam eo egredietur et transibit, vcl certe, ut S. Hieronymus : « Non est, inquit, egressa, quæ habitat in exitu vel in abundantia (puta Samaria) propria voluntate, sed vi ducta est in Assyrios.» Sensus est : Ne pules, o Samaria, te captam a Teglatphalasar, qui, IV Rtg. xv, 29, aliquos cx te cepit, quasi tunc omnem ponam tuis sceleribus debitam persolveris, nihilquo amplius tibi luendum restet. Si id putas, falleris : nam ille te tantum rasit superficie tenus, non vero te abduxit : necdum ergo egressa es, egredi debes, ct abducenda es in Assyrios tota, ita ut nemo ex te, vcl vix ullus in Samaria supersit. HaS. Hieronymus, Remigius et Lyranus. Aliter Rupertos et Arias : ipsi enim hæc accipiunt de Jerusalem, non do Samaria, 7. *d.* O Jerusalem, quæ habitas in *saanan,* id est in copia et luxu rerum omnium, ita secura ut eliam visa clade vicinæ Samariæ, ad eam vel levandam, vel plangendam, vcl consolandam non exieris, sed domi voluptatibus indulgens et immersa manseris, putans eas libi foro firmas et perpetuas, nec aliquem te ab iis posse abducere et avellere : tu, inquam, o Jerusalem, egredere pariter in Babylonem, ac disce tuam copiam non fuisse *saanan,* id est securam et firmam, sed te habitasse in *saanan,* id est in exitu, id est in via qua abduceris in Babylonem vicinam hosti, vicinam captivitati.

Si, *secundo, Samian* accipias ut nomen proprium, similis erit sensus illi quem jam dedi, 7. *d.* O Saanan, civitas felix, hactenus fuisti saanan, id est abundans opibus et luxu, sed non fuisti saanan, id est egressa; jam quasi *Saanan* egredieris cum tua matto et metropoli Samaria, ex patria in exsilium, cx libertate in servitutem, cx copia ad inopiam, ex vita ad mortem. Unde Clialdæus vertit : *Non exierunt salvi de habitatoribus Samian.* Pcrperam Syrus pro *Saanan* legit, *Tancos;* undo

vertí! : *Confusa non fuisti, habitatrix Tancos,* id est Ægypti, cujus olim metropolis erat Tanis, *Psalm.* ixxvn, 12. Porro Pagninus, Vatablus ct alii hæc referunt ad sequentia, verluntque hoc modo : Non *est egressa habitatrix Saanan ad planctum Bethactsel* urbis vicinae, sed jam egredietur ad captivitatem et ad planctum non alienum, sed suum. Melius Noster et Septuaginta, et Chaldrcus hæc dividunt, ct medio hypocolo dispungunt. Unde sequitur ;

Planctum domus viciXA (ita Romana : male ergo aliqui legunt, tïcïnœ) accipiet ex vobis, quæ (male ergo aliqui legunt, *qui)* stetit sibimet. — Pro *domus vicina* hebraico est *Bethaetsel,* quod æque ut præccdcnlia accipi potest dupliciter : *primo,* ut nomen proprium loci, qui videtur vicinus fuisse urbi *Saanan* jam dictæ, uti censent Theodorelus, Pagninus, Vatablus, Arias, Mariana ct alii. Sensus est, g. d. Urbs Bethaetsel, quæ est vicina urbi Saanan, cx ejus vastatione planctum accipiet, quia mox et ipsa vastabitur; ipsa, inquam, « quæ stetit sibimet, » vel in se ipsa, id est confidens sutn munitioni suisque viribus, diutius restitit hosti cam obsidenti; unde hostis eam capiens gravius eam affliget, ut damnatam longæ obsidionis sarciat ct compenset. Est synecdoche : cx parte enim intclligil totum, puta ex una urbe Bethaetsel totam provinciam Judææ. Undo

Secundo, Bethaetsel accipi potest ut appcllativum, significans idem quod « domus vicina, » et sic per eam intclligi potest Judæa, sive duæ tribus, praesertim Jerusalem, *q. d.* Judæa ct Jerusalem , quæ est domus vicina Samarite, uti cx Samaria ob vicinitatem accepit idololatriam cl culpam, ila et poenam ac excidium ab eadem accipiet. Jerusalem, inquam, quæ paulo ante « stetit sibi, » Hebraice imop *andato,* id est in subsistentia sua, g. *d.* Quæ in suo statu et robore, et, ut Chaldæus vertit, *elegantia* stetit integra et intacta ab Assyriis, constans et invicta, dum vcrum Deum colebat, ab eoque protegebatur, cum tu, o Samaria, declinans ad idola, excidisti a tuo slain, et abducta es ab Assyriis. Hoc est quod dixit vers. 9 . a Desperata esi plaga ejus, » Samarim, « quia venit usque ad Judam; » el rursum dicet vers. 12 : u Descendit malum a Domino in portam Jerusalem. » Ita S. Hieronymus cum suis sequacibus, Ribera et alii. Transit enim Propheta a clade Samarite ad cladem Jerusalem, quæ Samari r erat vicinaci allinis, acquasi soror. Aliter rccentiorcs, qui novam cudunt versionem ; et varii varie; uti fit, dum a Vulgata recedunt, ul lector in iis nihil certi cl solidi inveniat, sed animo semper vagetur cl fluctuet Porro planclus ct stragis hujus causam assignat Chaldaus, dum parapbrastice ita vertit: *Planctum vobis edite cum amaritudine, ob interfectos fortium vestrorum in domo profunda, propter domos desiderabiles vestras, quas violenter abstulistis, hanc ad illam adjungentes; ideo clcjudiaterrævestrætolletura vobis.* Vide *Isaiæv,* 8.

12. Quia infirmata est in bonum, — id est ad bonum, scilicet tum pietatis ct virtutis, tum indo consequentis prosperitatis ct praemii, g. *d.* Privata est bonis tam gratine, quam natura et facultatum. Ver», u.

Que habitat in amaritudinibus; — Septuaginta : *Quæ habitat in doloribus;* Hebraeus : *Quæ habitat in Maroth. Maroth* est nomen urbis in Judæa, testo S. Hieronymo. Forte illa quæ in tribu Juda ponitur, *Josué* xv, 58, et *Mareth* vocatur. Fuit el alia urbs *Hara* in tribu Manasse, apud quam Damasceni quondam castrametati sunt; de qua Tyrius, lib. XV *Belli sacri,* cap. vm, ct Adrichomius in *Manasse.* Rursum *Maroth* hebraico significat *amaritudines.* Unde Noster vertit : « In amaritudinibus, » majuscula ***I,*** ut significaret osse nomen proprium ; sed ita ut ejus vis ct energia consistat in appellativo, quod significat amaritudines. Perinde ac Leodii celebris est pons *Amaricour,* id est amari cordis, ita dictus quod in eo cæsi sint cives a Carolo Audace, cum ipse per illum in urbem irrumpens, eam ferro ilammaque vastavit. Hic ergo est Eburonum Maroth. Itaque sensus est, *q. d.* Tu, o Maroth urbs, ct tu, o Juda, Maroth urbis possessor et dominus, qui sub Ezechia rege pio, in bono pietatis æque ac prosperitatis, puta in pace et rerum omnium affluentia felix lœtusquo vivebas, inde sensim ad vitia et idola dilapsus, amisisti cum bono pietatis bonum prosperitatis; ct acquisivisli malum amaritudinis et adversitatis (hinc Theodorelus legit : *Quis cœpit afferre dolores ei, quæ habitare solita est in bonis?* Quocirca jure vocari poles *habitans in Maroth,* id est in amaritudinibus, hoc est in peccatis, quibus Deum et conscientiam amaricasti (unde Symmachus vertit : *Habitatio ad amaritudinem provocans),* atque in poenis cl suppliciis, quæ corpus animumque tuum affligunt et amaricant. Maroth duplex.

Ex dictis patet, *primo,* Prophetam per elegantiam alludere ad urbes Judææ dictas Maroth et Bethaetsel, æque ac pardo ante allusit ad Aphra, Sappir ct Sanaan urbes Samariæ ; hæ enim cum sua metropoli passæ et vastat® sunt, sed per illas intclligcre totam provinciam, per synecdochen. Simili enim modo Isaías, cap. xv, 2 ct seq., describens vastationem provinci® Moab, dicit vastatas esse Medaba, Luit, Elcalc, Scgor, Nemriin, Galliin, Dibon, etc., quæ sunt urbes Moab. Sic Jeremías, cap. xlvi, 1 f, prædicens vastationem Ægypti, dicit vastandam Memphim, Taphnim, Magdalum aliasque urbes Ægypti.

Palet, *secundo,* hæc nomina *Aphra, Sappir, Saanan, Bethaetsel, Maroth,* esse propria urbium, sed Prophetam urgere horum nominum significala ad elegantiam et energiam; rursum hæc nomina propria urbium adaptari toti provinci® in qua sunt, puta Samarire, vel Judææ, sive Jerusalem. Sensus ergo plenus totius hujus loci a versu ii usque ad vers. 13, hic est, g. d. Tu, o urbs, quæ vocor s Aphra, id est pulvis, juxta

nomen tuum pulvere to conspergere; tu, o urbs, quæ vocaris Sappir, id est pulchra, transi ad squaloicm captivitatis; tu, o urbs, quæ vocaris Saanan, id est abundans vel egrediens, egredere in captivitatem. Pari modo tu, o Samaria regio, quæ hascc et plurcs urbes complecteris, tu, inquam, es Aphra, id est pulvis; quia in pulverem mox ab Assyriis redigenda, in pulvere ergo te voluta : tu pariter, o Samaria, es Sappir, id est pulchra, sed deformandaelcaptivanda ab hoste; tu denique es Saanan, id est abundans cl egressura ad hostes. Hæc de Samaria sequentia spectant Judæam et Jerusalem. Tu ergo, o urbs, quæ vocaris *Bethaetsel,* id est domus vicina urbi Saanan, planctum cx ejus vastatione accipies; nam tua res agitur, paries cum proximus ardet. Tu quoque, o urbs, quæ vocaris *Maroth,* id est amaritudines, dira et amara patieris ab hoste; quia ipse te tuaque omnia enervabit cl infirmabit. Pari modo, o Judæa ct Jerusalem, quæ hasce urbes Bethaetsel et Maroth sub tuo dominio complecteris, tu es Bethaetsel, id est domus vicina Samariæ; unde ex ejus vastatione vastationem ct planctum accipies. Insuper tu es *Maroth,* quia amaras infirmitates ct strages experieris. Summa ergo omnium sit, 7. *d.* Tu, o Samaria, cum tuis urbibus, ac deinde tu, Judæa, cum tuis ab hoste vastabimini; clades enim Samariæ ad vicinam Judæam dimanabit. Patet cx sequentibus.

Trojolo- Tropologice, A*phra* est mors, quæ nos in pulvcrem resolvit ; *Saanan,* id est exitus, est judicium,
ea mor*; quod nos egredi fac.it, vel ad *Maroth,* id est amaSunao, ram gehennam, vel ad *Sappir,* id est pulchrum cœlum, vel ad *Bethaetsel,* Id est purgatorium. Iloo
Marotii, enim est domus vicina quoad locum gehennae,
goh*nn»i quoad statum el merita cœlo. Hæc sunt quinque
" Hir novissima cuique jugiter meditanda, quæ proindo Propheta hic cuique ob oculos ponit, cujus verba
rinn>; facile est singulis applicare.

S'ipir. Culuilh ntIA descendit malim a Domino in portam Jerusalem. — Nam, ut ait S. Hieronymus, Sennacherib Assyrius, vastata Samaria, venit etiam ad Jerusalem, misitque Rabsacen qui Hierosolymilis insultaret, lib. IV *Reg.* cap. xvm, vers. 17; Jsaïœ, cap. XXXVI, vers. 2.

Ve», ia. 13. Tumultus quadriga stuporis habitanti Lienis,— *q. d.* Quadrigæ Sennacherib suo numero, cursu, strepitu, ac armorum, rotarum, ungularum ct equorum collisione tumultuantes, primo invadent Lachis urbem Judææ, ejusque habitatatores, ac eis stuporem ob nimium timorem et terrorem incutient. Causa est, quod Lachis « fuerit principium; » Septuaginta, *princeps peccati filia} Sion;* id est, quod Lachis prima in Juda susceperit cultum Baalim, id est idololatriam Israelis, id est decem tribuum, cætcrasquo Judææ urbes eadem infecerit et corruperit. Hinc et prima peonas dabit, primaque capietur a Sennacherib. Id ita factum esse liquet IV *Reg.* xvm, ubi Sennacherib dicitur ex Lachis, quasi jam u se occupata, misisse Rabsacen m Jerusalem, ut ejus deditionem peteret

Aliter vertunt Chaldœus, Pagninus, Vatablus ct Arias, nimirum : *Junge* currum ad *equos* ideassimos (vel *ad dromades,* qui sunt cameli velocitimi, indeque græcc dicti sunt dromades, id est cursores), *habitatrix Lachis, q. d.* Fuga vobis consulite, fugite velocissime quadrigis vestris velocissimis, o habitatores Lachis ; quia instat vobis hostis Sennacherib. Lachis enim erat urbs fiorentissima, equorum atipie curruum copia et exercitatione nobilis, in quam ob vicinitatem cl commercium, atque exercitationis stadium, idololatriæ cultus primum ab Israclilis delatus, inde lolam Judæam corruperat. Est ironia et tacita irrisio, 7. *d.* Tua, o Lachis, maxima ct celeberrima equorum cl quadrigarum frequentia, tua illa admiranda cl stupenda exercitatio, et in arte equos quadrigasque agitandi dexteritas, nil libi proderii ad hoc ut Assyrio resistas; quare suadeo ut ea utaris ad fugam, sed nec hæc libi proderit : non enim effugies ; nam Assyrius tc licet velocissime fugientem,comprehendet Unde Chaldæus vertit: *Apiate quadrigas, projicite vos super veredos, qui haLitatis Lachis,*

In Ilebræo est pulchra paronomasia inter 331 *rcchcb,* id est quadriga, ct TOT *reches,* id est *dromedarius,* quod Noster vertit, stuporis ; ct *Lachis,* id est ambulans ad Æthiopem, g. d. Tu, o Lachis, juxta nomen tuum ambulas ad .Elhiopes, id est ad idola fuliginosa ct atra, atroscpie dæmones quos colis; ambulas, inquam, placido et lento gressu : idcirco jam non eris *Lachis,* sed *rachis* sive *reches,* id est dromas stupendo velox; ct re*cheb,* id est quadriga : quia instar quadrigæ ct dromadis velocissime conaberis fugere Assyrium; sed cogeris captiva celerrime currere in «Assyriam.

Sic tropologice, qui lenti perstant m peccatis, cogentur præcipitcs abire in supplicium et in gehennam, ait a Castro.

14. Propterra dabit emissarios (Chaldæus ct Vatablus vertunt, munera) super ileheditatem Getii (1). — Hoc loco significari videtur (licet id alibi non legamus) quod cives Lachis adventante Sennacherib, timentes ejus obsidionem ct excidium, coacti miserint emissarios, id est legatos, cum militum comitatu et muneribus, ad Geth urbem Philistinorum potentem, alias hostilem, qui ab ea peterent opem, sed frustra. Nam, ut sequitur, Maresa et Geth sunt a domus » *Aczib,* id est *mendacii,* « in deceptionem regibus Israel, » quia nimirum utraque mendaciter promittens opem, camque promissam non præstans,

(!) Causalis particula ¡2*7 *taken,* referenda est vd ad id quod proxime præcedit vers. 13, quod videlicet Ismeliticam idololatriam filia Zionil, ad exemplum nrbis Iachis, imitata est, vel ad remotius, vers. 5, ubi dicitur, cx urbe Hiersolymitana promanasse superstitiosum idolorum cultum in reliquam Judæam,

sed fallens, derepit, uti alias sæpe reges Israel, ila nunc Judæos e! civeS Lachis.

Nota . Pro *supei hareditatcm Gclb,* hebraico est super, vel *ad Maresa Geth.* Unde videtur quod *Marcsa* fuerit nomen proprium urbis subjuncte Geth et Gethæis. Ita R. David, Pagninus et Vatablus; nam de ea subdit : « Adhuc hæredem adducam tibi, quæ habitas in Maresa; «et quia *Muresa* hebraica significat hærcditatcm : hinc Noster vertit, *hareditatem,* ob allusionem quam mox explicabo. Urbs enim Marcsa pertinebat ad Geth, ejusque erat quasi hæreditas. Sensus ergo est, *q. d.* Lachis mittet legatos ad sibi vicinam Marcsa, quæ est hæreditas ct civitas Geth, ut al) ea opem petat contra Sennacherib.

Secundo ct melius, S. Hieronymus ctRibera, 7. *d.* Sennacherib cx Lachis mittet emissarios, id est milites volones et velites, in Marcsa, id est in hærcdilatcs, agros ct oppida Geth, ut ca depopulentur : co quod ipsi nunc, uti alias sæpe, instigarunt Israelitas, cl cives Lachis, ad resistendum Assyriis, promittendo cis opem, quam non praestiterunt : ideoque fuerunt, cl sunt domus mendacii. Unde sequitur :

Domus (hebraico 'na *batte,* id est *domus* in plurali : unde Plantiniana legunt *domos* in accusativo, ut sil appositio, 7. *d.* Super Marcsa ct Getii, super domos, inquam, mendacii : tales enim sunt Maresa et Geth) mendacii in deceptionem regibus Israel : — scilicet fuerunt urbs Maresa el Geth, uti jam exposui. Hebraice est, *domus* 3H3N *aczib leachzab,* id est domus mendacii ad mendacium, id est deceptionem regibus Israel.

Nota ; *Aczib* fuit nomen proprium urbis in tribu Juda, *Josué* xv, 41. tilde de ea hic agi putant Chaldæus, Valablus ct Pagninus. Sic enim vertit Chaldæus: *Domus Aczib tradentur populis propter peccata, quibus venerati sunt idola reyes Israel;* Pagninus : Domus *Aczib erunt \in mendacium regibus Israel.* Quod Vatablus sic exponit, *q. d.* Ædes urbis munilissîmœ, quæ erat in tribu Juda, nomme Aczib, quæ crai instar arcium, fallent reges Israel, el frustrabuntur spe sua, 7. *d.* Reges Israel, id c>l reges Juda, frustrabuntur spe sua cum descendent in Aczib, ut illic sini tuti contra hostes : quia civitas illa non poterit resistere host bus; sed Aczib vere crii Aczib. id est mendacium, ct mendax præsidium. Fuit ct alia urbs nomine Acliscph, vel Acziba, postea Ecdippa dicta, maritima et potens, non longe a Tyro, quam initio filii Aser expugnare non potuerunt, ut patet Judie, i, 31. Verum melius S. Hieronymus et alii consent Maresa et Geth hic vocari *domus Aczib,* id est mendacii, quia fidem datam Israelii s fefellerunt ; cum allusione tamen Aczib urbis, quæ vere hoc nomme exstabat in Juda, 7. d. Domus Aczib, id est mendacii, hoc est mendax et fallax, non jam erit urbs Judæ, qu e vocatur Aczib, sed erit Marcsa et G. 'h. S c Isaías Jcrutalcm vocat Sodomam, ob mores Sodomilicos, cap. r, 10 : «Audite, ait, verbum Domini, principes Sodomorum, » etc. Sic sæpe Ezechicl et Prophète Judæos vocant Choteos, Chúñameos, Amorrhæos, etc. De Maresa enim hic agi patet cx eo quod mox sequitur. Unde Syrus vertit : Domus *vanitatis facta: sunt in vanitatem regibus Israel ;* Arabicus : *Domus deceptionis* (erroris) *factœ sunt deceptio regibus Israel.*

15. Annue hæredem adducam tiri quæ baritas in Maresa. — Michæas hoc cap. plenus est allusionibus : in nominibus enim urbium propriis, eleganter, salse cl acute alludit ad eorum significala : qua de causa Noster non ipsa nomina propria hebraica, sed eorum significala ponit. Sensus ergo est, 7. d. Tu, o Maresa urbs, juxta nomen tuum fuisti hæreditas dives tua, æque ac Gelhæorum principimi tuorum. At nunc alium hæredem tibi adducam, qui tua occupet el luero* dilet, scilicet hostem Assyrium; ut jam sis Marcsa, id est hæreditas, non tua, nec Getheorum, sed Assyriorum; co quod tu Israelitas incitaveris, et vana spe lactaveris ad resistendum Assyriis. In Hebreo pulchra est paronomasia : *Adducam* b wiV *iores le Moresca,* id est adducam hæredem ad suam hærcditalcm. Porro Marcsa hæc non fuil Michææ patria, uti aliqui opinantur; nam Marcsa hæc fuit in Geth Philistinorum, M clueas autem fuit Judieus : nisi dicas hanc Maresa esse illam quæ tribui Judæ fuil assignata a Josué cap. xv. 4 i, sed quam Gelhæi per vim possederint, et Judæ eripuerint. Verum S. Hieronymus et alii dicunt patriam Michææ fuisse Moraslhi distinctam a Marcsa, uti dixi in Proœmio. Ludit Michæas in voce, æque ac in re *Maresa* id est hæreditas; sicut in eadem ludit Horatius, lib. II, *satyr.* 11 :

> Nos expulit ille :
> Illum aut nequities, aut vafri inscitia juris;
> Postremum expellet certe vivacior hæres.

I ude tropologice, *domus Aczib,* id est *mendacii,* Tropo|0. est mundus, ct omnis mundana hæreditas, præ- glee, scrlirn inique, vel per vim, aut frondem aequisita : hæc enim est Maresa Geth, id esi hæreditas ii torcularis, quo scilicet potentes premunt elop-estmenprimunl plebem el pauperes, sed postea sentient eam esse Aclizib, id est domum mendacii. Quibus merito intonat Psalles : « Filii hominum, usquequo gravi corde? ut quid diligitis vanitatem, cl quœritis mendacium? « Ita hæretici, pressi a catholicis,implorant opem Turearum, sed postea sentiunt cam esse Aclizib, id est mendacium ; quia post victoriam Turea cos sibi subigit, cisque jugumTurcicum imponit; uti üudæet Hungariæ avorum memoria accidisse scimus. Ita sagæ, magi, aliupie desperate fortume ¿temonem invocant, sed invocant Aczib, id est mendacium. Nam daemon ab cis animam el corpus extorquet, cosque in solidum mancipat. Ua mulli sectantur aulam, ut honores dopes assequantur, sed post mullos la-

bores spe sua frustrali, deplorant se servisse tot annis in vanum domui Aclizib. Filii hominum, ut quid toties hoc mendacium experti, non sapilis? « Ut quid » adhuc « diligitis vanitatem, el quærilis mendacium?» Spes omnes luas reponis in principe, in prelato, in amico; moritur ille, vel tibi offenditur ob rem levem, ecce spes tua effusa in terram : ecco spes tua est Aclizib, id est mendacium. Confidis in filiis, quod famili® tu® erunt bases et column®; sed mox hunc rapit bellum, illum pestis, tertium furca, quartum hospitale, quintus degener est et rebellis : ecce confisus es in domo Aclizib. Juvenis es in flore ætatis, superbis, robur tuum perenno putas, spondes tibi annos Nestoreos; sed inopinato feliris te invadit, debilitat, decolorat, ut fias imago mortis : ecco juventus tua, robur tuum est Aclizib, est mendacium. Abundas opibus, dicisque cum divito illo Evangelico : « Anima, habes multa bona posita in annos plurimos, requiesce, comedo, bibe, epulare, n Sed audi vocem Altitonantis : « Stulte, hac nocte animam luam repetunt a te; quæ autem parasti cujus erunt? » *Luc.* xn, 19. An non h® sunt opes, hæ domus Aclizib ? An non hæc est hæreditas mendacii? Vere Sapiens, *Eccli.* XXXIV, i : «Vanaspes, et mendacium viro insensato : ct somnia extollunt imprudentes. » Quid enim sunt omnes res cl spes mortalium, nisi somnia vigilantium? ut ait cx Platone Philo : « Quasi qui apprehendit umbram, et persequitur ventum; sic el qui attendit ad visa mendacia.» El Psaltes, *Psalm.* l x i, IO: «Vcrumtamen vani filii hominum, mendaces filii hominum in stateris:ut decipiant ipsi de vanitate in idipsum, » (piasi dicat : Ipsi sunt quasi filii vanitatis, cl per consequens sunt vanitas in idipsuni, id csl omnes simul. Unde llcbræus cl Chaidams habent : *Filii hominum in statera si ascendant, ipsi pariter leviores sunt statera;* S. Hieronymus vertit: *Vcrumtamen vanitas ¡ilii Adam, mendacium filii viri, in stateris dolosis fraudulenter agunt simul;* Theodotion : *Vapor sunt filii hominum, mendacium filii viri, ut momentum statera,* quod mox sursum, mox deorsum inclinatur el fertur, ait Theodorclus, 7. *d.* Ita ifhil stabile est in rebus humanis, sed omnia instabilia et pendula, perpetua agitatione moluquc librantur : promittunt quidem stabilitatem ct constantiam, sed mentiuntur : a Omnis » enim « homo mendax, » omnis pariter res cl spes humana est mendax.

Vere S. Augustinus, lib. De *Cognitione veræ vita,* cap. XXV, tom. IX : « Totus, inquit, hic mundus instar brevissimi puncti intra Deum collocatur; serenissima autem lux majestatis ejus extra undique versum in immensum d fi'undilur.» Idem, in *Tsalm.* XXXVI, cone. l : « Molendinum, inquit, puto dictum mundum istum, quia rota quadam temporum volvitur, et amatores suos conterit. » Sapienter vero æque ac pathetice auctor serm. *ad Fratres in cremo,* serm. 31 : « O munde proditor, ait, cuncta bona promittis, sed cuncta mala profers : promittis vitam, sed donas mortem; promittis gaudium, sed largiris mœrorcm; promittis quietem, sed ecce turbatio; promittis florem, sed cito vanescis; promittis slare, sed cito recedis. » Et paulo ante: « V®, qui libi credit; beatus (pii tibi resistit; sed beatior qui a le illaesus recedit. » Et inferius : « Dicant omnes, loquantur cuncti, surgat venerabilis pater Adam cum omnibus filiis suis, et uno ore loquantur, utrum in hac vita gaudium habuerintsine dolore, pacem sine discordia, quietem sine metu, sanitatem sine infirmitate, lumen sine tenebris, panem sine dolore, risum sine fletu. » Et mox : « 0 munde immunde, in te habitare, et non dolere, impossibile est. In tc sperare, ctnon timere, vanum est. In tc tua amare, cl non perielitari, vanum est. 0 irakés mei, nolite ergo cum diligere, -quoniam transit, ct concupiscentia ejus. Sed ccce mundus transit, ct nos turbat, et amatur; fallit, ct fidelis reputatur : occidit, et vetat vita desideratur. 0 munde immunde, mella tua ct dulcedo tua asperitatem habent, jucunditatem falsam, certum dolorem, incertam lætitîam, durum laborem, timidam quietem, rem plenam miseri®, ct spem bcalitudinis inanem. » Annon ergo mundus est domus Achzib, sedes mendacii? Annon ipse reipsa clamat *achùb,* id est mentior cimentar, decipio et decipiam ? 1'tquid ergo mendaci, ct talem se profitent! creditis et fiditis.

USQCB AI) OdOLLAM VEXIET GLORIA ISRAEL. — *Odolla* quæ ct *Adulta* ct *Adolla* dicitur, urbs fuit antiqua, magna cl regia, cujus regem occidit Josué, cap. xn, 13. Hanc postea ædificiis munivit Jonathas, atque in hac sabbatum egit Judas Machabæus, II *Machab.* xn. Est, ait S. Hieronymus in *Locis Hcbr.* usque hodie vicus parvus ad orientem Elculheropolcos. Juxta urbem est spelunca Odollam, in qua latuit David fugiens Saulem, ibiquo collegit quadringentos viros, quorum factus csl princeps, I *Rcg.* xxu, i, et H *ñeg* xxin, 13. Ha Adrichomius in *Descript. Twice sanetee.* Jam sensus a variis Ire varius datur. *Primo,* 7. *d* Assyrius vastabit capiclquo omnia, usque ad Odollam, qu® est urbs magnifica, el quasi gloria Israel. S e Judith victrici, ob occisum ab ea Holofernem, acclamavit ponl fex et populus : « Tu gloria Jerusalem, lu lælitia Israel, tu honorificenta populi nostri, » *Judith* xv, 10. *Secundo,* alii per *gloriam Israel* intelligunl Assyrium, qui Israelis opes et gloriam occupavit et hæreditavit : sicut enim eum paulo ante ironice vocavit hæredem Maresa, sic eumdeni nunc vocat gloriam braci. Unde Pagninus el Vatablus sic vertunt: *¡iteres gloria Israel* (pula Assyr us) *veniet usque ad Odollam. Tertio, S.* Il cronymus cum suis *gloriam* accipit per anliplirasin el sarcasmum, pro dedecore, 7. *d.* Dedecus Israelis, quod illi inferet Assyrius vastator, perveniet usque ad Odollam.

Quarto, hebræum HDD *cabod* non tantum gloriam significat, sed ct gravitatem. Unde verti potest : *Gravitas* , id est gravis afflictio, *Israelis perveniet usque ad Odollam.* Ita Lyranus et Arias. *Quinto,* planius proprie potest capi « gloria Israel, n 7. *d.* Assyrius sensim progrediendo capiet omnes pene urbes Israelis et Judæ, ita ut perveniat ad Odollam, quæ erat in finibus Juda ; et consequenter regnum, ditio ct gloria Israel quasi propulsa et fugata ab Assyrio, perveniet sistetque in Odollam urbe olim gloriosa: quare illa, ab eodem capta, quasi cxlinguclur, ct corruet gloria Israel, juxta illud Poctæ :

> Fuimos Troes, fuit Ilium, ct ingens
> Gloria Teucrorum.

Hinc cæso Israele ct capta arca, uxor Phinecs pontificis gravida, cx dolore enixa filium, vocavit cum *Ichabod,* id est, *ubi gloria?* dicens: « Translata est gloria de Israel, quia capta est arca Dei, » I *Ilcg.* iv, 20. Ita Propheta hic per vastitatem urbis magnitiem Odollam, qua? pene erat extrema in Juda, cæterarum omnium praecedentium ct interjacentium urbium vastitatem significat; ita ut in Odollam statura ct casura sit ditio ct gloria Israelis. Alludit ad etymon *Odollam,* vcl, ut hebraico est, *Hadulam. Hadulam* cnim hebraico significat, *ornamentum usque ad cos,* scilicet perveniet ; vel *transitus* aut *præda,* scilicet Assyriorum, *usque ad cos,* scilicet perveniet. Ita Pagninus in *Interpr. Nomin. Hebr.* Denique perperam pro *Odollam,* legit *olam,* id est sæculum; unde vertit : *Vsque in sæculum efferet gloriam Israelis;* ct Arabicus : *In sæculum exaltabitur gloria Israelis.*

Ven. 10. IG. Decalvare. — Non tu, o Jerusalem, ut vult Theodorelus; hanc enim capere nequivit Sennacherib de quo hic agitur, imo ipse ibidem cæsus est ab angelo; sed vel lu, o Odollam, et lu, o Maresa, ut censet Vatablus ; vel (u, o Israel, ut censet Arias; vel potius tu, o Samaria, quæ uti sceleris, ita et excidii Judie fuisti dux el choragus, uti hoc capite docui : *decalvare* cnim in llebræo est feminini generis; ergo femininum nomen Samarlo?, non masculinum Israelis respicit. Ita S. Hieronymus cl Rupcrlus. Unde Septuaginta aliter hæc dispungentes, clarc vertunt : *Gloria filix Israel decalvare ct detondere super filios delicatos tuos.* Hoc est quod dixit initio capitis v : u Quod scelus Jacob? nonne Samaria? » Sicut ergo cwpit hoc caput in Samaria, ita et in eadem claudit. Dicit ergo : Tu, 0 Samaria, ct consequenter tu, o Juoaiu-dta, decalvare ct tondere in signum extremi ui.0^ luclus- Hujus enim apud Judocos, cl etiam apud Gentiles signum erat calvitium el depilalio. Sic cnim Job afflictus caput totondit, cap. ¡,20. Idem palet *Jcrcrn.* cap. vu, 29, et cap. x l v ii, 5, ct *Ezech.* cap. XXVII, 31. Nam, ut ait Ovidius :

> Torpe pecus r. utilum, turpis sine granane campus.
> El sine fronde frutex, ct sine enne caput.

Decalvare ergo, o Samaria, in signum insignis mœroris, desolationis, excidii, et, ut Theodorelus ait, rejectionis, qua Deus rejiciet et reprobabit filios deliciarum tuarum, id est, filios qui libi sunt in deliciis, et, ut Septuaginta vertunt, *filios delicatos tuos,* eosque tradet hosti Assyrio vel occidendos vel captivandos. Ila S. Hieronymus, Remigius, Rupertos, Hugo, Lyranus, Clarius et Palacios. Unde *secundo,* consequenter innuit ipsos filios, puta Israelitas el Judíeos, ab Assyriis decalvandos et detondendos quasi mancipia. Hoc enim bello captis cl servis facere solent victores ct domini. Unde de Scipionibus dictum : « Sub quorum titulis Africa tonsa jacet. » Quocirca Chaldaeus vertit : *Evelle tibi capillos, ct projice super filios deliciarum tuarum : sicut aquila, cujus aloe delapsa sunt, sic adauge calvitium in capite tuo causa filiorum tuorum, q. d.* Fac libi magnum calvitium, sicut aquila, dum senescit, plane deglabratur, ut ostendas ingentem lucium ct moerorem.

Dilata calvitiim tulm sicut aquila (Syrus et Arabicus : *Multiplica calvitium tuum sicut aquila,* quia sicut aquila plumas, ita tu populum filiosque tuos amittes; unde sequilur) : quoniam captivi ducti sunt ex te. — *Tertio,* Theodorelus : Aquilæ, inquit, non tantum decor, sed el celeritas ac robur consistit in pennis; cum cnim ei defluunt pennæ, adeo infirma est et timida, ut sese abscondat, nec venari possit vel audeat, sed aliorum potius priedæ sit exposita. Sic ergo cl Samaria nuda armis ct militibus, quasi implumis aquila, quæ ncque robur habet, neque effugium, Assyriorum prædæ exponetur. *Quarto,* Sanchez censet hic alludi ad Gentilium, quos secuti sunt Israelite, morem, qui solebant in suorum funere cæsariciu tondere, eamque in defuncti sepulcrum inferre, itaque ei parentare. Sic Homerus, *Iliade* XXII!, ait ab Achille comam in Patrocli rogum conjectam. Et Catullus in *Argonautis :*

> In cinerem canos solvent a vertice crines.

Et Seneca in *Phœdra,* actu V, scena I :

> Pl.¡cemus umbras; capitis exuvias cape,
> Urcraque frontis accipe abscissam comam.

Idem diserte docet Dionysius Halicarnassœus in *Funere Virginité.* Sensus ergo est, 7. *d.* Omnes lui cives cl filii, o Samaria, evellentur aut a natali, aut a vitali solo; omnes morientur vcl civiliter, vcl naturaliter, hoc esi, omnes vcl interibunt, vcl capientur ab Assyriis. Illis ergo parenta, luosque crines in eorum rogum injice. Verum cum illi sint innumeri, cl tui capilli pauci, ut singulis hoc ritu parentes, oportet ut quidquid in toto corpore capillorum est, ad ipsas usque radices evellas; sicut quidquid est in aquila plumarum, cum ipsis etiam radicibus effluit, dum illarum profluvium et calvitium subit. Huc accedunt alii, qui censent hic notari ct puniri idololatriam crinium, *q. d.*

Tu, o Maresa, tuos tuorumquo filiorum cl filiarum capillos idolis obtulisti, idcirco decalvaberis, ut in quo peccasti, in eo el puniaris. Idololalras cnim capillos capitis et barbie rcscclos consecrasse suis diis docet Alexander ab Alexandro, lib. V *Genial,* cap. xviii, ct ibi Tiraqucllus. Et de Ægypliis testatur Diodorus Siculus lib. 11, cap. iv, a pro pueris morbo affectis vota concepisse, ut si Deus voto adesset, defectum capillum •dedicarent. » Et Virgilius, IV *Æncid. :*

Hunc ego Diti
Sacrum jussa fero, teque isto corpore solvo.
Sic ait, el dextra crinem secat.

Et Euripides in *Bacchidib. :* « Saccr capillus est, Deo ipsum nutrio. » Et Papinius lib. II : « Virgineas libare comas. » Idem testatur Tertullianus, lib. *De Anima,* ct Censorinus, lib. De *Die natali,* in Proœmio. Plutarchus in *Theseo* narrat cum ex more recepto, cum ex pueris excessisset, Delphos abiisse, ut com® primitias Apollini sacraret. Suetonius in *Nerone,* cap. xii, ait Neronem cx aurea pyxide barbam consecrasse Jovi Capitolino. Gentiles velili simiæ hoc, ut cl multa alia, acceperunt a Judæis, quorum Nazarei crinem suum vovebant, sacrabant el comburebant Deo, uti dixi *Numer.* vi.

Primus sensus uti planior, ita ct germanior est. Comparat Israelem aquilæ potius quam aliis avibus : quia cum homo solo capite decalvetur, aquila toto corpore depilatur, cum senescit : unde tunc juvenescit rursum, cum novæ ei plum.e pro veteribus succrescunt, do qua re multa dixi *isaiœ* x1, 31. Audi S. Grcgorium, hom. 18 *in Ezech.* in fine : «Contigit, ail, ei (Rom® a Longobardis, tempore S. Grcgorii, obsessa*) quod do Judæa novimus per Prophetam predictum : Dilatacalvilium tuum sicut aquila. Calvitium quippe homini in solo capite fieri solet, calvitium vero aquilæ in toto corpore : quia cum valde senuerit, plumæ ejus ac pennæ cx omnibus membris illius cadunt. Calvitium ergo suum sicut aquila dilatat, quia plumas perdidit quæ populum amisit. Alarum quoque penna; ceciderunt, cum quibus ad prædam volaro consueverat : (pria omnes potentes exstincti sunt, per quos aliena rapiebat. Hæc autem quæ de Romanie urbis contritione dicimus, in cunctis facta mundi civitatibus scimus. Alia enim loca clade desolata sunt, alia gladio consumpta, alia fame cruciata, alia terre hiatibus absorpta. Dcspiciamus ergo ex toto animo hoc præsens sæculum, vel exstinctum : finiamus mundi desideria saltem cum mundi fine. Imitemur bonorum facta, quæ possumus. » Quidam apud Clarium vertit : *Projice in altum abrasos capillos tuos, quantum subvolare solet aquila,* id est maxime ct acerbissime luge. Sed hebrea voxrnp *carach* significat decalvare, non projicere in altum.

Abi censent aquilam, uti ct hominem, solo capite decalvari : calvitium cnim proprie est capitis, depilatio vero corporis. Cum cnim aquila senescit, plumas tam in capite, quam in coqjore amittit; unde tunc in capite decalvatur, in corpore depilatur. Verum de calvitio capitis aquilæ, nihil præ aliis avibus singulare apud Plinium, Ælianum, Aristotelem, Aldrovandum ct alios legimus; sed depilationcm totius corporis aquilæ celebrant omnes. *Decalvare* ergo hic idem est quod depilare. Unde ait : « Dilata calvitium tuum, » ut scilicet a capite per totum corpus extendatur.

Tropologice, aquila pennas veteres dimittens, A<píii seque decalvans el depilans, et mox novas assu-|‘ mens, symbolum est pœnitenliæ et pœnitentium, qui calvitium pœnitenliæ, id est luctum, signaque luctus assumunt, ac veteres pravos mores deponunt, novamque virtutis vitam ineunt. Ita ex S. Hieronymo Aldrovandusin *Aquila,* pag. C9; imo Psalles, *Psalm,* cu, 5 : «Renovabitur ut aquilæ juvenius tua, nimirum «veterem hominem deponens, novum autem qui in Creatoris agnitionem renovatur, assumens, » ait ibidem S. Cliry- soslomus. Sicut enim aquila omnes pennas veteres deponit, totoque corporose déplumât, ut ubique novas assumat, totumque corpus renovet; ita peccator et pœn tens omnes mores pristinos deponere, novosque assumere debet, ut fiat alter novusque homo. Hoc verum, sed rarum pœnitentiæ est schema.

Symbolice Samaria, ct quivis peccator perpee- Et r* catum decalvatur, id est omni decore et gloria uloni- virtutum et gratiarum spoliatur. Ita S. Hieronymus. Unde perdit Odollam, id est ornamentum eorum; et Maresa, id est h.ereditatcm gratiæ Dei et regni cœleslis; et Samariam, id est custodiam angelorum; ct qui antea erat Israel, idlest dominans Deo, fit mancipium diaboli.

Anagogice Rupcrlus : Hac, ait, similitudine Ana^ogi- aquilæ deplumantis se, ut novas pennas assu- ^7«»» mat, continetur tacita promissio alterius sobolis u melioris; Samariæ quidem ad liltcram, fidelium riarj. vero et sanctorum mystice, præsertim per resurrectionem ct gloriam coelestem.

CAPUT SECUNDUM

SYNOPSIS CAPITIS

Recense/ *oppressiones pauperum, aliasquc injurias proximis illatas ab Israelite : ideoque cis captivitatem comminatur, non cx odio, sed cx amore ct compassione. Lnde, vers.* II : Ulinam, *ait,* non essem vir habens spiritum , ct mendacium potius loquerer! *Quocirca, vers.* 12, *tristibus teta subjungens, promittit Christum, qui cos c captivitate in unum Batteste ovile, quasi pastor colligat.*

(Ircq^c-Ure bnj id dais yam id «barn tribas, proti-tur.

Theodoritus putat Prophetam hic vaticinari duabus tantum tribubus: Rupertus vero, Vatablus et a Castro, deccm dun taxat. Verins est eum primo decem, deinde duabus tribubus hæc edicere, uti censet Arias. Probatur primo, quia caput hoc simile est priori, et ab eo continuo filo deducitur, conneclitur, et pendet. Ergo sicut ibi primo egit contra decem, deinde consequenter vel comitanler contra duas tribus ; ita agit et hic. Secundo, quia vers. 12, *ct cap.* in, I, *alloquitur tam Jacob, quam Israel. Ergo sicut cap* i, *li,pci* Jacob *intellexit decem tribus, per* Israel duas, *ita et hic. Tertio, quia, vers.* 12, *ait Christum congregaturum in suum ovile tam Jacob, quam Israel. Atqui Christus congregavit tam decem tribus, quam duas: ergo. Quarto, quia non tantum hic agi de decem tribubus, sed et de duabus, patet clare cap.* ni, 10, *ubi ait :* Qui œdificatis Sion in sanguinibus ct Jerusalem in iniquitate. *Et vers.* 12 : Propter hoc causa vestri, Sion quasi ager arabitur, ct Jerusalem quasi acervus lapidum erit (1).

Væ qui cogitatis inutile, el operamini malum in cubilibus vestris: in luce matutina faciunt illud, quoniam contra Deum est manus eorum. 2. Et concupierunt agros, et violenter tulerunt, el rapuerunt domos, et calumniabantur virum, el domum ejus : virum, et bæredilatem ejus. 3. Idcirco hæc dicit Dominus : Ecco ego cogito super familiam istam malum : unde non auferetis colla vestra, ct non ambulabitis superbi, quoniam tempus pessimum est. 4. In die illa sumetur super vos parabola, el cantabitur canticum cum suavitate, dicentium : Depopulatione vastati sumus; pars populi mei commutata est : quomodo recedet a me, cum revertatur, qui regiones nostras dividat? 5. Propter hoc non erit tibi mittens funiculum sortis in cœtu Domini. G. Ne loquamini loquentes : Non stillabit super istos, non comprehendet confusio. 7. Dicit domus Jacob : Numquid abbreviatus est spiritus Domini, aut tales sunt cogitationes ejus? Nonne verba mea bona sunt cum eo qui recte graditur? 8. Et c contrario populus meus in adversarium consurrexit : desuper tunica pallium sustulistis : et eos qui transibant simpliciter convertistis in bellum. 9. Mulieres populi mei ejecistis de domo deliciarum suarum : a parvulis carum tulistis laudem meam in perpetuum. 10. Surgite, et ite, (juia non habetis hic requiem : propter immunditiam ejus corrumpetur putredine pessima.

(1) Bocce capite continetur actio secunda contra utrumque regnum Hebraeorum, in quo sicut in præcedenti sibi invicem succedunt accusatio culpæ cl denuntiatio pœnæ. Postquam igitur in capite superiore vates universi populi regni utriusque redarguisset in Deum impietatem atque superstitiosum cultum, quo vanos Deos prosequerentur, jam in opulentiores potissimum cl proceres invehitur.

Phimo, culpam exprobrat aggravatam, *primo,* ex pravis consiliis ct machinationibus, 1 ; *secundo,* ex alienorum appetentia, rapina el populi oppressione, i.

Secvxno, denuntiat panam, *primo,* nulla ratione evitandam, 3; *secundo,* cum lugubri carmine, seu cum irrisione liostium, devastatione terne, ct transportatione captivorum inferendam, 4, 5.

Tkbtio, confirmat comminationem, per exceptionis israelitica? refutationem, *primo,* exceptiones IsraeliUrum jubentium verus Dei pruphelas silero, ut pseudoprophelæ tata predícenles libere vaticinari possent, quia *primo,* venu prophetic carilune sunt eventu, tanquam temere pronuntiata?, ƀ ; et quia, *secundo,* repugnant potentine cl bonitati divina?, 7. *Secundo,* refutat exceptionem secundam , per declarationem quod Deus sil bonus bonis, 7 ; tales autem negantur Israelita?, nipote qui tum adversantur Deo, expilant el opprimunt proximum, 8; tum perdunt viduas, et pervertunt juventutem, 9. *Tertio,* refutat exceptionem primam, per repetitionem praedictionis exsilium comminantis, 10 ; el per votum Prophetæ, abhorrentiam a munero contestanti^ sed rursus adversa praenuntiantis, 11.

Quaito, cum tata prædfoens Propheta Israelitis acceptus est. igitur et tata, sed certo eventura prædicit, sicque mitigat ponam, per promissionem, *primo,* reducendi et multiplicandi reliquias populi, li ; *secundo,* inducendi easdem in Ecclesiam et cœlum perChristum, in primo vel secundo adventu, 13.

11. Utinam non essem vir habens spiritum, et mendacium potius loquerer : stillabo tibi in vinum et in ebrietatem : et erit super quem stillatur populus iste. 12. Congregatione congregabo Jacob totum te : in unum conducam reliquias Israel, pariter ponam illum quasi gregem in ovili, quasi pecus in medio caularum, tumultuabuntur a multitudine hominum. 13. Ascendet enim pandens iterante cos : divident, et transibunt portam, et ingredientur per eam: et transibit rex eorum coram cis, et Dominus in capite corum.

Vers. i. Qüi cogitatis inctile ! — Hebraice ptt aven, id est *vanitatem* vel *iniquitatem.* Ita Pagninus et Vatablus. Chaldæos, *rapinam;* Syrus, *fraudem;* Arabicus , *ignorantiam,* insipientiam. Agit enim do injuriis proximo illatis. Sicut enim cap. i, descripsit peccata Israel in Deum, ita hic ejusdem scelera in proximum commissa recenset. Est liptotc sive imminutio, figura rhetorica, qua modesti® causa minus dicitur, ct majus intelligilur; ut cum ait Poeta: « Quem non virtutis egentem (id est quem virtute pollentem ct abundantem) abstulit atra dies, p Sic idola in Scriptura vocantur *vana,* quia in se vana falsaque sunt numina; at non vanam, sed veram aflerunt noxam: puta culpam ct poenam. Septuaginta pro nn *hoi,* id est væ, aliis punctis, el per melalhesin litter® *vau* cum *iod,* legerunt vn *haiu,* id est *facti sunt cogitantes labores,* id est peccata et scelera : peccatum enim parit laborem ct dolorem tam praesentem quam futurum.

Et operamini malum in cubilibus vestris (g. d. Noctu in lectis exeo gitatis ct machinamini scelera, puta fraudes et oppressiones pauperum, quæ summo mane avide ct festinanter expletis. Hoc est enim quod sequitur) : in luce matutina faciunt illud. — « Faciunt, » id est facitis. Est enallage person® : sed ait a faciunt, p quasi ob rei indignitatem avertens faciem ct sermonem ab eis : unde de cis quasi alienis ct hostibus, in tertia persona loquitur (I).

Quoniam contra Deum est manus eorum. —«Manus, p id est consilium, machinatio, operatio , ct exsecutio quæ fil manu. Nota : Hebræum Sn *cl* significat *fortitudinem,* et inde *Deum,* quia ipse est fortissimus. Undo ex Hebræo sic verti potest: *Quoniam ad fortitudinem manus eorum,* id est quia manus eorum sunt fortes, sive *quia viribus pollent,* ul vertit Tigurina, atque *quia facultas in manibus eorum ad opprimendum ,* ut vertit Pagninus. Sic cl Chaldæus, Clarius cl Arias, g.d. Machinantur injurias proximis, casque reipsa inferunt, quia sunt potentes, nec quis valet cis resistere. UndeS. Hieronymus: a Non consideratis, ait, quod adversus Dominum fortis est manus vestra? » *Tertio,* Septuaginta totum hunc locum sic transferunt : *Facti sunt cogitantes labores, et operantes mala in cubilibus suis , ct simul cum die* (mox ut dies illucescebat) *consummabant ea, quia non levaverunt ad Ilommum manus suas.*

Ubi nota quanta sit vis orationis, et quanta m rimala ex ejus omissione ct neglectu sequantur. Hi enim Israelite omnes fraudes et rapinas machmabantur ct perficiebant, co quod non leva- ontfcoii rent manus suas ad Dominum, ut vertunt Sep-***?*!!l tuagmta. Si enim cas levassent, partim recordatione Dei ct judiciorum ejus deterriti, a sceknim molitione destitissent ; partim Deus ab eis invocatus, gratia sua eos prævenisset, qua eos avocasse! a malo, et incitasse! ad bonum. Idem reipsa experimur in magnis peccatoribus ; scilicet cos oblivisci orationis et Dei, uti de senibus illis Suzann® pudicili® insidiantibus dicitur *baniel.* xm, 9 : « Everterunt sensum suum, et declinaverunt oculos suos, ut non viderent cœlum, neque recordarentur judiciorum justorum. » El Psaltes, *Psal.* xm, cum vers. l dixisset dc impiis: «Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in studiis suis, etc. Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt : non est qui faciat bonum, etc. Contritio et infelicitas in viis eorum, p etc.; causam horum malorum ct scelerum subdit, vers. 5, dicens : « Dominum non invocaverunt. ® Ex adverso ipse Psaltes jugiter orat Deum, ut ab eo in suis cogitationibus ct operibus dirigatur, no in aliquod peccatum labatur. « Perfice, inquit, gressus meos, ut non moveantur vestigia mea, » *Psalm.* xvi, 5. « Vias luas, Domine, demonstra mihi : cl semitas tuas edoce me. Dirige me in veritate tua, ct doce me : quia tu cs Deus salvator meus, » *Psalm,* xxiv, 4. « Legem pone mihi, Domine, in via tua : et dirige me in semitam rectam propter inimicos meos, » *Psalm,* xxw, 11. Idipsum facit sæpe abbi, cl loto psalmo cxvrn, qui est de custodia legis Dei. El S. Paulus, li *Corinth,* xm, 7 : « Oramus, ail, Deum, ul mini mali faciatis. » Scribit Cassianus *Collât.* X, cap. ix, servos Dei in inilio cujusque operis solere imploraro opem Dei, ut illud recte, sine peccato, et cum viriate obeant, ac dicere : « Deus, in adjutorium meum intendo; Domine, ad adjuvandum me festina, » prout Ecclesia orat initio Horarum singularum ; qu e et ad Primam initio diei ita precatur : a Domine, Deus omnipotens, qui ad principium hujus diei nos pervenire fecisti, tua nos hodie salva virtute, ut in hac

(t) Graphico declarat, quantus sit istorum hominum ardor abis nocendi, ct corum damno seso ditandi. Poterat simpliciter dicere, cos interdiu exsequi, quæ noctu agitarant sccum, sed dicit *m luce mane,* ul innuat illos Ha fervere avaritia, atque lucri faciendi cupidine, ut ne momentum quidem cessent; simul ac illuxit, statini parati sunt ad parandas iraudes, quæ noctu cis in mentem venerant. (Rosenmuller.

dic ad nullum declinemus peccatum, sed semper ad tuam justitiam faciendam nostra procedant eloquia, dirigantur cogitationes et opera. » Experientia docuit confessores pro fide Christi captos a tyrannis, in ea fortes perstitisse, factosquo martyres, quotquot jugi orationi sc dediderunt; cecidisse vero eos qui orare, et Bei opem invocare neglexerunt. Idem vidimus el videmus in aliis tentationibus quibuslibet. Idem experimur in nobis ipsis. Hujus rei symbolo legitur in libris *Machab.* quod Judas Machabæus, qui tot tamquo nobiles victorias de Antiocho obtinuit, semper ante singula prælia ferventes ad Deum preces fuderit, excepto ultimo in quo confossus occubuit, quia tunc orasse non legitur. Quotidie ergo oremus cum S. Ambrosio et S. Augustino in hymno *Te Deum laudamus :* «Dignare, Domine, die isto sine peccato nos custodire. »

2. Rapuerunt domos, — concupierunt domos æque ac agros proximi, casque rapuerunt vi vel fraude, ut concupiscentiam suam explerent.

Et calumniabantur virum. — Per calumniam opprimebant, accusantes eum falso, nt ei bona, vel etiam vitam eriperent : hoc enim est hebræum *pvyasac.* Unde Tigurina vertit, *vim inferunt cuique;* Pagninus, *oppresserunt virum ;* Septuaginta, *diripuerunt virum.*

Vrrk 3. 3. Et non ambulabitis superbi. — Chaldæus ct Septuaginta, *erecti, q. d.* Deprimam erectam et superbam eorum cervicem, reddam eos humiles et dejectos, ut colla tumida submittant, cervices altas inclinent (I).

Quoniam tempus pessimum (id est maxime calamitosum) est, — id est erit, *q. d.* Inducam eis maximas clades, quæ cervices eorum superbas contundant et frangant. Sic dicitur *Matth.* vi, 34 : « Sufficit diei malitia, » id est afficitio et calamitas, « sua. » Sic ex adverso Hebræi vocant tonum, id quod prosperum est et jucundum, ut : « Ecco quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum! » *Psalm,* cxxxii, 1. Ad hunc Michæ® locum allusit Apostolus *Ephcs.* v, 16 , dicens : « Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. »

Veri .4. 4. In DIE ILLA SUMETUR SUPER VOS PARABOLA, — puta nænia, id est lamentum funebre el carmen lugubre, vulgo et passim cantandum. Sic parabola vel lamentum vocatur nænia excidii Babylonis, *Isaiæ* XIV, 4, et Tyri, *Ezech.* xxvn , 2 , et Ægypti, EzecA. xxxn, 2. Ratio est, quia uti parabola», ita et næniie adhiberi solent similitudines, gnomic, metaphora, similesque figure et schemata, quæ iu carmine adhibentur. Adh uc sunt res trite, qu » vulgo in omnium ore versantur ; hrp enim Hebræis vocantur parobolæ, vel proverbia.

(1) Sunt qui nnSüD *mitchrfara, familiam,* de toto papulo intelligent, ut 4"¡or. ni, I. Sed scriptorem apparet cerium geuus hominum nequam el perversum inlelligere, m quus peculiariter hoc capite invehitur, quorum scelera vers I et 2 indicintur. (Ik-senmuller.)

Et cantabitur canticum cum suavitate. — Hebræi : *Et lamentabitur lamentum lamenti,* id est lamentum summum, sive maxime lugubre, lia Pagninus, Vatablus ct alii. Dices : Cur ergo Noster et Septuaginta vertunt, *canticum aim suavitate ;* et Arias, *lamentum cum solamine?* Respondeo, quia quando Hebræi idem nomen iterant in genitivo, significant quid in eo genere eximium, pulcherrimum el summum, ut Rex regum, id est summus Rex; Canticum canticorum, id est canticum pulcherrimum. Sicilie lamentum lamenti est eximium et pulcherrimum lamentum : praesertim quia omnis cantus, etiamsi lugubris el lamentabilis, hoc ipso quo cantus, suavis est, auresque ct mentem delectat. quinimo non tantum melancholici, sed et viri pii compunctioni dediti, magis delectantur carmine et musica funebri, quam festiva et exsultante. Hac dc causa veteres in funere adhibebant lamentatores ct lamentatrices, canentes tibiis, ut tibiarum sono et voce, licet lugubri, lenirent dolorem parentum ct cognatorum, qui proinde ita voces suas frangebant et flectebant, ut modulatione sua lenirent moerorem. Ita ct hoc lamento insigni lenitur mœror Hierosolymæ vastate, eique licet mœrenli, suavitatem aliquam præfica ingerit, eamquo consolatione tali loco congrua demulcet.

Aliter Ribera : Hebræum, inquit, n'HD *nihia,* id est lamenti vel lamentationis, a radice nno *naha,* id est lamentatus est, deduci potest a radice rrin /iava, quod significat frangere, conterere, *q. d.* Frangetur, id est fracta, incisa et molli voce, hoc est cum suavitate, canetur hoc lamentum. Melius *nihia* deducas ab n>¡1 *haia,* id est fuit : ul *nihia* idem sit quod factum, completum, concinnum, elegans, ideoque demulcens, delectans et suave.

Aliter Reinigius, Albertus, Lyranus ct Hugo; censent enim hoc lamentum assumendum non ab ipsis Israelite, sed ab eorum hostibus Assyriis, qui imitantes et replicantes hoc Israelitarum lamentum, canent per irrisionem cum suavitate idipsum, quod Israelite canent cum luctu. Verum alii simplicius censent Prophetam hoc lamentum assignare non Assyriis, sed ipsis Israeliti^ vastatis, puta canendum ab eorum præiicis et lamentatoribus publicis, qui lamentis priceranl, ad publicum civium in tanta clade solamen. Hoc enim significant ipsa verba lamenti, quæ sunt primœ person® ; « Depopulatione vastati sumus. »

Depopulatione vastati sumus (hebraico, *vastando vastati sumus,* id est, ut Pagninus, *penitus vastati sumus) :* pars populi mei commutata est. — Sunt verba Synagogæ, pula Samariæ ct llierosolymæ, *q. d.* Pars populi Israelitici translata est a Salmanasare in Assyriam, æque ac pars populi Judaici translata est a Nabuchodonosore in Babylonem. *Secundo,* « pars, n id est sors et hærcditas populi mei, puta agri Samariæ, ab Israelitis translati sunt ad Cutlueos et AssyriÔs, æque ac

agri Judææ occupati sunt a Chaldæis, IV Iteg.xvii cl cap. XXV.

Quomodo recedet a me, cum revertatur qui regiones nostras dividat? — *q. d.* Persuadebant nobis pseudoprophetae et adulatores, nosque credebamus quod, cum Salmanasar populatus esset agros Samariæ paucis abductis, nosquo illi promitteremus tributum, amplius ad nos non rediret, forelquo nobis pax : sed ecco redit et obsidet Samariam, camquc capit, omnesque Israelitas abducit, ac in eorum locum ex Assyria in Samariam adducit Culbicos, qui agros eorum possideant, quasi incola: perpetui futuri, ut nulla nobis ad nostra redeundi supersit spes. Idem dicunt Judaei de Nabuchodonosore : sperabamus cum occiso Joakim, et capto Joacbin, indictoque nobis tributo, non rediturum : sed ecce redit, capit Jerusalem, excæcat Sedeciam, filios ejus obtruncat, cives omnes abducit, agros nostros alienis distribuit ; nihil ergo spei nobis superest. line accedit expositio S. Hieronymi, Remigii, llaymonis ct aliorum, qui hæc de Sennacherib exponunt, quasi dicat: Cum Sennacherib recederet ab obsidione Jerusalem, ut occurreret Tharacæ, regi Ætliiopum, nos Judæi sperabamus eum amplius non rediturum : sed eccc redit, Jerusalem obsidet, agrosque nostros suis dividit.

Paulo aliter vertit Pagninus : *Quomodo,* inquit, *removit a nobis quos sperabamus nobis restitui ? agros nostros hostis divisit sibi.* Et Vatablus : *Quomodo abstulit a me, cum restituturus videretur* (nobis) *agros nostros? divisit,* supple nostros agros aliis, *g. d.* Fallimur spe nostra, sperabamus agros nostros nobis restituendos, et ecce in eos hostes nostri possessores inducuntur.

Veri 5. ò. Propter noe non erit tiri. — Verba sunt Prophetae ad Samariam, vel potius Samariæ et Judææ ad seipsam. Sic enim lugentes ex palho seipsos subinde quasi alienos alloquuntur, *q. d.* Posthac terram luam, o Samaria el Judæa, inter tuos cives funiculo non divides, uli antea facere solebas, quia scilicet privaberis omni lua possessione, hoc est, posthac ego Samaria et Jud ea meis filiis terram non dividam, quia ea omnino privabor. Ilie finitur lamentum el menia.

Vert. «. 0. Ne loquamini loquentes, etc. — Hebraice : *Ne stilletis stillabunt,* quod Vatablus vertit: *Ne stilletis hisqui stillaresolent,* id est Prophetis, propterea *non stillabunt* posthac istis ; sicque exponit : Dicere soient Prophetis : Ne loquamini, hoc est nolite prophetare el vaticinari nobis, *q. d.* Vos veris Prophetis silentium imponitis, el proplerea privabimini Prophetis et prophetia. Verum melius Noster, Symmachus et alii veteres vertunt : *Ne stilletis stillantes,* vel stillando. Nam futurum Hebræi subinde usurpant pro participio, ut *Osee* cap. xii, **il**, hebraico est : S» *Galaad idolum, ergo frustra fuerunt in Galgal, bobus immolaverunt,* id est immolantes, ut vertit Noster et alii. Et cap. xiii, 2 : *Immolate homines, vitulus adorabunt,* id eslado-ran tes, ut vertunt Septuaginta, Noster et alii. Jam per *stillare* Septuaginta intellignnt *plorare* et *lacrymari :* oculorum enim stillæ sunt lacrymæ. Unde vertunt : *Ne lacrymemmi lacrymal.* Verum apud Hebræos, præsertim Prophetas, *stillare* idem est quod loqui, prophetare, concinnari, uti sæpe monui. Narn, ut ait S. Hieronymus, «eloquium al> eo quod fluat, et ad aures perveniat audientium in similitudinem pluviæ descendentis, stillationem vocat, præsertim quia grave est, minax ct onerosum : stillæ enim cum pondere, impetu, nimbo et grandine sæpe decidunt. S. Hieronymus, Remigius el abi censent hæc esse verba Prophetae ad populum, *q. d.* Nolite dicere, o Judæi, id quod soletis; Prophetae prædicuntet comminantur nobis mala, at nos eis non credimus : non enim stillabit, id est non ruet, super nos calamitas ista.

Verum, quia non ait : « Non stillabit » super nos , sed a super istos, » hinc alii probabilius censent esse verba alterius Prophetae vel viri sapientis ad Michæam similesque Prophetas, *q. d.* Nolite, o Michæa, o Amos, o Joel, etc., prophetare Israelilis, quia ipsi non credunt : unde vestrum eloquium non stillabit super istos, id est non instiUabit illis pia monita : non enim « comprehendet» illos confusio, dolor aut pomilentia, *q. d.* Sunt obstinati et incorrigibiles. Quocirca Chaldæus vertit . *Ne prophetetis prophetiam, neque doceatis populum istum ; nam non admittunt confusionem, q. d.* Frustra cos monetis ; nam perfricuerunt frontem, et in suis sceleribus sunt impudentes. Unde sequitur :

7. Dicit domus Jacob (pro *dicit* hebraico est ver*, f. niONH *heamur,* id est, *hoc est dictum domus Jacob : he* enim demonstrativum significat Aoe. Ita Noster. Nam dum Prophetae eis exitium minantur, obstrepunt dicuntque) : Numquid abbreviates est spiritus Domini? (q. *d.* Numquid arctatus et angustiatus (hoc enim significat hebræum typ *katsar*) est spiritus misericordis Dei, ut nos qui sumus populus ejus perdere velit? numquid) tales sunt cogitationes ejus, — quales enuntiant nobis Prophetae, tristes scilicet et exitiales, et non potius benigna? et pacifies ? juxta illud quod ipse ait per Jeremiam, cap. xxix, 11 ; « Cogito super vos, ait Dominus, cogitationes pacis, et non afflictionis. » Ita S. Hieronymus, Haymo, Remigius et alii.

Secundo, alii Ac in *heamur* accipiunt non ut demonstrativum , sed ut interrogativum vel admirativum. Unde vertunt : *O dicta domus Jacob!* ita Pagninus; vel : *Annon dictum est a domo Jacob ?* ita Tigurina, *q d* Itane, o Jacobite, id est Israelita?, dicitis Prophetis : Ne stilletis, id est prophetetis nobis mala, uti precessi! ? *Annon abbreviatile est spiritus Domini ? q.d.* Etiamsi illis Prophetis claudatis ora, et silentium imponatis, annon possum alios acriores eorum loco suscitare et submittere, qui duriora nuntient? *Annon hac sunt opera ejus?*

g. *d.* Nonne hœc oracula minacia non sunt Prophetarum, sed ipsius spiritus Domini, qui per os eorum loquitur? *q. d.* Contenditis et pugnatis, o Israeliti*, non contra Propbetas, sed contra Deum, novam gigantomachiam contra Deum instituitis : videte ergo ne ut gigantes a Deo fulmine adigamini in abyssum; durum enim est vobis contra stimulum calcitrare. Ita Vatablus. Verum prior sensus est genuinus ; nam to *dicit domus Jacob,* non ad præcedentia, sed ad sequentia spectat. Quæ ergo sequuntur : « Numquid abbreviatus est spiritus Domini? » sunt verba non Dei, sed populi Israel, cui respondei Deus dicens :

Nonne verba mea bona sunt cum eo qui recte graditur ? — Sunt verba ct responsio Dei. Nota « bona, » id est benigna, clementia, jucunda. Sic dicitur *Psal.* lxxvii, l : «Quam bonus Israel Deus, his qui recto sunt corde! v *bonus,* id est suavis et beneficus; et *Uichææ* vu , 4 . « Qui optimus, » (id est benignissimus et mansuetissimus), in cis est, quasi paliurus : et qui rectus (id est placens, gratus, jucundus, placidus), quasi spina de sepe. » Israelite Prophetis minantibus Dei vindiciam obstrepebant el objiciebant Dei clementiam el bonitatem erga populum suum. Hisce respondet hic Deus se bonum el clementem esse, sed bonis cl rectis; malum vero et rigidum malis ct impiis, quales erant Israelite, *q. d.* Vos a me cl Prophetis exposcitis verba bona, id est oracula fausta ct lita : sed respondeo hœc a me dari bonis, mihique obcdienlibus ; his enim ca ex promisso meo debentur. Vos autem pravi estis, mihique rebelles; ergo nonnisi oracula rebellibus digna, puta tristia ct minacia, a me exspectate. Unde subdit :

Ttrk 8. Et e contrario populus meus in adversarium consurrexit. — Pro *c contrario* hcbraice est SiCDX *ctmul,* quod *primo,* significat *heri, paulo ante.* Unde Septuaginta, Symmachus, Pagninus, Vatablus, Clarius el alii vertunt, *heri,* vel ante *unum diem,* id est paulo ante, jam recenter, *populus meus hostis in morem insurrexit,* tum contra me meamquelegem, tum conira proximum. Unde Pagninus vertit : *Quasi* mimicus *alter contra alterum stetit ,* scilicet cum tunica ct pallio spolians, ut sequitur, *q. d.* Qui heri erat populus meus, hodie mihi rebellis, contra me œque ac contra proximum suum consurgit. Ita Vatablus.

Secundo, etmul potest esse conflatum cx *et,* id est ex, et S'ìO *mal,* id est *cantra, q. d.* E contra, ex adverso, ut sit sensus, ‹7. d.Ego bonus sum bonis cl redis, mihique consentientibus; vos vero, Israelite, non estis tales : sed contra mc cl proximos vestros quasi hostes consurgitis. Quid mirum ergo si vos mali malum , id est maleficum, mc , non bonum cl beneficum experiamini l Ita S. Hieronymus, Remigius, Hugo et alii. Quocirca Septuaginta vertunt : *Et antea populus meus in inimicitia restitit contra pacem suam.* Pax enim omne bonum significat et complectitur.

In adversarium consurrexit. — S. Hieronymus: *Tyrannica adversum me anna corripuit.* Idololatre ergo el peccatores sunt tyranni ct rebelles qui contra Deum pugnant.

Desuper tunica pallium sustulistis. — *Primo,* Chaldæus aliter hffic accipit, scilicet ut significent non culpam, sed pomam Israelis. Sic enim totum hunc locum vertit . *Ob scelera hosti traditi sunt, c regione eorum populi stantes possident eos : pecuniam eorum pretiosam ab eis tollunt, transeuntes per terram eorum confidenter convertuntur in cos, vehit bello confractos. Secundo,* Arias, *q. d.* Heri populus meus mihi fidelis ct obediens, in hoslcssuos potens insurrexit, cosque protrivit : at nunc, cum a me ad idola ct scelera descivit, mea ope ct robore destitutus, factus est ignavissimus, timidissimus ct imbccillimus, adeo ut, si prospiciat vestem c regione, quam viator quispiam baculo (ut fit) suspensam ferat, ex vano hostium metu militaro id signum esse putans, trepide fugiat, etiam abjecto pallio, ut celerius fugam capessat. Verum planus est sensus quem reddidit Noster, *q. d.* Vos, o Israelite, adeo rapinis fuistis addicti, ut obvio viatori raperetis pallium, id est extimam vestem, cum intimam tunicam corpori ejus nimis astrictam rapere non possetis : itaque coegistis cum publice seminudum, ut rusticanum hominem indecore incedere. Idcirco spoliabunt el nudabunt vos Assyrii, tum quia vos spoliastis alios, tum quia opes vestræ non sunt vestræ, sed prette ct rapirne pauperum : a vobis ergo quasi injustis possessoribus, avolabunt ad Assyrios.

Tropologice, S. Hieronymus hæc referi ad cos qui simplices pervertunt, cosque Dei gratia ct virtutibus despoliant, pelliciendo cos in hurcsim, libidinem, furta, etc.

Et eos qui transibant simpliciter (innoxie ct consequenter fidentes, ct nihil mah timentes, ut habent Hebrea : hos, inquam), convertistis in bellum, — id est bello ct rapina appetistis, quasi hostes invasistis, pugnis contudistis, contumeliis vexastis, vestibus rebusque suis spoliastis, quasi prædoncs ct grassatores viarum publicarum.

Vers. 9. 9. Mulieres populi mei ejecistis de domo deliclarum suarum. — *Primo, q. d.* Occidistis, vel expulistis, vel in carcerem trusistis maritos populi mei, id est plcbeiorum el pauperum : nec hoc contenti, uxores eorum expulistis suis ædibus, in quibus cum maritis in amore, pace cl suavitate conjugali, quasi in domo deliciarum vivebant, ut ædes earum cl prædia occuparetis. Ila Lyranus, Arias cl Vatablus. Porro pauperes vocat *populum suum,* quia, ut ait Psaltes *Psalm,* x, 14 : « Tibi derelictus est pauper : orphano tu eris adjutor, n El Christus *Matth.* xxv, 40 : « Quamdiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis. » Sic Achal), occiso Naboth, invasit vineam Naboth, ex eaque uxorem ejusjam viduam exturbavit, III R xxi, 46.

Aliter S. Hieronymus, g. *d.* Vestris sceleribus causa fuistis, cur matrona honesta et divites domibus suis, in quibus delicate vivebant, extracta, ab Assyriis ducerentur in captivitatem. Aliter et Vatablus, g. *d.* Sollicitando uxores ad adulterium, vel de eo illas calumniando, aut suspectas faciendo, concitastis maritos, ut eas quasi adulteras domo expellerent, itaque a parvulis earum abstulistis laudem, id est decus et gloriam; quia fecistis ut filii earum essent viles cl abjecti, aut nothi et spurii : coegistis enim illas a maritis expulsas, alias domos et viros adire; hoc est, ut verbo dicam, coegistis illas adulterari. Nota : Pro *tulisti laudem meam in perpetuum,* S. Gregorius Nazianzenus, *orat.* 7, ex Septuaginta (qui pro mn *hadarai* legerunt HH Aure, id est montes) legit, *appropinquate montibus æternis,* sicque explicat : Jubet, inquit, ut pastores gregem ad montes et edita loca impellant, ut scilicet fidelibus ostendant viam ardua virtutis ct perfectionis. Unde Syrus vertit : *Et a parvulis accipietis gloriam in saeculum;* Arabicus, *induentur gloriam in æternum.*

A PARVULIS EARUM TULISTIS LAUDEM MEAM IN PERPETUUM. — Laudassent enim me parvuli, si a parentibus in conjugali amore honeste fuissent educati, eorumque hæredes effecti. At a vobis cl parentibus orbati, etbonisspoliati, gemunt, fremunt, vobis maledicunt, clamantque vindictam in cechini. Ita Albertus et Arias. *Secundo,* tulistis ab eis meam laudem, lum quia eos a matribus avulsos, honesta piaque educatione privastis, et in idololatria vestra educastis; tum quia eos ad paupertatem adegistis, ob quam ad omnia scelera, vestramque voluntatem el libidinem eos inflexistis. *Tertio,* « laudem, » id est gloriam; el Tigurina, *honorem, q. d.* Fecistis cos mihi ct sibi viles cl inglorios, separando eos a parentibus, el maires a patribus : bona enim matrimonii quibus Deus glorificatur, olim erant duo, scilicet proles el fides conjugalis; nunc in lege nova sunt tria, scilicet proles, fides cl sacramentum. Vos hæc omnia hac separatione evertistis : evertistis ergo omnem meam in matrimonio gloriam, praesertim quia spoliando filios bonis paternis, fecistis ne ipsi matrimonium inire, ct stirpem paternam propagare possent. Hæc enim fuisset mea, æque ac ipsorum laus et gloria; unde Choldæus vertit: *Ab ipsis filios tollentes, translata est gloria eorum, quam dixerunt in æternum permansuram.*

Vtn io. 10. Surgite, et ite *(q. d.* Ob has rapinas et scelera vestra, o Israelita, abite in captivitatem Assyriacam, et vos,oJud ei, in Babylonicam) : quia non iiaretis hic requiem *(q. d.* Vos inquieti et turbulenti terram hanc, id est terne incolas, vexatis; hinc pariter non habebitis in ea quietem, sed Assyrius vexabit vos el abducet) : propter immunditiam ejus (scilicet teme, qua vos eam polluistis) CORRUMPETUR PUTREDINE PESSIMA, — id CStsanguiuO ct tabo cadaverum vestrorum inficietur, ct vastitato extrema vastabitur, *q. d.* Quia vos terram hanc vestris sordibus et sceleril us fœdastis, hinc illa evomet vos, tradetque vos mactandos Assyriis, ut vestro sanguine imbuta, per justam vindictam quasi cluat sordes, quibus diam contaminastis, eique quasi vim intulistis. Terra enim hæc sancta non potest sustinere vos tam pollutos et inultos. Unde Pagninus vertit : *Surgite et ite, quia non est hæc civitas requies; et quia est immunda, corrumpet eam et corruptione valde fdfrti;* et Chaldæus : *Surgite et migrate, siquidem non est hæc terra domus requiei impiis, ut eam polluatis, perdite agitis, ut eam efficiatis immundam, contra cam consociamini.* Hcbræum enim bnn *chabal* significat et corrumpi, cl colligari, indeque consociari. Unde ct Tigurina pro *corruptione valde forti,* vertit, *ct funis nimium intentus* : bnn *chebel* enim est funis, quo res colligamus ct consociamus.

11. Ut INAM NON ESSEM VIR HABENS SPIRITUM, ET Veri H* MENDACIUM POTIUS LOQUERER ! — Ex llebræO VOTÌC verti potest. *Primo,* Tigurina : Si *vir essem spiritum* (ventura, vanitatem) *sequens, et mendacium concinnans, prophelaremque tibi de vino et sicera, Propheta essem pro hoc populo, q. d.* Si loqncrcr placentia ct voluptuaria de indulgendo genio, ventn et veneri, uti fecit Luthcrus ejusque assecla, essem Propheta gratus huic populo. Huc accedit Chaldæus : *Pro co quod aberrarunt post pseudoprophetas, qui eis spiritu mendaci prophetabant, quique illos vino et ebrietati assuefaciebant, erit pro-fedo sicut didicerunt post pseudoprophetas aberrare, sic exsultabit in terram mendaciorum populus istius generationis.* Respicit ad vers. 6, *q. d.* Populus iste deliciis assuetus, odit veros Prophetas qui severa edicunt : amat falsos, qui epicurea vaticinantur. Quia ergo amat mendaces ct mendacia, eat in Assyriam, quæ est terra mendaciorum, id est idolorum el falsorum prophetarum, ibique mendaciis suis, uti chamolcon vento, se pascat

Secundo, Pagninus : Si *fuerit quispiam qui ambulet per viam venti, et mendacium mentitus fuerit, dicendo : Stillabo tibi pro vino ct sechar, q. d.* Si quis surgat pseudopropheta, qui non populi, sed suum quærat lucrum, stillans, id est docens, ut vinum ct siceram pro mercede doctrina sua conquirat, hio nimirum a populo isto stolido acceptabitur et coletur ut Propheta.

Tertio et genuine, vertit Noster ; « Utinam non essem vir habens spiritum, v ctcdq.d. Utinam non haberem spiritum propheticum! utinam, quæ prophetizo de clade et exitio Israelis, non sint prophetia a Deo revelata; sed mendacia mihi a vano timoris et pusillanimitatis spiritu metuque suggesta! Sic vulgo dicimus : Utinam decipiar : utinam sim falsus vates! Sic ait Lucanus :

> Dii Licta sccuüdcut,
> Et Libris sit nulla tides; sed conditor artit
> Finxerit ista Tjgo.

Nota : Non optat Michæas formaliter mentiri; hoc enim optare, est peccatum; sed materialiter

tantum, hoc est, optat dunlaxat ul mendacium, id esi falsum, sil, seu ut reipsa non eveniat id quod prodicit; ac consequenter ut id quod pr®-dicit, non prodicat ex spiritu Dei, sed ex spiritu suo, puta humano vani timoris. Id dicit ex amore, quia optai suos cives perdurare, et non exscindi, nec perdi ab Assyriis; quod tamen ipse ex Deo eis comminabatur. Ita S. Hieronymus, Remigius, Haymo, Hugo et Lyranus. Nota : Pro vir *habens spiritum* hebraico est, vir *vadens spiritu,* id est qui agitur vertigine, qui non habet spiritum stabilem et certum, sed vagum, mobilem, incertum, inconstantem, ul modo verum videat, modo falsum, etiam circa unum idemque : quo iit ut quod asseruit, illico revocet et neget, g. d. Ulinam hac in re actus spiritu vago el erratico, vagarer, deciperer et errarem, inihique licerei revocare oraculum excidii Israelis, quod edidi! Posset verti : *Utinam essem vir vadens vento!* vel, ut Pagninus et Tigurina, *ambulans per viam venti,* id csl impulsus vento vanitatis vanique timoris, erroris et mendacii (sic iTandri de jactabundo et mendace dicunt : Ventosus est, spirat ventum), ut vano timore actus metuam, augurer et enuntiem excidium Israelis, quod reipsa non eveniet. Sic enim melancholici, pusillanimes et timidi omnia tristia de se et aliis suspicantur et ominantur. Tales enim tristes cogitationes, suspiciones el metus parit humor melancholicus, frigidus et ater; siculcx adverso complexio sanguinea, calida et spiritosa paril cogitationes et orninationes bonas, laetas, animosas, uti videre est in iis qui sanguinei cl joviales sunt

Stillibo tibi in vinum et in ebrietatem, — id est in vinum inebrians. Esi hcndvadis. Sensus est, *q. d.* Vellem non habere spiritum proplieti®, libi, o Israel, minacem et tristem : sed lamen co vel invitus corripior, cogorque verum stillare, id est enuntiare; scilicet imminentia tibi plurima mala, el clades acerbissimas, quæ instar vini (e inebriabunt et implebunt usque ad guttur. Alludit ad symposiarcham, sive profectum convivii, qui cuique conviv® suum admetiebatur el miscebat calicem, stillans in cum tantum vini et tantum aquif, quantum ejus ælati, complexioni ct stomacho congruere videbat, g. *d.* Ego Michæas tib ,o Israel, sum (juasi symposiarclia, aut potius symposiarch e, id csl Dei,minister et pincerna. Paro ergo tibi calicem ine et furoris, in cumque stillo vinum acrecí merum, puta strages et funera, ut eum tibi jussu Dei hauriendum ct ebibendum propinem. Ecco hæc omma unico verbo complectitur Propheta, quia concisus est, et plenus aflechbus. Pathos ergo animi, ejusque alternante* allectus, concise ct hiulce exprimit; uti solent i&ccrc vehementer dolentes, amantes, vel irascentes, qui nunc sperant, nunc desperant; nunc blandiuntur, nunc m.nantur; nunclugenl, nunc rident; nunc verba incidunt, nunc supprimunt; nunc ex hoc in ahud, sine ordine ct connexione saliunt.

Et erit super quem stillatur populus iste, — g. d. In hunc populum Israelis cadent h® Dei meæque stillæ ; puta h® minarum propheti®. Israel est cui vinum hoc furoris stillo et instillo ; ipse est qui calicem hunc stillarum, id est pœnarum, Dei exhauriet, coque inebriabitur, usqup ad stuporem et amentiam.

12. Congregatione congregaro Jacob totum te. **ver*, u.** — Vari® sunt hujus loci expositiones. *Primo,* Thcodorelus el Vatablus, ul hæc connectant praecedentibus, dicunt hic exponi calicem et vinum ire Dei, quod stillandum in Israelitas jam dixit : calicem enim hunc esse obsidionem et excidium Samari® et Hierosolym®, g. d. Efficiam ut, cogente hoste Assyrio et Chaldœo, quasi aves congregemini in urbes vestras munitas, quas illo obsessurus est : ibi pre multitudine, pavore et angustia tumultuabimini. Capient Assyrii Samariam , Chaldæi Jerusalem : fugiet primus rex Sedéelas, perrumpens murum horti regii, sequentur eum sui, sed Dominus imminebit capiti eorum, ut cos tradatChaldæis.Vide historiam lib. IV *Hey.* XXV. Imbellem ergo Israelem comparat ovibus, urbes obsessas caulis ovium, strepitum obsessorum strepitui ovium inclusarum; hostes opponuntur pastoribus, hostes includunt Israelem in urbibus obsessis. Veruni obstat quod Prophetae verba non tristia sint, sed lœta, promitlanlque Israelis c captivitate liberationem, congregationem cl instaurationem.

Secundo, melius alii hæc referunt ad Ezcchiam obsessum in Jerusalem a Sennacherib. Tunc enim omnes Judæi in urbem confugerunt, et congregali sunt quasi oves magna trepidatione et tumultu; sed angelus, percutions castra Sennacherib, ascendit ante cos iter pandens : nam mox apertis portis Judæi egressi sunt, et ante eos Ezechias, Deo duce, ut viderent stragem Assyriorum, corumque spolia diriperent, ac Deum gratiarum actione et laudibus celebrarent.

Tertio, optime hæc accipias de reditu Judæorum c Babylone. Paulo ante enim prodixit excidium et captivitatem corum, nunc de more tristibus læla subjungens, dicit se eos inde liberaturum, g. *d.* Post 70 annos, Judíeos quasi oves in unum collectas reducam in suum ovile, puta in Judæam, magno eorum concursu, et consequenter tumultu. Pastor earum, dux, et quasi rex Zorobabel pandet iter ante cos, ducetquc eos per portam Babylonis in Jerusalem : ac Dominus in capite omnium quasi ductor proibii. Verum quia tunc soli Judici, non Israelii®, nisi perpauci; rursum non omnes Judæi congregati sunt, ncc redierunt, sed mulli manserunt in Babylone, el alii per varias regiones dispersi vagabantur : insuper, quiaZorobabcl non fuilrex, hinc inchoata et imperfecta duntaxat fuit hæc Israelis liberatio ct congregatio.

Quarto, qüôclrca cogimur dicere hæc plane el plene referenda ad Christum. Licet enim al-

ludat ad Zorobabcl et Judæos illius ®vi, cosque obiter quasi perstringat, tamen mens et scopus Prophet® ulterius porrigitur, altius assurgit, ac fertur in Christum, per quem hæc prophetia perfecte adimpleta est : in Christum enim oracula sua terminare solent Prophet®. Sensus ergo est, *q. d.* Ne nimis vos dejiciam tot minis et cladibus, quas vobis intento, o Israelite, agite, sperate quandoque meliora. Nam Deus post vindictam promet suam misericordiam, vosque Babylone reducet ct congregabit per Zorobabcl ; ac multo magis vos, puta veros Israelitas non tantum carne, sed et fide ac spiritu, ut ait Apostolus Rom. ix, 8, congregabit per Christum qui, Evangelium prædicans, multos e vobis convertet, ac quasi oves in suam Ecclesiam congregali'! ; atque in fine mundi totum Israelcm, omnesque Judæos magno concursu, strepitu et tumultu convertet tuneque ex Judæis et gentibus omnibus fiet unum ovile, el unus pastor; puta una Ecclesia sub uno pastore Christo. Ha S. Hieronymus, Remigius, Rupertos, llaymo, Hugo, Lyranus, Clarius, Arias, Ribera et alii. Christus enim quasi dux ct rex ascendit, ante eos pandens iter, ct aperiens portas tum carceris, tum urbis; ex carcere enim nos educit, et inducit in urbem, puta Ecclesiam, per baptismum ct gratiam suam; ac ipse Deus in capite omnium précédons tam Christi, quam agminis hujus totius fuit choragus ct ductor.

Anagogice, Lyranus et veteres Hebrari apud Galalinutn, lib. Vili *De Arcan, fidei,* cap. xxin, h eo referunt ad regressum Christi c limbo. Christus enim resurgens sccum eduxit animas Patrum, quasi gregem selectum, quæ in limbo (piasi oves in caula detinebantur. Ipse ergo eis pandit iter, et aperuit januas mortis et inferni, cum casad vitam et natur® et glori®, in terram, et inde in coelum, gradiens ante eos quasi triumphator, traduxit. Idem faciet omnibus electis in die judicii, cum e valle Josaphat eos quasi antesignanus sccum ducet in corium, quasi in ovile Hei : ubi omnes magnis vocibus, instar turb® magni* gloriose et canoro perstrepentis et tumultuantis, Deum laudabunt in omnes æternitates, uti docet S. Joannes Apoc. vn, 9. Ita S. Hieronymus, Remigius et Haymo.

Ponam illum quasi gregem in ovili. — Hebraico *in* ITÏÏ3 *Msra,* qu® erat metropolis Idutnæ®, abundans ovibus : ita Pagninus et Vatablus. Porro *Botsra* hebraico, id est munita, idem est quod græcum p«pA, et latinum *Valentia.* Significat ergo Romam, inquit Arias, quæ primitus latine vocata est *Valentia,* a valore el robore, uti testatur Solinus, *rolyhist.* cap. ii, quasi prædical Michæas, Romanam Ecclesiam fore commune ovile ovium Christi, puta fidelium, ac in ea sedem fore summi Pastoris, scilicet Pontificis. Verum Septuaginta, Chaldæus et noster aliis punctis legunt ; nsf3 *baatsara,* id est *in tribulatione,* ut vertunt Septuaginta, ut sciant fideles so vocatos esso ad ovile Christi, quasi ad domum tribulationis et crucis. Melius Chaldæus et Noster vertunt, in ovili : hebræum enim mX *tsara* significat septum arctum ct angustum , in quo greges ovium densantur et coarctantur. Unde explicans subdit ; « Quasi pecus in medio caularum. » Nota, *caulas* vocat particulares Ecclesias, In quibus a *multitudine,* id est ob nimiam multitudinem et turbam fidelium, ait fore strepitum et tumultum. Hic enim in multitudine ex copia nasci solet.

13. Ascendet enim pandens iter ante eos (quia, ut v«s. tj. sequitur : a Transibit rex eorum coram cis, » scilicet (piasi antesignanus et ductor. Pro *pandens* hebraico est porcis, id est *fractor,* ita Pagninus, ct *perruptor,* ita Tigurina; qui scilicet portas serasque carceris perrumpat, perfringat ct aperiat, itaque incarccratis pandat iter ad egressum, qui suum hunc *paréis*, id est primum pcrfractorcm carceris sequentes, pariter eumdem) dividenl (hebraico ima porefsu, id est perrumpent ct perfringent, itaque) transibunt portam (carceris), et ingredientur per eam, — in Sion; puta in communem fidelium urbem ac libertatem. Unde hebraiee est *egredienfes per eam,* et ita legunt Biblia Regia Latina; alludit enim ad captivitatem et carcerem Babylonicum, *q. d.* Zorobabcl perfringet carcerem Babylonicum, vosque eum sequentes pariter eumdem perrumpetis, et ex eo lieti exibitis in Sion; multo verius anlitypus Zorobabcl, id est Christus, e captivitate et carcere diaboli, infidelitatis ct peccati vos liberans vi meritoque crucis su®, eumdem perfringet, vosque per gratiam ejus corroborati ct evocati eumdem perfringetis, el gratulabundi exibitis in Sion spiritualem , id est in Ecclesiam, qn® est civitas libera, sancla ct felix Dei viventis. Verissime autem ct plenissime Christus e terra primus ascendet in coelum, indequo mittet Spiritum Sanctum qui fideles suos in corium vocet, dirigat et deducat : qua vocatione et spe excitati inulti ad ipsum convertentur, ut pr®ccssit : hinc consequenter fideles Patriarch® in limbo, quasi in carcere conclusici detenti, a Christo visitati ct evocati, eo præeunte murum el portam limbi ct inferorum perrumpentes, in Jerusalem, ac deinde in corium evadent. Denique fideles ct sancti omnes in morte et resurrectione Christo duce perrumpentes corporis et mortalità!^ hujus carcerem, in die judicii cum Christo et post Christum in corium ascendent. Ipse enim quasi rex transibit et præibit ante eos, ct Dominus Deus erit in capite eorum (1), id csl erit omnium

(I) Nos, inquit Rosenmuller, cum Chaldæo, Jarcbio, aliisque veteribus Bebrteis insignem promissionem hisce duobus versibus agnoscimus, quibus Messi® adventus et temporis istius characteres luculenter describantur. Eidem evidentia' contra inorem obtemperans, addit .Maurer : Loquitur ergo Propheta de certa quadam persona et antonomnstice sic dicta, quæ mox vocabitur *rex illorum,* ut non sit dubium, vatem de Messia cogitasse, seu divino illo heroe, quo auspice aureum sjeculurn orbem lieatiirum sjierabant.

primus, dux ct princeps, omnesque adjuvabit, roborabit, ct elevabit, ut secuui ad astra in coelum empyrcum conscendant.

tyronll'? ioeainm otbtrac- uri i» r- df.'1

Moraliler, vox *porets,* id est effractor, significat v*atn in Ecclesiam et coelum esse clausam et multis seris ct obstaculis obstructam, caque asccn- (jcnti («ge perfringenda, juxta illud Christi ; « Regnum coelorum vim patitur, et violenti rapiunt illud, b *ilatth.* xr, 12. Et : « Non veni pacem mittere, sed gladium. Veni enim separaro hominem adversus patrem, et filiam adversus matrem suam, b etc. *Matth.* x, 34. Et : « Si quis non odit patrem suum, et matrem, et uxorem, ct filios, et fratres, ct sorores, adhuc autem et animam suam, non potest meus esse discipulus, » *Luca:* xiv, 26. Verum Christus primus effractor iter prreit, sternit seras, panditque viam, ac suis asseclis vires easdem effringendi, pervadendi et evadendi subministrai; ut nemo animo cadere, sed in certam spem libertatis et salutis assurgere debeat, modo Christum sequi velit. Hoc est quod gratulaos ct exsultans canit Habacuc cap. in, 19 : «Deus Dominus fortitudo mea : et ponet pedes meos quasi cervorum. Et super excelsa mea deducet me victor, in psalmis canentem. » El Isaías, cap. xux, 8 : « Dedi te in fœdus populi, etc., ut diceres h's qui vincti sunt : Exite; et his qui in tenebris : Revelamini. » Et Psaltes, *Psalm,* cxv, 16: «Dirupisti vinculamea: libi sacrificabo hostiam laudis.»

Volenti ergo e carcere peccati et diaboli, in libertatem filiorum Dei egredi, rumpendæ sunt sera carnis et mundi, frangendæ catenæ et funes malarum passionum et consuetudinum , quibus quasi vinculis peccatores colligantur ct constringuntur. Ligabat S. Paulum amor legis patriie el judaismijsed Christo illucescente, hoc ligamen quasi stramineum rupit el difflavit. Ligabat S. Magdalenam amor mundi, sed icta amore Christi, illum ut lini stupam discussit. Ligabat S. Augustinum amasia, sed Cliristo aspirante, quasi telam araneæ hanc catenam disrupit. Audi eum, lib. IX *Confess,* cap. i : «Quam suave, inquit, mihi subito factum est carere suavitatibus nugarum! el quas amittere metus fuerat, jam dimittere gaudium erat. Ejiciebas enim eas a me, vera tu et summa suavitas, ejiciebas, et intrabas pro eis omni voluptate dulcior, sed non carni et sanguini : omni luco clarior, sed omni secreto interior; omni honore sublimior, sed non sublimibus in se. Jam liber erat animus meus a curis mordacibusambicndi, etacquirendi, etvolutandi, atque scalpendi scabiem libidinum, et garriebam tibi claritati meæ, et divitiis meis, et saluti meae Domino Deo meo. »

Qui ergo a malis habitibus, al) amicis, a sociis, a carne ligari te sentis, esto *porets,* esto effractor, difficultates ne metuas ; Christus seras perfringet, viam complanabit, iter pandet : perinde ac angelus S. Petro in carcerem ab Herode compacto aperiens portas, ct seras diffringens, iter pandit ad exitum, ut Petro nil aliud faciendum fuerit, quam angelum sequi *Actor,* xn, 9; ita et tibi nil aliud faciendum, quam ut Christum invoces assidue, cumque ducem animose sequare. Si enim Deus pro nobis, quis contra nos? Tibi a Deo dici puta quod Cyro dicit, *Isaiæ* xlv, t : « Subjiciam ante faciem ejus gentes, ct dorsa regum vertam, et aperiam coram eo januas, et portæ non claudentur. Ego ante te ibo, et gloriosos terræ humiliabo : portas ærcas conteram, ct vectes ferreos confringam. Et dabo tibi thesauros absconditos, ct arcana secretorum. » Talis *porets,* id est perfractor, fuit S. Paulus, qui ubique obices Evangclii fortiter disjecit, ac gentium omnium antesignanus, cis iter ad Ecclesiam pandit. Unde ipse gloriatur, II *Cor.* x, 4 : «Arma, inquit, militile nostræ non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitionum, consilia destruentes, et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, ct in captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi. » Tales *poretsim* fuere omnes apostoli, omnes prisci monachi et anachoretae, quorum totum studium cratedomarc animi passiones, corpusque inediæ, frigori, œstui omnique labori et pœnitentiæ, assuefacere : unde ascete, id est exercitatores, sunt nuncupati. Tales fuere fundatores Ordinum, S. Antonius, S. Beuediclus, S. Bernardus, S. Dominicus, S. Franciscus, S. Dominicus Loricatus, cl ex nostris S. Ignatius et S. Franciscus Xaverius, qui mira spiritus vi orbem divino igne accenderunt, coque obstacula omnia straverunt, ni suis asseclis cietcrisque cunctis iter in cœlum panderent et prœirenL

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pcrqit prophetare contra Israelitas et dudaos, imo a vers. 10, *et deinceps duntaxat contra ludan ct* Jerusalem *prophetat. Ait enim, vers.* 10 : Qui rr dificatis Sion in sanguinibus, et Jerusalem in iniquitak-. *Et vers.* 12 : Sion quasi ager arabitur, et Jerusalem quasi acervus lapidum erit. *Vide dicta inilio cap.* ii *et dicenda vers.* 12. *Primo ergo taxat optimates, tam laicos, quam ecclc i'istúos; puta principes sacerdotum , quod jura pervertant, et plebem opprimant. Deinde, vers.* 5, *incusat pseudoprophetas, qui adulabantur populo, ct vaticinabantur fausta, sed falsa, quastus causa. Idcirco* ego, *ait,* repletus sum fortitudine spiritus Domini, ut annuntiem Jacob scelus suum, el Israel peccatum suum, *ac tandem Hierosolyma et templo excidium comminatur* (1).

1. Et dixi : Audite, principes Jacob, et duces domus Israel : Numquid non vestrum est scire judicium, 2. qui odio habetis bonum, et diligitis malum : qui violenter tollitis pelles eorum desuper eis, et carnem eorum desuper ossibus eorum? 3. Qui comederunt carnem populi mei, et pellem eorum desuper excoriaverunt : et ossa eorum confregerunt, et conciderunt sicut in lebete, et quasi carnem in medio ollæ. 4. Tunc clamabunt ad Dominum, et non exaudiet eos : et abscondet faciem suam ab eis in tempore illo, sicut nequiter egerunt in adinventionibus suis. 5. Hæc dicit Dominus super Prophetas, qui seducunt populum meum : qui mordent dentibus suis, et prædicanl pacem : et si quis non dederit in ore eorum quippiam, sanctificant super eum prælium. G. Propterea nox vobis pro visione erit, et tenebre vobis pro divinatione, ct occumbet sol super Prophetas, et obtenebrabitur super eos dies. 7. Et confundentur qui vident visiones, et confundentur divini : et operient omnes vultus suos, quia non est responsum Dei. 8. Verumtamen ego repletus sum fortitudine spiritus Domini, judicio el virtute : ut annuntiem Jacob scelus suum, et Israel peccatum suum. 9. Audite hoc, principes domus Jacob, et judices domus Israel : quia abominamini judicium, et omnia recta pervertitis. 10. Qui ædificalis Sion in sanguinibus, et Jerusalem in iniquitate. 11. Principes ejus in muneribus judicabant, ct sacerdotes ejus in mercede docebant, et Prophelæ ejus in pecunia divinabant : et super Dominum requiescebant, dicentes : Numquid non Dominus in medio nostrum? non venient super nos mala. 12. Propter hoc causa vestri, Sion quasi ager arabitur, cl Jerusalem quasi acervus lapidum erit, et mons templi in excelsa sylvarum.

Vers. I. 1. Acuite, principes Jacob, et duces domus Isr ml, — id est, principes decem, ct duces duarum tribuum : per Jacob enim decem, Iribus, per Israel Judatn et Benjamin significat, uti dixi cap. ii, initio. Septuaginta pro *principes* vertunt, quod Vaticana vertunt, *principia;* melius Regia, *principatus.*

Numquid non vestrum est scire judicium, — « scire » tum speculative, tum potius practice, ut rcipsa faciali judicium, id est id quod justum est, ac lege Dei præscriptum et præceptum, præsertira circa justitiam, et jura proximis debita, ut v. g. cuique tribuatis quod suum est, pauperes non opprimatis, ct eos qui opprimunt castigetis. Ita Theodorclus, Lyranus, Arias et alii.

2. Qui odio ilubetis bonum, et diligitis ma- v«s. i» lum. — Voces *bonum* el *malum,* tam in genere masculino, quam neutro accipi possunt : quia enim hi principes diligebant malitiam, el odiebant bonitatem; hinc consequenter diligebant malos, et odiebant bonos viros et cives. Simile enim amat sibi simile, et odit dissimile. Rursum,

(1) Ilffio esi actio tertia contra ulrumquo regnum, in qna, ut notat Cornelius, vicissitn invehitur Propheta *contra magistratus,* 1-4 ; *contra pseudopropfirtas* quibus sese opponit, vindicando manus suuin propheticum, sibi a Deo cum dotibus collatum, 5-8 ; denique *contra Judœos universos,* quibus exprobrat judiciorum perversionem, 9 ; ædificationem el dilatationem urbis ex rapinis et iniquitate, 10 ; philargyriam et præsuinptioncm de divino favore, 11 ; denuntiatquo pœnam llierosolyinain devastaturam.

virtus vel vitium non amantur in abstracto, sed in concreto: puta in suo subjecto, scilicet in homine bono vel malo. Vere S. Prosper, *epig.* xxxn :

Impia pars mundi parti est infesta piorum,
Nec tolerare potest dissimiles animos.
Ridens nolentes opibus pratentibus uti, etc. .

Hoc est quod vulgo dicitur : « Asinus asino pulcher, ct sus sui; graculus assidet graculo, et garrulus garrulo ; cicada cicadre chara, formica formicai; fur furem cognoscit, ut lupus lupum. » Ita hodie videmus multos odisse viros religiosos, quia ipsi irreligiosi sunt, ct occulte impudica aliaque scelera perpetrant, quæ naturaliter in ipsis generant antipathiam ct aversionem a viris castis ctsanctis; præscrlimqui eadem carpunt ct insectantur. Hujus rei magnam in mullis habeo experientiam.

Qui violenter tollitis pelles eorum (scilicet Jacob ct Israel, quos nominavit vers. 1, id est Samarilarum et Judæorum) desuper eis, et carnem eorum desuper ossibus eorum? — Est hic metaphora continua, sive allegoria. Reges enim et principes in Scriptura vocantur pastores, sicut Homerus Agamemnona regem Graecorum, passim TV*« est ivv.r M°°' vocat rttjuva , id est pastorem populorum : qyjQ quod pastor præstat ovibus, hoc rex præstare debet subditis : scilicet pascere, dirigere, tueri a feris ct lupis, ac vivere ex lacte et lana ovium. Nam, ut Tiberius (tesar, teste Suetonio in ejus Vita, aiebat : « Boni pastoris est pecus tondere, non deglubere, » non carnem et ossa concidere : quia scilicet principes non debent subditos expilare, nec eorum bona diripere, aut nimiis tributis ct oneribus, quasi sanguisugi» exsugere , ul cos ad maciem ct paupertatem redigant. Sic enim non tantum subditis nocent, sed et sibi ipsis. Macies enim ovis est macies pastoris ; et paupertas subditi est paupertas principis. Merito ergo idipsum principibus Israel ct Juda improperat hic Michæas. Unde Chaldæus clare tropum hunc explicans, ita vertit: *Rapientes facultates populi mei, et pecuniam eorum pretiosam auferentes, et reliquias eorum consumentes, et comminuentes sicut comminuuntur membra intra ollam, et particulae carnium intra lebetem.*

Per *pellem* ergo, *carnem* ct *ossa* significat substantiam, id est facultates plebis, quas diripiebant, ct inter se dividebant optimates, ut eas in pompis, luxu, epulis et conviviis prodige absumerent. Hoc emm significat id quod subdit : « Et conciderunt sicut in lebete, et quasi carnem in medio ollæ. » Quare minus genuinum, ct magis symbolical» videtur, quod S. Hieronymus, Haymo, Remigias cl Hugo per *ollam* ct *lebetem* accipiunt Jerusalem, in qua pauperes quasi in olla a potentioribu* concidebantur et coquebantur. Olla enim, quod est instrumentum culmæ, significat epulas et convivia, quæ in ollis coquuntur et apparantur. Nota catachresin, qua facultates vocat *pellem, carnem* ct *ossa;* quia, sicut cx his constat et vivit homo, sic ct cx facultatibus suis. Ex his enim victum, id est cibum, et consequenter sanguinem, carnem, pellem ct ossa sibi comparat homo. Unde Græcis pío; vocatur tam victus quam vita ; quia cx victu vita subsistit, a Pecunia, inquit P<cnni> Ethicus, est hominis anima, sanguis ct vita : » *lbonU qui ergo eam aufert pauperi, vitam aufert. Rur- D'aJoU sum in pelle, carne ct ossibus est climax, sive gradatio : minus enim est hominem excoriare, plus ejus carnem resecare et comedere, plurimum ct maximum cum usque ad ossa vorare ; imo exossare, et ossa comminuere, ut medullam exsugas. Sensus ergo est, *q. d.* Optimates Israelis ct Judæ bona ejus rapiunt adeo avare et rapaciter, ut non tantum eum excoriare, sed et excarnificare, imo usque ad ossa devorare, quin ct exossare videantur. Hoc est quod iisdem exprobrat Ezechiel cap. xxxiv, 2 : « Væ pastoribus Israel, etc. Lac comedebatis, et lanis operiebamini, ct quod crassum erat occidebatis : gregem autem meum non pascebatis. »

Tropologice, hærctici et seductores qui alios Tropoio. pelliciunt ad hæresim, libidinem, furta, homicidia aliaque sedera, eosdem pelle sua excoriant, exroiht carne spoliant et exossant. *Pellis* enim est exlc- «t rior virtus, ct decor in compositione vultus, in- MlhuinH cessus, motuumque ct membrorum : breviter,pel- n'n' lis est modestia. Item cærcmoniæ externa», quas damnant et exstirpant hærctici. *Carnes* sunt virtutes interni», sed teneriores et molliores, ul eleemosyna, temperantia, justitia. *Ossa* sunt virtutes duriores ac fortiores, ut poenitentia, mortificatio, contemptus mundi, martyrium. Ita S. Gregorius, in *Psalm,* i *Pœnitent.* explicans vers. 2 : «Sana ûie, Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea,» id est, inquit, « virtutes anione obscurate sunt, ct extenuate virtutes simul conturbate sunt (per peccatum, ad quod illicit tentator et seductor) : charitas enim confunditur, humilitas impingitur, fortitudo dejicitur, castitas impugnatur. Per ossa virtutes accipimus, per quos nimirum animam sustentamus : sicut enim in ossibus est fortitudo corporum, ita in virtutibus robur invenitur animarum. » Qui ergo hasce virtutes proximo eripit, qui v. g. eum ad peccatum immodestiæ inducit, eum excoriat : qui vero eum ad gulam et avaritiam pertrahit, eum excarnificat: qui denique virum sanctum ct religiosum pellicit ad violationem votorum, ad abnegationem suæ professionis, vel etiam fidei, hic cum exossat.

•i. Tunc (cum scilicet ultio Dei, quam ego hic Vers. *• eis continue intento, eos invadet) clamabunt ad Dominum (sed frustra; nam) non exaudiet eos, — quia ipsi eum per me hæc prffimonentein audire noluerunt.

Er abscondet faciem suam ad eis. — « Faciem, » id est favorem, curam, providentiam, opem, præsentiam ct beneficentiam suam (horum enim symbolum est facies) eis subtrahet. Sicut enim

peocnlor avertit faciem nuam a Deo, iliique inobodiens et rebellis tergum obvertit : Ha vicisslm Deus illi afflicto, et sc Invocanti, faciem , id est gratiam et auxilium suum, subtrahit, ac dorsum derelictionis, oblivionis ct reprobationis ostendit. Quæ ingens est perna, juxta illud *Proverb,* cap. i, 21 : « Quia vocavi, et renuistis : extendi manum meam , et non fuit qui aspiceret. Ego quoque in interitu vestro ridebo, et subsannabo, cum vobis id quod timebatis evenerit, n etc.

Voi. i. s. Hæc dicit Dominus super Prophetas (id est de pseudoprophetis, vel ad, contra pseudoprophetas) qui seducunt populum meum, — adulando illi in peccatis , promittendo impunitatem, vaticinando omnia eis fore prospera et felicia.

Qui mordent dentibus siis (id est, frendent in me aliosque veros Prophetas, qui bellum minamur Israeli, cum illi pacem et prospera eidem promittant. Ita R. David et Lyranus. Aut, ut Albertus et litigo, qui frendent et minantur tristia quæque iis qui nulla sibi largiuntur munera : iis vero qui ea largiuntur) predicant pacem, — id est omnia prospera. *Secundo,* Theodoretus, Vatablus ct Clarius : « Qui mordent dentibus, » quasi blandientes et adulantes iis qui dant munera ; unde iis pacem et prospera predicant. Sic enim canes, asini et equi eos qui se continuo nutriunt, mordent dentibus, id est mordere se.siinulant, quasi familiariter adulantes, et petentes ab eis pabulum quod mordeant. *Tertio* et genuine, *q. d.* Qui dum « mordent dentibus, » id est, vorant ca quæ sibi a largientibus donata sunt, iis vaticinantur et « prædicant pacem, » omnia scilicet fausta et secunda eis obventura.

Ex adverso : Si quis non dederit in ore eorum (quod mordeant ct vorent), sanctificant super eum præi.ium, — id est, edicunt et indicunt illi bellum, tum quia hostes omniaque adversa ipsi comminantur, tanquain impio, qui sc pios et sanctos Dei Prophetas neglexerint et spreverint ; tum quia suscitant illi lites ct bella, dicendo : Iste homo impius est, ct hostis Prophetarum ac servorum Dei ; avarus est, inhumanus, ct dignus qui urbe exturbetur, vexetur, spolietur, etc., uti faciunt mendici celebres et validi, sed impotentis animi ct impatientis, do quibus proinde merito dicitur . « Etiam mendicus suo loco potest plurimum. » Ita S. Hieronymus, llemigius, Arias et alii. Unde Chaldæus vertit : Qui *offert eis convivium carnis, huic pacem vaticinantur; et qui nihil cis offert, contra hunc excitant,* vel *instruunt bellum.* Sanctificare enim bellum, est sanctum sancti Dei bellum contra impios vel instruere, vol edicere et prædicarc per sanctos Prophetas. Vide dicta *Jcrein.* cap. Vi, 4.

Veri *t.* G. PROPTEREA NOX VOBIS PRO VISIONE ERIT, I T TENEBRA vobis pro divinatione. —Nota pulchram antilhesin pœnm ad culpam, qua» culp® ex æquo opposita congrue illam plectit et punit. Sensus enim est, *q. d.* Vos, o pseudopropheta, Israeli adulantes in peccatis, eique pacem promittentes, vobis visi estis videre diem et lucem, id est veritatem et prosperitatem : at ego dico et assevero visionem vestram esse noctem et caliginem, Id est esse errorem et mendacium, ac propterea puniam vos nocte atra et horrenda, id est terribili clade, excidio et captivitate; adeo ut vobis pr® angore, pavore et mœrore, sol in meridie occumbere, et dies obtenebrari videatur : tuneque confundemini ; quia patebit ex ipso eventu oracula vestra fuisse mendacia, et mendaces adulationes : quocirca pre pudore tegetis ora et vultus, quæ hæc oracula falsa ediderunt : « quia non est responsum Dei, » *q. d.* Reipsa apparebit festras prophetias non fuisse responsa Dei, sed diaboli, aut cerebri vestri vani et mendacis commenta et figmenta. Lux enim partim veritatis, parlim laetitias et felicitatis ; nox partim falsitalis et mendacii, partim cladis et calamitatis est symbolum. Ita S. Cyrillus, Theodoretus, S. Hieronymus, Haymo, Remigius et alii. Vide dicta *Amos* cap. vin, 9 : a Occidet sol in meridie, et tenebrescere faciam terram in die luminis. »

7. Operient omnes vultus suos. — Hebræus et Chaldæus. *Involvent labrum suum,* id est labia sua mendacia, quibus falsa oracula prolocuti sunt : nam, ut præcessit, « confundentur » et erubescent vehementer, cum deprehensa fuerit eorum fraus et falsitas ; ac pr® erubescentia im-1 pudens paulo ante os et vultum suum manu e pallio oppositis obvelabunt. Ita S. Hieronymus, Clarius, Vatablus, Palacius, Ribera et alii. Arias vertit : *Involvent mystacem suum.* Pseudopropheta enim incedebant comptuli, et ad labra mystaces alebant, quasi sponsi Penelopes ; quales etiamnum videre est ministros verbi non Christi, sed Calvini. Septuaginta quoad rem eodem sensu, sed quoad verba contrario vertunt : Aperient *omnes labra sua contra eos.* Sic enim verbotenus habent : *Exsecrabuntur eos omnes,* quasi hebræum fTOP *ata* significet et operire et aperire : verba enim hcbræa sæpe duo contraria significant. 7.

Aliter explicat Deirio, *adagio* 992 : « Operient, Dmm- inquit, vultus suos, » tanquam rei morti addicti V' et damnati; his enim solebat velari facies, uti factum est Aman, *Esther,* cap. ru, 9, et Susonnæ, *Daniel.* cap. xni, 32, ct *Ezechiel.* cap. xn, 6, et Christo, *Maith.* cap. XXVI, 66 ct 67. Hinc illa Romanorum olim infausta voxctscntent«a: «Caput obnubito, infelici arbori suspendito. » Hio sensus est eruditus et probabilis, prior tamen uti germanior, ita probabilior est : iteratum enim verbum *confundentur,* indicat hic de pudore potius quum de morte agi.

8. Verumtamek ego REPLETUS SUM FORTITUDINE Ver;. 9» spiritus Domisi, judicio et virtuth. — Opponit se pseudoprophetis, *q. d.* Illi adulantur vobis, et mollia faustaquo vaticinantur : at ego repletus sum spiritu Dei forti, id est duro, minaci et acri ; ut scilicet libere, intrepide, acriter et constanter

prædicem Dei judicium et virtutem, sive potentiam, id est justam et potentem ejus ultionem, quam per Assyrios et Chaldæos in vos, o Israelite et Judæi, exercebit. Nota hic tres dotes vero pro-
Trc» do- phcte, doclori et predicatori necessarias, totidem
uT v*t**s pseudoprophete oppositas. *Prima,* est *forti-*
rotmr.' *tudo,* qua nec blanditiis ct muneribus capiatur,
¡ diana ncc mjn¡s ct pœnis cedat, sed libere et constanter carpat scelera, etiam potentum, cisque Dei iram et vindiciam intentet. Itec opponitur pseudoprophetarum partira timiditati, qua placentiam predicant, timentes divitum ct potentum offensatu; partira cupiditati, qua ob munera iisdem prospera vaticinantur. *Secunda,* est *judicium,* quo tum vera a falsis secernunt, ut non nisi vera et certa praedicent; tum majora peccata a minoribus discernunt, ut illa acrius, hæc lenius suggillent ; tum prudenter ct discrete quoslibet monent et docent pro cujusque indole, captu ct conditioue; tum denique quasi a Deo constituti ct inspirati judicium, id est sententiam damnationis et excidii, in impios pronuntiant. Itec opponitur pseudoprophetarum mendaciis, indiscretioni ct adulationi. *Tertia,* est *virtus,* puta robur animi ct efficacia sermonis, cui nullus resistere possit. Itec opponitur pseudoprophetarum pusillanimitali, et van® garrulæquc blandiloquenti®. Verum sciant Prophet® has dotes non esse suas, sed esse spiritus Dei, ab coque sibi aspirati. Talis fuit spiritus Eli® invictus, acer et igneus, de quo *Eccli.* cap. XLViii, 1 et 6 : a Surrexit Elias quasi ignis, et verbum ipsius quasi facula ardebat. Verbo Domini continuit coelum, et dejecit de ocelo ignem 1er. Qui dejecisti reges ad perniciem, ct confregisti facile potentiam ipsorum. » Talis fuit Isaias, cap. Lvm, 1 : « Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam, ct annuntia populo meo scelera eorum, et domui Jacob peccata eorum. » Talis fuit Jeremías, cap. vi, Il : «Idcirco furore Domini plenus sum, laboravi sustinens, » etc. Et vers. 27 : «Probatorera dedi te in populo meo robustura, etc. Argentum reprobum vocate eos, quia Dominus projecit illos. » Talis S. Joannes Baptista dicens *Matth.* cap. in, 7 : « Progenies viperarum, quis demonstravit vobis fugere a ventura ira?» Talis Paulus, qui disputans de castitate, justitia et judicio ipsum Felicem presidem, licet infidelem et impium, perculit ct tremefecit, *Actor,* cap. XXIV, 23. Tales Apostoli, qui, recepto Spiritu Sancto, in spiritu vehementi contriverunt naves et reges Tharsis, ut videre est in Actis *Apostolorum.* Tales erunt Elias ct Henoch in fine mundi, certantes contra Antichristum, dc quibus dicitur *Apoc.* cap. xi, 5 . « Etsi quis voluerit eos nocere, ignis exiet de ore eorum, et devorabit inimicos eorum, n

Ven. to. 10. Q11 .EDIHCATIS SION IN SANGUINIBUS. — Ita et Syrus et Arabicus. Transit Propheta a duodecim tribubus ad solas duas. Verisimile enim est illum ea qu® prœcesserunt, sæpius tum decem tribubus, tum duabus concionando enuntiasse; ac tandolo cum decem tribus abducte essent in Assyriam, solis duabus ipi® remanserant eadem inculcasse. Sensus ergo est, *q. d.* Vos, o Judœi, magnificas domos ct palatia in Jerusalem exstruitis, ct omni supellectile pretiosa instruitis, exsugendo facultates, labores ct sanguinem pauperum periniqua tributa, judicia, usuras, fraudes, oppressiones, etc., juxta illud *Eccli.* cap. xxxiv, 25 : « Panis egentium vita pauperum est : qui defraudat illum, homo sanguinis est. Qui aufert in sudore panem, quasi qui occidit proximum suum. » Ita S. Hieronymus, Reraigius, Albertus, Haymo et alii. Nam sic inique spoliati, non raro fame et miseriis, aut mœrorc et indignatione moriuntur. Inde Chaldæus vertit : *Condentes domos suas in Sion cum sanguine effuso.* Tales sunt qui bona hospitalium, orphanorum, viduarum, monachorum, aliaque quibus pupilli, senes, ægroti, pauperes, etc., ali debebant, in suos usus convertunt; qui, ut hic dicitur, non tantum fures sunt, sed et latrones ac homicid® pauperum. Hoc est quod in Joakim rege Juda redarguit Jeremías cap. XXII, 13 : « V®, ait, qui ædificat domum suam in injustitia, ct cœnacula sua non in judicio ! amicum suum opprimet frustra, et mercedem ejus non reddet ei. » Vide ibi dicta.

Nota : H ec prophetia, ut patet *Jerem.* cap. xxvt, 18, edita est a Michæa sub Ezechia rege, qui contra Assyrios munivit muros Jerusalem, ideoque domos muris vicinas, qu® solent esse pauperum, destruxit, ne hostis eas occuparet, et ut ex carum lapidibus et materia muros instauraret. Hoc est enim quod ait Isaias cap. xxii, 10 : «Et destruxistis domos ad muniendum murum, u Unde suspicatur Sanchez hic taxari Ezcchi® principes, et prefectos publicorum operum, quod domos has pauperum destruxerint, ncc cis pretium ex publico aerario persolverint. Alias enim, imminente obsidione, domos muris vicinas, qu® urbi periculum creant, demoliri licet.

Moraliter, tyranni ditiones, dominia et regna sua ædificant et adaugent per c®des, rapinas et bella injusta. Ita Thcophylactus in *llabacuc,* cap. ir, 12. *Rursum,* tales sunt principes, qui fisci reditus per iniqua vectigalia, quasi per rapinas amplificant. Quocirca B. Isidorus Pelusiota, lib. 1, *epist.* 37, hæc Michœ® verba recte adaptat ct intorquet Eusebio episcopo, qui ecclesiam in Pelusio cx oppressionibus pauperum ædifleabat. *Tertio,* tales sunt judices, qui ex iniquis mulctismamia ctæd - ficia pulchra construunt, qui corrupti muneribus reos absolvunt, ct innocentes condemnant. *Quarto,* qui officia ct beneficia in consanguineos indignos, aut in peccatorum communione conjunctos, ct administros libidinum ct cupiditatum, conferunt. Ita Adrianus VI Pontifex neminem cx cognatis honoribus vel opibus extulit, dictitans « nolle se œdificare Sion in sanguinibus ; » quo dicto factoque magnam sibi sanctitatis opi-

nioncm conciliavit, præserlim accedente mira animi humilis modestia et continentia. Qua de causa ejus sepulcro Romæ inscriptum legimus : « Adrianos VI hie situs est, qui nihil sibi infelicius in vita, quod quod imperaret, duxit. » Quocirca, inquit Onuphrius, patruelis sui filium, Scnœ Etrusca- in gymnasio litteris operam navantem, quod Romam nequaquam vocatus, intermissis studiis repente venerat, confestim meritorio equo impositum remisit; animi levitatem identidem objectans, et severe admonens, ut ab se modesti® cl temperanti® exemplum opportune sumeret. Alios quoque, nec remoto atfinitatis gradu necessarios, qui spe fortume celsioris e Germania pedibus Romam venerant, mirum in modum increpavit, donatisque singulis sagis laneis ct frugi viatico, pedibus similiter in patriam redire jussit. Quarum rerum testimonio superiorum Pontificum aliquorum profusam erga propinquos libcralitatem, uti gravem et reipublicæ perniciosam, detestari erat solitus. Simile quidam fertur etiam de Clemente Pontifice ejus nominis quarto, qui et ipse interpellatus ab amicis, ut consanguineo cuidam suo tria habenti beneficia, plura adhuc tribueret, respondens : Non, inquit, carni et sanguini obtemperabo, sed potius Deo; ncc dignus Petri successor est, qui plus cognationi quam Christo tribuit. » Hucusque Onuphrius in *Vita Adriani VI. Quinto,* qui, quasi spiritualis lucri gratia, in suspectas domos ingrederentur, aut liberius cum impudicis loquerentur. *Sexto,* qui religionis praetextu parentes extrema laborantes indigentia desererent, quibus usui esse possent : aut filiis suaderent, ut eleemosynas quibus egeni parentes juvandi erant, in templa potius materiata, ct in sacerdotes converterent; quos Christus reprehendit *Matth.* cap. xv, 5. Ha Deirio, *adagio* 993.

Vai. H. 11- PRINCIPES EJUS IN MUNERIBUS (id est pro muncribus, propter munera) judicabant, et sacerdotes ejus in (id est pro) mercede docebant, et PROPIIHTÆ EJUS IN (id CSt pio) PECUNIA DIVINABANT. — Pro in enim hebraico est *beth* pretii, significans pro, *propter.* Carpit principes quod in judicio duplicem injustitiam conuni.terent : *primo,* vendendo sententiam; *secundo,* pervertendo eam, ct sontem absolvendo, insontem damnando propter munera. *Secundo,* carpit doctores legis, quod sacram doctrinam legis divinte venderent pecunia, quod est simonia, uti docent theologi, ac nominatili! noster Lessius, tract. *De Simonia,* dubii, n, initio, ct dubit. xm, dicto 3 cl 4. *Tertio,* carpit pseudoprophetas, quod oracula venderent auro, quod pariter erat simonia, non in re ipsa (quia hæc oracula non erant sacra, imo nec vera; quia non suggesta a Deo, sed ficta ex cerebro), sod in ipsorum opinione, et æslimationc vulgi, qui hæc oracula vera et divina esse censebant. Eccc hisce modis tedificabanl Sion in sanguinibus, ct Jerusalem in iniquitate, uti præcessit. Hæc enim verba illa priora, quasi thesin per hypothosin et per exempla explicant

Et super Dominum requiescebant. — Hebraico 15JTC» *iisseanu,* id est Domino innitebantur, sicut æger vel senex innititur ct incumbit baculo suo. Ha Chaldæus, Pagninus et Tigurina, *q.d.* Hi pseudopropheta cum sint seductores, et pleni sceleribus, tamen quasi pii et sancti essent, secure quiescunt in Dei cura et providentia, dicentes : Jerusalem est urbs sancta, nos sumas populus Dei, juxta illud *Jercm.* cap. vu, 4 : « Templum Domini, templum Domini, templum Domini est. » Ergo Deus noster nos tuebitur, nec sinet urbem ct templum suum everti, ac populum suum tradi hostibus. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Theodoretus, Lyranus, Clarius et alii. Ingens hæc est impiorum impudentia et præsumpiio, quod cum Deum gravissime oflendant, sperent tamen, imo non dubitent se ab eo, imminente hoste vel periculo, protectum iri.

12. Propter noe, causa vestri (quia scilicet vos vm.it. ædificats S on in sanguimbas, ct Jerusalem in iniquitate, uti dixi vers. 10. Hinc ut in eo.puniamini, in quo peccastis, atque ut pœna sternat culpam) Sion quasi ager arabitur, et Jerusalem quasi acervus lapidum ERiT, — *q. d.* Chaldæi diruent magnificas domos, quas in Jerusalem ex rapinis pauperum ædificastis, ita ut ex iis non supersint nisi rudera cl acervi lapidum, atque urbs ipsa desoletur ct complanetur, fiatque ager aratro arabilis. Sion proprie significat superiorem urbis partem, in qua erat templum, et arx David : Jerusalem vero erat inferior, et major pars urbis, monti et arci Sion subjecta ; sæpe tamen per synecdochen tota urbs vocatur *Sion.*

Arabitur, — *q. d.* Sion a Chaldæis funditus Urbi» vastabitur, ac disjectis muris et domibus, fiet quasi campus et ager arabilis. Nota : Sicut moris r,,,.n,i^ erat apud veteres ut urbem ædificaturi, ejus am- ritos pò- bitum circumducto aratro sulcando delinearentlrllrual- et circumscriberent, ibique eam muro et fossa cingerent et communirent; unde locum ex quo terram foderant, *fossam* vocabant. Hinc Yirgilius :

Intern Æueis urbem designat aratro.

Ita vicissim hostes captam a se urbem plane eversuri et annihilaturi, eversis muris et ædibus aratrum urbi inducebant : hoc enim erat cx urbe pagum et agrum efficere. Hinc Modestinus, in leg. *Si ususfructus,* xxi, ff. *Quibus modis ususfructus amittatur :* « Si, ait, ususfructus civitati legetur, et aratrum iu ea ducatur, ut passa est Carthago, civitas osse desinit; ideoque quasi morte desinit habere usumfructum. » Et Horatius, lib. I, *ode* XVI :

liuprinierctquo muris
Hostile ara'.rum exercitus insolens.

Et Yirgilius :

Et campos ubi Troja fuit.

ti! ‹

Et Isidoras, lib. LXXV, cap. i : «Urbs, ait, aratro conditur, aratro vertitur, o Hinc urbs dicta est ab id est ab aratri curvatura, quam urbi circumducebant : unde urvare vel urbare, idem erat quod aratro definire, ait Pomponius jureconsultus. Primitus enim locis editis fossam ducere , et vallo circumdare ad sui tutelam coopérant, el sic urbes oppidaque inchoarunt. Hinc Narro ait urbem dici, quod aratro sit præfmita ; et mœnia quasi munia, et murum a munitione; el oppidum, quod muniatur opis causa. Antiqui enim junctis bobus, tauro et vacca Helrusco ritu, in condendis urbibus interiore aratro circumagebant sulcum, intra quem urbem (edificarent. Hoc faciebant religionis causa die auspicato, ut urbs fossa muroque munitafelixesset. Hinc Poeta :

Apta dies legitur qua mœnia signet antro.

Et mons templi in excelsa SYLVARUM, — *q,* d. Mons Sion, in quo ædificalum est templum, eo cæterisque œdibus incensis ita desolabitur, ut videatur esse quasi rupes ruderum ; sicut in sylvis montium in vertice eminent juga et rupes, quasi excelsa et culmen sylvæ. Ita S. Hieronymus, Chaldæus, Remigius ct Arias. *Secundo, q. d.* In monte Sion, everso templo, succrescent arbores, ut mons sylvcscat, fiatquesylva. Ita Theodorclus, Lyranus et Valabhis.

Nota : Hæc Michææ prophetia a senibus Israel citatur *Jcrcm.* xxvi, 18, ut ea defendant Jeremiam similia prophetantem, cumque a morte liberent. Ibidem illa dicitur edita sub Ezechia rege, scilicet postquam decem tribus anno sexto ejusdem abducte sunt in Assyriam. Unde omissa Samaria, utpote jam eversa, solam Jerusalem hic et deinceps usque ad linoni prophcliæ compellat et alloquitur Michæas. Porro ibidem iidem senes dicunt hanc Michææ prophetiam non esse adimpletam, eo quod populus ea perculsus pœnilentiam egerit, atque impetrant a Deo veniam, et sententi® do exscindenda urbe abolitionem. Ita putabant ipsi, sed falso. Nam sententia hæc Dei non fuit abolita, sed suspensa dunlaxal, et dilata usque ad tempora Jeremiæ, qui rursus camdcm revocavit ct renovavit cap. xxv, 11, dicens : « Erit universa terra hæc in solitudinem el in stuporem : el servient omnes gentes ista regi Babylonis septuaginta annis. » Et cap. xxyi, 9 : « Sicut Silo erit domus hæc, et urbs isla desolabitur, eo quod non sit habitator. « Itaque factum est anno Ii Sedcciæ, quo Nabuchodonosorregnum Judaeum urbe el templo evertit. Michæam enim minari ad litteram excidium Chaldæorum, non Romanorum (uti censuit Eusebius lib. VIH *Demonslr.* cap. vin, motus ea ratione, quod tunc tantum eversa sit Jerusalem, eo quod ædificata sit in sanguinibus, uti ait hic Michæas vers. 10, pubi in sanguine et nece Christi, sed perperam ; nam ob sanguinem Christi non (edificata, sed destructa est Jerusalem a Tito), patet tum ex Jeremía locis jam citatis, tum ex eo quod Michææ tempore instabat Juchéis clades per Chaldæos, non per Romanos. Typice tamen et allegorico hæc spectant ad eorum excidium per Titum et Romanos; horum enim prodromi el quasi antitypi fuere Chaldæi : Romani enim perfecerunt id quod inchoarunt Chaldæi, dum plenum el extremum exilium Hierosolymæ et reipublicæ Judæorum intulerunt.

Tropologice, Jerusalem est anima sancta, et Deo per gratiam dicata el consecrata : hæc evertitur per peccatum mortale, fitque acervus lapidum et ruderum, id est passionum el vitiorum omnium indigesta congeries, quæ antea fuerat constructa cx gemmis, iisque circumdata et quasi coronata, de quibus *Apoc.* xxi, 9. Cemmæ sunt dotes et virtutes, Sion est mens et ratio (quæ in homine est id quod in urbe est arx, quodque in Jerusalem erat Sion, id est specula) quæ antea providebat el disponebat opera virtutum, jam post peccatum quasi ager aratur a diabolo, ut ferat zizania, vepres, aconila et venena peccatorum et scandalorum; templum est spiritus, qùi antea Deo adherens juges ipsi orationis, meditationis cl laudis offerebat hostias, jam post peccatum fit sylva densa inutilibus el noxiis arboribus, id est cogitationibus et curis in qua versantur feræ, id est daemones, qui ibidem best ales et ferinos suos mores introducunt, imo ex homine bestiam, ex templo idolum, ex angelo dæmoncm efficiunt. Hanc animæ tristem commutationem ct cladem totis Threnis describit ct plangit Jeremías, ubi inter cælcra ait, cap. ii, 5 et 0 : « Precipitavi! Israel, precipitavi! omnia mœnia ejus : dissipavit munitiones ejus. El dissipavit quasi hortum tentorium suum, demolitus csl tabernaculum suum,» etc. Et Psalles, *Psalm,* lxxviii, I : « Deus, venerunt gentes in hærcdilalcm luam, polluerant templum sanctum tuum : posuerunt Jerusalem in pomorum custodiam. » Similia habet Isaias cap. i, 7 el sequent.

Troilo,

e*taninu

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Prædixit Michæas cap. precedenti, vers, ultimo ¡montem Sion et templum vastandum a Chaldans; **nuncut** *de more tristibus lœta subjungat,* **ut** *suos consoletur, docet eumdem restituendum, imo super omnes montes* **erigendum per Christum,** *quia scilicet in Sion Christus inchoabit Ecclesiam suam divinam et cxlcstem.ad* **quam velut** *arcem et speculam excelsam cx loto orbe confluent turmatim omnes gentes, quia de* **Sion** *exibit lex, ct verbum* **Domini** *de Jerusalem. Porro in Ecclesia non fore bellum, ^d summam parem prrenuntiat.* Et regnabit, *inquit,* Dominus in monte Sion, ex hoc nunc et usque in æternum : Et veniet potestas prima, regnum fili e Jerusalem. *Hinc secundo, vers.* iO, *consolatur Judaeos, qui captivi ituri erant in Babylonem, quod brevi inde sint liberandi a Deo, qui hostes eorum Chaldæos conteret, et Sioni robur pristinum restituet.*

MichT s web. . *plorem et majorem hujus capitis partem mutuatus videtur Michæas ex Isaia cap.* **n,ubi** *eadem pene «</ verbum habentur. Nam Isaías facile quadraginta annis ante Michaam idipsmn prodixisse videtur. Id colligimus ex co quod priora quinque capita Isaías dictasse videtur sub Ozia rege. Nam cap.* vi ne fncipil.'In anno quo mortuus est Ozias. *Cum ergo visionem sexti capitis habuerit anno ultimo Ozio,* i *id, tur risiones pracedentium capitum quinque sub prioribus ejusdem regis annis a Deo accepisse; Michaas autem hac prophetavit sub Ezechia, qui fuit pronepos Ozia, uti dixi cap. praced.* vers, *ultimo. Nam uder Oziam ct Ezechiam intercesserunt Joathan, qui scxdccim annis, et Achat, qui totidem regnavit. Adde aliquot annos Ozia et Ezechia (Michaas enim post excidium Samaria, quod anno* 6 *Ezechia contigit, hac vaticinatus est), habebis annos iOct amplila, quibus Isaias hoc suum,* cap. ii, *oraculum ante hoces Mich<rrt accepit ct edidit. Quia ergo hac explicui Isaia cap.* n, *ea hic non repetam, sed breviter caput hoc percurram, Lector consulat ea qua notavi in Isaia* (1).

1. El erit ; In novissimo dierum erit mons domus Domini præparatus in vertice montium, et sublimis super colles : et fluent ad eum populi. 2. El properabunt gentes multæ, et dicent : Venite, ascendamus ad montem Domini, ct ad domum Dei Jacob : el docebit nos de viis suis, el ibimus in semitis ejus : quia de Sion egredietur lex, et verbum Domini de Jerusalem. 3. El judicabit inter populos mullos, el corripiet gentes fortes usque in longinquum : el concident gladios suos in vomeres, el hastas suas in ligones : non sumet gens adversus gentem gladium : el non discent ultra belligerare. 4. El sedebit vir subtus vitem suam, et sublus licum suam, et non erit qui deterreat : quia os Domini exercituum locutum est. 5. Quia omnes populi ambulabunt unusquisque in nomine Dei sui : nos autem ambulabimus in nomine Domini Dei nostri in æternum et ultra. 6. In die illa, dicit Dominus, congregabo claudicantem : el eam, quam ejeceram, colligam, et quam afflixeram : 7. el ponam claudicantem in reliquias : cl eam, quæ laboraverat, in gentem robustam : el regnabit Dominus super eos in monte Sion, ex hoc nunc et usque in æternum. 8. Et tu turris gregis nebulosa fili® Sion usque ad tc veniet : cl veniet potestas prima, regnum fili® Jerusalem. 9. Nunc quare incerore contraheris? numquid rex non est tibi, aut consiliarius tuus periit, quia comprehendit te dolor sicut parturientem? ID. Dole, cl satage, filia Sion, quasi parturiens : quia nunc

(1) Hic incipit i>ars secunda prophetia) Michææ, sivo prophetia evangelica, exhibens Ecclesia) Christiana) promissionem.

Pr imo, describitur futura hujus Ecclesiæ amplitudo el gloria, *primo,* ex sumiua ejus exaltatione et sublimitate, vers. 1 ; *secundo,* ex aflluxu omnium populorum, i; *tertio,* cx adversantium refrenatione, credentium autem paco et concordia, 3 ; *quarto,* ex securitate et libertate profitendi Evangelium, 4, 6; *quinto,* ex perpetuitate regni Christi, ejusquo intra Hierosolymam constitutione, vers. 7,8.

Secundo, enumerantur adjuncta procedentia qua? evenient antequam adimpleatur quod vere. 8 prædicitur, scilicet, *primo,* Judæorum angustia prunum et captivius Babylonica, sed suhseqocns poslmvdum liberatio, 9, 10; *secundo.* hostium adversa primum molitio, sed reddita per vices postniodum clades, 11-13; *tertio,* obsessio Hierosolymæ ultima et eversio, cap. v, 1.

egredieris de civitate, et habitabis in regione, el venies usque ad Babylonem : ibi liberaberis, ibi redimet te Dominus de manu inimicorum tuorum. 11. Et nunc congregate sunt super te gentes multe, quæ dicunt : Lapidetur ; et aspicial in Sion oculus noster. 12. Ipsi autem non cognoverunt cogitationes Domini, et non intellexerunt consilium ejus : quia congregavit eos quasi fenum areæ. 13. Surge, et tritura, filia Sion : quia cornu tuum ponam ferreum , et ungulas tuas ponam æreas : cl comminues populos mullos, et interludes Domino rapinas eorum, et fortitudinem eorum Domino universa tcrræ.

Vers. i. 1. Et erit : In novissimo dierum.— Dixi *Isaia** n, ex communi Patrum sententia, tempus Messi® vocari *novissimum,* hebraico F"innx *acharit,* id est sequens, posterum, consequens, succedens : quia illi nulla alia lex, nulla alia Ecclesia, nulla alia religio, sacrificia et sacramenta succedent, sicut illud succedit veteri legi et Synagoga*, sacramentis et sacrificiis Mosaicis ; hæc successerunt legi ct statui naturae. Rursum idem Messi® tempus Sioni et Judæis est novissimum, quia coepit in eorum excidio, cum ipsi a Tito et Romanis plane excisi ct eversi sunt : quod excidium durabit usque ad finem mundi, uti prædixit Daniel cap. IX, vers, ultim. Perperam ergo Judæi ex hoc loco exspectant suum Messiam, qui in fine mundi, quasi alter Salomon, ipsis Jerusalem, templum et regnum pristinum restituturus sit.

Perperam quoque nonnulli catholici apud Theodorelum, hæc adimpleta censent in reditu Judæorum e Babylone. Abi sub Ezechia rege pio, qui restituit et auxit cultum Dei in Sion, mittens legatos per totam Judæam, qui dicerent : « Venite ad sanctuarium Domini, quod præparavit in «ternura, n ll *Paralip.* cap. xxx, 8. Nam quæ hic dicuntur longe augustiora sunt, quam ut conveniant Ezechiæ, Cyro, Esdræ, etc. Adde : Ezeclfas legatos istos misit anno primo regni sui, ut patet ll *Paral,* cap. xxix, et ex Josepho, lib. IX *Antiq.* cap. ni. Michœas autem hæc prædixit post annum sextum Ezechiæ, uti dixi cap. præced. vers, ull.; non prædicit autem id quod jam factum, sed quod adhuc futurum erat. De fide ergo est hunc locum ad litteram intclligendum esse de tempore Christi, et Ecclesiæ ac legis Evangelic®. ita enim interpretantur omnes Patres, quos citavi *Isaiæn,* cl fuse citat hic Christophorus a Castro.

Erit mons domis Domini, — id est domus Domini m monte (edificala, quæ non est alia quam Ecclesia Christi, inchoata ct fundata in monte Sion. Est hypallage; sic enim mons templi vocatur templum montis Sion, *Isaiæ* cap. xxx, 29 : <Qui pergit, inquit, cura tibia, ut intret in montem, » id est, in templum , a Domini ad fortem Israel.» Similia sunt *Psalm,* xlvii, 2; *Psalm.* Lxxin, 2, et abbi. Secundo, proprie, a mons domus Dominii» est ipse mons Sion, in quo uti olim Salomon corporale templum, ita Christus suum spirituale et antitypum, puta Ecclesiam, inchoavit et rcdificavil. Promittit enim Propheta montis et templi per Chaldæos eversi, restitutionem et priore concurrit, et eodem redit(l).

Præparatus. — Hebraice pm *nachon,* id esi, *Nachon primo,* fundatus, firmatus, solidatus, ut null® vires, imo nec inferorum port® eum evertere possint; *secundo, nachon,* id est verus el certus; quia Ecclesia nil docet falsum, sed est firmamentum et columna veritatis, l *Timoth.* cap. ni, 15; *tertio, nachon,* id est reclus, erectus, qui nihil habet curvi ct torti : Ecclesia enim rectam virtutis el salutis viam docet, mentemque recta in cœlum ad Deum erigit ct dirigit ; *quarto, nachon,* id est præparatus, dispositus, ordinatus; quia in Ecclesia omnia sunt rite el decenter ordinata, atque per Ecclesiam militantem fideles praeparantur et ordinantur ad triumphantem, puta a gratia ad gloriam, a terra ad cœlum, a merito ad præmium. *Denique nachon* idem est quod integer, perfectus, directus, ordinatus, ideoque incedens prospere, felix et fortunatus.

In vertice montium, — *q. d.* Mons hic, puta Ecclesia Christi, transcendet omnes leges, scholas, doctrinas, instructiones, religiones, synagogas Judæorum et philosophorum, quæ inter homines videbantur eminere quasi montes, adeoque quidquid sub sole celsum est ct sublime superabit, imo calcabit, ct subjiciet sibi. Mons hic notat arduam et coelestem esse doctrinam ct vitam Christi et Ecclesiæ.

Et fluent aü eum populi, — turmalim instar fluvii. Unde Justinus *Contra Tryphon.* legit : Ei *¡lumen ponent in eo populi, q. d.* Ad Ecclesiam concurrent omnes gentes, passibus non corporis, sed mentis ct spiritus. Miraculum est si aqu® c vallo ascendant, ct fluant in montem : ita miraculum est, quod gentes Ierren® ascendant in Ecclesiam, cujus doctrina et vita montosa est, ardua et cœlestis; nimirum id eflicit gratia Christi potens et alla, utpote o cœlo demissa. Sicut ergo aquæ o fontibus deducte per canales in vallem, in valle exsiliunt ct ascendunt pene ad altitudinem sura originis; ita aqu® h® cœlcstis grati® derivate in valles, id est in corda hominum, ca seenni exsilire faciunt in cœlum, vitamque cœlcslcm inire et amplecti. Huc spectat illud Euripidis in *Medea :* « Sursum sacrorum fluviorum feruntur fontes, d

(1) Eamdein interpretationem de temporibus Messi® sequuntur Koseninuller et alii interpretes rationalist® ad verss. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7.

Veri. î. 2. Et dicent : Venite, ascendamos ad montem Domìni (g. *d.* Gentes, visis clauditis miraculis, innocentia, sanctitate et ‹' iclrina colesti apostolorum et fidelium, hortabuntur se invicem dicendo : Eia ascendamus ad Ecclesiam, illi ascribamur; ipsa enim est mons, ct Sion templumque Dei, ibi nos) docebit de viis suis (id est vias suas; est hebraísmos), et ibimus (id est ambulabimus gressibus mentis, non corporis) in semitis ejus, — *q. d.* Deus in Ecclesia docebit nos voluntatem suam, suasque leges; dabitque gratiam, ut eas voluntate ct opere expleamus : hoc enim est ire vel ambulare in viis ct semitis Dei. Inde Septuaginta apud S. Hieronymum vertunt : *Ostendet nobis viam suam;S.* Justinus *Contra Tryphon. : Illuminabunt nos,* scilicet gentes ct populi multi.

Quia de Sion egredietur lex, — puta lex gratia* et Evangeli! Christi : Apostoli enim, recepto Spiritu Sancto in Sion die Pentecostes, inde egressi in varias provincias, legem Christi omnibus gentibus prædicarunt. Hæc verba possunt accipi, vcl ut gentium se invicem adhortantium ad Ecclesiam, *q. d.* Ascendamus ad Sion, id est ad Ecclesiam natam in Sion; quia inde prodii et prodibit lex gratiæ et salutis, vcl ut prophète Michææ, *q. d.* Ideo fluent omnes gentes ad Sion, quia videbunt non aliam esse legem et fidem veram, quam eam quæ prodit cx Sion, quæ scilicet annuntiatur ab Apostolis prodeuntibus cx S on, uti ego Michæas predico et assevero. Ha Lyranus et Arias.

Vers. 3 3. Et judicabit, — scilicet verbum Domini, vel potius (quod tamen eodem redit) ipse Deus Jacob, de quo vers. 2, per verbum et Evangelium suum, *q. d.* Deus per Evangelium populos inter se antea dissidentes componet, eis jus dicet, lites omnes dirimet, ut positis odiis el dissensionibus, omnes in eadem Ecclesia, communi spiritu fidei et charitatis conspirent, habitent, vivantque concorditer el jucunde quasi fratres. *Secundo,* aliter Vatablus, *q. d.* « Judicabit, » scilicet mons domus Domini, id est Ecclesia, *q. d.* Si (piando aliquod dubium in fide, vcl difficultas in religione acciderit, Ecclesia ea solvet et componet; nipote quæ a Spiritu Sancio recta, falli non potest. *Tertio,* a Castro, *q. d.* «Judicabit, » id est verbum et Evangelium Dei judicium exercebit inter multas opiniones, quas habent omnes populi de vita bene et beate instituenda; nimirum damnando et reprobando falsas c stultas, quales sunt do sectanda avaritia, gloria, ambitione, ultione sui, deliciis ac pompis hujus vite; ac veras eruendo, probando, ct docendo dc modestia, humilitate, concordia, diaritalo mutua, pace, paupertate ct similibus, casque hominum mentibus ingerendo et instillando.

Usque in longinquum, — *q. d.* Judicabit populos longe laleque tolo orbe disper os; et, ut Tigurina vertit, *procul dissitos;* aliter Chaldæus, *in lojujinouum,* scilicet tempus, puta in *perpetuum.*

Et concident gladios suos in vomeres, — *q. d.* Deus per Christum ct Apostolos judicabit et componet omnes lites, inducetque legem pacis, concordile, amoris; itaque quantum est ex parte sua, vi gratiæ et Evangeli! sui, tollet o •Th ia dissidia ct bella, ut gentes arma bellica deponant, imo mutent in instrumenta pacis; puta in aratra et ligones quibus m pace colitur terra. Atque ut hoc ortu suo portenderet, natus est Christus sub Augusto Cesare, cum, domitis vel occisis tyrannis omnibus, sub eo jam monarcha, Jano clauso, mundus plena pace iruerelur. Ha S. Cyrillus, Clarius, Arias el alii. Vide dicta Isaiœ, cap. n, 4; et Joe/is, cap. m, 10.

4. Sedebit vir subtes vitem suam, et subtus ficum suam. — Est hebraa phrasis, parabolice significans quietissimam securitatem, quam attulit lex Christi, nipote lex charitatis, concordile et pacis; ita ut secure et jucunde sine hostis metu in suis domibus cl prædiis fideles degere, suisque rebus, ficubuset uvis fruì possint; quasi sedentes sub arbore otiose, ficus et fructus in os cadentes exciperent. ven.^

5. Quia omnes pupuli ambulabunt, unusquisque in nomine Dei sui : nos autem ambulabimus ln nomine Domini in jeternum et ultra, — *q. d.* Licet cæteri populi infideles colant suos deos, varii varios; fideles tamen et Christiani, qualis sum ego Michæas, meique similes, unanimiter et constanter unum verum Deum ac Dominum colemus, ipsi soli serviemus loto corde et mente; ipsi qui solus servare potest confisi, secure vivemus in pace, sine metu hostium etiam, et in ælcrnum, cl ultra, id est in omnem omnino æternitalum. Est hyperbole ; æternitas enim quia immensa, superat omnem hominis conceptum, ideo addit ri *ct ultra, q.* d. Durabit h ec pax per omnia saecula, per omnem ætermlatem, quam mente concipere possumus; el ultra, si quid ultra sit; sicut revera ultra conceptum nostrum quem formamus de œtcrnilate, supersunt immensa saecula. Nos enim concipimus ætemitalem, quasi millia ct milliones annorum plurimos ; at post hos superest æternitas. Nola rè *nos :* Michæas enim licet Judæus, cl filius veteris Testamenti, tamen pre visione sua, tide, spe, animo et voto jungit se libis nov i Testamenti et Christianis, quasi fratribus suis, ex eodem parente Christo, ac fide gratiaque Christi genitis; cum tamen non visurus esset Clirislnm el Christianos, nec eorum tempore victurus. Sancti enim veteris Testamenti, ob fidem in Christum venturum, pertinuerunt ad novum Testamentum; quia ab eo, puta a Christo, in præscientia et prædeslinatione Dei futuro, omnem suam gratiam el justitiam hauserunt, uti docte docet S. Augustinus lib. III *Contra duas epist. Pelag.* cap. iv : « Hi (cliristiani servili metu legem servantes), inquit, ad vetus pertinent Testamentum, quod in servitutem generat; quia facit eos carnalis timor et cupiditas servos, non Evau- vm.5.

golica fidos, spes et chatitas liberos; sub gratia vi ro positi, quos vivificat spiritus, et fide ista faciunt, quæ per dilectionem operatur in spe bonorum non temporalium, sed æternorum, praecipuo credentes in mediatorem, per quem sibi non dubitant ct spiritum gratile subministrari, ut bene ista faciant, ct ignosci posse cum peccant. Hi pertinent ad Testamentum novum, filii promissionis et regenerati a Deo patre ct libera matre. Hujus generis fuerunt antiqui omnes justi, et ipse .Moyses Testamenti minister veteris, hæres novi; quia ex fide qua nos vivimus, una cademque vixerunt; incarnationem, passionem, resurrcctioncmque Christi credentes futuram, quam nos credimus factam, n

vtrf.«. 6. In niE illa, — Messim, Ecclesia?, Evangeli!, graliæ et novi Testamenti. De illa enim egit ab initio capitis hucusque. Ita S. Hieronymus, Haymo, Rupcrlus, Hugo, Lyranus, Vatablus et alii passim.

Congregaro claudicantem : et eam, quam ejeceram, colligam. — Theodorelus per claudicantem ct ejectam accipit gentilitatem, g. *d.* Per Christum colligam populum gentilem, huc usque a Deo neglectum, abjectum, ct claudicantem in fide et religione; quia nunc instinctu natufte coluit unum Deum creatorem cœli et terne, nunc vana superstitione ct traditione avorum coluit idola. Verum de gentium vocatione egit Propheta vers. 2» Hic ergo suam gentem consolatur, agitque do vocatione Synagogæ et Judœorum, quorum rex constitutus est Christus, regnare incipiens in monte Sion.

Spu* n tH.r J' Cur» ,)JC0 crS° claudicantem et ejectam vocari hic Synagogam Judaeorum, tum quia illa claudicavit in fide, modo colendo Deum, modo idola, juxta illud Eliæad ejusdem filios : « Usquequo claudicatis in duas partes? si Dominus est Deus, sequimini eum : si autem Baal, sequimini illum, w III *Begum,* cap. xyui, 21 : eo cnim alludit Michæas; tum quia claudicavit præ fatigatione itineris eundo in captivitatem nunc Babylonicam, nunc Persicam, nunc Grœcam sul) Antiocho. Unde vocatur ejecta, dispersa et vagalmnda per omnes gentes: ita Vatablus. Claudicans ergo per mctalepsin idem est quod fatigata, dolens, ærumnosa, afflicta. Unde explicans subdit : a Et quam alllixcraiu, consolabor : » ita Chaldæus; vertit enim : *Congregabo translatos, ct dispersos colligam, et illos quibus malefeci propter peccata populi mei.* Hæc ergo prophetia cœpta est impleri tempore Christi, qui e Judæis Apostolos, primosque fideles in Ecclesiam suam collegit; in dies autem perfectius impletur, dum variis in locis plures Judæi in Ecclesiam congregantur ; perfectissime autem implebitur in fine mundi, cum omnis Israel salvus fiet, uti intellexit S. Justinus *Dialogo contra Tiyphonem.*

V<n.T. T. Et fonam claudicantem in reliquias, — id e.l m posteritatem, *q. d.* Faciam ut Synagoga conversa ad Christum, factaque fidelis, ait fecunda, ct mullos producat Deo filios, et magnam sobolem. Unde explicans subdit ;

Et iam, qu.« laboraverat (eundo in captivitatem et dispersionem, id est, ut Tigurina, *ct procul propulsam),* in gentem robustam, — tum numero, tum fortitudine. Tales fuerunt Apostolicie Judæis prognati, aliiquo similes viri apostoli, orbis doctores et domitores. Ita Vatablus, Arias et alii, limo sequitur :

Et regnabit Dominus (Christus) super eos in monte Sion , — puta in Ecclesia, qua; cœpit in Sion; Ecclesia,inquam, tum militante, tum triumphante, « ex hoc nunc et usque in æternum. » Audi S. Hieronymum : «Ingentem robustam, in nomen videlicet Christianum, quod non gladius, non ignes, non tormenta superabunt. Vide fidem et passionem martyrum, et de robusta gente non ambiges. »

8. Ei tu turris gregis nebulosa filis Sion usque Vi.,s q AD TE VENIET : ET VENIET POTESTAS PRIMA. — Nota Turili *primo :* « Turris gregis n in Scriptura vocatur locus ille in quo Jacob pavit greges, *Genes,* xxxi› 21 ; nec enim alium locum hoc nomine appellatum in Scriptura, vel apud Josephum, aut choro* graphos Terne sancho legimus. Ita S. Hieronymus, Rcmigius, Haymo, Rupertos, Lyranus et alii passim. Audi ex iis Adrichomium in *Descriptione Terra sancta :* « Turris gregis, hebraico *ader,* sive *eder,* campus est uberrimus pascuis, et grandibus olivis refertus; distat passibus fero mille a Bethlehem, ubi Jacob patriarcha fixit tabernaculum , et pavit greges suos ; ibique eo habitante, Ruben patris thorum violavit. Atque hoc ipso in loco pastores, ut prædixerat propheta Michæas, nocte vigilantes super gregem suum, viderunt et audierunt angelos canentes : Gloria in excelsis Deo. Ubi postea templum erectum est SS. Angelorum a B. Helena. Atque adeo sacellum hic erectum est in tanUe rei memoriam medio in agro. » Addunt Haymo, Rcmigius et Beda, lib. *De Locis sanctis,* cap. vin, pastores hosce numero fuisse tres.

Quare licet Hebræi, leste S. Hieronymo, in *Tradition. Hebr. in Qenes.* cap. xxxv, opinentur turrim gregis fuisse in Jerusalem, eo loco in quo postea ædiücatuin est templum ; tamen ipscS. Hieronymus ibidem, ct in *Epitaphio S. Paulas ,* et in *Locis Hebr.* et alibi, ac passim interpretes et chorographi docent turrim gregis fuisse juxta Bethlehem, ibique angelos pastoribus gregem suum pascentibus nuntiasse Christi ortum. Dicta est gregis, inquit S. Hieronymus in *Tradit.* Genes.cap. xxxv, «ubi vel angelorum grex in ortu Domini cecinit, vel Jacob pecora sua pavit, loco nomen imponens ; vel, quod verius est, quodam vaticinio futurum jam mysterium monstrabatur; » quod scilicet angelus ibidem pastoribus gregem pascentibus evangelizare! Christi nativitatem. Ad lilleram turris hæc dicta est *gregis,* ante Jacob, ut videtur; co quod pastores juxta illam, nipote

loco compascuo, solerent pascere greges, atque noctu ad caulas quæ in turri, vel juxta turrim erant, seso cum gregibus stabulatum recipere, uti notarunt P. Salmeron et Barradius in *Luca* cap. n.

Secundo, pro *nebulosa* hebraico est *Ophcl,* quæ erat turris excelsa in Sion , juxta atrium templi, quam ita ex Josepho describit Adrichomius : « Ophel, quam Josephus Ophlam nominat, erat turris enormi altitudine, quasi nubi caput inserens; atque arx munita firmo muro cincta, templo propinqua ; extra murum tamen qui habitationem sacerdotum claudebat. In hujus muro Joathan rex multa construxit, atque Manasses cousque urbis muros reparavit. In hac habitabant Nathinæi. In hanc fugiens Manahcm tyrannus captus est et occisus. Hanc tandem Titi milites combusserunt »

Ab altitudine dicta est *Ophel,* id est tenebro, caligo, nubilum ; quod usque ad nubes erigeret caput, et in contemplando ejus culmine oculi caligarent. Ila S. Hieronymus, in *Isaiæ* xxxii, 14. Quare minus recte aliqui censent turrim nebulosam vocari turrim Psephina , quæ octoangularis erat, erecta super rupem excelsam, septuaginta cubitos alta, inter septentrionalem et occidentalem urbis murum, ex qua sereno Coelo Arabia, mare et fines Chananœœ conspici poterant, quam Titus expugnavit, teste Josepho lib. VI *Belli,* cap. n, V et vi ; nam in Hebræo hic non est Psephina, sed Ophcl. Denique pro *Ophcl* Septuaginta vertunt, afyuwJr.;, quod quadrupliciter verti potest : *pruno,* caliginosus ct opacus; *secundo,* squalens : hvc duo habet S. Hieronymus ; *tertio* , aridus ; *quarto,* sitiens vel siticulosus : quæ cnim arida sunt, sunt pariter squalentia, siticulosa cl opaca.

Symbolice, Ophel significat celsitudinem cl caliginem in qua habitat Deus ; ad hanc cnim accedere ct erigere sc conatur Sion, id est Ecclesia, ct anima fidelis. Deus cnim «habitat lucem inaccessibilem, » 1 *Timoth.* vi, 16. Præclare S. Dionysius, epist. 5 ad *Dorothcum :* « Caligo, ait, divina est inaccessibilis, in (pia habitare dicitur Deus; hæc est invisibilis, propter eximiam claritatem ; cl inaccessibilis, propter immensam luminis copiam. rt

Quærcs, si turris Edcr erat extra Jerusalem juxta Bethlehem, Ophel vero erat in Jerusalem, quomodo una cadcmquo turris vocatur hic *gregis,* cl *nebulosa* sive *Ophcl?* Respondeo, metaphorice ct mclonymicc Sion sive Jerusalem, vocari hic *turrim gregis.* Ha cnim vocari hic Sioncm patet, *primo,* ex co quod eam nuncupans subdit, *filia Sion* : sic cnim cum Romanis, Symmacho (qui clare vertit, ipsa *est filia Sion)* cl Septuaginta legendum in nominativo *filia,* non *filia* in genitivo); *secundo,* quia in Jerusalem erat Ophel : liceo autem lurris gregis erat turris Ophel, ut ail Michæas; *tertio,* quia in Sion orat porta (el consequenter turris super portam do more erecta), quæ vocabatur *gregis,* per quam greges ovium offerendi in templo, cx turri Edcr sive gregis, ubi pabulabantur, inducebantur in Sion ct templum. Ende juxta portam Gregis, erat forum pecuarium, et Probatica piscina, in qua curabantur infirmi, Joan. V, 2. Dicta est Probatica, i-ò szXxtw, id est *ab* Probitu *ovibus.* Probatica ergo idem est quod pecuaria “ vcl ovina, co quod ad illam oves, quotidie inane ct vespere immolanda? in templo congregabantur, in cacpie abluebantur. Denique de Sione ct Jerusalem hic agi, patet cx sequentibus. Jerusalem ergo vocatur *turns gregis,* tum quia vicina erat Bethlehem, et turri gregis, iliique ut metropolis imperabat ; tum quia alto loco in montibus sita, et ad illam confluebat grex , id est numerositas Judæorum ad templum ; tum proprie quia in Sion erat porta ct turris (iregis, obversa turri Edcr, sive Gregis, per quam ex Edcr oves in Sion ct templum inferebantur. Eadem vocatur *nebulosa,* ob altitudinem turris Ophel, aliarumque similium, quæ in sui culmine nubes ct nebulas de more colligebant, atque c terra contuentibus, ob nimiam altitudinem caligantibus oculis, nebuloso» videbantur. Unde probabiliter suspicatur Vihipando, tom. Ill, part. lib. Ill, cap. vii, *turrim Gregis* hic proche vocari portam Gregis; portam cnim vocari *turrim,* quia alta erat et munita, ut arx vel turris esse videretur. Porta hæc dicitur *filia Sion,* quia subjecta erat templo exstructo in monte Sion. Dicitur *gregis,* tum quod per cam greges offerendi inducerentur in templum , tum quod ante hanc portam esset vallis Josaphat tendens ad montem Oliveti, quam , utpole pascuis uberrimam, Jacob patriarcha suis pecoribus pascendis elegit. Hæc porta a Josepho, lib. M *Belli,* cap. vi, vocatur *Genat,* quam Salomon magnificentissimis ædificiis ac propugnaculis exornavit. Hæc Vilaipando, et hoc videntur voluisse Hebroi paulo ante citati, quos sequuntur Emmanuel, Mariana cl alii.

Quærcs, *secundo,* quisnam hujus loci sit sensus, cl (piando turri Gregis, id est Jerusalem, data sit potestas, sive, ut vertit Tigurina, dominium, regnum cl imperium? *Primo,* Theodorelus sic explicat, *g. d.* Nabuchodonosor veniet ad te, o turris, id est o templum, quod in vinea, kl est in urbe Jerusalem, quæ ob peccata est atra et nebulosa, quasi lurris eminens, ut tc sternat ct comburat. Verum hoc triste et funestum est, non lætum et festivum oraculum, «piale hic edit Michæas.

Secundo, S. Hieronymus inlelligil de Cyro et reditu c Babylone, *q d.* Veniet Cyrus, qüi le, o Jerusalem, id est, vos Judæi, e Babylone per Zorobabcl liberet, cl in patriam remittat. Verum licet eo alludat Propheta, ut palet vers. <0, tamen altius et majus quid spectat

Dico ergo turrim (¡regis ct Ophcl, sive Jerusalem ct Sion, esse Ecclesiam Christi, quæ cœpit in Sion, in quam grex fidelium congregatur, quasi in turrim Ophel, id est in locum altum et muni-

tum, vergentem in cœlum, ideoquc obscurum et nebulosum ; doctrina enim Ecclesiæ, quia cœlestis esi et divina, dc Deo trino ct uno, de Verbo incarnalo, de praedestinatione et reprobatione, etc., est obscura ct nebulosa. Eadem vocatur *filia,* quia Deo dilecta ut filia, et *Sion,* id est specula, quia nunc contemplatur Deum inœnigmato per fidem et spem, brevi eumdem contemplatura reipsa, facie ad faciem. Miehæas ergo regiam Christi, puta Jerusalem, id est Ecclesiam, vocat *turrim,* ob altitudinem vite et doctrinæ ; atque ob munitionem , speculam et tutelam, qua suos fideles luetur et propugnat. Vocat *gregis ,* quia alludit ad Davidem, qui fuit pastor gregis, indeque primus evocatus est ad regnum Sionis ; et quia ejus anlitypus et successor Christus, rex novae Sionis, id est Ecclesiæ, ejusdem potius fuit pastor quam rex. Unde ipse nomine pastoris delectatur : « Ego, ait Joa/i. x, II, sum pastor bonus: bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis; » et vers. I i: «Ego sum pastor bonus : ct cognosco oves meas, ct cognoscunt me meæ. » Hinc vetustissima; imagines Christi, quas etiamnurn Ruma? in antiquis templis videmus, Christum quasi pastorem oves pascentem, aut ovem perditam humeris bajulantem , et ad caulam reducentem depingunt.

Trot tockrii esi mna Greju.

Tropologice, Ecclesiam vocat *turrim Gregis,* ut signdictd pnesules Ecclesiæ, Christi vicarios, non debere ul reges dominan in cleris, sed ul pastores pascerò gregem Domini. Hoc est quod ait et sancit S. Petrus, primus a Christo summusque Ecclesiæ præsul : a Pascile qui in vobis est gregem Dei, providentes non coacte, sed spontanee secundum Deum : neque turpis lucri gratia, sed voluntarie : neque ul dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animó. El cum apparuerit princeps pastorum, percipietis immarcescibilem gloriæ coronam, n I *Petri* v, 2.

Sensus ergo hujus loci est, *q.* d. Dixi vers. 7, quod Dominus regnabit super eos (Judœos fideles) in monte Sion in æternum ; quia tu, o Sion, qua» es turris Gregis et Ophul, id est arx sublimis, invicta el inexpugnabilis, accipies hoc regnum ; « Usque ad te veniet, et veniet potestas prima, » *q. d.* Veniet, veniet, inquam, ad te prisca et avita potestas, el regnum quod habuisti sub Davide et Salomone, [iuta a regnum filiæ Jerusalem, » hoc Cbl regnum Hiurosolymæ : sicut enim David gloriose el potenter regnavit in Sion, ita ibidem Christus, filius Davidis et haeres, regnum idem capesset; at non temporale, sed spirituale; ibique regnum Ecclesiæ suæ inchoabit, quod deinde proferet ct propagabit per Apostolos in universum orbem, juxta id quod promisit Gabriel matri cum concipienti : « Dabit illi Dominus sedem David patris <jus, et regnabit in domo Jacob in æternum, » *Luca* i, 32. Et David rex in typo cl perbona Lhri-li : « Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, prædicans præceplum ejus, » *Psalm.* ii, 6. Ila Clarius, Vatablus, Arias, Ribera, a Castro et alii. Hue accedunt S. Hieronymus ct Lyranus, qui per *turrim gregis filiæ Sion* (uti ipsi legunt) accipiunt lempium, quo grex, id est populus Domini confluebat; et in quo greges ovium Deo mactabantur, hoc vocatur *Ophel,* id est nebulosum, quod ad nubes usque altitudine sua pertingeret, vel quod fumum victimarum quasi nebulam jugiter exhalaret; vel quod umbris el figuris quasi nebulis plenum esset, 7. *d.* 0 turris nebulosa filiæ Sion , id est, o templum Hierosolymorum, usque ad te veniet; veniet, inquam, prima potestas, id est primum et avitum illud Davidis imperium ; non in umbra, sed in veritate : Christus enim triumphator ingredietur in te, qui est regum summus, cujusque David rex umbra tantum fuit el typus. Respicit introitum solemnem Christi in Jerusalem die Palmarum, quando asello vectus cum pompa et triumpho, urbem et templum quasi Messias est ingressus, el inauguratus acclamante turba : « Hosanna, benedicius qui venit in nomine Domini : benedictum quod venit regnum patris nostri David, » *Marc,* xi, 10. Christus enim per portam Gregis (quæ hic vocatur *turris* ob celsitudinem, ait Vilalpando supra) quasi agnus paschalis in paschale immolandus, invectus est in urbem, uti colligitur ex *Luc.* cap. xix, 37, cum ait : « El cum appropinquaret jam ad descensum montis Oliveti, » etc. Ex monte ergo Oliveti per vallem Josaphal venit ad portam Gregis, eaque ingressus est in urbem. Et hoc videtur hic significare Miehæas, inquit Vilalpando. Idipsum clare significat versio Chaldæi, qui paraphraslice per turrim Gregis accipit Christum, qui in Ecclesia inter fideles quasi turris eminet ; correlativa enim sunt et inseparabilia pastor el grex, rex et regnum, Christus et Ecclesia. Sic ergo ulrumque nectens vertit : *Tu autem, 0 Messia,* vel *Christe Israelis, qui absconditus es propter peccata cœtus Sion, tibi venturum est regnum, sed et dominât io prisca adveniet regno cadus Jerusalem.* Christus enim est turris, quia Ver- Ghrhtns bum Patris, de quo dicitur *Sap.* xvm, 16 : « Usque ad cœlum attingebat, stans in lerra. » Erat enim n verus Deus æque ac homo, jungens in se deitatem humanilali, et cœlum terne, angelos hominibus. Hinc ct dicitur *nebulosa,* id est abscondita in præscpio, carne et cruce: Deus enim « posti t tenebras latibulum suum, » *Psalm,* xvii, 12. Idcirco incognita fuit Judæ s. Erat « turris gregis, » quia sicut turris urbem, cives cl oves ; ita Christus Christianos protegi et luetur. Ipse denique regnum suum consignavit Hierosolyma?, id est Ecclesiæ suæ. Unde ct Syrus ct Arabicus vertunt : *Tu autem turris* (Arabicus, *arx) pastor ncbulosœ filiæ Sion, tempus tuum advenit.*

Denique Haymo, Remigias, Reda in *Lue.* 11, Ba- Alimin ronins anno I Christi, clalii censent Mich-eam hic alhidere ad pastores Eder, quibus angelus primo nuntiavit Christi ortum : ideo enim nominat tur- Christh

rim Edor, id est Gregis et Pastorum. Unde id claro explicans cap. scq. vers. 2, ait : « El tu, Bethlehem (juxta quam erat turris Eder) Ephrata, parvulus es in millibus Juda : ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel, » etc. Itaque hujus loci hunc dant sensum, 9. d. Tu, o turris Edcr rusticana, vilis et postoritia, caput attolle, gaude et exsulta; quia primo ad tc veniet nuntius eœlestis, puta angelus annuntians Christi regis ortum, cujus potestas prima el regnum incipiet in Jerusalem , indeque propagabitur per totum orbem. Quocirca eris jam turris non tantum Gregis, sed el Ophel, id est celsre caliginis : quia in tc excelso Olympi vertice descendet spirituum el musicorum cœlestium multitudo, concinens . « Gloria in excelsis Deo, el in terra pax hominibus bona» voluntatis, n

Trrpoiogto.ani. tiwttur' rit gre- 6's'

Tropologice, *filia Sion* est anima quæ speculafur coelestia ct divina : Sion enim hebraico signi*speculam.* Unde in ipsa est turris, id est prudentia el providentia, reque ac robur ct munimen, quibus suum gregem , id est omnes anima» potentias, sensus et actiones, omnesque corporis motus moderatur, regit, luetur el roborat. In ipsa est Ophel, id est caligo, puta orationis ct contemplationis, qua cum Mose, Erodi xix, 9, intrat in caligine, in qua habitat Deus; ibique cum eo colloquitur, uti solitum facere S. Bernardum legimus in ejus Vita. Rursum est Ophel, id est our/uóSt;, ut vertunt Septuaginta, id est, *primo,* arida, quia humores pravos concupiscentias per jejunia el mortificationes desiccat; *secundo,* squalens, per lucium et pœnitenliam? ob exsilium in quo degit; *tertio,* sitiens, scilicet Deum, cl aquam gratia» salientis in vitam reternam. Coinplutensia legunt atyuu&u; in genitivo, id est caliginosas, aridre, squalidre ct sitientis, ut referatur ad *gregis.* Juxta (piam versionem hæc quatuor simili sensu jam dicto de anima, ad potentias, sensus, motusque ejusdem (hi enim sunt ejus grex) accommodari facile possunt. Ad hanc venit potestas prima, puta primum regnum filiæ Jerusalem; primum enim maximumque regnum anima* est, quo in ipsa regnante Christo rege, eamque regente, ipsa pariter a Cliristo regnum accipit, fitque regina : nam regnat el dominatur requo jure, *primo* sibi, suisque potentiis et molibus; *deinde* rebus externis, quos omnes sibi subjicit; *actertio,* proximis,

Hex est qni tibi l

cpiorum cura ei commissa est. Dum enim Deo vacans, primo sibi suisque actibus piesancteque imperat, facile caderis omnibus precesse et imperare discit; itaque fit Jerusalem, id est visio cl possessio pacis : jugi enim pace el serenitate conscienti® fruilur. ilinc plulosophus ille, licet gentilis . a Rex, inquit, eris, si teipsuin rexeris. Ilex eris, si cupiditatibus et passionibus tuis imperes* Hexeris, si regas iram, gulam, libidinem. » Alexander Magnus alios rexit, seipsum regere nescivit, rexit eum ira et cupido : unde non rex, sed irre fuit servus el mancipium ambitionis. Verius mendicus ille apud Taulerum se regem esse dixit, quod nihil appeteret in hoc mundo, quodque suam voluntatem Dei voluntati in omnibus conformaret, ideoquosibi rebusque omnibus dominans, perpetua pace ct Letitia animi fruerelur. Historiam fuse enarravi *Rom.* xii, I.

Anagogice quidam, ait S. Hieronymus, hrec accipiunt de Jerusalem codesti, qure cum sit « mater sanctorum, taindiu quasi Ophel squalet, quaindiu filii sui non reducuntur ad cam, ut rex el consiliarius non sit in ea; et dolores sicut parturientem apprehendant eam, quod frustra peperit, videns tantos filios interfectos. »

9. Nu.xc quare moerore coxtrahrris, — Hebrreus Vea 9 nervosius : *Nunc quare vociferaris vociferationem ?* id est cur ingenii voce ejulas et ploras? Redit ad Sionem, id est ad Judíeos sui temporis. Unde vocula *nunc,* et tempus præsens significat, simulque est nota illationis, idem valens quod *erg^* Itaque *nunc* idem est quod nunc *ergo, q. d.* Nunc ergo, o Sion, cur mœres ob instantem captivitatem, cum tam felix ct augustum Christi regnui l exspectes? Esto enim eas ad modicum tempus i l Babylonem, esto Sedecia rege tuo, principibus cl consiliariis orberis; tamen inde brevi te reducam, faciamque ut rex tuus polentisbimus, reque ac consiliarius sapientissimus propediem tibi sit ipse Christus, Rex regum el Dominus dominantium; ipse tc omni captivitate, omni mœrore, omni reruinna liberabit; ipse te consolabitur, ditabit, honorificabit, ul nil deinceps metuere debeas, nil amplius sperare aut desiderare possis.

Allegorico, hæc et sequentia usque ad finem capitis adaptari possunt Ecclesiæ primitivas (hujus enim typus fuit Synagoga Judreorum) primi* tus el de nceps a tyrannis alllictre, ct pene oppressa* : uno de ea ad litteram accipiuut Rupertos, Albertus, Lyranus et Vatablus, *q. d.* Post adventum Christi affligentur chrisliani, unde habebunt ansam gemendi; sed tamen sumant animos, quia non destituentur ope divina :nam rex cis aderit Christus, cl consiliarius Spiritus Sane tus.

Aliter, imo contrarie, hæc accipit S. Hieronymus el Theodorelus, 7. </. Qua de causa, o Sion, mœres? utique ob instantem captivitatem. Sed undo illa libi obveniet? An quod destituta sis rege et consiliariis? at holies Ezcchiam, Josiam, Scdeciam aliosque reges, eorumque principes el consiliarios. Disco ergo hoc malum non aliunde tibi accidere, sed tua culpa, luo vitio : quia nimirum tuis idolis ct sceleribus Dei iram el vindictam in te concitasti. Verum hic est sarcasmos cl hostilis irrisio potius quam paterna consolatio, quam loto hoc cap. Sioni suggerit et ingerit Propheta.

Tropologice S. Ambrosius hic : « Cur, inquit, comprehenderunt te dolores ut parturientis, ut parturires iniquitates, et pareres injustitias? nullus enim major est dolor, quam is qui peccati

mucrone vulnerat conscientia n : neqaa ullum(dlcent) : Lapidetur (id est lapidibus obruatur), et aspiciat in Sion oculus noster, — id est oculus noster aspiciat cum voluptate Sionis ruinam, caque se pascat, illamque irrideat et subsannet : solemus enim aspicere et oculos intondere in ea quæ diligimus, despicere vero et avertere oculos ab iis qua? odimus vel contendimus. Unde vulgo dicitur : « Ubi oculus, ibi amor; ubi manus, ibi dolor. » Hinc *aspicere* sumitur quandoque pro oblectari, ut *Psalm,* i.xv, 18 : « Iniquitatem si aspexi in corde meo. » Ila S. Hieronymus, Rcmigius, Ilavmo ctalii.

gravius est onus, quam peccatorum sarcina et pondus flagiliorum. Deprimit animam, curvat usque ad terram, ne se erigere possit. Gravia, fili, gravia nimis delictorum sunt pondera. Denique illa in Evangelio Luca?, cap. xiii, mulier quæ curvata erat, speciem praetendens animæ laborantis, a Christo potuit solo erigi, n

Ver*, io io. Dole, et satage, filia Sion. — Satagere est esse anxium, anxie distorqueri difficultate alicujus rei conficiendæ, vel evadendo?. Pro *satage* hebraico est *gochi,* quod varie vertitur; Septuaginta : *Dote ct viriliter age;* Chaldœus : *Dole ct contremisce;* Pagninus : *Dole ct ingemisce;* Tigurina : *Dole ct gemitum ede, g, d.* 0 Sion, permitto ut doleas ct ingemiscas, ac de facto dolebis ct ingemisces : habebis enim justum argumentum et causam doloris cl gemitus, scilicet excidium ct captivitatem Babylonicam.

Quia nunc egredieris de civitate (de Jerusalem), et habitabis in regions (Hebræus et Chaldœus, *in agro;* Septuaginta, *in campo, q. d.* Non in urbe sub tocto, sed in agro sub dio, quasi profuga et captiva deges), et ventes usque ad Babylonem (sed age, resume animos, spera meliora : nam post modicum tempus, puta post 70 annos) : ibi liberaberis, ibi redimet te Dominus. — *Primo,* inchoato per Cyrum cl Zorobabel ; *secundo,* plene per Christum. Audi S. Cyrillum juxta Septuaginta : «Dole igitur, et viriliter age, filia Sion, ait : 0 bona filia, patiens esto ad dolores, obdura ad molestias, appropinqua ad parium. Sed enim non penitus consolatione destitutam relinquit : addit enim in patriam sedem iri revocatum. » Sic /Eneas socios naufragosspe melioris sortis consolatur, *Æneid.* 1:

> Per vario? casus, per tol discrimina rerum
> Tendimus in Latium, sc ies ubi fata quietas
> Ostendunt : illic (as regna resurgere Trojæ :
> Durate, ct vostncl rebus servate secundis.

›- niktt? Tropologice S. Hieronymus : « Infoili git. inquit, animam propter peccatum de Ecclesia pulsam, ct inimico cl ultori contraditam in interitum carnis, ut spiritus salvus fiat, exire de civitate quam spiritus impetus Letificai, habitare non in monte ubi prius fuerat, sed in campo in quo Assyriorum vagatur exercitus, et esse in confusione vitiorum suorum, el postquam habuerit compede^ et traxerit molam, et farinam Babylonis fecerit, in semel reversam dicere : Quanti mercenarii patris mei saturantur panibus, ct ego hic fame pereo; et ad paternam domum postea revertentem suscipi a clementissimo patre, et redimi de manu durissimi domini. »

v*r'- *' 11. Et nunc congregate sunt super te gentes. (To *nunc* iterum aliam et viciniorem Hierosolyma? calamitatem significat, *q. d.* Dixi, o Sion, te ituram in Babylonem ; sed antequam eo vadas, alia libi instat clades a Sennacherib, qui mullas contra te gentes congregabit, puta 185 millia) que

Nota : Pro *lapidetur* hebraico est qjnn *techcnaph,* quod Septuaginta vertunt, *insultabimus;* vel, ut S. Hieronymus legit, *insultemus;* alii, *insultemus et gaudeamus;* Chaldœus, *impie aget;* Pagninus, pccavft; Tigurina, *hypocrita fuit,* simulando se piam, cum esset impia; castam, cum esset incesta; deicolam, cum esset idololatra. Arias, *superst Hietur,* id est ut superstitiosa, ct novorum deorum cultrix puniatur, expietur et lapidetur. Proprio *te* chenaph* vertas : « Impia est, et ut impia plectatur. » Alludit *techcnaph* per metathesin ad BSOD *tinaph,* id est adultera est, el ut adultera puniatur et lapidetur : lapidatio enim erat pœna adulterii apud Judíeos, *q. d.* Sion, relicto Deo sponso suo, coluit idola, cum iisque fornicata el adulterata est : ergo ut adulteram eam lapidibus obruamus, demoliamur eam, ct in acervum lapidum redigamus, coque illam sepeliamus.

Allegorico, Nero, Decius aliique tyranni dicebant de Ecclesia Christi : « Lapidetur, *n* id est pereat et exscindatur; sed id reipsa, Deo illam lutante, efficere non potuerunt. Ha S. Hieronymus, Haymo, Ruperlus, Hugo ct alii. Idem ctiamnum dicunt hœrelici de eadem. Idem de sanctis Religionibus, monasteriis, collegiis, adeoquo de viris religiosis ct zclosis dicunt ¡idem, imo cl perversi catholici : Lapidetur, evertatur talis Religiosorum domus, Dominicani, Franciscani, Jesuíta? expellantur el lapidentur; sed, Deo cos tutante ct consolante, fit id quod sequitur : « Congregavit eos quasi fœnum areæ. Surge, et tritura, filia Sion; quia cornu tuum ponam ferreum,» etc.

12. Ipsi autem non cognoverunt cogitationes ver*, n Domini, — quibus statuit Sionem hisce persecutionibus probare, purgare el illustrare; non perdere el evertere : persecutores vero ejus, puta castra Sennacherib, cæderc et dispergere.

Quia congregavit eos quasi ioenum areæ, — *q. d.* Congregavit cos in Judæa, quasi frumenti manipulos in area, ut ibi ab angelo cl a Judæis triturentur, id est cœdanlur, calcentur, spolientur. Angelus enim cecidit 185 millia ex castris Sennacherib. Nota « frenum n hic non significare herbam pratorum demessam et siccatam, quæ proprie fœnum dicitur; sed capi pro frumento spicato, puta pro manipulis trilici : hoc enim solum in arca trituratur, uli de hoc fœno subdit dicens: « Surge, et tritura, filia Sion. » Unde Septuaginta

vertunt : *Quasi manipuli arcae;* Chaldœus, Pagninus et Tigurina vertunt : *Quasi manipuli ad arcam,* ut inca triturentur, corumque grana excutiantur, quæ in horrea condantur. Hos enim significat hebrœum*VDP *amir.*

13. Surge, et tritura, filia Sion : quia cornu TUUM PONAM FERREUM, ET UNGULAS TUAS PONAM ÆREAS: ET COMMINUES POPULOS MULTOS. — Notii ℓ III PûlæStina, uti et in Italia, Canaria aliisque multis provinciis manipuli et segetes triturantur non ligneis flagellis, uti fit in Germania; sed ungulis boum, vel serratis carpentis, quæ super segetes circumagunt; itaque calcando cas terunt, et grana ex aristis exprimunt. Similia carpenta subinde super hostes stratos agebant victores, cosque quasi triturabant; ut fecit David Ammonitis, II Heg. xu, 31. Dicit ergo Deus se a cornu » et a ungulas æreas, » id est animos, robur et vires, Sioni redditurum, ut suos hostes calcet, premat et trituret. Factum hoc *primo,* sub Ezechia, quando cœsis per angelum Assyriis, Judæi eorum castra invaserunt, occuparunt et spoliarunt; *secundo,* sub Juda, Jonatha, Simone et Hyrcano Machabœis, qui quasi cornua fuerunt, quibus Judas ventilavit omnes vicinas gentes, ut patet ex libris JfacAab.,ulin iis impletum sit illud *Deui,* xxxm, 17 ; «Cornuarhinocerotis cornua illius : in ipsis ventilabit gentes usque ad terminos terne. » Ad Machabæorum enim gloriosa bella et victoriashæcreferunt Dionysius, Hibera et alii. Mystice id plane adimpletum est in Christo ejusque Sione spirituali, id est Ecclesia, quæ robore prædicationis suæsibi subegit omnes gentes, corumque idola et profana fana contrivit. Ita S. Hieronymus, Remigias, Hupertus, Albertus, Lyranus, Clarius et alii.

Et interficies Domino rapinas eorum, — g. *d.* Immolabis Domino boves aliasquo victimas quas victrix ab hostibus rapuisti. Id fecisse Ezechiam otiudœos ex spoliis Assyriorum docet Josephus lib. X *Antiq.* cup. m. Idem fecisse Machabæus liquet ex corum aclis. Idem sœculis omnibus fecit cl facit Ecclesia Christi. Pro *interficies* hebraico est 'nonnnì *vehacharamti* (Noster et Septuaginta videntur legisse moìnm *vehacharamta;* vertunt enim in secunda persona, *ct interficies,* sed eodem redit sensus; Deus enim per Judæos victimas hosco interfecit), id est *faciam cherem,* id est anathema, hoc est *anathematizabo,* exscindam et consumam , *rapinas eorum Domino,* id est mihi, *q. d.* Devovebo hostes tuos cum suis opibus mihi meæque vindicte: quasi victimas meas addicam cos neci, faciam eos anathema, partim, per angelum occidentem, parimi per tuos cives, oSion, præsertim Machabæos, sicut feci Jericho, *Josué* vi, IG, ct Chañarnos, *Sumer.* cap. xn, *2.* Vide quæ ibi dixi de voto *chcrem,* sive anathematis.

Nota : Pro *rapinas eorum* hebraico est *bitsam,* quod Septuaginta vertunt, *multitudinem corum* ; Chaidæus, *facúltales corum* Symmachus, *lucrum eorum;* Theodotion, *dona* vel *munera eorum;* Tigurina, *opes eorum;* Pagninus, *desiderium,* id est opes desiderabiles,*eorum;* Noster, *rapinas corum,* quas scilicet Assyrii e Judæa rapuerunt, tuque iterum eis eripuisti, quasi justas et reduces justi belli rapinas.

Et tortitidinem eorum. — Hebraico *lam}* ni est substantiam et opes : hæ enim sunt divilum robur et fortitudo, juxta illud *Proverb.* cap. xvm, H : « Substantia divitis, urbs roboris ejus, et quasi murus validus circumdans eum. » II® rursum sunt nervus belli, ut ait Cicero. Alii per *fortitudinem* accipiunt milites et arma : arma enim hostium bello capta Judæi, æque ac Christiani et Gentiles suspendere solent Deo, ut illi victoriam acceptam referant : uti David suspendit in templo gladium quo obtruncavit Goliath, I *lìeg.* XXI, 9. Idem fecisse Gentiles docet Virgilios X II *Æneid.* :

M'illaqtie prælcrei «ens in postata* arma,
Captivi pen lent curros, curntqne secures,
El ctiMæ capitum, ct porürom ingentia ebostra,
Spicukque clvpeique ereplaqoe rosira canni*.

Hoc est quod prædixît Isaías cap. lx, 5 : « Fortitudo gentium venerit libi,» et vers. li : < Ut afileratur ad te fortitudo gentium, et reges earuni adducantur, n

Tropologico, docemur hic omnem victoriam de hostibus lain corporalibus quam spiritualibus, ascribendam esse Deo auctori; uti fecit Moyses et Josué, victo Amalech, erigens altare hoc titulo: « Dominus exaltatio mea, » Erod. xvn, 15; ideoque omnia desideria el desiderabilia nuslra ipsi esse mactanda et otreremla.

T^polo- (llin nkima.

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Vastata filia latronis, prodicit Christum nasciturum in Bethlehem, qui Israel pascat in fortitudine Domini, et magnificetur usque ad terminos terra:. Deinde, vers. 5, *ait quod Christus erit pax, mm venerit Assyrius in terram nostram; tunc enim aim conteret. Tertio, vers. ", prodicit quod reliquia: Jacob, id est, Apostoli ct primi christiani, erunt quasi ros Domini, irrigantes mentes hominum, casque efficaciter instar leonis, rapientes sibique et Deo subjugantes. Denique, vers.* 10, *asserit quod Dais tunc auferet maleficia, divinationes, lucos, omniaque arma et præsidia in quibus infideles confidebant* (I).

I. Nunc vastaberis, filia latronis : obsidionem posuerunt super nos, in virga percutient maxillam judicis Israel. 2. Et tu, Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda : ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israel, elegressus ejus ab initio, a diebus æternitatis. 3. Propter hoc dabit eos usque ad tempus, in quo parturiens pariet : et reliquiæ fratrum ejus convertentur ad filios Israel. 4. El stabit, et pascet in fortitudine Domini, in sublimitate nominis Domini Dei sui : el convertentur, quia nunc magnificabitur usque ad terminos terne. 5. Et erit iste pax : cum venerit Assyrius in terram nostram, el quando calcaverit in domibus nostris : et suscitabimus super eum septem pastores, et octo primates homines. G. Et pascent terram Assur in gladio, et terram Nemrod in lanceis ejus : el liberabit ab Assur cum venerit in terram nostram, el cum calcaverit in finibus nostris. 7. Et erunt reliquiæ Jacob in medio populorum multorum quasi ros a Domino, et quasi stillæ super herbam, quæ non exspectat virum, el non praestolatur filios hominum. 8. Et erunt reliquiæ Jacob in gentibus in medio populorum multorum, quasi leo in jumentis sylvarum, et quasi catulus leonis in gregibus pecorum : qui cum transierit, et conculcaverit, ct ceperit, non est qui eruat. 9. Exaltabitur manus tua super hostes tuos, et omnes inimici lui interibunt. 10. Et erit in die illa, dicit Dominus : Auferam equos tuos de medio lui, el disperdam quadrigas luas. 11. Et perdam civitates terræ tuæ, et destruam omnes munitiones tuas, et auferam maleficia de manu tua, ct divinationes non erunt in te. 12. El perire faciam sculptilia tua, et statuas luas de medio tui : et non adorabis ultra opera manuum tuarum. 13. El evellam lucos tuos de medio bui, et conteram civitates luas. 14. Et faciam in furore et in indignatione ultionem in omnibus gentibus, quæ non audierunt.

t. Noe VASTABERIS, FILIA LATRONIS. — HcbræUm est elegans paronomasia, *hitgodedi bat gedud,q.d.* Nunc vastaberis, filia vastatoris; nunc prædaberis, filia prædatoris, aut, ut alii : iYunc *concideris,*

(t) Sequuntur in hoc capite, adjuncta concomitantia, et sutecquentia Messi® adventum, de quo in cap iv ; quorum nexus cum iis quæ sub finem capitis superioris denuntiata sunt mali'» sic statui potest. Quamvis urbs Ilienaolyrnitana expugnetur, ipsequerex indignissime trac* b tur, tamen non est desperandum fidis Dei cultoribus; liberatorem enim ac dominatorem populo suo tempore flabit.

Pauco igitur describuntur *adjuncta concomitantia,* scilicet , *primo,* indicatur temporalis natalis locos, dignitas regia Christi ejusque divina ongo, et æterna natis itas, 2; *fecundo,* definitur aliquatenus tempus adventus ejus, virgincique partus, scilicet postquam populus Judaicus mvnam rerum conversionem subierit, qua persecutio Antiochi Epiphanis juxta quosdam indicatur, plurimique Ilebnci in patriam reversi luerint, apparebit Messlas, qui cum ilio xvo verbis propri is describi non potuerit,nec debuerit, sistitur imagine regis terreni, usque ad terminos orbis imperaturi, et civibus suis sine vi armorum salutem et felicitatem paraturi, 3,4; *tertio,* describitur sub emblemate victoriarum do Assyriis securitas regni el victoria hostium per Christum el Apostolos procurata, verss. 5, 0.

Secondo, *adjuncta subsequenda :* scilicet, *primo,* explicat Propheta, iis quæ sequuntur duabus comparati)-nibus, quanta virtus, securitas el gloria populi Dei futura sit, ubi se exsolverit a dominatu tartaro, in quibus videre esi praedicatorum cvangelicorum vim beneficam simul ac insuperabilem, viclncemque hostium, 7,9; *secundo,* promittitur securitas ab hostibus, scilicet, obstaculorum conversionem impedientium suhmolio, 9, 10 ; *tertio,* magiæ et idololatriæ eversio, quihus succedet purus Del cultus, 12, 13; *quarto,* infidelium Evangelio resistentium ultio, sub finem infligenda, 14.

fiìia concisionis; nul, ut Tigurina : *Nunc angeris turmis, fdia turmæ.* Nota *primo, hitgodedi* est conjugationis *hitpacl,* quæ partim activa est, partim passiva, ct communiter significat actionem reflexam, qua agens agit in seipsum, ita utidemsit agens et patiens, g. *d.* Vastabis ct concides teipsam, vel vastaberis et concideris a teipsa, id est tua culpa, tuo demerito; puta ob tua sedera peribis. Quocirca *hitgodedi* non tantum passive, uli jam vidimus, sed ct active verti potest. Unde Syrus vertit : *Nunc exibis cum turma, filia turmarum fortium ;* Arabicus : *Nunc egredieris cum exercitibus;* Pagninus : *Nunc militabis, filia militis;* alii : *Nunc congregabis tc per turmas, filia turmæ;* alii : *Nunc educes exercitus, filia exercitus;* alii : *Nunc concides, filia concisionis;* Arias : *Collige catum tuum, filia cœtus;* alii : *Martem et Martia castra instrue, filia Martis.* Porro «filia latronis» idem est quod latro, latrociniis dedita, sicut filius hominis idem est quod homo, filius ovium idem quod ovis, filia capre idem est quod capella.

Nota *secundo,* **iru** *gedud* significare congregationem, cœtum, turbam, turmam, exercitum: unde in libris Regum, turmœ Syrorum excurrentes et predantes terram Israel, vocantur *gedudim;* Noster vertit vocatquc *latrunculos,* id est volones, predones, quos Belgœ vocant utybutere. Itidem hic vertit, «filia latronis, » uti ctverterunt Aquila, Symmachus, Theodotion ct quinta Editio. Hinc ct Lia quintum suum filium vocavit *Gad,* quasi *gedud,* id est turmam filiorum, *g. d.* Tot jam genui filios, ut ex eis aciem instruere possim, *Genes.* XXX, 8. Ita Chaldæus et Aquila ibidem. *Gedud* ergo est turma velitum, sive excursio ct irruptio militum levis armature ad predandum ct latrocinandum ; item exercitus qui omnia populatur, quales fuerunt Assyriorum, Persarum, Græcorum, Romanorum : de quibus S. Augustinus vere dixit, lib. I *De Civit.* cap. iv : «Remota justitia, quid sunt regna nisi magna latrocinia? quia ct ipsa latrocinia quid sunt nisi parva regna?» Et pirata captus ab Alexandro Magno, rogatus cur piraticam exerceret, respondit : « Ego idem facio quod tu : Ego sum parvus, tu magnus cs orbis predo; sed quia id ego exiguo navigio facio, latro vocor; quia tu magna classe, imperator, » ut ibidem refert S. Augustinus. *Tertio, pro judicis Israel, uti* habent Hebrea ct Latina, vertunt Septuaginta, *tribus Israel;* Chaldæus, *judicum Israel;* per enallagen accipientes singulare pro plurali.

trnnti Filia h- qn«?

Quæres, quænam est hæc filia latronis? Sunt quatubr sententiæ : *prima* est, esse Babylonem; *secunda,* esse Damascum; *tertia,* esse Jerusalem; *quarta,* esse Niniven ct Assyriam. Nam *primo,*

primo, I 0

Babylone accipi potest, vel active, g. *d.* Congrega turmas latronum, id est militum et predomini tuorum, o Babylon, ut obsideas nos Hierosolymitas, ct percutias maxillam judicis, id est regis Israel, puta Sedeciæ, cumque regno et oculis prives atque excæces; vel passive, *g. d.* Brevi a Cyro vastaberis, o Babylon, quia fuisti filia latronis, id est latro ct latrociniis dedita, acuttalis obsedisti et vastasti nos, atque regem nostrum Scdeciam in maxilla percussisti, imo exoculasti. Favet huic sententiæ quod cap. præced. vers, to, meminerit Babylonis, ejusqiie predationis. Consolans enim Judaeos a Babyloniis capiendos : « Dole, inquit, ct satage, filia Sion, quasi parturiens; quia nunc egredieris, etc., et venies usque ad Babylonem, ibi liberaberis, » scilicet per Cyrum. Hoc est quod hic dicit : « Nunc vastaberis, filia latronis, » id est Babylonis, scilicet per Cyrum; verba ergo hæc illorum, cap. iv, 10, videntur anlistropha.

Secundo, «filia» gedud, id est «latronis, » accipi potest Damascus et Syria : inde enim frequentes *gedudim,* id est latrunculi, excurrerunt in terram Israel, earnque latrocinando vastarunt, ut patet ex libris Regum.Vox enim *gedud,* id est latronis, videtur respicere ad illos *gedudim,* recensitos in libris Regum. Accedit quod Syris et Damascenis, ob hasce predaliones, excidium minetur Isaías cap. vu, 7, atque mox subjungat lætum oraculum de Emmanuele rege Judæis nascituro, dicens vers. 14: « Ecce virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel. » Ad Isaiam autem de more alludit hic Michæas,qui hic videtur idem oraculum, quod Isaías cap. vu, edere. Nam vastationi filiæ latronis subjungit lætum oraculum de Christo rege, in Bethlehem nascituro, perinde ac facit Isaías. Sensus ergo est, *q. d.* Vastaberis, o filia latronis, o Damasce, latro et predo Israelis; quia obsedisti Judæos, eorumque principes sæpe in maxillam, id est ignominiose, percussisti : vastaberis autem per Salmanasar Assyrium, quem Emmanuel vindex noster, antequam nascatur homo, in te immittet, uti predicit Isaías loco jam citato. Hic sensus accommodus videtur : Michæasenim Isai® sæpe est antistrophus. Sed obstat quod hactenus Michæas nullam Damasci fecerit mentionem; fateor tamen ad illam et ad Isaiam hic alludi, uti mox plenius dicam.

Tertio, a filia latronis, » accipi potest Jerusalem. *g. d.* Tu, o Jerusalem, quæ mild olim eras chara, quasi filia Sion ; nunc vero facta es filia latronis, quia opprimis et expilas pauperes; tu, inquam, ob hæc latrocinia tua vastaberis a Chaldæis, qui te obsidebunt, et Sedeciam aliosquo tuos judices et principes percutient in maxilla, id est ignominiose tractabunt et vexabunt, uti dixi cap. iv. vers. It), ct cap. m, vers, ultim. Atque hæc oppressio tua durabit usque ad Christum. Post Chaklæos enim Greci, ac preserlim Antiochus Epiphanes, post Antiochum Pompeius et Romani te pessumdabunt, donec Christus tuus rex, Messias et liberator nascatur in Bethlehem, (pii te redimet, omneque jugum et hominum ct dæmonum a cervicibus tuis excutiet. Ita Remigius, Haymo, Albertus et Clarius. Tertio,

Quarto et genuine, «filia latronis,» hebraico , Quarto.

punit», *gedud,* id est turmæ et exercitus vocatur hic Assy-
*»*1111* »'ia, puta cœlus Assyriorum, et castra Sennacherib,
“ ‘ qui quasi latro populatus est Judæam, et obsedit Jerusalem atque ignominiose tractavit judicem, id est principem Israel, puta regein Ezechiam, ac si cura in maxillam percussisset. Rabsaces enim missusa Sennacherib, non tantum conviciatus est Ezcchiæ, sed et ejus Deum blasphemavit, ut patet *Isaia* XXXVI. Quocirca audit hic a Deo vindice : n Vastaberis, » atque hanc vastationem mox ipsi inflixit, mittens angelum qui cecidit 185 millia militum in castris ejus. Percussio enim maxillæ abiit in proverbium, nec aliud significat quam gravem ignominiam, ingensque probrum. Forte etiam revera Sennacherib legatos Ezcchiæ, vel principes Israel a se captos percussit probrose in maxilla, esto Scriptura id non dicat : quia eos sua fecit mancipia, quibus in facie inuri solent stigmata, tum ignominiæ causa, tum ut a liberis secernantur ne aufugiant. Ita fecisse Caium imperatorem nobilibus Romanis, quos ad metalla, vel ad bestias damnavit; qui proinde dicti sunt inscripti, litterati, stigmatici ; testis est Suetonius in *Vita Caii,* cap. xxvn.

Prob». tlT Probatur hæc expositio, *primo :* nam hic versus counectitur cl perlinet ad caput precedeos, ut patet ex verbo nunc, idque docent Albertus, Lyranus, Pagninus el alii; imo Pagninus hunc versura ponit ultimum capitis quarti, caput vero quintum inchoat a versu sequente : « Et tu, Bethlehem Ephrata, » etc. Atqui cap. praecedenti vers. Il usque ad finem capitis, egit de Sennacherib et castris Assyriorum, predanlibus Juda>am, et obsidentibus Jerusalem, deque ejus cœde et spoliatione per Ezechiam et Judaeos, qui ejus prædas et manubias in gratiarum actionem oblaturi erant Deo. Ergo cura hæc verba illis ¡mmcdiateconncclanturetsubjnnganlur, sequitur de ejusdem Sennacherib vastatione el clade hic agi. *Secundo,* quia alludit Miehæas partira ail *Isa.* cap. vu, uti dixi in expositione secunda ; sed quod Isaías dixit do Syris,hoc Miehæas dicit de Assyriis; utrique enim erant vicini et congeneres; utriquepræ-dones Israelis : partira ad *Isaiæ x,* o: aVœ, Assur, virga furoris mei! » quia scilicet ipsa est filia latronis, per quam furorem meum in Israel exercebo, cumque castigabo ; sed ita ut castigatione peracta, virgam in ignem projiciam, et Assyrios simili vastationi, quam Israeli intulerunt, addicam; et ad Isaiæ cap. xxxiii,), ubi de eodem Sennacherib ejusque castris ab angelo cædendis, simili schemate et paronomasia, imo iisdem pene verbis quibus utitur Miehæas hic, ait Isaías : « Væ qui predatisi nonne et ipse predaberis? » *g. d.* Væ libi, Sennacherib, quia sicut prædatus es Judæam, ita et tu preda cris Ezcchiæ et Judiéis : • Et qui spernis, » non tantum Ezechiam, sed et Dcnui : « nonne et ipse sperneris, » non tantum a Judiéis, sedet a filiis tuis, qui te obtruncabunt? n Eum consummaveris depredationem, depredaberis. cum fatigatus desieris contemnere, contemneris. » *Tertio,* quia Jerusalem, etiam cum audit tristia et minacia a Deo, solet vocari Jerusalem vel Sion, non filia latronis; sed ita vocatur Assyria, ut patet ex verbis Isaiæ jam citatis. *Quarto,* quia do Assyriis mox subdit Miehæas, vers. 5 : « Et erit iste pax : cum venerit Assyrius in terram nostram, n El vers. G : « Et pascent terram Assur in gladio, et terram Nemrod in lanceis ejus; et liberabit ab Assur cum venerit in terram nostram. » Quæ verba plano alludimi ad adventum el cladem Sennacherib, suntquo antistropha et cxegeticaejus quod hic dicit : «Nunc vastaberis, fdia latronis. »

Allrço- (Jl j,. rn-»l«n tom.' Allegorico, filia latronis est Jerusalem, quæ occidit Prophetas, ipsumquo Christum, cumque reipsa alapis in maxilla percussit : quocirca obsidebitur et vastabitur a Tito et Romanis, qui proinde talionem illi reddent, ejusque judices el principes percutient in maxilla, et ignominiose quasi servos et mancipia tractabunt, mulctabunt, vendent, occident. Inde et Christus Jerusalem el templum vocat speluncam latronum : « Domus, inquit, mea domus orationis vocabitur : vos autem fecistis illam speluncam latronum, » *Matth.* XXI, 13. Ita S. Hieronymus, Remigius, Ruperitis, Hugo, Lyranus, Clarius, Vatablus et alii; imo ipsi censent hunc esso sensum litteralem hujus loci. Audi S. Hieronymum : « Pollicitus quidem libi sum, o filia Sion, quod venturum sit tempus, quo cornu tuum ponam ferreum; et ungulas tuas æreas, et comminuta dæmonum multitudine, offeras quidquid illi ante possederant Domino universæ terre; sed quia hoc tunc futurum est, quando subintraverit gentium plenitudo, et omnis Israel salvatus fuerit, nunc interim pro meritis luis vastare, sive, ut in Hebreo habetur, concidere. Nequaquam enim juxta Apostolum vocaris circumcisio, sed concisio ; nec te appello filiam meam, sed latronis, qui hebraico dicitur *gedud,* id est diaboli ad praedandum semper accincti. Fecisti enim domum meam speluncam latronum, repugnasti adversum me, et lilii lui obsidionem posuerunt super me, et super Filium et Spiritum meum. Annon contumelia Trinitatis est, quando in virga et calamo, te faciente, percussere Romani caput Judicis Israel, dicentes : Prophetiza nobis, Christe, quis est qui te percussit? sive quando unus de ministris tuis percussit eum in maxillam, dicens : Sic respondes pontifici?» Huic expositioni favent Septuaginta dum vertunt : *Nunc obstruetur filia obstructione, angustiam posuit super nos; in virga percutient stiper maxillam tribus Israel, </. d.* Titus arctissime obsidebit Jerusalem, eamquo obstruet et angustiabit, capiet, et percutiet in maxilla, sicut ipsa percussit Christum. Ita S. Hieronymus.

Symbolice, Arias per *filium latronis* accipit gentilitatem, puta Romam aliasque Gentilium urbes, quæ Christum et Apostolos sub Nerone, Decio,

Diocletiano, ctc., sunt persecute; sed a Constantino tilia lalronis, id est gentilitas hœc, in Christianos latrocinans, cosque martyriis afficiens vastabitur et evertetur, ipsaque Horna ethnica peribit, fietque nova Roma Christiana, imo Roma olim caput gentilismi fiet caput christianismi. Sic et llebræi ac Vatablus, per *filiam latronis* accipiunt Romam, cujus primi incoile fuere latroncs, (pii cam fecerunt maleficorum asylum. Unde Juvenalis, *satyra* vin :

Ut longe repetas longeque revolru
Nomen, ab infami gentem deducis asylo,
Majorum primus quisquis fuit ille tuorum,
Aut pastor fuit, nui illud quod dicere nolo.

2. Et tu, Bethlehem Ephhata. — Est hæc illustris prophetia do Christo. Solus enim Miehæas prædixil Christum in Bethlehem nasciturnm, ex coque scrii»re ct magi eum in Bethlehem quaesiverunt, agnoverunt ct adorarunt, *Matth.* n, 6. Sed quomodo a filia lalronis, quasi ex abrupto transit Propheta ad Bethlehem ? quomodo hic versus cum priori cohvret cl connectilur? Vatablus sic conncclil, opponit, inquit, Jerusalem Bethlehem, ç. d. Tu, Jerusalem, (püa filia latronis, ol) latrocinia tua celebris et famosa, punieris el vastaberis : in Bethlehem autem viculo obscuro nasciturus est Christus. Præsiantior ergo est Bethlehem, (piam sis tu, o Jerusalem, urbs regia et superba.

Verum dico Michæam imitari Isaiam : sicut enim Isaios, cap. vu, prædicil Judæos liberandos de manu latronum Syri® ct Assyria per Emmanuelem : ila idem hic dicil Miehæas, y. *d.* Vastabitur cœtus Sennacherib, puta castra Assyriorum; at non viribus tuis, o Jerusalem, o Ezechia, sed viribus Christi nascituri in Bethlehem, ita Tlieodorctus : quia cnim Sennacherib totam Judæam, ac consequenter ipsam Bethlehem populaturus est, solaquo restabit Jerusalem, quam obsidebit : hinc ob Christum in Bethlehem nasciturum, ejusque prævisa merita, Deus mittet angelum qui eum cædct, eo quod Judæam, ac nominalim Bethlehem, quæ futura est patria Christi, violavit et spoliavit. Simili modo Isaías a Cyro avolat ad Christum, cap. XLV, 8, dicens : « Rorate, cadi, desuper, et nubes pluant justum. » Rursum sub Assyriis, solet Scriptura quosvis tyrannos accipere anlonomastice, uti dixi *Isaiæ* cap. vu, 17, y. d. Assyrii, Perse, Gricci, Romani aliique tyranni te, o Jerusalem, oppriment, donec Christus nascatur in Bethlehem, qui ab omnibus te liberabit. Denique mystice Assyrii significant (Limones, y. d. Ut ab Assyriis spiritualibus, id est a dæmonibus, peccatis, morte el inferno nos liberet Christus, nascetur in Bethlehem. Hoc est quod subdit Miehæas vers. 3 : « Profiter hoc dabit cos usque ad tempus, in (pio parturiens pariet : et reliqui® fratrum ejus convertentur, » etc. y. d. Idcirco Deus permittet Israekm affligi olì Assyriis, id est tyrannis quibuslibet, donec in Bethlehem parturiat Christum, qui Assyrios conteret, et reliquias e captivitate reducat, ac ad se convertat; ut in Christo ostendat suam misericordiam, æque uc potentiam.

Ludit per paronomasiam Miehæas in vocibus *bat gedud,* id est filia lalronis, quæ percussit judicem Israel 'nbn *ballahi,* id est in maxilla, eamque opponit czznb ⬅ ⬅ *bet lechem,* id est Bethlehem, quæ est domus et filia panis, *q. d.* Ninive per suos Assyrios predans et latrocinans percussit Ezechiam et Judíeos; et allegorico Jerusalem percussit Christum et christianos in maxilla; at Bethlehem non erit predo, nec latro, sed potius benefica copiosum dabit panem, ac Christum ipsum, qui reget Israel non ut predo et tyrannus, sed ut rex mitis et liberalis, qui suos fideles liberabit a filia latronis, cisque dabit panem vite tam pressentis, (piam ætemæ.

Nota : Bethlehem hoc nomine nuncupata est, partirn a fertilitate loci, uti dixi Genes, xxxv, 19, *Bethlehem* enim hebraico idem est quod domus mus papanis, id est locus ferax frumenti, ex quo conficitur panis, æque ac vini. Nam, ut scribit Adrichomius in *Descriptione Term sanctæ* : «Bethlehem sila est in monte mediocriter alto, situ ipso arcto et oblongo. Terra subjecta rerum omnium copia mullum prestai, vini potissimum, ut comparandum non sil quod ex aliis Palœstinœ locis afferlur. Her vero quod Hierosolyma euntibus Bethlehem est, usque adeo sui amœnilate, arboribus, horiis, odoratis herbis transeuntes delectat, ut, si ad tam preelaram natura» faciem codeslis aliqua ct digna Christiano meditatio accedat, non jam in terris sibi esse videatur, sed in paradiso Christi nativitatem ct incunabula præsenlibusoculis contueri. » Partirn vero dicitur Bethlehem a suo principe, qui vocatus esi Bethlehem, nomenque suum urbi a se vel erecte et condite, vel illustrate, aut dedit, aul datum confirmavit. Fuit enim Bethlehem filius Salma, filii Caleb, filii Hur, filii Juda, ut patet I *Paral,* n, 51 et 5i,etcap. ¡v, 4. Ita Lyranus, Dionysius, Hugo et Abulensis, ibidem, qui in illa verba I *Paral,* n, 51 : *Salma pater Bethlehem :* « Iste, inquit, fuit princeps urbis Bethlehem Juda', qua' prius vocabatur Ephrata,» Genes, xxxv, 19. Et Hugo : « A quo, inquit, dicta est Bethlehem in tribu Juda, c qua natus est Christus. » Sic et a Castro lúe. Hinc el I *Esdræ* n, 21, filii Bethlehem, quasi patriarcha», ingenti numero conqiutanlur, videlicet centum viginti 1res; et II *Esdræ* vu, 26 : « lilii Bethlehem, inquit, et Netupha centum octoginta octo, v Quocirca tempore Mosis necdum hæc urbs vocabatur Bethlehem, quia necdum Moses, aul Bethlehem in eam, aut in terram sanctam erant ingressi.Quod ergo *Genes,* xxxv, 19, nominatur Bethlehem, id non a Mose, qui auctor est Genesis, sed a viris Synagoga», qui scripta Mosis digesserunt et ediderunt, factum videtur

post tempora Mosis cl Bethlehem. De qua re dixi plura in *Proemio Geneseo**.

s toi Porro Bethlehem distabat a Jerusalemsexinilliar^>us' s*ve s<?x niillibus passuum, hoc est duabus leucis gallicis, ad meridiem. A Nazareth vero, ubi nuntiante Gabriele archangelo conceptus ct incarnatus est Christus, et ex qua B. Virgo venit in Bethlehem paritura Christum, distabat 30 leucis gallicis, puta ¡linere tridui. Ita chorographi. Scribit Venerabilis Reda, lib. *Dc Locis sanctis,* cap. Tin; Borchardus, Adrichomius et alii in orientali angulo Bethlehem esse rupem ipsi muro adjacents ifitrotem, ab hominum turba et oculis semotam, in natm crt Cirbtoi, car? qua quoddam vclul naturale semiantrum est, quo quasi stabulo pro pecoribus utebantur, cujus exterior pars nativitatis Christi fuisse dicitur locus, interior Domini presepe nominatur. l'ndeS. Hieronymus, Orígenes et alii dicunt Christum natum in specu el spelunca; ut scilicet abditissimum mysterium abdito in loco ederetur, ct ul doceret nos contemnere aulas ct pompas mundi. Verum S. Helena hanc speluncam magnificentissima basilica superexstructa decoravit, de qua mox plura.

Dare. Ex dictis apparet speluncam hanc non in ipsa urbe Bethlehem sitam fuisse, sed foris in agro suburbano, juxta muros urbis, idque diserte docet Eusebius lib. NII *Demonstrat. Evang.* cap. v, el ex eo Baronins. I nde sequitur Christum non in urbe natum, sed rure quasi rusticanum puerum, ut eo quasi suo cive gratulari sibi possint rustici, ideoque ciun eo dicere :

> Nobis nin placent, Pullas quas condidit arces,
> Ipsa cohi.

Adde Christum rure natum, hoc ipso quo in Bethlehem esi natus : hvc enim, respectu Jerusalem et aliarum Judææ urbium, erat quasi ruralis vicus et pagus, uti mox ostendam. Denique ex hac rupe miraculose scaturivisse fontem aquarum, ea ipsa nocte qua natus est Christus, cumque usque ad sua tempora perdurasse scribit Beda loco citato, et ex eo Baronías.

Ephnu etjAoo. Ephrata. — Bethlehem dicta est prius Ephrata, partim a fertilitate terra jam dicta, a radicemD paro, id est fniclificavit,sicut ab eadem radice Joseph filium suum vocavit *Ephraim,* dicens : « Crescere me fecit Deus in terra paupertatis meæ, » *Genes,* xn, 52; partirli ab Ephrata uxore Caleb, ex qua Bethlehem natus est primogenitus; nam Caleb ex aliis uxoribus alios habuit primogenitos. ita Abulensis in I *Parat,* cap. n, cl cap. iv. Et patet I *Paral,* n 19, ubi dicitur : « Cumque mortua fuisset Azuba (uxor prior Caleb), accepit Caleb uxorem Ephrata, quæ peperit ei Hur. » Rursum vers. 50 : < Hi erani lilii Caleb, filii Hur, primogeniti Ephrata, Sobal pater Cariathiarim, Salma paler Bethlehem. » Ephrata ergo fini abavia Bethlehem : genuit enim Hur, qui fuit proavus Bethlehem. Hur enim genuit Caleb, Caleb genuit Salina, Salma genuit Bethlehem. Rabanus, quem citat Hugo in I *Parat,* cap. n ct cap. iv, censet Ephralam fuisse Mariam, sororem Mosis, quæ postquam percussa est lepra *Num.* xn, dicta sit Ephrata, id est furorem vidit, hoc est, iram Dei experimento cognovit. Hæc, inquit, peperit Hur, qui cum Aarone sustentabat manus Mosis orantis pro victoria, pugnante Josué contra Amalee, *Exodi* 17. Ex advcrsoS. Hieronymus, ex Josepho censet Caleb ex Ephrata suscepisse Hur; Hur autem fuisse maritum Mariæ, sororis Mosis, ac consequenter Ephrata fuisse socrum .Mariæ. Verum alii negant utrumque, censenlque Mariam mansisse virginem. Ita S. Ambrosius, Nyssenus el Apponius, quos citavi *Exodi* xv, 20.

Bethlehem ergo cognominatur *Ephrata,* q. d. Bettie- Bethlehem (edificata in solo fertili, in quo halli- ¡i ɯJ tavit Ephrata, uxor Caleb, vel eerie ejus poster.*. no- Dicta est quoque Bethlehem Judie ad distinctio- nüu. nem alterius Bethlehem quæ eral in tribu Zabulon, *Josué* XIX, 10. *Tertio,* dicla est Bethlehem Caleb, qui fuit maritus Ephrata. Nam I *Parat,* n, 24, in Ilebræo habetur : *Et post mortem Ilcsron in Caleb Ephrata. Quarto,* dicta est civitas David, quia in ea natus est David. Ab Ephrata dicli sunt Ephratæi. Sic David, I *Reg.* xvn, 12, vocatur «filius Ephratæi de Bethlehem Juda, » ac Machalon et Chelion lilii Noemi vocantur « Ephratæi de Bethlehem Juda, » *Ruth* i, 2. Inde videtur quod tota illa regio fertilis vocata sit Ephrata, in qua urbs ædificaladicta est Bethlehem Ephrata, vel Judæ.

Mystico, aliter S. Hieronymus : *Ephrata,* inquit, Mytike. quæ interpretatur furor, significat Herodis insaniam, qui ibidem furens odio in Christum, propter eum omnes occidit infantes. Mox tamen S. Hieronymus *Ephrata* quoque interpretatur fertilem, ut respondeat Bethlehem, id est domui panis. Priorem interpretationem sequitur S. Ambrosius enarr. I *in Michœam,* sub finem tom. II. Alloquens enim peccatorem : « Nemo, inquit, de remedio diffidat : ecce tibi ubi domus furorem videntis erat, ibi domus panis est : ubi crudelitas, ibi pictas : ubi poena innocentium, ibi univorsorum redemptio, sicut scriptum est : Et tu, Bethlehem domus Ephrata, non es minima inter principes Juda; ex tc enim exibit princeps in Israel. Bethlehem domus panis csl, Ephrata domus furorem videntis. In Bethlehem natus esi de Maria Christus : eadem autem Bethlehem quæ Ephrata. In domo igitur furoris generatus est Cln islus, et ideo jam non domus furoris, sed cornus panis : quia panem recepit eum, qui descendit de cœlo. Domus autem furorem videntis Ephrata, quia illic Herodes, dum Christum requirit , periini statuit infantulos. Sed jam nemo timeat, quia requies illa quam quærebat David, audita est in Ephrata, inventa csl in campis Sylvie. Tunc adhuc sylva erat nationum congregatio ; sed poslcaquam in Christum credidii, fructuosa facta est : quia benedicti ventris fructum recepit. » Subdit deinde aliam analogiam :

« Mortua est ergo Rachel parturiens, quia jam lune quasi patriarchœ uxor furorem Herodis videbat, qui nec minusculæ telali pepercit. Simulque in Ephrata peperit benjamin specie superiorem, mysterio posteriorem, Paulum scilicet, qui unlequain generaretur non minimos dolores matri præslitit, cujus filios persequebatur. Et illic mortua et sepulta est, ut nos commortui el conscpulli cum Christo, in Ecclesia resurgamus. Inde enim alia interpretatione vel fecundata, vel fructibus repleta Ephrata significatur. El in paucioribus csl, quia pauci sunt qui intrant in domum panis per angustam viam. Et non est in paucioribus, id est de proficientibus, quæ Christum non agnovit. Nec minima est, quæ est domus benedictionis ct divinae graliæ receptaculum : el in eo minima, cui is qui aliquid conferì, Christo videtur deferre. El qui appetit Ecclesiam, Christum appetit. In quovis minimo enim Christus aul læditur, aut honoratur, secundum quod ipse ait : Quod cniin uni horum minimorum fecistis, mihi fecistis. »

Parvulus es. — Hebraice TJ7Ï tta/r, id est parvus, adolescenlulus cs ; Septuaginta, *minima cs.* Dices : S. Matlheus, cap. n, G, contrarie vertit, scilicet*r* « nequaquam minima es. » *Primo,* Osiandcr Lulheranus *tsair* transfert *parum ;* unde vertit : *Heus tu Bethlehem Ephrata, parum cs ut sis inter chilladas Juda.* Quod idem in re csl cum eo quod habet S. Matthaeus: « Nequaquam minima cs in principibus Juda. » Verum errai; nam *tsair* est nomen, non adverbium, ct parvum significat, non parum. *Secundo,* Clarius, Mariana el Jansenius in *Matth.* n, legunt per interrogationem : *Parvulus cs in millibus Juda? q. d.* Nequaquam; el ita legunt Biblia GothicaS. Isidori. Verum Biblia Romana ct alia Latina carent hac nota interrogationis. Dico ergo hic apud Michæam tacile adversativam particulam *sed* ex nexu sermonis subintelligi, æque ac eadem subinielligilur *Psalm,* cxviii, 141 ct 157, ct alibi, *q. d.* 0 Bethlehem, minima quidem cs, si muros, si domos, si cives, si ambitum, si celebritatem consideres; sed tamen nequaquam minima cs, si principes a te vel datos, vel dandos spec*es: dedisti enim Davidem, dabis Christum. Id significant Hebrea, quæ ad verbum sic habent : L' *tu Bethlehem Ephrata, parvulus es ad essendum in millibus Juda;* attamen *ex te mihi egredietur ad essendum dominator in Israel, q. d.* Parvula es quoad locum; minor enim cs quam ut compuleris ct ad equeris aliis magnis civitatibus Juda ; verum quoad dominatorem a te dandum, non cs parva, sed magna. Undo Tigurina et Vatablus vertunt : *Parvula quidem es inter chiliarchias Juda ; cx tc autem prodibit mihi, qui dominator sit in Israel.* Ita S. Hieronymus, Thcodorelus, Remigius, Albertus, Lyranus, Arias et alii passim. El S. Naziauzenus, *orat.* 19 : «Nulla res, ait, prohibuit quominus Bethlehem simul et parva civitas esset, et totius lerræ metropolis : utpote Christi parens ct nutrix, n Unde Arabicus Antiochenus vertit: *Et tu Bethlehem urbs* (vicus) *parva non eris in milibus Juda; quia ex te egredietur dominator super Israel;* et Arabicus Alexandrinus, *Et tu, Bethlehem Ephrata, non humilis in millibus* Juda; *quia er te egredietur caput super Israel, et dies ejus inde a diebus œtemis ;* ct Syrus : *Tu autem Bethlehem Ephrata, parvula cs qum sis* (ut sis) *in millibus Juda ; ex te egredietur dominator qui erit* (ut sil) *super Israel, ct egressus ejus a principio a diebus serxuli : nunc tradet cos usque ad tempus quo pariet panens.* El Prudentius m *Hymno Epiphania: :*

O sola magnarum urbium
Major Bethlehem, cui contigit
Ducem salutis cœlitns
Incorporatum gignere.

Que n skill, qoæ solis rotam
Vincit decore ac lumine,
Venisse terns nuntiat,
Cum carne terrestri Deum.

Porro quod aliqui apud S. Hieronymum dicunt S. Matth rum memoria lapsum, ut pro *minima es,* scrq>seril *nequaquam minima es,* impium esi dicere : nec enim S. Matlhæus ex se h cc scripsit, sed ex diclamine ct instinctu Spiritus Sancii. Probabilius esi Septuaginta quos sequi solent Evangelista, vertisse *nequaquam minima cs,* cosque secutum esse S. Matthæuin. Nam ita cx Septuaginta leguntThcodorelus, Orígenes, lib. i *Contra Celsum;* Cyprianus, H. *Tcstimon.* cap. xn ; Eusebius, lib. \ l *Dcmonst.* cap. xv; Ambrosius, lib. V, *epist.* ! ; Augustinus, lib. Will *De Civit,* cap. xxx; licei Biblia regia, Coinpluteiisia Vaticana et S. Hieronymus in Septuaginta legant, *minima es* (I).

Bethlehem uriis vocatur liic *parvulus* masculine, non *parvula.* Quæres cur : *Primo,* Jansenius in *Matth.* n, respondet subintelligi *vicum, q. d.* Et tu, Bethlehem, qui parvulus es vicus : vicus enim hebraico masculine vocatur y7DpriecA, velpTOscue, vel yin *chuts. Ahi* inlelligunl, *populus ;* cx populo enim Bethlehem naius esi Christus. Sic *Israel* cl *Juda* passim apud Prophetas sumuntur masculino, quia inlelligilur *am,* id est populus. *Tertio,* Ribera censet causam esse, quod lic-

ii) Monet Capellus cl verissime, inquit Rosenmuller, nihil necesse esse fingere variam lectionem, cum idem revera sil apud Michæam et Malüiænm sensuset mens, licet quoad verba videantur pugnare duo illa loca. « Nam cum Michæas dicit, Bethlehem esse nimis parvam, ut cens*?atur *u* 'h Sx, respicit ad urbis illius statum humilem atque contemptum, qualis fuit tempore Prophelæ *vicus* vocatur cl ab Joanne Evangelista, vu, 4î), caînquo de abjecto illo statu consolatur et ovohit prqinlsslono gloriosa orituri cx ca Messia». Mattium vero cum negat, Bethlehem esse minimam in ilhs *i-pizai,* respicit ad Christi nativitatem, qua condecoranda'erat ct illustranda urbs illa, quæ quantum ad civiles ct politicas prerogatives attinet, erat tunc temporis humilis cl abjecta. Quare unum ido i que dicunt tum Michæas, tum Matlhæus, licet pugnantibus in speciem verbis. »

bru i per metaphoram urbes vocent *homines;* unde vocatur *filia Sion, filia Babylonis,* etc. Verum urbes solent comparari feminis, non viris; quia pulchræ sunt, ornate et pompos® ut matron®, vel fili® splendid® vestite. Cur ergo Bethlehem hic comparatur viro, vel juveni, et vocatur *tsair,* id est parvus? Respondeo, quia respicit ad virum Bethlehem, qui urbis Bethlehem conditor fuit, vel princeps, uti jam ostendi. Itaque metonymico loquitur de urbe, in nomine et persona sui principis; quia eam comparat cum millibus, ct principibus Juda. Hinc quia Judas virerai, tribusquo Juda a virili robore ct imperio celebris, idcirco Bethlehem, quæ erat tribus Juda, inducit (piasi juvenem fortem, qui comparetur ct ccrtct cum aliis viris su® tribus, puta cum principibus Juda, 7. d. () Bethlehem princeps urbis Bethlehem, nequaquam minimus es in principibus Juda : quia ex tua urbe Bethlehem, tuisque posteris, nascetur Christus. Est metonymia : princeps enim capitur pro urbe, quam incolit et regit. Similis est dia Virgilii : *a* Jam proximus ardet Ucalegon, » id est Lcalegontis domus. Hæc expositio confirmatur *pruno,* ox Septuaginta, zzi οὺ guccç to5 Bt^Aciu. tcû est, *cl tu dumus Bethlehemi filii Ephrata.* Ibi articulus tc5 masculinus indicat virum Bethlehem, qui nomen dedit urbi Bethlehem. Sic Ninive a Nino conditore vocatur sæpe Ninus. *Secundo,* ex simili loco *Josué,* cap. xiv, vers. 13, ubi de Hebron quæ prius vocabatur *Cariai Arbe,* id est civitas Albo gigantis, dicitur : *Adam maximus ibi inter Enacim silus esi ;* pro quo Septuaginta vertunt, *metropolis urbium Enacim ipsa;* ubi Cariât Arbe urbs vocatur *Adam,* id est homo maximus, id est metropolis urbium, quas occupabant Enacim, sive gigantes, ut vertunt Septuaginta. Quia enim gigantes erant viri magni et bellicosi, hinc pariter urbs ct metropolis eorum vocatur nomine *Adam,* et viri, non femin®. Sic hic Bethlehem, quia virilis fuit, et summos viros protulit, nimirum Bethlehem, Jesse, Davidem, et præsertim Christum; lune comparatur viro, non femin®. Hoc esi enim quod subdit : « Ex tc mihi egredietur, qui sit dominator in Israel, » vir utique, non lemma, quem proinde decet u te quasi a viro progigni. Addit Sanchez Bethlehem addi epithetum masculinum, quia etymo et terminatione est masculinum, esto significatione sit femininum. Conflatur enim ex (elei *lechcm,* id *dumus panis,* quæ Hebræis sunt nomina masculina. Sic Toletum, Luvanium, Lcodium, Gundavum, terminatione sunt neutra; Parisii, Burgi, masculina. Sic Osidius Lesbum, el Virgilius Abydum usurpat masculine. Ovidius, XI Jfeiamorp/i.:

Et MiijleiMCi UnUnlur lillora Lesti.

Virgilios, 1 *Geor<j. :*

îNmlus et ombriferi fauces leuüulur Abydi.

Symbolice, parvitatem et magnitudinem Bethlehem, et pueri Belhlchemitici Christi Domini, in se repræsentavit Michæas: fuit enim ipse reipsa magnus Propheta, sed nomine parvus. Hebræum enim *Micha,* id est Michæas, decurtatum et abbreviatura ûst ex *Michaia,* vel *Michaiahu.* Undo Pagninus in *Nomin. Ilebr.,* censet Michæam prophetam, «pii Achab regi mortem intentavit, ab eo per contemptum vocari *Micha* (sic enim est in Ilebrœo, IirUêpum, xxii, 8) jiro *Michaiahu :* hoc enim fuit proprium et plenum ejus nomen. Simili modo Judæi pro *Icscua,* vel *lehoscua,* decurtate ad vilipendiumet contemptum nostri Christi, hebraico scribunt *lesu.* Sic *Gen.* xxiii, 16, Ephron, postquam vendidit sepulcrum, vocatur *Ephran,* dempta littera *vau.* Et *Jcrem.* cap. xxii, 21, impius rex Jcchonias diminute vocatur *Conias* in Ilebrœo : siculi Elandri viles homines, qui vocantur *loanncs,* decurtate et per contemptum vocant *llennen ;* et *Sebastianos, Bastiaen; Antonios, Tonen.* Sic et Itali, Hispani, Galli aliæque gentes. Hinc *Micha* hebraico idem est quod *quis tu?* idem scilicet quod *Matthias,* qui ultimus ct posthumus, ideoquo minimus fuit Apostolorum. *Matthias* enim idem est quod nnR *mi atta,* id est *quis tu?* Idem significat 1>0 *Micha.* Nam *altu,* id est *tu,* cum est affixum, uti hic est, mutatur in *cha.* Micluras ergo inter Prophetas fuit, quod Matthias inter Apostolos. Scio alia quoque horum nominum esse etyma et significata : sed illa ad rem præsentem non faciunt.

Lx millibus Juda. — Ex Hebræo et Chaldæo duplex potest esse sensus. Prior, parvulus es, id est minor es, quam ut numerari debeas in millibus Juda. Posterior, adeo parvus es, ut non inter civitates illustres Juda quæ paucæ sunt, sod inter millia viculorum ct pagorum, qui sunt in Juda, recensendus sis. Ita Arias. Verum prior sensus magis convenit Hebræo, præsertim quia per anlithesin Bethlehem opponit millibus Juda. Ita S. Hieronymus, Haymo, Remigius, Ruperlus, Hugo, Lyranus, Dionysius, Clarius ct alii.

Nola : Pro *millibus* hebraico est CZPd Sn *alaphim,* quod *primo,* millia significat; *secundo,* principes; unde S.Mallhæus cap. ii, habet : a In principibus Juda; » *tertio,* chiliarchias. Juxta *primum* significatum sensus erit : 0 Bethlehem, vix parvus es viculus, el minor quam ut inter civitates Juda magnos et celebres, quæ mullis civium millibus abundant, caput cilerasaul compuleris; sed esto multitudine sis minima, dignitate tamen es maxima : quia gignes Christum. ItaS. Hieronymus et alii jam citali. Juxta *secandum,* sensus erit, 7. d. 0 Bethlehem, parva es, imo minima, si spatium tuum species, inter principes, scilicet urbes, vel etiam homines Juda : minima enim es et loco, et proventu principum prœterilorum; quia paucos Judæ dedisti principes : at nequaquam minima es inter principes Juda, si dominatorem ex te egressurum, puta Messiam, consideres. Juxta *terhum ,* sensus erit : 0 Bethlehem, si cives luo^

numeres, parva es inter clüliarclnas Juda; imo tribunum sive chiliarchum, qui mille civibus præsit, non mereris, eo quod vix mille cives numeres : sed tamen nequaquam parva es, si Christum ex te nascilurum intuearc. Ilie enim non tantum erit chiliarcha, sed omnium Israclilarmn, imo omnium hominum ctangelorum Dominus. Nota: Populus Israel a Mose distributus erat in chilladas, ut patet *Exodi* xvin, 25; sicut modo castra distribuuntur in chiliadas, ut quælibet chibas contineat mille milites, quibus præsil chiliarcha sive tribunus. Urbes ergo Israelis distributo erant per chillados, id est per cu lus ct tribus, quarum quælibet continebat mille cives. Hinc Gedeon, *Judie,* vi, 7.7, ait angelo in Hebræo *d5x *alphi,* id est *chilias inca tenuissima* omnium chiliadunx quæ sunttn *Manasse, dalias,* id est tribus millenaria, cui familia mea acccnselur. Undo Noster clare vertit : « Ecco familia mea intima est iu Manasse. »

Ex te anni egredietur. — Nola : Aliqui t& *mihi* referunt ad Michæam, eo quod ipse veteu pnecedenti dixerit: « Posuerunt supernos, « etc. Undo videtur ipse in sua suorumque persona loqui, *q. d.* Mihi Micbææ meæque genti, adeoque loti mundo nascetur Christus. Ha a Castro. Verum sic potius dixisset *nobis,* quomodo dixit Isaias cap. IX, 6 : d Parvulus natus est nobis. » Quare melius Remigius, Haymo, Albertus, Vatablus ct alii to *mihi* referunt ad Deum et ad Patrem ælernum. In ejus enim persona loquitur Propheta : subintelliguntur ergo hæc verba, quæ de more suis oraculis prodigere solent Prophète. aut, si non preligunt, ca subintelligunt : a Hæc dicit Dominus,» *q. d.* Hæc dicit Dominus : Ex le, o Bethlehem, egredietur Christus mihi, id est ad meum obsequium, laudem elgloriam; ut scilicet meum nomen in Israel, imo in toto orbe celebret, omnes- (pie gentes mihi subjiciat ct reconciliet. Rursum ut *mihi,* id est pro me, et vice mea dominator sil el rector in Israel; ut scilicet pro me instituat et regat meam Ecclesiam lidclium. Sic ait Apostolus *Horn.* i, 3 : « Qui factus est ei cx semine David secundum carnem. » Dices, vers. 4, loquitur Michæas de Deo in tertia persona; ergo hic non loquitur de eo in prima, dicens *mihi.* Respondeo : In Prophetis crcbræ sunt cnallagæ ct mutationes personarum ; loquuntur enim instar dialogismi : m dialogis autem aliæ et aliæ introducuntur per->onæ.

Preclare Nazianzcnus, orat. 38 *in Christi Nativilutem,* sic orditur : « Christus gignitur : glorificate. Christus e cœlis : obviam prodite. Christus in terra; subvehimini : cantate Domino , omnis terra. Atque ut hæc duo in unum contraham, Retentur cœli, cl exsultet (erra propter cœlestcm, ic postea lerrc-lrem. Christus in carne : tremore et gaudio exsultate : tremore, propter peccatum ; gaudio, propter spem. Christus ex Virgine : mulieres, virginitatem colile, ut Christi matres silis. Quis eum, qui a principio èst, non adorat? Quis cum, qui postremus est, non laudat ac celebrat ? » El inferius : « Clamet Joannes : Parale viam Domini : ego quoque diei hujus vim ac potentiam clamabo : carnis expers incarnatur : Verbum crassescit : invisibilis cernitur : intactilis tangitur : tempore vacans initium sumit : Dei Filius hominis filius efficitur. Jesus Christus heri, el hodie, idem et in sæcula. Judæi offendantur, Græci derideant, hærclici lingua* prurigine afficiantur. Tum credent, cum in cœlum ascendentem viderint : quod si ne tum quidem, at ccrle cum e cœlo descendentem, atque ut judicem sedentem. » Ac recensitis mundi tenebris, vitiis et ærumnis, subdit : « Quæ quoniam majus auxilium requirebant, majus etiam acceperunt. Hoc autem erat ipse Dei Filius, ille sæculis antiquior, ille invisibilis, ille incomprehensibilis, ille incorporeus, illud cx principio principium, illud cx lumine lumen, ille fons vito et immortalitatis, illa archetypi expressio, illud immotum sigillum, illa per omnia similis imago, ille Patris terminus ct ratio: ille, inquam, ad imaginem suam se confert, et carnem ob carnem gerit, ct cum intellectuali anima propter animam meam jungitur, ut simile per simile repurget. Atque humana omnia excepto peccato suscipit, conceptus quidem ex Virgine animo el corpore a Spiritu pra purgata (nam ct procreationem honore affici, ct virginitatem præfcri i oportebat) : progressus autem Deus cum humanitate, unum ex duobus inter se contrariis, carne nimirum el spiritu, quorum alterum deificant, alterum dcifieatum est. 0 novam mixtionem ! 0 admirandam temperationem ! Qui est, fit : qui creatus non est, creatur : qui nullo loco contineri potest, per interventum anirnæ intellectualia, inter divinitatem ct carnis crassitiem continetur. Qui locupletes alios ditat, paupertate afficitur : carnis enim meæ paupertatem subit, ut ego divinitatis ipsius opes consequar. Qui plenus est, exinanitur : sua enim gloria ad breve tempus exinanitur, ut ego plenitudinis ipsius particeps efficiar. Quænamhæ bonitatis divitto ? quodnam me circumstat mysterium? Divinam imaginem accepi, nec custodivi : ille carnis meæ particeps fit, ut et imagini salutem, ct carni immortalitatem afferat; secundum consortium nobiscuiu init, et quidem priori longe admirabilius. Tum enim id quod præstantius erat, nobis impertiit : at nunc ipse ejus quod deterius est particeps efficitur. Hoc priori illo divinius : hoc apud cordatos et prudentes viros mullo sublimius. » Ac deinde ostendit non indignam, sed dignam fuisse Verbo hanc sui demissionem, tum ut homines iu imum delapsos elevaret, liun ut quasi medicus immensa misericordia ad ægrum curandum descenderet , tum ut nobis optimum * ad sublimitatem iter humilitatem ostenderet. Quia propter humi inclinatam animam, inquit, se dejicit, ut ob peccatum deor>um vergentem secum erigat ;

nisi quis forte eo nomine medicum accuset, quod ad morbum se inclinet, fœtoremque sustineat, ut sanitatem ægrotis donet; atque eum etiam qui humanitatis et commiserationis affectu permotus in foveam scipsum demittit, ut prolapsum jumentum juxta legis praescriptum servet. » Idem in *Sententiis :* « Patris Verbum, ait, esi homo noster, ut hujusmodi mixtione Deus hominibus misceat. Inus atrinque Deus est, hactenus homo effectus, ut me ex mortali Deum efficiat. »

Qu sit domixator n* Israel. — *Primo,* Judæi apud Lyraumn per hunc *dominatorem* accipiunt Ezechiam; sed perperam. Ezechias enim natus est rex in regia urbe, puta in Jerusalem, non in Bethlehem. Adde : jam natus erat Ezechias, cum hunc dominatorem nasciturumpraedixitMichæas. Sub Ezechia enim habuit oraculum, uti dixi initio capitis, et cap. in, 8.

Secundo , Theodorus Mopsuestenus haereticus cum suis discipulis et asseclis quos mullos habuit, per *dominatorem* hunc accipiebat Zorobabel; sed œque perverse. Nam Zorobabel natus fuit in Babylone, non in Bethlehem ; indegne hebraico dictus est *Zorobabel,* quasi JHT Soi *babel zera,* id *est semen,* hoc est filius, *Babylo/-s;* nam Jechonias in Babylone genuit Salatici, Salatici genuit Zorobabel, *Matth.* i, 12, qui post 70 annos captivitatis, Judæos c Babylone in Judæam, permittente Cjro, reduxit. Adde : Zorobabel non fuit dominator, id est rex, in Israel ; multo minus egressus ejus fuit a diebus æternitatis. Quocirca hanc explicationem cum aliis ejusdem similibus, ut judaicam cl erroneam damnat Concilium Comlanlinopolitanum generale, ordine quintum, *act. n, ct* Concilium Romanum sub Vigilio, ut dixi in Proœmio.

Dico ergo, certum est de fide *dominatorem* hunc esse Christum. Ita orthodoxi omnes Gricci, Latini et Ilebrœi apud Galatinum lib. IV, cap. xtii; unde cl Cbaldæus expresse vertit : *Ex te coram mc prodibit* Corista'. Sic etolim nascente Christo, rogati scribie a magis ct Herode ubi Christus nasceretur, responderunt : «In Bethlehem Judæ. Sic enim scriptum est per Prophetam (Michæamhoc loco) : Et lu, Bethlehem terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda : ex te enim exiel dux, qui regat populum meum Israel, » *Matth.* ii, 6. Et rursum : « Nonne Scriptura dicit: Quia ex semine David, et de Bethlehem castello, ubi erat David, venit Christus? n *Joan,* vu, 42. Unde patet communem sensum olim Synagogæ fuisse, et nunc esse Eeclesiæ, quod hic locus intelligendus sit dc Christo : nullus enim alius Propheta praedixit locum nativitatis Christi fore Bethlehem, nisi Michæas bic.

Adde quod S. Matth ' us cl Lucas evangelista», dum n rimi hoc scribarum responsum de Christo nascituro in Bethlehem, illud ipsum approbant, imu ideo relerunt, ut doceant impletum fin* se m Christo illud signum Messiæ, quud inter Judæos communi omnium confessione erat receptum, eo quod in Scriptura esset expressum, ut solerter advertit Franciscas Suarez III part. *Qwest.* XXXV, disp. XIV, sect. 3.

Nota : Illustre hoc oraculum, ex quo magi cognoverunt locum nativitatis Christi , ipsumque Christum, editum fuit a Michæasub Ezechia rege, post vastatam Samariam, antequam Jerusalem obsideretur a Sennacherib, ut patet ex dictis vers. 10, et cap. ni, 10. Editum est ergo sub annum 9 vel 10 Ezechiæ : nam excidium Samariæ contigit anno 6 Ezechiæ, obsidio Jerusalem per Sennacherib anno i4 Ezechiæ : intermedio autem tempore editum est hoc oraculum. Unde sequitur Alichæam illud edidisse circiter vigilili duobus annis post illud Isaiæ, de eodem Christi ortu vaticinium cap. vii, 14 : « Ecce virgo concipiet, et parici filium : et vocabitur nomen ejus Emmanuel. » Hoc enim edidit Isaias anno 4 Aehaz, ut ibidem ostendi : Aehaz autem regnavit 16 annis. Huic successit filius Ezechias, cujus circiter anno 10 hæc vaticinatus csl Micha»as. Quare cum Isaias hoc suum oraculum de Christo ediderit anno mundi 3207, ante Christum vero anno 742, sequitur Alichæam suum hoc de Christo in Bethlehem nascituro oraculum edidisse anno mundi circiter 3229, ante Christum vero anno 720. Sub quod tempus iloruit Sibylla Erythraea, cujus de Christi nativitale, judicio et resurrectione versus recenset S. Augustinus lib. XVIII *De Civit, hui,* cap. xxin. Quando ciiriito pdjium r

Nota *secundo :* Ex Bethlehem prodierunt plurcs principes et viri illustres. *Primus* fuit Abessan judex, id est princeps Israelis, qui habuit triginta filios et totidem filias, *Judie,* xn, 8. *Secundus,* Elimelech maritus Nocini ; cujus filio nupsit Ruth, et eo mortuo nupsit Booz; cx quo genuit Obed patrem Jesse, cx quo natus est David, ut patet ex libro Ruth. *Tertius,* David rex,a quo tota familia regum Israel ct Juda descendit, usque ad ultimum regem Sedeciam. Fuit ergo Bethlehem totius regiæ et Davidicæ stirpis seminarium, et communis patria : cum par esset eam, quæ Regem calorum editura erat, jam ante sc probare tot heroibus, illisque ci preludere, ut tandem vel hominum judicio digna hæc patria censeretur, quæ extremo virtutis opere edito, aliquid super heroes et homines omnes, puta ipsimi Dei Filium, mundo exhiberet adorandum. Insuper Samuel in He'hle icm Davidem fratrum minimum unxit in regem, l *llcy.* xvi. Hinc Bethlehem vocatur « civitas David. » Hinc ct Roboam Davidis ex Salomone nepos Bethlehem instauravit, novisque domibus ct inuris exædificavil, H *Parai,* xi, 6.

Quæres, cur in Bethlehem, potius quam Romæ, vel Ilierosolym.e, vel alio in loco nasci voluit Christus ? Respondeo *primo,* ut Bethlehem deinonslrarct Christum esse filium Davidis Bollilehemíl.» ? cui a Deo promissus fuerat, ac proinde ipsum esse verum Messiam. Hanc causam indicatl Cnr chr,slnf Bethkhem ?

S. Lucas, cap. n, dicens : « Eo quod esset dc
Secunda domo el familia David. » Secundo, ut in loco humili nascens, magis ostenderet potestatem suam, qua ad regnum sc provexit, juxta illud I *Cor.* i : « Infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia, et
TcrtU. ignobilia mundi, etc.» *Tertio,* quia Bethlehem eral via in Jerusalem : decuit autem Christum in via et peregrinatione nasci, quia, ut ait S. Gregorius, 0 per Immanitatem quam assumpserat,
Quarti, quasi in alieno nascebatur. » *Quarto,* ut hac sua paupere ct humili nativitate mereretur nobis sublimem nativitatem per gratiam ct gloriam, celsumque locum in cœlis; atque « per egestatem suam nobis mullas mansiones in domo Patris sui præporaret, » ait Venerabilis Beda in Lucœ cap. n.

Tropolo- Tropologice, primo, quia, uli Christus humilitalem ct paupertatem elegit ct docuit, ac superbiam cl fastum confutavit; ita humilem et pau-
Condo perem patriam, puta Bethlehem, similemque nas-
Chrbii cendi modum elegit. Unde S. Leo, scrni. i *De Epiphan. :* « Qui, ait, servi susceperat formam, Bethlehem praelegit nativitati, llicrosolymam passioni. » Christus ergo nascens, cx presepio quasi c cathedra, non voce, sed facto condonatur ct clamat : filii hominum, utquid diligitis vanitatem, cl quœrilis mendacium? discile a me palatia, opes, delicias, fastum, pompas mundi contemnere : nam vanitas vanitatum sunt, ct omnia vanitas. Discite a me quia pauper sum, et humilis corde : discite cor figere in cœlo, ambire opes ct honores cœlestes. Sedebai in celso imperii Romani culmine cl throno Augustus, jacebat iu humili stabulo Christus : al celsior in stabulo Christus, quam in culmine imperii Augustus. Unde S. Bernardus, serin. 3 *De Nativìt.:* Aut Christus, inquit, fallitur, aut mundus errat (etenim diversa ac repugnantia docent), sed divinam falli impossibile est Sapientiam : errat ergo mundus, errant omnes mundi sectatores, juxta illud *Psul. :* a Dixi, semper hi errant corde, m El S. Augustinus, semi. 18 *Dc Tempore,* qui est *De Natiint. :* « Omnis, ait, hujus nativitatis schola, humilitatis est officina. » *Secundo,* Belhlehem hebraico significat domum panis : representa! ergo Christum, qui mundi est panis, et manna de ciclo descendens. Ha S. Hieronymus. Audi S. Gregorium, lioinii. 8 *in Evanyel.:* a Bene in Bethlehem nascitur Christus. Ipse est enim qui ait : Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendit. Hem locus in quo Dominus nascitur, domus panis antea vocatus est : quia futurum erat ut ille per materiam carnis appareret, qui electorum mentes interna satietate reficeret. » Bethlehem ergo fuit Ephrata, id est frugifera, cl tolius terree horreum : quia ab ea totus orbis panem, non septem annorum, uti Ægyptii a Joseph, *Genes,* xu, 36 et 55, sed vita œternæ, qui est Christus, accepit.

De Homeri natali solo certant septem nobiles >ræciæ urbes, singulæque eum sibi civem arrogare conantur : quam ergo gloriosa Belhlehem quæ omnium consensu el confessione, toti orbi dedit Messiam, pula heuin hominem nalum! in qua Christus in mundum prodiens, primo lucem, cœlum et solum hoc aspexit : utique Belhlehem omnes regias, omnes metropoles, omnia orbis emporia nobilitale, æque ac sanctitate vincit, Longe enim magis eam sua nativitate celebravit Christus, quam Aristoteles suam Stagiram, Cato Tusculum, Cicero suos Arpinates.

Quocirca Patres miris laudibus ct enconáis Bethlehem celebrant. Hæc ad se ex Occidente traxit S. Hieronymum, S. Paulam, S. Euslochium, cl innumeras nobilium matronarum ac virorum turmas, quæ Bethlehem Romæ protulerunt, ¡bique ad presepe Christi vivere et mori delegerunt; qua de causa S. Paula ibidem tria feminarum. quibus ipsa praeerat, monasteria; et unum virorum, cui praeerat S. Hieronymus, exaedificavit. Audi S. Hieronymum de S. Paula, in ejus s. Pm-
Vila : « Atque in Bethlehem ingressa, ct in specum Salvatoris introiens, postquam vidit sacrum »,en vs-
\ irginis diversorium ct stabulum, in quo agnovit *iam-
bos possessorem suum, et asinus presepe Domini •
sui, ut illud impleretur quod in eodem Propheta scriptum est : Beatus qui seminat super aquas, ubi bos et asinus calcant; me audiente, jurabat cernere sc oculis fidei infantem pannis involutum, vagientem in presepi,Dominum magos adorantes, stellam fulgentem desuper, matrem virginem, nutricium sedulum, pastores nocte vementes, ut viderent Verbum quod facium erat, ct jam lune Evangelista Joannis principium dedicarent : In principio erat Verbum, et Verbum caro factum est; parvulos interfectos, Herodem saevientem, Joseph et Mariam fugientes in Ægyplum, mixtisque gaudio lacrymis loquebatur : Salve, Bethlehem, domus panis, in qua natus est ille panis, qui de cœlo descendit : salve, Ephrata regio uberrima, atque cujus fertilitas Deus est. n Citat deinde hoc Michæœ oraculum : « De te quondam Michœas vaticinatus est : Et tu Belhlehem domus Ephrata, non minima es in millibus Juda. Ex te mihi egredietur, qui sil princeps in Israel, cl egressus ejus ab initio a diebus rcternitatis. Propterea dabis cos usque ad tempus parienlis. Pariet, cl reliquiæ fratrum ejus convertentur ad filios Israel. In te enim natus est princeps, qui ante luciferum genitus est, cujus dc Patre nativitas omnem excedit œlalem. Et tamdiu in te Davidici generis origo permansit, donec virgo parerei. » Et inferius : « Bene David jurabat, bene vota faciebat dicens: Si introiero in tabernaculum domus me o, si ascendero in lectum strati mei, si dedero somnum oculis meis, et palpebris meis, dormitationem, et requiem temporibus meis, donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob. Et statini quid desideraret exposuit, atquo oculis prophetidibus, quem nos venisse jam credimus, ille venturum cernebat : Ecce audivimus eum in Ephrata.» inve-

nimus eum in campis sylvro : quippe sermo he* braicus (hebraico enim est tau *cholem,* id est *ejus* masculine), ul te docente didici, non Mariam matrem Domini, hoc est «W», sed ipsum, id est « significat. Unde loquitur confidenter : Introibimus in tabernaculum ejus, adorabimus in loco ubi steterunt pedes ejus. El ego misera atque peccatrix, digna sum judicata deosculari presepe in quo Dominus parvulus vagiit : orare in spelunca, in qua virgo puerpera Dominum fudit infantem? Hæc requies mea, quia Domini mei patria est : hic habitabo, quoniam Salvator elegit eam. Paravi lucernam Christo meo, anima mea illi vivet, et semen meum serviet ipsi. Haud procul inde descendit ad turrim Eder, id est gregis, juxta quam Jacob pavit greges suos, et pastores nocte vigilantes audire meruerunt : Gloria m excelsis Deo, et super terram pax hominibus bonre voluntatis; dumque servant oves, invenerunt agnum Dei, puro et mundissimo vellere, quod in ariditate totius terre cadesti rore complutum est : et cujus sanguis tulit peccata mundi, ct exterminatorem Ægypti litus in postibus fugavit. P Idem S. Hieronymus, nomino S. Paul® et Euslochii, S. Marcellam in Bethlehem invitans *epist.* 17 : « Quo sermone, ait, qua voce speluncam tibi possumus Salvatoris exponere? Et illud pnesepe, in quo infantulus vagiit, silentio magis quam intimo sermone honorandum est. Ubi sunt late porticus? ubi aurata laquearia? ubi domus miserorum pa nis et damnatorum labore vestit.e? ubi instar palatii opibus privatorum exstructe basilicæ, ut vile corpusculum hominis pretiosusinambulel, et quasi mundo quidquam possit esse ornatius, tecta magis sua velint aspicere, quam cœhim ? Ecce in hoc parvo terne foramine co lorum conditor natus est: hic involutus pannis, hic visus a pastoribus, hic demonstratus a stella, hic adoratus a magis. Et hic puto locus sanctior est Tarpeia rupe, quæ de cado sæpius fulminata, ostendit quod Domino displiceret. Et tunc comitante Christo, cum per Silo, et Bethel, et cætcra loca, in quibus Ecclesia* quasi quffidam victoriarum Domini sunt erecta vexilla, ad nostram speluncam redierimus; canemus jugiter, crebro flebimus, indesinenter orabimus, ct vulnerate jaculo Salvatoris in commune dicemus: Inveni quem qutsivit anima mea, tenebo eum, et non dimittam illum. p Vide eumdem, epist. 18 *ad camdem Narcellam.*

Porro in Bethlehem mortua et sepulta est S. Paula, cum ibidem sancte ct religiose vixisset viginti annos, cui S. Hieronymus hoc epitaphium posuit :

> Scipio quam genuit, Pauli fader parentes;
> Gracchorum sobóles, Agamemnonis inclyta proles ;
> Hoc peti in tumulo. l'autan! dixere priores,
> Euslothii genitrix, Homini prima senatus :
> Pauperiem Consti, et Beiblennlica rura secuta.

s c’ Audi S. Cyprianum, tract. *De Nativitate Christi :* « Veniunt io Bethlehem; quem prædixit Gabriel, ptiinu». invenitur Emmanuel : civitas parva, domus paupercula, supellex exigua; nulla domus ambitio, nisi reclinatorium in stabulo : mater in fœno, filius in presepio.* Talo elegit fabricator mundi hospitium, hujusmodi habuit delicias sacre Virginis puerperium. Panniculi pro purpura, pro bysso in ornatu regio lacinia) congeruntur : genitrix est obstetrix, et devotam dilecte soboli exhibet clientelam; attrectat, amplectitur, jungit oscula, porrigit mammam, totum negotium plenum gaudio : nullus dolus, nulla nature contumelia in puerperio. Pedissequas substantia familiaris non patitur, mancipiorum obsequia sumptus tenuis, et inops mensa excludit. »

Porro in Bethlehem apparuit stetitque stella apparens magis, qui ejus indicio ibidem Christum agnoverunt, ac ibidem eum adorantes, eidem

> Aurum, thus, inyrrInm, regique, hominique Deoque
> Doni ferunt,

ut canit Juvencus. Quocirca Prudentius in Garin. Prudi o- *Dc Epiphania* ita camdem celebrat : l,ui-

> 0 soli magnarum urbium
> Major Bethlehem, cui contigit
> Ducem salutis cœlitus
> Incorporatum gignere.
> Quem stella, quæ solis rotam
> Vincit decore ac lumine,
> Venisse terris nuntiat,
> Cum carne terresti i Deum, etc.

Bethlehem ergo est « mundi oriens, ct orbis metropolis, » ul ait Nazianzcnus *orat.* 19, ac domus panis, in qua Christus panis c cado oritur. I ude merito ad eam suspirans S. Chrysostomus in cap. n *Lucæ:* « O si mihi, ait, liceret videre pnesepe illud, in quo jacuit Christus! »

Scribit S. Hieronymus *ad PauKnum,* Adriamnn imperatorem Bethlehem profanasse, erecto ibidem Adonidis simulacro ; « ul in specu, ubi quondam Christus parvulus vagiit, Veneris amasius plangeretur.» Stetit ibi Adonis per 180 annos usque ad Constantinum imperatorem, quando S. Helena ejus mater, everso Adonide, magniti- s. ilete- cam ecclesiam super ipsam specum exstruxit, et l,l super ipsum pnesepe in quo Agnus Dei reclinatus ^^“ti est, erexit altare, in quo idem jugiter Deo offer- basilica retur, qui ibidem pro salute hominum primum mundo illuxerat. Sed et Constantinus camdem v ’ specum regalibus ornamentis ex auro et argento, atque variis auteis exornavit; ita ut basilica hæc mundi esset miraculum, nec in orbo quippiam ei esset simile. Nam excelsa est admodum et amplissima, cujus lota superior concameratio quatuor ex marmore columnarum ordinibus, et magnitudine et multitudine admirandis constat. Quilibet enim ordo habebat quinquaginta columnas, singulari artificio , pretio et sumptu, super ipsas columnas navis ecclesia? eminet opere vermiculato, quæ omnes veleris

Testamenti historias exhibebat, ab exordio mundi usque ad Christum, miro artificio et colorum varietale distincta. Parietes tabulis cx alabastro pretiosissimis sunt incrustati ; quarum ea erat opulentia et pulchritudo, ul Sullanus Ægypti eas sacrilege auferre, iisque palatium suum in Cayro exornare conatus sit, sed ingenti serpente miraculose ex pariete prodeun e, tabulaeque ipsas mordente deterritus a scelere destitit; quocirca ipsi diam Turca) et Saraceni reverenter hoc templum frequentant. Pavimentum lotum est ex marmore. Ad locum autem dulcissimæ nativitatis Christi, a templo in capellam descenditur decem gradibus, locum vel ipso co?lo augustiorem, et interna memoria omnibus fidelibus venerandum. Ilie locus tegitur mensa marmorea ct candida, in qua et Sacrum peragitur. Cæterum lapidis illa pars in qua Christus dicitur natus, et præsepis pars in quam fuit reclinatus, non vestiuntur marmore, sed nude patent ad peregrinorum adorationem ct osculum. Lapis, in quem reclinavit Maria, eleni Hexis genibus insedit, similitudinem habet steli®. Est aut m tota hæc capella sumptuoso opere ex marmoro et auro exornata. Neque longe a templo abest locus circumcisionis. Ad orientem quantum jactus est lapidis, monumenta visuntur S. Paul® et Euslochii. iliec et plura Saligniacus, Borchardus, Bredembachius ct ex iis Adrichomius in *Tcrræ sonetto.* Eadem mihi aflimarunt Romæ viri graves, qui recenter Bethlehem ct loca sancta visitarunt.

Merito ergo S. Bernardus, semi. I in *Vigilia Nativi!. :* « 0 Bethlehem parva, inquii, sed jam magnificata a Domino. Magniticavil te, qui factus est in le parvus ex magno. Quæ libi civitas, si audiat, non invideat pretiosum illud stabulum, ct illius prœscpii gloriam? In universa siquidem terra jam celebre est nomen tuum, cl beatam te dicunt omnes generationes; ubique gloriosa dicuntur de te, civitas Dei, ubique psallitur : Quia homo natus est in ca, cl ipso fundavit cani Altissimus. » S. Gregorius Nazianzcnus, *orat.* 38 : « Descriptionem, inquit, reverere, propter quam in cœlis ipso describeris : el nativitatem, ob quam nativitatis vinculis solutus es : ol parvam illam Bclhleheni honora, quæ te m paradisum reduxit : el pnesepe adora, honora præsepe, quia rum rationis expers esses, a Verbo nutritus es. Cognosce, ul bos, possessorem tuum (Isaias te admonet), el ut asinus pnesepe Domini tui; sive mundus sis etJudœus, sive immundus elhnicæque parfis, n Idem arianis sibi objectantibus ignobilem patriam ol familiam respondet, *orat.* 25 : « Unum idemquo cœluni omnibus esse commune, unam eamdomquo terram ct parentis cl sepulcri habere rationem, ex qua sumpli sumus, cl ad (piam revertemur, nulla jam re alii alios superantes. Deum rusticitatis me® patronum ñachis, cum Bethlehem collocabor, cum prœsepi vilipender. » Et inferius : « Magnis omnibus et excelsis viris patria una est «npoma Jerusalem, in guani conversationem nostram recondimus. Torren® autem h» patrue, et hæc generum discrimina, brevis hujus et caduc» vit» noslræ, ac sceme ludi sunt. Quam enim quisque terram rive per tyrannidem, sive per calamitatem ante occupaverit, ea patria dicitur, cujus omnes æque hospites et advena? sumus, quantumlibel vocum appellatione ludamus. »

Tropologice, hanc Bethlehem nobis ob oculos Troppo-
ponamus, nosque in ea esse imaginemur, ibique lubu-
mentis oculis intueamur nascentem Christum t *y ll-*
dum in templo nocte Nativitatis Domini hoc mys- ££
terium recolimus; imo dum quotidie in sacrificio Cbmii.
Miss» idem nobis repræsenlatur. Vere enim et sapienter scripsit noster Thomas Theodidactus, lib. IV De imitatione CArish*. cap. n : « Ita magnum, novum et jucundum tibi videri debet, cum celebras, aut Missam audis, ac si eodem die Christus, primum in uterum \irginis descendens, homo factus esset : aut in cruce pendens, pro salute hominum pateretur ct moreretur. » Templum ergo représentât Bethlehem, altare præsepiuni, hostia Christum miscentem, corporale pannos et fascias, Deiparam sacerdos, Joseph et pastores Christiani astantes. Ita fecit S. Franciscus, mira devotione in typica sua Bethlehem et Ei*n>-
pnesepio dissuavians cum parvulo de Beth- pl'itn S,
lehem. Audi S. Bonavenluram m Vita ejus, cap. Frinveis-
X : « Contingit autem anno tertio ante obitum ci.
suum, ut memoriam nativitatis pueri Jesu, ad devotionem excitandam apud castrum Græcii disponeret agere, cum quanto majori solemnitate valeret Ne vero hoc levitati possel adscribí, a Summo Pontifice petita et obtenta licentia fecit preparati præsepium, apportari fœnum, bovem et asinum ad locum adduci. Advocantur Fratres, adveniunt populi; personal sylva voces, et venerabilis illa nox luminibus copiosis et claris, laudibusque sonoris ct consonis, et splendens efficitur vl solemnis. Stabat vir Dei coram presepio pielato repletus, respersus lacrymis, et gaudio superfusus. Celebrantur Missarum solemnia super pnesepe, levita Christi Francisco sacrum Evangelium decantante. Predicai deinde populo circumstanti de nativitate regis pauperis, quem cum nominare vellet, puerum de Bethlehem pre amoris teneritudine nuncupabat. Miles autem quidam virtuosos et verax, qui propter Christi amorem sæeulari relicta militia, viro Uei magna fuit familiaritate conjunctus, Dominus Joannes deGræcio, so vidisse asseruit puerulum quemdam valde formosum in illo presepio dormientem, quem B. Paler Franciscus, ambobus complexans brachiis, excitare videbatur a somno. » Addit S. Bonaventura fœnum hoc præsepii a populo reservatum, multos brutorum morbos sanasse ct pestes dispulisse.

Denique S. Bernardus, serm. I *in Vigilia Nativ.,* docet nos lien Bethlehem, si Christum devote sus-

cipiamus vol per fidem, vol per Eucharistiam. « Bethlehem quippe, ait, domum panis, Juda sonat confessionem. Tu ergo si divini verbi pabulo repleas animam tuam, fideliterquc, etsi non digna, certe quanta poles devotione suscipias panem illum qui de cœlo descendit, et dat vitam mundo, Dominicum videlicet corpus Jesu, ut veterem utrem corporis tui nova illa resurrectionis caro reficiat et sustineat, quatenus novum quod intus est vinum, hoc solidatum glutino, valeat continere : si denique ex fide vivas, ct nequaquam gemere oporteat, quia oblitus sis comedere panem tuum; Bethlehem factus es, dignus plane susceptione Dominica, si tamen confessio non defuerit. Sil proinde Juduea sanctificatio tua: confessionem et decorem induere, quam maxime stolam in ministris suis Christus appretiat, n

Egressus ejus ab initio a diebus .etebnitatis. — « Egressus » est numeri pluralis; hebraico enim cstFWriO *motsaoth,* id est egressiones. Unde Septuaginta vertunt, Vatablus, *emanationes fjtis.* Rursum pro *ab initio a diebus œternilatis,* Hobræa et Septuaginta habent, *ab initio a diebus sœculi.* Hinc triplex est hic interpretum explicatio, Kyref. Cbnm tnptei. Pnmuj Juxia triplicem Christi egressionem. Piuma enim csl temporalis; secunda estæterna; tertia partim temporalis, partim ælerna. Primo ergo Rabbini reccntiores, qui negant Christi æternilatem et divinitatem, egressiones-has sic exponunt, *q. d.* Christus non tantum egredietur cum nascetur in Bethlehem, sed jam inde a Davide, ab Abraham, imo ab Adam egressus, et quasi natus est, tum quia ex iis descendit, et in eorum lumbis ac virtute generativa latebat atque continebatur; quomodo Apostolus, *Ilcbr.* vir, 9, ait Levi, antequam nasceretur, decimatum esse in lumbis Abrahæ; tum quia eos quasi duces suos præmisit, qui populum suum Israel in cultu Dei erudirent cl continerent, cumque contra hostes infideles luerentur et propugnarent. Huc accedit expositio S. Cyi illi, qui egressiones in plurali dici censet, quia Christus homo bis egressus est: *Primo,* cum venit in mundum per incarnationem; *secundo,* cum post mortem o mundo egressus est, ct ascendit in cadum. Utramque significat ipse Joan. xvi, 28 : ‹« Exivi a Patre, et veni in mundum : iterum relinquo mundum, cl vado ad Patrem : » ulraque est a diebus œternilatis; quia utraque ab æterno decreta et prædestinata est a Deo. Huc perlinet aliorum explicatio, qui per egressiones accipiunt varias Christi hominis expeditiones et excursiones, quas contra diabolum pro salute hominum suscepit. Prima fuit, qua humanitatem nostram induit. *Secunda,* qua magos ct pastores ad se traxit et convertit. *Tertia,* qua peragrans Judaeam cl Galilœam, multos in corpore el anima salvavit. *Quarta,* qua in crucem pro redemptione hominum ascendit. *Quinta,* qua resurgens ad vitam rediit, mortemque destruxit. *Sexta,* qua ascendens in cadum illud nobis patefecit, indequo misit Spiritum Sanctum. Hre omnes expeditiones fuerunt a diebus œternilatis, quia ab æterno decrete.

Secundo, Arias eia Castro hic, quibus favent S. Hieronymus ac R. (laceados apud Galalinum, lib. IV, cap. Xia, per egressiones has accipiunt duas Christi nativitates, puta temporalem ex Virgine in Bethlehem, et œternam ex Deo Patre in coelis. Unde R. Haccados per rò *ab initio,* id est ab æterno, putat notari œternam Christi generationem; sed per re *a diebus sœculi,* temporalem, qua nimirum ab initio mundi in lumbis Adœ creatus, et quasi natus est. Ex adverso, melius alii per to *ab initio* accipiunt temporalem Christi apparitionem, non tantum qua apparuit in carne, sed etiam qua visus est patribus, quibus promissus est; et Prophetis, per (piorum ora ipse, nipote Verbum Dei, loculus est : sed per *a diebus adernitatis,* accipiunt œternam ejusdem a Patre generationem. s^cuodus*

Tertio, alii -hæc accipiunt de sola ælerna Christi a Patre emanatione ct nativitate. Hæc expositio est certa cl communis Patrum el Doctorum, idcoque amplectenda. Probatur *primo,* (plia de temporali Christi nativitate paulo ante dixit Propheta : « Ex te (o Bethlehem) milii egredietur, qui sil dominator in Israel. » Ergo cum addit : « Et egressus ejus ab initio a diebus æternitatis, » agit de ælerna, *q. d.* Christus egredietur ct nascetur in Bethlehem; at, ne putes cum tantum hominem fore, tuneque primo egressurum, cum homo apparebit in Bethlehem, addo et dico jamante abæterno eum egressum esse ex Putre, cum ab eo genitus est Deus, Patri coævus cl consubstantialis. Cur enim temporalem egressionem repeteret hic Propheta, cum tam clare eam ante expresserit? Tirtius.

Secundo, tg *a diebus œternitatis* plane significat hic de ælerna Christi generatione agi. non de temporali. Dices : Hebraice est *a diebus zzhvj olam,* id est *sœculi.* Respondeo : *Olam* sive sæculum absconditum, a radice nby *alam,* id est abscondit, hebraico significat æternilatem, quæ omnibus abscondita est cl impenetrabilis, cum scribitur per *vau,* sicut hic scribitur, uti docent Rabbini, nisi addatur particula aliqua restringens, quæ cogat illud explicare ct interpretari tempus longissimum. Hic autem nihil tale additur, imo additur to *ab initio,* quod junctum *cum diebus olam,* planam plenamque significat æternilatem, uti mox ostendam. Unde Chaldæus vertit : *Cujus nomen dictum est ab œternitate, a diebus saxuli;* Tigurina, sive Leo Hebrœus : *Exitus ejus a saxulo, a diebus œternis.* Itaci Rabbini apud Galatinum loco citato. Denique omnes orthodoxi fatentur hic de vera œternitate agi ; licci aliqui æternilatem praedestinationis, non generationis intelliganl, sed perperam. Nam egredi non est prœdesimari, sed emanare, gigni, nasci, ut cum paulo ante dixit : « Ex tc mihi egredietur, » id est nascetur, « qui sit

dominator in Israel. > Dices : *Apor.* xm, 8, Agnus, id est Christus, dicitur occisus ab origine mundi, non realiler, sed per Dei praescientiam el prædestinationcm; ergo similiter hic *-degressus* exponi potesl non realiler, sed in Dei praedestinatione. Respondeo, nego consequentiam; verba enim Scriptura* proprie accipienda sunt, non improprio, nisi quæ necessitas aut contradictio cogat, uti hic nihil cogit : in Apocalypsi autem cogit. Nam Agnus, qui realiter non erat, nec exstabat ab origine mundi, non poterat tone realiler occidi (quod enim uon est, occidi nequit); ergo occisio hæc non actualis, sed mentalis, puta praescita et praedestinata a Deo, inlelligi debet. Hic autem nil est tale; ergo realis egressus et nativitas, non mentalis et praedestinata, intelligenda est.

Tertio, Christum in Bethlehem natum esse Deum, ideoque æternum, patet ex cap. iv, 1 : « Erit mons domus Domini praeparatus in vertice montium, » puta Sion, id est Ecclesia Christi. Nam pro tú *Domini* hebraico est *Jchova,* quod non alium quam Deum verum significat, ejusque nomen est proprium. Et vers. 2 : « Venite, ascendamus ad montem Domini (hebraico *Jehova}:* quia de Sion exibit lex, et verbum (Evangelium) Domini (hebraico *Jchova,* pula Christi,) de Jerusalem. » El vers. 7 : « Et regnabit Dominus (hebraico *Jehova,* puta Christus) super eos, ex hoc nunc et usque in æternum. » Idem patet *Isaiæ* ¡x, G, ubi parvulus naseilurus nobis, puta Christus, vocatur « Deus, Eortis, Paler futuri sæculi » (hebraico *Pater æternitutis) ;* et cap. vu, I i, vocatur « Emmanuel, » id est nobiscum Deus.

Quarto, ita interpretantur Patres et orthodoxi passim, Theodorclus, ilaymo, Remigias, Rupertos, Albertus, Hugo, Lyranus, Dionysius, Clarius, Valablus, Ribera hic. Cyrillus hom. i *Contra Nestorium,* S. Chrysoslomus in lib. Quod *Christus sit Deus,* Orígenes lib. I *Contra Celsum,* Eusebius lib. II *Demonstr.* cap. il, S. Athanasius, ct alii passim contra arianos.

Dices : Si de sola ælerna emanatione el generatione Christi hic agitur, cur ergo Propheta eam vocat *egressus,* vel exitus in plurali? Respondei primo Ribera, causam esse quod llebræi soleant res maximas cl pnestantissimas compellare pluraliter, ut rei magnitudinem el praestantiam significent, quod, licet una sil, æquipolleat tamen pluribus. Sic Deum vocant *Elohim,* in plurali; sic *adonim,* id est domini, significat Dominum; sic elephas vocatur *behemoth,* id est bestial, quod mole sua et robore inultas bestias æquet, imo superet. Quia ergo nativitas ælerna Christi maxima est el divina, omnesquo creatas nativitates eminentor continet, hinc ab llebræis vocatur *egressus,* id csl nativitates, in plurali. *Secundo,* aliam causam dat Vatablus: «Plurali, inquit, utitor, quia Christus semper procedila Patre jugi manatione cl processione, heri, hodie et olim, 7. *d.* Christus erit verus homo, verusqne Deus, et coælernus Pain; * quia ergo jugiter ab æterno Christus a Patre gignitur, hinc ejus generatio vocatur *generationes :* nam quolibet instanti generatur, el omnibus generationibus creaturarum coesisti! ; siculi fontis emanationem vocamus *scaturigines,* quia jugiter aquam scaturit. Hinc palet ælernitas, el consequenter vera Deitas Christi. Negabant utramque ariani, quorum, tesi; S. Athanasio multis in locis, hoc eral axioma . « Erat aliquando (tempus vel duratio) quando non erat Christus, • Respondet Franciscas David, novorum arianorum choragus, in *Disput. Albana,* in actis diei lerliæ : « Vocabulum, inquit, diebus additum, explicat mentem Prophétie. Dies enim tunc cœpcrunt, quando creatus est mundus. Et illi primi dies dicuntur æterni, propter continuam successionem : sicul saepius Scriptura loquitur, et ideo cum facta tunc quoque sit de Christo futuro promissio, dicitur fuisse egressus ejus a diebus ælcrnilaüs. » Nerum obstat quod, licet *in æternum* in Scriptura significet aliquamb longum tempus continuimi, non infinitum; ta mon *æternilus,* et hebræum oS1P *olam,* junctum cum CZnpD *michedem,* semper immensam dura tionem significat. *Secundo,* « egressus ejus n no » est promissio de eo nascituro, sed nativitas ejus, ut cum dicitur hic : « Ex te mihi egredietur (id est nascetur) dux : » aliud enim est egredi hominem. aliud egredi verbum vel sermonem : illud significat nasci, hoc prophetare ct promittere. Nec obstat quod vocetur dies .rlernilatis; dies enim hic ponitur pro duralione, ut cum *Daniil.* cap. vu, 9. Deus Pater vocatur « Antiquus dierum, p id est œlernus.

Inces : Quomodo ergo ait : « Egressus ejus ab initio? n leternitas enim non habet initium. Respondeo : Scriptura *initium* vocat id quod erat ante tempora, hoc autem erat ætemitas. Unde explicans subdit : « a diebus æternitatis. » Loquitur enim accommode ad conceptum hominum, qui cum volunt dicere aliquid fuisse ab æterno, dicunt illud fuisse ante omnia, ab initio. Sic *Proverb.* vin, ait Sapientia increata : «Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio. « El *Eceli.* cap. XXIV, 11, ait ælerna Dei Sapientia : a Ab initio, et ante secula creata sum. » id est ab æterno. Sic et *isuia* xi.iii. 13. ait Deus : « Ab initio ego ipse.» 7. d. Ab ademo ego sum. qui sum. Porro hanc Michææ sententiam : « El egressus ejus a diebus æternitatis, » sic clare per trimembrem sententiam explicat S. Joannes cap. 1, I : « In principio erat Verbum, ct Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum, » 7. d. Ab æterno, et, ut ita dicam, a principio æternitatis. Verbum egressum et genitum est a mente Patris ; ac proinde erat apud eum, et in ejus mente, ac consequenter ipsum erat Deus : quia quidquid est in mente Dei et in Deo, est Dens. Hinc el Christus,

a Judæis rogatus quis esset, respondit : a Principium f qui el loquor vobis,» Joan. vili, 25; græce àfxxv, *q. d.* Ego sum ante Abraham a principio, id est ab ¿eterno; Deus de Dco, qui et idipsum vobis proloquor. Idenique Apoca/, xu, 0, ait : a Ego sum a et w, initium el finis. »

Predare Nazianzenus : a Deus el erat semper, cl est, et erit; vel, ut rectius loquar, semper est. Nam Erat et Erit nostri temporis lluxæque naturа segmenta sunt. Ille autem semper est, atque hoc modo se ipsum nominat, cum in monte Mosi oraculum dedit. Universum enim id quod est, in se complectitur, nec principium habens, nec finem habiturum, velul pelagus quoddam essenti© immensum ct interminatum, omnem tum temporis, tum natura cognitionem superans : mente sola adumbratus is, el quidem perexigue ac perobscure, non cx his quæ in ipso sunt, sed quæ circa ipsum : alia cx alio collecta specie ad unum quoddam veritatis simulacrum : priusquam teneatur effugiens, el priusquam intellectu percipiatur seipsum fuga proripiens : tantum principem nostri partem, eamque a vitiorum labe purgatam collustrans, quantum oculorum aciem fulguris celeritas minime consistentis. Hoc autem mea quidem sententia idcirco fit, ut, quatenus comprehendi potest, nos ad se trahat (quod enim percipi omnino nequii, id nec sperat quisquam, nec assequi conatur), quatenus autem capi non potest, admirationem sui excitet, atque ex ipsa admiratione vehementius expetatur, appetitus purget, purgans autem divinos efficiat, talcsque cum redditi sint, cum iis jam velut cum familiaribus consuetudinem habeat (metuo ne hoc audacias a me dictum videri possit) Deus diis unitus et cognitus, ac tantum fortasse, quantum jam eos, qui ipsi noti sunt, cognoscit. »

Æleroi- A DIEBUS ÆTERNITATIS, — id est ab Omni ælernitate. Est catachresis : æternitas enim proprie cum sil duratio constans, indivisibilis, lota simul, ideoque al> intrinseco carens successione, principio et fine; idcirco non dividitur per dies, menses el annos, qui illi successive coexistant : hinc ab omnibus, qui omnia sua mensurant per differentias sui temporis, dantur aeternitati dies, menses et anni. Sic dicitur *Psal.* lxwi, 6 : « Cogitavi dies antiquos : et annos aeternos in mente habui. » Sic in Officio divino, tempore Paschali, de martyribus canimus : « Lux perpetua lucebit sanctis tuis, Domine, et æternitas temporum. » Quod desumptum est ex lib. IV Esdræ, cap. n, 35, ubi sic dicitur : a parati estote ad premia regni, quia lux perpetua lucebit vobis per aeternitatem temporis. Fugite umbram sæculi, n etc. Sicut enim immensitas Dei lotam Dei magnitudinem, quæ absque termino quaquaversum super corios in immensum diffunditur, colligit in punctum ; ut non minus habeat in puncto loci, quam in spatio infinito: ita æternitas durationem, ct quasi ælatcm Dei, quæ infinito tempori coextendilur, colligit in momentum : ita ut totam possideat in instanti, sive in puncto. Sicut enim se habet immensitas ad punctum loci, ita æternitasse habet ad punctum temporis. Dicit ergo Michæas Christum in tempore nascilurum in Bethlehem, esse ælcrnum, ideoque Deum, *q. d.* Ideo Christus nascetur in nostro tempore, ut nobis communicet suam æternitatem : ideo fici homo, ut nobis communicet suam deitatem, nosque faciat deos. Ait enim : « Ego dixi : Dii estis, el filii Excelsi omnes, m Psa/m. lxxxi, 6. Unde S. Gregorius, homil. 8 in *Evaiuj. :* « Quid, ait, est quod nascituro Domino mundus describitur, nisi hoc quod aperte monstratur, quia ille apparebat in carne, qui electos suos adscriberel in aeternitate? Quod contra de reprobis per Prophetam dicitur: Deleantur de libro viventium, el cum justis non scribantur. » Ideo ergo Christus natus est tempori, ut nos vivamus aeternitati; ideo egressus est a diebus æternitalis ad dies temporis, ut nos a tempore regrederemur ad dies aeternitatis.

Nola : Duratio est triplex, tempus, ævum,æter- Pnntio
nilas; tempus habet suum finem, ¿eque ac prin- tr,PIvx*
cipium : aevum habet principium, sed caret fine; æternitas nec habet finem, nec principium. Rursum sicut aevum est intrinseca mensura vitae angelorum, et tempus vite hominum : ita æternitas est intrinseca mensura vite et existent!© divina?, ac consequenter generationis Verbi, et spirationis Spiritus Sancti, ut docet I). Thomas I part. *Quæst.* X, art. 4, et ibi P. Salas. Origo et Origo
quasi ratio aeternitatis est immutabilitas Dei. ! 1H'
Unde S. Augustinus lib. De *Natura boni adversus ilanich.* cap. xxxix : « Illa, inquit, vera est ælerbiiiuu
nitas, quæ est vera immortalitas; hæc est illa summa incommutabilitas, quam solus Deus habet. n El mox : « Cujus solius immortalitas, ipsa est vera æternitas.» Idem, lib. IV *De Trimi,* cap. xvin : a In quantum, ait, mutabiles sumus, in tantum ab æternitate distamus. » Et inferius : « Vera autem immortalitas, vera incorruptibilitas; vera incommutabilitas, ipsa est æternitas. » Et S. Dionysius, *De Divin. Nom,* cap. ix : a Idem vero, inquit, supersubstanlialiter aeternum, est invertibile, in seipso manens semper secundum eadem, ct eodem se habens modo. » El Psaltes *Psalm.* ci : « Tu autem idem ipse es, et anni lui non deficient. » Porro œternitatem S. Anselmús ita definit m *Menol.* cap. xxiv : « Vera æternitas est interminabilis vita, tota simul existens. » Et Richardus Victorious lib. H *De Trinitale,* cap. iv: «Quid aliud est æternitas, quam diuturnitas sine inilio et fine, et carens omni mutabilitate? » Alii : « Æternitas est duratio immensurabilis. » Oplime Boelius lib. Ill *De Consolat,* prosa ult. : jEurnk « Æternitas est interminabilis vite tota simul et u* perfecta possessio. » Hinc æternitas ambit omnia u' tempora ct temporalia, eorumque est fons et rum. origo. Audi S. Dionysium lib. *De Divin. Nomin.* cap. X : «Antiquus dierum Deus prodicatur, quod

ipso sit omnium el sæculum, ct tempus; cl ante dies, et ante sæculum, et tempus. » Idem, cap. V . « Ipse, ait, est œvum tevorum, existons ante omne ævum. » Et paulo unto : « Ipse est principium el mensura levorum el temporum. » Ex dictis sequitur œternitatem esse propriam duralionein Dei, pula Patris, el Filii, et Spiritus Sancii ; angelos autem et homines participare cam per suam æviternitatem, quæ habet principium, al non iinem. Nam per cam in œternum vivent, fruenlur Deo, cruntque beati : licet vulgus per catachresin banc æviternitatem vocet quoque *aternitatem,* scilicet creatam et participatam ; quia Beati erunt beati tamdiu, quamdiu Deus erit beatus; imo quamdiu Deus erit Deus, quamdiu durabit ejus æternitas. O æternitas, quanta es! quam immensa! quam pretiosa! quam beata! et tamen quam raro versaris in mentibus hominum! quam pauci te tuumque pondus sstimant! nulli te penetrant, pauci ponderant! Sapienter S. Gregorius lib. VI, *epist.* 190 : «Si bona, ait, quærimus, illa diligamus, quæ sine fine habebimus. Si autem mala pertimescimus, illa timeamus quæ a reprobis sine line tolerantur.» El Cicero, *Tuscul.* IV : «Quid, inquit, ei videatur magnum in rebus humanis, cui æternitas omnis totiusque mundi nota sit magnitudo ? » Et S. Antonius discipulis suis hoc axioma tradebat : «Hoc, ait, sil primum cunctis in commune mandatum, nullum in arrepti propositi vigore lassescere ; sed quasi incipientem augere semper debere quod cœperil, præsertim cum húmame vilo spatia, œlcrnilali comparata, brevissima sint. Promissio vita* sempitem® vili pretio comparatur. Scriptum est enim : Dies vilæ noslrœ septuaginta anni : quando ergo octoginta aut centum annos laborantes in Dei opere vixerimus, non pari tempore regnaturi sumus in futuro ; sed pro annis, omnium nobis saeculorum regna tribuentur : non terram hœrcditabimus, sed cœlum. » Ita S. Athanasius in *Vita S. Anton.*

Vcr.. 3. J. PROPTER HOC DABIT EOS USQUE AD TEMPES, IX QV0 parturiexs pariet. — Ti *dabit* dupliciter, imo contrarie accipi potest. *Primo,* «dabit, » scilicet hosti, gladio, similive tribulationi, *q. d.* Objiciet eos hostibus, et calamitatibus sinet eos aflligi ; *secundo,* « dabit, » id est conservabit eos in vita, ut habitent in terra sua. Jam varii varie hæc exponunt. Punctum difficultatis consistit in eo, quodnam vocetur « tempus, in quo parturiens pariet.» *Primo,* aliqui esse censent tempus liberationis o captivitate Babylonica, ct libertatis sub Cyro, *q. d.* Quia latrones de quibus vers. 1, hoc est, tyranni et prædoncs assyrii atque chalda i, Israeletn ob ejus scelera affligent et captivabunt ; hinc Deus dabit, id est permittet cos in Israelem grassari usque ad Cyrum, quando, eo laxante captivitatem, Synagoga parturiens pariet, id est pne gaudio el festinatione producet ct adunabit turbam ingentem suorum filiorum el civium, cum jubilo e Babylone in Judæam redeuntium. Verum hic nulla Babylonis facta est mentio, sed tantum Christi : Christum enim et præcedentia et sequentia omnia spectant.

Secundo, alii distinguunt tempus parturilionis a tempore pariendi ; tempus pariendi Synagogœ, censent esse illud quo peperii Christum : tempus parturitionis, quo cruciatibus afflicta et oppressa est a Tito et Romanis, *q. d.* Propter hoc, quia scilicet fifia latronis, id est Jerusalem, percussura ct occisura est Christum, inquit Rupertos, idcirco Deus dabit permanere Synagogam et Judæos, usque ad tempus quo pariet Cliristum Salvatorem, ct mox per Titum eam atlligel, ut crucietur quasi parturiens; ctin hac dolorum parturitione cnecelur et exspiret, tilde Chald.eus vertit: *Propterca tradentur Judaillomitnis, quando parturiens pariet.* Idem Chaldæus sic explicat illud Imi® urn, 7: « Antequam parturiret, peperit : antequam veniret parius, peperit masculum, » *q. d. Antequam veniat ei angustia, salvabitur; ct antiquum ument ei dolores partus, revelabitur rex Messias, q. d.* Antequam veniat Titus angustians Judæos, veniet et nascetur Christus salvator. Sic et veteres Debrai apud Calatinum, lib. IV, cap. xi. Quin et S. Hieronymus sic explicat : Stabit Judaismus, donec Ecclesia pariat filios Christo; donec scilicet gentilitas, quæ antea sterilis fuerat, credens in Christum multos ad eum convertat, qui in locum Judæorum, quasi populus ct filii Dei succedant.

Tertio, alii accipiunt tempus Ecclesiæ nascentis, quando ipsa multos filios pep.rit Deo el Christo, juxta oraculum *Isaia* cap. 1 iv , 1, *q. d.* Propter hoc, quia scilicet ex Israele et Judæis nascilurus est Christus in Bethlehem, idcirco Deus dabit, id est sinet eos in Judæa vivere, ac difleret ultionem suæ mortis, hoc est destructionem Jerusalem per Titum, aliquantisper; donec scilicet Ecclesia Christi nascens multos c Judæis filios pariat Christo; id esi donec ipsa crescat el confortetur, ut sese conservare et spargere possil per omnes gentes : quo facto Judæam et Judæos per Titum evertet. Ita Lyranus, Vatablus et Dionysius.

Quarto el genuine : « Tempus quo parturiens, » vel, ut Hebraico est, pariens parief, <:sl tempus quo Deipara peperit Christum in Bethlehem : illa enim vocatur *paviens et mater* antonomasticc ; quia partus ejus fuit nobilissimus, ideoque cœlo cl terr® optatissimus, ct hoc significat illa geminatio pari*ens;* vel, uti Noster vertit, *parturiens pariet* : t0 enim *parturiens* non significat dolorem, sed vehemens desiderium, gaudium et accelerationem partus, ut dixi in illud Zsatœ txvi, 7: « Antequam parturiret, peperit. » Ad Isaiam enim more suo alludit hic Michæas (I). Sensus ergo est, 7. *d,* Propter hoc, quia scilicet in Bethlehem nascetur Christus, quem Deus decrevit et statuit salvatorem

(I) Virginem innuit, inquit ct ipsu Rosenmuller, e qua ■nudo prodigioso Mesiam uasciturui sperabant istius ætatis homines.

cl dominatorem Israelis, idcirco dabit eos, id est permitiei Israelcm cl Judæos affligi ab Assyriis, Chaldæis et Græcis, donec Deipara pariat Christum. Hic enim erit redemptor et salvator Israelis, omniumque gentium. Ila S. Hieronymus, Haymo, Rcmigius, Hugo hic, et Eusebius lib. VII *Demonstrat.* cap. ii. Huc pertinet aliorum expositio quæ talis est : Durabit successive Synagog® afflictio, el captivitas Babylonica, Græca cl Romana, donec ipsa pariat Christum : hic enim ab omni servitute eam liberabit. Nota: Scriptura de Israele quasi de populo loqui solet, nunc singulariter, quia populus collective est unus ct singularis : nunc pluraliter, quia in populo plures sunt homines et capita. Ha fácil hic Micliæas. Rursum de Israele nunc loquitur masculine, quasi de populo; nunc feminine, quasi de Ecclesia cl Synagoga. Unde ait : « Parturiens pariet » quasi mater.

Symbolice, sensus est, g. d. Propter hoc, quod scilicet Deus statuit Christum in Bethlehem nascilurum, efficere salvatorem mundi; hinc dabit, id est sinet Israelcm sub lege affligi, ut ipse cognoscat ex lege tum peccatum, tum legis infirmitatem ad tollendum peccatum, et ad sanandam concupiscentiam; ut Israel, idipsum agnoscens, magnis volis exoptel Christum, ejusque gratiam, qu.e concupiscentiam domet, clpeccatum aboleat. Ideo enim distulit Deus Christum per quatuor annorum millia, usque ad virginis partum, ut inierim mundus agnosceret suæ aniime peccata et vulnera, æque ac naturæct legis infirmitatem, ac instanter medicum, puta Christum, requireret, uti doce* Apostolus *Rom.* m, 20 ct seq. Ita S. Hieronymus, Theodorelus, Rcmigius, Hugo et alii.

Allegorico Arias : Sinet Christus, inquit, Israelem, id est Ecclesiam suam, puta Apostolos et discipulos, aliquousqueaJudíPisaílligi,donec ipsa quasi ex partu egrediens in Pentecoste, Spiritus Sancti roboretur adventu , ut numero et viribus adaucta, se diffundere possit per omnes gentes.

EI RELIQUIA FRATRUM EJUS CONVERTENTUR AI) FILIOS Israel. — « Ejus, » scilicet dominatoris Israel, nascituri in Bethlehem, pula Christi, *q. d.* Reliquiæ, id esi pauci Judæoruin, qui sunt fratres Christi secundum carnem, convertentur ad filios Israel, id est ad Patriarchas el Prophetas : ut scilicet Patriarcharum et Prophetarum in Christum fid, in. pietatem et sanctitatem amplectantur et aemulentur, juxta illud Psu/rn. xliv, 17 : apro patribus suis nati sunt tibi lilii.» Aut/i/u *Israel* sunt Apostoli, g. d. Quando Ecclesia parturiens pariet Christum el Apostolos , tunc fratres Christi, puta Judæi e captivitate reliqui, convertentur ad filios Israel, id est Apostolos, corumquc ct fidelium cœtui aggregabuntur. Anagogice , *q. d.* In fine mundi, cum plenitudo gentium intraverit in Ecclesiam, tunc reliquiæ Judæorum per Eliam ct Enoch convertentur, luncque omnis Israel salvus fiet. Ita S. Hieronymus, Haymo, Rcmigius el Hugo. « Elias enim (qui interpretatur Deus Dominus) convertet cor patrum ad filios, et cor filiorum ad patres, ct novissimus populus jungetur antiquo, ut vere filii Abraham appellentur, cum in cum crediderint, quem vidit Abraham cl licia-tus est, » ail S. Hieronymus»

4. Et stabit, — scilicet dominator Israel, puta v<M, Christus natus in Bethlehem ex parente Virgine Deipara, de quo vers. 2 ct 3. Alludit ad pastores qui, dum gregem pascunt, stant innixisuæ furcæ sive baculo pastorali, tum ut oves omnes pro oculis habeant, videanlque ne quæ aberret, vel a grege se separet; tum ut circumlustrent num qua ex parte lupus, vel alia fera, in gregem incursurus adventet, *q. d.* Pari modo Christus, quasi pastor fidelium, iis semper aderit, cos circumspiciet, pascet protegelque ab omni dæmonum hostiumque incursu. Ita S. Hieronymus, Rcmigius, Hugo cl Vatablus. Hoc est quod Christus promisit : « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi,» *Matth.* cap. xxvni, 20. Nota : Vox *stabit* significat Christi pastoris cl regis, *primo,* curam et providentiam Ecclesias ; *secundo,* vigiliam in ea pascenda; *tertio,* constantiam. Unde Vatablus recte sic exponit : *stabit et pascet,* id est perpetuo pascet fideles, perpetuo regnabit in Ecclesia. Non enim transibit ab ea, uti transiit a Judæis ad gentes; sed jugiter cum fidelibus stabit et manebit.

Anagogice, *q. d.* Cluistus post resurrectionem conscendet in cœluin, ibique « stabit » a dextris Patris, quasi triumphator ct dominator, ut Ecclesiam regat, tueatur et propugnet. Quocirca S. Slephanus in agone martyrii cum Judæis decertans : « Ecce, inquit, video cœlos apertos, et Filium hominis stantem a dextris Dei, » *Actor,* vu, 55. Ita Rupcrtus; unde sequitur :

Et pascet lx fortitudine Domini,—7. *d.* Christus pastor reget fideles quasi oves suas, fortitudine non humana, sed divina; tum increata, quam ut Dei Filius a Deo Patre unam camdemque cum eo accepit; tum creata, quam ut homo a Deo communicatam participat : quo fiet ut nulli lupi vel feræ illi provalere, aut gregem ejus diripere vel dissipare queant; quin certo illas ad vitam œlernam perducat, juxta illud quod ipse ait : « Oves meæ vocem me im audiunt, etc., cl non rapiet cas quisquam de manu mea. Paler meus quod dedit mihi, majus omnibus est, el nemo potest rapere de manu Patris mei. Ego ct Pater unum sumus, *n Joan,* x, 27.

In sublimitate nominis Domini Dei sui, — id est sublimiter, potenter et magnifice pascet Christus suos fideles, prout decet majestatem nominis divini, quod ipse in pascendo ubique proferet, ut probet se esse Deum, et a Deo Patre missum : pascet, inquam, sublimiter et gloriose, quasi in ca re gloria nominis et honoris sui divini agerctur; ila ut omnes videntes Christi regimen illustre, quo eminenter pascet oves suas, laudent et cele

brent magnificum Dei nomen, *q. d.* Gubernabit Christus Ecclesiam quasi pastor, cum ea potentia el gloria, qualis et quanta decet eum qui de nomine Patris ætemi appellatur Patris ætêrni Legatus, imo Filius. Hoc est quod ait Joannes cap. ¡, 14 : « Vidimus gloriam ejus, gloriam (piasi unigeniti a Patre, n id est qualis decebat unigenitum Dei Filium. Et Isaias cap. 1 x , IS : « Ponam te in superbiam sœculorum,» ubi pro *superbiam* hebraico est eadem vox *geon,* quam interpres hoc loco *sublimitatem* vertit. Porro ita sublimiter pascit Christus suos, dando cis tum sublimem Evangeli! doctrinam, tum gratiam potentem, qualem præ cæteris habuerunt martyres ad superandos ignes, gladios, feras, omniaque tormenta; tum protectionem certam el continuam, tum miracula stupenda et inaudita, qualia fecit Christus et Apostoli.

Nnmen drepb x

Nola : *Nomen Dei,* quo Christus suos pascit, var*a significat. Nam, *primo, nomen Dei* est honor, fama ct gloria Dei, uti jam dixi. *Secundo, nomen Dei* significat potentiam el opem Dei. Sic Christus pro iisdem orans, *Joan,* xvn, 11, ait : « Pater, serva cos in nomine luo, » id est tua virtute et potentia. *Tertio, nomen* significat professionem ct invocationem nominis, *q. d.* Christus pascet suos fideles sublimiter, quia profitebitur se id facere in nomine Patris sui, quod profitebitur, praedicabit et invocabit. *Quarto, nomen Dei* est ipse Deus metonymice; sic dicimur sanctificare, laudare, celebrare nomen Dei, id est ipsum Deum. Sic Chiaslus jussit Apostolos baptizare fideles « in nomine Patris, el Filii, el Spiritus Sancti,» hoc est infide, professione cl invocatione unius deitatis cl sanctissima) Trinitatis, *q. d.* «In nomine, » id est invocato cl appellato nomine, et per consequens persona, divinitate, virtute, auxilio, energia ct gratia «Patris, ct Filii, et Spiritus Sancti, » *Matth.* cap. xxvni.

Et convertentin, — *q. d.* Christus per sc et Apostolos pascens, id est docens et inskucns homines, convertet cos ad se c» ad Deum. Legit interpres, uti et Chaldæus, *iascubu,* id est con*vcrtcntui ;* alii aliis punctis cum Septuaginta et Symmacho legunt lap» iescebu, id est sedebunt, manebunt, habitabunt quiete el pacifice, quasi sedentes domi in pace, ut alludat ad cap. iv, i : « Sedebit vir subtus vincam suam, el sublus ficum suam, » *q. d.* Sub Christo pastore cl rege, fideles ad eum conversi vivent in summa pace. Ila S. Hieronymus, Lyranus, Pagninus, Vatablus ct alii.

Quia nunc magnificabitur — Christus pastor sublimis. To *iiunc* significat tempus presens non Michææ , sed Christo : de Christo enim continue agit, *q. d.* Videor mihi oculis spiritus instar Abrah e videre diem illum gloriosum, quo Christus ex Virgine natus pascet fideles magnifice. Unde admiraos el exsultans exclamo «nunc, » scilicet presento, pasceole et regente Christo : Magnificabitur Christus et nomen Dei, «usque ad terminos terre. n To *quia* non causam, sed efiectum cl sequelam significat, *q. d.* Unde sequetur ut magnificetur nomen Dei et Christi loto orbe. Ani certe encliticum est, et per pleonasmum ornatius tantum gratia additur. Sic enim Hebrei addere, cl sententiæ illustri pr i figere solent ' *ki,* id est *quia. Secundo,* simplicius -S *nunc.* referri potest ad tempus Miclvcæ, *q. d.* Christus dum nascetur homo, pascet suos fideles in fortitudine Domini : quia ecce nunc, antequam natus est homo , primos ct previos potestatis suæ radios (uti emittit sol antequam orialur, in aurora)spargit, el magnificari incipit, usque ad terminos terræ. Nam mox Assyrium Sennacherib in Judæa conteret per angelum, uti sequitur. Atque idcirco dixitquod Christus egressus sil a diebus ætcmilalis : quia enim Christus est alemus, hinc quovis saeculo se ostendit per miracula et opera heroica, quæ in tutelam el commodum Israelis populi sui operatus est.

5. Iste pax. — Qurres quis sil *iste?* Aliqui in- ven,s. telligunl Ezechiam, qui cum suis orans impetravit a Deo pacem Judææ, cœsis per angelum hostibus, puta Assyriis. Ha Theodorelus. Alii accipiunt Cyrum, qui libertatem et pacem dedit Judæis. Ita Lyranus. Alii Judam Machaba um cum fratribus, qui suis victoriis pacem dederunt patri e. Favet huic Judo* paraphrasis Chaldaica. Verum cum nullius horum præcesscril mentio, sed solius Christi dominatoris Braci, in Bethlehem nascituri, de eoque continuus sit sermo : dico quod *iste* sit Christus, cum allusione tamen ad Ezechiam, Cyrum el Judam. Sensus ergo est, *q.d.* Christus erit Chiistvs pax non formalis, sed causalis, id est dabit paccm suæ Ecclesia* suisque fidelibus : pacem, inquam, trinam et plenam, scilicet pacem cum Deo, pacem cum conscientia, pacem cum proximis : atque hujus pacis dabit præludium , initium et typum, dando hoc Michxæ tempore Ezechiam, et paulo post Cyrum el Judam Machabæum, qui Israeli victoriam contra Assyrios, indeque pacem concilient. Dices : Solus Ezecliias pugnavit contra Sennacherib el Assyrios, non Cyrus, non Judas; sed Cyrus pugnavit contra Babylonem et Chaldæus, Judas conira Antiochum ct Grecos. Respondeo *primo,* sub Assyriis Chaldæos comprehendi : nam monarchia ali Assyriis translata est ad Chaldæos; unde lune Chaldæi tam dominabantur Ninivæ ct Assyria*, quam Babyloni et Chaldæ-e. Et sic Cyrus dicitur vicisse Assyrios, quia vieil Chaldæos. Hinc ct Assur vocatur hic « terra Nemrod.» quia Nemrod primus orbis rex cl tyrannus dominabatur Assyria*; principium tamen el sedem imperii posuit in Babylone : unde Nemrod auctor fuit turris Babel ¿edificando*, uti dixi *Genes,* x, 8, 9 cl 10. Nominat Michæas Assyrios, potius quam Chaldæos, quia ejus tempore dominabatur Sennacherib et Assyrii, insultantes Ezechiæ et Judæis :nndR ijlos proprie et primario

hic respicit. *Secundo,* quia Nemrod, primus tyrannus orbis, fuit rex Assyriorum ; indeque Assyrii primi fuerunt monarch® elcelebres tyranni; hinc per sequentia sæcula mansit hoc nomen, ut Assyrii vocarentur quivis potentes tyranni, sive Græci essent, sive Pcrsæ, sive Romani, ut ostendi *Isaiæ* cap. vu, 17. Sic Judas Machabæus vicit Assyrios, quia vicit Antiochum el Grecos tyrannos. Hinc *Urlio,* Assyrii significant quoslibet hostes Eeclesiæ, quales sunt infideles, Saraceni, hærolici; item (hemones : omnes enim hosco tyrannos profligat Christus, itaque pacem Eeclesiæ conciliat,sed inchoatam in Ecclesia præsento ;hæc enim cum sit militans, sine bellis et luciis esse nequit : perfectam vero dabit in cœlo, ubi post bella et victorias erit Ecclesia in plena pace, gaudio ct felicitate jugiter triumphans. Ita de Christo hunc locum accipiunt S. Hieronymus, Haymo, Rupcrlus, Albertus, Hugo, Arias, Clarius, Ribera el alii passim.

Mor h-loh d ChibiL Moralitcr, disco hic Christum esse pacem noslra,IK Ende eJus bTus fail Salomon rex uti nomine, ita re ipsa pacificus. Ad hunc Micbœæ locum alludens Paulus, vocat Christum pacem Judæorum ct Gentium, dicens ; « Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum, ct medium parietem maceriœ solvens, inimicitias in carne sua, etc., ut duos condat in semetipso in unum novum hominem, faciens pacem, ct reconciliet ambos in uno corpore Deo per crucem, interficiens inimicitias in semetipso, » EpAes. cap. n, 14.Vide ibi dicta. Vis ergo pacem cum Deo, cum anima, cum proximis? Christum, qui est pax nostra, adi : pacem a pace posce; Christum in mente tua defige, el pacem defixisti. Ipse cnim est princeps pacis, æque ac pater futuri sœculi, uti eum compellat Isaiascap. ix, 6. Rursum, vis indicium, ex quo certo scias an Christus in anima tua habitet? adverte an habeas pacem in conscientia. Si habes, utique ibidem adesi et dominatur auctor el rex pacis. Si non habes, utique Christus abest: quia sicut sol sine luce, ignis sine calore, rex sine regno : ita Christus sine pace esse nequit ; nam in pace factus est locus ejus, *Psalm,* lxxv, 3. Hoc est quod inculcat Apostolus : a Pax Christi exsultet in cordibus vestris, v *Colos,* in, 15. Vide quæ ibid, ct Isaiœ n, 4, annotavi.

CtM vexerit Assyrius. — Alludit de more ad *Isaiæ* cap. xxxvi; nam per *Assyrium* proprie inlelligil Sennacherib, tempore Ezechia) imminentem Hierosolymæ, quem Christus occidit per angelum, itaque pacem dedil urbi el regi Ezcchîæ. Consequenter tamen sub *Assyrio* intelligil Nabuchodouosorem, Antiochum. Pompeium, Neronem. Decium, aliosque Israelis el Eeclesiæ hostes ct persecutores, uti jam dixi. Rosee enim omnes debellavit, el in dies debellai Christus, pro fidelibus suis decertans.

SUSOTABLMUS SUPER BUM SEPTEM PASTORES, ET OCTO frimâtes homixes. — Hebraice, *hominis,* el ita in Illinis legendum censet Ribera. I nde el Syrus vertit, *ocio principes hominum;* Arabicus, *odo primates* vel *præfedos hominum.* Verum Biblia Lalina Regia, Vaticana cl alia omnia legunt, *homines :* nam *primates hominis,* id est hominum, sunt *primates homines;* Cháleteos, *septem reges, ct octo principes hominum ;* Symmachus, *septem pastores, ct o to christos hominum; christos,* id est reges el principes : hi enim sunt christi, id est olei effusione (hanc enim significat hebr.ium qoio *noseck)* uncti in sua creatione cl inauguratione. Et Sep tuaginla : *Consurgent super eum pastores, ct octo morsus hominum.* Legerunt 'DK33 *nesichc* per *schin : nasach* enim per *schifi* significat mordere. Verum alii passim legunt ***Wiii*** *nesichc per samedi,* ct tum significat *principes.* Sensus tamen oodem redit. Nam per morsus Septuaginta intelligent principes et duces, qui mordeant el subigant Assyrium, uti leones mordendo subigunt sibi feras quaslibet. Nota : *Pastores* iidem sunt (pii *primates,* puta principes, *y. d.* Contra Assyrium excitabimus septem, imo octo, id est inultos, imo plurimos principes, (pii ei resistant, cumque debellent. Septenarius enim numerus in Scriptura symbolum est multitudinis : quod si addatur octonarius, magnam ct ingentem multitudinem significat; ut cum dicitur *Eccles.* xi, 2: «Da partem septem, nec non ct octo. Sensus est, *y. d.* Panum ct opum tuarum parles eroga liberaliter in pauperes, ac dato eleemosynam septem, id est mullis, nec non el octo, id est multo pluribus indigentibus, t/. *d.* Da quot quanlisquc poles. Alludit ad reges Assyriorum ct Persarum, qui penes se habebant septem principes, quasi summos consiliarios cl administros in gubernatione regni, qui instar septem angelorum principum, per quos Deus Ecclesiam orbenique regit, de quibus *Job* XU. 15, ct *Apocal.* i, 4, instituti videntur, uti dixi *Apocal.* i, 4. Sic *Jerem.* xxxix, 3, nominantur septem, imo octo principes Nabuchodonosor, qui ejus aube ct castris præfecli, obsederunt el expugnaverunt Hierosolyinam, scilicet *Ncregel, Sereser, Semegarnabu, Sarsachim, llabsarcs, Neregel, Screser, et Rebmag.* Sic de Assuero, marito Esther, dicitur cap. i, 14: «Erant autem primi ctproximi (Assuero regi) Charscna, etSethar, ct Admalha, et Tharsis, et Mares, et Marsana. et Mamuchan, septem duces Persarum atipie Medorum, qui videbant faciem regis, cl primi post eum residere soliti erani. » Ex hisce septem fuit Darius Hystaspis, qui, occisis magis, deficiente stirpe Cyri in Cambyse, hinnitu equi electus est rex Persarum.

Sensus est, *primo, y. d.* Nunc ecce magnificabitur Christus dominator Israel. Nam cum veniet Sennacherib Assyrius, ut obsideat el capiat Jerusalem, nos Israelite adunati cum Ezechia rege nostro, Christi invocatione, ope ct jussu excitabimus S. Michaelem cum sex suis sociis Archangelis, qui sunt principes aulas coelestis, ct tutores Synagogæ fidelium, ut per angelum octavum a

so submissum caedant castra Sennacherib. Ili enim sunt septem pastores, et octo primates hominum, ut habent Hcbræu. Rursum excitabimus Lliacim, Sobna, Joahe, et alios plures aul e Ezechiæ principes, qui Sennacherib ejusque legato Rabsaci generose resistant, cl cæsis per angelum ejus castris, illa dispolient ct diripiant. *Secundo, (]. d.* Cum venerit Assyrius, id e4 Nabuchodonosor, ait Lyranus, imperan*» tam Assyriis quam Babyloniis, el ceperit Jerusalem, ac Jud cos in Babylonem adduxerit, nos Israelitas suscitabimus Prophetas, aliosque viros sanctos, quales erunt Daniel, Jeremías, Ezeclilol, Esdras, Nebemias, Zorobabel, Jesus filius Josedcc, etc., qui invocando Christum prosternent Assyrium, id est Balsasarem, filium Nabuchodonosoris. Christus cnim excitavit Cyrum, qui per suos septem principes ct reges, Balsasorcm occidit, Babylonem cepit, et Judæos inde liberavit. Septem hosco principesel reges Cyri (ad quos hic alludit Midi eas) nominat Xenophon lib. V *Cyripasdia.* Eorum nomina sunt J;C . inibas rex Armenia», Antuclias Ihrcaniæ, Damatasi Cadusiorum, Thambrodas Saccarum, Tigranas, ac Gadalas et Gobrias, qui duo Balsasarem occiderunt. *Tertio, q.d.* Cum venerit Assyrius, id est Antiochus Epiphanes tyrannus, vus|ans jU(iæani nostris precibus per Christum excitabimus, hoc est, Christus a nobis invocatus exci(abit suos prodromos cl prævios duces, qui Antiochum profligent, et Judæos liberent; nimirum Machabæos septem, et plures, puta Malhalhiam, Judam, Jonathan!, Simonem, Joannem, Hyrcanum, Alexandrum, ctc. Denique Christo nato cum venerit Assyrius, id est tyrannus Nero, Adrianos, Aurelianus, Decius, ctc. Item Arius, Neslorius, Pelagius, Eutyches, aliique Iheresiarclue Ecclesiam pessumdantes, Christus excitabit septem cl octo, id est mullos principes tum ecclesiasticos, tum saculares, qui illis resistant, illosque debellent cl prosternant. Tales fuere SS. Petrus el Paulus certantes cum Simone Mago el Nerone, cosque debellantes. S. Joannes el S. Clemens cum Domitiano, S. Ignatius et S. Dionysius cum Trajano, S. Cornelius elS. Cyprianus cum Gallo ct Volusiano. Tales rursum fuerunt Constantinus, qui Diocletianum el Maximianum summos Eeclesiæ persecutores ad reslim adegit, ac Eeclesiæ pacem el imperium consignavit; Theodosius, Arcadius, Honorius, Marcianus, et sequentes imperatores chrisliani, qui per se suis armis, per Episcopos vero anathemate et censuris ecclesiasticis perculerunt Ncstorium, Eulychelem, Pelagium, el similes hierelicos in Concilio Nic eno, Ephesino, Chalcedoncnsi, Constantinopolitano,otO. Ita fcroS. Hieronymus, Rcmigius, Rupcrlus, Hugo et alii. Dicit, « suscitabimus,»» quia Israelita), id est fideles, eligunt ct creant sibi principes tum ecclesiasticos, puta Episcopos per Clerum; tum saeculares, puta reges et imperatores, per scmclipsos.

SepUm •unt wpteni au. grliprin(l d' — îiemieplemprin. ¿yri" — Tertio, aponoii aporto- i«ci.

Mystice, S. Hieronymus per pastores st primates septem accipit sanctos veteris, per octo sanctos novi Testamenti. Rupcrlus vero eos sigillatim sic enumerat: Septem, inquit, pastores fidelium fuerunt Abel, Abraham, Isaac, Jacob, Joseph, Moses el David : octo vero primates íuenml octo judices, id est principes et salvatores braci, sdlicel Josué, Caleb, Othoniel, Aoth, Baracb, Gedeon, Jephle et Samson. Verum hi diu ante MichTam vixerunt; Michæas autem hosco pastores et primales in futurum promittit Ait enim: «Suscitabimus, » etc. Mystice quoque S. Ambrosius, *in Genesnna i Horontianum,* enarrai. 2, sic explicat : « Septem pastores, inquit, legis præcepla sunt, quibus grex adhuc quasi irrationabilis in virga Moysis per desertum ductus ct gubernatus est Ocio morsus hominum, mandata Evangelii, ct Dominici oris alloquia. Corde enim creditur ad justitiam, ore confessio fit ad salutem. Boni morsus, per quos œtcmæ vite munus gustavimus, peccatorum remissionem in Christi corpore devorantes. In veteri Testamento amarus morsus est mortis, propterea dictum est : Devoravit mors prævalens. In novo Testamento suavis morsus est vit<e, quæ mortem absorbuit. Propterea Apostolus ait : Devorata est mors in victoria sua. Ubi est, mors, victoria tua? Ubi est, mors, aculeus tuus ? »

G. Et pascent ttbram Assur ix gladio, et ter- Vcii c ham Nexrod ix lanceis suis. — *Terra Atsut* est Ninive ct Assyria, ita dicta a primo ejus incola Acsur, filio Sem. *Terr i Nemrcd* est Babylon : ibi enim Nemrod tyrannus regnare cœpit, uti superius dixi. Sensus est, </. d. Cyrus pascet, id est reget, et debellabit suis gladiis ct lanceis Assyriam ct Babylonem. Rursum cum Assyrius Sennacherib venerit in terram nostram, debellabunt eum Isaias, Ezcchias, etc., per angelum. Porro Ciiristus natus, per suos apostolos et successores, armis spiritualibus debellabit reges ct principes Assyriorum, Græcorum, Romanorum, eie., costine convertet el subiget, adeo ut ipsi jam conversi pascmi quoque, id est regant, tueantur, et propagent Ecclesiam, uti fecit Constantinus et posteri.

Nota : Pro pairen/, etc., *terram Nemrod in lanceis* suis. Septuaginta vertunt, *in fovea ejus;* quod explicans mystice S. Hieronymus . « Nemrod, ait, interpretatur tantalio descendens : giganlis enim et venatoris, et superbientis contra Dominum terra, non est in montibus, sed in foveis. Redacta est ergo terra Nemrod in foveis suis: qui enim fodit foveam, incidet in eam. » El mox : « Quod autem, Symmachus ait : *Et pascent terram A*sur m gladio, ct regionem Nemrod intra portas ejus;* hoc sentiendum est, quod in domo sua alligetur foriis, el vulneretur adversarius. Et juxta Aquilam el quintam Editionem, *sicis et lanceis septem pastorum, ct octo christonun hominum confodiatur.* »

Ven. 7. 7. Et erunt reliquia Jacob (1), — *q. d.* Apostoli et similes credentes Christo, licet pauci et (piasi reliquia Judaeorum, erunt quasi imber cl ros optatissimus, qui divina sua doctrina cl vit® sanctitate fecundabunt terram, id est homines terrenos : terram, inquam, quæ non exspectat virum, id est manum ct opera hominis, scilicet irrigantis, sed Dei et graliœ cœleslis, *q. d.* Deus sua coelesti luce cl gratia ad prædicationem Apostolorum illabens mentibus auditorum, casque placide ct suaviter irrorans, faciet eas fecundas virtutibus ct bonis operibus. Ila S. Hieronymus : « Ardebant enim, inquit, ignitis diaboli jaculis corda populorum. Et omnes gentes adulterantes a Deo habebant corda quasi clibanus igne succensus. Undo ros a Domino cadens factus est sanitas infirmorum, » uti factus est Iribus pueris in fornace Babylonia, *Daniel,* in.

Quasi stilla super HERBAM. — Sio ct Aquila, Thcodolion cl Chaldæus qui habet : *Sicut gullœ imbris strotini super hcrt.am.* Quare mirum est Septuaginta vertere : *Sicut agni super gramen,* praesertim cum non ovium, sed roris mentio praecesserit; est tamen apta similitudo : Apostoli enim agnina sua innocentia, candore, modestia ct puritate illapsi sunt in mentibus hominum, sicut agni Hiabuntur gramini. Unde Christus : « Ecce inquit, ego mitto vos sicut oves in medio luporum, » *Matth.* x, 16.

Ven. 8. 8. Quasi leo in jumentis, — quasi leo inter hostias, *q. d.* Apostoli quasi Icones potentissime subjicient Evangelio quosvis infideles, ut nemo eis possit resistere : in infidelitate vero sua obstinatos, minis ct iniraculosis suis plagis percellent, uti Paulus excœcavit Elyinam magum, ac Petrus Simonem volantem in terram dejiciens, ejus crura confregit. Rore significatur suavitas. Icone robur et efficacia Apostolorum, Evangeli! et grati© Christi. Hoc est enim optimum regimen, quo suavitas cum fortitudine cl efficacia miscetur. Eo enim utitur Dei providentia in regimine mundi, quæ « attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter, » *Sopient.* vin, I. ItaS. Hieronymus, Theodorelus, Haymo, Rupertus, Lyranus, Vatablus et alii. Alludit et obiter quasi perstringit Judam et Machabæos, qui quasi leones subjugarunt hostes Israelis. De Juda enim dicitur 1 *Maduib.* ni, 4 : «Similis factus est leoni in operibus suis, ct sicut catulus leonis rugiens in venatione, » Et de Machabais, lib. H, cap. xi : « Leonum more impetu irruentes in hostes, prostraverunt; «nami» Ico fortissimus bestiarum, ad nullius pavebit occursum, » *Prov. xxx,* 30. Audi Silium Italicum, lib. XII, Paulum consulem leoni comparantem :

> Paola* ul adversam videi increbrescere pugnam,
> Ceu fera quæ telis circumcingentibus ultro
> Assilit m ferrum, et per vulnera colligit hostem,
> In medios fert arm.i globos.

Ita in infideles insiliit S. Paulus, Apostoli viriquo apostolici, ut S. Xaverius, Gaspar Barzæus, Josephus Anchieta, aliique leones Christiani hujus ©vi.

9. Exaltabitur manus tua, — scilicet, o Christe, Vera i o dominator Israel. Respicit enim ad vers. 2 el i, ubi dixit: « Et pascei in fortitudine Domini, etc., quia nunc niagniiicnbitur usque ad terminos terne. » ItaS. Hieronymus, Remigios, Rupertus, Hugo et Vatablus. *Secundo, tua,* scilicet, o Jacob, o Israel. IlaTheodoretus, Rupertus, Lyranus et Arias, *q. d.* Manus tua, o Israel, tempore Christi exaltabitur super hostes tuos, scilicet gentiles et infideles. Hos enim Apostoli ex tc nascituri, Inique filii occident, ut intereant non corpore, sed mente ct vila; scilicet quoad infidelitatem el vitam pristinam, quam in Dei ignorantia ct sceleribus egerunt. Occident ergo in eis impietatem, libidinem, ebrietatem, etc., facienlqtie ut vivat in eis pietas, Castitas,sobrietas, etc. ItaS. Hieronymus.Qure victoria longe major et nobilior est, quam si omnes trucidarent. Quid enim mirabilius, quid generosius quam inimicos occidere, cosque facere amicos; infideles occidere, el facere fideles; impios, pios; incestos castos, ebrios sobrios?etc. Hicsensus planior est. Nam de Jacob immediate precessit : « Et erunt reliqui® Jacob in Gentibus, » etc. El dc eodem sequitur : « Auferam equos tuos de medio tui. » Hic tamen sensus cum priori coincidit. Exaltatio enim Christi est exaltatio Israelis, id est Ecclesiæ, ct vice versa.

Christai occidit iriipioi, eo* fadt pios.

10. Alteram equos tuos de medio tui. — Pergit io. loqui de Jacob, id est Apostolis et fidelibus sparsis per gentes, casque ad Christum convertentibus; hoc est de Ecclesia Christi, quæ cœpit cx Judaeis, crevit ex gentibus. Unde dc gentibus maxime hic loquitur, qu® de idololatria et gentilitate convertend© erant ad Christum et Ecclesiam; nec enim Judœi tempore Christi, imo nec post reditum e Babylone, publico idola coluerunt. Sensus est, *q. d.* O Jacob, id est, o Ecclesia, qu® orla es ex Jacob, sed maxime propagata es per gentes, auferam tibi omnia præsidia, omnia arma, omnes arces et munitiones, quibus antea Christum fidemque Christi oppugnabas, vel illi resistebas; ac nominatili! auferam maleficia, divinationes, oracula, idola, eorumque fana ct urbes. Hæc enim infideles opponebant fidei et Ecclesia», iisque quasi arietibus Ecclesiam impetebant. Hinc *secundo,* auferam tibi hæc arma, quia dabo libi plenam pacem, confidentiam et securitatem in Christo, quo nixus secure in eo (jusque præsidio conquiesces, nec confides in armis pristinis, aliisque humanis auxiliis; nipote qu© imbellia et invalida expertus contemnes. Hoc est quod dixit cap. iv, 5 : « Concident gladios suos

Subest, ut observat Ilosenmuller, antithesis inter *reliquint* el popuZot rnu/fot validosquo, *q. d.* Etiamsi pupulus Jacobo ortus non prævilcat multitudine, Deus tamen laciet ut augescat et propagetur.

(1) erunt reliquia? Jacob in modio populorum,» etc.

in vomeres, et hastas suas in ligones. Et sedebit vir sublus ficum suam. » *Tertio,* auferam tibi arma, quia faciam ul armis non propages tuos limites, sed cadesti doctrina, mansuetudine, sanctitate, patientia, morte el martyrio, ila Arias, Vatablus cl Lyranus.

My ike Mystico S. Hieronymus : « O Israel, inquit, interficiam equos tuos de medio tui, id esi de principali cordis tui lascivientes impetus, et equorum inore ruptis vinculis proruentes; el currus tuos, quibus tibi in vitiis placebas, et peccata peccatis consocians, quasi triumphans in quadrigis ferebaris. »

vm ii. H. Et auferam maleficia. — llebræus et Chaldæus : *Succidam maleficos de manu tua;* Chaldæus, *demedio tui, ct præstigiatorcs non erunt tibi;* succisis enim maleficis ct praestigiatoribus, succiduntur maleficia cl præstigiæ : sicut succisis ha reticis ministris ct libris, succiditur hœrcsis. Hebraice malefici vocantur *meenssephim,* divini, *meonenim.* Ende Tigurina vertit, as.'rologi. *Meonenim* ad verbum sunt oculatores, id est observatores vel temporum, vel somniorum, vel astrorum, vel avium, aut praestigiatores, qui oculos perstringunt el ludificant, uti dixil *Levit.* cap. MX , 26; hi enim frequentes erani apud Judíeos. Ende Juvenalis, *satyra* vi :

Qualiacumque voles Judxi somnia vendunt.

Et divinationes non erunt in te. — Christus enim deorum, id est dæmonum, oracula sustulit, non tantum apud Christianos, sed cl iisdem apud gentiles silentium imposuit; unde Plularchus librum edidit *De Oraculorum silentio.* El Juvenalis, qui coævus fuit Apostolis, *satyr,* vi, asserit astrologos cl Chaldæos a gentilibus consuli, eo quod dæmones obmutuerint :

Chattels sed major crii fiducia : quidquid
Dixerit astrologus, credant a fonte relatum
Hammonis : quoniam Delphis oracula cessant,
Et genus humanum damnat caligo futuri.

Vers. n. 13. Et e\ellam Li os, — in quibus gentiles erigebant sua idola ct fana, ibique celebrabant Lncns sacrilega sua sacrificia, festa ct convivia. Lucus 'i ,f' est nemus arboribus densum; dictus Lucus, non quod ibi sint lumina religionis causa, ut aliqui volunt, sed per antiphrasin, quod minime luceat; sicut bellum dicitur, (piasi minine bellum ct bonum. Lucus enim non erat cæduus, religionis, id est superstitionis causa; nec enim licebat ejus arbores cædere; quin potius manu consitus, religiosus erat, atque vel alicui deo, vel alicujus hominis cineribus consecratus. Lucus ergo erat sacer. Unde Virgilius, i ÆneûL :

Luens in urbe fuit media, laetissimus umbra.

Ubi Servius: Ubicumque,ait Virgilius,lucum ponit, sequitur etiam consecratio, ul :

Luco tum forlc parentis,
Pilumni, Turmis sicrala io valle seJtbaU

Heroum enim anima: dicebantur lucos incolere Unde Virgilius, *Æneid.* VI :

Nulli certa domus, lucis tahitani» opacis.

Hinc Heus lucos, ul superstitiosos cl idololatricos, succidi jussit, *Deuteron,* cap. xii, vers. 3, elExod. cap. XXXIV, 31.

Et conteram civitates tuas. — Hebræum zzrij *arim* ct civitates el hostes significat. Unde Chaldæus, Arias, Pagninus el Vatablus verjunt : *Conteram hostes tuos;* Septuaginta tamen, Noster, Tigurina ct alii vertunt, a conteram, > vel disperdam a civitates luas, d idololatricos scilicet, in quibus sunt idola et luci, uti precessi! ; qu eque idolis sunt consecrate, uti Dan el Bethel consecrata erant vitulis aureis, Delphi Apollini, Heliopolis Soli. Alite ergo sunt hæ civitates ab illis, dc quibus dixil vers. 1| : « El perdam civitates terne tuæ; » ibi enim per *civitates* intelligil munitiones et arces, quibus praesidebant gentiles, *y. d.* Auferam tibi munitiones, arma, omniaque præsidia humana, quibus confidere soles, ut uni Deo fidere cl inniti discas. Hic vero civitates diis vel idolis consecratas intelligil. Porro contrivit Deus civitates, cum per Apostolos effecit ut desinerent esse gentiles, ct inciperent esse christianæ, ul jam viverent Christo, quæ antea vixerant Veneri, Jovi el Baccho, uti dixi vers. 9. Pulchre S. Hieronymus : « Disperdam, ait, civitates terne tuæ. Non enim (edificasti urbem, quam laetificat impetus fluminis Dei, *Psalm,* xxxy. et quæ in montibus sita est, cl cœlestem Jerusalem; sed quam ædificaveral Cain, *Genes,* iv. Unde et dicuntur civitales terræ, operibus terrenis exstructe. »

1 i. Er FACIAM IN FURORE ET IN INDIGNATIONE UL- Ven. 14.
TIOX1M IN OMNIBUS GENTIBUS, QI E NON AUDIERINT.— Chaldæus, *yuæ non receperunt doctrinam legis, q. d.* Eos qui audire, id est credere ct obedire noluerint Evangelio, ulciscar cl puniam. Ha Judaeos Christi contemptores cl homicidas ullus est, et ad internecionem delevit per Titum cl Vespasianum. Idem fecit subinde variis gentibus, quæ prædicalores Evangelii exploserunt el occiderunt; sed omnibus idipsum faciet in die judicii : « In flamma ignis dantis vindictam iis qui non noverunt Deum, cl qui non obediunl Evangelio Domini nostri Jesu Christi, » ul ait Apostolus, 11 *Thessat.* i, 8.

Porro Judivi hæc omnia a vers. 5 hucusque jui*o referunt ad suum Messiam, quem ipsi exspectant n,Tn rl' in fine mundi; postquam septem quos fingunt el quos volunt pastores, et octo principes homines Assyrium vicerint; tunc enim veniente Christo, Judíeos fore in benedictione, robore el gloria, ut quasi leones omnes gentes sternant et subigant. Verum « respondeat carneus Israel, ait S. Hieronymus, quæ tunc de Israel idola auferentur, quæ modo non colit? qui succidentur luci, quos non habet? quæ urbes subruentur, quæ olim su-

brtifæ sunt? qui tollentur aridi, quos cum non habeat, ncc habere se glorielur, tamen tanto tompore derelicta est filia Sion, ct sedet sine altari, el uno sacerdotibus; ct aliis fruges conun comedentibus, ipsi siccis faucibus, sibi futura promithint, quæ nesciunt. »

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Redit Propheta a Bethlehem, Christo et Apostolis ad sua tempora ; ac cum Judads sui oeci, pathetice nomine 1) *i* ***di****'ptat et expostulat :* Populc meus, *inquit,* quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi? *Deindo ben ia multa ct grandia eis a* se *collata recenset, ut ostendat corum summam ingratitudinem, quod a D:<> a l idola ct scelera desciverint. Mox, vers.* G. *iis postulantibus qua ratione Deum sibi reconciliare possint, respondet vers.* 8, *dicens* : Indicabo libi, u homo, quid sit bonum, et quid Dominus requirat a te : utique facere judicium et dilig re misericordiam, el sollicitum ambularo cum Deo tuo. *Tertio,* vers. 9, *horribilem Dei vocem et minas cis intentat, ob eorum iniquas mensuras et pondera, similesque fraud's ct dolos, quibus expilabant pauperes; quapropter minatur cis egestatem, excidium, captivitatem ct opprobrium.* S. *Hieronymus, Hemigius i t Hugo putant Prophetam hac loqui ad Israel, id est, ad decem tribus, quia vers.* IG, *meminit Amri ct Achab regum Israel. Melius Thcodoretus, VatabluS et Arias censent iute dici Judmis, sive duabus tribubus. Videtur enim lute Propheta vaticinatus sub Ezcchia, post exodium decem tribuían, uti dixi cap.* m, 12, *cum solve duÆ tribus in Judiea remanebant* (1).

1. Audite quæ Dominus loquitur : Surge, contende judicio adversum montes, et audiant colles vocem tuam. 2. Audiant montes judicium Domini, cl fortia fundamenta terras : quia judicium Domini cum populo suo, ct cum Israel dijudicabitur. 3. Populc meus, quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi ? responde mihi. 4. Quia eduxi te de terra Ægypli, et de domo servientium liberavi te : et misi ante faciem tuam Moyseu, et Aaron, et Mariam? 5. Populc meus, memento quasso quid cogitaverit Caladi rex Moab, el quid responderit ei Balaam filius Beor de Selim usque ad Galgulam, ut cognosceres justitias Domini. 6. Quid dignum offeram Domino? curvabo gemi Deo excelso? numquid offeram ei holocautomata et vitulos anniculos? 7. Numquid placari potest Dominus in millibus arietum, aut in multis millibus hircorum pinguium? Numquid dabo primogenitum meum pro scelere meo, fructum ventris mei pro peccato animæ mea.? 8. Indicabo tibi, o homo , quid sit bonum , el quid Dominus requirat a te : Utiq-ie facere judicium, et diligere misericordiam , et sollicitum ambulare ' urn Deo tuo. 9. Vox Domini ad civitatum clamat, et salus erit timentibus nomen tuum : Audite, tribus, et quis approbabit illud? 10. Adhuc ignis in domo impii thesauri iniquitatis, ct mensura minor ira* plena. 11. Numquid justificabo stateram impiam, ct saccelli pondera dolosa. 12. In quibus diviteseju? repleti sunt iniquitate, cl habitantes in ea loquebantur mendacium, et lingua eorum fraudulenta in ore'eorum. 13. Et ego ergo cœpi perculere tc perditione super peccatis tuis. 14. Tu comedes, et non saturaberis : cl humiliatio tua in medio tui : el apprehendes, et non salvabis : ct quos salvaveris, in gladium dabo. 15. Tu seminabis, cl non meles-: tu calcabis olivam, et non ungeris oleo; cl mustum, el non bibes vinum. 16. Et custodisti praecepta Amri, cl omne opus domus Achab, et ambulasti in voluntatibus eorum, ut darem te in perditionem, et habitantes in ca in sibilum : et opprobrium populi mei portabilis.

(I) Pan» Uve tertia Mietane vaticiniorum continet (cap. vi. vu) prophetiam voluti mixtam cx legali contenne ne, et ex evangelica consolatiotto constantem» Excinta Hebraeorum attentione ad judicia Dei audienda, 1. /e^o/rs susdpitur piumo, per institutionem objurgatoriam qua, primo, Propheta convincit populum tum ingratitudinis, pro beneficiis uhm sub exitum ex Ægypto collaiis, 3, t ; tum oblivionis documentorum dc D i judiciis datorum. 5; *"eundo,* inducit Propheta populum hoc Dei judicio justo compunctum dclibcnnlem

Ver», i. 1. Audite (o Judæi, o Ilicrosolymite) que Dominus loquitur (ad inc Michæam, ut eadem vobis releram ct annuntiem. Dicit ergo mihi Dens) : Surge, contende. —Jubet hic Deus Michææ utsuo nomine contendat et disceptet cuín Judæis, cosque de sceleribus arguat. Paret jubenti Deo Propheta vers. 2, dicens : a Audiant montes judicium Domini. » Simili modo contendit Deus cum Israele per Jeremiam, cap. n, 9, dicens : o Propterea adhuc judicio contendam vobiscum, ait Dominus, et cum filiis vestris disceptabo. Transite ad insulas Cclhiin, etc., et videte si factum est hujuscemodi. »

Contendi: judicio adversum montes, et aodiant colles vocem tuam. — Hebræus : *Litiga cum montibus;* Septuaginta : *Judicare ad montes;* Pagninus : *Ostende judicium montibus.* Unde a Castro censet hic citari montes tanquam testes, non lanquam reos; rei enim sunt Israelite. Verum melius Noster vertit : «Contendejudicio adversum montes, » tum quia hebranim *rib,* quando construitur cum nti *clh,* quod Latini vertunt, *litigare cum aliquo,* llebræis, æque ac Latinis idem est quod litigare adversus aliquem ; tum quia sic majus est orationis pondus ct energia, uti jam ostendam.

Dens ciiat reos, Citantur ergo hic montes ut rei, eo quod in montibus erecta fuerint ct culta idola : licet enim proprie populus sit reus, tamen quia is durus et rebellis nolebat audire Prophetas, el per eos litem el judicium Domini, hinc ad pathos citantur montes, in quibus populus peccaverat, *q. d.* Vos, o montes insensibiles, magis sensati estis quam sensibiles Israelite; vos enim sentitis vocem et jussum Dei creatoris vestri, ciquc obeditis; quem illi non sentiunt. Vos ergo cito, ut incolas vestros, qui rei sunt, repraesentetis ; ut ipsi per vos audiant el cognoscant justam meam litem, actionem et querelam, seque reos fateantur, po niteant, et veniam petant. Est prosopopoeia : monte» enim hic inducuntur quasi person e vivæ et rationales; quia ipsi per aras el idola,porque victimarum sanguinem, ossa et cineres qu e in ipsis exstabant, muta sed clara voce loquebantur Judii orum idololatriam et scelera, ac consequenter justam Dei contra eos esse actionem el expostulationem. In hac ergo lite Deus est actor, Judæi cum montibus lolaque Judica suul rei, praeco est Michrpas, judices sunt angeli ct homines; imo ipsimet rei, qui audita tam justa Dei bencficen-(issimi querela, non possunt non ipsi causam adjudicare, et scipsos ingratitudinis condemnare. Ita Theodoretus, Arias et Clarius. Simili prosopopoeia terram Judneorum citat et inclamat Jeremías, cap. ssii, 29 : « Terra, ait, terra, terra, audi sernnnera Domini, n Et Isaías, cap. i, 2, citat cœlos et terram : « Audite, inquit, cœli, ct auribus percipe, ferra, quoniam Dominus locutus est. »

Symbolice, per monfes ct *colles* Propheta inielligli principes ct magistratus, qui in populo eminebant, sicut montes in terra, de quibus Habacuc cap. m, 6 : Dissolvit gentes, ct contriti sunt montes saeculi ; » ct *Psalm,* lxxi, 3 : « Suscipiant montes pacem populo, ct colles justitiam. » [idem sunt ‹l fundamenta terne; d quia populum sustentant quasi fundamenta. Quocirca rex græce dicitur Pxcûxù;, quod sit quasi basis populi; et hebraico *adon*, id est dominus, dicitur ab JTK *eden,* id est basis. Ila S. Hieronymus, Haymo, Remigios, Lyranus et Vatablus. Huc pertinet verso Chaldæi, qui per *montes* inlelligit patres, per *colles* matres Judæorum : *Contende,* inquit, *cumpatribus, ct audiant matres vocem tuam.* Únde S. Hieronymus per *montes* accipit Abraham, Isaac, Jacob et viros sanctos, qui posteris debuerant esse regula vitæ, et stimulus virtutis, ut appareat quam hi ab illis fuerint degeneres, quos in hoc judicio parentum pietas ct religio condemnant. Quocirca viri sapientes docent nihil esse quod magis desidiam excutiat, sliinulnmque det ad omnem virtutem, quam sibi jugiter ob oculos I onero viros sanctos, præsertim sui status ct ordinis, rpii strenuam Deo et virtuti navarunt operam. Id quisque experitur in se, scilicet cum patrum, vel sanctorum quos colit et amat, heroica facta recogitat, mirifice se ad eadem imitanda excitari : « A bove majori discit arare minor. » Aureum est hac de re præccptum Seneca?, lib. I, *cpïst.* 1l : a Aliquis vir bonus eligendus est, ac semper ante oculos habendus, ut sic tanquam illo spedante vivamus, et omnia Unquam illo vidente faciamus. Hoc, mi Lucili, Epicurus praecepit, custodem nobis cl pædagogum dedit; nec immerito. Magna pars peccatorum tullilur, si peccaturis testis assistat. Aliquem habeat animus quem vereatur, cujus auctoritate etiam secretimi suum sanctius faciat. O felicem illum, qui non actu* lanium, sed etiam cogitatus emendat! O felicem, qui sic aliquem vereri potest, ut ad memoriam (¡noque ejus se componat atque ordnell Qui sic aliquem vereri potest, cito erit verendus. Eligo itaque Calonem: si hic videtur libi nimis rigidus, elige remissioris animi virum Lvliurn; elige eum cujus libi placuit et vita, et oratio : et ipsius animum ante tc ferens et vultum, ilium semper tibi ostende, vel custodem, vel exemplum. Opus est, inquam, aliquo ad quem mores nostri seipsi erigant. Nisi ad regulam, prava non

fecum, quo sacrificii genero, aut quo obsequio iratum «ibi conciliet. Cui respondet Propheta docens necessarias vera? justitia) partes ac conditiones, 8.

Skcvndo, per actionem voluti judicialem, seu [>er reprehensionem scelerum, in qua *¡»imo,* evocat ad audiendam Dei vocem ut nemo ignorantia se excusaro ;>■»-MI, 0; *secundo,* causas parala) afflictionis commemorat, seu crimina iniquas alienorum possessionis, 10; injustitiis in pondero et mensura, il; rapino) et frandulentiæ, lì; *tertio,* denuntiat pamas parlim praesentes, 18, partira instantes : scilicet interitum hominum, 14 ; spoliationem bonorum, 15; excidium conjunctum cum ignominia non tantum ob mores corruptissimos, sed etiam ob delecllonem obstinatam a Deo a<l idola colenda, IU.

corriges. » Ila P. Scipio Africanus jugiter sibi ob oculos ad imitandum proponebat Cyrum Xenophontis, Julius Cesar Alexandrum Magnum , Solymus Turearum imperator Julium Cæsarem. Plato Socratem adeo imitatus est, ut passim, etiam ab Aristotele, vocetur junior Socrates. Nam, ut ait Aristoteles lib. IX *Ethic. :* « Accipere virtutes virtuosorum beatissima est vita. » Et Plularchus in *Morat. :* a Sicut, ait, qui se comunt, adhibent ‘poculum; sic gesturus negotium, proponat sibi laudatorum virorum exempla.» Et rursum: «Adversus omnes animi perturbationes, exempla quædain optimorum virorum habenda sunt in promptu.» Denique S. Basilius, epist. *ad Gregor., de Vita solit.:* Sicut, ait, pictores sœpe inspiciunt exemplaria, ut ea expingant; sic qui studet perfectioni virtutis, debelad vitas Sanctorum, quasi ad simulacra vita et actione pr odita, sœpe animi oculos convertere. Quocirca utilissimum est crebro vitas sanctorum lectitare. Id fecit S. Dominicus, S. Thomas Aquinas et alii ; ac imprimis S. Ignatius, qui carum lectione a militari vita conversus ad sanciam cl spiritualem, fundator Societatis nostre effectus est.

Mystice S. Hieronymus per *montes* accipit angelos c cœlis ad nostram custodiam deputatos, quasi illi citentur a Deo, ut hominum sibi commissorum, el scelerum quæ ipsi commiserunt, rationem reddant. Verum hoc cum grano salis accipiendum; scilicet ut citentur non tanquam rei, sed tanquam testes operum, quæ homines ipsorum clientes patrarunt. Nam alioqui id sapii errorem Origenis, qui censebat angelos in hominum custodia mereri et demereri, ut, si bene eos custodierint, a Deo premicnturjsi male, puniantur et in gehennam trudantur : ideoque adhuc non esse beatos, sed de sua salute et beatitudine incertos. Similis fuit error Magistri Sententiarum in 11, *disi.* xi, liti. D, E cl G, ubi docet angelos per custodiam hominum sedulam, usque ad diem judicii crescere in merito et premio beatiludinis, non tantum accidentalis, sed cl essentialis : quem ibidem refutant omnes Scholastici.

ven i. -• Audiant montes judicium Domini. — *a* Judicium» hisce duobus versibus sumitur pro lite judiciali ct actione forensi. Unde Tigurina vertit: *Audite, montes, actionem,* id est, ut Vatablus, disceptationem, rixam, controversiam, *Domini* : hæc enim in judicio ab actore agitur coram judice, reo se defendente.

Et fortia fundamenta terræ ;—Septuaginta, *Et vaihs fundamenta terrae.* Sic cl Chaldæus, *Et radices,* inquit, *fundamentorum terra.* Valles enim imæ sunt quasi montium et terre radices ct fundamenta; atque Judæi non tantum in montibus, sed et in vallibus habebant suos lucos et idola ; lain ergo valles, quam montes suis sacrilegis sacrificiis contaminabant; unde valles æque ac montes, quasi reæ citantur hic a Deo. *Secundo,* per epexegesin *et* posset accipi pro *id est, q. d.* Audite, montes qui fortiter fundati estis in terra, ideoque estis quasi robusta terre fundamenta. Montes enim quia excelsi, fortia habent in terra fundamenta: perinde ac turres quo celsiores sunt, eo fortiora exigunt fundamenta. Ha Vatablus. Addit a Castro montibus el collibus quasi fundamentis, id est fulcris, terram fulciri. Unde Arias censet eos hic a Deo citari, potius quam cœlum ct terram ; quia non modo cœlum, quod natura sua est mobile, sed et terram ipsam in medio orbis contentam et permanentem, montes stabilitate el firmitudine vincunt, nipote qui robore, vallo ct situ suo terram, ne vel ventorum impelli, vel caloris vi, vel aquarum inundatione dissipetur, contineant. Itaque montes magnæ in rerum natura virtutis ct constanti® nomen obtinent, sicut scriptum est *Psalm.* lxiv : « Praeparans montes in virtute tua, accinctus potentia. » Citat ergo hic Deus montes corumquc fundamenta, id est radices; hisce enim quasi fundamentis ipsi innituntur, ut significet fortem et constantem suam potentiam et beneficentiam, uti in montos, ila cl in eorum accolas Jud.eos, qua tamen ipsi contra Deum abusi sunt ad cultum idolorum : quocirca pariter fortem ct constantem hic cis litem intentat, eo sensu quem paragraphe precedenti assignavi.

Quia judicium Domini cum populo suo, — id est, ut Tigurina, *quia lis est Donano cum populo suo,* qui montes comunque fundamenta accolit et sceleribus suis polluit, *d. q.* Paralus est Deus el intentus, ut lite disccplel cum populo suo.

Et cum Israel dijudicabitur, — id est judicio contendet et disceptabit. Ita Vatablus; unde Pagninus vertit : *Et cum Israel disputare vult,* non speculative, uti disputamus in scholis, sed criminaliter, uti disputatur in tribunali. Sic Job jiro sua innocentia disputabat cum amicis, cl cum Deo; atque amicos vicit, sed a Deo victus est : «Disputare cum Deo cupio,» inquit ipse cap. xni, 3; sed post disputationem, vicius el confusus ail cap. XLii, 3 : « Insipienter locutus sum, et quæ ultra modum excederent scientiam meam; » nimirum quod ausus sim Deum ad disputationem provocare, eique dicere : « Audi, et ego loquar: interrogabo te, ct responde mihi, » unde pœnitens subdii vers. 6 . « Idcirco, inquit, ipse me reprehendo, cl ago poenitentiam in favilla et cinere. » Ila quisque in hora mortis, puta in judicio particulari, disputabit defendetque theses de anima, non specifica, sed individua ct sua; argumentantes erunt dæmones, imo Deus ipse. Studeat ergo quisque bene non speculari, sed vivere, ut argumentis cl objectionibus omnibus, quæ de vita bene vel male transacta proponentur, satisfacere possit. Sapienter noster Thomas, lib. I *De Imitat. Christi,* cap. in : «Certe, ait, adveniente die judicii non quœretur a nobis quid legimus, sed quid fecimus; nec quam bene diximus, sed quam religiose viximus. » Tunc enim Christus Dominus,magistrorum Magister, omnium

lectiones audiet, omnes examinabit, cum omnibus disputabit de moribus et vita cujusquc. Ita Climachus, in *Gradu timoris,* refert disputationem Stophani viri sancti cum daemonibus in agone mortis, in qua aliquando respondebat, aliquando vicius succumbebat, ut ingentem horrorem astantibus incuteret. S. Hieronymus, epist. *ad Eustochium,* narrat se, cum magis Ciceroni quam S. Scriptline addictus esset, raptum ad Christi tribunal, ibique examinatum ab eo ac diverberatum.

Vers. 3. 3. Populemeus, quid feci tidi? (Hic incipit judicium, id est lis, actio ct accusatio Domini, caque nervosa et pathetica. Jam *primo,* Arias hæc legit per nolam admirationis, sicquo explicat, *q. d.* Populе meus, quot quantaque bona feci tibi! quanta beneficia in te contuli! quomodo ergo eorum oblivisci, iisque ingratus existera potuisti? *Secundo* Clialdæus vertit : *Quid boni dixi me facturum tibi, quod non fecerim? Tertio,* alii passim sic explicant, *q.* d. Quid mali feci tibi? quare te offendi7 quam occasionem desciscendi a me libi dedi? Sequitur enim) : aut quid molestus fui tibi? — Pro quo S. Hieronymus in *Comment,* vertit ; *Quo labore (e pressi?* Pagninus : *In quo laborare feci te?* Vatablus : *Quanam re fatigad te,* vel feci te deficere? Clialdæus: *Quam infirmitatem gravem multiplicavi super te?* Proprie enim, ut palet exsequentibus, respicit miraculum illud ingens et continuum, quo Deus Hebraeos quadraginta annis per desertum deduxit sanos et vegetos, ita ut labore itineris non fatigarentur, nullique intercos essent infirmi vel ægri, juxta illud *Psalm.* civ, 37 : «Et non erat in tribubus eorum infirmus. » Et *Deut.* vm, 4, ait Moyses Hebræis : « Vestimentum tuum, quo operiebaris, nequaquam vetustate defecit; et pes tuus non est subtritus, en quadragesimus annus est. » Ita explicant S. Hieronymus, Remigios, Rupertos, Hugo, Dionysius et alii.

Secundo tamen, generatila hæc verba, ut sonant, accipi possunt de qualibel molestia, </. *d.* Qua in re te afflixi ? qua in re libi molestiam exhibui? An quod in deserto pro cœpis /Egypti, libi manna plui? at manna non amarum erat, sed gratum el sapidum, habens omnem saporis suavitatem, *Sapient.* xvi, 20; erat enim panis cœli el angelorum, *Psalm,* lxxvii, 25. An quod ex /Egypto in desertum te eduxi, cl pro domibus in tentoriis, vel potius sub dio habitare te feci ? al columna nubis le ab imbre, œstu, omnique aeris intemperie protexi, miliusque le tractavi, quam si in aula Pharaonis habitasses? Au quod leges lot, lamquc varias per Mosen tibi dederim? al qui manna te alui, jure meo potui el leges dare, juxta velus dictum : « Cum paveris, impera. » Rursum basco leges exigebat tua pronilas in superstitiones, idololatrias el novitates quaslibet, quæ hisce legibus detinenda, occupanda et frenanda erat; eæque longo suaviores sunt legibus idolorum cl gentium, uti tu expertus cs,cum ex earum proscripto filios cl filias tuas idolo Moloch concremasti, etc. Unde Syrus vertit : *Populе meus, quid feci tibi, aut in quo contristavi te* (Arabicus, *persecutus sum te), demonstra mihi;* Arabicus, *argue me.* Hinc clsequitur.

4. Quia eduxi te de terra /Egypti: —Notahic Vm l cum Romanis legenda esse per interrogationem, *q. d.* E-»lnc hoc quod milii objicis quasi te afflixerim, quod scilicet te eduxi e terra et servitute /Egypti? nec cium video aliud quid mihi possis objicere, nisi hoc aliaque similia beneficia, quæ exinde continua et plurima in te contuli : nihil enim mali tibi irrogavi. Esto enim permiserim quandoque tc affligi a Philistinis, Idunueis aliisque gentilius; lamen id non feci nisi provocatus a le, ad tua scelera castiganda et cohibenda. Hoc ergo bonum tuum fuit, non malum; ac proinde ego id permisi non ex odio, sed ex amore tui. Est mycterismus, sive tacita subsannatio. Nide *Canon.* VII, in Proœmio operis.

De domo servientium liberavi te. — Hebræus, *De domo urvorum;* Septuaginta el Chaldæus, *De domo servitutis:* ita vocatur .Egyplus; quia talis fuil Hebraeis, qui quasi mancipia /Egypliorum serviebant eis in latcreclluto, *Exod.* i cl sequent Addii Arius el Vatablus /Egyptum vocari domum servitutis, ex eo quod Ægyptii fuerint servi; nipote servituti addicti a Noe maledicente filio suo Chain : « Servus servorum erit fratribus suis, » Gen. IX, 25. Nam filius Chain fuilMesraiin primus /Egypti incola, paterque el nomenclator Ægyptioruin : nam Ægyptus, hebraice vocatur Misraim, *q. d.* In /Egyplo serviebas non nobilibus, non dominis, non ingenuis; sed servis, et olim a primo párenle suo Noe servitute damnatis, quibus servire vilissima erat servitus : quanta ergo fuit vilitas, tanta fuit mea in te clementia, cum ex ea te eduxi.

Et misi ante faciem tuam Moysem, et Aaron et Mariam? — Hi 1res fuere duces el directores Hebræorum egredientium exÆgypto, per quos Hebnei ingentia acceperunt beneficia. Nam a Mose per desertum deducti, gubernati, et cibo cadesti pasli sunt : ab Aarone, per sacrificia, lustratione , expiationes, preces elvola expiati, Deoque reconciliati suoi : a Maria prophetiam, doctrinam cl gubernationem feminarum acceperunt Unde Chaldæus verlil: *M/si ante te tres Prophetas, Mosen, Aaron ct Mariam : Mosen ad docendum judiciorum traditionem, Aaron ad expiandum populum, Mariam al eruditionem feminarum.* Ita S. Hieronymus, Hayrno, Remigias, Lyranus et Hugo.

Allegorico, Moses repraesentat principatum ct legislationem Christi in Evangelio, Aaron ejus-cr-dem pontificatum et sacerdotium, Maria B. Ma-Hs eu riani chrisliparam el Deiparam. Sicut ergo summum beneficium Judæis a Deo datum assignai hic Miehæas, quod dederit cis Mosen, Aaroncm cl Mariam; ila suminum Christianorum, toliusque

orbis ec sæculorum omnium beneficium a Deo datum, est Christus et Maria. Sicut enim bonum domus ampi® consistit in strenuo patrcfamilias, ct sedula matrefomilias; ita bonum Ecclesi® consistit in Christo et Maria : quam proinde S. Leo, serai. I De Pa ís., salutiferam Virginem nuncupat. EIS. Germanus, patriarcha Constantinopolitanus, in orat, *bc Deipara :* Sicut, inquit, continua respiratio non solum est signum vite, sed etiam causa; sic sanctissimum Mariæ nomen, quod in Dei .servorum ore assidue versatur, simul argumentum est quod vere vita vivant : simul etiam hanc ipsam vitam efficit ct conservat, omnemque eis læliliam el opem ad omnia impartilur. Deus ergo in peregrinatione el navigatione hujus vite tam obscura et periculosa. dedit nobis Mariam, qua<i stellam maris et cynosuram, quæ iter nostrum dirigat, et ad portum salutis perducat. Et S. Bernardas, hom. 2 super Missus *est :* a Si insurgant. ait, venti lentationum, si incurras scopulos tribulationum; respice stellam, voca Mariam : si jactaris superbi® undis, si ambitionis, si detractionis, si æmulalionis, respice stellam, voca Mariam. In periculis, in angustiis, in rebus dubiis, Mariam cogita, Mariam invoca. Non recedat ab ore, non recedat a corde; et ut impetres ejus orationis suffragium, non deseras conversationis exemplum. Ipsam sequens, non devias; ipsam rogans, non desperas ; ipsam cogitans, non erras : ipsa tenento, non corruis : ipsa protegente, non metuis : ipsa duco, non fatigaris: ipsa propitia, pervenis. » Idem, serm. I in *Nativit. II. Manas:* «Altius, inquit, intuemini quanto devotionis affectu a nobis Mariam voluerit honorari . ut proinde si quid spei in nobis est, si quid grati®, si quid salutis, ab ea noverimus redundare, quæ ascendit deliciis affluens. Hortus plane deliciarum, quem non modo afflaverit veniens, sedet perflaverit superveniens Auster ille divinus, ut undique fluant et effluant aromata ejus, charismata scilicet gratiarum. Tolle corpus hoc solare, quod illuminat mundum, ubi dies? tolle Mariam hanc maris stellam; maris utique magni ct spatiosi, quid nisi caligo involvens, et umbra mortis, ac dcnsissimæ tenebræ, relinquuntur? Tolis ergo medullis cordium, totis præcordiorum affectibus, et volis omnibus Mariam hanc veneremur : quia sic est voluntas ejus, qui lotum nos habere voluit per Mariam. »

Quocirca Ecclesia in Parasceve hæc omnia apposite ct pathetice Christo adaptai, caque usurpai et canit in adoratione el deosculalionc crucis ; ut quisque Christum crucifixum deosculans, putei sibi luce a Christo dici, quæ ad litteram ludáis dicta sunt : non enim tam Judæi quam quisque suis peccatis Christum flagellavit, spinis coronavit et crucifixit. Audi carmen, imo improperium el Ihrenos Christi m cruce, petilos ex hoc loco *Mirhai,* el ex *Jeran.* xi, 16, qui corda saxea emolliant, solvanlque in lacrvmas; singula enim beneficia Christi, singulis Judæorum m eum maleficiis directe opponunt, ideoquo totidem impropria ingratis in faciem ingerunt. Præcentores praeeunt singula, chorus deinde totus vice Christi proclamat, iteratque jugiter ct inculcat Trisagion ; et : « Populе meus, quid feci tibi, » etc. Sic ergo inchoant bini præcentores : « Populе meus, quid feci tibi? aut in quo contristavi te? responde mihi. Quia eduxi te de terra Ægypti, parasti crucem Salvatori luo. » Chorus allernatim respondet : 6co;, sanctus Deus : Apo; sanctus fortis : A71&Ç àôzvxTc; Dir.cc-/ sanctus immortalis, miserere nobis. » Rursum præcentores:« Quia eduxi te per desertum quadraginta annis, et manna cibavi te, et introduxi te in terram salis opimam,» Chorus respondet : « Xqtoçé 0ê;, sanctus Deus, » etc. Præcentores iterum : « Quid ultra debui facere libi, et non feci? Ego quidem plantavi te vineam meam speciosissimam, et tu facta es mihi nimis amara; aceto namque sitim meam potasti, et lancea perforasti latus Salvatori tuo. » Chorus respondei : Xqw; ¿ Ow;, etc. Urgent præcentores : « Ego propter te flagellavi Ægyptum cum primogenitis suis, et tu me flagellatum tradidisti? » Chorus respondet : « Populе meus, quid feci libi, aut in quo contristavi te? responde mihi? » Pergunt præcentores : a Ego eduxi te do Ægypto, demerso Pharaone in mare Rubrum, et tu me tradidisti principibus sacerdotum. » Chorus respondet : « Populе meus, quid feci tibi,» etc. Prosequuntur querelam præcentores : « Ego ante te aperui mare, et tu aperuisti lancea latus meum. » Chorus respondet ; «Populе meus, quid feci tibi? » Instant præcentores : « Ego ante te præivi in columna nubis, et tu me duxisti ad prætorium Pilati. » Chorus respondet : « Populе meus, » etc. Rursum præcentores : « Ego te pavi manna per desertum, et tu me cecidisti alapis ct flagellis.» Chorus respondet : « Populе meus,» etc. Iterum præcentores : « Ego te potavi aqua salutis de petra, et tu ine potasti felle et aceto.» Chorus respondet : « Populе meus, » etc. Adhœo præcentores : « Ego propter le Chananœorum reges percussi, et tu percussisti arundine caput meum. » Chorus respondet : « Populе meus, n etc. Denique præcentores : a Ego te exaltavi magna virtute, et tu suspendisti me in patibulo crucis. » Chorus respondet : « Populе meus, quid feci tibi?» etc. Ac mox una voce conclamant; « Crucem tuam adoramus, Domine, et sanctam resurrectionem luam laudamus ct glorificamus. Ecce enim propter lignum venit gaudium in universo mundo. » Quocirca S. Ambrosius in *Psalm,* 1 ad illud : *Et vincas rum judicaris,* urgens hæc Michæ© verba : «Singula, ait, in conspectu tuo locat beneficia sua, ut tanquam de his judices quæ servare debueras ; quo magis reus fias, qui divinis non potueris stare beneficiis. Quid feci, Inquit, libi? Tanquam reum se constituit, et te judicem. Aut quid contristavi te? Offensi vultus

non abnuit crimen, si (u Deo cs contristatus auctore. Aut quid molestus libi fui? Interpellationis injuriam confitetur, si molestior (estimata est : addit beneficia, quorum gratiam non erubuit, qui existebat ingratus, n Hino collige quam justa et gravis erit querela Dei in die judicii contra impios, qui vocantem aspernati sunt, et tot ejus beneficiis tanta maleficia reddiderunt. Similis expostulatio acris, reprobis a Christo judice intentanda in die judicii, exstat apud S. Augustinum (vel quisquis est auctor; non enim videtur esse S. Augustinus), tract. *De Vanitate sæculi,* cap. m, tom. IX.

vers. 5. 5. Populc meus, memento quid cogitaverit (Hebraice pp *iaals,* id est consultant cum suis principibus, ct maxime cum Balaam ariolo, qua*rcns ab eo consilium modumque quo te interimeret et perderei) Balach, rex Moab, et quid (consultus ab eo) responderit ei Balaam filius Beor, de Setim usque ad Galgalam. — Pro *Setim* Septuaginta vertunt exta», id est *lentiscis :* perperam enim in iis legitur <r/dv<uv, id est *funiculis,* ait S. Hieronymus. Refricat hic historiam Balac vocantis Balaam, ut malediceret Israeli coslrametanti in Selim, *Num.* XXII et sequent. (I). Ex Setim Josué, cap. n, I, misit exploratores in Jericho, ac mox transmisso Jordane, cam obsedit el cepit:Setim enim a Jordane distabat septem milliaribus Italicis cum dimidio, id est duabus leucis gallicis cum dimidia; transito Jordane, Josué perrexit in Ghananœa ad sex milliaria, id est duas leucas; el prima castra fixit in loco quem vocavit Galgala, id est devolutio, amotio, scilicet prapulii <•l opprobrii /Egyptiorum. Ibi enim circumcidit Hcbrœos, itaque eos a vita el moribus -Egyptiorum incircumcisorum per circumcisionem amovit, ac in novam gentem legemque, ct Ecclesiam sanctam Dei transtulit, *Josué* v, 9. Sed quarilur quid sibi velit to *a Selim usque ad Galgalam ?*

Primo, aliqui sic exponunt, <l. *d.* Balac petiit a Balaam, ut malediceret castris Israelis, qua»a Setim protendebantur usque ad Galgalam. Ita Remigius, Rupertos cl Lyranus. Verum hoc falsum est; nam, ut dixi, castra Israel tunc erant in Selim, ct distabant a Jordane septem, a Galgala tredecim milliaribus; ac post mortem Mosis, Josue castra traduxit e Setim per Jordanem in Galgalam.

Secundo, S. Hieronymus et Haymo exponunt, *q. d.* Memento, o Israel, quanta mala contra me sis operatus a tempore quo fornicatus es, et coluisti Beelphegor in Setim, usque ad tempus quo Saul creatus est rex in Galgulis : ct ex adverso quot quantaque ego in te bona contulerim ; et videbis quam ego in te beneficus, tu in me maleficus et ingratus fueris. Verum hic sensus nimis remotus est : agitur enim hic de tempore Mosis, non Saulis.

Tertio, Chaldæus, Vatablus, Arias et Clarius repetunt verbum *memento,* et sic exponunt, *q. d.* Memento, o Israel, quanta cura, quot miraculis et portentis ego ex Setim perduxerim te in Galgalam, puta in ipsam Chananæam. Nam, ut alia taceam, miraculose iuli Jordanem, ejusque aquas suspendi et stiti, ut tu per medium ejus alveum sicco pede transires in Galgalam. Verum hæc sententia mulla subaudit el supplet, quæ non habentur in textu, nimirum hæc omnia : *Memento quot miraculis te perduxerim.*

Quarto, ego dico plane et simpliciter cum Ribera hæc verba : « De Setim u$que ad Galgalam,» connexa esse emit praecedentibus, et ab iis pendere, ut palet cx textu Hebraico, Græco et Latino. Endo sensus est, *q. d.* Memento quid responderit, quamque malum consilium Balac regi dederit Balaam ; nimirum cum videret se Israeli maledicere non posse, cogique a Deo ad benedicendum , suasit Balac regi ut puellas Moabilides el Madianitides speciosas, quasi vendituras cibos Israeli, in castra submitteret, quæ eiim ad fornicationem, et per eam ad idololatriam sollicitarent; sic enim fore ut Israel, deserens Deum, ab eo cujus ope invictus erat, vicissim desereretur, itaque a Balac superari el aedi posset. Vide dicta *Num.* XXV, 1, et *ApocuL* n, 14.

Dices : Hoc consilium dedit Balaam in Setim tantum, non usque ad Galgalam. Nam antequam ex Setim Hebræi pergerent in Galgalam, jussu Dei Josué indixit bellum Madianilis, in quo omnes cum feminis, quæ hoc scandalum Israeli dederant, ipsumque Bala m scandali auctorem occidit, ul palet *Num.* xxxi, 2, 8, 15. Respondeo : Verum est Balaam et Madianitides fuisse occisas Israele morante in Setim; sed tamen ante hoc bellum et cædem, Balaam suasit Balac regi ut puellas tentatrices jam dictas, non tantum in Setini, sed continue a Setim usque ad Galgalam, Israeli submitteret, scilicet usque ad terminos regni sui, donec Israel ex Moab introiret confinem Ghannnoxim, primaque castra ligerel in Caígala. Id enim expresse hic dicitur: volebat enim impius Balaam ussecurarc regnum Moab Balac regi, planequc populum Israel perdere; undo longum el continuum voluit esse hoc mulierum scandalum. Metuebat enim ne, si in Selim tantum illud objiceret Israeli, pauci ex eo caperentur;

It) Quæ quis in altorum precaretur, sive bona, sive mata essent, numen rata habere, vetus omnibus pene populis insita opinio erat. Hor. *E¡od.* v, 88 : Diris agam vos : dira detestatio. Nulla expiatur victimis. Sic illo apud Homerum Pbœirix se ob patris diras sine prole mansisse queritur, *¡liad.* IX, 453 cl seqq. Cum igitur tam efficaces crederentur diræ, præserlim si a vate prophetico nuntiatio essent, baud mirum, inter magna in populum Hebraicum a Juva collata beneficia illud referri, quod diras, quibus populum Hebraicum Baiaci jussa Blleamos devovere voluerat, non modo averteret Jova, veruin ct eumdem illum vatem cogeret, ut populo optima quæque precaretur. Quod ipsum, ul ingens beneficium, Israeliti» in memoriam revocat Josué in ultima ista oratione sua, cap. XXIV, 9 ct seqq. (Ruscnmuller.)

nut, si multi, per Mosen compescerentur, el cogerentur per pœnitcnliam cum Deo in gratiam redire, itaque Deus iis reconciliatus, culpam h inc in Balac ct Balaam retorqueret, uti fecit : quare suasit ut scandalum hoc daretur continuum a Selim usque ad Galgalam, ut ita continue peccarent Israelite, et pœnitere non possent. Idem facit diabolus, dum hominem, post fornicationem unam, invitat ad secundam ; post secundam, ad tertiam, quartam, el tandem ad continuum concubinatum ; ex quo ob vim et nexum consuetudinis, vix se concubinarii extricare possunt, et de facio paucissimi se extricant. Verum hoc exitiale Bdaam consilium discussit Deus per Alosen, suspendendo principes, el occidendo ex populo ob hoc peccalum 24 millia, *Num.* xxv, i). Kam ut Poeta ait :

Immedicabile vainas
Ense recidendam, ne pars sincera trahatur.

Ut cognosceres justitias Domini, — id est misericordias Domini, ait S. Hieronymus, quam scilicet ego in te, licet fornicantem, clemens, misericors el beneficus fuerim. *Secundo* el germanius, *justitias* vocat fidelia promissa el fidelitatem Dei, 7. *d.* Ut cognosceres quam promissa mea, quibus pollicitus sum te perducere in Chanaan, sint certa el stabilia; quamque ego in iis servandis et prostandis sim fidelis. Ita Thcodoretus et Lyranus. Ter/io, *justitim,* possunt hic proprie capi, nimirum pro justa vindicta fornicantium, ct justa premialione innocentium vel pernitentium : Deus enim justitiam exercuit in Se'im, quando fornicantes occidit, pœnilentes vero vel innocentes servavit, et salvos perduxit in Galgalam, ac nomimlim Phinees sacerdoti, qui fornicantes occidit, consignavit pontificatum perpetuum. Vide dicta *Num.* xxv, 13. Quocirca minus apte Vatablus sic exponit, *q. d.* Ut cognosceres quam sit justa mea actio et qucrel l dc (e.

Vin. *. 6. Qvm dignim ofitram Domino? — Sunt verba populi, pula Israelis pœnitentis. Illum enim hic loquentem inducit Propheta, et quasi per dialogismum interrogantem quid Deo offerre debeat, it ei placeat, illumquo placet et sibi reconciliet. Id facit, ut interrogationi respondens doceat populum, quid Deo prostare debeat; uti de facto respondens docet vers. 8. Ait ergo populus : « Quid dignum offeram Domino? n etc. Septuaginta : *In quo apprehendam hominum? suscipiam licum excelsum ?* Chaldæus : *In quo serviam coram Domino? me submittam Deo, cujus m cadis altissima residet majestas?* Ilebroa ad verbum habent : *In quo præoccupaho Dominum, curvabo mc Deo celsitudinis ?* Tigurina : *Qua re occurram Domino ? incurvisene incedam coram Deo excelso ? q. d.* Quid offeram Domino, ut ejus gratiam promere ir? offerimne holocausta et victimas? Respondet Propheta : Mimmo : hæc enim peccata non expiant, nec per se placent Domino; sed ita demum placebunt, si offerantur cum fide, humilitate, contrilione, amore et reverentia siimmæ majestatis, quam peccatis vestris inhonoraslis el offendistis. Nota to *curvabo, q. d.* Stiffici Ine Deo curvare genu, uti faciunt jam nonnulli nobiles el aulici, qui unum dunlaxat curvant genu dum orant, aliud erigunt quasi Deo, ni det quod petunt, restituturi, aut gladiis postulaturi, quod precibus impetrire nequeunt.

7. Aut in mult is mill ibus hircorum pinguium.— Ilebrous : In *multis millibus torrentium olei,* vel *vallium pinguedinis*,* Chaldæus : *In myriadibus torrentium olei* ; Tigurina: *Numquid placent Beo mille torrentes olei;* Noster cum Septuaginta vertunt, *hircos,* vel *capras pingues.* Petes cur? Respondent aliqui primo, quia per valles pingues metonymice et hyperbolice intelligunlur hirci et capro, quæ illas depascendo, impinguantur, quasi dicas : Numquid offeram Deo valles plenas ovibus pinguissimis? sed quid hæc sunt coram Deo immenso et altissimo ?

Secundo, simplicius ct planius repetas to *arietum,* quod processit; aut potius, ne idem repetas, repete quid simile, puta *hircorum* cum Septuaginta el Nostro, 7. *d.* In mullis millibus *hircorum,* siiniliumve pecudum *vallium pinguedinis,* id est quæ pascuntur in vallibus el pascuis pinguibus, ideoque sunt pingues et ipsæ. Ex adjunctis enim patet hoc substantivum debere suppleri. Processit enim : « Numquid offeram ei holocautomata cl vitulos anniculos? Numquid placari potest Dominus in millibus arietum? » Ergo pariter hic arietes vel hirci subaudiri debent. Aliter Clarius et Arias. Nam per torrentes olei accipiunt sacrificium *mincha,* id est panis el simii.e : hoc enim oleo mixtum el conditum offerebatur Deôi

Numquid dabo primogenitum meum pro scelere meo? — Numquid Deus a me poscit piaculum et victimam filii, uti ab Abrahamo poposcit jugulationem Isaaci? aut polius sicut Saturnus, Moloch aliique dii genlium, quos coluimus, pos- Ver», eunt victimas humanas, filios scilicet cl filias, *Jerem.* xix, 5.

8. Indicaro, — hebraico TJH *higgid,* id est indicavit, annuntiavit. Unde Chaldæus et Tertullianus, lib. IV *Contra Marc.* cap. xxxvi, per interrogationem ita vertunt : *Num annuntiabit tibi, homo, quid bonum sit, q. d.* Minime; sed Dei esi idipsum annuntiare. Alii sine interrogatione assertive vertunt : *Annuntiabit tibi, homo, quid bonum sil ;* homo hic est Moses, Propheta», ac nominntim .Miclueas. Ita Pagninus, Vatablus et alii. Unde Septuaginta vertunt : *Annuntiatum est tibi, homo, quid bonum sit,* scilicet in lege et Prophetis. Ha Thcodoretus. Noster pro HUH *higgid* in proterito, legit alio púnelo tUH *haggid* in infinitivo : iniinilivus enim sæpe ponitur pro futuro apud Ilebra os, 0 que ac apud Grocos ct Italos : aut forte N r,t7*

pro *haggid* legit T3K *aggid,* id est indicabo? Denique si malis legendum cum aliis *higgid,* id esi annuntiavit; subaudi, Deus per me Michæjin, quod idem est cum eo quod vcriit Interpres : « Indicabo libi, o homo. » Hic respondet Propheta populo interroganti : Quid offeram Domino? qua re placabo Deum?

Et QUID DOMNOS REQUIRAT A TE : UTIQUE FACERE judiciu m. — Hebræus et Chaldæus : *Et quid Dominus requirit a te, nisi ut facias judicium?* Quærcs quodnom sit hoc judicium? *Primo,* S. Hieronymus, Haymo, Remigius ct Dionysius per *judie ium* accipiunt discretionem ct prudentiam, 7. *d.* Quid Deus poscit a te, nisi ut omnia agas discrete et prudenter, juxta præscriptum legis? I nde Valables putat hic significari tria, el omnia fidelis et Christiani hominis officia, quibus ipse totidem respectibus et debilis suis salisi icit : debet enim rec'e se gerere et componere ergaseipsum, erga proximum, cl erga Deum. Judicium recle componit hominem erga seipsum, misericordia erga proximum, sollicitudo erga Deum: sibi ipsi enim homo debet judicium, ut omnia cum rationc ct prudentia agat ; proximo misericordiam, Deo sollicitam cum eo ambulationem. Ha S. Bernardus, serm. 57 *in Cantic.,* in tribus ponit plenam hominis perfectionem, « ut, inquit, sil placens Deo, cautus sibi, utilis proximo. »

Secundo, Thcodoretus, Lyranus et Arias per *judicium* accipiunt justitiam, *q. d.* Quid Deus requirit a te, nisi ut nulli facias injuriam, sed cuique tribuas quod cx jure ct justitia ci debes?

Tertio, magis apposite el genuine Ruperlus per *judicium* accipit satisfactionem pœnitenliæ, *q. d.* Quid Deus requirit a te, o peccator, nisi ut prævenias Dei judicium, toque judices antequam ipso te judicet ct condemnet, uti jubet Apostolus I *Corinth.* xi, 3! ; Deus enim non quæril oves ct boves, sed cor contritum et humiliatum. Age ergo, conscende tribunal rationis tuie, eo cita voluntatem tuam quasi ream, ejus actus et peccala examina, judica, condemna, ac meritum supplicium et poenitentiam ei inflige ; ita fiet ut reconcilies tibi Deum offensum, præsertim si huic judicio addas misericordiam ct eleemosynam in pauperes. Eleemosyna enim pœnitenliæ dat alas, eamque tollit in cœlum, ait S. Chrysoslomus hom. S *De Pœnitcnt.,* ac justitiam per poenitentiam acceptam conservat cl adauget. Unde S. Augustinus explicanshæcMichææ verba, serm. 136 *De Temp.:* « Quærcbas, inquit, quid offerres pro te? offer to; quid enim Dominus quierit a te, nisi le? Quia in omni creatura terrena nihil melius fecit le. Quœrit le a te, quia lu perdideras te. » Ha /Eschincs, ait Seneca lib. 1 *De Benef.* cap. Vin ; cum pauper nil haberet quod daret Socrati suo magistro, donavil seipsum, dicens : Alii mullum tibi dederunt, sed plus sibi reliquerunt; ego vero nihil mihi reservo. Cui Socrates: «Quidni tu mihi magnum munus dederis, nisi lorie parvo te ¿estimas?» Pergit S. Augustinus : « Si autem facias quod jussit, invenit in le judicium ct justitiam : judicium primo m teipso, justitiam ad proximum libi. Quomodo judicium in teipso ? Ut displiceas tibi quod cras, et possis esse quod non eras. Judicium, inquam, de te ipso in te ij so, sine acceptione personne ture, ut non parcas peccatis tuis, nec ideo libi placeant, quia In facis. Nec te laudes in bonis tuis, et Deum accuses in malis tuis. Hoc enim est perversum judicium, ct ideo nec judicium, sed vitium. » El mox : a Vis ergo facere rectum judicium? corrige prepostera, ct rectum erit. Quid est corrigo? Deum lauda in bonis luis, te accusa in malis luis, » etc., 7. *d.* Puni voluptatem peccati dolore contritionis, gemitibus et voluntariis poenis : puni superbiam culpæ humilitate ct pudore confessionis, qua non tantum homini, sed el sacerdoti illa verecunde el dolenter confitcare.

Quarto, magis ample cl plenissime, por *judicium* accipe omne debitum virtutis, puta quidquid debemus proximo, nobis et Deo, sive id debeamus ex justitia, sive ex pœnilentia, sive cx religione, sive ex gratitudine, sive ex charitate, sive cx qua alia virtute ; judicium enim opponitur misericordiæ. Sicut ergo misericordia significat opera liberalia charilalis, aliarumquc virtutum indebita ; ila judicium significat ea quæ del ita sunt. Quocirca Scriptura per *judicium* ct *misericordiam* solet significare et complecti omne virtutis officium, omneque opus bonum : omne enim vel debitum est, vel indebitum : si debitum, est judicium; si indebitum, est misericordia. Ita *Psalm,* c, 1 : « Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine; » *Psalm,* 1 x , 8 : « Misericordiam ct veritatem ejus quis requiret?» *Psalm.* ixxxm, 12: «Misericordiam ct veritatem diligit Deus ; » *Psalm,* 1 x x x iv , 1l : « Misericordia et veritas obviaverunt sibi ; » *veritas* enim idem est quod judicium sive justitia. Unde explicans subdit : «Justitia et pax osculai® sunk Veritas de terra orta est; et justitia de calo prospexit. Etenim Doiirims dabit benignitatem. » Sicut ergo Psaltes omne officium hominis. *Psalm,* xxxvi, 27, hisce duobus præccplis concludit : « Declina a malo, cl fac bonum, » ita Michæas hic idem totidem, scilicet judicio et misericordia , complectitur , 7. *d.* Si vis reconciliare libi Deum, cique per omnia placere, fac opera virtutis tam lege præcepta, quam consulta, puta libera et voluntaria. Favent huic expositioni ea quæ sequuntur : nam mox vers. 10, opponet judicio et misericordiæ a se requisitis, injustitiam et immisericordiam Judæorum, puta iniquas eorum mensuras, fraudes et dolos, 7. *d.* Deus a vobis, o Judæi, requirit *primo,* judicium, quia vos ex injustitia corrogatis opes et thesauros per fas cl nefas; *secundo,* misericordiam, quia vos immisericordes inique opprimitis pauperes : *tertio,* sollicitudinem ambulandi cum Deo, quia vos sollicite ambulatis in præcepfis Amri, cum ejus Baalim ct idolis uti audiemus versu 16.

Et sollicitum ambulare clm Deo tuo ; — Septuaginta . *Ut paratus sis ambulare cum Domino Deo* tuo; Syrus: *Ut sis paratus ad eundum post Deum tuum;* Arabicus Alexandrinus : *Ut sis sequens Dominum Dann tuum* ; Arabicus Antiochenus : Sis *paratus ut ambules per vestigia Dei tui ;* Chaldæus : *Ut sis humilis ad ambulandum in timore Dei lui;* Theodotion : *Et cave diligenter, ut ambules cum Deo tuo;* Tertullianus, lib. IV *Contra Mardon.* cap. XXXVI : *Et paratum esse sequi Dominum Deum tuum ;* quinta Editio : *Sollicite agere ;* Tigurina : *Et submissum ambulare cum Deo tuo ;* Pagninus : *Et humiliare te, et ambulare cum Deo tuo.* Hebraeum enim P3Ï *tsana,* uti voce, ita significatione affino est cum *yyj cana,* id est curavit, et per melatliesin eum jpy *tsaan,* id est volutatus est in terra, vel loco humili : ac denotat provolulioncm, demissionem, modestiam, verecundiam et humilialionem animi solliciti, qui ex humilitate ct solli- Soiiici-
Cl*u(^ne se curvat, contrahit, involvit, et quasi Vuhodi*
abscondit, ac significat agere tum humiliter et cnm Ika
submisse, ut vertit Chaldæus , Valablus, Pagni- qnM re-
uus C(a|¡¡ rCcentiorcs. tum prompte et sollicite, qnini?
ut vertil S. Hieronymus, Theodotion, Septuaginta et quinta Editio, *tsana* enim etiam alludit ad ÛP2Ï *tsinnim,* id est spinee ; et *tseninim,* id est sudes et lanceæ. Sicut enim hæ corpus aculeo suo, ita sollicitudo suo angore mentem exstimulat ad exacto ambulandum. Sicut ergo pueri ingenui verecunde, submisso, reverenter et sollicite agunt cum parentibus, discipuli cum præceptoribus, famuli cum Pontifice, cum rege, cum principe, dum omnes eorum inclinationes ct nutus observant accurato, ut eos illico exsequantur non ambulando, sed currendo, cl quasi volando; ac curant ne vel in puncto errent, vel hilum faciant quod regi displiceat : ita prorsus nos solliciti, submissi et supplices ambulare debemus cum Deo. Hoc est quod ait Apostolus *Jfcbr.* xu, 28: « Serviamus placentes Deo cum metu(græce, ¡u t ⁑ atícu;, id est *curn pudore)* ct reverentia. » Sensus ergo Prophète est, 7. *d.* 0 llierosolymite, o fideles, sollicite ambulate cum Deo quem offendistis, ut cum vobis reconcilietis supplices et pœnitentes, ejusque gratiam recuperetis, ac recuperatam sollicite conservetis. A Dei enim gratia, salus et omne bonum; ab ejus offensa, gehenna et omnia mala vobis exspectanda sunt.

stimuli Porro stimuli ad hanc sollicitam cum Deo amnmul* bulationem, sunt varii. *Primus,* si cogites quam augusta, sublimis et tremenda sil Dei majestas, in cujus conspectu columna! cadi, Seraphim et Cherubim contremiscunt; rursum quam ipsa sollicita sit tui. Nam, ut ait S. Augustinus in *Méditât.* cap. X : « Nil aliud agit Deus, nisi ut meæ saluti provideat; cl ideo totum ad mei custodiam occupatum video, quasi omnium oblitus sil, et mihi soli vacare velit : semper praesentem milii sc exhibet Deus, semper paratum offerì, quocumque me verto, me non deserit : ubicumque fuero, non recedit : quidquid egero, pariter assistit; cl cunctis tandem actionibus meis perpetuus inspector; cl, quantum ad bonitatem suam perlinet, quasi individuus cooperator assistit. » Et alibi : « Deus, ait, unumquemque nostrum sic curai, (piasi solum curet. Verius et plenius id experiuntur sancti, prœsertim qui se tutos Dei obsequio dedunt et consecrant. Unde sponsa Confíe. n : « Dilectus, inquit, meus mihi, » scilicet totus intendit, « et ego illi, » supple tota intendo, uti explicat S. Bernardus, semi. G8 in *Cantic.* qui et admirons hanc Dei dignationem, exclamat : «0 quid audet cor purum, cl conscientia bona, ct fides non ficta! Mihi, inquit, intendit. Hanc huic intenta est illa majestas, cui gubernatio pariter et administratio universitatis incumbit ? et cura saeculorum ad sola transfertur negotia, imo otia, amoris et desiderii hujus ? Ita plane. » Et mox : a Ergo providentiam (Dei) cœteris creaturis non negamus : curam sponsa vindicat sibi, » juxta illud S. Petri *epist.* 1, cap. V, 7 : « Omnem sollicitudinem vestram projicientes in eum, quoniam ipsi cura est dc vobis. » Et illud *Psalm.* xxxix, 18 : « Dominus sollicitus est mei. » Et paulo post : « Ille mihi, cl cgt) illi. Ille mihi, quia benignus ct misericors est : ego illi, quia non sum ingraia. Ille mihi gratiam cx. gratia, ego illi gratiam pro gratia. Ille meæ liberationi, ego illius honori. Ille saluti meæ, ego illius voluntati. Ille mihi et non alteri, quoniam una sum columba ejus; ego illi, ct non alteri. » Idem, serm. 2 *De Pentecoste :* « Vides, ait, quam verum dixerit ille qui dixit : Dominus sollicitus esimei, Pater, ut servum redimat, Eilio non parcit; Filius seipsum libentissime tradit : Spiritum Sanctum uterque mittit; ct ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. 0 duri, cl indurati, et obdurati filii Adam, quos non emollit tanta benignitas, tanta flamma, tam ingens ardor amoris, tam vehemens amor, qui pro vilibus sarcinulis tam pretiosas merces expendit! » Et mox : «Quid ergo a te quæril, qui tanta sollicitudine te quæsivil, nisi te sollicitum ambulare cum Deo luo? Hanc sollicitudinem non facit nisi Spiritus Sanctus, qui scrutatur profunda pectorum nostrorum, discretor cogitationum et intentionum cordis : (pii nec minimam paleam intra cordis quod possidet haliitaculum patitur residere , sed slatini igne subtilissima» circumspectionis exurit, Spiritus dulcis et suavis. »

Secundus, si cogites quam exacte ct sollicite illa majestas a nobis, nipote vermiculis, sibi serviri velit; quam accurate velit sua jussa a nobis servari : «Tu mandasti mandata tua custodiri nimis,» ait Psalles *Psahn.* cxvm, i. Nam, ut ail S. Augustinus epist. 58 *ad Donifacium :* « Docuit cos sollicitudo, quos negligentes securitas fecerat. » ? €nn. dui

Tertius, si cogites peccata tua praderita, ac periculum praesentium ct futurorum : « Dc propitiato peccato noli esse sine metu, » ait *Eccli.* cap. V, 5. In pnescnli ct futuro inter spinas ct serles TerUnfc

curarum ct molestiorum incedis ct incedes; sollicite ergo fige pedem, ne pungaris vel offendas: « Cum metu et tremore vestram salutem operamini, » ait Apostolus *Philipp,* n, 12. Vide ibi dicta.

i. *Quarius,* si cogites te hic in agone versari, ac habere hostes acerrimos, qui te ubique observant, ut supplantent, ct a Deo avertant; unde S. Hieronymus *ad Eustoch., de Custod. virgin.:* «Nolo, ait, tibi venire superbiam de proposito (virginitatis); onusta incedis auro, latro tibi vitandus est : stadium est hæc vita mortalibus ; hic contendimus, ut alibi coronemur. Nemo inter serpentes et scorpiones securus ingreditur. Et inebriatus est, inquit Dominus, gladius meus in cœlo, et tu pacem arbitraris in terra, quæ tribulos genebat cl spinas, quam serpens comedit? Non est nobis colluctatio adversus carnem ct sanguinam, sed adversus principatus ct potestates mundi, cte. Magnis inimicorum circumdamur agminibus, et hostium plena sunt omnia : caro fragilis ct cinis futura post modicum, pugnat sola cimi pluribus. Cum autem fuerit dissoluta, cl venerit princeps mundi hujus, et invenerit in ea nihil, tunc secura audies per Prophetam : Non timebis a timore nocturno, » etc. Oportet ergo te sollicite ambulare cum Deo luo , « ut nunquam securus sis, ut omni observantia custodias cor tuum, ut consideres quoniam in medio laqueorum ambules, ct sub murorum pinnis ingrediaris, ut illud quotidie medileris : Juxta iter scandalum posuerunt milii,?» ait idem S. Hieronymus lib. II *Contra Pclag.*

Quintus, si cogites omne bonum tuum a Deo pendere, toque esse Dei mendicum. Sicut ergo Venetiis et alibi, quicumque ambiunt officium aliquod, senatores omnes euntes in curiam prensant, seque iis nudo capite, genua totumque corpus profunde curvando, orando et obsecrando , supplices commendant , ct sicut mendici contrahendo scapulas humillime supplicant et emendicant stipem; ita prorsus cl multo magis nos docci supplices ambulare cum Deo, cumque humillima sollicitudine prensare, ut ab eo in tol malis, opem, gratiam et salutem æternain adipiscamur. Preclare S. Cyprianus, tract. *De Zelo,* in fine: « Cogita, ait, sub oculis Dei nos stare, spectanto ac judicante ipso conversationis ac vita nostre curricula decurrero ; pervenire nos tunc demum posso ut eum videre contingat, si ipsum nunc videntem delectemus actibus nostris, si nos dignos gratia ejus et indulgentia præbcamus, si placituri semper in regno in hoc mundo ante placeamus? Et S. Hieronymus in *Epitaph. Fahiohr:* « Celata, ait, virtus cl conscientia lula secreto, Deum solum judicem respicit, p

Sea tus, si cogites illud Mosis *Dcut.* iv, 25, et S. Pauli *Ifcbr.* xu, 29 : « Deus noster ignis consumens est ; » vidisti quanta cura et sollicitudine aurifabri liquant aurum, ferrarii ferrum, ¿erarii œs, ac prœsertim ii qui fundunt campanas et tormenta bellica : si enim minimum aberrent, ab igne vel metallo liquato affiantar et enecantur. .Magis sollicite cum Deo versandum est, ne igne cl fulmine nos affici, ct deturbet in tartara. Qui ambulat cum leone, licet ejus sit ductor et nutritor, sollicite omnes ejus motus et nutus observat, ne cum offendat, ut ipse ira correptus comitem suum laniet. Deus est leo : « Leo rugiet, quis non timebit?» ait Amos cap. ni, 8.

Ita sollicitus cum Deo ambulabat Job, dicens cap. IX, 28 : « Verebar omnia opera mea, sciens r'h' quod non parceres delinquenti; » cl cap. xxxi, 23 : « Semper enim qua-i tumentes super me fluctus tinnii Deum, ct pondus ejus ferre non potui. n El Tobías moricns, hoc quasi testamentum dat filio, cap. iv, 6 : < Omnibus diebus vitæ tuæ in mente habeto Deum : et cave ne aliquando peccato consentias, et pretermitías precepta Domini Dei nostri;» cf David, *Psalm.* cxvni, 10 : «In toto cordemeoexquisivi te; » et vers. 57: «Portio mea, Domine , dixi, custodire legem luam ; » et vers. 123 : « Ocub' mei defecerunt in salutaro tuum, et in eloquium justitia? tuæ; » et vers. 168 : « Servavi mandata tua, et testimonia tua; quia omnes viæ meæ in conspectu tuo. »

Hanc sollicitudinem fimendi et serviendi Deo Moses moriturus inculcat Hebreis toto Deuteronomio , ac maxime in cygnæo illo cantico cap. xxxn. Quin et S. Paulus, 1 *Corinth,* ix, 16 ; « Va» mihi est, inquit, si non evangelizavero. » El vers. 24 : « Nescitis quod ii qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium? Sic currile ut comprehendatis. Ego igitur sic curro, non quasi in incertum : sic pugno, non quasi aerem verberans, sed castigo corpus meum, et in servitutem redigo, ne forte cum aliis predicaverim, ipse reprobus efficiar. »

lia S. Cæcilia sollicite ambulabat cum angelo suo custode, et cum Deo, tote vacans orationi, jejunio, cilicio ac conversioni animarum. Unde Valerianum sponsum , Tiburtium, Maximum et alios plurimos non tantum Christianos, sed et martyres effecit, ac victimas Deo obtulit, ut merito de ea canat Ecclesia : « Cæcilia tibi, Domine, quasi apis argumentosa deservit » Sicut ergo apes sollicite sunt ut colligant fimdantque mei et ceram, ita Cecilia sollicita fuil, ut suam aliorumque animas Deo offerret. Illam imitentur chrisliani, qui solliciti cum Deo ambulare satagunt.

Ha B. Aloisias Gonzaga sollicite ambulavit cum Deo, dum in aulis regum et principimi variorum degens, illæsumse ab omni crimine conservavit, ita ut per omnem vitam nunquam mortaliter, vix venia)iter peccare sii visus : dum adeo sensibus suis invigilavit, corpusque maceravit, ut uunquam stimulos carnis senserit : dum in oratione ita attente et reverenter versatus est, ul nullam distractionem senserit. Quocirca miranti Cardinali Bellarmino, ac qui id fieri posset roganti respondit, « mirari se potius qua ratione aliquis in

oratione distrahi posset, dum cogitat se in praesentia tanta? majestatis consistere, ac cum Deo colloqui, n Ita habet ejus Vita, quam stricte examinantes auditores Rote in processu canonizationis ejusdem, eidem titulum *Angelici* indidere, quod quasi angelus coram Deo jugiter versaretur.

Jam vero hæc sollicitudo ambulandi cum Deo, non ad solos Religiosos vel Ecclesiasticos, sed et ad laicos, conjugatos, omnesque homines perlinet. Nec enim in sola oratione et collocutione cum Deo, sed in omni prorsus actione requiritur : nimirum ut omnia opera nostra, etiam corporalia et sæcularia, quantumvis levia et parvi momenti, faciamus sollicite, exacte et perfecte, juxta legem et voluntatem Dei, ut illi placeamus magis, magisque eum oblectemus. Hoc est quod jubet Ecclesiasticus cap. xxxiii, 23 : « In omnibus, inquit, operibus tuis procellens esto. » Deo enim gratior est actio in se levior et vilior, facta excellenter, quam excellens in se , facta mediocriter, vel obiter et leviter. Deus enim non considerat quantum, sed ex quanto; nec quid facias, sed ex quanta virtute id facias.

Moiu*et Quocirca in omni opere, etiam minimo , sollic^os nos 0550 oportet, ut illud faciamus quam UiJl optime, ut Deo sit gratissimum. Modum id fatum ivo ctendi assignat noster Ludovicus de Ponte, torn. *Perfect.* tract. IV, cap. xv, ubi regulas quasdam perfecte vivendi in quolibet statu et officio, valde utiles et practicas assignat; nimirum si cuilibet operi, etiam vili, addamus sex alas Seraphim *Isaiæ* vi. 2, quibus a terra exaltetur in Primi, cadimi. Prima ala est memoria presentire Dei ubique cxislentis, et quid cogites, loquaris, aut Secundi, facias attendentis, imo inspicientis. Secunda, pura majoris glorile Dei intentio ; studendo in omnibus quæ facis illi placere, ejusque divinam voluntatem sollicite semper exsequi, eo quod sit summe bonus ipsaque bonitas per essentiam. Textia. *Tertia*, oratio qua? tuis operibus det initium, eaque comitetur petendo divinum auxilium, ut cum ea cura et perfectione quam ipse precipit QwU- et consulit, ca exsequaris. *Quarta,* fiducia in Deum, a quo omne bonum tuum dependet, do cujus omnipotentia speres, quod adjuvabit tuam imbecillitatem ; de ejus misericordia, quod compatietur ture miseri® ; de fidelitate, quod in tuis tentationibus et periculis te proteget; de providentia, quod te in omnibus viis tuis deducet, el QnKii. hinc dure ultima» aire oriuntur, nimirum ; *Quinta,* fortitudo scilicet in arduis rebus aggrediendis, Suu. abjecto omni difficultatum metu. *S'ria,* perseverantia usque ad finem operum inchoatorum, tolerando patienter occurrentesquascumque molestias. Nam, ut Isaias ait cap. XL, 31 : « Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem, n recentem scilicet, aliamque prestantiorem induentes : ▮ assument pennas sicut aquila, » ut spiritu volent , suaque opera a terra ad cadum extollant : « current, et non laborabunt, » propter delectationem qua Deus illorum corda dilatat, juxta illud Psallis, *Psalm.* cxYiii, 32 : « Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum , ambulabunt, cl non deficient;» sed perseverabunt in sollicitudine, et operibus obsequii ejus , donec glorire coronam obtineant.

Ambulare cum Deo tuo, — id est Deo per omnia Ambuii- adhærere, cum ubique præ oculis habere, illius wIlic"nl jussa, voluntatem et nutum exacte observare et quid? explere, illi per omnia placere el satisfacere. Sic Enoch et Noe quasi fideles servi, imo amici et filii, dicuntur ambulasse cum Deo, *Genes,* cap. v, 22, et cap. vi, 9. Vide ibi dicta. Preclare Seneca in *Sapiente,* et lib. *De Tranquil. :* a Si, inquit, hominem videris interritum periculis, intactum cupiditatibus, inter adversa felicem, in inediis tempestatibus.placidum, ex superiore loco homines videntem, ex requo deos, non subibit te veneratio ejus? Non dices : Ista res major csl altiorque, quam ut credi similis huic, in quo est corpusculo, possit. » Hoc acquirit homo orando ct conversando cum Deo. Quocirca hoc debet esso opus, luce occupatio jugis viri religiosi, ct tendentis ad perfectionem, nimirum familiarem esse Deo, cum coque ambulare. Audi S. Dionysium, *De Eccles. Hierarch,* cap. vi : « Religiosi est unum ipsum ambire, ct ad sacram monadem cogi, » juxta illud Christi : «Martha, Martha, solicita es, ct turbaris erga plurima. Porro unum csl necessarium : Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. » Hinc Climachus, cap. i : « Monachus, ait, est qui semper habe! spiritum elevatum in Deum, ct orat in omni loco, tempore ct negotio. » Et S. Chrysostomus lib. I *Dc Orando Deum :* « Oratio, ait, est anima el spiritus vite religiosa} cl perfecte. » Et S. Bonaventura, opuse. *Dc Perfectione vitæ,* cap. v, docet religiosum non frequentantem orationem, gestare animam mortuam in corpore vivente; aut esse sicut corpus sine anima, habens id quod externum est in religione, absque eo quod internum est. Idem : « Languida, ail, cl infirma csl religio , quæ non mullum habet orationis. » Quin et Jamblicus philosophus, *Protrept.* cap. i : «Sapero, ait, cl contemplari virtutis est opus. » Idem, cap. in : «Dei cognitio (el contemplatio) csl perfecta felicitas, n Et Livius, *decad.* i, lib. V : « Omnia, ail, prospera eveniunt sequentibus deos, adversa sporcantibus. » Et Seneca, *epist.* 103 : « Magnus, ail, et generosus csl humanus animus, nullos sibi poni nisi communes cum diis terminos patitur. »

9. Vox Domini ad civitatim clamat : — vel ad v<r<-9 Samariam, uti volunt Remigius el Hugo ; vel potius ad Jerusalem : de ea enim continuo agit a cap. in, 9, usque ad finem libri, uli ibi dixi. Ita S. Hieronymus, Haymo, Ruperlus, Vatablus el alii, *q. d,* Deus per me Michæam aliosquo Prophetas iterum iternmque clamat adversus Jerusalem, eique ob scelera minatur excidium et in-

cendium. Videtur enim hic Propheta novam ordiri, vel potius veterem innovare litem Dei contra Jerusalem, ejusque rapinas el injustitias in proximos accusare ct plectere. Unde Ilobræi hic inchoant novum caput. Ha S. Hieronymus, Theodorelus el alii jam citati. Pro civitate hebraico est *lair;* pro quo aliqui legunt TJJnb *lehair* , id est *ad excitandum* , *q. d.* Deus tubali voce per me inclamat, ut torpentes el dormientes Judæos a somno peccatorum excitet, el ad sollicitudinem ambulandi cum Deo incilet.

Et salus erit timentibus nomen tuum, — *q. d.* Hæc est vox Domini qua clamat ad Jerusalem : Salvi erunt qui Deum timuerint, cælcri enim peribunt. Aut simplicius, ut sint verba Prophète, quasi per dialogismum interloquentis, el populo commendantis vocem Dei, ul populus eam avide audiat et excipiat, *q. d.* 0 Hicrosolymito, audite hanc vocem Dei quam subjungam : qui enim eam audierint, indeque Deum timuerint cl coluerint, hi salvabuntur; cætcri omnes fame, gladio et bello peribunt. Legit Interpres r->KT tescua ferae, et recte : nam sic quoque legerunt Septuaginta; vertunt enim : *Et salvabit timentes nomen ejus,* hæcque versio congruum habet sensum. Jam legunt nXT r"Ptnn *fascia* tíre, id est, *sapientia videbit nomen* tuum, id est, ut Tigurina cl Vatablus : *Qui sapientia et ratione praeditus est, videbit nomen tuum, q. d.* Clamant quidem Propilei® ; at soli sapientes recipiunt prædicalionem eorum, vel habent rationem honoris nominis Dei. Chaldæus medius est, nam legit tascia cum rccentioribus, et *icrae* cum Septuaginta et S. Hieronymo. Unde vertit : *Sopientes,* sive *doctores timent nomen Domini* (1).

Audite, tribus, et (id est sed) quis approbabit illud? — *Tribus* hebraico est singularis numeri, *q. d.* Audite, o viri tribus Juda, vocem Dei clamantis per me; sed quis eam approbabit? *q. d.* Scio fore paucos qui illam approbabunt ct exsequuntur, ul faciant quod dicam, el vociferabor nomine Dei, ita S. Hieronymus; aut, ut Ruprrltis, *q. d.* Audite, o tribus, opus vestrum quod nunc in judicio Dei arguitur, quod nemo probus approbabit, vel nemo nisi improbus approbabit : cum adhuc domus vestras piena» sint rapinis, dolis el fraudibus, idcoquc clament vestrum opus esse pessimum. Pro *tribus* hebraico estrnüüma/tc, quod proprie virgam vel sceptrum, inde per metaphoram tribum significat: quia sicut ex una arbore multo virgœ exscinduntur; sic cx uno patriarcha multo tribus progenerantur ct descendunt , uti ex Jacob prognato sunt duodecim Iribus Israel : aut quia quælibcl Iribus suum habebat sceptrum. Unde Tigurina vertit: *Audite virgam, ct qui cam decernit, q. d.* Videte quæ flagella vobis immineant, et a quo, puta a Deo terribili el omnipotente. Ita Vatablus. Vox *matte,* id csl *tribus,* in singulari significat sermonem esse ad unam tribum, puta ad Juda el Jerusalem, non ad Samariam cl decem tribus, uti vult Rupertos et alii.

lo. Adhuc, ignis in domo impii thlsaumi iniquitatis. — Pro *ignis* in hebreo est triplex lectio. *Primo* enim aliqui legunt C'NH *hais,* id est *estne vir.* Unde vertunt : *Estne adhuc* (post tol Dei voces el minas) *vir qui in domo impia retinere audeat thesauros iniquitatis? Secundo,* alii legunt *haies,* id est *estne.* Unde vertunt : *Adhuc est domus impii/ thesauri ct mensurae iniquitatis ?* ila Chaldæus; aut, ul Tigurina ct Pagninus : *Annon adhuc est thesaurus impius in domo impii ? Tertio,* alii legunt ©NFI *hues,* id csl *ignis.* Ita Noster, Septuaginta cl alii, *q. d.* Judici post lol Dei per Prophetas clamores , minas cl monita, adhuc retinent opes cl thesauros injuste partos; qui proinde cis erunt *ignis ,* id est in ultionem cl pœnam eorum vertentur, ut concrementur domus plenæ opibus injuste partis, a Chnldæis incendentibus Jerusalem. Simili modo adhuc in domo impii est « mensura » justo « minor, » ideoque « ine plena; » quia quod illi in pondere deesl, hoc supplebitur el implebitur ira cl vindicta Dei. Sæpe Propheto arguunt Judíeos dc stateris dolosis et mensuris injustis, imo duplicibus: nimirum quod, cum quid emerent, illud mensurarent mensura œquo majore ; eum venderent, idipsum mensurarent mensura justo minore : quod vitium etiamnum apud institores, præsertim tenuiores, crebrum esL *Vm.* «0.

Nola : llæ mensuræ injusto et thesauri iniqui Anriih inde comparati per appositionem vocantur hic *ignis ;* quia produunt ex igne cupiditatis, puta ex animo avarorum lucri cupido, ut per fas el nefas ditescant : ae desinent in ignem ultionis, puta in acrem Dei vindictam ignemque gehennæ, juxta illud *Isaiœ* L, II : «Ecce vos omnes accendentes ignem, accincti flammis, ambulate in lumine ignis vestri, el in flammis quas succendistis. » Vide ibi dicta. Rursum aliqui legunt hæc per interrogationem, *q. d.* Itane ignis cupiditatis (puta thesauri iniquitatis el mensura minor) contra quem nos Prophétie toties detonavimus, quemque minis nostris exstinximus, rursum accenditur, reviviscit el inardescit? Verum Romana, Plantimana et

(1) Maurcr expositis simul ct explosis variis variorum sententiis, aliquatenus approbat Hitzigii interpretationem, qui pro free, mutatis vocalibus, legi vult nNV *irca* infinitivum, ex NV *iurc.* el sic vertit : Et jupien/m est, *timere nomen tuum* (cf. *Deut,* iv, 10 ; x> 13; ter. l it , *Ï9; Psalm.* LXXXVi, H; *Job* XXVIII, 28), ut verba h.ve ctlicianl interjectam a vate sententiam, *q. d.* Et sapienter agit, qui attendit ad verba tua; vide tamen, inquit, annon sorvari possit scriptura recepta, an non nxT *raa* significet *circumspicere, circumspectare* aliquid, prospectare, ecquid appareat, in hunc sensum: *Ht inteuigentiam circumspicit nomen tuum,* ct intelligcnliam tu circumspicis, prospect is, ecquis exstet intelligent, recte sapiens, probus, pius. Qui sensus ad interrogationes, quio vers. 10 leguntur, maxime est idoneus; cl. *Psalm,* xiv, 2 cl seqq.; *Suphmt.* i, 12, et similia.

alia correctiora Biblia legunt assertive sine interrogatione. Denique hos thesauros et mensuras iniquitatis opponit judicio, id est juslliliæ ct misericordi®, quæ duo ab cis requisivi! Deus vers. 8. I nde Syrus vertit : *Adhuc ignis in domo impii, ct* (id est scilicet) *repositoria iniquitatis, et mensura parva fraudis;* ct Arabicus : *Numquid non species* (pulchritudo) *hujus civitatis in ignem? quia congregavit sibi repositoria de iniquitate ct oppressione in agris.*

Ven. II. <i - NUMQUID JUSTIFICABO STATERAM IMPIAM, ET SACELLI (sacculi, in quo continentur ct circumferuntur) PONDERA DOLOSA? — *q. d.* EgODO DCUS, qui sum justissimus, « justificabo, » id est justam habebo ct declarabo, aut certe dissimulabo et impunitam relinquam stateram injustam? 7. *d.* Minime : est metonymia; perstaturam enim intelligit ipsos mercatores, qui injusta statera appendunt suos merces. Unde Septuaginta clare vertunt : *Si justificabitur in statera iniquus?* cl Chaldæus: *Numquid justi habebuntur in stateris iniquitatis, et in sacculo in quo sunt pondera majora ct minima?* Et Tigurina pro Hebreo HOIK *azacce,* id est juslificabo, legens aliis punctis FIDTH *azueee,* vertit : *Numquid* (ego mercator) *mundus ero,* ct innocens coram Deo *cum bilance iniqua, el cum sacculo in quo sunt lapides fraudulenti? q.d.* Non. Nam id severe vetuit Deus *Deulcr.* xxv, 13, dicens: « Non habebis insaccalo diversa pondera, majusct minus.»

Ver*, ii. Loquebantur mendacium, — asserentes bilances cl mensuras suas esso /equas et justas, cum essent iniqua? ct injuste : item merces esse incorruptas, recentes ct sine vitio, cum essent corrupte, antiquæ et vitiosæ : « Veritas enim paupertatem, mendacium divitias parit,» ait S. Hieronymus. Quocirca :

verita ‹l it. 13 et II. Ego coepi percutere te (et pergam, acri) pEHDniONE (et plaga; llebræus: *Ego infirmavi et arrotare (e feci;* Tigurina : *Ego te infirmabo,* vel ægrolum te reddam, *credendo ct devastando propter peccata tua, q. d.* Puniam te penuria ct fame, cx qua morbum contrahas cl ægrotes. Nam) tu COMEDES, ET NON SATURABERIS, — *q. d.* In obddiono et captivitate ¡taparee comedes,ut non satureris. Est hæc congrua pœna, ul qui malis artibus locupletati sunt, depauperentur, faineant, mendicent, ægrolent.

Et HUMILIATIO TUA IN MEDIO TUI. — *Primo, q. d.* Afflictio tua, o Jerusalem, erit intra te, cum obsideberis ab hoste Chaldæo. Ita Lyranus. Rursum in medio opum et deliciarum tuarum, cum libi videberis esse felix, fies repente miserrima ; nam capieris et spoliaberis ab hoste, ila Arias.

Secundo, q.d. «Humiliatio, n id csl causa et culpa humiliationis et afflictionis tuœ, est intra te, nimirum peccata et scelera tua,*;, *d.* Tuas cerumnas Ubi tuisque sceleribus imputa, non hostibus. Hoc est quod ait Osee cap. xni, 9 : « Perditio tua, l*ra*»l, tantummodo in me auxilium tuum. »

Tertio, valde congrue ct connexe Chaldæus, llebræus, Pagninus el Vatablus hæc referunt ad præccdenlia, ul his omnibus significetur fames, macies, squalor, indeque sterilitas el orbitas filiorum. Unde vertunt: *Comedes, et non saturaberis; depressio erit in medio tui,* id est venter tuus olim cibo tumidus et turgidus, pre fame el inanitate deprimetur, seque contrahet et coarctabit : indo fiet quod apprehendet, supple semen tuum, uxor tua, id est suscepto semine concipiet, nec enitetur vivum, sed abortiet : *quod si enixa fuerit, tradam gladio* hostium, *q. d.* Ex fame sequetur debilitas virtutis generativœ, ex ea abortus : quod si qui tibi filii nati fuerint, illos tradam necandos Chaldaeis.

Tropologico S. Bernardus, *epist.* 87 : « Humili- Tropointas, ait, ad quam utique ducit humiliatio, totius giw hncsl spiritualis fabricæ fundamentum. Siquidem humiliatio via est ad humilitatem, sicut patientia a(iiiaml- ad pacem, sicut lectio ad scientiam. Si virtutem Huum. appetis humilitatis, viam non refugias humiliationis. »

15. Tu 6E5IINABIS, et non metes; — sed Chaldæi Ve 5. 15. hostes tui demetent tuam messem, tuasque vincas vindemiabunt, cl oliveta excutient; atque oleum ol musium quod expressisti, vel in vincis, vel in urbe diripient, *q. d.* Sicut proximos tuos fraudasti labore proprio, ita et luo fraudaberis. Ita Vatablus. Hic verum est illud Chilonis : « Lucrum scelere partum damnum est, non lucrum.» Ita Laertius lib. 1, cap. iv. Et illud Diogenis : « Quid sunt diviti®? fortume vomitus. » Testis est Slobæus, *serm.* 91. Impius enim evomet opes injuste parlas : hæ enim stomachum, id est conscientiam ejus, ita onerant, ut eas evomere cogatur, juxta illud *Job* xx, 15 : « Divitias quas devoravit evomet, cl de ventre illius extrahet eas Deus. » Nota : Solent Prophète per arationem sementem, messem, significare rerum omnium affluentiam. Nam, ul sapienter ait Xenophon in *(fononi.,* « artium cœterarum parens csl nutrix est agricultura; quando bene agitur cum ea, omnes alte artes vigent, » mullique sunt qui eas excitant el urgent.

16. Et custodisti prjbcepta Amri. — Ainri fuit ver*. 1«. rex impius Israel, pator Achab, qui cum filio idololatriam antea sœpe in regibus impiis a Deo succisam renovavit et amplificavit in Samaria, III *Λeg.* XVI. Unde S. Hieronymus ejusque assecte opinantur hic Prophetam loqui decem tribubus : harum enim rex erat Amri. Verum dico eum loqui duabus tantum, puta Judæis. Sensus enim est, *q. d.* Tu, o Jerusalem, quæ per templum Deo vero eras consecrata, non Dei tui, sed impii Amri impiis de idololatria preccptis sponte te subdidisti, adeoque impie et scelerate vixisti, ac si fuisses non in Sion sub Davide ejusque posteris, sed in Samaria sub Amri, Achab et Jezabele impiissimis regibus. « Opus enim domus » id csl familia», « Achab, » erat idololatria, impietas, caules Prophetarum, expilatio fidelium, aliaque see-

lera. Ita Theodoretus. Nota : Pro Amri Septuaginta legerunt 'QJJ *animi,* id est populi mei. Unde vertunt : *El dissipabuntur legitima populi mei. Legitima* vocant leges et prœcepta, uti habent Hebrieus, Noster, Chaldæus et alii. Romani tamen codices Septuaginta legunt : *Et custodisti justificationes Zambri ;* sed vera lectio est *Amri,* ut palet ex ilobræo cl Latinis.

Ambulasti ix volvxtatibus eorum. — Ita Hebncus, Chaldæus, Septuaginta, Romana, Planlinanu ctalia passim. Male ergo quidam legunt, in *voluptatibus.* Scasus est, 7. </. Fecisti quæ volila et placita erant Amri, Achab, aliisque impiis cl idololatris regibus Israel. Opponit hoc sollicitudini ambulandi cum Beo, quam ab eo rcquisivil vers. 8, 7. *d.* Ego postulavi a te ut sollicite ambularescum Beo tuo; at tu sollicite ambulas cum Amri, ejusque Baalim el idolis.

Ut DAREM te ix perditionem (ui consequentiam significat, non finem intentum, *q. d.* Inde consequatur, o Jerusalem, ut disperdam te) et habitâmes IX ea (in te, o Jerusalem) i.x sibil i» (est enallage personæ; transit enim a secunda ad tertiain, quasi indignans cl avertens ab ea faciem et sermonem, 7. *d.* Cives divites ct potentes Hierosolyune, ob idololatriam ct scelera dabo in sibilum. Unde nova enallage ad primam personam redit, dicens) : et opprobrium popoli mei portabitis ,—7.d. Vos, o diviles, vos, o principes, hic alloquor, qui populo fuistis ductores ct incentores idololatria; cl scelerum; vobis excidii el captivitatis populi mei probrum ct ignominia imputabitur; vosque idcirco omnes et indigenas ct exteri exsecrabuntur, ac subsannabunt dicentes : Juste el meritissimo principes Judæorum a Chaldæis spoliantur, necantur, probris alliciuntur; quia ipsi spoliarunt, necarunt probris affeccrunt pauperes ; et quia suis impiis consiliis et criminibus populum, urbem el regnum perdiderunt. Ita S. Hieronymus, Lyranus, Clarius et alii. Nola . « O, probrium populi» vocatur probrum excidii, captivitatis ct subsannationis, quod Judæi patiebantur a Chaldæis aliisque gentibus, pneserlim vicinis et hostilibus, quodque Moses cis comminatus erat *heuter.* cap. xxvni, 30, e; *Levitici*xxvi, vers. 32.

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Queritur Nicholas sc frustra condonando laborasse, co quod vix ullum reperiat, qui mores pravos in melius cnnmularit; quocirca, vers. comminatur excidium, cl captivitatem Babylonicam : deinde, vers, it, ex *ca liberationem, pacem ct felicitatem, tum per Cyrum, tum magis per Christum promittit, ideoque, vers.* 18, *in divina: clementia: et beneficentia: laudem ct doxologiam erumpit* (I).

1. Væ mihi, quia factus sum sicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ ! non est botrus ad comedendum, præcoquas ficus desideravit anima mea. 2. Periit sanctus de terra, cl reclus in hominibus non esi : omnes in sanguine insidiantur, vir fratrem suum ad mortem venatur. 3. Malum manuum suarum dicunt bonum : princeps postulat, ct judex in reddendo est : cl magnus locutus est desiderium auimæ suæ, et conturbaverunt eam. 4. Qui

(I) Continuatur contentio legalis cap. præced. incœpta, per querelas mali præsagas; et primo, queritur Propheta, *primo,* de paucitate bonorum, 1; recando, de multitudine improborum,2; *tertio, (ie* perversitate principum, judicum cl doctorum, in omnes noxia, 3, 4.

Secundo, declarat Propheta ad»-.w jam tempus dudum prædictum quo populi scelera Dens ulciscetur, 4; tanta est enim eorum perversitas el perfidia, ul eat u<que ad proditionem amicissimorum, 3; usque ad dissidium conjunctissimorum el domesticorum, 6.

Secunda divisio ultimal partis seu *Consolatio Evangelica.* In hoc deplorato reipublica* statu rcrumquo ominum perturbatione, primo, Propheta personam populi assumens, *primo,* ad Deum confugii, ct salvatorem exspectat, 7; *secundo,* misericordiam Dei et sortis reparationem sperat, 8; *tertio,* castigationi divina)so submittit, *quarto,* hostium, sibi ac Deo insultantium, vindictam prænunlial, 10.

Secundo, sequitur responsum Dei, *primo,* rcipublicw Judaic®, sublimiorique sensu Ecclesiæ Christian® restaurationem cl libertatem promittentis, 11; *secundo,* gentium undique ad illam concurrentium copiam describentis, \i; *tertio,* populorum exterorum terram propter injurias quas populo Dei intulerunt, vastatam ac desolatam luturam esse minantis, 13.

Tertio, convertit sc Propbeta ad preces, ut Deus populum suum captivitate liberatum providentia sua paterna clementer moderetur, 14.

Quarto ,'sequitur responsum Dei, *primo,* postulatum liberalilcr addicentis, et pristine lutei® miracula offerentis, 15; secu/ufo, confusionem hostium, ex miraculorum promissorum compectu futuram prodicentis, 16,17.

Quinto, concepto cx hic rerum tam inopinata mutatione stupore excitatur Prophet® finimus ad divinas laudes, e\ *primo,* placationem Dei et misericordiam futuram extollit ,18; *secundo,* redemptionem peccatis concedendam exaggerat, 19; *tertio,* fidelitatem Dei in promissis implendis commendat, 20.

optimus in eis est, quasi paliurus : et qui rectus, quasi spina de sepe. Dies speculationis tu©, visitatio tua venit : nunc erit vastitas eorum. 5. Nolite credere amico, et nolite confidere in duce : ab ea, quæ dormit in sinu luo, custodi claustra oris lui. 6. Quia filius contumeliam fácil patri, el filia consurgit adversus matrem suam, nurus adversus socrum suam : el inimici hominis domestici ejus. 7. Ego autem ad Dominum aspiciam, exspectabo Deum salvatorem meum : audiet me Deus meus. 8. Ne læleris, inimica mea, super me, quia cecidi : consurgam, cum sedero in tenebris, Dominus lux mea est. 9. Iram Domini portabo, quoniam peccavi ei, donec causam meam judicet, ct faciat judicium meum : educet me in lucem, videbo justitiam ejus. 10. El aspiciet inimica mea, et operietur confusione, quæ dicit ad me: Ubi est Dominus Deus tuus? Oculi mei videbunt in eam : nunc erit in conculcationem ut lutum plalearum. 11. Dies, ut ædifîcenlur maceri© tu© : in die illa longe fiet lex. 12. In die illa el usque ad le veniet de Assur, et usque ad civitates munitas, et a civitatibus munitis usque ad flumen, et ad mare de mari, el ad montem de monte. 13. El terra crii in desolationem propter habitatores suos, ct propter fructum cogitationum eorum. 14. Pasce populum tuum in virga tua, gregem hæredilalis luæ, habitantes solos in saltu, in medio Carmeli : pascentur Basan ct Galaad juxta dies antiquos. 15. Secundum dies egressionis tuæ de terra Ægypli ostendam ei mirabilia. 16. Videbunt gentes, et confundentur super omni fortitudine sua : ponent manum super os, aures eorum surd© erunt. 17. Lingent pulverem sicut serpentes, velut reptilia (erræ perturbabuntur in ædibus suis : Dominum Deum nostrum formidabunt, ct timebunt te. 18. Quis Deus similis tui, qui aufers iniquitatem, et transis peccatum reliquiarum hæreditatis luæ? non immillet ultra furorem suum, quoniam volens misericordiam est. 19. Revertetur, el miserebitur nostri : deponet iniquitates nostras, et projiciet in profundum maris omnia peccata nostra. 20. Dabis veritatem Jacob, misericordiam Abraham : quæ jurasii patribus nostris a diebus antiquis.

Ven. i. I. Væ mihi! — Hebraico est *allai li,* id est heu mihi! est enim vox gementis, non minantis, *q. d.* Orne miserum! Deplorat enim Prophela, aut potius Spirilus Sanctus per Prophetam, raritatem virorum proborum, cumque suam æslimat miseriam. Porro hanc raritatem comparai paucis racemis, qui a vindemiantibus in vinea relinqui solent

Quia factus sum sicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ, — id est post vindemiam. Ilebræa jam ad verbum habent : *Quia fui sicut collerdones* (fructuum) *æstalis, sicut raremationes vindemiet.* Qudd Syrus, Arabicus, Septuaginta, Chaldæus el alii sic exponunt : *Quia factus sum sicut qui congregat stipulam in messe, et sicut* (qui colligit) *racemos in vindemia,* ut sit duplex similitudo, nimirum ut Deus comparet se *primo,* spicilego, qui post messem spicilegium facit, paucasquo spicas a messore relictas colligit; *secundo,* racematori, qui paucas uvas post vindemiam reliquas decerpit. Verum hi multa supplent, quæ non habentur in Hebneo. Adde in Hebræo, uti jam legunt, Deum comparari non collectori, sed ipsi collectioni fructuum, quod sane minus congrue dici videtur. Quocirca melius Noster pro *aON aspe, id esi collectione^, legens aliis purfetis 'DDK *oscphi,* vertit, *colligens,* vel *qui colligit. Oscphi* enim est *tenon ,* sive participium *cal,* habens annexum *iod* paragogicum. Rursum pro ¡*>p *kaits,* id est cestas, vertit, *autumnus,* quia tempus fructuum est in autumno, et sic fructus autumnales vocantur *fructus astatis;* tunc enim annum distinguimus in duas partes, scilicet ©statam, et hiemem, ac sub ©stata partem autumni priorem, et veris posteriorem, cum aura est calidior, comprehendimus; sub hieme vero partem autumni posteriorem, ct veris priorem, ulpotc frigidiorem, complectimur. Docte ergo pro *kaits* vertit, *in autumno,* intclligendo praqiositioncm , id esi *in,* quam Hebræi subin'dligere solent, ut pp *kaits* ponatur pro ppU *bétails.* Vertit ergo unico tenore unicaquc similitudine : « Quia faclus sum sicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ. n Unde apposite non de spicis, sed de uvis solis sequitur : « Non est botrus ad comedendum, » *q. d.* Racemando vineam, quæsivi uvas, el ne quidem unum botrum inveni quem comederem. Jam symbolice per uvas ct botros inlelligil viros fideles, justos el sanctos, corumquc pia et sancta opera; hi enim cx vinea, id est ex Ecclesia; ct ex vite, id est Christo, quasi uvæ Deo sapidissimi!) procreantur. Sic sponsa, *Cant,* i, 13, ait : a Botrus cypri dilectus meus mihi, in vincis Engaddi.» El cap. vu, 7, vicissim sponsus ait sponsæ : « Statura tua assimilala est palmæ, et ubera tua botris. » Causas el analogias hujus vilis et uvæ recensui *Ezech.* xv,

in fine. Quocirca Chaldæus vertit : *Væ mihi! quia fui quando deficiebant boni, tempore quo perierunt misericordes de terra; ecce sicut fructus /estivales, sicut racemi post vindemiam. Non est vir qui habeat op.ra bona; bonos tamen appetit anima mea, q. d.* Ego Michæas fui quasi pauper racemator; hic enim post vindemiam sperat se saltem aliquos racemos, qui vindemiantes fugerunt, in vinea inventurum, cosque quæril el invenit; ita et ego speravi paucus saltem Judæos meis concionibus, monitis el minis convertendos; sed « non est botrus, » id est non unum, vcl vix unum, qui se converlerit, vitamque mutarii, invenio; quocirca gemo, el ploro : a Væ mihi ! » hei mihi, oleum ct operam perdidi. Allegorico, idem accidit Christo praedicanti : paucos enim e.x Judæis tota vita sua convertit. Unde ipse ad sua tempora allegorico referi vers. 6 Michææ, citans eum, *Mutlh.* x, 33, de quo mox.

Ibi nola grave pathos Dei et Christi, cum diabolo tribuunt vineæ, id est Ecclesiæ, vindemiam, nipote qui uvas omnes colligat, ideoque plena habeat torcularia uvis et vino; sibi vero adsrribunt racemationem, nipote qui paucos a diabolo relictos, quia ejus oculos inanusque fugerunt, colligant : maxima enim pars hominum diabolo servit, ejusque fit esca ct praeda; unde ab eo premetur, et calcabitur in torculari inferni, exigua vero cedit Christo; mulli enim sunt vocali, pauci vero electi. Diabolo ergo cedunt illi magni botri et plurimi, ut vindemiatori; Christo non nisi reliquie, pauci et pauperculi, sicut racematori, quasi dicat : Chrislo non superest botrus, ct vix pauculi acini ; nam acini ct granula pauca botri nomen non merentur : botri enim illi magni et pingues vulpium partes facti sunt. I nde Arabicus vertit : *Extremitatem* (extremam partem) *desideravit anima mea.* Hoc est quod dolet tsaias cap. XXIV, 13 : a Quomodo si paucæ olivw quæ remanserunt, el racemi cum fuerit finita vindemia. » Quocirca tropologice doctor ct condonator si post multos docendi el condonandi labores et annos, paucos convertat, non miretur, non est melior Michrea, non Christo. S irle ergo illorum contentus sit, el a Deo plenam, imo pleniorem exspectet mercedem ; Deus enim non fructum, sed laborem remunerat; qui sine fructu major el molestior est, caque ratione majus praemium meretur.

Nox EST BOTRUS AD COMEDENDUM, — id CSt aplUS ut comedatur; quia si qui sunt, vel immaturi sunt, vcl acerbi, vcl cx imbre corrupti el putridi. Ha Michæas aliquos invenit Judæos in speciem bonos, ct suis concionibus auscultantes; sed interna malitia et superstitione acerbos, vel gula el libidine putidos, uti Lyranus et Ruperitis explicant.

PnÆCOQUAS ficus (hebraico *biccura,* id *esi primitiva,* vel *primos fructus)* desideravit anima mea. — Sed per *primitiva* Hebraei inlelligunt ficus, ut recte notavit Vatablus; non quod in Palestina ficus sint omnium fructuum primi, uti aliqui putarunt; priores enim sunt pruna, etc., reque ac in Italia, uti mihi Romæ asseruerunt Palaestini ct llierosolymitæ. R. P. Melchior ab Hclmont Belga, Franciscanos, qui diu Hierosolymis in suo conventu habitavit, Romæ mihi affirmavit primos illius lcrræ fructus illi esse proprios, et vocari *muze,* cosque* gustu similes esse ficubus, sed ficubus esse longiores; qui si scindantur, enicem ostentare; atque indigenas tradere illum fuisse fructum vetitum, quem comedit Eva. Dicuntur ergo prœcoquæ, quod solæ ficus sint bifera; priores enim fructus dant in .'estate, puta in julio, et hi vocantur *biccura,* id est primitivi, sive praecoqui; posteriores in septembri. Porro ficus prœcoquæ sapidiores sunt; sunt enim ficuum et ficulneœ quasi flos, atque avidius expetuntur ob novitatem, uti dixi *Jcrem.* xxiv, 2. Quare mirum est S. Hicronv mum in *Comment, biccura* vertere, grossos, sive ficus immaturas, *q. d.* Deus : a Ego non inveniens panem pra famis magnitudine, quisquilias el furfures requisivi. » Hic enim ipse in textu *biccuta* vertit : « Ficus præcoquas, » quæ sane matura ct gustui suaves sunt. El ita *biccura* vertunt alii passim. Sensus ergo est, *q. d.* Ego Michæas quasi famelicus, post tot conciones et labores, desideravi vel in aulimmo ficus praecoquas : licet enim aliis sini praecoces in æstate; ego tamen, vel in autumno (mihi enim nulke in æstate maturuerunt) pauculis maturis contentus ero, id est paucorum saltem desidero conversionem et salutem, quantumvis seram et tardam, ut hæc saltem labori meo reddatur merces et consolatio; at ne hoc quidem consequi potui.

Moraliter, «piam avide pra omnibus fructibus expetimus ficus præcoquas, tam avide Deus expetit peccatorum conversionem, et tam avide e.undem expetat concionato?, quasi alter Michæas.

Porro symbolice, ficus præcoquœ, inquit Arias, fuerunt primi patres et Patriarche, puta Abra-celiam, Isaac, Jacob, Moses, etc., qui uti primi fideles. ita Deo suavissimi, et sua pietate ac sanctitate gratissimi exstiterunt. Optat ergo Michæas ut redeat aureum Patriarcharum sæculum, ut redeat prima et prisca avorum fides, pietas, integritas. Simili modo optat poeta Juvenalis, *sal.* xm :

11)5 ulinarn inter
Heroas notum tellus mo prima tulisset.

Nam, ut canit Horatius lib. 111, *ode* vi :

Damnosa quid non imminnil dies?
/EIm pirctilum pejoe iris, tulit
Nos nequiores m<«\ daturos
Progeniem vitio iorem.

2. Periit sanctus. — Hebraice TDn *chasid,* ¡d ver est *piu<;* Chaldæus, *miscrirors;* Septuaginta, *reverens;* Tigurina, *btniynus;* Vatablus, *sanctus.*

Et rectus. — Septuaginta pro *schfn* legentes *sin,* puta pro *iascur,* legentes T¿P *(asar (sin* enim æquipollel littore *samedi)* vertunt : *Et corrigens in hominibus non est*, 7. *d.* Non est censor, «pii hominum vitia castiget et corrigat. Sic Ovidius, lib. I *Metamorph.,* queritur cum aureo speculo periisse fidem, pietatem, virtutem, ac succesisse ferreum et æneum sæculum, quo in virtutum

subiere locum fraudesque dolique
Insidiæque, cl vis, el amor sceleratus habendi.

Omnes in sanguine (hebraico *sanguini,* id est vite proximi) insidiantur (unde Chaldæus : *Omnes parant insidias sanguinis justi effundendi causa.* Quocirca explicans subdit) : vir (id est unusquisque) **FRATREM SUUM AD MORTEM VENATUR, — sidit** auceps venatur avem ut eam occidat. Hebreusct Chaldæus : Vir *venatur fratrem suum ad cherem,* id est *ad exterminium,* ut eum quasi anathema disperdat et exterminet; Pagninus et Vatablus vertunt : *Venatur reti,* ut eum illaqueet; sicut auceps illaqueat volucrem. Verum hebræum *cherem* proprie et communiter significat exterminium, non rete, nisi abusive, ut patet *Habacuc* 1, 17.

ven 3. 3. Malum manuum suarum dicunt bonum (hoc est opera mala quæ manibus operantur, dicunt esse bona, *q. d.* Non solum faciunt mala, sed ct defendunt, dicuntque esse bona. ItaS. Hieronymus. *Secundo,* Septuaginta vertunt : *In malum manus suas praeparant, q. d.* « Cuncti manus levant ad malum, ut etiam qui malum facere non potuerit, tamen dum manus preparai, voluntate delinquat (I), » ait S. Hieronymus. *Tertio,* R. David apposite ct connexe ad sequentia vertit : *Manus suas conjungunt ad malum, ut illud hene faciant,* id est ut illud perficiant ct ad effectum perducant. Unde Tigurina vertit : *Ad malum manuum suarum dili-(¡enfer sunt intenti,* et strenui; quia nimirum ad illud idolicos sibi socios, ct potentes administros asciscunt, cum eisque simul in malum, quod mente destinarunt, conspirant. Nam) princeps postulat (a judice sibi adjudicari iniqua tribula, bona, vel vitam innocentium, similemve rem impiam vel injustam) ; et judex in reddendo est (7. *d.* Judex reddit quod princeps injuste petit; reddit, inquam, spe mercedis, vel paris judicii, aut gratte, cpiam a principe exspectat : «Ut præstent sceleribus suis mutuum favorem, et in alterius crimine se defendant, w ait S. Hieronymus. Unde ex Hebreo vertas : *Judex pro retributione,* scilicet judicat; hoc est, ut Chaldæus vertit : *Princeps postulat, et judex dicit : Fac pro me, ct retribuam tibi.* Denique) magnus (hoc est aliquis cx magnalibus vel Babbinis) locutus est desiderium (hebraico **niîl** *haffat,* id est corruptelam ct pravitatem : ita Vatablus) amile su.e (puta si rogetur de hac principis postulatione, et iniquo judicis ei rem injuste adjudicantis judicio, non respondet secundum justitiam, legem el voluntatem Dei; sed secundum suam adulationem, ambitionem et avaritiam ; nimirum approbat el defendit iniquam, tam postulationem principis, quam judicis sententiam, ut eorum gratiam ineat, aut rapirne sit particeps. Unde Pagninus vertit : *Et magnus loquitur : Afferte munera) :* et (hac ratione) conturbaverunt (Chaldæus, *depravarunt)* eam — a vel urbem, vel veritatem, sive terram de qua dixit vers. 2: Periit justus de terra, » inquii S. Hieronymus. Hebraice magis apposite et significanter dicitur mmnnyn *vaicabluba,* id est condensarunt, implicuerunt, intricarunt, sicut funem reddiderunt *cam,* scilicet*haffat,* id est corruptelam; nimirum triplici ore, puta principis, judicis et magnatis, quasi triplici fune eam triplicantes ct corroborantes, ut ostendant bonum esse, quod malum est; œquum esse, quod iniquum est, juxta illud : « Funiculus triplex diillcile rumpltdr. » Radix enim mnp *abut* significat implectere funes, vel frondes; inde enim r"YÌ3p *abot* vocantur funes, quia implexi. Hoc est quod ait Isaias cap. v, 18 : « Væ cpii trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, el quasi vinculum plaustri peccatum. » Ad Isaiam enim more suo alludit hic Michæas. Ita Lyranus, Vatablus, Marinus in *Léxico,* ct alii rccentiores. Paulo aliter hunc locum explicat Pineda in *Jub* cap. XXII, 8, num. G, «piasi Michæas hic laxet principes, qui aube harpyiis, id est suis familiaribus et adulatoribus omnia indulgent el concedunt cum noxa reipublicœ el paúperum. Sic ergo exponit : Princeps (vir princeps et magnus coram suo rege et judice supremo) «postulat (a rege), et judex (supremus) in reddendo (facile annuendo, el concedendo nulla sufiicienle causa? et rei postulata? cognitione) est; ct magnus (primates et regi familiares) locutus est desiderium animæ suæ (quod appetunt, hoc petunt; (¡uod vero petunt, dicto citius oblinent) el conturbaverunt eam, » rempublicam videlicet pungendo et lacerando pauperes, eorumque sanguinem exsugendo. Unde sequitur : « Qui optimus in eis est, quasi paliurus; et qui rectus, «piasi spina de sepe. » Verum, quia communiter princeps est major judice, hinc prior expositio planior videtur. Apposite Belgæ, hosce socios in facinore conternantes, vocant *Vandtegisilos.* Nomen enim *Vandregisdus* conllalum ed ex hisce Iribus Flandricis vocibus, van te tf.) geielten, hoc esta Iribus sociis unus, uti annotavit Hutlerus, cl alii in *Origin. Flandr.*

(1) Sic juxtahebræum satis verisimiliter vertit Maurer, cl cum sequentibus connectil : *Ad malum manus* sunt, *ut bene faciant,* vi est, ad malum bene faciendum, ad «celesta facinora probe lacienda intenti sunt ; *magistratus* munus puta, quo corrumpatur, *et judex* est *pro n tribution e,* paratus est pro munero, magistratus, judices corrumpi se patiuntur; et *magnus loquitur libidinem animi sui is,* cl qui potens, dives est, is qui i li» ri vp|it 'licit, animi optatum significat illis, *et* slatini dii / *rt rtunt* rem, causam, in commodum illius polentis uivitw, a quo se corrumpi patiuntur.

Transit hic Propheta a cedibus el sceleribus populi ad scolora magnatum, qualia etiam hoc revo non raro conspicimus; filii enim hujus smelili sapientes sunt ut faciant malum; idcoque tot consiliis el sociis, vel fautoribus potentibus, (piasi funibus illud illigant, ut nemo illud evertere, nemo cis resistere possit; sed qui habitat in crnlis irridebit eos, el Dominus subsannabit eos, uti pulchro in sequentibus ostendit Michvas. Ha Jezabel regina curavit innocentem Naboth a judicibus condemnari et lapidari, ut ejus vineam occuparet el traderet marito Achab : approbarunt hanc necem et pivedam optimales Samariæ, sed illico in vindictam prosiliit vigil Dei oculus, eiquo per Eliam fulmen maledictionis inflixit. Quocirca Jezabel paulo post a Jehu regno et vita spoliata in eodem agro, quem Naboth ademerat, devorata est a canibus, ili *Rcg.* xxi, 23.

Monli- (^^rn n',ui

Pra dare S. Gregorius, hom. 0 *in Ezech. :* « Toliandi, inquit, ubique sunt proximi, quia Abel fieri non valet, quem Cain malitia non exercet,

«intrnaii MC,I'

Unum vero est, potentia, qua vitari societas nialorum debeat; ne si fortasse corrigi non valent, ad imitationem trahant, et cum ipsi sua malitia non mutantur, eos qui sibi conjuncti fuerint pervertant. n EtS. Isi dorus, lib. 11 *Soliloq. :* « Ante ignem, inquit, consistens, etiamsi ferreus sis, aliquando dissolveris; proximus periculo diu tutus non erit : sæpe familiaritas implicavit, sœpo occasionem peccandi dedit, sæpe quod voluntas non potuit, assiduitas superavit ; » et mox : a Melius est habere malorum odium, quam consortium; sicut bona mulla habet communis vita sanctorum, sic plurima mala societas affert malorum. n Ita in utramque partem magna est vis societatis. Quocirca sapienter Cassiodorus, lib. II *Epist.:* a Ipsi quoque homini, inquit, duplices manus, socias aures, oculos geminos divina tribuerunt, ut robustius perageretur officium, quod duorum fuerat societate complendum. » Et Hugo, lib. Ili *De Anima :* « Amabilis socius, inquit, omnibus est officiosus, et nulli onerosus; quia devotus ad Deum, benignus ad proximum, sobrius ad mundum; Domini servus, proximi socius, mundi Dominus, superiora habet ad gaudium, æqualia ad consortium, inferiora ad servitium. »

ven. i.

I. Qui optimus in fis est, quasi paliuris. — Septuaginta, *quasi tinca comedens.* Sensus est, g. </. Qui inter hosco optimates injustos et rapaces videtur optimus, id est minus malus, si eum cætoris rapacioribus comparetur; is tamen quasi paliurus spinosus el asper pungit, vulncratquo proximos. Paliurus enim est genus spinu asperæ cl acut e, quod vulgo agrifoliuin dicitur, de quo \irgilius, *eclotj.* v :

Carduus ct spinis surgit paliurus aculis.

Et qui rectus, quasi spina db sepe, — g. *d.* Qui inter eos videtur cœtoris rectior et æquior, id est minus iniquus, is tamen distortus est, pungit læditque ut spina. Conjicite ergo quales, quam mordaces el noxii debeant esse errteri, qui his pejores <d præsertirn qui inter eos etnocentissimi sunt. Rursum, sicut spina rapit lanam ovium, ovesque lacerat; ita hi substantiam simplicium rapiunt, simplicesque lacerant, ait R. David. Hebræa habent : *Rectus eorum præstpe,* scilicet spinosus est el pungit. Unde Pagninus vertit : *Rectus eorum asperior est maceriis spinarum;* et Tigurina : *Qui rectus sepe ex spinis contexta spinosior,* id est acutior et noceniior est; Syrus et Arabicus Antiochenus : *Contempserunt bona sua, quasi frustum panni corruptum a tinca;* Arabicus vero Alexandrinus : *Ego d'spcrdam bona eorum relut tinca* (vel caries) *quæ comedit et repit in trabibus, sicut dies insidiarum.*

Secundo, magis presse cl congrue : « Qui optimus, v id est benignissimus et mansuetissimus est inter eos; hic tamen acer « est » in pungendo, «quasi paliurus : et qui rectus, » id est placens, gratus, jucundus, placidus, videtur inter ipsos; hic tamen pungit et affligit « quasi spina. » Sic sæpe *bonus* sumitur pro suavi et miti, uti *Psalm.* txxii, 1 : « Quam bonus Israel Deus! » 6onu«, id est suavis, benignus, beneficus, < his qui recto sunt corde, n qui Deo cor æquum, placidum , blandum cl amicum exhibent. Deus enim rectis est rectus, bonis bonus, placidis placidus, benignis benignus; cx adverso acribus est acer, sævis sœvus, crudelibus crudelis, uti canit David *Psalm,* xvn, 26 ct 27.

Dies speculationis tuæ, visitatio tua venit. — Hebraico *met<appciha,* id est *speculatorum tuorum.* Unde Tigurina clare vertit : *Dies speculatorum tuorum, visitationisque tuæ venit;* quod explicans Vatablus: Brevi, inquit, aderit dies, <pio falbi tui speculatores, id est Prophète, prodixerunt libi fore omnia felicia; sed falso : nam ille dies erit visitationis, id est punitionis, tuœ quo scilicet Deus sumet de te pœnas, teque per Ghaldæos exscindet. Et Chaldœus : *Dies mala in qua bonum exspectabas, dies visitationis mahtiœ tuce pervenit,* id est adest et instat. Loquitur de excidio non Samariæ, uti censent S. Hieronymus, Remigios et Hugo, sed Jerusalem, ut patet cx sequentibus, ubi promittit liberationem e captivitate; hæc enim contigit llicmsolymitis in Babylonem, non Samaritis in Assvriam abductis,

Nunc erit vastitas eorum. — Pro *vastitas* hebraico est rnD'QS *me'ntcha,* quod Septuaginta el Syrus vertunt, *fletus,* a radice riDU *bacha,* id est flevit; Pagninus, *desolatio;* alii, *obsidio;* Marinus, *confusio ;* alii, *distractio;* proprie Chaldæus et Vatablus, *perplexitas ;* hanc enim quasi pœnom appositam opponit colligationi et conspirationi eorum in malum, de (pia dixit vers..3 : « Conturbaverunt eam; » hebraico, *implicarunt eam, q. d.* Princeps, judex ct magnates colludentes, el conspirantes in rapinas et expilationes tenuiorum,

ila suum hoc scelus corroboraverunt, et Iribus quasi funibus implicuerunt, ut inextricabile videatur, nullusque ei resistere, vel evadere valeat; quocirca ego distraham hosce eorum funes, ac vicissim implicabo illos fune, non triplici, sed centuplici Chaldæorum undique cos obsidentium ct circumvallantium, ut corum laqueos ct manus ‹ tìngere nequeant; sed ita sint perplexi, ut nesciant quo se vertant, quod consilium capiant, quo fugi nt. Multo magis tropologice perplectet eos Pens in hora mortis, et in die judicii, cum præ pavore ct angore dicent montibus : Cadite super nos, et collibus ; Operite nos, » *Apocal.* vi, IG.

5. Nolite CREDERE amico (hebraicopi *rea,* id est ίοcw; respicit enim ad societatem qua princeps, judex et magnates conspirant in rapinis, eamquo dissolvere cl plectere pergit), et nolite confidere 15 DICE : AD Fa, QUÆ DORMIT 15 SIND TUO, custodi claustra oris tui. — Varii varie hunc versum explicant, el textui adaptant. *Pruno,* S. Hieronymus, Hcmigius, Hugo et Lyranus hire referunt ad pseudoprophetas, y. *d.* Nolite iis credere, quia, si inter homines, vel genere, vel fudere conjunctos, quales sunt amici, duces, conjuges, nurus, rara est fides, uti experientia testatur; quanto magis rara erit fides in pseudoprophetis, qui somnia lingunt, ut adulentur, et emungant bursas populorum suorum.

Secundo, alii melius generatim ha c verba accipiunt, ut taxent infidelitatem hominum illius ævi, 7. *d.* Hoc tempore tanta est hominum perfidia, ut ncc socius socio, nec uxor marito, ncc subditus duci, ncc socrus nurui credere possit; quia ipsi domestici hominis sunt ejus inimici. Sapienter ergo agit, qui omnes suspectos habet, nemini fidem commodat, nemini sc credit; sed ipse sibi consulit cl prospicit. Hoc est quod eodem œ\o deplorat Jeremías cap. ix, 4 : a Unusquisque, ait, se a proximo suo custodiat, el in omni fratre suo non habeat fiduciam : quia omnis frater supplantans supplantabit, ct omnis amicus fraudulenter incedei, w etc. Cui plane similia sunt verba Micluv.r, quæ sequuntur : « Quia filius contumeliam facit patri, cl lilia consurgit adversus matrem suam. » Quæ si plane ul sonant capiantur, non aliud quam malitiam ct perfidiam illius speculi significant. Hic ergo sensus uti simplicior et planior, ita ct germanior videtur; explicat enim et exaggerat id quod dixit vers. 2 : « Periit sanctus de terra, elc. Vir fratrem suum ad mortem venatur. » El illud vers. 3 : « Qui optimus in cis csl, quasi paliurus, » etc. Et hoc sensu videtur lia.c Michææ verba citare Christus *Matlh.* x, 34, de quo mox plura. Atque hic sensus, nipote geaerali", cæleros omnes, præsertim tertium, quem jam assignabo, complectitur. Tale pariter ferreum mundi hominumque sæculum describit Ovidius 1 *Mttamorph. :*

VitiUr ex Nplo, non bospes ab hospita Iulus,
N io «ner i gco.ro, fulruD ^uojue graba tira csl;
Imminet exilio vir conjugis, illa mariti;
Lurida terribiles miscent aconita novcrcæ;
Filius ante diem patrios inquirit in annos;
Victa jacet pietas, cl virgo cædc madentes
Ultima cœlestem terras Astræa reliquit.

Porro signanter et sapienter ait : « Ab ea quæ dormit in sinu luo, n id est ab uxore, ul vertit Chaldœus(sicenimdicitur *Veut.* xni,G: «UxorquoB est in sinu luo; « cl cap. xxvni, 54 : « Uxori quæ cubat in sinu suon), «custodi claustra oris lui,n id est ne uxori credas, ne ei reveles tua secreta : os enim est quasi ostium, quod sensa pectoris instar ostii claudit silendo, vel aperit loquendo: unde sua habet claustra cl seras, scilicet labia el dentes, quibus natura nos monet, ut iis os el linguam clausa teneamus, præsertim coram feminis. Nam mulier est inconstans atque garrula : Multer « Varium et mutabile semper femina, » ait Virgilius. Ila Dalila Somsoncm prodidit, cum ipso ei revelasset suam fortitudinem silam esse in coma, *Jud.* XIII. Ita Jezabel perdidit Achab, cumoi revelassel causam suæ trisliüæ esse cupidinem vinca: Naboth, IH *Reg.* cap. xv el xvi. Quocirca Cato, teste Plularcho, de tribus dolcbat : *primo,* a 7. bit. quod in hac vita lam incerta, vcl uno die intestatus mansisset; *secundo,* quod co mari cl navigio profectus esset, quo poterat ire terra cl pedibus; *tertio,* quod secretum suum revelasset mulieri. Vere Anliphanes apud Slobœum :

Quid ais? cum latere velis aliquod negotium, mulieri
Ipsum aperies? al quid interest, sive mulieri,
Sive omnibus in foro præconibus narrare?

Vide Plularchum, lib. *De Garrulitate.* Prudenter Seneca : « Alium silcre quod voles, primus sile, n El Valerius Maximus, lib. VI, cap. xi : « Taciturnitas optimum atque tutissimum rerum administrandarum est vinculum.)) Vide S. Augustinum, lib. XIX *Civit,* cap. v, ubi tractans hunc Michææ locum, cum duabus Gentilium sententiis illustrat. Una est Terentii in *Adelphis :* « Duxi uxorem, quam ibi miseriam vidi? » imo, quam ibi miseriam non vidi? El in *Eunucho :* « In amore hæc omnia insunt vilia, injuriæ, suspiciones, inimiciliæ, inducía?, bellum,pax riirsum : noi ne res humanas ubique impleverunt? » Altera csl Ciceronis, lib. *De Amicitia:* « Nullæ sunt occultiores insidio», «piam cæ qua» latent in simulatione officii, aut in aliquo necessitudinis nomine. Nam cum qui palam est adversarius, facile cavere possis. »

Huc perlinet expositio Ariæ, quæ partialis est : cpii putat hic significari subditis cl popularibus cavenda esse commercia cum principibus, *g. d.* Nolite, o populares, miscere vos rebus principimi, ul vel amicitiam cum eis ineatis, vel inimicitiam ostendatis detrahendo eis, cl facta corum carpendo apud vestros amicos, uxores, filios, etc., quia hi audita non silebunt, sed parlim cx garrulitate, partim ex malevolentia, qua vobis irati cl oilensi nocere cupiunt, narrabunt ea aliis,

ct hi aliis cl aliis, ita ul ad aures principuin perveniunt, qui sc vindicabunt et vos acri ler punient, juxta illud *Eccles.* cap. x, 20 : « In cogitatione tua regi ne detrahas, et in secreto cubiculi tui ne maledixeris divili : quia et aves cœli portabunt vocem tuam, el qui habet pennas annuntiabit sententiam. »

Tertio, alii censent hæc spectare et explicare acerbitatem visitationis, id est punitionis et vastitatis, vel, ut hebraico est, perplexitatis Judæorum, maxime optimatum, in excidio Hierosolymæ per Clialdæos, de qua proximo praecessit, *q. d.* Tanta erit calamitas, tanta fames, tanta angustia, tanta perplexitas civium, præsertim optimatum, qui pauperes suis consiliis et conspirationibus implicuerunt et diripuerunt, in obsidione Uierosolymæ, ul quisque pro se uno sollicitus sit, et neminem alium, ne amicum quidem, ducem, uxorem, aut nurum curet, imo nulli fidat sure vitæ subsidia, vel fuga» consilia; sed panem quem habet ab iis abscondat, ut eo solus ipse vesci, et vitam suam sustentare possit; latebras, vel vias ct modos effugiendi manus Chaldæorum, quos ipso invenerit vel excogitaverit, silentio premat et sibi servet, ne ab amico vel uxore sibi præripiantur. ItaThcodoretus, a Castro, Ribera el alii. Unde sequitur :

ven. 6. Qo t a Ün tanta tome, perturbatione et angustia) FILIUS CONTUMELIAM FACIT (id Cst faciet) PATRI (ut cum eo liligcl el pugnet pro pane, cumque illi eripiat), et fil ia consurgit (id est consurget ADVERSUM MATREM SUAM (simili do CAUSa) : ET INIMICI h o min is (id est cujusvis, ut vertit Chaldœus) d o mest ici ejus, — supple erunt ; quia domestici passim inter se contendent et pugnabunt pro pane, latibulo, similive re ad vitàm, in tanto periculo tuendam necessaria.

Allegorico, hæc discordia et pugna Judæorum corporalis, id est ob bona corporalia, repræsenlabal discordiam cl pugnam spiritualem (id csl ob fidem cl bona spiritualia) fidelium el infidelium, puta persecutionem infidelium etiam parentum, fratrum et cognatorum contra Christianos, sive Judíeos, sive Gentiles tampono Christi el legis nova», maxime quando propter ipsos incurrebant periculum fanne, bonorum et dignitatum, vel cfiam vitæ. Et hoc sensu cilat hæc Michææ verba Christus *Matth.* x, 3i : «Non veni, inquit, pacem mittere, sed gladium. Veni enim separare hominem adversus patrem suum, el filiam adverbiis matrem suam, et nurum adversus socrum suam; cl inimici hominis, domestici ejus, » *q. d.* Veni mittere separationem el dissidium inter fratres cl parentes, in re simile illi quod prodixit Judæis Michæas; sed dissimilo in causa. Illud enim Judaeorum fuit ob malitiam corum ; vel, ul alii volunt , ob obsidionem Chaldæorum, in qua adeo fame, peste et gladio vexati sunt, ut etiam frater fratri, filius patri, filia matri, panem, domum, arcem ad so salvandum proriperet : hoc vero meum ct Christianorum, erit propter fidem,pietatem et cultum Dei ex parte fidelium, sed propter malitiam pariter ex parte infidelium. Veni ergo mittere gladium, id est separationem et discordiam in fide cl religione, ul scilicet fideles meos proprie per fidem separem ah infidelibus : hi vero, inde occasione jurgandi accepta, separent se a fidelibus sua infidelitate, odio el persecutione, qua eos bonis el vita mulclcnl. El hoc pos crins maxime intendit Christus, illudque magis respondet menti .Michææ, ex quo hoc mutuatus est Christus : « Veni enim separare hominem adversus patrem suum , ctc,, cl inimici hominis domestici ejus. » « Quia eveniet, ail S. Chrysostomus *orat. Contra Jud/ros,* ut in eadem domo unus sit fidelis, altcr infidelis, et paler filium velit trahere ad impietatem. Hoc prodicens ait : Adeo vincei potestas Evangeli!, ut filii quoque contemnant parentes suos, filiœ malres, et parentes liberos, imo ut animam el omnia pro pietate exponant, d Unde subdit Christus: « Qui amat patrem, aut matrem, plus quam me, non est me dignus. Et qui non accipit crucem suam, et sequitur me, non est me dignus : » a crucem, » ut scilicet paratus sit pro me, meaque fide ct obsequio, ferre verbera, opprobria, ct mortem etiam durissimam et ignominiosissimam, qualis est crucis : o quia sicut summam vobis attuli bealiludinem, sic singularem obedientiam et affectionem a vobis postulo, ut in acie mea silis leones, » ait S. Chn sostomus. Idem S. Chrysostomus, hom. 36 *in Matth. :* « Inimici hominis sunt, qui in domo ejus sunt. » « His verbis, inquit, Propheta omnibus rebus superiorem conatur facere eum, qui dicta ejus esset suscepturus. Nec enim mori, sed male mori malum est. Ideo dicebat : Ignem veni mittere in terram : quibus verbis vult significare magnitudinem ac ardorem chai itatis quam flagitat. Nam quoniam ipse nos mirum in modum diIcxil, ideo singulari a nobis quoque chántate diligi desiderat, n Non ergo Christus abutitur verbis Michææ, uti quidam interpretes asseruerunt; sed recte ea suo ævo suoque argumento applicat, ç. *d.* Nunc per Evangeli! mei praedicationem fiet dissidium fratrum el parentum tale, quale olim prodixit Micliæàs : etsi aliam, et pientiorem ob causam. Quocirca nunc pariter licet usurpare celebrem hanc sententiam Michææ, quæ in commune proverbium abiit : « El inimici hominis domestici ejus. » Est enim hæc generalis sententia et gnome, quæ usum habet in omni loco, materia ct tempore, quando de meo ct luo in eadem domo vel ccetu agitur et litigatur : tunc enim quisque pro se, suaque re et commoditate pugnans inimicos habet non extraneos, sed domesticos, qui illud eripere sibique vindicaro satagunt. Quocirca anagogice, luce gnome verissima est in gehenna, ubi summi inimici sunt, qui in hac vita fuerunt summi amici, puta parentes, fratres, domestici el socii in scelere, ob quod ad gehennam

damnati sunI. Hi cnim quasi canes in se invicem ringunt, maledicunt, et improperant dicendo : Maledictus sis, pater, qui me lascivientem non castigasti, sed in scelero educasti, ut fierem fomes gehennæ. Maledictus sis, frater, qui me ad scorta el crapulam verbo et exemplo invitasti. Maledicta sis, uxor, quæ me ad opes per fas et nefas corrogandas sollicitasti. Maledicte sitis, filias : quia propter vos ornandas ct ditandas ego injuste bona aliena occupavi, famera et injusta lucra captavi, ob quæ nunc uror igne æterno.

ven. n 7. Ego autem ad Dominim aspiciam (I). — In tantismalis sanum datconsilium,æque ac exemplum, ç. t/. In tanta Judœorum tum calamitate ct obsidione, de qua dixi vers. fi; tum malitia ct perfidia, qua frater fratrem, paler filium prodot et perdet; ego Miehæas, meique similes sancti et sapientes, non ad parentes ct amicos, nipote perfidos, sed ad Deum intentis oculis mentis magis, quam corporis aspiciemus, illum unum invocantes, illi nos commendantes, ab illo solo opem et liberationem c tantis malis poscentes el exspectantes, juxta illud sanissimum Josaphal pii ct prudentis regis in rebus afflictis, ct pene perditis consilium : « In nobis quidem non est tanta fortitudo, ut possimus huic multitudini resistere, quæ irruit super nos : sed cum ignoremus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, ul oculos nostros dirigamus ad le, » II Purufip. xx, 12.

I,,: (,a Deus cnim in rebus deploratis unicum est perfugium ct asylum, ac in illis gaudet opitulari, ut

'tiV ll u>' ostendat summam suam potentiam et beneficentiam, præsertim in eos qui id credunt, sperant ct postulant. Quocirca tunc summe vitanda est diffidentia et desperatio, ac maximo excitanda certa in Deum spes ct fiducia; quæ si adsit, certo Dei opem, etiam per miraculum eliciet, uti contigit Lot obsesso a Sodomitis, *Genes,* xix; Mosi cl Hebraeis a Pharaone, Erod. xiv; Judith et Bcthuliæ obsessœ ab Holofcmc; Davidi obsesso a Saule, I *llcg.* xxiu, 27; Machabæis obsessis ab Antiocho; Ezechiæ obsesso a Sennacherib, *Isaiæ* xxxviii, 14. Hoc est quod vulgo dicitur : « Deus ex machina, » scilicet ex insperato apparens ct opitulans.

EXSPECTABO DEUM SALVATOREM MEUM,— SCIìÌCCtad litteram Deum, qui me, xneiquc similes tum a Chaldœis, tum a perfidis Judæis liberet. Allegorice, exspectabo Christum, qui a diaboli captivitate, omnimnque impiorum insultu nos liberabit, lime Christus vocatus est Jesus, id est salvator mundi. Loquitur Miehæas ad litteram in persona Jeni-

(1; Juxta Rosenmuller, Propbeta hic loquitur in persona rurum inter suus populares, qui a Jovæ cultu uun defecerunt. Probabilius qui loquuntur hic, intelllgendns ceoset Maurer, nou qui üdem Jovæ servaverant, sed cos qui ab eo defecerunt, et qui depulsi ad cal unitatem, camwsui culpa sibi contraxisse agnoscunt, vers. 9. tuque quæ his quatuor versibus continentur, referre putanda sunt ea quæ dicturus sit populus, cnm acciderit denuntiata a vale calamitas (vera. 4), caque populos edoctus intellexerit se errile.

salem (id est civium ejus fidelium ct piorum) a Chaldœis obsessœ, vastate, abducte in Babylonem, uti notat S. Hieronymus, Thcodoretus, Rupertus, Ungo, Lyranus et alii; quæenim sequuntur constat esse verba Jerusalem. Ait cnim :

8. Ne L.ETERIS INIMICA MEA SUPER MB, QUIA CECIDI Vcn. S. (Jerusalem *inimicam* suam vocat, non Romam, ut volunt Judœi ; sed vel Babylonem vastatricem suam, ut vult S. Hieronymus, Remigios, Vatablus el alii; vel potius Idumæam : Babylon enim omnium gentium, sed Idumæa propria ct avita fuit Judœorum inimica, quæ proinde in ejus excidio gavisa est et applausit : unde omnes pene Prophète hoc illi improperant, ideoque ei simile excidium comminantur, uti facit Abdias lota sua prophetia. Quare vers. 12 : « Non despicies, inquit, in dic fratris tui, et non lætabcris super filios Juda in dic perditionis eorum, etc. Quoniam juxta est dies Domini super omnes gentes : sicut fecisti, fiet libi, retributionem tuam convertet in caput tuum. » Et Psaltes, *Psalm.* cxxxvi, 7 : « Memor esto, Domine, filiorum Edom, in dic Jerusalem, qui dicunt : Exinanite, exinanite usque ad fundamentum in ea. » Similia habent Jeremías cap. xLiv, 12, Amos cap. i, 11, et alii. Sensus ergo est, *q. d.* Ne lœteris in mei excidio, o inimica inca, o æmula Idumæa : licet enim cccidcrim, tamen post 70 annos rursum Deus per Cyrum me eriget ct restaurabit : tunc) consurgam cum sedero in tenebris (puta in tenebroso carcere Babylonio; quia) Dominus lux mea est, —non formalis, sed causalis; hoc est, Deus mc sedentem in tenebris captivitatis *illuminabit,* ut vertunt Septuaginta ct Chaldæus, luciquc, id est telili®, libertati el felicitati, et (piasi vite (horum cnim symbolum est lux, sicut ex adverso tenebræ symbolum sunt trisliliæ, captivitatis, adversitatis ct mortis) restituet. Sic in tenebris, id est ærumnis, constitutus David ad Deum, (piasi ad lucem, respiciens ait : « Dominus illuminatio mea, el salus mea, quem timebo? Dominus protector vite mcœ, a quo trepidabo? n *Psalm.* XXVI, 1.

Moraliter S. Ambrosius in *Psalm,* xxxvii, ad illud : *Quoniam in tc, Domine, speravi;* citans hæc Micliœœ verba : a Non est,-inquit, gravis infirmitatis ruina, si non sit etiam voluntatis studium. Habe voluntatem surgendi, prœsto est qui faciat ut resurgas. » Et paulo ante : « Quia ctsi peccavi, tu peccatum dimittis : etsi ego cecidi, lu resuscitas; ne habeant unde exsultare possint, qui peccatis lœtanlur alienis. Plus cnim acquisivimus, <pii plus peccavimus : quia beatiores facit tua gratia, quam nostra innocentia. Audiant hoc peo calores pœnitentes, audiant ct gaudeant.

9. Iram Domini portabo, quoniam peccavi ei. —ven.o. « Iram, © qua scilicet me Jerusalem per Chaldæos castigat, vastat, et in Babylonem abducit, *q. d.* Ego Jerusalem portabo iram, id est sustinebo pœnam excidii, ex ira Dei mihi inflictam. Loquitur enim Miclueas in persona Jerusalem, id est

civium ejus piorum et fidelium , cpii in ejus excidio bonis et libertate spoliabantur. Unde patet viros pios el sanctos portare iram Dei, dum pro peccatis suis puniuntur. Hinc sequitur Deum, licet peccatori pœnitenti condonet iram, id est culpam, non tamen illico condonare omnem iram, id est pœnam,ut volunt lucratici. Est cnim duplex ihipUx ira Dei . *Prima* est odium, quo peccatorem odit, ira quasi hostem suum, ciquo vult summum malum cl perniciem, dum cum destinat gehennæ : hæc tollitur per pœnilenliam, qua peccatori reconciliatur ; cum coque in gratiam redit. *Secunda* ira est, qua pœnitcnlem, licet reconciliatum, non vult relinquere impunitum, sed ob peccata preterita ei vult malum aliquod, puta castigationem; dum eum destinat morbo, fami, spoliationi, captivitati, etc. Hanc portat Micbæas, et Sancti.

Dices : Per poenitentiam tollitur omnis offensa ex animo Dei, ita ut amplius peccatori non sit offensus; sed ei peccatum plane condonet, eiquo omnino reconcilietur : ergo pariter tollitur omnis ira. Respondeo ad antecedens : Duplex est offensa, sicut cl ira. Prior offensa vel offensio, est ipsa inimicitia et hostilitas : hæc omnis tollitur per pœnilenliam. Posterior offensa est voluntas castigandi ct puniendi aliqua pœna temporali voluptatem, quam percepit peccator in actu peccati. Hæc residet cl remanet in animo Dei, donec peccator eam luat, vel Deus eam condonet; sicut David condonavit offensam priorem Absaloni, dum cum, licet fratricidam, in gratiam recepit, non tamen posteriorem; nam dixit : « Faciem meam non videat, » II Heg. xiv, 24. Ex parte ergo adhuc ei offensus fuit, quia noluit eum videre. Ha David ipse portavit hanc iram cl offensam Dei : nam cum correptus a Nathan dc suo adulterio ct homicidio pœnilcret, dicere tque: «Peccavi Domino,» illico ab eo audivit : « Dominus quoque transtulit peccatum tuum : non morieris. Verumlamcn quoniam blasphemare fecisti inimicos Domini, propter verbum hoc, filius, qui natus est tibi, morte morietur, » H *Reg.* xu, 13. Quocirca David, licc\jam sciret remissum sibi esse peccatum quoad culpam, tamen adhuc iram, id est vindiciam ct poenam Dei deprecatur dicens : « Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me, » *Psalm,* vi, 1. « Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam luam. Et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. Amplius lava me ab iniquitate mea,» *Psalm.* L, 1,</. d. Lavisti mc abstergendo culpam, sed amplius lava abstergendo omnem iram ct ProVx- pœnara. Porro hanc Dei castigationem recte dici iram, vereque procedere cx ira cl animo irato Dei, hoc argumento demonstrat Gregorius de Valentia tract, *bc Satisfact. contra liceret.* cap. III : Irasci, inquit, vel esse infensum alicui, est velle ei evenire aliquod malum : atqui Deus vult ut pœnitenti, licet sibi reconcilialo, hoc malum pœnœ temporalis obtingat, imo illud positivo ei immittit et infligit, dum eum castigat; ergo hoc ipso aliquo modo illi irascitur, estque adeo adhuc in Deo erga illum offensa, pro qua debeat et possit compensatio fieri. Unde Syrus et Arabicus pro *iram* vertunt, *pbigam Domini portabo.*

Moraliler, idipsum dicunt pœnilenles, cum a Monii- Deo morbo, paupertate, persecutione aliisque œrumnis, ac pneserlim tcntalione illius concupis-U parí centiæ, cui olim consenserunt, recurrente, allii- ununm guntur : a Iram Domini portabo, quoniam peccavi ei. p Tollam nolens grabatum meum, in quo volens jacui, et ambulabo. ItaS. Maria Ægyptiaca tot annis passa est acres tentationes libidinis, quot in ea vixerat, puta septemdecim. ItaS. Machabæi martyria sua peccatis suis ex humilitate adseribunt, Il *Machab.* vn. Novi viros religiosos, qui quoties adversi quid eis accidit, subito dicunt : Mea culpa, hæc mcæ culpæ justa est pœna. Ha Mauritius imperator videns in conspectu suo quinque lilios necari a Phoca imperatore, exclamabat : « Justus es, Domine, cl rectum judicium tuum, n Restiterat enim ohm S. Gregorio Pontifici in juribus Ecclesiæ, ideoque hac pœna a Deo mulclalus est, imo eamdem ipse expeliit, ul futuram et æternam redimeret, ita ex Theophane Baronius, anno Domini 602.

Ægrolis hæc applicat S. Basilios in *Regulis fusius explicatis*9 interrogat. 53 : u Morbi, inquit, sæpe peccatorum flagella sunt, quibus nihil aliud agitur, nisi ut vitam in melius commutemus, etc. Quare qui ejusmodi sunt, hi, omissis medicorum auxiliis, invectas sibi acerbitates ferre silentio debent, quandocumque se peccasse animadverterint; atque illum imitari, qui dixit: iram Domini portabo, quoniam peccavi ei; nec non vitæ suæ prava studia emendare, el dignos pœmleuliæ fructus edere. »

Domc causam meam judicet (et vindicet : licet cnim ego juste puniar respectu Dei, cui peccavi, tamen injuste hæc patior a Chaldœis, el Idunueis, quibus nihil nocui, quique nullum in me, meumque excidium el direptionem jus habent. Clialdæienim nullum justum belli titulum habuerunt, quo juste ellicite possent Judæos invadereel vastare. Porro judicabit el vindicabit causam meam Deus, cum) educet me ex lucem (puta in libertatem e carcere Babylonio; mun tunc) videbo justitiam ejus (justam scilicet vindictam, qua par pari reddet Chaldaeis, dum cos vastabit per Cyrum, sicut ipsi nos vastarunt; atque Idumæis, dum eos a Chaldœis pariter in captivitatem abductos, in ea relinquet, nec in patriam reducet, uti reducet me. Rursum dum cos per Judam aliosque Machabœos, mihi meœquo legi subjugabit, 1 *Machab.* v , 3. Tunc ergo) inimica mea (id est vers.<o. hostilis Babylon; vel potius æmula et invida Idumæa) aspiciet (cum mœrore cl pudore suas clades et ærumnas), et opeiuetur confusioni, QUA (mihi insultans nunc) dicit ad me: Lbi est Dominus Dkus tuus? (liberet te ab hoc excidio.

Videbit enim ineam libertatem et felicitatem sub Cyro; unde tunc rumpetur invidia. Nam Joculi MEI VIDEBUNT IN' EAM (7. d. EgO in alto SÍOllis et felicitatis culmine rursum constituta, despiciam Idumæam humi jacentem, afflictam, et pene exanimem, dicamque) : Nunc erit in conculcationem IT LUTUM PLATEARUM, — quæ III1C SUpClbe olili) despexit, irrisit ct afflixit. Nam paulo poslcladem Hierosolyma) conculcaverunt idumæam Chaldæi, ct postea Machaban.

Ven. il n. Dms ct .«dificenturmaceria tuæ.— *Primo,* Theodorelus pergit hæc de Idumæa accipere, *q. d.* Veniet libi, o Edom, dies obsidionis Chaldaeorum , quo macerias et murorum ruinas instaurabis, ut iis te tuearis, et Chaldæis resistas: sed frustra; nam muros vel disjicient, vel transcendent Chaldæi, teque capient et diripient.

Secundo, S. Hieronymus uti præcedentia, itaci haie accipit dc Babylone, 7. d. Veniet tibi, o Babylon, dies, quo le obsidebunt Cyrus el Darius, ac consequenter quo cogaris instaurare luos muros. Sed frustra : nam capiet ct vastabit te Cyrus : « In illa die longe fiet lex, » 7. d. Deinceps non pones leges el jura Cyro et Persis, sed ab cis accipies.

Tertio cl germane, cum eodem S. Hieronymo, Chaldæo, Remigio, Ruperto, litigone, Clario, Ribera ct aliis hæc accipe de Jerusalem, ejusque restauratione per Esdram el Neheiniam, 7. d. Brevi, o Jerusalem excisa, cl in Babylonem abducta, veniet tibi dies beta ct felix, qua a Cyro lavala, el remissa in solum patrium, maceriam, id est ruinas, cl parietes œdiiicionun tuorum cx incendio reliquos restaures.

In die illa longe fiet lex. — Hoc est, *jussio imperiosa,* ul vertit Theodotion et Symmachus, Chaldæorum scilicet, qui tibi tyrannice imperabant, 7. d. Non eris amplius imperio, legibus cl edictis Chaldæorum subjecta. Unde Tigurina vertit : *bies est ut reficiantur sepes tuæ,* ab hostibus dirutæ, *quo die decretum procul erit;* Pagninus vero : Die *illa qua aedificabit Dominus macerias luas, elongabitur tributum, q.* d. Non pendes amplius tribulum quod Chaldæis pendere solebas.

Ven- lì. 12. In die illa (libertatis el reditus e Babylone in patriam) et usque ad te veniet de Assur (ita legendum cum Romanis, Hcbrœis etGræcis, non, ad *te veniet Assur,* uti legunt multi. Sensus est, 7. d. Iu die illa restaurationis tuæ, o Jerusalem, non tantum liberalioris ab hoste, ejusque jugo , lege et imperio; sed etiam captivi lui sparsi per Assyriam, Mediani, Persidem, etc., inde ad tc redibunt, et ad alias suas Judæœ civitates munitas, quin ctex iis spargent sc) usque ad flumen (suum, scilicet Jordanem, ait S. Hieronymus, vel potius usque ad Euphratem, Jordanis cnim non fuit limes, sed potius medium Terræ sanctœ; limes vero ci a Deo statutus ad orientem fuit Euphrates, *Josué* cap. i, 4. Ila Chaldæus ct Vatablus. Et ab uno mari diffundes tuos cives usque ad mare alterum, puta a mari Galilææ, quod est Orientale, usque ad mare Mediterraneum, quod est Occidentale; atque ab uno monte usque ad alium, puta a monte Libano, qui terminus est Judææ ad septentrionem, usque ad montem Iduin.ææ, qui terminus est ejusdem ad meridiem. Ita Theodorelus, 7. *d.* Spargeris, o Jerusalem, o Synagoga, per totam tuam terram et ditionem olim tibi a Deo assignatam, quaquaversum ad omnes ejus mundi plagas. Notat enim hic quatuor terminos el limites Terræ sanctœ Judicis promissæ : ejus enim terminus ab oriente, est marc Galilææ, sive Tiberiadis : ad occidentem, marc mediterraneum : ad septentrionem, Libanus : ad Meridiem, montes Idumœœ.) Ad montem de monte. — Pro co hebraico est **in nnn** *bar baar,* quod Pagninus et Vatablus vertunt : *Usque ad Hor montem.* Verum Hor mons nusquam ponitur terminus Terra) sanctœ, ac longe ab ea distat, situsque est in Arabia. *Rursum* Vatablus hæc omnia accipit de Chaldæis, eorumque victoriis, 7. *d.* Hæc afflictio Chaldæorum perveniet usque ad Terram sanctam : ipsi cnim vastabunt omnia ab Assyria usque ad civitates inunitas /Egypti, ct usque ad Judæam ejusque limites. Verum ad Hierosolymæ restaurationem hæc spectare, patet ex vers. 11 : « Dies, ut œdificenlur inaceriæ tuæ, » o Jerusalem. Eadem cnim cum illa est dies hæc, in qua cives ejus ab Assur profugos, ad Jerusalem redituros prædicil. Idem patet ex vers. 14 el scq. Insuper, a Castro per *montem de monte* accipit montem montium, puta montem Sion, qui silus est in medio montium, eiscpie eminet quasi rex et princeps. *Tertio,* aliqui recentiores rò *ad montem de monte,* sic exponunt, 7. *d.* A monte Carmelo, usque ad montem Libanum. Verum nec Sion, nec Carmelus fuerunt limites Terræ sanctœ : sed potius in meditullio ejus sili sunt. Quare prior sensus, quem initio assignavi, genuinus est. Quod cnim aliqui per Assur accipiunt Sennacherib, sicquc exponunt, 7. *d.* Veniet tibi, o Jerusalem , dies obsidionis et vastationis Sennacherib, qui conculcabit legem Dei, terramque sanciam : capiet cnim omnes civitates Judææ munitas, unde lota terra erit in desolationem. Hic, inquam, sensus minus congruus est; nam, ul alia laccam, de Sennacherib ejusque strage jam pridem egit cap. 11,13 (I).

(I) Nobis, inquit Maurer, cum *maria* ct *montes* naturales terrarum terminos efficiant, illud *a muri ad mare,* cl « *montibus ad montes,* nihil aliud exprimere videtur quam ab uno fine ad alterum. Prius fines describere videtur ab oriente ad occidentem, posterius finem a septentrione ad meridiem. Ad prius conferatur *iam* mare, saepe de plaga occidentali dictum, quoni tin inaro medium situm est ad occidentem terne Chananææ; ad j>oslerius autem quod attinet, r« cie, puto, Ilosenmulleros: « Videntur, ait, Hebr.iù opinati esse terminari i«*rrain septentrionali cl australi cœli plaga montibus, quemadmodum prisci Grœcl et Latini ultimis septentrionem versus terne oris RInpæum montem, austrum versus Atlantem pusucrunt. (Maurer.)

ver*, il. 13. Et terra erit in desolationem (« Terra, » non Judæa, sed ei inimica el hostilis, e qua Judæi liberati u Cyro redibunt læli et felices in Jerusalem, camquc restaurabunt, 7. d. Cum Jerusalem restaurabitur, tunc Babylon , qu/e eam vastavit, desolabitur a Cyro) propter habitatores suos (propter impios Chaldæos, qui populum Dei fidelem elpium afflixerunt), et propter fructum cogitationum eorum,—puta propter perversa eorum opera : hæc enim sunt fructus ct effectus cogitationum cl machinationum pravarum, 7. *d.* Babylon ob lyrannidem ct scelera sua vastabitur (1).

veri. ti. 14. Pasce populum tuum in virga tua (Sunt hajc verba oratio Propbelæ, quibus Michæas Deum obsecrat, ut virga sua pastorali, id est providentia sua paterna, suoque sceptro, quod dedit Iri bui Juda, cl Davidis posteris, ut censet Thcodoretus, puta per Zorobabel ejusque posteros pascat regatque Judæos, qui sunt Dei populus, hæreditas ct Ecclesia), habitantes solos in saltu, —id est qui cum soli ct omni ope destituti, quasi in saltu inter feras, scilicet inter Gentiles et idololalras Babylonios captivi lencniur. Ita Vatablus cl Dionysius. Aut, qui separati a gentibus soli te colunt, tecumque quasi cum suo pastore versantur, uti sofie sunt oves in saltu cum suo pastore. Ita Theodorelus ct Clarius.

Allegorico S. Hieronymus, Haymo, Rcmigius, Rupcrlus, Hugo et Arias censent hæc esse verba Patris ¿eterni ad Christum Filium, 7. d. Ego le, o fili, jam incarnatum pastorem meum constituo, jubeoque ut pascas oves meas, puta fideles Christianos baculo pastorali, puta potestate Evangelica, quam summam libi trado. Hinc Christus abiens in cœlum, hanc potestatem totidem verbis inS. Petrum resignavit, cumque in hoc pastorali officio vicarium constituit dicens : « Pasce oves meas, » *Joan,* xxi, 17.

In medio Carmeli. — Refer hæc verba, non ad *pascentur,* quod sequitur, nec ad *habitantes,* quod præcedil, sed remotius ad posce, ita Romana, 7. d. Eia, Domine, redeant Judæi ad Carmelum, suosque agros el urbes, ibique eos pasce, quasi in Carmelo, id est large ct affluenter. Carmelus enim, utpote mons fertilis, ob opima gregum pascua, fertilitatis et abundante est symbolum. Aut efficacius , 7. *d.* 0 Domine, pasce tuos Judæos in Babylone, quasi in horrido et spinoso saltu constitutos; pasce, inquam, cos ibi ita secure et largiter, ac si essent in Carmelo patrio, herbido cl luxurianti : *fac* ut Babylon cis sit Carmelus, sicut fecisti, ut tribus pueris fornax Babylonia esset hortus rorulentus, imo paradisus, *Daniel.* ni, 50. Ita Deus S. Tiburtio martyri prunas ardentes vertit in rosas; et S. Laurentio ignem in rorem et refrigerium ; quin et S. Cœciliæ, S. Agneti, S. Lucia;, aliisque S. Virginibus et Martyribus tormenta in gaudia, equuleos in epulas, cruces in delicias commutavit Tanta est Dei nostri vis ct potentia, tanta bonitas, tanta dulcedo in suos fideles ct filios. Priori sensui paulo magis favet id quod sequitur :

Pascentur (Judæi, cum eos c Babylone reduxeris in Judæam) Basan et Galaad (qui sunt montes pingues, cl pecorum diviles, *Basan,* id est in Basan, 7. *d.* Sicut oves in Basan et Galaad pascuntur ct pinguescunt, sic et Judæi ibidem iisdem ovibus omnique rerum copia a Deo pascentur) juxta dies antiquos,—· id esi, sicut olita sub Davide et Salomone ibidem pascebantur. Aut «pascentur, » id est depascentur «Basan ct Galaad, » el cœteros fertilissimos Judææ montes ct agros, hoc est pingues Judææ fruges, proventus et fructus colligent ct comedent. Perstat in metaphora pastoris, ovium, ct pascuorum : Deum enim comparavit pastori, Judæos ovibus, Judæam pascuis Carmeli, Basan el Galaad : hæc enim depascuntur oves.

15. Secundi M dies egressionis tuæ de terra Ve», is. Ægypti , — 7. d. Sicut Judæos ex Ægypto per tot plagas et porlenta a Mose edita miraculose eduxi ; ita pariter eorum posteros ex Babylone permulta mira, imo miracula educam. Nam primo, conciliabo eis Cyrum et Darium idololatras, ut eos Babylone liberent. *Secundo,* in itinere ct reditu eis adero, ul parvuli, feinin®, senes et debiles, sine noxa lœti ct alacres illud, licet longum et molestum conficiant, uti confecerunt patres eorum in deserto, cum ex Ægypto pergerent in Chanaan. *Tertio,* cum in Judæam appulerint, gentes vicinas, hostiles el invidas frenabo, nc eis nocere, neve fabricam Jerusalem et templi impedire (¡neant. Hæc cnim ita contigisse patet l *E^lar* iv el V, cl BarucA. v. Ita Theodorelus, Lyranus et Vatablus.

Allegorico, Christus multo magis admiranda fecit, quam Moses vel Esdras, in liberatione hominum e captivitate diaboli; nam, ut taceam mira incarnationis, nativitatis, prædicationis, transfigurationis, passionis, resurrectionis, ascensionis, missionis Spiritus Sancti mysteria, el miracula ab eo, dum viveret, patrata; post mortem per paucos Apostolos abjectos ct pauperes, prostravit omnem potentiam et sapientiam mundi, Alidori cr*

(1) Permulti interpretes hic agi putant de terra Hierosolymitana, qu® priusquam impleantur magnifica? promissiones versi* 11» 12 fact®, tota vastabitur. In qua eadem sententia sunt Rosenmuller, Ackermann, Hiliigius, etc. Negari tamen non potest, inquit Maurer (confirmans nostri Cornelii sententiam), cum non expressa sit qN *ak,* aut alia restringendi particula (vetui nHN *<da, jam, nunc,cap.* iv, 14, nexu illi qui hic esse putatur simillimo), sed simpliciter dicatur nJVffl *oueiala, et erit,* quasi continuentur dicta versu superiore, duram esso istam interpretationem; contra facilem ct aptam, idcoquc præfcrcndam explicationem eam, ex qua denuntiari putatur vastatio *terræ hostilis*, ita ut vales ab illo inde tempore (11, 12) populorum exterorum terram propter injurias ab illis illatas Hebrois vastatam ac desol item futuram esse minetur, quemadmodum vastata et desolata fuerit ante, incolis in exsilium abductis, terra Hebr.porum.

imo inferni et dæxnonuni, regesquo ac sapientes, totumque orbem sue cruci salutifera subjecit. ItaS. Hieronymus, Hayino, Albertus, Ruperluset alii. Unde sequitur ;

ven. t6. jo. Videbunt gentes, et confundentur super omni fortitudine sua, — quia scilicet per cam non potuerunt nocere Hebræis, nec postea vincere Christianos. Videbunt enim longe majorem fortitudinem et robura Deo datum Hebrais, et Apostolis ac Christianis, quo ipsi invicti omnia vincent, adeo ut etiam per mortes ct martyria superent tyrannos, mullosque ex eis ad Christi fidem EccVsii convertant. Nam, ul ait Tertullianus : « Sanguis martyrum est semen Christianorum.» Et, ut ait acu»t. S. Gregorius : «Grana singula, dum cadunt, multiplicata resurgunt. » Et, ut S. Leo semi. De SS. *Petto ct Paulo :* « Ecclesia persecutionibus non minuitur, sed augetur.» Sic etcujusque in ea fidelis «crescitadversis agitata virtus, » quœalioqui sine adversario marcescit.

Ponent manim super os,—7. *d.* Præ confusione, consternatione et admiratione tantorum mirabilium, obmutescent et obstupescent, ul mulire non audeant.

Aures eorum surd.e erunt, — 7. *d.* Pari modo obsurdescent, ut quasi attoniti perdant usum oris ct aurium, ut nec loqui, ncc audire queant. *Secundo,* quasi præ invidia ct dolore obturabunt aures, ne audiant hæc mirabilia, prosperosque successus Hebraorum in Jerusalem, cl postea Christianorum in lege Evangelica : hæc enim cruciabunt gentes idololatras, cl invidas, eruntque quasi sudes in oculis, et quasi tonitru in auribus eorum.

Vers. 17. 17 LINGENT PULVEREM SICUT SERPENTES. — Est catachresis, significans summam subjectionem gentium sub victoribus Judæis, qualis eis contigit sub Juda, Jonatha, ct posteris eorum, ul patet cx libris *Machab. q. d.* Adeo Idumæi, Ammonite, Moabilæ alteque vicin® gentes, olim hostiles, percellentur mcluJudæ, Jonatha! et Judæorum, ut coram cis supplices se in terram prosternant, ct morc gentium fronte humum feriant, itaque ore terram tangere ct lambere videantur. Idem allegorico verius fuit in Christo cl Apostolis : dc 1rs enim ait Psalles *Psalm,* 1xxi, 9 : «Coram illo procident Æthiopes : ct inimici ejus terram lingent. » Et Isaias cap. xi.ix , 2.3 : « Vultu in terram demisso adorabunt te, ct pulverem pedum luorum lingent. » Vide ibi dicta. Ila S. Hieronymus. Sic navis dicitur oram lambere vel lingere, cum juxta littus navigat ; et fluvius lambere terram, quam alluit; ct flamma lambere ea quæ attingit vel afflat. Sic Virgilius, IlÆneid.: Visa est, inquit,

Iuli
Lambere Ramina comas, et circa tempora pasd.

Alludit ad serpentes, qui proprie terram lingunt ct comedunt, Juxla illud *Gems,* iti, i4 : «Terram comedi cunctis diebus vite tuæ. »

VECUT REPTILIA TERRE PERTURBABUNTUR IN ÆUIBUS suis.—Aliqui legunl *proturbabuntur.* Ila Haymo, Remigius ct veteres codices; quod aliqui sic explicant, 7. *d.* Sicut nonnulla; terra, uti Melitensis, ex benedictiones. Pauli; Hibernica,cx benedictione S. Patricii; Ebusilana in Balearibus, teste Solino *Polyhist.* cap. xxvi, ct terra sigillata, qua vulgo medici utuntur, non patitur venena, ncc serpentes ; sed eos fugat ac ptopùlsat : ita Judæi 0 Babylone redeuntes in Judæam, propulsabunt gentes, quæ cam occupaverant, cogentque eas sibi avitum locum ct terram cedere. Verum legendum cum Romanis *perturbabuntur,* id est sacro quodam horrore et reverentia, tam Dei, quam populi ejus fidelis, puta Judæorum, et allegorico apostolorum ct Christianorum, percellentur, hebraico enim est *iirqezu,* id csl *contremiscent.* Undo Septuaginta vertunt : *Turbabuntur in conclusionibus suis;* Chaldæus : *Commovebunturde ædibus suis ;* Tigurina ct Vatablus: *Contremiscent in clausuris suis,* id est in urbibus in quibus clausi erunt pratimore, 7. *d.* Sicut serpentes cl reptilia ad hominis aspectum expavescunt, ac pavida se in sua antra ct cavernas abdunt : ita gentes expavescent et venerabuntur Judæos Babylone redeuntes, et allegorico inulloque magis apostolos sanctosque Christianos. Unde sequitur : a Dominum Deum nostrum formidabunt.» Addit Sanchez alludi ad cervos, qui halitu suo serpentes e cavernis extrahunt. « Elephantorum anima serpentes extrahit, cervornm item urit, n ait Plinius lib. XI, cap. 1ui. Undo ct cervus dicitur TcûtXtw td est ab extrahendo serpentes, 7. *d.* Tam facile Machabæi suos hostes c latibulis extrahent, quam facile cervi solo anhelitu e cavernis educunt serpentes. Allegorico, id verius de apostolis, gentes barbaras e suis antris suaque barbarie ad humanitatem sanclilalcmque convertentibus.

Dominum Deum nostrum formidabunt. — Ita legendum cum Romanis, Hebræo et Septuaginta: non *desiderabunt*.uti legunt Plantiniana et alia pleraque Biblia. Hebraice csl : *Ante Dominum Deum nostrum pavebunt,* ita Tigurina; vel, ut Pagninus: A *Domino Deo nostro formidabunt.* Hic metus ct formido signum csl tum pavoris, tum reverentiæ. In Scriptura enim metus Dei, idem est quod reverentia Dei; et limere Deum, idem est quod revereri Deum. Alludit ad Chaldæos, Persas aliasquo gentes ad Judaismum conversas sub Cyro, 1 *Esdræ* vi, 2!, cl sub Esther, cap. vin, 17. 1

Et timebunt te, — o Israel, o populе fidelis, o Ecclesia. J

18. Quis Deus similis tlt? — Sunt verba, non Vera*10» gentium perculsarum, et formidantium De m Israel, sed Prophète, qui ex t inia Dei in populum suum clementia cl libcr.ditate, qua Judæos Bibylone liberatos sospitavit ct provexit, in doxologiain Dciquo laudem gratulabundus erumpit. ha Thcodorelus, Lyranus ct Vatablus. Ac si-

mul allegorico vaticinatur de Christo, Christique redemptione. Unde Chaldæus, vers. 19, vertit: *Revertetur verbum ejus ut misereatur nostri*, 7. *d.* Verbum Dei incarnabitur, itaque ad nos revertetur, ut nos redimat. Ita S. Hieronymus, Remigius, Ruperlus, Hugo et alii plerique hoc do Christo exponunt. Christus enim est, qui aufert iniquitates nostras, cl projicit in profundum maris omnia peccata nostra; nimirum ipse est veritas Jacob, et misericordia Abrahæ promissa.

QUI AÜFERS INIQUITATEM, ET TRANSIS, — id est præteris, dissimulas, condonas; Septuaginta, *transcendis;* Chaldæus, *missa facis;* Vatablus, *oblivisceris ct sub pedibus ponis* (hebraico enim est, *transis super peccatum,* scilicet iilud calcando, delendo cl obterendo) peccatum reliquiarum hjereditatis tuæ, — id csl peccatum Israelis, sive populi c captivitate relicti et reliqui. Per peccatum, tum culpam intcllig ' : mulli enim Judæorum, malo captivitatis afflicti, resipuerunt, et poenitentiam egerunt cum Daniele, cap. ix; tum pœnam culpæ, puta c iptivitatem Babylonicam : hano enim abstulit Deus, dum Judæos in libertatem asseruit.

Non IMMITTET ULTRA FURoREM SUUM, — qualem immisit per Chaldæos; supple, nisi Judæi ad sua scelera redierint, uti de facto redierunt : quocirca majorem furorem in eos immisit, dum eos per Titum e! Romanos plano excidit ct delevit. Quocirca hæc allegorico veriora sunt in Christo ct Christianis.

vcn. o. 19. Deponet (hebraico UH33' *iichbos,* id est subjugabit, sub pedibus ponet, conculcabit) iniquitates nostras. — Ha Vatablus. Septuaginta, *submerget* ; Chaldæus : *Subjiciet iniquitates nostras suce misericordia* Hæc enim quasi longe major peccatis omnibus dominatur, caque dominando condonat el abolet.

Et projiciet in profundum maris omnia peccata nostra. — Est catachresis, *q. d.* Faciet Deus ut omnino aboleatur peccatum, ncc amplius sit, vel exstet. Sic enim aboletur, quod in fundum maris demergitur. Undo illud Horatii, lib. I *Carm.* 1 :

> Sive flamma, seu mari libet Adriano.

Mos quoque fuit Judæis, ut quascumque abominanda essent, dira nefastaque, in maro salsum quod proximum erat, puta in lacum Asphaltitem, demergerent. Ita ex Rabbinis in *Misnaioth* Arias. Sic Indi peccata sua scripto exarata, vel alio symbolo expressa in Humen jactant, ut illud ea deferat ad mare, ubi adorna premantur oblivione. Testis csl Noster Acosta lib. V *l)c Novo orbe,* cap. xxv. Proprie vero Propheta alludit ad demersionem Pharaonis in mare Rubrum, quæ fuit typus baptismi sanguine Christi rubricati, quo merguntur Ægyplii, id est peccata. Unde allegorico Thcodorelus ct Rupcrtus, per *profundum maris* accipiunt hic baptismum, 7. *d.* Mergam peccata vestra in baptismo, aient Pharaonem cum suis mersi in mari. Ha quoque explicat S. Basibus, hom. 1 *in Psalm.* xxvm. Unde S. Augustinus, cone. 1 in *Psalm,* cxm, docet, «sicut Ægyptios in mari Rubro, ait debela nostra in baptismo esse demersa ct exstincta.» Quod nota conira haereticos nostros, qui pulantpeccala baptismo tantum tegi ct occultari per justitiam Christi nobis imputatam, quasi per pallium, sed reipsa manere cl vivere in aniina per concupiscentiam illi inhærentem. Contrarium enim ait hic Propheta, et contrarium accidit Pharaoni et Ægypliis : ipsi enim aquis maris, non tecti el occultati, sed occisi ct exstincti fuerunt; ergo simili modo in baptismo ct aliis sacramentis, peccata non absconduntur, sed vere delentur ct exstinguuntur.

20. Dabis veritatem Jacob (hebraico *leiancob,* id est *Jacobo),* misericordiam (Arabicus, *gratiam)* Abraham (hebraico *leabraham,* id est *Abrahamo,* itaci Syrus, praestando scilicet ea) qum jurasti patribus nostris (Abrahamo, Isaaco, Jacobo, Mosi, Davidi, etc.) a diebus antiquis,— 7. *d.* Vere et fideliter implebis in Jacobo, id est in Jacobi posteris, puta Judæis, ea quæ misericorditer Abrahæ, Jacobo aliisque patribus promisisti, tum de Judæorum cura, protectione et liberatione e captivitate, V. g. Babylonica; tum maxime de Christo cx eorum semine nascituro; quodscibcel ille nos a peccatis malisque omnibus liberaret, onmique gratia, salute, felicitate ct gloria sempiterna donaret. Hæc enim est promissio facta Abrahæ, *Genes.* Axii, 18, ubi dicitur : a Benedicentur in semine luo, » puta in Christo ex te nascituro, uti explicat Apostolus *Galat.* ui, 16 : «omnes gentes,» indeque dictus est Abraham, quasi pen 31 3N *ab rab hamon,* id est pater magnæ multitudinis, puta paler multarum gentium, quæ scilicet fidem Abrahæ imitantur, credunlquc in Christum, Abrahæ filium. Nola : ITomissionem Dei vocat *misericordiam ;* quia gratis el ex mera misericordia Deus bona jam dicta promisit Abrahæ, et quia gentes, non ex merito, sed cx misericordia eadem, puta gratiam, justitiam et salutem Christi participant. Eamdem vocat *veritatem,* id est fidelitatem; quia fidelissime a Deo erat adimplenda, uti jam adimpleta est. ItaS. Hieronymus. Thcodorelus, Remigius, Rupertos, LjTanus. Sed cur « misericordiam » tribuit Abrahæ, < veritatem» Jacob? Respondent *primo* subtiliter. S. Ilierouymus et Hebræi, quia pruna promissio Dei facta Abrahæ, fuit non ex ejus merito, ncc ex debito, sed ex misericordia; posita autem hac promissione, facta est veritas, id est ex fidelitate debita. Quod ergo erat gratia Abrahamo, factum est veritas, sive fides, et debitum nepoti ejus, pula Jacobo et Jacobæis. Itaque promissa Dei, maxime Christus est misericordia Dei; quiaaDeo misericorditer promissus est el datus orbi. Idem quoquo est veritas, quia in eo fideliter implevit Deus omnia, deditquo bona cuncta quæ promi-

Ven. 10.

AbrlhB rUMf. <i«m. Jocurt H'»- *!'] pri'

sit. Hoc est quod de eo ejusque adventus causa, canit Zacharias *Lucæ* i, 72 : « Ad faciendam misericordiam rum patribus nostris, el memorari testamenti (promissionis et pacti) sui sancti; » quod testamentum est magnum illud «jusjurandum, quod juravit ad Abraham patrem nostrum daturum se nobis. » In Christo enim omnes promissionnes, et magnifie® pollicitationes Patriarchis et Prophetis faci®, finiuntur et adimplentur. Meminit Abrahæ et Jacob, non Isaac, tum quia Isaac medius inter Abraham et Jacob, in iis includitur et subintelligilur; tum quia clariores promissiones faci® sunt tbrahee et Jacob quam IsaaiO; tum denique quia promissiones fact® Isaaco, in solum Jacobum omnesque ejus posteros descenderunt : ab iis enim exclusus fuit Esau, alter, isque primogenitus Isaaci filius.

Secundo, solidius et verius, Jacobo tribuit « veritatem,» Abrahæ « misericordiam, » quia per Jacob intelligit posteros ejus, qui ab eo quasi proximo parente Jacobæi et Israelita?, imo Jacob et Israel (Jacob enim alio nomine dictus est Israel)proprio nomine snnl appellali. Atque hac do causa Jacobum præponit Abrahæ, quia per Jacob intelligit posteros ejus : hi enim proprie ab co dirli mint Jacobæi et Israelita®, non ab Abraham avo Abrahæi. Nam hæ promissiones exhibita* et completa? sunt, non in ipso Jacobo, sed diu in posteris ejus, lia Theodoretus, Albertus, Vatablus el a Castro. Sensus ergo est, *q. d.* Dabis veritatem, id est fideliter implebis in Jacob, id est in Jacobæis, ea quæ misericorditer primitus Abrahæ, patriarch® et avo eorum promisisti, maxime de Christo, Chrislique redemptione et salute.

Mystice, Jacob refert et repræsentat Judæos, quasi proprius eorum parens, quibus proprie Deus fecit hæc promissa de Christo : unde eis tribuitur veritas, id est fidelitas promissionum. Abraham repræscniat gentes, inde enim dictus est Abraham, *q. d.* Pater mullarum gentium : gentes autem ex gratia admissæ et ascit® sunt ad hæc promissa Christi : unde eis tribuitur corumdem misericordia, juxta illud Pauli *Bom.* xv, 8 : « Dico enim Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis, » id est circumcisorum, puta Judaeorum, « propter veritatem Dei ad confirmandas promissiones patrum; gentes autem super misericordia honorare Deum. » Ita S. Hieronymus? Haymo› Rcmigius et Rupertus.

MoraU-kr furaroam Dei

Moraliter, disce hic quantum beneficium sit peccatorum remissio, quantasque pro eo Deo gratiarum actiones debeamus. Sicut enim summum malorum omnium est peccatum, ita summum bonorum omnium est ejus remissio. Peccatum enim gravissime offendit immensam illam majestatem, bonitatem et sanctitatem divinam, estque quasi quoddam deicidium, imo vere et proprie fuit chrislicidiuin; nullo enim pretio, nisi sanguine et morte Christi, elui et expiari potuit, de quo plura dixi *Jcrem.* n, initio capitis. Adde, hæc remissio non fit nisi per gratiam Dei anim® infusam, perquam fimus filii et hæredcs Dei, adeoque, ut ait S. Petrus *epist.* II, cap. r, 4, consortes divina? natura?. Hoc est quod ait Miehæas : «Quis Deus similis tui, qui aufers iniquitatem?» etc. Majus enim opus Dei est justificatio impii, quam creatio cœli et terra», uti ex S. Augustino demonstrat I). Thomas, I II, *Quæst.* CXIII, art. 9. Porro Deus non tantum peccatum, quod est quasi hostis perniciosissimus animam invadens et occupans, ab ea aufert et expellit; sed et ab ea ita elongat, ut illud in profundum maris projiciat, ut ait hic Propheta : imo in die judicii projiciet illud cum omnibus peccatoribus in abyssum inferni. Hæc est veritas Jacobo, et misericordia Abrahæ promissa, de qua Zacharias *Luc.* i, 77 : « Ad dandam scientiam salutis plebi ejus, in remissionem peccatorum eorum : per viscera misericordi® Dei nostri, in quibus visitavit nos, oriens ex alto. Illuminare his qui in tenebris el in umbra mortis sedent, ad dirigendos pedes nostros in viam pacis. » Et vers. 74 : « Ut sine timore, de manu inimicorum nostrorum liberati, serviamus illi, in sanctitate et justitia coram ipso, omnibus diebus nostris. » Quocirca omnes sancti pœnitentes mire hoc Dei beneficium in se celebrarunt. S. Petrus quotidie audiens galli cantum, memor su® negationis Christi, resolvebatur in lacrymas, ideoque lotum se ejus prædicationi, amori et obsequio, usque ad mortem crucis, devovit. Unde, *epist.* I, cap. n, 9 et 10, de hac gratia exsultans et gentilibus congratulaos : «Vos, ait, genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis* ut virtutes annuntietis ejus, qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum. Qui aliquando non populus, nunc autem populus Dei : qui non consecuti misericordiam, nunc autem misericordiam consecuti. » S. Paulus ita suam conversionem admiratur, itaque de ca sibi gratulatur, ut in has voces erumpat : « Fidelis sermo, et omni acceptione dignus, quod Christus Jésus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum : sed ideo misericordiam consecutus sum, ut in me primo ostenderet Christus Jesus omnem patientiam, ad informationem eorum qui crediturl sunt illi in vitam æternam. Regi autem sæculorum immortali,invisibili,soli Deo honoret gloria insæculasa?-culorum. Amen. » Lege lotum cap. i *ad Ephc*.. in quo hoc beneficium remissionis obstupescit, et profundis sensibus verbisque eructat. S. Magdalena de remissione accepta a Christo certa, totam vitam in eremo, in lacrymis, gratiarum actione, amore et contemplatione transegit, usurpans illud *Cant,* i, 12 : « Fasciculus myrrh® dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur. Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo. » S. Maria Ægyptiaca pœnilenssimili modo 47 annos in solitudine consumpsit, jugiter habens illud in mente : « Misericordias Domini in œlcr-

iio[«eccâ-tomm.

num cantabo. Misericordia: Domini quia non sumus consumpti. Trahe me post te : curremus in odorem unguentorum tuorum. Inveni quem diligit anima mea, tenui cum, nec dimittam donec introducam illum in domum matris meæ, et in cubiculum genitricis mete. » flosce imitentur, qui aliquando peccarunt, præ>crtim mortaliter et graviter; ideoque Deo in humilitate, pernitentia, gratiarum actione, amore et fervore, prvpsertim ut animas proximorum e peccati abysso extrahant, Deoque pro compensatione offerant, tota vita læü aiacresque deserviant

COMMENTARIA

IN

AIIUM PROPHETAM

ARGUMENTUM.

Jonas contra Niniven prædicans, eique excidium post quadraginta dies intentans, eamdem ad pœnitentiam convertit; per quam ipsa Jonæ minas et excidium evasit ct avertit. Verum postea ad ingenium, ac ad scelera et lyrannidem suam rediens, Dei iram rursum in se concitavit, præsertim cum tyrannice alias gentes, ac nominatim l raclilas, puta decem tribus, invasit el excidii. Quocirca post Jonam submisit Deus Nahum, (pii Jonæ minas contra Niniven renovaret et revocaret. Porro Niniven non esse excisam ob primam in scelera recidivam, quæ post actam, predicante Jona, pœnitentiam mox subsecuta est, fuse probat Ribera cap. n, num. 5 et sequent., quem sequitur Torniellus anno mundi 3321; sed ob aliam longe posteriorem prævaricationem. Nam propter illum priorem Ninivitarum sub Sardanapalo relapsum, Deus illico punivit eos, dum permisit eos ab Arbace Medo et Doloso Babylonio subjugari. Hi enim ceperunt Niniven, et Sardanapalum ad mortem sibi consciscendam compulerunt. Verum Ninive ab Arbace vastata postea refloruit, pluresque habuit reges potentissimos, nimirum Phul, Teglatphalasar, Salmanasar, Sennacherib et Asarhaddon, qui Israelitas vexarunt ct oppresserunt, ut palet ex lib. IV *Regum,* ac sub iis ad pristina scelera et lyrannidem rediit. Quocirca Dei vindiciam et excidium ei, totique Assyriæ (hujus enim metropolis erat Ninive) rursum comminatur hic Nahum; qui quasi novus Jonas novum proclamans supplicium, hasce minas ei intentavit post abductas decem Iribus in Assyriam,

h quod contigit anno 6 Ezechia;. Unde liquet eum
q ⁂» pr - prophetasse post annum sextum Ezechiæ; sed
a anl° annum CJUS decimum quartum, quo Sennacherib rex Assyriorum invasit Judæaxn, et Jerusalem oboedit : nam hunc ejus adventum, ct Jerusalem ac Ezechiæ ab eo liberationem predici! hic Nahum. IlaS. Hieronymus hic in Proœmio, Thcodoretus, Theophylactus, Remigius, Haymo, Albertus, Hugo, Ribera, a Castro cl alii passim. Audi S. Hieronymum : « Post Jonam, inquit, Michæas ponitur, et post Michæam Nahum, qui interpretatur consolator ; jam enim decem tribus ab Assyriis deducte fuerant in captivitatem sub Ezechia rege Juda, sub quo etiam nunc in consolationem populi transmigrati adversus Niniven visio cernitur. Nec erat parva consolatio, tam his (Israeliti*, sive decem tribubus) qui jam Assyriis serviebant, quam reliquis qui sub Ezechia de tribu Juda et Benjamin ab iisdem hostibus obsidebantur, ut audirent Assyrios quoque a Chaldæis esse capiendos.» Hinc rursum sequitur, ab roa Jo- initio prophetia» Jome usque ad Nahum fluxisse annos circiter 90. Perperam ergo Hebræi in Sc- *der Olain,* ct ex iis Vatablus, Arias ct Genebrardus in *Chronol.,* numerant tantum 10, quia putant Nahum, Joelem et Ilabacuc prophetasse sub Manasse filio Ezechiæ, sed ejus, nipote improbi, nomen tacuisse. Nam Jonas, ut ostendi in ejus Proœmio, empii prophetare tempore Jeroboam et Sardanapali, sub initium regni Ozia; regis Juda : quare cum Ozias regnarit 52 annis, deinde Joathau filius ejus annis 16, post Joathan Achaz annis 16, post Achaz successerit Ezechias, cujus anno sexto, vel paulo post prophetavit Nahum; si colligas hos omnes annos, conficies U0, quos dixi. Tornicllius, anno mundi 332!, censet Nahum empisse prophetare uno anno antequam Sennacherib obsideret Jerusalem, puta anno 13 Ezechiæ : nam anno ejus 14, Sennacherib obsedit Jerusalem. Quod si verum est, sequitur inter Nahum et initium Jona; fluxisse annos 97. Porro prophetia hæc Nahum impleta est, ac Ninive cum regno Assyriorum eversa, sub annum 5 post excidium Jerusalem facium a Chaldæis, ut ostendam cap. n, inilio. Quare ab hac Nahum CompUh prophetia, usque ad ejus complementum, ¡mia e>l œ»* usque ad excidium Ninives, fluxerunt anni circi- 1er 138. Ccepil enim Nahum sub annum sextum nu au. Ezechiæ, qui deinde adhuc 23 (nam universitá no4- regnavit annis 29) annis regnavit : successit ei filius Manasses, qui regnavit annis 55. Huic successit Amon annis duobus: huic Josias annis 31 ;

huic Joakim annis 11 ; huic Seducías annis li ; sub quo anno 11 excisa est Jerusalem a Chaldæis, ac deinde post annos 5 ab eisdem eversa est Ninive. Adde hos annos, habebis 138, quos dixi. Ex dictis sequitur errare Clementem Alexandrinum, qui, lib. I *Stromatum,* censet Nahum prophetasse post Ezcchiclcm, puta post annum 5 transmigrationis Joachin in Babylonem. Minus recte quoque Josephus, lib. IX *Antiq.* xi, scribit Nahum empisse prophetare sub Joathan, qui fuit avus Ezechiæ (l).

De Nahum ita scribit S. Epiphanius in Vita ejus . « Nahum natus erat ab Elkesi trans Jordanem fluvium, versus Bcgabar, de tribu Simeon, nicest propheta ille, qui postJonam ostentum ac prodigium dedit super Ninive, quod ab aquis dulcibus, igneque terreno olim vastaretur. Id quod tandem contigit, quippe eam terne motu undique ambiente, mox etiam aqua de solitudine superveniens, superiores omnes urbis locos occupavi. Exspiravit vero Nahum animam in pace, ct in Bcgabar, sedibus ille suis placidis in morte quiescit, p Verum de hoc ostento, quod scilicet Ninive aquis dulcibus igne et terræ motu evertetur, nihil expresso apud Nahum, vel apud Joscphum legimus. Eadem tamen habet Dorotheas iu *Vita Nahum,* qui et modum addit : a Nam stagnum, inquit, quo civitas illa (Ninive) circumdata erat, facto terræ motu, submersit eam, ac perdidit; ct ignis e solitudine ortus superiorem illius pariem consumpsit, n Et aliquid tale insinuat Nahum cap. i, 4, cl cap. n, 13, et cap. m, 15, uti ibi dicam. Ibidem Dorotheus asserit Nahum de resurrectione prophetasse cap. i, 15 (2).

Tropologice et anagogice S. Hieronymus : «Sciendum est, inquit, (quoniam Ninive de ilebreo speciosam sonat; speciosus autem hic mundus dicitur. Unde ct apud Grecos ab ornatu nomen accepit) quidquid nunc adversus Niniven dicitur, de mundo figuraliter praedicari. Quam ob causam assumptio, quam Septuaginta interpretantur >.iaua,el Aquilaapud Hebreos SCO *rna^sa* ponitur, id est grave onus, eo quod cam adversus quam videtur premat, nec sinat elevare cervicem. » Et mox : « De consummatione itaque mundi, secundum anagogen, o Paula et Eustochium, in consolationem Sanctorum prophetia texitur, ut quæcumque in mundo vident, quasi prelcreuntia et caduca eonlemnant. el praeparent se ad judicii diem, ubi ultor adversus veros Assyrios futurus Dominus est » Idem, epistola *ad Pauiinum :* « Nahum, inquit, consolator orbis increpat civitatem sanguinum, et post eversionem illius loquitur : Ecce super montes pedes evangelizantis el annuntiantis pacem. » *Nalaan* enim vel hebraice *Nadaim ,* deducitur a radice anj *aacham,* id est consolatus est. Nahum ergo idem est quod Noe, id est consolator, per apo-

Trapalo-

ti) Duas clades Ninives el ipsi Kalinsky cl Dathius agnoscunt, unam sub Sardanapalo ab Arbace inflictam, 867-S77 ante Christum; alleram sub Chinaladano, a Cyaxaro I, 625 anno ante Christum : sed utrasque a Nahum propheta intentas fuisse existimant. Quam sententiam merito impugnavit Jahn, *Introduci.* ? 115. Nam inde sequeretur Nahum vixisse anno 877 ante Christum, quinquaginta annis ante destructionem Israelis regni (823), diutiusquo ante Sennacherib invasionem, quod a plensque mcliorisque nota- interpretibus rejicitur. Pro certo ergo cum illis tenendum est. post decem tribuum captivitatem, cl ante Jerusalem excidium a Chaldæis, hoc vaticinium Nahum edidisse.

Haud magis admittenda nobis videtur sententia Maurer, qui aserit scriptam esso hanc orationem post insignem Sennacheribi stragem. Nam, ut rccle observat Jægerns (licet nullius ponderis ab illo prulala argumenta dicat Maurer), nobis quidem mirum videretur Prophetam tantæ rei, tantam spem excitantis, nullam fecisse mentionem, eumdemque Assyrios, dado ista attenuatos, fn-

'obw *schrlcmim* appellasse ; 80(1 tinge, Prophetam lune temporis oraculum suum protulisse, cum Sanherlbus, Hierosolymis instans atque deditionem urbis imperans, ct regem Jmleorum cl ipsum eorum numen tutelare per nuntios atque litteras lacesseret atque proscinderet , tunc omnia erunt plana. Quæ enim oraculo insunt res atque sententia), eas huic temporis momento aptissimas esse invenies, ct mire ellam conveniunt cum iisqtuo et Isaiain ct ipsum regem Iliskiain lune icmpot is sensisse, sperasse atque elocutos fuisse historia perhibet ; cf. *Nah. i,* 2 et seqq., coli. 11 /lep. xix, 14 cl seqq.; *Nah.* i. 7, coli. 11 *Hcg.* xviii, 22; xix, 19, 31 ; II *Chron* xxxn, 7 cl seqq.; *Nah.* 1,9,11, coli. 11 *Reg.* xix, 22, 27 ct seqq.; An/i. i, 11, coll. II *Hcg.* xix, 6 et seqq.; Afa/i. u, 1-3, coll. 11 *Ilcg.* xix, 32 el seqq.; AtaZu n, u, coll. 11 *Ilcg.* xix, 22 el seqq.

(2) Totum Nahum veratur argumentum in eo, ui graves denuntiet suppliciorum calamitates, quas Assyriis ob crudele, quo Judæos premebant, imperium, summus cl ælcrnus omnium rerum inflicturus sil arbiter. Quæ omnia lauta exsecutus csl senienliarum gravitate, tantis veritorum ponderibus, tanta augustirum vividissimisquo coloribus pictarum imaginum copia, inquit Rosenmuller, ul non dubitemus accedere Lowhlii facultatis poclicœ arbitri maximo idonei, judicio, cx omnibus minoribus prophetis neminem square sibi videri sublimitatem, ardorem el audaces spiritus Nahumi. De stylo Nahumi, el ratione poetica, vide Ribera, Proam. *in Nahum;* Krccnen, *Dissert, de Nahumi vaticinio* ; Jahn, *Introduci.,* § 116; De Wette, *Lehrbuch der Hist. krù. Einleit.* § 2.1; Lovvhtium, *De Pocsi sacra Ilcbr.* Prelect. XXl ; Eichomium, *Einleit.f* § 586, sect. 392, 393.

Precipui interpretes qui Nahumo illustrando peculiarem operam impenderunt, sunt :

Inter catholicos, S. Julianus Toletanus Archiepiscopus (690), *Bit Hath. Patrum^* tom. NU; Hector Pintus, 1582-1595; Cyprianus de la Iluerga, Lugduni, 1558-1561 ; Jacobus Jansenius, Heildclbcrgæ, 1599; Augustinus de Quitos, Hispali, 1623 ; Lugduni, 1623.

Inter protestantes seu acalhoUcos, Theodorus Bibliander, Zurich ,1531 ; Salomon Gesncr, Wittembergæ, 1604, Lud. Crocias, Brean», 1G20-1627; Jo. Henn Ursinus. Francofurli, 1652; Mathias Hafenreíléri, Slutlgard, 1663; Adamus Wildius, Francofurli, 1712; M. J. Gottlieb Kalinsky, Uralitasviæ, 1748 ; N. S. Culliindcr, Upsri, 1788; E. J. Greve (Editio metrica), tmstclodami. 1793; Andr. Svvanborg, Upsal, 1S0G; Christ. Mart. Frahu, Rostocb. 1806; Jo. H. Parran, Ifordevici, 1808,etc.,qui omnes latino sermone in Nalrnm scripserunt commentaria. dissertationes, criticas et philologicas expositiones sou paraphrases*

copen. De Noe enim dicitur *Gents.* v, 20 . « Vocavilque nomen ejus Noe, dicens : Iste consolabitur nos ab operibus et laboribus manuum nostrarum, in terra cui maledixit Dominus. » Vide ibi dicta. Rursum, quia *nacham* in pie/, significat pœnitere; hinc *Nahum* verti quoque potest *pernitens.* Unde Pagninus in *Nominibus Ilebr. :* « Nahum, inquit, idem est quod consolator, aut pmnitens, aut consolationem vel poenitentiam adeptus; aut consolatio vel poenitentia. u Sicut enim Nahum pios Israelitas spe opis divinæ consolatur ; ita impios Ninivitas terrore minarum percellit, adigitque ad poenitentiam. Idem faciat contionator.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Duplicem Propheta huic capiti totique prophetia: prafapt titulum. Prior est, Onus Ninive; *quia Ninivitis post Jonæ prædicationem, et panitentiam, in pristina sedera relapsis, comminatur excidium, a vrs.* 1 *usque ad vers.* 7. *Posterior,* Liber visionis; *quia a vers.* 7 *usque ad finem capitis consolatur Israelitas, Assyriorum ct Sennacherib hostis sui strage ct internecione* (I).

1. Onus Ninive : Liber visionis Nahum Elcesæi. 2. Deus æmulalor, et ulciscens Dominus : ulciscens Dominus, et habens furorem : ulciscens Dominus in hostes suos, et irascens ipse inimicis suis. 3. Dominus patiens, et magnus fortitudine, et mundans non faciet innocentem. Dominus in tempestate et turbine viæ ejus, et ncbulæ pulvis pedum ejus. 4. lucrepans mare, ct exsiccans illud ; et omnia Ilumina ad desertum deducens. Infirmatus est Basan, et Carmelus : ct flos Libani elanguil. 5. Montes commoli sunt ab eo, ct colles desolati sunt : cl contremuit terra a facie ejus, et orbis, ct omnes habitantes in eo. 6. Ante faciem indignationis ejus quis stabit? et quis resistet in ira furoris ejus? indignatio ejus effusa est ut ignis : et pclræ dissoluta? sunt ab co. 7. Bonus Dominus, et confortans in die tribulationis : ct sciens sperantes in se. 8. Et in diluvio prætereunte, consummationem faciet loci ejus : et inimicos ejus persequuntur tenebræ. 9. Quid cogitatis contra Dominum? consummationem ipse faciet : non consurget duplex tribulatio. 10. Quia sicut spinse se invicem complectuntur, sic convivium eorum pariter potantium : consumentur quasi stipula ari litate plena, **1i.** Ex te exibit cogitans contra Dominum malitiam : mente pertractans prævaricationem. 12. Hæc dicit Dominus : Si perfecti fuerint, et ita plures; sic quoque attondentur, et perlransibit : afflixi te, et non affligam te ultra. 13. Et nunc conteram virgam ejus de dorso tuo, et vincula tua disrumpam. 14. Et præcipiel super te Dominus, non seminabitur cx nomine tuo amplius : de domo Dei lui interficiam sculptile cl conflatile, ponam sepulcrum tuum, quia inhonoratus cs. 15. Eccc super montes pedes evangelizantis et annuntiantis pacem : celebra, Juda, festivitates tuas, et redde vola tua : quia non adjiciet ultra ut perlranseat in te Belial : universus interiit.

ver» i. I. Oxus Ninive. — « Onus, » id est prophetia onerosa et calamitosa, quæ quasi prave onus et jugum imponitur collo Ninives, (piasi vaccæ lascivientis, ut illam ducat ad lanienam , Deo mactet cl victimet. Unde Chaldæus vertit, *onus calicis maledictionis.* Vide quæ dc voce *onus* dixi *Isaiat* cap. xni, 1. Pro *onus* Septuaginta vertunt, ifsoux, id est assumptio, puta onus quod assumitur; quod aliter et varie explicatTheophylaetus. *Primo,* ad litteram, *q. d.* Assumpta, elevata, ct «arrepta mens mea a spiritu, prævidit quæ Ninivie essent obventura. » *Secundo ,* « videtur *lemma* appellare ob imminentem Ninivitarum urbis, ct regni Assyriorum horrendam cladem atque excidium, quam describit sumpta metaphora ab inundatione vehementer erumpente atque omnia loca magno impetu pervadente; ct tribulationem non augendam, sed liniendam, 8, 9; «e-*cimdo,* ob Assyriorum Judæam exhaurientium consumptionem, 10;fcr6'o,ob blasphcmorum expulsionem, **II;** *quarto,* ob instantem hostibus copiosis castigationem, Judaw autem atlliclæ liberationem a plagis, **II,** 13; *quinto,* ob eripiendam Sennacherib famam, spem et \it<un, 14 ; ub nuntiandam liberationem, faciendam religioni libertatem, negandum Assyriis reditum, 15.

(I) In hoc primo capito describuntur indicia Assyria? castigationis; cl in duobus sequentibus, ipsa ruina Ninives ct regni Assyriorum.

Phimo, post duplicem inscriptionem, orditur vates magnifica descriptione divina? majestatis ac potentis, ut, quod postea subjiciet do Ninives excidio plus habeat ponderis; Deus enim *primo,* ex suo attributo est zelotes cl vindex malorum,S ; *secundo,* diu dissimulans pœnam non remittit,sed inopinato sumit, 3; *tertio,* vindictam exsequitur potentissimo ct incluctabiliter, 4, 0; *quarto,* tam bonus erga pios, quam sit ira adversus malos accensus, 7.

Secundo, excitatur Judæa ad spem in Deum, *primo,*

iram Doi cum zelo, ox on quod fortior apprehendit imbecilliorem, ut dilaniet, n 7. *d.* Deus assumet et apprehendet Niniven, sicut accipiter apprehendit turturem, utdiscerpat. *Tertio,* mystice et allegorico: « Ninive est ipsa caro quam assumpsit Christus, ut condemnaret peccatum in carne. Eadem est liber visionis, quia Christus est lux illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum. » *Quarto,* tropologice *lemma* Ninives est assumptio peccatorum ad Christi gratiam, justitiam et salutem. « Vide autem quod primum, *lemma* Ninive, deinde *filter risionis* dixerit. Nisi enim quis vitia spoliet, et sub jugum mittat, ad librum visionis , qui est contemplatio, non perveniet, n Hæc Thcophylactus. *Quinto,* poetice Sanchez : *Lemma,* inquit, est titulus, vel summarium epigrammatis, vel emblematis, uti Martialis lib. XIV, suis epigrammatibus præfigit titulos, quos vocat lemmata , causamque dat :

Lemmata si queris car sint advripte, docebo;
Ut si malueris, lemmata sola legas.

Sic sensus erit, 7. *d.* Libri visionis Nahum argumentum totum est conira Niniven (f).

Liber . —Solebant Propheto viva voce prophetaro et concionavi, ac deinde eadem in libro conscribere, ut ab auditoribus relegi et repeti, atquo a posteris legi possent : haede causa vocatur hic liber. Addit Arias librum more hebreo vocari epistolam, (pia hoc oraculum scripsit Nahum, misitque ad Ninivitas; nec enim ipse eos adiit, uti fecit Jonas.

VisioMs Nauum. — Visionem aliqui interpretati sunt oxslasin; unde Montanus hœresiarcha, tempore Tertulliani, docuit Prophetas in exstasi locutos, ita ut nescirent quid dicerent, siculi faciunt energumeni a dnemono correpti, uti referi Epiphanias *lueres.* 18. Sed hic est error, quem Epiphanius, S. Hieronymus, S. Rasilius, S. Chrysoslomus ct alii passim impugnant. Audi S. Basilium Præfat. tn *Isaiam :* « Sunt, ait, qui dicant cos (Prophetas) extra se raptos prophetare , humana mente a Spiritu absorpta : verum id abhorret a professione divin® presenti®, ut amentem reddat, qui a Numine corripitur. » El mox : « Oui consonimi est, ut quis cx sapienti® Spiritu simillimus insano reddatur ? quin potius neque lumen caecitatem parit, verum videndi vim a natura insitam expergefacit, n El rursum respondens objectioni : « Porro , si quoniam Isaac in ingressu lilii sui extra se raptus fuit, ct quoniam David dixit in excessu suo (omnis homo mendax), ob id tingunt sanctos extra se rapi; intelligunt admirationem ac stuporem appellatum esse raptum, n El S. Hieronymus Pr rfal. in *Isaiam* : « Neque vero, ait, ut Montanus cum insanis feminis (Prisca ct Maximilla, prophetissis ejus) somnia Propheto in exstasi sunt loculi, ut nescirent quid loquerentur; et cum alios erudirent, ipsi ignorarent quid dicerent, de quibus Apostolus dicit : Nescientes quid loquantur; sed juxta Salomonem (sapiens ¡nielligli qu® profert de ore suo, ct in labiis suis portabit scientiam) etiam ipsi sciebant quid dicerent. Si enim sapientes erant Propheto, quod negare non possumus,quomodo, instar brutorum animalium, quid dicerent ignorabant Y » Et S. Chrysostomus, hom. 29 *in* l *ad Corinth. :* « Hoc vatis, ait, proprium est mente commoveri, el necessario compelli, et trahi tanquam furiis percitum : Propheta autem non ejusmodi est, sed sobria mente, et modesta, et firma, qu® loquitur omnia novit, ut decet. »

ProphF-
,on
UdioHd
cMUit

Visio ergo Prophetarum non fuit exstasis arreptitia, sed intelligent mentalis, qua videbant, id est intelligebant, ea qua? sibi a Deo.ostendebantur et revelabantur, uti dixi *Isaice* cap. 1, I. Porro prophetiam suam Nahum vocat tum onus, tum visionem, quia illa fuit onerosa Ninivitis, eademquo fuit visio consolatoria Israelitis; cos enim consolatur ex Ninives etScnnacherib strage.

vufo
eonJal
q,li *

Elcbsju, — oriundi ex Elcese viculo Gàlilœæ, de quo S. Hieronymus in Prooemio : « Quidam, ait, putant Helkesæum patrem esse Nahum, et secundum hebræam traditionem etiam ipsum prophetam fuisse, cum Helkesai usque hodie in Galitoa viculus sit, parvus quidem, ct vix ruinis veterum ttdiiiciorum indicans vestigia; sed tamen notus Judæis, ct mihi quoque a circumducente monstratus.» Ita quoque Epiphanius in *Vita Nahum,* Chaldæus, Thcophylactus, Remigius, Lyranus, Hugo, Ribera, a Castro ct alii passim. Quare minus recle nonnulli cum \atablo censent Nahum a familia cognominatum esse Elccs®um(2). Porro symbolice Elccsæus hebraico idem est Elcmn» quod serotinus, tardus (unde ab eadem radice ,d'4 derivatum nomen *Ickes,* vcl tHpvO *malcos curî* significat pluviam serotinam); quare apposite denotat serotinam et tardam Dei vindiciam exercendam in Niniven, quam post Jonam Nahum, quasi serotinus, ei denuntiat. Deus enim tardus est ad puniendum, sed tarditatem supplicii gravitate compensat, juxta illud veterum : « Dii laneos habent pedes, sed ferreas manus, n Quocirca Arias censet Jon® oraculum fuisse quasi pluviam temporaneam, qu® segetes germinare facit ; Nahum vero prophetiam esse quasi pinti) Noe miri quidquam habet, ut bene oliservat Maurer, el Rosenmuller, Jov.n vatem, ortu Israelita®, everso regno patrio, in Jiuliiicu® regnum tninsiisso, causam, egisse Jndæonim populi fraterni, iblquo $1111111 vaticiuium edidisse. Na® Jada® allocutus, cap. 11, 1, in ea terra degisse, sutaque per annum solemnia una cum reliquis incolis celebrasse videtur.

(I) Ev. Kreenen nd huno versum : « Apertum est hic una cum metropoli Ninive totum imperium Assyriarum significari, uti sæpe Hierosolyma pro tota Judæa, Samaria pn> toto regno Israelitico, aliæque urbes principes pro univers.» quodam, ad quod pertinebant, regno nominantur a scriptoribus sacris, oc præsertim a prophetis. »

viam serotinam quæ mcssem maturat; imminentem enim cladem et demessionem gentis et regni Ninivitis denuntiat.

ven •. 2. Decs emulator, et ulciscens Domixus. — Hebraico : *Deus* (vcl *fortis,* hic enim est bs e/) *zelotes, et ultor est Jchova;* Syrus : *Deus zelator et ultor, q. d.* Jehova est Deus zelotes, qui ingenii zelo luetur fideles suos, œque ac justitiam et pietatem ; ideoque infideles ct tyrannos, qui fideles el insontes vexant ct opprimunt, acriter punit et ulciscitur. Zelus enim ipsius non fert fidem et justitiam ab impiis calcari, aut eomm injurias manera inultas ct impunitas. Quocirca ipse, ut zelotes, gravi vindicta vos, o Assyrii ct Ninivitæ, plectet, eo quod populum ipsi fidelem, puta Israe-
7xli »c. lilas, sœpius invaseritis et vastaveritis. Itaque ze-
tu', xd' " lus duos, eosquo contrarios actus complectitur. Prior, est ingens amor et cura tuendi rem amatam, puta populum suum; posterior, ingens ira et cupido puniendi cos, qui populum a se amatum læderc ct affligere ausi sunt. Unde pro *Deus zelotes*, Tigurina vertit, *Deus inique ferens injuriat;* Chaldæus, *Deus judex.* Judicis enim est tueri justos et justitiam, ac punire injustos, eorumque injurias. Zelotes ergo idem est quod vehemens ardensque amator suorum , ct ultor hostium. Unde to *ulciscens* tertio hic repetit Propheta,ut significet Deum acerrimum esse ultorem, ct acerrime puniturum Ninivitas, eo quod post monitionem Jome relapsi sint in pristina scelera, ac tertio, id est sœpius, invaserint ct cxpilarinl populum Dei. \ide hic et miraro zelum et zelotypiam, ut ita dicam , Dei nostri in suos fideles ct filios, quos cum flagellavit, illico in flagella ipsa indignationem suam convertit; ideoque in hostes ejus acer vindex insurgit, iliisque vehementer irascitur; perinde ac pator flagellans filium peccantem , percussi filii dolorem multo magis commiseratione sentit, quam filius ipso vapulando sentiat; undo mox furorem suum in virgam ipsam convertens, ipsam confringit, in frusta concidit el abjicit, moxquo lolus lacrymis perfusus, corruens in collum plangentis filii, inter dulces amplexus, mœrori ac dolori fictis gratissimisquo pollicitationibus medetur. Ita facit hic Deus Ismeli : (piare blandiensilli, vers. 12, ait : a Vflllxile, cl non affligam to ultra, n Denique Deus est zelotes, quia solus ab Ecclesia, el ab anima sancta amari vult, nec in amoro ullum patitur rivalem.

Hadens furorem. — Hebraice H2H *baal chema* , id est vir iræ, vel dominus furoris, id est habens furorem; *haal* enim, id est dominus rei alicujus vocatur is, qui illam habet ct possidet. Sic maritus vocatur *baal,* id est dominus uxoris, hoc esi habens vel possidens uxorem, 7. </. Putatis, o Ninivitæ, Deum carero ira, qqla tamdiu scelera vestra dissimulavit, et impunita reliquit? Fallimini : nam in so habet colligitque ingentem furorem, quoin totum suo tempore, instar lorrenlis ignei, in vos effundet. Apis, dum mol fundit, aculeum retrahit et occultai; atri quis hoc mei rapere conctur, mox in cum aculeum distringit; ita et Deus suis fundit mella donorum, impiis vero reservat aculeum suppliciorum. Id patet in beatis ct damnatis. Quanta enim est felicitas et gloria beatorum, tanta est infelicitas ct miseria damnatorum; hi enim bibunt fel amarissimum inc, æquo ac illi mcl dulcissimum gratiæ ct amoris Dei.

Mystico, Deus dicitur dominus iræ et furoris, !*«• m.
quia illi dominatur ; homines irati el furibundi ,
impotes sui, reguntur ab ira et furore : at Deus cv) •er-
ab illis non regitur, sed ea ad nutum regit, ponil, exserit, moderatur, perinde ul pastor regit ovem.

Irascens ipse ixtmicis suis. — Hebraice *noter*, id est custodiens, scilicet memoriam olfensarum, earumque vindictam, el ulciscendi cupidinem. Unde Pagninus vertit: *Iram reservans inL micis suis;* Tigurina : *Injuriarum memor adversus hostes suos ;* Septuaginta : *Tollens ipse inimicos suos,* idque *in ira vehementi,* ut ait Chaldæus. Deus ergo in monte sua colligit, el quasi in thesauro recondit iram, ut eam suo tempore in impios totam effundat, ait Mariana.

3. Dominus patiens. — Hebraice, *Mora longis,* Vm. i.
id est latis, *naribus,* id csl *tardus ad iram* » nt vertit Vatablus, *ct longanimis,* ut vertunt Septuaginta. Unde Chaldæus vertit : *Dominus longe propellit iram;* Arabicus : *Dominus prolongans,* tolerans, patiens. Qui enim longas, id est magnas et latas, habent nares, fumos iræ et bilis facile efflant et exspirant, ideoque sunt longanimes; qui vero arctas habent, difficilius illos efflant, ideoque sunt cholerici, uti dixi *Exod.* cap. xxxîî, 28, 7. */. Deus, licet habeat iram et furorem, tamen longanimiter sustinet vos el vestra scelera, o Ninivite, quia exspectat ut resipiscatis. Ita Athenodorus philosophus Cæsari Augusto valedicens, Atbrw*. 'Ufi f^pprlmeodi. hoc ei velul aureum ct divinum dedit documentum : « Iratus nih l dicas, vel facias, priusquam 24 Gr.vcorum litteras percurreris. » Ita Suetonius in Augusto.

Et magnus fortitudine. — Vatablus, *pollens viribus;* Arabicus, *fortitudo qus maxima;* alii, *magnus virtute,* vel potentia, 7. *d.* Deus non ducitur ira el animi impotentia, sed iram potest cohibere apud se quamdiu vult ; el tamen punit suo tempore. « Dens, ait S. Hieronymus, magnanimitatis suæ fortitudine iniquitates eorum (Ninivitarum) sustinuit. provocans eos ad pœnitentiam. » Deus enim ita excelso forlique est animo, ut neque offensionibus irritetur, nec repulsis frangatur; nec quantavis scelerum multitudine, vel magnitudine vincatur, ul furibundus prosiliat ad vindictam, sed novit potestque iram suam .sustinere, ut, si resipiscant homines, misereatur et parcat ; si obstinati sint, exspectet tempus opportunum quo cos plectat, totmnquo furorem tanto tempore collectum uno impetu in eos cf-

fondât. Quanta enim fuit Dei patientia in exspectando, tanta erit ejus potentia el furor in vindicando, juxta illud S. Pauli *ad Romanos,* n, 4 : «An divitias bonitatis ejus, et palientiæ, et longanimitatis contemnis? ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit?» id est adducere conatur : ‹t secundum autem duritiam tuam cl impœnitenscor, thesaurizas tibi iram in die ira*, et revelationis justi judicii Dei.» Quæ verba explicans S. Augustinus lib. I *Contra adversarios legis et Prophetarum:* « Ille, inquit, auget longanimitatem, et tu auges iniquitatem. Erit illius thesaurus in sempiterna misericordia, sed in eos qui non contempserunt misericordiam : tuus autem the-annis in ira invenietur, cl quod ponis quotidie per modicum, ingentem postea massam inventurus es. Tu minutim imponis, sed postea cumulum invenies. Noli attendere minuta peccata tua quotidiana; de minutissimis enim guttis ilumina Implentur. » Unde el subdit Nahum :

Et mundans non faciet innocente», — 7. *d.* Nullo modo Deus vos, o Ninivitae, mundos cl innocentes, (acendo, patiendo el dissimulando declarabit ; sed potius nocentissimos esse suo (empore puniendo oslendet. Hinc Chaldæus vertit : *Dimittet pamitentibus, non pernitentibus vero non dimittet;* Tigurina : *Pollens viribus, at ncutiquam impunita scelera dimittens;* Vatablus: *Absolvendo non absolvet :* absolvere enim est non punire, ac rcipsa declarare reum esse purum et innocentem, 7. *d.* Etiamsi Deus non statini puniat improbos, non tamen idcirco absolvit; sed tandem de illis pœnas sumet. Unde Syrus vertit : *Et justificando non justificat;* Arabicus Antiochenus : *Et mundans non mundat ;* Arabicus Alexandrinus : *El mundus sine mundatione.* Alludit Nahum ad Moyscn, qui eadem epitheta dat Deo, *Exod.* xxxv, 28, cl *Num.* xiv, 18. Vide ibi dicta. Thcophylaclus duas alias hujus loci versiones affert. Prior est : *Sine noxa existons non est citra noxam, q. d.* Deus, cum sil sine noxa ct labe, punit tamen noxios, cisque noxam meritam infert. Posterior : *Innoxium sine noxa non dimittit,* 7. d. In communi clade, ct Ninives excidio, perdet innoxios cum noxiis, quia communem omnibus perniciem afferet.

Mystice S. Hieronymus, hæc omnia in bonam partem accipiens : a Deus patiens est, inquit, qui sustentat omnes ruentes, et erigit elisos : qui sanat tribulatos corde, et alligai contritiones eorum. El magna virtus ejus : solvens inimicitias in carne, cl nocentem non faciens innocentem; cum etiam qui nimium sibi applaudet, argutus fuerit, quod non merito proprio , sed Dei misericordia sil salvatus. Licet enim dicat : Ecce ego tot annos servio tibi, cl nunquam prœccplum tuum praeterivi; lamen quoniam bonus est Dominus omnibus, el misericordia illius super omnia opera ejus;et omnes peccaverunt, et indigent gloria D i, justificatus ab eo gratis audiet : An oculus tuus uc Auam c^t, quia ego bonus sum ? Atque ita fiet, ut in eo quod arguit ct ignoscit, nullum innoxium abire patiatur, n

Moraliter : Nola patientiam esse veram polen- Moralitiain. Deus enim ideo est magnus fortitudine, quia est patiens. Vere Poeta : est po. Unlli.

> Fortior est qui sc, quam qui fortoasima vino»
> Mania.

Et alius :

> Latius regnes avidum domando
> Spiritum, quam si Libyam remotis
> Gadibus jungas, el ulerque Pœnus
> Servili uni.

Quin el Sapiens, *Proverb,* xvi, 32 : « Melior, ait, est patiens viro forti : ct qui dominatur animo suo, expugnatore urbium. » El Psalles, *Psalm.* vir, 12 : « Deus judex justus, fortis et patiens.» Et Ecclesiastes, cap. vu, 9 : « Melior est patiens arrogante. » Rationem dat Sapiens *Proverb,* xiv, 29, dicens : « Qui patiens est, multa gubernatur prudentia : » prudentia enim est magistra ct mater fortitudinis. Quin cl Cicero : « Animum, inquit, vincere, iracundiam cohibere, etc., hæc qui faciat, non ego cum summis viris comparo, sed simillimum Deo judico. »

Dominus in tempestate et turbine viæ ejus, — 7. d. Via* Domini sunt in tempestate et turbine. Est hebraismus : Hebræi enim per pleonasmum exprimunt relativum cum suo antecedente, puta *Dominus* cl *ejus,* cum Latini alterutrum omittant. Unde Tigurina, Vatablus ct Pagninus vertunt : *Domini via per turbinem et procellam est ;* quod explicans Vatablus: « Quando, inquit, Dominus statuit affligere aliquem, affligit vehementer ct cito; » tempestas enim vehementiam habet, turbo celeritatem, quæ in instanti secura omnia convolvit ct rapit. Nota hic poeticam catachresin, qua graphice Dei robur, pugna ct vindicta describitur, quasi venientis, ct in Assyrios hostes suos irruentis cum magno impetu et fragore. Similis est *Psalm,* xvii, 10 ct seq. Unde Propheta camdem mox comparat exercitui magno, qui properans pulverem pedibus excitat, eoque acrem obscurat, juxta illud Virgili!, *Aeneii.* IX :

> Hic subitam nigro glomerari pulvere nubem
> Prospiciunt Teucri cl lenebras insurgere campis;
> Prunus ab adversa conclamat mole Caicus,
> Quis globus, 0 cives, caligine volvitur atra?
> Hostis adest.

Ait enim : « El nebulæ pulvis pedum ejus, » id est, ut Pagninus: *Et tenebra: ut pulvis pedum ejus erunt.* Hu c ergo phrasis et parabola symbolice significat : *primo,* magnam potentiam, iram cl furorem Dei in invadenda Ninive ct Assyriis : *secundo,* Deum non raro in hostes suos immittere procellas, ventos et turbines, quibus cos proterit, uti anno 1572, in pugna navali Christianorum cum Tureis ad Naupactum, ventum adversum

Pnlvii pedam Dei tria Primum. S cuQ u‘

zChrislianis subito convertii, fecitque advorsum Tureis, el propitium Christianis : quæ fuit causa illustris victoria?, quam ope B. Virginis tunc obtinuerunt Christiani. Idem fecit Theodosio imperatori pugnanti contra Eugenium tyrannum. Quod admirans Claudianus exclamat in *Pancgyr. Theodosii :*

O nimium dilecte Deo, cui fundit ab antris
Æolos armatas hiemes, etc., revolntaque tela
Vertit in auctores, ct turbine reppulil hastas.

Idem fecit Pharaoni et Ægyptiis in mari Rubro,
Tertium uti dixi *Exodi* xiv, quo hic alludit Nahum. *Tertio,* hæc phrasis significai innumeras copias Medorum cl Chaldæorum, per quas Deus magno impetu invasit ct vastavit Niniven ; hæ enim copi e vere pulverem ingentem pedibus suis, equis cl curribus excitarunt. Unde Chaldæus vertit: *Dominus in turbine ct spiritu ducem se præbct, ac nubem caliginis subjecit curam se.* Hinc de equitatu Nabuchodonosor ait Ezechiel, cap. xxvr, 10 : « Inundalione equorum ejus operiet te pulviscorum.» *Qtiarto,*
Qairtum. vox *nebulæ,* inquii Arias, symbolice significat Deum hostes suos ita circumvallare et percellere, omnesque evadendi exitus precludere, ul ipsi velut densa nebularum ct tenebrarum caligine preoccupati, nequaquam sibi cavere, aut salutem fuga quærere, nedum obsistere ac repugnare valeant. Nam Deus velut rerum omnium dominus, ad manum habet montes, ventos, mare, flumina, grandines, fulmina plurima et potentissima, quæ quasi milites Dei ad ejus nutum excubant, et in hostes insiliunt, juxta illud *Psalm.* cxlviii, 8 : « Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, quæfaciunt verbum ejus. » Hinc vocatur Deus Sabaoth, id csl exercituum, tam angelicorum, quam hominum et creaturarum omnium.

Allegorico, hæc veriora erunt in dic judicii, quando, ut ait Sapiens, cap. v, 18: « Armabit creaturam ad ultionem inimicorum, etc., et pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos. Ibunt directe emissiones fulgurum, ct tanqua na bcnecurvalo arcu nubium exterminabuntur, ct ad certum locum insilient. El a petrosa (n«i¿€&Xw,id csl petras jaciente) ira plome mittentur grandines, excandescet in illos aqua maris, cl ilumina concurrent duriter. Contra illos stabit spiritus virtutis, ct lanquam turbo venti dividet illos. » Quam sapiunt qui hæc meditando praevidentes, peccata cavent, sanctcque vivunt, ul fugere valeant a ventura hac Dei ira !

Troppogtoe,turtiones aniott. Scripsit Julianus archiepiscopus Toletanus commenlarium moralem cl elegantem in Nahum, qui exstat tom. Il *Bibhoth. SS. Patrum,* ubi hunc locum tropologice sic explicat : « Quatuor, inquit, sunt anime tempestates, et quatuor turbines ipsius. *Prima* est vitiorum, *secunda* negotiorum, *tertia* lenlationum, *quarta* utilium allectionum. *Prima* ergo est ire, *secunda* miseriæ, *tertia* justitiæ, *quarta* gratia*. *Prima* virtutum grandinat florem, *secunda* conscientia* pessumdat honorem, *tertia* contemplationis suavissimum fugat odorem, *quarta* ad coelestium provehit ardenter amorem. *Prima* est a diabolo, *secunda* a mundo, *(ertía* a miseriæ debito, *quarta* a Deo. *Primo* religionis annihilat sanctitatem, *secunda* conscienti® turbat serenitatem, *tertia* divinissimi odons fugat suavitatem, *quarta* ad angelicam sublimat puritatem. *Prima* ergo est divinos indignationis, *secunda* dispensationis, *tertia* probationis, *quarta* dilectionis, » Dcindesingulis remedia vel usum ita subjicit: «Via» prima sunt, pura confessio et virilis pœnitenlia ; *sceundæ,* mundi contemptus et vita solitaria; *tertia,* devota compunctio el mentio innocentia; *quartes,* purificati silentium animi et sponsi lætilia. Sed quia in tempestate, non in tempestatibus Domini vias esse Propheta asserit, de quarta, ut datur intelhgi, specialiter loquitur, de qua hb. 111 *Bej.* xix, il. Ait enim : Elias stabat in ostio speluncæ, et ccce spiritus Domini transiens, subvertens montes et conterens petras ; non in spiritu Dominus, ct post spiritum commotio; non in commotione Dominus, cl post commotionem ignis; non in igne Dominus, et post ignem sibilus aure tenuis; ibbDominus. Per spiritum transeuntem designatur animi tempestas, amara scilicet, sed utilis peccatorum contritio. Per commotionem , devola mentis compunctio. Per ignem, fervens ct ordinali dilectio. Per silentium , beale contemplationis secretissima infusio. » Pari modo inferius quatuor turbines animae recenset : *primus* est, subita justorum oppressio, quam sequitur tempestas, *primo* vitiorum, *secundo* suppliciorum; *secundus est,* sollicitudinum et negotiorum incursio, cui succedit diluvium criminum; *tertius* est, tenlationuminvasio, quam sequitur tranquillitas cousciciitiæ ct gratia donorum; *quartus* est, repentina cl vehemens cx diversis causis annui commotio, quam sequitur tempestas justorum affectuum, cui succedit ordinati dilectionis amoenitas, ct contemplationis divinæjucunda serenitas. Huc usque Julianus.

Et mdvlæ pulvis pedum ejus, — *q. d.* Suis militum copiis incedendo Deus nubem pulveris concitat, uti jam dixi.

Tropologice, Julianus archiepiscopus Toletanus loco jam citato : « Pedes, inquit, Domini (puta apostoli el homines sancti) pulvis sunt, per humilitatem conscientiae ; nebulæ, per obscuritatem eloquenti®. Pulvis sunt, humilia de se sentiendo ; nebulæ, arcana cœlestia velamine littore legendo; humiles vita, obscuri doctrina. Pulvis sunt, ut placeant; nebulæ, ne margaritas porcis præbeant. Ende in psalmo legitur : Posuit tenebras latibulum suum, quia sub littore Prophetarum velamine opertus diu latuit. De his pedibus ait Isaías : Quam pulchri super montes pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bonal Et alibi : Qui appropinquant pedibus ejus, accii-

it

pient de doctrina ejus. Isti ergo pedes Domini fuerant, qui cuín predicando per universum mundum detulerant, Petrus Roma» per Italiam, Andreas per Achaiam, Joannes per Asiam, etc., Paulus per totum orbem; sed quia officium praedicationis vix potest diu exhiberi sino nœvo, ideo pulvis inesse dicitur pedibus, quia fermentum gloria» pauxillum adhæret moribus. At quoniam compunctionis mox fervente fugatur lumine, pulvis evanescit in morem nebute.»

Vr.-f. 4. **4. INCREPANS MARE, ET EXSICCANS ILLUD.**— Ex Hebræo *primo,* iu preterito vertit Pagninus : *Qui increpavit mare, d exsiccavit illud;* puta mare Rubram, ut transirent Hebrei, *Erod.* xiv; *secundo,* plenius Tigurina vertit : *Qui statim ut increpitat mare, arefacit ipsum, omnesque fluvios exsiccat.* Verba enim *increpat* et *exsiccat* sunt modi potentialis,sumunturque Juvr.Tix«c, uti crebro sumuntur futura apud Hebreos. Significant enim omnipotentiam Dei, qua solo verbo potest sistere maria, el siccare flumina quantumvis vastissima, uti siccavit Jordanem, transeunte Josué cl Hebrœis. Increpans ergo, vel, ut Septuaginta, comminans, idem est, quod more increpantis ct comminantis imperans mari, illudquc dividens, vel exsiccans, prout ci libuerit. Alludit ad divisionem maris Rubri, de qua *Psalm.* cv, 9 : « increpuit mare Rubrum, et exsiccatum est : et deduxit cos (Hebreos) in abyssis sicut in deserto. » Sic Christus «exsurgens comminatus est vento, et dixit mari : Obmutesce; n quo dicto sedavit fluctus, mareque offecit tranquillum, *Marci* iv, 39. Ita Albertus, Hugo, Arias, Ribera el alii. Simili schemate Isaías XL, 12, Dei potentiam cl magnificentiam graphice describit : « Quis, inquit, mensus est pugillo aquas, ct corios palmo ponderavit? Quis appendit tribus digitis molem terra, et libravit in pondere montes, et colles in statera, etc.? Ecce gentes quasi stilla situlae, ct quasi momentum statere reputate sunt. Ecce insute quasi pulvis exiguus. Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo. Qui sedet super gyrum terre, el habitatores ejus sunt quasi locuste. »

Tropologice, «Mare, ait Theophylactus, est amaritudo hujus vite, quam insipien es nos coii flumina appetimus. Hanc Dominus exsiccavit, ac quod in ea potioni accommodum videbatur, obliteravi!; instituens nos quod in mundo aflictionem nos ferre oporteat. Si enim jugum ejus tulerimus, inveniemus requiem animabas nostris. Preterea si quisquam in laniationibus fuerit, in mari est, et in fluminibus. Ad cum ergo tentato confugiendum est, qui interminatur mari, amnesque exsiccat, d

INFIRMATES EST BASAN ET CARMELES, — *q. d.* ECTtilissimi montes cl regiones, quales sunt Basan, Carmelus ct Libanus, fient steriles, flaccescent ct quasi emorientur, quando Deus volet; ipse enim est creator et conservator, et summus omnium dominus; uti de facto contigit tempore Elia», quando per triennium inhibita fuit pluvia, bicoque ex defectu aquœ omnes montes el campi exaruerunt Undo liquet quantum Dei donum sil pluvia; experiuntur et sentiunt idipsum agricole. Symbolice Rasan, Carmelus ct Libanus notant SpiMi fertilitatem el opes Ninives; mare et flumina copiam civium et incolarum, qure omnia Deus in ejus excidio arefeci! cl sustulit. Alludit ad Tigrin fluvium, cui adjacet Ninive; hic enim urbem ab hoste lutari nequivit, sed potius cum ea, quasi infirmatus, et desolatus est. Addit Theophylactus : Aiunt, inquit. Basanilim regionem fertilissimam æque ac Carmelum, a gentibus habitatam fuisse pugnacibus ct morosis; attamen cas Deus evertit, ac Israelem eo introduxit; quocirca non est fidei absonum, Deum etiam Niniven subversurum. Sic ct Cyrillus. Rursum vide hic eminens Dei iu omnia imperium. Vere Poeta :

Poli, soli, sali, omnium
Regnator ævileruus.

Et Virgilius, lib. I ÆneùL :

O qui res hominum Deumque
/Eterni* regis imperiis, cl fulmino terres.

Idem Deum vocat « Cœloque Eveboque potentem, » ct :

Nimborumque simul lempestalumqne potentem.

Et lib. IV *Æneid. :*

..... Deorum, *inquit.*
Regnator, cœlum ct ter.as qui numine torquet.

Allegorico : « Diminuta est Bosanitis et Carmelus, quando Jud » i ob crucifixum abs se glorile Dominum, traditi sunt Romanis. Deinde per Basanilim, in moribus ct operibus versans respublica; per Carmelum vero dogmatum altitudo indicatur; quæ cum multa essent, diminuta sunt in concisum cl consummatum sermonem Evangeli! summalim collecta. Libanus quoque, id est Græcorum sapientia, infatuata esi. Concussi sunt autem ct in cruce montes, ac natura nostra terrea antehac existons, sublimata est, ad superna iter faciens, ac profectionem ad cados instituons; omnes juxta in ipsa commorantes terrena) cogitationes, divino) adeoque enfiestes facke sunt, in cruce quoque revera petræ sensibus objecte, scissæ sunt; item pclræ, id est dura ct saxea hominum corda, verbo Evangelii accepto, contrita sunt. Rursum in diluvio, id est in baptismo quo Christus baptízalas est, obruit hostes suos, id est dœmones. » Hucusque Theophylactus.

5. Montes commoti sent, — q. *d.* Montes loco mo- v*r* »• vebuntur, cl terra contremiscet, quoties ct quandocumque Deus id volet. omnia enim hæc verba sunt modi potentialis, ac demonstrant Dei summum robur cl potentiam, quod proinde merito Kinivite, omnesque impii formidare debeant. Unde Tigurina vertit : *Montes ab eo contremiscunt, et colles seso resolvunt* (vel colliquescunt. Alludit

ad liqiinractinncm nivis, quoi mantes tegit, el ila postea liquescit, ut videantur quasi dissolvi et colliquescere montes, inquit Vatablus) : *Ierra se proripit ex ejus conspectu, et (olus orbis una min* de-*gentibus in co.* Pro *proripit* Vatablus vertit, /tagrat, id est ignem concipit, exuritur, ccnsetque hoc accidisse in Sodoma, 7. *d.* Deus solo verbo est auctor incendiorum, quæ aliquando apparent in montibus, v. g. /Etna, Vesuvio, Hecla, etc. Vel immittit tantum æstum, ut colles et terra ardere videantur,uti accidit in incendio Phaetontis. Unde Chaldæus vertit : *Montes commoti sunt* a *conspectu ejus, ct disrupt! sunt, ac vastatu* (Septuaginta, contracta *est;* Aquila, id esi *horruit) est terra ab ejus præscntia, ncc non orbis, ct omnes qui habitant in eo, quando se patefecit cum misericordia, ut daret legem populo suo; sic commotus est mundus a conspectu ejus.* Videtur enim alludere ad térro motum Sina montis, cum in eo Mosi et Hebraeis data est lex, *IZxod.* xix, 18. Ex dictis recte inferi Nahum :

vc«. o. 6. Ante faciem indignationis ejus quis stadit? — *q. d.* Cum tanta sit potentia, æque ac ira Bei, quis vestrum, o Ninivite, vel cæterorum hominum coram illo subsistere, nedum ei obsistere poterit?

Indignatio ejus effusa est ut ignis : et petrjb dissoluta sunt ad eo. — Septuaginta : *Furor ejus consumit principatus, et petra: contritai sunt ab co ;* Aquila, *furor ejus,* id est *conflatus est;* Symmachus etThcodolion, irrx-v/, id est *stil-*

igm.ii? dïntlii-* mu» *lavit, q. d.* Sicut ignis ardentissimus dissolvit et liquat petras, ferrum, æs, omniaque quantumvis durissima; ita ira et vindicia Dei, hostes licet potentissimos, omniaque licet firmissima dissolvit, frangit, conterit, uli vos, o Ninivitae, brevi experiemini. Nam « effusa est, » id est jamjam certo clbindetur in vos hic ignis furoris el vindicte Dei. Alludit ad fornacesconllalorias cl metallicas, in quibus conflatur æs, ferrum, plumbum, etc., quæ igne ardentissimo liquata ita ignescunt, ut, cum pertusa fornace in fossam vicinam defluunt, videantur esse torrens ct fluvius igneus, quæ petras et saxa quælibet obvia in momento incendit ct absumit, uti oculis meis vidi m Antenna. Sane videbar mihi in illis vivam incendiorum gehennæ clligiem intueri. Adeo horrendus est hic ignis, talis estira Dei. Quis ergo sapiens eam ruminans, non percellatur? Quis non caveat peccata, no iis illam in se concitet, ne corpus el animam liisce incendiis ultro objiciat ? Merito exclamas et proclamas omnibus impiis (sed, heu! pauci audiunt), o Isaia cap. xxxiii, II: «Conterriti sunt in Sion peccatores, possedit tremor hypocritas. Quis poterit habitaro do vobis cum igne devorante? Quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis? »

Secundo, Sanchez: «Ignis Dei indignantis, inquit, est fulgur ct fulmina; hæc enim sunt arma Dei, quæ in inimicorum suorum caput ejaculatur. *H tbac.* 111,11 : «In luce sagittarum tuarum, ibunt in splendore fulgurantis haste turn. » *Psalm.* xvn, 15 : « Misil sagittas suas, el dissipavit eos ,» hoe est, ut explicans subdii : a Fulgura multiplicavit, et conturbavit eos. » Sic fulmine et grandine Deus sideravit Sisaram, *Judie,* v, 20 : « be codo dimicatum est contra eos : stolte manentes in ordine et cursu suo, adversus Sisaram pugnaverunt. n Sic et \irgilius, *Æneid.* I :

> Intonuere poli, el crebris micat ignibus æther,
> Pmeotemqae viris intentant omnu mortem.

El *Æneid.* VIH :

> Namque improviso vibntus ab citare fulgor,
> Cum sonitu venit, cl ruere omnia visa repente.

7. Bonus Dominus. — Soloni Prophète, quasi VerJ concionalores industrii el eximii, post minas consolari, cl tela tristibus subjungere, ne peccatores desperent; sed poenitontes spem vente cl salutis concipiant. Ha hic Nahum, postquam graphice depinxit iram ct furorem Dei in infideles, injustos et impios Ninivitas, hic vicissim Dei clementiam ct bonitatem in fideles et pios Israelitas et Judæos demonstrat, indeque apposite vocatur Nahum, id est consolator. Consolatur enim hic Ezechiam et Judíeos obsessos a Sennacherib rege Assyriorum, prædicens ejus siragiin. et Hierosolyma» liberationem, ac Ninives hostilis excidium : qua re pariter consolatur Israelitas, sive decem tribus, paulo ante a Sahnanasare, cui successit Sennacherib, vastatos, el in Assyriam abductos. Consolatio enim est aillictis videre quod Deus ipsorum injurias ulciscatur, ct de persecutoribus ac vastatoribus pamas sumat, cosque pariter lege talionis persequatur el vastet. Ostendi enim in ITocnno, Nahum prophetasse inter annum sextum regni Ezcchiæ, quo vastata est Samaria, et decimum quartum, quo obsessa est Jerusalem a Sennacherib ; quod fuit interstitium octo annorum. Ergo in hoc interstitio ct paulo ante obsidionem Jerusalem, ejus eventum felicem, puta solutionem et liberationem, prodicit hic Nahum. Itaque ait : « Bonus Dominus, el confortans in die tribulationis; » Septuaginta, z?Tœw;, id est *utiiis, suaris, beneficus, Dominus exspectantibus eum indie tribulationis ; Chuldnòus: Bonus est Dominus Israeli, ut innitatur ei tempore angustiai;* Pagninus : *Bonus Dominus, fortitudo in die angustia, q. d.* Deus suis in tribulatione fortem, validam cl efllcacem afferre solet opem. Optime Tigurina ct Vatablus: *Benignus, mitis ct clemens* (hæc enim omnia significat hebroum *tob) est Dominus* (servis suis fidelibus) *presidium temporibus difficillimis.* Hebraice enim nyo *mao-* significat fortitudinem, locum fortem, arcem, præsidium, munitionem. I nde Antichrisli deus vocatur *Maozim, q. d.* Deus fortitudinum; vel Mars, ut vertitPagninus, *Daniel.* cap. xi, 38. Mars ergo noster, arx nostra, asylum nostrum, idque invictum, m omm tribulatione est Deus.

Et sciens sperantes lx sb. — Septuaginta : *Cognoscens timentes se.* Scientia hæc est practica ct efficax, non speculativa cl oliosa, 7. *d.* Deus cognoscit, id est approbat, amat, protegit, propúgnateos, qui spem suam in eo collocant; uti mox proteget et propugnabit Ezechiam et Judæos contra Sennacherib. Sic ait Deus Moysi : « Novi te cx nomine, el invenisti gratiam coram me, » *Exod.* Xxm1, 12. Sic de electis el beandis ait Apostolus : • Cognovit Dominus qui sunt ejus, » II *Timoth.* ii, 19. De reprobis vero et æterna pœna plectendis ait Christus : « Nunquam novi vos : discedite a me qui operamini iniquitatem, » *Matth.* vu, 23.

Vfr» 8. Et IN DILI VIO PRÆTERRÜNTE, CONSUMMATIONEM faciet loci ejus. — *Primo,* Rupertus et Lyranus per diluvium accipiunt castra numerosa Sennacherib, quæ instar diluvii inundaverunt el oppleverunt Judæam, uti docet Isaías, cap. vin, 7, 7. *d.* Exercitus Assyriorum crii quasi diluvium Judæam obruens, sed præteriens et cito transiens. Nam Deus « faciet consummationem loci ejus, » scilicet tribulationis cl captivitatis, ail S. Hieronymus, hoc est, Deus faciet ut cito illa consummetur, finiatur cl cesset, nec amplius illa ejusque locus reperiatur. Verum duriuscule consummatio loci attribuitur consummationi tribulationis; aliud enim est locus, aliud loci tribulatio.

Secundo, S. Hieronymus, Remigius ct Hugo diluvium accipiunt passive, pro ipsa vastitate illata Samari®, ct decem tribubus ab Assyriis, quæ praeteriit, cum Deus consummavit locum ejus, exscindendo sciliccl Niniven.

Tertio ct genuine, diluvium hic vocatur exercitus Modorum el Babyloniorum, qui, instar diluvii, ingenii turba, celeritate et impetu invaserunt Assyrios, corumque locum, puta regiam Niniven vastarunt. Hæc enim fuit consummatio, et excidium urbis ct regni Assyriorum, 7. d. Deus vos, o Assyrii, funditus quasi quadam eluvione hostium perdet, obruelque vestram Niniven, Medorum et Chaldæorum copiis ct insultibus; ac cives illius tenebris, id est omni calamitate cl clade, peraequetur. Ita Theodorclus, Clarius, Arias, Vatablus ct a Castro. Hunc esse sensum palet intuenti Hebrea; nam nOlpD *mekoma* significat *locum ejus* feminine, puta Ninives, nipote contra quam lotum hoc oraculum dirigitur; est enim hoc *onus Ninive,* ut dixit in Prologo vers. I. Favet id quod narrat Diodorus Siculus lib. lll *Jlistor.,* nimirum ad excidium Ninives, confluxisse tx Babyloniis, Persis, Medis, Arabibus cl Bactrianis super quadraginta hominum millia. Hoc enim fuit diluvium non aquarum, sed hominum el militum. Addit Arias hoc diluvio significari inundationem Tigris, qua obruta fuit Ninive; sicut ex adverso Babylon capta est a Cyro, divertendo Euphratem, qui Babylonem interluit, in alia* fossas, ct per siccum ejus alveum milites immittendo in urbem, uti ex Xenophonte cl aliis o-fimdi, *Daniel.* v, 30, et *Jerem.* 1, 38. Hanc enim Tigris in Niniven exundationem significare videtur Propheta hoc loco, ct cap. ¡1,6, dicens ; ‹| Pori® fluviorum aperte sunt, et templum ad solum dirutum; » et vers. 8 : « Ninive quasi piscina aquarum, aquæ ejus; ipsi vero fugerunt,
7. *d.* Deus nimbos coget in Tigrim, ul is exæs- Niniie
tuet, ct cataclysmo Niniven obruat. Ejusdem inundationis clarus est testis Diodorus Siculus
lib. V *Hist. :* a Erat, inquit, responsum progeni-obrutact
toribus datum, nunquam Ninam (Niniven, hæc capu*
enim a conditore dicta est Ninus et Nina) capi posse, nisi cum fluvius urbi hostis fieret. Quod nunquam futurum ratus (rex Ninives) spem ceperat obsidionis traducenda?, ct simul futura auxilia exspectabat. Cum duobus annis obsidio perseverasse! per summum otium obsessorum, tertio continuis imbribus excrescens super modum fluvius, cum partem urbis inundasset, muros dejecit ad stadia viginti. Hic rex existimans tempus oraculi advenisse, desperata salute, ne in hostium potestatem perveniret, pyram in regia ingentem exstruxit, seque cremandum una cum suis in ignem injecit. Hostes audita regis morte, urbem per eam, quæ ab oraculo prædicta erat, muri partem ingressi, Arbacem regia stola indutum regem appellarunt. » Hæc Diodorus, cui consentiunt S. Epiphanius ct Dorotheus in *Vita Nahum,* qui Niniven aquarum eluvione perditam asseverant,lllдixi in Proœmio; quæomnia huic loco mire consentiunt, quo Deus Ninivæ comminatur excidium per tempestatem, turbinem, nimbos el ventos, quibus exundans Tigris urbis muros dejecit. Tantum hoc interest, quod Diodorus id contigisse asserat sub Sardanapalo, ejusque hoste Arbace Medo, qui coœvi fuerunt Oziæ regi Juda, ac mullis annis precesserunt prophetam Nahum; sed fieri potest ut in persona et tempore errarit Diodorus. Nam Justinus lib. I, Herodotus lib. I, Orosius lib. I,cap. xix, et alii in excidio Ninives sui) Sardanapalo, nullius exundationis meminerunt. Sic enim videmus, in rebus priscissæpe facta ipsa apud auctores constare; personas cl tempora certa non constarc. Facium enim ipsis relictis monumentis ct signis indicari potest, persona? vero cl tempora ob fluxam sæculorum ct gentium naturam, ob minus attentam diligentiam, ob variam linguarum cl sermonum, ac dominationis mutationem, inverti ac turbari facile possunt; ex divinis autem Scripturis temporum vera ratio petenda est, inquii Arias.

Denique diluvium hoc accipi posset cladis et stragis Assyriorum, puta militum occisorum ; qua una nocte ab angelo in castris Sennacherib cæsa sunt 185 millia; tunc enim Deus consummationem fecit loci ejus, id est loci castrorum Sennacherib, quando hunc locum replevit cadaveribus militum, qui illo in loco castrametabantur. Hunc enim locum juxta Jerusalem pro castris suis cepit ct occupavit Ninive, id est Ninivitæ et Assyrii, cum suo rege Sennacherib. De Sennacherib enim,

uti cœpit, ita pergit agere in sequentibus; quia tune cœpta est Ninivitarum et Assyriorum clades, quæ postea plane consummata ct completa est in excidio Ninives per Medus et Chaldæos, de quo cap. ii, t.

Tfopol^ Tropologice, disce hic quam celer sit regnorum, regum, opum, deliciarum, honorum, totiusque mundi fluxus, transitus, interitus. Ecce

rum flutik* Tigris, qui per naves merces omnes advehe-

X.l' Niniven, intumescens illam ipsam obruit, et hosti invadendam tradidit. Ecce tibi inclyta illa Babylon, quam ditabat, roborabat et ornabat Euphrates, per illum ipsum in alias fossas derivatum a Cyro, capta et eversa est. Vere æque ac pulchre S. Augustinus mystice explicans illud *Psalm,* cxxxvi : Stiper *flumina Babylonis illic sedimus, et flevimus dum recordaremur tui Sion :* « Flumina, ait, Babylonis, sunt omnia quæ hic amantur ct transeunt. Nescio quis amavit v. g. agriculturam, ipsam exercere, inde ditescere, imo occupare animum, inde percipere voluptatem ; attendat exitum et videat, illud quod amavit non esse fundamentum Jerusalem, sed fluvium Babylonis,» etc. « Advocatum esse, inquit, res magna est, potentissima eloquentia in omnibus habere susceptos, pendentes cx lingua diserti patroni sui, et ex ejus ore sperantes, vel damna, vel lucra, vel mortem, vel vitam, vel perniciem, vel salutem. Nescis quo te miseris. Alius el iste fluvius Babylonis est, et quod mullum sonat, strepitus aquæ saxa perculit. Attende quia fluit; perculit, attendo quia labilur; et si attendas quia Huit et labitur, cave, quia trahit. » Idem ostendit de navigatione et mercatura, utramque scilicet esse fluvium Babylonis, utriusque lucra cito transiré et prætcrlabi : « Uno, inquit, naufragio nudus exibis, et recte te planges in flumine Babylonis, quia noluisti sedere el flere super flumina Babylonis. Alii ergo cives sancte Jerusalem, intelligentes captivitatem suam, attendunt humana vota, el diversas hominum cupiditates hac atque illae rapientes, trahentes, impellentes in mare, vident hæc, et non se mittunt in flumina Babylonis, sed sedent super flumina Babylonis; » et mox : a O sancta Sion, ubi totum stat, et nihil fluit! Quare dimisimus conditorem tuum ct societatem luam? Ecce inter fluentia cl tabentia constituti ; vix quisquam raptus a flumine, si tenere lignum potuerit, evadet. Sedeamus super flumina Babylonis, non infra flumina Babylonis; talis sit humilitas nostra, ut nos non mergat. Sede super flumina, noli in flumine, noli sub flumine; » et inferius : a Sedebit autem, cl plorabit, si recordatus fuerit Sion. O pax illa quam videbimus apud Deum! O pax illa et sancta æqualitas angelorum! O illa visio et spectaculum pulchrum! Ecco in Babylonia pulchra sunt quæ tenent; non te teneant, non te decipiant. Aliud est solatium captivorum, aliud gaudium liberorum. Super Ilumina Babylonis, illic sedimus, ct flevimus cum recordaremur Sion.» Mens ergo nostra, ut sapiat, ut firma felixque consistat, super flumina hæc se erigat, et in stabili œternitate, in Sione, inquam, cedesti se ipsa defigat.

Secundo, S. Bernardus, serm. *De B. Maria,* pag. 395 : « Triplex, inquit, est diluvium : *unum* iniquitatum; *aliud* adversitatum hujus vite; *tertium* calamitatum gelunnæ. De *primo* per Nahum dicitur ; In diluvio prætereunte consummationem faciet, ac si diceretur : Si diluvium siliorum super hos cœperil abundare, nolite de illis desperare; quia super quos inundare permitto injustitiam, super illos faciam abundare gratiam. Bine illud *Michææ* iv : Venies usque ad Babylonem, ibi liberaberis. El illud *Isaiæ* uv : Ad punctum in modico dereliqui te, ct in miserationibus magnis congregabo te. Consummationem ergo Deus faciet præeunte diluvio; quia de profundo vitiorum viriliter erigit, quos ponit in virtutum culmine, » etc.

9. Quid cogitatis contra Dominum? — Aliqui 'er* t putant sermonem esse ad Judæos pandos ob adventum el obsidionem Sennacherib, *q. d.* Quid vos, o Judœi, modica» fidei, diffiditis Deo, quasi ipse vos e manu Sennacherib liberare non possit, aut non velit? itaque cogitatis cum vel non esse satis potentem, vel non satis providum et clementem. ad protegendam suam urbem, suumque populum? Verum melius alii passim censent sermonem esse ad Assyrios, ç. *d.* Quid vos, o Assyrii, cogitatis mala contra Dominum, id est contra Domini plebem, urbem el templum, ut scilicet obsideatis et evertatis Jerusalem et Judæos, itaque mala malis cumuletis? Exscidistis enim Samariam, et pari modo vultis exscindere Jerusalem : sed Deus malitiam vestram inhibebit, nec permitiei secundo affligi et exscindi Israelem. Unde sequitur : a Non consurget duplex tribulatio. » Ita llebræi, S. Hieronymus, Remigius, llaymo el Lyranus. Aut, *q. d.* Quid vos, o Assyrii, cogitatis Domino ulciscenti resistere, vosque in castris Sennacherib per angelum, ac Niniven per Chaldæos oppugnanti et evertenti, objectis vallis et militibus opponere? Impingitis enim in fortem, et contra stimulum calcitratis : nam « consummationem ipso faciet, » ipse vos consumet el disperdet. Hæc enim est eadem consummatio cum illa, de qua paulo ante dixit : « Consummationem faciei loci ejus, » scilicet Ninives. Ita Theodorclus, Thcophylachis, Clarius, Arias et Vatablus. Alludit ad *Isaitg* x, 23 : « Consummationem enim el abbrevialionem Dominus Deus exercituum faciet in medio omnis (eme. » Vide ibi dicta (I).

(1) Posterior sensus longe est probabilior; nam *cogitare,* moliri, machinari *contra Jovam^* inquit Maurer, *noncogitaredeJova, esse* intelligcndum textum hebnrutn, docent quæ leguntur vers. 11 : *Ex tc exibit cogitans contra Dominum malum.* Quæ a Itosenuiuliero allata est inter-

D*rln r fou- ti> pci- l

Nox coxsvncrr duplex trullatio. — Chaldœus : JYon *consurget domui Israel duplex angustia; Ar&*-biens : *Non rwsurget diera vice in nocumento;* Sypus : *Non stabit* (surge!) *duabus vicibus tribulatio,* y. *d.* Unam angustiam passus est Israel in excidio Samarte, el decem tribuum per Salmanasar : quare non patietur Deus clementissiinus secundam ci inferri a Sennacherib, ul duas ejus tribus reliquas ct Jerusalem exscindat. Ita Hebraeus

Secondi

quem citat S. Hieronymus. *Secundo,* alii, g. *d.* Deus ita fortiter una vice per angelum cœdet ct atteret castra Sennacherib, ut secundo ea percutere ct plagam iterare non sil opus : quia extremis suppliciis ea alliciet, el primo ictu ca disperdet et consumet. Ita Vatablus.

Tarn.

Tertio, alii, ‹/. *d.* Deus unica irruptione Chaldæorum subvertet Niniven, ul secunda non sit opus. Simili enim phrasi ail Abisai de Saule : « Nunc ergo perfodiam eum lancea in terra, semel, ct secundo opus non erit, » I Reg. xxvi, 8. Explicat enim consummationem quæ praecessit, *q. d.* Consummabo stragem ct excidium Ninives una percussione, ut secundo eam ferire non debeam. Ita a Castro. Sic ait VirgiliusÆ/ieïd. XI :

Procubuit moritor, el Uuuiutu semel ore momordit.

Et Ovidius, *epist.* v :

Nulla reparabilis «irio
I.xsa pudicitia csl, deperi illa semel.

Omnes hi sensus probabiles sunt ; primus tamen, quem tradit quoque S. Cyrillusel Theophylactus, magis videtur congruus ct appositus, magisque rcspondel communi tropologia}, quam mox afferam; illiquo magis favent llebræa, quæ ad verbum habent : *Non exsurget duabus vicibus tribuidlo.* Tribulatio enim perlinet ad populum Dei ; consummatio ad infideles et impios Ninivitas. Unde Septuaginta vertunt : *Non vindicabit bis in idipsum in tribulatione. In idipsum,* id est idipsum, vel ob idipsum, scilicet crimen vel delictum. Thcodotion : *Non consurget secunda tribulatio;* Symmachus : *Non sustinebunt impetum secunda angustien;* Pagninus : *Non consurget bis angustia.* El sic se explicare videlur Nahum, vers. 12, dicens : ‹ Afflixi te, et non affligam te ultra. Et nunc conteram virgam ejus de dorso tuo. » Sal enim Israel per Assyrios punitus videbatur vastatione Sainariæ ct decem tribuum, ut Hierosolymæ et Judæis parcendum esset; Judæi enim, sive duæ iribus, in decem tribuum, nipote fratrum suorum, excidio, sat pernarum dederunt Assyrio. Hinc ex versione Septuaginta manavit theologorum axioma: « Deus non punit bis idipsum, » quando nimirum ita punivit, ut pœna adœquarit culpam; si enim non adi quarit, sed illa sit inferior et minor, juste iterare ct augere potest plagas, donec culpam adœqucnt.

Unde tropologice, S. Hieronymus et Remigius Trn nb_ sic explicant, q. *d.* Quos Deus punii in hac vita, gh», cos secundo non puniet in futura. Audi S. Hiero-, nymum : «Quid contra Dominum cogitatis? Ipso nil qui Circavit mundum, ct consummationem ejus biotta, faciet. Quod si vobis videtur crudelis, rigidus et P"' cruentus, quod in diluvio genus delevit humanum ; super Sodomam et Gomorrham ignem et sulphurem pluit ; Ægyptios submersit fluctibus ; Israehtarum cadavera prostravit in eremo. scitote eum ideo ud pivcsens reddidisse supplicia, ne in œternum puniret. Non vindicabit Dominus bis idipsum in tribulatione. Ergo qui puniti sunt, postea non punientur. Receperunt ergo ct qui in diluvio perierant, et Sodomilæ, et Ægyplii, et Israelita in solitudine mala sua in vita sua : » Ubi videtur sentire S. Hieronymus Sodomitas, Pharaonem ct Ægyptios hie punitos, ne punirentur in inferno? sed contrarium verius est ; occisi enim sunt a Deo in flagranti delicto, puta Sodomite in invasione domus Lot, ul hospitibus angelis turpiter abuterentur : Pharao cl Ægyplii in tyrannica persecutione Mosis cl Hebneorum ; mortui ergo in peccato descenderunt in tartara, uti dixi *Gen.* xxix, cl *Ecod.* XIV. Quærit deinde S. Hieronymus : « Si fidelis deprehensus in adulterio decolletur, quid dc eo postea fiat? Aul enim punietur, cl falsum csl hoc quod dicitur : Non vindicabit Dominus bis in idipsum in tribulatione. Aul non punietur, ct optandum csl adulteris ul in prœsenliarum brevi et cita pœna cruciatus frustrentur œternos. » Ac respondet : « Deum, ul omnium rerum, ita et suppliciorum (pioquc sciro mensuras , ct non prævcniri sententia judicis ; ncc illi in peccatorem exercendæ dehinc pœnæ auferri potestatem : ct magnum peccatum magnis diuturnisque clui cruciatibus ; si quis autem punitus sil { satis cl adequate ad mensuram culp.r) ut illo in lege qui Israclitis maledixerat, et qui in sabbato ligna collegerat, tales postea non puniri, quia culpa levis presenti supplicio compensata sit, » *q. d.* Adulter decollatur, quia peccalo suo lœsit rempublicam, eique dedit scandalum : decollalionc ergo luit offensam in rcmpublicam. Idem tamen offendit Deum ; unde ncccsso est ul pariter hanc offensam luat contritione, confessione cl satisfactione, vel salispassione (v. g. offerendo Deo decolla'ionem iu satisfactionem adulterii jadæquata culpæ ; quod si moriatur impoenitens, aut satis-

prolatio aliorum, ea insuper fatsurn sensum subjicit sub membro postremo : non *consurget duplex tribulatio.* Hæc erum verba manifeste expoliendi sunt ad rationem verborum quæ habentur cap n, 1 (Vulg. i, 15): .Vom *adjiciet ultra ut pertrancat, etc.* Quæ verba cum dicta tint ad Judam, luce profecto chnus csl, cogitandum utroque loco esse de malo, quod Jude, non quod decern tnbubus, verbo, c gitandum e&e do irruptione in Jud 'in facta ab Assyriis anuo regnatili» Hlskiæ decimo quarto H re igitur calamites ne Herum Inferatur Judæis, ciuLum in dicitur verbis : *Non consurget,* etc. Qua ratione cautum iri putetur, dicitur verbis proxime præcedmiUbu* : *Con.tumniatifjnf//i tpic fa:irt,* ct subsequenlibus ven. io, ikkudu, puta ad luterucuuuem Atyrus.

factio hæc non sit adæquata, Beus cam adæquabit in inferno, vel in purgatorio. Adde, adulterium ejus punitur decollatione, non vero ejus obstinatio et impœnilcntia . illam ergo luere dejæt ¡n inferno. Quare imperite hærelici hoc loco abutuntur conira satisfactionem, dum sic argumontanini' : Christus luit omnia peccata nostra, iliaque Beus in ipso abunde punivit; ergo non punit illa in nobis, nec exigit a nobis pomas temporarias , quibus pro illis satisfaciamus divin® juslitiæ; imperite, inquam, tum quia Christi satisfactio allions est ordinis, quam sit nostra. Est enim generalis pro culpa totius generis humani ; nostra vero est particularis, pro propriis culpis. Jam sicut causa universalis, v. g. sol, non tollit efficientiam causarum particularium, v. g. hominis ut generet hominem, sed potius cum illis operatur, et earum cooperationem exigit, ita ut sine illis non operaretur, ita pariter Christi satisfactio generalis nostram particularem requirit, nec sine illa operatur. Hoc ergo axioma . « Beus non punit bis idipsum, inlellige in eodem rerum ordine : nam in diverso sæpe bis punit. Hinc pro peccato Adæ, et culpa generis humani non aliam exigit satisfactionem, quam Christi; tpiia illa generalis fuitculp»generali adæquata: pro culpis vero particularibus, particulares singulorum exigit satisfactiones. Tum quia Christi satisfactio nil prodest, nisi nobis eam applicemus ; applicare autem eam debemus per nostram cooperationem et satisfactionem. Id enim voluit et ordinavit Christus, uti docent Scriplurœ el Ecclesia.

HrtMi- ¡ ¿aI gimtu.

Monti- t - Ui.

Tropologice, puniamus hic peccata nostra vo- Itmtorla poenitentia ; ita Beus non puniet ea in futuro. « Neque enim bis in idipsum judicat Deus, sed impoenitentes ipse judicat el damnat; poenilenles vero, quia a seipsis suscipit judicatos, absolvit , neque judicio quod pœnilentiæ human® severitas protulit, aliquid justitia coelestis apponit , » ail S. Cyprianus semi. *Oc Passione Christi;* nam de impoenitentibus ait Jeremías cap. xvii, 18 : a Duplici contrilione contere eos, idque quia eorum contrilio hic cœpla, illic (in gehenna) perficitur, ul incorrectis unum flagellum sil quod temporaliter incipit, sed iu relernis suppliciis consummatur; quatenus eis qui omnino corrigi renuunt, jam pra sentium flagellorum percussio, sequentium sit initium tormentorum, » ait S. Gregorius lib. .Will *Moral.,* cap. xiii. Ila Mauritius imperator oravit peccata sua puniri in hac vita, ut non puniretur in futura ; oravit el impetravit: unde ipse cum liliis a Phoca imperature interemptus est. Hinc S. Fulgentius orabai : « Dominitela hic patientiam,et illic indulgentiam,» uti habet ejus Vita. Et S. Augustinus : a Hic ure, inquit, hic seca, ul in futuro parcas. » Quin el Habacuc cap. m, 16 : « Ingrediatur, ait, putredo in ossibus meis, et subter me scateat, ut requiescam in die tribulationis, ut ascendam ad populum accinctum nostrum. » Idem optarunt ct obtinuerunt septem fratres Machaban excruciati ab Antiocho, II *Machab.* vit. Nam, ut ait S. Paulus I Cor. X!, 32 : « Dum judicamur, » id est punimur in hoc mundo, *a* a Domino corripimur, ul non cum hoc mundo damnemur. » Hoc sapiebat abbas Olympius, qui rogatus quomodo assidue degens in spelunca, ibi ingentes toleraret œstus et culicum morsus, respondit : a Ideo ista tolero, ut futuris cruciatibus liberer: ideo ciniphes patior, ul immortalem effugiam vermem ; sic et festum patior, ut œternum ignem evadam; hæc enim temporalia sunt, illa Unem nullum habent, d uti refert Sophronius in *Prato spirit.,* cap. cali. Qui el cap. exui nairat fratrem quemdam victum ¿ib acedia audisse ab abbate Alexandro : «Si in cella tua sollicite cogitares regnum cœlorum, ct cruciatum ælcrnum, in cella tua acediam non sentires. »

10. Qua sicut splve. — Clare vertit Pagninus ; Yer› *Quia venient usuile ad spinas complexas, et aim inebriati fuerint ebrii, consumentur sicut stipula ariditate plena* ; el Tigurina : *Nam planissime ritu veprium implicitarum, cum fuerint comessmdû referti, absumentur ceu culmus ad plenum torridus.* Siquidem, ut ait S. Hieronymus, dum in terra Juda sunt Assyrii cum Sennacherib obsidentes» Jerusalem, et (piasi spin® sese invicem densis agminibus complectuntur, potantes, tetantes ct gaudentes, ab angelo cædunlur el consumuntur. Ita et Ninive capta est, dum cives præfidentes suis muris el munitionibus, hosteraque obsidentem contemnentes, vacarent conviviis el symposiis, uti tradit Diodorus Siculus lib. III. Ita capta es' et Babylon convivante rege Balsasare, *Daniel.* v, 1. Assyrios comparat spinis; quia ipsi ut spili® pungebant et affligebant pojnilum Dei, ideoque a Medis el Chald.ris quasi spinis, pari modo pungendi et affligendi erant. Rursum « convivium, » id est cœtum convivarum, sive convivas, puta Assynos convivantes et computantes, comparat spinis; quia sicut spina spin® implexa e>., ita conviva conviv® assidet, ac mutuo manus conserunt el implicant, dum ultro citroque calices cl fercula transmittunt. Rursum convivia conviviis, ut spin® spinis implicantur, dum invitati invitantes rursum invitant : itaque convivia eunt in urbem, suulque assidua.

c TOcmlur «fas nasi*, r'lBU‡ secundi,

Moi aliter, conviva» vocantur *spina,* quia sæ- Tc.-u*. pe ¿ibseulcs sua maledicentia, conviciis et scommatibus pungunt el lacerant. Vitium enim dicacitatis el detractionis frequens est in conviviis ; lingua enim innatans vino solvitur, promitque el crucial quidquid habet in corde, imo quidquid in buccam venit. Quare 51. Varro censuit convivarum numerum incipere oportere u Gratiarum numero, el progredi ad Musarum, id est proficisci a Iribus, cl consistere in noveni; ul, cum paucissimi convivio sunt, non pauciores sint quam 1res; cum plurimi, non plures quam novem : si enim plures sint, turbam efficient dica-

com et turbulentam. Alii septcm dun taxat mensæ adhibendos judicarunt. Unde proverbium ; «Septem convivium, novem convicium, n Porro convivii proprietatem praeclare describit Cicero lib. *De Senectute:* « Bene, inquit, majores accubationem epularem amicorum, quia vite conjunctionem haberet, convivium nominaverunt, n Huic autem repugnat turba in dissidia et convicia prona; convivionos, inquam, imo combibiones. Contra hos consulto S. Augustinus hos versus mensæ suæ adseripsit, qui convivarum jugiter oculos ferirent, oraque a detractione compescerent ;

Quisquis amat dictis absentuni rodere vitam,
flanc mensam vetitam noverit esse sibi.

Ita Possidius in *Vita S. Augustini.* Porro in Hebræo est elegans paronomasia inter 0'2'coseòu-*bim,* id est qui complectuntur ; DN3D *sobam,* id est convivium, vel ebrietas eorum ; et O'n j'id sg-*beim,* id est ebrii, 7. *d.* Ebrietas ebrios stringit ct colligat, sicut aculeis suis colligantur spinæ, ut seso invicem complectantur; hinc pariter Deus eos quasi in fasciculo stringet el colligabit, cisque ignem subjiciet, (pio quasi stipula aridissima subito stridore conilagrabunt et consumentur. Ua angelus cædcns castra Sennacherib ignem pestiferum in ca immisit, uti tradunt Hebnei, de quo dixi *Isaiæ* x, 16. Ita parilcr Medi et Chaldæi Niniven convivantem ferro flammaque vastarunt.

Denique Septuaginta aliter vertunt, nimirum : *Quia usque ad fundamenta sua in pavimentum redigentur, et quasi smilax planta implicata comcdcntur, et quasi stipula exsiccabitur.* Ita habet editio Regia; sed Romana sic : *Quia usque ad fundamentum suum redigetur in vepres, et quasi voltola circumdata comedetur, ct quasi stipula ariditate* 6m«bx plena.Smilax enim dicitur *voltola,* quod instar voli qox hederæ sc arboribus circumvolvat. Smilax cnim est herba spinosa, densis geniculata caulibus, fruticosa ramis, folio hederaceo, flore candido olente lilium. Duæ ejus sunt species : prior est smilax aspera, sive hedera Cilicia; altera smilax Levis. Vide Dioscorum, lib. IV, cap. cxliii et cxliv; Theophrastum, lib. Ill *Hist. Plant,* cap. ult. Smilax lævis est convolvolus major; nam minor est helxinecissampelos, inquit Dioscorus. Smilax notat corymbos ct coronas quibus deliciosi conviva; se coronabant, uti dixi Amos vi, 6; illæ cnim fiebant cx smilace ct similibus herbis ac floribus. Audi Plinium lib. XXIV, cap. x : « Smilax quoque, qui ct nicophoros cognominatur, similitudinem hederæ habet tenuioribus foliis; coronam cx eo factam impari foliorum numero, aiunt capitis doloribus mederi. Quidam duo genera smilacis dixere : alterum immortalitati proximum in convallibus opacis, scandens arbores comantibus acinorum corymbis, contra venenata omnia eflicacissimis, in tantum ut acinorum succo infantibus sa*pe instillato, nulla postea venena nocitura sint. Alterum genus culta amare, et in his gigni, nullius effectus, n Assyrii ergo comparantur smilaci, arbores scandenti ; quia ad affiora semper conscendentes devorati sunt a Medis et Chaldæis. Tropologico, smilaces sunt, qui charitatem el benevolentiam simulant, ac interim perniciem moliuntur, ait Theophylactus.

1 H. Ex te exibit, —*q. d.* Causa tuæ cladis et excidii, o Ninive, erit Sennacherib rex tuus, qui cx te exibit in aciem contra Dominum, id est contra Domini urbem Hicrosolymam et templum, ut ea disperdat. Volet ergo quasi cum Domino bellum gerere, instar giganlum ct Tilanum cum Jove certantium; sed hæc giganlomachia caro illi stabit : nam cæsus el confusus a Deo, profugus redibit in terram suam, ibique a filiis occidetur ; ita Theodorelus, Theophylactus, Clarius, Vatablus, Arias et Chaldæus, qui vertit : *Ex Ninive egressus est rex, qui cogitavit contra populum Domini mala.* Vide blasphcmiam Rabsacis, quem Sennacherib misit ad Judæos, qua jaciat Deum non posse eos e manu sua eripere, *Isaiæ* xxxvi, 20. Quocirca . Veri II

12. Hic niciT Domixus (puniens tantum Assy- X(rs riorum fastum el blasphcmiam) : Si perfecti fue-RixT, etc. —*q. d.* Licet copiis, robore, opibus præsletis, et numero sitis plures, imo plurimi; tamen attondebit vos angelus pertransiens et feriens. a Attondentur 0 ergo, id est attondebuntur (sic cnim mulla verba secundæ conjugationis usurpantur ct conjugantur in tertia, uti pro ferveo dicitur *fervo›* pro fulgeo *fulgo,* pro sedeo *sido),* hoc est, more capillorum facillime et omnino ab angelo resecabuntur, ct in terram dejicientur; ct « periransibit, » scilicet rex corum Sennacherib, ul fugiat in suam Assyriam : vel « periransibit, » id est evanescet, exercitus, roburque Sennacherib. Ita S. Hieronymus, Rcmigius, Albertus, Hugo, Lyranus el alii. Aliter Theodorelus, Rupcrlus, Arias el Vatablus; accipiunt cnim de Ninive, *q. d.* Etiamsi Ninivitæ summa pace ct rerum copia (ruantur, tamen eorum copia, imperium el gloria transibit ad Medos et Chaldæos. Ubi nola : Pro *perfecti* hebraico est 0'oSu *scelemim,* quod verti potest *primo, pacifici;* ita Vatablus; indeque concordes et unanimes ad resistendum hosti. *Secundo, integri.* Ha Tigurina. *Tertio, perfecti,* ita Noster. *Quarto, in pace,* id est prosperitate et rerum abundantia. Ha Chaldæus el Pagninus. Hæc omnia eodem redeunt : significant cnim Assyrios integros ct perfectos fuisse copiis, opibus cl viribus. Unde Pagninus vertit : Sic *dixit Dominus : Num erunt in pace? Et vere multi sunt, ct vere excidentur ct transibunt. Et afflixi te per cos, non affligam tc ultra te.*

Afflixi te (o Israel, o Jerusalem, per Sennacherib ct Assyrios), et xox affligam te ultra, — scilicet per Assyrios; nam per Chaldæos postea ob nova scelera excisa est Jerusalem. Vide dicta *Joci.* 11¸38. Pronomen cnim *tc* refert Jerusalem,

non Niniven, uti docents. Hieronymus, Rcmigius, Haymo, Rupcrlus, Lyranus, Arias, Vatablus, Ribera et alii. Nam sequitur :

13. Conteram virgam ejus (scilicet Sennacherib : hebraico cnim est aflixum sive pronomen masculinum) de dorso tuo. — *Virgam* vocal vim et lyrannidem, qua Judæos affligebat, obsidebat ct quasi vinctos tenebat (1). Unde Chaldæus vertit : *Frangam jugum gentium de collo vestro, el vincula vestra praecidam;* ct Pagninus : *Conteram jugum (jus a tc, ct vincula tua* (quibus tc constrinxit) *dirumpam.* Hebræum cnimnüD *matte,* id est virga, si alio púnelo legas nob *mota,* significat jugum, catenas ct vincula. Symbolice Thcopbylactus, virga Sennacherib, ait, sunt peccata, ct laniationes diaboli, quæ conterit gratia Christi. Eadem sunt semen diaboli, quod suffocat Christus. Unde de eo sequitur : « Non seminabitur ex nomine luo amplius. » Hæc sunt zizania, de quibus Chrislus *Malth.* xm, 27.

ver». 13.

14. Et PRÆCIPIET SUPER TE DOMINUS (2). (a PfæCÎven impiet,» id esi decernet et sanciet id quod sequi tur): non seminabitur (id est ut non seminetur) EX NOmine tuo amplus, — hoc est, ut nemo deinceps gignatur ex tc,qui nomen tuum et stirpem propaget, vocoturquo filius tuus, el sil rex Assyriorum. Nam paulo post fugiens Sennacherib in Assyriam, in templo dei sui a filiis est interfectus. Unde filium deinceps generare nequivit. Successit ei quidem in regno filius Asarhaddon jam pridem genitus; sed el hic paucis annis regnavit, nec sobolem in regno reliquie In eo ergo defecit stirps regia Sennacherib. Ita S. Hieronymus, Rcmigius, Albertus, Rugo, Lyranus, Clarius. Vatablus, Ribera el alii. Aliter Theodorelus el Theophylactus, g. *d.* In excidio Ninives desinet augustum illud nomen Nini cl Assyriorum; eorum enim monarchia transferetur ad Babylonios. Unde deinceps Assyrii vocabuntur Babylonii, quia Babyloniis rurum dominis erunt subditi : sicut postea utrique vocati sunlGræci el Romani, cum al) Alexandro cl Romanis fuerunt subacti. Aliter quoque Sanchez, g. *d.* Nomine Sennacherib non amplius seminabunturagri, quorum fructus in icgiumejus horreum comportentur; quia ipse brevi spoliabitur imperio et vita. Regis enim nomine fieri dicitur, quod ejus imperio, æque ac commodo fit, non alterius. Sic ait Plautus in *Mercatore:*

> Tibi aras, tibi occas, tibi seris, tibi eidem metis.
> Tibi denique iste pariet Ixtiliam labor.

Moraliter, disce hic justum judicium Dei, quo talionem rependit tyrannis, v. g. Assyriis, ul qui aliena invaserant, perdant sua, imo intereant cum sua stirpe et nomine. Unde Chaldæus vertit : *Non ent amplius memoria nominis tui.* Hoc est quod Jeremías cap. xxii, 30, intentat Joachin, sive Jechoniæ tyranno : « Scribe, inquit, virum istum sterilem, virum qui in diebus suis non prosperabitur : nec enim erit de semine ejus vir, qui sedeat super solium David. » In Jechonia enim defecit stirps regia Davidis, adeoque regnum Juda : licet enim Jechonias genuerit Salatine!, Limen hic nunquam fuit rex, sed in captivitate Bal^ylonica natus el mortuus, reliquit filium Zorobabel, qui Judíeos Babylone reduxit in Judæam; sed regis jus et titulum nunquam est adeptus. Simili poma punitus est tyrannus Nabuchodonosor, vel potius Dalsasar, de quo ait Isaías cap. xiv, 20 : a Non vocabitur in æternum semen pessimorum. »

De domo Dei tui interficiam sculptile et conflatile. — Hæc jungenda sunteum Hebræo,Chaldieo, Septuaginta et Romanis, licet Biblia Regia, S. II cronymus, Rcmigius, Haymo, Lyranus el Clarius aliter dispungant, nimirum sic : De (id est *in) domo Dei tui interficiam,* scilicet, o Sennacherib : *sculptile et conflatile ponam sepulcrum tuum.* Verum Hebræus, Septuaginta et Chaldæus tollunt hanc dispunctionem, omniaque hæc conneclunt Interficiam ergo, id est excidam, tollam, disperdam, exterminabo tua sculptilia, id est tua idola, tuos deos. Unde Septuaginta vertunt : Er *domo Domini Dei tui disperdam sculptilia ct conflatilia;* et Chaldæus : *De domo idolorum tuorum delebo simulacrum et conflatile;* quia, ut sequitur, et ut expresse habet Chaldiuus et Pagninus, iW *ponam sepulcrum tuum, g. d.* Profanabitur templum dei tui Nesroch cædc tua, præserlim Lun immani ct parricidiali, qua tu rex et mouarcha a propriis filiis in ipso templo occideris, ibiquo inhumatus jacebis, 1\ *Rcg.* xix, 37 ; quo fiet ul idola pariter profanata censeantur, atque ut profana vcl abjiciantur, vel efferantur cl confringantur, g. *d.* « Inde punieris unde sperabas auxilium. Erit sculptile el conflatile sepulcrum tuum, ul inter aras et pulvinaria adorantis idola, sanguis nefarius effundatur, » ait S. Hieronymus. Templum ergo jam non erit templum deorum, sed sepulcrum tuum, id est regis a filiis mactati. Sic Lucanus ail lib. VII : « Cœlo tegitur qui non habet urnam. » Sic marc est sepulcrum naufragorum. « Quia inhonoratus es; » quia scilicet ob cuilestem in Judæa exercitus tui stragem, turpemque tuam ex ea fugam, contemptus a tuis civibus et filiis in templo occideris; ibiquo instar idoli confracti cl projecti, sanguino et tabe manans, insepultus projicieris, idque in justam pœnam ct vindictam; quia scilicet tu sacrilege iuhonorasli, contempsisti et blosphcmosti Deum Israel.

Posset *secundo*, sic exponi, g. *d.* Per Medos el Chaldæos in excidio Ninives exscindam, diripiam ut disperdam pariter tua sculptilia, tua idola, in quibus tu, o Sennacherib; frustra tuas spes collocasti : insuper ibidem ponam sepulcrum

(1) Recto Rosenmuller : « Vales eo respicit, quod Hiskiam regem Judie Scnnachcribus tributarium ¿ibi fecerat, H *Peg.* XVIII. 14.

(2) Sermonem ad regem Assyrium convertit Propheta, cui denuntiat Deum decrevisse illum perdere, el nominis sui memoriam penitus abolere.

Ilium, quia tu illa honorans, rue inhonorasli. Minus recte S. Cyrilhishæc referí ad Josiam, qui in Judæa delubra idolorum subvertit, IV Regum, xxiii. Agitur enim hic de templo Ninives, non Judææ. Nota : Pro guía *inhonoratus es,* Septuaginta vertunt, guía *velox* es/Chaldœus, guía Aoe *per,facite est coram me.* Hebraeum enimbp cal significat *primu,* levem ; *secundo,* velocem ; *tertio,* facilem ; *quarto,* vilem et inhonoratum : homines enim leves sunt viles et abjecti.

15. ECCE SVPER MONTES PEDES EVANGELIZANTE, fila quoque Syrus vertit, et Arabicus uterque, g. *d.* Oso Sennacherib, statini cursores et veredarii id ipsum ubique divulgabunt. Unde Ezcbias et primores Judæorum hoc evangelium, id est lætum nuntium, per suos cursores et præcones, more gentis suæ, in montibus proclamabunt, ut a populis circumquaque in vallibus habitantibus, quum longissime dato lubie signo exaudiantur. Clamabunt ergo, dicentque) ; Celebra, Jcda, festivitates tlas (antea ob obsidionem intermissas), et redde vota tua, — qu® pollicitus es Deo, cum in Jerusalem obsidereris a Sennacherib, ut ab eo te liberaret. Ila S. Hieronymus, Theodorelus , Theophylactus, Haymo et Lyranus. Ubi adverte minus verum videri quod S. Hieronymus, Haymo el Hugo censent, scilicet per festivitates intelligi solemne illud Pascha institutum, et restitutum ab Czechia, II *Paral.* xxx, 3 et 15. Nam illud diu ante adventum Sennacherib, sub initium regni sui instituit Ezechias, ut pQlcl il *Parahp.* xxix, 3. Septuaginta, quos sequitur S. Cyrillus, Theophylactus et S. Augustinus, lib. .Will *De Civit.* xxxi, ita dispungunt et legunt: Quia *veloces ecce super montes pedes evangelnantis el annuntiantis pacem.* Atque idipsum allegorico referunt ad Apostolos evangelizantes pacem et gratiam Christi; ut alludat Nahum ad *Isaac* lu ,7 : u Quam pulchri super montes pedes evangelizantis et prædicanlis pacem! »

Mystice S. Augustinus : a Hæc, ait, ad novum Testamentum perlinent, quorum dies festi itaspirilualiler innovantur, ut in vetustatem transire non possint. Porro per Evangelium exterminata sculptilia et conflatilia, id est idola deorum falsorum, et oblivioni lanquam sepultar® tradita , jam videmus. Et hanc etiam hac in re prophetiam completam esse cognoscimus. » El S. Hieronymus : « Si quando, inquit, gravissima persecutio fuerit, qualis sub Valeriano, el Decio, et Maximiano (hi enim sunt nostri Assyrii etSennacheribi), ct Domini ultio apparuerit in adversariis ejus (uti apparuit in strage Valeriani, Decii et Maximiani), dicamus ad Ecclesiam. Celebra, Juda, festivitates luas, el redde vola tua. » Sic tropologice anima fidelis Evangeli! assecla , quieta el sancta celebrat sua festa, exsultans et jubilan» Deo in laude ct gratiarum actione, m psalmis, hymnis el canticis spiritualibus, uti monet Apostolus *Epias. v,* 19.

Unde apte hæc referas ad renovationem spiritus el votorum, quam Religiosi faciunt, ac praesertim Societatis noslr® bis quotannis. Hæc enim est solemnitas ingens, cisque propria : atque in ea redduntur, id est renovantur et instaurantur vota, ut, si quid ex voto obedient!® decerpserit propria voluntas, ex x'olo paupertatis propria commoditas, ex voto castitatis incauta curiositas, id totum abdicetur, ut vola primævæ integritati et sanctitati restituantur, imo puriora, integriora el ardenliora evadant. Unde fiet quod sequitur : a Non adjiciet ultra, ut perlranseat in te Belial, » ut scilicet vilium cui subjectus fueras , libi amplius dominelur, sed illud perfecte vincas et mortifices. In his enim tribus perfecta renovatio consistit, nimirum primo, ut Juda, id est vir religiosus confiions et laudans Deum, celebret suas festivitates, hoc est feriatus el liber a terra rebusque mundanis, arctius se lotum Deo addicat et consecret, juxta illud *Isaiæ* lviii, 13 : a Si averteris a sabbato pedem luum, facere voluntatem tuam in die sancto meo, et vocaveris sabbatum delicatum, et sanctum Domini gloriosum, etc. : tunc delectaberis super Domino, et sustollam te super altitudines terr®, cl cibabo le hiereditate Jacob patris lui. » *Secundo,* ut reddamus vota Deo; reddamus, inquam, ea prima cl integra, tabaque qualia fuere, cum primum ea Deo vovimus. *Tertio,* ut ultra Belial in nobis non perlranseat : *Déliai,* id est *sine jugo,* vel *vetustum,* est innatus cuique defectus, cl vitium principale, a quo cantera oriuntur; v. g. in uno vilium principale est ambitio, in alio gula, in tertio acedia, in quarto pusillanimitas. Renovatio in eo consistit, ut hoc vitium quisque ita mortificet, ut amplius non dominetur , sed si quando mentem pulset, slatini supprimatur et resecelur ; ila ut vilium sit in ejus potestate et dominio, ut illud ad libitum frenare el regere possit. Qui hæc præslat, fit homo novus, cœleslis el divinus ; ac, ut ait Nazianzenus, « in suis actionibus explendescit ; » quia terrena fastidiens, mente in cado versatur , vivitquo in continua Dei laude, amore et jubilo, vitamque agit sanciam, aposlolicam, angelicam , seraphicam, adeoque jam prœludium habet vit® beat®, eamque orditur cl inchoat, brevi eamdem consummaturus in coelo.

Ocia >un adjiciet ultra ut pertranseat in te Beliai. — *Belial* dicitur quasi Sly ^3 *beli ol*, id est sine jugo; hinc *Behal* significai inobedientiam, impietatem, apostasiam ; ac *secundo,* ipsos inobedientes, impios, apostatas, qui jugum legis, vel fidei, vel professionis excutiunt; quorum quia princeps el caput est diabolus, hinc *tertio, Belial* significat diabolum. Unde pro *Belial* Tigurina vertit, *Deo et hominibus infestus.* Hinc in Scriptura homines valde impii el scelerati vocantur */dii Belial.* Vide dicta II *Cur.* vi, 15. Hic ergo impium el theomachum Sennacherib cum suo exercitu vocal *Bchal, g. d.* Impius Sennacherib non am-

piius suis copiis (o , o Judæa et Jerusalem, obsidebit et affliget ; quia universus intend, cœsus ab angelo, ita S. Hieronymus , Ilugo, Vatablus. Alii per *licitai* accipiunt Assyrium, id est Assyrios, ut singulare ponatur pro plurali, 7. d. Periit Ninive et imperium Assyriorum : translatum est enim ad Chaldæos. Ha Theodorelus, Rcmigius et Albertus. Porro Septuaginta vertunt : Non *apponent ultra uf pci transeant in vetustatem. Consumptum est, consummatum est; ascendit insufflans in faciem tuam, eruens de tribulatione ;* vel, ut S. Chrysostomus legit in lib. *Decem Ilomil.* Roxnæ impresso . *Non adjicient ultra venire ad vetustatem. Consummata sunt, sublata sunt. Ascendit enim e terra insufflans in faciem tuam, ct eximens c tribulatione.* Quæ ita interpretatur, g. *d. Vetera consummata ct sublata sunt : nova fa| ta sunt omnia.* Videntur Septuaginta *Bclial* derivare a radice *bala,* id est inveterascere, consumi; ut *bclial, sive beli ol,* sit idem quod *vetustas jugi* cl servitutis.

i|oc anagogice de renovatione Ecclesiæ futura in fine mundi ita explicat S. Hieronymus : « 0 Juda (o Eccles:a, o fidelis, o sancte et electej, redde vola tua, quia nequaquam ultra pertransient inimici qui te adducent in vetustatem, lioc est, qui te volunt imaginem portare veteris hominis. Quoniam quod vetus est senescet, et quod senescit perditioni proximum esL Completus est mundus, consumptus est adversarius : venit tibi Christus, qui prius insufflaverat in faciem tuarn; cum te de limo fingeret, et post resurrectionem quoque insufflans in faciem Apostolorum ait : Accipite Spiritum Sanctum, ipse est qui te liberat de tribulatione. Vastata enim Ninive et transeunte mundo, tribulatio quoque pertransieL »

Allegorico hic Belial, puta Sennacherib hostis populi Dei, est diabolus, peccatum et mors, inquit S. Cyrillus el Theophylactus, cpiem prostravit et fugavit Christus, cujus ira et furor contra cum graphice describitur hic vers. 2, 3 et 6. Quocirca eo fuso ct fugato tranquille agit Ecclesia, ac sine timore cl periculo celebrat suas festivitates.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pergit vaticinari obsidionem et excidium Ntnives per Medos et Chaldæos, quorum arma , castra, et milites feroces, celeres et terribiles instar fulguris graphice describit. Deinde, vers. 8, *Ninives desolationem, spoliationem, pavorem ct consternationem depingit ; causamque addit et inculcat, quod fuerit cubile leonum, id est tyrannorum et praedonum* (1).

1. Ascendit qui dispergat coram te, qui custodiat obsidionem : contemplare viam, conforta lumbos, robora virtutem valde. 2. Quia reddidit Dominus superbiam Jacob, sicut superbiam Israel : quia vastatores dissipaverunt eos, et propagines eorum corruperunt. 3. Clypeus fortium ejus ignitus, viri exercitus in coccineis: igueæ habeo e currus in die præparalionis ejus, et agitatores consopiti sunt. 4. Iu itineribus conturbati sunt : quadrigæ collisæ sunt in plateis, aspectus eorum quasi lampades, quasi fulgura discurrentia, o. Recordabitur fortium suorum, ruent in itineribus suis : velociter ascendent muros ejus, et praeparabitur umbraculum. 6. Porte fluviorum aperte sunt, et templum ad solum dirutum. 7. Et miles captivus abductus est : et ancillae ejus minabantur gementes ut columba*, nmr-

(1) Describitur obsidio et direptio Ninives, nec non ruina ejus ct Assyrii regni. Et pr imo, notatur aggressio Ninives per Chaldæos ·, *primo,* horum describitur adventus ad obsidionem faciendam, contra quos Ninivitas ad urbem defendendam ironice excitat Propheta, I ; *secundo,* redditur ratio bellici apparatus ad obsidendam et expugnandam Niniven instruendi, do quo versu superiore, scilicet, quod Deus priscam populi sibi chari dignitatem restituero decrevit, 2; *tertio,* ut illud elllciatur, prius hostis Illius potentissimi sedes delendi est; undo vates pergit describere tum apparatum armorum et militum, 3; tum exercitum numero, ferocia cl celeritate timendum, vers. 4.

Secundo, describit Propheta, quid suscepturus sit rex Assyrius ad defendendam urbem Niniven, advocat strenuos quosque, qui ex muro pugnent, ast ob nimiam fes- limationem el consilii inopiam alter alteri impedimento est, simulque vident machinas ohsidionis jam parale, 5.

Truno, sequitur descriptio expuginlionis, *pruno,* per portarum diruptionem et templi eversionem, 6; *<ccimdo,* per presìdiariorum captivitatem, cl urbium dependentium deditionem, 7; *tertio,* per civium ignominiosam fugam ct dispersionem, S; *quarto,* per direptionem rerum pretiosissimarum, 9; *quinto,* j»cr summam animi ex his calamitatibus perturbationem, 10.

Qvaiit q, jam Assyriis devictis amarulenter Propheta insultat, tyr.innidcin ct rapacitatem regis et procerum eorum eadem perstringens, ilenmiquo prodicit exstinctionem regni Assyriorum, *primo,* per destructam metropolim ac sedem putenti® et opulenti®, II, Ii; *secundo,* per sublatus principes cum insignibus imperii Assyriorum, 13.

murantes in cordibus suis. 8. Et Nïnive quasi piscina aquarum aquæ ejus : ipsi vero fugerunt : state, state, et non est qui revertatur. 9. Diripite argentum, diripite aurum : et non est finis divitiarum ex omnibus vasis desiderabilibus. 10. Dissipata est, el scissa, et dilacerata : el cor tabescens, el dissolutio geniculorum, et defectio in cunctis renibus : et facies omnium eorum sicut nigredo ollæ. 11. Ubi est habitaculum leonum, et pascua catulorum leonum, ad quam ivit leo ut ingrederetur illuc, catulus leonis, et non est qui exterreat? 12. Leo cepit sufficienter catulis suis, el necavit leænis suis : el implevit præda speluncas suas, el cubile suum rapina. 13. Ecce ego ad te, dicit Dominus exercituum, el succendam usque ad fumum quadrigas tuas, et leunculos tuos comedet gladius : el exterminabo de terra prædam luam, el non audietur ultra vox nuntiorum tuorum.

Vers. 1. I. ASCENDIT QUI DISPERGAT CORAM TE, QUI CUSTODIAT obsidionem. — Syrus el Arabicus, *custodieris custodiam,* id est agens excubias. Quæres primo, de qua obsidione agit hic Nahum, an Hierosolyma?, an Ninives? De Hierosolyma agi censent Chaldæus, Thcodorelus, Thcophylactus el Vatablus, qui vertit et applicat sic : *Ascendit,* id est instar vaporis ascendit in auras, abiit, evanuit et periit *dispersor* vel dissipator, id est Sennacherib, qui dispersit filios tuos, o Jerusalem, teque obsedit. Videtur enim Nahum prosequi cladem Sennacherib, dc qua egit in fine capitis præcedcnlis. Unde Septuaginta vertunt : *Ascendit insufflans in faciem tuam, eruens dc tribulatione, q. d.* inquit Thcodorelus: Deus in te, o Jerusalem, obsessam el pene enectam insufflavit spiritum vilæ et salutis, fecitquc ut revivisceres, quando exsuillavil et occidit castra Sennacherib, quæ te obsidebant et enecabant : sicut olim formans Adamum insufflavit in eum spiritum vite, fecitquc eum in animam viventem, ut scilicet esset animal ct homo vivens. Favent sequentia, in quibus agit de Israele dicens: «Quia reddidit Dominus superbiam Jacob, sicut superbiam Israel, » g. d. Deus postquam per Sennacherib sal castigavit superbiam Israelis el Judæ, projecit virgam in ignem, hoc est, ipsum Sennacherib cum suis intercinit. Huc perlinet expositio Ariæ, quæ talis est : Ne superbias, o Jerusalem, eo quod evaseris manus Sennacherib; nam si in scelera recidas, ascendet contra tc Nabuchodonosor, qui luam superbiam puniet, teque obsidebit et vastabit, uti de facto contigit.

Secundo, melius alii passim accipiunt hæc dc obsidione ct excidio Ninives, tum quia tota prophetia Nahum est « onus Ninive, » ut habet ejus titulus, non Hierosolymis; tum quia expresse dc ea se explicans vers. 8, ait : « Et Ninive quasi piscina, « etc. Ita Hebraei, S. Hieronymus, Remigius, Albertus, Hugo, Lyranus, Clarius, Ribera, a Castro el alii. Sensus ergo est, g. d. Contra tc, o Ninive, « ascendit, » id est brevi ascendet hostis, qui «coram te, » id est in luis oculis, te spectante cl gemente, «dispergat,» hebraico *mephds,* id est confringat, conterat, dissipet, dispersdat tuos agros, villas, munitiones, opes, incolas et accolas, « quique custodiat obsidionem, » id est qui arctissime te obsideat, arctet, ct observet quasi custos, nc qua via elabaris, cl ejus manus evadas ; ncc desistet, donec Ic expugnet et capiat. Nam, ut sapienter ait Livius lib. V : a Obsidio ejus urbis, quam cito capere velis, ct urgenda clpremenda.» Item: «Cuín obstinato hoste obstinate pugnandum, » ait idem lib. X. Hinc proverbium : « Hectorem imitaris, ab Ilio nunquam recedis. »

Quæres secundo, quando, et a quo obsessa cl capta est Ninive? *Primo,* Diodorus Siculus lib. III, Justinus lib. I, Mcgaslhencs, Eusebius, Orosius el alii chronologi cl historici passim docent Niniven expugnatam fuisse ab Arbace Medo, et Bcloso Babylonio, qui Sardanapalum regem Ninives coegerunt ad sui necem, ut scilicet insiliret in pyram a se accensam ; hunc enim fuisse ultimum regem vel monarcham Assyriorum, in coque illam desiisse, ac translatam esse ad Medos et Chaldæos. Porro Eusebius in *Chron.,* S. Hieronymus, initio *Comment, in Amos,* S. Augustinus, lib. XVIII *De Civit.,* cap. xxi, Orosius ctalii passim tradunt Sardanapalum vixisse tempore Ozia? regis Juda, quo (empore Procas Sylvius, avus Romuli, rex erat Latinorum, regnabalque in Alba. Verum hæc duo non satis consentiunt cum S. Scriptura; nam constat post Oziam sub ejus pronepote Ezechia vixisse Salmanasar, Sennacherib ct Asarhaddon, qui erant reges Assyriorum, regnabanlque in Ninive, eranique potentissimi : nisi dicas in Sardanapalo eversam esse Niniven ct monarchiam Assyriorum ; postea tamen refloruisse Niniven, eique restitutum esse regnum, licet non monarchiam. Nam quod aliqui, volentes historicos profanos cum S. Scriptura conciliare, respondent cum Eusebio et Mcgasthene, Salmanasar, Sennacherib ct Asarhaddon fuisse reges Assyriorum, id est Babyloniorum, qui ad se monarchiam Assyriorum jam transtulerant, Assyriisquo a se devictis dominabantur; hoc, inquam, dici nequit. Nam eodem tempore Babyloniis dominabatur Merodach Baladan, quo Asarháddon Assyriis, ul patet IV *Rey.* xx, 12, collato cum cap. xix, vers, ult. Ergo illo tempore diversi erant, propriique reges Assyriorum, æque ac Babyloniorum. Ut ut

BeMll. lur‘ est, de excidio Ninives sub Sardanapalo, si eum ponas coævum Ozi®, loqui nequit Nahum, nipote eo longe posterior; illud ergo perlinet ad tempora Jonæ, uti dixi in ejus Procrmio.

Secunda. *Secundo,* Hebraj censent Niniven vastatam *i^o* sub initium regni Manassis, qui Ezcchiæ patri in regno Juda successit, ideoque Manasscn ductum captivum in Babylonem, non in Niniven, eo quod Ninive jam esset eversa, uti ex Suida refert Genebrardus lib. I *Chronol.,* qui et addit Sardanapalum, per crasin, eumdem esse et nomine el persona cum Asarhaddon. Asarhaddon cnim regnavit sub tempora Manassis : videtnrque fuisse ultimus rex Assyriorum . nam post eum nemo alius in Scriptura nominatur. Cumque profani historici asserant ultimum regem Assyriorum fuisse Sardanapalum, videtur quod hic non fue- Rcfelll rit alius quam Asarhaddon, qui vixit sub Ma- lor‡ nasse; ac consequenter tum desiisse imperium Assyriorum, et Niniven esse eversam. Verum huic sententi® refragantur Eusebius, S. Hieronymus, S. Augustinus el alii Gricci ac Latini passim, qui docent Sardanapalum diu ante Manassen vixisse sub Ozia rege Juda, uti jam dixi.

Tertii. *Tertio,* S. CyriIlus ct Thcophylactus censent Niniven eversam esse a Cyro ct Persis. Sed hi videntur confundere Assyrios cum Babyloniis, et li* felli Niniven cum Babylone : Babylonem enim evertit urn Cyrus, non Niniven. Sic historici sæpe sub Assyriis comprehendunt Babylonios, et vice versa, ut cum numerant quatuor celebres veterum monarchias, Assyriorum, Persarum, Græcorum ct Romanorum, sub Assyriis comprehendunt Babylonios.

Quarti • Dico ergo Niniven captam et eversam esse a a Medis et Chaldæis, puta a Cyaxare rege Medorum, et a Nabuchodonosorc rege Babyloniorum. Cyaxares hic fuit filius Phraorlis, cl pater Astyagis; Astyages autem fuit avus maternus Cyri. Probatur Probatur hæc sententia *primo,* quia id mi°. Ferunt Septuaginta *Tobiæ* cap. xiv, vers. ult. Tobias enim senior moriens ibidem vers. 5 monet filium Tobiam juniorem, ul secedat ex Ninive, eo quod ob scelera sua illi immineat excidium intentatum a Jona. Addunt Septuaginta in fine capitis, Tobiam juniorem ante mortem audiisse hoc exci- Cyuarci dium, dicuntque : *Et mortuus est* (Tob asjunior) qui» î *minorMW centum vigiliti septem in Ecbatanis Mediai. Et audivit, priusquam ipse moreretur, perditionem Ninive, quam captivarunt Nabuchodonosor et* A *ssucrus,* vel, ulRomanalcgunt, Atsyeros, id eslCyaxares. Nomen enim Gyaxarcs, vel Kyaxares, conflatum est e.\- prænominc *Ky,* id est princeps; ct *Axarcs,* qui idem cstcum llcbræo et Chaldæo *Achasucros,* id est Assueras, uti docet Scaliger *De Emendat, temp,* in *Assuero,* cl Serarius in *Tobiæ* cap. xiv, *Quast.* IV. In utroque cnim nomine sunt caulem littera» consonantes, quas solas attendunt Hebræi et Chal- frcoixlo. (|æj- etiamsi puncta sive vocales varientur. S* *eundo,* quia communis sententia chronologorum el historicorum est, Nabochodonosorem fuisse conditorem monarchic Babyloniorum, cnmque ab Assyriis et Ninive in Babylonem transtulisse ; hoc autem facere non potuit, nisi, capta ct vastata Ninive, imperium ei adimeret. *Tertio,* liero- Tuli* dolus, lib. 1, diserte docet Niniven eversam esse a Cyaxare. Cum enim narrasse! Phraortem oppugnasse Niniven, sed frustra; ibi cnim cum copiis inlcriisse, subdit Cyaxarem Phraorlis filium, ut patris necem ulcisceretur, Niniven obsedisse . sed cum inierim Scyth® Mediam invasissent, Asiœque imperium occupassent (quod tenuerunt per 28 annos), Cyaxarem obsidionem solvisse, ac cum Scythis bella gessisse, donec post 28 .annos eos superavit el expulit : quo facto Niniven rursus aggressus, expugnavit. Idem docet Eusebius in *Ehroni'O,* et S. Hieronymus hic, et Præfat. in *Jonam : a* El revera, inquit, quantum ad historias tarn hebræas, quam grecas pertinet, cl maxime Herodotum, legimus Niniven regnante apud Hebræos Josia, ct Astyage (regnante cum patre Cyaxare) rege Medorum, fuisse subversam. n Porro Cyaxares expugnavit Niniven, adjutus a genero suo Nabuchodonosorc; haccoimde causa ei filiam suam despondit, nomine Nitocrin. Hæc est illa Nilocris famosa, quæ in Babylone nom curavit fieri hortos pensiles, qui orbis fuere miraculum, de quibus Curtius lib. V, ct Josephus ‡ lib. X *Antiq.* xm. Ejusdem opera heroica celebrai Herodotus lib. 1, ubi ct addit illam sibi sepulcrum exstruxisse,eique hæc inscripsisse : «Si cui regum Babylonis post me futurorum fuerit pecuniffl penuria, aperto sepulcro, tollat quantuincumque libuerit, pecunia» duntaxat indigens, aliter ne aperiat, n Aperuit illud Darius, sed pro pecuniis hanc sententiam reperit : « Nisi pecunia esses inexplebilis, cl turpis lucri cupidus, haud aperuisses urnas defunctorum» Denique hæcest Qnarux sententia Hebræorum in *Seder Olam,* Theodoreti, Ruperli, Lyrani, Ribera», a Castro, Adrichomii in *Chronot.,* anno mundi 3237, Serarii in cap. xiv *Tobiæ,* ct aliorum.

Qua res tertio, quando Cyaxares et N&bucho- An iau. donosor expugnarint Niniven, an ante, an post excidium Hierosolyma», quod illi intulit Nabu- «i- chodonosor anno 18 regni sui, qui fuit annus Scdcciæ regis Juda undecimus et ultimus? Aliqui T ccnscnt Niniven expugnatam esse ante Jerusalem. Ila Eusebius in *Chronico,* dicit expugnatam Niniven Ante, inchoate anno 28 Josia», ct complete anno 4 Joakim filii Josiæ. Euscbium sequitur Beda, lib. et^aUL *Dc Sex ætatibus mundi,* tibi tradit Scripturam numerare annos Nabuchodonosoris ab anno 4 Joakim, quia ex eo ipse non solum Chaldæis ct Judæis, sed etiam Assyriis et Ægyptiis ceppit dominari. Accedit Christophorus a Castro, qui censet Niniven expugnatam anno I Nabuchodonosoris.

Rursum moderni quidem chronologi manu-Allí-ab scripti ccnscnt Cyaxarem anno regni sui 35, qui djDl 1

Xahncho ‘•"n miorv. Josiv regis Juda, inqninnt, fuit <3 et Nabuchodonosoris senioris primus, expugnasse Niniven, nie Nabuchodonosor senior a Beroso, Eusebio, Josepho Scaligero, cardinali Bellarmino ct aliis vocatur Nabonassar, vel Nabopolassar, qui regnavit 21 annis, fuitque pater Nabuchodonosoris junioris, qui evertit Jerusalem aliasque gentes : unde a rerum gestarum gloria cognominatus est Magnus, de quo passim loquitur Scriptura in lib. IV Rcg.cap. XXIV et xxv, ct m Jeremía, Ezechiele, Daniele aliisque Prophetis. Ab hujus ergo patre, a*que ac a Cyaxarc dicunt hi eversam esse Niniven.

FroW pnujo Probant id *primo,* quia Herodotus indicatCyaxaren fuisse coævum Psammiticho regi Ægypti, qui fuit proavus Apries, sive Epbree. Nam Psammiticho, qui 84 annis regnavit, successit filius Nechao, qui Josiam regem Juda occidit. Nechaoni successit tilius Psammis, qui fuit pater Pharaonis Apries, sive Ephree, uti narrant Herodotus et Diodorus Siculus. Ephree autem regno spoliatus luit a Nabuchodonosore juniore, uti docet Jeremías cap. x l iv , 30. Ergo Cyaxares, expugnans Niniven, non videtur fuisse coœvus Nabuchodonosori juniori, utpote quem aliquot generationibus antecessit;

SccuodA. sed seniori. *Secundo,* quia Eusebius ct S. Hieronymus paulo ante citati docent Niniven eversam a Cyaxarc, vel Astyage sub Josia rege Juda: ergo ante excidium Jerusalem; hoc enim contigit

irrito sub Scdecia lilio Josiæ. *Tertio,* quia Septuaginta jam citati docent Tobiam juniorem ante mortem audisse excidium Ninives : hic autem Tobias puer, scilicet sex vel septem circiter annorum, cum patre in excidio Samariæ et regni Israel abductus fuit a Salmanasare in Assyriam, anno 6 Ezechiæ regis Juda. atque in Media mortuus est anno œtatis 99, ut habent Latina Biblia, *Tobiæ* xiv, IG. Deme septem puerili® ejus annos, qui ejus abductionem ct annum 6 Ezechiæ praecesserunt, ab coque computa sequentes annos usque ad 13 Josia», invenies 99 : ita ut Tobias hic videatur inor-

Qnitt. tuus anno 13 Josia* jam dicto. *Quarto,* Josephus, lib. IX An/ig. cap. xi, docet Nahum prophetasse sub Joallian patre Achaz, additque : « Evenerunt autem omnia quæ de Ninive prœdicta erant post centum quindecim annos. » Atqui annus 13 Josiæ est 118 ab anno ultimo Joallian : ergo hoc anno 13 Josiæ videtur eversa Ninive. Atque lurc videtur fuisse virga vigilans omnium gentium dorso imminens, (piam anno 13 Josia» vidit Jeremías cap. i,2; scilicet virga hæc fuit Nabuchodonosor senior, qui anno 13 Josiæ evertit Niniven, cœpitque in alias gentes grassari.

luniur Verum obstat lime sententi®, prozio, quod hi auctores in suo synchronisme, sivo combination!) temporum, cogantur 70 annos captivitatis Babylonie® ordiri ab anno 13 Josiæ; in hunc enim dicunt incidisse annum 35 Cyaxaris, quo ipso Niniven evertit, qui deinde adhuc regnavit quinque annis (universim enim regnavit annis 40). Successit ei tilius Astyages per annos 38; Astyagi successit nepos Cyrus, ut patet *Vaniti,* xm, 68. Cyrus autem sensim crescens viribus el victoriis, tandem anno 27 regni sui aggressus Babylonem, eam cepit, factusque est monarch.!, ac tum solvit Judæos in Babylone captivos. Adde annos ’» Cyaxaris, 38 Astyagis, 27 Cyri, habebis annos 70 captivitatis : illi enim finiuntur anno 27 Cyri. Unde necessario sequitur annos 70 captivitatis Babylonie® inchoandos osse ab anno 13 Josiæ, qui, ut ipsi aiunt, fuit 33 Cyaxaris. Hoc autem passim refutant chronologi, (pii mullo tardius hos 70 annos inchoant, et a 13 Josiæ usque ad 27 Cyri longe plures quam 70 numerant. Adde sub Josia fuisse felicem Hierosolymam; ejus vero captivitates cœpisse sub Joakim et Scdecia filiis Josiæ. *Secundo.* Eusebius in *Chronico,* el alii di- sínodo, cunt Cyaxaren cœpisse regnare anno 15 Josiæ; non ergo potuit evertere Niniven anno 13 Josia) nipote cum nondum esset rex. *Tertio,* quia Na- Talio, hum, cap. in, 7 cl 8, significat Niniven evertendam esse post eversionem Alexandria» : Alexandria autem eversa est post Jerusalem. Nam, ut docet Josephus X *Antty.* xi, et Ezechiel cap. xxix, 17, Nabuchodonosor junior post vastatam Jerusalem, anno quinto invasit ct occupavit Ægyptum, cujus metropolis est Alexandria. *Quarto,* Qiurto. favet Jeremías, qui, cap. xxv, 26, inter gentes el reges superandos a Nabuchodonosore juniore, nominat reges Aquilonis : inter hos enim vicinissimus ipsi et Babyloni erat rex Ninives et Assyriorum. Unde *Judith* xvi, 5, dicitur: « Venit Assnr ex montibus ab Aquilone. » Rursum Jeremías, cap. L, 18 . «Ecce, inquit, ego visitabo regem Babylonis, et terram, ejus sicut visitavi regem A^sur; » significans non diu post Niniven pari modo evertendam Babylonem, scilicet post 84 annos : tot enim sunt ab anno 24 Nabuchodonosoris junioris, sive Magni, quo ipse Niniven evertit, usque ad 27 Cyri, quo ipse cepit Babylonem, caque eversa fecit se monarcham.

videtur ergo quod Nabuchodonosor Magnus itoipoasensim crescens armis et victoriis, excisa Jerusa- deo. lem, tandem anno regni sui 23 invaserit Ægyp- etd«n tum : qua occupata, anno 24 ausus est tentare pou J«* arcem monarchi® , puta Niniven , adjutus a Cyaxarc, caque capta monarchiam cx Ninivo cboiox>- transtulit Babylonem, seque ejus primum fecit *°ie- monarcham. Unde ab hoc anno, nipote primo monarchi®, annos ejus numerat Daniel cap. n, 1, ut ibi dixi. Ha censet Ribera, Serarius in *Totum* cap. xiv, *Qiurst.* 1\, et Torniellus, anno mundi 34.52, qui et addit Niniven sæpius captam esse. Nam ipsa rebellans identidem Chaldæis, utpote jugi impatiens, quæ cætcris dominari assueta erat, *primo,* capta est ab Arbace Medo, cum ei rex esset Sardanapalus, paulo post pr.rdicalionem Jonæ ante tempora Nahum. *Secundo,* capta est sub Asarhaddon filio Sennacherib a Merodach Baladan, rege Babylonis. Unde post Asarhaddon in Scriptura nulli amplius nominantur reges Assy-

rionim, sed Babyloniorum dunlaxat. Hinc Asarhaddon devictum esso n Merodach Baladan, sub annum 27 Ezcchi® regis Juda, censent Josephus Jib. *Antiq.* cap. m, Bollarminus, Genebrardus et Torniclllus in *Chron.*. anno mundi 3335, qui et anno mundi 3384, seriem regum Babylonis illius œvi ita recenset. Nabonassar regnavit annis 26, deinde Merodach Baladan annis 52, post hunc Ben Merodach annis 24; mox Nabolassar (sive Nabuchodonosor senior) annis 21, denique Nabuchodonosor junior annis 44. *Tertio,* capta et subacta est pleno ct plane Ninive a Cyaxarc el Nabuchodonosoro juniore, anno regni ejus 24. I)eniquo post reditum Judæorum e captivitate Babylonica, tempore Xerxis, ul vult Ribera, vel Artaxerxis, ul alii, alius in Ninive regnavit Nabuchodonosor, qui in Judæam misit llolofernem; quem occidit Judith, cap. r, 5. Vide ul Deus premat urbes superbas cl superbos, idque toties quoties cervices el cornua erigunt.

Ad primum argumentum prioris sententia? respondeo Cyaxarem, incipientem regnaro in fine regni Psammilichi, potuisse facile pertingere ad tempora Ephree, qui Psammilichi fuit pronepos. Cyaxares enim regnavit annis 40. Certam vero est eum fuisse coævum Nabuchodonosori juniori; hic enim coepit regnare anno 3 Joakim filii Josiæ, *Daniel,* i, 1. Cyaxares autem regnaro cœpil anno IS Josiæ, qui 31 annis regnavit. Unde sequitur Cyaxarem 1*8 annis tantum regnasse ante Nabucbodonosorem, et cum eo regnasse annis 22 : nniversim enim regnav it annis 40.

Ad ihnnnn lewmn- * °-

Ad *secundum,* respondeo Euscbiumcl S. Hieronvnuim confuse loqui de tempore excidii Ninives, illudque sub Josia consignare; quia Cyaxares cœpil obsidere Niniven sub Josia; sed invadentibus Mediam Scythis, obsidionem intermisit per 2*8 annos, uti paulo ante dixi : post quos cum Nabuchodonosore juniore obsidionem resumens et instaurans, Niniven cepit, el vastavit anno jam dicto. Hinc S. Hieronymus ait eam vastatam sub Astyage, quando nimirum Cyaxares senescens Astyagem filium regni consortem, imo moderatorem effecerat; quod utique non fuit sub Josia, sed diu post.

Ad cundmii.

Hinc rursum Eusebius non satis sibi constat. Nam initium regni Cyaxaris consignat anno 15 Josiæ, expugnationem vero Ninives anno 28 Josiæ, et rursum quarto Joakim. Unde sequitur cum expugnasse Niniven anno regni sui 13, vel certe 20, cum ex adverso cx Herodoto constet 28 annos ut minimum elapsos, inter initium regni ejus, et obsidionis Ninives, usque ad ejus expugnationem.

Ad *tertium,* respondeo Septuaginta dare Toblæ juniori non tantum annos 99, ul habent Latina Biblia, sed 127; quos si numeres, pertinges ad annum excidii Ninives a me paulo ante designatum. Adde aliquos, ul Serarium, hos 99 annos computare a morte patris; quibus addo annos 63 quibus cum patre in captivitate vixit, nefacito eum fuisse duorum tantum annorum, cum in captivitatem venit, conficies eum nniversim vixisse 164 annos, ita ut perligerit ad annum 24 Nabuchodonosoris, quo eversa est Ninive.

Ad ur-

Ad quartum, respondetur Josephum dicere hanc prophetiam Nahum impletam post H » annos, quia tunc cœpil impleri ; tunc enim cœpit Cyaxares obsidere Niniven : perfecte autem completa est post 28 annos Cyaxaris, uti jam ostendi. Adde Josephum errare, dum dicit Nahum cœpisse pro phelare sub Joalhan : cœpil enim sub ejus nepote Ezechia, uti dixi in Prooemio. tnm/'

Denique facilis erit synchronismus illorum temporum, si Cyaxari, cui Eusebius dat tantum 32 annos regni, addas decem ex annis Astyagis filii ejus, qui patre sene regnum administrabat, caque de causa hi anni dantur ab historicis Astyagi, non Cyaxari ;ideoqueS. Hieronymus, Præfat one *in Jonam,* ait Niniven expugnatam ab Astyage, non a Cvaxare : nam additis Cyaxari 10 annis, annus 42 Cyaxaris incidet in annum 24 Nabuchodonosoris junioris, sive Magni, quo ipse vastata /Egypto, cum copiis Cyaxaris expugnavit Niniven. Successit deinde Cyaxari filius Astyages, qui solus regnavit 28 annis, ac deinde Cyrus, qui 27 anno regni sui solvit captivitatem Babylonicam. qu.e jam 70 annis duraverat; hos enim 70 annos invenies, si cos inchoes ab anno 11 et ultimo Joakim, qui fuit Cyaxaris 27; adde enim reliquos Cyaxaris annos 13, Astyagis 28, Cyri 27, habebis annos 70 quos quæriinus. Ex dictis sequitur imperium Ninives et Assyriorum stetisse annis HIO; tot enim fluxerunt ab anno primo Nini conditoris Ninives, qui 43 annis præcesdt nativitatem Abrahæ (nam anno 43 Nini natus est Abraham, ait Eusebius in *Chrome.)* usque ad annum 2i Nabuchodonosoris, quo eversa est Ninive. Ila Ribera. Hæc de chronologia adeo vetusta, ideoque incerta ct obscura, dicta sufficiant ciri a $- 7/«-^ ah nw.

Contemplare (o Ninive) viam — qua adventant Medi et Chaldæi magnis agminibus, ut te obsideant et perdant. Ita enim solent cives obsidendi curiose et anxie intueri vias, per quas adventant castra hostium, urbem obsessura. Via ergo ponitur pro viatoribus, puta hostibus, metonymicc(l).

Conforta lumbos, — 7. *d.* Quidquid habes virium collige, ut hostibus resistas. Vires enim hominis magna ex parte sitæ sunt m lumbis; unde

(1) Recte Rosenmuller: « vates Ninivitas ad urbem defendendam excitat. Solent qui hostes a tiuibus suis repulsuros, aut impetum eorum superaturos esse confidunt, propugnacula undique firnnro cl custodire, speculis erigeœ, e quibus adventantes huttes cernere possint, arma sumere, cl ad prælium seso parare, omnes denique colligere ct roborare vires. Hæc omnia sollicite facturus Assyrios videi, sed uihil quidquam effecturos, unde eos salse ridens eis acclunat : *Custodi obsidionem,* accurato observa, o etc.

infirmi vocantur *chimbes;* et cum hominem vel animal debilitare volumus, lumbos illi infringigimus. Ita Plautus in *Amphitr. :* « Si me, inquit, irrilassis, hodie lumbifragium hinc auferes, » ç. d. Si me irrites, infringam tibi lumbos. Ex adverso de muliere forti ait Sapiens *Prov.* xxxi, 17 : « Accinxit fortitudine lumbos suos, et roboravit brachium suum. » Porro confortantur lumbi, si manu, cingulo, similive vinculo stringantur. Unde Septuaginta vertunt : *Tene lumbos, viriliter age.*

Robora virtutem vai.de. — « Virtutem, » id est vires; Hebraeus, *furtifica robur valde;* Septuaginta, *roborare vehementer;* Chaldæus, *corrobora vires valde;* Tigurina, *omnibus modis instrue copias;* hæ eniin sunt vires urbium, puta civium ct militum copiæ.

Tiepolo- d'cipiuntur Tropologice S. Hieronymus : « Tria, ait, præcipiuntur Judæ, » id est Ecclesiæ, et animai udeh : « *Primum,* ut contempletur viam, et iter per quod ambulaturus est diligenter aspiciat, juxta illud *Jerem.* vi, 16 : State in viis, etinterrorogate semitas æternas, el videte quæ sit via bona, ct ambulate in ea, ut, cum steterimus in viis multis, veniamus ad cam viam quæ dicit : Ego sum via. *Deinde* dicitur ei ut teneat lumbum, id est, ut post electionem vite, mortificet corpus suum et servituti subjiciat, ne quasi rex et magister aliis praedicans, ipse reprobus inveniatur, quod virtus diaboli vel maxime sit in lumbis, *Job* XL, il ; ct quod Joannes zona pellicea cingitur, *Mutili.* ni; ct quod a Salvatore discipulis imperatur : Sint lumbi vestri praecincti, *Luc.* xi) ; el Apostolus *Ephes,* vi : State ergo succincti lumbos vestros in veritate; licet enim dwzr.<nj plurimumpræstet, cl vite continentia super mortificatione lumborum, tamen nihil cos ita mortificat, ut cognitio veritatis. Unde dicitur : Accingite lumbos vestros in veritate. Si enim veritas est Christus, qui tota in Christo mente credidit, lumbos suos modificavit in Christo. *Tertio,* praecipitur : Confortare virtute nimis. Elegisti, inquit, viam, tenuisti lumbum; assume virtutem, ut possis pugnare cum hostibus. El ne forte diffidas, datur tibi causa cur speres. Avertit, inquit, Dominus contumeliam Jacob, quam scilicet solebat Jacob aliis facere. Non enim tante virtutis est ab aliis faciam injuriam sustinere, quante gratte Domini est placidum, mitem atque tranquillum injuriam facere non posse. Israel ergo, id est sensus vel vir videns Deum, ct semper de Deo cogitans, facere nescit injuriam, n

Vtr». J. J QUIA REDDIDIT DOMIXUS SUPERBIAM JACOB, SICUT

superbiam Israel. — Pro *superbiam* hebraico est pxj *geon,* quod ct superbiam, ct magnificentiam gloriamque significat. Unde Chaldæus, Vatablus et Arias vertunt : Revocabit *magnificentiam Jacob, juxta majestatem brad,* id est juxta pristinam dignitatem, *q. d.* Restituet Dominus per Cyrum Israeli pristinam majestatem ct gloriam, quam obscuraverat Assyrius et Babylonius spoliando Judæos omnibus bonis, cosque captivos ducendo in Babylonem. Jacob enim et Israel videtur accipi pro eodem, scilicet pro Judæis. Sic Isaías, cap. lx, IN, ait : « Ponam te in superbiam, » id est magnificentiam et gloriam, « sæc Jorum. » Et cap. LXi, 6 : « In gloria carum superbietis, » id est gloriabimini. Sic et Virgilios, I *Æneid. :*

Hinc populum late regem belloque superbum,
Venturum excidio Lihyæ.

Et lib. Hi :

Barbarico vectes auro spoliisque superbi,

id est magnifici. Unde Syrus vertit : *Quia restituit* (reducit: vox enim Syra proprie dicitur de re quæ in captivitatem, prædain vel perditionem redacta, pristino statui restituitur) *honorem vel gloriam Jacobi, sicut honorem vel gloriam Israelis.* Sic et Arabicus Antiochenus (1). Verum melius alii passim *superbiam* hic proprie accipiunt, idque duplici sensu. Prior est, ut superbia Jacob et Israel capiatur passive, pro ea quam ab Assyriis passus est Jacob et Israel. Sic Deus vocatur noster amor, timor, spes, patientia, passive ct objective, scilicet qui a nobis amatur, timetur, speratur, propter quem patimur, *q. d.* Obsideberis et vastaberis, o Ninive, quia Deus ulcisci destinat superbiam, quam rex tuus Sennacherib, tuique Assyrii exercuerunt in Jacob, id est in Judæos, insultando illis per Rabsacem ; æque ac superbiam, quam

(1) Varii varie hunc versum explicant ob ambiguitatem nominis pxù *geon,* quod tam in bonam quam in matam partem usurpari solet. Diversitatem interpretationis annotarunt et antiquiores et rccentiores interpretes, v. g. Sanctius, Christophorus a Castro, Rosenmuller, Kreenen, etc. Qtu statuunt *geon* hoc loco in malam partem usurpari, vertunt *superbiam,* camque vel *passive* accipiunt, pro ca nempe superbia, quam ab Assyriis passi sunt Hebræi; vel *active* explicant de fastu Hebræorum: verum argumenta, quæ pro sua sententia , ut videri po test apud Rosenmullerum et Kreenem, afferunt, multa arbitraria continent; quare adsiipulamur eis, qui *geon* in meliorem partem accipiunt, ut *gloriam excellentiamque,* sive *felicem rerum conditionem* notat, adeoque, ut observat Rosenmuller, « his verbis contineatur benigna promissio, qua Deus recuperanda) pristina) dignitatis Judæis spem facit, fure ut cum eos hactenus sai dure castigaverit, iram porro suam in Assyrios effusurus, illos vero pristina) felicitati redditurus..... sicque rationem exercitus Niniven regredienti!! ad eam obsidendam el expugnandam reddit (Ackermann). Neque igitur, ait Rosenmuller, nexus hujus versus cum iis quæ præcedunt et sequuntur ita ddlicilis est, ut vix ac ne vix quidem inveniri possit, quæ Schræderi erat opinio; quare eum cx justo suo loco excidisse cl casu quodam hoc rejectum esse, atque post cap. i, 13, reponendum esse existimavit; quam conjecturam secutus est Kreenen. Sed quod idem Rosenmuller, ait Maurer, prætnissum posteriori hemistichio » *ki* significare vult *quamvis,* in eo errat. Quemadmodum eniin hemistichium prius causam reddit versus superioris, sic posterius hemistichium rationem alteri hemistichii prioris hujus ipsius versus.

iidcin exercuerunt in Israel, id est in Samariam cl decern tribus, vastando illas per Salmanasar. HaS. Hieronymus, Remigius, Hugo, Lyranus; imo el Septuaginta vertunt : Avertit *laminus contumeliam Jacob, sicut contumeliam Israel.*

Posterior est, ut superbia Jacob ct braci proprie et active capiatur pro fastu Judæorum et í-raclilarum, quo tumentes cl turgidi sibi vivere voluerunt, Reo subesse ct obsequi noluerunt, 7. *d.* Reddam in caput Ninives, puniamque cl exscindam ejus superbiam; quia « reddidi, » id est reddam et puniam, superbiam Jacob, id est Hierosolyjnæ cl Judæorum, exscindendo eos per Nabuchodonosorem cl Chaldæos, sicut reddidi, punivi et excidi l-raelem sive decem tribus per Salmanasar et Assyrios. Si enim non parco populo meo fideli, mullo minus parcam hostibus meis, puta infidelibus Assyriis; sed sicut illius superbas cervices per Chaldæos contudi, ita ct horum contundam ; præsertim quia ipsi huic populo meo injurii fuerunt, atque ad hoc tantum ipsos, ipsorumque injurias ad tempus permisi ct toleravi, ut per eas castigarem populum meum : at nunc eo satis superque castigato, Assyriis castigatoribus ultra non indigeo; castigabo ergo ct ipsos, ac virgam, ut vulgo dicitur, in ignem conjiciam. Ita Clarius et Arias. Hunc esse sensum probatur *primo,* quia juxta eum proprie accipitur superbia Jacobi et Israelis. *Secundo*, quia eum exigunt sequentia : « Quia vastatores, » puta Chaldæi, « dissipaverunt eos; » Chaldaeorum enim mox clypeos, arma, vires, ardorem, vim el impetum fuse describit a vers. 3 usque ad 8. Unde Arabicus Alexandrinus vertit ; *Quia Dominus contempsit Jacob secundum contemptum Israel.*

Quia vastatores dissipaverunt eos. — *Primo,* S. Hieronymus, Haymo, Hugo, Lyranus, Arias el Vatablus per *vastatores* intclligunl Assyrios, *q. d.* Assyrii vastarunt et dissiparunt Israelem, id est Samariam et decem tribus, per regem suum Salmanasar; el Jacob, id est Jerusalem ct Judam, per Sennacherib. *Secundo* et melius, per *vastatores* cum Theodoreto el Theophylacto accipias Chaldæos, qui uti lliérosoly mam et Judæos, ita pariter Niniven ct Assyrios vastarunt el spoliarunt. In Hebræo est pulchra paronomasia Q'ppiD OlppJ ’ Ai *becacum bokckim,* id est, *quia evacuaverunt eos evacuantes bonis,* ut vertit Pagninus; ct Tigurina : *Direptores diripuerunt cos;* et, ut Vatablus *'.Spoliatores spoliaverunt cos.* Sequitur :

Et PROPAGINES EORUM CORRUPERUNT, —*q. d.* Sicut apri, vel hostes vastantes vincimi, singulas vites, earumque propagines evellunt, disjiciunt et corrumpunt; ita Chaldæi vastantes Niniven, æque ac llicrosolymain, singulas ejus familias, imo singulos ejus cives et incolas disperdent ct corrumpent, vel occidendo eos, vel in captivitatem abducendo. Nota : Propagines urbium, v. g. Ninives, *primo,* accipi possunt suburbia, pagi et oppida, quæ a metropoli derivantur et dependent, eamque ornant sicut propagines, sive palmites vitem. Ita Chaldæus ct Arias. Secundo, tribus et familiæ. Ita Albertus el Hugo. *Tertio,* lilii ct nepotes. *Quarto,* messes elopes, quas de anno in annum accumulabant Israelite : Assyrii enim singulis pene annis invadebant terram Israel, eamque suis bonis quæ accumularat, spoliabant. Has vocat propagines corruptas, inquit Vatablus; verum jam dixi hæc de Chaldæis Niniven, æque ac Jerusalem expilantibus, non de Assyriis accipit nda esse. Ninivitarum ergo, æque ac Judæoimn messes et opes, vocat eorum propagines, quas identidem invasit el carpsit Nabuchodonosor. Unde de eo subdit:

3. CLYVEUS PORTUM EJUS IGNITUS. — De Chaldæis Ven. I nunc loquitur in plurali, dicens : a Vastatore.- dissipaverunt cos; » nunc in singulari, dicens : «Clypeus, » id est dypei . quia exercitus est unus collective, sel mullus distributive; multos enim continet milites, sicut cives mulli faciunt unam civitatem, et multe familiæ unum populum, ac multe gentes unum regnum et imperium. Respicit ad initium capitis : 0 Ascendit qui dispergat coram te. » *Ascendit* scilicet Nabuchodonosor, ejusque exercitus. Unde de eo, utpote siugulari, singulariter hic ait : « Clypeus fortium ejus ignitu.-, » 7. *d.* Chaldæi et Medi vastatores lui, 0 Ninive, clypeos habent ex auro vel aurichalco, qui solis repercussu rubei cl igniti videntur, ideoque terribiles sunt et formidabiles, juxta illud Virgili!, *Æncid.* X :

> Terribilem cristis galeam, tUmmasqae vomentem.
> Aidel apex capiti, ensbsque a vertice ilimiua
> FunJilur, el va.-tos uiubu vomit auieus igues.

Hebraice enim est : *Clypeus fortium ejus* D7X0 *mead lam,* id est *rubeus,* ut vertit Chaldæus; vel, ut Pagninus,*Tubefaitus(\);*'figulina: *Parma heruum illius rubet* instar ignis vel fulguris; Syrus : *Cly-l* tí *gigantum* (fortium) eoru/a *rubescunt, el viri gigantes* (fortes) *ludunt lampa libus ignis* (ignitis) *et in curribus in die qua ptaparantur;* Arabicus : *Clypci gigantum iorum rubescentes emicant, et viri gigantes contristant ignem;* Septuaginta aliis puncti- legentes 07X2 *mcadam,* id est ex homme,

(t) Ait 07X2 *mcadam,* Rosenmuller : « Clypeos essa (ait) *rubios,* vel quod eum colorem olitnelypei referrent ad melum incutiendum hostibus, vel quod sanguine rubefactos clypeos gestarent, quod siguuiu esse credutami* boni militis, ul;>uie qui ex liusliuin sanguine clypeuin tinxisset. » De clypeo sanguine tincto cogitat Winerus quoque, *Heulw.* n, pig. 48i, ait Maurer. Hitxigius indicati vult igneum cum ruboreconjunctum fulgurem cupri clypeis obducti (Jos. *Arch.* XIII, mi), cull. I *Maduit/,* VJ, 39. Ct. Virgilium.Eiieid. 11,734 : «Ardentes clypeosalque æra micantia cerno. » Possis etiam de nitore cum rubore commixto cogitaro clypei obducti coriu taurino, Herodotus VII, xci ; *Iliad.* V, 452; Xil, 425 junctooleo,li *Sam.* 1, 21 ; *Jesaj.* xxi, 5 : cf. Virgiliani*Æncid.* Vil, U3i» : « Pars læves clypeos ct spicula lucida tergunt Arvina pingui. » (Maurer.)

vertunt : *Arma potentia* ejiw *cx hominibus,* nimirum quia viri exercitus *in coccineis,* ut sequitur. Graphice Propheta hic depingit clypeos, arma, robur, animos et impetus Chaldæorum, ut iis percellat Niniven cl Assyrios. *Primo ergo* primam eorum aciem clypcis instructam hic depingit, g. *d.* Primipili Chaldæorum clypeis et parmis aureis instructi castra pneibunt, ut iis omnia hostium tela et jacula excipiant : nobiles ergo erunt et generosi. Quocirca generose et strenue le, o Ninive, oppugnabunt: non fugient ut pichen cl gregarii milites; hoc enim aestimabunt sibi esse dedecus : sed malent occumbere quam fugere, ut suum decus ct gloriam tueantur. Ila Hispani hoc bellicum celebrant axioma: « Capitaneas, qui venatur famam et gloriam, oportet ut parvi faciat vitam. » Inde *secundo,* secundam aciem describit dicens :

Viri exercitus 15 C0CC15EIS, — *q. d.* Milites Chaldæorum erunt nobiles, ideoque vestientur chlamydibus coccineis : coccus enim erat nobilium, imo regum vestis, uti dixi *Thren.* iv, 4, ad illud : a Qui nutriebantur in croceis, » hebraico, *in coccineis.* Unde Tigurina vertit : *Viri militares purpurati sunt;* Pagninus : *Viri exercitus, induti vestibus vermiculatis.* Color hic coccineus, nipote sanguineus, représentât Chaldæorum feritatem, quod sanguinolenti sint futuri, multumquo in Ninive sanguinem fusuri. Ita Remigios, Albertus Nihieí el Arias. Quocirca S. Joannes magnum ilium et obm tc>- horribilem exercitum, (ini in fine mundi occidet tirbIQ* tnr r«- tvrüain partem hominum, vidit habentem loricas cinc i, igneas, hyacinthinas et sulphureas, *Apoc.* ix, 17. car? Ha Romani, conflicturi cum hoste, signum prælii exponebant in pretorio, tunicam russam, sive coccineam, quin et eadem induebantur milites, indeque *russati* dicebantur, uti ex Plutareho in *Fabio* et in *lirato,* item ex Isidoro docet Lipsius lib. IV *De Militia llonvina,* cap. xu. Idem fecere subinde Gocci. Nam Plularchus agens de pugna Antiochi cum Cleomene : « Quiescere , inquit, quosdam jussit, donec a rego sublata esset punicea vestis super sarissam extensa. » Et Homerus, *Iliade* o, agens de Agamemnone suos ad pugnam vocante : a Purpuream endo manu valida tollens sibi vestem. » Quocirca et milites in galeis cristas gestabant rubras, sive puniceas, appositas utique sanguineo Marti. Hinc Virgilios, *Æueid.* IX : « Cristaque tegit galea aurea rubra. » Et iterum: a Purpurei cristis juvenes. » Diodorus, lib. VI, idem Ui>pauos factitasse docet : « Circum capita, inquit, galeas ©reas ponunt, puniccis ornatas cristis. d De Cyri exercitu Xenophon lib. VI *Palia Cyri :* * Universus, inquit exercitus ære fulguralia!, puniccoque florebat ornatu. » Causam dat noster Martinusde Roalib. l *Shujul.* cap. n, ut scilicet sanguis, si quis ex impresso vulnere esset expressus, absorberetur a cocco : tura ilii confidentius, et sine pavore dimicarent. Hoc verius iu sanguine Christi, ‹jui nostra est purpura et coccinea vestis, ail S. Ambrosius in *Psalm.* cxviii, senn. 17. Hic enim animas lingit, ex iisque quasi ebibit sanguinem peccatorum : « Lavit *enim* nos a peccatis nostris in sanguine suo. » Rursum hic nos accendit ad acriter preliandum cum diamone, came et inundo. Nil enim ita acuit animos in hostem, quam accept© injuri© species oculis objecta. Hæc enim dolorem oculis affert, animo iracundiam : quæ duæ in bello faces. Addit *secundam* cap. in, scilicet Gentiles credisse quod coccinea vestis tutos prestarci in præliis ct periculis. Unde et olim pueris Christianis funiculus coccineus ex collo suspendebatur, ad avertendum fascinum, et quævis discrimina, uti recenset et redarguit S. Chrysostomus, homil. 12 *in epist.* I *ad Cor.* cap. iV,Ægyptii quoque quotannis omnes arbores, pecora et alia multa rubrica illinebant adversus incendium, et alia incommoda, teste Epiphanio *horres.* 18; quam supei'slitioncin videntur hausisse cx eo, quod lilii Israel servati sint ab angelo percutiente, illinendo postes sanguine agni paschalis, *Exodi* xn. *Tertiam* dat lib. IV, cap. vu, quod coccineus color, sive purpureus, ad ignem accedat, igneique animi si! index et stimulus . unde purpureum cum dicis, purum urentem, puta ignem, dicere videris. Purpureum igitur ct ros© colorem præ se fert, et ignis splendorem. Unde ignis a Poetis vocatur purpureus, et purpurea ignea. Symbolicam dat ibidem cap. vin, quod qui in pugnam descendunt, pro anima dimicent, quæ consistit in sanguine, quem repraesentat coccus sive purpura. Unde Yirgilius XI *Æneid. :*

Purpuream vomit ille animain.

Hic ergo color maxime animos facit, in hostesque commovet, quos scimus cruorem expetere, aut etiam effudisse.

Tropologice, coccinei milites Christi sunt martyres, qui sanguine suo purpurantur, eumquu sanguini Christi libentes, imo gaudentes rependunt : qua de causa Cardinales purpura vestiuntur, ut ostendant se paratos pro Christo ct Ecclesia sanguinem fundere, uti dixi *Ezechicl.* xvi, 10. Coccinei quoque sunt fideles charitate flagrantes, juxta illud do sponsa, *Cantic.* iv, 3 : «Sicut vitta coccinea labia tua,» scilicet, «ut sermo semper charitate ardeal, passione agni ct sponsi rubeat, qui semper debet esse in conic, semper in ore, candidus ct rubicundus, dulcis Jesus, » ait S. Bernardus *Dc Passione Donum,* cap. xxxi. *Tertio,* igneos corum currus ita describit :

Igni e ¡iaiu x.e currus in mi: rii it a r a t ioms ejus. — « Igne©, » id est aure©, qu© radiante sole, fulgid© cl igniUe videbuntur, uti ante de clypcis dixi : « Jam in ardentibus, n loris et habenis, ait S. Hieronymus, a velocitatem praeparantium significat , ct quasi izt axi.r,; praeparantium se ad ' pnelium pompa narratur. »

Nota : Chaldæi, ¿eque ac Domani ohm nubiles

et milites, loti erant in minis; ac, si equites essent, in frenis et equis adornandis. Audi Juvenalem, *satyr.* xi ;

> Argenti quod erat entis fulgebat in arrnij,
> Magnorum nrlillcuni frangebat poculi milei,
> Ut phiteris gauderet equui.

Et Virgiliani, *Æneid.* IV, de /Enea :

> Atquo illi stellatus jaspide fulva
> Ensii erat.

Et lib. VII, de equis quos Latinus rex /Eneæ donavit :

> Teucris jubet ordine duci
> lustratos ostro alipedes, pidisque tapetis.
> Aurea pectoribus demissa monilia pendent.
> Tecti auro fulvum mandunt sub dentibus aurum.

Pro *habenæ,* ut vertit Noster et Septuaginta, hebraico est miba *peladoth,* quod per metathesin positum pro *iïVVth lappidoth, id* est lampades, lædffi, faces accipiunt Chaldæus, Tigurina, Valablus, Pagninus et Rabbini; unde vertunt : *Currus expeditionis ejus tempore erunt velati ignis lampadarum,* vel facuin, *q. d.* Currus falcati ipsius Nabucbodonosoris venientis oppugnatum Jerusalem, videbuntur quasi ignei, vel circumdati igne, qui excitabitur ferro rotarum celerrime agitatarum, alliso ad saxa et silices. Hac phrasi indicat violentiam et velocitatem, rapidumque cursum, et quasi volatum curruum. Addunt aliqui curribus hisce annexas fuisse faces et tædas ardentes, quibus obvios et obvia comburerent, perinde ac iisdem annexæ erant falces (ex quibus *falcati* vocantur) ad omnia resecandum et demetendum. Unde Chaldæus vertit : *Igni faces curruum eorum apparata sunt.* Hinc et de iisdem subditur : *Aspectus earum quasi lampadarum, quasi fulgura discurrentia.*

Et agitatores consopiti sunt. — Syrus : *Equites validi obstupescunt, q. d.* Medi et Cbaldæi, curruum cl equorum agitatores peritissimi et fortissimi, ebrietate consopiti (ita nimirum ut sopiant apprehensionem et melum prœlii, non sensus et animos præliandi ; sed eos potius vino acuant ct accendant, uti fit in semiebriis) intrepide contra Ninivitas in prælia et arma ruent. Ita hodie videmus Cozakos, Hollandos, Hibernos, aliasque nonnullas gentes pugnaturas, vino adusto se oppierò, ut audaces ignescere, et ignem spirare videantur, itaque interritos in hostes et enses ruere. Huc perlinet expositio Sanchez, *q. d.* Chaldæi in gradiendo et pugnando adeo erunt ardentes ct precipites, ut furor illis et vinum omnino mentem et consilium eripuisse videatur. Pro *agitafores* hebraico est CZDWI3 *beioscim,* id est abietes. Unde Vatablus et Arias vertunt : *Abietes,* id est *lanccœ et hasta: Chaldæorum abiegnæ, veneno infecten sunt,* ut omnes perderent; Pagninus, *ct abietes tremuerunt,* id est duces Assyriorum, qui sunt instar abietum, in Ninive tremore correpti sunt, dum viderent currus et equites igneos Chaldæorum se invadentes. Verum Noster vertit, *agítateles;* et Septuaginta, *equites,* qui in curribus stantes celsi erant, duri et fortes, quasi abietes. Sic enim Pharao erectus cl gloriosus comparatur abieti, cedro et platano, *Ezcch.* xxxt, 8. Forte pro tZTwTQ ie*roscim* legunt 0^X13 *beroscam,* id est in capite eorum, puta duces et ductores curruum, hoc est eorum auriga» et agitatores. Unde Chaldæus vertit, *magnates.* Hi enim sunt quasi aurigæ currus politici, id est reipublicæ. Unde Eliæ dicitur : « Paler mi, currus Israel et auriga ejus, » IV *Peg. n,* 12. Rursum pro *consopiti sunt,* hebraice est ibjniH *horalu,* quod derivatur a bjH rua/, id est venenum mortiferum, tremor, sopor; item mitra, vel corona tremula. Quocirca *huralu primo* verti potest, *consopiti sunt,* ut vertit Noster; *secundo, mitrati* vel *coronati sunt,* quasi nobiles nobilium curruum agitatores ct presides. Unde Chaldæus vertit : *Et magnates eurum coruscant vestibus coloratis; tertio, veneno infecti sunt; quarto, tremuerunt,* vel conturbabuntur. Unde Septuaginta vertunt : *Equites eurum tumultuabuntur, q. d.* Equites et aurigæ pre numero, festinatione, violentia et impetu in viis nimis sibi angustis occurrentes tumultuabuntur, ita ut quadrigas inter se collidant Hinc videtur quod hæc, eque ac procedentia et sequentia, ad Chaldæos Niniven obsidentes spectent, non ad Assyrios obsessos; nam Chaldæorum quadrigas bellicas, uti coepit, ita pergit in sequentibus depingere.

Ad Assyrios tamen hæc refert S. Hieronymus, Theodoretus, Theophylactus, Remigius, Hugo, Lyranus, Ribera et a Castro, quasi dicat : Velociter ad vastandam Niniven venient Chaldæi. cum Assyrii equites antea in agitandis equis egregii et celebres, vel crapula, vel desidia, vel pavore fuerint consopiti. Hi enim proprie dicuntur consopiti : cum Chaldæi potius agiles essent, vigiles et acres ad prælium. Et hoc proprie significat hebræum *horalu,* id est soporati sunt, contremuerunt, consternati sunt, ac si venenum mortiferum bibissent. Quocirca hic sensus de Assyriis planior et germanior videtur. Nec obstat quod ante et post de Chaldæis agat Nahum; quia solent Prophclæ personas sæpe mutare, et ab una ad aliam, quæ cum priore litem vel rem habet, transire; idque silenter et tacito nomine. Sic hic currus et bellatores Chaldæos cx eo celebrat, quod ad eorum pnescnliam, vim et impetum Assyrii, alias in equorum et curruum agitatione et aurigatione illustres et famosi, corruerint, ac quasi exanimes obstupuerint, et consopiti sint. Unde de iisdem ait vers. 13 : « Succendam usque ad fumum quadrigas tuas. »

4. In itineribus conturbati sunt. — Assyrii scilicet agitatores equorum et curruum, de quibus immediate ante locutus est Nahum. Hi enim desperantes de salute, more amentium discurrebant Veri. 4

per urbem, scilicet Niniven, a Chaldæis obsessam. ha Theodorclus, Thcophylaclus, Vatablus ct a Castro. Melius S. Hieronymus, Remigius, RupertiLs, Hugo, Lyranus el Arias hæc referunt a»! Chaldæos : horum enim currus bellicos, vim ct impetmn describit, hosque paulo post comparat fulguribus, *q. d.* Chaldæorum currus et quadrigis tanto numero et impetu discurrent per plateas Ninives, ut sesc invicem conturbent et collidant, ac collisione scintillas flammasque excitent Inde adeo erunt terribiles, celeres el violenti, ut quasi lampades igne®, hoc est ignis el fulgura discurrentia, esse videantur; « ut ante visu adversarios terreant, quam mucrone prosternant, P ait S. Hieronymus. Pro *conturbali sunt* hebraico est T?birW *iilholelu,* quod Pagninus proprie vertit, *insanient,* id est instar insanorum discurrent, inquit Vatablus; Chaldæus, *perstrepunt ;* Septuaginta, *confunduntur;* Tigurina, *tumultuabuntur.* Sic de Cneio et Publio Scipionibus dixit Poeta : a Duo fulmina belli Scipiadæ. » Sic et Cherubini, milites Dei, ibant et revertebantur in similitudinem fulguris coruscantis, *Ezech.* i, 14. Vide ibi dicta. In fulgure notatur splendor velocitati conjunctus, qui oculos perstringit, et animum vehementer percellit : hinc fulgur in Scriptura symbolum est terroris, ct rei formidabilis. Chaldæi ergo comparantur fulguribus discurrentibus imitatione splendoris, celeritatis ct efficaci® ad terrendum penclrandumque, propter cataphracti equilis Babylonici et Persici, quem Heliodorus, lib. IX *Hist. Ælhiop.,* describit, rutilantia arma, et praepetem cursum. Ita Cyprianus monachus Cislerciensis in hunc locum, et Deirio *adagio* 997. Denique gale® Chaldæorum aureæ solis repercussu fulgurabant; forte etiam in iis fulgetra depingebant, ul magis terribiles et fulminei viderentur, juxta illud Statii, lib. III : « Fulmine cristatum gale® jubar. » *Secundo,* u aspectus eorum, » scilicet Chaldæorum, erit minax, ardens, fulgureus, ut cx oculis eimcet furor et ardor saeviendi. Sic de Verre ait Cicero : « Ardebant oculi, toto cx ore crudelitas emicabat. » Et Seneca in *iJEdip. :*

> Ardent minaces igne truculento gena,
> Oculique vix se sedibus retinent suis.

Et Virgilios, X *Æneid. :*

> His agitar funis, totoque ardentis ab ore
> Scintilla absistunt, oculis micat acnbui ignis.

Ita Sanchez.

Tropologice,hæc omnia facile est adaptare Lucifero. Hic enim e^t noster Nabuchodonosor, hosti-que fulmineus, cuju> jacula ignita, ut ait Apostolus *Ephcs.* vi, 16, sunt ardentes laniationes et concupì-centi®, quas in carne nostra suscitat. Hujus milites sunt dæmones innumeri, qui quasi fulgura discurrunt, ul homines perdant : eorum enim odio el invidia flagrant, ideoque in ipsorum perniciem conjurant Quocirca S. Petrus» *epist.* I, cap. v, 8 . a Sobrii, inquit, estote, el vigilate : quia adversarius vester diabolus lanquam leo rugiens circuit, quærcns quem devoret : cui resistite fortes in fide. » Et S. Paulus, *Ephes.* vi, II : « Induite, ait, vos armaturam Dei, ul possitis stare adversus insidias diaboli ; quoniam non est nobis colluctatio adversus carnem el sanguinem, sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in coelestibus. » Vide ibi dicta, et dicenda hic cap. in, 4.

5. Recordabitur fortium ejus. — Hic versus et Ven. ad obsessos Ninivitas, el ad obsidentes Chaldæos pertinere potest. Si ad obsessos, sensus erit, 7. *d.* Ninive ejusque rex recolet el recensebit omnes suos fortissimos duces et milites, cosque mittet ad muros, ut eos propugnent, qui ad eos tanta vi el numero procurrent, ut in viis præsertim angustis, seso invicem protrudentes el impingentes, corruant : inde ascendent muros, ibique construent umbracula, vel, ut Septuaginta, *propugnacula,* vel, ul Chaldæus, *turres,* quibus se contra invadentes Chaldæos, vel etiam contra aeris injurias tueantur, ul longam obsidionem sustinere possint. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Thcophylaetus, Remigius, Rupertos, Lyranus, Hugo, Clarius, a Castro cl Ribera. Si ad obsidentes, sensus erit, 7. d. Hostis Cyaxares cl Nabuchodonosor suos fortes milites in le, o Ninive, immittent tanta copia et impetu, ut præ festinatione el turba corruant, dum muros tuos conscendent ct invadent; dumquo pneparabunt el admovebunt *umbra ulum,* id est testudinem, qua per arietem immissum et impulsum in muros, eos quatient el dejicient. Qui enim agebant arietem, delitescebant sub testudine, sufFodienlcs muros urbium. Ha Vatablus cl R. David. Erat cnim testudo machina bellica hac forma : maletia tabulatis erat contexta, el coriis cilicinis, aut centonibus, cl aliis quæ difficulter comburi possunt, contecta. Hæc intrinsecus habebat trabem, quæ unco prodigebatur ferreo, cl *falx* vocabatur ab eo quod incurvala esset, el de muro extraheret lapides. Retro enim ducebatur trabs funiculis suspensa (quæ aries dicebatur), ut reducta impetuosius feriret : ideoque et testudo dicta a similitudine reptilis, quod caput nunc exeral, nunc reducat. Reptile autem hoc vocatur *testudo,* a testa qua se contegit et includit, ait Varro. Hinc Silius lib. I : Totndi- J*l' Ucx forroj.

> Tandem condensis arche testudinis armis,
> Subducto Pœni vallu, cæcaquc latebra.
> Pandunt prolapsam suffodis moenibus urbem.

Hæc testudo dicebatur arietaria, eo quod arietem contineret, et vibraret in mœnia. Ila Procopius lib. I *De Bello Gothico, el* noster Valtrinus lib. V *De Re militari,* cap. vi. Erat enim alia testudo militaris, facilis ct vulgaris, nimirum con-

tinnnta a militibus condensatis, scutorum super caput elevatorum series, curvata in formam testudinis, qua tecti illusi a jaculis hostium subibant muros, cosque vel suffodiebant, vel scandebank Testudo enim erat quasi scala, qua milites invadentes urbem elevabantur, et conscendebant arces cl mœnia.

Mystice, testudo nostra est providentia Dei, iiDcüesi ejusque fides, spes el confidentia . hæc enim nos Pti pro- protegit, et illæsos ab omni hoste ct periculo T,dr'lJ conservat; imo arietes et tela in hostes nostros contorquet, quibus eos prosternit. Unde Psalles, *Psalm.* xc : « Qui habitat in adjutorio Altissimi, in protectione Dei cœli commorabitur. » Lege psalmum, qui totus est de hac re. in hac testudine sedens David, fidenter proclamat *Psalm.* XXVI, i : « Dominus illuminatio mea, ct salus mea, quem timebo? Dominus protector vite mcæ, a quo trepidabo? Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum : si exsurgat adversum me praelium, in hoc ego sperabo, n

Ven fl Portée fluviorum apert.e sunt ,— *q. d.* Porte Ninives, quæ ducunt ad Tigrim, ejus eluvione ct hostium irruptione aperte sunt. Ita Clarius, Vatablus, Dionysius et Chaldæus, qui vertit : *Fonlcs fluviorum excisi sunt.* Unde mox Niniven vocat Propheta *piscinam aquarum.* Vide quæ de hac Tigris in Niniven exundatione dixi cap. i, 8. Symbolice, porte Ninives vocantur « porta' fluviorum, » id est populorum, quia immensam eilundebant civium copiam. Sic *Apoca!.* xvit, 15, aqu® multe vocantur « populi inulti. » Unde Septuaginta vertunt: *Porter civitatum aperta* sunt;* civitates enim abundant populo. Ita S. Hieronymus, Theodorclus, Theophylactus, Rupertus, Remigius et Lyranus. *Secundo,* Sanchez per fluvios metaphorice accipit copias Chaldæorum, quæ muris Ninives quasi aggeribus cohibite, iis vi perruptis, urbem inundarunt ct vastarunt (i).

(I) Rosenmuller ad verba : porte *fluviorum,* etc., a id est porte, quibus hostes fluminum instar omnia inundantium , irrumpant, *apertx sunt.* per aperturas machinis bellicis in muro facias copía! hostiles instar fluvii rapidissimi in urbem irruunt *Fluminibus* hostes magnavi cl vehementi impetu terram aliquam invadentes comparantur, et *Jesaj.* vm, 7 ct seqq., lix, 19; *Jrrem.* i.vi, 7 et seqq. » Qua» interpretatio, quam do Weltius quoquo suam facit, juste audacior mihi videtur, inquit Maurer. Ex eo enim, quod locis laudatis aliisque similibus */luminibus* comparantur hostes irrumpentes, minime sequitur, ul porlæ, per quas magna hostium copia irrnmpal, sine mora dici possint *partir fluminum...* Monet Rosenmuller alios interpretes *porti* fluviorum* indicari existimare portas urbis sitas juxta flumina, id est ea parte qua fluant amnes, sivo qua urbs alluatur. Quasi hoc dicatur, hostes ingredi per cam partem urbis, quam Tigris præterlabatur. « Verum quis, inquit, non intelligit, latum rapiduinquo Tigridis amnem hostes ab illa urbis parte aditu potius arcere debuisse?» Quid vero, si *anearot* sint derivata» cx Tigride canales seu fossa? (cf. ad *Jon.* i, 2), npc *schaare* porte urbis site juxta illas fossas, eæque porte a Ninivitis ante oppugnationem ad arcernios hostes inundate, ab hostibus vero, aquis in alium

Et templi .'! ad solum dirutum est. — Templum scilicet Nesroch, opibus et fama celebre, ait Lyranus, in quo Sennacherib adorans, a filiis suis occisus est. Hebraice esISs'H *hecha!,* id est basilica, palatium, domus augusta, templum. Unde Septuaginta vertunt : *Regalia,* id est regiæ ædes, *consciderunt* ; Chaldæus : *Rex in palatio suo* con*tremuit;* Tigurina : *Palatium dissolutum est.* Eodem res redit Nam in palatiis reges habebant sua deorum tutelarium templa, uti Romani in Capitolio habebant templum Jovis Capitolini, Trojani in arce habebant templum Palladis, ejusque imaginem, quam Palladium nuncupabant. Idem fecit Constantinus imperator, cum in Laterano palatio suo œdificavit basilicam Lateranensem. Idem etiamnum faciunt reges et principes, uti videre est in eorum aulis.

7. Et miles captivus abductus est. — Legit in- 7
(erpres vn *hatsab,* id est stans, consistens, puta miles statarius et præsidiarius pro vallo in statione consistens, ul Niniven contra Chaldæos propugnaret, a Chaldæis captus et abductus est. Ita S. Hieronymus, Rupertus, Remigius, Haymo ct Lyranus. *Secundo, halsab* idem esi quod statio, substantia, subsistentia. Unde Septuaginta vertunt : *Et substantia revelata est, q. d.* Chaldæi diripuerunt substantiam el opes Ninives. Jam pro *hatsab,* alio puncto legunt passive in *hophal,* nXH *hut'ab,* id est statuta, constituta, scilicet vel arx; unde Arias et Tigurina vertunt : *Et munttio ejus firmissima denudata est atque sublata;* vel uxor regis, sive regina quæ astare solet regi ; unde Chaldæus vertit : *Et regina, quæ sedebat assistens, in captivitatem abiit ; ct ancilla: ejus abducter post eam incedebant gementes, sicut columbae.* Ita llebræi. Unde Pagninus hebræum nomen *hutsab* quasi proprium reginæ retinuit, verlitque : *Et Ilutsab regina captiva ducta est, currum jussa est ascendere.*

Et axcillj: ejus mixabaxtur, — *q. d.* Virgines el matronæ Ninives, olim nobiles, nunc captine, quasi ancilla? et mancipia, imo quasi pecudes, minantur a Chaldæis, trahunturque in servitutem, quæ eorum pavore ejulare non audent : sed quasi columbœ secreto gemunt, el murmurant in corde. Symbolice S. Hieronymus, Rupertus el Remigius per ancillas accipiunt oppida, qua* Ninive metropoli erant subjecta, eique quasi ancilla» serviebant, quæ omnia cepit, vastavit el captivavit Nabuchodonosor. Aliter Sanchez, qui h.ec arctat ad milites custodes templi, de quo proxime præcessit; ac consequenter per ancillas accipit feminas religiosas quæ se templo dicarunt, ut Dei sui cultum, sacra et nitorem curarent. Sic

cursum deflexis siccate et aperte, ut a Cyro factum iu expugnanda Babylone legimus in Xenophontis *Cyroptrdia?* cf. ad *Jcmj.* xxt, 5. Quæ tarn altos et latos muros habebat urbs (Diodor. Sicul. II,ni), facilius expugnabatur derivandis f<>s>is quam rumpendis manibus. Non obstat huic meæ interpretationi ante memorata vinea admota muro. Nihil inexpertum omittunt oppugnantes. (Manrcr.)

Sic apud Judæos sacris Priapi turpissimis dicate erant feminas, quibus præerat mater regis Asa, III Jtefl. xv, <3. Sic apud Babylonios, Cyprios, Phœnices, etc., erant feminæ Veneri dicatæ, ut ostendi *Baruch* vi, 42. Verum obstat quod pro *qus* hebraico sit pronomen femininum, quod utique Niniven, non templum, referi ct respicit, nti recte advertit ipse Sanchez, qui proinde tandem hanc expositionem deserit.

Vm. < 8. Er Nr.MVR QI AS! PISCINA AQUARUM AQUÆ EJUS. — Legit Interpres *meme* geminate, id est *aqwz;* sic ct Septuaginta jam legunt ›Q›0 *mime,* id est *a diebus,* scilicet antiquis, id est ab olim, supple fuit. Ita Chaldæus, Hebræi, Vatablus, Pagninus et Syrus, qui vertit : *Ninive quasi lacus* (stagnum) est *aquarum, ct inter aquas est.* Sic et Arabicus. Per aquas ad litteram intelliguntur fluctus Tigris, qui Niniven inundabant, ut viderentur esse piscina, vel palus, *q. d.* Tigris non est tutatus Niniven, sed potius eam obruit, et tradidit hosti : Tigris enim, vel, ut alii, Euphrates (Tigri enim adjacet Ninive, sed nec longe ab ea aberat Euphrates; unde in agros Ninives stagnare poterat) magnis ac diuturnis imbribus tumens, effractis cataractis effusus Niniven inundavit. Cum pluviis conjurarunt Austri in adversas Aquilonari Caucasi nives, quibus liquefactis exuberans amnis, Ninives muros stravit, stagnavit urbein, templum ac regiam evertit. Addunt alii ex Herodoto lib. 1, el Diodoro Siculo lib. 111, Niniven loco húmido el paludoso silam fuisse, ideo- <pio procreasse cives debiles, languidos et lentos, qui urbem tutari non valerent. Symbolice, Ninive erat piscina aquarum, id est plena aquis, id est populis. Urbem enim comparat piscinae, cives aquis; sicut ergo piscina abundat aquis, ita Ninive incolis, *q. d.* Ninive aluit turbam hominum, sed imbellem et inutilem : nam obsidente eam Chaldœo, inclamavit opem et tutelam eorum : «ipsi vero fugerunt, n ac licet ipsa vociferans ad ravim, iterum ilerumque cos a fuga revocaret, et vociferaretur : « State, state,» ut me defendatis, cl resistatis Chaldœo; frustra tamen id fecit : nam «non est qui revertatur » a fuga, ut hosti frontem opponat,ct pro muris consistat ac dimicet. Pa S. Hieronymus, Theodoretus, Theophylaclus, Remigias, Hugo, Lyranus ct Vatablus. Denique aquæ significant copiam opum, quæ in Niniven influebant, sicut aquæ in piscinam influunt. Unde de iis subdit: «Diripite argentum, diripite aurum, vel non est finis divitiarum, n Ita Rupertus et Vatablus.

State, state, — Sunt verba Ninives, id est principum Ninives, qui suis fugientibus inclamant, ut stent, ct resistant hosti, ut jam dixi : licet alii censeant esse verba Chaldrorum, irridentium vel provocantium Ninivitas ad conflictum, ac de more dicentium : « State, state, d ac nobiscum confligite.

v„. . 9. Dir ipit e argentum. — Est vox Medorum et Chaldaeorum, qui fugientibus Assyriis, capta Ninive, invicem cohortantur ad ejus expilationem, ut prædani ex ca diripiant et efferant. Vides hic quam crebro mutentur persons : nunc enim loquitur Ninive, nunc Chaldæi, nunc Propheta, nunc Deus. Est enim quasi dialogismus. Ha Vatablus, licet alii censeant esse hic vocem Propheta? ad Chaldæos, qua eos hortetur ut Niniven a civibus fugientibus desertam expilent. Ita Dionysius, Vatablus et Arias. Alii denique censent esse vocem Ninives, se suasque opes a civibus desertas dedentis Chaldæo, 7. </. 0 Chaldæi, rapite aurum meorum civium ignavorum, quia ipsi illud relinere et possidere non merentur, neo valent, aut possunt. Causam, vel potius illecebram hujus expilationis assignant Chaldæi, dum subdunt :

Et non est finis divitiarum. — Hebraice enim *vau,* id est *ct,* capitur pro *quia, q. d.* Eia, socii, agite, rapite aurum, vasa et opes, quas Ninive ab aliis gentibus rapuit, et in sc coacervavit : quia vasa hæc et opes sunt pulchcrrimæ et pretiosissimæ, æque ac plurima* et innumera?; ideoque summe desiderabiles. Hebraice additur *cabod,* id est gloria, vel pondus ct onus. Unde Septuaginta vertunt : *Aggravata sunt super omnia vasa concupiscentiæ suæ,* id est, ut Tigurina vertit: *Onusta est rebus quibusque charissimis* ; quanto enim plus habebat auri, quod grave est, «tanto magis ipsa aggravabatur, qnæ gravia diligebat,» ait S. Hieronymus. «Unde et iniquitas, *lachar, v,* super talentum plumbi sedet; et /Egyptii, qui erant peccatis graves, demersi sunt in mare ut plumbum. Et ex persona peccatoris dicitur *Psal.* XXXVII : Sicut onus grave gravate sunt super me ; » Vatablus vero vertit : *Gloria major omni supellectile desiderabili,* id est supellex pretiosa (hanc enim vocat gloriam) est major, sive pretiosior omni re desiderabili, 7. *d. Supellex ejus pretiosior est omni alia supellectile,* quantumvis pretiosa et concupiscibili, ut vertit Pagninus. In Ninive verum fuit illud *Eccles,* v, 12: «Est et alia infirmitas pessima, quam vidi sub sole : divitiæ conservate in malum domini sui. » Unde

Moraliter, disce hic quam aurum sil vanum et indignum cui homo cor apponat ; imo noxium, utpote quod hostes allexerit ad excidium Ninives, ut scilicet ejus aurum raperent. QuocircaBabytaceni aurum oderant, illudquo abjiciebant, imo sepeliebant, ne cui esset noxæ. Audi memorabile quod de iisscribitSolinus Poh/Aísí.cap.xxxvr. « A Susis, ait, Babytaee oppidum centum triginta quinque millibus passuum distat, in quo mortales universi odio auri coemunt hoc genus metalli, ct abjiciunt in termrum profunda, nc polluti ejus usu, avaritia corrumpant œquilatem. » Idem totidem pene verbis de iisdem scribit Plinius lib. VI, cap. XXVII, qui et lib. XXXIII, cap. i : « Utinam, ait, posset e vita in totum abdicari aurum, sacra fames, ut celeberrimi auctores dixere,

MorlU; auri,

proscissum conviciis ab optimis quibusque, et ad perniciem vita repertum : quantum feliciore ævo, cum res ips® permutata inter se, sicut ct Trojanis temporibus facium, Homero credi convenit. n Et mox : « Pessimum vita scelus fecit, qui annulum primus induit, n Additqne Romanos olim annulo usos, non aureo, sed ferreo; idque etiamnum factitare taccdæmones. Et inferius: « Rom;e, ait, non fuit aurum, nisi exiguum, longo tempore. Certe cum a Gallis capta urbe pax emeretur, non plus quam mille pondo effici potuere. » Idem, lib. XXXIII, cap. m : u Servius rex , inquit, primus signavit ®s (nam ante rudi ærc utebantur) ; signatum est nota pecudum : unde et pecunia appellata. Argentum signatum est anno Urbis D octogesimo quinto, Q. Fabio consule, quinque annis ante primum bellum Punicum. Aureus nummus post annum sexagesimum secundum percussus est, quam argenteus. n Et mox : « A nummo, prima est origo avariti® excogitata. Rex Mithridates Aquilio duci capto aurum in os infudit. Hæc pari! habendi cupido. Pudet intuentem tantum nomina ista, quæ subinde nova græco sermone excogitantur, expresso argenteis vasis auro, aut incluso, quibus deliciis veneunt tam aurea quam aurata, cum sciamus interdixisse castris suis Spartacum, nc quis aurum haberet aut argentum. Tanto plus animi fuit fugitivis nostris, n Simile de Medis scribit Isaías cap. xm,17 : «Ecce, inquit, ego suscitabo super eos Medos, qui argentum non qu®rant, nec aurum velint. » Argute philosophus ille, interrogatus « cur palleret aurum, n respondit : « Ex metu, quia omnes ei insidiantur. » Præclaro S. Bernardus serm. 4 *in Adventu* : a Filii Adam, ait. genus avarum et ambitiosum, audite : Quid vobis cum terrente divitiis, et gloria temporali, quæ nec veræ nec vostra* sunt ? aurum ct argentum nonne terra est rubra et alba, quam solus hominum error facit (aut magis reputat) pretiosam? Denique si vestra sunt hæc, tollite ca vobiscum. Sed homo cum interierit, non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria ejus. Vene ergo divitiæ non opes sunt, sed virtutes, quas sccum conscientia portat, ut in perpetuum dives fiat. »

Scribit B. Thomas Morus in *Utopia*, república felici, aurum non æslimari. Sic enim ait lib. II *Utopiæ :* « Aurum argentumque a nullo pluris æstimatur, quam rerum ipsarum natura meretur, qua quis non videt quam longe infra ferrum sunt? ut sine quo non magis quam absque igni atque aqua vivere mortales queant, cum interim auro argentoque nullum usum, quo non facile carcamusjiatura tribuerit, nisi hominum stultitia pretium raritati fecisset. » Subdit deinde eos, ut suis contemptum auri injiciant, in ejus contumeliam, ex auro matulas et sordidissima vasa conficere, item catenas et crassas compedes, quibus servos coercent : « Postremo, inquit, quoscumque aliquod crimen infames facit, ab horum auribus annuli dependent aurei, digitos aurum cingit, aurea torques ambit collum, et caput denique auro vincitur. Margaritis et gemmis ornant infantulos, qui ubi plusculum accrevit mlatis, cum animadvertunt ejusmodi nugis non nisi pueros uti, nullo parentum monitu, sed suomet ipsorum pudore deponunt. » Subdit deinde facetam narrationem de legatis aliarum gentium in Utopiam ingressis, quorum gemmata aureæque vestes, torques, annuli, etc. : « Apud Utopienses aut servorum supplicia, aut infamium dedecora, aut puerorum nugamenta fuere. Quocirca infimum quemque pro dominis reverenter salutantes, legatos ipsos ex aurearum catenarum usn pro servis habitos, sine ullo prorsus honore pr.etermisemnt. Quin pueros quoque vidisses, qui gemmas ac margaritas abjecerant, ubi in legatorum pileis affixas conspexerunt, compellare matrem ac latus fodere : En mater, quam magnus nebulo margaritis adhuc ct gemmulis utitur, ac si esset parvulus! At parens serio etiam illa : Tace, inquit, fili; est, opinor, quisquam de morionibus legatorum. » Causam subjicit : « Mirantur illi siquidem quemquam esse mortalium, quem eriga® gemmata aut lapilli dubius oblectet fulgor; cui quidem stellam aliquam, atque ipsum denique solem liceat intueri ; aut quamquam tam insanum esso, ut nobilior ipse sibi ob tenuioris Ion® filum videatur, siquidem hanc ipsam ovis olim gestavit, nec aliud tamen interim quam ovis fuit. Mirantur item aurum simple natura tam inutile, nunc ubique gentium ffistimari tanti, ut homo ipse, per quem, atque adeo in cujus usum id pretii obtinuit, minoris multo quam aurum ipsum æstimetur; usque adeo ut plumbeus quispiam, et cui non plus ingenii sit quam stipiti, nec minus etiam improbus quam stultus, multos tamen, et sapientes et bonos viros in servitute habeat, ob id duntaxat. quod ei magnus contigit aureorum numismatum cumulus; quem si fortuna, aut aliqua legum stropha ab hero illo ad abjectissimum totius familia? suæ nebulonem transtulerit, fit ut paulo post in famuli sui famulitium concedat, velut appendix additamentum numismatum. » Itac Morus non sed ideoqne Angli® cancellarius ct martyr, in sua illa republica non Platonica. sed Christiana. Si Utopiœ indigena? tam vili œstimant aurum, multo magis Urani® cœlique cives illudet ceteras opes pro luto habent, inquit S. Thcofridus in *Epitaph. Start.* lib. li, cap. iv. Soli cives Babylonis et .Egypti, qui ex luto et paleis civitates exstruunt, illud in pretio ct deliciis habent. Quid enim sunt uniones, nisi excrementa concharum? quid genime, nisi lapides minores ct subtiliores? quid purpura, nisi sanguis fcedi pisciculi? quid coccus, nisi sanguis vermiculi? quid byssus, nisi fila et tela bombycum, horridorum, inquam, vermium? Sapienter Venantius Fortunatus : « Pauper in an-

gusto regnat, habendo Deum, n Et S. Paulinas, Nolæ episcopus, captus a Wandalis : « Domine, ait, non excrucier propter aurum el argentum; ubi enim mea omnia sint, tu nosti, » uti refert S. Augustinus lib. I *De Civit,* x.

vm. to- io. Dissipata est (Ninive a Medis et Chaldaeis), et scissa, et dilacerata. — In Hebreo est elegans et nervosa paronomasia rnpbjOl rnp13O1 np13 *buka umebuka umebulaka,* id est vacwtas, *et evacuatio, et lacra'io* est illi, 7. *d.* Plane opibus el incolis suis evacuata est Ninive, ac muris et domibus dilacerata. Ita Tigurina, Vatablus, Pagninus. Hinc Septuaginta vertunt ; Conciaio, *ct excussio, ct ebullitio ;* Chaldæus ; *Direpta, crpilata. et aperta est porta inimico.* Porro ebullitio greco dicitur, ait S. Hieronymus, cum quod intrinsecus latebat, erumpit in faciem. I nde papulæ quoque, quæ post ægrotationcm nascuntur in labiis, dicuntur ixC^LauxTi, el sanitatis videtur indicium. Hoc ergo quasi remedium adhibetur Ninivæ ægrotanti, ut malum internum latens in vitalibus, foras ebulliat, ut excutiatur, vexetur et affligatur crebro. Non solum autem hoc remediumdator, seri et cordis confractio, et dissolutio genuum, ut durum et lapideum Ninives cor fractum emolliatur, et rigida genua quæ prius Deo non curvabantur, dissolvantur et flectantur Deo, ac in nomine Jcsu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium et infernorum. Hæc S. Hieronymus.

Cor tabescens. — Hebraice, *cor liquefactum.* Ha Chaldæus. Pagninus et Vatablus. Sicut enim cera admota igni liquescit et tabescit; ita et cor admotum vehementi angustile, dolori et pavori vehit liquescens tabescit, concidit, et quasi confringitur, ut vertunt Septuaginta. Hæc spectant ad cives, sicul priora ad ipsam civitatem. Porro ex hoc cordis deliquio, (piasi ex fontis obstructione, naturaliter sequitur *primo,* « dissolutio geniculorum; » Tigurina, *tremor genuum;* Pagninus ct Vatablus, *collido genuum;* corde enim fatiscente, fatiscunt spiritus vitales et animales, qui a corde ad genua transmittuntur, ut ea roborent ad sustinendum corpus, et ad ambulandum : subductis autem, vel languescentibus spiritibus, genua languescunt et tremunt, et inter se colliduntur ex trepidatione. *Secundo,* sequitur «defectio in cunctis renibus;» Tigurina, ægritodo *in omnium lumbis.* In renibus ergo, id est in lumbis duobus, quibus subsunt duo renes. Lumbi enim carnei sunt, ct quinque vertebras sacra* spina* inferne atrinque complectuntur, a qua spina nervi, musculi et Spiritus motivi per ejus medullam derivantur ad totum corpus. Si vertebre hr dissolvantur, aut lædantur, et contrahantur, aut impediantur, uti fit iu timore et pavore, elumbis et infirmus fit homo. Ita Ribera. Hinc in renibus ct lumbis consistit magna pars virium el roboris hominis, ut dixi vers. I. *Tertio,* sequitur : « Et facies omnium eorum sicut nigredo olite;* Hebraice, *contraxerunt olla* ◊. *id est,* ut Tigurina, *olla speciem.* colorem el fuliginem ; Chaldæus : *Omnes vultus operientur nigredine, instar olite denigrata! ;* Septuaginta, *sicut adustio olim;* facies enim destituta cordis influxu et spiritibus, expallescit el nigrescit, uti videre est in iis qui suffocantur, vel suspenduntur: vide dicta *Joelis* n, 6. Mystice, Rupertos : Olla atra, inquit, est diabolus, et omnes qui in eo spem reponunt, qui tandem similes fient illi quem coluerunt, dum in ollam vulcaniam, puta in gehennam, detrudentur, fientque aterrimi tam corpore, quam mente.

II. Ubi est habitaculum leonum? — Tigurina : ven.it. *Ubi est lustrum leonum?* id est, ubi est Ninive, quæ Lmtrum erat quasi spelunca leonum, id est regia predonum el tyrannorum, 7. *d.* Deserta est, eversa est, niTe> periit, interiit. Reges Assyriorum comparat leonibus; Niniven lustro; filios et principes eorum, leunculis, ob eorum fortitudinem, crudelitatem et rapacitatem. Ipsi enim quasi leones venabantur ct expilabant omnes gentes, earumque opes et predas convehebant in Niniven, ibiquo eas inter filios, uxores ct principes distribuebant, ut patet IV *llcg,* MX, II. Ita S. Hieronymus, Remigius, Haymo, Thcophylactus, Lyranus, Clarius, Arias ct Vatablus. SicEzechiel cap. xix.1 et sequent., Jerusalem vocat leænain; leunculos vero vocat reges ejus juvenes, puta Jonchas, Joakim, Joachin et Scdeciam filios Josire. Sic Jeremías cap. iv, 7, Nabuchodonosorem vocat leonem : «Ascendit, inquit, leo de cubili suo, cl prædo gentium se levavit: egressus est de loco suo, ut ponat terram luam in solitudinem. » Est sarcasmos, vel potius emphatica admiratio; irridet enim, vcl potius miratur, el aliis admirandum proponit horrendum excidium inclyta* illius Ninives, et tyrannorum ejus, ut illius exemplo percellantur, caveautque a fastu ct spolio leonino, nipote ob quem excisam audiunt videntque Niniven. Simili schemate ait Baruch cap. m, 16 : « Ubi sunt principes gentium, cl qui dominantor super bestias, quæ sunt super terram? qui in avibus cœli Indimi? (pii argentum thesaurizant et aurum? etc. Exterminati sunt, et ad inferos descenderunt, el alii loco eorum surrexerunt. n El Isaias de Babylone, eap. xiv, 4: «Quomodo cessavit exactor, quievit tributum? Contrivit Dom nus baculum impiorum, virgam dominantium, c i dentem populos in indignatione, plaga insanabili, subjicientem in furore gentes, persequentem crudeliter (nonne hæc fuit spelunca leonum?). Conquievi*, ct siluit omnis terra, gavisa est el exsultavit, n dum vidit exscindi a Cyro Babylonem, virgam suam tyrannicam. Pari modo Ninive hic vocatur «habitaculum leonum, et pascua catulorum Iconum, n id est, sedes tyrannorum. commipie filiorum : *pascua* enim est nomen femininum singularis numeri, uti ostendi *Joel.* 1, 18. Unde ea subdit :

Ad quam (scilicet pascuam catulorum leonum, puta ad Niniven) ivit leo ut ingrederetur illuc, CATULUs(id est catuli) leoni?, et non est qui exter-

heat ?—*q. d.* Ubi eslilla clives elspeciosa Ninive, in qua quasi in pascuis uberrimis pascebant so reges eorumque filii spoliis cl prédis, quas diripucrant ab omnibus provinciis et gentibus? Ubi sunt cjus reges et tyranni, eorumque filii et principes, qui quasi leones et leonum catuli in Ninive quasi in spelino inexpugnabili, suis viribus et opibus præfidentes securi degebant, ul nemo eos invadere auderet, nemo terrorem aut metum eis incutere valeret? *q. d.* Excisa est, periit, evanuit; fuit Ilium el ingens gloria Teucrorum ; fuit Nina ct ingens gloria Niniadum. Ha Theodoretus, Thcophylactus, Lyranus, Clarius, Arias et Vatablus. Ex adverso tamen S. Hieronymus, cum suis asseclis, Remigio, Haymonc el aliis, per leonem intelligil Nabuchodonosorem, qui quasi leo invasit Icones Assyrios, eorumque lustrum, scilicet Niniven, adeo valide el horrende, ul nemo eum deterrere, nemo se ei opponere auderet. Verum omnia præcedentia et sequentia spectant ad Assyrios, non ad Chaldæos. Taceo quod leones non soleant alios leones, eorumque lustra invadere cl prædari, sed tauros, boves, equos, aliasque bestias ct feras specie a se distinctas : sccusest de lupis; lupus enim infame lupum devorat. Unde adagium : « Homo homini lupus. » Quare prior sensus germanior videtur.

Moraliter, vide hic celeres el miserabiles tyrannorum, regum et regnorum ortus et occasus. Ubi est gloria illaNinives? ubi superba Babylon? ubi illa inclyta Roma? Preclare Ovidius, lib. XV *Mctamorph.:*

> Nunc humilis veteres tantummodo Troja ruinas,
> El pro divitiis tumulos ostendit avorum.
> Clani fuit Sparte : inagnæ viguero Mycenæ,
> Vilo solem Sparto est; alte cecidere Mycenæ.
> (Edipodioniæ quid sunt nisi nomina Thebæ?
> Quid Pandioniae restant, nisi nomen Alhena?

Ven. ti. 12. Leo ceht sufficienter catulis suis (pascendis), ET NECAVIT LEÆNiS SUIS. — Tgurilia, S/fiDIf/U-*lavit ;* Pagninus, *suffocavit Icœnissuis.* Solent cnim leones strangularo animalia, caque discerpere cl distribuere suis catulis et leænis. Leo est rex Assyriorum, catuli sunt filii, Icænæ sunt uxores et concubin®, quos ex spoliis gentium ditabat ct ornabat rex. Ita Cicero, actione v *in Verrem,* asserit a solere barbaros roges Persarum et Syrorum (sub quibus Assyrios et Chaldæos intclligo) plurcs uxores habere ; iis autem uxoribus civitates attribuere hoc modo : Hæc civitas mulieri in redimiculum præbeat, hæc in collum, hæc in crines. Ita populos habent universos non solum conscios libidinis su e, verum etiam administros, n Sic Antiochus rex Syri® duas illustres civitates donavit concubin® suæ, libro II *Machab.* cap. iv, vers. 30.

ven. i3. Lì. Ecce ego ad te. — O spelunca leonum, o Ninive! veniam, ut te per Chaldæos debellem, puniam el evertam. Unde Tigurina vertit : En *me tibi hostem, dicit Dominus* (t).

Et succendam usque ad fumum quadrigas tuas. — Pagninus ct Vatablus: *Succendam igne fumante,* id est igne fumo permixto, *quadrigas ejus,* id est tuas; est enallage person®, *q. d.* Niniven ejusquo quadrigas succendam, omniaque in fumum ct flammam convertam. Alludit ad venatores, qui ad spelaea leonum ct ferarum struunt ignes, fumumque ingentem excitant, quo cogunt feras, carumque catulos ne fumo suffocentur egredi, atipie egressos venabulis excipiunt el confodiunt. Ita Thcodorctus ct Thcophylactus. Addunt Dorotheus ct Epiphanius in *Vita Nakum,* ignem hunc de terra ct solitudine ortum, invasisse el concremasse Niniven, uti dixi in Prooemio. Septuaginta pro legentes ci affine 3 puta pro rn33nricAJa, id est quadrigas ejus, legentes m331 *ribba,* vertunt : *Succendam in fumo multitudinem tuam ;* radix cnim 331 *rabab,* vel *rah* significat multiplicari et esse mullum. Unde *rah* et *rabbi,* id est multus, hoc est magnus, scilicet doctor vel prælatus.

Exterminado de terra prædam tuam. — Tigurina: *Laceralionem avertam a terra, q.d.* Non prædaberis ultra. Ita Vatablus.

Et non audietur ultra vox nuntiorum tuorum, — quos, o Ninive, mittere solebas ad urbes, postulans ab eis vel deditionem, uti misisti Rabsaccn Hicrosolymam, qui cam regi Sennacherib dedi efflagitavit, *Isaiœ* xxxvr, 2. Ha S. Hieronymus el Thcophylactus. Vcl tributa ab eis pendi solita, aut nova onera quæ eis imponebas, quibus eas expilabas. Ha Remigius, Albertus et Hugo. Septuaginta pro TpDxbo *matachccha,* id est nuntios tuos, aliis punctis legentes *melachecha,* id *esi opera tua,* vertunt : *Non audientur ultra opera tua.*

Excidioni NI* nivti lypoi eit excidii mundi.

Symbolice, incendium el excidium Ninives représentât incendium el excidium mundi sub diem judicii, quod sub nomine Babylonis mystice describitS. Joannes *Apocal.* cap. xvii. «Mundus » enim hic, ut aiebat Philosophus, «non est aliud quam forum impostorum, scrinium dolorum, schola vanitatis, lustrum tyrannorum, spelæum latronum ct iniquorum, u in quo potentes diripiunt pauperes et simplices. Sicutergo Ninive punita fuit incendio, sic el mundus igne conflagrationis expiabitur, juxta illud : « Ignis ante ipsum precedei, el inflammabit in circuitu inimicos ejus, » *Psahn.* xc.vi, 3. Illo ergo igne comburentur omnes leones el leunculi, id est omnes tyranni, raptores et iniqui, omnesque eorum nuntii, quadrige, et poni])®, ac imprimis eorum dux ct princeps Aulichristus, inquit S. Hieronymus.

(I) Optime Kreenen : « Non casu aut sino moo numine accidet tuus interitus, sed ipseiuelcgo supremus universi judex ct acerrimus mei honoris vindex, te aggrediar, tuisque adeo hostibus utar lanquam justlssimæ me® viudict® ministris. » Cf. *i,* i.

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Prrjit rwrm, *equites, micantes gladios, fulgurantes hastas Chaldaeorum describere, quibus confrient Niniven meretricem, ob ejus aedes, rapinas ct maleficia. Deinde, vers.* 8, *confert eam cum Alexandria, in frequentia, robore, opibus, aitque : Sicut illa capta est a Chaldaeis, ita capieris ct tu, o Ninive. Denique, vers.* 12, *docet quod Deus omnes ejus munitiones debilitabit et disjiciet, quodque duces ejus et milites erunt ignavi, imbelles et pavidi quasi mulieres; quodque mercatores ct merces ab ea avolabunt, sicut bruchus et locusta, incalescente sole, avolant* (I).

I. Væ civitas sanguinum, universa mendacii dilaceratione plena : non recedet a te rapina. 2. Vox flagelli, el vox impetus roto, el equi frementis, el quadriga) ferventis, et equilis ascendentis : 3. el micantis gladii, et fulgurantis liaslæ, el multitudinis interfecto, el gravis ruinæ : nec esi finis cadaverum, et corruent in corporibus suis. 4. Propter multitudinem fornicationum meretricis spcciosæ, elgrato, ct habentis maleficia, quæ vendidit gentes iu fornicationibus suis, et familias in maleficiis sui* : o. Ecce ego ad te, dicit Dominus exercituum, et revelabo pudenda tua in facie tua, et ostendam gentibus nuditatem tuam, et regnis ignominiam tuam. 6. Et projiciam super te abominationes, ct contumeliis te afficiam, ct ponam te in exemplum. 7. El erit : omnis, qui viderit te, resiliet a le, et dicel : Vastata csl Ninive, quis commovebit super te caput? unde quæram consolatorem libi? 8. Nuimpnd meliores Alexandria populorum, quæ habitat in fluminibus? aqnæ in circuitu ejus : cujus diviliæ, mare : aquæ, muri ejus. 9. /Ethiopia fortitudo ejus, et Ægyplus, cl non est finis : Africa cl Libyes fuerunt in auxilio luo. 10. Sed el ipsa in transmigrationem ducta est in captivitatem : parvuli ejus elisi sunt in capite omnium viarum, cl super inclytos ejus miserunt sortem, cl omnes optimates ejus confixi sunt in compedibus. 11. Et tn ergo inebriaberis, et eris despecta : et tu quæres auxilium ab inimico. 12. Omnes munitiones tuæ sicut ficus cum grossissais : si concussæ fuerint, cadent in os comedentis. 13. Ecce populus tuus mulieres in medio tui : inimicis tuis adapertione pandentur porto terræ tuæ, devorabit ignis vectes tuos. 14. Aquam propter obsidionem Inuri libi, exstrue munitiones tuas : intra in lutum, cl calca, subigens tene laterem. 15. Ibi côpiedet te ignis : peribis gladio, devorabit te ut bruchus : congregare ut bruchus : multiplicare ut locusta. 16. Piares fecisti negotiationes tuas quam slcllæ sint cali : bruchus expansus csl, et avolavit. 17. Custodes tui quasi locuslæ : el parvuli tui quasi locuslæ locustarum, quæ considunt in sepibus in die frigoris : sol ortus est, et avolaverunt, et non est cognitus locus earum ubi fuerint. 18. Dormitaverunt pastores tui, rex Assur : sepelientur principes lui : latitavit populus tuus in montibus, et non est qui

(1) Retractat Propheta supra dicta, sed ita ut addat nova ampldketqne descriptionem ruin® Ninives.

Primo, assignat cautas et effectus, scilicet, *?rimo,* ciu<i prima, ire ineritati» in Ninive cædes, fraudes, depnedatiooes, 1 ; *iwndo,* effetu* primus, bellum et obsidio contra urbem suscepta, hostes in urbem captam irru<mtet, equitatus ad stragem edendam, et pnedanduui paratus, ipsaque in capta urbe strages edita. 2, 3 ; *tertio,* cau*a secunda. idololatria ct magia, *»u potius fœdera dolo* » quibus alias gentes ad se pertraxerunt Asqrii, ct sibi tandem «objecerunt, i; *quarto*, rff»ctus secundus, quem describit, continuata imagine a meretrice do-*'HT>pU. scilicet eremo urbi* et regni, conjuncta cum turpitudine et ignominia, vers. 5; cum abominatione et oontoxuelia, vers. 6; cum irrisione et solatii carentia, ver». 7.

Secuxdo, urbi Nimvæ, ulex aliis fortunam, rerumque vici$situu.nein discat, Propheta exemplo proponit urbem /Egypti clarissimam, tam ex se quam ex auxiliariis potentissimam, et nihilominus capiendam et desolandam , ft-10; appllcationemqm* facit ad fata Assyriorum futura, el ad Ninives ruinam quam iterum describit per enûmerationem et hypotyposin, *primo,* summa? in diruendis Assyriorum mœnibus facilitatis apta simihtudino gros>orum , seu pnecoquarum ticuum . Ii; *secundo,* effeminatorum virorum, cl diductarum latissime portarum, 13, *tertio,* frustrati laboris m ropiraliooe munitionum, *quarto,* vasta® igne ct ferro urbis, el sublatarum divitiarum, 15, 16; *quinto,* dilapsorum militum, enectorum principimi ct dispersorum civium, 17, 18; *xrxto,* vicinorum stupentium el tutantium de magnitudine cladis, 19.

congreget. 19. Non est obscura contrilio tua, pessima est plaga tua : omnes qui audierunt auditionem tuam, compresserunt manum super te : quia super quem non transiit malitia tua semper?

ven t. 1. Væ (scilicet tibi, o) civitas sanguinum , — o Ninivo sanguinaria, qua» omnium gentium sanguinem fudisti, ut eas tibi subjiceres! Unde Chai- (Li us vertit : *Væ civitati sanguinum!* Ha Theophylactus, Haymo, Rupcrlus, Hugo et Lyranus. Posset *secundo,* vox *sanguinum* accipi pro *scelerum, q. d.* Væ tibi, o civitas scelerata,omnibus criminibus plena ct cooperta! quia enim sanguinis effusio, puta homicidium, gravissimum est scelus in proximum, hinc quodlibet enorme crimen vocatur *sanguis,* id est sanguinis effusio, per synecdochen, qua pars pro toto ; vel per catachresin, qua simile pro simili ponitur. Unde Syrus cl Arabicus vertunt : *Væ civitati sanguinum, quæ tota est mendacium, et piena iniquitate !* Dat causas excidii Ninives, cur scilicet Deus ab ea transtulerit monarchiam in Babylonem. *Prima* esi, cædes injuste, cœque plurima?. *Secunda,* quod sit a universa mendacii, » id csl, ut Septuaginta, *tota mendax;* Tigurina, *in universum plena mendacio,* q. d. « In Ninive nulla est veritas, sed omne mendacium.» ait S. Hieronymus, quia regnat in ea omnis dolus ct fraus. *Tertia,* quod sit « dilaceratione plena, » id est plena rapina et laceratione prædarum. Unde vertit Aquila, *exccn icatione plena* : Symmachus , áiwTC|M*c, id csl *crudelitate* vel s» *v, rifate plena.* «In altera ejus editione,aitS. Hieronymus, reperi pulczczíx; id est sectionibus carnium el frustis per membra concisis plena; denique slatim subjecit : Ubi indesinens præda est,» 7. *d.* Ninive repleta est rapinis, sicut lustra leonum plena sunt membris et ossibus animalium ab eis laceratorum et devoratorum. Hisce enim comparavit Niniven cap. 11, 11. ubi eam vocavit « habitaculum leonum.» Subdit S. Hieronymus : « Porro Hebnrus (S. Hieronymi in Hcbrn»a lingua magister) pno *perce,* gubernaculum, id est y.jCiptouv/ interpretatus est, ut ostenderet et urbem fuisse regalem, et velul in navi cunctarum gentium tenuisse gubernaculum. »

Spiteli* cr, Mui- terabeu mnudm fo ruti. Symbolice, Ninive speciosa csl, ct speciosus j/æ mundus, qui græce jwoyc: a specie et ornatu dicitur. Hic enim totus in maligno positus, plenus est, plcniorque erit in fine, sub diem judicii (ideo- qUC (UI1C evertetur el concremabitur) sanguini- b|,s› *** est cædibus et sceleribus, toque ac mendaciis, dolis et fraudibus; item calumniis, rapinis, omniquo violentia qua proximorum vel famam vel bona, vel corpus vitamque dilacerat. Ita S. Hieronymus.

Non hecedet (id est nunquam recede!) a te rapina , — *q. d.* Ninive tota est rapinis intenta: futura enim Hebræorum stopo actionis continuationem, morem, consuetudinem et perpetuitatem significant.

Vera. 2. 2. Vox flagelli.—S. Hieronymus cum Remigio, Alberto aliisque suis asseclis pergit hæc accipcre de Ninive et Assyriis, quasi hic eorum currus, equites, arma describat Propheta, quibus vim inferebant aliis gentibus, casque pradabantur el lacerabant. Melius Theodorctus, Theophylactus et Vatablus hæc accipiunt de Cbaldiis, qui flagellarunt ct castigarunt praedationes, cædcs et rapinas Ninives. Est ergo hic hypotyposis, sive viva belli a Chaldæis Ninrvm inferendi imago et repraesentatio, 7. *d.* Videor jam cominus videre et audire flagella aurigarum in curribus Chaldæoium hostilibus, rotarum cursus et impetus, equites equosque frementes; item micantes eorum gladios, et fulgurantes hastas, quibus ipsi ingentem multitudinem Ninivitarum interficient, ipsisque gravem ruinam, id est multitudinem cadaverum afferant. Nota, *gradì* hic ponitur pro magno, id csl multo ; est enallage : ponitur enim qualitas pro quantitate, ct quantitas continua pro discreta; puta gravis pro magno, et magnum pro multo. Sic Antiochus dicitur intrasse Ægyptum in multitudine gravi, id csl numerosa et copiosa, I *Machab.* i, 18. Sic Deus in .Egyptum per Mosem misit muscam gravissimam, id est plurimam, *Exod.* cap. vin, vers. 21. Vide ibi dicta. Rursum quadrigas vocat ferventes et ardentes, ob celeritatem el impetum, quo ipsæ ipsarumque rotto adeo motu et collisione lapidum incalescunt, ut ardere videantur , quin el vere scintillas ignemque omittant. Similem curribus fervorem dat Virgilius HI *Georg.:*

> Illi intUnl verbere torto.
> Et proni <bnl lora : volli vi fcrridos ixis>
> Jamque humiles, jimque elati sublime videntur,
> Aera per vacuum fem, atque assurgere in auras.

Tropologice, Ninive est anima peccatrix, plena sanguinibus, id est sceleribus; hæc est tola men- r* . dacii. quia nullum in sc locum relinquit Deo, qui veritas est; sed fallacibus opinionibus imbuta, et diaboli praestigiis delusa, corpus et rem solidam putat esse opes, delicias, et honores, quæ tantum sunt umbræ.

Hæc dilacerat famam ct bona proximorum, quin cl alios a via Dei avertit, et bona eorum opera diripit, nec ab hac rapina recedit. Huic imminent multa mala. *iVimurn* est, « vox flagelli,» id est conscientia' intus mentem flagellantis, de <juo Juvenalis, *satyra* xm :

> Evasisse putes, quos diræ coosda culpæ
> Mens InIkI all iuilos, cI sunto verbere cætlil ;
> Occultum quatitote animo tortore flagellum!

Ha Ribera (1).

(t) «Vox.... eloqui fretneulis, ctquadri^ne ferventis,

▾ v». I. 3. Corrumxt (Ninivitæ et Assyrii) ix corporibus sus, — id est inter corpora ct cadavera suorum. Ita Chaldæus. Unde Tigurina vertit : *Huent per tua corpora.* Paulo aliter vertunt Pagninus et Vatablus : *Impingent* (scilicet Chaldæi) *in corpora tarum,* scilicet Assyriorum occisorum, 7. d. Tanta erit strages Ninivitarum, tanta multitudo cadaverum, ut viam tum Assyriis fugientibus, tum Chaldæis insequentibus intercludant, atque utrique in ea impingant et corruant.

Vm ‹ 4. Propter multitidixem fornicationum meretricis speciose. — Fornicatio apud Prophetas significat idololatriam, idolum enim est quasi adulter; Ninive est quasi meretrix speciosa , 7. d. Ruent Assyrii propter multitudinem idololatrias Ninives, quæ et re ct nomine speciosam sonat, idcoquc ob suas speciosas opes, delicias ct pompas omnibus erat grata, q.d., ait S. Hieronymus, Ruet Ninive, quia lotius orbis sibi subjecti coluit idola cl maleficia magica; quia tota magiæ, superstitioni et idololatriæ fuit dedita, ad eamque pellexit, imo coegit omnes gentes (2). Unde sequitur:

Qi .E VENDIDIT GENTES IX FORNICATIONIDUS SUS, — 7. d. Ninive tradidit nlias gentes ct populos suis hostibus, puta Chaldæis ; quia ipsa cos docuit suas idololatrias ct maleficia, puta incantationes magicas et superstitiones, ob quæ a Deo traditi sunt Chaldæis. Ideo enim Deus immisit Chaldæos quasi lictores in omnes gentes, ut earum idololatriam et scelera punirent, ut palet *Jerem.* cap. XXV, vers. 17.

Nola : Tò *vendidit* significat *primo,* Niniven instar reginæ, sed meretricis, alias gentes sibi subditas, nunc vi, nunc illecebris, nunc mendaciis, aliisque artibus meretriciis coegisse ad sua idola ctscelera. ItaS. Hieronymus,Theodorelus, Rupertos, Hugo cl Lyranus. *Secundo,* eam gentes in servitutem redegisse, iisque abusam esse quasi mancipiis, nipote quæ illas vendidit hosti, dum eas coegit seenni prodire in aciem conlra Chaldæos; itaque ipsas quasi oves, gladiis Chaldæorum seenni mactandas objecit. Ha Theophylactus. Hic verum est illud Poeta» :

Quidquid delirant reges, plectuntur Achivi.

Addunt Cyrillus et Theophylactus fornicationem hic vocari *magiam,* per quam gentes ct tribus vendebant, dicentes : Date nobis mercedem ct pretium , ac nos exsecrabimur gentes vobis hostiles, itaque faciemus ut vobis resistere nequeant, casque facile expugnetis, ut fecit Balaam ariolus Balac regi Moab, *Numer.* xxn cl xxur. *Tertio,* in Scriptura Achab, III Rer/. xxi, 23, el alii dicunlur venditi vel venumdali ut facerent malum; quia scilicet traditi sunt quasi servi in potestatem peccati et diaboli, ut ad ejus nutum agerentur quasi mancipia in omne scelus, traditi, inquam, directe a se suisque heris et dominis; indirecte a Deo perniili' nie, ct puniente priora eorum scelera.

Et familias (id est populos) in maleficiis suis. — *Maleficia* vocat veneficia, ut vertunt Septuaginta, opes, pompas, delicias, incantationes, philtra, puta illecebras, quibus Ninive quasi meretrix omnes ad sui amorem et suorum deorum cultum alliciebat. Hæc cnim significat hebraaim ıZTDED *kcfiaphiin.*

Symbolice S. Hieronymus : Ninive, inquit, est mundus illecebrosus, habens maleficia; Septuaginta, *dux maleficiorum,* id est incantationum et illecebrarum, quibus homines dementat : « Vox flagellorum auditur in inundo, quia miiltæ sunt tribulationes justorum, quibus flagellantur, clamitant, cl doloris magnitudinem flebili voco testantur. Quando alius dæmone, alius ira, quæ furori similis est, alius libidine, odio, invidia, superbia. corripiuntur, flagellum in eis Assyrii regis sonat. Sed et in corporis malis, flagellum diaboli inlelligimus, de quo ad justum dicitur *Psalm,* xc : Et flagellum non appropinquabit tabernaculo luo. Quando videmus hunc morbo regio computruisse, et superesse cadaveri suo : alium interenti arpia ct tumenti natare corpore, crescentibuscpii! membris formam pristini hominis decrescere: illum purulentias quasdam, et vulnerali damna pulmonis egerere : istum humore Symboib ce.tu- ,nnl lr¡. Malio- nc,J”nn*

et equitis ascendentis ›* verborum flbpO *W) parat niaale* (qua* Vulgata vertit,*el equitii ascendenti^.* et quæ in textu hebreo cum ver? 3 conncctiintur), fere tot reperiuntor interpretationes, quot sunt interpretes, ait Miurcr; potimini¡«que interpretationibus recensitis post Ravmnnller, rie cum Ludovico de Dion ipso vertit. *eques auferent :* « SicuU, inquit, versu precedenti minatus furni sonitum sculkæ et sonitum motus rotarum, sic hoc verra minatur equites auferentes, deinde flammantem gladium et coruscantem hastam. Est autem *eques auferent,* qui pnedam multam subducit, quam (piasi <ecum ascendere facit, inquit Ackermann, qui et ipso huic interpretationi adstlpuhtur. Sicut enim in Cal nhy «®P<? usurpatur pro *abire,* recedere, sic in Iliph. H/JH *rtla* sæpc pro auferre, tollere, ul *Ptalm.* en, vers. 15.

(1) *Scortationibus* plrriquc interpretes intelligunl aliorum deorum cultum, arteaque quibus usa finitimis persuadebat, optime coli numen secundum morem ritumque, quem ipsa sequebatur. Sano D'IDT *zrnnunin, fornicationes,* si de populo Hebraico dicitur, de cultu aliorum præter Jovam deorum dici, notum vide *Jerm.* xui, Î7; *Ezrrh.* ivi, 30. Hoc vero loro, ubi de Andriis agitur, qui Joven nunquam coluerunt, rrnounhn Intelligero inalnmu' dr doloiü *fasderibus* quibus alias gentes ad se pertraxerunt Assyrii, el sibi tandem subjecerunt. Ita *Jetaj.* xun, 17, Tyrus inducitur tanqnam meretrix, quæ cum omnibus regnis terne artata turril. » (Rosenmuller.) Iten- híic Rnuinmuller, inquit Maurer, neque de cultu deorum fleterum, neque de commercio *(Jet.* xxiii, 17), de quo cogitarunt ahi, potest cogitari. Intelligendæ *tear-tatPnrr* dr anilcilia simulala et fraudulenta, *pnrstiqûr* de callidis consiliis machinationibwque occultis, quibus, meretrici Indar mullorum animos in amorem sui prihetentis alios populos suis Assyrii irretiverant laqueis. Qua ipa de causa *suasit* appellatur ista meretrix.

(Maurrr.t

in lapides desiccato, urime amaritudinem, rf vesicas tormenta sentire; non dubitemus dicere vocem flagellorum esse Ninive, n

Hæc S. Hieronymus, qui ct subdit: « El vox commotionis rotarum, dum huc atque illuc *genus* raptatur humanum, et incertis per cuncta discursibus, ubi periculum, ubi salus sil ignoramus ; de qua rota ct *Ezcch.* i, 16, et *Psalm,* lxwi legimus : Vox tonitrui tui in rota. Hobet'et Ninive equum persequentem, puta diabolum, <le quo *Job* XXXIX : De longe odoratur bellum. Quael quatuor earum equi sunt quatuor perturbationes, de quibus Maro : Hi cupiunt metuuntque, dolent gaudentque. Ilis equis, ct hac quadriga Ninive cuncta perturbat. El quomodo quatuor, quibus pugnamus el legimur, sunt scuta virtutum : prudentia, justitia, temperantia, fortitudo; ita e contrario quatuor \itia sunt, stultitia, iniquitas, luxuria, formido quibus ab hoste percutimur. Quarum singulæ pullulantes habent in sc ac multiplices species sagittarum, quibus inferuntur vulnera, imo vulnerati usque ad inferna demerguntur. Nec est finis gentibus ejus. Malitia ejus finem non habet, et quante species peccatorum, tot gentes sunt Ninive, qua infirmabuntur in corporibus suis a multitudine fornicationis. Nec mirabitur Niniven scortorum jam esse gratissimam, qui tantam hominum multitudinem cum ea viderit fornicari, et maleficiis illius, ct quibusdam incantationibus ad amorem ejus pene cunctos trahi. Hiec vendidit gentes in fornicationibus suis, quæ tollunt membra Christi el faciunt membra meretricis: idque facit Iribus maleficiis suis. Facit cnim amare eas quæ odisse debuerant, ct detestari quæ amaro debebant; ut cum decoplœ fuerint, etiam alios matetica arte supplantent. » Unde huc alludens b. Joannes apoc. XVII, 3, Babylonem suam (quæ typus est mundi) quasi alteram Niniven schemate regime, sed meretricis ila depingit : « Vidi mulierem sedentem super bestiam coccineam, plenam nominibus blosphemite, habentem capila septem, et cornua decem. El mulier erat circumdata purpura, ct coccino, et inaurala auro, el lapide pretioso, et margari is, habens poculum aureum in manu sua, plenum abominatione, et immunditia fornicationis ejus. Et in ironie ejus nomen scriptum : Mysterium : Babylon magna, mater fornicationum, el abominationum terræ. El vidi mulierem ebriam de sanguine sanctorum, ct de sanguine martyrum Jcsu. » Vide ibi dicta.

Quadripo.lonr* auiuii

Preclare S. Bernardus, *epist.* 103 : « Væ, ait, væ ! vapor est ad modicum parens, quodælernæ felicitatis aditum intercludit. Quousque tu tanlæ gloria» profers tomum, quod hodie est el cras in clibanum mittitur : carnem dico, el ejus gloriam : Siquidem omnis caro furnum est, el omnis gloria ejus lanquam Hos fumi. Si sapis, si habes cor, si lecum est lumen oculorum tuorum, desine jam ea sequi, quæ cl assequi miserum est. Beatus qui post illam non abiit, quæ possessa onerant, amata inquinant, amissa cruciant, n Etepút 107 ; a Bin, ait, ista in tc mundus habere non poterii, ct te quippe ipsum brevi non habitum**. Nam breves (lies hominis sunt. Mundus quidem cum suis concupiscentiis transit ; sed te prius emiltit quam ipMs pertransit. Qui te sine fine delectat amor mox finiendus, n

5. Ecce ego ad te, — o Ninive, armatus ct fu-Vm.5. ribundus in Chaldæis venio, ut te quasi scortum infame spoliem, denudem, castigem, totique orbi ridendam et exsibilandam proponam. Únde Tigurina vertit : Ea mc *tibi hostem , inquit Dominus exercituum.*

Revelabo pudenda tua in facie tua. — Tigurina, Pagninus cl Vatablus : *Develabo fimbrias tuas,* vel limbos tuos ; hoc est, spoliabo te tuis fimbriis, cl vestibus speciosis ct pretiosis per Chaldæos , ul omnibus spoliata et nudata a cunctis ridearis el subsanneris, dum cuncti pnetor nuditatem cl paupertatem, etiam occultas tuas sordes, vomicas ct carcinomata, quas syrmate et veste aurata tegebas (hæc enim vocat *pudenda,* quia ob ea pudefiebat), id est occultas suas spurcitias, vilia et fœditates, propalam conspicient. Perstat enim in metaphora meretricis. Unde explicans subdit :

5 el 6. OsTIXDAM GENTIBUS NUDITATEM TUAM, ET Yfti5 IIEGMS IGNOMINIAM TIAM. Et PROJICIAM SUPER TE abominationes, — id est libi imponam, ostendam, el propalabo omnia tua abominanda scelera; quo fiet ut omnes eurialini te aboininentur, et diris mille devoveant : tam acris enim vindicta Dei, qua te puniet cl evertet, omnibus ostendet te rapacissimam et sceleratissimam tyrannam fuisse. Unde sequitur, « el contumeliis te afficiam, » uti meretrices publice in circulo expositas, vel ad uncum alligatas omnes subsannant, in casque fæces, luium et stercora jaciunt ; itaque u ponam te in exemplum; » Tigurina, *faciam tc spectaculum;* Pagninus, *ponam tc inquinamentum :* Chaldæus, *ponam tc exsecrandam, ct])onam tc fadissimam oculis omnium videntium te*

Moraliler, magna Dei est gratia, cum ¡leccatori revelat suam turpitudinem, ac voluptatis illicitæ, v. g. meretricis, sordes. Sicut enim exterius el publico meretrice nihil videtur speciosius cl elegantius ; sic interius el domi nihil ¡nitidius, sordidius, vilius, miserius, pauperius, adeo ut adolescentes qui in illas ita pomposas rapiuntur, visis tarum inlernis sordibus, nauseent, et cas abominantur. Tale est jieccatum cl peccatrix anima, puta est quasi ornata meretrix, el sepulcrum dealbatum ; exterius nitens, interius putens et Io lens; exh rius Venus, Interius anus; exterius formosa ut Lais, interius deformis ul Thais; publice splendidior Cyro, dumi pauperior Iro, vix habens jianem atrum quem mandat, ul ait Terentius in *Eunucho.* Audivi ab aulicis principis cujusdam ieminæ luxuriose viventis, corpus ejus

tantum fœtorem exhalasse, ut intolerabilis videretur, nec tam corpus quam triduanum cadaver esse diceres,

Vtn. T. 7. OHMS QUI VIDERIT TE, RESILIET A TE. — Pflgninus, *elongabunt ɯ a te ;* Tigurina, *refugiet a te, et dicet : Vastata est Ninive;* Chaldæus, *expilata est Ninive;* Septuaginta : *Qui viderit te, descendet a (e, ft dicti : Misera est Ninive.* Simili modo in excidio Babylonis dicitur *Apoc.* xvm, 15 : « Mercatores horum, qui divites facti sunt, ab ea longe stabunt propter timorem tormentorum ejus, flentes ac lugentes, et dicentes : Væ, væ civitas illa magna , quæ amicta erat bysso, et purpura, et cocco! etc., quoniam una hora destitutae sunt tante diritte. » Sic de Tyro ait Ezechiel cap. x\u, 17: « Quomodo peristi, quæ habitas in mari, urbs inclyta? etc. Nunc stupebunt naves in die pavoris lui : et turbabuntur insui® in mari, eo quod nullus egrediatur ex le. » Et cap. xxvii, 28, describit nautas et mercatores ejulantes in vastitate Tyri.

irrito- Tropologice S. Hieronymus: « Quamdiu, ait, terrena honoramus, et putamus esse sublimia, hi- c- i nin . y velut m quodam superbi® culmine sumus, et tu moa- miramur pulchritudinem Ninive, » id est mundi. « Cum autem consideraverimus naturam ejus, et omnia corporalia bona, quasi humilia despexerimus, subjicientes nos potenti® manus Dei, tunc miserebimur Ninive , et omnia terrena bona digna planctu judicabimus, dicemusque : Misera Ninive, quanti tuis laqueis irretiti sunt? quantos alligatos laqueis tuis tenes? quis ¡jutas resiliet a te, et descendet de superbia tua, et te miseram judicabit ? » 7. </. Pauci sunt, sed sapientes et oculati, qui id judicant. Ninive ergo est speciosa uxor, speciosi filii et fili®, speciosa famulorum pompa, speciose opes, specios® dignitates, qu® inultos sua specio capiunt et dementant. Verum prudentes, qui considerant earum brevitatem, instabilitatem, fugacilalem, curas, molestias, angores, pericula, vident hanc speciem esse fucatam et larvatam : illico enim præterit figura hujus mundi, ut ait Apostolus. Quocirca ea despiciunt , dicuntque : « O quantum est in rebus inane ! » atque ad speciem mundi cœlcstis , quæ semper durat, ac divina est et beata, anhelant.

Exemplum insigne hac in re præbuit S. Eucherius Lugdunensis episcopus anno Domini ¡10, qui, ut habet Ado in *Murlyrol.* die 16 novembris, cum esset senator ingenio , opibus , eloquentia, scientia, dignitate prænobilis, haberetque conjugem illustrem cl opulentam , ex eaque speciosos liberos, plores mares et feminas, hæc omnia contempiit, suosque omnes eadem contemnere docuit Nam universis relidis, secessit in monasterium Lirinensc; inde in solitudinem, ibique in SpcluiK.i l0 um H . ¡uniis el oralionibtB addixit, donec sede episcopali Lugduni vacante, angeli monitu designatus est Lugdunensis episcopus. Quare a clero et populo ad hoc munus requisitus, cum ipse illud omnino abnueret et excuteret, vi e spelunca extractus, vinctusque ductus in urbem, in cathedra episcopali violenter collocatus cat, quam mira fide, sanctitate el doctrina administravit. Exstant etiamnum doctze ejus lucubrationes in *Genesim, libros Regum, etc.,* quas filiis suis Veranio et Salonio dedicavit. Hos cnim a puero in monasterio educari curavit, qui deinde pariter ex monasterio, ob illustrem virtutem et sapientiam, ad episcopatum evocali sunt. Uxor vero ejus, nomine Galla, in speluncam mariti, cum ipse ad episcopatum raperetur, secessit, eique in vita?, a que ac loci rigore successit ; nam ibidem totam se pœnitenti® el orationi consecravit. Filiæ vero Consortia et Tullia, patrem el matrem imitat®, virginitatem Deo voverunt, atque non lanium virginitatis gratia, sed et signorum gloria claruerunt, æque ac pater, nimirum ipse S. Eucherius, qui inter alia miracula in Alpibus incidens in hominem membris contractum, ac jussu S. Cœsarii Arélatenos episcopi (ut habetur in ejus Vita) porrigens ei manum, eumdem elevans, sanitali membrisque restituit. Ita Baronías anno Christi 441 et 463. Unde Claudianus in lib. II *De Statu anima,* agens de S. Eucherio, qui, inquit, « viridis ®vi, maturi animi, terne despuens, coeli appetens, humilis spiritu, arduus merito, ingenio subtilissimus, scientia plenus, eloquii profluus, magnorum sui sœculi pontificum longe maximus, edilis in rem fidei multijugis variorum operum voluminibus, ad populum quoque super statu aniinæ concionalus est. » Quisquis ergo sapis, cum S. Eucherio despue terne, astra appete, solum despice, cœlum suspice, vana licet speciosa contemne, vera et ælerna sectare, terrenis cunctis despuendo dicito : Phy, phy terra, quomodo sordes mihi, cum cœlum aspicio!

Quis commovebit sursit te caput ?— Septuaginta : Quk *gemet eam ?* Chaldæus, Pagninus el Vatablus : Quis *condolebit tibi !* quia sicut antea nullius fuisti miserta, sic jam nullos miserebitur tui; Tigurina : Quis *ejus gratia iter suscipiet ?* ut ei opituletur. Hebraice ad verbum est : *Quis movebit ei,* vel pro ea? scilicet pedes, vel potius caput: commotio cnim capitis super afflicto signum est condolenti® et compassionis, J06 xvi, S; *Jercm.* xvm, 1G et alibi.

tXDE QUÆRAM CONSOLATOREM TIBI? — *q. d.* NUSquain invenietur, qui tc consoletur, quia invisa es omnibus, idcoquc omnes experti tuam tyrannidem gaudebunt de luo casu ct ruina. Ita Vatablus.

8. Numquid melior es Alexandria populorum? — vet<.s. id esi populosa, quæ mullos habet populos, qu® abundat multitudine et turbis. Ila Pagninus, Vatablus, Mariana et alii : hoc enim significat hcbræum pon *amon;* positum enim est pro port *human.* Rursum *Amon* est cognomen Alexandri®, eo quod ipsa sita fuerit in regione Ammonia, non longe a fano Jovis Ammonii. Vide dieta Jc-

rem. XI.V1, 10. Undo Syrus vertit : A't/mguid *melior est* ***J****oron Amon* (id est Alexandria, quæ etiam Amon aquarum dicitur, ita Lexica Syriaca) quæ *sedet in ¡luminibus?* Quare alienius vertit Arabicus Antiochenus : *Numquid tu melior es buar* (exilio) *Modb?* et Alexandrinus: *Para tibi sortem de mutatibus* ***li****orod,* id est Scylharum, *aut sortem de Tammuz, quæ habitat in ¡luminibus.* Nisi dicas Alexandriani dici Tammuz a suo idolo, eo quod coluerit Tammuz, id est Adonidem amasium Veneris; quod creditu est facile : fuit enim hæc urbs opibus et deliciis, indequo luxu et luxuria dillluens. Sensus est : Numquid, o Ninive, tu melior, id est major, fortior, populosior, polenlior cs Alexandria populosissima et fortissima? nipote quæ ab una parte Nilo, ab altera lacu Marcolico, a tertia mari, a quarta incomnieabili solitudine cingitur, ut docet Josephus lib. li *Belli,* cap. xvi. Vide ejus situm ct descriptionem apud Abrahainum Ortelium in *Theatro urbium, q. d.* Si Alexandria, quæ ct situ loci, et civium multitudine videtur munitissima, inaccessa et inexpugnabilis, expugnabitur tamen et capietur; non est quod lu, o Ninive, luo robori præfidas; nam pari modo expugnaberis capicrisquc et tu. Ila S. Hieronymus, Theodoretus, Rupertus, Remigios, Hugo, Lyranus ct alii (I).

Almodn. onp0' Nola *primo :* Urbs hæc tempore Nahum cl Jereni;æ dicta est *No,* ut habet textus hebræus, quæ postea, scilicet post annos 200, nimirum anno 320 ante nativitatem Christi, restaurata et amplificata ab Alexandro Magno, cx eo dicta est Alexandria, uti docent Plinius lib. V, cap. x, Solinus cap. XXXV, Strabo lib. XIV, ct alii (2). Pnedicit hic Nahum, uti ct Jeremías cap. xlvi, 10, cam evertendam a Nabuchodonosorc; quod licet aliqui, ut a Castro, factum censeant ante excidium Jerusalem, nimirum anno 1 Nabuchodonorih ; tamen longe verius est id factum esse post excidium Jerusalem, anno 23 vel 21 Nabuchodonosoris, uli ostendi cap. n, 1, idque satis significat hic Nahum.

Nota *secundo :* Urbs hæc fuit Ægypti celeberrima, opulentissima, munitissima et populosissima. Unde Alexander Magnus eamdem ad effigiem chlamydis Macedoniae, ait Plinius lib. V, cap. x, orbe gyrato, spatio seplcmdecim dierum, ul Justinus testatur lib. XI, exstructis muris, qui se extenderent ad sex millia passuum, magnifice restituit. Urbs fuit omnium post Romam maxima (unde hic cum Ninive comparatur, quam maximam fuisse docet Jonas cap. tu, 3) longa stadiis triginta, lata decem, ambitu ipso complectens passuum millia quindecim. Addit Q. Curtius lib. IV *Dc Gestis Alexandri :* « Fama est, inquit, cum rex urbis futuris muris polentam, ul Macedonum mos est, destinasse!, avium greges advolasse, et polenta esse pastas; cumque id omen pro tristi a plerisque esset acceptum, respondisse vales magnam illam urbem advenarum frequentiam culturam, mullisque eam terris alimenta præbituram. » Portum enim habet optimum, cui ad dexteram objecta Pharus insula, turrim maximam sustinet, ad trecenta usque stadia navigantibus igne lucentem. Quocirca cum Romanis paruit, pendebat plus tribulorum singulis mensibus, (piam Hierosolyma toto anno, et præter pecuniam, annonam quatuor mensium plebi Romana? ministrabat. Alexandria ergo, quam Strabo lib. XIV, urbem potentem cl populosam nominat, Alexandri Magni opus, nomen cl bustum, emporium erat totius .ugypti vetustissimum, luco ad mercimonia opportuno situm, nimirum ad litlus nostri maris, juxta Canobicum Nili ostium, in Africam vergens. Urbs olim magnifica, superbissimis ledificiis, latu publicis quam privatis. Quam deinde ob cultum divinum islhic florentem, plebisque sanctimoniam, paradisum Domini veteres nuncuparunt; sicut et Antiochiam Theopolim. Quocirca Augustus Casar, post devictum Antonium Alexandriam veniens, et fundatoris corpus reverenter aspiciens, triplici de causa se eamdem, licet hostilem, el Antonio faventem conservasse, palam est fassus: scilicet ob Alexandri memoriam, pulchritudinem urbis, el propter Arium philosophum, qui in universitate Alexandrina professor, magno apud Augustum in honore fuit. In ea enim fuit Mu-Sivum Serapium et Lsæum, a Musis, Serapi ct Ibide denominatum. S. Marcus tandem evangelista a S. Petro eo missus, Alexandrinos fide et religione Christiana imbuit per 20 annos, ac pro ea ibidem martyr occubuit. Insuper ipse Alexandrite ecclesiasticam scholam instituit cui doctis-

(1) Dc hac urbe No-Ammon dissentiunt interpreted, quæ proprie intelligcnda sit; diversas sententias Cálmelos et Iloscnmulter referunt. « Nobis, inquit Ackermann, quem sequitur Maurer, probabilissima est sententia eorum qui statuunt No-Ammon esse Thebas, vel Diospolin, nobilissimam urbem superioris .Egypti, quæ ad Nilum sila erat, et præter ejus septem alveos mare Rubrum ac Mediterraneum habuit, quæ vehit munimenta invicta hostes ab Ægypto prohiberent. Accedit Ninivitis proponendam esso urbem, quæ non magis natura et mirificis molibus munita, quam propter imperii amplitudinem et diuturnitatem fiorentissima esset. Cider mu on#» *ierim,* hoc loco septem Nili alveos, quibus undique urbs cincha orat, significant » Hæc est etiam sententiaZornii, Ilnsenmuller et Maurer, cujus hæc sunt verba contra Kieencn.qui hicahain Diospolin zEgypti inferioris inlelligil : « At vero lanium dbcsl, ut quæ m huc Nahumi loco legimus a Thebis abhorreant, erat enim ca urbs in ulraqncripa Nili sita (Strabo cap. xvii, p. 81 fi), et circumdat i haud dubie canalibus Nili, qui idem recte dicebatur O' *iam*, ut, quod No-Amon sita dicitur *lairrim,* magis conveniat in Thebas quam in alterum urbem; siquidem illa voce constet specratirn brachia d canales significari Nili »

(2) S. Hieronymus ex sententia Ilebræi præccptoris sui vertit, *Alexandriani,* non quod, ut scribit in Commentario, eo tempore Alexandria vocaretur, quippe quæ longo post tempore ab Alexandro Magno nomen accepit; sed quia sub nomine primo, id est *No.* semper Ægypti metropolis fuerit, et abundantísima populis.

imi semper et sanctissimi viri præfuerunt, ut Pantenus; deinde Orígenes, qui arcem philoso- I hiæ et eloquentia occupans, ibidem in Sacra Scriptura sua hexapla cl octapla, ac in eam commentaria illustrici exaravit. Origeni successit lloradas; huic Dionysius, Athenodorus, Malchion, Didymus, S. Athanasius, Cyrillus, Theophilus,etc. ilio S. Hieronymus, S. Rasilius, S. Gregorius Nazianzenus aliique prestantissimi viri eruditi sunt, ('debris fuit et hic scriptis Philo Jud rus. Quantum hic floruerit mathesis docet (¿icero lib. I *lie Uivinat.* De magnifica et omnium disciplinarum libris instructissima Bibliotheca Alexandrina, in qua erant quadraginta millia librorum, quam Aristoteles primum instituit, testis est Strabo lib. XIII; hanc Plolemæus Philadelphus, secundus ab Alexandro Magno Ægypti rex, mire auxit libris ex Grecia, præsertim Athenis cl Rhodo pedtis, (este Athenœo lib. 1, cap. xvii; sed maxime ' acris Bibliis, in græcum translatis a Septuaginta interpretibus, quos ipse ab Eleazaro pontifice postulavit. Hæc ergo versio Septuaginta Interpretibus facta et cusa est Alexandria*. Ita Eusebius lib. Vili De *Pr(tpar.* cap. i, Josephus lib. XII *Anliq.* cap. u, Clemens Alexandrinus lib. I *Strom.,* et alii. Denique Alexandrina fuit S. Catharina, qua* ibidem decollata, lac pro sanguine fudisse fertur. Merito ergo Nahum Alexandriani confert cum Ninive tum in magnitudine, tum in frequentia, tum in robore, tum in clade excidii.

Nola *talio :* Pro *Alexandria pupulorum* hebraice est JIOK fcdD *minuo amon;* sed Septuaginta aliis punctis legentes *mana* (unde *mina* et *mna) Amen,* vertunt, *pars Ammon,* Sic enim habent, *apta chordam pars Ammon.* Per *Ammon* aliqui Ammonita* Moabitis vicinos accipiunt. Melius accipias Ammonitidem Ægypti, juxta quum sita erat Alexandria, 7. d. 0 Ammonilis regio, o Alexandria, vastaberis : apta ergo chordas luæ lyræ, ul canas tibi lyricum el funebre carmen. Ita S. Hieronymus, qui et aliter explicat, nimirum de Ninive, 7. d. « 0 Ninive, inordinatum cl incompositum tuum, et in diversa discrepans in chordanun similitudinem apta, ut fiat harmonia el vocalis in laudes Dei concentus; quia nihil tibi proderit species et magnitudo lua, quæ precipua habere te eredis, nisi le aptaveris ad canendum. Considera enim omnem partem sortis filiorum Ammon, cl quœcumque ultimantur possidere bona quomodo eos non defenderint, ne irent in captivitatem : p sic nec tua le defendent. Verum priorem sensum pradert S. Hieronymus, el mento : non enim agitur hic de filiis Lol, Ammon et Moab, sed de Aminone Ægypti.

Nuta *quarto :* Pro *Alexandria populorum,* verti potest, *Alexandria tumultus,* uti verlil Noster, *Jetan.* XLVI, 25. IIrumque enim significai Amon, vel Hamon, quia populus adducil turbam, turba pant tumultum, tumultua seditionem, seditio stragem el exitium. Prudenter Livius lib. 11 : u Opulentis, ait, civitatibus venenum seditio, magna imperia mortalia reddidit. » H uc rursum sapienter monet Thucydides lib. IV : « Curandum est, inquit, vicinis populis, ut pax inter vicinos populos colatur, » ne eurum tumultus el bellum, tumultum el bellum vicinis afllet et afferat. Hac de causa urbes el regiones populos® ul seso in pace conservent, oportet ut foras ad bellum, vel ad novas colonias sæpo multos ex illis emittant, præsertim otiosos, inquietos, acres et pugnaces. Ita de Hispanis scribit Justinus lib. XL1V : « His- Politipani, ait, bellum quam otium maluni; si extra- ris erut nens deesl, domi hostem quœrunt. » El Caro- domi R- lus V imperator dixisse fertur Francisco Valesio Galliarum regi : a Tui Franci et mei Hispani adeo sunt fervidi el ardentes, ut si bellum nulli moveant, illud suo inferant principi. » Quocirca acute vir sapiens pronuntiavit : « Gallia ut sana sil el sese in pace conservet, necessc est ut quolibet decennio sanguinem mittat. » Quin et S. Catharina Senensis hac de causa suasit Gregorio XI et Urbano VI Pontifici bellum sanctum inferendum Saracenis et Tureis; cumque ei objiceret Pontifex id intempestivum esse ob intestinas discordias et bella, respondit illa efficax remedium ad sopiendas hasce discordias fore bellum Turcicum : in eo enim Christianos posituros privatas lites, et communibus animis contra communem fidei hostem libenter ituros. Insuper in illud emissuros homines otiosos el pugnaces , et his emissis pacem domi fore. Sapiens utique consilium, quod utinam caperent ct practicarenl reipublicæ et Ecclesiæ principes! nam domi ditiones suas pacarent, cl alienas infidelium sibi et Ecclesiae acquirerent. Id de S. Catharina Senensi refert Ambrosius Calharinus in ejus Vila. Pari modo tumultus populorum perdidit Alexandriani : quod ut significet Nalnmi, argille vocal eam Alexandriani Amon, id est populorum et tumultus. Alexandrini enim aliique Orientales calidi sunl el callidi : calor facit eos mobiles, mutabiles, biliosos, pugnaces : calliditas facit vafros, subtiles, dolosos, industrios ad machinandum tumultus el bella.

Quæ habitat in fluminibus. — Quia Alexandria ab ortu et occasu cingitur Nilo, qui in varios rivos se dividens urbem interluit, multasque in ea facit insulas.

Aqum in cihcuitu ejus. — Vatablus : *A quis est circumflua;* quia ab oriente cl occidente Nilo, a septentrione mari, a meridie lacu Mareotico vallatur. Inde *aquæ* sunl *muri ejus : cujus divitiæ mare;* quia per mare omnis generis merces, eo quasi ad Orientis, imo orbis, emporium comportantur. Scribunt Osorius, Malfcius lib. I *üc Hebus Indic.,* et alii, antequam Lusitani navigarent in Indiam, et Goa merces Indicas deveherent Ulyssiponem, omnes illas ex India solitas advehi Alexandriani, et ex ea devehi Venetias, indeque distribui per Europam. Pro *divitiæ* hebraice est

did, quod robur œquc ac opes significat. Unde Chaldœus verlil, *cujus inurus est mare;* Pagninus, *cujus antemurale est mare;* Tigurina, *cujus propugnaculum est mare;* Septuaginta vero *clui* derivantes a Sin *choi,* id est incipere» vertunt, *cujus principium est mare.* Hinc palet Alexandriain aquis et silu fuisse munitissimam. Nam, ut ail Josephus lib. H *He lìdio,* cap. XVI : « Munitur undique aul incommeabili solitudine, aul importuoso mari, aut fluminibus, nul cœnosis paludibus. » El Solinus, *Polyhist.* cap. xxxv : « Alexandria insidioso accessu adibir, fallacibus vadis, cuíco mari, Iribusque lanium canalibus admittit navigantes.» EIS. Cyrilhis ejus patriarcha: «Alexandria, ait, super alias Ægypti urbes plurimum excellebat, lula a pradonibus, el securum perfugium, quod aquis undique ambiatur; cl versus Aquilonem mari alluatur, versus Austrum vero latam el longam, et vehit alterum mare, paludem, inquam, Mareotidem habeat : munita sit insuper aliis fluminibus, el lacubus cingatur. »

ven. 9. 9- /Ethiopia fortitudo ejus. — /Ethiopia enim, sive Abyssin, vicina est et adjacens Alexandrite : unde vocatur /Ethiopia sub Ægypto. Alexandria ergo facile ex Æthiôpia auxiliares copias ad se evocabat, el facilius ex vicinissima Ægypto.

Et non est finis, — scilicel militum el copiarum, quas ex vicinis gentibus sibi confœderatis ad se accersebat. Nani et

ANNEA ET LIBYES FUI HUNT IN AUXILIO TUO, — </. 'L

Auxiliarem habebas totam Africam, et maxime viciniorem ejus pariem, scilicet Libyam. In voce *tuo,* est enallage personce Hebrais usitata. Transii enim a tertia persona ad secundam. Aliter Valablus, *cj. d.* /Ethiopia cl Ægypliis erani auxilio Alexandrine, sicut tibi, o Ninive, auxiliabantur Africa ct Libya. Verum Africa et Libya vicinæ sunt Alexandrite, rcinotæ vero admodum a Ninive : unde proclive el facile erat Alexandrinis inde evocare auxilia, non vero Ninivitis.

Vai io 10. Sed et ipsa (Alexandria) ducta est in captivitatem. — Hinc Clarius el Arias ccnsenl Alexandriani jam vastatam fuisse, cum hæc scriberet Nahum. Verum ex Jeremía, cap. mai. 10, constat eam vàstalam a Nabuchodonosore, qui diu post Nahum vixit. Est ergo enallage temporis prophetica; ponitur enim praterilum pro luturo, «duela est, » id est ducetur, « in captivitatem (I). »

Allegorico, Alexandria populorum est Ecclesia ex omnibus populis collecta, quæ, ul inquit S. Hieronymus, « habitat super omnes Prophetas, el habet doctores in circuitu suo, quorum de venire manant numina : cujus initium est mare, » id csl lex quæ amara est, nisi ligno crucis Christi dulcoretur : « quæ babel Æthiopiam in fortitudine : /Ethiopia quippe præveniet manus ejus Deo : et Ægyptum, in quam Dominus venit in nube levi; et Libyes, qui anlca habitabant in arentibus, ct postea facti sunl in auxilio ejus. Et h cc ergo, si non se attenderit, cl omni diligentia custodierit cor suum, captiva ducetur, el planget filios suos. Et tu ergo, Ninive, homines videlicet infideles, homines mundo inherentes, senties supplicia, et consopieris calice meo, cum dii quoque biberint, qui de mea parte fuerant, et suo vitio corruerunt »

Parvuli ejus elisi sunt, — allisi sunt ad saxa a Chald eis , quod summas crudelitatis æque ac miserim est argumentum.

Et super inclytos ejus miserunt sortem ,— *q. d.* Chaldæi super viros nobiles et primores Alexandrinos a se caplos sortem jecerunt, atque eos quasi mancipia sortito inter se distribuerunt.

Er omnes optimates ejus confixi (Septuaginta, *alligati ;* Tigurina, *vincti)* sunt in compedibus.

11. Et tu ergo (o Ninive, pari modo quo Ale- v«s.t<. xandria) inebriaberis (calice iræ Dei, ut puniaris et vasteris), et eris despecta, — adeo ut etiam ab inimicis, quos antea despexeras, cogaris opem poscere. Pro *despecta* Chaldœus vertit, *pessumdata;* Pagninus, *abscondita;* Tigurina, *obscurata,* q. d. Abscondes te præ metu el trepidatione : vel, ut alii, tolleris de medio, itant non appareas; quia desines esse in rerum natura. Ita Vatablus.

12. Omnes munitiones tux sicut ficus cum gros- Ven. it. sis suis. — Duplices sunt in lìcubus grossi : priores sunl primœ ficus, quæ proinde *¡lores ficulnece* vocantur, utpote primo matura cl sapidissima} ; posteriores sunt ficus immatura', quæ in hieme per se decidunt. De prioribus hic agitur, *q. d.* Sicut grossi, id Cbt primœ ficus præcoces et matura (has enim significai hcbræum OH1D3 óíccurim), vento cum sua arbore concussa?, facile ex ea decidimi in os comedentis, id esi hominis sub ficu hiantis, ul ficus decidentes excipiat cl comedat; ila luæ munitiones, o Ninive, concussœ a Chaldicis, illico corruent, et in os, id est in manus et potestatem eorum, cadent. Hoc sensu ficus hic arborem significai, non frudum. Ha Chaldœus, S. Hieronymus, llaymo, Kuiærlus elalii passim» *Secundo* el melius, Vatablus, a Castro el alii per ficus accipiunt non arbores, sed fruclus, y. *d.* Sicut ficus posteriores cum prioribus, sive pracocibus, quæ *«/russi* vocantur, vento agitate decidunt in os comedentis; ita cadent muri et propugnacula Ninives in manus Chahi/roruni, idque facile ct sine labore ; non enim arbores, sed fructus ficuum cadimi in os comedentis. Unde Syrus verlil: Sten/ /leus *tcmpoiaïuœ* (primilivœ) *qua cum facta* (malura) *fuerint, cadunt in os comedentis;*

(1) « Quando el a quibusdam victoribus urbs illa (quam Thcbam esse definivit) fuerit expugn ila , haud certo liquet, inquit Rosenmuller. Ncque tamen improbabilis est conjecturo, accidisse illud in expeditione a Tarlano duce exercitus Assyrii, Sargonerege, in Ægyptumsuscepta, primis Hiskfrn annis, uti ex *Jesaj.* xx, I, colligi potest.» Juxta Maurer, videiur suscepta isla expeditio annis pnutcriapds proxime ante annum regnantis Hiskiæ decimmn quartum: in eadem sententia Bolicheros, Hcsselbergus, Hitzigius.

Arabicus Antiochenus : *Sicut fimis pulchras, quæ rum matura* fuerint, cadunt de ore eas comedentis;* Arabicus Alexandrinus : *Omnes habitationes tum tumentes quasi arbores ficuum, in quibus remanet residuum , quæ cum fuerint concussos, cecidit quod in eis est comedenti illud.*

Ita tropologice, animæ peccatorum sunt quasi ficus et grossi, quæ cadunt in os diaboli, ait Theophylactus, uti in ejus os cecidit Adam comedens pomum velitum, quod videtur fuisse ficus. Sio pariter anagogice in die judicii, inquit Rupcrius : « Quando manifeste veniet Deus noster, et non silebit; quando ignis in conspectu ejus exardescet, et in circuitu ejus tempestas valida ; n magno tcrr.c motu cadent munitiones totius orbis, quantæcumquc vel qualescumque, tam spirituales quam materiales possunt intelligi, et ill.e quarum primus structor fuit Cain, et ill® (pias contra veritatem exstruit spiritus erroris, omnes cadent in os devorantis inferni, glutienlis abyssi, gehennalis incendii.

Ver». i3. (3. Ecce populus tuus mulieres, — id est quasi mulieres imbelles, effeminatus fuit, o Ninive. Undo Chaldæus vertit : *Ecce populus tuus imbecillis est instar mulierum, in medio tm;* quia ob ejus ignaviam et metum *inimicis, etc., pandentur portee;* Vatablus, *apenent se partie,* scilicet sponte sua, ut sit hyperbole. Tropologice S. Hieronymus : a Ninive, inquit, id est homines sacculares ita passionibus enervati sunt, cl viribus clangucrunt, ut imbecillitati mulierum comparentur. Nihil enim in animabus suis forte, nihil robustum possident ct virile. Unde inimici, prevalemos adversus cos, aperuerunt omnes sensus eorum, et per corporales januas introgressi sunt; quia dissolutis manibus, id est operibus voluptatis, quidquid in to habueras roboris perdidisti. »

Devorabit ignis vectes tuos. — Ignem proprie accipio, de quo dixi cap. ii, 13. Aliter Vatablus, *q.d.* Vectes tui, qui alias solent esse ferrei cl fortissimi , ad insultus Chaldæorum non resistent, sed illico dissilient, ut videantur igne consumi.

1». Aquam propter obsidionem hauri tibi, — *q. d.* Instat tibi, o Ninive, obsidio; ad eam ergo te para, aquam el annonam compara : erit enim longa et diuturna obsidio. Urbes quædam carent puteis; unde per aquaeductus forinsecus cx fontibus vel fluminibus, aquas in cisternas excipiunt et conservant, uti iit Brugis Flandrorum ; quin et Horn® plerique aqua non puteali, sed fontana per aquæduclus invecta utuntur. Tolis videtur fuisse Ninive. Unde monet Propheta ut ante obsidionem de aqua sibi provideat. Unde Syrus vertit : *Aquas in tribulatione* (obsidione) *hauri tibi;* Arabicus : *Aquam in angustia hauri tibi.*

Intra in lutum, — hoc est, ut S. Hieronymus, subigendo argdlam lateres conlìce, quibus ruinas murorum obstruas; sed frustra id facies, quia ibi ct in isto opere igne et ferro te vastabunt Chaldœi. Tropologice S. Hieronymus : Corpus, inquit, nostrum est lutum el later, « quhi quasi terra, ct paleis, et aqua; ita carnibus, sanguine, venis, nervis, ossibusque compactum est, 7. d. Quia semel, o anima, ingressa es lutum, et clausa corpore, susline injuriam et necessitates corporis, ct conculcare ab inimicis, ct omnia ad conficiendam carnem, qu® poenitentia digna sunt, patere. Semel enim assumens lutum ct paleas, et inanibus hujus sœculi negotiis involuta , debes per injuriam sponte calcari. El lamen noli salutem penitus desperare : eslo confidens, el corpus, id est laterem tuum, propter assumptum sermonem, quasi aquam in servitutem redige, cl subjice libi, ut dominons lateri tuo, ne vivax te gehennæ flamma consumat. »

1‘›. Peribis gladio, divorabit te ut bruchus, — v‹m.n 7. *d.* Sicut bruchus omnia germina absumit, ita gladius hostilis omnia civium tuorum agmina perdet; et, ut ail S. Hieronymus, « quidquid in te virens videbatur, et natur® bono sponte germinans, avaro dente consumet, et (piasi bruchus volali! perdilo , et gravatus pondere suo , ita et tu gravata onero peccatorum detraheris in lorrain. »

Congregare (ergo) ut bruchus : multiplicare ut locusta, — 7. *d.* Contrahe ct collige numerum militum maximum , quantus esse solet numerus bruchorum el locustarum, si ita velis el possis; sed frustra ; nam null® copi® te lutari valebunt; certo enim peribis. Est ironia. Bruchus est species locust®, de qua dixi *Joel,* i, 4.

16. Plures fecisti negotiationes tuas quam stel- v ri.1t LÆ SINT COELI : BRUCHIS EXPANSUS EST, ET AVOLAVIT, —7. *d.* Plurimas collegisti merces et opes, sed iste omnes ut bruchus cito a te avolabunt ad Chaldæos, a quibus diripientur. Vatablus : *Plures habuisti mercatores, quam sint stella* cali : ipsi autem erunt sicut bruchus, qui ubi omnia depastus est avolat,* q. d. Mercatores tui, o Ninive, mox ut famam belli et obsidionis audierint, aufugient cum suis mercibus cl opibus, instar bruchi deficiente germine avolantis. Sic el a Costro ct Pagninus qui vertit : *Bnuhus grassatus est, ct avolavit.* Hoc est quod ait Sopbar *Job.* cap. xx, 5 : « Quod laus impiorum brevis sit, el gaudium hypocrite ad instar puncti. Si asceudcrit usque ad coelum superbia ejus, et caput ejus nubes tetigerit, (piasi sterquilinium in fine perdetur : ct qui eum viderant dicent : Ubi est?vehit somnium avolans non invenietur, transiet sicut visio nocturna, n Sic quoquo accipi potesl illud Sapientis, *Prov.* xxm, 5 : « Ne erigas oculos tuos ad opes, quas non potes habere (scilicet juste el beile, 7. d. quas habere vel retinere est nefas); ipiia facient sibi pennas quasi aquilæ,et volabunt m cadum : n sicut aves capte ab aucupc, dum palet exitus, illico ab eo (piasi injusto el tyranno avolant; simili enim modo opes ab injustis possessoribus, quasi captivœ violenter detinemur : unde ut ab hac captivitate in libertatem se asserant, serviantque Deo et jus-

lis propter quos create sunt, ad cos advolant, uti docet Sapiens Proverò, xxvni, 8.

Vtn. 17. |7. Ctf&TODES TUI QUASI LOCUSTA, — 7. d. IJUCCS et milites, qui to, o Ninive, custodiebant, erunt quasi locuste, quin rectoro carentes, in periculo bue illncquo discurrunt, quæque nocturno frigore torpidi!*, oriente solo incalescentes, avolant; ita et ignavi tui milites, accedente Chaldæo, quasi igne percussi et perculsi diffugient. Nota:Custos IlebræiB vocatur pra fectus, rex, dominus, hujus enim est custodire et tueri sibi subditos. Sic Job cap. vu, 20, Deum vocat custodem, id est regem cl dominum hominum. Sic Jeremías, cap. n , 17, custodes vocat reges gentium, qui venturi erant contra Jerusalem. Pro *custodes* hebraico est *minnezaraith* , quod derivatur a 1TJ *nczT,* id est corona, diadema, coma, separatio, consecratio, nazaræatus. Undo Vatablus vertit, coronai» *tui,* id est, ut Pagninus, *magnates ct principa tui;* Chaldæus: *Laminae luat/lammificant sicut locusta: laminen,* scilicet coronarum ct diadematum, quibus hi principes decorabantur. Alii, *nazaroei tui;* alii, *separati ct coMcrrali tui.* Principes enim, sicut et sacerdotes, dignitate, æque ac corona ct veste, a plebe erant separati. Tigurina : *Comatuli tui lo* cusías referunt,* q. d. Principes tui erant comati, ipsaque coma et cæsarie, vehit corona et diademate, ab aliis fuerunt quasi dignitate separati. Coma enim et cæsarics in viro est quasi corona dignitatis. Hinc nazarœi apud Hebreos a vulgo separati erant, et quasi consecrati Beo per comam quam alebant : coma ergo erat insigne honoris et dignitatis.

Et parvuli tui quasi locusta locustarum. — « Parvuli, n id est inferiores et gregarii milites, omnis generis et gentis. Hos enim significat hebræum TODO *tapsar*, quos proinde Septuaginta vocant *commixtos,* scilicet ex varia hominum sorte et gente. Ita S. Hieronymus. Hi enim, quia sunt parvi, et plurimi variique, recte comparantur locustis, uti iisdem comparantur ea de causa Madianilæ *Judie,* vi, 5. Alii *taps* ir censent compositurn ex *taph,* id est parvus, el "10 *sor,* id est princeps. Unde Chaldæus vertit, *duces tui;* Pagninus, *principes tui ;* Vatablus, *optimates tui;* Tigurina, *ingenui tui* ; Arabicus Antiochenus, *armati tui ;* Arabicus Alexandrinus. *populus tuus;* Syrus vero, *nuzarcci*(continentes, casti) *tui quasi locusta inhaerens,* vel *infixa sepi.*

Tip r ,l‘“‘!

Melius *tapsar* exponas *pan us principis,* scilicet servus cl miles. Ita Noster et Septuaginta. Porro *locusta locustarum* est locusta non magna et praegrandis, ut vult a Castro, sicut Canticum canticorum est magnum et insigne præ ca teris canticum; sed parva, puta proles et toboles locuste, scilicet attèlabus, ut vertunt Septuaginta el Tigurina. Unde S. Hieronymus sic explicat, 7. </. «Sicut locustíe el bruchus, et paria genimina locustarum quæ vocantur alleluili, sole incalescente, avolant, nec reperiuntur; sic tu, o Ninivo, dispergeris et fugies. Natura enim locustarum esi. ili in frigoro torpentes , per calorem volitent. Porro attelabuA, quem significantius comestorem interpretatus est Aquila, parva locusta est inter locustam el bruchum, et modicis pennis reptans potius quam volans, semperque subsiliens, et ob hanc causam ubicumque oria fuerit, usque ad pulverem cuncta consumit ; quia donec crescant pennæ, abire non potest, n Vide de locustis et atlelabis ea quæ notavi *Joel* i, 4. Ubi nota hebraismum : Hebræi enim cum volunt significare animal tenerum, el recens natum, ei adjungunt nomen matris, quasi ipsum adhuc matrem sectetur, ab caque lactetur vel alatur. Sic vocantur agni ovium , id est agni teneri , sequentes oves matres suas. Sic Alexander vocatur hircus caprarum, id est hedus capram matrem sequens , quia erat juvenis, *Daniel.* vm, 5. Sic catulus leænæ vocatur leunculus leænam matrem comitans. Sic Samson ait *Judir.* xv, 16 : • In maxilla asini, in mandibula pulli asinarum, widest aselli lactentis et sequentis asinam matrem suam, « delevi eos, et percussi mille viros. » Fortis enim viri est, per rem parvam magna facere, uti Samson per mandibulam agelli occidit mille Philisteos.

Nox EST COGNITUS LOCUS EARUM , — hoc CSt ipMB locuste non sunt cognite, nec invente in loco suo, quia perierunt. Est hypallage. Vide dicta cap. i, 18.

18. Dormitaverunt pastores (principes et du- ven. b. ccs) tui, rex Assur, — o rex Ninives. Significat desidiam ducum causam fuisse, cur a Chaldvis caperetur Ninive, ac proinde ipsos duces a Chaldæis esse occisos, et plebem dispersam. Hoc est enim quod subdit ; « Sepelientur principes lui, • primo vino, deindo humo, 7. *d.* Chaldæi invadent Niniven somno viuoque sepultam, itaque sepultos occident, et in fossis sepelient. Septuaginta vertunt : *Consopivit fortes tuys,* scilicet rex tuus, o Ninive, sicut Balsasarmcro consopivit optimates; quos proinde Cyrus, capta Babylone, eadem nocte oppressit ct occidit, *Darnel,* cap. v, I et sequent. Quod tr p ïlogice S. Hieronymus explicat de diabolo : omm est rex Ninives, id est mundi : « Semper cium, inquit, diaboli oîbohj studium est vigilantes animas consopire. Denique el in passione Domini Apostolorum oculos gravi sopore premit, quos Salvator suscitans ait : Vigi- iq Iuc Il late et orale, no iniretis in tcntationem. Et rursum : Quod vobis dico, omnibus dico : Vigilale. Hinc quos illo suavi et pernicioso cannine Sirenarum illexerit ad dormiendum, excitat senno divinus, el dicit : Surge qui dormis, cl illuminabit le Christus, » *Ephes,* v. Undo idem anagogice dicet Christus in excidio Ninives, id est in fine mundi, cum homines ob peccatum somno mortis consopitos resuscitabit. facieique resurgere ad vitam beatam.

Latitavit pupulus tuus in montibus. — Chai-

danis, Tigurina el Pagninus: *Dispersus est populus litus per montes,* scilicet fugiens Chaldæos, ac in montibus ct speluncis ab eis se abscondens.

Vm. |9. 19. Non E$T OBSCURA CONTRITIO TUA, — *q. d.* Clades ct strages tua, o Ninive, tuum, inquam, excidium non est secretum, sed publicum totique orbi conspicuum. Septuaginta vertunt : *Non est sanitas contritionis tuæ,* id est plagæ el vulneris libi a Chaldæis inflicti; Chaldæus : *Non est qui do-Icat sibi de fractione tua, q d.* Non est qui libi tuæque plagæ condoleat. Pagninus : *Non est curatio fracture tuce;* Tigurina : *Neque leve csl vulnus tuum, sed acerba plaga tua;* Vatablus : *Non erit curatio fracture* tuce, doloris plena erit plaga tua,* id est fractura tua nulla curatione curari poterit: vulnus quod accipies a Chaldæis erit plenum doloris.

Omnes qui audierunt auditionem tuam (hoc est, rumorem ct famam de tua calamitate et excidio. Est metonymia : ponitur enim actus pro objecto, scilicet auditio pro re audita, puta pro nuntio et fama), compresserunt manum super te, — id est, ut Chaldæus : *Comploserunt super (e manibus li-tantes,* quia *tua malitia* ct tyrannis, per tributa, onera, aliasque exactiones ct oppressiones, *transiit* per universos, omnesque jugiter vexavit, *q. d.* Quia alios semper afflixisti, idcirco nunc pari modo affliget te Deus per Chaldæos, omnesque gaudebunt et laudabunt justum Dei in te judicium.

Sj.Tboh- Symbolice ct tropologice, omnia quæ hisce
‘ ^r^us capitibus de Ninive, ejusque pompa, opi-
nandi, bus, viribus, gloria, illecebris, fuco, fraudibus, vanitate et excidio dicta sunt a Propheta, facile est, mutato lanium nomine Ninives in nomen mundi, adaptare mundo, ejusque pompa», opibus, glori», vanitati cl interitui, quæ in dies oculis nostris cernimus, el plene cernemus in ejus fine, puta in die judicii. Quocirca sapienter monet S. Joannes I epist. cap. n, 15 : «Nolitediligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est charilas Patris in eo. » Et rursum : « Mundus transit, ct concupiscentia ejus. » Ubi S. Augustinus : a Quid vis? inquit, utrum amare temporalia el transiré cum tempore, an Christum amare el in ælernum vivere?» Idem, *epist. 36* : « Vincula, ait, hujus mundi asperitatem habent veram, jucunditatem falsam, certum dolorem, incertam voluptatem, durum laborem, timidam quietem, rem plenam miseri®, spem beatitudini inanem. » S. Ambrosius, lib. *De* V'ïrgtn.: « Discite, ait, in hoc mundo super mundum esse. Si corpus geritis, volitet in vobis ales interior. » S. Clirysostomus, hom. 77 *in Matth.:* • Cur perforato dolio aquam ingeris? Nihil enim aliud csl pro praesentibus istis laborare, quam flammam decerpere, quam pugnis aera cædcre. Certe frustra curris; vanitas enim omnia.» S.Gregorius, hom. 3 in *Evangel. :* « Despiciamus, ait, cuncta presentía. Nulla sunt etenim quæ transire possunt. Turpe sit diligere, quod constat citius perire. Non nos terrenarum rerum amor superet, non superbia, non ira dilaniet, non luxuria polluat, non invidia consumat. » El *hom.* 5 : « Ipsæ ruinæ ejus predicant quod amandus non est. Si enim ruinam sui domus quassata minaretur, quisquis in illa habitaret, fugeret : et qui stantem dilexerat, recedere quantocius a cadente festinaret. Si igitur mundus cadit, et nos eum amando amplectimur, opprimi volumus potius quam habitare ; quia nulla nos ratio a ruina illius separat, quos ejus passionibus amor ligat. » S. Bernardus passim mundum vocat stabulum, viam peccatorum, carcerem, atrium diaboli, noctem, plenum spinis, crucem, infidum, amantem nihil, vento vanitatis impulsum, inimicum Deo. « Impellit, » ait ipse serm. 83 *in Cant.,* « omnes, sed solos evertit amicos suos, id est consentaneos sibi. Nolo esse amicus mundi, ne cadam. Nam qui vult esse hujus mundi amicus, inimicus Dei constituitur, quo utique nullus gravior casus. » Idem, semi. 9 *in Cœna Domini :* « Amor, ait, mundi lotum mundum quærit, ct nunquam saliatur. Imo cum plus habet, plus cupit semper habere. Amor Dei unum cupit semper habere solum, illo contentus est, nil aliud jam possidere præoplat. Amor Dei nil aliud quærit, nisi solum Deum. » Idem, serm. *De Miserta humana :* « Vide, miser homo, quia totum est vanitas, totum stultitia, totum dementia, quidquid facis in hoc mundo, preter id solum quod in Deum, et propter Deum, el ad honorem Dei facis. Et mundum diligis, ct Deum relinquis : mundum qui diligit, semper est in angustia; mundo vivere mors est ; mundo anima mortua vivet. Dum vivis in carne, morere mundo, ut post mortem carnis Deo vivere incipias, » ait ipse *epist.* 103. Idem in *Medita!.:* « Dic mihi, ait, ubi sunt amatores mundi, qui ante pauca tempora nobiscum fuerunt? n hil ex cis remansit nisi cineres ct vermes. Attende diligenter qui sunt ct fuerunt, sicut tu comederunt et biberunt, riserunt, duxerunt in bonis dies suos, et in puncto ad inferna descenderunt. Hic caro eorum vermibus, illic anima eorum ignibus deputatur, donec rursus infelici collegio colligati, sempiternis ignibus involvantur. Qui socii fuerunt in vitiis, socii erunt in poenis : una namque pœna illos implicat, quos unus amor in crimine ligat. » Boetius, lib. Il *De Consol.* metro 3 :

Hara d constat sua forma mundo,
Si tantas sariat vices,
Crede fortunis hominum caducis,
Bmis crede fugacibus.
Constat sterna podiumque lege csl,
Ul constet genitum nihil.

Quin et Cicero *Tuscul.* IV : ‹i Quid, ait, videatur ei magnum in rebus Immanis, cui ælernitas omnis totiusque mundi nota sil magnitudo ? » Et Seneca : « Doce, inquit, leve esse et vanum hoc

quod apud homines felicitas dicitur, unam illi syllabam facillime accedere. » Syllaba hæc est, *fd* : felicitas enim terrena, ejusquo mei facile in fel vertitur, aut est, *in* : felicitas enim facile Iit infelicitas. Et Plinius in *Paneyyr. Trajani* : « Habet, ait, has vices conditio mortalium, ut adversa ex secundis, secunda ex adversis nascantur. »

Hæc cogitabat, hæc sapiebat aulicus ille Cæsaris, qui, lecta *Vita S. Antonii,* conversus ad socium : « Dic, ait, quæso te, omnibus laboribus nostris cpxo ambimus pervenire. Quid quierimus? cujus rei causa militamus? Majorne esse poterit spes nostra in palatio, quam ut imperatoris amici simus? et ibi quid non fragile plenumquc periculis? et per quot pericula pervenitur ad grandius periculum? etquamdiu istud erit? Amicus autem Dei si esse voluero, ecce nunc fio. n Et mox : « Ego jam me abrupi ab illa spe nostra, el Deo servire statui ; et hoc ex hora hac, hoc in loco aggredior. Te si piget imitari, noli adversari. Respondit ille se adhierere socio tanta? mercedis, tankeque militile. » Ambo ergo valedicentes aube cl mundo, ibidem Dei obsequio se manciparunt. « Et ambo habebant sponsas, quæ postea quam hoc audierunt, dicaverunt etiam ipsæ virginitatem tibi, o Domine. » Ita S. Augustinus lib. Vili *Confess.* cap. vi.

Hæc sapiebat S. Romula, quæ mundum calcans, tolamque sc dedicans Deo, moriens a duobus angelorum choris psallentibus deducta est in cœlinn. De (pia proinde S. Gregorius, hom. 40 in *Evanycl.,* ita exclamat : « O vos qui in hoc mundo divites aut esse creditis, aut estis, conferte, si potestis, falsas divitias vestras veris divitiis Romulæ. Vos in hujus mundi via, omnia amissuri possidetis; illa nihil quæsivit in itinere, et omnia invenit in perventione. Vos lætam vitam ducitis, tristem mortem limetis; illa tristem vitam pertulit, ad lætam mortem pervenit. Vos ad tempus quæritis obsequium hominum; illa despecta ab hominibus invenit socios choros angelorum. Discite ergo, fratres, temporalia cuncta despicere; discite honorem transeuntem contemnere, «ternani gloriam amare. »

COMMENTARIA

IN

HABACUC PROPHETAM.

ARGUMENTUM.

Hahicne jnodi^ uior, <iUc*i

s. Hieronymus in *Prologo :* a Habacuc, in- ex 00 fIU0^ ania*'*',s Domini esl, vocatur *amplexatio,* vol quod in certamen et luelinn, ct (ut ila dicam) amplexum cum Deo congredilur, *amplexantis,* id est luctantis, sortitus est nomen (Habacuc enim deducitur a pan *chriae,* vel *hahae,* id est amplexari, complecti, stringere). Nullus enim tam audaci voce ausus est Deum ad disceptationem juslitiæ provocare, et dicere : Cur in rebus humanis et in mundi istius politia tanta rerum versatur iniquitas! d Idem in *Prologo Galeolo,* qui Bibliis præiigilur : « Habacuc, ait, luctator fortis cl rigidus, slat super custodiam suam, el figit gradum super munitionem suam, ut Christum in cruce contcmpletur, el dicat : Operuit codos gloria ejus, el laudis ejus plena est terra. Splendor ejus ut luxerit, cornua in manibus ejus : ibi abscondita est fortitudo ejus. »

Chaldæus Paraphrastes tradit Habacuc fuisse filium Sunamitidis defunctum , (piem Elisœus vile restituit, IV *Peg.* ν, 36. Verum obstat ratio temporum : nam Elisœus floruit sub Josaphal, Habacuc vero diu post, sub Manasse. Isidorus et Epiphanius in *Vita Habacuc* tradunt eum fuisse oriundum ex tribu Simeon, ex agro Bithieucar, vel, ut Epiphanius nominat, Bexzochar. Hebræi

Frof • îi > m *Sedcr-0'am* censent Nahum, Joelcin et Habacuc prophetasse sui» Manasse, eum vero non nominasse ob ejus impietatem et scelera. Verum promano oi Na/iiun ostendi prophetasse posi excidium Samariæ, quod contigit anno 6 Ezechiæ, el ante obsidionem Hicrosolym.e factam a Sennacherib, quæ contingit anno l i Ezechiæ. Ergo inter annum 0 et H Ezechiæ prophetavit Nahum : quare sub idem tempus videtur prophetasse Habacuc. Ua Hibera in Proœmio. Communior tamen sententia est Habacuc ante Sophoniam et 1eremiam, paulo post Nahum prophetasse sub Manasse. Ita Hebræi, Guevara, a Castro, Vatablus, Clarius, Arias et alii. Videtur ergo Habacuc unus fuisse e Prophetis illis quo^ Deus misit ad Manasseu, ut eum de impietatibus suis arguerent, IV *Beg.* XXI, vers. 10(1).

Putant aliqui, ut S. Hieronymus, Remigius, Alft) Entcntur omnes Habacuc prophetam ante captivitatem ætatem duxisse. sed quo precise (empore captivitatem anteeunto vaticinia sua ediderit, in eo non consentiunt. Alii, ut Jahn cl Janssens,tempore Manassis, cujus crimina referre videtur (**i**, 2-4), et cujus ælali convenit puritas linguœ hébrææ qua Habacuc scripsit. Alii el probabilius, utCalmelus, J. C. Friedrich, A. C. Ranitz, Maurer, D'Allioli, regnanto Joakimo edita esse probare contendunt. Rosenmuller ex diversis hujus propheliæ locis evincere conatur llabacucum sub tristissimis Joakimi, Joachini et Sedeciæ temporibus vitam egisse, et per partes sua oracula protulisse, scilicet primum caput Joakimi stati, primæque Chaldæorum in terram Judaicam irruptionis tempori assignat, eo quod in Hebraeorum monumentis nulla ante Joakimi tempora hostium Chaldæorum mentio flat (II ZPy. xxiv, 1 elseqq.). « Quod ut faciamus, inquit Rosenmuller, movet, quod tum, cum vates quæ versibus 12 et 13, cap. i, legimus scriberet, Judæa quidem eam qua; II *Reg.* i, J, memoratur, Chaldaeorum invasionem experta esse videtur, spei tamen adhuc locus relictus fuit, rempublicam Judaicam non penitus eversum iri. Qn® voro cap. n , de Chaldaeorum alienas terras invadendi cupiditate, corumque in devictos populos tyrannide exstant querimonia», Jechonia! tempori, cum Childæonim potentia magis invaluisset, eorumque sœvitia Judæ;e quoque gravissima vulnera inflixisset, roge proccribusque e patria abductis, atque terra vastata elexpilata (II /teg. xxiv, i0 elseqq.), magis videntur convenire. Denique, quod cap. iti continetur carmen, quo vales Jovam ardenlisrimis precibus orat, ne populum sibi electum penitus perdi sinat, ipso illo tempore, quo urbs Hierosolymitana a Chalditis poi triennium dura obsidione premeretur (11 *Rfg.* xxv, 2 elseqq), eftusum crediderim : n hæc Rosenmuller Nos vero non dubitamus cum Maurer asserere, quin secunda quoque et tertia oratio edita sit regnanto Joakimo, licet prpptor diversas rationes. Nam vaticinia Habacuc totum conficiunt cujus partes inter se arctissime colurrent, ut attento ea perlegeuti constabit. Pnelcrea, ¿i Rosenmuller sententiam sequaris, jam nullam pra-diclionciu Habacuc ediderit, sed tantummodo facta cujus testis erat, narraveril; quam consequentiam si non abnegent pationalistm interpreV-s, ab ea certe abhorrent un<iniir»iter Judæi el Christiani, quorum constans traditio Habacuc ut verum prophetam futuri divinitus prasagum semper habuit.

In duas veluti partes dividi potest Habacuc prophetia,

bertus, Hugo ct Lyranus, Habacuc post excidium llierosolymæ, directo ct ex profe so prophetare excidium Babylonis et Chaldæorum, sicut Nabum, qui eum præcessit, prophetavit excidium Ninives et Chaldæorum. Verum dico : ex professo Habacuc tollit onus contra Juda et Jerusalem, eorumque excidium per Chaldæos, consequenter tamen Chaldæorum quoque per Cyrum et Persas interitum prædicit Solent enim Prophète tristibus hela subjungere, ct post minas consolari. Ita hic Habacuc, ut soletur Judæos a Chaldæis vastandos el in Babylonem abducendos, prædicit Chaldæos pariter post 70 annos a Cyro perdendos, tumque Judæos e Babylone liberandos ct in patriam redituros. Ita S. Gregorius Nazianzenusorat. I *Apolog.,* cl ibi Elias Cretensis, S. Chrysostomus, lib. II *l)c Providentia,* Thcodoretus, Theophylaclus, Guevara. Porro a Cyro liberatore, exemplo Isaiæ, cap. XLV, 8, assurgit ad Christum redemptorem; cique, cap. m, carmen insigne pangil, quo ejus natalem, vitam, passionem, resurrectionem, secundum adventum ad judicium, quo impios damnabit, pios beabit, graphice depingit el celebrat. Nam liberatio Judæorum c Babylone fuit typus liberationis hominum e servitute peccati, diaboli el inferni. Judæa enim, sive terra promissa typus est cœlestis patriæ, Chaldæi dæmonum, Judæi humani generis; Jesus filius Josedee, Zorobabel, Esdras ct Cyrus Babylonis destructor vindexque Judæorum, figuram gesserunt Christi, Regis ct Pontificis, Redemptoris nostri. Hinc sequitur hunc Habacuc ante excidium Hic-

Contra J. h 'l lem.

quarum *prima* continet duos dialogos Prophetam inter et Donni, tum de Judæis, cap. i, 1-1 I ; tum de Chaldæonim iniquitate impunita, cap. i, 12,17, u; *secunda* iuscripta : *Qratlopro ignorantiis*, continens mysteria Christi, judicium extremum, ct affectos Prophète. cap. m.

« Poema, quod hoc libro continetur, propheticum, dramático schemate vestitum, Propheta) cum Deo mutuum colloquium refert, in quo vates piorum suæ gentis personam sustinens, eorum cogitationes cl querelas Jovæ judici quasi cum expostulatione proponit. Hinc cum audias concitatius loqui sub initio, rationes divin e gubernationis a Jova exigere, cl cur tantum impiis permittat conqueri. Stylo utitur pro rerum ac instituti diversitate vario, gravi tamen, puro, terso, conciso, atque argumenti, quod tractat, indoli sic attemperato, ut verba sensui respondeant, ct nunc humillima? supplii itioni, lume gravissima) denuntiationi, nunc laudibus, quibus divina in Israelcm cullala beneficia extollit, exacte congruant. Qoidqiifd IHirnwuin dicendi genus hibuerit vehemens, grande, magnificum, id vatem nostrum assecutum c&o nemo negaverit. » Sic Rosenmuller. Dc ingenio poetico Habacuc et qumejns stylo sint propria, vi lo Lawhtium, /)r *Poesi sacra Hcbr..* prælecl. xxi. Jahn, /.' n*tci(unqt§* 119; Da Wette, *Lvhrbuch der Ilist. krit. Ein-/sit.* § 218; Eichomhim, *Einteit. in das* X. T. pari. HI, pig. 291, cl Wahl in *Proosmio in llaLacucum /hebraico rditum.* etc.

rosolyrnæ prophetasse, ac consequenter non esse cumdem cum Habacuc, qui per aerem raptus ab angelo, et ex Judæa traductus in Babylonem, ibi prandium tulit Danieli, cap. xiv, 32, conjecto in lacum leonum, uti censet S. Hieronymus in *Prologo,* non tam ex sua, quam ex Hebræorum sententia. Ille enim Habacuc fuit diu post excidium llierosolymæ, cum jam Judæi in Babylone degerent captivi : hic autem Noster fuit anle excidium; nam illud prophetat dicens cap. i, 6 : « Ecco ego suscitabo Chaldæos, gentem amaram el velocem, .ambulantem super latitudinem terræ, ut possideat tabernacula non sua, » etc. Adde Danielem conjectum esse in lacum leonum sub Evilmerodach, qui patri Nabuchodonorosi in regnum successit : Nabuchodonosor autem 44 annis regnavit, et ante eum Josias regnavit in Juda 31 annis, ante cum Amon annis duobus, ante Amon Manasses annis 55, ante Manasscn Ezechias annis 29. Pone Habacuc cœpisse prophetare sub finem regni Ezechiæ, vel, ut Hebræi, sub Manasse, tumque eum fuisse 30 annorum (nam ante trigesimum annum apud Hebreos ordinarie nemini docere, aut prophetare licebat), atipie adde annos regum jam recensitos, colliges Habacuc longe superasse annum cen esimum, si unus idemque fuit Noster hic cum illo Danielis. Hoc autem non videtur probabile, nimirum quod vir ea celate decrepitus prandium ferret messoribus. Quare sicut duo fuerunt Michææ propheta? elduo Abdiæ, ut dixi in curum Proœmii>, ita et duo fuerunt Prophète habemes idem nomen Habacuc.

Altee* nkiit.

Denique Habacuc Sanctorum catalogo inscriptus legitur die 15 januarii, ubi hæc de eo habentur : ‹ In Judæa sanctorum Habacuc et Michææ prophetarum, quorum corpora sub Theodosio seniore divina revelatione reperta sunt(l). »

(t) Subjungimus breviorem elenchum eorum qui Habacile explanando peculiarem operam dicarunt :

Inter catholicos : AnL de Guevara, Madriti, !5S3, 1593, Aug. Vindelicorum, 1603. Antuerp. 1609: — Ude-'plions, de Padilla, Madrid, 1637, Sulzbaci, 1674, Horn. 1702; — Anton. Agellius. Antuerpia), 1597; — Th amam Beauxainis carmcliLuium, Parisiis, 1578.

Inter heterodoxos interpretes, prefer Luthenim, Wolfgang Fabr. Capito, Argentorati, 1526; — David Chylræus, Lips. 1592; — Satom. van Till, qui in *phoro prophetico.* Mosis et Habacuc vaticinia contulit, Lugil. Batav. 1700; — Matthias H.iffenrvff rus, el Jo. Gotti. Kahn>ky, jam supra m Proœmio *in Xahum* citali, alter SIntgardiæ, 1663, alter Urahslaviæ, 1718, commentaria edititi; —Adarniis Wildius, Francofurli, 1712; — J. Georg. Abichllus, \iltcmberg, 1732;—Clirìsi: Gotti. Perschke. FraucoL cl Lips. 1777; —Jo. Meld). Faber, Ofioldi, 1779; — Henr. Car. Alex. Hamida, Erlang. 1799 el 1801; — S. F. Gunther V&hl, Friedrich el HaniU supra citali.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Queritur Uabacuc de Judæorum pravitate, quod scilicet nullus apud cosjuri et rationi sit locus, sed impune dominetur opum honorisque cupido, idcoque injustus pra valeat adversus justum, et egrediatur judicium perversum. Cui respondet Deus, vers. !i, *se hanepravitatem puniturum per Chaldæos, vainque Judææ excidio vindicaturum. Quocirca mire Chaldæorum potentiam, celeritatem, industriam, ferocitatem et crudelitatem exaggerat. Ilis minis territus llabacuc, vers.* 12, *Deum precatur, ut suum populum quasi filium virga corripiat, non gladio interimat et perdat, eo quod minora sint peccata Judæorum sceleribus Chaldæorum; ne, dum leviora illorum expurgat, graviora horum sinat perpetrari* (I).

1. Onus, quod vidit llabacuc propheta. 2. Usquequo, Domine, clamabo, et non exaudies? vociferabor ad te vim patiens, et non salvabis? 3. Quare ostendisti mihi iniquitatem et laborem, videre prædam et injustitiam contra me? cl factum est judicium, et contradictio potentior. 4. Propter hoc lacerata est lex, et non pervenit usque ad finem judicium : quia impius praevalet adversus justum, propterea egreditur judicium perversum. 5. Aspicite in gentibus et videte : admiramini, et obstupescite : quia opus facium est in diebus vestris, quod nemo credei cum narrabitur. G. Quia ecce ego suscitabo Chaldæos, gentem amaram et velocem, ambulantem super latitudinem lerræ, ut possideat tabernacula non sua. 7. Horribilis, cl terribilis esi : ex semelipsa judicium, et onus ejus egredietur. 8. Leviores pardis equi ejus, et velociores lupis vespertinis; et diffundentur equites ejus : equites namque ejus de longe venient, volabunt quasi aquila festinans ad comedendum. 9. Omnes ad prædam venient, facies eorum ventus urens : et congregabit quasi arenam , captivitatem. 10. Et ipse de regibus triumphabit, el tyranni ridiculi ejus erunt : ipse super omnem munitionem ridebit, et comportabit aggerem, et capiet eam. i I. Tunc mutabitur spiritus, et pertransibit, cl corruet : liæc est fortitudo ejus dei sui. 12. Numquid non tu a principio, Domine Deus meus, sancte meus, et non moriemur? Domine, in judicium posuisti eum : et fortem, ut corriperes, fundasti eum. 13. Mundi sunt oculi lui, ne videas malum, et respicere ad iniquitatem non poteris : quare respicis super iniqua agentes, el taces devorante impio justiorem se? 14. El facies homines quasi pisces maris, el quasi reptile non habens principem. 15. Totum in hamo sublevavit, traxit illud in sagena sua, el congregavit in rete suum, super hoc lælabilur et exsultabit. IG. Propterea immolabit sâgenæ suæ, cl sacrificabit reti suo : quia in ipsis incrassata est pars ejus, et cibus ejus electus. 17. Propter hoc ergo expandit sagenam suam , el semper interficere gentes non parcet.

ver* i I. Ous, quod vidit UxBiCUC. — Pro onus Septuaginta vertunt, id est *assumptio,* qua scilicet Deus gratia prophetica mentem llabacuc corripiens, et a rebus humanis abstrahens, rapio-

(t) Dialogus pniMis incipit a vers. 2 el a«l vers. 11 protenditur, contincIque sermonem Prophetæ quei-illuni de Judæn, 1-4, et sententiam Dei judicis denuntiantis Judæorum punitionem, 5-11 ; quorum synopsiti vide supra.

Iode sequitur dialogus secunocs compierteli? querelas Propbets de Chaldaeorum iniquitate impunita : ubi Propbeta, phimo, supponit et agnoscit, Unquam certa, *; rimo,* gentem Judaicam non esse exstinguendam, **ii;** *9KUTUÌ),* Chakfam m vindices a Deo electos, 12; *Mio,* iniquitatem nullius a Deo probari posse, 13.

Secundo, his suppo itis, queritur quod, *primo,* Deus non plectat scelera Chaldæorum, 13; *fecundo,* utatur his sceleratioribus ad plectendos Jud.eos minus sceleratos, 13; *tertio,* perire faciat Judæos promiscue, ac fere omnes, vers. 14.

Tertio , in Chaldæorum felici potentia considerat et exponit triplicem malitiam, *primo,* quod in hominum oppressorum plagis exsultent, 15; *secundo,* quod victori is suis \ iribus ascribant, 16; *tertio,* quod sæviendi libidinem extendant contra omnes *7·

bat ad res divinas et futuras contemplandas, inquit Thcodorelus, quem S. Petrus apud S. Clementem in lib. *Recognit.* sextum sensum appellat : « Est, inquit, ct alius sextus sensus, id est pnenoscendi : isti enim quinque sensus scienti® capaces sunt, sextus autem pnescienti®, quem habuerunt Prophétie. n Porro *onus* est onerosa el minax prophetia. Vide dicta *Nahum i,* 1.

Verf.t. 2. Usquequo, Domine. — Aliqui censent Prophetam prævidisse excidium llierosolymæ mox futurum per Chaldæos, pro coque avertendo ardenter, ct crebro orasse; cumque videret sc non exaudiri, sed immotam excidii manere sententiam, dc eo hic queri apud Deum, non ex impatientia, sed ex dolore ct commiseratione suæ geniis. Ita Vatablns et Ribera. Imo S. Hieronymus, Remigios, Albertus, Hugo el Lyraniis cansent Prophetam lune dixisse post vastatam Jerusalem, ac queri quod Deus permiserit eam ab infidelibus ct impiis Chaldæis ita vastari.

Melius S. Chrysostomus, Nazianzenus, Theodorctus, Theophylactus, Guevara et a Castro, quos citavi in Proœmio, censent Prophetam conqueri de pravitate morum sui ævi suique populi, quod scilicet, cum Deum siepe precatus esset, nl eam inhiberet ac frenaret, non fuisset exauditus, sed potius scelera ipsa augeri ct multiplicari cerneret. Hoc enim claro verba significant, cum subdit : « Lacerata est lex ; quia impius prævalct adversus justum, proplerea egreditur judicium perversum. » Loquitur ergo non de tyrannide et violentia Chaldæorum qui erant exleges, sed de perversitate Judæorum, qui legem quam a Deo acceperant, violabant opprimendo justos, eorumque causas ct judicia pervertendo. Unde Septuaginta vertunt : *Contra me factum est judicium, et judex accipit.* Queritur itaque dc populo Judaico, quod, cum is sil fidelis et a Deo electus, tamen vi, rapina el sceleribus sit plenus, atque se discruciat, co quod Deus eum ab his non expurget ct liberet. Quocirca respondet ei Deus vers. K, sc hæc scelera puniturum el expiaturum per Chaldæos. Ait ergo : « Usquequo, Domine, clamabo, » ut cessare facias has rapinas el scelera in populo luo, « el non exaudies? n hoc est, el non exaudis me continuo clamantem (I).

(!) Do Judæorum, non <lo Chaldionun violenter factis, vera. 2-4; cum omnibus pene Gnccis Patribus intelligent, etiam Sanctius, Christ, a Castro, Herat, Mdch. Tiber, Ackermann, Hcsselbergus, Jægcrns quoque el Ilit/igius, cl hic quidem hac potissimum do causa, quod, siChaldæi jam fuissent per aliquod tempus pr.esunes et noti Judmto, illorum denuntiatio, vers. 6, cl descriptio, 6 io, omni careret sensu ct consilio. Optime vero cute» rent omnia in ista sententia, scilicet queritur Propheta, quod Deus impunita forat civium facta violenta, 2-4; respondet Deus, mKsurum s? esse Child.v quo sceDsli cives meritam pœnam hibeant. Quam interpretationem Inu i Mici successi impugnare nititur Maoror, qui toto hoc capite Prophet un in perstringendis Chaldæis versari asserii.

Vociferador ad te vim patiens, — Hebraice: *Vociferabor ad (e* Don *chamas,* id est iniquitas, g. d. Videns assiduo tot rapinas et injurias, ad singulas clamo *chamas,* diroque : En, Domine, *chamas,* en *chamas,* en nova vis, en nova rapina et novum scelus. Singula enim populi mei scelera ita me affligunt, ut ab iis vim pati videar. Unde Chaldæus vertit: *Clamita inconspe^tu tuo, numquid est. Domine, apud te servandi po'estas? q. d.* Video, Domine, in tuo meoque populo nullam esse Dei reverentiam, nullum hominum pudorem aut timorem, sed eos perfricta fronte injurias pl iniquitates perpetrare, calcare divina et humana jura, opulentos el potentes affligere et opprimere inopes et innocentes, ac eorum bona nunc vi, nunc fraude corradere; quin et arte vel armis, magistratus et clavum reipublicm invadere, ac sumina rerum potiri. Vides eadem tu, o Domine : cur ergo taces? cur dissimulas? cur tantis malis non mederis? itane dormit tua providentia, tua vindicta, ut insontes opprimi. sontes dominari sinas? Vim patior ego, r®Pnni* affligor el crucior, nec ferre sustineo: zelus enim domus tua* comedit me. Vim pateris et tu : quo- pccutL modo eam sustines? videris tyrannis et impiis vel non posse, vel nolle defendere el salvare innocentes. Luget enim llabacuc, et Prophète probi el zelosi, non tantum ipsos lesos, el injuriam passos, sed etiam (imo magis) ipso* ledente et injurios : nam, ut ait Aristoteles : « Minor est injuria injuriam pati; major injuria est iajuriam inferre. » Et Socrates apud Platonem in *Garqia* : « Qui injuriatur, ait, injustusquo est, omnino est ante alios miser; miserior autem si injuriarum pœnam nunquam luat; minus vero miser si luat, suppliciumque justum diis hominibusque reportet. n Et Cato dicebat se malle pro collato beneficio nullam reportare gratiam, quam pro perpetrato maleficio non dare pœnam : significans nil esse periculosius in impunitate, qua» semper ad deteriora invitat, uti referi Plutarchus in *Apophth. Rum.* Luget ergo llabacuc, queriturque cur injustitia prevalent adversum justitiam, et in justos impune grassetur : « Et hoc dicit, ail S. Hieronymus in *Prologo,* pra» mentis angustia, nesciens aurum in igne conflari, et lres pueros de camino ignis puriores exisse quam intraverant. Sed ct hoc. generaliter accipere possumus, quod ex persona huinanæ impatientia* loquatur, ut in querulam vocem el plenam doloris erumpat, dicens : Quare respicis contemptores, cl taces conculcante impio justiorem se? Ilee autem loquitur, nesciens judicia Dei investigabilia, el profundum divitiarum sapienti® et scientia? ejus, quod non ita videat Deus ut videt homo : homo tantum presentía respicit; Deus futura et æterna cognoscit. El quomodo si ægrotus cl æsluans febribus aquam frigidam postulet, et dicat ad medicum : Vim patior, crucior, uror, exanimor; usquequo, medice, clamabo, el non exaudies? et respondeat ei sapientissimus ac clementissimus medicus : Scio

quo (empore dare debeam quod postulas, cl non misereor modo, quia misericordia ista crudelitas est, et voluntas tua contra to petit. Ita cl Heus noster, sciens clementia* suæ pondera atque mensuras, interdum non exaudit clamantem, ul cum probet, el magis provocet eum ad rogandum, cl quasi igne excoctum justiorem cl puriorem faciat. » Hucusque S. Hieronymus.

Vr♯ ›• 3. Ql ARR OSTENDISTI MIHI IMQI ITATEM? — Aliqui vim ponunt in voco *ostendisti,* quasi hæc connectai sequentia præccdenlibus, 7. *d.* Tam iratus es populo luo, ul non salis habeas precibus et clamoribus meis non annuere : vis etiam mihi os obstruere, ne clamem ; ne forte, quæ tua bonitas el dementia csl, furorem tuum averias. Nam cum mihi tot tantaque populi scelera ostendis, cl ante oculos proponis, quasi frenum el vincula mihi in labia injicis. Quis enim cum tantam populi iniquitatem cernai, atque injurias, quibus nomen tuum sanctum affecit, ct allicere pergit, audeat se pro eo deprecatorem interponere, aut etiam aspectum tuum subire? Visne igilur populum istum nemine intercedente delere? Ita Martinos de Roa, lib. I *Singvl.* cap. 11. *Secundo* et simplicius, « ostendisti, » id est exhibuisti, hoc est exhiberi et fieri permisisti. 7. *d.* Cur permittis, cur fleri sinis tantam iniquitatem, quæ oculis meis ostensa et exhibita, dire me cruciat?

Et laborem. — Labor hic tum passive accipi potest pro dolore cl molestia patientium vim ct injurias impiorum; unde Septuaginta vertunt : *Quare mihi ostendisti labores ct dolores u/Jhctorum?* hi enim mihi compassionem movent, silique similem dolorem; tum politis active pro afflictione quam nocentes innocentibus inferunt. Unde Chaidit us vertit: *Conspicio operantes laborem fabdatis, q. d.* Quare video impios affligentes pios? tuum enim, o Homine, est dc cis poenas sumere. Ita Vatablus cl Pagninus, qui pro *laborem* vertunt, *perversitatem.* Vis enimet injuria, adeoque quodvis peccatum in Scriptura vocatur boy *amal,* id est labor, tum quia cum labore incipit et agitur, atque in laborem et dolorem desinit, quot enim quantosque labores et dolores subit avarus, currens per terras et maria ad Indos usque, ul opes congerat? luxuriosus, ul libidinem ; gulosus, ut gulam; iracundus, ut iram cl vindiciam expleat? sane modicam voluptatem magno labore emunt, quæ deinde m telemos labores cl tormenta vertitur; tum quia aliis quos vel affligit, vel scandalizat, dolorem ct laborem infligit ; labor enim agentis el injuriantis, labor quoquo esi patientis el injuriam sustinentis : hæc enim sunt connexa el correlativa; tum denique, quia Prophetis et viris sanctis pro Deo cl justitia zelantibus, ingentem concitat dolorem injuria tam activa injuriantis, quam passiva sustinentis Unde laborem hunc suum explicans Habacuc, subdit :

Vidue nixDAM it 15JvsTHiam (hebraico *chamas,* id tot vim, violentiam, injuriam oppressionem) contra mb, — id est coram inc, ut habent Hebr.ius el Chaldæus, 7. </. me vidente, gemente el renitente. Sic peccatum vocatur labor vel dolor, *Psalm,* vu, 15 : « Ecco parluriit injustitiam : concepit dolorem, el pepcril iniquitatem.» *Psalm,* x, 7 : a Cujus maledictione os plenum est, cl amaritudine, cl dolo : sub lingua ejus labor el dolor. » *Psalm,* uv, 11 : « Die ac noie circumdabit eam super muros ejus iniquitas ; et labor in medio ejus, cl injustitia. » *Psalm,* cxxxix, 10 : ‹i Libor labiorum ipsorum operiet eos, » 7. *d.* Suis fraudibus ol dolosis labiis capientur, doli in capul eorum recident. *Eccles,* x, 15: «Laborstulloruin affliget cos. » *Isaiai* lix, 4 : « Conceperunt laborem, cl pepercruni iniquitatem. » Hoc est quod in dio judicii improbi gémonies dicent : a Lassati sumus in via iniquitatis et perditionis, cl ambulavimus vias diffleiles, viam autem Domini ignoravimus. Quid nobis profuit superbia? aul divitiarum jactantia quid contulit n‹ bis ? » *Sapient,* v, 7. Labor enim magnus impiorum desinit in majorem, imo œternum dolorem : labor vero piorum parvus desinit in immensum et œternum gaudium.

Er FACTUM EST JUDICIUM ET CONTRADICTIO POTLN-Tion. — Hebraice: *Et fiet ut lis, et contentio exaltetur,* vel exaltet sc, ul scilicet fiat polenlior, cl aliis prævaleal. Pro *judicium* enim hebraico est 3H *rib,* id csl litigium, jurgium, hoc csl, ut explicans subdit, *contradictio;* Pagninus, *contentio, q.d.* Perversi, qui liles et jurgia serunt urgenlque, polentiores sunt justis, simplicibus el quietis, cosque in judicio el jurgio supplantant et expilant Undo Chaldæus vertit : *Direptores ct raptores coram me sunt. atque contentione ct superbia ipsi praevalent.* Sic sæpe videmus superbos et impudentes contentione ct jurgio oblinere, quod jure el ratione assequi nequeunt : quia viri graves et modesti nolunt cum iis rixari, nolunt eorum importunis clamoribus sibi caput obtundi. Unde ut ab iis se liberent, dani eis quod postulant. Vatablus vertit : *Quare e*t qui suscipiat rixam el contentionem?* subaudi conira me.

I. Proptbr hoc lacerata est lex. — Septuaginta, *dissipata est lex;* Vatablus, *dcfalitataest lex;* Chaldæus, *languescit lex:* Tigurina, *idcirco lex non viget,* tum quia iniqui Mia potentia leges et jura, judicia cl judices pervertunt : ila S. Hieronymus, Theodoretus, Hugoel Lyramis; tum quia pii videntes impios sua impietate prævalcrc, in studio legis ct pietatis languescunt, atque in impiorum partem cl sortem Inclinant. Ita Clarius, Arias cl ahi. Sic ait Seneca in *Hercule Furente :* v.»

> Jus est in armis, opprimit leges limor.

Et Ennius :

> Tollitur c medio sapientia, vi geritur res.
> Non ci jure manu consertum sed mase ferro
> liem repetunt.

Et non pervfntt usque au unem judicium. —Ita ct Septuaginta, </. d. Propter hanc iniquorum potentiam et perversitatem, judicium non potest assequi suum finem, qui est, ut justitia in lite evincat et dominatur, injustitia vero ct violentia vincantur et proscribantur, ul justi defendantur, injusti puniantur ; ut juste el pacifice vivatur, imperante loge et justitia. Judicii enim finis est justitia, ail S. Ambrosius serm. tG in *l'satm.* civili. Tigurina vertit : JVec *habet efficacem exsecutionem judicium;* quia eam suis muneribus, suaque vi cl potentia impediunt et invertuntpotentes et iniqui. *Secundo,* aliter exponit Clarius, Arias el Vatablus, 7. *d.* Proptcrea homines impii lacerant violantque legem, quia putant quod ad cos non perveniet judicium, id csl justa ultio ct vindicta Dei, usque ad finem, id est in œternum; quod scilicet Deus nunquam cos puniet, vel quod nullus sil, sed casu omnia regantur; vel quod non curet res humanas, vel quod dæmoni alicui perverso eas regendas tradiderit. *Tertio,* pro *ad finem* liebraico csl rwb *lanetsach,* quod verti potest, *ad victoriam.* Unde clare sic vertas : *Et non pervenit judicium,* scilicet justum, *ad victoriam;* quia ab injustitia exundante, puta ab injustis potentibus, vincitur ct obruitur. Primus sensus est genuinus, cumque exposcit Latina versio el Septuaginta.

Quia impius prævalet adversus justum (Hebraice, í/irni *impius circumdat instar corona* (id est, ul Tigurina, circumvenit, arctat, opprimit *justum),* PROPTEREA EGREDITUR JUDICIUM PERVERSUM, — ç. *d.* Quia impii opprimunt pios, proptcrea pervertuntur judices ct judicia, ul iniquas ferant sententias in favorem iniquorum, et noxam justorum. Idem repetit el inculcat. Aliter Vatablus, ç. *d.* Quia homines vident impios pnevalere piis, proptcrea perverse putant judicium Dei esse injustum, hoc est, Deum non curare justos, nec punire injustos, ob causas paulo ante dictas. Loquitur non de Nabuchodonosore opprimente Judæos, ut vult S. Hieronymus ejusque associ.e; sed de Hierosolymitis et Judæis opprimentibus suos cives simplices et pauperes. Ita Theodoretus, 'Iheophylactuset alii superius citati. Hic finitur querela Prophétie de impiorum tyrannide el dominio in pios cum Deo expostulantis : sequitur Dei ad eam responsio.

Morati-'jn-ii.Mlm. quo pot op-P dntnmui penult-LL

Moraliter, disce hic non scrutari, sed admirari arcanum judiciorum Dei, quo pios opprimi, impios prosperari el dominari permittit. Hoc enim mulli scrutari volentes, nec penetrare valentes, 00 prolapsi sunt, ul dubitarent de Dei providenlia, an scilicet esset Numen aliquod universo præsidens, an Deus curaret res hominum, an vero circa cardines cœli perambulans, eas negligerci, et velut indignasse despiceret. Ha Ovidius lib. HI *Amor.* cleg, vin :

Cum rapiant mita fata tx)nos, ignoscite fo*o(
Sollicitor nullos esse putare deos.
Vive pius, monere pios; coit* ucn colentem,
Mors gradi a templis ia cava baila tubet.

Tales sunt cl illi apud Juvenalem, *satyra* in:

Sunt qui m fortunae jam cnibus omnia ponuol.
Et nullo credunt mundam rectore moveri.
Natura volvenV* vices ct ludi cl anni.

Cato, inquit Phitarchus in ejus Vita, cum Pompeio res infeliciter succederent, cl ad Cæsarem inclinaret victoria, dicebat u in rebus divinis mullum osse caliginis, quod Pompeio prœter jus agenti fuissent omnia prospera, causam rcipublica» luenti nihil succederet. > Audi Lucanum lib. I P*barsoi. :*

Nt quidqu.im jao> ferre potati, O«arve priorem
P<>mj*iu<ve parem : quis justius initui armi
ire n fas, magno re judice quisque turtur.
Vidnx causa düs placuit, sed vieta Catoni.

El Claudianus, lib. I *in Ruffin.:*

Sed <*n n res bominnm Unia caligine volvi
Aspu erem, Ictosque diu threre nocentes,
\'exari.[ue pios, roño* labefacta okbit
Ilt'Ilipo, cauneque viam non sponte sequebar
Alienos, ucuo quod semina contre motu
Ah rimi, imguutnqut novas per inane figuras
Fortuno, non arte refi, quæ nummi sensu
Ambiguo, vd nulla putat, vd nescia nostri.

Subdii deinde, ct ex casu Ruffini sapienLior factus mentem corrigit :

Abstulit Irnnc tandem Ruffini pena tumultum,
Absntvitque deos : jam non ad culmini rerum
Injustos crevisse queror : tolluntur m altum,
I t lapsu graviore ruant.

Socrates, rogatus : u Quid bonis viris molestum esset, » respondit : e Malorum prosperitas. » Ita in Mc/issfl Antonius et Maximus, serm. *De fortuna bono cimata.* El Publius: « Felix, ait, improbitas optimorum est calamitas. » QUm et fideles sapientes et sancti hac impiorum prosperitate et potentia offensi sunt, ut David *Deatm.* l x x ii, 2 : « Mei autem pene moli sunt pedes : pene effusi sunt gressus mei. Quia zelavi super iniquos, pacem peccatorum videns, » etc. El Job rap. xxi, 7 el sequent.: « Quaro ergo impii vivunt, sublevati sunt, conforlatiquo divitiis? Semen eorum permanet. » ele. El Jeremías cap. xii, I : «Quare via impioruni prosperatur : bene est omnibus, quiprævaricantur el inique agunt?» etc. Similia sunl *Vaiarli,* ni, 13, el *Ettes,* vu, 16.

Canui* hujut |vfWl4- Drl. Primi.

Porro causée ob quas Deus has impiorum in pios injurias el scelera permittit, prætcr secretas quas Deus in mente sua servat, manifeste et ab eo revelat e nobis sunl vari®. *Rnma,* ut ostendat suam longanimitatem, impossibilitatem el celsitudinem, scilicet so his sceleribus non tangi, non pungi, non affligi, non turbari ; sed in serenissima gloria longe super jura et injurias mortalium

eminere. Sicut enim sol, cloacas illuminans, earum sordibus non foedatur : sic nec Deus impiorum, quos alit, sceleribus inquinatur aut tangitur. « Sicut lux a nullo illustratur, sed se ipsa ostendit: sic Deus, qui nullis hominum operibus illustrari (uti nec offuscari) potest, divina sua essentia seipsum solus illustrat, » ait Philo lib. I *Dc Monarchia.* Rursum S. Anselmas, lib. *Cur Deus hemo :* a Deum, ait, impossibile est honorem suum perdere. Aut enim peccator solvit sponte quod debet, aut Deus ab invito accipit. Sicut autem homo peccando rapit quod Dei est, ita Deus puniendo aufert quod hominis est. »

SfcouU *Secunda,* ut piis det materiam patientia», constantiæ et virtutis, dum cos sinit per impios vexari, affligi, cruciari. Quocirca Seneca lib. *De Providentia :* « Nihil, ait, infelicius eo cui nihil accidit adversi : quia male judicaverunt dii dc ipso. » Et rursum : « Illos merito dixeris miseros, qui nimia felicitate torpescunt, quos vehit in mari lento tranquillitas iners detinet, d Diodorus philosophus apud Antonium et Maximum serm. *De fortuna bona et mala,* felicioris ingenii esse dicebat infortunia cum dexteritate ferre, quam ingentem prosperitatem regere prudentia. Nam, ut ait Epictetus in *Enrhirid.,* «stultus prosperitatis, tanquain ebrietatis voluptate nimium fruens, stultior efficitur. p Praeclarius S. Augustinus lib. IV *De Civit,* cap. in. « Justis, ait, quidquid malorum ab iniquis dominis irrogatur, non est pœna criminis, sed virtutis examen. Proinde bonus etiamsi serviat, liber est; malus autem etsi regnet, servus est : nec unius hominis, sed, quod gravius est, tot dominorum, quot vitiorum. » Idem, lib. XIII, cap. ¡v : « Nunc, ait, majore ct mirabiliore gratia Salvatoris, in usus justitia:, peccati pœna conversa est. Tunc enim dictum est homini : Morieris, si peccaveris; nunc dicitur martyri : Morieris, ne pccces. p Rursum impii sunt virga et flagellum Dei, quibus quasi pater filiorum suorum peccata castigat et emendat, uti per Alanos, Wandalos et Gothos punivit peccata Christianorum : qua de re multa scribit Salvianus octo libris *De Providentia.* Sic de Sennacherib dicitur *Isaia* X, S : « Virga furoris mei Assur. » Sic Attila rex Hunnorum dicebat se esse flagellum Dei. Sic Nabuchodonosor fuit virga vigilans, vel, ut alii vertunt, vigilantis, scilicet Dei, *Jerem.* i, II.

Twtm. *Tertia ,* quia Deus impios longa el divina patientia ad pœnilentiam exspectat, ideoque eos castigat remorsu conscientia , quæ non parva scelerum est pœna. Nam, ut ait Pythagoras apud Stobæum, *serm.* 24 : « Vir malus plus mali patitur afflictus conscientia, quam ille qui in corpore castigatur, ct flagris cædilur. » Sicut ergo puer virgis cædilur, ut vitium emendet*; ita el impius a conscientia flagellatur , ul mentem mutet moroque corrigat. Quod si pœniterc nolint, tandem eos adeo graviter punit, ul tarditatem supplicii gravitate compenset. Recte Zonaras , lib. Ul : « Etiamsi, ait, providentia (ardus invadat injurios, concessu pœnitenliæ spatio; tamen nisi a malitia discesserint, lento gradu cos assequitur, etpœnas exigit. » Et Virgilius, I *Æneid.* :

At sperate deos memores fandi, atque nefandi.

Divinius vero Apostolus *Hom.* n, 4 : « Ignoras, inquit, quoniam benignitas Dei ad pœnilentiam le adducit?» id est adducere conatur : «secundum autem duritiam luam, et impoenitens cor, thesaurizas libi iram in die iræ. »

Quarta, ut ostendat omnes hujus mundi opes , Qnaru. pompas, prosperitates velut res parvi momenti esse contemnendas: ideo enim cassæpe dat suis hostibus, negat vero suis amicis. Vere S. Augustinus in cap. XXVI! S. *Mattii.:* a Si haberes, ait, sapientiam Salomonis, si pulchritudinem Absalonis, si fortitudinem Samsonis, si longævitatem Henoch, si divitias Crœsi, si felicitatem Octaviani : quid prosunt hæc, cum tandem caro datur vermibus, et anima «hemonibus, cum divite sine fine crucianda?» Idem in *Psalm,* xxxvi: « Fumus, ait, a loco ignis erumpens in altum extollitur, et ipsa elatione in globum magnum intumescit; sed quanto fuerit globus ille grandior, tanto fit vanior : sic impius quo magis exaltatur, tanto citius deficit. » Et Constantinus Manasses *Annal,* pag. 160 : « Prosperitas, ait, est similis gravi plumbo; si hominem robustum non nanciscatur qui oneri ferendo par sit, pronum in terram precipitai cl proterit. » Et Sallustius in *Catdin. :* « Secundæ ressapientum animos fatigant. » Et Tacitus lib. 1 : « Secundæ res acrioribus stimulis animum explorant ; quia miseriæ tolerantur , felicitate corrumpimur. » Hinc Menander : « Miser , ait, est improbus, felix licet. » El Publius : « Cito improborum læta in perniciem cadunt. » Et Ausonius : « Felix criminibus nulhr erit diu. » Psaltes : « Vidi, ait, impium super exaltatum ct elevatum sicut cedros Libani : e transivi, et ecco non erat : quœsivi eum, et noi est inventus locus ejus, » *Psalm,* xxxvi, 33.

Quinta, ut permittat impios sum libertati, os- Qnfota. tendatque quanta sit vis concupiscente ex lapsu Adami contracta?, nipote quæ homines in tot rapinas, violentias et scolerà, magis injurianti quam injuriato nocitura, adigit : utque cx eo mortales agnoscant suam insipientiam, infirmitatem et miseriam, ac Christi redemptoris sapientiam et gratiam requirant cl efflagitent.

Preclare S. Athanasius, serm. *Dc Passione Domini :* « Sicut, ait, si (piis serpentem apprehendat manu, dumque conatur in alterum projicere, prorsus ipse mordetur : aut si quis ignem manu tenens, dum vult hpstem ladere, non intclligil quod ipse prorsus exuritur; sic malitia militat adversus cos qui ipsa utuntur, magisque lœdil cosa quibus habetur, quam eos in quos intenditur. »» Idem eadem ignis, el alia foveæ et veneni similitudine docet et declarat S. Augustinus in

Psalm. XXXIV. Quin el Seneca : « Illud venenum, inquit, quod serpentes sine sua pernicie continent, in alienam effundunt : at malitia maximam sui veneni partem bibit ipsa. » Peccatum enim est dulce venenum, quod amaram ¡leccatori necem affert. Peccatum est acerbissimum vulnus natura?. Peccatum est maxima febris, pestis ct mors animo?. Peccatum est infensissimus hominis hostis, qui eum a Deo segregat, et diabolo in servitutem mancipat. « Omnes (iniquitates) (piasi quibusdam compedibus nos premunt, et peccatorum nos retibus ligare contendit, » ait S. Augustinus serm. 175 *Dc Temp.* Idem, *senti.* 139 : « Malorum omnium nostrorum causa peccatum est. »

Scita. *Sexta,* ut ostendat præsens tempus esse operandi bene vel male merendi, vel demerendi. Sequens vero fore judicii, prœmiorum ct po narum, quo omnia perversa hominum judicia reformabit, corriget et æquitati restituet, juxta illud : « Cum accepero tempus (judicii), ego justitias judicabo. » Unde S. Augustinus in *l'sulm.* vu : « Nomo, ait, graluletur homini qui prosperatur in vita sua, cujus peccatis deesl ultor, cl adest laudator. Major hic ira Domini est : irritavit enim Dominum peccator, ut ista patiatur, id est ut correctionis flagella non patiatur. » Et S. Gregorius lib. V *Moral.* : «Deus, ait, nonnulla perculit, et nonnulla inulta derelinquit. Quia si nulla resecaret, quis Deum res humanas curare crederet? el rursus si hæc cuncta percuteret, extremum judicium unde restaret? » Dixit vir sapiens tantam esse gloriam quæ sanctos cl patientes manet, ul mirum sit omnes dæmoncs el homines impios, quin el saxa el elementa, contra eos non insurgere , cosque aíTEgcre et excruciare, quo tantam gloriam promeivantur; ex adverso lanias esse pamas quæ impios manent, ut mirum sil cos maximis deliciis non abundare, omniaque eis in mei cl rosas non converti, ut aliqua voluptatula tantum gehenna? pondus pensetur. Sicut enim non sunt condigna? passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in sanctis; ita non sunt condign n voluptates et pompo? hujus sæculi ad fui iram gehennam, qua? revelabitur in impiis cl damnatis* Vir ergo prudens potius condolebit presentì eorum felicitali, quam invidebit.

Ven s. 8. Aspic it e is GF.xTiiuis, — id est *aspicite gente**, ul vertit Chaldæus : ¡lebrel enim verba contactus, vel adhaesionis, sive corporalis, sive spiritualis, qualis est aspectus, construunt cum fcc/A, id est in, regente ablativum , vel accusativum. Ilie respondet Deus expostulationi llabacuc, cur sinat impios Judæos prævalere piis. Despondet enim se non diu id permissurum, sed mox ipsos per Chaldæos puniturum : atque hoc csl onus quod vidit, quodque prophetia? sua» velut titulum præiigit llabacuc (I).

Qua n s, quænam hæ gentes quas aspici jubet ? *Trima,* S. Hieronymus cum suis, censens lune dicta esse post excisam Jerusalem ad consolationem Jud eorum, gentes accipit Moabita», Ammonita*, /Egyptios, aliasque quas subegit Nabuchodonosor, 7. d. Ne miremini, o Judfii, vos excisos a Chaldæis, quia ab iisdem excisa? sunt alta gentes omnes vobis vicina?, quæ robore, numero el gloria vobis longe erant superiores. *Secunda* ct genuine, gente- lue sunt Chaldæi : hi enim sunt onus quod Judæ s sceleratis intentat Deus, 7. *d.* Ne queraris, o llabacuc, de Judæorum improbitate, quasi eam impunitam dimittam ; illico enim eam puniam. En aspice gentes ct agmina Chaldæorum, quæ adduco ad exscindendam impiam Judæam. ita auctores citati vers. 2. Unde has gentes explicans subdit : « Quia ccce ego suscitabo Chaldæos, gentem amaram, » clc.

Nola : Pro in *gentibus* hebraico est OH33 *baggoim,* cl ita legerunt Aquila, Symmachus. Thcodotion, Chaldæus et Noster, qui omnes vertunt, *in gentibus.* Verum Septuaginta legunt C3H33 60-*gedim,* nimirum vice 1 legentes alline **7* ; *bogedim* autem significat *contemptores* et prævaricatorcs ; vel, ut alii apud S. Hieronymum vertunt, nfum-*nuUorcs,* vel declinantes. Septuaginta sequitur S. Paulus *Act.* mu, 40, dicens: « Videte ergo ne superveniat vobis quod dictum est in Prophetis ; Videte contemptores, cl admiramini, cl disperdimini. » Quieres, utra lectio est hic genuina el canonica? Despondent Hibera ct alii veram lectionem esse *baggoim,* id est *in gentibus;* quia ita legit Noster, Aquila, ct alii plerique jam citati; lectionem tamen Septuaginta, puta *bogedim,* esto minus sitad litteram, tamen cum sensu verborum propheticorum congruere : quia ex antecedentibus el sequentibus liquet hæc dici contemptoribus, puta Judœis, qui jura Deique leges contemnebant. \erum hæc responsio non satisfacit, quia ex ea sequitur Se; luaginla et S. Paulum secutos esse non veram, sed falsam lectionem S. Scriptura? : nam pro *lajg im,* quæ vera est lectio, legerunt *brnjc hm;* unde consequens est eorum versionem non osse genuinam, nec canonicam ; imo esse distortam et corruptam. Nam pro *in gentibus,* ul habet textus Scriptura?, ipsi supposuenmt *co)i!f¡npttjre>*. Addunt alii alia, sed nodum non extricant, imo magis intricant. Secundo, alii respondent gentes hic idem esse quod contemptores, 7. d. « Videte in gentibus, » id est videte gentes, puta Judæos, qui instar gentium contemnunt jus el fas. Hæc responsio esset commoda, si To *contemptores* esset accusativi casus : jam autem est nominativi, ul patet ex græco xxtxç^vt.tx». Hinc *tertio,* melius respondeas Scripturam Hebræam fuisse variam, vel certe ambiguam, idque ex intentione Spiritus Sancti volentis utramque trans-

(I) Hinc proprie incipit prophetia, nam hactenus nihil accepit divinitus llabacuc, sed id repetit doleos, aut, ul alii putant, snbindigpans, quod ipsa experientia noverat.

lationem , scilicet nostram ct Septuaginta, significare et stabilire, nimirum ut littera n esset ambigua : si enim caput habeat brevius, est 1; si longius, est 7. Unde peri legi poterat taffpotm, per 7 *bogedim,* aliis et aliis punctis. Aut certe Prophetam ulramque lectionem posuisse, nimirum ut in textu poneret unam sine vocalibus (hæ enim olim in textu Hebr eo non fuerunt) ad marginem alteram, significans utrolibet modo legi posse. Unde vers. 13, ñ *bogedim* est in Hebrœo. Sic enim Hebra-i in Scriptura habent suum *keri* et *ketif,* quo inultis in locis textus hcbraici aliter scribunt, aliter legunt : nimirum scribunt in textu lectionem tritam, sed veram et genuinam notant in margino. Idem faciunt subinde scriptores Græci et Latini, cum voces sunt similes, unaque tantum vel altera littera differentes, quarum ulraquo presenti loco congruit, cl quœlibct suam habet vim ct energiam. Tale est illud Ciceronis: «Semper hic erro; » etSatyrici : « Iste mendicus, » significantis medicum esse mendicum. Sic *Gen.* cap. xlvii, 31, Jacob dicitur adorasse ¡"7ÚO, quod Noster legens **ritW** *mittu,* id est lectulum, vertit : « Conversus ad lectuli caput; n Septuaginta vero, et ex iis S. Paulus, *llebr.* xi, 21, aliis punctis legentes FIDQ *matte,* id est virgam, vertunt: « Adoravit fastigium virgæ ejus, » scilicet Josephi : utraque ergo lectio et versio est canonica, ut ostendi *IMr.* xi. Sic Proverò. 111, 12, Noster legens 3SD *keab,* id est *sicut pater,* vertit: «Quasi pater in filio complacet sibi, v Septuaginta vero, et cx iis S. Paulus *llebr. xu,* G, aliis punctis legentes 3ND *ki b,* id est *affligit, flagellat,* vertunt : « Flagellat autem omnem filium quem recipit. » Lìraque ergo lectio ct versio est canonica.

bices hisce locis tantum mutari puncta, sed easdem manere consonantes, quas solas llcbrœi æstimant; hic vero in *baggoim* et *bogedim,* mulari ipsas consonantes, scilicet vau in *dalcth.* Respondeo *pruno,* æque magna est mutatio, sive vocales, sive consonantes mutes; nam inter *mitta* ct *watte* tanta pronuntiationis ct significationis est differentia, quanta est inter *lectum* et *virgam;* inter *kicb* ct *kcab* tanta, quanta est inter *flagellat* ct sutd *pater; secundo. Osce* xm, 14, Noster legit >HX *chi,* id est ero; unde vertit : « Ero mors tua, o mors! » Septuaginta vero, et ex iisS. Paulus l Co*rinlh.* iv, 55, legunt mutatis, id est transpositis, consonantibus FTX *alie,* id est *ubi,* unde vertunt : « Ubi est, mors, victoria tua? n Et tamen utraque lectio ct versio est canonica. Sic *Isaiœ* vin, 9, Noster legit rou, per *res,* id est *congregamini;* Septuaginta vero legentes 1JH *deu,* per *dalclh,* vertunt, *sedóte.* Sic haie m, 12 : «Mulieres dominai' sunt eis; n pro *nascim,* id est *mulieres.* Septuaginta ct Aquila legunt CD'CJD *nogescim,* id esi era *tores,* fa m-ratores. Sic Tta. 11, 7, Noster legit fXJ *nuts,* id est sprevit : a Maledixit sanctificationi sua»; » Septuaginta vero legentes 7X3 *mer,* vedimi : *rfecd sanctificationem suum.*

Plura citat Leo Costrius Prolegom. *in Istriani,* cap. xxni ct xxiv. Ubi ct addit, cum in Ifebreo duplex est lectio, utramque lectionem admiranda præ sc ferre mysteria, ideoque ex oberiate Spiritus Sancti facium esse, ut mullis locis de industria sit duplex lectio, ut duplex sil sensus, ct duplex reseretur mysterium. Adjicit S. Augustinus lib. XVIII *De Civit.,* cap. xi.iv, Septuaginta non ex se suoque cerebro, sed ex instinctu Spiritus Sancti, aliter quædam vertisse quam sini in Hebreo. Nam scribens de loco Jonæ propheta, quem Septuaginta sic vertunt : *Post triduum Ninive subvertetur;* cum hebraico sic legatur : *Post quadraginta (lies Ni/rvcs subvertetur,* subdit hic duo mysteria esse significata a Spiritu Sancto, alterum per Septuaginta, altorum hebraico per Jonam prophetam (unde sentire videtur, quod et alii viri graves senserunt, ipsos Septuaginta habuisse assistcnliain Spiritus Sancti, ex ejusque inspiratione scripsisse, ac proinde ipsos fuisse quasi prophetas ct scriptores hagiographos), nimirum Septuaginta significasse, quod Christus post triduum resurgeret; Hebrea vero, quod post 40 dies ascenderet in cœlum : « In 40, inquit, diebus ipsum quærc, in quo ct triduum poteris invenire; illud in ascensione, hoc in ejus resurrectione reperies. n Idem habet lib. l *Quast, in Genes,* cap. clxix. Sic hic pro *in gentibus* Septuaginta vertunt, *contemptores,* quia more suo respiciunt tempora Christi ct perstringunt Judæos, qui futuri erant contemptores Christi et Evangelii, idque accepta occasione ex vicinitate vocum hebraarum *baggoim* et *bogedim* ; præserlim (¡nia *baggoim* sic exponi potest, ut sit idem quod *bagcdim* in nominativo, nimirum si sic interpreteris : *Aspicite,* o Judæi, qui estis *baggoim,* id est in gentibus, hoc est instar gentium, *bogedim,* id est *contemptoies* Dei et hominum. Quare si ulramque lectionem admittas, utramque valde apposite sic ordinabis; *aspicite bogedim,* id est *contemptores, baggoim,* id est *ui gentibus,* hoc est, qui inter gentes et instar gentium, imo præ gentibus contemnitis jura et jussa Dei. Aut potius, *g. d.* Aspicite, o Judæi contemptores Dei, in gentibus, id est gentes, puta Chaldæos, qui vos Judæa exturbabunt; item gi nies quæ tempore Christi vos ex Ecclesia, et benedictione ac liæredilate Abrahæ, pula lido, salute et electione Dei expellent. Itaque veoionis Septuaginta et S. Pauli hic e l sensus. Accusat Propheta Judæos impios, jus el fas pervertentes, audaci® et contemptus in Dominum, ait S. Hieronymus, quod ausi sint Dei contemnere majestatem, quasi ipsa non curaret suas leges, nec earum violatores esset punitura; ita enim libere grassati sunt in alios, ac si nulla esset providentia, nullum numen, quod insontium injurias vindicaret, 7. *d.* \os, o Judæi, qui estis contemptores Dei ct hominum, aspicite opus horrendum vindicte, quo ego hunc vestrum contempitxn castigabo. Adducam cmm Chaldæos,

qui funditus vos cum Hierosolyma exscindent. Porro S. Paulus idipsum recte adaptavit Judæis sui œvi, Christo incredulis ejusque contemptoribus, quia Judæi prisci contemptores Prophetarum, fuerunt typus Judæorum spernentium Christum; unde ct excidium illorum per Chaldæos, præfiguravit excidium horum per Titum et Romanos. Hoc est quod eis intentat Paulus dicens : a Videte ergo ne superveniat vobis quod dictum est in Prophelis : Videte, contemptores, ct admiramini et disperdimini; quia opus ego operor in diebus vestris, opus quod non credetis, si quis enarraverit vobis, »g.d. Videte, o Judæi, ne contemnatis Christum et Evangelium, quod ego vobis annuntio. Si enim illud spreveritis, sperni t pariter vos Deus, uti sprevit patres vestros. Abjiciet enim et reprobabit vos, vestrumque regnum, templum ct gentem delebit per Romanos, sicut delevit majores vestros per Chaldæos; atque loco vestri subrogabit gentes, casque sibi adoptabit in filios cl heredes, ut, vobis expulsis, illa; sint ejus populus ct Ecclesia, quasi veri Israelite et filii Abrahæ per fidem.

Admiramini, et obstupescite.— Hebraice inonnn Wicn *hittammchu temahu,* id est, ul Pagninus, *admiramini, admiramini,* hoc est valde admiramini ct obstupescite; geminatio enim ejusdem verbi apud Hebræos significat actionis vehementiam, ct gradum quasi superlativum. Septuaginta ct cx iis S. Paulus vertunt : « Admiramini et disperdimini, n quia jiro n legerunt n, scilicet pro inCH *(emahu* legerunt MISD timehtt, vel *temachu,* id est delemini, *disperdimini. Timchu* enim est futurum *cal.* a radice nno *maelia,* id est delevit, disperdidit. Vides hic rursum duplicem lectionem el versioncin, plane diversam; nimirum *temahu,* id est *admiramini;* ct *timchu,* id est *disperdimini,* utramque canonicam. Jam *dispei linum,* id est dispertiemini et delebimini, tum vos a (haldœis, tum posteri vestri a Tito ct Romanis.

Opus. — Scitici t excidii et vastitatis Ilii rosolymæ et templi, ac captivitatis Judæorum in Babylone, patrandum per Nabuchodonoson m et Chaldæos. Ende explicans subdit : « Ecco ego suscitabo Chaldæos. » Quod allegorico typus et præhidium erat excidii Hi rosolynnr faciendi per Romanos, atque vastitatis spiritalis, id est excæcationis el reprobationis Judæorum futura* tempore Christi, uti docet S. Paulus *Actor.* xm, 41. Addit Leo Castrili*, lib. V *Apologetici,* num. 117, per Chaldæos ad litteram accipi Romanos, vastatores Judæorum tempon* Christi; quia, inquit, de Romanis hunc locum explicat S. Paulus Ac*tar.* xm. Verum hoc parum est probabile. Nam S. Paulus ct alii Apostoli non raro citant Prophetas in sensu, non liti Tali, sed allegorico.

Factum est, — id est mox fiet. Loquitur prophetice, nimirum <lc futuro per preteritimi, ob futuri certitudinem, ac si jam fnctum esset.

Quod nemo credet, cum narrabitur.— H°bræus ct Septuaginta, *quod n«n credetis si enarretur,* vel si quis enarraverit, scilicet antequam flat. Nam cum fiet idipsum, non tantum credetis, sed ct oculis spectabilis. Nimirum Judæi non poterant credere, templum Dei ct civitatem sanctam, a Deo ipso tradendam infidelibus ct impiis Chaidæis, ab cisque funditus evertendam ct concremandam. Hoc enim eis tam insolens et inopinabile videbatur, ut omnem superaret fidem, inio cœlum ritius ruiturum crederent. Hinc illæ eorum voces obstrepuere minis Prophetarum : « Templum Domini, templum Domini, templum Domini est, » *Jtrem.* vn, 4.

6. Quia it.ce ego siscitaro Chaldæos, — « sus- vm citabo, » scilicet indirecte et objective, nimirum addendo Chaldœis animos, arma, socios; rosque, o Judæi, ¡is denudando, ¡tant ipsi certa spe vos vestraque devorent; atque idipsum directe ordinando ad justam vestram punitionem, meritumque supplicium. Vide *Canon.* XXXV et XXXVI, quos prodixi Prophetis majoribus. Verbum ris*citabo* habet emphasim, g. *d.* Chaldæi vacant quieti, otio somnoque indulgent, non cogitant de Judæa invadenda; ccce ego eos ab hoc otio ct somno suscitabo; injiciam enim eis cogitationem de Jtidææ opibus, sceleribus meam iram provocantibus, imbecillitate ad resistendum, aliisque similibus, quæ Chaldæos excitabunt ad eam bello appetendam.

Gentem amaram, — id est trucem et ferocem, quæ suis armis perambulat ct circumit, sibique subigit latitudinem totius terra*, puta omnium regionum in circuita sibi adjacentium, ut cas non tantum spolient, sed et stabiliter a possideant, p quasi « tabernacula, n olim « non sua, o jam vero sua, ulpote bello capta. Vere dixit Poeta :

linprol adveras improbos Armai imp:obiUs.

7. Terribilis. — Septuaginta, *illustris;* utrum- Ven. t. quo enim significat hebræum XTQ noro. Nam si a radice mXT *raa,* id esi *vidit,* deducas, idem est quod *visibilis,* conspicua, illustris; sin a radice XI» *ture,* id est *timmt,* derives, idem est quod *terribilis,* ul vertit Tigurina.

EX SEMETIPSA JUDICUM, ET ONUS EJUS EGREDIETUR. — Pro *onus* hebraico est *scet,* quod *primo,* Symmachus vertit decretum; Chaldæus, *sinlenftarn definitam; secundo,* \atablas, cr*cellentiam* et *maqnifi<cn'iam, q. d.* Gloria ct magnitudo imperii, quam consequelur, ab ipsa egredietur, non ab externo; hoc est, orbis imperium obtinebit gens Chaldœa propria virtute, non alienis opibus el viribus; *tertio,* Noster cum Septuaginta melius vertit, *onus,* vcl pondus; hoc enim proprio significat *s<et,* vcl XÜO *mussa,* a radice *na<a.* id est tulit, portavit. Jam S. Hieronymus, Remigius et Lyranus hoc onus passive accipiunt, g. *d.* Chaldæi parant sibi judicium et omis, pula Dei vindiciam el excidium, quod ipsi portibunt Nam sicut alios onerant suis cladibus,

tributis, durisque oneribus; ila panier iisdem onerabuntur a Cyro, qui Babylonem subjugabit. Melius Theodoretus, Theophylactus et Hugo hoc onus active accipiunt, quod scilicet Chaldæi aliis gentibus a se viciis imponunt Agitur enim hic de eorum robore, imperio ct victoriis, unde Symmachus vertit: *Ipsa sibi judicabit, et decretum suum cxsequetur, q, d.* Chaldæi jus omne ponunt in annis; non ratione, non legibus ducuntur; sed pro sua dominandi libidine ct tyrannide decernunt de aliis gentibus quod volunt, el quod statuerunt illico exsequuntur, illudque quasi onus gravo eis imponunt. *Judicium* ergo vocat decretum Chaldaeorum de aliis gentibus vastandis, spoliandis, occidendis; *onus* vero, hujus decreti exsecutionem. Inde S. Hieronymus sic quoque exponit, 7. d. Chaldæi *judicium* , id est judices ; cl *onus,* id csl oneratores, puta exactores aliis gentibus imponunt ex suo cœlu, qui eas suis exactionibus ct tribulis onerent ct expilent. Sensus ergo est, a judicium, » quo scilicet Chaldæa gentes alias damnat, punit et exscindit, aliis vero miseretur ct parcit; cl « onus » sive jugum, quo gentes vexat, « ex semelipsa egredietur, » id est ex sola ejus voluntate, non ratione, sed mera libidine orietur. Sic dicunt Judæi rebelles *Jerem.* cap. xliv, 27 : « Faciemus omne verbum quod egredietur de ore nostro, » id est faciemus quidquid nobis libuerit, non libi, non Deo. Similis phrasis est *Maith,* iv, 4; *Dealer.* vm, 3, ct alibi. Itine *quarto, sect* verti potest, *exactio,* vel *tribulum, q. d.* Gens Chaldæa ex seipsa suoquo populo constituet judices et exactores, non ex aliis populis, qui gentibus a sc subactis praesint, ab cisque tributa exigant; sicut Romani passim per provincias constituebant praesides, praetores, proconsules ct procuratores ex sua gente, puta Romanos ct Italos; suis enim magis fidebant quam CXlcris.

Vtn f. 8. Leviores pardis equi ejus. — Pardus animal c>t sivum ct maculosum, cujus femina pardalis cl panthera nuncupatur, de quo Plinius lib. X, Lxxm, scribit ; «Insidunt in eadem Africa pardi condensa arbore, occullatique ejus ramis in praetereuntia desiliunt, atque e volucrum sede grassantur. » Ita pardos in Brasilia ex arboribus desilire in milites Lusitanos praetereuntes, cosque discei pere, narrarunt mihi llomæ Patres nostri, qui m Brasilia mullo tempore vixerunt. Hinc a Claudiano pardi vocantur *fulmina;* quia instar
»a ,l, fulmini ex alto in subjecta irruunt, lia Alexander Macedo, qui belli fuit fulmen (quem proinde
cru Apelles pinxit manu tenentem fulgur perstringens orbem; quia celerrimo ct potentísimo eum pervasit et subjugavit), *Daniel.* cap. vu, 6, comparatur pardo, uti ibidem fusius explicui. Ibi poblice el moraliter nota : in pradiis rebusque quibuslibet conficiendis, multum fácil celeritas, ut quod mature consultaveris, velociter exsequaris. Lode Alexander, rogatus qua ratione orbis imperium obtinuisset, respondit : « Nihil cunctando, n id est celeritate, qua vehit fulgur omnia perstrinxit et pessumdedit. Sic Julius Osar, cum Pharnacem primo congressu vicisset, inquit Pl11larchus in *Apophth.* amicis scripsit : « Veni, vidi, vici. » Quod Carolus V imperator parta de Germanis haereticis velocissima victoria, pientius sic usurpavit : « Veni, vidi, vicit Deus, » summam rei geslæ celeritatem indicans.

Velociores lupis vespertinis. — Pro *velociores* hebraico est nncAoídu, id est *acutiores* (unde Arabicus Antiochenus vertit, *surdi acutius quam muscæ mellis;* sed parergi»; ; nec enim de surdis ct muscis, sed pardis et lupis hic agitur) tum dentibus, et appetitu, ad praedam discindendam et dilacerandam; unde Tigurina vertit, *avidiores;* tum pedibus ct cursu. Unde Noster cum Septuaginta optime vertit, «velociores. » Est metaphora ab aculis gladiis, qui leviter cl velociter transire solent per rem quam secant, inquit Vatablus, aut potius a sagittis acutis, quæ celeriter acrem secant el transvolant.

Qu.eres, quinam sint lupi vespertini? Mulli, cum Lupires»
Gesnero in *llyana,* putant esse certam luporum speciem, quæ sub vesperam magis sit famelica, ideoque tunc magis praedetur et sæviat. Guevara censet esse hyœnas. Duplex, inquit, est luporum genus : alterum quod vulgo lupus, alterum quod hyœna vocatur : illud sub auroram, nipote digestione jam peracta, famere incipiens; hoc noctu rapinas exercet, eo quod oculos habeat hebetes et cœciilientes, ideoque melius noctu quam din cernat :

> Quippe dies illi nox est, atasque tenebras
> Consequitur passim, lucem pertasa coruscam,

An tint
ait Oppianus lib. HI *De Venatione.* Ilyæna enim crudelior est, voracior et astutior (unde et in mille colores transit, si credimus Plinio lib. XI, cap. xxxvn) lupo, canuimpie implacabilis hostis. Vomitus quoque humanos mentitur, ut canes alliciat; falsisque singultibus sollicitatos devorat. Molitur homini etiam insidias, sequitur*jue stabula pastorum, cl auditu assiduo addiscit eorum vocamen, quod exprimere possil imitatione vocis humanœ, ut in hominem astu accitum nocte sæviat. Adeo enim carnis hominum est avida, ut vel sepulcra effodiat, erualque cadavera. Ita Plinius lib. VI, cap. XXX, Solinus *Polyhist.* cap. xl, et alii. Septuaginta ct Arabicus Alexandrinus pro
ny *creb,* id est vespera, aliis punclis legentes
ny *arab,* vertunt, *lupos Arabiæ,* id est lupos praedones et latrones. Arabes enim latrociniis erant infames : inde Arabs sumitur pro prœdono, sicut Chananœus pro mercatore, Bœotus pro hebeti, Chaldæus pro arido, ait Delrio. Nam, ut ail Aristoteles lib. De *Mirandis natura* auditis,* est in Arabia hyænarum quoddam genus, quod cum bclluam vel hominem praeviderit, eos obtumescere facit, ac sic in vestigio hærerc, ut corpora ino-

vere nequeant. SicetÆUanus, cl Salinus *Polyhist.* cap. XL, scribunt hyœnas habere vim soporiferam, qua canes ct homines torpidos, stupidos ct elingues faciant, itaque cos capere ct suffocare. Idem habent Herodotus lib. IV, ct Plinius lib. VI, cap. XXX. Hinc Cælius, lib. XXIX, cap. vi, scribit hyænæ pellem non tangi fulmine. Quin ct Horus Apollo in *Hlerogl.:* Si quis, inquit, hyænæ pellem sibi circumponat, intrepide per medios hostes transibit illæsus (malim hoc credere, quam experiri. Certe Poloni equites, ut hostes percellant, luporum exuvias induunt el ostentant). Proinde Ægypliis hicroglyphicum intrcpidilatis et constantiæ in calamitatibus, erat hyænæ pellis. Eamdem valere contra latratus ct morsus canum, etiam rabidorum, tradunt rìinius et Oppianus. Et tamen hyænæ cor maximum est, ut ct reliquis timidis, puta muribus, lepori, asino, cervo, pantherae, mustelæ, ait Aristoteles cl Plinius lib. XI, cap. XXXVII. Hyœnam alternis annis mutare sexum, esseque marem ct feminam, tradunt Oppianus, Plinius lib. VII!, cap. xxx, Horus el alii; sed id eo HIM cnlilium esse censet Aristoteles lib. VI *Histor. Anim.* cap. xxxii. Porro Habacuc recte equos Chaldæorum comparat hyænis : quia hyænæ jubas habent ut equi, sed seta duriore longiorequc, et per totum dorsum porrecta.

Huic sententiæ unum obstat, quod scilicet hyænæ non sint lupi, sed species animalis a lupis diversa. Respondet Guevara hyœnas quoque luporum nomine censeri. Probai ex Oppiano, lib. Ill *De Venatione,* cujus versus græcos ita latine reddidit Joannes Bodinus :

> Nunc duo, Diva, refer genera exitiosa luporum,
> Serratis armata ferentes dentibus arma :
> Nempe ovium maclatorcs *(lupos communes)* cfccis quoque hyænas.

Verum, ut recte advertit Ribera, rò *luporum* non est in Greco. Oppianus ergo tantum vult dicere in /Ethiopia extrema duo esse genera ferarum quæ serratos habeant dentes, scilicet lupum el hyænam. Dici tamen posset pro Guevara, hyænas, esto proprie non sint lupi, ad eos lamen referri. Unde Gesnerus in *Lupo,* inter feras lupo congeneres numerai hyænas, lynces (qui ct lupi canarii vocantur), pantheres, lycaoncs,cl thoes, qui ex hyæna et lupo generantur. Est enim hyæna lupo similis, ail Philoponus, cl ex eo Niphus. Et Aristoteles lib. VI *Histor. Animal,* cap. xxxn : « Hyæna, ail, colore lupi prope est, sed hirsutior ct juba per lotum dorsum predite est. » Quocirca Arabes hyœnam vocant *alzabo,* quod idem est cum Hebreo ONT *zeeb,* id csl lupus ; *al* cnim est articulus, quem Arabes passim nominibus preponimi. Mulla namque lupo el hyænæ communia sunt, scilicet primo, magnitudo; *secundo,* color; *tertio,* voracitas; *quarto,* insidile, quas aliis animalibus moliuntur, ille gregibus ovium et caprarum , hæc canibus ct homini quandoque ; *quinto,* dentes utrisque serrati, genitalia utrisque similia; *sexto,* utrique noctu vagantur cibi causa, lupus urgente fame, hyæna necessario fere, quia acrius noctu videt, inlerdiu hallucinatur, uti feles. Hæc omnia ex Æliano, Plinio, Aristotele, Oppiano et Solino tradit Gesnerus in Lupo cl in *Ihama* : ex quibus probabiliter censet lupos vesperlinos esse hyænas.

Secundo, alii passim hic lupos proprie dictos accipiunt, iisque censent comparari Chaldœos equites. Lupi enim generosi, feroces el insidiosi sunt, ait Aristoteles. Unde Isidoras lib. XII *Origin.* cap. ii, censet *lupos* vocari quasi *leopos,* eo quod, quasi Iconibus, in pedibus illis sit virtus; nam quidquid pedibus presserint, enecant. Insuper lupi voracissimi sunt, et pene insatiabiles : vorant potius, quam comedant : pilos et ossa giuliani, caque integra rursus alvo reddunt. Jam tò Vwp,r_ *nespertini* est cpilbclum commune luporum : Ili linaiva- cnim vespere et noctu grassantur. Unde Virgilius *(jeorg.* I : lapai, **cari**

> Per noelern resonare lupis ululantibus urbes.

Hinc et lupus greco dicitur Awdç, id est *lucens.* Nam oculi ejus, æque ac capre, splendent, et lucem noctu jaculantur, ita Plinius lib. XI, cap. XXXVII. Lupi ergo cognominantur vespertini, quia per diem ob metum venatorum, in antris quiescunt jejuni ; unde vespere nocluque fame rabidi ad prædam egrediuntur, el obvia quæque lacerant vorantque. Ila S. Hieronymus. Alii insuper cdaciorcs, noctu consumpta preda vespertina, mane rursum ad prædam egrediuntur, diciquc possunt lupi matutini. Porro quanta sit luporum noctu ferocitas, graphice describit Virgilius lib. IX *Æneid.:*

> Ac velati pleno lupus inndulus ovili,
> Cum fremit ad caulas, ventos perpessus el imbres,
> Nocte super media, luti sub malilibus agui
> Bublum exercent : ille asper ct improbus ira
> Seevit iu absentes : collecta fatigat edendi
> Ex longo rabies cl siccæ sanguine fauces.

Vespere ergo lupus acutissimus est, audacissima et sœvissimus, nipote qui non tantum famem, sed et crudelitatem suam exsaliarc velit. Unde noctu multa milliaria conficit, ac ubi ad ovile aliamve prædam pervenit, omnia loca circumit, omnes aditus lentat, undique procurrit, omnia circumspicit, ut irrumpat et preda poliatur. Hinc Jeremías cap. v, 6, lupum vespertinum, vocat lupum ad vesperam, scilicet sœvientem et grassanlem : et Oppianus lib. I *De Venat.,* lupum vocat vjjcTtîTûfcv, id est *noctu ambuloncm.*

Hæc omnia allegorico facile csl adaptare dia- tapas bolo, el tropologice gulæ et improbitati : utrius- wptrque enim symbolum, imago et exemplum est lupus vcsjierlinus. Nam et diabolus nocturnus est, tl gui¿ et in tenebris perambulat, *Psalm,* xc, 5 et G. Unde in Completorio monet Ecclesia, canitquc illud

S. Petó : « Fratres, sobrii estote et vigilate; quia adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem devoreL » Vespere enim sollicitat homines ad crapulam, venerem, rixas, cædes; unde Poeta :

Nox ct amor, vinumque mbit moderabile suadent:
Illa pudore caret, Liber «morque metu.

Accedit, quod diaholus sæpe in lupum se et magos suos transformet ; tales enim sunt lycanthropi, puta homines qui per magiam ope demoni'* se in speciem, æque ac ferociam luporum transmutant, ovesque et homines invadunt el dilaniant, de quibus multa Delrio in *Magicis.* Inde et Gentiles per lupos conira veneficia remedia prostari opinati stinL Unde Plinius lib. XXVIII, cap. X : « Veneficiis, ait, rostrum lupi inveteratum resistere aiunt, ob Idque villarum portis profigunt. Hoc idem praestare et pellis e cervice solida existimatur ; qiiippa tanta est vis animalis, prêter ea quæ retulimus, ul vestigia ejus calcata equis afferant torporem.» Hinc et lupus hominem raucum vel elinguem reddere vulgo creditur, si primus eum inspiciat. Unde illud Virgilii *edog.* íx :

Vox quoque Mirim
Jam fugit Ipsa; lupi Mærim videre priores.

Ubi id clare docet Servius, et Isidoros lib. XII *Orig.* cap. u, qui el addit : « Unde et subito tacenti dicitur : Lupus in fabula. Cerle si se prius visum senserit, deponet feritatis audaciam. » Et Plinius lib. Vili, cap. xxii : « In Italia quoque creditur, ait, luporum visus esse noxius, vocemque homini, quem priores contemplentur, adimere ad pnesens. » Sic diabolus fauces peccatori, infecto pudore incinquo claudit, ne peccatum confiteatur, ct veniam, opeinve, aut consilium mali sui quærat. Insuper diabolus, instar hyœnæ el lupi, cadaveribus el mortibus hominum pascitur; canibus, id est prodicatoribus, insidiatur, ut iis eversis vel amolis, oves diripiat. Hinc cl eorum voces imitatur, dum sc transfigurat in angelum lucis. Mullos enim sapientes decipit specie boni, qua suas fraudes obtegit. Lupi ergo vespertini tropologice sunt dæmones, ait S. Hieronymus. Item rapaces prolati et judices. Adbæc haretici : hos enim lupis comparat Christus MaffA. vu, 15, qui ovium pellibus induti incautos decipiunt, ct specie veri, tenebras offundunt. Hinc cl sub vesperam suos catus celebraro solent. Ilœrctici enim quasi lupi famelici cl hiantes caulas Ecclesia; circumeunt, ut fideles ex iis avellani ct perdant, atque Arabum more latrociniis et aedibus Catholicorum ditiones et regna d(populantur, uti nostro revo in Anglia, Scotia, llullandia, Francia, Htmgaria, etc., eos factitasse vidimus.

Volabunt quasi aquila, — quæ rapax et ferox, ex alto in leporem aliamve prodam festina involat cum impetu « instar tormenti, » id est bombardas, dum globum ejaculatur, ait Isidorus lib. XII, cap. vu. Alludit ad aquilas, quas Chaldæi in vexillis præfcrebant, æque ac postea Romani; unde signifer aciei erat et vocabatur aquilifer. Audi Ovidium lib. V *Pastor.!*

Signa decus belli Parthus Romana tenebat,
Romanxque aquila signifer hostis erat.

Et Lucanus lib. 1*l*

Ül nolæ fulsere aquilæ, Romanaque signa.

Hinc Ezcchiel cap. ix, et Jeremías sæpcNabuchodonosorem et Chaldæos vocant aquilas. Nota : In pardis Chaldæomm indicat sævitiam, in lupis voracitatem, in aquilis rapacitatem. Quocirca eosdem Jeremías, cap. v, vers. 6, comparat leoni, pardo cl lupo. « Idcirco, inquit, percussit cos (Judæos) leo de silva, lupus ad vesperam vastavit eos, pardus vigilans super civitates eorum. »

Porro apposite equites et equos Chaldæomm E»pi comparat pardo, lupo, aquilis; quia equi bellici wit pernicitate veloces sunt, ct animositate feroces, vincendi consuetudine ferociores evadunt; gaudent sanguine effuso, ac lituis tubisque auditis exsultant, ut ait Job cap. xxxix, 21, el Virgilius lib. IH Georg. :

Si qua sonum procul arma dedere,
Stare loco nescit, micat auribus, ct tremit artus,
Colleclumque premens volvit sub naribus ignaro.

Additque cæteris prostare equos Chaldæomm :

Armenii Siculis, Parthique Euphratis ad undas
Praestant.

Idem clarius docet Oppianus, dicens :

Qui habitant virides Euphratis ad undas
Magnanimis utuntur equis in bella leonum.
Lumina glauca vibrant, ct magnum in pectore robur
Ederat audaces animos ad fervida bella.
Accedit levitas cursus, quodque ora Iconis
Intrepide perferre valent, vocesque superba* :
Cum reliqui fremitus nequeant toleraro minaces.

9. (hlXBS AD PRT.DAM VENIENT. — Tigurina ; Vers. 9. *Quisgiiis eorum ad hoc venit, ut vim inferat** Vatablus : *Omnes venient ad rapinam,* ut scilicet Judæos expilent; Pagninus : *Tota gens propter rapi* nam veniet.*

Moraliler S. Augustinus in *Psalm,* cxxin ; « Ideo, inquit, quærit te raptor major, quia invenit minorem : ideo te quærit major aquila¿ quia prior cepisti leporem : proda tibi fuit minor, proda eris majori, n

Facies forum ventus urens. — Intelligo nolam similitudinis rirui, vel *instar, g. d.* Chaldæi instar venti ureniis, vel auruginis omnia arefacient et vastabunt. Pagninus verlit : *Ex adverso facierum suarum venient ad Orientem;* Chaldæus : *Aspectus eorum persimilis est vento vehemenh, qui colligit*

quasi arenam captivitatem ; Tigurina : *Quidquid faciebas eorum abjicitur flaccidum fit, ut si uredo exussisset;* Vatablus : *Aspectus,* vel *oppositio facierum eorum erit tanquam ventus Orientalis.* Hic ventus in Terra sancta est vehementissimus. Sensus est, *q. d.* Impressio Chaldæomm adventantium erit intolerabilis, ut in Judæa csl ventus Orientalis. Sio Genuæ, ct in nonnullis llaliæ locis procellosus est ventus turbinis, qui a Græcis vocatur ccnephlos, quod e nube erumpat; adeo ut stabula cum equis in altum elevet, transferat, elidat, uti mihi llomte viri graves oculati testes affirmarunt.

Et congregabit quasi arenam, captivitatem, — quasi dicat : Sicut ventus in Judæa congregat arenas, sic Chaldæi ex eadem congregabunt captivos. Ita Chaldæus et Tigurina. Innuit plurimos fore captivos, uti plurima est arena. Est melonymia; nam abstractum ponitur pro concreto, captivitas pro captivis. Sic Christus ascendens cum triumpho in coelum, dicitur captivam duxisse captivitatem, id est captivos duxisse sanctos, quos e captivitate diaboli erutos, suos fecit, meliori jam sorte captivos, utpote qua eos in libertatem liliorum Dei asseruit, *Ephes.* iv, 8. Nota : De Chaldæis nunc loquitur in plurali, dicens: *diffundentur, volabunt, venient ;* nunc in singulari, dicens : *congregabit, triumphabit, comportabit,* intclligens exercitum, vel certe ducem regemque eorum, puta Nabuchodonosorcm. Hæc omnia tropologice facile est adaptare diabolo, cujus minister et flagellum fuit Nabuchodonosor: ipse enim sævit ul pardüfi, lupus et aquila, plurimosque capit, et in abyssum demergit ludens et ridens.

v«r> ir. 10. Et ipse, — scilicet Nabuchodonosor, gentis Chaldææ princeps. Nota : Scriptura mirtini nunc de gente, nunc de ejus principe loquitur. Hæc enim politice sunt unum, puta unus exercitus, unum imperium, quod totum pendet a suo principe, sicut lotum corpus pendet a capite. Hoc verum est in bellis, ubi victoriæ causa est animosus, vigil ct sagax imperator. Undo celebre est illud : a Fortior est exercitus cervorum duco leone, quam leonum duce cervo. »

Tvranni ridiculi ejus erunt, *q. d.* — Rogos el principes ludibrio habebit Nabuchodonosor, faciet cos suos moriones, equisones, imo scabella pedum; uti Sapores fecit Aureliano Cœsari, el Tambcrlancs Bajazeli Turearum imperatori. Ita S. Hieronymus. *Secundo,* « ridiculi, » vel, ul hebraica, *risus ejus erunt* : quia ipse potentissimiis deridebit eorum arma et copias. Unde explicans subdit :

Ipse super omnem munitionem ridebit, — *q. d.* Ipse munitiones quasvis despiciet, quasi ridens ct ludens eas expugnabit. Ita Thcodorelus, Vatablus el Arias. Significanter vertunt Septuaginta : *Tyranni erunt ejus* nai-px, id csl *ludibna,* quomodo Zeno imperator pralio victu» dixit : « Dei ludibrium csl horno. » Syrus el Arabicus: *Ipse reges deridebit, ct principes subsannabit.*

Comportabit aggerem, et capiet eam. — *Agger* dicitur aggerata, id est congesta terra, juxta illud Virgili! *Æneid.* IX : a Et fossas aggere complent. » Ubi Servius : « Agger, ait, csl cujuslibet rei coacervatio, unde fossæ aut valles repleri possunt, n Significat Habacuc maxime aggerem, quem per Ircdecim annos comportarunt Chaldæi circa Tyrum, ut mare, quod illam cingebat, implerent, itaque ex insula facerent continentem, quam pedibus invadere et expugnare possent, uti tandem fecerunt, de quo dixi *Ezech.* xxix, 18. Rursum solent duces, eum metantur castra, ea cingere et munire contra insultus hostium aggere, id est vallo et fossa Infilar civitatis. Unde Virgilius lib. VII *JEneid. :*

Primusque in littore sedes
Castrorum in morem pinnis aupie aggere cingit.

Insuper solent per aggeres obsidere et oppugnare urbes. Unde Cicero epist. *ai Catonem,* lib. XIII : *a* Vallo ct fossa circumdedi : sex castellis caslrisque maximis sepsi : aggere, vineis, turribus oppugnavi. » Sic Virgilius VI *Æneid.,* Alpes vocat *aggeres,* id est muros et munimenta, llaliæ. Hebraice pro aggerem estlDJ? *aphar,* id est pulverem, quod Christophorus a Castro sic exponit, *q. d.* Nabuchodonosor faciet altissimos aggeres ex pulvere, ut ejus inspersione, flatu oppositi venti facta, oculos, nares ct fauces repugnantium offundat cl encect; qua arte Sertorium expugnasse Charatinos, narrat Plutarchus in ejus Vita. Quocirca axioma est bellicum, « duci captandum esse solem ct ventum,» ul utrumque habeat sibi secundum, ct hosti adversum. Verum nostra versio melior csl, el communem castrorum aggerem significat: hic enim fit e terra, pulvere, saxis, lignis omnique re. Adde, Hebreos *aphar,* id est pulverem, vocare quamlibet terram. Unde Adam dicitur factus e pulvere, id est c terra, juxta illud *Genes,* ni, 19 : u Pulvis es, ct in pulverem reverteris. »

11. Tunc mutabitur spiritus, — *q. d.* Nabucho- Ven. n. donosor, elatus tot victoriis, se non capiet, sed spiritus altos sumet, putans se esse numen quoddam invictum, ideoque adorari volet in statua aurea quam eriget, ct omnes adorare compellet, *Danid.* m, I. Quocirca, Deo ulciscente, mutabitur spiritus ejus humanus in belluinum, ut cx homine flat quasi bos, idaoque regno expellatur, transcal el corruat, ac quasi quadrupes in silvis cum furis vitam agat, *Darnel,* iv, 30. Ita S. Hieronymus, Albertus el Lyranus. Simili modo ob tot victorias, tanlamque monarchiam, mutabitur spiritus geniis Chaldææ in superbiam el fastum, ideoque perlransibit ejus imperium, et corruet in Ballhasare, exscindendum a Cyro el Persis, inquit Alias el Vatablus. Unde Chaldæus vertit ; *Propter elationem spiritus ejus translatum est reg-*

num; aliter Septuaginta : *Tunc mutabit spirihim, ct pcrtransict, ct propitiabitur : Here est fortitudo hei mei.* Quod Theodoretus sic explicat, *q. d.* Cum Deus sat castigaverit Judæos per Chaldæos, tunc iram commutabit in misericordiam, ac misericors erit, et acerbitates leniet, scilicet cum Cyrum liberatorem adducet, qui robur invictum, indeque victorias praeclarissimas dabit.

Et corriet. — Hebraico E3SN *ascam,* id est *primo, delinquet; secundo, delictum expiabit,* per metonymiam, qua delictum ct peccatum in Levilico, sirpe significat hostiam pro peccato : unde Septuaginta vertunt, *propitiabitur; tertio,* tXN *astum,* hebraice srpe ponitur pro vicino DQü *seamam,* id est deficere, desolari, corruere : cognata enim sunt culpa et pœna, sive delictum cl desolatio : hæc enim individuus illius est comes, perinde ut carnifex est rei, quem ducit ad supplicium; unde Noster recte cum Aquila et Symmacho, pro *delinquet* vertit, *deficiet-,* corruet, pr<eserlim quia defectus ct ruina est delictum el peccatum, non moris el vitii, sed naluræ. Ex tribus hisce significatis triplex hic oritur versio et interpretatio. *Primo* enim Chaldœus vertit : *Deliquit et peccavit, eo quod multiplicavit gloriam Deo suo;* quia scilicet impense coluit suos deos, non Deum verum. *Secundo,* Septuaginta : *Tunc mutabit spiritum, et pertransiet, ct propitiabitur : lare est fortitudo Dei mci,q. d.* ail S. Hieronymus: Deus, ultione Judæorum per Chaldæos peracta, mutabit spiritum iræ in spiritum misericordia* : undo perlransibil eos, nec ulterius puniet, sed sat punitis propitiabitur. *Tertio,* optime Noster vertit, « el deficiet, » vel corruet, juxta sensum paulo ante assignatum. Sic enim *ascam,* id est delinquere, sæpe significat *deficere;* ut : a Et non delinquent, n id est non deficient, « omnes qui sperant in eo, » *Psalm,* xxxiu, 23. Simile est *Efch.* vi, 6, in Hobræo, *Joelis* i, 18, et alibi.

Hæc est fortitudo ejus dei sui, — quam scilicet jactat esse dei sui, quam deo suo acceptam refert, *q. d.* Tam imbellis, modica et brevis est fortitudo, vicloriœcl triumphi Nabuchodonosoris, quos ipse deo suo, puta Belo, adscribil. Nam, ut paulo ante dixi, hæc omnis illico in Ballha>are corruet, occidente eum Cyro. Est ironia et sarcasmus, sive hostilis irrisio. Aliter a Castro, *q. d.* Nabuchodonosor victoriis elatus superbiet, et in scelus corruet, ut veri Dei oblitus, tribuat virtuti dei sui Beli partas victorias. Septuaginta vertunt : *llxc est fortitudo Deo meo,* quod sic explicat Thcodorelus : Propheta, inquit, obstupescens ad Dei misericordiam, ex ira commuta'am in Cyro liberatore Judæorum, exclamat : Hæc est fortitudo Dei mei. Tibi soli, Domine, adest potestas el puniendi pro arbitrio, et commutandi ultionem in misericordiam. Verum Hebrœa habent, *dei ejus,* et Chaldœus, *idoli sui.* Quare nostra versio et explicatio est germanior. Unde el Syrus verlil : *De-%meetur virtus ejus cum Deo suo;* Arabicus : *Obediet virtus ejus Deo,* non suo ficto, sed vero Israelis.

12. Numquid nox tu a principio, Domine? — Propheta post prophetiam de Chaldaeorum robore el tyrannide, ac Judæorum per cos excidio, hic de eo dolens et ingemiscens, convertii se ad orationem, Deumque obsecrat ut tantam Judæorum stragem avertat, nec sinat minas hasce impleri, sed populo suo misereatur et parcat, 7. *d.* Tu, Domine, es Deus noster, tu sancte a nobis coleris in sancio templo tuo. Tu es sanctus ille noster antiquus, qui patres nostros dilexisli, el elegisti semen eorum post cos. Tu es qui sanctum fœdus cimi ipsis inivisti, sanctequc promisisti te fore eorum el posterorum Deum. Tu nos libi in populum sanctificasti, et ab aliis gentibus infidelibus cl impiis, quasi luum peculium segregasti, nosquG sancta tua lege, prophetis, sacrificiis, miraculis, beneficiisque plurimis decorasti, ac libi et tuæ sanctitati arctissime obstrinxisti : non ergo patieris nos ab impiis Chaldæis vastari : quare te, uti speramus et obsecramus, tutante, « non moriemur, » ut illi minantur. Aliter Joannes Alba *Electorum* cap. lxiv : « Numquid non tu a principio?» A ponitur, inquit, pro *ante, q. d.* Tu cs ante omne rerum principium, lu es ælcrnus. El quia *œternum* llcbræis significat quod magnum csl in genere suo, hinc esse a principio, vel esse œternum significai esse potcnlissimum. Potest et *œternum,* accipi pro misericorde, 7. *d.* Numquid non, o Domine, lu cs summe potens el misericors? Utique. Ostende ergo in nos miseros ct pene consumptos luam omnipotentiam ct misericordiam, quam semper a principio hucusque in nos ct patres nostros ostendisti. Hæc Alba, qui el addit : sic el sanctus magnum, regem potenlemque significat; ct sanctum, id quod magnum est ct excellens. Ven. it.

Nola *primo :* Dicit, *non moriemur,* assertive, non autem, *non moriamur,* optative, esto idipsum obsecret; ad efficaciam orationis, ul scilicet certam spem, el quasi fidem non moriendi significet, caque constringat Deum, ne eos mori sinat. Quis enim speravit in Deum, ct confusus csl? Nam, ul ail S. Bernardus serin. 3 *De Annuntiat. Dornin.:* a Deus oleum misericordia* ponil in vase fiducia*. » Expeditius dicemus repetendam esse vocem *numquid* quæ processif, 7. *d.* Numquid non moriemur, cuín le habeamus Deum protectorem sanctum cl œternum? Syrus Vaticanus pro *non moriemur,* habet, *sine lege;* Arabicus, *sine simili tudine.* Sic enim verlil Syrus : *Quoniam tu cs a principio, Domino, Deus meus sanctus, sine lege aliqua,* hoc est nulla lege, nullo decreto, nulla determinatione, nullo fato conslringeris.

Nola *secundo :* Pro DIO] kS *lo namut,* id cA non moriemur, aliqui codices legunt ration ttb *lo tamut,* id est non morieris, 7. *d.* Tu Domine, uti sanclus, ita es et immortalis ; quare non permillas nos mori, ct a Chaldæis occidi : illi enim,

rcque ac illorum dii, ut impii, ita ct mortales, infirmi ct corruptibiles sunt, ac a te corrumpentur, modique præsenti et æternæ addicentur. Undc Chaldœus vertit : *Tu Deus judex verus super omnes creaturas tuas, et sanctus in operibus fuis : verbum tuum in secatia permanet, Domine, q. d.* Conserva nos, uti promisisti; fidelis ct stabilis cs, fac ergo nos stabiles : immortalis es, ne ergo sinas nos mori, sed fac nos Sui similes, et quasi immortales.

Nota *tertio,* quadruplicem antilhesim. Opponit enim Deum idolis et hominibus : *primo,* quod Dens sil « a principio, » puta ab œterno, 7. *d.* Deus (elernus csl, idola et Chaldæi temporanei sunt, modicoque tempore duraturi; *secundo,* Deus csl omnium creator el dominus, idola et Chaldæi creatura* sunt et servi ; *tertio,* ipse est Deus immensus , immortalis, omnipotens, eie., illi sunl hominum plasmata exigua, caduca, infirma; *quarto,* Deus est sanctus, ipsaque per essentiam sanctitas summa et perfectissima, illi impuri sunt ct scelerati, 7. *d.* Destrue ergo, o Domine, idola et Chaldæos, tot nominibus tibi e diametro oppositos ct inimicos. Porro ad majus pathos, majoremque affectum ct obsecrationem, ut gratiam a Deo eblandiatur, vocat cum « Deus meus, sancte meus, n non, noster ; tum quia Propheta hic loquitur in persona populi, qui collective csl unus ct singularis; personam enim populi in se suscipit et induit, utpote unus ct primarius e populo, ul in se, cl sccum totum populum supplicem Deo constituat, itaque tot capitum numero armatas preces Deo offerat, veniamque extorqueat; tum quia Deus cujusque fidelis et justi, tam est Deus, id csl pater, provisor, custos, amicus, etc., ac si ejus solius esset Deus. Sic ait S. Augustinus lib. Ill *Confess,* cap. xi : «O tu bone omnipotens, qui sic unumquemque nostrum curas, ac si solum cures ; ct sic omnes, lanquam singulos. n EIS. Paulus ail Christum esse suum : «Qui, inquit, dilexit me, ct tradidit semetipsum prò me, 9 *Galat.* 11, 20.

Domine, in judicium posuisti eum. — Est concessio, 7. *d.* Fatemur te, Domine, misisse Nabuchodonosorein « in judicium, » id est in justam vindictam , ul scilicet per cum, quasi per virgam, castigares peccata nostra ct aliarum gentium, ideoque eum fortem effecisti.

Fundasti, — firmasti el roborasti Nabnchodonosorem tot opibus, viribus, copiis, imperiis, victoriis.

Ven. 13 13. Mundi sunt oculi tui, ne videas malum. — « Videas, » id csl approbes el faveas. Est catachresis; qu e enim approbamus, quæque nobis placent et grata sunl, ea continue cl læle aspicimus ; quæ vero odiosa et ingrata sunt, ab his oculos avertimus. Unde Virgilios :

Diva tolo tixos oculos aversa tenebat.

El vulgo dicitur : « Ubi oculus, ibi amor; ubi manus, ibi dolor. » Sensus est, 7. *d.* Tui oculi, tuaque mens mundissima ct justissima est; quare malum, id csl peccatum et injuriam, requis ct benignis oculis aspicere et videre nequis, ut illi faveas, ct pro illo pugnes. Cur ergo respicis super Chaldæos iniqua agentes, violentos el injurios, ac permittis ut ipsi nos devorent ? Esto enim simus peccatores et injusti : Chaldæis tamen, utpote idololatria et tyrannis, meliores ct justiores sumus. Sufficiat ergo, Domine, quod peccata nostra per eos leviter castiges ; at ne sinas nos per cos exscindi el disperdi. Sic enim videberis favere tyrannis et idololatris contra tuos fideles et cultores ; ac idololatre jactabunt te favere corum tyrannidi ct idololatria* ; aut certe te non posse, vel non velle auxiliari populo tibi devoto.

Nola : Propheta hic non obmurmurat Deo, ut blasphemat Calvinus, sed ex dolore libere queritur, deprecatur, el amice expostulat cum Deo, quod velit Judæos punire et vastare per Chaldæos Judæis pejores. Sic improborum prosperitatem indolcì ct admiratur David *Psalm,* txxii, 12, Jeremías cap. mi, !, Job cap. XXI, 7. Aliter respondet S. Hieronymus hæc dici a Propheta : « Non quod ipse sic sentiat, sed quod impatientiam humanam in sua persona exprimat ; sicut frequenter videmus Apostolum varias hominum in se recipere sententias cl nunc dicere : Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, ct captivantem me in lege peccati, d *Rom.* vn. « Et quasi insipiens sil : Fratres ego non arbilror me comprehendisse. Ac rursum quasi perfectus sil : Quotquot ergo perfecti, hoc sapiamus,» *Philip,* m. Et : « Hæc autem, fratres , transfiguravi in me ct Apollo propter vos, ut in nobis discatis, » etc.

Mundi sunt oculi tui, ne videas malum. — Cum enim sis ipsa munditia cl sanctilas, extreme odis omne peccatum, ideoque : « Perdes omnes qui operantur iniquitatem,» *Psalm.* v. Nam sicut lux adversatur tenebris, casque naturaliter aversatur atque odit, ac pulchritudo turpitudini, et puritas maculis sordibusque, et rectitudo obliquitati, ct vita morii, ct bonitas malili.r, ita et sanctitas aversatur ct exsecratur omne peccatum. Quare sìculi Deus necessario sanctitatem amat infinito amore, ita necessario peccatum perfectum el moríale odit infinito odio. Cujus odii signa dat mulla. Nam D-uicdii *primo,* ob peccatum mortale privat hominem infinito bono, nimirum possessione ipsius Dei; *eundo,* quia ob illud infligit peccatori infinitum uUoolfa. cruciatum ct opprobrium, nimirum incendia interna gehennœ; *tertio,* quia, etiamsi quis haberet merita infinita, ea tamen omnia aboleret Deusob unum peccatum lethale; *quarto,* quia Filium suum ad delendum peccatum, infinitam humiliationem et atlliclionem subire voluit. Talis enim fuit ejus incarnatio et mors, quia, ul ait Apostolus: «Scmetipsum exinanivit, » id est ex omni fecit se

quasi inane et nihil, *Philip,* n. Deum æmulanlur sancti, qui proinde immense oderunt peccatum, tam in se, quam in aliis, ideoque omni modo satagunt ut illud aboleatur, dum suo zelo justos in justitia conservant, peccatores a peccato ad justitiam traducunt.

ginetiui porro sanctitas consistit in conformitate cum lege ætcrna, quæ est in mente Dei. Is enim per-

Beq>-o. feclus ot sanctus est, cujus voluntas et opera

der' íri* exacte conformantur legi æternæ, pula menti ct

fll0t voluntati Dei. Voluntas cnim Dei cum reipsa sit eadem cum mente et intellectu suo, ideoque necessario cl essentialiter legi æternæ conformis sit, et ex æquo respondeat ; hinc pariter ipsa est mensura et regula omnis sanctitatis; et quia hæc conformità» in Deo est infinita, hinc pariter infinita est ejus sanctitas. Quare *secundo,* sanctitas consistit in amore et conjunctione cum Deo, qui est origo ct plenitudo sanctitatis. Sanctitas ergo est amor Dei : «Sanctitas enim esi omnimoda puritas,» ait S. Dionysius cap. xii De *Divin. Nom.* Jam sicut impuritas nascitur ex contactu inferiorum, puta ex amore et adhæsione ad epulas, veneres, honores vanos, aliaque bona terrena et infima; ita puritas oritur ex contactu superiorum, puta cx amore cl adhæsione ad Deum, resque divinas el coelestes. Purus ergo et sanctus est, qui toto affectu adhæret Deo ; et quo magis omnem affectum in Deum transfert, co in dies lit sanctior, dum singula cogitala, volila el opera sua dirigit ad Deum, ul in dies magis magisque ei appropinquet. Sic enim imitatur Deum, de quo dicitur *Psahn.* CXLiv : « Justus Dominus in omnibus viis suis, cl sanctus in omnibus operibus >uis; » sequilurque ejus pnecoptum: «Sancti estote, quoniam ego sanctus sum, » *Levit,* x l

Vm.1i **li.** Et facies homines quasi pisces. — *Primo, q. d.* Cur permittis, o Domine, ut, sicut piscator piscatur pisces , nemine cos luente ; sic Nabuchodonosor expiscetur, capiat el expilet omnes gentes. Ilie enim illi sunt pisces. Ha Rupertus ct Vatablus. Ibi nota insignem allegoriam : Piscator Dei est Nabuchodonosor, hamus sunl doli ejus ct technæ; sagenæ et relia sunl arma, milites cl aperta violentia, pisces sunt Judæi aliœque gentes, quas ul pisces (qui nullius sunt domini, nec habent ducem aut protectorem, sed fiunt primo occupantis, puta piscatoris qui eos ex aquis expiscatur ct trahit) ita sibi subjugat, calcat ct occidit, quasi revera pisces ct reptilia essent, non homines, lime et per portam piscium Chaldœi irruperunt in urbem, uti dicam *Sophon,* i, 10. *Secundo,* magis genuine ct nervose, 7. *d.* Cur permittis, 0 Domine, ut, sicut pisces majores et fortiores, puta balænœ, lupi, polypi, devorant minores : ita homines potentiores et tyranni, v. g. Chaldæi, devorent eos qui sunt imbecilliores; ut inter homines, æque ac inter pisces, non dominelur justitia, sed robur, vis et tyrannis, illeque sit dominus, qui viribus prævalet ? Ita S. Hieronymus, Thcodorelus, Remigios el Thcophylactus. Hinc illud Polybii proverbium vulgo usurpatum l « Pisces majores giuliani minores. » Præclarç S. Basilios hom. 7 *llcxaem.:* « Major pars piscium, ait, liguriunt alter alterum, el minor apud illos esca majoris est. Et si evenerit ut is qui minorem superaverat, alterius prœda fiat, ambo tum simul deglutiuntur, et una ultimi piscis immersi ventrem ingrediuntur. Quid igitur nos homines aliud agimus, cum vim inferimus inferioribus? d

Homine* Symbolice, apposite Propheta homines comparat piscibus, ob mullas analogias. *Prima* est : ob vi^o- Sicut Deus creavit cœlum hominum, sic ct cadum piscium; pisces mulli, multi cl homines. Piscium ll a;ul°* valde vari® sunt species; varii pariter ordines, gradus, complexiones, linguae, familias ct gentes sunt hominum ; mare est mundus piscium, terra est mundus hominum. Omnes cnim animalium species quæ sunt in terra, proporlionaliter sunt et in mari, ut porci, canes, equi, vituli, quin ct homines marini, uti multis exemplis Trilonum, Nereidum et Sirenum docet Plinius lib. IX, cap. v, el Olaus Magnus lib. *De Gentib. Septentr.* Insuper « plurima pars piscium est grcgatilis, nec ullus grex caret duce, » ait Aristoteles lib. Vili De *llistor. Animal,* cap. xvm. Sic el homines suas habent respublicas cl regna, et in omnibus suis est dux ct princeps.

Secunda, *Secunda :* Homines in mundo variis tenlatio- num et mutationum testibus jactantur, uti pisces in mari ; ac sicut hi in illis ludunt, ita ot homines ludunt in suis, atque in utriusque ludit sapientia ct potentia Dei, *Prov.* vm, 30.

Tertia, *Tertia :* Pisces sunt aquei ct humore luxuriant : ita et in hominibus plcrisquo, præsertim in hieme prædominatur pituita, qua proinde el senes fere omnes, cl juvenes permulti moriuntur, ac catharro sufíocantur. Quocirca Philosophus definiens hominem : a Homo, inquit, est fortume Quid homoT lusus, inconsunti® imago, corruptionis speculum, temporis spolium, mancipium mortis, viator transiens, Dei ludibrium ; reliquum , pituita ct bilis. »

Quarta, *Quarta :* Pisces sicut cx aqua generantur, ita in eadem vivunt (nam extra illam moriuntur), ex caque aluntur ct nutriuntur , uti docet Rondeletius lib. l *De Discib.* cap. xm ; licet enim aqua maris sil salsa, ac proinde inepta nutritioni, nipote cujus alimentum est succus dulcis; tamen in mediis undis salsis permultus humor dulcis continetur, admixtusque est, quem pisces in alimentum familiare transmutant; (piam ob causam crebro in Pontum migraro solent, et ibi pinguescere, quod illud mare dulcibus aquis copiose alluatur, uti docet Aristoteles lib. Vili *ilistor. Animal,* cap. xm. Et cap. 11, in mari esse dulcem liquorem, probat ex aquæ percolatione. Si enim ex cera vas tenue finxeris, idque funiculo appensum in aquam demiseris dic ac nocte una, humoris dulcis copiam intra sc colliget. Rursus

nauta», et qui arentia maris littora incolunt, aquarum dulcium copia destituti, puteis vix 1res cubitos altis ad Hilus effossis, suavem dulcemqueliquorem ox mari deducunt, qui per arenam transcolatus a salsugine separatur. Neo mirum est pisces aqua ali ; quia sola aeris inspiratione plurima animalia vivunt. Astomos scribit Plinius, lib. Vii, cap. ii, halitu tantum et odoro, quem naribus trahunt, vivere. Sed hoc fabulosum forte; tamen ab aliis, qui Plinio vetustiores fuerunt, litteris proditum est, vires in animi consternatione et syncope, admotis odoratis maxime refici et instaurari. Romæ annos quadraginta sacerdotem quemdam sola aeris inspiratione vixisse, cx Leonis Pontificis Maximi et multorum principimi custodia, et Hermolai barbari historia fideque certissimum est. Puellam ante annos 1res in Gallia Narbonensi omnes audivimus, vidimus multi; ct Spire in Germania aliam a viris doctis accepimus, quæ multos annos nullo alio præter aerem cibo potuque, vitam salubriter traduxit. Aliam etiam nos vidimus, quæ ctiamnum hodie vivit, eodem victus genere ad decimum ælalis annum pervenisse, tandem grandem factam nupsisse, et felicem prolem sustulisse. Etenim si aer subtilis homines, multo magis aqua crassior pisces nutrire potest. Hucusque Rondcletius. Eadem exempla sacerdotis et puellarum narrat probatque noster Delrio lib. 11 *Magic.* Quæst. XXI. Sed inedia? causam adseribit complexioni phlegmatica?, puta humori phlegmatico crudo, lento el viscoso, quo aliius sit calor naturalis; idque verosimilius videtur. In eo ergo pisces sunt similes hominibus, quod utrique humore nutriantur et vivant, sive is aereus sit, sive aqueus. Aer enim et aqua sunt elementa vicina el symbola; aer enim est aqua subtilior, et aqua est aer crassior. Elementa enim nostra non habent primævam puritatem et simplicitatem, in qua condita sunt, sed multis exhalationibus , vaporibus , rebusque terrestribus permixta sunt, ac proinde alimenta viventium esse possunt , vimque ea alendi habent. Sano terra vivunt alunturque [danta?, serpentes et reptilia.

Qnhiu. *Quinta :* Majores pisces minores devorant, ita et homines, juxta illud : «Homo homini lupus. » Rursum, sicut cetus pisces pene omnes absorbet, etiam maximos : sic el diabolus, qui, quasi bahúna in mari hujus sæculi, animas quaslibet, etiam regum el principimi, quin el sanctorum, prodatur, juxta illud *Psahn.* cui, 26 : « Draco iste quem formasti ad illudendum ei. » Audi Aristotelem lib. IX *llistor. Animal,* cap. ii : « Ineunt prælluin pisces majores contra minores ; major cnim quisque el robustior minorem inferioremque devorat. » Idem , lib. \111, cap. ii : «Alter, inquit, alterum sui generis edit, excepto mugile, sed maxime congri. »

Sexta: Pisces sunt muti : sic el homines coram Deo, qualumvis sapientes et sancti, quasi pisciculi obmutescunt, eoque arguente ponunt cum S. Job, cap. XXXIX, 34, manum super os suum : ac in die judicii coram Christo judice, omnes quasi pisces conticescent, I *iieg.* n, 9; *Matth.* xxv, 46.

Septima: Piscibus juxta caput sunt binæ pinnæ, Septis* quasi binæ pennarum abe, quibus vclul remis mare sulcant : sic el homini bina sunt brachia, quibus omnia operatur. Insuper piscis cauda, quasi temone ct clavo, navis suffi gressum dirigit; unde a natatu piscium didicerunt homines fabricare naves, iisque sulcare maria. Est cnim piscis quasi navis natans el velificans in mari, uti de nautilo pisce et concha, ait Plinius lib. IX, cap. xxix, XXX et xxxiii; ita et homines pedibus se quocumque volunt promovent Rursum, sicut aves aliquæ sunt semipisces, quia volant in aero, cl natant in aqua, ut merguli, anates, fulicæ; ita vicissim sunt pisces, qui sunl semiaves, quia habent ingentes pinnas, quasi pennas, quibus volant super aquas instar avium, qualem vidi Romæ in bibliotheca ducis de Altheimps. Symbolice, aves sunt angeli, qui in aethere versantur, ct ad Deum evolant : pisces sunt homines, qui in mari hujus sæculi volutantur. Sicut ergo angeli sunt semihomines, dum corpus assumunt, et cum hominibus colloquuntur; itavicissim homines sunl semiangeli, dum pennis per contemplationem elevati, ad Deum evolant.

Octava : Pisces ventre incubant aquis; ita el oenn. mulli homines incubant aqueis voluptatibus. «Quorum Deus venter est, et gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt, n *Philipp,* cap. ni, 19. Hae de causa Christus factus homo, factui est piscis hujus sæculi, ut ex aqueis el terreis hominibus quasi piscibus, faceret æthereos et cœlestes. Quocirca Christi nomen fuit id est *piscis,* ut patet ex acrostichi Sibylla», cujus primæ litière combinale hæc verba præferebant, twoç qwttj, id est, *Jesus Christus Dei Filius, Salvator :* quarum vocum grecanicarum litteras initiales si jungas, habebis v¿eb;. Acroslichin hanc recenset Eusebius lib. IV *De Vita Constantini.* Hinc el Christus piscatores elegit, fccilque apostolos, quos a cum retibus fidei ad mare hujus sæculi paucissimos misit, atque ita ex omni genere tam mullos pisces, ct tanto mirabiliores, quanto rariores, etiam ipsos philosophos cepit,» ait S. Augustinus lib. XXII *De Civit,* cap. v. El *De verbis Domini in Evangel, secundum Joan.,* serm. 59 : « Leguntur, ait, modo verba piscatorum, el colla subduntur oratorum. »

Præclare S. Chrysostomus serm. *De S. Andrea,* qui exstat apud Suriuni die 30 novembri* : Apostoli, inquit, piscatores fuerunt, sed « illorum instrumenta nova et inusitata fuerunt. Nam pro arundine predicalione utuntur, pro funiculo memoria, pro hamo potentia, pro esca miraculis, pro petra cadis, ex quibus hujusmodi piscationem exercent : pro scapha habent altare; pro piscibus reges etiam capiunt; pro sagena Evan-

gelium expandunt; pro arte divinam gratiam adhibent; pro mari vitam humanam tractant; pro retibus cruce, vclul sagena quadam, uti solent. Quis unquam vidit a mortuis piscatoribus Viventes homines tanquam pisces, capi? O magnam crucifixi potentiam, o divin® dignitatis praestantiam, o Apostolorum summa beneficia! Nihil tale in vita esse potest, quale est Apostolica* grati® fastigium. »

Nonj. *Nona:* Piscis sale eget ne putrescat; sic et homo prudentia. Bursum, piscis primum a capite putrescit et fœtet; sic et homo a ratione et voluntate, qua se sinit a cupiditate vinci et corrumpi. Sicut enim molles sunt pisces, sic effeminati et homines; hinc utrique escis et illecebris quasi laqueis capiuntur. Pari modo monasteria, collegia, Ordines, respublic® a capite vitium ct ruinam trahunt. Quamdiu enim habent bonos ct vigiles acresque rectores, magistratus, principes, vigent, ct sarta tecta consistunt; sed ubi pravos, vel inertes ct remissos accipiunt, omnis disciplin® rigor, ac consequenter reipublic® vigor, integritas et dignitas, instar salis aqua liquefacti, dissolvitur ct evanescit.

D'dan. Pectina : Pisces «vagantur ct oberrant, maxime qui came aluntur, ait Aristoteles lib. IX *Histor. Animai,* cap. xxxvu. Ita oberrant ct homines, pnescrlim lucri ct voluptatum cupidi. Bursum idem, lib. VIII, cap. xii : « Ut homines, inquit, alii domicilia hieme repetunt, alii qui amplioris provìnci® principes sunt, sedem pro tempore mutant, ut moram «estate, locis frigidis, hieme tepidis trahant, etc. Sic cl pisces per hiemem cx alto in litlora teporis gratia veniunt : contra restate ex littore in altum, vitantes cestum discedunt. o

üod*inu. *Undecima :* « Pisces pinnulas habent, ut nantes : pedibus carent, ut non pedestres, sed aquatiles. » Homo vero, quia terrestris est, pedester esi : « Pedum enim additio utilis ad motum, qui in pedo, hoc est solo agatur : unde ct nomen inditum pedibus est, n ait Aristoteles lib. IV Pc *Part. Animal,* cap. xiu.

Dorxifcir-a. *Duodécima :* Pisces nonnulli respirant et dormiunt, ut homo. Audi Aristotelem lib. VI Histor. *Animal,* cap. xii : « Spirant qu® fistulam habent omnia, cl recipiunt aerem : haud enim carent pulmone. Et quidem visus est delphinus dormire rostro emerso ac stertere. « hiem docet Plinius lib. IX. cap. vn,idque probat ex piscium in tesiate anhelatione, oscitatione cl bullantium aquarum sulllatione.

D*cj ca Urtia. *Decima tertia :* Pisces senescunt ut homines. Ita Aristoteles lib. VIH *Histor. Animai,* cap. ult : « Vitiant, ait, senectute pisces :et quidem thunni vel ad rem salsamentariam, senes improbi sunt; multum enim carnis absumitur : quod enim in caderis piscibus evenit, declaratur eorum senectus duritie magnitudineque squamarum. Jam captus est thunnus senex, cujus pondus erat ad talenta quindecim, et caud® intervallum ad quinque et cubita palmum. »

Decimi 'iulrU *Dccimaquarta :* Homines plureset frequentes habent dentes, ac ¡iriniores acutos ad cibi scissionem et masticationem : ita et pisces multos habent denles, cosque acutos et serratos. Unde Aristoteles lib. Ill *De Part. Animal,* cap. i : «Pisces, ait, omnes serratissimi dentibus, uno excepto qui scarus vocatur : complures etiam dentes in lingua habent, et in palato. Cujus rei causa est, quod, cum mersi in aqua degant, humorem cum cibo admittant, cumque exspuantquam primumnecesse est; non enim in molendo commorari possunt, quando humor in venirem interrumpit; idcirco omnes acuti ct frequentes undique sunt; videlicet ut præ multitudine in minuta secent, quæ attritu subigere nequeunt. Adunci prœterea sunt, quoniam robur fere lotum piscium in dentibus situm est. »

<ïu,uU* *Decima quinta:* Homines laborant morbis, ita et pisces; a pestilentia tamen immunes sunt. Ita Aristoteles lib. VIII *Histor. Animal,* cap. xix : « .Morbus, ait, pestilens nullus incidere piscibus universis videtur, etc., ægrotare tamen et ipsi putantur; et quidem piscatores pro morbi indicio capiunt; cum aliquot extenuatos languentibus similes, et colore immutatos inter mullos pingues ac validos ejusdem generis ceperint, n Addit idem paulo superius ¿estivos imbres commodiores esse piscibus, et hiemem sereniorem : « Ad summum prope dixerim, inquit, cum bene hominibus annus cedit; tunc ct piscibus feliciter degere contingit. » Porro pisces cum ægrolant, apio viridi sanari tradit Plinius lib. XX, cap. xi; idem magnum piscium in medicinis hominum esse usum docet lib. XXXII, cap. v.

Decima *wxb·* *Decima serta :* Pisces habent cor ejusque silum similem homini. Audi Aristotelem lib. HI *De Partib. Animai,* cap. iv : « Cor, ait, cæteris animalibus in medio pectore est, homini tantum paulo vergit ad lœvam, ut ejus partis refrigerationem moderetur el compenset : omnium enim animalium maxime homo refrigeratam habet partem sinistram. In piscibus etiam cor similem situm tenet. Solis his cordis mucro ad caput spectat, cum ea pars prior sit : eodem enim agitur motus. » Rursum pisces generant ut homines; habent enim sexum distinctum, alii mares sunt, alii feminæ ; ac feminarum ova non perficiuntur ad generationem sine mare, uti fit in gallinis et avibus, teste eodem Aristotele lib. VI *Histor. Anim.t* cap. xi, et lib. IV, cap. ult. ubi docet pisces feminas majores esse maribus, sed ad cibum mares prœstantiores esse feminis, excepto siluro, asserii idem lib. Vili, cap. xix.

ika^na *Decima septima :* Piscium omne genus vorax ct gulosum est, leste Aristotele lib. IH *De Partii». Animal,* cap. xiv ; item prolificum ct fecundum, abundant enim humore; sic ct homines in gulam et venerem propensi sunt. Rursum, pbcibns

« oculi sunt lubrici, propter circumfusi humoris crassamentum,» ait Aristoteles lib. II, cap. xiu; sic et hominibus. Unde multi merito gemunt, dicuntquc illud *Thren.* cap. m, 51 : « Oculus meus deprædalus est animam meam. » Et vers. 48 : « Divisiones aquarum deduxit oculus meus in contritione filiæ populi mei. »

Decimi ocLivi.

Decima octava: Pisces habent memoriam, cl vitam agunt rationi human® vicinam. Id negarunt nonnulli; sed certissimum esse, et experientia se didicisse testatur S. Augustinus lib. III *De Genes. ad lift.* cap. vm : « Nam fons, inquit, Bullensium regionum fere plenus est piscium. Solent autem homines desuper inluentes eis aliquid jacere, quod sibi vel praeripiant confluentes, vel inter se diripiant concertantes. Quo pastu assuefacti, deambulantibus super oram fontis hominibus, ipsi quoque cum eis congregatine natando eunt cl redeunt, exspectantes ut aliquid jactent, quorum præsenliam sentiunt. Non ergo nulla memoria, vel sensus tardior animæ incsl piscibus. » Idipsum ego subinde in stagnis piscium expertus sum. Quocirca idem, tract. 123 *in Joan.:* « Viderunt, inquit, prunas positas, ct piscem superpositum, cl panem. Piscis assus, Christus est passus. Ipse est panis, qui de cœlo descendit. Pisces dicuntur homines. » Hinc prisci homines temperantes cl casti vescebantur, non carne, sed pisce, nipote digestu facili, et refrigerante tam calorem naturalem quam œslum îræ ac libidinis; testis est Athcnœus *De Canis sapienlum* lib. III, IV et VIII. Vicissim, ul ait idem lib. VII : « Piscis quivis humana carne delectatur. » Augurium piscium recenset Plinius lib. IX, cap. xvi : « Siculo, ait, bello, ambulante in littore Augusto,piscis e mari ad pedes ejus exsiliit; quo argumento vates respondere: Neptunum patrem adoptantem cum sibi, Sexto Pompeio repudiato. Tanta erat navalis rei gloria, sub pedibus Cœsaris futuros, qui maria tempore illo tenerent. » Idem, cap. xi.n, mira habet de astutia piscium, ut pinnœ, torpedinis, rhombi, pastinaca?, etc. Idem, cap.l u ì, referi quosdam pisces vixisse scxaginla annos, quæ est ælas hominum. Idem, lib. X, cap. x l v, ait vitulos marinos mullosque alios pisces cicurari cl mitescere. Et cap. l x x, ait in piscinis Caísaris quosdam per nomen evocatos illico adnalare. Idem, lib. IX, cap. vm, cx Mircenale narrat delphinos c manu hominum vesci, pueros dorso excipere ct vectare, cosque amare, adeo ut cum iis morientibus emoriantur.

Decimi noni.

Decima nona : S. Augustinus in *Psalm.* l x iv : «Mare, inquit, in figura dicitur sœculum hoc salsedine amarum, procellis turbulentum, ubi homines cupiditatibus perversis el pravis facti sunt vehit pisces se invicem devorantes. Attendite mare malum, mare tinctibus srovum. Attendite quibus hominibus plenum sit. Quis optat liæredilalem, nisi morte alterius? Quis optat lucrum, nisi damno alterius? Quam mulli aliorum dejectione cupiunt sublimari! Quam multi, nl emant, optant alios vendere res suas? Quomodo se invicem opprimunt, et qui possunt devorant? Et cum devoraverit unus piscis major minorem, devoratur et ipse a majore. 0 piscis male pnedam vis de parvo, prroda efficieris magno! »

Denique S. Bernardus, serm. *De D. Maria,* pag. n-wi. 39i, triplicem assignat hominum piscinam et triplices pisces : « *Primum,* inquit, diluvium est vitiorum ; *secundam,* tribulationum; *tertium.* miserim el tenebrarum. Primum est peccati, *secundum,* mundi, *tertium,* inferni. Pisces *primi* sunt oblectamenta, *secundi* iniqua tcntamenla, *tertii* perpetua tormenta. Hinc in Evangelio de bonis piscantibus, vilia calcantibus, tentamenta superantibus, œtema tormenta vitantibus dicitur : Elegerunt bonos in vasis suis, malos autem foras miserunt, » *Matti.* cap. xin, 47. Unde liquet ip^os reprobos ct damnatos esse pisces qui natant, jactantur et usinant in stagno ardente igne ct sulphure, Apoca?. cap. XXI, 8. Longe major hominum pars, imo maxima, et pene innumera, in hoc stagno volutatur et ardet. Eia, Domine, numquid facies homines quasi pisces maris ? atque ulinam essent pisces maris ! utinam a ceto devorarentur! jam autem sunt pisces, imo folles et fomenta gehennæ, t ada et laniena diaboli, imo mullorum millium t millionum dromonum: ubi vermis eorum non moritur, et ignis non exstinguitur. Eia, Domine, numquid sines ut dilatet infernus animam suam, ct aperiat os suum absque ullo termino, ut absorbeat tot gentes et populos, quorum non est numeras instar aren® maris? Parce, Domine, parce creaturis tuis, quas ad tui imaginem creasti, quas (piasi stellas cœlo destinasti, quas prelioso sanguine Unigeniti tui redemisti. Obstrue hoc immane os tartari, ne tot animas glutiat. Emitte spiritum tuum in nos, ut hujus flammantis stagni meditatione et horrore concussi peccata vitemus, concupiscentia» resistamus, pœnitentiæ nos dedamus, ac vitam sanctam tanquam viam in cœlum capessamus; ut in illud transferri, ibique quasi pisces cœlesles in fluvio paradisi, *Apocal.,* cap. xxu, 1, puta in te tuique visione, fruitione el gaudiis sempiternis, natare mereamur. Arnen.

Er QUASI REPTILE KON IUUEXS PRINCIPEM. — Reptile est animal quod non incedit pedibus, sed ventre serpit repilque, uti faciunt serpentes, vermes, lumbrici, aut certe quod adeo exiguos habet pedes, ul iis non tam incedere, quam repere videatur, uti habet lacerta, mustela, mus, talpa, etc. Hæc sunt reptilia terrro : nam reptilia maris el fiuminum sunt pisces. Porro Propheta, ut Deo reprrosentet hominum injurias, afflictiones et rorumnas, eas non tantum comparat piscibus, sed et reptilibus, quæ piscibus infirmiora sunt, ct iujuriæ magis obnoxia. Namprono, pisces in maris vel fiuminum vastitate aut profundo abscondere se possunt a piscatoribus ct piscibus vora-

cibus; at reptilia in terra degunt, et exigua habent antra, in quibus statini deprehenduntur et rapiuntur; *secundo,* pisces multi, nimirum qui gregatim incedunt, uti haleces, delphini, mugiles, suum habent ducem, ehi sui similem, imbellem, invalidum ct improvidum : at reptilia nullum habent ducem, sed solitaria repunt, omniumque prædæ exponuntur; *(estío,* pisces nando hostem effugere, et quasi avolare possunt : at reptilia, quia repunt, tardigrada sunt, adeoque fuga elabi nequeunt. Sensus ergo est, 7. *d.* Cur permittis, o Domine, ut Judæi et gentes calcantur, proterantur el cnecentur a Chaldæis, sicut reptilia (v. g. ranæ, lumbrici, limaces, quæ non habent principem qui eos ab injuria tueatur) calcantur et proteruntur a viatoribus, vel a reptilibus polentioribus, v. g. serpentibus. Hæc cnim, inquit Theophylactus, « ob naturæ suæ amaritiem, neque duces habent, ceu exsortia mixtura* et societatis, et mutuo inter se odio sævientia. Nam animantia sub duce constituta mansuetiora sunt, contubernii el societatis amantem, ac gregis et armenti sequacem naturam et indolem per hoc indicantia. » Unde per hæc tropologice accipit homines brutos et mulos, feros et serpentinos, qui in seso invicem grassantur.

Tropologice, rursum vide hic quam misera sit irï ïrn" hominum conditio : homines cnim sunt quasi reptilia. Inde Jesbaam, id est sedens in cathedra, primus fortium Davidis, vocatur « tenerrimus ligni vermiculus, » ll Reg. xxin, 8. Idquo Fn-0 *pruno,* quia homo dum nascitur, est quasi reptile; manibus enim ct pedibus repit super terram. Hinc illud œnigma sphingis de homine : ‹‹ Mane quadrupes, meridie bipes, vespere tripes. p Homo enim mane, id est in infantia dum nascitur, quasi quadrupedes manibus el pedibus innititur : deinde in juventute incedit bipes : vespere, id est in senio, graditur tripes : quia pruder binos pedes adciscil tertium, puta scipio, nem cui insistit.

s ı 'io. Secundo, quia plerique homines manibus, pedibus toloque corpore, quin el mente repunt in terra : nam nil cogitant nisi terrena, omnis eorum labor et occupatio est in terra, mulli quoque in ventrem projecti, nil nisi eum terrenis deliciis implere et sarcire satagunt.

T*rtfe. *Tertio,* quod proprie hic spectat Propheta, quia homines, œque ac reptilia, potentiorum injuriæ et prædæ expositi sunt. Turcœ, Tartari, indique reges educunt in aciem trecenta el quingenta hominum millia, caque hostibus instar pulicum proso mactanda objiciunt. Annon hi sunt reptilia coram suis regibus, œque ac coram hostibus? Servi cl mancipia ad aurifodinas et metalla damnati ; coloni agris herorum colendis addicti; servi et opifices terrenis vilibusque dominorum imperiis et ministeriis deputati, nonne sunt quasi reptilia terre ?

Denique Guevara probabiliter per reptile accipit pisces maris, qui non habent principem, scilicet potentem eos tutantem, el a rapinis vindicantem, ul sit epanaphora Prophetas usitata : nam sequentia omnia spectant pisces, et piscatorem cui hic comparat Nabuchodonosorem. Sic pisces vocantur *reptilia, Psalm,* cm, 25 : « Hoc mare magnum cl spatiosum manibus: illic reptilia (piorum non est numerus. » Sic sensus erit, 7. *d.* Itane, Domine, nos fideles barbaro Chaldæo quasi pisces, qui non sunt nisi vilia el misera reptilia maris, expiscandos ct devorandos trades? Itane nos, (pii sumus tuum peculium tuaquo hiereditas, immani tyranno quasi lautum piscium epulum objicies? Itane Israclem dilectum tuum, ferissimo; huic bestiæ gluliendum appones, ut eam tam pretiosa esca sagines? Absit, Domine, absit. Sic Pii II Pontificis gnome erat : « Litigatores sunt aves, forum area, judex rete, advocati aucupes. Quocirca dignitatibus viri dandi sunt, non dignitates hominibus. Grave est Pontiffcis onus; sed beatus, qui id bene feri. »

15. Totum, — puta lotam piscium predam, to- Ven is. tum piscabilo, nimirum omnes pisces, hoc est, omnes gentes expiscatus est magnus hic piscator, scilicet Nabuchodonosor suo hamo, sagena el reti. Vox *totum* notat insatiabilem ejus avaritiam el rapacitatem, obquam dum totum rapuit, lotum perdidit, juxta illud S. Cypriani, lib. V, *epist. 2 :* « Dum insatiabiles mullum volumus, totum perdimus. » Et illud : « Camelus desiderans cornua, etiam aures perdidit. » Verissimum est ergo illud paradoxuni : « In dubiis, dimidium plus est loto, *n* De quo Hesiodus : « Stolidi, ait, ignorant quanto plus dimidium sil toto. » Fit enim sœpo ut qui plus cupide appetit, etiam id quod habet amittat. Videre id est in litigantibus, qui dum lotum cupiunt, sœpe totum perdunt, vel per sententiam judicis, vel per immanes sumptus quos in litem insumunt, juxta illud *Eccles,* iv, 6 : «Melior est pugillus cum requie, (piam plena utraque manus cum laboreel afflictione animi.» El illud *Proverb,* xv, 16 : « Melius esi parum cum timore Domini, quam thesauri magni el insatiabiles. » El cap. XVI, 8 : « Melius est parum cum justifia, quam multi fructus cum iniquitate, n Et *Deli.* XIV, 9 . u Insatiabilis oculus cupidi in parte iniquitatis : non satiabitur donec consumat arefaciens animam suam, n Vere Philosophus : u Omnis virtus est mediocritas. » Et dives est animus suis contentus, sibique sufficiens : pauper, qui plura cupit. Pittacus, cum Mitylenæi ei multa oirerrent, pauca tantum accepit, dicens. « Parva munera sunt divina, quibus nemo invidet : locupletia solent non esse propria. » lia Probus in *Thrasybulo.*

In hamo sublevavit. — Hamus est instrumentum aduncum cui esca appenditur; quam dum giuliani pisces, unco se induunt et infigunt, itaque hamo a piscatore ducuntur ct extrahuntur. Undo hamata munera vocanlur, quæ ita dantur, ut

majora ad se allidant, et, ut vulgo dicitur ; Pbciculo piscem capiunt; dant cnim parva, ut magna recipiant. Sagena est rete, sed minus, v. g. quod unus piscator utraque manu expandero, ac rursum elevaro ut attrahere potest. Rete est majus. Quare per hamum, sagenam et rete significatur instrumentum piscationis parvum, majus et maximum. Per omnia hæc intclligil vires et copias Nabuchodonosoris, quibus gentes capiebat et quasi expiscabatur. Totus enim ejus exercitus erat primo, quasi hamus unus in manu Nabuchodonosoris, nipote lotus ab eo dependens, in ejusque potestate el manu positus; idem tamen ob innumeros milites, cohortes el turmas, erat quasi ingens sagena et rete, ex plurimis filis ct ocellis contextum. *Secundo,* quia ipse parvas urbes parvis copiis quasi hamo, magnas magnis quasi sagena ct reti capiebat. Ita S. Hieronymus. *Tertio,* per hæc tria alludit ad 1res expeditiones, quas in Judæam fecit Nabuchodonosor. Nam *primo,* anno regni sui 3 invasit eam; sed paucos, puta Danielem cum sociis, abduxit, *Daniel,* i, I ; tunc ergo quasi hamo piscatus est. *Secundo,* anno regni sui 8 rediit, ct Joakim regem occidit, filiumque ejus Joachin, sive Jechoniam cum multis aliis captivos in Babylonem abduxit; lueo ergo fuit piscatio per sagenam. *Tertio,* anno regni sui 18 Jerusalem cepit ct evertit, Sedeciam regem exoculavit, filios ejus aliosque principes occidit, cæleros omnes in Babylonem transtulit, IV *Hrg. XXV.* Hæc ergo piscatio fuit per rute, quo uti lotam Judæam, ita el reliquas gentes conclusit, evertit, comprehendit. Denique Ribera per h mum accipit dolos et technas, per sagenas et retia apertam violentiam Nabuchodonosoris. Hamus cnim, nipote exiguus, occultior est rutibus, et occultius piscem expiscatur.

Nota : Sagena Græcis est genus retis piscatorii : Lalini *verriculum* vocant, eo quod pisces e mari vcl ilumine quasi everrat, et in se, sui scilicet angulum, congreget, do qua Manilius lib. V :

Excipitur vasta circatnvallata sagena.

Undo explicans subdit : « El congregavit in rete suum. » Dum eniin sagena a piscatoribus per mare vel fluvium trahitur, illudquo verrit, pisces eam fugientes congregantur in retia arctata ct angulata, certis locis disposila, ad quæ eos propellit sagena. Per hamum ergo, sagenam et rete, quibus piscatores impedicant ct illaqueant pisces, significat omnes artes, copias ct machinas, tum minores, tum majores, quibus Nabuchodonosor usus est ad debellandas ct capiendas omnes gentes. Undo Deirio, *adagio* 1000 : a Hamo, inquit, sigillatim captis oppidis videntur cives sublevari, sagena vero attrahi simul tota gens in captivitatem abducta. » *Secundo,* per hamum, nipote parvum et occultum, accipi possunt ejus technæ, doli et stratagemata; per sagi nani et rete publicum, aporta vis cl prælia. *Tertio,* alii per sagenam el rete accipiunt idola, puta Belum, cui victorias suas adseribebat Chaldæus. Unde subdii : « ¡Toptcrea immolabit sagenæ sum, et sacrificabit reti suo, d puta Belo. Ita Rcmigius et Lyranus. *Quarto,* S. Hieronymus et Remigios ita hæc tria discriminant : « Ut piscator quod hamo non potuit, reti comprehendat, cl quod evaserit rete, sagenis latioribus circumdetur; ita Nabuchodonosor quod minoribus copiis vincere non potuit, majoribus debellavit, adeo ul cuncta vastaril, et universum hominum genus prædam feccriL » Paulo aliter Chaldæus : O/nnes, inquit, *similes sunt piscatori, qui cum ceperit piscem, humo colligit cum in sagena sua, et projicit cum in rete* suum. Apposite Niibuchodonosorem comparat piscatoi i, quia ipse regnabat in Babylone, quæ adjacet Tigri et Euphrati : exercitum ejus sagenæ, quia Judæos et gentes quasi pisces circumdedit, evertit cl cepit. Præclare Sapiens, *Eccles,* cap. ix, vers. 12 : « Nescii, inquit, homo finem suum; sed sicut pisces capiuntur hamo, cl sicut aves laqueo comprehenduntur : sic capiuntur homines in tempore malo, cum eis extemplo supervenerit. »

16. Proptibea immolabit sagexjb svm.— Per Vers» it» sagenam S. Hieronymus cl alii intellignnt deum Chaldæorum, cui ipsi victorias suas acceptas ferebant, ciquc in gratiarum actionem immolabant : deum autem hunc esse Belum. Guevara vero censet deam hanc esse Dercetem, Semiramidis regime matrem, (piam Syri fabulantur in piscem esso conversam : quocirca eam pingebant facie mulieris, quoad cætera effigie piscis, eique insigne templum ad Ascalonem juxta lacum piscibus plenum statuerunt. Hanc proinde Plinius Atargatim prodigiosam vocavit; erat enim monstrum conflatum ex muliere et pisce. Athenæns auclor est Atargatim syriace dictam ab *alar,* id est sine, ct *gatis,* id est piscis, 7. *d.* Sine pìscibus, co quod piscium abstinentia coleretur. Sunt qui putant Dapon deum Palæstinorum, de quo I *lleg.* v, I, cumdem esse cum Dercete; nam Dagon hebraico piscem significat, et piscis formam habebat. Ita cx Diodoro, Xenophonte, Plinio, (¡cerone et Ovidio Guevara, qui proinde censet hic esso metonymiam ; nam sagenam ac rete pro piscibus usurpari. Cujusmodi esi illud Virgili! :

Nunc piteras libate Jovi,

id est vinum contentum in paleris. Porro piscem, puta Dercetem , præ aliis Chaldæorum diis hic nominari hac ratione, 7. d. Nabuchodonosor suas victorias acceptas referei, non tantum regi Belo, sed cl mulis piscibus (puta Derceti), cisque sacrificabit; quod quam stultum sil, quis non videt? Quomodo enim pisces imbelles alios defendant, qui se a piscatoribus defendere nequeunt, quin quoties libuerit, eorum sagena ctreli capiantur? Vide ergo, o Domine, hanc ejus stolidam impietatum , ac tuæ injuriæ et divinitatis Relûtes eam

ulciscere , nosque tibi devotos c manibus et unguibus ejus libera. Hæc Guevara. Verum quia Dercete erat Syrorum dea, non Chaldæorum (horum enim idolum erat Bel); et quia sagenam hanc explicans Propheta subdit : « Propter hoc ergo expandit sagenam suam ; d non autem expandit deam suam, sed suas copias : hinc melius magisque genuine per sagenam accipias industriam militarem, arma, vires et exercitus Nabuchodonosoris, quibus ipse acceptas ferebat suas victorias, *q. d.* Mea virtute bellica tot peperi triumphos; illa ergo mihi Deus est, alium non agnosco. Unde Chaldæus vertit : Propterea *sacrificat armis, suis, ct adolct aromata retiaculo suo.* Sic Mezentius ait apud Virgiliani X *Æneid. :*

Díxlra mihi Deus, ct telam quod missile libro.

Tales etiamnum videmus principes politicos et atheos. Et Antiochus, vel potius Antichristus, colet deum Maozim, id est fortitudinem, puta vires suas bellicas, *Daniel,* cap. xi, 38. Ha Ribera, Emmanuel Sa, Mariana el alii. Aliter hæc explicat Joannes Alba *Electorum* cap. lxv, nimirum: *sagenœsuœ, et reti suo,* inquit, positum est pro, *de sagena sua, et de reti suo, q. d.* Immolat, scilicet diis suis, illis offert sacrificia de sagena et reti suo, id est de spoliis gentium , quas expiscatus est, id est vastavit ct spoliavit. Verum hic multa supplendo evertit versionem Vulgatam : immolare enim reti est reti ipsi sacrificare, non diis de reti. Quis enim aliter hanc phrasin intelbgat(1)?

Quia ix ipsis ingrassata est pars ejus, — *g. d.* Pingues lautasque epulas, scilicet omnium gentium selectas opes, quasi partem sortemque suam, sibi hac sua sagena ct reti comparavit. Unde iis inescatus, non cessat eam ulterius semper expandere, ut plura regna capiat, el imperium suum longe latcquc propaget. Hoc est quod ait : « et cibus ejus electus, d Tropologice S. Theophilus Alexandrinus, *epist.* 2 *Paschali :* «Cibus, inquit, diaboli, negatores Dei sunt, llabacuc loquenle, Esca* ejus electa* : cibus autem omnium impiorum exsecrabilis ipse diabolus, Prophelm vaticinio concrepante : Dedisti eum escam populis /Elhiopmn. »

Nota : Caute hic sub finem capitis legendus est S. Hieronymus; videtur enim negare Deum habere cognitionem el providentiam piscium, culicum ct rerum minutarum; qui est error manifestus : Deus enim curat et pascit passeres, lilia, fœnum, etc., uti ait Christus *Matth.* vi, 29 ct 30, el *Matth.* X, 29. Quare ab eo purgandus est S. Hieronymus duplici titulo : priore, quod loquatur de cognitione non qualibet, sed ca duntaxat, quam Deus de novo, novis piscibus ct culicibus nascentibus, acquirat, uti nos acquirimus. Hæc enim temporalis est ; unde non est in Deo : Deus enim ab ælcrno, simul ct semel omnia futura cognovit. Posteriore, quod velit dicere Deum cx parte effectus non tantam habere providentiam et curam piscium, quantam habet hominum, quibus majora dat auxilia et beneficia , ac præsertim majorem constituit custodiam angelorum : quisque enim homo habet angelum custodem, non autem quilibet piscis. Id velle S. Hieronymum colligitur ex ipsis ejus verbis, dum ait : a Cæterum absurdum est ad hoc Dei deducere majestatem, ut sciat (ut scilicet experiendo ct numerando discat, quasi ante nescisset; hoc enim dedecet ejus majestatem : nam alioqui omnis scientia aeterna cum maxime decet, illique est propria, aut potius, *ut sciat,* id est, ut scire curet ct satagat, ut peculiari intuitu advertat, ut scientiam oculumquc suum attentus cl sollicitus iis affigat, sicut affigit homini) per momenta singula, quot nascantur culices, quolve moriantur, quæ cimicum, ct pulicum, et muscarum in terra sit multitudo, quanti pisces in aqua natent, ct qui dc minoribus majorum prædæ cedere debeant. Non simus tam fatui adulatores Dei, ut, dum potentiam ejus ad ima detrahimus, in nos ipsos injuriosi simus , camdem rationabilium quam irrationabilium providentiam esse dicentes. Ex quo liber ille apocryphus stullitiæ condemnandus est, in quo scriptum est quemdam angelum, nomine Tyri, præcsse reptilibus; et in hanc similitudinem piscibus quoque, el arboribus, cl bestiis universis proprios in custodiam angelos assignatos. » Ecce hoc est quod intendit S. Hieronymus, scilicet singulos pisces non habere angelos custodes, aliaque singularia Dei auxilia, quæ habent homines; quo sensu dixit Apostolus I *Corinth.* ix,9 : « Numquid dc bobus cura est Deo?» Nam alioqui generalem Dei scientiam et providentiam sc extendere ad pisces omnesque creaturas, etiam minutissimas, paulo ante diserte astruit S. Hieronymus, uti ct in cap. x S. *Matth.,* explicans illud : *Nonne duo passeres asse veneunt, ct unus ex illis non cadit super terram sine Patre vestro?* « Est sensus, inquit, si parva animalia et vilia absque Deo auctore non decidunt,

An Deus bitat prori- (knliitn ¡artica- lirem pbcloari

ti) « Sacrificabit reti suo,n id est annis suis, propri® virtuti suas tribuit victorias ; *nam per ista* (rete et sagenam) (est) por/io *ejus, et cibus ejus adipatus,* annis suis comparavit sibi conditionem lautam et opulentam. Hemistichio priore respici putant antiquorum populorum arma deorum loco habendi morem. (Maurer.) Addit Rosenmuller, quod Chaldæus dicatur sacrificare armis suis, eo vates, «insulsam quamdam , inquit Dougtæus *Analect. S. Script.,* ad hunc locum, idololatria* speciem in paganis videtur perstringere, qua arma ipsa bellica deorum loco vere habebant. » Aborigine rerum, inquit Justinus, lib XLIH, cap. in, pro diis immortalibus veteres hastas coluere, ob cnjus religionis memoriam adhuc deorum simulacris hasta» adduntur. De acinace vero, sive hasta persica Lucianos in *Tragad.:* un iu'ix/.r, óúcuat : *Scythes nimirum acinaci sacrificant.* Idipsum tradit Arnobius lib. VI *Adversus Gentes :* « Videtis temporibus priscis acinacem coluisse Scythiæ nationes, n Ammianus MxrceHinus, lib XVII, cap. xu, *De Quadis :* « Adepti veniam jussa fecerunt eductisque mucronibus, quos pro numinibus colunt, juravere se permansurus m fide. »

et in omnibus est providentia, et quæ in bis peritura suoi, sine Dei voluntate non perenni; vos qui (eterni cstis, non debetis timere quod absque Dei vivatis providentia, n Tantum ergo hic negat S. Hieronymus scientiam ct providentiam muscarum el piscium in Deo de novo acquisitam, aut potius tam singularem quam habet de hominibus, quasi singulis momentis occupari debeat Deus in pervestigandis, curandis, alendis muscis ct piscibus; sicut pastor occupatur in lustrandis ct pascendis suis ovibus. Itec enim scientia cl cura indigna est Deo; perinde ac Domitiano imperatori indignum fuit occupari per horas integras numerandis et captandis muscis, neglectis rebus imperii. Unde proverbium : « Ne musca quidem,» teste Suetonio in ejus Vita. Sufficit enim ad hæc curanda generalis Dei providentia , conservando scilicet ct continuando curusu universi ct natura, primitus ab eo institute; ex eo enim sequitur culicum numerus ct series.

17. PnOPTEH HOC ERGO EXPANDIT SAGENAM SUAM. — Chaldæus ; *Numquid* (hebraico enim est *he* interrogativum) *proptcrea mittet exercitus suos* (hi ergo sunt ejus sagena), *ut perpetuo consumat gentes, trique sine ulla misericordia? g. d.* Omnino eos mittet; itaS. Hieronymus, Thcodorelus, Theophylactus, Remigius, Albertus et Hugo. Aliter Clarius, Vatablus ct Arias, *q. d.* Numquid quia istas expilationes ct victorias tribuit viribus suis, permittendus est a te, o Domine, pergere in hac sua superbia, ct expilatione ac strage gentium? *g. d.* Minime : tempus est ut cum deprimas, coerceas ct castiges.

Nola : Pro *expandit* hebraico est *p'Tíaric, id est evacuabit.* Solent enim piscatores retia piscibus plena evacuare, ac deinde ea rursum ad capturam expandere. Ita Nabuchodonosor unam urbem gentemque debellans, ejus opes evacuabat mitlebatquc Babylonem; ac rursum aliam gentem suo exercitu invadebat, camdem simili modo evacuaturus ct expiscaturus, id est expilaturus. Est ergo mctalepsis : cx antecedenti enim inlelligitur consequens, puta ex evacuatione expansio, ex spoliatione unius gentis invasio et spolium alterius.

Moraliler, disc ' hic quanta sil vis ambitionis et avariti® : lue enim tyrannos in tot rapinas el prælia impulit. Praclarc Seneca, *epist.* 94 , sub finem : « Agebat, ait, infelicem Alexandrum furor aliena devastandi, ct ad ignota mittebat. An tu putas sanum, qui a Græciœ primum cladibus, in qua eruditus est, incipit; qui quod cuique optimum est, eripit? Lacedaemona servire jubet, Athenas tacere Non contentus tot civitatum strage, quas aut vicerat Philippus, aut emerat, ct alias alio loco projicit, et toto orbe arma circumfert : nec subsistit unquam lassacnidelitas; immanium ferarum modo , quæ plus quam exigit fames, mordent. Jam in unum regnum multa regna conjecit; jam Grœci Pcrsœquo cumdem timent; jam etiam a Dario libera nationes jugum accipiunt Idem tamen ultra Oceanum solemque indignatur ab Herculis Liberique votigiisvictoriam flectere; ipsi natura vim parat. Non ille ire vult, sed non potest stare : non aliter quam in praeceps dejecta fionderà, quibus eundi finis est, jacuisse. » Deinde ab Alexandro transit ad Pompeium, Cæsarem et Marium : « Nec Cneio quidem Pompeio extema inire bella aut domestica, virtus aut ratio suadebat ; sed insanus amore magnitudinis falsa?, modo in Hispaniam et Sertoriana arma, modo ad colligendos piratas, ac maria pacanda vadebat. Ite pratexebanlur causo?, ad continuandam potentiam. Quid illum in Africam? quid in Septentrionem? quid in Mithridatem ct Armeniam, ct omnes Aste angulos traxit? infinita scilicet cupido crescendi, cum sibi uni parum magnus videretur. Quid C. Cæsarem in sua fata pariter ac publica immisit? gloria et ambitio, et nullus supra cæteros eminendi modus. Unum ante se ferre non potuit, cum respublica supra se duos ferret. Quid tu C. Marium semel consulem (unum enim consulatum accepit, cæteros rapuit), cum Teutonos Cimbrosque concideret, cum Jugurtham per Africa? deserta sequeretur, tot pericula putas appetisse, virtutis instinctu? Marius exercitum, Marium ducebat ambitio. Isti cum omnia concuterent, concutiebantur turbinum more, qui rapta convolvunt, sed ipsi ante volvuntur, et ob hoc majore impetu incurrunt, quia nullum illis sui regimen est. Ideoquc cum mullis fuerint mali, pesti eram illam vim, qua plerisque nocuerunt, ipsi quoque sentiunt. Non est quod credas quemquam fieri aliena infelicilate felicem. »

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Habacuc cap. procedenti, audiens a fíen, Chaldæos excisuros Jerusalem oh ejus sedera, indoluit, excidium- qw di precatus est vers. 12, *conquérons non decere ut fidelibus dominentur infideles, eosque disperdant. Ilie querela- ejus occurrit Deus, dans novum latumque oraculum de Chaldaorum excidio. Respondet ergo se Chaldæos, postquam per cos punicrit Judæos aliasque gentes, illico perditurum, ac puniturum eorum tyranntdcm, quam in populum Dei exercuerunt. Unde, vers.* 0, *pangens Nabuchodonosori carmen lugubre, multiplex va ejus arrogantia, avaritia et rapinis intentat. Denique, vers.* 18, *docet cum frustra in suo deo Belo confidere, cum is non sit nisi simulacrum mutum, pictum ct fidum :* Dominus autem, *inquit,* in templo sancto suo, sileat a facie ejus omnis terra (1).

1. Super custodiam meam stabo, et figam gradum super munitionem : et contemplabor, ut videam quid dicatur mihi et quid respondeam ad arguentem me. 2. Et respondit mihi Dominus, et dixit : Scribe vistim, et explana eum super tabulas : ut percurrat qui legerit eum. 3. Quia adhuc visus procul, et apparebit in finem, et non mentietur; si moram fecerit, exspecta illum, quia veniens veniet, et non tardabit. 4. Ecce qui incredulus est, non erit recta anima ejus in semetipso : justus autem in fide sua vivet. 5. Et quomodo vinum potantem decipit : sic erit vir superbus, et non decorabitur : qui dilatavit quasi infernus animam suam : el ipse quasi mors, et non adimpletur : et congregabit ad se omnes gentes, et coacervabit ad se omnes populos. 6. Numquid non omnes isti super eum parabolam sument, el loquelam ænigmalum ejus; et dicetur : Væ ei qui multiplicat non sua? usquequo et aggravat contra se densum lutum? 7. Nurnquid non repente consurgent qui mordeant te : et suscitabuntur lacerantes te, el eris in rapinam eis? 8. Quia tu spoliasti gentes multas, spoliabunt te omnes qui reliqui fuerint de populis propter sanguinem hominis, el iniquitatem terræ civitatis, et omnium habitantium in ea. 9. Væ qui congregat avaritiam malam domui suæ, ut sit in excelso nidus ejus, ct liberari se putat de manu mali! 10. Cogitasti confusionem domui luæ, concidisti populos multos, et peccavit anima tua. 11. Quia lapis dc pariete clamabit : et lignum, quod inter juncturas ædificiorum est, respondebit : 12. Væ qui ædificat civitatem in sanguinibus, et præparat urbem in iniquitate! 13. Numquid non hæc sunta Domino exercituum? Laborabunt eniin populi iu mullo igne, el gentes iu vacuum, et deficient. 14. Quia replebitur terra, ut cognoscant gloriam Domini, quasi aquæ operientes mare. 15. Væ qui potum dat amico suo, mittens fel suum, et inebrians ut aspiciat nuditatem ejus ! 16. Repletus es ignominia pro gloria : bibe tu quoque, et consopire : circumdabit te calix dexter® Domini, et vomitus ignominiae super gloriam tuam. 17. Quia iniquitas Libani operiet te, et vastitas animalium deterrebit eos de sanguinibus hominum, et iniquitate terræ, el civitatis, et omnium habitantium in ea. 18. Quid prodest sculptile, quia sculpsit illud lictor suus, conflatile, et imaginem falsam? quia speravit in figmento fictor ejus, ut faceret simulacra

(I) Quid questioni asc proposita cap. i, respondeat Deus, attentus ct constans exspectat Propheta Linquam Speculator in loco alto constitutus, 1 ; cui responsum dat Deus satisfaciens ejus querelis.

Pano quidem, *pro Jmltru,* Deus, primo, vult prophetiam litteris exarari, ne cx hominum memoria excidat, 2 ; *itcundo,* promittit certam, quamvis seram, salutem, tum ¡*r captivitatis solutionem, tum per Messiam, 3; tertio, deounliat illam, noti incredulis, sed fidelibus profuturam, 4.

Sf.cuxdo, *contra Chaldaos,* quibus prædicit excidium regni per pomas vitiis correspondentes: nam *primo,* ambitionem et insatiabilem eminendi cupiditatem excipiet vituperium et irrisio, 5, G; *secundo,* violentam aliorum direptionem, spoliatio propria et reciproca, 7, 8; *tertio,* avaritiam et per nefas ditescendi cupiditatem, direptio cl distractio propriorum, 9-14 ; *quarto,* inebriationem aliorum et peilidiam, poena talionis, 15-17; *quinto,* idololatriam, experimentum impotentias idolorum et polentiæ Dei, 18-20.

muta. 19. Væ qui dicit ligno : Expergiscere : Surge, lapidi tacenti : numqnidipse docere poterit? Ecce iste coopertus est auro ct argento : et omnis spiritus non est in visceribus ejus 20. Dominus autem in templo sancto suo : sileat a facie ejus omnis terra.

1. Supeii custodiam meam STABO. — Symmachus : *Quasi custos super speculam stabo ;* Chaldæus : *Super vigiliam meam sto paratus, q. d.* Ego quasi excubitor, stabo vigil in excubiis meis, nimirum *figam gradum super munitionem meam;* hoc enim idem est quod : u Super custodiam meam stabo. » Pro *munitionem* hebraico est IVa D *mattar,* quod Theodolion vertit, *gyrum ;* Aquila, *circinum;* Symmachus, *conclusum;* Septuaginta, *petram;* quæ omnia eodem recidunt. *Matsor* enim proprie significat *arcem,* vel locum natura arteve munitum, murisque per gyrum cinctum el conclusum, in quo milites excubant, in turriculis, vel propugnaculis, ne hostis in ea irrepat et occupet. Est metaphora a militibus el vigilibus qui in statione sua excubant, ut partem munitionis vel mornium sibi commissam vigilanter ct attente custodiant, *q. d.* Ego Habacuc strenuus ero et attentus in officio meo, perinde ac si mihi commissa esset munitio aliqua servanda, instar excubitoris in statione mea, puta in circulo excubiarum mearum, vigil consistam, ut inde spéculer oculis, el auribus attendam quid querelæ meæ ct deprecationi de Chaldæorum in Judæos tyrannide, sive per visum, sive per vocem respondeat Deus (1). Unde S. Hieronymus sic explicat : « Stabo, inquit, in specula mea, id est in prophetiæ meæ sublimitate, ct videbo, post captivitatem populi ct eversionem civitatis ct templi, cl deinceps, quid sequatur; vel certe ita : Custodiam omni diligentia cor meum, ct stabo super Christum petram. » Sed hoc posterius mysticum est, non litterale. Denique Arabicus vertit : *Stabo, et gradatim incedam super saxum,* uti faciunt excubitores, ut pellant frigus cl tempus fallant

Mystice, *custodia primo,* est secretum cl secessus, in quo animæ silenti ct collect© loquitur Deus. Audi Cyrillum : « In exercitatione ct consuetudine mea excubabo, animum rursum purgabo, curis mundanis exsolvam, sursum quodam modo volabo, ut in petram, hoc est, in stabilitatem quamdam, et vclut in sublimi silam securitatem cogitationum. Illic ceu cx jugo montis ‘peculabor per intellectum, quæ Deus mihi loculus fuerit. » Et S. Bernardus hom'd, in hæc verba *Habacuc :* « El nos ergo fratres, obsecro, super custodiam nostram stemus, quoniam tempus militi© est. Ncque in sterquilinio hujus miseri corporis, sed in corde, ubi Christus habitat ; in judicio et consilio rationis sit conversatio nostra . ita sano ut non in ipsa habeamus fiduciam, aut fragili innitamur custodi®; sed figamus gradum in munitione firmissimæ petra, Christo totis viribus iimitcntcs, sicut scriptum est : Qui statuit supra petram pedes meos, cl direxit gressus meos. ©

Se undo, custodia est status, gradus el officium, in quo vel per sc, vel per superiores nos posuit Deus, ut eum custodiamus et exerceamus. Ibi loquitur, ibi operatur : extra eum silet et quiescit. Qui ergo vult Deum audire, in statu suo maneat, alium non ambiat : officium, in quo eum posuit obedienlia, non deserat; sed strenue et constanter illud obeat. Ita Sanchez.

ET QUID RESPONDEAM AD ARGUENTEM (id CSt arguenti) me.—- Ex Hebræo sic *primo,* vertunt Theodorelus, Theophylactus, Pagninus et Vatablus : *ct quid respondeam ad disceptationem meam,* vel *ad argumentum meum : meum,* id est mihi propositum ab improbis, qui putant Deum non habere curam rerum humanarum, eo quod prosperat et fortunet impios, 7. *d.* Exspectabo responsum Dei, ut ex eo respondeam improbis, qui ejus providentiam suo hoc argumento impugnant et accusant

Secundo, Chaldæus sic verlit : *Quid respondebitur ad deprecationem meam* Unde a Castro sic exponit, *q. d.* Ut audiam quid respondeat Deus ad meam humilem ct mitem expostulationem, seu argumentationem, ct ex animo sincero prodeuntem correptionem. Verum Hcbræus, Septuaginta el Noster habent, *qui i respondeam,* scilicet ego, non *quid respondeat,* scilicet Deus.

Terho el genuine, Noster vertit : a Quid respondeam ad arguentem me, v hoc est, quid respondeam Deo, qui, ut presagii milii animus, me arguet, quod questus sum de ejus providentia, qua sinit impios Chaldæos vastare Jerusalem. Sed ego illico cogitabo quid Deo arguenti respondeam cl replicem. Unde hebraico est, *quid respondeam correptioni,* vel *redargutioni nuce, q. d.* Scio quod Deus meam libertatem redarguet; sed ego redargutioni huic meæ modeste replicabo quod meus suggeret : gestii enim animus dolens et ceger de hac impiorum felicitate disserere el disputare. Simili modo Job afflictus disputavit cum Deo, cap. xiii, 3. Sicut ergo miles et excubitor, obsessus ab hoste, cum eo de munitionis deditione dispuLil argumentis, vel verborum ct rationum, vel verberum et telorum; ita philosophus et theologus argumentons et disputans cum altero de aliqua questione, v. g. de Dei providentia, de impiorum felicitate, etc., intendit cl excubat ut audiat, quid suo argumento al) co qui thesin defendit, respondeatur; ut illico responsionem ejus novo argumento impugnet. Ar-

(I) S.vpe Prophetas exspectantes, quid Deus ipsis «lt l atefacturus, speculatoribus comparantur, o locis editis quid evtalat Observantibus: cf. *Jcrcm.* vi, 17; *Ksech.* m, 17.

det enim ejus animus ad disserendum, clad confligendum argumentis, non bellicis, sed scholasticis. Ita ardet hic Propheta disserere cum Deo, eique arguenti replicare. Ita S. Hieronymus, Albertus et Lyranus. Porro notat S. Hieronymus, aitque : « Eleganter autem, et miro sensu humanam describit impatientiam, quam in disceptationibus semper habere consuevimus, ut antequam nobis ex adverso aliquis respondeat, et sciamus in quo nos arguerit, ad respondendum paremur. Ex quo ostenditur responsionem non rationis esse, sed contentionis. Si enim esset ratio, responsio debuerat exspectari ; et sic videri i trum respondere deberet, an consentire rationabili responsioni. » Quare Deus benignissimus, molli cl consolatoria sua responsione, frangit h me Prophète disputandi ardorem, adeo ul ipse, ea partim confusus, partim consolatione plenus, non habeat quod replicet, sed obtumescat, imo cap. sequenti in hymnum et doxologiam Dei erumpat.

Ven 2. Scribe vison (id est rem visam, puta prævisam prophetiam, quam tibi nunc revelo el ostendo de Chaldæorum interitu, et Judæorum e Babylone liberatione. Scribe, inquam, tum pro præsentibus, tum potius pro posteris, quos hæc res tanget; illi enim ituri sunt in Babylonem, indeque redituri ; ut ex hoc tuo oraculo id resciant, indeque consolationem el certam reditus spem concipiant : ideoque ut omnibus hoc innotescat, jubeo illud scribi, non in libro, qui claudi ct seponi solet; sed in tabulis apertis et expansis, quæ publice cuilibet ad legendum proponuntur. Inde subdit) : Explana eum (scilicet ursum) SUPER TABULAS, UT PERCURRAT QUI LEGERIT EUM,— ut scilicet legens eum, facillime percurrere el perlegere possit; Vatablus : *Clare explicat eam* (visionem) *in tabulis, ut festinato el expedite pergat, gui eam legerit;* Septuaginta : *Scribe visionem manifeste in buxum, ut* currat *qui legit ea.* Olim enim non erat cognitio nec usus charte vel pergameni; sed scribebant in tabulis ligneis, præsertim e buxo, quia buxus mollis est, ct facile characteres recipit. /Egyplii deinde tempore Alexandri Magni scribere cœperunt, teste Plinio lib. XIII, cap. xi, in tabulis, vel phylluris arboris, quæ ibi frequens est vocalurque *papyrus;* indeque charta nostra quæ fit c linteis contusis (quia euindem, imo commodiorem scribendi usum præbet) vocatur *papyrus:* nam papyro veterum successit, uti dixi *Exod.* n, 5. Porro in hisce tabulis scribebant, vel nudis, vel cera obductis. In nudis incidebant characteres. Ita Beda in *Collectaneis et floribus,* ait titulum crucis Christi buxo fuisse inscriptum ; itaque revera esse meis oculis conspexi. Vidi enim sæpius titulum crucis, qui a S. Helena Hierosolymis Hornam translatus, repositus est in ecclesia S. Crucis in Jerusalem. litulus hic est labella lignea, in qua nuda incisa» suul litleræ. quæ quia tabnte sunt concolores, cl quia vetustate extrite, hinc claro discerni legique nequeunt : unde in alia tabella eædem a Romanis olim descripte ct expresses sunt, ut legi possint. Sæpius tamen tabulas has cera obducebant, ac stylo in cera complanala scribebant. Unde Propertius :

Non illas Üxum charas effecerat aurum,
Vulgari buxo sordida cera fuit.

Hisce stylis pueri et discipuli S. Cassiani martyris, ipsum praeceptorem suum, longa ct horrenda morie enecarunt, uti legimus in ejus Vita. Plura dc hac re vide apud Guevaram.

3. Quia adhuc visus procul. — Hebrew: *Quia adhuc visio in tempus.* Dat causam Deus cur jubêat hunc visum, id est visionem, in tabulis scribi : « Quia, » inquit, « procul est, » q. *d.* Post mulla tempora eveniet. Scribe ergo eam nd memoriam, ul posteri cam legentes, ejus expletionem fidenter exspectent: quia esto differatur,certo tamen «apparebit in finem, n Hebraice riD' *inphcach,* id est afflabit, aspirabit, anhelabit in finem, ul scilicet cito finiatur ct compleatur, per rei prophetate eventum, existentiam cl apparitionem, se ostendet in fine, id est tandem tempore a Deo præstituto adveniente, reipsa explebitur. vers, x

Quaeres, quis hic visus? quæ prophetia? quem Ungit, de quo agit? Aliqui putant ad litteram hic esse prophetiam de Christo, q. *d.* Veniet Christus, qui indic judicii injuriantes Chaldæos puniet cl damnabit ; fideles vero injuriam passos ælerna gloria remunerabit. Ita S. Hieronymus, Thcophylactus, Remigius, Rupertus, Clarius et Ribera. Probant, quia S. Paulus citans hunc locum, cum intelligil dc Christo, *Bom.* cap. i, 17,et *llcbr.* cap. X, 38. Verum dico prophetiam hanc ad litteram loqui de Nabuchodonosoris el Babylonici imperii eversione per Cyrum, ac Judæorum e Babylone liberatione. Id ita esse patet ex antecedentibus et sequentibus. Respondet enim Deus Prophète (pierete de Chaldæorum in Judæos tyrannide ct prosperitate ; cumque consolatur, promittens celerem ejus finem, quem proinde ipse e sua prophetia specula, quasi excubitor prospectat cl prænnnliat. Ita Cyrillus, Theodorclus, Albertus, Arias, Vatablus et a Castro. Allegorico tamen loquitur de adventu Christi, qui mysticam Babylonem, id est regnum diaboli confusione plenum, evertens, ex co veros spirituales Israelitas, id est fideles ct Christianos, eruit in primo suo adventu in carnem ; ct complete eosdem eruet in secundo suo adventu ad judicium. Id patet ex eo quod Apostolus locis jam citatis hæc accipiat de Christo. Idem innuit to *veniens veniet.* Solet enim Christus, (pii venturus est, a Prophetis dici « tf/.cpiv.;, id est *veniens,* ut vertunt Septuaginta.

Si MORAM FECERIT, EXSPECTA ILLUM (scilicet visum, id est visionem ct prophetiam) : quia veniens veniet (quia certo imt it-bilur), et non tardabit, —

nitra tempus suum sibique a Beo prostitutum, licet Judæis afflictis et impatientibus tardare videatur : captivis enim in Babylone mora 70 annorum videbatur longissima et tardissima. Hæc ergo mora Judæis erat prolixa et sera; Deo vero erat exigua ct velox : mille enim anni in conspectu ejus sunt (piasi dies hesterna, quæ pertransiil. Aliter Sanchez, 7. *d.* « Exspecta illum, » hoc est, time Nabuchodonosorem, qui brevi veniet puniturus improbos Judæos, qui, ut tu, o llabacuc, quereris, violenter opprimunt pauperes. Nabuchodonosor enim ulciscens oppressionem pauperum, fuit typus Christi, æque ac Cyrus ulciscens impios Chaldæos qui opprimebant Judæos. Sic exspectare, non *desiderare,* sed *timere* significat *Psalm.* lxvhi, 21 : « Improperium exspectavit cor meum, et miseriam. » Et *Æneid.* I :

> At sperate Deos memores fandi atque nefandi.
> Sperate,

id est timete. Et lib. IV :

> Hunc ego si potui tantum sperare dolorem.

Verum non videtur hoc ad mentem Propheta, qui de Nabuchodonosorc queritur quasi de tyranno, et oppressore tam piorum quam impiorum Judæorum, ideoque ejus adventum deprecatur. Hic enim nequit esse typus Christi redemptoris, uti fuit Cyrus liberator Judæorum c Babylone. Consolatur enim hic Deus Prophetam promittendo Cyrum, qui populum Dei captivitate Babylonica, et allegorico Christum, qui eumdem captivitate diabolica liberet; enmque jubet exspectari, quia veniens veniet, ut hac fido et spe vivat, ac se suosque a Nabuchodonosorc affligendos sustentet.

Vers. i. Ecce qui incredulus est, non erit recta anima ejus. — Pro *incredulus* hebraico est rthfip *appela,* id est obtenebratus, arctus, angustus, diffidens, incredulus, impatiens, contentiosus, superbus, pnesumptuosus, rebellis : hæc enim vitia omnia inter se connexa sunt, unumque sequitur ex alio. Unde Tigurina vertit : *Ecce arrogantis ct fasluosi animus non est in sc rectus;* Pagninus : *Viri superbi non est recta anima in co;* quod Vatablus exponit do Nabuchodonosorc, hoc modo, *q.* d. Nabuchodonosor qui non rectam, sed perversam habet animam cl mentem, victorias suas non Deo, sed sibi tribuit, in iisque exsultat ct superbit:at justus qui rectam habet animam, et recte secundum Deum vivit, est humilis, non arrogans; quia Deo humiliter omnia bona adseribit, non sibi. Rectam enim habere animam, est recto sentirò do Deo, rectam dc Deo habere fidem. Opponit enim incredulum, qui non habet animam rectam, fideli ct justo, qui in fide sua vivit, 7. d. Fidelis fidenter ct recto vivit in sua recta opinione ct fide, quam do Deo conceptam habet: infidelis autem ct incredulus pravam de Deo habet opinionem et fidem; unde in ea recte ct confidenter vivere nequit. *Secundo,* R. Moses, quem sequitur Christophorus a Castro, hæc exponit de Scdecia et Jechonia sic, 7. d. Sedccias aliiquo Judæi increduli, qui jubente Deo per Jeremiam cap. XXIV, noluerunt se dedere Nabuchodonosori, perversi sunt et peribunt. At Jechonias ejusque asserite fideles ct justi, qui Dei oraculo obedientes dediderunt se eidem, credentes ct sperantes ex ejusdem oraculi promissione, suo tempore liberationem, vitam ct felicitatem, in hac sua fide vivent felices et fortunati, quia bona quæ crediderunt, et speraverunt ex Deo, eis obvenient. Unde R. Moses hebræum *appela,* vertit, *abscondit se in arce* bsH *ophel,* quæ erat arx celsa ct munita in Jerusalem, 7. *d.* Scdecias cum suis posuit se in Jerusalem, quasi in arce ct turri Ophel a Chaldæis inexpugnabili, nec credidit aut speravit in Deo ; idcirco peribit. At Jechonias pro turri ct arce, pro suo Ophel, habuit Deum, Deique oraculum : cui quia obedivit, idcirco vivet sospes et felix. Verum hic sensus arctior videtur; preserliro quia de Scdecia et Jechoma nulla hic fit mentio.

Tertio ergo, genuine et adæquate sensus est, 7. *d.* Qui hisce meis oraculis de Judæorum e Babylone liberatione per Cyrum, et allegorice do hominum liberatione per Christum, incredulus est, ideoque injustus cl impius, hic non habet animam rectam, ideoque displicet Deo, ut vertunt Septuaginta, cl cx iis S. Paulus *llcbr.* x, 38, ac consequenter vera , recta. pacata, felicique vita fidei, spei, graliæ et gloriæ non vivet, tum quia mo habet infensum, tum quia in hominibus rebusque creatis spem suam ¿eque ac metum reponit : quocirca nunc a spe, nunc a metu huc illueque agitabitur, vitamque aget fluctuantem, ærumnosam el infelicem. AI vero fidelis el justus, qui credit Deo el meis hisce cx Deo prophetiis, de liberatore Cyro, et allegorico de Salvatore Christo, liic vivet vita recta, sancta el felici, quia in Deo, qui vera est vita, ejusque promissis defixus, illi chorus, cordi et curæ erit. Unde vertit: *Ecce impii dicunt in corde suo : Non erunt hæc omnia* , quæ per llabacuc prodicit et promittit Deus; *sed justi in veritate ejus,* puta in fide el fidelitate Dei, *firmabuntur.* El Symmachus : *Justus autem per fidem suam propriam vivet.* Ha S. Hieronymus, Remigias, Rupertus, Hugo et Lyranus.

Nota : Hebræum *uppcla* esi femininum; Noster tamen vertit masculino *incredulus,* quia Debrai sæpe utuntur enallage generum, unumque genus ponunt pro alio, præsertim cum aliud sequitur; esto illud proprie id quod praecedit non referat, nec respicial. Adde, ad verbum, servando genus hebræum, illudque concordando, sic vertas : *Non erit recta anima ejus, cujus est incredula,* vel impatiens cl superba.

Nota *secundo* antithesin; opponit enim incredulum credenti et justo, quod illo non habeat animam rechín, hic vero habeat ; puta in fide sua

vivat. Unde sequitur «animam hic mctonymico capi pro vita, 7. *d.* Incredulus habet animam, id est vitam, non rectam, sed distortam, anxiam, miseram el infelicem ; justus autem in fide et spe sua agit vitam rectam, puta lætam, quietam, sanctam et felicem. Rectitudo ergo animæ est justi vita, quæ in duobus consistit.

jniti vi- ^'¿'^‘ riu m auobu. *primo,* in constanti tolerantia adversitatum et afflictionum, v. g. captivitatis Babyloniae, ad quam directe hic respicit Propheta ; proprie enim vult significare Judæos, qui constanter cam tolerabunt, suscipientes eam de manu Dei, pro pernitentia suorum peccatorum, ac longanimiter, sed certo exspectantes ejus finem post 70 annos, juxta promissa Dei : rectam habituros animam, id est in captivitate vitam acturos patientem, tranquillam, serenam; cum alii in eadem impatientes, et diffidentes se unquam cx ea liberandos, habebunt animam distortam, pravam et miseram, vitamque vivent infelicem; mille enim rumoribus, mille timoribus, tristitiis, angoribus, desperationibus, jugiter huc illueque jactabuntur, eo quod non credant nec fidant Deo ejusque Prophetis, ul Habacuc promittenti hanc liberationem. Fideles enim per fidem et spem promissæ liberationis, ærumnas omnes fortiter tolerant et superant; hæc enim fides et spes mentem corroborat ad omnia tristia fortiter sustinenda, uti docet Apostolus toto cap. xi *ad llebrans :* « Fides, inquit , est substantia rerum sperandarum , argumentum non apparentium. Fide intclligimus aptata esse sæcula verbo Dei. Fide Henoch translatus est, etc. Qui (heroes veteris Testamenti) per fidem vicerunt regna, operati sunt justitiam, adepti sunt repromissiones, lapidati sunt, secti sunt, d etc.

Secundo, rectitudo animæ, justique vita est sublimior, nimirum divina; qua anima fidelis,per fidem et spem sustinens captivitatem, el tribulationes a Deo immissas, credens ct sperans, quod Deus, uti promisit cx iis liberationem, ita el certo eam præstabil suo tempore, grata est, placelque Deo, utpote patiens ct resignata in Dei voluntatem, ideoquo deiformi» et sancta; cum cx adverso incredulus cl diffidens Deo, per hanc suam diffidentiam, displiceat ei peccetque, et idcirco mereatur in sua tribulatione, diffidentia ac desperatione relinqui, imo novis tam in hac vita, quam in futura afflictionibus puniri. Hoc ita esse patet ex versione Septuaginta : Si *subtraxerit,* inquit, *se,* non complacebit anima mea »n *co. justus autem cx fide mea vivet.* Ha passim Interpretes. Idem patet cx Apostolo *Roman.* 1, 17, el *llebr.* x, 38, ubi docci justum cx fida vivere, id est justificari. Vide ibi dicta.

Ubi nota : Septuaginta pro 7 legentes *, puta pro VU10N3 *b'cmunulo,* id est *in fide sua,* uti legunt llcbraus, Aquila, Symmachus ct Thcodolion legentes WISfcQ *beemunali,* verlunt, *in fi.de mea-,* sed eodem redit sensus. Eadem enim est fides nostra, quæ Dei ; fides enim est nostra, subjectivo ; eadem est Dei, objective: pro objecto enim habet Deum. Ratio enim formalis credendi in fide, csl prima et increata Dei veritas, quæ falli aut fallere nequit. Ideo enim certo credimus, ea quæ Propheto praedixerunt, esse vera, el reipsa eventura; quia Deus, qui est ipsissima veritas, ea per Prophetas nobis revelavit el promisit.

Anagogice, rectitudo animæ justique vita perficitur in cado, ubi ob meritum lolcranliæ, fidei et spei, donabitur gloria æterna, quæ plenam animæ, el potentiis omnibus dabit rectitudinem vitamquo coelestem jucundissimam et beatissimam.

Moraliter, disco hic quanta sit virtus fidei et spei, quæ omnia adversa superai, facilque animam rectam, eique dat vitam serenam, lætam et divinam. Viderunt id per umbram Gentiles. Unde Bias, rogatus a quid esset dulce hominibus,» respondit : « Spes. » Ha spes suscitat colonos, ut constanter sustineant labores arandi, fodiendi, occandi, serendi, sarriendi, etc., exspectatione messis. Ha victoriae et spoliorum spes acuit milites ad fortiter pugnandum, ad verbera et vulnera omnia generose excipienda. Alexander Macedo, apud Granicum cum copiis Darii conflicturus, hortabatur Macedones ut affatim pranderent, quasi postridie ex hostium commeatu cœnaturi. Nimirum victoriam certa spe præceperat, ct vicissim spes hæc accendebat milites ad dimicationem, ut ea victoriam pararent. Idem in bellum profectus, cum regias opes in duces et milites distribuisset, roganti Perdicele : «Quid tibi nunc rex superest? Spes, » inquit. Tum Perdicca : « Hæc nobis commilitonibus tuis futura est communis; » quare prædium, quod ipsi designaral Alexander, recusavit. « Tanta erat fiducia bene successuram expeditionem, n ail Plutarchus in *Alexandro.* Divinius Jacob patriarcha : «Salutare tuum, inquit, ». exspectabo, Domine, n *Genes.* xl ix , !8; et Job cap. XIII, 17 : « Etiamsi occiderit me, in ipso sperabo ; » Sapiens, *Proverb.* m,5 : « Habe fiduciam in Domino cx toto corde luo; » et cap. xvi, 20 : « Qui sperat in Domino,beatus est;» Ecclesiasticus cap. 118,: «Qui timetis Dominum, sperate in illum : el in oblectationem veniet vobis misericordia ; » et cap. xi, 22 : « Confide in Deo, et mane in loco luo. Facile est enim in oculis Dei subito honestare pauperem;» Jeremías cap. xvii, 7 : « Benedictus vir, qui confidit in Domino, ct erit Dominus fiducia ejus; » *Thren.* 111, 2i : «Pars mea Dominus, dixit anima mea : proplerea exspectabo eum. Bonus est Dominus sperantibus in eum, animæ quærcnli illum ; Michæas cap. vu, 7 : « Ego ad Dominum aspiciam, exspectabo Deum Salvatorem meum , audiet me Deus meus; » S. Paulus Rom. viti, 24 : «Spe salvi facli sumus ;» el cap. xn, 12 : « Spe gaudentes; » *Psal.* XXXI, 10 : « Sperantem in Domino misericordia circumdabit ; » *Prov.* xxviu, 26 . « Qui sperat in Domino salvabitur; » Isaías cap. LVii, 13 : « Quilidu-

Morali- trr',le tinaia et scripta-

ciani habet moi, hæred itabit terram ; *Psal.* xxvi 1, : «In Domino sperans, non infirmabor. » Audiet
Patret. Patres. S. Augustinum in Pk i/. in: « Vita vere mortalis, spes est vitœ immortalis; n S. Gregorium : a Spes in æternitalem animum erigit, et idcirco nulla mala exterius, quæ tolerat, sentit ; n S. Bernardum, serm. 9 in Psalm. *Qui habitai :* «Tu es, Domine, spes mea, quidquid agendum, quidquid declinandum, quidquid tolerandum, quidquid operandum, tu es, Domine, spes mea : hæc una mihi omnium promissionum causa, hæc tota ratio mcæ exspectationis. Pretenda! aller meritum, etc., mihi autem adhærcrc Deo bonum est, ct ponere in Domino Deo spem meam ; » el rursum : « Si insurgant adversum me prelia, si sæviat mundus, si fremat malignus, si ipsa caro ¿dversus spiritum concupiscat, in te ego sperabo. Ut quid cunctamur omnino abjicere spes miseras, vanas, inutiles, seductorias ; et huic uni, tam solid© quam perfect©, tam beatae spei, tota devotione animi, toto fervore spei inhærere ? » Idem, *serm.* 10 : « Tu es patientia mea, si tribulatio infertur, per te sperabo, tu es spes mea ; si pramiia praemittantur, per te obtinebo; si insurgat hostis, non nisi in tc sperabo, n

riempia. S. Carolus Borromæus reformaturus congregationem quamdam , cum a suis moneretur ut eam non adiret, in ea enim illi insidias necemque parari, respondit : a Ergono Deus in mundo est pro nihilo? imo vero ibo : Deus cujus causam ago, tutabitur me; quod si nolit, lubens pro eo occumbam. » Quocirca hoc fidei et spei suæ premium a Deo tulit, ut ibidem sclopo appetitus, glans ferrea vestem penetrarit, sed in cule hæseril, quasi vi divina repulsa, ne in corpus Sancti penetraret. S. Joannes Silentiarius irruente Alamundaro Saracenorum rege, cum fugerent cæteri, e cella sua egredi noluit, dicens : « Si Deus mei curam non habet, ut quid vivo ? » Unde in meritum hujus suæ confidentia?, Deus leonem submisit, qui jugiter ei assistens, ipsum contra barbaros lutatus est. S. P. Ignatius fundator Societatis nostre solebat dicere : « Nescitis quantas vires habeat spes in Deum. » Vires hasce ipse assidue expertus csl, cum unius Dei ope fretus, Societatem per orbem adeo feliciter sparsit. Nimirum didicerat illud S. Petri epist. 1, cap. v, et ex eo S. Bernardi, serm. 5 in *Vigilia Nativi!.:* « Omnem sollicitudinem vestram projicientes in cum, ipsi enim cura est de vobis. Nam sibi quidem ipsi iidere, non fidei, sed perfidi® est; ncc confidenti©, diffidenti© magis, in semetipso habere fiduciam. Is vero fidelis est, qui nec sibi credit, nec in se sperat, factus sibi tanquam vas perditum; sed sic perdens animam suam, ut in vitam ©ternani custodiat eam. Porro id quidem sola facit humilitas cordis, ul non sibi fidelis anima innitatur, sed deserens semetipsam ascendat jam de deserto, innixa super dilectum suum, atque adeo deliciis affluens, y

Vis el gnomas gentilium sapientoni? Appianus goom lib. II *De Bello civili :* « Nihil, ait, est efficacius spe, ad sublevandam hominum lassitudinem; » Thucydides, lib. VII : « Ut plurimum spes maxima prebet maximam audaciam et promptiludinem ad invadendum, n L. Horus lib. IV, cap. vin : « Magnae indolis est sperare semper; » Cicero in *Catilinam :* « Sola spes hominem in miseriis consolari solet; » Seneca in *epùt.:* « Spes est ultimum adversarum rerum solatium ; memori© minimum quisque tribuit, spei plurimum; n Seneca in *Medea :* « Qui nil potest sperare , desperet nihil. » Ovidius, lib. I De *Ponto,* cleg, vu :

Hæc dea *(spei)* cum fugerent iceleraUs numina terras,
In diis invisa sola remansit humo.
Hæc facit ut viv.it fossor quoque compede vinctos,
Liber.Ique a ferro crura futura putet.

Tibullus *cleg,* n :

Jam mah finissero letto, sed credula vitam
Spes fovet, el mellas cras fore semper ait
Spes alit agricolas, spes sulcis credit aratis
Semina, quæ magno fœnore reddat ager.
Hæc laqueo volucres, hæc raptat arundine pisces, etc.

Denique preclare Laurentius Justinianus lib. *De Ligno vitæ,* cap. n : «Spes est quasi columna, quæ totum spirituale ædifîcium sustentat, qua deficiente ædificium corruit, ac in barathrum desperationis concidit. Est etiam anchora animæ, eam servans ne a procellis tentationum irrumpatur, de qua Apostolus ; Firmissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus anima?, tutam ac firmam. »

5. Et quomodo. — Hebraice *aph ki,* quod V«, s. Lyranus, Arias el Vatablus vertunt, *guanto magis,* huneque dant sensum, *g. d.* Si superbus et incredulus Nabuchodonosor, qui non Deo, sed sibi suisque idolis, suas victorias adseribit, vivet vitam non rectam et beatam, sed distortam el miseram; quanto magis vir vinosus, œque ac superbus et incredulus, puta ejus filius Balsasar, de suo statu, felicitate, et culmine regio corruet? Verum Noster vertit melius : « Et quomodo. » Transit enim Propheta a Judæis incredulis ad Nabuchodonosorcm, eorum virgam et flagellum. Hunc ergo comparat ebrio, tum quia omnes gentes, quasi vinum intemperanter hauriebat, carumque spoliis se ingurgitabat; tum quia in modum ebrii bacchantis, non recta incedebat rationis via, sed libidine dominandi, ¿estuque cupiditatum in quæque devia gressus obliquans, nunc hos, nunc illos invadebat et trucidabat. Sed hoc vino, quod initio ei sapidissimum erat et jucundissimum, postea deceptus est instar ebrii; quia imperio et mente privatus, omne hoc vinum removere coactus est, dum omnibus spoliatus, relegatus est ad bestias; quare quasi ebrius omnibus fabula ac ludibrium effectus est,

ut fabae parabolas, dicteria, et scommata in cum ccrlatim torquerent; ac tandem in filio Balsasaro regnum, vitam el animam perdidit. Ita S. Hiero-
Opidt- nvinus, Thcophylaetus, Remigias cl Hugo. Pari
k* modo ambitio, avaritia, gula cœterœque cupidi-
tbrituì. bites, quasi vinum inebriant animos hominum, faciuntipic ut quasi mente capti, ruant in suam perniciem cl exitium; vinum enim ambitionis, v. g. quo inagis hauritur, eo magis hominem de-
mentat, ul e\ fastu faciat mulla insulsa cl stulta; per quæ dignitale ct gradu suo excidit. Porro quomodo vinum decipiat potentem, graphice describit Lucretius :

> Cum vini, *inqud,* vis penetravit
> Arn<, d in vena» dìsn&il didilus anlnr,
> C»n'C |iiilni gravitis m(*:ribr«»riim, præ|æ<linnlar
> Cru 4 liidcsnl lingua, madet mens,
> Juul oculi, clamor, singultus, jm già gliscunt.

Quocirca Sapiens *Proverb,* xxin, 29 : « Cui, ait, væ? cujus patri væ? cui rixæ? cui fovcæ? cui sine causa vulnera? cui suffusio oculorum? Nonno his, qui commorantur in vino, ct student calicibus epotandis? Ne intuearis vinum quando flavescit» cum splenduerit in vitro color ejus : ingreditur blande, sed in novissimo mordebit ut coluber, cl sicut regulus venena diffundet. » lia Chremes apud Terentium a vino sc deceptum queritur. « At at, inquit, data hcrcle verba mihi sunt : vicit vinum, quod bibi. At dum accubabam, quam mihi videbar publice sobrius; postquam surrexi. neque pes, neque mens, salis suum oflicium facit. » Ita prorsus omnis mundi pompa, omnes opes, omnes illecebræ, primo quidem blanda sui specie, pulchroque quasi vultu omnes ad sc alliciunt; at mox tot curis, tot periculis, tot molestiis, tot invidiis ct æmulationibus, tot infortuniis ct calamitatibus cos jactant, raptant cl exagitant, ut tandem ad scopulos allidant, confringant ct disperdant. Ila Guevara.

Anni Qui dilatavit quasi INFERNUS ANIMO! SUAM. —
rt inptf. \ox *dilatavit,* el vox *animam,* magnam denotant
pun or aviditatem. Anima enim idem est quod animœ
rb i«. o- aviditas, sitis, cupiditas. Sicut paulo ante Nabu-
fen» ct chodonosorem comparavit ebrio, vino ambitio-
toorlk nis tumenti ct turgido, indeque vomenti, impingenti ct corruenti ; ita hic eumdem comparat inferno, quia ejus ambitio ct avaritia erat insatiabilis : nam omnia glutiens, nunquam satiabatur, sed quo plura rapiebat, co plura rapere gestiebat, ei atque quasi cerbcrus insatiabiliter cava guttura pandens. Hinc inferni prœses a Gentilibus vocatus est Pluto, quod mortuorum sil dives, ait Lucianas, ntàts enim Grœcis, sunt divitiæ. Hinc el infernus dictus est Orcus, ab *wgendo;* quod in intenti m omnia urgeat ct præcipilet, ait Festus. Terho, comparat eumdem morti, quæ omnibus dominatur, omnesque devorat. Sicut enim mors non satiatur mortuis, sed quo plurcs emori coegit, eo pluies occidere satagit : ila ct Nabuchodonosor non satiabatur gentibus et regnis; sed quo plurcs debellerai ct mactarat, eo plurcs subjugare ct mactare anhelabat. Porro Guevara censet, hic ct alibi, infernum cl mortem esso idem, infernum enim sumi pro ipsa morte defunctorum regina : quia mortem, inquit, veteres Philonis nomine notaverunt, et eumdem Jovem infernum nuncupaverunt. Idem probat ex eo quod Scriptura saepe infernum cum morte conjungat ct combinet. Verum S. Hieronymus, Theodorotus, Theophylaetus, Lyranus, Clarius, Vatablus, Hibera, a Castro et alii passim infernum a morte distinguunt, duasque hic comparationes fieri censent. Nam et profani hæc tria, mors, infernus, Philo, distinguunt : licet enim infernum Jovem vocent Summanum, quasi summum deorum Manium , tanquam inferni pnesidem ; non tamen ipsum inferni locum, vocant Jovem aut Plutonem. Jam, si infernus el mors in Scriptura combinantur, ergo bina sunt, non unum. Reginam dicis mortem, conjugio junge cum Plutone rege, cl fac Proserpinam. Rex enim cl regina idem esse nequeunt, ait Delrio *adagio* <002. Denique mire hæc verba explicat Joannes Alba, *Electorum* cap. XXVII : *Infernus,* inquit, capitur pro morte, ct mors pro hoste mortem inferente. Infernum ergo vocat hostem. *Anima* vocantur nobiles ct principes populi. *llHalare* per anliphrasin significat *coardare,* id est affligere, vexare, perdere. *Suam* dixit pro *ejus* : utrumque enim significat hebræum pronomen. Sensus ergo est, *q. d.* Hostis coarclabil ct vastabit animam, id est principes populi l-raclitici, vel hostis dilatabit os suum, ul animam, id est principes Israel, devoret. Verum hæc violenta cl paradoxa sunt.

Moraliter, nola hic cupiditatem, quo magis ei indulgctur, eo magis in immensum crescere instar ebrietatis, inferni cl mortis. Cupiditas enim csl quasi ignis, cui quo plus lignorum injicis, en magis crescit ct inardescit : «Sic crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit. » Cupiditas ergo csl, quasi ardens febris, quæ quo plus bibit, co plus sitit. Cupiditas est (piasi fera, puta leo, lupus, pardus, tigris, quæ quo plus prædalur, co magis efferatur, magisque ad praedandum accenditur. Cupiditas est Charybdis ct vorago inexplebilis; unde Philosophus ventrem gulosi, vocabat vite charybdim. Copidi- ¿¡/¡7^- tubjlu.

G. Numquid non omnes isti surra eum parabolam ven e. SUMENT, ET LOQUELAM ÆMGMATUM EJUS? — Para-*Lnlam* vocat, carmen funebre dc strage Nabuchodonosoris, qui imperium perdidit in filio Balsa* sare. Hebræi enim omnem sententiam insignem, acutam ct illustrem, quale est hoc carmen, vocant parabolam, proverbium vel ænigma, præserlim cum in ca miscentur vera proverbia, parabola , vel œnigmala, uti hic fit. Simile carmen de eodem pepigit Isaías cap. xiv, 4. Sensus est, g. d. Nonne Balsasar cæsus a Cyro fiet fabula et dicterium omnibus gentibus, ul in eum hoc, vel

slmili carmine, imo scommate, ludant ct subsannent?

Et dicetur : Vjb ei qui multiplicat non sua ! usquequo it aggravat contra se densum lutum? — Nota pr/wo, « aggravat, » id est multiplicat : sic sæpe alibi, gravis idem est quod mullus, ut patel *Exod.* vin, 28; *Psalm.* xxxiv, 18; l *Machab.* i, 18. Est enallage quantitatis continu® pro dscrela; vel metalepsis : quæ enim multa sunt, eadem ct gravia sunt, liominemque aggravant cl degravant. Unde Syrus vertit, *aggravat contra se nubem luti;* Arabicus, *quousque crescet supra te nubes luti* (I)?

Secundo, per *lutum* Guevara accipit ceroma, quod ex oleo fiebat et luto, cralque unguentum, quo se athlct® in palœslra certaturi perungebant, tum ut fortiores essent, tum ul lubrici, manus antagonista; fallere et elabi possent, *q. d. VtB* Nabuchodonosori, væ Balsasari! o infelix, quam tristis eum manet exitus ! ut quid alienis opibus, quasi multo ceromate, instar pugilis, ut fortior cl polentior sit ad comparandos exercitus et bella, se superlinit ? Frustra cl noxie id facit. Nam hoc ceroma cum aggravabit, quasi densum lutum in perniciem suam : nam invitabit Cyrum ct Persas ad cum invadendum et dispoliandum. Porro ceroma vocari lutum, palet cx illo Persii : « Crassisquo lutatus amomis ; » ct illo Martialis :

Ne lutet immundum nitidos ceroma capillos,
Ilac potei is madidas condere pelle comas.

Simpliciter tamen vulgare platearum hic lutum accipi potest. Nam opes vocantur densum lutum, Opes *primo* ob carum vilitatem. Quid enim « sunt auinudtn-riim ct argentum? nonne terra rubra cl alba, 1Jualnli:' quam solus hominum error facit aut magis recar? putat pretiosam? » ait S. Bernardus, serm. 4 *bc*

(t) Observat Agellins *abethith* (quod cx sententia communi vcilunl, *densum lutmn,* per contemptum vim ingentem auri argentlvo appellanti) *mutuum* Aut *pignus* significare posso (qua posita significatione), in his verbis sensus elegnnlissimus latet ex ejus sententia, quam Fullonis in A/ı w Z/. *sacr.* lib. V, cap. viti, copiosius sic exponit : *aboth* proprie sonat, non pecnnram, el verbum üjp *abath,* pignus, non perù*niam,* aipere (Vide *Deutcr.* xv, 0, 8; xxiv, 10). Nec inconcinne, ul opinor, hæc item siguificilio aptari poterit Propheto; consilio. Assimilatur enim Bahylontus fœneratori acerbissimo, vel predii alicujus durissimo domino, et ingentes ipsius thesauri, avidissimo paritor ac crudelissimo undequo corrasi, pignorum cumulis penes fœncralorcm, vel dominum illum congestis. Quare clausula : *qui coacervai apud se pignorum copiam,* banc babero videtur sententiam : Qui jam intinilis rapinis, quasi totidem pignoribus ablatis, per intolerabilem sæntiam omnes gentes ubique locorum coercet, simul ac persoluta primum fuerit pœnarum velali summa divinitus constituta; continuo repetent ab eodem omnes gentes pignora sua. hoc est, justissimo eum spoliabant, a quo udat ic cl crudeliter antea fuerant spoliat®. Quam quidem interpretationem, nipote talem, quæ sensum fundat optime congruum, suam facere non dubitant Rosenmuller, Ackermann, Maurer.

Adventu : « quid sunt gemmas, nisi lapides terre? quid byssus, nisi vermium, puta bombycum fila? quid uniones, nisi excrementa concharum? 0

Secundo, quia has opes Nabuchodonosor densabat, ul ex iis copias roburque suum conflaret; sed revera iis sibi perniciem et exitum conflavit Unde Septuaginta vertunt : *Vsqucquo aggravat torquem suam giavitcr? q. d.* Nabuchodonosor densat aurum, ut ex co suisque faciat torques aureas; sed h® torques erunt eis laquei et catenæ graves, quibus eos captivos vinciet, illaqueabunt et suffocabunt Medi et Pers®. /Miter Theodoretus; per torquem enim accipit onus tribulorum ct vectigalium, quod gentibus a sc devictis imponebat, el in dies aggravabat Nabuchodonosor.

Tertio, tropologice, opes sunt densum lutum : quia congregata; ex rapinis, usuris, fraudibus, animam conspurcant, aggravant, ct detrahunt in gehennam. Lnde Chaldæus vertit ; *Vce qui multiplicat divitias non suas! usquequo aggregaturus es in te gravitatem peccatorum?* El Remigios : a Opes, ait, sunt densum lutum, quia sinceritatem mentis confundunt, cl gravissimo pondere iniquitatis mentem premunt.» Et S. Gregorius, lll part. *Pastor.* cap. XXI : a Avaro, ail, contra se densum lutum aggravare, est terrena lucra cum pondero peccali cumulare. » Idem, lib. XXXIV .Vora/. cap. xni : « Per lutum, a 1, terrenarum rerum multiplicitas figuratur, sicut per Habacuc dicitur : Væ ci qui multiplicat non sua! usquequo aggravat contra sc densum lutum? denso enim luto se aggravat, qui per avaritiam terrena multiplicans, peccali sui se oppressione coangustat. Rur>um luti nomine, doctrina sordidum sapiens designatur, sicut per eumdem Prophetam dicitur cap. m : Viam fecisti in mari equis tuis, in luto aquatum multarum; ac si diceret : Aperuisti iler prædica(oribus tuis, inter doctrinas hujus saxuli, sordida ct terrena sapientes. Per lutum quoque desiderium sordid® voluptatis exprimitur, sicut Psalmista deprecaos ail *Psalm,* lxviii : Eripe me do luto, ut non inliurcam. Luto quippe inhurere, est sordidis desideriis concupiscenti® carnalis inquinari. » Quocirca sapienter alibi monet S. Bernardus : « Nolite, ait, amare ca quæ amata inquinant, possessa onerant, amissa cruciant. » Simili modo Crates philosophus, videns adolescentem vino cl carne incrassari : « O miser, inquit, desine adversus (cmclipsum carcerem munire, » ait Maximus *serm.* 27. a Omnis enim hæc pinguedo quid est aliud, quam densum lutum, quo se aggravat; quoque quasi carcere animam suam arctius includit et incarcérât gulosus. »

7. .XÌ MQIID NON REPENTE CONSURGI NT QUI MOR- Vert.
DEANT te ? — Puta Cyrus el Pers e, inquiunt S. Hieronymus, Theophylactus, Remigius, Lyranus ct alii passim. Nota : Persas comparat canibus aut feris alias feras insectantibus ct mordentibus. Canis enim cum canem, et fera cimi forain præda potitam videt, mox cam adoritur, cum ca rixa-

tur, ringit, mordet, lancinat, donec ei adeptam prædam adimat; ita Pers© cum Chaldæis de preda rixati sunt, eamque illis extorserunt.

Tropologice, mordentes sunt vermes qui cadavera Balsasaris et Choldæorum depasti sunt; hosco enim vermes Balsasari intentavit Isaias cap. XIV. 11, dicens : « Subter te sternetur tinea, et operimentum tuum erunt vermes. » Ita Clarius el Vatablus.

Yex «• 8. QUU TU SPOLIASTI GENTES MULTAS, SPOLIABUNT TE OMNES, CtC., PROPTER SANGUINEM HOMINIS (id CSt hominum, ita Septuaginta et Chaldæus), et iniquitatem TERRJE CIVITATIS, ET OMNIUM HABITANTIUM in ea, — *q. d.* Quia tu multorum sanguinem cffudisti, ct inique terram Judææ, urbemque Jerusalem, ct incolas ejus vastasti, idcirco vastaberis et tu. Ita S. Hieronymus, Rcmigius, Rupertus, Rugo, Lyranus. Jerusalem enim eral quasi civitas cl metropolis orbis, « gaudium universa terræ, » *Thrcn.* ***n,*** 15, uti postea fuit Roma, do qua Virgilios :

Tantum inter alias caput extulit urbes,
Quantum lenta solent iuter viburna cupressi.

Secundo, vox *terree,* gcncratim ut sonat, accipi potest, et *civitatis,* id est civitatum : Babylon enim et Nabuchodonosor, non tantum Judæam ct Jerusalem, sed et totam terram, plurimasque ejus civitates oppressit, ideoque oppressa est et ipsa. Ita Theodorclus ct Theophylactus.

fort, ». g4 VjR q VÍ CONGREGAT AVARITIAM MALAM DOMUI sum! — *Avaritiam malam* vocat opes male partas, puta per vim et rapinam extortas. Unde Chaldæus vertit, *divitias iniquas ct impias. Secundo,* ■ malam, n id est exitialem, « domui suce. » Unde Tigurina vertit: *Vee inhianti lucro, idque malo domus suœ! q. d.* Nabuchodonosor rapit opes gentium, ut iis domum sibi construat, in qua quasi in nido secure ct molliter conquiescat : sed revera eas colligit in malum ct excidium domus suie. Nam propter hanc rapinam puniet eum Heus, ct dumum ex rapinis ædiiicalam disturbabit. Rursum pnedæ ejus congeste in hanc domum irritabunt Cyrum ct Persas, ad eam invadendam, ut predas hasce pnedentur. Porro per domum intelligit, tum palatium, quod (piasi arcem magnificentissimam, æque ac munitissimam ædificavit Nabuchodonosor, ut in ca nomen suum et familiam stirpemque ¿eternarci ; tum ipsam Babylonem, de qua ipso superbiens ait Daniel cap. iv, 27 : <Nonne hæc est Babylon magna, quam ego ¿edificavi in domum regni, in robore fortitudinis me®, et in gloria decoris mei ? p Nam preter ædiiicia ab eo vel (edificata, vel magnificentius restaurata, « 1res murorum ambitus intra urbem exstruxit, el totidem foris circumdedit, omnes c coctilibus laterculis. Cumque memorabilibus operibus urbem munivisset, ct portas in templorum modum ornasset, paternæ regiæ contiguam aliam exstruxit regiam, cujus substructiones, ct reliquam magnificentiam forte supervacaneum esset dicere, » ait Josephus lib. X *Antiq.* cap. xi. Denique tropologice S. Hieronymus: *Mala avaritia,* ait, dicitur ad distinctionem bona, ut sit bona avaritia docloris ecclesiastici, qui nunquam saliatur multitudine sectatorum ; et quanto plures habuerit discipulos, tanto magis ad doctrina studium concitatur.

Ut sit in excelso nidus ejus, et liberari se putat de manu mali. — Alludit ad aquilam, cui comparavit Nabuchodonosorem, cap. i, 8, *q. d.* Sicut aquila in excelso ponit nidum, ut se et pullos ab hominibus ct feris rapacibus tutetur et liberet, ideoque eo prædam omnem convehit, ut ct illa tuto sit loco : sic Nabuchodonosor suam arcem posuit in Babylone, ut ea se suosquo contra omnes reges tueretur, ideoque eo prædas omnium gentium congessit. Sed errat; nam cx celso hoc nido praecipitabit cum celsior Deus. Sic Romanus ille dicebat, « arces esse nidos tyrannorum. v

i i. Quia lapis de pariete clamabit. — Est adagium significans crimen et injuriam publicam ct enormem, quæ celari nequeat, *q. d.* Tua tyrannis et violentia tanta est, tamque manifesta, ut, etsi homines lacerent, tamen lapides ipsi ct ligna, etiam abdita in juncturis, quæ rapuisti, vel rapta pecunia emisti, ad palatia tua ct muros in Babylone erigendos, cum illa a Cyro capientur, incendentur ct vastabuntur, vehit pari aut alterno concentu, coram Deo et toto mundo palam testatura ct clamatura sint, te improbum esse raptorem ct tyrannum ; itaque tibi conviciabuntur et insultabunt, ac Dei vindictam omnesque diras hostiliter imprecabuntur; eo quod illis vim intuleris, auferendo ca c loco suo : naturali enim appetitu desiderabunt ct quasi clamabunt, poscentes justitiam a Deo, ut suo loco restituantur. Est prosopopoeia, similis illi *Isaiæ* xiv, 8 : « Abietes quoquo telate sunt super te, et cedri Libani. » Et cap. XXXIII, 9 : « Luxit, ct elanguit terra : confusus est Libanus. » Inducit enim Propheta quasi in comoediam lapides et ligna Babylonis, instar chori alternis concinentia, ct proclamantia lyrannidem Nabuchodonosoris, ejusque stragi el cladi insultantia, ac dicentia : VeM ,L

12. V.E QUI ÆDIFICAT CIVITATEM (Babylonem) IN Veri. IL sanguinibus ! —- id est ex pecunia parta cædibus; item cx oppressionibus pauperum, quos cogit in hoc opère sudare et laborare, in coque spiritus et sanguinem suum exhaurire. Ita Chaldæus, Albertus, Hugo, Vatablus ct alii. Unde Arabicus vertit : *Quia lapis dc pariete clamabit in sanguine, ct loquetur paxillus,* vel *palus de trabe.*

Paulo aliter S. Hieronymus : « Lapides, inquit, parietum qui a te destructi sunt, el ligna eorum quos subvertisti, tuam ferociam clamitabunt. » Simili schemate ait Christus *Luc.* xix, 40 : a Si hi (infantes clamantes, hosanna filio David) tacuerint, lapides clamabunt, d Sic et Sallustius: a Sa-

gnntini, inquit, fido atquo ærumnis ¡nclyti, per mortalium studium majores quam opibus: quippe quibus etiam tum semiruta mœnia, domus intecte, parictesquo templorum ambusti, manus púnicas ostentabant, n Similo quid et Tullius ad Cæsarem *Pro Marcello :* « Parietes medius fidius, C. Cassar, hujus curte tibi gratias agere gestiunt, quod brevi tempore futura sit illa auctoritas in his majorum suorum, ct suis sedibus. » Subdit deinde S, Hieronymus : a Porro quod nos interpretati sumus : Et lignum quod inter juncturas ædificiorum est, respondebit, pro quo Septuaginta posuerunt , id est scarabæus cx ligno loquetur ca (<7. d. Vermis c ligno et tigno, cum suo tigno clamabit tuam injustitiam, sibique vim esse faciam), manifestius more suo transtulit Symmachus efatapoe, id csl junctura ædiflcii lignea loquetur ea. Sic et Thcodolion, ct Quinta Editio. Quod enim hebraico dicitur *caphis,* lignum significat quod ad continendos parietes in medio structura; ponitur, ct vulgo apud Græcos luuferwot; appellatur. Aquila vertit : *Massa de ligno respondebit.* Reperi et aliam editionem : Quia lapis de pariete clamavit quasi vermis in ligno loquens; et alteram : Lapis enim de pariete vociferabitur, el axwXr^do ligno loque, tur ea : » «4óXt¿ idem est quod vermis, v. g. teredo, qui ligno innascitur. Vastatis enim domibus, trabes ct ligna in terram corruentia corrumpuntur et putrescunt, generantque teredines ct alios vermes, qui reipsa vim domibus illatam, indeque earum ruinam ct interitum testantur et clamitant. Ita Cyrillus cl Theophylactus, qui cl addit, forte Septuaginta contextum trabium culmina sustinentium *cantharos* nominasse, quia ipsæ sibi superpositum tectum ferunt. Probabiliter quoque conjectat Deirio *adagio* 1003, Aquilam vertisse jxaaaa, dirò pxTzaSxt, quod Homero significat *prehendere.* Nam hujusmodi lignum prehendit parietes; el forte a forma retlexa dicitur : quia vermis speciem exhibet; sicut et sagiIte vocantur *scorpiones ;* et machina; *arietes* vel *testudines;* ac capita trabium in fabricis exstantia ct prominentia, vocantur *canes.* Sic enim conciliantur omnes veterum versiones, ut eodem recidant.

Ailcgoricc S. Hieronymus: « Scio, ait, quemdam do fratribus lapidem qui de pariete clamaverit, intellexisse Dominum Salvatorem; et scarabæum dc ligno loquentem, latronem qui Dominum blasphemaveril : quod licet pie possit inlelligi , tamen quomodo cum universo prophetia; contextu possit aptari, non invenio. »

Tropolopideichmiu- Tropologice, lapides el ligna templorum et monæsleriorum in die judicii clamabunt contra hærelíeos, qui ca demoliti sunt, vel exuserunt : clamabunt, inquam, cos esse sacrilegos, ac vindictam a Deo exposcent; quod Dei solium violarmi, quod sacerdotes cl Religiosos Dei servos suis domiciliis spoliarint, quod Dei laudes et cultum sustulerint, (ta in Anglia sub Henrico VIH, schismatis auctore,

Millia dena unus templorum sustulit annua.

Rursum eadem clamabunt contra sacerdotes et Religiosos, qui indigne cl irreligiose in locis tam sanctis Dcoque consecralis vixerint, scandalumque fidelibus dederint, ac dicent illud *Isaiæ* xxvi, 10 : « In terra sanctorum iniqua gessit, et (idcirco) non videbit gloriam Domini. » Sic clamavit lapis ct paries contra Balsasarem sacrilege in eo profanantem vasa templi, in iisque potantem, cum manum vindicem intentantem ei exilium ex se emisit, quæ ei mortis sententiam dictaret t *Mane, tckel, phares,* Daniel, v, 23.

Et phæparat urbem (Babylonem) in iniquitate. — aPnrparat,» id est, ut Tigurina, *instaurat;* Vatablus, *fulcit;* alii, *erigit,* œdificat, firmat, concinnat, ornat ex rapinis, et ex sudore pauperum : hæc omnia enim significat hebræum pio *konen,* quod Noster vertere solet, *praeparat.* Hinc *Proverb.* vin, 27, dicitur : « Quando præparabat, d id est formabai, fundabat, a cœlos, aderam, n Sic *Isaiæ* cap. ii, 2, dicitur : « Præparatus, n id est fundatus, erectus, ornatus, « mons domus Domini, » puta Sion, id csl Ecclesia Christi. Vide ibi dicta. Nabuchodonosor enim pruder alia, « 1res murorum ambitus intra urbem (Babylonem) exstruxit, cl totidem foris circumdedit omnes e coctilibus laterculis, n ait Josephus lib. X, cap. xi. Vide dicta *Daniel,* iv, 27.

13. Numquid non hjecsunt a Domino exercituum ? Vm. ii. — « Hæc, » scilicet quæ contra te, o Nabuchodonosor, vaticinor, 7. *d.* Has clades et strages quas tibi intento, non cx mc, sed ex Dei ore et decreto libi intento : cx Deo, inquam, qui est Dominus exercituum, non humanorum duntaxat, uti es tu, sed angelicorum etiam, ct creaturarum omnium. Hæ enim omnes illi militant, elad nutum ejus feruntur in impios. Ha S. Hieronymus. Aliter Thcodorchis el Theophylactus, 7. </. An non a Deo reposcetur ratio tuæ vite anteactæ? puta tuæ tyrannidis, qua gentes el urbes igne concremasti, cum illa' frustra tibi resisterent, quia a copiis tuis oppresso; succumbebant.

Laborarunt enim populi in multo igne, — quo scilicet a Cyro et Persis succendetur Babylon, ut cum restinguant : sed in vacuum el frustra. Nam omni suo labore eum sistere, vel sopire non poterunt; sed potius fessi el fracti « deficient, p *Secundo,* Chaldæus : *Numquid,* ait, *non plagas vehementes veniunt a fade Domini exercituum, ct labor gentium robustarum tcuiguam ignis, et regna in vacuum laborabunt? q. d.* Laborant Chaldæi ut prædas el opes coacervent; sed laborant in ignem, quia igni, quo comburetur a Cyro Babylon, materiam luculentam préparant. Ergo hi labores eorum cadent in vanum ct deficient, quia ab igne consumentur. Ita « in operibus manuum sua-

rum comprehensus est peccator, » ut ait Psaltes. Ita Vatablus et a Castro.

vm.u. 14. Quia replebitur terra, ut cognoscant gloriam Domini, quasi aquæ operientes mare. — lia ct Syrus et Arabicus, 7. t/. Frustra laborabunt Chaldæi in restinguendo incendio ; quia replebitur terra eorum igne et incendiariis, pula Medis et Persis hostibus, qui innumera sua turba Babylonem operient, imo in vicinas gentes effundent ct exundabunt, sicut aquæ maris alveum replent ct operiunt. Hcbraus, *sicut aquæ operiunt super mare,* id est supra maris alveum et liltora, in ricinos agros exuberant et exundant. Atque cx hac tam plena ct terribili vindicia, cognoscent omnes gentes gloriam Domini, qui tyrannos hosce punit ct opprimit. Ila S. Hieronymus, Remigius, Albertus et Lyranus. Seonido, Thcophylactus, 7. J. Sicut aqua copiosa inundans et superbulliens, in omnem hinc inde locum quaquaversum effunditur ; sic fama hujus vindictae ct excidii Babylonis, indequeeognitio Numinis Deique ultoris, replebit terram, ct super cunctas gentes fundetur, ut omnes gloriam, id est gloriosam Dei justitiam et potentiam agnoscant, celebrent el paveant. Juxta hunc sensum hebræum Ai. id est 71110, non causam, sed effectum et consecutionem significat, uti ct alibi sæpe. Potest Lamen proprie sumi, ut significet causam finalem. Ideo enim Deus Babylonem punivit, quia intendebat per hanc punitionem toti orbi patefacere suam justitiam ct gloriam.

Veri. 15. 15. Væ QUI POTUM DAT AMICO SUO, MITTENS PEL SUUM, ET INEBRIANS UT ASPICIAT NUDITATEM EJUS ! — Pro *fel suum* hebraico estqnon *chamatccha,* quod *primo* verti potest, *utrem tuum,* ita Pagninus et Vatablus, *secundo, furorem tuum ,* vcl suum , ita Aquila ct Symmachus; vcl *subversionem turbidam,* ita Septuaginta; vel *effusionem tuam;* ita Theodotion ; vcl ut alii, *amentiam tuam,* vel *venenum tuum,* vel *fel tuum,* aut *suum,* per enallagen persona, ita Noster. Syrus ct Arabicus vertunt : *Væ qui potat amicum fœce* (vel turbido) *furoris sui.* Jam varii varium hic dant sensum. Primo, Debrai cl cx eis S. Hieronymus, Lyranus, Hugo et S. Thomas tradunt quod Nabuchodonosor, in die solemnis epuli ct publici convivii, jusscrit Sedeciæ regi luda a se capto propinari id est potionem quæ alvum laxaret, cumque illa operaretur et ventrem solveret, jussisse ut in locum convivii introduceretur, ut ante omnium principi oculos sordes emittens irrideretur; qua cx re, inquiunt, tanto pudore affectus est, ut in carcerem reductus pra tristitia sit mortuus, hocquo esse quod hic in Nabuchodonosorc redarguit Habacuc. Adduntquc id Chaldœis in conviviis usitatum fuisse, ut aliorum se crapula, nudilate ac reedítate, quasi pars esset splendida» mensœ, oblectarent. Huc spectat quod Debrai scribunt in *Se-•Ur-Olam,* cap. xxviu. a Interiit, inquiunt, Sedecías, ct de ipso hunc instituerunt piandum : Heu qui mortuus est rex Sedecias, bibens fæccs omnium œlatum ! » Quod Genebrardus in *Chronol.* sic exponit, 7. d. Qui luit peccata omnium superiorum œlatum. Verum hoc, ut fabellam rabbinica™, ridet hic S. Hieronymus, præserlim cum nil tale habeat Scriptura, nec Josephus lib. X *Antiq.* xi, ubi significat Sedeciam naturali morte defunctum a Nabuchodonosoro honorifice fuisse sepultum.

Secundo, Thcophylactus, Clarius, Vatablus el Abulensis in cap. xxv, lib. IV *Bcq.* Quest. XXXVIII, censent hic argui Nabuchodonosorem, eo quod Sedeciam, aliosquc principes a se captos inebriaverit, hoc fine, ut ebrii et vino (estuantes discinderent tunicas (femoralibus enim non utebantur Hebræi et Chaldæi) suas, itaque verenda nudarent, ul hac ratione et probro eos illuderet, omnibusque convivis ridendos proponeret, uti Noe ebrius illusus est a filio Cham, *Genes,* ix, 21, quo hic alluditur.

Tertio et genuine, 7. d. Vœ Nabuchodonosori ejusque asseclis, qui fel suum, id est suam bilem et amaritudinem, ac, ut Aquila, *furorem suum* usque ad ebrietatem propinat, etiam amicis sibi regibus! hoc est, qui cos crudeli tyrannide divexat, donec eos regno, opibus, honore, ipsa denique libertate pudende, ct ad irrisionem dispoliet atque denudet. Vœ, inquam, ei ! nam lege talionis simili modo ipse ab aliis nudabitur, parique ignominia el irrisione mulctabitur. Est metaphora ab ebrio, qui cx ebrietate et testu nudari solet, ideoque rideri, uti jam de Noe dixi. Ita S. Hieronymus, Remigius, Theodoretus, Hugo et Ribera.

Aliqui hunc versum 15 sic legunt : *Vœ qui dat potum proximo suo subversionem turbidam, et inebrians eum! vœ qui errare facit cœcum in via!* Ha B. Oresicsis, discipulus S. Pachoinii, in *Instruet, monast.,* cujus meminit S. Hieronymus lib. *De Script. Eccles.,* quæque exstat in appendice *Biblioth.* SS. *Patrum,* ubi ipse hanc sententiam applicat iis qui subditos eorumque errata defendunt, cum a propositis corripiuntur : « Tales enim, ait, errant, et alios errare faciunt, dum obedientes transferunt ad superbiam; ct cos qui in dulcedine charitatis poterant ambulare, convertunt in amaritudinem, ct subjectos legibus monasterii malis consiliis depravant, faci unique odisse eum, ct contristari conira illum, qui cos docebat Domini disciplinam, lites serentes inter fratres et discordias, atípe pro obedientia contumaciam serunt in cordibus audientium. » Unde tropologice felle petant amicos suos diaboli, ct homines diabolici, qui fellita doctrina mentes hominum interimunt: « Quas enim per vitia carnis ct cupiditatem providerint se supplantare non posse, perversi dogmatis venenoso poculo perimunt, ne soli in œternis suppliciis crucientur, » ait Apponitis lib. H *in Cantica,* tomo 1 *Ihblioth.* SS. *Patrum»*

Yen. 16. 16. REPLETUS FS IGNOMINIA PRO GLORIA : BIFE TU quoque, et consopire, — et cx sopore denudare, ut irridearis. Videtur Noster cum Septuajjinre et Tigurina legisse bjHn *herae!,* id est consopite : jam per mctalhcsin legunt blpn *heard,* id est denudaro praeputium. Ita Chaldæus ct Pagninus. Sensus est, 7. d. Tu quoque, o Nabuchodonosor, bibes de calice iræ Dei, inebriaberis vino angoris, perplexitatis, ignominia? et confusionis : consopieris more ebriorum verenda sua denudantium, hoc est, vehementer el ad stuporem usque punieris, ita ut omnes tuæ fœditates denudentur, omnibusque ridendæ ostententur : imo illo ita repleberis, ut vomitus ignominiosus sequatur, et effluat super gloriam tuam, ul scilicet vestes tuas gloriosas, omneque tuum decus ct gloriam vomendo conspurccs, id est, ut turpiter omnia revomas in manus Cyri el Persarum, quæ avare deglutieras, et possidebas gloriose. Unde Pagninus vertit : *Bibe etiam tu, et apparebit preeputium tuum; vertet se super te calix dextera Domini, d vomitus ignominiosus veniet super gloriam tuum.*

Symbolice, nota hic foeditatem deliciarum, gulæ et crapulæ; nipote quæ illico in vomitus, sordes ct excrementa vertantur. Quocirca S. Gregorius Nazianzenus, *orat.* 38, ait, « delicias non esse aliud quam pretiosum stercus;» pretiosum, quia in pretio est guloso, ab coque magno labore ct pretio comparatum. Nazianzenum magistrum secutus S. Hieronymus, epist. 13 *ad Paulinum :* «Qui Christum, inquit, desiderat, el illo pane vescitur, non magnopere quæril, de quam pretiosis cibis stercus conficiat. Quidquid post gulam non sentitur, idem sit tibi quod panis ct legumina. » Et Nicetas in *orat.* 38 Nazionzeni, sub finem : « Omnis, ait, voluptas quæ nec cx Deo, nec in Deo suscipitur, voluptatis excrementum est.» Id ipsi didicerunt ex S. Paulo *Philipp.* 111,8, dicente ; « Propter quem (Christum) omnia detrimentum feci, el arbitror ul stercora, ut Christum lucrifaciam. » Quamobrem recte S. Bucheriti» epist. *ad Valerianum :* «Anne aliquis, inquit, cx illa Aristippi schola veritatem videbit, qui ingenio suo a suibus aut pecore nihil differt, cum beatitudinem in corporis voluptate constituat, cui Deus venter est, et gloria in pudendis ejus?» Hinc et illud Horatii : «Epicuri de grege porcus.»

Circumdabit te calix dexter.e Domini. — Alludit *primo,* ad calicem convivas circumdantem, id est circumeuntem in orbem convivii, 7. *d.* Calix vindicta? Dei ab eo propinatus est Judæis, Moabitis, Ægypliis aliisque gentilius : tandem ct Chaldæis, eorumque regi propinabitur, ut fæces ejus exhauriat, utquo eum inebriet, (estuare et vomere cogat. Hoc enim diserte ait Jeremías cap. XXV, 17. Simile est *Threnor.* iv, 21, ct *Psalm.* iv, 21. Ita Thcophylactus cl Sanchez.

Secundo el nervosius, alludit ad potores, qui cum aliquem vinipotcnlcm inebriare, ac mente, mensa et scarnino dejicere volunt, undique eum calicibus propinando impetuntct cingunt, donec cum obruant vino somnoque, ut se nudare et vomere cogatur. Ita Deus calicibusiræ el vindici® su®, puta Persis ct Medis, undique cinxit Chaldæos, ul eis ad fauces obruti, et ad stuporem amentiamque adacti fuerint. Porro ne quis Italus hoc calicum certamen acre magis quam telorum^ eorumque bacchicam, imo bestialem obsidionem miretur, scialque quam nonnulli sint bibaces et vinipotcnles, audiat illud Martialis hb. IX, *epi~gram,* lxxiv :

Nunc mihi dic quis erit, cui te Calathisse deorum
Sex jubeo cyathos fundere? Crsar erit;

Et Ovidii, Ul *Pastor. :*

Invenies illic qui Nestoris ebibat annos,

puta qui bibat tot cyathos, quot Nestor habuit annos, scilicet trecentos, vel, ut abi, nonaginta. Et Horatii, lib. Hi, *ode* xxi :

Reges dicuntur magnis urgere culullis,
Et torquere mero quos perspexisse bborank

Et Juvenalis *satyr,* vi :

Tanquam alb in dolia bogus
Decident serpens, bibe.

17. Iniquitas Libam, — id est in Libano a te v«n. 17 exercita. *Libanum* vocat Judæam cl Jerusalem, tum quia Libanus erat terminus, ct initium Judææ versus septentrionem ; tum quia Jerusalem domorum el turrium multitudine et sublimilate referebat Libanum cedris, cypressis aliisque proceris arboribus densum, ex iisque ædiücata erat, ita Theodcrctus, Thcophylactus, Vatablus, Arias et Clarius; imo S. Hieronymus, Chaldæus, Remigius, Hugo, Lyranus el Ribera putant Libanum vocari templum : quia illud ex cedris Libani erat constructum, el quia Libanus dicitur a candore nivium, quibus operitur (Libanus enim hebraico idem est quod candidus); sic el templum ob candorem lapidum, mons quidam niveus videbatur, teste Josepho lib. M *Belli,* cap. vi. Sensus est. 7. d. Iniquitas et violentia tua, o Nabuchodonosor, qua Judæam vastasti, Jerusalem exscidisti, ipsumque Dei templum exussisti, obruet et perdet le, ut pari modo tua Babylon, cum tuo lilio Balsasare a Persis ct Medis vastetur, exscindatur, exuratur Hic verum est illud vulgo tritum: a Ipsus se Ledit, alium qui lædere quærit.»

Er VASTITAS ANIMALIUM DETERREBIT EOS. — Hebræa : *Vastitas jumentorum,* id est ferarum, *(errebit,* vel *conteret eas,* scilicet feras. Noster vertit, *cos;* quia animalia, id est feras, vocat tum Chaldæos, qui quasi pardi, ursi ct leones Libanum, id est Judæam, vastaverunt, ita Arias et Valablus; tum Medos ct Persas, qui quasi feræ in feras, id est in Ch ddæos, grassati sunt. Ita Thcodoretus el Thcophylactus. Sensus est, 7. d. Quia Chaldæi truculenter quasi feræ vastarunt Hiero-

solymam, idcirco vicissim truculenter a Medis et Persis quasi feris percellentur, vastabuntur et conterentur (I).

De sanguinibus (id est propter sanguinem lio-minum copiosum, quem fudisti), et iniquitate terræ, et civitatis,—id est propter iniquitatem, vim et expilationem terræ Judææ, et civitatis sancte Jerusalem, 7. d. Quia diripuisti ct desolasti Judæam et Jerusalem, omnesque habitantes in ca, idcirco pari sorte et jure tu quoque diripieris et desolaberis a Cyro ct Persis. Ila Chaldœus et alii passim.

Yew. is. <3, Quip prodest sculptili: (Clare Septuaginta: *Quid prodest sculptili, quod sculpserunt illud? formaverunt illud conflatile, imaginationem falsam : quia confidit fictor in figmento suo, q. d.* Quid sibi el vobis, 0 Chaldæi, tunc (cum exscindemini a Cyro) proderunt sculptilia, id est idola vestra, in quibus gloriamini, quasi per ea invicti silis, omniumque prædis et victoriis clari?) quia sculpsit illud fictor suus? — Scilicet idoloplasles sculpsit fecilquc hoc idolum sculptile, lima illud sculpendo : aliud vero (nec enim unum idemque idolum est sculptile et conflatile, sed hoc sculpitur, illud conflatur : subaudiendum est hic ergo verbum *fecit,* vel conflavit *confiatile,* ita Vatablus) fecit conflatile, in fornace illud liquando et conflando ; quæ non sunt aliud, quam imago falsa Dei, ac numen mendax, omnis divinitatis, providentia», consilii, doctrine, imo et vitæ expers, bruta ct mula, *q.d.* Sculptili nil prodest elegans sculptura sculptoris, nec conflatili artificiosa conflatio conflatoris : non enim ipse omni sua arte potuit formare Deum, aut lapidi quem in idolum sculpsit, vel metallo quod in idolum conflavit, animam ct mentem, mullo minus deitatem indere, vel inspirare : frustra ergo in eo confidit, frustra illud invocat dicens : Expergiscere, ct pugna pro me : frustra illi robur ct victoria adseribit, tam ipso quam ejus asseclœ idolicolæ : idque ad oculum patebit, cum idola vestra, o Chaldæi, vobiscum a Persis diripientur et diffringentur. Nota : Prosimulaera muta, in llebrœo est elegans paronomasia CZPobs O'S'Sk *elilim illcmim,* id est deicidi elingues et mutuli. Septuaginta, id est *idola muta.* Quocirca idolis hisce Deum verum opponens, hoc epiphonemate caput concludit :

(t) *Et devastatio bestiarum,* quæ (HüK *ascher) em terruit*, scilicet operiet te, id est talis in to recidet ruina, qualis importari solet feris, cum a venatoribus capiuntur et jugulantur. Cum terram Israeliiicam comparasse! Libano, in quo sylvæ fuerunt, atque in iis fene, pronum est illius incolas *animantia* appellare. Metaphora est a venatoribus desumpta, cum publico indicta venatione, omnes undequaque convocant, ct cogunt ad feras omnes ex sylva aliqua exagitandas, atque exterminandas, tum enim visquedam fit sylvæ, et devastantur ejus fcr.n. Ita Chaldæus Judæain tanquam syham feris plenam excussit el bello totam perlustravit, exercitibus suis quasi indagine cinxit, et 'ncolissuis nudavit. Sic post Rosenmuller Ackertuann.

« Dominus autem in templo sancto suo : sileat a facie ejus omnis terra. »

Í9.V.E qui dicit ligno : Expergiscere, surge!— Vew.ifc Gentiles enim quia sciebant Jovem, Saturnum, Vulcanum, Apollinem, Venerem, etc., fuisse homines, quos majores eorum in deos retulerunt, hinc censebant etiamnumcos habere corpora, quæ quieto et somno pascantur et egeant, ac subinde dormire, ideoque. a somno debere excitari, more regum et principimi. Hinc oraturi, præsertimmane, deos inclamando excitabant, ut preces suas audirent. Audi Arnobium lib. VII : « Quid sibi volunt excitationes illæ, quas canitis matutini collatisad tibiam vocibus? Obdormiscunt enim superi, remeare ut ad vigilias debeant. » Hinc Elias IU *Reg.* XVIII, 27, irridens sacerdotes Baal, ait: « Clamate voce majore: Deus enim est, etc., certe dormit, ut excitetur. » Lactantius lib. VI : « Mactant, inquit, hostias Deo, tanquam esurienti : profundunt vina, tanquam sitienti : accendunt lumina, vehit in tenebris agenti. » Martialis *De hide :*

Nuntiat octavani Phari® sua turba juvencæ, '

puta Isidi, quæ formam habebat vitute. Apuleius lib. XI de eadem: «Inchoate lucis salutationibus religiosi primam nuntiantes horam perstrepunt. » SenecaapudS. Augustinum,lib.VI *DeCivit.cap.* x, ridens hanc suorum stultitiam : « Alius, inquit, numina Deo subjicit, alius horas Jovi nuntiat, alius lictor est, alius uncior. Sunt quæ Junoni ac Miuervæ capillos disponunt : sunt quæ speculum teneant, » etc.

20. Dominus autem in templo sancto suo,—*q.d.* Ven.w. Deus non est ex auro sculpto vel conflato, in tempore ab artifice formatus, ideoque non habitat in idolo sculptili vel conflatili ; quod in terra, puta in suis delubris, locant idololatre; sed in cœlo, quod est ejus solium el templum, gloriosus habitat ab omni ævo; est enim arata; et ælernus. E cœlo ergo aspicit et prospicit, moderatur et dirigit ad nutum res hominum. Quocirca « sileat a facie ejus omnis terra, n *Sileat,* præ reverentia, pavore, admiratione et stupore. Undo Septuaginta: *Revereatureum omnis terra* ; Syrus : *Commoveatur,* vel *contremiscat coram co;* Arabicus : *Timeat ante cum universa terra.* Silere enim in Scriptura per melalepsin sœpcsignificat timere, revereri, obstupescere, ul *Sophon.* 1, 7 : «Silete a facie Domini Dei, quiajuxta esi dies Domini;» I *Machab.* 1, 3 : « Et siluit terra in conspectu ejus,» Alexandri Magni; quia ejus armis ct victoriis perterrita conticuit, sicut mures silent coram fele, oves coram lupo, aves coram accipitre. Rursum Theodoretus ct Thcophylactus templum hic inlelligunt Hierosolymitanum. In eo enim, non in idolis, residebat, et præsens suis aderat Deus : mullo magis jam in lege nova, in templis præsens adest, et corporaliter in S. Eucharistia inhabitat Christus. Quocirca merito S. Franciscus, epist. exhort, *ad sacerdotes sui Ordinis,* quæ habetur tom. V *Biblioth.*

SS. *Patrum,* in Lno : « Magna, ait, miseria, et miseranda infirmitas, quando ipsum (Christum in Eucharistia) presentera habetis, et aliquid aliud in toto inundo curatis. Totus homo paveat, totus mundus contremiscat, et cœlum exsultet, quando super altare in manibus sacerdotis est Christus, Filius Dei vivi. » Et noster Thomas ©«Jiiaxtk, ideoque doctor irrefragabilis, lib. IV De *Imitat. Christi,* cap. m : « 0 mira circa nos ture pietatis dignatio, quod tu, Domino Deus, creator el vivificator omnium spirituum, ad pauperculam dignaris venire animam, et cum lota divinitate lua ac humanitate, ejus impinguare esuriem, etc. Sileant a facio tua, dulcissime dilecte mi, coelum et terra, ct omnis ornatus eorum; quoniam quidquid laudis habent ac decoris, ex dignatione tum est largitatis; nec ad decorem tui pervenient nominis, cujus sapientire non est numerus? » Quocirca in Liturgia S. Jacobi, lectores hisce vocibus populum ad reverentiam excitant : « Sileat omnis humana ac morlalis caro, stetque cum metu et tremore, ac nihil terrestre apud seipsam cogitet. Rex enim regnantium, et Dominus dominantium Christus Deus noster progreditur, ut immoletur, ac detur in cibum fidelibus. Ipsum autem antecedunt angelorum chori cum omni imperio ct potentia. » Uree sibi fixe impresserat B. Aloysius Gonzaga, ideoque nullam unquam in oratione, et præsertim in sancta communione mentis evagationem patiebatur. Qua do re rogatus a Cardinali Bellarmino, qui id fieri posset, respondit : « Mirari se si aliter fieri posset. Quis enim, inquit, sibi persuadens se cum divina majestate colloqui, ab caque videri et compellari, possit ad alia vilia et exilia oculos animumque convertere? » Ita habet ejus Vita, et processus canonizationis.

Mor»ii-t-r, ‹ie ,¡1,!/ tm»«-n?rir.io,

Porro tanta est Dei majestas, tanta potestas, (anta justitia et vindicta, ut eam expertus Nabuchodonosor, cum in bestiam versus, sibi postea est restitutus, pleno ore eamdem celebrari! : (l Qu¡a poetas ejus, inquit, sempiterna, el regnum ejus in generationem ct generationem ; et omnes habitatores terrre apud eum in nihilum reputati sunl,» etc., *Daniel.* iv,31. Idem fecit impius Antiochus, sed sero, dum vindicem Dei manum sensit, qua infelicem animam exhalavit. Cum enim percussus a Deo fœtorem suum ferro non posset, exclamavit : » Justum est subditum esse Deo, et mortalem non paria Deo sentire, u li *Machab.* ix, <2.

Significat ergo hic Propheta tantam esse Numinis majestatem, ut eam potius casto profundoque silentio, ut ait S. Dionysius lib. *De Mystica Theologia,* quam exili nostro preconio venerari debeamus. Omnium enim hominum ct angelorum mentes, voces el lingure deliciunt in eu contemplanda, colenda et celebranda. Quocirca Ecclesiasticus, cap. xeni, 29 : « Multa, ait, dicemus, ct deficiemus in verbis, » *q. d.* Licet multa dixerimus, deficiemus tamen ab ejus operibus (mullo magis ab ipso) pro dignilatecelebrandis. «Consummatio autem sermonum ipse est in omnibus, *n q. d.* Finis ct summa verborum sit, quod Deus est in omnibus, vel, ut Greca habent, *Wç tari ri -r.il,* id est ipse *est omnia;* quia ipse rerum omnium est principium, medium et finis; ipse est omnium causa, finalis, conservans et efficiens : ipse est qui creatis omnibus dedit, et jugiter dat suum esse, ac substantifico suo influxu perpetim illud fovet. Si enim ad momentum laxaret manum suam, illico omnia in nihilum suum, cx quo ab eo educta sunt, corruerent, cl velut umbra perirent. Nihil enim est solidi, vel in corporibus, vel spiritibus, nisi quatenus virtus Dei intrinsecus ea continet et constringit, ne velut aqua ditlluant, vel instar fumi dissipentur, vel ut somnium quoddam et phantasma inane evanescant. Quocirca subdit Ecclesiasticus : «Gloriantes ad quid valebimus? n *q. d.* Quantulum est, quod nos possumus eum glorificare, nullam enim ei gloriam nostra glorificatione addere possumus, uti nec gloriam ejus i ensam digne celebrare. « Ipse enim omnipotens super omnia opera sua. Terribilis Dominus ct magnus vehementer, et mirabilis potentia ipsius. Glorificantes Dominum quantumcumque potueritis, supervalebit (excellet, transcendet omnem glorificationem) enim adhuc, el admirabilis magnificentia ejus. Benedicentes Dominum, exaltate illum quantum potestis : major est enim omni Jaude. Exaltantes eum replemini virtute (vi, spiritu, robore, *q. d.* Exerite et expromite omnes vires et voces vestras) ne laboretis; non enim comprehendetis. Quis videbit eum, et enarrabit? et quis magnificabit eum sicut est ab initio? » Hac de causa regius Propheta, *Psalm.* txiv, 1, canit : « Te decet hymnus Deus in Sion; u llebræus : *Tibi tacet laus Deus in Sion, q. d.* Tua opera sunt tanta, et multo magis tanta est majestas tua, ut ejus respectu laus nostra omnis nihil sit, videaturque merum esse silentium. Ita Chaldœus et S. Hieronymus ibidem. Unde Zacharias, cap. li, 13 : « Sileat, ait, omnis caro a facie Domini : quia consurrexit de habitaculo sancio suo. » Quin et S. Joannes, *Apoc.* vm, 1 : « Factum est, inquit, silentium in cœlo. » Si cœlites silent ct obstupescunt ad Dei gloriam, quidni sileant et obstupescant mortales?

Halio est, *primo* : quia essentia Dei est augus- Batto tissima, sacralissima, sublimissima, et immensa pn ”• quaquaversum, ideoque in immensum omnem creaturarum intellectum, conceptum et vocem transcendit ; ut omnis nostra laus non sil aliud, quam vox graculorum ct pipionum: deitas enim est oceanus essentiæ, majestatis et immensitatis. Hinc Deus hebraice vocatur *Jehova,* id esigui *est,* el ipse se nuncupat, « Ego sum qui sum, » *Exod.* cap. m. Ab hoc oceano singulœ creatura guttam, vel stillam unam essentiæ hauriunt. Rursum, Deus est sol quidam immensus claritatis el glo-

ri», a quo singuli homines ct angeli radiolum unum lucis ct vita emendicant. Quare merito S. Gregorius Nazianzcnus, orat, *in Natatilia,* de Deo loquens ait : « Universum esse in seipso, nunquam incoeptum, nunquam desiturum complexus continet, tanquam infinitum quoddam ct interminatum essenti» pelagus. » Et S. Dionysius lib. *Dc Mystica Theolog.,* totus in eo est, ut ostendat Deum in immensum excedere omnem essentiam, omnemque intellectum ct cognitionem propter suam a supercssenlialem infinitatem. » Undo ipso crebro Deum vocat mí», id est *supcressentialem essentiam.* Idem, lib. *Dc Divinis Nomin.,* cap. xm : a Nihil, ail, corum quæ sunl, aut corum quæ alicui existentium sunl cognita, explicat arcanum illud omnem rationem et intellectum superans, superesscnlialitcr super omnia superexistenlis supcrdeilatis. » Et cap. iv : «In ipso est omne principium, exemplare, finale, efficiens, formale, elementare; ct simpliciter omne principium, omnis connexio, omnis terminus. » ¡line « lucem inhabitat inaccessibilem, » 1 *Timoth.* vi, 16, cl tamen in ipso vivimus, movemur ct sumus. Ipse cnim est quidam fundus ct fundamentum rerum omnium, cui universa innixa recumbunt, ut ait S. Dionysius lib. *De Divinis Nomin.* cap. x. Quocirca Job cap. xi, 7 : « Forsitan, inquit, vestigia Dei comprehendes, et usque ad perfectum Omnipotentem reperies? Excelsior cœlo est, ct quid facies? profundior inferno, et unde cognosces? Longior terra mensura ejus, ct latior mari. » Sileant ergo a facie tua, o Rex majestatis, elementa et cœli. Sileant arbores, herb», llores, plante, prata, campi. Sileant aves, pisces, jumenta et fer». Sileant homines, angeli ct creatur» omnes : quia coram tc omnes in unum collecte non amplius sunt, quam momentum slateræ, cl gutta roris antelucani, quam illico sorbet sol oriens, *Sapient,* xi, 23; quam stilla silui», quam pulvis exiguus, quam locuste, quam inane ct nihilum, *Isaiæ* xl, 15,17 et 22; quam pulvis ct cinis, *Gen.* cap. xvm, vers. 27.

SmUa *Secunda* ratio est, quod, sicut in Deo augustissima est essentia ct majestas ; sic pariter augustissima in eo est sanctitas, augustissima sapientia, augustissima providentia, augustissima omnipotentia, augustissima misericordia, augustissima justitia, augustissimos perfectiones cœteræ, eæque infinite. Deus cnim in se formalilcr, vel eminenter, continet omnes perfectiones creaturarum omnium qu» fuerunt, sunl ct erunt ; ac insuper infinitas alias creaturis incommunicabiles. Sicut enim est oceanus essenti», sic est et oceanus perfectionum. Formalilcr Deus in se continet perfectiones creaturarum absolutas, uti sunt vis intelligcndi, volendi, operandi, aliæque spiritales. Eminenter continet perfectiones creaturarum mixtas, qu» videlicet cum aliqua imperfectione conjunct» sunt, quales sunt calor, color, odor, sapor, sonus, aliæque corporales. Quocirca Ecclesiasticus cap. xi.iu, 29, ait : *ipse est r'n* w to *omne.* Unde Gentiles Deum vocabant to w, id est universum, testo Eugubino lib. HI *Perennis Philosoph.* cap. vin. Fingitur a Poetis Pan cum Amore deo luctatus, et ab eo victus : quia omnia vincit amor, quin el Deum ipsum. Ilie cnim ab amore se vinci passus est, tum alias, tum maxime cum Verbum caro facium est, ut nobis fieret frater, imo redemptor et paler. Hinc illud oraculum : a Magnus Pan mortuus est, » cum in Christi morte defecerunt oracula deorum, cujus meminit Plutarchus lib. *De Oraculorum defectu.* Quin et Deus ad Mosen : « Ego, inquit, ostendam omne bonum libi, » *Exod.* xxxiii, 19. Et Apostolus *Roman,* xi, 33 : « O altitudo divitiarum sapienti» et scienti» Dei! quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles vi» ejus! etc. Quoniam ex ipso, el per ipsum, et in ipso sunt omnia; ipsi gloria in sæcula. Amen. » Quocirca eleganter S. Cyprianus lib. *Quod idola non sunt dii:* « Mundi, ait, unus est rector, qui universa qu» sunt verbo jubet, ratione dispensat, virtute consummat. Ilie nec videri potest, visu clarior est; nec comprehendi, tactu purior est; nec »stimari, sensu major est; et ideo sic eum digne æslimamus, dum inaestimabilem dicimus. »

Tertia ratio est, quod Deus uti in essentia, ita Tedia, et in hisce suis attributis omnibus ct singulis, sit positive infinitus. Habet enim infinitam sanctitatem, infinitam potentiam, infinitam sapientiam, et ita de cælcris; in hisce ergo omnibus et singulis, est infinitus et immensus. Rursum Deus in infinitum transcendit non tantum omnes res crcalas, carumque perfectiones ct dotes, sed ct omnes res possibiles ct imaginabiles, qu» sunt infinite; transcendit, inquam, cas omnes, non uno, non centum, non mille gradibus, sed mille millenis millionibus, imo in infinitum. Cogita cnim sapientiam , potentiam , bonitatem , etc., quantam potes, camquc majorem semper ct crescentem in infinitum ; cum omnia hæc cogitaveris. scito quod universa hæc tua, omniuinque hominum ct angelorum cogitata, Dei sapientia, potentia, bonitas, etc., transcendat in infinitum; scito quod necdum ad primum deitatis punctum perligeris; sed ab illo distes in infinitum. Sileant ergo in conspectu majestatis tu», Domine, omnes mentes, omnes lingu», omnes conceptus, omnes voces Seraphic» ct Cherubic», vclcntquc suas facies ct pedes, pr» pudore et reverentia, *Isaiæ* vi, 2; quia omni sua acie, omni suo ardore minimum tu» glori» gradum penetrare et comprehendere nequeunt. Vere « magnus Dominus ct laudabilis nimis, cl magnitudinis ejus non est finis, » *Psahn.* cxliv. Et Baruch cap. ni, 25 : «Magnus, ait, est, non habet finem : excelsus ct immensus. p

Ex hisce rationibus sequitur immens» Dei ma- i-mctni jestali, sanctitati, sapienti», etc., immensam de-

beri reverentiam, cultum el latriam: cumque cam nos homunciones ct vermiculi præstore non possimus, debere nos coram ca humiliare, et deprimere in abyssum nostri nihili, miseri©,vilitatis el peccatorum, ac cum S. Francisco cx imo corde dicere : Quis tu, Domine? quis ego? Iu abyssus essenti©, sanctitatis, sapienti©, potentia», omnisque boni : ego abyssus nihili, moliti©, ignoranti©, infirmitatis, omnisque mali. Abyssus ergo miseri© me© invocat abyssum misericordi© lu©. Quocirca nostrum hoc debitum exsolvit Christus, offerens se in cruce Deo pro nobis. Ipse enim cum sit Verbum Dei, est hostia infinita, cl infiniti pretii, qu© Dei immensitati commensa est, quam proinde nobis testamento reliquit, ut quotidie in Eucharistia eamdem Deo immolemus, itaque debitum Deo cultum cl latriam persolvamus.

Secunto. SüH/n¿o, hinc excitamur, ut Deum super orania summo et sincerissimo, quem præstare possumus, affectu clamore diligamus; quia ipse propter infinitam suam excellentiam, infinite dignus est omni amore, omni bono, omni gloria, omni laude, omni veneratione, omni obedienlia et obsequio. Ex hoc amore sequitur ingens el ardens desiderium glori© Dei, ac promplitudo animi, ut vires, spiritus, sanguinem et vitam expendamus ad ejus nomen et gloriam ubique celebrandam et promovendam, ul omnes Dei majestatem, aeternitatem, immensitatem, sanctitatem, omnipotentiam, misericordiam, justitiam, providentiam cognoscant, timeant, ament, colant et glorificent in ©ternum. Deinde ex hoc amore nascitur gaudium mirificum, gratulatio ct jubilas, quo gaudemus de tanta Dei majestate ct gloria, cique identidem jubilamus dicentes : « Benedictio, et claritas, cl sapientia, ct gratiarum actio, honor, cl virtus, ct fortitudo Deo nostro in sa*cula sæculorum. Amen, » *Apoc.* vn, 12. Sic inchoamus vitam angelicam cl beatam. Hoc cnim est officium angelorum ct sanctorum in cœlo : hoc corum otiosum negotium, cl negotiosum otium, ut loto corde, summo gaudio ct jubilo Deum perpetim honorent, laudent, glorificent.

Tertius. *Tertio,* discimus contemnere omnes mundi illecebras ct pompas, lotumque cor nostrum in Deo defigere, ac dicere cum Psalle : « Mihi autem adhærere Deo bonum est. Quid cnim mihi est in cœlo, el a te quid volui super terram? Deus cordis mei, ct pars mea Deus in ©ternum. » Sileant a facie tua omnes opes, omnes honores, omnes voluptates, qu e cæci mortales quasi idola colunt, cum revera non sint nisi imago falsa, cl simulacra umbratica solidarum opum, honorum el deliciarum; quia in le solo est verum et omne bonum, omne pulchrum, omne delectabile, omnis dulcedo, omnis quies, omnis consolatio, omnes thesauri, omnis dignitas, omnis majestas, omnis gloria, omnis sapientia, omnis vita, omnis felicitas. Tu pelagus infinitum essenti©, bonitatis ct beatitudinis ; omne esse, omne verum, omne bonum in te concludens, cl ab ©terno eminenter anticipans, tanquam fons totius entitatis. Tu fundamentum possibilium omnium, esse superessenliale omnium qure sunt et qu© non sunt, sine quo non solum nihil potest esse actu, sed nec potestate, nec ullam habere rationem possibilem, conceptibilem vel inlclligibilem. Tu omnium principium, omnium finis, omnium conditor, conservator, promotor; omnium locus; omnium ©vum, duralio, ordinatio, connexio, consummatio. In te omne bonum angelorum, hominum ct creaturarum omnium. Deus meus, amor meus et omnia, natem in te quasi pelago, sicut

liTii

sericordiæ el bonitatis tuæ immergar, inebrier, perdar, absorbear, ibique una mecum mergam omnes spes el res meas, omnes affectus ct amores, omnia desideria et vota.

Denique hinc discimus medium et scalam op- Qairtw. limam qua ascendamus ad Deum esse silentium creaturarum. Vir quidam sanctus apud D. Taulerum, pag. 683, rogatus : « Ubi invenisti Deum?» respondit : n Ubi creaturas reliqui. » S. Dionysius, lib. *De. Mystica Theologia,* docet duobus modis el viis nos pertingere ad Dei cognitionem : prior est, affirmationis et comparationis, nimirum ascendendo a creaturis ad Creatorem, ac de eo affirmando omnes doles quas reperimus in creaturis, quod in Deo creatore eædem sint sine comparatione excellentius et perfectius; posterior est, negationis, nimirum negando de Deo omnes res creatas, v. g. dicendo : Deus non est animal, non homo, non cœlum, non angelus, sed infinities quid praestantius et divinius : atque hoc secundo modo melius cl purius Deum cognosci asseverat.

Hac scala S. Augustinus, lib. X *Confess.* cap. vi, ascendit ad Deum : « Domine, inquit, amo te; sed et cœlum, et terra, et omnia quæ in eis sunt, ecco undique mihi dicunt, ut amem te; nec cessant dicere omnibus, ut sint inexcusabiles. Quid autem amo, cum te amo, non speciem corporis, nec decus temporis, nec candorem lucis, oece istis amicum oculis, non dulces melodías suavium cantilenarum omnimodarum; non florum, et unguentorum , et aromatum suaveolentiam ; non manna et mella, non membra acceptabilia carnis amplexibus. Non hæc amo, cum amo Deum meum ; et tamen amo quamdam lucem, ct quamdam vocem, et quemdam odorem, et quemdam cibum, et quemdam amplexum, cum amo Deum meum, lucem, vocem, odorem, cibum, amplexum interioris hominis mei; ubi fulget animæ mcœ quod non capit locus, et ubi sonat quod non rapit tempus, et ubi olet quod non spargit flatus, ct ubi sapii quod non minuit edacitas, et ubi haeret quod non divellit satietas. Hoc est quod amo, cum Deum amo. Et quid est hoc? Interrogavi terram, et dixit : Non sum; et quoecumquo in ea

sunt, idem confessa sunt. Interrogavi mare, et abyssos, et reptilia animarum viventium; el responderunt : Non sumus Deus tuus, quœre super nos. interrogavi cœlum, solem, lunam, stellas, etc., et exclamaverunt voce magna : Ipse fecit nos. Interrogavi mundi molem de Deo meo, et respondit mihi : Non ego sum, sed ipse me fecit, » etc. Idem, lib. IX, cap. x, cum matre S. Monica, paulo ante ejus mortem colloquons de vita œtema Sanctorum, quæ est Deus; quam nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit : « Erigentes, inquit, nos ardentiore affectu in idipsum, perambulavimus gradatim cuncta corporalia, et ipsum cœlum, unde sol et steli® lucent super terram. El adhuc ascendebamus interius cogitando et loquendo te, et mirando opera tua, et venimus in mentes nostras, cl transcendimus eas, ut attingeremus regionem ubertatis indeficientis, ubi pascis Israel in ælcrnum, etc. Dicebamus ergo : Si cui sileat tumultus carnis, sileant phanlasiæ terne, et aquarum el aeris, sileant et poli, et ipsa anima sibi sileat, ct transea< se, non se cogitando; sileant somnia cl imaginaria» revelationes, omnis lingua, ct omne signum, ct quidquid transeundo fit, si cui sileat omnino : quoniam si quis audiat, dicunt hæc omnia : Non ipsa nos fecimus, sed fecit nos qui manet in ©termini. His dictis si jam taceant, el loquatur ipse solus non per ca, sed per seipsum, ut audiamus verbum ejus non per linguam carnis, neque per vocem angeli, neque per sonitum nubis, neque perænigma similitudinis; sed ipsum quem in his amamus, ipsum sine his audiamus, sicut nunc extendimus nos, el rapida cogitatione attingimus ©ternani sapientiam super omnia manentem; si continuetur hoc, el subtrahantur ali® visiones longo imparis generis, et hæc una rapiat el absorbeat, et recondat in interiora gaudia sua, ut talis sit sempiterna vita, quale fuit hoc momentum intelligenti© cui suspiravimus, nonne hoc est, Intra in gaudium Domini tui? Et istud quando? »

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Mulli hoc caput ct carmen ad litteram accipiunt de Christo, Christique victoria et redemptione, quia Propheta hic crebro loquitur per verba futuri temporis. Ita videtur sentire S. *Hieronymus, Theodorelus, Theophylactus, Euthymius, Haymo, Bupcrtus, Emmanuel, et S. Augustinus lib.* XVIII De Civit., n, 32.

Alii ad litteram hæc accipiunt de Cyro, expugnatore Babylonis ct liberatore Judæorum, cui proinde omnia hæc futura accommodant, quasi revera uti sonant, tunc acciderint, idqueprobant cx Herodoto ct Xenophonte. Ita Hugo, Albertus, Lyranus ct Mariana.

Verum dico ad litteram Prophetam, cum ad suam querelam de Chaldæorum in Judæos tyrannide, imperio et excidio, a Deo accepisset responsum de Babylonis punitione, et Judæorum cx ca liberatione per Cyrum, hoc carmine Beo gratias agere, cumque obsecrare, ut idipsum reipsa exsequatur. Quocirca canit magnalia, plagas ct prodigia quæ Deus pro Hebræis patravit, ab exitu eorum cx Ægypto usque ad ingressum in terram Chanaan, ut significet similia Deum pro eisdem patraturum in liberatione cx Babylone, ct reductione in Judæam; quæ omnia ascribit meritis Christi Jesu, quem Cyrus typice adumbravit. Ita Chaldæus, Hcbræi, Vatablus, Arias, Jansenius; ct tandem fatentur idipsum S. Hieronymus, Theodorctus ct Theophylactus. Id ita esse patet primo, cx cap. i *et* n, *maxime vers.* 3, *atque cx tota connexione prophetiæ hujus. Hic est enim auditus, de quo ait vers.* I : Domine, audivi auditionem luam, ct timui. *Nam cap.* i *ct* n, *audiens Chaldæorum in Judæos sævitiam, extimuit ct expavit; secundo, quia ea de causa ab initio cap. usque ad vers.* *24, *plurima beneficia Hebræis in exitu cx Ægypto præstita commemorai, ut similia cis in egressu e Babylone præstanda demonstret, et ad id credendum fidem ct spem eorum exacuat; tertio, idipsum clare indicat cum ait vers.* 10 ; It ascendam ad populum accinctum nostrum. *Denique id significat titulus,* oratio pro ignorantiis, *id est pro peccatis suis ct populi, ne scilicet Deus ob ca, liberationem ejus e Babylone, licet promissam, differat, vel omnino revocet et auferat.*

In sensu tamen allegorico, qui precipue hic intenditur a Spiritu Sancto, loquitur dc Christo, Christique mysteriis et redemptione. Sicut enim Nabuchodonosor tyrannus, et vastator populi Dei gessit typum diaboli; ita Cyrus liberator ejusdem, figura fuit Christi redemptoris : ct sicut Babylon repræsentat regnum peccati, ita liberatio e Babylone repræsentavit redemptionem Christi qui evertit regnum peccati, horninesque ex ejus et diaboli servitute liberavit. Hac de causa Propheta jam loquitur in pratcnìo, ut significet se ad litteram loqui de Pharaons. Æavoto et Hebræis prattritis; jam in futuro, ut significet ad

litteram similia Judæis eventura per Cyrum, in expugnations Babylonis. Allegorico vero similia, imo longe majora, omnibus gentibus præstanda per Christum, orbis redemptorem. Hinc nominat Christum et Jesum, vers. 18 : Exultabo, *inquit,* in Deo Jcsu meo, *ejusque nativitatem, miracula et gesta usgue ad ultimum ejus judicium, typice percenset. Ita Theophylactus, Euthymius, Bupcrtus, Ribera, Titelmannus, Janscnius in hoc canticum. Simili modo victorias ct beneficia sui temporis ad litteram, quibus allcgorice représentant victoriam et gratiam Christi, carmine suo celebrant Moses* Exodi xv, *Bebbora* Judie, v, Judith *cap. ult., Anna* I Reg. ii, *David* Psalm, lxxi *et* lxxxvih.

Ubi nota, quia allegorie™ sensus hic præcipue est intentus a Spiritu Sancto, hinc quadam interseruntur, qua magis conveniunt allegoria quam littera, uti est nomen Jesu; ct quod Septuaginta, vers. 2, *habent:* In medio duorum animalium cognosceris; *et vers.* 5 : Ante faciem ejus ibit mors; *ct :* Egredietur diabolus ante pedes ejus. *Simili modo allegoriam littera miscet Isaías cap.* xiv, *ubi sub typo Luciferi, casum Balsasaris depingit ; cl Ezechiel, cap.* xxvni, *ubi sub typo Cherubini, ruinam regis Tyri représentât. Ad litteram ergo tres sunt hujus cantici partes. Primo enim Propheta Deum obsecrat, ut opus redemptionis Ilcbrœorum e Babylone promissum reipsa prostet ct perficiat. Secundo, a vers.* 2 *ad* 16, *recolit et celebrat magnalia Dei, edita in eorumdem liberatione cx Ægypto, quo tacite rogat ut similia prastet in eorum liberatione e Babylone. Tertio, vers.* 16, *redit ad vers.* 1, *ct ad cladem Babylonis obstupescit:mox gaudet et exsultat in Domino, qui Judæos c Babylone liberabit, cosque quasi cervos veloces et alacres in Judæam reducet* (1).

2. Domine, audivi auditionem tuam, et timui. Domine, opus tuum, in medio annorum vivifica illud. In medio annorum notum facies : cum iralus fueris, misericordias recordaberis. 3. Deus ab Austro veniet, et sanctus de monte Pbaran : Operuit coelos gloria ejus : et laudis ejus plena est terra. 4. Splendor ejus ut lux erit : cornua in manibus ejus : ibi abscondita est fortitudo ejus : 5. ante faciem ejus ibit mors. Egredietur diabolus ante pedes ejus. G. Stetit, et mensus est terram. Aspexit, et dissolvit gentes : et contriti sunt montes sæculi. Incurvati sunt colles mundi, ab itineribus ælernitatis ejus. 7. Pro iniquitate vidi tentoria Ælhiopiæ, turbabuntur pelles terræ Madian. 8. Numquid in fluminibus iratus es, Domine?

(t) Cum allcgoricus sensus hujus orationis præcipue bica Spiritu Sancto intendatur, ejus synopsin juxta hunc sensum cx Kilber excerptam hic subjicere libet, scilicet *Synopsin mysteriorum Christi, spectaculum judicii* ex*tremi, ct affectus Propheter varii.*

Synopsis mysteriorum Christi, el Phimo : Mysteria Christi viventis, scilicet *primo,* incarnatio ct nativitas, facta in plenitudine temporis, in comitatu misericordia), 3, in parte australi Judææ, 3; *secundo,* doctrina ct miracula, 3.

Secundo: Mysteria Christi morientis: *primo,* passio ct crucifixio, 4; *secundo,* victoria de morteci inferno, 5.

Tertio: Mysteria Christi redivivi, *primo,* missio Apostolorum in univorsum orbem, 6; *secundo,* conversio gentium, G; *tertio,* conturbatio hostium Evangeli!, 7.

Spectaculum judicii extremi : Pnmo, præce lentia judicium : adventante judice liet, *primo,* fulminum et maris commotio, 8; *secundo,* vindictæ ac tutelæ promisse præparalio, ct classium divisio, 9; *tertio,* summorum ct infimorum furor ac desperatio, diabolorum accusatio, et angelorum attestatio, 10.

Secundo, concomitantia judicium : *primo,* sol ct luna fulgure suo ac fulmine erunt in symbola severitatis divina), 11; *secundo,* terræ motus el impiorum consternatio, 13; *tertio,* interventus Christi pro adulo electorum, 23.

Tertio, consequentia judicium: *primo,* reproborum perditio extrema per judies sententiam, tum percusso Satana eorum capito, cl disjecta omni machinatione adversa, 13; tum dissipila eorumdem poleslato, vi noxia, et keiitia crudeli, 14; *secundo,* electorum potentissima liberatio cx omni calamitate cl afflictione, 15.

Affectus Propheta varii : Primo, ortus ex consideratione judicii, scilicet, *primo,* timor ct tremor, 16; *secundo.* votum mortis, malis quantumvis plenæ, 1G. Hujus voti *finis* quidem est, ut opportune congregetur cum electis, et mala judicii evadat, 10; *causa* autem, quia tunc ab impiorum persecutione multi, alias etiam pica liscimi. delicient, et spirituali ubertate carebunt, 17.

Secundo , ortus cx memoria : *primo*, delectatio et gaudium in Deo ob salutem, 18; *secundo,* spes ct fiducia in Dei auxilio, 19; *tertio,* prægustus certa victoria ac lælitiæ, 19.

Gelorum, ul allcgoricus sensus in hoc capite non ultra veræ et sanæ interpretationis metas usurpetur, hanc communem ex S. Augustino ductam regulam in memoriam revocamus. Cum verbi proprio explicari possunt, in eis contineri sensum litteralem, nec oportero recurrero ad allegorias. Sed omina quæ in hoc cantico decantantur, addit Cbristophorus a Castro, si proprie interpretemur, optime conveniunt iis qua» gesta sunt cum veteri populo: al si do tempore gratis) contexamus, non perpetuo sensus ille deducetur; sed sæpe opus erit ad sensum historicum recurrere, ul, inviti licet, recurrunt tandem mulli qui de tempore gratia canticum explicant. Ergo ille habendus est sensus *historicus,* alter vero fro*pologicus,* ulpote qui liberior sil, el non perpetuo ex singulis verbis contexatur.

Huic carmini illustrando peculiarem impenderunt operam. prasserllm Jo. Midi. Foder, *Canticum Prophetet llabacuc cx hebrtro latine versum,* Wirceb. 1774; — Guil Adolp. Schrœderus, *Dissertatio phdologica in Canticum Chabacuci,* Groning.e, 1781 ;—Christ. Fnd. Schnuerer, *Dissert, in Chabacuci,* cap. Hl, Tubing. 1787; — Mœrner, *Hymnus Habae. versione ac notis philcdog. et criticis illustratus,* Upsal, 1791 ; — Car. Theopb. Anton, *cap.* in *Chabacuci versio,* ele., Gorlidi, 1810.

aut in fluminibus furor tuus? vel in mari indignatio tua? Qui ascendes super equos tuos : ec quadriga) luæ salvatio. 9. Suscitans suscitabis arcum tuum : juramenta tribubus <juæ locutus es. Fluvios scindes terræ : 10. viderunt te, et doluerunt montes : gurges aquarum transiit. Dedit abyssus vocem suam : altitudo manus suas levavit, **li.** Sol et luna steterunt in habita culo suo, in luce sagittarum tuarum, ibunt in splendore fulgurantis hastæ tum. 12. In fremitu conculcabis terram : in furore obstupefacies gentes. 13. Egressus es in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo. Percussisti caput de domo impii : denudasti fundamentum ejus asquead collum. 14. Maledixisti sceptris ejus, capiti bellatorum ejus, venientibus ut turbo ad dispergendum me. Exsultatio eorum, sicut ejus qui devorat pauperem in abscondito. 15. Viam fecisti in mari equis tuis, in luto aquarum mullarum. IG. Audivi, et conturbatus est venter meus : a voce contremuerunt labia mea. Ingrediatur putredo in ossibus meis, ct subter me scateat. Ut requiescam in die tribulationis : ut ascendam ad populum accinctum nostrum. 17. Ficus enim non florebit : ct non erit germen in vineis. Mentietur opus olivæ : el arva non afferent cibum. Abscindetur de ovili pecus : et non erit armentum in præsepibus. 18. Ego autem in Domino gaudebo : et exsultabo in Deo Jesu meo. 19. Deus Dominus fortitudo mea : et ponet pedes meos quasi cervorum. El super excelsa mea deducet me viclor in psalmis canentem.

ORATIO PRO IGNORANTIIS.

Véri. I 4. Pro ignorantiis. — Hebraice est **HTO** sf-*gionot,* quod aliqui, ut R. David, Pagninus, Vatablus accipiunt pro certo genere cantici, harmonios, vel instrumenti musici ; unde Septuaginta vertunt : *Oratio llabacuc prophetæ cum cantico ;* quia partira est hic oratio, partira et magis canticum, quo celebrat Dei beneficia preterita, ut impetret futura. Hæc est enim vera ratio orandi et impetrandi, si ejus a quo quid petimus, munificentiam , potentiam, dotes et laudes celebremus. Unde in Scriptura, oratio subinde vocatur Mus, ut *Thren.* n, 19 : « Consurge, lauda (id est laudando ora) in nocte. » *Jercm.* xi, 14 : «Ne assumas pro eis laudem, » id est ne ores pro Judæis tam impiis. Hinc et R. Jona, ct ex eo Gcncbrardus *sigionot* vertunt, *gaudium, oblectationem. Oratio,* inquiunt, *llabacuc prophetæ cum oblectationibus,* qua scilicet se populumque oblectat, commemorando futuram ejus liberationem. Alii, ut R. Juda, vertunt : *Oratio pro occupationibus,* puta pro gravibus negotiis, quæanimo versabat, quibusque se occupabat Propheta; Tigurina : *Colloquium* , seu *Disputatio llabacuc prophetæ dc rebus perplexis.* Verum melius Noster vertit : *Pro ignorantiis;* ita enim vertit et Aquila, Symmachus, Quinta Editio et Chaldæus. llebreum enim **rw** *saga* significat errare, ignorare : inde ***WJ*** *sigiona* vocatur error, ignoratio, puta delictum ct peccatum, tum cx ignorantia commissum, tum quodlibct aliud, etiam voluntarium. Unde Theodotion vertit : Pro *voluntariis,* scilicet delictis. Nam, ut ait Aristoteles, a omnis peccans est ignorans. p El Sapiens : « Errant qui operantur malum, » *Prov.* XIV, 22. Semper enim peccato conjuncta est aliqua ignorantia, puta inconsiderado. Si enim consideraret peccator turpitudinem et damna peccati, Deumque vindicem, cujus iram ct tormenta ceterna provocat, utique non peccaret.

Jam sensum hic varium dant varii. *Primo,* Chaldæus more suo paraphrastice sic vertit : *Oratio quam oravit llabacuc, quando revelatum est ei de longitudine temporis, quam dedit Deus impiis : quod si convertantur ad legem corde perfecto, remittetur cis, crunlquc omnia scelera eorum, quæ admiserunt in conspectu ejus, quasi ignorantia.*

Secundo, S. Hieronymus, Remigius, Albertus ct Jansenius censent llabacuc hic deprecari veniam suæ ignoranti®, id est sui peccali, quo ignoranter et temere ausus fuit cum Deo disputare ; imo de ejus providentia, qua sinit impios piis dominari, conqueri. Verum in toto hoc carmine nullam hujusce deprecationis veniæ significationem dat Propheta.

Dico ergo : per ignorantias significantur peccata populi, *q. d.* Oro, Domine, pro peccatis populi, ut illa condones ct dissimules, ne propter illa differas opus liberationis nostre c Babylone, et mullo magis allegorica opus incarnationis Christi, el redemptionis generis humani a te promissum.

Ven. i. 2. Domine, audivi auditionem tuam. — Est metonymia, nam actus ponitur pro objecto : « auditionem, » id est rem, vel verbum auditum, sive oraculum quod a te audivi ; scilicet tantam cladem et vastationem , tum Judæorum per Chaldæos, tum ipsorum deinde Chaldæorum per Medos et Persas : idcoquc a timui, » maxime metuens, ne nos in Babylone degentes, nipote captivos, etiam Babylonica clades, et Chaldæo

rum excidium per Cyrum infligendum pariter involvat, ct omnino deleat. Ita S. Hieronymus, Remigius et Theodoretus. Porro Septuaginta addunt : *Consideravi opera tua,* et iÇiow, id est *obstupui,* vel *expavi,* quod allegorica recte S. Augustinus lib. XVIII *Uc Civit.* XXXII, refert ad opus incarnationis Christi , quod pre sui novitate, tanteque majestatis exinanitione, non tantum stuporem, sed et sacrum quemdam pavorem et horrorem, ex sui reverentia incutit, a Quid enim, i. ilKIuib ,IOC esl nis' precognite, novæ ac repentina» salutis hominum ineffabilis admiratio?» Quis enim non stupeat, quis non expavescat, si videat Reum in carne, Deum in cruce? Hoc est magnum pietatis sacramentum, quod obtupescunt Serapliini et Cherubini, quod, ut ait Apostolus I *Timoth.* iu, 16, « manifestatum est in carne, justificatum est in spiritu, apparuit angelis (qui omnes stupentes illud adorarunt, *Hebr.* i,6), predicatimi est Gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria. » Vere S. Bernardus, semi. 3*in VigiliaNativit.:* «Tria opera, ties mixturas fecit omnipotens illa majestas in assumptione nostre carnis, ila singulariter mirabilia, ct mirabiliter singularia, ut talia ncc facta sint, nec facienda sint amplius super terram. Conjuncta quippe sunt ad invicem Deus et homo, mater et virgo, fides et cor humanum. Admirabiles iste mixture, ct omni miraculo mirabilius, quomodo tam diversa, tamque divisa ab invicem potuerint conjungi. » Et infra : « Contraxit se majestas, ut quod melius habebat, videlicet seipsum, limo nostro conjungeret, et in persona una sibi invicem uniretur Deus el limus, majestas et infirmitas, tanta vilitas ct sublimitas tanta. Et attende, sicut in illa singulari divinitate trinitas est in personis, unitas in substantia; sic in ista speciali commixtione trinitas est in substantiis, in persona unitas. Verbum enim et anima, ct caro, in unam convenere personam ; et hæc tria unum ; et hoc unum tria, non confusione substanti®, sed unitate person®. *n* Quocirca merito S. Augustinus, S. Hieronymus, S. Bernardus, S. Franciscos, aliique Sancti, in contemplatione hujus mysterii quasi extra se rapti et attoniti expaverunt et obstupuerunt. Equidem si cum S. Magdalena secedentes et abstracti, non aliud contemplaremur tota vita, quam hoc, « Verbum caro factum est, Deus homo, » jugiter obstupesceremus; el quo magis ac diutius illud contemplaremur, eo magis in stuporem, imo in exstasim raperemur.

Opus in-pendum.

Hunni- « uniri VrtJ "» pnii

Sane ipsa humanitas Christi in incarnatione, videns se assumi et elevari super omnes codos et angelos, ad thronum majestatis divina), obstupuit et expavit : quin et jugiter obstupescit cl expavescit, dum videt se in eadem non tantum sede, sed et hypostasi cum divinitate sedere ct subsistere : videt enim se cx creatura elevari ad Creatorem, ex nihilo fieri omnia, ex homine fieri Deum; idque ex nulla sui dignitate (est enim ipsa tanto honore et bono indigna) vel merito , sed cx mera dignatione Dei, qui eam ex omnibus hominibus, angelis et creaturis elegit, et ad tantum glorte fastigium evexit. Jugiter ergo illa obstupescens suam vilitatem ct indignitatem, ac Dei dignationem el gratiam, gratulabunda exclamat : 0 immensa Dei in me, o abyssalis, o incomprehensa bonitas!

Tropologice, hæc verba sibi adaptavit S. Leo, cum eligeretur in Pontificem. Sic enim ait serm. 2 De *sua Assumptione :* * Domine, audivi auditum tuum, ct timui : consideravi opera tua, ct expavi. Quid enim tam insolitum, tam pavendum, quam labor fragili, sublimitas humili, dignitas non merenti ? »

DO.MI.XE, OPUS TUUM IX MEDIO ANXORUM VIVIFICA illud. — To *illud* per pleonasmum hebreum redundat : llebrei enim repetunt pronomen relativum, vel demonstrativum, illudque jungunt cum suo nomine quod antecessit. Porro *opus* intelligit liberationis Judæorum e Babylone, et mystice redemptionis generis humani e captivitate diaboli et peccati per Christum. Unde Chaldæus opus hoc interpretatur renovationis mundi et miserationum Dei. Ha S. Hieronymus et Augustinus loco citato. Hoc enim vocatur opus Dei antonomastice, sive per excellentiam, quia omnium Dei operuni fuit maximum et excellentissimum. Nam in eo uno magis quam in operibus creationis, conservationis , gubernationis , cæterisque omnibus, Deus generi humano ostendit immensam suam clementiam, sapientiam, potentiam et amorem. Quodque de Bruto dixit Poeta : a Et magnum magni Cassaris illud opus; » illud longe verius dicas de Verbo incarnato, puta de Christo : « Et magnum magni Numinis illud opus. » Hoc opus, inquam, a in medio annorum, » id est intra annos, vel annis, scilicet a te prelixis, «vivifica,» id est effice, suscita, adimple. llebræi enim metaphorice vitam dant rebus inanimis, ut annis, diebus, acri, fertilitati, sterilitati, captivitati, liberationi , etc. ; cum enim illa fiunt ct vigent, dicuntur hebraico vivificari et vivere.

I.x medio anxorum. — Varii varie hoc medium explicant. Primo Guevara el Vatablus : « in medio annorum, » inquiunt, hoc est, in medio illorum calamitosorum el infelicium dierum, in quibus Chaldæam ejusque incolas funditus igne ferroque vastandos Propheta audierat. « In medio, » dixit, id est cum in precipiti erunt mala, cum ingruent vehementius pericula, eum circumfluentibus undique calamitatum fluctibus nulla emergendi affulgebit spes. In medio enim alicujus rei esse dicitur quandoque id, quod ab ipsa premitur et urgetur, maxime ut circumfuso malorum testu nullum evadendi pateat effugium. Talc est illud *Psalm,* xxii, 4: «Nam, etsi ambulavero in medio umbre mortis, non timebo mala: quoniam tu mecum es. » Et *Psabn.* cxxxvn, 7 : «Si ambulavero in medio tribulation s, vivificabis

me. » Orat ergo Habacuc Deum, ut populum sibi peculiarem e mediis calamitatibus Chaldæorum eripiat, cl quem laniis hactenus beneficiis affecerit, cuique, ut artifices solent, quasi absolutissimo manuum suarum operi, ct suum nomen inscripserit, nolamque et stigma circumcisionis inusserit, Chaldæorum sanilia interire, aut cum Chaldæis pariter in Babylone a Medis el Persis exscindi delerique penitus non patiatur. Hic sensus valde huic loco congruere videtur. Medium enim sæpe capitur pro summo, ul cum dicimus : In medio tribulationum versor; medio mari jactor; in medio ferarum dego, id est in summis versor malis, periculis et hostibus. Annus cnim, dies et tempus sæpe metonymice sumuntur pro clade insigni et calamitate, quæ tali anno, die et tempore contigit, vel continget. Sic sæpe Prophète diem Domini vocant diem ultionis, quo Judæam, vel Babylonem, aut alias urbes et gentes puniet et perdet, ut *Sophon,* cap. i, l i : a Juxta est dies Domini magnus, etc. Dies ira, dies illa, dies tribulationis et angusti©. » *Joel.* cap. n, I : « Venit dies Domini, etc., dies tenebrarum ct caliginis, dies nubis et turbinis. » Similia sunt *Jcrem.* cap. xxx, 7; *Amos* cap. in, 18.

Secundo, alii ex adverso medium capiunt pro optimo, //. d. Evolutis annis 70 captivitatis calamitosissimae, in medio, id est in optimo anno 70 illos annos consequente, opus hoc liberationis nostra tam exoptatum dabis et præstabis. Sic dicitur *Ezech.* cap. v, 5 : Ista est Jerusalem : in medio, n id est in optimo, a gentium «loco» posui illam. » Et *Isaiæ* xxxvin, 10, ait Ezechias : *o* Iu dimidio dierum meorum,» id est in ©tale optima cl florenti, a vadam ad portas inferi. » Quampiam alii tò *dimidio* proprie accipiunt; erat enim Ezechias tunc 39 annorum, quæ œtas est quasi dimidia vite humauæ : integra cnim est ea quæ notatur *Psalm.* lxxxix, 10 : « Dies annorum nostrorum in ipsis, septuaginta anni. Si autem m potentatibus, octoginta anni, n

Tertio, simplicius alii medium bic non accipiunt geometrice, sed physice, aut potius vulgariter cx llcbraorum phrasi et usu, quo « in medio annorum » idem est quod intra annos, scilicet prafinitos ct destinatos a Deo. Unde Symmachus vertit : *Intra annos reviviscere fac ipsum;* Aquila: Dum *appropinquant anni, vivifica illud;* Septuaginta : *Cum appropinquaverint anni, corjnosceris.* Sic Deus fecit « firmamentum in medio aquarum, » id est inter aquas superas et inferas, *Genes,* cap. i, 0, et « lignum vite in medio paradisi, » id est intra paradisum, *Genes,* cap. n, 9, ct ignem in medio rubi, id est intra rubum, Exod. cap. ut, 2. Dicit autem potius « in medio, » quam in fine annorum, quia optat annos hosco non expleri, sed potius imminui et dimidiari, *q. d.* Fac, Domine, ut anni 70, quos captivitati nostra designasti, non ad finem usque decurrant sed decurtentur et dimidientur.

Quarto, aliqui, ut Albertus, medium hic geometrice et precise accipiunt, scilicet medium annorum mundi. Nam liberatio llcbraorum facta est sub annum mundi ter millesimum, puta anno 3119, hoc est pene medium Jurationis mundi : durabit enim mundus sex millia annorum, ul tradunt llebmi el Patres, quos citavi *Apoc.* xx, G.

Rursum Jansenius dimidium hoc exponit annum 37 transmigrationis Joachin, quo Evilmerodach eum exaltavit, IV *Regum* , cap. xv, 27, quod fuit quasi preludium el initium felicitatis et liberationis Hebneorum, qu© perfecta est anno 70 captivitatis : nam 37 sunt pene dimidium 70. Hoc sensu vox *vivifica* in sensu non perfecto, sed inchoato accipienda est, 7. *d.* « Vivifica, » id est incipe vivificare, et adimplere opus tuum; inchoa operis tui fabricam , da ejus specimen, quasi auroram futur© lucis et libertatis.

Allegorico, opus incarnationis et redemptionis Christi factum est « in medio annorum, » juxta primum sensum : quia Christus venit calamitosissimo tempore. Fecit enim uti facit sapiens medicus, qui sinit morbum crescere ad summum paroxysmum, ut omnes suas vires exeral et evomat : quo facto, morbo quasi exhausto cl enervato, facilem adhibet curationem. Ita Christus permisit ut peccatum et concupiscentia crescerent ad summum per quatuor annorum millia, ulque omnem suam malitiam exercrent ac evomerent : quo facto, medicam ei manum suam attulit; cum jam pariter et natura, et lex Mosis omnem vim suam ostendissent, nec tamen potuissent peccato mederi : ac proinde omnes ct omnia Christi opem tacite poscerent et inclamarent.

Secundo, idipsumfuit « in medio,» id est in optimo, «annorum;» quia ipse adduxit aureum jubilæi sæculum, juxta illud Apostoli : « Ecce nunc tempus acceptable, cccc nunc dies salutis, » ll Cor. cap. vi, 2.

Tertio, fuit « in medio annorum, » id est inter annos, vel annis a Deo prafixis ct constitutis. Rursum « in medio, » id est in complemento annorum. Medium enim est extremorum centrum, unio, perfectio ct complementum. Hinc « in medio annorum, » idem est quod in consummatione annorum, vel, ul Apostolus *Galat.* cap. iv, 4, ait « in plenitudine temporum,» cum scilicet plane consummata ct impleta essent tempora a Deo tanto operi prastituta. Modium cnim extremorum est tinis : extrema cnim in medio terminantur ct finiuntur. Ha S. Hieronymus. In medio ergo annorum natus est Christus, quia œtas Christi fuit finis sæculorum procedentium miserorum, ct initium sequentium felicissimorum. Dicit autem « in medio » potius quam in fine, quia optat hosce annos accelerari, idcoquc dimidiari; sicut per preces Danielis el Prophetarum, abbreviate et accisæ sunt 70 hebdomades pravi© Christo, ut dixi *Daniel,* cap. ix, 21.

Quarto, arithmetico « in medio annorum » passus est Christus hoc computi! : *primo,* quia in medio 70 et iiltimæ hebdomadis Danielis passus, redemit mundum, *Daniel.* cap. ix, 27 . Licet enim Daniel fuerit post Habacuc, tamen hebdomades hœ 70 jam ante Danielem decreta) erant in mente Dei, qui eas hic confuse ct implicite revelavit Habacuc, quas postea diserte expressit Danieli. *Secundo,* « in medio annorum; p quia Christus passus redemit nos anno ælalis 34, quæ est media vite humanæ : hæc enim censetur 70 annis. *Tertio,* liebre! ex oraculo Eliæ ducationem sive ætatem mundi tradunt fore sex millia annorum, sive ter bina millenaria, quorum *prima* duo spectant ad legem nature, quæ fuit ante diluvium, el post illud usque ad Abraham; *secunda,* sive media duo ad legem Mosis; *tertia,* sive ultima duo ad Evangelium et tempus Messiæ ac gratia*. Jam Christus natus est durante lege Mosis : natus est ergo in medio harum trium ætatum, ac consequenter in medio annorum, id est sæculorum mundi. Ila Franciscus Georgius Venetus in *Problem,* tomo 111, sect, iv *De Christi adventu,* num. 142. Rursum in medio annorum venit Christus, quia tempus Evangelii et gratte ejus est medium inter tempus legis et tempus glorine, sive inter sæculum presens et futurum. Christus enim fuitonasi horizon temporis ctæternilatis: est cnim ipse legis temporisque finis, ac principium œternilalis viteque beate. Hinc ab Isaia, cap. ix, vocatura pater futuri sæculi. » Denique ne quid omittam, ex his Habacuc verbis nonnulli, uti refert S. Vincenlius Fercrius epist. *ad Benedictum,* et Adrianus Finns lib. V *Flagelli,* cap. vin, consuerunt Christum in medio ducationis mundi tempore assumpsisse carnem, ita ul tot exacte processerint anni Christi incarnationem, quot post eam futuri sunt. Idipsum indicavit Virgilius, qui ex oraculis Sibyllæ Cumææ Augusto Cæsari (cujus ætate natus est Christus) adulatus, cecinit III *Georg. :*

> Mox tamen ardentes accingar dicere pugnas
> Cæsaris, el nomen fama tot ferre per annos,
> Tithoni prima quot abest ab origine Casan

Verum hoc plane incertum, ct multis parum probabile videtur; certe ex hoc loco evinci nequit.

Cbri>tnj nDinr-it. Pniio. Swuxlo. Terti* Symbolice, Christus est medium, uti SS. Trinistolis, ita et lotius universi et sæculorum oinnium, œque ac redemptionis cl felicitatis nostro mediator. Nam in SS. Trinitate ipse, nipote Filius, cst nudius ¡Hier Patrem et Spiritum Sanctum, qui a Patre procedit et generatur, ac genitus cum eo spirat et producit Spiritum Sanctum. *Secundo,* quia ipse est Verbum, quod est idea, per quam creavit Deus omnia; ipse ergo ut Verbum, est nodus, nexus, vinculum, medium et centrum rerum omnium. *Tertio,* in ipso pariter ut Verbo, creata et ordinata sunt omnia sæcula ct tempora : « Fide *cnim* intelliginnis aptata esse sæcula verbo Dei, n ait Apostolus *Hebr.* cap. xi, 3. *Quarto,* hinc congrue assumpsit naturam humanam, ut esset mediator Dei ct hominum. Decebat enim ut persona media in SS. Trinitate humanam naturam assumeret, in caque fieret mediator, quia cl ipsa media est inter cœlum et terram, media inter Deum el caderas creaturas, utriusque naturam participans, ut per ipsam naturam mediam utraque uniret extrema. Natura enim humana meditullium, cl quasi vinculum omnium exislit, et cum omnibus partem habens, cum omnibus deliciatur; omnibus enim creaturis cæteris homo vcl vescitur, vel oculis aliove sensu pascitur ct fruitur; terra nos sustentat, aqua potat, aer dat respiraeulum, ignis calefacit; vescimur plantis, piscibus, animalibus; sole et ecelo illuminamur, ab angelis erudimur, purgamur, perficimur. Pari modo Christus factus homo deliciatur cum omnibus, el omnes cum eo. Hinc ejus typus fuit arbor vite in medio paradisi a Deo collocati, *Genes.* cap. n. Quocirca Christus nascens, vivens, chriitui morions, semper capessivit medium. Natus est oWqw cnim in media nocte, dum quietum silentium continerent omnia, et nox in suo cursu medium m diiiler perageret, *Sapient.,* cap. xvm, 14. Natus quo- wr* que positus est in medio duorum animalium : asinus infirmior denotat misericordiam; bos fortior, et in arando æquus et fidus hero, denotat justitiam. Hæc enim duo obviare sibi fecit Christus, ideoque nascens in eorum medio stetit. Puer inventus est in templo, in medio doctorum. Domi fuit medius inter matrem el patrem, puta Mariam et Joseph. Sicut enim medius est in Trinitate increata, sic medius est et in Trinitate creata, quæ est Joseph, Jesus, Maria. Vir in medio fuit Apostolorum : u Ego, inquit, sum in medio vestrum, tanqnam qui ministrai; » ut omnibus videlicet æqua distributione, saltem geometrica, suscepta munera distribueret. Rursum concionando operatus est salutem in medio terne, *Psal.* Lxxni, 12. Moriens pependit in medio duorum latronum, ul jam eorum constitutus judex, redderet utrique debit is vices, juxta utriusque merita, presagio quodam magni et extremi judicii, in quo medius ad dexteram habebit sanctos, quos vita œterna præmiabit; ad sinistram reprobos, quos morte œterna mulctabil. In cœlo medium tenet locum; est cnim medius inter Patrem el nos, utpote advocatus noster. Ita eum vidi S. Joannes *Apoc.* cap. v, 6, quasi agnum in medio throni, in medio quatuor animalium, et in medio seniorum. Hinc eum repnesenlavil Isaac immolandus a patre, ct risus ac gaudium orbis; Isaac enim medius fuit inter Abraham et Jacob; fuit cnim Abrahæ filius, Jacobi pater. Rursum ipse palam profitetur : « Ubi sunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum, » *Maith,* cap. xvm, 20. Quocirca ipse ab adorno decretas, ct in tempore factus est verus et

optimos mediator inter Deum el hominem, juxta illud Apostoli: a Unus mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus, © 1 *Timolh.* cap. n, 5. Ipse enim factus homo, effectus est vinculum et glutinum, ligans, conncctens el uniens hominem cum Deo. Ipse est velut canalis medius, per (piem a fonte vivo, puta a Deo, fluunt ad nos aquæ vivæ, et fluenti gratiarum. Ipse est scala Jacob, per quam quasi medium, ab extremo ad extremum, puta e terra in cœlum ad Deum ascendimus. Preclare S. Bernardus, serm. I De S. Míetele: « Amat, inquit, semper media Jesus, diverticula semper el reclinatoria reprobat Filius hominis, Dei et hominum mediator. Dilectus meus mihi, et ego illi, qui pascitur inter lilia, n

Ut ©m <QfCJtD medio- critatrm.

Nimirum hisce omnibus significare voluit et commendare auream mediocritatem, quæ nos Deo ct hominibus gratos efficit ; virtus enim consistit in medio. Item pacem el concordiam; medium enim est nexus, el quasi pax et concordia extremorum. Hoc est quod ait *Maith.* cap. v, 9 : « Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur ; n quia ego qui sum Filius Dei naturalis, sum pax universi, pacificans omnia quæ in cœlis, et quæ in terris sunt, *Colos,* f, 20. Jure ergo nomen filii Dei sortiuntur, qui mediandi pacemque conciliandi officium ipsi proprium inlimumquc usurpant.

Axnorcm. — Ita vertunt quoque Aquila, Symmachus, Thcodotion, Chaldæus et alii passim; legunt enim in Hebræo *scanim,* quod significat *annos.* Verum Septuaginta aliis punctis legentes lZTJS *scenaim,* id est *duorum;* rursum pro Wfl *chaiichu,* id est *vivifica illud,* legentes ni'H *chaiot,* id est *animalium,* vertunt, *in medio duorum animalium cognosceris;* mox tamen pro *scenaim* legunt *scanim* cum cœleris. Unde subdunt : *Cum appropinquaverint anni, cognosceris,* adduntque per epexegesin : *Cum advenerit tempus, demonstraberis.* Hæc enim verba non sunt in Hebræo ; ea tamen in Septuaginta legunt codices Vaticani, Complutenses,Regii, S. Hieronymus, Cyrillus, Theodoretus ct alii passim. Aliqui tamen censent Septuaginta in ilebrœo legisse ut cæteros, scilicet ut *iz cum appropinquaverint anni, cognosceris,* respondeat illi quod vertit Noster : *in medio annorum vivifica illud, et* to *cum advenerit tempus, demonstraberis, respondeat* illi quod vertit Noster, *in medio annorum notum facies* ; id vero quod precedi!, in medio *duorum animalium cognosceris,* additum sit a Septuaginta prophetice cl paraphrastice, sicut ab eisdem additum est rò *a ligno,* quod non est in Hebræo, ncc in Latino, *Psalm,* xcv, 10. Ubi enim illi legunt, *regnavit Deus,* Septuaginta addiderunt *a ligno,* scilicet a cruce ; crux enim fuit quasi solium regni Christi. Forte in Hebræo fuit duplex lectio, una in textu, altera in margine, quales jam multe sunt in Hebræo, quas Rabbini vocant *ken uketif;* nimirum ut in textu fuerit, *bekcrtb scanim chaiiehu,* id est in *medio annorum vivífica illud ;* in margine vero, *bekereb scenaim chaiot,* id est *in medio duorum animalium* ; et utrumque exprimere voluerint Septuaginta, levi enim mutatione ex *scanim* fit *scenaim;* ex *chaiiehu, chaiot.*

Porro quoad sensum litteralem de Chaldæorum excidio, duo animalia quæ hoc peregerunt, el populum Dei Babylone liberaverunt, fuerunt Medi et Persæ, sive Darius el Cyrus. Alludit ad Isaiœ oraculum cap. xxi, 7 : « Et vidit currum duorum equitum, ascensorem asini, el ascensorem cameli, » puta Cyrum qui Persis quasi asinis, ct Darium qui Medis quasi camelis dominabatur; hi enim everterunt Babylonem. Unde erat oraculum, editum per Nabuchodonosorem, ait Eusebius lib. IX *De Prapar. Evang.* cap. ultimo : « Veniet Persa mulus, qui vobis, o Babylonii, afferat servitutem. » Mulus est Cyrus natus matre Meda, quasi camela; et patre Persa, quasi asino. Ita Sanchez.

Quoad sensum vero allegoricum, cl precipuum de Christo, varii varie hanc versionem exponunt. *primo,* Theophylactus per duo animalia accepit duos Cherubim, qui erant super arcam in propitiatorio, *Exod.* cap. xxv, vers. 17, <7. *d.* Typus tuus, o Christe, cratpropiliatorium erectum inter duos Cherubim ; ibi per umbram typice fuisti agnitus, imo praecognitus ; propitialorium enim significabat te fore propitiatorem mundi. *Secundo,* alii per duo animalia accipiunt duos Seraphim, quos vidit Isaías cap. vi, Christo specie humana, quasi incarnato, sedenti in throno acclamare : « Sanctus, sanctus, sanctus, » quasi illa «velantia caput et pedes Domini, ait S. Hieronymus, in praesenti tantum sœculo velent, et alter ad alterum mysterium inclament Trinitatis, ct mittatur unus de Seraphim (quod interpretatur ardens), et veniat in terram, et mundet Prophetae labia, ct dicat : Ignem veni mittere in terram, ct quam volo ut ardeat? » *Tertio, -rò in medio duorum animalium cognosceris,* multi putant de l'ilio intolligi et de Spiritu Sancio, « co quod Pater per Filium intelliga'ur et Spiritum, n ait S. Hieronymus. Pari modo Filius, qui est medius inter Patrem et Spiritum Sanctum, per Patrem a quo gignitur, et per Spiritum Sanctum quem producit et spirat, intelligitur. *Quarto,* duo animalia sunt duo latrones, inter quos crucifixus, agnitus est Christus, ait idem S. Hieronymus. *Quinto,* duo animalia sunt duo populi, scilicet Babylonii et Judæi tempore Habacuc, in medio quorum agnitus est Deus, Babylonios evertens, ac Judæos liberans. Rursum tempore Christi agnitus est in medio Judæorum cl Gentium. Hisce enim duobus populis se hinc inde cingentibus, intellectus est Salvator et creditus, ail S. Hieronymus, qui *sexto,* addit : Sunt qui duo animalia duo intelligant Testamenta, novum cl vetus, quie vere animantia sint atque vitalia, quæ spirent, ct in (piorum medio Dominus cognoscatur. *Septimo,* Tertullianus lib. IV Contra ifarcton. cap. xxn, per duo animalia accipit Mosem ct Eliam, inter quos transfiguratus, et

chtMiu lh¡m. lin,

ab Apostolis agnitus est Christus, tanquam Messias in monte Thabor. *Octavo* et optime, *in medio duorum animalium,* id est in presepio inter bovem ct asinum, agnosceris, o Christe, cum in carnem et mundum venies, juxta illud *baite* j, 3 : « Cognovit bos possessorem suum, cl asinus presepe domini sui. d Quod Patres, quos ibi citavi, intelligunt de Christo reclinato in presepio inter bovem ct asinum. Ita Ecclesia hunc locum accipit in Officio Nativitatis Christi : ‹t O magnum, inquit, mysterium ct admirabile sacramentum, ut animalia viderent Dominum natum jacentem in presepio ! » El in Officio Circumcisionis Domini : a Domine, ait, audivi auditum tuum, ct timui ; consideravi opera tua, et expavi : in medio duorum animalium jacebat in presepio, et fulgebat in cœlo. » El S. Augustinus orat. *Contra Judæos ct Paganos ,* cap. xiii, afferens *quartam , sextam* et *septimam* expositionem, quas jam recitavi, addit : « Dic cl tu, Habacuc propheta, testimonium de Christo. Domine, inquit, audivi auditum tuum , ct timui; consideravi opera tua, Deus, et expavi. Quæ opera Dei iste miratus expavit? Numquid fabricam mundi iste miratus expavit ? absit; sed audi quid expavit. In medio, inquit, duorum animalium innotesces opera tua, Deus. Verbum caro facium est : in medio duorum animalium cognosceris : qui quousque descendisti, expavescere me fecisti, quia Verbum, per quod facta sunt omnia, in presepio jacuisti. Agnovit bos possessorem suum, el asinus presepe domini sui. In medio duorum animalium cognosceris. » Ita el Gregorius Nyssenus ac Nazianzenus oral, *in Christi nativitatem*, Cyrillus Hierosolymitanus *catcch.* 12, S. Hieronymus epist. 27 *ad Eustoch.,* S. Paulinus epist. 10 *ad Severum,* Orígenes hom. 13 *in Lucam,* S. Ambrosius in *Luca* cap. ii, 7. Quocirca S. Hieronymus *epist.* 18 : a Presepe, inquit, in quo infantulus vagiit, silentio magis quam infimo sermone honorandum est. n Porro bovem el asinum non adduxit Joseph, ut volunt Lyranus, S. Bonaventura et alii, nipote pauper, sed vel herus hospitii, vel quis alius peregrinus, vel pauper indigena. Ha cx S. Chrysoslomo Sanchez.

C'ir Cbii.lni rrdio*-Ui In ptx e-ptol ÙII'4 primi.

Causa litteralis, cur Christus in presepio, in medio bovis el asini, reclinari voluerit, fuit illa quam dat Evangelista Lucas cap. u , 7 : a Quia non erat eis locus in diversorio ; » omnes cium Judæi tunc confluebant ad censum ab Augusto Cacare indicium, qui, quia ditiores jam occupaverant omnia diversorii loca, vel cerio anteverterant Joseph et Mariam, longe ex Nazareth adventantes, jamque lotum hospitium praeoccupaverant. Secessit ergo B. Virgo Christum paritura, diversorio exclusa, in stabulum, seu speluncam stabularem adhærcnlem diversorio, quod hospitandis jumentis serviebat cauponis diversorii , ejusque hospitium, exilem sibi locum a bestiis mutuata; quæ cum non haberet cunas, reclinavit Christum infantem in presepio inter fœnum el paleas, ut ibi commodius paulo jaceret, el frigus minus sentiret, præsertim calefactus halitu bovis et asini ; ipsa ad presepe vigilans cum sanctis an gelis ct Josepho, divinum mysterium admiranlibus et adorantibus. Ita Francisons Lucas et Toletes in *Lucte* cap. u. Voluit Christus a sui ortu demonstrare veritatem sui dicti *Malfh.* vm, 20 : « Vulpes foveas habent, et volucres cœli nidos : Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet. » Nimirum * propter nos egenus factus est, cum esset dives, ut illius inopia nos divites essemus,» II *Corinth,* vm, 9. *Rurtim* voluit Christus nascis quasi filius pastoris inter animalia, ct poni in presepio, ut significaret se esse verum pastorem ovium ab Ezechiele predictum cap. xixiv, 23. *Tertio,* ut significaret regnum suum non consistere in fastu, palatiis, opibus el pompa, sed in mundi contemptu ; nec ignominia? Christo fore hanc paupertatem, sed gloriæ, imo hoc esse ejus signum et notam propriam. Unde angelus pastoribus hoc signum nati Messi® dedit : a Invenietis, ait, infantem pannis involutum, ct positum in presepio. » Quocirca clamat stabulum, clamat presepe, clamant bos el asinus, clamant lacrymœ, clamant panni Christi; ct quid? clamant humilitatem, clamant paupertatem Christi, clamant pœnitentiam, clamant austeritatem vite, clamant contemptum opum, deliciarum el commodorum mundi, uti pie ct eleganter docet S. Bernardus *De Nativit. Domini,* serm. 3 ct 6.

T*pn«

Exstat typus paupertatis, et pauperis regni Christi, in quo pingitur Christus recens natus posilus in presepio, jacens in fœno inter bovem et asinum, astantibus et adorantibus S. Maria et Joseph, cum lemmate aureas ejus dictante gnomas: « Hic disce, inquit, o fidelis anima, plenissima resignationc cl abdicatione rerum creatarum, et purificatione affectuum liberam, imperturbabilem, quietam ct nudam Deo luo mentem praesentare, ut nihil habens vera in eo omnia possideas. Est enim vera paupertas expedita : Si vis perfectus esse, vade ct vende omnia quæ habes, et da pauperibus, *JLitth.* cap. xix, 21 ; muda : Quid mihi est in cœlis, et a te quid volui super terram? *Psalm.* lxxii; patiens : Patientia pauperum non peribit in finem, *Psalm.* ix; confidens : Tibi derelictus est pauper, *Psalm.* xxxiv; opulenta : Centuplum accipiet, cl vitam ælernam possidebit, *Matth.* xix, 29; secura : Ego autem mendicus sum el pauper, Dominus autem sollicitus est mei, v *Psalm.* xxxix.

Ccocbe

Hæc nimirum est concio, quam e presepio, non verbo, sed facto proclamat Christus, quamque tota vita, adeoque in ipsa morie c patibulo crucis proclamavit, scilicet : Filii hominum, ut quid diligitis vanitatem, clquæritismendacium? van® sunt omnes mundi opes, van® pomp®, van® delicia?, vani honores; vana contemnite, vera ambito : vere opes, vere dolici®, veri honores sunt

P

in cœlis apud Deum, qui eas mihi, angelis et sanctis communicat. Has vobis annuntio, has offero, has promitto. Ego sum sapientia Patris, sum puer sapiens, Verbum infans : scio reprobare malum, et eligerc bonum. Mihi ergo credite, non mundo mendaci cl fallaci : quæ ego elegi, eligenda docui ; quæ contempsi, contemnenda monstravi. Ego sum vita, doceo vos veram vitam cœlestem et divinam consistere in bonorum cœlestium et æternoruin amore et desiderio : illam ergo capessite, ideoque fugite vitam animalem ct carnalem, quæ ducit ad mortem praesentem et aeternam : « Apparuit, inquit Apostolus *ad Titum* i!, 11, gratia Dei Salvatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem et sæcularia desideria, sobrie, juste et pie vivamus in hoc sæculo, exspectantes beatam spem, et adventum gloriæ magni Dei Salvatoris nostri Jesu Christi. » Quisquis ergo sapis, quisquis Christi doctrinam sequeris, quisquis Christianus es, amores omnes rerum terrenarum exue, cosque pono ante præsepe Christi inter bovem et asinum, ac totum cor, totum amorem , omnes spes et res tuas resolute et efficaciter otior Christo Domino, ut cum paupere pauper, cum humili humilis, cum sobrio sobrius, cum spiritali spiritalis, cum coelesti coelestis, cum sapiente sapiens, cum felici felix officiare. Hac enim dc causa natus, reclinatus est in præsepio, «ut, dum visibiliter Deum cognoscimus, per hunc in invisibilium amorem rapiamur. » Jacebat enim in præsepio, et fulgebat in coelo : lectus erat fœnum ei, cujus est terra ct plenitudo ejus : clauditur hisce cunis ille, qui cœlum et terram implet; alget, ct lacrymatur inter bovem et asinum, qui vita, ardor etjubilus est angelorum. Vere S. Bcr-

ChruU piu^r- nardus, serm. 4 in *Vigilia Nativit.* : « Prctiosiores, ait, panni Salvatoris omni purpura, ct glor*os*us hoc pr esepe auratis regum soliis : ditior denique Christi paupertas cunctis opibus, cunctisque thesauris sœculi ; quid enim humilitate ditius, quid pretiosius invenitur? qua nimirum regnum coelorum emitur, et divina gratia acquiritur, sicut scriptum est : Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. » Idem, serm. 4 *De Nativitate:* «Salvator, inquit,cujus est aurum pariter et argentum, sacram in corporo suo dedicat paupertatem. » Ergo, ul canit Poeta :

Est stabulum catum, sol Christus, lunaque Virgo,
Bos asinusque suum stigma Bootis habent.

Denique Christus inter bovem ct asinum collocatus, reipsa clamat illud Psallis *Psalm.* lxxii , 23 : « Lì jumentum factus sum apud te, » ut tibi serviam per omnia cl totus, uti jumentum servit hero jumentum ergo designat summam Christi humilitatem, obedientiam, resignationem, labores, patientiam, ac tandem sacrificium, mortem et martyrium : quod quasi bovem se offerat victimam Deo, juxta illud *Jerem.* xi, 19 : «Ego quasi agnus mansuetus; » ubi Vatablus, Pagninus et alii vertunt : *Ego autem sicut agnus ct bos.*

Causa tropologica fuit, quam dat S. Chrysos- Can» tomus hom. 1 *in Lucam,* dicens : « Quare in pr.e- sepio ? ut compleretur vaticinium Isaiæ prophe- r, tæ : Cognovit bos possessorem suum, et asinus Chrirti. priesepe domini sui. Scriptum est in alio loco : Homines et jumenta salvos facies, Domine. Si homo es, panem comede ; si animal es, ad præsepe accede. » Et eamdem fere rationem latius persequitur, alias simul insinuans Gregorius Nyssenus orat. *De sancta Christi Nativitate,* his verbis: « Porro præsepe, rationis atque sermonis expertium animalium domicilium est : in quo Verbum nascitur , ut bos cognosceret possessorem suum, ct asinus præsepe domini sui ; bos subditus legi, asinus oneribus portandis destinatum animal, quod peccato simulacrorum cultus oneratum atque gravatum est. At brutis quidem conveniens cibus et vicius gramen ac foenum est. Qui producit enim gramen et fœnum pecoribus, inquit Propheta: rationale autem animal pane nutritur. Quamobrem idcirco in præsepio, quod est habitaculum brutorum, is qui de coelo descendit panis vitæ proponitur, ut etiam bruta, rationali invicem sumpto cibo , rationem adipiscantur. Medius igitur inter bovem ct asinum in præsepio utriusque dominus est, ut soluto interstitio sepis, ambos in sese creet in unum novum hominem, cl ab hoc gravo legis jugum auferat, cl illud simulacrorum cultus onere levet. » Huc accedit Sophronius Archicpiscopus Constantinopolitanus, orat. 1 *in Christi Natalitia:* «Deus, ait, in præsepio palam proponitur, nobisque qui et fame tabescimus, ct jumentorum more nulla pene ratione ducimur, seipsum ultro in cibum exhibet. Ecquis euchobruto illo alimento tanquam divinis dapibus, divinaque charitate prorsus indigno abjecto , in illius divinitate se non oblectet? vere dixerim : Gloria in excelsis Deo , et in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Tripudio , pastorumque more exsulto, dum voces ejusmodi plane divinas audio ; et ad præsepe, quod Deum excepit, nec non ad cœlestem illam specum toto animi impetu raptus, mysterium quod in ipso latet, coram conspicari, atque hymnum illum : Gloria in excelsis Deo, etc., in recens nati gloriam et honorem depromere ardenter desidero. »

Idipsum typice significavit Job cap. vi, dicens : « Numquid rugiet onager (id est asinus sylvcstris) cum habuerit herbam, aut mugiet bos, cum ante præsepe plenum steterit? Onager enim, qui est asinus liber, significat Gentiles exleges ante Christum; bos vero, jugo assuetus, significat Judæos legi subditos : utriusque enim pabulum factus est Christus. Audi S. Gregoriani verba Jobi explicantem more suo mystice lib. VII *Moral,* cap. lY : « Herba onagri et fœnum bovis, est hæc ipsa Mediatoris incarnatio, per quam simul gentilitas

et Judæa satiatur. Quia enim per Prophetam dicitur : Omnis caro fœnum; universitatis conditor ex nostra substantia carnem sumens, fœnum fieri voluit, ne nostra in perpetuum caro fœnum remaneret. Tunc ergo herbam onager invenit, cum gentilis populus gratiam divin® incarnationis accepit. Tunc bos vacuum præsepe non habuit, cum plebi Judaic® ejus carnem exspectanti lex exhibuit, quem diu prophetatum exspectavit. Unde et natus Dominus in pnesepi ponitur, ut vidclicet signaretur, quia sancta animalia, quæ jejuna diu apud legem inventa sunt, incarnationis ejus foeno satiarentur. Præsepe enim natus implevit, qui cibum semetipsum mentibus mortalium præbuit, dicens : Qui comedit meam carnem, ct bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in eo. » Rursum Christus in pnesepio jacens, qui, ul ail S. Fulgentius serm. I De *Epiphania,* « portatur ut parvulus, adoratur ut Deus; parvulus in præsepio, immensus in coelo; vilis in pannis, pretiosus in stellis, » fecit se escam ct pabulum jumentorum : quia homo per peccatum fecit se jumentum, juxta illud *Psalm.* XLVJli, 21 : «Homo, cum in honore esset non intellexit:comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis. » Nominatila asinus, cum sit animal pigrum, vorax el lascivum, repræsentat acedos, gulosos el lascivos, juxta illud *Ezech.* xxiii, 20 : « Quorum carnes sunt ut carnes asinorum. » Bos sua indole referi duros, stupidos, obstinatos, sævos el superbos.

spnioh Symbolice, præsepimn Christi inter duo animaHa repræsentat ea quæ cx S. Hieronymo, Au-
CluHi. gustino et aliis paulo ante recensui, nimirum *priino,* oraculum inter duos Cherubim : hoc enim erat sedes Dei ; *secundo,* thronum Dei, *Isaiæ,* vi, inter duos Seraphim ; *tertio,* thronum Filii Dei medium inter thronum Patris et thronum Spiritus Sancti; *quarto,* crucem Christi inter duos latrones; *quinto,* Ecclesiam Christi collectam ex Judæis ct gentibus; *sexto,* Ecclesiam novi ct veteris Testamenti; *septimo,* tabernaculum gloria; Christi inter Moscn ct Eliam in Thabor.

Hac de causa S. Hieronymus Roma in Bethlehem migravit, ut ad præsepe Christi viveret, ad idemque vocavit S. Paulam, Euslochium. aliasque Romanas matronas ct virgines nobilissimas. Quapropter prtesepe Christi Romam translatum, in basilica S. Mariæ Majoris conditum magno honore veneramur, æque ac corpus S. Hieronymi, quod congrue juxta illud reconditum est, ut, sicut juxta illud ipso vixit, ita juxta illud mortuus quiescat.

Cbri.iu, *Secundo,* aliqui in versione Septuaginta pro
daa um accentu penacelo, id est animalium, a Cwcv, W est animal, legunt accentu circumflexo, id est vitarum, a Cur,, id est vita, quod respondet hebrœo irP'FI *chaiichu,* quod non tantum verbum est, significans *vivifica illud;* sed el nomen, significans *vitas ejus.* Id secuti Eusebius lib. VI *Demonstrat. Evang.* cap. xv, Theodoretus ct Theophylactus, sic vertunt el legunt, *in medio duarum vitarum cognisccris,* scilicet injuriarum ultor ct vindex, ait Sanchez : quia in vita Nabuchodono^oris cognosceris vindex impiorum Judæorum; in vita vero Cyri cognosceris ultor impiorum Chaldæorum. Allegorico vero in Christo cognosceris : *primo,* in medio vite divinæ et humana; : utramque enim in se complexus est Christus, nipote et ¿¡x'.0ii;, id *est homo Deus.* Ita Gregenlius Archiepiscopus Tcphrensis, *Disput. cum nerbano Judceo,* tomo IV *Biblioth. SS. Patrum :* « In medio duorum animalium, id est, inquit, in medio duarum essentiarum, scilicet divinæ el humanæ, subsistit Christus Deus et homo. » *Secundo,* in medio vitarum, id est annorum et vite, hebræum enim C3''n *chaiim,* tantum usitatum est in numero duali . unde in eo ct singularem, et dualem, et pluralem vitam significat. Christus enim passus redemit nos anno ætatis ct vite 34, quæ n odia est ætas vita; humanæ. *Tertio,* in medio vite temporalis et æternæ : ab illa enim ad hanc traducit nos Christus, qui nobis factus est via, veritas cl vita. *Quarto,* in medio, id est inter duas vitas, scilicet cœlestem, beatam, et infernalem miseramque in gehenna : utriusque enim arbiter, judex, dominus el distributor est Christus. Unde Arabicus vertit : *Domine, aspexi ad opera tua, territus autem,* vel *conturbatus sum in annis vita, ct in annis cognosceris.* Ha Eusebius, Theodoretus, Theophylaclus el alii.

Ix MEDIO ANNORUM NOTUM FACIES (id quod SCquitur, nimirum , quod), cum iratus fueris, misericordia: recordareris. — Misericordiam intelligit liberationem e Babylone, et allegorico redemptionem Christi. Hucusque oratio, id est postulatio, llabacuc : sequitur ejusdem canticum, quo orationem suam stabilit el firmat.

3. Deus au austro. — Hebræus, Deus *de Theman* V<n. 3. veniet. Theman enim filius Eliphaz, filii Esau, *Gen.* xxxvi, 15, nomen dedit regioni Idumææ, ex qua Eliphaz amicus Job, cap. iv, I, cognominatus fuit Themanites : quia, ut Chaldæus ibidem vertit, fuit *princeps Themanorum.* Inde Idumæa vocatur mons Seir, vel Edom. Esau enim quia pilosus, vocatus est Seir; quia rufus, Edom. Id patet *Jerem.* xlix, 7 et 20. Jam quia Theman ct Idumæa erat Judæ® ad austrum, ut patet J *ne* xi . Dì, sicut Libanus ex adverso erat eidem ad Aquilonem; hinc *Theman* significat austrum, puta australem plagam. Sunt qui velint Austrum vocari Theman, id est dextrum, a radice po' *lamín,* id csl dextera (ut *tau* initiale in Theman, sit licemanlicum et ascilitium, uti est in *talmid,* id est discipulus, et *talmud,* id est doctrina ; hæc enim derivantur a radice "to'? *lamad,* id est didicit), eo quod aspicientibus nobis Orientem, Auster dextera; assistat. Hinc S. Hieronymus, *Psalm,* lxxxviii, 12, ubi Septuaginta verterunt : *Aquilonem et mare tu creasti;* quia in Hebneo pro *mare* est *iamin,*

id est *dextera,* transtulit : *Aquilonem et dextrum tu creasti: dextrum,* id est *Austrum :* hic enim opponitur Aquiloni. Dextera ergo mundi pars est Auster, sinistra Aquilo : hinc illa felicitatis cl bonorum, hæc infelicitatis et malorum est symbolum. Quocirca Deus ct Christus congrue hic ab Austro et dextro venire dicitur, quia venit ut salutem bonaque omnia afferat, quasi verus Benjamin, id est filius dextera, fortis, felix, salutifer, ac nos omnes fortificans, fortunans ct beans. Auster enim calidus vitam, salutem ct omne bonum affert : Aquilo vero frigidus et rigidus, mortem ct omne malum. Nam « ab Aquilone pandetur malum super omnes habitatores terra, » *Jerem.* i, 14. Romæ tamen et in Italia Auster est turbidus, noxius et pestifer; Aquilo vero salutifer, lude Horatius lib. I, epist. 2 :

> Non agimur tumidis velis aquilone secundo :
> Non tamen adversis slatem ducimus austris.

Hoc est, nec in summa sumus prosperitate, nec in summa calamitate.

Alludit Habacuc ad *neuter,* xxxm, 2 ¡«Dominus de Sina venit, ct de Seir ortus est nobis (id est ah Austro : tam enim Sina quam Seir, sive Theman, erant australes Judææ) : apparuit de monte Pharan, et cum eo sanctorum millia. » Loquitur Moses de lege data a Deo sibi in Sina, deque columna ignis el nubis, qua sc Deus llebrais ostendebat, iterque per desertum praibal in Chanaan. Idem beneficium celebrat Psalles *Psalm,* lxvh, 8, ctDebbora*Judie,* v, 4. Porro per Austrum intclligit desertum Arabi®, in quo siti erant montes Sina, Pharan et Seir, sive Idumææ : hæc enim loca omnia erant ad austrum Judææ. Sensus ergo est, *q. d.* Deus qui olim patribus nostris exeuntibus ex /Egypto, et peregrinantibus per deserta Arabile in nube se ostendit, dum sensim o montibus Seir ct Pharan velut emergens, suamque majestatem per columnam ignis et nubis, perque prodigia ostendens, nos deduxit in Sina : ubi cum fulguribus, tonitruis et terne motu legem dedit, indeque per mille pericula salvos deduxit in Chanaan : idem se suamque prasenliam el opem ostendet nobis in Babylone. Nam ab Austro, pulii a Perside ct Media, quæ australes sunt Chaldææ, adducet Cyrum et Darium, qui Babylonem vaslcnt, indeque nos liberent, ut in patriam Deo duco et protectore, per tot hostes et pericula, salvi cl incolumes redeamus. Idem Deus manifestissime se ostendet, nobisque facie ad faciem apparebit, cum fiet homo : ille, inquam, rpii in montibus Seir, Pharan et Sina ohm patribus apparuit, nec postea visus est, sed ibi quasi delituit, ut in plenitudine temporis sc claro in Christo revelaret. Unde

Allegorico Sina, ubi data fuit lex vetus, typum gessit Sionis, in qua data est lex nova in Pentecoste ; Seir, ubi crcctus est œneus serpens, cujus aspectu sanabantur Hobrœi morsi a serpentibus, *Num.* XXI, 4 ct 6, typum gessit crucis Christi, cujus fide a morsu omni peccati, concupiscenti® et diaboli sanamur; Pharan, ubi a Mose designati 70 judices, impleti sunt Spiritu Sancto, *Numer.* xi, L'›, typum gessit missionis Spiritus Sancti in Apostolos. Vide dicta *Dcutcr.* xxxm, 2.

Hinc rursum S. Hieronymus, Thcodorelus et Theophylaclushunc locum de incarnatione Christi exponunt, hoc modo : *Dominus ab Austro veniet,* id est a Bethlehem, quæ ad Austrum est respectu Hierosolymœ : quia in Bethlehem nascetur. Rursum *ab Austro,* id est cx calore charitatis, nimirum effundens viscera misericordi® suæ, quibus visitavit nos oriens ex alto. Auster enim ventus est calidus, vitalis ct fecundus, qui plantas vegetat ferlilesque efllcit. Auster ergo, id est charilas, fccil eum incarnari, *de Pharan,* id est de ore aspicientis : prodiit enim ipse ex ore Altissimi aspicientis et miserantis ærumnas ct funera hominum. Undo Septuaginta vertunt ; *Deus de Theman veniet, et sanctus de monte umbroso et condenso.* Ubi per montem umbrosum el condensum Theophylactus et Eulhymius accipiunt B. Virginem Deiparam, quæ quasi mons virtutum cæteris sanctis excelsior, obumbratione Spiritus Sancti concepit et peperit Christum, juxta illud Gabrielis promissum : a Virtus Altissimi obumbrabit tibi, ideoque quod ex tc nascetur sanctum, vocabitur Filius Dei. » Alii, ut Thcodorelus, accipiunt Hierosolymam ct Synagogam, quæ erat sub umbra, id est protectione Dei, quæque erat umbra et typus claritatis etgloriæDei, quam ipse in Christo aperta quasi nube revelavit et expandit. At «Uf injilkn

Symbolice S. Augustinus, lib. XVIII *De Civit.* cap. xxxn, per montem umbrosum accipit «Scripturarum altitudinem, quibus, inquit ipse, prophetatus est Christus. Multa quippe ibi umbrosa atque condensa sunt, quæ montem quaerentis exerceant. Inde autem venit, cum ibi cum qui intelligit, invenit. » Et S. Gregorius lib. XXXIII *Moral,* cap. i : Deus, inquit, a Libano veniet, et sanctus demonio umbroso et condenso. Qui enim venturum_;e per Testamenti sui paginas spopondit, quasi inde venit, unde velut sub promissione sc tenuit. Quod videlicet Testamentum bene mons umbrosus ct condensus dicitur, quia spissis allegoriarum obscuritatibus opacatur.»

S. Hieronymus vero per montem umbrosum accipit Deum Patrem, qui lucem habitat inaccessibilem, ac majestate sua quasi umbra omnia protegit : ex Patre enim processit, et venit ad nos Filius; vel cœlum, quod terram obumbrat cl tegit, quodque est quasi paradisus arboribus pulcherrimis, id est virtutibus, angelis ct sanctis, umbrosus et densus. Ex coelo enim descendit ad nos Filius, quasi c monte beatitudinis et gloriæ ad vallem .erumnarum.

Denique Septuaginta vertunt : *Deus ab Africo veniet, et sanctus de monte umbroso,* quibus verbis abutebantur Donatisi®, quasi Propheta hic eo-

rum sectam ct Ecclesiam denotasse! : hæc enim empii in Africa, quam ipsi censebant camdcin esso cum Africo. Bidet hoc S. Augustinus lib. *l)c Pastoribus,* cap. xvclxvi, ubi per ¿Uricum accipit Jerusalem, quæ sita est ad Africum ; et per montem umbrosum accipit montem Oliveti : inde eniin Christus misit Apostolos ad praedicandum Evangelium per totum orbem. Ita ipse mystice.

Anagogice *Pharan,* id est os *videntis,* symbolum est coeli, ubi Deus beatis se videndum el fruendum exhibet, llursum *Pharan* deduci potest a iNflpeer, id est decus, gloria, magnificentia, qute est in coelo : ubi pariter est locus umbrosus et condensus, puta amœnissimus : ubi quoque Deus sua secreta el occulta judicia, qure nobis hic umbrosa ct obscura sunt, suis revelabit, ait Ilupcrlus.

ScM quid!

Nota : In llebræo additur *sdah,* quai vox tantum in hoc cantico, el in Psalmis reperilur. Unde videtur esse nota cantus et melodiæ, ad vocem vel elevandam, vel producendam, ul scilicet cantores illi versiculo cui addilur *selah,* ob rei gravitatem diutius vel contentius canendo insisterent, vel interquiescerent quasi meditabundi : radix enim *sata* significat calcare, urgere, insistere ; *salai* vero attollere, elevare. *Sdah* ergo idem est quod contentio et elevatio, scilicet vocis ad excitandos audientes, ut rei quæ canitur, quasi miro?, gravi et sublimi, aut feslivæ attendant, illam admirentur, meditenlur, illi applaudant, vel ut ovantes, vel ul stupentes, vel ut gratulantes : *sciali* enim est nola nunc optantis, nunc affirmantis, applaudentis el confirmantis. Hinc Aquila pro *selah* vertit *semper ;* Quinta Editio, *jugiter, ve\ in frnem;* Chaldæus, in *sœculum,* scilicet *est,* aut *fiat* id quod canitur. Hinc et Hobræi in suis epitaphiis, defunctis apprecantur dicendo : « Sit anima ejus in paradiso. Amen, amen ; » *sc-'ah,* id est semper, in omnem œternitatem. Septuaginta vero, Symmachus ct Thcodolion, *selah* vertunt *q. d.* Cantilcnæ interruptionem, vel potius immutationem, aitS. Hieronymus loco citato. Quare errant qui *selah,* id csl semper, referunt ad sequentia hoc modo : *Semper s in ks fluvios terrae.* Nam, ut ail S. Hieronymus epist. 138 *ad Marccllam,* « ut solemus nos completis opusculis, ad distinctionem rei alterius sequentis, medium interponere Explicit, aut Feliciter, aut aliquid ejusmodi ; ita cl Hebnei, ut quæ scripta sunt roborentur, facere solent, ut dicant. Arnen, aut, in sempiternum; aut scribenda commemorant, ut ponant Selah, aut transacta felicitate protestantur, pacem in ultimo subnotantes. » El paulo ante : « Ex quo animadvertimus hoc verbum *Selah,* superiora pariter inferioraque connccterе, aut certe docere sempiterna esse quæ dicIA sunt, n

Sensus ergo est, *q. d.* « Deus ab Austro veniet, ct sanctus do monte Pharan; Selah, » *q. d.* Attendito, expendito, stupeto, celebrato jugiter hanc Dei excelsi in nos dignationem et beneficentiam, (pia ejus majestas nobis se ostendero dignata est, imo nostra se carne vestire, ul nobis fieret frater, redemptor ct salvator. Aliqui apud S. Hieronymum sio exponunt : *Scia, q. d.* « Ipse qui natus est in Bethlehem, et qui in Sina, id csl in monte Pharan , legem dedit, semper in universis beneficiis, praeteritis, pratentibus et futuris, auctor est et largitor. » Valde probabile est quoct S. Chrysoslomus, Nyssenus cl alii mox citandi censent, *selah* insinuare insignem aliquem allectum, «pio psallens, v. g. David, pro movente spiritu afficeretur : qui quia in potestate nostra non est, non in omni psalmo, neque in omni versu a nobis haberi potest : sed prout Spiritus Sanctus movet cor, cl alfectus hosce ei suggerit : cl hanc esse causam cur in Psalmis tam confuse ac citra ullam quam assequamur rationem, *sdah* positum inveniatur; alibi vero, ubi illustriores videntur sententliæ, omittatur. Porro *sdah* ter hoc cantico repetitur, in Psalmis vero septuagies semel, pro quo Septuaginta ubique vertunt <¡«Xux, quod Suidas interpretatur vicissitudinem canendi, alii commutationem metri, alii pausationem spiritus, alii alterius sententliæ exordium, alii rhythmi distinctionem, ahi vero cujusdam music® varietatis silentium esse dixerunt. Unde liquet *sdah* ad verbum nou significare *semper,* uti recte probat Burgensis, sed esse dunlaxat notam carminis cl musices, ideoque *sdah* nou transtulit noster Interpres. Septuaginta vero transtulerunt íiívxJua. Sed quæ ct qualis hæc nota fuerit, nemo Qnjiu veterum expressit. Unde nihil liic certi afierre nnU f«- possumus. Quocirca Patres cl interpretes in varias r"a '' hic abeunt sententias et conjecturas. Nam primo, Marinus in *Léxico* censet *sdah* signum fuisse allioris vocis in cantu, quo cum pervenerant, pulsabant tantum organa, el ob id fero semper, inquit, ponitur in Psalmis illis, qui nomine *VU3TD *mizmor,* id est cantiones el voce ct organo canondæ, pra>notanlur. Insuper *sdah* supplet metri defectum, et carmen explet, sicut Græci in carmine deficiente aliqua syllaba, vel pede, cum supplent addendo jà, gi», ql, aliasque particulas enclíticas. Ita ipso.

Secundo. Eugubinus in *Psalm.* ni, ait *selah* esso idem quod certe, profecto, semper, ut vertit S. Hieronymus cum vocis exaggeratione ; quale est Arnen, id est fiat : qui et addit se suspicari Septuaginta retinuisse hebræum *sdah,* sed scriptores per imperitiam pro eo posuisse diapsalma. Sed hoc non videtur probabile.

Tertio, Nyssenus iu *Psalm.* tract. 2, cap. x, ait esse cessationem ct quietem derepente inter psallendum factam, ad receptionem divinitus miss® illustrationis. S. Hieronymus, *cpisl.* 13G, videtur negare *sciali esso* notam silentii : Quia, inquit, ponitur aliquando in fine Psalmorum. Sed ad hoc responderi ct dici posset, fini unius psalmi successisse initium alterius : *sdah*

nutem poni in fine psalmi, ut ibi mens interquiescat, et rei quæ canitur immoretur.

Quarto, alii censent *selah* denotare ab altero choro cumdetn versiculum esso canendum. Undo noster Lorinus in *Psalm,* ni, 3, putat *sciali* geminationem cantus innuere, a radice *salai,* id est acervare, aggerere.

Quinto, S. Chrysostomus, Præfat. *in Psalmos :* Mutatione facta, inquit, musici carminis, aut rhythmi, vel sententiæ variatione, diapsalma scripserunt interpretes, uti vir sapientissimus Hippolytus ait.

Sexto, Eusebius, in *Psalm,* iv, censet Siwjotya esse signum cessationis, ut scilicet Spiritu Sancto insiliente in alterum Prophetam, prior cessaret ct taceret, daretque alteri locum, juxta præccptum Apostoli I *Corinth,* xiv.

Septimo, Agellius, Præfat. *in Psalmos,* in fine, censet hac voce significari mutationem chori totius, cum cantorum præfectus in medio psalmi, partem reliquam alteri choro canendam tradidisset: itaque illam in psallendo successionem cantorum, fuisse appellatam; nam ipsa vox iii interruptionem et vicissitudinem psallentium significat, et simul ubi hæc vicissitudo est, altera in psalmo ipso quoque sententia succedit; siculi fit dum, finita una periodo, sequitur altera, et verisimile est novæ sententiæ novum quoque concentum accommodari solitum, ut hrec tria simul omnia in diapsalmate inveniri necesse sit, caniorum scilicet, concenlus, et sententiæ mutationem. Omnes hæ senlcntiæ in eo conveniunt, quod ía|tí.ua, juxla sui etymon, denotarit mutationem aliquam carminis et cantus. Eamdem ergo denotai *selah* ; pro eo enim Septuaginta et alii verterunt, Porro si ex etymo *selah* conjicere licet, mutatio hæc fiebat vel elevando, vel contendendo, vel continuando vocem. Radix enim *sala* significat aggerare , calcare, insistere : el hoc ipsum significare voluerunt alii interpretes , dum vertunt *semper,* uti initio dixi. Quocirca Gcnebrardus in *Psalm.* ni, cl alii mulli asserunt *selah* signum esso non tantum concentus musici, sed et exclamationis ct attentionis, ut mens ct cogitatio excitentur ad id quod canitur perpendendum et ponderandum.

Operuit coelos gloria fjcs. — Septuaginta, Static, id est virtus, sive potentia ejus, *q. d.* Ille gloriosus ab Austro veniens, olim gloriam suam tum in ca-lo, tum in terra ostendit, ut merito eam admirantes laudibus celebrarmi cœlites ct terrigena*, præsertim Judæi in Sina et deserto, cum viderunt fulgura, tonitrua, ignem, fumum in Sina, quibus gloria Dei cœlum, id est acrem, complere ct operire videbatur. Rursum, cum o coelo eis dedit manna continuum et coturnices, Exod. XVI, item columnam ignis ct nubis, aliaquo portenta plurima. Ita Chaldæus, Arias, Clarius et Jansenius. Simili modo majestas ejus suam gloriam, id est gloriosam potentiam, vindiciam et misericordiam, ostendet, cum Babylonem «jusque monarchiam per Cyrum exscindet; nosque cx ejus captivitate liberabit, ail Albertus ct Lyranus.

Allegorice, id factum est in Christi tum nativitate, ait S. Hieronymus; gloriosa enim Dei sapientia, potentiae! bonitascœlum et terram complevit, cum Verbum caro factum, hominem Deo, et cœlum teme univit. Unde merito in ea cecinerunt angeli : « Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis ; » tum in ejus gloriosa doctrina, vita ct miraculis, ac præsertim in gloriosa resurrectione et ascensione ad cœlum. Ita Theodoretus et Theophylactus. Simili modo Psaltes, *Psalm.* lvi,12, Dei immensam gloriam celebrat dicens : « Exaltare super coelos Deus : ct super omnem terram gloria tua. » Et Isaías cap. vi, 3, vidit Seraphinos Deo acclamantes : « Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus exercituum, plena est omnis terra gloria ejus. » Et Ezcchicl cap. i, vidit currum Chcrubicum majestatis et gloria; Dei, quatuor rotis per totum orbem celerrime quaquaversum agitari.

4. Splexbor fjcs er i.cx erit, — *q. d.* Claritas ct splendor Dei in Sina fuit quasi lux solis terram illustrans '.apparuit enim in igne maximo. Unde *Deut.* XXXIII, 2, de eo dicitur : « In dextera ejus ignea lex. » Vide ibi dicta. Ita Chaldæus ct alii jam citati. Allegorice, nascente Christo angelus pastoribus eum annuntiavit, « ct claritas Dei circumfulsit illos, » *Luc.* n, 9. Similiter omnibus virtutibus splenduit vita, passio, mors cl resurrectio Christi, quibus totum orbem illuminavit. Unde S. Augustinus lib. X De *Civit,* cap. xxxii, sic ait: « Splendor ejus ut lux erit, quid est, nisi fama ejus credentes illuminabit? » Chaldæus vertit : *Porro splendor ejus ut splendor primigenius apparuit.* Vtw.4.

Corxua IX manibus EJUS. — llebrieuin : *Cornua e manu ejus ipsi, q. d.* In manu habet cornua, quæ ipsi sunt robur, ut ea in hostes excrens, illos iis configat? Quæres, quænam hæc cornua Dei? *Primo,* Vatablus, Mariana ct Jansenius accipiunt cornua, id csl radios lucis, quos Deus dans legem Mosi, ei afflavit et quasi affixit in Sina, ut suam potentiam ct terribilem vindictam Hebraeis ostentaret, ne legem ab eo datam violare auderent; ut Moses hic vocetur manus, id est instrumentum cl mediator Dei legislatoris, vibrans radios lucis, qui cornua vocantur ob radiorum pyramidalem et tortuosam figuram, qualem habent cornua. Et hinc poetas Vulcanum, ignis ct lucis præsidem, claudum finxisse, ait Guevara. Unde Syrus vertit : *Splendor ejus ut lux erit, et in cornibus manuum ejus,* scilicet csl ille splendor cl lux. Corno» i®1, | Pr!mnn>.

Secundo, alii melius accipiunt radios lucis, quos ex se suisque tabulis legis, quas dabat Mosi et d"'n' llebræis, vibrabat Deus. Unde Vatablus et Pagninus vertunt : *Splendores de manu ejus fuerunt ei;* et Chaldæus : *Scintilla a quadriga gloriai ejus pro-*

dicrunt. Tabui© enim legis ignilæ radios longe cjaculabantur.Undo DeuL xxxm,2, vocatur « ignea lex. » « Cornua » ergo « in manibus ejus, n idem est cum co quod præcessit ; « Splendor ejus ut lux erit. » In hoc enim lucis et splendoris apparatu, quasi in quodam tentorio et umbraculo, Dei majestas, vis et fortitudo latuit, elscse velavit ac abscondit, ut eam videre Judœi non possent, sed admirari ct adorare. Ignem enim tabulæ in manibus Dei, radios pyramidales instar cornuum vibrantes, significabant cornua et arma Dei esse ignem, hoc es! esse ignea, efficacissima et penetrantissima, quæ in legis violatores vibraturus esset. Huic expositioni favet versio Syriaca, quam paulo ante recitavi.

Tertium. *Tertio,* Guevara per cornua Dei accipit diabolum et mortem. Unde Propheta hæc cornua explicans, inquit, subjicit ; « Ante faciem ejus ibit mors, et egredietur diabolus ante pedes ejus, » *q. d.* Deus per diabolum cl mortem, quasi per duo cornua, in Chananæos,pro Judæis pugnans, irruit, cosque occidit, protrivit ct expulit. Diabolus enim ct mors sunt vasa, id est instrumenta, fortissima interfectionis Deo, ut ait Ezecbiel cap. lx, vers, i, et quasi narthecia fortitudinis ejus.

Qflirtuæ. *Quarto,* planissime per cornua accipias robur, v¡res arma Dei : horum enim symbola sunt cornua. Alludit enim ad *Deut.* xxxm, 17 : a Quasi primogeniti tauri pulchritudo ejus, cornua rhinocerotis cornua illius : in ipsis ventilabit gentes. » Et *Psalm.* xi.iii, 6 : « In te inimicos nostros ventilabimus cornu. » Hinc tollere cornua, est animo efferri, ut *Psalm,* lxxiv, 5 : a Dixi iniquis : Nolite inique agere; cl delinquentibus : Nolite exaltare cornu, nolite cxtollcrc in altum cornu vestrum, nolite loqui adversus Deum iniquitatem. » Simile csl illud Pocla? ;

Namque in malos acerrimus, parata tnllo cornua.

Sensus csl, *q. d.* Deus post datam legem in Sina, ut eam suumque populum tueretur, instar tauri fortis cl ferocis assumpsit et exseruit robur suum, vires et arma, quasi fortissima cornua, quibus angelus Hebraeorum dux per desertum instructus, ab eis mortem el dannonem repulit, caque in Chananæos immisit, cosque disperdidit, ac pro eis in eorum terra collocavit ctsubstituit Hebræos. Simili modo Deus Cbaldæos per Cyrum cl Darium, quasi per duo sua cornua, porque eorum arcus, cornuum speciem habentes , configet ct disperdet pro Judæis suis liberandis, inquit Albertus, lingo ct Lyranus.

Antori' fi»* wr- Ch 'n micor- Doicro- °* Mystice, cornua Christi csl crux, seu fortitudo crucis, qua superavit dæmoncs omnesque hostes» nl anlc currum suum triumphalem victos in triumphum ducat mortem et diabolum. Hinc Christus factus est nobis cornu salutis, ut canit Zacharias Luco» i, 69. Ha S. Hieronymus, Theophylactus, Ruperitis, llaymo, Ribera, Emmanuel hic, et S. Augustinus loco jam citato, Eusebius lib. VI *Demonstrat. Evangel,* cap. xv, S. Cyprianus lib. ¡I *Contra Judceos,* cap. xxi. Cornua ergo crucis fuerunt cornua cl arma Christi, quibus confregit suos nostrosque inimicos. Jam licet proprie manus Christi fuerint in cruce ejusque cornibus, tamen vietasim crux ejusque cornua fuerunt in inanibus Christi, tum quia clavi crucis fuerunt in manibus Christi, tum quia crucis distensio el cruciatus fail in manibus Christi, tum quia cornua, id csl robur Christi, fuit in manibus ejus crucifixis; hisce enim solvit lytram pro peccatis nostris, nobisque meruit gratiam elsalutem; tum denique per hypallagen Hebræis usitatam, cornua crucis fuerunt in manibus, quia manus fuere in cornibus cnicis. Sic calceamenta dicuntur esse in pedibus, id est pedes in calceamentis, *Exod.* XII, il. Sic Poeta ait : « Perflavit fistula buccas,» pro « perflavit bucca fistulam, m Unde Arabicus vertit : *In civitate manuum suarum posuit fortitudinem suam in templo.*

Troppo, £'u';cb* ¿aplicº1 Tropologice, hæc cornua fuerunt patientia, humilitas cæleræque virtutes Christi, sed praesertim incensa, invicta ct fortissima ejus charitas, amorque in Deum et homines, quæ eum ad crucem el mortem adegit. Hisce amoris sui telis vulneravit corda primorum Christianorum, præsertim martyrum, utS. Stephani, S. Pauli,S. Joannis,S. Iguatii, S. Laurentii, etc., caque ad se redamandum, ac vitam pro vita reddendam coegit ct accendit, ut desiderio insatiabili martyrii et patiendi plurima pro Christo arderent. Unde Septuaginta vertunt : *Cornua in manibus ejus, ct posuit dilectionem robustam fortitudinis suæ.* Nimirmn idcirco, ait S. Hieronymus : « Deus Pater operuit cœlos gloria, et terram replevit laude, ct cornua, id est regnum, posuit in manu Filii sui, ut faceret dilectum suum ab hominibus diligi, non leviter, sed in virtute, » id est vehementer et forliler. Fortis enim sicut mors fuit ejus in nos dilectio, dura sicut infernus æmulatio, quæ proinde fortes cl validas amoris sui sagittas, ulpote igneas, in nos jacit, quibus mentes nostras sauciat cl penetrat, ut quasi cervi jaculo amoris ejus confixi, per cruces, per tela, per hostes ct ignes post eum curramus, dicentes cum S. Paulo : a Quis nos separabit a duritate Christi? tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius? » etc. Hœc fuerunt cornua S. Stephani, quibus Paulum aliosque confixit cl Christo subjugavit. Audi S. Fulgentium serm. *De S. Stephana :* « Steph mus ut nominis sui coronam meruisset accipere, cbarit item pro armis habebat, cl per ipsam ubique vincebat. Per charitatem Dei sœvientibus Judæis non cessit : per charitatem proximi, pro lapidantibus intercessit. Per charitatem arguebat errantes, ut corrigerentur : per charitatem pro lapidantibus orabat, ne punirentur : eharitalis virtute subnixus vieil Saulum crudeliter saevientem, ct quem

habebat in terra persecutorem, in cœlo meruit habere consortem. »

Ini abscondita est fortitudo ejus. — Pagninus : *Ibi fuit absconsio fortitudinis ejus;* Tigurina : *Illic latibulum fortitudinis ejus;* Vatablus : *Ibi fuit revelata et detecta fortitudo ejus, quæ prius erat abscondita.* « Ibi, » scilicet tum in splendore, tum in cornibus et manibus, id est potentibus suis operibus per Mosen et Josué editis, Deus latens abscondebat se suamque majestatem et fortitudinem : parique modo eam abscondet in expugnatione Babylonis et liberatione Judæorum per Cyrum. In Cyro enim erat fortitudo Dei abscondita, ait Albertus. Allegorico in infirmitate humanitatis, passionis et crucis Christi abscondita fuit ejus majestas, divinitas et fortitudo immensa. Unde eam exerens in passione, totam terram ingenti terre motu concussit, saxa et rupes dissecuit, solem et lunam obscuravit. Septuaginta, ut dixi, vertunt: *Posuit dilectionem robustam fortitudinis suæ,* id est *per fortitudinem suam, puta Patrem per Filium suum,* inquit Cyrillus in *Catena.* Aut, ut alii, *q. d.* Dum Christus natus et passus est pro nobis, ostendit nobis robustum suum amorem. Passus enim est non ex infirmitate, sed ex valida forlique dilectione; ita ut fortitudo ejus et robur fuerit dilectio, ac vicissim dilectio illi fuerit robur et fortitudo ad omnes labores, dolores et cruces fortiter superandas. Ita Theodoretus et Thcophylactus. Aut, ut alii, *q. d.* Posuit dilectionem robustam fortitudinis suæ, hoc est, juxta mensuram immensi amoris, admensus est Deus Pater Filio potenti® suæ vim, quam tum ad ejus agones, labores et dolores immensos generose sustinendos; tum ad ejus exaltationem et gloriam immensam, in resurrectione et ascensione in cœlum ostendendam adhiberet et exereret. Ubi enim amor est machina, quanta sperari potest elevatio ponderum, etiam maximorum? Omnis enim ponderis pondus et libramentum est amor. Vere S. Augustinus : « Amor meus pondus meum, eo feror quocumque feror, » « Nam velut amores corporum, » ait idem lib. XI *De Civit.* cap. xxvni, «momenta sunt ponderum, sive deorsum gravitate, sive sursum levitate nitantur. Ita enim corpus pondere, sicut animus amore fertur quocumque fertur. » El S. Gregorius : « Machina mentis est vis amoris, quæ dam hanc a inundo extrahit, in alta sustollit.» Et S. Bernardus : « Labor meus vix est unius hore, etsi majoris mone, non sentio præ amore. » Ita Christus amoris pondere superavit omne jiassionis et crucis pondus, adeo constanter, ut illud pre levitile non videretur sentire. Rursum, pondus amoris quo in cum ferebatur et deprimebatur Pater, tantum erat, ut ælcrnum et divinum gloris pondus, quod illi resurgenti et ascendenti dedit, præ ejus amore, et præ Filii meritis, leve et exiguum ei videretur.

r niu» u- hi nt 4 ' '

Ter K 5. Ante facies ejus ibit mors. — Hebraico "inn *deber,* id est pesti*, et inde consequens mors, ita Aquila, Symmachus, Quinta Editio, Noster, Pagninus, Tigurina, Clarius, Arias et Vatablus. Verum Septuaginta et Theodotion aliis punctis legentes ⊓ *dabar,* id est verbum, vertunt : *Ante faciem ejus ibit verbum,* quo scilicet jubebit hostes occidi. Loquitur de peste et strage quam Deus immisit Chananæis, qua eos attrivit, ut venientes Hebræi in Clwnaan, eam facile occuparent, juxta id quod promiserat per Mosen *Exodi* xxni,27 : «Terrorem meum mittam in praecursum tuum, et occidam omnem populum, ad quem ingredieris, etc., emittens crabrones prius, qui fugabunt Hevæum, etChananæum,et Hcthœum, antequam introeas:» idque reipsa Deum prestilisse, patet Josué XXIV, 12. Similes plagas premisisse Deum in Chaldæos, uta Cyro facile vincerentur, docet Lyranus.

Allegorico, Christus sua cruce el morte debellavit mortem et diabolum, cosque quasi ante se in triumphum duxit, uti docet Apostolus *Colos,* n, 15, preserlim cum per Apostolos diabolum ex templis el idolis, ©que ac ex mentibus hominum expulit.

Egredietur diabolus ante pedes ejus. — Pro *diabolus* hebraica est rpn *resceph,* quod significat omne id quod instar avis volando adurit, el adurendo volat, ut fulgetra, scintillas, sagittas ignitas : inde significat diabolum, de quo ait Christus *Luc.* X, 18 : « Videbam Salanam sicut fulgur de cœlo cadentem. » Hic enim quasi fulgur in terra omnia afflat, omnia vastat, omnemquo quam polest noxam hominibus affert. Quoci _ Homerus et Gentiles cx hoc Luciferi casu finxerunt deam Atom, id est noxam, quæ a Jove cœlo deturbata in terra vires suas exserat, omnibusque noceat : illam enim homines nniversis malis implicare, mentes seducere ac perturbaro. Ita Vilalpando, *Ezech.* xxvni, 23. Vide quæ de *resccph* dixi *Deutcr.* xxxn, 21. Significat ergo Habacuc quod Deus per diabolum et angelos malos, ul ait Psaltes *Psalm,* lxxvii, 40, fulgetra,'pestes, sagittas igneas, etc., in Chananœos immiserit ante ingressum Hebræorum in Chanaan, quibus cos protrivit el disperdidit. Unde Tigurina vertit : *Faciem ejus antecedit lues, et egressa est deflagratio ad pedes ejus;* Chaldæus vero : *Ab ejus conspectu emissus est angelus mortis, et prodiit in flamma ignis verbum ejus;* alius qui citatur in editione Romana Septuaginta : *Ante faciem ejus præccdet ruina, et ad pedes ejus sequentur maxima volatilium;* Syrus et Arabicus Antiochenus : *Exibit volucris* (avis) *ad pedem ejus,* vcl *ad ovile ejus,* vel *ad transmigrationem ejus;* Arabicus Alexandrinus : *Verbum incedet coram co : egressus est autem in agros; sequentur vei*o illum volucres.*

Allegorice, S. Hieronymus hoc refert ad diabolum lentantem Christum in deserto, qui ab eo victus turpiter aufugit. Plenius id referas ad lotam vitam cl mortem Christi ac Apostolorum : hisce enim sensim nroslratus et ejectus e mundi regno csl diabolus.

Vers c. 6. St e t it , — non diabolus, sed Deus victor mortis et diaboli, 7. d. Deus post longam cum Hobræis peregrinationem per desertum, multaque bella ct discrimina, victor ingressus in Chanaan, ibi in tabernaculo ct arca fœderis constitit in Gulgalis, *Josué* iv, 19, ac terram promissam per Josué, cap. xv, dimensus, (equa sorte distribuit inter duodecim tribus Israel , cum prius solo quasi aspectu ct minaci vultu dissolvisset el perdidisset gentes Chananæorum, eorumque reges et principes, qui giganteo robore, magnitudine ct multitudine militum, quasi montes quidam firmi, (eterni et inexpugnabiles esse videbantur, ac per mulla sæcula regiones illas invicti possederant ; sed æternitas bei, puta Deus æternus sedens in propiciatorio ct arca inter Cherubim, certis, securis ct victricibus itineribus deducens populum Israel, per hostes hosce suos victor incedens, eos incurvavit, contrivit atque comminuit. Simili modo Deus per Cyrum expugnata Babylone, in ea quasi victor constitit, indeque subject is Babyloni regiones dimensus, inter principes Cyri distribuit, profligatis omnibus qui Chaldæorum partes propugnabant. Ita Albertus, Lyranus el Hugo. Unde Syrus vertit : *Ipsius sunt inccssioncs* (itinera) *quæ a sæculo; gressus, ct gressuum vestigia;* Arabicus Antiochenus : *Infirmati sunt colles qui sunt a sæculo, illi perseverantia quæ est a saeculo;* Arabicus Alexandrinus : *Contritæ sunt valles in fortitudine ejus, et laxati sunt colles in perpetuum; egressiones ejus a sæculis æternis.*

Allegorico, ChrMüs æternus omnes gentes Apostolis dimetiens cl distribuent, uti S. Joanni Asiam, S. Matthæo /Ethiopian!, S. Andre© Achaiam, S. Thomæ Indiam, etc., eas omnes sibi suæque fidei subjecit, idque dum cognoscerent el admirarentur itinera æternitalis ejus immensa, quæ ipse hominum causa confecit, ut e cado et ©tornitale ad terram tempusque nostrum, factus homo descenderet : nam « egressus ejus a diebus æternitatis, » ait Michæas cap. v, 2. Audi S. Augustinum lib. XVIII *De Civit,* cap. xxxn, explicantem versionem Septuaginta : «Stetit, et terra commota est : quid est, nisi quod stetit ad subveniendum, et terra commota estad credendum?Respexit, el tabuerunt gentes, hoc est, misertus est et fecit populos pœnitentes. Contriti sunt montes violentia, hoc est, vim facientibus miraculis elatorum contritaestsuperbia. Defluxerunt collesæternu les, hoc est, humiliati sunt ad tempus, ut erigerentur in ælcrnum. Ingressus æternos ejus pro laboribus vidi, hoc est, non sine mercede æternitalis laborem charitatis aspexi. »

iutieri TM) '" «pue? Primo.

Quæres, quænam ad litteram sint itinera æter- *Primo,* Vatablus per hæc ilinera intclligit motus orbium caelestium : hi enim sunt constan- (es ct quasi (eterni, q. d. Deus non solum gubernat colles sæculi, id est homines potentes, ct mundum hunc inferiorem, sed et ilinera ælernitatis, id est mundum superiorem, orbesquo et motus coelestes. Mulli enim Gentiles putarunt regna ct res humanas a stellis regi, hocque esse fatum. Ex quo, ait Arias, regum ct principum fastidiosa insolentia orlum habuit, ut se cælerorum dominos natura et fato esse crederent, e tanquam montes quosdam et colles, cæteris mortalibus se principes coelesti quodam jure constitutos, quo dementi© morbo utinam christiani principes non teneantur! Nuper quidam primarius, rogatus cur tali calculum ad principatum dedisset, respondit : « Sic erat in fatis. » Cui argute alter : a Imo sic erat in fatuis. » Error hic est certus : nam cœli et stellarum nulla est vis ad regna et imperia, sed ea consignantur ex solo Dei consilio el voluntate, qui pro arbitrio h ine humiliat, illum exaltat, et regna ab uno ad alium transfert : « Domini *enim* sunt cardines terræ, et posuit super cos orbem, » ut canit Anna 1 *Reg.* 11.

Secundo, Hcbræum olam significai sæcu- See”»** lum et mundum. Unde sic plane et clare vertas: *Jncurx ati sunt a Deo colles olam,* id est mundi et sæculi, quia itinera, id est successiones et vicissitudines *olam,* id est mundi et sæculi, ejus sunt Quocirca Chaldæus vertit : *Potestas sæculi illius est,* q. d. Deus incurvat colles, id est principes solio suo dejicit, aliosque substituit, quia ipse præest mundo et sæculo, ejusque itinera, id est ordinem, gyralionem , motus el vicissitudines moderatur, regii et distribuit ad libitum.

Tertio, olam Septuaginta el Noster vertunt, *æternitatem;* radix enim objl *alam* significat abscondere : inde *olam* vocatur æternitas, cujus duratio el finis est absconditus et impenetrabilis : quia æternitas est duratio immensa quæ nullum habet tei mimmi, q. d. Colles olam, id est æternitalis, puta principes Chananæi, qui jactabant se ab omni œvo et sæculo Chananæam possedisse, ac in omne cevum possessuros, incurvati, loco et regno moti, depressi et contriti sunt a Deo, qui illis longe est antiquior, ac prior Chananæam possedii : quia ipsi soli substant ilinera eternitàlis, id est omnium temporum et sœculorum vicissitudines, volubilitates ct series, quæ sub ipsius œternitate per partes, quasi per varias xias ct itinera decurrunt, transeunt et perambulant (unde hcbræum rflD'Sn *halichot,* quod Noster vertit , *itinera,* proprie vertas, *perambulationes* vel l' ;5 *transitus);* ipse enim est rex sœculorum. preses temporum, dominus, et, ut Syri loquuntur, *gigas* titii. *atemitatis.* Unde Pagninus vertit : *Incurvaverunt sc colles longi temporis ab itineribus sæculi ejus.* Æternitasenim Dei est fons, origo et causa omnium temporum et sæculorum : hæc enim ab illa emanant el oriuntur, sicut radius a sole, sicut aqua cx fonte, sicut scintilla ex igne. Quare sicut varii radii vicissim et successivo emanant a sole, variœ aquæ ex fonte, varice scintili© ex igne; sed idem semper manet constatque sol, idem fons, idem ignis, qui hos radios, has aquas, has scin-

tillas jiipiter ejaculatur : ita varii clics, anni, átales , tempora, omnesque sœculorum ordines ct vicissitudines ab œtemitate Dei emanant ; sed ipsa sibi semper eadem, lixa et immota constat æternitas. Ipsa enim est id quod in rota axis, Muod hi circulo centrum. Sicut enim circa axem volvitur rota, et circa centrum circulus, puta sicut circa centrum terra) gyrant et volvuntur omnes orbes cœlestes et elementares : ita circa œternitateni quasi axem et centrum,rotante!volvuntur omnia tempora, et quaecumque per tempora singula oriuntur, occidunt, veniunt, abeunt, attolluntur, sublata incurvantur el deprimuntur. Hinc CæsarRipa in *Iconologia,* part. I, pag. 159, pingit divinitatem quasi matronam albis vestitam, habentem in capite Hammam ignis, quæ in 1res partes æqualitcr se dispertit : utraque manu tenet globum e lapide lazuli, utrique insidet flamma. Vestis alba denotat puritatem divina» essenti®: flamma ejus amorem ct ardorem : sectio in tres partes æquales, trinitatem personarum : globus sphæricus aeternitatem; eamque duplicem, unam quam in se habet, alteram quam angelis et hominibus beatis in sui fruitione communicat, idque per Christum qui duplicem habet naturam undequaque perfectam , ideoque quasi sphæricam. Hinc rursum Deus obsuam æternitatem omnia tempora complectentem vocatur aœvum ævonun» a S. Dionysio cap. v Dc *üivin. Nomin.* Et S. Bernardus serm. 80 *in Cant.* «Tempora, inquit, sub ea (divina et æterna natura) transeunt, non ei ; futura non exspectat, preterita non recordatur, presentía non experitur. » Itinera ergo æternitatis sunt itinera temporis, puta preleritum, praesens ct futurum, quæ sub ælernitalc decurrunt et transeunt : decurrente cnim, et, ul ita dicam, itinerante tempore quolibet, nostro modo concipiendi videtur cum eo pariter decurrere ct itinerari æternitas illi connexa et commensa, ut illud propellat, cogatque sequenti et succedenti locum cedere. Alludit ad itinera Hebraeorum in deserto per 40 annos, quibus Deus cum illis continue profectus est ad invadendos ct debellandos Cháñameos : hæc enim ilinera, quia tam longa, fuerunt *olam,* id est sæculi, et sæcularis cujusdam aeternitatis. Plenius S. Augustinus lib. l *Confess.* cap. vi : « Summus, inquit, es, ct non mularis ; neque peragitur in te hodiernus dies, ct tamen in tc peragitur, quia in le sunt cl isla omnia : non cnim haberent vias transeundi, nisi contineres ea. Et quoniam anni lui non delicient, anni tui hodiernus dies : ct quam multi jam dies nostri ct patrum nostrorum per hodiernum tuum transierunt, ct ex illo acceperunt modos, el utcumque exstiterunt, cl transibunt adhuc alii, cl accipient, et utcumque existent. Tu autem idem ipse es, et omnia crastina atque ultra, omniaque hesterna el retro, hodie facies, hodie fecisti, d

Denique proprie itinera, vel *deambulationes œtermtalis sunt ei,* scilicet Deo, ut habent Hebrea, *q. d.* Deus deambulat, id est degit, versatur, vivit et viget in altis illis suis montibus æternitatis, indeque subjectas basco valles et colles temporum, regnorum et sœculorum despicit, incurvat, immutat, moderatur el dirigit prout ei libuerit. Rursum, exœternis hisce suis sæculis, quæ mente fingimus œternitati ejus coexslilisse, magnis quasi itineribus contendit, id est plurima et infinita quasi recula transmisit, pervasit ct pervenit ad initium temporis, quo mundum creavit, conservat, exornat, gubernat, immutat, atque ad initium synagogae suæ, ut nimirum expulsis el contritis Chananæis per Josué , in eorum regione collocaret Israelem, in coque fundaret suam Ecclesiam, suum templum, suum sacerdotium et regnum ; quod proprie hic spectat Habacuc. Quocirca Guevara per *æternitatem* accipit Deum aeternum : nullum cnim attributum Dei majestatem hominibus magis admirandam et reverendam facit, quam æternitas, *q. d.* Contriti sunl colles, id est principes Chanaan, itinerante cum Hebræis, pro cisque depugnante Deo, qui est ipsa ælcrnitas, id est æterna majestas : quia ubicumque illa in Chanaan ilinerans cum eis fixit pedem, ibi sibi suisque Hebræis sedem constituit. Olim cnim pedis immissione in agrum vel locum fiebat usucapio, id est capiebatur loci possessio. Unde illud *Psalm,* 1 ix , 10 : « In Idumæam extendam calceamentum meum, » *q. d.* Immissione calcei el pedis occupabo ct vindicabo mihi Idumæam. Porro ludit Propheta in voce *olam* : nam prius *colles olam* vocat principes mundi, mox ilincra æternitatis Dei ; quia aliud *est olam* Dei, aliud *olam* hominum et principimi. *Olam* Dei est cœlum et æternitas : *olam* hominum est terra ct tempus. Sic Apostolus ludit in voce *peccatum,* dicens : «Christus de peccato damnavit peccatum. » Et : « Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, n ll *Corinth,* v, 21.

Mystice S. Bernardus, serm. 10 in Psalm. QuiMpUc*. *habitat :* Itinera, ait, æternitatis œternique Dei sunt misericordia et veritas. « Ab his itineribus incurvali sunt colles mundi, superbi dæmones, principes mundi hujus, qui viam veritatis et misericordi® nescierunt. Quid illi et verilati, qui mendax est el paler ejus? quando ille unquam misericors fuit, qui homicida erat ab initio? In hunc ergo modum tumidi illi colles incurvati sunl ab itineribus æternitatis, dum a viis Domini quæ reelæ sunl, per anfractus suos ct distorta , non tam itinera, quam prrecipilia corruerunt. Quam vero prudentius atque utilius alii quidem colles ab his itineribus incurvati et humiliati sunt ad salutem ! An non humiliatos jam cernere est colles mundi, dum sublimes quique atque potentes devola subjectione inclinantur ad Dominum , cl ejus vestigia adorant? Numquid non incurvantur, cum ab ipsa sua perniciosa celsitudine vanitatis el crudelitatis, ad humiles semitas convertantur, misericordia et veritatis? »

Ætmiuîi colorum,

Morali- Moraliter, scripsit S. Bonaventura opusculum
t«n HI- *De septem itineribus æternitatis,* quod exstat tom. II
kuvTbr- Opuscul. ejus, in quo docte et pie more suo docet
oiutb. el describit septem ilinera ad ingrediendum in-
eis. U0 (|jnscclun secretum et œternum, quod est animœ
taren* patria, puta ipsum penetrale divinitatis et œter-
tun. nilalis Dei, in quo consistit æterna vita cl bcali-
Primum. ludo nostra. *Primum* iter, inquit, est ætemorum
recta intentio, ut scilicet anima aggrediatur unum
œternum intendendo, unum œternum attendendo,
unum æternum ingrediendo, in uno (eterno per-
manendo, propter unum æternum, quod est op-
timum et unum necessarium, et finis quietaos et
consummans multitudinem omnium desideriо-
rum in unum, quod non auferetur ab co in æter-
num, quod Magdalenas assignavit Christus *Lucœ*
SccuD- cap. x, 42. *Secundum* iter æternitatis est ælernorum
d,,m* studiosa meditatio, juxta illud S. Gregorii, IV *Mo-*
ral. xxvin : «In solitudine manere, est a secreto
cordis terrenorum desideriorum tumultus expel-
lere, et in una intentione æternæ patri®, in amo-
Tertium, rem inlimæ quietis anhelare. » *Tertium* iter est
ælernorum limpida contemplatio (quæ est apex
el culmen meditationis) quam ex Richardo ita
describit : « Contemplatio est libera mentis per-
spicacia , in sapienti® spectacula cum admira-
tione suspensa, » juxta illud *Job* vu : « Suspen-
dium elegit anima mea. » Suspendium illud est
extensio mentis in æterna spectacula, ut cum fieri
potest, nunquam ex intentione voluntatis, sed sola
interpellatione necessitatis acies mentis inde flec-
tatur, ut dicit Psalmista : «Oculi mei semper ad
Qmr- Dominum, » *Psalm.* xxiv. *Quartum* iter est æter-
tnm. uorum charitativa aiïcctio, de qua S. Bernardus
serm. 83 *in Cant.:* « Magna res est amor, si ad
suum recurrit principium, si suæ origini reducitur,
si refusus suo fonti semper ex eo sumit, unde ju-
giter fluat. » Amor enim transformat amantem in
similitudinem amati in quantum potest, non so-
lum quantum ad substantiam, sed et quantum
ad operationes arduas ct difficiles. Unde S. Gre-
gorius lib. Vil *Moral.* cap. vi : « Sancti viri, in-
quit, cum ad desiderium æternitatis anhelant, in
tanta altitudine vito se sublevant, ut audire jam
quæ mundi sunt, grave sibi ac deprimens pondus
credant. Valde enim intolerabile æslimant, quid-
quid id non sonat quod intus amant. » Et infe-
rius cap. vu : « Et multiplicata charitate majori-
bus desideriis æstuant, ct jam pervenire ad vitam
spiritus, etiam per cruciatus corporis anhelant. »
Ita sponsa *Cant.* v, 8 : «Adjuro, ait, vos, filiæ Je-
rusalem, etc., ul nuntietis dilecto meo quia amore
langueo, » 7. *d.* Præ magnitudine amoris omnia
temporalia sunt mihi fastidium ; unde langueo.
Languor autem iste causatur ex amore perfecto.
0 quam durum est amanti, animum dimidiare
cum Christo et inundo ! Rursum : «Nihil tam du-
rum ct ferreum, quod non igne amoris vincatur,»
Vlln< ait S. Augustinus lib. *Dc Moribus Ecclesiæ,* cap.
tua. XXII. *Quintum* æternitatis iter est æternorum oc-
culla revelatio. Assidua enim revelationum spi-
ritualium ruminatio præbet assiduum cognitio-
num ct exsultationum mentis incrementum : et
cx hoc mens excessum ælernorum, et ingressum
occultorum consequitur. Qui enim ardentius di-
ligunt, profundius conspiciunt, et subtilius dis-
cernunt, ct evidentius cognoscunt : quanto ergo
æterna ardentius amantur, tanto perfectius cog-
noscuntur. Unde S. Gregorius XVII! *Morat,* dicit :
« In sanctis iit æternitas, aspiciendo Dei ætemita-
tem. » Sic irradiante menti radio divino, ducitur
illa cum Mose in caliginem occulti silentii, in qua
revelate el vere apparet Dominus superinlellec-
lualiler, ait S. Dionysius lib. *Dc Myd. Theol.* u.
Sextum iter est ætemorum cxperimentalis quæ-
dain præguslatio, quam habuit Psaltes dicens
Usai. xxxm, 9 : «Gustate et videte quoniam sua-
vis est Dominus.» Et sponsa *Cant.* u,3 : « Fructus
ejus dulcis gutturi meo. » Et cap. v, 1 : « Comedi
favum cum melle meo. » Favus, inquit Orígenes,
est cera virginea cellulis distincta, meile repletis.
Quid ergo est aliud, « Comedi favum cum meile
meo, » nisi manducare corpus virgincæ carnis
dulcissima divinitate repletum ? et sic per gus-
tum humanitatis pervenitur ad gustimi divini-
tatis, et ideo ad prelibameli æternitatis. Talem
prœgustum et prælibationem æternæ vito multi
sancti senserunt, et sentiunt in pia el ardenti sump-
tione Eucharistiæ. Dc hisce loqueos S. Gregorius
lib. XXIV *Moral,* vu, explicans illud *Job : Videbit*
faciem ejus in jubilo : « Plerique, inquit, contempla-
tione quadam retributionis ¿etera®, etiam prius
quam spolientur carne, hilarescunt, dum in jubilo
faciem Dei conspiciunt; quod fit, cum aliquis spi-
ritualem oculum in radio œterni solis figit. Ibi
lumen vivens videt : quia jam omni mutabilitatis
vicissitudine atipie obumbratione calcata, veri-
tati æternitatis inhæret, eique inhærendo quem
cernit, ad similitudinem incommulabilitatis as-
surgit , atque in semelipsam auctoris sui incon-
versibilem speciem dum respicit, assumit. Quæ
enim ad mutabilitatem per seipsam lapsa est, ad
immutabilitatis statum immobilem vivendo for
matur. » *Septimum* iter est ælernorum meritoria septu
operatio, sive deiformis, id est divinæ operationi
conformis aclio, mores et vita. «Opera enim il-
lorum sequuntur illos, » *Apoc.* xiv. Sicut,inquit
S. Bernardus lib. V *De Consider,* cap. v, Deus in
Seraphim amat ut charitas, in Cherubim noscit
ut veritas, in Thronis sedet ul tequilas; oportet
etiam ul nos quantum possumus, Deum summum
bonum diligamus, ut summam veritatem cognos-
camus, cl ul summam œquitatem in nobis tenea-
mus : et sic erimus bene ordinati quoad Deum.
per deiformes operationes, ul ferveamus amoxv
cum Seraphim, luceamus scientia cum Cherubim,
spiritales facti judicemus omnia eum Tbronis.
« Quamvis ergo in usu operis sit temporalitas,
tamen in intentione debet esse æternitas, » ait
S. Gregorius lib. XXII *Moral,* xxn. Ad hæc ducit nos

Christas, qui est via, veritas et vita, qui facit ut nostra conversatio in coelis sit : ipse cnim æternilatis nobis aditum devicta morte reseravit. Hæc el multo plura verbotenus, licet sparsim, S. Bonaventura opusculo citato. Felix, qui hisce itineribus ad beatam æternitatem contendit. Felix, qui celerem temporum et saeculorum omnium volubilitatem transcendens, super anni solisque vias se librans, mentem figit in stabili et immobili ælemitate. Felix, qui spretis vanis el caducis terne bonis, jugiter circulantibus, vivit ælcrnis ct solidis, vivit «tenutati jugiter consistenti.

Qûitüor «kraiu- tb s. Anconi- nU

Simili modo S. Augustinus (vel quisquis est auctor)? lrac<- *Paradisi,* tom. IX, quatuor hujus scalæ gradus assignat, scilicet lectionem, meditationem, orationem, contemplationem. Lcctio enim est iter ad meditationem, meditatio ad orationem, oratio ad contemplationem. «Contemplationis cnim, ait, adeptio sine oratione, aut rara, aut miracolosa, *primus* gradus est incipientium, *secundus* est proficientium, *tertius* est devotorum, *quarius* beatorum : lectio sine meditatione arida est : meditatio sine lectione erronea est : oratio sine lectione est tepida : meditatio sine oratione infructuosa : oratio cum devotione contemplationis est acquisitiva. »

Ven. 7.

7. PRO INIQUITATE vidi tentoria Æthioplu. — Vatablus : *In nihilum redacta vidi tentoria Æthiopum.* Hcbneum enim pN *aven* et iniquitatem, et nihilum significat. Putant Chaldæus, Arias et Clarius hic celebrari victoriam Othonielis, qua liberavit Hebræos a servitute Chusan Rasathaim regis Mesopotamia?, *Judie,* m, et ad victoriam Gedeonis, quam retulit de Madianitis, *Judie.* vi; quia nominatur hic Madian, et quia in hebræo est Chusan, non Clius, vel Chusim, quod proprie significat Æthiopiam et Æthiopes. Verum Septuaginta, S. Hieronymus et alii Chusan vertunt *Æthiopiam :* Chusan ergo per paragogen idem est quod Clius, sicut Melchum idem est quod Melech el Moloch. Nam Habacuc hic tantum celebrat miracula Dei patrata a tempore egressus ex Ægypto usque ad ingressum in Chanaan, ut patet ex sequentibus ; non autem ca qtue postea in Chanaan per Olhonielem et Gedeonem Deus patravit. Porro iidem hic sunt Madianitœel Æthiopes. Madianitæ enim in Scriptura vocantur Æthiopes, scilicet Orientales, sicut Abyssini sunt Æthiopes Occidentales. Unde uxor Mosis Madianitis vocatur /Ethiopissa, *Numcr.* xii, i. Vide ibi dicta. Sensus ergo est, g. *d.* Vidi, id est cognovi el patrum narratione accepi, ac cx Scripturis intellexi quid olim feceris, o Domine, .Elhiopibus, id esi Madianitis, « pro iniquitate, » id est propter scandalum fornicationis el cultus Beelphegor, quod ipsi dederunt filiis Israel, submittendo in eorum castra suas filias, quæ ad utrumque scelus eos pellicerent, *Numcr.* xxv, I. Cognovi enim quod eorum pelles, id est tentoria et castra, turbaveris el profligaveris per Josué, occisis eorum principibus, omnibusque masculis, ac Balaam scandali auctore, *Numcr.* cap. 1 i. Nota enallagen temporis : « turbabuntur, » id est turbata sunt : pneeessit enim praeteritum *vidi.* Rursum est hendiadys, *vidi et turbabuntur,* id est turbabantur, hoc est, vidi turbari tentoria Madian. Addunt Albertus et Lyranus dici *a* turbabuntur, » quia simul Propheta respicit futuram victoriam Cyri, *q. d.* Sicut turbasti Madianitas per Josué, ita turbabis ct profligabis eosdem per Cyrum, ob iniquitatem eorum quam commiserunt in filios Israel, adjuvando Chaldæos in expugnatione Hierosolyma».

Ancoritum iem «UtnooM €‘,mpU’

Allegorica, Æthiopes typi sunt tum dæmonum, tum hominum impiorum : quia hi deformes ct atri sunt moribus, uti Æthiopes pelle et cute. Rursum corpora et mentes hominum impiorum non sunt aliud quam pelles ct tentoria Æthiopum, id est dæmonum. Sensus ergo est, *q. d.* Ego Habacuc in spiritu vidi et prævidi quomodo et quam acriter Christus dæmones hominesque impios, qui Ecclesiam et fideles ejus persequuntur, sit castigaturus. Aut *q. d.* Æthiopes et Madian, id est, « Gentes repente perterritæ nuntio mirabilium tuorum, etiam quæ non sunt in jure romano, erant in populo Christiano,» ait S. Augustinus lib. XVIII De *Civit,* cap. xxxii, ut significetur hic conversio gentium, etiam barbararum, ad Christum per Apostolorum miracula, prædicationem et vitam cœleslem.

8. Nümquii) in fluminìdus hiatus es? — *Flumina* vers $• vocat fluenta maris Rubri, æque ac Jordanis. Sic Homerus occanum vocat flumen, dicens :

> Oceani fluxum fluvii cum cymba reliquit.

El Hesiodus :

> Occani fluvii perfecti gnata puella.

Poetice describit Propheta divisionem maris Rubri, *Exod.* xiv, et Jordanis, *Josué* m, ut transirent Hebræi (1) : unde metaphorice zelum Dei depingit per iram in mare et flumina, ac vires ejus ner currus el pharetras, equos et quadrigas ejus nuncupat nubes et ventos : hinc etiam eodem tropo aquis quasi vim passis, dat dolorem. Sensus ergo est, *q. d.* Ad salvandum populum tuum Israel, videbaris, o Domine, irasci ct indignari Jordani et mari Rubro, quando pro eo contra Pharaoncm

(1) Quæ hoc versa commemorantur Jovanæ potcnliæ documenta, prœcesserunt quidem ea qu© versu superiori erant commemorata; sed sponte inlelligilur non e&e cunsiliutn vatis pristina Dei beneficia populo ruo exhibita historice et chronologico enarrare. (Rosenmuller.) Maurer e contra : « Hujus loci sensus, nequaquam recte intellectus ab interpretibus, hic est: Num ut quo tempore populum ducebat ex Ægypto in terram Chananæan, hodie etiam saevire cogitat in mare, in fluvios, id est tam admiranda, quam antiquis illis temporibus, facinora facere cogitas quod inveheris, etc., quibus nihil aliud sibi vult vates, quam, sane ut faciat talia, Jovam in eo esso. »

aliosque ejus hostes pugnaturus, ascendebas nubes quasi currum bellicum, ac quasi equos agebas tum ventos, tum angelos velocissimos, quibus partim Jordanem et mare dissecuisti, ut panderes iter viamque evadendi populo tuo; partim turbines ac fulmina, quasi arcus tui sagittas ejaculatus in Ægyptios, cos protrivisti, et in mari demersisti, ut suscitares « juramenta, n id est promissa tua juramento confirmata, quæ Israelite præslitcras; idcoquc a fluvios,» id est fluenta hæc maris Rubri el Jordanis, « scindes, » id est scidisti, ut « gurges » ct abyssus a aquarum » recederet, ct contra naturam quasi cum dolore, timore, stupore, sonitu ac fremitu undarum sese collidentium, in montes, id est in montium molem et *altitudinem»* utrinque se attollens, et quasi supplex manus in cœlum ad Deum extendens, medium iter præberct llcbræis siccum planumquo ad transitum. Simili modo per Cyrum deduces Euphratis alveum in fossas, per cumque jam desiccatum Persas immittes in Babylonem Euphrati adjacentem, ut eam vastent, et llebræos cx ca liberent, inquit Albertus ct Hugo. Hoc enim stratagemate Cyrum cepisse Babylonem cx Xenophonte docui *Daniel,* cap. v, in line.

Nola, vers. 9, in Hebræo additur *scia,* de quo dixi vers. 3, *q.* d. 0 potentiam, o victoriam, o fidelitatem, o bonitatem Dei, suos per divisionem maris et fluminum liberantis, stupendam omnique ævo decantandam !

Aofi neg Allegorico, aquæ mullæ sunt populi multi, Apoc. XVI!, 15, *q. d.* Anne gentibus iratus es, Domine? minime, quia eis Salvatorem misisti Christum. « Quia, » inquit S. Augustinus loco jam citato, «ascendes super equos tuos, et equitatio tua salus, hoc est, Evangelista? tui portabunt te, quia reguntur a te, et Evangelium tuum salus est cis qui credunt in te. Fluminibus scindetur terra, hoc csl, influentibus sermonibus praedicantium te, aperientur ad confitendum hominum corda, do quibus dictum est : Scindito corda vestra, ct non vestimenta vestra. Quid csl, Videbunt te cl dolebunt populi? nisi ul lugendo sint beati. Quid est, Dispergens aquas incessu? nisi ambulando in eis qui te usquequaque annuntiant, hac atque illae dispergis fluenta doctrina?. Quid csl, Abyssus dedit vocem suain? An profunditas cordis humani quid ei videretur, expressit? » Apposite Glossa hæc adaptai exaltationi Ecclesia? sub Constantino imperatore. «Gurges aquarum transiit, id est inquit, impetus persecutionum transiit super Christianos usque ad tempora Constantini. Dedit abyssus vocem suam, altitudo manus suas levavit. Per altitudinem intclligilur Constantinus, cui totus orbis erat subjectus : ipse vero manum suam levavit ad protegendam christianitatem; et tunc abyssus dedit vocem suam, quia Christiani prius in abysso tribulationis positi, eruperunt solemniter in Dei laudem. Sol cl luna steterunt in habitaculo suo, id est Christus etB Virgo palen-

1er honorati fuerunt in ecclesiis, qui prius colebantur in cryptis et locis occulte. »

Tropologice, S. Gregorius lib. Vili *Moral,* cap. Tnpoloxiii, legens juxta Septuaginta : *Dedit abyssus vo- * ccm suam ab altitudine phantasia sua,* rie explicat : a Abyssus quippe phantasia? altitudinem portat, cum humanus animus immensa cogitatione caliginosus, semelipsum etiam discutiendo non penetrat : sed ab hac altitudine vocem dare est ; quia dum se deprehendere non potest, cogitur in admirationem consurgere, ul eo perscrutari non audeat quod super ipsum est, quo incomprehensibilitalem suam ipse cogitans, non valet invenire quod est. »

Anagogice, hæc plane, ul sonant, faciei Chris- Amgogttus in fmcsæculi, quando puniet el perdei Aniichristum el Anlichrislianos fluctibus, sonitu maris, amaritudine aquarum, fortore, putredine, tonitru, pluviis, grandine, fulminibus, ut patet *Luca* cap. xii, 25, Apoc. cap. vin et xvi; ita ut abyssus cl altitudo, id est inferi el superi, terra et coelum, totusque orbis pro co conira impios pugnet et decertet, *Sapient.* v, 21, ac Dei vindicis vindictam cl triumphum, plausu oris ct manuum concina* cl celebret.

Quadriga tua salvatio. — Equos et quadri- ChuJrigam Dei vocat nubes, quibus quasi inequitans Deus fulgetra et tonitrua jaculabatur in Ægyptios, bes. juxta illud *Psalm.* cm, 3 : « Qui ponis nubem ascensum tuum, » id est currum tuum, *q. d.* Qui nubibus pro vehiculo uteris. El *Psalm,* lxxvi, 18: «Vocem dederunt nubes: etenim sagittæ tuæ transeunt ; vox tonitrui tui in rota. » Sic poeta? Jovis potentiam ostentant, cum cum fulminantem, nubicogum, tonantem, ty.Qtuw, id est *altofrementem* vocitant, ut ail Lucianos in *Misanthrope.* Hinc illud Ovidii :

> Illic cl nebuhs. illic consistere nubes
> Jussit, el humanis motura tonitrua meules.

Et lib. 11 *Metainorph. :*

> Ille piler rectorque Dcùm, cui dextra trisulcis
> Ignibus arnnta esi, qui nutu concutit orbem.

Alludil in voce *quadriga* ad arcam Testamenti : huic enim quasi currui bellico gloria? suæ Cherubinis stipatus insidebat Deus, castra Hcbnvorum præicns et deducens per mare Rubrum. Licci enim arca respectu duorum Cherubim videretur biga, tamen erat quoque quadriga, tum quia quaternis globulis seu sphærulis, quibus a pavimento elevabatur, quasi quatuor rotis insistebal; tum quia duo Cherubini quaternos et quadriformes, puta quatuor animalium, bovis, leonis, aquila? ct hominis habebant vultus, quasi quatuor insignia virtutum divinarum ; tum quia Ezechiel cap. i, eumdem currum gloriœ Dei describens, dat ci qualuor rolas, æque ac quatuor Cherubinos. Unde ad cum alludens Psaltes *Psalm.* Lxvii, vers. 18 : « Currus, inquit, Dei

decciu millibus multiplex, millia lœlantium, Dominus in eis in Sina, in sancto, n g. *d.* Agunt et stipant currum Dei muli® angelorum phalanges, imo myriades, et Dominus inter eos et super eos inequitans, venit in Sinai, atque mansit in sanctuario. Unde subdit : a Viderunt ingressus tuos, Deus, ingressus Dei mei, et regis mei, qui est in sancto, » puta in sanctuario. Ita Prado in primam visionem Ezechielis, cap. x, et Pineda lib. VI *De Rebus Salomon,* cap. i. Cum ergo ait llabacuc : a Ascendes super equos tuos, et quadriga) tu® salvatio,» sensus est</. *d.* Deus non conscendit equum nisi ad salvandum, inquit Guevara. *Secundo,* nervosius Alcazar in *Apoc.* cap. vi, not. 2, *g. d.* Dei equi et quadrig® sunt ipsa hominum salvatio, sive salus; ac si diceret : Deo nulli alii sunt equi, null® quadrigte quas ipse conscendat, nisi hujusmodi opera, qu® ad hominum salutem spectant, in quibus ipse gloriatur, et se homiuibus agnoscendum exhibet, juxta illud *Zachar.* x, 3: « Visitavit Dominus exercituum gregem suum, domum Juda, et posuit eos quasi equum glori® su® in bello. » Quod si objicias, quomodo ergo sequitur : «Ante faciem ejus ibit mors?» Respondeo, præit mors, ut hostes populi sui occidat, itaque eum salvet.

Symbolice et allegorice, S. Ambrosius, *in Psal.* x l , per equos et equitatum Dei accipit carnem et humanitatem Christi, cui quasi equo et currui insedit et inequitavit divinitas, ut victoriam nobis de peccato et dæmone pareret. « Unde, ait, dictum est *llabacuc* iu : Equitatus tuus salus : quod caro ejus, mundi totius erat susceptura peccatum, ut salus pro exitio, et vita æterna pro morie succederet. Vulneratus ergo est equus solus, non mendax ad salutem. Vulneratus est equus qui totius muudi peccata suscepit, et onera nostra portavit : et non fuit fatigatus. Et ideo fortassis Joanni Evangelist® Apoc. xtx,cœlutn apertum, el albus equus demonstratus est, super quem sedebat habens in capite diademata multa, et in femore suo nomeu scriptum : Rex regum, ct Dominus dominantium, etc. Hic ergo equus est vulneratus, sed non retardatus. Denique cum ipso vulnere de tumulo resurrexit, cucurrit ad cœlum supra omnes angelos et archangelos, velocior omni equitatu militi® coelestis inventus : supra equos etiam illos igneos quibus Elias raptus est. » Secundo, idem Ambrosius *in Psalm,* civili, in fine octonarii quarti, per equos accipit Apostolos : « Ascendisti, ait, equos tuos, equitatus tuus sanitas. O bonorum equorum dodecajugiim mirabile, quibus frena pacis, haben® sunt charitalis constricti inter sc concordi® vinculis, et jugo lidei subjecti, quatuor rotis Evangeli! mysterium totius orbis finibus invehentes, bonum aurigam portantes Dei verbum ; cujus flagello fugat® sunt illeccbr® sœculares, exterminatus mundi istius princeps, justorum cursus impletus est ! O ration~V'ilium equorum grande ccrlamen, o mirandum mysterium, » etc. Et mox : « Animarum igitur nostrarum auriga Jesus, qui nos quoque vult ascendere equos nostros, hoc est nostra corpora, ct vigilare semper, ne dicatur nobis : Dormitaverunt qui ascenderunt equos. »

Tropologice, idem S. Ambrosius lib. *De Isaac,* cap. vin : « Currus, ait, est anima; habet equos bonos, vel malos. Boni equi, virtutes sunt anima: : mali equi, passiones sunt corporis. Bonus ergo rector malos equos restringit et revocat, bonos incitat. Boni equi sunt quatuor : prudentia, temperantia, fortitudo, justitia. Mali equi, iracundia, concupiscentia, timor, iniquitas. Interdum ipsi equi interse dissident, ct aut iracundia protendit, aut limor, et se invicem impediunt, el cursum retardant. At vero boni equi volant, et a terris ad superiora se subrigunt, animamque elevant, maxime si jugum habeant suave, et onus leve dicentis (Cliristi) : Ipse rector est qui novit equos proprios gubernare, ut ®qualis omnium cursus sit. Velociores prudentia tardat, justitia admonet flagello proprio segniores, temperantia mansuetiores, fortitudo duriores reddit : novit copulare discordes, ne forte currum suum dissipent. Isti sunt equi subjecti fidei jugo, astricti vinculo charitalis, justitia; frenis, retinaculis sobrietatis, etc. Et intelligis illam animam esse pacificam, cui Paler Deus præsul sit, Christus agitator. Ili sunt equi Christi. Ascendit ergo equos suos Christus, ascendit verbum Dei animas pias. Unde cognosce quia et istam ascendit, ct perduxit eam ad locum palm®, quando el dicit ad cam : Quam pulchra et suavis facta es charitas in deliciis tuis! statura tua similis facta est paini®. El ipsa ait *Cantic.* vn : Dixi, ascendam in palmam. Sed etiam ipsa charitas palma est; ipsa est enim plenitudo victori®. Plenitudo enim legis charitas est. Curramus ergo, ut comprehendamus : curramus, ut vincamus. »

(1)11. Sol et luxa steterunt in habitaculo suo. Ver», u.

(t)Vers. 10.« Viderunt te,et doluerunt montes,» etc. *Viderunt te,* id est, cum vim tuam senserint, *contremuerunt montes,* quibus alii reges et principes terra Chanaan significari existimant, alii illud spectari volunt, quod *Exod.* xix, 18, narratur de monte Sinai in promulgatione tegis fumante totoque contremiscente, eo quod Jova in igne ad eum descenderet. Ita Chaldæus : *In patefactione tua super montem Sinat viderunt gloriam tuam : commoti sunt montes.* Cuín lamen eorum quæ in soleinni legis promulgatione evenerunt jam supra vers. 3, t, facta esset mentio, nos adstipulamur Schnurreri sententi®, eliamnum sermonem versari in describendo itinere agminis Israelitici per deserta Arabica, duce el rege Jehova: « In eo est vates, inquit, ut, quoquo se convertisset Jehova, timoris omnia plena facta esse edisserat. Maximi igitur consummaliquo terroris imaginem ut exhiberet, tingit naturam adeo universam penitus concitatam fuisse el perturbatam, montes contremuisse, cœlo imbres delapsos esse, sæviisse mare turgidum. Quæ si singula urgere, atque ad rerum vere gestarum narrationem conferre, atque examinare volucris, feceris omnino rem a mente et muisu vatis alienissimam. Neque enim in

— Commemorat miraculum Josué quo stitit solem et lunam, ac consequenter omnes orbes coelestes, ut prosequeretur victoriam contra Amorrhæos, cosque deleret. Imperans enim iis dixit : « Sol contra Gabaon ne movearis, ct luna contra vallem Aialon; steteruntque sol cl luna donec ulcisceretur se gens dc inimicis suis, stetitque sol in medio cœli, cl non festinavit occumbere spatio unius diei,» *Josué* x, 12. Ha Chaldæus, Albertus, Clarius, Jansenius, Emmanuel, Mariana ct alii. Aliter Vatablus; censet enim hic significari plagam nonam /Egypliorum, quæ fuerunt densissimo; tenebræ per triduum, ila ut sol el luna consistere viderentur, Exodi x, 21. Verum tunc ncc sol, nec luna stetit, ncc tenebræ hæ a statione solis et lunæ, sed a beo aerem obscurante producte sunt.

In luce sagittarum tuarum, ibunt (id est ibant, vel iverant ; præcessit enim praeteritum *steterunt)* IN SPLENDORE FULGURANTIS 11ASTÆ TUÆ. — Sagittas et hastam fulgurantem Dei vocat fulmina, tonitrua, grandines el lapides, quæ Deus tunc c cœl pro Josué et Hebræisjaculatus cslin Amorrhæos. Unde Tertullianus lib. IV *Contra Mardon.* cap. xxxix, legit : a Sol ct luna constitit in suo ordine; in lucem coruscationes tuæ ibunt in fulgorem : fulgur scutum tuum, in comminatione tua diminues terram. » Sensus est, g. d. Cum sagittis tuis magnis, nempe lapidibus et fulguribus grandini permixtis, hostes Israelilarum prosterneres; tunc ipsi Israelite per corumdem fulgurum ac fulminum lucem illæsi, imo illustrati, inimicos insectabantur. Ita mirabili dispensatione tua factum est, ut hæc tela tua populi tui commodis inservirent, quæ hostibus extremum exitium inferrent. Noctu enim Israelite aggredi cœperunl Amorrhæos, ut palet *Josué* x, 9. *Secundo,* planius Arias, qui to ibunt refert non ad Israelitas, sed ad solem ct lunam, quæ ibant, id est iter suum moderabantur pro jussu et commodo Josué, « in luce, » id est ad lucem, vel ad lucendum sagittis Dei, *q.* d. Sol el luna, quæ alias statum suum iter peragere solent ad lotius terne omniumque gentium usum, illo die iter suum inverterunt el converterunt ad solius Josuo usum Dciquc victoriam : nam steterunt quasi spectantes lucem armorum el fulgurantium hastarum Dei, el simul sua luco ibant cum Hebræis, ipsisque prœibant ad persequendum Amorrhæos. Sol enim el luna consistendo cooperata sunt ad hanc pugnam et victoriam. Undo hac sua statione videbantur ire in hostes llebræorum, cosque cæderc cl prosternere. Simili schemate el plausu victoriam suam contra Sisaram celebrant Debbora et Barac, *Judie.* V, 20, ut ostendant eam non humanis, sed divinis viribus partam, a De cœlo, inquiunt, dimicatum est contra cos : stelte manentes in ordine et cursu suo, adversus Sisaram pugnaverunt; » quia Hebræis sua luce ad pugnandum el vincendum præluxerunt, hostes vero suo splendore el fulgore quasi fulgure percelluerunt. Unde Plato in *Cratylo* censet dorpi dici quasi id est fulgur ; ¿orcini autem , eo quod oculos luce illa id est convertat. *Tertio,* Albertus, Hugo et Lyranus tò *ibunt* proprie accipiunt ut futurum, explicantque dc Cyro et Persis, qui post tempora llabacuc nocte concubia, ut palet *Daniel,* v, 30, ex improviso adorti Babylonem, ad lucem sagittarum suarum et fulgurantium hastarum, quasi facum producentium, iverunt, ingressique sunt urbem, eamque ferro et fiamma vastarunt ; perinde ac Josué iisdem vastavit Amorrhæos.

Allegorico, S. Augustinus lib. XVIII *De Civit.* cap. XXXII : «Elevatus, ait, sol, el luna stetit in ordine suo, hoc est ascendit Christus in cœlum, et ordinata est Ecclesia sub rege suo. In lucem jacula tua ibunt, hoc est non in occultum, sed in manifestum verba tua mittentur. In splendorem coruscationis armorum tuorum, subaudiendum est, jacula tua ibunt. Dixerat enim suis : Quæ dico vobis in tenebris, dicite in lumine. In comminatione minorabis terram, id est comminando humiliabis homines. Et in furore dejicies gentes : quia eos qui sc exaltant, vindicando collides. » Et S. Gregorius lib. XXX *Moral,* cap. n, per sagittas ct jacula, accipit verba prædicantium ; per fulgurantes hastas, miracula corumdem : hisce enim confixæ, perculsæ et conversæ sunt Gentes ad Christum. Huc accedit Anastasias Sinaila Patriarcha Antiochenus, lib. IV *Ilexaem.* tom. I *Biblioth. SS. Patrum,* ubi docet quod, sicut luna post solis occasum oritur, ita post Christi recessum orta sit Ecclesia : « In altum, ait, elevatus est sol, hoc est Christus ascendit in cœlos; et tunc luna stetit in ordine suo, nempe Ecclesia in valido suo statu, in pulchritudine sua, in decore suo, in illuminatione sua, in cursu suo. Recte autem dixit : In online suo; prius enim erat inordinala et incomposita, ut quæ esset dedita idololatria'. » *Secunde* » sol dominatur æslali, ut qui sit elementum siccum, in typum Christi, qui in fine messis consummationis est exsiccaturus eos qui sunt sub peccato, Ilumine igneo : luna vero habet gubernationem aquæ ct Spiritus Sancti, qui a Christo Ecclesiœ tanquam lunæ donatus est et creditus, ut per ipsam regeneremur, donec pneterieril nox hujus sæculi, el rursus exortus fuerit sol justitia?. » Addit deinde crescere fideles crescente Ecclesia, sicut crescunt animalia crescente luna, datque exempla: Ibis, inquit, avis infesta serpentibus, non videt, nec comedit uo tempore quo luna in cœlo non apparet. Simiæ orbes oculorum dilatantur crescente luna, eaquo decrescente minuuntur. Lychnis lapillus, crescente luna, edit sonum modulatum. Clopias piscis crescente luna albebit, decrescente nigrescit. Simili modo

Ai>*>

hujusmodi picturis poeticis singula eeorsim quidquam valent, sed sunt omnia conjunctim spectanda, cslque res quabi summa sola tenenda. » (Rosenmuller.)

mutationes Ecclesia} redundant, et transfundunt se in animam cujusque fidelis.

Anago- Anagogice, idem plane quod verba sonant, faciet Deus in fine saeculi, cum solem ct lunam obscurabit, ac fulmina vibrabit in hostes , juxta illud *Sapient.* v, 22: a Ibunt directe emissiones fulgurum, et tanquam a bene curvato arcu nubium exterminabuntur, eie. Et a petrosa ira plena* mittentur grandines.» Denique tum stabit sol, luna, omnisque calorum motus, sisletque in œternum.

Elmo- Tropologico, cum sol, id est prœlatus, se elehu «u vnt Qd vi æ ^formationem et perfectionem, tunc ad eamdem elevatur ct luna, id est congregatio Ecdni*, illi subdita. Unde S. Bernardus epist. 142 *al Monachos Alpoises :* « Bonus, inquit, Paler vester atque ‹F,UI Iq' guttsi» noster, auctore Deo ad alliorem gradum assumpte®- tus est. Faciamus ergo quod dicit propheta *llubacuC)* cap. m : Elev.Hus est sol, et luna stetit in ordine suo. Sol est ille per quem Alpensis congregatio illustris ubique redditur, tanquam luna per solem. Elevato itaque illo, stemus nos in ordine nostro, quicumque elegimus abjecti esse in domo Dei nostri, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum. Ordo noster abjectio est, humilitas est, voluntaria paupertas est, obedientia, pax, gaudium in Spiritu Sancto. Ordo noster est esse sub magistro, sub abbate, sub regula, sub disciplina. Ordo noster est studere silentio, exerceri jejuniis, vigiliis, orationibus, opere manuum, et super omnia excellentiorem viam tenere, quæ est chapitas. Porro in his omnibus proficere de die in diem, ct in ipsis perseverare usque ad ultimum diem. Et hæc quidem assidue vos confidimus actitare. Cœterum unum opus fecistis, et omnes mirantur quod, cum sancti essetis, non reputantes vestram sanctitatem, alienam participare curastis, ut essetis sanctiores : n quia transierant ad strictiorem Ordinem Cistcrciensium. Unde subdit: u Quam læto sinu collegit vos multitudo Cislercicnsis, quam alacri vultu spectavit hoc angelica celsitudo ! »

Vm. 13. 13. Egressis es in salutem populi tui (cum eum liberasti el eduxisti ex Ægypto) : in salutem cum Christo tuo, — ut populum salvares ct educeres per Alosen, quem quasi Christum spiritu tuo unxisti, ut esset dux ct propheta populi tui. Simili modo egredieris cum Cyro in aciem contra Babylonem, ul ex ca liberes et educas populum tuum captivum. Hinc Cyrus ab Isaia cap. xlv, 1, vocatur Christus, dum ait : u Hæc dicit Dominius chrislo meo Cyro. » Ita Albertus, Hugo, Lyranus ct Dionysius. Allegorico proprie ct potius per Christum Dominum, cujus antitypus fuit Moses, œque ac Cyrus, salvabis populum fidelem, eumque educes ex captivitate diaboli. Unde Sexta Editio habet : *Egressus est ut salvares populum per Jcsum Christum tuum.* Ita Hcbræi, S. Augustinus lib. XVlli *DeCivit.* xxiu, S. Hieronymus el alii passim. Quare fraudulenter hunc locum verterunt, imo depravarunt, Symmacnus ct Theodotlon qui, quia erant Ebionitœ, et Christum negabant esso Deum, hinc transtulerunt, *ut salvares Christum tuum* ; non enim Christus hic dicitur salvatus, sed populus per Christum salvatorem : *Egredi* enim *in salutem populi aim Christo,* est salvare populum per Christum. Perperam quoque Chaldœus vertit : *Revelatus cs ad liberandum populum tuum , ad liberandum Christum tuum,* quasi populus Israel el fidelis vocetur hic Christus, juxta illud *Psalm.* CIV, 15 : « Nolite tangere christos meos, n id est Israelitas meos. Verum ibi *perchristos* Psaltes intelligil Patriarchas, ut recte annotavit S. Hieronymus ct Theodoretus, puta Abraham, Isaac et Jacob, quos Deus unxerat, id est sua gratia consecrara! elauclorarat, prophetas et principes gentis snæ. Unde explicans subdit : a Et in prophetis meis nolite malignari, d Adde Hebræa hic non habere, *ad liberandum Christum tuum,* ut vertit Chaldœus, sed *ad salvandum,* vel liberandum, scilicet populum, *cum Christo,* vel *per Christum tuum ;* præposilio enim FIX d, significat *cum, per.* Quocirca Hebræa præcise sic sonant : *Egressus es in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo.*

Percussisti (Pagninus, *transfixisti;* Tigurina, *contudisti)* caput de domo impii. — « Caput » intellige Pharaonem, quem Deus percussit mergendo eum in mari Rubro : hic enim caput erat et princeps domus impii Cham, qui fuit nequissimus, ct primus regnavit in Ægypto, quæ inde dicta est terra Cham, *Psalm.* civ, 23, et *Psalm.* lxxvii, 51. Alii, ul Albertus ct Vatablus, per *caput* intelligunt filium primogenitum Pharaonis, quem morte percussit Deus *Exodi* xn, 29. Aut *caput,* id est capita, hoc est principes impii Pharaonis. Simili modo percuties Balsasarcra, qui est caput in domo impii Nabuchodonosoris, per Cyrum, inquit S. Hieronymus, Hugo ct Lyranus.

Allegorico, Christus percussit diabolum, qui est caput impiorum, ac in fine mundi percutiet Antichrislum, qui erit princeps in domo el familia diaboli. Ha S. Hieronymus.

Denudasti fundamentum ejus usque ad collum. — a Ejus, » scilicet non capitis, sed domus : domus enim habet fundamentum, non caput, *q. d.* Domum impii Pharaonis, puta familiam regiam, ipsamque Ægyptum/ab imis fundamentis usque ad collum, id est usque ad summos vertices, detexisti, id est detegendo diruisti ct evertisti, per mctalcpsin, quasi dicat (1): Totum exercitum

(1) Dissident interpretes in explicando hoc loco. Aliqui sic statuunt : Metaphora a domo petila, quæ funditus destruitur : evenit hanc domum injustam tundilus. 0X1 *rosch* videtur ctse cacumen, fastigium domus : nunc insistit Propheta metaphoræ invhoatæ, nominalquo 1X1a *tsaouar,* cam partem domus, quæ fastigio proxima est, el ideo fundamento, seu infimæ parti directo opponitur. Opponunt quidem pervenuti! fere loquendi modum sic iribui Pruphelæ, cui dicendum j utius fuerat, a collo ad fundamentum. Sed in anteeo-

Pharaonis a minimo usque ad maximum, in mari Rubro perdidisti, et quasi a terra abrasisti. Caput enim csl Pbarao , collum sunt principes, fundamenta cl ima sunt milites. Combinat duas metaphoras, hominis et domus : nam collum et caput sunt hominis, fundamentum proprium est domus. Hcbræi enim hominem , puta lilium, vocant *ben*, quasi domum quam *bana* , id est ædilicavil, pater. Si enim homo est microcosmos, multo magis est id est parva domus. El vicissim, sicut mundus est quasi magnum quoddam animal, ct magnus homo, cujus anima est spiritus Dei, hepar est mare, vesica sunl ilumina, oculi sunl fontes, eie.: ita domus, familia ct respublica est magnus quidam civilis et politicus homo, cujus caput est paterfamilias, princeps aut rex; collum sunl principes, brachia sunt milites, pedes et ima sunt plebs. Plebs enim csl maxime necessaria pars, ct quasi hypostasis reipublicæ, cui omnia ejus onera incumbunt. In domo vero parliculalim, el quasi physico, caput est lectum , collum sunt juncturæ tedi cum parietibus, corpus sunt ipsi parietes, pedes et plantæ sunt fundamenta. Jam symbolice domus est familia ct respublica, cujus caput ct tectum est pater, princeps vel rex; collum el juncturæ sunt principes, corpus et parietes sunt cives el mercatores, pedes sunl rustici et coloni, e quibus colliguntur milites. Dicit ergo : Tu, o Domine, fundamentum domus Pharaonis, id est regni Ægypti, denudasti, ut illud funditus quasi a fundamentis dirueres. Qui enim domum evertere volunt, fundamenta nudant, juxta illud quod Babyloni imprecatur Psaltes *Psahn.CAXXvi:* « Exinanite, eximamte usque ad fundamentum in ea, » quasi dicat : Interemisti exercitum Pharaonis cum suis ducibus ct principibus, in quo erat fundamentum, id est robur et fortitudo totius Ægypti. Ita Vatablus. *Secundo,*Guevara sic explicat, quasi dicat : Maximis opprobriiscl ignominiis affecisti, o Domine, Ægyptum, non secus ac si illius caput rasisses, inferioresquo corporis parles (quæ sunt quasi bases el fundamenta) pudendaquo ipsa ad collum etiam usque nudasses. *Nudare* enim in Scriptura subinde tondere significat, ul *Isaiæ* m, 17 : a Decalvabit Dominus verticem filiarum Sion, fladire ct crinem earum nudabit, n Alludit ad *hafa* vii , P" UQ* 20 : « In die illa radet Dominus in novacula conducta in his, qui trans flumen sunt, in rege Assyriorum, caput ct pilos pedum, el barbam universam. » Quod enim dixit Isaías : a Radet caput, *n* hoc dixit Habacuc : « Percussisti caput :» *percussisti,* scilicet nuditate et calvitio. Rursum, per fundamentum possumus intelligere caput. Est enim homo velut arbor inversa, pro radicibus habens capillos, pro ramis manus et pedes. Porro quantum probrum sit rasura et decalvatio, ac depilatio totius hominis, patet ex illo Poelæ :

> Turpe pecus mnlilom, turpis sine gramine campus,
> El sine fronde frules, et sine crine caput.

linee Guevara. Prior explicatio uti planior, ita et litteræ conformior et germanior csL Denique in Hebræo additur *scia,* quasi nota admirationis et plausus tante stragis et victoriæ.

14. Maledixisti sceptris ejes. — *Maledicere bei* Vers. « est malefacere, Ledere, occidere, perdere : dicere enim Dei est efficax, idemque quod facere. Per sceplra, vel principes intellige, qui gestabant sceptra quasi insigne principatus : vel metonymice « sceptris, » id est regnis el provinciis a ejus, n quibus cum sceptro, id estpoleslite regia, imperabat Pharao, quasi dicat : Regni ct ditiones Pharaonis, omnemque ejus tyrannicam vim ct potentiam destruxisti. Olim enim universi principes ac magistratus sceptra gestabant Sic singule tribus Israel habebant suam virgam, quasi sceptrum, *Numer.* xvn, 1. Sic Homerus non tantum Agamemnoni, sed et Achilli el Telemacho principibus sua dat sceplra, per que jurant: quia divinitatis quippiam sceptra habere veteres existimaverunt. I nde Ch eronæos legimus ex diis omnibus maxime coluisse sceptrum Agamemnonis. Multis idipsum probat Guevara. Hinc Assueras *Esther.* cap. v,2, porrexit sceptrum, quod ipsa osculando venerata est regem. Et cap. un, 4, rursum eidem prætendil sceptrum, in signum clementi r. Idem habetur cap. iv, 11 ; quin ct Jacob adoravit fastigium virgae ejus, puta sceptri Josephi, *Ilebr.* xi, 21. Sceptra ergo hic principes sceptrigeros denotant. Pro *maledixisti* hebraice est napj *nalapta,* quod etiam perforare significat. Unde Pagninus verlil : *Perfodisti baculis ejus caput exercituum ejus;* Tigurina : *Perforasti cutn baculis suis caput paganorum* (colonorum, qui in pagis ct villis habitant) *ejus,* vel, ut Vatablus, *copiarum ejus*, scilicet /Egypti, vel Pharaonis ; hoc est, peremisti eum, perinde ac si propriis telis perforasses capita ejus, *q. d.* To auctore periit exercitus Pharaonis, ipsiusmet consilio : nam consuluit Pharao Ægyptiis, ut insequerentur Hebreos in mari Rubro, quod dum faciunt, revolvente se mari mersi sunt. Simili modo Deus maledixit , perfodit ct dejecit sceptrm" Balsosaris et Chaldæorum per Cyrum.

dentibus Propheta loculus est do inundatione (vers 10), adeoquo eversionem domus vult fleri per inundationem, qnæ primum fundamenta subvortit, quibus evulsis, suprema cl allior ivddicii pars subsidet. (Ackermann.) — Sel præplacet illa, quam adoptavit Rosenmuller cum Schnurrero, inquii idem Ackermann, a do fundo maris arabici intelligenti, quod nudatum oral a Deo remota aquí, ulsicco pede transmigrarent Israelitæ ; fllìp *arat* est infinitivus positus loco preteriti flHp *trita.* — Postrema autem verba *ad tsouar* (usquo ad collum), inquit Schnnrrerus, necesso est elliptic,* dicta osso, nisi textum ipsum aliqua sui parto truncatum esse dixeris, quam vero suspicionem in antiquis versiombus nihil csl, quod ullo modo confirmare possit. Elliptica si sint verba *ad ttouar,* sponto legentibus suceurril, dicta ea esse pro *mare dios obruit,* coli. *Jesaj.* vm, 8, ct xxx, 28, ubi inundatio *ad collum usque pertingere.* »

Allegorico, Christus perforavit et prostravit sceptra Neronis, Decii, Diocletiani cæterorumquo persecutorum Ecclesie; ac pari modo in fine mundi prosternet sceptra Antichrist!, Gog et Magog.

Capiti bellatorum fjus. — « Capiti, n id est capitibus, puta cunctis ducibus bellatorum ejus, videlicet impii Cham, vel Pharaonis, qui fuit caput et princeps domus Ægypti, uti praecessit. Est epanalepsis, sive prioris sententiæ repetitio et expositio; principes enim, quos vocavit sceptra, id est sceptrigeros, hic vocat capita, sive duces bellatorum. Quocirca Septuaginta vertunt : *Divisisti instupore capita patentum.* Unde de iis subdit:

Venientibus ut turbo, etc., — *q. d.* Dejecisti sceptra, id est sceptrigeros, qui veniebant cum impetu et furore quasi turbo, ad dispergendum me, scilicet Israelcm, qui sum populus tuus.

Exsultatio eorum, — scilicet erat', *q. d.* Exsultabant sceptrigeri duces Ægyptii, quod me conclusum in mari cernerent; putabant enim ibi mo devorare, sicut quis potens exsultat, cum pauperem quem mactare vel spoliare intendit, in latebris reperit, ubi nemo ei auxilietur.

Nota : Propheta toto hoc carmine adeo celebrat stragem Pharaonis, ct liberationem Hebraeorum ex Ægypto: quia illi per omnia similis futura erat strages Chaldæorum, et liberatio Hebræorum ex Babylone, quam proprie ipse spectabat et sperabat ; et utraque similis fuit liberationi hominum o captivitate peccati per Christum, quam ultimo ct maxime ipse repræsenlaro intendebat. Id ita esse patet cx hisce tristrophis anlistrophis :

Tristio-			
Plll-	Pharao,	Balsasar,	Diabolus.
	Moses,	Cyrus,	Christus.
	Ægyptus,	Babylon,	Peccatum.
	Servitus,	Captivitas,	Tyrannis.
	Mare Rubrum,	Euphrates,	Jordanes.
	Hebraei,	Judæi,	Christiani.
	Chanaan,	Judæa,	Ecclesia.

Pharao enim tyrannus affligens et persequens Hebraeos, typus fuit Balsasaris captivos detinentis Judæos, ct uterque typus fuit diaboli genus humanum opprimentis. Moses, liberator Hebraeorum et cæsor Pharaonis, fuit typus Cyri liberatoris Judæorum per cœdem Balsasaris, ct uterquo fuit typus Christi liberatoris fidelium per stragem diaboli. Ægyptus, career Ilebræorum , fuit typus Babylonis carceris Judæorum , ct uterque fuit typus peccati, mortis et inferni, cui quasi carceri mancipati erant homines peccatores. Servitus Ægyptia fuit typus captivitatis Babylonica?, et utraque typus fuit tyrannidis peccati et concupiscentia?. Scidit Moses sua virga mare Rubrum, itaque Hebraeos liberavit, Ægyptios mersit; ita Cyrus scidit ct divisit Euphratem, ac per ejus alveum siccum milites immisit in Babylonem, itaque Chaldæos occidit, Judæos liberavit,

Alu jice. * Allegorico, Christus in Jordane baptizatur. fluenta baptismi segregans a vulgaribus aquis, per ca suos fideles traducens justificat ct salvat. Moses Hebraeos ex Ægypto eduxit in Chanaan, Cyrus Judæos e Babylone remisit Hierosolymam, Christus fideles e paganismo ct judaismo traduxit ad Ecclesiam, tum militantem, tum triumphantem.

15. Viam fecisti in mari equis tuis, — *q. d.* Tu, Domine, deducens filios Israel per mare Rubrum , ita secure et gloriose deduxisti cos in conspectu hostium Ægyptiorum, ac si magno equitatu eos vallares el prosequereris. Poetice enim equos et quadrigas Dei, vocat ejus robur et potentiam, quæ plus valebat quam omnes Pharaonis equi et equites, juxta illud *Psalm,* xix, 8 : «Hiin curribus, et hi in equis: nos autem in nomine Domini Dei nostri invocabimus. » Proprie per equos hosce significat angelum in columna ignis cl nubis praeeuntem castra Ilebræorum; hic enim cum angelis sibi asseclis erat quasi equitatus et comitatus Ilebræorum, eos deducens et defendens contra Ægyptios. Undo de eo dicitur *Exod.* xiv, 19 : «Tollensquo se angelus Dei, qui praecedebat castra Israel, abiit post eos : et cum eo pariter columna nubis, priora dimittens, post tergum stetit inter castra Ægyptiorum et castra Israel. » Idem angelus paulo post jaculatus tela et fulmina in Ægyptios, eos prostravit. Hoc est enim quod dicitur ibidem, vers. 21 : « Et ecce respiciens Dominus super castra Ægyptiorum per columnam ignis et nubis, interfecit exercitum eorum : et subvertit rotas curruum, ferebanlurque in profundum. » Jure ergo hi vocantur equi et equitatus Dei, qui totum Pharaonis equitatum deleverunt. Unde Chaldæus vertit : *Manifestatus es super mare in quadriga gloria tua.* Simili modo Deus viam fecit equitibus Cyri in Euphrate, ad invadendam Babylonem.

In luto aquarum multarum. — Alveum maris Rubri immisso vento jam siccarat Deus, ut sicco pede transirent Hebraei ; eum tamen vocat *lutum,* quia paulo ante fuerat lutum, vel quia ad latera utrinque aquis cooperta, inter quæ transierunt Hebraei, erat lutum plurimum. Pro *luto* hebraico est Tori *chemer,* pro quo Chaldæus et reccntiores aliis punctis legunt riOFt *chômer,* id est utrem, vel acervum, unde vertunt, *in acervo aquarum multarum.* Utrinque enim in magnos quasi utres et acervos assurgebant aqti®, in quorum medio sicco pede transierunt Hebraei,juxta illud *Psalm.* Lxxvn, 13: « Interrupit mare, et perduxit eos : et statuit aquas quasi in utre; n Septuaginta vertunt : *Superduxisti in mari equos tuos, conturbantes aquas multas.* Radix enim *chamar* significat miscere , turbare, confundere; unde *chcmer* significat lutum, vel vinum mixtum et turbidum.

Allegorico, Deus Apostolis quasi scidit flumina el maria, dum per hæc eis iter pervium fecit, ut totum orbem evangelizando peragrarent, et subigerent Christo. UndeS. Augustinus lib. XV111 *De* Ali»^

Civit. xxxii : « Immisisti, ait, in mari equos tuos, turbantes aquas inultas, quæ nihil sunt aliud, quam populi inulti ; non enim alii timore converterentur, alii furore persequerentur, nisi omnes turbarentur. »

Tropologice, simili modo per medias calamitates, qua» per medias maris aquas et fluctus, salvos et incolumes suos fideles, cum iis quasi incedens cosque protegens, deducit el educit Christus, vel, ul S. Gregorius lib. XXXIV *Moral,* xiu : « Viam fecisli in mari equis tuis, in luto aquarum multai um, ac si diceret : Aperuisti iter praedicatoribus luis inlcr doctrinas mundi hujus, sordida et terrena sapientes. Luto quippe ¡nhærcre, est sordidis desideriis concupiscenti® carnalis inquinari. n Idem, lib. XXXI *Moral,* x : « Misisti, ait, in mari equos tuos, conturbantes aquas multas; quiete quippe aqu® jacuerunt, quia human® mentes diu sub vitrorum suorum torpore sopite sunt; sed equis Dei mare turbatum est, quia missis sanctis prædicatoribus omne cor quod pestifera securitate lorpuit, impulsu salutiferi timoris expavit. »

«♦ 16. Audivi. — Redit hic Propheta post carmen et epinicium victori® Dei ad vers. 1, *q. d.* Talis quidem fuit victoria Dei contra Pharaonem, talisque erit contra Balsasarem ; sed inierim dum in statione mea vigil excubo, ut audiam Dei oraculum, uti dixi cap. n, 1, ecco ab co audivi et audio, ut cœpi dicere vers. 1, tantam stragem fore Judæorum per Chaldæos, el Chaldæorum per Cyrum ct Persas, ul eam cogitans contremiscam ct cohorrescam, nimirum, ut dum eam rumino, cor mihi commoveri et vox tremere videatur (i). Tristes enim ct atroces, etiam hostium, casus naturaliter horrorem incutiunt, ct natura quemdam compassionis motum sensumque excitant, uti excitavit casus Babylonis, *Isaiæ* cap. XXI, 3. Ita S. Hieronymus, Hugo, Clarius ut alii. Allegorico Theodorelus, *q. d.* Audivi a tc, Domine, quod populus meus Christum sil occisurus, ideoque exscindendus a Tilo ; quocirca conturbatus sum et contremui; sed me consolor, quod eo tempore non ero superstes, nec tanta mala videbo.

I.XGREDIATUR PUTREDO IX OSSIBUS MEIS, — *q.* d. Sed quid me hisco stragibus frustra discrucio? Jam enim a Deo absolute decrete sunt, ideoque inevitabiles. Quid ergo ? hoc unum superest quod optem et orem, nimirum, opto, Domine, oroque ut veniunt in me omnes tribulationes et ærumnæ, adeo ul ossa mea putrescant, et caro mea instar S. Job pus vomat, et vermibus scateat, dummodo mihi concedas ul requiescam in die tribulationis, id est excidii Babylonis, ut tunc cum Chaldaeis non perimar a Persis, sed ex ea jubente Cyro redux ascendam ad populum nostrum, ut illi annumeratus, cum eo el inter eum sospes pergam in avitam patriam. Ipse enim, duceZorobabelc, instructa quasi acie accinctus ad iter, per medios hostes fortis el felix redibit in Judæam. Ita S. Hieronymus, Hugo et Janscnius. Aut, *q. d.* Emoriar, Domine, ne videam hanc tribulationem cl captivitatem gentis me®; sed in suavi mortis somno quiescens ascendam et transeam ad coetum Abraham, Isaac, Jacob, Josué, aliorumque virorum sanctorum ct fortium e populo meo, qui olim pro gente sua armis accincti, insignes de hostibus victorias retulerunt.

Nola : Hebraice, pro Wiy *iegudennu,* id est *accinget eum.* Nostrum legisse W tegudenu, id est *quem accinget,* vel *qui accingetur nobis,* id esi *accinctum nostrum.* Rursum *iegudenu* non tantum significat accinctum, sed ct unitum, collectum, colligatum, congregatum et conjunctum; inde enim tur b et congregationes militum vocantur tZPTTU *gedudim.* Jam fideles et sancti cum diem suum obirent7*3icebantur congregari et colligi ad populum suum, patribusque suis apponi et copulari, uti de Moyse dicitur *Numer.* xxxi, 2, de Josia, II *Paral,* xxxiv, 28. Dicebantur autem pii viri colligi, seu colligari in fasciculo viventium, I *Reg.* XXV, 29, ut instar odoratissimorum florum fasciculi in ælernum essent in manu Domini, *Eccli.* xxxix, 17. Ad hunc igitur floridissimum hortum Patestin®, fragranlissimis Patriarcharum, Prophetarum, cæterorumquc justorum floribus vernantem ; ad hunc sanctorum populum jam accinctum, id est in fasciculo viventium jam collectum et colligatum; in terra autem promissionis sepultum, se ascensurum laetatur, simulque orat Habacuc, Hebræi populi repræscnlans personam. Horum enim suminum desiderium Israclitas in captivitate tenuisse credibile est. Sic Jacob desideravit sepeliri, non in Ægypto, sed in Chanaan, ubi parentes, Abraham el Isaac sepolti erant, Genes. xtvn, 29. Sic cl Joseph, Genes, I , 23. Quin el .Eneas apud Virgiliani Palinuri mortem deplorat, quod longe a suis in peregrino solo sepeliretur :

> O nimium orlo et pelago confisa sereno!
> Nudus in ignota Palinure jacebis arena.

Anhelabant ergo Israelite e Babylone redire, ct aggregari patribus suis sanctis, qui in Pahestina degebant sepolti, quasi stationarii quidam ac pnesidiarii terne illius milites, quorum subsidio Judæi tot periculis et calamitatibus erepti, tot beneficiis a Deo affecti jugiter exstiterant. Ita Guevara.

Aliter vertit Pagninus, nimirum : *Ingressa est putredo in ossa mea, et in loco meo expavi, qui me putabam requiescere in die angustia, quæ erit quando hostis cogitabit ascendere contra populum, ut succidat cum.* Aliter quoque Vatablus et alii, dum suo

(1) a A voce contremuerunt labia mea, » id est ita palpitarunt, ut quasi tinnirent. Omnino labiis in stylo poetico tinnitus tribui potest, quod, cum quis horrore corripitur, palpitant labia, eduntquo sonum præ nimio pavore. (Ackermann.)

more Hebrea concisa varie supplent, et a Vulgato recedunt. Porro Guevara in contrariam prorsus abit sententiam ; censet enim hæc verba Prophetæ non indolentis, sed lælanüs esse, ac gestientis ex laito oraculo de Chaldæorum excidio et Jndæorum libertate. Solet enim vehemens lætilia totum corpus alterare ac commovere, imo evanescentibus spiritibus abire in deliquium ipsamque mortem. Multi enim ex repentino et indenti gaudio animam exhalarunt, uti pluribus exemplis demonstrat Guevara. Hunc ergo hujus loci dat sensum : Audivi, inquit Habacuc, Babylonem a Cyro exscindendam, et Judæos meos ex ea liberan Jos; atque dum mentis nuribus tam jucunda nunlia percipio, cor meum et omnia interiora mea tremefacta sunt, ac ad vocem et lælissimum hoc nuntium, præ gaudio contremuerunt labia mea. E cunctis enim membris tremor hæc tria maxime solet invadere, labia, genua et cor. Ad subitas quippe animi perturbationes, sive doloris cæ sint, sive lætiliæ, cor palpitat, concutiuntur labia, et genua pariter collabunlur. Venirem autem hebrea dialecto Propheta pro corde posuit. A cordo enim lætiliæ, sicut et mœroris, motus exoritur, œque ac in eodem desinit. Quidquid enim a collo usque ad inguina est corporis, renier ob Hebræis vocatur. Quod autem sequitur: « Ingrediatur putredo in ossibus meis, et subter me scateat, » periphrasis est mortis, quæ leste Aristotele, putredo quædam est. Is enim in *Problem.* quærens : « Cur diutius vivunt, qui locis calidis suam degunt ætatem? » respondet : « An quia natura sunt sicciore? firmius autem diuturniusque quod siccius est : mors autem putredo quædam est. » Hac mortis periphrasi usus est Job, dicens cap. xiii, 28 : « Qui quasi putredo consumendus sum. n Et cap. XVII, 14 : «Putredini dixi : Palcr meus es; mater mea, et soror mea, vermibus. » El cap. XXV, G : « Homo putredo, et filius hominis vermis. » Et *Eccli.* cap. xix, 3 : '« Qui se jungit fornicariis, erit nequun : mitfcdo et vermes hærcditabunl illuinffr Id cibila et precoci morte occumbet. Inquit igilur Habacuc : Audito tam hilari nuntio, tantalælilia praeoccupatus sum, ut et intus tolis visceribus, et labiis exterius contremiscerem, parumque abfuerit quin exanimatus putrefierem, el pulí idus vermibus scaterem; id est parum abfuit quin emorerer risu, et tantam laetitiam non sustinens exanimarer. Aut, 7. *d.* Amodo jam ob tam faustum oraculum lælus morior, nuneque profecto tempus est, cum jam alacer et contentus occumbam : posthac licebit utique per me, ut ingrediatur putredo in ossibus meis, et subter mc scateat. Atque ut dixit Cinerea : « Nunc tempus profecto est, cum perpeti me possim interfici.» Veritfnhnicexpositioni adversatur id quod sequitur : a Ul requiescam in dic tribulationis : quoi verba significant hæc non esse ketanlis, sed dolentis et paventis, ac ex pavore optantis quidlibet perpeti, ut in die tanke tribulationis ei detur quiescere, ejusque mala et sensum evadere.

Mystice, hæc usurpet, hæc oret quisque fidelis, el cum S. Augustino dicat : Hic ure, hic seca, Domine, ul in futuro parcas, ul in dic judicii requiescere mercar, quando mystica Babylon, id est mundus, in quo csl confusio tyrannorum superborum el viliorum omnium, a te disperdetur et in œternam gehennæ miseriam detrudetur; nimirum, ul, cum reprobi dicent montibus: Cadite super nos; et collibus : Operite nos; ego cum sanctis ascendam ad populum electorum, cum eoipie scandam in cœlum, qui in hac vita armis spiritualibus accinctus, fortiter contra peccatum et diabolum dimicavit, ideoque in illa die corona œterna donabitur; ut sicut hic accinctus fuit gladio ad prelium, ita ibi accinctus sit paludamento et balteo gloriae ad triumphum. Ita S. Augustinus in *Manuali,* cap. xiv, tom. IX: «0 anima mea, ait, si quotidie oporteret nos tormenta perferre, si ipsam gehennam longo tempore tolerare, ut Christum in gloria sua videre possemus, et sanctis ejus sociari, nonne dignum esset pati omne quod triste est, ut tanti boni tantœque glori® participes haberemur? Insidiantur ergo dœmones, parent suas tentationes, frangant corpus jejunia, premant carnem vestimenta, labores gravent, vigili® exsiccent, clamet in me iste, inquietet me ille vel ille, frigus incurvet, conscientia murmuret, calor urat, caput doleat, pectus ardeat, infletur stomachus, pallescat vultus, infirmetur lotum corpus, deficiat in dolore vita mea et anni mei in gemitibus, ingrediatur putredo in ossibus meis, el subter me scalcai, ul requiescam in die tribulationis, et ascendam ad populum accinctum nostrum. »

Denique S. Gregorius lib. XXXII *Moral,* cap. x, ex Septuaginta legit : *El introivit tremor in ossa mea, et subtus me turbata est virtus mea :* sicque explicat, q. *d.* « Non mea virtus est, in qua superius raptus imperturbabilis maneo ; sed meæ infirmitatis est, qua interius turbor. Ipse ergo super se imperturbabilis est, ipse sub se perlurbabilis: quia super se ascenderat, in quantum rapiebatur ad summa, et sub semelipso erat, in quantum adhuc reliquias trahebat in infima. Ipse super se imperturbabilis est, quia in Dei jam contemplationem transierat: ipse sub se perlurbabilis, quia sub semelipso adhuc infirmus homo remanebat.»

Secala,

17. Ficus emm non flohebit, — q. *d.* Tanta erit Babylonis per Cyrum vastitas, tantum incendium, tanta desolatio, ul exarescant ficus, vineæ, germina, oves et armenia (I). Chaldæus paraphrastic et nimis libere, imo violenter el false ita vertit : *Etenim regnum Babel non permanebit, ncc exercebit dominium in Israel : trucidabuntur reges Medice, et fartes Græciæ non prosperabuntur : delebun-*

Ven it.

(I) Juxta Ackermann, Propheta tristem faciem depingit palriæ a barbaris occupatæ et desolata.

tur Romani, ner colligent tributum de Jerusalem. Quæ verba redolent judaismo in : Judæi enim exspectant suum Messiam, qui deleat Romanos, Græcosquc, Medos ct alias gentes omnes sibi cl Judæis subigat.

Mystice, S. Augustinas lib. XVIII *De Civit,* xxxn, hæc explicat de sterilitate bonorum spiritualium, quam passi sunt ct patiuntur Judæi ob exesum Christum : « Vidit, inquit, eam gentem quæ Christum fuerat occisura, ubertatem copiarum spiritualium perdituram, quas per terrenam fecunditatem more prophetico figuravit. El quia iram lici talem propterca passa est illa gens, quia Dei ignorans justitiam, suam voluit constituere, ille continuo : Ego autem, inquit, in Domino gaudebo, et exsultabo in Deo Jesu meo. d

Mentietur opes olivæ. — Opus olivæ est fructus olivæ, quem producit olea, *q. d.* Olea non feret olivas, quas frondendo promittebat, itaque fallet herum suum, eique quasi mentietur, dum spondebit fructum quem non præslabit. Unde explicans subdit: «Et arva non afferent cibum.» Sic Horatius : « Spem mentita seges. »

18. Ego autem in Domino gaudebo. — Hebraice niSjJN *celoza,* quodGræci dicunt áXxXía», Septuaginta áfxXXtáacaxt, id est *exsultabo,* jubilabo, canam alala, idque « in Domino, » propter opem et salutem ab eo mihi præstitam. *Gaudere in Domino,* est de illius in nobis imperio, gubernatione et protectione lætari; quidquid boni ac læti interius aut exterius nobis contingit, illi acceptum ferre, proque acceptis ab eo beneficiis gratias illi cum jucunditate et jubilo rependere. Vide dicta *Philip,* iv, 4.

Nota TÒ *autem,* quod hæc connectif et opponit præcedentibus, 7. *d.* Hostes cl oppressores nostri Chaldæi, in excidio Babylonis erunt in sumina miseria, vastitate et desolatione rerum omnium : ego autem cum meis Judæis ex Babylone liberandus et rediturus in patriam, in Domino jam felix gaudebo, qui justam do Chaldæis sumpsit ultionem, nosque ereptos ex eorum servitute ct tyrannide, liberos el alacres domum regredi concessit. Ipsum enim mihi hanc salutem, hoc decus, hanc felicitatem parasse, cum gaudio jugiter et gratiarum actione profitebor.

Et exsultaro (Tigurina, *gestiam)* in Deo Jesu meo. — Vatablus et alii recentiorcs , *in Deo salute mea,* qui scilicet hancc Babylone liberationem et salutem mihi attulit : hoc enim significat Hebræum *Usci.* Sic Deus antonomaslice et mclonymice dicitur salus, quia salutis omnis fons est el auctor. *Psalm,* xxxiv, 3 : « Dic anim.e meæ : Salus tua ego sum. » *Psalm.* 111, 9 : Domini est salus. » *Psalm,* xxxvii, 23 : « Domine Deus salutis meæ. » *Psalm.* 1 x y iii, 30 : « Salus tua Deus suscepit me. n Verum melius el dulcius, ait S. Augustinus lib. XV11I *De Civit,* xxxn, vertit Noster, *in Deo Jesu meo.* Legit cnim pro *Usci,* aliis punctis JTCD *Icscui* : *Icscua* cnim est Jesus, *Icscui* est Jesus meus, ut significet teneras amoris delicias, instar S. Erancisci jubilant's : a Deus meus, Jesus meus, amor mons ct omnia. » Sic quoque videntur legisse Septuaginta, vertunt cnim, in *Deo salutari,* id est Salvatore, *meo :* Jesus cnim idem est quod salvator ; et Chaldæus : *In Deo factore redemptionis mece;* Syrus : *El exsultabo in Deo salvatore (rt*demptoro) *meo;* Arabicus Alexandrinus: *El exsultabo in Deo salutis meæ;* Arabicus Antiochenus; *Et gaudebo in Deo Domino dominorum,* jubilando. Habacuc ergo in spiritu prævidens, Josué qui eduxit Hebræosex Ægypto, ct Cyrum qui eosdem c Babylone liberavit, tam re, quam nomine fuisse typos Jesu Christi, adeoque hanc liberationem el salutem populo Dei attulisse virtute divinitatis ct meritis humanitatis Jesu Christi : denique ipsum longe majorem, ælernamque redemptionem et salutem nascendo generi humano allaturum; exsultans in spiritu jubilat, nomenque ejus Jesus, sexcentis annis ante ortum ejus prophetat, et nominat, cum coque dissuaviatur : quia praevidebat se et nos per eum liberandos ab hostibus omnibus, puta a dæmone, peccato, concupiscentia, carne, mundo, inferno ac omni gratia, gloria, salute ct felicitate cumulandos.

Moraliter, hic discimus quam amabile cl reverendum sit nomen Jesu, ul in co jugiler exsultare et gestire debeamus, ac dicere cum S. Bernardo, « Jesus mcl in ore, melos in aure, jubilas in corde. » Nomen cnim Jesus significat *primo,* omnia dona et bona ab eo nobis donari : hæc enim omnia complectitur nostra salus, quam attulit Jesus, id est salvator. Sicut ergo omnes aquæ e sua manant scaturigine el fonte, omnes radii lucis a sole, omnes sinus et brachia maris ab Occano; ita omnis virtus, omnis gratia cl sanctitas in sui principio, medio et fine profluit a Jesu. Jesus est qui omnes sordes peccatorum suo sanguine abluit el abstergit, qui concupiscente ardores sopit, qui consuetudinum malarum vincula rumpit, qui passionum furorem edomat, qui jugum cl lyrannidem diaboli confringit, qui libertatem menti restituit, qui animam sua graüa exornat, camquo facit filiam, sponsam ct templum Dei, (pii conscientiam tranquillat et serenat, qui sensus internos spirilumque acuit ct vivificat, qui intellectum rerum divinarum cognitione illuminat, qui voluntatem earumdem desiderio infiammai, qui infirmitatem nostram corroborat, (pii in tentalionc dat victoriam, et in bello triumphum. Si in desolatione degis, Jesum invoca, consolatorem experiere. Si timores, si scrupuli, si anxietates te stringunt, Jesum invoca; dabit libi cordis latitudinem et lælitiain. Si cholera te infestat, Jesum invoca, felle passionis, el meile mansuetudinis ejus dulcorabitur. Si paupertas, si morbus, si tribulationes, si hostes te invadunt, Jesum fidenter invoca : « Dominus illuminatio inca, el salus mea, quem timebo? Dominus protector vilæ meæ, a quo trepidabo? Si Jtw-

consurgant adversum me castra, non limebit cor meum ; si exsurgat adversum me praelium, in hoc ego sperabo. « Quocirca viri pii assiduo in ore habent nomen Jesu et Mari®, ad cumque crebro suspirant, dicendo : Jesu, esto omnis actionis mere dux et director. Jesu, esto mihi in labore adjutor, in dolore medicina, in ®stu refrigerium, in morte vita. Jesu bone, in omni actione et passione assiste mihi; redde mihi hetitiam salutaris tui, et spiritu principali confirma me. Jesu dulcissime, rapo ad te cor meum : esto mihi Jésus, tui amore me inebria, ut nil cogitem, nil amem, nil desiderem, nisi (e. Mi Jesu, in hora mortis adsis mihi, et suscipe spiritum meum, ut arctissimis amoris vinculis tibi uniar, et in ælernum te fruar in ccelo.

s*euDb. *Secundo,* nomen Jesu non tantum significat salvatorem, ct salutem quam nobis dedit, sed et modum quo nos salvavit, qui fuit eximius et admirabilis. Non enim uti verbo nos creavit, ita ct verbo recreavit et salvavit; sed infirmitates nostras in se suscepit, ut eas in nobis sanaret : peccata nostra sua fecit, luitquc io corpore suo acerbissimis pœnis, ut ea in nobis aboleret : mortem nostram in se suscepit, ut morte sua nobis vitam redderet. Cum ego Jesum dicimus, dicimus Verbum carnem facium, Deum humanatum, qui pro nobis jacuit in presepio, circumcisus est, laboravit, flevit, famem, sitim,æstus, frigora toleravit; qui pro nobis captus, verberatus, consputus, irrisus, flagellatus, spiniscoronatus, felle potatus, clavis confixus, crucifixus, occisus est. If®c omnia significamus, cum Jesum nominamus. Quocirca nomen Jesu, uti summe est hominibus desiderabile ct angelis venerandum; ita summe daemonibus est tremendum et horrendum, ut eo andito expavescant el diffugiant. Vide S. Bernardumserm. 15 in *Cantica.* Jesus ergo sit amor noster, el centrum cordis nostri. Jesus sit spiritus oris nostri, *Thren.* iv, 20. Jesús sil anima cl vita nostra, ut, sicut in illo secundum Deum vivimus, movemur et sumus, ita illi soli serviamus cl placeamus ; illi soli loquamur, videamus, ambulemus, operemur ct patiamur quidlibet, quantumvis difficile el arduum.

Preclare S. Chrysostomus, homil. H in *epist.* II *ad Corinth.* : a Cum , inquit, per Christum Jesum mortuum vivamus, ei utique, ob (piem vivimus , vivere debemus, n Et S. Bernardus, semi. De *Quadruplici debito,* hoc primo loco assignat : ‹ *Primo,* inquit, Christo Jesu debes omnem vitam tuam, quia ipse vitam suam posuit pro tua, et cruciatus amaros sustinuit, ne tu perpetuos sustineres. » Ac post multa in hanc rem, ita concludit : « Cum ergo ei donavero quidquid sum, quidquid possum, nonne istud est sicut est stella ad solem, gutta ad fluvium, lapis ad montem, granum ad acervum ? » Idem, tract. *De Dilig. Deo:* a Si lotum me debeo pro me facio, quid addam jam pro refecto, et refeclo hoc modo? Nec enim tam facile refectus, quam factus : nam qui me semel et lanium dicendo fecit, in reficiendo profecto et dixit multa, cl gessit mira, et pertulit dura; nec tantum dura, sed et indigna. In primo opere me mihi dedit, in secundo so; cl ubi se dedit, me mihi reddidit. Datus ergo, el redditus, me pro me debeo, et bis debeo. Quid Deo retribuam pro se? Nam etiamsi me millies rependero possem, quid sum ego ad Deum? »

19. Deus Dominus fortitudo mea.— Hebraice, 'Vn.ii. *Ichova noster elohim,* id est noster provisor, gubernator et rector, est *cheli,* id est virtus mea, strenuitas mea, vigor meus, exercitus meus, vires meæ, robur meum. «Nullam enim aliam nisi in Christo habeo virtutem, et cunctas legis justitias quisquilias computabo, » ail S. Hieronymus.

Porro Propheta hic exsultat ct triumphat, non in se, sed in Domino , dicens : « Deus Dominus fortitudo mea. » Sicut enim aeris lumen est sol, nec interest utrum hoc lumen innatum ei sit, an asole mutuatum, modo ita ei promptum sit ct ad manum,ac si ci esset innatum : sic nos Dei ct Jesu viribus utimur, ac si essent nostre, idcoquo ipso est fortitudo nostra. Quid autem hæc ejus fortitudo in nobis efficit? « Ponet, inquit, pedes meos quasi cervorum, n ut impigre, alacriter el sine fatigatione currant, non solum in infimis ct in planitie, sed «super excelsa» ct difficilia quæque, idque me non dolente aut gemente, sed «in Psalmis n cum jubilo ct gratiarum actione canente. Id videre ad oculum est in noviliis Religionum, quos Deus tanta lœlilia, fervore ct spiritu cumulat, ut ardua quœque Religionis exercitia alacres capessant, de quibus apposita et illustria exempla recenset P. Piatus lib. III *De Bono status religiosi,* cap. xvi.

Et ponet pedes meos quasi cervorum. — Sub cervis cervas intcllige. Nam cervus, bos, equus, ovis, etc., tam feminas quam mares significant. Nam hebraico est J—nb'N *aialoth,* id est cervarum. Cerv® enim cervis maribus sunt velociores, quia Ccrr® cornibus, ut illi, non pregravantur. Mas etiam cum pinguerit, quod valde tempore fructuum e«rT fit, nusquam apparet, sed longe secedit, ut qui corpulenti® su® gravitale capi se posse facilius sentiat. Adde quod ferarum quadrupedum, ut ait Aristoteles, cerva maxime prudentia excellere videatur. Quin et Q. Seriorii cervam fatidicam esse Hispani crediderunt, ait Plinius lib. VIII, cap. XXXII, tum quia cerva circa semitas paril, quo fere propter homines minus accedunt; tum quia cum peperit, involucrum primum exedit, mox seselim herbam petit, quam cum ederit, redit ad prolem. Preterea hinnulum quem genuit ducens in stabula, assuefacit quo refugere debeat. Saxum hoc est abruptum, uno aditu : quo loco etiamsi quis invadit, exspectare repugnareque, etiamsi excornis sil, affirmant. Hæc omnia habet Aristoteles lib. IX *Ilistor. Animalium,*

cap. v, et Plinius loco citato. At contra maribus :

> Degener est animus pccliisque ignobile cervis.
> Ingens ad fastum cornu, sed inutile pondus
> Emmet, ut nunquam confligere cornibus ausinl.

Per cervas ergo significat Habacuc Judæos Dei ope non tantum celerrime c Babylone in antiqua stabula, et excelsa abruptaque saxa ac montes Palæstinæ redituros; sed etiam bello fore acres et marlios, ut finitimis nationibus urbis Jerusalem reædiflcationem interpellantibus generoso resistant, iisque invitis eam restaurent, inquit Guevara.

Tropologice, S. Gregorius lib. XXVI *Moral.* x : « Electorum, ait, mentes cervi dicuntur, dum quœque quæ in hoc mundo obviantia obsistere sibi conspiciunt, contemplationis saltu transcendunt, et inore cervorum despectis terrenarum rerum sensibus, in superna, id est ceterna, se evehunt. »

Et super excelsa mea (juga collium et montium Jndææ) deducet me (hebraico >»»TP *iadricheni,* id est calcare me faciet) victor in psalmis CAnentem, —quibus scilicet læta Deo victori epinicia, laudes ct gratiarum actiones cum canticis, organis ct jubilo personem etconcrepem. Loquitur Habacuc in persona non tam sua, quam Judæorum , qui festive redituri erant e Babylone. Nam ipse cousque non vixit, nec hunc reditum aut redeuntium gaudium vidit.

Mystice, S. Hieronymus *in Psalm,* xvn : Deus, ait, dat ponitque nobis pedes quasi cervorum, imo cervarum, cum facit sua consolatione et gratia, qua mentem mulcet, ut omnia mundi excelsa, tam invitamenta, quam impedimenta ct lentamenta, omnia ardua virtutum opera, labores, dolores ct cruces, non tantum fortiter, sedet alacriter, lætoque et hilari animo canentes et jubilantes (unde aliqui vertunt : *Super colla inimicorum meorum imponet me)* transiliamus.

Amgogbte. pedesrom eudo$ iglhutis.

Anagogice, per pedes cervorum significatur jos agilitatis, quæ sanctos agilliqic per excelsa coelorum transire, imo transvolaro faciet, *q. d.* Deus peracto judicio, agillimc ino cum aliis sanc(¡s sustollet in cœlum , ut ibi illi ct Agno juges concinam laudes, quas audivit S. Joannes *Apoc.* v,12, Christo victori mortis, inferni et hostium omnium, «qui me omnem mundanam solemnitalcm contemplatione cœlesliuin transcendere fecit,» ait S. Hieronymus. Qui et addit : « El ponet pedes meos quasi cervorum, ut calcem super aspidem el basiliscum, elc. Similis enim est fratruelis meus capreœ, aut hinnulo cervorum, *Cant.* n : Et quia ipse est cervus, mihi quoque donavit ut cervus essem, sublimis cornibus, lindens ungidas, cibos ruminans, el ad odorem meum serpentes fugans, de quo dicitur *Psalm,* xxvni: Vox Domini perficientis cervos. Ponet ergo pedes meos inler cœlcros cervos suos, et ad carestia perducet, ut inter angelos canam gloriam Domini, et super terram pacemhominibus bou o voluntatis annuntiem. Canam autem victoriam ejus et triumphum et trophirum erneis. *

Victor, — hebraice nïaoh /amnaUeodi, id e *victuri,* scilicet canentem me in psalmis, Une Chaldæus : *Cujus, ait, sunt victorias et virtute*. proinde coram eo ego fides pulso cum hymno meo;* ct Pagninus : *Victori* in *psalmis meis.* Ha et Tigurina, Vatablus, Guevara, Ribera, Jansenius et alii passim, qui censent legendum *victori* (non *victor);* sic enim legit S. Hieronymus in Commentario , Remigius et alii. Videtur enim Propheta alludere ad psalmos m, iv, v ct sequentes, quibus titulus est *lamnatseach,* id est *vincenti,* scilicet Christo. Unde Septuaginta vertunt, *in finem*. id est Christo, qui legis et psalmorum est finis ct scopus ; illi enim psalmi sunt epinicia Christi. Licet Aquila, Thcodotion, Vatablus, Eugubinus, Jansenius, Arias, Gcnebrardus et alii reccntiorcs passim cum Rabbinis censeant *lamnatseach,* id est vincentem, vocari prefectura cantonlm ; undo- addit tam Psalles, quam Habacuc hic in hebræo *binginot,* id est in *neginot* , quod genu est musices, vel instrumenti. Quocirca Tigurina vertit : *In excelsis meis incedere me faciet prafecto cantorum in instrumentis meis musicis,* ut scilicet cum præfecto et sub prefecto, co dirigente concinam psalmos in laudem Domini ; vel, *q.* d. Gratias agam Deo ductori meo, cantando psalmo illos, quibus tilulus praefigitur *lamnatseach,* id est *vincenti,* hoc est prefecto cantorum. Hic enim au litteram intelligilur, cum in titulo psalmi inscribitur *lamnatseach,* per quem allegorico intelligi tur Christus. Radix enim HÏ3 *natsach* significal instare, urgere, vincere : inde prefectos, qui di rigil urgetque cantores sibi subjectos, vocatur *menatseach,* id est urgens, vincens, superans : quia ipse in musica cl canlu princeps est, cæterosque canlores superat, caniumque ad finem usque perurget et perducit. Vincit ergo ipse et triumphat in musica. Porro quod aliqui censent hoc canticum ab Habacuc inscribi *lamnatseach,* id est prefecto caniorum, illique dicari, ut ipse illud in templo concini curet, sicut David psalmos jam dictos eidem inscribit et destinât ad idipsuin, non videtur verum, tum quia sic *lamnatseach* initio cantici ponendum fuisset, uti illud ponit David initio psalmorum, non autem in fine, uli hic ponitur; tum quia additur *binginotai,* id est in psalmis meis : psalmodiam ergo intelligit suam, non pnefccti caniorum (I).

(!) Verba postrema *lamnatseach binginot,* formuli musica sunt, non recio intellecta ab interpretibus, inquit Maurer. Reddenda sic sunt : *Prœcentori* canendum (carmen praegressum cap. m) *fidibus meis;* vide ad *P.alm.* iv, 1. Cum dicit *binginot. fidibus,* generatim instrumentum significat» quo idhibito *carmen* canendum sil ; *binginotai* vero, *fidibus meis,* cum dicit, fidiumcer tum quamdam formulam indicat, qua de melodia edoceatur precentor › cf. ad *Psalm. Yt,* 1. Utebatur vates in

Vcrum quia subinde (licet raro et anomale) littera *lamed,* quæ est inilio *lamnatseach,* cstque articulus et nota dativi casus, servit nominativo, ut sit idem quod *he* demonstrativum ; hinc *lamnatsrarh* verti potest *victor* in nominativo, ct ita legit Remigius, Haymo, Albertus, Hugo, Clarius ct alii. Rursum *lamed* sæpe servit accusativo: unde *lamnatseach* verti potest *victorem,* æque ac *victori* et *victor. Hæc* tria hic appositi sunt et connexa : unde omnia videntur intenta et significata a Spiritu Sancto, 7. *d.* Deus ipse victor fecit me victorem per Jesum Christum, deditque ut Christo victori juges et eternas laudes concinam, ac præsertim illos psalmos qui sunt epinicia Christi, ideoque inscribuntur *lamnatseach.* Ita S. Hieronymus, Remigius. Hic sensus plenus est, omnesque jam dictos complectitur.

Septuaginta pro *lamnatseach* legentes rwb *lanelsach,* id est ad urgendum vel vincendum, vertunt, *ut vincam in cantico ejus, q. d.* Ut in laudando Deum, psallendo et gratias agendo cæteros vincam, imo cos urgeam el sollicitem, ut pro me et mccum Deo psallant et jubilent. Unde

Aaigotcr* Anagogico, S. Hieronymus hæc refert ad triumphos ct hymnos Beatorum, postquam calcaverint excelsa quæque mundi. « Tunc, inquit, quicumque justus ct electione Dei dignus fuerit inventus, loquetur exsultans : Ego autem in Domino exsultabo, gaudebo in Deo salutari meo. Dominus Deus fortitudo mea. Et quasi positus a Deo super consummationem reeuli, ul postea ad superiora conscendat, el a Deo educatur ad summum, dicci : Et ponet pedes meos in consummationem, super excelsa imponet me, ut cum ab *iymfan* Je.su, qui primus in agone superavit, premium fuerit cantantibus positum, ego vincam in carmine ejus, et manus mcæ componant citharam ct psalterium, et omne organorum genus, scribaiuque panegyricum triumphanti. » Et Remigius : « Dcducel, ait, me super excelsa mea. Ipse autem deducet me, quia hæc non mea vivius efficiet. sed ejus gratia. Deducet autem me canentem victori, id est Christo triumphatori mortis ct diaboli. Deducet ergo me super excelsa, hoc est ad beatam superna; civitatis frequentiam, quæ ex angelis cl sanctis hominibus constat, ut illis admixtus atque conjunctus canam victori cum angelis : Gloria in excelsis Deo. n

M'rilitre, ó® grid na ictiti «t •. Moralitcr, disce Prophetas et Sanctos, omnes suas vires, virtutes, victorias et triumphos acceptos referre Deo el Christo. Ita Jephle *Judie,* cap. xi, 2 i : « Nonne, ail, ea quæ possidet Chamos Deus tuuSjtibi jure debentur? Quæ autem Dominus Deus noster victor obtinuit, in nostram cedent possessionem. » Ita David benedicens Domino, 1 *Paral.* XXIX, 1 1 : « Tua, ait, est, Domine, magnificentia, et potentia, et gloria atque victoria. » Ita Sapiens, &jp. X, 19,20 : «Justi, ait, tulerunt spolia impiorum, et decantaverunt, Domine, nomen sanctum tuum, et victricem manum tuam laudaverunt pariter. » Ita Moses paria victoria de Pharaone in mari Rubro : « Cantemus, inquit, Domino : gloriose enim magnificatuscst, equum el ascensorem dejecitin mare, n etc., *Exod.* cap. xv, 1. Et cap. xvn, 15, victo Amalee,«aedificavit Moyses altare:et vocavit nomen ejus, Dominus exaltatio mea. » Ha Judith, cæso Holoferiie, cap. xvi, 15, Deo victori hymnum cecinit : «Hymnum cantemus, ail, Domino , hymnum novum cantemus Deo nostro. Adonai, Domine, magnus es tu, etpræclarus in virtute tua, ct quem superare nemo potest. Tibi serviat omnis creatura, n etc. Mullo magis sancti, victo diabolo, came et mundo, triumphantes et regnantes cum Christo, illi omne suum robur, victoriam et gloriam adscribunl. *Apocal.* iv, 10: « Procidebant, ail Joannes, viginli quatuor seniores ante sedentem in throno, ct adorabant viventem in recula reculorum, et mittebant coronas suas ante thronum, dicentes : Dignus es, Domine Deus noster, accipere gloriam, honorem et virtù tcm. n Et cap. xv, 2 : « Vidi, ait, tanquam mare vitreum, etc., el cantantes canticum Moysi servi Dei, ct canticum Agni, n

Intinto grato Deo debentur infinitif modU·

Porro preclare noster Lessius lib. XII *Do Perfect. divin,* cap. xix, notat nos Deo nostro debere gratiarum actionem infinitam, nempe infinito tempore in futurum, infinito affectu et significationc gratitudini», infinita cum animi demissione, infinita mentis devotione, infinito spiritus jubilo, ul cum llabacuc perpetim ei jubilemus : « Ego autem in Domino gaudebo, ct exsultabo in Deo Jesu meo. » Ratio est, quia beneficia ejus, tum generalia creationis, passionis, Eucharistiæ, etc., tum peculiaria vocationis, justificationis, atque infinitorum beneficiorum, tam naturalium quam supernaturalium, quæ ab eo continuo gratis ex mera ejus liberalilato accepimus et accipimus; sempiterna sunt, et infinitae ceslimationis, non modo in seipsis, sed etiam rationc modi quo nobis sunt collata, ct conferuntur, præsertim quia nos illis infinite quodam modo sumus indigni, atque illa a summa illa ct augustissima Dei majestate, quam ne respicere quidem inoremur, nobis donantur. Simili modo ob eadem, sed maxime ob Verbum humanatum, puta Jesum Christum, qui nostra caro, noster frater, imo pater ct redemptor fieri dignatus est, ideoque tot labores per triginta tres annos pro nobis exantlavit, ac atrocissimam passionem, crucem et mortem pro nobis ultro libensque sustinuit, denique se totum, quantus quantus csl, nobis impendit cl donavit, ut nobis hanc victoriam, salu-

c inninibui suis vel ab ipso vel ab aliis canendis certa f hum forma, ad certos tonorum modos an numeros ¡•rvftrendos idonea. Vides jam bene concinere hanc, in tine c-irmlnis perita est, formulam cl illam, quæ porti » est in fronte. Hoc enim adhibito ti linm instrumento, et certo quidem illo ad edictandam certam mel tiam composito canendum carmen esse indicatur, illa v.ro qaalu al i&la melodia sgniflcaiur.

tcm et gloriam parerci (præsertim, quia multi ab eo sunt vocali, sed pauci electi ad illam) debemus illi, totique Sanclissimæ Trinitati infinitam laudein et benedictionem, infinitum amorem et obsequium , tum quia infinito amore, obsequio, benedictione el laude, ob infinitum suam perfectionem, in se dignissimus est ; tum quia ejus labores, dolores, amores ct beneficia cx parte sua hanc infinitam compensationem postulant, quamvis ex parte creatura ea prestavi non possit. Mirum est homines cum S. Magdalena, S. Francisco. S. Dominico non rapi in exslasin, dum cogitant ct ruminant : « En Deus meus pro me in carne, imo in cruce. »

Infinite itaque in omnibus absumus ab eo quod ipsi est debitum, seu ab eo quod ipse cx natura sua meretur, quodque nos ei debemus, licet solvendo non simus. Ut tamen quod possumus ei reddamus, crebro cum Psalte *Psalm.* cu, ei jubilemus: « Benedic, anima mea, Domino : et omnia quæ intra me sunt, nomini sancio ejus. Benedic, anima mea, Domino : et noli oblivisci omnes retributiones ejus. Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis : qui sanat omnes infirmitates tuas. Qui redimit dc interitu vitam tuam : qui coronat te in misericordia ct miserationibus. Qui replet in bonis desiderium tuum. » El *Psalm.* Lxxxvm 1, : a Misericordias Domini in æternum cantabo. In generationem ct generationem annuntiabo veritatem tuam in ore meo. » Insuper, quia cum laudare, eique gratias agere quas debemus, neutiquam sufficimus, invitemus omnes angelos, omnes beatos, omnes coelos, omnes creaturas, terrestres ct coelestes, ul nobisenm, et pro nobis Deo et Jesu Christo, de infinita in nos misericordia gratias agant, cumque laudent cl benedicant, ac cum Daniele dicamus : « Benedicite, omnia opera Domini, Domino : laudate ct superexaltate eum in sæcula. Benedicite, angeli Domini, Domino. Benedicite, coeli, Domino, n etc. Quin ct divino amore ebrii, optemus mille linguas, mille corda, mille animas, mille vitas, mille corpora, quæ in ipsius honorem consumamus et expendamus : imo optemus tantum eum amare ct laudare, quantum eum amant et laudent omnes sancti in ccelo, ac eorum laudes ct mentes quasi induamus, ut per eos Deum immense diligamus, colamus, celebremus el glorificemus. Arnen.

COMMENTARIA

IN

SOPHONIAM PROPHETAM.

ARGUMENTUM.

Sopho- Sophonias hebraico idem est quod *speculator Domini.* Radix enim HDX *tsapa* significat speculari : n' *ia* est nomen Dei, pula per crasin idem quodJchova.: vel *absconditus Domini,* a radice py *tsaphan,* id est abscondit. Qui enim speculari volunt divina, uti Prophète, necessc est ut mentem oculosque avocent a terra, cosque in Deo abscondant. « Sophonias, ail S. Hieronymus *ad Paulinum,* speculator ct arcanorum Dei cognitor, audit clamorem a porta piscium, et ejulatum a secunda, et contritionem a collibus. Indicit quoque ululatum habitatoribus Pilæ : quia conticuit omnis populus Chanaan, disperierunt u liversi qui involuti erant argento. » Idem hic : « Sophonias, ait, Propheta, nomine (ut ita dicam) prophetico, ct gloriosa majorum suorum stirpe generatus est. Habuit enim patrem Chusi, avum Godoliam, proavum Amariam, atavum Ezechiam, ct talem quadrigam ipse velut extremus auriga complevit. Nomen Sophoniæ alii speculam, alii arcanum Domini transtulerunt. Sive igitur specula, sive absconditum Domini interpretetur, utrumque Prophète convenit. Dicitur enim ad Ezechielem : Fili hominis, speculatorem te dedi domui Israel. Iste ergo Propheta, qui erat in specula ct in sublimibus constitutus, ct noverat mysteria Domini, filius erat Chusi, » etc. Porro S. Epiphanius in Vita *Sophoniæ :* « Sophonias, ait, propheta a monte Sarabalha, c tribu ac prosapia erat Simeon. Is quoque de Hierosolyma prophetavit, nempe quod multo foret satius, si in bmgum latumque ædificarctur : super consumid alione etiam gentium, nec non et super con‹ sione impiorum, deque adventu Domini. Vit m morte commutavit in apocalypsi Domini ; solitarius in arvo suo funeratus est. n Eadem l ibent S. Dorotheas et Isidoras in *Sophonia.* Deque Sophonias Sanctorum catalogo adseriptus legitur in Martyrologio Romano die 3 decembris.

Quiado p r.it cap. **i,1,** qui fuit rex piissimus, fidemque llllll ' **tl** cultum veri Dei, eversis excelsis et idolis, in Jerusalem restituit (1). Eodem tempore prophetavit Jeremías, ut ipse ait cap. i, i, et Rolda prophetissa, IV *Reg.* XXII, 14. Tradunt Hebræi, et ex iis Arias, Vatablus et a Castro, Jeremiam prophetasse publice in plateis, Sophoniam in synagogis, Holdam in cœlibus mulierum : licet Ribera id ridiculum censeat, et rideat. Præccssit ergo Sophonias Ezechielem et Danielem, qui sub Joachin nepote Josiæ, ut patet ex eorum exordio, prophetarunt. Hinc sequitur Sophoniam prophetasse post vastatam Samariam et captivitatem decem tribuum (hæ enim in Assyriam abducte sunt anno sexto Ezechiæ, qui fuit atavus Josiæ), ac consequenter eum vaticinari solis duabus tribubus reliquis, puta Judæ et Benjamin. Rasce ergo hortatur ad pœnitentiam, præsertim ut relieta idololatria ad Dei cultum redeant : ni id

(1) Cum autem Josias 31 annis regno praefuerit, disceptatum magnopere est inter viros doctos, num sub regni primordiis, ct antequam sacra repurgare rex pius incœpisset decimo octavo imperii anno, an vero post restauratum cultum Jovanum Zepbania quæ hoc fibro continentur, cecinerit ? Qui prius contendunt, hac imprimis ratione moventur,quod acerrimae Nostri increpationes, ct vividae superstitiosi cultus ac profanorum rituum descriptiones in ea tempora quadrent, quibus sacrilegos idolorum cultus a Manasse inductos, nondum sustulisset Josias. Verum quod Noster Baalici cultus *reliquior* commemorat (i, 4), atque perversam legis interpretationem taxat (m, 4), satis arguit et Jovanum cultum editi hujus vaticinii tempore restitutum, et legem, postquam diu oblivione sepulta delituisset, repertam atque sacerdotum manibus et usu tritam. Neque credibile est, pii regis studium id edicere potuisse, ut pristinae superstitionis atque impietatis vestigia prorsus evanescerent. Ila Rosenmuller. Maurer certius indicari posse quibusnam regnantis Josiæannis Zepbanias exstiterit ita probat: «Nam cum ii, 13, Niniven deletum iri dicatur, ea vero urbs sit deleU a Nabopolassare et Cyaxarc anno ante Christum 625, regnantis Josiæ 18; sequitur, ut scripserit Zephanias, ante hunc annum. Item, quod i, 4, extirpandæ dicuntur *reliquia liaali*, indicio est, in lucem emissa oracula esse inter cœptam ab Josia el perfectam sacrorum emendationem, id est Iî inter et 18 regis Josiæ annum, 631 inter el 625 ante Christum, II *Chron.* xxxiv, 3.

faciant, minatur eis inevitabile excidium per Nabuchodonosorcm, æque ac Ammonitis, Moabiti», /Ethiopibus et Assyriis. Tandem consolatur eas spe liberationis et reditus e Babylone, ac magis promissione Christi liberatoris, qui per suam incarnationem omnibus gentibus salutem afferet, inquit Thcodorelus, dando Evangelicam legem, in qua tam Gentes quam Judtei sancte et feliciter sint victuri usque ad finem mundi diemque judicii, quando Judæi aliique infideles, qui Christum recipere noluerunt, damnabuntur, et æternis gehennæ pœnis addicentur. Censet Ribera Sophoniam prophetasse primis octodecim annis Josiæ : nam anno 18 Josias templum ct populum ab idolis emundavit, el Deo reconciliavit, ita ut deinceps populus sub eo non coluerit idola, quæ hic redarguit Sophonias. Verum hæc ratio non concludit certo. Nam Jeremías coepit prophetare anno 13 Josiæ, et perrexit continue sub eo detonare contra idola : quia licet ea publice a Josia essent abolita, privatilo tamen adhuc a multis retinebantur et colebantur. Ita S. Hieronymus. Sophonias ergo ex alta revelationis divinæ specula, eminus speculatur diem excidii urbis Jerusalem, et allegorico orbis universi. Unde inclamat diem illam fore tribulationis et angusti®, diem calamitatis et miserie, diem tenebrarum el caliginis, diem nebulæ et turbinis, diem tubæ et clangoris, ut ejus terrore cl horrore omnes impellat ad poenitentiam, lacrymas ct preces, æque ac facit Joel, cui similis in stylo et patho est Sophonias, atque Jeremias, cujus quasi compendium et abbreviator est Sophonias, inquit Isidorus. Ulrumque imitetur concionator, qui non aures vult scalpere, sed esse ina^eus U01»*ll* conterens petras, saxea, inquam, peccatorum pectora. Id faciet, si discat esse Sophonias, si in specula cum Deo versetur : ibi enim videbit quis quanlusque sit Deus, ac despiciet hoc terne punctum, et quæciunque in ea punctula sunt despuet

Pridiu- tor tit Ji's b°ii «t ',pe. ccliton

Preclare Senecaepist. 41 : «Quemadmodum, inquit, solis radii contingunt quidem terram, sed ibi sunt unde mittuntur; sic animus magnus et sacer, et in hoc demissus, ut propius divina nossemus, conversatur quidem nobiscum, sed hæret origini suæ : illinc pendet : illuc spectat ac nititur. »

Praclarius S. Gregorius homil. H *in Ezethiel. :* « Cui, inquit, aliena cura co ittitur, speculator vocatur, ut in altitudine mentis sedeat, atque vocabulum nominis ex virtute actionis trahat Non est enim speculator, qui in imo est. Speculator quippe semper in altitudine stat,utquiaquid venturum est, longec prospiciat Et quisquis populi speculator ponitur, in altum debet stare per vitam, ut possit prodesse per providentiam. Hinc Propheta alius speculatorem admonet dicens : Super montem excelsum ¿Scende tu qui evangelizas Sion» *Isaiœ* XLVtii : ut videlicet qui prædicationis locum suscipit, ad altitudinem bonæ transeat actionis, ad excelsa transeat, et eorum qui sibi commissi sunt opera transcendat (1). p

(i) Stylus hujus Prophetæ licet non sit humilis, planus tamen et simplex, neque ad Isaian.c aut Habacucianæ orationis elegantiam, gravitatem atque sublimitatem assurgit. Cum Jeremía squali suo, et cujus abbreviator creditur, el universam sermonis facicm, et singulas adeo dictiones ac loquendi formulas communes habet ; Ezechiel aliquoties est imitatus. Vide i, 18, coli. Ezech. vu, 19 ; *Sophon,* tu, 4, coll. *Ezech.* xxxn, 26. Lingua* hebrææ, qua scripsit Sophonias, nonnulla verba exotica admixta sunt. Ita Jahn, Rosenmuller, Lowthius, De Welle, Eichomius.

Sophoniæ vaticinia eeorsim hisce illustrata sunt commentariis heterodoxorum : Martini Buceri, *Sophonias ad veritatem hebraicam versus,* etc., Argentee. 1523; — Jodoci bareni, *Tuba Zephaniœ,* Medioburgi, 1653; — Brandani Heur. Gebhardi, *Zephanias a pseudhennenia Abarbcnelis aliorumque vindicatus,* etc., GryphiswaliL, 1701; — Jo. Ara. Nollenii, *Dissertatio esegetica* in *phetiam Zephania,* Trajecti, 1719; — Car. Frid. Cranuri, *Commentar, in Zephania vaticinia,* etc., Hamburg!, 1777; — Dan. a Cœlln. *Spicdeg. observ. exeget. critic.* in Zc*phan.,* Uratisl. 1618

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Prcedicit Dfiis excidium IJierosolyma, ob incolarum peccala, per Chaldaos quasi sanctos sacerdotes, qui impios lúdaos, quasi hostiam, justitia et vindicta sua immolent. Vnde, vers. 10, *Judaorum clamorem et ululatum describit : quia, inquit,* scrutabor Jerusalem in lucernis, et visitabo super viros defixos in fæcibus suis. *Denique, vers,* 14, *acerbitatem hujus diei reprasentans ait, hanc diem fore diem calamitatis et miseria, aque ac ira et zeli Dei, a qua nemo se per aurum vel argentum redimere poterit (I).*

1. Verbum Domini, quod factum est ad Sophoniam filium Chusi, filii Godoliæ, filii Amarine, filii Ezeciæ, in diebus Josiæ filii Amon regis Judæ. 2. Congregans congregabo omnia a facie terræ, dicit Dominus : 3. congregans hominem et pecus, congregans volatilia coeli et pisces maris : et ruinæ impiorum erunt : et disperdam homines a facie terræ, dicit Dominus. 4. El extendam manum meam super Judam, et super omnes habitantes Jerusalem : et disperdam de loco hoc reliquias Baal, el nomina ædituorum cum sacerdotibus; 5. et cos qui adorant super tecta militiam cadi, et adorant, et jurant in Domino, el jurant in Melchom. 6. Et qui avertuntur de post tergum Domini, et qui non quæsierunl Dominum, nec investigaverunt eum. 7. Silete a facie Domini Dei : quia juxta est dies Domini, quia praeparavit Dominus hostiam : sanclificavit vocatos suos. 8. Et erit : in die hosliæ Domini, visilabo super principes, et super fi^os regis, et super omnes qui induti sunt veste peregrina : 9. el visitabo super omnem, qui arroganter ingreditur super limen in die illa : qui complent domum Domini Dei sui iniquitate et dolo. 10. El erit in die illa, dicit Dominus, vox clamoris a porta piscium, et ululatus a secunda, et contritio magna a collibus. 11. Ululate, habitatores Pilæ : conticuit omnis populus Chanaan, disperierunt omnes involuti argento. 12. Et erit in tempore illo : scrutabor Jerusalem in lucernis : et visilabo super viros defixos in fæcibus suis; qui dicunt in cordibus suis : Non faciet bene Dominus, et non faciet male. 13. El erit fortitudo eorum in direptionem, et domus eorum in desertum : et aedificabunt domos, et non habitabunt : ct plantabunt vineas, et non bibent vinum carum. 14. Juxta est dies Domini magnus, juxta est el velox nimis : vox diei Domini amara, tribulabitur ibi fortis. 15. Dies iræ dies illa, dies tribulationis et angusti®, dies calamitatis et miseri®, dies tenebrarum el caliginis, dies ncbulæ el turbinis, 16. dies lubæ et clangoris super civitates munitas, et super angulos excelsos. 17. Et tribulabo homines, et ambulabunt ut cæci, quia Domino peccaverunt : el effundetur sanguis eorum sicut humus, ct corpora eorum sicut stercora. 18. Sed et argentum eorum, et aurum eorum non poterit liberare cos in die iræ Domini : in igne zeli ejus devorabitur omnis terra, quia consummationem cum festinatione faciet cunctis habitantibus terram.

(1) Pars hujus prophetis quam emendatoriam vocamus, a cap. i usque ad vers. 8 cap. m, protenditur. Incipit a comminatione proponente,

Pm»mo, generale decretum de exstirpandis improbis,

StcvnDO, speciale decretum circa Judam et incolas Hierosolymæ, 4 : *primo,* designando commissa scelera ptynas provocantia, nempe idololatriam, 4, 5; aversionem a Deo ejusque neglectum, G; contemptum legum divinarum el consuetudinum patriarum, 8; profanationem templi per superstitionem, injustitiam aul defraudationem , 9 ; *secundo,* denuntiando propinquitatem vindicta», 7 ; *tertio,* describendo stationes ct loca vindictas exercendæ, 10-13; *quarto,* exaggerando asperitatem suppliciorum, 14-16; *quinto,* notando extremum hominum et facultatum excidium, 17, 18.

Vers. 1. 1. An SornoMAM filium Ciiusi. — « Tradunt Hebræi, ail S. Hieronymus, cujuscumque Prophète pater aut avus ponatur in titulo, ipsos quoque Prophetas fuisse. Unde et Amos unus dc duodecim Prophetis, qui dixerat : Non sum Propheta, nec filius Prophetic, sed pastor caprarum vellicans sycomoros, patris nomen in titulo non habet. Hoc si verum est, Sophonias gloriosa majorum suorum stirpe generatus est. n Deinde symbolice nomina singulorum explicans : u Sophonias, inquit, qui erat in specula et in sublimibus constitutus, et noverat sublimia Domini, filius crut Chusi, qui interpretatur *humilitas.* Habebat quoque avum Godoliam , qui dicitur magnitudo Domini : et proavum Amariain, qui et ipse vertitur in sermonem Domini : et atavum Ezechiam, qui sonat fortitudo Domini. Dc fortitudine itaque Domini natus est sermo Domini, et de sermone Domini nata est magnitudo Domini, etdc magnitudine nata est humilitas (viri enim sapientes et sancti quo magis a Deo illuminantur, et tolluntur in altum, eo magis cognoscunt Deum esse omnia, se vero nihil, ideoque magis se sub eo humiliant et deprimunt) ut, cum pervenerit aliquis ad perfectum dicat : Quia non sum dignus vocari apostolus. Et illud in *Psalmis :* Domine, non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei. » Hanc Hebraeorum traditionem sequuntur Albertus, Haymo, Remigius, Lyranus, Hugo, Vatablus, Dionysius et alii passim : quia tunc cum propagatione generis fiebat propagatio religionis, ail S. Augustinus, et ex eo Albertus. Verum an hæc traditio per omnia vera et certa sit, discussi in Proœmio. Sufficit hoc loco dicere hosce patres et avos Sophoniæ fuisse claros et illustres, undecumque id acciderit, ideoque hic nominari. Ita Vatablus.

Ezrciæ. — Rabbini censent hunc esse Ezechiam regem Juda, ita ut ejus abnepos fuerit Sophonias. Verum id impugnat Ribera, a Castro ct alii : nam hoc non tacuisset Sophonias, qui ex genere hic sibi auctoritatem conciliat. Adde : Scriptura, IV Jleg. xx 2!, el Josephus lib. X Anti?. m, non alium Ezcchiæ regis lilium assignant, quam .Manassem (I).

Vtn i 2. CONGREGANS CONGREGABO OMNIA A FACIE TERRÆ, — *q. d.* Certo et omnino coacervabo ct colligam in captivitatem ct interitum, tradendo Chaldaus omnes incolas et omnia prædia terræ hujus, scilicet Judææ. Loquitur enim do strage ct captivitate Judæ, non aliarum gentium; « omnia » ergo, scilicet homines, pecora, volatilia ct pisces maris, uti explicans subjungit. Unde Tigurina vertil : *Conficiendo ctmfiHam* omnia; Vatablus: *Perdendo perdam ;* Complutensia : Consumens consumam; alii proprie : *Colligam ut perdam,congregabo ut faciam deficere.* Quocirca Septuaginta vertunt : *Defectione deficiet homo et jumenta.* Ul>i nola : Defectio, mors, interitus in Scriptura vocatur *collectio.* Causam dat noster Pineda in cap. xxxtv Jo6, 14, num. B : Quia, inquit, cum a I)eo derivetur omnis vita rerum viventium, quod in iUa simplicissima Dei vita unitum est el collectum, hoc per exitum ad creaturas videtur dividi, et dispergi in multa viventia. Rursus, cum vita aufertur viventibus, videtur id quod erat divisum in viventibus atque dispersum, uniri el colligi in suo principio, ct vita illa participata revocari ad primam vitam el fontem vivendi. Unde colligere idem est quod disperdere aut perire, eo ipiod cum vita aufertur viventibus, iliaque pereunt, videtur illa ipsa vita congregari et rursus colligi in Deo, ut n spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum, n *Eccles,* cap. xii, vers. 7. Rursum res omnes et animantia, excepto homine, cum intereunt, congregantur et redeunt in suam abyssum nihili, ex qua Deus eas creando ad tempus eduxit.

3. Volatilia coeli et pisces. —Quia, ut ait S. Hieronymus, n vastatis urbibus, el hominibus interfectis, solitudinem el raritatem bestiarum quoque fieri, et volatilium pisciumque, testis est Illyricus, testis Thracia, testis in quo ortus sum solum, ubi prætcr cœlum et terram, el crescentes vepres et condensa sylvarum, cuncta perierunt. » Addit Sanchez perire dici ea quorum non est usus, *q. d.* Vobis, o Judrei, in Babylone captivis peribunt aves et pisces Judææ, quia eas amplius aucupio capere el expiscari non poteritis. ver»-J.

Symbolice, Albertus per homines accipit cives, per pecus rusticos, per volatile principes el arrogantes, per pisces gulæ et veneri addictos; pisces enim semine et fœtu luxuriant

Et ruins impiorum erunt .—Pro *ruina* hebraice est HlhsDS *machscheloth,* id est ruinæ, lapsus, offendicula, scandala : per quæ *primo,* Chaldæus active accipit idololatriam et scelera, in quæ Judæi prolapsi scandalum aliis gentibus dederunt. Undo vertit : *Conficiam arem cadorum, et pisces maris, eo quod multiplicatum sit offendiculum impiorum.* Hinc ct Vatablus vertit, *offen liada vivement improbos,* id est, improbi idololatræ ob suam impietatem dabunt gravissimas pœnas. Alii, *congregabo scandala,* id est idola, *impiorum,* caque cum impiis traducam in Babylonem. *Secundo,* alii passive hæc accipiunt. Unde Noster vertit, *ruina impiorum erunt;* et Septuaginta, *infirmabuntur impii;* alii, *corruent impii.*

4. Disperdam — funditus. Hebraice enim est 4
'JTOn *hichratti,* id est *exscindam;* Septuaginta, *auferam;* Clialdæus, *delebo;* Pagninus, *succidam homines de superficie terra.*

Dispi udam hiíh quia s Ba.al. — puta reliquias tem-

(i) Cum rabblnls, Unctius, Rondetius, Eichornius, Hiuigius, etc., Sophonlam essa Ezcchiæ abnepotem satis verisimilibus argumentis probant. Quam tamen sententiam impugnant Carpzovius, C.dnielus, Jahn, Rosenmuller, Ackermann, Maurer,etc. Pro priori sententia libentius staremus, si uon exigui momenti ita res esset, ut melius relinquatur in medio.

plonim. altarium, idolorum, sacerdotum, cultorum cl cultus Baal.

Nomina ædituorum cum sacerdotibus, — *q- d.* Disperdam ædituos cl sacerdotes Baal, adeo ut deinceps ne nominentur quidem, nec ulla eorum memoria, nomen aut fama supersit Sic ait Poeta :

Noli
Respicere ad farnos, ct nomina vana Calonum.

Secundo, « nomina ædituoruin d sunt ipsi æditui, nomine suo nominati, ut sit metonymia.

XhtQus qumta- * *Ædifuus* vocatur minister templi Baal, ita dictus, non quasi adolens thus, ut aliqui volunt, ffuasi sacra œdis tutor, id est curam agens, inquit Festus. Ædituorcnim idem est quod œdem tueor. Idem dictus est Æditimus, quasi œdis intimus, ait Festus : licet Cicero in Topicis, in /bffrimo, *legitimo, œditimo,* censeat non plus esse fimum, quam in meditullio *tullium,* scilicet utrumque tantum productionem esse nominis. Vide Gellium lib. XII, cap. x. Lucretius, lib. VI, hosca vocat /Ediluentes, quasi œdem tuentes. Sic jam Romæ quodque templum suos habet ædituos, quorum officium est templum, ejusque supellectilem, vestes et vasa custodire, mundare, ornare; dare hostias, vinum, ministros, aliaque ad sacrificium necessaria, peregrinos excipere, martyrum reliquias el monumenta ostendere, etc., Hebraice vocantur CZ'ìOD tornarim, g. *d.* Accensores ignis el thuris, thuriiicalores, a radice"IOD tomar, id est accendii, ussit, exarsit. Horum ergo officium fuisse videtur thurificare, et quasi diaconos subservire sacerdoti victimas mactanti. Unde IV Rtg. xxm, 5, dicitur, a Delevit (Josias) kemarim, quos posuerant reges Juda ad sacrificandum, » hebr. /eroffer, id est ad suffumigandum, vel adolcndum thus, a in excelsis.» Alii, ut Valablus el Mariana, volunt dictos *kemarim,* quasi exustos, id est atros, ab atro el pullo vestitu. Unde Pagninus vertit : *Qui nigras induunt vestes.* llebraorum enim sacerdotes erant candidali : sacrificabant enim tunica linea induti, *Exodi* x x v iii, 40, œque ac Ægyplii, qui inde *liniger* sunt dicti, ut dixi *Jcrem.* xui. Sic el in sacris Eleusina* dea* sacerdotes amiciri albis, docet Tertullianus lib. De *Palim.* Ita Sanchez. Alii, quod essent inclusi quasi monachi in monasteriis. Ita Marinus in *Léxico,* qui censet *kemarim* esse vocem chaldaicam. Alii, a stigmatibus, quæ in facie cl in corpore inusta gestabant. Alii, ab ardore devotionis, quo erant accensi in sacris suis peragendis. Verum primum quod dixi verius videtur. Similes hisce fuerunt apud Gentiles Romæ virgines Vestales, el magis in Cappadocia magi, dicti Pyrelhi, a pyra, id est igne, eo quod id est ignem sacrum, servarent ct foverent, ne quando exstingueretur, cum certis precibus et caeremoniis, uti docet Strabo lib. XV. Quocirca *kemanm* videntur fuisse sium et annuii œdiluorum, quos Deus jusscrat servare et fovere noctu diuque ignem sacrum, quo comburendo? erant victima*, torif. Vi, 12; quo pariter igne quotidie, tam mane quam vespere, thymiama crai incendendum el adolcndum Deo, *Exodi* xxx,7. Itaque *kemarim* officium erat, *pruno,* ignem sacrum perpetuo accensum servare ct nutrire : indegnec l l rursum vocantur a Prophetis per irrisionem *kemarim,* id est exusti, [uliginosi et atri, g. *d.* Carbonarii, qui ab igne et carbonibus denigrali, Æthiopum vel dæmonum habent colorem ct formam. *Secvndo,* thus adolere idolis , ut patet IV *Beg.* XXIII, 5. *Tertio,* subservire sacerdotibus in sacrificiis. Unde a sacerdotibus hic, quasi eorum ministri et diaconi secernuntur et distinguuntur. Ait enim : « Et nomina aedituorum cum sacerdotibus, » utique non Dei, sed Baal, inquit Remigius. Albertus, Ribera et alii ; licet S. Hieronymus cum suis asseclis sacerdotes hic veros veri Dei accipiat, sed eos dunlaxat qui simul cum Deo colebant idola, quos inseciantur Ezechiel cap. vin, 3 et scq., de quibus IV *Reg.* xvn, 31, 33. Fateor tamen aliquos ex hisce *kemarim* fuisse sacerdotes ; ita enim vertunt hic Septuaginta. Adde thurificare, quod erat officium *kemarim,* est quoddam sacrificare. Primum enim veterum sacrificium fuit oblatio et incensio thuris. Unde et thymiama Deo vero, quasi sacrificium bis quotidie adolebatur in altari thymiamatis ; quin el in omni sacrificio carneo, puta ovis, capra el bovis, Debrai jussu Dei imponebant et adolebant thus, ac per hoc significabant victimam hanc dari et sacrificari Deo, ut patet *Levit,* n, t. Videntur ergo hi *kemarim* apud Gentiles fuisse id, quod apui Christianos, praserlim Romanos, sunl æditui, qui curam habent templi, altarium et sacrorum : inter quos alii sunl sacerdotes, alii clerici, quibus prasunt canonici, quorum caput est decanus, prepositus, vel episcopus. Munia ergo *kemarim* erant, templum custodire, aperire, claudere, purgare, ornare , advenas docere caeremonias et cultum Baal, sive idoli et dei sui, oblationes excipere, dies festos adornare, choros canentium et choreas salientium ordinare, imo praire more ¡urentium el bacchantium. Undo S. Hieronymus *kemarim* vertit fanaticos, quasi enlhusiasmo actos, et dœmonis spiritu afflatos. Hinc Oscas cap. x, 5, ait : *Et kemarim ejus qui de illo exsultabant ;* uti habent Hebræa. Alludit enim vox 1DD *kamar,* unde *kemarim,* ad ion *chamar,* quod significat turbari instar ebrii et insani, vel instar vini feculenti , mixti el turbidi, indeque bacchari ct insanire.

5. Et eos qui adorant super tecta, — quæ in Judæa et Syria eliamnum plana sunt, quasi tabulata sub dio, in quibus incolto ambulant, prandent, comant, imo et in restate noctu dormiunt, uti mihi Romæ viri graves, iique oculati test s narrarunt. Hæc ergo tecta conscendebant Judœi aslricolæ, ut cx iis libere ct plane contemplarentur et adorarent « militiam cœli, » puta solem, lunam, luciferum, aliasquo stellas et aslra : quæ Ven.®*

quia multa sunt, cl ordinala instar exercitus, moluque suo, loco et ordine stalo incedunt instar aciei instruct©; hinc vocantur mililia cœli, cujus rex est sol, regina luna, signifer Venus, sive lucifer. Hinc Judæi dicunt Jcremiæ (qui Sophoniæ fuitsynchronos et coævus), cap. xi.iv, 25 : «Faciamus vota nostra, quæ vovimus, ut sacrificemus regime cadi (id est lunæ) el libemus ei libamina. » Et cap. vir, 18 : « Filii colligunt ligna, et patres succendunt ignem, ct mulieres conspergunt adipem, ut faciant placentas regime cœli, » quibus ipse denuntiat cap. x, 2 : « A signis cœli nolite metuere, quæ timent Gentes, n *q. d.* Nolite colere astra cœli, quæ colunt Gentes. *Timere* enim in Scriptura est colere, revereri, adoraro. Vide quæ illis locis annotavi. Sic apud Gentiles multi fuerunt cœlicolæ et solicolæ, aestimantes cœlum, solem cl sidera ob pulchritudinem, celsitudinem, magnitudinem, influxum, ordinem et splendorem esse animata, esseque numina, quos detestans Job cap. xxxi, 26 : « Si vidi, ait, solem cum fulgeret, el lunam incedentem clare : et lætalum est in abscondito cor meum, et osculatus sum (id est adoravi ea, osculando) manum meam ore meo. Quæ est iniquitas maxima, et negatio contra Deum allissimum. » Et Sapiens cap. xin, 2 ct 3 : « Solem ct lunam, rectores orbis terrarum deos putaverunt. Quorum si specie delectati, deos putaverunt : sciant quanto his dominator eorum speciosior est; speciei enim generator hæc omnia constituit. »

Et adorant, et jurant in Domino, et jurant in Melchom. — Jurant tam per Melchom, quam per Deum verum : quia utrumque ut numen colunt ct adorant. Juramentum enim est actus latri© : dum enim juramus per aliquem, hoc ipso confitemur et protestamur ipsum esse primam et increalam (hæc enim sola est infallibilis) veritatem, idcoque esso Deum.

Taxat Judæos, quod cum Deo vero colerent deos gentium vicinarum, puta Melchom deum Aniinonitarum. Ita Thcodorelus, Remigius, Albertus, Hugo et Lyranus. Nola, tò in *Domino,* quatenus refertur ad *jurant,* idem esse quod *per Dominum :* quatenus vero refertur ad *adorant,* idem esse quod *Dominum.* Ilebræi enim verba contactus, sive corporalis, sive spiritualis, qualis est adoratio, construunt cum *beth,* id est *in,* ut credere in Deo, est credere Deo, vel Deum, invocare in nomine Domini, est invocare nomen Domini, etc. Hebraice est, *jurant per Melchom,* id est regem suum; ita Septuaginta, Tigurina, Valablus cl Pagninus, hoc est, jurant per idolum suum, quod pro suo deo cl rege habent, idcoque nuncupant illud Mclcch, Meloch, Melchom, Maleam, id est regem suum. Hæc enim omnia unum idemque sunl. Perperam ergo Alias sic exponit, g. *d.* Qui ut regi suo adulentur, œquo per eum, ac per Deum jurant. Nam jurare per regem, est licitum; qui enim per regem jurat, per Deum, qui eum regem constituit, jurat; uti in simili docet Christus *Matth.* xxm, 20. Ita Joseph jurat per salutem Pharaonis, Genes. x l ii, 15, ct Thecuitis per salutem Davidis, 11 *lleg.* xiv, 19.

6. Qui avertuntur de post tergum Domini, — pula qui tergum Domini, id est Dominum sequi nolunt, sed ei tergum obvertunt, hoc est, ab eo reccdunlpumeum aversaniuret spernunt. Ita Septuaginta; unde Chaldæus: *Qui avertuntur retrorsum a cultu Domini;* Pagninus : *Qui retrocedunt ut non cant post Dominum;* Tigurina : *Qui* a *Domino sunt abstracti.*

QUI NON QUJESIERUNT DOMINUM, NET. INVESTIGAVERUNT eum. — Moralité?, quierunt et investigant Deum : *primo,* infideles ct ignorantes, qui inquirunt quis et qualis sil Deus; *secundo,* peccatorea, qui per peccatum Deum Deique gratiam perdiderunt : hi poenitendo cum requirunt, rogantes ut ad cos et cum eis in gratiam redeat; *tertio,* egentes el afflicti, qui a Deo opem, puta lumen, consilium, auxilium, robur, directionem poscunt Unde Vatablus vertit : jVegue *implorant opem Domini, neque consulunt* eunuSic et Chaldæus. Sapienter monet Psaltes : « Quærile, inquit, Dominum, et confirmamini : quærile faciem ejus semper. »

7. Silete a facie Domini. — Hoc est, ut Septua- Vcr* 7
ginta,wXxCû<rii,id est silentes timete et reveremini Dominum ; est metalepsis, vel catachresis : silentium enim reverenti©, Umoris, admirationis ct stuporis est indicium, idcoque pro illis hic ponitur. Ita Thcodoretus. Vide dicta *llabacuc* cap. ii, vers. ult. Undo Syrus et Arabicus uterque vertunt : *Timete a conspectu Domini.* Aliter Albertus et Hugo, *q. d.* Obmutescite coram Deo vindice; quia adest dies Domini, quo ipse vos exscindet el disperdet. El Clarius, *q. d.* Silete, id est silenter exspectate, et mox videbitis iram cl vastitatem Domini. Et Chaldæus : *Pereatis,* ait, *funditus omnes impii a conspectu Domini,* quasi silere idem sit quod perire et interire. Mortui enim silent ; unde locus mortuorum hebraico vocatur non *duma,* id est silentium.

Quia juxta est dies Domini. — Arabicus : *Quia <am prope est dies judicii,* puta dies juslitiæ et vindictae Domini exercendæ in Judæos per Chaldæos. Sic dies judicii vocatur dies Domini, reliqui sunl dies hominum, quibus agunt quod lubet : sicut dies hebdomad© sunt dies discipulorum, sed sabbatum est dies ludimagislri, quo totius hebdomad© pensum a discipulis exigit, el diligentes prœmial, negligentes vel petulantes castigat el flagellat.

Quia prjr paravit Dominus hostiam : sanctificavit vocatos suos. —Est metaphora continua, sive allegoria : stragem enim Judæorum, nipote impiorum vocat sacrificium, idque publicum el solemne, in (pio hostia sunt Judæi mactandi : dies sacrificii est dies excidii liierosolymæ et (empli : sacerdotes sunt Ghaldœi, qui hono victimam Deo et divin® juslitiæ immolant. Undo dicuntur vocali

cl sanctificali a Deo : quia Deus cos e Chaldæa evocavit, suosque quasi milites, imo ministros et sacerdotes, auctoravit el consecravit, quíindo eos elegit et destinavit laniones Judæorum, ut eos quasi sanciam victimam divino» suæ vindictae offerrent el jugularent. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Haymo, Lyranus et alii passim, nisi quod Chaldæus, Vatablus ct Clarius, per vocatos intelligunt non sacerdotes, sed convivas, puta aves et feras, quos Deus ad solemne hoc epulum evocet, ut Judæorum cadavera a Chaldœis cæsa devorent. Unde Arabicus Antiochenus vertit, *paravit victimas Dominus, et notificava iis qui sunt convivii sui;* clarius vero Arabicus Alexandrinus, *praeparavit Dominus mactationem* (id est victimas mactatas ad epulum) *et sanctificavit* vocatos; et Syrus, *preparavi/ Dominus victimam,* vel *convivium; et invitavit vocatos suos.* Alludit ad votum **Oin** *cherem,* seu anathematis, quo res vel pia, vel impia, tota per mortem, vel civilem, vel naturalem, Deo mactanda et sacranda erat, de quo plura dixi ***Luit.*** cap. ult. vers. 28, et *Rom.* ix, 9 (1).

Moraliter, disco hic quam injustitia el scelera sint Deo invisa, quamque ex adverso justitia et scelerum vindicta ei sit chara, curæ, honori, voluptati; nimirum perinde ac est sacrificium solemne, vel holocaustum, quod ei tampiam summo rerum Domino offertur, el ab eodem in odore suavitatis excipitur : adeo ut reges et tyrannos, licet infideles el impios, qui hanc vindictam peragunt, vocet suos milites, suos sanctiflcatos, suos sacerdotes. Hinc iisdem per Jeremiam cap. vi, 4, mandat ct edicit : a Sanctificate super eam (contra Jerusalem) bellum. » Et *Isuiœ* xin, 3, de Cyro et Persis vastaturis impiam Babylonem, ait : « Ego mandavi sanctificatis meis, ct vocavi fortes meos in ira mea. » Quin ct *Jcrcm.* xlviii, 10, vindictam hanc impiorum Moabitarum, Chaldæis sub interminatione maledictionis imperat ct indicit : a Maledictus, qui facit opus Domini fraudulenter. » Quodnam hoc opus? Audi : « Maledictus, qui prohibet gladium suum a sanguine.» Ex adverso Sapiens cap. xiv, 7 : a Benedictum est lignum, inquit, per quod fit justitia, *n*

8. In die UOSTlÆ Domini (excidii Jerusalem, quando ipsa futura est hostia, mactanda a Chaldæis Domino) VISITABO super principes, et super filios regis — Scdcciæ. Nabuchodonosor enim, capta Jerusalem, «jugulavit filios Sedecke in oculis ejus : sed ct omnes principes Juda occidit, » ul dicitur IV *Reg.* xxv, 7. Ita L}rranus, Arias, Vatablus ct alii. Aliter S. Hieronymus, Theodorelus, Remigius, eorumque sequaces, qui per filios regis accipiunt filios Josiæ, e quibus Joachaz abductus fuit in captivitatem a Pharaonc, Joakim a Chaldæis occisus, Scdecias cxcæcatus, Joachin ductus in Babylonem. Verum diem hostice vocat diem excidii, in quo non alius fuit rex Hierosolyma?, quam Scdecias, cujus filios quasi hostias mactavit Nabuchodonosor : c filiis vero Josiæ nullum fecit hostiam, id est nullum occidit. Nam Joakim non ab eo, sed a latrunculis, sive prædonibus Chaldaeorum occisus est.

Et super omnes qui induti sunt veste peregrina. — *Primo,* aliqui vestem hic intelligunt eam qua idololatræ utebantur in cultu idolorum. Unde Judæi, vestem hanc induentes, ipso habitu profitebantur se cultores idolorum, perinde ac qui pileum flavum induit Romæ, profitetur se Judæum, et qui turbantnm, Turcam. Quocirca Chaldæus vertit : *Qui perstrepunt ad cultum idolorum. Secundo,* Hebræi nonnulli putant taxari hic satellites el ministros principum ct nobilium : hi enim solent uti veste varia et diversa a vulgo, in qua gestant insignia sui principis. *Tertio,* Thcodoretus vestem peregrinam exponit, a peregrinis furto vel rapina acceptam, quasi taxet hic furta et rapinas Judæorum, quibus hospites et peregrinos spoliabant vestibus, iisque so induebant. *Quarto,* alii vestem peregrinam accipiunt eam quæ est alterius sexus, puta si vir induatur veste muliebri, aut mulier virili : quod est contra honestatem, verecundiam et castitatem, ideoque velatur a Deo *Deui.* XXI!, ü, el a Concilio Gangrensi sub pœna anathematis, ul habetur disi. XXX, cap. *St qua multer. Quinto,* proprie ct genuine, vestem peregrinam vocal cam quæ non erat Judaica, sed gentilitia, puta /Egyptia, Philistæa, Ammonitis, Tyria, ctc. Taxat ergo hic Judæorum ambitionem, levitatem, curiositatem, quod vestitum novum, peregrinum ct gentilitium assumerent, quodque cum vestibus mores ct idololatriam Gentium induerent. Ita S. Hieronymus. Idem fere taxat Ezechiel cap. xxui, vers. 12 el 15, et auctor lib. il *Maduxb.* cap. iv, 13.

(1) Quos Sophonias Judæis aliisquo irnmlncre dicit hostes, Hiiiigius Scythas esse vuli, ct probare conator invasionem jam factam (Herodot. I, cv), describere Prophetam, argumentis quorum neutrum valet quidquam, inquit Maurer. Nemo enim, ut merito observat idem Maurer, qui liber ab opinione praejudicata legerit quæ dicantur, cap. ni, 14 el seqq., non videbit staUm de re futura loqui vatem, eaque incerto, longius remolo tempore futura, minime vero de penda aut prosanti. Dccet ex historia dijudicari res quas Propheta? dicunt gestas essa aut gen in presenti ; plane absonum vero est, ad eamdetn revocare quas prodicunt gerendas aliquando. No adsunt quidem quo tempore loquitur, hostes; multo miuu* abeunt, aut in eo sunt ut abeant, ut de Scythis dicit Uitngius. Invasurus hostes vales minatur, sed sperat idem tore, ut Jova illos propulset. Apud Jeremiam vero cui inaili vult Hiuigius, intelligi videntur Chaldæi, non Scytha-. Negai equidem Chaldaeorum imperium jam tunc temporis firmatum fuisse. Quid? rcspondel Maurer, qui ami › regnantis Josia» 18 cum Medu poterant projicere regnum Assyriorum, eos ejusdem anno 13 nondum additum sibi habuiso timoris plurimum ac polenti®? Quod vero ncque a Jeremía in orationibus prioribus, neque ab ipso SopbonU Chaldæi expresso verbo nominantur, causa nulla eil alia, quam quod, licet posset cognai, tamen non poterat pre certo dici, in magnis quæ tum volvebanlur rerum Asiaticarum mutationibus, tmpenum omnium gentium Chaldæos occupaturus esse. (Maurer.)

ji-aii- l'in h cXb. Moraliter, hie discant christiani quam Deus °^cr*t vestium novitatem ct luxum, quamque eum vindicet ct puniat; is enim sapit mollitiem, fastum, levitatem, inconstantiam dcfectumque judicii. Unde talibus recte dicas illud Stilponis ad Craterem :£«c«î; X?t'3W U«lw xavrô : *videris mihi indigere pallio novo,* vcl pallio ct mente : mow enim junctim significat *novum ;* disjunctim vero xal «5 significat *ct mente.* Ita Laertius lib. II, cap. xu. Q. Curtius lib. ultim., et Plutarchus in *Alexandro,* culpant eum, quod devictis Persis habitum mutarit, vestemque Persicam induerit. Strato, vel, ut alii volunt, Plato dixit Aristippo : «Tibi uni et chlamydem, ct pannum ferre datum est. » Chlamys vestis est satraparum, pannus mendicorum : ipso enim apud Dionysium saltavit in purpura, interdum vili pallio utebatur. Ita Laertius lib. II, cap. vni; unde Horatius : « Omnis Aristippum decuit color, n Ita hodie suntehamæleontes, qui omnibus gentibus, locis, sectis, tam in habitu quam in fide ct moribus se conformant : sed dum singulis concolores fleri cupiunt, universis discolores et difformes fiunt. Phrygiones sunt, qui fucant tam mores quam colores, de quibus Prudentius in *Hamartigcn. :*

Additur ars, ut fila herbis saturata recoctis,
Illudant varias distincto stamine formas.

Et .Martialis :

Victa est
Pectine Niliaco jam Babylonis acus.

Diogenes cuidam glorianti quod leonis pelle vestitus incederet : « Non tu desines, inquit, virtutis stragula pudcfacerc? » indignum judicans quod homo mollis Herculis amictum sibi vindicaret. Ita Laertius lib. VI. Idem cum videret juvenem studiosius se ornantem : «Si ad viros, inquit, id est *frustra facis :* si ad feminas, Wuuif, *injuste agis.* Nam frustra mas se mari ornat, cum inter eos nequeat esse conjugium : inique vero agit, si lenocinio suo insidietur feminæ. Idem divitem quemdam indoctum, sed splendido indutum, xfuoí¡AT.>.w, id est ovem aureo vellere amictam nuncupabat. Dæmonax cuidam suam purpuram ostentanti : « Heus tu, inquit, hoc ante gestabat ovis, et ovis erat, » significans illum stupidum esse ut ovem, etiamsi purpuram gestaret. Teribazo Artaxerxes rex vestem suam donarat ea lege, ut ea non indueretur : induit tamen ille, mulieribus etiam donis quæ a rege acceperat, insignitam. Tunc rex in risum effusus : « Tibi, inquit, ut mulieri aurum, ut insano regium amictum gestandi juspotestalcmqueconcedimus.» Augustus Cæsar, cum jiro concione multos videret palliatos, indignabundus : « En, inquit, Romanos rerum dominos, gentemque togatam. » Indoluit nimirum Romanos habitum novare et Græcumpallium assumere. Ejusdemhæc fuit gnome: « Vestitus insignis ac mollis superbiae vexillum est, nidusque luxuriae. » Ita Suetonius in ejus Vita. Peregrinam vestem in Ruffino culpavit Claudianus, in Carolo Calvo Franci. Constantissimi olim Germani cum fide vestes mutare cceperunL « Turpis, ait Poeta, Romano Belgicus ore color.» Si hæc laicos dedecent, multo magis clericos ct religiosos, in quibus vestium luxum acriter taxat S. Bernardus serra. 23 *in Cant.,* et Apolog. Ad *GuHielmum Abbatem.*

Tropologice, vestis peregrina est hæresis, quam assumunt novantes, « qui recesserunt a protec- T
tione ct indumento Dei, ct suo errore cooperti k .-o m
sunt,» inquit S. Hieronymus. Mystice idem : «Vestis, ait, filiorum regis, ct principum indumentum r<"fc
Christus est, » quod assumimus in baptismo, juxta illud *Ephes,* iv, 24 : « Induite novum hominem, qui secundum Deuin creatus est in justitia et sanctitate veritatis, n Et *Colons,* m, 12; «Induite vos ergo sicut electi Dei, sancti et dilecti, viscera misericordi®, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam. » Peregrina ergo veste diaboli induimur, cum pro misericordia induimus crudelitatem, pro benignitate asperitatem, pro humilitate superbiam, pro modestia fastum, pro patientia impatientiam. Hinc rursum monet Apostolus Rom. xm, 14 : «Induimini Dominum Jcsum Christum;» qui enim spretis virtutibus vitia assumit, pro Christo Antichristum induit. Pecu- Et hn»
liariter vero vestis peregrina est hypocrisis. « Quid irUU*
enim magis est peregrinum, quam sunt lupis rapacibus vestimenta ovium? quid magis peregrinum, quam eum qui intus plenus est iniquitate, foris hominibus justum apparere?» ait Rupertus.

9. Qci ARROGANTER INGREDITUR SUPER LIMEN. — Viri. ».

Hebræi : Qui *saltat super limen,* hoc est, qui tanto fastu et arrogantia ingreditur, ut saltitando et subsullim incedere videatur, præserlim cum gradus templi conscendit, quod Amos culpat dicens cap. vi, 1 : « Vœ qui opulenti estis in Sion, ingredientes pompatice domum Israel ! » Vido ibi dicta. Taxat principum, nobilium el divilum arrogantiam in ingressu, etiam templi, præserlim eum in templo omnes coram Deo se humiliaro debeant, hulnilitatemque el habitu, ct incessu, et prece profiteri. Qui enim templum adeunt, id faciunt, ut humiliter Deum invocent, ejusque opem ct gratiam postulent : quare indignum est ibi arrogantiam ostendere, ubi suppliciter venia in culpis, et auxilium in necessitate a Deo flagitatur. Taxat insuper fastum sacerdotum et pontificum, qui dilatatis phylacteriis arroganter in templo, quasi ejus præfccti et praesides incedebant. Unde Septuaginta vertunt : *Ulciscar super omnem manifeste, qui in vestibulis.* Sacerdotes enim degebant in suo atrio, proxime templo, quasi in ejus vestibulo. Ita Christus castigat eorumdem, sed ob sacerdotii honorem alio, puta Scribarum et Pharisœorum, nomine, supercilium et fastum, *Matth.* XXIII, 5. Hunc sensum dant S. Hieronymus, Haymo, Albertus, Hugo el alii, qui *secundo,* sic

quoque explicant, quasi Propheta reprehendat superstitionem Judæorum acceptam a Philistinis, qui truncato Dagon ìdolo suo in limine templi, illud deinceps cx reverentia calcare non ausi, transiliebant, l *Regum,* v, 8; unde Chaldæus vertit : *Puniam omnes qui ambulant in legibus Palasiinorum.* Verum hoc solos Azolios fecisse legimus, quorum deus erat Ragon, a quibus, uti hostibus, abhorrebant Judæi : unde nusquam reperimuscos coluisse Dagon. Et sane si id fecissent, utique non tacuisset hic Propheta. Parva enim, imo nulla culpa est transilire limen templi ex reverentia, eo quod quis se reputet indignum qui calcet limen domus Dei ; sed longe major culpa est, id facere in honorem Dagon, vel alterius idoli, itaque illud venerari ct colere.

Tertio, Chaldæus, Arias, Pagninus, Tigurina et Vatablus ex Hebræo sic vertunt : *Visitabo omnem transilientem limen in dic illa, qui implent domum dominorum suorum rapina :* quasi hic taxet Judæos, præserlim principum et polcntum asseclas vel ministros, de furto, quod scilicet transiliant limen, tum proximorum, ut eorum bona furentur; tum dominorum suorum, ut ibi furta recondant, Iulique sint, et cum illis prædam dividant. Verum tam Septuaginta quam Noster pro *dominorum suorum,* vertunt, *Domini Dei sui.* Culpat ergo principum non tantum arrogantiam, sed cl injustitiam, puta rapinas, usuras ct fraudes, quodque eas impudenter ct quasi sacrilege consecrarent Deo : sacerdotes vero arguit, quod easdem acceptent, imo extorqueant, quodque ipsi pauperum bona specie religionis, quasi illa offerenda sint Deo, dolose ct impie expilent et diripiant, suadendo v. g. filiis : Si parentes egentes a vobis quid petant, dicite id esse corban, id est munus dicatum Deo et sacerdotibus, uti Christus eis improperat *Matth.* xv, G, el *Matth.* xxm, 14: a Va», ait, vobis, Scribæ et Pharisæi hypocrita! quia comeditis domos viduarum, orationes longas orantes, » *q. d.* Væ vobis, Scribæ, qui emungitis bursas viduarum, vendendo scilicet eis, cum sanctitatis simulatione longas vesiras orationes ! græce enim est, , id est *occasione longas orationis,* vel prælextu quod mullum pro cis oretis. Ita S. Chrysostomus ibidem.

Vm.10. **10. Vox CLAMORIS A PORTA PISCIIM, — Scilicet** audietur : quia, ut docet Ribera, cl Vilalpando pari. l *De Apparatu urbis,* lib. 11, cap. xiu, per portam Piscium, *primo,* in urbem Jerusalem irrupisse videntur Chaldæi, omnesque incolas vel occidisse, vel cepisse, sicut piscator solet in omnes pisces maris impune grassari. Unde Habacuc cap. i, 14, ait : aEl facies homines (Judæos) quasi pisces maris,» ut capiantur a piscatore Nabuchodonosore. Et vers. 13: «Totum in hamo sublevavit, traxit illud in sagena sua. » ll.ee porta dicta est Piscium, quod spectaret mare, cl inde peream pisces importarentur. Audi cx S. Hieronymo, Saligmaco ct Borchardo, Adrichomium ; Porta, inquit, Piscium juxta turrim David, inter montem Sion ct civitatem inferiorem, in valle Mello contra occidentem sita erat. Piscium dicebatur, quod per eam a Joppe ct aliis maritimis locis (ac præserlim e mari Galilææ illic cx adverso existente, ait Vilalpando part. 1, lib. HI, cap. ix) quotidie pisces in urbem inferebantur. Hæo aliis nominibus etiam porla David ct porta Negotiatorum inscribitur : David quidem, quod turri Davidis proxima esset; Negotiatorum vero, quod per eam variæ negotiatorum merces a Bethlehem, Hebron, Gaza, Ægypto et /Ethiopia inveherentur. Per hanc portam peregrini occidentales urbem ingredi solent. Sic ct Vilalpando part. I, lib. III, cap. ix. Ubi tamen in co ab Adrichomio dissentit, quod censeat portam Piscium non fuisse ad occidentem Hierosolymæ, ut vult Adrichomius, sed ad septentrionem: quia, inquit, Chaldæi castra habebant ad septentrionem; ac per portam Piscium irruperunt in urbem, occupanmtque mox portam secundam, quæ scilicet erat in secundo muro, et a Jeremía vocatur porta Media. Quæ ratio bene concludit, si verum est Chaldæos per portam piscium ingressos in urbem, et in portam Secundam, uti insinuat hic Sophonias. Censet ergo ipse portam Piscium fuisse ad septentrionem urbis, inter portam Ephraim ct turrim Hananeel, Bczethæ proximam; et Chaldæos per eam ingressos, quia inhiabant opibus templi quod illi vicinum erat; Adrichomio tamen astipulatur S. Hieronymus, ct favet II *Paral,* xxxui, 14, ubi dicitur : « Ædificavit murum extra civitatem David ad occidentem Gihon, in convalle, ab introitu porta Piscium usque ad Ophel. n Atque ad argumentum Vilalpando responderi posset, Chaldæos utraque via irrupisse in Jerusalem, nimirum aquilonari urbis muro dirupto penetrasse in Secundam, ct occidentali porta Piscium effracta, irrupisse in vallem Mello, æque ac in civitatem inferiorem, quæ tilia Sion dicebatur: utrique enim vicina erat hæc porla, el ad ulramque aditum pandebat; ideoque Sophonias ulrobique, scilicet tam in porta Piscium, quam in Secunda, ululatum fore significat.

Et ululatus a Secunda. — Secunda porta dicebatur, quæ erat in secundo muro : Jerusalem enim versus septentrionem, juxta templum, in tres regiones erat distributa, quarum quæqud suum habebat murum in longum porrectum. *Primus* munis erat vicinus Sion : *secundus* erat medius splendidissimis portis conspicuus, et in quatuordccim turres divisus, quem Ezechias rex reparavit cl firmiorem altiorcmquc fecit, 11 *Paral.* x x x ii, 5. *Tertius* erat extimus, quem Agrippa rex non primus ædificavit, ut vult Ribera, sed jam ædificalum publico sumptu pcrmuniil, cl latiorem altiorcmquc reddidit. Hic lotus solidus erat, ct 23 cubitis altus, habebatquo nonaginta quadrangulares validas ct celsas turres. Ha Josephus, lib.Nl *Belli,* cap. vi, et lib. XIX *Aidig.* vu. Euii ergo

ululatus in porta Secunda sive Media : quia ChaL d ri principes, fracto inuro tertio et extimo, irruperunt in secundum, «jusque portam, qu/e Secunda sive Media (licebatur, cainquc ceperunt et insederunt, uti narrat Jeremías cap. xxxix, 3. Addunt Hebraei, Pagninus, Vatablus, Arias et Clarius, in Secunda fuisse acadeiniam: unde illic habitabat Holda prophetissa, IV *Peg.* xxii, 14. Quocirca pro rWD *misnc,* id est secunda, ipsi vertunt, *academia: ululatus,* inquiunt, *magnus ab academia.* Solent enim acadomici non gladiis, sed calamis assucti, præ aliis metu belli percelli el trepidare, ac irruente hoste vociferari : nimirum non bene conveniunt Musœ quiet® el silentes, cum Marte feroci, el tubis, tympanisque et sclopis perstrepente. *Exiimus* enim murus Hierosolyma; continebat regionem tertiam urbis, in qua habitabant opifices, mercatores el plebs. *Serandus* continebat regionem secundam, in qua, nipote tutiori ct tranquilliori, habitabant nobiles, studiosi, doctores, Hcchabilæ et similes. TerDus et intimus continebat Sionis arcem el templum, cisque subjectam civitatem inferiorem, quæ idcirco filia Sion dicebatur. Vide hæc graphice expressa in descriptione ct tabula Hierosolymæ, quam exhibet Adrichomius post paginam lU. Lege cl nostrum Vilalpandum in *Apparatu urbis,* part. I, lib. II, cap. in, ct lib. Ill, cap. ix.

Et contritio magna a collibus, — scilicet Sionis ct templi, aliisque similibus, ad quos, utpote munitiores, capta a Chakkeis urbe, ex secundad exlima regione confugerunt Judæi, sed a Chalcteis persequentibus ibidem comprehensi, contriti cl trucidati sunt. Ila S. Hieronymus ct Theodorelus.

Moiall- obi *u* V ni-' mm. ii wt' K luna.

Tropologico, in hora mortis et in die judicii erit P'anclus› °k Pcccata quæ Pcr portas, id est ocu¡os v<d aures ; ac in collibus, id est in ratione, mente ct voluntate, commisimus. Mors enim ascondii per fenestras, *Jcrcm.* ix, 21. Vide ibi dicta. Itaque porta Piscium est porla oculorum, do quibus *Cant,* vu, I : «Oculi lui sicut piscina; in llcsebon, quæ sunt in porla filiæ multitudinis. » Oculi enim ob humorem aqueum et crystallinum videntur esse piscinæ et porlæ Piscium, per quas scilicet species rerum caducarum ct voluptatum in mare hujus sæculi volutantium, quasi pisces irrepunt in animam, camque inficiunt sibique assimilant.

Audi S. Hieronymum: «Prima porla oculorum erit, qua exhibebuntur nobis peccata ante oculos nosiros, ct omnis pompa cl imago antiquorum scelerum ct viliorum, atque luxuria? proferetur in medium. Torquebit igitur cum conscientia, ct postquam compunctus clamaverit a prima oculorum porla, ululabit etiam a Secunda, quam ct aures intcliigcrc possumus. Per hos enim vel maxime sensus, quibus vitia illapsa fuerant, eorum poena sentietur, quando cernemus quod fecimus, cl audientes sermonem totumquo ordinem peccatorum, in ululatum compellemur, cl conterclur in nobis quidquid fuerit excelsum, et propter cœcitatcm el surdas aures ignorabatur in nobis. n *Secundo,* idem paulo inferius : « Vel certe, ait, in fine mundi, el in consummatione lugebunt a porta Piscium prima, qui suum baptisma non servaverunt : lugebunt a Secunda, qui non egerunt pro peccatis dignam pœnilentiam. Et erit magna contritio super colles, qui nec pro peccatis incurvali sunt, ut cervicem suam submitterent, ct scelera sua deplorarent. Per has enim duas portas Baptismi cl Pœnitentiæ, in Jerusalem, id est in Ecclesiam Dei, vel introitus, vel reditus est. n

11. Ululate, habitatores Pilje. — Pite, id est ven.il» mortarii in quo tundimus piper, zinziber et aromata ; vel, si majus sit, orizam ctfrumenla. Audi S. Hieronymum; « Pila quæ hebraico dicitur CTOD *ma'htes,* et ab Aquila versa est <í; rò &|iov, non per brevem syllabam prima legenda est (ut sit pila lusoria), ne putemus, sed per productam , ut de pila sciamus dici in qua frumenta tunduntur : vas concavum cl medicorum aptum usui, in quo proprie plisan® feriri soient. » Ende pila dicta esi a pinso, pinsis; quod in ea siccata frumenta pistillo pinsebant ac contundebant, ut ait Cato cap. xiv, lib. De Re *rustica.* Porro Pila hic proprium urbis vel loci est nomen. Unde Pagntnus, hebræuin *Machíes,* quasi proprium loci retinuit.

Quærcs, quis hic locus, vel urbs? *Primo,* R. Salomon consci Pilam vocari urbem Tiberiadem, eo quod in valle concava sil sita : portam vero Piscium esse Ptolemaidem, quæ mari piscoso adjacet : Jftsne, quod Noster vertit *Secundam,* esse *Luz,* urbem juxta Jerusalem : colles esse Scphorim. Verum hoc ipse more suo fingit, non probat. Certe de Tibériade hic sermo esse nequit, nipote quæ jampridem a Salmanasare vastata erat cum tota Galitea et Samaria, anno 6 Ezechiæ regis Juda, qui fuit atavus Joste, sub quo hæc prophetat Sophonias, uti ipse ait vers. 1.

nu Fr' S--mda,

Scarnilo, melius Lyranus pcr pilam inlelligit Jerusalem. Totum enim vaticinium hoc est contra Judam ct Jerusalem, qui intentat excidium per Chaldæos. Porro Jerusalem dicitur pila, quia erat in meditullio Judææ, «jusque centrum, quo ad forum ct nundinas continebant undequaque Judæi. Simili metaphora Ezechiel, cap. xxiv, 2, Jerusalem vocat ollam, in qua coquuntur carnes, id est Judæi. Unde et dictionaria Syriaca, *Machíes,* vel *Machtose,* exponunt Jerusalem, a radice *chtase,* quæ significat perturbare, agitare, vexare, vel etiam oppugnare, cl bellum gerere; quæ omnia competunt Hierosolymæ. Verum cum vers. 4, Propheta expresse nominant Jerusalem, quorsum hic obscure eamdem vocaret pilam? Adde, immediate ante nominavit peculiaria loca Hierosolymæ, puta poriam Piscium, Secundam, el colles : ergo el machíes, sive pila, peculiaris fuit locus ejusdem urbis. Unde

T'rtx *Tei tío,* per pilam potest accipi civitas inferior Hierosolymæ, quæ in vallo concava sita, erat quasi pila, sive mortarium, respectu Sionis aliorumquo collium. Hæc enim civitas vicina erat porta Piscium et Secundæ. Dicitur pila, tum ratione situs humilis jam dicti; tum quia in ea erat forum aromatarioruin, pistorum, coquorum, etc., qui in pila aromata, frumenta, carnes et herbas contundunt. Ila Arias, Vatablus ct Clarius (I).

Orurto. *Quarto,* per pilam accipi potest vorago Mello, quæ et Tyropoeon dicta est. Nam, ut docet Josephus lib. VI *Udii,* cap. vi, Jerusalem super duos colles erat condita, contrariis frontibus semet inspicientes, interveniente valle discretos, in quam domus creberrima desinebant. Et inferius : Vallis autem qure Tyropoeon appellatur, qua diximus superioris civitatis collem dirirpi ab inferiore, usque ad Siloam pertinet : ita enim fontem, qui dulcis est ac plurimus, vocabamus. Ihec vallis vocatur hic *pita,* tum ob profunditatem, tum quod in ea contundendi essent Judæi. S. Hieronymus eam vocat *vallem Siloe;* Chaldæus, *vallem,* vel *torrentem Cedron ;* quia usque ad Siloe et Cedron per portam Aquarum excurrebat. Sensus ergo est, *q. d.* a Quomodo frumenta feriente desuper vecte in pila contunduntur, ita de porta Piscium, et de porta Secunda, et de collibus proruens in vos decurret exercitus, » vosque contundet cl comminuet, inquit S. Hieronymus, et cx eo Remigius, Ribera, Emmanuel et Mariana.

Quint?. *Quinto,* Adrichomius in descriptione Jerusalem censet *machíes,* sive pilam proprie esse vallem Cedron. Cedron torrens est inter Jerusalem et montem Oliveti, qui per vallem Josaphat in longum decurrit. Vallis ergo Josaphat est vallis Cedron, quæ posteriore sui parte, qua torrens Cedron juxta fontem et piscinam Siloe perlabilur; ab eo vallis Siloe nuncupatur. Audi Adrichomium : Vallis Cedron, inquit, lata, profunda ct tenebrosa (undo cl Cedron dieta est, a radice Tip *cadar,* id est niger, ater, obscurus, tenebrosus est) quæ in modum fossæ templum circumibat; ac quod in mortarii similitudinem disposita esset, hebraico *Machíes,* latine autem *Pila* vocabatur. Itac tante profunditatis erat, ut de templi tecto ad ituum ejus despicientium oculi, non absque vertigino capitis caligarent. In hac mercatores, et omnis generis negotiatores habitabant. In hanc vallem, cum Jacobus frater Domini, primus Hierosolymorum episcopus, in pinna templi coram omni populo, Jesum Dei Filium ipso festo Paschæ profiteretur, Anani Sadducæi pontificis jussu praecipitatus est, ct confractis cruribus desuper quoquo a Scribis et Pharisæis lapidatus, tandem fullonis fusto in cerebrum percussus interiit. Hucusque Adrichomius. Ihec sententia probabilis est, eique favet S. Hieronymus, (pii pilam vocat vallem Siloe; et Chaldæus, qui pro pilam vertit, *torrentem Cedron.* Verum ei obstare videtur, quod torrens Cedron et vallis Siloo fuerint extra urbem : pila autem, ut ct porta Piscium, el Secunda, videantur fuisse intra Jerusalem.

t Repe- Quare *quarta* sententia paulo ante recensita videtur probabilior, quæ omnes expositiones conciliat. Accedit quod porta Piscium, per quam Chaldæi irruperunt in urbem, ab Adrichomio consignetur directe ad ingressum vallis Mello, sive Tyropoei, ul jure Propheta dicat ingentem eo loci fuisse ululatum, ulpote in quem primo furorem suum exercuerint Chaldæi. Erat enim vallis hæc latissima, ct habitationibus hominum frequentissima, ulpote quam Salomon coæquavit et ædificiis ornavit, quæ collapsa instauravit Ezcchias, ut patet HI Rc<j. ix, 13, et ll *Paral,* xxxn, 3.

Porro per unam hanc urbis pariem, Propheta significat totius urbis ululatum et complorationem. Tota enim Jerusalem, sicut dixit Lyranus, uti fuit pila contundens ct occidens Prophetas, ita pariter fuit pila, in qua impios hoscc cives ct prophclicidascontuderunt et occidcrunlChaldæi: perinde ac eadem postmodum fuit pila contundens Christum el Apostolos, ideoque facta est pila, in qua Titus et Romani eosdem Christicidas contuderunt et enecarunt, uti ci praedixit Christus *Luc.* cap. six, 41 et sequentibus. Unde Septuaginta vertunt: *Plangite qui habitatis concisam.* Hebræum cnim *machtes* et pilam, ct mandibulam dentium significat ; quia sicut in pila comminuuntur cl conciduntur aromata, ita dentibus conciduntur cl comminuuntur cibi. *Mackles* ergo gcneralim est vas vel instrumentum, quo fit concisio vel contusio, qualis est pila ct mandibula. Unde Judæi in Jerusalem quasi in pila contusi, cl in eadem quasi mandibula dentibus, id est gladiis ct armis Chaldæoruin, concisi cl lacerati sunt.

Symbolice, ululet conslanlinopolis, ululet Buda, ululet Trapczuntium, ululet quælibel urbs capta a Turea, vel ab hæretico principe ; in qua quasi pila Catholicos ipse contundit.

Tropologice, pila est tribulatio, in qua Deus fili a peccatores tundit, ul pœnitenliæ gemitus et lacrymas extundat; sed in multis verum est illud o' Sapientis Proverò, xxvn, 22 : a Si contuderis stul-

(1) Nos, ut nostram sententiam tribus verbis exprimamus, inquit Maurer, postquam alias sententias retulit it *.hebet hamachte»* idem prorsus esse putamus quod *ichtetKt hanmeq (habitatrix valli»), Jerem.* xxi, 13, id est incolas urbis Hierosolymitana». Quemadmodum illo loco Jeremías pop *emeq, vallem,* dicit eam urbem ulpote montibus cinctam, sic hoc loco Zephania eamdem (conf. vers. 10 et là seqq.) eodem sensu appellat *machte», mortarium. Vortanum vero,* non *vallem,* eam vocat ludens more prophetarum, eo consilio, ul simul significet quænani Hierosolymitanos maneat sors, ut significet, inquam, fore ut velut in mortario illi contundantur, id est deleantur prorsus ab hostibus. Quoti ipsum slatim dans verbis exprimitur, ita ut simul cur delendi sint, causa exprimatur, qui' in eo ponitur, quod turpis quastus et commodi causa mercaturam faciant.

(Maurer.)

tum in pila, non auferetur ab co stultitia ejus. » Justi vero ct martyres in ea dicunt, quod Anaxarchus in pila contusus dixit tyranno: «Tunde, tunde; follem (corpus) tundis, Anaxarchurn non tundis, » uti refert Philo lib. *Quod omnis probus sit liber.* Et Ovidius in *Ibim ;*

Aut ut Anaxarchus pila minuaris in alta,
JacUque pro solitis frugibus ossa sonent.

Anagogice, pila est olla Vulcani, puta gehenna, ‘n a’ in qua diaboli tot pistillis reprobos tundunt, quot hic voluptates illicitas senserunt, vel perpetrarunt; ac pnescrlim pistilla sunl punctura conscienti®, quæ damnato occlamans el exprobrans, jugiter eum tundit el angit, dicens : Cur infelix te in hanc pilam conjecisti? cur modica voluptate tanta dolorum et angorum pistilla libi accorsi visti? Tundetur illa in æternum, at nunquam pertundetur : tunderis et tu, ct contunderis usque ad ossa, usque ad animam; at nullus ictus eam extundet, sed vivam semper ct immortalem, ad œternas tunsiones cl tormenta servabit. Hujus rei symbolo fingunt poctæ, cor Promethei ad saxum alligati in Caucaso monte, ab aquila perpetuo tundi et rodi, at nunquam erodi vel extundi, idque in pœnam furti, quo ignem c cœlo furatus, cum in terras detulit, de quo Ovidius I Afc/a-*morph.* Sed cur in hac pila tam horrende tunduntur? quia in hac vita fuerunt pila gulæ, ventris, veneris et mammon®, in qua delicias suas, epulas suas, aromata sua, vina sua, sordes suas, opes suas congessit, compressit, contudit el comminuit caro, mundus el diabolus : quia ignavo vixerunt, permittentes se a tenlalionibus, passionibus cl vitiis calcari cl contundi. Talis cnim est pila, qu® ignava sinit se jugiter tundi. Unde Timon misanlhropus Cleanthem ob ingenii tarditatem vocavit o).p.cv (xrcXuiv, id est *pistillum retusum, mortarium ignavum.* Inde proverbium : a Pistillo retusior, nudior, calvior : » ima cnim pistilli pars adeo retusa et glabra est, ul calvi cranium referre videatur. Pila ergo notat improborum ignaviam resistendi peccatis, el bene operandi, conjecisse cos in pilam el ollam Vulcani.

Conticuit omnis populus Chanaan. — Hebraice additur *ki,* id csl guia, quasi hic causa reddatur, cur ululaturi sint habitaros pii®, quia scilicet conticuit omnis populus Chanaan. *Chanaan,* id csl mercator, qui mercibus emendis et vendendis vacat, ul faciebant incoi® Chanaan, sive Chananœi. Unde illud *Osce* x ii, 7 ; « Chanaan. in manu ejus statera dolosa.» Nide ibi dicta, imo Chaldæus per Chanaan accipit Cháñameos, 7. d. Ululato, cives Hierosolymæ, quia cessabunt Chananæi aliique mercatores ad vestrum forum, ad vestram pilam deferre aromata, frumenta cœterasquo merces. *Secundo* ct melius, *ki,* id esi *quia,* hic, ul cl alibi sæpo, non csl causale, sed encliticum, et ornatus tantum causa additur. Quocirca per Chanaan non Chúñameos, sed Judreos accipe. Hi cnim a Prophetis vocantur Chananœi, non debrai, nec Abrahœi; eo quod non Abrahæ, sed Cham, Chanaan ct posterorum ejus mores imitarentur. Ejus cnim quis dicitur filius, quem imitatur et referi. Unde illud *Dan.* xm, 56 : a Semen Chanaan, cl non Juda.» El Exedi. xvi, 3 : « Radix tua, cl generatio tua do lenaChanaan : pater tuus Amorrhæus, et mater tua Ccthœa. » ¡line ct Christus ad Judæos : « Vos, ait, cx patre diabolo estis, » *Joan,* vin, *M.* Quocirca Chaldæus vertit: *Periit populus, cujus opera similia sunt op> ribus populi terrai Chanaan.* Ila S. Hieronymus, Thcodorelus, Haymo et Lyranus. Porro in voce *conticuit* est emphasis. Nam *conticuit,* id est penitus excisa est cl periit, ul vertit Chaldæus, ita ul nullius in ea vox, gemilus vel sibilus audiatur : quia omnes vel capii, vel occisi sunt a Chaldœis; vel si qui sunt reliqui, ita perculsi,afflicti cl attoniti sunt, ut præ vehementia doloris, et præ stupore vox illis intercludatur, nec vocem ullam proferre, imo nec hiscere possinL

DiSPERIMBINT OMNES INVOLUTI ARGENTO, — pUta mercatores et avari, qui non tractant aliud quam aurum cl argentum, ac divites undique opibucincti cl circumsepti, iisque confidentes et super Líenles, quasi per eas sint a Chaldœisinexpugnabiles. Ha S. llieronymus.Unde Septuaginta vertunt, *elevati argento. Secundo,* « involuti argento : 0 quia cor suum omnemque affeclum dederunl argento, illudque ila ei affixerunt el involverunt, inquit Ribera, ut non tam argentum possidere ct regere, quam ab argento possideri ct regi videantur. Quocirca alii vertunt, *portatores argenti;* alii, *onera argenti.* Argentum enim est idolum, quod adorat avarus, quod consulit, quod per fas ct nefas sequitur, cui per omnia obedit el se quasi servum mancipat. Unde ab eo agitur ad usuras, fraudes, dolos omniaque scelera. Qua de causa avaritia ab Apostolo vocatur idolorum servitus, grace idololatria, *Ephes.* v, 5. Dictum est de Aristotele, cum septenos per diem Euripi fluxus cl refluxus curiosius scrutari volans, ab eo absorptus est : « Aristoteles non habet Euripum, sed Euripus habet Aristotelem. » Idem verius dicas de avaro : Avarus non habet Euripum pecunia), sed hic habet et possidet avarum. Vere Cicero, actione 5 *in Verrem :* « Nihil esi tam sanctum, quod non violari; nihil tam munitum, quod non expugnari pecunia possit. » El Cato apud Gellium : « Fures privatorum in nervo el in compedibus ætalem agunt : fures vero publici in auro atque in purpura. » Denique avari involuti sunt argento: quia cur habent inære, non in œlhere. Cujus rei exemplum ad litteram exstat in *Vita S. Antonii de Padua.* Cum cnim ipse in exsequiis cujusdam divitis avari haberet orationem funebrem, dixit: Christus ait : « Ubi est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum. » Ita dives hic cor suum habet in suo thesauro, ibique illud reliquit. Ite domum ipsius, et in auro ejus invenietis illud. Iverunt, et in

auro cor ejus repererunt, uti vir sanctus affirmarat. Plura similia exempla exstant in vilis Sanctorum. Addit Deirio adagio 1005 : Sicut infantes qui rebus vilibus, ut nucibus, delectantur, involvuntur fasciis; ita divites, qui vili terra rubra et alba, id est auro et argento, delectantur, eo sc involvunt : a eadem involutione ita grossefacti, inquit Rupertus, ut nimis difficile sit introire eos in regnum Dei, » juxta illud Christi : « Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum Dei, » *Marci* cap. X, 25.

Mystice,S. Gregorius lib. XVIII Mora/. xi : « Quia, ait, nonnulli eloquia Dei non interius per exhibitionem, sed exterius per ostensionem habere concupiscunt, idcirco per Prophetam dicitur : Disperienint omnes involuti argento. Hi nimirum qui eloquio Dei non interiori refectione sc replent, sed exteriori ostensione se vestiunt, » Ita ad litteram clerici ct religiosi, qui habitum pietatis exterius præfcrunl, si interius cor habeant involutum argento, a gradu suo decidunt et disperount. Hac dc causa multas Ecclesias, monasteria ct Ordines a primœvo sanctitatis splendore decidisse, idcoque vel periisse, vel contempla jacere, vel ab hærcticis cl infidelibus eversa vidimus ct videmus. Vere dixit vir sapiens : « Mater genuit filiam , sed filia suffocavit matrem, » nimirum, « filia ampi® dolationis suffocavit matrem devotæ religionis. »

Vfri 12. Scrutabor Jerusalem in lucernis, — *q. d.* Efficiam ut Chaldæi, capta Jerusalem, omnes ejus angulos cl latebras exacte scrutentur, ne quis Judæorum sc abscondens manus eorum evadat. Ha pariter Romani sub Tito scrutati sunt Judæos in cloacis, speluncis cl sepulcris, indeque cos extraxerunt ad necem, uti refert Josephus lib. VII Bd/í, cap. XVII, XXVI ct xxx, ct lib. HI, cap. xiv. Ubi se cx iisdem extractum, aut potius sponte egressum, cum Vespasianus ei vitam ct libertatem promitteret, eidem sc dedisse narrat. Est adagium. Lucernam enim adhibemus, cum quid exacte scrutari, et penitus perspicere volumus. Unde illud vetus, dictum quod citat Plutarchus in Prœceptfs *connubialibus :* « Sublata lucerna nihil interest inter mulieres, » significans plcrasque esso impudicas, vel ad id faciles, si detur facultas tenebrarum et secreti, ubi sine teste peccetur. Quin et Diogenes adhibita interdiu lucerna, rogatus quid faceret, respondit : « Hominem quæro,» teste Laertio in ejus Vili. Seneca, lib. *[)e Vita* ¿ca/a/mdicat idipsum solere fieri per superstitionem, si quando denuntiabatur ira Numinis : a Cum laurum, inquit, linteatus senex, et medio lucernam die præferens, conclamat iratum aliquem deorum, ccncurrilis et auditis. »

la ¿w *0. . •c ‘i. i. Allegorico, id verius erit in dic judicii, quando Deus scrutabitur arcana locorum el mentium, ac revelabit abscondita tenebrarum, cl manifestabit comalia cordium, 1 *Corinth,* iv; lune enim etiam de minimo verbo olioso, cl do subtilissimis cogitationibus rationem a quolibet exiget, ailS. Hieronymus. Audi S. Bernardum serm. 55 *in Cant.,* explicantem illud *Cant,* n : *Similis est dilectus meus caprcæ,* quæ acuti est visus: « Time, ait, scrutinium judicis, time oculos caprcæ, lime illum qui per Prophetam dicit: El erit in die illa, ct ego scrutabor Jerusalem in lucernis. Acuto visu est, nihil inscrulatum relinquit : oculus ejus scrutabitur renes et corda, ipsaquo cogitatio hominis confitebitur illi. Quid tutum in Babylone, si in Jerusalem manet scrutinium? Puto enim hoc loco Prophetam Jerusalem nomine designasse illos, qui in hoc sæculo vitam ducunt religiosam, mores supernæ illius Jerusalem conversatione honesta cl ordinata pro viribus imitantes; el non voluti hi qui de Babylone sunt, vitam in perturbatione viliorum scelerumque confusione vastantes. Denique illorum peccata manifesta sunt praecedentia ad judicium, cl non egent scrutinio, sed supplicio. Mea autem (qui videor monachus et Hierosolymita) peccata certe occulta sunt, nomine et habitu monachi adumbrata : el idcirco necesse erit subtili ea investigari discussione, et quasi admotis lucernis in lucem prodi, juxta illud *Psalm.* lxxiv : Cum accepero tempus, ego justitias (id csl vias justorum) judicabo. Verendum valde, cum ad hoc ventum fuerit, ne sub tam subtili examine mullæ nostra justiti® (ut putantur) peccata appareant. » Remedium subdit : a Unum est tamen, si nos ipsos dijudicaverimus, non utique judicabimur. Mala melioribus curabo corrigere actibus, diluere lacrymis, punire jejuniis cætcrisque sanclæ laboribus discipline etc. Scrutabor ego vias meas et studia mea, quo is qui scrutaturus est Jerusalem in lucernis, nihil inscrutalum in me, sive indiscussum inveniat. Neque enim judicaturus est bis in idipsum. Quis mihi del ita ad liquidum prosequi ct persequi universa delicia mea, ut in nullo oporteat vereri oculos caprcæ, in nullo ad lumen contingat erubescere lucernarum? El nunc videor, sed non video. Præslo est oculus cui omnia patent, etsi non palet ipse. Erit quando cognoscam, sicut cl cognitus sum. n*

Quærcs, quænam sint lucem® Dei, quibus scrutabitur omnes ct omnia in die judicii? Ilespondeo : Increata lucerna Dei csl ipsa ejus mens, intelleclus, perspicacia, scientia, qua omnia penetrat et pervidet clarissime. Nam, niait Apostolus, «vivus est sermo Dei, cl efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti, etc., discretor cogitationum et intentionum cordis. El non csl ulla creatura invisibilis in conspectu ejus: omnia autem nuda cl aperta sunt oculis ejus, » *llebr.* iv, 12. Hinc/Egyptii Deum pingebant hicroglyphice, quasi oculum sceptro insistentem, oculo significantes ejus visionem, scientiam, providentiam ; sceptro, ejus potentiam, regnum, vindiciam ct castigationem. « Deus enim, inquit Plinius lib. II, LUCCrnl **increlu**

cap. vu, totus est sensus, lotus visus, totus auditus, lotus aniline, totus animi, tolus sui. » Et, ul ait Tertullianus lib. *Hc Trinit.* : « Deus lotus est oculus. » Hinc *Eccli.* xxm, 27 : a Omnia videt oculus illius. » El vers. 28 : a Oculi Domini multo plus lucidiores sunt super solem, circumspicientes omnes vias hominum, el profundum abyssi, el hominum corda intuenles in absconditas partes. » Quocirca cogita, o peccator, te hunc oculum effugere non posse, esto abdas te in conclave, in speluncas, in antra : ubique enim hic oculus te videt. Si id scis et cogitas, quomodo in conspectu divini el vindicis hujus oculi peccare, eumque i .Stare audes Y

Cic- æ l'ì/J r Croatie bicernœ Dei sunt variæ. *Prima* sunt an- 8°^ cl démonos, qui quoad naturam spiritus sunt lucidi et pervigiles, omnia penetrantes, scrutantes et pervidentes, de quibus Psaltes *Psalm.* cm, et Apostolus *llebr.* i, 7 : « Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos flammam ignis. » Ili in judicio peccatorem accusabunt, omniaque ejus scelera, etiam occultissima ct minutissima, prodent et pandent in tribunali Christi.

Secunda. *Secunda* lucerna Dei est ratio cl conscientia cujusque, de qua *Psalm.* iv, 7 : a Signatum est super nos lumen vultus lui, Domine. » Et *Matlh.* vi, 22 : « Lucerna corporis tui est oculus tuus. » Hæc culpam in memoria servat, eamque agnoscet el fatebitur coram judice ct toto mundo. Hæc dicet ipsi peccatori : Ego te monui, ego tibi occlamavi : noli hoc scelus patrare, Deus te videt, Deus te puniet, sed noluisti me audire ; me reclamante effrons in conspectu Dei, impudenter, hæc et ista in particulari crimina commisisti : tu nosti, ego testor, negare non potes.

Tenia. *Tertia* lucerna csl lex cl verbum Dei, de qua Psalles *Psalm,* cxvni, 105 : « Lucerna pedibus meis verbum tuum, cl lumen semitis meis. » El Sapiens *Proverb,* vi, 23 : « Mandatum lucerna est, ct lex lux. » Et II *Petri* i, 19 : « Attendentes quasi lucernae lucenti in caliginoso loco. » Lex enim Dei deteget iniquitates hominum, quas legi huic contrarias cl repugnantes admiserunt, oslendelque quam iniquœ impiæquc, et a ratione legequo alien® et abhorrentes fuerint. Audi S. Ambrosium in *Psalm,* cxvni, octonario 18, ad illud : *ignitum eloquium tuum :* « Tripliciter, inquit, describe libi ignitum eloquium Dei, vel quod mundat, vel quod accendit, vel quod illuminat audientes. Ideo ait Dominus : Scrutatus sum Jerusalem ad lucernam. Sed neminem in ca vel qui mundaretur, vel qui incenderetur, aut illuminaretur, invenit : ideo eam in tenebris dereliquit. »

Qurti *Quarta* lucerna est sol, luna, steli®, quæ peccatori dum peccarci, luxerunt cl facem præbuerunt; hæ enim testabuntur scelus quod viderunt, cuique lucem præstilerunl. Undo de iis ait Isaías cap. XXIV, 23 : « Erubescet luna, el confundetur sol, cum regnaverit Dominus exercituum in monte Sion, cl in Jerusalem, ct in conspectu senum suorum fuerit glorifícalos. > El Joel cap. n, 31 : « Sol convertetur in tenebras, et luna in sanguinem. »

Quinta lucerna est vita Christi et sanctorum. Qnltu Hine de Joanne Baptista ait Christus : « Ille erat lucerna lucens cl ardens, d *Joan,* v, 35. Et *Phitip.* n, 15 : a Inter quos lucetis sicut luminaria in mundo, v Et de Helia et Henoch ait S. Joannes : « Hi sunt duæ olivas, ct duo candelabra in conspectu Domini terræ stantes, » *Apoc.* xi, 4. Tot ergo lucera® Dei sunt quot sancti, imo quot virtutes et exempla sanctorum; hæc pandent arguentque nequitiam peccatorum. Quocirca cuilibet reprobo dicet Christus judex : En dedi tibi hæc exempla piorum quasi faces, quas sequereris : tu vero maluisti tenebras et opera tenebrarum sequi quam lumen. Vide quam lua opera, quam tua vita diilormis sit vitæ S. Pauli, S. Francisci, S. Dominici, etc. Si respondeas : Domine, non potui servare castitatem, quia natura et consuetudine nimis proclivis eram in libidinem; arguet judex : Mentiris. Nam S. Augustinus in libidinem propensissimus, eam vicit per meam gratiam; vicit Magdalena, vicit Pelagia, vicerunt alii innumeri : ergo et tu tuam proclivitatem vincere potuisti per camdem gratiam, quam tibi vel obtuli, vel preparavi, ac reipsa dedissem, si eam humiliter et instanter postulasses, eique strenue fuisses cooperatus. Quis hoc Dei scrutinium non expavescat?

An îgogicc, lucerna Jerusalem cœlestis, estsplendidissima ct gloriosissima humanitus Christi, quæ non tantum eam scrutabitur, ne quid in eam intret coinquinatum, sed et camdem miris et ælernis splendoribus irradiabit, lætificabitct beabit: de qua *Apocal.* xxi, 23 : « Civitas non eget sole, neque luna, ut luceant in ea : nam claritas Dei illuminavit eam, cl lucerna ejus el Agnus. »

Et visitabo super vinos defixos (id est lotos immersos, agglutiualos, el, ul hebraico eslczTNfflp *kopheim,* id est coagulatos, vel congelatos) ix fxcibus (id est in sordidis et spurcis voluptatibus, puta deliciis et divitiis) suis. — Unde Chaldæus vertit : *Animadvertam in viros, qui summa (ranqui Ilitate fruuntur divihïs suis.* Est metaphora a vino aspero fœcibus incubanto, quod dum immolimi in iis persistit, asperitatem suam vitiumque conservat : unde ul eam ponat, fiatque suavius, ab œnopolis ali iis amoveri, et in aliud vas transferri solet. Sic enim Deus Judæos in Jerusalem o'io et opibus diffluentes, ut corruptos eorum mores corrigeret, ex ca transtulit in Babylonem. Alludit Sophonias ad Jercmiæ synchroni sui cap. xLvin. H, ubi de Moab dicit :« Fertilis fuit Moab ab adolescentia sua, el requievit infas cibus suis : nec transfusus est de vaso in vas, et in transmigrationem non abiit : idcirco permansit gustus ejus in eo,ctodor ejus non est immutatus, n Vide ibi dicta. Ita loci et ofllcii mutatio sæpo homines a suis cupodiis, moribus cl amoribus aval-

lit. Quocirca sapienter in Religionibus inductum est, ut religiosi subinde ex uno monasterio vel collegio in aliud, ex una provincia in aliam transferantur, ut meminerint sc hic non habere manentem civitatem, sed esse advenas el peregrinos, cives vero sanctorum ct domesticos Bei, in coque mentem amoremque suum defigant.

Qui dicunt in cordibus suis : Non faciet dene Dominus, et non faciet male, — 7. *d.* Qui cogitant cl censent quod Deus non habeat providentiam bonorum et malorum, ul hos puniat, illos pnrmiet; sed omnia casu vel fato eveniant. Fortuna est. inquiunt, vel fatum, quod omnia regit, quod his bona, illis mala irrogat. Est vox politicorum el atheorum : qui enim m fecibus peccatorum suorum defixi jugiter hœrent, tandem fiunt athei. Amor enim voluptatum, cl consuetudo peccandi quam nolunt dimittere, impellit eos ct excæcat, ut dicant : Non est providentia; quo liberius ablato Numinis metu peccent, el suis amasiis vel cupediis fruantur, juxta illud Psa/m. xm, 1 : « Dixit insipiens in corde suo : Non est Deus, »

Veri r 13. Et erit fortitudo eorum in direptionem. — Pro *fortitudo* hebraice est b'H c/uZ, quod robur, vires, opes, exercitus significat. Unde Chaldœus vertit : *Erunt divitia: corum in spolium ;* Pagninus : *Erit substantia eorum in direptionem;* Tigurina : *Diripientur opes illorum.* Hinc et sequitur, *et domus eorum* (erunt) in *desertum;* Chaldœus, *domus eorum in proedam;* Pagninus, *domus corum in desolationem* ; Tigurina, *domus eorum vastabuntur.* Divites enim omne suum robur ponunt in domibus ct opibus, juxta illud *Proverb,* cap. xvni 11 : « Substantia divitis urbs roboris ejus, et quasi murus validus circumdans eum. m S. Hieronymus tamen, Remigius ct Hayino per fortitudinem accipiunt exercitum. Audi S. Hieronymum: « In die mortis ct judicii omnis fortitudo corum in direptionem erit, ut quod male valebat el erigebatur adversus Dominum, infirmum fractumquc vertatur ad melius ; velut si quis fortitudinem latronis, el pirata, et furis diripiat, infirmosquo cos reddat, prodest illis sua infirmitas ; debilitata enim membra, quibus prius non bene utebantur, a malo opere cessabunt. «

Vr 1. 14. Juxta est dies Domini magnus, — puta dies vindicta? ct excidii Jerusalem, ac captivitatis Babyloniae.

Allegorico, apte S. Hieronymus, Remigius, Vatablus, imo Ecclesia in Officio defunctorum, hæc omnia adaptat diei judicii. Vide dicta *Joelis* cap. li. Prope, aitS. Hieronymus, est dies mortis ct judicii, « vel propter œternitatem, quia nihil ei longum est; vel propter pœna» magnitudinem, quia patienti nunquam longe videtur supplicium quod inferendum est; sive, cum exierimus a sæculo, et unius cujusque mors consummationem mundi fecerit, non solum prope erit, sed ct velox nimis, d

Vox diei Domini amara, — quia in illa dic erit clangor, strepitus, tumultus et comploratio tum Chaldæorum occidentium, tum Judæorum vel occisorum, vel captivorum, amarus el horrendus. Allegorico, S. Hieronymus jugiter sentiebat sibi insonare vocem ullimæ tuba? : « Sive, inquit, bibo, sive comedo, sive dormio, semper tuba illa insonat auribus meis : Sorgile, mortui, venite ad judicium. » Sapientes, qui hanc vocem jugiter audiunt et ruminant.

Tribulabitur ibi fortis. — Chaldœus, *ibi potentes interficientur;* Pagninus, *clamat ibi fortis;* Tigurina, *ibi fortis turpiter ejulabit.* Alii mutata distinctione sic exponunt : *Vox dici Domini prope est, ibi fortes vociferabuntur amarum,* id est, ibi audietur vox atrox el horrenda Chaldæorum expugnantium Jerusalem civesque trucidantium; et allegorico, angelorum tuba canentium, orbique excidium ct finem adducentium in die judicii.

i5. Dies ule.—Ad litteram loquitur de die excidii Ven. is.
Jerusalem per Chaldæos; allegorico, de die judi-
di. Septuaginta : *Dies iræ dies illa, dies tribulatio-* ¿¡di
nú *ct necessitatis, dies miseria: et perditionis, dies* qmûins
tenebrarum ct caliginis, dies nubis et ncbul®, dies **mU0Cp£
tub® ct clamoris ; Chaldœus : *Dies afflictionis ct an-* thetis»
gustiœ, dies tumultus ct commotionis, dies tenebrarum et caliginis, dies nubilosus ct obscurus, dies buccin® ct jubilationis; Pagninus : *Dies ir® dies illa, dies angusti® ct afflictionis, dies tumultus et desolationis, dies tenebrarum ct caliginis, dies nubis et caliginis, dies tub® et taratantar®.* Exaggerationes hæ acerbitatem, horrorem et atrocitatem illius dici significant et repraesentant. Tigurina : *Dies excandescenti® dies illa, dies angoris ct coangustalionis, dies desolationis ct devastationis, dies tenebrarum et caliginis, dies nubis et nebulas, dies buccin® ct classici.* Vide dicta *Joel.* cap. 11, 2. Meditane ct concionator singula luce dici illius epitheta ruminet, expendat, ponderet ct urgeat, v. g. Dies hujus vita est dies grati®, illa futura» vitæ ct primo, judicii erit dies iræ; quia in illa Deus omnem suam iram per sex annorum (quibus cum jugiter in hoc mundo offenderunt ct irritarunt peccatores) millia collectam, lotam simul uno impetu quasi torrens effundet in impios. *Secundo,* illa Secando, dies erit dies tribulationis, quia tribulam omnium afflictionum aget super impium Deus, dicetque : a Quantum glorificavi! se, et in deliciis fuit, tantum date illi tormentum el luctum, » *Apoc.* cap. xvni, 7. *Tertio,* erit dies angustile, quia ab omni Tcitfo. parte arctabuntur reprobi. Si enim aspiciant sursum, videbunt judicem iratum, spirantem fumos. Si deorsum, videbunt flammas gehenna? sibi paratas. Si retro, videbunt voluptates elapsas jam se deserere et cruciare. Si ante, videbunt æternitatem interminam, camquc miserrimam. Si ad latera, videbunt angelos se relinquentes, et dæmones se invadentes. Si intus, videbunt conscientiam se accusantem et flagellantem. *Quarto,* erit rb. dies calamitatis, id est calamitosissima, adeo ut dicant montibus : « Operite nos; ». ct collibus : «Cadite super nos,» Osee cap. vi, 8; *Apoc.* cap. vi;

vers. 16. Undique enim pam® quasi hostes in eos
Quinto, irruent. *Quinto, erit* dies necessitatis, ut vertunt Septuaginta, quia necessariam el inevitabilem sententiam el condemnationem subibunt, e qua nec homines, ncc angeli, nec B. Virgo cos volet
s«ito. aut poterit liberare. *Sexto,* erit dies perditionis, quia ct famam, ct vitam, et lætitiam, ct animam,
Boptimo. et omne bonnin perdent in œternum. *Septimo,* erit dies tumultus, ut vertit Chaldœus, quia in tanto et pene infinito damnatorum numero, turbaque condensata et constipata tam in valle Josaphat, quam in gehenna, horrendus crii strepitus, clamor, ejulatus; horrenda convicia, maledictiones et blasphemi®, quibus damnati sociis, parentibus, dæmonibus, angelis , Deoque maledicent ; ringent enim contra se invicem quasi
Octavo. canes ex summo dolore et desperatione. *Octavo,* erit dies tenebrarum, quia ibunt in tenebras exteriores, ubi nunquam videbunt solem , lunam,
Nono. vel ullum lumen. *Nono,* erit dies turbinis, quia quasi mentis impotes vertigine agentur, et ignis stridens quasi turbo aget eos in gyrum, rapietque
Decimo. in tartara. *Decimo,* erit dies tub® larantatare, ut vertit Pagninus, id est prelii, quo Deus cos profligabit et conficiet. Rursum erit dies lubæ, quia tuba proclamante educentur coram toto mundo ad locum supplicii, ut plectantur in gehenna.
Coded- *Undecimo,* erit dies desolationis el devastationis,
“‘o’ ut vertunt Pagninus et Tigurina, quia privabuntur omni consolatione el gaudio, ac replebuntur
Duodeti- omni mœrore et tristitia. *Duodecimo,* erit dies jun‘° bilationis, ut vertit Chaldœus, quia sancti jubilabunt, et applaudent justitia? et vindicta? Dei, ipsisque damnatis insultabunt, ac dc iis quasi hostibus profligatis triumphum agent.

Vers. 15. Dies nebuls et turbinis.—Tum proprie; Deus enim pugnat adversus impios, ac praesertim in die judicii pugnabit, cogendo ct vibrando in eos nebulas, turbines, fulmina, tonitrua, procellas el grandines. Hi enim milites in castris Dei censentur *Psalm.* *Sap.* v, 22. Sic pro Theodosio pugnans contra Eugenium tj’rannum, ventos in eum immisit :

Ilevolutaque tela
Vertit in auctores, et turbine rcppulil hastas,

ait Claudianus.

Tum symbolice; nebula enim, tempestas et turbo symbolum et imago sunt horrendi praelii, conflictus, stragis, supplicii et vindicta?, ex alto a Deo detonantis et depluentis in impios, eosque grandinantis. Sic Homerus *¡hade* IV, Gnecorum agmina, quasi procellas irruentes in Trojanos depingit :

Qualem super æquora nubem
Sæpe videt celso scopuli de vertice pastor.
Contrai tam Zephiri flatu, el caligine nimbos
Densante picea, et sævam minitante procellam.

Et Homerum do moro imitans Virgilius Æneid. XII:

Qualis ubi ad terrai abrupto sidere nimbus
Il mare per medium, miseris, hent preveis longa
Horrescunt corda agricolis ; dibit ille ruinas
Arboribus slragetnque salis, ruet omnia late.
Ante volant, sonilurnque ferunt ad littera venti.
Talis in adversos ductor Rhoeteius hostes
Agmen agit.

Et rursum Æneam in medio conflictus quasi turbinis, ita describit :

Ac velut effusa si quando grandine nimbi
Prx-dpiUnt, omnis campis diffugii arator, etc.
Sic obrutus undique telis
Æneas, nubem belli dum detonet

16. Super angulos excelsos. — Chaldæus, su- Vers. ta<
per *collibus exaltatis;* Tigurina, super turres ea>
ce/sas; hae enim in angulis palatiorum solent exaedificari , *q. d.* Chaldæi turres altissimas celerrime. conscendent, occupabunt el vastabunt. Ha Theodorctus, Lyranus, Arias et Vatablus.

1". Ambulabunt iit cici, — pre metu, angore, Vers.n.
horrore el stupore. Videtur enim limor et anxietas timidis, anxiis et perplexis eripere lumen, mentem cl oculos, ul nesciant quo fugiant, *q. d.* Judæi erunt attoniti, ut cæcutire videantur, et ambularo tanquam cæci, præsertim quia adimet eis consiliarios el viros sapientes, qui civitatis ct civium sunt quasi mens et oculi, uti prædixit Isaías cap. ut, 3.

Effundetur sanguis eorum sicut humus. — Tigurina, *ut pulvis,* scilicet contemptus et nullius pretii, qui omnium pedibus calcatur.

Coupona. — Cadavera Judæorum insepulta projicientur ut stercora, hoc est, sepultura asini sepelientur, uti sub idem hoc tempus Joakim regi comminatus esi Jeremías cap. xxit, 19.

18. AURUM EORUM NON POTERIT LIBERARE EOS, — Vert.t«.
quia Chaldæi truculenti Judæorum vitam quærent, non aurum.

In igne zeli ejus (Domini) devorabitur omnis terra, — scilicet Judææ ; de ea enim agit. *Ignem zeli* vocat iram vindicte, vel iram vindicem. Ira enim vocatur ignis, quia in ira, ebulliente sanguine effervescimus el ignescimus, ut oculis, oro et naribus flammas vomere videamur. Undo illud : « Ignes vel iras naribus elllat.» Unde Arabicus Antiochenus vertit, in *igne fervaris ejus;* Arabicus Alexandrinus, rn *flamma ignis ejus.* Rursum . vindicta vocatur seflis, quia hæc in Deo ex ingenti amore nascitur. Alludit enim ad zelum maritorum qui, quia uxores ardenter amant, hinc, si ipsae adulterentur, et fidem amoremque fallant, acerrime eas puniunt, et sæpe occidunt. Ita Deus, quia populum suum, puta Judíeos, ardenter amabat, quasi sponsas suas; hinc eos fidem fallentes, ct cum idolis adulterantes, amore in indignationem verso, gravissime punivit, vastavit et consumpsit usque ad consummationem, id est pleno, funditus el consummate. Ita S. Hieronymus. Loquitur, ut dixi, ad litteram de dio ex-

cidii Jerusalem per Chaldæos, et a pari vel simili, de dic excidii ejusdem per Titum el Romanos, de quo S. Hieronymus : « Usque in præsentem, ait, diem videas Judæos prohiberi ingredi Jerusalem excepto planctu; cl ut ruinam suæeis ilere liceat civitatis, pretio redimunt, ut qui quondam emerant sanguinem Christi, emant lacrymas suas. Videas in die quo capta est a Romanis et diruta Jerusalem, venire populum lugubrem, confluere decrepitas mulierculas, et sonos pannis annisque obsitos, in corporibus ct in habitu suo iram Domini demonstrantes. Congregatur turba miserorum, et patibulo Domini coruscanto, ac radiante dvaarieu ejus, de Oliveti monte quoque crucis fulgento vexillo, plangere ruinas templi sui populum miserum, et tamen non esse miserabilem, etc., el dubitat aliquis, cum hæc videat, de die tribulationis et angustiæ. »

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Hortatur Judæos aa. poenitentiam, ut evadant stragem Chaldæorum, quam subitura: sunt vicina: gentes. Unde, vers. 4, *Gaza, Ascaloni, Azoto, Accaron, Ammon, Moab, ac vers.* 12, *Æthiopiæ, quin et vers.* 13, *ipsi Niniva orbis domina: excidium intentat; simul ut soletur Judæos horum populorum, utpote Judæis hostilium, clade ct interitu* (I).

1. Convenite, congregamini, gens non amabilis : 2. Priusquam pariat jussio quasi pulverem transeuntem diem, antequam veniat super vos ira furoris Domini, antequam veniat super vos dies indignationis Domini. 3. Quærite Dominum, omnes mansueti terræ, qui judicium ejus estis operati : quærite justum, quærite mansuetum : si quomodo abscondamini in die furoris Domini. 4. Quia Gaza destructa erit, et Ascalon in desertum, Azolum in meridie ejicient, et Accaron eradicabitur. 5. Væ qui habitatis funiculum maris, gens perditorum ! verbum Domini super vos Cbanaan terra Philistinorum, ct disperdam te, ita ut non sit inhabitator. G. Et erit funiculus maris requies pastorum, et caulæ pecorum : 7. ct erit funiculus ejus, qui remanserit de domo Juda : ibi pascentur, in domibus Ascalonis ad vesperam requiescent : quia visitabit eos Dominus Deus eorum, et avertet captivitatem eorum. 8. Audivi opprobrium Moab, et blasphemies filiorum Ammon : quæ exprobraverunt populo meo, et magnificati sunt super terminos eorum. 9. Proplerea vivo ego, dicit Dominus exercituum Deus Israel, quia Moab ut Sodoma erit, el filii Ammon quasi Gomorrha, siccitas spinarum, et acervi salis, el deserlum usque in aeternum : reliquiae populi mei diripient eos, cl residui gentis meæ possidebunt illos. 10. Hoc eis eveniet pro superbia sua : quia blasphemaverunt, et magnificali sunt super populum Domini exercituum. 11. Horribilis Dominus super eos, ct attenuabit omnes deos terræ : el adorabunt eum viri de loco suo, omnes insulae Gentium. 12. Sedet vos Ælhiopes interfecti gladio meo erilis. 13. Et extendet manum suam super Aquilonem, el perdet Assur : et ponet speciosam in solitudinem, el in invium, et quasi deserlum. 14. El accubabunt in medio ejus greges, omnes besliæ gentium : et onocrotalus, el ericius iu liminibus ejus morabuntur : vox cantaulis in fenestra, corvus in superliminari, quoniam attenuabo robur ejus. 15. Hæc est civitas gloriosa habitans in confidentia : quæ dicebat in corde suo : Ego sum, cl extra me non est alia amplius : quomodo facta est in deserlum cubile besliæ? omnis qui transii per eam, sibilabit, cl movebit manum suam.

(i) Continuatur in hoc capito pars emendatoria hujus pmpheli e, et post comminationem de qua in pneccd. cap. sequitur exhortatio Judæorum.

Pumo, adhortatur *primo.* Improbos ad pœnitentiam et provenienda mala, 1,2; *fecundo,* probos ad virtutum exercitationem et oblinendam conservationem, 3.

btciado, commemoratione pcuiaruin in gentes exteras, Propheta vult suos populares, tum ad studium pœnilentiæ mature suscipiendum, tum ad spem obventuri solatii permovere, *primo,* ex vicinorum hostium destructione, et horum provinciarum per Judæorum reliquias occupatione, 4-10; *secundo,* cx subsequent! Dei manifestatione, 11 ; *tertio,* ex deletione remotiorum hostium, scilicet Ælhiopum, lì, et Assyriorum, 13-15.

Veri. I.

1. Convenite, — hebraica Vtnpnn /ntkoscesu, id est colligite, adunate vos in coetum, sicut stipulai ct palem colliguntur et constringuntur in fasciculos. Unde Septuaginta et Chaldæus vertunt, *congregamini* oletr&tatt, id est *colligamini :* male enim quidam legunt auvSi/Açri, id csl *comprecamini,* ait Theodorelus. Horiatur cnim populum, ut simul omnes coeant in templum, ibique unanimiter per preces et pœnitenliam communem Deum placent, ac ipsi quasi vim faciant, itaque comminala mala vertant, et flagellum e manu ejus extorqueant, 7. d. « Convenite in Ecclesia, sociamini vobis charilate et pace, n ait S. Hieronymus, nimirum ut, sicut grana in acervos, stipulai in fasciculos colliguntur, ita vos mutuis et communibus charitalis cl pietatis studiis conveniatis in unam religionem , ecclesiam , litaniam et supplicationem, ul hac unione prævaleatis iræ Dei, Deumque vobis reconcilietis. Quare minus recle Rabbini,etexiisPagninus,Tigurina et Vatablus vertunt : *Scrutamini vosipsos, et scrutamini* deinde alios, ut scilicet prius vestram, deinde alienam conscientiam emundetis, et inducatis ad pœnitenliam. Hebraeum cnim tnp Aos non significat scrutari conscientiam, sed colligere, acervare , congregare (1).

Tropologice, S. Hieronymus hæc applicat cuique c saeculo migranti, *q.* J. « O lu qui sæculi negotiis occupatus per diversa discurris, revertere in sanctorum ecclesias, el junge te eorum vite et cœtui, quos vides placere Deo; et dissoluta membra animæ tuæ, nec sibi cohærenlia, in unam sapienti® coge compagem; el illius hære complexui, et audi mystice : Confortamini, manus dissolut®, cl genua debilia, solidamini. Nec gloricris in bonis carnis, el ejus flore qui proterit. Omnis enim caro fœnum, cl omnis ejus gloria quasi flos fami. Aruit fœnum, et flos decidit ; verbum autem Domini manet in aeternum. » Subdii deinde aliud : « Possumus, inquit, hoc capitulo uti pro tempore, si quando viderimus aliquem honoribus sæculi deditum, et congregandis divitiis occupatum, ad ecclesiam, vcl raro, vel nunquam venire, el dicere ad eum : Congregaro el conjungere populo Dei, qui Domini praeopta non audis, antequam gloria tua pertranseat, antequam dies tibi furoris Domini adveniat. »

Gens non amabilis.— Hebraice nS *lo nichsaph,* id est ul Pagninus, *gens non desiderabilis, q.* d. 0 Judæi, vos estis gens non amore, sed odio Dei digna, Deoque ob peccato invisa et exosa. Unde Septuaginta vertunt, *gens inerudita,* quæ scilicet doctrinam et disciplinam Dei ignorat et respuit; Tigurina, *gens non desiderans,* scilicet Deum Deique legem; Chaldæus, *generatio nolens converti ad legem ;* Syrus, *gens non correpta,* id est non erudita, absque disciplina; Arabicus Antiochenus, *gens quæ non probatur,* hoc est tentotione vel afflictione non examinatur; Arabicus Alexandrinus, *gens insipiens.* Est liptote, sive miosis; minus enim dicitur, et majus intelligitur : *non amabilis,* id est inamabilis, quæ nequit amari, invisa, odiosa. Sic Plautus in *fiacch. :* a Incredibilis, impos animi, inamabilis, illepidus vivo. » El Virgilius VI *Æneid.,* de Styge :

Tristique palos inamabilis onda,

id est palus su e horrida et exosa. Idem, III *Georg. :*

Quis aut Eurysthea (luram,
Aut illaudati nescii Basindis aris!

Illaudati, id est vituperati, infamis ct sceleratissimi : Busiris enim hospites suos diis mactabat ad aras, cumque pariter Herculem maciare vellet, ab eo mactatus est. Sic Scriptura sæpe idolum, vcl peccatum, vocat vanum, vel inutile, id est maxime damnosum ct nocentissimum. *Secundo,* Judæi vocantur a gens non amabilis,» quia cæleris gentibus erant invisi, tum ob religionis et fidei differentiam, tum quod cuín cis nullum haberent commercium, affinitatem, vel conjunctionem, imo eas aversarentur. Ita Pineda lib. I *De Rebus Salom.* cap. i.

2. Priusquam pariat jussio, etc. — *q. d.* Con- ven. gregamini ad publicas preces el lamenta, antequam Deus jussu suo pariat et producat diem excidii cl captivitatis Babylonie®, qui transibit ut pulvis, hebraico pDD *cammots,* id est ul palead gluma, hoc est, erit ut turbo qui violenter pulverem et paleas dispergit, ac celerrime transit omnia miscens, obnubilans, diripiens et auferens. II.iS. Hieronymus, Theodorelus, Rcmigius, Hugo cl Lyranus. Verum Septuaginta paraphrastic* pro pulvere aliam dant similitudinem, nimirum floris : *Antequam,* inquiunt, *sitis sicut /los pertran* siens die,* qui scilicet eodem die quo mane oritur, vespere occidit, *q. d. Ne* sicut flores verni illico defluatis, divina ira quasi turbine vos decutiente,

it) Rejicienda juxta Maurer, *congregandi* significatio, vel proptcrca est, quod nudum illud *congregamini* de instituenda concione sacra ad placandum precibus numen intclligi non potest, nisi adbibita vi. Etiam eorum interpretatio, qui illis verbis Judæos juberi putant *colligere se,* scrutari semelipsos, haud admittenda.... Porro cum nec *congregandi* notio admitti possit, nec *colligendi* vis sensum idoneum fundere videatur, verba hebraica *lutkoscesu* et MPip A-o*vu, ad kosc, dono incurvum, incurvatum esse,* referenda putat in hanc aptissimam sententiam : *Incurvate vos, incurvate* (proprie, m-*curvatos exhibete vos, estote incurvati),* id est, frangito spiritus, animos demittito, affligite vos conversi ad pœnitenliam! Quod Khp legerunt Masorelbæ, ad C'Cp *kasça* referentes verba, id, ut eodem modo legamus necessitatem imponere non potest, coque minus, quod in ea lectione non videntur nisi auctoritatem secuti esse Chaldæi. Ad nexum factus a nobis sensus convenien fissi mus est, Slve^D3J *Io nivksaf* (vulg. *non ama' ilis),* vis significare *non pallescere* præ pudore, sive *non pallescere* præ terrore (cf. etiam *Joci,* 11, u); utrumque enim hominis protervi, insolentis, obfinuati est, hoc est, contrarii iis, quales Judæi, verbis *incurvate vos,* jubentur esse.

(Maurer.)

inquit Theodorclus. Similiter Chaldæus aliam addit similitudinem umbræ : *Antequam,* inquit, *prodeat in vos edictum domus judicii, ct similes sitis gluma: quam perfl-it ventus, et umbrat quot transit a conspectu diei,* nimirum *antequam veniat super vos vehemens ira* De»;illa enim erit implacabilis, nec dabit locum obsecrationi aut pœnitenliæ.

Ver». 3 3. Quirite Dominum, omnes mansueti terræ, — *q. d.* Omnes quidem, sed vos maxime qui estis humiles et mansueti, obsecrando quærite Deum, cumque assiduis gemitibus fatigate, si forte eum toti populo indignantem lenire et placare possitis. Ubi nola nullos posse lenire iram Dei, eamque toti genti propitiare, nisi humiles ct mansuetos, qualis fuit Moses *Num.* xn, 3, *elExod.* xxxn, 32.

Qui judicium ejus estis operati. — « Judicium,» id est id quodœquum et justum est, puta id quod lex sancit et præcipit. Sic *Psalm.* cxviit, sæpe lex Dei vocatur a judicium. » Ita S. Hieronymus, unde explicans subdit :

Quærite justum (hebraico put *tsedee,* id est *justitiam),* quærite mansuetum, — hebraico nup *anava,* id est *mansuetudinem ;* Pagninus, *humilitatem;* alii, *paupertatem,* q. d. Estote justi et mansueti , facite opera justa, idque mansueto, conversatio vestra sit justa, æque ac mitis, modesta, et in omnibus actibus, motibus ct moribus composita. Hanc enim morum compositionem facit humilitas el mansuetudo. Ita Theodoretus.

Abler S. Hieronymus, Remigius, Albertus et Hugo, qui per juslitiam et mansuetudinem accipiunt Deum, qui est ipsa increata et immensa justitia et mansuetudo, *q. d.* Quærite Deum operando judicium, id est opera justa : ipse enim justissimus est reque ac mansuetissimus. Quocirca, quia justissimus, respiciet opera justa : quia mansuetissimus, pœnitentes in gratiam clementer recipiet. Uree ergo duo vos abscondent el protegent ab ejus ira cl furore.

Ven 4. 4. Quia Gaza destructa erit. — Dat causam cur furorem Dei expavescere debeant, ideoque studere, ul per opera pœnitcntiæ ct justilire eum a se avertant; quia scilicet tantus erit furor Dei, tantum robur et impetus Chaldæorum , militum ejus, ut ipsi venientes in Judream, etiam vicinos Philistinos, qui sæpe Judæis sunt dominati, sint vastaturi, *q. d.* Multo ergo magis vos, o Judrei, Chaldæos formidare debetis : vestrum enim ipsi proprie, ita destinante Deo, sunt flagellum ; vobis enim ita iratus est Deus, ut non tantum vos, sed et propter vos, vicinas gentes sit vastaturus. Vos enim, quia fideles Deum cognoscentes, imo Deo quasi consecrati, magis eum offendistis colendo idola, etc., quam gentes infideles quæ Deum non cognoverunt. Cum ego illas puniturus sim, multo magis vos puniam el vastabo. Aliter bree procedentibus connectit a Castro, quasi dent causam cur dixerit : « Si quomodo abscondamini in die furoris Domini, » *q. d.* Vos liberabimini Cl illa communi clade et captivitate Babylonica (quia inde redibitis) e qua nulla alia gens se poterit liberare, quia Gaza funditus destruetur. Aut, *q. d.* Dominum precibus el actionibus justis propitiato : forte vos proteget aliqua rationo sibi nota, quam nos ignoramus : fugere enim ad vicinas gentes non licebit, quia Gaza destruetur.

Nota : Quinque erant satrapiæ Philistinorum, quarum metropoles totidem erant lire, Gaza, Accaron, Azotus, Ascalon, Geth (!) : in quibus nominibus elegans est paronomasia in Hobræo. Ait enim miip niy *azza azuba,* Gaza erit derelicta, aut, ut latine eam imitemur, Gaza erit vasta, vel vastata : forte etiam alludit ad nomen persicum *gaza,* quod opes signilicat, *q. d.* Gaza olim habuit gazam, eamquo recondidit : at nunc ea privabitur, eritque derelicta : imo putant aliqui Gazam nuncupatam a gaza persica, ob opulentiam urbis. Verum Gaza hoc nomen habuit tempore Davidis, ante regnum Persarum. Quocirca verum etymon Gazæ est hebræum. Hebraice enim vocatur rup *azza,* id est fortis : erat enim silu et arte insigniter munita. Pro *Azza* enim Septuaginta dixerunt *Gaza,* quia litteram bebræam *ain* sæpe vertunt in G, ut pro *Amara* vertunt *Gotnorrha,* pro *ornor* vertunt *gomor.*

Azotum in meridie ejicient, — *q. d.* Chaldæi Azotios non clam et furtim, sed palam clara luce, collala acie expugnabunt. Ita S. Hieronymus, Remigius, Albertus el Hugo.

Accaron eradicabitur. — Hebraico est paronomasia nppn pipil Accaron *tcocker, q. d.* Accaron, quæ hebraico ab eradicando dicitur, estque idem quod eradicatio, a Chaldæis eradicabitur, id est funditus evertetur.

Moraliter Lyranus : Per *Philistceam,* inquit, quæ *potione cadens* interpretatur, ebrietas bene significatur, ad quam sequitur destructio fortitudinis corporalis. Prov. xxm, 29 : «Cui vre? cujus patri vre? cui rixre? cui fovere? cui sine causa vulnera? cui suffossio oculorum? nonne his qui cornaloranlurin vino, et student calicibus epotandis? » et hoc significatur per destructionem Gazre, qure *fortitudo* interpretatur. *Secundo,* ad ebrietatem sequitur hebetatio discretionis, qure significatur cum subditur : « Et Ascalon in desertum ; » nam *Ascalon* interpretatur *ponderatio*; actus autem Ini-

(1) Cum quinque fuerint Pliilislæorum urbes primarire, oritur questio, inquit Rosenmuller, quanam de causa Zcphanias unam carum, *Gath.* suo in recousu omiserit. Quam satis probabiliter a Crelln sibi reperii®) videtur in eo, qnod Galli hac ætate Philislreis eropla, sub Judæorum ditione latuerit. Hanc enim civitatem David olim in servitutem redegerat, I *Chron.* xvm, 1, Joramo regnante Philistrei periculum recuperandae, uti videtur, civitatis fecerunt, II *Chron.* xxi, 16, sed iisdem ab Uria, H *Chron.* xxvi,0, et Hiskia, II *lier/.* xvm, 8, devictis, Gath sub Judæorum imperio remansit. Quod utique colligere possumus ex prophetis Amoso, i, 6 et seqq ; Zacbaria, it, 5 el seqq.; Jeremía, xxv, 20, quatuor item Philislæorum civitates recensentibus.

(Rosenmuller.)

mani debent discretionis judicio ponderari. *Tertio,* per ebrietatem destruitur amicitia charitalis. HI *Esdræui,* 22: «Et non meminerunt, cum biberunt, amicitiam, nec fraternitatem :scd non multum post sumunt gladios; » ctlioc significatur per destructionem Azoti, cum dicitur : « Azotum in meridio ejiciam ; n nam communiter circa meridiem incurrunt homines ebrietatem. *Quarto,* per ebrietatem consumitur substantia corporalis. Ec/i. XIX, i : «Operarius ebriosus non locupletabitur; »et hoc significatur cum dicitur : a Et Accaron eradicabitur. » *Accaron* enim *pascua gregis* interperlalur, et convenit substanti® temporali, per quam omnia ad victum pertinentia habentur.

« Audivi opprobrium Moab, » etc. Hic describitur destructio quatuor gentium. *Primi* sunt Moabite, qui interpretantur *cxpatre;* ideo significant blasphemos, quibus dicitur *Joan,* vin, 44 : a Vos cx patre diabolo estis.» *Secundi* sunt Ammonite, qui interpretantur *populi dolorum;* ideo significant invidos, qui dolent dc bonis aliorum. *Terta* sunt /Elhiopes, qui *tenebrosi* interpretantur, el ideo significant hæreticos, qui tenebris errorum obfuscanlur. *Quarti* sunt Assyrii, qui interpretantur *factura vigilantes;* ideo significant latrones, qui de nocte vigilant ad malefaciendum. Isti vero quatuor hominum modi sunt per divinum judicium, nisi pœnilcant, ælcrnalilcr condemnandi. Hucusque Lyranus.

vhs.s. 5. Funiculum maris, — id est partem vel oram maritimam. Est metonymia : quia enim olim funiculis agros et prædia dimetiebantur et dividebant, hinc funiculus significat partem possessionis, sive sortem hœreditariam quæ cuique partito obtingit, ut *Psalm,* xv, 6 : « Funes ceciderunt mihi in praeclaris, » hoc est, ul explicans subdit: « Etenim hæreditas mea preclara est mihi. » Sensus est, *q, d.* Væ vobis Cerethim, qui habitatis circa oram maritimam maris Mediterranei! nam perdet ct vastabit vos Nabuchodonosor.

Gens perditorum. —Hebraice, *gens Cerethim. Jam* vox *Cerethim* dupliciter accipi potest. *Primo,* ut nomen proprium geniis. Ita accipiunt Hcbræi, Clarius, Vatablus, Arias, Pagninus et Septuaginta, qui vertunt, *accola Cretensium.* Cerethim ergo idem sunt quod Cretes et Cretenses.

Secundo, ut appellativum. Inde Aquila, Quinta Editio et Theodolion vertunt, *gens perditionis;* Noster, *gens perditorum;* Tigurina, *gens vastatrix. Cerethim* enim deducitur a HID *carat,* quod significat *exscindere, occidere, perdere;* inde derivantur *Cerethim, q. d.* Perditores, excisores, interfectores, qui omnes et omnia perdunt, occidunt, devastant : erant enim Cerethim gens fera et bellicosa. Ad hoc etymon alludit Sophonias, *q. d.* 0 Cerethim, eratis olim Cerelliim, id est perditores et vastatores; jam eritis OWD *ceruthim,* id est excisi et vastati : olim perdebatis alios, jam vos ipsi perdemini; occident enim vos ct exscindent Chaldæi. Unde Symmachus vertit, *genus exterminatum ;* Arias, gens *interficienda,* quia excidio Chaldæorum destinata.

Quæres, quænam fuit gens Cerethim? *Primo,* Cerethim S. Hieronymus, Ribera el Clarius censent Philistinos omnes vocari Cerethim, id est excisores, quia erant soavi ct bellipotentes; unde continua bella gesserunt cum Judæis, cisque sæpe dominati sunt, ut patet cx libris *Judicum* el *Regum.* Sophonias enim videtur moxhosce *Cerethim* vocare *Chanaan* ct *Philistiim.*

Verum dico non omnes Philistinos, sed certam eorum regionern sitam ad meridiem, vocari Cerc!him. Ita Abulcnsis in lib. I *Reg.* cap. xxx, Quæst. X, Vatablus, E anucl, Mariana, Arias, a Castro hic, et Prado *Ezcch.* xxv, sub finem. Id ita esse, patet I *Rcg.* xxx, 14 : « Erupimus, ait, ad australem plagam Gcrethi, et contra Judam, ct ad meridiem Caleb, » quod vers. 16 explicans ait : a Quæ ceperant de terra Philistiim ct de terra Juda. » Cerelliim ergo erant pars terra Philistiim meridionalis. *Secundo,* quia cx hac genie collecte sunt duæ legiones Davidis prælorianæ ct fortissima, ct, ut Josephus lib. Vil *Antiq.* cap. xi, ait, corporis regii custodes, qui circa aulam versantur (quales jam apud reges sunt Helvetii). Ite enim dicte sunt *Cercthi,* quasi interfectores; ct *Phelethi,* quasi liberatores, a robore et virtute bellica: quia regemejusque asseclas ah omni periculo hostium liberabant, hostesque ejus interficiebant. Unde ad nomen, æque ac ad ministerium Ccretlii ct Phelethi alludi re milites *cetratos* ct *pellatos,* de quibus Livius III *Dccad.* lib. I, suspicatur Pineda lib. H *De Rebus Salom.* cap. v, numer. 5, atque a d Sd *palat,* id est liberavit, deduci nomen *pelta,* qua protegimur cl liberamur ab hostili ictu. Chaldæus vertit, *sagittarios ct fundibularios,* licet ea non sit vocum etymologia, sed numeris eorum et officii notatio. Audi Scripturam, ll *Reg.* cap. xv, 18, fugiente Davide Absalonem : « Universi servi ejus ambulabant juxta eum, cl legiones Cerelhi et Phelethi;» et I *Paral.* cap. xvm, 17: « Banaias filius Joiadæ super legiones Cerelhi ct Phelethi. p ll. Kimchi putat hosce milites Davidis fuisse Israelitas; unde Pagninus in *Interpret. Nomin. propriorum llcbr.,* censet *Cerethim* dictos quasi accolas Canili torrentis in tribu Ephraim, ubi Elias pastus fuit a corvis, Hl *Reg.* cap. xvii, S. Verum exteros potius, puta Philisteos fuisse, indicat Sophonias, et Ezechiel cap. xxv, 16, ubi cos vocat Pateslinos. Videtur enim David, cum profugit a Saule ad Plnlistæos, puta ad Achis regem Geth, inde eos secum adduxisse. Rediens enim ex Geth urbe Philislæa, adduxit secum sexcentos viros, et Cerelhi cl Phelethi, quos deinde et fortissimos el fidissimos corporis custodes habuit.

Porro noster Prado loco citato opinatur ab Ctr*ihl® hisce Cerethim, puta ex Philistea maritima, nimirum a Phoenicibus hisce Cerethis, vel Cretis, habitatam cl nominatam esso Cretam insulam.

Creía enim videtur colonia Phœnicum, qui navibus valebant, ideoque vicinas insulas navigando lustrantes, eo deducebant colonias : unde el in Creta portus erat cui nomen Phoenix, *Actor,* xxvn, 12. Hinc et Creta dicta est quasi Cureta, ab incolis Curetibus, puta Cerelhim. Alii, ut Theodoretus, cx adverso opinantur Cretenses insulanos coloniam deduxisse in Phoeniciam ct Philistaeam, ideoque hosce Cerelhim ortos esse a Cretensibus. Inde Septuaginta vertunt, iridaci k^tûv, id est *advena Crdensium*, qui scilicet cx Creta in Philistaeam advenerant : nimirum Septuaginta, inquit S. Hieronymus, a pro njgoi, id est gens, legerunt "n *gert* id est advena » (licet græcum nápcixu non tantum advenas, sed ct accolas, vel incolas quoslibet significet, ut sit idem quod hebræum *goi).* Vide dicta *Ezech.* xxv, 16. Hinc ct Cretenses in re nautica cxcellucruni, ait Strabo. Unde proverbium ironicum : a Cretensis mare nescii, u de eo qui id se scire dissimulat, quod calici optime. Creta enim, licet sit insula, videtur tamen primitus inhabitata, ob soli bonitatem. Nullum enim in Creta animal noxium est, oplimiquc vini, quod vulgo Malvasia dicitur, est fertilissima. Unde Virgilins *¿Encid.* IH :

> Creía Jovis magni medio jacet insula ponto,
> Mods Idæus ubi, et gentis cunabula noslræ,
> Centum urbes habitat magnas, uberrima regna.

Hinc et Jupiter fuit Cretensis, ibique regnant. Insuper Cretenses oliai bellicosos fuisse, æque ac Cerelhim, patet tum ex historiis, tum ex veteri epitheto: « Pugnaces n enim aCressæ» vocantur canes Cretenses, de quibus Seneca in *Uippol. :*

> Teneant actos tora molosso?,
> El pugnaces tendam Cressæ
> Fortia trito vincula collo.

Denique Strabo, lib. X, celebrat Cretensium virtutem bellicam, et in alias regiones transmigrationes.

Verbum Domini super vos Ciianaan (oChananœi, qui estis) terra Philistinorum, —- 7. *d.* Verbum Domini contra Philistinos, qui sunt Chananæi : Philistaea enim erat pars terræ Ciianaan, *Josué* mu, 3. Significat non solos Ccrcthim, sed omnes omnino Philistinos vastandos.

Vftri. e. 6. Et erit funiculus maris requies pastorum, et Caulk pecorum, — q. *d.* Ita a Chaldæis vastabuntur Cerelhim omnesque Philistini, qui incolunt oram maritimam, ut terra eorum desolanda sit et vertenda in pabula ct stabula pecorum (1). Septuaginta rursum de Creta hæc accipiunt : *Et erit,* inquiunt, *Creta pascua gregis, et ovile pecorum,* quod mystice exponens S. Hieronymus : « Cretenses, ait, semper mendaces, malm bcsliæ, venires pigri, *ad Titum* i : Qui fluctuant ct circumferuntur omni vento doctrinm, in deceptione hominum, in versutia erroris : isti cum debuerint in terra confessionis, id est in terra habit ire Judmm, voluerunt magis advenæ esse Cretensium, qui diversis maris fluctibus hinc inde tunduntur, el sonant tere Corybanlino,el sunt juxta Apostolum quasi.symbolum tinniens. El quia advenæ sunt Cretensium, ideo sermo Dei, hoc est comminatio, fit ad illos. Et dicuntur terra Chanaan semper in fluctu, semper in motu; el Ierra Allophylorum (Philistinorum); alieni enim a Deo in funiculo maris el in Cretae regione versantur. Fit itaque ad eos sermo Dei, vel in fine mundi, vel quotidie per ecclesiasticos viros, etc., ut ejiciantur de Creta, et perdantur de pristinis habitationibus suis; ct illa regio, quæ prius gregem perditum continebat, incipiat esse ovile pecorum Christi; el Judas, id est vera confessio, habitet in funiculis maris, 7. d. Cretenses, id est infideles, errones et hæretici, qui prius in Creta clin mendacio pascebantur,» fient ovile Christi, ibique ejus verilate ct sanctitate pascentur.

7. Et erit funiculus ejus (maris, puta sors cl Ve» 7 terra Philistinorum erit illius), qui remanserit de domo Juda, — 7. *d.* Judæi reliqui cx captivitate Babylonica redeuntes possidebunt Philistaeam a Chaldæis vastatam, ibique quasi in deserto pascent pecora sua. Facium id sub Machabæis, Simone et Jonatha, qui ceperunt Gazam ct Ascalonem, ac Philistaeos subegerunt, uti ex Theodorelo ct aliis dixi in *Abdia,* sub finem.

Allegorico, Apostoli e Jerusalem et Juda prodeuntes Philistaeam converterunt, eamque fecerunt caulam ct ovile Christi. Ha Philippus diaco-

(1) In HMD *kerot* voce (vulg. *caula),* frustra laborarunt etymologi ct interpretes, juxta Maurer. Ackermann post Rosenmuller : El erit tractus iste maritimus caulæ effossionis postorum, id est caulæ a pastoribus e(fossae in cryptis subterraneis ad vitandum solis ustum. Aliis fIU *not* (vulg. *pastorum)* placet accipere significatione pflf- *cuorum,* inter quos e:t et a Codilo, qui loco citato, pag. 38, scribit :a Præslat omnino m3 *ncot* accipere significatione *pascuorum.* Constat tali regionis habitatae m pascua mutanda* descriptione, summam a vatibus depingi desolationem. » Idem a Coelnn, et Gescuius, Winerus, de Welle, Hcsselbergus, *kerot,* plurale constructum n*1D *here,* nominis esse jubent, quod hio significet *cisternam,* puteum a pastoribus effossum ad excipiendam aquam pluvialem, coli. *Gcn.* xxvi, 25, ubi de tali effodiendo puteo dicatur mD *bura.* Qualis cisterna cum alias dicatur 1N3, vatem niD *kere* voce uti putant, ut alludat ad *keretim,* vers. 5, cfiiciatque paronomasiam. Sic igitur illi : Entque tractus maritimus arva *cisternarum* pastorum, id est arva plena cisternis pastoriliis.

Maurer artificiosiorem el minus commodam hanc interpretationem censet. Miror admodum, inquit, verum latuisse interpretes, noluisse eos venire ad epulas comiter invitatos a loco II *Heg.* vi, 23. Structura verborum ea est, quam dixit Ilitzigias; *kerot* vero est plurale constructum *Kere* nominis, quod hoc loco idem prorsus significat, quod II *Reg.* 1,1, id est *epulas.* Epulas pastorum, id est gregum quos pascunt pastores, epulas eleganter et simul elliciens paronomasiam, >atcs dicit depascendosa gregibus tractus illius agros.

cus evangelizando perambulavit Gazam et Azotum, *Actor,* vm; unde subdit : «Ibi pascentur in domibus Ascalonia,» id est, a ubi prius diaboli cl interfectorum manabat eruor. Ascalon enim interpretatur ignis homicida, » inquii S. Hieronymus.

Quia visitabit eos (scilicet Judæos qui remanserint in B ibylone) Domixls Deus eorum, et avertet captivitate» eorum, — quia captivos per Gyrum reiniltct in Judæam.

ven. e. 8. Audivi opprobrium Moab (cujus metropolis est Arcopolis, id est civitas Mariis), et blasphemias filiorum Ammon, — quorum metropolis csl Philadelphia, ail S. Hieronymus, 7. *d.* Audivi prolira ct convicia, quæ in vos, o Judæi, jactarunt Moabit© et Ammonii©. Insultarunt eniin vobis dum Jerusalem caperetur a Chaldæis, ideo ipsos per eosdem Chaldæos puniam, et pari modo evertam. Ita Chaldæus, Albertus, Lyranus, Ariasei Vatablus. Ubi nola : Pro *blasphemias* hebraico est DOT) *gidduphim,* id csl sannas, probra, convicia, quæ vulgus vocal blasphemias, id est maledicta. S. Hieronymus tamen cl Thcodoretus proprie accipiunt blasphemias, quas scilicet Ammonita* jactabunt in Deum, dicentes : Ecce Deus Judæorum invalidus est, nec potest cos tueri a vi Chaldæorum. Simili modo Rabsaces blasphcmavit Deum, *Isaiæ* XXXVII, 10.

Et magnificati sunt (hebraico nnr *iagddu,* id est *magnificarunt,* active, scilicet tum animos, tum os et linguam) super terminos eorum, — arroganter scilicet et superbe irridendo Judæos, ac jactando quod terram et terminos eoi uni a Chald.eis vastatos essent invasuri ct occupaturi, uli explicat Ezcchicl cap. xxxv, <2, et Abdias vers. 12. Ita S. Hieronymus, Albertus, Lyranus et Arias. Potest *secundo* verti, *magnifrarunt,* scilicet cos, *super terminos suos, q. d.* Ammonii© magnifica ct superba loculi sunt contra populum meum, dum ipse abductus in Babylonem transivit per lines eorum. Ha Vatablus.

Vers. 9. 9. Propterea vivo ego, dicit Dominus exercituum Deus Israel (puta lutor et vindex Israelis, qui injurias ct probra eis ab Ammonitis ct Moabilis irrogata puniam et ulciscar), qua .Moab ut Sodoma erit, et iilii Ammon quasi Gomorriia, — nimirum funditus exscindentur, perinde ac si igne de cœlo siderarentur, uti siderat© sunt Sodoma et Gomorrha, quibus vicina est regio Moab el Amnion. Simili enim modo ips© vindicia coelesti a Deo per Chaldæos afflabuntur et consumentur. Dico simili, non eodem : nam Deus non pluit ignem et sulphur super Moab, uli pluit super Sodomam.

(Quocirca erunt) siccitas spinarum, — hoc est, ita desolabuntur, ut nil in cis sit reperire nisi siccas spinas. Pro *siccitas* hebraico est pwDO *mim-$ac,* quod R. Salomon vertit, *crepitano;* Chaldæus, *derelictio;* alii, *exitus.* Proprie *mimsac* est *excursio,* id est propagatio spinarum. Radix enim ppfcZ *faltar* significat excurrero : spina enim spinam serit, uti fraga fragum, itaque se propagat, ut brevi per totum campum excurrat, cumque occupet. Septuaginta pro psoo minsac legerunt púOI *damrnesec,* id est Damascus. Unde vertunt : *Damascus derelicta erit,* quasi hic sit prophetia contra Damascum.

Et acer*í salis, — *q. d.* Terra Moab et Ammon ex inundatione maris Mortui (quod mare salis in Scriptura vocatur) vicini, salsuginosa erit, et consequenter sterilis; Moab enim vicina erat mari Mortuo, Ammon vero mari Galilææ. Pro *acervi* hebraico est rTOO *michre,* quod Chaldæus, Pagninus cl Vatablus vertunt, *fossam* vel *fodinam salts.* Sal enim aliud est marinum, quod ex aqua maris decocta coalescit; aliud terrestre, quod ex terra instar bituminis effoditur, ut fit Salisburgi, quod cx sale fossili dives est, ex eoque nomen accepit. Hic verum est illud *Psalm,* evi, 34 : « Posuit terram fructiferam in salsuginem, a malitia inhabitantium in ca. p Idque a in ælemuin, » vel proprie cl absolute, uti hic censent S. Hieronymus ct Thcodoretus; vel improprie ct accommode, scilicet « in ©ternum, » id est ad longum tempus. Nam postea habitata et culta fuit Meabilis, æque ac Ammonitis. Arabicus Antiochenus vertit : *Erunt sicut Gomorrha, quia jam corrupta est fortitudo* (gloria) *eorum; et perierunt dantes consilium cis, et erit corruptio in saxulum;* Arabicus Alexandrinus : *Gomorrha et Damascus peribunt sicut palca manipulorum, et erit perditio eorum in ælernum;* Syrus: *Corrupta* (depravata, adulterata) *est planta* (plantatio) *carum, et periit maluchen,* id est *pulvis aspersivus carum,* hoc est nitor, decor et ornatus carum. Hic enim pulvis est cinis cujusdam herb©, quam Arabes in solitudine colligunt el comburunt, ac in vicinis civitatibus ingenti copia divendunt. Ilie enim cinis csl quasi sapo, quo sericum imbuitur, ut bene coloribus tingatur : eodem utuntur femino* ad purgationem mullarum rerum, quin et sui ipsarum; eo enim se lavant, ut nitida? cl decoræ appareant. *Secundo,* syrum *me~ludi* idem osi quod hebræum *mdach,* id est sal. Unde vertas, *periit carum sal,* quia scilicet sale aspersa est terra earum, itaque sterilis et arida effecta est; quare tam sal, quam terra sale aspersa periit. Et sic consentit cum Nostro qui vertit : « Moab erit acervi salis, » etc. *Tertio,* sal quia omnibus cibis miscetur, hinc significat communionem el communicationem, ul notai Andrea» Masius in *Léxico Syro-Chald. Ihblior. Reg.* pag. 1 <9. Inde vertas : *Aúlla erit in Moab communicatio* ct hominum frequentia, quia in ea vastata erit solitudo. Omnes Ire versiones eodem recidunt; sig nificanl enim magnam vastitatem el desolationem. Moralitcr, vide hic vanitatem omnis magnitudinis et magnificenti©. Cygneanupcr, sed aurea fuit vox Philippi lit Hispani© rogis in morte : « Nihil juvat regem esse, nisi ut in mor c cruciet fuisse. » Audite, principes; audite, prælali : idem

sentietis, idem dicetis in morte, quod rex hic præpotcns, sapiens et innocentis vite.

Riliqltjp. populi mei diripient fos, — *q, d.* Reliquie Judæorum Babylone redeuntium diripient Moabitas ct Ammonitas. Factum id a Machabæis, puta a Juda, I *Machab.* v, C, et ab cjus nepote Alexandro, uti docet Josephus lib. XII *Antiq.* cap. xi, cl lib. I *Belli,* cap. ih. Allegorico, plenius ct melius fecerunt Apostoli, qui Ammon, Moab cæterasqiie gentium regiones subegerunt Christo. Ita S. Hieronymus, qui censet hunc sensum esse litteralem, sed verius est esse allegoricum.

va», h. **n.** Horribilis Dominus super eos. — Chaldæus, Pagninus et Tigurina, *terribilis;* hoc enim est lic-bræuin **S1U** *ñora,* a radice **XT** *(arc,* id est timuit. Vermi) Septuaginta *ñora* vertunt, id est manifestus, a radice F"INì *raa,* id est vidit, ç. *d.* Deus terribilem ct manifestam vindictam per Chaldæos, ac deinde per Machabæos, exercebit in Moabitas ct Ammonitas, utpote hostes Dei ct irrisores Israelis.

Er attendant (hebraico ᵖ‘‘|H *raza,* id est emaciabit, macie conficiet, inquit Vatablus) omnes deos TERRJB, — puta orbis universi. Coepit hoc impleri per Chaldæos in Ammon ct Moab, cum inde idola aurea cl argentea diripuerunt, ut censet Hugo : promotum est per Machabæos, qui Ammonitas et Moabitas compulerunt ad judaismum et veri Dei cultum, uti dixi in fine Abdiæ. Verum plane et plene in toto orbe id effectum est per Apostolos tempore Evangeli!. Tunc enim peractum est excidium idololatriæ, et vera Dei Christiquè religio, ubique gentium recepta, toti mundo dominata est. Ita S. Hieronymus,Thcodorelus, Remigius, S. Augustinus lib. XVIII *Civit,* xxxm, Eueebius lib. H *De Demonstr. Evang.* cap. xvi, et alii passim. Assurgit ergo Propheta a typo ad antitypum, a Judæis ad Christum ct Christianos, qui non tantum Moab ct Ammon, sed omnes gentes occuparunt, Deiquc cultu, sublatis idolis, imbuerunt, *q. d.* Deus hostes suos suiquo populi, puta Ammon ct Moab, eorumquo deos dejiciet per Apostolos, facietquc ut quæque gens non in sola Jerusalem, uti Judæi, sed ubique terrarum, quæhbetin suo loco el regione, Christum Deumque verum colat, invocet et sacrificet. Undo pro *et* hebraico est *'Jki,* id est *quia, quoniam;* quod sæpe habet emphasim, estque nota auxesis, significans idem quod *uno, quinimo.* Addit a Castro esse notam admiranlis, ct significare *quid, q. d.* Dixi Deum subacturum Ammon et Moab. Quid ? parum dixi; addo inulto majora : Attenuabit et disperdet omnes deos gentesque per universam terram. Verum exempla nulla produci possunt, quæ hanc significationem evincant : quæ enim ipse profert, potius significant *ki* idem valere quod uno.

OMNES INSULE GENTIUM. — Judæi, Uti dixi *I$ai(C XLix,* 1, non solum Cyprum, Cretam, Siciliam, sed ct Italiam, Galliam, Hispaniam, cœterasquo Europ® provincias nuncupabant insulas, quia ipsis trans mare erant site, ita ut ad illas per mare quasi ad insulas tendere et proficisci deberent. Quocirca S. Chrysostomus, orat. 2 *Contra Judans,* docet hic prophetari vocationem Gentium, et propagationem Evangclii per totum orbem, ideoque huc allusisse Apostolum *ad Titum,* cap. n : a Audi, inquit, quo pacto Evangelia et Apostoli cum prophetia concordent. Hic (Sophonias juxta Septuaginta) dixit : Illucescet Dominus; Apostolus ait : Illuxit gratia Dei salutaris. Ilie inquit: Super gentes; ille : Super omnes homines. Hic dixit: Abolebit deos gentium; ille: Erudiens nos ut abnegantes impietatem ac mundanas concupiscentias sobrie, et juste, ct pie vivamus. »

12. SED ET VOS Æt UIOPES INTERFECTI GLADIO MEO Veri.lt. er it is.—Hæc non cohærenl cum iis quæ proxime praecesserunt de idolorum excidio per lotum orbem, sed superius referenda sunt ad vers. 9, *q. d.* Dixi vastandos esse a Chaldæis Ammonitas el Moabitas; nunc addo dicoque : «Sed cl vos, Æthiopes, » al) iisdem vastabimini. Nabuchodonosor enim, anno quinio post excisam Jerusalem, invasit et subegit Ægyptum eique vicinam /Ethiopian), ul refert Josephus lib. X *Antiq.* xi, et lib. I *Contra Apion.;* et Isaias cap. xx, 3, ct Jeremías cap. xxv. Addit S. Hieronymus Æthiopes postea quoque vastatos esse a Cyro, et a Cambyse vastante Ægyptum : /Ethiopia enim sita est trans Ægyptum, ex qua venit regina Saba ad Salomonem, HI *Ilcg.* X, 1, in qua jam degunt Abyssini, quibus imperat Preto-Joanncs. Hæc olim infesta fuit Judæis tempore Asa regis Juda, ut palet H *Paralip.* xiv, 9; ideoque punita est ct vastata a Chaldæis.

Porro /Ethiopia est pars Africæ, estque duplex, una Orientalis, altera Occidentalis. Inde Æthiopes alii vocantur Eoi, alii Hesperii : « Universa gens /Elhcria appellata est, deinde Atlantia, mox a Vulcani filio Æthiope Æthiopia, » inquit Plinius lib. M, cap. xxx; licet alii ita didam velint ab aiOa, id est *cremo,* ct ¿4, id est *aspectus,* eo quod solis vicinitate torreatur. Unde Ælhiopcs faciem habent tostam ct atram; sunt enim subjecti zonæ torridæ. De quibus Virgilius *Æneid.* IV ;

> Occani finem juxta solemque cadentem
> Ultimus Ælhioputn locus est, ubi maximus Atlas
> Axem humero torquet, stellis ardentibus aptum.

Perperam ergo Rabbini per *Chusim,* id est Æthiopes, accipiunt ipsosmet Chaldæos, quasi eorum hic excidium per Cyrum prænuntielur. Ælhiopcs enim et Chaldæi toto climate, et, ut ita dicam, toto coelo distant ct distinguuntur.

Mystice, Æthiopes sunt peccatores qui ardent ira vel concupiscentia, caque ita torrentur, ut sint aterrimi et incorrigibilcs, in quibus verum est illud proverbium : « /Ethiopcm lavas, Æthiopem dealbas, » juxta illud *Jcrem.* cap. xiii, 23 : « Si Xil.fó* ra}*¿c¡0 sunt d*- “rrEÎné? oHtinit ¡Q mali.

mutare potest Æthiops pellem suam, aut pardus varietates suas : et vos poteritis benefacere, cum didiceritis malum; » et Amos, cap. IX, 7 : « Numquid non ut filii Æthiopum, vos estis mihi, filii Israel? » Tales sunt dæmones, qui proinde pinguntur ut Æthiopes, et ut tales apparuerunt S. Antonio, S. Macharlo aliisque sanctis ; quos proinde Deus gladio oris sui interficiet in die judicii, quando eos damnabit ad mortem æternam. Ita abbas Theodosius, uti refert Joannes Moschus in *Prato spirit,* cap. LXVI, vidit Æthiopem ita procerum et altum, ut nubes vertice tangeret, audivitque ab angelo : « Cum hoc te luctari oportet, incipe : mox ut cceperis, ego tibi auxiliabor; cumque sternes et vinces : » fecit, et vicit. Ita Palladius in *Lausiaca,* cap. LII, refert de Apollo abbate, quod cum oraret : « Aufer a me, Domine, arrogantiam, ne forte elatus superbia super fraternitatem, muletee omni bono opere, » missa sil ad cum vox divina : « Mitte manum tuam super collum tuum, et deinde pones cara, et infodies in arenam. Is autem cum statini manum misisset super collum, apprehendit parvum Æthiopem, et eum infodit in arena clamantem el dicentem : Ego sum doemon superbie. » Ita Moschus in *Prato spirit,* cap. CLX. « Abbas, ait, Paulus narravit nobis, cum sederem in cellula, eie., ecce per fenestram ingressus est quasi puer Æthiops, et stans coram me saltare cœpit, psallentique mihi dixit : Senex, nonne bene salto? Ego autem nihil respondi. Tum ille : Eccc putas te, male senex, magnum aliquid agere. Dico tibi, quia et in sexagesimo quinto et sexagesimo sexto psalmo errasti. Tunc surgens ego procubui ad orationem, et ille evanuit. » Ita in Vitis *Patrum,* lib. V, tract. 5 *De Fornicat,* num. 23, narratur de quodam monacho, quod apparuerit ei doemon fornicationis specie Æthiopissœ: «Stetit, ait, coram ipso velut mulier Æthiopissa, Retida et turpis aspectu, ita ut fœtorem ejus sufferre non posset, et abjiciebat illam a se. Et illa dicebat ei : Ego sum quæ in cordibus hominum dulcis appareo ; sed propter obedientiam tuam, et laborem quem sustines, non me permisit Deus seducere te, sed innotui tibi fœtorem meum. » Æthiopes tamen, quibus sua placent, suusque color ater videtur pulcher, diabolum pingunt non atrum, sed album; non Æthiopem, sed Europæum et candidum; ita et peccatoribus sua placet difformilas, morumque nigredo apparet et bella et elegans.

13. 13. Et extendet (scilicet Deus per Chaldæos percutions Æthiopes) MANUM SUAM SUPER AQUILONEM, — ut scilicet percutiat quoque Assyrios, et eorum metropolim Ninivcn; Assyrii enim sibi sunt ad aquilonem respectu Judææ. De Assyriis enim hic agi, patet ex eo quod explicans subdit Propheta : « Et perdet Assur, et ponet speciosam,» Hebraico *Ninivcn.* Ita S. Hieronymus, Theodorelus, Remigius, Lyranus, Vatablus, Ribera et alii. Quoto perperam Arias et aliqui alii per Aquilonem accipiunt Babylonem, quasi ejus excidium per Cyrum hic prænuntietur. Nota ; Post Jonam et Nahum, qui prophetarunt excidium Ninives, mittitur hic Sophonias ut idem prophetet, ut in ore duorum, imo trium testium stet et confirmetur hoc Dei verbum. Hinc sequitur Niniven eversam esse post regnum Josiæ (sub eo enim vaticinatus est Sophonias) per Nabuchodonosorem, uti probavi *Nahum* cap. II, t.

Et ponet speciosam 15 solitudinem. — Pro *speciosam,* Hebræus, Chaldæus et Septuaginta habent ATniven, quod hebraico significat speciosam. *Speciosam ergo* hic est nomen proprium, idem significans latine quod hebraico significat *Ninive.* Solet enim Interpres subinde pro nomine proprio ejus significatum reddere, prasertim quando in eo est vis aliqua, v. g. elegans annominatio, comparatio vel antithesis, uti hic est Vide *Canon.* I, quem initio præfixi. Sensus enim est, *q. d.* Ninive olim fuit Ninive, id est speciosa domibus, palatiis, turribus et mœnibus ; at nunc Chaldæi hanc ejus speciem et decorem disperdent et desolabunt : adeo ut fiat lustrum ferarum et bestiarum. Unde subdit :

1 I. ACCUBABIT IN MEDIO EJUS GREGES, OMNES BES- Vers. 14
TIÆ gentium, — scilicet vicinarum, qui eo adducent suos greges et pecora, ut herbidum Ninives solum depascantur. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Remigius et Lyranus. Aliter Clarius, qui per greges et bestias accipit gentes hostiles et saevas, quæ cum Chaldæis confoederate expugnaverunt Niniven. Verum hoc mysticum esse patet ex sequentibus. Simile est illud Ovidii, lib. I *Heroid. :*

Semisepulti virum curvis feriebantur aratris
Ossa, ruinosas occulit herba domos.

Onocrotalus. — Est avis similis cygno, ita dicta a sono quem edit : rudit enim instar asini. Nam ονος est asinus, κραυγή est sonare : unde κραυγασμός est sonitus et crepitus. Hebraice dicitur קאת *kaat,* id est vomens, eo quod in faucibus habeat ingluviem et sinum instar uteri, quo pisciculos cum aqua excipii; sed aquam revomens, piscibus vescitur. Unde avis hæc *gutturosa* cognominatur. Audi Plinium lib. X, cap. XXVII : « Olorum similitudinem onocrotali habent, nec distare existimarentur omnino, nisi faucibus ipsis inessct alterius uteri genus. Huc omnia inexplebile animal congerit, mira ut sit capacitas : mox perfecta rapina, sensim inde in os reddita, in veram alvum ruminantis more refert. » Addit Ælianus pelecanos (sic ipse vocat onocrotalos) conchis se complere, casque, cum stomachi calore concoxerint, evomere, atque ita testis jam alvi calore diductis, eligere ex his quæ sunt esculenta. Quapropter onocrotalus immunda est avis, Judæis lege vetita Levit. XI, 18; est enim gulæ et gulosi exemplum.

æque ac symbolum. Audi Alciatum in emblemate gulæ, eam ita pingentem :

Gorpilione gruís tumida vir pingitur alvo,
Qui larum, aut manibus gestet onocrotalum.

Septuaginta hic vertunt, *chamadeontem;* sed *Levita.* n, 18, cl *Psalm, cu,* 7, vertunt, *pellecanum;* quia, ut ibi annotat S. Hieronymus, onocrotalus dicitur quoque pellecanus, forte a pelle cana quam habet : est enim instar cygni, qui lotus est candidus, ct quasi canus. Ita et Oppianus in Lrcuticis, onocrotalum vocat pellecanum, el Gesncrus in *Onocrotalo,* recenset speciem onocrotali pellecano congenerem. Porro hoc animal, uti et ericius, quia solitudinis avidum, hinc summam designat desolationem, 7. *d.* Ninive ilaaChaldœis evertetur el desolabitur, ut amplius in ca non habitent homines, sed onocrotali ct ericii, aliaque lucifuga et solivaga animalia.

Eikhs. Er ic iis. — Hebraice TDp *kippod,* quod cx litterarum affinitate *cypsclos* esse censet Forerius in *Isaiæ* xxxnr, 11, quæ sunt aves instar hirundinum, rapidissimo volantes super paludes, et vocantur apodes, eo quod breves habeant pedes. Rabbini vertunt, *testudinem,* quam Itali vocant *tartarucam;* Tigurina vertit, *castorcm,* qui cl fiber dicitur, animal ampliibium homini inimicum, æque ac crocodilus, de quo Plinius lib. XXXII, cap. m. Verum Septuaginta, S. Hieronymus, Pagninus, Vatablus ct alii constanter hic et *Isaiæ* XXXIV, 11, vertunt, *ericiugi.* Porro ericius, sive herix, vel hericius, est herinacius, qui græce u vulgo porcellus hortensis nuncupatur, animal spinis horridum, quas ad libitum, vel remittit, vel exertat, dum in globum sc colligit. Furunculus est pomorum, quæ spinis suis infigens, iis so onerat, et in antrum suum asportat, in quo tota hieme sc condit. Unde symbolum est furis cl raptoris, qui manus furaces cum solum se videt, exertat, cl clepit quidquid potest; sed cum videri sc conspicit, eas contrahit ct occultat. Audi Plinium lib. Vili, cap. xxxvii : « Preparanl hiemi et herinacei cibos, ac volutati supra jacentia poma, affixa spinis, unum, non amplius, tenentes ore portant in cavas arbores, lidcm mutationem aquilonis in austrum, condentes sc in cubile, præsagiunt : ubi vero sensere venantem, contracto ore pedibusque, ac omni parte inferiore, qua raram et innocuam habent lanuginem, convolvuntur in formam pilæ, ne quid comprehendi possit prater aculeos. In desperatione vero urinam ex se reddunt tabificam, tergori suo spinisque noxiam, propter hoc sc capi gnari. Quamobrem exinanita prius urina, venari ars est, et tum precipua dos tergori alias corrupto, fragili, putribus spinis atque deciduis, etiamsi vivat subtractus fuga : ob id non nisi novissima spe maleficio illo perfunditur. » Et mox : « Calidæ aqu® aspersa resolvitur pila, apprehensusque pede altero c posterioribus suspendio ac fame necatur : aliter non est occidero et tergori parcere. Hac cute expoliuntur vestes. »

Vox CANTANTIS IN FENESTRA, —- *q. d.* In fenestris jam desertis et desolatis considebunt canonique aviculæ. Ita Chaldæus, Tigurina, Pagninus el Vatablus. Alii, 7. d. Iro musicis, ct aviculis olim suaviter canentibus in fenestra, succedet horridus canius corvi in superliminari. Verum passim interpretes vocem cantantis a corvo sejungunt et dispescunt.

Corvis in superliminari, — scilicet crocitabit tristi et ferali voce. Hebraico est mn *choreb,* id est æslus, siccitas, desolatio, vastitas. Ita Chaldæus, Tigurina, Arias, Vatablus. *Secundo,* Aquila vertit, *gladius :* quia pro *choreb,* aliis punctis legit nn *chereb :* gladius enim omnia desolat el devastat. *Tertio,* Septuaginta et S. Hieronymus vertunt, *corvus :* quia pro *choreb* per *chct,* legerunt *gorcb* per *ain,* aut certe consuerunt *chet* positum pro *ain.* Hæ enim du® fittene, cum sint gutturales forlissimæ aspirationis, ideoque sono vicinissima;, hinc subindo permutantur, uti pariter *aleph* permutatur cum *he,* quia utraque levis est aspirationis.

Moraliter, corvorum instar *cras, cras* canunt, qui emendationem vite, et sana consilia procrastinant, caque de die in diem differunt, de quibus S. Augustinus serin. 16 *De verbis Domini :* « Ipsa, ail, res est quæ multos occidit, cum dicunt cras, cras, el subito ostium clauditur. Remansit foris cum voce corvina, quia non habuit gemitum columbinum. Cras, cras corvi vox est. » Talibus et poeta Martialis intonat lib. I, *epigram,* lvii :

Cras vives? hodie jam vivere, Posthumo, serum est.
Ille sapii, quisquís, Posthume, vixit heri.

Idem lib. I, *epigram,* xvi :

Non est, crede mihi, sapientis dicere, Vivam.
Sera nimis vita est crastina, vive hodie.

Et Seneca *epist.* 12 : « Sic, ait, ordinandus csl dies omnis, tanquam cogat agmen, et consummet atque expleat vitam, etc. In somnum ituri lieti hilaresque dicamus :

Vixi, et quem dederat cursum fortuna, peregi.

Crastinum si adjecerit Deus, teli recipimus. Illo beatissimus est, ct securus sui possessor, qui crastinum sine sollicitudine exspectat. Quisquis dixit : Vixi, quotidie ad lucrum surgit. » Fecit hoc S. Marcella, de qua S. Hieronymus epist. 16 *ad Principiant* ejus filiam : « Sic, ait, ætalem duxit ct vixit, ut semper sc crederet esse morituram : sic induta csl vestibus, ut meminisset sepulcri, offerens se hostiam rationabilem, vivam, placentem Deo. » Ha S. Antonius moriens suis præscripsit, ut quotidie mane cogitent, sibique persuadeant illum diem fore vitæ ultimum : quocirca ita vivant, ac si eo die sint morituri, uti refert S. Athanasius in ejus Vila. E Societate nostra

P. Joannes Maldonatus editis libris celebris, quotidie quinquies, mortis memoriam, imo praesentiam, sibi ob oculos ponebat, indagabatque numquid esset in conscientia, quod in hora mortis eum angere ct allii *gere* posset; et si quid reperirei, illico illud per confessionem, vel co modo quo congruebat, tollebat, itaque stabat semper in procinctu quietus ct securus, paratus ad mortem. Beatus qui hoc sui de morte examen crebro secum obit. Beatus qui vivit tanquam semper moriturus, ct studet tanquam semper victurus, aitS. Hieronymus.

Symbolice, feralis corvi vox, *Cras, cras,* strages ct funera quæ præsentit quibusque inhiat, non raro portendit futura, vel facta significat, uti hoc loco.

Quoniam attenuabo robur ejus. — Legit Interpres lìj; i RIN *arze uzzo,* id csl *emaciabo, attenuabo robur ejus,* puta Ninives. Jam legunt rniiX nip *arza era,* id est *cedrum ejus nudabo, q. d.* Destruam per Chaldæos tecta et tabulala Ninives fabricata ex cedro : hinc concident ruentque ; quo fiet, ut corvi sedeant in superliminari ex ruina reliquo. Ha Chaldæus, Arias, Pagninus, Vatablus et alii. Hebræum enim *arza* tam est nomen, idem cum DN *crcz,* significans cedrum tignumque ct tabulatum cedrinum, quam verbum, significans *attenuabo,* a radice riH *rasa,* id csl attenuavit. Rursum pro *era,* id est nudabo, Septuaginta quoque legerunt lìp *uzzo,* id csl robur ejus, quod ipsi interpretaniur ávx^ux, id csl *altitudo.* Ita Romana, vel, ut Complutcnsia, ¿vámga, id est *coronatio;* vertunt enim, *quia cedrus altitudo,* vel *coronatio ejus, q. d.* Ninive cingebatur domibus cedrinis allisslmis ct fortissimis, quasi corona : at Chaldæi hanc ei coronam detrahent, el in terram dejicient. Aliter nostrum cum hebræo tcxlu moderno conciliat Arias, nimirum dicendo robur esse quercum, quæ est species *arze,* id est cedri. Nam, ut ail Marinus in *Léxico :* « Cedrorum species multæ sunt, iTvXn *teassur,* id est *buxus;* nnn *tirza,* id est *ilex;* *algumim*,C113 *beros,* id est *fraxinus;* *oren,* id est *ornus;* OWO *berothim,* id est *buxus.* » Verum prius, quod dixi, verius est, ut patet conferenti verba nostri interpretis cum verbis llebræis.

15. ILec est civitas gloriosa. — Est exclamatio ad pathos, *q. d.* Videte ad quas ærumnas devenerit, in quàs ruinas corruerit Ninive, civitas illa olim gloriosa ct inclyta. Sic ait Virgilios lib. H *Æneid.:*

Fuit Ilium, ct ingens
Gloria Teucrorum.

Sic de eadem Ninive jam vastata admiraos Nahum cap. n, 18, exclamat : «Ubi est habitaculum Iconum, el pascua catulorum Iconum? » Sic de Jerusalem excisa obstupescens Jeremías *Thren.* n, 15 : « Ikeccine, ait, est urbs perfecti decoris, gaudium univers® terræ? »

Septuaginta vertunt : kom; m favXforfix ; *Hac csl civitas illa malis dedita, nequam et scelerata,* aul magis proprie, *vilipendent,* ut vertit interpres Romanus, *et subsannatrix.*

OMNIS QUI TRANSIT PER EAM, SIBILABIT, — Vêt subsannando, vel exsibilando Niniven ita humiliatam et vastatam, ut vult S. Hieronymus; vel potius admirando ct obstupescendo tantam cladem ct ruinam, ut censet Tbeodoretus. Simili modo « movebit manum, » id est complodet manus, vel cas extendet ostendendo Ninives rudera, sive irridendo ct insultando, sive potius obstupescendo et commiserando.

Tropologice, mullo magis gemens sibilet ma- Tropoio-
nusque complodat, quicumque videt Niniven, id est Ecclesiam aliquam, congregationem, vel ani- Cu®^e'
mam olim speciosam virtutibus, quæ erat tem- pwi-
plum Dei el sedes angelorum, per peccatum a urt
dæmone vastari, fierique cubile leonum et draconum, præsertim cum eam cœlo destinatam videt damnari, ct ruere in tartara. Gemens ergo el attonitus dicat cum Isaia, cap. xiv, 11,12 : ‹ Quomodo cecidisti de cœlo, Lucifer, qui mane oriebaris? Detracta est ad inferos superbia tua, concidit cadaver tuum : subter te sternetur tinca, et operimentum tuum erunt vermes. » Et cum Baruch cap. m, 10 . «Quid csl, Israel, quod in terra inimicorum es? inveterasti in terra aliena, coinquinatus es cum mortuis; deputatus es cum descendentibus in infernum.» Causam subdit : «Dereliquisti fontem sapienti®. Nam, si in via Dei ambulasscs, habitasses utique in pace sempiterna. Disce ubi sit prudentia, ubi sit virtus, ubi sit intellectus : ut scias simul ubi sit longiturnitas vitæ el vicius, ubi sit lumen oculorum ctpax. Ubi sunt principes Gentium, ct qui dominantur super bestias, quæ sunt super terram? qui in avibus cœli ludunt, qui argentum thesaurizant, et aurum, in quo confidunt homines, et non est finis acquisitionis eorum? etc. Exterminali sunt el ad inferos descenderunt. » Similia lamenta pathetica habet Ezechicl de ruina regis Tyri, cap. xxvni, 11; dc Pliaraonis ac/Egypliorum, cap. xxxn, 18 et seq.; et S. Joannes in damnatione Babylonis meretricis, Apoca/, cap. xviii, 10.

S. Hieronymus hæc omnia de Ninive vaticinia accipit de hærelicis el hypocritis : a Qui auditores, ait, sunt legis, non factores, quod frustra speciosos se esse jactent, cum habitent in cis greges, viliorum scilicet multitudo, et bruta animalia corpori servientia, et omnes bestiæ terræ, quæ corda eorum comedunt; et chamæleontcs, qui non habent unum colorem, sed diversis peccatis, nunc avaritia, nunc luxuria, nunc crudelitate, nunc libidine, nunc tristitia, nunc exsultatione per momenta mutantur : ct ericii in præsepibus eorum, animal spinosum et plenum sentibus, et vulnerans quidquid contigerit. Sed et bestiæ cubabunt in foraminibus, id est in cordibus eorum : ct corvi, immundæ aves, in portis eorum, vel iu ore, vel m auribus, quod aul lo-

qiiantur semper, aut audiant mala. Post quæ infertur, ideo Ecclesiam hæc passuram fore, vel esse perpessam, quod in s iperbiam sc elevaverit. n Et mox : « Ubi enim prius habitabat Pater, et Filius, et Spiritus Sanctus, et angeli ejus ministeriis pnesidobant, tunc habitabunt bestia», de quibus Propheta *Psalm,* lxxiii, complorat dicens : Ne tradas bestiis animam confitcntem tibi, n Et inferius : « Dicamus per animam do qua Christus recesserit, et quæ prius templum Dei fuerat, et esse desinit, transiré serpentem, et sibilare in ea, ct venena suæ molili© evomere, ct non solum hoc facere, sed opera quoque sua, quæ rpemxdc manus vocantur, movere, » juxta illud *Proverb,* xvin, 21 : « Mors et vita in manibus linguæ. r

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

lyranus *et Arias censent toto hôc cap. ad litteram agi de Christo et Christianis, puta accusari sedera Christianorum, quæ Christus judicabit in die judicii, cum impios damnabit, pios salvabit. Ex adverso alii totum hoc caput explicant de Judæorum criminibus, ob quæ puniti sunt captivitate Babylonica, deque illorum ex ca liberatione, reditu ct felicitate. Verum media incedendum est via : nimirum initio capitis agit de Judaeis, sed vers.* 8, *transit ad Christianos, quos Judæis impiis Deus in Ecclesia ct benedictione Abrahce surrogatit, sibique adsciscct. Ita S. Hieronymus, Thcodoretus, Haymo, Vatablus ct Dionysius.*

Dico ergo, initio capitis accusat Hierosolyma scelera, ac praesertim rapinas principum, judicum injustitiam, prophetarum vesana oracula ct mendacia promissa, sacerdotum impietatem: quodque ipsa aim vidisset gentes vicinas impias a Deo puniri et vastari, non tamen carum exemplo resipuerit. Quapropter vers. 8, *illi et Gentibus vindictam minatur, sed divinam, nimirum quod Deus per Christum destruet gentilismum teque aejudaismum, quodque gentes omnes, etiam barbaras et remotissimas, subjugabit Christo, casque ab idolis ad Deum convertet, ut serviant ei humero uno, ague ac Judæos, qui illum recipient : quod maxime fiet in fine mundi, quando credentes ipsi salvabuntur, increduli vero ab ipso reprobabuntur, ct igni (eterno addicentur* (1).

1. Væ provocatrix, et redempta civitas, columba! 2. Non audivit vocem, et non suscepit disciplinam : in Domino non est confisa, ad Deum suum non appropinquavit. 3. Principes ejus in medio ejus quasi leones rugientes : judices ejus lupi vespere, non relinquebant in mane. 4. Prophète ejus vesani, viri infideles : sacerdotes ejus polluerunt sanctum, injuste egerunt contra legem. 5. Dominus justus in medio ejus non faciet iniquitatem : mane, mano judicium suum dabit in lucem, et non abscondetur : nescivit autem iniquus confusionem. 6. Dipcrdidis gentes, el dissipati sunt anguli earum : desertas feci vias eorum , dum non est qui transeat : desolate sunt civitates eorum, non remanente viro, neque ullo habitatore. 7. Dixi : Attamen timebis me, suscipies disciplinam : et non peribit habitaculum ejus, propter omnia in quibus visitavi eam : verumtamen diluculo surgentes corruperunt omnes cogitationes suas. 8. Quapropter exspecta me, dicit Dominus, in die resurrectionis mcæ in futurum, quia judicium meum ut congregem gentes, ct colligam regna : el effundam super cos indignationem meam, omnem iram furoris mei : in igne enim zeli mei devorabitur omnis terra. 9. Quia tunc reddam populis labium electum, ut invocent omnes in nomine Domini,

(1) Succedit *actio judicialis* contra Hierosolymitanorum contumaciam, quæ nullis Dei adhortationibus ncc minis a suis sceleribus destiterit.

Phimo, accusat crimina grasantia, nominatim,*primo.* institutionem neglectam, ct aversionem a Deo in populo, !, *ïï; secundo,* violentiam in principibus, et rapinam in judicibus, 3; *tertio,* infidelitatem in prophetis, et irreligionis in sacerdotibus, 4.

Seccmdo, exaggerat contumaciam Judæorum non emendatam, *primo,* per manifestam Dei improbationem, 5; *secundo,* per luculentum vindici® de gentibussumptæ exemplum, 6; *tertio,* per longanimem Dei admonitionem ct exspectationem, 7.

Quarto, promulgat sententiam decretoriam pœn® infligendo his verbis : quare cum moniti mores non emendaveritis, ego vos una cum reliquis populis alliciam pœnis, 8.

Pars paraclctica : Primo, promittit Deus per Prophetam, *primo,* camdem fidei professionem, ct obsequii erga Deum conjunctionem omnium futuram, 9; *secundo,* Ec-

ct serviant ci humero uno. 10. Ultra flumina Ælhiopiæ, inde supplices mei, filii dispersorum meorum deferent munus mihi. 11. In die illa non confunderis super cuncti* adinventionibus tuis, quibus prevaricata es in me : quia tunc auferam de medio tui magniloquos superbi© tu©, el non adjicies exaltari amplius in monte sancto meo. 12. El derelinquam in medio tui populum pauperem el egenum : et sperabunt in nomine Domini. 13. Reliqui© Israel non facient iniquitatem, nec loquentur mendacium, et non invenietur in ore eorum lingua dolosa : quoniam ipsi pascentur, el accubabunt, el non crii qui exterreat. 14. Lauda, filia Sion : jubila, Israel : lælare, el exsulla in omni corde, filia Jerusalem. 15. Abstulit Dominus judicium tuum, averli! inimicos tuos : rex Israel Dominus in medio lui, non timebis malum ultra. 16. In die illa dicetur Jerusalem : Noli timere: Sion, non dissolvantur manus tuæ. 17. Dominus Deus tuus in medio lui foriis, ipse salvabit : gaudebit super te in lætilia, silebit in dilectione sua, exsultabit super te in laudo. 18. Nugas, qui a lege recesserant, congregabo, quia ex te erant: ut non ultra habeas super cis opprobrium. 19. Ecceego interficiam omues, qui afflixerunt te in tempore illo : ct salvabo claudicantem : et eam, quæ ejecta fuerat, congregabo : et ponam eos in laudem ct in nomen, in omni terra confusionis eorum. 20. In tempore illo, quo adducam vos, ct in tempore, quo congregabo vos : dabo enim vos in nomen, ct in laudem omnibus populis terne, cum convertero captivitatem vestram coram oculis vestris, dicit Dominus.

Ven. i. 1. V® provocatrix ! — Hebraice mKTIO *morca,* id est amaricatrix, quæ scilicet Deum maritum tuum adulterando amaricas, id est irritas et provocas ad bilem : hæc enim amara est el fellea. Unde Chaldæus vertit : *Quæ multiplicat iræ provocationem;* Tigurina: *Væ rebellanti!* Radix enim HIO *mara* significat amaricare, amarum facere, offendere, rebellare. Undo Nocini : « Ne, iuquit, vocetis me Noemi (id est pulchram), sed vocale me Mara (id est amaram), quia amaritudine valde replevit me Omnipotens, » *Ruth* i, 20. Pagninus ct rcccnliores non verbotenus, sed rem el sensum reddunt, dum vertunt : *Væ fædatæ, væ pollata!* Nam ideo erat amaricatrix Dei, quia foedata ct polluta sceleribus.

Septuaginta vertunt : *Væ illustris !* alii : *Væ monstrosa!* Nam *morca* deducunt a radice r"INT *raa,* id est vidit, *q. d.* Væ Hierosolymæ, quæ insignis et monstrosa est sceleribus, puta adulteriis, id est idololatriis, ideoque Deo sponso suo infida ct rebellis, cum ad amaritudinem et iracundiam provocai ! Alludit vox *morca* ad monteni Moria, id est visionis, vcl illustrem, qui orat Hierosolymis, de quo dixi Genes, xxn, IV, *q. d.* 0 Jerusalem tempore Abrahæ el Isaac, mihi fidchum el obedienlium usque ad mortem, fuisti mons Moria, id esi visionis cœlestis : al nunc infidelis, per inobedientiam et apostasiam facta es *morca,* id est amara el amaricatrix.

Et redempta. — Ha vertunt quoque Chaldæus et Septuaginta, bw *qual* enim signiheal redimere. Recenliores Rabbini, et eos sectili Pagninus et Tigurina vertunt, *inquinata,* vel *contaminata :* utrumque enim significat *gaal:* alludit enim ad *galal,* id csl volvere, revolvere : inde enim *gaal* significat rem alio devolutam ad se revolvere, id esi redimere : rursum, rem in sanguine menstruo, stercore, aliave re immunda volutare, volvere et revolvero, hoc esi inquinare el contaminare, uti adultera Jerusalem se in sordibus idololatriæ cum variis diis Gentium volutabai ct inquinabat. Nostra versio uti magis propria, ita cfllcacior et nervosior est. Taxat enim Jerusalem, camquo arguit ingratitudinis, quod cum a Deo redempta esset ex Ægypto, ct liberata a duro jugo et servitute Pharaonis tempore Mosis; æque ac Philistinorum, Ammonitarum, Moabilarum , aliarumque gentium tempore Judicum, Davidis et Salomonis, Deum tamen sua idololatria ct peccatis sirpe gravissime ad indignationem concitari!, el in dies concitet.

Colümda.—Ha Ilebræum nJV *iona,* vertunt quoquo Septuaginta cl S. Hieronymus in *Comment.* Al Chaldæus, Rabbini, ct eos secuti Pagninus, Tigurina et Vatablus vertunt, *molestatnx,* quæ pauperes vexat, spoliat, opprimit, a radice nj» *iana,* id est laborare fecit, atllixit, oppressit. Aptius Nosler vertit, *columba* : huic enim Israelem

clôslam cx gentilibus et Judæorum reliquiis congregandam, to.

Secvxdo, exhibet beneficia Ecclesiæ prestanti*, *primo¡* per peccatorum remissionem, ct vitiorum, maxime superbire et van® jactanti® exstirpationem, ii ; Mcundo, per securitatem ct impeccantiam humilibus concedendam, 12, !3.

Tertio, excitat fideles ad lælitiam ct animi tranquillitatem , 14-16 : cujus mutationis cause assignantur, *primo,* sublat® perni®, fugati hostes, ct Dei protectio, 15; *secundo,* assistentia ct complacentia Dei do sua Eccleda, 17; *tertio,* exterminium hominum nugacium ct apostatarum, 18; *quarto,* cædes persecutorum, ct reparatio lapsorum, 19; *quinto,* celebritas ct gloria in lotum terrarum orbem diffundenda, 20.

pariter comparavit Osce cap. VII, 11, dicens : « Factus est Ephraim quasi columba seducta. » Ita cidem Jerusalem hic comparat Sophonias, g. *d.* Jerusalem stolide relinquens Deum verum, et sequens deos inanes Gentium, facta est quasi columba, ut vertit Arabicus Alexandrinus, excors, sine prudentia, sine intellectu, quæ sinit so decipi, ultroque ruit in laqueum et necem. Vide dicta *Osce* VII. Aliter S. Hieronymus, Remigius, Albertus et Lyranus, g. d. Jerusalem, quæ olim, dum me coleret, erat quasi columba bella, simplex, innocens et candida, nunc desiit esse columba, et facta est quasi corvus teter, malignus, furax et ater. *Tertio,* Syrus et Arabicus Antiochenus vertunt: *Heu civitas nota et redempta, civitas Joncr,* hoc est Ninive, quæ usque hodie ab Orientalibus vocatur civitas Jonæ, tum quia in ea prophetavit Jonas ; tum quia Joña hebraico significat columbam, quam colebant Ninivitæ et Assyrii, eo quod dicerent Semiramidem suam reginam post mortem conversam esse in columbam, uti alibi dixi. Censent ergo ipsi hanc prophetiam dirigi ad Niniven.

veri. •. 2. Nox audivit vocem—Dei per mo aliosque Prophetas cam invitantis ad poenitentiam et reconciliationem : sicut columba ab aucupe inescata et seducta non audit vocem et sibilum sui heri, eam revocantis ad columbarium. ItaChaldæus, Hugo et Vatablus.

Ix Domino nox EST confisa.—Hebræus : *Non speravit in Domino, q. d.* Jerusalem spes suas non reposuit in Deo, sed in suis opibus, viribus, principibus, populis, sociis, quasi iis esset invicta, et satis munita contra Chaldæos aliosquo hostes. Ideo Deus permisit eam ab illis capi et vastari, ut ostenderet inanes fuisse ejus spes, et ut puniret ejus diffidentiam in Deum, Deique neglectum.

MoraU- ú Dei. Moraliter, disce hic esse gravem Dei injuriam, valdeque cum pungere, si illi non fidamus, sPelnfil,c nostram ab eo avertamus, et defigamus in creaturis. Hæc enim diffidentia oritur ex defectu fidei, quod scilicet fide viva non credamus Deum esse omnipotentem, summe providum et beneficum, quodque ipse possit et velit nos juvare, si ejus opem imploremus, quodque ipsi proponamus homines, vel alias creaturas, quasi ili® magis vel possint, vel velint nobis opitulari : quæ sane persuasio infidelis est, et contumeliosa Deo. Quocirca Deus eam punire solet, ac facere ut creatane in quas speravimus, nos deserant, fallant, imo oppugnent et evertant. Ex adverso prosperat cos, qui spes suas in ipso defigunt ; quia «nullus speravit in Domino, et confusus est, » *Eccli.* II, II. Quocirca Jeremías cap. XVII, 5 : «Maledictus, ait, homo qui confidit in homine, et ponit carnem brachium suum, el a Domino recedit cor ejus. Erit enim quasi myricae in deserto, et non videbit cum venerit bonum : sed habitabit in siccitate in deserto, in terra salsuginis et inhabitabili. Benedicius vir, qui confidit in Domino, et erit Dominus fiducia ejus, » etc. Vide ibi dicta. Ita Psaltes: «In te, inquit, Domine, speravi, non confundar in æternum. » l'a S. Barbara, virgo fragilis et tenera, cum pectinibus ferreis horrende a carnifico laceraretur, et faculis ardentibus ustularetur, corde et oculis in ccelum defixis, Christum sponsum suum invocans, aiebat: «O bone Jcsu, tu vides secretum cordis mei, quod in te solo spem ineam defixi : non ergo me deseras; quia sine te sum debilis et infirma, tecum autem sum fortis et robusta. Omnia enim possum in Io, qui mc confortas.)) Eadem fuit spes, vox cloralio in tormentis martyrum omnium, quæ cos fecit insuperabiles, ac ignibus, leonibus, ungulis cl catastis fortiores et celsiores.

Ad Delm suum non appropinquavit, — ut in cum speraret, cum invocaret, illi obediret, illum amaret, qui est suminum bonum suum et nostrum. Ita Plato, dialogo qui inscribitur *Philebus,* non aliud docet, quam felicitatem in co versari, ut ad Deum propius accedamus, ab coque verum bonum hauriamus, itaque fiamus divini et Deo . simillimi : accedere autem nos ad Deum, per virtutem. Nam Deus, inquit ipse, est summum bonum, cujus hæ sunt conditiones, ut sitaGrapuç, Uaiàr/,xa).h,à^iTUtCYuUv, tug ; Ter/g-‹tw/, id CSt *sil,i sufficiens, caderisque omnia suppeditans, perfectum, pulchrum, consentaneo ordine constitutum, rerum omnium finis, ac proinde ab omnibus eligendum et expetendum.* Qui ergo a Deo recedit, recedit a bono, accedit ad malum, puta ad peccatum, mortem, diabolum et infernum.

3. Principes. — Quod vers. 1 dixit dc loto, Ver». 3 pula Jerusalem totam esse corruptam et sceleratam, hic per partes explicat, incipitque ab ejus capite, puta a primoribus, tum sœcularibus, tum ecclesiasticis ; ut ostendat quod de suo tempore dixit Isaias cap. I, G : « A planta pedis usque ad verticem capitis non est in eo sanitas, » eliamnum verum esse. *Primo* ergo taxat hic principum crudelitatem, quod (piasi leones populum expilarent cl devorarimt. ila S. Hieronymus. Allegorico , taxat eorum sequaces et posteros, puta lyrannidem et sœvitiam principum et pontificum tempore Christi. Leo enim ferocissimus fuit Herodes Ascalonita, qui immani feritate parvulos omnes a bimatu et infra in Belhlehem occidit propter Christum, quique, ut alia taceam, morions jussit primores omnes Judæorum occidi, ut Judæi in sua morte gaudere non possent, sed, vellent nollent, plangerent ob suorum stragem, uti refert Josephus lib. XVII *Antiquit.* cap. viti. Leones fuerunt Annas, Caiphas et cœleri, qui Christum ad crucem, Apostolos ad verbera cl ad mortem adegerunt. Rugierunt enim cum clamaverunt : *a* Crucifige, crucifige. » Ita Lyranus.

In medio ejus, — *q. d.* Sicut leo in medio animalium grassatur, rapitque et discerpit nunc hoc, nunc illud, prout ei libuerit; ita principes Ilie-

rosolym® nunc hos, nunc illos cives el pauperes deprædantur.

Judices ejes lupi vespere, non relinquebant in mane. — A principibus descendit ad judices, qui principum in injustitia et rapacitate erant asseche, g. *d.* Sicut lupi lucifugi vespere grassantur, hunquo ex diurna inedia, fame rabidi prœdantur, prædamque totani devorant, ita ut no ossa quidem (hoc cnim significai hebrteum *garemu)* relinquant, quæ mane comedant; sed in ipsa nocte quaprædamegerant, eam totam devorant; ita et judices iniqui suis injustis judiciis diripiebant bona pauperum tanta aviditate, ut nihil cx iis reliquum facerent. Ita S. Hieronymus per lupos vespertinos accipit malosprœlatos ct judices, « capientes, inquit, munera, ct vendentes justitiam, et possessiunculas Ecclcsiæ, cl ea quæ in Dei donaria conferuntur, vertentes in lucrum suum, ut non habeant pauperes quæ mane comedant; qui quasi in nocte el nullo vidente omnia populantur, et cum luporum inore cuncta diripiant, ne parvos quidem cibos indigentibus derelinquant. » Quinam sint lupi vespertini dixi *llabacuc* i, 8.

Vers 4. 4. Propheta ejus vesani. — A magistratu sæculi transit ad ecclesiasticum, pula ad prophetas et sacerdotes, eorumque in suis muniis infidelitatem el impietatem redarguit: prophetas, quod sint vesani, id est spiritu non Dei, sed diaboli, agantur, imo agitentur. Unde Aquila vertit Mcuid est *enthusiasmo correpti,* ct furore fanatico perciti ; Septuaginta **prillarci,** id est *spiritum ferentes,* active; vel potius passive rvm- accentu in antepenultima, id est spiritu portali ct acti. Hebraice est OHRID poetastro, quod Pagninus vertit, *contemptibiles* ; Tigurina, *leves* ; Valablus, *homines nihili.* Nimirum Prophet® hi, cum essent vilissimi et ignorantissimi, fingebant se furere ct agi spiritu prophetico, aut revera ex pacto cum dèmone, ab co correpti quasi furentes prophetabant, id est aliena cl exolica loquebantur, uti de Sibylla narrat Yirgilius lib. VI *Æneid. :*

> Non vultus, non color unus,
> Non rompt® mansero romæ; sed pectus anhelum,
> El rabie fera corda tument, majorque videri.
> Ncc mortale sonans, afflala est numine quando
> Jam propiore Dei.

Et inferius :

> Bacchatur vales, mapnum si pectore po-sit
> Excussisse Deum, tanto magis ille fatigat
> Os rabidum, (era corda domans, lingitque premendo.

Proprie *pochazim* significat temerarios et précipites, qui audacter el temere pro affectu quidvis effutiunt, asseverant, divinant el jurant; sicut cnim iriD *pachad* significat præcipîtantiam ex metu aut reverentia; ita ei affine Tn¿) *pachaz* notat praecipitantiam ex temeritate cl audacia. Unde Noster apposite vertit, *vesani;* Syrus vertit: Pro*phetæ ejus lascivi, impudici;* Arabicus:ivepro*phetæ ejus in spiritu immundo, gens stulta.* Hinc iidem sunt ***viri*** *infideles;* Hebraeus, *viri procurications,* id est prævaricatores, inquit Vatablus; Septuaginta, ***viri contemptores*** ; Chaldæus, vin *mendaces;* quia mentiuntur se a Deo milii, ct ejus nomino dicunt : Pax, pax, promittuntque omnia prospera, cum Deus per me aliosque Prophetas comminetur excidium.

Sacerdotes. — A Prophetis transit ad sacerdotes, in quibus duo culpat. *Prius,* quod profanent et polluant u sanctum, p puta sanctuarium, sive templum, nimirum sacra ct sacrificia indigne tractando, caque non ad Dei, sed ad suum usum cl luxum convertendo, exercendo usuras, simonías, rapinas, sacrilegia, profana ibi tractando, scandalose vivendo. *Posterius:* a Injuste, inquit, egerunt contra leg»?m ; » hebraica 1D0H *chamesu,* id est oppresserunt legem, vim attulerunt legi; quia eam audacter transgrediuntur, violant, contaminant, populoque duces cl auctores, imo doctores sunt, ut idem faciat ; adeo ul legem per suas falsas, et ad lucrum conficias expositiones el traditiones pervertant, uti cis improperat Christus *Matth. v,* 2!, ct cap. xxxni, 16.

5. Dominus justus in medio ejus non faciet iniquítate», — g. *d.* Deus, quia æquissimus est judex, a»quo ac omnisciens, hinc non inique, sed èquissime, licet acerrime, puniet impiam Jerusalem (I). Quod sit omniscius, recte probat : quia, inquit, est in medio ejus, g. *d.* Deus in templo suo residens, circumquaque prospicit Jerusalem, videtque omnia scelera quæ in ea ubilibet perpetrantur : ergo non deest ipsi scientia, nec cognitio criminum, uti ncc potestas et æqu>tas ad capuniendum et vindicandum. Nota liplotcn, sive miosim : « Non faciet iniquitatem, » id esi faciet summam æquilatcm, quando acriter castigabit tot tantaque scelera, quæ fiunt in sua urbe coram se sequo spectante. Ita S. Hieronymus, Remigius, Albertus, Arias et Clarius. Accedit et Chaldæus qui vertit : *bominus purus* ***dixit*** *se collocaturum mnjestatem suam in medio ejus : quare coram ipso mendacium non fit,* id est fieri non debet, g. *d.* Nemo deberet esse tam effrons et impudens, ut audeat peccare lherosolymæ, in conspectu et m Ven. 5

H) Hæc verba, inqnil Maurer, nequaquam cum sensum habent, quem subjicit Kaaenmuller hunc : a Non committet, ut hæc scelera vestra altant impunita, vam hoc iniquum esset, el a natura ipsius alienum: » sed, ut recte viderunt Hesselbergus ct Illttigius, hoc sibi volunt : Imago ad imitandum iis proposita est Jova juste agens iu medio ipsorum, ut sancti sint, quemadmodum ipso Jova est sanctus; *quovis mane,* quotidie *jus xuuin.* id est jus quu ipse utitur, id est justam suam agendi rationem, *profert in lucem,* pœnis aflicieus improbos *non deest,* nunquam ornimi sic agere; nec scit, sed nescit improbus *pudorem,* justam quam sequitur agendi rationem Jova ns nunquam non proposuit ad imitandum, bed frustra; non pudet cos suæ rationis. (Maurer.)

oculis Dei viventis. Mendacium enim in Scriptura sæpe significat quodlibet peccatum ; peccatum cnim est mendacium practicum, quod iit contra legem, cl contra rectum rationis judicium. Notent hoc sibique applicent clerici et religiosi, dicanlquc : Quomodo audebo peccare in Religione , in templo, ubi Deus residet, ubi omnia circumspicit quasi leo terribilibus oculis, uti loci sancti violatores, suique contemptores discerpat cl laceret?

Aliter Vatablus : « In medio ejus, » inquit, *q. d.* Deus Jerusalem dignatur sua presentía, sua cura et familiarilate, versatur in medio ejus quasi socius, amicus, imo protector, curator et paler; quod ergo eam punit, non facit cx odio, sed cx amore, tum ejus, tum justitiæ : quocirca nemo censebit eum facere iniquitatem, dum eam pro ineritis acriter castigat. Unde sequitur :

Maxe, maxe (hoc est citissime, inquit Theodoretns. Rursum, non solum clam, sed palam in matutina et manifesta luce, inquit S. Hieronymus, Deus) judicium suum (id est justum suum supplicium, quo castigabit Jerusalem, proferet et) dabit IX lucem. — *Secundo,* «mane, mane,» idcsl quolibet mane , *q. d.* Deus quotidie, el quasi quolibet mane edit aliquod exemplum sui judicii, quo nunc hunc, nunc illum sceleratum; nunc hanc, nunc illam gentem male mulctat et perdit, illudque « non abscondetur, « hebraico, non *deest,* quin semper aliquod publice edatur ad terrorem impiorum . et tamen a iniquus nescit confusionem, » id est nescit erubescere, sed audacter et impudenter pergit scelera sceleribus cumulare. Ita Clarius, Arias et Vatablus. Hic sensus satis apte connectit tot im sententiam ; futura enim apud Hebneos sæpe sumuntur pro praesenti, quando significatur rei continuatio, mos ct consuetudo; uti hic « mane, mane judicium suum dabit, » id est dare et edero solet. Verum quia agitur hic proprie de Jerusalem, cui minatur futurum, sed instans excidium; hinc prior sensus aptior cl germanior videtur, juxta quem sequentia ita explica.

Nescivit autem ixiquus coxfusioxem, — *q. d.* Hierosolymitæ sunt tam iniqui ct impii, ut non pudeat cos, nec poenilcat scelerum, etiamsi ob ea audiant a Prophetis instare sibi judicium, id est vindiciam Dei, ac videant propter eadem gentes sibi similes a me puniri et disperdi, uti sequitur. Aliter Septuaginta Romana, qui hæc ad Deum judicium suum mane proferentem referentes, sic vertunt : Nescit *iniquitatem* tn *exactione, nec in contentione injustitiam.*

\m.t. 0. Disperdidi Gestes. —Per *Gentes, primo,* accipi possunt Samaritæ, qui vicini erant Judæis, etjam ob idololatriam excisi erant a Salmanasare el abducti in Assyriam, *q. d.* Videte, o Hierosolymilæ, quid vicinis et fratribus vestris, puta decem tribubus, contigerit : idem cnim vobis cont.nget nisi vitam corrigatis. Nam, « tunc tua res agitur, paries cum proximus ardet. » Porro vocat cos *Gentes,* non Israelitas, tum quia jam ab avita fide, religione, societate ct regno Israelis et Davidis per schisma desciverant, fecerantque novam rempublicam, el Ecclesiam idololatricam, uti faciunt Gentiles; tum quia jam post excidium commixti erant gentibus, puta Assyriis in Assyria, et Cuthæisin Samaria. Salmanasar cnim sicut Samantas in Assyriam, ita Assyrios, puta Cuthæos, in Samariam transtulit, coquo modo utramque gentem permiscuit, ut palet IV *Reg.* xvn.

Secundo,S. Hieronymus per *Gentes* accipit Judæos, quos vastavit et disperdidit Sennacherib, adeo ut sola Jerusalem ab eo intacta remanserit, angelo eam, ob pietatem Ezcchiæ et preces Isaiæ, lutante, cæsisl85 millibus Assyriorum, *Isaiæ* xxxvn, 36. Hi pariter vocantur *Gentes,* quia vivebant gentiliter ct impie, quasi gentiles essent, non Judæi. In Scriptura cnim Judæi sæpe vocantur nominibus gentium, quarum cultum, mores et vitam imitabantur. Hinc jam vocantur Ainorrhæi, jam Cethæi, *Ezech.* xvi, 45; jam Sodomita! el Gomorrhæi, *Isaiæ* i, 10.

Tertio, proprie per *Gentes* possunt accipi Syri, Armeni, Parthi, aliique qui inter Babylonem ct Jerusalem interjacent, vel adjacent, quos, utpote viciniores, prius subjugavit Nabuchodonosor, antequam invaderet Judæos, ulpote remotiores. Rosee enim omnes Judæis in exemplum proponi voluit Deus, ut eorum strage resipiscerent, et ab idolis sceleribusquc ad Deum redirent. Sed frustra ; nam, ul præcessit : « Nescivit iniquus, » in iniquitate sua defixus et obduratus, « confusionem. n

Aliter a Castro : nam per *Gentes* accipit Philistæos, Ammon, Moab, Ælhiopcs ct Assyrios, do quibus cap. præced., vers. 4,8,11; licet enim hi post excidium Jerusalem excisi sint a Chaldœis, tamen Deus eorum, quasi hostium, excidium jam dinante prædixeratet promiserat Judæis, utpote qui sæpe eorum hostilitatem el direptionem sustinuerant. Sed tunc *d;sperdidi,* accipi debet non proprie, sed pro *disperdere decrevi,* disperditurum me prædixi el promisi, *q. d.* Promisi tibi, o Jerusalem, me gentes libi hostiles perditurum, ct destructurum carum imperia, ut qui mc per plagas non senseras, saltem per beneficia cognosceres; sed lu hæc promissa, meque pariter ca promittentem, non curasti, imo sprevisti.

Et dissipati suxt axguli earum. — *Angulos* vocat arces cl munitiones, quæ in limitibus regionum eriguntur quasi antemurale, ad tutelam regionis. Chaldæus vertit, *palatia.* Tropologice S. Hieronymus : « Puto, inquit, quod ct superbis prosit detrahi eos dc arrogantia sua, et dissipari angiportus ct angulos eorum, ut postea recto itinere gradiantur. » Et mox : « Dissipantur ergo itinera superborum, el anguli corum, ne ambulent in superbia el in pravitate, et urbes eorum quæ male ædificalæ fuerant in arrogantia et su-

perbia, destruuntur no subsistant, cl habeant habitatores pessimos, »

tiff 7. 7. Dixi (7. d. Monui Judæos per Jeremiam aliosque Prophetas, ul desisterent ab idolis ct sceleribus Gentium, ne similes illis pœnas incurrerent, ac œquo ut illæ disperderentur, atque ut timerent cl colerent mc, ne periret) haditaculum ejus, — id est tuum, puta tua civitas, tuœ domus, templum ct muri tui, o Jerusalem. Ilebrœi enim crebro utuntur enallage, ul personam secundam in tertiam, ct vice versa, commutent, praesertim ad pathos, uti hic Deus a Judæis, quasi indignans, avertit faciem ct sermonem, ac de iis, quibus coeperat loqui cominus in secunda persona, jam ob idololatriam evertendis, ideoque quasi alienis, loquitur in tertia persona. Monui, inquam, cos, ut non perirent; quia contentum me fore dixi pœnis, quibus cos « visitavi, » id est punivi per Salmanasar et Sennacherib : at tantum abest ut hisce meis monitis auscultarent, et mores corrigerent, ut diluculo, id est sollicite, sine inora, festinanter magis cos corruperint, ct pejus egerint. Opus cnim quod diluculo fit, cordi et cure est, filque sollicite ct festinato, nipote ante diem, et ante omnia diei opera; imo diluculo solent disponi et ordinari, œque ac inchoari opera totius diei. Quocirca nervose ait : « Diluculo surgenlcs corruperunt omnes cogitationes suas; n Tigurina, *omma studia sua;* Pagninus, *omnia opera sua:* hæc cnim cx cogitatione, destinatione ct dispositione quæ iit diluculo, manant. Ila S. Hieronymus, Thcodorelus, Albertus, Hugo el Vatablus. Aliter Septuaginta qui hæc cum sequentibus jungunt, de quo mox.

rtn.8. 8. Quapropter exspecta me, dicit Dominus, in DIE RESURRECTIONIS ME.E IN FUTURUM. — « ExspCCta, » scilicet avide, anhela cl inhia. Hebræum cnim non *chaca* significat anhelare cl inhiare ad personam, vel rem aliquam, ut eam apprehendat : deducitur enim a ~¡n *chcc,* id est guttur, palatum, quod, dum famet, cibo inhiat, uti pulli aperio ore et gutture inhiant cscæ quam mater advehit. Pari, imo majori aviditate fideles debent anhelare ad Deum et Christum, ciquo inhiare : quia ipso solus csl cibus, refectio el saties animas. Rursum, pro in *futurum* hebraico est *lead,* quod Septuaginta vertunt, m *testimonium,* a radice *ud,* id csl testari : unde "iy *ed,* id csl testis. Pagninus vero, Vatablus el Clarius secuti R. Davidcm, vertunt, *ad prodam,* vel *ad spolia*, a radice *avad,* id est spoliaro, predali, diripere. Unde vertunt : *Exspectate me, dicit Dominus, ad diem qua consurgam ad spolia,* vel *ad rapinam, vd* idem sit cum illo *Psalm,* i.xvii, 19; « Ascendisti in altum, cepisti captivitatem : accepisti dona in hominibus. »

Pin rc. 'itemi Uqu! Quocirca *primo,* Chaldæus Cyrillus et Sanchez hæc exponunt do direptione Babylonis per Cyrum, *d.* Bono animo estote, o Judæi abducendi in Babylonem : ibi exspectate me. Nam post 70 annos ultor pro vobis consurgam, ac Babylonem per Cyrum evertam et diripiam, vosque inde eripiam, ut deinde unanimes et læti domum redeuntes, omnes me colatis humero uno, et nullus inter vos sit infidelis, vel impius. Verum esto eo alludat, tunc tamen Deus non effudit zelum ct spiritum suum in omnes gentes; nec olfecit ut omnes colerent eum humero uno : imo paulo post Judæi ab Antiocho aillicli, ac tandem a Tito et Romanis sunt eversi. Quamobrem Judæi hæc exspectant a suo Messia venturo; sed perperam cl incassum.

Ergo communis sententia Græcorum et Latinorum, quin et Hebræorum, est, hæc tam augusti promissa ad tempora Christi perlinere, ab eoque esse completa in primo adventu, et plenius complenda in secundo. Salit ergo hic Propheta de more ad Christum, ct tempus legis nova». In Christo enim, qui finis est legis et Prophetarum, Sophonias, Abdias aliique Prophelæ desinunt, ct oracula sua concludunt. Vocat ergo « diem resurrectionis meæ : n *Primo* proprie diem tertium a Christi nece, quo ipse a mortuis resurrexit Sensus ergo csl, *q. d.* Quia frustra per Prophetas vos, o Judæi, monco, frustra clamo, ut ad me redeatis, hac de causa ego novum ct divinum, non humanum, vindicta» genus in vos ct in omnes gentes exercebo. Mittam enim Christum, qui Judíeos mullos ct omnes gentes sibi mihique subiget, cogetquc eas abdicare gentilismum, œque ac vos judaismum, ac suscipere christianismum, ut omnes humero uno sibi et Deo vero serviant; Judíeos vero rebelles ac incredulos, imo christicidas, gravissime puniam ct exscindam per Titum el Romanos, iisque rejectis ct reprobatis surrogala Gentes, ut dicitur vers. 9, quæ succedent in benedictionem promissam Abrahæ, eruntque filii cl hæredes regni Dei, pula Eccles æ tum militanlis, tum triumphantis. Unde Eusebius lib. ll *Demonstr. Evang.* cap. xvn, S. Augustinus lib. .Will *Civit.* cap xxxin, S. Hieronymus, Remigios, Hugo, Arias, Ribera et alii docent hic predici resurrectionem Christi, reprobationem Judæorum, cl vocationem Gentium.

Secundo, plenius id fiet in secundo Christi adventu ad judicium, puta in resurrectione universali, qua» vocatur dies resurrectionis Christi, tum quia per Christum, el Christi gratiam ac virtutem omnes homines resurgent : resurrectio enim Ecclesia», quasi corporis, est resurrectio Christi, quasi capitis; Scriptura enim, ut notat Ticonius in *¡Pgulis S. Scripturo,* quod Ecclesiæ est tribuit Christo, ct vice versa, ob summam Christi cum ea conjunctionem : est cnim ipso Ecclesiæ caput, sponsus, pater, anima, spiritus el vita; tum quia (brilli resurrectio et gloria apparebit loti mundo in die judicii, quando ostendet potestatem suam judiciariam, in resurrectione sibi a Patre datam, per quam judicabit omnes gentes, uti liic subdit Sophonias. Sensus ergo est, 7. *d.* Ego sœpius ves-

tra, o Judæi, scelera coargui per Prophetas; sed frustra : exspectate ergo me vindicem in dic judicii, quo ego resurgens et triumphator ducam post me agmina omnia resurgentium, ac judex considebo in valle Josaphat, in quam colligam ct congregabo Judæos el omnes gentes, ut infideles et incredulos condenmem (tunc ergo vos, o Judæi rebelles, dabitis pœnas vestra* rebellionis, ingratitudinis et obstinationis), credentes vero et fideles beem ct glorificem, ut in cœlis dem eis labium electum, quo jugiter me laudent ct benedicant. Ha S. Hieronymus, Rcmigius, Haymo, Lyranus, Clarius ct Vatablus.

Porro utroque die resurrectionis Christus venit ad pnedam, ut vertunt Pagninus et Rabbini. Nam in primo adventu prædatus est Gentes, carumque regiones, dum omnes per Apostolos sibi subjecit, juxta illud Isate vili, 3 : « Voca nomen ejus n (Emmanuelis, id est Christi nascituri), «Accelera spolia detrahere, festina prædari. » Rursum in dio resurrectionis prædatus est limbum et infernum : nam indo sccuin victor eduxit animas SS. Patrum, ut eas sccum cum triumpho deduceret in cœlum. In secundo vero adventu ad judicium, prædabilur omnes infideles et impios, cosque tradet inferno. Insuper utroque die venit Christus *ad testimonium,* ul vertunt Septuaginta; quia uterque dies testabitur et demonstrabit mundo Christum esse Christum, id est Dei l'ilium, judicem, vindicem ct dominum omnium. Simili modo el misericordia ullus est Deus incredulitatem Achaz, promittendo non tam ipsi, quam posteris ejus Christi nativitatem, gratiam cl salutem. « Numquid parum, inquit, vobis est molestos esse hominibus, quia molesti estis ct Deo meo ? Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum : Eccc virgo concipiet, et pariet filium, cl vocabitur nomen ejus Emmanuel,» *Isaiæ* vu, 13 cl 14.

Qua judicium meum, —g. d. Quia judicavi ct decrevi congregare gentes el regna, cl effundere super ca meam iram ct indignationem, ita Arias ct Vatablus, nimirum evertendo eorum idola, tempia, regna, mores, caque convertendo in fidem, cultum cl regnum Christi, ut illi se subjiciant, ejusque mores Christianos cl saucios induant, illumque colant cl laudent labio uno el electo. Perperam ergo aliqui sic exponunt, g. </. Colligam Judæos per totum orbem dipersos ad Pascha celebrandum in Jerusalem, ut in ca a Tito el Romanis concludantur, capiantur cl occidantur. Contrarium enim dicit Propheta : « Ul congregem gentes, n non Judæos, « cl colligam regna. » Unde cl dc iisdem subdit :

Et effundam super eos indignationem meam. — Indignatio hæc vindicta est divina, non humana, ul dixi : Deus enim ita se vindicat, ut perdal inimicos, dum cos facit amicos ; ut occidat infideles, dum cos convertii faoitquc fideles : quia nimirum in mento ct corde eorum occidit impietatem, idololatriam, libidinem, superbiam, estoraque vilia, cisque indit spiritum ct vitam fidei, gratiæ, castitatis, humilitatis cæterarumquo virtutum. Unde subdit :

Ix IGNE EXIM ZELI MEI DEVORABITUR OMNIS TERRA. — Chaldæus : *Nam igne zeli mei consumentur omnes impii terræ : etenim ita convertam in omnes gentes locutionem unam electam , ut precentur omnes tn nomine Domini.* Hic est zelus Dei, quo magis pugnat in vitia et dæmoncs, quam in homines, imo pugnat pro hominibus : sicut medicus pugnat conira morbum, non contra ægrum, sed pro ægro. Vindicta ergo hæc Dei in peccata et dæmoncs, est misericordia cl gratia in peccatores. Vide *Canon.* XLVI, quem præfixi Prophetis Majoribus. Hic est zelus quem Christus ostendit in primo suo adventu, de quo proprie hic agitur. Illo enim dedit omnibus gentibus labium electum, convertit Æthiopes, omnesque gentes, etc., uti fuse in sequentibus prædicit Sophonias. In secundo autem suo adventu zelum iræ ostendet in infideles cl impios, quo eos in die judicii condemnabit adigetque in tartara, ideoque per ignem conflagrationis mundi, quem emittet, devorabitur ct comburetur omnis terra. Ita Lyranus ct Vatablus.

9. Qü IATÚNC REDDAM POPULIS LARIUM ELECTUM (Arabiens, *linguam electam;* Symmachus: *Tunc convertam in populos labium mundum* ; Aquila ct Thcodotion : *Tunc vertam ad omnes populos labium electum),* UT INVOCENT OMNES IN NOMINE DOMINI (id CSt nOIUCIl Domini, hebraico *Jehova,q. d.* Ut omnes invocent Deum verum) et serviant ei humero uno. — Pro *electum,* uli vertit Noster, Aquila et Theodotion, hebraico est mTl3 *bcrura* (pro quo Septuaginta legerunt VTH3 *bedoro,* id est in generatione ejus), quod *secundo,* verti potest *purum, castum, mundum, candidum* : ita Symmachus, Arias et Tigurina; Chaldæus vertit, *clarum.* Sensus est, *q. d.* Deus per Christum tollet diversitatem animorum , religionum, idolorum ct labiorum, quibus hic adorabat ct invocabat Jovem, ille .Martem, tertius Saturnum, quarius Melchom, quintus Dianam, etc., facietqiie ut omnes conspirent in eamdem fidem cl cultum unius veri Dei, cumque uno labio electo, sancio ct divino invocent, dicentes : Deus, qui es unus in essentia, el trinus in personis, nimirum Paler, Filius ct Spiritus Saucius, miserere nobis. Huic enim soli servient latria, id est eum colent cl adorabunt omnes humero uno, hoc est unanimi consensu , conspiratione el consonantia. Est metaphora a bajulis, qui simul uno quasi humero succollant oneri ingenti: aut certe a bobus combinatis in plaustro, qui ejus jugum pari onere, quasi humero uno ferunt, illudquo pari conatu el passu protrahunt. Unde Septuaginta, Syrus ct Arabicus vertunt, Jugo uno, scilicet Christi, quod suave est, ct excutit plurima et durissima juga diaboli. Ita S. Hieronymus, Theodorelus, Chaldæus , Haymo , Hugo , Vatablus et alii. Nove Joannes Alba *Electorum* cap. lxvii: Labium, inquit, hoc est lingua, subinde pro lego

capitur. Labium ergo electum vocat legem perfectam, omnibus numeris absolutam, sanctissimam, puta legem Evangclicam. Hanc enim Deus dedit omnibus populis, cum legem Mosaicata dederit solis Judæis. « Et servient ei humero uno, n id est una manu , uno consensu, vel uno munere unoque sacrificio : hoc enim vocatur manus, quia manu offertur. Denique manus sæpe ponitur pro opere, *q, d.* Servient ei manibus, id est operationibus et operibus sanctis, quæ concorditer se invicem adjuvantes quasi una cademque manu operabuntur. Hæc Alba, symbolice potius, quam lilleraliter.

Morali- \ rciu- da.

Mirum quam potens sit, quantumque ferre Poss*l unus omnium ad idem onus conspirantium humerus. Videre hoc est in religionibus, congregationibus, familiis, in quibus viget spiritus et chapitas. Aurea est Micipsœ regis in morte filios ad mutuum amorem el opem cohortantis sententia: a Concordantia parvæ res crescunt, discordia autem maximæ dilabuntur. » Ita Sallustius lib. *De Bello Jugurth.* a Tyrrhenus lapis quamvis grandis innatat, comminutus subsidii : ita concordia sustinemur, discordia pessum imus, n ait Plinius lib. 11, cap. evi. Sicut singula hastilia facile frangas, conjuncta non possis : ita dissidentes facile superes, concordes haud facile, ait Plutarchus in *Moral.* Vis enim unita fortior est seipsa divisa; unde mulla sustinet ct evincit,quæ divisa nequit. Tyresius rogatus a Scipione Africano qua de causa Numantia, prius invicta, a sc subacta et eversa fuisset, respondit : a Concordia victoriam, discordia exitium præbuit. n Severus imperator moriturus vocans filios Marcum Antonium cl Gelam : « Facile, inquit, ul inter vos conveniat, locupletate milites, cætcros omnes contemnite. » Ita Xiphilinus in ejus Vita. Agesilaus rogatus cur Sparta mœnibus non cingeretur, ostendit cives armatos et unanimes : « Hi, inquit, sunt civitatis moenia. » Ita Plutarchus in *Apophlheg.* Quid non evincit, quid non superat exercitus ducum et militum in idem conspirantium? Isæus sophista citans illud Homeri : Stufimi *hæsit scuto, galeaj galea, atque viro vir :* « Sic, inquit, mihi state, Laccdæmonii, el muris cincti sumus. » lia Philostralus in *Sophistis.*

Alludit ad unitatem sermonis et linguæ, quæ fuit in statu innocenti® el legis nature. In paradiso enim Adam cl Eva eadem fide, labio el lingua, puta hebrea, coluerunt, et posteri eorum coluissent Deum verum. Hoc labium per peccatum et superbiam fabrorum turris Babel, vitiatum, inquinatum et dissectum esi in 70 fere labia et linguas, quas Deus totidem familiis tunc indidit, uti dixi *Genes,* xi, 7. Hic ergo promittit Deus sc pcr Christum priinævum illud unanime, electum et purum labium redditurum, idque præstitit, quando Apostolis in Pentecoste indidit Spiritum Sanctum in specio linguarum ignearum, quibus pure ct ardenter Deum verum celebrarent, onineSquo gentes docerent, ct impellerent ad eumdem eodem labio ct lingua colendum, ut scilicet quasi uno ore, æque ac mente et fide, eum confiteni-ntur, laudarent, adorarent ct invocarent. Labium ergo unum Ct electum est, una Dei coniessio, laus, invocatio, predicado.

Porro addunt aliqui apud Calatinum lib. XH *De Arran, fid.* cap. in, per labium unum accipi posse linguam græcam, qua primum Apostoli per Græciam, Asiam et vicinas regiones comperimi propagare fidem Christi. Greca enim lingua, post imperium Alexandri Magni et Græcorum, magnam Orientis pariem occupavit Alii accipiunt linguam latinan), qua omnes fideles sub Romano Pontifice, Deum et Christum loto orbe colunt et invocant. Hoc non est mcongruum, nec absonum; beet enim proprie per labium unum significetur uniformitas cultus el fidei, scilicet quod Deum unum uniformiter omnes colent, esto cum sua lingua aliterei aliter nuncupent; consequenter tamen innuitur pariter uniformitas linguæ, quod scilicet Ecclesia et Evangelica doctrina, Christiquc fides cl religio semper floruit in una lingua, nimirum primum in llebræa, deinde in Graea, tandem in Latina et Romana ; perinde ac ante Christum floruit in sola Hebrea, puta in familia Beber et Abrahæ, qui solus a Deo cx omnibus gentibus fuit electus ad ejus cultum, laudem ct obsequium. Unde ct lingua ejus vocatur labium electum. Multum enim facit ad consociationem, unionem cl unitalem Ecclesia* unitas linguæ, verbi gratia Latina?, qua Ecclesia Latina ubique gentium utitur in sacrificio ct officio Ecclesiastico, quamque omnes sacerdotes cl litterati callent. Nam, ut ait S. Au- Coitu guslinus lib. XIX *De Civit.* cap. vit, ® linguarum diversitas hominem alienat ab homine, etc., ita¿mfmt. ut libentius homo sit cum cane suo, quam cum homine alieno;» cl, ul ail Plinius, a ul externus alieno non sil hominis vice. Hinc illa gentium totqiie linguarum diversitas, etc., quæ nos distinxit a feris, inter ipsos quoque homines discrimen alterum æquegrande quam a belluis fecit,» inquit ipse lib. XI, cap. 1 i. Quocirca Roma, olim rerum domina, « satagebat ul non solum jugum, verum etiam linguam suam domitis gentibus per pacem societatis imponeret, » ait ibidem Augustinus; ita ul Romani llispanias cl Gallias Latinas prorsus fecerint, veteribus illarum gentium linguis abolitis; et in senatu nullos audierint legatos, nisi latine verba facientes; nimirum conabantur ul esset una lingua, qua se gentes omnes mutuo inlelligerenl. Sed plane ct pleno id consequi nequiverunt; altioris enim et divin® virtutis hoc esi opus. Quocirca Spiritus Sanctus Apostolis dedit donum linguarum, quo ab omnibus gentibus inlelligerenlur, cl vicissim omnes intelligerent. Deus, inquit S. Augustinus in *Psalm,* 1 iv , divisit linguas in fabrica turris Babel, a ne se inlclligcndo perniciosam facerent unitatem. Per su-

perbos homines divisœ sunt linguæ; perhumiles Apostolos congregat® sunt lingua?. Spiritus superbire dispersit linguas, Spiritus Sanctus congregavit linguas. Quando enim Spiritus Sanctus venit super discipulos, omnium linguis locuti sunt, ab omnibus intellecti sunt, linguæ dispersæ in unum congregata» sunt. Ergo si adhuc sæviuntet Gentiles sunt, expedit eis divisas habere linguas. Volunt unam linguam, veniant ad Ecclesiam; quia et in diversitate linguarum carnis, una est lingua in tide cordis, » Idem in *Psalm,* xliv explicans illud : *Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate :* « Varia», ait, lingua? faciunt varietatem vestis regime hujus. Quomodo autem omnes varietas vestis in unitate concordat, sic ct omnes linguæ ad unam fidem. Quælibet sit varietas linguarum, unum aurum prodicatur, non diversum aurum, sed varietas de auro : aurum est sapientia. Eamdem quippe sapientiam, eamdem doctrinam et disciplinam omnes linguæ prodicant; varietas in linguis, aurum in sententiis. »

Anigoice‘ Anagogice, Beati in cœlo serviunt Deo labio uno, quia consono corde et ore canunt jugiter Alleluia, laudes ct hymnos Deo, jubilantque dicendo : Gloria Patri, cl Filio, ct Spiritui Sancto, qui nos vocavit in partem sortis sanctorum, imo beatorum. «Benedictio, cl claritas, el sapientia, ct gratiarum actio, honor, et virtus, ct fortitudo Deo nostro in sœcula sæculorum, amen. » *Apoc.* cap. vu, 12. El: a Redemisti nos Deo in sanguine tuo ex ornili tribù, ct lingua, cl populo, et natione : et fecisti nos Dco nostro regnum cl sacerdotes: el regnabimus super terram,» *Apoc.* v, 9. Addit Arias, a Castro cl Galalinus loco citato, Beatos in cœlo eadem lingua, quæ in paradiso fuit primigenia, idcoquc sancta cognominatur, præserliin quia ea conscripta est velus sacra Scriptura, puta llcbræa, Deum laudaturos, de quo Vide dirla I *Corinth,* xm, s.

Tropoio-^,ce* Tropologice, labium electum fidelis habet, cum sincere Deo confitetur, cl quæ Dei sunt sancte loquitur, cum de rebus piis sermones serii, cum iratos mitigai, atlliclos consolatur, peccatores convertit. Huic opponit Propheta vers. 13, linguam dolosam.

\nM* ÆiMopim retío InlL ^LTRA FLt M,NX Æt u io v l b. — Triplex est hic «positio, quæ tamen in unam communem et universalem coalescit et desinit. Aliqui cnim per m-hanc phrasim intelligunt Ægyptum; alii Abyss'niani Africam, alii Indiam. Primo cnim Ægyptus est ultra fluenta Nili, qui oritur in /Ethiopia, indique in Ægytum defluit, *g. d.* Ægyptii convertentur ad Christum, illique deferent munera. Addit a Castro hebroum oip *chus,* id est /Ethiopia, in Scriptura non significare Æthiopiam sub Ægypto, quæ nunc Abyssinia dicitur, ubi regnat Preto-Joannes; sed Arabiain, in qua inter alios degebant Madianitæ, qm in Scriptura vocantur Æthiopcs. Unde de Pharaone merso in mari Rubro dicitur *Psalm,* i.xxiii, H : « Dedisti eum escam populis Æthiopum, » puta Arabibus accolis maris Rubri. Chus cnim filius Cham, qui nomen dedit .Ethiopia?, nunquam ingressus est Ægyptum, vel Abyssiniam, sed cum suis filiis, Saba, Devila, Sabalha, Regina, Sabatacha ct Dadan, sedes fixit inter sinum Persicum et sinum Arabicum, sive mare Rubrum. Hic ergo terræ tractus vocatur Clius, id est /Ethiopia, puta Arabia, in qua est Gihon, fluvius cx paradiso decurrens, Trajanus fluvius, lacus Sirbonides, sinus Arabicus, fossa quoque manu factae, quæ Dioryges vocantur, quas omnes fluviorum nomine comprehendit Scriptura. Porro ultra hæc flumina csf Ægyplus. De Ægypto ergo loqui videtur hic Sophonias, œque ac Isaías cap. xvm, I. Hæc a Castro. Verum ejus ratio non concludit. Nam omnis /Ethiopia hebraico vocatur Chus, esto Chus filius Cham cum suis filiis proximis omnem non incoluerit; sicut eadem vocatur /Ethiopia ab /Ethiopo Vulcani filio,si credimus Plinio lib. VI, cap. xxx, esto /Ethiops non totam, sed partem tantum occupaverit. Sicut ergo Abyssini vocantur/Elhiopcs græcect latine, sic iidem hebraico vocantur Chusim. Nam ex Abyssinia videtur venisse Taraca rex Chusim, id est Æthiopum, Il *Paral,* xiv, 9. Et Nabuchodonosor post vastatam Ægyptum vastavit Æthiopiam ci vicinam, puta Abyssiniam, /stmrxx. El cx Abyssinia venisse reginam Saba ad Salomonem, censent S. Hieronymus, Augustinus, Orígenes, Nazianzenus, Nysscnus, Anselinus,Toletus, Barradius, Ortelius ct alii, quos citat P. Pineda lib. V De *Hchus Salom.* cap. xiv,sect. v, num. 21 ; denique filii Chus licet habitarint juxta mare Rubrum, tamen posteri eorum se propagarunt usque in Æthiopiam, nipote vicinam. Unde el rex Ælhiopiæ ohm fines regni sui extendebat usque ad mare Rubrum. A quo enim progeniti sunt /Elhiopcs, nisi a posteris Chain ct Clius?

Secundo, S. Hieronymus, Rcmigius, Albertus, SccunU Hugo, Emmanuel el Ribera, proprie Æthiopiam hic accipiunt eam quæ est sub Ægypto in Africa, puta Abyssiniam; hæc cnim Judæis erat vicina, nota et nominata. Sic sensus erit, *q. d.* Afri, qui sunt-ultra flumina Ælhiopiæ respectu Indoro ct /Egypti, imo et ulteriores populi trans mare siti, ul Brasilii, Peruani, Mexicam, omnesquo ludi Occidentales ad Christum convertentur, cique deferent munera.

Tertio, alii, quibus favet a Castro, putant hic no- Tertii, tari Indiam Orientalem usque ad Japoniam et Chinam; flumina cnim Ælhiopiæ hic vocari Tigrimct Euphratem, quæ primum per Chaldæam (in (pia regnavit Nemrod filius Chus) cl Mesopotamiam, deinde per mediam labuntur Arabiam, quæ, ul dixi, in Scriptura vocatur Clius, id est /Ethiopia, ultra quæ flumina est lota Asia cl India usque ad Sinas. Accedunt Chaldæus, qui vertit : *Trans fluvios Indice;* Arias el Vatablus, qui hæc do Indis exponunt, quasi /Ethiopia hic Indica intelligatur,

cujus ilumina sunt Tigris, ludus ct Ganges, quæ, licet Judæis tempore Sophoniæ esset ignotior, chrislianis tamen, quibus prophetat Sophonias, e«l notissima. Unde et Sabæi sunt Indi, œque ac Persici, Arabici et Abyssini, ut ex Bcroaldo ct Dionysio docet Pererius in cap. xxv Genes. 5. Sensus ergo est, 7. d. Indi Orientales, Japones, Sinir, convertentur ad Christum, venientque supplices ad Ecclesiam, deferentes sua munera, uti hoc sœculo factum est, et in dies Heri videmus. Huic scnlcnliæ favet quod aliqui lilii Chus, ut Bevila, versus Indiam habitaverint, quodque S. Cyrillus, Theodorelus, Procopius et alii, quos citat Pineda loco jam citato, num. 23, Sabæam gentem vocent Æthiopiam Indicam. Denique Lusitani, qui subegerunt ct converterunt Indos Orientales, Japones et Sinas, ad cos navigant circumeundo Ethiopiam, imo totam Africam. Eorum ergo respectu, Indi possunt dici riti trans Æthiopiam cl Africam. Summa, vult dicere hac phrasi Sophonias remotissimas gentes, quales sunt Æthiopcs, et quæ ultra Æthiopiam sive Arabicam, sive Africanam et Abyssinam habitant, puta Garamanlas el Indos, convertendas esse ad Christum. Judæi enim censebant .Elhiopcs esse ultimos hominum, juxta illud Poche : a Exlremiquo hominum Morini. » Proprie tamen et preciso per Æthiopiam Sophonias accipit, non illam quæ sub Ægypto csl, puta Abyssiniam, sed Arabicam, uti dixit a Castro in prima expositione. Alludit cnim, ut mox dicam, ad Judæos per Arabiam duelos in Babylonem, ct per lotum Orientem dispersos, quos reduxii Cyrus, el mullo magis Christus, in Jerusalem, id est in Ecclesiam, ut munera, vola cl hostias Deo vero offerrent. Per hos lamen a simili, quoslibet populos cl gentes trans Æthiopiam, in India cxlrcmisque mundi oris sparsos inlclligit. llosce cnim omnes ad Deum per Christum el Apostolos convertendos predici!, lia Mariana cl alii.

Inde suppl icis mei, fil ii (ila legunt Romana, licet S. Hieronymus in *Comment.* legat *filia)* disper sorum meorum deferent munus Mini. — Pagninus, Tigurina cl Vatablus, de more sequentes R. David, sic vertunt : *Trans /lumina ¿Ethiopia: Athareei, filia Pulsai, afferent munus mihi,* quasi *Atharai* sint nomen geniis prognatæ ex gente dicta *Puisai,* quæ munus sil allatura Domino. Verum nec Scriptura, nec Josephus, nec quis alius harum gentium meminit. Quocirca Noster, Chaldæus, Symmachus, Septuaginta, Tigurina cl alii hæc nomina accipiunt, non ul propria geniis, sed ul appellativa. *Atharai* enim hebraico significat supplices, *pulsai* dispersos. Unde cx Hebreo sic ad verbum cum S. Hieronymo verías : *Trans flumina Ælhiopiæ supplices met* (qui sunl)/iïûi *dispersorum* (id est corius ct congregatio dispersorum; vcl potius/Hia, id est progenies diarissima, pula filii diarissimi dispersorum, ul vertit Noster, Symmachus et alii) *meorum afferent munus mihi,* quod S. Hieronymus sio exponit, g. *d.* 0 Israel, o Synagoga quondam mihi filia, quam nunc toto orbe ¿¡speni, licet invideas, licet mmulatione crucieris, tamen de /Ethiopia mihi victimas deferentur, id est de Gentilium populo. Verum Vulgata lectio habet *filii,* non *filia,* quæ lectio hunc sensum non patitur.

Dico ergo : Alludit Propheta ad Judæos a Chaldæis in Babylonem abductos, ct per Orientem dispersos, quos per Cyrum Deus reduxit in Jerusalem , qui ibidem hostias suas in gratiarum actionem obtulerunt Domino. Unde Chaldæus verbi : *I)c trans flumina Indice cum miserationibus revertetur captivitas populi mei qui captivus, ductus est, et adducent cos illic lanquam oblationes.* Verum per hos, quos obiter lanium perstringit, inlclligit quaslibet génies loto orbe dispersas, etiam remotissimas in indiis degentes. De hisce enim prodicit quod per praedicationem Apostolorum, perqué Christi vocationem et gratiam venient ad Ecclesiam, in caque sua vota el munera oflerent Domino. Hoc est cnim quod ail S. Joannes cap. xi, 51 : « Prophetavit (Caiphas) quod Jesus moriturus erat pro gente, el non tantum pro gente (Judaica), sed ut filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in unum. » Ila Hugo, Arias, Clarius cl alii. Possent *secundo,* cum Theodorelo dispersi accipi Apostoli : hos enim Christus per totum orbem dispersit, horum filii sunt viri apostolici ct prædicalores, qui Apostolis in officio ct zelo convertendi animas successerunt, *q. d.* Apostoli, ct qui cis succedent viri apostolici, convcrlent gentes cliam remotas ct barbaras, uti Æthiopcs, Indos, Japones, Sinas, etc., casque quasi munus, imo quasi holocaustum , Deo gratissimum offerent, uti fecitS. Paulus, qui *Doman.* xv, 16,ait: attrim minister Christi Jesu in Gentibus, sanctificans (græcc id est *sacrificans*) Evangelium Dei, ut fiat oblatio Gentium accepta ct sanctificato in Spiritu Sancto. » Quocirca Chaldæus cl Septuaginta vertunt in accusativo; Chaldæusquidem : *Adducent cos illuc tanquam oblationes;* Septuaginta vero : *Suscipiam dispersos meos, afferent munus mihi.* Gratulentur ergo sibi Xaverii, Gaspares, cl eorum asseclæ, qui ingenti animo, labore el zelo ludias petunt; sciant se successores, posloros et filios Apostolorum ; cogitent se munus et holocaustum Deo gratissimum, puta animas infidelium ad Dei imaginem creatas, pro quibus Christus carnem assumpsit, et seipsum in cruce Patri immolavit, Deo offerre ; sciant se adimplero quæ desunt laborum el passionum Christi in Ecclesia; scianl so ejus regnum ad ultimos usque orbis fines propagare.

Mystice , Christus Æthiopcs trans Æthiopiam deducit in Condiam, cum infideles et vitiis atros traducit ad fidem, castitatem, virtutem; tunc enim « mundat omnem nigredinem animas, » ait S. Hieronymus, cl tetrum colorem, ac draconis venenum, quo tincti fueramus vitiis atque peccatis, reddito nobis labio electo, sive mundo et candido; el facit derelinquere nos in fluminibus

Mptict, D*0* iQ Æthfo- 1**Nit- u

Æthiopiæ perversorum dogmatum magistros, quibus ante irrigabamur, et cum dispersis quondam Israel Christo munera delaturos. » Sic S. Augustinus lib. IX *Confess.* cap. II, ait se exemplo Victorini et aliorum, quos Deus de nigris lucidos fecerat, quasi sagittis divinis confixum exarsisse, ut suam infidelitatis et libidinis nigredinem, in puritatem fidei et casto vitæ converteret. Dicat ergo cum eo quicumque pœnitens et justificatus: Æthiops fui; Deus in baptismo, vel aquarum, vel lacrymarum, me dealbavit ; ipse pro atra candidam innocentia vestem, imo cutem mihi restituit; niger fui, nunc candidus et formosus sum, quia conscientiæ meæ vestem lavi et dealbavi in sanguine Agni, Apoc. VII, 11. Deo gratias, qui me de tenebris vocavit in admirabile lumen suum : deinceps vivam non in tuo pice, sed candide, illudque Apostoli sequar : « Eratis aliquando tenebræ : nunc autem lux in Domino. Et filii lucis ambulate : fructus enim lucis est in omni bonitate, et justitia, et veritate, » *Ephes,* V, 8. Habitavi olim trans flumina atra Æthiopiæ, puta trans fluenta Nili, qui quia turbidus et limosus, hinc hebraica "nyp *schor,* græco «Μαυρος, id est *niger,* vocatur; cum nimirum viverem in atra caligine Deique ignorantia; cum in me influerent æstus molusque iræ, superbiæ, luxus, libidinis aliarumque atrarum cupiditatum. Verum Christus sua gratia trans hæc Illumina me traduxit ad candida fluenta Jordanis, ibique me baptismo abluit et dealbavit : collocavit me in Jerusalem, id est in Ecclesia, et in quiete pure concienti e, ubi fluminis impetus totificat civitatem Dei; ubi candidi gratiæ, amoris, castitatis aliarumque virtutum fluvii in animam meam cadit us influunt et impluunt.

Ven. h. u. IX MH illa nox confunderis. — Loquitur Hierosolyma), id est Judæis non manentibus in judaismo, sed Christum recipientibus in eumquo credentibus, ut patet vers. 13, q. d. O Jerusalem, nunc confunderis et pudetis ob idololatriam et scelera quibus prevaricata es in me. Sed agedum, vultum attolle , spera meliora : veniet Messias tibi promissus, qui omnia tua crimina sanguine suo in baptismo eluet, tcque gratia sua decorabit , ut jam non sordida, sed speciosa et gratiosa, cpparcas in conspectu Dei, angelorum et hominum. Ha S. Hieronymus, Thcodorelus, Remigius, Hugo et Lyranus.

Aliter Vatablus, g. d. Veniet Christus qui in te effundet gratiam suam, qua flet ut bonis operibus studeas, et caveas peccata omnia quibus antea in me prevaricari solebas.

Qua tlxc auferam de medio tui magniloquos superóle TUJL — Causam dat cur per Christum cessatura sit Hierosolyma confusio ; quia nimirum auferet Christus ab ea superbiam, quæ omnis sceleris et confusioni* est mater et origo, ideoque auferet « magniloquos superbiæ luæ ; in Septuaginta, τύφους; id est *contemptus.* *derisiones, subsannationes, contumelias: (uæ;* quia magniloquorum superba laus et adulatio reipsa non est aliud quam irrisio et contumelia; Chaldæus, *sortes gloriæ tuæ;* Tigurina, *qui in te insolenter exsultant ;* Pagninus, *qui exsultant in superbia tui,* id est, qui exsultant et gestiun' ob tuam dignitatem , excellentiam et magnificentiam , inquit Vatablus, eamque ore magniloquo exaltant, buccinant et dopradicani. Taxat superbos et superciliosos principes Judæorum, præsertim Scribas et Pharisæos, ait S. Hieronymus, Remigius, Hugo et Lyranus, qui Hierosolyma prostantium, sapientiam, religionem, sacra et templum plenis buccis concrepabant, seque emas' ejus magistros, sacerdotes et principes jactit bout, i liasque gentes omnes, ac præsertim Christum ipsum, contemnebant. Hi enim foveban Hierosolymitarum superbiam et fastum, a quo oritur omne malum. Endo hic fast is faciebat eos ine paces fidei, gratto et salutis Christi. Hos sustain Chris'us, cisque substituit humiles Apostolos, rui Hierosolymitas docerent modestiam et humilitatem, quæ omnis boni est causa; quia gratiam Dei et hominum sibi conciliat, idcoquo prima est dispositio ad suscipiendam Christi doctrinam, justitiam et salutem. Unde subdit :

Non adjicies exaltari amplius in monte sancto MEO. — Mons sanctus est Sion, in quo erat templum ; Judæi enim perpetim jactabant se ob templum, dicebantque : «Templum Domini, templum Domini, templum Domini, » *Jere.* VII, 4. Christus hanc jactantiam sustulit, quando hoc templum evertit per Titum et Romanos, et quando in Sion erexit Ecclesiam suam, ad quam e templo Judaico credentes transtulit et transcripsit, in qua quasi in schola humilitatis docet Judæos animi demissionem, ut in fide et religione non se praeferant (¡entibus, uti solent ; sed humiliter cum iis se subdant gratiæ Christi, quæ Gentes «.quum ac Judæos vocat et justificat, exclusa circumcisione et lege Mosaica, per quam se justifie ri putabant Judæi ; sed falso, uti docet Apostolus in *epist. ad Roman,* et *ad Galat.* Ita Remigius, Haymo, Hugo et Lyranus. Moraliter, disce hic superbiam ubique Deo displicere, sed maxime in loco sancto, puta Ecclesia, vel religione , scilicet si clerici et religiosi de primo loco contendant.

Ii. Derelinquam in medio tui populum pauperem ven et egenum , — *q. d.* iTo magniloquis et superbis Scribis et Pharisæis, dabo tibi meos Apostolos et discipulos pauperes, tum proprie dictos, primi enim fideles relictis omnibus bonis, pauperes sequebantur Christum et Apostolos ; tum naupo* res, id est mansu tos et humiles, ut vert int Septuaginta et Thcodorelus, paupertas enim est amica et mater humilitatis. Chaldæus vertit, *tolerantes* v *olentiam et contumeliam,* uti Apostoli et discipuli pro Christi fide dura passi sunt verba, oeque ao verbera. Ita S. Hieronymus, Thcodorelus, Remigius, Vatablus, Arias et alii.

Vers. 13. 13- Reliquia Israel non facient iniquitatem, (7. *d.* Primi fideles et Christiani ex Israel a Christo evocati et collecti, iique pauci, præsertim Apostoli, adeo sancti erunt, ut omne peccatum, id est crimen mortale (quin et veniale deliberatum) dolum et mendacium caveant, imo abominantur): quoniam IPSI PASCENTUR ET ACCURABUNT — in ovili Christi, puta in Ecclesia, ubi quasi oves a Christo pastore pascentur doctrina, ct gratia divina et cadesti, quæ cos faciet sanctos, æque ac tutos ct securos, utpote qui omnem suam spem locarunt in Christo, a quo sciunt se regi, pasci, protegi ct bonis omnibus cumulari, tum m hac vita, tum magis in futura. Ita S. Hieronymus, Remigius et alii.

v rt. ia. IU Lauda, filia Sion. — *Filiam Sion* vocat Ecclesiam primitivam. Hanc enim Christus e Judæis collegit in Sion, itaque fecit ut vetus Sion transiret in novam, puta Synagoga in Ecclesiam. Eadem enim est Ecclesia velus et nova, Judæorum ct Christianorum. Judæi enim ante Christum crediderunt in Christum venturum : Judæi vero vocati a Christo crediderunt in Christum jam præsentem. Eadem ergo utrorumque est Ecclesia; quia eadem utriusque fides, spes, charitas, justitia, gloria et beatitudo; ac idem Christus utrosque gubernans, justificans et beans. Hac de causa Ecclesia Christi vere et proprie vocatur lilia Sion; quia originem sumpsit a Judæis in Sion, quod si considerarent ct caperent moderni Judæi, jam non essent judæi, sed Christiani.

Propheta ergo, providens felicitatem Ecclesia) a Christo instituendæ, hortatur ipsam, ut eam considerans toto corde exsultet et jubilet. Undo Chaldæus vertit : *Hymnos cane, congregatio Sion, ct exsulta, Israel : gaude et lodare in toto corde,* con*gregatio Jerusalem;* Septuaginta: *Gaude, filia Sion, pradica, Jerusalem; exsulta ct delecture* (Tigurina, *gesti) cx toto corde tuo, filia Jerusalem.* Rationem tanti gaudii ctjubili subdit: Quia, inquit, Christus a tc auferet omne malum ct conferet omne bonum. Nam *primo :*

Veri. 15. 15. Abstulit Dominus judicium tuum. — « Judicium » vocat peccata quibus judicium, id est condemnationem et supplicium, merebatur,iliique erat adjudicata vel certo adjudicanda. Est metonymia. Ha S. Hieronymus. *Secundo,* «judicium, « id est ipsam condemnationem et pœnam, </. *d.* Christus a te auferet ct cluet in baptismo omnem culpam, cl pœnam procedentium scelerum. Hinc *secundo :*

Avertit inimicos tuos, — puta dæmoncs ct vilia: al» horum enim misera servitute liberabit to Christus, viresque connu infringet, ul non illa tibi, sed tu illis domineris. Ila S. Hieronymus, Thcodorelus, Remigius cl alii. Undo Chaldæus vertit : *Exstirpavit inimicos tuos;* Septuaginta: *Fede,ait de manu inimicorum tuorum rex Israel;* Pagninus : *Evacuavit inimicum tuum* ; Tigurina : *Avcrruncavit hostes tuos,* hoc est aveitil, depulit, ejecit; averruncare enim dictum est abater *tendo,* inquit Varro, et a *runca,* quod est instrumentum vinitorum, quo vitium sarmenta avertunt et amputant. Unde Averruncus erat gentilibus deus, qui mala averruncabat, id est avertebat Ha Vano lib. VI. Noster Averruncus est Christus, de quo S. Antonius, teste S. Alhanasio , dicere solet: « Adveniente Domino (Christo in carnem) destructus est inimicus, cl omne ejus robur clangmi. » Unde de eo *tertio* subdit Propheta :

Rex Israel Dominus in medio tui, — g. *d.* Christus Dominus, qui est rex Israelis, id est populi fidelis, est in medio lui, o Sion, o Ecclesia, ut tc regat quasi rex, pascat quasi pastor, alat quasi pater, amet quasi sponsus, defendat ct protegat uti capilaneus. Unde sub ejus alis et armis secura , « non timebis malum ultra, u quia ipse illud vel a te depellet, vel vires dabit ad superandum, ut morbos, exsilia, martyria, et quaelibet adversa non tantum patienter, sed et hilariter sufferas, in iisque cum S. Paulo glorieris et exsultes. Ila S. Hieronymus. Quocirca idipsum inculcans et exaggerans subjungit *quarto :*

16. Noli timere : Sion, non dissolvantur manus Vert ie- TU.E, — ob tribulationes et persecutiones insurgentes, sed eas generose supera cl despice, ut Deus super te et tua pietale, amure, constantia el victoria delectetur cl gaudeat. Rationem subdit : Quia « Dominus Deus tuus in medio tui fortis, ipse salvabit. » Quid ergo timeas, quæ tam fortem habes ducem? Quid metuas, cum pro te pugnet Jesus, id est salvator, imo ipsa salus? Hinc *quintum* bonum et dotem addit dicens :

17. Silebit in dilectione sua. — Sic legendum cum Hebræo, Septuaginta et Romanis, non *tua,* uti legunt aliqu'. Jam triplex hic est expositio. *Prima,* q. d. Deus silebit prælerita tua peccata, quæ olim commisisti, non ea refricabit, non exprobrabit, imo non commemorabit, sed silentio involvet, delebit el abolebit, quia diliget te. Ita S. Hieronymus et Remigius; unde Chaldæus : *Atseondct delicta tua in misericordia sua,* q. d. Si anima adulterio, id est scelere, polluta, in gratiam cum Deo sponso suo redeat, illo cum ipsa de prætcrila injuria, utpote condonala, non expostulabit ; sed potius dicet quod dixit Christus Magdalenœ : « Remittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum. » Alius in Bibliis Regiis : *Cum gaudio subjiciet scelus tuum cum misericordia,* scilicet subjiciet scelus suœ misericordiae. Undo Cassiodorus iu *Psalm,* xxxi : « O ingeniosa, ait, simplicitas, cl multa tergiversatione cautior puritas, manifestale delictum! Illis non judex, sed advocatus est Christus, qui se propria confessione damnarunt, m *Secunda,* q. d. «Silebit, »id csl stabilis et firmus erit in sua dilectione tui, semper te diliget, nunquam nuUoquo casu vel eventu dilectionem suam revocabit aut minuet ; sed uti lapis in centro, ita Christus in dilectione tui silebit et conquiescet. *Tcrha,* q. d. Cum in tentatio-

nibus et laboribus fueris, silebit sæpe, dissimulabit ct sinet te affligi, laborare et sudare, eo quod diligat ct eligat te ad magnani gloriam ct coronam. Ita S. Antonius a turba dremonum variis formis leonum, luporum, taurorum, aspidum, scorpionum, pardorum, ursorum se invadentium acriter flagellatus, vulneratus ct confossus, cum « imperterritus duraret mente pervigili, ai IS. Athanasius, vidit ad se radium lucis influere, illico pr.cscntiam Domini intellexit, ct cx intimo pectore longa trahens suspiria : Ubi, ait, cras, bone Jesu? ubi cras? quare non a principio adfuisti, ut sanares vulnera mea? Et vox ad eum facta est ; Antoni, liic eram, sed exspectabam videre certamen tuum. Nunc autem, quia dimicando viriliter, non cessisti, semper auxiliabor tibi,ct faciam te in toto orbo nominari. » Sic S. Catharina Senensis, faces libidinis a donnone immissas fortiter repellens el superans, post victoriam meruit videre Jcsum, cumque illa quereretur: Cur me, Domine, in hoc prælio reliquisti? audivit : Non te dereliqui, nam fui in corde luo, illudque continui ct roboravi, nc illecebris cederet ct consentirei. Similia legimus in *Vitis Sanctarum.* Septuaginta vcrlunt : *Innovabit tc in charitate sua,* q. d. Novo amore te diligcl, perinde ac si alia esses, ct nova sponsa nove ei nupta, cumque tibi aspirabit, ul vicissiin novo amore ct fervore cum diligas, ac pro co majora magisque heroica patrare ct toleraro ambias. Disco liic, tribulationes, si fortiler eas Christi amore sufferat anima fidelis, illam de novo quasi unire et despondere Christo, ut quasi nova sponsa ei dicat cum Sephora uxore Mosis : «Sponsus sanguinum tu mihies propter circumcisionem, » propter tribulationes, Exodi iv, - '

EXSULTABIT SUPER TB (DCUS Cl Clu istus) IN' LAUDE, — laudando tuam patientiam, pugnam, victoriam, ac Patris œterni gratiam, quam libi ad hæc dedit. Septuaginta vcrlunt : *Litabitur in (c in delectatione,* hoc est delectabiliter, et valde in te letabitur ct delectabitur; Tigurina : *Gestiet de tc cum jubilo* ; Vatablus : *Exsultabit super te cum canfico, q.* d. Præ gaudio cl lætilia videbitur canere. Est metaphora ab hominibus lætilia gestientibus.

Iferili-Ur, Deiu mire dr-kcUtor IXMITI TUUVj.

Moralitcr, nota quam Christus el Deus delectetur nostra virtute ct tolerantia, ut videatur gestire, canere el jubilare. Quis ergo non studeat bonis operibus? quis non dura quæque ejus amore patiatur, ut Deo suo ct angelis ejus hanc delectationem, hoc gaudium, hunc jubilum exhibeat et prostet? Ita Christus asserit gaudium c^c in cadis super uno peccatore poenitentiam agente, *Luc.* cap. xv, ". ItaS. Paulus horiatur Hebrudos cap. xni, 16, ad opera choritalis, ut illis oblectent Deum : « Ueneliccntiæ, inquit, ct communionis nolite oblivisci : talibus enim hostiis promeretur (Syrus IDS *scapitar,* id csl pulchrescit, oblectatur, hilarescit) Deus. » Et Isaias cap. 1 u i, 3, 4 cl G : « Eris, inquit, corona gloriæ in manu Dei, etc. Vocaberis voluntas mea in ea, etc., quia complacuit Domino in te, etc. Gaudebit super tc Deus tuus. » El cap. 1 x v, 19 : « Exsultabo in Jerusalem, el gaudebo in populo meo. » Et Moses exhortons Israel ad custodiam legis Dei : ‹t Revertetur, ait, Dominus, ut gaudeat super te in omnibus bonis, sicut gavisus est in patribus tuis, » *Dcutcr.* cap. XXX, 9. El Psalles : a Lælabitur Dominus in operibus suis, u *Psalm.* cm, 31. Et *Psalm.* XLiv, 9 : « Myrrha, et gutta, cl casia a vestimentis tuis : ex quibus delectaverunt (o filiæ regum in honore luo. » Denique Apostolus excitat Romanos cap. x ií, 1 : « Obsecro, ait, vos fratres, per misericordiam Dei; ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanciam, Deo placentem, etc.» Ita martyres gaudebant m martyriis, eo quod scipsos Deo quasi hostias vivas, quibus ipse summe delectatur, offerrent in odorem suavitatis. Unde Tertullianus *Apologet.* cap. 1 , marlyrum agon et « victoria, inquit, habet ct gloriam placendi Deo, et prædam vivendi in œternum. » Et S. Cyprianus lib. IV, epist. I *ad.llogalianum.* cælerosque confessores incarcerates, el martyrii candidatos : « Quid, ait, jucundius ct sublimius, quam osculari nunc ora vestra, quæ gloriosa voce Dominum confessa sunt? 0 beatum carcerem, quem illustravit vestra presentía, etc., ubi modo constituta sunt Dei templa, ct sanctificate divinis confessionibus membra vestra! v Dicat ergo humilis, patiens, pauper, obediens, etc. : Humiliabo me in abyssum, patiar dura, famem sitimque tolerabo, obediam usque ad mortem, ut mea humilitate, patientia, paupertate, obedienlia, etc., lætiticein el exhilarem Deum meum, ut illi hoc suave epulum præbeam, ut oculos ejus hoc spectaculo pascam cl oblectem. Si enim idipsum faciunt famuli cardinalibus cl principibus suis, quid me convenit facere Domino Deo meo?

Aliter vertit Pagninus, scilicet : *Exsultare faciet in laude, q.* d. Deus te faciet exsultare in tribulationibus el laboribus, ut ei de iis gratias agas, cumque laudes et jubiles, uti fecerunt 1res pueri in fornace Babylonia, *Daniel,* cap. ni, 51. Unde S. Hieronymus : a Exsultabit, inquit, super tc in laude, vel quia laudabilis sis, vel quia cum luis laudibus canas. »

18. Nugas, quia lege recesserant ,congregado.— Ven. U. Pro *nugas* hebraico est eadem vox *nuge,* pro qua Septuaginta vcrlunt îumpnqxteuç, id est *confractos.* Interpres in Bibliis Regiis vertit, *dispersos;* Aquila, *translatos;* Chaldæus, *gui remorati sunt in te tempora solemnitatis tuæ;* Pagninus, *dolore affectos;* Tigurina, *abstractos a loco colligam;* Vatablus sic vertit et explicat, *moerore affectos a tempore statuto, hoc est Judæos, gui jam erant a/fccti tædio exspectandi diem statutum adventus, non Cyri, qui cos Babylone liberaret* (ut vult Theodoretus), *sed Christi, congregabo in Ecclesiam Catholicam;* alii vcrlunt, *squalidos, montos, afflictos; nuge* enim

derivatur a HJ» *iaga,* id est mœrcre, dolere, affligi. Undo Clarius hæc exponit do resurrectione, *q. d.* Squalore confectos et mortuos, qui recesserunt a stato hominum coetu, in resurrectione suscitabo, ct congregabo in vallem Josaphat, inde in coelum. Verum S. Hieronymus censet»315 *nuge* idem esso quod lalinum *nugæ,* illudquo ab Ntiiî» hebræo *nuge* derivatum esso. Rursum hcbræum *rnocd* idem est quod condictum, statutum, wuutnr vel testimonium, ul est lex. Ergo ijnODUV *nuge* humiurj *mimmoed,* vocantur nugatores, id est peccatores, nogicw. °1J nuRns› >d csl levissimas el mendaces rationes et voluptates, a lego Dei recedunt, casque Deo præfcrunt. Notat Judæos, qui ob nugas, id est nugacia bona lcrræ, a lege, quam se servaturos promiserant, recesserunt; quique ob nugaces suas traditiones Christum, quem lex indicabat, spreverunt. Sic poetas vocat nugas Xcnarchus apud Athcnæum, lib. VI : « Porro, ait, ipsi poetæ nugæ sunt. » ili enim sunt lusciniaj nugis insidentes, de quibus Plinius lib. X, cap. xxtx. Et Aristophanes in *Nebulis* Socratem vocat nugarum antistitem, quasi frivolarum argutiarum auctorem. Plautus quoque nugas theatri appellat quotidiana convicia, quæ in meretrices, lenones et parasitos jaciebantur a comoediarum actoribus. Ciccro lib. VI *ad Atticum,* epist. .31 : «Amicos, ait, habet meras nugas. » Et lib. I *ad Quintum fratrem,* epist. .38, nugas vocat homines nihili, ct plane ridiculos : «Nugas, inquit, maximas omni comitale complexus sum. » I.cxicographi prisci hæc quatuor pro iisdem habent, *miga, nugœ, nugax, nugator;* ct interpretantur, *nullius frugis, nequam, nequus.*

Audi S. Hieronymum : « Nugas, sive, ut Aquila interpretatus est, *translatos,* qui a te recesserunt, congregabo ; quia ex to erant : hoc est, hi qui per vitia atque peccata de tuo sinu fugerant, el facti erant sub dæmonum potestate, redintegrato omnium statu venient ad tc, el nequaquam ultra super perditis filiis luis patieris opprobria. Id quod diximus nugas, sciamus in hebræo ipsum latinum esso sermonem U1D *nuge,* ct proptcrea a nobis ita ut in hebræo erat positum, ut nosse possimus linguam hebraicam omnium liuguaruin esso matricem. »

Proprio enim Utì *nuge* significat maestos, moerore confectos, squalidos, ut vertit Noster *Thrm.* 1,4, ac tabidos, ut umbrae potius osso videantur quam homines : inde per catachresin significat abjectos, viles ct nullius pretii, quales sunt nugæ. Id ita esso pâlot *Isaia* 1 i, 2.3, ubi dicitur : «Et ponam illum in manu “¡UIO *mogaich* (quod æque ac U13 *nuge,* a radicene* *iaga* descendit), id est eorum qui tc humiliaverunt, » ul vertit Noster, Septuaginta et Chaldæus. Et *Thren.* m, .33, idem verbum Septuaginta vertunt, *humiliavit;* Noster, *abjecit :* ’JIO *inoge* ergo activum in Ripidi, significat humiliantes; *nuge* vero passivum in Niphal, significat humiliatos, contemptos, viles el nugas. Id enim asserit S. Hieronymus, qui id accepit ab Hebræis, cui sane credendum, etsi hæc significatio jam al bi diserte non reperiatur. Lingua enim hcbræa jam valde accisa est, nec pura, nisi in S. Scriptura reperilur. Porro sicut latine vox *nugæ* alludit ad *non ago,* q. d. Nugæ sunt quæ nihil agunt; ita et hcbræum ’313 alludit ad rU’ ¡’N en *iaga,* id est non *laborat.*

Apposito Judæi vocantur *nugæ. Primo,* quia mortalium sunt abjectissimi ct vilissimi, uti vi- Uo‘‘** dore est Romæ, quorum « cophinus fœnumque supellex, » ul ait Poeta : unde contemplim vocantur verpi, apellre, recutiti, nugivendi. Quocirca Judæorum hæc vox est *Sapient.* n, Iti : « Tanquam nugaces estimati sumus, » græce «í; xíCár.ic-», id est tn spurium, vel in scoriam, aut ærugincm, *q. d.* Æstimamur ut spurii, aut quasi quisquilia et nugæ. Ita Emmanuel et Mariana, qui nugas interpretatur homines perditos.

Scrundo, quia Judæi nugis et fabulis scatent. Unde hcbræum ’313 *nuge* deduci potest ab H3H *haga,* id est garrire, mussitare, fabulari. Justo enim judicio Dei facium est ut, cum a veritate, lege el Christo recesserint, inciderint in errores, fabulas, fabulones cl impostores. R. Salomon, aliique eorum Rabbini, æque ac Thalmud, ita iis abundant, ut fabularum centones videantur, quibus misera plebs credit, quasi oraculis. Ex hisce aliisque novis a se confictis Mahomet consarcinavit Alcoranum, quod est quasi lex cl S. scriptura Turearum ct Saracenorum. Vero Psaltes *Psalm.* cxvni, 83 : « Narraverunt milii iniqui fabulationes, sed non ut lex tua. » Idem faciunt hærctici ; dum enim a vera fide ct lege Dei recedunt, abeunt in errores el fabulas. Notie sunt cx Irenreo, Tertulliano, Epiphanio, ct aliis fabulæ Simonis Magi, Saturnini, Carpocralis, Montani, Marcionis, Gnoslicorum, Manich.eorum acValeatinianorum , qui triginta fingebant æoncs quasi deos, sed revera nominum potius portenta quam numina.

Moraliler, disce corruptionem naturo? humana) ex peccato, qua nugas magis amat quam seria fcr.d» ct utilia, adeo ut homines hic a Propheta, non nugatores, sed nugæ ipsæ appellentur. Preclare ¡DIDUIS. S. Hieronymus in Proœmio, XII *in Isaîam :* «Nullus, ail, tam imperitus scriptor est, qui lectorem non inveniat similem sibi; multoque pars major est Milesias fabellas revolventium, quam Platonis libros : in allero enim ludus cl oblectatio est, in altero ditlicultas et sudor mixtus labori. Testamentum Grunnii Corocoltæ Porcelli decantant in scholis puerorum agmina cachinnantium;» quin ctiamnum illud exstat in Bibliothecis, uti in nostra Romana inter inscriptiones antiquas, in quo Porcellus a coco jugulandus ita sua legata partitur : « Patri meo Verrino Lardino delego dari glandis modios triginta, et matri mew Verrinæ Scrophœ delego dari lalluginis modios quadraginta, cl sorori meæ Verrinæ hordei modios tri-

ginla. Et de visceribus meis dabo sutoribus setas, rixoribus capilinas, surdis auriculas, causidicis cl verbosis linguam, intestina cxiciariis, lumbos pueris, musculos cursoribus, venatoribus talos, latronibus ungulas,» etc. Hæc refero, tum ut locus S. Hieronymi de hoc testamento intclligalur, tum ut nugarum Prophetes dem votus exemplum, quo videamus quam nugosa sit hominis indoles, quæ has nugas per tot annorum centurias conservavit. Plinius lib. XXX, cap. ii : Appion, inquit, Homerum ab inferis evocatum nil aliud interrogavit, quam qua patria quibusque parentibus genitus esset. Sic quidam, etiam primores, gravissimorum virorum concilio convocato, do meris nugis, id est rebus otiosis el frivolis, consulunt. Porro major hominum pars cœtusque circa nugas occupatur, nugax est, nugigerct nugivendus. Martialis, qui a multis ita avide legitur ct tritar, quid est nisi pater leporum et nugarum? Audi ipsummet do so initio lib. IX :

Illo ego sum nulli nugarum linde secundus :
Quem non miraris, sed, puto, lector, amas.

Audi Satyricum in Carmino cui titulus *Naga :*

Arripe, sbl prelium nugis, cl callidus emptor
Vix pluri ex alia sperat compendi i merce.
Quipps hominum in vita, nugis sino nulh voluptas.
Testis crii b'anlo nugas qui garrit amico.
Pyramides uug®, nogs miracula rerum.
LusUqub io nugis melior consumitur æh«.
Vint et immoritur nugis schola magni sophorum.
Grata oculis nug», nugis visendi theatra.
Forma breves ougr, sed quae evertisse feruntur
Pergum, etc.
NobiltUs uup© insigues, el gentis origo
Ducta Prometheis ab avis, ct sanguine Pyrrlit.
Captus erat nugis, qui vexit Arioni delphin.
Mercurios nugis, nugis se jacUI Apollo.
Sustuleris nugas, ct cuncti poemati tolles :
Grandiloquo tiet de rhetore Tullius infans.
Quinum* el Tyria nugis in sanguino concha*.
Mbrosb cl nectar nugæ, convivia divum.
Ripbso concreta gelu crystallina nugæ.
Nog» amethystus, onyx, beryllus, jaspis, achates,
Nugxque ignivomo Iremulus fulgore pyropus;
Famaque inausorum spondeos post fonerà nomen,
Volque sunt nugaj ; nugæ fortuna superbas
Qius largitur opes, cl nutu temperai orbem.

Seneca lib. 1, qris/. l : « Magna, ait, vite pars clabitur male agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud agentibus, d Et Cato: a Satius est otiosum esse, quam nihil agere. » Nihil agit, qui nugis ct frivolis se occupat. Domitianus imperator, teste Suetonio in ejus Vita, molem tanti Romani imperii sustinens, cum negotia maxima tractare deberet, multas sæpe horas impendebat captandis muscis : unde rogantibus quis esset cum Domitiano? responsum est: «Nec musca quidem, » quia homines el muscas occidebat, ne quis alius supcrcssct. Quocirca ipse vicissim a Stcphano crconomo suo occisus csl. Heliogabalus imperator lota Roma curavit conquiri araneas, caruinquo telas colligi et ponderari ad hoc, ut sciret quantum omnium esset pondus et multitudo. Ha multi hodie negotia vertunt in otia, seria in nugas. Ambis gloriam, ambis honorem, ambis prelaturam? muscam captas. Ambis gulam ct venerem? putidam araneam capias. Ambis vestes sericas, aureas, purpureas? telas aranearum captas. An non hæ sunt nugæ? In hisce tamen multi tempus, quod ad aeternitatem promerendam nobis Deus concessit, ultro terunt, el gaudentes consumunt. Vere Sapiens : a Fascinatio nugacitatis obscurat bona, » *Sapient.* iv, 12, 7. d. Fascinum vanitatis ct nugarum, ea quæ sunt vere bona ct honesta, obscurat. Species enim voluptatis, quæ est in nugis et vanitate peccati, fascinat mentem, ut hanc nugacitatem, æque ac turpitudinem peccati non videat, non consideret, uti nec honesti, sive virtutis pulchritudinem et praestantiam. Sano fascinati videntur homines, ct illecebris creaturarum quasi presligiis præstricla eorum mens, dum velut bruta ruunt in suas veneres ct cupedias, etiamsi sciant se per eas ruere in tartara et incendia ælerna. Sapienter /Eschincs epísl.5 : a Res perexiguas, inquit, maximi facere, pusillanimitatis cujusdam cl inscitia! csl. 0 Hoc sibi juveni accidisse confitetur et dolci S. Augustinus lib. Vili *Confess.* cap. xi : « Relinebant, ait, me nugæ nugarum, cl vanitates vanitatum anliquæ amicæ meæ. » Excutiamus cum S. Augustino hasce nugas nugarum, mentemque nostram ac vitam in coelestibus verisque bonis, in vero animi robore ct magnanimitate, in omnium rerum mundanarum contemptu ct despicientia, in arduarum ct heroicarum virtutum exercitatione deligamus.

Porro quantopere nugæ fidelibus vitandus sint, Qi.-m gravi censura docet S. Bernardus : « Nugæ, ail, J! si incidant, interdum ferendæ fortassis, referenda! u¿njv nunquam. Interveniendum caute el prudenter nugacitati. Prorumpendum sane in serium quid, quod non modo utiliter, sed ct libenter audiant, ut supersedeant otiosis. » lia auctor *Vitæ S. Bernardi,* lib. HI, cap. ni. Idem in apologia *ad Gail¡cimum Abbatem :* «Nihil, ail, de Scripturis, nihil de salute agitur animarum, sed nugæ, cl risus, ct verba proferuntur in ventum. Inter prandendum quantum fauces dapibus, tantum aures poscuntur rumoribus. » Idem, *De Conversione a l Clericos,* cap. xn : « Frivola, ait, prorsus ct inanis ac nugatoria consolatio, cl nescio quid illi durius imprcccr, quam ut semper habeat quod requirat, qui jucundæ quietis pacem fugitans, curiosa inquietudine delectatur. Liquet sane vel cx hoc ipso nihil his omnibus delectationis inesse, (piorum solus transitus juvat. Vanus utique labor, qui studio vanitatis assumitur. 0 doxa, doxa, ait Sapiens (puta Boetius lib. Ill *Dc Consol,* prosa fi), in millibus mortalium nihil aliud, quam aurium inflatio vana. » Celebre est istud Aslydamantis :

Girrul.l-is c^l deambulatio lingua*.
Nugas agis, duin philosoplur.s inleuq>csUvo.

El illud Euripidis :

> Tu vero linguam quidem volubilem babes, uti vir prudens,
> Sed in sermonibus luis nulla mens iuesl.

Nicostratus apte hosco nugaces ct garrulos, vocat hirundines. Graviter ct vere Clemens Alexandrinus lib. Il *Pœdag.* cap. v : a Cum verba, ait, omnia a cogitatione ct moribus emanent, fieri non potest ut aliqua verba mittantur ridicula, quæ non procedant a moribus ridiculis. Ex abundantia enim cordis os loquitur, n S. Chryso tomus explicans illud *Ephes,* iv, 29 : *Omnis senno malus cx ore vestro non procedat :* « Quale, ait, cor unusquisque habet, talia verba loquitur, ct talia opera facit. » Verba ergo ct opera levia ct nugacia, signa sunt animi levis et nugacis. Quocirca S. Basilius in *Exhort, ad filium spirit. :* « Nc, ait, in modum parvuli jocari velis assidue, quia non convenit ci qui ad perfectionem nititur, jocari ul parvulus. » S. Thomas Aquinas hæc duo dabat signa, e quibus cognosci possit an quis m virtute mullum profecerit: «Si, ait, quem videris verbis levibus nugisque delectari, ac ægrc ferre se contemni, scito lume non esso perfectum, etiamsi miracula faciat. » Quomobrem S. Hieronymus : « Felix, ait, lingua, quæ non novit nisi de divinis texere sermonem. » Et S. Basilius tract. *De Renuntiat, saeculi :* a Si futiles, ail, h dicantur sermones, tu magnopere ne attendito; sed si quæ cx divinis litteris ad salutem animi perlinentia memorare audieris : acerba gustatu libi ea sunto, quæcumque de rebus mundanis memorentur, conlraque favis mellis similia, quæ a pietatem colentibus viris narrentur.» In Vehs *Pair.* lib. 111, num. 36, refertur de quodam viro sancio in monasterio S. Pachomii, qui, cum inter monachos fieret sermo de S. Scriptura et rebus sanctis, videbat « angelos Retantes in hilari vultu : delectabantur enim de eloquiis Domini. Cum vero aliud quodeumque inter se loquerentur, statini angeli recedebant longius, indignantes contra eos; veniebant autem porci sordidissimi ct morbo pleni, cl volutabant se inter eos. Damoncs enim in specie porcorum delectabantur per superflua cl vaniloquia eorum. Beatus autem senior hæc videns abiit in cellulam suam, et per lotam noctem cum grandi fletu et ululatu gemendo deflebat miserias nostras. Dicebat ergo : Cavete, fratres, a multiloquio, ct ab otiosis sermonibus linguam prohibete, per quam malus interitus animen generatur; ct non inlelligimiis quoniam per hæc el Deo, ct sanctis angelis odibiles sumus. »

S. Hugo abbas Cluniacensis, qui vixit tempore S. Anseimi, cl cum eo visus est ab angelis vehi in cœlum, monuit sæpe Durannum episcopum Tolosanum, ut a nugis cl ridiculis verbis quibus assueverat, sibi temperaret; alioqui eum post mortem tumentibus labris cl spumoso oro appariturum. « Non correxit Episcopus : undo defunctus cuidam sacerdoti Signino apparuit, ct, ut sanctus prmdixcrat, ulcerosis tumida labiis ora præfercbat. Petit auxilium Patris lacrimabiliter, quem audire noluerat. Signinus refert Patii quod viderat; miseretur abbas, cl excessum oris septem fratrum silentio sanare festinat. Septem fratres deligit, quibus septem dierum silentium pro Episcopo indixit. Unus cx iis transgreditur, silentium solvit. Redit Episcopus ad Signinum, fractum accusat silentium, de transgressore conqueritur, dilatam oris sanitatem propter septimi inobedientiam causatur. Signino hæc iterum ad patrem referente, obbas inquirit dc transgressione. Transgressio invenitur, daller septenarius silentio dedicatur. Quo completo tertio præsul apparuit gratias agens abbati, pontificali indutus chlamyde, os sanatum ostendit, p Quocirca S. Hugo magis quam ante nugas vilans, seria tractabat : « Orationem Deo, lectionem sibi, consilium proximo sedulus exhibebat. A mendacio et simulatione abhorrebat penitus, torporem et otium damnabat, pauperes opulenta manu pascebat, infirmos pia sollicitudine refovebat, afflictos consolabatur, pupillos cl viduas tuebatur. In vitiosos severus, erga pœnitentes mitissimus erat; disciplina* castigatione judex, doctrinamagister, charitato parens, obsequio minister. Ha vero pluribus erat intentus, ut minor ad singula vix haberetur, » inquit Hugo illi coævus in ejus Vita.

Ut non ultra habeas superus opprobrium. — Nugæ enim ct nugaces Judæi et peccatores probro sunt non tantum sibi, sedet suæ matri, pula Sioni. Rursum apud gentes probrum tibi est, Sion, quod tam parvee sis virtutis et zeli, ul hosce filios tuos non potueris æque ut cæleros ad Christum convertere ; quare probrum hoc auferetur, cum eos, Dei gratia aspirante, zelo majore convertes.

19. Interficiam omnes qui afflixerunt te. — *q. d.* Persecutores tuos, o Sion, o Ecclesia Christi, perimam, nimirum Judæos per Titum ct Romanos. Ita Lyranus el Vatablus. Gentiles voro, ul Neronem, Aurelianum, Dccimn. Maximianum, Diocletianum, etc., perimam per Romanos, Persas, Gothos, ac plene per Constantinum Magnimi. Ita Theodorclus, Remigius et Ilaymo ; ac tandem in dic judicii, omnes omnino impios, hostes tuos a terna morte mulctabo. Ven. 19.

Et salvabo claudicantem (scilicet populum, non tam judaicum, qui parlim ad Mosem, parimi ad Christum inclinabat, ut vult Arias, quam Christianum in primitiva Ecclesia, qui fugiens persecutiones ibat in remotos montes, silvas el urbes, ac cx labore peregrinationis fatigatus, claudicabat. Undo sequitur) : et eam quæ ejecta fumat, congregabo. — Tigurina, *ct cam quoi longius abstracta erat colligam.* Ejiciebant enim chrislianos Judæi e suis synagogis; gentiles ex suis urbibus ct locis, *q. d.* Ecclesiam, puta cœlum fidelium a persecutoribus ejectum colligam, suœquo urbi, loco ct patria) restituam, ut ibi sint in honoro,

laude ct gloria, ubi prius affecti sunt confusione, probris et verberibus. Factum id per Constantinum. Ha Thcodoretus, Remigius et Vatablus.

Mystice, colligit Deus peccatores claudicantes, qui nunc Deo, nunc dæmoni, nunc Christo, nunc carni et mundo adhasserant. Ideoque a Dei gratia et domo ejecti erunt, cum cos efflcacileradse vocat, sibique fortiter astringit, uti vocavit ct astrinxit S. Magdalenam.

Vm». w. 20. In tempore illo. — Repete : « Interficiam omnes qui afflixerunt tc, et salvabo claudicantem, » etc,

CVM CONVERTERO CAPTIVITATEM VESTRAM, — qua in primitiva Ecclesia vos, o Christiani, sub judæis magistralibus et gentilibus imperatoribus, fuistis quasi captivi ct oppressi : faciam enim per Constantinum ut vos libertatem assequamini, imo domineinini infidelibus, eorumque templa occupetis, ac publice Christum gloriose et magnifice colatis. Ita Lyranus et Vatablus. *Secundo, captivitas* hæc accipi potest servitus diaboli ct peccati, a qua Christus nos ad libertatem filiorum Dei traducit per gratiam in liac vita, el per gloriam in altera, ubi post mullos labores el agones, c servitute corporis, aerumnarum el mortis nos liberabit, ac ccelcstibus coronis et honoribus donabit, et beabit inæternum. Ita S. Hieronymus, Thcodoretus, Hugo et alii.

COMMENTARIA

IN

AGGÆUM PROPHETAM.

ARGUMENTUM.

Aggxui, u c“ 'c u h ’’

Decimus inter Prophetas ponitur Aggœus, vel, ut hebraico scribitur per *diet,* un *Chaygai,* sive Chaggæus, id est festivus, festum agens, a radice JJrt *chagag,* id est festum celebravit, festive prophetans ad populum líele e Babylone in Judæam redeuntem. « Aggœus, ait S. Hieronymus *ad Paulinum,* festivus et fœtus, qui scminavitinlacrymis, ut in gaudio meteret, destructum templum ædificat, Deumque Patrem inducit loquentem : Adhuc modicum, et ego commovebo cœlum ct terram, et mare et aridam, ct movebo omnes gentes, et veniet desideratus cunctis gentibus, » puta Messia?, sive Christus. Quoad tempus, prophetavit Aggœus paulo post Judæorum reditum e captivitate Babylonica (t). Cum enim respublica Judæorum vitiis esset corrupta, Deus eam excidit, el traduxit in Babylonem, ibique captivos detinuit per 70 annos, ad hoc, ut tota illa generatio vetus ct vitiata interiret, ct in eorum locum filii ab hisce vitiis intacti succederent, ut novus populus ad renovationem Jerusalem perveniret. Co ergo rediit I anno Cyri : mox cœpit rcœditicare templum, jecitque ejus et altarium fundamenta, sed coeso paulo post a Tomyri Scytharum regina Cyro, successit ci in regnum Pcrsurum illius Cambyses, sive, ut eum Esdras vocat, Assuerus Chaldaice, persico Artaxerxes, qui persuasus a Sauaballat aliisque Samaritanis Judæorum hostibus, quod Judrei in speciem templum, sed revera arcem quasi rebellaturi œdiilcarcnt, vetuit eos in fabrica progredi. Narrai hæc fuse Esdras lib. I, cap. iv, ubi el addit vers. 24 : « Tunc intermissum est opus domus Domini in Jerusalem, cl non fiebat us'pie ad annum secundum regni Darii regis Persarum. » Judæi enim videntes a Cambyse, Sanaballat et aliis tot fantasque fabric® remoras injici, dictitabant necdum ejus tempus advenisse. Quocirca Deus suscitavit Aggæum anno secundo Darii, qui eos ad templi fabricam resumendam incitaret. Hoc est enim quod mox subdit Esdras cap. v, 1 : « Prophetarunt autem Aggœus propheta et Zacharias filius Addo, prophetantes ad Judæos qui erant in Judæa et Jerusalem, in nomine Dei Praei. Tunc surrexenint Zorobabel filius Salathel, el Josué filius Josedec» ct co?perunt (edificare templum Dei in Jerusalem, ct cum eis prophet® Dei adjuvantes eos. » Qui et subdit cap. vi, Deum flexisse animum Darii, ut (empli fabricam nou tantum permitteret, sed el edicto suo promoveret, jubens ex tributis regiis praeberi sumptus in fabricam ct sacrificia necessarios. Ubi recte advertit S. Hieronymus in *Prologo :* a Sciendum, ait. est magni spiritus fuisse Aggœum et Zachariam prophetas, ut adversus Artaxerxis regis edictum, et Samaritanos gentesque cunctas per circuitum rcdificationem templi impedientes, juberent templum exstrui : Zorobabel quoquo, ct Jesum filium Josodec, cl populum qui cum eis erat, non minoris fidei, ut prophetas magis audirent jubentes, quam prohibentis regis imperium. » Additquo secutus Chronicon Eusebii hæc contigisse, « quo tempore apud Romanos septimus a Komulo regnavit Tarquinius Superbus, habens annum imperii vigesimum septimum, qui post octo anuos expulsus est a Bruto : ac deinde rempublicom per quadringentos et sexaginta quatuor annos usque ad Julium Ciesarcm consules administraverunt » Quare ab hoc anno secundo Darii, usque nd annum 12 Augusti Cesaris, quo natus dicitur Christus, fluxerunt anni 518; tot ergo annis Aggæi prophetia dcChristo eum antecessit.

Aes-

A.rii

Trapu,

Porro illa quatuor continet partes, sive visio*

(t) Primntn locum inter cos qui reduci o Babylonia et exsolutœ captivitate genti oracula divina in Judæa edisseruerunt, tenet Aggœus. Sua ergo sedo locoquo apposito inter Prophetas comparet, Sophoniam excipiens, qui agmen claudit eorum vatum qui auto exsilium, ct stante adhuc templo priore, vaticinia sua ediderunt, ut observat Rosenmuller. De patria, natalibus cl familia Aggæi nihil constat. Sunt qui natum crod mt in Babylonico exsilio; migrasse vero llierosolymam, a Cyro exsulibus Judæis in patriam redeundi potestate facta : cum pluribus aliiso tribubus potissimum Judæ, Bcnjaminis cl Levi, nonnullis etiam o tribubus aliis, Zorubabelc duco, tum cx Esdrœ libro (cap. v, 1 ; vi, 4), tum ex ipsius vaticiniis colligimus.

Partì¡0 nes : tresprimæ elidunt tres excusationes Judæorum de differenda templi fabrica; in quarta promittit Zorobabcli fabricam resumenti Christum cx ejus stirpe nasciturum, qui templum hoc sua presentía, doctrina et miraculis decorabit, facictque gloriosius quam fuerit templum prius a Salomone œdificatum, ac thronum regni sui super omnia gentium regna, iis subactis sublimabit.

Mystice, Aggæus, inquiunt S. Hieronymus, Cyrillus ct Rupertos, optat ut Jesus ct Zorobabcl, id est Jesus Christus Filius Dei, summus sacerdos, qualis fuit Jesus filius Josedcc ; æque ac summus princeps, qualis fuit Zorobabcl, Dei domum, id est corpus, sibi et nobis in incarnatione æditiccl.

Tropologice, ut Deus sibi in anima fideli et sancta templum virtutum construat, inquit idem S. Hieronymus ct Remigius.

Au Ag- Denique adeo illustris, sanctus et sapiens fuit Aggæus, Orígenes illum, œque ac Malachiam

gelas r ct Joanncm Baptistam, consuerit non fuisse homines, sed angelos incarnatos, uti refert Gabriel Vasqucz I part. tom. I, disp. CLXXXiv, num. 7, c! alii; imo S. Hieronymus cap. î, 13. Ratio Origenis erat, quia cap. i, 13, Aggæus in Hebreo vocatur angelus : «Et dixit, ait, Aggæus nuntius (hebraico qxbo *walach,* id est angelus) Domini de nuntiis Domini. » Verum hic est error : certum enim est Prophetas omnes fuisse homines, non angelos. Aggæi vitam ita paucis describit Epiphanius Jib. *De Prophet, vita :* a Aggæus propheta

iU‘ juvenis admodum cx Babylone profectus est Hierosolymam, ct ingenue de reditu populi vaticinatus est. Et oculis structuram templi Jerusalem vidit. Idem ibidem omnium primus cecinit Alleluia. Eodem igitur loci vitam linivit, ct humo prope sacerdotes cum honore ct gloria conditus est. Proindo ctiamnum hodie psallimus Alleluia, qui hymnus Aggæi et Zachariæ perhibetur. » Eadem habelS. Dorolheus, qui ct addit eum de Christo vaticinatum sub persona Zorobabelis, cap. n, 21, dum ait; « Ponam te quasi signaculum, quoniam te elegi, dicit Dominus : sicut ct Joannes Evangelista dicit : Hunc enim Pater signavit Deus. » Accedit ct Isidorus, qui ct addit cum in Babylonia natum, juvenculum cum reteris Judausrediisse Hierosolymam. Catalogo Sanctorum ascriptus legitur Aggæus cum Osce in Marlyrologio Romano die 4 julii. Psalmos aliquos compositos esse ab Aggæo censent nonnulli, nimi-

îulal rum exi, qui inscribitur: *Alleluia, reversionis Aggctì et Zachariæ;* cl cxlv, cujus pariter titulus est : *Alleluia, Aggeri ct Zachariæ.* Idem titulus est psalmorum cxlvi, cxlvii ct cxlviii in Grecis codicibus Septuaginta Vaticanis. Addunt aliqui psalmum cxxxvn, qui in iisdem inscribitur : *Psalmus ipsi David, Aggæi et Zachariæ.* Verum alii communiter censent hos psalmos non esse compositos, sed decantatos a populo redeunto o Babylone, precincntibus Aggæo ct Zacharia; eo quod festivi sint et eucharistici, idcoquc huic materia) ct jubilo populi reducis congruant, de quo plura in Psalmis. Quod audis Aggœum primum in Jerusalem cecinisse Alleluia, intellige primum a reditu e Babylone. Nam ante captivitatem in usu fuit Alleluia, ut patet cx psalmis, in quibus crebro resonat Alleluia : aut, quod primus post psalmos adjecerit Alleluia, ob telum c Babylone reditum (I).

(1) Quoad genus dicendi, quo usus est Aggæus, omnes fere erodili, qui do eo commentati sunt, inquit Joan. God. Scheibel *(Observationes critica:,* etc., *ad vaticinia Chaggti),* nihil grave, nihil sublimo, imo nihil poetico dictum in ipsius sermone invenerunt, sed trita omnia et jam ah ahis Prophetis sæptaimo prolata contendunt. (Vide Introductiones Eichornii, Jahnii, Augusti Bertholdtii, do Wettii, Gesenii, *Hist. ling, hebr.,* et *Scholia* Baueri ct Rosenmulleri.) Verum ejusmodi scribendi genus narrationes vaticiniis plus semel immixt.c desiderant, quid? quod nec desunt loci, qui ingenium poeticum satis testari videntur, ox. gr. cap. i, C, 9, 10; cap. n, 5, 10,22, 23. Negari quidem nequit, Prophetam iisdem imaginibus, quæ in aliis vaticiniis occurrunt, usum fuisse, sed vaticinia ipsa eorumque argumentum prioribus simile has ejus animo suppeditabant. Phrases sano poetica in ntstro Propheti leguntur, quæ in prosaica dictione nusquam aut rarius saltem obviæ fiunt, ex. gr. cap. n, G, ct 7,17, 22. Malumus tamen has loquendi rationes phrases poeticas nominare; verba enim prosaica sunt cl in historicis llebræorum sæpius reperiunlur. (Notandum pro versuum indicatione Schcibeluin uno numero Vulgata) numeros antecedere.)

De serioris autem temporis lingua, quam chaldaismis mixtam censent, in nostro Propheta omnino vestigia occurrunt, etsi pauciora, quam in Danielis, Esdræ et Nchcmiæ. si cum ipso comparantur, libris. (Vide exempla in Prolegomenis Scheibel, pag. 17.)

Hi sunt precipui interpretes qui Aggæo illustrando peculiarem operam impenderunt. Ex catholicis : Joan. Eckíi *Comment, super llaggœum,* Salingiaci, 1538; Georgi) Wicelii *Enarratio in Ilnggaum,* Maguntiæ, 1541; Joan. Mercerlí *Scholia ft ver.do ad prophetiam Iluggivi,* Parisiis, 1551 ; Thom. Noli *Preves observationes in Comm. H. Dav. Kimchi in Aggerum,* etc., Parisiis, 1557.

Ex acatholicis : Jac. Brocardi *Mystica ct prophetica interpretatio..... Ilaggtri, Zachariæ et Malachite,* I.ugd. Batav. 1580; Jo. Jac. Grynæi *Commentarius in Haggivum,* Geneva?, 1581 ; Frlil. Babluini *Commnicntanus in Ifaggœwn, Zachariam ct Malachiam*, Vitlcmberg. 1010; Balthasar Willii *Prophetat, llaggtrus, Zacharias ct Malachias commentano illustrati,* Brcmæ el Castellis, 1638; Aug. Varenii *Trifolium propheticum, etc.,* Rostoob, 1662; And. itembeckii *Exercitationet in prophetam Ilaggceum,* Brunsv. 1692; Daniel Pfrdflngcri *Not<r in prophetam Ilaqgai,* Argenlor. 1703; Franc. Wokenii *Adnotationes (jr geticœ in prophetiam Haggad,* Lips. 1719; Jo. God. Scheibel *Observationem critica et crcgcticce ad vaticinia Haggœi,* Uralislaviæ, 1833.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Reprehendit Judæos intermittentes fabricam templi, ac dicentes necdum advenisse ejus tempus, eo quod Samariten illam impedirent, ct Cambyses camdem prohibuisset. Docet enim hanc excusationem esse falsam, esseque pradextum pigritia:, qua suis ariibus construendis intenti. domum Dei postponebant et negligebant : Deum enim velle, ut ipsi tllfa) *manum admoveant templo : hanc enim suam voluntatem satis declarasse, cum ob neglectam templi fabricam immisit eis sterilitatem, famem et inopiam. Quamobrem huic oraculo credentes Zorobabcl, Jesus et populus, illico rem aggrediuntur* (i).

I. In anno secundo Darii regis, in mense sexto, in dic una mensis, factum est verbum Domini in manu Aggæi prophetæ ad Zorobabcl filium Salalhicl, ducem Juda, el ad Jesum filium Josedee, sacerdotem magnum dicens : 2. llæc ait Dominus exercituum, dicens : Populus iste dicit : Nondum venit tempus domus Domini ædificandæ. 3 El facium est verbum Domini in manu Aggæi prophetæ, dicens: 4. Numquid tempus vobis est ut habitetis in domibus laqueatis, el domus ista deserta? 5. Et nunchæc dicit Dominus exercituum : Ponite corda vestra super vias vestras. G. Seminastis multum, ct intulistis parum : comedistis, et non estis satiati : bibistis, et non estis inebriati ; operuistis vos, et non estis calefacti : et qui mercedes congregavit, misit eas in sacculum pertusum. 7. Hæc dicit Dominus exercituum : Ponite corda vestra super vias vestras : 8. ascendite in montem, portate ligna, et ædificate domum : et acceplabilis mihi erit, et glorificabor, dicit Dominus. 9. Respexistis ad amplius, et ecce facium est minus : et intulistis in domum, ct exsuiflavi illud : quam ob causam, dicit Dominus exercituum? quia domus mea deserta est, cl vos festinatis unusquisque in domum suam. 10. Propter hoc super vos prohibiti sunt cœli ne darent rorem, et terra prohibita est ne daret germen suum : 11. ct vocavi siccitatem super terram, cl super montes, ct super triticum, el super vinum, et super oleum, cl quæcumque proferì humus, cl super homines, ct super jumenta, et super omnem laborem manuum. 12. El audivit Zorobabcl tilius Salalhicl, et Jesus filius Josedee, sacerdos magnus, et omnes reliquia populi vocem Domini Dei sui, cl verba Aggæi prophetæ, sicut misit cum Dominus Deus eorum ad eos : el timuit populus a facie Domini. 13. Et dixit Aggæus nuntius Domini de nuntiis Domini, populo dicens : Ego vobiscum sum, dicit Dominus. 14. Et suscitavit Dominus spiritum Zorobabcl filii Salalhicl, ducis Juda, et spiritum Jesu fili Josedee, sacerdotis magni, et spiritum reliquorum de omni populo : et ingressi sunt, el faciebant opus in domo Domini exercituum Dei sui.

vm.i. 1. In anno secundo Datui. — Quæres, quisnam hic Darius? Primo, Philo Annii, ct eum secuti s nbn? Genebrardus ct Gerardus Mercator in *Chronol.*, ac u» prt. Cyrillus Hierosolymitanus *Catech.* 12, et Tcrlullianus lib. *Contra Judæos,* tit. *De Passione Christi,* censent esse Darium Medum. Verum hoc falsum esso liquet, tum ex aliis, tum ex eo quod Darius Medus'præccsserit Cyrum : nam Cyrus ei sue m».

(1) In quatuor sermones totam Aggæi prophetiam dividit Kilter. Primus cxprobralorius capite primo comprehenditur.

Primo, urget Propheta resumptionem fabrica templi, *primo,* refutando excusationem omissionis operis sacri, ob molitionem operis profani interca susceptam, 1-4; *secundo,* indicando sterilitatem a Deo immissam, tanquam pœnam socordiæ in ædificando templo, 5, G; *tertio,* diserte jubendo maturandum opus, 7, S; *quarto,* minitando easdem pœnas cl ampliores, nisi mandato satisdat, 9-it.

Secvmdo, subjicit effectum concionis præmissæ, scilicet *primo,* reverentia ad Jussionem, timor ad minas, 12 ; *secundo,* fiducia concepta in Dei auxilio, 18; *tertio,* aggressio operis imperati, 14; *quarto* notatur tempus suscepti consilii ct operis, cap. n, 1.

cessit, ut ait Daniel cap. v, *31.* Aggæus aulein prophetavit post Cyrum et Cambysem, ut patet I *Esdr.* ir, r, cl 21, et cap. v, 1. Cyrus enim concessit fabricam templi, sed eam prohibuit Cambyses. Unde post Cambysem sub Dario missus est Aggæus, qui eam rursum urgeret. Adde Darium iiunc non fuisse Medum, sed regem Persarum ; ita enim vocatur, I *Esdrcc* iv, 21.

Sr:-ch *Secundo,* Jansenius in *Concordia Evangel,* cap. m, censet hunc Darium esse Artaxerxem Longimanum. sextum regem Persarum. Ratio ejus est, quia Judæi, *Joan.* cap. n, 20, aiunt hoc templum a'dificatum esse 46 annis : hoc autem verifican nequit, nisi dicamus illud ædificatum sub Cyro (sub Cyro enim cœpit) annis 20, sub Cambyse totidem, et C sub Dario Longimano. Verum hæc sententia confundit Darium cum Artaxerxe : hic enim dictus est Longimanus, non ille, et Darius quarius fuit Persarum rex ; Longimanus vero fuit sextus. Dario enim successit filius Xerxes, Xerxi Artaxerxes. Adde Cambysem non regnasse 20 annis, sed ut summum octo. Denique usque ad Longimanum vivere nequivit Aggæus, Zorobabel ctcæteri, de quo mox plura.

Tuli. *Tertio,* Severus Snlpiliuslib. II *Histor.,* et Scaligcr in Emend, *temper.,* censent hunc Darium esse Darium Nothum, qui fuit filius spurius Artaxerxis Longimani, ita ut Artaxerxes qui I *Esdra,* cap. vu, cum sequitur, misitque Esdram in Jerusalem, fuerit ille qui cognominatus est Mnemon, id est memor, a memoriæ praestantia. Hic enim successit Dario Notho. Verum hoc est incredibile. Sic enim Esdras fuisset ducentorum fere annorum, uti Scaliger coactus fatetur : Zorobabcl et Jésus, qui sub Cyro populum c Babylone reduxerunt in Jerusalem, fuissent ISO annorum, cum tamen lib. III *Esdra,* cap. m, 4, Zorobabcl vocetur adolescens, unus e custodibus Darii. Ejusdem ælatis fuisset Aggæus. Rursum ex hac sententia sequitur neminem eorum qui viderant primum templum Salomonis, quod a Chaldæis "0 annis ante laxationem captivitatis per Cyrum, fuerat eversum, potuisse videre secundum a Zorobabele ædificatum, post reditum e captivitate sub hoc Dano: cujus tamen contrarium significat Aggæus cap. n, 4. Id sequi patet. Adde enim 70 annis captivitatis 1res annos Cyri, octo Cambysis, 3G Darii Hystaspis, viginti Xerxis, quadraginta Artaxerxis, cui successit Darius hic Nothus, conflabis annos 177, quot nemo ca ætatc vixit.

l i J- Dico ergo Darium hunc fuisse Darium Hystaspis, qui Assucro, sive Artaxerxi, ut habet Esdras, hoc est Cambysi, in regno Persarum successit, non ut filius, sed a satrapis electus per hinnitum equi. Ha S. Hieronymus, Theodoretus, Albertus Eusebius in *Citron.,* Josephus lib. XI Anfïq. iv, Clemens Alexandrinus lib. I *Strom.,* et alii passim. Anno itaque Darii hujus 2, jubente Aggæo , caperunt Judæi resumere fabricam templi, eamque perfecerunt anno 6 ejusdem, ut ait Esdras lib. I, cap. vi, I *i,* scilicet quoad Sanctum el Sanctum sanctorum. Nam atrium, sive exterior pars templi, ct per consequens totum templum quoad omnia, consummatum fuit anno ejusdem !), uti diserte testatur Josephus loco citalo (I).

Moraliter, nota hic cor regis esse in manu Dei, Mount illud flectat quocumque libuerit, uti flexit hic liter- cor Darii ad amorem Jiidæorum et curam templi , eo quod Judæi jam captivitate 70 annorum afflicti ct compuncti, ad Deum rediissent, ejusque opem pœnitentes et supplices invocassent, sicut ex adverso olim flexerat cor Nabuchodonosoris ad eorum odium eteasfigationem ; co quod ipsi a se aversi idola colerent, ct impio viverent. Unde discimus ad Deum esso recurrendum, cum a tyrannis opprimimur ; rursum eum esse rogandum, ut principes sapientes, moderatos, pios ct justos vel constituat, vel jam constitutos efficiat. A principibus enim ecclesiasticis pendet Ecclesia, a saecularibus respublica. Mulli censent Darium hunc fuisse maritum Esther, ideoque tam benevolum exstitisse Judæis, ac sumptus præbuisso templo, de quo in lib. *Esther.*

Porro notant S. Hieronymus in *Prologo,* R. David, Vatablus ct alii, Aggætun vaticinatum esse anno secundo Darii, horlalumque Judíeos ad restaurandum templum, quia hoc anno 2 finiebantur 70 anni desolationis templi, de quibus Zacharias cap. i, 12. Anno enim 18 Nabuchodonosoris, qui fuit undecimus Sedecim, a Chaldæis combustum ct desolatum est templum : inde usque ad 2 annum Darii fluxerunt anni 70, sicut anni 70 captivitatis Judæorum in Babylone, qui incipiunt 11 annis citius, nimirum anno 7 Nabuchodonosoris, qui fuit Joakim undecimus et ultimus, finiuntur anno primo monarchim Cyri. Quocirca 70 anni desolationis templi, sicut 11 annis post 70 annos captivitatis incipiunt, ita et 11 annis post eosdem desinunt. Adde enim 1res annos Cyri, quibus quasi monarcha regnavit post captam Babylonem ct laxatam captivitatem Judæorum, deinde 7 Cambysis, mox 2 Darii, habebis annos 11 completos, sed 12 inchoatos. Verum hac de re disputandum *Zachar.* cap. i, 12.

In messe sexto. — Nola : ilobræi duplicem ha- Dopiei bebant annum, ideoque dupliciter numerabant menses. Prior annus crat saccr, quo utebantur ad festa ct res sacras : undo eo utitur S. Scriptura, rum.

(1) Cum populus Judaicus suis dudum careret regibus, eorum non poterant amplius anni notari, sicut ante excisum a Chaldæis regnum Judaicum in vaticiniorum inscriptionibus fiebat. Postquam vero Babylonicum regnum in Persarum venisset potestatem, ipsi etiam Judæi a Chaldæis deportati in eorum transierant imperium, nec per concessam ipsis a Persarum regibus libertatem in patriam redeundi veteri-que reipublicæ formam instaurandi erant illorum potestati subducti, sed ab eorum gratia pendebant. Hinc tempus editi oraculi ab Aggæo describitur secundum Persarum computandi rationem ab eorum regibus petitam. Quod ipsum observat Rosenmuller post S. Hieronymum.

Hic initium sumebat ab œquinoctio verno, ita ut primus ejus mensis esset is, cujus novilunium proximius erat œquinoctio verno. Ilebrœi enim utebantur mensibus lunaribus, ac consequenter anno lunari, qui undecim diebus minor est anno solari; quem tamen tertio quoque anno per intercalationem, sive additionem unius mensis, æquabant anno solari, quo Romani aliæque gentes utebantur, ut iis se conformarent. Primus ergo mensis anni sacri erat nisan, qui prisco Romanorum martio respondebat, jam vero nostro partira martio, partirn aprili respondet. Nisan enim erat mensis paschalis, quo scilicet pascha celebrabant, in memoriam liberationis ct exitus ex Ægyplo, quæ illo mense olim contigerat; de quo proinde ita sancit Deus *Exod.* cap. xii, 2 : « Mensis iste vobis principium mensium : primus erit in mensibus anni. » Vide ibi dicta. *Posterior* annus erat profanus, sive vulgaris, quo utebantur ad commercia et res civiles. Hic inchoabatur ab œquinoctio autumnali, ita ut primus ejus mensis esset is, cujus nox illinium proximius erat huic œquinoctio, qui hebraico vocabatur *Ethanim,* id csl foriis cl potens, scilicet frugibus el fructibus, Chaldaice *Tisri,* ac veteri Romanorum septembri respondebat : jam voro nostro partirn seplcmbri , partirn oclobri respondet. Ila Josephus lib .1 *Antiq.* cap. iv, Hieronymus in cap. i *Ezcch.,* ct alii.

Jam Lyranus ct Vatablus mensem sextum hic intelligunt anni vulgaris, non sacri, nimirum mensem nisan sive marlium : ille enim aptibinius est ad fabricas inchoandas, cl usque ad hiemem per mullos menses continuandas. Verum dico annum hic accipi sacrum, qui incipit a nisan, ac consequenter mensem sextum esse *Ehih* qui Romanorum sextili sive augusto, Christianorum vero partirn augusto, partirn septembri respondet. Ita Josephus lib. l *Antiquity* cap. iv, Remigius, Albertus, Hugo cl alii, imo S. Hieronymus, qui asserit sextum mensem electum ad fabricam, non septimum ; co quod sopiimus plenus esset solemnilalibus. In tisri enim, sive in septembri, celebrabantur fesla Tubarum, Tabernaculorum, Expiationis, etc., quibus operari ct fabricare non licebat. Id ila esse palet cx eo quod Scriptura utatur anno sacro : unde eo utitur Zacharias, coævus cl socius Aggæi, cap. i, 7; ct cap. vu, l : « In anno quarto, ait, Darii rogis, in quarta mensis noni, qui cslCasleu.» Casleu enim est november. Et Esdras cap. vi, l i, cum narrassct Judæos obedientes Aggæo ædidcassc templum, illudque consummasse anno G Darii, die 13, mensis adar, id est februarii, mox subdit vers. 19: « Fecerunt autem pascha decima quarta dio mensis primi, » *q. d.* Post fabricam templi absolutam in februario , mox sequenti mense celebrarunt pascha, puta in nisan, sive martio, qui primus erat mensis anni sacri, non profani. Quin et Aggæus ipso idipsum indicat cap. n, 19, dicens : « Ponite corda vostra rx die ista, ct in futurum, a die vigesima ct quarta noni mensis : a die qua fundamenta jacta sunt templi Domini, etc. Numquid jam semen in germine est? » Semen autem in Palaestina germinare solet in novembri. Is ergo nonus est mensis a nisan, sive martio, qui proinde primus est anni, scilicet sacri, non vulgaris. Licet enim fabrica in genere esset res profana ct servilis, hic tamen erat rei sacræ, puta templi : unde rebus sacris in computu mensium annumeratur. Ad rationem Lyrani respondendum , Aggœum monuisse ct movisse Judæos ad fabricam templi in augusto, non in martio; quia m augusto tempus est messis et frugum, quo Judæi earum raritatem experiebantur : unde tunc ex re nata erat tempus maxime congruum ct opportunum Aggæo concionar!, et assignare causam hujus sterilitatis, nimirum neglectum fabrica templi, itaque illos ad eam capessendam incitare.

Idem faciat condonator, ut, cura pestis, mor- M
bus, bellum, aliaque publica clades a Deo infli- nUr♯
gilur, tunc populum afflictum et perculsum acrius pulset, inciletquc ad poenitentiam, ct vitiorum inolitorum seriam emendationem, proponendo cis strages et plagas, quas ob ea Deus immittit, quasque ipsi valde sentiunt, ac ostendendo unicum esse remedium eas evadendi, si Deo se reconcilient, moresque corrigant. Insuper destinabat Deus fabrica templi augustum : quia destinabat illam linire 4 anno, puta anno G Darii, iu februario, ad hoc, ut sequenti mense martio possent in eo celebrare pascha, uti Judæos fecisse et celebrasse docet Esdras lib. 1, cap. vi, 15. Porro hiems in Judæa , regione calida, est modica, æque ac Romœ, ubi perenuc quasi est ver, ut ait Virgilius 11 tieorg.; onde fabricas non remoratur. Scieba ergo Deus hoc tempos precise requiri, el sufficere ad consummandam tèmpli fabricam.

Ix die l♯na, — id est prima. Sic enim sœpe numerus cardinalis sumitur pro ordinali, puta unus pio primo, uti dixi Gc/ics. t, 5. Cœpil ergo Aggœus prophetaro et hortari Judæos die prima mensis augusti, itaque Judíeos promovit, ut mox, puta post 23 dies, die 2i ejusdem mensis fabricam inchoarent, uti dicitur cap. n, I. Ita S. Hieronymus.

Moralilor, adverte annum, mensem et diem quo verbum Dei excepit Aggæus, tam diserte ab eo notari, ut discamus quanti Dei verba, inspirationes el monita interna externaque facere debeamus, quibus ipse nos ad fabricam sublimiorem templi spiritualis in anima nostra excitat el impellit; adeo ut ct diem ct horam qua illæ nobis suggeruntur, studiose annotare par sit: uti multos sanctorum ea annotasse legimus, memores Deum accuratam carum rationem a nobis exacturum in hora mortis et in die judicii. Ita a Castro.

In manu Aggxi, — id est per Aggœum, opera

ct ministerio Aggæi. Manus enim cum sit organum organorum, sumitur pro organo, sivc instrumento, Prophète ergo vocantur *manus Dei :* quia per cos quasi per manus, Deus negotia sua tractabat et conficiebat, seque populo exhibebat, imo depingebat, juxta illud *Osce* cap. xu, 10 : a In manibus Prophetarum assimilalus sum. » Ita Theodoretus ct Lyranus.

Cndo- D,lor ura^Di- DQ <pam ore.

Mystice, « in manti : » quia Aggœus non tantum linguae! sermono, sed ct manu, id est opere sanctaquo vita ct exemplo, prophetavit. Ila \'azianzenus oral. 40 *in S. Baptisma, per* manum Propheta», vite probitatem accipit, quasi ea tanta fuerit, ul illa meruerit prophetiam : probis enim actionibus, inquit ibidem Nicetas, meruit Propheta verbum Dei in fidem accipere, quasi magnum thesaurum suæ fidei concreditum ad populi usum expendendum, ul tanquam fidelis dispensator ct prudens, a quem constituit Dominus super familiam suam, det illis in tempore tritici mensuram,» Luc cap. xrr, 42. Da Haymo cl Hugo, imoS. Hieronymus: «Si voluerimus, ait, in nobis fieri sermonem Dei, simus Aggæi, id est festa celebrantes, cl non appareamus in conspectu Dei vacui : seminantesque in spiritu, dc spiritu metamus vitam retornara, ul celebremus solemnilatein primitivorum dc operibus nostris. » Sic Jesus prius manu cœpit facere, deinde ore docere, *Ador.* cap. i, 1. Jcsum secuti sunt Apostoli et viri apostolici, quorum proinde concio erat efficax , quia cx corde procedens ad cor audientium loquebatur; ac quod docebat verbo, monstrabat exemplo : qui enim secus faciunt quam dicunt, sunt ®s sonans et cymbalum tinniens; aerem verberant, non corda sauciant. Latronem dc justitia, incestum de costilate, ebrium dc sobrietate disputantem ridemus ct aspernamur : ita et quemvis ea patrantem vel appetentem, quæ vitanda proclamat.

Preclare S. Bernardus semi. 18 *in Cant.,* septem gradus ad suggestum requirit. *Primus* est, contritio; *serandus,* devotio; *tertius,* pœnilcnliæ labor; *quartus,* pietatis opus; *quintus,* orationis studium; *sextus,* contemplationis otium; *septimus,* plenitudo dilectionis. S. Gregorius lib. X *Morat. :* Docere, ait, et non facere, non solum nihil lucri, sed etiam damni plurimum affert. Grandis enim condemnatio est componenti quidem sermonem suum, sed opere negligenti. Idem, lib.V in /ib. 1 *Reg.* cap. xiv : « Quid est, ait, quod apparere Jonathas Vhilistæis cum armigero dicitur, nisi quia doctor ipse prior debet bonum ostendere, quod alios contendit edocere? n Idem, lib. XXI *Moral,* cap. viti : « Docloris, inquit, progenies eradicatur, quando is qui per verbum nascit'ir, per exemplum necatur; quia quem lingua vigilans gignit, vite negligentia occidit. »

Cestfc

Imo Aristoteles asserit ab his qui non perinde xivunt ut loquuntur, tolli et interimi veritatem. Seneca autem : Nullos, inquit, pejus mereri do omnibus mortalibus judico, quam qui philosophiam vclut aliquod venale artificium didicerunt, qui aliter vivunt quam vivendum esso praecipiunt. Exempla enim inutilis disciplina! circumferunt : doctores sunt humilitatis, sed duces superbi®:ore laudant humilitatem,obedientiam, resignalionem, charitalem, ul utilem, facilem, jucundam, sed factis contrarium, longeque potentius inculcant; quocirca tam verbis facta, quam factis verba sua condemnant, ac contra se proferunt sententiam, ideoque in dic judicii toties ex ore suo judicabuntur, quoties alios nd humilitatem, charitalem, etc., hortati fuerint : « Propter quod, inquit Apostolus How. cap. n, i, inexcusabilis es, o homo omnis qui judicas; in quo enim judicas alterum, teipsum condemnas.» Quare, inquiet Dominus, enarrasti justitias meas, et assumpsisti testamentum (legem) meum per os tuum? tu vero oderas disciplinam, et cum adulteris portionem tuam ponebas, *Psalm.* XLix. Denique Christus Dominus *Maith,* cap. v, 19: « Qui fecerit, inquit, et docuerit, hic magnus vocabitur in regno calorum. »

Ad Zorodabel filium Salathiel. — Dices : Zorobabel fuit filius Phadaiæ, ut patet I *Paral,* cap. m, 17; quomodo ergo hic dicitur filius Salathiel? *Primo,* S. Hieronymus, Quæst. *in Pared.,* respondet Salathielem fuisse binomium, ct alio nomine vocatum Phadaiam. Verum eo loci Scriptura liosce duos distinguit, facitque diversas personas; ait enim vers. 17 : « Filii Jcchonke fuerunt Asir, Salatine!, Melchiram, Phadoia. » *Secundo,* Vatablus censet Zorobabel patrem habuisse Phadaiam, avum vero Salathielem : vocari ergo hic ejus filium, id est nepotem. Unde locum *Paralip.* jam citatum sic ex Hebreo vertit : ***Filii** Jechoniæ Asir, et **Salathiel filius ejus, Melchiram** quoque et **Phadaia,*** sicque exponit, *q. d.* Filii, id est posteri, Jechoniæ fuerunt hi, Asir, cujus filius fuit Salathiel, qui fuit pater Melchiram cl Phadaiæ. Verum obstat quod in *Paralip.* texatur genealogia patriarcharum Israel presse el preciso : voce ergo *filii,* proprie dicti et proximi ibi intelliguntur, non nepotes et posteri (I). *Tertio,* Arias respondet Zorobabel filium naturalem fuisse Phadaiæ, sed adoptatum a Salalhiele. Verum *Matth.* cap. i, 12, expresse dicitur : a Salathiel genuit Zorobabel; » fuit ergo ejus paler per generationem, non adoptionem. z rodbabel ,u''

Dico ergo Phadaiam fuisse fratrem Salalhiclis, ex Jechonia paire, ut palet cx verbis *Paralip.* jam citatis, ac proinde utrumque filio a se genito idem imposuisse nomen, Zorobabel, uti fratres facere solent, conjunctionis et necessitudinis ergo.

(t) Juxta Ackermann, omisit Propheta patrem Zorobahel quod is forsan non celebris fuerit, et substituit avum, id quod Orientales crebrius in genealogiis faciunt. Alii ob *Maith.* I, Ii ; *Esdra* m, 2, 8 ; v, 2, duos distinguunt Zorobibel, unum Salalhiclis, ct alterum Phad.næ filium.

Zorobabel ergo noster filius Salathiel, alius esi a Zorobabele filio Phadaiæ; ille enim hujus est pa-Irnelis, sive consobrinus : unde ct diversi ulritis-quc filii memorantur : ille enim genuit Abiam, *Matth.* cap. i, 13; hic vero genuit Mosollam et alios, qui recensentur I *Paralip.* cap. m, I0.

Etyma Zomba-beli* quatuor.

Symbolice, Zorobabel dictus est *primo,* quasi Sdd JJTt *zana babel,* id est satus el genitus in Babylone, inquit S. Hieronymus. Secundo, *q. d.* 3"i 11 zu *rab babel,* id est iste magister, vel princeps in Babylone. Ha idem. *Tertio, q. d.* JHT *zara babel,* id est dispergens Babylonem, id csl confusionem : vel quasi SsD 311 *zur babel,* id csl expressio, aut calcatio, aut ventilatio, aut alienatio confusionis, inquit Pagninus in *Intapr. nomai, llebr.* Sicut enim Josuc ex deserto, ¡la Zorobabel ex Babylone Judæos reduxit in terram promissam. Unde uterque fuit typus Christi, qui nos o confusione peccali ducit ad Ecclesiam militantem ct triumphantem. *Quarto,* addit S. Hieronymus, Zorobabel hebraico idem esse quod fluxus adjacens, cui contrarius est Jezabel, id est fluxus vanus, vel fluxus menstrual®, qui immunditiem sonat; sicut ct Zabulon fluxus noctis interpretatur. Relinquentes ergo, inquit, fluxum mundi, vanum, sordidum ct tenebrosum, sequamur fluxum Jesu, qui nobis expositus ad bibendum, c largissimo fonte se prœbel, dicens : Si quis sitit, veniat ad meet bibat. Et hunc poterimus bibero, cum petierimus a Patre, juxta id quod legitur : Petile, el dabitur vobis. Salathiel quippe interpretatur petitio Dei. Hucusque S. Hieronymus.

Ducem Juda. — Desiit regnum el stirps regia Judæ in Jcchonia rege, qui fuit paler Salathiel ct avus Zorobabel. Undo de eo audivit a Deo Jeremías, cap. xxíi, 30 : « Scribe virum istum sterilem. » Causam subdit : « Nec enim erit de semine ejus vir, qui sedeat super solium David. » Porro Salathiel mortuus est in Babylone anlc solutam captivitatem. Judæi ergo, data libertate per Cyrum, redeuntes in Judæam, ducem sibi constituerunt ejus filium, puta Zorobabel, /eque ac Jesum filium Josedec pontificis, toste Josepho lib. XI *Antiq.* iv, ct innuit hic Aggœus. Porro in ducatu, id e4 in dignitate et pnncniinenlia ducali, potius quam in regimine et imperio (nam regimen summum ct ducale erat penes pontifices, inquit Josephus, el ex eo S. Hieronymus in locum citatum Jcremiœ) successerunt ci filii ct posteri usque ad Christum. Unde Nchemias cap. v, 15 : « Duces primi, inquit, qui fuerunt ante me, gravaverunt populum. » Ita S. Augustinus lib. XVIII *De Civit.* cap. xlv, Cyrillus lib. VIII *Contra Julian.,* Ambrosius lib. Ill m *Lu am,* Justinus *Contra Tryphon.*, Eusebius lib. HI *Dcinonstr.* cap. ii, ct alii.

Et ad Jesum, filium Josedec, sacerdotem magnum, — id est summum, puta pontificem. Saraias enim pontifex, qui in excidio Hierosolyma) occisus est a Nubuchodouosnrn. IV Rfj. cap. xxv, vers. 18, genuit Josedec, et Josedec Jesum, l *Paral.* cap. vi, H (l). Porro Esdras pariter fuit filius Sarai® pontificis, ac consequenter frater Josedec, ct patruus Jcsu. Ex Jesu prognatus est Jcddoa, sive Jaddus, II *Tsdra* cap. xu, 10, quem veneratus est Alexander Magnus, teste Josepho. Jesus hic in pontificatu nomine et sanctitate, æque ac in reductione populi, fuit typus Jcsu Christi. Unde a Zacharia cap. vici, 1, vocatur « sacerdos magnus, » visusque est cum angelo ad luctam stare contra Salanam. Sic omnes antistites Christo comparati, parvi sunt, typi cl umbræ dunlaxat, imo nihil, ail S. Hieronymus. De utroque sic scribit Ecclesiasticus cap. XLix, 13;«Quomodoamplificemus Zorobabel? nam et ipse quasi signum in dextra manu, sic ct Jesum filium Josedec? qui in diebus suis aedificaverunt domum, et exaltaverunt templum sanctum Domino, paratum in gloriam sempiternam. » Eamdem laudem jure tribuamus hodie similibus piis principibus, qui templa ct monasteria construunt et dolant, ut in iis Deus a mullis colatur et celebretur.

Porro tres prelati insignes nomen Jesus adepti sunt, liquo in triplici statu principes, scilicet *primus,* Josué, qui fuit dux populi in terram promissam; Josuc enim idem quod Jesus : unde Jesus vocatur a Septuaginta, Philone et Græcis. *&-eundus,* Jesus filius Josedec summus pontifex. *Tertius,* Jesus Siradi, auctor Ecclesiastici, doctor Synagogae. Ili tres typi fuerunt Jesu Christi, ejusque triplicem praelaturam adumbraverunt : Christus enim esi summus, *primo.* Princeps; *secundo.* Pontifex ; *terlio.* Propheta et Doctor Ecclesiæ ; unde est filius Josedec, id est justitke Dei. Ipse enim csl justitia sempiterna, ut ait Daniel cap. ix, 11, qui justificat impios, ct in justitia judicat pauperes el mansuetos terre, *Isaur* cap. xi, 4. Porro, sicut Jesus cum Zorobabel reædiücavit templum a Chaldæis destructum, ila Jesus Christus reædifîcavil in resurrectione templum corporis sui a Judæis excisum et occisum, uti ipse eis prodixit *Joan.* cap. n, 19 . « Solvile templum hoc, cl in tribus diebus excitabo illud. » Cmnque Judæi, non intelligentes menteinet templum ejus, replicareni : « Quadraginta et sex annis æditicalum est templum hoc, cl tu in Iribus diebus excitabis illud? v respondet Evangelista, subditque : « Ille autem dicebat dc templo corporis sui, » a se restaurandum in resurrectione. «Cum ergo resurrexisset a mortuis, recordati sunt discipuli ejus, quia hoc dicebat, ct crediderunt scriptura? et sermoni (piem dixit Jesus; » quia eum jam videbant impletum. Simili modo restauravit Christus templum mysticum et politicum, puta Ecclesiam infidelitate ct gentilismo destructam.

jm Chf,iti

2. Populus iste, — cui vos, o Zorobabel, et Virs.2.

(1) Semper in nostro libello, ut apud ESdra/n ct Nehcmiam. observat Schcibel, cum Zorobabele conjungitur Jesus, quoniam hi 1res antistites lotius populi, rcjpubliou cl religionis fuerant.

J«u prosidctis. Nota : Propheta sermonen) dirigit ad principes, ct tamen directe non eorum, sed populi socordiam accusat, tum ut cos coram populo honoret, doceatquc corum peccata publico non esse carpenda, sed privatim, ne ct eis auctoritas adimatur, ct populus ad ipsis rebellandum concitetur; tum ut ostendat directe hanc culpam fuisse populi, quem coram principibus suis arguit, ul iis quasi testibus oculatis convictus erubescat, pœniteal ct obcdial Deo, inquit Theodoretas; indirecte vero hanc culpam afflare ipsos principes, nipote quorum sit populum ad opus hoc Dei urgere. Raro enim prolatus liber est a cu^Pa subditorum, eo quod vel illi consentiat, eaip vel dissimulet, cl cum possit non coerceat, inquit ex Alberto noster a Castro . quanquam exigua mi' vel nulla hic fuerit culpa Zorobabelis et Jesu, ut mox patebit ct asserit S. Hieronymus, Theodoretus, Arias et Vatablus. Imitentur hoc concionalores, ut, cum publicum rcipublicœ vitium coram magistratu accusant, directe non ipsum, sed populum accusent; hoc ipso cnim sat intelligil magistratus, indirecte se quoque accusari, quidquo sui sit muneris et officii animadvertit; nec indignatur, sed laudat concionatoris prudentiam, modestiam et reverentiam, utjote qui ipsorum honori consulat, ipsisque animos ct auctoritatem addat, ad hoc vilium c república exstirpandum.

Noxdlm veut. — Dicunt id, tum quia videbant Sanaballat et Samarites apud Cyrum et Cambysem, hucusque fabricam templi impedivisse : hinc versi in socordiam, illam neglexerunt : ita S. Hieronymus, Thcodorelus, Lyranus ct alii; lum quia 70 anni desolationi templi a Deo prostituii, necdum erant evoluti, inquit S. Hieronymus et R. David, quos citavi vers. 1. Hi enim 70 anni finiti sunl anno 2 Darii, quo hæc vaticinatus est Aggœus.

ïlisurii vbi nota historiam rei geske, quæ magnam ZtThi 1°c0 'uccin affert, narrari lib. HI Es'/rœ, cap. tv, 42 ct scq., nimirum, quod Zorobabel rina. cum duobus sociis custos corporis Darii, coram illo proposuerit problema, quidnam esset in orbe tortissimum; ac *primus* corum responderit. « Forte est vinum; » *secundus,* « fortior csl rex, » *tertius,* puta Zorobabel, «fortiores sunt mulieres, fortissima autem est veritas, » Hic ea dc re perorando, tulit palmam. Unde a Dario jussus petere quidquid vellet (se enim daturum), petiit ut rex votum olim u se nuncupatum exsolveret. Votum hoc erat, se, si rex crearetur, templum Deo in Jerusalem œdilicalurum. Darius osculatus cum annuit, cumque cum Judæis remisit in Jerusalem cum presidio mille militum, dedilque litteras ad profectos, ut fabricam templi juvarent, ct datis sumptibus curarent. Rediit ergo e Babylona llicrosolymam Zorobabel anno secundo Darii, mense 1, puta nisan, ut dicitur III *Esdræ* cap. v, G, cœpitquo populum hortari ad fabricam templi. Verum cum populus praeteritarum difficultatum memor, non satis crederet Zorobabeli asserenti Darium favere, imo jubere fabricam templi, ideoque per sex menses usque ad augustum opus distulisset, cœpit Aggœus eodem mense 0 vaticinari, ac corum diffidentiam et negligentiam accusare, hortariquo ul opus inchoarent, Deum enim id velle : unde eum affuturum, ct curaturum ut neo Darius, nec Samarilæ, nec quis alius opus impediret. Prophète credidit populus, praesertim cum ex novis Darii litteris, quæ recitantur I *Esdrœyi,* cognovit Darium prorsus idem velle. Quare strenue opus aggressus, illud perfecit post quatuor annos ct quinque menses, puta mense adar, id est februario, uti ibidem cnarrat Esdras.

Tropologice cum quem lapsum videris cogi- Tropotare de poenitentia : « Ut œdificct, ail S. Hieronymus, templum per pudicitiam, quod per libidinem ante destruxerat, cl tamen diem de die trahere, dic ad eum : Vere et tu es dc populo captivorum, el tu dicis : Nondum venit tempus domus Domìni œdificandæ. Qui semel decrevit instauraro templum Dei^ huic omne tempus aptum est ad ædiiicandum, nec rex diabolus potest impedire, nec hosles per circuitum, nec pietas simulata parentum, affinium, liberorum: statim ut convenus inclamaveris nomen Domini, dicet : Eccc adsum. » Et inferius : a Olirne tempus quo habitatio vallis (alludit ad Septuaginta qui pro *domibus Impicatis,* vertunt, *convallibus)* eligitur, vel servimus deliciis, importunum est. Unde et stoici dixerunt tempus esse correctionis. Omne cnim tempus, in quo non virtutibus, sed vitiis deservimus, perit, et quasi non fuerit reputatur in nihilum. Si quis ergo do nobis vel in convalle habitat, vel in voluptate et luxuria roculari suam consignat domum, iste templum Deo non (Edificai, ncc habet Dominus in eo ubi caput suum reclinet. » Omne ergo tempus nobis debet Tempi» esse mensura motus, non quietis; negotii, non otii, virtutis, non vitii : alloqui perditur irrecuperabiliter, ct cum ipso otio vitioque perit, imo i,lí punitur acriter. Sic Barlaam apud Damascenum tu in *llistor.* roganti Josaphat, quoloam esset annorum? respondit 45; quia licet, inquit, 70 vixerim, tamen 45 tantum Deo vixi : unde hos solos annos vilœ computo, cæleros quos in vanitate transegi, mortis fuisse censeo, ideoque eos non numero, quos me perdidisse æslimo cl deploro. Idem viderunt Gentiles. Thcoplurastus semper Gnoas habebat in oro : a Nullum esse sumptum pretiosiorem tempore. Solum enim hoc recuperari non potest, el tamen vulgo nihil vilius habetur tempore. » Ita Laertius lib. V. Simonides interrogatus : a Quantum temporis vixisset?» «Tempus quidem, ait,exiguum, annos autem mullos.» Ita btobœus *sei'm.* 96, ct Plutarchus in *Vita Antonii:* «Temporis, ait, jactura damnosissima. » M. Varro dicere solebat nullam jacturam esse graviorem, pra ertim scienti, quam temporis. Seneca *ad*

Ewct7. : « Omnia, mi Lucili, aliena sunt; tempus tintimi nostrum csl : in hujus rei unius, fugacis ac lubrico:, possessionem natura nos mittit. » Ovidius :

licinium est state, cito pede labilur ætas,
Nec bona tam sequitur, quam bona prima fuit.

Merito ergo monet Sapiens : a Fili, conserva tempus, ct devita a malo, » Ecdi. cap. iv, 23. Et Apostolus : «Videte, fratres, quomodo caute ambuletis: non quasi insipientes, sed ul sapientes, redimentes tempus,» *Ephes.* cap. v, 13. Vide ibi dicta.

Ver*. 3. 3. Et FACTUM EST VERBUM DOMINI. — VidclUT 11ÌC esse nova prophetia ad populum, cum prior fuerit ad principes, uti censent S. Hieronymus, Arias et Vatablus, aut potius prioris continuatio. Priori cnim nihil vaticinatus est, sed tantum recensuit dictum populi, scilicet nondum esse tempus aedificandi templi. Huic dicto hic vaticinando respondet, illudquo confutat; atque ut confutationi suæ pondus addat, repetit ileratque se hæc non fingere, nec edicere ex suo cerebro ; sed ex mente ct ore Dei, praesertim quia ipse juvenis erat. Nuper cnim redierat juvenculus Babylone, ut ait Epiphanius in ejus Vita. Eadem dc causa Prophetæ in suis minis ct oraculis crebro iterant et inculcant illud : « Hæc dicit Dominus, » qua re morar liter docent quanti Dei verbum facere, quamque ab ore Dei pendere debeamus, ut illud jugiter in ore habeamus, illud revereamur, illud rumine-mus, eructemus el celebremus, cum illo perpetim dissuaviemur. Prophetia ergo non est hominis, sed Dei verbum ct oraculum.

Vtr». I. 4. NUMQUW TEMPOS VOBIS EST UT HABITETIS IM DOMIBUS LAQUEATIS, ET DOMUS ISTA DESERTA? — 11ÍC incipit prima Aggæi prophetia, « laqueatis, n id est fornicatis, concameratis, fornice sive testudine tectis : hoc enim significat hebr. O'3123 *sephunim;* Chaldæus, quæ *tecta sunl tabulatis cedrinis ;* Septuaginta id est concavis, aut potius, utS. Hieronymus interpretatur, *deorsum positis et in convalle demersis;* Ambrosius lib. 111, *epist.* 12, vertit, *calatis.* Solent enim fornices domorum illustrium et templorum variis picturis ct caelaturis exornari, uti Romffl in picrisque basilicis factum videmus. Est argumentum a minori ad majus, *q. d.* Vobis suppetit tempus, animus ct sumptus ad construendas vobis domos, non tantum necessarias, sed ct delicatas ao pretiosas, puta cælatas et laqueatas : ergo inulto magis tempus, animus ct sumptus vobis suppetere debet ad ædificandam domum Dei, quæ plano diruta est. Vultisne ut Deus habitet in pavimento ventis ct pluviis exposito, vos vero in domibus egregie et eleganter tectis? Itane vos vestra commoda Deo antefertis? Itane sinitis eum degero incommodissime, dummodo vos laute degatis ct vivatis? « Itane habitaculum meum, in quo fuerunt Sancta sanctorum, ct Cherubim, et mensa propositionis, pluviis rigabitur, squalebit solitudine, æslu torrebitur? n ait S. Hieronymus.

Docet hic Deus fidelibus primam debere esse In fd.ucuram templi ct sacrorum, ac cum respublica " ?'*u vel urbs nova erigitur aut restauratur, primum erigendum esse templum, cl cultum Dei stabi- ânm « liendum. Ita fecit Salomon, qui prius ædificavit domum Deo, deinde sibi, HI Rcj. cap. vi, i, juncto cap. vii, I. Ila cl David *Psalm,* cxxxi, 3 : « Si introiero, ait, in tabernaculum domus mes, si ascendero in lectum strati mei : si dedero somnum oculis meis, ct palpebris meis dormitationem, donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob. » lia Moses in Sina formans rempublicam ct Ecclesiam Hebraeorum legibus a Deo acceptis, ante omnia fabricavit tabernaculum, quasi mobile templum Deo, cum arca, Cherubim , etc., idque jussu Dei, Erod. cap. xxv el sequent. Ha Constantinus Magnus imperator, mox ut imperium ante gentilitium, nunc Christianum, Christianus ipse administraro cœpit, ante omnia basilicas augustissimas, Lateranensem S. Salvatoris, Vaticanam S. Petri. Ostiensem S. Pauli, Veranam S. Laurentii, aliasque plurimas Deo iu honorem Sanctorum cxædificavit. Illum in hac pietate secuti et tumulati sunt ejus successores, Gratianus, Theodosius, Honorius, Marcianus, Carolus, etc., qui proinde opibus, victoriis, regnis a Deo dotati el ditati feliciter, æque ac juste el religiose imperium administraverunt, illudquo firmarunt et rjnplificarunt.

Idem lumine et duce natura viderunt Gentiles, U/m fcliccl eo ad sua idola, utpote idololatra, abusi sint. Romulus Romæ conditor, cum primis urbis fundamentis, templa Jova Statori ct Feretrio dedicavit, teste Livio lib. I. Numain Pompilium qui Romulo successit, scribit Plinius *De Viris illustribus,* cap, n, ferum populum « religionis institutione et utilibus legibus domuisse, regnumque ita firmasse, ut pendente ejus regno nemo illi bellum moverit. » Romanus vero Senatus, inquit Marcus Varro, ita magni religionem fecit, ut quotiescumque a magistratu coactus ille esset, hoc ipsum quod primo proponebatur, ad religionem pertineret, nullaquo quanquam gravior causa, vel quæ celeritatem requireret, morem hunc anteverteret. Nimirum eo respectu, quod « religio et timor Dei solus sit, qui custodit hominum inter se societatem, » ut ait Lactantius lib. De *Ira,* cap. xii, « quodque omnia prospera eveniantcolcntibusDeum,adversa spernentibus,» ut ail Livius lib. V. Hinc Gyrus npud Xenophontem, lib. \ 111, Cambysem filium admonet, ut nihil publicum vel privatum agat, nisi prius ad Deum confugerit (notent hoc cl imitentur principes chrisliani), et nisi prius ejus voluntatem agnoverit : quia mundus-, inquit, erroribus est refertus; Deus vero, ul qui semper fuit, præsentia, praeterita ct futura agnoscit ct moderatur : atque invocatus preces exaudit corum qui religionem

et pietatem colunt, ac multis signis cis quid agere debeant, ostendit; quocirca Cicero, lib. I *He Natura Deorum :* « Pietate, ait, erga ileum, sublata, fidem et humani generis societatem tolli Decesse est, cl justitiam virtutum omnium excellentissimam. » El Silius lib. IV :

> Prims scelerum wusx morlalibas ¡egris,
> Nataram ncsdrc Deum.

Ex adverso templorum et sacrorum eversores uTtcn-' everterunt pariter rempublicam,æque ae se suam-p'a«ver-qU0 stirpem. Antiochus Epiphanes, templi Jurcspo Mt-dawum profanator, fœda hic a Deo percussus, a*, sero Numinis vindiciam agnovit, dixitque ; a Justum esi Deo subjici, cl mortalem paria Deo non sentire, ll *Machab.* cap. ix. Constantius arianus imperator, qui templa orthodoxis eripuit, et arianis transcripsit, a Juliano Apostata, quem, utpole cognatum, collegam imperii designara!, imperio et vita pene privatus, tandem sacro igne percussus, interiit, uti narrat Pomponius Lætus in ejus Vita. Julianus, qui cx templis idola facere destinabat, in pndio adversus Persas sagitta cœiitus ictus, occubuit, uti narrat Aurelius Victor in ejus Vita. Valens arianus, Constantii in scelere assecla, a Gothis fusus in tugurium se abdens, ibi ab iisdem concrematus est. Constantinus Copronymus, id est stercorarius, qui uti stercore suo baptisterium dum baptizaretur, ita ct sordibus hæresis ac sacrilegii sui fœdavil Ecclesiam, fœda lue percussus putidam animam exhalavit. Plura, si voles, vide apud Thomaiu Bozium, lib. XATI *De Signis Ecclesiae.*

Patrum nostrorum memoria Henricus Vili, Angine rex, schismatis Anglicani fax cl anclor, qui monasteria ct ecclesias, ac noininatim opulentam illam S. Thomæ Cantuarïensis basilicam expilavit, vel diruit, adeo ul de Anglia sœculopræccdenli scripserit Pocla :

> Millia dena unus templorum sustulit annus.

Ilcnricus, inquam, ad pauperiem redactus, corpore ila intumuit, ul alter Bacchus videretur, ac moriturus pateram vini astantibus praebibens : « Omnia, inquit, perdidimus, amici. » Ita desperabundus sacrilegam animam effudit, uti refert Nicolaus Sanderos in *Schism. Anglic.,* ct alii.

Tropologice, S. Ambrosius in hunc Aggæi locum scribens, per domos caelatas accipit hypot æa, ct voluptatum gurgustia : talia enim sunt hypogœa, id est subterranea habitacula : « Qui enim, ait, infra terram habitant, non possunt œdilicare templum Dei, et dicunt : Non venit tempus œdificandi domum Domini : simul quia luxuriosorum est hypogœa quœrerc, captantium frigus ¿clivum, co quod resoluti deliciis astus aliter Ierre ac tolerare non queant, ct ideo requirant umbrosa penetralia : vel quod de idiomi ignava tub terris agant otia : deinde quod, tenebrata illos cl opaca delectent magis, quibus operiri flagilia sua credant, secundum illud *Eccli.* xxm : Tenebrie circumdant me, ct parietes, quem vereor? Sed frustra hoc sperant, cum profunda abyssi ct abscondita Deus cernat. Al non Elias in hypogæis, non Eliseus habitabant; sed in superioribus, etc. Ergo sancti ascendunt ad Dominum, flagitiosi ad vitia descendunt ; sancti in montibus, criminosi in vallibus. Deus enim montium est, el non Deus vallium. » El mox : « Quomodo enim possunt tales homines templum nidificare, qui quasi fere ac bestiæ in spclœa ferarum, cl bestiarum latibula sesc receptant, atque in foveas se serpentini! more demergunt, ct consuetudine fraudulente vulpis infodiunt ? »

5. Poniti: corda vestra super vias vestras. — Veri. 5. *Vias* vocat opera, eorumque successum el fructum, *q. d.* Attenta mente perpendite opera vostra, scilicet seminandi, laborandi, comedendi, bibendi, vestiendi, negotiandi; quodque ex eis parvum tuleritis fructum, scilicet parvam messem, parvum lucrum, parvam refectionem ct calefactionem, tum hoc anno (eral enim jam augustus ct messis), lum præccdenlibus a Cyro hucusque : ac simul examinate causam hujus infelicis successus, cur videlicet omnia vestra infausta sint ct infeliciter cadant : ac invenietis non esse aliam quam negligenliam vestram in instaurando templo. Ita Lyranus, Vatablus, Arias ct alii, *q. d.* Considerate quanta mala sitis passi ob vestram istam socordiam : quocirca exinde ponite, *secundo,* corda in vias vestras, ac discite quantum inter curam rcrum divinarum cl earumdein incuriam intersiL Ila S. Hieronymus. Ac *tertio,* ponite corda, id est adjicite mentes, ct applicate animum, ut incuriam hanc majore cura cl studio compensetis, ut tanto sitis in fabricahac diligentiores, quanto hactenus fuistis negligentes. Sic enim sese explicat vers. 7, dicens : « Ponite corda vestra super vias vestras : ascendite in montem, portate ligna, » etc.

Aliter Pagninus; prius enim verbum vertit per prœteritum, posteriora pcr futurum : *Seminastis,* ait, *multum, ct inferetis parum : comedetis, ct non saturabimini : bibetis, ct non inebriabimini : inducta vos, ct non calefacietis vos, ct qui se locaverit mercede, locabit se mercede quæ erit, ac si poneret eam in sacculo pertuso,* q. d. Ponito corda vestra, ct considerate non tantum vias ct actiones vestras pretéritos, sed et futuras, ut ex utrisquo cum eventu suo collatis, per experientiam discatis meum hoc oraculum esse verum, el cx Deo. Nam cx iis qua; seminastis, parum messis colligetis: ex cibo et potu non saturabimini : ex vestibus non calefietis; ex laboribus non ditescetis, quamdiu in hoc domus Dei neglectu persistetis. Et sic ex Hebræo verti potest; ibi enim verba sunt modi infinitivi, quæ ita sonant : *Suninastismultum, ct inferre* (m horrea) *parum : comedere, ct non ad satietatem : bibere, et non ad ebrietatem : vestiri t*

eî *non calefieri*, mercedes congregans, congregan» in sacculum pertusum.* Qui infinitivi cl per prwtcritum verti possunt, uü vertit Noster, Septuaginta ct 'figurina; et pcr futurum, uti vertit Pagninus; et pcr prœscns, uti vertit Chaldœus, dicens: *Seminatis multa, ct educitis modicum : comedid*, cl non satiamini : bibitis, ct non inebriamini : induimini, nec calefitis : qui operas suas locat, mercedem reportât matedictionem ;* puta infelicitatem, inopiam et penuriam; sicut ex adverso justi ex laboribus unis referunt benedictionem, id est rerum copiam et abundantiam. Licet enim in Chaldæo sint participia pressentis temporis, non verba, tamen hæc (equivalent verbis ejusdem temporis, uti et apud Hebræo.»: quia ulrique carent verbis præscnlis temporis, ctpro cis utuntur participiis, ut dicant: *seminantes multa, ct educentes moduum,* pro eo quod nos dicimus : *seminatis multa,* t' *educitis modicum,* etc. Plenus erit sensus, si omnia tria tempora complectamur; quauidiu enim culpa, lamdiu durat cl pœna. Propheta ergo ita recenset preterita et præsentia mala, ul simul minetur cl futura, ni inores mutent ctpigritiam diligentia compensent. lias calamitates eis minatus erat Moses *beutcr,* xxvni, 33.

Sjrmlo* Symbolice S. Hieronymus, 7. *d.* « Habuistis hucusquo corda vestra vitiis servientia sine ordine, sine praeceptore, quocumque trahebant desideria pergentes. Nunc autem Dominus vobis pr.rcipit, ul ordinetis in sc charilatem, ct ponatis corda vestra super vias vestras, ul nihil absque judicio et consideratione facialis, sed semper ante pedes vestros legalis lucerna pracedat, el dicatis : Lucerna pedibus meis lex tua, cl lux semitis meis. » Cor enim, quia non sedes, ul aliqui physici voluerunt, sed origo (ex corde enim oriuntur spiritus animales, qui menti, rationi et contemplationi deserviunt) el symbolum est sensus communis, rationis, prudencie cl sapienliæ, uti ostendi *Ezcchicl.* xxxvi, 26; hinc pro iis in Scriptura sumitur.

Tropoio- E'w' Tropologice, S. Gregorius hom. 10 in *Ezechicl.:* « Mullum, ait, cordi suo seminat, sed parum infert, qui de mandatis cœleslibus, vel legendo, vel etiam audiendo mulla cognoscil, sed negligenter operando pauca fructificat. Comedit, cl non saliatur, qui verba Dei audiens, lucra vel gloriam suculi concupiscit. Bene autem non satiari dicitur, qui aliud mandit el aliud esurit. Bibit, el non inebriatur, qui ad vocem prœdicationis aurem inclinat, sed mentem non mutat. Solet enim per ebrietatem bibentium sensus mutari. » Vide et llaymoucm in hunc locum.

Veu. (. 6. Er INTULISTIS varum. — Hoc ct plura Judæis comminatus fuerat Dominus *Levit. xxvi,* si Deum Deique cultum négligèrent. Notent hoc agricola», discantquo se parum fructuum ex ampla semente subinde colligere, quia neglexerunt Dei templum, Missas, festa, invocationem el cultum : qua de re exstant exempla luculenta in Vilis Sanctorum. Deus enim punit fame el pauperie neglectum sui ctsacrorum, ac mullo magis tropologice pumi neglectum Fanclificatioms animœ, quam m templum Dei virtutibus construere cl ornare debemus. Ita S. Hieronymus ctTLeodorctus.

Comedistis, ct non estis satiati.—Hoc rursus eis comminatus erat Dominus *Lccit.* xxvi, 26 : *Comedetis, cl non saturabimini.* « Qui vero sanctus est, ail S. Hieronymus, usque ad satietatem comedet, cl explebitur in illo quod scriptum esi *Proverb,* cap. mi, 25 : Justus comedens replet animam suam; venter autem impiorum insiturabilis.»

Bjbisus, et non estis inebriati, — id est saliati, refecti, exhilarati. Sic fratres Joseph in ejus convivio dicuntur inebriati cum eo, id est saturati ct hilares effecti, *Genes.* xluí, 31. Sic cl *Cant.* t. 1 : u Bibite, ct inebriamini, » id est satiamini, v diarissimi. » *Psalm,* xxxv, 9 : a Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, » id est i a replebuntur cl exhilarabuntur, ul videantur esse ebrii. Unde explicans subdit : « El tórrenle voluptatis luæ potabis cos. w Porro causa cur bibentes non sint satiati, fuit, partim quia parum uvarum c-t vini collegerunt, partim quia uvæ fuerunt evanidæ et cxsuccœ, ac villum dederant, non vinum; forte etiam, quod Deus iratus vino, ceque ac pani, vim cl vigorem nutriendi satiandiquc ademerit, non concurrendo cum eis ad nulnUonem cl satiationem, idque iu pernam peccati Hebræorum. Eædcrn causa suni cur vestibus non sint calefacti.

Symbolice S. Hieronymus : Peccatores vino sapieutiæ et gratiæ Dei destituti sit uni, j stas vero qirtaij* eo abundant inebriatur, <<pii pol&t diceread ‘r¡“ Dominum : Calix tuus inebrians quam praclarus est! *Psalm,* xxii, cl inebriatur cum Noe: ct licet in Ægjplo constitutus, lamen in convivio Joseph cum patriarchis cl fiatribus vino madet. Iste pra? inagtiiludiuo lælitiæ et quotidiano gaudio, cum Apostolis versus in exstosin, appellabitur musto plenus, » *Actor,* u. Et S. Gregorius homil. 10 ta *Ezcchiel. :* «Solet, inquit, pcr ebrietatem bibentium sensus mulari. Qui ergo ad cognoscendum Dei verbum devotus est, sed ea quæ sunt hujus peculi adipisci desiderat, bibit, el inebriatus non est. Si ennn inebríalas esset, procul dubio mentem mutasset, ul jam terrena non quæiærel, jam vana el transitoria quæ amaverat, non amaret. De electis namque pcr Psalmistam *Psulm.* xxxv, dicitur : Inebriabuntur ab ubcrtale domus tue: quia tanto ouinipolcntu Dei amore repleti sunt, ul mutata mento sibimetipsis extranei esse videantur, implentes quod scriptum est : Qui vult venire postine, abnegetseinetipsum, » *llatth.* *i.*

Et qui mercedes (operarum suarum, laborum et negotiationum) congregavit, misit eas in sacculim pertusum, — id est eas perdidit, ac si misisset in bursam pertusam, per quam in terram

decidunt ct amittuntur. Est catachresis. Similis parœuua est Plauti in *Pseudolo : ala* pertusum ingerimus dicta dolium, operam ludimus.» Et illa Alcipbronis apud Athenæum, lib. IV : « In Danaidum dolia, amphoras infundimus.» Fingunt enim poelæ Danaides doliis pertusis haurire apud inferos aquas, ad quas Medea:

Vos quoque ornis quas foratis irritus ludit libor.

Et illa Aristotelis, lib. I *(Econom.* cap. vi : « Cribro aquam hauris. » Unde illud quod pueri audivimus : « Haurit aquam cribro qui discere vult sine libro. » Similes sunt ; In aqua sementem facis : In saxis seris : In aqua scribis : In arena ædificas : Oleum el operam perdis : Reti ventos venaris : In aere piscaris : Aranearum telas texis : Nugas agis : Undas numeras : Arenam metiris. Hæc omnia verissima sunt quando invito, vel irato Deo aliquid molimur.

Moraliter, notent hoc operarii, mercenarii el mercatores, nimirum suos labores, operas ct mercimonia, quibus noctu diuque seso fatigant, incassum cadere ob neglectum Dei cultum el gratiam. Vide *Levit.* XXVI, 14, et *Douter.* xxvm, 10. Quare si ea utilia velint, si lucrum el divitias inde cupiant ct captent, Deum colantel invocent, juxta illud Christi *Matth.* vi, 33 : « Quærile primum regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis. » Hinc Apostoli tota node piscantes nihil ceperunt, quia sine Christo piscabantur : mox autem ut in nomine Christi laxavit rete Petrus, conclusit piscium ingentem multitudinem, *Lucte* V, fi; quia, ut ait Psaltes *Psalm.* cxxvi, 1 : a Nisi Dominus œdifleaverit domum, in vanum laboraverunt qui ædificanl eam. a Et, ut ait Apostolus 1 *Corinth,* in, 7: «Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat, Deus.»

S*ccm e tripla,

Mystice, mittit mercedes in sacculum pertusum : P05* b°na opera ct merita in peccatum mortale prolapsus, ea sordidat, perdit el dissipat. Ita S. Hieronymus. *Secundo,* qui bona opera malis actibus perdit, qui scilicet bona opera, quæ ante oculos habet, considerat, ct culparum quæ inter ea irrepunt, obliviscitur: aut post bona ad vana cl mala redit, ulv. g. bonum quod plangendo lucratus est, mox nimie ridendo perdat, inquit S. Gregorius homil. i tn *Ezechiel.,* ct parte HI *Pastor,* admon. 22 : « in sacculo, inquit, pertuso videtur quando pecunia mittitur, sed quando amittitur non videtur: qui ergo quanta largiuntur aspiciunt, sed quanta rapiunt non perpendunt, in pertuso sacculo mercedes mittunt : quia protecto has in spem suæ fiducia: inluentcs congerunt, sed non intuentes perdunt. « *Tertio,* qui virtutum opera faciunt ob vanam gloriam, puti ob ostentationem. llaRemigius.

Denique apposite auctor quidam antiquus hæc Aggæi verba adaptat regibus, qui magna tributa subditis Indicunt, sed inde non ditantur, quia ea illico in suos parasitos effundunt. « Pertusus, inquit, jampridem est regius fiscus, et nihil relinet, sed omnia effundit, ut possit de illo recte dici illud Aggæi :-Qui congregavit mercedes, misit illas in saccum pertusum. Videmus in sacco pertuso nihil immissum posse diu contineri, sed quod una ex parte ingeritur, cx altera effunditur; quodque cx superiori parte accipit, mox per inferiorem defluit. Quæ sunt autem sacci pertusi duo foramina, nisi duo vitia, quæ prima specie videntur contraria, sed subinde in principibus sunt conjuncta, nimia scilicet cupiditas aliena habendi, et immoderata prodigalitas habita largiendi? Prima congregat, secunda dispergit : prima infundit, secunda effundit: prima ingurgitat ct semper esurit, secunda etiam cum saturata est fragmenta projicit. Prima sollicitari dc futuro videtur : secunda improvida ncc pr.escnlia regit, ncc futura prospicit. Prima est os sacci supremum semper paratum ad accipiendum : secunda foramen infimum, quod nunquam clauditur, sed jugiter palet ad late spargendum. Liquet ergo quo<l pecunia talibus angariis collecta, nihil principibus proficit, qui semper ex tempore illo quo ista fieri cœperunt, inopes et egeni fuerunt, ct infinito oppressi ærc alieno.» Deinde ostendit ista nec aulicis, quibus donatur, prodesse. «Fallitur autem quisquis existimat aulicis qui totum fere accipiunt, ista profutura, qui tandem cadesti eos urgente judicio, aut a principibus quos spoliaverunt, solent spoliari; aut ab eorum haeredibus vel successoribus, qui se per illorum insidias tanta exutos hœreditate conspiciunt; aut ab illis qui divino instinctu rempublicam per tales collapsam relevare aggrediuntur, non solum glutita coguntur evomere, sed suis pessimis consiliis prostrai® palriæ pomas debitas exsolvere. Quocirca tales pestes, tales furias, regum pariter ac regni exterminatrices, a principum ncccssc est societate longius abalienari, nisi irreparabililcr regnum ipsum deperire volumus. Hoc est enim capitale cl lelhale regni vulnus. » Sapienter dixit Livius lib, XXII: «Privat® res semper offecere, officienlquo publicis. » El Tacitus lib. I. *Ilislor.:* «Pessimum veri allectus venenum, sua cuique utilitas, » Clamat Amos cap. lx, vers. 1 : « Avaritia in capite omnium.» Quod est autem « populi caput, » nisi de quibus dictum est : a Optimates, capita populorum. » Discant ergo principes corumque consiliarii illud Sapientis Prov. xxv, 4 : « Aufer rubiginem de argento, et egredietur vas purissimum : aufer impietatem do vultu regis, ct firmabitur justitia thronus ejus, n Aufer scilicet Harpyias istas voraces, peculatu infames, quæ saccum ærarii publici pertundunt, iliumque depeculantur, cl justa erit publicorum vectigalium opumque (quæ reipublicœ sunt firmamentum) distributio.

8. Ascendite in montem —Libanum :inde enim vcrs.e. utpote vicinum, ct cedris aliisquo arboribus

abundantem, ligna succidit Salomon pro templo el domibus suis. Idem fecerunt Zorobabel et Judæi in restauratione templi, ut palet I *Esdrv,* m, 7. Ita S. Hieronymus, Chaldæus, Theodoretus et alii. Ex Libano ergo precidilo et « portate ligna» ad fabricam templi (i). Aiunt llebræi, inquit S. Hieronymus « sola tantum ad contignandum ligna fuisse necessaria, stantibus muris templi post incendium, n Sed errant : funditus enim dirutum est templum a Chaldæis. Id patet exeo quod Zorobabel et Judæi, rcrcdificantcs templum, ima ejus fundamenta jecerint, ut dicitur I *Esdras,* v, 1G, et cap. vi, 3. Ex quibus locis liquet sub Cyro jacta esso fundamenta templi, et parietes erectos. Unde sub Dario tantum opus fuisse lignis ad contignationem, ct ad tectum, uti hic dicitur, caque de causa hic tantum lignorum comportandorum fit mentio.

Tropologice S. Hieronymus : « Ascendamus, ait, in montem rationabilem, et ad singula problemata congrua de testimoniis Scriptum ligna quærcntcs, præcidamus ea, et ædificemus domum sapienti® in nobis : postquam enim hæc fuerit exstructa, finis œdificationis ejus erit, ut Dominus glorificetur in nobis.» Porro domus ct templi hujus fundamentum jaciendum est fides, pavimentum humilitas, antemurale patientia, altare oratio, tectum charitas, quatuor parietes quatuor virtutes cardinales, pinnaculum spes. Vide dicta *Ezcch.* x l, sub initium. Hoc est quod ait Apostolus I *Corinth,* m, 9 : « Dei ædificatio estis. Unusquisque autem videat quomodo supcrædiflcct, » etc. Et vers. IG: «Nescitis quia templum Dei estis, el Spiritus Dei habitat in vobis.» *Ephes,* n, 20: «Superædificati super fundamentum Apostolorum et Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu : in quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino : in quo et vos coædificamini in habitaculum Dei in Spiritu. »

Et acceptabilis Mini erit .—Hebraice 13 FUFIRI *vcartse bo,* id est, ut Septuaginta ct Pagninus : *Complacebo in ea;* Tigurina : *El gratum mihi erit;* Vatablus : *Et erit mihi beneplacitum in eo,* ac proinde orantes in eo, vel versus illud exaudiam, uti promisi Mosi *Deutcr.* cap. xu, 11, cl Salomoni ill *Ilcg.* vm, 29.

Et glorificabor, — in eo colar ct celebrabor hymnis, psalmis, votis, orationibus, oblationibus, victimis, clc., ac vicissim gloriam ct beneficentiam meam in co vobis ostendam. Nota: In Hebreo est *heri* et *ketif* id M varietas lectionis et scriptionis. Scribitur emir. T33X *eccabeda,* id est *glorificabor,* sine he, sed legitur per *he* paragogicum, quod proinde ad marginem annotatur. Quocirca Rabbini et Thalmudici, ut R. Elias, R. Salomon, R. David, ct ex iis Galalinus lib. IV, cap. lx, Genebrardus in *Chron.,* Arias, Ribera ctaCaslro hic, hujus varietatis hanc causam assignant, quod lilieta he apud Hebræos sit nola numeri quinarii, ut significet quinque defuisse in templo secundo, quæ fuerunt in primo : quæ proinde Deus per suam præsentiam et gloriam sc hic compensaturum promittit. Quinque hæc sunt : *primo,* arca testamenti; *secundo* , Urim et Tummim in rationali pontificis, per quæ pontifex consulens Deum accipiebat ab eo responsa, et cognoscebat futura; *tertio,* ignis sacer coelo lapsus ad comburendas victimas; *quarto,* praesentia Dei in Sancio sanctorum super propitiatorium et Cherubim; *quinto,* Propbetæ et prophetia:. Arcam enim defuisse in secundo templo liquet ex H *Mathab.* n, 4, ubi narratur q iod Jeremías, imminente excidio llicrosolymœ,cam e templo extulerit et absconderit, dixeritque ; «quod ignotuscrit locus, donec congreget Deus congregationem populi, ct propitius fiat Judæis. » quod erit in fine mundi, cum eos colliget in Ecclesiam Christi, ct salvabit. Quare arca testamenti, quæ hic Romæ ostenditur in basilica Lateranensi, non est arca a Mose fabricata, sed ejus imago et rcprascnlatio, quam Judæi, primæva arca Mosaica, continente urnam cum manna, ct tabulas decalogi digito Dei inscriptas, destituti, ad ejus similitudinem ctTormarunt, et in tempio (ut dicitur) collocarunt. Sed ignem sacrum in secundo templo defuisse falsum est; nam is, sub Juda Maehabæo et Nehemia, in repurgatione templi illi cmlilus restitutus est, ut palet II *Machab.* i, 32. Id tamen verum est, si de igne primævo ad Aaronis ct Mosis sacrificia delapso loquamur. Hic enim absconditus a Jeremía, postea requisitus non comparait, uti ibidem dicitur. Similiter oraculum trim et Tummim in secundo templo defuisse videtur, saltem pluribus annis. Nam de eo sio scribit Josephus lib. III *Antiq.* cap. xu : « Cessavit itaque *essen* (hebraico *chosen,* id est rationale, in quo erant Urim et Tummim) ct sardonyx splendescere annis ducentis antequam ego hæc scriberem, cum Deus moleste ferret legum transgressiones.» Ubi nota Josephum meminisso tantum splendoris rationalis, non oraculi : «piare oraculum multo ante cessasse videtur. Unde Arias, Vatablus el alii censent per ri *glorificabor* significari, quod Christus *he* defi-

Qaia « ‹5e* «opb,

(t) «Monto plcriquo interpretes Libanum intelligunt, ex quo cedros nd ædiilcnndum templum n Tyriis et Sidoniis advectas legimus, I *fícg.* v, 20; *Errino* m, 7, inquit Rosenmuller, atquo ad *afferte, portate,* cogitatione supplent *inde.* Alii cum dialitico, *hnhar,* collective intelligunt dc montanis vicinis, quæ illis temporibus sylvis consita erant, unde ligna ad tcdillcandum petentia essent, *Nehem.* vili, 15; sed vix dubium, quin inii *habar,* præmisso articulo, significet hoc loco montem illum in quo œdlQcandum erat templum, cujus statim fit mentio, in quem jubentur lignum ad æditlcalioneiu necessarium afferre. » Hanc interpretationem non salis mirari potest Maurer, cum o nexu perluceat clarissime, inquit, intelligendos esse montes, de quibus ligna advehenda essent. Facillime caremus illo quod Rosenmuller desiderat, *inde.* Articulus vero oil nisi montem vel montes, montana, *definde cogitata* pustulat. (Maurer.)

ciens in *eccabcda,* id est quinque Jure dona, sua presentía et gloria sit suppleturus, quando in secundo templo versabitur, docebit, facictquo miracula, de quo plura cap. ir, 7. Quamobrem pro TJZW *caabeda, d est glorificabor,* aliis punctis legi posset active "È3DN *cchbod, id* est *glorificabo.* Ita legisse videtur Chaldæus, dum vertit: *Placebit mihi, ut collocem majestatem meam in ca*

licet enim invisibiliter Dei majestas semper habitavit in templo, visibiliter tamen in eo habitavit quando Verbum incarnatum, puta Christus, illud sua praesentia et majestate corporaliter condecoravit. Aptius forte dici posset *he* subintelleclum in *crcabcda,* id est *glorificabor,* significaro quod Christus futurus sil gloria secundi templi, sed arcana, et Judæisocculta. Tradunt enim Cabalista» *he* significare personam mediam in SS. Trinitate, puta Filium, per quem quasi ideam el verbum omnis res **rvil** *haia,* id est exstitit et creata est; unde nomen *Ichova* in se continere SS. Trinitatem. *lod* enim initiale denotat Patrem, qui est SS. Trinitatis origo : *he* Filium : *vau* Spiritum Sanctum. Porro geminari *he* in **rni** il» *Ichova,* ut significetur gemina Christi natura, divina ct humana.

V®»•• o. Respexistis ad ampluis.—-Sperastis vos habituros messem peramplam, et ecco paucam collegistis : et paucum quod convexistis in horrea, ego Deus « exsufllavi illud, n id est flatu et nntu meo feci evanescere, seu redegi in nihilum, uti segetes solet exsuiDare ventus urens, dum grana adurit ct desiccat, itaque folliculos inanes relinquit « Cum jam candescerent segetes, inquit S. Hieronymus, et messium tempus instaret, ct frumenta vos in manibus tenere putaretis, messuistis vacuos culmos ct inanes stipulas. Plen® erant areæ, spes in oculis, luctus m manibus. Sed ct hoc quoque ipsum quod vix de multa segete, et infinitis acervis fuerat electum, intulistis in domum, et virtute mea dispersum est. Exsufflavl enim illud, ct redegi in nihilum; quia frumentum emortuum, cl vacui folliculi, quæ utilia esui sunt, farinam ct similam non habebant, n

Tr i<l> Qui et tropologico addit : « Quoties vidi ego tam in doctrina, quam in conversatione de quibusdam sperata plurima, et postquam ventum csl ut haberent tempus messium, id est tempus docendi, vitamque suam in exemplum pnebendi populorum, de excelso praecipitatos, cl minus inventum in cis quam opinio sibi omnium promittebat. Unde accidit ut paulatim negligentia surrepente, parvum quoque ipsum quod videbantur habere, perderent. Hoc autem idcirco perpessi sunt, quod securi fuerunt in pristinis domibus

ncc ascenderunt Scriptura montem, ædilication'is de co Dominicæ ligna cœdentcs, ncc exstruxerunt in se quotidie domum Domini. » Hanc enim causam subdit Propheta : « Quia domas mea deserta, cl vos festinastis unusquisque in domum suam;» Tigurina : Quia *domus* tnca *adhuc descría est, vos autem curritis ut quisque dotnum suam habeat,* hoc est, satagitis quisque rerum suarum, cl interim negUgitis res divinas. Ita Vatablus.

10. Propter hoc super vos prohibiti sunt coeli. Venuti — Sic et Chaldæus vertit per præloritum : *Idcirco ob scelera vestra cessaverunt cadi ab emittenda pluvia, et terra cessavit ad edendos fructus.* Possunl rursum hæc cl sequentia verti per futurum cum Septuaginta : *Propter hoc cadum abstinebit a rore, et terra subtrahet germina sua :* quia Dei creatoris sui injuriam sentiunt, camque ulciscentur.

11. Et vocavi siccitatem super terram, — Ct^rj.il. inde consequenter sterilitatem, penuriam, ut vertit Chaldæus, ct famem, ac consequenter morbos ct pesies, imo lites, iras ct bella, quro cxhac acris cl frugum inflammatione ac defectu nascuntur. Unde Septuaginta pro nnn *chorcb,* id csl siccitatem, legentes nnn *chereb,* id est gladium, vertunt : *Inducam gladium super terram; gladium* intelligo vel proprie dictum, puta bella jam dicta (I); vel melaphoricum, puta siccitatem ct famem, quæ instar gladii homines enecat ct succidit. Ita a Castro. Sic enim in Scriptura gladius, vel ignis, generalia sunt nomina, ct quamlibet cladem significant. In Hebræo csl elegans paronomasia, qua pœna alludit ad culpam : quia, inquit, domus mea3m *chareb,* id est deserta est, hinc ergo pariter vocavi nnn *chorcb,* id esi siccitatem, vel nin *chereb,* id est gladium, qui simili modo vos desolabit, facictquo domos vestras desertas. Sic Judæi, quia deseruerunt cl spreverunt Christum, hinc ab co vicissim audierunt : « Ecco relinquetur vobis domus vestra deserta, » *Matth.* cap. xxiii, 38.

Tropologice : « Hæc universa, ait S. Hieronymus, possunt de Ecclesiæ rectoribus intelligi, qui melificantes carnalem domum, liberisque suis cl possessionibus providentes, non curant vel in scipsis exstruere templum Dei, vel Ecclesiam Domini, <piæ infecta ct diruta est, instaurare : (piorum sœpe vita el sermo incongruos scandalizat plurimos, cl do Ecclesia ejicit, ct ad solitudinem

T>opb-

Ec.ie-8ia'

(1) Nullo modo assentir! possumus Alexandrinis, ait Schcibcl, etenim respuunt hanc mutationem textus verba priora Propheta, in quibus tantummodo de siccitate atque penuria loquitur vers. 7, 9; hisque adjungi licet quæ cap. u, 18, 20, legimus, ubi plagie a Doo inissœ tertia vice repetuntur, ct do siccitate ejusque effectu tantummodo narratur. Deinde de farno ct penuria optime dici potuit : *Et super omne quod producit humus.* Ilis denique accedit, Persas quidem regnante Cambyso Judæos templum ædifleantes armata manu impugnasse *(Bsdr.* iv, 23), persecutionem autem Dario quidem rege cessasse, mala contra et plagas inflictas usque ad annum secundum regni Darii, quo templum reœdiilcari cœplum perdurasse, coll. IV *Etdr.* xxiv, 1; *Agg.* Ii, 19, 20. Cætcrum hoc exemplum lectionis Græcorum interpretum, a Masorcthica discrepantis, defendit eorum opinionem qui censent Alexandrinos in exemplaribus legisse aut non punctatis, aut vocalibus tantum hinc inde adhibitis.

(Scheibei.)

perducit domum Dei, ut propter eorum vitium, nec coeli rorem, ncc terra det germen, » etc. Hac do causa Deus quovis sæculo excitavit insignes pontifices, doctores, fundatores Ordinum, viros sanctitate ct sapientia ¡ilustres, qui ruinas Ecclesia) restaurarent, camquo verbo cl exemplo ex®-diflearent. Tales fuere S. Athanasius, Basilius, Nazianzcnus, Chrysostomus, Augustinus, Hieronymus, Ambrosius, Benedictus, Bernardus, Dominicus cl Franciscus, qui vivens Innocentio III Pontifici per visionem apparuit, quasi sustentans ruentem basilicam Lateranensem, ubi Pontifex pontificiam habet cathedram : qua visione motus Pontifex, ejus rcgulain ct Ordinem mox approbavit. Quin et idem sanctus, simili viso ad idipsum a Deo vocatus est. Nam, ut narrat S. Bonaventura in ejus Vila, cap. 11 : « Cum in ecclesiam S. Damiani, quæ minabatur ruinam, causa orationis intrasset, prostratus ante imaginem crucifixi, in camquc lacrymosis oculis intendens, vocem de ipsa cruce dilapsam ad se corporeis audivit auribus, ter dicentem : Francisco, vade et repara domum, quæ, ut cernis, tota destruitur. Tremefactus Franciscus mentis alienatur excessu. In se tandem reversus, totum se recolligit ad perficiendum mandatum de materiali Ecclesia reparanda; licet principalior intentio verbi ad eam ferretur, quam Christus suo sanguine acquisivi!, sicut epm Spiritus Sanctus edocuit, ct ipse postmodum Fratribus revelavit. » Subdit S. Bonaventura cum deinde tria templa instaurasse, scilicet S. Damiani, S. Petri'et S. Mari® de Angelis, ut significaretur quid facturus esset in posterum: « Nam instar reparatæ triplicis fabrico) ipsius sancti viri ducatu, secundum datam ab eo formam, regulam ct doctrinam, Christi triformiler renovanda erat Ecclesia, trinaque triumphatura militia salvandorum, » puta triplex Ordo ab eo erat instituendus, qui omnes Ecclesiæ status reformaret. Hi sunt quos in spiritu prævidcnslsaias» gratulabundus eis accinil cap. lvui, 12 : « Et nidificabuntur in te deserta sæculorum : fundamenta generationis et generationis suscitabis : ct vocaberis ædificator sepium, avertens semitas in quietem. » Denique S. Chrysostomus orat. 3 *Contra Judæos,* tom. V, docet eum qui animam convertit, majus gratiusquo donum Deo offerre, tpiam si templum ei construeret. «Unicum, ait, templum diruit Deus Hierosolymis, el innumerabilia erexit, illo longe venerabiliora.Vos, ait, estis templum Dei viventis. » Et inferius : « Hæc est major eleemosyna quam decem millia talentorum, quam hic mundus universus, quantus quantus undique palet oculis. Siquidem homo est toto inundo pretiosior. Hujus enim causa cl cadum, cl terra, cimare, et sol,et steli® condit® sunt, n

Vin.n. 12. Sicut misit eum Dominus. — Pro *sicut* hebraico est Tito *caascer,* quod vel causam significat, *q. d.* Quia miserat Aggæum Dominus, bino populus audivit cum ; vel modum, 7. d. Eo modo populus audivit et obedivit Aggæo, quod Deus cum miserat, nimirum, verba ejus non In alium sensum detorsit, sed plane ca accepit juxta mentem Domini, prout ca protulerat et cxplicarat Aggteus, itaque eadem mox opere complevit. Vera enim obedientia consistit in eo, ut verba præcepti non sinistro interpretemur, non ad nos- ia trum placitum explicemus et torrpieamus, sed ea «¡ut simpliciter accipiamus, et exsequamurjuxta mentem praecipientis. Ita a Castro.

13. Et luxit Aggxus nuntius Domini ne ninths Vfrfc °- Domini. — Tô *nuntiis* potest accipi dupliciter, primo, in genere neutro, 7. *d.* Qui erat Domino a nuntiis, id est a legationibus, uti vulgo dicimus: Ilie mihi est a pedibus, a consiliis, a litteris. Ha Arias. Unde hebraico est ;—"On Sc *malachut.* id est, ut Tigurina, Pagninus ct alii vertunt : *Et dixit* Aggœus, *legatus nomini in legatione Domini,* id est qui fungebatur legatione, ad quam eum legarat ct miserat Dominus. Unde Cyrus vertit : *Dixit Aggxus angelus Domini in angelatione Domini,* hoc est *legatus,* vel *nuntius in nuntiatione Domini,* ut vertit Arabicus, qui scilicet mittebatur u bomino ad populum, ut ci Dei jussa nuntiaret. *Secundo* et planius, masculine, 7. *d.* Dixit Aggreus, qui irat nuutius ct legatus unus ex probatissimis nuntiis ct legatis Domini, cui proinde merito Zorobabcl ct populus fidem præslilit Simili hebraísmo cl geminatione dicitur *Genes.* xix: «Pluit Dominus a Domino, n Identidem incident Aggæus se mitti el loqui ex Deo, ut oraculis suis fidem conciliet, et acrius moveat pigrum populum ad fabricam templi, nipote quam ilerum iterumque jubeat ct urgeat Deus, simul promittendo ad cam suam opem et protectionem. Legit Interpres cum Septuaginta alio puncto f ——— *bemalachot,* id est in angelis, sive legatis et nuntiis : licet enim sil hoc nomen hebneum femininum, tamen masculino sumitur, significatque rei, puta legationis, excellentiam. Sicut *Ecclesiastes* hebraico vocatur r~iSnp *kohelct* feminine, 7. *d.* Concionatrix, ob concionis pr.ustanliam. Mulieres enim in eloquio sunt facundæ, disert® ct prestantes, inirainquo habent dicendi, in animum influendi el persuadendi vim. Ita Septuaginta qui vertunt, i» iyfûxtç, id est *in,* id est *cx angelis,* hoc est nuntiis. Sic et S. Hieronymus, Remigias ct alii. Hic sensus eodem redit, et coincidi! cum priore. Ex hoc loco Orígenes, uti tacito nomine refert hic S. Hieronymus, suspicatus est Aggæumnon fuisse hominem, sed angelum incarnatum, uti dixi iu Proœmio ; sed temere. Hcbræum enim qxSo *malach* Angelum significat, non tantum natura, sed et officio, id est legatum, nuntium, ut vertit Noster, Septuaginta, Chaldæus et alii. Hinc tamen disce dignitatem Aggæi. Unde Septuaginta ver- ¿¿gru tant : *Dixit Aggeras angelus Domini in angelis Do- soatar mini,* id est angelus inter angelos selectus et elee- anè8„r*' lus. Ex Hebræo vertas : *Dixit Aggxus angelus Do-*

mìni in Evangelio Domini, vel *nuntius in annuntiatione Domini.* Christi enim ortum et redemptionem annuntiat festive cap. n, 7. Simili modo ultimus Propheta vocatur *Malachias,* id est angelus Domini. Et Joannes Baptista ob angelicam vitam et prædicationcm vocatur angelus *Malach.* m, 1 : « Ecce ego mitto angelum meuin, et præparabit viam ante faciem meam. » Sic Christus, *Isaiœ* IX, 6, a Septuaginta vocatur *magni consilii angelus, id est* nuntius. Videant hic dignitatem suam Prophète, id est doctores et prædicatorcs, sciantque se esse legatos ct nuntios Dei. Ita S. Paulus II *Corinth,* v, 20: «Pro Christo, inquit, legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos. Obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo.o

Ego vobiscum sum. — « Non loquitur, inquit S. Hieronymus, ad Zorobabel et Jcsum, cum quibus cl in quibus semper eral Dominus; sed ad populum, qui timuerat a facio Domini, 7. *d.* Ego ero vester adjutor, melifícate domum meam quæ in vobis destructa est; me in medio vestri constituto, nemo ædificationem vestram prohibere poterit.

14. Et suscitavit Dominus spiritum Zorodadel, Vm. u. et spiritum Jesu. — « Ut regnum et sacerdotium œdificcnt templum Dei, ait S. Hieronymus, suscitatur etiam spiritus populi, qui in eis ante dormiebat; non corpus, non anima, sed spiritus, qui magis ¿edificare scit templum Dei. »

Tropologice, «Suscitatur in nobis Spiritus Sanetus, ut ingrediamur domum Domini, et faciamus opera Domini. » Porro suscitavit Deus spiritum, id est mentem animumque populi, excitando illum ut alacriter ct strenue intenderet fabricæ. Trefolofi,c0'

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

T' 1 pro- J AT v€rs ь *Primam Aggœi prophetiam audivimus cap.* 1; *hic audiemus tres alias quæ consecuta sunt. Prima est incitat Judæos ad fabricam templi, promittendo majorem ejus fore gloriam quam fuerit templi Salomonici, eo quod in illo docturus ct miracula facturus sit Christus, cujus adventum cunctis gentibus totique orbi desideratum fore praedicit, adeo ut in co commovenda sint cœlum ct terra, mare ct arida. Secunda est vers.* H, *qua Judæos in inchoata fabrica tardiores ct tædio affectos, quod dicerent sufficere altare ad victimas, nec opus esse integro templo, redarguit, asserendo Dcunrnolle altare sine templo : altans enim locus, domus et decus est templum. Quod si cedificare pergant, promittit eis frugum abundantiam. Tertia est vers.* 21, *qua Zorobabcli ob pressiitam in fabrica diligentiam pollicetur, quod Christus cx ejus stirpe nascetur, cui Deus, eversis aliis regnis, dabit regnum aternum* (i).

I. In dic vigesima et quarta mensis, in sexto mense, in anno secundo Darii regis. 2. In septimo mense, vigesima ct prima mensis, factum est verbum Domini in manu Aggæi propbetæ, dicens : 3. Loquere ad Zorobabel filium Salathiel ducem Juda, el ad Jesum filium Josedec sacerdotem magnum , et ad reliquos populi, dicens : 4. Quis in vobis est derelictus, qui vidit domum istam in gloria sua prima? et quid vos videtis banc nunc? numquid non ita i st, quasi non sit in oculis vestris? 5. Et nunc confortare, Zorobabel, dicit Dominus, el confortare, Jesu fili Josedec, sacerdos magne, et confortare, omnis populusterræ, dicit

(1) Sermoni *exprobratorio* do quo in cap. 1 succedunt tr ' üií sermonesscu prophcüæ, ut ben tat Cornelius, quos puto fusius el clarius, in mullis Kilbcr sequendo sic analyticc exanimus.

Sermo II *promitforms.* Post mandatum prophetandi datum Prophète ad eosdem, notato rursus tempore, 2-3, Aggxus, *primo,* languorem, cx tenuiore templi condirono ortum, eximit, 4; rtcundb, promittit potens Dei Dunlium, quod populo suo jam ab antiquissimis temp j - rdxu prostiterat, 5, 6; *tertio,* prodicit commutationem rerum el adventum Mediae, 7, 8; *quarto,* declarat cx hoc» non autein ex splendore materiali, majorem templi gloriam faturam, 9, lo.

Senno IH *corredarius,* in quo Propheta repetit plagas quibus Deus ob ædificationem templi tam diu intermistam JudjBcs puniverat, easque luculenter et accuratius, quam superiori capite describit. Mandato prophetandi ad sacerdotes accepto, Propheta, *primo,* urget continuationem operis, cum plenaria ad Deum subjectione, ostendendo bonum ex omni parto debere esse perfectum, tum per quæstiones legales propositas, 12-14; tum per responsa ad morales actiones applicata, 15; *secundo,* revocando in memoriam panas priores, ob unam fabriem intermissionem illatas, 16-18; *tertio,* promittendo benedictionem temporalem, ob vigentem populi in fabrica continuata obcdienliain, 19, 20.

Sermo IV *consolatorius,* ubi repetit Prophète vaticinium de gloria secundi templi, domum Davidis celebrans. Eodem igitur dio menso ct anno, 21, Propheta, *pnmo,* repetit instantem rerum mutationem, 22; *secundo,* pronuntiat monarchiarum excidium, cI gentium inimicarum destructionem, 23; *tertio}* promittit singulorum distinctionem, tutelam ct praecellentiam Zorobabeli inchoative, posteris continuative, Christo finitive, 24,

Dominus exercituum : et facile (quoniam ego vobiscum sum, dicit Dominus exercituum) G. verbum quod pepigi vobiscum cum egrederemini de terra Ægypti : et spiritus meus erit in medio vestrum, nolite timere. 7. Quia hæc dicit Dominus exercituum : Adhuc unum modicum est, et ego commovebo cadum, ct terram, ct mare, claridam. 8. Et movebo omnes gentes : cl veniet Desideratus cunctis Gentibus : et implebo domum istam gloria, dicit Dominus exercituum. 9. Meum est argentum, et meum est aurum, dicit Dominus exercituum. 10. Magna erit gloria domus istius novisssimæ plus quam primæ, dicit Dominus exercituum : cl in loco isto dabo pacem, dicit Dominus exercituum. 11. In vigesima et quarta noni mensis, in anno secundo Darii regis, factum est verbum Domini ad Aggæum prophetam, dicens : 12. Hæc dicit Dominus exercituum : Interroga sacerdotes legem, dicens : 13. Si tuierii homo carnem sanclificatam in ora vestimenti sui, et tcligerit de summitate ejus panem, aul pulmentum, aut vinum, aut oleum, aut omnem cibum : numquid sanctificabitur? Respondentes autem sacerdotes dixerunt : Non : 14. Et dixit Aggæus : Si tetigerit pollutus in anima ex omnibus his, numquid contaminabitur? el responderunt sacerdotes, et dixerunt : Contaminabitur. 15. Et respondit Aggæus, ct dixit : Sic populus iste, et sic gens ista ante faciem meam, dicit Dominus, ct sic omne opus manuum corum : et omnia quæ obtulerunt ibi, contaminata erunt. 1G. Et nunc ponite corda vestra a die hac et supra, antequam poneretur lapis super lapidem in templo Domini. 17. Cum accederelis ad acervum vigilili modiorum, ct fierent decem : et intraretis ad torcular, ul exprimeretis quinquaginta lagenas, cl fiebant viginti. 18. Percussi vos vento urente, el aurugine, et grandine omnia opera manuum vestrarum : et non fuit in vobis, qui reverteretur ad me, dicit Dominus. 19. Ponite corda vestra ex dic ista, et in futurum, a dic vigesima et quarta noni mensis : a dic, qua fundamenta jacta suul templi Domini, ponite super cor vestrum. 20. Numquid jam semen in germine est : et adhuc vinea, cl ficus, et malogranatum, et lignum olivæ non floruit? ex die isla benedicam. 21. Et factum est verbum Domini secundo ad Aggæum in vigesima et quarta mensis, dicens : 22. Loquere ad Zorobabel ducem Juda, dicens : Ego movebo coelum pariter cl terram. 23. El subvertam solium regnorum, ct conteram fortitudinem regni Gentium : et subvertam quadrigam, et ascensorem ejus : el descendent equi, cl ascensores eorum : vir in gladio fratris sui. 24. Indic illa, dicit Dominus exercituum, assumam te, Zorobabel fili Salalhiel, serve meus, dicit Dominus : ct ponam tc quasi signaculum, quia te elegi, dicit Dominus exercituum.

Vus I. **1. h Dir VIGESIMA ET QUARTA MENSIS, IN SEXTO** mense, in anno secundo Darii. — Hæc verba pertinent ad finem capitis precedents, indeque pendent. Significant enim a Judæis inchoatum fuisse opus, et fabricam templi die2i mensis sexti; scilicet tunc empisse eos materiam preparare, ligna cædere ct aptare. Nam fabrica ipsa inchoata est die 24 mensis noni, ul dicetur vers. 11. Caput ergo secundum proprio inchoatura vers. 2; alioqui enim versus secundus pugnaret cum primo, ul patet intuenti. Ita S. Hieronymus, Thcodorelus, Rupcrlus, Remigius, llayino, Lyranus, Vatablus et alii passim. Similem diaslolcm irrepsisse *Jcrem.* cap. XXVIII, t, censet S. Hieronymus et alii. \ido *Can.* XXXIII in Proœmio (1).

(I) Non dubitaro licci, inquii Scheibel, hunc versum ad caput prætcritnm perlinere; nam talis duorum temporum notatio (coli, n, 1), cl quidem diversorum, non potest conjungi. Recte igitur in editionibus Van der Hooghl. Michaelis, Konnicolli, Jahnii, capiti primoan-

Ccepit ergo Aggæus cap. i, 1, hortari Judæos ad opus die prima mensis sexti, perrexitque quotidie eos urgere ad iHud per 23 dies, tandemque perpulit eos, ut die 21 opus inchoarent. Eum imitentur concionatores, ut constanter pergant in arguendis vitiis, ncc cessent, donec animos audientium permoveant ad illa exstirpandum. Sicut enim a gutta cavat lapidem non vi, sed siepe cadendo; » ita dura et lapidea hominum corda non vi, sed crebra monitione et inculca-

ncctitur, falso contra capiti secundo annumerant Cod. IV Kennlcotti cl editiones Bombcrgii, Antuerpicosrs, Sactandreana, Butteri, .Montani, W Jtoii. Coasentit itidem nobiscum Roeeumullerus, qui .-ect* monet, vers. 18, Prophetam loqui do temporis spalio indo a templo fundato usquo ad ejus ediflcalionem denuo inchoatam, versu autem primo capitis secundi do tempore ipso oxlifleationis rursus continuate. Cf. Eichornii versionem theotiscam in *Die Hcbr. Proj>httcn,* vol. 111. pig. 318. (Scheibel.)

(ione ejusdem rei mollienda sunt : ila S. Chry-M)>'omus in homiliis ad populum, crebro invehitur in jurandi consuetudinem, ac hac de re murmurantibus respondet se non destiturum, donec ipsi eam correxerint; omnia enim vincit constantia ct perseverantia. Quocirca S. Paulus prœcipit Timotheo, *qnsf.* R, cap. iv, 2 : « Pradica, inquit, verbum, insta opportuno, importune: argue, obsecra, increpa in omni patientia ct doctrina. •

Vai. L 2. h SEPTIMO MENSE , VIGESIMA ET PRIMA MENSIS, factu» est verbosi. — Ergo hæc prophetia, quæ ordine est secunda, menso pene integro fuit posterior inchoatione fabricœ; hæc cnim inchoata est dic 2i mensis sexti, ut dictum est vers. I.

Veti. I. I. QUS IN VODIS EST DERELICTUS, QUI VIDIT DOMUM ISTAM IN GLORIA SUA PRIMA? — qili Scilicet Viderit prius templum Salomonis augustum, antequam illud cum urbe everteretur a Chaldæis.

Er quid vos videtis ihnc nunc? — </. *d.* Qualem, quam vilem cl exilem videtis fore secundam hanc domum Dei quam aedificatis, si comparetur cum templo Salomonis? jam pridem cnim ejus fundamenta erant jacta sub Cyro, a quorum exiguitate ct vilitate colligere licebat, exiguam ct vilem fore fabricam. Templum autem Salomonis augustissimum aliqui viderant, alii tale fuisse a patribus audierant. Nam Judæi Babylone redeuntes, utpote pauci el pauperes, templum ædificabantex lapide vulgari cl impolito, cum Salomon illud construxisset ex lapidibus politissimis, iisque validis cl pretiosis, III **J1j.** 0. *Secundo,* templum hoc jussu Cyri altitudinem, æque ac latitudinem, habiturum erat sexaginta duntaxal cubitorum , I Esdra? vi ; Salomonis vero duplo erat altius el latius : erat enim 120 cubitos altum, æque ac latum. Quocirca templum hoc secundum, intra prioris septa ædificatum est, illius ruinis extra in circuitu relictis; quibus demolitis usque ad fundamenta, iisdem inædificavit suum templum Herodes, si credimus Josepho lib. XV *Antiquit.* XIV. Quocirca cum primo hoc templum fundaretur anno I Cyri, « principes patrum ct seniorum qui viderant templum prius, flebant voce magna, » ait Esdras lib. I, cap. ni, 12. Vnde liquet multos vidisse uti unique templum ; nam ab ejus excidio, quod contigit anno II Sedecue, usque ad primum annum Cyri, fluxerunt anni 59; inde usque ad annum 2 Darii, fluxerunt anni 11, qui prioribus addili faciunt 70. Qui ergo 80 erant annorum, poterant prius templum vidisse, ejusque magnificenti e optime meminisse. Sane Esdram vidisse certum est: nam parens ejus Saraias pontifex occisus est in excidio urbis ct templi; quare nccessc est ul Esdras ante illud ab eo genitus sit. Esdras autem prorogavit vitam post Darium usque ad Artaxerxem, cujus fuit pincerna, uti ipse narrat lib. 1, cap. vu. Sic ct Dunel annis 8 ante excidium urbis el templi, I i'a anuo 3 Joakim abductus est in Babylonem, uti ipse ait cap. i, I. Daniel autem vixit usque ad finem regni Cyri, ut palei ex ejus cap. x, I ; imo, si Hebræis credimus, vixit usque ad Artaxerxem Longimanum. Idem palet de Mardocbæo patruo Esther, *Ifehm.* cap. y ii, 7.

Quasi non sit. — Septuaginta : *Et quomodo videtis ipsam nunc, sicut non cxislentcm?* Chaldæus: *Nonne quasi res nihili, sic ct ipsa est in oculis vestris?* Si nimirum comparetur cum magnificentia templi Salomonis, quam vel vidistis, vel ab iis qui viderunt, audistis.

5. Tacite, — scilicet opus in domo mea, inquìi Ver*- S. Hieronymus et alii mox citandi. Verum Hcbræa ct Romana « *facite* referunt ad *verbum,* quod paulo post sequitur, *q. d.* Facito verbum quod pepigi, ctc. Unde intermedia, scilicet a quoniam ego vobiscuin sum, dicit Dominus exercituum, » intercipiunt et includunt parenthesi.

G. Verbum quod pepigi. — Est hic duplex dis- Ven. e. punctio, et consequenter duplex sensus. *Prior verbum* accipit in nominativo, illudque refert ad sequentia, *q. d.* Facite opus in templo quod jubeo, quia, *verbum,* id est pactum et fœdus quod vobiscum pepigi per Moscn in Sina, quoque promisi me fore vestrum Deum ct protectorem, vos lutabitur contra Samantas volentes impedire templi fabricam, et contra alios quoslibet hostes : quia scilicet ego idipsum quod olim in hoc fœdere promisi, nunc opero praestabo ct reipsa exsequar. Ita Septuaginta, Chaldæus, S. Hieronymus, Theodorelus, Haymo, Lyranus el Pagninus. Sic mystico *Verbum* csl Filius Dei, Judæis promissus quasi Messios, ul hic significetur sancta Trinitas, nimirum Pater dicit : « Ego vobiscuin sum. » Filius est Verbum, Spiritus Sanctus est spiritus qui cum eis erit, scilicet per eflcctum grati®, opis ct protectionis, quam cis præslabit. Ita S. Hieronymus, Albertus, Nysscnus, Haymo cl alii mox citandi. Favet Chaldæus dum vertit : *Verbum meum erit vobis auxilio.* Unde et mox Propheta pergit prophetare de Christo dicens : « Adhuc unum modicum, ctc., ct veniet Desideratus cunctis Gentibus. n *Posterior* dispunctio planior est, ut *verbum* sil accusativi casus (hunc cnim notat articulus el,qui ordinarie accusativo, raro nominativo servit) el referatur ad *facite,* q. d. Facile verbum, id est legem, quam in pacto vobiscuin inito, quasi conditionem fœderis a vobis praestandam exegi ; ego vicissim prmslabo quod meum est, nimirum opem quam vobis promisi, faciamque ut spiritus meus providus, vigil, acer, potens el efllcax sit in medio vestri, vosque tueatur, corroboret, adjuvet ct propugnet. Ita Hebræi el Arias. Hunc sensum exigit parenthesis Romanis Bibliis interjecta, ct hebrosos articulusct, uti paulo ante dixi.

Et SPIRITUS MEUS ERIT IN MEDIO VESTRUM. — « Spi- Spiritai ritus, n *tum* increatus, isque duplex. *Prior,* in Deo essentialis, qui est ipsa mens cl potentia divina, cujus dotes describit Sopiens cap. v ii , di-

cens : « Est cnim in illa (sapientia divina) spiritus intelligent!® sanctus, unicus, multiplex, subtilis, disertus, mobilis, incoinquinatus, certus, suavis, amans bonum, acutus, quem nihil vetat, benefaciens, humanus, benignus, stabilis, certus, securus, omnem habens virtutem, omnia prospiciens, ct qui capiat omnes spiritus. » *Posterior* notionalis, puta Spiritus Sanctus, de quo hunc locum accipiunt S. Hieronymus, Theodorelus, Rcmigius, Haymo, Arias hic, et S. Athanasius epist. *ad Serapionem,* Cyrillus *catech.* 19, ac Nyssenus lib. *Teslimon. contra Judæos de Sanctissima Trinitate,* ubi sic legit: *Confirmare, Zorobabel, quia c(jo vobiscum sum, ct verbum meum bonum, ct spiritus meus in medio vestrum* ; ex coque probat in una Deitatis essentia esse trinitatem personarum, a Quid cnim, inquit, opus erat trium mentionem facere, si non unumquodque proprium est in propria subsistentia person® ? » Spiritui Sancio cnim appropriatin' amor, cura, protectio, favor, auxilium , quæ hic Deus se spiritu suo praesiturum Judæis promittit; ut sit in medio eorum, sicut spiritus nostcrmedius est in corpore, et Spiritus Sanctus est in medio Eeclesiæ. *Secundo,* Spiritus hic incrcatus cx se diffundit spiritum creatum sibi similem. Unde Albertus per spiritum hunc accipit spiritum sapienti®, virtutis et fortitudinis , quem Deus aspiravit Mosi, ct per eum septuaginta senioribus ad judicandum , dirigendum el regendum populum Israel, *Num.* xi, 23. Accedunt llebræi, qui per spiritum accipiunt prophetiam. Unde Chaldæus vertit : *Propheta mei docebunt vos, ne timeatis, q. d.* Dabo vobis Aggæmn, Zachariam ct Malachiam prophetas, qui vos in opere dirigant, animent, corroborent, Deumque in dubiis omnibus consulant. Malaclüas cnim fuit ultimus Prophetarum, ncc post cum Judæi alium usque ad Christum habuerunt, inquit S. Hieronymus, ct id ipsum fatentur llebræi. Possumus tamen generalius et plenius hunc spiritum accipere, *q. d.* Ego spiritu meo vobis adero, vobisque aspirabo spiritum providentias fortitudinis, alacritatis, œque ac artis architectonic®, ul eo vegetati opus hoc fabric® templi alacriter, fortiter, provide, œque ac sapienter ct affabre suscipialis ct peragatis. Itaque spiritus hic inter alia Spjritni Iro arte' significat artem architectonicam; luce enim maximo necessaria erat in fabrica templi. Significat ergo quod, sicut olim illam spiritu suo aspiravit Besclcel in fabrica tabernaculi, *Exod.* cap. xxxi, 2; ita nunc eamdem Judæis aspirabit in fabrica templi, dabilque insignes architectos, fabros et opifices. Discant hic architecti et opifices, artes etiam mechanicas esse dona Dei. Unde sæpe in iis excellunt, qui pii sunt, Deumque ad id invocant.

vtn.7. 7. Adduc unum modicum est , et ego commovebo. — Est hebraismus, g. d. Post modicum tempus commovebo cœlum, etc. Certum est Prophetam loqui de Christo, ejusque primo in carnem ct mundum adventu, he eo cnim explicat Apostolus *Hebr.* XU, 26, et passim Patres, S. Hieronymus, Remigios, Rupertos, Haymo, Albertus, Hugo, Lyranus, Arias, Clarius, Vatablus hic, et S. Augustinus XVIII *De Cuit.* xxxv, S. Ambrosius lib. Ill, *epist.* 12, Cyrillus lib. V *in Genes.,* quin ct llebræi apud Galatinum lib. IV, cap. ix et x. Consolatur enim Propheta llibraos pusillanimes et mœslos, quod viderent fabricam templi secundi tam fore exiguam, vilem, cl quasi nullius momenti, si compararetur cum fabrica Salomonis. Consolatur, inquam, hoc argumento, quod Deus magis glorificaturus sit templum secundum quam primum , eo quod in secundo daturus sit Christum doctorem et salvatorem, idcoquc in ejus adventu commoturus sil cœlum et terram, omniaque elementa, in quibus mira, magnifica et gloriosa sit patraturus ad gloriam Christi, cl consequenter templi.

Nola : Ab hac prophetia, facta anno 2 Dani Morffcn-n Hystaspis, usque ad ortum Christi fluxerunt anni 517, uti dixi in Prooemio. Ili tamen vocantur hic Œ « tempus modicum, » tum quia Prophetis elevatis ad DcumDciquo æternitatem, omnia tempora, œque ac terrena et sæcularia, videntur, et revera sunt modicum quid, imo punctum, vel momentum duntaxat. Simili modo , S. Joannes epfsf. I, cap. n, 18, tempus legis novæ vocal a horam novissimam : Filioli, ait, novissima hora est. » Tum quia modicum erat respectu temporis elapsi ab orbe condito, et a lapsu Ad®, a quo mox Deus promisit Salvatorem Christum, *Gen.* in, 13. Cum cnim hæc dixit Aggæus, elapsi erani a genesi mundi anni 3131. Ha Lyranus et Vatablus. Addit Arias esse modicum respectu legis Christian®, quæ jam duravit 1621 annos, ct plures durabit.

Pro *unum modicum,* Septuaginta, ct eos secutus S. Paulus *Hebr.* xu,26, vertunt â-x-, id est *semel;* quia hebramm *odiat,* id est unum, sumitur pro semel; intelligitur enim C3J73 *paam,* id est vice, g. *d.* Una vice, id est semel. Vox *semel* significat unicam tantum legem Christi et Evangeli! successuram legi Mosaic® ct Prophetis, post quam nulla alia sit exspectanda, ila ut ea linita venturum sit Christi judicium, resurrectio, vita cl gloria œterna his qui cam observaverunt (I).

(I) Illustrem do Christi adventu prophetiam nobis hæc verba proferunt, inquit Christophorus Castras, quod probatur, tumex fino quem sibi proponebat Deus, scilicet consolari tristem ac atllictum populum ob domus qu® ¿edificaba!ur, angustiam; tum ex eo quoti D. Paulus hunc sensum confirmat, *Hebr.* xu, 25. Quod autem Paulus Septuaginta secutus dixerit : *Adhuc semel,* cum Vulgatus cl cœteri fero verterint : *Adhuc unum modicum est;* non est mirandum, cum vox hebræa nnx *aehnth* utcumque significet, ut *Exod.* xxx, 10; *Job* xxxm, 14. quo etiam modo vcrlil hic Tigurina dicens : *Adhuc semel,* idque brevi.

Quod ad tempora Messi® advchlus hic rcsplciat Propheta, sic exponit vir minimo suspectus, Scheibel :

Commovebo coblux et terbam, — ut omnes homines et angelos per multa magnaque prodigia excitem ad attentionem operis magni, quod patraturus sum, scilicet ad Christi incarnationem, legislationem et redemptionem ; sicut Judæos olim per similia excitavi in Sina, ad excipiendam legem veterem per Mosen, ut iisdem tam Mosi quam legi auctoritatem conciliarem et pondus adderem. Ita S. Chrysostomus hom. I *in epist. ad Haman.* Nota, licet S. Augustinus lib. XVIII *Dc Civit,* cap. XLvni, ct Ruperlus hic, hanc commotionem cali et terræ accipiant dc signis ct portentis prævііs diei judicii, ct judici Christo, deque resurrectione cl glorificatione beatorum, dc quibus *Matth.* cap. xxtv; tamen ad litteram accipiendam esse illam, quæ facta est in primo adventu Christi in carnem, puta paulo ante ejus incarnationem , ut censent Ungo, Lyranus ct Clarios ; vel co incarnato, docente, patiente, resurgente et miUento Spiritum Sanctum in Apostolos. Ha S. Hieronymus, Remigius, Haymo, Albertus, Arias hic, Ambrosius lib. III, *epist.* 12, ct Augustinus lib. XVIII *De Civit,* cap. xxxv. Hæc enim commotio facta est ad hoc, ut significaret legem veterem in novam, Mosem in Christum, Prophetas in Evangelium, judaismum et genlilismum in christianismum esse commutanda, uti docet S. Chrysostomus hom. i4 *in Matth.* (i).

Quæres punto : Quænam, veniente Christo facta est commotio in cado? Respondeo : *Prima* fuit, quod co ipso die, imo hora et momento, quo Christus natus est, angeli apparuerunt pastoribus, ejusquo ortum annuntiarunt cum jubilo canentes : « Gloria in allissimis Deo, et in terra pax hominibus, » *Lue.* n, 14. Cenno* do chrbta Primi,

Secunda, quod stella insoliti splendoris magis apparuerit, cosque cx Oriente vocarit et deduxerit ad Christum, *Matth.* n, I. Secundi,

Tertia, quod paulo ante Christi ortum sub initium imperii Augusti, « hora circiter tertia, repente liquido ac puro cado, circulus ad speciem cadestis arcus orbem solis ambiit, quasi unum cum ac potenlissimum in hoc mundo, solumque clarissimum in orbe monstraret (Augustum Caesarem) cujus tempore venturus esset, qui ipsum solem solus mundumque totum ct fecisset, ct regeret, » inquit ex Suetonio Orosius lib. VI *IHstor.* cap. xvni. Quid enim circulus hic vestiens solem, nisi humanitatem, quæ divinitatem Christi quasi parclius velavit cl vestivit, significavit? Terti*,

Quarta, quod globus aurei coloris Romanis visus sit e cœlo ad terram descendere, ibique major effectus, rursus in cœlum ascendere, ac solem obtegere. Ita Orosius ibidem. Quarti,

Quinta, quod uno anno ante Augusti imperium, sub quo natus est Christus, visi sint tres soles in unum coire, inquit Eusebius in *Chronico.* Sequenti anno, inquit Dio, ct ex eo Baronius, visus est sol intra 1res circulos effulgere, quorum unum corona spicarum ignita circumdabat; quod tamen Dio censuit fuisse prognoslicon triumviratus Augusti, Antonii ct Lepidi, cum verius significatus fuerit verus sol Christus Dominus, qua Deus in tribus circulis, id est personis divinis, per -c?t- id est circumincessionem existons; ct qua homo factus, tribus substantiis, puta deitate, anima ct carne, constans. Quinti-

Sexta, vivente Christo Spiritus Sanctus in cum dum baptizaretur, specie columbæ e cœlo descendit. Vox Patris audita est : « Hic est Filius meus dilectus, » *Matth.* m, 17. Eadem audita est in transfiguratione, ubi Christus cadesti gloria coruscus resplenduit, ac Moses cl Elias e cœlo lapsi affuerunt, *Matth.* xvn, 5. scxti<

Septima, angeli tum in passione, tum in resurrectione, tum alias sæpe ei ministrarunt, *Joan.* cap. i, 51. **septimi,**

Octava, in passione ejus sol in plenilunio, cum maxime distat a luna, qu® ejus eclipsim caüsare solet, eclipsi universali plane obscuratus, mortem sui Creatoris pullatus luxit, adeo ut Dionysius Areopagita cxclamarit : « Aut Deus na- ocian,

Sæplstime Prophet® do brevi temporis spatio usquo ad adventum Messi» loquuntur, v. g. *Jcsaj.* xi, cl seqq.; *Joel.* iu, iv; *Jerem.* xxx, 8, 9; *Malach.* ni, !, ubi hebræum WiO cum illo íú0j m; , *Math.* xxiv, 19, congruit. Hoc autem CDXDO Prophetarum hebraicorum non nostro more, sed prophetico dictum fuisse, ex *Dan.* vn; *Czech.* iv, 3; *Psalm,* xc, 4, patet.....Mutationem autem calorum lcrræque temporibus Mesi» instare, jam Jesajæ sententia fuit cap. lxv, 17; lxvi,22; nccerranl,qui Prophetam ad historiam promulgationis legis, *Exod.* xix, 10 et seqq., et Pebboræ exemplum *Uud.* v, 4) respexisse putant. Vaticinium autem de Messia his et sequentibus pronuntiatum esse ex locis *Jesoj.* lx, 1,6; txv, 17; Livi, aliisque salis apparet, imprimis si versum sequentem cum illis oraculis conferas.

(1) Per commotionem cœh et terræ hic innui videntur regnorum subversiones, quæ inter hanc prophetiam Aggai et adventum Mcssiæ evenerunt, ait Dan. Tobcnz (Opp. ornn. torn. VHI, in nota ad locum ad *ilebr.* xn, 26), videlicet imperii Persici destructio per Græcos, regni Graxnrum per Rnmanos, reipublic» Romanae per Augustum. Asl scopus Pauli manifesto exigit, per hanc commotionem cali et terræ inlelligi natur» totius immutationem, hoc «t miracula, in promulgatione religionis Christian» facta, idololalriæ eversionem, status Judaici intentum, chnstianorum persecutiones, eorumque constantiam, cæterasquc innovationes per religionem Christian *m mundo inductas. Facit enim oppositionem dicens : In promulgatione veteris legis tantum terram, hoc est montem Sina, motam fuisse; in promulgatione vero novae non terram tantum, sed cœlum quoque concutiendum » hoc est, majorem rerum conversionem inducendam esse, ac tunc tuent. Unum igitur de Iribus dicendum : re/ quod iste solus sit verus horum verborum sensus, adeoque per hanc commotionem non intelligantur regor rum Mtbversiones Messi» adventum praioîdentes; ve/ quod utrumque iis verbis designetur, et regnorum subversiones, Messiam antecedentes, el rerum vicissitudines adventum ejus comitantes et subséquentes ; *vel* quod textum Aggæi Paulus scopo suo accommodant (quod ultimum vera catholic® exegesis principia admittere ve.

turco patitur, aut mundi machina dissolvitur;» ut ipse refert scribens ad Apollophanem.

Nom. *Nona,* quod quadragesimo post resurrectionem die visibiliter coram discipulis gloriosus in calían ascenderit, *Actor,* i.

ikcima. *Decima,* quod inde quinquagesimo die miserit Spiritum Sanctum specie linguarum ignearum, cum ingenii fragore, in Apostolos, *Actor,* u.

Undeci- ll *Undecima,* quod Augusto Cœsari e cœlo Virgo Deipara, infantem ulnis gestans, apparuerit in Capitolio, cum jam ante ipse oraculo Apollinis edoctus natum esse puerum Hebranim, qui idolorum oraculis silentium indixisset, eidem in Capitolio aram erexisset, hoc titulo : *Ara primogeniti Dei.* Quocirca Constantinus Magnus ibidem templum erexit in memoriam Dei genitricis Mario?, quod etiamnum exstat, el vulgo *Ara cali* nuncupatur, ubi et locus visionis Augusti ostenditur. Ita ex Suida, Niccphoro ct aliis Baronius in *Apparatu Annat.* Addunt mulli id per Sibyllam Augusto ostensum fuisse, sed per Sibyllam intelliguntprophetissam aliquam illius æxi. Nam inter Sibyllas proprie dictas ultima fuit Cumana, quæ diu ante Augustum vixit sub Tarquinio Superbo.

Cnmmo im terr« chriito^ ¡q Dima. Quærcs secundo : Quænam commotio facta est in terra ? Respondeo : *Prima* est, quam hisce verbis describit Orosius lib. VI,cap. xx, et lib. VII, cap. n : « Annus nativitatis Christi quantis, quam novis, quamque inusitatis bonis abundaverit, satis etiam me non proferente compertum haberi arbitror. Toto terrarum orbe una pax omnium, non cessatione, sed abolitione bellorum; clausæ Jani gemini porta, exstirpatis bellorum radicibus, non repressis. Census ille primus et maximus fuit, cum in unum Cæsaris nomen universa magnarum gentium creatura juravit, simulquc per communionem census unius societatis allecta csl ; » videlicet ut Augustus sua monarchia sterneret viam vero monarchic Christo, ejusque Evangelio in totum orbem per suum caput, puta per Romam, propagando, uli advertit S. Leo horn. I *De* S. *Petro :* « Disposito namque divinitus operi, inquit, maximo congruebat ut inulta regna uno confoederarentur imperio, el cito pervios haberet populos prædicatio generalis, quos unius teneret regimen civitatis, n Porro quod dc Jano, tempore Christi tertio clauso, asserit Orosius, subdubitat Baronius, eo quod veteres non nisi bis Jani clausi meminerint. Verum verisimile est Orosium, veterem et gravem historicum, a S. Augustino laudatum, id a veterioribus accepisse, nec id ex se confinxisse, uti recte advertit noster Barradius tomo I, lib. Vili, cap. X!î.

Secarti. *Secunda,* quod cx Sibyllarum oraculis edicentibus, sub illud tempus ex Oriente venturum regem, qui orbi dominaretur, Romani, aliæquo gentes, ejus parlim metu, partim exspectatione commota fuerint. Audi Tacitum lib. XXI : « Pluribus persuasio inerat, antiquis sacerdotum litteris contineri, co ipso tempore fore ut valesceret Oriens, profectiquc Judæa rerum potirentur; quæ ambages Vespasianum ac Titum prædixerant. » Ha ipse, nipote gentilis, oraculum de Christo ad Vespasianum detorsit. Idem habet Suetonius in *Vespasiano,* cap. iv, qui et addit Judæos hac causa, epe scilicet regis sui Messim mox affuturi, rebellasse Romanis, ideoque a Tito esse excisos.

Tertia, quod ante Christum oraculum Delphi- Terti*, cum aliaque siluerunt, teste Cicerone lib. ll *De Divinat.,* Arnobio lib. Ill *Contra Gentes,* el aliis. Unde cl ex Paxo insula vox hæc audita : a Magnus Pan mortuus est, » teste Eusebio lib. V De *Piæpar.* cap. ix.

Quarta, quod anno tertio triumviratus Augusti, Qwu puta 40 annis ante nativitat ru>t Christi, Romæ trans Tiberim e taberna meritoria, per totum diem fons olei largissimus c terra profluxit. « Quo signo, ait Orosius lib. VI, cap. xx, quid evidentius, quam in diebus Cæsaris Augusti futura Christi nativitas declarata est? Christus enim unctus interpretatur. Itaque cum eo tempore, quo Casari perpetua tribunitia potestas decreta est, Romæ fons olei per totum diem defluxit;» signifcavit, a per omne tempus Romani imperii Christum, id est unctum, et ex eo Christianos, id est unctos, de meritoria taberna, id est de hospitali largaque Ecclesia, affluenter atque inccssabiliter processuros, d Rie ergo fluxus olei c terra portendit Christum in (erra nasciturum, cl viscera misericordiæ in nos effusurum. Unde et de eo dicitur *Cantic.* cap. i, 2 : « Oleum effusum nomen tuum. » Meruit locus ille, inquit Baronius, nobilissima memoria illustrari, ecclesia nimirum amplissima, Dei Genitricis t tulo, a Callidio Pontifice prima omnium, quarum exstet memoria, olim erecta; ubi in ipsissimo loco o quo oleum profluxit, in prisci miraculi testimonium, ista épigraphe inscripta legitur : u In hac prima Dei matris æde, taberna ohm meritoria, olei Pons e solo erumpens, Christi ortum portendit. »

Quinta, quod a in Capitolio, inquit Dio lib. Quinti. XXXVII, multa statuæ de cœlo tacta, liquefacteque fluxerant, dejeclaque erant tum alia simulacra, tum Jovis columnœ insistens; prœterea imago lupœ, cum Remo ct Romulo consecrata, cecideral : littera? etiam in columnis, in quibus leges scribebantur, oblitterata atque confusæ erant. » Unde Suetonius in *Augusto,* cap. xciv, ait : «Prodigium Romæ factum, quo denuntiabatur regem populo Romano naturam parturire. Undo senatum exterritum consuisse, ne quis illo anno genitus educaretur. »

Sexta, quod Augustus noluerit amplius Domi- Sciti, nus nominari, inquit Suetonius iu *Augusto,* cap. mi, quasi interno Dei instinctu præsenliens adventare Christum, verum cœli lcrræque Dominum.

Sqjtima, quod Christo puero fugiente infantici- septimi* dium Herodis, mox ut Ægyj>lum intravit, Ægypti

idoia corruerunt, uti passim tradunt veteres, quos citavi *Isaia* xix, L

C.ten. *Orfava,* quod Christo patiente petræ scissa? sunt, et tota terra ingenti terræ motu quasi indignans, et parans ulcisci necem sui Creatoris, concussa est, et, si credimus Origeni, e suo centro convulsa esL Unde de eo Plinius lib. II, cap. xlviii : « Maximus, inquit, terræ memoria mortalium exstitit motus Tiberii Cesaris principatu, duodecim urbibus una nocte prostratis. »

Mare et aridam. — Per aridam oppositam mari, vel accipe insulas cum Lyrano; vel certe totum reliquum orbis, quod terra occupat, spatium; ut terram, quam paulo ante nominant Propheta, id est globum terne, qui constat ex aqua et terra, subdividat in mare et aridam; perinde ac in genesi mundi Deus ea dispescuit : « Et vocavit aridam terram, congregationesque aquarum appellavit maria, » *Genes,* r, 10.!

Porro commotiones in mari variæ sub tempus li⁀ in Priilj Christi facte sunt. *Prima,* per bella navalia,.ac præsertim Actiacum , quo Augustus, profligata classe Antonii, factus est monarcha, teste Suctonio. SecuDh. *Set unda,* quod in Britannia ingens excitata fuerit maris tempestas, udeo ut insulani dicerent aliquem ex dæmonibus vel heroibus defecisse. T«Uj. Ita cx priscis historicis a Castro. *Tertia,* quod Christus maris procellas sedaverit, quin cl easdem S. Petrum calcare fecerit. Insuper in passione cum terne motu concussit terram, concus- Onirti. sit pariter et mare. *Quarta,* quod Deus insulanos omnes commoverit, audita fama Christi et Evangeli!, ad fidem ejus capessendam; alios vero in infidelitate obstinatos commoverit, id csl occasionem dederit ad illud persequendum ct exstirpandum. Audi S. Augustinum lib. XVIII *De Civit.,* cap. XXXV : « Movit, ail, cœlum, angelorum el siderum testimonio, quando incarnatus est Christus. Movit terram, ingenti miraculo de ipso Virginis partu. Movit mare cl aridam, cum et in insulis, ct in orbe toto Christus annuntiatur. Ita moveri omnes gentes videmus ad fidem. » Audi cl S. Ambrosium in hæc Aggœi verba, sub Hi)vm tomi ll : a Moverat ante hæc (Deus cœlum cl terram) cum dc Ægypto liberaret populum suum, quando in cœlo columna erat ignis, terra inlcr fluctus, murus in mari, via in aqua, in deserto messis quotidiana frugum coelestium (manna) multiplicabatur, pelra solvebatur in fontes aquarum : sed movit cl postea in passione Domini Jesu, quando cœlum tenebris obductum, sol refugit, petræ scissae, tumuli aperti, mortui resuscitati,draco victus in fluctibus suis vidit piscatores hominum, non solum navigantes in mari, sed etiam ambulantes sine periculo. Desertum quoque motum, quando infructuosus nationum populus in messam coepit devotionis el fidei flavescere, etc., ulplurcs lilii flerent deserte, quam ejus quæ liabcbat virum cl floreret desertum ul lilium, » *Laux* XXXV.

Causa? cur cœlum terra, mare ct arida in Incarnatione Christi concussa fuerint, sunt inulta?. Comnw- „ononl *Prima,* quia quasi admirata sunt, ct obslupuenini tantam Christi exinanitionem, æque ac charitatem. *Secunda,* ut torpentia hominum corda Sccu&b. excitarent ad tam insolitum prodigium, caque saxea mollirent ad hanc Christi dignationem digno amore et gratitudine excipiendam. *Tertia,* Tenia, quia omnes creaturæ per Christum restaurata», imo quasi deificate sunt, dum per Christum Verbo Dei sunt unita;; omnium enim creaturarum compendium ct microcosmos csl homo. Dum ergo Christus hominem assumpsit, omnes creaturas assumpsit ; hinc in ejus incarnatione commote sunt, quia gavisœ sunt, et præ gaudio quasi cxsilierunl; præsertim quia per eum speraverunt, cl sperant liberationem a corruptione el miseria, quam cum homine incurrerunt per peccatum Ada?, juxta illud Apostoli *lìom.* vili, 19 : « Exspectatio creaturæ revelationem filiorum Dei exspectat; vanitati enim creatura subjecta est non volens, sed propter eum qui subjecit eam in spe : quia ct ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis, in libertatem glorio; filiorum Dei. Scimus enim quod omnis creatura ingemiscit cl parturit usque adhuc. »

8. Et movebo omnes gentes : — *Primo,* per bella Vew. 8. civilia, quæ gesla sunt inter Augustum, Antonium Comma, ct Lepidum triumviros, quibus debellatis Augustus constituit se monarcham. Ha Mariana. *Secundo,* mnhi. in censu, quo omnes, profecti ad suas civitates, cogebantur profiteri se Augusto esse subjectos. *Tertio,* per prædicationein ct miracula Christi ct Apostolorum, porque portenta edita in codo et in terra, tam nascente quam patiente Christo, quæ jam recensui, commote sunt gentes ad pœnilentiam, ct ad fidem Christi capessendam. Unde pro *movebo* hebraicc est **Wjnn** *Idrasti,* id est percellam, tremefaciam, pavorem ct trepidationem injiciam; Septuaginta auaaitro, id est *quatiam,* concutiam : ila S. Hieronymus et ejus asseelæ; unde noster Emmanuel : a Movebo, inquit, stupore tanti mysterii, cl lælitia, ct vite innovatione omnes gentes. »

Et veniet Desideratis cunctis gentibus. — E/, id csl *f/uta, q. d.* Commovebo cadum, terram, mare ct aridam, quia veniet Mcssias, quem omnes gentes, imo omnes creaturæ desiderant : Christus enim est principium, exemplar, finis, no- chriiUi dus, vinculum, centrum, vita, salus, felicitas to- at en* flus universi. Unde Apostolus *Ephes,* i, 10: «Proposuit (Deus) in co, in dispensatione plenitudini;, temporum, instaurare omnia in Christo, quæ in cadis et quæ in terra sunt. » Ubi pro *instaurare,* græcc est id csl *recapitulare,* ad caput revocare ; Christus enim est anaccphalæosis, id est summa, caput el recapitulatio omnium operum Dei, visibilium et invisibilium. Vide ibi dicta. Quocirca omnes res feruntur in Christum, lanquam in centrum cui conjungi desiderant.

Rursum omnes appetunt Christum, tanquam sacerdotem magnum, qui ab omnibus mala cuncta removeat, ct bona cuncta procuret, Hoo csl quod ail Christus : « Ego si exaltatus fuero a lema, omnia traham ad me ipsum,» Joan.xn, 32. Christus enim est Antistes cl Pontifex magni fani, id est totius mundi. Nam, ul ait Pililo lib. I *De Monarchia,* mundus est quasi templum sacrum Dei, cujus antistes est homo, ul pro omnibus Deo gratias agat, et ab eo singulis bona impelici el mala avertat. Audi Lactantium lib. *De Ira Dei,* cap. xiv : « Sequitur ul ostendam cur fecerit hominem Deus. Sicut mundum propter hominem machinatus est, ita ipsum propter se, tanquam divini templi antistitem, spectatorem operum rcrumque wlcslium: solus enim est qui, sentiens capaxque rationis, intelligcrc possit Deum, qui opera ejus admirari, virtutem polcslatemquc perspicere, etc. Ideo sermonem solus accipit, ac linguam cogit itionis interpretem, ut enarrare majestatem Domini sui possit. » Verum cum homines ad id non sufficiant, et plcriquc in terram demersi ad coelum non suspicioni, nec Deum auctorem agnoscant; hinc missus est Christus, qui quasi mundi Antistes id prœstarct, Dcoquc debitam graliludinem cl cultum pro omnibus persolveret, ct homines ad idem faciendum impelleret. Undo ejus typo pontifex Aaronicus in veste gestabat totum orbem, juxta illud *Sopient,* xvm, 21 : « In veste poderis, quam habebat, totus erat orbis terrarum. » Hinc cl Christus dicitur portare omnia verbo virtutis suæ, *Ilcbr.* i, 2. Hinc rursum ipse vocatur desiderium collium æternorum, id est Prophetarum, Patriarcharum et illustrium Sanctorum, *Genes,* xtix, 26. Unde Jacob ibidem vers. 17: «Salutare (id est Salvatorem Christum), inquit, tuum exspectabo, Domine.» El Isaías cap. xly,8: a Rorate, cœli, desuper, ct nubes pluant justum: aperiatur terra, et germinet Salvatorem. » Quia el Sibylla Cumana apud Virgilium cc/oj. iv, sic canit, sic gestit ad Christi ortum :

> Ultima Cunni venit jam carminis zetas.
> Mignos ab integro sæclorum nascitur ordo :
> Jam nova progenies calo demittitur alto;
> Jam redit cl virgo, redeunt Saturnia regna.
> Chara Deum soboles, magnum Jo\is incrementum.
> Aspice venturo bitentur ul omnia sacio, ele.

llcbræa ad verbum habent : *Et venient desiderium* (vel *desideria* ; pro FTtCn *chcmdat* enim in siugulari, alio puncto potest legi F*VlDn *chcmdat* in plurali) *cunctarum gentium;* Septuaginta: *Et venient electa omnium gentium,* vel, ut SS. Hieronymus cl Augustinus lib. XVIII *De Civit,* xlviii, legunt: Vo *nient qua electa sunt Domini dc cunctis gentibus (i),* quæ sic exponunt, q. *d.* Non solum Judæi, sed ct omnes gentes epire a Deo electa: fuerint, venient ad Christum : non enim omnes gentes, sed tantum pars aliqua a Deo selecta, et ut pretiosus thesaurus desiderabilis, venit ad Christum. Ita S. Joannes epistolam secundam inscribit : Senior *electa Domina.* Unde Arabicus Antiochenus vertit, *venient populi cum desiderio;* Arabicus Alexandrinus, *venient gentes electa;* Syrus, *afferent desiderium quod est cunelis gentibus.* Verius est Septuaginta per *electa gentium* significasse Christum, qui unus est ex omnibus gentibus electus, per quem emteri omnes electi et dilecti sunt a Deo, quem proinde omnes gentes elegerunt, adamaverunt, desideraverunt et amplexi sunt. Hoc enim significat hebræum *chemdat ;* Pagninus,

(I) Difficultas, qu® movetur contra numerum pluralem verbi 1X3 *baou,* vciirc/H, cui non conveniat nomon singularis numeri men *chcmdat,* facile removetur, si in memoriam revocemus grammaticorum observationem, hi regimino duorum substantivorum verbum in numero nounungnam posteriori respondere, non priori, v. g. H *Sam.* X, 9; *Job* xv, 20; *Jetaj.* xxv, 8. Ceterum vocatur Messlas *desiderium gentium,* id est gentibus desiderabilis, eodem sensu quo a Jacobo, *Gen.* xlii, Jo, *dlentia pofAilonon* dicitur. (Ackermann J Jud.' i objiciunt quod hebraico non csl *desideratu* gentium,* sed *daid'-cium gentium.* Quasi novum dt, respuniet Sanctius, adhibere abstractum pro concreto in Scriptura, sicut *amor* pro *re amata, odium* pro *re odiosa, *.'tlm* pro *re tetterata.* Et in hoc ipso nomine non unum est exemplum, *hai.* lixii, 12; *Jerem.* m, 19,ct alibi millies, ubi hebraico est nomen abstractum, quod desiderium valeL Quare hunc locum. si ad Hebraici idiomatis vim interpreteris, sonai : *Veniet desiderium gentium,* quod idem vatel quod a gentibus desideratum.

Plus babel d:fiicultatis Septuaginta translatio, qui transtulere: Fenumi *electa ommum gmltton;* ita verterunt interpretes antiquiores, el receutiores, ui Jahaius, lloscnmuHerus, de Wallins, Eichoruius (el Maurer),etc. I"c/i *rat pretiosa*scilicet *vasa,* et laudani leca H *Chron.* xcxil, 27; *Jerem.* xxv, 34; *II* xni, 15; *Sahum* it, 10; II *Chron.* xxxvi, 10. Sed, ut recte observai Sdieibel, in beD Chronicorum Jerernku, Uoseœ, Naliumi legimus: mon 'Sd *titli chanda* (vas desiderabile), non solam *chanda :* cl ejusmodi diveda dicendi ratio, quæ quibusdam interpretibus veteris Testamenti levioris momenti \idclur, in omnibus caHeris linguis el auctoribus accurate distinguitur. Conira *chanda* sme singulari additamento nil aliud significare quam *desiderium,* disease *Psat.* evi, 24; *Jerem.* ni, 19; *Dan.* xc, 37; *Jerem.* mi, 10; 1 *Sum.* ix, 20; viu, 10. Aliam vero causam interpretationis de pretiosis vasis volani reperire (cf. Rosenmuller ad hunc locum), in verbis versus sequentis : *M?um est argentum. et meum est aurum.* Propbeta autem post verba : *Veniet deudernun,* non slatini adjungit, *meum e*t aurum,* etc., se I antea vers. 7 : *Et implebo domum istm gloria,* quod ad adventum Messiæ el ad divitias illo tempore iu templo coacervandas simul perlinere vidclur. Messiam autem apud poetas Hebraeorum futurum esse *solatium, desiderium,* laetitiam totius terne, ideoque paganorum, ex lucis *JesaJ.* xtix, 9, 10; vi, 4; xu, 17; xlii, 3; LVi, 1, constat. Jam quis sanus *|H3 *t^ou* vertero possit, pretiosa vasa v *nient?* J. D. Michaelis (in annoi, ad vers. tbeoL) multa hariolatus est do magnis diviüis a proselytis gentium m ^eundum templum illatis; sed bisioria de magna carum e pia et quidem a paganis comparata nil IradiL Plurale vero 1X3 *b ou,* cum singulari connexum, constructio csl nem infrequens : vide similem *Psatm.* cxix, 103; cf. Buxturf. *Thes. Gramm,* lib. H, cap. x, num. 0, el Glassium, lib. III, tract. HI, *Can.* ur.

£/ venient quæ sunt desiderium omnium gentium. Minus recte vertunt R. David et Clarius : *Et venient cum desiderio omnes gentes, scilicet* ut se, suaque omnia pretiosa et desiderabilia, quasi munus offerant Christo. Nam hoc ipsi supplent, cum idipsum requirendum sit in Propheta : qui cum hic non aliud Christi epithetum assignet quam *desiderium, sequitur desiderium gentium non* aliud esse quam Christum. Et ita exponunt Chaldæus, Tigurina, R. Akiba apud Galatinuin lib. IV,

Vemsjc Moihn rocTio. cap-rr- Unde Jnnc validum sumas argumentum contra Judæos, quo probes jam venisse Messiam, nimirum : Aggæus consolatur Zorobabcl cl Ju-

^®0510 ^Urica templi sui exilis et vilis, horta-
' turque ut in ea pergant, eo quod ad illud venturus sit Mcssias. Illud autem templum jam transiit, ct destructum est a Tito ct Romanis. Ergo pariter jam venit ct transiit Christus. Quod enim Arias per desiderium, vel desideratum, accipit Spiritum Sanctum, quem omnes gentes exspectabant, ut curaret ipsorum infirmitatem, non Christum, absonum est, ct contra omnes interpretes. Mcssias enim Judæis, uti fuit promissus, ita et desideratus, non Spiritus Sanctus; quem c Judæis pauci, cx Gentibus fere nulli cognoverunt. Unde Spiritus Sanctus non Juda/is, sed Christianis a Christo csl promissus et datus in Pentecoste.Communis ergo Hebrœorum, Latinorum et Græcorum sententia est, per *desiderium* intclligi Christum. Ila S. Hieronymus, Remigios, Haymo, Albertus, Hugo, Lyranus et alii.

m . e>t deii. derium fmunm. n®°' Ibi nota Christum vocari desiderium, vel desideria omnium gentium, quia summe est desiderabitis. Licet enim gentes infideles cum non dcsidcrarenl, imo eum non cognoscerent; tamen ipse in sc summe erat, cstque desiderabilis, ut sit melalepsis, *g. d.* Christus fuit desideratus cunctis gentibus, hoc est, omnes gentes summe egebant Christi adventu, ut c suis miseriis liberarentur, ideoque non rationali, sed naturali appetitu cum desiderabant, sicut terraarida hiando desiderat pluviam (egere enim, est tacite desiderare id quod egestatem levet : unde nonnulli *desiderare* hic explicant per *egere.* Ha Marlinus dc Roa lib. I *Singvl.* cap. xiu, in fine). Quocirca gentes mox ut dc ejus vita, doctrina, sanctitate et miraculis per S. Paulum et Apostolos inaudiverunt, mox ut Apostolorum prædicationc commotœ ct compunctæ sunt, cum desiderare cœpcrunt; ct quo magis cognoverunt, eo magis desiderarunt et adamarunt, adeo ut non tantum opes, sed ct sanguinem vitamque libentes pro eo profunderent, ut patet ex tot centenis millibus martyrum, qui primis trecentis post Christum annis loto orbe exstiterunt. Hinc Christus a Jacob patriarcha, Gctics. xux, 10, vocatur a exspectatio gentium; n prasertim ubi illæ per Apostolos cognoverunt sc, Judæis incredulis exclusis, in familiam ct benedictionem Abrahæ per Christum surrogandas esse. Hic ergo csl expressa prophetia de vocatione gentium. Porro hebræum **mon** *chemdat* concupiscentiam ct desiderium non quale quale, sed ingens, ardens et œsluans significat. Undo Daniel cap. ix, 23, vocatur VP *is chamudot,* id est vir desideriorum, quia inflammatis desideriis tesluabal, orans ardentissime Deum pro liberatione populi. Sic gentes credentes Apostolis fide, spe, ct charitatc inflammata, æstuarunt in Christum, cl alios ad cumdem adamandum eodem œstu incitarunt, dicentes : « Venite et ascendamus ad montem Domini cl ad domum Dei Jacob, cl docebit nos vias suas, ct ambulabimus in semitis ejus : quia de Sion exibit lex, ct verbum Domini de Jerusalem, » *Isaiæ* cap. n,3. Sic Cicero lib. XIV, cpist.ad *uxorem ct filiam :* « Valete, ait, mea desideria, n

Secundo, quia Christus omnia gentium desi- SemJ), deria plene explevit ct satiavit.

Tertio, desiderium hoc accipi potest, non gen- Tertto. tium, sed Christi, *q. d.* Veniet in carnem Christus, quia mire desiderat redimere cl salvare omnes gentes, ac præserlim electos cx gentibus, ut vertunt Septuaginta; sicut enim sponsus ardenter amat sponsam, ita Christus Ecclesiam, quæ pene tota collecta est e gentibus, ac vicissim sua gratia efficit ut Ecclesia ardenti amore ipsum, ut sponsa sponsum redamet. Hic amor sponsi et sponsæ loto libro Canticorum multis parabolis describitur. Eumdcm eructat Ecclesia in Officio Ascensionis Domini :

Jesu, nostra redemptio,
Amor et desiderium,
Deus redemptor omnium,
Homo in tine temporum.
Quæ te vicit dementia,
Ut ferres nostra crimina,
Crudelem mortem patiens,
Ut nos a morte tolleres?

Et mox :

Tu esto nostrum gaudium,
Qui es futurus premium.
Sil nostra in le gloria,
Per cuncta semper saecula. Amen.

Denique gentes ante Christum, credentes in Deum in lege natura?, aut proselyte et conversa? ad judaismum, æque ac Judæi exspectabant ac desiderabant Christum, quasi salvatorem mundi, quasi jubar cœlesle, quasi candorem lucis œternæ, quasi solem justitia?, qui totum orbem caligine infidelitatis et ignoranti© offusum illuminaret, ac sedentes in tenebris ct umbra mortis eriperet, sanaret, justificaret el bearet. Talis fuit Job cum suis amicis, talcs Sibyllæ; tales Adam, Enoch, Noe, Sem, Abraliam, Isaac, Jacob, Joseph, eie.

Anagogice, Christus in cœlo est desiderium om- Antonium beatorum et angelorum, tum quia omnes gicc. desiderant ejus divinitate et humanitate frui et

boari; tum quia ipse omnium desideria cxplcl, satiat, inebriat. Ita S. Augustinus lib. XV11I *Dc Civit.* xxxv, el Ilupertus hic. lino S. Augustinus putat hunc esse sensum litteralem, motus hac ratione : « Ut enim, inquit, desideratus ossei exspectantibus, prius oportuit eum dilectum esse credentibus. » Verum ad hnc paulo ante respondi. Desideratus enim idem est quod desiderabilis, optabilis. Aliter respondet Joannes Alba *Electorum* cap. lxvui, scilicet, dativos hoscc *cunctis gentibus,* non pendere a voce *desideratus,* sed a verbo *veniet, q. d.* Cunctis gentibus adveniet Christus salvator, cujus nomen in Scriptura csl *Desideratus,* scilicet a Prophetis cl Patriarchis : veruni hebræum **men** *rhemda',* id est *desideratus,* cum sit in regimine, necessario respicit regitque tZD'rij Sd col *goiim,* id est *cunctis gentibus,* uti sciunt hebraico periti, nisi alio puncto legas in plurali **DIDR** *chemdot,* id esi *desideria,* in nominativo absoluto. Tunc enim apte respondet verbo plurali *bau,* id est *venient,* nec necessario respicit -rô cunctis *gentibus.* Sensus tamen hic arctior ct frigidior est.

Trapelo-quam Sancii Janin duide-rvnl.

Tropologice, Christus est omne desiderium animarum sanctarum, quæ nil aliud, nisi ipsi placere, ipsum in dies magis amare, magis colere desiderant. Ila S. Joannes Apoc. xxu, 20 : « Veni, Domine Jcsu. » Ha desideravit S. Magdalena, quæ jure poterat dicere illud *Cantic.* 111, 2 : «Surgam, ct circuibo civitatem : per vicos et plateas quærain quem diligit anima mea. » Ita Isaias cap. xxvi, 8 : u Nomen tuum, ct memoriale tuum in desiderio animo*. Anima mea desideravit te in nocte : sed ct spiritu meo in praecordiis racis mane vigilabo ad tc. n Ha S. Ignatius prodiens in amphitheatrum objiciendus leonibus, cum turbam spectantium hilari vultu circumspexisset el salulassct : « Veni, inquit, ut bestiis objiciar, non ob aliquod maleficium, sed ut Christo meo mc uniam, quem insatiabiliter sitio. » lia S. Bernardus in hymno :

Desidero tc milites,
Mi Jcsu, quando venies,
Me lætum quando facies,
Mc dc tc quando salies?
Jesu, rex admirabilis,
Et triumphator nobilis,
Dulcedo incDabiiis,
Totus desiderabilis.
Quando cor no.-ttum visitas,
Tunc lucci ci veritas,
Mundi vilescit vanitas,
Et intus fervet cbaritas.
Jesu, summa benignitas,
Mira cordis jucunditas,
Incomprehensa bonitas,
Tua me stringat cbaritas.
O Jesu mi dulcissime,
Spes suspirantis anim® :
To quærunl pi® lacrjin®,
To clamor mentis felini®.
Jam quod quæsivi video,
Quod concupivi lenco :
Amoro Jc-a hftgueo,
El conio tolo» arden.
O Iratum incendino);
El arden* desiderium!
O dulce refrigerium.
Amare Dei Filium!

Quid mini? famescis et cibimi appelis? Jesum desidera. Ipsc est panis et refectio angelorum; ipse est manna continens in se omnem saporis suavitatem. Sitis? Jesum concupisce. Ip.-e est puteus aquarum viventium, ita satians, ut amplius non sitias; ipse vinum mentem inebrians, ipse nectar et ambrosia. Æger cs? Jesuni adi. Ipse est Salvator, ipse medicus, imo ipsa salus. Moreris? Jesuni suspira. Ip«e est vita cl resurrectio. Perplexus es ? Jesum consule. Ipse est magni consilii angelus. Ignoras el erras? Jesum interroga. Ipse est via, veritas et vita. Peccator es? Jesum implora. Ipse enim populum suum salvum faciet a peccatis eorum : ad hoc venit in mundum ; hic omnis ejus fructus, ut auferatur peccatum. Tentaris superbia, gula, libidine, torpore? Jesum invoca. Ipse est humilitas, sobrietas, castitas, amor ct fervor; ipse infirmitates nostras tulit, ct dolores nostros ipse portavit, et ctiamnum fert el portat. Desideras pulchritudinem? Ipse specit sus est forma præ filiis hominum. Desideras opvs? In ipso sunt omnes thesauri, imo in ipso plenitudo divinitatis inhabitat. Ambis honores? Gloria et diviliæ in domo ejus; ipse est rex gloria. Quæris amicum? Tui amanfissimus est, qui tui amore c cœlo descendit, laboravit, sudavit,crucem et mortem subiit: ipse pro te nominatim iu horto oravit, ct lacrymas sanguineas profudit. Quæris sapientiam ? Ipse est Sapientia Patri? a terna cl increata. Optas consolationem et lætiliam? Ipse csl dulcedo cordium afflictorum, gaudium et jubilas angelorum. Optas justitiam et sanctitatem? Ipse est Sanctus sanctorum; ipse justitia sempiterna, justificans et sanctificans omnes credentes et sperantes in sc. Optas beatam vitam ? Ipse est vita æterna, ipse sanctorum felicitas et bcatitudo. Ipsum ergo desidera, ipsum suspira. In ipso invenies omne bonum, extra ipsum omne malum, omnem miseriam. Dic ergo cum S. Francisco : « Jesus meus, amor meus ct omnia. Jesus decus angelicum; in aure dulce canticum, in ore mei mirificum, in cordo nectar colicum. » Eia bone Jcsu, rumpe cataractas tui amoris, ut flumina ejus, imo maria, defluant et depluant in nos. nosque inebrient, imo mergant ct obruant.

Scripsit D. Blosius, abbas Lætiensis, vir magnapietatis ac theodidactos, multa pia opuscula, illis qui in spiritu proficcre cupiunt, valde sapida ct proficua; inter quæ exstant aspirationes ejus ardentes et crebræ per diem ad Jesum, Jesum desiderantibus crebro usurpanda*. E multis paucas hic subjiciam : « Transfige, amabilis Jesu, medullas anima* mcæ suavissimo dilecho-

nis telo; perfode cor meuin ìgnea diaritate, ut prorsos langueat anima mea tui desiderio, tota amore resolvatur, tota liquefiat, tota in te transeat. »

«Separa, Domine, mentem meam ab omnibus quæ sub cœlo sunt, ul ipsa tibi soli vivere intendat; tu solus illam ut proprius possessor inhabiles. Descendat in me suavissimus odor tuus, veniat mihi divinœ charitatis tua» inenarrabilis fragrantia, quæ puras ct sempiternas in me suscitet concupiscentias. Diligam te, quia prior dilexisli me. »

o O pelagus sancke dilectionis atque dulcedinis! Deus meus, veni ct tribue te animæ mcæ. Da ut integro corde , pieno desiderio, fiammantique offectu jugiter aspirem ad te, et suavissime respirem in le ; te omni creature preferam, propter le omni transitoria; delectationi renuntiem, o vera et summa exsultatio mea! »

« O supereffluens abyssus divinitatis! trahe ct immerge me in te, totam affectionem cordis mei ita abripe ct tibi applica, ut ipsa ad cætera omnia sil prorsus exanimis. 0 dilecte mi, dilecte votorum meorum! concede ut te inveniam, inventumque teneam, cl brachiis spiritualibus arctissime constringam. Te desidero, ad te anhelo, o bealitudo (eterna! Elinam te mihi dones, ct me tibi intime unias, atque mero divinœ charitatis totum inebries (I)! n

Ver*. 9. 9. Meum est argentum. — Primo, 7. *d.* Ne obtendatis in fabrica templi vestram inopiam, ego spondeo me vobis opes ad illam affatim suppeditaturum ; meum csl enim omne aurum ct argentimi, ac proinde cuilibet illud distribuo (2).

Secundo el magis connexe ad sequentia, q. *d.* Vos doletis de exilitate et vililate fabricœ, quod non possitis œquarc magnificentiam Salomonis, qui abundavit auro et argento. Verum scitote me hæc non quaerere, nec iis indigere ; meum enim est omne aurum lotius mundi. Ex auro ergo magnificentiam fabricœ non (estimate, sed cx sanctitate ct magnificentia sacerdotum et populi, qui templum hoc sunt frequentaturi. Ecco ego mittam Christum sacerdotem magnum, qui templum hoc vestrum sua presentía, doctrinad miraculis magis ornabit, et magnificentius reddet quam omne aurum quo suum templum Salomon opplevil. Ila Hugo, Clarius, Vatablus, Burgcnsis, Emmanuel, Mariana ct Galalinus loco supra citato. Est írafpr.aía, sivô concessio rhetorica. Similis est *Psalm,* XLix, 12 : « Si esuriero, non dicam tibi : meus est enim orbis lerræ, ct plenitudo ejus; » et *Isaia* i, Ii : a Quo milii multitudinem victimarum vestrarum, dicit Dominus? plenus sum. »

Tatio, alii sic exponunt, *q. d.* Licet vos silis pauperes, ego lamen, qui sum ditissimus, tantum vobis auri ct argenti in templi fabricam dabo, ut major sit ejus gloriad opulentia, quam fuerit templi Salomonici. Ita Thcodorelus, Remigius, Haymo, Lyranus ct Ribera. Verum hoc non videtur verum, qui,a Salomonis fabrica fuit splendidissima; ncc appositum, quia fabricam hanc preferì fabricœ Salomonis, non propter aurum, sed propter Christum, uti mox patebit.

Notat Anastasias Nicœnus Quœst. IX *in Script.,* hisce Aggæi verbis : « Meum est argentum, » ab insipientibus additum fuisse : « Cui voluero dabo ipsum.» «Nam nullus, inquit, qui ex bellis, cædibus, furtis, perjuriis, rapinis, muncrumquc corruptelis ct injuriis opes collegit, potest dicere sc per cum esse dilatum, sed per peccatum maligni. » Quocirca Lucianus in *Timone* salyri.ee inducit Plutum, auri d argenti deum, cum a Jove, quasi a Deo optimo d (equissimo, ad quempiam mittitur, quasi claudum ægrc ct tarde progredi ; cum vero a Dite, infernorum preside, aliquo amandatur, rcclis pedibus, quasi explicatis alis illico advolare: «Nam cl ipse, inquit, opum largitor csl, ac magna donans, id quod ipso diam nomine declarat. » Nimirum magis ditantur subinde qui diabolo serviunt, quam qui Deo, utpote qui per usuras, rapinas, fas ct nefas aurum coacervant , nulla conscientia; habita ratione ; sed tamen ncc hi ditantur sine Deo, saltem permittente, qui potest ad libitum iis lucra cl opes auferre, casque viris piis consignare, uti non raro facit. Nam

De male quæsitis non gaudet tertius hærcs.

Tropa Tropologice, *argentum* sunt Dei lex ct doctrina, item graliæ ct dona quibus Ecclesiam ditat et ornat. Ita S. Ambrosius lib. Ill, *epist,* 12, Albertus, Rupertos, ac S. Hieronymus, quem audi : «Ego, inquit, argentum, quo domus Dei ornatur, existimo eloquia Scripturæ, de quibus dicitur *Psal.* xi,

(1) « El implebo domum istam gloria. » Magna crii secundi templi gloria, quod in ca conspiciatur rex ille piorum omnium, ct in ipso templo miracula cdcl, ail ipso Grotius. Vale *Maith.* xxi, 12. Mcsdam appariturum in templos» cu ido credidero Judæi omnes, qui ante excidium vixere. Ex eo tempore comminiscuntur interpretationes novas, violentas, varias ad hæc loca clarissima. (Grotius.)

(2) Quodsi ad conii mundos œdifleanlium animos Deus auri elargenti meminit, ait Sanctius, illa ratio non videtur levis, quam indicant Hieronymus, ilayino ct alii, qui raro ab Hieronymi sententia recedant. Nam cum duo deterrerent a templi molitione Judæos, et quoti non salis cael facultatum ad sumplus tanlæ molis, et imminerent hostes qui turbarent otaria, ncc liberum ad ædillcandum, et securum otium relinquerent : utrique impedimento Deus satis a se dicit provisum esse. Primum t quia idem, qui hortatur ad pium illud opus, dominus est argenti el auri; quare deesso non poterit, illo auspico ac duco, ad construendum cl instruendum templum, aurum ct argentum. Quod vero impedimentum iiinclur ab hosto vicino, non es», cur cujusquam animum metus illo conturbet. Ipse enim elliciol, ul pax sil omnibus uplata tam a Persarum regibus, quam ab illis, ! <» suis aule rationibus habuerunt infensos. Id enim valet quod mox subditur : a Et in loco isto dabo pacem.»

vers. 17 : Eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum term, purgatum septuplum, n Sic Apostolus, l *Corinth,* ni, 12, docet sanctos (edificare super fundamentum « Christi aurum, argerrtum, lapides pretiosos; ut in auro sensus occultus sil, in argento sermo decens, in lapide pretioso opera Deo placentia. Ilis metallis illustrior fit Ecclesia Salvatoris, quam quondam Synagoga fuerat. »

Rursum S. Augustinus *homil.* 30, inter bO, hinc validum telum torquet in avaros pro eleemosyna. Si, inquit, Dei est argentum el aurum, ergo cum jubet ut ea aliis communices, de re sua jubet; ct cum facis eleemosynam, facis de rc ejus qui jubet ul facias, non de re tua. Addit Deum liberalibus dare aurum ad exercitationem humanitatis, avaris ad supplicium cupiditatis. «Deus, inquit, vere ct proprie suum dicit esse aurum ct argentum, quod cl largissima bonitate condidit, et justissimo administrat imperio, ul sine ipsius nutu ac dominatu nec mali, nisi ad avariti® supplicium; ncc boni, nisi ad usum miscricordiæ, possint habere aurum cl argentum. » Eacit ergo ut « copia ejus non extollat bonos, ncclædat inopia : malos autem, et cum offertur excæccl, ct cum aufertur excruciet »

veri. io. 10. Magna eiut gloria domcs istius novissima plus quam primæ. — « Magna, n id est major, llcbræi enim carent gradu comparativo, ct cjus vice utuntur positivo cum præposilionc min, id est præ, plusquam, *q. d.* Majus et gloriosius erit hoc templum posterius quod vos pauperes fabricatis, quam fuerit primum Salomonis, licet gloriosum auroque fulgidum; quia scilicet Christus, qui est gloria cl splendor Patris, ac consequenter urbis et orbis, in hoc vestro templo offeretur Patri in festo Purificationis, docebit, sæpe versabitur, miracula patrabit, instituet novam legem gratiæ, ct fundabit novam Ecclesiam, quæ recta ducit ad caelum. Christum enim hic vocari gloriam domus, id est templi secundi palet ex vers. 8, ubi ait : « Movebo omnes gentes; et veniet Desideratus cunctis gentibus, cl implebo domum islam gloria, n *q.* d. Desideratus cunctis gentibus, id est Messias rex, quem exspectatis, qui commovebit el sibi subiget omnes gentes, sua pnescnlia el magnificentia domum islam gloria implebit.

Esi hic duplex quæstio : prior cum Judæis, pos-*(crior* cum Christianis.

Prior quxstio c Jl' *Prior* est : An ex hoc loco solide demonstrari possit Messiam jam venisse? Asserunt Christiani. negant Judæi. Probant Christiani hoc argumento: Aggæus ait Christum fore gloriam templi secundi, ideoquo majorem fore gloriam templi secundi quam fuerit primi Salomonici : ergo Christus venit, ct natus est stanto templo secundo, adcoque in eo versatus est el docuit, itaque ei gloriam hanc tantam consignavit. Nam quoad aurum, opes et cætera, certum est gloriosius fuisse templum primum Salomonis secundo Zorobabolis : idque admittunt Judæi, imo asserunt ip* -met quincpie res nobilissimas fuisse in templo primo, quibus caruit secundum : scilicet arcam testamenti, urim et tummim, ignem cade t m, prophetiam, ct Deem sedentem in propitiatorio, indeque oracula reddentem. Judæi ut hoc telum effugiant, versant se in omnes partes, tricantur; sed nodum non extricant. *Pumo,* aliqui respondent hic agi, non de templo secundo Zorobabelis, sed de tertio quod ædificabil Messia?, quem ipsi exspectant : illius enim gloriam majorem fore, quam fuerit templi Salomonici. Verum hoc repugnat Prophetæ, qui demonstrans templum secundum, ait : a Magna erit gloria domus Istius,) quam scilicet tu, o Zorobabcl, ct Jesu nunc cum populo (edificati?. Pronomen enim istius non potest demonstrare templum'Messiae, quod nondum inchoabatur, imo per multa sœcula futurum non erat.

Recenlior quidam Judæus, nomine Barbanella, ut hoc argumentum declinet, aliter dispungit, scilicet disponit hypocolon post *istius* sensumque hunc dat : Magna erit gloria domus istius, quam vos, o Judæi, cum ZorobaLcle nunc ¿edificati?, ri, repete tg *magna,* id est major erit gloria domus novissimæ, id est templi tertii ct ultimi quod aedificavit Messias, quam fuerit primæ. Dicunt enim Judæi tria sibi fuisse templa promissa, pri-*rnuru* Salomonis, *secundum* Zorobabelis, *tertum* Hcssiæ magnificentissimum , quod exspectant. Verum hoc violentum esso, et textum pervertere Jt-feiii-patet, *primo,* ex eo quod hio unica sit sententia l \ ri-continua, qua Propheta comparat et præfert secundam dumum, id est templum Zorobabelis, primæ Salomonis r Barbanclla autem facit duas sententias, duasque comparationes : unde juxta eum deberet interseri conjunctio *ct,* vel *item,* aut clnjunclio *sed ;* multaque alia addenda essent, nimirum hæc, *sed major,* vel *maxima* erit gloria domus novissimæ, quam fuerit primæ.

Sceundo, deberet esso accentus *znkeph,* id csl SetucJa. hypocolon, inter *istius* et novissima ;hic autem accentus non est in llcbræo : ergo est una continua sententia, non duæ.

Tertio, quia Septuaginta, Chaldæus, Syros ct Tertio, alii passim vertunt ut Noster, per unicam sententiam, non duas. Ha et veteres Rabbini apud Calatinum, lib. IV, cap. IX, quin ct Salomon, R. David aliique rcccnliorcs.

Quarto, idipsum clarum est cx toto capitis con- Quarto, textu cl decursu. Nam hisce verbis Deus consolatur Judíeos pusillanimes, ex quorum sententia dicit vers. 4 : « Quis in vobis est derelictus, qui vidit domum istam in gloria sua prima? et quid vos videtis hanc nunc ? numquid non Ha csl, quasi non sil in oculis vestris? » Hos consolatur cl animat ad pergendum in fabrica templi, elidens hanc pusillanimitatem, promittensque majorem fore gloriam domus istius posterioris quam fuerit primæ. Unde statini subdit : «Et inmccon-

fortore, Zorobabel, etc.; adhuc unum modicum, etc., el veniet Desideratus cunelis gentibus (puta Messias, qui in templo hoc versans, docens et miracula faciens, majorem dabit templo huic secundo gloriam, quam Salomon omni sua pompa dederit primo), ct implebo domum istam gloria. Magna (id est major) erit gloria domus istius novissima; plus quam primæ. » Quæ ultima verba plane ad verbum ¿n Hebreo respondent pusillanimitati , et verbis querulis Judæonim vers. I : «Quis in vobis, etc., vidit domum istam in gloria sua prima ? » Hebraice est r*nn FT3H HN fKHNH T1333 *ct habbait balze bibeodo hariscon.* Hic cnim iisdem per eadem respondet dicens, et opponens promittensque contrarium , scilicet, jitnxn jo pnnxn mn mi noo m»n' Vn *gadol iie kebod habbait hatze haacharon min hariscon,* id est major erit gloria domus istius novissima; quam primæ. Ubi plane duas tantum ponit domos, id est templa, scilicet priorem Salomonis ct posteriorem Zorobabelis, unamque cum altera conferens, imo preferens, dicit quod posterior priorem in gloria superabit. Impertinens ergo hic est mentio et sermo de tertia domo, id est templo Messiæ, quæ prorsus alia erat futura, caque post multa sæcula, quam nec Zorobabel, nec quis presentimi! tunc judœorum crai visurus, ut de ea gauderet, itaquepræsentem mœrorcm dispellere posset. Confirmatur, quia opponit *haacharon* voci *hariscon,* id est domum posteriorem domui priori, tam hic quam vers. 4; ergo duas tantum agnoscit hic domus, non tres.

Dices : Cur ergo apponit articulum *he* demonstrativum, dicens *haacharon ?* q. d. Illa domus, scilicvl tertia Messiæ. Nam si dc eadem domo Zorobabelis ageret, suffecisset articulus præposilus voci *bail* el pronomini *zo;* ait cnim F"V3n *habbait,* min *hatze :* ecco duo articuli ; cur tertium aj ponit, dicens pnnxn *haacharon?* Respondeo; Id facit, *primo,* ul designet domum hanc posteriorem fore illustrissimam per Messiam, ul omne* illam digito demonstrent ct ore celebrent, dicentes : Hæc est illa, illa, inquam, uli secunda cl ultima, ita eximia, magnifica, divina, domus Messiæ nostri.

Secundo, id facit ut tì *haacharon* opponat *hariscon,* id est priorem posteriori. Cum enim prior domus habeat articulum *he,* decet ulel posterior, c[um illustrior csl futura, cumdem habeat. Adde, *hc* determinat tq *domus,* el significat domum hanc non tantum esse secundam, sed ct fore novissimam, sive ultimam, g. *d.* Hæc domus quæ erit novissima. Sic Itali dicunt, *Alessandro il Magno, Ptolaneo il Ultimo,* ul per articulum *il* designent se de Alexandro , non quovis, sed Magno ; de Plolcmæo, non primo, sed ultimo loqui. Sic el Franci dicunt : *Alexandrede-Grand, Vtolémte-lc-[icmicr.* Sic Cl GræCi : ¿orn r. íúiiju; -rai Ocw *i* prpux : *Hic est virtus Dei quæ vocatur* magna, Actor. Yin. 10 Sic el Flandri, Germani aliique plures. Denique Hcbrei solent multiplicare articulos p<r pleonasmum, uti hic ad *habbait* addunt *hatze, q. d.* Hujus, hujus.

Tertio, respondeo to *hariscon* proprie non referre *habbait,* id est domum, sed *kcbod,* id est gloriam. Unde Septuaginta diserte vertunt : Awti gi-*yxkr(írrxt i îoÇoiTdi&xco tcútcu ¿ ío/^ám uri? tt.v* id est *magna crit gloria domus istius novissima quam prima.* Loquitur enim de templo Salomonis et Zorobabelis, quasi dc una ct eadem Dei domo : quia una alteri successit, cidemque loco inædificata est; ac ei dicit quod gloria posterior, puta domus Zorobabelis, sil futura major gloria priori, puta domus Salomonis. Et hoc ad punctum respondet querulis Judœorum verbis hebraicis vers. 4 : « Quis est qui vidit, etc., domum istam in gloria sua prima?» g. d. Quis vidit gloriam priorem prioris templi Salomonici ? nonne dolet ct gemit quod hæc posterior gloria domus posterioris longe illi sit impar? At sumat animos : ego enim promitto me facturum ut gloria posterior priorem superet. Itaque articulus *he* hic iteratur, quia proprie non respicit *bait,* id est domum, sed *kebod,* id est gloriam, quæ major futura erat posterior quam prior, id est in posteriori templo Zorobabelis, quam fuerat in priori Salomonis, ideoque articulo *bc* addito, eam quasi illustrem ct inauditam demonstret. Figmentum ergo Judœorum est plane contrarium contextui, quod distinguat hic Propheta tria templa, caque invicem opponat, cum clarum sit non nisi posterius opponietpræponipriori.UndcNostcrnon tam verbum verbo, quam sensum sensui fideliter reddens, clare vertit : «Magna eri! gloria domus istius novissimæ plus quam primæ; » Hcbrei cnim gloriam vocant gloriosam fabricam templi, hoc est ipsum gloriosum templum. Templum autem posterius, sive novissimum , Zorobabelis gloriosius fuit primo Salomonis. Unde Isidorus Pelusiota lib. IV, *epist.* 17, legit : a El erit gloria domus hujus ultimæ supra primam ; » et ex tû *ultimæ* revincit Judæos, exspectantes aliud, el posterius a Messia templum. Si cnim fuit ultima, ergo post illam jam a Tito dirutam, non est exspectanda alia.

Denique gloriam hanc majorem explicat Propheta dicens : « Adhuc unum modicum est, et ego commovebo cœlum ct terram, et veniet Desideratus cunctis gentibus, n id csl Mcssias, uti explicant non tantum catholici, sed ct veteres rabbini apud Galatinum , lib. IV, cap. ix. Inter quos R. Akiba sic explicat, 7. d. *Adhuc usque ad Messiæ revelationem modicum tempus restat.* Ergo jam pridem venit Mcssias. Nam ab hac Aggæi prophetia usque nunc, elapsa sunt duo millia annorum ct amplius, quod sane non modicum, sed nimis longum est tempus. Adde Judæis in Scriptura non nisi duo promitti templa, unum Salomonis, alterum Zorobabelis : quo per Titum ct Romanos « destructo, erit in templo abo-

minatio desolationis : ct usque ad consummationem et Hueñi perseverabit desolatio, n ait Daniel cap. lx, 27. Frustra ergo Judæi exspectant tertium templum sub Messia, prœscrtim cum ipsi sœpius, puta sub Adriano imperatore, Constantino et Juliano Apostata, eo concedente, imo urgento, conati fuerint reædificare ; sed incassum cl eventu infelici. Nam ignis partira cœlo demissus, partira e fundamentis erumpens, fabricantes cum fabrica consumpsit, uti narrat S. Chrysostomus orat. 3 *Conira Judæos;* Baronins, Eusebius lib. X *llistor.* cap. xxxvit ct sequent. ; Socrates lib. Ill, cap. xvn ; Thcodorelus lib. Ill *llistor.* cap. xvn ; Sozomenus lib. V, cap. xxi, ct alii. Ncccssc est ergo Christum venisse durante secundo templo, in coque versatum esse, uti versatum docent Evangéliste, ac proinde frustra, quasi adhuc venturum, exspectari a Judæis. Explosa itaque violenta cl contorta hac expositione, imo fictione,

Secan- Secundo, R. Salomon concedit hic agi de seeundo templo, sed respondet majorem illius gloriam fuisse quam primi, non quod in eo ver-

ni» re- satus sit Christus, sed quod plures annos durarit

felHlar. qUam primum. Primum cnim, inquit, duravit annos 410, secundum vero 420 : « Spectatum admissi risum teneatis, amici. » Egregiam sane laudem et gloriam secundi templi, Propheta cothurno dignam, quod in tot sœculis steterit decem annos amplius secundum templum quam primum. Plusculos illi dat Josephus. Nam lib. X *Antiq.* x, primum templum stetisse ait annos 470, secundo vero annos 639 assignat lib. VII *Belli,* cap. x. Sed error est in numeris, nam juxta veriorem chronologiam, primum templum duravit annos 42G; secundum vero stetit ab initio regni Darii Hystaspis, usque ad Titum et Vespasianum, qui illud everterunt annis 588. Vide tabulam clironologicam quam praefixi Genesi. Duravit ergo secundum amplius quam primum annis 162. Verum hisce annis sœpius fuit pollutum ct profanatum : *primo,* ab Antiocho Epiphane, 1 *Muchab.* i ; *secundo,* a Pompeio, teste Josepho lib. XIV *Antiq.* vin ; *tertio,* a Cassio, teste eodem Josepho cap. xm, ct tandem a Tito ct Romanis plane cum urbe el gente excisum. Quocirca vere de eo dictum est I *Machab.* 41 : « Sanctificatio ejus desolata csl sicut solitudo; » et vers. 42 : « Secundum gloriam ejus multiplicata csl ignominia ejus, n Hi ergo anni templo non fuerunt ad gloriam, ut ait Aggreus, sed ad ignominiam. In hac gloricntur Judæi : siculi inulto verius gloriantur, cl hærelicis exprobrant Pilznenses Bohemi orthodoxi, furum patibulum apud eos diutius stetisse, et antiquius esso Ecclesia et fido Russifica et Lutherans. *Secundo,* Aggœus non meminit durationis, vel temporis, nec in eo præfert secundum templum primo; sed in eo, quod ad illud veniet Desideratus cunctis gentibus, puta Messias, qui templum implebit sua majestate ct gloria. *Tertio,* quiero quando in secundo templo illa commotio est facta, dc qua ait Aggœus vers. 7 : «Adhuc unum modicum est, ct ego conuncveho cœlum ct terram, ct mare ct aridam, o nisi in Christo? Hinc liquet quam frivolum sit R. Salomonis commentum.

Tertio, R. David aliud effugium quœrit. Dicit ei trenini majorem gloriam fuisse secundi templi quara primi, co quod multa gentes confluxerint ad secundum templum, in coquo sua dona obtulerint Deo : sed pariter multa, imo plures, confluxerunt ad primum. Salomon enim ejus fabricator fuit potenlissimus ct nominalissimus inter gentes, omnesque populos vicinos vel habuit subjectos, vel fedéralos. illi ergo venientes ad Salomonem, veniebant pariter ad templum, adeo ut el regina Saba hac fama et gloria excitata, eodem venerit : quin et classes Salomonis navigantes in Ophir, inde Indos advehebant in Jerusalem. *Secundo,* Gentes magis profanarunt el conspurcanint templum secundum, quam honorarunt, uti de Auliocho, ejusque posteris, Pompeio, Cassio et Tito jam ostendi. *Tertio,* quæ. commotio facta est iu cœlo, terra, mari ct arida, nisi tempore Christi, ct propter Christum? Porro fabella est Judaica, quam recenset Theodoretus, gentes vicinas mutuis tallis el cædibus sc confecisse, earumque spolia et opes Deum dedisse Judæis œdificantibus templum, hanequo esse majorem secundi templi gloriam. Hujus cnim historiae nec Josephus, nec quis alius meminit Plura vide apud Galatinum lib. IV, cap. ix et x, Adrianum Finura lib. V *Flagelli Judaorum,* cap. n, ct Paulum Burgensem hic addit one tertia, el Lyranum.

Posterior quiestio csl cum Christianis nonnullis, Portmr qui concedunt quidem præcipuam gloriam seeundi templi fuisse Christum : addunt tamen illud idem quoad fabricam, licet vilius fuerit Salomonico, quatenus restauratum fuit a Zorobatale; tamen quatenus idem redintegratum fuit ab Herode, augustius fuisse Salomonico, ideoque dicero hic Deum : « Meum est argentum, meum esi aurum, » quo scilicet vos templumque ditabo magis quam dilava Salomonem. Pro quo nota : Herodes Ascalonila, qui fuit infanticida ct persecutus est Christum, cum ex Judœorum prophetiis, præserlim ex illa Jacobi *Genes.* cap. xlix, 10 : « Non auferetur sceptrum de Juda, et dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est, et ipse erit exspectatio gentium, » intelligeret adesse tempus Messiæ regis Judœorum (videbat enim dofocisso sceptrum do Juda, et in so alienigenam, puta Idmuæum, esse translatum); credere el sperare cœpit sc fore Messiam, cx adulatione quorumdam Pharisœorum. Quocirca ut a populo talis haberetur, diruto templo Zorobabelis, eodem loco aliud magnificentissimum exstruxit cœpitquo anno 18 regni sui, et per 8 annos illud œdificavit, quo toto tempore, ait Josephus lib. XV *Antiq.* xiv, nunquam interdia pluit. Porro hoc

- t ejus templum fuisse magnificentius Salomonico, R ' n. Ribera probare contendit. *Primo,* ex eo quod Sa- n^l lomonis templum Labuerit in longitudine 70 cu- LcBido. bitos, Herodis vero centum. *Secundo,* quia Herodes lapides candidos firmissimos, longos 28 cubitos, ct latos 12, fabricæ suæ adhibuit, cosque T rtio, solide et affabre ferro compaginavi!. *Tertio,* quia templum cnistis aureis gravissimis obtexit, quibus exterius circumquaque tectum, ad primos solis ortus igneo splendore radiabat, ut, cum illud intuerentur spectantium oculi, quasi solis ra- ç urto, diis repercussi averterentur. *Quarto,* quia vallem profundissimam vicinam monti templi coaequavit, m caque fecit templi atrium : unde illam ingentibus columnis 162, æque ac porticibus exor- C .oto, navit. *Quinto,* quia ad atrium primum sacerdotum, ct secundum laicorum qui mundi erant, adjecit tertium, in quo degerent immundi ct gentiles. Hæc omnia habet Josephus loco citato, ct Josippus filius Gorionis lib. V, cap. xxvi. Addit Ribera hæc non debere mira videri, quia licet Salomon esset ditissimus ct gloriosissimus, tamen Herodes quoque potenfissimus per Romanorum el Augusti amicitiam evaserat. Unde ad hanc fabricam maximas opes collegit cl exhausit. Insuper saxa aliaque opportuna ad fabricam, ex diruto Salomonis et Zorobabelis templo usurpavit : vasa etiam aurea et argentea Salomonis, quæ abstulerat Nabuchodonosor, templo restituit Cyrus, I *Esdræ* cap. i ct vi; ac licet ca rapuerit Antiochus Epiphanes, I *Alachab.* i, 23, tamen ca restituerunt Machabœi, I *Machab.* iv, 49, idque ex auro, teste Josepho lib. XII *Antiq.* cap. xi. Idem cum Ribera sentire videntur S. Hieronymus et S. Chrysostomus, Demonstrat. *Quod Christus sit Deus,* tom. V, decepti auctoritate et verbis Joseph!, cujus fides hic, ul ct alibi, vacillat.

Nrçini ¿ Verum hæc sententia in duobus errat. *Prius,* quod certo asserat Herodem plane diruisse templum Zorobabelis. Hoc enim valde dubium est, et a multis falsum censetur : sic enim prorsus aliud erexisset templum, novum, inquam, tam distinctum a templo Zorobabelis, quam hoc distinctum erat a templo Salomonis; esto in eodem situ omnia tria fuerint exstructa, ct sic falsum esset quod ait hic Propheta, scilicet gloriam templi Zorobabelis fore Christum, cum in eo versatus non sit Christus, sed m novo templo quod Herodes exstruxit. Herodes ergo tantum amplia- vit templum Zorobabelis, illudque suo inclusit, ac « antiquis fundamentis reliquis c templo Salomonico solutis nova imposuit, super quæ templum erexit longitudine centum cubitorum, latitudine centum, altitudine centum vigiliti, » ait Josephus lib. XV *Antiq.* xiv, cum Zorobabelis templum tantum sexaginta cubitos haberet in latitudine, cl totidem in altitudine. Ergo Josephus tantum asserit Herodem solvisse fundamenta templi Salomonici, non vero asserit eum diruisse templum Zorobabelis. Hæc enim fundamenta Salomonis conservabant Judæi, tum in veteris templi memoriam, tum sperantes super illis quandoque templum restaurandum fore, quod ad primævam Salomonici magnificentiam accederet. Undo non permiserunt Herodem ca solvere, donec prius materiam omnem pro nova fabrica necessariam apparasse!. Idem clare docet Hcgesippus, lib. I *De Excidio Ilierosot.,* et ex eo Gcncbrardus, lib. II *Chronolog.* Mansit ergo templum Zorobabelis, licet ampliatum ct ornatum ab Herode, usque ad Tituin, in coque versatus est Christus, qui ei gloriam omnem conciliavit. Alioqui enim falsum esset oraculum Aggæi : a Magna erit gloria domus istius, » quam scilicet tu, o Zorobabel, cum tuis ædificas, non alterius quam ædificabit Herodes. Adde aliquos do fide Josephi hic dubitale; imo Baronius, anno Christi 31, ait eum sibi contradicere, dum lib. XV *Antiq.* cap. xiv, insinuat integrum templum Zorobabelis ab Herode fuisse demolitum, cum tamen idem, lib. XX *Antiquit.* vin, asserat porticum Salomonis intactam permansisse. Unde et Rabbini duo tantum tcinplaagnoscunt, Salomonis scilicet ct Zorobabelis; Hcrodiani non meminerunt. Et Sanchez in cap. i *lachar.* ait errare Josephum, dum innuit ab Herode dirutum esse templum Zorobabelis; et hoc loco idem multis demonstrat. Certe sæpc vacillat fides Josephi, ul docet Baronius tom. l in *Apparatu.* Hcgesippus quoque, vetus et gravis auctor, lib. I, cap. XXV, docet Herodem non tam novum condidisse templum quam vetus ornasse.

Posterior error est quod dicant templum Hero- sUotoo- dis quoad fabricam augustius fuisse Salomonico, n«« t»*- cujus opes ct gloriam adeo celebrat Scriptura ct tota antiquitas, illudque habuit pro orbis mira- foli Maculo. Ecquid fuit Herodes ad Salomonem ? in- ranno, quit Rupertos» Sane Judæi qui hoc loco tantopere stringuntur, veritate tamen clara coacti confitentur templum secundum longe impar fuisse primo in structura, prelio ct gloria. Rursum Josephus lib. XV *Antiquit.* cap. xiv, docet domum regiam, quam Herodes sibi ædificavil, magnificentiorem fuisse templo ab eodem ¿edifícalo. Quis autem dicere audeat Herodis regiam templo Salomonis fuisse magnificentiorem, cum ei ne templum quidem ali Herode constructum ullo modo conferri, nedum præfcrri possit? inquit Vilalpando parte I *Apparat.,* lib. 11, cap. v. Denique clarus est textus Scripturæ I *Parat,* xxn, 14, ubi David recenset opes quas collegerat pro fabrica templi, ct Salomoni relinquit: « Preparavi, ait, impensas domus Domini, auri talenta centum millia, et argenti mille millia talentorum, » etc. Jam centum millia talentorum auri, faciunt mille ct ducentos milliones aureorum Francicorum : tantumdem faciunt mille millia talentorum argenti. Talentum enim auri hebræum continebat tria millia siclorum, id est semunciarum auri, quæ cillciunt duodecim millia coronatorum Francicorum. Talentum vero argenti continebat tria

millia siclorum argenti, quæ afficiunt tria millia florenorum Brabanticorum, quorum duos cum dimidio continet scutum, seu aureus Romanus, uti ostendi tract. Dc *Mensuris,* in fino Pentateu-
bìdSi chi. Università ergo reliquit David Salomoni pro fabrica templi, bis mille el quadringentos millio-
jh re- nes aureorum, quantum auri vix est in lota Europa. Unde tot milliones habere potuisset Hero-
■Dliootsdes? Porro hoc aurum pene totum disperili, vel incendio, vel rapina Chaldæomm. Rursum Salomon in fabrica templi habuit septuaginta millia eorum qui onera portabant, ct octoginta millia latomorum, absque prepositis numero trium millium et trecentorum : « Præcepitque ut tollerent lapides grandes, lapides pretiosos in fundamentum templi, » uti dicitur 111 *Reg. v,* 17. Quid ad hæc Herodes? qui tantum decem millia artificum ad fabricam adhibuit, et mille dunlaxat plaustra ad lapides convehendos, teste Josepho loco citato. Insuper Herodes, peracta fabrica templi, rogatus a populo ut porticum Orientalem Salomonis pariter instauraret, abnuit, quod illa porticus tempore longo ct pecuniis plurimis indigeret, ait Josephus lib. XX *Antiq.* cap. vili. Quomodo ergo templum Salomonis œquavit, qui unam ejus porticum instaurare non potuit? Sed esto daremus templum Hcrodianum fabric® magnificentia superasse Salomonicum, quod tamen est incredibile, illud certe hic impcrlincns est. Aggæus enim gloriam templi secundi non assignat aliam quam Christum, dicens : « El veniet Desideratus cunctis gentibus, et implebo domum istam gloria. » Omnis enim gloria auri et argenti, id est terre albæ et rubre, pre Christo Deo et Domino universorum, exilis est, imo nulla.

Dico ergo gloriam secundi templi de qua hic prophetat Aggæus, esse Messiam sive Christum. Quanta enim fuit gloria templi, quod in eo Christus Dei Filius puer Deo sit oblatus, quod ibi in medio doctorum sederit, quod in ejus pinnaculo a diabolo sil lentatus, quod in eo docuerit cl enarraverit absconditi a constitutione mundi. Sicut enim gloria templi Salomonici fuit, quod in eo Dei majestas apparuerit velans se nube : ili major gloria templi secundi fuit, quod in illo eadem majestas non tantum velata, sed rcipsa unita carni el corporata, visibilem ct conspicuam se exhibuerit. Hoc csl quod jubilans canit Malachías cap. m, 1 : «El slatini veniet ad templum suum Dominator, quem vos quærilis, cl Angelus testamenti, quem vos vultis. » Insuper eximia gloria templi secundi fuit, quod in eo per Christum non tantum peracta sint mysteria Verbi incarnali, noslnequo redemptionis cl salutis, sed etiam primi fideles ct Apostoli adunati sint, jactaque prima Ecclesiæ chrislianæ fundamenta, juxti illud *Isaiæ,* cap. ¡i, 3 : « Dc Sion exibit lex.» Christus ergo suam Ecclesiam inchoavit in templo hoc Sionis, a Zorobabele fabricato. Ha Rupertos, Hugo, Burgensis, Clarius, Vatablus ct alii.

Quocirca allegorico, Cyrilhis Alexandrinus, quem Albert-
citat noster Turrianus lib. H Pro Epísf. *Panlif.* cap. XX, censet Aggæum hic loqui de templis Ecclesiæ chrislianæ, quæ superant templum Salomonis, tum numero, quia plurima per totam orbem; tum gloria, praesertim quia in iisdem habemus camdcm Dei majestatem velatam in Eucharistia, juxta illud *Malach.* j, 11 : a In omni loco sacrificatur, el offertur nomini meo oblatio munda, » hebraico F"1FUD *mincha,* id est sacrificium farreum, sive panis, qui est materia Eucharistiæ.

Anagogice, major est gloria novi templi quam top-
veteris, hoc est, major est gloria Ecclesiæ quam 8‘ce*
Synagogæ, Evangeli! quam legis, Apostolorum quam Prophetarum, uti docet Apostolus I *Corinth.* m. Idque maxime patebit in cœlo, ubi ex vivis cl electis Ecclesiæ lapidibus templum mysticum, sanctum ct gloriosum Deo construetur. Ila S. Hieronymus, Albertus, Remigius, Hugo hic, cl S. Augustinus lib. XVIII *Civitat.* xxxv, et S. Ambrosius lib. V, *epist.* 12, qui videntur censere hunc sensum esse litteralem ; sed revera csl mysticus. Denique major csl gloria domus second® quam primæ, id est Ecclesiæ triumphantis quam militantis, imo illi propria est gloriaci corona, sicut huic propria est lucta cl victoria.

Symbolice, domus prima est status hominis Sjmbo-
creati : *secunda* est status ejusdem post lapsum llcP’
reparati el restaurati : illa est creationis, hæc redemptionis : illa Adæ, hæc Christi : illa innocentini, hæc palicntiæ : illa paradisi, hæc peregrinationis et exsilii. Docet enim Apostolus *Rom.* v, <5 ct seq., majorem gloriam, id est gratiam, datam esse homini lapso per Christum, quam fuerit data Adæ in paradiso.

Tropologice , major est virtus pœnitenliæ post Tropob-
lapsum , quam innocentias ante lapsum : major 5KCa
csl Paulus, quam Saulus : major est Magdalena lapsa et pœnilcns, quam virgo el innocens : major Petrus negans Christum cl plorans, quam eum confíteos, cl de constantia sua praesumens, a Plerumque , ait S. Gregorius lib. 111 *Pastor.* admon. 29, Deo gratior fit amore ardens vita post culpam, quam securitate torpens innocentia. »

Dabo pacem. — Ribera accipit de pace et copia rerum, quam habuit Herodes ad instaurandum templum Zorobabelis. Verum hic agitur de templo Zorobabelis* non Herodis. Animat enim Aggæus Zorobabelcm cl populum, ne metuant Darium , Samantas ct alios hostes : Deum enim effecturum ul faveant fabric®, aut certe eam non impediant. Idipsum enim præstitisse Deum patet I *Esdræ,* vi, 14, ubi recensitis litteris Dorii jubentis instaurari templum, subdit Esdras : « Seniores autem Judæorum ædificabanl, et prosperabantur juxta prophetiam Aggæi prophète, » utique non aliam, quam hanc : « Dabo pacem , n id est prosperitatem. Sensus ergo csl, ul ait

S. Hieronymus, « quia scio ad ædificationem inclyte domus, cl quæ superatura sil domum pristinam, nihil ita facere,ut pacem; idcirco et hanc spondeo : dabo enim in loco isto pacem. » Tropologice, faciam «ut pax, quæ exsuperat omnem sensum, custodiat domum meam, et sit in pace locus meus. » Nihil enim ita necessarium volenti proficere in virtute, ct construere domum perfectionis, ac quies conscicntiæ ct pax animæ. Hujus rei symbolo ct typo rex Salomon, id est pacificus, in plena pace fabricavit templum, quod David ob bella continua fabricare non potuit, *Paral.* xxn,8. Ita quoque Thcodorelus, llaymo et Hugo.

Secundo et potius, « dabo pacem, » id est benedictionem ct omne bonum, « in loco isto, » per Christum : Christus enim docens in templo evangclizavit, ct dedit pacem credentibus sibi. Unde angeli in Christi ortu cecinerunt : « Gloria in allissimis Deo, et in terra pax, » *Luca:* n. Et hanc pacem quasi summum bonum, Christum e coelis in (erras allaturum pradixit Isaías cap. n, 4, et cap. xi, 6. Itec. enim pax concordat mentem cum Deo, et consequenter cum proximis, æque ac secura, ut suppressis concupiscentiarum motibus, ratio et spiritus carni, sensibus et membris omnibus dominelur : quo fit, ut fidelis inchoet hic vitam coelestem, beatam cl angelicam. Ita S. Hieronymus, Hugo, Lyranus hic, et S. Augustinus lib. XVIII *De Civit,* cap. xlviii. In hac pace, puta in mente pacala, quasi in templo suo habitat Deus, juxta illud *Psalm,* lxxv, 3 : « Factus est in pace locus ejus : cl habitatio ejus in Sion. » Unde Septuaginta hoc loco vertunt : *Dabo pacem, dicit Dominus omnipotens, ct pacem anima: in acquisitionem omni condenti, ul suscitet templum istud.* Sic enim habet editio Romana, licet Regia tantum habeat : *Dabo pacem, dicit Dominus exercituum.* Quocirca S. Ambrosius scribens in hunc Aggæi locum, in line tomi H, majorem gloriam domus novissimo? quam primæ intelligit pacem : « Pax enim, ait, et tranquillitas animæ super omnem domus gloriam est, quia pax superat omnem sensum, *Philip,* iv. Hæc est pax super pacem, quæ dabitur post tertiam commotionem coeli, maris, terra?, deserti, quando destruet omnes potestates ct principatus n in dic judicii, etc. « Et sic erit pax per omnia, ut nullis obsistentibus corporis passionibus, aut incredute mentis impedimentis, fiat in omnibus omnia Christus, subdita Patri exhibens corda universorum. Unde cl ad ipsum solum mystice dicitur : Assumam te, Zorobabel, et ponam te sicut signaculum, quia te elegi. Etenim cum fuerit anima nostra pacifica, tunc accipiet in se sicut signaculum Christum, id est imaginem Dei, ut sit ad imaginem. Quoniam qualis coelestis, tales et coelestes. El oportet nos portare imaginem coelestis, id est pacem. »

H. ii. Lx VIGESIMA. — Hæc Aggæi prophetia ordine e4 *tertia. Primani* enim accipit cap. i, vers. 3, *secundam* hoc capile, vers. 2 ; *tertiam* hoc versu.

12. Interroga. — Duas qurestiones hic proponit sacerdotibus Propheta, ut ex earum responsis arguat Judæos de neglectu fabrica) templi. *Prior* est : si homo ferat carnem sanctam, puta Deo immolatam, in ora vestis, cjnsquo, scilicet vestis, non carnis, summitate, id est extremitate, tangat panem, vinum, etc., numquid panis, vinum, etc., hoc contactu vestis sanctificabuntur? Respondent sacerdotes : Nequaquam ; et bene : quia licet caro sanctificata, si tangat vestem, eam sanctificet, uti sancitur *Levit.* vi, 27; non tamen ulterius, vestis contactu carnis sanctificata, si tangat panem, vinum, etc., in eo sanctitatem suam transfundet, caque sanctificabit. Sanctificationem intellige legalem et cffremonialem legis veteris, qua res sancta separanda erat ab usu profano, Deoque danda ct sancte tractanda. Applicat deinde responsionem suo scopo Propheta, dicens : « Sic populus iste, » etc. vers. 15, *q. d.* Sicut vestis tangens carnem sanctam non ita sanctificatur, ut possit sanctificare panem, vinum, vel homines sc tangentes; ita pariter licet vos, o Judæi, sine templo habeatis altare, in quo victimas Deo offertis et consecratis, ut patet I Esdræ, in, 3 ; tamen hæ victimæ et carnes ibi immolate, esto tangentem el comedentem cas legalilcr, id csl exterius ct per modum cæremoniæ, sanctificent, ncutiquam possunt ulterius vestras actiones el munera, resque omnes quas vos tangitis ct tractatis, sanctificare, ac multo minus possunt internam inobedientiæ, et externam neglectus fabrica) templi impuritatem c vobis cluere, juxta illud *Jerem.* xi, 15 : « Numquid carnes sancte auferent a tc malitias tuas, in quibus gloriata es? n Ne ergo vos excusetis, o Judæi, a fabrica dicentes : Habemus templum, in co offerimus victimas, quæ, dum eas offerimus et comedimus, nos omnesque nostras actiones ct opera sanctificant, et si quid in eis vitii aul peccati sit, abstergunt ct emaculant. Neque enim piaculares vestræ victimæ mentem ab inobedientiu ct culpa expiare ct expurgare possunt. Undo proponit secundam quaestionem, quæ magis stringit, aitque :

14. SI TETIGERIT POLLUTUS IN ANIMA. — *Aniina* per ontiphrasin hcbraicam hic ponitur pro cadavere, uti ct *Levit.* XIX, 27; xxi, 1 ; ct *Numcr.* v, vers. 2 : « Ne contaminetur sacerdos in mortibus ; » Hebraice, *in anima.* Vide ibi dicta. « Pollutus « ergo « in anima, » est pollutus ex contactu cadaveris, vel morticini, qui cx ritu legis veteris, *Numcr.* xix, 13 ct 22, omnia quæ tangebat , contactu suo polluebat ct immunda reddebat. De hoc ergo ait : « Si tetigerit pollutus in anima ex omnibus his, » puta panem, vinum, etc., « numquid » panis, vinum, etc., ab eo tactum « contaminabitur? Et dixerunt» sacerdotes: « Contaminabitur » panis, vinum, etc., quæ pollutus tetigit : tangendo enim ea polluit ct contaminavit. Jam applicat hoc modo : « Sic popu- II.

lus, » etc., *q. il.* Sic vos, o Judæi, quia immundi estis, tum ob alia peccata, tum præsertim ob inobedientiam et neglectum fabricæ domus meæ, pariter polluitis omnia quæ tangitis ct tractatis, puta omnia munera ct opera vestra, omnes fabricas, omnes actiones vestras: hascc enim continuo et perseveranter praefertis mihi et meæ fabricæ, ¡1-lisque intenditis, dum fabricæ meæ intendere deberetis. Hic ergo neglectus est circumstantia vitiosa, quæ influii in omnia opera vestra, caque vitiat ct polluit. Ita S. Hieronymus. Bonum enim oritur ex integra causa, malum vero cx singulis defectibus, inquit Philosophus. Ut enim opus sit bonum, debet habere omnes suas circumstantias requisitas, tara positivas, quam negativas : si vel una desit, desinet esse bonum, eritque malum, v. g. si quis studiosus, vel religiosus velit ire ad templum, et orare eo tempore, quo regula jubet ire ad scholas ct studere, facit opus non bonum, sed inalimi : quia licet orare sil bonum, taracn co tempore orare quo est studendum, est malum. Simili modo, licet fabricare domos, curare rem domesticam vel publicam, sit bonum ; tamen id facere eo tempore quo fabricanda el curanda csl domus Dei, uti vos facitis, o Judæi, est malum. Perperam ergo ex hoc loco et similibus Calvinus probat omnia opera infidelium et impiorum esse peccata, dum sic argutatur: Quidquid pollutus tangit, hoc polluit ; atqui peccatores sunt polluti; ergo quidquid tangunt ct agunt, polluunt; ergo omnia eorum opera sunl peccata. Major enim in lege veteri vera erat in immunditia el tactu corporali duntaxat, puta si pollutus corporaliter tangebat rem quampiam, illam corporaliter et legalitcr polluebat, idque cx praescripto legis, quæ ita sanciebat : falsa vero est in immunditia spirituali, puta peccato. Non enim omnia quæ tangit peccator, hæc illico peccato inficit vel polluit : alioqui enim omnes res Turearum et hæreticorum essent pollutio, ct peccato inquinata!; sed tunc duntaxat ca polluit, quando ea tangit contactu peccati, hoc est, quando iis utitur quasi mediis vel instrumentis ad peccandum : tunc enim peccatum, id est voluntas peccandi , sua immunditia ea tangit, illamquo affricat el aspirat, itaque ea polluit. Simili enim modo olim in lege veteri, pollutus cx contactu cadaveris omnia quæ tangebat, polluebat : quia censebatur hæc ejus pollutio et immunditia sparsa per totum corpus, itaque omnia tangere ct polluere, quæcumque pollutus ipse tetigisset.

Calrini parAlogisaius.

Moralitcr, ex hoc loco colligo sacerdotes impuros tactu altaris, vel calicis, aut rei sacræuon sanctificari; sed potius ca polluere el Redare. Ha Thcodorelus.

Vilium virtute polfritius.

Hinc recto infert S. Augustinus lib. *Contra Fulgentium Donatistam, cap.* xvi, et Nazianzenus orat. 1 *Apolog.*, virtutem avitio longo superari, viliumque virtute esse potentius. Vitium euiin suam malitiam tangenti illico communicat et affricat, facitquc vitiosum : hoc autem non facit virtus. Age cum sancto, non idcirco sanctus cris : age cum improbo familiariter, illico improbitatem suam tibi afflabit « Parum absinthii, ait Nazianzcnus, amaritudinem suam melli celerrime impertit ; cum contra mcl ne dupla quidem parte copiosius dulcedinem suam absinthio infundat Parvo lapide summoto, flumen lotum in pronum trahitur : ejusdem autem impetus firmissimo etiam aggere cohiberi vix potest » Et S. Chrysostomus : *a* Multos, ait, sollicitat societas nefanda. » Tange picem, illico inquinaberis : tange saponem vel lixivium, non illico mundaberis, nisi co diu mullumque manus vel corpus pcrfrices. Narrat .Elianas lib. XIII Water., Thcodolam meretricem objecisse Socrati, quod ipsa omnes ejus discipulos ab eo alienare posset, et vocare ad sc quocumque tempore vellet , cum Socrates ejus amasios ad se trahere nequiret ; ac respondisse Socratem : « Bene quidem dicis, quia tu ad declivem tramitem omnes rapis: ego vero ad virtutem cogo, ad quam arduus, ct picrisque insolitus est ascensus. » Porro Donatistœ hoc loco abutebantur pro sua haeresi, scilicet sacerdotes impuros vitiare baptismum, nec quemquam recipere in eo gratiam, nisi baptizaretur a sancio, ex eo quod Aggæus hic dicat vers. 14 ct 15, omne opus el oblationem polluti esse pollutam et contaminatam. Sed respondet S. Augustinus loco citato, cos hoc testimonio contra se uti : « Si enim, ait, tactus sancti, immundi inquinamenta non tollit, vanum est quod geritur, quod conficitis, quod lavatis. Si tetigerit, inquit Aggæus, quod sanctum est creaturam panis, aut vini, vel olei, sanctificabitur? ct responderunt sacerdotes : Non. Ubi est quod vos extollitis , quod sanctitatem vestram munditiam conferre jaciatis? Tactus ille opera significat. Si sanctus, inquit, tetigerit immundum, non sanctificabitur. Si immundus tetigerit sanctum, inquinabitur, id est, facilius sanctus qui junctus fuerit genti huic pessima) pessimatur, quiun gens ista in melius commutetur; quia proclivius ad imitationem malorum curritur, quam ad virtutes bonorum animus excitatur : sicut melli plurimo parum obsiuthii injectum velocem amaritudinem trahit ; mellis vero etiamsi duplum injiciatur, non poterit ejus obtineri dulcedo. » Ita ipse tropologice more suo. Vide euiudexn post collationem *Contra Donatisi,* cap. xx.

(i) 16. Et xvxc pomtb corúa vestra a die uac Ve» i«.

(I) Vers. te. a Sic populus iste, et sic gens ista,» hebraica lingua, quod recenliores philologi saipissimc neglexerunt, accuratissiiiM) distinguit *o'j* et >U- 'U sciisti pejori do populis qui non ad Israelilicum pertinebant, adhibetur, quot ex mullis lods Psahiionun et Prophetarum perspici potest. Aben-Eira sub oy sacerdotes, cl 'U populum ip.-um lutelligil. Septuaginta vertunt, í Xx:; ovrt; xxi cútmc ts îï»cç tx.ù:î. 1 cigala autem sensus uou ambiguus videtur, nam *imulus* idem signillcal quod

ft supra, — 7. *d.* Considerate penuriam, sterilitatem, et adversa omnia quæ vobis acciderunt a die hac per omnes annos pretéritos, quibus neglexistis fabricam templi, indequo discite non aliam illorum esse causam, quam hunc templi neglectum. Nam cum quilibet vestrum accederet ad acervum messis, qui videbatur daturus vigiliti modios frumenti, eum exculicns invenit tantum decem modios. Sic qui accedebat ad torcular plenum uvis, quæ daturas videbantur quinquaginta lagenas vini, eas premens invenit tantum viginli. Cur hoc? quia ego cxsufllavi vestras segetes cl uvas, uti dixi cap. 1, 9. Nola : Vox *modios* non est in Hebreo, sed intelligilur tanquam communis ct ordinaria mensura frumenti. Ita Noster, Chaldæus, Pagninus el Vatablus. Sed Septuaginta subinlelligunl *sata.* Sic pro *lagenas* hebraico est **miD** *para,* quod Septuaginta vertunt, *amphoras;* Chaldæus, *dolía;* Pagninus, *b tos;* Tigurina, *urnas.* Proprie *pura* significat *torcular:* inde per catachresin significat mensuram ordinariam vini, quæ torculari expressa vase excipitur, qualis est lagena, amphora, etc.

vers, n. *8* Percussi vos vento urente et aurugine. — Aurugo vitium est segetis, cum cx nimio humore pallescit, marcescit, tabescit, ut Laudem grana in cinerem vertantur. Vide dicta *Joel.* 1, 4 (I).

VerMft. Monite corda yestra ex die ista, et in futurum. — Hebraice rnbÿD'l *vernala,* id est *ct super,* ut vertit vers. 16. Jam *super,* id est ultra, deinceps, sive futurum respicias, ut hic, sive praeteritum, ut vers. 16. Sensus est, 7. *d.* Jussi vos vers. 16, considerare pretéritos annos sterilitatis ct adversitatis, quibus neglexistis fabricam templi; nunc pariter jubeo vos considerare annos futuros fertilitatis et prosperitatis, exeo quod fabricam templi resumpseritis : ut cx utrorumque annorum dispari eventu ct contraria sorte certe colligatis, non aliam causam adversitatis vestrae fuisse, quam neglectum templi ; nec aliam causam vestra felicitatis deinceps fore, quam curam ct studium templi.

Uter » pmd'Q. ua. Disce hic prudentis esse considerare tempora, et preterita cum futuris conferre : tempus enim docet prudentiam. Unde Thales, rogatus « quid esset sapientissimum, » respondit : « Tempus : invenit enim omnia, n Ita refert Laertius lib. I De Vît. *Philosophy* cap. 1. Hinc et Plutarchus in *Periclo :* « Tempus, inquit, omnium consiliariorum optimum. » Et Livius, *decade* 3, lib. II : » Meliores, ail, prudenliores, constanliores nos tempus diesque facit. » El Menander :

Durit ad lucem veritatem tempus.
Omnia detegens tempus ad lucem fert.
Nullus tempore melior consiliarius.

Denique Philosophus acute vereque dixit, « venialem esse filiam temporis. »

A DIE VIGESIMA ET QUARTA NONI MENSIS : A DIE, QUA FUNDAMENTA JACTA SUNT TEMPLI. — Jam illa jûCÎ cœperant ante decem annos, scilicet anno 2 Cyri, mense 2, dic primo, ut patet I *Esdra* m, 8 et sequent. Sed per Cambysem inhibita fabrica, stetit opus usque ad Darium, quando prophetante Aggiro opus resumpserunt anno secundo Darii, die 24 mensis sexti ; nimirum illo dio coeperunt caldere ligna, convehere lapides omnemque materiam apparare, ita ut dic 24 mensis noni, ut hic dicitur, circumquaque plane et perfecte jacerentur fi...(lamenta, jampridem sub Cyro inchoata. Ita Arias, Ribera ct alii, hæc loca, quæ antilogiam præ se ferunt, conciliant.

20. Nu.MQUID JAM SEMEN IN GERMINE EST? — *q. d.* Vcrj.W. Nondum germinavit semen, ut cx germine copioso et luxuriante possitis conjicere cl sperare copiosam messem; ego tamen cx nunc illam vobis, ob diligentiam quam prostatis in fabrica templi, promitto, quia semini vestro benedicam, faciamque ut multos culmos, spicas ct grana germinet ct producat.

Pro *germine* hebraico est **mUO** *megura,* quod Chaldieus, Syrus, Arabicus ct Septuaginta vertunt, *aream;* Rabbini, Pagninus, Vatablus ct Arias, *horreum,* quod R. Salomon ita explicat : Annon totum semen in horreo est, quia hoc anno nondum seminastis, ct arbores nondum progerminarunl? sed seretis, ct ego satis vestris benedicam, caque fecundabo et multiplicabo. Verum Noster melius cum Tigurina vertit, *germen :* messis enim ponitur in area et horreo, semen vero iu agro ut germinet. *Germen* ergo vocatur *megura* a radice TU *gurt* id est incolere, habitare : quia in germine quasi habitat semen, puta arista, et granum protuberans cx semine. Hinc patet S. Scripturam uti computu anni sacri, non communis et profani. Nam nonum mensem vocat hic eum, quo semen satum germinat : hoc autem in Palestina fit in novembri. Nonus orgo mensis est november, ac consequenter primus est nisan, sive imrlius, a quo incipiebat annus sacer (2).

Moraliter, disce hic illud Apostoli : « Corporis MoflU. exercitatio (ut satio, plantatio, negotiatio) ad ur. modicum utilis: est pictas autem ad omnia utilis est, promissionem habens vit®, quæ nunc est, ct

prrcTim íhc;; alio modo autem in scriptoribus classicis the; et gens ct populus distinguuntur; sed quisque mtelligit Alexandrinos ct Vulgatam differentiam verborum et Dp Hcbræorum moro annota se, nec secundum ingenium linguarum occidentalium annotare potuisse. (Scheibel.)

(i) Ut recte notat Scheibel, loquitur hic Propbeta, ut sali* elocet, dc illo tempore quo iste plagæ irruerant; nam hoc tempore, quo hæc ultima verba scripta erant, Judæi jam redierant ad Dominum, ædiücatione templi dennn inchoata.

(î) Palæstinam autem arboribus his nominatis abundasse, ostendunt, praeter locum DeuL vm, 8, Relandi *Palestina,* Fabri *Observationes* » Carpzovii ct Jahnnii *Arrhaolo q ìtr, Itineraria* denique d'Arvieux, Shaxvii, Pocockii, Schult ¿ii, Chateaubriand!i, aliorumque ubi laudatorum. (ScheíbeL)

fnluræ,» I Ttmolh. cap. iv, 8. Deus enim hic piis, suamque fabricam ct cultum promoventibus promittit benedictionem, id est copiam bonorum temporalium, mullo magis spiritualium iis qui alios æditicant, docent, sanctificant, ut in conim mento domum spiritualem tcmplumquo Deo construant. Unde sequitur :

wi.it* 21. Factum est verbum Domini secundo. — Die enim 2i mensis noni, Aggteus duo accepit a Deo oracula. *Prius* fuit vers. *ìì*, secundum* est hoc, quo promittit Zorobabel! ob navatam operam in falìrica templi, quod ex ejus posteris nasciturus sit Christus, qui fabricaturus sit Ecclesiam, in qua regnaturus sit ct dominaturus omnibus gentibus. Ita S. Hieronymus, Remigius, Albertus ct alii. Est hæc quarta et ultima Aggæi prophetia, qua do moro assurgit ad Christum, in coque quasi fino ct scopo, oracula sua terminat ct concludit.

versas. n ni hic tor 'zi retobe- sio pri- »>• 22. Loquere ad Zorodadel. — *Primo*, Thcodore(US pUtat ixic promitti Zorobabeli in se ct sua persona, quod Deus cum cum populo defensurus sil ab invasione Gog ct Magog, imo facturus ut *PS* mutua sc cædc conficiant, corumque spolia diripiant Judæi. Verum Gog ct Magog non fucrunt tempore Zorobabelis, sed erunt in fine mundi, ut palet *Ezech.* xxxvm ct xxxix, et Apoc. c«np. XX, 7.

Secondi. *Secundo,* Hcbræi consent Zorobabeli hic promitti excidium Persarum, quos ipse formidabat quasi ipse illud sit visurus, et in co illæsus, quasi annulus a Deo sit conservandus. Verum hæc sunl fabcllæ. Pcrsæ enim excisi sunl ab Alexandro Magno 200 annis post tempora Zorobabelis cl Darii Hystaspis. Quocirca alii minus improbabiliter hæc referunt ad posteros Zorobabelis, quos Deus ab Alexandro Magno tutatus est. Cum enim Alexander omnes gentes sibi subjiceret, Deus Judæos exemit, ilexilque animum turgidum Alexandri ad modestiam et benevolentiam, ut Jaddum pontificem Judæorum veneraretur, Judæosque benigne complexus, immunes et liberos dimitteret.

Tenu pico ergo Zorobabeli hæc promitti, non in sc, in su*s posteris, puta in Christo, *q. d.* Quia tu, o Zorobabel, dux ct ductor fabric® templi mei fuisti, hinc tibi pro mercede promitto, quod inter tot bella, et inter tot reges ac monarchias Persarum, Græcorum ct Romanorum, quæ post mortem tuam inter sc colluctabuntur, ct seso vicissim collident ct interiment, ego to tuamque domum cl familiam ducalem illæsam, tanquam annulum meum signatorium conservabo, et continua serie propagabo; imo efficiam ut ex te nascatur Christus, qui eversis omnibus regnis rerum polietur, eritque Rex regum ct Dominus dominantium. Hæc ergo promissio fit Zorobabeli : quia licet implenda sit in Christo, tamen tangit et afficit ipsum Zorobabclem : nam ingens ejus decus ct gloria est, quod ipso fumili® ducalis sil auctor, ex qua nasciturus est Christus, quodque eam per 500 annos usque ad Christum conservabit ct propagabit Hoc est quod illi lúe promittit Deus.

Obiter hic nota duo fuisse templa Dei, et duos eorum fabricatores, et uirumque pro mercede fabricæ templi, accepisse promissionem a Deo de Dm n-Cbristo ex se nascituro. *Prior* est David, qui omnes impensas pro fabrica templi curavit, casque consignavit Salomoni filio, idcoque audivit a Deo : « Ipse (filius qui ex te nascclur) erit mihi in filium, el ego ero illi in patrem : firmaboque solium regni ejus super Israel in œtemum, » 1 *Paral,* xxii, 10. *Alter* fuit Zorobabel, qui secundum templum instauravit, idcoque pariter Deus illi hic promittit filium Christum, quod scilicet ille ex ejus prosapia nascetur. Unde discimus quam liberalis sit Deus, qui pro parva opera ct obedicnlia tantam mercedem, quanta est Christus, promittit. Rursum quam Deo placeat religio, puta fabrica monasteriorum, templorum, eorumque ornatus el cultus : mullo magis quam ei placeat fabrica vivi templi virtutum in anima, tum nostra, tum proximorum nostrorum, ac pnescrlim urbium el gentium integrarum conversio.

Huc pertinet expositio Remigii, Lyrani cl Valabii, qui censent hæc promitti non Zorobabeli, sed Christo, nimirum quod ipse incarnandus sit futurus rex orbis, idcoque commovenda et subjicienda sunl ipsi omnia regna, omnes reges et principes. Hoc enim eodem redit. Sive enim dicas Zorobabeli hæc promitti non in se, sed in posteris, puta Christo; sive dicas ipsi Christo ex Zorobabele nascituro hæc promitti, eodem res recidit. Congruentius tamen ipsi Zorobabeli hæc consignamus : quia ei illa pro mercede fabric® consignat tum Aggæus, tum Ecclesiasticus xlix, 13, dicens : «Quomodo amplificemus Zorobabel? nam et ipse quasi signum in dextera manu.» Sic Davidi promittit Scriptura quod in Christo ejus filio implendum erat : « Pastorem, ait, suscitabo servum meum David, » id est Christum, Dandis filium el antitypum, *Ezechiel.* xxxiv, 23. Sic benedictio Abrahæ facta, quod in ipso benedicenda essent omnes gentes, *Genes.* xvm, 18, impleta est in Christo ex Abraham progenito. Sic promissio terne Chanaan eidem facta *Genes,* xm, 15, impleta est post 100 annos in posteris ejus.

Anagogice S. Hieronymus, Haynio et Hugo hæc exponunt dc secundo Christi adventu ad judicium, ad resurrectionem, gloriam et regnum. Tunc enim Deus commovebit omnia regna mundi, iliaque ipsi quasi judici ct domino subjiciet, uti docet Apostolus I *Corinth,* cap. xv, vers. 24 ct sequent. a m$*-

Mystice, hæc facit quotidie Deus in Christi posteris, puta Christianis regibus, pndatis, pontificibus , quorum jura ct regna propagat, debellando hærelicos, Tureas, infideles, illosque cis subji-

Hondo, ut ita Ecclesia ct regnum Christi dilatetur ct magnificetur.

Ego movebo coelum pariter et terram, — commotionibus scilicet, et translationibus monarchiarum, dc quibus paulo ante dixi, ac aliis quas recensui vers. 8. Ita S. Hieronymus.

ven. 13. 23. Et conteram fortitudinem regni gentium. — Sic Persas jam tum dominantes Judæis contrivit Deus per Græcos, Græcos per Romanos, Romanos per mutua ct civilia bella.

Er descendent, — id est cadent, sive concident in terram occisi ct mortui, 7. d. Futura sunt asperrima bella ct strages inter Græcos, Persas ct Romanos; ct tamen inter ea servabo tc unum, id est tuam familiam, o Zorobabel, quiahro strages parant viam regno et monarchico Christi ex le nascituri, juxta visionem Daniclis, cap. 11, ubi cum recensuisset contritionem staturo quadrifidae, significantis quatuor orbis monarchias, per lapillum de monte sine manibus prrocisum, puta per Christum, subdit de ejus monarchia vers. 44 : « In diebus autem regnorum illorum, suscitabit Deus cceli regnum, quod in æternum non dissipabitur, etc., et consumet universa regna hæc : ct ipsum stabit in æternum (i). »

Ven. 21. 21. Serve meus. — Non tantum Zorobabel, sed ct Christus, (piem hæc omnia tangunt, qua homo, vocatur, ct revera est servus Dei, uti dixi *Isaia* cap. .un, i : « Ecce servus meus, suscipiam cum : clcclus meus, complacuit sibi in illo anima mea. d

AdqüIí y™' Ponam te quasi signaculum, — hebraico onn ^*chotam,* id est sigillum signatorium, prroscrlim in annulo› quo *primo,* tum edicta et litteras, tum arcas ct alia secreta, vel pretiosa, ac nominatili! testamenta, obsignabant et custodiebant veteres. Radix enim onn *chatam* significat occludere, obsignare, sigillo confirmare, claudere ct communire. Sic Darius jussit obsignari annulo suo os laci leonum, in quem conjectus erat Daniel, ne quis cum occideret vel læderet, *Daniel,* vi, 17.

Secus- *Secundo,* sigillum hoc annuli erat in pala incisum jaspidi, allcrivc gemmæ pretiosro : quocirca annulum gestabant in digito ad ornatum, ut eo suam nobilitatem, stemmata ct insignia gemmæ incisa ostentarent. Sic Africanus patris imaginem incidit annulo : Augustus sphingem, ac deinde effigiem Alexandri Magni : alii leones, dracones, etc. Urne filio prodigo in gratiam recepto paler jubet dari annulum, in signum restituì©dignitatis, *Lue.* xv, 22. Undo Syrus pro *chotam* vertit, *sigillum;* Arabicus vero uterque, *annulum,* scilicet signatorium, qui reipsa est signaculum ct sigillum.

Tertio, annulus dabatur legatis qui mittebantur Terital ad exteras gentes, tum honoris, tum auctoritatis cl fidei eis conciliandae causa : item victoribus cl triumphatoribus, teste Plinio lib. XXXIII, cap. 1, sed maxime amicis charissimis et fidelissimis. Ita Pharao Josepho dedit suum annulum, *Genes,* xli, 42, el Assuctus Aman intimo suo, *Esiher* m, 10, lime Cicero ad Quintum fratrem eum monet : « Sit, inquit, annulus tuus non minister aliente voluntatis, sed testis luæ. »

Quarto, annulus inter sponsos signum erat con- Qouta. jugii mutuique amoris, qui utriusque uti digitum, ita el cor mentemquo annulo, id est diaritatis vinculo ct symbolo, copularet. Hinc signum est fidei conjugalis, ejusque conjuges admonet. Unde gestatur in digito quarto manus sinistrai, qui inde annularis dicitur, eo quod habeat venam tendentem ad cor, inquit S. Ambrosius lib. *Dc Patriarchis,* ct Gellius lib. X. Ut digitus ille qui cordis est indicium, annulo quasi corona honestetur, inquit Pierius lib. XLI. Hinc et veteres imaginem ejus quem amabant in annulis gestabant, ul illum semper intuerentur, et de eo jugiter cogitarent. Hinc sponsus a sponsa petit, *Cant,* viir, 6 : « Pone, inquit, me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum, » ut scilicet non aliud videas, cogites ct ames, quam me; ut videaris habere cor et brachium obsignatum meo annulo, imo muipso, tanquam custode ac domino cordis atque operum omnium, ut ab iis alios omnes excludas. Insuper, ul quasi mollis cera fingi tc patiaris, neque aliquid exprimas in moribus, quod non ego prius tibi impresserim. Id enim decet in connubio hoc divino, quo mihi astricta es. Sic Cicero, lib. *De Finibus,* testatur discipulos ct amicos Epicuri ejus imaginem in annulis gestasse.

Quinto, annulus priscis habitus csl symbolum Quinto», ct causa prudenti®, ul scilicet eo temporum successus vicesque, et quid quolibet agendum esset, cognoscerent. Ita Jarcha septem annulos dedit Apollonio Thyanæo, ait Philostratus in ejus Vita, lib. Ill, cap. xni, septem stellarum nominibus insignitos, «pios Apollonius singulos singulis diebus gestabat. Verisimile est fuisse magicos, quales Clemens Alexandrinus lib. Ill *Stromat.,* habuisse Exccslum Phocensium tyrannum memorat : cx quibus inter sc collisis sonumque excitantibus, rerum gerendarum opportunitates cognoscebat : sed male malus cum suis annulis periit. Aristophanis Scholiasles scribit Eudemum philosophum physicos annulos fecisse contra dromones ct serpentes. Arabicus codex de annulo Salomonis narrat, Salomonem annulum latalcm habuisse, cui vis ilia sapienti© mirabilis tenebatur implicata, quem omasi© ejus in Jordanem

(I) Tota hxc descriptio, ait cl ipse Scheibcl, ad tempora NL-ssiæ cademque ultima tutius terne pertinent ; nam Propbetæ Hebncnrum rapissimo tempora Mcsiæ postrema iulcritumque cadorum tcrræquo conjungunt ; atque de certamine Messi® ejusque victoria de regibus terre, contra ipsum regnumque divinum pugnantibus vilicinati sunt : ex. gr. *Deut.* xxxii, 35 ct seqq. ; *Piat.* 11 ; *Jctaj.* n, lux, Lxiictseqq.; xxxvi, xxxix ; *Daniel.* vu ct it; *Joel,* in, iv ; *Mich.* vu; *Malach.* 111, iv; quiInucum Apocalypsis Christianorum consentit cap. xvu, 12 cl iCqq.; xvni, 9 ct seqq. ; xix, 17 et seqq. (Scheibel.

projecerunt, incinquo suis illecebris regem sapientissimum dementarunt. Verum cum postea tinnulus in ventre piscis repertus Salomoni esset redditus, illico in eo sapientia reviguit. Refert litre Pineda lib. Ill *De Debus Salomon.* cap. xxix. Fabellam Judaicam esse autumo. Celebris est Gygis annulus, quo ipse omnia videns, a nemine videbatur; itaque regem Lydorum occidit, et regnum occupavit, de quo S. Ambrosius lib. *De Offinis,* cap. m, ex Platone. Sed ct hic magicus fuit. Sic enim magi hodie dæmoncs familiares habent in annulis, a quibus discunt arcana. Illud verum, artificem parilissimum annulo Caroli V imperatoris horologium integrum, cum tot libramentis, currentibus et recurrentibus rotulis inclusisse. Hem tantam in tantillo annulo admirati sunt. Nimirum sapiens momenta .temporum et rerum habet in manu.

> Felix cui cælum lerræque patebant
> la digitis.

Ita Nicolaus Causinuslib. XI *Par. Hist.* cap. lavi, i.xvii el I.XVIH. Sic annuli astronomici docent signa codeslia, solis progressus, ct horarum spatia. Annuli ex equo marino cohibent spasmum. Alii ex certis gemmis resistentibus melancholiæ, mania?, epilepsiae, juvant ad mentis serenitatem, judicium ct sapientiam.

Jam ut hæc applicemus Zorobabeli, cl genuinum hujus loci sensuin aperiamus, advertendum est Aggæum alludere ad *Jcrcm.* xxu, 21, ubi impio Jcchoniæ regi Juda has minas intentat Deus : « Vivo ego, dicit Dominus : quia si fuerit Jechonias filius Joakim regis Juda, annulus in manu dextera mea, inde evellam cum. Et dabo tc in manu quaerentium animam tuam, etc., in manu Nabuchodonosor, » 7. *d.* Etiamsi Jechonias mihi ila necessarius, conjunctus, charus ct pretiosus esset, ac est annulus signatorius, qui nunquam dc manu gestantis ac sigillantis aulcrlur, uti fuit ejus avusJosias, et alavi, David, Josaphat ctEzcchias, tamen ob ejus scelera a me evellam illum, atque in Babylonem traducam, tradamque in manus Nabuchodonosoris. Jechonias luit avus Zorobabclis : Jechonias enim genuit Salathicl, Salathicl genuit Zorobabel. Quod ergo avo ob ini' pietatem Deus abstulit, nimirum esse signaculum vel annulum signatorium Dei, hoc hic nepoti ejus Zorobabeli ob pietatem restituit. Unde ct effecit ut, sicut Jechonias fuerat dux euntium in captivitatem Babylonicam, ita Zorobabel nepos esset Dei nomine dux inde redeuntium Ilierosolymam. Sicut ergo principes sigillum regium, quod cancellario ob scelus ademerunt, reddunt filio vel nepoti, ob ejus merita; ita facit hic Deus. Undcdc eo ait Ecclesiasticus cap. xux, 13: «Quomodo amplificemus Zorobabel ? Nam et ipso quasi signum in dextera manu. »

Porro Zorobabeli quinque sigilli doles jam recensita! congruunt, tam in sua persona, quam in persona Christi cx eo progeniti, dc quo proprie liic agitur, ul communiter docent interpretes, quos sequuntur Emmanuel el Mariana.

In sua persona : primo, quia, sicut annulus signatorius pr® omnibus rebus custoditur, ita Deus custodivit Zorobabclem, ejusque stirpem pr® stirpe aliorum regum. Hisce enim eum opponit dicens : «Subvertam solium regnorum, ctconteram fortitudinem Gentium; sed assumam te, 0 Zorobabel, cl ponam quasi signaculum, quia te elegi,n 7. *d.* Perdam alios reges clregna, levero quasi annulum meum custodiam, cordi ct cura? habebo, faciamquc ul sis quasi sigillum obsignans et custodiens, non tantum corpus Darii regis, lll *Esdra,* cap. m, 3, juncto cap. iv, 13, sed cl totum populum Israel, cujus meo nomine eris liberator et redux. Zarobipnoo. *

Secundo, es milii honori ct ornamento instar annuli aurei, tum quia mihi domum meam (edificas ; tum quia rempublicam populi mei in meo cultu contines ct promoves. Reipublicæ ergo pariter es decus et gloria, perinde ac Judith, cui victrici acclamat populus cap. xv, 10 : « Tu gloria Jerusalem, tu lætilia Israel, tu honorificentia populi nostri. » SecwJo,

Tertio, es meus legatus, tum ad Darium, tum ad populum, ul utrisque meam voluntatem, legem cl jussa exponas, idcoquc es mdii instar annuli : quia libi auctoritatem et fidem apud utrosque conciliavi ; ut in omnibus tibi fidem habeant quasi legato a me misso, et annulum meum gestanti. Tutfo-

Quarto, es mihi charus ct conjunctus quasi annulus, ut to semper præ oculis, cordi ct cura» habeam. Unde Chaldæus vertit : Ponam *te tieni sculpturam annuii super manum.* Hinc faciam te quasi generum meum, ul scilicet cx te carnem sumat filius meus unicus, atque adeo eumdem filium meum gignas ul hominem, quem ego genui ut Deum, lime Arias sic explicat, *q. d.* Sicut sigillum in certa annuli parte solet constitui, ita nomen tuum, 0 Zorobabel, familia? et genealogie Christi inseram, ut æternum sil ct gloriosum, nec ullo tempore vel oblivione possit deleri, ut reipsa illi insertum est, *Ma'lh.* 1, 12. Qauto.

Quinto, do tibi sapientiam annulo repraesentatam; unde in problemate : « Quid esset fortissimum ? n Zorobabel respondens esse veritatem, praemium sapienti® tulit a Dario, IH *Esdra,* iv, 13 et 42. Hinc el populum sapienter rexit, a Samaritis defendit, ciquc Darium conciliavit. Quocirca postquam populum in Jerusalem reduxit, ipso Babylonem rediit, ul causam populi apud regem ageret, ibique defunctus est. Quinta,

Verum potius hæc competunt Zorobabeli, in persona non sua, sed Christi; do eo enim ad litteram loquitur Aggieus, dicens: «In dic illa,» scilicol tempore Christi, 7. *d.* inquit a Castro : Assumam tuam carnem, o Zorobabel, quam quasi annulum signatorium aureum inseram dexteræmeœ, nempe ChriUm

filio meo, qui est meum brachium, mea dextera, mea virtus ct fortitudo, *Isaia,* un, 1, ut tali filio cx le progenito colaris ab omnibus ct glorificeris, imo super universos reges exalteris, ac quasi deificeris, m natura humana, quam ex tua posteritate filius meus assumet, sibique uniet et deificabit, idque in æternum, ut ei semper in omnia sœcula adhæreat, sicut annulus digito. Vel ponam te quasi signaculum, id est faciam stirpem ct propaginem luam quasi annulum in orbem euntem, cujus extrema uniantur in pala continente sardonychen, id est Christum l ilium Dei, qui est sigillum el character Patris. Sicut enim de Adam, qui in hoc orbe genealogia Christi est primus, dicitur *Luc/x,* m, 38: « Qui fuit Dei; » ita ultimus in eo Christus pariter est Filius Dei. Insuper, sicut manus ornatur annoio, ita ego filium meum carne, quam ex tua stirpe assumet, quasi annulo ornabo. Sic enim de Ecclesia ait Isaías cap. LXH, 3 : « Eris corona glori® in manu Domini, ct diadema regni in manu Dei tui (I). »

Porro Zorobabel fuit typus ct figura Christi ; *primo,* suo ducala el reductione populi e Babylone, uti Christus nos liberavit a peccato, morte et gehenna ; *secundo,* quia ædificavit templum, uti Christus Ecclesiam; *ter(io,* sua protectione populi apud Darium, uti Christus advocatus est noster apud Patrem; *quarto,* sua propugnatione, pugnando contra Samaritas volentes impedire fabricam templi, uti Christus pugnat pro suis martyribus et fidelibus; *quinto,* quia, ut Zorobabel pro populo vixit el mortuus est in Babylone; ita Christus in mundo, qui est Babylon, id est confusio vitiorum ct malorum omnium; *sexto,* sicut Zorobabel Deo charas atque conjunctus fuil, ila Christus eidem fuit conjunctissimus, adeoque humanitatem suam Verbo hypostatice univit et conjunxit; *septimo,* quia uti Zorobabel fuit sapiens, ita Christus est sapientissimus. *z»nh.* brI f«f* *pto¡u àtef‘

Verus ergo Zorobabel, id est Christus, Zorobabclis filius et antitypus, est signum, id est sigil-

Ii) Duæ exstant opiniones de *interpretatione* tolias hojas vaticinii, vers. 21-23. Potest referri ad bella fatura in Judæorum regione, et extra illam, in Asia el Europa vehementi furore gerenda; sed *primo,* contradicunt verba versus vigesimi, « ex die ista benedicam, *u* quæ conjungi debent cum versibus 21-23. Num enim bella et quidem gesta cum maximo furore sunt documenta benevolentia* divinæ? *Secundo,* Zorobabel mortuus est multo ante illa tempora regni Macedonici, Syriaci, imperiique Romanorum; nihilominus legis : « In die illa, assumam te, Zorobabel, » etc., id est hoc tempore sumam Zorobabelem; nam phrasim *in die illa* denotan: tempus indefinitum, turn ex contextu versuum 21-24 elucet, tum e constanti dicendi genere in scriptis Hebraeorum prophetis usitato.

Altera opinio est de *vaticinio Messiam pronuntiante;* quæ interpretatio argumentis maxime firmis, et quidem philologias ct historicis, fulcitur. Etenim *primo,* si vaticinium vers. 11-20, cum vaticinio cap. t, 5-12, consentit, de qua re nemo vere dubitaro potest, necessc csl etiam hoc vaticinium nostri capitis cum præcedcnti cap. n, 3-8, ejusdem esse argumenti; illam vero promissionem (n, 7, 8) de Messia loqui,clarum est, ideoque etiam nostri versus habere debent eumdem sensum. *Secundo,* vere. 7 et vere. 21, iisdem verbis usus est Propheta. *Tertio,* verba versus 23 do regnorum eversione cl bellis in toto orbe terrarum gerendis semper apud Hebreos dc tempore Messiæ afferuntur. *Quarto,* proinMoncm ip-arn Zorobabcli factam ad vaticinium de temporibus Messiæ referendam esse, ex sententia Judæorum patet, qui Messiam ex tribu Judæ posterisque Davidis oriundum censebant; de qua sententia locum Gen. xux, 10; *hai.* xi, 1 ; *Jerem.* xxm, 5, nemo ignorat. Loquitur Jehovah collective de Zorobabele, ejusque posteri» evrumque gloria futura. Hinc Apostolus in epist. *ad Hebr,* xn, 26, 27, contra philologiam et historiæ cognitionem minime peccavit; nec errarunt antiquiores interpretes Judæorum ct Christianorum, Hieronymus; reformatores, Schmidt, Tarnov, Calov; critici sacri, J. I!. Michaelis ct Burgios noster, quanquam disquisitionem causarum philologicarum et historicarum neglexerunt* lp*e de Wcttius, *(¡libi. Dogm.* § 116 adm.),ct Weyscherderus (in *Irutit, Dogm.* § 50, ubi multi alii loci allati suat) omnino nostra sententi# favent.

Hinc OTIiri *diotam, signaculum,* do Zorohabele dictum non tantum significat, ut Rosenmullerus ad vers. 22 putat, Jehovam hunc Zorobabelem incolumem servatarum esse; sed ad conservationem et destinationem singularem totius iribus Judæ, ex cujus stirpe dux ille Judæorum ortus erat,el Messias oriundus, pertinet; nec *proxime* instare tempora Messiæ somniabat Propheta, cum *diotam* ct *bochar* ad vitam el lata Zorobabelis pertineant non nccesse sit. Quomodo enim, nisi prorsus insanus fuisset, eversionem regnorum gentium, cujus spem Judæi cum temporibus Messiæ conjunctam putabant, illa ætalc exspectare poterant? Conira ex locis *Dan.* v ii, ix; *Psalm.* XLV et seqq.,aliisque constat, Prophetas Ilebraorum diu post exsilium Babylonicum, fracto jam el sublato Macedonum Syrorumque imperio, Messiæ adventum exspectasse, eosdemque credidisse Messiam esse quidem pro peccatis *(Jesoj.* l u i et seqq.) moriturum, ex morluis autem resuscitatum *(Psalm,* xvi, 10); ad coelos ascensurum *(Psalm.* Lxix, 19; *Psalm,* ci, 1), quo facto, Jciiovæ cultu sub novo (hoc est quarto Daniells) imperio undique propagalo, Judæis per omnes gentes sparsis, ipsis autem gentibus pravitate cl improbitate corruptis, Messiam denuo esse venturum, et victoriam suam extremam celebraturum esse; dc quibus ideis *Jcsaj.* l x ii ct seqq.; *Ezech.* xxxviii, 9, el in Jocle, cap. m, accuratius expositis non locus est copiosius disserendi. Hoc tantum liceat adjungere, hanc notionem *Matth.* xxiv; *Luc.* xvi, cl *Apoc.* xi, Xu et seqq., esse repetitam, atque de tempore adventus Messiæ, nec Jesu, nec Apostolorum sententiam sine accuratiori et vero hebraica interpretatione tcû vfg (H *These,* n, 3, cf. *Luc.* xxi, 24; *Matth.* xxiv, 14), intelligi ct disci posse.

Sic ct luculenter sine Scheibel, licet ct ipse novatorum erroribus addictus, veritatem theologi# dogmatic# Christianorum, Aggæi prophetiam de vaticinio Jesum promittente interpretantis, contra Rosenmulleri, Maureri cl aliorum rationalistarum occæcatam agendi rationem vere stabilire conatur. Cælerum cl ipse Rosenmuller non diffitetur Aggæum, seu ut ipse loquitur, *vatem, qua hic prodicit temporibus Messionis eventura sperasse;* et in cap. rn, 1 *Malachite,* immemor eorum quæ scripserat in scholiis ad Aggæum, hæc scribit : Veniet ad templum suum, nempe secundum, quod per Mc-ssiæ adventum gloriosius primo templo futurum esse prædixcral etiam Aggæus. Tanta veritatis vis est, ut vcl ab invitis testimonium extorqueat! (Vide *Protect. Theolog.,* J. Perronc, tract.. *De Incam.* part. I, cap. n.)

lum, in manu Pains, tum passivum, scilicet ab co expressum : est enim ejus verbum cl imago ; tum activum, rpio scilicet Deus suam majestatem, cogitata et dicta obsignat, suamque imaginem angelis, hominibus et creaturis omnibus, ac præserliin Apostolis et Eeclesiæ suæ imprimit, idque juxta quinque sigilli doles initio recensitas. Nam Christus, ut docet Apostolus *Hebr.* i, 3, est imago Dei invisibilis, nimirum a splendor glori®, et ligula substantial ejus, » qui scilicet illam quasi Verbum, ct sigillum, ct character, ut habent Greca, obsignat.

Christus nuis qoadrupliciter

Ubi nota : Christus hic ab Aggteo vocatur *sitjnum' ś*vc 1)c' fIua homo, non qua l,eus; humanitatem cnim, non deitatem, cx Zorobabelis carne et stirpe assumpsit. Christus ergo qUa homo, est sigillum Dei : primo, per communicationem idiomatum, per quam ea quæ sunt Dei tribuuntur homini : quia enim Filius Dei est sigillum et imago Patris, hinc et hic homo hypostatice unitus l ilio Dei, puta Christus, est sigillum ct imago Patris. *Secundo,* formaliter, quia Verbum sui similitudinem impressit humanitati, puta suam scientiam, virtutem, sanctitatem, suas cogitationes, locutiones, actiones el mores. *Tertio,* quia Christus homo fuit signaculum, id est evidenlissimum signum cl testimonium attributorum Dei, puta polcntiæ, justitio»,sapientiae, ac præserlim philanthropii ct amoris immensi erga homines; ut hæc cnim ostenderet Deus, voluit Filium suum incarnari. Christus ergo incarnatus est quasi sigillum expressum, in quo legimus, imo expressum cl depictum videmus Dei amorem, potentiam, justitiam, sapientiam, ctc. *Quarto,* quia Christus instar signaculi testatus est, ct certos nos fecit quænam esset voluntas Dei, quænam ejus doctrina, lex et jussa, nimirum ea quam in Evangelio promulgavit cl docuit: «Deum ail S. Joannes **i**, 17, nemo vidit unquam; unigenitus Filius qui est in sinu Patris, ipse enarravit nobis, n Hac de causa Deus dedit Christo potestatem faciendi miracula, ut eo quasi sigillo dicta sua confirmaret, caque a Deo sibi revelata el imperata esse demonstraret, juxta illud Joan, vi, 27: « Hunc cnim Pater signavit Deus. »

Cbrhtus quintu- Fnmór

Deus ergo subvertens monarchas cl monarC^as ,>cr?arinn› Cnecorum cl Romanorum, uldocclAggæus, Zorobabclem, id est Christum Zorobabelis lilium, assumpsit, cl posuit quasi signum, ul sc^ccl CSRC* sigillum regni divini ct Regis regum, puta Dei Patris, qui exclusis cæteris, solus per Christum regnare volebat in orbe terrarum per suam fidem, gratiam el legem Evangelicam. Deus cnim, quia in se csl invisibilis, hinc Filium suum vestivit ct velavit carne, ut per eam ipse quasi transparcrct, cl tralueeret, sicut transparût per coelum ct stellas, juxta illud *Job* cap. ix, 7 : «Stellas claudit quasi sub sigiaculo, » id est stellas clausit ct abscondit Deus sub procellis ct tenebris, quæ sunt quasi signacula, velamina ct insignia divinæ potentine, majestatis et gloriæ, pariter ac stellarum, in quibus quasi facibus illa scintillat ct emicat.

Hinc *secundo,* Christus quasi sigillum Patri œque ac Eeclesiæ, quin ct angelis, omnibusque creaturis, et loti universo fuit honori et ornamento, adcoque ipse omnium fuit decus cl gloria. Verbum cnim incarnatum hominem Verbo, terram calo, creaturas omnes Deo non tantum reconciliavit, sed et in sua hypostasi physice copulavit ct univit. Seeuob.

Tertio, Christus fuit sigillum, quasi legatus Patris ad homines, juxta illud *Isaiæ,* cap. l v , 4: « Ecce testem populis dedi cum, ducem ac praeceptorem Gentibus. » Tertio,

Quarto, Christus fuit sigillum, id est dilcclissimus, pretiosissimus et conjunctissimus Patri, ejusque ct pariter totius mundi delicia»., exsultatio ct jubilus. Ejus cnim humanitas, quasi sponsa desponsata fuit Verbo quasi sponso : unde ejus epithalamium canit Sapiens toto Cantico canticorum. Q^rtomus

Quinto, Christus fuit sigillum, id est Sapientia Patris increata, qua Verbum ; creata, qua homo. Unde ipse revelavit nobis arcana Patris, et abscondita a constitutione mundi, *Matth,* xm, 35. Oui-b.

Myitica qaii nes

Mystice, Christus csl sigillum Dei, quia sua cílìgie, puta sua tide, gratia, virtute ct moribus, œque ac charactere, in baptismo aliisque sacramentis obsignat suos fideles. Deus cnim misit Christum, quia « voluit nos conformes fieri imaguns bibi sui, » *Rom.* vm , 29, ut « sicut portlavimus imaginem terreni Ad®, da portemus ct imaginem calcstis, v l *Cor.* xv, 49. Et cum Apostolo dicamus : « Vivo ego, jam non ego, vivit vero in me Christus, » *Galat,* n, 20. *11.crn' motó*, en.

Secundo, Christus quasi sigillum obsignat et custodit fideles suos contra omnes lentationes ct hostes. Porro Christi sigillum est crux, juxta illud *Ezech.* ix, 4 : « Signa than super frontes virorum gementium. » El Apoc. vn, 2 : « Vidi alterum angelum, ele., habentem signum Dei vivi. » Crux cnim nos communii contra illecebras carnis, mundi et diaboli, facilque nos asseclas, milites et martyres Christi crucifixi. Unde Apostolus : a Ego, ait, stigmata Domini Jesu in corporo meo porto,» *Galat.* vi, 17. Quocirca Christus per crucem est labarum et signum militare contra hærelicos, Judíeos ct paganos, inquit Rupcrlus. Rursumerux Christi est medicina curans spasmum superbia», epilepsiam ire, maniam luxuriæ, melancholiam acediæ, ole. Ubi ergo cruccm vides, scilo rem esse bonam el Deo gratam, quia sigillum Christi illi impressum vides. Talia sunt pœnitentia, mortificatio, abnegatio, austerilis, persecutio, humiliatio, patientia, contemptus, opprobria, carceres, martyria. Ex adverso sigillum diaboli csl voluptas; ubi ergo illam vides, cave quasi a serpente. Talia sunt sequi suos appetitus, mollities, libertas, ambitio,æstimalio sui, laudes, Chrifim [<rüoin-

adulationes, plausus, etc. Quod ergo sponsus dicit sponsæ *Cant,* vm, 6 : « Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum ; » hoc nos vicissim ci dicamus , petamusque ut ipse obsignet omnia cogitala, dieta et facta nostra, ut nihil cogitemus, dicamus, agamus, nisi ex ipso, per ipsum, in ipso, propter ipsum Tu enim, o Jesu dulcissime, es signum sagittantium, vexillum pugnantium, bravium currentium, distinctio ovium, custodia corditnn, exemplar operantium, forma normaquo servorum, sigillum et character militantium, annulus, corona ct diadema triumphantium. Eia, Domino, imprime animæ meœ tuam imaginem, imo teipsum; obsigna eam annulo amorisl tui, ut eo obsignata nihil posthac diligat præter te : quia tu es tota possessio tolaque beatitudo coniis mei. Tu es vita perennis, per quam vivo, sino qua inorior: vita pcr quam gaudeo, sine qua mœreo : vita dulcis ct amabilis. Da, Domine, ut anima mea virtute ardentis charitatis tuœ conllala, cl dulcedine penetrantis dilectionis t-iæ, quasi cera liquefacta, tota effluat in te. Possido eam, o summum atque incommutabile bonum; posside cam, ul ipsa possideat te. Da ut te amplectar, ct suavi amore soporatus in te, qui es pax gratissima, sancte obdormiscam. Da ut omnia transitoria, omnesque mundi altitudines, species ct delicis mihi vilescant : tu solus placeas, te solum cogitem, amem, loquar, eructem.

Tropoio- dX' eilunl Pa8siVUD1› Del dabi t r·

Tropologice, fidelis debet esse signaculum Dei, expressum scilicet ex exemplari divino, ejusque imagine, ad quam creatus, ct a Christo recreatus est, insignitum, ul Deum Deiquc virtutes in corde, ore et opere referat et exprimat; tum activum, ut scilicet eamdem Dei imaginem aliis omnibus imprimat, ut omnes sentiant illud *Psalm,* iv, 7 : o Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine, » ac proinde signacula omnia mundi, carnis ct diaboli diffringat et abjiciat. Narrat ex Plolcmæo Nicolaus Causinus lib. XI *Paral. Histor.* cap. vi, 5, Helenam obsignasse suas litteras Asterite lapide, cujus ca vis est, ut soli objectus accendatur, impressa in eodem piscis Panis figura; ac symbolice sic explicat : Poterit, inquit, in eos torqueri, qui cadum miscentterræ, profana divinis, amorem Dei amori camis cl mundi. In eodem enim annulo coelesti lapidi juncta erat figura Panis : nam et hic piscis Pani similis est, a quo nomen accepit : Pan autem est impurus et salax deus. Quid facit sti lla cum terris, lux cum tenebris, puritas cum impudicitia, amor Dei cum amore mundi, imago Dei cum imagine diaboli? Sicut ergo cera non aliam imaginem refert quam sui sigilli, ita fidelis non aliam similitudinem, non aliam vitam, non alios mores referat quam Christi ct Dei, juxta illud Pauli . « Imitatores mei estote, sicut ctcgo Christi. » Fuit Paulus sigillum Christi, omnibus ejus doctrinam ct more« imprimens. Tales simus ct nos: sic erimus pariter sigillum Christi, et annulus signatorius in manu Dei; ita nobis competet illud ejusdem, 1 *Car.* ix, 2 : Signaculum nposiolatus mei vos estis in Domino ; » imo illud olim Cherubini ct regis Tyri : « Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia, ct perfectus decore, in deliciis paradisi Dei fuisti : omnis lapis pretiosus operimentum tuum. » *Ezech.* xxvni, <2. Ac tandem sigillo ct annulo gloriæ suæ obsignabit, imo donabit nos Deus : hoc est enim signaculum praedestinationis et electionis Dei, de quo Apostolus II *Timoth.* n, 19 : «Firmum, ait, fundamen Ium Dei stat, habens signaculum hoc : Cognovit Dominus qui sunt ejus, ct discedat ab iniquitate omnis qui nominat nomen Domini, n

Pii ergo et zclosi reges, principes, rectores, doctores, praedicatores, etc., instar Zorobabelis ct Christi sunt quasi sigillum el annulus aureus in manu Dei, quo ipse suos fideles obsignat, cisque suam imaginem suosque mores divinos imprimit. Hic itaque eis sit acer stimulus ad virtutem ct zeluin, ut scilicet cum Elia zelentur pro domo Dei, cl pro animarum sibi creditarum sanctitate ct salute. Quinimo sciant se fore os Dei, juxta id quod promisit Deus *Jerem.* xv, 19 : « Si separaveris pretiosum a vili, quasi os meum eris. » Denique S. Ambrosius pcr *signaculum* accipit pacem animæ, pcr quam ipsa quasi consignatur ct insignitur imagine Dei. Verba Ambrosii citavi vers. 10.

rr*uu MBnÍM W-

Quia te elegi. — Chaldæus : *Quoniam in te mihi complacui.* Ita Christo in Jordane baptizato vox coelestis a Patre illapsa est: « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui,» *Matth.* m, 17. Christus enim fuit amor et deliciœ Patris, ideoque ejus iram in genus humanum placavit, factusque est propitiatio et reconciliatio mundi, ut passim docet S. Paulus. Quare quod de Scipione dixit antiquitas : « Neque Roma cadet Scipione stante, neque Scipio vivet urbe cadente; » hoc longe verius dicas non tam de Zorobabele, quam de Christo : Neque Ecclesia cadet Christo stante; nec Christus stabit, si (quod absit) Ecclesia cadat.

Pro conclusione prophetiæ Aggæi, nota cam totam spectare ct urgere restaurationem templi ad litteram; sed allegorico per fabricam templi repnesentare fabricam Ecclcsiæ erigendam a Christo; ct tropologice institutiones Ordinum ct Religionum faciendas a SS. Basilio, Antonio, Benedicto, Augustino, Hieronymo, Bernardo, etc., item fabricam virtutum in anima sancta. Porro inultæ sunt analogue inter fabricam templi corporalis et mystici, puta Ecclcsiæ, congregationis, collegii, Religionis, ac animæ cujuslibel sanctœ. *Primo* enim sicut templum est domus Dei, illi certis ritibus dicata et consecrata; ila est et Ecclesia, Religio ac anima sancta. Ritus hi consecrationis templi sunt quinque, scilicet aspersio, inscriptio, inunctio,illuminatio,benedictio. Aspersio fidelis

A'ull›; hum rum

cl religiosi, oit S. Bernardus serin. De *Dedicat. Eccles.,* est pœnitentia. Inscriptio legis ct disciplina: religiosus, fit in cinere, hoc esi, in corde ejus instar cineris contrito, idque ab Episcopo, puta a Christo. Unctio est ubertas gratile, eidem ab eodem infusa. Illuminatio sunt opera quæ ex religione prodeunt, ut luceant coram hominibus, ut glorificent Patrem coelestem, ct ipsi videant quid imitentur. Benedictio signum est æternæ gloriæ, quæ ct gratiam sanctificationis complebit, cl prælcrila opera copiose remunerabitur.

«•condi *Secundo,* in templo consecrato vigilant angeli, uti cx mullis eorum apparitionibus ibidem factis constat : sic ct sanctam « animam frequenter visitant angeli atque archangeli, ct honorificant, nipote Dei (emplum cl habitaculum Spiritus Sancti. Esto ergo templum Dei, ct Deus excelsus habitabit in te. Anima enim Deum habens i se, templum Dei est, in quo divina mysteria celebrantur, n ait S. Bernardus De *Inter, domo,* cap. m.

Talk. *Tertio :* « Domum Dei, » tam corporalem quam spiritualem, « decet sanctitudo : quia non tam politis marmoribus, quam ornatis moribus delectatur, cl puras magis diligit montes, quam superauratos parietes, » ait S. Bernardus *ad Milites templi,* cap. v. Idem De *Natura divini amoris,* cap. xiu : « Templum hoc, ait, cum ornatum fuerit praescriptarum positione virtutum, cl supradicto dedicandi ordine dedicatam, nullos ulterius alienos titulos potest suscipere, nullum habitatorem nisi Deum, qui condidit illud cl creavit. Nihil ergo ultra terrenum sancta illa anima, nihil materiale, nihil corruptibile diligit, aut curat, cx quo regressa est a loco sarcinarum ; etsi aliquo horum aliquando quasi in transitu utitur, sed frui dedignatur. Si quid in hujusmodi prosperum evenerit, pcrtransil; non conturbatur, si quid adversi contigerit. Quidquid ad corpus spectat, sive bonum, sive malum, foris est, nec potest pertingere ad eum qui intus est. » El S. Augustinus explicans illud *Psalm,* l x iv : *Sanctum est templum tuum, mirabile in agüítate,* vel, ul ipse legit, *injustitia :* « Non dixit, inquit, templum sanctum tuum mirabile in columnis, mirabile in marmoribus, mirabile in tectis auratis, sed mirabile in justitia. »

Qauii. *Quarto,* templi fabrica iit e multis lapidibus, sed politis ; ita Ecclesia consurgit e fidelibus cruce ct mortificatione expolitis, juxta illud ecclesiastici officii in dedicatione templi :

Tunsionibus, pressuris
Expoliti lipides,
Suis coaptantur locis,
Per manus artificis.
Disponuntur permansuri
Sacris aedificiis.

Quinta. *Quinto,* lapides fabric® inter se consociati ct colligati integran! templum ; ita ct fidelium consociatio Ecclesiam. Quocirca primo , sicut unus lapis positus in sublimi, vel in altari, non despicit alterum qui ponitur in pavimento, vel fundamento ; nec liic illi invidet, imo libens sustinet tolarn ædificii molem : ita in Ecclesia prelati et doctores non despiciunt subditos ctplebeios; nec hi illis invident ; sed utriqne sua sorte ct vocatione, locoque cl gradu in quo a Deo ejusque vicariis positi sunt, contenti lactique, totam Ecclesie fabricam concinnant. *Secundo,* sicut lapides templi calce compaginantur, alioqui ruituri ct fabricam eversuri : ita fideles constringuntur charitate; hæc cniin est glutinum, unio, ct quasi anima Ecclcsiæ, quæ alioqui dissolveretur et dissiparetur. Unde S. Augustinus in *Psahn.* x : «Templum , ait, Dei violat qui violat unitatem, a *Tertio,* sicut in fabrica lapis lapidem portat; ita in Ecclesia et Religione fidelis fidelem, frater fratrem, ejusque mores ct infirmitates tolerat ct supportat, cogitans, ail S. Gregorius, se victtsim ab alio portari; et, si forte jam non portetur, aliquando portatum fuisse, ut disceret camdem portandi vicem aliis aliquando rependere. Porro vir sanctus non tantum fratris infirmitatem portat, sedet camdem sanare cl emendare nititur, sicut manus satagit membrum afflictum alligare ct curare. S. Gregorius, lib. XX *Moral.* xxvi : u Plus, ait, nonnunquam est compali ex corde, quam dare; quia quo quisquis indigenti compatitur, minus astimat omne quod dat. » Et mox : « Quia rem quamlibet plerumque dat etiam qui non compatitur, nunquam autem qui vere compatitur, quod necessarium proximo conspicit negat. » Rursum nemo esi tam rudis, tam vilis et miser, qui non possit evadere insigne instrumentum, imo templum gloriæ Dei, si debita cura exspoliatur. Hæc tria pariter sunt in fideli anima ct sancta. Nam *primo,* oculus non despicit pedem, nec pes invidet oculo ; sed suo loco et offleio contenti in idem corpus conspirant, ut docet Apostolus I *Corinth.* x ii, loto capite. *Secundo,* omnes anima' potenti® et vires charitate colligantur. Unde S. Bernardus tract. *De Conscientia,* sub initium : a Videat, inquit, anima, ct sollicite caveat ne a se invicem membra dissideant, id est ratio, voluntas el memoria. Dignum habitacidum parat Deo, cujus non est ratio decepta, nec voluntas perversa, nec memoria inquinata. » *Tertio,* invicem se tolerant membra et polenti®, mutuoque oneri succollant. Medium ad hæc opportunum suggerit S. Bernardus loco jam citato : « Redi, inquit, ad cor tuum, cl diligenter discute teipsum : considera undo venis, quo tendis, quomodo vivis, quid agis, quid amittis, ct quantum quotidie proficis, vel quantum deficis ; quibus cogitationibus magis incursaris, quibus affectibus frequentius tangeris, vel quibus tcnlalionum machinis a maligno spiritu acrius impugnaris El cum totum interioris ct exterioris hominis statum ct habitum, in quantum possibile est, pleno cognoveris, non solum

qualis sis, verum etiam qualis esse debeas, ex cogitatione tui poteris sublevari ad contemplationem Dei. »

Sut». *Sexto,* sicut Deus colitur in templo orationibus, volis, oblationibus, sacrificiis : ita iisdem colitur in Ecclesia, Religione et anima sancta, quæ Deo offerì seipsam in holocaustum per tria Religionis vota : corpus per pœnitentias,in sacrificium pro peccato : gratiarum actionem, et obsecrationem, in sacrificium pacificum. Undo S. Augustinus lib. X *Dc Civit. Dei,* cap. vi : « Ipse homo, inquit, Dei nomini consecratus ac devotus, in quantum mundo moritur ut Deo vivat, sacrificium est. Corpus enim fit sacrificium, cum illud temperantia ad Dei honorem castigamus: anima vero cum se referi in Dcuin, ut igne amoris ejus accensa, formam concupiscenti© sœcularis amittat, ciquelanquam incommutabili form© subdita reformetur; hinc ei placens, quod de ejus pulchritudine acceperit. » Idem S. Augustinus, lib. *Dc Natura ct gratia,* cap. vi, 4, laudat dicium S. Sixli Pontificis et martyris, cujus diaconus fuit S. Laurentius : « Deus, ait, libertatem arbitrii sui permisit hominibus, ut pure et sine peccato viventes, fiant similes Deo. » Et : « Templum sanctum est Deo mens pura, ct altare optimum est ei cor mundum. n In hoc sacrificio ergo sacerdos csl ipse fidelis el religiosus : culler, est odium sui, carnis el mundi : ignis, est charitas : vidima, sunt corpus ct anima cum suis membris ct potentiis, quæ moriuntur mundo, sed melius vivere incipiunt Deo. Ad hanc hortatur S. Paulus Roman, xi!, i : a Obsecro, ait, vos, fratres, per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum. » Et S. Petrus *epist.* I, cap. ii, 5 : « Et ipsi, ait, lanquam Iapides vivi superaedificamini, domus spiritualis, sacerdotium sanctum, offerre spirituales hostias, acccptabiles Deo per Jesum Christum, n

Septima. *Septimo,* Deus in templo, quasi paler familias in domo , adest cl præest : ibi exaudit orantium preces cl vola, ibi beneficia largilur, ibi dat oracula: sic et in Ecclesia, Religione et anima sancta Deus preesens est, imo praesidet : hinc illam suis illustrationibus illuminat, suis impulsibus agii regilquc ad omne bonum, postulata quæcuinque concedit. Unde infert S. Augustinus serm. SIO Dc Temp.: « Quoties, ait, aliquod pcccalum aut cogitando, aut loquendo, aut etiam operando perficimus, templum Dei destruimus, ct ei qui in nobis habitat injurias irrogamus, n

0c Ut i. i3 j j to tbUhr l ibiui Ubi consideratione dignum est, Spiritum Sanc(Qjn ac consequenter totam sanctam Trinitatem, lll anima justa præsentem esse, non tantum per charitatcm et sua dona, sed cl per seipsam subslanlialiler cl personaliter, ita ut, si per impossibile prius non fuisset præsens per substantiam, jam per justitiam ct sanctitatem fieret substantialiter præsens, uli cum S. Thoma, Bonaventura ct aliis passim docet fuse francisons Suarez lib. XII *Dc Deo trino ct uno,* cap. v. Quod sano iniræ est dignationis divin®, æque ac dignitatis nostra. Quocirca anima sancta sciat in su quasi in templo vivo, vive cl substantialiter habitaro Deum Patrem, l'ilium el Spiritum Sanctum, juxta illud promissum Christi *Joan,* xiv, 23 : « Si quis diligit me, sermonem meum servabit, cl Pater meus diliget cum, ct ad eum veniemus, cl mansionem apud cum faciemus. » Ergo non est accesso ut Deum extra se quærat, et ad cum exeat; habet enim eum intra se. Itaque eum per fidem jugiter intueatur, semper in tanlæ majestatis oculis digno ct roverenter versetur, cum ea pie ct affecluosc colloquatur : nil faciat quod cum vel leviter offendat : omnes spes ct res in eo defigat, omnes tribulationes in cum conjiciat, cum cx toto cordo amet, revereatur et colat : in eo plane conquiescat, ct cum Psalte dicat : « In pace in idipsum dormiam, ct requiescam, » *Psalm.* iv, 9. Quare merito S. Bernardus lib. *Dc Interiori domo,* cap. xxii : « Conscientia bona, inquit, titulus est religionis, templum Salomonis, ager benedictionis, hortus deliciarum, aureum reclinatorium, gaudium angelorum, arca foederis, thesaurus regis, aula Dei, habitaculum Spiritus Sancti, liber signatus ct clausus, et in dic judicii aperiendus. Nihil est jucundius, nihil tutius, nihil ditius bona conscientia : premat corpus, trahat mundus, terreat diabolus, illa erit secura. Cum mundus omni volubilitate circumrotetur, ploret, rideat, pereat, transeat, nunquam marcescit bona conscientia. Subjiciatur corpus in pœna, in jejuniis maceretur, verberibus lanietur, equuleo distendatur, gladio trucidetur, crucis supplicio affigatur, secura erit conscientia, n Causa csl quam dat Moses *Levit,* xxv:, 12, ct ex co S. Paulus II *Corinth.* vi, 16, quia « dicit Deus : Quoniam inhabitabo in illis, ct inambulabo inter cos, ct ero illorum Deus, ct ipsi erunt mihi populus. » Quis enim timeat, habens in se Deum protectorem, confortatorem ct consolatorem? lia Christus in passione cl agonia crucis stetit foriis, quietus cl magnanimus. Quare? a Providebam, inquit, Dominum in conspectu meo semper : quoniam a dextris csl mihi ne commovear. Propter hoc lætatum est cor meum, exsultavit lingua mea, ct caro mea requiescet in spe, » *Psalm,* xv, cl *Actor,* n, 25. Jubilet ergo anima sancta, esto in doloribus cl tormentis constituta, quia habet Deum intra se, pro cujus amore patitur, cujusquc dextera fulcitur. Deus eniin est jnbilus angelorum et sanctorum, præsertim patientium. Id experti sunt martyres, dum equuleis, ignibus, ungulis torquerentur ct lacerarentur. Hoc est proludium, hic praeguslus, hæc inchoatio vite cœlcstis cl beate. Ubi enim est Deus, ibi sunl angeli, ibi jnbilus, ibi felicitas, ibi gloria. Quocirca exsequamur monitum S. Cypriani, tract. Dc *Orat. Domin.:* «Quando, inquit, Patrem Deum dicimus, quasi filii Dei agero

debemus; ut quomodo nos nobis placemus dc Deo Paire, sic sibi placeat ct ille de nobis. Conversemur quasi Dei templa, ut Deum in nobis constet habitare, ut qui codastes et spirituales osso cœpimus, non nisi cœlastia ct spiritualia cogitemus ct agamus, *n*

Porro in hac fabrica oportet primo jacere solidum fundamentum fidei, non cujusvis, sed vivra eteilicucis. Ikec enim sanctos incitavit ad opera ardua virtutum, ut docet Apostolos toto cap. xi *wl Hebraw.* Dumb Illi oportet ÜttdHtetfe p ¡>‘· tes binos, timoris et spei magnanima ; his superaddere quatuor virtutes cardinales , oterawpie eis annexas. Pavimentum humilitate sternatur. Tectum charitate contegatur. Turris orationi* cl contemplationis erigatur, ex qua et hostium insidias sjæculcmur, ct Dei ealilumque op<;ui impioȷemus.

I

COMMENTARIA

IN

ACHARIAM PROPHETAM

ARGUMENTUM.

z -hin» <tp** Spate. liet

Zacharias synchrones et coævus fuit Aggæo; uterque enim cæpil prophetare post captivitatem Babylonicam, anno secundo Darii Hystaspis rogis Persarum, ut patet cx utriusque principio : proponitur tamen Aggæus Zachariæ, quia duobus mensibus ante eum cœpit vaticinari, nimirum mense sexto, Zacharias autem mense od ivo. Ha S. Hieronymus. Cœteri Prophète verb des fuerunt, cl Deum loquentem per verba menti su® immissa audierunt; Zacharias autem abundat visionibus ct symbolis. Jam enim videt quadrigas, jam cornua, jam septem oculos, jam amphoram occlusam talento plumbi,jam candelabrum scptiiidum, jam fabros, jam olivas, etc. Quocirca præ cætcris pariter obscurus est, profundus, varius, prolixus et ænigmalicus. Symbolicus ergo est, æque ac Daniel ct Ezcchiel ; quos secutus est S. Joannes in Apocalypsi, ac praesertim Zachariam, ut in decursu patebit. Audi S. Hieronymum ad *Puulinum* : « Zacharias memor Domini sui (dicitur enim Zacharias quasi n' "CT *zachar ia,* id est *recordatus est Dei;* vel quasi H' *zecher ia,* id est *memoria Dei),* multiplex in prophetia, Jesum vestibus sordidis indutum, ct lapidem oculorum septem, candelabrumque aureum cum totidem lucernis quot oculis, duas quoque olivas a sinistris lampadis cernit ct dextris : ut post equos nigros, rufos, albos el varios, et dissipatas quadrigas ex Ephraim, et equum de Jerusalem, pauperem rogem (Christum) vaticinetur, ut prodicet sedentem super pullum filium asin® subjugalis (1). »

(I) Salis f-limitare fuisse apud veteres Hebreos ZachariDB nomea, inde palet, quod ¡dures eodem insigniti in veteris Testamenti libris memorantur, ita ut viginti numerantur a quibusdam in solo veteri Testamento homines, qui hoc Zachariæ nomen gerant. Hinc Noster genus el majores suos adjicere nomini e re esse ratus dicendo, «filium Barachtae, filii Addo. » Jam vero cnrn meminerit Salvator noster, *Mutili.* xxm, 35, alicujus Zacharire, quem et lilium Banchi® nominat, agitatur itaque qureslio, num Zacharias, dc quo Christos loquitur, noster sit Propheta? Variant sententi® interpretum : alii, nulli Zacha-

Argumentum ejus est *primo,* cum Aggæo animare ct urgere populum Babylone reversum ad rcædiiicandam Jerusalem el templum, kl patet ex I *Esdræ,* v, I : « Prophetaverunt autem Aggæus propheta, ct Zacharias filius Addo, prophetantes ad Judæos, qui crani in Judæa et Jerusalem, in nomine Dei Israel. Tunc surrexcrunt Zorobabcl filius Salathicl, ct Josué filius Joscdcc, cl cœpcrunt ædificarc templum Dei in Jerusalem, ct cum cis Prophète Dei adjuvantes cos. » *Secundo,* bor- Arrumcolanl

rire prreterquam nostro Prophotæ verba christi convenire putant; alii propter maximas difficullatea quibus subjacet ista sententia, alleram sequuntor quæ statuit, Dominum nostrum de Zacharia loqui, de quo iit mentio H *Paralip.* xxiv, 20-22, et qui inter templum et aliare occisus commemoratur. Illud tantum non convenit, quod Zacharias ille iu Scriptura, non Barachi.c, sed Joindre filius appellalur, cui objectioni iribus modis respondent. *Primo,* ut Hieronymus ait, Christus non ad vocem nominis, sed ad significationem respexit. Banchi is enim hebraico *benedictum Domini* significat, id est hominem justum, el divina abundantem gratin, qualem Joiadam sacerdotem luisse Scriptura tota testatur. *Secundo,* ahi Joiadam binomium luisse putant, simulquo Joiadam nomine, el Barachiam cognomenlo appellatum. *Tertio,* dici potest cum Hosenmuller, quod verba uku quæ apud Matlhreum nomini Zachariæ addita leguntur, librarii alicujus errori deberi (non vero cum eodem interprete quod Matlhreum ipsum memoria in hac re defecerit); quam conjecturam corroborat quod D. Hieronymus afiirmat, se in co Evangelio, quo Nazareni utebantur, pro filio Barachi® lilium Jolad.e legisse. Alia lectori objectio potest occurrere, quod Zacharias ille non fuerit omnium Prophetarum ultimus, qualem videtur Christus significare voluisse, melius autem noster Zacharias. Nam cl multi postea luerunt, cl Joannes Baptista ultimus occisus. Facilis solutio est, inquit Maldonalus, voluisse Christum de illis tantum agere prophetis, (piorum credes sacris esset Litteris consignata, no Scrilw cl Pharisrei, a patribus suis occisos fuisse, negare possent : inter cos autem, quos in sacris Litteris occisos legimus, Zacharias illo Joindre filius ultimus luit. Cf. *Comment.* nostri Cornelii m *Slatth.,* cl Tilelmanni *Paraphrasticam elucidationem in meromneta Jesu Christi Etang, see. Maith, ct Joann.,* adnot. ad *Matth.* xxm, 35.

(ari cumdcinnc idola ct vitia majorum imitetur, ulpoto quorum punitionem, stragem ct captivitatum viderint. *Tertio,* prodicit futuros successus et eventus varios Judæis obventuros usque ad Christum, ao prœscrtim quatuor monarchiarum conversiones ct successiones, quæ desinent in regnum Christi. *Quarto,* promittit Christum, ejusque vitam et mysteria ita particulatim recenset, ut historicus potius et evangelista videatur quam propheta. Recenset enim Christi regalem et triumphalem ingressum in Jerusalem, qui contigit die palmarum, quatuor diebus ante ejus passionem el mortem : item proditionem Judæ, institutionem Eucharistia^ Christi passionem, plagas manuum, descensum ad inferos, educendos patriarchas, resurrectionem ct gloriam, Judæorum reprobationem, Gentium vocationem, Ecclesiæ institutionem ct dilatationem, æque ac sanctimoniam et felicitatem, persecutorum ejus punitionem et interitum. Porro hæc describit per hieroglyphica ænigmata, parabolas et sententias obscuras, vereque utitur stylo prophetico. Unde S. Hieronymus in *Prologo :* « Ab obscuris, ait, ad obscuriora transimus, ct cum Mose ingredimur in nubem ct caliginem. Abyssus abyssum invocat in voce cataractarum Dei, labyrintlueos patimur errores, ct eluisti cæca regimus filo vestigia (<). »

(I) In duas partes seu classesZachariæ sermones dipesci possunt : *prior* (cap. i-viii), de natura ct modo restituendi regni Dei; *posterior* (ix-xiv), de interitu regni super totum orbem dominantis. Notandum tamen quod unaquæquo pars ad alterum accedit, et in alterutra consolatoria' cl minantes prædictiones sibi invicem succedunt. Recto etiam observat Hengstenberg (*Christologie,* Th. II, Abth. i, scit. 2), in aliquo differre scopum Aggæi a Zachariæ argumento, licet eadem pro ulrisque occasio prophetandi fuerit, scilicet interruptio restaurationis templi. El revera Aggæus, qui prior prophetavit, Judæos ad templum reædilicandum excitaro intenderat, dum Zacharias sibi precipuo proponebat, integram animorum commutationem in populo cllicero, cujus commutationis primus fructus esset, zelus pro domo Dei rcædillcanda. Vidit Hengstenberg Zachariam duas hominum classes alloqui, tum Judæos fideles qui divinis promissis credebant, tum Judæos incredulos cl hypocritas qui e captivitate redierant, non Deo serviendi complique restaurandi causa, sed ut bona temporalia a Prophetis promissa capessere p'—uni.

Postremam hujus libri partem, id csl vaticinia, quæ cap. ix-xiv continentur, nonnulli reccntiorcs Zachariæ abjudicarunt, cl vati ipso vel antiquiori, vel seriori tribuere. Hujus partis aulhenlicilatcm vindicabimus, ubi ad eam ventum erit.

Porro stylus Zachariæ quandoque csl prosaicus, ct quandoque poeticus, ut notarunt omnes critici rccenliorcs, Lowthius, Jahn, De Welle, Eichormus et Rosenmuller, qui sic ait : « In describendis visionibus, quæ vati divinitus obtigerunt, quarum series indo a cap. i, 7, usque ad cap. vi, 15, legitur, stylo utitur plano et simplici, qualis narrationibus congruit; ubi vel aurea) ¿elatis felicitatem, vel regnorum hostilium eversionem depingit, vel popularium improbitatem coarguit, haud carct quidem poetico ornatu et gravitate, nunquam tamen ad Isaiæ, Nahumi et Habacuci sublimitatem assurgit, vel dictionis eorum elegantiam assequitur. Sermoni elsi haud adeo multi cbaldaismi immixti sunt, est tamen talis, qui inclinatam lingua» hebræœ arguat ætalem. De vaticiniorum Zachariæ obscuritate queruntur et Judæi et Christiani. » El revera prophetia Zachariæ qualu >rdecim capita complectens, est omnium prophetiarum minorum obscurissima.

Porro apposite vocator Zacharias, id est mcmoria Domini : quia omnium mirabilium, qu® Deus per prophetas oætcros par?im prodixerat ViTcsA in hoc uno, nipote pene Prophetarum ultimo, sibi quasi memoriam fecit, ut non jam mirum sit hominibus esse mirandum, qui Deo ipsi suorum est memoria mirabilium. Insuper S. Cyrillus hic asserit Zachariam fuisse oriundum e tribu Levi, ut esset levita, sacerdos, doctor et propheta populi. Cum enim populus, inquit, in captivitate Babylonica, quæ duravit 70 annos, oblitus esscl patri® et Dei patrum suorum, Deus excitavit Zachariam, ut Jerusalem, templi el Dei memoriam ei renovaret, cl avitam in eo pietatem instauraret. Denique tam Zacharias qu.im Aggæus cœperunt prophetare anno 2 Darii Hystaspis, qui fuit annus mundi 3131 ; ante Chrisli nativitatem vero fuit annusalo.

Martyrem fuisse Zachariam censent nonnulli : Mute, putant enim ipsum fuisse Zachariam illum, de ;em quo ait Christus *Matth.* xxnr, 35 : « It veniat super vos omnis sanguis justus, qui effusus est su- «pu per terram, a sanguine Abel justi usque ad sanguinem Zichariæ filii Barachiæ, quem occidistis inter templum et altare, p Unde et Zacharias hic noster inscribit se filium Baraclüæ, fuitque penultimus Prophetarum : ultimus enim fuit Malachias; Christus autem loquitur de ultimo Propheta a Judæis occiso. Ita Vatablus, Arias, Sanchez el Ribera hic, ac S. Chrysostomus homil. ! in *Lucam,*

Qui explicandis Zachariæ vaticiniis seorsira operam impenderunt, sunt : inter catholicos interpretes : Micron. Chorii *Comment.* »7i *Zachar.,* Colonia?, 1581. Translatus est in opera ejus quæ lucem aspexerunt Roinæ, 1592; Franc, de Messana, *Paraphrasis in duodecim Prophetas Minores, cum lectura in Zachariam,* Antuerpia», 1597; Didaci de Stunica *Comment, in Zachar.,* Salmanlicæ, 1577 ; G.ispani. Sancii! *comment, in Zachar.»* Lugduni, 1616, Joannis de Royroles *Quaestiones litterales et morales in Zachar.,* Parisiis, 1631.

Ex acatbolicis : Jo. Jac. Grynæi *Comment. in Zachar.,* Geneva?, 1581; Jo. Ilonr. Ursini *Comment. in Zachar.,* Francofurti, 1652; Cornelii de Hase *Analysis prophetiis Zachar.,* Brenne, 1659; Samuel Bohlii *Analysis et exeyens prophetas Zacharie?,* Rostûchii, 1711; Campegii Vitringa *Comment, ad librum prophetiarum ¿adiar.,* Leowardiæ, 1735 ; Boned. Glib. Fiugge *Die Weissagungen Wcldie bey den Schriften des Propheten Zachan* ij,ctc., Ihmburg. 1781. Ejus auctoris conjecturas contra postrema? partis aulben licitate® impugnavit J. D. Michaelis, in *Bibliotheca Orientali* a se edita, cui hand felici successu respondere conatus est Fiugge K esteri, *Meletemata critica et esegetica m Zachar. prophet.,* part. pOSL, Getting. 1810, ubi hujus parcis authentlcitaiem propugnat; Ed. Forberg *Comment, erit, et exeg. in Zach. vatie.,* part, post., Coburg. 1824; Hengstenberg, *Beitnrge zur Ein/eitung ins Alte Testam.,* Berlini, 1831, ct *Christologie des Alten Testam,* th. 11, Abth. ¡, u.

De Nativitate Joan iis *Paptístrr,* licet S. Hieronymus, Boda cl alii multi censeant illum Zachariam fuisse lilium Joiadæ pontificis, qui alio nomine dictus sil Barachias : hunc enim loas rex occidit inter n'dem et altare, II *Parat,* xxiv, 21. Alii, *tertio,* ut Orígenes, S. Basilius, Cyrillus, Epiphanius, Enfin mius, Theopbylactus, quos sequitur Cardinalis Bironius et noster a Castro, censent Zacha-.-iam illum Christi fuisse patrem Joannis Baptiste, qui occisus sit a Judæis, co quod Virginis partum et Christi ortum predicasse!, quodque B. Virginem post partum inter virgines in templo collocasse!. Verum dc hoc plura *Mallh.* xxiu.

De Zachariœ oraculis ct miraculis ita scribit Epiphanius in ejus Vita : « Zacharias propheta /;■ h.' natus Barachia, e terra Chaldæorum solvit, et inter proficiscendum permulta populo vaticinatus csl : ct demonstrationis causa mulla designavit miracula. Hic est qui in os nuntiavit Josedec : Nascetur ex te filius, qui sacris initiatus Hierosolymis sacrificabit Domino. Hic etiam benedixit Salalhicl in filio dicens : Procreabit filium, ct indet nomen illi Zorobabel. De Cyro quoquo rege Persarum Zacharias ostentum dedit, idque ad victoriam .-signum item superCrœso Lydorum lyrauno objecit, nccnon et super rege Medorum Astyage, deque publico ministerio, quod Cyrus rex designaturus esset Hierosolymis, vaticinatus est, laudibusque evexit illum, ctc. ; decessit ultima senectute in Judæa, cl proxime cum Aggæo propheta humatus est. » Hæc, si vera sunt, ostendunt Prophetas permulta prophetasse quæ scripto nobis non consignarunt. Nihil enim horum exstat in nostro Zachariœ libro. Eadem habet S. Dorotheas in *Vita Zachariæ :* « Zacharias, inquit, a Chaldæa venit, cum jam retate esset provecta, atquo ibi populo inulta vaticinatus est, prodigiaque probandi gratia edidit : ct sacerdotio Hierosolymis functus est. Idem ct Salatiteli cum filiis benedixit, ct nomen Zorobabel imposuit; ct Persis sub Cyro dedit victoriam cultu illius, quem facturus erat Hierosolymis, iliumque vehementer benedixit. Quæ vero prophetiam concernebant, vidit Hierosolymis, et de fine Gentium, de templo, de otio, dc Prophetis et sacerdotibus, ac de duplici judicio exposuit. Mortuus est in senectute gravi, cl scpultus prope Eleuthcropolim : temporibus vero Ephidi episcopi manifestatus, quod ipse esset Zacharias filius Barachiæ cujus meminit Isaias » cap. viti, 2.

Sanctorum catalogo ascriptus csl dic scxla sep- Sinett- lambris, ubi de co in Marlyrologio Romano sic <*• legimus : « Zachariœ prophète, qui dc Chaldæa senex in patriam reversus, juxta Aggæum prophetam conditus jacet. » Inventum est venerandum ejus corpus sub Theodosio imperatore juniore, apparente ct judicante ipso Zacharia, uti refert Sozomenus lib. IX, cap. ultimo, et ex eo Baronius anno Christi 415. Quanquam quæ ibi a Judæo accepta adduntur, ad Zachariam filium Joiadæ pontificis, non ad nostrum hunc Prophetam spectant.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Proposita patrum culpa et pœna, puta excidio ct captivitate Babylonica, stimulat Judæos, ut ab eorum idolis ct vitiis ad Deum ct virtutem constanter se transferant, ne similem novamque cladem cis infligat Deus. Secundo, vers. 1, per equos nigros, rufos, varios et alijos, varium Gentium, miserum vero repú-blica: Judaíces statum preesentem repræsentat. Unde videt angelum stantem inter myrteta, et orantem : Usquequo tu non misereberis Jerusalem ? Etc jam septuagesimus annus esL *Qui exauditus audit Deum Judæis pacem et bona daturum, ut Jerusalem recedifiretur, hostesque eorum perditurum. Hinc, vers.* 18, *videt quatuor fabros deferentes quatuor cornua, quæ afflixerunt ct ventilarunt Judam* (i).

1. In mense octavo, in anno secundo Darii regis, factum est verbum Domini ad Zacha-riam , filium Barachiæ, filii Addo, prophetam, dicens : 2. Iratus est Dominus super patres vestros iracundia. 3. El dices ad cos : Ilæc dicit Dominus exercituum : Convertimini ad me, ait Dominus exercituum : et convertar ad vos, dicit Dominus exercituum. 4. Ne sitis sicut patres vestri ad quos clamabant prophetæ priores, dicentes : Ilæc dicit Dominus exercituum : Convertimini de viis vestris malis, et de cogitationibus vestris pessimis, et non audierunt, neque attenderunt ad me, dicit Dominus. 5. Patres vestri ubi sunt? cl prophetæ numquid in sempiternum vivent? G. Vcrumtamen verba mea, cl legitima mea, quæ mandavi servis meis prophetis, numquid non comprehenderunt patres vestros, et conversi sunt, et dixerunt : Sicut cogitavit Dominus exercituum facere nobis secundum vias nostras, et secundum adin-ventiones nostras fecit nobis? 7. In die vigesima ct quarta undecimi mensis Sabatii, in anno secundo Darii, facium est verbum Domini ad Zachariam filium Barachiæ, filii Addo, prophe-tam, dicens : 8. Vidi per noctem, et ecce vir ascendens super equum rufum, et ipse stabat inter myrleta, quæ erant in profundo, et post cum equi rufi, varii, el albi. 9. Et dixi : Quid sunt isti, Domine mi? et dixil ad me angelus, qui loquebatur in me : Ego ostendam tibi quid sint hæc. 10. Et respondit vir, qui stabat inter myrteta, et dixil : Isti sunt, quos misit Do-minus ut perambulent terram. 11. El responderunt angelo Domini, qui stabat inter myr-teta, el dixerunt : Perambulavimus terram, et ecco omnis terra habitatur, et quiescit. 12. Et respondit angelus Domini, et dixit: Domine exercituum, usquequo tu non misereberis Jeru-salem, et urbium Juda, quibus iratus es? Iste jam septuagesimus annus est. 13. Et respondit Dominus angelo, qui loquebatur in me verba bona, verba consolatoria. I i. El dixit ad me angelus, qui loquebatur in me : Clama, dicens : Ilæc dicit Dominus exercituum : Zelatus sum Jerusalem et Sion zelo magno. 15. El ira magna ego irascor super gentes opuleutas • quia ego iratus sum parum, ipsi vero adjuverunt in malum. 16. Propterea hæc dicit Domi-nus : Revertar ad Jerusalem in misericordiis : ct domus mea ædificabitur in ea, ait Dominus exercituum : ct perpendiculum extendetur super Jerusalem. 17. Adhuc clama, dicens : Ilæc dicit Dominus exercituum : Adhuc affluent civitates incæ bonis : et consolabitur adhuc

(1) Pars prima prophetiarum Zachariæ continet, juxta analyticam expositionem Kilbcr, tres sermones : unum *paranelicum,* i, t-6; secundum, *emblcmaticum,* i, 7-17; ii vi, tertium, *didacticum,* vn, Vili.

Serm. I paræneticus. Post præfationem prophetiæ moro consuelo, 1 *: primo,* rememoratur iram divinam contra Judæos olim exercitam, 2; *secundo,* adhortatur ad poe-nitentiam, cum promissione graine, 3; *tertio,* dehorta-tura pravo patrum non resipiscentium exemplo, 4-fl.

Semi. II embb muticus. Emblemata referentia statum Judaica gentis ct urbis futurum, cum transitu ad Eccle-siam Christi.

Pauto, emblematis pr imi notatur, *primo,* introductio et tempus, 7; *secundo,* exhibitio, reprmntaus equitem

Dominus Sion, et eliget adhuc Jerusalem. 18. Et levavi oculos meos, et vidi : et ecce quatuor cornua. 19. Et dixi ad angelum, qui loquebatur in me : Quid sunt hæc? Et dixit ad me : Hæc sunt cornua, quæ ventilaverunt Judam, et Israel, et Jerusalem. 20. Et ostendit mihi Dominus quatuor fabros. 21. Et dixi: Quid isti veniunt facere? Qui ait, dicens : Hæc sunt cornua, quæ ventilaverunt Judam per singulos viros, et nemo eorum levavit caput suum : et venerunt isti deterrere ea, ut dejiciant cornua gentium, quæ levaverunt cornu super terram Juda, ut dispergerent eam.

v»n. " 1. In mense octavo, — puta in octobri, cœpit prophetare Zacharias; Aggæus vero in mense sexto, puta in augusto : uterque autem prophetavit, non in Babylone, ut aliqui censent, sed in Jerusalem, uti diserte ait Esdras lib. 1, cap. v.

Darii — Hystaspis; vade dicta *Aggai* i, 1. Darius persico significat çfv'tucv, id est *prudentem,* ait Hesychius : prudentia enim et providentia est prima dos regis, ut bene regat et gubernet.

Fana Baiiacbib.— *Barachias* hebraico idem est quod *benedictio Domini.* Hujus filius est Zacharias, id est memoria, vel memor Domini. Magna enim benedictio summumque bonum est jugiter meminisse Dei, semperque eum habere in memoria, imo in oculis et mente.

a Ho Q»--l ? 1'ii.n Addo. — Fuit ergo Addo avus Zachariæ; S. Hieronymus et eum secuti Remigius, Albertus, Haymo, Hugo et Dionysius censent hunc esse Addo Videntem, id est prophetam, qui scripsit chronica regum Juda, II *Parat,* xxn, 15, quique missus fuit a Deo ad Jeroboam primum regem Israel, ut ei, ob vitulos aureos ab eo erectos, interitum denuntiaret, III *Rcg.* xiii, 1, licet Scriptura cum ibidem non nominet. Verum hoc creditu est difficile, nam a Jeroboam usque ad Darium Hystaspis fluxerunt 400 anni et amplius. Quare verius videtur Addo avum Zachariæ fuisse pariter prophetam, ut censent Hebraei, vel certe virum illustrem, idcoque hic nominari, ut nepoti suo Zachariæ nomen et decus conciliet. Nisi dicas Addo Videntem non avum, sed quintum, vel sextum atavum fuisse Zachariæ, ut Barachias vocetur filius, id est abnepos, Addo. Sic enim ipse Zacharias vocatur filius, id est nepos vel abnepos Addo, I *Esdra,* v, I. Et hoc satis est verisimile, tum quia alium Addo prophetam, vel celebrem in Scriptura non legimus; tum quia prophetia tunc temporis erat quasi htereditaria, æque ac sacerdotium, et de avis transibat in patres et nepotes, ut tradunt Hebr.ei ; unde et in libris Regum celebrantur filii Prophetarum, et Zacharias pater Joannis Baptislæ fuit propheta, æque ac filius, ut patet *Luca* i, 07 ; tum quia diserte id asseverant S. Hieronymus, et alii jam citati, qui sano vidit ex intercapedine tot annorum Addo non posse esse avum Zachariæ; per avum ergo accipit atavum. Quod si ita est, magni prophetæ (talis enim fuit Addo Videns) nepos et hæres fuit Zacharias.

2. Iratus est. — Hebraice, *iracundia iratus est,* Ven.i id est vehementer iratus est, valde excanduit.

3. Et dices ad eos, — scilicet Judæos, inter Ven. J. quos tu versaris, et quorum te constitui prophetam. Ponitur relativum, vel potius demonstrativum pro antecedente, utpote noto et obvio.

Hec dicit Dominus exercituum. — Hoc adjicitur, quia fit sermo ad eos qui in potestatem Darii venerant, magnorum exercituum ducis et imperatoris, *q. d.* Hæc dicitis, cujus vires sunt multo majores viribus humanis, cujus exercitus et potentia longe superant exercitum et potentiam Darii, alias potentissimi. Ita Vatablus.

Convertimini ad me. — Pneclarc S. Gregorius m i» in *Psalm,* vu *Pernitent. :* « Deus, inquit, qui abjicit delinquentem, convertitur ad pœnitentem; vocat ofjch. etiam adversos, donat peccata conversis, hortatur pigros, consolatur afflictos, docet studiosos, adjuvat dimicantes, confirmat laborantes, exaudit corde clamantes. Ipse namque per Prophetam dicit : Convertimini ad me, et ego convertar ad vos; sed quia converti ad eum sine ipso non possumus , quotidie cum Propheta clamemus : Ne avertas faciem tuam a me. » Porro S. Thomas III, *Quast.* LXXXIX, ari. 6, ad 3, et ex eo Capreolus in H, dist. XL, *Quast,* unica; Soto lib. H *De Justitia,* Quust. IH, art. IO, et Navarius *Enchírid.* xi, num. 8, censent hoc conversionis ad An obw- Deum præccplum obligare in primo rationis in- srniur stinti : puer enim, inquiunt, cum rationis usum habere incipit, tenetur se et sua ordinare ad dc- u Q(u bitum finem, puta ad Deum; quod si facit, Deus «uoni» infundet illi gratiam per quam consequctur remissionem peccati originalis; si non facit, peccat mortaliter. Nam ordo natane postulare videtur ut homo, cum inchoat vitam rationalem, incipiat ab intentione ultimi finis; nam ex ca pendet vifie bonæ institutio. Verum alii doctores censent contrarium, scilicet in primo rationis instanti non teneri puerum convertere sc ad Deum per amorem Dei super omnia, naturalem vel supernaturalem : primo, quia hoc præceplum est diffidili-

inaideotem equo rufo, stantem inter myrtos, cum equis v iriorum colorum sequentibus, 8; *Mio,* sensus intercedente colloquio pc-stulatus, 9-12; *quarto,* expositio data, emblema perlinere *generativi* ad solatium, 13; «;.« *alim* ad declarandum, *primo,* ictum Dei pro populo Judaico, 14; *secundo,* indignationem Del contra hostes Judxorum, 15; *tertio,* voluntatem reducendi populum, idiflcondi templum et urbem, amplificandi rempnblicim, 16,17.

mum, et maxime sublime. Non csl autem credibile Deum obligasse homines judicio lam immaturos, ad tale præceplum statim exsequendum ; *secundo,* quia homo in principio non cogitai de rebus tam sublimibus, sed de sensibilibus et consuetis. Ncque est aliquid unde illis lam sublimis cogitatio suggeratur ; ac proinde inconsideralio ejus, vel ignorantia csl invincibilis; *tertio,* quia nullum tale in Scriptura exstat præceplum, ncc ratio naturalis illud dictai. Nam illud : « Convertimini ad me, ct ego convertar ad vos, d pertinet ad peccatores, qui jubentur agere poenitentiam de peccatis actualibus; non autem ad cos qui habent solum originale; ct licet etiam ad hos perlineret, non tamen ideo statim deberet impleri. Nam est præceplum affirmativum, quod semper obligat; sed non pro semper, uti obligat negativum; sicut neque adultus, qui peccavit mortaliter, tenetur statim agere poenitentiam sub novo peccato.

Ven. i. 4. Ni: sit is sicut patres vestri,— ne patrissetis, no patrum idololatriam, inobedientiam, apostasiam annutemini, alioqui similes vos eis efficiam in poma, sicut similes vos fecistis in culpa.

Vcn.5. 5. Patres vestri ubi sunt? — g. d. Excisi sunt, cl in excidio Hierosolymœ vel occisi, vel in Babylonem abducti, ibique mortui sunt, uti eis praedixeram et comminatus eram per meos Prophetas. Nonne videtis in cis meas minas ct oracula non fuisse vana cl irrita, sed vera, certa et efficacia? Scitote ergo talia quoque fore hæc quæ vobis pariter per Zachariam intento et edico.

Et prophetæ numquid in sempiternum vivent?— Prophetas intclligit patrum impiorum, puta pseudoprophetas ; hos enim mox opponit servis suis Prophetis, g. *d.* Falsi prophetæ, qui patribus vestris falso felicitatem praedicebant ct promittebant, dicentes : Pax, pax, nonne cl ipsi, æque ac patres vestri, misere mortui sunt, vel gladio, vel œrumnis captivitatis? ubi est ergo eorum felicitas cl longævitas, quam sibi patribusque vestris promiserunt? Numquid interitu suo tam infelici testati sunt sc esse mendaces, et oracula sua fuisse dæmonis, non Dei vaticinia? Ita S. Hieronymus, Albertus, Hugo cl Lyranus. Alii vero intclligunl Prophetas, g. d. Tam Prophetæ pii quam patres vestri impii mortui sunt; boni enim æque ac mali moriuntur; sed prophetiæ eorum et mime, (pias patribus vestris vobisque, si cos imitemini, intentarunt, non sunt mortua», sed vivunt cl perdurant; quia Deus carum auctor, ct sclerum ultor, non moritur, sed vivit in a ternum. Hoc est quod subdit Zacharias : « Verumlamen verba mea, » etc. Ita Thcodorelus, Clarius, Vatablus et a Castro (t).

(I) Lucem suam hic versus accipit a sequenti, ut apto observat Maurcr. Sensus utriusque: Communem patres vestri cl prophetæ superiores vita exitum habuerunt. Sed verbum meum manet perpetuo. Eventum habuerunt verba mea iu majoribus, habebunlquo etiam in vobis.

G. Verumtamen, — g. d. Vestri pseudopropheta Ve*. 5. vos deceperunt, quia promiserunt prospera quæ non evenerunt. Verum mei Propheta, qui mea verba, id est minas et statuta, pula pamas lege Mosi statutas in legis prævaricatores, patribus vestris vobisque intentarunt, vos non fefellerunt; nam pœnæ et plagæ quas comminali sunt, reipsa patres vestros comprehenderunt, qui proinde flagellis hisce Dei eruditi, justum Dei in se judicium ct culpam suam agnoverunt, ut, qui antea ad me invitantem cos ad pœnilentiam noluerant attendere, ut dicitur vers. 4, jam castigationibus hisce, licet sero el coacte conversi, mentem ct sententiam mutarmi, dixerinlque : « Sicut cogitavit Dominus exercituum facere nobis secundum vias nostras, ctc., fecit nobis. » Ita Arias, Clarius ct Vatablus (2).

7. IN DIE VIGESIMA ET QUARTA UNDECIMI MENSIS Sa- Vers. 7. bath, — qui nostro respondet januario; hic enim noster primus est mensis, sed Judæorum cralpenultimus. Ipsi enim annum sacrum inchoabant a nisan, id csl inartio. Sahath et reliqua hebraica mensium nomina videntur esse chaldaica, nani inveniuntur tantum apud cos qui redierunt Babylone. Ita Vatablus.

Factum est verbum, — id est visio angeli ct equorum inter myrlela : Deus enim tam loquitur symbolis quam verbis. Quocirca prophetia quælibet, ul dixi *Isaiæ* i, 1, promiscue nunc vocatur *verbum,* nunc *visio;* quanquam et proprie verba angeli in hac visione misceantur cl intercurrant.

Dicens, — id est ostendens id quod sequitur, quodque enarrat inquiens.

8. Vidi per noctem. — Nox enim aptior visio- V<a»e. nibus; in ea enim quiescentibus collcctisque sensibus phantasia vivacius concipit ct intuetur sua phantasmata, præserliiu a Deo vel angelo impressa. Symbolice, nox hæc erat symbolum calamita- Spontis, in qua Judæi Babylone redeuntes versabantur, quæ in diem, lucem et lœliliom restaurationis urbis ct templi mox erat convertenda. Calamitas enim opportuna est ad audiendum verbum Dei, quia cor instar cera emollit. Hinc vexatio dat intellectum auditui. Ita S. Hieronymus.

Unde moralilcrS. Gregorius lib. II *Moral,* cap. n, Ul^cri* docet S. Scripturam solere per tempus rei exi-

Porro non pseudoprophetas hic intelligendosesse vel docet n *he* demonstrativum ad antecedentia lectorem n> mitiens, ait Rosenmuller, ut eosdem hic intclligas indignati prophetas dc quibus vers. 4,cl mox vers, eloquitur. Simpliciter igitur nostris verbis conceditur, majores eorum ad quos verba facit, el prophetas priores communem vita exitum Imbuisse.

(2) Ut completa liat oralio, supplendum non nihil venit hoc modo : Hanc confessionem patribus vestris tandem extorri; cavete igitur, ne quid simile vobis accidat. Cœterum hic sermo mento primus est, ac omnium vaticiniorum Zachariæ frontem occupat. Cum enim templi ct cultus publici restaurationem urgendam sibi sumpsisset vates, par erat ut suos squales moneret, no majorum prava exempla imitati, effata prophetica contemnerent. (Rosenmuller.)

tum significare : « A qualitate, ait, temporis finis exprimitur actionis; sicut non rediturus ad veniam,ad traditionis perfidiam nocte Judas exiisse perhibetur, cum cgredienle illo ab Evangelista S. Joanne, cap. xvm, dicitur : Erat autem nox. Hinc cnim et iniquo diviti dicitur *Lucte* xir : Hac nocte repetent animam tuam abs te. Anima quippe quæ ad tenebras ducitur, non in die repeti, sed in nocte memorator. Hinc est quod Salomon, qui sapientiam non perseveraturus accepit, III *Reg.* in, in somnis hanc et nocte accepisse describitur. Hinc est quod angeli ad Abraham meridie veniunt ; punituri autem Sodomam, ad eam vespere venisse memorantur. Quia igitur B. Job tentatio ad victoriam deducitur, a die cœpta perhibetur, cum dicitur : Quadam autem die cum venissent filii Dei, n etc.

Et fxce vir, — puta angelus speciem viri assumens; angelum cnim fuisse patet vers. II. Hebrei, S. Hieronymus, Thcodorelus et passim alii censent fuisse S. Michaelem ; hic enim olim Synagogae Judaeorum fuit custos, uti nunc est Ecclesiæ Christianorum, uti patet *Daniel,* x, 21, et cap. in, I; licet aliqui Gabriclem fuisse autument, qui csl fortis præliator pro populo Dei, uti palet *Daniel,* ix, 21, cl cap. x, 5.

refus copi íymbr> ium?

Super equum rufum. — Insidet equo, quasi celer cl festinus ad auxilium populi sui ; cique rufo, quasi sanguinarius vindexque acer in hostes Judœorum. Equus enim notat multa, scilicet velocitatem, generositatem, dignitatem, ardorem preliandi, victorias, gloriam et triumphos S. Michaelis.

Aliter Thcodorelus : Insidet, ait, equo rufo, ut significet populi atlliclionem : « Nam equus rufus hostium conjurationem ct indignationem ostendit , quia sanguinarius et rufus est furor, n Nove ergo Arias per virum hunc accipit Alexandrum Magnum, cujus equus fuit rufus, scilicet Bucephalus, ita dictus quod capite et colore similis esset bovi ; boves autem communiter sunt rufi, præserlim in Grecia aliisque regionibus calidis. Censet ergo hic significari quod Alexander monarchiam a Persis ad Grecos sit translaturus. Verum de hac re non agit hic Propheta. Porro Thcodorelus equum hunc rufum vocat spadicem, id est panicei coloris qui maxime commendatur in equis, de quo audi Virgiliani HI *Georg.,* dum generosum equum hisce notis depingit :

> Illi ardui cervix,
> Argulunique caput, brevia alvus, obenque tergi,
> Luxuriatque toris animosum pectus : honesti
> Spadices, glaocique : color deterrimus albis.

Jam ex generositate equi animos, vires et iras equitis intellige et metire. Eos exigebat rei ct afflictionis difficultas. Erant cnim Judæi in profundum, ut mox dicetur, calamitatum demersi : valido ergo magnique zeli liberatore ct propugnatore angelo indigebant. Ubi nota ; Afflictis solent presto esse angeli, ct quo major est afilielio, co ipsi majus robur, opem ct consolationem afferunt

Mystice, hic vir stans inter myrtela est Cbri- Mptlce,
stus, qui in carne quam cx myrto, id csl B. Vir- ^rr
gine, assumpsit, in medio Patriarcharum, Pro-
phelarum, ac sanctorum veteris et novi Testa- Christus
menti, quasi inter myrtela consistit. Equus rufus iu Vir*k
est humana natura, cui insidet deitas, quam aptos'
sumpsit cx primo parente, qui a terra rufa, ex qua plasmatus est a Deo, dictus est Adam, id est rufus, quamque rubricavi! sanguine, tum suo, tum hostili, quem victor sparsit, juxta illud *Isaiæ* LXiii, 1 :« Quis est iste, qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra ? etc. Quare ergo rubrum csl indumentum tuum? Torcular calcavi solus, » ctc. Ita Petrus abbas Ccllcnsis lib. *Dc Panibus,* cap. XXIII, tom. Vili *Biblioth. SS. Patrum.* Sequuntur eum equi rufi, albi ct varii, id est apostoli, martyres cl virgines : item fabri, id est doctores ct predicatore*, qui omnes Ecclesiam Christi ædilicarunt, Christique hostes fabricam hanc impedire volentes dejecerunt.

Ixter myrteta, — id est loca myrtis consita; Syrus, *inter arbores opacas,* vel umbriferas; Arabicus Alexandrinus, *inter duos montes se invicem cernentes,* id est obvios. Grammatico sensu notat Babylonem, in qua Judæi fuerant captivi ; myrtus cnim ob siccitatem amat loca demissa, profunda ct irrigua, qualis est Babylon, quæ vicina est Euphrati cl Tigri. Ita Arias ct Vatablus, quin et Chaldæus qui vertit : *Et ipse stabat inter arbores myriinas quæ sunt in Babylone.* Unde addit *in profundo,* id est prope profundum, scilicet aquarum et fluminum. Ibi ergo visus est angelus, ut significet Judœorum captivitatem ct calamitatem Babylonicam, in qua quasi in profundo demersi ct pene absorpti fuerunt, juxta illud *Psalm,* 1 x y iiî, 3 : « Infixus sum in limo profundi : et non est substantia ; » seque illos magna ex parte inde eduxisse ct liberasse, ac cætcros inde liberaturum, dum cos qui redierant propediem adjuvabit in reædificationc urbis Jerusalem ct templi, qua peracta cœtcri cx Babylone illico in Jerusalem advolabunt. Haque Michael apparet inter Aageltu
myrteta, quia læla nuntiat dc templi fabrica ct io*'*
gloria; myrtus cnim hilaritatis est indicium, I nde olim mos fuit in conviviis, circumlato myrti ramo, convivas ad cantandum excitare; singuli cnim eo in manus accepto partes canebant suas, teste Plutarcho in *Sympos.* Et Horatius adveniente verno tempore quo sc undecumque patefacit hilaritas, decoro ait : « Viridi nitidum caput impedire myrto, n Atque ubicumque conviviorum lætitiam celebrat, coronas e myrto inferri jubet. Ita Pierius, *Hierogl.* lib. L, cap. xxvii. Rursum symbolice, per myrtela intelligil familias ctcœlus Judœorum fidelium cl justorum, qui in Babylone vel fuerant captivi, vel adhuc erant inquilini, quales erant Esdras, Nchcmias, Zorobabel, Jesus,

Aggœus, etc. Inter líos ergo stetit Michael. Myrtus enim significat justos, ob soliditatem, pulchritudinem et fragrantiam bonorum operum. Undo Esther regina pia et sancta, cap. n, a Mardochæo, ob pulchritudinem ct gratiam, vocata fuit hebraico nnü'IH *hadisça,* latine *cdissa,* id est myrtus, vel myrtea. Ita S. Hieronymus, Remigios, Albertus et Hugo.

Either dbçi, W «rt c 'rl ,4'

Alludit ad nomen, mores, aulam, familiam et familiares Esther reginæ; hæc enim vocata est *Hadisça,* id est myrtus. Ipsa enim vixit sub hoc tempus, imo a nonnullis chronologie virisque doctis, ex mullis magnisque conjecturis, censetur ipsa fuisse uxor hujus Darii Hystaspis, ideoque cum tam benevolum fuisse Judæis, ut præter alia, templum cis rcædiiicari curarit. Qua de causa sub eodem prophetarunt Aggœus ct Zacharias. Visus est ergo, inquiunt, angelus stare inter myrteta, id est in aula ct familia Esther, quæ virtute ct nomine erat myrtus, quasi portendens ejus conjugium cum Dario, quod anno sequenti, puta anno 3 Assueri, id csl Darii (Assuctus cnim erat commune nomen regum Persarum) peractum est, ul palet *Esther* i, 3. Rursum inter myrtela, id csl inter Eslheris reginæ familiares et asseclas, puta Mardochæum, Esdram, Nehemiam, Zorobabel, Jcsum, cpii Estheri reginæ obsecundabant, crantqne pariter virore ct vigore animi morumque, myrti cl myrtela, ulpote principes eminentes in populo. Olim enim principes myrteis coronis coronabantur, teste Suida. Unde proverbium : a Myricam coronam ambis, » id est principatum, vel magistratum ambis.

Myrtos ** z

Sic mystice, nostra *Hadisça* ct myrtus, nostra Esther est B. Virgo, quæ sibi devotos salvat, cl ab Aman, id est a diabolo, liberat. Stant ergo angeli inter myrtela, id est sub B. Virginis alis el umbra, vel inter ejus fideles, congregationes ct cœlus ipsi dicatos, ut per ejus merita ct preces suis clientibus veniam, gratiam ct consolationem impetrent. Myrtus cnim læla cl decora symbolum est felicitatis. Unde sicut ex myrtis opere topiario in horiis fiunt armati milites, triremes, equites cataphracti; item phasiani, psittaci, philomolœ, etc., ad voluptatem el delicias; ita B. Virgo inter myrtela paradisi ccelestis, puta inter angelos considens, imo præsidens, pollicetur suis non tantum opem, sed ct consolationem, læliliani, omnesquo spiritus delicias; quæ prestai per hosco suos angelos, qui cum suapte natura sint form© expertes, quamlibet induere possunt, ac multiplicem armaturam, imo panopliam assumere, ut pro Deipara dominas suæ honore cl gloria, proquo ejus cultoribus potenter decertent, utque Ecclesiam ct domum Deo in anima fidelium œdiflccnt. Sio Gentilibus Venus, pulchritudinis dea, myrtea dicebatur. Undo Plinius lib. XV, cap. xxix : « Ara, inquit, vetus fuit Rom© Veneris myrte®. « Idem lib. XXI, cap. xi : « In Ægypto, ait, sino odore hæc omnia (rosa, lilium, viola, etc.), tantumque myrtis præcipuus odor. » Quid pulchrius, quid suaveolentias Virgine Deipara? Una hæc Dei venus, puta decor, gratia et venustas, omnes Satanæ mundique veneres obscurat, imo vanas et fœdas esse ostendit. Ipsa cnim est abyssus grati©, pulchritudinis oceanus, charismatum omnium thesaurus, quæ sola, velul Esther, Assucrum Deum Patrem placavit, cl invenit gratiam m oculis ejus, ut ab eo per Gabriclem archangclum salutata sit : « Avo, gratia plena. » Nam, ut dc ca dicitur Confie. iv, 7 : a Tota pulchra es, amica mea, ct macula non est in tc. « El Ecc/i. XXIV, 24 : a Ego mater pulchra dilectionis, ct timoris, ct agnitionis, cl sanctæ spei. In mc gratia omnis vi© et veritatis, in mc omnis spes vite ct virtutis, » etc. Jure ergo S. Bernardus hom. 4Super Missus est : «Ex ore,inquit, luo, o Virgo, pendet consolatio miserorum, redemptio captivorum, liberatio damnatorum, salus denique universorum. u Idem : Deus totius mundi pulchritudinem posuit in Maria, ut si quid spei, si quid grati©, si quid salutis in nobis sil, al) ea noverimus redundare. Quocirca cum eodem, serm. 4 De Awumptione, eam invocemus assidue, ac dicamus : «Sit igitur pietatis tu©, Virgo benedicta, ipsam quam apud Deum invenisti gratiam, notam facere inundo, reis veniam, medelam ©gris, pusillis corde robur, afflictis consolationem, periclitantibus adjutorium, ct Uberationem sanctis tuis precibus obtinendo. Arnen. » Maria ergo csl myrtus Dei.

Porro Theodoretus cx Septuaginta pro *myrtela* legit *montes umbrosos,* per quos intelligil Dei providentiam, sul) qua omnes vivunt, cx qua prodit hic angelus, ut eam circa tutelam Judœorum exsecpialur. Montes hi sunt umbrosi, quia judicia Dei sunl obscura cl occulta.

MonUkr, j«.

Moralilcr, nola : Apposite justus, ac præserlim B. Virgo comparatur myrto : pnmo, quia myrtus amans valles designat ejus humilitatem, quæ sanctitatis osi fundamentum. *Secundo,* quia myrtus crescit juxta aquas. Undo Virgilius *Georg.* IV :

0b'<p.n decim uniogus.

El amantes liftora myrti.

Ita justus crescit per lacrymas compunctionis et pœnitenliæ, perquo aquas tribulationis ct patienti©. *Tertio,* myrtus fert baccas saporis precipui, ex quibus fit vinum : ita justus fert fructus bonorum operum, sapidos Deo ct hominibus, ex quibus fit vinum exsultationis quod lætificat angelos. *Quarto,* myrtus est valde odorata ct bella; hinc odorem gratum ori et halitui conciliat, ait Plinius lib. XXIII, cap. ix. Undo ctiamnum qui stomacho laborant ct halitum habent fcetentem, pro remedio mano comedunt baccas e myrto; quocirca a Gentilibus Veneri fuit dicata, (este Plinio lib. XII, cap. i. Ita justus spargit cx se odorem bon© famæ, ac morum candore, modestia et suavitate omnibus gratum se efflcit, præstatque illud Apostoli monitum : « Sermo vester

semper in gratia sale sit conditus, » *Colos,* iv, 6. *Quinto,* myrtus semper viret; ita justus virorem virtutum semper conservat et auget. *Sexto,* oleum cx myrto astringit et indurat, ait Plinius lib. XXIII, cap. iv et cap. ¡x : «Semen ejus, ait, medetur sanguinem excreantibus, datur et dysentericis denarii pondere in vino. » Ita justus fluxum noxiarum cupiditatum collibet et restringit. *Septimo,* in festis, ludis, etc., cingebant tempora myrto, ut canit Virgilius *Georg.* I, ct Tibullus lib. *l, cleg. m :*

Et gerit insigni myrta serta coma.

Myrtus ergo denotat lœtiliam spiritualem et exsultationem quam ob quietem conscienti® possidet justus. Unde Lyranus ad litteram per inyrtela accipit gaudium Judæorum de urbis el templi restauratione, quodque jam reipsa rursus visuri essent myrtos et myrtela juxta urbem et templum conseri et plantari. Porro hoc gaudium fere ingens et exaggeratum, innuit quod angelus visus sit non inter myrtos, sed inter myrtela, id est sylvas myrtorum. Ita Fernandius *visione* XXIX, sect, n, qui ct addit res odoriferas iis qui deliciunt, vigorem cl vires reddere, ac proindo angelum visum inter myrtela, quæ sunt odoratissima, ut Hebræis pene deficientibus, el cx timore collabenlibus, consolationem cl corroborationem ingerat. *Octavo,* myrtis solent ornari ct sepiri horti, prata, vili© ; unde Martialis lib. V : « Myrtetis otiosis ordinata villa. » lia justus est munimen ©que acornamentum domus, collegii, urbis, reipublicæ, Ecclesiæ et universi : sicut ex myrtis fiunt topiaria, quæ sunt decus hortorum. *Nono,* vinum myrto conditum, quod myrtiten vocant, valet ad sedanda tormina, ait Plinius lib. XXX, cap. vu, et Columella lib. XII, cap. xxxvni ; ita justus sua patientia et virtute sedat el superat omnia morborum et tormentorum tormina. Insuper Theodorelus : « Myrtus, inquii, csl planta odorata, habens vim morbos calidos refrigerandi. » Ita æstus iræ el libidinis per Dei gratiam restinguit justus. *Decimo,* Plinius lib. XV, cap. XXIX : «Succorum, ait, natura precipuam admirationem in myrto habet, quando ex una omnium, olei vinique bina genera fiunt. » Subdit veteres baccis myrli pro pipere usos. Ita omnia in justo sunt succulenta, sapida, acria ct efficacia. Undecimo, ibidem Plinius asserit myrtum valere ad expurgandam bilem, ideoque ad conciliandos dissidentium animos. Unde «traditur, inquit, myrtea verbena Romanos Sabinosque, cum propter raptas virgines dimicare voluissent, depositi.-'armis purgatos, in eo loco qui nunc signa Veneris Cluacina* habet. Cluere enim antiqui purgare dicebant. Ideu tum electa, quoniam conjunctioni, ct huic arbori Venus præcsl. n Ha justus ubkpie dissidentes conciliat, sequiturque illud Christi: < Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur,» Ma.qA. v. *Duodecimo,* ibidem Plinius : «Culo, inquit, tria genera myrti prodidit, nigram, candidam, conjugulam; fortasse aconjugiisexilloCluacinoB genere. » Et mox inquit : « Folia cl per se siccantur in farinam ad ulcerum remedia in corpore humano, leniter mordaci pulvere, ac refrigerandis sudoribus. Quinimo oleo quoquo (mirum dictu) inest quidam vini sapor, sinnilque pmguis liquor, precipua vi ad corrigenda vina, saccis ante perfusis. » Ita justus in sanctitate sua, verbisque el correptionibus quippiam habet acre cl mordax, quo aliorum vilia el defectus castiget. « Blanda, » inquit S. Hieronymus dialog, i *Contra Pclug.,* «estadulatio, pulelireque adulator apud philosophos definitur blandus inimicus; veritas amara est, rugosœ frontis ac tristis, ofienditque correctos. » *Decimo tertio,* cx myrto fiebat ovantium corona, subindo et triumphantium, ait Plinius ibidem. Hæc designat coronam triumphi, quam justorum virens semper virtus, caque heroica meretur. *Decimo guarió,* myrtus, ait Plinius lib. XXIII, cap. iv, a ulcera difficilia in extremitatibus corporis sanat. Imponitur lippitudini cum polenta, el cardiacis in mamma sinistra. Et contra scorpionis ictus in mero, et ad vesica vitia, capitis dolores, ct ©gilopas antequam suppurent. Item tumoribus, exemptisquo nucleis in vino vetero tritum eruptionibus pituite. Succus seminis alvum sistit, urinam ciet. Ad eruptiones pustularum piluiteque cum cerato illinitur. Capillum denigrat. » Subdit deinde eamdem valere contra ignem sacrum, capillos fluentes, furfures, articulares morbos, hydropem, hæmorrhoides, lentigines, aures purulentas, renum dolores, morbum regium et calculum. Ita nullum est malum, quod justus sua virtute per gratiam Dei non curet; nulla tentalio, quam non superet; nullum vitium, quod constantia et fortitudine sua non debellet et expugnet. Nam superbiam superat humilitato, iram mansuetudine, gulam abstinentia, libidinem mortificatione, avaritiam liberalilatc, accdiam fervore et zelo, ole. *Decimo quinto,* myrtus est brevis vite, sed celeris fructus. Audi Plinium lib. XVII, cap. xm : « Quædam, ait, natura tardo crescunt, et in primis semine tantum nascentia, ct longo ævo durantia. Al quæ cito occidunt, velocia sunt (in ferendo fructu) ut ficus, punica, prunus, malus, pyrus, myrtus; ct tamen antecedunt divitiis. Iu trimatu enim ferre incipiunt. » Ita sancti eminentes ct ardentes brevis sunt ©vi; sed illud mullis ct heroicis virtutibus implent, ut videre ot in S. Agüete, Cœciliu, S. Slcphano, S. Laurentio, Lino, Cleto, Clemente, omnibusque primis SS. Pontificibus.

Denique myrtus sacris adhibebatur, ait Plinius lib. XM, cap. xxxn. (pii ct lib. XV, cap. xxix, de antiquissimo delubro Quirini, hoc est Romuli, ait : « In eo sacre myrli fuere duæ, ante ©dem ipsam per longum tempus. » Myrtus ergo denotat religionem, orationem ct devotionem sanctorum. Hisce dc causis Ecclesiæ dotes et decora

describens Isaías cap. xu, 19, ait : « bubo in soliludinein (Gentium) cedrum, et spinam, el myrtum, el lignum obvie. » El cap. tv, 13 : « Pro saliunca ascendet abies, el pro urtica crescet myrtus. » Ita do Judæis euntibus in Babylonem, (piasi ad carcerem dicitur *Psalm,* cxxvvi, 2 : « In salicibus in medio ejus suspendimus organa nostra. » Jam vero cum cx Babylone redeunt ludi cl spebus pleni, salices eis mutantur in myrlos. Unde inter myrleta apparet angelus, ul lælilіam eorum indicet cl adaugeat. Qua de causa el *Levit.* XXIII, 40, in fcslo Tabernaculorum jubentur Judici geslare ramos ligni densarum frondium, id csl myrli, ut verbi Chaldæus, Josephus ct alii, ul iis testantur cl repræscntcnl læfitiam qua cos cumulavit Beus, cum ipsos ex Ægypto dc deserto traduxit, ct collocavit in Ierra promissa, pula in Chananæa.

Et post eum equi **nun,** varii et albi. — Pro vara hebraico est CD'p'iTj *sertikirn,* quos Arias verbi smeeum, qualis est color serici nativi antequam lingatur, pula flavum, sive fulvum, ut vertit Arabicus Antiochenus; aut croceum, qualis csl color auri. Marinus in Léxico *scrukim* deducit a *sorcc,* quod erat genus vitis et uvæ optima»; unde *semkim* vocari colorem uva» opbmœ. Alii *scrukim* deducimi a pii^sçorec, id csl surculus, ul significet spadicem, id csl surculum palmœ cum fructu, qui csl coloris punicei. Verum Septuaginta, Noster, Chaldæus el alii Verloni, vani; alii, *multicolores.* Unde Arabicus Alexandrinus vertit : *Et circum cum equi rufi etiam, et flammei, ct fulvi, ct nigri;* alii, *pectinati;* alii, *electi* : nisi per varium colorem iulelligas medium, ideoque mixtum. Nam flavus color csl e viridi, rubro el albo concretus, ideoque csl fulvo clarior, qualis csl auri. Unde notat gentes medias, puta parbm amicus, parimi inimicas Judods.

Nola *primo,* sub equis, mclonymicc inlelligi sessores et equites. Nam de iis subdit : a Isti sunt quos misit Dominus, d

Secundo, equites hosco designare angelos custodes regnorum : sequuntur enim primum equitem, puta S. Miehaelem, quasi ducem cl antesignanum.

Eqni ruû, alvàri/l qui/

Tertio, color innuil qualitatem el conditionem regnorum el genbum quibus præeraul, ac præserfim diversos carum mores et allectus erga Judicos : ita llebræi, cl ex iis S. Iheron\mus, quem sequuntur dc more Haymo, Albertus, Remigius et Hugo. Equi ergo rufi significant angelos presides gentium sanguinolentarum, quæ Judæam cælerosque populos bello, rapinis et aedibus vastarant, quales tunc erant Assyrii cl Chaldæi. Albi, ob colorem lucidum ct ludum, significant præsides gentium pacificarum, et Judæis propitiarum, quales tunc erani Persœ cl Medi. Varii, id est variorum colorum, significant angelos presides genbum quæ varios habebant status ct inclinabones, nunc ad pacem, mox ad bellum ; nunc ad amicitiam el beneficia, mox ad odia cl maleficia ; nunc ad bona, mox ad mala et clades inferendas, quales tunc erani Macedones et Græci. Ha llebræi, S. Hieronymus, el ejus asseclæ. Verum (piia tunc nondum eral imperium el polenfia Macedonum, nipote quæ erepit a Philippo, patie Alexandri Magni ; hinc potius per equos varios accipias varias gentes Judæis vicinas, eisque partim amicas, parbm inimicas, vel nunc benevolas, mox infensas, quales erani Ægyplii, Tyrii, Sidonii, Syri, Ammonii®, ele. Perperam ergo nonnulli per equum primum, scilicet rufum, accipiunt Romanos. Alii minus mide per equos varios, sicut flavos, accipiunt Romanos, præserfim Titum cl Vespasianum, qui fuerunt e gente Flavia. Sed hoc non csl litterale, nec genuinum. Nam Romani tunc crani tenues et obscuri, nihilque commune habebant cum Judæis, multo minus eis erani rufi, id esi sanguinarii : hinc melius per equos rufos accipiemus Chaldæos, ul dixi. Hi ergo angeli repræsentant suas gentes; quas cum ipsi perambulassenl, statumque singularum lustrassent væ rs. Il, nuntiant omnes gentes totamque terram pacem colere, el pacifice domi suæ habitare. ibiquo quiescere. Hæc enim visio co spectat, ul Zacharias persuadeat Judæis fidenter progri di in fabrica templi ct urbis, eo quod omnes circumquaque gentes in pace degant, nec Judæis bellum sint allaluræ, aut fabricam impeditura?. Aliter hi equi accipiuntur cap. vi. Ibi enim sunt quadricolores, el significant quatuor monarchias sibi ordine succedentes; hic vero sunt tricolores, el significant praesentem gentium statum, el triplicem earum alleclum erga Judæos, dc quo plura cap. vi (I).

(l)Cæterum, ul observat Ackermann posi Rosenmuller, insident angeli equis, ut nutetur, eos ad celeriter et prompte exsequenda mandata divina necessaria faci)luto instim tos es*. *Culor* qualitatem decreti divini significat, cl quidem *ruber* ultionem, *albus* benignitatem, Ltla tempora, et *varius* mixtam benignitati severitatem, lemport mixti generis, el statum varium. Hanc sententi uu rejicit Maurer, eo quod Deus non potest eodem tempore pipulo suo denuntiaro *Leila,* statum varium, tempora Irta, et quia repugnat ipsa etiam oratio. Nam qum denuntiantur populo Let i sunt, vere. 13, 14, 16 et seqq. Idem valet in eos qui rubro colore indicari putant p.nniui suincudiin de Chaldæis, etc. Si panam significat Isio color, quid sibi vult sturninus et albus? Mixti generis tempora cl læla? Quæ esset contradictio in adjecto? Ad hoc cf. vers. 13, ubi nonnisi tristia imminent barbaris. Sc<l peccatur in utraque interpretatione etiam in eo, qual ad res *futuras* referuntur colores. Rectius ad preterit i et pr.vsenlia colores retulit Hieronymus, sed interpretationem ah angelo cl ipsis nuntiis datam neglexit el ipse. El tamen suam lucem res non potest accipere nbi ex ista interpret Uiuue. Legenda sunt quæ dicit angelus vers. 10, relerunlque nuntii ipsi vers. H. Quæ si C Hilulens, si observaveris, inquam, dici nuntios univcn-.im terram peragnuse, intellig» s, opinor, in singulos colores investigandum non esse, colorum *varietate* vero in universum significari varias ab nuntiis peragratas terras, cf. cap. vi, 2 cl seqq. Quod etiam illi qui primo loco n.cmoralur angelo triLuitur certi coloris equus, ejus rei

Cw Porro ait egui, non *equus;* quia singuli angeli, ve* P01»1* archangel!, nipote principes et præsides gentium, non veniebant soli, sed stipali suis cohortibus angelorum. Idem multo magis dicendum de Michaelc. Insuper equi rufi, varii et albi Significant angelos variis muneribus destinatos, scilicet alios ad exercendam severitatem et vindictam, alios ad beneficentiam el misericordiam, alios parlim ad vindictam, parlim ad misericordiam. Impertinens ergo ct improbabilis est opinio Arite, qui per virum inter myrteta consistentem accipit Alexandrum Magnum; per equos vero rufos, varios et albos, Alexandri successores, Seleucum, Philippum, Antigonum et Plolemæum, qui ejus monarchiam secuerunt ct inter se diviserunt. Zacharias enim 200 pene annis Alexandrum antecessit, agitque de rebus præsentibus, puta de prasenti Judæorum consolatione, ut cos ad præsentem templi fabricam incitet et impellat, ad quam nihil contulit Alexander. Probabilius quis diceret in equis hisco alludi ad imperium præsens Persarum, quibus suberant Judæi : Pers® enim equis pollebant, uli etiamnum equitatu pollent contra Tureas. Hinc per hinnitum equi Darius Hystaspis creatus fuit rex Persarum, cujus anno regni 2 hæc visio obtigit Zachariæ.

Mystice, S. Ambrosius in Sj/mtol. *Apost.* toni. IV, per equos rufos accipit martyres; per albos, virgines; per varios, vel, ut ipse ex Septuaginta legit, *sturninos,* id est colore sturni avis, doctores. u Sequebantur, inquit, cum equi variorum colorum, id est qui vel martyrio rubri; vel sturnini in volatu, hoc est varii in virtutibus; vel candidi in virginitate monstrantur. »

Ver». 9. 9. Et DIXIT ad ME ANGELUS QUI LOQUEBATUR IN me. — Hic angelus videtur fuisse custos Prophcl®, qui ei revelavit sua hæc oracula, eique has visiones ostendit. Ait enim : « Ego ostendam tibi quid sint hæc. » Alius ergo fuit a Michaelc : Michael enim erat custos totius populi, stabalquc inter myrteta : hic autem erat custos Zachariæ, et in co loquebatur. Ita S. Hieronymus, Remigius, Albertus, Hugo, Lyranus, licet contrarium censeant Rabbini, Thcodoretus et Vatablus, scilicet hunc angelum fuisse eumdem cum eo qui stabat inter myrteta, puta cum Michaelc. Michael enim volens consolari populum illuminavit Zachariam, ostenditque illi has visiones et verba consolalona, ut easdem ipse referret populo, iisque illum consolaretur. Verum prius quod dixi planius est, magisque textui consonum (I). Porro cx eo quod dicit dc angelo hoc suo : « Loquebatur in mo, » putant aliqui angelum Lune suggerentem oracula Zachariæ, non exterius voce, sed interius mentali vel imaginaria inspiratione illi fuisse loculum, cumque quasi possedisse et rexisse, uli dæmon possidet et regit energumenos, idque innuit S. Gregorius lib. XXVIII *Moral,* cap. it : a Dum, inquit, ad sc quidem, sed in se tamen loqui angelum dicit, liquido ostendit quod is qui ad ipsum verba faceret, per corpoream speciem extra non esset. » Verum dico hæc hoc modo contigisse : per visionem imaginariam a Deo objectam Zachariæ, videbatur ipse sibi videre angelum suum prophetalem oretenus secuin, et cum Michaelc colloqui. Rogat enim hic angelus Michaelem, ut Zachariæ explicet quinam sint isti equi rufi, varii ct albi. Unde Michael ab eo interrogatus respondet :

1Ü (2). Isn SUNT, QUOS MISIT DOMINUS UT PERAM- Ven. 10.
bulent terram, — g. d. Isti sunt angeli priesides regionum, quos Deus misit lustraro easdem. Mox Michael eosdem angelos interrogat, quasi eorum princeps, de regionum statu, quidnam in hac lustratione viderint, qui seso habeant regiones illis credit®. Cui ipsi respondent : « Perambulavimus terram, et ecce omnis terra habitatur et quiescit, » ut scilicet Zacharias sciat plenam esse pacem inter gentes, præsertim Judie® vicinas, illasque Judaeis fore pacificas, ut eos bello non lacessant, nec impediant ui bis templique fabricam. Dices : Cur ergo ait de hoc angelo : « Qui loquebatur in me ? » Respondeo esse hebraismum : *in me,* hoc estmi/ii, vel *mecum,* ut vertit Chaldæus. Adde « *in me* significat visionem hanc non fuisse realem, sed imaginariam, in qua angelus hæc omnia in mente, vel potius in imaginatione Zachariæ [lingebat el loquebatur. Videbatur enim Zacharias

qui vere. 8 vocatur *vir.* Porro ad interrogationem, *quid tibi volunt isti, mi domine?* quis tandem respondet? Respondet *angelus.* Itaque *angelus* qui dicitur, non differt ab eo qui ante vocatur *dominus.* Jam si *angelus* vers. 9, idem est qui *dominus* ibidem, *dominus* idem qui *vir* vere. 8 ; quis tandem est iste vir ? Non ditferro *virum* vere. 8, 10, ab *angelo* vers. 9, 11 cl seqq., perlucet etiam ex eo quod idem de *viro* dicitur vere. 8, 10, quod de *angelo* vers. 11. Uterque stat *inter myrtos.* Quod de *viro* vere. 8, vates indefinite loquitur, causa nulla est alia, quam quod eo loco illum introducit. Alium virum esse de quo vere. 8, 10, alium *angelum* de quo vere. 9,11, Hitzigiusexeo potissimum inlelligi existimat, quod, quæ equites *angelo* nuntient vers. 11, *viro* debuisent esse nova, cum terram illo una cum equitibus peragrasso putandus sit. Sed nihil est quod cogat ut ita statuas: Vir (angelus) a Jova jussus est producere equites ad vatem, ct quid sibi velint explicare. Hoc est ejus oficium. Quod equo vehitur el ipso, nihil habet miri. Inter equites enim equitandum est. Sic Maurer. Rosenmuller eidem astipulatur sententi».

(2) « El respondit vir, n etc , is do quo vers. 8, ídcmquo qui vers. 9 *angelus* Jovæ dicitur. Nam is qui promisit vati, se ostensurum esse ipsi, quid equites illi portendant, idem esi procul dubio qui hic actu respondisse dicitur. (Rosenmuller.)

causa est, quod is quoquo cerlæ terræ vices obit, Judaicae puta : cf. vers. 12 et seqq.

(I) Prima tamen sententia suam habet et forsan majorem probabilitatem, ita ut non posant quæ vers. 9 leguntur, *quid ritti volunt idi, mi domine?* dicta putari ad alium, quam ad *virum,* qui memoratus est ante. Nani, ut ait Maurer, interrogatur unus tantum, nec quisquam prater illum nominatus est seorsum. Est igitur qui vers. 9 dominus appellatur u vate, idem ille,

sibi videre angelos ad invicem colloquantes, suumque angelum sibi hæc visa et colloquia ostendere et suggerere ; non vero corporalibus oculis exterius hæc videbat ct audiebat.

vrr« h. bnhhj Idm qnot re- g re‘ **u.** Perambulavimus. — Hebraice *pn *halach,* id csl ambularo, perambulare, in principibus, quales sunt angeli, notat principatum, puta actum visitandi, inquirendi, perscrutandi, disponendi res omnes. Unde illud *Ezech.* xxvui, 14 : « In medio lapidum ignitorum ambulasti, » *q. d.* Inter Chcrubinos tu, o Cherub, principatum habuisti. Sic *' Machab.* in, 8 : « Judas perambulavit, » quasi superior judex ct vindex, a civitates Juda, ct perdidit impios cx eis. » Sic de Deo dicunt impii *Job* xxii, 14 : a Circa cardines cœli perambulat, nec nostra considerat, » *q. d.* Deus regit cœlos, terram despicit et negligit. *Levit.* xxvi, 12, ait Deus : « Ambulabo inter vos, » quasi princeps, prolector, provisor vester. Unde subdit : « Et ero Ileus vester, vosque critis populus meus. » Sic cx adverso Satan ait *Job* i, 7 : « Circuivi terram, ct perambulavi cam.» Et *Psal.* xc,G: «A negotio perambulante in tenebris, » id est a dæmone regnante ct grassanle noctu, æque ac eo qui grassatur per diem ; de quo subdit : a Ab incursu et dœmonio meridiano. » Sic rex a Antiochus perambulabat superiores regiones» cum exercitu, l *Michab.* vi,1. Sic ctiamnum reges Mogor et Æthiopiæ stipati, hic sexagiuta, ille ducentis, imo subinde quingentis millibus armatorum, jugiter ditiones el regna sua, nipote vastissima perambulant, ut ea in pace contineant, lustrent, dirigant el moderentur. Pari modo hi angeli provincias sibi creditas perambulabant, quasi earum inspectores, custodes et præsides. Addit S. Hieronymus, Remigius ct Hugo, angelos hosce, perambulando regna sibi commissa, debellasse gentes vicinas vel rebelles, vel hostiles, casque suis regnis subjecisse, itaque plenam omnibus pacem conciliasse. Denique vox *iwambulavùnus,* signilicat exsecutionem divinæ providcniiæ per angelos publice exercitam ct demonstratam, licet ea ex obscuris causis cl occultis judiciis prodeat, puta ex Dei consilio, quod « in profundo el inter myrteta, » et, ut Septuaginta, *inter montes umbrosos latet.*

O.UNIS TERRA llADITATUR, ET QUIESCIT. — « Omilis terra, » scilicet vicina Judœw. Nam in remotis fuere bella. Unde Romani anno 9 hujus Dani Hystaspis, inquit Eusebius in *Chronico,* Tarquinium Superbum suum regem urbe ct regno expulerunt, cjusque loco crearunt consules Junium Brutum cl L. Tarquinium Collatinum. Quin el Darius hic paulo post obsedit ct cepit Babylonem, ac tandem invasit Græciam cum sexcentis millibus militum, qui omnes a paucis Græcis, duce Miltiade, apud Marathonem profligati sunt, testibus Justino, Herodoto ct aliis.

... I0 12. Et respondit angelus Domini, et dixit : DüMIXK EXERCITUUM, USQUEQUO TU KOX MISEREBERIS Jerusalem? — Angelus hio videtur fuissonon custos Zacharin, sed custos totius populi Judaici, puta Michael. Orat enim pro toto populo sibi commisso, 7. *d.* Cum omnes cætcræ gentes in pace et prosperitate degant, cur, 0 Domine, solos Judíeos sinis turbari a Cambyse, a Samariüs et aliis hostibus, qui urbis templique fabricam hucusque impediverunt? Usquequo differs misereri Jerusalem, quæ a paucis civibus Babylone redeuntibus habitatur, nec muris plene, nec tomillo est septa? l *Esdræ,* v. Usquequo non efficis ut ipsa, aliæque urbes Judææ, ac praesertim templum in ea restauretur? En a jam septuagesimus annus est, » desolationi ejus a te decretus et prestitulus. Ila S. Hieronymus,Thcodoretus, Uaymo, Albertus, Hugo et Lyranus.

Iste jam septuagesimus axxus est. — Dixit hæc angelus anno 2 Dani Hystaspis, ut patet vers. 1. Hoc ergo 2 anno impleti sunt hi 70 anni ; unde sequitur eos diversos esse ab annis 70 captivitatis Babylonicæ, de quibus Jeremías cap. xxv, It, et cap. XXIX, 10. illi enim liniuntur anno 1 Cyri, qui captivitatem solvit, et Judæos e Babylone a se capta remisit in Jerusalem, ut patet I *Esdr.* 1, t. Hi vero inchoantur ab excisa a Chaldæis urbe ct templo, quod contigit anno i l Sedeciæ, qui fuit 18 Nabuchodonosoris, ac liniuntur anno 2 Darii Hystaspis. Quocirca hi Zachariæ vocantur anni 70 desolationis, scilicet urbisct templi; priores vero Jeremiaj vocantur anni 70 captivitatis, scilicet Judæorum. Ita Eusebius in *Chron.,* Clemens lib. IV *Strornat.,* S. Hieronymus *Proœmio in* A<jgffum, S. Augustinus lib. XMllDeCiviL cap. xxvi, Emmanuel, Torniellus in *Chronie,* anno mundi 3162 (qui tamen hosce Zachariæ annos inchoat ab ultima captivitate Judæorum, qua scilicet post excisam Jerusalem profugi in Ægyptum, inde iuxta oraculum Jeremiæ a Chaldæis abducti sunt in Babylonem, quod contigit anno 27 transmigrationis Joacliin, sive Jechoniæ), Hibera, Sanchez, a Castro et alii hic, ac Femandius fisione XXIX, sect. i. Favet Zacharias cap. vu, 5, ubi anno 4 Darii Hystapsis de hisce 70 annis desolationis ait: «Cum jejunaretis ct plangeretis in quinto et septimo per hos septuaginta annos. » Ubi nota pronomen *hos,* quod designat annos presentes, non pretéritos ante Cyrum (t).

Direni mni* <0 ,íIUBlJe-

Aliqui tamen censent eosdem esse annos 70 Jeremiæ et Zachariæ, desolationis el captivitatis, cosque jam linitos fuisse anno i Cyri. Unde verba hæc Zachariæ legunt per interrogationem, vel admirationem, y. *d.* Istcne, Domine, est septuagesimus annus libertatis nostre, a Jeremía cap. xxv,

(l) Erant quidem Judæi in terram patriam restituti, sed vexabantur a tinitiinis populis, Hierosolyma sino muris erat, templum ad tertium abbine mensem in ruinis jacuerat, cl hoc ipso tempore ab adversariis Samaritis periculum imminebat, ut coiptam templi reparationem turbarent ; cf. *Esdr.* ili, 3; iv, I, *i,* 5 et seqq.; *Nehem.* (11 *Esdr.)* 1, 2,3. Itaque ut ex bis quoquo malis populum suum liberet, Deum angdus rogat.

cl Daniele cap. ix, 2, prœdictusî g. d. Non tantum septuagesimus, sed octogesimus ct amplius est annus hic captivitatis nostre, cl tamen necdum miseriarum nostrarum est finis. Licet enim e captivitate redierint nonnulli, multi tamen adhuc in Babylone degunt; ct qui redierunt lotœrumnis affliguntur, ut satius pene esset, cisque optabilius mansisse et vivere in Babylone. Ita Albertus, Hugo, Lyranus ct Mariana. Verum nullam interrogationis vel admirationis notam habent Biblia Romana, licet illa habeant Biblia Plantiniana. Quare prior sententia uti communior, ita verior est.

Ex qua recte deducas annos 70 captivitatis inchoari anno 1! Joakim, quo ipse occisus est, cl post tres menses ejus filius ct regni hæres Joachin, sive Jechonias captivus abductus est in Babylonem : eosdem vero finiri anno I Cyri, uti ostendi cap. xxv ct xxix *Jeremía.* Annos vero 70 desolationis, de quibus hic Zacharias, i l anni5 posterius incipere, scilicet anno il Scdeciæ, ct H annis posterius finiri, scilicet anno 2 Darii Hystaspis. Hinc rursum colligas Cyrum solvisse captivitatem Judæorum, ct expugnavisse Babylonem anno I non regni sui, uti censent Eusebius in *Chron.,* Africanus, S. Hieronymus hic, Pcrerius ctalii, sed monarchiae; vixit autem monarcha per 1res duntaxat annos, uti constanter asserunt ¡(ebrei in *Scdcr-Olam.* Unde cl Daniel tertii tantum anni Cyri meminit cap. x, 1. Scio Xenophontem Cyro dare 7 annos monarchi® ; sed Xenophon in Cyro non tam ejus gesta et historiam, quam ideam insignis regis cl monarch® describit, uti Plato in *Reputo.,* ideam reipublicæ non existente, sed Platonic®, id est ejus quam sibi optimam imaginatus est Plato, depingit. Hosco enim 7 annos difficile est adaptare sacra Scriptura : licet enim nonnulli idcirco annos 70 captivitatis citius inchoent, scilicet ab anno 3 Joachim, quo in Babylonem abductus est Daniel cap. i, 1 ; tamen computus annorum ex œquo non respondet. Nam ab anno 3 Joakim usque ad Ii ejusdem, Iluxcrunt octo anni, quos non adæquant anni 7 Cyri : nam cx illis demendi sunl 1res, quos cum Hcbrais eidem Cyro dedimus, computando annos 70 captivitatis ab anno 11 Joakim usque ad annum ! monarchiæ Cyri. Verum de his plura 1 Es -•. i. I.

Moralitcr, idipsum dicamus, idipsum oremus ct obsecremus pro Anglia, Scotia, Dania, Succia, Germania, etc., in quibus stetit statque hærcsis, ct desolatio templorum, monasteriorum et sacrorum omnium per septuaginta annos ct amplius : usquequo, Domine, non misereberis Angliæî etc. Iste jam desolationis ejus septuagesimus, imo pene centesimus annus est Ergono plus peccavit Anglia, quam Jerusalem et Judæa, ul, cum illa septuaginta annorum captivitate peccata sua expiant, Anglia centum annis expiare non possit? Peccavit utique ct grande peccatum peccavit, faciens schisma a te tuaque Ecclesia; sed pro eo sanguinem suum fuderunt tot centeni martyres, qui instanter orant pro ca, ct clamant, non vindictam, ut sanguis Abel, sed misericordiam. Accipe has hostias pro peccato, corumque sanguine schisma hoc ablue et dilue : quia pius ct animas amas, quas creasti, ct Christi tui sanguine redemisti.

13. Verua boxa, — id est consolatoria Judæo-Ve», n. rum, verba boni ominis, verba fausta, puta lœlum boni tamdiu volis expetiti oraculum, dc futura Hicrosolymæ felicitate, cum ad eam Dominus revertetur in misericordiis, ut sequitur : « Bona, inquit S. Hieronymus, dc futurorum promissione, consolatoria de præsentium necessitate. » Sic Virgilius *ecloga* v :

Amat bonus otia Daphnis,

bonus, id csl felix, beatus, doli expers, candidus. Quocirca verbum bonum, non tantum dignitatem rei, cujus oraculum edit, sed etiam oraculi veritatem, ac promissorum certitudinem magniludinemquc complectitur. Hinc Psaltes *Psalm,* x l iv : «Eructavit, inquit, cor meum verbum bonum, » *q. d.* Verbum quod mente concepi, tam est ominatum ct felix, tam suave, tanta saturitate cl voluptate cor replet, ul cogar os aperire, illudquc ebullire, ac velut ebrius eructare. Porro a verba bona » sunt ca quæ subdit :

1i. Zelatus sum Jerusalem et Sion zelo magno, Vers.14. — Zelus hic duos actus contrarios complectitur, nimirum amorem ardentem in Jerusalem, cliram ingentem in ejus hostes ; horum enim odium cx ejus amore necessario sequitur, *q. d.* Ego vehementer amo Jerusalem, uti maritus zelotypus amat ardenter uxorem, ideoque vehementer irascor Chaldæis, eo quod illam tam crudeliter everterint, ojusque spoliis sc dilarint, cum ego modice cl leniter tantum illam per cos castigare intenderem, uti pædagogus castigat puerum ct discipulum. Hoc est enim quod ait :

15. Quia ego iratus sum parum, ipsi vero adjuveruni in malum. Vers.is. — Ita Lyranus, Vatablus el alii. Chaldæos vocat *gentes opulentas,* hebraico *scaanannim,* id est, ul Chaldæus, *quæ secure degunt,* præfisæ sibi suisque viribus ct opibus, nil timentes mali ; Vatablus, *tranquillas;* Pagninus, *quietas;* Septuaginta, *quæ superpositæ sunt,* puta quæ dominantur.

Moralitcr, nota hic Deum post illatam plagam Monllpopulo suo, defervescente furore, justam indignationem in ipsos convertere, qui Deum ipsum um poit incitaverunt ad vindiciam, vel eam exercuerunt, cuUginon ut Deo satisfacerent, sed ul suæ ambitioni cl c'n^ht tyrannidi indulgcrenl. Exemplum est II *Paral,* inaactoxxviit, 9 : « Iratus, inquit, Dominus Deus patrum «*• vestrorum contra Juda, tradidit cos in manibus vestris, el occidistis cos atrociter, ila ul ad coelum pertingeret vestra crudelitas, etc.; peccastis super hoc Domino Deo vestro, n El *Psalm.* l x v ih ,27: « Quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt : ct

super dolorem vulnerum meorum addiderunt n irrisiones, probra, ctsubindecuin verbis verbera. Aliud est percutere, aliud persequi ad internecionem : illud est patris, hoc vero hostis : illud facit justitia, hoc livor : illud Deus sibi tribuit in Christi morte, dicens *Isai.* liv, 8 : « Propter scelus populi mei percussi eum, n et Christus ipse idipsum Patri adseribit hoc loco Psalmi : istud vero sanguinariis Judæis imponit.

Yen. io. 1G. Revertan ad Jerusalem in misericordiis : hebraico *berachamim,* id est *in miserationibus visceralibus,* quæ scilicet ex intimis visceribus meis promanant, caque commovent, afficiunt et affligunt, </. *d.* Intimam et visceralem compassionem ct misericordiam mullis modis donisque ostendam cl exhibebo Hierosolymis, atque ca impulsus faciam id quod sequitur) : Domus (templum) mea ædificabitur in ea, et perpendiculum EXTENDETUR SUPER JERUSALEM, — id CSl FUTSUS Libclh ædificabitur Jerusalem. Est metonymia : nam ex cnr u- perpendiculo, sive libella, quod architecti adhivciïp kent ut ad rectam lineam ædiücent, et structuram adicquent, intclligit totam fabricam. In perpendiculo enim cx funiculo dependet plumbum, vel ponducsculum, quod, nipote grave, vergit ad suum centrum, puta ad centrum terne cl totius universi ; unde architecti eo uluniur, ul arcas in quibus aedificant, complanent, cl a centro mundi æqualitcr distare faciant, quod *librare* vocant : ac fabricam quam arcæ, vel plano superædificanl, ad perpendiculum erigunt, ut omnes ejus partes (equidistantes a centro, solide consistant; ne si una curvetur, magisque vergat ad centrum quam alia, eo ruat, sccumque alias partes, et totam fabricam in ruinam trahat. Quaelibet enim res gravis pari pondere inclinat et tendit ad suum centrum, quod omnibus idem est ct commune. Quare duo parietes fabricæ invicem oppositi, mathematico non sunt paralleli ; quia si protenderentur, in centro terne concurrerent, sed quia hæc differentia in tanta distantia a centro, csl exigua et insensibilis, hinc physice censentur paralleli.

Vers 17. <7. AFFLUENT CIVITATES MEÆ BONIS. — Hebraice nrSHDn *tcphutsena mittob,* id est *diffundent,* dispergent se præ copia bonorum, ad ædiiicandum alias urbes ct pagos. Septuaginta vertunt : *Diffundentur civitates in bonis;* Chaldæus : *Implebuntur bono.* Id præstitil Deus tempore Zorobabelis, el postea tempore Machabæorum, sed maxime (empore Christi.

Vm. 18. 18. Quatuor cornua. — Hcbræi et cx iis S. Hieronymus per hæc accipiunt quatuor monarchias, Qnitnor sc'licct Chaldæorum, Persarum, Græcorum et Ro- ¡ui ? manorum, quæ Judæos variis per varias ætates affecere cladibus. Verum hoc parum est probabile. *Primo,* quia hæc visio eo spectat, ul Judíeos Babylone redeuntes in pnescnli ærumna sublevet et consoletur. Ergo non spectat ad Græcos ct Romanos, qui necdum erant, nec Judæos alllixerant, sed post mulla wecula futuri erant, imo post hanc consolationem quam dat hic angelus : rursus quia Judíeos afflixerunt, ac tandem funditus exciderunt sub Tito. *Secundo,* quia Persa, ut Cyrus et Darius, benevoli fuerunt Judæis, cosque e Babylone liberarunt, ac potestatem eis fecerunt urbis et templi rcædificandi. Ergo hi non fuerunt cornua contra Judæos cornutantia. *Tertio,* quia Persœ, Gncci cl Romani non potuerunt affligere Israelem, utpote jam eversum el abductum in Assyriam, sed tantum Judam : hæc autem cornua impelieran! Israelem, æque ac Judam, uthic dicitur.

Dico ergo cum Theodoreto, Clario, Ribera, anchcz, a Castro cl aliis, per *quatuor cornua* significari quatuor plagas orbis, genlesque in iis degentes, quæ tam Judæos quam Israelitas, sive decem tribus bellis divexarunt, quales ab Oriente fuerunt Ammonite et Moabite, ab Occidente Philistini, a Meridie Idui IÍN á et Ægyptii, al) Aquilone Assyrii cl Chaldæi. De his enim ait angelus: Hæc sunt cornua quæ ventilaverunt Judam, el Israel el Jerusalem. » Unde Chaldæus pro *quatuor cornua* vertit, *quatuor regna* (I).

20. Quatuor fabros. — Hi fabri fuerunt quatuor angeli, custodes el hypcraspi>te Jerusalem ct Judieæ. Vocantur *fabri,* quia veniunt ad hoc, ut quit cornua quatuor ferrea, quæ ita impetierunt Judæos, ut nemo eorum auderet levare caput, deterreant, deprimant el amputent. Quocirca fabri hi ferrarii fuisse videntur : horum enim est ferro ferrea cornua resecare. Ha S. Hieronymus, Çyrillus, Thcodorelus, Remigius ct alii.

21. Et venerunt isti deterrere. — Nota : aliqui Ven.W legunt *deterere,* sed legendum cum Romanis *deterrere;* ct hoc significat hebneum innh *leacharid,* id est ut tremorem eis incuterent, ut facerent ca tremere : per *cornua* enim intclligit gentes hostiles quas tremore concusserunt hi fabri, id est angeli. *Primo* enim terrorem injecerunt gentibus hostilibus, deinde timore depressas succiderunt. Porro ferrea fuisse hæc cornua conjicere licet ex eo quod valide concusserint el excusserint Judæam ct Samariam : ergo valida erant: ergo ferrea. Nam, ul ait Daniel cap. 11, 40 : « Eerrum omnia domat, u *Stxundo,* quia similia fecit ad similem effectum Sedecias pseudopro-

(1) « Et ostendit mihi Dominus quatuor fabros, n Rosenmulleras: Hio Jova appellatur, qui antea modo *angelus Juvir,* 1, 11, 12, modo *angelus qui cum vale loqudur,* (hcekitur, 1, 9, 13, 14; 11, i. Idem ase rit Hesselbeigus, qui co usqÜO progreditur, ut non dubitet *Joca angelum* habere *standam* dhiuj numinis *persvnam.* Qaos ita refellit Maurer: Neutiquam qui hic *Jova* appellatur, idem est qui supra dicebatur *angelus.* A Jova pruDctodtur visum; *angelus* vero est is, qui Jovæ jussu visum vati objicit atque interpretatur. Jam si hoc loco *Jova* vati ostendit fabros, ct mox quid sibi velint, exponit, quid, obsecro, mihi hoc habet? Vico angeli fungitur Jova, misso angelo docenda docere tingitur ipse Jova : cf. cap. 11, vers. 2 : « Et dixit Dumiuus, » etc.

pheta, III fteg. xxn, II : « Fecit, inquit, Sedccias cornua ferrea, » ul ferreum et invictum robur regis Achab exprimeret, cui adulans ait: «His ventilabis Syriam. > *Tertio,* quia faber communiter ferrarium significat, nisi addatur murarius, lignarius, vel quid simile. Vatablus tamen et Arias, uti cornua naturalia accipiunt. ita et per *fabros* accipiunt cornuarios, vel tornarlos, qui scilicet in comibus tornandis, secandis, poliendis laborant. Porro angelos hæc bona praestitisse llierosolymm, quæ hic promittit Zacharias, patet ex eventu : nam mox urbs ct templum pacifice et splendide restaurata sunt, æque ac aliæ urbes Judææ. Inde cap. sequenti vidit Propheta virum fune dimetientem Jerusalem, hoc fine, ut eam reædificel, laniumque in ea numerum civium, ut urbs omnes non caperet.

JforiU- ' ° "b rr.o-» gnn re 1 ; t 4 Moraliler, disce hic primo nullam esse potenrcFum vd tyrannorum, quæ non habeat aliam potentiorem supra se, ad quam oppresso confugere ct appellare liceat. « Omne sub regno graviore regnum est. » Et Horatius, lib. HI, *ode* 1 :

Regum timendorum in proprios greges,
Reges in ipsos imperium e?t Jovis.

Quocirca *Eccles.* cap. v, 7 : « Si videris, inquit, calumnias egenorum, el violenta judicia, ct subverti justitiam in provincia, non mireris super hoc negotio; quia excelso excelsior est alius, et super hos quoque eminenliores sunt alii; et insuper universæ teme rex imperat servienti. »

M¡u vis *Secuudo,* magnam esse vim et potentiam angelorum in omnes reges et regna, nipote qui solo ostentato malleo, vel ferro, quo decussuri sunt cornua regum, illico ipsos terrore el tremore percellunt : hoc enim significat ri *deterrere,* et efllcacius hcbræum *hacharid,* id est *tremore concutere,* Hinc Daniel, licet vir sanctus et foriis, videns angelum, eumque alloquens cap. x, 17 : « Domine ini, ail, in visione tua dissolute sunt compages meæ, cl nihil in me remansit virium ; sed et halitus meus intercluditur. » El mox de sociis : « Porro viri qui erant mecum non viderunt; sed terror nimius irruit super eos, ct fugerunt in absconditum. » Sic possim in Scriptura viso angelo de vidente dicitur : «Timor *vel* terror irruit super eum, d uti dicitur de Zacharia *Lucæ* i. 12. Ubi S. Ambrosius : « Perturbamur, ail, et a nostro alienamur affectu, (piando perstringimur alicujus superioris potestatis occursu. » Quin imo veterum opinio et sensus erat, adeo potentes et terribiles esse angelos, ut ei qui eos videret necessario moriendum esset Inde enim est illa vox Manue, qui fuit pater Samsonis : *a* Morte moriemur, quia vidimus Dominum, » puta angelum, *Jud.* cap. 1111 › 22*

r *f* 11 u u *. Mystice S. Hieronymus : Quatuor cornua, inquit, quæ singulos domum Dei spiritualem ædificare volentes impetunt, sunt quatuor passiones animai puta gaudium, tristitiam, metus el spes sive cupiditas, quas hoc versu complexus est Poeta :

Hi metuunt, cupiunt, gaudentque, dolentque.

Quis enim est, etiam fidelium justorum, qui non agitetur nunc metu, nunc spe, nunc lætilia, nunc tristitia? Quatuor fabri sunt quatuor virtutes cardinales, quæ hasce passiones edomant, nimirum prudentia, justitia, fortitudo et temperantia. Ita S. Hieronymus. Aut magis proprie et pertinenter, sunt hæ quatuor. *Primo,* pœnitentia quæ sternit gaudium. *Secundo,* abnegado sui et resignado in voluntatem Dei, quæ interimit tristitiam. *Tertio,* magnanimitas et confidentia in Deum, quæ profligat timorem. *Quarto,* contemptus mundi, qui supprimit spem. Qui enim cum Magdalena defiet sua peccata, hic spernit omnia mundi gaudia, lotusque mundus ei amarescit. Qui abnegat se suaque commoda, ac se resignat in voluntatem Dei, hic de nulla re tristatur; sed omnia æquo animo suscipit de manu Dei, qui diligentibus se facit omnia cooperari in bonum. Qui magnanimus est Deoque confidit, nil metuit. Qui contemnit omnia quæ in mundo sunt, eaque ut vana, vilia, brevia et exilia despicit, hic nihil in mundo sperat. Porro apte addit S. Hieronymus : « Qui vilia destruunt, virtutes ædificant, omnesque sancti qui hæc remedia possidentes instaurant semper Ecclesiam, fabri appellandi sunt. Undo et Apostolus loquebatur : Quasi sapiens architectus fundamentum posui. Et iratus Dominus do Jerusalem ablaturum se dicit architectum, el virum sapientem. El ipse Dominus Dei omnipotentis filius el creatoris omnium, fabri filius appellatur. » Addit S. Hieronymus : «Legi in cujusdam commentariis, quatuor fabros quatuor Evangelistas intclligi, qui oppressum Israelem, sensum videlicet videntem Deum, et Judam Dominum confitentem , et Jerusalem visionem pacis , in pristinam sedem restituant, et quos vitiorum Gentes disperserant dc Ecclesia, per praedicationem Evangeli! retraxerunt ad salutem. » Pari modo accipias quatuor Ecclesiæ doctores, S. Augustinum, S. Hieronymum, S. Ambrosium, S. Gregoriani. Hi enim quasi fabri ædificarunt Ecclesiam sua doctrina et libris.

Secundo, magis apposite per *quatuor cornua* ,tern possumus accipere quatuor vitia capitalia, quæ maxime impetunt Ecclesiam et fideles, et quatuor eorum præsides dæmoncs, quos designat Psalles *Psalm.* lxx, 13, dicens : «Super aspidem et basiliscum ambulabis, el conculcabis leonem el draconem,» inquitS. Hieronymus. Aspis onim notat invidiam el iram; basiliscus qui visu interimit luxuriam, oculi enim sunt in amore duces ; Ico, superbiam ; draco, gulam et avaritiam. Quatuor fabri sunt quatuor virtutes ct angeli, contra quatuor hæc vitia decertantes, nimirum charitas contra invidiam, castitas contra luxuriam, humilitas contra superbiam, abstinentia

contra gulam et avaritiam : rive Uriel contra Beelzebub, Raphael contra Asmodæum, Michael contra Luciferum, Gabriel contra Bacchum et Mammonam.

Symbolice, quatuor hæc cornua sunt quatuor universales persecutiones et persecutores Ecclesia;, qui eam successive a Christo hucusque impcticrunt, quos S. Joannes, *Apoc.* vi, praesignavit per quatuor equos et equites, scilicet album, rufum, nigrum ct pallidum. Albus enim significat Christum debellantem Judæos; rufus significat Gentiles, praesertim imperatores ut Neronem, Decium, Diocletianum, quorum faber et succisor fuit Constantinus Magnus. Niger significat luereticos, prœscrtim Arianos, quorum faber ct debellator fuit S. Athanasius, S. Basibus, S. Hieronymus , S. Augustinus, etc. Pallidus significat Mahometanos, quorum fabri cx parte fuerunt reges llispaniarum ; sed fabrum qui plene cos succidat, adhuc exspectamus : utinam brevi Deus eum ostendat! Prima enim Ecclesiæ persecutio fuit a Judæis; *secunda,* a Gentilibus; tertia, ab Arianis; *quarta,* a Saracenis.

Simili modo, tempore primitiva Ecclesiæ, quatuor cornua eam impetentia fuerunt quatuor hœrcsiarchæ, scilicet Arius negans Christi divinitalem; Neslorius ponens duas personas in Christo, æque ac duas naturas; Eutychcs constituens unam naturam in Christo, æque ac unam persona ; Macedonius negans divinitatem Spiritus Sancti, quorum quatuor fabri et succisores fuerunt quatuor Concilia (Ecumenica, nimirum Nicaenum contra Arium , Ephesinum contra Nestorium, Chalcedonense contra Eutychetcm , Conslantinopolitanum contra Macedonium : in quibus præcipuus faber Arii fuit S. Athanasius, Nestori! Cyrillus, Eutychetis S. Leo , Macedonii S. Gregorius Nazianzcnus.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Videt Zacharias angelum aim funiculo mensorio, ut metiatur Jerusalem a Nchcmia ct Zorobabele rexdificandam, cumque cx funiculo exiguo, utpote convoluto, conjiceret timeretgue Zacharias exiguam fore novam Jerusalem, mox audit alterum angelum promittentem, quod absque muro ipsa habitanda sit pree copia hominum ct jumentorum, quodque Dominus sit futurus ci murus ignis tn circuitu, et gloria in medio ejus. Quare invitat Judæos, qui metu Chaldæorum aliarumque gentium hosti lium timebant redire e Babylone, ut audacter redeant in Jerusalem; Deum enim illam instauraturum cum templo, ac in *eo habitaturum, ideoque effecturum ut ncc Chaldæi, ncc Samaritæ, ncc aliæ gentes vicina vel fabricam impediant, vel Judæorum pacem turbent* (i).

Nota hæc ad litteram intclligenda esse de Jerusalem urbe Judæorum : de ea enim hactenus egit, idque filum orationis ct plana textus verba deposcunt. Allegorico tamen, et potius intelligcnda sunt de Ecclesia, quæ est vera Dei Jerusalem, in caque orta est, et illi successit, dc qua Apostolus Galat iv, 26. *Et quia ad Ecclesiam maxime respexit Spiritus Sanctus, hinc quædam hic augustiora interserit, quæ tenuiter lHerosolymæ, plane autem ct plene conveniant Ecclesiæ. Ad illam enim data typi alicujus occasione, assurgere ct avolare solent Propheta. Qualia sunt* vers. 8 : Post gloriam misit ine ad gentes. Erunt prædæ his qui serviebant sibi. Qui tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei. Lauda el helare, filia Sion : quia ecceego venio, ct habitabo in medio tui. Et applicabuntur gentes multa ad Dominum in die illa, clc. *Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Theodoretus, Ilaymo, Lyranus, Vatablus ct alii passim, excepto Hibera et paucis aliis, qui hæc omnia in sensu non allegorico, sed litterali accipienda censent, non de Jerusalem, sed dc Ecclesia Christi, idque ob verba textus qua paulo ante citavi. Verum illa non urgent, uti ostendam in eorum explicatione. Vide* Canon. IV *et* V, *quos prafixi Prophetis Majoribus.*

i. Et levavi oculos meos, et vidi : et ecce vir, el in manu ejus funiculus mensorum. 2. Et dixi : Quo tu vadis? El dixit ad me : Ut metiar Jerusalem, et videam quanta sil latitudo ejus, et quanta longitudo ejus. 3. Et ecce angelus, qui loquebatur in me, egrediebatur, et angelus

(1) Emblematis secundi exhibitionem in hoc capite refert Propheta, quo non solum instauratio, verum etiam florentissimus status urbis Hierosolymitana» describitur. Primo, objicitur Propheta vir in urbo demetienda occupatus, 1,2; ct hujus emblematis expositio datur do immensa urbis amplitudine, 4; et de suscepta ejusdem a Deo tutela, 5.

Secvndo, curn tom præclara Judæis Deus promittat, eorum est quotquot patriæ amor tenet, missa Babylona ad patriam terram se proliuusreferre; quapropter adbor-

alius egrediebatur in occursum ejus. 4. Et dixit ad eum : Curre, loquere ad puerum istum, dicens : Absque muro habitabitur Jerusalem, præ multitudine hominum el jumentorum in medio ejus. . Et ego croci, ait Dominus, murus ignis in circuitu : et in gloria ero in medio ejus. 6. 0, o fugite de terra Aquilonis, dicit Dominus : quoniam in quatuor ventos cœli disperai vos, dicit Dominus. 7. 0 Sion, fuge quæ habitas apud filiam Babylonis. 8. Quia hæc dicit Dominus exercituum : Post gloriam misit me ad gentes, quæ spoliaverunt vos : qui enim tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei. 9. Quia ecce ego levo manum meam super eos, et erunt prædæ his qui serviebant sibi : el cognoscetis quia Dominus exercituum misit me. 10. Lauda, et lætare, filia Sion : quia ecce ego venio, et habitabo in medio tui, ait Dominus. 11.Et applicabuntur gentes multæ ad Dominum in die illa : et erunt mihi in populum, cl habitabo in medio tui : et scies quia Dominus exercituum misit me ad te. 12. El possidebit Dominus Judam partem suam in terra sanctifieata : et eliget adhuc Jerusalem. 13. Sileat omnis caro a facie Domini : quia consurrexit de habitaculo sancto suo.

Vm. i. **i**. Er urtavi. — Hæc ad procedentem visionem ct ad verba consolatoria de restauranda Jerusalem, cap. **i**, 13, pertinere, ideoque eodem tempore, puta eadem nocte et visione visa esse a Zacharia, probabiliter censet Theodorelus. Videtur enim hic esse continuatio procedentis visionis. Hisce enim symbolis omnibus promittit Deus Judæis restaurationem urbis ct templi, ad camque illos incitat et impellit. Unde eosdem angelos hic videt Zacharias, quos vidit cap. proced.

Er ecce vir, — puta angelus specie viri : viri enim formam induerat in corpore aereo a se formato ct assumpto (t).

Er l\ manu ejus funiculi mensorum, — quo solent architecti metiri longitudinem ct latitudinem ædificiurum; ad eamque funiculis in terram defixis, ct ulraquc ex parte extensis comprehendam, ædificare, ut justa sit partium omnium symmetria ct proportio. Funiculo ergo hoc significat se brevi reædiiicaturum Jerusalem. Angelus hic videtur fuisse idem qui cap. i, 8, visus c-t Zachariæ stare inter myrlcta, nimirum S. Michael . hic enim erat custos ct tutor Synagogœ, uti jam est Ecclcsiæ; unde ad cum perlinebat cura restaurami® Jerusalem et templi. Similem virum vidit Ezechiel cap. xl, 3, qui funiculo et calamo dimetiebatur templum a Zorobabele reædificandum. Sic S. Joannes Apec, xxi, 15, vidit angelum arundine molientem Jerusalem coelestem.

2. Et dixi (ego Zacharias ad virum habentem Ver#, **t** funiculum mensorium, puta ad S. Michaelcm) : quo tu vadis? (quid funiculo tuo agere vel metiri deslinas)? Et dixit (respondit Michael) ad me : Ut metiar Jerusalem (puta aream in qua reædificanda est Jerusalem. Jerusalem enim jam non exstabat, ut puta ante 70 annos destructa a Cbaldæis. Unde subdit) : Et videam quanta sit (id es futura sit, vel esse debeat) latitudo ejus.

Tropologice, funiculus hic significat dimensiones crucis Christi, item charitatis, humilitatis, cæterarumque virtutum, juxta quas ædificanda est domus spiritualis, puta fabrica perfectionis, de quibus Apostolus *Ephes,* m, 18 : « Ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis quæ sit latitudo, ct longitudo, ct sublimitas, ct profundum. » Vide ibi dicta.

3. Et ecce Angelus qui loquebatur in me. — Ven. i. Hic fuit angelus proprius Zachariæ, qui ci hæc oracula suggerebat, et visiones ostendebat, ac proinde diversus a Michacle, uti dixi cap. **i**, 13. Quocirca S. Hieronymus, Theodorelus, Haymo, Hugo, Lyranus ct alii passim tres hic numerant angelos, *primum,* cum funiculo quasi mensorem, qui fuit S. Michael; secundum, prophetalem Zachariæ ; *tertium,* « qui egrediebatur in occursum ejus, » puta secundi, ut per cum doceret Zachariam quanta futura esset Jerusalem; tertium hunc autumant multi fuisse S. Gabrielem; ille enim curator erat populi Dei, ut patet *Daniel,* ix, 21, ct cap. x, 5, ubi similiter tres angelos similes, imo fere eosdem cum hisce Zachariæ, atque idem pene nuntiantes vidit Daniel.

4. Et dixit ad eum (puta angelus tertius dixit Ven.4. ad secundum, qui crat custos Zachariæ) : Curre, **LOQUERE AD PUERUM ISTIM, DICENS : ÀBSQUE MIRO** habitabitur Jerusalem, — *q. d.* Dic Zachariæ puero, non œtale, ut vult Ribera cl Emmanuel (erat enim grandævus, inquit S. Epiphanias, Dorotheas, Isidoras, imo el Marlyrologium Roma-

lator Zacharias Judæos tum dispersos, tum Babylone adhuc morantes, ad reditum in Jerusalem, 6, 7.

Ter tio, jam cur debeant iugere exsules Judæos motiva abjicit quæ desumuntur, *primo,* ex protectione Judæonim futura, 8; *secundo,* ex punitione hostium et sul>jectione, 9; *tertio,* ex Dei adventu et coliabitalione, IO; *quarto,* ex Gentium et Judæorum in unum populum Dei conjunctione, 11, 12, quæ omnia ipse Deus operaturus est, cum totius urbis sileutio, reverentia et tremore, 13.

(1) Virum Jarchi observat euindem esse, qui vers. 7, (Vulg. 3) angelus cum vate collocutus dicatur, et recto quidem, nam quem vates vers. 6 (Vulg. X) *abeuntem* compellant, eum; vers. 7, *exeuntem* describit, atque id ita ut angelum collocutorem illum futa» diserte ponat. (Rosenmuller.)

num), sed conditione ct statu; quia scilicet erat puer, id est cliens ct discipulus angeli sui cus-
p0fT id todis. Homines enim respectu angelorum sunt
* ?Utts* pueri, ait S. Hieronymus. Rursum puero,
' id est ministro. Erat enim Zacharias minister angeli, pcr eum enim angelus Dei de restauratione Jerusalem decretum Judæis annuntiavit. Sic *Luca* 1, 69, David vocatur *puer,* id est minister Dei : « Erexit, ait, cornu salutis nobis in domo David pueri sui. » Hem Jacob, ibidem vers. 14 : a Suscepit, inquit, Israel puerum suum. » *Actor.* iv,27, Jesus vocatur *puer,* id est minister Dei. Sic *Genes.* XXIV, 52, servus Abrahæ, licet senex, vocatur ejus puer. Est catachresis : pueri enim solent ministrare viris et senibus. Sensus ergo est. *q. d.* 0 angele, dic tuo clienti Zachariæ : Tu videns angelum primum, puta Michaelcm cum funiculo, putabas Jerusalem reædificandam fore exiguam, nipote parvo ejus funiculo comprehendendam; sed scito te falli : prædico enim et promitto tibi tuisque tantam fore Jerusalem, tamque plenam civibus, ut muris suis eos continere non possit. Funiculus enim quem vides, licet parvus videatur, quia tenuis est et in glomum convolutus; tamen si evolvatur, uti fiet in dimensione, complectetur ingentem arcam, quæ ingentem capiet urbem; atque urbs ipsa, licet ingens, non capiet incolas, tanta erit eorum multitudo; quocirca pcr suburbia ct villas urbi vicinas habitare cogentur. Ex hoc loco S. Gregorius, homil. 34 *in Etang,* docet angelos majores mittere minores : « Dum enim, inquit, angelus ad angelum dicit : Curre, et loquere ad puerum istum, dubium non est quin alius alium mittit. Minoravero sunt quæ mittuntur, majora quæ mittunt. » Hinc etiam acceperunt Scholastici ea quæ docent de locutione angelorum.

Absque moro. — Hebraice mHD *perazot,* id est *villa:,* hoc est, instar villarum absque muro habitabitur Jerusalem : quia tanti erit civium copia, ut urbe capi non possit. Quocirca vilificabunt suburbia et villas urlìi contiguas, pcr casque longissime se dilatabunt ac propagabunt. Unde aliqui sic exponunt *absque muro,* id est extra murum. Sic enim dicitur *Josué* cap. xvii, 5 : « Ceciderunt funiculi Manasse absque terra Galaad, » id est præter et extra terram Galaad. Non ergo negat Jerusalem cingendam muro, ut volunt aliqui, qui proinde id ad litteram accipiendum volunt de Ecclesia. Non etiam corrigit Michaelem volentem funiculo metiri Jerusalem, ut alii exponunt, *q. d.* Noli eam metiri : non enim illa funiculo demetienda est : nam sine muris ædificanda est, et undequaque dilatanda. Quis enim angelus corrigat Michaelcm omnium angelorum principem? Sed sensus est, *q. d.* Licet Jerusalem statini ob metum vicinarum gentium cingenda sil muro, ut patet *Nehcin.* iv, 17; tamen tanta eo confluet hominum frequentia, ut multi cives extra muros in vicis ct villis suburbanis habitarc cogantur, ita de fido contigit:nam habitarunt in Bczeta, id est in *nova civitate,* donec Agrippa rex cœpil hæc suburbia muro cingere, teste Josepho lib. VI *Belli,* cap. vî.

Secundo, tò *habitabitur* potest accipi Jw .tuuk, ut potentiam significet, non actum, *q. d.* Adeo tuta et secura erit Jerusalem per Dei inhabitantis opem el protectionem, ut sine muro habitari possit. Id enim fieri dicitur, quod aptum est ut fiat; ac id facere quis, quod ut faciat potestatem habet. Sic ait Job, cap. ix, G : « Qui commovet, » id est commovere potest, « terram de loco suo. Qui præcipit soli cl non oritur, » id est qui præcipero potest soli ul non oriatur.

Tertio Hebræum *perazot ,* id est villæ, Septuaginta vertunt, *frugifera :* tales enim solent esse villæ. Unde sic transferunt : *Frugifera habitabitur Jerusalem a multitudine hominum et jumentorum, quæ in medio ejus,* q. d. Dives, fertilis et opulenta erit Jerusalem : proferet enim alelque innumeram turbam jumentorum æque ac hominum. Ita ad litteram de urbe Jerusalem hæc accipiunt Hebræi, S. Cyrillus, Theodorelus et alii. Hac enim phrasi significat amplitudinem et frequentiam, æque ac securitatem et pacem Hierosolymæ. Dum enim metus est belli, nemo dives in villis habitare audet, sed ad urbes muratas se recipit.

Mystice, id verius est in Ecclesia, quæ absque u. muro habitatur : quia toto orbe diffusa est. Ad Jemsaeam enim undequaque confluxit innumerabilis multitudo fidelium, tam hominum, id est justo- Rx UsLb rum, quam jumentorum, id est carnalium, qu iâui more jumentorum terræ inhiant. HaS. Augustinus semi. 131 *De Tempore,* et Remigius, Albertus, Lyranus, Vatablus, Arias hic. Rursum Ecclesia æque ac anima sancta est *perazot,* id est *villa,* ob ainœnitalem. libertatem ct fertilitatem. Abundat enim spiritali frumento, vino, oleo, fructibus, jumentis et animalibus omnis generis, agris, vineis, hortis, arboribus, fontibus, etc. Quid mirum? Hæc est villa Dei, ejus manibus erecta, aucta, adornata. Ita camdem Ecclcsiæ propagationem per dilatationem Hierosolymæ, symbolice depingit Jeremías cap. xxxi, 38, et Isaías cap. xux, 20 : « Angustus mihi est locus, fac spatium mihi ut habitem. » Imo S. Hieronymus *in Jonam,* asserit Jerusalem veterem fero semper in S. Scriptura portare novam; ubique enim hoc ei quasi oneri datum ut Ecclesiam Christi in seipsa pneferal et referat, (piasi ejus imago et typus, imo mater. Quare in Liturgia S. Jacobi, Jerusalem appellatur Matrix Ecclesiarum; perinde ao *Rom.* xi, i8, prisci Patriarch® nuncupantur Ecclcsiæ radix, quæ portat fideles cx gentibus. Sic S. Augustinus Proœmio in *Psalm,* cxxvi, ait Salomonem gestare figuram Christi, ul in iis qu® do regno ipsius Scriptura commemorat, non tam sit persona Salomon , quam is ipso personatus Christo ; ac proindo uIronique inlelligi oportere : quia figuratum sino

co ipiod figurat, percipi nequit. Ita hic substratum, sive fundamentum litteræ est restauratio (erronee Jerusalem, cui typice superstruitur fabrica Ecclesia? Christian©. Ita Femandius vinone XXX.

Ven.5. î>. ET EGO ERO EI, AIT DOMINUS, MURUS IGNIS IN circuitu. — Chaldieus : *Verbum vicum erit ei, dicit Dominus, relut munis igneus illam per circuitum ambiens.* Est occupatio : occurrit enim tacite objectioni, eamque præoccupat, *q. d.* Ne mireris, o Zacharia, quod dixi absque muro habitandam Jerusalem, neve ex eo metuas quod ad eam hostibus facilis patebit aditus : ecco enim promitto quod ego ipse Deus vester ero ei pro muro, coque non lapideo, sed igneo, *q. d.* Ego instar muri ignei cingam et tutabor Jerusalem, ac solo aspectu hostes fugabo, et cives lætificabo. Alludit ad flammeum gladium quo Cherubim custodivit paradisum, *Genis,* m, 24, quem non pauci murimi *igneum* exponunt cum Lactantio, lib. II *Instil.* cap. xu». Paradisus enim Dei olim erat Jerusalem, et nunc est Ecclesia. Rursum alludit ad *Psalm,* xxiv, 2 : « Montes in circuitu ejus, et Dominus in circuitu populi sui. » Et ad *Isaiæ* xxm, l : « Salvator ponetur in ea murus et antemurale. » Ita Theodoretus exponit, *q. d.* « Mea benignitate ei ero murus, qui transiri et transcendi non possit. Hanc enim vocavit murum ignis. Nam sicut pyra ingens transiliri nequit, sic vinci non potest qui gratia Dei custoditur. » Quia, ut ait Rupertos, cum scriptum sit : « Sicut fluit cera a facie ignis, sic pereant peccatores a facie Dei, quis ibi hostem timebit? quis dc inimico sollicitus erit? d etenim « Deus tutor noster, ignis consumens est, d ut ex Mose ait Paulus *H* ' xu, '29.

Aiiegoric*. muddtua, l*salles, geli, Quocirca allegorico ct tropologice murus igneus Ecclesia», et fidelium quorumlibet in particulari, sunl primo, angeli tutelares. De his enim ait etex co S. Paulus *llbr.* i, 7 : « Qui facit angelos suos spiritus, el ministros suos flammam ignis. » Ita sancti angeli in specie equorum el curruum igneorum defenderunt Elisœum contra exercitum Syrorum, IV *lieg.* vi, 18. Ita iidem Eliam curru igneo, ad quem dæmoncs accedere non auderent, rapuerunt in cœlum, IV Beg. n, 11.

Secundo, Spiritus Sanctus, qui in Apostolos ct Ecclesiam descendit specie ignis in Pentecoste, ' Lt quemque jam ante promiserat Christus dicens : « Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut accendatur?» Luc. xu, 49. Hujus rei symbolo idem Spiritus Sanctus per angelum deduxit Hebreos ex Ægypto, et deserto ad terram promissam in specie column© ignis et nubis, qu© castra præibat eratque dux itineris, ct simul ea cingebat ct tutabatur ab hostibus, de qua *Sapient.* x, 17 : « Fuit illis in velamento dici, et in luce stellarum per noctem. » Hoc igne charitalis ardens ct cinctus S. Laurentius risit Valerianum, ejusque ignes et craticulas.

Anagogice, Jerusalem ct paradisus cogestiscinetus est igne purgatorii, per quem omnes in cœlum quasi transire debent, ut co probentur numquid impuri habeant; et si quid habeant, expurgentur, juxta illud I *Cor.* m, 13 : a Uniuscujusque opus quale sil ignis probabit, etc., si cujus opus arserit, detrimentum patietur; ipse nutem salvus erit, sic tamen quasi per ignem. » Ad hæc Orígenes, S. Basibus, Lactantius, S. Ambrosius ct Ruperlus ex hoc loco cl similibus opinati sunt, ante cœlum in ©there esse maximos ignes per quos transiré cl expiari debeant omnes in cœlum euntes, etiam S. Petrus et Paulus; de qua sententia quid censendum sit dixi I *Cor.* iu, 12. Denique Christus Judex, et sancti in dio judicii cingentur igne conflagrationis mundi, qui deinde impios et damnatos convolvet in tartara, de quo *Psalm,* xlix, 2; a Ignis in conspectu ejus exardescet, et in circuitu ejus tempestas valida, m

Et ingloria ero in medio ejus. — Hebraice TOD7 *lecabod,* id est *ad gloriam;* Septuaginta, *in gloriam,* pro gloria, loco glori©; Chaldæus, *gloriose majestatem meam tn medio ejus reponam.* Jam gloria hæc dupliciter accipi potest *.primo,* passive, *q. d.* In gloria cro, id est glorificabor et colar in Jerusalem per latri© cultum : ita S. Hieronymus, Lyranus et Dionysius. *Secundo,* et melius active, *q. d.* Glorificabo Jerusalem, gloriam ei afferam : ita Cyrillus, Theodoretus, Haymo, Vatablus et Ribera, Sanchez et alii. Deus enim habitans in Jerusalem per sui cultum, legem, oracula, miracula, tutelam et protectionem, eam reddebat celebrem et gloriosam apud omnes gentes, teste Josepho lib. XII *Antiq.* cap. xxvi. Deus ergo erat gloria Jerusalem, juxta illud *Jcrem.* u, 11 : « Populus vero meus mutavit gloriam suam, w id est Deum suum gloriosum, a in idolum. » Hinc illud *Psalm.* Lxxxvi, 0 : a Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei. n Et *Psatm.* xlvii, l : a Magnus Dominus ct laudabilis nimis in civitate Dei nostri, in monte sancto ejus. Fundatur exsultatione univers© terne mons Sion, latera Aquilonis, civitas regis magni. » lia Theodoretus.

Secundo, aliqui, ut a Castro, per *gloriam* Hierosolymæ accipiunt arcam hederis : ob eam enim capiam a Philistæis nurus Heli gravida, et pr© dolore cxculiens fœtum ac parions vocavit puerum *tchabod f* dicens : « Translata est gloria do Israel, quia capta est arca Dei, » I *Peg.* iv, 21, ut sensus sit : Ego Deus llicrosolymæ ero murus igneus forinsecus, intrinsecus vero in medio ejus ero ei pro arca. Sicut enim ad arcam omnes accurrebant, Deum super eam in propilialorio residentem adoraturi el invocaturi, indeque Deus urbem gubernabat : ita promittit hic se pro arca (quam ante captivitatem ex Jerusalem extulerat et absconderat Jeremias, ut dicitur H *Machab.* ii, b) el pro anima in medio Jerusalem futurum, ut omnes cives et incolas inde animet, foveat, gubernet el regat. Porro Deus tum alias fuit

gloria Jerusalem, tum maximo quando assumpta carne in ca visibiliter apparuit, docuit, miracula fecit, et Ecclesiam suam instituit. Ita Valablus. Quocirca allegorico, cl potius tropologico, Dens per Christum est gloria Ecclesia;. Quanta enim ejus est gloria, quod caput ejus sil Christus, id est Verbum incarnatum, Deus homo? quanta ejus gloria est, Christi coelestis vita, doctrina, Evangelium, sacramenta, gratia, quam in singulos fideles quasi membra sua jugiter influit, qua cos ad beatitudine!!! el gloriam œternam deducit? Hanc Ecclesia; gloriam sub typo Jerusalem graphice depingit Isaias cap. lx, I : *a* Surge, ait, illuminare Jerusalem, quia venii lumen tuum, et gloria Domini super te orta est. Quia ecco tenebræ operient terram, el caligo populos : super te autem orietur Dominus, ct gloria ejus in te videbitur. Et ambulabunt gentes in lumine tuo, ct reges in splendore ortus tui. Leva in circuitu oculos tuos, et vide : omnes isti congregati sunl, venerunt libi, » etc. Ita dc Ecclesia hunc locum exponunt S. Hieronymus, Haymo, Albertus et Remigius.

Veis. 6 **6. O, O, FUGITE DE TERRA AQUILONIS. — Hebraice** HÎT HFÎ Aoi Aoi, id est *heus heus,* quod est adverbium hortandi ct incitandi ad celerem ct contentam fugam, idcoque geminatur, imo triplicatur a Propheta, ut ingentis cladis ingentem pavorem incutiat, ac ingentes stimulos ad eam fugiendam Judæis addat, </. *d.* O Judæi, qui estis filii Jerusalem ct Sionis, fugite de Babylone, quæ vobis est aquilonaris, in quam quasi in carcerem per septuaginta annos detrusi fuistis, indeque ulterius in Assyriam, Mediam, Persidem : adeoque in quatuor mundi plagas dispersi estis : fugite, inquam, ad patriam vestram, redite in Jerusalem civitatem Dei, quasi in asylum. Multi enim Judad in Babylone fixerant sedem, quasi ibi perpetuo mansuri, ibique habebant suas familias, merces et opes, juxta consilium Jeremiæ, cap. xxix, 5, uti constat de Joakim marito Susannæ, *lianici.* xu!, 4. Unde difficulter necnon nisi cum jaelura rerum suarum, so cum suis transferre poterant in Jerusalem, præscrlim quia metuebant ne rursum Samarita», aliæquo gentes Jerusalem expilarent, uti ante septuaginta annos fecerant Chaldæi. Hosco ergo excitat el animat ad fugam ct reditum, promittens opom et protectionem Dei aflore Hierosolyma», ne qui hostes cam invadere audeant. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Remigius ct Hugo.

Cur fugeud«na IUI jio* ÛCLC.

Porro Propheta tam serio cl studiose hortatur Judæos ut fugiant c Babylone : tum ne Babylonios mores et superstitiones induant tam ipsi quam filii eorum, sed ut redeuntes in Jerusalem, ibi Deum pie cl sancte colant: tum proprie, quia instabat novum excidium Babyloni, ne illud cos involvat. Babylon enim capta a Cyro, co cæso, cl stirpe ejus regia in Cambyse filio exstincta, cœpit cervices attollere, ac ad pristinum regnum ct monarchiam aspirare : unde jugum Persarum excussit. Quocirca Darius Hystaspis iterum eam obsedit, tandemque expugnavit; idque anno regni ejus quarto, id est biennio post hoc Zachariœ de eo oraculum (hoc enim editum est anno 2 Darii, ut palet cap. i, 1) facium esse censet noster Gordonua in *Chronol.*

Rem gestam narrat Justinus in fine lib. I; Hero dolus in fine lib. HI, et ex iis Torniellus anno mundi 3532. Babylonii, inquit Herodotus, rebel- ini nw lantcs Dario, ab eo obsessi riserunt cum, quod omni re ad resistendum instructi essent, dictitantes tunc cum expugnaturum Babylonem, cum mula parerei. Frustra ergo urbem, omni licet arte vique adhibita, oppugnavit Darius per vigilili menses, quibus exactis mula Zopyri principis Darii peperii. Hoc omen accepit Zopyrus, (piasi jam adesset tempus capiende Babylonis. Itaque præscindens sibi nares auresque cl horrende se vulnerans el mutilans profugit ad Babylonios, fingens se tam indigne tractatum a Dario, quod ei suasisset solutionem obsidionis; quocirca se cis Darii secreta prodituram, ac in praeliis contra eum ducem futurum. Crediderunt ei Babylonii : quare creatus ab eis belli dux, acceptisque urbis clavibus, milites Darii clanculum in urbem admisit, itaque urbem Dario tradidit, qui muros ejus porlasquc omnes demolitus est, quorum neutrum Cyrus fecerat; Babyloniorum quoque procerum tria millia patibulis allixit Do Zopyro vero hoc Darii fuit elogium : « Mallem Zopyrum non esse mutilum quam viginti Babylones per hanc ejus calamitatem mihi acquiri : unus Zopyrus mihi pluris est quam viginti Babylones. » Siiuili modo Jeremías, inalante excidio Babylonis per Cyrum, monet Judæos ut ex ea profugiant, cap. li, 6 : a Fugite, ait, de medio Babylonis, cl salvet unusquisque animam suam. nolite tacere super iniquitate ejus quoniam tempus ultionis esi a Domino, vicissitudinem ipse retribuet ci.» Sic Tobias, imminente excidio Ninives, monet lilium ut ex ease subducat, cap. XIV. (2 : « Dirigite, ait, gressus vestros, ut exeatis hinc : video enim quia iniquitas ejus finem dabit ei. »

Tropologice Babylon, id est confusio, scilicet Troilovitiorum, errorum et æruninarum, est mundus, g»«. fa- (]. *d.* Fugite de inundo, deque potestate diaboli ad Jerusalem, id esi ad Ecclesiam, quæ est mater eil cl doctrix veritatis, sanctitatis et felicitatis . ita «muudo. Lyranus et Valablus. Rursum, fugite ad stilum Religionis, ad claustra monastica quasi ad asylum. Audi S. Bernardum, semi. 30 De *Conversione ad Clericos:* * Quidni perielilelur castitas in deliciis, humilitas in divitiis, pietas in negotiis, veritas in multiloquio, charitas in hoc sæculo nequam? Fugite de medio Babylonis, fugite et salvate animas vestras. Convolale ad urbes refugii, ubi possitis et de præteritis agere pœnitentiam, cl in præsenti obtinere graham, et futuram glo-

nam fiducialiter praestolari. » Idem, *epist.* 103 : « Vœ, ait, væ vapor est, ad modicum parens, quod ætemæ felicitatis aditum intercludit. Quousque tu tante gloriæ praefers fornum, quod hodie est et cras in clibanum mittitur? carnem dico, et ejus gloriam. Siquidem omnis caro foenum, et omnis gloria ejus tanquam flos fœni. Si sapis, si habes cor, si fecum csl lumen oculorum tuorum, desine jam ea sequi, quæ et assequi miserum est. An non ea satius cum honore spernis quam cum dolore perdis? An non prudentius ea Christi cedis amori, quam morti? Est in insidiis praedo, cujus manibus nec tc, nec tua poteris subducere. Nec poterii provideri, quia tanquam fur in nocte, ita veniet Nihil intulisti in mundum, haud dubium quia nec quidquam auferes. Donnies somnum tuum, et nihil invenies in manibus luis. » Luget, mcrilo luget S. Augustinus lib. 11 *Confess,* cap. nr, ndolcscentiam suam in plateis illis Babyloniæ trans ictam, quoniam cum coætaneos suos audiebat jactantes flagilia sua, el tanto magis gloriantes, quanto m igis turpes essent, ipse etiam stimulabatur non modo ad eadem facienda, sed etiam ad fingenda quæ non fecerat, ne videretur abjectior quo erat innocentior, el ne vilior haberetur quo crai castior. Nimis enim contagiosam rem esse malos sodales, cum dicitur : « Eamus, faciamus, el pudet non esse impudentem. » O si in altam speculam cum S. Cypriano lib. H, *epist.* 2, conscendere liceret, indeque prospicere Babylonem, id csl mundum, pula mundanorum varia studia, curas, negotia, sermones, cursitationes, labores, nundinationes, angores, tædia, scelera, ærumnas, clades el strages; sane exclamaremus : O quantum est in rebus inane! O quantum miseriarum pelagus est Babylon! O quam dementes sunt, qui in eo jactari et mergi eligunt! O, o miseri cæcique mortales, fugite de medio Babylonis, fugite hoc malorum diluvium. Inspice vel unam urbem, vel unam domum, vel unam familiam, quanta in ea videbis dissidia, maledicta, blasphemias, quantas obscenitates, et turpitudines imaginum, librorum, verborum et operum; quantos labores a mane in vesperum, quantas sollicitudines, quanta tedia, quot infortunia! Hunc videbis affligi febri, illum calculo, tertium asthmate, quartum colica, quintum plcuritide, sextum paupertate, etc., septimum rapina, sterilitate, naufragio, etc. Animas si inlrospicias, cernes multo magis ægras el miserabiles, ut cum Ose. cap. ¡v, exclames : u Non csl veritas, ct non est misericordia et non est scientia Dei in terra. Maledictum, et mendacium, et furtum, ct adulterium inundaverunt, et sanguis sanguinem tetigit.»

Prospiciebat hæc S. Fulgentius, Ruspcnsis postea episcopus, (pii, ut habet ejus *Vita,* cum senatoria familia esset ortus, ac doctrina, opibus, summo magistratu, clientelis, fiorenti ætale fortunatissimus haberetur, cœpit hujus mundanæ felicitatis brevitatem el inanitatem perpendere, ejusque curas, onera et tedia gaudiis fallacibus permixta experiri, cumque videret religiosos hisce carere, agereque vitam quietam, hilarem, amabilem el sanctam, eos colere el frequentare instituit, ac tandem in hæc verba prorupit: a Cur, obsecro, sine spe futurorum bonorum laboramus in hoc sæculo? Quid nobis denique praestare poterit mundus ? Si gaudere desideramus, licet melius sil bene flere quam male gaudere, quanto melius tamen gaudent quorum in Deo tranquilla est conscientia, qui nihil liment nisi peccatum, nihil agunt nisi ex Dei praescripto? Non fatigantur publicis negotiis, non damna rei familiaris aut miserabiliter flere, aut turpiter timere coguntur; nec, cum sua ipsi reliquerint, alienis insidiantur. Vivunt inter se pacifici, sobrii, mites,,humiles atque concordes. Nulla ibi cogitatio libidinis, imo magna sollicitudo cl jugis custodia castitatis. Imitemur tam laudabiles viros, arripiamus hanc bene vivendi constantiam, abjiciamus pristinos mores, et mutemus labores. Nitebamur prius inter amicos nobiles nobiliores apparere, nitamur modo inter servos Dei pauperes effici pauperiores. » Hæc dixit, cl mox opere praestitit, mirante et facium ejus celebrante universa Cartilagine, multis etiam imitantibus, adeo ut eorum copia impleverit coenobia. Vide S. Ambrosium, lib. *be Finja sceculi.*

Quoniam in quatuor ventos coeli dispersi vos.— *Primo,* aliqui sic exponunt, *q. d.* Fugite e Babylóne in Judæam, quia ibi dilatabo, et dispergam vos ad quatuor plagas mundi. Dabo enim vobis Philisteam , quæ est ad Occidentem; Moabilidem, quæ est ad Orientem; klumæam, quæ est ad Meridiem ; Samariam, quæ est ad Aquilonem. *Secando,* alii melius, *q. d.* Fugite e Babylone, quia ibi non uniti, sed dispersi estis in quatuor orbis plagas, per quas vagamini : redite ergo in Judæam, ut ibi in unum populum el rempublicam pristinam coalescatis. *Tertio ,* Sanchez , *q. d.* Invito vos, o Judæi dunlaxal, qui in Babylone degitis : non enim loquor ad dispersos in alias terras, quoniam hi dispersi sunt ad quatuor ventos, ne revocari possint. Unde de facto hi soli redierunt qui in Babylone manserunt, non vero qui in alias oras dispersi vagabantur.

7. O Sion, fuge. — « Sion, » id csl Sionite, puta Judici oriundi cx Sion el Jerusalem. Pro *fuge* hebraico est *u£v2fthimmaleti,* id est *proripe te,* libera tc, salva te; Chaldæus, *evade;* Pagninus, *erue te;* Tigurina, *serva te;* Septuaginta, *in Sion* (fugiendo) *salvamini, qui habitatis filiam Babylonis.* Ecce hæc omnia significant instans Babyloni excidium per Darium : cx eo enim ut se propripiant Judæi, præmonel hic Zacharias. Vew.7.

Quæ habitas apud filiam Babylonis, — quæ habitas in Babylone; *fifia* enim *Babylonis* idem est quod filia Babylon, puta ipsa Babylon, pulchra et speciosa instar filiæ.

8. Quia hæc dicit Dominus. — Sanchez hæc v«iM

verba refert ad preccdcnlia, g. d. Fugite c Babylone, quia hoc jubet Dominus. Verum cæleri interpretes omnes referunt ad sequentia, unde ct Hcbræi, Greci ct Latini codices hinc inchoant versum octavum.

Post gloriam misit me ad gentes. — g. *d.* Postquam per Esdram, Nehcmiam, Zorobabel, etc., gloriose restauravero Jerusalem, ego angelus, puta Gabriel, mittor ad gentes, quæ vos, o Juda i, afflixerunt, et Chaldæos in vastatione Judææ adjuverunt, ac exea profugos spoliarunt, ut illas puniam vobisque subjiciam, puta Idumœos, Philistinos, Ammonitas, Moabitas, etc. Ita Chaldæus, Hugo, Mariana ct alii. Idem predixit Abdias in fine suæ prophetiæ, el Sophonias cap. i cl n. Sunt cnim hæc verba non Zachariœ, ut vult a Castro, quasi is mittatur a Dco ad genios, ut eis predicai cladem ; sed angeli tertii, qui coepit loqui Zachariœ vers. 1, el hucusque sermonem protrahit. Hoc cnim exigit connexio textus, ct tg *quia.* Arias per *gentes* accipit Persas, quasi angelus hic prædicat Persarum excidium per Grecos et Alexandrum Magnum. Verum Persæ, ut Darius cl Cyrus, non spoliarunt, sed ditarunt Judæos. Expositio jam dicta videtur litteralis, cui tantum obstat id quod præcessil : « Ilæc dicit Dominus exercituum; » cui mox subdit : « Post gloriam misit me ad gentes, » ubi pronomen *me* videtur referre eum qui præcessil, scilicet Dominum exercituum. Verum responderi potest es^e hcbraismum, quem latine sic emollias et exponas, *q. d.* Hæc dicit Dominus exercituum, quod post gloriam Jerusalem mittet me Gabrielem ad gentes, ul eas illi fortiter subjiciam. Demus ergo hoc velle corticem littore, qui obiter victorias Judæonim videtur hic perstringere; sed negari non debet quin precipuus sensus sit de Christo, ad quem avolat Propheta, ideoque hac phrasi utitur. Christus ergo est Dominus exercituum, id est Deus, quem post gloriam Pater misit ad gentes. Ila S. Hieronymus, Haymo, Remigius, Theodoretus, Lyranus, Vatablus, Clarius, Hibera el alii. Unde doctores orthodoxi contra Arianos recte ex hoc loco probant Filium Dei esse Deum verum, ideoque mysterium SS. Trinitatis. Alius enim hic a Zacharia asseritur Dominus exercituum missus, scilicet Filius; alius mittens, scilicet Paler. Hinc cl vers. 10. Dominus missus ad Sionein ait: *Habitabo in medio tui,* ubi Chaldæus clare vertit : *Ponam divinitatem in medio tui.* Jam S. Hieronymus *gloriam* intelligit cam qua Dei Filius eminebat in coelo, post gloriam, inquit, divinæ Majestatis, *q. d.* Vide dignationem Dei nostri; ecco Verbum Dei post gloriam, quam ex œternitate habuit in divina natura, dignatum est assumerò saccum mortalitatis nostre, ut in eo posset mitti ad gentes, casque morte sua redimere. Solent cnim ignominia) post gloriam, labores post quietem, dolores post felicitatem, esso acerbiores. Vide Ruperlum.

Eusebius vero lib. V(Demonstr. cap. xvi, Emmanuel et alii accipiunt gloriam humanitatis Christi, *(j. d.* Postquam ego Christus homo gloriam meam ostendi tot tantisque miraculis a me patratis, item tot apparitionibus, quibus me ostendi post resurrectionem amorte redivivum; denique post ascensionem misit me Pater ad gentes, ul per predicationem Apostolorum colligerem fideles, præsertim cos qui futuri ct permansuri sunt sancti, ideoque eligendi ad vitam œternam. Hæc est enim proprie Christi gloria, de qua *Joan,* vn, 39 : « Nondum erat Spiritus datus, quia Jesus nondum crai glorificatila. p Ubi nola canonem S. Augustini, lib. III *Doctr. Christ,* xxxi : a Quæ in Scriptura dicuntur dc capite, › id est Christo, « intelligc de ejus corpore, n id est Ecclesia, puta Apostolis ct fidelibus, ac vice versa. Sic Christus hic dicitur missus ad gentes, non in se, sed in suis Apostolis, quos ad gentes destinavit. Christus cnim in suis Apostolis quasi equis perambulavit totum orbem, juxta illud *Psalm,* lxvii, 5 : « Iter facile ci qui ascendit super occasum (puta ad Occidentales orbis plagas) Dominus nomen illi, p

Tertio, alii accipiunt gloriam de qua dixit vers. 5: « In gloriaero in medio ejus,» *q. d.* Post gloriam, quam Deus sua præsentia vobis . 0 Judæi, exhibebit in nova Jerusalem ct templo, mittet ipse me Gabrielem ad gentes, ut eas vobis subigat, quæ crii nova vestra gloria; ct multo majori gloria vestra mittet mei antitypum Christum, qui est virtus cl fortitudo Patris, ut Ecclesia» suæ, quam ipse in vobis inchoabit et fundabit, gentes antea vobis inimicas subigat, itaque ex Judæis et Gentibus faciat unum ovile, cujus ipse sit pastor, *q. d.* Post gloriam Jerusalem et Judæorum, succedet per Christum gloria Ecclesias el gentium christianarinn. Hæc tertia gloria magis genuina et litière innexa videtur; respicit enim ad gloriam quæ precessi!, quamque promisit vers. 5. Ita Albertus, Hugo, Arias et Sanches : quin el Chaldæus, sic enim vertit, *post gloriam quam vobis adducturum se dixit* (v. g.) *misit me ad populus qui vos diripiunt.* Perperam R. David vertit, *posita* (id est post omnes has prophetias) *ingloriam misit mc ad gentes,* q. d. Postquam ego Zacharias vaticinatus sum Judicis, Deus amplioris gloriæ causa misit mc ad vaticinandum gentibus : hebraico cnim est TDD nriK *achar cabod,* id est *post gloriam misit mc ad gentes.*

Qui enim tetigerit vos, tangit fit illam oculi mei. — Hebreos, Chaldæus, Septuaginta, et S. Hieronymus in *Comment.,* habent, *oculi ejus,* vel *oculi sui,* ut loquatur de Deo in tertia persona, ac respiciat atl id quod de eo dixil : « Misit me ad gentes. 0 Huic cnim recte respondet in eadem persona : « Qui vos tetigerit, tangit pupillam oculi ejus, » puta Dei. Noster vero interpres eodem sensu reddidit in prima persona, a oculi mei : » quia accepit hæc de Deo loquento do so

in i rima persona, ac præserlim quia respicit ad senium praecipuum, qui est dû Christo, 7. *d.* Hæc dicit Dominus, puta Filius Dei : post gloriam Judæorum, scilicet post Ecclesiam quam ex Judæis collegi, misit me Pater ad gentes, ut illi eas subjiciam ct aggregem : vos enim, o fideles mei primitivi et quasi primogeniti, ita amo, tutor et custodio, ut gentes olim hostiles vobis sim subiturus; aut si rebelles maneant, perditurus. Qui enim vos tangit, tangit pupillam oculi mei; nihil cnim delicatius, carius, pretiosius pupilla, ac proinde nihil majori cura custoditur : Li sa cnim pupilla, læditur et excæcatur oculus, qui est lumen vitae ac dux omnis viœ et actionis hominis, ut homo cxcæcatus miserrimam in tenebris agat vitam, sitquo instar mortui. Unde pupilla hebraico vocatur f"Q *bath,* id est *filia,* co quod preposa, cara, cune et cordi sit, ac custodiatur quasi filia unica; quodque oculi sit quasi filia. Quocirca in pupilla est elligies humana, puta fili®, vel filii. Hinc llebræi eamdem alia voce vocant JKPN id est *virunculum;* quia is in pupilla apparet. Alludit ad Deu/, xxxn, 10 : « Custodivit quasi pupillam oculi sui. » Ita S. Hieronymus, Thoodoretus, Haymo, Lyranus et alii. Aliter S. Cyrillus et Vatablus, 7. d. Qui tangit vos, tangit pupillam oculi sui, id estseipsum gravissime lædit : quia sibi accersit acerrimam Dei vindicis vestri iram ct vindictam.

Vert 9. **QI'U ECCE EGO LEVO MANO! MEAM SUPER EOS,** — puta super gentes finitimas et hostiles, ut eas feriam, vobisque prædæ dem et subjiciam. Ita subjecit eis Ammonita?, Moabilas, Philislæos, Samantas, Idumæos lum alias, turn per Judam et Máchateos* Hoc enim mox visuri erant Judæi audientes hæc oracula Zachariæ, indeque ex reali eorum eventu cognituri ipsum esse verum prophetam, et hæc accepisse a Deo, uti ipse asseverat. Ila Albertus, Hugo, Lyranus el Arias.

Mystice, hæc veriora sunt in Christo, qui Apostolis e Judæa ortis subjecit omnes gentes. Ubi nota conversionem gentium vocari *prcedationem* et spo*iiumt* quia eas Apostoli predati sunt diabolo, carni et mundo, quibus sponte se subjecerant ct volentes serviebant, ac subjecerunt Christo. Hinc Isaías cap. vin, 3, predici! nomen Christi fore : • Accelera spolia detrahere, festina prædari. » Et cap. ix, 3, dc Apostolis orbem conversuris ail : « Laetabuntur coram te sicut qui ludantur in » messe, sicut exsultant victores capta preda, quando dividunt spolia. »

Nola to *levo manum,* scilicet quasi signifer, imo dux el imperator, prisco more, elevata manu signum pnclii altollo, et exercitum in hostes duco. Sic dicitur *Psalm,* Lxxui, 3 : a Leva manus luas in superbias eorum in finem , v 7. d. Tolle signum tuum, immitte exercitum in hostes tuos, illos bello persequere, donec omnes ad unum conficias et concidas. Nam, ut sequitur : « Gloriati sunt qui oderunt le: posuerunt signa sua, signa, » etc.; et *Isaiœ* cap. vii, 11 : « Et elevabit Dominus hostes Rasin super eum. » Et *Psalm,* cv, 26 : « Elevavit manum suam super eos, ut prosterneret eos in deserto. » Rursum *Isaiœ* cap. XLix, 22 : a Levabo ad gentes manum meam, et ad populos exaltabo signum meum.» Porro signum el vexillum Christi est crux. Quare eum tolli crucem, el cruentum in ea Christum aspexeris, animos preliandi acue, certamque victori® spem per Christum concipe.

10. Lauda. — Excitat Synagogam Babylone redeuntem in Jerusalem, ad gratiarum attionem et jubilum, quod sensura sil Dei in se habitantis praesentiam, opem cl gloriam, adeo ul gentes idipsum visure el confessura sint, idcoquc suas oblationes el dona oblaturae Deo in ejus templo; quin et non pauci convertendi sint ad judaismum el futuri proselyti, juxta illud *Psaim.* lxvii, 30 : « A templo tuo in Jerusalem libi offerent reges munera» : Ita. Seleucus rex Asice aliique principes ingentia dona ei miserunt, ul palet II *Machab.* m, 2 et 3. Ita Rcmigius, Haymo et Dionysius. **Vers. 10.**

Mystice, mullo magis excitat Judæos, omnesquo primos fideles tempore Christi, ut jubilent Deoque gratias agant, eo quod videanl Messiam, id est Deum corporatum, visibiliter in medio sui versantem, ibique fundantem Ecclesiam, ad quam mox per Apostolos aggregabit omnes gentes. Ita S. Hieronymus, Theodorelus, Rcmigius, Lyranus, Vatablus, Arias et alii.

11. Et possidebit Dominus Judam partem suam in terra SANCTibTCATA. — Ad litteram, 7. d. Cum Deus tribum Juda (sub qua accipe quoque tribum Benjamin, nipote quæ cum Juda in unam rcinpublicam el Ecclesiam coaluerat) reducet e Babylone, tunc eain quasi partem, id est portionem suam hrercdilariaiii, collocabit rursum in terra sancla, puta in Judæa, quæ sancta est, tum ob teriiplum sanclumque Dei in co cultum; tum quia in ea vixcrunl SS. Patriarch® ct Prophetae, ut ibi rursum sit ejus peculium et possessio, uti fuit tempore Mosis, dicentis *heut.* xxxn, 9 : a Pars autem Domini populus ejus : Jacob funiculus haereditatis ejus, n **Vers. 11.**

Mystice, Christum partem suam, id est Apostolos aliosquc primos fideles, cx quibus conflavit Ecclesiam suam, selegit ct possedit in terra sancta, puta Judica; illam enim ipse magis quam omnes Patriarch® ct Prophetae sua nativitate ct conversatione sanctiiicavil et consecravit. Ita S. Hieronymus, Cyrillus ct alii jam citati.

13. Silevt. — Est epiphonema. Propheta cnim admirans hanc Dei in populum suum beneficentiam, tum litteralem sub Nehemia ct Machabn?is, tum potius mysticam et spiritualem sub Christo, erumpit in profundam reverentiam et doxologiam Dei ; ac proclamat ut omnes eam cum tremore, reverentia, humilitate et gratitudine agnoscant, suspici mt, revereantur, colant el celebrent-.aQuia, ait, consurrexit de habitaculo sancio Vert.!^

suo ; n Septuaginta, *quia surrexit dc nuhibiu san» fis suis.* Poetice loquitur, 7. *d.* Deus « consurrexit, » hebraico "HJJJ uror, id est *excitatus est* quasi a somno, 7. *d.* Deus visus est dormire, cuín nos neglexit et dimisit in captivitate per septuaginta annos, rursum cum dimisit mundum in potestate diaboli per quatuor annorum millia ; at jam videns immanes ejus strages, vehit somnum excutieris, assumit suum robur el fortitudinem, ac exsurgit ad ultionem, ul populum suum liberet, et cum cohabitet. Acpræserlim allegorico somnum excutiet et consurget, quando Christus e nubibus, imo c cœlo vindex robustus descendet in Judieam, cum in ea incarnabitur, ul cum Judæis quibus promissus est habitet, cosque a tyrannide diaboli, peccati et mortis vindicet et salvet. Ita S. Cyrillus, Theodorelus et alii. Hinc olim cum sacerdos procedebat ad altare sacrificaturus, præibat diaconus proclamans : « Sileat omnis humana et mortalis caro, stetque cum metu ac tremore, » uti habetur in liturgia S. Jacobi, sub initium. Vide dicta *Habacuc* 11, 20.

Tropologice, Arias : Sileat, ait, omnis caro quæ fons est et scaturigo omnium malarum cogitationum et cupiditatum, ejusque furentis stimulus quiescat, el compescatur a vi el efficacia gratiæ Christi, quæ universum vitiorum fontem exhaurit.

Anagftfi cc· Anagogice, sileat omnis caro a facie Christi vcnientis ad judicium, quia consurrexit de cado, descenditquc in vallem Josaphal, ul ibi judicet vivos ct mortuos, qui unquam exstiterunt, exstant vel exstabunt in inundo. Ita S. Hieronymus, Haymo, Lyranus cl Vatablus. Tanta enim erit tunc Christi majestas, tanta ejus ira in impios, ut ipsi vultum ejus ferre non sustineant, sed clament montibus cl petris : « Cadite super nos, cl ïa di abscondite uosa facie sedentis super thronum, et ab ira Agni, n Apoc» vi, 17. Tunc verum crii epubat illud paradoxum : « Veniet tempus, quo damnati nolent egredi ex inferno, et beati volent egredi e cado ; » nimirum hoc tempus est dies judicii. In illo cnim damnati optabunt manere in inferno, ne cogantur venire ad judicium; partim ne subeant probrum publicum damnationis coram toto mundo in valle Josaphat; partim ne videant vultum iratum et fulgureum Christi judicis: parimi ne cogantur assumere corpora, in iisque torqueri, cum jam sola eorum amina torqueatur. Beati vero in die judicii optabunt egredi cado, tum ul sententiam felicissimam audiant : « Venite, benedicti Patris mei, possidete regnum vobis paratum a constitutione mundi ; » tum ut eorum innocentia, virtus et gloria toti mundo, cui olim despecta fuit, innotescat; tum ut corpus suum assumant, in eoque glorificentur, ac cum co triumphantes Christum gloriose in cœlum conscendentem comitentur, ejusque \ u fruantur in œlcrnum. Gloria enim corporis erit quasi altera stola et corona beatitudini, quam proinde animœ beatæ ardenter appetunt, uti patet *Apocal.* vi, 10 el ii.

&· *at t¡n*di inicuo.

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Angelus Jesum filium Joscdcch jubet erui vestibus sordidis captivitatis, erque ac peccati, induique novis, et cidari, ut significet se ci peccata remittere, et pontificatum reddere, ut tunplum cultumque Dei nstaurct. Insuper vers. **8,** *eidem promittit Orientem, id est Christum qui in templo ab eo instaurando sit versaturus, ibique collecturus Ecclesiam, cujus ipse futurus sit pontifex : ipsum enim fore ecclesia! lapidem angularem septem oculis insignitum, ac clavorum vulnerumque sculpturis calatum, qui auferet iniquitatem terne, et pacem toti orbi felicitatemque conciliabit* **(i).**

1. El ostendit milii Dominus Jesum sacerdotem magnum stantem coram angelo Domini : et salan stabat a dextris ejus ul adversaretur ei. 2. Et dixit Dominus ad satan : Increpel Dominus in le, satan; et increpel Dominus in te, qui elegii Jerusalem, numquid non isle torris csl erutus de igne ? 3. Et Jesus erat indutus vestibus sordidis : el stabat aule faciem angeli. 4. Qui respondit, et ail ad eos qui stabant coram se, dicens : Auferte vestimenta sordida ab

(i) Sequuntur in hoc capito emblemata ail Jesum ;>onliilccm ct Zorobabelom ducem cum transitu ad Christum.

In emblemate primo, pr imo, rcprrsentatur Jt?sus coram angelo stans, *pruno,* frustra accusatus a silana, i, 2; *secundo,* sordidatum vestimento, sed angeli jussu vestitum melius et ornatum cidari, 4, 5.

Secundo, transit ad Christum, *primo,* admonitione data Jesu ad fidelitatem in oflicio cum promisis adjectis, 6, 7; *secundo,* indicatione de Jo>u sacerdote in figuram assumpto, 8; *tertio,* præuufitiaitono adventuri Christi quem Orientem vocat, S; Eeclesiæper Christum fundandæ ct salutis, 9; *quarto,* tranquillitatis et secutura», !0.

eo. Et dixit ad eum : Ecco abstuli a te iniquitatem tuam, et indui te mutatoriis. 5. El dixit : Ponite cidarim mundam super caput ejus. Et posuerunt cidarim mundam super caput ejus, el induerunt eum vestibus, et angelus Domini stabat. 6. Et contestabatur angelus Domini Jesum, dicens: 7. Hæc dicit Dominus exercituum : Si in viis meis ambulaveris, el custodiam meam custodieris : tu quoque judicabis domum meam, et custodies atria mea, cl dabo tibi ambulantes de bis qui nunc hic assistunt. 8. Audi Jesu sacerdos magne, tu et amici tui, qui habitant coram te, quia viri portendentes sunt : ecce enim ego adducam servum meum Orientem. 9. Quia ecce Iapis, quem dedi coram Jesu: super lapidem unum septem oculi sunt : ecce ego cælabo sculpturam ejus, ait Dominus exercituum: et auferam iniquitatem terra illius in die una. 10. In die illa, dicit Dominus exercituum, vocabit vir amicum suum subter vilem, et subter ficum.

Fen.i. 1. Et ostendit mihi Dominis. — Vox *Dominus* non est in Hebreo, nec Chaldteo, sed subintelligitur. Unde eam exprimunt Septuaginta ct Noster. Porro Dominus per angelum more suo hæc revelavit, ct pinxit in phantasia Zachariæ : an eadem nocte qua procedentia cap. i et n, revelavit, idipsum fecerit, ut volunt Rupertus cl Hugo, an alia, incertum est. Prophetæ enim sæpe non distinguunt tempora, nec ea certa suis prophetiis consignant, cum constet plerasque per intervalla variis diebus, mensibus, quin et annis, ipsis revelatas fuisse a Deo, vel immediate, ul cum Deus loquebatur in mente eorum; vel per angelum, ut cum per cum in phantasia Prophetæ sua symbola, puta visa, vel verba formabat ct pingebat.

Jesvm, — filium Joscdech, qui co tempore vivebat, jamque Babylone redierat in Jerusalem, ibique erat summus Pontifex. Undo vers. 8, eidem promittens Christum dicit : «Audi, Jesu sacerdos magne, » etc. Ita S. Hieronymus, Thcodorelus, Cyrillus, Remigius, Albertus, Hugo , Lyranus hic, ac S. Augustinus lib. XII *Contra Faustum* cap. XXXVI, et Eusebius lib. IV *Demonstr.* cap. ultimo. Negat idipsum Arias, secutus Abenczram et R. Salomonem, quia, inquiunt, Jesus tilius Josedcch jam erat mortuus, co quod *Aggæi* n , 12 et 22, ejus non Hat mentio, uti facta est vers. 3. *Jesus* ergo sumitur hic pro posteris, puta pro Machabais, quorum bella contra Antiochum prodidi hic Zacharias : ita ipsi. Verum errant, nam vixisse tunc Jesum hunc, patet ex cap. vi *Zacharia* vers. 11, ubi dicitur : « Sumes aurum el facies coronas, el pones in capite Jesu filii Josedech, « etc. Et Eccb. xux, 13, ubi dicitur quod Jesus hic cum Zorob ibel œdificarint et cxullarint templum ; templi autem fabrica absoluta ct dedicata est anno G Darii, ut patet I *Esdra* vi, 15; imo Josephus lib. XI, cap. v, tradii Jesum lume vixisse usque ad initium regni Xerxis , qui patri Dario successit : tunc enim in pontificatu successisse ei filium Joachim.

Aibr~ • Allegorico, Jesus filius Josedee, Pontifex legis veleris, repraesentavit Jesum Christum Pontificem r»t j m Novi Testamenti, tam nomine quam dignitate et CùiuiM ullicÀO. Ita auctores jam citati; insuper Tertullianus *Contra Judæos,* sub finem, Orígenes hom. 0 *in Levit.,* Lactantius lib. IV, cap. xiv, S. Ambrosius lib. HI *De Fide,* cap. iv, S. Chrysoslomus homil. 5 cx variis *in S. Matth.,* S. Gregorius lib. XX *Moral,* cap. xx, qui videtur asserere hic sensu litterali agi de Jesu Christo, ideoque non addi -ri *filius Josedcch,* quod alibi Jesu veteri additur. Verum hi Patres excusandi sunt, quod more suo non distinguant sensum litteralem ab allegorico, ac tantum dicere velint præcipuum sensum ex mente et intentione Spiritus Sancti esse de Jesu Christo, ideoque ad hoc innuendum laceri ri *filius Josedcch.* Jam constat apud omnes, quod licet litteralis sensus de Jesu filio Joscdech sil primus, tamen allegoricus de Jesu Christo sit illo polior, ideoque precipuas. Porro Hieronymus Savonarola explicans hæc Zachariæ verba anno Domini 1495, sedente Alexandro VI Pontifice cui infensus crai, per *Jesum* accipit Pontificem angelicum, quem brevi Romam visuram vaticinabatur, qui vita et moribus angelus potius videretur quam homo, ac totam Ecclesiam reformaret, novosque ritus, imo novum Evangelium induceret. Verum jam plusquam centum elapsi sunt anni ab hac ejus prophetia, et necdum angelus ille compartid. Vide Ambrosium Catharinum *Contra prophetias Savonarola,* ct *Canon.* XXXIII in *Proœmio.*

Stantim coram angelo Domini. — Hic angelus fuit S. Michael, utpote tutor Synagogæ, qui pro ejus capite, puta Jesu pontifice, contra Satanam decertat. Inde coram eo Jesus pontifex quasi reus consistit, accusante cum Satana. Est enim hic species tribunalis et judicii, in quo judex est Deus, accusator Satanas, reus Jesus, advocatus Michael, sed Deus suas partes delegat Michaeli, ul ipse ejus loco sit judex. Unde coram Michaele quasi judice reus hic consistit Jesus. Sicut enim Deus, sic et angeli ejus, utpote œquissimi, possunt esse simul advocati cl judices. Ita S. Hieronymus, Remigius, Hugo cl Lyranus : « Debuit, ail, pralatus totius populi angelus, ejusdem populi predato homini (puta pontifici Jesu) præslo adesse. »

Et Satan stabat. — *Satan* hebraico idem est quod *adversarius* ; hinc tribuitur dæmoni, qui

summe et ubique fidelibus adversatur, juxta illud S. PvOi *epist.* I, cap. v, 8 : « Adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit quierens quem devoret, n Hinc Septuaginta pro *Satan* vertunt ¿toi&Xoc, id est *calumniator.* Porro *Satan* hic antonomaslico intelligilur du-monum princeps, puta Lucifer : contra hunc enim uti primitus in cado pugnavit, ila perpetim in terra pro Ecclesia depugnat S. Michael, uti docet S. Joannes, Apoca/. xn, 7 : « Et factum csl, inquit, prolium magnum in cœlo : Michael ct angeli ejus præliabantur cum dracone, ct draco pugnabat cl angeli ejus; » ct cap. xx, 2 : « Apprehendit draconem serpentem antiquum, qui csl diabolus, ct Satanas, ct ligavit eum per annos mille. » Contra hunc quasi principem daemonum, tentantem sc decertavit Christus, *Matth.* iv, l ct 10. Hic quoque contra Michaclcm altercatus est de corpore Mosis, ut ail S. Judas in *epist.* vers. 9.

Sommi io»! fleti ancius «i s. îîi ky **i**, **kulalor Lucifer**

Hinc colligas summum Pontificem, qualis fuit jesús filius Joscdech, custodem cl tutorem habere S- Michaelem : ille enim uti lutor csl corporis Ecclesia, ita est et capitis, puta Pontificis; sicut cx a(iverg0 Lucifer hostis Ecclesia}, hostis est el ~ .... . Pontinas; cum enim maxime impugnat, ut eo prostrato prosternat Ecclesiam; idque aliquando per se, aliquando per dæmoncs sibi subditos. Quocirca vigiles fortesque excubcnt pontifices, jugiter cogitent sibi acre ct perenne esse bellum cum principe tenebrarum, qui ardel ira, pollet potentia, tumet superbia, vafer est astutia, peritus experientia. Sciant suum ant igonislam esse Luciferum, meminerint se cum pontificatum ineunt, ad duellum cl singulare certamen provocare Salanam, omnesque ejus inferorum cohortes cl legiones, de quibus ait Apostolus *Ephes.* vi, 13 : « Non est nobis colluctatio adversus carnem ct sanguinem, sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequiliæ in coelestibus. » Sed ne percellantur, nec animis cadant, sciant ex adverso liypcraspistem cl defensorem suum esse S. Michaelem. Meminerint sibi in B. Petro a Christo promissum esse : « Tu es Petrus, ct super hanc petram ædifieabo Ecclesiam ineam, cl port® inferi (puta omne inferorum robur el potentia) non provalebunl adversus eam, » *Matth.* XVI. Meminerint totam Ecclesiam, ac praesertim singulos sacerdotes, pro sc nominalim in Miss® sacrificio quotidie beo supplicaro. 14ures ergo cl potentiores sunt eorum protectores, quam sin' hostes ct impugnatores, uti cos videns dixit Elisants IV *¡leg.* vi, 16. Perperam ergo Arias per *Satanam* accipit Antiochum Epiphanem, qui Jesum, id est Machabæos posteros Jesu, oppugnavit. Agitur enim hic de ipso Jesu, non de posteris, uti paulo ante dixi.

A dextris ijis. — Satan, accusans Jesum filium Josedcch in tribunali Dei, stabat a dextris Je.su, quasi victor, ct in lite polior ac superior; quia videbatur in judicio prævaliturus, ac Jesum ad sententiam damnationis adacturus, quia vera erat accusatio quam ei intentabat, inquit S. Hieronymus. Simili schemate ct phrasi ait P-altcs, *Psalm,* cvm, G : « Constitue legislatorem super cum, » nimirum fac ut diabolus stet a dextris ejus, quasi ci praevalens, leges et jura dictans. Unde S. Augustinus ibidem tropologice sic explicat : « Hoc, ait, meruit (Judas proditor Christi) ut super sc diabolum habeat, id est diabolo subditus sit, (pii Christo subditus esse noluit. Stet a item a dextris ejus, dicium est; quia opera diaboli proposuit operibus Dei. Huc enim cuique non immerito dextrum .dicitur, quod praeponit, sicut sinistra dextera proponitur. Ideo ct de illis qui sœculi hujus gaudia praponentes Deo, beatum dixerunt populum cui hæc sunt, rectissime dictum est : Dextera eorum dextera iniquihtis. Diabolus ergo stetit a dextris ejus, quando proposuit avaritiam sapienti®, et pecuniam salati suæ, ul eum traderet ct quo debuit possideri, ne ab ipso possideretur, cujus opera ipse Christus solvit, a quo noluit possideri. » Unde sequitur : « Cum judicatur exeal condemnatus. » Ex adverso justi et sancti dicunt *Psalm,* xv, 8 : a Providebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi ne commovear, o Et *Psalm.* cvm, 31 : a Astitit a dextris pauperis (ut diviti® pauperis sint ipse Dominus, ait ibidem Augustinus) ut salvam faceret a persequentibus animam meam. » *Secundo,* Albertus, Hugo cl Sanchez : Satan, inquiunt, est a dextris pontificis, quia Judæorum felicitati cum inriderei, angelomin el piorum ex co populo consiliis adversabatur; nam Salm per malos regis consiliarios in Babylone, et per Samaritas in Judæa Hebraeorum consilia turbabat, neque quidquam sinebat expedite, aut cum magno studii operæ(jue [iretio administrari. Vii enim amicus est a dextris, ut juvet el protegat quomodo dicitur, *Psalm,* xv : « A dextris csl mihi ne commovear : » sic inimicus est a dextris, ut quod in nobis firmius est et magis ad laborem idoneum, turbet ct infirmet; quod utique per Samantas agebat Satan, dum et opifices et Judæos fabric® præ>ides variis artibus remoran el impedire satagebat. Sic et Pineda *De ¡lebas Salomonis,* lib. Ml, cap. xx : Dextera, ait, symbolum est egregii alicujus conatus el operis; hinc qui sc alicui a dextris opponit ut adversotur, procul dubio opus impedit malitiose ct hostiliter, uti fecit hic Salan.

Mystice, nol it Hugo diabolum esso a sinistris illis quos persequitur in temporalibus; a dextris, quos in spiritualibus; ante faciem, qui versutias ejus cavent; a tergo, qui non provident; supra, quos conculcat; infra cl sub pedibus, qui eum conculcant, hæcquc confirmat ex Scriptura Euthyinius *m Psalm,* evui, G : Diabolus, ait, stat a dextris, ul operationes dextras, id est bonas, rapiat. Ibidem Valentia : Sicut, inquii, a dextra Mpik®, impio- »«»• Curî

incipit motus anirmlis. ita illi a diabolo aguntur, nihd operantes nisi secundum avariti.an, odium, infidelitatem. Diabolus ergo stat a dextris, tanquam princeps peccatorum. Sic el Elias Cretensis in orat. I *Nananzcni :* Satan, ait, semper res nostras dextras, id est quæ cum laude sunt conjuncte, oppugnat, non vero sinistras. Quocirca S. Ambrosius, lib. Ili *De Interpoli.* cap. xi : Adam, ait, dextram suam diabolo dedit, quam extendi fecit ad interdicta poma. Ita præjudicatum est in illo omnibus, ei cerpit universis diabolus a dextris stare : omnes quippe nascimur damnati ac filii iræ. Sicut enim *Psalm.* lxxix, 18, David virum dextræ vocat, quem Deus peculiari ope sua fortem facit; ita diabolum a dextris habet, qui ei consentiendo se subjicit, cumque contra se fortem oc potentem reddit. Diaboli typus fuit N las rex Ammon, dicens Israeliti*, l *Re»j.* xi, 2 : « In hoc feriam vobiscum fœdus, ut eruam omnium vestrum oculos dextros, » tum in opprobrium, tum ut cos bello inutiles, nipote cæcos, redd un : sinistrum enim oculum scuto tegunt milites. Quod mystice explicans S. Gregorius, lib. V in libro *Regum,* sub initium : « Dexter, inquit, oculus noster est intuitus claritatis æternæ : sinister vero oculus est concupiscenti® carnalis. Dexter ergo oculus eruitur, (piando mens ea cæcitalc percutitur, ut ultra nd videnda cœlestia non aperiatur. Naas (Naas hebraico idem est quod *serpens,* qualis est diabolus) ergo dextros oculos foederatorum sibi eruit, quando gula sic devictis abstinentibus prævnlct, ut carnalia sola cupiant, ct ultra quæ amare solebant non attendant, n puta spiritualia et alterna.

Allegorice S. Hieronymus : « Stans cernitur Jesus cl stabili consistens gradu, ct stabat a dextris ut adversaretur ei. Tentatus enim est per omnem modum absque peccato. El in Evangelio ad cum tcnlalor accedit quærens semper dextris ejus el virtutibus contraire. » Et S. Gregorius, XX *Moral,* cap. xviii : « Pro dextro, ait, habere dicimur, quod pro magno pensamus, pro sinistro vero id quod despicimus. Venienti ergo Christo in carnem Sotan a dextris stetit : pro magno namque Dominus Judaicum populum, el pro nihilo gentes habere videbatur; sed postquam incarnatus apparuit, gentilitas quæ pro sinistro habita fuerat, credidit; Judaicus vero populus ad perfidiam declinavit. Satan ergo a dextris stetit, quia illum ei populum rapuit, qui dudum dilectus fuit.'» Et inferius : u Cum S. Ecclesiam lacessunt qui fideles videbantur, ei procul dubio calamitates ad dextram surgunt; » sed quia reliquie in fine mundi salva? lient, hinc Dominus removet Saianam a dextris dicens : « lucrepet Dominus, o etc.

. Denique ex hoc loco cl similibus Cassianus, *Collât.* Mil, cap. XVII, colligit unicuique nostrum * coha rere angelum non tantum bonum, sed et . nidum, sive unicuique a Lucifero destinari dæitionem lentantem, sicut a Deo cuique destinatur angelus custos ad tutelam. Quæ fuit sententia Origenis et nonnullorum veterum. Nec est improbabilis : tum quia Lucifer est simia Dei : l'un quia ardel odio Dei ct invidi i hominum, novitque hunc esse optimum nocendi Jiominibus modum el ordinem, si cuique dœmon, qui jugiter cum observet, et dum occasio est lentet, assignetur, ne inter dænioncs sit ataxia el confusio; neve quod unus coepit alter destruat. Porro cuique suum assignat Lucifer, non Deus.

Ut adversaretur ei. — Hebraice **Wvb** *listrno,* a radice JOZJ *salan,* id esi adversatus csl, unde *Safan* vocatur adversarius. Explicat ergo etymon *Satanes, q.* d. Salan, id est adversarius, stabili, ut juxta nomen et offlcimn a se usurpatum adversaretur Jesu, ut scilicet quasi actor accusaret eum in tribunali Dei, ad hoc ut eo damnatus judicaretur indignus tam pontificatu, quam restauratione templi et cultus divini : hanc enim impedire satagebat Satanas.

Quieres : Quodnam fuit crimen Jcsu, cujus eum accusavit Satin? *Primo,* Theodorctus ctSanchez censent peccata hæc non fuisse Jesu, sed populi ; quæ multa erant, eaque imputari Jesu Linquam pontifici, quodammodo enim totus populus est in sacerdote, et in sacerdote peccat; aul sacerdos potius in omnibus peccat, uti docet S. Cyrillus. Verum aliquod peccatum Jesu proprium hic intervenisse innuit angelus, dicens vers. 4 : « Auferte vestimenta sordida ab eo; » el : « Ecce abstuli iniquitatem luam. » vecci- tnmJcm qi.od ? : sio primi.

Dico ergo hoc peccatum fuisse, quod populum jam pene in Babylone legis cultusque Dei obiitum, in ca non satis instrueret, nec ad eam observandam modis omnibus urgeret, ac præsertim quod illum torpentem in fabrica templi ad illam non cogeret, ut palet Agq. i, I et 2. Rursum, quod eum non averteret a matrimoniis cum alienigenis uxoribus contrahendis. Hoc enim crimen in populo redarguit et emendavit Esdras, lib. I, cap. IX, 2. Ita Chaldæus, Lyranus, Emmanuel, Mariana et Vatablus. Porro hac in re ncgligentem fuisse Jesum putet cx eo, quod ejus filii et fratres duxerint alienigenas, ut patet I *Esdr.* x, 18, quos sane ipse quasi pater castigare el impedire debebat. Unde Chaldæus vertit : *Erani autem ipa Jesu fihi, qui duxerant uxores quæ non erant dignos sacerdotio* (I). Secandi scnaiox-

Addit S. Hieronymus ex Hebræis, quem sequuntur Remigias, Haymo et Hugo : *Quod cl ipse cum*

(1) Eidem erat pœna Josuæ sacerdotis Juxta Maurer, quæ totius erat populi, qui adhuc conflictabatur malis culpæ panis. Josua voro cur expiatur primus omnium? Quia pontificis maximi est, expiare populum ; expiare alios vero non potest nisi qui sil expiatus ipse. Hinc etiam die fe>to *expiationis,* primus uniniuin expiatur pontifex n aximus ejusque domus, *Lev.* xvi, 0, II, deinde ab expiato pontifice sacrarium clara, *ibid.* vers. tG, 19, ac tum demum universus populus, tòni. ve -s. 10 ct seqq.

raderis alienigenam accepisset uxorem ; quod ct in *Esdra et Maïachia plenissime scriptum est.* Verum iu *Esdra* scriptum est tantum filios Jcsu duxisse alienigenas, non ipsum Jesum ; quod si ipse Jesus pontifex alienigenam duxisset, utique id ipsum non tacuisset Esdras, cum ipse ex professo vitia Synagoga) recenseat et castiget, ac nominatili! cap. X, numeret eos qui alienigenas in uxores acceperant. Minus credibile est quod scribit S. Justinus, dialog. *Contra Tryphon.,* Jesum accusatum a Satana, quod duxisset uxorem meretricem. Quis enim hoc credat de tanto viro et pontifice?

Porro to *ut adversaretur,* innuit Jesum aliquid egisse vel lentasse, in quo ipsi adversatus sit Satan. Hoc autem videtur fuisse, quod ipse quasi pontifex Deum oraret pro restauratione templi, religionis legisque Dei. Ita Arias ct Vatablus; ulquc Judæi in Babylone reliqui ad patriam sedem, el avitam religionem in Jerusalem redirent, inquit Beda *in epist. Judas.*

Monti- Moraliter, disce hic quantum onus subeant su-
l'r:jrr'c' perfores, quantumque subditi cis compati, illud-
Athntrs Quc prompte eis obediendo alleviare debeant,
itlpnbli- Ipsi enim sunt quasi Atlantes, qui portant Ecclesiam vel rempublicam, ita ut singulorum qui in ca sunt peccata ipsi episcopo, pastori vel rectori adscribanlur. Hinc Apostolus *Uebr.* cap. xin, 17 : « Obedite, ait, præposilis vestris, et subjacete eis. Ipsi enim pervigilant quasi rationem pro animabus vestris reddituri, ut cum gaudio hoc faciant, ct non gementes : hoc enim non expedit vobis.» Ubi S. Chrysoslomus, *homil.* 31 : « Miror, ait, si potest aliquis rectorum salvari.» Ibidem S. Thomas : Christus, inquit, in dic judicii do singulis subditorum animalius interrogabit rectores, ab cisque singulorum salutem reposcet, dicendo eis illud *Jcrcm.* cap. xin, 20 : a Ubi est grex qui datus est libi, pecus inclytum tuum?»

Er dixit Dominus ad satan : Inchepet Domines in te Satan, — *q. d.* Deus ex zelo quo amabat Jerusalem, ejusque pontificem Jesum, quoque indignabatur Satana», tam improba et noxia Hiero* solymæ, æque ac Deo impudenter postulanti, non exspectavit ut Michael advocatus Jesu ejus causam ageret; sed ipse cx fervore cum pnuvenit, eausamque Jesu egit. Dixit ergo Salante: « Dominus,» hebraico *Jchova,* id est Deus optimus maximus imperio, increpatione ct objurgatione sua reprimat ct compescat tuam audaciam et superbiam, o Satan, qua ad dexteram Jesu pontificis, quasi eo dignior ejusque victor, te collocas : Deus, inquam, compescat lo un Jesu oranti pro restauratione Jerusalem cultusque divini noceas, nove illum in tam pio Dcoquo grato proposito impedias. Deus enim « elegit Jerusalem » cx omnibus mundi urbibus, ut in ca habitet et colatur.

Nota*primo:* Deus hic loquitur Satana» do seipso in tertia persona. Sensus enim est, *q.d.* Ego Deus increpabo et compescam te, o Salan. Verum dicil in tertia persona : a Dominus increpet te,* per hebraismum, tum ut ei ostendat suam majestatem; tum quia Satan indignus est quem Deus in prima persona compellet, ut cum eo cominus disputet et disceptet. Sic dicitur Genes, xix : « Pluit Dominus a Domino, n id est a seipso. Ita S. llieronyrnus, Theodoretus, Remigios ct Rupertos, qui simul censent hic innui Trinitatem personarum in Deo, quasi Dominus Paler dicat Domino Filio : Increpa, id est comprimo, Satanam. Cum enim Jesus filius Josedech non posset per se Satana} resistere, Filius Dei, qui etiam Jesus vocandus erat, increpuit pro illo Satanam, et simul hac increpatione significavit sc, cum carnem accipeperet, diabolum increpaturum, uti fecit *Matth.* iv cum ait : «Vade, Satana.» ItaBellarminus, lib. I *De Christo,* cap. v. Unde et 1er hic *Dominus,* nominatur, ut indicetur Pater, Filius, et Spiritus Sanctus, ait noster Emmanuel.

Secunda, facilius et planius Albertus, Hugo, **Michael**
Arias et Vatablus censent hic loqui non Deum, '
sed angelum, puta Miehaelem, cumque invocare
Deum, ut Satanam increpet cl compescat. Sicut l
enim Satan hic est actor, ita Michael est defensor, æque ac judex Jesu. In judicio enim mox ut reum accusavit actor, eum defendit advocatus; vel certe, si accusatio sit calumniosa, uti hic erat, ipse judex : « Dixit» ergo « Dominus, » id est angelus Domini, «ad Satan.» Est metonymia, vel potius prosopopœia : angelus enim vocatur Dominus, hebraico *J'.hova,* id csl *Deus,* quia Dei vices obibat in hoc judicio, cralque pro eo judex Jesu pontificis, Ipse enim erat præses et tutor Synagoga» , ac proinde ad eum pertinebat judicare culpam et causam Jesu, qui in Synagoga erat pontifex. Inde dicitur Jesus stetisse coram eo, (piasi reus coram judico. Si enim Michael hic fuisset advocatus lanium Jesu, utique dixissetZacharias eum a sinistris Jesu stetisse, sicut dixit diabolum, quasi actorem stetisse a dextris Jesu. Denique in sequentibus semper agit el loquitur angelus, non Deus : ergo el hic. Simili modo angelus vice Dei dans tabulas legis Mosi in Sina, toste Apostolo *Galat.* cap. m, 19, gerit sciit Deu: i, imo Deum se vocat dicens : « Ego sum Dominus Deus tuus, » *Exod.* cap. xx, 2 ; quia personam Dei legislatoris sustinebat. Sic angelus Gedeoneru mittens contra Madianitas, nunc vocatur angelus, nunc Dominus, quin Domini erat legatus, *Judie,* cap. vi, 12. Denique ita videtur explicare S. Judas in *epist.* vers. 9; ibi enim huc alludens sie ait : « Cum Michael Archangelns cum diabolo disputans altercaretur de Mosi corpore, non est ausus judicium inferre blasphemiæ (eum blasphemare, ei conviciari, ei maledicere, dicendo v. g. Abi hinc, maledicto, vel maledicat tibi Deus);sed (modeste) dixit : Imperet libi Dominus, » gneco ¿TTtnyT-jxt, id csl *increpando imperet,* el imperando increpet cum potestate el objurgatione te, quasi impudentem actorem ct calumniatorem,

hoc est, reprimat et compescat tuam impudentiam et insolentiam Deus ; hoc cnim significat hebræum Hi' iiggur, id est *increpct,* quod Septuaginta quos sequitur Judas, vertunt ¿zincai. Sic ait Psalles, *Psalm.* cv,9: « Increpuit mare Rubrum, ct exsiccatum est, d *q. d.* Acri imperio quasi increpando ferum mare cohibuit, divisit el siccavit. Et *Psalm,* txvn, 31 :« Increpa feras arundinis. » Sic Christus *Lite.* cap. vin, 25 : « Increpavit ventum ct tempestatem aquæ, » scilicet dicens : Tace et obmutesce, hoc est, sedare ct quiesce, ul habet Marcus cap. iv, 39. Quando enim contra naturam ct naturalium causarum, puta ventorum, vim cl impetum agitur, opus est vehementiori potentia et imperio Dei, quod Scriptura vocat increpationem, quasi quid violentum ct coactum. Sic cnim aurigæ equos, agasones asinos, magistri discipulos pigros increpando ct minando plagas, cogunt accelerare manum, vel gressum.

.Moraliter, hanc Dei Satanam increpantis vocem usurpent, quicumque a Satana tentantur aut vexantur, ul Dei ope freti generose eum repellant, vilipendant et calcent. Ita S. Ravo in Belgio, praesertim Gandavi celebris, cum spretis amplissimis latifundia (erat cnim regum Francorum sanguino oriundus, et Austrasiorum ducum ha res) totum sc Deo rebusque divinis daret, acriter oppugnatus a turba dæmonum, nunc canum, nunc luporum, nunc ursorum, nunc Iconum, nunc serpentoni voces cl formas induentium, ingenii animi robore et fiducia eos irridens, dicebat : « Increpe! in te Deus, o Satan, et increpct in tc, qui elegit Jerusalem, p Nec mora : legio evanuit, nec ultra virum Dei impugnare ausa fuit. Ita habet ejus *Vita.*

Numquid kon iste torris est brutus de igne? — Syrus : *hic est torris qui evasit de igne;* Arabicus; *hic sicut lampas immersus in ignem, q. d.* Judæos ob peccata Babylonico igne, id est captivitate, punivi, mullosque eorum consumpsi. ex illo igne Jésus, quasi torris e flamma alllalus ct fuliginosus, hoc est miser et pauper evasit, ut Synagogam instauret. Cur ergo lu, o Satan, vis cum omnino obruere, comburere et perdere, ut populum, cultumque Dei cui invides, disperdas? Ñon ita erit : servabo cum, ne omnino comburatur, quia decrevi per eum meum templum, populum, urbem et religionem restituere : Dei enim proprium csl calamum quassatum non conterere, et linum fumigans non exstinguere, *isaiæ,* cap. XLii, 3. Ha S. Hieronymus et S. Cyrillus. Vox *torris* significat Jesum populumque Babylone ita deformatum, et quasi tostum, ut pene consumptus sil, ac plane consumendus videatur, ni Deus eripiat el succurrat. Hinc proverbium : a Titio ad ignem, torris ad focum, p cum quis applicatur illi rei vel officio, ad quod natura factus natusque videtur, ul cum culinarius ad culinam, (urciler ad furcam, cocus ad ollas, incendiarius ad rogum addicitur et applicatur. Sic Judæi hodie sunt quasi torres de igne, quo a Tito cremata est Jerusalem, eruti. Semiustulati, inquit Rupertus, igne, quo civitas eorum arsit, insignia ubique demonstrant, juxta illud *Amos,* cap. iv, 11 : « Facti estis quasi torris raptus ab incendio ; » praecessit enim : *a* Subverti vos sicut subvertit Deus Sodomam et Gomorrham. »

Mystice, S. Gregorius, lib. XII. *Moral,* cap. xvm : « Populus, inquit, Judaicus ad gehennæ incendia perfidia duce defluebat; sed dum ad fidem reducitur, ab eodem ælerni ignis incendio liberatur. Hinc slatim de eo subditur ; Numquid non est iste torris erutus de igne? »

Sic tropologice, « torris erutus de igne n est quilibet peccator, quem praedicator, vel confessarius docendo ct monendo, c gehenna, cui destinatus erat, eripit. Quid cnim aliud sunt peccata, quam folles; ct peccatores, quam torres ct fomenta gehennæ? Rursum S. Hieronymus : a Torris, ait, de igne erutus rectissime intelligi potest, qui cum in Babylone fuerit (uti et justus in mundo, mundique illecebris et tentationibus) non est Babylonio igne consumptus, nec flamma sæculi hujus attactus. Unde et Moses in solitudine cernit visionem magnam, in qua ardebat rubus, et non comburebatur, v Sic S. Judas in *epist.* 22 : «Hos, ait, arguite judicatos, illos vero salvate dc igne rapientes. » Rursum S. Hieronymus torrem hunc adaptat Christo; quia ambustus flamma passionis, et resurgens retinuit ejus vestigia, plagas scilicet gloriosas.

3. ET JESUS ERAT INDUTUS VESTIDUù SORDIDIS. — Vers. 3. Arabicus : *Et erant super cum vestes sordida: :* tum quia cx Babylone nuper redierat sordidatus ct squalidus, pauper ct miser. Ita Thcodorelus tum quii ob culpam recensitam vers. 3; vestis enim sordida sordidam notat mentem ct conscientiam, quam expians angelus vers. scq. ait : « Auferte vestimenta sordida ab eo. » Et : « Ecce abstuli a tc iniquitatem luam, et indui te mutatoriis. » Ita S. Hieronymus, Rcmigius, Haymo, Albertus ct Lyranus : « Jesus, » inquit idem Hieronymus, a indutus erat vestibus sordidis tripliciter, vel ob conjugium illicitum, vel ob peccata populi, vel propter squalorem captivitatis. » Porro: «Splendida* vestis (qualis erat pontificis Jcsu) manifestiores sunl sordes, n ait Nazianzenus, *orat.* 31. Unde moraliter S. Bernardus sermone Dc *triplici custodia* «Sicut, inquit, pretiosam vestem exigua quævis macula turpius decolorat, ita a nobis multo major exigitur justitia; cum in aliis nævus, in nobis gravis sil macula. »

Symbolice, sordidæ vestes Jesu pontificis innuunt pontificatum, templum cl cultum sacrorum non fuisse tam elegantem et magnificum post reditum e Babylone, quam fuerat ante : defuerunt enim illis præter opes Salomonis aliaque plura, illa quinque insignia quæ notavi *Aggæi,* cap. ii, 10. Ita Clarius.

fiìnifl- wDt car- curiato mump- urnrjui- aimai,

Allegorico, Jesus filius Josodec, indutus vesti- jn|s sor<|i<|¡8 repnrsentat Jesum Christum sordida nostra carne indutum, (.aro emm humana præ carne aliorum animalium nmnium sordida est, ært||nnosa misera, ac mille morbis facibus et putoribus obnoxia, ul non aliud esse videatur, quam vas sordium, ut patet intuenti ea qüœ ex ore, oculis, auribus, naso ct inferne egerimus. Sane si anima infantis dum concipitur, ingressura corpus videret ejus miserias, morbos et sordes, quibus per omnem vitam continue subjacebit, horreret in illud ingredi. Cogita quam horreat anima tua, viso aliquo corpore leproso, scabioso, ulceroso, cancro exeso , putido, cadaveroso, quali i mendicantium Romæ ante templorum fores passim videmus, quamque detrectaret in illa ingredi, iliaque induere et animare, si Deus id juberet. Et vide dignationem Dei nostri, qui sciens et prævidens carnem nostram omnibus hisce miseriis et sordibus natura su i obnoxiam, eam tamen induit, cum Verbum caro factum est, ut eam expiaret, el ab hisce, magisque ab anione sordibus expurgaret. Ita S. Gregorius lib. XX *Moral,* cap. xvm : ‹t Sordidis, inquit, vestibus indutus erat Jesus, quia quamvis alienus ab omni peccato, tamen in similitudinem venit carnis peccati. » *Secundo,* Jesus fuit sordidus, quia vitam egit inopem et pauperem in perpetuis laboribus et sudoribus, ac pedester nudisque pedibus incedens el circumquaque evangelizaos, pedes suos sæpe pulvere el luto inquinavit. *Tertio* ct maxime, quia in passione sordidatus fuit tum peccatis nostris, lum livore, sanguine, sanie, sputis, plilegmalibus, vulneribus, etc. Unde S. Hieronymus : « Jesus erat indutus vestibus sordidis, quia cum non fecisset peccatum, pro nobis peccatum factus est : et ipse infirmitates nostras portat, ct pro nobis dolet, cl nos reputavimus cum esse in dolore (imo leprosum, ut ait Isaías cap. 1 u i), cl in plaga, ct in angustia. Ipso vero vulneratus est propter iniquitates nostras, et infirmatus est propter peccata nostra. El in Apostolo legimus:Christus redemit nos de maledicto legis factus jiro nobis maledictum. Hic in *Psalm.* xxi loquitur : Longe a salute mea verba deliciorum meorum. Et in *Psalm.* Livni : Deus, lu scis insipientiam me nn, et delicia mea non sunt a te abscondita : qu© universa appellantur vestimenta sordida, et auferentur ab eo, cum nostra peccata deleverit; ut quia ille sordidis indutus est vestibus, nos resurgentes ab eo audiamus post baptisma : Candida sint semper vestimenta tua. » Audi et S. Ambrosium in *Psalm,* cxvill, ad illud : *b-gem mihi* ‹on*stituc, Domine, viam justitiarum tuarum :* «Stabat, inquit, Jesus, el habebat vestimenta sordida : mea enim peccata portabat : sumpsit vestimenta nostra, ut nos splendore immortalitatis indueret: venit in nube levi quasi justitia : iniquitas cnim in talento plumbeo sedet, Christus in corde justorum quos peccata non onerant. » Verum de talento plumbi dicendum capite v, vers. 7.

Porro considera mirum litigium et duellum cuum Christi cl diaboli : stat hostis acerrimus, mucro- cn;'* rl nem intentat,addicit morti, ac devovet sacerdo- t ut tis caput; Christus nudum latus, nudum caput boto», ac corpus, aut, quod in bello pro eodem est,lacera et sordidula veste indutum opponit, et vincit. Viderat id Isaías c p. e i, 9: « Consurge, ait, induere fortitudinem brachium Domini, » quid laceris crucnüsque vestibus cum prvlio? At dux Christus pro cereo thorace sanguineam chlamydem, pro ferreis ocreis manicisque ferreos clavos, pro galea spinas, pro militum presidio solitudinem, pro tubarum clangore silentium, el patientiam cum hoste congressurus obtendit Verum nullus ©que poh ns thorax, ac cruenti caro; nulla præstantior fortitudo contra hostem, quam lacerati corporis infirmitas : quam ut cernit diabolus, debilitatur et frangitur, quoniam tam atrocis parricidii, imo Christicidii et Deicidi! est auctor; ideoque confusus victusque aufugit. Hoc est quod de Christo dicit Joannes *Apocal.* cap. xix, 13 : « El vestitus erat veste aspersa sanguine : et vocatur nomen ejus Verbum Dei, i› scilicet efficax et omnipotens, quod ul suum robur ostendat, per ipsas plagas el vulnera sternit hostem, cumque exanimat.

4. Et staiut axte faciem angeli,— quasi reus, Vcn.L ideoque sordidatus coram judice, ut dixi vers. 1, ac quasi <uœ cans© diffidens, maleque sibi conscius, supplex oculos flebiles dirigebat in angelum. poscens gr diam cl opem. Sic olim rei pulla veste, intonsa coma, luridi et squalidi comparebant et consistei) mt in tribunali, ut judicem ad misericordiam flecterent.

4. Qui (scilicet angelus preses ct judex, puta Mi- Ver*. 4 chad, tacitis votis Jesu annuens) respondit et ait AD EOS QUI STABANT CORAM SE, — puta ad aUgelOS sibi subditos et ministrantes. Ita S. Hieronymus, Remigius, Lyranus ct alii passim, uno excepto Aria, qui putat hic Michaelcmloqui ad sacerdotes, vel ad ministros Jesu pontificis : corum cnim erat ipsum vestibus exuere el induere ; verum non hisco sordidis ct mutatoriis : sordidis enim ct pcccaminosis hisce Jesum exuero, ct mutatoriis eum induere soli poterant angeli.

AI FERTE VESTIMENTA SORDIDA AB EO (Ct induite cum mutatoriis, puta vestibus pulchris ct pretiosis, ac cidarim imponite capi i ejus, uti ail vers. 5. Ulrumquc fecerunt angeli obedientes Michaeli ; (pii proinde hoc mutationis vestium symbolum et significationem explicans subdii): Ecce abstili A TE INIQI ITATEJI TLAM, ET INDUI TE MUTATORIIS,— ‹/. *d.* Ideo per angelos in visione jussi te exui sordidis, et indui speciosis vestibus, ul repræsentem quod Deus tibi condonarli luam iniquitatem, de qua dixi vers. 3, quodque sordidum habitum peccati commutarli in splendidum graliæ et virtutum, quo te vestivit. Mutatori© enim vestes erant bell© et prdiosœ : talibus cnim solent vi-

lo mulari in festis; ideoque symbolice repraesentant gratiam, virtutes et dona Spiritus Sancti, quibus ipse animam peccatoris in justificatione quasi reginam, imo sponsam Dei vestit et ornat. Unde Chaldæus vertit : Vide *quod abstulerim a te iniquitalem tuam, ct induerim (e justitiis.* Ita Albertus, Lyranus, Arias et alii. Talibus se vestitam gloriatur Ecclesia, /saio? lxi, 10 : « Gaudens, inquit, gaudebo in Domino, etc. quia induit me vestimentis salutis, et indumento jusütiæ circumdedit me, quasi sponsum decoratum corona, et quasi sponsam ornatam monilibus suis. » Porro Michael proprie non abstulit peccatum Jesu : solus enim Deus aufert el condonat peccata : sed «abstuli, » id est ablatum el condonatum libi esse a Deo, hoc symbolo mutationis vestium significavi el repraesentavi. Unde liquet Jesum de suo peccalo indoluisse, cl contritionis actum elicuisse, parlim ob monitionem et correptionem Esdræ, lib. 1, cap. X, 19 (ubi dicitur : ‹t Et dederunt manus suas, ut ejicerent uxores suas (alienigenas), et pro delicto suo arietem de ovibus offerrent») Zaehariæ, et aliorum Prophetarum, vcl sacerdotum piorum; partira per gratiam excitantem ad pœnilenliara ipsi a Deo immissam. Nemo enim qui est in peccato, ab illo purgari potest, nisi ad hanc purgationem se idoneum reddat, el disponat per actum doloris et pœnitentiæ. Rursum nemo pœnitere potest, nisi gratia Dei ad id excitetur. Quocirca llebræi, S. Hieronymus, Remigius, Haymo et Hugo,qui censent peccatum Jcsu fuisse, quod contra legem uxorem duxisset alienigenam, censent pariter pœnitentiæ ejus partem fuisse, quod eam dimiserit, duxeritque Judæam; ita ut niulaloriæ vestes significent commutationem uxorum. Unde Chaldæus vertit vers. 5 ; *Imposuerunt cidarim mundam tapili ijus>d acupeiunt ci uxorem decentem saca dotium.* Id enim fecisse filios ejus cl fratres, patet ex Esdræ loco paulo ante vitatu.

Jam vero vestes has mutatorias non laicas fuisse, sed sacras el pontificales, palet tum cx Septuaginta qui vertunt : *Induite tum podac;* poderis enim erui tunica pontificia usque ad pedes demissa; tum ex cidari, quæ capiti Jesu imponitur; cidaris enim erat tiara pontificis; tum quia sacerdotes el pontifices sacra obituri, mutabant vedes communes in sacerdotales, quæ proindo mulaloriæ dicebantur. Significat ergo angelus hae mutatione vestium, dimissum esse peccatum pontifici, quod eum quati immundum arcebat sacris; ideoque reddita ei Dei gratia, eum dignum esso qui rursum sacra obeat ct pontificatu fungatur, prout de facto suspensionem hanc sacrorum ab eu tollit, usumque el functionem eo-/umdun illi restituit, ita Remigius, Albertus, Haymo et Arios.

A») • Allegorico el anagogice repraesentatur hic Je^us ‘‘Christus, qui in incarnatione ct passione, tum came nostra, tum probi u et plagis quasi vesti- Lu' .-urdidú nidulus, eao exuit m resurrectione, quando gloria et honore a Patre vestitus et co- eii mu-
ronalus fuit. Ita S. Hieronymus, Eusebius lib. IV llt'"hi' *Demonst.* cap. nil., Orígenes hom. 14 *in Lucam,* et alii. Quocirca Tertullianus lib. HI *Contra Mare.* cap. vu, hic notari censet duplicem Christi adventum : « Primo enim, inquii, Jesus est sordidis indutus, id est carnis passibilis et mortalis indignitate, cum el diabolus adversabatur ei, auctor scilicet Judœ traditoris, n ' dicam etiam post baptisma lentator : Dehinc spoliatus pristinos sordos, et exornatus pudere, et mitra, et cidari munda, id est secundi adventus gloria et honore. »

5. Er dixit, — scilicet angelus, puta Michael : \as.s. hic enim pergit loqui. Legit interpres 10tn veamar, id est *et dixit.* Ita el Septuaginta. Jam alio puncto legunt IDK^uaomar, id est *et dixi,* in prima persona. Ita Chaldæus, Pagninus, Tigurina et Rabbini, quasi hæc sint verba non angeli, sed Zaehariæ, qui oret angelum, ut jubeat cidarim capiti Jesu imponi. Verum prior lectio planior est et congruenlior, ut patet intuenti.

Ponite cidahim. — Mitram, sive tiaram pontificiam imponite capiti Jesu pontificis, q. *d.* Pontificatum, aut potius usum et exercitium pontificatus restituite Jesu pontifici. Qualis fuerit cidaris dixi *Exod.* cap. xxvm,3G et 40. Est hic hysterologia : versus enim quintus totus quo Jesus jussu angeli induitur pontificalibus, anteponendus est illis angeli verbis vers. 4 : « Ecce abstuli a te iniquitatem luam, ct indui te mutatoriis. » Hæc enim verba significant et praesupponunt eum jam pontificalibus fuisse indutum.

G. Et contestabatur angelus Domini Jesum, di- Ven. 6.
cens. — Pergit Michael gravi oratione admonere Jesum pontificem, ul remissionem peccatorum et pontificiam dignitatem consecutus, mandata Dei diligentius servet, et a populo servanda curet. Si id fecerit, promittit ei stabilem pontificatum, ac consequenter regimen populi ; hinc « eum contestatur, » id esi lanquam testibus adhibitis, puta angelis ministris suis, ipsoque Zacharia; vcl sub attestatione jurisjurandi graviter serioque cum admonet.

7. Custodiam meam, — hoc est praecepta mea, Ven.7.
praesertim cœremonialia, quæ spectant cultum Dei rilmnque sacrorum; liæc enim sunt jura Dei omni custodia custodienda. Vide dicta *Osee* cap. iv, tO. Alludit ad custodiam regiam, puta ad milites praetorianos , qui regem et aulam regiam custodiunt, quales sunt Helvetii. Simili enim modo Jesus pontifex cum suis sacerdotibus el levilis, quasi militibus atriensibus, sed ecclesiasticis, agebat custodiam templi rerumque sacrarum, et ipsius (piasi Dei, juxta illud iVur/ier. cap. in, 25 : «Habebunt excubias in tabernaculo fœderis,» etc.

Tu QUOQUE JUDICABIS DOMUM MEAM, — </. d. Si IU, o Jesu, kgem meam custodieris , ego vicissim custodiam libi pontificatum, faciamquc ul sis custos templi, imo in templo meo stabilis judex, id e>t princeps et pontifex : hoo enim est domus

Dei in qua pontifex erat gubernator, imo princeps et (piasi rex. Unde Chaldæus vertit : *Tu judicabis eos qui in domo sanitnarii mu ministrant, et servabis atria mea.* Ila S. Hieronymus, 7 wodoretus, Hugo ct alii. Hinc consequenter eris judex, id est præses el princeps populi cum Zorobabele : nam post reditum e captivitate, summa potestas el regimen Judæorum íuil penes pontifices, ul docet Josephus lib. XI *Antiq.* cap. iv, ut patet in Juda, Joiialha aliisque Machabæis , qui fuerunt summi principes, æque ac pontifices Judæorum usque ad Herodem. Hinc *per dumum* Dei potest accipi Synagoga, puta populus Israel. Sic de Mose ait Deus *Humer,* cap. xu, 7 : «In omni domo mea (puta in regenda Synagoga, sive populo Dei) fidelissimus est. »

Et custodies atria mea, — *q. d.* Eris custos, id est præfcctus templi : sicut enim rex est cusios regni, ita pontifex Ecclesiæ; perinde ac Deus custos est hominum, ut ait S. Job cap. vu, ¿0, et totius universi.

Et DABO Till! AMBULANTES DE IUS, QUI NUNC HIC ASSISTUNT, — *q. d.* Præter pontificatum quem jam promisi, dabo tibi aliquot cx angelis qui mihi assistunt, quorum circumvalleris auxilio, el ab hostibus securus populum recte regas, el ad salutem deducas : illi enim tecum ambulabunt, tcque dirigent et protegent. Ha S. Hieronymus, Hugo ct Lyranus.

Sacrnloj in>r aa- *Secundo,* ex HcbiTCO cum Septuaginta vertas : *liabo (ibi qui conversentur in medio stantium istorum, q. d.* Dabo filios el nepotes libi in pontificatu successuros, qui cœlestem agant vitam, et familiares angelis, inter eos quasi conversentur, juxta illud Apostoli : « Nostra conversatio in cœlis est. » Et talis sane esse debet vita sacerdotis et poniifb is, ul quasi angelus emineat inter homines, inquit S. Chrysostomus. *Tertio,* pro OObnO *mehatkkim,* id est ambulantes, jam aliis punctis legunt CZDobnO *mahekktm,* id est vico, transitus. Unde Pagninus vertit : *Habo vias inter stantes ipsos;* Tigurina : *Tibi inter istos stantes transitus dabo;* tum ut inter angelos hosce mihi astantes converseris eorumque opem implures ; tum ut per eos , eorumque patrocinio fultus ad thronum Dei accedas, precesque el vota pro populo olleras; tum denique ut post mortem angelorum consortio adseribaris, ct inter eos gloriosus verseris et ambules. Unde Chaldæus vertit: *¡n resurrectione mortuorum suscitabo te, pedesque veloces inter Seraphim illos ambulantes, tibi dona o.* Quæ sano ingens est promissio æternæ felicitatis et benho resurrectionis, in qua jiaradiso cadesti inserti accedemus ad multorum millium Angelorum frequentiam, ut ait Apostolus *Ih.br,* xu, *¿2, unamque cum eis in superna Jerusalem societatem, et Ecclesiam triumphantem constituemus, in qua eminebunt sancti sacerdotes ct pontifices, qui angelice vixerunt, ct angeli ac mediatores fuerunt inter Deum et homines in hac vita.

• II*

Minus recte Theodorehu per cos *qui aswstunt,* accipit sacerdotes, qn a Malachia cap. n, 7, vocantur *angeli,* <[. <1. Dabo tibí posteros qui sint pontifices, et ut tales in medio sæcrdolom aliorum ambulent et conversentur. Nec enim sacerdotes in hac visione assistebant Michael!, sed angeli.

8. Tu ET AMICI TUÍ, etc., QUIA VIRI PORTENDETTES Ven. I. sint, — Hebraice maio >3JH *anice mophet,\d* est nu *partenti ;* Vatablu* , v*n proai{pcrtmi; quod v.r varie accipi potest: *Primo,* Septuaginta vertunt, id est *portentorum spectatores,* qui scilicet portentosa facta el oracula Prophetarum primo, speculentur cl meditentur, inquit Theodorctus. I bi adverte quales debeant esse domestici pontificum, ait Mariana. Sctundo, Pagninus vertit : *Quia viri ad facienda portenta sunt apti ;* sicut Apostoli faciebant signa cl prodigi < mulla in populo, *Actor.* c<ip. ii, 43. Unde llebræi censent hic denotari 1res juvenes, Daniclis socios, Anamam, Azariam el Misaelem, cosque vocari viros *portenti,* quia portentoso in igne Babylonio illæsi manserunt. *Tertio,* Cyrillus, *q. d,* Q >i i cupiunt videre Temo, ct audire res portentosas, audi int portentum saeculorum, nimirum : a Ecco ego adduco servum meum Orientem, » id est Messiam. Huc accedi Vatablus : Viri, inquit, prodigiorum sunt, id est, viri digni sunt in quorum conspectu liant mulla prodigia, cl quibus fiant revelationes de adventu Christi ; apti sunt qui eum prophetent et annuntient. Sunt ergo viri portendentes, id est Prophetic ipsius. *Quarto.* Arias, y d. Viri portentosi, Qturto. id est eminentes sunt ct admirabiles, qui cicleros homines sanctitate, dignitate, doctrina, iactisque mirabilibus transcendunt Tales enim debent esse sacerdotes et pontifices, præserliin apostolici, nimirum rari et eximunt portenta; I mbeque sanctitatis, ul digni sint per quos Deus Lciat porlenta et miracula, uti luerunt Apostoli eorumque sequaces. Unde Syrus vertit, viri ad/niruiioms *sunt* ; Arabicus Antiochenus, viri *admirar bites sunt;* Arabicus Alexandrinus, viri *signorum sunt;* id est facientes sign i. *Quinto* el genuine, alludit Zacharias ad illud /mi tr, vin, 18: • Ecco S'-0****' ego et pueri mei, quos dedit mihi Dominus m signum et in portentum Israel. » Et ad id quod Ezecbieli .cap. xu, bail Deus : «Portentumdedi te domui Israel, ⅓ </. d. Tu, o Jesu pontifex, tuique amici Prophetis, puta Aggæus, Zacharias, Malachias, Esdr »s, Nehcmias, etc., estis ¡loríenla Israelis; quia el factis el oraculis estis admirabiles et portentosi : portenditis enim Christum, (Jiristique vitam, doctrinam et Ecclesiam. < hristus Cbrhtm enim futurus est portentum portentorum, puta e»l pwm xiinum omnium, quæ unquam non tantum ab teolinu hominibus et angelis, sed et ab ipso Deo pair ita ktcolosunt ; ipse enim erit Oriens, erit l pis septiocunun. lus ci l.itus sculptoris, etc., utsequilur. In Christo enim non Propheta, non angelus, sed Deus ipse fecit se portentum saeculorum, quod suspiciunt

pili!

ili! i

h :|i

i

el stupent angeli, homines ct creatura universa;. Ha S. Hieronymus, Remigius, Haymo ct Hugo. Verbum enim cnro factum, est opus omnium Hei operum maxime stupendum et admirabile, nipote in quo Deus non mundum, sed seipsum totum quantos quantus est dedit homini, hominumque se lilium ct fratrem effecit, ac consequenter hominem, el in homine creaturas omnes, quarum compendium, nexus ct nodus est homo, ad sese elevavit ct deificrwit. Ibi portentum fuit Dei omnipotentia, quæ limum, id est carnem Verbo, hominem Deo, terram cœlo arctissime, imo hypostatice, conjunxit. Ibi ostentui fuit Dei sapientia, justitia ct misericordia, quæ culpam nostram condigna castigatione vindicavit et expiavit in morte Filii sui incarnati : ibi pra eniteris Dei attributis apparuit portentosa Dei chapitas, qua, ut ait S. Joannes cap. ill, IG : « Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, n Hoc portentum admiran* Isaias exclamat c ip. v ii, 14 : « Ecce virgo concipiet, el pariet filium, ct vocabitur nomen ejus Emmanuel. » El Jeremías cap. xxxi, 22 : « Creavit Dominus novum super terram : Femina circumdabit virum. » Insuper Christus portentum fuit in incarnatione, portentum in nativitate, portentum in vita, portentum in morte, portentum in resurrectione, portentum in ascensione , portentum in miraculis, portentum in doctrina, portentum in gratia, portentum in gloria, portentum in tempore, portentum in œtemitate. Quid enim mundo portentosius, quam audire illa a Christo : « Beati pauperes spiritu : Beati qui lugent : Beati qui esuriunt ct sitiunt : Beati qui persecutionem patiuntur : Diligite inimicos vestros : benefacite his qui oderunt vos : Nisi quis renuntiaverit omnibus quæ possidet, non poh st meus esse discipulus : Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, ct tollat crucem suam ct sequatur me : Si quis venit ad me, ct non odit patrem suum, ct matrem, ct filios, et fratres, ct sorores, adhuc autem cl animam suam, non potest meus esso discipulus,» Lucœxiv. Vide dicta fcaùr cap. vin, 18.

jri-» fl- Ry Porro Jesus filius Josedec fuit portentum figuruis et portendens Christum. Primo, ipso nomine : Christi enim nomen pariter fuit Jesus. Sc-

I? i ti vik/br *mndo,* sanctitate, officio el dignitate; suo enim I repraesentavit sacerdotium et pontificatum Christi. Tertio, vestibus sordidis repræsent vit dolores ct sordes Christi in cruce, æque ac vestibus mutatoriis Christi gloriam in resurrectione, ul dixi vers. 3 el 4. Quarto, sicut Jesus Judæos c Babylone in Jerusalem, ita Christus omnes gentes c confusione peccati in Dei grati m,gloriam, clin ipsumcœlumadduxit. QimCo, sicut Jésus revdificavit templum, ita Christus Ecclesiam veterem per novam insUur ivit. Ha S. Hieronymus, Tertullianus, Ambrosius, Orígenes el . lii quos citavi vers. 1.

frxUu Tropologice, sacerdotes ct pralnti qualis fuit Jesus, debent esse heroes, ac portenta saudita- debent tis, sapienti® et prudenti®, ut vita tranquilla, snncla et eximia, æque ac doctrina, portendant beatitudine!!! et vitam cœlestcm. Sic David fuit uib. portentum persecutionum et patienti©. Unde ipse ait *Psalm,* lxx, 7 : « Tanquam prodigium factus sum multis. » Imo tales deberent esse omnes sacerdotes, religiosi, cunclique fideles, ut docet S. Augustinus tract, *be Vila Christiana,* tom. IX : « Tales, nit, convenit esse Dei cultores ct servos, mansuetos, graves, prudentes, pios, irreprehensibiles, immaculatos, ul quisquis viderit eos, stupeat et adrniretiir, ct dicat : Hi homines sunt dii, quorum talis est conversatio. Ita se homo Dei exhibere debel, ut nemo sit qui cum videre non velit, qui cum audire non desideret : nemo cum eum viderit, non Dei esse Filium credat, ut vere in eo propheticum illud impleatur : Fauces plena? dulcedinis, ct totus desiderabilis. »

Ecce enim ego adducam (in carnem, in Judmam, et in hocco tuum, o Jesu, fili Josedec, templum) servum meum Orientem. — Syrus, *servum meum ortum,* puta Mesriam, cujus tu, o Jesu, Inique amici estis portenta, ct « viri » cum « portendentes. n

Noti : Pro *Orientem* hebraico est notf *tsemach,* oriens, id csl germen, surculus, qui pullulat et oritur e i(i crt terra, vel cx arbore aut frutice. Alludit nd *Raíce* cap. iv, 2 : a In die illa erit germen (hebraico sius. *tsrmarh)* Domini in magnificentia. » El cap. xi, I : « Egredietur virga dc radice Jesse, el flos de radice ejus ascendet : ct requiescet super eum spirilus Domini. » Et cap. xi.v, 8: « Borale, codi, desuper , ct nubes pluant justum : aperiatur Ierra, ct germinet salvatorem. » El cap. lui. 2 : « Ascendet sicut virgultum coram eo, et sicut radix dc terra sitienti. » Et *Jcrcm.* c ip. xxxiii, 15 : « In diebus illis, et in tempore illo germinare faciam David germen (hebraico *tsemach* justitiæ:ct faciet judicium el justitiam in terra.» I bi Chaldæus æque ac hic, *pro *germen* vertit, *Messiam;* solent enim Prophet© posteriores alludere ad priores. Septuaginta vertunt avxrckT, id est *ortus,* vel oriens, scilicet non tam sol quam germen ; hoc enim significat *tsemach.*

Quotos, cur Christus vocatur *tsemach,* id est Car? surculus, vel germen? Respondeo *primo,* quia *tsemach* per metathesin idem est quod FPSO *Masria h,* id csl Mcssias. Licet enim in *Mascitich* sit littera *sarncch,* in *tsemach* vero *tsade,* tamen hæc illi est affinis; utraque enim valet Inlinum s; unde ab interpretibus vertitor per s. *Secundo ,* Secundi, quia Christus e Virgine natus est obumbrante Spiritu Sancto, sicut germen c terra pullulat irrorante rore, vel pluvia cadesti, sine maris concursu. *Tertio* quia arbor Jesse, id est stirps regia Tertia. Dandis, tempore Herodis succisa erat usque ad radices et truncum, ac videbatur emortua; sed Cliristus quasi germen cx casuppullulms clorions, c .m restituit. Nam parvulum hoc germen in ar-

borem excrevit, quæ omnes gentes sub se complectens, loti orbi dominatur. Christus ergo stirpem, æque ac regnum Davidis collapsum instauravit; regnum, inquam, non temporale, sed spirituale et œternum. Hoc est quod Gabriel Christi ortum prænuntians, dixit \irgini Deipane: « Dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus : et regnabit in domo Jacob in œternum, » *Luca* cap. i, 32. *Quarto,* germen significat parvitatem, infantiam, humilitatem Christi nascentis, quæ deinde crevit in tantum corpus, quantum est Ecclesia universa, juxta parabolam grani sinapis *Matth.* cap. mu, 3i. *Quinto,* to *oriens* significat Christum a sui ortu, et a primo conceptionis instanti per gratiam tum unionis hypostaticae, tum habitualem, fuisse consecratum ct unitum Deo, juxta illud *Isaiæ,* cap. xlix, I : «(Dominusab utero vocavit me, de ventre matris meæ recordatus est nominis mei. » Ila S. Ambrosius lib. HI De *Fide,* cap. m. Huc alludit Zacharias paler Joannis Baptiste, *Lucte* cap. i, 78, dum canit : « Per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitavit nos Oriens ex alto.» Ubi pro *Oriens* greco est «vxtc0jt„ uli hic hebræum *tsemach* vertunt Septuaginta (I).

Ubi nota . Christus vocatur ávawXx, id est *Oriens* substantive; quæ græca vox, licet de ortu etiam germinum cl herbarum dici possit, teste Suida, tamen proprie dicitur de ortu solis, lume el stellarum. Christus ergo est *tsemach,* id est germen; sed germen solare et cadeste, dwxriXW», id est *oriens ex alto,* ad illuminandum eos qui in tenebris ct in umbra mortis sedent, uti subdit Zacharias; unde Arabicus vertit : *Ecce ego ascendere faciam supra servum meum illustrationes,* quasi dicat : Christus est *tsemach,* id est germen solare, et sol germinans in paradiso primo coelesti, deinde terrestri : Christus enim est germen tum cadeste, tum terrestre ; habet enim duas generationes : *primo,* divinam, juxta quam csl germen Patris interni, et quasi *pos mentium,* inquit Proclus ex Chaldaicis mysteriis; *secundo,* humanam , juxta quam est germen matris virginis et Davidis. El sic Christus quasi ulter Melchisedccli, in codo est áuxrwp, in terra est ánárwp. Unde S. Ambrosius lib. I , *epistola.* 8 : a Ecce ego mittam servum meum, Oriens nomen csl ei. Numquid quia habebat vestimenta sordida, ideo fulgorem divinitatis suæ sol justitiæ non habebat ? » Itaque Christus primum in cado fuit sol germinans, et oriens summa claritate cl gloria, deinde c cado in terram descendens, in ea germinare el nasci cœpil. Christus enim est arbor vite, ex codesti paradiso transplantata in lenam per incarnationem, inde rursum ascendens in cœlum cl paradisum beatorum, visione sui cl fruitione dat sanctis vitam , immortalitatem ct felicitatem per lumen glori®, suisque foliis ct fructibus omnis voluptatis cos in œternum continue mulcet ct sitiat, uli dixi *Apoc.* cq>. xxii, 2. Quocirca ulerque Zacharias Christum vocatsolem germinantem, ct orientem; quia Christus lucem, lælitiam, fecunditatem, vitam, gratiam, gloriam, omniaque bona orbi attulit, quasi sol justitiæ prefulgms Ecclesia*. Sic Pompeius se j:im inclarescentem, vocabat solem orientem; Cinnani veroæmulum suum prolabcnlern, vocabat solem occidentem, teste Plularcho in ejus Vita. Hinc Clemens Alexandrinus, *Adhorta/, ad Gentes :* « Fiunt, inquit, omnia lux, quæ sopiri non potest; ct occasus credidit Orienti, æque illustratus luce fidei, ac ipse Oriens. Omnia enim obequitat sol justitiæ. Is occasum traduxit in orientem, fecit æque splendentem , ulpote in quo non occiderit lux fidei, imo orta fuerit. » Ha per *tsemach,* id est germen oriens, intelligunt Christum Chaldæus, S. Hieronymus, Cyrillus, Remigius, Ruperlus, Albertus, Hugo, Lyranus, Vatablus, Emmanuel, Mariana et alii passim. Perperam ergo Rabbini, Theodoretus el Eusebius IV *Demon^tr.* cap. nlt., per *tsemach,* id est germen, accipiunt Zorobabel. Hic enim non erat germen, id est puer, sed vir, eratque præsens. Unde de eo falso dicitur : a Adducam servum meum Orientem ; » nec Zorobabel fuit lapis septem oculos habens, cælalus sculpturis, etc., ul sequitur.

Tropologice, S. Athanasius tract. *De Sabbato et Circumcisione* : a Solis instar, inquit, Deus exoritur, illustrans uniuscujusque animum. Quocirca ct in salutifera passione non apparuit sol, indicans finem prioris creatura-l adesse, et principium alterius supervenire, quæ diluculum suum cl exortum in Salvatore consecuti est. Hanc cum vidisset Propheta, iti loculus est : Ecce vir Oriens illi cognomen ; ac rursum : Vobis timentibus eum exoritur soi justitiæ. Non enim omnium hæc dies est, sed eorum qui mortui sunt peccato, el vivunt Deo. »

9. Quia ecce lapis quem dedi coram Jesu. — Zacharias paulo ante Christum vocavit *germen oriens t* hic alia metaphora vocat eum *lapidem*, quia alludit nd fabricam templi, quæ a Jesu pontifice factiest ex lapidibus. Hi enim lapides repraesentarunt (.hrislum, qui est lapis angularis et fundamentalis in fabrica Ecclesial. Alludit ad *Isaiæ* xxvm, vers. 16: « Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum. » Ita S. Hieronymus, Haymo, Remigius, Albertus et Lyranus. Hunc lapidem dedit Jesus a coram Jesu, » id est. per visionem Deus ostendit Jesu filio Josedec I ipidem fundamentalem templi, eique revelivit per illum reprœsentari Christum, qui futurus erat lapis an-

fi) *Gemmi,* nit ipse Rosenmuller, recte Chaldæus exposuit Messiam. nes* *tsemach,* in omnibus aliis Ircis, in quibus occurrit, Messiam designat. Cf. *Jerem* xxm, 5; xuni, 15. — Qui de Zombatelo hunc locum explicant, addit Ackermann, vel hoc unico argumento refelli ¡>os.sunt quod deeo dici non potuerit *adducam,* cum jam adductus foerit. Celerum notissimum est, Messiam apud Prophetis nomino *tsemach* cl aliis huic similibus significari.

pilaris Ecclesia*. Ita Lyranus, Hugo, Vatiblus, Clarius ct alii. Sic enim explicat se Zacharias cap. vi, 12, ubi cum dixisset: « Ecce vir Oriens nomen ejus;» subjicit : « Et subter cum orietur, el aedificabit templum Domino. » Simili enim modo hic cum dixisset : » Ecce adducam servum meum Orientem, » subdit : « Eccc lapis, n etc., cui scilicet ipse suam inædificabit Ecclesiam (1).

SITFH LAPIDEM IMM SEPTEM OCULI SUNT. — Qllær't,irpnmo/ an hi oculi lapidi incisi, vel affixi fuerini: an vero a lapide separati, sed in lapidem respicientes ct intenti. Separatos fuisse et in lapidem prospectantes, censent Lyranus, Vatablus, Femandius, Sánchez el alii : Quia, inquiunt, significant angelos in fabricam templi et Ecclesiæ, ideoque in lapidem, id est Christum, intentos, ut quicci mquc ille jusserit, prompte exsequantur. Aut, ut Clarius et Arias, quia hi oculi significant vigilantissimam Dei providenti un ct curam erga Christum, ut eum quasi lapidem affabre cælet, poliat, ct in fund unento Ecclesia? angui.irem apte constituat et conservet. Aut, ut alii, significant omnium angelorum et hominum, præsertim P.itri »rchnrum, Prophet irum, Apo>tolorum. Doctor» m, Martyrum, Virginum et Sanctorum illustrium oculos intentos esse in Christum, quia ab eo gr tiam, salutem el omne bonum exspectant.

qvAÌft! R~poq. ^r<'

Smodo. Verum concinnius et congruentius alii censent oculos hos fuisse lapidi affixos, vel incisos; primo, quia dicuntur fuisse «super lapidem unum. » Si enim fuissent estrinseci et intenti tantum in lapidem, dixisset : 1 erst/s *lapidem unum; secundo,* quia hi oculi sunt lapidis, id est Christi, per quos ipse circumspicit, lustrat, protegit, curat, promovet totam Ecclesia» fabricam; licet enim id faciat per angelos ase separatos, tamen quia hi angeli sunt quasi oculi Christi, hinc quasi oculi in ejus corpore infigi et pingi debent; *tertio,* quia huc alludens S. Joannes Apoc. cap. v, 6, vidit a Agnum (id est Christum) stantem tanquam occisum, habentem cornua septem, et oculos septem, qui sunt septem spiritus Dei missi in omnem terram. » Sicut ergo cornua septem erant Agno affixa, ita et oculi septem; ergo et hic oculi septem lapidi, id est Christo, fuerunt affixi; *quarto,* quia pari modo Cherubini, *Ezechiel.* cap. i, 18, ct Joannes *Apoc.* cap. iv, 8, pleni erant oculis; nec tantum ipsi, sed et rote currus cherubici, ut patet *Ezech.* cap. i, 18, qui représentant divin© providenti© actionem, ct exsecutionem attentissimam et oculatissimam. Vide ibi dicti. Ita S. Hieronymus, Ilaymo, Remigius ct alii. Porro quales fuerint hi oculi, ct qualiter in lapide concipiendi sint, explicat noster Mariana in hunc locum : In lapide, inquit, fundamenti solent excavari sigilla, quibus includuntur stipes auri et argenti, perpetuitatis argumento. Ea sigilla vocantur *oculi,* tum quia erant concava, tum quia habebant speciem et formam oculorum. Aliter Prado Prooemio *in Ezech.* sect, vu : Septem oculi, ait, sunt totidem stellæ cælate. Mundus enim est quasi homo magnus, cujus facies est coelum, quod stellis quasi oculis distinguitur, illuminatur et exornatur. Verum stelke non sunt oculi, nisi mystici et hieroglyphic!.

Quæres *secundo,* quidnam hi septem oculi significant? *Primo,* aliqui censent oculos hosce fuisse rimas lapidis, quasi dicat : Ne initetis hunc lapidem ob rimas, fabricæ templi inutilem, ecce ego eas affabre cœlabo, ut fabricæ decus, non dedecus afferant. *Secundo,* Hugo censet septem oculos significare architectorum el latomorum industriam et vigilantiam, qua septem quasi oculis, id est summa attentione et cura, attondebant fabricæ templi Zorobabelis, ut illa esset elegans et omni ex p^rte accurata. Verum etsi eo alludat Propheta, longe tamen majora et sublimiora spectat.

QMddg. ^'Anl- dtoo prb mo. Secnudo,

Dico ergo hosce septem oculos significare plenam et perfectam Christi providentiam ct vigilantiam circa templi, id est Ecclesiæ suæ, fabricam, erigendam, augendam, promovendam et conservandam, quam exercet per septem angelos primarios, qui aulæ suæ sunt quasi principes, ideoque præfecti tum cæteris angelis hominum custodibus, tum ipsis hominibus totique Ecclesiæ ct orbi. Id ita esse patet ex cap. iv, 10, ubi ait Zacharias: «Septem isti oculi sunt Domini, qui discurrunt in univers .m terram. » Et Apoco/, cap. v, G : « Agnus habebat oculos septem, qui sunt septem spiritus Dei, missi in omnem terram. » Et To6. mi, 15 . «Ego,inquit, sum Raphael angelus, unus ex septem, qui astamus ante Dominum.» Et *Aporal,* cap. i, 4, S. Joannes pacem apprecatur septem Ecclesiis « a septem spiritibus, qui in conspectu throni sunt, » ubi fuse dc hisce septem angelis egi. Porro angeli vocantur *oculi,* quia sunt pune mentes, perspicacissimæ ct vigilantissimæ; unde et intelligenti© nuncupantur. Simili l,' curl Angeli

il) Rac l/* in hunc versum Calmctus : « Deus duo isthic nnbis exhibere vult sub imagine lapidis, quem Deus Ipsecælat et sculpit. Simul enim pollicetur.ct templum imtauraudum, ni quo ipso angularem lapidem st uucl, et Messiam venturum, qui dmnum toto cœlo præ Hierosolymitano templo augustiorem «rdifket. Zorobabel quidem curib.it templi hujus ædificationem *Zuch.* iv, 7), nt Jesus Christus Christianam Ecclesiam ent aedificaturus. Prior ille æ» Illicitor, primumque illud templum alterius erant figure. » Juxta ali<«, ut Petrum de Figuein», in- l igitur lapis ili»', quem primum jaciunt, qbem positurum, vel jacturus erat ZorobaM, *coram Jetu,* id est in presentía Jesu. Juxta Maurer c contra, is lapis est lapis supremus anguli, ut cap. iv, 7. non lapis angularis in fundamento positus. Is enim eo tempore dudum erat P>*itus Hitzigius quidem retractare vatem preterita judicat Sic vero otium illo loqueretur. Futura prospicit vales, tempus, quo lapbangulifiipromirt, priusquam immittatur. a pontifice Mt consecrandus, Notandum ipsum Maurer, licet hic non expresse igiv^cat a Propheta respici Umpas Mmtanum, attamen h.ec ad vers. 8 futuri coactum. <>•' n.«n .Messiam valein evitasse *propediem* 'enturum, intelliges ex cap. vi, 9 et seqq.

modo Ægyptii pingebant Osirim deum suum, quasi oculum sceptro insistentem; sceptro ejus imperium et gubernationem, oculo ejus providentiam el vigilantiam significantes, lia Macrobius lib. I, cap. XXI, el Plutarchus lib. *De bide et Osiride*. Sio Tertullianus lib. 1 *De Trinity* Deum lotum oculum dixit, qui lotus videt. Et alibi; Dei oculum, ait, somni expertem, quoniam est ipsa lux, quæ ad omnia excubat. Quin ct Diphilus apud Gellium, lib. XIV, cap. iv ; « Esi, inquit, qui tuetur cunela justili© oculus; » adeoque veteres Deum vocarunt «mundi oculum. » Denique Pausanias in *('orinili.* scribit statuam Jovis in subdiali ara , ad quam Priamus capia Troja confugit, Iribus oculis fuisse insignem ; iis vero significabatur triplex Dei providentia, qua coelestia, mar.luna el inferna curat, ait Pierius *IHerogl.* lib. XXXV, cap. XV. Sensus ergo est, ç. d. Hic lapis quem tibi ostendi, o Zacharia, puta Christus, qui est lapis angularis Ecclesiæ, non erit inanimis el insensibilis, sed vivus, oculatus, vigil et acer, qui sua oculatissima providentia per septem angelos totam Ecclesiæ fabricam lustrabit, diriget, promovebit, omnibusque ejus partibus et membris de cunctis requisitis providebit abunde. Sic Persarum reges habebant principes, qui vocabantur *oculi regis,* cl alios, qui mues *regis* dicebantur, teste Hcsychio et Suida in voce Pflwûfo»;. Et forte eo alludit hic Zacharias; nam reges Persaruin habebant septem aulæ principes, sicut Deus habet septem angelos principes mundi. Unde Scriptura corum vix facit mentionem, nisi postquam Judæi redierunt e captivitate, ubi similes viderant in aula Cyri cl Darii, uti dixi m Comment. *Apocal.* i, quem curiosus lector consulat.

Tropolofr i lemdoui

Tropologice, septem oculi sunt septem dona Spiritus Sancti, quæ plenissimo fuerunt in anima Christi : quia hæc animim ejus oculatam, illuminatam ac vigilantem reddunt. Ita S. llicro»\vmus, Remigius, Rupertos, Emmanuel et alii. Alludit ad ocellos, quos phrygiones operi suo, pula vesti Phrygi© intexunt, ut sil ocellatum ct elegans instar caudæ pavonis, 7. </. Christus instar lapidis septem ocellis cadati, omnibus donis, gratiis ct virtutibus, quasi ocellis divinis cælabitur et exornabitur.

Audi S. Gregorianihb. XXIX *Moral,* xvi : «Super lapidem unum septem oculi sunt. Huic enim Iapidi (Christo) septem oculos habere, est simul omnem virtutem Spiritus septiformis grati r in openilionc retiñere. Alius namque prophetiam, alius scientiam, alius virtutes, alius genera linguarum. alius interpretationes sermonum juxta distributionem Spiritus Sancti accipit : ad habenda vero cunct i ejusdem Spiritus munera nemo pertingit. At vero conditor noster infirma nostra suscipiens, quia per divinitatis suæ potentiam simul se habere omnes Spiritus Sancti virtutes edocuit, micantes procul dubio pléiades junxit. »

Allegorica a Castro : Christi corpus, inquit in passione instar lapidis septem oculis incisi, multis incisionibus, vibicibus ct vulneribus quasi ocellis cælabitur, el pulcherrima varietate distinguetur, ut hi oculi sint caelatura, de qua subdit : « Ego calabo sculpturam ejus, n

Symbolice, ex Zacharia, uti et ex Apocalypsi, Ecclesia Romana accepit mullos ritus et coìremonias, indeque similia symbola rerum sacrarum motiepin Officiis ecclesiasticis mutuata est Ita cx hoc loco accepisse videtur obm septem Cardinales diaconos, quos S. Clemens epist. 1 *ad* S. *Jnrofam* vocìi « oculi Episcopi, n et totidem Cardinales episcopos, in Lateranensi ecclesia, cujus episcopus proprius el venis est Pontifex Romanus. In ca enim est sedes et cathedra Episcopatus Rom mi, ibique novus Pontifex ejus, ac conscqumtrr Pontificatus totius Ecclesiæ, qui Episcopatui Romano annexus est. possessionem capere solet Quocirca ita de ea scribit B. Petrus Damianuslib. If, epist - *ad* S. *h V. Cardina'^ : .* Ecclesia Romana excellentioribus præ cætcris totius orbis Ecclesiis nititur privilegiis; sed (d mysticis etiam instituía atque disposila non ambigitur sacramentis. Nam, ut de pluribus pauca perstringam. Lateranensis Ecclesia sicut Salvatoris insignita est vocabulo, qui nimirum caput esi omnium electorum; ita mder, ct quidam apex el vertex est omnium per orbem Ecclesiarum. Hæc septem Cardinales habet episcopos, quibus solis post Apostolicum sacrosanctum illud altare licet accedere, ac divini cultus mysteria celebrare. In quo nimirum illud Zacharire continetur evidenter oraculum : Ecco, ait, lapis quem dedi coram Jesu : super lapidem unum septem oculi sunt. Lapis autem iste procul dubio illa petra est, de qua verus Jesus Petro pollicetur, dicens : Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Septem ergo oculos habet ha*c petra, quia totidem S. Spiritus donis sancta præfulgel Ecclesia, quibus nimirum velut candi labrum aureum inexstinguibiliter rutilans ignoranliæ tenebras effugat, et ad contemplandum justitia* solem hominum mentes illustrat. De quo idem Propheta cap. iv : Vidi, ait, et ecce candelabrum aureum lotum, et lampas ejus super caput ipsius, et septem lucerna* ejus super illud. Quod utique sacramentum et B. Joannes in *Apocal.* se didicisse non tacuit; cui dictum est : Mysterium septem stellarum quas vidisti in dextera mea, et septem candelabra aurea. Septem slellæ, angeli sunt septem ecclesiarum, et candelabra septem, septeni Ecclesiæ sunt. » Septenarius enim est symbolum universitatis. Septem ergo Ecclesiæ sunt omnes Ecclesiæ, quas in sc quasi in matrice continet Ecclesia Lateranensis ct Romana, quæ omnium est princeps et regina, uti ait idem Damianus. I ndo et subdit : « Nos itaque, fratres mei, ut et ine vobis audenter interseram (fuit enim el ipse cardinalis ac episcopus Ostiensis, qui inter Cor-

dinales est primus, ac solet consecrare Romanum Pontificem); nos, inquam, qui bnquam septem sumus oculi super lapidem unum, qui stellarum portamus imaginem, qui angelorum tenemus pcr annuntiationis officium dignitatem, videamus, splendeamus, et per verba vitæ populis non solum vocibus, sed et moribus nuntiemus sermonem. Siquidem prædicantium lingua quidem
bF' nuntiat, sed vita commendat. Apostolus ait: Qui Episcopatum desiderat, non bonam dignitatem,
ibat? non bonum honorem, sed bonum opus desiderat; ac si dicat : Qui ad Episcopatum anhelat possidendum sine bono opere, inane vult nomen induere sine rei ipsius veritate. Non ergo constat Episcopatus in turritis gibellinorum, transmarinarumve ferarum pileis, non in flammantibus martorum submentalibus rosis, non in bracteatum circumfluentium phaleris, non denique in glomeratis constipantium militum cuneis, neque in frementibus ac spumantia frena mandentibus equis; sed in honestate morum et sanctarum
viuCir- exercitatione virtutum, *n* Et inferius : « Vos ergo
ditnl dilectissimi, quibus prava datum est ex Apostati ¿e. licre Sedis auctoritate corrigere, vosmetipsos cæbeii' teris non modo fidelibus, sed el sacerdotibus quamdam vivendi regulam exhibete. In vita vestra legatur quid agi, quid vitari conveniat : ex labiis nostris verba otiosa non effluant, sacerdotalem linguam discreti silentii censura compescat : non joci solvant, non pectus nostrum immoderata lætitia concutiat. Puerilis ludus abscedat ; mordax eloquentia, urbana dicacitas evanescat. Quomodo enim ex ore sacerdotis oratio ad Deum munda dirigitur, quæ pravi sermonis sordibus inquinatur? n El in fine : « Vos estis sal terræ, vos non modo sacerdotes, sed et sacerdotum decet esse magistros. Neccsse est ut vita vestra quædam sit linea et velut adamantis signaculum, quod cæteris vivendi adhibeat formam. Adamantinum quippe sigillum suam cœteris imprimit, a nullis vero metallis imaginem sumit. Cum ergo ex diversis mundi partibus adventantium vobis ingruit multitudo, cum morigerari sibi quisque vos importune compellunt, vultus vester semper idem, sic festiva quadam serenitate respondeat, ne in aliquo puerilis levitas erumpat : sit gravitas hilaris, et gravis hilaritas. »

Ego cxlabo. — Hebraice : Ecce ego *aperiam Operturam eju$,* quod *primo* Chaldæus explicat :
iert *ego vipionem ejua revelo,* q. d. Ego tibi, o Zacharia, hanc visionem lapidis mystici ostendo, ejusque significationem de Christo revelo. Verum hebrrca phrasis id non patitur : nam aperire aperturam Hebræis idem est quod sculpere sculpturam, vel cælare cælaturain, uti vertunt Septuaginta, Aquila, Symmachus, Theodotion, Noster, Pagninus, Vatablus cl alii passim. In sculptura enim sculptor aperit el eradit partes aliquas, vel in longum. fariUpic strias; vel in rotundum, vel in quadrum, aliisque mille modis, ut sculpat flores, aves, poma, aut quod ei libuerit.

Secundo, Rabbini et ex iis Hugo hæc intelligunt de cælatura templi Zorobabelis, 7. *d.* Ego perficiam templum hoc, illudque eleganti cælatura forinsecus exoruabo; aut cadum, id est fornicem cælatam illi inducam : perfecta enim fabrica solet cælari et cœlaturis exornari. Verum esto eo alludat Propheta, tamen altiora spectat de Christo.

Dico ergo lapidem cælalum esse Christum, i>pi««- ejusque cœlaturas vocari vel septem oculos in eo cælatos, ut nonnulli volunt; vel potius ipsa ædificanlis stemmata in primo fabricæ lapide cíelata. Nam cælaturas has ab oculis esse diversas liquet ex antitypo : oculi enim angelos, cælaluræ, dona ct stigmata Christi repræsentant, uti mox declarabo. Alludit ad primum templi, vel fabricæ lapidem, quem architecti cum solemnitate el pompa in fundamentis ponunt, itaque fabricam inchoant. Unde lapis ille primus solet insignibus principis, qui fabricæ est auctor, insculpi : ita Christo, quasi lapidi primo Ecclcsiæ, Deus sua insignia ct stemmata insculpsit : *primo,* in ejus Primo,fa incarnatione, in qua Spiritus Sanctus Christi corpus et animam tanta perfectione elaboravit, ut ü ⁑ humanitas illa a Deo elegantissime tornata et caelata videretur. Insuper eamdem ornavit ct celavit omni sapientia, virtute, gratia ct gloria, quasi cœlum quoddam divinum sole, luna ct stellis pulcherrimis cælalum et distinctum; denique per gratiam unionis hypostaticae ita eam Verbo adaptavit, ut videretur humanitas esse quasi gemma politissime cælata ct adaptata annulo aureo divinitatis Verbi. Audi S. hcnæum lib. 111, cap. xxvni : « Hic lapis e terra et ex virtute et arte constat Dei : significat autem in terra virgine ortum, sed virtute Spiritus Sancti artificiose cælalum. » Ita quoque Lyranus, Dionysius el alii. Nam Spiritus Sanctus ita affabre humanitatem divinitati univi!, inseruit et quasi cælavil, ut inter naturam divinam el humanam summa sit unio in Verbo, ac per unionem mutua intimaque earumdem sit complexio, seu ut ait Damascenus lib. Ill, cap. vm. Et tamen Verbum ipsum nullam ad humanam naturam contraxit habitudinem, nullum ordinem, nullam inclinationem. Infinita enim illa vis hypostatica sufficit, ut se ad illam extrinsecus attractam et velut insertam, absque ulla sui mutatione velut terminus el basis hypostatica extendat, eamque insolubili cl substantiali nexu sibi intime astringat ct copulet : perinde ac intellectio divina propter suam infinitam inlelligendi vim, sese extendit ad futura contingentia, caque attingit et prævidet; atque volitio divina propter infinitam volendi vim, sese extendit ad omnia exislentia, (piorum ipsa est causa absque accessione alicujus habitudinis realis ad illa : nullam enim ad illa relationem realcm acquirit vel contrahit intellectus, aut voluntas Dei.

Secundo, in passionc.

Secundo, et plenius, Christus quasi lapis caelatus fuit in passione, tum clavis, spinis et flagellis active; turn vulneribus, plagis ct vibicibus passivo, quibus totum corpus suum fodi ct aperiri voluit, ut immensam suam in nos charilnlem intus latentem per has quasi rimas ostenderet ct effunderet, juxta illud :

Cernis ut in toto corpore sculptus amor.

Unde Hebrea habent ad verbum : Ecce *ego aperiam aperturam ejus;* Syrus et Arabicus Antiochenus : *Eccc ego aperiam portas ejus:* porte enim corporis et cordis Christi, sunt ejus plagæ et vulnera; Arabicus Alexandrinus : *Ego coaptans cos,* scilicet septem lapidis oculos; Septuaginta : *Ecce ego fodio foveam.* Hisce enim passionum cœlaturis expolita fuit Christi patientia, obedientia, chantas, fortitudo cæteræque virtutes divinæ : itaque perfecta Dei imago in ipso cadala apparuit; ac proinde lapidi huic rupique tot plagis excavate, ct quasi stemmatibus regni sui insculpte et decorate, Deus Ecclesiam suam inaedificavit, quando per eum abstulit iniquitatem orbis, ut sequitur. Ita S. Hieronymus, Rcmigius, Haymo, Rupertos, Vatablus ct Clarius. Perperam ergo Theodorelus per foveam hanc accipit stragem ct sculpturam Gog et Magog: « Hæc, ait, de Gog ct Magog prædixit, quibus in una die perniciem attulit, et omnes pariter ad occisionem deduxit, quam pcr translationem et comparationem foveam appellavit. n Gog enim et M gog venturi sunt tempore Antichrist!, ct audendi in fine mundi, ul dixi *Ezech.* xxxvin.

Tropologiw, de ^animæ ,næ» per virtutibus 1'1's et

Tropologice, hæc Christi nascentis ct patientis sculptura repraesentat cœlaturam et ornatum anipcr cruces et patientiam incisa? ct expolite, ejusque est prololyptim et exemplar. Vis ergo, o Christiane, in anima tua sculpere imaginem elcgantissimam ct divinam obedientiæ, humilitatis, tolerantiae, constantiae , amoris ct perfectionis chrislianæ? Inspice et fac secundum exemplar quod libi in monte Calvarte a Christo monstratum est. Deus in creatione el generatione tua suam tibi imaginem et similitudinem impressit el insculpsit, *Genes,* i, 27, eamque peccato deformatam per Christum in baptismo el justificatione reformavit, lu eam per ejus gratiam cæla, expoli et perfice. Si modum nescis, docebit te Christus : inspico ejus cælaturam in cruce. Invadit te morbus, paupertas, damna fortunarum, sustine exemplo Christi, ac dicito : Non mea voluntas, sed tua fiat. Invadit te hostis, æmulus, detractor, calumniator, spargit de te quro nunquam cogitasti : sustine, noli per indignationem inferre maculam imagini tu®, noli cœlaturam palientiæ tuœ per impatientiam maculare. Gradu luo dejiceris, deprimeris, négligeras, œmuli tui attolluntur, te despiciunt, tibi insultant : sustine, hæc el majora pro te sustinuit Christus Dei filius, cum a Judæis irrisus, consputus, flagellatus, ct quasi latro in crucem actus est. Imperat superior rem arduam, periculosam, alacriter earn capesse : sequere Christum, qui factus estobediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Si reniteris, excutis, excusas, vide quam longe absis a cælatura obedientiæ Christi. In docendo, concionando, confessiones audiendo, pagos circumcursando, rusticos, rudes et pauperes docendo, seniis labores el dolores : eia athleta Christi, ejus amore omnia transcende et supera ; ille pariter pauperes evangelizavit, vicos cl pagos praedicando pedes obivit, fatigatus est, sudavit, œstuavit et alsit. Illius ad instar sculpe hosce dolores et labores modicos, et modici temporis in anima tua : « Cæla in ea cœlum et solem duritatis : pinge el sculpe aeternitati.» Audies breviquod ille tertio die resurgens audivit : « Propter quod et Deus exaltavit illum, ct dedit illi nomen quod est super omne nomen, ul in nomine Jesu omne genu flectatur, cadestium, terrestrium el infernorum.» Ita ad exemplar Christi pinxit et cælavit animam suam, æque ac corpus, S. Paulus dicens: «Ego stigmata Domini Jesu in corpore meo porto, » *Gala**. vi, 17. Ita pinxerunt S. Andrœasœstunns amore crucis,S. Ignatius provocans leones, S. Laurentius in craticula delician?, S. \incenlius Daciani tormenta irridens, S. Agnes contra tyrannos, ignes, procos ad mortem usque decertans et triumphans. Ha pinxerunt omnes Patriarchae, Prophète, Apostoli, Martyres, Anachorète, Doctores, Confessores, Virgines Sanclique omnes. Hos tu sequere, pictores hosce imitare, hos cad.dores adœqua, vel œquis passibus consectare, ut pingas imaginem, ul cæles cælaturam in cœlo per cuncta sœcula ad Dei gloriam tuumque decus, coram angelis sanctisque omnibus perennaturam. Quod enim momentaneum est el leve tribulationis, humiliationis, mortificationis nostre, aeternum gloriæ pondus operabitur in nobis, idque brevi et quasi post momentum

Tunsionibus, pressuris
Expoliti hpides,
Suis coaptantur locis,
Pcr manus artificis,
Deponuntur pertninsori
Sacris aediliciis.

Cœlum, inquit Varro lib. IV, dictum est quod cælatum, id est signatum , sideribus sit; multo hum magis cœlum empyreum cælalum est gemmis, floribus, fructibus, uti describit S. Joannes *Apoc.* XXI cl xxn. Cciilum est anima tua, si sancta sil ; illam ergo cada patientia, obedientia, humilitato omnique virtute, ut in cœlo empyreo cadari, imo illud ondare et ornare mereatur.

Et auferam iniquitatem terræ haws (puta Judææ, in qua primi fideles conversi ad fidem et gratiam vi sanguinis Christi, illi quasi lapidi cælato et fundamentali inedificati sunt) in die una, — qua scilicet ipse cælalus, id est passus el mor-

tuus, pro omni iniquitate Deo satisfecit, enmque quantum in se est abolevit, æque nc veteres victimas vetusqne sacerdotium, quod maculas animæ expiare non poterat. Ita S. Hieronymus, Remigius et Ilaymo. Meminit Judææ præ aliis gentibus. quia Judæis promissus erat Christus, ct quia Judæis prophetabat Zichnrias. Unde eos jam Babylone redeuntes et afflictos, promissione Messia? consolatur : post Judæos tamen iniquitas totius orbis per Apostolos ex mentibus credentium abhta est.

xtn. io **to.** Vocabit **vm** aihcum subter vitem, et subter ficum, — 7. *d.* Christus sua passione non tantum auferet iniquitatem, sed et afferet pacem, bonorum affluentiam, delicias, æque ac amicitiam et rerum communicationem, ndeo ut omnia inter Christianos communia futura sint, et ex eadem vite eademque ficu simul fructus carpant, ct secure hilariterquese invicem invitent et conviventur, idque tum corporaliter, tum potius spiritualiter. Hanc enim pacem et opulentiam significat hæc phrasis et parœmia hebraica, ut palet HI Hr7. iv, 25, ubi dicitur unusquisque habitasse sub vite ct ficu sua cunctis diebus Salomonis, 7. *t.* Plena fuit pax et rerum copia sub Salomonis imperio.

Porro Christus non tantum attulit pacem et opes spirituales, sed et temporales. Lex enim Christi praecipit chnrititom, condon itionem injuriarum, patientiam, amorem inimicorum, etc.: quæ omnia pacem temporalem, indeque temporalium affluentiam pariunt, uti ostendi *Isaiœu,* 4. Sic in primitiva Ecclesia Christiani omnia habebant communia, *Actor,* cap. iv, 32.

Mystice, vilis et ficus, non hujus vel illius in particulari, sed absolute fidelium omnium est Christus, ejusque passio, Evangelium, sacramenta, grati®, consolationes, omniaque bona, quæ quasi sapidissimas ficus et uvas ex Christo, qu.isi ex ficu et vite aflatim decerpimus, in quibus Christiani deliciantur el nectare cœlesti, præsertimin Eucharistia, inebriantur, de quo plura cap. ix, 17. Ita S. Hieronymus et Remigios. Porro conditiones vilis applicui Christo, *Ezech.* xv, t, et ficus, *Jerem.* xxiv, 2. Myiti» vitii »t chrütw.

Quare perperam Rabbini hanc felicitatem Judæis datam putant a Machabæis, lib. I *Machab.* cap. xiv, 4. Esto enim co alludat, tamen majora et spiritualia, quæ Christus attulit, spectat Propheta; solus enim Christus abstulit iniqui! ites terræ, non Machabæi.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Videt Zacharias candelabrum septiceps, vel potius octiceps. ad cujus latera erunt duce oliva, una a dextris, altera a sinistris : ac. pt r hoc significari intdligit, per Dei curam ct providentiam templi fabricam inclinatam fore perficiendam. ct ad culmen perducendam. Deuin enim id velle, cui nulla Persarum vel hominum potentia resistere possit : cons quenter duas olivas esse Jcsum pontificem ct Zorobabel principem, qui assistant Deo, ut candelabrum, id est templum, readificent, et populum in rebus tam sacris, quam civilibus ct politicis regant. Hic csl sensus litti ralis, ut patet cx eo quod jugiter vers.* **6, 7,9, 10,** *sermo dirigatur ad Zorobabel. datem Judaunun illo tempore. Deinde ex* **vers. 9,** *vbi expresse ostenta ture ita explicat angelus, dicens e* **Manus Zorob'bel fundaverunt domum istam, et manus ejus perficient eam.** *Ergo ad litteram intendit hac visione animare Zorobabel ad perficiendam fabricam templi quam inchoaverat, ct de cujus consummatione diffidebat. Porro totum hoc caput dirigitur ad Zorobabel : sicut enim capite precedenti Jcsum pontificem, ita hoc rapite Zorobabel principem populi incitat ad inchoatam templi fabricam strenue prosegui miam ct consummandam Ab hisce enim duobus capitibus pendet totum populi corpus, puta Ecclesia a pontifir»* **r** *spubKca a principe. Allcgorhc tamen ct pradpue per r&rdificaiionem templi ad imbratur Ecclesia adificanda, tum cx Judads, tum magis cx Gentibus per Christum. Hic enim est mystiras Zorobabel, aii* **nemo jirtm pnm. nec** *Judaontm risisi» re poterit. Esto enim Judo i ipsum respuent, tamen Gentes avide implectentur, atque ipsi Jada i in fine mundi ad cum convertentur per pnrdicationem Elia ct llenoch. Hi enim sunt dim olivat, quue assistunt dominatori tirra*, ut ejus Ecclesiam perficiant, choque dottrina!, gratùr, et* **t** *rempli sui alant, illuminent ct gubernent, uti explicat S. Joannes* **Apocal. xi, 4. Imo** *Hibera ct alii volunt hunc esse sensum litteralem ; sed ex didis patet esse mysticum.*

i. El reversus est angelus, qui loquebatur in me, el suscitavit mo, quasi virum qui suscil itur de somno suo. 2. Et dixit ad Ine ; Quid tu vides? El dixi : Vidi, el ecco candelabrum aun um lotum, ct lampas ejus super capul ipsius, el septem lucernæ ejus super illud : cl m plein infusoria lucernis, quæ erani super capul ejus. 3. El duæ olivæ super illud; una a

dextris lampadis, et una a sinistris ejus. 4. El respondi, et aio ad angelum, qui loquebatur in me, dicens : Quid sunt hæc, domine mi? El respondit angelus, qui loquebatur in me, et dixit ad me : Numquid nescis quid sunt hæc? El dixi : Non, domine mi. 6. Et respondit, el ait ad me , dicens : Hoc est verbum Domini ad Zorobabel, dicens : Non in exercitu, ncc in robore, sed in Spiritu meo, dicit Dominus exercituum. 7. Quis tu , mons magne, coram Zorobabel ? in planum : et educet lapidem primarium, et exæquabit gratiam grati® ejus. 8. Et factum est verbum Domini ad me, dicens : 9. Manus Zorobabel fundaverunt domum istam, et manus ejus perficient eam : el scietis quia Dominus exercituum misit me ad vos. JO. Quis enim despexit dies parvos? et lætabuntur, et videbunt lapidem stanneum in manu Zorobabel. Septem isti oculi sunt Domini, qui discurrunt in universam terram. 11. Et respondi, et dixi ad eum : Quid sunt duæ olivæ ist® ad dexteram candelabri, et ad sinistram ejus? 12. Et respondi secundo, el dixi ad eum : Quid sunt duæ spie® olivarum, quæ sunt juxta duo rostra aurea, in quibus sunt suffusoria ex auro? 13. Et ait ad me, dicens : Numquid nescis quid sunt hæc ? El ilixi : Non, domine mi. 14. El dixit : Isti sunt duo filii olei, qui assistunt Dominatori univers® lcrræ.

Ven.i. <• Et reversus est angelus, **— puta Michael, ut dixi cap. m, 3, qui post visionem cap. m mihi ostensam a me recesserat, rediens in cœlum ad Deum, ut ei de more (piasi princeps militiæ cœlestis assisteret. Nam ilii accepta nova a Deo visione cl revelatione mihi communicanda, reversus est ad me, qui visionem quam videram cap. precedenti ruminans et admrans, haerebam quasi stupefactus et attonitus. Unde Michael ab hoc stupore quasi a somno me excitavit, ut evigilarem el attenderem ad novam hanc candelabri visionem, quam mihi exhibebat. Ita Lyranus. Valablus el alii (I).**

Aliter S. Hieronymus, Theodoretus elRemigius; censent enim angelum post visionem cap. m, non recessisse aZaeharia; dici tamen reversum, quia novam visionem ei obtulit, ad eamque videndam eum excitavit. Sed prior expositio est planior et germanior : si enim reversus est Michael; ergo egressus fuerat.

Suscitavit me, **— tum a stupore visionis cap. m uti jam dixi; tum ab hebetudine mentis humante : hu us enim vis corpori illigata et ad illud depressa hebetatur et (piasi soporatur, ut ad spiritualia et divina minus sit acris el vigil Excitat ergo depressam el torpentem mentem Zarhariæ angelus, ut eam ad divina elevet et attentam reddat ; eo quod hæc prophetia sit (enigmatica, obscura et difficilis,<;. d. Michael, excitándome, montem meam exacuit, et attentiorem reddidit ad hicroglyphica et symbola cœlestia, quæ mihi monstraturus erat.**

2. Candelabrum aureum. **— Alludit ad candelabrum quod jussu Dei fabricavit Moses,** *Exod.* **xiv, 31. Undo illud, æque ut hcc Zachariæ, habebat septem calamos et lucernas ; non tamen per omnia fuit idem cum eo, ut vult Lvranus. Nam Mosaicum non habebat septem infusoria, duo rostra et totidem olivas, quæ habuit hoc Zachariæ. (Candelabrum per synecdochen significat et représentât templum instaurandum a Zorobahele. Ipsum enim erat unum c tribus præcipuis vasis templi, quod totum tabernaculum sua luce illustrabat. Rursum candelabrum in templum inferri non solet, nisi eo perfecto. Eabnca ergo hæc candelabri significat et presupponi! fabricam templi perficiendam, ait Lyranus. Hinc mystico candelabrum, æ pie ac templum, représentai Ecclesiam, quæ aurea est chántate et doctrina coelesti. Ita S. Hieronymus, Cyrillus. Remigias, Rupertos et ahi Unde S. Joannes Apoc. t, 13, vidit « in medio septem candelabrorum similem Filio hominis n id csl Christum Et vers. 20, explicationem eorum audit ab angelo dicente: « Candelabra septem, ¿cp'cm Ecclesiæ sunt » Asiæ, puta Ephesina, Smyrnensis, Pergamensis, Thyatirensis, Sardcnsis, Philaddphiensis, Laodicena, ut patet ibidem, cap n etui Vide ibi dicta. Plane enim 5. Joannes eo loco alludit ad hoc candelabrum Zachariæ. Verum de significatione candelabri plura dicam vers. 6.** Vert.t. piîVX ph Ec'le>iBe

Lampas super capit **— Pro** *lampas* **hebraico est** *galli,* **id est vas concavum et sphæricum ad capiend im oleum, piod pariter latino recte** *galam* **appelles Sicut enim gula sive guttur capit cib .m .nuBm»•lendum ad stomachum, ita hoc vas capiebat oleum transmittendum ad septem lucernas. Unde Pagninus ct Vatablus vertunt,** *lenticulam;* **Tigurina,** *disnim rotundum; {juila* **enim a radice 7^3** *galal,* **id est cowvo/rere, signifi-**

(t) Ex hac Inqnrndi formula : « Et reversus est, n etc., concludunt aliqui, ut Sanetiih, aliquid temporis intercessisse inter hanc et superiorem visionem, licecnmullcr alleram explicationem addit, quæ suum halw t probabilitatem. « Potest hic, inquit, notus illo idiotismus statui quo verbum *sdioub* revertí.* cum alio verbo conjunctum iterationem actionis illius indicat, qu v altero verbo significatur, » ita ct hic 3^'1 *ouuùischab* cum sequenti lypJJH *ouiareni* junctum, xerti posset, rcjuict- *tavit met*

cal vas rotundum ct convolvile instar globi, aut ovale instar lenliculæ. Noster vocat lampadem, quia mollis in locis lampades habent formam Icnticulæ, suntque rotund®, puta sphrricæ, vel ovales. Lampas ergo hæc fuit sphæra cava et tumida, quales in templis ante venerabile Sacramentum sursum eminere videmus. Porro hæc in capite, id est in summo stipite, seu hastili candelabri eminebat quasi concha, ad capiendum oleum distribuendum in septem lucernas, illud ulrinque ambientes. Erat ergo lampas hæc concha olei, sive vas olearium sphœricum; unde et visæ sunt ulrinque duce olivæ, quasi symbola et indices olei, quo plena erat lampas. Addunt aliqui, ut Fernandius *visione* XXXII, sect, i, Ribera,Sanchez et alii, fuisse veram lampadem ardentem et lucentem, sed majorem, quæ septem lucernis pariter ardentibus cingebatur : quod valde est probabile, hoc enim concinnius est; ct sic videmus in basilicis Romanis S. Petri, S. Pauli, S. Cœciliæ, et aliis lampadem ingentem argenteam, quæ multis aliis minoribus circumdatur, ante sepulcra sanctorum appendi, iisque honoris causa prælu-

h i Ctre' er£° hæc Iwnpas similis fuisse illis,
'ri'' puta ingens, rotunda, vel ovalis, superne patens, cui injectus erat canaliculus ferreus, vel æneus suberi innexus, ut co elevatus oleo innataret, per quem insertum ellychnium sugebat oleum c lampade, ut jugitor arderei. Minus ergo verisimile est <|uod censent nonnulli, lampadem hanc fuisse quasi pelvim quamdam amplam, impositam hastili candelabri, nisi per pelvim accipias concham nascentem ex ipso hastili. Ex dictis sequitur candelabrum lr>; universitá fuisse non sepliccps, sed ocliceps; erat enim ¿xtóxx'Acv, ct consequenter czTwXj/r.v, puta octocahunum ct octolustre; nam medium hastile septem calamis cingebatur, tamque hastili, quam calamis septem, lucerna ardens insistebat : erant ergo octo.

Et SEPTEM lucernjeejus super ILLUD.— «Illud,» scilicet caput. Subdit cnim : « Septem infusoria lucernis, quæ crani super caput ejus. » In capite ergo, hoc est, in summitate hastilis candelabri, eminebant septem lucernæ laterales, totidem calamis insistentes. Porro calami hi ulrinque ex hastili candelabri, vel polius cx fundo lampadis arcuatilo pullulabant, el prodibant. Insuper calami hi, uti mox dicam, erant concavi; unde vocantur hic infusoria, id est fislulæ, per quas lucernæ cx lampade oleum sugebant. Quocirca necessc est lucernas paulo demissiores fuisse lampade, ut ex ea in illas oleum influere posset. An lucem® hæ fuerint in orbem dispositae, ut circumcirca cingerent lampadem, camquc quasi coronarent, ul vult Sanchez, Fernandius et alii; an vero ad duo tantum ejus latera, ita ut ab uno latere fuerint 1res, ab adverso quatuor lucernæ, uti fiebat in candelabro Mosaico, *Exod.* xxv, 31, ad quod hic alludit Zacharias, non constat. Prius tamen concinnius videtur, et commodius ; quia. ut jam dicem, septem canales, per quos ex lampade sugebant oleum septem lucernæ, potuissent commode omnes ad duo latera disponi; sed longe commodius in orbem circumcirca lampadem disponuntur.

Septem infusoria. — Ha Noster, S. Hieronymus *in Comment.*ctSeptuaginta. Dices: llebræus, Chaldæus, Pagninus, Vatablus et alii recentiores le-
gunt, *septem ct septem:* ergo quatuordecim. fuerunt infusoria. Respondent aliqui textum Hebræum esse corruptum, et pro *septem et septem,* legendum esse semel tantum *septem.* Ha enim legerunt Septuaginta et S. Hieronymus. Secundo, aliter respondet Sanchez, nimirum esse anadiplosim, g. c/. Septem, septem, inquam, erant infusoria ipsis Incernis. Quæ expositio plausibilis est, oinncsque antilogías extricat. *Tertio,* Christophorus a Castro respondet fuisse septem, si originem et orificia spectes; fuisse vero quatuordecim, si ipsos canaliculos numeres. Infusoria enim vocantur hic parvi canales, sive fislulæ et meatus, per quos ex lampade oleum defluebat in lucernas, inquiunt Clarius el Vatablus. Jam fislulæ hæ erant quatuordecim, quæ cx lampade per septem ora prodibant. Lampas ergo septem tantum habebat ora, sed singula ora habebant duas fistulas, quarum una tendebat in unam lucernam, altera in aliam illi vicinam; quodlibet ergo os subministrabat oleum duabus lucernis per duas fistulas ex se prodeuntes; et quia ora erant septem, hinc Noster et Septuaginta numerant infusoria septem ; quia vero fistulæ erant quatuordecim, hinc Hebræus, Chaldæus ct recentiores numerant quatuordecim infusoria. Verum hæc inconcinne ct gratis asseruntur, præserlim quia infusoria proprie vocantur ipsi canales, non vero ipsæ lampades, apertura* et orificia. Quare secunda solutio verior videtur, quam confirmat versio Septuaginta et Nostra. Porro infusoria luce erant ea- i.fnw
lami, arcuatim ex fundo lampadis prodeuntes, rii eris!
ac in vertice quodlibet eorum sustinebat suam **calimi.**
lucernam, eranique concavi, ul essent fistulæ, per quas e lampade oleum derivaretur ad lucernas, uti recte ostendit ct in schemate candelabri depingit Sanchez. Hoc cnim longe concinnius est eo quod alii allerunt, qui septem calamos ponunt duntaxat ad sustinendum lucernas, deinde septem infusoria a calamis distincta pingunt quasi septem canales, per quos flueret oleum cx lampade in lucernas. Quorsum cnim hæc tam inconcinna instrumentorum multiplicatio, cum concinnius utrumque per cal imos concavos fieri posset? Hinc rursum liquet infusoria hæc non fuisse vasa a lucernis et candelabro separat», quæ infundibula vocamus, qualia Romæ multi habent in cubiculis, ad capiendum oleum, quod ex co lampadi identidem infundant. Sic cnim unum magnum infusorium pro candelabro cl septem ejus lucernis suffecisset, fruslraque fuissent septem infusoria. Adde, sic hæc infusoria a

candelabro fuissent separata vase, æque ac loco : jam autem illi conjuncta fuisse liquet. Unum cnim fuit totum hoc candelabri vas, sed septifidum, quia distinctum in septem lucerna?, ac consequenter in septem infusoria, id est calamos sive fistulas, quæ in lucernas inferrent oleum. Minus recte R. Salomon el Arias to septem *et septem* sic exponunt, g. d. Quælibel lucerna habebal septem infusoria; sic enim universim infusoria fuissent numero quadraginta novem. Tot sane non erant opus, imo nee locus in tam paucis et exiguis lucernis.

Ictnwrii t n enraro- u- Mystice, « septem infusorian sunt septem sacramenta, quæ sunt vasa grati®, non quasi in iis 6ral'a aclu cl localiter contineatur, siculi oleum continetur in vase ; sed causaliter, quia scilicet gratiam in sc ul cans® instrumentales continent et efliciunt. Hebraice est, *septem ct septem,* ut repraesentent tam septem sacramenta, quam septem dona Spiritus Sancti; sed de hoc inferius plura. Septem infusoria, ait S. Hieronymus, sunt septem sacramenta, per quæ oleum misericordi® Dei omniumque virtutum Ecclesia suscipit, coque fovetur ct conservatur. Unde et in Confirmatione, Ordine et Extrema Unctione oleum est materia sacramenti, quia oleo foris ungente, intus anima impinguatur gratia, caque illustris redditur, ut luceat orbi; iitque fortis, ul quasi athleta contra carnem, mundum et dæmoncm generose decertet.

Ver-. 3. 3. Et duæ oliva super illud. — « Super, n id est juxta; una cnim erat a dextris, altera a sinistris candelabri, ut sequitur. Per olivas, non nudi fructus, qui proprie vocantur oliva, sed ipsæ arbores, puta oleæ, vel certo rami carum intclliguntur. Hebraice cnim EZTCVî zcfi.n tam oleam, quam olivam significat; ct oliva a Latinis subindo capitur pro arbore, puta pro olea. Patet id ex vers. <2 : « Quid sunt duæ spie® olivarum?» *spica,* id est rami. Hi enim rami erant referti olivis; rami autem prodibant ex arbore, puta cx olea. Quare minus recte aliqui censent olivas has insculptas fuisse candelabro vel lampadi. Sicut enim, inquiunt, amphoris vinariis insculpitur uva, vel vitis, vasis aquariis piscos; ita huic lampadi olearia» insculpi® erant oliva.*, ut significarent in ea esse oleum. Verum olivas hascc a lampade fuisse separatas patebit vers. 12.

TA-i in- 113 Ilæc ergo totius hujus spectri fuit idea. Primo, ostendit Zachariœ candelabrum aureum ingens, in cujus vortice insistebat vas sphœricum instar lampadis magnæ, ad capiendum oleum, ct simul ad lucendum quam nrixime.

Scrunda, lampas hæc circumdata erat septem aliis minoribus lampadibus, sive lucernis, qu® per calamos totidem, arcuniim ex ipso fundo lampadis circumcirca prodibant.

Tertio, calami hi concavi erant instar canalium, vel fistularum; nam per cos oleum cx lampade derivabatur ad lucemus cabunis insistentes; quocirca calami hi vocantur hic « infusoria, n scilicet olei.

Quarta, du® erant oleae, vel duo rami pleni olivis, unus ad dexteram, alter ad sinistram lampadis et candelabri, illud quasi stipantes cl condecorantes. Ole® cnim symbolum, causa et parens sunt olei, quod est in lampade. Addunt aliqui cx olivis distillasse oleum in duo rostra, id est duos canaliculos incurvos tendentes ad bmpndem, quæ jugiter eam oleo implebant, ut illud abunde septem lucernis suggerere posset. Ita Fernandius vistone XXXII, sect, i, a Castro, Vatablus el alii. Verum hoc minus congruum, ideoque minus verum videtur, uti ostendam vers. 12.

5. Nvmquid irosas? —Michael simulai se ndmírari quod hæc symbola non capiat Zacharias, utpote Propheta, g. d. Tunc es propheti, et hæc ignoras? præsertim cum hæc spcclenl tuæ propheliæ argumentum. Repræsenlant cnim templi fabricam, de qua lu jugiter prophetas. Sic Christus ail Nicodemo : « Tu es magister in Israël, ct hæc ignoras? » *Joan,* ni, 10. Qua phrasi el gestu non tam ignorantiam ejus carpit, quam studium discendi acuit, et nd attentionem suæ doclrinæ de baptismo et regeneratione spirituali excilat.

G. Hoc EST VERBUM DOMUCI AD ZOROBABEL. — Sicut Vencap. præced. Jesum pontificem excitavit ad fabricam templi, ili nd eamdem hic excilat ct animat Zorobabel principem, promittens ei quod Dei ope feliciter eam perficiet. Sicut cnim Jesus erat princeps Ecclesia cl rerum sacrarum, ita Zorobabel princeps erat reipublicœ politi® et rerum civilium. Ab ulroque enim hoc capite et principe pendebat fabrica templi corporalis, sicut ab utroque multo magis pendet fabrica spiritualis, puta vera fides, religio, justitia, sanctitas, ordo et decor totius reipublicœ (I).

Nox IX EXERCITU, XEC IX ROBORE, SED IX SPIRITU Canddameo. dicit Dosnxvs. — Hic symbolum candelabri explicat Michael, sed tam concise et obscure, ut OEdipo sit opus. Primo, Remigius, Albertus et Ilayino putant fabrica candelabri representan solutionem captivitatis Babylonica, ç. d. Hæc solutio non fiet vi armorum el militum, sed per meum spiritum, per meam providentiam, per meum consilium et per meam virtutem. Verum jam pridem soluta erat a Cyro captivitas Babylonica, jamque Judæi redierant Hierosolymain, et in fabrica templi versabantur; Propheta autem non prophetat de prœterilis, sed de futuris (2).

°TM® *

ti) Hoc ».st emblema secundum e duobus ad Jesum el Zorobabcilcm sprctuntibus (m, ivj. Exhibitio hujus etnbl 'inatis, 1*3; cl applicalio tum *prima* partis ad Zorobnbelem, qui Dei, non humana virtute, superatis dif* flcullalibus, fabricam templi perficiet, cum omniu n gaudio el singulari Dei providentia, 4-10; tum *t<cunda* pardead Jesum Zorobabelem, 11-14, satisdare in supra posita synopsi exponitur.

(i) Summa expositions litteralis hujus symboli hix est : Quema Imoduro vidisti candelabrum nulla humana ope aut opera fabrefactum, et cum omni suo apparatu

Stcacdi. *Secundo,* Hebrei putant per fabricam candelabri significari restaurationem reipublicœ per Zorobabelem, qui in ca legem Uosaicam restituturus eral. In republica enim Hebreorum candelabrum eral lex data per Moscn. Verum hoc candelabrum est mysticum, non litterale.

Tmia *Tertio*, Lyranus ct Hugo sic exponunt, *q. d.* Candelabrum, id est templum hoc restaurabis, o Zorobabel, non tua fortitudine et robore, sed per Spiritum Dei, qui hoc suggeret, inspirabit, et persuadebit Dario Hystaspis regi Persarum, ut idipsum restaurari permittat, imo curet. Ita enim reipsa factum esse patet I *Esdra,* vi. Hic sensus appositus est, sed partialis, non adæquatus.

Qiuru. *Quarto,* Clarius, et ex eo a Castro censent candelabrum significare prophetiam, pula Spiritum Dei, qui offertur per verbum, sive oraculum et locutionem Dei in mente Prophetœ; oleum esso gratiam Spiritus Sancti, canales esse Prophetas doctos a Deo, per quos verbum Dei in alios derivatur; lampades septem esse varia dona Spiritus Sancti. Porro candelabrum fabricatum erat, ardebat et oleum suscipiebat ex olivis sine humano ministerio, ut significaretur prophetiam esse opus Dei, non hominis. Verum hæc expositio remota ct minus adæquata videtur.

Qointa *Quinto* ergo ct genuine, candelabrum hoc representai Deum, ait Mariana, Deique providentiam, quam exercet per septem lucernas (piasi oculos, id est per septem angelos primarios, uti audiemus vers. 10, prœserliin circa fabricam templi restaurandi a Zorobabele. Candelabrum ergo est Dei providentia, quatenus se ad lucernas, id est angelos, resque omnes creatas extendit; lampas est ipsa in se divinitas, puta Dei mens el oculus lucidissimus; infusoria sunt vari® rationes, modi et differenti® divin® providenti®, quibus per angelos hanc creaturam hoc modo, illam illo, aliam alio sibi congruo regit et gubernat. Rursum sunt vari® grati®, dona et talenta, quas Deus variis pro libito dispertit et impertit. Candelabrum enim quia lucis est ferculum, typum gerit sapienti®, vigilanti® et providenti®, uti dixi *Ezod.* cap. xxv, 31.

Addit Pierius, *hiciojl.* xlvi, illud esse symbolum vil® divin®, generationis, animi puritatis, amoris, fain® et glori®, denique ipsius divinitatis; quia preferì ignem, qui Dei est hieroglyph!-cuin. l)u® oliv® sunt Jesus et Zorobabel, sive sacerdotium et regnum, de quo mox plura. Porro candelabri lampas ex se plena erat oleo jugiter durante, et semper ardente, quasi expressum fuisset cx asbesto lapide, qui igne non consumitur. Er.it ergo hic VT.'b *inexstinguibile lumen,* signifie ms indeficientem, œternam et jugiter vigilantem Dei sapientiam ct providentiam. Sic Callimachus, qui ob morosam in expoliendis operibus industriam, *Mxitynxw* dictus est, auream Minerv® lucernam fecit, qu® toto anno arsit, quamvis nihil olei affunderetur; testis est Pausanias in *Atticis.* Ita Rom® et alibi in sepulcris antiquis reperì® sunt lampades mira maleria et arte jugiter sine novo fomite ardenles, accensae a multis centenis annis, qu® mox ut aerem sentiebant, exstinguebantur. Scribit el Plinius lib. IX, xxvii, in mari piscem esso, qui lingua ignea per os exerta, tranquillis noctibus relucet, indeque appellari *lucernam.* Ita angeli, ac apostolici viri apostolici, sua doctrina el vita jugiter lucentes, linguisque igneis pollentes mare hujus sæculi collustrant :

Solemquo novum, nova sidera portant.

Denique Nicephorus lib. XIV *Histor.* cap. m, scribit Theodosium Juniorem imperatorem noctu sacris Litteris operam navavisse, lucerna se sponte sua accendente, oleumque effundente miro artificio, ne quem ministrum eo labore gravaret.

Hinc *secundo,* candelabrum hoc representat templum ipsum restaurandum, quasi pars totum, per synecdochen. Id ita esse clare docet Michael vers. 9, dicens : « Manus Zorobabel fundaverunt domum (Dei, puta templum), et manus ejus perficient eam. » Consequenter candelabrum repnescntal, cum templo et per templum restituendam esse totam Ecclesiam el rempublicam Judæorum in pristinum splendorem, juxta illud quod promisit cap. n, S : « In gloria ero in medio ejus. » Nam in ejus excidio et captivitate Jeremías luxerat, nupstusque cecinerat illud 77mvi.iv, i : «Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus, dispersi sunt lapides sanctuarii? m Jam vero candelabrum hoc per Zorobabel restauratum, aut potius restaurandum Zacharias vidit aureum, et octo luminibus resplendens. Quocirca Titus, vastans Jerusalem, ut gloriam omnem Judaeis se ademisse significaret, ademit illis candelabrum, illudque Romam vexit in triumphum : unde etiamnum in arcu triumphali Titi, Romæ graphice illud ipsum exsculptum videmus. Hinc Lnctmi et Judæi moderni lucernis sua sabbata el festa ¡'^ celebrant, uti in synagogis eorum vidi, quem morem antiquum esse docet Persius *satyra* v :

Herodis venere dies, undaque fenestra
Dispositae pinguem nebulam vomuere lucero»,
Portantes violas,

Idem patet ex *Canone* LXX Apostolorum, qui sic habet : « Si quis Christianus oleum tulerit ad sacra Gentilium, vel Synagogam Judæorum festis ip orum diebus, aut lucernas accenderit, de societate pellatur. » Hinc quoque Christus ccelestis Jerusalem templique festa el nuptias describit per lucernas et lampades, *Matth.* xxv, I.

Porro septem lucem® sunl, quia totidem erant in candelabro Mosis, ad quod hic alluditur, quodque hic repræsentatur, et quia septenarius, qui

rtque ornatu divinitus positum; iu opus templi non imams tirita?, divino auxilio pcilkhtur.

est numerus multitudinis et plenitudinis, significat templi et reipublicæ celebritatem el decus post captivitatem fore magnum et eximium. Lampas in medio ejus est Deus, qui omnibus lucernis, id est partibus templi oleum, id est vigorem el splendorem, suggerit : aut magis apposito ad secundam hanc expositionem, lampas est Sanctum sauciorum : sicut enim in candelabro emicebat fulgor lampadis, el fulgorem septem lucernarum se circumdantium, oleum eis suggerendo, alebat; ita in templo eminebant majestas et fulgor Sancti sanctorum, quod Sancio, et atrio, cæterisque templi partibus sui venerationem el sanctitatem communicabat. Duæ oleæ sunl Jesus pontifex, ct Zorobabel princeps. Hi enim adstantes candelabro primario, id est dominatori Deo, uti dicitur versu ultimo, ejus nutu et ductu candelabrum materiale el secundarium, id est templum, ædificarunt et consummarunt, eique decus et gloriam conciliarunt, idque prostiterunt non suis opibus, robore aut viribus, nipote Samaritis aliisque hostibus fabricam potenter impedientibus, sed Dei virtute ct spiritu. Et hoc est quod significat Michael, dicens : « Non in exercitu, nec in robore, sed in spiritu meo, » supple, perficietur hoc opus, cl fabrica templi tam magna ct magnifica, uli explicat vers. 9. Spiritus enim hic, uli Prophetas, púlame Zachariam el Aggæum excitai ad urgendam hanc fabricam ; ita pariter ad eam concurret, eamque sua sapientia, ope et protectione ita diriget, adjuvabit et promovebit, ut nec Sanaballat, nec alius hostis cam impedire possit, quin brevi absolvatur et ad fastigium perducatur. Animabit enim Zorobabelem et populum ad strenue fabricandum, omniaque eorum consilia ct opera reget el prosperabit.

Syabo- Symbolice , Theodoretus : « Candelabrum aurcunb inquit, est typus divin» providenti», quæ b<uinM cœleslia el terrestria administrat. Septem luccrn» W r' septem diebus hebdomadæ æquales numero, asyiTduj. sijuitalcni et perpetuitatem divin» curationis (gubernationis) demonstrant. Septem infusoria lucernarum immensum Dei misericordiam ostendunt. Sic per lampadem gratiam omnia illuminantem innuit. Duas vero olivas ulrinquc exortas regnum et sacerdotium vocavit, divini gratia orn.it i. Duos ramos usque ad lucernas pertingentes , Jesum ct Zorobabel : illum ex sacerdotali, hunc ex regali tribu profectum. » Hæc expositio generalior est, non tamen incongrua. Simili enim modo candelabrum Mosisseplicepsymbolice cl physice fuit imago cœlestis sphæræ scplilustris, sive septem planetarum. Tabernaculum enim gerebat typum mundi, Sanctum sanctorum verocœli empyrei, in quogloriose residet mundi auriga ct rector Deus, uli ex Josopho et Philone dixi *Exodi*9 xxv, 31. Porro vidit Zacharias hoc candelabrum extra templum, quo significatur Ecclesiam non fore templi, id est Judæorum sed Gentium. Christus ergo in hoc siculo iliummat Ecclesiam, luccrn® in Gentibus ardent, Judæi manent in tenebris, sed in fine mundi illuminabuntur per duas olivas, id est Eliam et Henoch.

Allegorico et potius, candelabrum hoc repriesenlal *primo* Christum , qui illuminat et mittit (septem angelos, ut per cos regat Ecclesiam* Hinc ai cio de eo dicitur *Cant,* i : « Oleum effusum nomen »,x tuum. » Hinc *secundo,* candelabrum repraesentat Christi Ecclesiam; lampas Pontificem el Ecclesiam Romanam, qu e est quasi Sanctum sanctorum; unde ipsa velul matrix septem lucernis, id est cœleris omnibus Ecclesiis toto orbe dispersis, oleum, id est potestatem, vigorem, ac doctrinam ct gratiam, instillat per septem infusoria, id est septem sacramenta, ac per septem ordines. Omnis enim ordinis ac jurisdictionis potestas (ac consequenter omnia sacramenta) derivatur a Pontifice Ecclesiæ Roman®, quasi a lampade, in universos orbis episcopos, sacerdotes et Ecclesias. Duæoliv® sunl S. Petrus ctS. Paulus, qui lampadem, id est Ecclesiam Romanam, ædificarunt et fundarunt ; in eamque omnem doctrinam el gratiam cum sanguine suo distillarunt, et etiamnum e cœlo per preces et suffragia distillant, idipsum vero faciunt non vi sua, sed in spiritu Christi, a quo omne suum robur, vim et vigorem oblinent Christus enim est primaria lampas ex se oleo grati® plena, ait S. Hieronymus, Vatablus, Fernandius et alii. Nam Christus est lux mundi, *Joan,* vin, 12, ct quasi sol illuminans orbem, *Joan,* i, 9; idcoque in septem lucernas, id est in omnes Ecclesias, oleum, id est gratiam, influit. De ejus enim plenitudine omnes accipimus. Consequenter per lampadem apposite accipias balneum passionis Christi, quod Ecclesia continet et possidet, cujus oleum est ejus sanguis el merita, quæ per septem infusoria, id est sacramenti, derivantur in septem lucernas, id est Ecclesias omnes particulares : duo rostra duas Christi naturas significant: duæ oleœ repræ entant Jesum Pontificem et Zorobabel, quorum uterque fuit typus Christi, duplicemque ejus potest dem, scilicet pontificatum et principatum adumbravit. Jesus ergo est Christus Pontifex • Zorobabel est idem Christus qua legislator et princeps. Quia enim Christus est Pontifex et princeps Ecclesiæ, hinc in eam jugiter influit oleum, id est vim merendi cl satisfaciendi. Quod enim sanguis Christi habuerit et habeat ulramque hanc vim, id provenit ex unione hypostatica cum Verbo, qu» Christum fecil Pontificem ei principem.

Porro analogias candelabri et Ecclesiæ recensui *Apoc.* i, 20. Huc pertinet expositio Raperti : Zorobabel, inquit, est Christus prognatus ex Zorobabel, qui induit humanitatem, quæ est aurum, conceptus non ex semine viri, sed virtute Spiritus Sancti, et e virgine natus; sicut hoc candelabrum non ab homine, sed a solo Deo fabricatum erat. Christus ergo est candelabrum illuminans Ecclesiæ templum. Huc totum est aureum,

quia post resurrectionem Christus totus factus est Cloriosus, cum ante cam solo capite, id est divinitate esset gloriosus : in eo fuit lampas septiccps, id est septiformis gratia, puta septem dona Spiritus Smeli, quorum vi et spiritu contra spirituales hostes depugnavit et vicit.

Trogolo- hrTpu tede- *** jnwnii°' Maco.' Tropologice, candelabri, id est Eeclesiæ, lampas est B.v irgo, inquit Anastasios Nicœnus, *Quast.* LUI *in Script.,* quia ipsa materi®expertem lucem gestavit Deum incarnatum ; ct quia ipsa septem l,æern,\ id csl apostolis cælcrisquc sanctis, per Christum oleum doclrinœet grati® suggerit et insiillat : lucernas enim esse sanctos illustres, patet cx illo Christi de Joanne Baptista, *Joan, v,* 35 : e Ille erat lucerna ardens ct lucens, » Vide dicta, Exod. XXV, 31. Ila S. Cyrillus cl S. Epiphanius, hom. *belaud. B. Maria.* Sed de lota hac visione audi Anastasium Nicænum episcopum, QuœsL LUI *in S. Script. :* « Quod, ait, est candelabrum? Sancta Maria. Cur autem candelabrum? Quia materi® expertem lucem gestavit, Deum incarnatum. Cur autem totum aureum? Quia post partum mansit virgo. Quænam sunt septem lucerna? .'cplcm leges : lex cnim est lux, *Troverò.* vi, 23. Pn/na est lux natur®. *Secunda,* lex per visum. Quem cnim Deum lex pr®dicat, eum visus probat per res credas. Nam ex rerum creatarum magnitudine ct pulchritudine carum creator cernitur. *Tertia,* lex paradisi,» velans lignum scienti® boni et mali, a Qu *irta,* qu® tempore Noe fuit in nube. *Quinta,* que tempore Abrahæ fuit per circumcisionem. *Sexta,* lex litteræ, » puta lex Mosis scripta a Deo in tabulis lapideis. «*Septima,* lex grati®. Qu t nam sunt septem infusoria ? Septem dona Spiritus Sancti, quæ recenset Isaias cap. xi. Qurnarn sunt du® olivæ? Duo Testamenta. Sicut cnim olea habet folium semper virens, ita etiam duo testamenta habent perpetua, cl nunquam cessantia dc Christo testimonia. » II ec Anaslasius.

Porro sancii omnes suum lumen habent non a se. sed a Christo per B.Virgincm. Hæc enim illum peperit, nobisque dedii et dal. Lude S. Augustinus explicans illud Christi *Joan,* xii, 36 : « Credite in lucem, ut lilii lucis silis, » sic ait : ‹t Sint igitur sub lampade lucerna?, si illumin iri volunt, quandoquidem a seipsis non habent lumen, sed ab co qui a scipso lumen est, et non ab alio. Sic cnim securum habent lumen suum adhærendo illi, quod deficere non potest, ct aliis semper sufficit.» Idem, tractatu. 84 *inJoannem:* «Omnes sancti, inquP, lumina sunt; sed credendo ab eo illuminantur, a quo si quis recesserit tenebrabitur. Lumen autem illud quo illuminantur, ase recedere non potest, quia incommutabile omnino est, ct ideo tenebræ in co non s ml ullæ, nec esse possunt. » Ha noster Emmanuel : Candelabrum, inquit, est Ecclesia, lampas Christus, licemajusti omnes, septem infusoria sunt septem sacramenta, quibus oleum gratiæ affunditur justis, ut luce mt.

Mor.iliter, not i hoc axioma Dei quod per Zachartam hic sancit in templo materiali, nimirum : « Non in exercitu, nec in robore, sed in Spiritu meo, dicit Dominus exercituum, » supple, perficietur tanta templi fabrica, idipsum multo magis in fabrica spirituali tum Ecclesia», tum nnim® cujuslibet sanet® valere. Quod enim Apostoli Ecclesias ubique terrarum erexerint, omnesque gentes ad eas aggregaverint, fuit opus non roboris hum mi, sed Spiritus divini. Similiter quod hodie Eeclesiæ œdificenlur apud Japones, Sinas, Brasilios, Mexicanos, etc., quodquo eædem apud hærelicos in Bohemia, Moravia, Hungarii, Germania restaurentur, non lam fuit exercitu, quam vi Spiritus Dei. Pari modo quod S. Paulus, S. Magdalena, S. Maria Ægyptiaca, S. Pelagia, quæ erant lustra el spelline® dœmonis, transformentur in templa Dei, virtus est non hominis, sed Spiritus Sancti, qui corda penetrat el mentes immutat. Eadem est quæ hodie peccatores convertit, ct justos nd eximiam sanctitatem provehit et accendit. Porro hæc facit Spiritus Sanctus, non in robore violenti®, sed sensim et suaviter, instar lenis spiritus animæ illabendo per cœlesles illustrationes immissas intellectui, cl similes affectiones impulsusque inditas voluntati. Dei enim providentia per hunc spiritum ita orbem gubernat, ut attingat a line usque ad finem fortiter, et dispon it omnia suaviter. Hujus rei symbolo Deus apparuit Eli®, sibi ut videbatur zelozo, optmtique ut igne et fulmine perderetur impia Jezabel et B.ialil®, apparuit, inquam, non in igne, vento, tonitru, sed in spiritu ct sibilo aur® lenis. Audi Scripturam, lib. HI *Beg.* xix, II : « Egredere (o Elia) et sta in monte coram Domino : et ecco Dominus transit, et spiritus (ventus) grandis ct fortis subvertens montes, el conterens petras ante Dominum : non in spiritu Dominus. El post spiritum, commotio : non in commotione Dominus. Et post commotionem ignis; non in igne Dominus : cl post ignem sibilus :tur® tenuis; ct ibi Dominus, n Talis fuit, estque Spiritus Christi, qui proinde cum S. Jo mnes ct S. J icobus poscerent fulmina de cœlo j.icuLiri in Simaritas, co quod Christum inhonorassent, illos corripuit, docuilqne Spiritimi mansuetudinis, dicens : « Nescitis cujus spiritus estis. Filius hominis non venit animas perdere, sed salvare, » *Lucæ* ix, 53.

Quicumquc ergo se, vcl alios a peccato convertere, aut ad eximiam perfectionem traducere conatur, sciat se id suis viribus non posse, sed Dei. Sibi ergo diffidens fidensque Spiritui Sincto, eum humiliter et ardenter invocet, crcbroque inclamet : «Veni, Sancte Spiritus, reple tuorum corda fidelium, et tui amoris in cis ignem accende.

Riga quod est aridum,
Sana quod est - ni< ium.
Flecte quod rst rigidum,
Fove quod est frici lorn.

Dece quod csl devium.
i)a tuis Melibni,
Iu le confidentibus.
Sacrum septenarium,

scilicet numerum donorum Spiritus Sancti :

Da virtutis mentum,
D.i salutis exitum,
Da perenne gaudium. Arnen.

ven.7. 7. Quis tu, mons magne, coram Zorobkrei.? — Quæres, T1*3 Hic mons? Respondeo, omnes
*ubT æmuli et potentes adversarii Judæorum, qui volebant, aut certe f eile poterant impedire fabricam templi. Unde primo, llebræi, cl ex iis S. Hieronymus, Remigios, Lyranus atque Emmanuel accipiunt diabolum, qui erat Sitip, id est adversarius Jesu el Zorobnbclis in fabrica templi, el restituenda república Kebræornm, ut palet cap. ni, I. Secundo, M irinna accipit Snnab dial ct Samaritas, qui se opponebant Zorobabcli in restauranda urbe ct templo. *Tertio,* Chaldæus, Theodorctus ct Clarius accipiunt reges ct monarebas Persidis, præserlim Cambysem et magos, qui hucusque fere impedierant templi restaurationem, et deinceps impedire poterant, præserlim persuasi a pravis consiliariis, quos Simarit.e aliique hostes Judæorum donis corrumpebant. Unde Chaldæus vertit : *Quid tu reputaris regnum stolidum coram Zorobabele? nonne quasi vallis?* q. d. Quid sunt monarchæ Persidis, qui videntur esse montes excelsi, ut se libi, o Zorobabel, opponant in fabrica templi ? Eccc ego cos in planitiem deducam, id est humiliabo coram te : illos ergo quasi in vallem deducam coram te, tum quia faciam ut tu cis in hoc opere emineas, ct superes quasi mons excelsus ; tum quia cor eorum flectam et mitigabo, ut ipsi vclul valles facilem tibi aditum ct transitum præbeant, tuis volis annuant, libi quasi se subjiciant, permittantque templum instaurari : « Cor cnim regis in manu Domini : quocumque voluerit, inclinabit illud, » *Prov.* XXI, i. Montis similitudinem usurpat, quia montes impedire solent fabricam templi (de qua hic agitur) ct domorum : unde ne eam impediant, vel ne ejus aspectum el opticam intercipiant, solent complanari.

Allegorico, montes magni fuerunt tum dæmones, tum principes Judæorum, tum imperatores ct rege") ethnici, qui se vero Zorobabcli, id est Christo, ct christianismo in fabrica templi, id est Eeclesiæ opposuerunt; sed Christus eos stravit, sibique subjecit, corda eorum potenti sua gratia mirabiliter immutans, juxta id quod do eo cecinit Isaias cap. x l , 4 : « Omnis vallis exaltabitur, el omnis mons et collis humili ibilur, ct erunt prava in directa, et aspera in vias planas. Et revelabitur gloria Domini, » puta gloriosa potentia, quæ montes vallibus, potentes plcbeiis, superbos humilibus æquat.

Troppo- «toe. Tropologice, ita Deus piis regibus et quibusvis fidelibus complanat diilicultalcb, quæ maxima reipsa erant, vcl pusillanimis esse videbantur, ad exstirpandam bæresin, aut vilia inoliti, adeo ut ipsi mirentur subito illas quasi in planum deduci, colliquescere ct evanescere. Spes ergo in Deum montes omnes complanat, ut sperans canat cum Habacuc cap. m, 19 : « Deus Dominus, fortitudo mea: ct ponet pedes meos quasi cervorum. El super excelsa mea deducet me victor in psalmis c.mentem. » lia de sponso, puta Christo, cui in incarnatione et mundi conversione tot montes difflcnllalum objiciebantur, dicitur *Cantic.* n, 8 : « Ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles, d id csl obices ct difficultalcs omnes superans. Unde Sy uni achus vertit : /Bceitdens *contra montes, prosiliens centra colles.* Sic David virtute Dei prostravit montem, et turrim illam carneam, inquit S. Chrysostomus, puta Goliath gigantem.

In planum, — scilicet deducam te, o mons magne, vel in planum descende et complanare, juxta sensum jam assignatum.

Et educet lapidem primarium. — Hebraice, *lapidem capitis,* id csl fundamentalem el primum imumque in fundamento. Verum quia hic jam jactus erat in fabrica templi, utpole inchoata, hinc melius Noster vertit, a lapidem primarium, » qualis csl qui perfecta fabrica in culmine eminet et prominet, ut extra ordinem aliorum exstet. Unde hunc lapidem explicans subdit : u M mus ejus (Zorobabel) perficient eam, » pua domum Dei. Lapis ergo hic culminis significabit Zorobabelcm, qui templum uti indio irai, ita illud ad culmen erat perducturus. Ita Lyranus, Clarius, Dionysius el alii. Lapidem enim hunc opponit monti magno, de quo dixit vers. 7, ç. *d.* Zorobabel evadet Iapis primarius ol celsus, qui in montem attolletur, dum templo imponet culmen, in coque lapidem primarium el s immum. Unde Theodorelus sic explicat, *q. d. a* El si millies cum summa rabie Zorobabel impedire commini, vestris spes vanas ostendam . cum cnim omni gratia complevi, ct redundantibus bonis cumulavi, et firmum linquam lapidem constitui : vobis autem perniciem comparabo , ut id quod abest viribus humanis, sarciatur ct compensetur a superna benignitate. * Septuaginta *pro lapidem primarium,* vertunt, *lapidem harcditalis,* qui scilicet hæreditatem propriam cuique design d, et ab aliena dislermin l, qualis est lapis titularis, vel terminalis. Videntur Septuaginta pro rrcxi rusçi, id est capitis, legisse nen f, id est hereditatis : *rcsççl* cnim est infinitivus, qui sæpe vice nominis fungitur, a radice ÚT *zarasç,* id est h eredilavit. Vocatur h iTcdilatis, quia Deus templum elegit sibi in domum ci hæreditatem, *Psalm,* l x x v iiî, I : « Deus, venerunt gentes in hæreditatem luam, v

Allegorico ct potius, lapis primarius Eeclesiæ est Christus, qui in montem excrevit, *Daniel,* n, 35. quando fabricam Eeclesiæ quam inchoavit,

per Apostolos nd culmen perduxit. Unde Chaldæus vertit : *Emerget Messias, cujus ab (eterno nomen dictum, qui potietur imperio regnorum omnium.* Ila S. Hieronymus, Cyrillus, Haymo, Rupertos, Hugo ct Vatablus. Sicut ergo Zacharias cip. in, 9, Jesu pontifici lapidem hunc, puta Christum, promisit; ita eumdem promittit hic Zorobabcli principi : sed ibi ita ornatum, ut non nisi Christo conveniat; hic vero nude clsimpliciter eum proponit, ut nd litter un designare possit Zorobabcl, allegorice vero et potissime Christum : Prophetæ enim saliunt el resiliunt a typo ad antitypjim, puta a Jesu et Zorobabcle ad Christum. Hosco enim raptus subilosque reditus, s dius ct resu llus p.itilur, imo poscit amplitudo, celsitudo et velocitas luminis prophetici.

Et EXjEQUABIT GRATIA3IGRATIÆEJTS.-— dEjIIS,» SCÌ-
«qni licet lapidis : hebraico enim est nh ta» id est *ejus,*
vel ri feminine. Unde respondet J3N *eben,* id est *lapidi : e'*cncaim* Hobr.eis est femininum. Pro *eaæquabit* hebraico est jhlXZtfl *tesçuot,* quod Rabbini, et ex iis recentiores, ut Pagninus, Vatablus, Arias, Tigurina vertunt, *acclamattones,* a radico p3ï *tsabot,* id est vociferari, acci unare. Unde vertunt : *Et eduret lapidem primarium cum clamoribus* (acclamantes : Gratia, grati i illi, iti Pigninus); vel, *plausus ct gratulationes erunt ei.* Ita Tigurina, *q. d.* Consummato templo, posiloque in culmine ultimo ejus lapide fasligiali, acclamabit populus : Gratia, gr.ilia sit illi lapidi totique templo, hoc est, omnia fausti et felicia sint huic fabric®; Heus suam gr .liam, favorem, celebritalem ct gloriam in h «c sua domo ostendat et conservet. Hoc ad litteram dicitur de templo Zorobibelis, allegorice el potius de Ecclesia erecta a Christo. Inde Vatablus et alii hoc impletum consent in dominica Palmarum, quando Christo quasi Messi® acclamarunt turbæ ; « Benedictus qui venit in nomine Domini : Hosanna in excelsis;» perinde ac in ejus nativitate acclamaverunt angeli : a Gloria in excelsis Deo. » Hic sensus congruus est, cique valde favet textus hebrrous.

Wm Melius Septuaginta cl Noster *tesçuot* deducimi
^j' a HÜ *tquva,* id est *acquare :* licet enim in *tesquot* sil littera *aleph,* in *sçwa* vero sil *he,* tamen hæ duro liltene cum sint primæ gutturales, sæpe inter se commutantur. Jam sensus est *primo, q. d.* Gratia Darii Hystaspis exroquabit gratiam Cyri : uterque enim dedit facultatem rerodificandi templum ; sed Darius insuper dedit sumptus ad
Saudi, illud necessarios. Ita Lyranus. *Secundo, q. d.* Templum hoc Zorobabelis suo splendore ct gloria æquabil templum Salomonis, imo superabit, nou auro ct magnificentia, sed potentia Messi® qui in eo conversabitur, uti prædixit Aggæus cap. n, 8; utrumque enim templum fuit gratia et donum
TtrUiei Dei. Ha Sanchez. *Tertio* ct aptissime, *q. d.* Gratia
=x= 1 perfecti templi æquabil gratiam ejusdem inchoati, imo superabit. Majus enim donum est rem perficere quam inchoare, juxta illud : « Melior csl finis orationis, quam principium,» *Eccles.* vu, 9. Hunc esse sensum patet, quia ita explicat angelus dum subdit : « Manus Zorobabcl fundaverunt domum istam, ct manus ejus perficient cam. » Porro verba ita recte adaptes : « El exroquabit gratiam graliro ejus, » vel, ul hebraico est, *ei,* scilicet lapidi primario, v. g. culminis *ei,* id est in eo, *q. d.* In lapide culminis Deus exroquabil gratiam consummationis templi graliæ inchoationis ejusdem, sive faciet ut lapis summus apte respondeat imo, puta culmen fundamento : quia efficiet ut tantus sil decor, concinnitas, firmitas et gratia culminis, quanta est fundamenti. Porro hic lapis uterque positus fuit a Zorobabcle : unde eum repraesentat, quasi dicat : Zorobabcl tanta gratia ponet lapidem culminis in templo, quanta gratia posuit lapidem primum in fundamento, hoc est, tanta gratia perficiet templum, quanta illud inchoavit. Addunt *quarto* S. Hiero-Qiaru, nymus, Haymo et Rupertos, *q. d.* Gratia el beneficia quæ Deus prz&tabit Zorobabcli et Judæis Babylone redeuntibus, œquabit gratiam et beneficia qu® Deus præstiiit olim patribus eorum tempore Davidis, Salomonis, etc. Denique plenus erit sensus, si hebræum *tesçuot* in utraque significatione accipias, et primam expositionem jungas secund®, *q. d.* Posito ultimo lapido in culmine templi, coque perfecto gratulabuntur omnes, ac cum plausu et jubilo acclamabunt dicentes .-Gratia el felicitas perfecti templi ex cequo respondet grifi® el felicitati qua cœptum est. Ita a Castro.

Allegorice, Deus œquavit gratiam Christi grati® Allegor!
Mosis, imo illa hanc longe transcendit : Christus cc-
enim inqilevit omnes legis figuras, omnesque Prophetarum prophetias. Nani « lex per Moysen data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est, » ait S. Joannes cap. i, 17. Unde immediate ante ad hæc verba Zachariæ alludens, præmisit : « De plenitudine ejus (Christi) nos omnes accepimus, et gratiam pro gratia. » Quod varie varii exponunt, el congrue omnes. Primo, *q. d.* Legem Evangelicam Christi accepimus pro lego velcri Mosis : utraque enim fuit gratia, quia gratis data. Ita S. Cyrillus, Chrysostomus, Leontius, Theophylaclus, Euthymius, Jansenius, Ribera in caj). i S. *Juanms. Secundo, q. d.* Gratiam vil® æternæ, id est gloriam accepimus pro gratia vitro. ItaS. Augustinus ibidem. *Tertio, q. d.* Pro gratia Christi nos vicariam et similem gratiam accepimus, sive, in Christi gratia quasi in capite, nos omnes quasi membra sumus gratiam consecuti, el per eum grati effecti Deo. Ita S. Chrysostomus, Cyrillus, Theophylaclus, Zacharias Chrysopolitanus et Toletus ibidem. Aut nervosius Grrocum «vri, id est pro, exponendo per *propter,* uti srope exponitur, *q. d.* Propter gratiam Christi quasi fontem et originem (utpote causam meritoriam) nos omnes grat:am accepimus, puta gratiam propriam per et propter gratiam Christi. Hic sensus videtur genuinus, explicat enim id

quod præcessit: « De plenitudine ejus nos omnes accepimus, o scilicet gratiam ex gratia, *Quarto* a gratiam pro gratia, » hoc est, hic unam gratiam, alius pro illa aliam accipit, 7. *d.* Omnes quidem a Christo accepimus gratiam, sed hic suam, alius aliam, nimirum quisque congruam suo muneri el vocationi. Qui enim vocatu* est a Deo ad apostolalmn, accipit gratiam apostolntui congruam : qui ad decloratimi, accipit gr tiam docendi : qui ad martyrium, pa'.icndi : qui ad officium Martha?› agendi : qui ad Magdalena?, contemplandi, etc.

Ven. 9. 9. Mam s Zorobabel. — Hinc patet ad litteram loqui Prophetam non de fabrica Ecclesiæ quam ædificabit Christus, sed de fabrica templi. Sensus enim planus quem verba poscunt, est hic : Sicut Zorobabcl prima templi fundamenta jecit sub Cyro, I *Esdra** m, 8, aut certe eadem restauravit el perfecit anno secundo Harii Hystaspis, uti dixit Aggæus cap. 1, 12, et Esdras lib. I, cap. ix; ita ipse fabricam complebit, et templum ad culmen conducet, tunique scietis, o Judæi, me Zachanam, qui hæc prædico, verum fuisse prophetam a Deo missum, quia tunc videbitis reipsa mea hæc oracula el promissa adimpleri. Ita S. Hieronymus, Thcodorelus, Remigius, Ruperlus, Lyranus, Arias, Vatablus ot alii passim.

Allegorice, 7. *d.* Uti Zorobabcl per sc Dei domum cœpil el perfecit, ita ipse per Christum cx se nasciturum adificabit Ecclesiam, canvpie per Apostolos aliosque sequaces, ac pneserlim per Eliam ct Henoch in fine mundi omnino perficiet el consummabit.

Tropologice «manus,» id est operaci exempla principimi, fundant reipublicœ statum, nou os, id est edicla et mime : « Nam vita principis censura csl, caque perpetua; ad hanc dirigimur, ad hanc convertimur, » ait Plinius in *i'an■■•jyr. ad Trojanum wijurator.* Et Ovidius lib. M Fustor.:

Sic agitur censura, ct sic exempla parantur,
Cum judex alios quod monet, ipse facit.

Memorabile est documentum S. Augustini epist. 61 *ad Aurelium Episnip.*. inolila populi vilia m gis exemplo, quam severa castigatione esse tollenda. « Comessaliones et ebrietates, ait, ita concessa? et licita? putantur, ul in honorem etiam B. martyrum non solum per dies solemnes (quod ipsum quis non lugendum vide.it, qui h re non carneis oculis inspicit), sed etiam quotidie celebrentur. » Et post pauca : « Non ergo aspere, quantum existimo, non duriter, non modo imperioso ista tolluntur. sed magis docendo qu an jubendo, magis monendo (piam minando. Sic. enim agendum csl cum multitudine. Severitas autem exercenda est in peccato paucorum. El si quid minamur, cum dolore fiat, de Scripturis comminando vindictam futuram; ne nos ipsi in nostra potestate, sed Deus in nostro sermone timeatur. Itaque prius movebuntur spiritales, aut spiritualibus proximi, quorum auctoritate ct lenissimi* quidem, sed instmlnsimis admonitionibus, artera multi! do rang dur. » Hac de causa cœpil Jésus facere, deinde docere. Nam, ut ail S. Hieronymus epirt. 16 *ad Print ipiam :* « Erubescit qoamvis preclara doctrina, quam propria reprehendit conscientia» Frustra ejus lingua prædicat paupertatem , et docet eleemosynas, qui Crœsi divitiis tumet : vili opertus pallio, pugnat contra tineas vestium sericarum. »

10. Quis emm despexit dies parvos? — Nulli Ven.it>. dies naturales sunt parvi : omnes enim sunt æque magni, puta 2i horarum. Dicuntur tamen alii magni, ahi parvi melonjunice; magni, in quibus magna geruntur vel contingunt; parvi, in quibus parva. Sic Osce cap. 1, il, « magnum diem Jezrahel » vocat diem incarnationis et redemptionis Christi, quo ipse collecturus erat Jezrahel, id est semen Dei, puta populum fidelem tam ex gen'ibus, quam ex Judæis in suam Ecclesiam.Vide ibi dicta. Exadverso dies quibus cœperunt jacitem- mo. pli fundamenta, hoc loco vocantor parvi. ob exilia templi initia, quæ tam tenuia erant, ut qui viderant magnificentiam templi Salomonici, flerent, quasi desperantes templum illud pos. e restaurari, et ad culmen pristinamque magnificentiam perduci. Id patet ex Aggæo, qui coœvus ct adjutor fuit Zachariæ in urgenda templi fabrica, ac proindo ejusdem est interpres, et, ut ita dicam, paraphrastes. Aggæus enim capite 11, 4: a Quis, inquit, in vobis est derelictus, qui vidit domum istam in gloria sua prima? et quid vos videtis hanc nunc? numquid non iti est, quasi non sit in oculis vestris? » Quocirca eos consolans el animans promittit vers. 10, dicens : a Magna erit gloria domus istius novissimæ plus quam primæ. » id *secundo* patet ex textu hebræo, q i ad verbum habet : *Quis wnvit d«em* m*Uúp *tetannat,* id est punannw, hoc est parvorum, scilicet initiorum el fundamentorum templi : Uebrœi enim utuntur genere feminino pro neutro quo carent. Mariana : *Quis sprevit dus panarum* oc- *(hvnuttonum fundationis (empii?* Arias : *Quis despedit dictn parvitatis?* Alii, *td:njuitatis:* ¡'agninus : *Qms d< spexit diem parvarum cofisulationum?* Clare Chaldæus .* *Quis est iste 7m contempsit diem hanc, co quod trdifidum sit cxi pium? Sonne convertetur ct tetabilur, (piando viderit lapidem perpendiculi* (ad dimetiendam, prosequendam et perficicnd m fabricam) tn Zwraôaôt/? Dies ergo hi *paivi* vocantur, tum ob parva templi initia. tum parvi, id eri exigui momenti; viles et despecti præ diebus magnis el magnificis, quibus Salomon æditicavil templum prius. Unde Arabicus veilit : *Quis est qui dendebit te* (o Zorobabcl) *m diebus tuis ?*

Secundo» dies parvi accipi possunt pauci : nam pauco tempore perfectum ol hoc posterius templum. Cœpil enim fabricari anno secundo Darii, et perfectum est anno sexto ejusdem. Unde Ru-

perlus sic explicat : Quis despiciat parvum hoc tempus? imo vero quis tantam velocitatem tam exigui temporis, quo consummatum est templum, non accipiat pro argumento el experimento quod Dominus miseri! me ad vos, quodque ipse hujus velocitatis æque ac fabric® sit auctor ct consummator? Sic Jacob, interrogatus a Pharaone quot esset annorum, respondit : a Dies peregrinationis mece centum triginta annorum, parvi et mali, » ¡J est pauci et miseri, *Genes,* x l v ii, 9.

Ttrtfo. *Tertio,* Thcodoretus sic explicat, quasi dicat : Ego despexi Jerusalem in multos dies, ct ad 70 annos vastitatis et captivitatis eam condemnavi; pari modo mihi nunc perfacile est paucis diebus cam restaurare,clad pristinam gloriam reducere.

(hurt* *Quarto,* Ribera per *dies parvos* accipit regnum Antichi isti : ille enim regnabit ct opprimet Ecclesiam per dies paucos, pula per 1res annos eum dimidio, ut sensus sit, 7. *d.* Tempore Antichristi fideles videntes eum pessumdare Ecclesiam, ac Judíeos illum recipere pro Messia, putabunt esse actum decorum salute.Videbunt enim Deum qui magna pro iis quondam operatus est, jam parva pro iis operari, cosque quasi negligere et despicere. Verum hic sensus non est litteralis, sed mysticus.

Allegorice, *dies parvi* vocantur dies pauci el humiles Christi, inquii Emmanuel. Sicut enim Zorobabcl a parvis fundamentis inchoavit fabricam templi, ita cl Christus fabricam Ecclesiæ. Naius est enim parvulus in stabulo cx paupere matre. Quis eum videns non despexit? Quis credidit quod parvulus ille crescerei in tantam Ecclesiam, quæ totum complecteretur orbem? Rursum parvus fuit, id est abjectus, quia fabrilem exercuit, lalailqiie usque ad annum trigesimum : lune vero per paucos dies, puta per 1res annos, predicavi!, et paucos cosque rudes habuit discipulos cl apostolos. Unde despiciebant cum Judæi et scrîbæ, dicentes, *Marc.* vi, 3 : « Nonne hic csl faber, filius Mari®, frater Jacobi, n etc.? Hinc Isaias de co dicit cap. l u i, 2 : « Ascendet sicut virgultum coram co, ctsicut radix de terra sitienti. » Porro hosce dies parvos, eonimque magna incrementa ostendet rursum in fine mundi, quando per Eliam el Henoch, qui diebus 1260 duntaxat, ut patet Apoc. xi, 3, hoc est, 1res annos cum dimidio praedicabunt, Judíeos convertet, ct debellabit Anlichristum cum suis asseclis, ultimamque Ecclesiæ suæ manum ct culmen imponet.

Monti- Moraliter, disce hic a Zurobabele, ct magis a
taiGx Christo, rcs magnas a parvis initiis exordium ca-
cjsno- pere, Deumque magna a parvis ordiri, ut ostendat suam potentiam et magnificentiam, juxta illud *Job* vin, 6 : « Si mundus ct rectus incesseris, statini evigilabit ad te, et pacatum reddet habitaculum justitia.* tuæ : in tantum, ut, si priora tua fuerint parva, ct novissima tua multiplicentur nimis. » Ita i» Dominus benedixit novissimis Job magis quam principio ejus. Et facta sunt ei quatuordecim millia ovium, ct sex millia camelomm, et mille juga boum, et mille asina?, » *Job* x l ii, 12. Vidit id per umbram Plinius, lib. XV. cap. xiv, dum ait : «Nihil tam parvum est, quod non gloriam cl utilitatem parere possit. » Et Pocla :

Vilior lund parsesi alci, nec dignior ungue :
Ergo etiam parvis gratia magni datur. *

Pittacus, unus c septem sapientibus, cum ei Mitylcnæi multa millia jugerum agri muneri darent: « Nolite (rogo vos), ait, mihi dare quod multi invideant, plures etiam concupiscant. Quare ex istis nolo amplius quam centum jugera, quæ et meam animi œquitatem, et vestram voluntatem indicent. Nam parva munera, divina : locupletia, non propria esse consueverunt. » Ita /Emilius Probus lib. *De Viris tlluslr.,* in *Thrasybulo.*

Scripsit *Dc Triplici* minimo opusculum Jordanes Brimus, ubi lib. 1, cap. n, mathematice demonstrat minimum esse tum numerorum, tum magnitudinum, tum elementorum corporumque omnium basin et substantiam; atque hæc de minimo dat paradoxa, imo axiomati: «Minimum substantia rerum est; quia maxima quæque ex minimo, in minimo, ad minimum sunt, per minimumque. Maximum non est aliud quam minimum iteratum et multiplicatum, » uti numerus non est aliud quam unitas multiplicata. « Tolle ergo undique minimum, ubique nihil erit. Ex monade incipit omnis numerus crescitquo, et in monadem desinit. Aufer undique monadem, nusquam erit numerus, nihil numerabile, nullus numerator. Sic ergo monas est essentia numeri, punctum lineæ, momentum temporis, atomus corporis el compositi. Nativitas est expansio monadis, et centri vita est consistenlia sphæræ; mors est contractio in centrum. Ex minimo incipit el crescit omnis magnitudo, cademque rursum in minimum extenuatur ct desinit, n Qui ergo ad magna contendit, a parvis incipiat. Preclare S. Augustinus, scrmJO *DcVerb.* Dom.rcMagnus, ait, esse Vis? a minimo incipe. Cogitas magnam fabricam construere celsitudinis? de fundamento prius cogita humilitatis. El quant un quisque vult cl disponit superimponere molem œdificii, quanto erit majus œdificium, tanto altius fodit fundamentum?»

Huc facit insigne documentum P. Cornelii Vishavæi viri religiosi, quod ex diario P. Lcdesmæ recenset noster P. Sacliinus tom. ll *Hist. Societ.* lib. lll anno Domini 1559, num. 56 : «Ad sanctae humilitatis commendationem, inquit, dicebat gaudere Deum res ex nihilo facere, quod is modus infinite ejus virtutis proprius sit, cl clarius cam prodat. Ut igitur hanc rerum universitatem ct pulcherrimam speciem ex nihilo procreavit, ita in animis hominum mundum ornalumquo virtutum ex nihilo, id csl cx humilitate, qua suum quisque nihilum profiteatur, efficere; superbos infinitis tenlalionibus subjacere, quod id Dei s permittat, ut diffidere sibi discant. Perinde enim Deum facere, atque magnanimus rex, qui quam-

diu fidentem sibi hostem videt, oppugnare non cessat; prostrato vero cadentiquo ac manus danti clementer ignoscit. » Vis ergo esse magnus? parvus esto. Postulas aliquid a Deo? coram eo te annihila. Ila B. Tercsia : Receptura, inquit, a Deo gratiam aliquam singularem, soleo prius annihilari, puta in meum nihilum deduci, ut videar mihi nihil esse, nihil posse, ut refert P. Franciscos Ribera in ejus Vita.

Hujus rei illustre exemplum et speculum dedit
Pll S. Franciscos, qui abjectus el humilis tantum fecit, imo tot tantosque fundavit Ordines virorum ct feminarum, ut omnes alios numero longe superent. Unde ipsius hæc erat supplex oralio : « Domine, custodi tuum donum in me, quia ego ejus sum latro, dum libi ejus gloriam suffuror, camque mihi adscribo. » Ita S. Bonaventura in ejus Vita. Sic Deus Joscphum e carcere evexit ad principatum /Egypti; Gedeonem ex area evocavit ad ducatum Israelis; Davidem ab ovibus, Saulcm ab asinis elevavit ad regnum. Sic a piscatione ct retibus S. Petrum, Jacohum, Joannem, etc., vocavit ad aposlolalum. Plura exempla eorum qui ab imo ad summum imperii culmen provecti sunt, recensui *Gen.* xxxviii, in line capitis. Qui ergo doctrino», concionum, laborum suorum exilia videt principia, paucos auditores, tenuem fructum, ne cadat animo. Nam

Debile principiala melior fortuna sequetur.

Imo ex hoc conjiciat magnam quandoque se collecturum messem, si in opere constet et perseveret. Ilie enim est mos Dei, ut per humilia nos ducat ad excelsa. Id quisque in se experitur. Narrant Annales Hispani®, ct ex iis Ambrosius *Moral,* lib. IX, cap. v ii, el noster Ribadeneira, in *Vita* S. *Jacobi,* cum in Hispania novem tantum incolas convertisse ad Christum : qua de causa cum dolerci, seque orationi daret Cæsaraugusiæ, apparuit ei B. Virgo column® insistens (quæ adhuc vivebat, sed in Oriente) choro angelorum suavissimo canentium stipata, consolans eum dicensque : «Hoc in loco ædifieabis ecclesiam, eamque ineo nomine insignies; quia hæc Hispani® pars mihi erit devotissima, ct ex nunc eam in meam protectionem recipio.» Paruit Apostolus, et (edificavit sacellum, quod etiumnum S. Mari® in columna nuncupatur : atque exinde per novem hosce ejus discipulos secula est totius Hispani® conversio, illequo religionis flos, decor el robur, ut jure reges Hispani® Catholici cognominentur.

Denique hac do causa Deus eximios viros quos ad magna destinabat, corpore parvos formavit, ut ea parvitale cos semper humilitatis admoneret.

8. Cbry. L: j K-Yui. « S. Chrysoslomus fuit corporis specie el statura Parva› caPut grande humeri sustentabant, tenuis-utnus ipso ac macio summa confectus, pallidissima facie, cavis luminibus atque introrsum recedentibus : cæteris corporis ct oris lineamentis mœstum quid præfercbat, cum extenuata, sed lata el magna esset fronte, rugis undique sulcata, magnis auribus, mento pusillo. Vixit annos 63, in episcopatu sex. » Ha ex Menads Cnecorum noster Raderus in *Viridario Sanctorum,* die 30 Januarii. Ibidem ex iisdem de S. Nazianzeno sic scribit: ‹| Gregorius ille Theologus statura mediocri erat, f.i x*-grataque magis brevitate,subpallidus, naso simo, l rectis superciliis, vultu placido ct modesto, oculorum altero, dextro, inquam, tristiori, quem ct cicatrix in hirquo contrahebat, decenti capitis calvitie. Do quo hoc jure dici potest : Si statua figura humana efformanda esset ex omnibus ac singulis virtutibus conflata, talem in hoc eximio Gregario effulsisse, qui vite splendore laudatissimum quemque superaret. Vixit ultra annum octogesimum, in episcopatu duodenos.» S. Pau- Et s.
Ius uti nomine, ita re fuit parvus : a Tricubitalis est, inquit S. Chrysoslomus, et corios transcen- rcoJ-"
dii. » S. Hieronymum parvo fuisse corpore seri- mn*
bit noster Ribadeneira io ejus Vita : atipie hinc forte illi tanta mentis acredo! S. Constantius Mansionarius ex parvitate corporis documentum sumpsit humilitatis, et virtutis adeo illustris, ut el miracula patraret, atque aqua quasi oleo ardentem in Ecclesia lucernam aleret, uti narrat S. Gregorius lib. I *Dialog.* cap. v. S. Antoninus arcbiepiscopus Florentinus adeo pusillus fuit, ut cum ei nomen esset Antonius, diminutive vocatum sit Antoninus; is tamen monstrum fuit memori®, æque ac doctrino» et sanctitatis. Cum enim tredecim lanium esset annorum, totum jus Canonicum memoriter calluit. S. Cecilia et S. Agnes parv® exstiterunt, ut ex reliquiis ct ossibus earum parvis nuper repertis, liquido se cognovisse mihi asseruerunt viri graves, iique testes oculati. At quantus in iis fuit animus, quanta virtus !

Symbolice S. Hieronymus, quem sequuntur Remigios, llaymo el Dionysius, sic exponit: « Quis, inquit, idem est <piod rarus, 7. d. Rarus csl <|ui dios parvos hujus sœculi despiciat, et regiam potestatem putat esse nihili. Quando viderimus potentes sœculi fulgere auro, purpura gemmisque rutilare, circumdari exercitu, dicamus in nobis: Quis, putas, despicit dies parvos? Qui ergo despexerint dies parvos, cx eo quod despiciunt regale fastigium, hvtabuntur ct videbunt auxilium Salvatoris, qui do Zorobabcl stirpe promittitur, ct propter fortitudinem lapis appellatur. Hoc autem refert ad regiam potestatem, ut commoneat Zorobabcl, et Jesum, et populum Dei, nequaquam adversarios timere prohibentes, sed audire Dominum cohortantem, » 7. d. Ne li: meas, o Zorobabcl, Samarilas, Sanaballat, ipsosque monarchas Persarum, qui fabricam templi prohibere possunt, vel etiam volunt. Nam omnes parvi sunt et infirmi, ac parvo tempore regnant, si cum Deo omnipotente etæterno comparentur. Sic ait Psaltes *Psalm,* xlyhi, 17: «Ne timueris cum dives factus fuerit homo: et cum multiplicala fuerit gloria domus ejus. Quoniam cum in-

tcrierit, non sumet omnia : ncque descendet cum eo gloria ejus. ▪ El *Psalm,* xxxvi, 35 ; a Vidi impium superexaltatum, el elevatum sicut cedros Libani. El transivi, et ecco non erat : el quresivi cum,et non esi inventus locus ejus. » El *Job* xxiv, 24 : «Elevatisunt ad modicum, et non subsistent, etc., cl sicut summitates spicarum conterentur.»

Et ljetabuntur, — *(/. d.* Nolite, o Judæi, despicere dies parvos, quibus parva jaciuntur templi fundamenta : mox cnim lælabimini, cmn videbitis lapidem stanneum in manu Zorobabel, quo ad perpendiculum iis inædificnbit parietes, caque in magnam fabricam extendet, cui tandem culmen imponet. Ita Chaldæus ct alii. •

L»pt* Lapidem stanneum. — Chaldæus, *lapidem perpendieuh;* solet enim lapis e stanno, vel plumbo, ob pondus el gravitatem alligari perpendiculo, ut ejus funiculum recte distendat ad mensur indas areas œdificii, ut utorquo ejus paries ulrinque ærpie distet a centro terne, ne si unus magis ad illud inclinet, eo ruat, allerumque sccmn in ruinam trahat, uti dixi cap. i, 16. Sensus ergo est, 7. *d.* Magna erit lætitia, cum Zorobabel ad perpendiculum ædificabit el consummabit templum, juxta illud quod dixit cap. 1, 16 : « Et perpendiculum extendetur super Jerusalem, n Iloc autem propediem fici, quia perpendiculum in manu habet Zorobabel. (piasi jam parans progredi in fabrica, canique dimetiri, ul juxta dimensum illico parietes erigat. Pro *stanneum* hebraico est Sh 3 *¿edil,* id est separationis, per (piem Arias accipit lapidem separatum ct eximium, qui poni solet in culmine. Verum Septuaginta, Chaldæus, Noster, Vatablus, Pagninus et alii vertunt, *lapidem stanneum,* vel *lapidem perpendiculi :* stannum enim dicitur hebraico *bedd,* eo quod in fornace vi ignis separetur, et primo fluat de argento, uti mox dicam ex Plinio.

Aibg/v Allegorico, lapis stanneus est Christus, inquit
* S. Hieronymus, qui est in manu, id est potest ite,
Chnua' Zorobabel, quia ejus filius et ex co prognatus,
idque *primo,* «eo quod sil murus, inquit S. Hie-
rimo ronymus, cl fortitudo roburque credentium. Sicut enim stannum ab igne alia metalla defendit, et cum sil natura æs ferrumque durissimum, si absque stanno fuerit, urituralcrematur : sic omnis angelorum et hominum fortitudo, si non habuerit auxilium Salvatoris, imbecilla probatur et
mcaaio fragilis, n *Satando,* « lapis iste b'inn *htibbedil* scribitur, id esi slmncus, id est separans et secernens (radix cnim *badal* significat separaro cl secernere), ut quomodo stannum mixta el adulterata inter se per ignem metalla dissociat ; ita Dominiis verus probator et ab auro ct argento bonorum operum œs viliorum plumbumque secernat, ut purum aurum remaneat et argentum. Aliis verbis iste el separator in Evangelio scribitur : Cujus ventilabrum in manu ejus, el ipse purgabit arcam, el separabit pileas a tritico, » *Lue.* 111. Hucusque S. Hieronymus. Ha separabit Christus justos et electos • reprobis, quasi oves ab hœdis in die judicii, *Matth.* XXV. Ita tropologice, Deus suis fidelibus in igne tribulationis quasi stannum se admiscet, ne ab igne exurantur, sed tantum purgentur, dicantque cum S. Job, cap. xxiii, 10 : ct Probavit me quasi aurum , quod per ignem transit. » Et cum Psalle : «Transivimus per ignem et aquam, ct eduxisti nos in refrigerium. »

Tertio, Arias el Hibera : Christus, inquiunt, estorti», lapis stanneos, quia rejectus ct reprobatus a Judæis, uti stannum secernitur ab argento; seda Deo factus est in caput anguli. Verum lapis hic stanneus non est fundamentalis, neo pars fabrica), sed ejus perpendiculum et norma.

Quarto ergo aptius, lapis hic in manu Zoroba-Quto. helis, id est Christi, est ejus lex, Evangelium et doctrina, quam verbo, ct magis vita expressit. Hæc enim est perpendiculum, regula et norma omnis virtutis et perfectionis; unde juxta eam fabricam sanctitatis in anima exædificare debemus, et quo magis ad eam accedimus, eo fabrica erit perfectior; quantum vero ab ea recedimus, tantum a .sanctitate elongamur.

Quinto, tres stanni analogias affert Nicetas in Qnfaio, orat. 44 *Nuzianzcni. Prima* est : «Dicunt, inquit, stannum ex are et plumbo commixtum ac lem- prrfi» peratum esse : qua de causa nec duritiei omnino est expers, nec rursus mollitiem omnem respuit. Simili modo Emmanuel cx firmissima et infrangibili divinitate, atque ex molli, et, ul ita dicam, affectibus obnoxia humanitate compositus csl. » *Secunda :* «Stannum sive plumbum ad purgationem alterius materiæ, quæ igne indiget, necessario assumitur, ac præserlim ab iis qui ex argento opus aliquod efficiunt Stanno itaque sive plumbo nssimilatur Christus, utpotc sordes spiritales colliquefaciens ac purgans. n-Iloc de plumbo verum esse, non de stanno, plures præstantes aurifices Romæ a me hac de re consulti assevo raverunt; plumbo enim expurgari aurum et argentum, non stanno, imo, si quid adsit stanni, perdifficilem esse expurgationem. *Tei lia :* « Stannum res inter se distractas connectit, ulpote quod glutinandi vim habet. Tale autem quiddam in nobis Christus praestitit : siquidem illud verbum est, quod in unum hominem duos populos creat, » ct quasi confiai. Duas hascc priores analogias pene ad verbum habet hic Cyrlllus, ex quo eas sumpsit Nicetas. Addit Cyrilhis : Adamantem, inquit, (piem nulla materia potest vincere, frangit plumbum ; sic Christus summe potens ct bonus Salanam lampiam adamantem frangit , de quo scriptum csl : « Cujus cor^t^q* instar lapidis. » It» ipse. Verum aurifices el conflatores constanter negant plumbo frangi adamantem. Ubi adverte Cyrillum el Nicelam stannum ct plumbum pro ejusdem natura; el conditionis metallo sumere ; stannum enim videtur esse plumbum nobilius, plumbum vero videtur esse

Htanniim detortus : unde eliamnum qui vendunt lances stanneas, subinde eas plumbo adulterant, et plumbeas vendunt pro stanneis. Porro ex hisce stanni conditionibus discant Zorobabeles, id est principes, judices , syndici et visitatores, quales esse debeant. Quibus adde, quod scribit Plinius lib. XXXIV, cap. xvn : «Stannum, inquit, illitum æneis vasis saporem gratiorem facit, et compescit œruginis virus, mirumque pondus non auget; » atque hasce ob causas pleraque gentes prandent cl comant in lancibus ct vasis stanneis. Ita princeps suis sit stanneus, id est sapidus et gratus, ut virus scelerum amoveat, et onera tributorum non augeat, nec fiscum ex damnatorum opibus locupletare satagat.

Symbolic», Q. Julius Hilarión in *Chronologia,* quæ exstat tom. Ili *BibHoth.* SS. Patrum, docet globum illum, qui in manu imperatorum pingitur cum cruce eidem infixa, quo significatur orbis dominium, adumbratum fuisse hoc « stanneo lapide, quem Zorobabel dux populi Israel manu circumferebat, n hoc est, inquit Hilarión, « populum , n quasi globus hic populum orbis conglobatum sub uno imperatore repraesentet. Verum hic lapis stanneus non tam fuit globus, quam perpendiculum, uti jam dixi.

Anagogice Rupertus : Lapisstanneus, inquit.est humanitas Christi, qui ante passionem a Judæis instar stanni despecta fuit et abjecta, sed post eam per resurrectionem facta est argentea, imo aurea, hoc est augusta et gloriosa. Huic significationi favet quod scribit Plinius lib. XXXIV. cap. xvn sæpe ex eadem vena prodire, *primo* st innum, *deinde* argentum, ter/io plumbum : « Ejns, inquit, qui *primus* Unit in fornacibus liquor, stannum appellatur : qui *secundus,* argentita!, quod remansit in fornacibus, galena, quæ porlio est *tertia* addita vente. Hæc rursum conflat i dat nigrum plumbum, deductis partibus duabus.p

XuU?l qni ei ”bl?

Septem isti oculi. — Quæres phimo, quinam el uh* Runt hi oculi? Hibera et alii nonnulli censent eos fuisse in lapido stanneo, dc quo immediale præcessit. Similiter enim cap. ni, 9. Propheta vidit oculos in lapide coram Jesu, uti hic eos vidit in lapido, quem manu tenebat Zorobabel. Unde quis suspicari posset lapidem stanneum non fuisse phimbelum, vel stannetum perpendiculi ad dimetiendam fabricam : nec cnim in eo nipote exiguo collocari poterant septem oculi, sed fuisse lapidem illustrem cl fulgidum, cui insculperetur titulus, auctor, annus, dies ct mensis consummate fabric® (uti in nonnullis palatiis laminis plumbeis vel stanneis ea et similia incisa videmus), ideoque hebraico vocari b'13 *Mil.* id est, separatum a reliquis, quasi eximium , uti censuit Arias. Aut certo dicere quis possit, oculos hos fuisse in lapide non stanneo, sed primario, de quo vers. 7; quia ipsi discurrunt undique, ul curent Ecclesiam in hoc lapide solidari ct crescere. Attamen verius videtur hos oculos fuisse in candelabro, nimirum fuisse sep Kaot tem calamorum candelabri orificia, in culmine odidi eorum exstanti i, quæ oculorum speciem hibe-a,^u* banl. quæque per septem lucernas lucmtes sibi r* insistentes et velut inoculatas, quasi oculi videre, resque vicinas illuminare et visibiles facere videbantur. Probalur id primo, quia visio totahuju* capitis est dc candelabro, ejusque partibus; ergo oculi hi sunl candelabri, non lapidis, præserlim quia lapidem nullum hic vidit Zacharias, sed tantum promitti eum audivit, quod nimirum futurus esset in manu Zorobabel, quando ipse fabricam templi erat instauraturus (I).

Serwndo, quia lucernas et infusoria, imo et candelabrum hactenus non explicavit angelus. Ilie ergo ea explicat, dicens ea esse septem oculos, «qui discurrant » per « universam terr.m,» ac consequenter hoc ipso simul explicat ipsum canile! dirum, nimirum ipsum representare Deum el Christum, put i providentiam divinam omnia circumlustrantem, dirigentem el gubernantem, quæ provisura erat et curatura fabricam templi, per septem hasce lucern is lucidas ut oculos, id esi angelos. Unde Syrus el Arabicus vertunt : *Isti sunt septem acuti Domini, qui intuentur universam terram.*

Tertfü, quia Zacharias quasi j»m intelligens mysterium candelabri et lacera min, subjungit peti(que de olivis, quæ soke in eo explicanda* supererant, dicens : « Quid sunt duæ olivæ ad dexteram candelabri, cl adsinislr;.niejus?»y. *d.* Jam cx te audivi quid significent lucernaio! consequenter ipsum candelabrum; restat ul explices quid portendant binæ olivæ, utrinquo ad candelabrum positæ.

Quarto, quia in hisce verbis, «septem isti oculi,» ole., incipit nova periodus : ergo isti oculi non sunl lapidis, de quo mullo ante actum est vers. 7, sed candelabri, cujus idea toto cap. describitur. Unde pronomen isti videtur demonstrare oculos, qui erant in infusoriis, puti in summis orificiis calamorum el lucernis. Hos enim, non alios, videbat, el demonstrare poterat Zacharias.

Quinto, quia huc alludens S. Joannes, vidit septem angelos primarios repraesentari, *primo, per* septem lampades, *Apor.* iv. 5: «Septem lampades, inquit, ardentes ante thronum, qui sunt septem spiritus Dei; » deinde per septem Agni oculos. «qui sunlseptem spiritus Dei, missi in omnem terr m. » *Afhr-* C* Utruinquecnim hoc symbolum videtur S. Joannes accepisse a Zacharia hoc loco, ct cap. m. 9. Nec enim alius Propheta horma meminit. Rursum *Apor.* i. 16, dicitur quod Christus « in dextera sua habebat stellas *septem,»* quas explicans vers. 20 : «Septem steli®, ait, angeli sunl septem Ecclesiarum. » Sicut ergo angeli

(I) Atque hæc sententia omnibus ollis pneferenda videtur; nain anp»liB explica» Prophétie pntscntetn visionem candelabri diversam prursus ab illa cap. tu, 9, deseripiam.

ibidem stellis, ita hic lucernis, quasi oculis comparantur :stellæ enim sunt quasi lucera® ct oculi cadi.

OMtrp- « tt

Quœres secundo, quid hi septem oculi, id est lucera®, significent? Respondeo: significant septem angelos primarios, qui sunt administri et exsecutores divinæ providenti®, cujus symbolum est candelabrum, quod circumstant ct jugiter intuentur. Hinc vocantur oculi utpote pervigiles, ut dixi cap. m, 9, ct lucera®, sive lampades; tum quia lumen, id est scientiam suam, vigilantiam ct perspicaciam a lampade, ¡desta beo ct Christo hauriunt; tum quia Ecclesiam et fideles lumine divinæ cognitionis illuminant, et amore cadesti inflammant : hac de causa « discurrunt in universam terram, » hi septem oculi, id est hi septem angeli per septem oculos significati. Vide dicta .îpoc. iv. 5. « Oculus enim justitiæ est servalor, et custos corporis, n ait Diodorus lib. Ill *Histor.* Unde leo qui est rex animalium oculis semper excubat. Unde cum dormii, eos non claudit, sed apertos tenet. Hinc S. Epiphaniusin *Physiol.* agens de catulo leonis : «Cum dormit, inquit, evigilant ejus oculi, ila ut venatorem a septem stadiis praesentiat. » Ex significatione horum septem oculorum, id est lucernarum, discimus quid significet ipsum candelabrum, nimirum Deum, Deique omniscicnliam el providentiam. Ab ea enim sola lumen suum hauriunt septem lucera®, id est angeli. Cum ergo ex Zacharia constet lucernas esse angelos, consequenter constat lampadem esse Deum, Deique providentiam : illius enim administri sunt angeli, qui proinde ab eo missi discurrunt in universam terram, ut ait Zacharias. Quocirca S. Bernardus, in *Lament. B. Virginis Manœ,* loqueos de Deo Deique Filio : « O, inquit, immarcescibilis decora Dei excelsi, et purissima claritas lucis tetero® ; vit® omnem vitam vivificans; lux omne lumen illuminans, cl conservans in teterno splendore. Mille millena lumina fulgurantia ante thronum divinitatis luce a primo diluculo, n Quia enim « Deus noster ignis consuraens esl, n cx Mose ait Apostolus, *Uebr.* xii, 29; ipse enim est ignea et ardentissima charitas, de qua *Cant,* vm, 6 : « Fortis est sicut mors dilectio, dura sicut infernus temutatio : lampades ejus, lampades ignis atque flammarum; » hinc jure ei praeferuntur lampades, ignis, fulgura et steli®, quæ angelorum Deo astantium et ministrantium sunt symbola, juxta illud *Psalm, cui,* 4, ct *Hebr.* i, 7 : « Qui facit angelos suos spiritus, el ministros suos flammam ignis. » Hæc enim omnia ignis increati et immensi, puta divinitatis, sunt scintili® et indices. Quocirca sacrosanct® Eucharisties, quasi Deo, faces cttœd® praeferuntur, atque ante hierothecas ejus jugiter ardent lampades. Damnavit et risit olim Vigilantius h®resiarcha l impades per diem in ecclesia accendi solitas; in quem jure S. Hieronymus lib. *Contra Vigilantium :* «Tu, inquit, vigilans dormis, ct dormiens scribis, et proponis mihi librum apocryphum, qui sub nomine Esdræ a similibus tui legitur, ubi scriptum est, quod post mortem nullus pro aliis audeat deprecari : quem ego librum nunquam legi. Quid enim Decesse est in munus sumere quod Ecclesia non recipit? » Hinc rursum dc stellis (quos ignes animatos esse anima intelligentiaram, sive angelorum olim consuerunt philosophi) quasi Deo summo praelucentibus, ita canit Poeta :

> Vos ¡eterni ignes, et non violabile numen
> Testor.

ira « !f rl r*" car/

Et de fulguribus quasi Dei prænuntiis ita scribit *Job* xxxvin, 35 : « Numquid milies fulgura, et ibunt et revertentia dicent tibi : Adsumus? » Denique de quatuor Cherubinis slipatqribus currus divini ait Ezcchiel cap. i, 14 : « Ibant, et revertebantur in similitudinem fulguris coruscantis. » Hac de causa olim regibus, qui sunt dii quidam terres- 1res, praesertim apud Persas, /Elhiopes, Chaldæos et Assyrios, lampades vel faces pr®lucebant, ut ostendi *Jereni.* i, 13. Sic de Julio Caesare Suetonius in ejus Vita, cap. xxxvii, ait : a Ascendilque Capitolium ad lumina, quadraginta elephantis dextra atque sinistra lychnos gestantibus. » Et Herodianus lib. I *be Martia :* « Præter ignem, ait, omnes honores velut Augustee ei tribuerentur. » Et de Heliogabalo : « Discurrente etiam cum facibus utrinque populo. » Et de Gordiano : « Ignis de more præfercbalur. » Et de Constantino Magno, Rom® Christi fidem et legem publico edicto sanciente ex *Actis S. Sylvestri,* sic scribit Baronius anno Christi 324 : « Revertente Augusto ad palatium tota civitas cereis lampadibusquo repleta, coronata (vel, ut alii legunt, *comilata)* est. » Sic et cæleris imperatoribus Romanis cl Conslanlinopolitanis olim praelatus est ignis. Quin et patriarchas praeibat lampadarius, qui in liturgiis et processionibus lampadem ante ipsos Ecclcsi® principes gestabat. Notat Balsamon praelatas imperatori faces corona aurata gemina fuisse insignitas, cum imperatricis ct patriarcha? lampades una tantum essent redimii®. Hic ritus de-ù.rî monstrabat reges fulgore dignitatis, sapienti® ct providenti® conspicuos esse, cosque instar ignis omnia permeare, el vitalem spiritum suis popularibus impertiri. Ha Nicolaus Causinus lib. I *Parallel. histor.* cap. XXI. Ignis enim est sapientia, in quo est splendor cl calor : hoc accendit, illo illuminat. Providenti® ergo symbolum est lampas et flamma. Unde Poeta :

> Ne forte in tenebris offendas, sit tibi stimmi
> Flamma iter obtendens, provida cura Dei.

Et regl- bu4»CQr?

Hinc et vigilantia in emblematibus pingitur quasi matrona, dextra tenens librum, sinistra virgam cum lucerna accensa : astat ei grus, altero pede elevato sustinens lapidem.

11. Et respondí, — *q. d.* Dictis angeli quibus Vers.n.

candelabrum ejusque oculos, id esi lucernas, explicavit versibus procedentibus,subjeci aliam, non reponsionem (nihil enim ex me quœsivit angelus), sed interrogationem, quid sibi vellent duæ olivae utrinque candelabrum stipantes; hoc enim solum ex candelabro exponendum restabui. Sic *respondere* siepe alibi sumitur pro incipere loqui, et inchoare sermonem, ut *Matth.* xi, 25 : u In illo tempore respondens Jesus dixit : Confiteor libi, Pater Domine cœli et terræ. » Porro « duæ olivæ » sunt « duæ spicæ olivarum, « de quibus vers. 12.

Viri. <î. 12. Et respondí (id est interrogavi) secundo. — Cum angelus tacerci, et lardarci respondere ad quæslionem Zachariæ interrogantis : u Quid sunt duæ olivæ iste ad dexteram candelabri, et ad sinistram ejus? » idque ad hoe, ut in ipso acueret desiderium interrogandi, el cognoscendi hæc symbola, Zacharias ea pernoscendi ex angeli silentio avidior effectus, interrogationem iterat, sed aliis verbis, aliaque periphrasi, quæ plenius rem interrogatam circumscribit ct exprimit : u Quid, inquit, sunt duæ spicæ olivarum, quæ sunt juxta duo rostra aurea? » quæ scilicet sunt ad dextram candelabri el ad sinistram ejus, uti in priore interrogatione dixit (i).

Syi » mH n''-rum. Duæ spicæ olivarum. — *Spicas* vocat arbores, ut Septuaginta, Syrus et Arabicus, ramos, qui pleni erant olivis, sicut spicæpicnic sunt granis; olivæ enim parvæ, quales habemus Romæ, sunt instar granorum ; unde oleæ, præsertim nascentes et graciles, videntur-esse instar spicarum. Est catachresis, vel metaphora, inquit S. Hieronymus, « quod in morem spicarum recte sint arbores ; et quasi spicæ aristis, sic iste vallo quodam ramorum atque foliorum tecte sunt, et in sublimo surgentes. » Sic cl Vatablus baccas olivarum, inquit, comparat granis, ct ramum culmo. Hinc patet has olivas non fuisse sculptas in candelabro, ul aliqui censent; sed fuisse arbores, vel ramos olivis plenos, consistentes juxta candelabrum. Significant enim Jesum et Zorobabel, qui pariter assistunt dominatori terræ, ut ejus jussa circa templi fabricam exsequantur, uti explicat angelus.

Quæ sint juxta duo rostra. — Ita el Syrus el Dqo «*-Arabicus. Quæres, quænain liæc rostra? *Primo,* Ribera censet duo rostra fuisse duos uncos, ex eipta*-quibus suspenderentur infusoria, id est vasa Vo-quibus oleum infunderetur in lucernas, et significare duas naturas Christi, divinam et humanam, quæ virtute sua sustinent septem infusoria gratte, id est septem sacramenta, quibus omne suum oleum, id est omnem justificandi vim el vigorem tribuunt. Verum hoc mysticum est, non litterale. Adde infusoria hæc non fuisse infundibula a candelabro separala, sed fuisse ipsos septem calamos candelabri concavos, quibus insistebant totidem lucerna?, uti dixi vers. 2.

Secundo, a Castro et alii censent hec rostra 5eçuixh-fuisse fistulas aduncas, in quas ex olivis superne imminentibus distillarci oleum, ut per eas influeret in lampadem, et ex ea in lucernas, ad fovendum perenne earum lumen.

Probant id *primo, ex* textu hebreo, qui ad verbum sio habet : *Quid sunt duo: spica olivarum, quæ sunt in manu duarum fistularum aurearum,* etfl-*cuantiwn ex eis* (olivis) *aurum,* id est oleum flavum ut aurum? Ha R. Abraham, R. David. Pagninus, Vatablus et Arias. Pro *rostra* hebraico est J V1TO& *santero!,* quod Arias latina voce hebrœæ allini vertit, *cantharos;* Vatablus, *ampullas;* Chaldæus, *lecythos: in* his enim solet excipi oleum. Sic enim habet Chaldæus : *Quid sunt dute spica olivarum, quæ sunt juxta duos lecythos aureos, exqutbus effunditur oleum m lucernas aureas?* Et Septuaginta : *Qwd sunt duo rami olivarum, qui in manibus duarum narium aurearum, quæ infundunt et retrahunt suffusoria aurea ? Stcundo,* quia hebroum *nurikun,* id est evacuantes aurum, id est oleum, cum sit masculinum, referendum est ad 633 *sMbale,* id est spicas, non ad femininum *santerot,* id est rostra. Ex spicis ergo olivarum defluebat oleum in rosira, el ex iis evacuabatur in lunpadem. Veruni obstat *primo,* quod oleum cx olivis non distillai, nisi ill© tundantur, vel premantur in prœlo: deinde oleum contusum vel pressum solet ex prado in vasa transferri, ul in eis subsidente amurca purificetur, et sic laudem purificatum pcr infundibula in lampades infunditur. Hic autem nec pr.» Ii, nec vasorum aliorum ulla fit mentio. *Secundo,* lampas hæc ex se pleni erat oleo : non ergo accipiebat oleum ex olivis. Repræscntal enim Deum, qui exse omni scientia et gratia est plenus, quam non haurit ab angelis ct hominibus, sed ipse omnibus camdem imperli!.

Dico ergo hæcduo rostra fuisse duas summita- Tenu tes duorum calamorum candelabri, quibus duæ Bcuuiae*

fi) De toto viso ipsi objecto, vers. 2 et 3, vales quidem interrogaverat jam supra vers. 4, generatini interrogans : *Quid sunt ista?* Angelus vero illum ab eo vertu usque ad vers. 10, non edocuerat nisi du significatione candelabri vel potius lucernarum (vers. 2). Restabat igitur interpretatio olearum (vers 3), quam nunc poscit vales (vers. II). Sed vix lacta interrogatione, oculis denuo conjectis in oleas, observat antea minus accurato observatas duas olearum frondes lecythi cantharos attingentes utrinque, iisque prwcipuum quod spectetur in oleis contineri suspicans, iterata qua -lione quid speda-lini duabus istis frondibus exprimatur jam interrogat. Recto quidem Ihlzigius, pergit Maurer, « differunt inter se oleæ el frondes, » (de quo nemo sanus dubitabit) alioquln reputila* interrogationis nulla idonea ratio esset. Sed potat Maurer egregie falli Hilzigium, iu eo quoti ex ea repetitione colligit, aliud significari oleis, aliud earum frondibus. Quod cum falsum sit, inquit, vel exeo cognoscitur, quod nonnisi ad posteriorem interrogationem respondetur ab angelo. Aut nonnisi ramorum causa adsunt oleæ (quemadmodum lecythus el infundibula adsunt lucernarum causa), aut, quod præstat, idem utrisque exprimitur, ita tamen ut *frondes* rem describant accuratius.

insistebant lucero®, quarum una erat ad dexteram, allora ad sinistram candelabri. Unde Marinus cl alii hebræum *santerot,* id est *rostra.* vertunt *canales, vel fistulas*) uli sunt calami. Hi calami vocantur *rostra,* quia erant adunci uli sunt rosira avium. Septuaginta vertunt id est *nara:* quia erant instar naris sublimatorii sursum elalæ. Pyramis enim sublimatoria in qua distillatur aqua, v. g. rosacea, oleum, vinum , etc., quæ vulgo *Iambico,* vel *capello* vocatur, suam habet narem, id est canaliculum aduncum, per quam aqua distillala defluit in vas subjectum. Id ita esse patet ex co quod Zacharias hic idem dicit, quod paulo ante, sed aliis verbis, el alia periphrasi : loquitur enim de iisdem olivis duabus. Per duo ergo rostra significat duo latera, sive dextram ct sinistram candelabri, uti paulo ante dixi : ibi enim consistebant hæc rosira ct calami. Ex septem ergo calamis et rostris, duo tantum nominat sila ad dextram et sinistrati! candelabri, ut utramque per ea indicet, ct per hoc signified situm duarum spicarum, sive olearum, nimirum earum unam fuisse positam a dextris candelabri, juxti calamum ejus dextrum, alteram a sinistris, juxta calamum ejus sinistrum. Porro hebraico csl, *quæ sunt* q*3 *beitid,* id est rn *manu,* hoc est ad manum, puta ad 1dus, *duorum rostrorum.* Quocirca clare ct fideliter tam Chaldæus quam Noster vertunt, *quæ sunt juxta duo rostra.* Non ergo bæ olivæ fuerunt insert® rostris, ut in ea distillèrent oleum, uti auctores secund® expositionis imaginantur; sed fuerunt juxta rostra, ita ul ad altitudinem rostrorum assurgerent. Sequitur :

In quibus (rostris) sunt suffusoria ex auro. — « Suffusoria, » sive infusoria, ut vocavit vers. 2, jrant Astui® vel canales calamorum, per quas oleum cx lampade influebat in lucernas, cjuie erani in rostris. Quocirca infusoria hæc, sive Asini® erant in rostris, quia rostris erant contigua», vel potius continu®, opere tamen fabrili in tornum ita elaborata», ul eis inserte viderentur, uli in candelabris tornatis videmus ramum unum alteri ita connecti, ut ei insertus videatur; esto revera sæpe non sil insertus, sed mallealione deducius ct continuus. Hebraice est, tZPpno H» on'byo menAtm *mcalrhem zahab,* id est evanm'Ona *cx* cis (rostris supple) prodibant *ex auro.* Unde Arabicus Alexandrinus vertit: *rroqredebantur extra* v» *lamen auri. Ecamatoria* vocat infusoria jam dicta, pula fislulos calamorum concavas, quæ evacuabant, el sugebant oleum cx lampade, illud pie in rostra et lucernas iis insistentes tr.msfundebant. Vox enim menAún accipi polcst substantive, ul significet evacuatori.!, puta infundibula. sive canales jam diclos. Iteccnlioros vero *rivriknn* accipiunt adjective, verluntque, ev<v *liantes* c/ *super sc aurum* : Syrus, *fundentes aurum,* id est oleum flavescens el aurescens; verum tunc *vrnkim* refertur non ad *scibbate,* id est spicas olivarum, quasi iU® distilleront oleum, quod ex cis hauserint ct evacuaverint rostra, uti ipsi volunt, sed ad *santerot,* id est.rostra, quæ *cx supra sc,* id est ex lampade olliore sugebant, el evacuabant oleum dandum lucernis, uti jam dixi: licet enim *santerot* sit femininum, *menkim* vero masculinum, tamen cum eo cohæret; quia Hebræis crebra est enallage generis, ¿eque ac numeri, ut substantivo feminino attribuant adjectivum masculinum, et vice versa, uli hic *santerot* femininum connectant cum masculino *scene,* id est duo : dicendum cnim eral *scelte* feminine.

13. Numquid nescis? — Exigit angelus a Za- vm. n. diaria humilem confessionem ignoranti®, ut ca mereatur et disponat se ad excipiendam Bei revelationem, et mysterii interpretationem. Humilitas enim, humilisque confessio el interrogatio csl congrua via ad scientiam, præsertim divinam.

14. Isti sunt nuo filii olei. — Addunt aliqui Ver«.u. *splendoris.* id est splendidi ; sed tò *splendoris* deleni Biblia Rom ma. Jam « filii olei,» id est uncti oleo, sive Christi Domini, significat Jesum filium Zocob- Joscdec. qui uncius, id est consecratus erat pon- b'h tifex; et Zorobabel, qui uncius, id est constitutus erat princeps populi, *q. d.* Istæ du® arbores, vel rami pleni olivis ad exprimendum oleum, significant duos summos magistratus, puta principem et pontificem, hi enim solent ungi oleo sancto (etsi forte de facto hi duo non fuerint uncti, ntpote creati in Babylone et exsilio), nimirum Jesum el Zorobabel, qui quasi ministri assistunt Deo dominatori univers® terræ, quem représcntât hoc candelabrum, ut ejus decreta exsequantur, eique candelabrum antitypum, id est templum. ®dilicent, ac populum in rebus tam divinis, quam politicis gubernent, juxta illud, *Psalm.* cxxvn, 3 : « Eilii tui sicut novellæ olivarum in circuitu mens® tu®. » Pari enim modo hic Jesus et Zorobabel «piasi novellæ olivæ assistunt Deo, quasi parenti suo repraesentato per candelabrum M tum ut eum honorent, eique ministrent; tum ut vicissim ab eo illuminentur et dirigantur : quo significatur quod Deus et Christus peculiari providentia regant duos hos magistratus, puta pontifices ct reges sive principes. Ita Hebræi, Thcodoretus, Lyranus, Vatablus, Clarius, Mariana el alii. Unde Chaldæus vertit : *Isti sunt duo fibi principum,* ideoque principes. Jesus cnim erat filius Joscdec summi pontificis : Zorobabel erat filius- Salathiel, filii Jcchoni® regis Juda. *Secundo,* Aquila et Theodolion vertunt : *Isti sunt duo fibi splendoris,* vel *claritatis,* id est splendidi, clari et illustres tum genere, tum principatu, turn moribus et gestis. Sic etiam potest accipi versio nostra. Nam filius olei accipi potest lux, qua» ex oleo, quasi filius nascitur, lactatur et nutritur, l ilii ergo olei, idem est quod lucidi, splendidi, celebres.

Tortio, Septuaginta, Syrus ct Arabicus Antiochenus vertunt ; *Isti sunt duo fUii pinguedinis.* In oleo eniin csl *primo,* nitor ; secundo, lucis et ignis fomentum; *tertio,* pinguedo, 7. d. Isti duo pingues et fertiles futuri sunt, ac multum fructum nllahiri tum Ecclesiæ, tum reipublicæ, præ-crtim per fabricam templi, qua cl Ecclesiæ religionem, et reipublicæ majestatem, æque ac justum piumque regimen, tam sacrum quam civile ct politicum conciliabunt. Alludit Zacharias ad duos Cherubinos, quos cx ligno olivarum, quasi filios olcæ ct olei fabricavit Salomon, III /!»(/. vi, 31. Sicut enim illi propitiatorium et arcam, ita Jésus et Zorobabel, id est pontifex ct princeps, Ecclesiam ct rempublicnm sustentant. Unde Arabicus Alexandrinus vertit : *Isti sunt (ilii misericordias ;* hæc enim csl virtus principino, ejusque symbolum est oleum. Huc alludit Ecclesiasticus cap. x l iv, 10 : «Illiviri misericordiæ sunt,quorum pietates non defuerunt. »

Moraliter.icges prJiunt" fila Mei

Moralité?, discant hic reges ct principes sc, æqUe ac pontifices, tanquam ministros assistere l)eo dominatori terræ, ul ejus templum, cultum, justitiam omnemque virtutem in populo instaurcnt °* promoveant. Quocirca Constantinus Magnus dictitare solebat a reges extra fores Ecclesiæ, episcopos esse. » Eniti enim debent, ut subditi pie Deum colant, quasi eorum episcopi essent. Pontifices enim cl reges sunt quasi duo Cherubini , pleni oleo, qui assistunt Deo super arcam Ecclesiæ residenti, ut ejus gloriam propagent. Sint ergo assistentes Dei, quasi filii olei. Oleum pascit, lucet, lenit, cibus est, lux ct medicina. Hæc tria præstent subditis, ac præsertim viscera misericordiæ, quam representa! oleum. Rursum oliva innuit quod principis sil per clementiam, mansuetudinem cl pacem, cujus symbolum est oliva, procurare rerum copiam; hanc eniin gignit pax ; cum bellum res opesque consumat . juxta illud *Psalmi* cxxi, 7 ; « Eial pax in virtute tua, et abundantia in turribus luis. »

Psciiem-circa Hnus.

Quocirca in numinis Augusti Ca'saris, pax pingitur qUasi matrona sinistra tenens cornucopiam, plenam fructibus , floribus el frondibus, cum ramo olivæ; dextra vero facem, qua accendii ct comburit montem annorum. Eadem apud Pausaniam pingitur quasi virgo pulchra, in capite gestans coronam ex olivis, dextra gestans imaginem Pluti (qui erat apud Gentiles divitiarum prases et dens), sinistra fasciculum spicarum granis frumenti refertarum. Simile est in nummis Trajani; pingitur enim pax quasi virgo, dextra tenens ramum olivæ, sinistra cornu divitiarum.

Allegorico, « duo filii olei » assistentes candelabro , id est Christo cl Ecclesiæ, sunt Moses ct Elias, qui Christo quasi testes astiterunt in transfiguratione , inquit Remigius : sic ct Tertullianus lib IV *Contra Marc.* cap. x\II , censet basco duas oleas esse Mosen ct Eliam, in quorum medio transfiguratus est Christus in monte Thabor. a In medio, inquit. duorum animalium cognosceris, Mosi et Eli®. De quibus el Zacharias vidit in figura duarum olearum et duorum ramulorum oleæ. Nam hi sunt, dc quibus dictum est : Illi duo filii opimitatis assistunt Domino univers® terra.» Potius hi duo sunt S. Petrus et S. Paulus, quorum ille Judæorum, hic Gentium fuit Apostolus, qui utrisque splendore doctrinas et vit e ita præluxerunt, ut eos Christo subjugarint. Rursum in fine mundi, duo filii olei Christo erunt Elias el Henoch, « quorum aller in præputio, aller in circumcisione placuit Deo, cl cum corpore raptus est in cælum, » ait S. Hieronymus. Quod enim fecerunt Jesus et Zorobabel in populo ex Babylone in Jerusalem ct templum revocando, idipsum facient Elias ct Henoch in ultima recali ruina, ut tam Judæos quam Gentes ab Anlichristo revocent ad Christum, itaque Ecclesiæ militantis fabricam ct electorum numerum perficiant ct consumment. Id ita esse patet *Ap*c.* xi, 4, ubi de Elia cl Henoch ail Joannes : « Hi sunt duæ olivæ, el duo candelabra in conspectu Domini terræ stantes. » Lbi plane ad hunc Zachariæ locum alludit in sensu, non litterali, ul aliqui cum Ribera el Emmanuele volunt, sed allegorico. \ ide ibi dicta , ubi pariter tropologice ostendi oleum ct olivam esse symbolum sanctorum, ob quinque analogias. Nervose Pocla triplicem insignis viri ducisque virtutem triplici corona exprimit :

E lauro, quercu atque olea duce digna corona,
lïudentcm, fortem, paciûcumque decet.

Laurus enim Apollini dicata notat prudentiam ; quercus Jovi, fortitudinem et constantiam animi ; olea Palladi, pacis studium.

Symbolice : « Duas olivas, inquil S. Hieronymus , quidam e nostris Filium interpretantur cl Spiritum Sanctum, et mediam lampadum Deum Patrem; sed nescio quomodo absque blasphemia alterum a dextris, alterum accipiant a sinistris. Ramos quoque sive spicas olivarum incarnationem Salvatoris, cl similitudinem collimine Spiritus Sancti edisserunt, quia totas olivas videro nequeamus, sed partem quamdam, et, ut ita dicam, ramusculos incarnationis Christi, et ostensionis Spiritus Sancti nobis esse monstratos. Alii duo inlelligunt testamenta, a dextris Evangelium, a sinistris legem; co quod in altero spiritualis sit sensus, in allero corporalis, et quod nec totum Evangelium. nec totam legem explanare possimus; et nunc ex parte cognoscamus, el ex parte prophetemus, el necdum possimus intel ligero quod perfectum est. Sunt qui duos ramos olivarum, vel duas spicas, et filios pinguedinis vel splendoris, sacerdotium interpretentur et legem, quæ gaudium prabeant univers® terræ. » Hucusque S. Hieronymus. Denique Ribera per duas olivas accipit duas Christi naturas, divinam scilicet et humanam; Arias duas dignitates Christi, regiam scilicet et sacerdotalem,

Symbolic.

quibus ipse ministrat oleum gratiæ candelabro, id est Ecclesiæ, facitque eam pariter regnum sacerdotale et sacerdotium regale, ut in ea sil gens sancta digna Deo; ac proinde dicitur Christus, id est unctus oleo gratiæ, tum unionis hypostatice, tum charismatum omnium, quæ quasi caput distillât in fideles quoslibet. Verum hæc minus congrue respondent tum idea? et significationi litterali, tum allegoria? candelabri et olivarum superius tradito*.

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Sicut cap. **m** *Jcsum pontifican, et cap.* **iv** *Zorobabel principem animavit ad fabricam templi; ita hic consolatur et animat populum c Babylone in Jerusalem reversum, ne timeat Chaldæos, Persas, Samarilas alfaque hostes; eo quod Deus ejus peccata jam expiarit captivitate septuaginta annorum, qua resipiscens el pernitens populus conversus est ad Deum; qui proinde maledictionem ab eo transtulit in domos ct sedas sceleratorum. Hinc secundo, vers.* **5,** *videt amphoram in qua sedet mulier, puta impietas, talento plumbi obstrui, ac a duabus mulieribus alatis transferri in Babylonem, ut ibi stabiliatur ct resideat, nec amplius in Judctam redeat. Impietas hæc notat idololatriam, quam Judæi reliquerunt in Babylone : nam post reditum cx ca nunquam amplius coluerunt idola. Significat ergo Deus, se idololatriam deinceps a Judicis ablaturum, ut illa in Babylone quasi religata maneat, (jusque pama ct vindicta a Judaeis in Babylonios transferatur : quo tacite monet Judæos qui Babylone remanserant, ut cx ca, utpote impia, et mox rursum a Dario Hystaspis vastanda, fugiant; ac proinde nihil esse quod Hierosolymis ulterius timeant, præsertim a Persis aut Chaldæis, quibus nuper ob idololatriam in prædam dati fuerant; sed quasi filios castigatione Dei Patris jam emendatos, lectos ct alacres ci servire debere, scientes Deum eorum fore protectorem, nec permissurum ut quis hostis cos lacessat, vela fabrica templi impediat. Quid allegorico hæc amphora significet dicam vers.* **6 (I).**

1. Et conversus sum, et levavi oculos meos : et vidi, et ecce volumen volans. 2. Et dixit ad me : Quid tu vides? Et dixi : Ego video volumen volans : longitudo ejus viginti cubitorum, et latitudo ejus decem cubitorum. 3. Et dixit ad me : Hæc est maledictio, quæ egreditur super faciem omnis terne : quia omnis fur, sicut ibi scriptum est, judicabitur : ct omnis jurans, ex hoc similiter judicabitur. 4. Educam illud, dicit Dominus exercituum : ct veniet ad domum furis, el ad domum jurantis in nomine meo mendaciter : et commorabitur in medio domus ejus, el consumet eam, el ligna ejus, cl lapides ejus. 5. El egressus est angelus, qui loquebatur in me; et dixit ad me : Leva oculos tuos, et vide quid est hoc, quod egreditur. 6. Et dixi : Quidnam est? El ail : Hæc est amphora egrediens. El dixit : Hæc est oculus eorum in universa terra. 7. El ecce talentum plumbi portabatur, el ecce mulier una sedens in medio araphoræ. 8. Et dixit : Hæc est impietas. El projecil earn in medio araphoræ, et misil massam plumbeam in os ejus. 9. El levavi oculos meos, cl vidi : et ecce duæ mulieres egrcdieules el spiritus in alis carum, el habebant alas quasi alas milvi : cl levaverunt amphoram inter terram et cœlum. 10. El dixi ad angelum, qui loquebatur in me : Quo istæ deferunt amphoram? H. El dixit ad me : Ut ædilicelur ei domus in Ierra Scnnaar, ct stabiliatur^ et ponatur ibi super basera suam.

Ven. t. 1. Et conversis som, **— excitante me angelo, ut novam visionem ab eo oblatam aspicerem, ct exciperem oculis, non corporis, sed phantasia? et mentis.**

Et ecce volumen volans. **— Hebnvum nbjO** *mc-ghilla* **significat chartam, membranam, vel librum convolvilem. Ita Syrus et Arabicus Antiochenus, ac Rabbini. Hebruii enim olim non habebant li-** Liber roquis

(t) Post emblemata referentia statum Judaic® gentis r urbl< futurum (i, n),el alia spectantia ad Jrsum ponuü em ct Zurubabelem ducem (m, iv), sequuntur jam emblemata exhibentia interitum reipublicæ Judaica? et monarchiarum cum transitu ad regnum Christi.

In emblemate phimo, exhibetur volumen longum el

bros distinctos per folia, sed membranam tinam oblongam, quam circa cylindrum convolvebant instar mappa» geographic e, quro proinde vocatur *mcghilla* , id est volumen ab hac circumvolutione, ut dixi *Ezcch.* n, 9. In hoc volumine scripta erant omnia furta et peijuria, id est omnia peccata sceleratorum, roque ac pœn® et supplicia eis, pro merito cujusque infligenda, idque rilo, instar sententi® et flagelli volantis. Quocirca eleganter Aquila et Theodotion volumen hoc vocant •hçO'pxv; diphthera enim est membrana e pelle capre, qualis fuit pellis Amallhro, capra» Jovis. Hujus enim lacte fabulantur poet® alitum Jovem, idcoque ejus pelle uti pro libro suo, ac in ea scribere omnia omnium hominum peccata. I nde proverbium : « Antiquiora diphthera loqueris, n hoc est nimis antiqua ct obsoleta. El : « Sero Jupiter diphlheram inspexit, » dici solitum in cos qui, sero quidem, sed aliquando tamen pro maledictis dant pœnas ; Deus enim multa pro tempore dissimulat, sed aliquando improbos puniet eo acrius, quo tardius. Porro veteres, nescientes usum papyri el charla?, pro ea utebantur pellibus caprinis, vel ovinis, in iisque scribebant, uli alibi oslendi.

Secundo, Septuaginta el Arabicus Alexandrinus pro rnbjO *mcghilla,* id est *volumen,* legentes *maggul,* vertunt *falx volans.* Eos sequuntur S. Cyrillus, Theodoretus et passim Grroci : ac forte eo allusit S. Joannes Apoc. xiv, I I, ubi vidit in manu Chrisii falcem aculam, qua scilicet demetat ct succiti .1 peccatores: falx enim symbolum est punitionis, stragis ct excidii. Verum vera lectio est *m? ¡hilla,* id est volumen, uti legunt Noster, Chaldrons, Hebrroi et passim Latini. Nam in eo scripta crani hominum peccata, uti sc ; ii! '.r. Ende eo alludens S. Joannes Ipoc. xx, 42 : *a* Judicali sunl mortui, inquii, ex iis quro scripta erant in libris secundum opera eorum. » Quin et Daniel cap. vir, 18 : « Judicium, inquit, sedit, et libri apcrli sunt. »

Tertio, pro *volumen* Symmachus vertit, id est *capitulum* hoc est initium, vel summa ct compendium. Linde colligas quanta fuerit multitudo peccatorum quro in hoc volumine scripta fuerunt, nipote quorum compendium, vel principium, puta volumen hoc, fuerit latum decem cubitos, cl longum viginti. Aliter Fernandius rt-*s'one* XXXII, sdcl. i, censet enim volumen hoc vocari a Symmacho compendium, quid in eo scripta eral impietas, puta occisio Chrisii, ut ait Rupertos, quro fuit omnis impietatis epitome et summa. Verum hoc mysticum est: nam ad litteram in libro hoc scripta erant furta et perjuria illius rovi, ut sequitur. Quocirca minus genuine Burgensis censet in hoc volumine scriptam fuisse explicationem legis Mosi a Deo oretenus traditam, quam Rabbini Cabaloni nuncupant, qnroquc ab iis in Talmud conscripta est. Melius Lyranus arbitratur in co scripta fuisse furta et perjuria populi, qijibus meruit captivitatem Babylonicam. Verum ncc hoc est genuinum. Illa enim scelera jam ante octoginta annos praeterierant : hic autem agitur de sceleribus prroscnlibus, et prona cis irroganda, non irrogala. Ait enim : « Educam illud, etc., et veniet ad domum furis, n etc.

Similem librum vidit Ezechicl cap. n, 9, in quo inquit, «script® erant lamentationes, carmen et v.t ; n eique parallelum vidit S. Joannes Apoc. x, 10, quem jussu angeli devoravit ; a El crat, inquit, in ore meo tanquam mei dulce : et cum devorassem cum, amnricatus esi venter meus. » Nimirum omnes hi libri significant Dei mentem, voluntatem ct decretum, in qua quasi in libro descripsit pœnas cuique peccato ct peccatori debitas, v. g. quali et quanta puniendus sit fur, perjurus, etc. Ita S. Hieronymus, Theodoretus ct Hugo.

Symbolice, S. Gregorius lib. XV *Moral,* cap. vi, cl Ruperlus per hoc volumen accipiunt S. Scripturam, quro conscribit Dei minas, maledictiones cl pœnas peccatoribus infligendas, uli palet *Levit.* xxvi; *Hcutcr.* xxvn, xxvm, xxix, et alibi.

Volaxs. — Ut significet celerem peccatoribus imminere vindictam, qu® hoc libro conscripta e<t, inquit Rupertos, Albertus, Hugo et Clarius. Cnr r*-pnnu. Audi S. Chrysostomum hom. 27 *ad Populum,* ubi increpans jurantes et pejerantes: « Falx, inquit, volans velocissimum ultionis incursum significat juramentum sequentem; multorum vero cubitorum longitudo el latitudo vehementiam indicat, el magnitudinem malorum. At, ex cœlo volare, significai e superno tribunali judicium ferri : falcata vero forma, inevitabilem supplicii sortem. Sicut enim quocumque falx incurrerit, non solum socum arripit, verum el caput amputat, ita et pu na jurantibus ingruens est difficillima, ncc prius absistit, quam quod suum esi perfecerit. » *& rundo,* a Castro : Volumen, inquit, volans dici- S«w>h. tur, eo quod supplicium semper immineat cappi sceleratorum, semperque in aere pendeat, Dei tantum prrostolans annutum, ut sibi peccatores timeant, cl caveant flagellum acerrimi vindicis: sicul Jeremías cap. i, II, vidit virgam vigilantem, seu baculum populo imminentem, quo Deus cum erat percussurus per Chaldæos. Vindicta ergo Dei volat, ct involat in peccatores; perinde ac aquil®, milvi, accipitres volant pernerem qurorentes prædam, caque visa rapacissime et rapidissimo in illam involant; perinde acscintilke ignis volant in horrea picha stipula, caque

litum volitans diram vindiciam conira fures et perjuros exercendam portendens, 1-4.

In emblemate secundo, repraesentantur, *primo,* amphora, plumbi pondus, cl mulier in amphora, quibus significatur mulierem esso impietatem compressam in amphora et occlusam plumbo, 5-8; *secundo,* duæ mulieres alala? transferentes amphoram, quæ significant impietatem populi, duraturam diu in confusione, opprimendamque ita quidem, ut non se efforat, 10, 1L

in momento absumunt; perinde ac volani fulmina, fulgetra ct sagitta* enfiestes in turres, domos et arbores, casque subito aillant et incinepant. *Tertio,* volat, ut peccatores per totam terram sparsos invadat et feriat, ita Cyrillus : « Vidi, inquit, falcem instar avis in altum sublatam, ac velut incunclam terram transilientem, valde longain, et latam dimidio minus. » *Quarto,* volat, ut significet ultionem ct plagam ejus esse inevitabilem, ait S. Chrysostomus lioni. 1.3 *ad Populum :* « Ensem enim, ait, volantem forsan aliquis eflugere potcrit, falcem autem in collum delapsam, et pro funiculo faciam, nemo fugere potest. Cum anlcm claim adsunt, quæsalutis ulterius cslspes?» *Quinto,* «volumen,» vel, ut Septuaginta, *fate volans,* videtur idem representare quod amphora volans, quæ impietatem, id est impiam Synagogam, puta impios Judæos, continet ct transfert in Babylonem, de qua vers. (>. *Sexto,* rô *volans* significat divinæ vindic'æ improvisam celeritatem, et inexspectatam plagam, quam subito quasi involans impife irrogat. Hinc eadem comparatur fulguri *baiter.* cap. xxxn, 41 : « Si acuero ut fulgur gladium meum, n Dei enim ultio fulminea est celeritate tum coruscandi, tum percutiendi, tum perterrefaciendi; sed impii cum differtur Dei supplicium, improvida securitate consopiti altum sternunt, dicuntque illud *Ima* xxvm, 15 : « Percussimus fœdus cum morie, et cum inferno fecimus pactum. Flagellum inundans cum perlranstquuu. ierit, non veniet super nos. n *Septimo,* Mariana el alii apud Pagninum in léxico hebraico nay *aphfi,* id est volans, accipiunt in significatione chaldaica, vertuntque *duplicatum, complicatum : aphu* enim Chaldaice significat complicare, duplicare, ut significetur volumen hoc fuisse involutum, quia arcana continebat; aut duplicatum, quia duplices, id est multiplices minas et pernas peccatorum complectebatur. Verum Chaldæus *apha* vertit xnH3 *pericha,* id est *volans,* æquo ac Noster, Septuaginta et cætcri (I).

Ver . i. 2. Lo XGITUUO EJUS VIGIXTI CUBITORUM, ET LATÎ-'<•! ♦ TtDO ejus decem cubitorum. — Cur? Respondent J *primo* Rabbini, Lyranus el Pineda in xxiv, 5, gitili quia volumen hoc egrediebatur e loco templi, c®lhis cujus porta prisca erat longa viginti cubilis, lata de?'1 decem. Sic ct anterior pars tabernaculi Mosaici, <puc vocabatur Sanctum, erat longa vigilili cubitis, Ie * 'J lata decem, ut dixi &»<!. xxvi, initio, ut significet judicium incipere a domo Dei, ut puniat sacerdotes co gravius peccantes, quo magis Deo erant conjuncti; deinde volet per universam terram, ul feriat quoslibet sceleratos. Hæc expositio videtur apposita, presertim si ei adjungas quart un, quam mox subjungam (2).

Secundo, S. Hieronymus: Ite mensure, inquit, Seconda, significant hic tela misceri tristibus. Deus enim vindictam clementia temperat : unde peccatoribus infundit •p.wcuTnxpcv, id est dulce amarum. Nam denarius significat prospera : quia Salvatoris nomen Jesus incipit a iota, qua! index est denarii : vicenarius vero illi oppositus significat adversa. Hoc mysticum est, non litterale.

Tertio, S. Chrysoslomus loco citalo, Mariana ct Tertu. Fcnrnditis censenl his mensuris significari enormitatem ct multitudinem scelerum. Hæc expositio generalior est.

Quarto, magis genuine ct presse ad litteram Qnub. Theodoretus, Lyranus et Vatablus censent hac mensura notari universam Judæam (in quam, nipote ubique rapinis et pauperum oppressionibus contaminatam, volabat hoc pœnarum volumen) duplo el amplius longiorem esse (piam latam. Nam, ul ait S. Hieronymus epist. 129, *ad Dardanum : X* Dan usque Bcrsabee, quæ est longitudo illius, vix IL0 millium in longum spatio tenditur. Latitudo autem a Joppe usque ad Bethlehem, 16 millibus constat. Sic in rebus physicis, æque ac domibus ct fabricis, ca est •usta proportio, ut longitudo sit dupla ad latitudinem.

Mystice denarius significat perfectionem rei : Mydke. latitudo ergo decem cubitorum significat latitudinem supplicii ad multos, puta omnes sceleratos extendendam : longitudo vero duplo major significat diuturnitatem pœnæ, scilicet perpetuam in hac vita, el æternam in futura. Ita Rupcrtus, Ribera ct alii.

3. Il EC EST MALEDICTIO, — id CSl condemnatio, Ver». 3. supplicium el omne malorum genus. ItaTheodoretiis, 7. d. Iloc volumen continet sententiam supplìcondemnationis et supplicia impiorum. Hi enim «Inni, vocantur maledicti : unde audient a Christo judice hoc fulmen : « Discedite a me, maledicti, » *Ma|th.* XXV; maledicere enim Dei, nipote efficax, est malefacere; sicut benedicere est benefacere. Sicut ergo benedictio est beneficium, sic maledictio est maleficium ct supplicium. Burgensis per maledictionem accipit Talmud Judæorum, quod volans dicitur, quia nullum habet fundamentum; et a maledictio, n quia ejus doctrina exsecrabilis est, impiil. Hoc accommodatilium est, non litterale. Fernandius cl alii per maledictionem accipiunt illuvionem malorum, quam nunc toto orbe patiuntur Judæi ob cœsum Christum. Verum hoc mysticum est.

1) llebr torum nonnulli, inquit ll-.«enmuller, volatu simul indicari putant, fui$<e illud volumen non complicatum, sal expansum ct evulutnm, ut a vento motum volitaret. Sed evolutum cogitandum esw volumen, qu inquam probabiliter, tamen non certo colligitur c volatu, ut recte observat Maurer. Certum evoluti voluminis indicium habetur potius vers. î» nbi voluminis longitudinem et latitudinem conspicit vales.

(2) llebræi annotant volumen hoc egressum esso e porticu , seu vestibulo templi, cujus longitudo el latitudo eadem eral, qu© hujus voluminis (vide lU *tley.* vi, 3), ut constat cl illi major auctoritas, nec dubium esset qum Deus emitti rei hoc volumen. (Drusius.) Cf. Petrum de Figueiro ad hunc versum.

Qua egreditur —e templo, ut volunt Rabbini: vcl certo e cœlo et tribunali Bei, ut ait S. i hrysostomus hom. 27 *ad Populum,* egreditur versus templum et Jerusalem : maledictio egrediens est supplicium publicum, quod ante in cœlo clarea Dei quasi absconditum latuerat. Unde sequitur : « Educam illud in apertum, n

Super faciem omnis terra .— Nimirum ad quam hic iit sermo, puta Judææ. Huic enim minas intentat Propheta, et hi soli jurabant per Deum verum, ut sequ tur; Gentiles vero per idola. Ita S. Cyrillus, Rupertus, Ribera, Hugo, Arias, Sanchez et alii, licet Theodoretus, Lyranus ct Valablus universam terram ut sonat accipiant, censenntque hoc volumen ex Judæa, vel templo egressum volasse per totum orbem , 7. *d.* Totus mundus plenus est sceleribus, ideoque toli imminet ira cl fulmen Dei. Sic maledictio cœlcstis voravit cl consumpsit lotam terram tempore diluvii, c quo solus Noe cum suis per arcam enatavit. Sic eadem eamdem vorabit el consumet sub diem judicii, per ignem conflagrationis mundi. Sic nialediclio Dei incubuit Asia*, Græci® toliqiie Orienti per jugum Turcicum ; Angli®, Scoti®, Dania), Succi®, Germani® per factiones et sed itiones hæreticorum.

Quìa omnis fur, — Deus hoc maledicto fulmen intentat Judæis ob furta et perjuria : sub quibus omnia scelera intelligunlur; nimirum sub furto omnis fraus et injuria qu® in proximum, contra secundam Decalogi tabulam; sub perjurio omnis impietas qu® in Deum, contra primam tabulam committitur. Ita S. Hieronymus et Theodoretus. Nominat tamen hæc duo, quia tunc frequentius cl impudentius perpetrabantur : Judæi enim in Babylone depauperali necessitate cogente, furari, ct, ulfurtum occultarent, pejerare didicerant. Pauperes enim subinde furaces habent manus, indeqtie perjuram linguam. Hæc quoquo in iisdem laxat Oseo cap. ¡v, 2 : * Maledictum, inquit, et homicidium, et furtum, cl adulterium inundaverunt, ct sanguis sanguinem tetigit. » Ha S. Hieronymus, Remigius, Albertus et Lyranus. \ddit S. Cyrillus : « Esdras, ait, adjuravit principes, sacerdotes cl populum, ut ejicerent uxores alienigenas; et juraverunt. Eral ergo necessarium proponere maledictionem et supplicium impendens, ut servarent juramentum. Preterea quia (edificato templo magna vis pecuniarum erat congregata, (piani panini Darius dederat, partim populus obtulerat, probabile est eos qm preponili erant gubernationi huic, avertisse aliquid de consecratis Deo : idcirco contra fures etiam proponit maledictionem, ne pecunias sacras in privatos usus verterent. »

Sicut idi (in volumine volante) scriptum est (Hebraice 1H1DD r*lTO *mizzc camohu,* id est *ct co sicut ipsum* continet), judicabitur , etc. — Aliter Pagninus, Arias ct Vatablus; vertunt enim : Quia *omnis fur. sicut scriptum est, ex una parle ipsius succisus est, et omnis jurans, sicut scriptum est, ex altera parte similiter surclius est.* Censent ergo ex utroque latere, averso scilicet et adverso, scriptum fuisse hunc librum; ac consequenter iteratam fuisse maledictionem sive utrumque peccatum, furti scilicet cl perjurii, fuerit iteratum, ut vult Slunica hic; sive non, sed furtum scriptum fuerit ab una parte, perjurium ab altera, ut vult Pagninus, nt significetur gemina certaque sententia Dei sceleratos esse damnandos. Sic Ezccbiel cap. n, 9, vidit librum scriptum intus ct foris, sive a tergo, id est opislographmn.

Judicabitur, — id est condemnabitur ct punietur. Hebraice **npj** *nirkn,* id est exscindetur ; Chaldæus, *percutietur;* Septuaginta : *Omnis fur cx hoc usque ad mortem punietur, et omnis perjurus ex hoc crunahitur* ; ut ipse maneat quasi juge et vivum quoddam pœnarum volumen. Ha S. Hieronymus, Theodoretus, Rupertos, Remigius, Hugo et Lyranus. Perperam ergo Tigurina contrarie vertit : *Quia omnis qui furatur* 06 *eo, 6 cui ipsum est, absolvitur : et quisquis pejerat ab eo, sicut ipsum est, absolvitur;* et Syrus : *Quia omnis qui furatur, cx ca, sicut ipsa vincit* (justificatur), *ct omnis qui jurat, cx ca, sicut ipsa vincit* (justificatur). *q. d.* Per hoc volumen significatur absolvi Judæos a pristinis furiis et perjuriis, eo quod illa luerint et expiarinl pœna captivitatis Babylonic®. Perperam, inquam : nam contrarium hic dicitur, et sequitur : « Commorabitur in medio domus ejus, et consumet eam. » At hebræmn **npj** *ui>ka.* licet significet innocentem esse, et declarari, sive absolvi, significat tamen quoque succidere , nocentem declarare el punire ; est enim contrari® significationis. Unde Arabicus Antiochenus vertit : *Quia amnis qui furatur, cx ca ad mortem* (damnatur) *et ex ca convincunt : omnis qui jurat cx ea, cf sicut ipsa superatur,* id est convincitur ; ct Arabicus Alexandrinus : *Quia omnis fur pernas dabit, et luet hoc* (quod furatur) *vel hac* (scilicet falce plectendus) *usque ad mortem ejus, et omnis qui falso jurat, datat panos usque ad mortem.*

Omnis jurans — falso, id est pejerans. Ita Chaldæus, Tigurina, Vatablus et alii. Tamen S. Chrysostomus, *ad Populum,* invectus in consuetudinem jurandi, hæc accipit de quovis juramento, quia scilicet, qui sœpe jurat, facile pej'erat. Do perjurio enim hic agi patet ex vers. 4 : « Ad domum jurantis in nomine meo mendaciter. » Celebris est sententia Periclis, quem cum amicus rogaret, ul pro re causaquo ejus falsum pejeraret, respondit : a Oportet me commodare amicis, sed usque ad aras, 0 ne scilicet amici causa pejerem, vel inhonesti quid agam, quo numinis reverentiam violem et offendam. Olim enim jurantes aram manu contingebant. Vide Gellium lib. I, cap. ni.

4. Educam illud, —in lucem, in theatrum orbis, ve«.4. ut omnibus sit conspicuum , ut (ilulmn pœnæ in fronte gestaro videamini, nimirum, hi sunt fures

nl perjuri. Rupertus, Arias el Vatablus censent id fadinn per Antiochum Epiphanem, qui mire afflixit Judæos tempore Machabneorum. Veruni jam tun cum hæc minatus est Zacharias, eadem Deum fecisse credibile est, privatim domos impiorum consumendo.

Er COMMORABITUR IN MEDIO DOMUS EJUS, ET CONSI MET eam. — Solent enim domus in quibus immane scelus, v. g. rebellio in principem, patrarium esi, destrai et radi usque ad fundamenta, uti Bruxellæ initio tumultuum Belgicorum factum vidimus. Sic Deus Sodomam et Pentapolim capienti igne sidenvit et consumpsit. Sic hic maledictio Dei domos furum et perjurorum invadit, pasque disperdit, nipote qua» totæ ex pauperum rapinis furiisque constent ; Judæorum , inquam, ut dixi vers. 3. Ad hos enim minæ hæ Prophetæ diriguntur, hique soli jurabant per nomen Dei veri. Quare minus verum el congruum videtur quod censent aliqui, has minas dirigi ad gentes, quasi maledictio quæ Judæos in captivitate Babylonica afflixit, ab iis, utpole illa expiatis, transferenda sit ad gentes, v. g. ad Babylonios, uti dicitur vers. nil. Non enim ita eam expiarant, (juin in multis adhuc expianda restaret, praesertim qui nova scelera vel in Babylone, vel post reditum a vicinis gentibus didicerant et contraxerant. Quocirca licet Aggœus, Malachiaset Zacharias consolentur fideles et pios Babylone redeuntes, tamen pariter acriter laxant impios, qui tanta captivitatis castigatione non meliores, sed deteriores sunt effecti,ut patet cap. i, 3; *Malach.* n, <0, el cap. ni, 8; *Aggcei i, Vf.*

Dices : Si maledictio commoretur in domo, quomodo domum consumit usque ad lapides et ligna? Respondeo, supplicia quæ Deus in domos furum, perjurorum ct similium facinorosorum immittit, quasi molem aliquam eis incumbere, quæ paulalim instar mol© eos molit et comminuit, arcano el miro quodam modo, usque ad ligna cl lapides novissimos, donec eas ad nihilum redigat. Sic hoc ¿©culo vidimus el videmus familias potentes, quæ per rapinas vel bona male parta splendid© evaserant, justo Dei judicio ac vindicia eis incumbente esse commolitas, cl vel annihilates, vel ad miseram sortem redactas ; ut qui eas vident stupeant, quomodo tanta* opes sensim sine sensu evanuerint. Notat S. Chrysostomus hom. 15 ad Popu/um, Deum ita punire jurantes ad exemplum aliorum : « Quam ob causam, inquit, lapidesci ligna jurantis dissolvit, ut ruina aliis correctio fiat. Postquam enim jurantem mortuum terræ conili Decesse est, domus dissoluta, el ruina facta praetereuntibus omnibus et cernentibus admonitio erit per aspectum, ut non eadem audeant, ne eadem patiantur, el accusatrix erit mortui criminis continua, d

Loquitur Propheta de maledictione inflicta Judæis furibus, perjuris et sceleratis sui œvi : a pari tamea, imo a majori inteliigit quoque cam, qu© postea ob cæsum Christum illos invasit. Hh»c enim omnium fuit maxima, qu© Jerusalem cum templo, regno et republica funditus evertit et consumpsit, adeo ut Jerusalem illa vetus el gloriosa modo nunquam exstitisse videatur, uti Christus illi comminatus erat, dicens *Luc.* xix, •M : «Ad terrain prosternent te, et non relinquent in tc lapidem super lapidem. » Hæc quoque a 1600 annis in tota Judteorum sobole el gente jugiter commoratur, facitque ul Judæi sint toto orbe vagi, exsules, viles, miseri, servi, exosi, ignorantes, obdurati et excavati, sine lege, sine rege, sine Ecclesia, sine república, sine templo, sine sacerdotio, sine prophetia, sine Deo. Conati sunt ipsi permittente, imo instigante, Juliano Apostata, in odium Christianorum, templum Hierosolymæ, reaedificare; sed ignis e fundamentis egrediens fabros cum fabrica consumpsit, uti testatur S. Chrysostomus orat. *Contra Judæos.*

6. Amphora, — hebraico H3N *epha,* est mensura (ut vertit Syrus, cl Arabicus uterque) capiens tresmodiosfrumenti. decima pars ephi, vel cori: corns enim capiebat 30 modios. Jam quia *epha* erat communis mensura Hebrœorurn, hinc hoc loco, el alibi sæpe, pro mensura in genere capitur. Unde Noster docte vertit, *amphora,* tum quia h©C pariter apud Latinos erat communis mensura; tum quia ex ©quo respondebat *epha,* sive trimodio in aridis. Audi Budæum lib. V /)e /Isse: « Comperi amphoram esse octavam partem ejus vasis, quod modium vini dicimus. Modium vini tricenos senos sextarios nostros capit : sextarius autem octonas eas quas pintas dicimus. In aridis autem pro amphora quadrantem sextarii habemus, id est ternos bossellos, pro quibus vas trimodium habemus, dimidiatum medimnum. » Amphora ergo, sive *epha,* significat mensuram peccatorum Judæorum, punitioni et excidio corumdem a Deo decretam et præfioilam, qua sensim impleta Judæi puniti ct excisi sunt. Deus enim videns peccata geniis, vel hominis alicujus, non statim prosilii ad vindictam, sed longanimiter ea tolerat; ideoque cuique genti, vel homini, certam præscribil mensuram peccatorum, ita ut antequam illa plane impleatur, non puniat, sed mox ubi ea impleta fuerit, tunc omnia simul et semel acriter castiget et vindicet, juxta illud Christi *Matth.* xxm, 32 : a Et vos implete mensuram patrum vestrorum. » El Genes. xv, 10 : « Nondum complet e sunt iniquitates Amorrhæorum. » Vide ibi dicta. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Haymo, Rupertus, Albertus, Hugo, Lyranus cl alii passim. Utitur symbolo amphorae, vel epha et modii, quia in his mensuris fraudem et furtum, de quo vers. 3, faciebant Judæi. Unde Chaldæus vertit : *hti sunt populi qui accipiebant el dabant mensura [alsa.* Et mox : *Propter hoc condemnati, d in exsilium translati sunt, quia accipiebant et dabant mensura falsa.*

Quæres, quando hæc amphora, id est men-

Ven. «. qu

e u men- *urîp-c- Cltoru“*

sura peccatorum a Judæis fuit impleta, et a Deo castigatu, ac extremo gentis excidio vindicata? Respondeo jirtrno, hæc mensura ab iis impleta fuit tempore Sedeci®, ac castigala a Deo pcrNabuchodonosorem captivitate Babylonica 70 annorum. Ita Hebræi, S. Hieronymus, Theodoretus, Vatablus et alii. Et dc hac proprio hic agi videtur. Amphora enim hæc translata fuit in terram Sennaar, id est in Babylonem, ut dicitur vers, ull. Porro amphora hæc significat mensuram plenam tum culpæ (unde insidet ei impietas), tum pœnæ. Culpæ, nimirum quod ea jam in Judæa excreverit per idololatriam, et alia scelera ad summam impietatem : quocirca significat culpam hunc ex ea, nipote terra sancta, everrendam, abductis scelestis Judæis in Babylonem : Babylonem enim esse sedem idololatri.-c atque impietatis. Pœnæ, nimirum quod jam punita sit in Babylone captivitate 70 annorum, cl rursum ibidem punienda sit, si in ca remaneat, tum solito exsilio, tum excidio universalia Dario Hystaspis, Darius enim Babylonem ejusque incolas, tam indigenas, quam advenas, puta Judæos qui in ea remanserant, cepit ct vastavit, ul dixi cap. n, 7. Proprie enim hæc visio Zachariæ dirigitur ad Judæos, non tantum in Jerusalem degentes, sed etiam ad cos qui in Babylone post datam a Cyro libertatem redeundi remanserant, nec in Jerusalem reverti voluerant, co quod jam sedes et familias coemptis domibus et agris fixissent in Babylone. Rosee in patriam revocare conatur Propheta, tum ne Babyloniorum moribus cl idololatriæ assuescant, tum ut Babyloni instans excidium per Darium effugiant Hoc est quod dixit cap. n, 7 : « 0 Sion, fuge quæ habitas apud filiam Babylonis, » ul ibidem explicui. Vidit ergo Zacharias amphoram, sive mensuram in qua sedebat impietas, c Judæa transferri in Babylonem : quo significai impietatem Judææ, impiosque Judæos translatos esse in Babylonem, ac proinde Judæam jam esse ab impietate expurgatam ct puram, Babylonem vero esse sedem ct cloacam impietatis : quocirca impietatem in Babylone mansuram,, nec amplius in Judæam redituram. Hinc deinceps idololatria non est vira in Judæa, quia illam cum sua amphora, id est pœna, Judæi reliquerunt in Babylone, quando ejus mensura per septuaginta annos persoluta, expiati ct liberi redierunt in Jerusalem. Tunc enim liberi a culpa et pœna, ejus modium, amphoram et mensuram deposuerunt in Babylone : quo tacite monet Judæos in Babylone degentes, ut ea quasi cloaca scelerum relicta, in sanciam Jerusalem redeant. *Secundo,* eodem symbolo significat per hanc amphoram, id est impietatis cumulum, qui Babyloni cx impietate Judæorum accesserat, et in dies ex eorum, æque ac Babyloniorum criminibus accedebat, brevi complendam esso rursum peccatorum Babylonis mensuram, ut ca completa exscinderetur cum omnibus incolis a Dario Hystaspis. Amphora cnim incumbens Babyloni significat supplicium ct excidium imminens Babyloni, ob impietatem in amphora residentem, el cum amphora translatam in Babylonem, ita Sanchez : qua ratione rursum monet Judæos reliquos in Babylone, ut ex ea discedant, ne ejus clade involvantur. Totum enim hoc caput, ul recte advertit Joannes Mariana, dirigitur ad Judæos, non tam in Judæa, quam in Babylone degentes, ut ostendat eorum infelicitatem, impietatem et periculum, eoque illos ad reditum in Jerusalem et templum invitet : indo tamen consequenter et ex adverso significai felicitatem, pietatem cl securitalcm Judæorum in Judæa degentium, nipote qui exportata jam impiotale in Babylonem, degant in terra pura et sancta, ibique fabric® templi et Dei cultui pie el quiete insistant. Omnia cnim hæc eo spectant, ut populum incilent ad templum in Jerusalem restaurandum, perficiendum cl exornandum, ul in eo pie sanclcquc Deum colat, cique obedial et serviat. Itaque proprie hæc amphora, in qua sedet impietas translata in Babylonem, significat idololatriam tam quoad culpam, quam quoad pœnam ex Judæa translatam esse in Babylonem, ibique sedem fixisse.

Secundo, hæc amphora et mensura peccatorum Judææ, per excidium cl captivitalem Chaldæorum evacuata ct expúrgala, post reditum Judæorum c Babylone rursus ab iis impleri cœpit. Unde Arias per amphoram accipit publicam fraudem, quæ tunc in populo grassabatur, furta et penuria de quibus vers. 3. Hæc amphora sensim per 3G0 annos rursum impleta fuit : unde post cos iterum evacuata ct expurgata fuit per Antiochum Epiphanem tempore Ûachabæorum, qui graviter Judæos afflixit : sed plane el plene impleta fuit per parricidium, imo deicidium quo Christum Dominum occiderunt, juxta illud Christi *Matth.* xxm, 32 : « Et vos impide mensuram palrum vestrorum, » scilicet occidendo me, Deum ct Messiam vestrum, ut impleta mensura vestrorum scelerum, veniant vestri carnifices Titus ct Romani, qui extremo cl æterno excidio vos plectant, ut in terra Sennaar, id est toto orbe, inquit Sanchez, vagi ct profugi exsuletis, donec Antichristum vere cl proprie in Sennaar, id est in Babylone, quasi stabili ct firmo loco regni ejus, colalis ct adorelis. Ita Rupertus, Emmanuel, Ribera, Fernandius et alii.

Prior sensus proximior est, ideoque litterans; posterior remolior, ct priori quasi typo incumbens, ideoque partim litteralis, partim allegoricus. Ubi nola amphoram hanc partim esse ænig- Amphora
ma rei preterit®, puta captivitatis Babylonie®; tra por-
partim oraculum rei futur®, ejusque triplicis, teo4lu
scilicet *primo,* instantis excidii Babyloni, a Dario Hystaspis inferendi; *secundo,* impietatis in eo collocanda» per Antichrislum; *tertio,* excidii et exsilii Judæorum per Titum ct Romanos ob cæsum

ab eis Christum. Denique amphora hæc symbolo diversa est a volumine, vel, ut Septuaginta vertunt, *falce volante,* vers. 2; sed significato est pene eadem. Inde utraque volat: hæc in domum furis et perjuri, illa in Sennaar, id est in Babylonem, ubi impietati sedes, æque ac vindicta et carnificina a Deo statuta est. Unde et de utraque vere vers. 3 dicitur : « Hæc est maledictio, quæ egreditur super faciem omnis terne. »

Ocutoiet k»i 'ixui?1 Hxc est oculis. — « Oculus » hic dupliciter uti» cap, potest. *Primo* active, ut significet Dei providentiam, 7. c/. Hæc amphora significat pervigilem Dei oculum, qui universam terram circumspicit et lustrat, ac cuique pœnas pro mensura scelerum assignat. Sicut enim est sol oculus mundi, ita mullo magis Dei providentia est sol et oculus universi; de quo plura dixi cap. in, 10, el *Jerem,* cap. i, i i.

Secundo et melius, passive et objective, oculus, id est objectum oculi, puta resvisa in quam omnes conjiciunt oculos, 7. *d.* Oculus, id est aspectus, omnium Judæorum fertur ad hanc amphoram, oculi eorum non aliud respiciunt quam ad amphoram, ut scilicet eam peccatis suis impleant; adeo effrenes ruunt in scelera, ut non aliud quam ad scelera respicere ct oculos intendere videantur, juxta illud *Genes,* vi, 5 : « Videns Deus quod, etc., cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore. » Et Jerem. XXiî, 17 : « Tui vero oculi et cor ad avaritiam, et ad sanguinem innocentem fundendum, el ad calumniam,» etc. Verum enim est illud vulgi : a Ubi manus, ibi dolor; ubi oculus, ibi amor; ubi mens, ibi cor. » Et illud Poche : « Amor ex videndo nascitur mortalibus. » Sicut enim sol per speculum tersum stupam incendit, sic res pulchra per oculos intromissa in animam, eam accendit. Hoc modo in corde per oculos facit amor incendium. Ita Theodoretus, Arias, Hibera, a Castro et alii. Unde Septuaginta pro COMP *enam,* id est oculus eorum, per diæresim legentes O3iy *avonam,* vertunt : *llæc est iniquitas eorum* in *omni terra* (I).

(I) Sic vertit Maurer: El dixit : *litre* esi *rpcciei,* imago eortmi, Judæorum, in *tota terra.* Vult autem hoc dicere : quemadmodum lune eph.un cum inclusa muliere, quæ est impietas, statini videbis (>er aerem ablatam in terram longinquam, ibique lixam in loco tirino : sic quæ per lutam lorrain est impietas removebitur et opprimetur, ita ut denuo se tollero nequeat, ny oin. *species,* imago, ul m visis objectis Eieclùeli el Danieli. Suffixum respicit terre incoia», cosque improbus : cf. visum superius, vers 3, (. Rosenmullerus, Ewaldu$ et alii indicari volunt improbitatem capum laudem omnium oculis spectandam exponi, turn terra ejici. Verum quæ subjiciuntur pr.i 1er vers. 7. omnia manifvrte en redeunt, ut e\ h 1 cum injecta muliere, representante improbitatem, supemiip Mlu operculo ponderosissimo bene clausa, in terrain longe remotam dicatur ferri. Quod vers. 7, ephi relegitur, III in breve temporis spatium,el eo tantum consilio, ut 'ali quid sil m eplia ostendatur; simul atque enim u*-uhm est mulier, vas denuo claudilur. Falsissimum etiam,

Rursum amphora, id est mensura pœnæ, quæ iniquitati Judæorum debita eidem irrogabitur, erit *oculus,* id est conspicua univers® terra». Publicum enim scelus publica pœna vindicandum est, ut, sicut ipsi jugiter oculos intenderunt in amphoram culpæ, ita alii omnes oculos intendant in amphoram el mensuram ingentem pœnæ, culpæ eoruindem commensam. Unde Chaldæus vertit : *Ecce ipsi manifesti fiunt coram omnibus habitatoribus terne.* Omnes enim videbunt enormes cruciatus, sicut viderunt enormia eorum crimina. Et S. Hieronymus : «Oculus, inquit, est ostensio peccatorum, ut quorum vilia dispersa latitabant, in unum coacervata oculis omnium panderentur, el egrederetur de loco suo Israel, et qualis in terra sua fuerit, cunctis gentibus monstraretur. » lia Judæi sunt oculus univers® terne: omnes enim eos aspiciunt ul Christicidaruin filios, qui portant culpam el poenam patrum suorum, eorumque sceleris magnitudinem in sua desolatione ubique ostendunt, inquit Rupertus. Hatropologice Deus peccat i in tenebris et occultis locis perpetrata edu it in lucem, facilque ut sint oculus totius orbis, cum ea punit publica infamia,aut publica clade et supplicio.

7. Talentum plumbi. — Hebraice *kickar,* id v«n.r. osi globus, vel potius orbis plumbeus, torta vel massa plumbea, ut vertit Interpres vers. 5. Unde S. Hieronymus : «Massa, ait, instar lapidis ferebatur, vel suo impelli, vel Domini jussione; vel ferebatur ab alio cujus nomen tacitum est. » Ta- Talea* lentum plumbi notat gravitatem culpæ, et consequenter pœnæ, qu® peccatores deprimit et op- e,t crt. primit, ut sese erigere el ab ea eximere nequeant : unde obstruit os amphone, ul impietas ea con-c clusa in æternum occlusa maneat : de quo mox plura. Ita S. Hieronymus, Haymo, Remigios, Ruperitis el Lyranus. Proprie talentum plumbi notat gravem rigidamque Dei sententiam, quæ Judæis prenant culpæ, quasi amphoram impietati adæqualam coinmensurabal, eamque quasi obsignabat et occludebat, ut ex ea egredi non posset, nisi tola mensura pœnæ persoluta, nisi scilicet expletis annis 70 captivitatis in Babylone. Addit Ribera, talento plumbi quo omnino clausa est amphora, significari diuturnitatem supplicii cl exsilii, æque ac excæcationis Judæorum, scilicet illud duraturum usque ad finem mundi : porro amphoram portari in terram Sennaar, quia illorum cæcilas et pœna durabit, donec ipsi in Babylone Antichrislum colant cl adorent.

Et ecce mulier una sedens in medio amphora .— addit Maurer, quod cum Hieronymo Ko&nmulleriB agi de præterilis judicat. « sensus, inquiens, hic csl : id quod vides figuram gerit eorum quro fecere Hebræi, (¡naque pani sunt. Ostenditur res non futura, sed gesta, DI Judæi in portmim caveant, similes pa nas in se accorsero. » Tale enim onsilium ne leviter quidem indicatur. Repugnat ellam suum superius vers, t-4, arcte coh crens cum hoc quod tractamus. (Maurer.)

M il;*rio am| hora >cdH. cur ?

«Angelus, inquit S. Hieronymus, qui loquebatur in Propheta, ct cgredicns ex eo illi universa monstrabat, arripuit mulierem quæ vocabatur impietas, et præcipitem misit in medium ampliore, qu® prius libere ferebatur, ct super amphoram sedens omnibus apparebat. » Hic ergo ab angelo ostensa est Zachariæ « mulier sedens in medio amphoric, » id est limbi, vel orificii amphora», puta a super amphoram, » ul explicat S. Hieronymus; ita ut umbilico tenus super eam emineret, pedes vero vel extra, vel intra amphoram demitteret : nam paulo post vers. 8, angelus eam ita sedentem, et capite pcctoreque eminentem extra amphoram , projecit in medium amphone, ibique eam demersit, et talento plumbi occlusit : quo significatur impiet »lcm initio fuisse impune grassatam, sed crescente mensura peccatorum sensim implesse amphoram, id est mensuram peccatorum, vindicte, a Deo praestitutam, ita tamen ul adhuc libere loqui ct movere se posset, donec completa plane eorum mensura, ab angelo amphoræ omnino inclusa luit; quo repræsentatur consummata eorum impietas, et mensura peccatorum a Deo præiinita omnino completa, ut reipsa in carcerem el exsilium, puta in terram Sennaar, a duabus mulieribus instar milvorum alatis raperetur.

Mniir »ymb - ti*.

Porro impietas pingitur ut mulier: quia mu|jcr^ inquit $. Cyrillus el Theodoretus, subjectum æque ac symbolum est infirmitatis et concupiscentiæ, quæ mater est ct fons omnis peccati et impietatis. Unde Eusebius lib. 11 De *Prcrparat. Evany.* cap. n, voluptatem vocal hydram multorum capitum, quod in ea sint principia el capita omnium scelerum. El Cyrillus Alexandrinus in *Strom.* eamdem vocal metropolim viliorum omnium. Quocirca Aristippus philosophus mulierem parvam, sed pulchram conspicatus : « Parvum quidem pulchrum, inquit, magnum autem malum. n Ha Antonius in *Melissa,* serm. *lie Muliere foni.* Diogenes videns mulieres garrulas inter se colloquenles : « Aspis, inquit, a vipera venenum mutuatur. » Ha idem in *Melissa,* part. II, *serm.* 51. Democritus rogatus cur, cum magnus esset, parvam duxisset uxorem? « Ego, ait, in malo eligendo, quod minimum erat elegi. » (Idem respondit B. Thomas Morus.) Ila idem, serm. De *Mulur. impr.* Vulgare csl proverbium : « Ignis, mare, mulier, tria mala. » Secundus philosophus apud Max imum, *serm.* 9, interrogatus « quid esset mulier mala?» respondit : u Viri naufragium, domus tempestas, quietis impedimentum, vitœcaptivitas, quotidianum damnum, voluntaria pugna, sumptuosum bellum, bellua conviva, sollicitudo confidens, leæna complectens, exornata Scylla, animal malitiosum, malum necessarium. » Quapropter aiebat: a Si absque femina esset mundus, conversatio nostra non esset absque diis. «S.GregoriusThaumaturgus scribens in *Ecries.:* « Expertus sum, inquit, mulierem esse quamdam mollem terram. (Abi : Mulier, aiunt, idem est quod mollis aer.) Cor enim ipsius quasi sagena prætcreuntes concludit. Quod si manu sola contingat, tenet : sin amplexetur, vinculis trahit. » S. Cyprianus lib. *be Singular. Cleric. :* « De carbonibus, inquii, scintili® dissiliunt, de ferro rubigo nutritur, morbos aspides sibilant, et mulier fundit concupiscenti® pestilentiam, quam Salomon sio comparat dicens : De vestimento procedit tinea, et a muliere iniquitas viri. » Socrates aiebat : a Mulier speciosa et pulchra templum est super cloacam ædificatum. » Ha Laertius in *Vita Sorra» tis.* Idem dicebat sc tria mala assecutum, grammaticam, paupertatem et perniciosam uxorem; quorum duo priora cllugisset, tertium vero minime : quia assidue cum exercebat sua Santippe. Denique S. Hieronymus *al Ifepolian.:* « Hospitiolum, ait, tuum aut raro, aut nunquam mulierum pedes terant. Vide ne sub eodem tecto manseris; nec de preterita castiLite confidas; ncc Samsone fortior, ncc Davide sanctior, nec Salomone poteris esso sapientior. Memento semper quod paradisi colonum de possessione sua mulier ejecit.»

Hac ergo de causa impietas hic schemate mulieris repræsentatur. Simili modo miquilas in *Embimatibus* CæsarisRipœ, pag. 579, pingitur quasi femina, vestila igne et flammis, quæ concilo cursu fugit. Iniquitas enim animam perversam cruciat el urit, perinde ac ignis lignum aridum : fugit, quia male sibi conscia plena est pavoribus el omnia tula limet; quin el umbras expavescit. Idem impietatem pingit, pag. 1367, quasi feminam fœdam. oculis velatis, auribus asininis, dextra tenentem gallum, sinistra ramum pungentis rubi, aut hippopotamum. Gallus enim ferus est et sævus, ul et malrem violet, ac patrem invadat : hippopotamus vero, sive equus fluvialis frequens in Nilo, teste Plinio lib. Vili, num. 25, impius est, quia matrem fœdat el patrem occidit. Ha peccator impius est in Deum Patrem et in matrem Ecclesiam, cosque quasi rebellis et hostis invadit, præsertim si sil idololatra aut hærelicus. Idem peccatum, pag. 132, part. 11, pingit quasi juvenem cæcum, nudum, nigrum, ambulantem per avia et precipitia, cinctum serpente, cum verme ad latus sinistrum, qui illi cor rodit. Hoc est vermis, sive remorsus conscienti® : serpens est diabolus, qui peccatorem specie falsa boni apparentis decipit, uti primitus malrem nostram Evam specie pomi, el spe omniscienli® decepit, *Genes.* m. 1.

Tropologice, mulier ista csl voluptas. Hæc enim est causa et mater omnis impietatis et peccati. Ha S. Cy rillus ct Theodoretus. Sapienter Maximus, *serm.* 171, ex S. Chrysostomo : « Voluptas, ait, cani similis esi; si peraequaris, fugit; si nutrias, manet. »

Symbolice, mulier hæc, puta impietas, sedere impiem dicitur Iribus de causis. Sedet enim ipsa *prino,* tanquam assueta el affixa suis cuoediis et villis, ut.

Unde *Psalm,* xlix, 20, de detractore maledicentiis assueto dicitur : « Sedens adversus fratrem t'inni loquebaris, » non stans, quasi obiter et in transitu; sed sedens quasi ex professo, ex usu, cx habitu; *secundo,* quasi niœsta ct damnata ad amphoram, id est carcerem justumque supplicium; *tertio,* quasi iners et pigia. Acedia enim in *Emblematibus* Casaris a Ripa, pag. 8, pingitur quasi vetula turpis, male vestita, sedens, capite incumbens manui sinistre, innixa genibus, ex qua dependet charta, cum hoc lemmate : a Torpet iners, d dextra gestans torpedinem piscem. Preclare S. Bernardus in Epistolis acedum increpans : a O homo imprudens, ait, millia millium ministrant ei, et decies centena millia assistunt ci, el tu sedere presumís? « Tropologice, qui sedet in amphora, id est qui in peccatis pacem habet, inquit Sanchez, prope csl ul jaceat, id est spiritum habeat compunctionis et soporis, ita ut neque lucem aspiciat neque ictum sentiat, et oppressus talento plumbeo obdurationis suæ a milvinis pennis rapiatur in terram Sennaar, ubi ad ejus supplicium ædiiicetur stabilis et ¿eterna domus.

Vrr» S. 8. Hec est impietas, — puta impia Synagoga. Hic est titulus, sive épigraphe mulieris, sicut in comœdiis actoribus personatis tituli affiguntur, v. g. Hic est David, hic est Urias, hæc est IJersabee , ut sciant spectatores quam quisque personam agat. Similiter in reorum judiciis et suppliciis, solei alligi titulus, indicans causam supplicii , uli Christo crucifixo hunc titulum affixit Pilatus : a Hic est Jésus Nazarenus rex Judæorum,» i/, d. Hic Jesus damnatur ad mortem, quia voluit esse rex Judæorum, quia regnum Judam ambivii. Huc allusit S. Joannes *Apocal.* xvn, 5, cum meretrici illi famosa, hoc est Babyloni typica, tuum titulum affigit dicens : a El in fronte ejus nomen scriptum, mysterium, Babylon magna, mater fornicationum et abominationum terra. » Jam impietas hic qualibet accipitur, puta lota multitudo el congeries peccatorum; sed maxime duplex. *Prior* est idololatria, ob quam ad captivitatem Babylonicam damnati fuerunt Judæi; ita S. Hieronymus, HugoelLyranus;*secundo,* occisio Christi, ob quam perpetuo exsilio nunc damnantur. Ha Ribera, Sanchez, Fernandius el alii. Hæc

Afti&s calni proprio dicta caque summa fuit impietas,
t j r,t Notais. Chrysostomus tract. I *Dc Orando Deum,*
r*'». omne quidem peccatum mortile esse mortem
anima*, quia ab ca expellit Deum , qui ejus est
i on. d vita; proprie tamen impietatem dici mortem ani-
*l ini», quia pietas, ren cultus Dei, et conversatio co cultu digna, proprie est vita animæ, quam tollit impida . quæ idcirco proprie ejusestinors. Unde hebraico est rnjKHrt *harisca, q, d.* Illa impietas, illud scelus, scilicet insigne ct enorme.

Er i HOJECiT EAM ix medio AMPHORA. — Ha ul caput totumque corpus mulieris intra amphoram contineretur, uli paulo ante dixi. Hac phrasi significatur completam fuisse mensuram peccatorum, ideoque Judæis instare Dei vindictam. Porro Judæi impleverunt mensuram hanc suam, *primo,* tempore Sedecim, cum ipse juramentum Chaldæis prœstitum quod eis subesset, violavit ct perjurus cis rebellavit, IV *Reg.* xxv, 6. Unde mox excisus est eum regno ab iisdem Chaldæis. *Sceundo,* cum Christum occiderunt; unde mox excisi sunt a Tito el Romanis. Ha Ribera, Sanchez, Fernandius ct alii.

Er MISIT MASSAM PLUMDEAM IX OS EJUS.— «Ejus,» MliU vel mulieris, ul volunt Thcodorelus el Vatablus, vel polius et plenius amphora» ; obstruxit enim os amphore, ct per consequens os m ilieris, totamque mulierem, quæ intra amphoram conjecta, illa claudebatur. Ha S. Hieronymus, Hebrei, Albertus, Remigius, Ribera et alii (I). Hac massa plumbea significatur completa mensura peccatorum, ideoque mulierem, id csl impiam Synagogam, damnari ad supplicium certum el irrevocabile, cujus gravitas et perpetuitas significantur plumbo, inquiunt S. Hieronymus, Ruperitis el Remigius, ut ad per eluum silentium, carcerem, tenebras cl barathrum detrudatur el. demergatur. Audi S. Hieronymum : « Ab angelo opprimitur, ut quæ prius Letabatur in scelere, (eterno silentio conticescat ; vel juxta Thcodotionem, ipsa mulier se projecit et abscondit in medium amphora, ac super se duxit gravissimum plumbi pondus, ut obturatum os haberet, et ultra se jactare non posset; » itaque deportaretur in Sennaar, id est in Babylonem ; licet enim Judæi ex ea per Cyrum liberati ct egressi sint, tamen non sunt egressi nisi emensa amphora, id est expleta mensura septuaginta annorum, pœnœ cl captivitati eorum a Deo prostituta, quasi culpæ eorum commensa. Rursum impietas ex ea non cslegressa, quia idololatria Judæorum mansit in Babylone, nec regressa est in Jerusalem; ipsi enim hac captivitate castigati, amplius non coluerunt idola. Sic et Isidoras Pelusiota, lib. III, *epist.* 33, per talentum plumbi accipit pondus peccati, quod peccatorem ad ima gehenna degravat et deprimit : « Mensura (amphora) vero, inquit, significat divina lenitatis ct patientia finem, ac poena principium. » Addit Arias mulierem hanc plumbum ore excipere et devorare coactam, vel plumbum liquefactum in os ejus infusum, idqne in pœnam fraudum et furtorum ejus, de quibus vers. 3, sicut hodie falsarii et corrosores moneta in cacabum olei bullientis immittuntur, illudque haurire coguntur. Probat id Arias cx traditionibus llebræorum titulo : *De*

(t) Suffixum femineam in *phia,* plerlquo, ait Rosenmuller, melius ad mulierem ipsam, de qua directo hic sermo fuerat, referunt; asl, ut aptius judicat Ackermann, exanteced. cl conseq. cum pateat massam plumbeam eum in finem apportatam esse, ne amplios mulier illa possit emergerò, suffixum rectius refertur ad piPH *epha, amphora.*

Sanhedrin, Rivo do magistralibus, ubi dicitur, Ju-(tais idololalris, vel violat© religionis convictis solere plumbum liquefactum in os infundi, co-<pie illos enecari et comburi. Verum hoc loco solum occlusum est os amphoræ plumbo, non autem hausit illud mulier in amphora sedens ; sed in inferno damnati hauriunt sulphur, picem et plumbum liquefactum.

Tropoio-ÍÍrn pluin,)0 plnrabea c>i con-¡.cerandi. Tropologice, impietas in amphora obscura occlusa, est excæcatio Judæorum ; massa plumbea est obstinatio, quam summam in eis hodie cernimus. Rursum massa plumbea impietatis est consuetudo peccandi. Hæc enim peccatorem it i degravat, ut in abyssum inaliti© demergat, ex qua se erigere ct exsurgere nequit, nisi miraculo et miraculosa Dei potentis manu cl gratia elevetur el extrahatur.

Aoagogi-TbiUn?-l tio. Anagogice, talentum plumbi significat gravitatem perpetuitatem tam culp e, quam po næ damnatorum in Sennaar, id est in inferno, corumque obstinationem in malo. Ibi enim impietas cum omnibus impiis, (piasi orc occluso, ad œternum carcerem, silentium ct tormentum damnabitur, el quasi in amphora constipabitur. Unde S. Joannes Apoca/. xx, I, vidit « angelum descendentem de cœlo, habentem elavem abyssi, et catenam magnam in manu sua. Et apprehendit draconem, etc., cl ligavit cum per annos mille, ct misit eum in abyssum, et clausit cl signavit super illum. Ibi *ergo* omnis iniquitas oppilabit os suum, » *Psalm,* evi, 42.

Ven. 9. D| tw 9. Et ecce duf. mulieres.— Qnærcs, quænam hæ? 1,ærony,nns Cl,m su*s asseclis, Remigio, Ruporlo, Alberto, litigone el aliis, accipit Israel ct Judam, sive Samariam cl Jerusalem, puta decem tribus ct duas reliquas ; quas pariter Ezechicl, Rrfpoû-ro prl- cap xxulj *i** comparat duabus mulieribus meretricibus, Oollæ scilicet cl Oolibæ. Verum non agitur hic do Samaria el Israel, hic enim jam pridem abductus erat, non in Sennaar, id est in Secunda. Babylonem, sed in Assyriam. Quod si quis amphoram hanc accipere velit mensuram impietatis et punitionis lam Israelis, quam Judæ, poliusdicat duas basco mulieres fuisse Salmanasaret Nabuchodonosor. Ille enim Israelrm in Assyriam, hic Judam in Babylonem traduxit. Alii, ut Lyranus, Vatablus, Dionysius, Fernandius, accipiunt tribum Juda, cl tribum Benjamin; hæ enim portarunt amphoram, id est mensuram suæ culpæ cl pœnæ, in Babylonem, ubi ipsa quasi perpetuo victura remansit. Verum hæ midieres fuerunt quasi lictores, vel carnifices; Israel autem non fuit sibi ipsi lictor, aut carnifex (i).

Terta. *Tertio,* Thcodorelus cl Hcbræi apud S. Hieronymum, accipiunt Persas cl Medos, sive Cyrum el Darium, qui ila Babylonem vastarunt, ut amphora, id est impietatis pœna, perpetuo in ea durare, et sedem suam in ea collocasse videatur ; cum in Jerusalem paucis, pula septuaginta, lanium annis duravit. Hæc expositio rem pene attingit}* sed semiplene et ex parte duntaxat.

Dico ergo per duas mulieres accipi duos dæ- Qwu mones primarios, vel potius Nabuchodonosorem el Nabuzardan qui Jerusalem vastarunt, ac Judæos impios in Babylonem transtulerunt. Hi enim fuerunt milvi alati, id est abigei et raptores celerrimi, fortissimi cl rapacissimi Judæorum, qui eos traduxerunt in Babylonem. Unde Chaldæus vertit, popu/os *leves d expeditos,* quales fuerant Chaldæi. Tales post necem Christi Judæis fuerunt Titus ct Vespasianus, vel Titus et Adrianos.

Tropologice, aliqui accipiunt duo peccata in- Tr^b-signiora Judæorum, quæ eos ad exsilium in Sen- 7i“- naar adegerunt. Noxa enim caput sequitur ; el culpa est quasi lictor, qui peccatorem adigit ct agii m furcam ; quænam hæc peccata sint non constat Posset quis suspicari esse furtum ct perjurium, quai nominavit vers. 3. Hæc enim visio amphoræ cum illa voluminis volantis videtur coincidere, el eodem referri. Ribera vult esso cxcæcalionem el obstinationem Judæorum, quæ spiritu diabolico act©, quasi alis milvi amphoram hanc cum muliere deportant in Babylonem. Sed h¡e duo continentur in muliere, mulier enim est impietas; maxima autem impietas est obstinatio, el in malo obstinata voluntas.

Symbolice, du© mulieres exparte Dei possunt Symb> accipi divina sanctitas ct justitia; hæ enim pœnas ab impiis Judæis depoposcerunt, cosque e Jerusalem el Terra sancta in impiam et impuram Babylonem ejecerunt. Unde habent alas FTPDn *chasida,* id est milvi, vel. ut rcccntiores vertunt, ciconiæ : *rhauda* a radice Ten *chesed,* id csl pietas, significat avem piam, puta ciconiam. Hæc enim pia est in parentes, quos senescentes fovet et alis excipit, ul cum iis ad nidum transvolet. Rursum per antiphrasin *chasida* significat milvum, quia impius est, sœvus et rapax; Septuaginta vertunt, *upupam.* Jam justitia divina sœviit in Judæos instar milvi ; sanctitas tutata est templum ct pietatem instar ciconiæ, ideoque ex co impios Judæos ejecit in Babylonem.

Spiritus ix alis earum. — « Spiritus » est ventus, g. *d.* Rapidissimo et validissimo vento ferebantur cl impellebantur, sccumque impellebant amjihoram in terram Sennaar. Significatur celeritas et fortitudo Nabuchodonosoris ct Nabuzardan, in vastandis, expilandis cl abducendis Judæis. Ita Thcodorelus, llaymo, Vatablus et Arios.

Symbolice, S. Hieronymus spiritum nequam accipit, puta diabolum, *q. d.* Mulieres hæ spiritu diabolico agitabantur, ita ut viderentur diabolum habere in alis, coquo quasi furiis agi rapique in Babylonem.

Levaverunt amphoram inter coelum et terram,

(1) H.t c non possunt intelligi de translatione Judæorum in Babylonem tempore captivitatis, ut aliqui intdligunt, conira seriem orationis ct contextum ; nam quod visionem tum antecedit, tum sequitur, ad futurum perlinere cuique legenti constat.

— *q. d.* Non cursu, non equis, non curru, sed volatu, id est velocissime transtulerunt amphoram. Qui enim volat, librat se in aere inter cœlum et terram. Alludit ad milvos volantes ct nidulantes in arborum cacuminibus.

Symbolice significatur, nec cœlum recipero Judæos, utpote impios et Deo exosos; nec terram, utpote qui hominibus invisi ubique sint, idcoquc vagi, exsules et profugi, ita Rupertus : a Nec terra sua, inquit, capit cos, ncc cœlum admittet eos. Et quemadmodum signifer eorum Judas proditor periit, suspensus inter cœlum ct terram, ut ait quidam, cœli terræque perosus; sic et iste populus a terrena Jerusalem exclusus, cl cœlesli factus indignus, quasi pendet inter cœlum et terram, » juxta illud Salyrici : « Si non in cœlis (vel terris) stes ubicumque velis. » El Fcrnandius *visione* XXXIV, sect, v : «Judæos, inquit, quasi pilam lusoriam repercutiunt omnes gentes, d

Vers. II. f I. Ur ÆDIFICF.TÜR EI DOMUS 15 TERRA SeXXAAR.— Puta in Babylone, ul vertunt Septuaginta, nam in terra Scnnaar est Babylon, ul patet *Genes.* xi, 2. Dicta est *Scnnaar* quasi ipjü *scenaar,* id est quæ excussit, scilicet dentes el linguam fabris turris Babel ; ibi enim Deus confudit labium unum Meropum, quo omnes loquebantur hebraico, itaque quasi linguam el dentes eis excussit. Rursum excussit ipsos fabros cx Scnnaar, cosque in totum orbem dispersit. Significat Zacharias impios Judæos a Chaldæis abductos fuisse in captivitatem Babylonicam, ibique multis annis, puta 70 mansisse, aiunt S. Hieronymus, Rabbini, Albertus, Vatablus et Stunica : post eam vero ab Antiocho Epiphane, ct plane plcncque a Tito, abducendos esse in captivitatem ct exsilium universale, quo totus orbis eis erit Sennaar, id est terra excussionis, puta impietatis et infidelitatis eorum career el exsilium. Quia enim atrox fuit clades et captivitas Scnnaar, sive Babylonis, hinc per catachresin, a Judæis quævis gravis calamitas, career et exsilium, vocabatur *Scnnaar,* sive Babylon. Ita Arias et Sanchez. Denique multi censent hic significari, in Babylone regnum suum inchoaturum Anlichrfetuin, ibiquo erecturum sedem impietatis, œque ac tyrannidis, ac Judíeos eum ibidem pro suo Messia recepturos et culturos, ut oit Christus *Joan.* cap. v, 43, donec ab Elia ct Henoch per miracula ardentemque zelum ad Christum convertantur. Ila Ribera, Emmanuel el Franciscas Suarez, lll pari. *Qu&st.* LIX. disp, l îv , ari. 6, sect, v, cl alii multi; quin ct auctor operis de Anlichristo apud S. Augustinum, et S. Hieronymus in cap. xi *Daniel.,* ct Anselmas in *Elucidario,* asserunt Anlichrislum Babylone nasciturum. Hac do causa S. Joannes *Apoc.* xvi, 12, vidit reges cum magnis copiis ab Euphrate, id est c Babylonia quæ Euphrati adjacet, venientes ad Anlichrislum : a El sextus angelus, inquit, siccavit Euphratem, ete., ut præparclur via regibus ab ortu solis. » Et cap. ix, 14 : «Solve, ait, quatuor angelos, qui alligati sunt in magno flumine Euphrate, etc., ut occiderent tertiam partem hominum. Et numerus equestris exercitus vicies millies dena millia. » Accedit quod typus Antichristi fuerit Nabuchodonosor, qui Judæos vastavit et abduxit in Babylonem, quique adorari se fecit in statua aurea, quam erexit, *Daniel,* m, 5, uti el faciei Anlichristus, juxta illud *Jcrcni.* cap. i, 14: « Ab Aquilone pandetur malum super omnes habitatores terræ, » [Hita a Babylone quæ Judæa» erat ad aquilonem. Jam sensus hujus loci est is, quem assignavi vers. 6. Amphora enim hæc continens impietatem, locala et stallila in Babylone, significat tam impietatis culpam, quam pœnnm in Babylone locatam, ut cum in ea impietas steterit per dclinitam a Deo mensuram tum peccatorum, tum temporum, puniatur et plectatur : primo, per Cyrum; *secundo,* per Darium; *tertio,* per Christum, qui Babylonem et Babylonios Antichristi asseclas disperdet in fine mundi.

Nota : Cum ait, « ut ædificctur, » etc., alludit ad idola et idololatriam, qu© maxime nomine impietatis hic intelligitur. Idolis cnim more communi Judæi aedificabant domus el templa, caque ponebant et elevabant in basi, ut excelsa ab omnibus viderentur ct colerentur. Jam domus idolatriæ ct sceletum fuit Babylon, uti patet *Jerem.* cap. têt lì, unde per catachresin, Roma impia et ethnica sanguine fidelium et martyrum cruenta, imo ebria, a S. Joanne vocatur Babylon *Apocal.* XVII et win. In Babylone ergo impietas Judæorum, ejusque pœna et captivitas posita fuit super basin, quia quasi statua super columnam crccta foil, ut videri ab omnibus etiam longo remotis posset. Proprie ergo el genuine hæc amphora impietatis e Judæa translata in Babylonem, significat idololatriam cum idololalris impiisque Judæis, a Chaldæis c Judæa translatam esse in Babylonem, ita ul Judæa jam ab ea expúrgala sit sancta, dignaque in qua Deo templum restauretur, in quo ipse, ul prius, habitet et colatur : qua ratione Propheta consolatur, simulquc incitat Jesum, Zorobabel ct populum,ut in Jerusalem reversus ibi maneat; et si qui in Babylone remanserint, indi» in Judæam redeant, ibique templum Deo construant, in quo illum sancte venerentur et colant. Jerusalem cnim jam est civitas pietatis, Deiquo veri cultus, idcoquc impunitatis pariter ct securitatis asylum : Babylon vero est civitas idololatriœ et impietatis, uti fuit ab inilio sub tyranno Nemrod, *Genes,* cap. x, 10; idcoquc punitioni et excidio addicta, perindeao jam Meca in Arabia est civitas mahometismi, Geneva est metropolis calvinismi. Judæi ergo c Jerusalem in amphora quasi translati in Babylonem, eo impietatem, id csl idololatriam, seenni exportarunt, ita ut illa amplius non redierit in Jerusalem, inquit Lyranus, Dionysius et a Cas-

tro. In Babylone itaque suam amphoram, id et culpam et pœnani deposuerunt, dum septuagesimo anno ea emensa, evoluta ct persoluta, quasi ex sua amphora exeuntes, puri et liberi redierunt in Jerusalem et terram sanctam, amphoram, id est Idololatriam, ejusque pœnam relinquentes Babyloni el Babyloniis, quos proinde primo Cyrus, deinde Darius Hystaspis vastavit.

AIÛK*d-c*. S'n-ïUjr rit ioferniu.

Allegorico, significatur impietatis Judæorum mensura complenda per cædem Christi, ob quam ipsa cum Judæis impiis p Jerusalem per Bomanos expellenda sil in Scnnaar, id est in exsilium tolius orbis, donec in Scnnaar subjiciat se Antichrislo, cum coque plectatur et trudatur in tartara. Ibi enim erit adema sedes impietatis, ibique implebitur plane illud : « Ut ædificelur ei domus in terra Scnnaar, » id est excussionis, a et stabiliatur et ponatur ibi super basin suam. » Pro quo clarius vertit Syrus : *Ut adificent ci domum in terra Babylonis, ct stabiliant cam, ct habitare* (residere) *faciant eam ibi smper præparationcm* (mansionem) *ejus;* ct Arabicus Alexandrinus: *Jam (c lifl ata est ci domus in Babylone, ct parata est ei, ct habitabit in domo quee ei parata est ;* et Arabicus Anthiochenus : *Ut adijlrent ei domum in terra Babylonis, ct stabiliat eam, ct ponat cam in ccyualitate ejus,* æqualia reddens cuique pro demeritis supplicia. Tunc enim impietas Judæorum, inquit Fernandius *visione* XXXIV, sect, v, exaltabitur, et quasi super basin ut idolum in templo collocabitur, ut gloriosior cl honoratior habeatur ab omnibus Antichristi sequacibus. Unde eorum typus fuerunt fabri, qui turrim Babel aedificarunt in Scnnaar, ul impietatem suam contra Deum exaltarent. Sic enim et Judæi impietatis suæ idolum, (piasi super basin exaltabunt ibidem sub Anlichrislo, sed in nihilum recident cogitationes eorum, sicut ct impia» turris rodificatorum. Nam ct Anticbristus eorum occidetur a Christo, ct impietas exaltata cadet : sed per magnam misericordiam Dei fiet, ut cæso Anlichristo, a sua impietate resipiscant, ct convertantur ad Christum. Beneficia enim Dei contempta acuunt Dei, primo iram, deinde misericordiam.

Tropologice, impietas c Jerusalem, id est cx Ecclesia everritur, cum ex ea expelluntur, exeuntque schismatici et hæretici, ut constituant suro hæresis idolum in Babylone, id est in sua Ecclesia Satanica, cx qua m wternam Babylonem, id est confusionem, el Scnnaar, id est excussionem dentium, deturbabuntur, puta in gehennam, ubi erit fictus ct stridor dentium; ubi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. Fideles ergo qui sapiunt, fugiant Babylonem hanc quasi postem, ac. in Ecclesia sedem figant; ibi templum perfectionis virtutum Deo cedificcnt, donec in Jerusalem et templum codeste, ad rolernam vitam cl gloriam transferantur. Ulinam, o Domino, impietatem (hroresim) ex Anglia, Scotia, Germania, Bohemia, ctc., educas, et transferas in Scnnaar, ul fiant terra orthodoxa et «ancta, sicut olim fuerunt, cum in ea te laudaverant patres nostri.

Rursum amphora est mensura peccatorum cujusque, tum hominis, tum populi, qua impleta Dei vindicia prosilit ad ultionem. Quisque ergo videat ne amphoram hanc impleat, sed «i quid criminum in eam injecerit, mox per pœnitentiam evacuet el exhauriat. Porro impletor amphora, cum impune et publice grassatur impietas, uti fit in Bacchanalibus, cum omnium oculi in eam intendunt. Tunc ergo maxime timenda est Dei ira cl vindicta. Quocirca viri sancti, ut eam a se el república avertant, eo tempore tanto magis insistunt orationibus ct piis operibus, ut iram Dei sistant el amphoram evacuent, quanto impii vacant suis cupidinibus, ardenlque ul eam impleant; ne instar Sodomornth igne cadesti siderentur, vel instar Judæorum in terram Sennaar, id est excussionis, puta in exsilium presens et perenne in gehenna ablegentur; presertim cum Deus dat signa ire suæ, el vindicte imminentis per famem, pestem, publicasque strages et clades. Tunc cnim apparet ejus falx volans el amphora egrediens, quam præcones toti populo annuntient et intentent, ul eam vitare, et Dei indignationem placare satagant; perinde ac fecit Aaron in seditione ac punitione Core, jubente Mose ac dicente : « Tolle thuribulum, ct hausto igne de altari mitte incensum desuper, pergens cito ad populum, ut roges pro cis; jam enim ira egressa est a Domino, et pl ga desaevit Quod cum fecisset Aaron, el accurrisset ad mediam multitudinem , quam jam vastabat incendium, obtulit thymiama, et stans inter mortuos ac viventes, pro populo deprecatus est, et plaga cessavit. •

Symbolice, S. Gregorius lib. XIV *Moral,* cap. XXVI, per amphoram accipit avaritiam, in quam oculi omnium mundanorum respiciunt; ut, cum ad crotora sint croci, oculos solum habere videantur ad intuendas amphoras, el mensuras emendi vendendique, ac crotora lucri instrumenta. Hanc duæ mulieres, scilicet superbia et inanis gloria in alium levant Audi ipsummet S. Gregoriani totum hoc amphora» symbolum explicantem morali1er : « Volens Deus Prophète ostendere humanum genus, ex qua ab eo maxime culpa dilabatur. per imaginem amphore quasi patens os avarili® designavit : Avaritia quippe vehit amphora est. quæ os cordis in ambitu apertum tenet. Et dixit : Hæc est oculus eorum in universa terra. Mullos obtusi sensus homines cernimus, el tamen eos in malis actibus astutos videmus, Propheta quoque attestante, qui ait : Sapientes sunt ul faciant mala, bene autem facere nesciunt. Hi itaque sensu torpent, sed in his quro appetunt, avaritia» stimulis excitantur; et qui ad bona videnda croci sunt, excitantibus premiis ad peragenda mala, vigilantes fiunt. Undo recte de hac

svnbcvu-

eadem avaritia dicitur : Hæc est oculus eorum in universa terra. Ecco talentum plumbi portabatur. Quid est talentum plumbi, nisi ex eadem avaritia pondus peccati? Et ecce mulier una sedens in medio amphora. Quam mulierem ne fortassis quæ esset, dubitare possimus, illico angelus innotuit. Nam illic mox sequitur : Et dixit : Hæc est impietas. El projecit eam in medio amphora. Impietas in medio amphoræ projicitur; quia nimirum in avaritia semper impietas tenetur. Et misit massam plumbi in os ejus. Massa plumbi in os mulieris mittitur : quia scilicet impietas avaritiæ peccati sui pondere gravatur. Si enim ea quæ deorsum sunt non ambiret, erga Deum ac proximos impia nequaquam existcrct. Et levavi oculos meos, et vidi : et cccc dua> mulieres egredientes, ct spiritus in alis earum. Quid aliud in his duabus mulieribus accepimus, nisi duo principalia vitia, superbiam videlicet et gloriam inanem? quæ impietati absque ulla dubitatione conjuncta sunt. Quæ ct in alis suis spiritum suum L ibere narrantur, quia in actionibus suis Satanæ voluntati deserviunt. Ipsum quippe Propheta spiritum appellat, de quo Salomon ait : Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris. Et de quo in Evangelio Dominus dicit : Cum immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida ct inaquosa. Spiritus in alis earum est ; quia superbia el inanis gloria per omne quod agunt, Satanæ voluntati famulantur. » Cætera deinde amphoræ ita tropologice prosequitur : « Et habebant alas, quasi alas milvi. Milvus semper natura studet insidiari pullorum. Iste ergo mulieres alas habent quasi alas milvi, quia actiones earum diabolo sunt procul dubio similes, qui insidiatur semper vite parvulorum. Et levaverunt amphoram inter cœlum ct terram. Superbia cl vana gloria habent hoc proprium, ut cum quem infecerint, in cogitatione sua super cæteros homines extollant, ct modo per ambit m rerum, modo per desiderium dignitatum, quem semel captum tenuerint, quasi in honoris altitudinem elevent. Qui autem inter coeluin ct terram est, et ima deserit, ct superiora minime attingit. Levant ergo iste mulieres amphoram inter cœlum ct terram, quia superbia et inanis gloria mentem per avaritiam honoris capiam ita elevant, ut quoslibet proximos despicientes quasi ima deserant, ct alta gloriantes petant. Sed tales quique dum superbiunt, ct eos mente transeunt cum quibus sunt, ct superioribus civibus minime junguntur. Amphora ergo levata inter terram et cœlum dicitur : quia avari quique per superbiam atque inanem gloriam et proximos juxta se despiciunt, et superiora quæ ultra ipsos sunt, nullatenus apprehendunt. Inter terram itaque et cœlum feruntur : quia ncc æqualilatcm fraternitatis in infimis per charitatcm tenent, nec tamen summa pertingere sesc extollendo prœvalent. Et dixi ad angelum qui loquebatur in me : Quo iste deferunt amphoram? Et dixit ad me : Ut rcdificetur ei domus in terra Sennaar. Eidem amphora redificatur domus in terraSennaar : Sennaar quippe fœtor eorum dicitur. Et sicut bonus odor cx virtute est, Paulo attcstante, qui ait : Odorem notiliæ suæ manifestat per nos in omni loco, quia Christi bonus odor sumus Deo, et e contrario fœtor ex vitio. Radix enim est omnium malorum cupiditas, el quia quodlibel malum per avaritiam gignitur, dignum est ut domusavaritiæ in fœtorc construatur. Sciendum quoque est quod Sennaar latissima vallis est, in qua turris a superbientibus redificari cœpcrat, quæ linguarum facta diversitate destructa est : quæ scilicet turris Babylon dicta est, pro ipsa videlicet confusione mentium atque linguarum. Nec immerito ibi avaritiæ amphora ponitur, ubi Babylon, id est confusio, ædificatur : quia dum per avaritiam et impietatem certum est omnia mala exsurgere, recte hæc ipsa avaritia, atque impietas in confusione perhibentur habitare. » Hæc qure dc avaritia dixit S. Gregorius, pari jure libidini, gulæ, ine, acediæ, et cuivis niteri vitio attribuas. Amphora enim vini, est gula; fcllis ira; torporis, acedia, etc.

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Videt Zacharias quatuor quadrigas, in cisque equos quadruplices, scilicet rufos, nigros, albas et varios, portendentes quatuor monarchias sibi ordine succedentes, scilicet Chaldæomm, Persarum, Græcorum et Ilomanorum, quibus successit regnum Christi stabile ct æternum. Vnde secundo, vers. 9, *jubetur facere coronam auream, camquc ponere in capite Jesu pontificis, auditqæ* : Ecce vir Oriens *(Chaldaice* Messias) nomon ejus, cl subter cum orietur, el ædificabit templum Domino. *Occasio hupis* t *iconis fuit hac : Viderat Zacharias in fine capitis præccdentis amphoram cui insidebat impietas, transferri in Babylonem, ibique eam in basi quasi in loco stabili collocari. Jam videt circa impietatem hanc, ct impium Babylonis imperium cætera regna confligere, illudque d extorquere. Nam Cyrus ct Pcrsæ ceperunt ct vastarunt Babylonem. Deinde Alexander Magnus Darium ct Persas cecidit juxta Babylonem, caque ratione Babylonis imperium Persis ademit, et ad Græcos transtulit. Denique Domani illud idem Græcis ademptum sibi vindicarunt. Hoc est quod a Deo audit Propheta vers.* 8 : Ecco qui egrediuntur in terram Aquilonis (*iu Babylonem quæ Judææ est ad aquilonem),* requicscero fecerunt spiritum meum in terra Aquilonis.

Hæc. eadem paulo ante intuitus est Daniel, cap. ¡i, 32, *ubi in specie statua? quadriformi* quatuor hascemonarchias conspexit. Et cap.* v ii, 3, *ubi easdem sub specie quatuor firarum, scilicet leœnæ, ursi, pardi, cl quartæ horribilis ac varios dejungi vidit: quæ visio paucis* aprii *ante Za^hariam contigit, nimirum anno primo Balsasar, ut ibidem dicitur vers.* I, *qui paulo post casus fuit a Cyro Babylonem expugnante. Jlæc vero Zachariæ contigit sub Dario Hystaspis, qui post $ pt nnium regni Cambysis, Cyro in imperio Persidis successit, et Babylonem rebellantem rursum expugnavit. Quocirca ad has Daniclis* i ísíones *alludit Zaeharías : unde vidit ens lem quatuor* n *nfos, quos Dani» I(ap.* vn, *2, *inter se con[ligentes; ac quatuor feras quatuor monarchias portendentes præcurrere, ct desinere in regnum Christi æternum. Prima enim Daniclis fera respondet rufo colori equorum Zachariæ : lerna enim est rufa.* Secunda *fira Daniclis, puta ursus, respondet nigro colori equorum secundorum Zachariæ: ursi enim sunt nigri.* Tertia *fera Daniclis, puta pardus, respondet colori albo equorum tertiorum Zachariæ : pardus enim maculis albis inspersus est.* Oliarla *fira varia Daniclis respondet quartis equis variis Zachariæ. Danielcm et Zaríiariam secutus est S. Joannes* Apoc. vi, *ubi quatuor regna post Christum futura vidit depingi p r quatuor equos :* primum, *album;* secundum, *rufum;* tertii in, *nigrum;* quartum, *pallidum. Vide ibi dicta* (i).

1. El conversus sum, el levavi oculos meos, cl vidi : et eece quatuor quadriga) cgredienles de medio duorum montium : el montes, montes ærei. 2. In quadriga prima equi rull, et in quadriga secunda equi nigri, 3. el in quadriga tertia equi albi, et in quadriga quarta equi varii, el fortes. 4. Et respondi, el divi ad angelum, qui loquebatur in me : Quid sunt hæc, domine mi ? 5. Et respondit angelus, et ait ad me : Isti sunt quatuor venti codi, qui egrediuntur, ut stent coram Dominatore omnis terra'. G. In qua erant equi nigri, egrediebantur in terram Aquilonis : et albi egressi sunt post eos : ct varii egressi sunt ad terram Austri. 7. Qui autem orant robustissimi, exierunt, el quærebant ire, el discurrere per omnem terram. El dixit : Ite, perambulate terram : el perambulaverunt terram. 8. Et vocavit me, et loculus est ad me, dicens : Ecce qui egrediuntur in terram Aquilonis, requiescere fecerunt spiritum meum in terra Aquilonis. 9. Et facium est verbum Domini ad me, dicens : 10. Sume a transmigratione ab Holdai, et a Tobia, ct ab Idaia, ct venies tu in die illa, et intrabis domum Josiæ, filii Sophoniæ, qui venerunt de Babylone, 1i. Et sumes aurum ct argentum :

(I) Continetur hoc capite emblema postremum exhlbons quatti ir quadrigas per equorum colores distinctas, quæ significant monarchias adhibendas ad explendam Dei ultionem, 4-8.

Adjicitur visio ultima, *primo.* do facienda corona cx donis exsulum in Babylone,et imponenda Jesu pontifici, 9-1ı ; j *(undo,* de futuro Christi adventu, condenda ab illo Ecclesia, sacerdotali illius ac regia potestate, 13,13

cl facies coronas, cl pones in capite Jesu filii Josedec sacerdotis magni, 12. el loqueris ad cum, dicens : Hæc ail Dominus exercituum, dicens : Ecce vir Oriens nomen fjüs : cl subter cum orietur, elædificahil templum Domino. 13. El ipse exstruet templum Domino : et ipse portabit gloriam, et sedebit, el dominabitur super solio suo : el erit sacerdos super solio suo, el consilium pacis erit inter illos duos. 14. El coronæ erunt Ilelem, et Tobiæ, et Idaiæ, cl Hem, filio Sopboniæ, memoriale in templo Domini. 15. Et qui procul sunt, venient, el ædificabunl in templo Domini : ct scietis quia Dominus exercituum misit me ad vos. Erit autem hoc, si auditu audieritis vocem Domini Dei vestri.

I. Et conversus sum, et levavi. — « Conversus, d id est iterum, vel rursus levavi oculos, et vidi novam visionem : ponitur enim verbum, vel potius participium pro adverbio, per enallagen Hebraeis usitatam. Ita Vatablus. Unde ex hoc loco non liquet an hæc visio stalim successerit visioni procedentis capitis, an vero post majus temporis intervallum.

Et ecce quatuor quadriga. — Theodorei :s quem sequuntur Palacius et a Castro, per quatuor quadrigas accipiunt quatuor angelorum turmas, Judæorum res cl commoda procurantium. Nam cap. î, 8, vidit pari modo equos varios, albos el rufos,qui repraesentabant angelos Judæorum tutelares, ut ibi dixi. Ili enim stant coram Domino, uti dicitur vers. 5, ad ejus jussa diversa circa regimen populi ejus exsequenda, juxta illud //uftacuc m, 8 ; «Qui ascendes super equos tuos : cl quadriga? tuæ salvatio.» Et *Psalm,* lxviî, 18: « Currus Dei decem millibus multiplex, millia lælanlium : Dominus in eis in sancio, n Unde et Elias in curru equorum igneorum, id esi angelorum, raptus est in coelum, IV *Heg.* n, 11. El cap. vi, 17, Elisæus obsessus n Syris , « vidit montem plenum equorum ct quadrigarum ignearum in circuitu suo,» puta angelorum, ad sc lutandum. Jam hascc quatuor quadrigas, id est turmas angelorum, ita parliculalim ex Theodorelo applicat ct explicat a Castro: Equi rufi, inquit.significant angelos ultores et sanguinarios, qui egressi a Domino manserunt in Judæa, ut Judæos sua virtute dc hostibus ulciscerentur el lutarentur. Quadriga angelorum, quæ nigris equis vehebatur, missa fuit in terram aquilonarem, ut per Medos el Persas exscinderet Babylonios hostes Judæorum. Quadriga angelorum alborum missa est post priorem, ut Judæos libertate donatos per eosdem Persas, hilares reduceret in patriam. Quadriga angelorum variorum missa est versus Austrum, ut hostes Judæorum eis felicitatem invidentes, pro varietate gentium continerent, ne ulla in re cis nocereni.

Verum communis Patrum cl interpretum sentia est, hasce quatuor quadrigas significare quatuor monarchias circa impium Babylonis imperium decertantes, quas Deus sua providcnFa successive in lucem eduxit, rexit, mutavit pro libito ad suam potentiam et gloriam, praesertim circa populum suum per eas vel castigandum, vel protegendum cl promovendum, toti orbi ostendendam : itaque equos rufos denotaro monarchiam Assyriorum et Chaldæorum, nigros Persarum, albos Grœcoruùi, varios Romanorum. Ha S. Hieronymus. CyriUus, Chaldæus, Remigios, Ilaymo, Hugo, Albertus, Lyranus, Vatablus, Arias, Ribera, Sanchez, Femandius, el alii passim. Ratio hujus symboli quadrigarum est, quod monarchiæ jam diche quadrigis in bello utebantur, ex iisque depugnabant : quadrigæ ergo significant, quod ipsæ sua bellica fortitudine, vi ct tyrannide obtinuerint sua imperia. Nam per quadrigas intclligit earum aurigaselsessores, uti et cap. i,8, juila ipsos monarchas, corumque duces el milites quadrigis insidentes,tum ad bellandum, turnad triumphandum ad suam pompam et gloriam ostentandam, nisi dicas cum Sanchez, quadrigas has non ab hominibus, sed a belluis agi ; quia belluinæ el tyrannic fuerunt monarchiæ, ut belluarmn, quibus comparantur el repraesentantur, naturam et indolem imitala», imo induisse videantur. Unde et Daniel cap. vu, 3, vidit cas repræscnlari per quatuor bestias, quas paulo ante recensui. Adde, sicut auriga potest laxatis, adductis vel Hexis habenis, pro arbitratu quadrigam agere, sistere et regere quoquoversum ; sic reges et monarch® suis legibus, placiti^, prudentia, consilio, imperio populos sibi subjectos gubernant, et pro voluntate moderantur. El quia triumphus est quasi regnum quoddam temporarium, decretum ducibus ob partam victoriam, idcirco triumphantes quadriga vehebantur, quas; reges temporarii.

Porro veteres in quadrigis depugnasse, ¡nàcque quadrigam symbolum esse belli cl regni bello parti, palet ex illo *Psahn.* xix, 8 : « Hi in curribus, et hi in equis : nos autem in nomine Domini Dei nostri invocabimus. » Et *Nahum* m, 2 : « Vox flagelli, et vox impetus rote, el equi frementis. et quadrigæ ferventis. » El *Canf.* i, 8 : « Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilavi te. 0 Sic de Turno canit Virgilius *Æneid»* XII:

Poscit cqnns atque arma simul, saltuque superbus
Emi< al in currum, cl manibus molitur habenas.

tarilo, iuUrim. d«nec hæc promis» impleta fuerint, de cuslownda hac corona, tanquam futurorum signo, et cocxsuiucnd t ex gentibus Ecclesia, 14, 15

Sic Isaías cap. xxi, 7, vidit in bigis accensorem cameli el ascensorem arini, id est Darium et Cyrum invadentes Babylonem. Denique Ezechiel vidit currum cheriibicum quasi quadrigam Dei, pergentis ad excidium Judæorum et Gentium, stipatum quatuor animalibus, leone, bove, homine et aquila. Huc spectat illud *fieuteronom.* cap. xxxm, vers. 26 : « Ascensor cadi auxiliator tuus; » cœlum enim est quasi currus bellicus Dei.

¿plier, >iiut pBtnor ¿torra bindolam.

Mystice, Clarius, Burgcnsis et nonnulli veteres apud S. Hieronymum per quatuor quadrigas accipiunt quatuor Evangelia, quadruplicherà quadruplicibus praeconibus toto orbe promulgata el propagata. Nam equi rufi significant apostolos et martyres, qui suo sanguine Evangelia obsignarunt. Equi nigri significant prophetas el doctores, qui profunda et quasi in antris atris abdita Dei mysteria ingressi, ibiquo quasi atrati, eadem in inundo prædicàrunt, sed atre, id est obscure, et quasi per speculum et in /migmate, ut ait Apostolus 1 *Corinth,* xin, 12. Equi jugales albi significant virgines, virginitate quasi Ijl is candidos. Equi varii ct fortes significant confessores variis Dei donis illustres. Hi enim omnes, quasi quadriga' Dei acta» el impulse vento impeluquc Spiritus Sancti, cunctas gentes Christo subjugarunt. Sicut enim Deus quadrigis, id est monarchis Chaldæorum, Persarum, Græcorum cl Romanorum subjecit orbem, ita mullo magis cumdcm ineffabili sua providentia per quadriformes sanctos subjecit Christo, in cujus regnum omnes reges el regna desierunt.

De Minio duorum montium. — Hi duo montes symbolum sunt polenliæ ct providentiae Dei, cujus dmr parles, et quasi montes sunt mens et voluntas, puta sapientia et decretum, sive dispositio ct definitio, aut preordinado ct exsecutio. Sensus ergo est, *q. d.* !to quatuor quadriga?, id est monarchiæ, Dei potentia c! providentia ita constricto tenebantur et claudebantur , quasi septo essent montibus irneis, id csl fortissimis ct impenetrabilibus, donec manum suam laxavit Deus, cisque exeundi potestatem dedit, ut imperium occuparent, sibique alias gentes subjicerent. Alludit, ait Mariana, ad montem Taurum, seu Caucasum, ubi juga montis duo in fauces coeunt, sicut porto ferrea*, de quibus llegesippus lib. V, cap. L. Locus esi sic dictus, non quod ibi sint porta?, sed ob munitionem. Nam proprie ex hisce montibus egressi sunt eorum accol.r Persie, qui in vastando hoc impietatis Babylonica? regno fuerunt primi et precipui, ideoque requiescere fecerunt Spiritum Dei, ut dicitur vers. 8. Simili enim modo Dei providentia sua sapientia cl voluntate, (piasi duobus ferreis montibus inter sc coeuntibus, continebat has monarchias, uti ventos (quibus ha? monarchiæ comparantur vers. 5), antris el montium latebris ab /Eolo concludi fabulantur Poeto, qui hanc fabulam hinc mutuati videntur, dc qua Hom ru* Ody«. XX. et ex eo Virgilios lib. I *Æneid. :*

Iliac vasta rex Æolus antro
Lucíanles ventos, tempes atesque mom
hnpenn premit, ac vinctu et carcere frinii.
Ni Í cut. maria ac terrai, ccriumque profundam
Quippe ferant rapidi seram.

Unde ¿ecuiuio, Vatablus per montes hos accipit robur istorum regum et gentium, (pii sua virtute bellica monarchiam sibi peperenini. Simili modo Arias accipit eonnndem consilium ct industriam, quæ in bellis robori sæpe prævalcl(l). Mystice, Albertus, Lyranus cl Hugo, per duos montes accipiunt Israclcm ct Judam, c quibus egressi sunt Propheto, qui quasi montes u rei, id est fortes et invicti certo ct infaUibililer harum monarchiarum principium, progressum et terminum prædixerunt.

Allegorice, duo montes sunt duo testamenta, vetus Mosis, et novum Christi. Itoc enim sunt quasi duo montes inconcussi et irrefragabiles, e quibus egressa sunt quatuor Evangelia, quæ totum orbem occuparunt. Ita Clarius el Burgcnsis.

Ær e i, — id c>l fortes el duri instar reris. Perperam R. David vertit, *duilyhci.* Hebr ium enim J—rrna *nerJ^et* significatœs, non chalybem, atque æs æque duritiei est symbolum, ac chalybs.

2. Ix quadriga prima equi r u f i. — Mariana per Vin. equos rufos, utpolc fortissimos* accipit monarchiam ilomanorum, quæ licet ordine fuerit ultima. robore tamen et virtute fuit prima : unde prima hoc loco ponitur.

Verum alii omnes per equos rufos accipiunt Bpi monarchiam Assyriorum cl Chaldæorum. quæ sn 1 nipsa fuit prima. Hi vocantur ruti, tum quia sanguiuarii et crudeles fuerunt, praserlim in Judæos, quos urbe, templo, libertate el vita spoliarunt (hinc celebris illa, dira et ærumnosa captivitas Judæorum in Babylone per septuaginta annos : ita S. Hieronymus, Remigias, Hugo, Lyranus el alii); tum quia vestibus rufis, id est purpureis ct coccineis, utebantur, ut patet iVa- *hum* ii, 3 : « Clypeus ejus ignitus, viri exercitus ejus in coccineis. » El S. Joannes Babylonem vocat purpuratam meretricem, Apoc. x v ii, 3, el cap. x m l IG; « \a?, ait. civitas illa magna, quæ muida erat bysso, el purpura.et cocco.» Hic enim color ardorem animi ad præliandum notai el acuit : unde equi rufi alacriores, erectiores et animusiores sunt. Color enim rufus est accensus d ignis splendorem reLrl, idque melius quam rubeus, qui Limen zeli et acrimonia) osi index, teste Alcialo *emblem,* cxvn , dum ait :

At ruber irmalm rquitei exornat awtua.

Hac dc causa post Chaldæos alia? quoque gentes

(1) Item, Calmelo videtur monlibus areis significari b ¡s quadrigas ad popuk-s cunteremtos, evertendos, subigendoxpie ferri. Maurer putat duos munies esse Siou el Muria.

ad prælia euntes, vestibus rubris asm sunt, ut Persæ, teste Xenophonte lib. VII *Cyripwliaz* et Græci, teste Æliano lib. Vf, cap. vi, præserlim Lacedænionii. Pluribus idipsuni ex Plutarcho, /Eliano ct Valerio demonstrat Alexander ab Alexandro lib. I *Genial,* XX, ct ibidem Tiraqucllus. Verum quia primi Babylonii in bellis purpurea vel coccinea veste usi sunl, quos deinde Græci ct Persa? sunt imitati; hinc hic color datur Babyloniis. Ila Arias et alii. Porro quid hi equi ruti egerint, non declarat Zacharias, tum quia jam praeterierant; tum quia Judæis recens ex Babylone redeuntibus satis idipsum constabat, inquit S. Hieronymus; tum quia eorum gesta noxia et funesta fuerunt Judæis, inquit Cyrillus. Angelos autem hic læta ostendit Zachariæ, ut afilíelos Judæos animet et consoletur.

Allegorica Clarius : Equi, inquit, rufi qui alio non sunt egressi, significant S. Jacobum, S. Stephanum, primosque similes Christi præconcs ct athletas, qui inter crudeles ct cruentos Judæos Evangelium Christi prædicarunt : pro coque ab illis in Judæa occisi sanguine suo rubricati, non alio quam e (erra in cœlum egressi sunk

In quadriga secunda equi nigri. — Nigri desi-
o'cnrt £nnnt Persas • Qu*a hi plus horroris ct moeroris,
'cn quam damni el stragis intulerunt Judæis; uti Cambyses, qui impedivit fabricam templi; et Assueras maritus Esther, qui seductus ab Aman Judæos omnes neci addixit. Ha S. Hieronymus. Addit Arias Persas pulla et atra veste uti solitos, indeque fuscum dici, quasi pusicum et persirum. Verum id non liquet cx historiis, imo Xenophon, loco jam citato, asserit cos in bello usos coccineis.

V*n 3. X IV' QUADRIGA TRUTH EQUI ALBI. — Albi dcno-
r * Alexandrum, Ptolcmæum Philadelphum, et Græcos, qui clementes ct benevoli fuerunt in judæos, adeo ut Alexander Jaddum pontificem pronus adorarli, teste Josepho lib. XI *Antiq,* cap. ult. Licet cnim Antiochus Epiphanes cx Græcis oriundus Judæos alllixcrit, tamen hæc afflictio fuit modici temporis, atque in ea Machabæi victoriis fuerunt candidati et illustres.

Addit Cyrillus Græcos denotari albo colore, tum quia ut plurimum veste alba utebantur; tum quia linguam planam ct aperiam, ac a barbarorum tenebris et obscuritate alienam habebant; tum quia delicias el convivia amabant, quorum symbolum erat vestis candida : hæc cnim erat vestis festa, convivialis et la ta; tum quia in bellis fuerunt felices ct victoriosi, uti patet de Alexandro : candida enim vestis erat triumphantium.

Vini h QUADRIGA QUARTA EQUI VARII, ET FORTES.— MU-
BE3t piana per equos varios accipit .Egyplios : hi enim ad Austrum late dominati sunt /Egyplo, ac vicinis Syris et Aethiopibus, fneruntque potentes ct celebres. Verum esteri omnes per quartam hanc quadrigam accipiunt monarchiam Romanorum. Hæc cnim potens fuit cl fortis, œque ac varia, tum in regimine, quia initio in regibus fuit monarchicum, deinde in consulibus arislocraticum, postea in tribunis plebis dcmocraticum, rursum in imperatoribus monarchicum, idque ex varia gente : alii cnim fuerunt Hali, alii Hispani, alii Galli, alii Græci, etc.; tum quia Romani varis fuere ingeniis, æque ac affectibus in Judæos: partim enim in eos benevoli fuere, uti Senatus Romanus tempore Machabæorum, quando cum eis fœdus sancivit; item Julius Cœsar, Augustus. Tiberius, Claudius; partim infensi et crudclcs, ut Pompeius, Caligula, Nero, Vespasianus ct Adrianas. Ha S. Hicronvmus.

Pro *variis* hebraico csl DITO *berudim,* id es! grandinati, hoc est, maculis albis instar grandinis respersi et variegati, quos Latini gullatos vocant, ul Martialis lib. V, *Epigram.* civ, avos Numidicas gállalas vocat. Uncle Syrus vertit, *sparso vellere,* vel ad *flammeum colorem accedente;* Arabicus Antiochenus, *colore vermiculi,* vel purpuræ. Rursum pro *fortes* hebraico est OHHSN *amutsim,* quod Aquila vertit xoavaict, vel, ut legit S. Hieronymus, id est *potentes,* robusti; Septuaginta, id est *sturnini,* puta colores sturni avis : hæc enim vocatur *yfyr,* vel veloces, izò voi Çalptn, unde Chaldæus vcrlil pjüüp *kitmanin,* quod Biblia Regia vertunt, *coloris cinerei :* melius alii vertunt, *confringentes,* vel comminuentes, in cinerem redigentes, juxta illud quod de iisdem ait Daniel cap. n, 40 : «Quomodo ferrum comminuit ct domat omnia, sic comminuet ct conteret omnia hæc. » Origo duplicis hujus versionis csl. quod hebræum *amutsim,* proprie significet fortes, ideoque veloces, ut vertunt Septuaginta, et comminuentes omnia, ut vertit Chaldæus. Sed aliqui, inter quos est Arias, *amutsim* acceperunt pro CZPXlon *chamutsim,* id est fermentatos, puta *cinereos,* hujus cnim coloris est fermentum; vel *sturninos,* ut alii vertunt cx Septuaginta, sturni enim pariter sunt coloris cinerei. Unde el Syrus, etiam Vaticanus, tò *fortes* omittit. Verum prior lectio *amutsim,* id est *fortes,* est vera ct genuina. Porro Arias per *cinereos,* accipit Tureas, Arabes ct Saracenos, qui colorem habent cinereum; præserlim Ollomanos. Hi cnim pariem magnam Romani imperii occuparunt sua fortitudine, quam eis indit sua lex, puta Alcoranum : hoc enim jubet cis, ut armis sectam suam propagent. Verum hi Romani censeri nequeunt, cum sint Romanorum jurati hostes; nec robustissimi, cum eis longe sint robustiores Christiani Europæi, uti patet in pradiis. Adde, spurca ct foeda est hæc Mahomclis secta, nec digna hisce Zachariæ oraculis cl elogiis.

Mystice, Alcazar in cap. vi *Apocal.* notai, b, pag. 444, per quadricolorcs equos cl quadrigas accipit quatuor doles cl virintes, quibus Apostoli, virique apostolici, quasi quadriga? Christi, ipsi totum subegerunt orbem; scilicet equos albos

Muti'*, C pii tnnl quatitor virtt'ta apsloU ct.

denotare immaculatam sanctitatem, rufos zelum ardentem, varios sapientiam, nigros modestiam. De albore vide Alciatum, *emblem.* cxvn :

Sinceri est animi el mentis stola candida puræ.

Bufi denotimi ardorem : quia hic color accensus est et igneus. Varii significant æternam Dei sapientiam, quæ varietatem illam Apostolorum et fidelium tanta pulchritudine distinxit : multiplex enim color est multiformis ars et sapientia. Est enim spiritus sapienti® multiplex, *Sapient.* vu, 22. Niger color significat inodoliam; unde clerici et monachi S. Ikuilii, Benedicti, Aug .slini, etc., nigris vestiuntur, juxta illud *Cant,* v, li : a Com® ejus nigræ quasi corvus, p ubi Delrio cx Hc>y-cbio, Bernardo, Alenino, Buda, Haymone et Anseimo ostendit, nigrorem symbolum esse rei contempla}, ct externa specie despicabilis, quæ fundamentum est humilitatis ct modesti®, juxta illud *Cant.* i, 5 : « Nigra sum, sed formosa. »

Ex his Zachariæ quadrigis ori® videntur qualuor Circensium aurigarum factiones, totidem coloribus distinct®, qu® apud Romanos et Græcos graves sæpe tumultus concitarunt. Erant cnim unrig®, alii albati, alii russati, alii prasini, alii veneti, de quibus omnibus exstant epigrammata, lib. V *Anthologies,* el Dio lib. LIX, et Suetonius in *Vitellio,* cap. xiv. Albati enim respondent quadrigis albis Zachariæ, russati rufis, prasini nigris, veneti variis. Prasinus enim color est porraceus, sive viridis, qui conflatur ex gilvo et nigro, teste Platone in *Tímao.* Venetus color vocabatur cyaneus, sive cæruleus el marinus, ait Vegetius : mare autem ob fluctus et'reverberalionein radiorum solis, varios exhibet colores, sed maxime cæruleum. Ende Atlas equos varios Zachariæ censet fuisse cinereos, qui ad cæruleos accedunt. Porro hisce quatuor coloribus videntur repraesentasse quatuor elementa, corumque inter sc dissidia cl pugnas, nimirum rubro ignem; ruber enim color ignis est, cl igneus : albo aerem; serenus cnim aer albescit : veneto, sive cærulco aquam et mare : prasino, sive porraceo terram, germina cl porros producentem, lice enim quatuor elementa moderatur, interque se committit el contemperat summa universi auriga Deus. Unde dc origine veneto; am et prasinorum sic in antiquis historiarum Collectaneis Codice Valicano 96, legimus : « OEuomaus primus invenit Circensium colores, quibus terra» ac maris «piasi certamen reprœsenlavit. Mittebantur sortes; quem vero contigisset terræ vicem agere certando, ille vestem viridem induebat; ca ruleam autem, qui vices maris agebat, Iloo certamen vigesimo quarto dic murili UEnomaus constituit. Quod si color viridis vicisset, terræ fertilitatem omnes sperabant; si cæruleus, tranquillam maris navigationem. Quare agricola* optabant victoriam viridi colori; nantie cæruleo. »

5. Isn sunt quatuor venti. — Hoc est, velut quatuor venti : Hcbræi cnim sæpe *caph* , qu® est nota similitudinis, omittunt, *q. d.* H® quatuor quadrig®, id est monarchi®, inter se confligent ul venti contrarii, ac violenter cl celeriter quasi venti subvertent omnia, quocumque irruent: denique velociter transibunt et desinent, uti faciunt venti. Alludit ad *Daniel.* vn, 2, ubi pariter Daniel luce quatuor regna depingi vidit per quatuor ventos confligentes in mari, *q. d.* 1st® quadrig® sunt similes quatuor ventis ostensis Danieli : sicut cnim veniis mare, sic quadrigis terra turbatur. Ha Thcodorelus, Vatablus, Sanchez hic el Pererius in *Daniel.* v ìi, 2. Simili phrasi dicitur Deus suscitasse spiritum Cyri,l Esdra» i, :, el spiritum regum Medorum, *Jerem.* l i, II. Insuper S. Hieronymus, Theodorelus, Remigias ct Vatablus, per qualuor ventos accipi-nt quatucr plagas, sive climata mundi, ad q.as egress® sunt h® quadriga, ul eas sibi subjicerent. Inde Vatablus vertit : *Ista sunt quadriga, qua a¿ ^uituor ve dos,* vel *plagas calorum egrediuntur ;* ct Chaldæus: *Ista sunt quatuor regna, qua sunl in quatuor ventis rali.* Denique pro *venti,* hebraico est **Frinii** *rachat,* id est spiritus, quales sunt angeli, æque ac venti. Unde Thcodorelus, Palacius et a Castro per quadrigas has ct ventos accipiunt angelos presides régnoriim, puta qualuor monarchiarum, dc quibus dicitur *Vsalm.* cm, 4 : a Qui facit angelos suos spiritus, » et hi stant coram Domino. Hic s. nsus eodem redit. Quod enim dc angelis dicitur, hoc de monarchiis illis commissis dicitur et inlelligilur (i).

Moraliter, disce hic regna et potentatus hujus sæculi naturam habere ventorum, æque ac quadrigarum, tum quia valida sunt el armipotentia; tum quia velocia ; tum quia mox evanescunt. Stultus ergo e.4 qui ventos sequitur, quos assequi non potest, et si posset, diu tenere non posset, inquit Sanchez. Vides quadiigam principis equis quaternis, vel senis velocibus velociter transcurrere, cogita ita transcurrere omnes orbis principatus. Sentis ventos celerrime per aera transvolare, cogita pari modo transvolare reges el regna, omnesquedignilat m apices: a Oimmpotentatus vita brevis, » ait Sapiens.

Ut stlnt, — quasi parati ad ejus jussa excipienda el exsequenda. Nam Deus per cos punit quos vult, imo priores semper punivit et evertit per sequentes, uli Chaldæos per Persas, Persas per Græcos, Gnecos per Romanos. Vide dicta

(I) Rectum vidisse videtur Paulus de Palacio, ait Ackermann, qui Ul quatuor quadrigis, \e«. i, el in quatuor ventis hujus versus angelos agnoscit, qui ut Dei ministri pajuis gentes alliciunt. Certo, inquit Itosemnuller, *o* unquam tales ministros sisti filos ventos inde apparet, quod dicuntur *exeuntes* ad mandatum, quod accoperuot a Deu, per unni s mundi pari s exsequendum, a *sistendo* s?, postquam stiterunt se apud Deum universe terra?, ad exrpcclauduni cl capessendum jussa ejus, quemadmodum servus coram hero apparens nutum ipatus observat, et quid agendum sit abi attendit.

hait,* cap. x, 5, et *Jercrn.* cap. xxv, 0 cl sequen-(ibus. Ubi nota homines omnes, licet pessimi sint, quales fuerunt multi cx his monarchis, nipote tyranni, assistere Deo quasi instrumenta et lictores ejus, ut vel populum ejus defendant, vel impios castigent Hebraice est IVTilO *mehitiatseu,* id est *a stando;* Pagninus et Tigurina, *a loco ubi stabant coram Domino;* Noster cum Septuaginta melius vertit, *propter standum,* id est *ad standum :* quia hebræum fO *min sæpe* significat *propter,* et subinde capitur pro S, id est *ad.* Iste enim particul e et littore serviles pcr enallagen non raro inter se commutantur ; *mehitiatseu* ergo, id est « *stando,* idem est quod *IMtiatseu,* id est *ad standum* , ut stent.

Vr,f 6 6. Equi xigri egrediebaxtur in terram Aquilo-ms. — Equi nigri significant Persas qui vastarunt Babylonem, quæ est ad aquilonem Judææ, ut dixi vers. 2(1).

Et aldi egressi sunt post eos. — Denotantur Alexander ct Macedones, qui Persis in monarchia succe, serunt, camque illis extorserunt juxta Babylonem : sedes enim imperii Persarum erat Babylon, ait Vatablus. Unde juxta eam apud Arbellam Alexander profligavit copias Darii Codomanni (qui fuit ultimus Persarum monarcba), ideoque ibidem rex Asiæ proclamatus est, ac Babylonem victor ingressus, omnes ejus ditiones sibi subjecit, testibus Curtio lib. V, ct Plularcho in *Vda Alexandri* (2).

Et VARII EGRESSI SUNT AD TERRAM AUSTRI, — q. *d.* Romani egressi sunt in /Egyplum : hæc enim est ad austrum Terræ sanche, puta Judææ, juxta quam Scriptura plagas mundi describere el consignare solet. Vatablus et Arias putant id factum per Julium Cæsarein, qui primus devicit /Egyptian. Melius alii id factum censent per Augustum successorem Julii : Augustus enim pcr Actiacam victoriam profligavit Antonium et Cleopatram, itaque Gnecorum, puta Ptolcmieorum, in /Egypto regnum exstinxit, illudque ad se et Romanos transtulit. Unde ipse primus .Egyptum fecit provinciam, teste Suetonio in ejus Vita, cap. xvii et xvm, quod Julius facere ausus non fuerat. Tono ergo eversa tertia monarchia Græcorum, cœpit quarta Augusti et Romanorum. Unde paulo post ab Augusto quasi jam monarcha, exiit edictum ut describeretur universus orbis. Ila S. Hieronymus, Ribera, Sanchez, Fernandius ct alii.

v»ju 7. 7. Qu¡ altem erant robustissimi. — Hebraice O'XT2NFI *haamutsim,* id est illi fortes per excellentiam, de quibus vers. 3,7. d. Ex quarta quadriga equi robustissimi, puta Romanorum fortissimi, nutu Dei perambulabunt, id est perambulando subjugabunt (uti ostendi cap. 1, 11) omnem terram. Tales successive fuerunt Scipio, Pompeius Cæ>ar, Augustus, Vespasianus, Trajanus, Constantinus, Theodosius, etc. Romani enim sensim crescentes armis cl viribus robustissimi evaserunt, et plurimas gentes occuparunt. Ita S. Hieronymus, S. Cyrillus, Theodorelus, Lyranus, Hugo, Vatablus et alii (3).

Arias per *robustissimos* accipit Tureas ct Oltomanos, ut dixi vers. 2. Melius Hibera accipit Gothos, qui fuerunt stipendiarii Romanorum, corumqiie imperium propugnarunt ct propagarunt, operamque insignem navarunt Maximino pugnanti contra Parthos, Constantino contra Lici* niuin, el Honorio. Verum Gothi non fuere Romani, ac sub Honorio fœdus ruperunt, et in hostes conversi Italiam, Hispaniam et Africam, quin et Romam ipsam, sub Alarico et Genserico ducibus regibusque suis, vastaverunt. Itaque ob gentis copiam, piupertutcm et barbariem, maximi fuere Romanorum et gentium cis foederatarum expilatores per plures annorum centurias. Vide Orosium lib. VII, cap. xix et sequent. Rursum Gothi non perambularunt, id est occuparunt lotam terram. Nisi dicas cum Sanchez per Gothos accipi reges Hispaniarum, qui a Gothis prognati sunt; hi enim sensim suum imperium late propagarunt, adeoque illud extenderunt per Américain, Peni, Brasiliani totumque novum orbem. Occuparunt enim Indias Occidentales, ct mulla in Orientalibus, admirabili audacia, æque aefortiludine el victoriis ad miraculum usque illustribus. Verum reges Hispaniarum nunquam (nisi sui) Carolo V, in quo regnum Hispaniœ imperio Romano fuit conjunctum) exstiterunt, aut nominali fuerunt imperatores Romanorum. El pari ratione robustissimos hosce dicere possemus Pipinum, Carolimi Marlellum, et præsertim Carolum Magnum, ejusque successores reges Auslrasiorum. Francorum et Germanorum, qui vere re et nomine fuerunt reges et imperatores Romanorum, ac eorum imperium per Anstrasiam, Galliam, Germaniam , Saxoniam, Hollandiam , Angliain, Daniam et Sueciam, longe laleque vel propagarunt, vel restituerunt; uti duce Godefrido Bullonio recuperarunt Syriam el Terram sanctam.

(I) Hæc vero verla, uti videtur, non sunt amplius angeli, visum explicantis, sed Prophetæ, rem visam ulterius referentis usque ad finem vers. 7. (Rnsenmullci.)

(i Quadriga equorum alborum missi est post priorem io symbolum , Jutteœ libertate donandos, cl hilares in patrum reducendos ese (Ackermann.)

(3) Juxta Maurer, co loco scribendum et legendum *"doumìm, rufi.* Certe, inquit, panini >ibi constitisset vates, si quos vers. 2 dixerat *adoutnim rufos* equos currus primi, vers. 7 noniiiiasset t—nvnN *amoutsim9* nominassel, inquam, eodem nomine quo tertio versu describit equos junctos currui quarto. Gravius vero est, quod y3*4 *amati, robudus fiât,* nusquam alias relatum repentur ad visum. Itaque nos quoque malumus acquiescere in significatu usitato, cl quod hoc veis. 7 habetur *amouinm* pro *adoumim,* incurire tribuere vel ipsius script ris vel librarii. Causam errons facile deprehendes in. omisso *amuuidm*, vers. 6. Cætcrum res postu Ut omnino ul de equis rubris junctis currui primo, quos liactenus ne verbulo quidem tetigit vales, dicatur.

Addo has quadrigas Zachariæ, uti et statuam quadrifidum *Daniel.* cap. n, proprio significare monarchias et monarchal qui præccsseruul Christum : nam in Christum Cbristiquo regnum desinere visi sunt a Daniele, vers. 44, uti et hic Zacharias cos in Orientem, id est in Christum, vers. 12, terminari conspexit.

Vip . 8. E¢XE QUI EGREDIUNTUR IN TERRAM AQUILONIS,— puta Pcrsœ, qui sub Cyro, et rursum sub Dario Hystaspis, tempore Zachari e prophetæ, vastarunt Babylonem. Ita Lyranus, Vatablus, Arias el alii. Addunt llebræi, S. Hieronymus, Haymo et Remigius, id fecisse non tantum equos nigros, id est Persas; sed et albos, id est Grecos. Alexander enim prope Babylonem prostravit Darium, ac Babylonem in suam potestatem redactam victor est ingressus, ut dixi vers. 6.

Requiescere fecerunt spiritum meum in terra Aquilonis. — « Spirit un, » id est *furorem,* ul vertunt Septuaginta, ‹/. *d.* Pcrsœ satisfecerunt mcæ iræ, mihique in Chaldæos tyrannos ¡rato, dum eos vastarunt, expleverunt meam vindiciam; itaque sedarunt meum animum justœ vindicta» cupidum. Quia enim Zacharias, cap. pivecedenti, vers, ultimo, dixerat amphoram impietatis et idololatriæ locatam ct elevatam fuisse in Baby Ione, hinc ait hoc loco, in ejus punitione requievisse Dei spiritum, (¡no ipse indignabatur (emulimi sui idolum dominari in Babylone : ideoque ea cum suo idolo excisa, sedatum et pacatum , imo consolatum, recreatum el exhilaratum fuisse spiritum, id est voluntatem ulciscendi Dei : sicut homo kesus, ideoque iralus el furens, lamdiu furit donec se ulciscatur de hoste qui eum kesit; sed ultione peracta furor hic, quasi sanguine hostis exsatiatus, conquiescit. Ita Theodorelus, Haymo, Remigios, Lyranus, Hugo, Arias et Vatablus.

Aliter S. Hieronymus ex Hebræis : a Spiritus, inquit, hic propheticus intelligilur, n 7. d. Pcrsœ fecerunt prophetias meas, quibus excidium Babyloni comminatus sum , in eadem conquiescere : quia eas, exscindendo Babylonem, expleverunt el exsecutioni mandarunt.

Nota : Hæc dicuntur ad consolationem Judaeorum, qui a Babyloniis vastati ct in Babylonem abducti fuerant; et ad concitandum odium impietatis et idololatriæ (cujus metropolis erat Babylon), ul Judæi eam abominenlur, uti deinceps abominati sunt, ideoque lanium rerum a quadrigis in Babylone gestarum, puta vindicta; in ea peractœ, hic fit mentio.

Morali- Uf* Mkruni TitxikU 4,1 gul' Moraliter, disce hic quam justitia justaque sccIorum vindicta sit sancta et Deo graia. Discant cr8° ex hoc l°co principes, magistratus, judices, pretores, etc., se dum sceleratos, præscrtiin persecutores fidelium el piorum, quales erani Chaldœi, plectunt, facere ut conquiescat spiritus, mens, voluntas, justitia et ira Dei, quæ antequam vindicia peragatur stridet, fervet, bullit, milleque minarum cl dirarum fulmina in corde coquit, lam in sceleratos quam in principes et judices (pii eas non puniunt, sed tolerant, vel dissimulant, juxta illud Amos, cap. 11,13 : « Ecce ego stridebo subter vos, siculi stridet plaustrum onustum fœno. » El cap. m, 8 : « Leo rugiet, quis non limebit? Dominus Deus locutus est,quis non prophetabit? » Vide ibi dicta.

10. Sl me a transmigratione, — puta a Judaeis Vm.to, captivis, qui vel in se, vel in suis parentibus ante 70 annos in Babylonem a Chaldæi* abducti, transmigrarunt, ibique adhuc degunt et domum fixerunt. Hi enim miserunt munera in Jerusalem offerenda in templo pcr Iloldai, Tobiam, Idaiam el Josiam. Ponitur abstractum pro concreto more hebreo, scilicet transmigratio pro olim transmigrantibus. Est hysterologia. Verba enim sic ordinanda sunt : Venito, o Zacharia, in domum Josiæ, lilii Sophoniæ, in die qua munera oblaturi sunt iloldai, Tobias et Idaias, qui jam recenter venerunt de Babylone, atque ab eis accipies aurum et argentum, quæ quasi donum per eos transmittunt, et templo offerunt Judæi qui olim in Babylonem transmigrarunt, ibique adirne degunt, ul ex eo facias coronas ponendos in capite Jesu pontificis (I).

Venies in domum Josiæ filii Sophonub. — Dino videtur quod tres tantum antea nominati hæc dona obtulerint, videlicet Iloldai, Tobias et Idaias, sed in domo Josiæ, filii Sophoniæ, qui erat templi vel ædiluus, ut volunt llebræi; vel thesaurarius, et pecunias colligebat pro templi fabrica et sumptibus, inquiunt Cyrillus, Haymo et Remigius; vel certe erat aurifex, qui ex auro hoc fa-

ti) Hos ninulhr, *a transmigratione,* id esta Judæis Ba* by lone eliarnnum exsulantibus. Neque enim ornons cum Z<>robabele statua m patriam remigraverant, quamvis rex Cy rus potestatem remigrandi omnibus iecisw't; plurimi psibac demum cum Esdra leverlcruut, EWr. vu, 6, 7. Sed ei tunc magna pars m Babylonia restitit. Hi Babylonici Jud vi (sic enim commode appellari possunt), cum de rc'imipn templi ædiücatloue audivi&ent, aurum argcntuniqua a se collectum per legatos mox nominandos» muneris hen, ad exornandum templum miserunt. Jubetur ergo Z ich iritis est exsulum Judæorum legatis, aliquam ejusauriatque argenti partern accipere.

Paul › aliter sic explicat Maurer : « Res hæc est. Qui mox memuraulur 1res homines aurum et argentum *altuluff,* hand obscure indicat hic ipso versus. Sed infra vers. l i, eorumdem virorum in memoriam corame facUo ex allato auro el argento, donec promissus Melias compareal, deponi in templo jubentur. Tales vero honores non iis qui attulerunt, sed qui *dederunt* dona, tribui solent. Videntur igitur illi viri donorum *datores* fidem fuixseet *attidi^se doi\>\ t* ita ut verbis prioribus vates non jubeatur accipere *a CMdai* ot reteris dona missa ab exsulibus, verum ut « *Cheldai,* cum *a transmigraDone* appositione cohæreant hoc sensu : *Accipe ab exsuhbus, ab Chrldai,* inquam, etc.....Sicque statuitur rerum actarum series juxta eumdem. Primum generatisi accipere aliquid a certis quibusdam exsulibus vales Jubetur; deinde, ubi illos convenire debeat edocetur; deoiquo quid accipiendum rit diulur, repetito ju^u«

bricaturus erat coronas. Unde et Josiœ nomen cum aliis tribus, coronis fuit incisum sub nomine Hem, ut patet vers. I L Theodoretus (amen censet Josiam fuisse quartum, qui cum aliis tribus rediens Babylone, hæc dona obtulerit; stalim enim sequitur : « Qui venerunt de Babylone : » ubi pronomen *qui refert* tam Josiam, qui immediate praecessit, quam tres alios : nisi dicas esso hyslcrologiam, ac per eam tq *qui* ad solos tres, qui ante nominali sunt, referri, uti censet S. Cyrillus. Josias ergo Theodoreto videtur fuisse primarios quatuor horum legatorum ; vel certe hosp» eorum, ut reliqui tres in domo ejus hospitarentur. Favent llebræi, S. Hieronymus, Remigius, Albertus et Hugo, qui tradunt hos quatuor legatos fuisse Danielem, Ananiam, Azariam et Misaelem. Verum hoc valde dubium est : non enim videtur Daniel potuisse eo usque prorogare vitam. Nam anno 3 Cyri erat centum annorum, uti ostendi Prooemio *m DanMem,* luncque mortuus videtur; aut certe, ut Isidorus in ejus Vita tradit, mortuus est anno primo Darii Hystaspis, cum jam esset centum et undecim annorum. Hæc autem oracula accepit Zacharias post initia regni Darii Hystaspis, uti palet cap. i, I.

Ven. n. H. Et facies coronas. — Per coronas accipe coronam unam ingentem, e duabus vel tribus partialibus coronis compositam : illa enim imposita fuit capiti solius Jesu pontificis, sicut capiti Domani pontificis imponitur tiara triplici corona distincta, quam vulgus regnum vocat, ob causas quas mox alleram. Inde Chaldæus vertit : *Facies coronam magnam.* Et Septuaginta vers. 14: *Corona erit.* Quare videtur hæc corona Jesu fuisse una totalis, ex aliis partialibus conflata, vel iis instar duplicis aut triplicis diadematis redimita, ut significaret duplicem Jesu dignitatem el potestatem, scilicet ecclesiasticam el civilem, puta pontificatum ct principatum; aut triplicem, id est multiplicem, plenam et omnimodam. Post reditum enim e B ibylone summ i potestas tum laica (piam sacra fuit penes pontifices, uti superius docui ex Joscpho, lib. XI *Autiq.* cap. ¡v, et palet ia Machubæis, qui simul fuere pontifices ct principes populi; atque in Eliacim, sive Joacim pontifice tempore Judith, qui contra Holophernem quasi princeps Judæos disposuit, jussilque ut obsiderent angustias montium, per quos hostis transiturus erat, *Judith* xv. Hinc in historiis Josepht et Esdra?, lib. H, 12, ac fastis publicis, Jesu posteri ct successores describuntur, non Zorobabelis. Ita Abulensis in l *Parai.* cap. vi, Quæst. VIH, Genebrardus in *Chronol.,* Sanchez et alii. Arias censet coronas basco partiales fuisse materia plane distinctas, scilicet unam fuisse ex auro, alleram ex argento : Aurea, inquit, significabat pontificatum, argentea principatum. Hic enim illo est inferior, uli el est argentum auro. Alii dius inlegras coronai hic fabricatas censent, scilicet unam pro Jesu pontifice, alteram pro Zorobabele principe, utramque ex auro cl argento inter se commixtis. Ita Hebræi, S. Hieronymus, Homigius, Albertus, Hugo et a Castro (I). Verum Zorobabelis liic nulla fit mentio : tota enim prophetia dirigitur ad Jcsum pontificem : « Pones, inquit, in capite Jesu. » Quare vel una corona duabus minoribus cincta et distincti ejus capiti imposita fuit; vel, si mavis duas totales, dicito successive, scilicet primo unam, deinde alteram illi impositam, uti censent Cyrillus, Theodoretus, Ruperitis, Lyranus, Vatablus et Clarius; siculi imperator nunc primo coronatur corona ferrea, deinde argentea, denique aurea.

Concinnior tamen et augustior erit forma, si

(I) Duas coronas intelllgendas esse, auream unam, alteram argenteam, ait Rosenmuller post Petrum de Figueiroet Chrislophorum a Castro, apparet tum ex terminatione plurali, tum ex duplici materia, unde jTHOy *atharot, corona*,* Contici debebant ; tum denique ex allegorica» hujus repræsentationis explicatione, vers. 13, ubi ad duale quid QHW *bein schenehcmi inter illos duos* accommodatur.

Rosenmuller et Maurer, licet eorum expositiones sæpius rationalismum et hæresim redoleant, liic consentientes ex parte nobiscum et ad Messiam hanc prophetiam referentes, habemus. Corona, ait prior, est signum pereonæ præ aliis veneranda; et sacrosanctae ; gestabatur apud veteres Hebræos non solum a rege, sed a pontifico (¡noque; utriusque coronæ forma tamen diversa fuisse videtur. Corona igitur dupla, unius Josua» capiti imposita, geminam adumbrabat dignitatem, regiam et sacerdotalem, in una aliqua persona conjungendam, id est sacerdotium Messia; (quem Josua hic repræseiilavit) Melchisedecbianum, quo el rex et sacerdos Dei altissimi luturus est, *Genes,* xiv, 18; *Psalm.* cx (Vulg. cix), 4 ; *llebr.* vi, 20 ; vii, 1. Sequitur : *Et pones unam post alteram in caput Jusucb;* sive, ut Septuaginta et Vulgatus expresserunt9 *Jesu,* qui, ut supra cap. m , 1, ita hic nomine et omine Messiam pneflgurabat.

Unam coronam auream, argenteam alleram fingunt interpretes, ait ex sua parte Maurer. Malo ulramque conflatam ex auro et argento. Ulraque enim uni Messim est destinata, vers. 13; cf. praeterea quæ dicentur stalim, *et impone eas capiti Josum,* etc.,.. Jam quid sibi vult corona duplex unius imposita capiti Josuæ? Indicatur duplex dignitas, regia et sacerdotalis, in unum Messiam divinitus conferenda : cf. vers. 12, 13, coll. *Genes,* xiv, 18; *Psalm,* cx, 4. Tam clara ct perspicua sunl verba, el hæc quæ sequuntur, Unique apertus est is quem expressimus sensus, ut lædeat recenliorum nugas confutare fusius. Quod Hilzigius posse duas coronas unius capiti impuni juberi negai, ad id responsum est jam supra. Temere idem negat, typum Messim recle et apte fieri Josuam, ut quod conveniat iu Zorobabelem potius culi, cap. iv, 9. Nullius ¡xjnderis esse cum locum mtelligis o vers. 15 hujus capitis Quid? quod c contrario aptior typus erat Josua quam Zorobabel. Josua enim certe sacerdos, L>que summus erat ; Zorobabel nec rex, ncc sacerdos. Falsissimum est, quod vers. 13 distingui sacerdotem a Messia clamat idem. Non a Messia, sed *a rege* ibi distinguitur sacerdos, et qui eo loco dicitur futurus esse *rex el sacerdos, Mrssias* est, vers. 12. Ipse Hltzigius, qui unam coronam pontifici maximo, alteram Metti#) destinatam vult, non dubitat ¡>os| *et pones,* cogitando supplero *unam scilicet earum.* Qualem interpretationem si (juis proposuerit alius alio loco, quam superbe illum protinus est dimissurus Hilzigius, idque jure optimo! Sic Maurer.

eam dicamus fuisse unam, sed duabus aut tribus partialibus redimitam, qualis est Pontificis Romani. Hic enim triplicatam gestat coronam : *primo,* quia est sponsus et princeps Ecclesiíe, quæ est victrix, triumphatrix et regnatrix totius orbis ; secundo, quia regem Christum quasi vicar*us rcPræsenlat : sicut ergo regnum Christi superemincl omnibus regnis, ita æquum fuit hoc diadema eminere inter omnia diademata; *tertio,* (púa tribus orbis partibus, Asiæ, Africæ, Europae præest; *quarto,* quia ternarius symbolum est æquitatis summæ, quæ requiritur in Pontifice : trias cnim est prima sedatio discordantis dyadis, ac libramentum numerorum, juslitiæ et rerum omnium ; *quinto,* quia repraesentat S. Trinitatem, cujus est sacerdos et pontifex ; *sexto,* quia triis significat omnium virtutum rerumque consummationem, quæ fuit in Christo, cl suo modo debet esse in Pontifice. Denique hic exclamare libet illud Prudentii *Peristephanon :*

Poniifri 8fUc/m corouru ob mi unus,

> O triplex honor, o triforme culmen,
> Quo nostri caput excitatur orbis.
> Orbis Christiani decus perenne !

Hæc est illa majestatis sublimitas, efficacie s triverlicis, trini, inquam, illius et incomparabilis diadematis; it i Paschalius De *Coroms,* lib. IX, cap. ultimo. Similes ergo videntur fuisse hæ coróme Jesu filii Joscdcc. quia repraesentarunt coronas el regnum Christi, æque ac illud idem repraesentat corona triplex Pontificis : illa itaque hic in coronis Jesu Pontificis fuit typice figurata el adumbrata, praesertim quia **nwp** *ataroth,* id est coronæ, est plurale, non duale, ac proinde plures, 1res potius, quam duas significat.

Poxes **IN CAPITE JESU FILII JOSEDEC, — poillificis**: de hoc cnim ad litteram loquitur; non enim poterat eam imponere capiti Orientis, id est Christi, ut aliqui volunt; Christum enim videre ct tangere non poterat Zacharias, nipote nondum natum. Raque ad litteram jubet hic illi Deus, ut coronam duplicem, vel triplicem imponat capiti Jesu, quasi pontifici el principi; tum ut ad litteram significet, eum in novo hoc templo fore gloriosum, itaque eum ad fabricam ejus perficiendam et ornandam animet; tum ad mysterium, scilicet ut typus sit Jesu Christi pontificis et regis, ejusque sacerdotium et regnum repraesentet Christum enim fuisse regem palet *Psalm.* n, 6 : « Ego autem constitutus sum rex. » Et *Luc.* i, 32 : « Dabit ei Dominus Deus sedem David patris ejus: et regnabit in domo Jacob in ælernum. » Eumdem fuisse pontificem patet ex *Psul.* cix, 4 : «Tu es sacerdos in ælernum secundum ordinem Melchiscdcch; » ac idipsum docet Apostolus tota epistola ad Hebraeos. Porro corona est indigne et slennna pontificis, æque ac regis, tum quia uterfluo csl quasi Deus quidam terrestris in summo dignitatis, æque ac regiminis fastigio collocatus, peorum enim ol.m propriæ erant coronæ. Undo

Bexgerit frn/qni- A*»- 'uiru.

Ovidius, de coronæ dignitate verba faciens lib. V *Pastor.,* sic canit :

> HU datos fasces commendat ebunpe enrole •
> Illa coronalis alta triumphat equi».

Tum quia corona monet pontificem et principem perfeclæ ct excellentis virtutis, scilicet nil in eo esse debere, quod non omnibus numeris completum sit et absolutum; coronæ enim forma est absolutissima, nipote circulus in orbem ubique rediens. Rursum eum debere actibus heroicis radiare instar solis; solis cnim coronam radiatam capite gerit Nam, ut ait Virgilios in epigramm. *be Sole oriente :*

> Sol insigne caput ridionitti aniente corona,
> Pioiuil ab æquorcis Telbyoi ortus aquis.

Mystice, pontifices et principes, qui instar Christi pontificatu cl principatu, quem ab co acceperunt, recte funguntur, imponimi coronam pontificiam et regiam capiti Jesu Chrisii : quia ejus sacerdotium ei regnum quod in Ecclesia oblinet, promovent, adaugent, condecorant. Hujus rei symbolo viginti quatuor seniores quasi patriarchae et pontifices tam novi quam veleris Testamenti, Apor. iv, 10. « procidebant ante sedentem in throno, el mittebant coronas suas ante thronum, dicentes: Dignus cs, Domine Deus noster, accipere gloriam, honorem el virtutem. » Idem pro suo modulo faciunt sancti martyres, sacerdotes, religiosi, virgines, adeoque fideles quilibet, dum luctando cum mundo, carne ct diabolo, eos superant, de iisque triumphant,dum ad ardua virtutum conscendunt, dum heroica opera patrant. Quando ergo vincis acrem tcnlationem, quando calcas suggestionem diaboli, (piando frenas motus iræ, quando calcas superbiam, gulam, libidinem, accdiam, coronam capiti Chrisii imponis; qua magis ille decoratur ct gaudet, quam si auream vel gemmeam ipsi adornares. Hoc e>t quod ait Isaias cap. lxu, 3: « Eris corona gioì ¡¿e in manu Domini, el diadema regni in manu Dei lui. » Porro lue coronæ offeruntur ab iis qui a Babylone in Jerusalem, id est a peccato ad statum graliæper poenitentiam revertuntur : u quia nobis proficientibus, inquit S. Hieronymus, ct reversis ad meliora, per singulas virtutes nostras Dominus coronatur, imo nobis virtute pœnitentiæ coronatis, Salvator in singulis coronam accipit. » Sic Apostolus Philippensibus ait cap. iv : a Gaudium meum cl corona mea. » Multo magis Deus de sanctis dicat : Vos estis gaudium ct corona mea ; ac vicissim sanctus quisque animam suam ad Dei laudem et gratiarum actionem excitans, de eo dicat cum Psalte *Pta/m.* eu, 4 : a Qui coronat te in misericordia et miserationibus,» *q. d.* Deus est qui luis ipsi> misericordia: el virtutum operibus, quæ in ejus honorem qua i coronam contexis, teip»um coronat Quid

Monii- mu

enim sunt aliud nostra opera bona, nisi Dei dona? ait S. Augustinus.

it. 12. Ecck vir Oriexs (I). — Hebræi apud S. Hie* °' ‘ ronymuni, Theodoretus, Remigius, Albertus et :^ca Hugo per Orientem accipiunt Zorobabel, qui in z-robi. Babylone quasi emortuus, indo rediens quasi ’*’• oriri el reflorescere cœpit, dum populi redeuntis factus est princeps. Unde censent ei alleram coronam a Zacharia fuisse impositam. Sic ergo totum hunc versum ei applicant et explicant: Zorobabel cum Jesu quasi novum germen, novusque populi sol, ædilicabit templum Domino et perficiet, alterainque coronam gestabit, quia ipse habebit solium ducalo ad regendum res populi civiles; sicut Jesus sacerdos habebit solium pontificale ad moderandum res sacras. Porro inter hos duos, puta inter pontificem el principem erit consilium pacis ac summa unio. Verum tô *Oriens,* hebraico OCX *tsemach,* id est germen, est nomen proprium Christi, uti ostendi cap. in, 8; ibi enim, æque ac hic, omnis sermo ad Jesum filium Josedec, antitypum ct anlionymum Jesu Christi, dirigitur, nec ulla Zorobabelis fit mentio (2). Unde Chaldæus vertit : *E^cc vir cujus nomen est Messia*;* sic et Rabbini veteres apud Galatinum, lib. Ill, cap. XVI. Sic et S. Hieronymus, Haymo, Albertus, Ruperlus, Vatablus et Lyranus, qui lumen unus perperam per Orientem accipit quoque Jesum filium Joscdec. Jam sensus est, </. d. Hunc coronam impono tibi, o Jesu, fili Joscdec, non propter te, sed propter Orientem, id est Christum, ut scilicet ejus typum geras, ejusque sacerdotium el principatum représentes. Vatablus censet Christum vocari Orientem, quia ipse recens natus « proficiebat ætatc, ct sapientia, ct gratia apud Deum ct homines, » ul ail Lucas; et quia crevit in Ecclesiam, uli mox dicam. Unde Syrus verlil: *Ecce vir, et nomen ejus Ortus, et de subter orietur ;* Arabicus Alexandrinus : *Ecce vir, nomen ejus Ortus, festinabit repente, et ædificabit domum Domino.*

Et subter eux. — Hebraice vnnno *mittachtau,* id est *de sub co orietur,* q. d. Christus erit et vocabitur Oriens : quia sub Christo, ct ex Christo, quasi radice orietur, ct germinabit quasi furtim et sensim sine sensu, multitudo ramorum, id est fidelium, adeo ul sc propaget in ingentem arborem; ipse enim ædilicabit templum, id est Ecclesiam, Domino (3). Ila S. Hieronymus. Unde Chaldæus vertit: *Christus nomen ejus, ijui revelandus est, et magnificandus, el ajdificaturus templum Domini.* Hoc est quod ait Christus *Joan.* cap. XU, 24 : «Nisi granum frumenti cadens in terrain, mortuum fuerit, ipsum solum manet; si autem mortuum fuerit, mullum fructum affert. » Unde S. Bernardus serm. 15 *in Cant. : a* Moriatur igitur granum, et surgat gentium seges. »

Symbolice Lyranus : In nativitate, inquil, Symi* Christi, subter eum qui Deus est orietur, et nas- lice* cclur ut homo ; ct vice versa subter homine oriente et nascente, orietur quasi et nascetur Deus. Deus enim nobis ortus el quasi natus est, cum natus est homo Christus, in quo latebat divinitas, quæ hypostatice sibi uniendo humanitatem, cum ea tacite quasi nasci et oriri videbatur in terra.

Tropologice, S. Gregorius lib. XX *Moral,* cup. Tn^to- XVIII, vel, juxta aliam editionem, cap. xxi : sicc· « Oriens, ait, est nomen ejus. Nam quia ab oriente lux surgit, recte Oriens dicitur, cujus justitiæ lumino nostræ justitiæ nox illustratur.» Audi et S. Ambrosium lib. *De Paradiso,* cap. in : a Paradisus, ait, erat secundum Orientem in Eden, id est secundum Christum, qui jubar quoddam ælernæ lucis effudit, et est in Eden, hoc est, in voluptate. »

Anagogice Ruperlus : In resurrectione, inquil, Christus futurus erat Oriens; quia deinceps semper futurus in ortu, nunquam in occasu. Nam cum fuerit mortuus, apud inferos orietur timentibus nomen Domini; et ascendens, terræ caduque orietur vivus, ut nunquam jam moriturus,el per cum in multitudine credentium dilatabitur, cl in gloria resurgentium magnificabitur. Rursum subter se orietur, id est virtute non aliena, sed propria, puta divinitatis suæ, resurget, et sparget se suumque Ecclesiam per lotum orbem.

Denique S. Chrysostomus, homil. in hæc Zachariæ verba, in fine tom. I, aliter legit el explicat, nimirum sic : *Ecce vir Oriens nomen ejus, sub umbra ejus orietur sol; ipse veniet ad salvandum populum suum.* «Quale, inquit, nomen Oriens? Delectabile, dulce, suave. Hoc semper appetamus, ut conversi ab Occidente, intenti ad Orientem, agnoscamus Deum omnipotentem. Sub umbra ejus orietur sol. Et vere sub umbra ejus orta est claritas divinitatis ejus, qui in sole posuit tabernaculum suum. Quia lux venit in mundum, radiavit mentibus nostris obscuris, declarata sunt tetra, manifestata sunt occulta, tenebrosa aperta, ul lux oriretur nobis. Quia qui sedebamus in tenebris et umbra mortis, lux orta est nobis. Sol iste non est nubilosus, neo obtectus,

(1) Sic optime hanc versum cum procedenti nectit Ro«entnuUcr : *Dicet vero nd cum,* in explicationem actus illius allegorici, ut noverint ipse el ahi, ad quem spectet, quidque significet iste ritus.

Roe loo», ait Petrus de Figurino, licet cl ipse in tensu imperfecto ait Zurobabclcm ha e aliquo modo pertinere dicat, nuta, Zorobabelem nusquam alias inveniri Germen, wu *Orient* nominari, sed suo proprio nomine Z robabel. Ncc enim hoc nomen Unquam nomen imponitur, sed propter rem significatam, quomodo etiam Christus Dominu*dicitur vocandus Emmanuel, cum tamen ubicumque de illo historice agitur non Emmanuel, mxI Jésus appellatur. Addo cum Chnstophoro a Castro neque nomen *Orienti*,* aut *Germinis* satis aptum esse Zor ihsbcti, et quæ sequuntur omnia uon illi valde consetitanca rue.

(3) Hebraice : *Et de rubier u germinabit,* id est e fundo «uo in quo satus est, germinabit, succrescet.

non ascendens et descendens; sed ille sol justitiæ, qui totum cardinem mundi adventu suo splendiicavit, quid aliud egit, nisi ut Putri el bibi faceret populum peculiarem, dato pignore Spiritus Sancti? n

Et ædificaiut templum DOMINO. — Alludit ad Icmplum roœdiilcatum a Jesu et Zorobabel, 7. d. Sicut hi reaedificant templum Salomonis materiale : ita Oriens, id est Jesus Christus, aedificabit templum spirituale, puta Ecclesiam Christianam Deo. Unde id ipsum iterata asseveratione confirmat, dum subdit : « El ipse exstruet (hebraico est idem verbum quod ante, sed in futuro, pula *iibne,* id est *aedificabit)* templum Domino, » 7. d. Omnino ipse uti incipiet, ita perficiet a;diiicium templi, id est Ecclesiæ Dei (1).

Mystice, hac iteratione significatur duplex templum, scilicet Ecclesia militans ct triumphans, ædificanda a Christo. Ila S. Hieronymus, Ruperlus, Lyranus, Clarius el Vatablus.

Ve, p. 13. Et ipsb (Oriens, non Zorobabel, ut volunt Hebræi ct Thcodoretus, sed Christus) portabit gloriam, — puta coronam glorine, scilicet gloriosi pontificatus et regni, juxta illud *Psalm,* xx, i : « Posuisti in capite ejus coronam de lapide pretioso. » Unde explicans, subdit : a Et sedebit, ct dominabitur super solio suo, et erit sacerdos super solio suo. » Hanc autem gloriam inchoate Christus adeptus est in hac vita; unde significat hic Propheta quatuor quadrigas, id est monarchias, desiisse in regnum Christi, do quo ait : « Dominabitur super solio suo, » sed plene hanc gloriam, dominium et regnum consecuius est Christus post resurrectionem, quando superata morte, peccato et divmone, triumphans ascendit in cœlum, ibique sedet ad dexteram Patris, quasi Hex regum, el Dominus dominantium, ducens post se agmina sanctorum omnium ad gloriam el triumphum œternum. Ila S. Hieronymus, Huperhis, Arias ct Vatablus. Hanc Christi gloriam in *AporaL,* cap. v, 12, spectavit S. Joannes, cum angelos sanclosquc omnes ei acclamantes audivit: « Dignus est Agnus qui occisus est, accipere virtutem, et divinitatem (nomen famamque divinitatis, ejusque gloriam, cultum et adorationem), et sapientiam, et fortitudinem, et honorem, et gloriam, el benedictionem. » Et mox : « Et omnem creaturam quæ in cudo est, et super terram, cl sub terra, et quæ sunt in mari, et quæ in eo, omnes audivi dicentes : Sedenti m throno ct Agno benedictio, cl honor, et gloria, et potestas in s/rcula sæculoruni. El quatuor animalia dicebaut : Arnen. » Vide ibi dicta. Ubi S. Joannes vi-

ti) Initio venu 18, repetitur eadem sententia juxta Habncorum consuetudinem ad signifie indam majorem vaticinii certitudinem. Nim mavis, alteram partem ad Jesum sacerdotem, alteram referit ad Salvatorem in lune sententiam : sicut Jesus sacerdosædilicabit templum, ita Christus, etc. Siletur autem Hebraeorum more nota similitudinis, quam si addideris, nihil erit clinua. (SvineLias.)

detur alludere ad hunc locum juxta Septuaginta, qui pro *gloriam* vertunt, *virtutem,* dc quo S. Hieronymus : « Ab alio, inquil, invfc&rr*, ab alio tntr?pír<tx, ab alio á;irr., ab alio senbitur, quæ vel inclytum, vel decorem, vel virtutem, vel gloriam sonant, » quæ omnia et plura complexus est S. Joannes.

Et consilium pacis (id est summa pax, unio et concordia; hanc enim conciliat consilium prudens, et hæc omni consilio est tuenda cl conservanda), erit inter illos duos, — scilicet inter Jesum pontificem et Zorobobelem principem, inquiunt ex Ihîbræis S. Hieronymus, Thcodoretus, Remigius, Lyranus ct Hugo. Verum nulla Zorobabelis hic facta est mentio : unde ipse cura Jesu demonstrari nequit per pronomen demonstrativum *illos.* Dico ergo tò *illos* demonstrare duos thronos, sive duo solia, scilicet pontificatus ct principatus; licet enim solium latino sit generis neutri, tamen hebræum NOD *hisse,* id est thronus vel solium, est generis masculini. Ita S. Hieronymus, Ruperlus, Vatablus, Clarius et Arias. Vel potius magisque apposite ad rem, æque ac ad versionem Latinam, t* i//os demonstrat principem, qui, ut pnecesait, « sedebit el dominabitur super solio suo, » et pontificem, de quo mox subdit : « Et erit sacerdos super solio suo, ▮ 7. L In Christo summus erit consensus ct concordia inter principem sedentem in solio regali, et pontificem sedentem in solio pontificali; quia Christus utrumque erit, et utramque dignitatem pontificatu* et regni in se conjunget : cujus rei typo Jesus filius Joscdec, vers. Il, duplicem accepit coronam, sacerdotii scilicet et principatus, ul utramque potestatem in Christo uniendam portenderet. Antea enim cum hæ potestates essent divisæ, sæpe inter pontifices ct reges erat lis et dissensio, ut patet ex libris Regum. Aliqui sic exponunt, 7. d. Summus erit consensus inter Jesum Joscdec cl Jesum Christum, qualis est inter imaginem cl exemplar, inter ideam ct fabricam, inter typum ct anlilypum. Verum hoc typicum ct mysticum est potius quam litterale el genuinum. Prius ergo quod dixi, litterale est, cui favet Syrus. qui vertit: *Et consiliarius* (consilium dans et consilians) *pacis erit inter duos eos* ; et Arabicus Antiochenus significantius : *Et regnum pacts erit super tos omnes;* el Arabicus Alexandrinus; *Et erit consilium concordice inter eos* (2).

(ï) Roseumullerus melius vertendum censet : *Et confilium pacis erit inter ista duo,* id est inter regiam dignitatem Messia), et sacerdotium ejus, de quibus seorsim in su(MJrioribus actum est; his igilur. qua* diversissima semper in república Hebncoruin el separata munera eroni, in una Me.^iæ persona erit *conubum perù, id est* bene eis convellici, optime congruent, quemadmodum cum in capessendo consilio una consilh»ruin voluntas, una sententia sil. Quam espheatinnem commendat inlms emblematis el ppi^lklionishnjn*scopos. qui eu tendit, ul sub imagine duplicis coronæ capili unius Jqsilu iuipo-

Morih- ^4^7 postit- es.

Moraliter, discant hic principes se colere de- ^>ero concordiam cum Ecclesia et Pontificibus, utpote quorum dignitas illis sil inferior et súbalterna, adcoque connexa et unita in Ghristo, a ut nec regale fastigium sacerdotalem deprimat dignitatem, nec sacerdotii dignitas regale fastigium; sed in unius gloria Domini Jesu utrumque consentiat, v ait S.Hieronymus; tumque se fortunatos et felices fore. Sic Saul felix fuit, quamdiu monitis Samuclis obedivit : at ubi ab iis descivit, vita et regno se suamque familiam privavit Sic loas, quamdiu Joiadæ paruit, pius cl fortunatus fuit; at ubi ejus filium Zachariam occidit, mox et ipse occisus est, II *Paral,* **xxiv, 25. Sic Osias, quia invasit sacerdotium, adolcns thymiama, lepra percussus est,** II *Paralip.* **xxvi, 19. Sic Jeroboam, Achab, Jehu cæteriquc reges Israel, quia a pontificibus el templo schisma fecerunt, omnes ad unum regno el vita mulct ili sunt. Sic Constantinus S. Sylvestri documenti secutus, gloriosus evasit. Sic Gratianus, Valentinianus, Theodosius,S. Ambrosii discipuli et associ®, nomen celebre in terra cl cado consecuti sunt. Sic Carolus Magnus mirus Homan® Ecclesia?, æque ac Pontificis cultor ct propugnator, victoriis rebusque gestis Magni cognomen est adeptus. Principes ergo sequantur illud consilium, imo mandatum, quod S. Ludovicus, rex Francia* sapiens, æque ac pius monens suo filio et successori Philippo testamento reliquit : « Esto, inquit, semper cl per omnia devotus ac obediens Romance Ecclesi® el Pontifici, cumque colas ut patrem spiritalem,** n

14. Et coroxæ shunt Helem et Todiæ, **etc., —** *q. d.* **Postquam imposueris capiti Jesu coronas jam dictas, eas depones, el consecrabis, ponesque in templo, incisis in eis nominibus illorum** quatuor **virorum, qui ad eas aurum cl argentum obtulerunt,** scilicet **llelem, Tobiæ, Idui® ct Hem, ad perpetuam eorum memoriam; quia coron® h e deinceps habitatur® sunt in templo, id csl in domo** pontificis, *q. d.* **Pontifex qui** praeerit **templo, deinceps praeerit cl regno, erilque rex vel princeps : tum ut sint « memoriale,** n **ut scilicet æterna sil eorum memoria ct laus, qui hac oblatione tam Jesu fili Josedec, quam in eo Jesu Christi regnum ct sacerdotium tacite agnoverunt, illudque professi ei se ct sua consecrarunt. Ita S. Hieronymus, Theodorclus, Remigius ct Lyranus.**

Nola : Qui vers. 10 dictus est *Holdai,* **hic vocatur** *Udem;* **cl qui ibidem** dictus **est** *Josias,* **hic vocatur** *liem»* **Erant autem binomii. Porro hæc no-**

mUb duplex dignius in unam Messi® personam divinitus conferenda significetur.

Cxtemrn, observat Maurer liaodquaquam opus esse ul tam srninullero neuirahler capias sutlixum in orPKJ /tenenifti. sicque vertendum csm : *Al condhum pacis* erit inter *utrumque,* regem inter el sacerdotem, vel, qu xl eodem redit, niter ulrumque sohum, regium et Sacerdotale»

mina, quia breviora, potius quam prima illa longiora, coronis incisa fuerunt.

Moraliter, disce hic quam gratum sil Deo opes suas offerre templo, et personis illi dicatis, ul- Ut‘ pote quorum nomina donis incidi velit, ad perennem illorum famam el giuliani, ut hisce coronis non tam Deus, quam ipsi offerentes a Deo coronari videantur. Mornl-

Mystice S. Hieronymus : *Holdai,* **inquii, hebraico interpretatur deprecatio Domini;** *Tuina,* **bonus Domini, vel placens Domino;** *Idaia,* **notus Domini. Pro** *Holdai* **posuit** *llelem,* **quod interpretatur somnium : et in quarto loco addidit** *lien,* **id est gratia; quia Daniel cap. n, Dei invocatione et gratia, somnii N'abuchodonosoris interpretationem est consecutus. Tradunt enim Hebræi Holdai, Tobiam, Idaiam ct Hem fuisse Daniele®, Ananiam, Azariam et Misaeleni. Mystice ergo his Mptic/, etymis significatur quod iis qui ad Dominum accedunt, cumque deprecantur, ac Deo placent, ideoque Deo cogniti sunt, detur Hen, id est gratia, et dona, quæ grati® nomine significantur : ac Heleni, id est somnium, id est spons® delici®, ac quies in Domini complexu et sinu, juxta illud** *Cant,* **v, 2 : « Ego dormio, et cor meum vigilat.» Et cap. m, 5 : « Adjuro vos, filiæ Jerusalem, per capreas cervosque camporum, ne suscitetis, neque** evigilare **faciatis dilectam, donec ipsa velit. » Huc accedunt Septuaginta, qui pro** *Uoldai* **vertunt,** *expectantes;* **pro** *Tobia, utiles;* **pro** *Idaia, cognoscentes.* **Unde sic transferunt :** *Corona aulein erit exspectantibus, et utilibus ejus, ct qui cognoverunt eam, et in gratiam filii Sophonia, ct in psalmum in domo Domini.* **Quæ explicans S. Hieronymus sic ait : « Corona, id est insigne victori® Cum Christus fuerit coronatus, his cpioque repromittitur, qui exspectant eum (juxta illud Pauli** H *ad Timoth,* **n , 8 : In reliquo rcposila est mihi corona jusliliæ, quam reddet milii Dominus in illa die justus judex : non solum autem mihi, sed ct iis qui diligunt, ideoque exspectant adventum ejus) et intelligunl utilitatem captivitatis quondam su®, et noverunt Dei universa mysteria, ut sint in gratia filii Sopboni®, id est visitationis Domini. Et qui in Babylone dicebant : Super flumina Babylonis, ibi sedimus ct flevimus, cum recordaremur Sion, postquam reversi fuerint in Jerusalem, accipiant psalterium, et tympanum, et canant in Ecclesia Domini :ct qui per majora peccata longe fuerant a Judæa et confessione verissima, per singulos profectus suos ædificcnl domum Domini. Fient autem omnia quæ promissa sunt, si Dominum audire voluerint, et acta pœnitentia in bonis operibusmanserint.»Unde Tertullianus lib. IV** *Contra Mardon,* **cap. xxxix, legit :** *Corona autem erit eis qui toletavcrint,* **q. d. Tolerantia pariet patientibus et martyribus coronam.**

15. Et qui **viioci** i. sunt, — *q. d.* **Qui a Jerusa- ven. is lem et templo distant, cl in locis remotis habitant, incitati Ium aliorum, Ium illorum quatuor viro-**

rum, qui nurum o Babylone attulerunt et templo obtulerunt, exemplo, memoria et gloria, afferent et ipsi sua dona, ad promovendam fabricam et ornatum templi. Ita Hebrai, Theodoretus, S. Hieronymus, Remigios, Albertus ct alii. Sic Darius et Artaxerxes ad templum miserunt sumptus el oblationes, ut narrat Esdras lib. I, cap. VI et 7.

AUegoriratione Ctutinm.

Allegorico, *g. d.* Cum Christus ædificabit Ecclesiam› *n eaIlie a Deo quasi coronabitur Pontifex et princeps, venient ex longinquis orbis partibus Gentiles, qui cotisque remoti fuerant a beo, Christo, cœlo et salute, ut hanc ejus Ecclesiæ fabricam promoveant. Ex Gentilibus cnim creati sunt episcopi, doctores, pastores, etc., qui Ecclesiam Christi verbo et exemplo cedifìcarunt ct propagarunt. Ita S. Hieronymus, Rupertus et Arias. Hoc est quod ait Apostolus Ep/ies. n, 13 : « Vos qui eratis longe, facti estis prope in sanguine Christi, n Unde infert vers. 17 : < Ergo jam non estis hospites, et adven®, sed estis cives sanctorum, et domestici Dei. » Hos venientes a longe prœvidens Isaías, cap. i.x, I, exsultat et clamat : a Surge, illuminare, Jerusalem : quia venit lumen tuum, et gloria Domini super te orla est. Leva in circuitu oculos tuos, ct vide : omnes isti congregati sunt, venerunt tibi : filii tui de longe venient, ct filiae to® de latere snrgent. »

Et scietis, —*g. d.* Cum videbitis luce mea oracula rcipsa compleri, ac præsertim cx remotis urbibus et gentibus confluere turbas ad templum, in coque sua munera offerre, tunc scietis me Zachariam, cpii hæc prædixi, id non ex me, sed a Deo missum et inspiratum praedixisse, simulqun credetis ea quæ de Oriente, id est Christo, pra> dixi, me ex Deo prædixisse, ac proinde eadem pari certitudine suo tempore fore complenda; sunt enim luce verba Zachari® de Christo, ut patet; non Christi de scipso, uti censuit Eusebius lib. V *Demonstr.* cap. v.

Erit autem uoc,—*q.d.* Hæc prospera et gloriosa templo, et consequenter vobis, o Judæi, obvenient, sed sub hac conditione, niminim si Dei legi vocique obedicrilis; sin ei sitis inobedientes et rebelles, nolite mc falsitatis accusare, si hæc sua meaque promissa revocet Deus. Ita Theodoretus.

Mystice, *g. d.* Si Christum Christique vocem ct doctrinam audire et recipere vftlucritis, o Judæi, cognoscetis me vera de eo sub nomine Orientis, ejusque templo, id est Ecclesia, vaticinatum esse, ac omnium ejus bonorum, quæ ipse e cœlo in terram secum deferet, fictis participes : sin eum repuleritis, ipse bona hæc sua a vobis revocabit, cl transferet ad gentes.

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Qucrrunt Judcei, num jejunia a se in captivitate Babylonica ob urbis gentisque excidium sponte suscepta, jam post reditum in Jerusalem, novique templi inchoatam fabricam adhuc observanda sint? Zacharias cap. sequenti, vers. 19, *responsurus, hoc capite nonnulla proemittit, docctque verum Dooque gratum jejunium esse abstinentiam ab injuriis ct peccatis, obedientiam et misericordiam : ob harum enim virtutum legisque Dei neglectum, cos a Deo punitos esse captivitate septuaginta annorum in Babylone* (i).

I. Et factum est in anno quarto Darii regis, factum est verbum Domini ad Zachariam, in quarta mensis noni, qui est Casleu. 2. Et miserunt ad domum DciSarasar, ct Rogonimclecli, ct viri qui erant cum eo, ad deprecandam faciem Domini : 3. ut dicerent sacerdotibus domus Domini exercituum, ct prophetis, loquentes : Numquid flendum est inibi in quinto mense, vel sanctificare mc debeo , sicut jam feci multis annis? 4. Et factum est verbum Domini exercituum ad mc, dicens : 5. Loquere ad omnem populum terræ, et ad sacerdotes, dicens : Cum jejunaretis, el plangeretis in quinto el septimo per bos septuaginta

(1) Post pancneticum sermonem, i, et cmblematicum, n-vi, sequitur sermo didácticas, qui velini prions partis Zacharie vaticiniorum secundam partem conficit. et quo monita et consilia varia, nullis imaginibus el allegoriis involuta, continentur.

Primo, notato tempore, proponitur occasio sermonis ex questiono sacerdotibus facta, circa jejunium in captivitate observatum, aneliamnum sil continuandum, 1-3.

Secundo, exponitur sermo a Deo Prophetæ commissus, 4, quo ill *retponsum, primo,* vituperans observationen^ jejunii pnvteritam, ex eo quod ex mero suo arbitrio jejunium elegissent, 5, 6; ct quod antecessorum more illud cum observatione legis non conjunxusent, 7; *tfcundo,* exponens quid Deus pre primis cupiat, et quid pro jejunio cl planctu ¿ab ipsis instituto), ant ceric in jejunio sibi maxime placeret, scilicet, exercitium justitiœ ac misericordia!, 9; et abstinentiam ab injuria erga proximum, 10; *tertio,* enarrans, tum antiquorum contumacem legis neglectum, 11,12, tum Indicias illis indu pœnas gravissimas, 13, 14.

annos : numquid jejunium jejuuaslis mihi? 6. et cum comedistis, et bibistis, numquid non vobis comedistis, et vobismelipsis bibistis? 7. Numquid non sunt verba, quæ locutus est Dominus in manu prophetanfm priorum, cum adhuc Jerusalem habitaretur, ct esset opulenta, ipsa et urbes in circuitu ejus, el ad Austrum, et in campestribus habitaretur? 8. Et factum est verbum Domini ad Zachariam , dicens : 9. Hæc ait Dominus exercituum dicens : Judicium verum judicate, ct misericordiam et miserationes facite, unusquisque cum fratre suo. 10. El viduam, et pupillum, et advenam, et pauperem nolite calumniari : ct malum vir fratri suo non cogitet in corde suo. 11. Et noluerunt attendere, ct averterunt scapulam recedentem, el aures suas aggravaverunt ne audirent. 12. El cor suum posuerunt ut adamantem, ne audirent legem, et verba quæ misit Dominus exercituum in spirilo suo per manum prophetarum priorum : cl facta est indignatio magna a Domino exercituum. 13. Et factum est sicut locutus csl, el non audierunt : sic clamabunt, et non exaudiam, dicit Dominus exercituum. 14. El dispersi eos per omnia regna, quæ nesciunt : cl terra desolala est ab eis, eo quod non esset transiens el revertens : el posuerunt terram desiderabilem in desertum.

‹• i. Et factum est.— Est hysterologia : hæc enim verba ponenda sunt post legationem cl quæstionem Judæorum : illi enim respondent. Unde post eam vers. 4 iterantur. Ilæc ergo verba quasi titulus prophcliæ hujus capitis, more Prophetis usilato præponuntur : deinde vers. 2 occasionem prophcliæ hujus enarrat, dicens : « El miserunt, n 7. *d.* Cum misissent principes légalos ad consulendum sacerdotes et prophetas, tunc factum est verbum Dei ad me Zachariam, respondens legatorum questioni.

In anno quarto Dum — Hystaspis regis Persarum, rpii Cambysi Cyri filio post Magos successit. Hic annus quarius fuit 12 a soluta captivitate Babylonica, ct reditu Judæorum in Jerusalem : hic enim reditus contigit anno I monarchiae Cyri. Cyrus autem 1res lautum annos regnavit ul inonarcha, uti tradunt Hæbræi; cui successit filius Cambyses regnans per 7 annos : quo defuncto inlruserunt se per dolum Magi, regnantes per annum : iis trucidatis successit Darius, Hystaspis filius, cujus anno 4 hoc oraculum accepit Zacharias, eum jam templi fabrica valde assurgeret : illa enim empia est anno 2 Darii, et finita anno 6 ejusdem, ul jam sœpius dixi (I).

Mensis noni, qui est Caslfu. — Qui respondet nostro novembri. Hic enim mensis est nonus a uisan, sive martio, qui primus erat mensis anni sacri apud Hebreos.

2. Et miserint ad domum Dei Sarasar, et Ro- GOMMELECU, ET VIRI QUI FRANT CUM EO. — QIbTECS primo. quinam hi? llebræi, Haymo, Remigius el Hugo censent hos fuisse Persas, principes Dani, sed proselytos, hoc esi, conversos ad Judaismum, qui proinde jejunantibus Judæis ipsi quoque jejunabant, ideoque jam mittere legatos qui rogent sacerdotes an post solutam captivitatem, el inchoatam templi fabricam adhuc jejunare debeant? Unde sequitur hanc legationem missam e Perside.

Secundo, alii apud Theodorolum censent hos viros fuisse Culhæos, puta Samaritas, quos Salmanazar ex Cuth aliisquo urbibus Assyriæ transtubi in Samariam, qui ul Deum terre suæ, scilicet Sunariæ, colorent cum diis patriis, pula Assyriis, judaizabant, ct cum Judæis ac Samaritis jejunabant. Unde sequitur hanc legationem missam e Samaria.

Tertio, Rupertos, Lyranus, Arias et Vatablus censent cos fuisse Judæos, sed in Babylone, aut in vicinis Babyloni regionibus adhuc degentes.

Quarto, probabilius alii censent cos fuisse Judæos in Judæa, sed extra Jerusalem in vicinis oppidis habitantes; hoc enim indicat responsio Zaehariæ facta, dicens : « Loquere ad omnem populum terne, cl ad sacerdotes, dicens : Cum jejunaretis,» etc. ItaTheodoretuset Chaldæusqui censent cos fuisse Bethelilas, uti mox plenius dicim.

An domum Del — Hebraice est *Bethel ;* quod si appellative sumas, significat *dumum Dei.* Et ita vertunt Noster, R. Salomon, Pagninus et Vatablus. Alii accipiunt *Bethel* ut nomen proprium. Undo Septuaginta vertunt : *Miserunt in Bethel.* Bethel enim erat civitas decem millibus passuum distans a Jerusalem, ubi Jacob vidit scalam, el por eam descendentes cl ascendentes angelos in cœlum, *Genes,* xxvni. Verum non est credibile eo missam fuisse hanc legationem : missa enim fuil ad sacerdotes, qui degebant in Jerusalem. Undo secundo melius Chaldæus vertit : *Miserunt de* Bo *thel*9 *q. d.* Judæi habitantes in Bethel miserunt ex en legatos in Jerusalem. *Tertio,* alii censent Bc*thel* esse nomon viri, æque ac Sarasar. Unde vertunt : *Et misit Bethel Suretser,* etc. Verum longe melius Noster *Bethel* vertit, *domum Dei,* ut signi-

(I) Scripta igitur hæc sunt biennio post illa quæ supra leginiu*, cap. i. 1-7, lolitleinque annis ante absolutum templum, *E dr.* vi, 15 Quo tempore probabile est temphun jam inactu ex parte íuíwáj resütutum.

lìcci terminum ad quem hæc legatio missa est, fuisse domum Dei sivo templum, uti liquet cx sequentibus. Templum enim erat locus orationis, œque ac oraculi, quod omne» Judæi adire el consulere solebant. *Saretser* videtur esse nomen oillcii : *Saretser* enim hebraico idem est quod præfectu» thesiuri, pula thesaurarius, vel quœstor. Ha H. Abraham et Arias, qui pariter tale nomen esse censent *llogommelech,* quod ipsi vertunt, reÍ/ÍU5 *dux;* pro quo Septuaginta in editione Domina corrupto habent, Arôeseer *rex;* aut, ut alii legunt, *Arbat rex Sagat,* scilicet urbis. Melius Septuaginta in editione Compiutemi legunt, *Dogom rex,* Sic enim est in hebræo : nam *meteth* idem est quod rex; quanquam non sil verisimile hunc Rogum fuisse regem : ergo mcWi, vcl est nomen proprium, et appendix Rogom; vel certe in genitivo vertendum, Rogom *regis,* scilicet dux, vel officialis. Syrus vertit, *rabmog,* id csl princeps pistorum vel coquorum. *Uab* enim vocatur, major, princeps; *mog* est pistor, et is qui in coquina cibos parat. Arabicus vertit, *Sarasar et Arphasar, Moloc* (I).

Ven 3 3. NUMQUID FI ENDI'M EST MIHI IN QUINTO MENSE. — Puta in julio, qui hebraico *Ab* dicitur, cujus die decima templum combustum fuit a Chaldæis, œque ac urbs cl muri diruti, ideoque eo dio quotannis Judæi sibi indixerunt lucium et jejunium, ut patet IV *licg,* xxv, 9, et *Jcrem.* 1 ii, 12; idque continuarunt per septuaginta annos captivitatis Babylonica), ac deinceps donec templum rursum ædificari cœptum. Cum ego viderent jam templi fabricam crescere, jure quierunt an adhuc templi prælcriti incendium flere, ct per jejunium lugere debeant ; an vero ob novi fabricam se exhilararo ct exsultare ? Cessante enim causa cessat effectus, imo mutata causa mutatur effectus : templo ergo restaurato videtur lucius vertendus in gaudium. Hæc. est quœstlo, et causa quæstionis.

Vel sanctificare. — Hebraice ntJH Aiimaw, id est nazaræare, hoc est agere nazaraum, instar nazaræi abstinere a vino et deliciis, ac jejunare juxta legem eis praescriptam *Numer.* cap. v. Unde Chaldæus vertit : *Numquid prohibebo animam meam a deliciis, sicut fed jam multis annis?* Paginus : *Numquid flebo separando me a cibis?* Tigurina : *Num religiose abstinebo?* Vatablus : *Num* Reparabo *me?* scilicet a cibiscl voluptatibus; Noster cum Septuaginta vertit, *sanctificare :* quia sanctificatio Judæorum, præsertim nnzaræorum, sita crat in abstinentii et jejunio : quo enim mens magis se abstrahit aj> escis rebusque corporeis, co magis lit spiritalis, magisque assurgit ad Deum, ejusque illustrationum et affectuum errIcstium fit capax. Unde Ecclesia in præ alione Missæ, tempore Quadragesimæ, canit: « Deus qui corporali jejunio vilia comprimis, mentem elevas, virtutem largiris et præmia. » Quocirca S. Chrysostomus semi. I *De Jejunio:* «Jejunium, inquit, angelorum est imitatio : jejunans ferine angelus est. n Idem, homil. I in *Genes. :* * Jejunium in paradiso institutum est, n ideoque paradisi est vita.

Moraliter, disce hic, tempore cladis et calami- Monlk
latis vel publica», vel privat®, confugiendum esse Ur»
ad lictum cl jejunium, ut per pœnitentum, Dei *
iram placemus. Nam, ut ait S. Chrysostomus c‹ *.
serm. I *De Jejunio :* « Jejunium sententi »m Dei revocat, cl immortalitatis est conciliator, o Idem, homil. 2 in *Genes. :* Jejunium, inquit, animarum tranquillitas est, decor senum, o Ha Josaphal, obsessus a Moabitis, Amiuonitis ctldumæis toti Judææ jejunium imperans, n Deo auxilium per miraculum obtinuit, quo hostes in se versi mutua se cæde conticerent, 11 *Paral,* xx, 3. Ita Israelita», obsessi a Philistæis tempore Samuelis, jejunantes cos profligarunt. I *Kcg.* vn. 6 ct 13. Ha iidem, llolofcrne cos invadente, indixerunt solemne jejunium, eoquo victoriam impetrarunt per Judith, cap. m, 8. Idem fecerunt tempore persecutionis Aman. *Esther* iv, 16, et tempore reditus e Babylone, ul in itinere hostium manus evaderent, I *Esdræ* vin, 21. Sic el NiniviUe jejunio communi tam jumentorum ct infantium, quam virorum ct mulierum excidium a Jona comminatum effugerunt. *Jonæ* m, 5. Quocirca imminente Judæis excidio Chaldmorum, Deus per Joelem. i. 4, illud evadendi hoc dat remedium : « Sanctificate, ait, jejunium, vocato cætum, cto., ct clamato ad Dominum. » Et cap. n, <2 : «Convertimini, ait, ad me in toto corde vestro in jejunio. el in fletu, et in planctu. » Hoc ergo faciunt fideles cum flagellum Dei. vel reipublicæ, vel cuique privatila imminet, ut sibi quisque a Deo per Zachariam tunc dici putet : *hmnazrr,* id est esto nazunpus, separa te a deliriis, a cibis, a lusibus, a voluptate, ac da te austeritati, nbsti

(1) Juxta Rosenmuller, cum templum Hierosolymitanum nusquam Sx-DO *bethel* appelletur, verum semper oppidum satis notum designo!, et hoc loco cum veteribus, pnvtcr Hieronymum, omnibus ña capiendum arbitratur. Hinc vertit locum sic, *misit* Bellici, id est miserunt Bollicíense», *Scharererum.* etc., chi ut nomen urbis, proprie sit femininum, hoc tamen loco, ubi illius incoia* spectantur, masculina sumitur.

Maurer e contra fatetur illam Interpretationem non sibi satisfacere, el hanc proponit : Nonne ad quos vers. 5 dirigitur responsum, eosdem probabile est proposuisse interrogationem ? Jam voro *ad omnem populum terra*,* vers 5, dicere dicenda Jubetur vates. Maxime igitur probabile mihi videtur, *domum Dei* hic significari famil am Dei, id est populum Judieorum : cf. cap. tir, 7, et *líos.* vin, 1. Quod Hosco loco, Jud.vorum populus appellatur Hin* JV2 *beth Jora,* hic veroSx JV3 *bethel* nullius momenti discrimen est. Fortasse consilio *bethel* de *populo* dixit vates, quoniam *beth Java* versu primo dixit de templo : Non vereor ne dicat aliquis, quominus *bethel* diceretur Jovm populus, impedivisse quod mali ominis nomen fuerit *llsthel.* Nam quo Zacharias vixit tempore, urbs illa dudum desierat sedes essa cultus deorum flo termo (Maurer.)

nentiæ, orationi ct lamentis, iisque tc sanctifica, ut Deum tibi reconcilies.

Vert. 5. 5. Cum jejunaretis et plangeretis in quinto (scilicet mense, ob combustam in eo urbem et templum, uti dixi) : et septimo — mense, ob cæsum in iilo Godoliam, qui erat dux et spes populi reliqui in Judæa, cum cæteri a Chaldæis abducerentur Babylonem, *Jerem.* xli, I ct sequent.

Ni «QUID jejunium JPJÜNASTIS mihi ? — Antequam directe questioni respondeat (quod facit cap. vin, vers. 19), objurgat Judæos, quasi adhuc iis suboflensus ob praeteritas noxas, 7. *d.* Quid me rogatis de jejunio vestro prorogando, vel inhibendo, quasi ego eo delecter, vel ejus cura me tangat? Erratis : illo non dclector, illud non curo, imo sperno et aversor; quia hucusque vobis, id est ob vestram paupertatem, et ad lugendam vestram captivitatem jejunaslis, non ul mihi placeretis meque placaretis : si enim hoc voluissetis, jejunium corporis debuissetis condire jejunio animæ, et abstinentia a peccatis. Hoc autem non fecistis, sed iis indulsistis. Similiter cum jam comeditis et convivia agitatis, id facitis ob vestram lœtitiam, quam ex reditu in patriam et libertate percipitis, non vero ut mihi ejus auctori gratias agatis, meque laudetis et celebretis. Ita S. Hieronymus, Thcodorelus et Remigius.

Paulo aliter Vatablus, 7. *d.* Numquid utilitatem aliquam aut voluptatem cepi ex vestro jejunio ? 7. *d.* Non, quia non fuit mihi gratum, eo quod non fuerit conjunctum pietati ct religioni.

Morali- Moralitcr, S. Gregorius hom. 16 in *Evangel,* cx- m IíH P®ea08 hæc Zaehariæ verba : « Sibi, inquit, co- jejuxMa? medi! et bibit, qui alimenta corporis, quæ sunt communia dona conditoris, sine indigentibus percipit. Et sibi quis jejunat, si ca quæ sibi ad tempus subtrahit, non pauperibus tribuit, sed ventri postmodum oflerenda custodit. Hinc per Joelem dicitur : Sanctificate jejunium. Jejunium quippe sanctificare, est adjunctis bonis aliis dignam Deo abstinentiam carnis ostendere. Cesset ira, sopiantur jurgia. Incassum enim caro atteritur, cum per prophetam (Isaiam cap. lviii) Dominus dicat : Ecce in die jejunii invenitur voluntas vestra. Ecce ad lites et contentiones jejunatis , » etc.

▾ en. 7. 7. Numquidnon sunt verba ? — *Primo* et genuine, *q.d.* Numquid hæc eadem verba, nimirum quod jejunia vestra non condita operibus bonis,sed malis mihi displiceant, olim vobis per Prophetas locutus sum? 7. d. Omnino id ipsum edixi per isaiam cap. lviii,4Jeremiamcap.xiv,12cl alibi. Ita Theodoretuset Lyranus, Scnindo, S. Hieronymus, Hugo et a Castro *verba* hæc intelligunt ea quæ subdit : « Judicium verum judicate, et misericordiam et miserationes facite , » etc. *Tertio,* Albertus exponit. 7. d. Numquid hæc verba de excidio et desolatione Jerusalem, quæ jam impleta videtis, vobis locuti et comminati sunt Prophetae, nisi a peccatis resipisceretis? Aul, ut Vatablus, qui per verba intclligit facta, quæ verbis suis praedixerunt et minati sunl Propheta?, 7. *d.* Numquid non hæc tristia quæ vobis obvenerunt, facta sunt ad exsequenda, ct opere complenda verba mea, quæ per Prophetas prolocutus sum ?

Et ad Austrum. — Nominat partem australem et campestrem Judaeae, quia ea, utpote plana et patens, natura loci non erat munita, q. *d.* Olim habitabatis confidenter et secure, etiam in ea parte Judææ quæ erat maxime debilis ct infirma, eo quod vosego protegerem; at quia me exacerbastis, hinc tradidi vos Chaldæis. Ita Vatablus. Addit S. Hieronymus eam nominari, quia maxime erat fertilis, 7. *d.* Ego australem vestram regionem cl campos implevi messe, frugibus ct fructibus : sed vos ingrati, mihi fuistis rebelles; hinc ego cx ca vos expuli, projeciquo in Babylonem.

B. Misericordiam et miserationes facite. —Hæc ven.«. geminatio significat mullam crcbramque faciendam esse misericordiam. Nominat lanium ca officia quæ spectant proximum, sed sub his intelligit ea quoque quæ spectant Deum. Dilectio enim proximi præsupponit dilectionem Dei, ex caque quasi cx fonte oritur. Idem facit Apostolus *Item.* yin. 9.

10. Pauperem nolite calumniari. — Chaldæus vm.to. et Septuaginta : *Nolite opprimere :* utrumque significat hebraeum *ascac;* quia finis calumniæ est oppressio, direptio ct expilatio pauperum. Hæc eadem in jejuniis Judæorum taxat Isaías cap. lviii. Vide ibi dicta.

1!. Averterunt scapulam recedentem. —Fue- Ver*. H. runt inobedientes et rebelles : famuli enim herorum, et filii parentum jussis refractarii et pervicaces, ab iis avertunt faciem , dorsumque obvertunt , ct protervi abeunt. Unde Septuaginta vertunt : *Dederunt dorsum contemnens;* Pagninus: *Dederunt scapulam aversam.* Est catachresis. Tigurina vertit : *Obvertentes humerum rebellem,* q. d. Averterunt humerum ab onere praeceptorum meorum : ut sit metaphora a bajulis onus detrectantibus, vel excudentibus.

Aures suas aggravaverunt, — velut plumbo, aliove pondere injecto aures obturarunt, ne meas leges et monita auribus exciperent, etin animum transmitterent. Tigurina vertit : *Aures suas hebetarunt.*

12. Cor suum posuerunt *(durum,* ut addit Chal- Ver* it dams) ut adamantem. — Hic enim lapis est durissimus, qui respuit scalpra et malleos, quin et ipsos disrumpit : ideoque a Graecis dicitur ¿¿¿aoc, id est *indomabilis.* Vide dicta *Ezcrh.* capite m, vers. 9.

Per manum Prophetarum, —per Prophetas quasi organa et instrumenta sua : manus enim csl organum organorum, ait Aristoteles. Manus ergo hic denotat os . per os enim Prophetarum locutus esi Deus, non per manum.

13. Sic clamabunt, et non exaudiam. — ‹l Cia- Ver3.it

mabtinl, » id est clamaverunt, vel clamant : pendent enim lune omnia ab eo quod processit : « El factum est. n Ita S. Hieronymus elTheodoretus. Unde clare Tigurina vertit : *Et evenit ut sicut ipse clamaverat, illtque non audierunt sic jam clament, nec eos exaudiam.*

Vers. M. i i. Dispersi eos per omnia regna. — Judæi enim partim ex Babylone, parlim ex Jerusalem fugientes Chaldæos, sparserunt se per Syriam, Ægyptum, Mesopotamiam, Persidem, Mediam, aliaquc regna. De Judæis enim, id estdc dualius tribubus, hic agitur, non dc decem , sive de Samaritis in Assyriam jam olim abductis. ItaS. Hieronymus. Pro *dispersi* hebraico est OljJDN *asaarem,* id est instar procclIæ abripui eos, ut turbo proturbavi eos.

Et terra desolata est ab eis (Hebræus Chaldæus ct Septuaginta, *post* eos: causam subdit), eo QUOD NON ESSET TRANSIENS ET REVERTENS, — *q. d.* Post abductos in Babylonem Judæos, Judæa desolata remansit : quia nemo incolarum relictos est, qui per eam transiret, iret cl rediret. Nemo, id est vix ulli, rari ct perpauci. Aliqui enim a Chaldæis in ca relicti sunt ad colendam terram , ut palet IV Reg. xxv, 12. Aut potius, g. *d.* Judæa plane desolala est, ita ut non esset qui per eam transiret ct rediret : sic enim alibi sæpe -ò ta *quod* non causam denotat, ut sit idem quod guio, sed clïectum et consecutionem, significans *ita ut,* inquit Vatablu* Unde Hebræus et Chaldæus ad verbum habent : *Terra desolata est post eos a transeunte et revertente,* id osi ita ut non esset per eam transiens el revertens. Minus recte ergo Thcodoretus versionem Septuaginta sic explicat, g. *d.* Post Judæos abductos in Babylonem, Judæa desolala est ab Idumæis, Ammonitis, aliisque vicinis gentibus hostilibus, qui per eam prædandi el expilandi cau<i transierunt, el cum praeda domum reversi sunt. Hic enim hebraísmos, *a transeunte ct revertente,* non aliud significat quam, ut non esset transiens el revertens.

Et posi fiunt terram desiderabilem in desertum. — Hebraice, *terram desiderii,* id est ob elegantiam, fertilitatem el abundantes fruges summe desiderabilem : et, ut Septuaginta, *electam.* Ita Albertus ct Hugo. Addit Lyranus eam fuisse desiderabilem ob Christum in ca nascilurum, el passurum pro salute hominum. Sensus est, quasi dicat : Suis sceleribus fuerunt causa desolationis Terra sancte, quæ prius lacte cl meile manabat. Hebraice est, ;—îOüb *lesçamma,* quod *secundo,* verti polesl, *in stuporem* , ut scilicel quicumque viderit tantas tante cladis ruinas, cohorrescat ct obstupescat. TerfiX Arias pro *lessammo* per diæresini legit nOvb *le scema,* id csl in *qua quid.* Unde vertit, *posuerunt terram exoptatam in qua quid?* de qua scilicel viatores stupentes interrogarent, diccrentque : Quid in terra sancta boni, quid prislinæ fertilitatis et felicitatis remansit T Utique nihil.

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Promittit Deus Judæis e Babylone reversis in Jerusalem, ob diligentiam et laborem impensum in templi fabricam, latam et longævam sobolem, frugum copiam, suamque benedictionem, si justitiam, veritatem ct charitatem colant. Deinde, vers. 19, *questioni cap.* vu *a Judæis proposita, an scilicet adhuc servanda sint jejunia ob urbis templique excidium indicta, respondet, ca commutanda esse in Urta festa ct convivia, ae. deinceps Jerusalem fore hilarem, felicem ct celebrem, adeo ut undique ad cam confluant populi ct gentes. Quæ omnia ad litteram aliquatenus contigerunt Hierosolyma: post reditum (edificato templo, uti ait Propheta, vers.* 9. *Sed longe verius ct plenius competunt Ecclesiæ per Hierosolymam adumbratæ, ibique inchoata, cum Deo auctore lex in Evangchum, Moses in Christum, Synagoga in Ecclesiam transiit. Describitur hic ergo felicitas Hierosolyma*, ut in ca quasi typo adumbretur felicitas Ecclesiæ christianæ : unde quirdam dicuntur, quæ Hierosolyma vix, ct non nisi tenuiter, Ecclesiæ vero plane pleneque conveniunt. Tale est illud vers.* 7 : Salvabo populum meum dc terra Orientis et de terra Occasus solis. *Et vers.* 22 : Venient populi multi, et gentes robuslæ ad qiiærcndtim Dominum exercituum in Jerusalem *Et vers.* 23 : Apprehendent decem homines ex omnibus linguis gentium, ct apprehendent fimbriam viri Judæi, dicentes : Ibimus vobiscum; audivimus enim quoniam Deus vobiscum est. *Qum verba significant omnium gentium conversionem ad Christum ct Ecclesiam; vide* Canon. V *et* VI, *quos præfixi Prophetis Majoribus. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Cyrillus, Ilaymo, Remigias, Hugo, Lyranus ct alii : imo Rupertus, Arias ct Vatablus ad litteram putant hic depingi felicitatem Ecclesiæ, non Hierosolyma:. Quin et Rabbini bona hoc capite promissa, nonnisi a suo Messia, quem ipsi prastolantur, exspectant* (I).

I. Et factum est verbum Domini exercituum , dicens : 2. Ilæc dicit Dominus exercituum : Zelatus sum Sion zelo magno, et indignatione magna zelatus sum eam. 3. Hæc dicit Dominus exercituum : Reversus sum ad Sion, et habitabo in medio Jerusalem : et vocabitur Jerusalem civitas veritatis, et mons Domini exercituum mons sanclificatus. 4. Hæc dicit Dominus exercituum : Adhuc habitabunt senes et anus in plateis Jerusalem : et viri baculus in manu ejus præ multitudine dierum. 5. Et piale® civitatis complebuntur infantibus, et puellis ludentibus in plateis ejus. 6. Hæc dicit Dominus exercituum : Si videbitur difficile in oculis reliquiarum populi hujus in diebus illis, numquid in oculis meis difficile erit, dicit Dominus exercituum? 7. IIec dicit Dominus exercituum : Ecce ego salvabo populum meum deterrà Orientis ctde terra Occasus solis. 8. Et adducam eos, ct habitabunt in medio Jerusalem : et erunt mihi in populum, et ego ero cis in Deum in veritate et in justitia. 9. Hæc dicit Dominus exercituum -.Confortentur manus veslræ,qui auditis in his diebus sermones istos per os prophetarum, in dic qua fundata est domus Domini exercituum, ut templum ædilicaretur. 10. Siquidem ante dies illos merces hominum non erat, ncc merces jumentorum erat; neque introeunti, neque exeunti erat pax præ tribulatione : et dimisi omnes homines, unumquemque contra proximum suum. 11. Nunc autem non juxta dies priores

(I) Continuatur argumentum praecedentis capitis et «*?nuo Dei cœptus, cujus occasio fuerat quæstio Judæorum de jejuniis, cap. vu, 8, coll. vers. 19 hujus capitis.

Puno ergo, promissio tit aUoZuM Hierosolyma» spirituali , post litteralis castigationem, 1, î : *primo,* de assistentia Dei perpetua. ct veritatis ac sanctitatis dono, 3 ; *gerundo,* de fidelium sapientia, innocentia el tranquillitate mfal'ibiliter futuris, 4-6; *tertio,* de amplitudine Ecclesiæ et perfecto Dei fodere, 7, 8.

StccvDo, promissio *conditionahi* Hierosolyma» litterali facti, cum exhortatione ad continuandum fabrica) opus, 9: promittitur igitur conversio, *primo,* precedentis sterilitatis, afflictionis el violentias in pacem, quietem cl abundantiam fructuum, 10-12; *secundo,* maledictionis et ignomini e pristina» in benedictionem el gloriam, 13; *tertio,* vindicta* el immissarum a Deo pœnaruin in beneficia, 14. 15.

Exiguntur vero pro his promissis obtinendis sequentes conditiones, *primo,* sincerila, in actionibus, justitia in judiciis, W>;*secundo,* exclusio pravarum machinationum et perjuriorum, 17.

Trano, promissio, *mixta,* scilicet *primo, hypothetica*

ego faciam reliquiis pupuli hujus, dicit Dominus exercituum; 12. sed semen pacis erit : vinea dabit fructum suum, ct terra dabit germen suum, et cœli dabunt rorem suum : et possidere faciam reliquias populi hujus universa hæc. 13. Et erit : sicut eratis maledictio in Gentibus, domus Juda, et domus Israel : sic salvabo vos, ct critis benedictio : nolite timere, confortentur manus veslræ. 14. Quia hæc dicit Dominus exercituum : Sicut cogitavi ut affligerem vos, cum ad iracundiam provocassem patres vestri me, dicit Dominus, 15. et non sum misertus : sic conversus cogitavi in diebus istis ut benefaciam domui Juda ct Jerusalem : nolite timere. IG. Hæc sunt ergo verba, quæ facietis : Loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo : veritatem ct judicium pacis judicate in portis vestris. 17. Et unusquisque malum contra amicum suum ne cogitetis in cordibus vestris : ct juramentum mendax ne diligatis : omnia enim hæc sunt, quæ odi, dicit Dominus. 18. Et factum est verbum Domini exercituum ad me, dicens : 19. Hæc dicit Dominus exercituum : Jejunium (piarli, et jejunium (punti, et jejunium septimi, ct jejunium decimi erit domui Juda in gaudium, et lætiliam, cl in solemnitales præclaras : veritatem tantum, cl pacem diligite. 20. Hæc dicit Dominus exercituum : Usqucquo veniant populi, ct habitent in civitatibus mullis, 21. el vadant habitatores, unus ad alterum, dicentes : Eamus, ct deprccemur faciem Domini, cl quæramus Dominum exercituum : vadam etiam ego. 22. Et venieut populi mulli, cl gentes robusiæ ad quærcndum Dominum exercituum in Jerusalem, ct deprecandam faciem Domini. 23. Hæc dicit Dominus exercituum : In diebus illis, in quibus apprehendent decem homines cx omnibus linguis Gentium, et apprehendent fimbriam viri Judæi, dicentes: Ibimus vobiscum ; audivimus enim quoniam Deus vobiscum csl.

en.•. **(I) 2.** Zelatus sum, — ‹/. *d.* **Zelotypus fui ‹ t indignatus Hierosolyma», puta Synagogæ Judæorum, quod ipsa sponsa mea me sponsum adeo sui amantem dereliquerit, el ad idola confugerit, ul idcirco et ego ipsam t im indigne me spernentem, spernere cl deserere coactus sim : quo factum est, ul ipsa in Chaldreorum manus inciderit, ab iisque per septuaginta annos quasi ancilla captiva, spoliata et misere tractata sit. Ita Theodoretus, Remigius, Ilaymo, Lyranus et Vatablus. Verum quia ipsa hisce malis afflicta el erudita resipuit, mecumqiie in gratiam redire cupivit; hinc seenn/fo, ego vicissim ex pristino meo in cam amore et zelo, eam in gratiam et thorum recipiam, habitabo cum ca in Jerusalem, hostesque ejus acriter persequar el puniam. Ila S. Hieronymus. Zelus enim esi ingens amor rei amatre, qui parit iram ingentem in eos qui rem amatam Iredere, vel amanti eripere satagunt, uti dixi Sophonirr,** **m, 8.**

»,. » **3.** Et voCADiTun Jirusalem civitas veritatis, kt MONS Domìni.— **«Veritatis, » primo, quia post reditum e Babylone. jugiter usque ad Christum viguit in ea veni Dei cognitio, v?ra fides, vera religio, verus Dei cultus. Ita Hugo el Lyranus. Serundo, ‹» veritatis, d hebraico F*OK enie/A, id est stabilitatis, conslanliæ, fidelitatis, ut fidem mihi datam deinceps non sit violatura, sed constanter mihi quasi sponso ct Deo suo adbffisura, nec amplius ad idola deflexura, uti reipsa post reditum e Babylone ad ea nunquam deflexit. Undo Syrus vertit :** *Vorabitur Jerusalem civitas sancta.* **Sic ct Arabicus.**

Allegorico, Synagoga fuit typus Ecclesiæ, quæ est « columna et firmamentum veritatis, » I Timoth. m, L\ quia ejus magister est Christus, qui est via. veritas ct vita; ac Spiritus Sanctus, qui est Spiritus veritatis, nipote ab retenía sapientia et veritate, quæ est Verbum Patris, procedens, ideoqiie docens omnem veritatem, tum fidei cl religionis, tum morum : utramque cium docuerunt « hristus ct Apostoli recepto Spiniti Sancio in Pentecoste in Jerusalem, ac deinde in loto orbo, juxta illud *Isairr,* **n, 3 ; « Do Sion exibit lex, et verbum Domini do Jerusalem, n ItaTheodoretus ct Rupertus.**

Mons Domini exercituum. — **Syrus et Arabicus, mons** *Domini fortis,* **utpotc quem stipant tot exercitus angelici. Alludit ad 7saio, n, 3: «Ibuntpopuli mulli, et dicent : Venite ct ascendamus ad montem Domini, ot ad domum Dei Jacob, et docebit nos vias suas, ct ambulabimus in semitis ejus. » Mons hic est Sion et Moria, in quo redltl-**

Synagogæ facta dc conversione Jejuniorum in gaudium, 18 , 19; *secundo, absoluta* Ecclesia» facta , dc mnllitdfline fidelium, 20, dc mutua populorum ad Dei cultum excrdtatlone, 21; *tertio,* de plurimarum gentium ad veram fidem et Ecclesiam accessu, 22. 28.

(I) « Hæc dicit Dominus exercituum» singulis quibus promissa continentur sententiis præmissacst hæc formula. Qua decies hoc capite repetita innuitur, inquit Ackermann post S. Hieronymum, certo eventura esse, qus hic promittuntur, etsi fidem omnem magnitudine sua excederent.

ITam catum est templum, qui fuit typus Ecclesia'. Hinc vocatur « mons sancliflcnlus, » *primo,* sacri-

cb qai- Abrahæ : quia in eo Abraham jussus est

toor immolare Isaac, *Genes.* cap. xxn, **Ii**, in signum

Qu*u. quod jn eodem (Calvari» enim mons, in quo crucifixus est Christus, est pars, sivo jugum montis .Moria) immolandus esset Christus ; qui deinde ibidem reipsa crucifixus, hac sui immolatione summe hunc montem sanctiflcavit. *Seamdo,* quia in eo erexit Salomon templum, illudque Deo sanctiflcavit ct consecravit. Rursum Deus in eo colebatur sanctis sacrificiis, cærcmoniis, psalmis, laudibus, volis, precibus, etc. Denique in eodem Christus cœpil congregare, docere et instituere suam Ecclesiam, quam sua doctrina, gratia, meritis, sacramentis sanctiflcavit.

Veri 4. **4. Annie** habitabunt senes.—**Prædicit deinceps Jerusalem fore pacatam el felicem, ut abundet civibus omnis ¿elatis et sexus, pueris el puellis ludentibus in plateis, iique prorogent vitam ad senium, el sint longœvi ridque ita contigisse patet** II *Machacb.* **m, I. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Remigius et Lyranus.**

Allegorice, significantor Ecclesia et fidelium pax, multitudo et longawitas, quas pradi.xit Isaías cap. n, i : a Conflabunt gladios suos in vomeres, el lanceas suas in falces : non levabit gens contra gentem gladium, ncc exercebuntur ultra ad pnidiuin. » Et cap. lxv, **20 : « Non erit ibi amplius infans dierum, et senex qui non impleat dies suos, n Vide ibi dicta.**

Et viri baculus. — **Ita Romana. Significatur virorum in Jerusalem et Ecclesia longævitas, adeo ut quisque in ea senex habeat baculum, cui præ senio innitatur, sive is sit stipes, sive famulus aut filius, uti parenti seni apud Romanos fuit Scipio (ei enim innitebatur parens quasi baculo) a quo nobilis Scipionum familia originem et nomen traxit. Sensus est, 7. d. Tanta erit Hierosolyma civium sanitas et prosperitas, ut senes et maximi sint et plurimi, quorum consilio respublica sapienter et feliciter gubernetur. In senibus enim est experientia, maturitas, sedalio cupiditatum, indeque sapientia et prudentia: unde ex senibus olim lectus et dictus est senatus. Nota hebraismurn, quo vir ponitur pro** *unoquoque, q. d.* **u Viri, » id est cujusque senis, « baculus erit in manu ejus,» quo significat, non unum alterumve, sed plurimos fore senes. Ita Sanchez.**

.r 7, *1.* Dr tenua Orientis et de terra Occasus. — **Sub his duabus prwcipuis mundi plagis, quatuor intelligil, puta sub Oriente meridiem, sub Occasu septentrionem, 7. d. Quocumque Judæi fuerint dispersi per captivitatem Babylonicam, inde salvabo cos ct reducam m Jerusalem. Nec dubium est quin, licet ipsi directe in Chaldæam, quæ Judas» est ad aquilonem, sint abducti, inde tamen multi ad alia regna Orientalia cl Occidentalia migrarmi. Rursum alios, adventantibus in Judæam Chaldæis, profugisse ad Ammonitas, Moabitas, Idumæos, Syros, etc., patet ex Isaia, cap. xvi, 4. Ili ergo audito reditu suorum c Babylone in Jerusalem, ejusque et templi reædificationo, æque ac incolarum prosperitate et felicitate, eo propere redierunt. Ha S. Hieronymus, Thcodorelus, Rupertus et alii.**

Allegorice et potius, significatur gentium omnium ex cunctis mundi plagis confluxus ad Christum et Ecclesiam, juxta illud *Isaia:.* **xux, 12: a Ecce isti de longe venient, et ecce illi ab Aquilone et mari, et isti de terra Australi ; » hebraico,** *de terra Sinim,* **id est Sinarum. El cap.** lxvi, **19: « Et mittam ex cis qui salvati fuerint ad gentes in mare, in Africam, et Lydiam, tendentes sagittam : in Italiam et Græciain, ad insulas longe.0 Hoc est quod ait Christus** *Matth.* **vm, II : « Mulli ab Oriente et Occidente venient, ct recumbent cum Abraham, et Isaac, et Jacob in regno cadorum. » Et cap. XXIV, 31 : « Mittet angelos suos cum tuba, el congregabunt electos ejus a quatuor veniis, a summis cadorum usque ad terminos eorum.» Ita S. Hieronymus.**

8. Et erunt mihi in populum, et ego ero eis in VersL Deum in veritate et in justitia. — **Ul scilicet ipsi colant me vera fide elconstanti fidelitate, æque ac justis sanclisquo moribus ;** *ego* **vicissim vere, id est fideliter cl juste, præstem eis curam, custodiam, pacem ct prosperitatem quam promisi. Hoc verum fuit in Judæis, verius est in (hrislianis. Ita Vatablus et Arias , qui recte** tò *in veritate et in justitia,* **tam ad Deum quam ad populum cum Deo paciscentem referunt. In pacto enim uterque paciscens alteri fidem suam obligat, camquc vere et juste præstare debel.**

9. Confortentur manus vestile, — **tum ul in-** Vr' **choatam templi fabricam, uti sequitur, perficiatis; tum ut leges cl jussa Dei fortiter resistendo difficultatibus, tenlalionibus et hostibus, præscrtim vicinis Gentilibus, adimpleatis.**

10. Siquidem ante dies illos merces hominum **Veato** non erat. — **Horiatur Judæos ad strenuo prosequendam fabricam templi, proponendo eis præleritam sterilitatis plagam, eis a Deo inflictam ob fabric» neglectum, et præsentem fertilitatem ob ejusdem curain et studium.** *Mcrcedem* **vocat fructum el lucrum opera, 7. d. Antequam manum admoveretis ædificationi templi, intendebatis fabric» domorum, ac cultura» agrorum et jumentorum vestrorum; sed merces, id est fructus el messis, non respondebat labori vestro, el jumentorum vestrorum : tam enim agid, villæ, pascua ct vinea», quam jumenta post omnem culturam, laborem el saginam manebant sterilia, paucasque dabant segetes, uvas, fœtus cl animalium sobolcm. Ita S. Cyrillus.**

Neqle erat pax, — **7.** *d.* **Undcquaque Samarilæ, Moabita», aliique vicini hostes vos impetebant el infestabant. Ha S. Hieronymus et Cyrillus.**

Dimisi omnes homines, — **7.** *d.* **Permisi non tantum foris pradia, ut iis vos vicini divexarent; sed**

et intus seditiones, ut quisque contra proximum insurgeret.

ver», ii 11 e 12, Nunc autem (cum domus me® fabricam curæ el cordi habetis) semen pacis erit. — Primo, P a* 7- d. f'ruges copios® et secura; vobis provenient, quintu- quales soient tempore pacis , cum optime coltili- |,r1, tur agri, ner est hostis qui sementem impediat, aut massoni auferat, ita Vatablus et a Castro. Unde Septuaginta vertunt : *Monstrabo pacem,* adeo ut non tantum homines, sed ct elementa vobis pacifica sint, imo in vestrum bonum cl alimoniam conspirent. Nam, ul sequitur : « Vinea dabit ructum suum, ct terra dabit germen suum , cl eidi dabunt rorem suum. » Secando, per catachresin *pacis,* id csl abundanti®, fertilitatis cl prosperitatis. Horum enim, imo bonorum omnium causa, æque ac symbolum esi pax, juxta illud *Psalm,* cxxi, 7 : « l iat pax in virtute tua, ct abundantia (quæ ex pace consequi solei) in turribus luis, n </. d. l aciam semen vestrum fertile, ul abundantes producat spicas cl fruges. *Tertio,* alii sic exponunt : *Scn.cn erit pacis,* id est benedictionis, *(j. d.* Benedicam seminibus vestris. Pax enim est magna benedictio, ct majorem seenni adducit. Unde Christus et Apostoli hac salutatione ex ritu Hebreorum uti solent : « Pax vobis : » qua phrasi omnem benedictionem apprecantur. *Quarto,* alii verlunt : *San n erit* in *pacem,* id csl pacifice conservabitur, crescet et matures- cet, 7. d. In pace, id est inlegras et illssas ab aurugine omnique acris vitio, aque ac ab hoste servabo fruges vestras, tam tempore sementis ac deinceps, quam messis. *Quinto,* hcbræum *sçulom,* id est pax, significat quoquo integrum, perfectum. Undo Chaldæus cl Tigurina vertunt : *Semen plenum et perfectum cut,* tum in sc, tum consequenter in spicis ct granis, quæ ex se plena perfcctaque progerminabit. Omnes h® expositiones eodem redeunt : primæ tamen duæ magis sunt genuin® cl conformes plirasi liebre®. 11 re ad litteram contigerunt Judæis Babylone redeuntibus; sed spiritaliter magis conveniunt Christianis ex infidelitate, vel peccato ad Ecclesiam el Ileum revertentibus, eique mysticum in anima sua templum œdificanlibus. Hisce enim Deus facit ul omne semen eorum sit paci-, id est ul omnia que aggrediuntur cl moliuntur prospere cedant, ac feliciter el fertiliter proveniant, indeque fructus, præserlim spiritales virtutum, tum in seipsis, tum in proximis colligant. Ha S. Hieronymus, Thcodorelus, Remigius ct Lyranus.

Dices : Hoc semen c; benedictionem vers. 13 promittit non tantum Jud®, sed et Israeli : Israeli autem hoc ad litteram non obvenit, utpote qui 0 captivitate Assyriaca non rediit. Ergo Israel et Juda hic non carnalis, sed spiritualis intclligitur, puta populus fidelis. Ob hoc argumentum Judici censent hæc necdum impleta esse, sed ca implenda a suo Messia quem exspectant. Verum respondeo Israelis hic fieri mentionem, quia multi cx l raditis, ver® el avite fidei el religionis sectatores, transierant ad Judam, cum eoque in Babylonem abducti, cum eo pariter redierunt, ac proinde pacis ct felicitatis illi hic promis*® fuere participes, utpote cum eo conspirantes, el in unam gentem coalescentes.

Moraliter, disce religionem et cultum Dei esse Monli- seinen omnis felicitatis. X idit hoc per umbram H': Cicero : nam lib. H *bc Natura deorum,* Romano- muer fu- rum felicitatem, imperium et triumphos religioni l»«mi». attribuit : a Si, ait, conferre volumus nostra cum externis, caderis rebus aut pares, aut etiam inferiores repoliemur : religione, id est cultu deorum , multo superiores. * El mox : « Apud majores tanta religionis vis fuit, ul quidarn imperatores etiam seipsos diis immortalibus, capite velato verbis conceptis pro republica devoverint, 0 Idem, orat, *in* P. *Clodium,* quæ numero est trigesima : « Quis, ail, est lam vecors, qui, etc., non intelligat eorum (deorum) numine hoc tantum imperium esse natum, ct auctum, et retentum ? Licet ipsi nos amemus, tamen nec numero Hispanos, ncc robore Gallos, nec calliditate Pernos, ncc artibus Grecos, nec denique hoc ipso hujus gentis ac terre domestico nalivoquc sensu Italos ipsos ac Latinos; sed pietate ac religione, atque hac una sapientia, quod deorum immortalium numine omnia regi gubernarique perspeximus, omnes gentes nationesque superavimus. » Vide dieta *Aijffjui,* 1,6, ubi ipse idem argumentum tractat, quod hic Zacharias, utpote illi coævus, cl adjutor a Deo datus ad promovendam templi fabricam, ut patet I *Esdra>* v, 1. Predare S. Cyprianus, tractat. *De Orat. Domin. :* «Cum Dei, inquit, sint omnia, habenti Deum nihil deerit, si Deo ipse non desit. » Quare idem recte abbi monet, ut cor non medium, non divisum, sed totum demus Deo, cujus est, ct qui illud totum reposcit, solusquo illud implet el saliat : « Sufficis, inquit, o anima, Deo; sufficiat et tibi Deus tuus.» Nam, ut ait S. Augustinus in *Solduquiis,* cap. xix : « Minuste, Domine, amat, qui tecum aliquid amai, quod non propter te amat. »

13. El ERIT : SICUT I RATIS MALEDICTIO IX GEXTI- Veii. IJ, DUS, etc., SIC SALVADO VOS, IT ERITIS BENEDICTIO. — a Maledictio, » id est valde maledicti; • tienedicho, v id est valde benedicti. Itu Chaldæus et Septuaginta qui vertunt : *Sicut cratis m maledictione, sic eritis in baudiclionc,* q. d. Sicut omnes gentes aj)inl quas captivi exsulastis vobis maledicebant , vosque subsannabant et exsecrabantur : ita vice versa cum viderint vos a me liberari, prosperari, locupletari, vobis benedicent, laudabunt et celebrabunt; *Secundo,* benedictio cl maledictio, id est exemplum, parabola et formula benedictionis et maledictionis, quam omnes usurpant, cum alicui maledicere, vel benedicere volunt, ul dicant : Eial tibi sicut istis Judæis, ut scilicet sis maledictum, probrum el exsecratio Dei ct hominum, sicut ipsi sunt; aut. sis bene-

dictio, id est cumulus bonorum, laus et gloria tibi obveniat, ut scilicet Deus te cumulet bonis omnibus, uti cumulavit Judæos, ideoquo omnes te laudent, celebrent et glorificent. Ha Vatablus. Simili modo de iisdem ail Jeremías cap. xxiv, 9 : « Dabo cos in vexationem afllictionemquc omnibus regnis terræ : in opprobrium, ct in parabolam, et m proverbium, ct in maledictionem in universis locis ad quæ ejeci cos. » Et *Ezcch,* xiv, 8 : « Faciam cum in exemplum et in proverbium. »

io. Veritatem et judicium pacis (id est pacificum, ut vertit Chaldæus et Septuaginta, puta justum et æqumn, de quo nemo jure conqueri possit) judicate ix portis vestris, — id est in curiis, tribunalibus ct judiciis, quæ vos, o Judæi, habetis et exercetis in portis urbium; *secundo,* pro pacis hebraica est a'ibp *sçalom,* quod verti potest integrum, perfectum, incorruptum, sincerum, uti dixi vers. 12, g. d. Ferte in judiciis sinceram sententiam sine acceptione personarum, ne sinatis vos corrumpi muneribus, nec judicetis cx favore, metu vel odio, sed recta ratione, et æquitate. In mullis cnim verum csl illud Poche ; « Auro loquente, sermo omnis inanis est. Persuadet aurum quidlibet, silens tamen. » *Tertio,* aliqui per *judicium pacis,* inquit Vatablus, intclligunt judicium non obscurum, non captiosum, unde lites oriri solent, sed clarum et candidum, quod pacem et concordiam inter partes litigantes conciliat.

ver». 17. <7. Contra amicum , — contra proximum; ita Septuaginta et Chaldæus; hic enim hebraico vocatur *rea,* id est socius, amicus; causam dedi /. XIX, 18.

Juramentum mendax ne diligatis,—imo smmne odiatis cl exsecrcmini : est miosis; minus cnim dicitur, sed plus intelligitur.

ver*, ir 1®- Jejunium quarti, et jejunium quinti, et jejunium SEPTIMI, ET JEJUNIUM DECIMI (supple mensium, non dierum) erit domui Juda in gaudium. — Hic respondet questioni de jejuniis propositœ a Judæis cap. vu, 1, ait S. Hieronymus , Rcmigius et Haymo. Porro menses Hebrœorum inchoantur ct numerantur a nisan, id est marlio; hic cnim crat primus anni sacri mensis, cx decreto Dei, *Erod.* XII, 2. Quartus ergo ab eo mensis erat tammus, qui parlim junio, partim julio nostro respondet. Hujus die nona jejunabant Judæi, co quod illo die a Chaldæis perfractus ct interruptus esset murus Jerusalem, ul palet *Jercm.* 1.11,6. Ha S. Hieronymus et Cyrillus. Quintus mensis crat *Ab,* qui respondet nostro parlim julio, partim augusto. Hujus die decima jejunabant Judæi, eo quod illo dic a Chaldæis combustum esset templum, ut patet Jercm. tu, 12. Septimus mensis era üsri , qui parlim seplcmbri, parlim octobri respondet. Hujus die tertia jejunabant, co quod illo die Godolias ossei occisus ab Ismaele, *Jerem.* il i, 2. Decimus mensis erat tebet, qui partim decembri, partim januario respondet. Hujus decimo die jejunabant, quod eo die obsideri cœpil Jerusalem a Chaldæis, IV /leg. xxv, 1.

Quærenlibus ergo Judæis an his diebus, quibus ipsi ob cladem urbis populi et templi, hucusque luxerant et jejunaverant, jam restaurata urbe el templo adhuc lugere ct jejunare debeant? respondet Deus : Nequaquam ; se cnim luctum in gaudium, mœrorcm in læliliam, jejunia in festa et festiva convivia conversurum, eo quod urbi, templo cl incolis sit benedicturus, bonisque omnibus cumulaturus (si tamen pacem cum proximis, ct veritatem, id est fidelitatem cum Deo diligant et custodiant); .sieut deinceps hilares ct felices agant menses ct annos, adeoque illis diebus, quibus paulo ante ob eversam urbem et templum lugere el jejunare solebant, jam conversa rerum vice celebrent solemnia festa el convivia; perinde ac fecerunt Judæi liberatici exaltati ab Esther, celebrantes dies Phurim, id est sortium, per solemnes epulas et munera, *Esther,* ix, 19. Ha S. Hieronymus, Remigias, Albertus, Hugo, Lyranus cl alii.

Nota : Erant et alia aliis de causis in mensibus jam nominatis indicta apud Hcbræos jejunia. Nam quarti mensis die 17 jejunabant, quod eo die Moses descendens a Sina, videns populum adorantem vitulum aureum, confregerit tabidas lapideas, quibus Deus digito suo Decalogum inscripserat, *Exod.* xxxn , 19. Jejunabant et mense quinto die primo, quod eo mortuus sit Aaron, frater Mosis, el primus Hebrœorum a Deo constitutus pontifex, *Numer.* xx,28; item dic nono, quod eo jussi essent a Deo llebræi ob murmur exploratorum, per 40 annos peregrinari in deserto, ibique mori. Rursum mense septimo, dic decimo erat jejunium expiationis sancitum a Deo, LcviL xxiii, 27. Insuper mense 10, die octavo, erat jejuhium, quod illo die lex in Græcum versa sit a Septuaginta Interpretibus, tempore Ptolemæi Philadelphi, et tenebrai occuparmi totum mundum triduo. Hæc omnia et plura habet Calendarium Hebrœorum, quod in lalinum idioma transtulit Genebrardus, et suis *in Psalmos* rommentariis prælixil. Porro de his jejuniis abolendis hic non agitur, licet id aliqui putent, tum quia illa antiqua erant : hic autem agitur de novis cl recenter institutis; tum quia quædam ex illis sancita erant a Deo, uti jejunium in die expiationis, *Levit,* xxiii, 27 : non est autem verisimile ea hic a Deo revocari ct irritari; tum quia Judæi, cap. vu, 1, tantum quœrebant an jejunia mense quarto cl quinto instituta ob excidium urbis ct templi, adhuc servanda essent restaurata jam urbe et templo? quibús respondei Deus non esse servanda , sed mutanda in solemn)tales lætas et conviviales; ergo non agit de jejuniis alias aliis do causis institutis. Illa cnim hoc loco impcrlinentia sunt.

My slice hæc quatuor mensium jejunia Judæis Ml*

mini q Synngoga precepta, adumbrarunt jejunia quabior temporum Christianis ab Ecclesia indicta, b'inpo imo hæc ad illorum non legem et obligationem ruhl (hæc enim cessavit in adventu ct lege Christi), sed continentiæ et pietatis imitationem, vel exemplum esse instituta, docent S. Leo serm. 7 De Je*lunio septimi mensis,* ac S. Callistus epist. *ad Bene** Quitnnr *dictum.* Cum enim llebræi servarmi stata quatuor luni." temporum jejunia, æquum fuit ut similia obseru, varent Christiani, qui liebræis debent esse perfectiores, idcoque alias, et alias ob causas ao fines Prima sublimiores sancita : quorum *primus* est, ut his temporibus partim Deo supplicaremus pro frugibus et fructibus terræ eo tempore nascentibus, partim ut pro iisdem jam natis el perceptis gratius egeremus. Nam in hisco quatuor temporibus acris temperies maximo variatur, ac fructus omnes el fruges vcl seruntur, vel nascuntur, vel maturantur, vel colliguntur. Hanc rationem allori S. Leo serm. 5 el 8 *be Jejunio decimi mensis.* Quocirca hæc jejunia cum gaudio et lœlitia celebrat Ecclesia, præserlim quia mox post ea sequuntur solemnilatcs predane, puta tum festorum Paschalis, SS. Trinitatis, Corporis Christi, Nativitatis Christi, etc.; tumœlernæin cœlis, quas per hæc jejunia promerentur fideles.

Sccomh *Secundus* est propter ordinationes sacerdotum iliorumquo Eeclesiæ ministrorum quæ hisce quatuor temporibus fiunt, ul scilicet per jejunia el preces Heus invocetur ad assistendum el cooperandum episcopis, ut ab iis indigni rejiciantur, el soli digni ordinentur, iique per eadem jejunia ad recipiendum Spiritum Sanctum disponantur et Teiti» preparenlur. *Tertius,* ut per ea quatuor anni tempora, puta ver, œshtem, autumnum et hiemem per quæ hæc jejunia distributa sunt, ac consequenter totum annum Deo in pœnitentiam elpic-Qom* tutis obsequium oderamus, *Hursum,* ut singulis mensibus unum diem Deo per jejunium dicemus. Terni enim dies jejuniorum per quatuor anni tempora distributi università officiunt duodecim dies, quot sunt menses in anno. Ita Bellarminus lib. *be Bonis oper. in partie,* cap. xix. Imo S. Leo, serm. 9 *be Jejunio septimi mensis :* « Ideo, ait, ipsa continentiæ observantia quatuor est assignata temporibus, ut in idipsum totius anni redeunto decursu, cognosceremus nos indesinenter divinis purificationibus indigere. • Idem, serm. 8 */ eJejunio decimi mentis:* « Hujus, inquit, observantia? utilitas in ecclesiasticis est precipuo constituta jejuniis, quæ cx doctrina Sancii Spiritus ita per totius anni circulum distributa sunt, ut lex abstinentiæ omnibus sit adscripta temporibus, siquidem jejunium vernum in Quadragesima,(estivimi in Pentecoste, autumnale in menso septimo, hiemale autem in hoc. qui est decimus, celebramus, intelligentes divinis nihil vacuum esso preoeptis. » Simili modo jejunamus Quadragesimam, ul decimos totius anni Deo per abstinentiam et pœnitentiam dependamus. Divide enim 360 dies quot sunt in anno, per decem conficies dies 36, quibus per sex Quadragesimae hebdomadas jejunamus. Hi ergo 36 dies sunt quasi decimas dierum lotius anni. Ita S. Gregorius homil. 26 *in Evantj.*

20. Usqueqco veniant POPOLI. — Hæc verba Ven *to.* pendent a precedentibus, 7. *d.* Luctus jejuniorum convertetur in lætas solemnitales, «usquequo,» id est adeo, vel in tantum, ut populi carum fama illecti, veniant ct confluant ut eas videant, iisque se pascant ct oblectent, ita S. Hieronymus. Aut, 7. *d.* Celebrabilis solemnilatcs lætas el preclaras, donec læliores et preclariorcs celebretis, quod fiet cum venient populi, etc. Unde Septuaginta, Chaldæus, Pagninus et Tigurina vertunt ; *Adhuc venient populi,* quasi inchoetur hic nova periodus, silque nova majorquo promissio.

J mi hæc aliquo modo impleta sunt in Judæis post reditum e Babylone, præserlim tempore Machabæorum, cum populi mulli tum e variis Judææ urbibus, tum ex vicinis gentibus videntes felicitatem, victoriis cl gloriam Hierosolymæ ct templi, se invicem cohortati sunt, ut co properarent, iliaque frucrcnlur. Tunc cnim mullos gentiles variis in locis suscepisse judaismum, et factos esse proselytos, liquet cx *Esther* cap. vin, 17, el III *Esdræ* v, 30, et *Actor.* 11, II, ct cap. vni,27. Longe tamen verius cl plenius impleta sunt tempore Apostolorum, cum per eos gentes conversa? ad Christum ct Ecclesiam (quæ est vera Jerusalem) tunnatim undequaque cum gaudio et jubilo invicem sc cohortantes properarunt et confluxerunt, uti fore prædixit Isaías cap. n, 2, et Michæas cap. iv, 2. Ita S. Hieronymus, Theodorelus, Rupertos, Hugo, Lyranus, Vatablus el alii passim.

21. Er vadant habitatores, 1 ms ad il terl m, Vev.îi dicentes. — It i Romana, sed Ribera legendum censet : *Et vadant habitatores unius,* scilicet civitatis, ad *alteram;* idquo clarius videtur et concinnius, itaque habent Hebrea. Unde et Septuaginta vertunt : *Et congregabuntur qui habitant civi* tutes in unam civitatem, dicentes;* et Chaldæus: *Et ibunt unius incola cum alterius urbis habitato* nbus, dicentes : Euntes camus oratum faciem Domini.* Iloc verum fuit in Jerusalem, verius in Ecclesia. Sic videmus in Italia integros pagos el oppida tunnatim Lauretum confluere, ac se inviet in cohortari ad visitandam et venerandam sacram illam ædem B. \irginis miraculose ab angelis co ex Jud*ra lran>latam. in qua ipsa salutata al» angelo Filium Dei concepit, el Verbum caro factum est.

Et qi'æraml'S Domixvm exercituum» — Chald.pus : *(Juuramus doctrinam a Domino.*

Vadam etiam ego. — Est vox unius civitatis el populi, vel hominis ad alterum; dum enim eum invitat, ac dicit : « Eamus et dcprecemur faciem Domini, » elc., stimulum ei addit, subdens: « Vadam etiam ego, » 7. *d. Ego adeo* huic profectioni, tibiquo in ea non deero, ul omnino ve-

Ihn esse consors et conics, imo dux itineris. Ila S. Hieronymus. Unde Chaldæus vertit : *Iste huic dicet : Vadam etiam ego.* Alii, ut Theodorelus, Arias ct Hugo, censent hanc vocem esse civium promiscue se ad iter offerentium, ut quisque eorum dicat : « Vadam etiam ego. » Unde Vatablus : *hirent,* ait, *quamplurimi : Etiam ego vadam,* vel *ibo tccum;* ut sit vox associantium sc aliis pergentibus in Jerusalem, ç. *d.* Plurimi, videntes alios tendere in Jerusalem et in Ecclesiam, certalim ad eos confluent, Corum comitatum ambient, cisque se aggregabunt, cum cisque iter calassent; unus enim dicet : Ibo et ego. El alius : Et ego. El tertius : Elego; ideoque dicent singuli.

vers. îî 22. Et gentes robusta,—ac proinde nemini subessc, sed aliis dominari solii®, jam colla submittentes Synagog® et Ecclesiæ, ab illa regi ambient.

vert. ti. 23. In diebus illis (scilicet tient hæc tam augusta, quæ dico et predico : tHís, inquam), in quibis apprehendent decem (id est plurimi : denarius enim, quia primus est post numeros singulares, qui *digiti* nuncupantur, cosque combinat et multiplicat; hinc multitudinis cl universitatis est symbolum. Sic *Levit,* xx, 26, « decem mulieres n vocantur multe, ita S. Cyrillus) homines ex omnibus LINGUIS GENTIUM, ET APPREHENDENT FIMBRIAM viri Judæi, dicentes : Ibimus vobiscum; audivimus enim quoniam Deus vobiscum est, — 7. *d.* Plurimi cx omnibus gentibus fient proselyti, ut cum Judæis unum Deum verum colant, ideoque statis festis ascendant in Jerusalem. Hoc inchoate verum fuit in Synagoga, uti censet Thcodoretus. Sed plete ct complete vcrificatur in Ecclesia, uti censet S. Hieronymus; pauci enim gentiles facti sunt judæi, sed omnes pene facti sunt christiani : Propheta ergo hic a typo avolat ad antitypum, puta a Jerusalem ad Ecclesiam, ita tamen ut ad typum alludat, cumque obiter quasi perstringat, itaque misceat typum cum anlitypo. Vide *Can.* IV et V, quos præfixi Prophetis Majoribus. Quocirca per Judæum hic tum carnalem, tum potius spiritualem cl mysticum accipe, puta Apostolos primosque fideles, qui ex Judæis orti, vere fuere Judæi, id est confitentes Deum cl Messiam ab co missum. His enim evangelizanlibus magnoque zelo, sanctitate cl miraculis predicanlibus adhœscnint gentiles; quia ex iis cognoscebant Deum esse cum illis. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Remigias el alii. Rursum S. Hieronymus per Judæum accipit Christum ortum ex tribu Juda, qui Judæ sceptrum et regnum non temporale, sed spirituale restituit, juxta oraculum Jacobi *Genes.* XLix, 10. Verum non solum Christum hic vocari Judæum, sed cl Apostolos, patet ex eo quod dicitur in plurali : a Ibimus vobiscum. » Sic Judæus accipitur mystice pro fideli et christiano, Bom. n, 28, ubi dicitur : a Non enim qui in manifesto Judæus csl, neque qu® in manifesto in carne csl circumcisio : sed qui in abscondito Judíeos est, el circumcisio cordis in spiritu, non littera, » scilicet vera est, digna gralaque Deo. Et *Phdipp.* m, 3 : « Nos enim sumus circumcisio (id est circumcisi, puta Judæi), qui spiritu servimus Deo, el gloriamur in Christo Jcsu. » Et *Apec.* n, 0: « Blasphemaris ab his qui se dicunt Judæos (id est confítenles Deum Deique cultores) esse, el non sunt, sed sunt synagoga Salan®, n

Mystice, verus Judæus est religiosus Dei cultor, Mpte, instituti sui observator; religionis, modesli®, vlUr,h' pietatis, omnisque virtutis speculum, quem dum sæculares vident, spiritu Dei instincti ardentesque gtowi» apprehendunt ejus fimbriam, ut ejus institutum habitumque capessant, dicentes : « Ibimus vobiscum; audivimus enim, » imo videmus, « quoniam Deus vobiscum est; » vos enim estis semen cui benedixit Dominus. Nihil equidem ita invitat sæculares ad statum perfectionis, atque eorum qui in eo degunt vita saucia et exemplaris. Unde videmus monasteria ct Ordines, in quibus vigent disciplina el religio, ccrtalim a plurimis ambiri, adeo ut multi repulsam patiantur; ea vero in quibus laxior est vila, negligi el destitui tam personis, quam alimentis. Non est enim magnes, non lynx, non illex, qui validius ad se afficiat trahatque vel ferrea corda, quam sanctitas vil® et exempli. Ita exemplo Viclorini ad fidem, et S. Antonii ad mundi contemptum se aliosque plures illectos exarsisse narrat S. Augustinus lib. VIII *Confess,* cap. v, vi, vn ct xi : « Facilis, inquit S. Leo serm. De S. *Laurentio,* sil ralio efficax ad suadendum; validiora sunt tamen exempla quam verba, ct plenius est opere docere quam voce. » Quin et Seneca *epist.* G : « Plus tibi, inquit, viva vox et convictus quam oratio proderunt : primum, quia homines plus oculis (piam auribus credunt; deinde quia longum est iter per præcepta, breve el efficax per exempla. » Sic in Vilis marlyrum crebro legimus, eorum fortitudine cl alacritate spectantes illectoscl incensos, sponte ad martyrium procurrisse. Sic S. Joanni Baptiste hæc dat elogia S. Bernardus, semi. Dc *Privilegiis Baptistæ :* a Joannes parentum gaudium, nobilitas generis, orbis exemplum, finis legis, Evangelii principium, mortis expulsio, janua vit®, decus hominum, conversionis splendor, omnis juslili® principatus. » Idem hortatur sororem, lib. De *Motio bene vivendi,* cap. xvi, ut sibi ad imitandum proponat, ac a Deo postulet « humilitatem Christi, devotionem Petri, charitatem Joannis, obedicnliam Abrahæ, patientiam Isaac› tolerantiam Jacob, castitatem Joseph, mansuetudinem Moysi, constantiam Josué, benignitatem Samuclis, misericordiam David, abstinentiam Danielis, et cælcra digna facta priorum Sanctorum. » Unde, inquit, in *Cant,* dicitur : « Quam pulchri sunt gressus lui in calceamentis, filia principis! Qu® sunt autem calceamenta Ecolesi®, nisi exempla SS. Patrum, quibus in via hujus sœculi munimur, ut per omnes tribulationes calceamenta ista ambulent?»

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

¡jcus populum suum c Jhibylone reducem, pauperem ft offidum consolatur promittendo primo, quod vicinai ejus hostes Syros, Tyrios ct Philistæos debellabit, iliique subjicit t. Secundo, **vers. 9,** *quod Christum mittet salvatorem, qui mitis ct humilis, sedens super asinam quasi rex, Mcssias d triumphator Jerusalem ingredietur, ac sublatis bellis pacem afferens dominabitur a mari usqw ad mare, imo usque ad lacum inferni, cx quo vinctos suos educet, puta Patriarchas c limbo. Ila' decausa mittet Apostolos per totum urban, ut quasi arcus ct gladii fortes, ac quasi jacula fulgurantia eum* **ipsi** *subigant, prasertui quia* **tos,** *oque ac fideles pascet ct roborabit S. Eucharistia, qua erit frumentum di ctorum, d vinum germinans virgina* **(1).**

1. Onus verbi Domini in terra Dailrach, el Dama ci requici ejus : quia Domini csl oculus hominis, cl omnium tribuum Israel. 2. Emalli quoque iu terminis ejus, el Tyrus, el Sidon : assumpserunt quippe sibi sapientiam valde. 3. El ædificaul Tyrus munitionem suam, et coacervavi! argentum quasi humum, ct aurum ul lutum platearum. 4. Ecce

(1) Quæ hoc capite et s»quenlilms continentur, plures haud equidem sanioris judicii rationalistic interpn-les, hisce recenlioribus temporibus Zachariæ abjudicarunt, ahi posteriorem hanc libri partem aucturi antiquiori assignantes, ut Bcriholtdius *(Endeit.* scit. i70x); liosen-mulier *(Sclud. in Zachar*); De Write (*Lehrbu h der Hut. krit, Einleit. §* Maurer *(Comment, in Minoret Prophet.).* Alii seriori qui tempore Alexandri Magni, Antiochi Epiphanis, quin etiam rogisUyrcani, scripsisset, tribuentes; Ut EichoilliUS (*Ilcbr. Prophdrn* ill, sell. 415, cl *Einleit.* § 605); Corrotti *(Itclruchtung des liibel canons,* i, s. 107 •; Paulus (*Comment. Z. N» T.* in, sell. 138, fl). Omnes vel rebus ipsis quæ hisce capitibus referuntur, vel stylo scribendique ratione nituntur ut hanc vaticiniorum Zachariæ pariem illi abnegent.

Porro, praecipuas inter plures alias probation. * hic exponimus, vel potius indigiUmus, quæ hujusco partis aulii*'hiiellalem plene et absolute vindicent. *Primo,* auctores (ononis ilebræorum hanc posteriorem pariem priori conjunxerunt. Atqui, nusquam in Scriptura sacra inveniuntur fragmenta a diveisis auctoribus scripta, ct deinde unico lamen auctori assignata. Adde auctores canonis lere eodem tempore quo Z.icliari.Ls vixiæe, taciteque vaticinia quæ ab ipso prolata fuerunt cognovisse; el pra lorea nullam rationem habuisse duas partes ex argumento diversos in unum collegisse. Allomen heel argumentum sil aliquatenus diversum, permultos tamen similitudinis el convenientia characteres utraque pars præ se feri, qui ex uno codemque auctoro uiramquo produsse arguunt, ut intra ex adversariorum confessu prolabimus.

Secundo, Prophelæ qui aule captivitatem scripserunt, sæpius Me&dæ prumis-ionem, mox imminentis Assyriorum et Chaldæorum irruptionis praedictioni counectunt, dum in ulraquo parte vaticiniorum Zacharie, prædiclæ benedictiones quas per adventum suum Mcssias in homines offusurus est, semper promissioni auxilii divini conjunguntur; quod Deus per Alexandri vel Mach.tb.vurum victori.es Judæis colluturus esi. Adde, quod flagella Propheta Judæis non intentat nisi eo quod Messiam repulerunt. Pr.elerea nulli regum expressa lil mentio « ul m prophetiis quæ ante captivitatem prodierunt, nullumquo Israelis regni vestigium, quod vix uxplicari ppsdt, si hæc posterior pars ante hujus regni destructionem scripta luisset.

Tert o, e centra, si multo seriori tempori post captivitatem hanc partem asignes, v. g. tempori Alexandri Magni, etc., alia* non minus graves exsurgunt diflfcultatrs contra hujus tenIrnIhe unctores. Nam adversarius luibcnt non solum historiam Canonis Judæorum, cx quaconMal minorum Prophetarum collectanea mullo ante Alexandri tempura m ¿itionem red»cla fuise, sed etiam multus ratinila listas, cl quidem peritísimos, ut Bertholtdiutn, Hosenmulleruin, De Welle, eie., qui cx probationibus a critice severa mutuatis evincunt lune pc^ieriurem par lem non antiquiori tempori quam Juasi vel eiiaxn Aduli a lale , assignandam rsse.

Quarto, prwierioissis quæ ab adversariis ex ipsis vaticiniis pruducuulur, ul \el antiquiori vel reccnliuriauclon illa tribuant, et quæ cum cert is quibusdam locorum singulorum interpretationibus nitantur, opp* riunios enucleanda venient, ubi ad loca illa exponenda pervenerimus; b.vc contra styli hujus pirtis diversitatem ab illis prætensam, cx Jahn *{Introduci,* m *libros tacrus* P. 7.) subjicimus, quæ cum maximam partem verissime sint observata, ail cl ipso Rosenmuller, nustia facere haud dubitavimus.

Dicendi genus ab eo quod in octo prionbus libri capitibus regnat, adeo, inquit Ih^enmuller, diversum csl, ni neque ab iis uegelur qui totum librum ab uno oodemque auctoro prole», turn asserunt. Quantum cuii.i a capiium ocio priorum stylo prosaico, langui lo, Ini n li, discnqul sex reliquorum dicendi genus [tuditum, gi.oe, concbuin, fervidum! Verum hæc styli diversitas nequaquam diversos auctores arguti, ul recto oUervat Jahn; nam cl ll mms cap. i cl ni, prosaica, el cap. u alque iv-xiv, poetica oratione utitur; ubi eadem xersaiur discrimini» ratio : nam pruut Uuseas cap. i et m, ita quoque Zacharias cap. i-vi, symb »la narrat, que stylum (Mælicum non ferunt. Zacharias primis octo capitibus monet cl consolatur, cl ubique fere de proximo msianlibus loquitur; in ultimi* sex capilibus autem inulto remotiora prædieil, quibus stylus poeiuus magis con grüil. Nihilominus ambabus partibus ¡ lura sunl *coin*muoia, un tropi elallegoria minus e.uicta, et interdum rerum natura non usquequaque respun lentes; symbola et visiones (symbuhcæ repnesentauonea), quæ in prima parle frequentes sum, recurrunt quoque cap xi; lingua a clialdaismis haud prorsus immunis, el paisun durius-

Dominus possidebit eam, el percutiet in mari fortitudinem ejus, et hæc igni devorabitur. 5. Videbit Ascalon, et timebit; et Gaza, et dolebit nimis : et Accaron, quoniam confusa est spes ejus : et peribit rex de Gaza, et Ascalon non habitabitur. 6. Et sedebit separator in Azoto, ct disperdam superbiam Philistinorum. 7. El auferam sanguinem ejus de ore ejus, el abominationes ejus de medio dentium ejus, et relinquetur etiam ipse Deo nostro, et erit quasi dux in Juda, et Accaron quasi Jebusæus. 8. Et circumdabo domum meam ex his qui militant mihi euntes et revertentes, et non transibit super eos ultra exactor : quia nunc vidi in oculis meis. 9. Exsulta salis, filia Sion; jubila, filia Jerusalem : Ecce rex tits veniet tibi justus, el salvator : ipse pauper, et ascendens super asinam , et super pullum filium asinæ. IO. Et disperdam quadriga™ ex Ephraim, cl equum de Jerusalem, et dissipabitur arcus belli : et loquetur pacem Gentibus, et potestas ejus a mari usque ad mare, et a fluminibus usque ad fines terræ. 11. Tu quoque in sanguine testamenti lui emisisti vinclo? tuos de lacu, in quo non est aqua. 12. Convertimini ad munitionem vincli spei, hodie quoque annuntians duplicia reddam tibi. 13. Quoniam extendi mihi Judam quasi arcum, implevi Ephraim : et suscitabo filios tuos, Sion, super filios tuos , Græcia ! et ponam te quasi gladium fortium. 14. El Dominus Deus super cos videbitur; et exibit ut fulgur, jaculum ejus : ct Dominus Deus in tuba canet, et vadet in turbine Austri. 15. Dominus exercituum proteget eos : et devorabunt, et subjicient lapidibus fundæ : et bibentes inebriabuntur (piasi a vino, el replebuntur ut phialæ, et quasi cornua altaris. 16. Et salvabit cos Dominus Deus eorum in die illa, ut gregem populi sui : quia lapides sancti elevabuntur super terram ejus. 17. Quid enim bonum ejus est, et quid pulchrum ejus, nisi frumentum electorum, el vinum germinans virgines?

Vex* i. masci. — Quæres, quodnam hoc onus? Respondeo, *onus* est onerosa et minax prophetia, uti dixi *Isai.* xm, I, qua strages vel excidium alicui genti intentatur, uli hic intentatur Syris, Tyriis ct Philisteeis, quod reipsa peractum est, partim per Alexandrum Magnum. Hic enim teste Curtio lib. IH et

I. Oxus verbi Domini in turba Hadbacii et Da-

IV De Gesfis *Alexandri,* ac Philarcho in ejus Vila, cepit Damascum cum Darii thesauro, Pabeslinani, Syriam, Cyprum, totamque Phoeniciam adeoque, Tyrum post obsidionem septem mensium vastavit el combussit, dtioque civium millia crucifixit; partim per Machabæos, qui Syros el Philistaos subegerunt, cosque ad circumcisionem ac ju-

cula; stylus quoquo primæ partis, ubi non narrantur symbola visionum, vehementior, cl in secunda parte cap. xi, ubi symbola narrantur, humilior est. Imo plures quoque dictiones primæ partis recurrunt in secunda; coni, n, It, cum ix, 9; n, 10, cum ix, IS, 13; vn, 14, cum ix, 8. Ipse quoque singularis legatus vel angelus qui n, 12-15; m, 1-7, ex persona Jehovæ loquitur, eamdem personam induit, xi, 4-13, quod alias rarius observatur. Si quapiam in prima parte obvia in secunda desiderantur, rallo est diversitas materiæ substrati et elocutionis :ric in secunda pario angeli non comparent, quia non narrantur visiones; notatio temporis i, 1, 7; vn, I.decst in secunda parte, quia de alato remota sermo est, ubi dubium moveri non poterat, anuon post factum conscriptum fuerit vaticinium. Formula : *Sic ait Jehoca, factus est sermo Jshout?,* vel *effatum Jehovæ,* sermonibus popularibus primæ partis magis conveniebant, quam |x>'5i secunda» ¡artis, cujus vehementiam infrogis.cnt; quare non quidem prorsus dedunt, sed rarius recurrunt (xi, 3,10,13, 15;xm, 8); alibi vero, ix, 1 ; xn, 1, permutantur cum formulis : *Prolatio* seu *sermo effati Jehow.* Denique illa quoque monitio n, Sì, 15; iv, 9, 6, 13, obvia, eventu vaticinii agnitum iri, veram sibi legationem divinam obtigit, m secunda parte xi, 11 rursus legitur.

Qui plura desideraverit, adeat Jahn *{introductio in libros sacras* F. *T. in epitomen redacta,* pag. 380), et Hengstonberg (*Ilt itraye zur Einlcilung ins Alte Testament* Band i, seÍL 361, fl.)

Hanç secundam classem sermonum Zachariæ in duas sectiones cum Kilber dividimus, unam do divino circa religionem consilio, cap. ix-xi; alleram de pnerogatiris Ecclesie Christi, cap. xn-xiv. Quam divisionem nostram facimus, quin ¡trimum sensum litteralem cum liquido constat, excludamus, ut in notissubsequentibus indigltabimus.

Sermo primus consilium divinum tum circa religionem Christi, ix-xt, 7 ; tum circa religionem Dei exhibet-

Consilium divinum circa religionem Christi, primo, quoad gentes Palæstinœ vicinas, pncdlcitur irruptio Alexandri Macedonis in Syriam, et expugnatio Tyri, id est, primo, consilium Dei quoad Syros, Tyrios cl Sidonios castigandos, olim tamen ad Deum adducendos, 1-4; *secundo,* idem respectu Philistæorum, 5-7; *tertio,* secutura cx horum conversione securitas religionis, 8.

Seccxdo , quoad Hcbræos Palaistinæ incolas : quibus lælandi materia proponitur, primo, cx adventu Christi salutisGtclementia pleno, 9; *secundo,* ex ejusdem regno pacifico el amplissimo, 10; *tertio,* cx liberatione mortuis vivisque accedente, 11, lîjçuor/o, ex gentilium per Apostolos adductione, 13, 14; *quinto,* ex Ecclesia divina protectione ot victoria, 15; *sexto,* salute ct amplificatione, 10; *septimo,* abundantia, praesertim frumenti electorum, el vini germinantis virgines, 17.

daismiim compulerunt, ut putet I *Machab.* cap.xi, von». fi0, ubi dicitur quod Antiochus « Simonem constituit ducem a terminis Tyri usque ad fines Ægypti. El exiit Jonathas, et perambulabat (quasi victor cl dominator)trans Humen civitates: ct congregatus csl ad cum omnis exercitus Syriœ in auxilium, ct venit Ascalonem, et occurrerunt ei honorifice de civitate. » Mox succedens cl deprædatus Gazam, « perambulavit regionem usque Damascum. » Ita S. Cyrillus, Albertus, Hugo, Lyranus eta Castro. Hoc enim est proprie dictum onus, quod Deus hic Syris, Tyriis et Philistinis imponit. Verum quia hoc Machabæorum dominium non fuit plenum et diuturnum, sed modicum et modici temporis, nec per cos tota gens Syrorum, Tyriorum el Philistinorum fuit conversa ad Deum et judaismum, hinc Propheta miscens hic typum antitypo avolat ad Christum, qui per Apostolos plene has aliasque gentes convertit, casque Deo et sibi pur Evangelium subjecit. Ha S. Hieronymus, Thcodorelus, Remigios, Haymo, Clarius, Vatablus, Arias, Ribera, a Castro el alii (I).

Evange- Hum ”»t pïk.t. r." ¡•diño,

Dices : Hæc gentium conversio ad Christum, justitiam el salutem, non fuit onus, sed ingens Bral¡a C1 donum. Respondeo, læta hæc prophetia vocatur onus. *Primo,* quia tristis cl molesta erat ipsi mundo gentili, ipsisquo Gentibus ante conversionem, ulpote hostibus fidei, eique usque ad mortes et martyria multorum repugnantibus. Ende Apostoli eas invaserunt instructi arcubus, gladiis ct telis fulgurantibus, sed mysticis cl spiritualibus, uti audiemus vers. 13, easque trucidaverunt dum infidelitatem, libidinem, crapulam omnemque impietatem in cis occiderunt, atque ex infidelibus fideles, cx incestis castos, ex ebriis sobrios, ex impiis pios effecerunt. Ila S. Hieronymus. Addit Arias Evangelicam legem quam Apostoli gentibus conversis imposuerunt, esse onus, idque in se grave : tale enim est mortificatio passionum, refrenatio cupiditatum, abstinentia, con-

Sccun to.

donatio injuriarum,amor inimicorum, contemptus mundi, etc.; sed quod per gratiam Christi fit leve, juxta id quod ipse promisit, 3fatth. cap. xi, 29 : u Tollite jugum meum super vos, el discite a me, quia mitis sum et humilis corde, el invenietis requiem animabus veslris. Jugum enim meum suave est, el onus meum leve.» Ubi nota: Solent Prophetic de Christo vaticinaturi, non ex abrupto ad eum transire, sed gradalim, puta per res el historias sui ¡evi, quæ typus sunt Christi, quasi per gradus ad Christum ascendere, ideoque sensim ad eum ascendendo illas cum eo commiscent, et de utrisque simul eodem sermone loquunlur, illas ul typum obiter perstringendo, in Christo vero ut in scopo ha rendo. Ita hic facit Zacharias, præserlim quia id (acere capit cap. præced. vers, ultimo. Porro id faciunt Prophetæ, ut ostendant consensionem el connexionem rerum legis veteris cum rebus legis nova», nimirum omnia veteribus in figura contigisse, ut ait Apostolus I *Cor.* cap. x, II. Atque finem legis el ITophetarum esse Christum, ulpote quem omnes adumbraverint, et in quem ut scopum omnia terminentur ct dominant Unde S. Hieronymus : a Omnis hæc visio, inquit, sive pondus et onus verbi Domini, ut interpretatus est Aquila, ad vocationem Gentium el exstructionem Ecclesia pertinet. » Ad hanc enim e fabrica templi assurgit Propheta, in eamque ut antitypum desinit.

Hadrach — nomen est loci vicini Damasco ; sed quis et ubi, incertum, præserlim quia de eo mire variant interpretes. Probabile est quod ex S. Hieronymo, Ptolemæo, GuilieImo Tyrio el aliis scribit Adrichomius in *Descriptione Terræ sonda*,* pag. 75 : a Adrach, ait, sive Hadrach, alias Adra, Adraon el Adralum, Cœlesyrûe oppidum csl a Bostra 25 millibus distans, a quo etiam adjacens regio terni Adrach nuncupatur, de qua Zacharias prophetavit Post Christi tempora urbs hæc episcopali sede cohonestata archiepiscopo Bostrensi parebat. Atque quo tempore Occidentales chrisliani rerum in Palestina potiebantur, etiam vulgo civitas Bernardi de Scainpis dicta fuit. »

Perperam ergo Rabbini per *Hadrach* accipiunt Messiam : eo quod ipse futurus sit in *ckad,* id est acer Gentibus; et *ru h,* id est mollis et placidus Juda is, Perperam quoque apud Septuaginta pro *Hadrach* legitur ftdrcuA.

Mystico S. Hieronymus : Verbum, inquit, Do- ludmh mini est *Hadrach,* hoc est *chad,* id est acre inpcccalores, el *rach,* id est molle et clemens in justos. Rursus *Hadrach* est Judæa, super quam ct austeritatem suam Dominus exercuit et clementiam; austeritatem in eos <jui credere noluerunt, clementiam in illos tpii cum Apostolis ad Deum per Christum sunt reversi. Damascus sunl Gentiles: in his est requies Domini. Damascus enim hebraico idem est quod bibens sanguinem, aut san-

fi) Observat Jahn in *Append. hcrmencut.* fase. !, pag. 175 (ubi integrum hoc vaticinium (tiligpntistinie exposuit), vaticiniorum inscriptionem, nifi* T3T KW) *mata debar Jchova,* onux *verbi Domini,* sequenta particula (ul hic, ynRJóeeiv/f, in terra), rivo (ut infra xu, 1), cl in *cl (Malach.* i, 1), regioni aut personas, contra quam directum est vaticinium propositis, reperiti tantummodo m propheticis scriptis illis, quæ post exsilium essent consignata : in antiquioribus vero *masa onus,* conjungi cum genitivo urbis, regionis aut populi ad quem eloquium spectabat, ul *Jes.* xm, l ; xv, 1 ; xix, 1 ; xn, 1, 11; xm, 1; xm, 1, xxi,o;.VaA. i, t, excepto unico loco *Jes.* xxt, 13 (3np3 RCO *baarab,* onus in Arabia), qui tamen cl ipse dubius sil. Cum autem ha?o verba *onus verbi Domini* alias inscriptioni tantum ac tilulo inserviant, hoc loco de ipsa vaticinii su)«tantia sunt, ac enuntiationem propheticam constituunt hoc modo : *Pronuntiatio verbi Jovæ* est *in* vel *contra terram Chadrach,* Sequitur enim allero versus hemistichio propositio causalis : *Quia Jova M oculus,* etc., quæ vix quadraret, si morus præce&d&el titulus.

guis cilicii, ut prior interpretatio cruentum populum significet, secunda crudelitati ejus poenitentiam copulatam. Unde sequitur : « Quia Domini est oculus, » etc. Hæc S. Hieronymus. Hinc et Arabicus vertit : *Revelatio Domini in (erra Sedrach, ct victimas ejus erunt Damasti.*

Et Damasci requisì ejus. — Pronomen *ejus* refert *onus* Domini quod praecessit, 7. *d.* Hadrach cl Damascus erunt re plies oneris, quod hic enarro et vaticinor: aut. Hadrach el Damasco incumbet, in cisque requiescet hoc calamitatum onus et pondus. Ita Albertus, Arias ct Clarius. Perperam ergo Lyranus S *ejus* refert ad Syriam, 7. d. Syrice r» *quies* est in Damasco : in ea enim, quasi in metropoli sua robustissima cl invicta, secure conquiescit. Nam Syriœ nulla hic iit mentio (I).

Mystice, referri potest adró *Domini* quod precessi!, 7. d. Requies Domini erit Damascus, cum in ea ipse cognoscetur cl coletur, Dominus per Evangelium requiescet in Damasco, quod facium est per S. Paulum aliosquc Apostolos. N im S. Paulus pergens Damascum, c codo tactus conversus est ad Christum, ac mox in Synagoga Damasci Christum predicare ceepit, *Act.* ix. Unde Chaldæus vertit : *Damascus convertetur ut sit de terra majestatis ejus,* juxta illud S. Petri, *epist.* I, cap. iv, vers. 14 : « Quoniam quod est honoris, gloria? et virtutis Dei, et qui est ejus spiritus super vos requiescit. » Hinc ct Septuaginta ver-

lumiKi t int : *Damasti sacrifltium ejus.* Euii enim Damas-

d scfjp cus nobilissima, antiquissima et opulentissima

°' civitas, caput Syria», sex diebus distans a Jerusalem, in qua conficiebantur celebres illi panni serici, vulgo dicti Damasceni ; ac proinde illustris el gloriosa fuit ejus ad Christum cl Ecclesiam conversio, ac in primis ipsa nobilitala fuit miraculosa conversione S. Pauli, uti jam dixi, ct postea nativitate B. Joannis Damasceni.

Domini est oculis. — Oculus Domini hic dupliciter accipi potest, scilicel activus et passivus, puta videns et visus. *Primo* ergo S. Hieronymus cl Thcodorelus de oculo activo sic exponunt, 7. d. Domini oculus videt, curat el regii omnes homines, æque ac Iribus Israel, ut scilicet impios puniat, pios tueatur el protegat. Unde Septuaginta vertunt : *huía Dominus respicit homines, ct omnes tribus Israel;* ct Chaldœus : *Coram Domino manifesta sunt opera filiorum hominum, ct sibi complacet* in *omnibus tribubus Israel;* ct Syrus : *Domino manifesti sunt homines, ct omnes tribus Israel;* ct Arabicus : *Dominus intuitus est universos homines, et omnes tribus Israel.*

(t) « El Damasci requie! ejus, » id csl, diu et graviter divinus furur in illas civitates Incumbet. El revera Alexander in Syri-nn irrupturus Parmcniniictn rum exercitu pr.e idsit Damascum, ubi regi* Persarum tliesauri el mulli ex familia regia custodiebantur. Horum omnium, perfidia præfecû Penurum adjutu*, potitus csl, el bue inudo cumpb-tum e»t, quod D**us p r Zach iriain hoc loco prædicit. (Ackermann.) Vide Calmetum ad hunc venom.

Secundo, de passivo sic exponunt Albertus, Hugo cl Lyranus, 7. d. Domini est, id est ad Dominum respicit oculus hominis : aul Domini csl converlere ad se oculum hominis. Quocirca Arias vertit : *Dominus est oculus hominis.* Est im tonyinia : ponitur enim potentia pro objecto, puta oculus pro re visa quam oculus videt el respicit, qualis est hic Dominus. Unde alii ex hebreo clarius vertunt : *Ad Dominum est oculus hominis, q. d.* Dominus Deus est objectum in quod intendit et respicit oculus el mens omnis hom nis, quanto magis tribuum Israel postulantium e! obsecrantium Deum, ut puniat Damascenos cl Phiiistæos, qui Israelem continuo ailliguntt Quapropter Deus Israelem exaudiens plectet illos, imo Israeli subjugabit, ideoque hoc cis onus imponet, quod per me Zichariain hic prenuntiat, 7. d. Premium spei Israelis in Deum erit imperium in urbes et gentes finitimas. Hoc est quod ait Psaltes *Psalm,* cxxii, 2 : « Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri, v Deus enim est inonarclia, qui potest regna mulare, reges cl tyrannos loco movere.

.Mystice, Christus est oculus activus, qui rospi- Myita
cil et curat omnium gentium salutem, rcque ac chrblaf
tribuum Israel. Unde ad omnes misit Apostolos, qui eos converterent ct salvarent. El passivus, pl-i.
quia in cum ut salvatorem respiciunt oculi omnium hominum, sperantes ab eo gratiam omneque bonum. Quapropter de eo dixit Jacob *Genes.* XLix, 10 : « Ipse erit exspectatio gentium, n El vers. 18: « Salutare tuum (id csl Salvatorem tuum, puta Christum) exspectabo, Domine. » Et Aggæus cap. n, 8 : « Veniet desideratus cunctis gentibus; » Hebraice: *Veniet desiderium cunctarum gentium : desiderium,* id csl desideratissimus.

2. Emath quoque in terminis ejus, et Tyrus et Ven.i.
Sidon. — Ita Biblia Romana. *Primo,* S. Hieronymus -ri *'jus* refert ad Damascum, 7. *d.* Emath quoque sita in terminis Damasci, onus ejus excipit, ieque ac Tyrus et Sidon. Porro Emath, Tyrus el Sidon erant in terminis Damasci, non tam situ spalioque locorum, quain societate vindicta? : sicut *Galat.* cap. iv, 25, mons Sion dicitur monti Sina esse conjunctus, non loco, sed typo cl significatione. Planius tò *ejus* referas ad *unus Domini,* 7. d. Onus Domini, requiescens in Damasco, pertinget quoque ad Emath, Tyrum, ct Sidonem, ili ut hie urbes intra limites et terminos hujus oneris Domini contineantur. Deus enim sibi, suoque oneri cl vindictae omnes has urbes subiget, ul in iis sedeat quasi dominator, judex cl vindex scelerum. Ita Albertus, Hugo el alii. Emath vel csl Antiochia, vel Epiphania, cpiam mulli putant esse Alapiam, vulgo Aleppo. Vide dicta *Arnus,* cap. vi, 2.

Mystice, 7. *d.* Deus ct Christus sibi per Apostolos subjicient Emath, Tyrum el Sidonem, illisquc onus Evangelica? legis imponent, ut illud in ip-

sis. æque ac in Damasco requiescat. Unde Chaldaeus vertit : *Emath quoque convertetur, ut sit de terra domus majestatis ejus, et Tyrus, et Sidon.* Ita S. Hieronymus ct Theodorelus.

Assumpserçnt qoippe sibi sapientiam valde. — Ita et Septuaginta vertunt in plurali. Jam vertunt in singulari, *quia sapiens fmt valde,* scilicet Tyrus. Porro tc *quippe* ponitur pro *quamvis, q. d.* Quamvis Tyrus ct Sidon, omnesque Phoenices glorienjur de sapientia, se nimirum primos invenisse et docuisse litteras, tamen hi ipsi cedent sapientiori Deo, cum eos per Alexandrum, et deinde per Machabæos subjugabit; ac Christo, cum cos ad suam fidem et Ecclesiam per Apostolos traducet. Sic *quippe,* vel *quoniam,* ponitur pro *quamvis, Erod.* cap. xi», 17. «Non duxit eos per viam terne Philistiiin. quia, n id est *quamvis,* « vicina erat. » *Psal.* lxxvii, 19 : « Numquid poterit Deus parare mensam in deserto, quoniam, » id est *quamvis,* «percussit petram, et fluxerunt aquae. » *Secundo* et nervosius, H *quippe* proprie ut causale accipias, *q. d.* Quia Tyrii et Sidonii sibi arrogarunt sapientiam, quasi per eam essent insuperabiles, hinc Deus ostendet eorum insipientiam, suaque sapientia eos debellabit et subjugabit, tum per Alexandrum et Machabæos, tum per Christum ct Apostolos, juxta illud Apostoli 1 *Cor.* cap. i, 21 : « Quia in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicalionis salvos facere credentes. » Et vers. 25 : « Quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus. »

PLœnioti rtshite rLûtn. Porro Phomiccs. ac nominatili! Tyrum, glor*ar' so*ere sapieidia, patet ex eo, quod jactarent se invenisse litteras. Unde Lucanus lib. 111 *Pharsal. :*

> Pbœnices primi, famæ si creditur, ausi
> Mansuram rudibus vocem sign re liguris.

Et ex illo *Ezech.* cap. xxvm, 3 : « Ecce sapientior es tu Daniele : omne secretum non est absconditum a te. In sapientia et prudentia tua fecisti tibi fortitudinem, et acquisivisli aurum. » Unde et de eo subdit Zacharias :

Ven.î. 3. Et ædificavit Tv»vs mvmtiomm sikm. — In hebræo est elegans paronomasia inter my *tsor,* et Tiyo *matsor, q. d.* Tyrus ædificavil Tyrum, puta rupes rupem, arx arcem, munitio munitionem. Tyrus enim dicta est hebraice *tsor* (unde Syrum Tor, et Latinum *Tyrus),* id est i upes, quia in rupe, vel potius medio maris scopulo ¡modificata erat munitissima, et quasi arx inexpugnabilis (i). Hæc fuit ejussapientia humana, qua domum sibi posuit in petra maris inaccessa, ideoque omnium regum copias et vires deridebat. Sed Deus hanc ejus sapientiam el superbiam dejecit, cum per Alexandrum Magnum eam cepit el vastavit.

Et coacervavit argentum quasi m mcm. — Rursum in hebræo est annominabo inter nyjn *tibtsar,* cl TDp *aphar, q. d.* Acervavit sibi argentum quasi acervos arenæ, lutavit se argento quasi luto, pulverizavit argentum quasi pulverem, 7. d. Tyrus suis mercibus et navibus tantum opum congessit, ut aurum el argentum in ea non pluris fieret quam pulvis el lutum platearum, propter immensam ejus copiam. Quocirca hoc suo auro conduxit milites plurimos, quibus confisa nullum timebat hostem.

I. Etxb Domines possidebit eam. — Hebraice v<n. 4. ;—tTwTI' *ioriscenna,* quod est contrari® significationis. Unde *primo,* verti potest : *Dominus hareflitabit,* vel *hereditate possidebit eam.* Ita Noster et Septuaginta. *Secundo : Dominus hareditate su l ejiciet,* vel *expellet eam.* Ita Chaldæus et Vatablus, quia scilicel ejus incolas expulit sua urbe, arce, opibus, gloria, libertate el vita. Id factum est *primo,* per Alexandrum Magnum, qui Tyrum Trh porposl septem mensium obsidionem ingenti labore, æque ac animo, terra aggeribus, mari ducentis Tjru triremibus oppugnavit, uli narrat Plutarchus in ejus Vita, qui el addit prodigia cladis Tyri prænuntia : scilicet *pruno,* Herculem per quietem visura Alexandro, cx muro illi manus tendentem, inviUntemque ad urbis ingressum. *Secundo:* Tyriorum multis, inquit, in somniis visus est Apollo, dicens se ad Alexandrum transire; neque enim sibi cordi esse ca, quæ in urbe agerentur : quocirca Tyrii Apollinis, velut transfugæ, simulacrum catenis constrinxerunt, clavisque basi affixerunt. *Tertio,* Alexandro visus est Satyrus sibi alludere, quem cum conaretur corripere, subducebat se ; tandem post multas preces el circumcursitalioncs venit in manus ejus, quod vales interpretantes dixerunt : Tua est Tyrus. Satyrus enim gr.rce dissectum, idem est quod «x, ni est *tua,* tú?::, id est *Tyrus.* De ndo Tyrus subacta est a Machabais ; nam tempore Christi Tyrus, S domi et Palæsfini parebant, vel conjuncti el associati erant Judæis, corumque principi, aul præsidi. uti prædixit Ezechiel cap. xxvm, 2'¡; et salis colligitur ex *Act.* cap. xii,2u, cl ex eo quod Christus, qui personaliter tantum ¡medicavit Judiéis, quibus promissus erat, pnedicaveril quoque Tyriis et Sidoniis, ul patet *Matth.* cap. XV, 21, cl *Marc.* cap. vu, 21. Nimirum id Deus proclinavit per Machabœorum posteros, ut hac ratione sterneretur via Christo, qui in Tyro et Sidone erat prædicaturus. Ita Albertus, Hugo, Lyranus, a Castro et alii. Porro Josippus films Gorionis, lib. IV, cap. vii, scribit Aristobulum abnepotem Juda» Machabæi, utpote ex fratre ejus Simone prognatum, expugnasse 'Tyrum. Unde

ti) Antiqua Tyrus, observat Jahn .ul hunc locum, quam Nebucadnczar expugnavit et evertit, in littore mans bita erat , nova .intern deinde in instila, a continenti quatuor stadiorum freto divisa, restaurati fuit, el moenia ejus magnis lapidibus, gypso Junctis, in q>sis fijmil.v tiliaribus cxstrucU, fere cx ui.in ad altitudinem 150 pedum exsurgebant Floruit sub imperio Persarum, qui Tyriorum classibus m bellis non raro utebantur.

mystice significatur hic idololutri® eversio in Tyro, ejusque ad Christum conversio : ita S. Hioronymus, Theodorelus, Remigius, Rupertus, Vatablus, Ribera et alii.

Tria ro ^J^' uT* crista

Ubi nota, Prophetam hic docere tria fuisse in Tyro, (pia? reddebant eam invictam, quoique maxime resistebant Christi Evangelio, scilicet sapiontiam, opes et fortitudinem, eo quod tola erat circumdata mari, et tamen a Deo expugnandam, tum per Alexandrum, tum potius per Christum ct Apostolos gladio verbi Dei, succisis ejus erroribus ct vitiis. Unde persistens in metaphora ait, eam devorandam igni, scilicet charilatis ct Spiritus Sancti, quem Christus venit mittere in terram, et vehementer voluit accendi, Lucæ, cap. xi!, 49. Ha S. Hieronymus. Porro quam incensus fuerit Tyriorum in Christum amor et fides, patet ex pluribus martyribus, qui ibidem sub Diocletiano cum suo episcopo Tyrannione leonibus, ursis, tauris et pardis objecti, cum fera? sanctos attingere non auderent, lælo el hilari vultu extensis in cœlum manibus oculisquo, mente toti in Deum defixi, a carnificibus crudeliter jugulati sunt, uti narrat oculatus testis Eusebius Caesariensis, lib.Vili *Ihslor.* vii et xiv, alias xxv. Simile est quod narrat Thcodoretus lib. Ill *llislor.* cap. vi. scilicet Cyrille diacono Heliopoli in Phoenicia, eo quod idola confregisset, a Gentilibus sub Juliano Apostata dissectum fuisse ventrem, qui insuper exemplum ejus jecur more ferarum devorarunt, sed mox Dei vindictam senserunt.

Ttnuri ìmuù ahloD*"

PERCUTIET IX MARI FORTITUDINEM EJUS. — TyrUS enim in corde maris, ul ait Ezechiel cap. xxviii, 2' s',a' e^us eral domina cl regina, sed Nabuchodonosor, et deinde Alexander obsidens eam, ut melius expugnaret, mulla saxorum, arborum aggerumque congerie comportata, et in breve fretum conjecta, maris alveum implevit, el siccavit, itaque eam ab Oriente continenti conjunxit : atque ex insula fecit peninsulam, qualis cliamnum cernitur. Ita Curtius lib. IV , post initium; el Plinius lib. V, cap. xix; S. Hieronymus et alii. Vido dicta Isai® cap. xxin, 1. Chai* .Ltus verlit : *Projiciet divitias ejus in mare.* Hebraica S'H *chel,* cl fortitudinem, ct divitias significat (I).

8. (-) Quoniam confusa est spes ejus, — quam vm.s. Accnron habebat in Tyro, quod scilicet opein ferrei sibi, nipote vicinai et confœderat®. Hfflc enim spes interibit intereunto Tyro.

Mystice, peribit spes Philistinorum, puta Gentilium, qua sperabant se sua sapientia ct viribus tutaturos sua idola, at genlilismum contra Christum et christianismum. Hæc enim cadet, quando videbunt oa averli ab Apostolis.

Et peribit hex de Gaza. — « Rex, » içl est regulus, puta princeps. Olim enim principes urbium vocabantur reges. Hic regulus fuit Betis a Dario ultimo Persarum rege Gaz® præfectus, quem Alexander, expugnata post bimestrem obsidionem Gaza, circum urbem raptari curavit, inquit Curtius lib, IV. Ita Albertus et Hugo. Ad- Poru«. dit Plutarchus in Vt7a *Alexandri,* omen capiend® Gaz® ei datum : « Et ciroumsedenti, inquit, Gazani urbem Syri® maximam, gleba a supervolante alite in humerum delapsa est. Avis in una machina considens, subito nerviceis plagulis, quibus ad versandos utebantur funes, est irretita. Hoc portentum Arlstandri prædiclioni eventum habuit respondentem. Nam accepit Alexander in humero vulnus, cl urbem recepit. » Deinde Gazam expugnavit, et ab idolis expurgavit Simon, frater Judæ Machabæi, I *Machab.* cap. xiii, 43. Rursum Alexander Jannæus Simonis nepos, post annuam obsidionem Gazam cepit ol diruit, cum prius cives parlim ædes suas incendissent, parlim Saguntina rabie suismel manibus uxores el liberos interemissent, ne ad sorvilium ol injuriam abstraherentur, uti narrai Josephus lib. XIII *Antir/.* cap. XXI.

Mystice, peribit de Gaza rex, scilicet infidelis, Ityifot, ct, ut S. Hieronymus, diabolus, quia scilicetrri';'(1 Christus solus per suos fideles in ea regnabit. est **J**jr' Proprie rex, id est deus, sive idolum Gaza? fuit jrt,0< Marnas : unde ibidem celebre fuit Marnæ'im, id est Marn® fanum, quod S. Porphyrius urbis episcopus, Arcadio imperatore consentiente, anno Christi 401, combussit, monitus voce miraculosa pueri septennis, qui cum Syrus esset et græce nesciret, græca tamen lingua instinctus a Deo publice prolocutus, hæc edixit: «Urito templum

(1) « Et hæc igni devorabitur, n Sic adimpleta fuit hæc pr pb **f l,** narrante Q. Curtio ld». I\ . . q». iv: «Tpil, tot simul mali* vidi, alii supplices in templa confugiunt, alii foribus tedium obseratis occupant liberum mortis arbitrium, nonnulli ruunt in hosUin, haud mulli tamen perituri. Magna pars stimma tectorum obtinebat, saia, et quidquid manibus sors dederat, ingerentes subeuntibus. Alexander. excepti* iis qui m templo confugerant, *omnes interfici, ignemqur tectis injici Jubet.* Quantum «anguinis fusum sit, vel ex co aestimari potest, quod intra munimenta urbis sex millia armatorum trucidata sunt. Tn*t ? deinde spectaculum victoribus ira praebuit regis. Duo millia, in quibus occidendis defecerat rabies, crucibu4 aflixa per ingens Ultoris spatium pependerunt. »

(2) Transit Propheta ad vicinos et fœderatos Phillsiæos, Hcbnris maxime infensos, quibus cl alii prophet® exitium predicant : cf. *Jesnj,* xiv, 20 nt eeqq.; xlvu, 1 seqq.; EzncA. xxv, lS seq.; dmOf i, f» wq., el *Sopkon.* u, • et seqq. Qui liane partem Zachru jæ abjudicant, exinde concludunt alium hæc Fcripyjsse; nam, (liquhinl, Phœnicum cl PhilLstæorum lb Tens non crai fortuna tempore Zachariæ, qualem supponit hujus partis nnclor. Respondemus nullibi in hac posteriori parte constare hos populos summa rerum potitos fuisse voluti ante captivitatem. Qui dicitur rex Gaza vers. 5, subjectus eral rogi Persarum, qui *regum* appellari aífectabai (cf. /Jnnie/. n, 30, 37 ; I *Esdr.* vu, 12). Et si Propheta imminentes clades Tyriis, Damascenis et Philistæis prædicit, non propter quod hraelitas male halicbanl, sed ul licnevolentia Dei erga populum suurn magis ac magis elucesceret.

t* quod est Intus usque ad solum : multa enim in "J co gravia facta sunt, ct maximo hominum sacri- le- Acia; et postquam fuerit combustum, expurgato loco statuite illio sanctam ecclesiam. Testificor enim coram Deo, non posse aliter Aeri. Non enim ego sum qui loquor, sed qui est in me Christus. » Idipsum admíraos Deumqiie glorificans, ita scribit S. Hieronymus lib. VII tn *Isaiam* : « Hoc nostris temporibus videmus essa completum : Seraphim (Serapidis delubrum) Alexandria, et Marnœ templum Gaza», in ecclesias Domini surrexeruni. » Adjuvit hanc rem multum 8. Chrysoslomus, qui sedulo apud Arcadium imperatorem curavit, ut quæ in Phcnnicia residua erant idola, penitus tollerentur, uti testatur Thcodoretus lib. V *Histor.* cap. xxix. Ita factum est, ut Gazcnses antea Mamæ addictissimi, eo sublato, ad Christum conversi sint, ad quod valde cos incitavit S. Porphyrii episcopi sanctitas ct miracula, ut ex ejus Actis quæ conscripsit Marcus Diaconus Gazensis, enarrat Baronius anno Christi 308 el 401.

Ascalon non habitabitur ,— *q,* d.Ascalon plane desolabitur, adeo ut ibi futura sint pascua pecorum Judæorum, uli prædixit Sophonias cap. u, 4 etfl. Ascalonem cepit Jonathas frater Judæ Machaban . æque ac Accaroncm et Azotum, quam etiam eum octo millibus incolarum igne combussit, ut pntet I *Madiab.* cap. x, 84 ct seq. Postea tamen reædificata fuit ; nam in ea dicitur natus Herodes infanticida, qui inde Ascalonita cognominatus est. Atque eliamnum hodie antiquum robur retinens, Saracenorum fortissimum propugnaculum est. Ejus muros cum Salndinus diruisset, lliclnrdus Anglorum rex instauravit, ait ex Guilielmo Tyrio Adrichomius in *Descriptione Terræ sinrfæ.* in *Ascolane.*

Mystice, *q. d.* Asealon conversa ad Christum non habitabitur a paganis et infidelibus, a quibus antea habitabatur, sed a Christianis. Unde alii videbuntur esse cives, et alia civitas, juxta illud Poche :

O donuis antiqua quam dispari domino dominaris!

Quam eniin Ascalonitæ Infideles olim infensi fuerint chri^tianis, vel ex eo conjicere licet, quod de iis scribit Thcodoretus lib. Ili *II stor.* cap. vu, cum iis frena laxasset Julianus Apostata anno Domini 362 : a Ascalone, inquit, et Gaza» sacerdotum ct virginum Deo dicatarum ventres discindunt, deinde farciunt hordeo, ac tandem cos porcis devorandos objiciunt. »

fi. Et sederit separator in Azoto. — Hebraice est **1îjo** inamzcr, id est separator, alienus (a radice iit z»ir, id est recessit, alienus vel extraneus fuit), indeque spurius, ul vertit Vatablus qui scilicet extra matrimonium alieno patre natus,illud dividere ct separare videtur. Jam *primo,* Albertus, Hugo ct Lyranus censent hic notari Alexandrum Magnum, qui Azotum ct PhiliMæos cœteros subjugavit. Ipse enim a multis censetur spurius, quod Olympias mater cum non cx Philippo marito, uli ipsamet confessa est (unde et a Philippo quasi repudiata fuit), sed ex Nestabano mago, qui noctu sc Jovem finxit, genuerit. Quocirca Alexander Jovis Hammonii filius credi et haberi voluit. *Secundo, mamzer* significat alienigenas ct exteros, qui non erant oriundi ex Philistæis Azoti indigenis, quos proinde Philistri vocabant mamxeres, id est alienos, spurios, æque ac faciebant Judæi, ut patet ex illo *Joan.* cap. vm, 41:«* Nos ex fornicatione non sumus nati, » uti sunt Agareni, ex Agar aliena et concubina geniti, quia nati sumus ex Sara uxore Abrahæ, ideoquo æque ac ipse, « unum patrem habemus et colimus Deum, n Unde Septuaginta vertunt : *HaMtafamt alterrigena in Azoto,* puta Greci sub Alexandro, postea Judrei sub Machabæls, *q. d.* Ascalon deserta manebit, et non habitabitur : at Azotus habitabitur quidem, sed ab externis. Quocirca Chaldnu? vertit: *Habitabit domus Israel in Azota, qui erant in ca sicut estranei qui non habent trem* (I). Porro ante tempora Christi Judæos sparsos fuisse per Azotum ct Philistæim, patet cap. vin, 40. Paulo aliter vertit Pagninus : PA>-Hsf/pws, ait, *tanquam extraneus haJdiabit in Azoto;* quia scilicet non erit sut juris, uti fuit ante, sed sub jugo et potestate Machabæorum et Judæorum. Denique, occiso Inda Machabæo juxta Azotum a Bacchide, duce Demetrii, paulo post Azotum occupavit ct incendit Jonathas, frater Judæ, æque ac vicinas illi civitates : quo impetu templum Dagon, qui erat deus Azoti, cl omnes qui in illud confugerant concremavit : juxta eamdem vicit Apollonium, I *Mmhab.* cap. ix, x et xr. Separator ergo, sive *mamzcr* Azoti fuit Jonathas.

Mystice, *separator* est Christus, inquil S. Hieronymus, qui separat oves ab hmlis. pios ab impiis, electos a reprobis. Item Christianus, qui se separat ab infidelibus, ut proinde ab eis per contemptum vocetur *mamzcr,* id est separator, vel nothus ct spurius : Christus eniin et Christiani, pulsis Gentilibus ct gentilismo, occupaverunt Azotum totamque Pliilistœam. Ita Clarius et Vatablus. Primus Azoti prædicavit Evangdium Philippus diaconus, eo raptus a Spiritu Sancio, Aci. cap. vm, vers. 40. Et est usque hodie Azotus. ait S. Hieronymus, non ignobile municipium. Postea habuit episcopum, qui mino est suffraganeus Trevircnsis. Njitfc». 5 ®

7. Et u rrniM saxglixfm fjis de ore ejus. — ⅟< n. 7. Sanguis hic dupliciter accipitur. *Primo,* pro minis sanguinis cl cædis, 7. *d.* Auferam et compascam minas, quibus Azolii minabantur se otlusiiros, vel gloriabantur sc elTudisse sanguinem Judæorum et populi fidelis: quia illi eos subjiciam

(I) Forsan rectius dicatur hic notari homines influía plnhi.s, vel scierat)i vilMmi Alexandri, quibus lune urbem inhabitandam tradidit.

et aggregabo. Ita S. Hieronymus, Theodorclus, Albertus, Hugo et Lyranus. Unde Septuaginta vertunt: *Auft rum sanguinem eorum de ore illorum :* dc Azoliis enim Scriptura per enallagen nunc loquitur in singulari, quia crant populus unus ct singularis, unde Hebraeus ct Noster habent ***ejus:*** nunc in plurali, quia in populo plurcs erant homines el capita; unde Septuaginta vertunt, *illorum.* Minus cnim probabile est quod censet Lyranus r *ejus* referri ad separatorem sive mamzerem, quem ipse accipit Alexandrum Magnum, *q. d.* Auferam minas dc ore Alexandri, scilicet quibus jactabat se Jud i os, quod Dario hosti suo favissent, eversurum : nam faciam ul supplex fiat Jaddo pontifici, ac consequenter benevolus Judæis. Non enim de Judæa hic agitur, sed de Azoto.

Secundo, sanguis hic potest accipi victimarum, quas Dagon deo suo offerebant, ac deinde ex iis comedebant et epulabantur, 7. *d.* Auferam hæc sacra ct sacrificia sacrilega ab Azoto, et in eam inducam sacra mea, primum judaica per Mochábaos, deinde Christiana per Philippum et Apostolos. Ita Arias et Chaldæus. *Et disperdam,* ait, *comedentes sanguinem.* Huic explicationi favet id quod sequitur : *Et abominationes ejus de medio dentium ejus.* Abominationes cnim in Scriptura vocantur idola, et idolothyta, sive victimæ idolis immolatæ (1). Unde el sequitur :

Er RELINQUETUR ETIAM IPSE i)EO NOSTRO (2). — « Ipse. » scilicet Alexander Magnus, fiet dévolus Deo, ejusque pontifici Jaddo, inquit Lyranus. Verum « ipse, » ut dixi, refert populum Azoti, 7. *d.* Populus Azoti subactus a Jon.itha et Machabæis, relinquet ¡dolaci aggregabitur Judæis, corumque Deum verum colet. Hoc enim maxime curabant Machabæi. ulpote pontifices el principes zelo honoris divini pleni ; ut non tantum terminos, sed et religionem suæ geniis, Dcique cultum in Philislæos aliosque populos a se devictos propagarent. Imo populus Azoti « erit quasi dux » (Septuaginta, *chiliarchus)* in Juda, qui scilicet vene fidei et religionis non tantum comitem.sedet ducem sc aliis pr eheat, ac proinde Judíeos contra hostes propugnet quasi dux, ideoque quasi dux honoretur et celebretur in Juda.

Et Accaron quasi Jebusæus, — 7. *d.* Sicut olim Jebusæi habitaverunt in Jerusalem, ibique cum Judæis permanserunt, ita pariter Accnronilæ sociabuntur Judæis el habitabunt in Jerusalem, ac vicisssim Judæi pacifice degent in Accaron. Unde Chaldæus vertit : *Et proselyti qui remanserint in eis, adjicientur ct ipsi ad populum Dei nostri, d erunt quasi principes domus Juda* (3). *Secundo* et melius, 7. d. Sicut David subjecit Jebusæos, sic Machabæi subjicient sibi Accaronitas. Ila Albertus et Hugo.

Mystice, Iuec veriora sunt de Christo et Apostolis, qui Philistæos omnes sibi, Evangelio et Ecclesia» subjecerunt, itaque fecerunt ut Philisthæi et Gentiles cum Judæis in unum populum fidelem, tinamque Ecclesiam Christianam coalescerent et conspirarent.

8. Et circumdabo domum meam, —puta templum, 9
7. d. Templum quod meo jussu vos, 0 Judæi, nunc reædificatis, ego instar castrorum vallabo el tutabor. Hebraice enim est >JV3FI *chaniti,* hoc est, *castrametabor domui mece,* vel *ponam castra circa domum meam,* ut eam propugnem, « ex his, qui militant mihi euntes el revertentes, » pula per Machabæos, qui fortissime templum et urbem sanciam in suis castris propugnaverunt. Undo Septuaginta vertunt : *Substituam domui mcæ elevationem* quasi arcem vel castrum , *ne pertranseat neque revertatur ullus, et non superveniat super eos ultra exactor;* el Tigurina : *Et circumducam castrum domui mece contra transeuntem, et redeuntem;* ct Pagninus : *Et ero sicut castra domui mcæ, ut non timeat ab exercitu, a transeunte et redeunte.* Paraphrastic© vero et magnifice Chaldæus : *Et habitare faciam majestatem gloriæ mece in domo sanctuarii mei, et fortitudo brachii potentice mcæ erit sicut murus ignis in circuitu ejus, propter transeuntes ct redeuntes.*

Hæc ad litteram templo præslilerunl Machabad. Ita Theodoretus, Hugo el Lyranus. Allegorico, hæc veriora sunt in Ecclesia, quæ est templum animatum Dei viventis, 7. *d.* Muniam et defendam Ecclesiam meam validissimis castris, tum principimi Christianorum, ut Constantini, Theodosii, Caroli; tum doctorum, ut S. Augustini, Hieronymi, Chrysoslomi ; tum angelorum, ul exactor tribuli, scilicet tyranni, infideles et dia-

(1) Cum hoc versu promittatur conversio Phillstæorum ad Deum verum sequentibus temporibus, sensus supra expositus priori est unte ponendus; nam, ut notat Ackermann, etiam sanguinem victimarum ethnici orientales biberunt purum, et cum aqua mixtum ; quod Habréis sui» pœna capitali iteratis vicibus interdictum fuit, *Lvit.* m , 17; vit, ¿6; ivit, 10,12. («olerum, cum PhilMæos etiam ad Jovai cultum convertendos dicit, non obscuro significat id esse tie omnibus intelligendum, quod dicit dc uno.

(1) Quæ sequuntur usque ad finem versus sunt verba Prophetas parenthesi includenda ; nam vers. 8 continuatur wniw Dei, qui post primum vers. 7 membrum abruptus ici U

(3) Vehementer dubitamus, inquit Rosenmuller, hoc vatem volui-se. cum illo tempore JebusittD cum Judæis una habitarent contra J »v® voluntatem, qui eos exstirpari jusserat, el in detrimentum tribus Judæ, cujus &>rti <lc- crescebal quod tenebatur a Jebusitis. Quæ cum ita sint, nomino *Jetnuœus* recentiores potius Hierosolymitanos, qui vati coævi crant, indicari existimamus, ut sensus sit, parem futuram esse Ecronilarum el Hierosolymitanorum, civium principis urbis Judafcæ, conditionem, inter ulrosque, Philistæos (conversos) ei Hierosolymitanos, communionem fore legis el civitatis. Maurer vero existimat obstare usum loquenui, ne pro Hierosolymitanis dictos pules Jebusi'os; cum nullo possil exemplo probari, *reeentioret IHrrotohjíiiítaños* diclos *Jebiuttos* esse. 1nlelligcndi Jebusti proprio dicli. lique tunc temporis viventes inter Hcbræos corumque sub imperium redadi (cf. II *Sum.* h i v . 16 et ^oqq*; I *Itfg.* ix, 20 et seqq).

bolus cum amplius non vexent et vastent; quia oculis misericordiæ eam vidi, et respexi, juxta illud *Psalm,* xxxiii,8: « Immittet (hebraica ⊀*hone,* id est *castrametabitur)* angelus Domini in circuitu timentium eum, et eripiet eos. » Nola *ex his qui militant mihi,* dupliciter posse accipi : *primo* plane, *mihi',* id est pro mihi; *secundo, mihi,* id est contra me. Ita Septuaginta, Chaldæus, Pagninus et Tigurina ex hebreo.

Quia nunc vidi in oculis meis. — Est hebraísmos, pro quo latino dicimus : « Vidi oculis meis, » id est plane, perspicue certoque vidi et conspexi, scilicet ærumnas et persecutiones, quas vos, o Judæi, a vicinis gentibus in fabrica templi et urbis sustinetis, ideoque vestri misertus vos, æque ac demum meam, puta templum, protegam et propugnabo. Ha Theodoretus, Albi rtusct Lyranus. Aliter Vatablus, 7. *d.* Nunc vidi ea quæ facturus sum, quæque hic promitto dc felicitate templi el Ecclesia*; vidi¡ inquam, previdi et providi oculis providenti® mc®. Aliter et Arias, qui hæc referi ad sequentia, censelque esse verba Zachariæ, 7. *d.* En video in spiritu oculis mentis iueæ Christum venientem, et cum pompa ingredientem Jerusalem et templum. Primus sensus uti communis, ila planus est et genuinus.

9. Exsilta satis, ilia Sion. — Judæi nonnulli hæc accipiunt de victorioso Judæ Machabæi ingressu in Jerusalem. Theodorus Mopsuestenusjudaizans et cbionizans, asserebat hunc regem esso Zorobabelem cum suis e Babylone redeuntem. Uterque est error. Nam certum est de fide, ad litteram hæc accipi dc solemni Christi, quasi Messile Judæis promissi, ingressu in Jerusalem.quem fecit paulo ante mortem in die Palmarum. De eo enim hæc interpretantur S. Matthæus cap. xxi, 4, et S. Joannes cap. xn, 15, ac orthodoxi omnes; quin et veteres Rabbini apud Calatinum lib. VIII, cap. IX ; imo et R. Salomon hic, qui tamen est juratus Christianorum hostis. Idipsum definit Vigilius Papa in Concilio Romano, ubi hunc Theodori errorem sub anathemate damnat. Vide dicta in Proœmio notat. 5. Errant ergo pariter, qui hunc rogem volunt esse Alexandrum Magnum, honorifice venientem Hierosohmam cl venerantem Jaddo pontificem : Zacharias cnim, inore Prophetarum, in Christum desinit. Cum enim suos exhortaretur, ad fabricam templi et urbis, üquo tardiores essent ad opus ob hostes vicinos, et ob paupertatem aliasquo difllcultalcs sese objicientes, hac de causa eos animat et stimulat : *pnmo,* promittendo Dei opem cl protectionem; *secundo,* templum hoc Dei auxilio fore celebre et gloriosum; *tertio,* Messiam venturum, qui in hoc templum solemni pompa sil ingressurus, illudquc sua presentía, doctrina, miraculis, æque ac sua in regem inauguratione sil condecoraturus, ibique Ecclesiam suam fundaturus et inchoaturus, per «piani primum Judæos, deinde Gentes omnes vocaturus sit ad æternnm vitam et gloriam. Hæc est connexio hujus prophefiæ de Christo cum praecedentibus de templi et urbis fabrica ac tutela (1).

Jam « satis, n id est valde, vehementer, hoc enim est hebraico "ÎX2 *mrod,* pro quo Noster subinde vertit, « satis. » Ende Chaldæus vertit : *Er ulta vehementer, catus Sion ; jubila cactus Jerusalem.* Sic et Septuaginta, Tigurina, Pagninus, Vatablus, atipie alii. Pro *exsulta* S. Joannes cap. xn 15, paraphrastice vertit : « Noli timere, » 7. *d.* Non est quod timens, sed exsultes, o Jerusalem, veniente Christo; ipse cnim est tuus rex et salvator, qui tc ab omnibus hostibus defendet, el ab omnibus malis lilierabit. Ergo metum omnem pone, et plenus gaudio exsulta.

Ecce rex tuus. — Messias, sive Christus veniet, ut quatuor quadrigas, id est monarchias de quibus cap. vi, ac consequenter, Tyrum, Gazam, Azolum, totamque Palœslinam, Phœniciam et Syriam. de quibus egit hoc cap. sibi subigat. Nam in Christi regnum omnes reges et regna de-inunt, uti predixit Daniel cap. 1, 44, cl Zacharias hic. Unde subdii : a Disperdam quadrigam, » etc.

Nota : Christus regalem hanc, sibique insolitam pompam et ingressum in Jerusalem adornare voluit variis dc causis. *Pnma* fuit, ut daret regiæ suæ potenti® et magnificenti® indicium quoddam et specimen ; quia cum ea Messiam suum, quasi alterum Salomonem venturum Judæi putabant, et etiamnum putant. Hac ergo specie et pompa objecit se cis Christus, ne eum ul pauperem aversarentur cl despicerent, uti fecerunt : ita tamen ut humilitatis et mansuetudinis mixtis argumentis ostenderet, regnum Messi® magis esse spirituale, quam temporale, ideoque a Zacharia hæc voluit omnia predici, ne Judæi hunc regem sine fastu regio venientem aspernarentur. Ita S. Chrysoslomus el Auctor *Imperfetti* in cap. xxi *Maith.,* et Eusebius lib. Vili *Demonstr.* cap. IV. *Secunda,* el comitans causa fuit, ut Christus objiceret pharisæis et scribis in hoc regali ingressu seipsum, quem agnoscere hoc facto possent et deberent esse Messiam, nipote a Zacharia hoc loco promissum et prædictum: sciebai tamen ipsos indo magis exacerbandos, et necem crucis ipsi machinaturos; quod ipse permittere statuit, ut sic mortis adeo expetit® compos fieret, per

(t' *Q* ⊀t Non his contentu?, quæ hactenus dixi, me vos liberaturum ac vindicaturum ab omnibus inimicis in circuitu existeutibus, et hoc plenum Lentia addo de Messia tenturo,quod ad exsultationem, etjotdluin ¡mt-moicro dcl»ct. llalics hic confitentes Judæos el raln*nalistas. Hoc rege vero recle observat Jaithi, ait Rosenmuller. nullum alium passe intelligi, nisi Messiam r Talem enfin regem, inquit, cujus dominatio, ut vera. 10 dicitur, ab uno miri ad alterum w extenderit, non invenimus Israeli sub templo secundo fui&e. «Tum altius assurgens Pruphela, ait et ipw> Maurer, nulla?, inquit, p«Mh»c. irruptiones in lerr.im p»p<ili Israelitici flent amplius; veniet rex optimus maximus, Mes»as, picem (laturus orbi terrarum, dominaturus longe laleque. »

eamque nos redimeret. Ita Auctor *Imperfetti* loco citato. *Tertia* fuit, ut responderet typo agni Paschalis, hic enim decimo die mensis primi solemni pompa inducebatur in urbem, immolandus die decimo quarto. Ita Christus, quasi Agnus Hei qui tollit peccata mundi, dio decimo, puta in die Palmarum ingressus est Jerusalem, immolandus die decimo quarto; ingressus est autem cu.n pompa et faustis turbæ acclamationibus, ut quia certus erat de victoria mortis, peccati, inferni cl «hemonum, triumphum duello præciperet, el triumphans duellum iniret.

Tritìi

Oolite

Quarta causa fuit tropologica, ut scilicet hoc facto rideret cl ridendam proponeret mundi gloriam, nipote cum sciret se quinto post die ab iisdem, a quibus in ingressu ita honorabatur, crucifigendum, eosdemqne qui jam clamabant : « Hosanna filio David, » g. *d.* Vivat rex noster Mcssias, Davidis filius et lueres; post quatuor dies in tribunali Pilati clamaturos : «Crucifige, crucifige eum; » idcoque urbem a Tito et Romanis funditus evertendam, qua do causa in hoc, læto licet ingressu suo, videns eam, ejusque cladem praevidens flevit, ut habet S. Lucas cap. xix, 4L *llursum,* ut doceret suum, suique sequacium regnum et gloriam in hac vita consistere in passiono et croco, idcoque eam non aversandam, sed ambiendam esse, ac læto animo et solemni cum pompa adeundam : quocirca martyres Christi asseclæ. ad martyria quasi ad epulas, imo regnum et triumphum ibant gaudentes, albati et stipati fidelium choro.

ÇaiLta

Vs.XIET TIN JUSTUS ET SALVATOR, — Ut te justificet ct salvet. Ipse enim est « justitia sempiterna cl Sanctus Sanctorum, » ad hoc a Ileo l'aire missus in mundum, « ut consummetur prævnricatio, ct finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, n *Daniel,* cap. ix, 24. Pro *salvator* hebraico est jftny nosco. quod est participium passivum a radico iFCD ûisço, id est salvavit. Undo Vatablus, Pagninus, Clarius ct alii vertunt passive *salvatus,* scilicet a scipso, 7. *d.* Quia Christus justus ct innocens actus est in crucem ct mortem, idcirco sua virtute salvus cl redivivus, die tertia a morte el sepulcro resurrexit. Alii *nosça* melius vertunt, *salute plenus, salute circumdatus.* Ita ex Clario, a Castro. Verum dico, *nosça* hic non esso participium, sed nomen, idem active significans quod Jesçua, Josué ct Jesus, id est salvator. Sic cnim vertunt Septuaginta, S. Hieronymus, Tigurina et alii, littera enim *nun* in *nosça,* est hecmantica et formativa nominis, uti est in *Nephtali, Ncmrod* aliisque nominibus propriis, æque ac appellativis, ut (ON3 *nceinan,* idem est quod fidelis active, qui scilicet fidem alteri datam opere præslat : mpj *naave* est perversus active, qui nimirum perversa cogitat, agit, loquitur, aliosque pervertit (I).

Ipsb pauper. — Hoc proprio significat hobræum *ani;* Septuaginta vero, quos sequitur S. Matthaeus cap. XXI, vertunt id est *mansuetus.* Sic et Chaldæus. Undo ipsi videntur legisse toy *arunt;* sed eodem res redit : pauperes onim, pr®sertim spirili!, solent esso humiles ol mansueti. Unde tam *imi* quam *anna* ab eadem radice r"W *ana,* id est afflictus, humiliatus est, deducitur; indeque 'Jiy *uni,* idem est quod afflictio, paupertas, humilitas; ol muy *anata,* vocatur humilitas et mansuetudo. Unde cum ait Christus : « Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cadorum, » *Matth.* v, por pauperes spiritu S. Augustinus, Hilarius, Chrysostomus, Ambrosius et alii in illum locum, accipiunt humiles, quia paupertas spiritus conjuncta est, ot oritur ex humilitate et contemptu opum ct honorum.

Ascendens (Hebraice jflli *rochcb,* id est equitans, vel potius vectus, sive equo, sivo asino, sive camelo, sivo alio jumento, uli Christus hic proprie erat asinans, non equitans. Unde Noster recte vertit : «Ascendens») super asinam, rt super pullum filium asina, — Hebraico, *filium asinarum,* id est unius ex asinis. Pro *asinam* hebraico est mon *thamor,* quod tam asinum quam asinam significat. Verum hic significari asinam potius quam asinum, patet ex eo quod sequitur : « Et pullum filium asinæ;» pulli cnim solent comitari asinam matrem, non asinum patrem ; sugunt enim ubera matris, non patris. Clarum est ergo Christum sedisse super asinam, non asinum. Ha enim habet Versio nostra hic, et S. Matlhæus, cap. XXI, fi. Idem docent Remigius,Albertus, Hugo hic, et S. Chrysostomus hom. Gfi in *Joannem,* Tiieophylactus, Lyranus, Cajetanus ct alii mox citandi. Notat Orígenes in cap. i *Job,* in Arabia et Palæslina asinos pares esse equis in velocitate eundi ct redeundi, ct valere ad negotia peragenda c afferenda, cademque ofllcia praslare, quæ apud nos pr.estant muli cl equi. Hinc filii principum asinis inequitabant, ut patet *Judie.* cap. x. 4, ct cap. xu, I l.Vide dicta E rod. cap. xiii, 13. Usus autem est Christus asina potius quam asino, tum ob mysterium quod mox afleram,

(1) Rosenmaller postquam notavit JTCHJ *natça,* Alcxandrinum vcrlissc Hieronymum, *salvator,* Chal- (1.vuen el Syrum, *cremorem,* liberatorem, et aiMIdit alia plura verba passiva esse, quæ activam obtinent significationem, ut videtur in Storrli *observati, ad Amdog, ct Si/nt. Ihbr.* pag. et seqq.; hia non obstantibus vertit *uosra,* salvatus; neque onim hoc solo loco a certo loquendj usu recedendam » nec dubium. vatem cogitasse, magnum illum de quo loquitur, regem e magno discrimine ereptum, atque singulari divino auxilio adjutum. Al prœterconsensum antiquorum interpretum, «pii omnes active vertunt, inficiari nemo potest, ail Ackermann, formam *mktal* s-epins active usurpari, eamque non raro pollere significatione reciproca, quam hoc loco jam Vatablus et Drusius ei tribuerunt, vertentes, *servans rc;* quare interpretatio - Q *nasca,* quam in versione Septuaginta et Vulgati conspicimus, haud leviter est rejicienda; quare et recentiidinl interpretes Veteris Testamenti Augusti et de Welle *nosça* vertunt, *servator.* (Kclter.)

tum quod asinus asina sit pigrior, et in remissione operis deterior, ut scribit Plinius lib. VIH, cap. XLiii, ubi cl addit, nsinos valere pro aratione, sed maximo pro mularum generatione (i).

Quæres, quomodo Christus simul potuit ascendero super asinam ct super pullum nsin®? Respondent S. Hieronymus, Chrysostomus, Eulhymius, Maldonatus, Abulensiset JanseniusinJfa/Kt. XXI, esso synecdochen : Christum enim super alterum tantum, scilicet super pullum, ul liabent alii 1res Evangelist®, sedisse. Sic enim legunt : « Super asinum, et super pullum filium asina». » *Et»* inquiunt, significat, *id est.* q. d. Super asinum, id est super pullum filium asinæ. Unde minus probabile est quod aliqui censent, Christum soli nsinm insedisse. Verum planius ct simplicius idem Chrysostomus, Thcophylactus, Lyranus, Cajetanils, Ribora et a Castro, censent Christum super utrumquo sedisse, sed successive. Id enim cxprosse habet S. MatUunus cap. xxi. d, ct Zacharias hic. Unde et turbæ utrique vestimenta imposuerunt, ct cum « super cos, n ut habent Biblia Romana inS. *MaUhao,* sedera fecerunt.

Cbrfitnf Kia *n-wm Miprr

Dices: Quid opus erat Christo tam brevi spatio et itinere jumentum mutaro? Respondeo id fuisse opus non ob Chrisii mollitiem aut fatigationem, sed ob mysterium : illi cnim omnis hæc pompa serviebat; cui tamen Christo facile fuit occasionem aliquam incidentem prætexcre. Asina cnim subjugalis significat populum Judæorum qui tolerat jugum legis veteris ; pullus super quem nemo sederat, repraesentat indomitos ct exleges Gentiles, qui nulli legi colla submiserant, lirumquo cnim populum, tam Gentium quam Judæormn, ad se cl Ecclesiam, ac deinde in cœlestem Jerusalem adducturus erat Christus. RaS. Justinus *Contra Tryphon.* Orígenes et Cyrillus in *Joan.* xu.

Mystico, Christus insidet asina*, id est aniraæ humili, miti, obedionli, patienti, quæ so totam Christo sessori resignat, ac cum Davide dicit: « Ul jumentum f ictus sum apud te, » *Tsatm.* l x x ii, quæ proinde cum Christum rectorem habet, exsultat, omniaque audet. Unde abbas ille in ViWr *Patrum* dicebat : a Ego cl asinus unum sumus. »

Tropologice Drogo llostiensis episcopus tempore S. Bernardi, tract. Dc *Sarram. Dornin, patsionh,* tom. II *JUbliotfh* SS. *Patrum:* «Nolitimere, filia Sion. Timere, ait,pusillorum est; ideo adhuc filia, quia limes. Nondum Jerusalem, sed filia Sion, hoc est specula. Ergo disco speculari, noli timere, quia limor oculum turbat. Hilaris pupilla lucide speculatur. Eidos pupilla est oculi lui. Quomodo pupilla oculi est subtOiuima, et u ìm impigre ac sollicite custodiatur a palpebris, levissimi et tenuissimi pulveris lictu confunditur; sic acie fidei, nisi pervigilem semper habeat custodiam, nihil citius conturbatur. Sed noli Umere, filia Sion, ecco rex tuus venit tibi. Oritur libi sol, qui te ct custodiat et illuminet, ct perducat ubi pulvis non esL Venit tibi mansuetus : qualis ipse est, talem te esse vult : mansuesce jugum ejus portare. El ipso sedeal super te asinam suam, et pullum filium subjugalis. Et qu® est h®c asina? Ipsa qu® caro voratur et mulier, cl virago, quia de viro sumpta est. Et quis est pullus ejus?Masculus vir. Et quomodo pullus ejus est? Quia non prius quod spirituale est, sed quod animalo, deinde quod spirituale. Sedet prius rex mansuetus super asinam ; postea super pullum ; prius caro domatur, ul jugo habilis sit; deinde nascitur pullus et nutritur, ct roboratur, ul sessorem suum portare possit. El quare filius subjugalis? Quia sub viro est mulier, ct mulieris caput vir; et tamen filius est subjugalis, quia per mulierem vir, sed indolore ipsa pariet. Sedeat super utrumque rex mansuetus faciens pacem, no Iltc sibi invicem adversentur. Venit tibi mansuetus, et lu non vadis ei? Egredere deterrà carnis tu®, eide cognatione malris In®, et de domo, id est memoria patris tui.* Asina ergo est caro, pullus est mens ct spiritus : hic enim est Adam ct vir, illa vero Eva et femina. Christus super utrnmque sedet. quando carnem spiritui subjugat ct concordat.

10. Disperdam quadriga ! fx Ephraim.— Theodoretus el Eusebiuslib. VIR *Demonstrat,* cap iv. censent id factum per Titum et Romanos. Verum hi Judæos dunlaxat subegerunt, non Ephraim, id est decem tribus, nipote quæ jam a quingentis annisa Salmanosare abduct® orant in Assyriam; neo inde redierunt. Addo hic esse sermonem de regno Christi, non Titi. Sensus ergo est, *q. d.* Christus suo regno, lege ct gratia auferet ex Israele cl Juda, id est fidelibus Judæis, æque ac Gentibus, quadrigas, arcus ct bella, <piia pacem mundo afferet. Docebit enim ct praecipiat justitiam. humilitatem, concordiam, uniorem ralernum, per quæ lites et bella excludet; uc ad hoc copiosam gratiam et Spiritum Sanctum in fideles cfRindet. Idem pnvdixit Isaías cap. n, 4, ct Michæas cap. m. N. Vide ibi dicta. Ila S. Hieronymus, Hugo, Arias d alii. u.

Er hulstas a mari isqve ad mark. — *q. d.* Christus toto orbe, puta tota terra et loto mari dominabitur; nec enim quis toti terra* dominari potest, nisi dominetur et mari. Ad multas cnim regiones vel nullus, vel difficilis est accessus nisi por nuire, ut palet dc insulis et ludiis tam Orientis quam Occidentis. Ita Rupcrlus, Remigias, Hugo el alii (*J). ”

(1) Quod urino vclii Messia* dicitur, all Ackermann, non t.iin humilitatem ci modeRiam ejus, quam pacis studium signilic.it, quod cl sequentia illustrat. Nam asinis pico vehuntur *(Jud.* v, i o), bello armantur equi (Virgil. *Æncid.* HI, 510). Et sic solvitur objectio a Maurer facta, imaginem humilitatis esso vehi asino non posse ullo exemplu probari. Utebantur cnim asino (asma maxime) riue discrimine nobiles atque ignobiles.

(¿) Ex collatione aliorum locorum, in quibus simiks

Quare arctius aliqui sic exponunt, 7. </. Christus dominabitur a mari Mediterraneo usque ad mare Oceanum : aut a mari Rubro usque ad mare Palestina*. Hæc enim duo maria fuerunt termini terræ sancto premiss® Jud i is, *Num.* xxiii, 31, Judæi enim alia maria vix norant. Verum esto eo alludat Propheta, tamen amplius intendit el altius assurgit, scilicet id quod dixi. Loquitur enim non tantum Judæissui ævi, sed et Christianis omnibusque hominibus quovis sæculo victuris. Respicit Zacharias ad illud Davidis de Christo oraculum, *Psal.* l x x i, 8 : « Dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terrarum.» Flumen est Euphrates, qui erat limes Judææ versus Orientem. Hic Zacharias dicit a /fumïniôui, quia respicit Tigrim Euphrati vicinum et alia quævis flumina. In hujus ampli dominii Christi praenuntium et praesagium, Augustus Cægüuûi s®|*'su^ ffuo nalus esl **Christi** superato Antonio, ebru- Lepido, aliisque vel hostibus vel æmulis, a Deo *u* Pr*- effectus est orbis dominus et monarchs. De quo °‘ :,ui* Virgilius, lib. VI *Ænciđ.,* ita canit :

Super el Ganm.inlas et Indos
Proferet imperium : jacet extra sidera tellus,
Extra anni solisque vias, ubi cœlifer Atlas
Axem humero torquet stellis ardentibus aptum (I).

il. Tu quoque (0 Christe, rex Sionis, do quo
Vert II. vers. 0) IN SANGUINE TESTAMENTI TUI (2).— Puta per meritum el pretium sanguinis lui in cruce effusi, quem quasi lytrum pro vinctis tuis dependisti, coque omne eorum debitum, puta culpam omnem tam originalem quam actualem persolvisti. Jam sanguis Christi vocatur *testamenti,* quia illo Christus sancivit testamentum et fœdus novum, quod pepigit et conciliavit inter Deum cl homines, de æterna hæredilate fidelibus, quasi filiis suis danda. Ha S. Hieronymus, Theodorelus, Cyrillus, Rcmigius, Rupertus, Lyranus, Vatablus el alii passim. Perperam ergo Chaldæus et Judæi lune accipiunt de sanguine victimarum, quo Moses sancivi! fœdus vetus inter Deum et Hebraeos, *Exod.* cap. XXIV, 8, quo ipsi censent se liberatos e lacu, id est e captivitate Ægypti. Hoc enim hic imperlinone est, præsertim cum sit hic continua prophetia de futuro, puta de rebus gerendis a Messia, non historia de pretérito. Vide dicta I *Corinth,* cap. xi, 25, el *llebr.* cap. ix, 15.

Emisisti vinctos tuos de lacu. — Ha quoque legunt Septuaginta quos sequuntur Orígenes tract. XIV *in Matth.,* S. Augustinus lib. XVIII De *Civit.* XXXV, Theodorelus, Cyrillus hic, et Greci omnes, æque ac S. Hieronymus, Rcmigius, Rupertus cl Latini cæteri. Chaldæus vero et Rabbini recenliores, quos sequuntur Pagninus, Tigurina, Vatablus cl similes, longe aliter vertunt : nam in textu hebreo jam hæc omnia sunt feminina, scilicet **nx** *a<,* id est *tu,* feminine : *beriteck,* id est testamenti, vel fœderis tui, feminine : et pro *emisisti,* Hebrea jam habent *'nrhv scilla'hti,* id est *emisi.* Unde sic vertunt et explicant ul sint verba Dei, 7. 4. Tu quoque, o filia Sion, exsulta, quia salvaberis in sanguino Christi, quem ipse effundet, ul sanciat novum testamentum et fœdus inter le ct me : nam propter eum emisi, id est emittam vinctos tuos e lacu, puta patres e limbo, resuscitans cos cum Christo. Verum dico textum hebreum modernum hic esse corruptum, vel a Judæis, ut hoc oraculum de Christo corrumperent; vel potius a librariis. Nam corruptio hæc parum juval Judæos, imo eodem cum nostra versione redit, cedilquc in magnam laudem Christi. Pro HN *at* ergo , id est tu , feminine, legendum est addito puncto FTN *atta,* id est tu, o Christe, masculine. Rursum pro qn'H3 *beritech,* id est testamenti lui, feminine, legendum T|nH3 *beritccha,* id est testamenti lui, masculine. Denique pro >nnbü *schillachti,* id csl emisi, legendum HnSo *schtllurhta,* id est emisisti. Sic enim legunt Septuaginta, S. Hieronymus omnesque veteres paulo ante citati; ct Syrus, qui vertit, *solvisti;* cl Arabicus uterque, qui vertit, *dimisisti,* vel *liberabis.* El hanc lectionem exigit ipsa connexio verborum, sensusque integritas : prior enim Judæorum lectio est hiulca el intercisa; nam a prima per-

phrascs pocticæ occurrunt, patet sensum verborum nostrorum esse : Dominabitur in universo orbe terrarum. Completum esse vaticinium in Jesu Christo docent loca *Matth.* ivi, 1-11 ; *Mare,* xi, 1-11 ; *Luc.* x x , 28-40 ; *Joan.* xii, 11-19.

(1) Quomodo fieri potuisse credendum est, ait Flugge qui vehementix-iine hujus partis authenticitalem impugnare conatur (Die *Weiwigunger,* etc., scit. 80 , 85), ut Zacharias qui sub ditione Persarum regis vitam degebat, laba pncdixerit? Cui respondemus hanc difficultatein tam priori, cujus authenticitalem confitetur, quam posteriori parli inhærere. lu prima etenim parle expressius et manifestius predicitur hujus magni regis adventus (vm). Cælerum, nonno Jeremías, dum in Ægypto vivebat, regi» Ægypti mortem praedixerit (x l v i)? Annon Ezechiel inter Chaldæos munere prophetico fungens, Babylonis imperii intentum vaticinatus fuerit (xvn, 21)? Annon Agg vus Zachirne coíMtanens potentissima imperia mox finem labitura prophetaverit (n, 3)? Cur ergo Zachariæ non licuisset Messis pacificum regnum praenuntiare, quod non armorum vi. sed doctrinæ et graliæ suæ illicibus stabiliendum erat?

(2) Juxta Ackermann cl d'AUioli redit Propheta ad tempora, quæ adventum Messto preccssura erant, nempe ad tempora Macbalneoruiu, in quibus Judæi Grecos, scu Syro-Macedones vincent, sequo a dominatu eorum expedient , ita ut sit sensus : Etiam (vel *Ideo,* ut *Prov.* i, 2G; Ecr/ex, v i i, 21, etc.) *tc,* quod attinet, *propter sanguinem [aderis,* id est, propter fœdus cum Abraba rno, ct demum cum posPris eJus ail monlem Sinai initum firmalutnque, *dimisisti vinctos tuoi cx cisterna.* in *qua non est aqua,* id est. ex carcere, corn tmliquisMuiis temporibus cisterna? vacua? pro carccribus usui parentur. Nostro loco career. scu cisterna vacua symbolum est capliviUUs,exilii. Notat insuper Ackermann Septuaginta

ci Vulgatum vertisse *schillarti* in secunda persona *emisidi,* quia precessi! fœmineum *¡od* habuerunt pro tenninaliune lœrninea araniea.

sona sensurn inchoat, cl inox transit ad secundani, in caque sensum inchoatum consummat. Qua cnim cohærentia dicitur : Tu *quoque* in *sanquíne testamenti tui emisi vinctos tuos?* Sane sic dicendum fuisset : *Ego quoque in sanguine testamenti luì emisi vinctos tuos.* Cum autem in hebreo non sii *ani,* id est ego, sed DN *atta,* id est tu, sequitur pro *sehillachli,* id est emisi, uno puncto mutato legendum *schillachta,* id est emisisti. Sic enim filum orationis plane cohærcl, ipsaque sententia congrue et integre expletur, dicendo : « Tu quoque in sanguine testamenti lui emisisti vinctos tuos de lacu. » El apostrophe Prophotœ ad Christum, qua exsultans ei gratulatur victoriam de hostibus, predomque cis excussam ac triumphum. Sensus ergo est, *q. d.* Tu, o Christe, quasi Mcssias et triumphator ingredieris Jerusalem, ut dixi vers. 9; nam quarto post die in crucc fundos tuum sanguinem, quo novum fœdus inter Boum el homines sancies, tuaque morte de morie, ¡leccato, dæmonc et inferno triumphabis. Quocirca mox a morte descendes ad lacum, id est limbum patrum, ul hujus tui sanguinis et fœderis novi eos facias participes, iliisque assignes primitias luæ passionis et redemptionis, quas illi a multis centenis, imo millenis annis avidissime sperant cl exspectant. Nam die tertio resurgens, pariter resuscitabis eos, tecum c limbo in terrain, el c terra quadragesimo die ad cœlum ascendens, quasi spolia el captivos, sed felici captivitate, in triumphum educes. Ita S. Augustinus epist. 99, et S. I ieronymus, Cyrillus el alii jam citali.

Perperam ergo Chaldæus et Judæi per lacum accipiunt captivitatem /Egyptiacam, aut, ut Hugo ct Calvinus, Babylonicam : nam hujus solutio non est facta in sanguine testamenti. Aude, utraque temporalis crai, et jamdiu prælcrierat : hic autem agitur do libertate plena cl perenni, patribus in limbo delentis afferenda pcr Christum : est cnim prophetia do futuris tempore Christi. Perperam rursum Calvinus el Boza per lacum inlelligunl cœlum. Tollunt cnim ipsi limbum patrum, docentquo animas sanctorum ante Christi mortem ivisse in colum, non in limbum; qui est error exploratus. Noe cnim cadum vocari potest *larus:* ncc in cado ulli sunt vincti : nec cx cado Christus suos eduxit. Lacus ergo est internus, puta limbus. Ita Patres et Doctores communi consensu, quos citat Bcllarminus lib. IV *lie Anima Christi,* cap. xi. Denique pro i>i *sanguine testamenti tui,* Arabicus vertit, *in sanguine mandati tui,* quia testamentum hoc a Patre Christo fuit demandatum cl præccptum, el a Christo hominibus, puta fidelibus cl christianis.

Ex hoc ergo loco cl similibus docet Ecclesia Christum post fusum in cruce sanguinem, puta statini a morte, descendisse ad limbum, ibique mansisse triduum usque ad diem Dominicum quo resurrexit, ac tum patres e limbo sccum eduxisse. Limbum vocal *lacum,* quia eat in profundo terre juxta ejus centrum; iliumque suie *aqua ,* tum quia physico ibi esi pura arida; tum mystice, quia caret omni refrigerio cl consolatione. Aqua enim quia fatigatum et sitientem in œstu cl sili refrigerat et restaurai, hinc symbolum est refrigerii cl consolationis.

Mystice, S. Augustinus lib. .Will *be ('ivit.* cap. XXXV, per lacum accipit human® profunditatis el nature in peccato jacentis miseriam cl sterilitatem , ex qua homines eduxit Christus in felicitatem, et fecunditatem gratiæ et gloriæ. I nde el Theodorelus per lacum accipit idololatriam : hæc cnim profundissima el maxima erat scelerum fovea, æque ac cæcitas et miseria; Clarius vero et Arias per lacum accipiunt legis veteris jugum , quo quasi carcere duro vincli Judæi tenebantur, cx quo nos liberavit Christus. Sic tropologice, Christus peccatorem clacu, id est statu damnationis educit, cum eum a peccato ad gratiam traducit, itaque quasi Lazarum e sepulcro suscitat el vivificat. Preclaro S. Augustinus serm. 181 *bc Tempore,* cap. vi : ‹i Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. Natus est cx virgine, ul nos nasceremur cx Ecclcsiæ virginis utero. Tentalusest, ut nos a tentalione liberaret.Tentus, ut dimitteremur. Ligatus, ut nos a nodo maledictionis absolveremur. Illusus, ul nos ab illusionibus dæmonum liberaret. Vcnumdalus est, ut nos redimeret. Humiliatus est, ul nos exaltaret. C ipIus esi, ut nos a captivitate dæmonum auferret. Spoliatus est, ul nuditas primi hominis, per quum mors ingressa est, legeretur. Spinis coronatus est, ut nos liberaret a spinis peccatorum, vel potius ut monstraret se cum eis coronandum illosque caput et coronam Ecclcsiæ futuros, qui spinosi erant amando vilia. Aceto est potatus, ul nos inebriaret dulcedine cœleslis desiderii cl œterni gaudii. Postremo in allari crucis sacrificatus est, ul totius mundi peccala deleret. Mortuus est, ut mortis captivaret imperium. Sepultos est, ut sepulture sanctorum benediceret, ct ut nos sibi vitiis el concupiscentiis sepeliret. Hæc ergo infirmitas Christi superavit omnem firmitatem mundi. P

12. Coavertuiim w mlmtioxlm, — pula ad Vcrt.it- Christum el Ecclesiam, vel, ut Cyrillus, ad legem Evangelicam, quæ est arx Christi munitissima (I).

Vlxcti spei (2), — scilicet *pròno,* qui vinculis peccati astridi vincli a dæmono delinemini, sed simul habetis spem liberationis, quia speratis re-

ft) Littcrahter, *redite ad inwvmentum,* id est Jerosolymam, quæ hoc loco dicitur *munimentum,* vel ob protectionem divinam supra cap. n, 5, promtsvun, vel quod aliquando, nempe tempore Nehemiæ, urbs munita futura sit. (Ackermann.)

(i) Vincti spei scilicet reditus, qui vobis ab antiquis prophetis promissus fuit, focilantur igitur ii qui adime in terra ciptivitatis sua» vcrs-dunlur, ul facultate redeundi ni patriam accepta utantur. (idem.)

demptionem per Christum. Hine Christus *Isaiæ* LXi, 1 : Missus sum, inquit, ut n predicaran captivis indulgentium, ct clausis apertionem. »

Secundo, «vinctispci»propriesunt,quosspesipsa vincit et devincit Christo, qui totam salutis spem ponunt in Christo, ideoque sua spe ita ei colligati sunt, ut ab eo toti pendeant : quia pneter illum nil sperant, nec aliam vite spem habent, ita Clarius, Arias et alii. Jam *vincti spei* erant Judai fideles, expectantes redemptionem Israel per Christum, qualis fuit Anna prophetissa, ct Simeon qui, proinde viso Christo, exsultans in cygnæam hanc vocem erupit : « Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace. Quia viderunt oculi mei salutare tuum, » *Luc.* n, 29. Tales quoque fuerunt Gentiles habentes fidem Dei et Messiæ ante Christi adventum, ct post cum omnes illi (pii, audita Evangeli! faina, ad Christum, quasi ad unicam salutis anchoram anhelare et aspirare cœperunl. Perperam ergo Albertus, Hugo ct aliqui alii per vinctos spei intelligunt Judæos in Babylone captivos, qui sperabant libertatem anno septuagesimo : de illis enim censent hic agi usque ad finem capitis, iisque promitti victorias ct felicitatem quam habuerunt sub Mach&bæis. Verum minus congrue. Nam annus hic septuagesimus jam diu erat elapsus, cl Judici c Babylone jam erant liberati. Pergit ergo Propheta agere de Christo ejusque Ecclesia: fateor lumen cum alludere ad Judæos tum prœtcritos in Babylone, tum futuros tempore Machaba orum, tum presentes : mulli enim Judæorum adhuc Babylone remanserant, quos Zacharias in Jerusalem revocat, uti dixi cap. ih

Tr› Ho- Tropologice, «vincli spei d sunt generosi confes-
*** sores, qui spe gloriœœlernæ ultro se in vincula et tormenta dedunt, quales fuerunt septem fratres Machabœi, ad quos hic alludit II *Machab.* vn. Spes enim tante glorine nihil non audet, nihil non patitur, nihil non aggreditur, ut docet Apostolus toto cap. xi ad *llebr.*

Anagogice, «vinclispei» erant patres in limbo
sl • sperantes liberationem per Christum, quos ipso eduxit ad munitionem, id est in Jerusalem coelestem ct Ecclesiam triumphantem. Dc his enim paulo ante dixit : a Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos dc lacu, n Ita S. Hieronymus ct Hugo. Hi enim in sinu Abrahæ, spe longum Christi ct liberationis desiderium sustentabant. Ilis quoque dedit duplicia, id est multiplicia, bona, ut sequitur, puta doles omnes gloriosas, tam corporis quam animæ.

Annuntians duplicia, — est enallage numeri : transit enim a plurali ad singularem ; ul enim nervosior sil oratio, c vinclis spei singulos compellat, 7. d. Quisquis es vinctus spei, quisquis ¿peras salutem per Christum, ne expavescas | hristi Ecclesiam ct legem, quod expers sit vol tptatuin, ac plena laborum et persecutionum ; quia hodie annuntio et promitto tibi quod duplicia bona reddam tibi : duplicia hæc sunt : *primo,* vita ct libertas, ait Theodoretus; *secundo,* gloria animæ el corporis in cœlo, ait Lyranus; unde Septuaginta vertunt : *Pro una dic peregrinationis tibi duplicia reddam; tertio,* remissio peccatorum, et gratia Dei cum omnibus ejus donis ct virtutibus in hac vita; *quarto, duplicia,* Id est duplo majora quam speratis, ait S. Hieronymus; *quinto* et simplicissime, *duplicia,* id est multiplicia, quæ Latini vocant decumana. Sic sæpc in Scriptura *duplex* sumitur pro multiplici, ut ostendi *Isaiæ XL,* 2. Aliter huc accipit Mariana : *Annuntians,* inquit, hic idem est quod Propheta, puta Zacharias, qui paulo ante gratulatus est Christo, dicens: *Tu quoque,* etc.; unde hic ei respondet Christus, *q. d.* Ego hodie, id est brevi, o annuntians, id est o propheta Zacharia, non solum vinctos e carcere educam, sed etiam multis bonis cumulabo.

13. Quoniam extendí (hebraico, *calcavi,* id est Vers. 11.
calcando extendi. Solent enim arcus magni pedibus calcando cornu et peripheriam, ac manibus attrahendo nervum, extendi) mihi Judam quasi arcum. — Alludit ad prælia et victorias Judie Machabai ct fratrum ejus, caque obiter perstringit. Unde de iis hæc exponunt llebræi ct S. Hieronymus. Verum proprie per ea intendit ad litteram significare mystica bella et victorias Apostolorum, *q. d.* Assumam ex Judicis Apostolos, qui erunt quasi arcus mei, quos valide distendam, ut jaciant sagittas efficaces verbi Dei, quibus corda omnium Gentium feriam, caque mihi subigam, et ad me convertam. Ita S. Cyrillus, Theodoretus, Remigius et alii. Quocirca Mariana ex hebræo sic vertit et explicat : *Extendi mihi Judie arcum,* id csl, inquit, faciam ut Judas pro me extendat arcum : « Implevi Ephraim, » supple arcu, id est faciam ut Ephraim pro me pugnet.

Symbolice, Rcmigiusct Lyranus per arcum Judæ accipiunt Christum ex Juda oriundum, *q. d.* Ego Christum in cruce extendam instar arcus, coque configam ct subjiciam omnes gentes. Unde Septuaginta vertunt : *Tetendit te, Juda, mihi arcum.*

Implevi Epiiiia im.— Alludit ad Ephraimitas, qui excellebant in arte jaculandi, juxta illud *Vsalm.* lxxvii, 9 : « Filli Ephraim intendentes ct mittentes arcum : conversi sunt in die belli.» Sed per eos intelligit Apostolos, quorum plcrique fuerunt ex Ephraim, id este decem tribubus, puta c Zabulon et Nephlalim oriundi, *Isaiæ,* ix, 1. Jam phrasim hanc : « Implevi Ephraim, » varii varie explicant. *Primo, q. d.* Implevi Ephraim peritia el dexteritate tendendi arcum ct Jaculandi. *Seeundo, q, d.* implevi Ephraim arcu, pharetra et sagittis. Ita Mariana. *Tertio* ct genuine, implevi Import
Ephraim, supple «piasi arcum, uti paulo ante di- f
xil de Juda. Jam arcus dicitur impleri Hebreis, utLtecum plene ct valide tenditur, cum plenis viribus «•
nervus extrahitur, ut validum plenumque per

sagittam det ictum, quo scilicet icin propositam configat ct conficiat ; tunc enim jaculator omnibus suis plenisque viribus arcum quasi implet, dum cos in illo tendendo expromit ct exerit. Sio IV *Rcg.* ix, 24, in hebræo dicitur : *Jchu implevit manum suam in arcu,* ut vertunt Septuaginta, hoo est, manu sua implevit arcum, per hypallagen, id est traxit arcum tolis viribus suis (i). Idem ergo est: « Extendi mihi Judam quasi arcum, » quod, « implùvi Ephraim, » scilicet, 7. d. Tam decem Iribus, quam duas instar arcus pleno traxi ct extendi, ut iis validas jacerem sagittas» Audi S. Cyrillum: « Sumpta, ait, est hæc phrasis ab eo quod fit in arcu. Cum enim nervum et ferrum arcus adducimus prope pupillas, tunc dicuntur jaculatores implere arcum, ct fit vehemens jaculatio. » Sic el Vegetius lib. l *De Hc milii.* cap. XV, agens dc tironum in militia institutione: « Major, ait, adhibenda solerlia, ut arcum diligenter ac sapienter teneant, ut fortiter impleant, ut sinistra fixa sil. n El Sidonius lib. I, *epist.* 2 : « Spicula capit, implet, expellit. » Porro tam manus impletur arcu plane pleneque distento, quam arcus manu : extensio enim arcus coæqualur extensioni manuum, et vice versa. Unde IV *Hcg.* ix, Jehu dicitur implesse manum arcu : arcus enim commensus est jaculatori. Cum ergo hic plene manus distendit, plene distendit cl arcum. *Secundo,* Sanchez censet impleri arcum, quando extremis arcus capitibus, sive cornibus, adducto vehementer nervo coeuntibus, impletur circulus, qui prius videbatur inchoatus in arcu, si semicirculi formam oblinet. Sic Threissa *Æneid.* XI arcum tetendit :

> Ei duxit longe , douec curvata coireul
> Inter be capita.

Quod sumpsit cx Homero, *Iliad.* IV, ubi arcum vehementer intensum dicit actum in circulum. El Euripidus in *Ilhœso :* « Jungite, inquit, nervis arcus corneos, v

lluc accedit Delrio, *adagio* 1017, qui censet hanc phrasim, *implere arcum,* sumptam a luna quæ *plena* vocatur, quando coeuntibus comibus in circulum reflectitur : huic enim arcus summa vi extensus est similis.

Jam quoad sensum, Chaldæus, Theodoretus, S. Thomas ct Hugo censent Ephraim idem esso quod Judam : idem enim esse, « implevi Ephraim, » quod, « extendi Judam quasi arcum, » ac signi-

(!) Persuasum mihi est, ait Maurer, ncp *mile qeschct,* proprie significaro *implen* arcum,* noe vero esso *arcui imponere sagittam,* deinde vero etiam *arcum mtendere,* quia sagitta non imponitur nisi arcui intenso. Itaque Jova h ic dicere videri possit : *Arcum tendam radii Judam, arcum intendam Ephraimum,* Ackermann : Tendam mihi Judam arcum, el implere faciam hunc arcum Ephraiinurn, ut arcus sit Juda, et Ephraim sagitta*. Quod multo aptius ct elegantius ait ipso Maurer, quam si Jova idem repetens dicat, arcum sibi se intenturum esse Judam, arcum Ephralmum.

Reare Judæos Babylone redeuntes tore validos et bellicosus, ut rcipsa fuerunt tempore Mac.babæorum. Verum, ul paulo ante dixi, hæc ad litteram spectant Christum ct Apostolos, qui parlim ex Juda, parlim ex Ephraim, id est ex regno decem a. tu tribuum sunt prognati. Significat ergo Deus quod ,u l tr' Apostolis sit usurus, tanquum arcubus validis-c l u siine extensis ct libralis, qui predicando validissime librabunt et emittent sagittas amoris divini, quibus vulnerabunt audientium corda, caque subjicient Christo. Sic Christus de se ait /<«/0 cap. mix, 2 : « Posuit os meum quasi sagittam electam : in pharetra sua abscondit me. 0 Apostoli ergo fuerunt quasi sagittee potentis acuta'. Audi S. Cyrillum : « Judam et Ephraim vocat totum genus Israel : ex quo primi Apostoli armati verbo Dei, ct facti velut arcus, caleras gentes adversantes percusserunt divinis dogmatibus : percusserunt, inquam, el vulnerarunt, non ad mortem, sed ad charitatem. Inde sponsa *Cant,* f, se appellat vulneratam charitale. »

Er SUSCITABO FILIOS TIOS, SIOX, SLPFR FILIOS Tíos, Grecia, — 7. *d.* Suscitabo e filiis tuis, 0 Sion, qui Grecos subjiciunt. Nominat præ cæteris gentibus Grecos, quia cmn his post tempora Zaehariæ continuo negotium fuit Judæis; Alexander enim infensus Judæis, sed placatus a Jaddo pontifice, ingressus est in Jerusalem : Judas Machabæus et fratres ejus assidua gesserunt bella contra Antiochum Epiphanem, qui posteris Alexandri in regno Asiœ et Syrias successit, ejusque asseclas. Unde Albertus, Hugo et Sánchez censent ad litteram hic esso sermonem de victoriis, quas Machaluei obtinuerunt contra Antiochum. Verum esto ad cos alludat, et obiler quasi perstringat Propheta; tamen persistens in prophetia de Clirislo, aliius quid intendit, nimirum S. Paulum, S. Joannem aliosque viros apostólicos armatos verbo zeloque Dei, conversuros Grœciom ad fidem Christi, uti eos fecisse patet cx Actis Apostolorum cl ex Epistolis S. Pauli. Unde Ecclesia Greca prima pene in orbe effloruit, deditque Eclosiæ primos et prestantissime* doctores, uti S. Dionysium Areopagitam, S. Polycarpum, S. Chrysuslomum, S. Rasilium, S. Gregorium Nazianzenum, et alios complures.

Et poxam te (o Sion. o Ecclesia) quasi gladium fortium,—*q- d.* Faciam ut instar gladii sis fortissima, slernasque ac occidas Grecos aliasque gentes, (¡nia scilicet occides in eis infidelitatem et genlilismum, casque compelles ad novam vitam Christianam sanctam et jucundam.

14. Et Domiaus Deus super eos vidf-ditur (2). — vcn. 11. Deus ex alto aderit Apostolis virisque apostolicis, el emittet jacula fulgurantia illustrationum internarum, quibus tum Apostolos ad divine

(2) Sequuntur verba Propheta* quibus pnedicit, Deum Judæos adjuturum esse, ut hostes suus ttauuH, quod describit imaginibus consuetis.

praedicandum, turn gentes nd avide audiendum ct assentiendum impellet. Ita S. Cyrillus.

Et Dominus Deus in tuba canet. — a Tuba, » scilicet Evangeli!, qua Apostolos suos ad evangelizandum excitabit, et quasi in aciem instruet el educet, cosque procedet el irruet in hostes celerrime ct fortissime, ac instar turbinis venientis ab Austro omnes convolvet et sccum abripiet. Hisce bellicis metaphoris significantur vis et energia praedicationis Evangelic®, a Deo aspirata Apostolis ct praedicatoribus. Unde de iis subdit :

Ven. is. Io. Devorabunt (hostes suos) et subjicient lapidibus funoe (1). — Inlelligitur more hebræo nola similitudinis *sicut* vel quasi : ardentes enim sententi® S. Scripturae ct sermones Apostolorum fuerunt quasi lapides fund®, quos ejecerunt in gentes tanto impetu cl rectitudine, ut eos ferirent et sternerent. Alludit ad fundam qua David lapidem intorsit in frontem Goliath, cumque tam valide illi impegit, ut ipsum prosterneret. Simili enim modo, sed mystico, Apostoli straverunt turres illos carneas Gentilium. Alludit quoque ad velites ct fundibularios, qui olim in prima acie constituebantur, primique prolium inibant.

Et bibentes inberiabuntur quasi a vino.—llebr. csl wn uz/iu, id est tumultuabuntur quasi temulenti. Inde Tigurina vertit : *Frement ut qui vino exhilarantur.* Est catachresis, significans copiosam hostium stragem, et ingentem Apostolorum tum zelum perdendi hostes, puta idola, in idelitalem et scelera omnia genlilismi; tum victoriam . tanl im enim hostium sanguinem ab eis effunden(l nn esse, ut, si eum victores biberent (quod nonnulli efferati olim fecerunt), inebriarentur et replerentur, sicut repleri solent phial® cl cornua altaris sanguine victimarum. Simili schemate de Christo victore dicitur *Psabn.* cix, 6 : «Conquassabit capita in terra multorum : de torrente in via bibet. » Quocirca Septuaginta clare hic vertunt : *Jlibcnt cos sicut vinum.* Tale quoque est illud *Isatœ,* 1 x iii, 3 : « Calcavi cos in furore meo, et aspersus est sanguis cormn super vestimenta mea, et omnia indumenta mea inquinavi. » Alludit ad victorias Machabæorum cruentas, quibus plurimum hostium sanguinem effuderunt. Nola : Fb quasi *cornua altans,* significat hanc genlilismi dragem faciendam ab Apostolis fore sacrificium, el hostiam Deo gratissimam, sicut hosti® gratissimas Deo sunt hostes Dei, cum jugulantur, ct sanguis eorum effunditur, acquasi lib dur divin® justili® ct vindici®. Unde Septuaginta vertunt : *Implebunt phialas; sicut altare; vo\,* utS. Hieronymus legit : *Implebunt sicut phialas altare.* ItaTheodorclus et Chaldæus : *Et erit,* inquit, *anima eorum plena deliciis, sicut phiala quæ plena est simila ct oleo, et splendebunt sicut sanyuis qui splendet in pa-*

Ii) Propriis verhis dicitur, quod veno superiori imagine teuipesutis propositum fuit. Comparamur Judæi leonibus, qui quos aggrediuntur, devorant, el sanguinem eurum bibunt.

rictc altaris. Sic S. Paulus Evangeli! praedicationem vocal sacrificium, in qua gentes sunt viclimæ, Paulus sacerdos, *liom.* xv, 16 : « Ul sim, inquit, minister Christi Jesu in gentibus, sanctificans (grace itpcuflw*, id est *sacrificans)* Evangelium Dei, ut fiat oblatio gentium accepta el sanclificata in Spiritu Sancto. » Unde ad hoc sacrificium sanguinem suum per martyrium, ad libamen offert Deo, *Philipp,* n, 17 : « Sed el si immolor, inquit, super sacrificium el obsequium fidei veslræ, gaudeo ct congratulor omnibus vobis. » Unde el Tertullianus lib. IV *Contra Marción.* cap. XXXIX, sic legit et explicat : *licplebunt quasi pateras altare,* scilicet martyres sanguine suo, quem fundunt Deo, et quasi libant in altari.

16. Et salvabit eos Dominus, etc., ut gregem populi sui. — Apostoli enim fuerunt quasi grex arietum electus el selectus a Christo dicente : « Ecce ego millo vos sicut oves in medio luporum, » *ifatth.* X, IGj sed Deus eos protexit et salvavit, adeo ut oves vincerent lupos, cosque in oves converterent. Nola : Tò *ut gregem populi sui,* dupliciter accipi potest : *primo, q. d.* ut gregem non ovium, sed populi sui. Sic omnis populus omnesque fideles sunt grex Dei. *Secundo, q. d.* ut gregem selectum e populo. Sic soli Apostoli virique apostolici sunt grex populi Dei. veri. io.

Quia lapides sancti elevabuntur super terram ejus, — *q. d.* Apostoli, el fideles quos ipsi convertent, praesertim illustres viriule et sanctitate, salvabuntur a Deo, et liberabuntur ab omnibus periculis; quia ipsi sunt grex Dei, et quasi lapides primarii, quos ipse elevare, honorarc el exaltare in terra decrevit. Albertus el Hugo per /<iptdes *sandos* accipiunt Machabteos. Verum eslo ad eos alludatur, tamen proprie hæc spectant Christum el Apostolos, ul aiunt S. Hieronymus, Theodoretus, Remigius, Lyranus, Ribera, et alii passim.

Pro *sancti* hebraico est 113 *nezer,* quod *primo* verti potest, *lapides separationis,* id est separati a vulgaribus, ideoque sancti ; quia ad sanctam Ecclesia; fabricam, vel titulum aut trophæum deputati. *Seiund'i, nezer* idem est quod *consecratio.* Unde Tigurina vertit : *Lat ides consecrati in sublime ferentur super terram ejus. Tertio, nezer* significat *diadema, coronam,* vel *tiaram.* Unde aliqui vertunt, *lapides diadematis,* vel *coronæ.* ita Vatablus. Hinc a *nezer* vocabantur *nazarœi,* quasi a vulgo separati cl consecrati Deo, ac cæsarie sua coronali, uti dixi *Numcr.* v (2).

(2) Cum >33X *abenc nezer* aporto oppositi sint lapidibus fund® (id est vilissimis), quibiiscmn Hebræi pfpuli comparantur versu qui præccJil, melius congruit *ncz r* hoc loco coronæ, diadematis regii seu sacerdotali* sigidtlcatu accipere, quo II *Som.* i, 10 ; *Exod.* xxix, 6; *Ltvd.* vin, 9, legitur. (Rosenmuller.) In qua mterprclauonc, ait Maurer, Immiscentur quæ non p«*rtiuent ad rem. (x)inpar.itio ponenda in eo solo quud torsi lapides in terrain decidunt, et c«dcantur pedibus.

Lipid*! MDctl qui?

Quæres : Quales sunt hi lapides? *Primo,* aliqui censent esse gemmas; ex quibus confletur cl ornetur diadema (hoc enim significat nezer) Christi, 7. *d.* Apostoli erunt gemmæ quæ in diademato Christi eminebunt, illudque decorabunt, elvicis-r.iin eo decorabuntur. Ita Vatablus et Sanchez. Iluc accedit Chaldæus qui vertit : *Eliget cos sicut lapides superhumeralis ;* quasi hic alludatur ad duodecim gemmas, qu© erant in ephod ct rationali Pontificis, inscripto duodecim nominibus Patriarcharum, qui repraesentabant duodecim Apostolos : hi enim sunt Patriarch© novi Testamenti, ut dixi *Exodi* XXVIII, 17. Simili modo de iisdem ail Isaías, cap. 1 x ii, 3 : « Eris corona glori© in manu Domini. » Duc accedit Mariana qui sic explicat, 7. *d.* Principes Juda elevabuntur sicut lapides coron©, hoc est, erunt in pretio, dignitate el honore eminebunt, sicut eminent gemmæ in corona regia.

Secundo, alii accipiunt lapides fabric©, 7. *d.* Apostoli in fabrica Ecclesiæ quasi lapides primarii in culmine eminebunt, cl virtute, ct dignitate, el auctoritate el gloria. Ila S. Hieronymus, Thcodorelus, Remigius, Lyranus el alii. Alludere enim videtur Zacharias ad fabricam templi, ad quam ipse assidue Judæos excitabat : hæc enim erat typus fabric© Ecclesiæ.

Verum quia hic ncc coronæ, ncc rationalis, ncc ©dilicii fit mentio, sed terrae, in qua dicit elevandos hos lapides; hinc congruentius p?r lapides hos accipimus cos qui in titulum victoria*, triumphi, vel rei alicujus illustris eriguntur. Alludit enim ad duodecim lapides, quos Josué, sicco pede superato Jordane, ingressus in Terram sanciam, in titulum cl monumentum hujus miraculosi ingressus, cl simul in signum quasi usucapionis, quod scilicet jam adisset possessionem Terne sancho, erexit in Galaad, *Josué* v, 19. Ili enim duodecim lapides fuerunt typus duodecim Apostolorum, qui pari modo in Terra sancta, id est in Ecclesia, in titulum victoria», cl possessionis adit© it Christo erecti et elevati sunt. Tales (¡noque luere lapides, quibus legem Dei inscribi, ac deinde cos erigi et statui in monte Garizim jussit Moses, *Douter.* xxvn, 2 el sequent. Talo quoquo fuit altare, quod in trophieum victori© ab Amalee reportate, ex lapidibus, ul videtur, construxit ct erexit Moses, *Exodi* xvn, 15, vocavitque : « Dominus exaltatio mea, » vel « vexillum meum, » quod scilicet in Amalee inferens, cum prostravit. Hebræmn enim CD *nes* significat *vexillum :* unde DD13 *noses* vocatur : *vexillifer.* Idem peno verbum hic usurpat Zacharias, scilicet mODlDDO *mitnoscsot,* quod Noster vertit, *elevabuntur;* alii vertunt, *vcxillabuntur,* hoc est, gerent vexillum crucis Christi, ejusque vexilliferi erunt in castris Ecclesiæ, ul prædicent victorias ejus virtute parias, in cujus gloriam erecti sunt; ad quod proindo omnes fideles quasi milites Christi sc aggregabunt, ul suos hostes prosternant. Unde aliqui vertunt, *tapidei fugantes,* scilicet castra hostium. Addit Arias alludi ad lapides qui in biviis, vel triviis eriguntur, ul viam viatoribus indicent, ne ab ca aberrent. Sic enim Apostoli viam nobis a terra in cadum demonstrant Sensus ergo est, 7. *d.* Apostoli et viri Apostolici servabuntur ct protegentur a Deo tanquam grex ‹ populo suo selectus : nam uti lapides sancti in sublime efferentur in terra, ut sint tituli cl monumenta Christi et Ecclesiæ, corumque victori®, ac ad eam cl per eam in corium viam omnibus ostendant. Iluc accedit Sanchez : Lapides, inquit, isti *mzer,* id est separationis, consecrationis, vel coronationis, appellari possunt, quia quasi terminales, agros ab agris separant, pula Eccles am secernunt aSynagogts Judæorum, acadcmiu philosophorum, el seclis gcntil um, illamquc Deo consecratam esse illustri aliqua nola demonstrant : aut certe Ecclesiam, quasi terram promissionis cingunt et coronant, sicul flumina salicibus coronari dicuntur. Qui etiam *sacri* dici possunt, quia religionis ergo a Christo erecti sunt. Additque alludi hic ad lapides terminales Judææ, quos post vastationem Chaldaeorum Idumæi et ali© vicin© gentes hostiles Judæam occupantes, abstulerant; sed Judæis e Babylone in Judæam reversis, ab iis fuerunt restituii et elevati. Ex quo totius versus hujus hic erit sensus : Sicul Deus Judæos Babylone reversos salvavit, et pavit quasi gregem suum in pascuis, suis signis el titulis, quasi lapide terminali consignatis : sic idem Christianos, quasi gregem suum, servabit ab omnibus periculis, el parcet in altis Ecclesiæ montibus, quasi pascuis suis, quos lapides elevati, puta Apostoli, sepiunl, et a Judæis Gentibusque disterminant, ac sanctificant, et in cælum elevant.

Tertio, aliqui censent lapides hos fuisse globos lapideos. Unde Septuaginta vertunt : *Lipides qui volvuntur* (Tertullianus lib. IV *Contra Marcum.* cap. XXXIX legit, *volutant} super terram.* Hebraeum enim *mitnoscsot* potest deduci a DÌJ nus, id est fugere; et in *pool* active *noses,* id est fugare, *q. d.* Lapides fugientes, id est celerrime volubiles et mobiles, omnosquo hostes el obices fugantes. Hi enim lapides significant Apostolos, qui celerrime totum orbem percurrerunt ct cireumgyrarunt evangelizando. Audi S. Cyrillum : « Volvi autem illos aptissime dicit, ul ad quidvis sanctorum agilitatem celeritatemque declaret. Lapides enim orbiculares, seu rotundi citra ullam difficultatem maxime sunt mobiles, si quis eos impellere voluerit : sic animus sanctorum ad omnia Deo grata est versatilis. » Causi est, quod cœlum spectent, terram vero non nisi in puncto tangant. Sphæra enim vel globus insistens plano, illud tantum in puncto tangit, ut docent mathematici : quo significatur sanctos, et praesertim viros apostólicos ita in cœlestia defixos, ut terrena vix, et non nisi necessitate coacti attingant, uti monet

S. Paulus II *Tin oth* vi : « Habentes, inquit, alimenta, cl quibus legamur, his conienti simus. » Undo Arabicus vertit : *Sunt lapides sancliflcati, et ascendere eos fanet in tarum sanctitatis de loco bonorum optimorum.* Quocirca S. Hieronymus eleganter ct apposite explicans illud *Psalm.* lxxvi, 19 ; *Vox tonitrui tuj in rota,* « id est, inquit, vox predicalionis tuæ in toto orbe : n per illum enim totum predicalio instar coke rotata discurrit. Tropologice vero : « Rota, inquit, modico quodam vestigio stat in terra; et non solum stat, sed quasi percurrit : non stat, sed tangit el praeterit : ita ct sanctus vir, quoniam in corpore est, necessitatem habet aliqua de terrenis cogitare ; sed habens victum et vestitum, his contentus est; et tangens terram ad altiera festinat (ul quasi rota tangens terram, Hlico erigatur in altum). Ille qui currit, ct ad alliora festinat, in illo est sermo tuus. Legimus in Propheta (Zat/iar. ix) : Sancti lapides volvuntor super terram. Quoniam enim rote sunt, propterea volvuntur super terram, ct ad alliora festinant. »

fta Alhorius Archiepiscopus Aste, jussus ab angelo perquirere S. Joannem, qui a silentio cognominatus est Silentiarius; co invento cognitoque quod nobilitatem, opesnmplaset episcopatum Hei amore reliquisset, seque voluntarte paupertati, humilitati et exercitationi anachorcticœ addixisset, ct inter anachoretas incognitus viveret, admiraos exclamavit : « Vere nunc quoquo sancti lapides in terra volvuntur, » uti refert Cyrillus in *Vita S. Joanni* Silentiarii,* qui connus fuit S. Sabæ ct Justino imperatori, lloruilque anno post Christum quingentesimo.

Monti- ait riu uxxto- ru '• Viri mdcii

Moraliler, disce hic quam alta separata el elevaia sil vita sanctorum, præserlim eorum qui religione Nazarei sunt, ct alios sanctificant. Elevanlur enim a terra in cœlum, adeoque perlinpuni ad nezer, id est diadema quod est in capite Christi, illudque exornant. Quam ergo hoc diadema a terra elevatum est, tam ct ipsi elevati sunt a terrenis et terrenorum moribus : quia eorum conversatio est cum Christo in cœlis. Accipe descriptionem et hypotyposin viri sancti ita clcva^ : 0 sanctus hominem interius ordinat; exterius ornat; a rebus turpibus cohibet : sermones rectos ct utiles amat : in risum non offunditur, non clamat, ncc vocem attollit. Modeste incedit. Aliorum facta curiose non inquirit; admonitiones hilari vultu recipit : errori aliorum facile condonat : humilis est, mitis et benignus : miseris quibuslibet cx visceribus miserando compatitur : laudibus non extollitur, detractione non dejicitur : interroganti facile leniterquo respondet : contendenti facile cedit : patienter alios audit : in omnibus alios nidificare ct perficere studet : rari est ct gravis sermonis : in cibo parcus, in potu sobrius : compositus in vultu et verbis : odit mendacium, fabulas el nugas : filius est veritatis : oculos habet demissos et simplices. Puritate candidus, obodienlia promptus, patientia perfectus, in oratione assiduus : in fide skdnlis, in opere diligens, in abstinentia rigidus, in moribus exemplaris : in conversatione gratus, in verbis affabilis, in dando liberalis, amicis fidus, inimicis benignus, Deo resignatus, sibi mortuus, mundo crucifixus, omnibus omnia ut omnes lucrifaciat : zelotes pro honore Dei et salute animarum. »

Audi et S. Gregoriani lib. VI *Moral,* cap. li : « Quia sancii viri ita prosperitatem sœculi despicientes caleant, sicut adversitatem ejus calcantes tolerant per magnam mentis celsitudinem, mundi sibi et adversa ct prospera substernentes dicunt: Sicut tenebre ejus cl lumen ejus, </. *d.* Sicut intentionis nostre fortitudinem ejus tristia non premunt; ita hanc nec blanda corrumpunt. » Idem, lib. VIII, cap. xiv, explicans illud *Job* vu : *Elegit suspendium anima mea, ct mortem ossa mea,* per suspendium accipit elevationem mentis ad cœlestia; per mortem ossium, mortificationem carnis:« Sancti enim viri, inquit, certissime sciunt, quia habere in hac vita requiem nequaquam possunt, cl idcirco suspendium eligunt, quia nimirum desideria terrena deserentes, ad alta animam tollunt. Suspensi autem mortem suis ossibus inferunt, quia amore supernæ palrîœ in virtutem studiis accincti, hoc quod fortes prius in mundo fuerant, vinculo humilitatis insequuntur.» Idem, lib. XH, cap. xvii, docet sanctos ob vite mentisque celsitudinem vocari cœlos, « sicut scriptum est *Psalm,* xvni : Coeli enarrant gloriam Dei, qui per naturam omnes in soxnetipsis propriam mutabilitatem habent,sed dum immutabili veritati studiose semper inhærere desiderant, inhærendo agunt ul immutabiles fiant. » Idem, lib. XX , cap. XIX : « Sanctos suo-3 Dominus veniendo adjuvat, derelinquendo probat, donis firmal, tribulationibus tentât.» Idem, lib. XXI, cap. X : « Sancti viri cum præsunt, non in se potestatem ordinis, sed aequalitatem conditionis attendunt; nec preesse gaudent hominibus, sed prodesse, d Idem, lib. XXI, cap. xv : « Sancti viri quando cum personis minoribus contentionum negotia subeunt, dum gravare vel in minimis liment, ipsi contra justitiam gravari nequaquam refugiunt. » Idem, lib. XXVI, cap. xxi : « Sancti, inquit, reges sunt, quia tentationum suarum molibus non consentiendo succumbere, sed regendo præessc noverunt. » Idem, lib. XXI, cap. xv : « Vir sanctus quo majore persecutione premitur, eo ad predicandoli! veritatem acrius instigatur; el cum patienter persecutores lolerat, ardenter ad se auditores trahere festinat. » Idem, lib. XXXV, cap. n : « Sancti viri dum divinitatis arcana audiunt, quanto magis contemplando proficiunt, tanto amplius despiciendo quod sunt, aut nihil, aut prope nihil sc esse cognoscunt. »

Et 8. co-

Audi et S. Augustinum in Pja/m.cxxn : « Cœlum mihi sedes est. Qui sunt cadi, nisi justi? In ipsis Ei s.

sedet Deus, ct de ipsis judicat Deus. Quomodo peccator factus est terra, cui dictum est : Terra es, et in terram ibis; sic justificati facti sunt cœlum. Portaverunt Deum, et dc ipsis Deus coruscabat miracula, tonabat terrores, pluebat consolationes. Anima justi thronus est sapienliœ, id est, in anima justi sedet sapientia tanquam in sella sua, tanquam in throno suo, cl inde judicat omne quod judicat. » Idem in *Psalm,* xevi : « Tu si vis, cœlum eris : Si vis esse cœlum. purga do corde tuo terram : si terrenas concupiscentias non habueris, et non frustra responderis sursum le habere cor, cœlum eris. Conversatio enim hia m cœlis erit. » Idem, lib. Il *De Semi. Domini in monte,* cap. X : a Paler noster qui e$ in cœlis, id est in cordibus justorum, tanquam in templo sancto suo. » Hisce enim promisit illud *Isafa* l v iii, 14 : « Delectaberis super Domino, et sustollam te super altitudines terre, et cibabo lo Il i redilate Jacob patris lui. » Audi el Gentilem Senecam lib. De *Quatuor virtutibus :* a Magni animi hominis bonum est non vacillare, constare sibi, et finem viüo intrepidus exspectare. Nil aliud magnum in rebus humanis, nisi animus magna despiciens. Si magnanimus fuers^ nunquam judicabis libi contumeliam fieri. »

Ven. n. I"- Quid enlm bonum ejus est, et quid pllchrum EJUS, MSI FRUMENTUM ELECTORUM, ET VINUM GERMINANS virgines? — Tò *(jus* licbraicc el grace est masculinum : unde terram, nipote feminini generis, respicere nequit. Respicit ergo Deum, et consequenter ejus populum. Sicut enim Deus ml melius, aut pulchrius hoc dono dare, sic nec populus accipere potest. Est epiphonema, quo per admirationem el exclamationem claudit una quasi synopsi, omnia bona paulo ante recensita, ae simul dat causam, id est fontem tantorum bonorum, *g. d.* Causa, cur Apostoli et eorum sequaces sint futuri quasi sagitta) et jacula fulgurantia, quæ omnes gentes sternent sibique subjicient; cinque salvandi sint a Deo, et pascendi ut grex ejus; denique cur sint lapides *nezer,* id est separali el consecrati Deo, ideoque elevandi super terram : horum, impiam, omnium causa est, quod Deus ila eos anici, ul omne suum bonum eis communicet: « Quid enim bonum ejus est,et quid pulchrum, nisi frumentum electorum?» etc., *q. d.* Uliquc Deus nihil habet quod det melius, aul pulchrius truniento electorum. Iline Septuaginta vertunt : *Quia si quod pulchrum illius, ct si quod bonum ejus,* hoc utique est *frumentum juvenibus, et vinum boni odoris ad virgines;* Pagninus ct Vatablus : *Quanta cairn bonitas, ct quanta pulchritudo ejus! Frumentum juvenes, ct vinum virgines succulentas et vegetas reddet* ; Syrus : *Quam bonum, et quam pulchrum est triticum adolescentibus, ct vinum delectat virgines!* Arabicus Antiochenus : *Quam bona ct quam utilis esca juvenibus, el vinum jucundat virgines!* Arabicus Alexandrinus : *De loco bonorum optimorum frumentum puerorum, ct vinum cl unguentum virginum.* Oergo bonitas et pulchritudo Dei stupenda l o abyssus bonitatis ! o amor! o stupori

Quæres : Quodnam hoc frumentum ct vinum? Fro»*®-P> *imo,* ilebrei et Thcodorelus censent lúe Ju- lü.^^ dæis copiam frumenti et vini ad litteram pro- t ›(Xh mitti. Unde Sanchez sic explicat, *q.* d. 0 quan- epotum bonitatis ac pulchritudinis habebit ager iUe, prial4 quem Dominus suo assignabit populo, quemque suis sibi titulis circumscribet! Afferet enim frumentum, quod juvenes robustos; ct vinum, quod virgines florentes atque nitentes faciat. Mariana vero sio : Quod maxime pulchrum existet in hac victoria, erit linis ejus, scilicet convivia, quæ juvenes cl virgines instruent, ct cantica quibus ketitiam celebrabunt. Verum hic sensus humilis est et terrestris, praesertim quia procedentia omnia spectant ad tempora Christi : nec vinum materiale germinat virgines, ut vertit Noster, sed potius accendii libidinem.

Secundo, melius ahi frumentum ct vinum mys- secagli, tice accipiunt pro alimonia spirituali; puta pro lege et doclrina Mosis et Prophetarum, quæ Judæorum, lam juvenum quam virginum, mentes pavit et aluit in cultu Dei, quando Machabæi legem cum cullu Dei, ob persecutionem prolapsam, erexerunt el in integrum restituerunt. Inde Chaldæus vertit : *Quoniam quam bona cl patch est doctrina legis, ct judicium veritatis directum m congregatione !* Ila Albertus et Hugo. Verum quia e vers. 9 hucusque egit de Christo, non de Mose; hinc

Tertio, sublimius et germanius alii per frumen- Tertii, tum ct vinum accipiunt legem et doctrinam Evangclicam, qiue predicata a Christo ct Apostolis meules audientium pascit, ac juvenes ad fortitudinem, virgines ad castitatem excitat. Ita Clarius, Vatablus et Arias.

Quarto, aptissime cl plane ad litteram, frumen- Qturuei tum hoc et vinum est Eucharistia, m qua corpus 8'0Q1U‘ Christi Domini sub specie panis c frumento confecti, ct sanguis sub specie vini, vi consecrationis, pula verborum Christi Domini, realiter et substantialiter presen» m altari sistitur, quod Apostolos el fideles nutrit, corroborat ct inflammat ad pneliandum preha Domini, eosdemquo a terrenis desideriis ad cœlestia traducit el elevat Hoc enim ejus vinum non luxuriam, sed castitatem germinat el producit : utraque ergo species Eucharistias hic notatur, scilicet frumen-* him sive panis el vinum. Ila S. Hieronymus, Remigium. llaymo, Lyranus, Ribera, a Castro el alii hic, ac Paschasius lib. *De Corpore et sanguine Domini,* cap. xxi.

Ubi nota : Eucharistia dicitur bonum et bonitas Encbi- Christi, quia summa bonitate summum bonum, bositis scilicet scipsum quantus quantus est, puta totam rl pnl. deitatem el humanitatem nobis communicat, el chrUndo in escam dat; ita ut totum quasi deitatis ¿erarium hic in nos expromat et exhauriat. Eadem dicilur

pulchrum c! pulchritudo Christi, *primo,* substantia : quia scilicet substantialiter nobis exhibet Christum, qui qua Deus, est verbum, imago et pulchritudo Patris; qua homo, est « speciosus forma præ filiis hominum. » *Secundo,* causalilate et effectu : quia scilicet est « frumentum electorum, et vinum germinans virgines. » Nam causât in nobis juventutem florentem spiritus et animæ, dum facit eam robustam, floridam, agilem ct alacrem ad omne bonum : rursum dum facit eam puram et virginem. Vere enim ait Sapiens, cap. iv, I : « U quam pulchra est casta generatio cum claritate! » *Tertio,* Sacramento : quia species panis et vini repraesentant nobis Christum in cruce immolatum, puta corpus a sanguine separatum, quasi occisum el mortuum. Hæc autem immolatio et victima fuit pulcherrima, præstantissima, Deo dignissima et gratissima, nipote per quam omnis honor peccato violatus ct ablatus ipsi est restitutus, ac consequenter peracta nostra redemptio et reconciliatio cum Deo. Quocirca eleganter et vere S. Augustinus in *Psalm,* xliv, post initium : « Christus, ait, est pulcher in cœlo, pulcher in terra, pulcher in utero, pulcher in manibus parentum, pulcher in miraculis, pulcher in flagellis, pulcher invitans ad vitam, pulcher non curans mortem, pulcher deponens animam, pûleher recipiens, pulcher in ligno, pulcher in sepulcro, n *Quarto,* convivio : Eucharistia cnim est convivium in quo Deus nobiscum convivatur, ac proinde apponit escam non humanam, non angelicam, sed divinam, idcoquc pulcherrimam el magnificentissimam. Pulchritudo cnim convivii est ejus decor cl magnificentia. Hoc est quod ait Psaltes, *Psalm,* cx, 3 : « Confessio ct magnificentia opus ejus, » quia scilicet, « escam dedit timentibus se. » Quam escam? a Panem cœli dedit cis : Panem angelorum manducavit homo, » *Psalm.* lxxvii, 25. Ergo in Eucharistia, a confessio el pulchritudo in conspectu ejus : sanctimonia et magnificentia in sanctitate ejus,» *Psalm.* xcv, G. Merito S. Augustinus serm. 50 *De Verbis Domini :* « Quid dicis, ait, Domine bone pastor? Tu enim pastor bonus, qui bonus agnus ; idem pastor et pascua, idem agnus ct leo. » Hæc pulchritudo magis patebit ex Eucharistiœ cum aliis fidei mysteriis symmetria et congruentia quam jam subdo.

Moralitcr, disce hic Eucharistiam esso omne bonum et pulchrum Dei cl Christi, rnque ac nostrum , adeo ul nihil melius aut pulchrius nobis dare possit. Vere de ea Pocla Christianus :

> Sanctam, augurium, almum, cœli admirabile munus,
> Per te melliflui rorant dulcedine montes.
> Per te mellifluae compleatur nectare valles.
> Ipse amor, ipsa animis uostns innexa voluntas.

Ratio est, quia in Eucharistia, ut dicitur *Psalm.* cx, 4 : « Memoriam fecit mirabilium suorum misericors el miserator Dominus, escam dedit Ümentibus se. » Eucharistia cnim est quasi compendium, et anacephnlteosis omnium mirabilium Dei operum. Nam *primo,* hic quasi est nova creatio mundi : quia transsubslantialio est vehit quædam creatio, qua quasi creatur in altari ipse Dominus cl creator mundi, ac mundus in ipso, ideoque integras rerum naturas commutat et transsubstantial, panem in carnem, vinum in sanguinem Christi. EocUdium mû riMpl,® Primo*,

Secundo, mirabile Dei opus erat manna, quod erat panis cœli, ct panis angelorum. Eucharistia est manna supemalurale et divinum, *Joan.* cap. vi, vers. 59. S'cnnJo.

Tertio, mirum ineffabile Dei opus fuit Incarnatio, qua « Verbum caro factum est, cl habitavit in nobis. » In Eucharistia est quodam modo nova incarnatio, dum de novo Verbiun in altari humanatum sistitur, et quasi incarnatur. **Tertio,**

Quarto, mirum Dei opus fuit Christi crucifixio, mors mundique redemptio : in Eucharistia est viva repræsentalio crucifixionis ct mortis Christi : « Quotiescumque manducabitis panem hunc, ct calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, n I *Corinth,* xi, 2G. **Quitto,**

Quinto, quia in Eucharistia Deus omnia vetera miracula renovat ct superat. Nam non aquam in vinum, sed vinum in sanguinem suum commutat : facit ut Christus homo sex pedum subsistat in puncto, imo in singulis punctis hosliæ : facit ut accidentia panis et vini per se subsistant sine subjecto, ac si essent substantia. Idem facit non uno in loco, sed in omnibus altaribus dum consecratio fit, per totum mundum. Itaque Christus idem toto suo corpore cl quantitate est in plurimis el distanlissimis locis, idque continuo singulis diebus, per omnes hebdomadas, menses, annos et sæcula. Quinto,

Sexto, ideo reliquit nobis Eucharistiam, ut esset objectum circa quod exerceremus omnes virtutes : fides enim ingens hic requiritur, ut credamus hostiam non esse panem, sed carnem Christi ; nec vinum quod ante fuit, esse vinum, sed esso sanguinem Christi ; etsi omnes sensus judicent esse vinum, esse panem, non carnem, non sanguinem. *Secundo,* religio hic exercetur : quia habemus Deum praesentem, quem latria adoramus. *Tertio,* spes : quia si Christus dat nobis seipsum in cibum, quid non dabit? et ita de cætcris. **sexto,**

Septimo, Eucharistia est summum cl præslanfissimum sacrificium, quo Deus summe honoratur . quia ei offertur ct immolatur nobilissima victima, scilicet non bos, non laurus, sed ipse Dei Filius, Deus cl homo; isque in ejus honorem quasi mactatur cl consumitur. Rursum Eucharistia est sacrificium propilialorium, quo sacerdos quasi mediator Dei ct hominum, Deum hominibus propitiat, veniam peccatorum, et gratias omnes Eeclesiæ impetrat, quæ alias ob multorum peccata graviter a Deo castigaretur. sétimo,

Oetaeo, **Eucharistia est panis transsubstantialis** Ocüvo.

tatpotatoc, et supersubstantialis, *Matth.* vi, 11, confirmans cor, spiritum, mentem hominis, omnesquo ejus vires et potentias. Est pharmacum immortalitatis, cujus vi resurgemus ad vitam immortalem , ut docet Christus *Joan.* vi, 59 : « Qui manducat hunc panem, vivet in œternum ; p idque expresse ibidem docet S. Cyrillus. Est medicina omnium infirmitatum ct morborum corporis ct animæ. Laboras superbia ? sume Eucharistiam, id est Christum ad carnem, imo ad panem se humiliantem ; et panis hic humilis te humilem faciet. Laboras tentatione libidinis? sume vinum germinans virgines. Laboras ira ct impatientia? sume Christum crucifixum ctpaticnlissimum : hic suam tibi patientiam communicabit, ctc.

Nono. *Nono,* Eucharistia est ignis amoris divini, accendens in nobis ardorem charitalis. In ea cnim Christus est « amor amorum, » ait S. Bernardus, vcl quisquis est Auctor, serm. *Dc Cama Domini.* Nam, ut canit S. Thomas Aquinas :

Se nascens dedit socium;
Convesceris in edulium;
Sc morions in pretium :
Se regnans dal in premium.

Quis cnim non amet Christum, lotusque in cum quasi transeat, dum totus in cum transit Christus? Quis Christum ignem suscipiens, eo non inardescat? S. Augustinus serm. 9 *De Natali Domini:* « Factus, inquit, est Deus homo, ut homo fieret Deus : ut panem angelorum manducaret homo, Dominus angelorum factus est homo, n Legimus de S. Catharina Senensi, cor ejus Christi patientis consideratione et amore fissum, ita ut ipsa expirant, uti refert Ambrosius Catharinas in ejus VT/a lib. II, cap. XXX. Ha mirum est cor nostrum in Eucharistia tanto Clnisli amore non findi, tanto igne non consumi. Axioma csl Philonis in *Vita Mosis: u* Miracula quotidiano usu talia desinunt videri. » Hoc verum experimur apud homines in sancta communione : iis cnim Eucharistia, quia quotidiana, vilescit, cum sit miraculum miraculorum, ct prodigium prodigiorum. Hoc deplorabat, imo stupebat S. Franciscos, ut habetur in ejus epist. *ad Sacerdotes sui Ordinis,* quæ habetur in fine tomi V *Bibliothec. SS. Patrum :* « Magna, ail, miseria, ct miseranda infirmitas, quando ipsum (Christum) sic præsrntem habetis, cl aliquid aliud in tolo mundo curatis. Totus homo paveat, totus mundus contremiscat, cl cœlum exsultet, quando super altare in manibus sacerdotis csl Christus Filius Dei vivi, n Quocirca ul hoc consuetudinis vilescentis malum evitemus, quotidie excitanda est novitas mentis, attentionis, considerationis, admirationis et stuporis lanii Sacramenti , perinde ac si primum co dic fieret, nec unquam antea facium esset : « Ita magnum , novum ctjucundum tibi videri debet, cum celebras, aut Missam audis, ac si eodem die Christus primum in uterum Virginis descendens homo factus esset, aut in cruce pendens pro salute hominum pateretur ct moreretur, » ail noster Thomas lib. IV *De Imitat. Christi,* cap. n.

Hæc omnia complectitur Zacharias hoc elogio: a Quid enim bonum ejus est, et quid pulchrum ejus? » idque hoc fine, ul acuat in Christianis famem Eucharisliœ, ac simul indicet optimam dispositionem et prœparationem ad sacram communionem esse, si quis ingentem ejus in se excitet famem, ingens, inquam, desiderium sumendi Christum. Sicut enim ad utiliter sumendum cibum corporalem, optima dispositio est appetitu; ct orexis : haec enim omne insipidum facit sapi dum, illudque stringit, optime concoquit, sibique incorporat ; unde illud vulgo tritum : « Optimum cibi condimentum est fames; » ita prorsus sc res habet in cibo spirituali Eucharistia. Quocirca S. Chrysostomus docet accedentem ad Eucharistiam ita avide accedere ad eam debere, ac si in ea os applicaret lateri Christi, ex coque sugeret el biberet sanguinem Christi, uti revera facit. S. Catharina Senensis accedebat ad S. Synaxin tanta orexi, quanta infantes famelici accedunt ad ubera matris, adeo ut præ fame videretur deficere el emori. Unde et S. Chrysostomus homil. 60 *ad Popul. :* a Nonne videtis, ait, quanta promptiludinc parvuli papillas capiunt, et quanto impetu labia uberibus infigunt? Accedamus cum tanta nos quoque alacritate ad hanc mensam . quinimo cum longe majori trahamus, tanqnam infantes laclanei, spiritus gratiam; et unus sit nobis dolor hac esca privari. » S. Thomas *Opuse.* 57 : « Suavitatem, ait, hujus Sacramenti nullus digne exprimere sufficit, per quod spiritualis dulcedo in suo fonte gustatur, et recolitur memoria illius, quam in sua passione Christus monstravit, excellentissima? charitatis. » Quocirca S. Mechtildis a Deo didicit optimam ad Eucharistiam dispositionem, Deoque gratissimam esse, ul, licet quis in se non sentiat vivam ejus famem, ardensque desiderium, concipiat tamen desiderium hujus desiderii, optans vehementem hujus cibi famem, atque orans Deum, ut sibi hanc cœlestrm cœlestis esc® orexin indat ct inspiret.

Rursum, ut hoc pulchro cl bono Eucharistias fruamur, illudque plene gustemus et sapiamus, illud ipsum post S. Synaxin diu el devolo cum gratiarum actione ruminandum est, mensque cum Christo colligenda cl unienda : qua de re egregia cl perutilia edidit documenta noster P. Balthasar Alvarez, vir rar® prudenti® et sanctitatis, quæ in *Vita* ejus recenset P. Ludovicus de Pont<?, cap. vi, § *2 :* Mullis communicantibus, inquit, pruriunt pedes ut inde discedanIstalim prætexlu lectionis, collocutionis, ambulationis, quæ est phrenesis intolerabilis. Orationes cnim et lectiones quid aliud sunt, quam quidam clamores quibus Dominum vocamus ul ad domum nostram venire dignetur? Quæ ergo stultitia est. ut post lut horas dum ille ad nos venit, imo ingre-

dilur, nos illico co relicto domo exeamus? Quid quæris præter Deum tuum ? plus ille te docebit quam omnes libri, plus te recreabit quam omnes amici, plus virtutis dabit quam omnes sancti. Ad hoc perpende sequentes veritates, quibus anima cum Deo loquitur :

Infirmus, Domine, qui tecnoi non exhilaratur, valde prope esi ul cad it :

Anima quæ tecum non exsultat, unde poterit exsultare?

Qui tecum, Domine, non est contentus, quomodo non crepat?

Qui dum te hospitem habet, properat ut domo exeat, facile ostendit se cor habere alibi obstrictum.

Cui tccum manere tædium est, nescit quod tu sis Deus et totum bonum ejus.

Qui locum non manet libenter, ostendit se phrenesi laborare, cum hujus rei causa natus sit.

Tu cnim es omne bonum et pulchrum totius universi, qui ejus scintillam creaturis singulis gratis communicas et impertis. Quæ ergo stultitia, relicto fonte immenso voluptatis, guttam unam persequi? Ergo qui sapis sequere consilium Sapientis, Ecc/i. xiv, 14: « Non defrauderis a die bono, el particula boni doni non te prætereat. »

EacU. ciip'v?. nes rail- dôs-

Frumentum electorvm. — Hebraice est BacAunm, quod Septuaginta,Syrus ct Arabicus, Vatablus ct Pagninus vertunt, *juvenum.* Ili enim præ senibus eliguntur ad opera tum civilia, tum bellica conficienda. Eucharistia ergo est « frumentum electorum, » quod scilicet facit selectos juvenes, hoc est validos, alacres et expeditos ad omne bonum, æque ac ad quodvis prælium quantumvis arduum et difficile. *Secundo, a* electorum ; n quia facit ut a Deo eligamur ad vitam æternam, *Joan,* vi, 59, ac discreti a reprobis, inter electos cœlo donandos annumeremur. Hinc patet electionis ad gloriam signum ac causam esse, piam el frequentem communionem.

Pnmo.

Porro Eucharistiam osse frumentum electorum et juvenum, ros vegetans, animans el validans, patet *primo,* in martyribus, qui Eucharistia se muniebant et roborabant ituri ad tribunalia, aculeos, catastas et supplicia, ut palet ex S. Cypriano lib. I, epist. 2 *ad Cornelium,* caque de causa Eucharistiam tempore persecutionis domum deferebant, ul illam instante periculo sumerent. Dum cnim Christi sanguinem pro nobis fusum suscipimus, roboramur et excitamur, ul et nostrum sanguinem pro ipso generose et libenter profundamus, ail S. Cyprianus, quia fortis est ul mors dilectio : additque eos in hoc prælio non posse fortiter pugnare, qui his armis induti non sint. Quocirca S. Anaclctus , a S. Pclro quarius Pontifex ct martyr, anno Domini 112, incrudesccnto persecutione Trajani, sanxit ut omnes Christiani sacrificio Missœ presentes, eo peracto, communicarent , itaque sc ad martyrii agonem roborarent, ut habent ejus Vita et *Decreta.*

frizd

Secundo, in impugnatione dœmonum, quorum rabiem fideles Eucharistia roborati superant el profligant. Unde S. Chrysostomus, hom. 61 *ad Populum :* « Tanquam leones, inquit, ignem spirantes ab hac mensa recedamus, facti diabolo terribiles, juxta illud *Psalm,* xxii, 5: a Parasti in conspectu ineo mensam adversus eos qui tribulant me. » Scribit S. Prosper *Dc Promis, cl præ- diet, dimid. tempor.* cap. vi. Carthagine virginem quamdam energumenam, a dæmono vi Eucharistiae liberatam. Ilac de causa Christus iturus cum suis ad passionem, prius Eucharistiam instituit, sumpsit el suis distribuit, ut nos idem in omni tentatione et tribulatione facere doceret. Unde S. Chrysostonms loco citato : « Cum nos, ait, ab ira corripi viderimus, vel ab alio vitio, cogitemus quibus facti sumus digni, et sit irrationabilium nobis motuum correctio talis cogitatio. n

Tertix

Tertio, in prælio et conflictu : Ollo imperator prælium commissurus cum Hungaris, prius cum suis Eucharistiam sumpsit, ac deinde dimicans ingentem hostium numerum trucidavit, et illustrem victoriam obtinuit, anno Domini 955, uti in ejus Gestis scribit Udalricus, et ex eo Cardinalis Baronius. Qui ct anno Domini 1010, ex Curopalalacl Ccdreno narrat, Catalacum præfectum Michaelis imperatoris magnas Saracenorum copias Messenam invadentes profligasse, militibus ante aciem sacro viatico communitis. Idem solitum facere ante prælia Henricuin imperatorem maritum S. Cunegundis, ex Petro Damiano et Bonifacio narrai, anno Domini 1022. Scribit Thcodorelus lib. III *llistor.* cap. m, Constantium, Magni Constantini filium, milites suos hortatum ad percipiendam Eucharistiam ante certamen cum Magnentio. Idem fecisse Christianos in bello sacro cum Hierosolymæ obsiderentur, scribit Guilielmus Tyrius, cl ex eo Molantis in *Natal. Belgii* 15 julii, appendice 2. Memorabilis fuilvicloria, quam virtute Eucharistiæ et S. Crucis de Saracenis retulit Alphonsus VIII, rex Castella», sub Innocentio III Pontifice, anno Domini 1212, die 16 julii. Cum enim rex cum omnibus militibus suis ante prælium sacra confessione ct communione sose communiisset, ac Rodericus Archicpiscopus Toletanus crucis vexillum in barbaros intulisset, cæsa sunt ad ducenta Saracenorum millia, 25 duntaxat e Christianis desideratis. Quocirca annuam tanti miraculi memoriam celebrant Hispani festo, quod nuncupant triumphum S. Crucis, die 1 fi julii. Rem gestam scripsit rexad Innocentium III Pontificem,et Rodericus ArchiepiscopusToletanus, lib. Vili *llistor.* i, atque ex iis P. Ribadencira in *Vilis Sanctorum* dic 16 julii. Non minus illustris fuit victoria, quam de iisdem eadem armatura obtinuit Rainirus rex, anno Domini 834. Cum cnim Rainirus ab iis cæsussese cum suis recepisset ad montes, aflliclnsque Deum obsecraret, appanni ei S. Jacobus, mandans ut milites omnes sacra confessione expiaret, ct sancta communione reficeret, itaque hostes invaderet incla-

mans nomen Dei et S. Jacobi : se enim equo candido castra præiturum, el hostes dispersurum. Ita factum : quocirca in eo prælio ceciderunt septuaginta Maurorum millia. Atipie exinde Hispani in præliis inclamare consueverunt S. J.icoburn. Ita Ribadencira in *Vita S. Jacobi.* Hoc imitentur duces et milites Christiani, ac similes dc inimicis fidei triumphos reportabunt.

Qauto. *Quarto,* in infirmitate corporali. Scribit S. Bonaventura, lib. *Do Perfeziono ad sororem,* sæpe personas debiles in S. Syn ixi tantum sentire roboris, consolationis et lætiliæ, ut ab ea robuste discedant, perinde ac si nulli infirmitati essent obnoxia*. In *Vitis SS. Patrum* legimus sanctos nonnullos sine cibo, sola Eucharistia sustentatos, vitam sanam et longævam egisse. Palladius in *Lausiaca,* cap. xv, scribit Joanncm Monachum cibum nunquam sumpsisse, nisi dic Dominico Eucharistiam : hanc enim solam ei Sacramentum fuisse ct victum. Sic Severus abbas, Dominico die Eucharistia cl modico pane refectus, per reliquum hebdomada* nihil amplius comedebat. Ludovicus Pius imperator in supremo morbo quo obiit, totos quadraginta dies jejunus transegit, Eucharistiam solam quotidie sumens, ut qui adfuit ei scriptor testatur, inquit Thomas Bozius, tom. II, lib. XV *De Signis Eccles,* cap. ir.

Scribit Sigebertus in *Chronico,* anno Domini 823 in ditione Tullensi, puellam quamdam duodennem, sumpta in Paschale Eucharistia per triennium omni cibo abstinuisse. S. Maria Oigniacensis, in Belgio sanctitatis fama celebris, infirma cibum omnem respuebat, sola Eucharistia vivebat cl valescebat; ac subinde facies ejus quosdam cx sc radios lucis vibrare ct diffundere videbatur, inquit Cardinalis Vitriaco in ejus *Vita,* lib. H, cap. xn.

Scripsit S. Gregorius Nazianzenus, oratione 19 *in Funere patris,* patrem suum ardentissima et diuturna febri exhaustum, sumpta S. Eucharistia convaluisse, ac subjungit idem miraculum matri suæ aliquanto post contigisse : « Nam cum nunquam non, inquit, dolore premeretur (paler), ct quidem persœpo singulis diebus, atque interdum etiam horis, ex sola liturgia robur concipiebat, ac morbus tanquam cx edicto el imperio fugatus sc subducebat. » Idem in *Funere Gorgoniæ sororis* suæ, scribit illam ad S. Eucharistiam orantem a membrorum omnium dissolutione, ac gravissimis cruciatibus quibus angebatur, sanitati sibique restitutam S. Ambrosius in *Funere Satyrifratris* sui, scribit eum Eucharistia ad collum appensa c naufragio incolumem enatasse. Hinc liquet Eucharistiam esse frumentum electorum, cis ad hoc a Deo datum, ut eo aliti crescant ct juvenescant. Præclare Tertullianus lib. De *Resurrect. carnis,* cap. vin : « Caro, ait, corpore ct sanguine Christi vescitur, ut et anima de Deo saginetur. »

Er vtxLM. — Hebraico csl vnVD *tiros,* id cstvinum recens, sive nra*l in, qnod suavissimum est, cl adeo potens, ut ebulliat, et vasa maxima, nisi hiatus aliquis laxetur, et spiraculum per quod extesluet, disrumpat. Quid musto recenti dulcius? quid fortius? quid ferventius? quid splendidius? quid efficacius ad cor exhilarandum, ad vitales el animales vires reficiendas, ad spiritus excitandos, ad animum permovendum, et mentem illustrandam acuendamque? Appelles merito vitam alteram artificialam, non sine Dei consilio a Noe inventam, ul succederet in vicem ligni vitœ hominibus vetiti. Tam suave, tam potens, tam fervens, tam splendidum, tam efficax est vinum Eucharistiæ, quod succum et spiritum Christi nobis instillat, quo hausto excitantur languidi, reviviscunt mortui, el in alios homines evadunt, ut ardorem concipiant juvenilem, viresque ardori conformes ad magna quæque el difficilia designanda, audenda cl perficienda.

Germinaxs. — Hebraice est 33W ienofceft, quod Septuaginta vertunt id est *odoratum ad virgines,* bonum odorem exhalans virginibus, ul videatur esse aromaticum; unde vulgo vinum vocatur cos, quod scilicet egregium babel colorem, odorem et saporem, qualem, inquit S. Hieronymus , est illud sponsæ dicentis *Cant,* vur, 2 : « Dabo tibi poculum ex vino condilo, ct musium malorum granatorum meorum. » Tigurina vertit : *Succulentos et vegetos reddens ;* Sanchez : *Florere faciens;* alii : *Fructificans, procreans. propagans virgines ;* Vatablus ; *Exhilarans;* Syru.> : J14*cundan*, delectans;* Arabicus : *Ungens instar unguenti ;* Pagninus : *Cantare faciens;* sic cnim vertit : *Fiumentuin juvenes, ct vnum cantare faciens virgines.* Nimirum Eucharistia *primo,* animam corroborat; *secundo,* vegetam, florentem, alacrem ct expeditun ad omne bonum efficit; *tertio,* exhilarat ; *quarto,* eam inebriat, ut in Dei hymnos et laudes erumpat. I nde olim post S. Synixin fideles, quasi Eucharistia cl Christi amore temulenti, canebant cantica sacra; imo subinde cuthusiasmo et Spiritu Sancto correpti, arcana et sublimissima mysteria miris modis et odis eructabant, ut patet ex S. Paulo, I *Corinih.* xiv, 20, et *Epius,* v, IS : « Nolite inebriari vino, in quo est luxuria;» sed vino Eucharistiæ, in quo est sancta cl sobria ebrietas, ibique « implemini Spiritu Sancto loquentcs vobismetipsis, in psalmis et hymnis, cl canticis spiritualibus, cantantes et psallentes in cordibus vestris Domino. »

Ha S. Monica, sumpta S. Synaxi, quasi ebria canebat : « Cor meum ct caro mea exsultaverunt in Deum vivum. » Et : « Volemus in cœlum, » linquamus terram. « volemus in cœlum. « Eucharistia enim animas languidas, humi repentes, segniter abjertas, incestas, pusillanimes, ad terrena depressas erigit, vegetat, roborat, in cœlum elevai, facitque angelicas, imo angelos; nam, ut ait S. Bernardus, vel quisquis est auctor, sermone *!)c Cana Domini :* * Panis iste per excel-

\iana g æüq^if riiUiiae- briu '° Etem. ph.

Icnliam dicitur Eucharistia, id est bona gratia. In hoc enim Sacramento non solum quælibetgratia, sed ille a quo est omnis gratia, sumitur. » Hinc Psaltes *Psalm,* xxn, 5 : « Et calix meus, ait, inebrians quam praeclarus est! » Quæ verba explicans S. Cyprianus, lib. It, epist. 3 *ad t'œcihum :* Sicut, ait, ebrietas hominem a se cl a mente alienat, facitque plane alium ; sic Eucharistia fidelem a se alienat, et ex terrestri facit cœlesiem.

Legimus in Chronicis Cislerciensibus monachum quemdam, quoties S. Synaxin sumebat, toties sibi visum favum mellis sumere, cujus suavitas illi in ore triduum ipsum perdurabat. S. Eranciscus, inquit S. Bonaventura in ejus *Vita,* cap. IX, a flagrabat erga Sacramentum Dominici corporis fervore omnium medullarum, stupore admirans permaximo illam charissimam dignationem. et dignantissimam charitatem. Sæpecommunicabat, ct tam devote, ut alios devotos efficeret, dum ad immaculali Agni degustationem suavem quasi spiritu ebrius, in mentis ut plurimum rapiebatur excessum. »

S. Maria Ægyptiaca, vadens ad eremum, sumpsit S. Synaxin, ac deinde in eremo sine cibo vixit plurimos annos ; moritura vero camdcm instar viatici accipiens, extensis in cœlum manibus, ingemiscens cum lacrymis exclamavit : « Nunc dimittis, Domine, ancillam luam secundum verbum luum in pace, quia viderunt oculi mei salutare tuum, n Et mox sancte placideque obdormivit in Domino. Ita refert oculatus testis Zozymas in ejus *Vita.* Idem majori pietatis et amoris sensu fecit S. Magdalena, paulo ante mortem Eucharistiam præbonte ei S. Maximino.

Sic S. Cassius. Episcopus Narniensis, quotidie celebrans sanctis piisque lacrymis diffluebat, uti refert S. Gregorius, hom. 37 *in Evang.* Ecce hi sancti suo sensu et gustu clarius nobis explicant hunc Scriptur e locum, quam ulli interpretes.

Vir gines. — id est, *primo,* castos; *secundo,* immortales : virgo enim vivido roseoque colore florescens, juventa nunquam senescentis, et immortalis vita est symbolum, ait Hieronymus Prado in *Ezech.* cap. xv. Eucharistiæ enim effectus est resurrectio : ipsius enim virtute resurgemus ad vitam immortalem, beatam et œternam, uti asserit Christus *Joan.* vi, 50. Quocirca Eucharistia a SS. Patribus vocatur pharmacum immortalitatis, antidotum incorruptionis, lignum vita, dc quo Genes, n. Ita S. Ignatius, epist. *ad Ephes.* in fine, cim indigilat «pharmacum immortalitatis. mortis antidoten, vitam in Deo concilians per Jesum Christum, medicamentum purgans vitia, el omnia pellens mala, n

Vi Enduristi* mtrgtmtu.

Rursum to *virgines* alludit ad Lipides *nezer*, id est Nazaræos et sanctos, de quibus vers, præccd. Nazarei enim abstinebant voluptatibus carnis cl vini, in quo est luxuria, ul essent sancti ctcasti. Hoc nobis praestat vinum Eucharisticum germinans virgines, ac proindo facit nos Nazaræos, id est separatos a mundi pompis ct deliciis, consecratos et coronatos Deo. Chrislus ergo, ait S. Hieronymus, «est frumentum electorum, sive juvenum : ipso est et vinum quod lætiiicat cor hominis, el bibitur ab his virginibus, qum sunt sancta et corporo et spiritu, ut inebriata atque gaudentes sequantur Ecclesiam, ct dicatur de eis : Adducentur regi virgines posteam, proximæejus afferentur tibi ; affcrenlur in lælitia et exsultatione. Quomodo enim lœtiliam non habebunt, quæ inebriate poculo Salvatoris generantur in virgines, et audent dicere : Introducite me in cellulam vini, confortate me in unguentis? » Et mox : « Hoc vino inebriati sunt, qui sequuntur Agnum Dei quocumque vadit, vestiti candidis vestibus ; quia se cum mulieribus non coinquinaverunt, virgines enim permanserunt, » Apoca/. XIV.

S. Cyprianus quoque, *epist.* G3, vel lib. II, *epist.* 3, calicem Domini inebriantem, peroptimum, sive præclarum, scilicet sanguinis ejus, ait sic bibentes inebriare « ul sobrios faciat, ut mentes ad spiritualem sapientiam redigat, uta sapore isto saeculari ad intellectum Dei unusquisque assurgat; et quemadmodum vino isto communi mens solvitur, cl anima relaxatur, et tristitia omnis exponitur : ita epoto sanguino Domini et poculo salutari, exponatur memoria veleris hominis, ct fiat oblivio conversationis pristinæ saecularis, et mœstum pectus ac triste, quod prius peccatis agentibus premebatur, divini© indulgenti® lælitia resolvatur.n S. Cyrillus Alexandrinus, lib. IV in *Joan.* cap. xvii : « Eucharistia, inquit, non mortem solum, verum etiam morbos omnes depellit. Sedat enim, cum in nobis maneat Christus, sævicnlem membrorum nostrorum legem, pietatem corroborat, perturbationes animi exstinguit, ægrolos curat, collisos redintegrat; et sicut pastor bonus, qui animam pro ovibus suis posuit, ab omni nos erigit casu. »

Ex hoc ergo loco palet Eucharistia} effectum esse repressionem tcnlalionum carnis , et suffocationem vel exstinctionem libidinis, ac insitionem castitatis, imo virginitatis. Caro enim Christi virginca, quæ nos alit in Eucharistia, nos sui similes efficit, puta virgines æternum florentes, nunquam corrugata fronte marcescentes, aul senescentes, nitentes perpetuo el immortales; perinde ac videmus alimenta phlegmatica, ul pisces, comedentes facere phlegmaticos; cholcrica, ut ova, piper, etc., facere cholencos; sanguinea, sanguineos; melancholica, melancholicos. Alimentum enim in substantiam hominis convertitur, ac proinde ci suas qualitates aspergit et communicat Vide hic quam vinum Christi diversum, imo contrarium sil vino vilis et Bacchi. Hoc enim ab Aristophane apud Alhenæuni, lib. X, vocatur *lac Veneris*, et a Pontiano, *malorum omnium metropolis.* Nam, ut ait S. Hieronymus lib. II *Contra*

Euchi. t » r o^

Jovin. ; ‹ Polus vini, ventrisque saturitas seminarium libidinis est. u Ergo miraculi est instar hoc vinum germinans v rgines, cum terrestre hoc apostatare faciat sapii nies. Cyzici fons Cupidinis vocatur, ex qua potantes amorem deponere Mutianus credit, ait Plinius lib. XXM, cap. n. Talis est Eucharistia, de qua S. Bernardus, serm. De *Alfaris Sacramente, ct de Ablutione pedum* : « Si quis, ait, vestrum non tam sœpe modo, nec tam acerbos sentit iracundia» motus, invidiæ, luxurias, etc., gratias agat corpori et sanguini Domini; quoniam virtus Sacramenti operatur in eo, et gaudeat quod pessimum ulcus accedat ad sanitatem. » Selemnus amnis, amoris csl remedium; eo enim qui loti fuerint, sive viri, sive fornirne, cupiditatis obliviscuntur, ait Pausanias in *Attic.* Sciamilo longe nobilior est Christi sanguis, qui, ul ail S. Chrysoslomus, impuri amoris flammas restinguit; el regiam in nobis reformat imaginem. Ipse ergo in Eucharistia est vinum germinans virgines. Huic similis est Romæ Aqua virgo, quæ quasi virgo omnem aliam aquam refugit, apud veteres celebris, æque ac nunc in pretio : plerique enim omnes Romæ ex ea bibimus; de qua Plinius, lib. XXXI, cap. m : « Juxta est, inquit, Herculanus rivus, quem refugiens, nomen virginis obtinuit, n Fabulosus est Canathos fons apud Argivos, cujus aquis lotam, nova quotannis virginitatis gloria Junonem repubescere narrat Pausanias in *Corinth.* Verus castitatis ct virginitatis fons est Christus in Eucharistia.

Exemph rica uemb.* id experta fuit præ aliis S. Catharina Senensis, fluæ v*rlutc Eucharistiæ effecta csl virgo angelica, Ct virgo talis, ul facta sil portentum sæculorum omnium : nam *primo,* familiarissime agebat cum Christo, cum coquo legebat preces horarias. *Secundo,* Christus eam sibi in sponsam , annoio in digitum inserto (qui eliamnum exstat Romæ in monasterio dicto Magnandoli, ubi mihi ostensus fuit) despondit. *Tertio,* cx sola Eucharistia vivebat sine cibo corporali, ita ul si cum sumeret, videretur moritura, cumque revomere cogeretur. *Quarto,* cum illa peteret a se auferri suam voluntatem, suumque cor, oraretquo : « Cor mundum crea in me, Deus, el spiritum rectum innova in visceribus meis. Da ergo mihi, Domine, cor novum, da cor tuum, » Christus annuens aperio latere exemit ei cor (ita ul aliquot dies viveret sine corde), ac post triduum aliud ei cor inseruit : « Accipe, inquit, filia, cor meum, ut deinceps non libi, sed mihi vivas. » Unde illa deinceps orans dicebat: « Domine, commendo tibi cor tuum, non meum. » *Quinto,* post hanc cordis commutationem plane mutata est, adeo ul videretur esse angelus, el agere vitam cœloslem, imo divinam. Quocirca ipsa affirmabat confessano suo, dicebatque : « Ego non sum ita qua» fui, tota sum alia. Nam cor meum ita ardet charitale, ut ignis corporalis præ illo ardore mihi non ardore, sed fligere videatur; ac tanto gaudio in mente perfundor, ut me non capiam, imo mirer quomodo gaudio non disrumpar ct emoriar. Insuper lanium in me sentio amorem erga proximos, tantumque zelum animarum, ut omnes labores, omnia tormenta, ipsam mortem pro qualibel subire optem, ut eam salvem. » Sexto, crebro rapiebatur extra se in exstases, videbatquo arcana et divina ineffabilia; unde rogata a confessano ut ea explicaret, respondebat : Verba, inquit, nostra nimis demissa sunt, tantumque significant res terrenas : quare impossibile est mihi verbis nostris res tam sublimes, tam augustas exprimere : ineffabiles enim sunt cl incomprehensibiles ; unde nec eas ego humana voce eloqui, nec si ego cloqucrer, vos ea capere et comprehendere possetis. Ita habet in ejus Vita Raymundus, qui fuit ci a confessionibus, ac deinde Generalis Ordinis S. Dominici, qui et addit eidem a Christo impressa fuisse in manibus, pedibus et latere quinque sacra stigmata vulnerum suorum. Sane in manu S. Calharinæ, quæ exstat integra in Magnanapoli, stigma hoc vidi. Insuper asserit ex amore Christi fissum illi fuissecor, itaque mortuam evolasse ad cœlum, ac vidisse Deum; sed a Christo remissam ad vitam, ut Ecclesia) prodesset. Ita habet ejus *Vita,* lib. II, cap. L, m Italicum traducta ab Ambrosio Catharino. Quocirca ipsa S. Catharina scribit in *Dialogis,* el ex ea Garetius *De Eucharistia,* centuria 14, Deum sibi dixisse : « Ut plenius intelligas quam ardenti desiderio cupiam esse vobiscum, utque magis accendaris ad subigendam mihi copulandamque meæ voluntatem luam, vide et altamente considera voluisse me ut Unigenitus meus incarnaretur, etc. Parasse insuper mensam maximi cl parum agniti Sacramenti, corporis ipsius et sanguinis,^ in cibum sumentes transformemini ; ct mutemini in me: ac sicut panis el vinum quibus vescimini in substantiam transeunt corporalem, itaci vos manducantes ipsum qui mecum est, sub specie panis et vini, in substantiam spiritualem, et in meipsum convertamini. El hoc est illud quod Augustino servo meo dixi : Cibus sum grandium; cresce, ct manducabis me; nec tu me mutabis in te, sed tu mutaberis in me. »

Hoc vinum germinans virgines largiter quoque s Cadbibcral S. Casimiras Jagcllonides, Casimiri regis nuri- Poloniæ filius, qui tremendo Missæ sacrificio ita attentus, cimente in Deuin erectus intererat,ulextra se plane rapi videretur : quin et pro more habebat intempesta nocte clam templa adire, atque ante ipsorum vestibulum posita in terram facie, Deum in iis, puta in Venerabili Sacramento, pnesentem et habitantem , suppliciter exorare. Inde ei tantus virginitatis amor, ul eam usque ad extremum spiritum illibatam conservaverit. Correptus enim gravi /egritudine, cum medici eam non nisi conjugii usu curari posse assererent, ac proinde parentes eum ad conjugium impellerent, et lanium non cogerent, ipse potius

mori, qunm virginitatis decus perderò constantissime elegit. Virginitatis ergo martyr, ct virgo martyrii obiit annos natus 21, anno Christi 1481, die 4 martii, qua pariter dio el anno, Romæ pontificatu et vita functus est Sixtus IV, Pontifex Maximus. Quocirca S. Casimirum Leo X in Sanctorum numerum retulit, et Clemens VIII ejus memoriam duplicis celebritatis officio in Polonia frequentandam præcepit, utpote quem Deus inultis insignibus miraculis illustravit, ac nominatim memorabili victoria, qua pauci Lilhuani ingentes Moscorum copias, volo facto a B. Casimiro, apparente ipso in aere quasi duce prtevio, ad internecionem deleverunt. Ita habet ejus Vita, ct Breviarium Polonicum die 4 martii. Unde apposite *Casimiras* per anagramma idem est quod, *sum ac iris,* in quam scilicet irradians sol justitiæ Chi islusin Eucharistia, suum ci castitatis fulgorem afflavit. Rursum *Casimiras,* quasi *radis mirus,* quia pro castitate occumbis. Quare poeta polonus de eo cecinit :

Spente cadis, sed amore cadis, Casimire, pudoris.
Minis, te Christo mirificante, cadis.

Denique voces u frumentum et vinum germinans virgines, » significant nos non posse vitam spiritualem agere, nec diu perseverare in gratia Dei, ac praesertim in virginitate aut castitate sino Eucharistia, sicut non possumus vitam naturalem sustentare sine frumento, cibo et potu ; rursum quo crebrius Eucharistiam sumimus; eo magis nos in spiritu et puritate angelica crescere et roborari, sicut per cibum frequentem crescimus cl roboramur in vita animali. Quocirca primi fideles « quotidie perdurantes unanimiter in templo, et frangentes circa domos panem (Eucharislicum) sumebant cibum cum exsultatione et simplicitate cordis, collaudantes Dominum, et habentes gratiam ad omnem plebem, d *Actor.* cap. n, 4G.

Oliai * dibatT i.n h • ruva.

Hisce de causis olim baptizatis mox a baptismo dabatur S. Eucharistia, quasi symbolum, alimo- n,a Perfectio christianismi. Docet hoc S. Clemeus I Pontifex, epistl. 3 De *Officio saccrdot. ct dc*ne. Et S. Dionysius Areopagita, lib. De *Eccles. Hierarch.* cap. *De Baptismo:* «Ducunt, inquit, baplizatum ad Ilierarcham; is cum virum unguento (in sacramento confirmationis) quod maxime divinos effleit, insignivit, Eucharistica, quæ vira maximam habet perficienda? sanctitatis, participem esse pronuntiat, n Ha in *Actis SS. Processi et Mart¡mani,* quos S. Petrus in carcere convertit ct baptizavil, dicitur: aBaptizati sunt promiscui sexus, et diversœ ætatis numero 47. Obtulit autem (S. Petrus) pro cis sacrificium laudis, ct participes cos fecit corporis et sanguinis Domini nostri Jesu ('liristi. » Idem legimus in Ac/ts *S. Gctulii, Cerealis, Pelagia*,* aliornmquo martyrum. Hinc Tertullianus lib. l *Cont. Marcion.* eum redarguit, quod cum iisdem quibus Ecclesia cæremoniis uteretur, diversum tamen ab ea in fido sentiret : « Ille, inquit, usque nunc nec aquam reprobavit creatoris, qua suos abluit, nec oleum quo suos ungit, ncc mellis et lactis (quæ olim baptizatis dabantur) societatem qua suos infantat, nec panem quo ipsum cor suum repræsentat. » Idem testatur S. Ambrosius, lib. *Dc iis qui initiantur myster.* cap. vin : « Depositis, inquit, inveterati erroris exuviis, renovata in aquilœ juventutem, cadeste illud festinat adire convivium. Venit igitur, et videns sacrosanctum altare compositum, exclamans ait : Parasti in conspectu meo mensam, n Duravit hic mos usque ad annum Domini nongentesimum. Illo enim vixit Theophilus, qui cumdcm tunc perdurasse scribit commentons in cap. x S. *Lucre :* « Quotidie, inquit, qui baptizantur liberantur a vulneribus animæ, oleo quidem unguenti uncti, slatini autem communicantes divini sanguinis participes fiunt, n Idem mos etiamnum durat in Græcia el /Ethiopia. Jeremías enim Patriarcha Conslanlinopolilanus, qui nuper in Græcia floruit et hærelicis nostris rcstilil, respons. 1, cap. n : « Rationi, nil, consonum est baptismo el chrisma subjungi, ncc in tempus deferri, sed baplizatum continuo illius verendæ communionis participem fieri, n De Æthiopibus constat cx Rituali baptismi eorumdem, in <pio h.cc legimus : « Postea sumunt S. Sacramentum et vivificans, spondente sacerdote pro cis, corpus scilicet el sanguinem venerandum Domini Dei , ac redemptoris nostri Jesu Christi. » Eucharistia ergo est Momentum juvenes vegetans, el vinum virgines germinans

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Docet pluviam et fruges terra a Deo postulanda, non ab idolis, utpote ob quæ vastati tn *captivitatem abstracti sint. Mox promittit sedaturum heroes Machaba**, qui sua virtute, prœliis et victoriis Judæam illustrabunt, et propugnabunt, adeo ut adeam turmatim redeant Judæi et Israelita per Ægyptumet Assyriam dispersi; ac confortati protectigne a Deo omnia maris et terree pericula feliciter fortiterque superent, donec in Judæam perveniant, ubi sub tutela Dei quietam et securam vitam agent. Ita Debrai, S. Hieronymus, Thcodorelus, Albertus it Hugo. Mystice, significatur fortitudo et felicitas Apostolorum, qui Ecclesiam Christi propagabunt et propugnabunt, adeo ut ad eam confluant tam Judæi, quam* G *ntes, omniaque itinerum mari ten ague persecutionum, tcntalionum et hostium obstacula generase transtendant. Ita* S. *Hieronymus, Remigius, Rupertos et Lyranus* (i).

I. Petite a Domino pluviam in tempore serotino, et Dominus faciet nives, el pluviam imbris dabit eis, singulis herbam in agro. 2. Quia simulacra locuta sunt inutile, et divini viderunt mendacium, et somniatores locuti sunl frustra : vane consolabantar : idcirco abducti sunl quasi grex : affligemur, quia non est eis pastor. 3. Super pastores iratus est furor meus, el super hircos visitabo : quia visitavit Dominus exercituum gregem suum, domum Juda, et posuit eos quasi equum gloriæ suæ in bello. 4. Ex ipso angulus, ex ipso paxillus, cx ipso arcus prælii, ex ipso egredietur omnis exactor simul. 5. Et erunt quasi fortes conculcantes lutum viarum in prælio : et bellabunt, quia Dominus cum eis, el confundentur ascensores equorum. 6. El confortabo domum Juda, et domum Joseph salvabo : el convertam cos, quia miserebor corum : cl erunt sicut fuerunt quando non projeceram cos : ego enim Dominus Deus corum, et exaudiam eos. 7. Et erunt quasi fortes Ephraim, et lælabitur cor eorum quasi a vino : cl fdii corum videbunt, cl lœlabunlur, el exsultabit cor eorum in Domino. 8. Sibilabo eis, et congregabo illos, quia redemi eos : et multiplicabo cos, sicut ante fuerant multiplicati. 9. El seminabo cos in populis, cl dc Iunge recordabuntur mei : cl vivent cum filiis suis, el revertentur. 10. Et reducam cos de terra Ægypti, et de Assyriis congregabo eos, et ad terram Galaad et Libani abducam cos, et non invenietur cis locus : 11. et transiliit in maris freto, cl percutiet in mari fluctus, el confundentur omnia profunda fluminis, et humiliabitur superbia Assur, et sceptrum Ægypti recedei. 12. Confortabo eosin Domino, et in nomine ejus ambulabunt, dicit Dominus.

Vn. i. **I.** Petite \ Domino pluviam in tempore serotino. — **Ita Hebræa, Chaldæus et alii. Verum Septuaginta per ri** *in tempore,* **accipiunt pluviam maialili nn ; unde vertunt** : *Vetite a Domino pluviam opportunam, matutinam et serotinam.* **Pluvia malit-**

(I) Continetur hoc capite continuatio felicis conditionis Judæorum, quæ Antiochi Epiphanis persecutiones excipiet. Et quidem versus primus intime cohæret cum ultimo præcedcniis capitis; agit enim do ubertate regionis. A Doo tempestas frugibus ferendis idonea petenda csl. Sequitur deinde, ut recte nol it Cornelius, prophetia in sensu litterali de victoriis Judæorum, quas precipue reportabunt posteri civium regni Ju la. Sed in sensu quem precipuo intendit Propheta, pergit, ut ait et ipse Rosenmuller, in describenda lolicilatc, dignitate et gloria, qua Mcssianoicvo populus hcbr ucus gaudebit.

In eo igitur sensu continuatur etiam argumentum cip. prœccd., scilicet consilium divinum circi religionem Christi, primo, quoad gentes Pal.cslinæ vicina*. ; secindo, quoad Hebræos Palæstinæ incolas (cap. ix, 1–17).

Tertio, quoad gentes per Apostolos instruendas : quas monet *primo,* de postulanda a Deo vera doctrina, et non ab Idolis et divinis mendacibus : nam qui ab illis opem quæsivorunt, superstitionum pœnas tristi et ignominioso exsilio luerunt, 1,2; w *undo,* do pseudoprophetarum et magistrorum punitione, 3; *tertio,* do Christi et /^«stolonim regia potestate, sacerdotio, fortitudine et victorii<, ». 5.

Quarto, quoad Hebreos per orbem dispersos, quorum promittuntur, *pruno,* conversio cum amolitione impedimentorum, 6, 7 ; *secundo.* collectio in hunc finem cum multitudine, 8; *tertio,* deductio ad Iwititudincm per miracula, prioribus liberationem ex Æfcypto comitantibus similia, 9-li.

tina, sive temporanea, id est tempestiva, in Palestina dicitur, quæ tempestive et mane, id est tempore sementis in octobri, depluit ad riganda semina : serotina, quæ sero, id est tempore messis imminentis, in aprili depluit ad incrassandas et maturandas segetes, uti dixi *Osee* vi, 3. Jubet ergo hic Deus Judæis, ut pluviam agros fecundantem, non a mutis et evanidis idolis, sed a se, velili *creatore et* gubernatore universi, ac datore omnis boni postulent. Ita Hebræi, Theodoretus, Albertus el alii. Videtur hæc prophetia edita a Zacharia post tempus sementis in hiemo : quia jubet peti pluviam serotinam duntaxat, non matutinam, quasi ejus tempus jam transisset.

Physice et rustice hic nota, agris ct frugibus per hiemem conducere serenitatem, sed adulto vere (quod proxime aestatem attingit) iisdem necessariam esse pluviam, qua alantur ct adolescant. Unde Macrobius lib. V *Saturn.* cap. xx, priscum hoc vulgare carmen rusticum citat :

Hiberno pulvere, verno luto, grandia farra, Camille, metes.

Mystice, per pluviam significatur doctrina : hæc cnim mentes rigat ct fecundat, uti pluvia terram et germina, juxta illud *Deuter.* xxxu, l : « Concrescat in pluviam doctrina mea, fluat ut ros eloquium meum. » Pluvia matutina fuit lex Mosis, ct doctrina Prophetarum, quæ prima fidei ct virtutis apud rudes Judíeos dedit semina: serotina est lex et Evangelium Christi ct Apostolorum, quæ perfectam docet fidem ct virtutem. Ita S. Cyrillus, S. Hieronymus, Remigius ct Rupertus. Porro hic tantum serotinam a Deo petendam monet. quia temporaneam jam habuerant, 7. *d.* Vos, o Judæi, accepistis a Mose legem veterem, quasi pluviam matutinam : postulate nunc a Deo legem Evangclicam quam afferet Christus, quasi pluviam serotinam, quæ vos ad veram pcrfectamquo justitiam ct felicitatem perducet.

Et Dominus faciet nives. — Pagninus, Mariana, Ribera, Sanchez et alii censent legendum *nubes,* non nues. Verum Biblia Romana el alia passim, quin et S. Hieronymus in *Comment.,* constanter legunt nites, non *nubes.* Hebraice est vox VU1 *chaziz,* id csl visio, apparentia, candor, splendor, fulgur, coruscatio. Septuaginta vertunt, *phantasia* ,* id est coruscationes et fulgetra, inquit Cyrillic ct Theodoretus, eo quod subito appareant el dispareant, uti phenomena aerea, cl quia prius videtur fulgur, quam audiatur tonitru, cum tamen collisio nubium ct tonitru sit prior, imo causa fulguris. Chaldæus vertit, *ventos;* Pagninus *coruscationes ;* Tigurina, *emicationes;* alii, *fulgetra;* Noster. Jo& XXVIII, Î6, vertit, *procellas;* quia fulgur ct tonitru procellam cl pluviam vehementem afferunt. Hic recle vertit, nives: Hebræum cnim cAozu deducitur a Hífl *chaza,* id est videre : unde cAaz»x est res visibilis perstringens oculos, qualis est lux cl coruscatio, ac candor coruscus : nix ergo, quia candore et splendore suo micat, coruscat ferilque oculos, cosque perstringit, hinc recte vocatur *chaziz.* Addebat Heraclitus nivem esse *chaziz,* id est visionem ct apparentiam, co quod revera non sil candida, sed candida nobis videatur. Verum hoc est ejus parndoxum. Insuper *chaziz* potius significat nives, quam nubes : proprie cnim significat splendidum quid ct coruscum feriens visum, quales sunt nives, non nubes. *Chaziz* ergo significat subinde nubes, non qua nubes, sed qua coruscantes ct fulgurantes. Undo Chaldæus, *Job* xxxviir, 25, pro co quod nos habemus : a Viam sonantis tonitrui, » Hebræum *chaziz* vertit : *Viam nubibus quæ dejiciunt aquam cum tonitruis ct fulguribus.*

Dices: Tempore pluviæsorotinæ, pula in aprili et vero, non sunt nives, sed nubes. Respondeo, sensus hujus versus est, 7. *d.* Post pluviam matutinam, id est post sementem jactam in autumno, petite a Deo ut det pluviam pro tempore serotino, quæ earn ad spicas ct grana deducat, ac Deus postulatis vestris annuens vola vestra superabit. Nam dabit in hieme nives, quæ semina vestra legent, radicabunt ct fecundabunt; ac deinde in vere dabit imbrem serotinum, simulque nives quæ in Libano, Carmelo, aliisque Judææ montibus reliquie sunt (uti sunt in Alpibus, ct in Apennino toto anno) liquabit ct resolvet in aquam, quæ in valles camposquo Judææ decurrens, segetes vestras rigabit cl impinguabit. Undo Septuaginta vertunt : *Pluviam hiemalem dabit eis.* Porro nives terram diu obsidentes eam fecundare, cl copiam dare frugum, experientia constat. Undo vulgi est axioma : « Annus nivium est annus frugum. » Causam dat Plinius lib. XVII, cap. m : « Vota arborum communia sunt frugumque nives diutinas sedere. Causa, non solum quia animam terræ evanescentem exhalatione, includunt et comprimunt, retroqué agunt in vires frugum atque radices; verum quod et liquorem sensim praebent, purum prœtcrca levissimumquo quando nix aquarum coelestium spuma est. Ergo humor cx his non universus ingurgitans dilncnsque, sed quomodo sititur distillans, velut cx ubere alit omnia quæ non inundat : tellus quoque illo modo fermentescit, cl succi plena, ac lactescentibus satis non clTœla, cum tempus aperit, tepidis arridet horiis. »

Sic symbolice, annus vel dies tribulationum est annus vel dies meritorum et virtutum. Nam tribulaliones faciunt, *primo,* ut homo ad externa sc non effundat, nec in sui aestimatione evanescat, Secundo.ul convertatur ad cor sccumquc habitet, ac in eo profundas patientia», humilitatis, chatitatis aliarumque virtutum figat radices. *Tertio,* eas irrigat piis ct caelestibus cogitationibus, quas vel tribulatio suggerit, vel Deus immittit dc vanitate ct miseriis mundi, de felicitate gloriæ coelestis, de metu judicii, gehennae, etc., de dignitate crucis, fortitudinis, patientia», etc.

num est Annns “X?*

Mystice, Apostoli et praedicatores sunt OH Apostoli

inni m- ni, nu- Uct ful- gun.

chazizim, id est, *primo,* nives, Inni (¡nia sicut nivcs terrain sua irrigatione, ita ipsi homines sua doctrina compleverunt, fecundarunt, lætificarunt, et ab œstu concupiscentiœ refrigerarunt, juxta illud *Prov.* xxv, 13 : « Sicut frigus nivis indie messis, ita legatus fidelis ei qui misit illum. »

Secundo, sunt *chazizim,* id est nubes gravidæ et corusca», quæ copiosum dant imbrem sapienti® el spiritus, ut germinarent et producerent fruges virtutum, juxta illud *Isai.* v, 0 ; « Nubibus mandabo ne pluant super eam imbrem. » Et *Psalm.* xevi, I : « Nubes et caligo in circuitu ejus. » Vide ulrobiquc S. Hieronymum.

Tertio, sunt *chazizim,* id est venti, ul vertit Chaldœus, quia ul venti celerrime discurrerunt evangelizando per lotum orbem, quasi angeli Dei, de quibus ait Psaltes cl Apostolus *Hcbr.* i, 7 : « Qui facit angelos suos spiritus (id est ventos) ct ministros suos flammam ignis, m

Quarto, sunt *chazizim,* id est procclla, quæ dura hominum corda terrore concusserunt, ac pondere minarum ir® Dei, judicii cl gehennæ straverunt ct contriverunt, juxta illud *Job* xxviii, 26 : « Quando ponebat pluviis legem cl viam procellis sonantibus. »

Quinto, proprie sunt *chazizim,* id est fulgura tonantia, ct tonitrua fulgurantia, quia tonuerunt ore, fulgurarunt vita (quod de S. Basilio ait Nazianzenus), ac divinis irradiationibus mentes hominum perstrinxerunt, illuminarunt atque inflammarunt. 1 a S. Jacobus clS. Joannes a Christo vocati sunt Boanerges, id est filii tonitrui, id est fulmina, sive tonantes et fulminantes, 3/*are.* m, 17.

Et pluviam imbris dabit eis. — Alii vertunt : *Pluviam pluviœ,* vel *imbrem imbris,* hoc est pluviam uberem, imbrem copiosum dabii eis. Septuaginta vertunt : *Pluviam hiemalem dabit cis ;* hiemalis enim est copiosa, æque ac refrigerans. Atque ex hac pluvia dabit *singulis herbam in agro,* Chaldæus : *Ut det cis frumentum ad comedendum, ct herbam jumentis in agro;* Hebræus : *Dabit eis viro ,* id est cuique, *herbam in agro.* Est enallage persona?; transit cnim a secunda ad tertiam. *Eis ergo,* id est vobis, puta cuilibet vestrum, sive singulis : ita Vatablus.

Mystice, *q. d.* Deus omnibus petentibus dabit herbam, sive germina salutis in cordibus; quia cis inspirabit pias cogitationes, affectiones, impulsus, desideria, etc., quæ quasi germina producent copiam frugum bonorum el heroicorum operum.

tet 2. Quia simulacra, (ri› *quia* dat causam cur pluvia el fertilitas terræ a Deo petenda sit, non ab idolis, nec a divinis, quos Judæi solebant consulere, præsertim ante captivitatem Babylonicam, inquit S. Hieronymus. Causa est), quia simulacra locuta sua r inutile, etc.— *q. d.* Simulacra non prosunt, sed obsunt; damnum afferunt, non utilitatem. Nam (hemones, de rerum copia vel inopia consulti, per ca dant responsa inutilia, imo falsa et noxia. Unde Septuaginta vertunt : *Quoniam hi qui loquebantur locuti sunt labores et dolores;* Chaldæus : *Quoniam cultores simulacrorum loquuntur rapinam.* Hebræum enim p# *aven* significat inutile, vanum, iniquitatem, rapinam, temones enim cum ardeant livore et studio nocendi hominibus, consulti solent suadere rapinas et scelera, quasi per ca homines deos suos sibi sint conciliaturi, ct ab eis copiam frugum, vel id quod postulant impetraturi. Idem faciunt eorum ministri ct interpretes, puta magi et divini. Unde de iis subdit: «Divini viderunt mendacium.» Septuaginta : *Visiones falsas* ; Chaldæus : *Divini prophetant fulsitalcm et vane consolantur.* Experientia docet eos qui dæmoncs consuluni per magos ct divinos, vanam, imo maxime noxiam consolationem percipere, quia pro modico bono quod daemon cis largitur, ingentes clades et damna mox inferi, tum animæ, tum corpori eorumdem, uti multis exemplis docet Delrio in *Magicis.*

Et somniatores. — Ita vocat divinos qui cx somniis divinabant, vel sua somnia pro oraculis venditabant. Unde Uebrœa ad verbum Pagninus ct Tigurina sic vertunt : *Divini viderunt mendacium, somma vana loculi sunt;* Septuaginta : *Divini visiones falsas et insomnia falsa loquebantur;* Chaldæus : *Pseudopropheta in prophetia sua falsa mendacia loquuntur.*

Idcirco abducti sunt quasi grex.—-Ha Romana, *q. d.* Quia Judiri nuper fidem adhibuerunt simulacris, divinis el somniatoribus, idcirco abducti sunt captivi velut grex ovium in Babylonem.

Affligentur, quia nox est eis pastor, *q. d.* Ibique afflicti sunt cl quasi pned® dati lupis, puta Chaldæis, quia carebant vero pastore (pii eos tutaretur, ac sequebantur hosco divinos ct somniatores, qui crani pseudopastores, viso lupo fugientes ovesque ei tradentes. Undo Chaldæus vertit: *I leo dispersi sunt sicut disperguntur* ova ; *translati sunt, quia non est cis rex* (I).

Mystice, *q. d.* Idcirco Judæi abducti sunt in varios errores et dæmonum cultus, quia non habuerunt verum pastorem, scilicet Christum, sed falsos el mendaces, quales fuerunt Scribæ ct Pharisæi (empore Christi, contra quos detonat Christus *Matth.,* xxm. Quocirca.

(!) Hanc explicationem S. Hieronymi juxta quam Propheta de proicrita idololatria quam ut pvna excepit Babylonica captivitas, plurimi interpretum sequuntur; alii tamen cum Calmelo statuunt, hæc optime convenire temporibus Machabœorum, quibus reges Syn c non mure pasturum Hcbræos subditos tractarunt, sed potius oppresserunt; uti etiam in pracodcntibus membris inanes divinationes, quibus emissarii Antiochi Epiphanis, et apostata* Judæi ad idololatriam allicere cultores veri Del conabantur, commemorata* sunt. Qu® cx his duabus interpretationibus proferendo sil, ait Ackermann, cx sequentibus sine difiicultate cognoscetur. Noster i|>so Cornelius secundam esso ¡mb'¡»on«*inlam judicat m interprclalionu, vers. 3, ubi do Aldckibæorum leinpuribus hic agi fatetur.

W - 3. SUPER PASTORES IRATUS EST FUROR MRUS (?• *d.* Puniam hosco pseudopastores, qui perdiderunt gregem populi mei (i). Et super (Vatablus. *contra)* hircos visitaro. — Idem «licit alia metaphora : pseudopastores enim vocat hircos, tum ob fœlidos et hircinos mores, tum quod hædos sibi similes, id est homines scelestos verbo ct exemplo gignerent, cisque ad omne nefas quasi duces præirent, sicut hirci præcunt capras cl hædos.

Quia visitavit Dominus exercituum gregem suum domum Juda. — Vox *visitavit* hic contrarie sumitur. Nam : « Super hircos visitabo, » idem est quod hircos, id est duces ct pseudopastores puniam, super ipsos manum vindicem extendam, acresque plagas dorso eorum infligam. Hic autem: a Visitavit Dominus gregem suum,» ul eum tueatur, et ex eo constituat duces qui eum propugnent. Unde sequitur ;

Et posuit eos quasi equum gloria suæ, — q. d. Quia lii falsi duces et pastores perdiderunt gregem meum, hac de causa Deus eum visitabit, ex eoque constituet veros principes et pastores, coque gradu dignos, puta Judam Machabæurn ejusque fratres, qui quasi equi generosi Dei, ad bella pro populo procedant, ac illius hostes, puta Antiochum ejusque chi¡archas, profligent, lia S. Hieronymus, Theodoretus, Remigius, Hugo ct alii.

Nn'-i-'ci tT r.n/ q»io ko. tu ? Dices : Judas cl Machabæi fuerunt oriundi ex lr^JU non JU(^a: ferunt enim sacerdotes pontifices, qui omnes descendunt ex Levi, ut patet i *Machab.* n, i. Respondent aliqui cos paterno genero descendisse cx Levi, sed materno ex Juda. Verum dico Judam hic et alibi vocari totim gentem Judæorum, prout distinguitur ab Israele et decem tribubus, quæ a Juda fecerunt schisma. Hæc autem gens commixta erat cx tribu Juda, Levi, Benjamin et cæleris, sed a potiori parte vocata est Juda, præsertim quia Judæ promissum el datum est sceptrum usque ad Christum a Jacobo patriarcha Gen. xlix, H). Machabæi ergo oriundi ex Levi dicuntur prodituri ex Juda, id est cx gente Judaica, non autem cx tribu Juda.

Mystice, Judæi et Machabæi nostri sunt Christus el Apostoli, qui ex Judæorum stirpe prognati, quasi generosi equi præliiim inierunt cum regibus, principibus, philosophis, lotoque mundo infideli, cumque protriverunt, sibiquo ct Christo subjecerunt : ita Remigius, Haymo ct Lyranus. Unde et Chaldæus vertit : *Ex ipso rex ejus : ex ipso Christus ejus* : cx ipso *fortitudo belli sui : cx ipso magnifixabuntur* omnes *gubernatores ejus simul.*

Porro « equus gloriæ, » id est gloriosius, speciosus, decorus, illustris, ut vertit Syrus, ac promptus ct strenuus m bello, ul vertit Arabicus, A »i 4i l ' i*l insigne est hieroglyphicum apostoli el viri apostolici, qui quasi equus ubique Christum sessorem, UUiuti. tanquam equitem infidelilatein el vilia sternentem. reges et principes subjugantem, animose circumfert, ita ul nullis laboribus defatigetur» nullis periculis, terroribus, hostibus, diflicultulibus cedat, sed omnia generose transiliat et subigat, juxta illud quod de equo bellico ait Job, cap. xxxn, 20 : « Gloria narium ejus terror. Terram ungula fodit, exsultat audacter, in occursum, pergit armatis : contemnit pavorem, nec cedit gladio, » etc. Qualis fuit Bucephalus Alexandri Magni, quo ipse in præliis utebatur, ct vincobat, dc quo Plinius lib. Mil, cap. xli : « Eidem¿/qX Alexandro, inquit, cl magna equi raritas contigit. Bucephalon cum vocarunt, sive ab aspectu torvo, sive ab insigni taurini capitis armo impressi. Sedecim talentis ferunt ex Plutonici Pharsalii grege emptum. Neminem hic alium quam Alexandrum, regio instratus ornatu recepit in sedem, alios passim rejiciens. Idem in præliis memorale cujusdam perhibetur opera», Thebarum oppugnatione vulneratus, in alium transire Alexandrum non passus, mulla prætcrca ejusdem modi, propter qu© rex defuncto ei duxit exsequias, urbem tumulo circumdedit nomine ejus,» scilicet quam a Bucephalo Bucephaliam appellavit. Porro S. Gregorius, lib. XXXI *Moral,* cap. xi ct sequent, verba Jobiexplicans: « Equus, inquit, est prædicator qui habet fortitudinem, quia c '• versa constanter tolerat. Habet hinnitum, quia ad superna blandicns vocat : equo suo Dominus ct cum actionis fortitudine hinnitum vocis, ct cum hinnitu vocis fortitudinem ministrat actionis. Terram ungula fodit, id est. quidquid in mente sua terrenum versari conspicit, hoc nimirum superduel© pœnitentiæ duris percussionibus rumpit, n Addit talem equum gloriæ Dei fuisse S. Paulum, ac pergit: «Equus Dei exsultat audacter,et exteriora tormenta non metuit, quia internam delectationem quierit : potestatum mundi iracundiam non formidat, quia ipsius quoquo vite prmscntis desiderium per mentis excessum calcat. In occursum pergit armatis. Intueri libet illum sessoris sui calcaribus excitatum contra armatos hostes, quantus Paulum fervor accenderet, quando cum Ephesi ad irrumpendas theatri turbas zeli flamma rapiebat, A» *tor.* xix, ct *Actor,* xxi : Ego, inquit, non solum alligari, sed ct mori in Jerusalem paratus sum pro nomine Domini Jcsu. Contemnit pavorem, ncc cedit gladio. » Ait enim *Rom.* vni : «Quis nos separabit a charitalc Dei? Tribulatio, an angustia, an fames, an persecutio? » Hæc ct plura S. Gregorius. Quid nos ad hæc? Equi, non Trojani, sed Sejani, imo cx equis pigri, tardigradi et iniqu© sortis ascili. Sejanus equus fertur suos heros et sessores, Sejum, mox Dolabell nn, deinde Cassium, denique Antonium perdidisse; ita nos Christi regnum crebro perdimus potius (piam propagamus. Vide quæ de equo candido, ejusque sessore Christo dixi Apoca/. vi,2.

Ex ipso (scilicet Juda, prodibit) angulus. — Ita

(J) Pastores vcl reges Judæis infensi sunt Antiochus Epiphaar-i el successores ejus; hirci vero magistratus ab Clb GuiUUlUU.

legendum cum Hobrmo, Chaldmoct Romani» ; perperam ergo in nonnullis Bibilis legitur *angduh* Porro *ingulus* metaphorice vocatur princeps, qui rcmpublicam continet, stringit, prospicit el roborat, uti angulus utrumquo parietem in domo. Ha S. Hieronymus. Vide dicta *Isaiœ* xix, 13. Rursum angulus motonymice vocatur turris, quæ m angulis murorum erigi solet ad domus, arcis, vel urbis tutelam, juxta illud *Sapient,* i, 13 : « Dies tub® et clangoris super civitates munitas, ot super angulos excelsos. » Turris autem notat principes, de qua *Cant,* iv : « Mille clypei pendent ex ea. n Ad lilteram angulus hic, id est princeps cl Juda prodiens, fuit Judas Machabæus, allegorice Christus ct Apostoli. Christus enim esi lapis angularis domus Dei, id est Ecclesi®, qui utrumque parietem, id est Judæos et Gentes, continet, et cui quasi fundamento tota Ecclesiæ fabrica incumbit ct innititur, uti docet Apostolus *Ephcs.* n, in fine capitis.

Vers. 4. 4. Ex ipso paxillus. — Idem dicit alia metaphora. Princeps enim in república est id quod angulus in fabrica, et quod paxillus in pariete, ex <pio arma et vasa quælibot suapensa pendent, ita a principe omnis populus pendet, regitur et sustentatur. Sic Eliacim vocatur *paxillus,* Isai. XXII, 23. Ha a Machabæis pendebat populus judaicos, a Christo ct Apostolis populus Christianus.

Tr ncepv In«. . xiib.sj.'t 4ic »(0. Ex ipso aucus PRÆLH. — Est hic tertia metaphora. Sicut enim principem paulo ante vocavit angulum el paxillum, ita hic vocat arcum pr®lii, qui scilicet forliler pro populo depugnet, ejusque hostes arcu suo ct suorum prosternat, uti ad litteram fecit Judas Machabæus; mystico Christus el Apostoli. S. Hieronymus vero hæc tria ila distinguit: «Ex ipso angulus,» id est cx Juda el Judæis, inquit, prodibit regia potestas; habuerunt enim Davidem, Salomonem ct posteros eorum reges : « Ex ipso paxillus, » id est sacerdotium : « Ex ipso arcus prælii, » id est fortitudo bellica, puta fortes milites el duces. Hæc enim tria, puta regnum, sacerdotium et militia, sunt robur, firmamentum, decus et gloria cujusvisreipublicw, æque ac Ecclesiæ.

Ex ipso KGnKDiETUR OMXis KXACTOIU — Septuaginta, *abactor;* Chaldæus, *gubernator;* Pagninus, *l ræfe tus,* qui scilicet exigit tum vectigalia, tum j »ra el obsequia u subditis, vel hostibus subactis principi rcipublicæ, aut Deo debita, qualia sunt religio, cultus Dei, legum observantia. Tales fuerunt Machabæi, sed maximo Christus et Apostoli. Exactor enim proprio esi victor, indeque princeps, qui vietis cl subditis imponit leges, onera ct tribula, quod proprio competit Judie Muchabæo, el magis Christo (1).

(!) C33 *nogctch* quidem or linario occurrit in significationem exactoris, tyranni, vel fructus prædlorurnût pocuniam exigentis, sed cum beneficium su quod hio promittitur, atü, pusccuto materia bubslraU, *rectorem* ac *principem* populi in meliorem partem significari existimint, ut *hai.* 1 x, 17, ubi Deus Sionitis promittit se iis raluruin *nogesehim. Sic* Ælhtopibus *nogctch* est *regere* vel indeque *negus* ipje notai *regem,* ceu declorata pupuli summum. (Hwetuauller el Ackermann.)

Morali1er, discant hic principes, magistratus, prelati, se debere prestare in republic^ collegio vcl congregatione cui presunt, primo. quod angulus prestai in domo, scilicet ut eam fulciant, stringant, uniant; secundo, quod paxillus prestai in pariete, ut ejus adinstar firmi et immoti alios firment et sustentent, ita ul ab cis pendeant summi, medii ci infimi ; *tertio,* quod arcus prestai in prelio, ut, sicut ille abigit sternitque hostes, sic illi rcmpublicam defendant et propugnent, ab caque omnes hostes arceant et abigant; *quarto,* quod exactor prestai in telonio aut debito, ut scilicet constanter urgeant disciplinam et custodiam legum, tum divinarum, tum humanarum, camque si collapsa sit, restituant et instaurent,eliam-i multorum odia sint subeunda, el vulgi levitati sæpe resistendum. Ita implebitur in eis illud Imi. 1viii, 12 : « Et aedificabuntur in te deserta saeculorum, fundamenta generationis el generationis suscitabis, et vocaberis aedificator sepium, avertens semitas in quie'çm. » Sapienter Cicero, lib. I *Officior. :* * Omnino, ail, qui rcipublicæ prasuni duo Platonis pneccpta teneant : unum, ut utilitatem civium sic tueantur, ut quidquid agant, ad eam referant, obliti commodorum suorum; alterum. ul totum corpus rcipublicæ curent ne dum partem aliquam tuentur, reliquas deserant. Ul enim tutela, sic procuratio rcipublicæ ad utilitatem eorum qui commissi sunt, non ad eorum quibus commissa est, gerenda est.» Et nonnullis interjectis : a Est proprium munus magistratus, intelligere se gerere personam civitatis, debereque ejus dignitatem el decus sustinere, servare leges, jura describere, el ea fidei suæ commina meminisse. » Idem, lib. Ill *De Lcgib.* : « Magistratus. ait, est lex loqueas, » sicut vicissim lex est m jgistratus silens el mutus, a Ut cupiditatibus principimi et vitiis infici solet tola civitas, sic corrigi el emendari continentia.» Thucydides lib. VI: «Magistratus, ait, est medicus civitatis;» qqa ergo arle, cura, sinceritate el fortitudine medicus curat ægrum. v. g. phreneticum el invitum, eadem magistratus curet civitatem. Agesilaus, teste Plutirclio in Zucon.. magistratus officium esso dicebat a erga rebellantes audacia, erga subjectos benevolentia uti; » sicut Virgilius VI J.'na principis partes esse dixit :

Psrrere subjectis, el debellaro superbos.

Agathon dictitabat magistratum trium debere meminisse : *pruno,* quod imperet hominibus; se *undo,* quod secundum leges; *tertio,* quod non semper imperet: ita Slobæus, *semi.* 43. Plato, lib. IV *De Legibus,* censet magistratum deferendum non iis qui procellunt opibus, robore, forma,

nobilitate, sed iis qui legibus parent maxime, et hac re cæteris in civitate praestant. Cato censuram petens, cum suos competitores videret populo supplices, eumque de *inore* prensantes, exclamavit populo opus esse medico austero, validisque remediis, proinde eligendum non qui blandissimus esset, sed qui inexorabilis, atque hec dicens, ante omnes censor creatus est. Agnovit populus morbum suum ; coque Cato plus valuit objurgando, quam cœteri blandiendo, ait Plularchns in *Apophth. Roman.* Uti enim corpora nostra sine mente, sic civitas sine legibus constare nequit. Solon, interrogatus qualiter civitas bene regi posset, respondit : Si princeps et majores secundum legem vixerint, inquit Valerius, lib. Ill, cap. IX. Rursum si cives magistratui obediant, magistratus autem legibus, uti refert Slolxeus, senn. 41. Heraclitus dicebat «cives non minus oportere pugnare pro legibus, quam pro moenibus ; » quod absque legibus nullo jiacto possit esse civitas incolumis, absque mœnibus possit. Ita Laertius lib. IX, cap. i. Hinc illud Maronis :

Legesque viris, el moenia ponet.

Pittacus Crœso percunctanti quod esset maximum imperium, respondit : Ubi leges imperant. Nam ubi summa est legum auctoritas, ibi est minimum tyrannidis. Ila Laertius lib. I, cap. v. Demosthenes civitatis animam esse leges dicebat : It enim corpus anima carens cadit, sic civitas nullis administrata legibus sponte sua ruit. Ita Maximus, *serm.* 68. Cleon mullo meliorem esse dicebat statum civitatis, quæ licet deterioribus, firmis tamen legibus utitur, quam illius quæ bonis quidem, sed irritis. Ita Thucydides lib. III. Archidainus roganti quinam essent Spartan® urbis præfccli, respondit : Leges el legitimi magistratus; censens in república bene constituta supremam auctoritatem esse legibus deferendam, secundam magistratibus; ac proinde cos legum debere esso tutores ct vindices, non dominos, ucc dispensatores, hoc est dissipatores. Ludovicus XII, Gall arum rex, subpraefcctum Aurelianensem, quo familiariter olim erat usus, sæpcque injusliti® reum liberarat, creatus rex damnavit, dictitans : «Contendi privatus pro amico, regnum autem adepto leges mihi tuendæ sunt. » Ita Annat. Franc.

Divino S. Bernardus, lib. IV De *Consider,* cap. iv *ad Eugenium Pontif.* cum docet quales debeat creare vel formare praelatos : « Qui sint, inquit, in judicio recti, in consilio providi, in jubendo discreti, in disponendo industrii, in agendo strenui, etc., qui quæslum legationem non ¿estiment, ncc r« quirant datum, sed fructum. Qui regibus Joaoncm exhibeant, Aegyptiis Mosen, fornicantibu< Phinees, ilcliani idololatris, Helisœum avaris, Petrum mentientibus, negotiantibus Christum. Qui vulgus non spernant, sed doceant; divites non palpent, sed terreant; pauperes non gravent, sed foveant; minas principum non paveant, sed contemnant; qui cum turba non intrent, noe cum ira exeant ; qui Ecclesias non spolient, sed emendent. Qui marsupia non exhauriant, sed corda reficiant, ct crimina corrigant; famœ provideant suæ, ncc invideant alien®. Qui orandi studium gerant et usum habeant, ac de omni re orationi plus fidant, quam suæ industri® vel labori. Quorum ingressus pacificus, non molestus exitus sit. Quorum sermo ædificatio, quorum vita justitia, quorum præsenlia a gratia, quorum memoria in benedictione. Qui se amabiles praebeant non verbo, sed opere ; reverendos exhibeant, sed actu, non fastu. Qui humiles cum humilibus, ct cum innocentibus innocentes, duros dure redarguant, malignantes coerceant, reddant retributionem superbis. Qui non de dole viduæ, et patrimonio crucifixi se vel suos ditare festinent, gratis dantes quod gratis acceperunt, gratis facientes judicium injuriam patientibus, vindiciam in nationibus, increpationes in populis, d Et cap. vu, librum ita concludit : a Ubi inalili® juncta polenlia est, aliquid libi super hominem praesumendum. Vultus tuus super facientes mala. Timeat spiritum iræ tu®, qui hominem non veretur, gladium non formidat. Timeat orationem, qui admonitionem contempsit. Cui irasceris tu, Deum sibi iratum, non hominem putet. Qui te non audierit, auditurum Deum, ct contra sc paveat. » Et paulo ante perfecti Ponti- Ide»reficis ideam ita depingit : « De c®tero oporlere tc l,to♯ esse considera formam juslitiæ, sanclimoniæ speculum, pietatis exemplar, assertorem veritatis, fidei defensorem, doctorem gentium, Christianorum ducem, amicum sponsi, spons® paranymphum, cleri ordinatorem, pastorem plebium, magistrum insipientium, refugium oppressorum, pauperum advocatum, miserorum spem, tutorem pupillorum, judicem viduarum, oculum ancorum, linguam mutorum, baculum senum, ultorem scelerum, malorum melum, bonorum gloriam, virgam potentium, malleum tyrannarum, regum patrem, legum moderatorem, canoaum dispensatorem, sal terr®, orbis lumen, sacerdotem Altissimi, vicarium Chrisii, Christum Domini, postremo Deum Pharaonis. n

liei
y

5. Et ERUNT QUASI FOUTES CONCULCANTES LUTUM (id Ven. * est hostes ut lutum) viarum in præi.io. *(Pro fortes,* hebraico est DH133 *ghibborim,* id est praevalidi, praepotentes, heroes, gigantes, Gabrieles. Ad litteram notat Machabœos, qui sua fortitudine hostes Israelis proculcarunt quasi lutum) quia Dominus cum eis. — Ita in libris Machabœorum legimus Judam Machab®um nunquam infisse prælium (excepto ultimo, in quo non legitur orasse; unde ct cecidit) nisi prius invocata Dei ope, quam et præstitit Deus; unde misit ad cum Jeromiam Prophetam e limbo, qui daret ei gladium, dicerelque : « Accipe sanctum gladium munus

a Deo, in quo dejicies adversarios populi mei Israel, » II *Malawi.* xv, i5. Hinc et Judas Machabxi, id est Machabæus, dictus est cx litteris initialibus versus undecimi *Exod.* cap. xv : "pos ' niFV O,k7'K3mi *camocha baclim Jehova,* id est guis *similis tui in fortibus, Domine?* Quod quasi belli lesseram, et victories omen in vexillis et insignibus proferebat, uti dixi Krod. xv; unde sequitur:

Et confundentur ascensores equorum, — puta duces et milites Antiochi, qui pollebant ct gloriabantur equitatu, cum Machaban pugnarent pedites, uli et David, cælerique pii Judæorum reges, juxta legem *Dcutcr.* xvn, 1G, uti ibi dixi. Unde quanto inferior fuit eorum sors et conditio, quod pedites in equites pugnarent, tanto nobilior illorum de eis ope Dei parta fuit victoria, tanto gloriosior triumphus. Hinc Chaldæus vertit : *Et fortes domus Israel triturabunt interfectos populorum, quasi lutum viarum in bello, et prælia committent ; quia verbum Domini erit in auxilium eorum.* Mystico hæc veriora sunt in prælio spirituali, quo Christus et Apostoli debellarunt mundum et tarlarum.

Er confortabo domum Juda, et domum Joseph salvabo. — *Domus Juda* sunt duæ tribus; *domus Joseph* decem reliquæ, quarum caput fuit tribus Ephraim, filii Joseph, ex caque prognatus Jeroboam, æque ac cœteri reges Israel. Porro multi cx decem tribubus partim jam ante se junxerunt Judæis, partim postea cum viderunt vel audierunt victorias et trophæa Machabæorum, iis se aggregarunt, ut sub eorum ducatu et presidio incolumes et felices viverent. Ila S. Hieronymus.

Mystice, id verius fuit in conversione tam Israelitarum, quam Judæorum ad Christum, qua* inchoata est ab Apostolis, sed perficietur ab Elia ct Henoch in fine mundi : tunc enim omnis braci salvus fiet. Ita Remigius, Lyranus et Arias. Pro *confortabo* hebraico est W33 *ghibbarti,* id est viriles, fortes, robustos, ac quasi Gabrieles efficiam. A133 *qabar* cnim, id est vir fortis fuit, deducitur nomen Gabriel, id est foriis vel fortitudo DeL

Et convertam eos, — ut c locis, in quibus per captivitatem dispersi sunt, revertantur ad avitas in Judica sedes. Inde Septuaginta vertunt : *Et habitare faciam cos;* Chaldæus : *Congregabo captivitatem eorum ;* plenius Tigurina : *Et reversos collocabo;* ac Valablus : *Et conversos habitare faciam.* Hcbræum enim DTO1H *hosccbotim* est mixto conjugationis, quasi conflatum cx3'CH *hescib,* id est converti vel reverti fecit; cl ex 3'lP'in *hoscib,* id est habitare fecit, collocavit.

Erunt sicut fuerunt, quando non projeceram eos, — *q. d.* Erunt sicut fuerunt ante captivitatem, tam Babylonicam, quam Assyriacam. Hinc patet ad litteram loqui Prophetam de Judæis, Israelitis el Machabæis. Idem patet cx nominibus *domus luda, domus Joseph, Ephraim,* etc.

Veri* 7, 7. Erunt quasi fortes (hebraico *gibborim,* do

quo dixi vers. 5) Ephraim, — g. d. Erunt quasi heroes Ephraim, fortiter bellantes bella Domini. Tribus enim Ephraim inter decem tribus erat fortissima; unde et cæteris tribubus continuos dedit reges. Hinc illud *Psalm.* lxxvii, 9 : « Filii Ephrem intendentes ct mittentes arcum, conversi sunt in dic belli. »

Letabitur cor eorum quasi a vino, — *q. d.* Ex continuis victoriis exsultabunt sicut exsultant qui hausto potenti vino hilarescunt, vel, g. d. Inpræliis erunt audaces, interriti, ct quasi leones ignem spirantes, perinde ac si vino generoso oppleli æstuarenl; uti nunc Rosachi, Hiberni, Holland!, aliæque gentes vino adusto se implent antoprælium, ut spiritibus calidissimis æstuontes sint audaces, ruanlque intrepidi in enses ct gladios.

Et filii eorum, — g. d. Filii nepotes cl posteri eorum cernent, audientque patrum ct avorum suorum trophæa, indeque exsultabunt in Domino, ct ad eadem heroice consectanda incitabuntur. Sic trophæis Miltiadis Themistocles, Achillis Alexander Magnus, Alexandri Magni Julius (tosar, Cyri Scipio, excitati sunt ad eadem per heroica facinora consectandum, uti narrat Piularchus in eorum Vita.

8. Sibilabo iis, et congregabo illos. — Quasi Ven. sibilo congregabo et convocabo eos, vclut oves in Jerusalem, tanquam Synagogam ; cl tempore Christi m Ecclesiam, in qua sibilus erit prædicatio Evangelica, inquit Valablus. Est catachresis: ponitur enim sibilus pro convocatione, quia hæc m ovibus a pastore fit sibilo. Est hendiadys. Unum enim dicitur per duo : a Sibilabo ct congregabo, u id est quasi sibilando congregabo. Simili modo ait Isaias, cap. vii, 18 : « Sibilabit Dominus muscæ, quæ est in extremo fluminum Ægypti, ct api quæ est in terra Assur. » Vide ibi dicta.

9 (1). De longe recordabuntur meî, — g. *d.* Ju- Ven. › d ui et Israelite degentes in remotis locis, ubi audierunt legem Dei, cultum ct Synagogam per Machabæos in Judæa restitutam, recordabuntur mei, ut me more patrum invocent et colant, ideoque cum filiis valentes cl gaudentes revertentur in Jerusalem.

10. Et riducam eos de terra ÆCvpti et de As- Vert io striis. — Alludit ad captivitatem Assyriacam et Babylonicam, quam fugientes multi ex Israel, profugerunt de more in Ægyptum, ut palet *Jercm.* xLiv,g. *d.* Solvam omnem eorum captivitatem exsilio ct dispersione, faciamque ut tuti et

(II a Et seminabo eos in populis, d Judæos succombe in di>siii finias regiones penetrasse, plurimos quoque ob jurisjurandi observationein in remotione de fide suspectas urbes a regibus Synæ et Ægypti *iniswx fuisse,* ibiqiie constante* incultu veri Dei fuisse, historia docet. Insuper historice cerium est, multas Judæorum audita telici conditione fratrum suorum in patriam reverso* esse.

(Ackermann.)

liberi in patriam, et ad me meumque templum et Ecclesiam revertantur. Ita S. Hieronymus, Albertus et Hugo. Huc facit quod Josephus lib. XI *Antiq.* cap. ult, scribit Ptolemæum Philadelphum, qui post Ptolemæum Lagi Alexandro Magno in regno Ægypti successit, centum viginti millia Judæorum ex Ægypto libertate donata in Judæam remisisse, eaque beneficentia obtinuisse ab Eleazaro pontifice 72 Interpretes, qui S. Scripturam ex Hebræo in Græcum idioma transferrent (f).

Ad terram Galaad et Liban adducam eos, — puta in Judæam, cujus limites sunt Libanus et Galaad. Mystice, ad Ecclesiam Christi quæ fertilis est, pulchra et amœna, uti Galaad, Libanus, omnisque terra Judæis olim promissa. Unde sequitur : « Et non invenietur eis locus, » scilicet, sufficiens, *q. d.* Maxima erit multitudo fidelium, tum Judæorum sub Machabæis, tum potius Christianorum sub Christo et Apostolis, adeo ut templa et Ecclesiæ eos non copiant; *secundo,* Sanchez, *q. d.* non invenietur eis locus, id est ipsi non invenientur in loco pristino, puta in Ægypto et Assyria, quia redibunt in Jerusalem. Unde Septuaginta vertunt : *Non relinquetur ex eis ullus ;* ut sit hypallage. Anagogice, *q. d.* Locus fidelium post mortem, postquc diem judicii non invenietur amplius in terra, quia ipsi ex terra transferentur in cœlum.

ii. II. Et transibit in MARIS FRETO. — Varii varie luce explicant. Primo, Judæi hæc ad litteram exspectant, quasi portenta futura et facienda a suo Messia, sicut facta sunt a Mose in mari Rubro. Verum quia ad litteram hoc capite agitur de Machabæis, eorumque victoriis portentosis, hinc *secundo,* magis appositum huic loco est, quod tradunt Hebræi prisci apud S. Hieronymum ac Remigium et Hugo, scilicet Judæos olim in Græciam profugos, tempore Machabæorum, per fretum angustum Propontidis, quod Chalcedonem a Constantinopoli segregat, transisse, ut redirent in Judæam. Verum nusquam legimus fretum hoc percussum et siccatum a Deo, ut Judæi sicco pede pertransirent. *Tertio,* alii putant hic notari Alexandrum Magnum, qui cum exercitu mare Pamphyliæ sicco pede transmisit, pergens contra Darium et Persas, teste Josepho lib. II *Antiq.* cap. ult. Verum hoc viris doctis fabulosum videtur; et Josephus, licet id ex aliis referat, non tamen approbat. Adde, quid hoc ad Judæos et Machabæos? Dico ergo esse hic continuam metaphoram sive allegoriam, qua sub schemate miraculosi transitus Hebræorum per mare Rubrum duce Mose, et per Jordanem duce Josué in terram promissam, describit similem non miraculosum, sed mirabilem transitum Judæorum toto orbe dispersorum per maria et gentes, felicemque creditum in Judæam, cum audierint ejus felicitatem, et victorias partas a Machabæis, i. e. Baciam ut Judæis in Jerusalem redeuntibus omnes viæ, maria et flumina sint pervia ; removebo omnes obices et obstacula, adeoque si opus sit, siccabo mare et flumina, ut siccavi sub Mose, quando ipse virga percussit mare Rubrum, et sub Josué, quando confudi, divisi et siccavi profunda fluminis Iordanis; quin et humiliabo superbiam atque potentiam Assyriorum, Ægyptiorum, aliarumque gentium hostilium, faciamque ut populum meum relinere, aut ab hoc suo in Judæam reditu remorari nequeant. Nominat prro aliis Ægyptios et Assyrios, quia hi olim crebro et vehementer afflixerunt Israelitas, eosque in captivitate detinuerunt. Ita Theodoretus.

Mystice, id verius in Apostolis et eorum sequacibus, quibus Deus viam patefecit per terras, maria et flumina, ut omnes gentes adirent, easque Ecclesiæ aggregarent, juxta illud *Isai.* xi, 15. « Et desolavit Dominus linguam maris Ægypti, et levavit manum suam super flumen, in fortitudine spiritus sui : et percutiet eum in septem rivis, ita ut transeant per eum calceati : » sicut Augusto Cæsari Ægyptum invadenti, viamque per suam monarchiam in Ægyptum et in omnes gentes Apostolis pandenti, contigit, uti ibidem dixi. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Clarius, Arias, Vatablus et alii. Ubi nota : In Scripturis hostes Ecclesiæ Dei vocantur Ægyptii, Assyrii, Chaldæi : quia hi fuerunt hostes Israelis et Synagogæ, quæ fuit quasi aurora et parens Ecclesiæ.

Confundentur omnia profunda fluminis. — « Fluminis, » id est fluminum, sed dicit « fluminis, » quia alludit ad Jordanem siccatum a Josué. Dices : Quid est H *confundentur ?* Respondent aliqui, *confundentur,* id est commiscebuntur, sicut Jordanis aqua! a Josué divisai, repressa, et in imum locum coaclæ, intumescentes, confusa, id est

(1) Quod autem nulla Hebræorum et Babyloniaci Persia reducendorum hic mentio fiat, movit nonnullos, ut hoc oraculum ævo Zacharia antiquiori assignarent, atque a vate quodam, qui Ahaso regnante, brevi, postquam deportati a Teglatphalasare in Assyriam regni Israelitici cives fuissent (IV *Reg,* xv, 29), consignatum existimarent. (Vide Bertholdi *Isagogil,* part. IV, pag. 1714-1724.) Verum cum Judæorum quidem illorum qui a Nabuchodonosoro Chaldæorum abducti fuissent, pars magna Zachariæ aetate in patriam rediisset, Rulænilæ autem, Gaditæ et Manassitæ a Phulo et Teglatphalasare, Assyriorum regibus, in exsilium ducti, eo tempore nondum reversi essent, in promptu est ratio, cur Zacharias dolens solis *israelitis* redundis verba faciat. Nominatur igitur *Assyria* quod decem tribus olim in Assyriam essent deportatae, IV *Reg.* xvii, 6; *Ægyptus* vero, quod multi Israelitarum eversa sua república a Salmanasare sponte sua eo conlultssenl. quemadmodum multos Judæorum metu irruptionis Chaldæorum, Ægyptum migrasse legimus, *Jerem.* xLii, 7. De solis regni Israelitici civibus quondam redituris hic agi; apparet quoque ex allero hujus versus hemistichio, quo Jovas promittit, se exsules per Assyriam et Ægyptum dispersos reducere velle *ad terram Galaad et Libani,* quo decem tribuum regnum deberetur, quod in duas commodo paries dispertiri potuit, Cisjordanem quæ *Gaditidis* vocatur et Trans-Jordanem quæ quoniam Libani montibus vallabitur, hic *terra Libani* dicitur, ut *Deut.* iii, 25. (Rosenmuller.)

commixtio et convoluta; fuerunt. Verum hebræum Ü13 *bosq* non significat commiscere, sed confundere, id est pudefacero. Dico ergo flumina metaphorice dici confundi ct putidiori, cum suo alveo, quasi suo jure et bæreditate, contra naturam privantur, ab coque vi expoliuntur. Si enim haberent sensum el sanguinem, utique ob hanc vim cl quasi ignominiam, quam invite subeunt, pudefierent ct erubescerent, quod suo loco violenter excedere, eumque hominibus, puta llebræis, cedere debeant. Sic iratus confunditur, cum iram suam explero nequit, dum illa a potentiori quopiam reprimitur ct refringitur. Confundi ergo profunda fluminis, idem est quod siccari. Inde pro *confundentur,* Pagninus el Tigurina vertunt, *siccabuntur,* ct ita ad verbum nunc est in Hebræo. Nam *hobisçu* proprie deducitur a *iabesç,* id est siccare; Nosler deduxit a w'îj *bos,* id est confundi, pndefieri; quare videtur legisse alio puncto ÌEPZJn *Mitra,* quanquam ordines verborum imperfectorum apud Hebraeos sæpe confundantur, ac verba quiescentia *mn tau,* tempora sua mutuentur a quiescentibus, pe *iod,* puta *bos a iabas,* cl sic *hobisçu* ponitur pro *hcbiscu.* Simili modo dixit Joel cap. i, 10 : a Confusum est vinum, o cl vers. 12 ; « Vinea confusa csl, » id csl siccata est, clangmi, evanuit. Vide ibi dicta. Jam sensus hujus loci est is quem paragraphe præcedenti assignavi.

12. Confortabo eos IX Dosino (in me, qui sum Dominus. Est enallage, loquitur enim Deus de se in tertia persona) et in nomine (id est virtute, potentia el invocatione) ejcs ambvlabvnt , — pergeDtquc strenue el alacriter Judæi in Jerusalem, fideles in Ecclesiam militantem in terris, et ex ea in triumphantem in cœlis.

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Prædixit Zacharias, cap., Marhabœorum bella ct victorias, nunc prosequitur ca quee post illas futura erant, ct obventura Judæis per Romanos. Hoc ergo capite prædicit excidium Hicrosolymæ, puta urbis ct templi, jam recens a Zorobabele, ct Jesu filio Joscdec (edificati, faciendum a Tito et Romanis, idque ob Judæorum peccata, præsertim ob Christum ab cis occisum ct venditum triginta argentas. Quare ut peccata hæc declinent, itaque excidium evadant, Dais Zachariam facit pastorem, id est, prophetam, ut futura hac prædicat et comminetur. Hinc, vers. 1, sumit duas virgas pastoritias, quibus quasi pastor, populum quasi gregem suum pascat : unam vocat* **Decus,** *id est, decoram ct gratiosam, alteram vocat* **Funiculum,** *quo constringuntur ct plectuntur rei. Hisce repræsentat duos providentias et regiminis modos, quibus uti in Israele regendo jam antea usus, ita deinceps usurus erat Deus, nimirum virga cui nomen* **Decus** *représentât amorem, promissa ct beneficia, quibus Deus Judæos ad se uti olim allexerat, ita per Machabais eorumque posteros allecturus erat usque ad Christum, qui fuit decus, amor ct gratia Dei patris effusa in Judæos : altera cui nomen* **Funiculus,** *repræsentat timorem, minas ct plagas, qua Deus post priorem amoris virgam in morte Christi confractam, pavit ct exagitavit Judæos per Romanos; quam quia pariter spreverunt, hinc et hanc virgam confregit, cosque abs sc abjecit, omnemque eorum curam ac providentiam deposuit; ac cos vers.* **15.** *pastori stulto, cujus formam ct habitum induere jubetur Zacharias, ut eum populo représente^ pascendos, id est perdendos et mactandos, tradidit* **(i).**

1. Aperi, Libane, portas tuas, et comedat ignis cedros luas. 2. Ulula abies, quia cecidit cedrus, quoniam magnifici vastati sunt : ululate, quercus Basan, quoniam succisus est salins munitus. 3. Vox ululatus pastorum, quia vastata est magnificentia eorum : vox rugitus leo-

(I) Primo continuatur in hoc capile consilium divinum circa religionem Christi, sed quoad Judæos, Christianam fidem respuentes, scilicet prophetia dc helio Ilotnanorum contra Judæos. Omnia etenim Zachariæ vaticinia inter sc concatenata sunt, nam postquam capilo ix, 1-10, egit de Græcorum victoriis qui dc Persis triumpharunt, cap. ix, 11–17, de Machabæorum temporum, qui Greco-Syrios debellarunt; ad ætalem Komanorum decurrit, quod hujus prophétisa characteribus ct hisloriio documentis confirmatur. Nam historia docet Romanos in terram judaicain a Septentrione irruptionem fecisse, iliarnque exercitibus suis implevisse, usque dum Jerosoiymam everterint, Judœosquo per totum orbem disperserint.

Proponitur igitur Judæis materia lamentandi, *primo,* ob urbium Judææ subjugationem el Hierosolyma excisionem, 1, 2: *secundo,* ob principum et præsidnm perditionem, 3; *tertio,* ob Dei punitionem, 4; *quarto,* ob mutuam summorum el infirmorum aedem, ubi causam addit, cur populum suum rectoribus malis permittat Deus; quod iratus illi ob sua peccata nulla erga eum clementia utitur, 5-7.

Sicuxoo, ut peccata hæc déclinent, etc. Vide supra Cornelii Synopsin.

Longe a vero sensu el contextu discedere nobis videtur

num, quoniam vastata csl superbia Jordanis. 4. Hæc dicit Dominus Deus meus : Pasce pecora occisionis, 5. quæ qui possederant, occidebant, et non dolebant, et vendebant ea, dicentes : Benedictus Dominus, divites facti sumus : et pastores eorum non parcebant eis. G. Et ego non parcam ultra super habitantes terram, dicit Dominus : ecce ego tradam homines, unumquemque in manu proximi sui, et in manu regis sui : et concident terram : et non eruam de manu eorum. 7. Et pascam pecus occisionis propter hoc, o pauperes gregis. Et assumpsi mihi duas virgas, unam vocavi Decorem, et alteram vocavi Funiculum : et pavi gregem. 8. Et succidi 1res pastores in mense uno, et contracta est anima mea in eis : siquidem ct anima eorum variavit in me. 9. El dixi : Non pascam vos : quod moritur, moriatur : et quod succiditur, succidatur : et reliqui devorent unusquisque carnem proximi sui. 10. El tuli xirgam meam, quæ vocabatur Decus : ct abscidi eam, ut irritum facerem fœdus meum, quod percussi cum omnibus populis. 1 i. Et in irritum deducium est in die illa : et cognoverunt sic pauperes gregis, qui custodiunt mihi, quia verbum Domini est. 12. El dixi ad cos : Si bonum est in oculis vestris, afferte merccdcm meam, et si non, quiescite. El appenderunt merccdem meam triginta argenteos. 13. Et dixit Dominus ad me : Projice illud ad statuarium, decorum pretium, quo appretiatus sum ab eis. Et tuli triginta argenteos, et projeci illos in domum Domini ad statuarium. 14. Et precidi virgam meam secundam, quæ appellabatur Funiculus, ut dissolverem germanitatem interludam elIsrael. 15. Et dixit Dominus ad me : Adhuc sume libi vasa pastoris stulti. 1G. Quia ecce ego suscitabo pastorem in terra, qui derelicta non visitabit, dispersum non quæret, et contritum non sanabit, el id quod slat, non enutriet, el carnes pinguium comedet, et ungulas eorum dissolvet. 17. O pastor, et idolum, derelinquens gregem : gladius super brachium ejus, ct super oculum dextrum ejus : brachium ejus ariditate siccabitur, el oculus dexter ejus tenebrescens obscurabitur.

i. 1. Aperi, Libane.—Qtiærcs, quid hic significat Libanus? Theodorelus et Chaldæus putant significare gentes vicinas et hostiles Judæis, quales erant Syri, Idumæi, Moabita : Libanus cnim erat terminus Judææ et initium gentium, puta Syrorum versus Aquilonem. Censent ergo hic gentibus excidium intentari, eo quod Judæis reditum e Babylone, templiquo et urbis restaurationem inviderint, et pro viribus impedierint. Verum sequentia omnia Judæos spectant, non gentes, ac in primis illud vers. 3 : « Vastata est superbia Jordanis. » Quocirca cæteri omnes, ut S. Hieronymus, Cyrillus, Haymo, Rcmigius, Hugo, Lyranus, Dionysius, Vatablus, Arias, Ribera, Mariana, Sanchez, a Castro ct alii constanter et unanimiter censent per Libanum hic accipi Jerusalem et templum (1). Pritao enim tam urbs quam templum in Judæa, œque ac Libanus mons inclytus in Syria eminebat. *Secundo,* utrumque cx cedris Libani erat constructum. *Tertio,* domibus et incolis abundabat, ut Libanus et sylva abundant arboribus. *Quarto,* quia Jerusalem alebat tyrannos, raptores, prædones, uti Libanus alit lupos, leones, ursos aliasque feras, caque dc causa vastata est. *Quinto,* quia templum candore lapidum candicabat, uti Libanus candore nivium, teste Josepho, lib. VI *liciti,* indeque dictus est Libanus a *lahan,* id csl albus, candidus : vel a nrcS *lebona,* id est *thus,* quia thuris est ferax. Templum ergo quod jam cum urbe œdificabatur, Zacharias hic vocat *Libanum,* ejusque finem el exitum in ejus inilio praedicit. Unde Chaldæus pro Libano vertit, *templum.* Simili modo Ezechicl, cap. xvi!, 3, Jerusalem vocat *Libanum.* Vide ibi dicta. Denique alludit ad domum regiam saltus Libani, in Jerusalem aedificatam a Salomone, HI /leg. vin, 2. Jam consent aliqui hic prædici vastitatem, quam Antiochus Epiphanes urbi ac templo intulit tempore Machabæorum, cum pastor ct idolum, dc quo vers. 17, fuit impius Jason, qui uti simo-

ubinm

IC

Ttm- blBUiob qaiuqxii» amlo- RU*.

P* Küber, dura hic agi de religione Dei duplice putans, alia sub lege natura, alia sub lege Moysis, addit : prima haud diu stabilis sub Sem, Chain ct Japhct, post divisas occasione Balælts gentes, variata variatum eliarn Dei animum exporta est, 8; et suis falis cl passionibus relicta, 9; a Deo demum, sublato foedere, abjecta fuit, 10. Secunda vero experta primum singularem Dei erga se prædilcclioncm ,11; comperta deinceps pro beneficiis ingrata, 12, merita fuit similem a Deo abjectionem, 13, 14.

(1| Libanus quidem Syriæ pars est, sed simul etiam terminus bure dis terne judaic®, et insigne ejus decus. Cum igitur oniniaquæ in sequentibus occurrunt, tantum regioni ct civitati Judœonim conveniant, dubium esse non potest, nostro loco Libano, ut *Ezcch.* xvn, 3, indicari regionem et civitatem Judæorum. Qui putant Libano indicari Syriam, existimant nostrum caput cohærcro cum precedenti ; asi materia substrata nostri capitis lugubris est, illa prions læla. (Ackermann.)

iliaco pontificatum emit ab Antiocho, ita scelerate eum administravit, colens Herculem cl deos Antiochi. Verum quia hic intrusus fuit pontifex, quem mox excluserunt Machabaei pontifices et principes legitimi, sub quibus maxime floruit Dei templique religio; hinc melius Vatablus, Ribera, a Castro et alii passim censent hic agi de vastitate urbi cl templo illata per Titum et Romanos. Hi cnim funditus combusserunt et diruerunt tam urbem quam templum, cum Antiochus illud non destruxerit, sed tantum suis sacrilegiis profanant. Ila S. Hieronymus, Haymo, Remigius, Albertus, Hugo, Dionysius, Vatablus, Arias, Ribera. Sensus ergo est : a Aperi, Libane, portas luas, *q. d.* O Jerusalem, et templum jam recens exstructum tabulis cedrinis ex Libano allatis, aperi Romanis venientibus portas tuas, quia illis non poteris resistere : frustra cnim illis eas claudes, quia ipsi suavi et robore omnia perfringent. Hujus rei symbolum et præsagium fuit, quod Josephus lib. VII *Belli,* cap. xii, narrat ante captam a Tito urbem, Orientalem portam templi æneam, quæ a viginti viris claudi poterat, sponte sua hora sexta noctis in Paschatc fuisse apertam. Huc pariter facit quod tradunt Hebræi, et ex iis R. David, Lyranus et Galatinus lib. IV, cap. viu, nimirum 40 annis ante eversum templum a Romanis, portas templi quæ vespere claudebantur, nocte sponte fuisse reseratas, ac summo mane venientem eo R. Johanan filium Zachai, qui inter Rabbinos eminebat, dixisse : « O domus, o sacra domus, quid sibi vult quod tu tibi timeas? Equidem scio interitum tibi ac vastationem imminere, et jam olim vaticinium illud de te editum fuisse: Aperi, Libane, portas tuas. » Quod si verum est, apte huic loco congruit; ubi solerter conjicit Ribera portas templi sponte sua apertas fuisse eo die precise, quo Christus mortuus est in cruce, et velum templi scissum est a summo usque deorsum* Convenit cnim tempus scilicet quadragesimus annus ante urbis excidium, quo Christus passus est; excisa est enim urbs anno secundo Vespasiani, qui fuit ab ortu Christi 73, teste Eusebio m *Chronico.* Denique in Paschale passus et mortuus est Christus; perinde ac in Paschale portas templi reseratas scribit Josephus.

Mnrhaie Christo tJmpn luul*

Et comedat ignis cedros tuas; — Primo, ad litteram, 7. d. Sicut, o Jerusalem, nuper vidisti luas magnificas œdes et palatia ex cedris, abietibus et quercubus constructa comburi a Chaldæis, ita rursum idem visura et passura es a Romanis. *Secundo* el melius, symbolice *cedri* vocantur sumini principes cl pontifices: *abides,* propositi, senatores, consules et prœfeoti minores; *quercus,* divites cl fortes viribus. Unde Chaldæus vertit, *satrapa provinciarum, q. d.* Ignis hic tuæ vastitatis et incendii afflabit cl consumet omnes tuos principes, praefectos, nobiles el divites. Ita S. Hieronymus, Cyrillus et Eusebius, lib. Mil *Demonstr.* cap. iv : unde explicans subdit Propheta:

2. Ulula, abies, qua cficwrr cedrus, — g. d. vm. Ululate, senatores et magistratus minores, quia ceciderunt principes, qui vos alebant et protegebant, ac proinde et vos pariter cadetis, occidendi, vel capiendi a Tito el Romanis. Hoc est quod subdit : « Quoniam magnifici (principes) vastati sunt. » Est ergo paræmia.

Ululate, quercus Basan, — puta potentes et opulenti, qui inter Judæos eminetis sicut quercus in Basanitide. Chaldæus vertit: *Ululate, satrapa provinciarum.*

Quoniam succisus est saltus munitus, — puta Jerusalem munita, quam vocat *saltum* vel Sylvain, quia persistit in metaphora Libani, montis et sylvæ.

3. Vox ululatus pastorum. (Aliqui, ut a Castro, censent Prophetam loqui præsentibus Judæis, qui dolebant fabricam templi secundi non æquare magnificentiam primi, g. *d.* Dolent nunc magistratus, quod videant adeo extenuatam templi magnificentiam : rugiunt principes ut leones, quia vident modo splendorem illum antiquum Jerusalem obscuratum. Verum non est quod doleatis, sed periculo preterito edocti, gratias agile de presenti, licei minori felicitate; quod opportune admoneo vos, ne a statu, in quo nunc estis, decidatis in similem captivitatem, a qua nunc estis liberati. Verum quia hæc pertinent ad procedentia, in quibus futurum a Romanis urbis templique excidium clare prodixit, hinc eodem referenda sunt, g. d. Videor mihi eminus ex alta prophetia) specula videre extremam Hierosolyma) cladem, ac in ea audire ululatus civium, praesertim pastorum, id est sacerdotum et pontificum : quia vastata est magnificentia eorum, quia scilicet combustum est magnificum templum, «jusque vasa et vestes, quibus magnifice vestiti incedebant pontifices, et cujus oblationibus et opibus splendide vivebant. Eversa ergo est magnificentia templi, magnificentia sacerdotum. Videor quoque mihi audire ululatum principum et magistratuum quasi rugitum leonum, qui avare et tyrannice dominabantur populo, in cumque quasi leones ferociter, superbe el rapaciter grassabantur. Hi enim rugiunt el ululant, quia) vastata est st n riha Jordanis, — puta superba eorum palatia, prædia, villa», agri cl sylvæ, quæ juxta Jordanem possidebant, ut ejus fluentis irrigarentur, fierent qiic fertilia ad fructum, œque ac amœna ad aspectum. Alludit ad leones, quorum copia erat in silvis juxta Jordanem. Hi enim, agris et silvis a Romanis vastatis, gregibusque ibidem pasci solitis, occisis, vel abductis, pariter rugiebant, co quod latibulis, œque ac gregum predis escisque suis privati, vel fame mori, vel alio migrare cogerentur. Hinc illud *Cantic.* iv, 6 : « De vertice Sanir et Hermon, de cubilibus Iconum, do inontibus pardorum. » Sanir enim et Hermon erant juxta Jordanem : ita Clarius, Arias, Vatablus et alii. Addit S. Hieronymus exsiccatum parlim a

Deo, partim a Romanorum copia fuisse Jordanem; quocirca leones pr® sili irrugiisse. Unde Chaldæus vertit : *Quia exsiccata e<t propter cos elatio Jordanis.* Solet enim Jordanis affluentibus aquis ex resolutione niviuni efferri et intumescere. Septuaginta, *quia miser fadus est fremitus Jordanis.* Solent enim nqu® copiosa? inter se, vel ad saxa aliis® fremere. Nam hebrarum *(jeon* significat magnificentiam et arrogantiam, qu® fremitus est causa.

Ven i 4. Pasce pecora occisioms, — puta Judæos occisioni a Romanis, quasi oves et pecora destinatos.

Quæres, ad quem et a quo dicitur *pisce?* Respondet Theodorelus, ct cx eo Ribera, id dici a Patre (eterno ad Christum filium jam incarnatum, *q. d.* Tu, o Christe, fili, pasce el doce Judæos, si quo modo pœnileant, et ad tc convertantur, itaque evadant excidium Romanorum, cui a me addicti sunt.

Simplicius S. Hieronymus, Rcmigius, Hugo, Lyranus, Vatablus ct alii censent hæc esse verba Dei ad Zachariam, *q. d.* Ego tc, o Zacharia, constituo pastorem, id est Prophetam, ut tuis hisce oraculis pascas, doceas cl moneas Judæos futuros de futuro excidio, ul illud ipsi pcr pœnilentiam ct mutationem vil® declinare et effugere satagant. Id ita esse patet, quia Zacharias induit hic habitum pastoris : ideoque duas virgas pastoritias assumit, unam nominat *decorem.* alteram *funiculum,* sicut mox vers. 15, assumit formam pastoris stulti : quod de Christo dici nequit. Hinc Chaldæus vertit : *Vaticinare adversus gubernatores, qui constituti sunt ad gubernandum populum meum, et ipsi dominati sunt in eos quasi in oves occisionis, dicentes : Non imputabitur nobis in peccatum.* Ubi nola Judæos hic vocari *oves* vel *pecora occisionis. Primo,* quia in eos quasi oves impune grassabantur principes cl pontifices, cosque vel in anima expilabant el jugulabant prava sua doctrina et vita, ut eis exprobrat Christus *Matth.* cap. xxm. Ha ex Chaldæo Theodorelus. Et palet cx eo quod sequitur : « Qu® qui possederant, occidebant. » Oves ergo *occisionis,* vel *escarum,* uli vocantur *Psalm,* x l îii, 12, sunt quæ non servantur ad lanam aut lac, non ul tondeantur vel mulgeantur, sed ut occidantur ct devorentur. Sic *Jerem.* xn, 3 : < Congrega, ait, cos quasi gregem ad victimam, et sanctifica cos in die occisionis. » *Sciando,* quia occisioni ct gladio Romanorum ob sua scelera, cum suis principibus ct pontificibus erant destinati cœdique devoti. Ila S. Hieronymus, Remigius, Hugo, Vatablus ct alii passim. Rationem dat a Castro : nam jubeinr, inquit, Zacharias, ac si pastoritiam artem exerceret, repraesentare officium pascendi, quo Deus populum suum pavit diversis temporibus, ct deinceps pasturus erat. Et rationem hujus person®, cl quasi labui® assumenda* docet Deus esse, quod iniqui pastores fuerint causi cur ipse populum deseruerit, ct cum pastoribus in captivitatem duci permiserit a Chaldæis, et rursum duci permissurus sil a Romanis. Dicit igitur Deus : Age, o Zacharia, sumo personam pastoris sapientis, ct pasce oves meas, quas stulti pastores ct occidunt, ct occisioni parant: nam illi quibus eas curandas commisi, jugulant eas, sua lucra quærentcs, non carum salutem; nec de hoc scelere dolent, quasi nullam culpam commiserint; el vendunt eas, ct aucti pretio laudant Deum, dicentes : Benedictus Deus, quia sumus dilati; itaque pastores hi non parcunt ovibus, sed eas impune expilant ct mactant. Simili schemate utitur Jeremías, cap. xxm, l : « V®, ait, pastoribus, qui disperdunt et dilacerant gregem pascti® me® ! « El Ezechiel, cap. xxxiv, 2 : «V® pastoribus Israel qui pascebant semclipsos! etc., quod crassum erat occidebatis, gregem autem Domini non pascebatis. » Vide ibi dicta. Ita a Castro, cl recte, nisi quod ipso hæc censeat dici de pastoribus praeteritis. non de futuris, cum potius, ut dixi, hrc, utpole oracula de urbis excidio, specient futura, et pastores futuros usque ad tempora Christi cl excidii Hierosolymæ. Illis cnim iniquis, impiis ct tyrannicis opponit suum pasloratum, cl regimen æquum, pium el paternum.

5. Et venderknt ea, — scilicet pecora, *q. d.* Ili pseudopaslores ex gregibus sibi commissis qu®stum faciebant, eis eorumque liliis, servis, operis, agris, etc., ad sua lucra per viam el fraudem abutebantur, perinde ac si cos ad suum quæslum vendidissent, Est catachresis (I). Ven. 5.

G. Et ego non parcam eis. — Aliqui futurum accipiunt pro praeterito, scilicet «non parcam (id est non peperci) cis,» puta /Egypliis, co quod populum meum oppressissent; aut potius *cis,* scilicet Israelilis, co quod fecerint schisma a mc et a domo David. Hac cnim de causa tradidi cos regibus impiis, qui cos tyrannice expilarent, imo feci ul in seso invicem grassarentur, et mutuo se per intestina odia, fraudes et cœdes conficerent. Ha a Castro. Ven. e.

Melius alii futurum proprie ut sonat accipiunt, censcntque id impletum sub Arislobulo ct Hyrcano, qui, cum de pontificatu ct pr'neipatii contenderent, vocaverunt in auxilium Pompeium et Romanos, a quibus subacti, spoliati ct vastati sunt : ita Theodorelus. Aut potius sub Tito ct Vespasiano, quando Zclot® aliique Judæi mutuo seso expilarunt ct mactarunt, teste Josepho, lib. VI *Belli,* cap. ii cl iv. Et traditi sunt « in manus regis sui, » id est principimi suorum factiosorum, ul ait Vatablus, aut Herodis Agrippæ, Vespasiani et Titi, qui totam Judæam perdiderunt. Ila S. Hieronymus, Albertus, Hugo, Arias el Vatablus. Romani enim imperatores vocantur reges Judæo-

(i) Juxta (alinctiun, inhumani pastores, qui populftm afflixerunt, erant «tiiccs hclli quod contra Romanos gesserant, qui fuerunt Eleazar, Simon, Joannes, aliaque seditiosorum capila.

rum, him quin In passiono Christi Judai cos, ul suos Cæsares agnovenin l cl professi sunt, dum coram Pilato clamaverunt : « Non habemus regem, nisi Cæsarern;» tum quia Romani eos bello subegerunt, an jure, an injuria, non disputo.

Et pascam pecus occisionis. — Theodorelus, Va-
veri 7. tahlus, Ribera et alii censent hanc esse Christi voces ad suos Apostolos, ct primos fideles e Judœis collectos, quos ob humilitatem, paupertatem ct imbecillitatem vocat *pabperis gregis,* quasi Christus hic significet se velle Patri suo obedirc ct obsequi, ut quantum in se est Judæos pascat, ct iram clademquc cis a Deo decretam avertat. Verum hoc mysticum et allegoricum potius est, quam litterale. Ad litteram cnim Propheta hic a Deo constitutus pastor vers. 4, ubi ab co audivit: « Pasce pecora occisionis, n hoc versu onus pascendi suscipit, Deoquc respondet : «Pascam pecus occisionis, n Unde ex Hebreo vertas, *et pavi,* vel pascere coepi; Noster vertit, *et pascam,* ut significet continuationem el diuturnitatem pascendi. Ila S. Hieronymus, Rcmigius, Lyranus et Arias. Porro Zacharias fuit pastor, non verus el litteralis, sed mysticus ct symbolicus, pavitque Judæos suis hisce oraculis, quibus jussu Dei pastoris habitum virgamque assumit, ac pastoris veri munia, Dei, inquam, circa Judæos gubernationem repraesentat, sicut vers. IN, cx adverso induit vasa pastoris stulti, ut ejus mores populo in se exprimat ct ostentet.

Propter hoc, o pauperes gregis, — supple attendite ad ea quæ dicturus sum : ita S. Hieronymus. Rcmigius, Albertus et Hugo. *Secundo,* Arias, Vatablus, a Castro cl alii, 7. *d.* Quia oves lue sunt occisioni destinât®, et quia a Deo constitutus sum earum pastor, propter hoc pascam cas, præscrtini ul vos, o pauperes gregis, tum ab occisione, cui reliqui certo destinati sunt, tum e manu improborum pastorum vestrorum liberem. Unde Arias vertit : *Pascam oves occisionis propter vos, 0 pauperes gregis,* ul hebræum *lachen* non sit adverbium, significans *propter hoc,* sed pronomen, significans *vobis,* ita ul *lachen* femininum ponatur pro asb *lachem* masculino. *Pauperes gregis* vocat inopes in populo, præsertim simplices, innocentes, mansuetos et justos, propter quos Deus cælcris impiis ad tempus pepercit, pascens cos per Prophetas clad pœnilentiam provocans. Ita Theodorelus.

Et assumpsi mihi duas virgas, — duos baculos pastorales, ut pastoris habitum, æque ac officium assumerem. Unde subdit : « El pavi gregem, »

Unam vocavi Decorem. — Hebraice EDJHJ *noam,* id est *decor,* species, jucunditas, gratia, amabilitas, suavitas, mansuetudo. Undo socrus Ruth vocabatur Noemi, dicebatque : « Nc vocetis me Noemi, id est pulchram,sed vocale mo Mara, id est amaram, quia amaritudine valde replevit me Omnipotens, » *Ruth* 1,20. Hæc virga significat regimen suave per unoratn et beneficia, nonparminas ct supplicia. Unde Vatablus : aflæc, ait, fuit clementia Christi, qua usus est dum assumpsit carnem, n Quocirca Syrus vertit : *Unam* rogari *Suavem,* vel *jucundam;* Arabicus Antiochenus: *Unam vocavi Facilitatem,* vel *benignitatem;* Alexandrinus : *Unam vocavi Pecus.*

Et alteram vocavi Funiculum, — hebr. *Chabalim,* id esi *funiculi:* ita Septuaginta, Aquila, Symmachus ct Noster. Hinc ct Syrus el Arabicus ulerque vertit, *funem.* Hic significat regimen durum, severas leges cl edicta, quibus populus quasi funibus colligatur, constringitur, cl si peccet flagellatur, vincitur, illaqueamur. Jam Hebrai aliter punctanl leguntque crbnh *chobelim,* id est *colligantes,* naucleri, gubernatores, ct per antiphrasin dissipantes, corruptores. Porro quia funiculis olim dimetiebantur luereditales, hinc funiculus metonymice significat *hcereditatem,* sive sortem ct partem hærcditalis, quæ cuique per funiculum dimetientem obtingebat. Rursum funiculus significat cœlum et congregationem. Sicut cnim cx multis filis contortis conflatur funiculus, sic ex multis hominibus congregatis fit coetus et populus. Unde Eusebius lib. X *Demonstr. Evang.* cap. iv, per *decorem* accipit legem veterem, quæ data est, inquit, *funiculo,* id est ccetui ct populo Israel, quierat funiculus hærcditalis, id esi sors cl bæreditas Dei.

Quæres, quale t si hoc virgarum hieroglyphi- nr;
cum? quid symbolice h® duæ virgæ ad litteram n
significant? *Primo ,* S. Hieronymus, Remigius, A»
Rupertus, Hugo et Ribera duas has virgas acciplunl d 10 foedera, duplexque regimen providentia? Dei. Prius initum cum Noe omnibusque hominibus, *Genes,* ix, 9, quod hic dicitur *decor,* quia decebat Deum hoc universale in homines imperium, omniumque cura : posterius init m cum Abraham cl ejus posteris, puta 12 tribubus Israel, Genes. xvn,7, quod proinde dicitur *funiculus,* vel ut hebraico est *funicub ,* q. d. Sors hærcdilaria, quam Dominus sibi ex omnibus gentibus, in populum et Ecclesiam elegit, fuit postcritasAbrahæ, sive populus Israel.

Secundo, S. Cyrillus censet funiculum repræ- S6"aodfl*
sentare vetus Testamentum, nipote Judæos, stringens, coarctans, vinciens cl flagellans : decorem referre novum Testamentum, sive legem graliæ.

Tertio, alii censent pcr decorem significari du- Tcrtb.
ces el reges justos piosque; per funiculum vero injustos et impios. Ita R. Moses, lib. H *Direct.* cap. xLiv, per decorem accipit Mosen , Josué ct sequentes; per funiculum Roboam el posteros, partim idololatras, partim sceleratos. Alii per decorem accipiunt regnum duodecim tribuum, sub Davide et Salomone unitum; per funiculum vero idem regnum, in duo sub Roboaino divisum. Alii per decorem accipiunt regnum Juda, per funiculum regnum Israel, sive decem tribuum. Accedit Chaldæus qui pcr decorem accipit regnum Jeroboam, qui decem tribus a tyrannide Robuam vin-

dicavit et in libertatem asseruit : per funiculum, regnum Roboam, minax initio et tyrannicum. Verum hæc omnia jam erant preterita, ad quæ licet alludat Propheta, tamen proprie vaticinatur de futuro. Quocirca Arias per decorem accipit Machabæos, primos populi vindices, puta Judam cum fratribus; per funiculum autem eorum posteros, qui violenter regnum regiumque nomen sibi arrogarunt.

Qustx *Quarto,* abi per decorem accipiunt initium praedicationis Christi, quod fuit suave et blandum : per funiculum, finem ejusdem, qui fuit minax excidii, judicii et gehennæ, ut patet *Matth.* xxin, XXIV ct XXV.

(Moto ctgeoui. *Quinto* et genuine, virga vocata Decor, significat regimen amoris per consolationes, monitiones et beneficia, quod post tempora Zachariæ Deus exhibuit Judæis per Machabæos, ct maxime per Christum. Altera virga vocata Funiculus significat regimen terroris, quo usus est Deus, cum vidit Judæos priori virga amoris el lenitatis abuti el indurescere, scilicet post mortem Christi, cum per Romanos cos exagitare capit, ac tandem funditus evertit, ut Judæi omnes vel occisi, vel capti et funiculis colligati fuerint, ct tunc quisque suum funiculum, id csl sortem el poenam pro meritis accepit, ideoque hebraico est *funiculi.* Ita Vatablus.

Hoc ergo utrumque tempus ct regimen Dei, utraque virga assumpta significat Zacharias, quasi Dei vicarius ct propheta. Ipse enim quasi pastor duplicis virgæ, Deum pastorem duplicis regiminis, scilicet amoris cl timoris, representa!. Hunc esse sensum palet, *primo,* ex co quod hoc oraculum Prophetae sil de futuro, non de preterito. In futuro autem non possumus commodius explicare, ncc assignare symbolum virgæ decoris ct funiculi, nisi eo modo quo jam exposui. *Secundo,* idipsnm patet cx rei eventu. Nam primo/decorum fuit Dei regimen circa Judæos, tempore Machabœorum ct Christi, deinde terribile ct funestum tempore Humanorum, Neronisct Vespasiani. *Tertio,* quia paulo post dicit Propheta sc utramque hanc virgam confregisse, quia scilicel Deus plane a sc abjecit et reprobavit Judæos, quod de alio tempore, quam Christi cl Titi, dici nequit. *Quarto,* quia vers. 13, hanc virgam decoris confractam esse significat in morte Christi, ob ejus venditionem et cœdcm, quia scilicet eum Judæi appretiarunt, cmcrunlque triginta argenteis.

Menii- ur. qas »4 opU- ¿Ai. rii u» ? Moraliter, principes, magistratus, prelati, rectores, etc., discant hic a Dei providentia cl regimine modum regendi, nimirum ut quantum cx se esi, subditos regant decore, id csl humanitate, amore , clementia, misericordia , beneficentia, promissis el prem is. Sic enim erit *noam,* id est *det orum*, elegans et speciosum regimen : Dei enim sapientia totum orbem ita regit el gubernat, ut attingat a fine usque ad finem fortiter, et disponat omnia suaviter, *Sap.* vili, 1. Quod si aliqui duri ct servilis ingenii amore regi nolint, talibus exhibeant virgam fun'culi, qua cos regant quasi cervicosos et brutos, minis, mutetis, poenis et suppliciis. Hanc enim esse optimam regendi methodum docet hic Zacharias, ipseque usus est experientia, probatus a gentilibus, æque ac a Christianis. Audi eorum hac de re sensa atque gnomas.

Archytas Pythagoricus, *Do lege et justitia* • cwm® « Oportet, ait, verum principem non recte lantum imperare scire ac posse, sed el humaniter, ckmea- Tiirpe enim fuerit pastorem oves odisse, et pecol,l< ribus suis infensum esse. » Xenophon in *Podia Cyri* asserit, « bonum principem nihil differre a bono patre. Nam et parentes filiis provident. Et Cyrus mihi nunc videtur ea nobis consulere a quibus maxima in felicitate possimus ad ultimum usque finem perseverare. » Seneca, lib. 1 *Dc Clementia,* cap. vi : « Principimi, ait, crudelitas bellum est; clementia in quamcumquc domum pervenerit, eam felicem el tranquillam parabit; sed in regia quo rarior, eo mirabilior. Magni animi proprium est placidum esse tranquillumque, ac injurias cl offensas superando despicere. Muliebre enim est furere. Ira non decet regem. » El nonnullis interjectis ; a Optime deos exemplum principibus constituam, ut se tales civibus prebeanl, quales sibi deos esse volunt. » Aristoteles, lib. Vili *Ethicor. :* «Similis, ait, est comparso regis ad subditos, patris ad filios, pastoris ad oves. » Pythagoras ita imperandum esse principi dicebat : « Ut subditi magis cum venerentur quam metuant. Reverentiam enim admiratio, timorem odium comitatur. » Ha Slobæus *serm.* 46, qui addit Pittacum ccnsuisse principem laudabilem esse qui efficit ut subditi metuant, non ipsum, sed pro ipso. Idem fuit Chilonis, Philonis, Musonii sensus, eadem sententia. Insuper Anaxilaum Rhegii principem, interrogatum quid in principatu felicissimum esset, respondisse : « Nunquam beneficia conferendo vinci. » Tiberius Guisar , teste Suetonio, dicebat : a Boni pastoris (qualis est imperator) esse tondere pecus, non deglubere. » Agapetus Diaconus *Dc Officio regis :*

Sicut oculus, ait, innatus est corpori, ita imperator mundo adaptatus est a Deo, datus pro administralione eorum quæ usui sunt. Oportet ergo cum hominibus quasi propriis membris prospicere, ut proficiant in bonis, neu malorum ollendiculo illidantur. Solis profecto partes sunt illustrare radiis orbem, principis vero virtus esi egenorum misereri. » Sicul animalia licet robustissima el ferocissima, blanditiis tamen capiuntur cl mansuefiunt : ita subditi licet ab omni humanitate alieni, principis boni benevolentia el humanitate facile gubernantur, ait Dionysius, Nicælas in *Augusto,* Plularchus in *Moral.:* Musicus, inquit, chordas dissonantes non statini abjicit, neque incidit, sed sensim intendens aut remittens ud concentum adducit : ita orinceps leniter

debet emendaro peccantes, non protinus tollere. Tali enim sceptrum est plectrum, tali regimen est decus, non dedecus, cum cœleri magistratum (id est decus ipsum) dedecorent, uti aiebat Cicero. UndeS. Hieronymus, epist. *ad Pammar.h.zt* De Cassare, ait, egregie dixit Tullius : Cimi quosdam ornare voluit, non illos honestavit, sed ornamenta ipsa turpavit.» Plinius lib. XI, cap. xvn: a Rex apum, ait, solus aculeum non habet, aut certe non utitur. Ad hæc corpore est grandior, ct specie dcccnlior, sed alis quam cœteræ minoribus, ita principem oportet esse clementissimum,ctasua civitate nusquam avolare longius.» In Deo tria eminent, summa potentia, summa sapientia, summa bonitas : rex est Deus terrestris, hunc ergo ternarium pro viribus absolvat. Nam potentia sine bonitate mera tyrannis est, sine sapientia pernicies, non regnum. Detergo operam ut sapiat, ct quam maxime prodesse studeat omnibus : nam id est bonitatis, potestas autem ad hoc ei serviat, ut quantum cupit prodesse, tanlumdem ct possit, imo plus velit quam possit : porro nocere hoc minus velit, quo magis potest. Deus ul pulcherrimum sui simulacrum in cœlo constituit solem, ita in terris principem. At sole nihil communius, qui cæteris etiam corporibus cœlcstibus lucem suam impertit, ita princeps publicis usibus maxime debet esse expositus, et nativum sapientiæ lumen habere domi, ut etiamsi quid cœculiant cæteri, nunquam tamen ille hallucinctur. Quod cor est in homine, hoc princeps in republica : sicut ergo cor spiritus et vitam cæteris membris aspirat, sic ct princeps subditis : quod medicus in urbe, hoc princeps in república. Ita Plutarchus in *Morat.* Porro Claudianus in *Panegyrico, Probi* libcralilalem ita celebrat :

> Præceps illa manus fluvios superabat Iberos,
> Aurea dona vomeus.

« Liberale csl serere beneficium, ut metere possis fructum, » ait Cicero iturus in exsilium. « Potissima dos in principe csl liberalitas cl clementia, » ait Pomponius Lælus in *Diocletiano.* Demosthenes rogatus, « quid'Deo similes faceret homines, » respondit : « Benigne facere. » Ita Maximus serm. 8. Xenophon dictitabat mullo preclarius esse beneficiorum, quam tropbæorum multitudinem post sc relinquere : ita Slobæus serm. 46. Sic gloriosus fuit Cyrus, qui amicos quibus plurimum contulisset, divitiarum suarum thesauros esse dicebat, ait Xenophon; Alexander, Julius Cæsar, Augustus, Constantinus, liberalissimi fuerunt. Ptolemæus a beneficiis Evcrgctcs cognominatus esi. Philadelphus aiebat « magis esse regium ditare quam ditescere,» ait .Elianus. Antigonus rex dictitabat « regnum non aliud esso quam splendidam servitutem. » Et sane, si rem penitius introspicias, quid est principatus, quid Cardinalulus, nisi purpurata servitus, quæ cum splendore fidelium commodis servit? Miraris? Summus Pontifex, qui est principimi et purpuratorum apex et culmen, non est aliud nisi servus servorum Dei : hunc enim titulum ipse sibi preferì coque gloriatur. Sane Adriani VI Pontificis et praeceptoris Caroli V, sepulcro in Vaticano incisum fuit hoc elogium : « Adrianus M hic ritus est, qui nihil sibi in vita infelicius duxit, quam imperare. » Ita P. Jovius in ejus *Vita.*

' Porro virga.OP13 noarn, id est decoris, pulchritudinis, jucunditatis, eleganti®, grati®, mulla poscit a principe et prelato. *Primo,* humilitatem, Pri®a ut se dimittat ad infirmos, etiam rusticos etpauperes, corumque querelas et gravamina præ aliis minu*. audiat, iisque medeatur. *Set undo ,* affabilitatem, Sec».aht ut se omnibus affabilem, comem et benignum prebeat, neminem aversetur, aut durius compellet. Tertio, œquanimitatem, ut subditorum in- Tertii, firmitates ct murmurationes œquanimilcr ferat, iis non irascatur, non turbetur, sed eas toleret, u* sicut mater tolerat ineptias sui infantuli. *Quarto,* 0»u t». magnanimitatem, ut quasi angelus rebus humanis superior homines regat, uti pædagogus regit n"4 pueros : nunquam cadat animo, etiamsi mullos suis piis conatibus obsistere aut reluctari videat, sed suaviter et forliter omnes ad regulam æquilalis ct pietatis inflectat. *Quinto,* patientiam, ut Qnhu. ferat constanter labores, molestias, aerumnas re-l l giminis. *Sexto,* benignitatem ct beneficentiam, v.t mu, remuneret supra meritum, puniat citra condignum. Sil instar apis, quæ ubique mella fundit, aculeum vero nonnisi in necessitate in hostes exevit : ita princeps omnibus benefaciat, nemini male, nec suas, sed reipubUcæ duntaxat ulciscatur injurias. *Septimo,* animi candorem et suavi- SepUm talem, qua mulceat et consoletur afilíelos, tris- caüdor tes, pusillanimes, melancholicos. *Octavo,* chart- Ocuri. talem, quam omnibus ubique, etiam inimicis ciu;:U£* aspiret, ul videatur habere cor charitate in omnes dilatatum, plenum cl ardens. *Nono,* jucundi- Nom. talem, urbanitatem, gratiam dicendi ct agendi, qua gratiose loquatur, agat, imperet potius innuendo quam jubendo, potius exemplo quam verbo : merentes honore ct beneficentia preveniat ; immerentes spe et promissis ad officium exstimulet. Talis fuit Christus (de quo Zacharias hic maximo loquitur), ul patet *Isai.* XLH, I et seq., et *Isai. xi,* 1 et seqq., ct *Matth.* x ii, 18 el alibi. Tales fuerunt S. Petrus, S. Paulus, S. Joannes. Tales S. Athanasius, S. Barilius, S. Gregorius, S. Augustinus. Tales in Societate S. Ignatium, S. Xaverium, P. Laynes, aliosquo habuimus el habemus (Deo sil laus) qui omnibus animi sincerilitem, alacritatem, hetiliam, beneficentiam exhibeant ct instillent , ut toti mellei semper mella, nunquam fella fundere videantur.

8. Et succidi tues pastores. — Quinam hi 1res? vers g. *Primo,* S. Hieronymus, Remigius, Albertus, Hugo et Ribera accipiunt Moscn, Aaron el Mariam eo-

rum sororem et prophetissam : Moses enim erat paslor populi in civilibus, Aaron in sacris, Maria præerat feminis, EroJ. xv, 20. Eodem enim mense primo, puta inartio, quo mortua est Maria, lata est sententia mortis a Deo in Mosen ct Aaron, *Numer.* xx, f, qui et paulo post eodem anno, qui fuit quadragesimus ab exitu ex /Egypte, mortui sunt, nimirum Aaron dic 1 mensis 5, puti julii, *Numer.* xxxm, 38; Moses vero die 7 mensis Adar, id est februarii, *Douter.* xxxiv, 7. lino sano quasi ad preteritimi alludit Propheta, sed aliud intendit prophetare de futuro. S- *cumio,* alii intelligunl 1res primos reges Israel, scilicet Saniem, Davidcm ct Salomonem; alii, ul Lyranus, Joram, Ochosiam ct Jezabel, quos Deus occidit per Jchu. Melius R. David accipit tres Josiæ fdios cl reges, scilicet Joachaz, Joakim et Sedcciam, quos Deus per Chaldæos intra 22 annos regno privavit. Verum hi omnesjampridem succisi erant : hic autem Propheta prophetat de futuro : narrat enim quomodo ipscmel pastor constitutus a Deo, per duas virgas paverit et rexerit populum, ut hoc ipso eum duobus modis deinceps a Deo regendum repræscntel.

Quocirca *tertio,* aptius Arias tres pastores accipit Judam, Jonathan! ct Simonem, fratres Machabæos, quos Deus uno mense annorum, id est intra triginta annos sustulit; sed sub his tribus posteros, reliquosque populi principes usque ad Christum intelligc. Ili enim populum rexerunt uno mense, id est pauco tempore, virga decoris, ct cum ea a Deo ob iniquitatem et rebellionem populi, praesertim dum Christo restitit cumque occidit, a Deo succisi sunt, uti sequitur. Alludit ad pastores gregum, qui conducti ad eum pascendum, vel pecorum indomita feritate, vel nimio labore fracti, primo mense munus pastoris resignant, et a grege discedunt. Sic enim Deus misit sirpe ad Judíeos bonos pastores, id est principes, prophetas ct pontifices pios, unum post alium continuo; sed hi vel Judæorum pervicacia et malitia superati munus reliquerunt, vel kcdio el labore consumpti sunt, vel a Judæis occisi sunt, ut eis improperat Christus *Mallii,* xxnr, 37. Quocirca Deus hoc munere pastores tales submittendi defessus, ct quasi kcdio victus, statuit cos omnes cum virga decoris succidere cl abrumpere, ac populum quasi gregem indomitum permitiere sibi, ul sine lege cl rege exerret quocumque ei libuerit (i).

(!) Huic sentenliæ obstat quod tres illi Machabæi non Intra unius mensis spatium excisi sunt Quod etiam obstat sententj® eorum, qui principes factionis in bello jullaico, Joannem. Simonem. Ebazannn indicari existimant, vide Josephum De *Mio Jmi.* lib. IV, cap. vu; lib. VII, cap v et vin. Jahn in Appendice *hermmeut.,* Furi. I, pag. 216, observat prophetam hic gerere persoti un pastoris,seu regis supremi, qui alios reges pro nutu loco inoret- Sistit iteqno .Messiam, et probabiliter illum kgrtutn divinum quom et i, 12, 13; iv, 9, commemoraviL Pastores, seu duces, qui se reges gerebant, in bello Mystico, Christus instituens Ecclesiam quasi novam Dei rempublieam, intra mensem, id est brevi (empore, sustulit triplices legis veteris pastores, scilicet principes,prophetas el sacerdotes: ita Thcodorelus et Vatablus.

Et contracta est. (hebraico nypni *vatlictsar,* id est angustiata csl, 7. *d.* Præ molestia ct tristitia coarcta el quasi contracta est anima mea) in eis, — id est propler eos (corum causa et respectu) Judæos scilicet, ideoque abstuli ab eis 1res pastores jam dictos. Symmachus cl Theodotion vertunt : *Anima mea exanimata est;* alii ; *Nauseat in eis.*

Siquidem et anima eorlm variavit in me, — scilicci in meo cultu cl in legismeæ obcdienlia, 7. d. Nunc mihi obedientes fuerunt, nunc inobedientes, nunc me coluerunt, nunc suas cupiditates. Unde Chaldæus : *Anima eorum detestata est cultum meum;* deseram ergo cos, quia ipsi priores deseruerunt me : detestor eos, quia ipsi prius detestali sunt ino. Unde Septuaginta : *Anima eorum rujiebat super mo;* Aquila : *Anima corum immaturavit in me;* id est stiptica, ponlica, acerba (tales enim sunt fructus, v. g. pyra ct poma immatura) fuit in me, aut me rejecit et evomuit, sicut os et stomachus rejiciunt ct evomunt fructus crudos ct immaturos; Symmachus : *Anima eorum invaluit in me;* Tigurina : *Detestata est me;* Vatablus : *Abhorruit a me;* alii : *Dissoluta est in me:* alii : *Nauseat in me.* Ilekræum enim bnn *bachal,* per metathesin alludit ad Snn *chabal,* id csl ligare : ligamus enim et fasciamus stomachos et membra dolore soluti ct languida; unde R. Moses loco paulo ante citato, putat alludi ad secundam virgam, quæ vers. 7 vocatur *chobelim,* id est dissipantes, demolientes, 7. *d.* Quia hi pastores sunt *chobelim,* id est dissipantes gregem meum, idcirco anima mea nhrc *bachata,* id est detestatur cos. Melius dicemus alludi ad cd'Shd *chebalim,* id csl funiculi, 7. *d.* Quia anima ipsorum *baciala,* id est detestabatur me, hinc ego dabo ei virgam *chabalim,* id csl funiculorum, camquc quasi ream

Romano plores sublatos esse brevi temporis spatio, Josephus testatur, imo etiam, si numero insistatur, adducere possumus mox postmortem regis Herodis, Jmlarn, lilium Ezcchiæ, Simonem servum regium, et Astrongæum pastorem , quorum ausus el exitum narrat Josephus *De bello Jud.t* lib. II, cap. iv, § 1-3; aut. si hi a belli temporibus nimium distant, adducemus ex ipso belli exordio Mrnaheinum, Ananiam pontificem, et fratrem ejus Ezcchiam, quorum finem describit Josephus *Debello Jud.¡* lib. IV, cap. vin, n. Addi possent 1res precipui pastores, vel potius tyranni, Joannes Gischalenus, Simon el Eleazarus celeberrimi duces seditiosorum, qui non solum populum opprimebant, sed etiam se invicem perdere conabantur. <le quorum exilio conferatur Josephus loco citato. Verum Ins opus non est, nam in imagine, nequaquam omnia ad vivum resecanda sunt, sed plura ad integritatem tantummodo imaginis spectant. Sufficit itaque, pîures duces, qui reges esso volebant, brevi temp- re subtetos fuisse, quod aliunde in rerurp omnium perlurlialione exspectandum est. (Jahn.)

funibus ct vinculis constringam. Porro per eorum et *cos,* Judæos intcllige, tum subditos, turn pastores : utrique enim recesserunt a Deo; licet enim Judas, Jonathas ct Simon Machabœi recte paverint populum, tamen non recte paverunt Aristohuius cl Hyrcanus inter so de pontificatu decertantes, item Scribæ, Pharisæi, pontifices cl principes qui fuerunt sub tempora Christi.

Alludit ad Hebreos in deserto, qui variantes ct fluctuantes animo, sæpe murmurarunt contra Mosen ct Deum, volentes reverti in Ægyptum ad porros ct ollas carnium, ac nominatiin *Numer.* cap. XXI, 5 : a Decst, inquiunt, panis, non sunt aquæ, anima nostra jam nauseat super cibo isto levissimo, » puta super manna, quibus murmuribus adeo cl toties fatigarunt Mosen, ut ipso peteret missionem a Deo, ac tandem dubitaret de Dei promissis, an scilicet Deus cx petra daturus esset aquas quas promiserat populo, idque ob populi malitiam et rebellionem : qua de causa et pastorali! sive principatu, et vita a Deo privatus csl in deserto, *Numer.* xx, 10. Similes, imo pejores fuerunt pontifices, Scribæ et Pharisæi in tempore Christi : similis cis fuit populus, nauseans, varians el nutans in lego ct cultu Dei, ac proinde Deus pariter nauseans utrosque abjecit, suumque regimen decoris ct amoris, mutavit in regimen funiculi, id est terroris, minarum et verberum. Unde subdit :

ven. •). 9. Nox pascam vos, — quasi dicat : Sicut patres vestros ob murmura el scelera in deserto deserui, imo damnavi omnes ad mortem, ut scilicet omnes morerentur m deserto, ct nemo eorum ingrederetur in terram promissam, *Numer.* xiv, 22; insuper serpentes, ignem aliasque plagas in cos immisi, fecique ul alii alios rebellantes mactarent, ul patet *Erodi* xxxn, 28, et *Numer.* xxv, 2 : Ita pariter vos mihi rebelles, imo Christi, quem amantissimum cl suavissimum vobis dedi pastorem, hostes el parricidas deseram, daboque in predaih, ac perdam per Romanos, adeo ul in invicem grassemini, mutuoque vos conficiatis ct devoretis. Ita Clarius ct Vatablus. Hoc enim est quod subdit :

Quod moritur, moriatur; et quod succiditur, succidatur; et reliqui devorent unusquisque carnem proximi sui, — *q. d.* Mors, succisio el devoratio vestri non est mihi cune, permittam vos mori, succidi, devorari, ncc tantum permittam, sed et efficiam. Videtur tria flagella significaro et comminari, scilicet pestem, bellum ct famem, *q. d.* Desinam cos regere in clementia ct mansuetudine, ac regam cos tribus hisco plagis, inquit Vatablus. Hac dc causa Zacharias idipsum in se, suaque virga decoris quasi pastor represent ms, eam conscidit ct confregit, ejusque vico aliam minacem et sævam assumpsit, quam proinde vocavit *Funiculum.* Unde ait :

Veri. 10. 10. Et TULI VIRGAM MEAM QUÆ VOCABATUR DECUS, et abscidi eam, — *q. d.* Sustuli hoc regimen meum mcosque pastores, qui populum meum regebant cum decore et amore, induxique aliud quo eos rexi funiculis ct flagellis, quasi mancipia, imo quasi boves et asinos. Itaque hæc virga decoris symbolice, ad litteram conscissa et diffracta est per Zachariam, ul ipso facto representare! in morte Christi diffringendum esse regimen amoris, quo Deuseousque rexerat Judæos.

Ut irritum facerem foedus mf.um quod percussi cum omnibus populis. — Hinc S. Hieronymus et alii putant hanc virgam decoris significare fœdus Dei cum Noe, omnibusque gentibus ex eo prognatis statim post diluvium initum, quod ob carum idololatriam cl infidelitatem paulo post rescidit, quando cæteris gentibus relictis cl resectis, foedus aliud ct peculiare iniit cum solo Abraham ejusque posteris, scilicet Israelilis, *Genes.* XVII, 2. Verum esto eo alludat Propheta, tamen proprie vaticinatur dc futuro, scilicet fœdus et regimen amabile et placidum, quo Judæos regebat ct recturus erat, ob eorum rebellionem confringendum esso in morte Christi. Tunc enim irritum factum est fœdus Judaicum et vetus Testamentum.

Dices, quomodo hoc dicitur initum cum omnibus populis? nam constat initum cum solisJudæis. Despondeo, quia tum non crat aliud fœdus Dei in mundo, quam fœdus hoc Judaicum, ac proinde quicumque c gentibus hujus foederis Dei volebant esso participes, debebant fieri proselyti et judaismum capessere. *Secundo,* quia fœdus prius a Deo cum Noe et omnibus gentibus initum, traductum est ad Abraham et Judæos, in iisque permansit; itaque quoad sui originem initum fuit cum omnibus gentibus, æque ac quoad sui consistenliam ct statum ; non enim gentes ab hoc fœdere exclure sunt, sed potius inclure : poterant enim ilkc judaismum suscipere, itaque foderi huic se inserere, praesertim quia Abrahæ fœderis hujus principi dictum erat a Deo : * In semine luo benedicentur omnes gentes, » *Genes.* XXII, IS (I).

i 1. Et cognoverunt sic pauperes ghfgis, — *q. d.* 'rrs II a Sic,» id est ex illo meo gubernandi modo cognoscent humiles cl mansueti, puta Apostoli cæterique fideles qui custodiunt Dei voluntatem, dicentque admirantes, Domini hoc verbum, id csl jussum et opus esse , qui Judæos impios impune abire non sinit. Laudant ergo hoc Dei verbum in Judæos justum, in severo misericors; perinde ac olim Abraham, Isaac el Jacob cogno-

(1) *Vt irritum facerem ftrdut quod pepigi cum omnibus populis,* ne scilicet taxlcrcnt Israelitas ct eis uoccrenl, quasi dicat : Permittam gentibus. ut Israelitas invadant el aflligant. Eodem sensu, *Hos.* n, 17 ral. 20|, Jova dicit se fœdus pepigisse Nrachtarum rausa cum bestiis agrestibus, ut illis nullo modo nocean • (Rosenmuller.) Ex hoc loco, ait Ackermann, patet rursus Prophetam subire vices Dei vel Messile. Getarum his verbis continetur insignis nota belli Judæorum cum Romanis.

veruni ct laudarunt meum judicium, quo fœdus in Noe cum gentibus initum ob earum infidelitatem et apostasiam rescidi, novumque cum Abraham et posteris inivi. Nota w *qui custodiunt mihi,* id est in mei gratiam, supple præcepta mea. Unde Pagninus et alii vertunt : *Qui custodiunt me,* scilicet quasi pretiosissimum thesaurum, quo afiatim sunt divites, licet alias sint pauperrimi ; Chaldæus : *Qui custodiunt voluntatem ineam ;* Tigurina : *Qui observant mc,* id est meum os, mea jussa et mandata; Septuaginta : *Oves quæ custodiuntur mihi* ; qui enim peculium est Dei, ut dicere possil cum Apostolo : « Vivo ego, jam non ego, vivit vero in me Christus, » huic vicissim peculium, sors et pars est Deus, eique dicere polesl : Sors mea Dominus : « Dominus pars hæredilatis meæ et calicis mei, tu es qui restitues hæredilatem meam mihi, » *Psalm.* xv.

Vei*. ! 12. Et dixi ad eos. — Scilicet pauperes gregis, inquit S. Hieronymus, qui mc volentem abire a cura pastorali retinere cupiebant, et consequenter idem dixi ad alios omnes, quorum eram pastor, *q. d.* Dixi ad Judæos : Si mc pastorem cupitis, cune cl laboris mei pretium ac merccdem mihi constituite : sin minus, quicscile; ego pariter a vestri cura quiescam el abibo : nec enim pastor gratis pascit gregem, sed justam pasturo suæ compensationem deposcit. Hæc omnia dixit et gessit Zacharias, non reipsa, sed mcnlaliter per visionem imaginariam, ait Vatablus ; videbatur enim sibi (Deo id ei in mente representante) hæc dicere, poscercque pretium sui pastoratus, ac Judæos illi statuere pretium triginta argenteorum, quod cum vile videretur, jussu Dei projiccre illud ad statuarium, ut per hanc visionem symbolice representare! pretium quo Judæi aestimarunt Christum, ejusque in pascendo operas, dum cum triginta argenteis appretiarunt, cmeruntque a Juda, ut eum quasi pseudopastorem , imo tyrannam occiderent et crucifigerent. Christus enim, pastor Judœorum, pavit cos in virga decoris, quæ proinde in ejus morte a Deo concisa et confracta est. Dicit ergo Zacharias in typo et persona Christi : « Si bonum, » etc., *q. d.* Si æquum vobis, o Judæi, videtur, mihi Deo vestro pro vobis incarnato, vosque in carne assumpta summo decore el dignatione pascenti, docenti et regenti, assignate cl date mcrcedcm justam et debitam huic meæ in vos providenliæ, curo et chantad, scilicet summam gratiarum actionem, obedientiam, honorem et cultum; u et si non, » *q.* d. Si id vobis non placet, vos non cogo : nec enim vestra mercede, cultu aut laude indigeo. Ad Christum cnim hæc perlinere ad litteram, docet S. Malthœus cap. xxvii, 9. Quocirca ex hoc loco plane confirmatur expositio duarum virgarum, quam vers. 7 assignavi; applicando eas ad ChriAum ejusque tempora : Zacharias enim hic representa! Christum, tam in persona quam m facto tuo, inquit u Castro. Nam sicut pro munere suo pastoritio exigebat pretium justum, puta fidem clpietatem excorde: ac pro eo datum est ei vile pretium triginta argenteorum : ita Christus postulabat a Judæis pro suo evangelizandi munere ut sibi crederetur et ul Messias Deique Filius haberetur. At illi pretio triginta argenteorum eum æolimaverunl. Et sicut propterca indignatus Propheta projecit pretium, et cos qui illud dederant; ita Christus projecit Judíeos, cosque tradidit Romanis devastandos.

Et appenderint — in libra ad justum pondus. Olim enim pecunia non erat signata, sed ad certum pondus appendebatur, v. g. in pretium rei dabant tot vel tot drachmas, uncias, libras, talenta auri vel argenti. Hinc el postea cum pecunia signata fuit, certi ponderis esse debuit, cl etiamnum esse debet. Quocirca siclus, qui erat communis moneta, ul esset justus ponderare debebat 4 drachmas, uti dixi *Exod.* cap. xxx, 13, quantum ponderan! i julii Romani, vel 4 regales Hispanici. Hinc et bpu *sçekel,* id est siclus, hebraico dicitur a bpP *scakal,* id est appendere, ponderare. Siclus ergo idem est quod pondus, scilicet certum auri vel argenti.

Triginta argenteos, — scilicet siclos, inquiunt Maldonalus, Percrius, Salmeron et alii in *Matth.* xxvii. Christus ergo a Juda venditus videtur 30 siclis, hoc est 30 florenis Brabanticis, quo pretio servi occisi vita æslimabalur, et redimenda erat ab occisore, juxta legem *Exodi* xxi, 32. Servo ergo ejusque vitze Christus ejusque vita æquiparalur hic a Juda et Judæis.

Verum quia Jeremías, cap. xxxii, 6, staterem, id est siclum, ul habent Hebrea, distinguit ab argenteis; ait enim : «Appendi ei argentum septem stateres, ct decem argenteos; » ct quia Budæus, lib. V *De Asse,* quem sequuntur Suarez, Ribera et alii, asserit se Parisiis vidisse nummum quo venditus est Christus, cumque appendisse lanium duas drachmas Atticas, sive duos julios, aut duos regales Hispanicos; hinc verisimilius videtur, argenteum fuisse dimidium sicli, cl duplum denarii. Argenteus ergo sunt duo julii, vel duo regales, puta dimidius Horcnus Brabanticus

Quocirca Christus, venditus 30 argenteis, ven- chriitm dilus fuit 15 florenis Brabanticis, sive sex scutis, hoc est sex aureis Romanis. In hac sententia magis confirmatus sum Romæ,ubi in templo S. Crucis in Jerusalem, cum parle sancUe crucis, clavo ct spinis a S. Helena eo delalis, vidi nummum unum cx hisce 30 argenteis, quibus venditus est Christus. Hic cnim est instar duorum Regalium , imo minor Regali duplici decem assium, sive stuferorum, sed paulo crassior. Hinc quoquo Zacharias hoc pretium per ironiam vocat *decorum,* id est indecorum ct vilissimum.

Nota : Quia Christus tam vili pretio venditus Hine mt» csl, hinc hac sui humiliatione ct vili aestimatione nnl meruit fieri et esse pretium nostræ redemptionis, itemque peccati, quod pari modo rem vilem cum

Deo appendit el appretiat. Peccator enim escam unam, furtum unius fioroni, concupiscentiam unam turpem, punctum honoris, etc., cum Deo optimo maximo, imo præ Deo appretiat, ponderat et œstimat, adeoque Deo ipsi anteponit, ¡psique præelcgit, cui tantæ in Deum injuriæ el vilipensioni ut satisfaceret Christus, hinc similiter tam vili cl indigno pretio vendi voluit, ut moraliter nos doceret, patienter ferre nostri despectum, contumelias et probra. Quis enim nos ita despicit et vilipendit, ut non pluris œstimel triginta argenteis, quibus Christus ©stimulus et vilipensus est? Gravissima cnim fuit hæc ignominia et injuria Christi, ulpote Filii Dei vivi, cl lotius creatura; Domini, cujus proprietas est esse inaestimabilem : quia ejus valor cl dignitas csl quaquaversum infinita. Auxit injuriam quod a discipulo, quem in Apostolum c tot millionibus elegerat, sit venditus, idque infensissimis Christi hostibus ejus sanguinem sitientibus : tales cnim erant Scriba cl Pontifices. Unde ejus typus fuit Joseph, qui a fratribus fuit venditus Madianilis. Hinc illa Christi gravis querela *Psalm.* liv, 13: « Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem utique, etc.Tuvero, «o Juda,» homo unanimis, dux meus et notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos, in domo Dei ambulavimus cum consensu. » Tropologice voluit Christus nobis dare exemplum hcroicæ summa> que humilitatis, mansuetudinis, patienliæ, charilatis, etc., imitanda et exercenda 5 ao nominatili! prælalis tolerandi, imo curandi difficiles, malos et rebelles subditos. Illi cnim in quantum onus gubernandi aggravant, in tantum virtutis meritum adaugent; et, ut ait S. Bernardus *epist.* 37 : a In quantum gravaris, in tantum lucrari;. » lia S. Marlinus Brictionem clericum suum, assiduumque detractorem officio privare noluit, dicens : « Si Christus passus cstJudam, cur ego non patiar Brictionem? » Hac patientia ct humilitate adeo cum vicit, ul linguam vilamque inutarit, sanctus evaserit, clS. Martino in Episcopatu successerit. Testis est Sulpitius, dialog. 5 *De Vita* S. *Martini* qui ct addit, hec omnia Brictioni prædicta fuisse a Martino.

Morali- en/Vi" li prrtiô veódit (:hril' lum.

Tropologice, vili pretio vendunt Christum, qui sacramcnla› beneficia, justitiam, casluatem suam, de. 9 pretio temporali nundinanlur et vendimi : Christus cnim est veritas, justitia, castitas. Ita Salmeron in *Matth.* xxvii. Et S. Bernardus serm. I *De Cœna Domini :* « Quid, ait, est vendere? alienaro. Dominum vendit, qui a sc Dominum alienat. O discipule Christi, te diabolus quærit avellere, te extrahere de grege Domini. Vide ne consentias ei. Te vult occidere. Cave a marsupiis; fovcæ diaboli sunl: Judas dum sitit lucrum, tendit ad laqueum; dum perdii vitam, lucratur mortem. »

Veri. 13. 13. Et DIXIT DOMINUS AD MB: PROJICE ILLUD AD statuarium. — Hebraice nxv *wiser,* communiter significat figulum , qui cx luto vel argilla fingit cl format vasa vel statuas, finde Aquila, teste Eusebio lib. X *Dcmonstr.* iv, vertil, *plastem;* Tigurina, Arias el Clarius, *figulum. Secundo, iotstr* generalim significat eum qui cx aere, auro, argento, aliove metallo, vel materia rem aliquam, v. g. idolum vel statuam effingit, finde Septuaginta et Symmachus vertunt : *Projice eos ad conflatorium,* id csl ad conflatorem, puta ad monetarium, sive ad argentarium, vel aurifabrum, qui ponderate! cudit, vel conflat monetam, ejusque pretium (estimai, ul scilicet ille, cujus est pecuniæ valorem ©stimare, judicet an hoc sit condignum meæ person®, æque ac laboris ct pasloratus mei pretium. HincS. Hieronymus vertit, *statuarium,* quod nomen commune est ad figulum ct conflatorem : a Pro *plaste* atque *fictore,* inquit S. Hieronymus, *statuai ium* olim interpretatus sum , verbi ambiguitate compulsus, quod statuarium fictoremquc uno sermone significat. » *Tertio,* Chaldæus, B. David, Pagninus el Vatablus censent lïT *wiser* positum pro HjHN *otser,* id est thesaurarius, vel praefectus thesauri, scilicet templi, sive domus Domini. Omnes hæ versiones eodem tendunt (I). Jubet cnim Deus hic Zachariæ per visionem imaginariam . ul hos triginta argenteos quos ci pro mercede assignarunt Judæi, indignabundus projiciat in templo ad pedes sacerdotum, præserlim thesaurarii templi, ut illi ¿estiment vilitatem hujus pretii, idque ad hoc, ut ipso facto repraesentet venditionem Christi, cl vilitatem pretii quo emptus est Christus, ejusque sanguis innocentissimus ad mortem, ideoque sacerdotes illud in corbonam non illaturos, sed daturos figulo, ul ab eo

(1) Regerunt alii hanc permutationem litterarum *iod* ct *aleph* in nostro vocabulo in nullis aliis locis invenin; igitur non temere cam esse admittenJam, cum ratio facile reddi possit, cur ad figulum hanc pecuniam projicere jussus sit Propheta; nempe per despectum, ut projectione indignabundus ostenderet, quam vili pretio seso suasqne operas æsl huassent. Dr. I r. Bure. Raster in *Mclctrmut Crit. ct exeget. in Zachariæ prophet, part, post.,* sic suam sententiam educit : nyp *iotscr* ThalmudisLv, Chaldao et Syro proemilo, habent pro scriptione chaldaica vocis nViS *otscr, thesaurus,* fit sensus sit : Projicc illos in thesaurum templi. Mihi vocis notio vulgaris (quæ figulum designat, si nihil aliud adjectum) unice vera videtur. Eam tuetur Mallhæus, cap. xxvii, 9, el quodammodo Septuaginta < >, et Vulgatus *(ftatuonum).* Purro non potest probari Syriacam esse lune orthographiam. Syri legunt quidem *kojem,* sed non scribunt (ferrem, si scriptum esset *iotscr).* Deinde sarcasmos lod perit, si *vile* illud *Jchovce pretium,* tamen m thesaurum *Jehovœ* conjicitur (contemptum cnim innuit *pngice,* et *decorum pretium.* Jam vero quid sibi vult figulus in templo?— Figulum prope templum memorat *Jercm.*xvn, 2; six. Î. Aut casu hoc factum csl; aut in magnis istis templi cryptis fictilia conficiebantur in usum vulgarem Levltarum, ct servorum sanctuarii. Dici igitur fiuterai: Projice eos in *domo Jehovcr.* ad figulum, id est, non Deo talis merces convenit, sed *vilissimo mercenario.* Despectui Hebræis fuisse fictilia, et eorum confectores, constat *Psalm,* n, 9 • *Thren.* iv, 2.

rmanlagrum in sepulturam peregrinorum, *Matth,* xxvn, 7.

Fnnhfc * imîTl Ktix

Nola primo, omnia ha»c per visionem facta csscʼ bebatur enim Zacharias in phantasia peh re sui laboris pretium a Judæis, illosque ei assignare triginta argenteos, sed deinde eos projicere in templo ad pedes thesaurarii. Causa fuit ut hac visione repraesentaret realcm projectionem argenteorum in templo, quibus venditus est Christus, faciam a Juda. Fuisse enim visionem, non realem acceptionem el projectionem triginta argenteorum, colligitur ex eo quod Zacharias non fuerit pastor, sed propheta populi. Unde pastoris pretium ab eo non potuit exigere; et si prophetandi , id est concionandi, mcrccdem exegisset, utique ei non tam vilem, sed decentem et honestam assignasset. Habebat enim Zachariam populus in honore et veneratione : nam ad ejus prophetiam et instantiam fabricavit templum, tam operosum et splendidum, ut palet I *Esdræ,* cap. v, i.Sic Ezechiel cap. i, rcipsa non vidit currum chcrubicum Dei, sed per visionem. Sic Isaias, cap. vin, 3, accessit ad Prophetissam, iliaque peperii, non rcipsa, sed per visionem. Hinc Propheta» vocati sunt *Videntes.* Si quis tamen non per visionem, sed reipsa hæc a Zacharia peracta esse contendat, ad Christi venditionem reipsa repraesentandam , non traham cum co contentiosum funem, nec repugnabo, praesertim quia Zacharias reipsi videtur assumpsisse duas virgas pastoricias, quarum unam vocavit *Decorem,* allerim *Funiculum;* ac deinde rcipsa induisse vasa pastoris stulti, ut ipse vers. 13 ait sibi jussum a Deo. Simili enim modo Isaias, cap. xx, reipsa nudus incessit, ut reipsa repræsentaret populi nuditatem ct spoliationem. Similiter Ezechiel, cap. iv, rcipsa obsidionem urbis in latere depinxit, et limum boum comedit, ac dormivit 390 dies in uno latere, ut reipsa repræsentaret obsidionem Hierosolymæ, ejusque famem et diuturnitatem. Similiter Osce, cap. i, reipsaduxit fornicariam, ct cx ea genuit filios fornicationum, ul reipsarepræsentaret mysticam fornicationem, id csl idololatriam populi. Talia plura magisquo portentosa egerunt Prophète, quia a Deo facli sunt portentum Israelis el orbis, uti ait Isaias cap. vin, 10. Nec mirum videri debet, populum tam exiguum pretium assignasse Zachariæ, tum quia depaupéralas erat : recens enim redierat e captivitate Babylonica, et magnos sumptus fecerat in fabrica templi, murorum urbis, et domorum suarum : tum quia Dei instinctu et directione id fecit, ad repraesentandum vile pretium, quo posteri aestimaturi cl empturi erant Christum.

Nola sennrto : Zacharias hic quasi in comoedia hic videt ct agit in persona, non sua, sed Christi : Christi enim personam hic induit, eumque symbolice el hieroglyphice repraesentat. De Christo ergo ad litteram hæc ejus symbola explicanda sunt. Sicut enim in comœdia actor qui agit personam S. Laurentii, ad litteram significat dicta ct facta, non sua, sed S. Laurentii, ita cl hic Zacharias, quasi actor, repraesentat in scena venditionem Christi per hœc sua symbola.

Nota *tertio,* Zachariæ Christum repraesentanti dici a Deo : « Projice, » cum Judas projecerit argenteos, non Christus : qui scilicet Christus innocentia sua, ct praedictione proditionis Judæ, ejus conscientiam pupugit et impulit, ut argenteos referret ct projiceret in templo. Nam cum videret Christum a sc venditum, jam a Judæis tradendum morti, in se reversus, licet sero pœnituit doluitque, quod ipse sua venditione causa esset cur occideretur Christus, cujus innocenti® ct charilatis per triennium testis oculatus fuerat, quemque sciebat esse prophetam et virum divinum, adeoque sibi hanc suam proditionem praedixisse. Unde Christi sanctitas et praedictio, ac consequenter conscientia tam immanis sceleris impulit eum, ut projiceret argenteos, scelusquo suum publice apud sacerdotes complices profiteretur, dicens : « Peccavi tradens sanguinem justum. » Zachariæ ergo dicitur : « Projice, » id est praedic projiciendum a Juda Christi venditi pretium : Christo vero Zachariæ antitypo dicitur : « Projice, n id est compelle cl coge tua virtute, el stimulis conscientia» infixis Judæ, ut is sceleris pœnitens projiciat pretium, quo te Deum cl Dominum suum immani sacrilegio vendidit, ut ipsi videant pariter immanitatem suæ simonia», qua Sanctum sanctorum tam vili pretio emerunt, ideoque illud, nipote vilissimum divini sanguinis pretium, non vasis usibusque templi assignent, sed in pauperes erogent, cl sepulturae peregrinorum attribuant.

Nota *quarto :* sicut in comoediis, symbolis ct parabolis quædam adduntor ad elegantiam cornagli®, symboli, vel parabola», quæ rei signiíic «te non conveniunt, el vice versa quædam sunt in re significata, quæ in comœdia vel parabola sublicentur, imo subinde repraesentari non possunt, co quod typus per omnia non respondeat antitypo : ila fit et liic. Nani *primo,* Zacharias hic, Trli diruti exigit, ita et recipit pretium : Christus autem quem significat, exegit quidem pretium a Jn-ets.MaUdæis; at illud recepii, non ipse, sed Judas proditor. Haque hic indignitas anlilypi longe excedit indignitatem typi. Quod enim Christus a Judicis sit appretiatus triginta argenteis, sed ii dati sint non Christo, sed Judæ ejus proditori, longe vilius el indignius est, quam quod Zacharias appretiatus sil triginta argenteis, cum eos ipsemet receperit, id est per visionem sibi recipere sit visus. Secundo, Zacharias projecit argenteos quasi indignum sui pretium ad statuarium, vel figulum, nec exprimit quare, vel quid de iis factum; S. M.dthœus vero hæc ipsa exprimit, scilicet, ideo eos datos esse figulo, ut ab eo emeretur ager in sepulturam peregrinorum, additque id factum

esse ex Dei voluntate et decreto, dicens : « Et dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus, » *Tertio,* Zacharias, indignans tam vile pretium sibi dari, projecit argenteos : Christus vero sui pretium uli non accepit, ita nec projecit; sed ipse Judas, idque non ex indignatione tam vilis pretii, sed ex sceleris conscientia ct facti poenitentia. Causa harum disparitatum est, quod non decebat, imo fleri vix poterat, ut Propheta sanctus agens personam Christi, simul ageret personam Judæ proditoris, ejusque facta et scelera in se assumeret : représentai ergo ea subeundo personam, non Judæ, sed Christi. Quod enim in hac venditione sui passus est Christus, hoc egit, eique inflixit Judas.

Quocirca licet certum sit Zachariam hic venditionem el pretium Cliristi adumbr fsse, el quasi in scena représentasse, tamen ob disparitale* jam allai is censent multi, S. M dtlnenin cap. xxvn, 9, ubi idipsum a Propheta prædictum docet, directe ct proprie non citare hunc locum Zachariæ, sed Jeremiæ. Ait enim : « Tunc impletum est quod dictum est per Jeremiam prophetam dicentem : ct acceperunt triginta argenteos pretium appretiati (Tertullianus, lib. IV *Contra Marcion.* cap. XL, legit *honorati,* hoc est decorati, quasi respici t ad *decorum pretium,* de quo mox Zachari s) quem appretiaverunt a filiis Israel : et dederunt cos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus. » Hæc enim verba mullum dillcrunt ab hisce Zichariæ : « Et appenderunt mercedcm meam triginta argenteos. El dixit Dominus ad mc : Projico illos ad statuarium, decorum pretium, quo pprcliatus sum ali eis. Et tuli triginta argenteos, et projeci illos in domum Domini ad statuarium. » Cum ergo non sint Zachariæ, videntur esse Jeremiæ : Jeremiæ enim nomen apud S. Malthæmn constanter legunt Biblia Latina cl Gr.rci, tam moderna quam vetera, paucis cxccplis. Romæ enim in *Bibliotheca Angelica Patrum Eremit.* S. *Augustini* vidi vetusta Biblia manuscripts, in quibus deerat nomen Jeremiæ. I nde cum hæc verba non repedantur in prophetia Jeremiæ, qu® nunc exstant, mulli censent olim in ea exstitisse, cl a Judæis esse erasa : aul potius ea scripta fuisse in aliquo alio Jeremiæ libro, qui intercidit. Undo S. Hieronymus, in cap. xxvn *Mattimi :* « Legi, inquit, nuper in quodam Hebraico volumine, quod Nazare® sect® mihi Hebræus obtulit, Jeremiæ apocryphum in quo hæc ad verbum scripta reperì. » Idem censent Orígenes in tract. XXXV *in Matth.,* Tertullianus lib. IV *Contra Marcion.* cap. xxxix, Eusebius lib. X *Dcmnistr.* cap. iv, S. Augustinus lib. IH *De Consensu Evang.* cap. vu, a Castro hic. Alii tamen ex adverso censent Mallhæum citare hæc cx Zacharia, ac pro eo librariorum incuria irrepsisse nomen Jeremiæ, tum quia Syrus, ct nonnulli codices Evangeliormn Latini, olim testo S. Augustino loco jam citato, non habuerunt nomon Jeremiæ. Idem testantur Lyranus, Rupertos el alii, quos citat Franciscas Lucas in *Notation. Maith,* cap. xxvn. Tum quia Evangelist® Prophetas subinde citant non quoad verba, sed quoad sensum, præsertim quia Zacharias hic quasi comœdum agii Christi futuri : comœdus autem, uli comico et scenico repnesentat verba ct facta praeterita, ila mullo magis futura. Quæ ergo Zacharias symbolice, obscure et concise more suo adumbravit ut futura in Christo, hæc diserte, clarc et fuse in eodem impleta enarrat S. Matthæus. Hanc sententiam probabilitem censent el sequuntur S. Hieronymus, Baronius, anno Christi 34, Janscnius, M.ildonalus in *Matth.* xxvn, Suarez, III pari. tom. II, disp. XXXIV, sect, i, el alii magni judicii viri (I).

Decorim, — 7. </. Egregium vero dignuinque hoc est mei laboris pretium. Esi ironia. Similis est illa Poelæ :

> Egregiam vero laudem, el spolia ampla referiis.

Alludit ad virgam decoris vers. 7, eique patheticam figit antilhesin, 7. d. Ego vos virga decoris decore rexi : vos indecorum et indignum mihi præmium rependitis. Ego omnem meum amorem et beneficentiam in vos exhausi : vos me meumque laborem et amorem non pluris quam triginta argenteis æstimatis. Hoc scilicet mei decoris ct amoris decorum est pretium, hæc tant® meæ dignationis digna est merces.

Moraliter, idem sibi a (diristo dici et exprobrari nu uicogitet sacerdos, religiosus, Christianus parcus « et acedus in Dei cultu ct obsequio : Ego pro te /i vitam ct animam dedi : tu vix pedem ultra de-cos, ei bitum, mei amore movere vis. Ego pro te sudavi Uak'lsanguinem el aquam; tu pro me guttulam sudoris iu lucro animarum, in obcdienliæ muniis emittere formidas. Ego me humiliavi infra angelus el homines universos, tu mei causa vel uni postponi recusas. Hoc scilicet decorum est me® charilatis, humilitatis, patienti® pretium, quod mihi rependis? Dicat ergo anima sancta et fervens Christo :

> O nimium nostros, nimium miserate labores,
> O nostri nimium, ml uKUior ipse lui.
> Xou genus Ihiuhiiuui, non tanti machina mundi,
> Non tanto merces digni labore foil.
> Scilicet «term proles sieras parentis
> Factui homo, sontes ne monauiur, obit?

« O duri, inquit S. Bernardus serm. 2 *De Pen-*

(I) Ex omnibus solutionibus illa maxime nobis protali videlur quæ dicit, Mallhæum suo inore lautum posuisse, *quod dictum at Prophetam,* ab aliquo autem iu margine positum Jeremiam, cl inde lautum in textum irrepsisse. Cælerum opponi solet, verba a Matthœo allegata duulaxat tria cum Zacharia convenire : a Et tuli triginta argenteos,» cætera omnia esse diversa; verum, iuquil Ackermann, alia etiam non pauca veteris Testamenti loca in novum Testamentum adducta, eadem ratione mulita occurrunt, in quibus alia omisse, alia adjecta, alia \erbis aliis cxpressasunl, neque tamen pruplereanegatur, povera illa cose veleris Testamenti loca.

tecos!., et indurati, et obdurati filii Adam, quos non emollit tanta benignitas, tanta flamina, tam ingens ardor amoris, tam vehemens amor, qui pro vilibus sarcinulis tam pretiosas merces expendit Non enim corruptibilibus auro vel argento redemit nos, sed pretioso sanguine suo, quem effudit abunde : quia largiter undæ sanguinis de corpore Jesu, per quinque partes emanaverunt. P

vm.ii. Et præcidi virgam. — Sicut vers. 10 conscidit priorem virgam nuncupatam Decorem, quæ significabat regimen amoris suave et blandum, eo quod illud aspernarentur duri et rebelles Judæi; ac assumpsit alteram nuncupatam Funiculum, quæ significabat regimen terroris ct flagellorum, quod scilicet cos quasi servos regeret verberibus cl flagris (quo modo eos rexit post necem Christi per quadraginta annos usque ad Titum, quibus varias clades a Romanis aliisque gentibus acceperunt Judæi, quarum multas in libris septem *bc bello Judaico* describit Josephus; hæ cnim præludia fuerunt ultimi belli ct excidii): ita cum vidit illos ne his quidem emendari, sed plane in peccatis suis obdurescere, confringit pariter hanc virgam, ac eorum curam et regimen deponit, cosque deserit. Factum id post mortem Christi anno circiter quadragesimo, quo Judæos tradidit Tito et Romanis vastandos, fccitque ut eorum respublica, regnum, gens, ecclesia, religio, urbs cl templum funditus everterentur. Ita S. Hieronymus, Theodorelus, Albertus, Hugo, Lyranus, Ribera ct alii.

Ut dissolverai germanitatem. — Septuaginta *fcedus;* Tigurina, *fraternam unitatem,* id est amicitiam germanam et fraternam, quæ sub Davide cl Salomone fuerat inter Judam et Israel, puta inter duas ct decem Iribus. Alludit ad schisma, quo Israel sub Roboam recessit a Juda ct domo David, sibique fecit regem Jeroboam, ct novos deos, puta vitulos aureos, quibus templa erexit in Dan el Bethel : sed per hoc significat futuram rcipublicæ Judæorum dissolutionem, dispersionem, ruinam. Nam sub tempora Christi Hyrcanus et Arislobulus fratres de principatu el pontificatu decertantes, causa fuerunt cur Pompeius invaderet Judæam. Et post Christum proprie a Tito et Romanis dissoluta est germanitas, id est fraterna unitas ct societas Juda et Israel, qua prius sub uno duce, unaque religione cl lege conspirabant in unam Ecclesiam el rempublicam. Hanc cnim Titus plane dissolvit ct evertit, ac Judæos patria expulit, ct loto orbe dispersit. Adeo cnim tunc soluta fuit eorum germanitas ct cognatio, ul ipsi eam ignorent, nesciantquc cx qua tribu aut familia sint oriundi. Nominat Juda cl Israel, tum quia alludit ad schisma, quod fecit Israel a Juda sub Roboam : tum quia mulli ex Israel, id est decem tribubus in schismate Roboam junxerunt se Judæ, vel post schisma ad unionem cum Juda redierunt, quorum unio et societas plano dissoluta est per Titum : tum denique, quia mystico Juda, id est confiions, représentât Judæos fideles, qui Christum amplexi, per cum servati sunt tam anima, quam corporo; excidium cnim Titi evaserunt, quia monili a Deo, e Jerusalem ante obsidionem excesserunt, uti alibi dixi ex Eusebio. Israel vero schismaticus repræsentat Judæos infideles, qui Christum respuentes a Tito occisi sunt, ut sensus sil, g. *d.* Sicut sub Roboain Deus, et domus David ac Juda repulit a sua Ecclesia, regno et templo Israel, id csl decem tribus schismaticos : sic idem Deus per Christum, qui est typicus David, sibi credentes Judæos separabit a non credentibus et infidelibus, tum in strage Titi, tum in die judicii, tam particularis quam universalis, quo fideles cœlo, infideles tartaro adjudicabit, ut fideles sint filii et hærcdcs Dei, infideles vero diaboli. Ita S. Hieronymus, Theodorelus, Hugo, Ribera ct alii.

15. Adhuc sume. — Hucusque Propheta egit pastorem sapientem el bonum, ut Deum Dasio-i5. rem populi, ac pastores ab eo submittendos, v. g. Machabæos, et maxime Christum repræsentarct, qui virga decoris, id csl amore ct cura paterna, recturi essent Judæos; ac rebelles virga funiculi, id est terrore et minis, flagellaturi. Jam præcipil ei Deus ut cx adverso agat personam, induatque habitum pastoris stulti et pravi, qui se unum curat, et gregem ncgligil; ut ostendat Judæos in tales incisuros, eo quod Deum pastorem optimum, ct vicarios ab eo submissos aspernaturi sint. Simili modo, Christus huc alludens, *Joan.* XX, vocat se pastorem bonum, qui totus gregi invigilat, cl animam dat pro ovibus, ac se opponit mercenario, qui sua commoda qunerit; ideo veniente lupo fugit, cique oves laniandas permittit. Sic et Ezcchiel, cap. xxxiv, fuse falsos pastores Israelis laxat, eorumque mores describit, ac tandem vers. 25, promittit Deum iis amotis suscitaturum verum pastorem, Christum Dominum.

Vasa pastoris stulti. — Septuaginta, *imperiti,* Chaldæus, *gubernatoris insipientis,* non speculative, sed practice, qui scilicet imperite ct stulto regit gregem, quia sibi uni sapil el providet. Per *stultum* ergo hic accipe improbum, sceleratum, rapacem, crudelem qui sibi prosit, gregi obsit, imo in cum sœviat, cumque spoliet, diripiat, affligat. Ita Theodorelus, S. Cyrillus el alii. Sic peccator vocatur *stultus* passim in *Proverb,* cap. XV, 5 : «Stultus irridet disciplinam patris sui. n Stultus enim est amens, qui rationis usu destitutus, stulta loquitur cl agit. Quid autem stultius peccatore, qui agit contra dictamen reclæ rationis, conira legem, contra honestatem, contra virtutem, contra voluntatem Dei, qui pro fluxa voluptate vendit ælernam gloriam, et ultro se in ignes gehennae praecipitat? Jam ejus vasa, id est instrumenta sunt eadem quæ pastoris boni, aiunt S. Hieronymus et Lyranus, nimirum baculus.

Vati pu- lori* attilli qu* T

pera, fistula et sibilus; fistulæ cnim cantu pastor mulcet oves, ut suavius pascua, etiam amara, carpant ct deglubant. Nam pastor hic videtur habuisse speciem externam pastoris boni, sed non sensum ejus internum. Unde rnox vocat eum idolum pastoris.

Melius alii censent a vasa pastoris stulti v a vasis boni differre : bonus cnim gestit pedum, quo glebam in oves errantes projicit, ul eas ad gregem compellat; malus gestat baculum, quem in oves jacit, ul carum crura confringat: bonus gestat cultrum, quo ovibus pabula conscindat; malus machæram, qua eas mactet ct laniet: unde sequitur : « Gladius super brachium ejus, n bonus in pera recondit pabulum ovium, œque ac suum; malus suum duntaxal, ct laqueum ad oves strangulandas : bonus sibilo convocat oves; malus clamore horrifico percellit ct fugat eas : bonus in pera gestat unguentum, quo oves læsos ungat ct sanci; malus toxicum, quo cas enecct : bonus fistula aut cornamusa canendo, oves ad alacriter pascendum invitat; malus sibi uni citharam pulsat, uti in Italia vidi nonnullos inertes rusticos ct pastores pro ligone aut pedo gestare citharam, esseque citharoedos sibi scitos, aliis hiulcos ct raucos. Ita S. Cyrillus. Hæc ergo instrumenta assumpsit ct induit Zacharias Dei jussu, ut pastorem improbum rcpræscnIarcL

Vers. <6

16. Ecce ego suscitatio pastorem. — Nota hic Deum creare pastores, non tantum bonos, sed ct malos ob peccala populi, ut per eos populum puniat. Sicut cnim opes sæpe dat impiis, ita et honores ac prælaturas.

l'aster Huhns qnh ? Imposi- tio prims.

Quieres, quisnam fuit hic pastor impius? *Primo,* Theodorelus ccnscl fuisse Antiochum Epiphanem, qui saeviit in Judæos. *Secundo,* Arias consci fuisse Herodem Ascalonitam, qui cum esset alienigena, intrusit sc in regnum Judæorum, cujus crudelitas

Secunda.

p3|c(cx infanticidio cl jugulatione filiorum propriorum. *Tertio,* a Castro ccnscl fuisse Titum cl Romanos, hisce cnim traditi sunt Judæi, quia noluerunt parere Christo voro pastori a Deo misso, sicut olim eosdem tradiderat Salmanasari ct Nabuchodonosori gubernandos, eo quod Dei regimen respuissent. Hi cnim vocantur in Scriptura pastores, ul *Jcrem.* cap. vi, 3 : a Ad eam venient pastores, » *Nahum* cap. m, 18 : a Dormit iverunt pastores lui, rex Assur; » *Isaiæ* cap. x l iv, 28 : « Qui dico Cyro : Pastor meus cs. » Verum Titus cl Romani non fuerunt pastores stulti; nam suo consilio cl patientia occuparunt orbis imperium, ut dicitur l *Machab.* cap. vin, 3.

Tedu

Quam ei genui- ri.

Quarto el genuine, pastor hic significat omnes perversos pontifices cl principes, qui Judæos post tempora Zachari® rexerunt, aut pontificatum el principatum invaserunt, quibus DeusJudæos tradidit ob eorum scelera, præserlim quod sc suosque pastores respuerent. Talis in primis fuit Jason sceleratus, inquit Sanchez, qui perfidus profugit ad Antiochum, ccpitquo Jeru: alem, et inagnas civium strages edidit, li *Marhab.* cap. v, G. Hem frater Jasonis Menci ms, de quo dicitur ll *Machab.* cap. iv, 23 : « Acceptisque a rege mandatis venit, nihil quidem habens dignum sacerdotio; animos vero crudelis tyranni, el ferm belli)® iram gerens. » Unde et aurea vasa e templo furatus c<t, et Oniam pontificem interfici curavit. Hinc H *Machab.* v, 15, vocatur patri® proditor. Tales quoque fuerunt Herodes rex intrusas a Romanis, Annas et Caiphas, aliique non a Deo, sed a Romanis ob datum pretium constituti pontifice^. liem scriba» cl pharisœi, qui Christo vero pastori sese opposuerunt usque ad ejus necem ct crucem. Tales post Christum fuere Theodas et Judas Galilæus, de quibus *Ador.* cap. v, 36 et 37. Idem Barchocebas tempore Adriani imperatoris, de quo Eusebius lib. IV *Ilistor.* cap. vi. Hem Pscudomoses cretensis, <pii anno Domini 433, sub Theodosio imperatore, Judæos decepit; fingens cnim se Mosen. jussit eis ut c Creta mare sccum ingrederentur, quasi eos in novam terram promissam deducturus, uti olim fecerat Moses; sed ingressos mare hausit ct mersit, uti refert Socrates lib. VII, cap. xxxvn. Talis denique erit Antichrislus, qui Christo erit antagonista; licet cnim hic in Christianos solos sit saeviturus, benignus vero futurus in Judæos, utpote ab eis acceptandus ct promovendus quasi Messias. ut docet Apostolus H *Thessai.* cap. n, 10, tamen saeviet in animas eorum : quia eas sui idololatriam, ad libidines, ad Christianorum strages, aliaque scelera, ac per ea in ælernum exilium impellet; confirmato vero imperio sæviet quoque in facultates ct corpora eorum : erit enim in omnes crudelissimus, ct ambitiosissimus tyrannus. Nam tantum sc suumque honorem, imperium el gloriom spectabit, cique servire coget subditorum opes, corpora cl animas. Unde Christos, *Join.* cap. v, 43 : a Ego, inquit, veni in nomine Patris mei, el non accipitis me : si alius venerit in nomine suo. illum accipietis. » Huic etiam competit illud : «O pastor cl idolum!» Volet enim Anlichristus quasi idolum cl numen a suis coli cl adorari. Quocirca per pastorem hunc stultum, non alium quam Antichrist.nn intelligunt S. Hieronymus, Theodorelus, S. Cyrillus, Rcmigius, Hugo, Lyranus, Arias, \atablas, Hibera ct alii. Verum, ut generalis cl plena sit expositio, dicendum videtur Prophetam alios quoque suo ævo vicinio- res, jam nominatos hic notare : hi cnim fuerunt prodromi Antichristi, illisquo verba sequentia apposito congruunt.

Quam ei genui- ri.

Qn derelicta xox visitabit,—-puta oves fessas, claudicantes, errantes, dumetis implicitas, ideoque derelictas el perditas non requiret. Unde Chaldæus verlil : *illos qui erraverunt non quieret;* Pagninus : *Quæ succisa sunt non cìsìlabit;* Vatablus : *Gravissime ccgrotantem et jam deploratam non inviset.*

Dispersum non qumret. — Hebræum Tjun *kan-*

naar signifient excussum, indeque puerum a lacte ct cura prima parentum excussum, hocestablactatum et adolescentem. Unde Pagninus vertit : *Quodparvum est non quaret;* Tigurina: *Stolidum non requiret;* Vatablus : *Quodjuvene est non requiret,* id est agnos gregis non requiret, cum stolide secesserint a grege. Notat puerorum et juvenum maximam habendam esse curam; qui enim œtatc ct imprudentia peccat, non malitia, magis est miserandus, cl facile ostenso errore in viam revocari potest. Chaldæus vertit : *Illos qui migraverunt non requiret.*

Contritum KOn sanabit. — Tigurina : *Saucium non sanabit ;* Septuaginta : *Fractum non sanabit.*

Id quod stat non enutriet. — Pagninus ; *Quod stat non portabit;* Vatablus : *Eam quæ restitat non portabit,* q. d. Ovem qure pr® lassitudine consistit, aliis redeuntibus in caulas, et loco moveri nequii, in humeros non suscipiet, ut ferat in ovile. Chaldæus: *Et illos qui stant non sustentabit, non fulciet ;* Septuagilit i : *Integrum non diriget;* hebrreuni cnim boSj *kilkel* varia significat, scilicet sustentare, portare, nutrire.

Carnes pinguium comedet, — *q. d.* Fructur lana, lacte cl carne gregis, et tamen eum non pascet; Chaldæus : *Substantias eorum diripiet.*

Et ungulas eorum dissolvet.— Pagninus, *separa* bit;* Septuaginta, *talos eorum pervertet ;* Vatablus, *confringet,* scilicet ictu pedis, vel virgre quam gestat. Noster vertit, *dissolveteti* est verberando Iredet et diffindet, ut incedere nequeant. Describit gestum pastoris crudelis srevientis in suas oviculas.

ve ‘ it. 17. O pastor et idolum ! — Pro *o* hebraico est
*Xi vœ, ut vertunt Septuaginta et Chal-
J ‹Ireos; vel o, ut vertunt Noster, Pagninus, Vatablus et alii. Unde Arabicus vertit : *Vœ pastori vano, otioso, mendaci!* Pro *idolum* hebraico est *elil,* quod per annominationem alludit ad bnx *evil,* id est stultus, uti eum vocavit vers, 13. Jam *elil primo,* significat rem vanam, inutilem, nihili. Unde Vatablus vertit : O *pastorem nihili deserentem oves, quæ sibi commisses sunt!* alii: *O pastor vane et mutilisi* Septuaginta : *Vœ qui pascitis vana!* Syrus : *O pastor inanis, inculte* (instar terra inculi®), *qui dereliquisti oves ! Secundo, elil* est diminulivum ab Sn *el,* id est Deus, ut *elil* sit *deieulus,* umbra Dei et idolum. Unde Pagninus vertit : O *pastor idoli !* Tigurina : *Vœ pastori idolo, qui gregem deserit!* Noster: «O pastor et idolum!» *q. d.* O pastor, qui non es pastor, sed idolum et torva pastoris! qui nihil habes veri pastoris, nisi ejus umbram et simulacrum; quia tua tantum commoda aucuparis, oves vero non pascis, non curas, deseris, et permittis lupis. Addit S. Hieronymus Antichristum hic notari, qui pr® arroganti.! vere volet adorari ut idolum el numen. Dicit ergo : O pastor *evil!* id est non sapiens cl sane, sed stulte ct insane, lu pariter es *elil,* id est non verus, sed vanus; non vivus, sed pictus el fictus pastor; simia es pastoris, non pastor. Simia est simia, etiamsi aurea gestet insignia; ila et tu simia cs hominis, non homo ; aureum gestas pedum, auream coronam el mitram, ac byssinam poderem; sed in mente et corde nil habes sapienti®, nil curre, nil vigilanti®, nil industri® pastoralis. Vœ, vœ, vœ tibi ! In decretorio mundi dic hanc larvam deteget Christus judex, ostendet quam inane fuerit hoc pastoris idolum, quod exterius prrefers. Talis fuit Novalianus Antipapa et remullís S. Cornelii Papre, de quo S. Cyprianus epist. *ad Jubaianum :* « Novalianus, ait, simiarum more, qure cum homines non sint, humana tamen imitantur, vult Ecclesiœ Catholic® auolor ritalem sibi el veritatem vindicare, quando ipse in Ecclesia non sit, imo adhuc insuper conira Ecclesiam rebellis et hostis exstiterit, » etc. Sic predicantes hrerelicorum sunt simire et idola pastorum.

Moraliter, disce hic vitia ct indicia falsi pasto- Judith
ris, ex iisque colligo virtutes et signa veri pasto- n,-i ct
ris. Falsus enim, ait Zacharias, «derelicta non' visitabit, dispersum non qureret, contritum non sanabit, id quod stat non enutriet, carnes pinguium comedet, ct ungulas eorum dissolvet. » Radicem mali Ungit S. Gregorius homil. 17 *in Evang. :* «Curis, ait, saecularibus intenti, tanto insensibiliores intus efficimur, quanto ab ea qure foris sunt studiosiores videmur. Usu Quippe curre terrenae a cadesti desiderio obdurescit animus, ct dum ipso suo usu durus efficitur per actionem sreculi, ad ca emoliri non valet qure perlinent ad charitatem Dei. » Et mox : « Nulla animarum lucra quaerimus, ad nostra quotidie studia vacamus, terrena concupiscimus, humanam gloriam intenta mente captamus. Et quia co ipso quo creteris prrelati sumus, ad agenda qurelibct majorem licentiam habemus, suscept® benedictionis ministerium vertimus ad ambitionis argumentum. » S. Bernardus serm. 76 *in Cani. :* a Ad civitatis (Dei, puta Ecclesiœ), ait, custodiam opus est viro forti, spiritali, fideli; forti ad propulsandas injurias; spiritali ad deprehendendas insidias; fideli, qui non qure sua sunt quaerat. » Et mox : « Pauci admodum sunt qui non quæ sua sunt qurerant, cx omnibus charis ejus. Diligunt munera, nec possunt pariter diligere Christum, quia manus dederunt mammon®. Intuere quomodo incedunt nitidi et ornati, circumamicti varietatibus, tanquam sponsu procedens dc thalamo suo. Nonne si quempiam talium repente eminus procedentem aspexeris, sponsam potius putabis, quam spons® custodem? Unde vero hanc illis exuberare existimas rerum atlluentiam, vestium splendorem, mensarum luxuriam, congeriem vasorum argenteorum ct aureorum, nisi de bonis spons®? Inde csl quod illa pauper, cl nuda relinquitur, facie miseranda, incidía, hispida, exsangui. Propter hoc non est hoc tempore ornare sponsam, sed spoliare; non est custodire, sed perdere; non csl instituere, sed prostituere,

ct devorare, dicento de illis Domino : Qui devorant plebem meam ut cibum panis. Quem dabis mihi de numero prælatormn, qui non plus invigilat subditorum vacuandis nnrsupiis, quam vitiis exstirpandis? ubi qui orando flectat iram, qui prædiccl annum placabilem Domino? O uliiv»m lam vigiles reperirentur ad curam, quam alacres currunt ad cathedram! n

Ex adverso veri pastores quærunt non quæ sua sunt, sed qu® Christi : non bursas venantor, sed animas; non vitam lautam ambiunt, sederuEi«n- ces et martyria pro gloria Dei. Inter alios postepinm s. riori ævo hac in re eminuit S. Adalbertos Pragonsis, cl postea Gnesncnsis episcopus, qui cum nobilissimis in Bohemia parentibus progn dus esset, spretis sæculi pompis in sortem Domini ascitus, sua in pauperes erogavit. Raptus ad episcopatum Pragensem, lotus corrigendis pravorum moribus incubuit, pie severus, cl graviter mitis. Meridies prandentem (praeter dies tostos) media nox dormientem nunquam vidit, lectus ejus erat humus. Cum se parum apud Bohemos proficere videret, perrexit ad Húngaros, cosque ac in primis Geisam ducem, ejusque filium S.Slcphanum, qui primus apud Húngaros regis nomen el dignitatem accepit, ac martyr occubuit, in fide erudivit. Inde perrexit ad Polonos, quibus in Christiana doctrina confirmatis, progressus est in Prussiam, ubi ab infidelibus occisus, apostolatus simul el martyrii lauream est adeptus, anno Domini 997 ; cujus sepulcrum venerationis causa paulo post visens Ollo HI imperator, brachium sancti (quod Romæ in ecclesia S. Bartholomæi deposuit, ubi illud quotannis veneramur) a Boleslao principe dono accepit, eique vicissim pro munere coronan regiam rependit, atque exinde Poloniæ principes, reges habiti vocatiquo sunt, qui antea ducum nomine censebantur. Regnum ergo debent S. Adalberto, quod ab ejus ævo jam per sexcentos annos oblinent, æque ac Hungari. Ha habet ejus Vita, et *Annales Polonia:.*

Duo ofl. di %eri pxVri' Porro ex hoc loco discimus duo esse officia veri pastoris. *Primum* est, vigilantia et cura gregis. *Secundum,* eminentia virtutis d vitie sanctitas. Nam falsos ficlosque pastores liic describit et carpii Zacharias ex duobus oppositis, scilicet quod dormiant negligantque gregem, et quod commoda sua sectentur, non gregis, caque carnalia, non spiritualia. Quoad primum, S. Antiochus *hom.* 3, censet pastorem totum debere esso oculum ct mentem : Is, inquit, cujus fidei tutela animarum a Deo credita est, non mediocri studio vigilare debet pro saluto subditorum, quippe qui certo sciat se pro illis aditurum esso animoe propri® periculum, etc. Debet igitur pastor lotus esse mens et oculus, ut ne una quidem concreditarum sibi pecudum indigna fiat, quæ recipiatur a Domino per oscitantium. Pastores ergo sint Argi, hoc est centoculi, ut singulas oves introspiciunt et curent; ideoque ante omnia primo seipsos introspiciunt e» curent. Qui enim sibi est nequam, cui erit bonus? Qui se negligi!, cni advigilabit? Scriptum csl enim : Medice, cura teipsum. Subditorum ergo est obedire, pastorum vigilare, juxta illud *llcbr.* xm, 17 : « Obedite pnrpo sitis vestris, et subjacete eis. Ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabas vestris reddituri. • Si oculi dormiant, totum corpus dormit : oculi plebis pastores sunt; si pastor dormiat, plebs etiam dormiet. \igilantis pastoris exemplum accipe *Genes,* cap. xxxi, 38 : « \iginti annis (ait Jacob) fui tecum, » id est cum Laban; aoves luæ clcapræ sterilos non fuerunt, arietes gregis tui non comedi : ncc captum a bestia ostendi tibi, ego damnum omne reddebam : quidquid furto peribat, a me exigebas : die noctuque æstu urebar cl gelu, fugiebatque somnus ab oculis meis, » ole. Si sic laborat cl vigilat (ait Magnus Gregorius lib.VII, epist. 48 *ad Anastasium*) : si sic, inquam, laborat et vigilat qui pavit oves Liban, quanto labori quantisque vigiliis debet intendere, qui pascit oves Dei? Observa verba illa Jacob : a Ego damnum omne reddebam; quidquid furto peribat, a me exigebas. » Qua? indicant a pastore rationem ovium reposcendam a Deo. Damnum omne quod ipsius culpa contigerit, pastor reddet; quidquid perierit, ab eo exigetur. Hoc est quod ait S. Chrysoslomus lib. II *J)e Sacerdotio :* Cui Christi grex concreditus est, facere oportet.

Quoad *secundum,* typum dat Saul rex Israelis, dc quo dicitur I *Rey.* cap. ix, quod ab humero sursum eminebat super omnem populum. Ubi S. Gregorius : Rex, ait, praecedit collo, praecedit capite : collo locutio, capite contemplatio designatur. Capite ergoel collo omnium subditorum ct capita pastor excellit, si contemplationis altitudine mirabilis est, et sublimitate doctrina». *Is iar* XL, praecipit Deus ut p intor evangelizaos ascendat in montem ; « Super montem, ait, excelsum ascende, tu qui evangelizas Sion;» ex vili igitur sublimi, el non intima vulgarique, pastor ovibus, ut audiatur, debet evangelizare : quod docet idem vigilantissimus et sanctissimus pastor vere Gregorius, lib. I *Epistolarum.* ephi. 24 *ad Episcopum Constantinopohtanum :* a Qui, ait, loci sui necessitate exigitur summa dicere, hac eadem necessitate compellitur summa monstraro. Illa namque vox libentius auditorum cor penetrat, quam dicentis vita commendat; quia quod loquendo pnecipit, ostendendo adjuvat ut liat. Hinc cnim per Prophetam dicitur : Super montem excelsum ascende, tu qui evangelizas Sion; ul videlicet qui cadesti prædicationo utitur, ima jam terrenorum operum deserens, in renna culmine stare videatur, lantoque subditos facilius ad meliora pertrahat, quanto per vite mentum do superius clamat. » Eximius quoque pastor

Salvianus, quem Gcnnadius episcoporum magistrum appellat, hac de re præclare lib. I *ad Ecclesiam Catholicam* sic scribit : « Sacerdotes exempla esse omnibus debent, et tanto antestare cætcris oportet devotione, quanto antestant omnibus dignitate. Nihil enim est turpius, quam excellentem esse quemlibet culmine, ct despicabilem vilitate. Quid est cnim aliud principatus sine meritorum sublimitate, nisi honoris titulus sine homine? Aut quid est dignitas in indigno, nisi ornamentum in luto? Et ideo cunctos qui sacri altaris suggestu eminent, lanium excellere oportet merito, quantum gradu. » Causam dal S. Rasilius apud Nazianzcnum in ejus *Laudibus.* Vix cnim est, inquit, ut antistes per summum assequatur medium, ac per exuberantem virtutis amplitudinem vulgus ad mediocritatem pertrahat. Denique aurea est sententia S. Grcgorii lib. VH, *epist.* 3Î : « Lux gregis fiamma est pastoris. Decet enim pastorem, decet Dominicum sacerdotem moribus ct vita clarescere, quatenus in eo tanquam in speculo vite suæ plebs commissa ct eligere quod sequatur,ct videre possit quod corrigat.» Plora si cupis, vide ea quæ dixi *Ezrch.* xxxtv.

Gladius super brachium ejus. — Vel active, vel passive. Activo accipit Chaldæus dum vertit :St-*milis est pastor hic stultus lanioni, qui habet gladium in manu sua, et oculus ejus respicit ad pinguia ut jugulet ca,* idcoque punietur a Deo, qui brachium ejus arefaciet, et oculum obscurabit.

Secundo, alii passim accipiunt passive, idque exigunt sequentia, 7. d. Gladius, id est ultio Dei incumbet brachio crudeli pastoris stulti, ut ejus potentiam confringat : item oculo dextro ejus, id est ejus providenliæ, calliditali, consiliis et prava intentioni, qua satagit gregem expilare ct perdere, 7. *d.* Deus hæc ejus consilia et pravas intentiones dissipabit, ct infatuabit. Nam brachium ejus arefaciet, id est potentiam illi adimet: el oculum ejus dextrum, id est intentionem cl machinationem obscurabit, excæcabit clcvcrtel. Ila S. Hieronymus, Theodoretus, Remigius, Hugo, Lyranus, Arias, Valablus, Ribera et a Castro. Hoc in Anlichrislo clarissime patebit, quem « Dominus interficiet spiritu oris sui, ct destruet illustratione adventus sui,» 11 *Ti.ssal,* cap. 11,8.

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Recedicit Jérusalem a Gentibus, quin et a Judæis perfidis oppugnandam, sed Deum eam tutaturum per Machabais. qui quasi heroes instar ignis omnia pervadent, subjicient, absument, ac tándem, vers. tO, *promittit Deus S' effusurum in Jerusalem spiritum gratto ct precum per Christum, quem fideles visuri sunt in cruce clavis lanccaque transfixum, idcoque planctum maximum facturi. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Remigius, Albertus et Hugo. Allegorico Jerusalem est Ecclesia, praesertim primitiva, quam Deus per apostolos et martyres quasi heroes, contra omnes insultus Judæorum ct Gentilium per trecentos annos forbirne propugnavit : ita Ribera, Arias ct Vatablus, ac rursum in fine mundi contra Antichristian, Gog ct Magog propugnabit. Allegorico dico, non litteraliter, uti multi censent. Nam litteraliter loqui Zachariam dc temporibus Machabœorum mox secuturis, patet tum cx consequentia temporum, tum ex connexione ct congruentia oraculorum horum cum gestis Machabœorum; tum quia vers.*\ 0, *desinit in passione Christi. Hac autem secuta est ætatem Machabœorum. Sicut ergo Isaías, Jeremías, Osee, Daniel, Ezcchiel, etc,, pr rdixerunt ca quæ Judæis mox erant eventura a Salmanasarc, Nabuchodonosore, Cyro ct Dario : sic ct Zacharias pruedicit ca quæ iisdem mox obventura erant ab Antiocho sub Machabæis* (I).

1. Onus verbi Domini super Israel. Dicit Dominus extendens cœlum, el fundans terram, cl fingens spiritum hominis in eo: 2. Ecce ego ponam Jerusalem superliminare crapulæ omnibus populis in circuitu : sed et Juda erit in obsidione contra Jerusalem. 3. El erit : In die

(1) Cum satis clare Cornelius discernat quæ litteraliter in hoc capite de Machabæorum temporibus intelllgcnda s»nl, ct nos ipsi in notis futeequentibus hunc sensum non l rætermiliarnos ; analyste totius hujus capitis quod secundam partem Zacliariæ vaticiniorum *de prorogativis Ecdetto Christi* incipit, in sensu cminenliore et sublimiori exponimus.

Po-t prcCationem, notans prophetiae severitatem contra incredulos, el certitudinem ex Dei potentia, 1 :

Pm 10, describit Propheta *providam Dei aironi,* qua Chri li Ecclesia, *primo,*munitur vi inaccessa et immobili, 2,3; *secundo,* defenditur contra hostium assultus, 4 ; *tertio,* instruitur Apostolis et prædfcatoribus invictis ac victoribus, 5, 6; *quarto,* amplificatur particularium Ecclesiarum accessionibus, 7.

Slcu^do, gratiarum abundantiam, Ecclesiæ Christi collatam, *primo,* per Dei tutelam, lapsorum pmnilenliim, fidelium virtutem, hostium compressionem, 8,9; *recundo,* per effusionem spiritus gratiarum, precum el lacrimaran) super Judæos, Chrisii crucifixores, sed con-

illa ponam Jerusalem lapidem oneris cunctis populis : omnes qui levabunt eam, concisione lacerabuntur : et colligentur adversus eam omnia regna terræ. 4. in die illa, dicit Dominus, percutiam omnem equum in stuporem, et ascensorem ejus in amentiam : et super domum Juda aperiam oculos meos, et omnem equum populorum percutiam cæcilate. 5. Et dicent duces Juda in corde suo : Confortentur mihi habitatores Jerusalem in Domino exercituum Deo eorum. G. In dic illa ponam duces Juda sicut caminum ignis in lignis, et sicut facem ignis in fœno : et devorabunt ad dexteram et ad sinistram omnes populos in circuitu : et habitabitur Jerusalem rursus in loco suo in Jerusalem. 7. Et salvabit Dominus tabernacula Juda, sicut in principio :ut non magnifice glorietur domus Dayid, et gloria habitantium Jerusalem contra Judam. 8. Indie illa proteget Dominus habitatores Jerusalem, et erit qui offenderit ex eis in die illa, quasi David : et domus David quasi Dei, sicut angelus Domini in conspectu eorum. 9. Et erit in die illa : quæram conterere omnes Gentes, quæ veniunt contra Jerusalem. 10. Et effundam super domum David et super habitatores Jerusalem spiritum gratiæ et precum : et aspicient ad me, quem confixerunt : et plangent eum planctu quasi super unigenitum , el dolebunt super eum, ut dolori solet in morie primogeniti. 11. In die illa magnus erit planctus in Jerusalem, sicut planctus Adadremmon in campo Mageddon.12. El planget terra: familiæ et familiæ seorsum : familiæ domus David seorsum, el mulieres eorum seorsum : 13. familiæ domus Nathan seorsum, et mulieres eorum seorsum : familiæ domus Levi seorsum , et mulieres eorum seorsum : familiæ Sonici seorsum, et mulieres eorum seorsum. 14. Omnes familiæ reliquæ, familiæ el familiæ seorsum, cl mulieres eorum seorsum.

i. Onus verbi Domini super Israel.—«Onus» est onerosa, tristis et funesta prophetia, ut dixi *Isaia:* cap. Kin, 1 (1). Israel hic vocatur populus Judaicus, descendens a Jacob. Hic enim ab angelo cognominatus csl Israel, idcoque omnis ejus progenies, puta duodecim patriarch», cl duodecim tribus ab cis proseminat», vocate sunl Israel. Jam quia decem tribus olim abducte in Assyriam, toto orbe dispersa erant, ita ut tempore Zachariæ Israelis nomen in eis evanuisse videretur, hinc stirps el familia, ac conscquenlcr hærcditas el nomen Israelis, redacta sunl ad duas tribus reliquas, pula ad Judæos. Ili enim fuerunt stirps Jacob, ct populus Dei, cui exhibitus fuit Messias, Abrahæ et Jacobo promissus. Ita Cyrillus. Prædicit ergo hic Zacharias onus, id est clades Israeli, id est Judæis, ab Antiocho ejusque ducibus el posteris intentandas, sed Dei dextera el scuto avertendas per Machabæos. Unde Dei potentiam exaggerando, præmiltit dicens :

Dicit Dominus extendens coelum, et fundans TERRAM, ET FINGENS SPIRITUM HOMINIS IN EO, — versos, 10. Eorum dolor prodicitur intensione maximus, 1l ; proprietate principibus, scribis, sacerdotibus et pharisiete debitus, 12, 13; universitate omnibus communis, 14 ; *tertio,* per patulam omnibus Ecclesiæ doctrinam et parata fidelibus sacramenta, cap. xm, I.

(1) Ilebræus: *Pronuntiatio verbi Jehova»,* id est effatum Jova» super *Israele,* hebraico bp, id est universo populo Hebræoruin, non *contra Itraelem.* Neque enim, ut optime observat Rosenmuller, mala pronuntiat Israeliti* prophetia qua» sequitur, sed vindicandos illos el liberandos cx hostium potestate promittit.

ç. *d.* Ego sum Deus omnipotens, omniscius ct optimus; nam meam omnipotentiam oslendi, dum vastissimos cœlos cx nihilo creavi et expandi ; sapientiam meam patefeci, dum terram in medio mundi pendulam mira arte fundavi ct fulcivi : bonitatem demonstro, dum quotidie animas creo, ct in corpora hominum nascentium immitto et conservo. Ergo mullo magis eadem omnipotentia, sapientia cl bonitate fulciam el defendam Jerusalem, hostesque ejus coram ea collidam el confringam. Hinc mystice, cœlum est symbolum Ecclesiæ Christian», quam Deus per lotum orbem extendit; Icrra autem, populi Judaici, quem Deus in medio Ecclesiæ quasi suspendit.

2. Ecce ego ponam Jerusalem superliminare crapule. — Hebræum qo *soph* significat duo : *primo,* limen ct superliminare; *secundo,* calicem vel poculum, uli vertunt hic Chaldæus, Vatablus, Pagninus, Arias cl alii (2). Rursum *raal* significat *primo,* tremorem; *secundo,* crapulam; *tertio,* soporem; *(piarlo,* venenum; *quinto,* stuporem; *sexto,* concussionem. Unde alii vertunt, vas *ebrietatis;* alii, vas *(remoris;* aut, ul Syrus, *portam tremoris;* vel ut Arabicus, *portam commotionis;* alii, *calicem veneni soporiferi;* alii, *craterem stuporis,*

(2) Hic sensus magis nativus nobis videtur: E^ve *ego reddam Jerosolymam calicem inebriantem omnibus gen» tibus iu circuitu.* id est, populi undique magno cum ardore ad Jerosolymam confluent, velut sitim suam ejus expugnatione et direptione recincturi; sed potus hic, quem ritiunt, ita cos inebriabit, ul vertigine correpti ruant, atque ad mortem soporentur.

Verum Septuaginta et Noster tam hic quam *Amos* cap. is, 1, vertunt, « superliminare crapulæ, vel commotionis; » *Ezcch.* cap. xxiii, 3t, «superliminare tremulum,»* vel *mobile.* Sub superliminari intellige postes laterales, qui limini inferno ostii superstant et incumbunt; sic enim habent Septuaginta : *Ego pono Jerusalem sicut superliminaria quæ moventur omnibus populis in circuitu.* Jam rfc Siperlimirar* cripnlr qnid ? *crapulæ,* vel tremoris, stuporis et concussionis, dupliciter accipi potest: *primo,* passive, *q. d.* Redigam Jerusalem in tantas obsidionis angustias, ut ipsa iis quasi ebria tremere et insanire videatur : est enim hoc onus Jerusalem. Unde et sequitur : « Sed et Juda erit in obsidionem contra Jerusalem. » ¡la Thcodorelus et Eusebius lib. VIH *Demonstr.* cap. iv. *Secundo,* active, *q. d.* Gentes obsidebunt Jerusalem ut ejus vino et spoliis se satient et inebrient; sed ego eas in tantas clades ct strages impellam, ut iis quasi veneno lelhifero ebrii, in tremorem, stuporem et amentiam adigantur : angustiabunt Jerusalem, sed ibidem angustiabuntur ipsimet; el laqueus quem aliis posuerunt, in eorum caput recidet : sicut Aman in cruce quam fixerat Mardochæo, suspensus est. Sic enim vers. seq. lapidem oneris Jerusalem explicat active, non passive, scilicet qui oneret ct collidat, non Jerusalem, sed hostes eam divexantes. Est metaphora a calice aureo, optimo vino pleno, sed venenato, ad quem certalim accurrunt sitibondi, sed mox ut cum gustarmi, tremere, stupere, animam agere incipiunt. Simili modo, Babylon dicitur propinare gentibus calicem aureum maledictionis, eoque inebriare, soporare et dementare omnes gentes, *Jercm.* cap. 1 i. 7. Jam eodem redit sensus, sive *saph* verlas calicem, sive limen vel superliminare, *q. d.* Quicumque hostis attigerit limen Jerusalem, mox quasi ebrius et mente captus, tremere cl furere incipiet : sicut de Sibylla Cumana narrat \ irgilius VI *Æneid.,* quod mox ut limen antri sui fatidici ingredicb dur, extra se rapi, furere et vaticinari incipiebat. Talis est ct lacus juxta Neapolim, in quem si injicias canem, illico emori el exanimari videtur; quem si in lacum adversum inferas, slatini ad se redit, et reviviscit. Ha S. Hieronymus, Remigius et Hugo. Rursum a Castro sic exponit, *q. d.* Ponam Jerusalem velut superliminare minans ruinam omnibus ingredi volentibus, quos tremere faciet quasi ebrios, ac venefico potu infectos : nam mox ul limen attingent, contremiscent ct corruent. Palacius vero ct Mariana sic, *q. d.* Ponam Jerusalem superliminare crapulæ, in quod scilicet hostes furore ebrii impingent, caputque collident, *q. d.* Qui impugnant Jerusalem, quasi ebrii et insani cadent et corruent. Alii, *q. d.* Jerusalem erit hostibus obsidentibus quasi calix veneni mortiferi, quod bibentem morte ¿eterna consopit. Ad litteram loquitur de Jerusalem arctata ct alRicla ab Antiocho Epiphane, cjusque asseclis, quos Judas et Madiate! ceciderunt, ul corruerent quasi temulenti.

Allegorico, loquitur de Ecclesia primitiva, quam persecuti sunt Nero, Decius, Diocletianus; sed Deus cos quasi ebrios percussit et oppressit. Quocirca Alcazar in *Apocal.* cap. xi, 13, notat. 12, ex Theodoreto sic exponit, « quasi superliminare crapulæ, » id est sicut in crapula ebrio, ob vertiginem capitis moveri videntur superliminaria; sic revera commovebitur Jerusalem, id est Ecclesia, itaque persecutionibus concutietur, ut ruitura videatur, et vicini populi se invicem cohortentur, ut ab ea sibi caveant, ne ejus ruina involvanlur. Aut, *q. d.* Vicini populi Ecclesiæ limina respicient tanquam crapulam, ebrietatem ct insaniam ; ac Christianis insultabunt quasi ebriis et insanis; sicut pueri ebrium insectantur, illudunt, ac vacillantem et labantem impellunt ut corruat. « Sed ct Judas pugnabit contra Jerusalem, » *q. d.* Non soli Gentiles perscqucnlur Ecclesiam, sed et Judæi; qui tamen a Deo illuminati, pro Ecclesia contra Gentiles arma sument, magnamquo in ipsis stragem edent, uli ait Zacharias vers. 6. Paulo aliter Ribera, *q. d.* Sicut ebriis superliminare domus quam ingredi volunt, moveri videtur, ct ideo ipsi quasi insani, putantes se commoveri, corruunt; sic accidet hostibus Ecclesiæ, qui ad eam oppugnandomi venient; corripientur enim insania quasi crapula, itaque corruent. Addit Deirio *adagio* 1020, forte idcirco Septuaginta vcriissc *superliminaria,* in plurali, eo quod ebriis omnia videntur gemina, sicut ct cntlicis. Minus rcctc Rupcrlus crapulam in bonum pro satietate accipit, *q. d.* Ecclesia erit domus crapulæ, id est satietatis ct ebrietatis spiritualis, de qua in Pentecoste dicitur *Actor,* n, quod Judæi Apostolos musto plenos ct ebrios judicarent.

Porro videtur alludere Zacharias ad illud *Jerem.* cap. XXV, 15 : « Sume calicem vini furoris hujus de manu mea: ctpropinabis dc illo cunctis gentibus, ad quas ego mittam tc. El bibent, el turbabuntur, ct insanient a facie gladii, quem ego mittam inter eos. Et accepi calicem de manu Domini, ct propinavi cunctis gentibus, ad quas misit me Dominus : Jerusalem, » etc. Et magis ad *hmœ* XXIX, 8: « Sic crii, ait, multitudo omnium Gentium, quædimicaverunt contra montem Sion: obstupescite ctadmiramini, fluctuate ct vacillate: inebriamini, et non avino : movemini, ct non ab ebrietate. Quoniam miscuit vobis Dominus spiritum soporis, claudet oculos vestros, » etc. Et clarius *Jercm.* cap. xxv, 27 : « Hæc dicit Dominus : Bibite, ct inebriamini, ct vomite : et cadite, ncque surgatis a facie gladii, quem ego mittam inter vos. » Ecce hæc est crapula, non vini, sed vindicte Dei, de qua Zacharias hic. Vide ibi dicta. Voluerunt enim Græci calice furoris sui, cædis ct sanguinis inebriare Jerusalem; sed eodem per Machabæos inebriati sunt a Deo, qui, ut ait Psaltes Pòub/i. Lxxvn, 03, a excitatus est tanquam

dormiens Dominus, tanquam potens crapulatus u vino. Et percussit inimicos suos in posteriora-.opprobrium sempiternum dedit illis, n Idem mullo magis, et sœpius fecit infidelibus persequentibus Ecclesiam. Nulla enim natio est, quæ Christum cl Ecclesiam immaniter aliquando non sil persecuta, cum eminus tantum ejus superliminaria, id est Christum crucifixum vidit, ejusque doctrinam paradoxam audivit, scilicet : « Beati pauperes : Beati qui lugent : Beati qui esuriunt, » etc. Hæc enim omnia mundus abhorrebat et odiebat, donec internam ejus pulchritudinem, gratiam, consolationem et spiritum vidit ct gustavit. Hac de causa, *Cant,* i, Ecclesia dicitur esse sicut pelles Salomonis, et sicut tabernacula Cedar, exterius scilicel horrida, nigra, et æstu persecutionum adusta. Quare qui ejus admirabiles divitias videre vult, domum ejus intret oportet, ct non in limine maneat. Hinc ab initio mundi inter probos et improbos acre ct perenne fuit bellum : semper enim inter se contraria pugnant, ut calidum et frigidum, album ct nigrum, virtus et vitium, Deus ct diabolus. Hujus rei symbolo censet Stunica, primum miraculum a Christo factum esse in vino ex aqua producto, quia scilicet Ecclesia ab ipso stabilienda erat vas crapulæ.

Tropologice, Messana per superliminare crapwte intclligit canili rum, vel ramum hedera aut vilis, quem œnopolæ ad limen tabernœ suspendunt, ut transeuntes invitent ad introeundum, ibique potandum ct inebriandum se. Huc accedit Albertus, qui sic exponit, 7. *d.* Ponam Jerusalem patentem introitum advenientibus ad eam, sicut ad crapulam, qua insatiabilis corum pascalur cupiditas. Sic ergo superliminaria crapulæ significant tabernam, ganeam, popinam, etc., in quibus vigeni ebrietas cl crapula, quibus proinde onus Dei hic Propheta intentai. Propter crapulam enim, (eque ac alia scelera, videtur Deus hoc onus Sr|^b- imposuisse Hicrosolymæ. Unde Sanchez « superronurc liminare crapulæ v accipit prostibulum gulie ct libidinis, puta Ephcbiam in Jerusalem ab impio na .1 Jasone constitutam, in qua optimi quique juvenganca. num publice cuilibet ad infandam libidinem prostituebantur. Hoc enim prostibulum vocari *crapulæ,* quia symbolo crapulæ, id est scypho, in superliminari exslante, quasi indice ct Ululo erat insignitum. Scyphus enim Herculi ct Baccho saccr erat, insigne crapulæ, indequo sequentis libidinis. Porro idipsum sacrilegus constituerat juxta templum, imo in ipso templo. Nam, ut dicitur H Muc/iaò. vi : « Templum luxuria ct comcssationibus Gentium crat plenum, ct scorlanlium cum meretricibus, n Gentiles enim in templis publica agitasse convivia docet Aristoteles lib. VII *Politic,* cap. mi. Unde ct Sichinitæ, epulantes in fano dei sui Berilli, maledicebant Abimelcch, uti dicitur *Judie,* cap. ix, 17.

Dices : Deus dicitur hic positurus Jerusalem in superliminare crapulæ. Deus autem non potest excitare crapulam proprie dictam : hæc enim est peccatum ebrietatis. Respondeo : Jerusalem posuerat se superliminare crapulæ proprie diclæ; sic Deus idcirco posuit eam superliminare crapulæ metaphorice, ut scilicet, quæ crapulata orat ebrietate el culpa, ctapularctur poena, ac inebriaretur suo sanguine Deique vindicia, 7. d. Puniam eam pl igisque inebriabo, ut iis ostendam toti mundo eam sc fecisse ganeam et tabernam crapulæ. Est ergo in hac tropologia melonymia vel mclalepsis, qua ex consequente antecedens, ex effectu causa, ex poma culpa intelligitur : alioqui enim incommoda est et incongrua, utpote a sensu litterali dissidens eique repugnans. Hoc recte adaptes bacchantibus in Bacchanalibus, quando multis in locis cum magna christiani nominis ignominia, magnaque infidelium offensione, irrisione et probro omnes pene domus, totaque civitas fit superliminare crapulæ, ita ut ei jure hic titulus dari et inscribi possit : Hæc est domus crapulæ : Hæc est civitas, non Christi, sed Bacchi : Hi dies sunt bacchantium, stultorum et insanorum, non Christianorum, uti in nonnullis Calendariis impressum legi.

Sed et Juda, — 7. d. Non solum Gentes, sed et Judæi perfidi, vel transfugæ obsidebunt Jerusalem, eamque affligent, ut ipsa ærumnis videatur ebria ; sed has ærumnas Deus devolvet in ipsos Judæos perfidos ct transfugas, cosque plagis et cœsorum sanguine inebriabit. Tales transfuga? fuerunt Jason cl Menelaus, qui profugi ad Antiochum, Jerusalem obsederunt, ceperunt el vastaverunt, uli dixi cap. præced. vers. 15. Idem alii plurimi, qui minarum et tormentorum Antiochi metu, a judaismo ad genlilismum apostatarunt, de quibus l .Ifacfiuft. cap. 1, 44 et 55, et H)lachab. cap. iv ct v, ac Josephus lib. XII *Antiq.* cap. vi.

Allegorico, prima persecutio Apostolorum cl Ecclesiæ fuit a Judæis, ut patet ex *Adis Apostolorum.* Ita Arias et Vatablus.

3. Poxam Jerusalem lapidem oneris cunctis ropilis. — Syrus, *lapidem concubationis ; Septaaginta, lapidem qui conculcatur;* Chaldæus, *lapidem offensionis;* Arabicus, *lupidem sidjeclionis.* Vcr.< 3.

Quœres, quis *lapis oneris?* Respondet optime S. Hieronymus (quem proinde Remigius, Rupcrtus, Glossa, Ribera ct alii passim sequuntur) dicens : « Mos est in urbibus Paheslinæ, ct usque hodie per omnem Judæam votus consuetudo servatur, ul in viculis, oppidis ct castellis rotundi ponantur lapides gravissimi ponderis, ad quos juvenes exercere se soleant, cl cos pro varietate virium sublevare, alii ad genua, alii ad umbilicum, alii ad humeros et caput, nonnulli super verticem rectis junctisque manibus, magnitudinem virium demonstrantes, pondus extollant. In arce Atheniensium juxta simulacrum Mincrvæ, vidi sphæram æncam gravissimi ponderis, quem ego pro imbecillitate corpusculi movere vix po- cr*f^

tui. Cum quærerem quidnam sibi vellet, responsum est ab urbis ejus cultoribus, athletarum in illa massa fortitudinem comprobari, nec prius ad agonem quemquam descendere, quam cx levatione ponderis sciatur, quis cui debeat comparari. Sensus ergo iste est : Ponam Jerusalem cunctis gentibus quasi gravissimum lapidem sublevandum. Levabunt quidem eam, et pro virium varietate vastabunt; sed necessc est ut dum levatur, in ipso nixu et elevatione ponderis, gravissimus lapis scissuram aliquam vel rasuram in levantium corporibus derelinquat. » Hic est lapis operis, oneratum et portantem concidens ct opprimens, cujus meminit Ecclesiasticus cap. vi, 22, dicens : a Quasi lapidis virtus probatio erit in illis, cl non demorabuntur projicere illam, » *q. d.* Sapientia est lapis oncris, quem quisque levando probit suas vires ct robur. Unde stulti cl improbi cum aliquousque levant, sed mox ut sentiunt ejus pondus, illico abjiciunt. Hinc Græca habent ; *Quasi ¡apis probationis foriis erit in illo.* Hujus lapidis æque ac plumbi athletici meminit Hieronymus Mercurialis lib. Il *Gymnastic®,* cap. xi. Jam Theodoretus, Remigius ct Hugo censent Jerusalem fuisse « lapidem oncris, « cum expugnata est a Tito ct Romanis. Verum hic de tempore Antiochi et Machabteorum agitur, non Titi ct Romanorum. Hisce enim Jerusalem non fuit Iapis oneris, sed pila prædæ et gaudii.

Dico ergo ad litteram significari hic, quod Antiochus et Græci suis copiis ex omnibus gentibus collectis oppugnaturi sint Jerusalem, ut eam quasi lapidem oncris ex Judæa exportent in Græciain, sed ab ea quasi a lapide oneris, per Machabæos concidendi sint et conterendi : id enim ita factum esse non semel, sed sæpius per intervalí i temporum recto ordine demonstrat a Castro. Nam in primis Ptolemæus Philopator, dum templum ingressus vellet in Sancta sanctorum penetrare, sacerdotibus opem divinam implorantibus, pene mortuus cecidit cl cncctus divina vi, nisi citissime c templo a suis eductus fuisset, uti in lib. Il *Machabceorum* refertur. Heliodorus , missus a rege Seleuco ad spoliandum œrarium templi, flagellatus discessit,!! *Machab.* cap. m. Jason vi ingressus civitatem, per diversa loca profugus interiit honore sepulturæ privatus. Antiochus Epiphanes urbem templumque spoliavit per scipsum, l *Machab.* cap. i, ct!! *Machab.* cap. v ; deinde per Apollonium et Lysiam : sed male periit iniquus, ul dicitur l *Machab.* cap. vi, cl Il *Machab.* cap. ix, postulans misericordiam ab eo, a quo non erat adepturus. Alcimus deinde missus a rege Demetrio obsedit Jerusalem, l *Machab.* cap. ix, et præcipicns destrui atrium interius ct opera Prophetarum , percussus paralysi, ct graviter tortus interiit. Antiochus Scdelcs Judæam devastavit, et Hierosolymam obsedit; sed divinitus tactus sacrificium obtulit, et fœdere inito recessit, ut refert Josephus lib. XIII Anfig, xv. Post hos Romanorum Toaipeius primus Judæam subjugavit, Hierosolymam templique adytu ingressus, nunquam deinceps prospere rem gessit in bellis, donec in acie Pharsalica universus ejus exercitus verso ad Hierosolymam cecidit vultu, ipseque fugiens in Ægyplum cæsus est. Denique M. Crassus, contra Parthos profectus, templum Hierosolymitanum spoliavit : ideo a Partilis cum filio ct universo exercitu trucidatus, liquato in os ejus auro injecto, sui sacrilegii pœnas exsolvit, ut referunt Josephus lib. XIV *Antiq.* cap. xm, ct Plutarchus in *Pompeio* ct *Crasso.* Ex quibus constat per mullos annos urbem llierosolymam a multis regibus ac ducibus obsessam, ct Dei munere liberatam, non sine eorum concisione. Verum quoque deducitur collecta fuisse adversus Jerusalem omnia regna terne.

Porro solerter conjicit Sanchez Prophetam in hoc lapide oncris respicere ad palæslram, quam æque acephcbiam, ritu gentilitio in Jerusalem instituit impius Jason, in qua gestando onere et disco certabant tanta frequentia ct concursu, « ut sacerdotes festinarent participes fieri palæstræ,ct præbitionis ejus injustæ, ct disci, » II *Machab.* cap. iv. Ubi nola : Discus erat massa rotunda, q",Jr seu globus cx ferro, plumbo,saxo, quo adolescentes vires explorabant, illum vel elevando, vel jactando, ut qui aliius cum elevaret, vel longius jaceret, ille vinceret. Unde cos *discobolos* vocat Plinius lib. II, cap. xxxiv, de quibus Martialis lib. XIV ;

> Splendida cuni volitent Spartani pondera disci :
> Este procul pueri, sit semel ille nocens.

Allegorico, Ecclesia est lapis oncris, quem levare , tollere ct abjicere voluerunt Judæi cl Gentiles ; sed omnes ab eo concisi ct oppressi sunt, ut patet in Nerone, Decio, Valeriano, Juliano, ctc., sed maxime in Diocletiano ct Maximiano, qui jurarant se exstirpaturos Christi Ecclesiam ct fidem, vel certe imperium deposituros. Secundum praestiterunt, quia prius præstare non potuerunt. Unde uterque a Constantino, primo imperatore chrisliano, ad necem el reslim adactus csl.

Anagogice, Ecclesia ct Christus erunt lapis oncris, qui opprimet impios in dic judicii, deprimelque in tirlara, de quo ChrisUis *Matth.* cap. XXI, 44 : « Qui ceciderit super lapidem istum, confringetur : super quem vero ceciderit, conteret cum, » *q. d.* Qui restiterit Christo, quem Deus in Ecclesia posuit lapidem angularem, puta lapidem oneris, ct petram scandali, cumque persecutus fuerit, frustra id faciet. Nam sibi in corpore el animo perniciem acccrsct, ita tamen ut non penitus conteratur, sed per pœnitenliam reparali possit : super quem vero ceciderit hic lapis, id est ille cui Christus gravi sua ultione incubuerit, quales erunt damnati in die judicii, huic nulla spes reHqua erit redintegrationis;

perinde ac si lapis grandis i. vas testaceum decidat, illud in minutissima frusta confringit, ut nullo modo reparari queat. Ita S. Augustinus lib. I *Quatt. Evumj.* Quæst. XXX, tom. IV.

Vers. 4. 4. PERCUTIAM OMNEM EQUUM (scilicet hostilem, puta Antiochi et Græcorum per Machabæos) in stuporem, — id est ad stuporem, ut scilicet omnes videntes stupeant ad plagam tant ini lamque subitam , et ipsi equites præ stupore et pavore quasi versi in amentiam, nesciant quo fugere, vel quid agere debeant. Itu S. Hieronymus, Theodoretus et alii (i).

Et super domum Juda aperiam oculos meos, — ut scilicet protegam Judæam et Judæos, imo ut ii qui metu Antiochi prolapsi sunt in genlilismum, ejusque copiis mixti pugnarunt contra patriam, resipiscant, sumptisque animis jungant se Machabais, ct patriam propugnent. Ha factum legimus I *Machab.* cap. n, 29.

Allegorico, *q. d.* Faciam ut Judæi qui Ecclesiam persequebantur, videant suum errorem, et ad eam convertantur, eamque propagent, uti contigit S. Paulo *Actor,* ix. Ha S. Hieronymus.

Et omnem equum populorum percutiam cjecitate. — Est catachresis et synecdoche ; per *caecitatem* enim accipit stuporem ct metum, quo correpti equi quasi cæci, nesciebant quo fugere deberent : proprie etiam multi equi hostium a Machabæisin capite percussi et excæcati sunt. Nam II *Machab.* cap. x, 29, dicitur : « Apparuerunt adversariis de cado viri quinque in equis, frenis aureis decori, ducatum Judæis prestantes: ex quibus duo Machabæum medium habentes', armis suis circumseptum incolumem conservabant: in adversarios autem tela et fulmina jaciebant, ex quo et decitale confusi, ct repleti perturbatione cadebant.

' er.. 5 5. Et dicent duces Juda in corde suo. — S. Hieronymus sic exponit, 7. *d.* Judæi cx metu transfugio, et cum copiis Antiochi obsidentes Jerusalem , non ore, ne audiantur, sed corde suo dicent et precabuntur : Domine, conforta cives Jerusalem, ut hisce Antiochi copiis resistere queant ; ut sic victi cum hostibus, quibus coacte servimus, vincamus cum civibus, quos intime amamus. *Secundo* ct planius, *q. d.* Machabæi in corde suo precabuntur Deum, ut confortet cives Jerusalem, ne Antiocho succumbant. Ita Judam Machabæum legimus pene semper ante aciem orasse, el Dei opem implorasse, eaquo victoriam obtinuisse.

Allegorico, duces Juda sunt Apostoli, qui orarunt Deum ul Jerusalem, id est Ecclesia, omnibus tyrannis fortiter ad morlcm usque cl martyrium resisteret. Ha Albertus et Arias.

G. Ponam duces Juda sicut caminum ignis, — *q. d.* vemflu Faciam ul .Machabæi, cl mystice Apostoli quasi ignis omnia circumcirca populentur, superent, subjiciant et ad se convertant. Vide gesta Judæ, Jonathæ ct Simonis in lib. *Machab.* Id in Apostolis patuit in Pentecoste, quando Spiritus Sanctus eis insedit specie linguarum ignearum : unde mox eloquiis suis ignitis inulta hominum millia, ac sensim totum mundum ad Christum converterunt. Ita S. Hieronymus, Remigius, Albertus el ahi.

Et sicut faciem ignis in foeno. — Ita Romana. Alii pro *faciem* legunt *fascem;* alii, *facem,* et ita vertunt Septuaginta, Chaldæus, Pagninus, Vaiablus et alii. Hoc enim significat hebræum TS7 *lappid,* scilicet lampadera ct facem. Eodem omnia redeunt : facies enim ignis est fax, celerrime comburens el consumens fœnum, cui injicitur.

Et habitabitur Jerusalem , — *q. d.* Jerusalem prius vacuata civibus, profugis ob melum Antiochi, virtute Machabæorum, iis rursum implebitur, ut in ea sicul ante, habitent pacifice, frequentes et opulenti, ut patet I *Machab.* cap. xtv, 4; idque pene usque ad tempus Christi, qui eam aliis incolis cœlestibus et divinis, puta Apostolis et primævis Christianis ditabit ct decorabit. Nota pleonasmum hebraicum, cum dicit Propheta : « Il ibitabilur Jerusalem rursus in loco suo in Jerusalem; » redundat enim t* *in Jerusalem.* Nil enim aliud vult dicere, quam Jerusalem non alio, sed eodem in luco quo prius ædificandaœ et habitandam : quod ut plane, plene et certo futurum significet, addit to *in Jerusalem.* Mullæ enim civilates dirulæ, poslea non codera, sed alio vicino in loco ædiiicatæ sunt, uti Tyrus nova: nam vetus Tyrus dicitur Palœlyrus, et a Tyro nova longiuscule distat. Sic Roma moderna alia est a veteri. Sic et fusculum : quin el Jerusalem moderna alio est in loco, quam fuerit vetus; nam mons Calvari», qui olim erat extra urbem, j un est in urbis quasi meditullio. Predici! ergo Zacharias Jerusalem sub Machabais eodem prorsus quo prius restaurandam, frequentandam et magnificandam.

Allegorice, Jerusalem est Ecclesia ('liristi, quæ Altero* liccl gravissimis persecutionibus agitata sit, et tricesedibus suis quasi pulsa, suo lamen loco scraper constitit, imo firmius sc et copiosius in eodem locavit, v. g. Jerusalem nostra est Roma, ex qua licet imperatores pene omnes, per trecentos unnos exstirpare conati sint pontifices et Christianos, ideoque centena martyrum millia exquisitissimis tormentis enecarint, illi tamen semper in ea perstiterunt, imo numero et robore creverunt, donec tandem toti non tantum urbi, sed el orbi sunt dominali. Inde S. Ambrosius in cap. ix *epist. ud tioma'ios,* legit : *Ponam Jerusalem in omnibus qcnhbus;* «quia, ait, ubique futuri erant

fi) Quam vero tempore Machabæorum percossa) fuerint gentes in stuporem objectis terribilibus spectris, aut alio quovisid ík lo injecto pavore, silis constat ex lib. II *Machab.* Apollonius, ait Cilmelus, Selon, Philippus, Nicanor, Gorgias, Bacchide*, Timotheus, ipsi cliam reges Synæ non semel experti sunt spiritum vertiginis, I rruris, stuporis in suas copias effundi, ct manum invisibilem pro Israel adversus cos pugnare.

(pcr Christum) filii Dei, et domus Dei in omnibus locis, quæ est Ecclesia, n

Vm. 7. 7. Salvabit Dominus tabernacula Jupa. — Est prolepsis, sive occupatio. Occurrit enim tacitæ objectioni : Quomodo Jerusalem ct Juda salva consistent inter tot hostes? ac respondet id non ejus, sed Dei viribus futurum. Deus cnim salvabit ca, corumquc domos, etiam rusticanas, quas proinde vocat tabernacula, præsertim quia primitus flcbræi in deserto non in aliis domibus quam tabernaculis habitarunt.

Allegorico, *a* tabernacula n sunt particulares Ecclcsiæ, ad quas licet olim Christiani metu persecutionum, vix, ct non nisi noctu, paucique convenire auderent, Deus tamen servavit eas, imo auxit ct dilatavit; sicut olim « in principio P Synagogæ, puta in deserto , antilypa Hebraornm tabernacula ab hostibus, æque ac ab æstu, imbribus ct procellis illæsa servavit.

ÜT NON MAGNIFICE GLORIETI R DOMUS DAVID, — 7. *d. Kc* Hicrosolymitæ, cl præsertim posteri Davidis glorientur, quod ipsi suis viribus tam so quam Judæos in vicinis oppidis ct pagis habitantes, contra Antiochum cætcrosquc hostes propugnarmi; ecce ego dico et edico me tam Hicrosolymilas quam Judæos cæteros salvaturum. Mihi ergo omnes se submittant, mihique suam salutem acceptam referant; egocnim Machabæisfortitudinem animosque dabo, quibus pauci contra maximos exercitus dimicantes, cos sternant ct profligent. Id professus est Judas Machabæus, Il *lUachab.* cap. vin, 18, et alibi; itaque a Deo victorias miraculosas obtinuit. Nota : « Domus David » vocantur posteri Davidis, eorumque fumili», quæ plurima* erunt et nobilissimæ in Jerusalem. Rursum « gloria habitantium Jerusalem, » pcr hypallagen vocantur cives habitantes in Jerusalem gloriose : a Gloriosa enim dicta sunt de te, civitas Dei, » Psa/m. lxxxvi, 2. Juda vero vocantur eæteri Judæi, qui circum Jerusalem in villis et urbibus habitai) ml. Similis hypallage est apud Poetam, cum ait : a Trade ratem ventis, » pro trade ventos rati. Et : « Perflavit fistula buccas, p pro buccæ perflarunt fistulam (I).

Allegorico, « domus David » sunt Apostoli, similesque Ecclesia) principes : « gloria habitantium Jerusalem,» sunt doctores, virique religiosi ct sanctitate illustres : hi enim sunt gloria Ecclcsiæ. Hi quoque non possunt gloriari contra Judam, id est populum et plebem fidelem, quasi ipsi suis viribus eam protexerint, cum hoc Dei ejusque gratiœ sit opus, ita Albertus, Hugo el Vatablus.

Tn. !>• Tropologice Clarius : Domus, ait, David ct gloria Jerusalem sunt reges, principes, nobiles et divites. Hi non possunt gloriari contra Judam, id est plebem fidelium, quasi ipsi sua nobililate, potentia, opibus, fidem el locum in Ecclesia digniorem obtineant, cum hoc sil meræ gratiœ Christi, quæ in christianismo æquat ignobiles nobilibus, pauperes divitibus. Nam, ul docet Apostolus, in Christo Jesu non est Judæus, neque Græcus : non servus, neque liber : non dives, neque pauper; sed omnes unum sunt, puta nova Dei creatura, imo in christianismo primas el poliores partes tenent pauperes, tum quia Christus prædicavit pauperibus, *Lucæ* cap. iv, 18, ct pauperes predicavil beatos : tum quia regni sui proceres constituit pauperes Apostolos, per quos reges ct principes convertit, juxta illud I *Corinth.* 1, 20 cl 27: « Videte vocationem vestram, fratres,quia non mulli sapientes secundum carnem, non mulli potentes, non mulli nobiles : sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes : ct infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia, » etc. Et *Jacob,* cap. n, S : « Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide, et hæredes regni, quod repromisit Deus diligentibus se? » Denique divites et nobiles majora habent impedimenta humilitatis et virtutis Christian®, quam pauperes : honores enim inflant, opes ct deliciœ mentem enervant; quare majori egent gratia Christi, qua hæc vincula dirumpant, quam pauperes. Quocirca ob majorem gratiam sibi factam, majores tenentur agere gralias Christo.

8. Qui ofIndeiut ex eis. — Tigurina : *Qui ùn-* Vei 3. *pegerit.* Hebræum enim bvo *casçal* significat impingere, vel offendere in rem aliquam, v. g. lapidem, indeque corruere et infirmari. Unde Septuaginta, Chaldæus ct Pagninus vertunt : *Qui infirmus fuerit ex cis;* Vatablus : *Qui debilis fuerit, erit quasi David;* Arabicus : *Quasi qui ad David,* scilicet pertinet. Jam sensus est, quasi dicat : Machabæi eorumque socii, qui pauci el invalidi videbantur, Dei ope fient validi bellatores instar Davidis, qui, licet juvenis el pene puer esset, tamen leonem, ursum el Goliath gigantem interfecit: imo qui cx cis offenderint, dum melu Antiochi apostatabunt a judaismo ad genlilismum, hi videntes animos ct victorias Judæ et fratrum ejus, cum Davide in homicidium ct adulterium lapso pœnilentiam agent, fidem resument, ac cum fide novos animos et vires instar Davidis capessent. Id ita factum esse narrant libri Machalxeorum. Ita S. Hieronymus, Theodorelus cl alii initio cap. citati.

Allegorico, id verius in Ecclesia, ubi infirmi, Dens in imo feminæ, pueri ct pueli® Christi gratia ita loBnnU fortes evadunt, ul mundum, carnem, diabolum, carnifices, ignes, bestias, et tormenta omnia su- robur, perent, uti patuit in S. Agncte, Cæcilia, Dorothea, Lucia, Pancratio, Vito, Celso, cl in dies patet. Rursum, qui in peccatum aliquod lapsi sunt, a Deo tacti fortiores resurgent, instar Davidis

(1) Temporibus Mach/ibæorum, ut bene notat Ackermiim, non f.imilm Davidis, uon incoke Jernsolym® auxilium tulerunt primo, seti sacerdos Malhalhias ex Modia collegit fortes Judæos, regionem peragravit, debiles tuebatur, apostatas puniebat, ct Syro-Macedones perdebat; íihn - ejus Judas prælia commisit, etc.

pœnitcntis, uti patuit in SS. Petro, Paulo, Maltinto, Magdalena, Pelagia et plurimis aliis. Ita S. Gregorius hom'd. 20 in *Ezcch.,* Albertus, Ilugo et Lyranus hic. Aliter Arias, g. *d.* Infiniti sancti novæ legis poterunt conferri cum maximis sanctis legis veteris, qualis fuit David. Hæc ergo est ingens consolatio sanctorum Christi, quod ipse eligat infirma mundi, eaque ita validet, ul confundat fortia; nam virtus ejus in infirmitate nostra perficitur, II *Corinth,* cap. xii, 9. Qui ergo infirmus est, vel œtatc , vel sexu, vel valetudine, vel animo, dicat cum S. Paulo : « Omnia possum in eo qui me confortat, n

Er domus David quasi Del — Hebræum quasi *Elohim,* quod vel in nominativo, vel in genitivo accipias, in nominativo accipiunt Vatablus, Pagninus, Syrus et Arabicus Antiochenus, dum vertunt : Domus *David erit quasi Deus,* quod explicat Propheta dum subdit : *Sicut angelus Domini, q. d.* Domus David erit foriis instar angeli Dei. Hebramm cnim *E'ohim,* non tantum Deum, sed et angelos, heroes, duces ac principes significat. Unde Ch ddœus vertit : *Domus David instar heroum feliciter aget, ac si angelus Domini in conspectu eorum esset* (I); Septuaginta vero, Arabicus, Alexandrinus et Noster to *Elohim* accipiunt in genitivo : *Domus David erit quasi domus Dei,* quia scilicet erit fortis sicut angelus, qui est de domo Dei. Et sic uterque sensus, cl utraque versio eodem redit. Significat principes Juda (hi enim erant ex domo ct posteritate Davidis) validissimos fore, ul vires non human is, sed divinas habeant, ac instar angelorum facile Antiochi hominumque omnium acies profligent. Totius ergo versus hic est sensus : Sub Machabæis plebs timida cl infirma, ita Dei ope valida fiet, ul Davidi valido bellatori comparari queat : principes vero non lanium cum Davide, sed el cum angelis in fortitudine, ducatu, providentia et regimine comparari poterunt. Ita factum est : nam Judas, Jonalhas, Simon viribus ct victoriis superarunt Davidem, adcoque angelorum ope cl ductu dimicarunt cl vicerunt. Nam angeli in hostes eorum jaculati sunt tela ct fulmina, uti narratur H *Machab.* cap. x, 30. El cap. xv, 16 dicitur Jeremías apparuisse et dedisse Judie aureum gladium, dicens: « Accipo sanctum gladium munus a Deo, in quo dejicies adversarios populi mei Israel. » Exinde ipso et assedio ejus facti sunt quasi domus Dei, id est quasi divinum asylum, ad quod omnes Judæi ab hostibus afflicti, quasi ad certain salutis anchoram confugerent, iisque quasi angelis ad salutem missis confiderent; quin ct Gentiles, ut Spartani et Romani, eorum amicitiam ambirent, ut palet I *Machab.* cap. x ii, i, ct cap. xiv, 17. Ila Theodorelus. Porro Judas cum fratribus, licet oriundus cx Levi, non ex Juda et David, vocatur domus David; quia domus David totaque respublica Judæorum, cum sibi in caput et ducem elegit. Successit ergo Davidi in principatu, el regimine suæ domus, tribus ct populi Juda. Alludit ad domum fortium Davidis : David enim quia bellicosus erat, el in assiduis bellis versabatur ; hinc pariter milites et duces habebat, vel exercendo faciebat bellicosissimos, inter quos eminebant triginta septem qui lib. H *Req.* cap. xxni, 8 ct sequent., recensentur, el vocanlur c fortes David, » quorum 1res primi et fortissimi erant, Jcsbaam, id est sedens in cathedra, Eleazar et Somma, de quibus dicitur : « Usque ad 1res primos non pervenit, n Unde Adrichomius in *Descriptione Jerusalem,* depingit domum fortium Davidis, in qua illi heroes Davidis habitabant ; ubi etiam ceu in pateslra athlete el pugiles exercitii causa digladiationibus certabant, cilalque pro hac re *Nthem.* cap. m, 16, et ibidem Lyranum. Sensus ergo est, *q. d.* Domus David, id est posteri ct asserite Davidis, puta Machibæi, adeo erunt bellicosi et fortes, ul domum cœtiimque fortium Davidis, adeoque tres ejus primos ct fortissimos robore œquent, imo superent.

Allegorico, David csl Christus : hic est fortis ut imd™ magni consilii angelus, imo ut Deus; quia vere Deus fuit, æque ae homo. Domus el familia Chri- 4 v sii fuerunt Apostoli et viri apostolici, quos ipse constituit principes suæ Ecclesia*, quæ est domus Dei, cosque tam validos, ut angeli, vel dii viderentur potius quam homines, præsertim quia angelorum vitam in terris agebant, ac quasi angeli mediatores erant inter Deum et homines. Ha Vatablus, Ribera et alii paulo ante citali.

Tropologice, domus David est religio, in qua ei rtli- instar Davidis omnes psallunt laudanlque Deum, ideoque fortes in spiritu evadunt ad ardua quæque superanda, ut David. Hinc eadem est domus Dei, in qua religiosi vivunt quasi angeli : utrique enim sunt de domo Dei, quia Deo astant et Dei nuntii sunt, el przeeunt castra populi, quasi strenui milites el duces. Adde cos angelis esse familiares, et ab illis regi, juxta illud *Exod.* cap. xxni : a Præcedet te angelus meus, et introducet te ad Amorrhæum. » Denique S. Gregorius horn. 20 *in Ench.,* per domum David accepit domum pœnilenlium: « Hæc, ait, dies inkericordiæ, quæ nobis de adventu redemptoris nostri promissa est. Qui itaque offenderit, erit quasi David : quia peccator ad pœnilentiam redit. Domus autem David quasi domus Dei : quia reversus quisque ad justitiam , habitatio efficitur Creatoris sui, ut sil sicut angelus in conspectu ejus : quia misericordiæ viscera quæ in se expertus est, annuntiando aliis propinat. »

9. Qua:11AM CONTERERB. — Hebraice TOwilb /c- Ycrt. ». *hasmid,* id est disperdere, 7. *d.* Satagam utGræci aliæquc gentes, quæ oppugnabunt Jerusalem, a

(I) Hespid videtur nd historiam eduction!* cx Ægypto, ubi Dei angelus castra Israelitica, ut sui popuh dux præcedebat.

Machabæis corumque posteris conterantur et disperdantur, utque Jerusalem continua quasi ¡jace fruatur usque ad Christum, qui quasi novus Salomon pacis filius,- imo pater, pacem plenam ct divinam orbi afferet. Ita Thcodoretus. Nota, cum ait *omnes gentes,* inlelligi Gracis vicinas et subditas, vel confedéralas. Nam, ul ail S. Hieronymus in *Isaia* cap. xiii, idioma S. Scriptum est ut omnes gentes, vel omnem terram intelligat ejus provincia*, de qua est sermo.

Allegorico, *q. d.* Deus conteret omnes imperatores ct gentes, qua? persequentur Ecclesiam, imo eas Ecclesiæ subjiciet facictquc fideles, uli reipsa fecisse Deum, patet ex Historiis Eusebii, Socratis, Sozomeni, Baronii ct aliorum. ItaS. Hieronymus, Albertus, Remigius ct Vatablus. Aliter Arias, qui per gentes accipit turmas dæmonum Christum Christiquo Ecclesiam oppugnantium, quas omnes Christus contrivit.

Ver», io. 10. Et effundam super domum David. — Assurgit hic dc more Propheta ad Christum, et promittit quod ipse in Jerusalem, puta in Judæos qui sibi credent, hoc est in Ecclesiam primitivam, quæ cœpit in Jerusalem ct Judæa, atque ex Judæis coaluit, effundet spiritum gratiæ ct precum. Pro *gratia* hebraico csl ¡n *chen,* quod significat gratiam qua aliqui gratiosi ct amabiles sumus. Undo in Scriptura toties dicitur : Inveni, vel inveniam gratiam in oculis luis, hoc csl, sim libi gratus, placens, amabilis. Deus ergo hic pollicetur quod per Christum effundet in fideles spiritum gratiæ, id est spiritum qui cos per gratiam infusam gratificet Deo, ¡psique et angelis faciat gratiosos et amabiles, juxta illud *Ephes,* i, t› : a Praedestinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum, cic., in laudem gloriœ gratiæ su©, in qua gratificavit nos in dilecto Filio suo. » Ila S. Hieronymus, Thcodoretus, Remigius ct alii passim. *Secundo,* Chaldæus et Arias pro *chcn* non m ile vertunt *commiserationem*, qua misero, præsertim innocenti, ulChristo transfixo, de quo vers. IO, compatimur. Unde sic cum Chaldæo vertas : *Effundam super domum David, dc., spiritum misericordia ct miserationum;* vel cum Aria, *spiritum compassionis d deprecationis,* quæ ex compassionis cogitatione et sensu plerumque proficiscitur. Est enim deprecatio, miserantis animi voce, fletu atque lamentatione indicatio.

Et VRtciM. — Hebraice tZPynnn *tachanunim,* quod Septuaginta vertunt, *misericordia ;* Chaldæus, *miserationum;* Clarius, *propitiationis.* Radix enim pn *chanan* significat misereri, indeque precari : miseria enim excitat ad preces, quibus eam levemus. Unde Noster vertit, *precum.* Jam S. Hieronymus, Remigius, Albertus, Vatablus et alii passim censent hic generatim predici missionem Spiritus Sancti in Apostolos ct fideles in Penle-
S; r tw coste et deinceps. Ubi nota duos effectus principales Spiritus Sancti : *prior,* quod det nobis gra-
‘ Uam. qua grati sumus *Deo; posterior,* quod nobis spiritum orationis et precum, per quas omnes infirmitates et miserias nostras sanemus, omniaque bona quibus egemus, a Deo impetremus; iuxta illud *Hom.* cap. vm, Î6 : « Spiritus adjuvat infirmitatem nostram; nam quid oremus sicut oportet, nescimus; sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. » Ingens ergo donum Dei et Spiritus Sancti est donum orationis. *Secundo* et pressius, magisque apposite et connexe ad sequentia, Arias et a Castro censent spiritum gratiæ et precum hic vocari eum quem Deus injecit Hierosolymitis, cum Christum viderunt in cruce crucifixum, ut scilicet eum aspicerent oculis, non torvis cl crudelibus, sed benignis, gratiosis ct commiserantibus, indeque erumperent in lacrymas el preces, optantes ut Deus Christi innocentis, ct tam dira patientis misereretur. Spiritus enim in Scriptura significat mentis impetum el vehementiam, v. g. ad amandum ct commiserandum, si sit spiritus miserationis, uti hic est. Hunc esse sensum patet ex hebræo, ubi hæc verba pendent cx sequentibus : « Et aspicient ad mc quem confixerunt, ct plangent cum planctu quasi super unigenito. » Hæc enim eorum commiseratio fuit initium fidei ct conversionis ad Christum, ac propagationis Ecclesial. Deus enim ob hanc eorum compassionem in Christum, dedit cis fidem, gratiam et salutem per Christum. Simili modo ex aspectu Christi crucifixi compuncta, ct ad vitam perfectam conversa csl S. Elisabelha, regis Hungariæ filia, aliique permulti, uli mox ostendam. Quare minus recle ad litteram aliqui censent hunc spiritum gratiæ el precum promitti hic Machabæis, uli eum Judæ Machabæo datum scimus. Rursum Mariana hunc spiritum gratiæ el miserationis passive accipit, quasi dicat : Faciam ut fideles mei omnibus sint grati, ut omnes eorum misereantur, cisque opem ferant.

Moralitcr, disce hic magnum Dei donum esse donum orationis cl precum : oratio enim est fistula coelestis, per quam a Deo per merita Christi sugimus omnem gratiam, quasi manna. Eo cxcelluerunt S. Bernardus, S. Dominicus, S. Francisais, S. Thomas Aquinas (qui suam sapientiam el doctrinam orando, potius quam studendo se adeptum esse professus est), S. Franciscos Xaverius el alii, qui eo nixi ardua quœque susceperunt et perfecerunt, adcoque nihil a Deo postularunt, quod non impetrarmi. Ad hoc disponit et ducit ingens in Deum fiducia, quam paril profunda consideratio tum bonitatis Dei, tum meritorum Christi. Quid enim Deus benignissimus neget suis amicis, qui vitam suaque omnia pro eo prodigunt ? Quid iisdem obtendentibus Christi sanguinem, dolores el mortem acerbissimam, per eamque supplicantibus, abnuat? Hinc fides Ihaumaturga, miraculorum operatrix, et suscitatrix mortuorum, imo damnatorum, aut certo damnandorum. Vis exempla ? Accipe pauca c

mullis. S. Elisabetha precibus adolescentem vanum convertit, cl ad religionem impulit, ita ut ea orante adolescens clamaret : « Cessa, o domina, cessa, quia vastissimo supplicationis ture incendio præcordia mea, et ipsæ medullæ depascuntur, ita ut fatiscam cl emoriar. » Ha habet ejus \ it i.

Anno Domini 959 , perfectam pacem obtinuit Ecclesia Anglicana , defuncto Editino rege, ct succedente in monarchiam regni totius Edgaro. Porro precibus S. Dunstani, quem afflixerat, no penitus ad inferos ‹l manaretur, animam ejus ereptam, ita narrat Osberlus monachus: « Interca Eduinus c vita prosanti subtractus, ol anima ipsius, Dunstano in orationibus occupato, a quibusdam tclcrrimis hominibus cursim e vestigio est præsenlata. Cujus miseriam miseratus, suarum injuriarum immcmor,pro liberatione ejus immensos omnipotenti Deo lacrymarum imbres effudit, nec ab eis destitit, donec sc pro co exauditum agnovit. Facto igitur non grandi intervallo, M turi illi ad Dunstannm sua proda vacui redeunt. Et quia suas injurias ulcisci supervacue venerant, calumniosas voces depromunt; quorum ille furores nihil pensans, Deo super ineffabili misericordia gratias egit. » Ita habet Osberlus in *Vila S. Dunstani,* el cx eo Baronius anno Christi 959.

Sophronius in *Prato Spirituali,* cap. x l iy , narrat de sene quodam, cujus discipulus nogligens mortuus est. Contristatus ergo oravit cl dixit : Domine Jesu Christe, verax Deus noster, revela mihi quid sit circa fratris animam. Aspexit autem in excessu mentis effectus, fluvium ignis, ingentemque in ipso igne multitudinem, ac medium fratrem illum ad medium usque demersum. Tunc ait illi senior : « Nonne te ; r hanc pœiiain orabam , ut curam animæ ageres, fili?» Despondit frater, ct ait seni : « Gratias ago Deo, Paler, quod vel caput meum requiem habet. Per orationes enim tuas supra caput episcopi sto. »

Anno 920, fato concessit Sisinandus quartus Compostellunus episcopus, cujus tanta fuit fama sanctitatis, ut Joannes Pana (opinor decimus) per litteras ct tabellarium proprium sc precibus ipMUS commendaverit. Mortuus c t autem senio confectus. In cujus obitu voces auditæ sunt angelorum canentium : « Veni, electe Dei, intra in gaudium Domini tui. » Successit illi Gundesindus V Composlellanus prosili, ct comitis cujusdam filius : sed hic cum mundo, quam Deo magis deditus esset, vitam non satis pio fine clausisse dicitur. De qua re mater ejus, matrona pia gravi confecta dolore, et dc anima filii vehementer sollicita, ante aram beatissimi Jacobi apostoli divinam misericordiam dies noctesque non destitit implorare, el fletibus, precationibus, jejuniis, eleemosynis sibi demereri, interposito S. Jacobi patrocinio, donec quadam nocte in templo ejusdem apostoli vocem hanc audivit : « Scias filium tuum hac nocte ad electorum societatem admissum fuisse. » Ila habet Joannes Vasæwt »n *Chroniro Hispani#,* ad annum 920.

Et aspicient ad ›ik quem confixerunt. — Stolide Judæi ex chaldæo hoc intclligunt de Christo quodam filio Joseph, quem in bello occubuisse fabulantur, aut de Juda Machabæo al) hostibus occiso. Vox enim me significat hic loqui Deum : hebraice est Tipi *dakaru,* id est transfoderunt, transpunxerunt, transfixerunt, scilicet Judæi infideles et impii Christi caput spinis, manus el pedes clavis, latus lancea in cruce. Dc Christo enim in cruce transfixo hic esse prophetiam et sermonem docet ct interpretatur S. Joannes cap. xix, 37, ubi cum narrasset milites non fregisse Christi crura, eo quod viderant eum jam mortuum : « sed unus militum, inquit, lincea latus ejus aperuit. Facta sunt eniin hæc, ul Scriptura impleretur : Os non comminuetis ex eo. El iterum alia Scriptura dicit : Videbunt in quem transfixerunt. » Ha S. Hieronymus, Thcodoretus, Cyrillus omnesque alii interpretes, Græci et Latini; quin et Hebræi prisci apud Galatinum, lib. A ÜI, cap. xvn. Loquitur de Judæis qui Christum in cruce aspexerunt, præsertim iis qui ei compassi et commiserati sunt, uti paulo ante dixi, et fuse reclcque probat Alcazar *Apoca!.* i, 7, notii. G, qualis fuit Centurio eju^quesocii, qui « viso terra motu ct his quæ fiebant, timuerunt valde, dicentes : Vere Filius Dei erat iste, » JbiU/i. xxvn, 51. Porro tales multos , imo plerosque fuisse significat Lucas cap. xxiii, 48, dicens : a El omnis lurba eorum, qui simul aderant ad spectaculum istud, el videbant quæ fiebant, percutientes pectora sua revertebantur. » Ita Arias, a Castro, Salmeron tom. X, tract. 48, in fine, ct Alcazar loco jam citato. Pro *confixerunt* Septuaginta vertunt, *insultaveruni,* q iia prò *dakaru* per melathesin legerunt Tipi *rakadu ,* id est saltarunt, insultarunt. Ha S. Hieronymus (t).

(I) Locum lume gravem ct difficilem varii varie interpretes in sensu quem vocant litteralem exposuerunt, sed triplici præsertim modo ad Christum applicandum esse consuerunt.

Non equidem mirum csl Calvinum ejusque asseclas commentatores heterodoxos, recentioresquer.iti analistas, ul It ticnmuller, Maurer, etc , vehementer impugnare illos qui verba hæc secundum litteram dc Christo cxponcro conantur. Non enim in hunc finem, inquiunt, ab Evangclista citantur, sed potius ul ostendat Christum esse Deum illum, qui olim conquestus fuit per Zachariam, sibi pectus a Judiéis transfodi. Illic autem Deus h munum inore loquitur, significans periodo se vulnerari populi sui sceleribus, ac præsertim obstinato verbi sui contemptu, ut letliale est in homine mortali vulnus, cui cor est transfixum, sicut alibi dicit spiritum suum inœroro esse allectum. Juxta hanc interpretationem, non nisi in s* n>u accommodat itio S. Joannes hunc locum Jesu Mcssiæ, cruci albxo applicat. Quæ sententia prorsus abjicienda ut adversa tam fidei catholice, quam sanis ihterpi t.itp-ms rr^uhv

Alii, ut Sanctius, Calmctus (quamvis non satisdare), Ackermann, h.ec omnia novam precipue legem respicere dicunt, verum simul asserunt, Judæos quoquo post pa-

Symbolice, Cyrillus el Eusebius lib. VIH *Denionsfr.* cap. iv, hæc adaptant Judæis in excidio Titi, iis, inquam, qui agnoverunt causam excidii esse, quod patres eorum Christum crucifixissent, ideoque conversi sunt ad Christum. Cœteri enim causam excidii non m Christi cædem, utpote quem non agnoverunt, imo negarunt esse .Messiam, sed in seditiones cædesquo mutuas, et alia Judæorum peccata retulerunt, ut patet ex Josepho lib. VI *Delii,* cap. xvi.

Anagogice, id implebitur in die judicii, quando Judæi aliique impii, qui hic noluerunt Christum agnoscere, inviti cum agnoscent : nam damnabuntur eo quod ipsum transfixerint, aut (ransfixionis et passionis ejus fuerint immemores et ingrati suis sceleribus, ideoque plangent. Ita explicat S. Joannes *Apocal.* i, 7 : « Ecce, ait, venit cum nubibus, et videbit cum omnis oculus , et qui cum pupugernnt. Et plangent sc super eum omnes tribus terne, n Vide ibi dicta. Imo mulli putant hunc esso sensum litteralem, ut Theodoretus, Remigius, Lyranus hic, el S. Augustinus lib. XX *J)e Civit.* XXX, Suarez, III part. tom. H, disp, ivit, sect. IX, Jansenius in *Concord. Evangel.* cap. i, 44, Toletus *Joan,* xxix, 57, qui ex hoc loco probant stigmata crucifixionis ct passionis in Christi corporc post resurrectionem mansisse, caque videnda fore ab impiis in die judicii. Sed ex dictis palet hunc sensum potius esse anagogicum. Huc quoque allusit Christus *Matth.* xxiv, 30, dicens : « Et tunc parebit signum Filii hominis (puta crux, cum clavis, lancea, etc.) in cado, cl tunc ¡Rangent omnes tribus terræ. » etc. Denique nonnulli id ipsum extendunt ad particulare cujusquo hominis judicium. Ha Innocentius Pontifex lib. De *Miseria conditionis humaner,* ct ex eo Ludolphus, voi. IH *De Vita Christi,* cap. xlvi, censent quemque hominem in morte videre Christum in cruce positum : malum, ad suam confusionem, ut erubescat se non esse redemptum sanguine Christi, sua culpa id exigente ; et hoc esso id quod hic dicitur n Zacharia : « Aspicient ad me, quem confixerunt; » bonum vero Christum videre ad suam exsultationem. Idque probant ex I *Thess.* in, 13: « In adventu Domini nostri Jesu Christi,» id est, inquiunt, in die mortis, quando apparet tam bonis quam malis, Christus in cruce positus. El ex *Apocal.* m, 3 : «Veniam ad te lanquam fur. n Verum hæc infirma et incerta sunt, ac proinde temerarium videtur illa asseverare, uti recte ait Dionysius Carihusianus, dialogo *De Particulari judicio* , art. 2 el II. In judicio lamen universali apparebit Christus, non crucifixus, sed cum cruce el cic ilricibus quinque vulnerum, uti jam dixi. Quare judicium particulare cujusquo peragit Christus, vel per sc, vel per angelos. Per se, non descendendo de cadis (sic enim qualibet hora, nipote qua mulli per orbem moriuntur, deberet de cœlo descendere, seque replicare multolies, ut judicet eos qui eodem instanti in variis

An CbH-*' «ppunt jujn?

com virtute ac imperio Machabæornm partam a Deo accepisse spiritum grati# ct precum longe uberiorem, quam antea. Fuerunt illi deinceps magis Domino fideles, assidui nugis ad ejus verba audienda ac frequentiores ia templo. *Aspicient ad me quem confixerunt.* Judæi non amoverunt amplius oculos suos a conspectu Domini, quem olim tot probris affecerant, quem turpiter adeo reliquerant, in quem blasphemaverant. Hi igitur interpretes explicant hunc locum sensu *proximo ct litterali* d«» temporibus Judæ Machaban, sensu vero *remotiori* et *cmincntiori* dc Messia, ita ut Judas Machabsus sit typus futuri Salvatoris moricntis. In hac sententia putamus acquiescendum esse, inquit Ackermann, cum per cam omu > difficultates commode solvi possint.

Nobis vero probabilior et sanior videtur interpretatio quæ totum hunc locum in sensu proximo litterali do Christo in cruce confixo intetligendiim censet. Locum hunc in h »c sensu citat S. Joannes, ut dubitare de sententia nemo possit, hoc et ipso Cálmelos fateri cogitur cum dicit : Evangelista cl interpretes docent hunc locum *directe atqur a t litteram* respicere Jesum Christum, qui cUvis onfixus fuit a Judæis, accusatus, blasphemlis ac contumeliis petitus. Rlum de cruce pendentem viderunt Judæi, ac in cum blaspliemias evomuerunt; sed ex illis plurimi, cum Vìdittcnt rationem illam, qua obierat, ct prodigia, quæ extremum illius vitæ spatium, vel concomitata, vel sub-'cula fuerunt, Jcrosolymam reversi sunt percutientes pectora sua. Illi, quibus S. Petrus PcntcohXesdie verbum Dei annuntiavit,scelerum suorum pamteniiam egerunt. Omne* denique Judæi, qui post Spiritus Sancti adventum convert «unt, ct qui deinceps, et ns|ue ad saxulorum finem convertentur, semper explerunt Zachans vaticinium : *Aspicient ad me, quem amfixerunt.* Sic Cálmelos. Ncque reticere possumus in ScholiisJarii Hebraei (vulgo R. Salomon appellatur) notatum, priscos Habbinos exposuisse locum istum de Christo Joscphi filio in Massechclh Juccba. Etsi enim agnoscamus quæ sequuntur ad finem usque capitis aliquantulo modo ad Machabæorum teìnpora partim el irnp^rfccte referri posse, lamen Inngo verisimilius est litteralller pertinere ad tempus Evangeli!, et quidem historico. Quod si cui miram videtur Prophetam hic quando historiam aliquam ad tempora legis anliquæ perlinentem, tenere videtur, ex interrupto ad Christum vaticinium convertere, et inde sc rursus eodem pene impetu ad historiam referre; respondebimus cum Sanctio, qui tamen sccnndæ interpretationi astipulatur, Prophetis non esse propositum historias texere, noque enim tam historici sunt, quam vates; narrant autem illa quæ ad prophetiarum inlelligcnliam necessaiia sunt. Quare neque semper temporum ordinem observant, ct pr.vlereunt mulla, quæ si omisisset historicus, ferendus non esset; idcirco cum Zacharias hic lanium predicarci rcipublicæ Judaicæ deteriorem fortunam tempore Antiochi, el ejusdem instaurationem per Machabæos, reliqua amputavit omnia, quia ad ea non pertinebat vaticinium; slalimque descendit ad Chrisli mortem, sumpta occasione ab ejus libenlitate, cui tam inique atque immaniter respondit populus ab eo ornatus. Ad illud vero quod contra hanc explicationem adhuc objicitur, non videri sermonem esso de Christo, quia cum in prima persona dixisset : *Aspicient in me,* etc., deinde in tertia persona dixit : *Et plangent cum ,* respondeo, illud etiam esse in Sancta Scriptura usitatum, nt <le sc aliquis in tertia persona loquatur, etsi prius in prima loqui cœperit, *hai.* xxii, 19; xLii. S'». Ad hunc ergo modum , qui do se dixit in prima perbona : *Aspicient in me;* ille idem de se ipso subjunxit in tertia, *et plangent eum.*

lods et provinciis moriuntur), sed per mentalem locutionem, qua manens in cœlo empyreo loquitur animæ in terra morienti, revelans ei sua facta, dictansque sententiam vitæ, vel mortis ælernæ. Sic enim angeli loquuntur invicem, etiamsi a se mutuo longissime distent. Vel certe judicium particulare exercet per angelos : illi enim sunt ejus administratorii spiritus, ut ait Apostolus *Jlcbr.* i. Unde Bartholomæus Sibylla, S. Theologi© doctor, Ordinis S. Dominici, in Spendo peregrni. *Quast.* decade i, cap. n, Quæst. IX, censet Christum hoc judicium exercere per angelum custodem cujusque, ut is deinde eum pro meritis vel ad purgatorium, vel ad cœlum deducat, vel tradat dæinoni, ut cum rapiat in gehennam. Hoc enim ad angeli custodiam pertinere videtur, ejusque esse ultimus actus.

Et plangent — non tam suos dolores, uti facient impii in die judicii, quam Christi indignam necem. Ait enim : « Plangent eum, » scilicet indigne crucifixum et occisum, «planctu quasi super unigenitum, ut dolori solet in morte primogeniti. » Est enim Christus a primogenitus omnis crealuræ „d Cofo$i. i, 15, « sicut planctus Adadremmon in campo Mageddon, » id est sicut planxerunt olim Judæi Josiam regem optimum a Pharaonc cusum in campo Mageddo, cujus filius et antitypus fuit Christus in Jerusalem occisus a Judæis. Ita S. Hieronymus. «Crucifixo, ait, Domino salvatore renovabitur planctus in Jerusalem, separatis viris a feminis, eo quod tempore lucius non debeamus servire conjugiis ct operi nuptiarum. » Id probat cx *JocHs* n,16 : « Egrediatur sponsus dc cubili suo, ct sponsa de thalamo suo. » Et subdit : « Hoc non solum tempore angusti® fleri, sed etiam in tempore orationis, quando volumus Deum deprecari. Igitur et nunc domus David, ct Iribus domus Nathan, et tribus domus Semei a suis uxoribus separantur, ul plangant Dominum, n Loquitur ad litteram dc planctu fidelium in morte Christi, uti paulo ante ostendi. Gregorius Nazianzenus in carmine cui titulus : *Christus patiens,* testatur militem illum qui lancea latus Christi perforavit, altero oculorum fnrse captum; sed Christi sanguined aqua ad oculum admotis, visum recuperasse, ac Christi virtute agnita, pectus suum percussisse, ipsumquo verum Filium Dei agnovisse. Salmeron, tom. X, pag. 490, idem citat non tantum ex Nazianzeno, sed etiam ex Isidoro. Romanum Marlyrologium die 15 marfil asserit Longinum fuisse cum qui latus Christi perforavit, indeque credidit ct martyr evasit. Hoc significat to *aspicient,* scilicet tam oculis cordis quam corporis, *in me quem confixerunt.*

Phnciui Symbolice, hunc planctum recto accipias, tum cum qU0 planxerunt fideles, parlim ex pomilenlia et lætitia conversionis suæ, qua receperunt Ciuuii. Spiritum Sanctum ; parlim ob persecutiones varias, quas propter Christum primitus passi sunt a Judæis ct Gentilibus ; imo hunc ad litteram hio intolligi censet S. Hieronymus, Remigius, Albertus et Alcazar loco jam citato ; tum cum quo quotannis fideles, præsertim in hebdomada sancta (in qua Deus in fideles ct pios effundit hunc spiritum grati® ct precum sive commiserationis) recolunt, et plangunt passionem Christi, dum cogitant se suis peccatis crucifixisse Christum, ideo quo poenitentiam agunt, el austeram vitam capessunt, appetitus suos edomant, studentque mortificationi, ut faciunt religiosi. Hi enim reipsa compatiuntur Christo, dum ob Christi recordationem, venerationem, amorem et imitationem, mortificationem Jesu in carne sua circumferunt, uti ait Apostolus, itaque quasi justa Christo pro se crucifixo persolvunt, eique parentant Reipsa enim dicunt, plangunluue illud *Thrcn.* iv, 20, ct cap. v, i8 : « Spiritus oris nostri Christus Dominus, captus est in peccatis nostris. Cecidit corona capitis nostri : v® nobis, quia peccavimus. » Porro planctus hic est in Adadremmon, id est in hortis malogranatorum : tales enim sunt religiones ct monasteria, in quibus vigent disciplina ct charitas, quorum cura ad sponsam Christi pertinet, juxta illud *Cant,* vr, 11): « Descendi in hortum meum, ut viderem poma convallium, ct inspicerem si floruisset vinca et germinassent mala punica, n Et cap. vu, 12 : « Mane surgamus ad vineas, ct videamus, etc.,si floruerunt mala punica. p lime seorsim plangunt viri in monasteriis feminarum, agentes pœnitentiam vitæ religios®. Porro maxime plangunt domus David, Nathan, Levi ct Semei. quæ Christo erant cognate, id est quæ pietate et charitatc ad Christum proxime accedunt Undo David exponitur dilectus, Nathan donatus, Levi copulatus, Semei obediens. Hæc Alcazar, cui consentiunt Isidoras, Clarius, Vatablus cl Dionysius. Ita abbas Slephanus in *Prato Spirituali.* cap. lxiv, Iribus senibus de animæ saluto disserentibus : « Ego, inquit, die noclu- que nihil aliud aspicio, nisi Dominum nostrum Jesum Christum in ligno pendentem, n Ita S. Elzearius comes Ariani crucifixum semper inluens, nulla injuria, nulla afflictione, nulla molestia movebatur ad iram vel impatientiam, sed omnia placide immoto vultu el invicta patientia tolerabat. Cumque uxor ejus Delphina miraretur istam apathiam, cl causam quæreret, respondit : « Explicabo tibi arcanum pectoris mei. Noveris me interdum sentire aliquam indignationem in animo adversus infestantes me, sed illico me converto ad cogitandas injurias Christo illatas, cumque imitari cupiens dico mihi ipsi : Etiamsi famuli tui barbam luam convellerent, cl colaphos tibi infringerent, nihil esset ad Dominum tuum, qui majora perpessus csl; certumque habeas, Delphina, me nunquam cessaro a commemorandis injuriis Salvatoris mei, donec animus meus plene sit tranquillatus. » Hac ratione nulla ei perturbatio , vel commotio potuit dominari. Thomas Cnntipratensis lib. ll *Apum,* cap. xxv, part V,

narrai martyrem quemdam captum a gentili tyranno, sem er gemebundum incessisse; cumque tyrannus causam tristitiæ quæreret,respondisse: • Semper tristis incedo, quia mortis Dei mei memor. continue in corde meo passionis ejus stigmata porto, n Unde indignatus tyrannus jussit ei cor evelli ct dissecari, in quo reperii Christi crucifixi imaginem: qua re commotus, ad Christum conversus ct baplizatus est. Eadem Christi crucifixi imago inventa est in corde S. Claræ de Montefalco, uti narrat oculatus testis Thomas Bosius l b. *XV De Signis Eccles.* cap. in, tom. Ii. Nota sunt sacra stigmataS. Francisco a Christo crucifixo, quem jugiter intuebatur, impressa. S. Lydwina jugiter in plagis Christi, quasi in foraminibus petrae, instar columbæ nidificantis commorabatur, ul habet ejus Vita apud Surium, cap. vn, die 14 aprilis. Idem fecit S. Clara, discipula S. Francisci, ut habet ejus Vita, cap. xx, apud Surium, die 12 augusti, atque ejus assecla S. Coleta, uti in ejus 4 ita refert illi coævus Stephanas Juliacus. Idem fecit S. Hedwigis ducissa Polonio), ut habet ejus Vila, cap. v, apud Surium, die 15 octobris. Et S. Brigilta, ut habet ejus Vita, cap. v, ac Gertrudis, Mechtildis, ct Catharina apud Blosium abbatem in *Monili spirit,* cap. n. Denique S. Elisabeths, Hungariæ regis filia, cum quadam die ornatu cl comitatu regio ecclesiam ingressa esset, statini ubi crucem vidit, Chrislumque in ea pendentem, ccepit in lacrymas solvi, ct dolore acerrimo torqueri, cogitans dicensque sibi : a Deus ct Saivalor meus in patibulo moritur; ego gemmis, auro purpuraque fulgeo : ille spineam coronam gestat; ego auream : ille inter latrones, hostes ct derisores; ego turba famulorum me colenlium cingor. » Quare cum se proplcrca infelicem, miseram, ac pene damnatam appellaret, quod tam male suum imitaretur creatorem, ex animis in terram corruit, ægrcque ad se reversa, statuit vitam mulare, Chrisliquo humilitatem et crucem imitari, utreipsa præslilil. lia habet ejus Vita, ct Hieronymus Piatus lib. *De Dignit. Card.,* cap. iv».

Plangent eim. — Transit a prima persona ad tertiam, puta a *me* ad *cum.* Hinc Sanchez putat Prophetam post raptum ad Christum, ejusque plagas, quibus confixus est, illico redire et revolare ad Machabæos, dc quibus egit toto capite, 7. *d.* In persecutione quam ab Antiocho dirissimi m sustinebit populus Judaicus, pii omnes plangent super eum, scilicet populum jam dictum : omnes enim tunc planxisse patet ll *Machab.* 9 Verum in praecedentibus nulla vastationis, sed roboris ct victoriarum Machabæorum facta est mentio. Adde hunc raptum videri nimis subitum tl insolentem. Ad eum tamen alludi non nego.

Sen/ndo, Alcazar loco citato censet to *me* ad Patrem æternum referri : illum enim in sua, id est m prima persona loqui solere in Scriptura; sed eum referri ad Filium, 7. d. Aspicient me Patrem quem confixerunt; quia mihi inflictum fuit vulnus, quod Christo filio meo dilectissimo inflixerunt juxta illud *Malachia:,* cap. m, 8 : « Si alliget homo Deum, quia vos configitis me?» Quare efficiam ut plangant cum.

Tertio, alii passim simplicius censent esso enallagen hebræam : llebræi enim sæpc mutant personas, ct de seipsis nunc in prima, nunc in tertia persona loquuntur. Aut facilius dicas hucusque locutum esse Christum de sc in prima persona, nunc vero loqui Prophetam de Christo, ideoque loqui de eo in tertia persona. Propheta enim id quod Christus paucis dixerat, exaggerat el ostendit quantus de ejus confixione in cruce futurus sit omnium planctus. Septuaginta vertunt: *Plangent super sc,* quos sequens S. Joannes *Apec.* i,7: « Plangent, ait, se super eum omnes tribus lerræ ; » quia in dic judicii plangent impii super se, eo quod Christi necem vcl procurarim, vel illi ingrati fuerint : de quo plura in fine capitis.

Porro docet hic Zacharias inter varios affectus, quos cx meditatione passionis Christi elicere possumus, ut admirationis, amoris, gratitudini, compunctionis, timoris, pœnitentiæ, imitationis, patientiæ, gaudii, spei, etc., eminere affectum compassionis, cumque proprie nos Christo pro nobis patienti debere. Quis cniin non intimis sensibus condoleat Christo innocenti et sancto, imo Dei Filio unigenito, cum eum in crucc confixum intuetur, tot tantaque pro sc tam amanter pali? Quis non ex commiseratione gemat, et lacrymis diffluat? Vere S. Bonaventura in *Stimulo divini amoris :* Quid, ait, fructuosius esse possit, quid suavius, quam cx toto corde compati amarissima? passioni Jesu Christi Domini nostri? Vide cumdcm, et nostrum Franciscum Arias lib. *De Oratione mentali,* cap. xu. Quocirca S. Clara, discipula S. Francisci, jussit monialibus sui Ordinis, crebro plangore mortem Christi, uti habet ejus Vita.

II. Sicut planctus Adadremmon. — *Primo,* « Adadrcmmon n urbs erat juxta Jozrahcl, quæ postea dicta est Maximianopolis, sila in campo Mageddo, ubi occisus est Josias rex Juda a Pharaone Ncchao, cujus mortem luxit Jeremías ct totus Israel, II *Paral,* xxv, 7. *d.* In crucifixionect morte Christi maximus erit fidelium planctus, qualis fuit in cædc Josiæ optimi regis, qui fuit proavus et typus Christi. Ita S. Hieronymus, Remigias. Albertus et alii. Videtur hæc urbs ita dicta a copia malogranatorum. *liemmon* enim hebraico idem est quod malogranatum, *hadad,* vcl ul Chaldæus legit, *habar,* id est quod decor. Dicta est ergo urbs hæc amoenissima *Adadremmon,* id est decor malogranatorum. Unde Arabicus et Syrus vertunt : *Sicut piandus super filium Amon* (id est super Josiam: Josias enim fuit filius Amon, *Matth.* I , 10) *in campo Mageddo.*

montata *inT qfUI

Secundo, Septuaginta more suo nomina propria

cx etymo interpretantes, pro Ilemmon vertunt, *udum punicum,* sive granatum; pro *Mageddo,* vertunt, *succisus.* Sic enim habent: *Sicut planctus inali punid,* aut potius, *puniccti, quod in campo succiditur.* Ubi recte notat S. Hieronymus, græcum Jctov.; (sic enim legendum in Septuaginta non id est malorum punicorum , uti legunt Complutemia) non malum punicum, sed punicetum, id est locum malis punici* consitum significare. Jam S. Cyrillus versionem Septuaginta sic explicat, *q. d.* In Christi morte « similem planctum fore, qualis est planctus agricola?, cum arbor malogranati cum suis pomis exscinditur. Arbor est iùxt 0/.; (id csl *pulchre florens),* et frequentes a radice mittens ramos, rectos cl proceros, quæ cum malis suis panicis decoratur, tunc admirationem movet, » *q. d.* Sicut exciso ponicelo maxime dolet herus, nipote qui in eo suas habebat delicias, praesertim dum floribus purpureis instar calyculorum, aut malis punici» vermiculantibus ornantur (uti Romanorum delicias esse videmus in punicelis) ; sic summe dolebunt omnes pii in morte Christi. Utitur similitudine granatorum potius quam aliorum fructuum, quia granata dum comprimuntur sanguineum fundunt succum, cumque sapidum el salutarem, qui représentât sanguinem Josiæ el Christi, quo salvatus est mundus. Unde sponsa *Cuntic.* vin, 2 : «Dabo tibi poculum ex vino condito, el mu tum malorum granatorum meorum. » Addit Cyrillus malogranato significari optimates rcipublicæ; Theodoretus vero Septuaginta sic explicat : Sicut, inquit, lignatores secantes maximam arborem malogranatorum, ingentem strepitum faciunt ; sic horum planctibus omnium aures circumsonabunt. Insuper charitatis typus est malogranatum : habet enim grana densissima cl conjunctissima, instar uvæ, adeoque videtur uva pomi, sicut botrus est uva vitis : cortice enim est pomum, sed granis uva et botrus. Adde, puniceus vcl purpureus punici mali, florisque ejus color, amoris est symbolum. Hæc de versione Septuaginta, ex qua censent nonnulli, in morte Josiæ succisum esse punicelmn, juxta quod ipse occisus est, dictum Adadremmon, ideoque hic ejus fieri mentionem, quod duplicem luctus causam el similitudinem ingerat, unam ex morte Josiæ, alleram ex succisione puniccli.

Tu lio, Chaldeus putat duas luctuosas cædes, scilicet Achab et Josiæ hic significari, el ab utraque peti similitudinem. Sic enim vertit : *Sicut planctus Achab fitu Amri, quem occidit lladcr Remmon* (Benadad) *filius Tabrcmon* (rex Syriffi, ul patet lll /leg. XV, 18, el cap. xxii, 24) *in Itamoth Galaad : ct strut plan'(us Josiæ filii Amon, quem occidtt Pharan claudus in campo Mageddo.* Verum Achab impius fuit rex : unde in ejus morte non fuit magnus planctus, pI si fuisset, co non ulerotur Scriptura, nec ei compararet planctum de morte Christi. Quocirca a Castro suspicatur Adad Lune fuisse virum quempiam celebrem, civem Remmon, occisum in Mageddo, cujus morscommuni omnium planctu celebrata sit, ejusquehistoriam tempore Zaehariæ fuisse vulgatissimam, licet ea nobis sil incognita.

Est ergo Hcbrads proverbium : *Planctus Adadremmon* vcl *Planctus Jonæ,* sign ficans ingentem planctum, qualis est planctus unigeniti defuncti. Simile Gentilibus fuit *Planctus Adonidis.* Venus enim Adonidem mortuum amare planxit, cujus lamenta annuo planctu et solemm refricabant et celebrabant. Unde Venus apud Ovidium, lib. X *Mclamorph. :*

> Luctus, *ait,* monument manebunt
> Semper Adoni mei, repelitaqne mortis mago,
> Annua plangoris peraget simulamini nostri.

Et Ezechiel cap. vili, 14, vidit in templo mulieres plangentes Adonidem. Vide ibi dicta.

12. Seorsum. — Quia apud Hebreos, imo et ven-it. Græcos feminee separabantur a viris in conviviis, in oratione, aliisque actibus publicis et solemnibus, adeo ut apud honestiores pars una domus viris deputata esset, quæ andronitis: pars altera feminis, quæ gynæconitis dicebatur. Ha cx Plutarcho, Alhenæo ct aliis Sanchez.

Famille domus David. — Omnes h» familiæ, sed quatuor præ caderis planctura? in cæde, non Judæorum tempore Antiochi, sed Christi, asseruntur, scilicet David, Nathan, Levi cl Semei, pro quo Septuaginta habent *Simeon.* Verum Semei, vel Simeon hic, non est ille filius Jacob secundo genitus, frater Juda?, et patriarcha ; sed alius, ait Lyranus, co longe posterior, qui vita <.t sapientia illustris scholam, sive sectam instituit, de quo S. Hieronymus in *Isaia* vm, clad *Algasiam* Quæst. X: Duas domos, inquit, nazarai duas familias interpretantur, Sommai el Hilleb, cx quibus orti sunt scriba? ctpharisæi, non mullo priusquam Christus nasceretur, quorum scholam Akibas postea rexit; ct has esse duas domusquæ Salvatorem non receperunt, qui illis fuit in ruinam ct in scandalum. Jam quænam fuerint hæ quatuor familiæ non constat : constat tempore Zaehariæ el Christi fuisse Judæis notas cl celebres. Duæ tamen de iis probabiles sunt opiniones ; *Prior,* hosce quatuor fuisse proavos Christi; unde eorum familias maxime luxisse in morte Christi, tanquam cognati sui, pneserlim eos qui Christi fidem erant amplexi. Nam Lucas cop. in, in genealogia Christi, ejus proavum nominal Levi, vers. 24, et alium, vers. 29, deinde Sonici, vers. 20, rursum Nathan cl David, vers. 31. Favent S. M itlhœus, Marcus et Lucas, qui dicunt in Christi ucce non tantum planxisse mulieres, ct omnes notos ejus stetisse a longe, sed el lotam turbam, visis tot prodigiis, quæ tunc contigerunt, percussisse pectora sua. Iti Arias el a Castro.

Posterior est S. Hieronymi. 'Iheodoreti, Remigii, Alberti, Riberæ et aliorum plurium, per familiam David significari proceres ; hi enim prognati sunt ex David : per posteros Levi significari sacerdotes et pontifices ; hi enim ex Levi descenderunt: per Semei, vel Sommai, significari doctores et scribas, qui Sommai habuerunt ducem et magistrum : per posteros Nathan prophète significari Prophetas, id est viros religiosos, qui orationi, meditationi Deique laudibus vacabant, qui in libris Regum vocantur filii Prophetarum. Hæc cnim erant officia Prophetarum, indeque spiritum proprie prophetandi, id est futura prædicendi, nonnulli ex illis magis in spiritu elevati concipiebant.

Dices : .Multi cx his, ut sacerdotes et scribæ, non planxerunt mortem Christi ; sed eam procurarunt. Respondeo in Scriptura sæpe ea facta, vel futura dicuntur, quæ fieri decet, aut debent, sive quæ ut fiant honestas et rerum natura postulat, vel quibus ut fiant justa gravisque causa datur, ut dixi in Prooemio, *Canone* XV.

Quatuor ergo hæ familiæ plancturæ dicuntur in morte Christi : quia decebat eas plangere, quia quælibet planctus propriam gravemque habebat causam, etsi multi ex iis perversi reipsa non planxerint. Familia cnim David propriam plangendi causam habebat, eo quod Christus ex ea prognatus quasi rex et Messias occideretur. Rursum quod propter Christum occisum destrueretur regnum Davidis et Judie. Familiæ Levi plangendum erat, quod Christus sacerdos et pontifex, omnibus Leviticis sacrificiis el sacerdotibus adumbratus, necaretur, quodque ipsa necis ejus esset causa, ideoque ab ca auferretur sacerdotium, templumque a Romanis pollueretur et combureretur. Familiæ Semei plorandum erat, quod Christus doctor orbis interimeretur, ideoque doctorum ct scribarum ordo contaminandus cl abolendus esset. Familiæ Nathan lugendum erat, eo quod Christus Prophetarum dux iniquissime et crudelissime necaretur, ideoque ab eis auferenda esset omnis prophetia, religio el sanctitas. Adde mullos ex his familiis fuisse pios ct conversos ad Christum, qui sane reipsa ejus mortem acerbe planxerunt. Insuper Arias, Mariana et Sanchez censent has quatuor familias præ ca-teris planxisse mortem Josiæ, eique suo planctu parentasse, idemque multos ex iis fecisse Christo Josiæ anlitypo. Denique hæ omnesque aliœ familiæ plangeni in die judicii, quando videbunt sc, vel suos ob Christi necem vel procuratam, vel vilipensam, ab eodem jam glorioso judicante cl regnante, ut ingratos, infideles, rebelles et impios damnari ad æterna incendia. Unde Septuaginta, vers. 10, pro eo quod llebræus el Noster habent, *plangent eum,* vertunt, *plangent super se.* Et ex iis S. Joannes loqueos de Christo judice, *Apoca!.* cap. i,7 ; a Plangent se super (propter) eum omnes tribus terræ. » Ex quo liquet hunc sensum dc planctu impiorum in die judicii, non tam esse anagogicum quam litteralem. Combinat enim Propheta omnem de Christi nece planctum, tam piorum in ejus funere, quam impiorum in die judicii. Ha S. Augustinus, Thcodorelus, Remigios, Suarez el alii, quos citavi vers. 10, quibus adde Tertullianum, lib. *Contra Judæos,* cap. xi,etlrenænm, lib. IV *Contra liceres,* cap. lxvi. Plangent ergo tunc impii, quia videbunt stigmata vulnerum Christi, æque ac sua peccata, quæ illorum luere causa, v. *g.* videbit Judas se sua proditione Christum adegisse in crucem : videbit dives epulo se suis deliciis confixisse Christum : videbit superbus se suis honoris punctis; avarus, se suis fraudibus elusuris; adulter, se suis libidinibus; pugnax, sc suis pugionibus transpunxisse Christum : videbit quisque impius quot plagas suis sceleribus Christo indixerit, quot spinas ejus capiti, quot verbera et dolores ipsi infixerit, quot poenas ei addiderit. Insuper videbit Christum sua peccata omnia in se luenda, cx immenso amore suscepisse, caque quantum in se est expiasse; ac proinde videbit suam ingratitudinem el dementiam, quod poenitere ct vitam corrigere, ac Christo obedirc noluerit, ideoque sibi frustraneam fecerit Christi passionem et crucem; ac consequenter quod sola sua culpa, ncgligcnlia et malitia pereat, et idcirco justissime damnetur ad horrenda et æterna tormenta. Merito ergo planget. Denique plangunt quotannis Christi cædem omnes familiæ fideles in hebdomada sancta. Prophetia enim hæc capit impleri moriente Christo, el post ejus mortem pergit impleri per singula sæcula, donec pleno compleatur in lino mundi et die judicii. Ita Vatablus et Dionysius. Hæc explicatio generalis est el plena, cæterasque omnes complectitur: nam Propheta, vers. 12, hunc planctum dilatare el ad omnes familias omniaque tempora extendere videtur.

Tropologice, plangunt Christum crucifixum religiosi et fideles, qui sua vilia mortificant, passiones et membra crucifigunt amore Christi, ut ejus crucem tam activam quam passivam, pro ejus honore jugiter, tam in corpore quam in mente circumferant, ut dicant cum S. Paulo, *Calat.*.cap. vi, vers. 17 : « Ego stigmata Domini Jesu in corpore meo porto, » uti ex Alcazare dixi vers. 10.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pradirit Chrislum foro fontem (¡ratios, justitia: et salutis, ideoque abolenda esse idola et ps ndoprophetc -. adeo ut parentes suos /Ilios, si falsa et impia doceant, graviter punituri sint. Fontem aut-.i.i hunc, vers. Ii, *docet aperiendum plagis* tn *cruce, jubento patre ac dicente :* Eramea suscitaro super pastorem menni, et super virum cohaerentem mihi : percute pastorem, el dispergentur oves. *Unde, vers.* 8, *docet Christi passione tertiam populi partem salvandam, eamque probandam fore per ignem* (t).

1. In die illa erit fons patens domui David, et habitantibus Jerusalem, in ablutionem peccatoris el menstruata). 2. Et erit in die illa, dicit Dominus exercituum : Disperdam nomina idolorum de terra, et non memorabuntur ultra : el pseudoprophetas, el spiritum immundum auferam de terra. 3. Et erit, cum prophetaverit quispiam ultra, dicent ei pater ejus el mater ejus, qui genuerunt eum : Non vives : quia mendacium loculus es in nomine Domini. Et configent eum pater ejus el mater ejus, genitores ejus, cum prophetaverit, i. El erit: In die illa confundentur propheta), unusquisque ex visione sua cum prophetaverit : nec operientur pallio saccino, ut mentiantur. 5. Sed dicet : Non sum Propheta, homo agricola ego sum : quoniam Adam exemplum meum ab adolescentia mea. G. Et dicetur ei : Quid sunt plagœ istœ in medio manuum tuarum? El dicet : His plagatus sum in domo eorum qui diligebant me. 7. Framea suscitare super pastorem memn, et super virum coliæreutem mihi, dicit Dominus exercituum : percute pastorem, et dispergentur oves, cl convertam manum meam ad parvulos. 8. Et erunt in omni terra, dicit Dominus : partes duæ in ea dispergentur, el delicient; et tertia pars relinquetur in ea. 9. Et ducam tertiam partem per ignem, et uram eos sicut uritur argentum, et probabo eos sicut probatur aurum. Ipse vocabit nomen meum, et ego exaudiam eum. Dicam : Pupulus meus es: et ipse dicet : Dominus Deus meus.

Veri

1. In dib illa, — cum scilicet videbunt Christum in cruce confixum, ideoque plangent, ut dixit cap. præced. vers. IO; lune enim Christus factus est fons sanguinis, potius quam aqun>, ad abluenda Judæorum omniumque hominum peccata.

Eiut fons patens umici David. — Syrus et Arabicus : *Fons qui aperietur domui David.* Alludit ad fontem Siloe, qui typus fuit Christi, *Joan.* ix. 7. *Siloe* enim hebr ice idem est quod missus : Christus aulera quasi legatus a Paire ad nos missus csl, ut nos ei reconciliaret. Siloe fons, inquit Adrichomius in *Descriptione Ten a sancta,* cui pisciti ', sive natatori i Siloe conjuncta est in occidentali l 'tere vallis Josaphat, c radice montis

SitM foa< qni- lb?

ti) Hujus capitis synopsin in sensu supra declarato continuamus cum Killier : Tertia pro rogativa Ecotoni® Christi post *providam lici curam ct prrdtnrum id.undantiam,* erit immunitas ab impe.timentis procurata.

Pr imum est *superstitio,* quod sublatum erit *primo,* per abolitam idololatriam, divinationem ct magiam, 2; *secundo,* per vindictam de pseudoprophetis sumptam, 3; *tertio,* per confessionem ipsorum pseudoprophetarum, 4, 5.

Secundum, scandalum crucis Christi, *primo,* a Judæis olim objectum et propositum, 6; *secundo,* exposita a Deo Patro causa sublatum, 7.

Ter tium, pravorum commixtio et consortium; sublatum, *primo,* per Judæorum el gentilium a Christianis sejunctionem, 8; *secundo,* per Ecclesiæ ab hæreticiset schismaticis purgationem, 9.

Sunt qui totum hoc caput explicant de tempore Evangeli, do passiono Christi, ac excidio Jerosolymæ per Romanos, inter quos Sanctius, Cornelius noster, etc., imo et Judæi proxima verba accipiunt de .Messia, ul referi Gal unius lib. IV, cap. ultim. Alii totum hoc caput explicant de temporibus Machabæorum, statumitque pastorem vers. 7, eunidcm esso cmn confixo cip. xn, IO, nempe Judam Xlacbabæum, qui M»*ssi<u typus est. .Ut, ut recte observat Cálmelos, commoda connexio veras. 7 et seq. cum antecedenti ostendi nequii; nova igitur sectio hoc loco incipit, ct dubitari non potest vera. 7 dc morte Messiæ agere, cum ipse cum dc se explicet. *Matth.* xxxi, 31; *Mare,* xtv, 27. Loquitur vero Dens Pater, qui persecutoribus Messi® permittit, ut manus immittant Christo, pastori, promittens simul conservationem suorum. Ilis pnrmissis, asseri potest, cum Olmeto, Ackermann, d'Allioli, a vers. 1 ad vers. 6, agi de tempore Machaliæorum in *sensu proximo litterali;* inde vero n vers. 7, Prophot un de Messia mortem subcunte, et de iis quæ poil eam sequentur exclusive vaticinari, 7-9.

Sion scaturit. Aqua ejus clara, dulcis et uberrima, cum silentio, ut ait tenias cap. vin, 22, placideque fluit in torrentem Cedron. Hunc fontem inclytus rex Ezechias restauravit : atque in ejus piscina cæcus ille a nativitate oculos suos, Christi sputo et luto inunctos, lavans visum recepit (quo hic alluditur) *Joan.* ix. De hujus aqua* virtute diligentissimus loci hujus perscrutator Saligniacus ita fere scribit : Fontis hujus aqua adhuc hodie, ipsis etiam Saracenis in pretio est. Nam cum corpore naturaliter instar hircorum foeteant, in hoc fonte sc et pueros suos lavant, caque lotione fiptorem suum mitigant. Quin el eam Turcæ magni faciunt, quod ejus usum oculorum visui conferre experiantur. Scribit Nicephoros lib. VIH, cap. XXX, S. Helenam imperatricem ad fontem hunc mirifica construxisse opera. Hæc Adrichomius. Siloe ergo et nomine et virtute sua repraesentat Christum, de quo Isaias cap. xn, 3 : « Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris. » Vide ibi dicta.

Fûm pamui ov vid qau?

Quæres, quisnam hic fons? Aliqui putantes hic de tempore Machabæorum, qui repurgarunt templum, cl ritus Judaicos restituerunt, censent hunc fontem fuisse templi, quo abluebantur immundi et menstruate : has enim aqua viva ablutas fuisse tradunt Judæi. Verum hoc frigidum est ct Judaicum. Adde omnes orthodoxos censere hic agi de Christo. Respondent ergo primo, S. Hieronymus, Rupertos, Hugo cl Lyranus, fontem hunc esse baptismum. Iloc verum est, sed partiale : nam mulla peccata post baptismum committuntur, quæ hoc fonte abluuntur, cum tamen baptismo elui nequeant. *Secundo,* Remigios hunc fontem censet esse doctrinam, quæ ex ore Christi et Apostolorum, quasi cx fonte scaturiebat, juxta illud Prov. X, il : « Os justi vena vita», et os justi parturiet sapientiam. » Unde Chaldæus vertit : *In tempore illo erit doctrina legis revelata, ut scottirigo aquarum domui David. Tertio,* Haymo censet hunc c se fontem misericordi® Dei. *Quarto,* Vatiblus censet hunc fontem esse latus Christi, cum illud lancea perforatum scaturivit aquam el sanguinem, quasi symbola sacramentorum et grati®. Hæc vera sunt, sed partialia.

lutpoih deo p

Secado,

Tertio, Qairto

Qaioio,

toe/ te.

arui- lutn

Dico ergo, plene et adæquale : Hic fons csl Deus incarnatus, pula Jesus Christus, qui est hebraico HpD macor, id est vena, scaturigo, perenniter in homines quovis sæculo scaturiens aquas omnis grati® et doctrin®. Rursum Christus est fons el origo Spiritus Sancii, quem in nos effundit, ut peccala expurget, el anim® sitim restinguat, juxta illud *Joan,* vu, 37 : a Si quis sitit, venial ad mc el bibat. Qui credit in me, sicut dicit Scriplura, (lumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Hoc autem dixit dc Spiritu, quem accepturi erani credentes in eum. n Insuper fons hic physice aperlus fuit, cum in cruce, latere ct corpore Christi per plagas aperto, factus est ipse quasi fons patens baptismi, cl sacramentorum omnium. Ha Thcodoretus ct Hebræi apud Calatinum, lib. IV, cap. nil. Item S. Gregorius horn. 20 *in Ezcch.,* quem audi : « Fons quippe occultus, est unigenitus Patris, invisibilis Deus. Fons vero patens, est idem Deus incarnatus : qui fons patens, recte domus David- dicitur, quia ex David genere noster ad nos redemptor processit. Hi autem Jerusalem habitant, qui in visione pacis intima» mentem figunt. Peccator vero et menstruata est : vel is qui delinquit in opere, vel mens quæ labitur in prava cogitatione. Menstruata namque ista pollutio est, quia et aliena carne non tangitur, el sua carne inquinatur. Sic ¡laque, sic est omnis anima, quæ etsi malum opus non agit, polluti Limen cogitatione sordescit, n Porro ad crucem et vulnera Christi hic respicere Prophetam, palet tum ex cap. xn, 10, ubi dixit : a Aspicient ad me quem confixerunt; » tum quia fontem hic explicans, vers. 6, ait : « Quid sunt plagæ iste in medio manuum tuarum? Quinque ergo vulnera Christi fuerunt quasi quinque fontes, tam grati®, quam sanguinis.

Maxime autem respicit ad vulnus lateris Christi, tum quia ex eo exivit sanguis ct aqua, quæ fuerunt quasi symbola Baptismi, Eucharistiae et cælerorum Sacramentorum, quibus a peccatis abluimur : unde S. Hieronymus *epist.* 83 : « Cum ad occasum, ait, latus Christi percutitur lancea, baptismi atque martyrii sacramenta funduntur; » et S. Ambrosius lib. V *Dc Sacramentis,* cap. i : « Quare, ait, aqua? quare sanguis? aqua ut emundaret, sanguis ul redimeret; n tum quia vulnus hoc fuit majus cæteris, adeoque tantum, ut S. Thomas ei manum imponere potuerit, *Joan.* XX, 27. Quinimo vulnus hoc videtur totum latus Christi penetrasse, ut videlicet lancea hæc adacta per dextrum latus Christi transierit ejus cor et pericardium, atque cuspis ejus exierit per latus sinistrum ad papillam. Nam utrumque latus Christi fuisse transfossum, tribus locis docet Prudentius. *Primo,* in carmine *De Passione Christi,* dum ita canit :

utrum- (iuc ch'£ti (croca tranifofsura fuit.

Trajectus per ulrumque latus, latice atque cruore
Christus agit : sanguis victoria, lympha lavacrum est.

Secundo, T'eristephanon, hymno 8 :

Ipse loci est Dominas, laterum cui vulnere utroque,
Hinc eruor effusus fluxit, cl inde latex.

Tertio, Cathemerinon, hymno 8 :

O novum cæde stupenda vulneris miraculum t
Hinc cruoris fluit unda, lympha parte cx altera.

Idem insinuat S. Cyprianus tractat. *De Passione Christi,* cum ait : a De latere tuo, o Christe, divisis limitibus aqua el sanguis emanant. Hinc el Theophylactus hoc vulnus lateris vocat in plurali. Idem confirmatur ex eo quod S. Thomas lateri Christi manum imponere potuerit : ergo lancea per illud profunde fuit adacta; ac conse-

quenter ejus cuspis penetravi! et pertudit latus sinistrum. Vide hic, o christiane, latitudinem vulneris, ct consequenter amoris Christi. Hic est fons patens, cor inquam patens, in quod introeas : illud ergo ingredere; totum enim tc capiet : a Longinus aperuit mihi latus Christi lancca* cl c#° intravi, ct ibi requiesco securus, » ait S. Augustinus in *Manuali,* cap. xxm. Idem, cap. XXI : « Tuta, ait, el firma requies est infirmis et peccatoribus in vulneribus Salvatoris. Securus illic habito : patent mihi viscera per vulnera : quidquid ex mc mihi deest, usurpo mihi ex visceribus Domini mei, quoniam misericordia affinimi, nec desunt foramina per quæ effluant. Per foramina corporis palent mihi arcana cordis, palet magnum pietatis sacramentum, patent viscera misericordia) Dei nostri, in quibus visitavit nos oriens cx alto. Vulnera Jesu Christi plena sunt misericordia, plena pietate, plena dulcedine et charitate. Foderunt manus ejus, pedes ejus, ct latus ejus lancea perforaverunt. Per has rimas licet milii gustare quam suavis csl Dominus Deus meus, quoniam revera suavis et mitis, et multe misericordia) est omnibus eum invocantibus in veritate; omnibus inquirentibus, ct maxime diligentibus. Copiosa redemptio data est nobis in vulneribus Jesu Christi Salvatoris nostri. Magna multitudo dulcedinis, plenitudo gratiæ, cl perfectio virtutum. Cum me pulsat aliqua turpis cogit ilio, recurro ad vulnera Christi. Cum me premit caro mea, recordatione vulnerum Domini mei resurgo. Cum diabolus mihi parat insidias, fugio ad viscera misericordi® Domini mei, et recedit a me. Si ardor libidinis moveat membra mea, recordatione vulnerum Domini nostri Filii Dei exstinguitur. In omnibus adversitatibus non inveni tam efficax remedium quam vulnera Christi : in illis dormio securus, ct requiesco intrepidus. Christus mortuus est pro nobis. Nihil tam ad mortem amarum, quod morte Christi non sanetur. Tota spes mea est in morte Domini mei. »

invnine- ¡J, tnu quin.

Hujus fontis symbolo sub nativitatem Christi Romæ in taberna meritoria trans Tiberim, fons quidam per totum diem finxit oleo. Hio enim representaba! fontem misericordia) et beneficentias quem Christus nascens orbi attulit, nec tantum attulit, sed ct suis communicavit, dum eosdem fontes sibi similes effecit, juxta id quod ipse ait Samaritana) : « Aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam œlernam,» *Joan,* iv, 14. Preclare S. Ambrosius lib. VI *Hc.raemcr.* cap. iv : «Omnia, inquit,habemus in Christo, ct omnia Christus est nobis. Si vulnus curare desideras, medicus est : si febribus æstuas, fons est: si gravaris iniquitate, justitia est : si auxilio indiges, virtus est : si mortem limes, vita est : si cœlum desideras, via est : si tenebras fugis, lux est : si cibum quæris, alimentum est. » Christus ergo csl fons sapienti®, charilatis, grati®, virtutis omnisque boni : ipse est wpñ xai «wtr.^xç.

Doliti David, — id est, ut SS. Hieronymus et Gregorius homil. 20 *in Ezech.,* ex domo David, hoc est c tempio, ait Mariana, scaturiens. Unde Ezechiel cap. xtvii, 1, vidit c templo fontem erumpere, ct in fluvium crescere. Verum quia additur : « Et habitantibus Jerusalem, » hinc melius per *domum David* principes, per *habitantes Jerusalem* plebem accipias, *q. d.* Fons hic patet omnibus, tam plebeiis, quam principibus. Meminit Davidis, quia Christus Davidi fuit promissus, et ex co prognatus : ejus ergo posteris in primis exhibendus fuit, ac deinde reteris Hierosolymitis et Judæis. Unde Christus dixit se non esse missum, nisi ad oves quæ perierunt domus Israel; ac tandem per Apostolos hic fons gratiæ propositus fuit omnibus gentibus, ul ex eo salutem potent. Ha Thcodoretus.

Mystice S. Hieronymus : Domus David est Ecclesia, præsertim primitiva Apostolorum, in qua quasi in Jerusalem habitantes ct cives sunt omnes fideles, tam cx gentibus quam Judæis.

In ablutionem peccatoris. — Cyzici exstat fons, qui Cupidinis vocatur, ex quo potantes amorem deponere credit Mutianus, ait Plinius lib. XXXI, cap. xi, et ¡sidorus lib. Nili *Origin.* xin. Cyzici, ait, fons amorem Veneris tollit. Ut ut hoc sit, certe nullus est fons qui peccata abluat, et ab iis peccatores emundet, nisi Christus, qui fonte baptismatis ca extergit, ac gratia sua non tantum ca abolet, sed el eorum scaturigines, puta cupiditates terrenas fomitemque libidinis, gulæ, etc., sopit et restinguit, mentemque sacro igne et reietti amore inflammat. Hebraice est: *Ad peccatum ct menstruam immunditiam,* scilicet abluendam cl expiandam, nimirum a peccatore et menstruato, quod Noster clare vertit : « In ablutionem peccatoris ct menstruate. » Alludit enim ad aquas expiationis, confectas ex cinere vilulæ rufæ, quibus immunditia ex menstruo, morticino, aliave quavis pollutione (quæ erat peccatum legale veteris Testamenti) contracta abluebatur, *Num.* xix, il. Unde Chaldæus vertit : *Dimittam peccata eorum sicut mundantur aqua aspersionis, et cinere vacor qua oblata est pro peccato.*

Porro hæc immunditia legalis, præsertim menstrui, typus erat peccati, quod est menstruum, id est virus el pollutio summa animæ, ut dixi *Levit.* XV, 19 et 25; ac consequenter aquæ expiationis ejusdem, typus erant sanguinis Christi, quo peccatum omne abluitur.

Porro ad litteram per peccatorem intclligit viros, per menstruatam feminas peccato sordidatas : torn enim mulierum, quam virorum peccata hoc Christi fonte cluuntur.

Symbolice, Albertus, Lyranus et Clarius per peccatum inlelligunt actuale, per menstruum originale : hoc enim transfunditur generatione, cujus fæces el reliqui® in puerpera sunt menstrua, vel fluxus sanguinis, et sordes instar menstruorum.

Tropologice, S. Gregorius homil. 20 *in Ezcdi :* Peccator, inquit, est qui delinquit opero : mens-truata csl mens qua* labilur prava cogitatione.

Moraliter, S. Bernardus serm. 62 tn *Cantic. :* «Quid, ail, tam efficax ad curanda conscienti® vulnera, nec non ad purgandam mentis aciem, quam Christi vulnerum sedula meditatio? » Et S- Bonaventura, *Coll.* VII : a Qui se intente et devote in sanctissima vita et passione Domini exerce!, omnia utilia et necessaria sibi abundanter ibi invenit; ncc opus est ul extra Jesum aliquid quœrat. n

Ver».4. 2. Disperdam nomina idolorum deterrà. — Ex historiis omnibus paté! per Christum cl Apostolos sublata fuisse ubique idola ct idolorum oracula, ac sacerdotes et prophetas, de quibus subdit : « El pseudoprophetas, cl spiritum immundum, » puta dæmonem qui idolo assistebat, quasi ejus anima, ct per illud loquebatur, dabatque responsa. Ita S. Cyrillus, Remigios et Albertus. Pro *pseudoprophetas* hebraico est ONDO *nelním,* quod communiter Prophetas significat, a radico XD3 *naba,* id csl prophetavit, subinde tamen, inquit Arias, significat stulle loquaces ct garrulos, qui scilicet van® orationis, cui nulla veritatis vel virtutis ratio subest, sunt artifices, ct sermonis verborumquo prestigiis populum capiunt, a radice *rmb,* quod germinare, cl instar germinis erumpere el ebullire significat. Undo D'J *mb* vocatur fructus, ct sermo, qui est fructus ct quasi germen linguæ.

Veri 3 3. Cum proprefotrit quispiam (scilicet falsa et impia, ex instinctu spiritus immundi ct idolorum, uti processit), dicent ei pater ejus et mater ejus, ctc. :Non vives, quia mendacium locutus es in nomine Domini. — « Mendacium, » scilicet in fide ct religione, docens idololatriam vcl h®resim. Significai in lege nova Christianos tantos fore zelatores Christi cl fidei, ut nec filiis ab eo apostatantibus parcant. Alludit ad *lient,* xiti, 6 : «Si libi voluerit persuadere fraler tuus, aut filius tuus, vcl filia, etc., clam dicens : Eamus, et serviamus diis alienis, etc., non parcat ei oculus tuus, ut miserearis et occultes eum, sed statini interficies cum. » Ex quo loco discant hœrelici, non tantum licitum cl sanctum, sed et proceplum esse a Deo, ut hæretici morte plectantur, adeo ul nec parentes parcant filiis. Hoc est quod ail Christus *Matth.* v, 29 : « Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue cum, el projice abs te, etc. El si dextera manus scandalizat te, abscide eam, et projice abs te. » Et cap. x, 34 : « Nolite arbitrari quia pacem venerim mittere in terram : non veni pacem mittere, sed gladium : veni cnim separare hominem adversus patrem suum, et filiam adversus matrem suam, et nurum adversus socrum suam, ct inimici hominis domestici ejus. »

Er configent eum. — Hebraice imipn *dekaruhu,* id esi perfodient, Iransfigent eum, vel gladio, vel lancea, vel telo, vel clavis in cruce; Tigurina : *onfodim' timi;* Vatablus : *Transfigent cum,* id est curabunt ul adigatur in crucem. Notat recte Sanchez, *configere, urere, secare,* in Scripturis por catachresin significare quemvis gravem dolorem et supplicium, (inde Septuaginta vertunt : *Compedibus constringent eum.* Sic ait Nahum cap. m, IB : « Omnes optimates ejus confixi sunt in compedibus. »

4. Nec operientur pallio saccino. — Septua-Vm. ♦ ginta, *pelle cilicina ;* Pagninus, *pallio piloso;* 'figurina, *chlamyde villosa.* Habitus enim Prophetarum exterior erat saccus, puta pallium ex pilis et selis camelorum, equorum, vcl aliorum animalium contextum, ideoque cilicium; ut ipso habitu populum provocarent ad luctum et pœnitentiam, uti faciunt Capuceini. ItaS. Hieronymus. Quocirca pseudoprophetae simile pallium assumebant, ul ipso habitu viderentur esso veri Prophet®. Sensus ergo est, g. d. Quia pseudoprophelm videbunt sc etiam a suis, imo n parentibus falsilatis redargui, adooque verberari et occidi ; hinc non audebunt deinceps mentiri se esse Dei Prophetas, ac mendaciter vaticinari. Hinc consequenter non audebunt vestem propheticam, puta saccum, induere, quasi veri Prophetic præ sc ferentes pœnitenliam ct vit® austeritatem. Unde sequitur :

5. Dicet : Non sum propotta, homo agricola vers. s. ego sum. — Sicut dixit Amos Amasi® cap. vu, 14 : « Non sum propheta, el non sum filins Prophet® :sed armentarius ego sum vellicans sycomoros. »

Quoniam Adam exemplum meum. — Probat se non esse prophetam, sed agricolam, g. d. imitatus sum a puero Adamuin et primos patres, qui me suo exemplo agros colere docuerunt. Adam enim in sudore vultus sui vicium sibi paravit, juxta sententi un Domini : a In sudore vultus tui vesceris pane tuo, » *Genes,* in, 19. In cum ergo intuens, ego potius statui sudore vultus mei cx agro vivere, rpiam Prophetam insolenter agere. Hebroum enim î""lJp *kana* significat possidere, **inde***hienani* in conjugatione Hiphil, qu® duplicem actionem significat, idem est quod possidere me fecit, vel possessiones colere me docuit. Unde Tigurina vertit : *Adam me ab adoleecntia mea instituit, ut possessiones colerem;* Vatablus, *homo*, id est aliquis *(Adam* enim potest accipi vel ut proprium nomen primi parentis, vel ul commune cujusvis hominis), *docuit me artem pastoralem a juventute mea.* Hebramm cnim *hienani,* si a radice r~Op *kana* per *he* derivetur, significat *possidere fecit* ;si vero a %S3p*kana* per *aleph,* significat *ireavit, genuit* : litter® enim *aleph* el *he* siepe commutantur. Unde pro eo quod Noster vertit, Proverò, vin, 22 : « Dominus possedit me in initio viarum suarum ; n hebraico est idem *hienani ,* quod Septuaginta vertunt : *Dominus creavit me.*

6. Et dicetur ei : Quid sunt plaga» istæ in medio Ven. •

manuum tuarum? — *Primo,* Cyrillus, 'i heodoretus, Lyranus, Albertus et Vatablus censent ido fieri sermonem ad pseudoprophetam, de quo hucusque fuit sermo, qui cum a suis vapulassct, esselquo lividus, rogatus ab aliis, unde contraxisset illos livores el ¡llagas, respondet : Castigatus fui apud parentes meos, ne prophetarem, cujus castigationis testes sunt plagie ista?. Aut, ut S. Hieronymus, qui hæc accipit de pseudopropheta crucifixo ob falsam doctrinam, 7. d. Cur cruci es affixus? cur clavis adacta» tibi sunt manus in patibulo Y quod scelus perpetrasti ut hascc plagas merearis? Arias voro censet has plagas sibi impressisse pseudoprophetam, ul populo se faceret venerabilem et sanctum. Sic enim Prophet® Haul plagas el stigmata sibi infligebant, ut palet III *llcg.* xvm, 28.

Verum dico hic esse sermonem de Christo, ejusque plagis in cruce. Propheta cnim post longam digressionem quam inseruit do pseudopropheta, quem dixit tollendum a Christianis, redit ad Christum , quem vers. I dixit fore fontem patentem domui David. Id cnim declarat hic per plagas, quibus aperientur ct patefient ejus manus, œque ac pedes cl latus. Id ita esse patet, *primo* ex ipsis verbis, quæ plane significant plagas manuum in Chrislo crucifixo. *Secundo,* quia ita eas explicat, el Chrislo applicat Ecclesia in Missa dc passione Christi. *Tertio,* quia illud quod sequitur: « Percute pastorem, » ctc., omnino Christus ad se referi *Matth.* xxvi. *Quarto,* quia Septuaginta vertunt : *Quid sunt plagae istœ in medio manuum tuarum ? FA dicet : Quibus percussus sum in domo ditecii mei,* puta a populo meo dilecto. *Quinto,* quia redit hio Propheta ad Christum , de (pio hic est omnis ejus sermo, quem hactenus docuit perditurum idola el pseudoprophetas. Ita Ruperitis, S. Thomas in *Psalm.* xxi, R. Samuel De *Adventu Messiæ,* cap. vu, Galatinus lib. XVIII, cap. wo, Ribera et alii.

Porro merito Propheta rei novitatem, ct prodigium a sæculis inauditum admiran* ct obstupescens rogat : « Quid sunt plaga? ist® in medio manuum tuarum? » Quid enim mirabilius a sæculo, quid magis stupendum in cado, aut in terra, quam Deus in cruco, quam Deus plagatus, clavatus, spinis coronatus, crucifixus? Eum intuens obstupuit sol, luna,omniaque sidera, ideoque suos radios a tam indigno spectaculo retraxerunt : obstupuerunt sepulcra et saxa, quando in ejus passione discissa crepuerunt : obstupuit orbis universus, (piando ad ejus necem exhorrescens terra? motu conquassatus, ot quasi e centro convulsus abscessit. Hic solus homo non obstupescet? angeli stupuerunt ct stupent hinc Deum patientem, inde stuporem hominum, qui tantum spectaculum immoti, et quasi insensibiles spectant, idcoquc exclamant : « Obstupescite, cœli, super hoc,et porle ejus desolamini vehementer.» Ilex cadorum, Deus cl creator meus, pro me pendet in cruce,pro me seso eviscerat pro mc scse exinanit, pro me dirissima morte excarnificatur, et ego terræ vermiculus non obstupescam? sacro horrore non percellar ? lotus amore non liquescam? plagas plagis, dura duris, mortem morti, amorem amori non repenrhm? Rependerunt S. Laurentina, S. Vincentius,S. Sebastianos, cælerique alhlolæ el martyres, (pii cruces, catastas, ignes, bestias, ardentissime pro Chrislo desiderarunt. ul qualem (pialem ei gratiludinemet dilectionem reponerent. Rependerunt S. anachoreta?, virgines, confessores, alacri animo tol tantisque pœnitenliis sc macerantes, tot vigiliis et laboribus carnem edomantes, ut mortificationem Jesu jugiter in suo corporo pro ejus amore et honore portarent. Rependunt monachi, religiosi, virique contemplationi dediti, qui jugiter oculis mentis cum stupore contemplantur Deum, Chrislumque suum pro so in cruce fixum, tofique cumS. Francisco in hoc divini amoris incendium et abyssum absorberentur ; nec aliud dicunt aut cogitant, quam illud S. Thom® visis Christi plagis : « Dominus meus, et Deus meus ; Deus meus, amor meus, Jesus meus et omnia. »

Porro magis pathetica est versio Syri cl Arabici Antiocheni: sic enim habet : *Quid sunt plaQŒ istic quæ. in manibus tuis sunt? Et dicet : llæ sunt plagae quibus plagatus sum inter amicos meos* (in domo amicorum meorum). Et Arabicus Alexandrinus : *Quid sunt vulnera ista, quæ sunt in medio manuum ejus? El dicet: Evenerunt milii de domo dilecti mei,*

h medio MANUUM tuarum.— Hebraice, *i der manus tuas,* qu® scilicet sunt in brachiis, collo, pectore, totoque corpore inter manus interjecto. Unde Theodorelus legit: I»i *mulio scapularum tuarum.* Verum S. Hieronymus, Septuaginta el alii passim vertunt : *In medio manuum tuarum;* Tigurina : *Inter manus tuas.* Agitur enim de plagis et clavis, quibus in cruce transfix® fuerunt manus Christi, sub quibus a pari plagas pedum et luteris intellige.

Er dicet : His plagatis sum in noxio eorum, qui diligebant mb, — puta In Judæa et Jerusalem ; hæc enim erat domus colentium et diligentium Deum, quiso Deum diligere profitebantur, cl ad id peculiari obligatione stringebantur, 7. *d.* Mei cives, mei contribules, mei cognati, puta Judæi quibus promissus eram, cl ad quos missus fui quasi Messias, rex el redemptor, qui me mille beneficiis et nominibus sumine amare el venerari tenebantur, mei, inquam, fratres, cives ct subditi me vulnerarunt ot crucifixerunt, quasi dicat : Passus sum a meis me plagari ct crucifigi, quia eos, licet immerentes , dilexi, el dilexi nimis, ut eos a plagis eriperem.

Nota: Tq *qui diligebant me,* valde pungit, acuitque plagam. Solet enim gravi? sima osse plaga et dolor, qui ab amicis infertur. Hinc sponsa *Cant,* i, 0: « Filii matris me®, inquit, pugnaverunt

contra me. » Idcirco amor a S. Gregorio Nazianzeno, *orat.* 28, vocatur tyrannus dulcis, cl ab Euripide in *Hippolyto,* amarus, ac meile ct fello fecundissimus. Amor enim uti insignem habet vim benefaciendi, ita et nocendi. Hujus rei symbolo gentiles Apollinem (id est solem, qui amoris clbcneficentiæest hieroglyphicum) pingebant una manu tenentem citharam et charités, altera vero sagittas et pharetram gestantem. Hinc et illud: « Ubi amor, ibi dolor : nam sine dolore non vivitur in amore, n Hinc illa querela et pathos Christi de Juda proditore, *Psalm,* 1 iv , 13 : « Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem utique, etc. Tu vero, homo unanimis, dux meus, et notus meus : qui simul mecum dulces capiebas cibos, in domo Dei ambulavimus cum consensu, » 7. d. Hoc me cruciat, quod lu, Juda, qui meus eras conviva, me prodidisti, quem omni modo tueri debebas. Hinc rursum amantium iræ sunt amarissima», et fratrum odia acerbissima : perinde ac ex vino dulcissimo, si corrumpatur, fit acetum acidissimum.

Pjih'tia >*dhn$ni-niosô* UDtem voi.

Tropologice, hoc sibi a Christo crucifixo lacryscnl'at an'ma pœnilcns : Ecco his quinque plagis plagatus sum a te, quam dilexi, et ut me vicissim diligeres effeci : tua debita ego lui, tua vulnera in me suscepi, tuæ deliciæ et veneres clavis me transfixerunt : tua superbia spinis caput meum transpunxit : tua gula me felle et aceto potivit : passus sum, ut te a tormentis gehenn e liberarem; mortuus sum, ul te a morte esterna eriperem. Vide quantum pro te dolili. Vide quantam te amavi. Vide quam parum me redames, quam amori meo sis impar ct ingratus. Pathetice S. Augustinus in *Medit.* cap. vi : « Candet, ait, nudatum pectus, rubet cruentum latus, tensa arent viscera, decora languent lumina, regia pallent ora, procera rigent brachia, crura pendent marmorea, rigat terebratos pedes beati sanguinis unda. Speda, gloriose genitor, gravissiinæ prolis lacera membra.Vide Redemptoris supplicium, ct redempti dimitto delictum. » Et paulo post : a Quid commisisti, dulcissime puer, ut sic judicareris? quod scelus tuum? quæ noxa tua ? quæ causa mortis ? quæ occasio tuæ damnationis? Ego enim sum tui plaga doloris, tuæ culpa occisionis. Ego tuæ mortis meritum, tuæ vindicte flagitium. Ego tuæ passionis livor, lui cruciatus labor. 0 mirabilis censura» conditio , et ineffabilis mysterii dispositio? Peccat iniquus, ct punitur justus : delinquit reus, el vapulat innocens : offendit impius, el damnatur pius : quod meretur malus, patitur bonus : quod perpetrat servus, exsolvit Dominus : quod committit homo, sustinet Deus. Quó, nate Dei, quo tua descendit humilitas? quo tua flagravit charitas? quo processit pietis? quo excrevit benignitas? quo tuus attigit amor ? quo pervenit compassio ? Ego enim ¡nique egi, tu pœna inulctaris : ego facinus admisi, tu ultione plecteris : ego crimen edidi, tu tortone subjiceris : ego superbivi, tu humiliaris: ego tumui, tu attenuaris: ego inobediens exstiti, tu obediens scelus inobedientiæ luis : ego gula» parui, tu inedia afliceris: me ad illicitam concupiscentiam rapuit arbor, te perfecta charitas duxit ad crucem : ego præsnmpsi velitum, tu subisti equleum : ego delector cibo, tu laboras patibulo: ego fruordeliciis, tu laniaris clavis: ego pomi dulcedinem, tufellis gustas amaritudinem : mihi ridens congaudet Eva, tibi plorans compatitur Maria. Ecce rex gloria», ecco mea impietas, cl tua claret pietas. En mea injustitia, et tua liquet justitia, n Ex hisce prorumpens in affectum gratitudinis subdit : « Quid, rex meus el Deus meus, quid retribuam tibi pro omnibus quæ retribuisti mihi? Non enim inveniri potest in corde hominis, quod condigne talibus referatur præmiis. Numquid sagacitas machinari potest humana, cui comparetur miseratio divina! Nec est creatura» moliri officium, quo juste Creatoris recompense! præsidium. Est autem, nate Dei, in hac tua admirabili dispensatione, est cui fragilitas mea in aliquo suppeditet, si tua visitatione compuncta mens, carnem suam crucifigat cum vitiis el concupiscentiis ; et hoc cum a te conceditur, quasi jam tibi incipit compati, quia et tu pro peccato meo dignatus es mori. » Mortificantes ergo cupiditates nostras cum gratiarum actione ct jubilo dicamus Christo id quod Sephora dixit Mosi marito suo, *Ezod.* cap. iv , 25 cl 26 : « Sponsus sanguinum tu mihi es ob circumcisionem, n ¡mo ob crucifixionem ct concisionem omnium membrorum tuorum; ut, sicut tu, sponse mi, ea propter me concidi permisisti, ita ego mea tui amore circumcidam cl mortificem. Denique Christus in cruce pro nobis plagatus, tacite ct amorose cuique inclamat : « Ecco in manibus meis descripsi tc, » *Isata* x l ix , 16, utique non calamo, sed clavo : non atramento, sed sanguine meo :

Cernis ut in loto corpore sculptus amor,

ac vicissim :

Cernis ut m toto sculptus, *imo tostus,* amore dolor,
Respice me, me ronde animo, me in pectore serva,
III/ ego, qui casus hominum miseratus acerbos,
Huc veni.

Lactantius in carmine *De Passsionc Domini,* ita do ca canit :

Cerne minus clivis fixas, traclnsque lacertos,
Atque ingens lateris vulnus, cerne inde fluorem
Sanguineum, fossosque pedes, arlosque cruentos.

« Agnosce, o homo, quam gravia sunl vulnera, pro quibus necesse est Dominum Christum vulnerari,» ail S. Bernardus serm. 3 *Dc Naiirit.,* adeoque tot tantisque plagis vulnerari. Agnovit hoc S. Magdalena, quæ, ut refert Sylvester Prieras in ejus Vita, apud Surium, in Bauina pœnileris per

triginta annos, jugitor defixam in ca a S. Michaelo crucem cl oculis intuita, et mente contemplata csl, ideoque perennes lacrymarum imbres effudit : « Christus ergo amor noster, nobis crucifixus est: n idemquo vir est dolorum, quia vir amorum. Ubi enim dolor, ibi amor; ncc sine dolore vivitur in amore : quia mensura doloris est amor, el amoris dolor. 0 amor, amor, amor, quantum amasii nos, quam pauci amant le! cibi quam parum amant te, et dolent prole! quia non cognoscunt te. Da, Domine Jesu, ut amores tuos deinceps sentiam, non meos; dolores tuos, non meos : quia amor tuus amor meus, dolor tuus dolor meus. Nimio enim dolore, el longe majori amore parturivisti me. Merito dicebat S. Bona-

Eiemph amantium.

VCIllura : n Domine , nolo vivere sine vulnere , quia tc vulneratum video, n Et S. Augustinus: « Hinc lactor ab ubere, hinc pascor a vulnere. » Et S. Paulus: « Christo confixus sum cruci : vivo autem, jam non ego, vivit vero in me Christus. Ego stigmata Domini mei in corpore meo porto.» El : « In his omnibus superamus propter cum qui dilexit nos. » Et S. Ignatius Martyr : « Amor meus crucifixus est. » Iterum S. Paulus : « Mihi aulcm obsit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, ct ego mundo. » Et S. Bernardus : a Non decet sub capite spinoso membrum esse delicatum. » Et S. Elzearius comes Ariani ad Delphinam conjugem : « Si me quæris, ait, non alibi quam in vulneribus Christi reperies. » Denique : « Mihi vivere Christus est, ct inori lucrum. »

Namque meum crucifixus amor crucifixit amorem,
Spemque ineam fixit spes crucifixa cruci.

Hoc sapiebat, hoc sentiebat sponsa *Cantic.* n, 13, sponso suo occinens : « Fasciculus myrrh® dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur. n

Porro hæ plag® adeo Christo chane ct pretios®, nobisque admirandœ, amandæ et adorami® sunt, ul eas Christus resurgens resumere voluerit, ct servare, ac ostentare in cœlo per omnem æternilatem, idque viginli de causis et titulis, scilicet ul ill® sint *primo,* certissimi assumpte carnis vera', non pliant.istic®, ul volebant manici)®!, indices; *secundo,* atrocissima} passionis testes; *tertio,* deviche mortis aculei, et indubitati resurrectionis argumenta, quod scilicet idem numero Christi corpus crucifixum resurrexit, non aliud; *quarto,* ardentissimi amoris characteres, quibus, ut ait Isaías, in manibus suis descripsit nos, non calamis, sed clavis; *quinto,* illustrissim® victori® dc peccato, dtemone, morte et inferno trophæa; *sexto,* fulgida gloriosi corporis decora el triumphi; *septimo,* redemptionis nostra tessera; *octavo,* obedientia' usque ad mortem stigmata; *nono,* sacr® l iborum cl dolorum Christi reliqui®; *decimo,* peccatorum omnium lytrum, quod jugiter Patri pro iis supplicando, Christus representa!; *undecimo,* tribulatorum consolatio; *duodecimo,* patientium exemplum; *decimo tertio,* afflictorum refugium; *decimo quarto,* pœnitentium incitamentum; *decimoquinto,* lentatorum asylum, juxta illud Confie, n, 13 ; a Surge, amica mea, speciosa mea, et veni : columba mea in foraminibus petre, in caverna maceri®;» *decimo texto,* laborantium stimulus; *decimo septimo,* martyrum exemplar; *decimo octavo,* electis gaudium ; *decimo nono,* reprobis in die judicii probrum; *vigesimo* tandem, angelis admiratio et stupor.

7. Framea suscitare. — Roganti : « Quid sunl tet piagre iste in medio manuum tuarum?» respondit Christus se a suis plagatum, quos summe diligebat quasi cives et cognatos suos. Nunc eidem respondet Deus Pater, hoc suum fuisse decretum, ul percuteretur Christus, itaque aperiretur fons ille, qui in nos scaturiret aquas salutis, dc quo vers. 1, qui idem est pa-tor bonus, hoc suo fonie sanans et satians oves infirmas, vagas ct dispersas, ut illis vitam a ternam procuret. Hunc enim locum intelligi de Christo in cruce transfixo, docet ipse Christus *Matth.* xxvn, 51, dum ait Apostolis : « Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte; scriptum est enim: Percutiam pastorem, ct dispergentur oves gregis. »

Ait ergo Dens Pater : « Framea suscitare ; » Tigurina : *Excitare, o gladie !* Chaldæus : Denudare, o *gladie!* Septuaginta : *Consurge, o gladie! q.* d. Evaginare, o gladie ! distringere, ut percutias et occidas Christum. I bi nota : Hi imperativi capiuntur pro futuro ; significant enim Dei decretum de Christi morte futura, ex previsa et permissa a sc Judæorum malitia, q. *d.* Deus pnevidens Judæorum malitiam fore lanLm. ut si eis objiceret Christum, ipsi eum occiderent, decrevit eum ipsis objicere, permitlereque ul ipsi eum occidant ad hoc, ut ejus passione et morte salvaret genus humanum. Ex Dei ergo decreto futurum est, ut evaginetur gladius, qui Christum occidat. Unde Vatablus vertit: *Excito te, o gladie!* S. Matthæns vero vertit, per futurum activum dicens : « Percutiam pastorem. » Et sic vertit hic Pagninus ut hebreum "¡H *hach,* id est *percute,* ponatur pro qs *adi,* id est *percutiam,* scilicet gladio per Judæos, objiciendo cis Christum, quos scio ejus neci inhiare, ct mandando Christo, ut eorum plagas constanter excipiat ct sustineat. Unde voci *percutiam,* respondet vox *convertam manum meam,* qua' sequitur. Hoc est quod ait S. Petrus *Actor,* n, 23 : «Hunc (Christum) definito consilio el pncsciciitia Dei traditum, per manus iniquorum affigentes interemistis. » Sine enim hac Dei permissione. prescienza et decreto, Judæi omnibus suis viribus et consiliis non potuissent occidere Christum, imo ncc capillum ei adimere. Sicut ergo Moses virga percutiros petram, *Erod.* Wil, 6, ex ea elicuit fontem, ex quo potavit totus populus: ita Deus Pater, cruce feriens Chri>tum, ex eo elicuit fontem gratia', cx quo

omnes fideles bibunt ct salvantur. Petra autem erat Christus, I *Corinth. x,* 4.

yr3 zi Nola : *Framea* a Gellio et Tacito vocatur lanrea, vel telum oblongum : framea dicta nonnullis videtur a gnrco transpositione litterarum, ut © præccdnt, quod in *f* vertitur. Unde pro *framea* Septuaginta hic vertunt, na/p'ard; inde fr.mea extensa est ad significandum gladium. Quare pro *framea,* Aquila el Symmachus vertunt, micAœrd, id est, ut elalii passim vertunt, r/aJius. Hunc enim significat hebræum nnn cAe*rcb.* Jam per frameam ct gladium synecdochicûs et catachresticûs significantur clavi, lancea, et omnia instrumenta, quibus alicui mors infertur, uti Christo clavis, flagellis, spinis illata est. Isidoras lib. I De *Differentiis,* littera F, sic has voces distinguit, ut framea sil ensis utraque parte acutus, machæra ensis cx altera parte acutus. Simili modo ait Jeremías cap. xlvi, 7 : « O mucro Domini! usquequo non quiesces? etc. Quomodo quiescet, cum Dominus præciperit ei adversus Ascalonem, » etc. Et Ezechiel cap. xxi, 28 : « Mucro, mucro, evagina te ad occidendum; lima te, ut interficias el fulgeas. »

Pastorem meem. — Quem scilicet ego Deus Pater hominibus pastorem dedi, *Joan.* x.

Et SUPER VIRUM COH.ERENTEM MIHI. — Hebraice UTOJJ *amithi,* Id est, ut Pagninus,socium *meum,* conjunctum meum; Symmachus, viram *populi met ;* Aquila cl Theodotion, *contribulem meum,* id est mihi Patri consubstantialem secundum humanitatem, utpole Filio meo intime cohœrentcm per unionem hypostaticam. Unde Chaldæus verfit : *Super socium ejus, qui est similis illi;* Vala.-blus : *Super virum coaequalem mihi ;* Syrus : *Super Virum amitum meum;* Arabicus Antiochenus : Sapir *virum clarum,* sive illustrem cl majestate prædilum ; Arabicus Alexandrinus : *Super virum ab iis qui civitatis ejus sunt;* Septuaginta vertunt: *Super virum i it em meum.* Theodoretus pro *meum* legit *tjus,* illudquo explicat de Apostolis ct discipulis Christi, quasi dicat : Dei decreto Judæi percutient Christum, ejusque discipulos et Apostolos.

u »m. Nola : Licet sola persona Filii, non Patris, nec ' V": Spiritus Sancti hypostatice assumpserit ctterminaŕ rii humanitatem assumptam a Verbo, ac proinde uiSxi.. solus Filius dicatur incarnatus et homo factus, 1 non Paler, nec Spiritus Sanctus, tamen per hanc assumptionem ad personam Filii, humanitas assumpta Intimam coh.erentiam el affinitatem cum Patro et Spiritu contraxit. Sicut enim mulier, nubens viro, iit affinis ejus fratribus, ita ut ab eis vocetur soror, silque eorum fratria, inquit Festus; ili multo magis humanitas, copulata Verbo, allinis facta* st Patri elSpiritui Sancto, præsertim qui i Pater et Spiritus Sanctus coeunt in eadem essentia divina cum Filio, uti fratres singuli essentiam humanam habent propriam el disparatam.

Percxti (o framea) pastorim (Christum), et dispergentur oves, — id est Apostoli aliique fideles. Septuaginta in editione Vaticana habent : *Et avellite oves.*

Et convertam manum meam ad parvulos. — *Primo,* aliqui censent *parvulos* idem esse quod oves, puta Apostolos. Hinc Septuaginta vertunt : Cori *vertam manum meam ad pastores.* Videntur ipsi pro CD'Iÿy *tsoarim,* id est parvulos, legisse **aqn** *roim,* id est pastores, *q. d.* Ego Apostolos, qui pusillanimes, ut parvuli, fugerunt a Christo patiente, mox a fuga revocabo, et ad Christum reducam : convertam ergo in eis manum meum a plaga ad medelam, a dispersione ad congregationem. Ita S. Hieronymus, Remigius, Albertus, Hugo et alii. *Secundo,* alii parvulos greges ab ovibus distinguunt, et tò *convertam manum,* referunt ad *percute pastorem,q.* d. Manum meam qua percussi pastorem, ejusque oves dispersi, convertam pariter ad parvulos ejus agnos, id est ad fideles communes et plebeios, ut similiter eos percutiam, castigem et affligam; ut similes sint suo pastori, utqueeos in virtute exerceam ot roborem, atque in infirmitate eorum mete gratiæ robur ostendam. Ita Theodoretus el Lyranus. Facium id est post Christi in cœlum ascensionem, quando primum a Judæis Hierosolymæ, deinde mox Romæ, loloque orbe mola est persecutio acris contra Christianos, quæ per trecentos annos duravit usque ad Constantinum.

8. Et erunt in omni terra : partes duæ in ea Ve». * DISPERGENTUR, — *q. d.* In loto Orbe duæ liominuin p .rtos dispergentur et peribunt, scilicet Judæi ct Gentiles ; quicumquc enim manserunt in judaismo el gentilismo damnabuntur, sol i tertia pars quæ erit Christianorum, servabitur et salva bitur. Soli cnim illi qui ex Judæis el gentibus convertuntur ad christianismum, salvantur. Ita S. Remigius, Albertus ct Lyranus.

Secundo, Theodoretus, Arias et u Castro per terram accipiunt Judæam, do qua hic fuit sermo, *q. d.* In omni terra Judæa, e tribus partibus Judaeorum, duæ permanentes in suo errore excidentur ct peribunt, tertia electorum fidelium residua succrescet, ct servabitur. Verum hoc laxe accipiendum; nam tertia pars Judæorum præcisc non fuit conversa ad Christum : paucissimi enim crediderunt Christo el Apostolis. Undo Apostoli mox, iis relictis, profecti sunt ad gentes. Minus probabiliter Vatablus cl alii exponunt de excidio Judæorum per Titum, 7. *d.* Ex Judæis qui erunt post passionem Christi, duæ partes succidentur a Tito, tertia servabitur, sed multis tribulationibus probanda et affligenda. Nam h cc tertia pars non fuit fidelium : quia fideles et christiani ante excidium moniti a Deo, Hierosolyma excesserunt, itaque illud evaserunt. Ita Theodoretus el alii. Nola : Pro *dispergentur* Lovanienscs legunt, *disperdentur :* hebraico enim est VH31 *iiccaretu,* id est c.TM?» *tidcntur* ; Septunginta, *peribunt;* Chaldæus, *consumentur.* Rursum pro *deficient,* he-

braice *iicuau,* id est exanimabuntur, exspirabunt (f).

Tertii pire hominum non ul valur.

Anagogice, Emmanuel Sa exponit, *q. d.* Infoio orbo duæ hominum partes erunt reproborum qui damnabuntur, tertia erit electorum quæ salvabitur. Hocintclligo moraliter, non mathematice, *q. d.* Duæ partes, id est longe plures damnantur, quam salvantur. Nam arithmetice tertiam hominum portem non salvari, palet ex eo quod tertia pars orbis non sil fidelis : nam Asiam, Africam et Indiam occupant paganismus ct turcismus : sola pene Europa est Christiana. Jam in Europa dimidia fere pars est hærelicorum, schismaticorum, politicorum el atheorum. Inter orthodoxos multi sunt concubinarii, mulli qui odia fovent, mulli injustorum bonorum possessores, mulli ebriosi, etc. Conjice ergo quam parva pars sit proborum, qui soli habent spem salutis. Undo Christus: «.Multi, ait, sunt vociti, pauci vero electi. » Et : «Spatiosa est via quæ ducit ad perditionem, el multi sunt qui intrant per eam. Quam angusta porta cl arcta via est quæ ducit ad vitam, cl pauci sunt qui inveniunt eam! » *Matth.* vu, 13.

Ver». 9.

9. Et ducam tertiam partem per ignem (*q. d.* Fideles probabo et purgabo igne persecutionum el tribulationum, ut purificentur instar argenti : perfectiores vero eodem excoquam, ut solidentur, perficiantur ct splendeant instar auri. Nam

Sindi prubau-

in hoc igne aderit eis Dominus, quem invocabunt. Unde ait) : Ipse (scilicet populus meus fide-u. lis, quem dixi esse tertiam hominum partem) v'rUl' vocabit (id est invocabit) nomen meem, ft ego EXAUDIAM EUM. DICAM : PoPULUS MEUS ES (</. d. Habeo le, amo, curo, prolego quasi populum meum); et ipse dicet : Dominus Deus meus, — *q. d.* Ipse vici&un mc colet, amabit ct invocabit quasi Dominum el Deum suum. Nam per ignem probatus ct conllalus, dignus est qui reponatur in thesauris Dei, juxta illud *Sapient,* in, 5 : «Deus lentavit eos, ct invenit illos dignos se. Tanquam aurum in fornace probavit illos. » Et Pruv. xvn, 3 : «Sicut igne probatur argentum, cl aurum camino, ita corda probat Dominus. » Hinc de iis recte ait S. Hieronymus ; « Tertiam hanc sanctorum partem, ne delicata esset ct secura, quasi argentum ct aurum per ignem duci et probari.» Sic se probatum asserit Job cap. xxm, 10: « Ipse, ait, scit viam meam, et probavit me quasi aurum, quod per ignem transit. » Quocirca sapienter monet Ecclesiasticus cap* n, 4, dicens: e Omne quod tibi applicitum fuerit, accipe :et in dolore sustine, el in humilitate tua patientiam habe : quoniam in igne probatur aurum ct argentum, homines vero receptibiles (Juwl, id est *acecptabiIcs,* accepti, grati Deo) in camino humiliationis. » Quod ergo est ignis auro, lima ferro, ventilabrum tritico, lixivium panno, sal carni, hoc tribulatio csl viro justo. Vide dicta Gents, xxxm, in fine (2).

ti) Sanctius : a Mihi imprimis placet sermonem esse hic de obsidione Romanorum, el ita putat Hieronymus, Cyrillus et alii. » Sub tertia parte, quæ servanda dicitur inlelligit in Christum credentes, in quo cum multi sequuntur; ahi, ul Joan. Matiana, J. D. Michaelis, intolligui:t Judæos in ultimo bello cum Romanis servatos, qui gentem in nostram usque ætatein propagarunt ; alii demum ea quæ hoc ol scq. versu dicuntur, ad caput sequens referunt. (Ackermann)

(2) Qui tertiam partem Christianos in bello Judaico servatus esso statuunt f hunc versum de persecutionibus Christianorum intclligunt, cx quibus Ecclesia mundior exivit. Qui veru locum de Judæis sjrv.itis in bello cum Romanis explicant, sensum sic enarrant : Tertiam partem variis afflictionibus percutiam, douce castigati malis ad fidem in Christum convertantur. Cf. J. I). Michaelis loco citato, h tandem qui vers. 8, 9 cl sequentibus jungunt f kvc de persecutionibus qu is passi sunt Judæi a regibus bui.e, et de liberatione ex eis exponunt. (Ackermann.)

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Sicut Isaías cap. xiv, *sub typo casus Luciferi describit casum regis Babylonis; ct Ezechiel cap.* xxviii, *sub typo casus Cherubini describit casum regis Tyri; ct David* Psalm. r.xxi *ct* lxxxviii, *sub typo regni Salomonís depingit regnum Christi : atque idcirco quadam dicunt quæ magis typo, quædam quæ magis antitype conveniant, uti solet fieri in parabolis ct symbolis, ita facit ct hic Zacharias. Nam sub typo afflictionis Jerusalem per Antiochum, ct restitutionis ejusdem per Machabæos, describit afflictiones, restitutionem ct celebritatem Ecclesiæ. Quocirca duplex hic est quasi sensus litteralis. Unus velut materialis, de Jerusalem et Machabais; alter quasi formalis magisque intentus a Spiritu Sancto de Ecclesia ct Christianis. Nam ad litteram hic de Jerusalem et Machabais esse sermonem, patet cx totius capitis contextu, ubi non aliud sonat quam Jerusalem, mons Oliveti, Bemmon, Benjamin, llananccl, Judas, lebetes, phialæ, etc., quæ omnia nulli alteri proprie competunt, nisi Jerusalem terrestri. Adde, quod gmtes undequaque venturas dicat in Jerusalem ad celebrandum festum Tabernaculorum : hoc autem erat festum Judaicum. Ita Theodoretus, Palacios, Mariana ct alii apud Eusebium lib.* VI Demonst. *lib.* xvm. *Quod vero in Jerusalem non sistat acies Prophetæ, ut volunt Babbini, sed per eam se extendat ad Ecclesiam, patet, quia mulla dicit augustiora, quam ut Ilierosolymæ conveniant, ut vers. quod scindetur mons Oliveti, et vers.* 8, *quod exibunt aqua vivas de Jerusalem ad mare Orientale, et ad mare novissimum ; et vers.* !4, *quod omnium gentium divitias congregabuntur in Jerusalem; et vers.* 10, *quod omnes genhs quotannis ascendent in Jerusalem ad celebrandum festum Tabernaculorum, etc. Cum ergo sciamus hæc plane non competi re Ilierosolymæ, dicendum est ea magis spectare ad Ecclesiam Christi, in eaque esse completa. Prædicit ergo Zacharias Jerusalem capiendam et vastandam ab Antiocho Epiphane, sed Deum pro ca contra Antiochum præliaturum per Machabæos, idcoque scissurum montem Oliveti : hinc Deum exaltandum esse in omni terra, ac Jerusalem fore securam ct gloriosam, utpotc cujus hostes Deus conteret, et in quam divitius gentium congregabit, adeo ut gentes quotannis eam adeant ad celebrandum festum Tabernaculorum, et ad adorandum Deum. Quocirca in ea copiam fore lebetum, phialarum, oblationum, victimarum, et gentium* (I)

i. Eccc venient dies Domini, ct dividentur spolia tua in medio lui. 2. Et congregabo omnes gentes ad Jerusalem in prælium, el capietur civitas, et vastabuntur domus, el mulieres violabuntur : et egredietur media pars civitatis in captivitatem, cl reliquum populi non auferetur ex urbe. 3. Et egredietur Dominus, et præliabilur contra gentes illas, sicut prælialus est in die certaminis. 4. El stabunt pedes ejus in dic illa super montem Olivarum, qui est contra Jerusalem ad Orientem : et scindetur mons Olivarum cx media parte sui ad Orientem, el ad Occidentem præruplo grandi valde : et separabitur medium montis ad Aquilonem, ct medium ejus ad Meridiem, b. Et fugietis ad vallem montium eorum, quoniam conjungetur vallis montium usque ad proximum : el fugietis sicut fugistis a facie terra motus in diebus Oziæ regis Juda. Et veniet Dominus Deus meus, omnesque saucii cum eo. 6. El erit in die

(J) Optime utnimqne hujus capitis sensum secernit Cornelius in synopsi supra posita. Absolvimus itaque in sensu allegorico expositionem de prœrogativis Ecclesiæ Christi in duobus cap. proced. incoeptam.

Qoabtvm igitur impedimentum » Synagoga superstes, sublatum erit, *primo,* per Hieroeolymse excidium, ct reipublica* Judaicas dissolutionem, i, *i; wnndo,* per Cecidit* ex gentilibus erectionem, 3, 4; *tirtio,* per extremam Judæorum obdurationem ct ca*citatcinv* 5-7.

Pr'jV'dcr D i curtr, *gratiorum abundantia:, immunitati abim^dtmmtu* procurato,conjungetur *gloria* conciliata, Piiao, cx amplissimo Ecclesiæ statu, qui provenit, *primo,* a divulgato per orbem universum Evangelio, 8; *secundo,* ab uno Christi in omnes imperio, 9; *tertio,* a dilatato regni gremio, 10; *qumto,* a securitate cl immunitale ab interitu, 11.

Secundo, ex superiore pro omnibus eminentia, quam prodit et testatur, *primo,* adversantium tam gentium quam Judæorum profligatio, ruina ac desperatio, 12 15; *secundo,* ruinai superstltum annua commemoratio, 16; *tertio,* honorem hunc detrectantium pœna cl alTliclio, 17, 19.

Tertio, ex sanctitatis celebritate, quam sacrificiorum magnitudo et ofierentiutn multitudo manifcsial, 20,21.

illa : Non erit lux, sed frigus el gelu. 7. El crii dies una, quæ noia est nomino, non dies, ncque nox : et in tempore vesperi erit lux. 8. El erit in die illa : Exibunt aquæ viva de Jerusalem : medium carum ad mare Orientale, el medium earum ad mare novissimum : in astate et in hieme erunt. 9. El crii Dominus rex super omnem terram : in die illa erit Dominus unus, ct erit nomen ejus unum. 10. Et revertetur omnis (erra usque ad desertum, de colle Remmon ad austrum Jerusalem : ct ciallabiiur, el habitabit in loco suo a porta Benjamin usque ad locum porlæ prioris, el usque ad portam angulorum : cla lurre Ilananeel usque ad torcularia regis. 11. Et habitabunt in ea, et anathema non erit amplius : sed sedebit Jerusalem secura. 12. Et hæc erit plaga, qua percutiet Dominus omnes gentes, quæ pugnaverunt adversus Jerusalem : tabescet caro uniuscujusque stantis super pedes suos, el oculi ejus contabescent in foraminibus suis, et lingua eorum contabescet inore suo. 13. In die illa erit tumultus Domini magnusan eis : el apprehendet vir manum proximi sui, cl conseretur manus ejus super manum proximi sui. lí. Sed ct Judas pugnabit adversus Jerusalem : et congregabuntur diviliæ omnium gentium in circuitu, aurum, et argentum, et vestes multe satis. 15. Et sic erit ruina equi, et muli, et cameli, et asini, cl omnium jumentorum, quæ fuerint in castris illis, sicut ruina hæc. 16. Et omnes qui reliqui fuerint de universis gentibus, quæ venerunt contra Jerusalem, ascendent ab anno in annum, ul adorent Regem, Dominum exercituum, et celebrent festivitatem Tabernaculorum. 17. Et erit : qui non ascenderit de familiis terræ ad Jerusalem, ut adoret Regem, Dominum exercituum: non erit super eos imber. 18. Quod et si familia Ægypti non ascenderit, et non venerit : nec super eos erit, se«l erit ruina , qua percutiet Dominus omnes gentes, quæ non ascenderint ad celebrandam festivitatem Tabernaculorum. 19. Hoc crii peccatum Ægypli, el hoc peccatum omnium gentium, quæ non ascenderint ad celebrandam festivitatem Tabernaculorum. 20. In dic illa erit quod super frenum equi esi, sanctum Domino : cierunt lebetes in domo Domini quasi phialæ coram altari 21. El erit omnis lebes in Jerusalem el in Juda sanctilicalus Domino exercituum : el venient omnes immolantes, cl sument ex eis, et coquent in eis : et non erit mercator ultra in domo Domini exercituum in die illo.

Vers 1. lufriiitiav \.i¿sorum.

t. Ecce veniext. — *Primo,* Judæi totum hoc caput referunt ad tempus Messiæ, quem ipsi cura ojnnibus hisce bonis hic a Zacharia recensitis ad litteram exspectant. Verum errant : nam e i600 annis funditus a Tito excisa est Jerusalem, templum, respublica et gens Judæorum, cujus desolatio durabit usque in finem mundi, ut ait Daniel cap. lx, vers. ult. Adde : Propheta hic dicit pi imo capiendam el vastandam Jerusalem, ac mediam Judæorum in ea partem ituram in captivitatem, quorum utrumque presupponil Judæos in Jerusalem restitutum iri ; non enim possunt capi el vastari, qui non sunt; ac deinde Deum pro iis pugnaturum, per Messiam scilicet, ul ipsi dicunt. Atqui hoc verum esse nequit : nam sic Judæi ante Messiam restituerentur, et oblinerent Jerusalem, in caque florerent, quod tamen ipsimet negant. Dicunt cnim restitutionem llierosolymæ cl Juda orum fore per vires et arma Messiæ; alioqui enim ante Messiam deberent ponere alium Messiam, qui Judæis Hierosolymarii restitueret. Itaque hic seipsos elidunt Rabbini, cl, ul vulgo dicilur, cornicum oculos configunt. Deinde vers. 14 dicitur : «Sed et Judas pugnabit adversus Jerusalem ; » hoc autem de Messia eorum dici nequit. Ipso enim orietur cx tribu Juda, nipote filius ct successor Davidis el Salomonis , ac cum suis contribulibus Judæis restituet Jerusalem, ut ipsi dicunt. Insuper vers. iG dicitur, quod omnes gentes ascendent ab anno in annum in Jerusalem, ul celebrent festum Tabernaculorum. Hoc autem ad litteram, ut sonat, fieri nequit, tum quia urbs Jerusalem non potest capere omnes gentes totius orbis; tum quia ipsi docent felicitatem et regnum Messiæ spectare ad Judæos, non ad gentes: gentes enim tunc Judæorum fore servos el mancipia, uti ipsi jam serviunt gentibus. Denique nonnulla, si ut sonant accipias de Jerusalem, absurda el sunt. Tale est quod dicitur vers. 2i : «Eterit omnis lebes in Jerusalem, ct in Juda sanctilicalus Domino, » sic enim tempore Messiæ, Judæi domi nullos habituri essent lebetes, in quibus coquerent carnes, ad quas tamen ipsi more patrum anhelant; sed omnes suos lebetes deberent consecrare Deo in templo. Quocirca vcroS. Hieronymus hic ad vers. H : «Hæc, inquit. Judæi- juxta litteram somniant: cl nostri Chiliasta, qui rursum audire desiderant : Crescite

et multiplicamini; ct replete terram, el pro hnjns vita» continentia brevique jejunio bulbos sibi, et vulvas, et aves phasidis, et attagenem, nequaquam Ionicum, sed Judaicum repromittunt, de quibus vere potest Dominus dicere . Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, quia carnes sunt, etc. Nos autem coelestem Jerusalem interpretemur Ecclesiam, quæ in carne ambulans non vivit secundum carnem, cujus municipatus in codis est Postquam enim Dominus Jesus rex fuerit super omnem terram, de quo ad Patrem Spiritus Sanctus loquitur per Prophetam : Deus, judicium tuum regi da, et justitiam tuam filio regis; tunc unus Dominus erit, ct unum nomen ejus, omni prava religione calcata, juxta illud : Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra ! Et alibi : Sicut nomen tuum, Deus , ita et laus tua in universa terra. »

Secundo, mulli censent ad litteram Prophetam hic describere excidium Jerusalem per Titum, idque in pœnnm Christi ab eis crucifixi, uti dixi cap. prœcedenti, vers. 6 et 7. Ita Eusebius lib. VI *mondr.* cap. xvm, S. Cyrillus, Theodoretus, Rupertus, Vatablus, Hibera, Sanchez, el propendare videtur S. Hieronymus. Verum obstant onia sequentia. Deus enim non est præliatus contra Romanos vastatores Hierosolymæ, nec restituit Jerusalem post excidium Titi, nec olfecit ut omnes gentes veniant adoratum in ea Deum, et celebratum fertum Tabernaculorum, cum Jerusalem post Titum per 1600 annos excisa et desolata maneat usque in hodiernum diem.

Dico ergo : Ad litteram significatur hic Jerusalem capienda ab Antiocho Epiphane, ct restituenda a Machabæis, uti probavi in Prooemio, idque docent Palacius, Matiana cla Castro, ipseque rei eventus, ut patet ex libris jUdc/taô., praesertim lib. I, aip. i, 22 et scq.

Porro sub typo vastationis Jerusalem, depingitur hic vastatio Ecclesiæ, præserlim primitiva*, quæ facta est a Nerone, Trajano et aliis gentilibus imperatoribus. Tunc enim templa ab eis capta cteversa sunt; fideles alii bonis, alii libertate, alii vita privali. Ecclesia enim capi et vastari dicitur, cum ejus fideles capiuntur et vastantur. Ita Arias. Unde Glossa censet hic describi persecutionem Ecclesiæ faciam a Cosroe, rege Persarum, el ab Homar, rege Arabum : nam uterque expugnavit Jerusalem, el cives partim occidit, partim abduxit, partim tribulis subjecit: quæ servitus duravit usque ad Godefridum Bullouium, qui loca sancta Christianis pugnando restituit. Ita Glossa.

Anagogice, significatur hic vastatio Ecclesiæ futura per Antichristum, quem Judæi recipient quasi suum Messiam. Ille enim longe gravius quam Nero, Decius aliique tyranni in eam sæviet. uxores fidelium violabit (erit enim luxuriosissimus), omnia jura humana et divina pessumdnbit, præserlim Hierosolymæ, ubi violenter quasi tyrannus sedebit, ponetque thronum tyrannidis suæ, uti diserte docet S. Joannes *Apoc.* XX, 8. Loquens enim de Gogol Magog, qui erunt milites et duces Antichrisii, ait : « Et ascenderunt super latitudinem terne, et circuicrunl castra sanctorum, et civitatem dilectam, » puta Jerusalem, in quam sc recipient Christiani, ut eos trucident. Ende in Jerusalem nb Antichrlsto occidentur Elias et llenoch, uti docet S. Joannes *Apomi.* xi, 8 et sequent. Ha Lyranus, Dionysius et alii.

Et hoc sensu vera erit sententia Judæorum, qui dicunt hæc spectare ad ultima tempora, quibus veniet Messias; sed errant, dum putant Messiam restituturum judaismum, non christianismum, idcoque Judæis daturum bona temporalia, non spiritualia, linque Judæis liœc et similia loca Scriptune objicientibus, respondere possumus, nos quoque ea inlclligerc de adventu Messi®; sed de primo ad litteram, de secundo anagogice. Nim cum secundus Messi® adventus sit futurus in fine mundi, non possunt de eo ad litteram intclligi, quæ liic de restitutione et celebritate Jerusalem dicuntur, quodque quotannis ad eam venient omnes gentes celebratur® festum Tabernaculorum;si enim instabit tunc finis mundi, instabit ergo quoque finis festorum hujus vite, ac consequenter festum Tabernaculorum deinceps non ad litteram, sed anagogice celebrabimus in cœlo.

2. Egredietur mrdia pars civitatis m captivi–Veri.» tatui. — Qui hæc de excidio Jerusalem per Titum accipiunt, ita exponunt, g. *d.* Media pars civium occidetur cl capietur, reliqua pars fidelium monita a Prophetis fugiet cx urbe, et salvabitur, uti præmonuil Christus *Malth.* xxiv, 10. Ita Theodoretus et Eusebius lib. VI *Dcmonstr.* cap. XVI i Verum longe potior pars occisa fuit: pauci enim capti fuere, cum tamen Propheta hic mediam pariem captam asserat. Nam Josephus lib. VII *Belli*, cap. xvn, ait mortua fuisse Judæorum undecies centena millia, capta vero duntaxat 97 millia. Hursum Christiani non salvati sunt in urbe, uti hic ait Propheta, sed extra. Quocirca Rupertus, Ribera el alii sic explicant, g. d. Altera pars civium Hierosolymæ sub Tito capietur, altera vero non auferetur ex urbe : quia m ea occidetur, aut fame et œrumnis conficietur et morietur.

Verum jam probavi hæc spectaro ad excidium Jerusalem per Antiochum, non per Titum; sub Antiocho ergo hœo contigisse patet ex libris 3fuc/iab., ac nominatilo ex lib. 11, cap. v, 14, ubi dicitur : « Erant toto triduo octoginta millia interfecti, quadraginta millia vincli, non minus autem venumdati. p Rursum, mulli ex Judæis partim metu, partim malitia consenserunt Antiocho, idcoque manserunt in urbe, cæterosque expilarunt, de quibus dicitur 1 *Machab.* i, 55:

a Et congregati sunt multi do populo ad cos qui dereliquerant legem Domini, et fecerunt mala super terram : cl effugaverunt populum Israel in abditis, el in absconditis fugitivorum locis, d Et do his ait Zacharias : « El reliquum populi non auferetur cx urbe, « quia scilicet dedent sc Antiocho, aut certe ab eo vincientur. Media enim pars hic non præcisc et arithmetice, sed moraliter accipienda est, 7. d. Unii para civium egredietur in captivitatem, altera in urbe remanebit, vel vincla, vel transfuga.

Veri. ». 3. Er EGREDIETUR DOMINUS , ET PRÆLIADITUR CONTRA gentes. — Hebraice **atn** teygotm, id est m gentibus; quod dupliciter accipi potest. Primo, 7- *d.* Cum gentibus, scilicet cum Tilo et Romanis, pneliabitur Deus contra Judíeos. Ita Cyrillus ct Theodoretus. *Secundo, baggoim* melius vertas *ingentes,* id est contra gentes, ut vcrlunt Noster, Chaldæus et alii ; quin el Septuaginta in editione Vaticana; nam in Complutensi habent, in genh*btis.* Loquitur ad litteram de probis Macbabæoriini miraculosis contra Antiochum, in quibus Deus per angelos etiam visibiliter apparentes, pro Juda decertare visus est, ul palet ll *Machab.* cap. X, 29, et cap. xi, 8, et cap. xv, 12.

Sicut præliatus est in die certaminis, — scilicet famosi illius et celeberrimi, quo contra Pliaraonem decertavit, cumque protrivit in mari Rubro, ul habet Chaldæus. Quocirca Judas Machabæus suos spe opis divinai animans ad prolium, dicebat: «Mementote qualiter salvi facti sunt patres nostri in mari Rubro, cum sequeretur eos Ph irao, » etc., I *Machab.* iv, 9.

Sub hoc Machabæorum typo, parabolico significatur victoria Christi de gentilismo, 7. </. Christus gentes olim Deo adversas sibi subjiciet per Evangelium, carumque peccata merget in baptismo, « sicul præliatus est in die certaminis, » id est, sicut olim in hujus rei typum decertans contra Pharaonem et Ægyptios in mari Rubro, ibidem cos demersit. Ita S. Hieronymus.

Anagogice, significatur prolium Christi contra Antichristum (hujus enim typus et procursor fuit Antiochus, æque ac Pliarao), Gog el Magog, quos juxta Jerusalem e cado profligabit, interimet et deturbabit in tartara, uti docent Apostolus H *Thcssal.* 11, 8, et S. Joannes *Apoc.* xx, 9 et scq. Ila Lyranus, Hugo cl Dionysius. Rursum significantur lis el certamen Christi contra omnes impios in dio judicii, quos sua sententia condemnabit, suaque potentia adiget in gehennam, dicens : « Ite, maledicti, m ignem æternum. »

Ve/K I. bT STABUNT PEDES EJUS IN DIB ILLA SUPER MONTEM Olivarum **(i).**—Tertullianus lib. IV *Contra* Afar- «on. cap. xxxix, legit: *Btahunt pedes ejus in Kftronc,* id est in monte Oliveti; Itac* enim Gnem est oleum. Descendet enim Deus cum suis anselta in hunc montem, ul ex eo propugnet Jerusalem, et Antiochi copias profliget, ideoque pedibus suis calcando montem, eum tremefaciet et discindet, de quo mox. Dicitur hic mons Oliveti, m nouvel Olivarum, ab ubertate frequentium cresccn-Teh lium in eo olivarum, qui alias mons sanctus, et mons inclytus vocatur» A Jerusalem distat stadiia quinque, et ab ca valle Cedron interjacente dispescitur. Sub hoc typo significatur Christus Deus factus homo, staturus et versaturus in monte Oliveti, ibique in oratione pernoctaturus, Apostolos docturus, et passionem inchoaturus. Ilii enim orans in horto captus est, sicut ex eodem quasi rex et Messias, triumphans ingressus est urbem cum ramis olivarum in die Palmarum. Ex hoc quoque gloriosus coram suis discipulis ascendit in cadum, *Actor.* xa. In monte ergo Oliveti capit ct consummavit, uti redemptionem nostram, ita ct Ecclesiam suam. Ibidem enim ascendens jussit Apostolis, dixilque : a Erilis mihi testes in Jerusalem, et in omni Judæa, et Samaria, et usque ad ultimum terne, n *Actor.* 1, 8.

* Quocirca mons Oliveti symbolum est Ecclesiæ Synbo c gentibus Christo obedientibus collecta*, in qua lnn' stant ct requiescunt pedes Christi : olea enim de- 1 ditionis, subjectionis, obedientiæ, reverentia et cultus est hieroglyphicum. Olim enim cum po- w* puli se principi cuipiam dedebant, protendebant ramos olivæ, quasi pacem petentes, uti docet Servius in *Æncid.* Vili; unde noster ALirtinus do Roa lib. IV *Smgul.* cap. v, hujus loci hunc dat sensum, 7. *d.* Montes olivarum, id est Romani qui lotius orbis imperio potientur, ad Jesu Christi pedes se abjicient, cum eum respuent Judæi. Ita S. Ambrosius in cap. xxi *Lucte,* et Eusebius lib. VI *liemonstr.* cap. xvm. docent Ecclesiam in Olivarum monte significatam. Hac de causa Christus crebro in monte hoc oravit et versatus est, ex coque ascendit in cadum, ul significaret in Ecclesiam gentium se transiturum, ac in eam misericordiam suam et munera diffusurum. Sic *Psabn.* 1 i, 10, dicitur : « Ego autem sicul oliva fructifera in domo Dei, speravi in misericordia Dei in œternum, 7. *d.* Divites sperant in suis divitiis, uli processif : at ego spero in misericordia Dei, illi ramos olivæ protendo, meque supplicem ad illius pedes abjicio, illi me dedo, illum pronus adoro : victum me illius magnitudine confiteor, manus do; ideoque veniam et misericordiam, quæ supplicibus debetur ac viciis, consecuturum me non dubito. Addit vero « in œternum, » quia oliva œlernitatis est symbolum, teste Pierio : tales autem esse debent qui se Deo dedunt, ut in vitœ ratione perseverent, eorum dis-

(!) Sequuntur imagines, quibus notatur auxilium divinum Judæis graviter a Syrii afflictis prostituyo, quo liet, ut omnia impedimenta quæ libertati eorum objecta crint, superent, seque ab immani hostium suorum imperio post mullos exantlatos labores expediant» Complementum hujus prophetia) vide in libris *MacKib..* pi in Josephi *Archaolog.* lib. XII, cap. m; lib. XIII, cap. i-vm.

(Ackermann.)

similes qui ad tempus credunt, et in tempore tcntationis recedunt, ideo Paulus *Rom.* xi, 17, gentes dicit cx oleastro factas olivas, quia fidem quam semel accepit Ecclesia Gentium, nunquam deseret, ncc a Christi religione deliciet, uti defecerunt Judæi. Sic *Psalm,* cxxvn dicitur : ‹ Filii lui sicut novellæ olivarum in circuitu incnsæ tuæ, » 7. *d.* Suscitabo libi filios subjectos et obedientes, ¿eque ac inter se concordes ct pacificos ; oliva enim subjectionis ct pacis est symbolum, ul dixi. Phires analogias olivæ et Ecclesie animæque sancì®, recensui *Jtrcm.* xi, 16.

Anagogice, significatur Christus in monte Oliveti deturbaturus Anlichristum, cum ipse instar Christi ex eodem volet in cœlum conscendere. Ita S. Hieronymus in *Daniel.* xi, Damascenus lib. IV *De Fide,* cap. xxvn, Anselmas in II *Thcssal.* n, Lyranus, Hugo et Dionysius. Rursum in dic judicii cum omnibus angelis descendet in montem Oliveti, qui imminet valli Josaphat, ul ibi judicet, cl disceptet cum omnibus gentibus, ut ait Joel cap. m, 2.

Qui est contra Jerusalem ad Orienter. — Alludit ad ascensionem Cliristi : Christus enim in monte Oliveti ascendit in cœlum, ut ex vinea Judæorum sylvesccnte ostenderet sc fecisse olivetum, id est Ecclesiam fertilem oleis, id est sanctis, piis, misericordibus, lucidis el Spiritu Sancio impinguatis. Ha Eusebius lib. VI *Demonstr.* cap. xvm; unde ait : « Qui est contra, n vel oppositus veteri a Jerusalem, » et Synagogæ « ad Orientem ; » quia Ecclesia prælata est Synagogæ ct propinquior facta soli justitiæ, id est Christo, ul ejus orientis primos radios fidei, grati® omniumque charismatum excipiat, ita ut ejus respectu Jerusalem esset ad Occasum : quo significabat Synagogam excæcandam esse, ideoque ruituram
Cbriutu in adventu Christi. Hinc cl Christus facie aversa a Jerusalem, spectans Occidentem, crucifixus est,
j,rn‹a. indeque ex Apostolorum institutione Christiani orant conversi ad Orientem, ct templa respiciunt Orientem, in quibus imago Christi crucifixi Occi-
cruaU- dentem prospicit, quam qui adorant necessario
lui nt. Orientem spectant. Ita Damascenus lib. IV *Dc*
XIH› cl a^l- Par* ni°d° Christus in monte
«dan. Oliveti ascendit in cœlum, facie a Jerusalem aversa (ut cx vestigiis pedum ejus lapidi impressis, quæ etiamnum visuntur, liquet), conversus ad Occidentem, ct Rom mam spectans Ecclesiam, ad quam ipse S. Petrum Vicarium suum et S. Paulum doclorem gentium misit, ut eo sedem Ecclesia) transferrent. Ita Adrichomius in *Descript. Terræ sanclæ,* agens de monte Oliveti.

Nola : Olim extra Jerusalem siti erant duo montes oppositi, scilicet ad Orientem mons Oliveti, cui ex adverso ad Occasum oppositus erat mons Calvari®, in quo crucifixus est Christus, qui olim erat extra urbem, sed jam est intra eam. In ipsa vero urbe erant duo vicini montes, scilicet Sion respiciens Austrum, in quo erat arx David, et Moria respiciens Septentrionem, in quo œdificatum est templum. Inter hos duos montes eral brevis vallis domibus civium referta, qua* Mello et Tyropæon est dicta.

Et scindetur mons Oliveti. — S. Hieronymus, Cyrillus, Theodorelus, Burgensis, Palacios, censent hanc scissionem fore quadrifidam in modum crucis, ad quatuor mundi ¡dagas, ita ut mons Oliveti scindatur primo ab Oriente in Occidentem, deinde duæ ¡11® partes discissæ rursum scindantur ab Aquilone in Meridiem. Verum Chaldæus, Eusebius, Lyranus, Vatablus, Ribera, Sanchez et alii censent eum scindendum in duas dunlaxat paries, scilicet versus Orientem el Occidentem pcr medium, ila ut una pars scissi montis vergat (unde pro *separabitur,* Septuaginta vertunt *inclinabit;* Tigurina, *deflectet;* Pagninus, rece*det)* ad Austrum, altera ad Aquilonem, ct inter ulramqne media sit prærupla vorago, sive vallis profunda, quæ conjungatur valli Josaphat, sive Cedron, indeque valli montis Sion, ita ul Judæi qui fugient ex Sion et urbe per vallem Josaphat, transituri sint pcr vallem factam in monte Oliveti discisso.

Quieres, quando et quomodo contigit hæc Mongolimontis» Oliveti scissio? Qui putant agi hic de ob- Teli ›cU'
sidione ct excidio Jerusalem per Titum et Romanos, varie hæc exponunt. Aliqui enim per scissio- Prima
nem montis Oliveti parabolice accipiunt sebismala et seditiones Zelolarum aliorumquc Judæorum in urbe. Alii, ut Theodorelus, censent montem Oliveti vocari exercitum Rom inorum, qui cum montem occupavit : divisum vero montem dici, quia ad alia civitatis loca obsidenda ct oppugnanda divisus fuit Romanorum exercitus, eo quod urbs versus montem Oliveti, ob vallem sive voraginem Cedronis interjectam, difficilior esset aditu et expugnatu. Noster vero Sanchez triplici- Secunda»
ter exponit: *Primo,* suspicatur in obsidione Romanorum , montem Oliveti ingenti terræ motu revera fuisse divisum, etiamsi id non dicat Josephus, nec ull® historiæ, sicut nec meminerunt terræ motus sub Osia, quem tamen contigisse docet hic Zacharias. *Secundo,* castra Romanorum in monte hoc ita a Tito fuisse disposila, ut ab Oriente in Occidentem paterent cl porrigerentur, atque hinc inde ad Aquilonem et Meridiem duas partes relinquerent,prærupturn vero grande esse vallem Cedron, quam etiam occuparunt Romani : vallis cnim nil aliud est quam montium scissura, 7. *d.* Cedronis profunditas non muniet Judíeos, ncc impediet Romanos, quominus urbem invadant el occupent; quia omnia suo milite complebunt. *Tertio, q. d.* Titus profundissimam voraginem Cedronis, quæ inter urbem et ca Ira sua in monte Oliveti sita interjacebat, urbemque muniebat, comportatis aggeribus ita implebit ct complanabit, ul per eam facilis militibus ad muros invadendos sit accessus. Id enim eum fecisse in aliis vallibus, docet Josephus lib. VI *Belli,* cap. ¡y

El in ipsa Cedronis vallo aggeres esse construios ct muros docci idem Josephus lib. VI, cap. xiu. Favent Septuaginta, qui dicunt vers. 5, obturatam esse vallem montium : scissum ergo dici montem Oliveti, quia ex illo Romani prociderunt saxa, caque cum terra devolverunt in subjectam vallem Cedronis, iisque eam impleverunt. Quocirca ait Propheta : « Fugietis, > o Judæi, « ad vallem montium meorum, d id est in urbem, ad spatium quod inter montem Moriarn ct montem Sion (ubi erat templum Dei) interjacet: « quia conjungetur vallis montium,» id est vallis Cedron, quæ inter montem Oliveti el montem Sion interjacet, a usque ad proximum, » scilicet montem Oliveti : Titus enim muro cinxit civitatem, ducto per Cedronem ad montem usque Oliveti. Veruni solum decima legio Romanorum constitit in monte Oliveti, qui erat ad Orientem urbis : reliquus vero Titi exercitus obsedit urbem ex parte septentrionali, in loco qui dicitur Saplia, vel Scopos, situsque crai cx opposito duarum turrium, quæ vocabantur Psephina et Hippicus, uti diserte ait Josephus lib. M *Belli,* cap. v. Itaque Titus obsedit urbem plane juxta montem Calvariæ. Hic enim erat pene ex adverso Psephinæ, ubi Judæi crucifixerunt Christum, ut notat Adrichomius in *Descriptione Jerusalem,* et alii; ut Judæi cognoscerent Titum advenisse ad hoc, ul esset necis Christi ultor, ibique cos plecteret, ubi ipsi Christi parricidium, imo dcicidium commiser int. Tandem vero Titus, ut celerius urbem occuparet, eam circumcirca cinxit muro, in quo 40 castella constituit, idque opus perfecit spatio tridui, itaque Judæos ad famem el extrema adegit. Quare non est verisimile ipsum vallem Cedronis implesse et complanasse. Josephus enim lib. VI, cap. iv, tantum ait cum complanasse vallem, quæ erat inter castra sua sila in Scopo, ad Septentrionem; non vero vallem montis Oliveti, quæ erat ad Orientem. Deinde Titus totus luit in muro urbi circumducendo, isquo unus occupabat milites omnes. Murus enim hic in circuitu erat 39 stadiorum, hoc est quinque pene milliarium, uti ait Josephus. Adde non agi liie de tempore Titi ct Romanorum, sed Antiochi cl Machabæoruin, uti dixi initio.

Jerusalem nblem ¡Ulti montem Cibaria,

Tertii rt genuini.

Dico ergo cx hoc loco videri, quod tempore Antiochi et Machabæoruin Ibsus sit mons Oliveti, dum Deus cum angelis in cum descendit, etsi id non narretur in libris *Marhab.* nec alibi ; sicut non narratur in libris *Hepim* terræ motus qui contigit sub Ozia, et alia multi. Hunc sensum exigunt verba ipsa, cl temporis ratio : de Machabæoruin cnim ævo hic agitur ; ila a Castro, et Paulus a Palacio, qui ita scribit : Credo hanc prophetiam impletum ante Machabæoruin victorias, quando mulla signa visa in cœlo sunt, sc dicet equites per aera discurrentes, cohortes armate, cursus equorum, ll *Machab.* v. Hæ enim cohortes erant angelorum, cum quibus veniebat Dominus m specie visibili: veniente ergo Domino, tremuit mons (nam cum egreditur Deus, terra movetur cl enncutitur. *Psalm,* tivn, 9). Ex tremore vero discissus est in quatuor partes, significans discissionem ct divisionem Judæorum ex patria sua in quatuor mundi plagas. Hæc Palacios.

Porro scissio hæc montis fuit typus scissionis ejusdem in fine mundi, ut mox dic »m; sed inter alia representaba! presentes, tum fugas, ob instantes ab Antiocho clades ; tum scissiones cl schismata Judæorum, dum alii Machal>œis adhéreront, alii Antiocho : rursum alii Antiocho et Syris, alii Plolcrn.ro et Ægyptiis faverent

Simili modo sub Constantio imperatore, et S. Cyrillo patriarcha Hierosolymitano, anno Domini 353, crux sole fulgentior pleno die cœlitus apparuit supra montem Oliveti (ct forte eo quoque allusit hic Zacharias) cum quasi signans et instar crucis secans, ut representare! schisma Ecclcsiæ quod faciebant Ariani, ct Constantium eorum fautorem moneret S. Crucis, et Crucifixum Dei Filium Patii *¿pote*™ esse adorandum ul verum Deum, uti cum adoraral illius pater Constantinus, qui proinde per vexillum cnicis divinas de Maxentio ahisque hostibus victorias obtinuit; quasi Christus ex alto orthodoxis a Comlantio vexatis intonaret : Confidite, ego vici mundum cruce, et vos eadem vincetis Atianos» Quocirca tota civitas hoc crucis signo excitata ad ecclesiam cucurrit, Deum Deique Filium laudans et celebrans; quin et mulli Judæi ac Gentiles, viso hoc radiante in cœlis crucis signo obstupuerunt, et ad Christum conversi sunti Rem gestam et a se visam fuse perscribit S. Cyrillus ad Constantium imperatorem in tine *Catech. mystag.* Eadem breviter sic narratur in AcHs *Artemii martyris,* die 19oclobris, apud Surium : «Quo quidem tempore, cum expugnatus esset Magnentius, signum crucis maximum miritice apparens, adeo ut mirabili splendore superaret lucem dici, visum est Hierosolymis circa tertiam diei horam, cum esset diestestus qui dicitur Pentecoste, pertingens a loco qui dicitur Calvaria, usque ad montem Oliveti. » Sic cl Soxomcnus lib. IV, cap. iv; Socrates lib. II, cap. xxiv, et ex iis Buronius anno Domini 353.

Similis fuit Christi apparitio in monte Oliveti, anno Christi 4i9, (piam cx Marcelhni chronico ita recenset Baronins : «Anno Christi 419, mullæ Palæstinæ civitates vilkeque terne motu collapse sunt. Dominus noster Jesus Cliristus semper ubique lotus, super montem Uliveti Hierosolymæ vicinum sese de nube munifestaviti Mullæ ct tunc utriusque sexus vicinarum gentium nationes tam visu, quam auditu perterrita» atque credulæ sacro Christi fonte abluUesunt, omniumque baptizalorum in tunicis crux Christi salvatoris, divinitatis nutu extemplo pressa refulsit. Cujus rei adeo admirabilis occasione, dc tempore adventus Domini ad judieaudum cœpüsunl ubique misceri

sermones, quod ex Danielis prophète vaticinio, cap. vu, jam pronuntiatus esset adventus filii hominis in nubibus; et Zacharias, cap. xiv, de ipso loco adventus ejus super montem Oliveti prodixerat. Et angeli de Christo in monte Oliveti in cœlum ascendente Apostolis prænunliarant : Quemadmodum vidistis eum euntem m cœlum, ita veniet Cujus occasiono scripsisse videtur Hesyclnu.sepisL79.adS. *August., dc Novissima* die, quæ, cum processissent tot signa (ut ait), jam videretur instare. Cui respondens S. Augustinus *epist.* 80, prolixe disputat de novissimi diei tempore. » Hucusque Baronius occasione Melante junioris, qu e eodem anno seorsim a conjugo Piniano vitam egit monasticam, ac in cella apud montem Oliveti per 14 annos clausa perseveravit, duxitque in angusto loco vitam angelis similem.

Similis fuit in eodem monte apparitio tempore belli sacri, qua Christiani animati llierosolymam expugnaverunt. Rem gestam narrat Wilhelmus Tyrius lib. VIII *Belli sacri*, cap. xvi, defatigatis Christianis in oppugnatione Hierosolyma*, ideoque dilabentibus : « Ecce, ait, adfuit rebus desperatis virtus divina. Nam do monte Oliveti miles quidam, qui tamen postea non comparait, splendidum et refulgentem ventilando clypeum, signum dabat nostris legionibus ut redirent in idipsum, ct congressum iterarent. Quo signo exhilaratus dux Godefridus Bullonius, primus in mcenia conscendit, quem alii secuti, illico ejus jussu effregerunt portam S. Stephani, per quam totum in urbem induxerunt Christianorum exercitum.» Itaque a chrislianis capia est Hierosolyma anno Domini 1099, die !•> julii, feria sexta, qua Christus moriens de morte triumphavit. Juvit oraculum viri sancti, qui habitans in monte Oliveti prædixerat urbem illo die esso capiendam, ait Tyrius cap. xvii. Unde ct ante oppugnationem urbis, christiani nudis pedibus cum multa devotione, cantantes litanias cum crucibus processerunt usque ad montem Oliveti, ail idem cap. xi. Ad has similesque apparitiones respexisse hic Zachariam, vel potius Spiritum Sanctum probabile est. Unde mystice Lyranus hunc Zachariæ locum explicit dc capta Jerusalem a Godefrido Bullonio et chrislianis : urbis enim capiend® signurn eis datum est a monte Oliveti, uti jam dixi cx Tyrio.

Denique nonnulli hæc condilionale exponunt, *q. d.* Deus ita tutabitur vos, o Hebræi, ut si opus sit ad vestram tutelam findere montem Oliveti, ut per eum manus hostium effugiatis, id revera facturus sit, sed tanto molimine non erit opus : potent enim ipse mille aliis modis vos protegere. Simile est *Isaiæ* xi, iS, ct Zac/iar. x, 11. Ita a Castro.

a u -0- l Jam parabolice et quasi allegorica, mons Oliveli **o1** Ecclesia, ait Eusebius lib. Vi *Bemonstr.* cap. xvii!. Hic scissus est, cum ibi a Christo ascendente jussi sunt Apostoli ire in mundum universum, et prodicare Evangelium omni creaturo, indeque in quatuor mundi plagas diviserunt et sparserunt se, Chrislique fidem ct Ecclesiam. Rursum scissio hæc montis denotat commotionem et contritionem gentium, audito Christi Evangelio, juxta illud *Luca* iu, 5 : « Omnis vallis implebitur, et omnis mons et collis humiliabitur, cl erunt prava in directa, et aspera in vias planas, n Sed earum pars una mansit ad Aquilonem, id est in suo infidelitatis et impietatis frigore perstitit : Aquilo enim frigidus significat frigidos, ac ex infidelitate et peccato torpentes, altera vero ad Austrum vergens significat fideles, qui calent charilatc cl fervent Spiritu Dei : Auster enim est calidus. Hujus rei symbolo vidit Ezechiel gloriam Dei, id est Deum gloriosum sedentem in curru Cherubico, et quatuor Cherubinis stipatum ex templo Judaico evolare in montem Oliveti. Sic enim ait cap. xi, 23 : a Et ascendit gloria Domini dc medio civitatis, stetilque super montem qui est ad Orientem urbis, » puta supra montem Oliveli, ut ex hoc monte exspectet ct spectet novam Jerusalem, quasi phœnicem cx veteris cineribus resurgentem in Sion, puta Ecclesiam Christi, ut ibidem dixi. Porro Glossa per scissionem montis Oliveti accipit schisma Græcorum a Latinis : ad Orientem enim habitant Græci, qui divisi sunt a Latinis habitantibus ad Occidentem. Unde ait i a El fugietis, » id est fugere debetis ad obedientiam Ecclesiæ Romance, cujus montes intigni, scilicet SS. Petrus et Paulus, sunt patroni.

Anagogice, findetur mons Oliveti, cum Antichristus ex eo volet in cœlum conscendere : nam a Christo deturbatus corruet, et terra, puta mons dehiscens, vivum cum absorbebit, uti dixi II *Thessal.* ii, 8. Hoc est quod ait S. Joannes *Apocal.* xix, 20 : « Apprehensa est bestia (puta Antichrislus), et cum ea pseudopropheta, etc. Vivi mi<si sunt hi duo in stagnum ignis ardenti sulsulpliure. » flode' «Mi. ,c rs

Rursum in die judicii, Chrislus judex deseendet in montem Oliveti : unde tunc eum sua majestate et potestate, ingenti terra* motu concutiet, ut ipso quasi præ horrore et veneralione Christi judicis contremiscat ; simul ut hoc terræ motu se findat, ampliclqne vallem Josaplial, ad capiendum omnes homines judicandos ibidem a Christo. Si enim Deus daturus legem, in Sina descendens concussit montem, *Exod.* xix, mullo magis id faciet descensurus ad judicium. Idipsum diserte docet S. Clemens Romanus lib. VII *Constitui. Apostol.* cap. xxxiii : « Mons ipse , ait, Oliveti glorio* venientis cedei, et in quatuor partes dissectus, longissime diflugiet, ut tribunali judicis theatrum totius orbis assistat. Trepidatio vero hominum tanta erit, ul insani diffugiant in mediam vallem, quæ futura est amplissima; cum montibus remotis conjungenda sil cum omni circumposito campo. » Hoc sane verbis Zachariæ valde congruit. Ita inter alios Emmanuel 8a, et Et indie judicii,

Josephus a Costa lib. IV Ou ïempor. mwûs. cap. xiii ol xiv, cl Luonardus Lcssius lib. XIII *De Divinis attrib.* cap. XXI, in fino : «Indicat, inquit,Zacharias montem Olivarum (juxta quem vallis Josaphat) scindendum in quatuor partes, ul liai maxima planities, in qua excipiantur judicandi, n Insuper hæc scissio montis repræsentabit separationem Australium, id est ferventium et electorum ab Aquilonaribus, id csl frigidis ct reprobis. Illi enim erunt Orientales, quia orientur eis lux et gloria sempiterna : hi vero erunl Occidentales, quia ibunt in occasum ct mortem ©ternam.

pRXRUPTO grandi valde, — id est *magna voragino,* ul vertunt Septuaginta; vel *valle,* ut Chaldæus, quæ ex scissione montis profunde patescet, ct hiabit. Parabolice hic hiatus significat IIierosnlymæ ruinam cl desolationem, (piando Apostolis abeuntibus ad gentes, Judæi infideles paulo post a Tito vastati, in profundum quasi barathri demersi sunt, justa Dei vindicta.

Anagogice, significat hiatum grandem montis Oliveti et vallis Josaphat futurum in die judicii, quo reprobos omnes ibidem consistentes dehiscens terra mittet in tartara. Hiatus ergo hic el vorago erit profundissima : nam a valle montis Oliveti extendet se usque ad infernum, qui est in centro terne. In die ergo judicii proprie ct plane adimplebitur hæc prophetia, fietque fissura montis Oliveti, cl vorago ingens usque ad fartarum, ita ut in ipsum prospiciunt non tantum reprobi, sed el electi Dei, gaude.antque mirifice quod horridum illud ignis barathrum, in (pio videbunt tot impios demergi, per gratiam Christi evaserint. Hanc voraginem horribilem in spiritu vidit S. Carpus, eamque ex ore ejus ita describit S. Dionysius Areopagita epist. 8 *al Demaphilum,* dicens : « Referebat (Carpus) se vidisse domum in qua consistebat, primum vehementer agitari, ac domum a summo culmine per medium dividi, etc. Ipsum quoque solum instar vasti tenebrosi cujusdam profundi, discissum se vidisse ait, atque vi- 'os illos quibus mala imprecatus fuerat, ante so ad os illius profundat voraginis stare trementes ac miserabiles, et qui ab ipsa pedum suorum habilitóte jam mergendi viderentur. Porro ab inferiori parte voraginis serpentes cernebat emergere, qui circa illorum pedes ita instabiles ac nutantes, interdum quidem in globum colligi, ct gravari una atque pertrahere, interdum vero dentibus el caudis, ore, gutture, linguis, ac toto corporis motu vim immensi pavoris viderentur incutere, ul qui modis omnibus deorsum illos precipitare niterentur. Fuisse autem ct viros quosdam in medio, qui contra eos una cum serpentibus impetum lacerent, exagitantes una et impellentes, atque ferientes : videbantur autem illi lapsui proximi, » etc.

5. Et FUGIETIS AD VALLEM MONTIUM EORUM. — Hebr.i*Ub, Septuaginta el S. Hieronymus in *Comment* legunt, *meorum.* Unde et in Latini* ita legendum videtur. Nota to *in vallem :* phyricc enim in terræ motu consilium et remedium est, fugere ad valles et ima; hæc enim minus qu «m montes terræ motu quatiuntur. Porro hujus loci ¿casus est is quem dedi vers. 4.

Quoniam conjungetur vallis montium usque ad proximum, — hebraico *usque ad* bvx *aitai.* quod quasi nomen proprium ..ccipiunl ct relinquunt Septuaginta, Chaldæus, Aquila, Thcodolion, Vitablus et Pagninus. Verum Koster, Symmachus el alii vertunt ul appellativum, *usque ad proximum;* alii, *usque ad separatum,* scilicet a terræ motu, ideoque securum locum (I).

Jam varii varie hæc exponunt. Du© expositiones sunt probabiliores. *Prior, q.* d. Ut effugiatis Antiochum, et hostes obsidentes et invadente* Jerusalem, fugietis per vallem Josaphat ct Oliveti (montem eniin Oliveti hac de causi findet Deus, ul per ejus scissuram el vallem contiguam fugere possitis: unde ea vocatur vallis montium, scilicet jam divisorum. Mons enim Oliveti per hanc scissionem dividetur in duos, vel, ut (dii, in quatuor montes) usque ad Atsal, ubi ab hoste securi tutique eritis. Ita a Castro, Tigurina et Arias. *Posterior, q.* d. Ul fugiatis et effugiatis hunc terræ motum, quo concutietur et scindetur mons Oliveti, fugietis in vallem mont imi meorum.puta in vallem Mello , sive Tyropœi, qua» interjacet inter montem Siou cl montem Moria : hi enim sunt montes mei, quia in Moria habeo meum templum, in Sion meam arcem David : «Quoniam conjungetur vallis montium usque ad proximum,» *q. d.* Quia vallis, id est. vorago illa facta in monte Oliveti jam diviso (quæ proinde jam non est vallis unius montis, sed duorum, nimirum montium jam divisorum) pertinget ad montem sibi proximum, puta ad Moria. Unde in loia v<dlo Josaphat usque ad Moria, a terræ motu ct scissura hac luti non eritis : fugietis ergo post montem Moria ad vallem Mello, ab hoc terræ molli liberam, ut ibi tuli silis. Ita S. Hieronymus, ut, Aut Lyranus : Quia vallis montium, id est vallis Josaphat, quæ interjacet inter montem Oliveti et montem Sion, conjungetur usque ad proximum, scilicet hialum factum in monte Oliveti. Unde in ca sino metu et periculo non critis : ad illam ergo fugere non audebitis : fugietis ergo ad vallem montium meorum, id est interjectam inter Sion et Moria, qui sunt montes moi. Huic expositioni favet id quod sequitur • ‹t El fugietis sicut fugistis a facie terræ moins in diebus Ozi© : » fugituri ergo erant non hostes,sed terr© motum; ac proinde fugituri non

(1) Videtur, inquit Rnsenmnller, nomen proprium loci cujiiMlainad orientem Urbisesse. Hieronymus pro appel, lativo habuit, verifique, *u*<¡uc ad proximum¡* Symmachum, ul ipso fatetur, secutus, sigiitllcalione pelila ab adverbio 4^^ r/ve/, *prope.* Sed rchqui veteres (st Syrum excipias, pro nomine proprio habuerunt, quod sane verborum flagitat fluxus.

in ipsam scissuram montis Oliveti, hoc terne motu factam, sed procul ab ca in vallem Sionis et Moria, quæ omnino immunis erat a terne motu.

Symty%-feri mL dubto rura. Pirabo-¿-¿Tb. Btinuio q /b Ì0

Symbolice, hæc fuga in terne motu adumbrat fugam Machabæorum et Judæorum ad sylvas et speluncas in terne motu, id est in persecutione Antiochi, de qua I *Machab.* n, 28.

Parabolice, hæc accipe de obduratione Judæorum, *q- à.* Cum mons Oliveti, id est Ecclesia Christi, spargetur in qualuor mundi plagas, tunc vos, o judæi increduli, ab Evangelio, Christo et Ecclesia fugietis, non quidem ad idololatriam et gentilismum, sed ad vallem umbrosam montium meorum, hoc est, ad cultum, umbras et caeremonias legis veteris, quæ viguit in monte templi, puta Moria et Sionis, qui olim fuerunt montes mei. Ita Eusebius lib. VI *bemonstr.* cap. xvm : « Quæ, ait, potest esse vallis montium Dei, nisi quæ olim celebrabatur ex lege Mosis ct Jerusalem, corporalis et Judaica adoratio? v Sic et Stunica, Ribera et alii, qui contendunt hunc sensum esse litteralem : ego litteralem fateor, sed typicum ct parabolicum, precedent! quem assignavi innixum, uti dixi initio capitis. Ende sequitur : « Quoniam conjungetur vallis montium usque ad proximum, » *q. d.* Hæc vallis, id est hæc umbrosa, sed obstinata Judæorum religio, tanto arctius conjunget se vicino sibi templo templique ritibus, quanto magis videbit spargi ct propagari Ecclesiam Christi. Aliter Emmanuel Sa, *q. d.* Hic cultus legis veteris Judæis tenacissime conjungetur, ct adhaerebit proxime ubicumque degant.

Nota : Pro EDDDJ *uasfem,* id csl fugietis, a radice D13 *nus,* id csl fugit, Septuaginta aliis punctis legentes **anw** *nistam,* a radico ODD *satam,* id est clausit, obturavit, vertunt : *Et obturabitur* (replebitur) *vallis montium meorum, ct adjungetur vallis montium usque ad Asal.* Sic et Chaldæus. Quod ad litteram sic accipi posset, *q. d.* Scindetur mons Oliveti, ct hac scissione corruet, el complanabit totam subjacentem vallem Josaphal, usque ad proximum montem Moria. Parabolice vero sic explicat Eusebius, *q. d.* Hæc vallis umbrosa Judaicœ religionis obturabitur, id est cessabit cl obscurabitur a luce Evangelii, ejusque umbra cedet verilati Christi: quoniam conjungentur ad Asal, id est ad montem Oliveti (inde enim Christus misit Apostolos ad Judæos ct Gentes) qui dicitur Asal, id est opus Dei, quasi a radice **nep** *asat* id est fecit, iN e/, id est, Deus. Verum melius legit Noster, *nastem,* vcrlitquc, /u-*gietts,* quia sequitur : a Sicut fugistis a facie terne motus in diebus Oziæ.D El quia processif : «Scindetur mons Oliveti ; » scissione enim mons apertus fuit, non obturatus.

Sicut FUGISTIS, — *q- d.* Ea trepidatione, celeritate, turba et coniluxu fugietis, qua fugistis a terras motu qui contigit tempore Oziæ; de quo dixi *Amos* i, 1.

Et veniet Dominus Deus meus, omnesque sancii cum eo. — Replicat cl inculcat quod dixit vers. 3: « E egredietur Dominus, cl præliabitur contra gentes illas, el stabunt pedes ejus in die illa super montem Oliveti, n Loquitur ergo ad litteram de descensu Dei, quo descendit præliaturus pro Judæis per Machabæos contra Antiochum, cumque protriturus, uti dixi vers. 3. Porro cum bellum fidelium est difficile, ct victoria illustris, tunc dicitur Deus descendere cum omnibus sanctis suis, puta angelis : quia omnes ei astant, ut pro eo decertent; hinc vocatur Deus exercituum. Ha vidit Ezechiel cap. i, Deum curru bellico vectum, stipatum quatuor Cherubinis descendere in aciem contra Judæos, ul eos plecteret per Chaldæos. Et Psaltes *Psalm,* xvn, graphico describit Dei in prælium contra suos hostes descendentis majestatem, milites, iras, animos. Et inter alia ait vers. 1l : « Ascendit super Cherubim el volavit, volavit super pennas ventorum. » El vers. 15 : « Misit sagittas suas, et dissipavit eos : fulgura multiplicavit, ct conturbavit cos. d Simili terrore, pompa ct satellitio descendit in Sina daturus legem Hebræis, pro cisque contra gentes prælialurus, *Dcuter.* xxxui, 2 : « Dominus dc Sinai venit, etc : apparuit de monte Pharan, ct cum eo sanctorum millia. » Jam sub typo prelii divini gesti per Machabæos, parabolice intelligil prælium spirituale Christi gerendum per Apostolos, *q. d.* Veniet Christus qui per Apostolos debellabit omnes gentes, casque suæ fidei el Evangelio sui jugabit. Ita Theodoretus, Vatablus, Arias, ct Eusebius lib. VI *Demonstrat.* cap. xviu.

Anagogice ct maxime, significatur hic descensus Christi ad judicium universale, cum omnibus angelis et sanctis in montem Oliveti supra vallem Josaphal, ul Antichristum omnesque impios condemnet et puniat. Huc enim alludens Judas in sua *epist.* vers. I J ait : « Eccc venit Dominus in sanctis millibus suis facere judicium contra gentes. » Et Christus *Matlh.* xxiv, 30 : « Et videbunt Filium hominis venientem in nubibus coeli cum virtute multa el majestate, el mittet angelos suos.» Et cap. XXV, 31 : « Cum venerit Filius hominis in majestate sua, cl omnes angeli cum co. » Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Remigius, Hugo, Lyranus, Ribera, Sanchez, et alii passim, qui contendunt hunc sensum esse litteralem : ego censeo esse anagogicum, sed maxime intentum a Spiritu Sancio; litteralis enim est de Machab ris, parabolicus de Apostolis, uti ostendi initio capitis.

G.Non erit lux, sed frigus et gelu. — Had Sep- vtrU. luaginla, Chaldæus ct Tigurina : videntur ergo in hebræo legisse FTHp > *ki karot,* id est *sed frigus,* vel potius F'Dip'l *vckarot* (facile enim *vau* si decurtetur, vertitur in *iod,* et *vau* sœpc est adversativum significans *sed,* uti crebro est videre in *Proverbiis Saloni.),* id est *ct frigus,* vel frigora : radix enim *np /¡arar significat frigescere. Jam legtini *Ï* H^pl *iekarot,* id est *pretiositatum :* ipl

iakar enim significat esso pretiosum, decorum, eximium. Unde vertunt : *Non crd lux pretiositatum,* id est pretiosa, clara, eximia, pNOpi vdUp*paon,* id est *ct* (id est *sed) concretionis*, id est concreta, densa : hoc est, in illa die non erit lux clara, neque obscura, sed mixta, nubila ct maligna, qualis est diluculo, 7. *d.* In illa die non erit plena Letitia, nec plena tristitia, sed Leta tristibus miscebuntur : at vespero succedent plena felicitas et lælitia. Eodem fere redit versio nostra et Septuaginta. Sensus enim est, 7. //. In illa die non erit lux clara et amœnn, qualis est in astate; sed concreta nebulis frigidis, et quasi congelata, ideoque molesta ct tristis. Unde Pagninus vertit : *In die illa non erit lux pretiosa, ct* (sed) *nix coagulata* ‘Arabicus vero Alexandrinus. *Erit nix ct grando* (frigus et procella») *in una die. Et apparebit* (revelabitur) *Dominus in illa dic : Et non erit lux in illa dic, neque nox, neque vespera.* Ad litteram denotatur tempus calamitatis el afflictionis J'idæorum in persecutione Antiochi. Hujus enim symbolum sunt tenebrie, frigus cl gelu. Unde in Scriptura in excidio Babylonis, Samariæ, Jerusalem, etc., dicitur obscurandus non tantum dies, sed ct sol, luna ac stella», per hyperbolen et hypallagen : quia scilicet Babyloniis,Samaritis el llierosolyinitis in tanta clade afflictissimis, lux obtenebrescere, ipseque sol, media licet dic, obscurari videbatur. Unde explicans subdit :

VCM. 7. "• Et ERIT DIES UNA, QU.E NOTA EST DOMINO, NON dies neque nox, — 7. *d.* Veniet tempus persecutionis, quod (et cujus acerbitas) soli Deo cognitum, imo provisum et prædestinalum est, in quo dies Judæis valde afflictis ob tot ærumnas, non videbitur esse dies,sed neque nox, nipote lucente sole : ergo tempus hoc medium quid erit inter diem el noctem, ct quasi contemperatum ex die el nocte ; habebit enim a sole lucem diei, a tyrannide vero Antiochi habebit tenebras, id est ærumnas noctis.

Vesperi erit lui Cab Michv bxis. Et in TEMPORE vESFERi (Hebraice, *vespere)* ERIT l u x , — id est, ut Tigurina : *Ad vesperam erit lux,* q. <l. Ad finem hujus temporis calamitosi, quasi ad vesperam desinet hoc ejus nubilum, el succedet lux felicitatis el gaudii, nimirum quando .Machabæi vindicabunt cives suos, el profligabunt copias Antiochi.

Allegoria, mb c ,H l0, Sub hoc Machabœorum typo parabolice signi- Heat, post obscuritatem et umbras legis Judaica», postque ignorantia tenebras, et malitias gelu, in quibus omnes gentes ante Christum, quin et ipsi Judæi degebant, successuram lucem Evangeli! Christi, in eamque quasi in vesperam desiturum diem illum obscurum judaismi, juxta illud oraculum Zaehariæ : « Illuminare his qui in tenebris ct in umbra mortis sedent, » *Lue.* i, 79. Et *Isaiæ* cap. LX, 1 : « Surge, illuminare, Jerusalem, quia venit lumen tuum. » Hoc est quod ait Paulus *Horn,* xm, 12 : « Nox præccssit, dies autem appropinquavit. » Hinc et Christus dicitur venisse in carnem sub finem, et quasi ad vesperam mundi.

Symbolice, Theodoretus hæc refert ad diem Symbo- passionis (.liristi : tunc enim tenebra» facte **s u n t** w super umver>am terram, quæ diem quasi verte- runt in noctem, ita ul dies illa proprie non esset ChmiL dies, neque nox, sed participium utriusque, eralque in ea frigus. Unde Petrus stabat ad ignem calefaciens se, postquam successit clara dies resurrectionis Christi. Sic et Clemens Romanus lib. V *Constit.* cap. xm : e Postea, ait, fuerunt tenebræ a sexta hora usque ad nonam , et rursus lux vespere, sicut scriptum est : Non dies, et non nox, ct ad vesperam erit lux. » Sic ct Eusebius lib. VI *Demonstr.* cap. xvm. Porro frigus vel proprie accipi potest, vel metonymice pro tenebris et nocte : hæ enim sunt frigidaì ; opponitur enim frigus luci, dum ait : a Non erit lux, sed frigus et gelu. » lia Sanchez.

Anagogice, in tempore hujus rite non estelara lux cognitionis Dei, nec serena dies amoris cui- in tusque Dei, tum quia per fidem ambulamus, non per speciem; tum quia ambulamus inter im- min-r- probos, in quibus exstincta est clurilas, in ipsis *x‘ quoque sanctis ob concupiscentias et tcnlationes, s<epe refrigescit charilas : at vespere, pula in fine Primo, mundi, erit lux æternæ claritatis, quando facie ad faciem videbitur Deus deorum in Sion. Unde S. Job orabat cap. in, 3, dicens : a Pereat dies in qua natus sum, » 7. *d.* Pereat dies mortalitis, et lux immortalitatis erumpat, ait S. Gregorius ibidem. Et sponsa *Cant.* cap. n, vers. 17, optat « ut aspiret dies » ælernitatis, a et inclinentur umbra» n temporis et mortalitatis. Hæc ergo dies lucidissima ct latissima erit sanctis et beatis, obscurissima vero et tristissima impiis et damnatis. Undo aliqui unam hanc diem aiunt fore quasi duplicem, scilicet « in ea non erit lux, sed frigus et gelu » improbis ; eadem vero erit dies cl lux probis cl piis : sicut eadem dies llebræis in Ægypto erat dies lucidissima, Ægyptiis vero nox obscurísima per plagam tenebrarum, quam Deus eis inflixerat. Nam. ut ait Sapiens cap. xvii, 19 : « Omnis orbis terrarum limpido illuminabatur lumine, etc. Solis autem illis superposita erat gravis nox, imago tenebrarum, quæ superventura illis eral.» Insuper paulo ante diem judicii erunt dies nubili et frigidi, tum physice ob eclipses et procellas cœlestes; tum moralilerob errores variostl hominum impietatem, œque ac ob plagas maximas, (puis Deus impiis immittet, quæ recensentur *Apoc.* cap. vu, vin, ix cl XVI. Sed *vespae,* id est Secundo, in fine mundi, succedet lux una clara, puta (eterna dies gloriæ, cui nulla succedet nox. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Remigius, Hugo, Lyranus, San chez el alii, (pii arbitrantur hunc sensum esse litteralem : ego anagogicum esso censeo, sed præcipue hic intentum a Spiritu Sancio : illi enim verba textus optime congruunt. Nam sub illud tempus neque dies erit, quia sol obscurabitur, el luna non dabit lumen suum , et stella do

cœlo cadent ; sed neque nox erit, quia sol, licet obscuratus, præsens erit huic hemisphærio. Ad extremum tamen erit lux, eaque clarissima, quia peracto judicio, reprobisque in tarlarum demersis, renovabitur mundus, ac sol septuplo clarius lucebit, luna vero instar solis, ut ait Isaías Tmuo. cap, XXX, 26. Accedet splendor Christi et Sanctorum omnium, qui fulgebunt sicutsol, *Matth.* xm, 0 •rto 43. Quin et elementa jam purgata, plurimum lucis ct splendoris addent mundo. Nam si credimus S. Thom®, in IV, disi, x l v iii, *Quæst.* I, art. 4 : « Terra erit lucida cl pervia sicut vitrum in s perficio, aqua sicut crystallus, aer sicut nunc est cœlum, ignis sicut nunc sunt luminaria codi.» Rursum non erit dies, neque nox, id Quinto est vicissitudo et successio qua nox continuo succedit dici, quia sol stabit, ac proinde unus et Soto, continuus erit dies lucidissimus. Ita Sanchez. Huc accedit illa nonnullorum expositio, quæ talis est, </. *ft.* Dies illa judicii, quæ soli Deo est nota,quia ultima erit sæculi, hinc non habebit sibi succedentem aliam diem aut noctem, et quia admirabilis erit ct extraordinaria tam electis quam reprobis ; non proprie dies, ncc nox dicenda erit, sed vespera, id est finis ejus desinet in lucem, id est sanctorum gloriam æternam. Huc alludens noster Thomas theodidaclus, lib. Ill *De Imitat. Christi,* cap. XLvn, pie et nervose ex persona Christi ad fidelem el pium : « Age, inquit, quod agis fideliter, labora in vinea mea : ego it o merces tua. Scribe, lege, canta, geme, tace, ora, sustine viriliter contraria : digna est his omnibus el majoribus præliis vita ¿eterna ; veniet pax in die una, quæ nota esi Domino, el erit non dies, neque nox, hujus scilicet temporis; sed lux perpetua, claritas infinita, pax firma et requies secura. Non dices tunc : Quis me liberabit de corpore mortis hujus? Nec clamabis : Hei mihi! quia incolatus meus prolongatus csl, quoniam præcipitabitur mors, cl salus erit indefccliva, anxietas nulla, jucunditas beata, societas dulcis et decora.» Hoc cogitabant SS. milites ct martyres XL sub Licinio imperatore ab Agricolao præfecto damnati ad stagnum gelidum. Hi enim se invicem hisce vocibus ad illud fortiter subeundum incendebant :« Durum frigus,sed dulcis paradisus. Atlligcns glacies, sed delectabilis requies. Brevi tempore durantes sinus Abrahæ nos perpetuo fovebit. Unam nodem cum sempiterno ævo (cl cum una die perenni, quæ non habet noctem, neque finem) commutabimus. Incendatur frigore pes, ul cum angelis continuo saltet. Torpescat frigore manus, ul facultatem habeat in Deum attollendi. Quando semel mori oportet, moriamur ut vivamus. » Ha refert S. Basilius hom. *De* 40 *Martyribus.* Quocirca ante vesperum missi in stagnum, cum ncc dies esset, nec nox, vespere et nocte luce cadesti donati sunt. Nam circiter tertiam noctis horam sol eos circumfulsit, ita luvidus et calidum, uti Csl in aestate, frigusque et gelu stagni dissolvit, aquamque caudam reddidit. Ita habet eorum Vita apud Surium, dio 9 marlii.

Vidit hæc per umbram divinus Plato, cujus hæo est gnomo in *Theæteto :* « Philosophia, sive vera sapientia est animi reditus e tenebrosa isla vita, quæ potius nox dicenda est (piam vita ad veram entis lucem. » Quocirca ipse passim sapienti® studiosos adhortatur, ut calcatis carnis concupiscentiis, uni vacent inquirendos el conleqipland® veritati, lucique divin®. Deus enim cs**I**tòcv, to xi».*/*, -re Ço f.; díc;, *ipsum cus, ipsum pulchrum, ipsa vita,* etc., ait idem in *Phœdone.*

8. Exibunt aqu.k viv.e. — *Aquæ* utvœ vocan-Ven. s. tur fontanæ, quæ c suis venis scaturiunt el ebulliunt. Magnum urbi locoque commodum, æque ac recreationem el ornamentum afferunt fontes, corumque aquæductus. Hinc Romani moderni, et Aqut- magis prisci, Romam aquis fontanis, corumque aquæduclibus ingenii laboro ct sumptu impleveruni, adeo ut Plinius lib. XXXVI, cap. xv, eos eUwJto vocet orbis miracula, nec iis quid magis miran- furu ‚n'" dum esse Rom©, imo ncc m loto orbe asserat. cou Similes fecerunt Judæi in Jerusalem, præsertim Salomon, qui de se ait *Eccles.* n, 6 : « Exstruxi mihi piscinas aquarum,» adeo ut noster Yilalpando, tomo II *De Templo,* pag. 5i>5, contendat aquæductus Salomonis magnificentiores fuisse aquæduclibus Romanorum. Tales quoque fecit Ezechias, IV *lleg.* cap. xx, 20.

Alludit ergo Zacharias ad hosco Hierosolymæ fontes, innuitquo eos in captivitate Babylonica, vel ab Antiocho confractos, aut collapsos, fore restaurandos, augendos ct exornandos. Hoc enim fecisse Judæos c captivitate reduces docet Nehemias cap. m, vers. 15, dicens: «Et portas fontis ædificavit Scllum, etc., et muros piscinas Siloe in hortum regis. » Et vers. 1G : « Usque ad piscinam, quæ grandi opere constructa est. » Et *Eccli.* L, 3, dc Simone pontifice, qui vixit tempore Ptolemæi Philadelphi (avum enim habuit Jaddo pontificem, quem adoravit Alexander Magnus) dicitur : « In diebus ipsius emanaverunt putei aquarum. et quasi mare adimpleti sunt supra modum. » Idem fecisse Machabæos corumque posteros in restauratione Jerusalem non est dubium : ita enim ornaverunt Jerusalem, ut videretur esse orbis delici®. Hinc Adrichomius el alii chorographi perplures in Jerusalem describunt fontes; nimirum ad Orientem, « ad, » id est versus, « mare Orientale » (quod est mare Mortuum, sive lacus Asphaltites) respiciebant fons Siloe, fons Rogcl, fons Draconis, torrens Cedron, Probatica piscina : ad Occidentem, « ad, » id est versus, a mare novissimum, » id est Mediterraneum, inter alios eminebat ions Gihon, ubi Salomon in regem unctus est, isque duplex, superior ct inferior. Insuper rivus erat qui ex Jerusalem influebat usque ad mare Orientale, ct in illud influebat ad statuam salis, juxta Engaddi. Ex alio latere eral collis

aquæductus, Juxta Gabàôû ct Jerusalem, ubi Abner confodit Azael fratrem Joab, II Reg. cap. n.

Fluvii ductiles.

Videmus mullis in provinciis fluvios integros ad muita miniarla, alveum effodiendo, arte duci. ita, ut alios taceam, Bruxella urbs Belgii celebris, ct sedes principum, suo sumptu fovea effossa, fluvium ductilem fecit per spatium 15 milliarium Italicorum, usque ad Scaldini, qui Anluerpiam alluit, fluvium, inquam, navigabilem, quo merces omnes Antucrpinm, indeque in Hispaniam, et per totum orbem, magno commodo cl luero vehit revehilque. Quid si Judæi similem fossam fluviumque fecerint, du\erintque e Jerusalem ad mare Mediterraneum, ut eo merces omnes marinas in urbem inveherent, et suas eodem eveherent, eo dividendas et divendendas per totum orbem? Sane distantia Jerusalem a Mediterraneo duplo tantum major est, scilicet 30 circiter milliarium (quod est iter unius diei), imo par erit, scilicet 15 milliariuin, si e Jerusalem fluvium ducas in torrentem Gaas : aut in torrentem qui Eleutheropoli in mare hoc decurrit. Id si verum est, adamussim respondet verbis Zachariæ, dum ait : « Medium carum ad mare Orientale, ct medium earum ad mare novissimum, « quod est Occidentale, sive Mediterraneum. Dc templo constat cx Aristea, lib. *Septuaginta Interpr.,* illud aquæduclibus subterraneis fuisse refertum ad quinque usque stadia. Unde ad hosce Jerusalem fontes alludens S. Joannes, *Apocal.* XXII, **I**, dicit similes, sed præstanliores fore in Jerusalem cadesti. Summa hac aquarum copia non aliud significat Propheta, quam magnam fore Hierosolymœ felicitatem et ama nitalein, ita ut tota aquis sit irrigua, quæ ex ea atrinque in campos effluant, cosque fecundent ct oblectent ; quod tempore Machabieorum et posterorum reipsa completum esso constat.

ymboii-

ucant viciorbi btoMi.n

Jam sub hisce fontibus et aquæduclibus Jcrusalem, symbolice intelligit faustos lætosque egressus Judæ et fratrum ejus, tum ad prelia et victorias dc Antiocho capessendas, tum ad colligendos Jtidæos fugitivos, et eos qui metu Antiochi prolapsi erant ad gentilismum, revocandos ad fidem, stantes vero animandos ad constantiam, idque per totum Judæam, cujus terminus ad orientem erat mare Orientale, sive Mortuum, ad Occidentem mare Mediterraneum, g. d. Exibunt e Jerusalem Machabæi, qui arentem ct squalentem in tanta persecutione Judææ faciem ita rigabunt, ut Judæi fere extincti reviviscant, puta Judas exibit contra Galaad ct Ammonitas, qui sunt ad orientem juxta mare Mortuum; Jonathos vero contivi Joppen et Philistæos, qui sunt ad occidentem Jerusalem, ut patet I *Machab.* v, 6 el 55, et cap. x, 70. Ita Paulus a Palacio.

Pìnboii- triMuiH ▸ riihu* Aposto, I UUI

Parabolice vero ct potissime, intelligo aquas doctrinæ et gratiæ Evangelic® : has enim Christus et Apostoli ex Jerusalem, quasi cx matrice cruciaverunt, ct derivaverunt per totum Orienlem et Occidentem (unde Arias per mare Orientale et Occidentale, accipit Oceanum Orientalem cl Occidentalem, quo Hispani el Lusitani navigant in Indiam, tain Orientalem quam Occidentalem , ibique fidem et Ecclesiam Christi proseminant) sub quibus reliquas duas mundi plagas, scilicet Austrum ct Aquilonem, subintcllige : idquo fecerunt tam æstate quam hieme, id est jugiter omnique tempore, tam commodo quam incommodo, tam adverso quam prospero, 7. d. a De Sion exibit lex, el verbum Domini dc Jerusalem. » *Isaia n ,* 3; cx ca enim spargentur lex et gratia Christi per totum orbem. Alludit ad id quod dixit cap. xm, 1 : « In illa die erit fons patens domui David, ct habitantibus Jerusalem, » g. d. Ex Jerusalem quasi ex fonte promanabunt aquæ vitales sapient'ue, et gratiæ ad omnes gentes. Ita S. Cyrillus, S. Hieronymus, Remigius, Hugo, Ribera hic, et Eusebius lib. VI *bcmonUr.* cap. xvni, et S. Augustinus lib. *Centra Fabjcnt. bunat.* cap. vi. Accedit Thcodorelus, qui putat hic alludi a<l aquam ct sanguinem qu© fluxerunt e latere Christi , in cruce lancea transfixi, quæ fuerunt symbola redemptionis nostre et sanctorum, quibus salvantur omnes gentes: «Aqua, inquit, nos purgat el a peccatis expiat : sanguis nutrit, rigat et germinare facit, v scilicet fructus bonorum operum.

Anagogico, significantur hic dotes el gaudia beatorum in Jerusalem cadesti, quæ ex visiono «.bau* Dei quasi ex fonte promanant, dc quibus *Apocal.* XXII, I : « Et ostendit mihi fluvium aquæ vite, splendidum tanquam crystallum, procedentem de sedo Dei et Agni, 0 ele. Vide ibi dicta. Cujus rei symbolo e paradiso terrestri emanabant quatuor fluvii, *Genes,* ti, 10. Ita Lyranus.

torum ex ^ ünr

Ix æstate et iN iiiEMB erunt , — *q. d.* Perennes erunt hi fontes Jerusalem, jugiter scaturientes aquas. Symbolice, Machabæi tam hieme quam æslale, id est quovis tempore etiam importunissimo , pugnantes el vincentes consolationem, quietem et kclitiam dabant Israeli, instar fontium perennium. Ita Palacius. Parabolice, in Ecclesia fontes doctrino) et gratiæ, quæ sunt sacramenta, jugiter manant volentibus eos haurire.

Tropologice, nullis laboribus, nulloque tempore , sive adverso sive prospero, viri sancti exarescunt, ut gratiam Dei amittant; aut si doctores et pastores sint, ut eam in alios non derivent et effundant. Ita Slunica. Septuaginta vertunt: *In asiate et in* vere erti *sic,* quod S. Hieronymus mystice exponit, g. *d.* Hæ aquæ fluent in Paschale et Pentecoste : tunc enim solet celebrari solomnis baptismus, cui proinde fontis sacri implebo et benedictio promittitur : « Ut celebremus, inquit, Pascha el Pentecosten, in quibus de terrenis transeamus ad oœlestia, et fructus nostros offeramus Deo. In Phase enim hiemis finis, veris exordium est : m Pentecoste astatis principium, quando labores manuum nostrarum el fructuum ollerimus Deo. De hac ¿estate et vere justus per-

petuo loquitur ad Deum : Tu fabricatus cs auro ram et solem, et œstatem et ver tu plasmasti, n

Et erit Dominus rex super omnem terram. — Ad litteram tenuiter hoc competit Machabais, quorum prælia et victoriæ divina; in omni terra, scilicet Judæa, imo (oto orbe divulgate ct celebrate sunt; ac consequenter pleraque gentes Deum carum datorem el auctorem, quasi Dominum lotius terræ timuerunt et celebraverunt. Verum plane el plene id convenit Christo, quem ut Deum mundi Dominum, per prædicationem Apostolorum agnoverunt, invocarunt et coluerunt omnes gentes. ItaS. Hieronymus, Remigias, Rupertus, Ilaymo, Ribera et alii.

In die illa erit Dominus unus, et erit nomen ejus unum, — *q. d.* Jam in orbe inulti habentur ct nominantur dii, ut Jupiter, Apollo, Saturnus, Mars, etc.; sed tempore Christi unus ab omnibus gentibus coletur el nominabitur Deus, puta Christus, qui solus verus est Deus, idemque cum Patre ct Spiritu Sancto. Tunc ergo ubique nomen solius Christi invocabitur, non idolorum. Ita Vatablus cl alii jam citati. Nota metonymiam : *numen* enim significat rem, puta personam nominatam. Sic Poete viros celebres ct nominatos vocant *nomina.* Undo Ovidius, cleg, iv, lib. Ill *Trist.:* « Vive tibi, el longe nomina magna fuge : » *nomina,* id csl potentes ct principes, qualis erat Augustus, qui Ovidium relegavit in Sarmatiam , quæ nunc est Polonia, ubi locus exsilii ejus ostenditur.

Veri. 10. 10. Et revertetur omnis terra usque ad desertum. — Hebraice, *siati desertum.* id est æque ac desertum. Unde Septuaginta vertunt : *Circuíais* (Dominus, qui praecessit) *omnem terram ct desertum,* id est *usque ad desertum,* inclusive, uti vertit Noster. Ad litteram significatur quod Judæi, qui in persecutione Antiochi dispersi fugerant usque ad deserta, montes ct cavernas, post pugnas cl victorias Machabæorum revertentur ad suas sedes ct domos; revertentur, inquam, ex colle, scilicet Gabaa, ul habent Hebrea (quæ fuit urbs Benjamin, in qua natus est Saul primus rex Israelis), qui erat limes Aquilonaris regni Judæ, usque ad Remmon, qui erat alter Judte limes cx parte Australi, *q. d.* Judæi dispersi in extremos limites regni revertentur in suas sedes, ac præscrtim in Jerusalem, in caque quiete ct tete degent : quo significat totam Judæain fore pacatam, quietam ct felicem. Ita Palacius et Mariana. Hoc verum in Machabœis et Synagoga, verius in Apostolis, per quos omnes gentes confluxerunt ad Ecclesiam.

Secundo, quia hebræum *araba,* non tantum desertum, sed ct planitiem significat, hinc alii sic explicant, </. *d.* « Revertetur, n id est redigetur omnis terra vicina Hierosolymæ in desertum, id est in solum planum, sive in planitiem et aream, ul eo usque dilatari, eique inœdificari possit urbs Jerusalem, ejusque suburbia, vilke ct vinea*. Unde cx hebreo vertunt Chaldæus ct Pagninus : *Ciri umdabitur omnis terra velut planities;* et Tigurina ; *Circumdabitur uniter a terra ut aquore plano;* et Vatablus : *Vertetur universa terra tanquam planifies;* alii ad verbum : *Et circuictur universa terra ut planities.* Hebræum cnim 2'ID» *iissob* idem est quod *circuictur,* vel circumdabitur//. <7. Universa terra circa Jerusalem, quæ montosa esi, vertetur in planitiem, complanabitur cl fiel æqualis, ut a quovis facile circuiri cl circumambulari possit. Solent enim montes vicini urbes abscondere, auram liberam impedire, et dare latebras hostium insidiis. Promittit ergo Deus se montes hosce complanaturum, ne urbi prospectum, tam activum quam passivum adimant, el ut aero libero ventisque perflari possit, nec hostium subjaceat insidiis, ac domos et muros suos eo propagare possit : urbes enim in planitie site amcenæ sunt, ac eminus conspiciunt cl conspiciuntur. Hæc ut sonant, tenuiter facta sunl ab Assamonæis . unde per hæc potius symbolice significatur Jerusalem spiritalis, id est Ecclesiæ Christi amœnilas, æquabilitas, incrementum cl propagatio, quodque Deus omnia in ea ardua complanabit, el facilia efficiet per gratiam Christi, adeo ut etiam pueri et puelte ea superent, non tantum constanter, sed et hilariter, juxta illud: « Omnis vallis implebitur, et omnis mons et collis humiliabitur, cl videbit omnis caro salutare Dei, » *Lue.* ni, 5. Unde rursum significatur Apostolos ituros ad gentium deserta, ibique barbaros ad Christum conversuros, uti modo fit in ludiis. Addunt aliqui per fidem Christi factum esse, ul regiones olim deserte colerentur ct habitarentur, uti reipsa factum esse in Germania, Hungaria, Polonia, Dania, Succia, etc., demonstrat Thomas Bozius in *Signis Ecclesiæ,* tom. H, lib. XX, signo 88. Hoc est quod exsultans canit Isaiascap. xxxv, I : « Laetabitur deserla et invia, ct exsultabit solitudo, ct florebit quasi lilium. Germinans germinabit, cl exsultabit lælabunda el laudans : gloria Libani data est ei . decor Carmeli et Saron, ipsi videbunt gloriam Domini, ct decorem Dei nostri, n Unde S. Hieronymus mystice sic explicat ; « Tunc revertetur omnis terra in qua habitavere Judæi, usque ad desertum, id est usque ad populum gentium, qui prius desertus erat, el legis notitiam non habebat, a Gabaa usque ad Remmon, hoc est a colle usque ad excelsum : quia de terra, et de deserto ad colles, ct de collibus ad montana consurgimus. Unde ct sponsus, *Cant,* ii, transilit colles, qui minores sunl, el salit super montes excelsos, do quibus scriptum est : Montes excelsi cervis, p Verum Mariana ad litteram planius ct facilius hanc versionem sic explica : *Circumdabitur omnis terra sicut planities,* q. d. Illis aquis vivis, quas vers. 8 dixi egressuras e Jerusalem, irrigabitur ct circumdabitur omnis terra, scilicet vicina Hierosolymæ. Hoc factum esse tempore Machabæorum , patet cx fonte Gihon.Rogel, Cedron et aliis paulo ante nominatis.

quibus irrigatur et quasi utrinquc ambitor Jerusalem, tam ad Orientem quam ad Occidentem , ul patet inspicienti typum et delineationem Hierosolyma', quam ad vivum exhibent Adrichomius ct alii. Quocirca frustra contendunt Judæihæc nunquam esse impleta, sed implenda a suo Messia. Cœperunt cnim impleri sub Machabæis corporaliter, uti docent Palacius, Mariana ct alii ; sed spirilualiter, mulloque excellentius cl divinius impleta sunt per prædicationem Christi ct Apostolorum?

He colle Rem>10N. — Hebraice JJXO *migyheba,* quod Septuaginta, Chaldæus, Rabbini, cosque secuti Tigurina, Pagninus el alii rcccntiores, accipiunt ul nomen proprium, vcrluntque : *Dc Gabaa usque ad Remmon.* Et sic Noster accipi potest, *dc colic,* scilicet Gabaa, usque ad Remmon. Remmon enim est accusativi casus : patet ex articulo *lamed* , qui ei præligitur : *lamed* enim Hebræis servit accusativo. Verum quia subinde *lamed* servil quoque genitivo, hinc *secundo* verti potest, *de colle Remmon* , id est Remmonis. Si per accusativum exponas, sensus erit quem paulo ante dedi, nimirum quod revertentur Judæi dispersi undequaque, scilicet cx colle Gabaa, qui est ad aquilonem Jerusalem, usque ad Remmon, qui est ad austrum ejusdem. I bi nola duplicem fuisse Remmon. unam in tribu Simconis, de qua Josué xix , 7 ; hæc erat australis Hierosolymæ; unde de ea hic agitur : alteram in tribu Judæ; hæc erat Aquilonari, quam Josephus lib. V *Anliq.* cap. vi, vocat Roob, eratque petra prærupta,ct in ea urbs, distans a Jerusalem 15 milliaribus, non longe a Gabaa inter Septentrionem et Orientem, in qua continuerunt sc sexcenti viri in exterminio tribus Benjamin, ex quibus tota tribus reparata est, *Judie,* cap. xx el xxi. Ita S. Hieronymus, Adrichomius el alii. Jam si *Remmon* hoc secundum accipias, idque in genitivo, sensus erit similis jam dicio : juxta aliam vero versionem paulo ante allatam sensus erit, 7. *d.* Complanabitur regio vicina Jerusalem a colle Remmon, qui est ad Septentrionem, *ad Austrum,* inlellige *ct, q. d.* el ad regionem quæ est ad Austrum, ita Sanchez; vel usque ad Austrum, id est usque ad locum Remmon. ex parte australi oppositum, ita ut spatium intermedium sit (equa, jucunda cl anwna planities, patensque cimpus, per quam protendantur Hierosolymæ partim plateæ, partim suburbia, partim vilke, vine® et horti. Aut, 7. *d.* Ineo!® Terræ sanôlæ a Remmon usque ad australem locum ei oppositum , venient in Jerusalem, ut eam œdificcnt. Aut aquis vivis, e Jerusalem egredientibus irrigabitur planities, interjecta inter Remmon ct australem locum ci oppositum.

My*tíce. Mystico, fideles in Ecclesia dicunt cum sponsa, *Cant,* iv, 6 : « Vadam ad montem myrrhæ ct ad collem thuris, » puta pœnitenti® et orationis; indeque pergunt ad Remmon, id est malogranatum (unde et Andreas Masius in *Josué,* cap. xix 13, censet locum hunc dictum esse Remmon , a malorum granatorum copia el fertilitate), put i ad plenam charitatcm, tam Dei quam proximi. Sicut cnim malogranatum plurima grana complectitur, iisque quasi coalescit; ita chantas omnes proximos visceribus suis complectitur, sibique astringit ct unii, atque ex omnibus omnium ct singulorum amoribus quasi coalescit.

Et exaltabitur — Jerusalem , tam domibus et muris, quam famact gloria. Machabæi enim (edifican!nl montem Sion, scilicet cingentes cum altis muris el turribus per circuitum. Ha Palacius.

Et habitabit in loco sto, — id est loco pristino reædificabilur, ail S. Hieronymus. Verum Romana et llebræa legunt, *habitavit,* id est habitabit, *in loro suo,* id est quiete, secure, læte habitabit domi suæ, nullos metuens hostes. Septuaginta hebræum;—IOT *rama,* id est *exaltabitur,* accipiunt ut nomen proprium. Unde vertunt : *Rama autem in loco permanebit.*

jrn>41-Irtn * ral tnplei aviLu. A porta Benjamin.— Erat hæc in Bezetha, sive Cænopoli, id est nova urbe. Significat ergo veterem urbem augendam per novam, puta adjiciendam ci Bezelham, sive Cœnopolim. Ubi nota Jerusalem ita adauctam fuisse, ut veteri civitati du® ali® partes, quasi nov® civitates sint adjecta?, ita ut esset quasi Irina, vel triplex civitas, quarum quæquc suos habebat muros et portas. Hinc cl vocabantur, *prima, secunda, tertia* civitas. *Trima* erat vetus, in qua erat porta prior. *Secunda* erat veteri proxima, in qua habitabat Holda prophetissa, IV *Rej.* xxn, IÍ. *Tertia* erat extima, cl vocabatur Bezetha, sive Cœnopolis, in qui porta erat Beniamin. Vide typum Hierosolyma' apud Adrichomium.

A turre Hananeel (quæ erat ultima civitatis veteris, indeque cœpit augeri civitas, adjecta C®nopoli), isQtF. ad torcularia regis — quæ erani in adversa parle remotissima, puta in monte Sion, in quibus vinum regum exprimebatur. Omnia hæc significant Jerusalem valde augendam et ornandam ad qualuor portas sub Machabæis, inquiunt Mariana et Palacius, per quod symbolice significantur amplificatio, complanatio,'et exornatio Ecclesiæ Christi ad quatuor plagas mundi, ac multitudo credentium el clirislianoruin. Simile symbolum dilatationis Ecclesiæ sub typo extensionis Jerusalem, habet Jeremías cap. XXXI, in fine, et Isaías cap. 1 i, 2, ut ibi dixi.

Ven. II. It. Anathema non erit amplius. — Hebraico airi *clu cirn,* id est excisio, id est res abominanda el exscindenda, pula idolum quod Antiochus collocavit in templo, quod a Daniele cap. xi, 31, vocatur abominatio desolationis, 7. *d.* Amplius idola non polluent templum, nec colentur. Ita Thcodorelus el Palacius. Hoc factum sub Machaba is. *Secundo,* proprie, anathema hebraico dicitur *chcrem,* id est excisio, succisio, ul vertit Chaldæus, de quo dixi *Rom.* ix, 3, et *Levit,* cap. xxvii, 28,7.*d.* Ampliusnon exscindetur, nec vas-

tabitur Jerusalem, scilicet usque ad longum el immemorabilo tempus ; nam postea a Tito plane excisa est. Parabolice, Ecclesia Christi non exscindetur, sicut excisa est Synagoga, sed durabit in mlernuni, donec a statu militante transferatur in triumphantem. Unde S. Hieronymus, u Nullus, inquit, erit metus hostilis impetus, nulla formido; » nam « sedebit Jerusalem secura » in fide el spe tutelæ et protectionis divina»; pari modo securus in ea sedebit fidelis et sanctus quisque, juxta illud *Psalm,* xc, I : « Qui habitat in adjutorio Altissimi, in protectione Dei cœli commorabitur. »

Vis exemplum illustre, imo in uno mulla, caque eximia, accipe. Magnus illo S. Sabas, qui tempore Anastasii el Justiniani imperatorum acriter Concilium Chalcedoncnse propugnavit, et merijis cumulatus anno ætalis 92, Christi 531, gloriosus migravit in cœlum, cum furiose in eum irrueret Satanas specio leonis, stetit securus, quia Deo nixus, aitquo: «Si accepisti contra me potestatem, cur reprimis impetum ? Ego sum paratus, Dei cedens nutibus, et non invitimi me offerens, ut devorer; sin minus, cur fremis ct exsultas inaniter? Ambulabo enim, et conculcala lo leonem, munitus Christi virtute. » Aufugit Satanas : omnes autem feræ ab illo tempore ?idem magis fuerunt mansuetæ et obedientes : adeo ut ipse una cum eis versaretur, et nihil omnino læderetur. Agarenus machinaos S. Sabæ necem, eo orante : a Hi in curribus, Domine, ct in equis, nos autem in nomine tuo magnificabimur,» illico a terra, quasi alter Dathan, absorptus est. Exindo Dei gratia ita virum sanctum imbuit, ut nihili faceret barbarorum insidias : et non solum ab eis non vinceretur, sed ne terreretur quidem penitus. Multis ergo ei sc in sanctam disciplinam dantibus, Laura ejus facta est chorus Apostolorum, aut angelorum Ecclesia laudantium Dominum. Ipse toto jejuniorum tempore erat jejunus, et nihil cibi attingebat, nisi quod sabbatis et dominicis divina sumebat sacramenta. Tentatus a dæmone psallebat : hinc cor ejus tranquillitate et hilaritate implebatur, dœmon se ab co victum exclamavit. Magna in Deum fiducia ab co per miraculum aquam, pecuniam et quidquid voluit, obtinuit. Ingressus speluncam ingentis leonis, cum sc post preces sopori dedisset, ad cum media nocte fera accessit, el cum eum veste apprehendisset foras trahebat. Ille excitatus et Iconis conspectu minime conturbatus, nocturnos hymnos protinus est aggrosus. Leo foras egressus exspectabat quoad preces finiret : quibus finitis, leo regressus, veste •um tentai extrahere ; cui ille intrepidus : a O leo, inquit, hæc quidem spelunca ambobus, si velis, sufficit ad habitandum. Sin hoc tibi non Udetur, tu mihi potius spelunca cede . ego enim Dei manu sum formatus, et ejus sum honoratus imagine. » His auditis leo abiit, S. Sabæ cedens spelunca el cubili. Quin cl latrones occurrentibus leonibus : a Per preces, inquiunt, Sabæ monachi via nobis cedito : n et slatim leones tanquam gravi plaga, nomine Sabæ percussi, in fugam se conjecerunt : quo viso, latrones conversi vitam mutarunt. Leo, cui erat pes paxillo transfixus, accessit ad S. Sabam, pedem porrigens, el opem poscens. Exemit paxillum vir sanctus, quare gratus leo ei deinceps quasi famulus udhæsit, et in omnibus quoad potuit inservivit, custodiens asinum, qui monasterio aquam et necessaria comportabat. Qui feras non formidabat, reges non timuit. Anastasium hæreticum imperatorem libere redarguit. Justinus imperator ejus faciem lumine coruscam intuitus, quasi angelum Dei excepit, ab coquo benedictionem petiit. Justinianus imperator cum reveritus, mira ejus rogatu cffccil. Statuerat ei ad colloquium horam tertiam ; illa ut sonuit, Subas, relicto imperatore, ad solitam psalmodiam sc recepit. Urgente discipulo ut imperatori occurreret : « Imperator, inquit, facit quod ci convenit : et nos facimus id quod debemus.» llæc Cyrillus in *VitaS. Sabat.*

12. Tabescet (hebraico pen *harnee,* id est liques- vers. tt
cct, sicut cera coram igne liquescit et dissolvitur, ita Pagninusct Vatablus, *tabescet,* inquam) CARO INII SCIJUSQUE SUPER PEDES SUOS, — id CSt VÌventis et vigentis, 7. *d.* Tabescent hostes Hicrosolymæ, non febri, non morbo, sed plaga divina, ita ut sanus, stans, vivens et vigens marcescat cl contabescat. Id contigit Antiocho, quem Deus tumentem ct furentem subito « percussit insanabili et invisibili plaga: ut enim finivit hunc ipsum sermonem (de vastanda omnino Jerusalem), apprehendit cum dolor dirus viscerum, ct amara internorum tormenta, etc. II *Machab.* ix,fi. Simili modo Antiochi duces et milites validi cum Juda et Machabæis decertantes, percussi a Deo el perculsi cadebant animis ct viribus, quasi tabescentes. Ita de Lysia dicitur I *Machab.* cap. Iv, 27 : «Quibus ille auditis consternatus animo, deficiebat. » Et Judas Deum orat vers. 32, dicens : « Da illis formidinem, et tabcfac audaciam virtutis eorum, et commoveantur contritione sua. » Siiniliter lib. II, cap. X, 30, narratur quod angeli stipantes Judam, « eum incolumem conservabant : in adversarios autem tela ct fulmina jaciebant, ex quo et calcitate confusi, et repleti perturbatione cadebant.» Et cap. xn, 22, loquens de pnelio Judæ cum Timotheo : « Cumque cohors, inquit, Judæ prima apparuisset, timor hostibus incussus est, ex pnesenlia Dei, qui universa conspicit, et in fugam versi sunt alius ab alio, ita ul magis a suis <lejicerentur, el gladiorum suorum ictibus debilitarentur. »

Parabolice, hoc verius fuit in persecutoribus Tynnnt
Ecclesiæ. « Legamus, ail S. Hieronymus, cede- el
siasticas historias, quid Valerianus, quid Decius, quid Diocletianus, quid Maximinianus, quid sæ- perenni,
vissimus omnium Maximinus, et nuper Julianus

passi sunt; ct tuno rcL-s probabimus, etiam juxta litteram, prophetia) veritatem esso completam, quod computruerint carnes eorum, et oculi contabuerint, ct lingua in pædorcm et saniem dissoluta sit. »

Sic Nestorii blasphema lingua, quam exeruerat contra Ecclesiam el B. Virginem, docens cam non esse Deiparam, sed Christiparam, a vermibus erosa extabuit. Sic Arius codesti plaga percussus, dum pergit ad invadendam ecclesiam Christianorum Constanlinopoli, correptus ingenti dolore viscerum, secedens in latrinas intestina emisit, anirnamquo infelicem efflavit, uti refert S. Ambrosius lib. I *De Fide,* cap. ix, ct Socrates lib. I *Histor.* cap. xxv. Sic Calvinus instar Herodis fictore et vermibus consumptus, toti orbi vindici® divinæ exemplum et portentum fuit, uli refert Bolsccus in ejus Vita. Hoc est quod ait Isaias cap. xlix,26: « Cibabo hostes tuos carnibus suis, et quasi musto, sanguine suo inebriabuntur. » Vide ibi dicta.

Anagogice, ita dissolvet ct tabescere faciet Deus Antichrislum, Gog, Magog, omnesque impios, in fine mundi per plagas horrendas, quas eis immittet, « arescentibus hominibus præ timore, ct exspectatione (eorum) quæ supervenient universo orbi,» ut ait Christus *Luc.* cap. xxi, 20. Hæ enim plagie ct terrores proprie et directe immittentur in impios, indirecte tamen et comitantor afficient etiam pios, sed in ipsorum bonum. Nam hoc erit eis vel purgatorium pernitenti®, vel martyrium patienti®, ad illustrandam eorum virtutem, et augendam coronam. Ha Lyranus.

Tropologice, tabescit caro, oculi et linguaio nobis, «piando per gratiam Christi mortificamus concupiscentiam carnis, concupiscentiam oculorum cl superbiam vit®, quæ maximo se ostendit in jactantia linguæ. Ili enim sunt tres hostes, ct tenlatorcs nostri in mundo, ut docet S. Joannes *epist.* I, cap. n, 16. Ila Slunica.

1.3. Erit tumultus Domini (puta a Domino excitatus, ideoque) magnus ut eis, — scilicet hostibus alachabæorum, æque ac fidelium et Christianorum. Pro *tumultus* hebraico csl nsiHO *mehuma,* quod Chaldæus vertit : *conturbatio stragis coram Domino, g. d.* Conturbabuntur hostes ob stragem acceptam a Domino; Septuaginta : *Erit stupor Domini magnus super* cos, g, </. Deus percellet cos el in stuporem adiget, facietquo stupidos, ul se movere et confligere nequeant; Pagninus el Vatablus : *Erit contritio Domini magna m eis,* q. d. Deus valide ct vehementer conteret cos; alii : *Erit strepitus,* vel *fragor Domini magnus in cis,* puta tonitru, uti olim accidit Philistœis invadentibus Judæos, juxta illud quod Anna de filio suo Samuele prophetavit, dicens : « Dominum formidabunt adversarii ejus, et super ipsos in cœlis tonabit, » I *Reg.* cap. n, 10. « Cum enim Samuel offerret holocaustum, Philistiim iniere prælium contra Israel : intonuit autem Dominus fragore magno in die illa super Philistiim, et exterruit eos, et caesi sunt a facie Israel,© I *Reg.* vii, 10. Idem fecit militibus Antiochi pugnans pro Juda; nam fulmina in cos jaculatus est, ut dicitur lib. II *Marhab.* cap. x, .30; tonitrua enim comitari, imo causare solent fulmina.

Et conseretur manus. — Hebraico : *Et ascendet manus super manum proximi sui,* quod Remigia* cl Hugo sic explicant, *g. d.* Infideles, videntes stupenda prodigia Apostolorum, conserent manus, coque signo fœdus inibunt, ut pariter sc dedant Christo cl Apostolis. *Secundo,* Vatablus vertit, *ascendet,* scilicet m auras, id est evanescet, *manus tjus <n manu proximi,* q. d. Si quis rogarli opem a socio suo ut oppugnet Jerusalem, frustra id faciet : quia nec vires human®, nec consilia humana quidquam valebunt adversus vires ct consilia Dei. Tertio, Chaldæus vertit : *Et evelletur manus ejus cum manu proximi sui;* et Pagninus : *Succidetur manus ejus super manum amici sui, q.* d. Implorabunt opem sociorum, sed cum iis succidentur. *Quarto* el verisimilius, Theodoretus et Lyranus exponunt, *q, d.* Tantus cnl hostium tumultus, ut in se invicem versi manus conserant, mutuisque se concidant vulneribus. *Quinto* cl simplicissime, g. *d.* Tanta erit tumultuantium trepidatio, tantus pavor, ul metu exanimes manus apprehendant, casque conserant et conglobent, ul hac unione conglobati pavori quoquo modo resistere valeant. Sic enim videmus oves, boves, porcos, omniaque animalia m pavore, v. g. veniente lupo, natura instigante conglobare et condensare se, quasi a se mutuo opem petant, ut uno coque communi agmine conferti communi hosti resistant, seseque tueantur. Ea est vis pavoris, ea ex adverso societatis, juxta illud *Eccle.* iv, 9 : « Melius est ergo duos esso simul, quam unum : habent enim emolumentum societatis su®, etc. Et si quispiam praevaluerit contra unum, duo resistunt ei : funiculus triplex difficile rumpitur. »

11. Sed et Judas, — g. *d.* Multi Judæi partirn metu, partili! ex improbitate, spe opum et honorum jungent sc Antiocho, et pugnabunt contra Jerusalem et Machabæos, uli dixi cap. xn, 2. Simili modo tempore Christi Judæi oppugnabunt Jerusalem, id est Ecclesiam nascentem in Jerusalem. Mystice, Judæ, id est confitentes et fideles pugnant contra Jerusalem, id est Ecclesiam, qui fidem Christianam quam professi sunt, abdicant et ejurant, iiuntquc hæretici, apostat®, Saraceni, pagani : hi enim solent osse infensissimi fidoi semel uguitæ et Ecclesiæ hostes. Itu Remigius et Lyranus. Id videmus in renegatis, qui sunt robur Turearum contra Christianos.

Er congregabuntur divitis. — Sic ad litteram spoliis Nicanoris, aliorumque Antiochi ducum el copiarum, ditavit sc suosque Judas Machabams, II *Maihafi.* vni, 27 : ita Thcodoretus, Palarius et Mariana, sub quorum typo inlulligil spulia quæ

ex gentibus in Ecclesiam intulerunt Apostoli. Nam, ul ait Isaias cap. lx, 16, gentes converse ad Christum omnes suas opes in Ecclesiam contulerunt. Ende gratulatur Ecclesiæ dicens : « Suges lac Gentium, el mamilla regum lactaberis, etc. Pro ære afleram aurum, et pro ferro afleram argentum; » sub quibus rursum typice intelligit sapientiam, philosophiam, cLqucnliam, mathesim aliasque scientias et artes, tum liberales, lum mechanicas, quibus Gentiles conversi ornarunt Ecclesiam. Minus congrue Lyranus hæc accipit de spoliis gentium, quæ Anlichrislus inferet in Jerusalem, ubi suum thronum figet; ipse enim erit hostis et tyrannus Jerusalem, non rex ct tutor.

Mystice, Remigius, Albertus, Vatablus et Arias per aurum accipiunt charilatem, per argentum sapientiam divinam, per vestes cæleras gratias ct virtutes Christianas, quas a Deo acceperunt gentes converse ad Christum. Verum eas non intulerunt in Ecclesiam, sed in Ecclesia illas acceperunt, iis tamen eam exornarunt.

Vn 15. 15. Et SIC ERIT RUINA EQUI, ET MULI, etc., sicut ruina h.ec, — 7. *d.* Sicut dixi vers. 12, cœdendos et ruituros homines, gentesque quæ cum Antiocho pugnabunt contra Jerusalem, cl typico contra Ecclesiam; ita dico pariter cædendos el ruituros eorum equos, mulos, camelos, etc., quibus contra Jerusalem pugnabunt, iis vel dimicando, vel sarcinas convehendo.

Symbolice, hæc omnia per calachresim significant opes ct bellica instrumenta hostium Ecclesiæ, scilicet nobilitatem, astutiam, ingenium, sapientiam, potentiam, eloquentiam, etc., cessura victrici eorum Ecclesiæ.

Mystice cum S. Hieronymo et Remigio per equos accipe luxuriosos, vel arrogantes; per mulos, dolosos, aut potius cerebrosos et phantasticos; per camelos, divitiis ct vitiis onustos; per asinos, acedos, stolidos ct stultos. Horum cnim luxuria, arrogantia, dolus, avaritia, acedia, etc., corruerunt, cum in baptismo vel poenitentia induerunt castitatem, humilitatem, candorem, charilatem ct fervorem Chrisii.

'en. t«. 16. Et omnes qui reliqui fuerint, — scilicet c strage ¡incili. Ad litteram alludit ad gentes, quæ post tot cl tam illustres Machabæorum victorias, partim judaismum susceperunt, partim cis foederata quotannis confluebant Jerusalem ad eorum festa, ibique Deum eorum adorabant. Ita Iheodorctus, Palacios et Mariana. Sic cnim Idumæos armis Hyrcani, qui filius fuit Simonis fratris Judæ Machaban, subactos, suscepisse circumcisionem el judaismum, docet Josephus lib. XIII *Anti quit.* cap. xvm. Verum quia paucœ gentes id fecerunt, hinc typice ct potius sub iis intelligit omnes quæ conversa; sunt ad Christum, g. d. Cæteris in infidelitate sua pereuntibus, reliqui gentium conversi ad fidem Christi, singulis annis venient in Ecclesiam, ibique celebrabunt festa Christiana, non judaica, ita Slunica, Sanchez ct alii : ac mystice semper celebrabunt festum Tabernaculorum; quia vivent peregrini in hoc mundo, tendentes jugiter ad patriam cœlestem, in qua mentem defigent, ut ibi perpetuum festum Tabernaculorum in gloria agant. Nominat præ cæteris festum Tabernaculorum, lum quia illud diutius cæteris, puta per septem dies celebrabatur; lum quia alludit ad tabernacula llebræorum in descrío, in quibus cadesti columna ignis per noctem, cl nubis per diem obumbratis, protegebantur a tenebris nocturnis, æque ac ab testu diurno : simili enim modo fideles in Ecclesia obumbratione Spiritus Sancti proteguntur ab omni tentationo et œrumna; tum denique ut meminerint Christiani, se hic non habere civitatem el domum perm mentem, sed habitaro in tabernaculis quasi milites et peregrinos, ac tendere ad domum œternam in cœlis. Vide dicta *Levit.* xxxiii, 12. Ha S. Hieronymus, Remigius, Hugo, Lyranus, Valablus, Ribera ct alii passim. Mystice Eusebius lib. Vili *Demonstrat,* cap. iv, per tabernacula intelligit particulares Ecclesias, in quibus quasi in tabernaculis securi ab omni procella el incursu hostili, degunt fideles tendentes in cœlum.

Objiciunt Judæi festum Tabernaculorum pro- Felium
prie esse accipiendum, ac proinde hæc exspec- Tabeuu-
tanda esse a Messia venturo. Cur enim illud ac-
cipiamus spiritualiler ct mystice? Respondeo, cum.
partim proprie illud accipi, sicque impletum c°rî
esse in Macliabæis; partim el potius spiritualiler, sicque plenius impleri in chrislianis. Porro cur Propheta festa Christianorum nuncupet nomine festi judaici Tabernaculorum, causæ sunl varile. *Prima,* quia loquebatur Judæis, qui nonnisi festa judaica norant. *Secunda,* ut ostenderet festa judaica esse typos et figuras festorum Christianorum, hœcque illis responsura, sicut corpus respondet umbræ. Magnam cnim fidem Ecclesiæ facit consensio ct consonantia novi Testamenti cum veteri, quodque omnia ejus sacramenta et dona adumbrala fuerint per vetera et judaica. *Tertia,* quia Christiani longe magis ct verius agunt festum Tabernaculorum, non semel in anno, uli Judæi, sed continuum cl perenno. Hoc est quod cos monet S. Petrus *epist.* 1, cap. n, It, dicens : a diarissimi, obsecro vos tanquam advenas ct peregrinos abstinere vos a carnalibus desideriis, p Et S. Paulus saepe docet nos instar Abrahæ esse peregrinos terne, sed cives cœli cl sanctorum, ac domesticos Dei : « Eides, inquit *llebr.* xi, 1 et 9, est sperandarum, substantia rerum argumentum non apparentium. Abraham fide demoratus est in terra repromissionis, lanquam in aliena, in casulis habitando cum Isaac cl Jacob, cohæredibus repromissionis ejusdem. Exspectabat cnim fundamenta habentem civitatem : cujus artifex et conditor Deus. » Vide ibi dicta. *Quarta,* quia Prophetic prophetice loquuntur, id est parabolice symbolice, (enigmatico lum ob

rerum futurarum absentiam, quas per umbraset figuras videbant; tum ob eorum obscuritatem, tum ad prophetia elegantiam. Sic totum hoc caput, æque ac totus pene Zacharias, cl Ezechiel multis in locis, ac S. Joannes in Apocalypsi symbolic! sunt et parabolici. Simili modo Ægyptii sua mysteria repraesentabant per hieroglyphica : Judæi nutem erant vicini Ægyptiis, et primitus degentes in /Egypto illa ipsi viderant : unde ct subinde ca imitati sunt, quibus proinde Prophetic simili modo prophetant, ne Ægyptii* inferiores osse videantur, præscrlim cum Ægyptii sua symbola et litteras, suamquo sapientiam ab Hebræis, puta ab Abrahamo, Jacobo, Mose, etc., hauserint, uli docent Eusebius lib. X *Præpar.* n, Clemens Alexandrinus lib. I *Strom.,* et S. Augustinus lib. Will *Dc Civit,* cap. xxxix. *Quinta,* quia res spirituales ct bona spiritualia, quæ in novo Testamento attulit Christus, commode hominibus, cl praesertim rudibus Judæis explicari non poterant, nisi per symbola corporalia quibus assueverant.

p rrprinl qui ?

Tropologice et anagogice S. Hieronymus : « Quamdiu, inquit, in profectu sumus, ct in cursu atque certamine, habitamus in tabernaculis; hoc omni mente nitentes, ut de tabernaculis ad tirmani el stabilem sedem transeamus, id est domum Dei. Unde et S. David dicit in Psalmo : « Ilei mihi ! quia incolatus meus prolongatus est. Et : Advena ego sum ct peregrinus, sicut omnes patres mei. Hoc loquitur qui in /Egypto est, cl adhuc in speculo constitutus. Qui autem egreditur de /Egypto (qua? hebraico dicitur *mitsraùn,* et interpretatur *tribulatio)* et ingreditur vitiorum solitudinem, carpit iter suum, el dicit in Psalmo : Perlransibo m locum t»bernaculi admirabilis usque ad domum Dei, etc. Unde ct ille loquitur : Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum! concupiscit cl delicii anima mea in atria Domini. Et post paululum : beati qui habitant in domo tua, Domine, in s®-.cula sæculorum laudabunt te. Vox enim exsultationis ct salutis in tabernaculis justorum, etc. Unum petivi a Domino, hoc requiram, ul inhabilem in domo Domini omnibus diebus vilæ mea*, ut videam delectationem Domini, et visilem lemplum ejus. Qui in isliusmodi habitat tabernaculis, cl de tabernaculis ad atria, ct do atriis ad domum, cl de domo ad lemplum Domini ire festinat, debet celebraro solemnia tabernaculorum in ligno sapienti® pulcherrimo, » *Levit.* xxm, 40.

Vers 17. **17. ET ERIT, QUI NON ASCENDERIT DE FAMILIIS** terr.e, — scilicet Judææ : de ca cnim hic agitur, iliaque sola obligabatur lege veteri, el consequenter ad celebrandum festum Tabernaculorum. ita Vatablus, *q. d.* Judivi qui non ascenderint in Jerusalem ad festum Tabernaculorum, privabuntur imbre, lum corporali (Deus enim Judæos ob impietatem tempore Achab et Eli®, ac deinceps sapo punivit siccitate et sterilitate), tum potius spirituali verbi, doctrina* et grati® Dei : mullo magis hoc imbre privabuntur Judæi cl gentes quæcumque non ascenderint in Jerusalem mysticam, id est Ecclesiam, ibique non celebrarmi festum Tabernaculorum mysticum, quod jam explicavi, ita S. Hieronymus, Remigius, Lyranus ct alii.

Redo notat Sanchez, per imbrem significan maxima beneficia. Unde Theodoretus sic explicat : « Non erit super cos imber, id est nullam misericordiam assequantur. » Tota enim fertilitas cl felicitas lud.ræ pendebant ab imbre matutino ct serotino, puta sementis ct messis : unde cum toties promittunt Prophète, ejusque subtractionem impiis comminantur. Alludit ergo Zacharias ad illud Mosis, *Dcutcr.* cap. xi, 40 : a Terra cnim quam ingrederis possidendam, non est sicut terra Ægypti, de qua existi, ubi jacto semine in horlorum inorem, aqua ducuntur irrigua : sed montusa est el campestris, de cœlo cxspectins pluviam, quam Dominus Deus tuus semper invisit, et oculi illius in ea sunt a principio anni usque ad finem ejus. Si ergo obedicrilis,clc., dabit pluviam terræ vestra temporaneam ct serotinam, ul colligatis frumentum, cl vinum, et oleum. »

18. Quod et si familia Ægypti non ascenderit. Ve ' IS* — Meminit Ægypti potius quam aliarum regionum et gentium : *primo,* quia directe respicit ad °'» « Judæos, qui sub Jonatha fratre Judæ Machabæi, ex consensu ITolcmx i Philometoris regis Ægypti, ibidem templum simile Hierosolymitano odificaverunt Heliopoli, in coque pontificem constituerunt Oniam filium Oniæ pontificis, a quo urbs ct regio, æque ac templum Onion est appellatum. In eodem loco puer Jesus, fugiens Herodem cxsulavit : unde ctiamnum ibidem ostenditur fons Jesu, irrigans horlum balsami, cx cujus irrigatione balsamum oriri censet Bredeinb.ichiiis, uti referi Adrichomius in *Heliopoli* : stetit hoc templum usque ad imperium Vespasiani per annos 350. Erectum fuit contra legem Dei, qu® jubet ut solum in loco a Deo electo, puta in Hierosolymitano templo immoletur. *Dcut.* xvi, 2. Peccaverunt ergo Judæi in /Egypto erigentes quasi altare conira altare, ct facientes schisma a Jerusalem ct templo ibidem jussu Dei ædilicato, de quo Josephus lib. XIII *Anhq.* vi. Sensus ergo est, *q. d.* Si Judæi qui iu .Egypto degunt, suum Onion adire velint, ncc ascendere in Jerusalem, privabuntur pariter imbre jam dicto. *Scendo,* quia Ægyptii vicini orant Judæis, iisque infensi; unde per synecdochen repræscnlanl quosvis gentiles ct hostes Judæorum, 7. *d.* Si Gentiles alienissimi a Jerusalem, (piales in primis fuerunt Ægyptii, nolint in eam mystice ascendere, puta si nolinl adire Ecclesiam, ficrique chrisliani, non erit super eos imber grati® coelestis, lia S. Hièronymus, Theodoretus, Keinigius, Lyranus cl Vatablus. Æ *Tertio,* quia /Egyptus caret imbre et pluvia cœ-

Foil» h,°'

le*ti. proca enim habet terrestrem, puta Nilum, h? CUJVS emundatione irrigatur et fecundatur, magis t>^ vel minus secundum majorem vel minorem ejus eluviem. Unde Plinius lib. V, cap. rx : « Ægyptus, ait, in duodecim cubitis (quibus Nilus exundans super agros ascendit cl eminet) famem sentil, in Iredecim etiamniim esurit, quatuordccim cubiti hilaritatem afferunt, quindecim securitatem, sedecim delicias. » Quocirca cum hic Ægyptiis comminatur, dicitque : a Non erit super eos imber, n per imbrem intellige irrigationem Nili : hæc enim Ægypto est loco imbris : alioquin eis nulla est pœna carentia imbris, si adsit Nili exundatio. Unde Chaldæus vertit : *Non crescit ejus Nilus.* Ita Mariana. Sensus est, g. *d.* Gentiles, qui sibi videntur abundare imbre sapienti®, ubi Ægyplus abundat aqua Nili, eo destituentur, nisi adeant Ecclesiam, in caque illum cœlitus hauriant. Punientur ariditate ct sterilitate, non tam corporali, quam spiritali gratîœ et doctrinæ salutífera?.

Quarto, quia Ægyptus hebraice vocatur **anyo** *milsraim,* qua? vox significat angustias, aut duas angustias, sive angustum ct arcium quid inter duo prementia : unde apte repræsentat angustias infidelium præsenles et /eternas, quæ eos manent nisi Ecclesiam adeant, ejusquo imbre divino irrigentur. Quocirca subdit : « Sed erit ruina, qua percutiet Heus omnes gentes, n etc. Ruina hi»*c parliin temporalis csl, v. g. qua Constantinus, Theodosius, Carolus, aliique principes Christiani percusserunt et prostraverunt infideles in præliis; partim æterna, qua eos Deus percutiet in gehenna.

Ver*. «. **19. Hoc ERIT PECOATUM ÆGYPTI. — « PCCCAlUm,»** id est peccati pœna et plaga, puta ruina jam dicta. Inde Chaldæus : *Urne erit ultio ¿Egyptiorum, et punitio populorum;* est melonymia. *Secundo,* proprie, *g. d.* Hoc erit anlonomastice peccatum, scilicet peccatum peccatorum omnium maximum, si nimirum nolint gentes exire e suo gentilismo el ingredi Jerusalem, id csl Ecclesiam Christi, in caque celebrare festum spirituale Tabernaculorum, fide, spe et charttate tendendo ad patriam coelestem. Ita S. Hieronymus, Thcodorctus, Remigius et Hugo.

Vto ?o. **20. Ix DIE ILLA FRIT QIOD SUPER FREXUM EQUI EST,** saxctum Domixo.— Hebraice CStrmbtfO *IMtfillot,* quod Septuaginta. Syrus, Arabicus Antiochenus et Noster vertunt, *frenum.* Causam dat Marinus in *Isrico* : Crederem, ait, *metsillot* esse pariem illam freni ferream, quæ prominet ex ore equi 'q»uu vulgo dicitur *morso del cavallo),* sic dictam a collisione et tinnitu, puta a nomine *tsiltscl,* quod per onomatopœiam significat cymbalum v<4 quid simile) tinniens. Hinc *secundo.* R. David et Pagninus vertunt, *tintinnabulum.* quod muliones ex capite vel collo mulorum el equorum onerariorum, præsertim principum, suspendunt tum ad ornatum, tum ut ex ejus sonitu sciatur ubi sint, ne, si a via aberrent, perdantur. Unde Pagninus vertit : *In illa dio erit super tintinna* Inda egunrum sanctitas Domino,* q. d. Tintinnabulis equorum insculpentur hæ duœ voces, *sanctitas Domino,* ut significetur ea esse consecrata Deo. *Tertio,* Chaldæus et S. Hieronymus in *Comment.* vertunt, *phaleras,* quæ legunt, ornant et obumbrant equum; radix enim *(salai* significat tegere, obumbraro : undo btf *tsel* est umbra. Quocirca Chaldæus vertit : *In tempore illo erunt onus phalera: egui sanctificatœ Domino;* et Tigurina : *In die illo consecrabitur Domino quod est in equorum phaleris. Quarto,* Clarius vertit, *collaria;* alii, *stragula et gitcrvis equorum ornamenta;* deniquo Arabicus Alexandrinus vertit, *putridum,* vel *tabem egui.*

Sensus est. *q. d.* Machabæi victores, æque ac victor› principes Christiani, in templo consecrabunt Deo hostium manubias, præsertim phaleras et ornamenta, quæ equis corum detraxerunt, sicut David gladium quem detraxit Goliath, quoque eum occidit, consecravit Deo in templo, I *Reg.* xnr. Rursum, *g. d.* Post Ecclesia? victoriam el dominatum alta erit ubique pax, adeo ut aurum, argentum et gemmo? quibus ornari solent frena principum, et nobilium stragula ac phalera pretioso», convertantur in Dei cultum, Deoque dedicentur, vel quasi trophrea in gratiarum actionem, ut vult Thcodorelus, vel ad leslandiun pietatis et devotionis affectum. Ha S. Hieronymus, Cyrillus, Vatablus, Arias, Ribera et alii. Huc accedit expolitio Slunicæ, qui censet alludi hic ad laminam qua* erat in tiara pontificis appensa fronti, cui inscriptum erat : *SancDtas Domino, g. d.* Hic est pontifex sanctiflcatus, ct consecratus Domino. Indicat ergo Zacharias Machabæos mililesque victores suis præliis præliaturos sanctitatem Domini, quasi titulum ct causam, æque ac symbolum belli, in quo omnem victorias spem collocent, *g. d.* Nos pugnamus pro lege sancta Dei; undo ejus symbolum in vexillis ct armis proferimus, ideoque victores nos fore confidimus. Ita fceisso Judam Machabæum notissimum est ex libris Machabæoruin. Deo.

Hoc faciunt jam principes christiani contra hærclicos cl infideles in Gallia. Germania, Bohemia, Walachia. India, etc., decertantes, cl idcirco de iis triumphant, et victoriis pene miraculosis potiuntur. Idem per umbram viderunt ct fecerunt Gentiles. Alexandro enim digna vox est apud Dionem, orat. 2 *De regno :* « Exuviis, ait, ct hostium armis templa excolenda sunt ; cum ct Hector hostium spolia ad sagittiferi Apollinis ædem sc appensurum vovebat. » Plures eorum gnomas ct exempla citavi *Numcr.* xxxi, 80, ubi Israelita? manubias Madianitaruin Deo, quasi victoria? datori consecrarunt; ct Genes, xiv. 20, ubi Abraham, parta victoria de quatuor regibus, spoliorum decimas Mclchiscdecho, quasi Dei vicario et pontifici obtulit.

Porro meminit frenorum potius, quam aliarum rerum, quia egit de hostibus Jerusalem et Ecclesia', (pios devictos asserit suos frenos el phaleras, id est sua decora, delicias el opes vel sponte, vel coacte, puta per victores, oblaturos Ecclesiæ. Milites enim, puta equites, omnes suas opes ohm ponebant, ct ctiainnum ponunt in adornandis armis et equis. Unde Juvenalis, *satyra* xi :

> Argenti quod erat, tolis fulgebat in armis.

El mox :

> Magnorum artificum frangebat pocula miles,
> Ut phaleris gauderet equus.

Hinc frena faciebant aurea. Talia erant Pallantis, *Æneid.* VIH :

> Frenaque bina meus quæ nunc habet aurea Pallis.

Talia quoque erant equorum quos Latinus misit ad Æneam, *Æneid.* VII :

> Tecti auro, fulvum mandunt sub dentibus aurum.

Quin el angeli stipantes Judam Machabæum apparuerunt in equis, aureis frenis decori, lib. I *Maehab.* cap. x, 29. Hinc illud S. Bernardi laxantis luxum non militum, sed prælatorum: «Discite, Pontifices, in frenis quid facit aurum? » Ha c et plura noster Sanchez. Sic Elisæus vocatus ab Elia ad vitam prophelicam, id est sanciam et religiosam, artis suæ instrumenta, scilicet aratrum et boves, in sacrificium Deo obtulit, I *Rey.* xix, 21.

Gwunciav' Christi frrnn» oinint.

Hinc *secundo,* multi putant hic denotari Constantinum Magnum, qui clavum quo crucifixus est Christus, freno equi sui imposuit, ul oslcndcrct suam in Christum pietatem, ulquc profiterel(ll. se (jir¡S[¡ crucifixi ope cl virtute obtinuisse, el sperare deinceps obtenturum victorias lontra infideles ejus hostes. Tempore enim Constantini Ecclesia triumphavit de hostibus, eamque gloriam obtinuit quam hic describit Zacharias, 7. *d.* Super frenum equi Constantini erit sanctum Domino, id est clavus sanclificatus Domino ex contactu sanctissimi corporis Christi. Quidni enim sanctus sil clavus, qui passionis Christi et redemptionis nostnepræcipuum fuit instrumentum? Bidet hoc S. Hieronymus, al non S. Cyrillus: «Non incredibile, ait, hoc dixerit quis, neque alienum a decoro est, meminisse Deum et prophetica prædictione honorasse imperatorem valde pium, etc. Equos enim regum clavo crucis Christi ornari quid aliud declarat, quam summam imperatorum pietatem? n Magis asseveranter S. Ambrosius, orat. Dc *obitu Theodosii imperatoris :* a Quaesivit (S. Helena) clavos quibus crucifixus est Dominus, el invenit. De uno clavo frenos fieri præccpii, dc altero diadema intexuit, unum ad decorem, alterum ad devotionem vertit, Misit itaque filio Constantino diadema gemmis insignitum, quas pretiosior ferro innexas crucis redemptionis divinæ gemma connecterai ; misil et frenum, utroque usus est Constantinus, et fidem transmisil ad posteros reges. Principium itaque credentium imperatorum sanctum est quod super frenum : exilio fides, ut persecutio cessaret, devotio succederet, p Et paulopost : « Recte in capite clavus, ut ubi sensus est, ibi præsidium : in vertice corona, in manibus habena. Corona de cruce, ul fides luceat : habena quoque de cruce, ul potestas regat, sitque justa moderatio, non injusta præceptio. n Ac post multa ejusdem argumenti : « Quid ergo aliud egit Helerne operatio, ut frena dirigeret, nisi ut omnibus imperatoribus Sancto Spiritu dicere videretur : Nolite fieri sicut equus et mulus ; sed in freno et camo maxillas corum constringeret, qui se non agnoscerent reges, ut regerent sibi subditos? » Additque illum hoc freno refrenasse insolentiam tyrannorum, Licinii, Maximi, clc. Idem habet Theodoretus lib. I *llitt.* cap. xvni : « Helena, ait, clavorum partem in imperatoris galeam artificioso includendam curavit, quo capiti filii consuleret, et hostium tela depellerentur : partem freno equi illius admiscuit, quo tum imperatorem tutum ac securum redderet, cum veterem prophetiam explere posset. Nam olim prædixeral Zacharias propheta : Quod est infreno equi, erit sanctum Domino omnipotenti. » Eadem habet Sozomenus lib. II *Histor.* cap. i.Nicephorus lib. VIII, cap. xxix, et alii.

Cbro- ChfifU ¿i.iribu- **«•

PorroGregoriusTuronensiSjlib. *UeGhria Martyr.* cap. vi, constanter affirmans clavos quibus Christus crucifixus est, fuisse quatuor, scilicet singulos in singulis pedibus, æque ac manibus, ita eos distributos a S. Helena enarrat : « Speciosi autem, omnique metallo nobiliores Dominici» crucis clavi, qui beata membra tenuerunt, ab Helena regina post ipsius S. Crucis inventionem reperti sunt; et de duobus quidem frenum imperatoris munivit, quo facilius, si adversa» gentes restitissent principi, hac virtute fugarentur, de quibus non est ignotum Zachariam vaticinasse prophetam, » etc. Subdit tertium a S. Helena in mare Adriaticum tempestuosum, et naufragiis infame fuisse projectum, quo facto, mare deinceps navigantibus fuisse placidum cl tranquillum : quartum vero in galea statuæ Constantini fufcse positum. Idem habet Zonaras lib. Ill *Annalium.* licet S. Ambrosius, ct Baronius, anno Christi 326, asserant eum positum, non in galea statuæ, sed in corona ipsa, quam in capite gestare solebat Constantinus. Subdit Gregorius miraculum clavi in freno, quod suo œvo, puta tempore Justini im pcraloris, contigit : « Magnam, ail, ferunt virtutem esso hujus freni, quod ambigi nequaquam potest : quod Justinus imperator publico expertus osi, ac suis omnibus patefecit, illusus enim a quodam mago propter pecuniam, emissas sibi a dæmonis umbra intolerabiles per duarum curricula noctium sustinuit insidias ; sed cum fortia nocte frenum capiti collocasse!, locum insidiandi inimicus ultra non habuit, reperlumque auctorem insidiarum gladio perculit. »

Minen- lnDl

Penique per frenum significatur ipse Constantinus imperator, qui se suumque imperium cum freno submisit ct sanctificavit, id est consecravit Christo. Inde Arabicus Antiochenus vertit : *In dic illa erit* (sedens, puta Constantinus) *supra frenum equi sanclificatus Domino;* ct Arabicus Alexandrinus : *In illa die qui apprehendet putridum equi* (bo>lilis a se cæsi) *erit sanctum Domino omnipotenti.*

Morali- Tropologice, S. Hieronymus per frenum accipit
J r* ir ' continentiam cl mortificationem, qua refrenamus
o'dud' . pruritum concupisccntiæ, præsertim oris ct lin-
tu liD- g,iæ> pCr sermonem Dei, de quo *Psalm,* xxxi di-
aiur : a *n camo ct freno maxillas eorum con-
ica stringe, n Et S. Jacobus cap. ni : « In equorum ora frenos mittimus, el omna eorum corpus circumagimus, ut scilicet recto gradiantur itinere, el mollia ad sedendum Domino possint terga præbere. Tale frenum, et talis sermo auri et argenti varietate compositus, feros equos Salvatori preparai ad sedendum, el sanctos facit, ac proprie illius cultui consecratos. » Hæc S. Hieronymus.

Nota : Pro mbi'0 *metsillot,* Aquila el Symmachus legerunt vario puncto J1T7Ï0 *metsullot.* Unde vertunt póóc*, id est *profundum;* Symmachus, œjœuov, id est *incessum umbrosum,* sive tenebrosum, per quæ S. Ilieronymns intelligit arcanam cl mysticam scientiam, « quam et David, ait, quasi equus optimus se habere jactabat, dicens : Incerta et occulta sapienliœ tuie manifestasti mihi, *Psalm,* 1 ; ct Apostolus : 0 profundum divitiarum sapienliœ etscienliæ Dei! quam inscrutabilia sunt judicia ejus, et investigabiles via» ejus! *Horn,* xi, 33. De hoc profundo Propheta clamavit ad Dominum, et exaudivit eum. *Psalm.* XVII, 7. Has tenebras et sacramenta divina ingressus csl Moses in Sina montis caligine, ul videret Deum; de quibus cl David *Psalm,* xxxv, 7 : Judicia Domini abyssus inulta. Hæc arcana, el ista mysteria sancta sunt Domino, quæ noverat Evangelista Joannes, quia usus csl dicere, quod angeli forsitan nesciebant: In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. El idcirco amatur a Domino : quia optimum habebat profundum, ct recubuerat super pectus Jesu ; unde et hauserat sapientiam, n

Et fiunt ledetfs in domo Domini quasi phialæ.
hpr'f" crani olla», in quibus coquebantur carnes
vtui. victimarum Deo immolatarum. Phialarum in templo triplex crai usus: Primo, in eis addebatur thymiama. Secundo, in iis libabatur, id est bibebatur, vel effundebatur vinum quasi libamen Deo, juxta illud Amos vi, 6: « Qui bibunt in phialis vinum. *Tertio*, in phialis excipiebatur sanguis victimarum, qui deinde effundebatur ad cornua all iris, ut designaretur sanguinem in quo consistit vita animalis, ac consequenter ipsam ejus vitam dan el immolari Deo, uti dixi in *Lnitico.* Quocirca magna erat copia phialarum, longeque major quam lebetum, vel ollarum. Dicit ergo Propheta, tantum fore gentium concursum in Jerusalem, ad sacrificandum in festo Tabernaculorum, ut lebetum, in quibus coquendo» sunt victima», tanta sit copia, quanta phialarum alio tempore esse solet. Nam illo festo sicut crescet numerus sacrificiorum et lebetum, ila crescete! proporlionalilcr phialarum. Unus enim lebes 1res vel quatuor phialas requirit: quocirca tunc erant plurcs phialæ quam lebetes; sed lot erunt lebetes, quot alias solent esse phialæ, 7. *d.* Multa erunt instrumenta sacrificiorum et cultus divini, quia mulla erit populi frequentia, æque ac pietas et religio. Hoc ad litteram impletum est sub Machabœis, qui suis præliis Jerusalem el templo suum decus restituerunt ct auxerunt.

Parabolice, verius est in Ecclesia Christi, in qua tot sunt lebetes, id est calices, paterne, ciboria, hierolhecæ, thuribula, aliaque vasa sacra in quibus vel sacrificantur caro et sanguis Agni immaculati Christi Domini, vel aliquod ministerium huic sacrificio exhibetur, quot in veteri lege et templo erant phialæ. Ita Lyranus. Aut, 7. *d.* Sicut mulli erunt lebetes, id est patence, ciboria et hierolhecæ, in quibus consecrantur, vel reponuntur hostiœ consecrate, puta caro Christi : ita pariter multe erunt phialæ. id est mulli calices, in quibus consecratur, sacrificatur et bibitur sanguis Christi: nec enim caro consecrari potest nisi consecretur et sanguis : unde ct omnis calix suam habet patenam, in qua reponatur corpus Christi.

Nola : Phiala sanclior et sacratior in templo phuu
erat quam lebes, *primo,* quia physice nitidior ct Licra*
purior, æque ac pretiosior, quia sæpe erat cx ar-ll
gento vel auro; lebes vero ex argilla vel n*re, isqueob ignem, carnes ct fumum ater, fuliginosos, olens et sordidus. Unde illud vulgo tritum :

Væ libi tu! nigra dicebat cacabus ollæ :

cacabus enim est lebes, æque ac olla. *Secundo,* quia phiala proprie et proxime serviebat sacrificio, nimirum exceptioni el effusioni sanguinis victima», puta libationi ; item thymiamati, ejusque suffitui et incenso : lebes vero tmtum serviebat coquendis el lixandis carnibus viclimæ jam immolate, ideoque post peractum sacrificium, ut scilicet ejus participes fierent laici offerentes, et cx carnibus victima) quam obtulerant, comederent et epularentur coram Domino. Hinc *tertio,* phialæ omnes erant templi, ideoque sacrata! Deo : lebetes vero non. Nam etsi aliqui essent in templo lebetes pro coquendis carnibus, sacerdotum præsertim, tamen affluente magna turba sacrificantium, uti fiebat in festo Pascha», Pentecostes et Tabernaculorum, hi non sufficiebant : unde tunc laicus quisque sacrificans debebat procurare sibi lebetem, commodando, vel conducendo eum, in quo carnos suas coqueret; quem deinde commodanti vel conducenti reddebat. Predicit ergo hic Zacharias, Lautam fore devotionem populi, ut, cum plurimi confluxuri sint

ari sacrificandum in festo Tabernaculorum, plurimi (¡noque ex Jerusalem et Juda offerant suos lebetes, non tantum pro se, sed et pro aliis, (¡ni gratis eos advenis commodabunt, ut a mercatoribus eos emere vel conducere non sit opus; ac peractis sacrificiis relinquent cos templo, Deoque dicabunt in perpetuam : quo fiet ul tantus sit lebetum sanctorum numerus, quantus est phialarum, utque pene tam sacri habeantur (nipote Deo tanta devotione consecrati, ct tot carnium Dei immolatarum contactu sanclificati), quam phialæ, itaque in phialarum dignitatem et sanctitatem quasi transire videantur. Hoc ad litteram impletum sub Mach ibœis, cum ipsi repurgarunt templum, ejusque dedicationem et encænia celebrarunt cœlilus recepto igne divino, qui sacrificia consumpsit, quo miraculo viso cerlaliin omnes concurrerunt ad offerendas victimas, quas hic ignis Deo concremaret.

Mystice, »iccrdo2

Hinc mystice, lebetes sunt sacerdotes : sicut en*ra *n dotibus igne subjecto coquebatur caro victim®; ita a sacerdotibus ignea vi et virtute Spiritus Sancti consecratur ct conficitur Eucharistia, quam deinde fidelibus distribuunt quasi panem cœlestem et vivificum, *q. d.* Tantus in lege nova erit sacerdotum numerus, quantus in lege veteri fuit phialarum, aliorumque vasorum sacrorum.

Et mens fldclis.

Ha a Castro. Generalius Remigius el Vatablus per lebetes accipiunt mentes Christianorum, in quibus igne charitatis consumuntur carnis vilia, cl coquuntur preces et vota ad Dominum : eædem sunt phialæ, in quibus thymiama devotionis et laudis ad Deum jugiter exhalat et fragrai, g. *d.* Tanta erit fidelium copia, qui seipsos in corde quasi victimas mactabunt, et quasi thymiama suavissimum Deo offerent, quanta fuit lebetum ad sacrificia, ct phialarum ad odoramenta in veteri Testamento. Paulo aliter S. Hieronymus; ipse enim lebetes el ollas carnium assignat judæis, phialas vero aromatum Christianis: «Ament, ait, teneos lebetes, qui amaverunt ollas Ægyptias; et carnes, ct pepones, et allia, et cæpe, et cucumeres. Nos judaicos lebetes in quibus coquebantur carnes victimarum, vertamus in phialas aromatum coram altari Domini, de quibus sponsa dicit ad sponsum *Cant,* vi : Fratruelis meus descendit in hortum meum ad phialas aromatum, pascere in horiis, ct colligere lilia, etc., ul impleat phialas animarum credentium, cl Domino ex cis liba defundat. Isliusmodi lebetes cum versi fuerint in phial is Domini, ct dicere potuerint : Christi bonus odor sumus ; cl pro virulentia carnium varios cceperint flores gestare virtutum, tunc erunt in Jerusalem cl in Juda sanclificati Domino. Jerusalem enim visionem pacis, Judas exprimit confitenlem. » Huc alludit Ecclesia, cum canit de S. Magdalena :

Fit cx lebete phiila
In vas translata gloris,
Ex vase contumelia».

q. d. Quæ prius erat atra lebes, plena carnibus, gula, vino et venere, facta est phiala aurea offerers thymiama pœnilentiæ et charitatis Christo. Inde suos capillos, aromata, estoraque lenocinia, el lebetes, id est gulæ el libidinis instrumenta, in (.liristi honorem impendit, eique quasi in phiala obtulit, uti unguenta pretiosa rupto alabastro in caput ejusdem effudit. Ita S. Hiero- uirtMt nymus, Cyrillus etllaymo mystice hæc exponunt de mortificatione, qua lebetes, id est quidquid in nobis csl ollare cl carneum, igne Spiritus Sancti ita excoquitur, ul lotum exhalet transealque in spiritum; quo iit ut talem odorem Deo et angelis aspiret caro mortificala, qualem habere solent phialæ aromate fragrantes, ait Sanchez. Sane hic sensus apposite respondet sensui litterali, et differenti® inter lebetem el phialam, (¡nam paulo ante assignavi. Huc quoque allusit Apostolus H *Tun.* u, 20, ct Rom. ix, 21, ubi docet in domo Dei esse vasa alia in honorem, alia in contumeliam; ac peccatorem, qui est vas contameli®, si pœnileat, sccpie a peccatis expurget, fieri vas honoris et gloriæ. Sic enim Magdalena, quæ peccatrix erat lebes ignominia», pœnilens facta est phiala gloriæ.

21. Erit omnis libes (scilicet ad sacrificia ne- vm n cessarius) sanctificatur Domino, — *q. d.* /Abundabit templum vasis rebusque necessariis ad Dei cultum, ita ul nihil cuiquam ad sacrificandum, Deumque rite colendum desiL Aut, *q. d.* Omnis lebes qui est in domo Domini, uti dixil versiculo prœcedenti, jugiter ibi manebit quasi sanclificatus Domino, nec inde extrahetur ut applicetur usibus profanis. Calices enim et vasa sacra semel consecrata Deo, manent in æternum sacra, nec fas est ca reducere ad usus profanos. Aut, ut Palacius, *q. d.* Tania erit immolantium multitudo, ul ex omni Jerusalem et Judæa certalim adducantur lebetes, in quibus carnes victimarum coquantur, ac deinceps lebetes illi, quasi jam victimis hisce sanclificati, in usum templi remanebunt, crunlque Deo cl templo consecrati. Hoc verum fuit in Machabœis, verius in Christianis; hi cnim abundant calicibus, thuribulis, lebetibus omnibusque vasis ad sacrificium Deique collum opportunis. His enim divites sunt Ecclesiœ, monasteria, templa, ad invidiam hærclicorum.

Mystice, omnis lebes, id csl omnis sacerdos, adeoquo omnis fidelis, manebit sacerdos el fidelis, id est Dei cultui addictus, et quasi Deo consecratus, ul insuo gradu fideliter et pie Deo serviat, nec amplius ad infidelitatem, scelera ususque profanos redeat, id est licite redire nequeat; et si talem se pneslct qualem professus est, nunquam reipsa rediturus sil.

Ex hoc loco liquet hæc potius spiritualiter, quam corporaliter esse accipienda. Nam corporaliter in rigore falsum est, quod omnis lebes in Jerusalem et Juda fuerit sanctificalus Domino ; alioqui enim HierosolymilP et Judæi debuissent

omnes suos lebetes deferre ad templum, et dicare Deo, nec ullos domi ad proprios usus retinere potuissent, quod liquet esse falsum. Spiritualiler autem verum est, quod omnis lebes, id est omnis sacerdos et fidelis in ordinatione et baptismo sit consecratus Domino. Unde S. Petrus loquen* fidelibus etiam laicis : « Vos, ait, genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, offerentes spirituales hostias acceptables Deo per Jesum Christum, » I *Pctr.* n, 9. Et S. Paulus : « Obsecro vos, fratres, per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum, n *Rom.* xii, i. Et : « Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo, id est fructum labiorum confitendum nomini ejus. Beneficentiæ autem et communionis nolite oblivisci : talibus enim hostiis promeretur Deus, » *Hebr.* xm, 15.

Et coqurnt in eis, — 7. d. Judæi sub Machabais in suis lebetibus coquent carnes, quas Deo immolarmi; Christiani vero, præserlim sacerdotes, in mentibus suis coepient pia et ardentia desideria, proposila et vota, quasi victimas Dei, tum contritionis et pœnitenliæ, tum laudum et hymnorum, tum charilatis, præserlim circa conversionem animarum, ut scilicet proximos doceant res salutis, a peccatis avocent virtutes, vitnmque sanctam et perfectam inducant : h® cnim sunt victim® Deo uti honorificentissima», ita grasslmæ et jucundissima'. Addit a Castro alium sensum, 7. d. Christi fideles eligent ex viris Deo sacris, quos ubique reperient, quem voluerint, ut per eum offerant Deo sacrificium verum Christi, puta Eucharistiam, sine quæstu et sumptibus; quibus olim opus erat ad coemendas victimas, ollasque conducendas, ad coquendas carnes sacrificiorum. Unde sequitur :

Et non erit mercator. — llebræi ct Septuaginta : *Non erit Chananæus,* id est mercator, ut vertunt Aquila, Chaldæus et Noster. Olim enim Chananæi in mercatura erant celebres. Jam sensus est, 7. d. In templo erit abundantia lebetum, phialarum et cæterorum vasorum, qure necessaria sunt ad sacrificandum, ac proinde non erunt mercatores, qui ea peregrinis venientibus in Jerusalem ad sacrificandum vendant aut elocent. Aut, ut Palacios, 7. d. Tanta erit charilas concurrentium ad templum, ut quisque alteri, præserlini advente et peregrino, lebetes ct phialas sine pretio gratis exhibeat ct coinmodel ; tanta etiam venientium erit devotio et diligentia, ut quisque sibi necessaria ad sacrificium secum alierai, ac proinde mercatoribus, qui ea in festis vendere solent adventantibus, non crit opus. Id factum est sui) Machabæis.

Jam sub hoc typo parabolice significatur, apud Christianos volentes Deo sacrificare, non foro mercatores,qui vendant oves, boves, columbas, aliasquo victimas, quas Deo immolent, aliaque ad sacrificium necessaria, uti erunt apud Judæos, eo quod sacrificium Christianorum futurum sil, non carnale boum el ovium, sed mysticum, puta Eucharistia»; aut spirituale el mentale, puta orationis, contritionis, charitatis, elc., 7. *d.* In Ecclesia Christi facile el sine pretio licebit Deum colere, cique sacrificare. Hujus rei symbolo Christus e templo ejecit ementes et vendentes, *Matth.* XXI, 12. Hinc Stunica sic exponit : Non erit Chananæus, id est Gabaonila, qui more suo (Gabaonitas cnim Josué cap. ix, 27, damnavit ad ligna et aquam comportandum pro sacrificiis templi) necessaria ad sacrificium suppeditet. Verum Gabaonitæ non erant mercatores, sed servi Hebneorum. Rursum non erit in Ecclesia mercator, scilicet rerum spiritualium, id est simoniacus, qui scilicet Eucharistiam,resque sacras pretio vendat aut emat, quia Christus præcepit Apostolis eorumque posteris: « Gratis accepistis, gratis dato, n *Matth.* cap. x, 8. Ita Lyranus et Vatablus. Porro non erit simoniacus, id est licite esse non poterit, nec ul sit permittetur; quia a prælatis Eeclesiæ punietur, et beneficio quod simoniaco obtinuit, si res constet, privabitur. Mirator

Aliter Theodorelus, Albertus el Clarius : hi enim per *Chanananim* inlolligunt sceleratum el improbum. Tales enim olim erant Chananæi, ideoquo a Deo per Hebræos e terra sancta expulsi sunt, 7. *d.* Christiani non erunt scelerati, sed pii el sancti ; intellige quantum csl ex vi christianismi et grati® Christi : omnes enim qui huic grati® obsequuntur et cooperantur, sancti sunt : si quis vero id nolit, non mirum si sceleratus evadat, sed sua culpa et malitia. Instiper si sceleratus sil, Ecclesia eum corrigero sataget; si monitus secundo et tertio se corrigere nolit, Ecclesia cum excommunicabit, et c cœlu fidelium expellet, juxta præceptum Christi, *Matth.* xvm, 15 : « Dominus omnipotens, ait Theodorelus, hanc vocem veram esse hoc tempore præstet, ut nemo in nobis Chananæus videatur, sed omnes secundum traditionem Evangelica»!, vivamus, et beatam spem exspectemus, adventumque magni Dei conservatoris nostri Jesu Christi, cui cum Patro gloria et cum Spiritu Sancto nunc et semper, el in sæcula sæculorum. Amen. »

COMMENTARIA

IN

MA LACIIIA M PROPHETAM.

ARGUMENTUM.

Quæritur humo, quis fuerit Malachite? Respondet *pruno.* Orígenes apud S. Hieronymum ct Cyrillum, eum fuisse angelum qui corpus assumpsit, illudque sibi hypostatice univit, ut esset typus Christi, dut hæc Dei oracula Judæisenuntiaret. Id probat ex eo quod Malachite hebraico idem sit quod angelus Domini. Et ita vertunt cap. i, 1, Septuaginta cl ex iis Clemens Alexandrinus lib. I *Stromat.,* el S. Augustinus lib. XX *De* Origme» *Civit.* cap. xxY. Et S. Chrysostomus orat. 2 *Contra* Mis-l homil. li tri *epist. ad Hebr.:* «Lege, chiim, ait, quid dicat Aggæus, quid Zacharias, quid AgcÆum angelus (puta Malachite), quid Esdras incuset, n n'nj/ù- Simili argumento motus Orígenes, censuit Agtbuui gæum et Joannem Baptistam fuisse angelos in- fni corporatos, eo quod in Scripturis vocentur an- M"ros- geli, ut palet *Agg&i* i, 13, el *Matth.* xi, 10. Cum Origene sensisse videtur Tertullianus lib. *De Carne Christi,* cap. in et vr, ubi probat non fuisse Verbo Dei impossibile carnem assumere, ex eo quod id angelis fuerit possibile : quod nisi de assumptione hypostatica intclligas, ejus ratio futilis esset el nullius momenti. Porro Orígenes hanc sententiam tradit tum alibi, tum diserte tomo II tn *Joannem,* explicans illa Malachite verba : « Ecce ego mitto angelum meum. » Verum hic est error. Nam de fide est Joannem Baptistam fuisse hominem, generatum ex Zacharia et Elisabeth, ut palet Lue. i, 18,el *Joan,* i, G. Et certum est omnes Prophetas fuisse homines. Unde *Eccli.* cap. XI.1X, 12 : « El duodecim Prophetarum ossa, inquit, pullulent de loco suo. » Si habuerunt ossa, eaque rursum pullulabunt ot resurgent ; ergo fuerunt ven homines : hi enim constant carne et ossibus. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Theodoretus ct alii passim. Ad argumentum respondeo Prophetas vocari angelos, id est nuntios et legatos Dei. Sic quilibet sacerdos a Malachia vocatur angelus, cum oil cap. n, 7 : « Labia sacerdotis custodient scientiam, cl legem requirent ex oro ejus; quia angelus Domini exercituum est. » *Secundo,* vocantur angeli ob angelicos mores, formam et vitam. Simili modo mulli hodie filiissuis indunt nomen a/age/u*, ob devotionem quam habent erga angelos, utque eorum puritatem imitentur. Ita S. Epiphanias lib. De *Vita et moribus Proph.* in Malachia et Aggreo, qui et addit cx sententia Hebneorum, Malachiam vocari angelum, eo quod quæcumque predicarci, eadem ab angelo de cudis veniente docerentur et confirmarentur. Sed hujus rei tides sit penes Hebreos; certe videtur olere fabulam ct figmentum Rabbinicurn (l)-

Secundo, veteres Hebrei, æque ac moderni tra- a o MiU- dunt Malachiam fuisse Esdram sacerdotem el ,lt scribam. Hanc traditionem referunt et sequuntur S. Hieronymus, Rcmigius, Rupcrlus, Ribera et alii. Rationes et conjecture hujus sententia* sunt varias. *Pruna,* quia Malachite idem argumentum tractat quod Esdras, scilicet laxat neglectum legis cullusque Dei, ac nominatim matrimonia cum alienigenis, quæ Esdras culpat cap. ix. *Secunda,* quia Esdras eodem tempore vixit quo Malachite, ac meminit cap. v, 1, Aggæi et Zachanæ, uon tamen Malachite : ergo signum est ipsummet fuisse Malachiam, qui ita diclus sil, cum a Deo quasi angelus, id est nuntius et propheta, ad populum missus est, ut eos induceret ad pœnitentiam, qua imminentes clades effugerent. *Tertia* , quia Esdras vir mire sanctus, zelosus et egregius prædicalor, omnino videtur fuisse propheta, nec alius esse potuit, quam Malachite. *Quarta,* quia Ecclesiasticus cap. xnx, cum laudat Zorobabel, Jesum, Nehemiam, preterit Esdram, qui illis virtute el gestis non cedit : ergo verisimile est ipsum eum laudasse inter 12 Minores Prophetas, sub nomine Malachite. Ex adverso Jo-

(I) Sunt etiam quidam inter Hebreos qui putant *Malachia** nomen, non esse verum el proprium nomen Prophets, sed *factitium* ct *figurativum,* ut puta *officii,* ib ipso Propheta formatum. tteo vero interpretatio oo minus potest admitti, quoti nullum aliud in librorum veteri* Testamenti inscriptionibus exstet exemplum positi nominis solius officii scriptoris, umisso nomine ejus proprio.

scphas in libris *Antiq.* ct Eusebins in *Chronico,* meminerunt Esdræ, sed non Malachia', quasi unus idemque fuerit : Eusebius tamen lib. X *Præpar.* cap. in, meminit Malachiæ, cumque Aggæo et Zachariæ associat.

iVipcG- Verum alii passim Malachiam ab Esdra distia- Buunt* *Primo,* quia Esdras ubique vocatur Esdras, nusquam Malachias : sicut Malachias ubique vocatur Malachias, nusquam Esdras : ncc Malachias ullam dat significationem Esdræ. *Secundo,* quia Esdras ubique scriba vocatur, Malachias vero ubique propheta *Tertio,* quia Malachias ultimus fuit omnium Prophetarum, in coque desiit prophetia apud Hebræos, uti ipsimet fatentur. Hic omnium Prophetarum fuit junior, uti scribunt S. Epiphanius, Dorotheus ct Isidoras in ejus Vila : Esdras autem fuit senior Aggæo et Zacharia, qui post reditum e captivitate Babylonica, æque ac Malachias, prophetaverunt. Esdras enim natus est ante captivitatem, vel certe anno 1 captivitatis, ut patet ex co quod illo anno Saraias pater ejus occisus sit a Nabuchodonosore, mox a capta Jerusalem, in Reblata, *Esdræ* vu, t, juncto cum IV *heg.* xxv, 18 ct 21. Jam captivitas duravit 70 annis : quare si ejus initium ponas in excidio Jerusalem, sequitur Etdrain in ejus fine 70 ut minimum fuisse annorum : sin autem ejus initium ponas annis 11 citius, in strage Joakim ct captivitate Joachin, sequitur Esdram in ejus fine fuisse 59 annorum : quibus adde annos 3 Gyri, 8 Cambysis, 36 Darii Hystaspis, 20 Xerxis, 7 Artaxerxis (anno enim 7 Artaxerxis, missus est ab co Esdras in Jerusalem, *Esdræ* vu, 1 el G) habebis annos 133 vita? Esdræ; post quos adhuc superstes fuit, cl gessit ea quæ a capite vn, Es- Græ ad finem libri enarrantur. Quare necessc est eum fuisse valde senem et grandaevum : ergo Esdras non fuit Malachias, qui juvenis obiit, uti tradunt Epiphanius, Isidoros et Dorotheus in ejus Vita. *Quarto,* Esdras vitam pene egit in Babylone; unde fuit pincerna Artaxerxis: Malachias autem vixit in Judæa, ibique natus est post reditum populi e Babylone, uti docent Epiphanius, Dorotheus ct Isidoras. *Quinto,* quia Esdram a Malachia distinguuntS. Chrysostomus initio citatus, Theodoretus præfat. *in Cantica,S.* Augustinus lib. .Will />c *Civit.* cap. XXXVI, Athanasius in *Synopsi,* Lyranus, Vatablus, Clarius, a Castro, Arias ct alii. Quin el Hebræi apud Gcnebrardum in *Chronolog.,* sub principium scxlæ œtatis, tradunt Hebræos celebravisse concilium ad conscribendum canoncm librorum canonicorum, in coque praesedisse Danielcm, Aggæum, Zachariam cl Malachiam, scribam vero fuisse Esdram. Hinc palet responsio ad argumenta.

Ad *primum* enim respondetur, Prophetas plerosque idem pene argumentum tractarc quod alii, scilicel minas excidii Jerusalem per ¿baldaos.

Ad *secundum,* Esdras non mcminil Malachiæ, quia eo fuit prior : post eum enim ultimo loco prophetavit Malachias. Adde Esdram tantum meminisse Prophetarum qui populum incitarunt ad restaurandum templum : tales autem fuerunt Aggæus cl Zacharias, non vero Malachias, nipote qui posi restauratum templum prophetarit.

Ad *tertium* jam dixi, Esdram fuisse historicum et scribam, Malachiam vero fuisse prophetam, idque diserte docet S. Augustinus lib. XVIII DcCtviL cap. XXXV!. Deus enim dona sua, præserlim prophetiæ, distribuit prout vult; unde et sanctioribus subinde eam negat, minus sanctis vero, imo impiis eam communicat, uti asserit Christus *Matth.* vu, 22.

Ad *quartum,* Ecclesiasticus non meminit omnium virorum illustrium, sed aliquorum duntaxat : hinc sicut Esdram, ita ct Danielcm omittit. Idem dico de Josepho, ct Euscbii *Chronico.* Adde forte Josephum el Euscbium secutos esse Hebræorum traditionem, quod unus idemque fuerit Esdras cl Malachias, uti camdem secutus est S. Hieronymus.

Prophetavit Malachias sub Dario Hystaspis, ac Mah- deinceps, sub quo et Aggæus ct Zacharias prophetaverunt; sed post eos. Ita S. Hieronymus, qui prnphe- et secutus Hebræos, hunc dat canoncm chrono- uni wb logicum Prophetarum. Tradit enim dicitque, «in quibus (Prophetis) tempus non praefertur in titulo, sub illis eos regibus prophetasse, sub quibus ct hi qui ante cos habent titulos prophetarunt, n Rursum prophetavit non ante, uti videtur velle S. Hieronymus, sed post consummationem fabricæ templi, uti apparebit, si quis caput u cum cap. ix et X Esdræ conferat. Taxat enim cap. i ct n, sacerdotes, cisque minatur maledictionem, quod templo et altari incurie et impie deserviant, reprobat solemnitales, quas Judæi in templo peragebant indevote, avare ct indecore; ac praesertim quod eas celebrarent polluti tum aliis peccatis, tum conjugiis infidelium, quod peccatum pariter culpat ct corripit Esdras cap. ix ct x. Unde ad cum alludens Malachias cap. n, 7 : « Labia, ait, sacerdotis (Esdræ) custodient scientiam, ct legem requirent cx orc ejus. » Esdras enim diu post consummatum templum (hoc enim facium est anno 6 Darii Hystaspis), puta anno 7 Artaxerxis e Babylone venit in Jerusalem, ibique populum in lege Dei instruxit, ac matrimonia cum alienigenis redarguit et dissolvit. Ha Cyrillus, Theodoretus el alii. Quare paulo ante annum 7 Artaxerxis, hæc de uxoribus alienigenis repudiandis videtur monuisse, el jussu Dei praecepisse Malachias. Nam anno hoc 7 supervenit Esdras, qui Malachiam adjuvans, reipsa Judæis earum repudium persuasit, ut ulteriore Malachiæ monitione jam non esset opus (I).

(I) Fuisse Malachiam Aggæo et Zacharia posteriorlc , inteliigirnus ex co quod, quo tempore vixit, templum erat instauratum, cap. i, 10 ; m, 1, io. Eodem tempore præfectum provino® Persicum habebant Judæi, cap. i, 8;

Mah ebla ir- 5tuin.n

Quærilur secundo, quodnam sit argumentum Malachiæ ? Respondeo *primo,* arguit Judæos in- BTûlHudinis, cl sacerdotes negligenti® ct impietatis in Deum ; quod cum angeli Domini esse debeant, tam doctrina quam vita, neutrum tamen præslcnL *Secundo,* prædicit abolendum sacerdotium et sacrificium Aoronicum in Jerusalem, cique successurum sacrificium purum sanctumque Eucbaristiæ, celebrandum in toto mundo. *Tertio,* reprehendit Judæos qui suas uxores repudiabant, et ducebant alienigenas. *Quarto,* prædicit adventum Christi, ejusque precursorim Joannem Baptistam. *Quinto,* maledicit Judæorum frugibus, ob negatas Deo decimas ct primitias. *Sexto,* pnenuntiat diem judicii, ejusque prænuntiuni et prodromum Eliam, qui convertet corda patrum ad filios (I). Quocirca Malachiæ prophetia sententiis brevis est, sed fecunda mysteriis, præserlim futuris in novo Testamento, quæ clarius cæteris, utpole ultimus, ct vicinior Christo et Apostolis, enuntiat, cisque propheli® quasi lampada tradit, dum ipsorum quasi index el lucifer, in cos desinit ct conquiescit. Unde S. Hieronymus *ad Paulinum* : « Malachias, inquit, aperte et in fine omnium Prophetarum, de abjectione Israel ct vocatione Gentium : Non est mihi, ait, voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, ct munus non suscipiam dc manu vestra. Ab ortu enim solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, ct in omni loco sacrificatur cl offertur nomini meo oblatio munda. » Vitam vero Malachiæ paucis hisce verbis com-

Vlti.

plexus est S. Epiphanius lib. *De Vita Prophet.* : « Malachias, inquit, e tribu Zabulon, post reditum populi c Babylone natus perhibetur in Sopha. Is ab ineunte ætate, dumque juvenis esset, vitam inculpatam egisse fertur, Super adventu Domini deque vita functorum judicio nonnulla ab eo vaticinata sunt, quodque ritus cum legibus Mosi commutabuntur, cl emendabuntur. Cæterum cum populus eum universus, ut virum non minore sanctimonia, quam mansuetudine pneditum coleret, indiderunt illi nomen MalachioB, id est angelus : erat quippe forma oppido quam prestanti. Quœcumque prælcrea dixit in prophetia Malachias, visus est angelus eum in dies instituere, el declarare, etc. Ante diem vero adhuc juvenis fato est functus, juxtaque majores suos in proprio agello repositus. » Eadem quasi ad verbum habet Dorotheus. Addit Isidoruseum angelum vocari, co quod oraculis ejus ita ere- deret populus, ac si a Deo per angelum editi fuissent. Addit a Castro Deum ejus ore carpere cl instruere Judaicos sacerdotes, ac promittere aureos in novo Testamento ; hi ergo cum sint angeli, angelorum prophetam ct doctorem, puta Malachiam, postulabant.

Jure itaque Malachias, id est angelus, nuncupatus est; cujus vultus, animus, actus, sermo erat angelicus : qua de causa crebro cum angelis el de angelis loquitur, ut cap. n, 7, sacerdotem vocat angelum Domini, et cap. ni, I, tam Christum quam Joannem Baptistam angelos nuncupat : « Ecce, inquit, ego mitto angelum meum (Juannem Baptistam), et præparabil viam ante faciem tuam. Et statini veniet ad templum suum dominator quem vos quæritis, et Angelus Testamenti (novi, puta Christus Dominus, qui est magni consilii Angelus) quem vos vultis. Ecce venit, dicit Dominus exercituum. El quis poterit cogitare diem adventus ejus? et quis stabit ad videndum eum? Ipse enim quasi ignis conflans, ct quasi herba fullonum : el sedebit conflans et emundans argentum, ct purgabit filios Levi,el colabit eos quasi aurum, et quasi argentum, et erunt Domino offerentes sacrificia in justitia. « Unde eumdem soli comparans cap. iv, 2 : « LI orietur, ait, vobis timentibus nomen meum sol justifiæ, et sanitas in pennis ejus; el egrediemini, el salietis siculi vituli de armento. » An non hæ exsultantis, coelestis el angelici spiritus voces et jubili sunt? Merito ergo Malachias angelorum choro, ct Sanctorum catalogo ascriptus legitur in Romano Marti rologio, dic J4 januarii.

Quocirca ad eum alludens S. Bernardus serm. s. Miii- *De Malachia Archiepiscopo UiLernia,* nipote illi utichuí appellatione cl cognomine, ita ct moribus consimili(2) : «Dilectus,ait, DeoelhomiribusMalachias, p*xopui.

itaque suminum imperium adhuc erat pones Persas. Accuratius ætas vatis definiri vix potent, ail Maurer* Æqualem Nehemiæ luisse colligunt ex cap. 11,10-JG, collatis cum *Nehem.* xni, 10, 12, 31. Sed uxores alienigenas Judæi duxerant jam superiore tempore, *Esdr.* ix, 1 et seqq. ; ncc improbabile est in magna qua colonia conflictabatur rerum necessariarum penuria, sæpius decimas Judæos non persolvisse Levilis. Quid? quod quæcap. 1, 8, leguntur, videntur, ul recte ohsenavit HiUigius, aliena esse a Nehemia, cf. *Nehcm.* v, 14. (Maurer.)

(1) Eamdcm divisionem sequitur Jahn *(Introduci. in L. S. V. T.* cap. v, § 161, Vienne, 1814). Affirmai Eichornius Malachia- vaticinia, ul hodie constant, non integros hujus Prophetic sermones, sed primas tantum rudesquo delineationes et voluti summaria exhibere. Quod probare nititur, co quod vates sæpc sæpius argumentum mutat m tam breviori prophetia, cl eadem sepe retractat, scilicet malam populi ingratamque erga Deum mentem. Quam intlnnum sit illud argumentum quisquo intelligal ipse. Cæterum illud fortiter et plene refellit Hengstenberg, *Christologie,* Th. ¡II» S. 375, IT. ex quo,et hujus prophetia) explanatione constai, unius esse argumenti, omnesque libri partes arcte inter sc cohærere.

(2) Stylo utitur M dachias pro sæculi sui genio, satis eleganti, terso ac nitido, conciso tamen, et ad aculeos in legentium animis relinquendos composito, et argumento suo tam in correptionibus quam in promissis scite attemperato. Sic Rosenmuller (m *yhdach.* Procemium). Minus favent stylo Mahcbiæ Luwihius, Eicbornius el Jahn, qui fatentur equidem illum in reprehendendis vitiis esso vehementem, cæteroquin prosaicum ei duriusculum. De Wette longius adhuc progreditur, fereque omnem indolem poeticam, sed prælcr æquum, MalachiiO abjudicat.

Subjicitur elenchus eorum qui Malachiæ librum scorsili! scriptis illustrarunt : inter catholicos interpretes :

nodie in consortium angelorum recipitur, re adeptus quod nomine dicebatur. El quidem ante angelus erat non minus puritate quam nomine; sed nunc felicius gloriosi in eo interpretatio nominis impletur, quando pari cum angelis gloria et felicitate ludatur. » Et mox : « Lretomur quod angelus noster ascendit ad cives suos, pro liliis captivitatis legatione fungens, corda nobis concilians beatorum, vota illis intimans miserorum. n

Mathurini Quadrati *¡forniiiai in Malachiam,* Parisiis, 1576, 1577; Gabrielis Acesta? Com/ncntonttf *m librum Ruth.....et Malachiam,* Lugduni, 164! ; Augustini de Quipos (diversi a Ludov. Bern. de Quiros, et a Petro do Quires) *Commentarii in Prophetas Nahum ct Malachiam,* Hispali, 1622; Lugduni, 1613; Jahu, qui in *Appendice hermenéutica,* fase. 1, Viennæ, 1813, explanationem Malachia exegeltcam dedit.

Ex acattolici interpretibus : Jo. Draconitis *Malachia* Propheta hebrnice, cum vertionibu* Chaldcra,* etc., Lips. 1564 ; David Chytræi *Explicatio Malachies Prophétie, et Chronologia,* etc., Rostoch. 1568; Henr. Moderi *Expositio Malachite Propheta*,* Wileinbcrg. 1569 ; Sam. Rohlii *Malachia* Propheta, cum Commentariis Ilabbin.,* etc., Rosloch. 1637 ; Jo. Henr. Ursini *Commentarius in Malachiam,* Francof. 1652; Saloni. Van Til. *Malachia* illustratu*, seu novo Commentario anniy(ico et exegetico ad planiorem sensui evolutionem elucídalas,* etc., Lugli. Datav. 1701 ; Joan. WesseUi *Malachia* enucleatus,* Eutocie, 1729; Henn. Venoma *Commentarius ad librum elenchiico-propheticum Malachia?,* toovani. 17 9; Car. Frid. Bahnit *Commenlarius in Malachiam, cum examine critico, etc.,* Lips. 1768; Joan. Melch. Faber *Commentatio in Malachiam Prophetam,* Onoldi, 1779 ; Hengstcuberg. qui in tertia *Christologie* parte fere toturn Malachite librum esegetico exposuit.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Arguit Deus Judæos ingratitudinis : quia Jacob, inquit, dilexi quasi filium, Esau autem odio habui. Ubi est ergo amor meus, et timor meus? Secundo, vers. 1, arguit sacerdotes, quod offerant panem pollutum, ct hostias ccecas ct mancas. Hinc tertio, vm. II, iis *amotis novos se surrogaturum promittit, qui* in omm' *loco offerant pio ct sancto purissimum et augustissimum* mincha, *id est sacrificium Eucharistia* (l).

1. Onus verbi Domini ad Israel in manu Malachiæ. 2. Dilexi vos, dicit Dominus, et dixistis : In quo dilexisti nos? Nonne frater erat Esau Jacob, dicit Dominus, et dilexi Jacob, 3. Esau autem odio habui? el posui montes ejus in solitudinem, cl hœrcdilaleru ejus in dracones deserti. 4. Quod si dixerit Idumæa : Destructi sumus, sed revertentes ædificahimus quæ destructa sunt : Hæc dicit Dominus exercituum : Isti ædilïcabunt, el ego destruam, et vocabuntur termini impietatis, et populus cui iratus csl Dominus usque in œternum. 5. El oculi vestri videbunt : et vos dicetis : Magnificetur Dominus super terminum Israel. 6. Filius honorat patrem, ct servus dominum suum : si ergo pater ego sum, ubi est honor meus? et si Dominus ego sum, ubi est timor meus? dicit Dominus exercituum; ad vos, o sacerdotes, qui despicitis nomen meum, et dixistis : In quo despeximus nomen tuum? 7. Offertis super altare meum panem pollutum, cl dicitis : In quo polluimus te? In eo quod dicitis : Mensa Domini despecta est. 8. Si offeratis cæcum ad immolandum, nonne malum est? el siofferalis claudum , et languidum, nonne malum est? offer illud duci tuo, si placuerit ei, aul si susceperit faciem tuam, dicit Dominus exercituum. 9. Et nunc deprecamini vultum Dei ul misereatur vestri (ile manu enim vestra factum est hoc) si quomodo suscipiat facies vestras, dicit Dominus exercituum. 10. Quis est in vobis, qui claudat ostia, et incendat altare meum gratuito ? non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum : el munus non suscipiam de manu vestra. 11. Ab ortu enim solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in Gentibus : cl in omni loco sacrificatur cl offertur nomini meo oblatio munda : quia magnum est nomen meum in Gentibus, dicit Dominus exercituum. 12. Et vos polluistis illud in eo quod dicitis : Mensa Domini contaminala est : el quod superponitur, contemptibile est, cum igne, qui illud devorat. 13. Et dixistis : Ecce de labore, et exsufllastis illud, dicit Dominus exercituum , et intulistis dc rapinis claudum, ct languidum, ct intulistis munus : numquid suscipiam illud de manu vestra, dicit Dominus? 14. Maledictus dolosus, qui habet in grege suo masculum, cl votum faciens immolat debile Domino : quia Rex magnus ego, dicit Dominus exercituum , cl nomen meum horribile in gentibus.

t. Oxus verbi Domini ad Israel. — « Onus, » id est tristis et onerosa prophetia, uti jam sæpius dixi; cujus horrorem temperat dicens, u ad Israel, » ‹7. *d.* Deus in ore meo posuit hoc onus, ul 00 quasi deportem illud ad Israel, eique illud

(!) Propheta in hoc capite viclssitn universum populum ob ingratitudinem, el spedalini sacerdotes ob profanationem sacrorum vehementer expostulat.

Quoad populum, rumo, exponit amorem Dei proferentem Judæos Idumæis, *primo,* conspicuum jam in prodilecliono Jacobi pro Esau, 2; *secundo,* conspiciendum adhuc in vastatione Idum roruin continuanda, sorte autem Judæorum restituenda, 3-5.

Secundo, reprehendit honorem Patri et timorem Domino Deu non redditum, 6.

Quoad sacerdotes (vers. 9 dimidia (tarlo) ramo, in sacrificiis, *primo,* reprehenditur pollutio panis el altaris, 7; *secundo,* vituperatur victimarum illegalis conditio, 8; *tertio,* inculcatur emendatio ct deprecatio, 9.

Stctxno, in ministeriis sacris, *primo,* exponitur Levitaruin cupiditas mercenaria, cum eorum reprobatione futura, 10 ; *se- undo,* annuntiatur institutio novi sacrificii in Eucharistia futura, 11 ; *tertio,* exprobratur tum sacrificantium, tum offerentium, contemptus altaris el ignis Sacri, 12; indignitas legalis victimarum, 13; implelio voturum monca et p ena defectibus, 14

promam et exponam. Israelcm enim ut filium suum amat Deus, ideoque eum hoc onere corripit et castigat. Aptius ergo magisque proprie hebræum Ss *cl,* Noster vertit, *ad Israel,* quam Tigurina, *contra Israel.*

Ad Israel. — Ad duas tribus, videlicet Juda et Benjamin. Hæ cnim solæ, decem tribubus in Assyriam abductis, sibi priscum cl avitum Israelis nomen vindicaverunt, præsertim quia inulti ex Israel, id est cx decem tribubus, vel reliqui, vel profugi junxerunt se duabus jam dictis, ct in camdem cum iis gentem ct rcmpublicam coaluere, uti dixi *in Zacharia.* Ila S. Hieronymus, Hemigius, Hugo ct Lyranus. Ubi moralité? disce Israel, id est validos cum Deo, ct per Deum esse non posse nisi eos, qui unionem ct societatem fraternam colant; invalidi cnim et inermes sunt, qui sibi solis præfisi,a fratrum et sociorum consortio ct auxilio se segregant. Scitum est illud : « Concordia res parvæ crescunt, discordia res mago© dilabantur. »

Ix manu Malachite, — id est pcr Malacbiam quasi manum, id est organum el instrumentum. Os ergo hic vocatur *manus* per calachresim :quia manus est organum organorum, ut ait Philosophus.

Mon'i- angeiuj. Moraliter, disce hic cum qui de vitiis vel erroribus tuis tc corripit vel castigat,esse Malacbiam, id est angelum, ac quasi angelum a Deo cœlitus tibi missum, imo cadeste oraculum, inunusque ingens libi deferentem, a te reverenter suscipi, coli ct amari debere. Qui itaque corripit alium, cogitet se angeli Dei vices obire ; ac proinde ministerium hoc divinum expleat angelice, id est sine ira, aliavo passione,sincere, imperturbate, modeste, lenitcr ostendendo viscera charilatis et compassionis, siculi angeli compatiuntur human© infirmitati et ignoranti©, quæ ad plenum perspecta habent, dum homines corripiunt, juxta illud documentum Apostoli, *Galat.* vi, 1 : a Vos qui spirituales estis, hujusmodi instruite in spiritu lenitatis, considerans tc ipsum, ne et tu lenteris. » Vide ibi dicta. Vicissim qui corripitur cogitet se ab angelo corripi, ab coque sibi hoc onus castigationis, esto duriusculum , jussu Dei imponi, ideoque ei gratias agat; uti faciebat S. Carolus Borromæus, qui prater alios, duos cx Pro^csso sacerdotes graves constituerat, omnium actionum suarum inspectores et censores. Illis enim hoc officii dederat, ut jugiter in omnia verba et facta sua invigilarent, notarentque sicubi quid peccaret, de eoque libere cl sincere sese admonerent, quos benigne audiebat; ct monitus de errore quopiam, illico eum corrigebat : ita habet Vita ejus, lib. Vili, cap. xvi. Nimirum idipsum didicerat ab antecessore suo S. Ambrosio, (pii, ut habet ejus Vita, monitus a quopiam, monitori gratias agebat, dictitans se ingens ab co accepisse beneficium. Vere dixit Sapiens *Prov.* xxni, 5 : «Melior est manifesta correptio, quam amor absconditus. .Meliora sunt vulnera diligentis, quam fraudulenta oscula blandienlis. n Et cap. ix, 8 : « Argue sapientem, ct diliget tc. » El Ecclesiastes cap. vii, 6 : a .Melius est a sapiente corripi, quam stultorum adulatione decipi. » Ex adverso superbi, quia insipientes sunt, « cum se impeti redargutione concipiunt, gladium persecutionis credunt, n ait S. Gregorius lib. X *Moral,* cap. m. Quin et Sapiens : « Qui odit, ait, increpationes, insipiens est, » *Prov.* xn, I. «Non amat pestilens eum qui se corripit : ncc ad sapientes graditur,» *Prov.* xv, 12. Et vers. IO: « Qui increpationes odit, morietur. » Et vers. 32 : « Qui abjicit disciplinam, despicit animam suam : qui autem acquiescit increpationibus, possessor est cordis. » Hoc est quod lugentes angeli edicunt *Jerem.* i.i, 9 : a Curavimus Babylonem, et non est sanata : derelinquamus eam. » Nam « qui non vult corripi, non vult corrigi. Et qui odit correptionem , vestigium, » id est certum indicium, «est peccatoris, » id est peccatis affixi, obslinatique instar diaboli, *Eccli.* xxr, 7.

Quocirca S. Rasilius in *Ilegul. brevior.* Reg. 159 : « Qui hujusmodi est, inquit, hujus conversatio inter reliquos fratres perniciosa est. » Unde idem alibi jubet eos quasi pestes a congregatione segregari. Idem, *Rcgul.* 158 : Sicut, ait, infirmus anxius de salute corporis, libenter suscipit quidquid ordinat medicus, licet acerba sit et aspera curationis ratio; sic humilis, et qui vere salutem animæ desiderat, prompte ct hilariter suscipit correptionem, quantumvis mordacem ct acrem. Scripsit hac de re Galenus librum *De Cognoscendis curandisque animi morbis,* ubi docet, sicut unica ægroti spes recuperandae sanitatis sita est in medico, ita lotam salutis spem consistere in eo, si quis quærat ct inveniat virum virtute ct prudentia præditum, illique se totum instruendum, corrigendum et formandum tradat, illique credat, non sibi, etiamsi defectus quos ipse notat, in se non videat. Hoc est quod ait *Eccli.* xx, f : «Quam bonum est correptum manifestare pœnitentiam ? » Ha fecit S. Petrus correptus a S. Paulo, *Galat.* n, 1!, Theodosius imperator ob cædem Thcssalonicensium correptus a S. Ambrosio, uti refert *Distor. Tripart.* part. H, lib. \ II, cap. vi. In Chronicis Ordinis Cistcrciensis narratur, olim in monasterio Clarevallensi pium hunc fuisse morem, ut si quis ab alio de aliquo defectu moneretur, vel reprehenderetur, illico reprehensus pro reprehendente, in gratiarum actionem recitaret orationem Dominicam.

2. Dilexi vos. — Opponit Deus Esau Jacobo, \>rJ 2 quod hunc dilexerit, illum odio habuerit. Per Jacob intellige familiam potius, quam personam Jacob, puta ejus posteros, scilicet Jaeobæos : sic per Esau intellige Idumæos, Esau posteros. Porro dicit : *Dilexi* in prætento, non in prœsenti *diligo, q. d.* inquitS. Hieronymus:Olim dilexi Jaeobæos. cum me colcrcnt ct redamarent : at jam cum me

avorsentur, ego pariter cos aversor. Nam a amare non redamantem, est amoris impendia perdere. » Verum alii melius to *dilexi* exponunt pcr omnem temporis differentiam, g. *d.* Jacob dilexi, diligo et diligam. Sic enim Hcbræi sæpe per unam temporis differentiam, cœtcras omnes significant. Id ita esse palet cx eo, quod hisce verbis arguit presentes Judæos, eo quod amori suo non respondeant, sed amori rependant odium, g. *d.* Ego vos ab olim dilexi : nam sicut patres vestros dilexi, itaci vos filios corum diligo. Alioqui cnim excepissent Judæi, dicendo : Quid ad nos quod patres nostros dilexeris, cum nos ipsos oderis? Porro dilectio Dei est efficax, et fons omnis boni et doni : ex amore cnim cl benevolentia nascitur omnis beneficentia. Dilexi ergo vos, ideoque ex Ægyptia servitute eduxi, in Synagogam meam elegi, legem de cœlo dedi, vos manna pavi, columna ignis ct nubis pcr desertum deduxi , victorias miraculosas vobis de hostibus dedi, in Chanaan vos deduxi, firmavi, protexi, alui, ditavi; regibus, prophetis, bonisque omnibus vos cumulavi.

Er dixistis. — Hebræum *vau* est conversivum, cujus officium est vertere preteritimi in futurum. Unde Vatablus vertit, *ct dicetis;* Chaldæus, guod *si dixeritis,* Hucusque cnim hoc non dixerunt, quia necdum audierant a Deo : « Dilexi vos; » sed eo audito obstrepere cœperunt, ac dicere : In quo diluxisti nos? — Quo signo, quo dono, quo beneficio tuam in nos dilectionem ostendisti? Vide hic insignem populi ingratitudinem, qua non tantum tot Dei beneficiis ingrati sunt, sed et corum obliti, adeo ut ca non agnoscant ; perinde ac si Deus cis peregrinus esset, nec quidquam boni unquam contulisset ; cum tamen cx libris Mosis, Judicum, Josué, Regum et cœtcris S. Scripture constaret innumera, cl maxima eos a Deo dona percepisse. Hoc est quod eis improperat Psaltes *Psalm,* lxxvii, fi : « Obliti sunt benefactorumejus,etmirabiliuincjusquæo$tendileis.» Huic ingratorum quœslioni respondet Deus, ailque :

Vers. • et 3.

2 et 3. Nonne hiateh erit Esau JACOD(isque gemellus ex eodem partu?) et (tamen) dilexi Jacob, Esau autem odio habui? — Ita ct Syrus, et Arabicus ulerque, *q. d.* Jacob cum suis posteris Jacobæis præclegi, et prædilexi præ Esau el posteris ejus Idunueis. Idquc *primo,* eum do utroque adhuc in utero matris Rebecca» existente, ideoque ante omne corum meritum vel demeritum dixi ct prædixi matri : « Major serviet minori, » puta Esau Jacobo, Gen. xxv, 23; ubi adverte odium hoc Esau non fuisse proprium et formale (nec enim Deus odisse poterat Esau antequam peccaret), sed tantum minorem amorem, quod scilicet Esau postponeretur Jacobo, ciquc in donis cederet et subjiceretur. Sic Genes, xxix, 31, pro eo quod Noster vertit : «Videns autem Dominus quod (Jacob) despiceret Liam,» Hebreos, Chaldæus ct Septuaginta habent : *Videns autem Dominus quod odio haberetur Lia;* ubi neglectus Liæ, ejusque minor amor quam Rachelis, vocatur odium : nec enim Jacob proprie odei al Liam, quam ut conjugem amabat ct alebat. *Secundo,* cum Judíeos praetuli Idumaeis, dando Judæis meam legem, Ecclesiam, templum, Prophetas, regnum, etc., cisque subjiciendo Idumæos. *Tertio* cl maxime ad rem presenterai, cum Judæos Babylone liberavi, Idumæos in gratiam vestri ibidem captivos dereliqui ; unde explicans subdit : « Et posui montes ejus solitudinem, » etc.

(Minoi vocitar amor minor.)

Nola cx S. Hieronymo, Theodoreto, Lyrano, Vatablo, Aria, Ribera et aliis, Malacliias ad litteram loquitur non de pradestinatione Jacob, ct reprobatione Esau, g. *d.* Jacob et Jaeobæos predestinavi, Esau vero et Idumæos reprobavi el gehenna» addixi ; nam hoc constat esse falsum : quia j^b di. multi Jacobœi damnati sunt, el mulli Idumæi, ut Utn> Job cum suis amicis, salvali : sed loquitur de preelections Jacob pre Esau ad bona temporalia. Respicit enim ad illud mairi tilnusque, pregnanti adhuc, promissum *Gen.* xxv, 23 : « Dire gentes sunt in utero tuo, et duo populi ex ventre tuo dividentur, populusque populum superabit, el major serviet minori, » puta Esau serviet Jacobo, ct Idumæi Jacobæis; qui locus manifeste loquitur de praelectione ad dominium temporale, non spirituale. Sensus ergo est, q. *d.* Dilexi vos, o Judæi, magis quam Idumæos fratres vestros, cujus rei hoc vobis do signum cl argumentum : cimi tam vos quam Idumæos, propter multiplicia peccata, Chaldæis vastandos tradidissem, ego vos diligens, pristinamque in patres vestros dilectionem conservans, paulo post e captivikite reduxi, ct in patriam restitui : Idumæos vero, quia fuerunt vestri hostes, in gratiam vestri in ea reliqui, eorumque terram in solitudinem redactam, draconibus habitandam dedi. Hunc esse sensum litteralem ct genuinum patet ex sequentibus. Ex quo allegorico Apostolus *Rom.* ix, 13, assurgit ad prædestinationem ct praelectionem ad bona spiritualia, cujus illa praelectio Jacob ad bona temporalia eral typus. Sicut enim Deus Jaeobæos in opibus terrenis prelulil Idumæis, ita in spiritualibus fideles in fide infidelibus, justos in gratia injustis, electos in gloria reprobis preferì cl anteponit. Ita S. Hieronymus et alii passim, quos sequuntur scholastici, ac nominatim Gabriel Vasquez, I pari, *(burst.* X.XIll, disp. xcxv, num. 45. Vide ea quæ dixi *Rum.* ix, 13 (I).

teglu-

(1) Apostolum non in sensu litterali allegasse hunc locum, vel sequentia docent : « Et posui montes ejus solitudinem,»» etc. Deus igitur, inquit Rosenin«lier, non dicit, qua in re olim Judæos Edomitis pnvhil rit, wd quonam isto, dum hæc loquebatur, tempore esset majoris benevulenliæ indicium, declarat; scilicet, cum utraque, inquit, gens nuper felicibus Nabuchodi nosoris armis suljada et vastata fuisset, poteram ulramque destruere, sed, Edomitis repudiali», vos Israelitas restitui»Cf. Calmetum ad hunc versum.

M- raii- to Jiqao

Moraliter, hic discat quisque «stimare Dei in amorem et beneficentiam, qua multis aliis prælatus est, v. g. si religiosus est, prælatus est saccularibus : si sacerdos, laicis : si doctus, indoctis : si fidelis, infidelibus, etc., adooque si quisque suas naturæ et gratiæ dotes consideret, inveniet se peculiares et proprias aliquas u Deo accepisse, quibus alios superat; sicut vicissim in nonnullis ab aliis superatur; ut hinc ansam habeat humilitatis, inde laudis et gratiarum actionis. Vide dicta *Exod.* cap. xxv, 4. Sic in quolibet sancto suo modo verum est illud Abralire elogium : «Non est inventus similis illi in gloria, qui conservavit legem Excelsi, » *Eccli.* xliv, 20. Et illud S. Pauli : « Unusquisque proprium donum habet a Deo, alius quidem sic, alius vero sic, » I *Cor.* vu, 7.

Et posui montes ejus in solitudinem.—« Ejus,» scilicet *Stir,* ut quidam codices cum Ruperto legunt, hoc est Idiunœœ : hæc enim sita est in montibus, sicut Tyrolis et Helvetia in Alpibus. Probat se odio habuisse et habere Esau, id est Idumæos, ex eo quod eorum regionem vastarit per Nabuchodonosorem, adeo ut civibus in Babylonem abductis, nec inde reductis, ferarum facta sit lustrum ct draconum cubile. Ita Lyranus, Vatablus, Ribera et alii. Nabuchodonosor enim post cxcis un Jerusalem invasit et excidit Idumæam, uti dixi in *Abdia.*

' •. i 4. Destructi sumus. — Hebraice 1W1 *russasmt,* id est depauperati sumus, ct ad extremam inopiam redacti : ita Chaldæus, Pagninus, Vatablus et Arias ; scilicet per vastationem agrorum et urbium, quod Noster clare vertit, « destructi sumus; » Septuaginta, *subversa est Idumæa.*

Sed revertentes ædificarimüs quæ destructa sunt. — Hebraice r^31H *charabot,* id est quæ desolata ct deserta sunt; sicut videmus Judæos, quorum annuii sumus, c Babylone in patriam reversos, suas domos cl urbes rcædificasse sub Cyro, Dario ct Artaxerxe (I).

Hæc dicit Dominus : Isti ædificauunt , et ego destruam. — Ecce odium Esau, el dilectionem Jacob, *q. d.* Vos, o Judæi, reædificastis Jerusalem ct templum, egoque fabricam vestram protexi cl promovi : volent vos æmulariIdumæi, et urbes suas pari modo restaurare ; al ego eis obsistam, ac fabricas eorum impediam et destruam, a Nisi *ergo* Dominus œdificavorit domum, in vanum laboraverunt qui ædificant eam. Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat qui custodit eam, » *Psalm,* cxxvi, 1.

Et vocabuntur termini impietatis, —*q. d.* Idumæa vocabitur terra inops el maledicta, terra ob impietatem desolata; terra quæ impietatis uti habuit culpam, ita et sustinet pœnam, adeo ut omnes transeuntes eam exsibilent et subsannent, dicentes : Quam scelerata fuit hæc terra, quam Deus ita desolavit, ct quasi Sodomam e cœlo sideravit. Alludit vox ;—*VJZPy risça,* id est *impietatis,* ad cren *russas,* id est depauperatus est, y. </. Idunuea fuit populus *risça,* id est *impietatis,* ideo *russas,* id est depauperatus ct desolatus est. lude enim '¿n *rasç* vel rus est pauper; perinde ac si latine dicas: Idumaeus fuit Cyrus, fuit dirus; fiat ergo Irus : fuit Cyro si non ditior, certe dirior et impientior; fiat ergo Iro pauperior. Sicut Cyrus, cæsus a Tomyri regina Scythiœ, factus est Irus, cum caput ejus culeo pleno sanguinis inclusum ab ea subsannante audivit : « Cyre, bibo sanguinem quem tantopere sitiisti. »

Et populus cui iratus est Dominus usque in æternum. — Est metonymia : sub causa enim intelligil effectum, puta sub ira vindictam ex ira manantem, *q. d.* Idumæi sunt populus, cui Dei ira et vindicta in ælernum incumbent : quia eos æterna vastitate, excidio et desolatione puniet.

Quæres, quomodo hoc sit verum? Nam uti Ju- Mn^i dæi, ita et Idumæi excidio Chaldæorum fuerunt10 superstites. Idumæos enim post hæc tempora subegit Simon Machabæus, ejusque filius Hyrcanus, teste Josepho lib. XIII *Antiquit.* cap. xvi et xvn, imo Idumæi interfuerunt bello Judaico sub Tito, teste Josepho lib. VI *Belli,* cap. vu. Respondeo : Id verum est, *primo,* quia captivitas eorum nunquam fuit publico decreto revocata, nec generali reditu soluta; quia ipsi turmatim omnes fuere abducti in Babylonem, sed turmatim exea non fuere reducti. uti fuere reducti Judæi per edictum Cyri, I *Esdræ,* i, I. Manserunt tamen in Idumæa et vicinis locis aliquæ eorum reliquia», (pia» sensim succreverunt seque propagarunt, additis etiam colonis aliarum gentium, quæ in Idumæam nipote derelictam et cuilibet patentem, transmigrarunt : quo factum est, ut incolæ non essent puri Idumæi, sed mixta el quasi nova gens. Vide dicta *Jcrem.* xlix, 13. *Secundo,* hæ Iduinæoruin reliquiæ subaclæsunl ab Hyrcano, uti jam dixi, qui cos coegit ad circumcisionem et judaismum , adeoque ex Iduinæis fecit Judæos. Tunc ergo Idumæa gens ct superstitio excisa fuit, tumquo impletum hoc Malachite oraculum : « Vocabuntur pupulus cui Dominus iratus est in ælernum : » quia in œtemum sustulit eorum rcmpublicam et Synagogam infidelem, camque iransmutavit et transtulit in Synagogam ct rcmpublicam Judæorum, fecilquc ut J i is essent subditi, tam in civi-

(1) Quæ Vctsutio quo tempore et a quo facta sit quærentibus Rosenmuller, et Hesscibergus et alii, annis Nebucadiiezaris, respondent. Sed e contra Maurer: Haud profecto probabile est, vastasse Chaldæos terram eorum, qui in expugnandis Hierosolymis ipsorum socii fuerant. Itaque cum alia vastatio bhnn.eæ ex historia non pateat, Hitngius factum prursus ignotum respici putat. Nos vastationem intelligendam putamus factam ab iis populis, adversus quos quinto post expugnatam Hierosnlyrnam anno Chaldaei bellum gesserunt, a vicinis, inquam, /Egyptiorum, Ammonitarum, Moabiurum populis (Joseph. *ArcJutol.* lib. X, cap. ix) : nam qui Chaldaeorum hostes fuere, fueruul etiam Idumæorum. Istos igitur populos Jdumæorum in regionem irruptiones fecisse putamus.

libus, quam In «acris. Quocirca cum Titus oppugnaret Judíeos, in eorum auxilium venere vigilili millia Idumæorum, ut pro Judæis quasi fratribus, imo patribus, heris ct dominis suis dimicarent. Denique post bellum Judaicum sensim Idumæi ita exstincti sunt, ut ne quidem nomen eorum supersit, uti superest gens, licet vaga, nomen et distinctio Judæorum : ubique enim Judæi ab indigenis distinguuntur cl secernuntur. Peream Judæi per Idumæos accipiunt Romanos, uti dixi in *Abdia.*

Tropologi*'' jicob\t Esiu nonrnVù" tutum ct vitioruul*

Tropologice Remigius : a Esau el Jacob, inquit, fratres, de una stirpe generali, vitiorum atque virtutum figuram prætendunt : quæ duo licet sint contraria, ex uno cordis fonte procedunt. Nam fIu'a suinus arbitrii, pro nostra voluntate aut ad vilia deflectimus, aut ad virtutes. Primogenitus est Esau : quia priora sunt vilia per infanliam, adolescentium ct juventutem : post nascitur Jacob, qui supplantator interpretatur; quia errores fragilioris ætatis ætas firmior succedens corrigit et supplantat. Unde bene major frater, hispidus ct agrestis venator, et sylvis assuctus dicitur fuisse ; minor lenis et simplex, habitasse domi perhibetur. Itaque sub nomine Esau Deus vitia odio habere asseritur, non naturam quam bonam fecit : ct propterea fines ejus ponit in solitudinem , ut omne malum exstirpetur, et vitia non succrescant. Quod si impudens malitia ea quæ sunt destructa rursus (edificare conetur, Dominus iterum destructurum se profitetur. Quod facit duobus modis, sive dum corriguntur peccatores, sive cum pertinaciter peccantes justa ultione damnantur. »

Huc accedit Georgius Venetus, torn. Il *De oraculis Prophet,* sect, vu, num. 318, ubi quærit cur Esau vocetur Seir, ac respondet : quia Seir significat turbinem, horrorem, pavorem, hircum, pilosum, faunum *(Seiiim* enim sunt Satyri), diemonem, quæ omnia recte conveniunt improbis, viventibus secundum carnem el sanguinem, quorum finis csl interitus, ct stipendium mors (ut ait Apostolus) ac gehenna. Horum ergo sors csldæinouiaca, formidolosa, horrore, doloro et angustia plena. Hinc Christus venit ut hominem animalem dc Seir erueret, et ducerei in Jerusalem, id est in visionem pacis. Itaque Sciret Edom sunt impii, et præscrtiin damnati in inferno. De his enim verissime dicitur : « Et vocabuntur termini impietatis, et populus cui iratus est Dominus usque in ælcrnum. v Damnati enim sunt folles et fomenta gehennæ, quorum capiti jugiter incumbit ardens Dei ira ct indignatio, caque efficax ct ignita, vomens flammarum incendia, quibus cos cremabit in ælernum. Væ, væ, væ sceleri cl malis ! Deus hanc maledictionem a cervicibus nostris avertat.

Vers. 5. **5. MAGNIFICETUR Do MINUS SUPER TERMINUM ISRAEL.** — Opponit « terminum, w id est regionem Israel, termino, id est regioni impietatis, puta Idumæ®, vers. 4, 7. d. Glorificetur Dominus qui punit improbos, ct præmiat probos: quia scilicet vastavit impiam Idumæam, ct piam Judæam exaltavit, imo impiam pi® subjugavit, itaque ex infideli et impia fidelem et piam effecit. Id factum est per Hyrcanum, uti jam dixi. Unde secundo, Chaldæus vertit : *Multiplicetur gloria ÍJomini: etenim dilatavil terminos Israelis,* scilicet usque in Idumæam. *Tertio,* alii sic exponunt, 7. d. Extendat Deus terminos ct dominium Israelis, ut co modo pariter extendat suam gloriam et magnificentiam, atque a gentibus Israeli subjectis cognoscatur et colatur. *Quarto,* alii vertunt : *Magnificetur Dominus ultra terminum Israel,* q. d. Gloria el magnificentia Dei non arctentur angustis Israelis terminis, sed ultra eos se propagent et distendant per totum orbem, Hoc cœpit fieri sub Macliabæis, per eorum victorias cœlilus a Deo obtentas; sed allegorico plene facium est per Christum ct Apostolos. In omnem enim terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terne verba eorum. Verus enim Israel est Ecclesia cl populus chribtianus, qui se e Judæa propagavit per universum mundum. Ita hodie veri fideles subjugata Bohemia, Austria, llungaria, etc., gaudent ob dilatatum imperium non tam republic®, quam Ecclesia? , dicuntque : Magnificetur Dominus super terminum Israel.

Anagogice, 7. d. Laudetur Deus ob gloriam, triumphos et multitudinem Israelis, id est sanctorum cl electorum. Hi enim mirifice laudant Deum, quod videant in se cecidisse sortem tam felicem, maxime cum vident terminos impietatis, id est cœlum damnatorum, praesertim amicorum cl sociorum suorum, a Deo ila puniri ct comburi, seque ab eorum sorte per Dei gratiam fuisse erutos el salvatos. Ila S. Hieronymus. Vide Apostolum, ob hoc beneficium, celebrantem et glorificantem Deum toto cap. I ad *Ephc>.*

6. Filius honorat patres. — Recensitis suisVcn. e. in Judæos beneficiis, Deus hic transii ad eorum maleficia, quæ ipsi ingrate rependerunt. Ingratitudinem ergo et irreverentiam eorum culpat ct accusat. Nota. « honorat, » id est jure natura», divino et humano honorare tenetur, et, si vere filius talis est, qualis esse debet, reipsa honorat. Jam honor in hoc præecpto : « Honora patrem el matrem, » quatuor complectitur, scilicet *primo,* amorem; *secundo,* reverentiam; *tertio,* obedientiam; *quarto,* beneficentiam cl alimoniam, si ea indigeant, ut dixi *brut. x,* 16.

Si ergo Pater ego sum, ibi est honor meus? et si Dominus ego sum, ubi est timor meus? — Patri enim proprie a filio debetur honor, domino a servo timor, non tantum servilis, sed et liberalis, qui reverentiam, amorem ac obsequium sedulum et exactum complectitur. Porro Deus est pater fidelium : *primo,* creatione; *secundo,* conservatione el gubernatione; *tertio,* alimonia; *quarto,* cura el providentia paterna; *quinto,* per fidem cl gratiam qu* n°s justificat, sibique iu filios et ha>

redes regni sui adoptat. Idem est dominus iisdem titulis, aliisque, ul quod nos redemerit, et sanguine l ilii sui sibi quasi coemerit; quod sit summa majestas, cui omnis creatura servire tenetur; quod nos quasi servos et operarios ad vincam suam excolendam, proposita mercede glorile æternæ conduxerit, etc. Hisce titulis Deus omnimn, etiam laicorum, est paler el dominus. Unde a<l omnes Judíeos, etiam laicos, hic dirigi a Deo unor, ut sermonem, cosque ingratitudinis, irreverenti^* et impietatis accusari, quod suæ dilectioni, de qua dixit: « Jicob dilexi, » non responderint; s d Deum amantem se odio habuerint, inhonorarint el contempserint, censent S. Hieronymus, Theodoretus, liemigius et Hugo.

Morali-t' r.

debetur domino ta“'r'

Audi S. Ambrosium in *Malachite verba,* in fine tomi H : « Si servus es, inquit, redde domino timoris obsequium : si filius, exhibe patri pietatis affectum. Tu autem cum gratias non agis, Deum ncc diligis, nec vereris. Unde aut contumax servus, aut superbus es filius. Qui est ergo utilis Christianus, semper debel patri ac domino suo laudes dicere, ct in ejus gloriam omnia procurare; sicut ait B. Apostolus I *Corinth.* x, dicens : Sive manducatis, sive bibilis, sive aliud quid facilis, omnia in gloriam Dei facite. Videte quale veri chrisliani Apostolus voluit esse convivium, ul magis fides Christi, quam prandii sagina comedatur; cl plus reficiat hominem Dominici nominis frequens invocatio, quum epularum multiplex ct copiosa collatio, meliusque pascat esurientem religio quam sagina. » Vide sequentia, ubi pulchre docet Christianum debere Deo Patri tam mane, quam vespere instar luscini®, aliarumque avium gratias agere, et laudes oanere. Audi et S. Bernardum serm. 16 *in Cantic. :* « Ita ipse, inquit, patrem sc exhibuit mihi; sed non ego me vicissim illi filium. Quanam fronte attollo jam oculos ad vultum patris tam boni, tam malus filius? pudet indigna gessisse genere meo, pudet tanto patri vixisse degenerem. Exitus aquarum deducite, oculi mei, operiat confusio faciem racam, » etc. Et *scan.* 83 : «Exigit, ait, Deus timeri ut dominus, honorari ut pater, ut sponsus amari. Quid in his eminet? nempe amor. Absque hoc et timor pœnam habet, ct honor non habet gratiam. Et qui de amore non venit honor, non honor, sed adulatio est. Et quidem soli Deo honor et gloria : sed horum neutrum acceptabit Deus, si meile amoris condita non fuerint. »

Magis tamen proprie et genuine ad sacerdotes hic loqui Deum, patet cx eo quod sequitur : « Dicit Dominus exercituum ad vos, o sacerdotes. » Hebræa enim habent : Dicit *Dominus exercituum vobis sacerdotibus, despicientibus nomen meum. Dicit,* scilicet id quod praecessit: a Si ergo pater ego sum, ubi est honor meus? » Unde Complutensia ita legunt et dispungunt, ut hæc omnia conjungant hoc modo : *Ubi est timor meus? dicit Dominus exercituum ad vos, o sacerdotes.* Ita Lyranus, Pagninus, Vatablus et alii. Ubi nota, sacerdotes j r n suerdolaicis vocari filios Dei, tum quia Deo dicati c 1 r® consecrati sunt, ut ad ejus quasi familiam periineant; tum quia justi et sancti esse debent, ut m tri. sancta sacrificia ct preces pro populo Deo offerant : sancti enim sunt filii Dei adoptivi ; tum proprie, quia in lege veteri levito el sacerdotes pro primogenitis filiorum Israel, quos Deus ab angelo percutiente et a morie liberarat, ideoque sibi depoposcerat, Deo oblati et dati sunt, *Exod.* caj). xi», 2, et *Num.* cap. vin, 16. Sensus ergo est, *q. d. Nos,* o sacerdotes, imprimis arguit et culpat Deus, quod cum sitis ejus primogeniti, peculiariter præ laicis cælcrisquo Israelis liliis ab eo dilecti, cl in sacerdotes electi; tamen cum non ut patrem honoretis, nec ut dominum revereamini; sed cum ejusque cultum el victimas inhonoretis et despiciatis. Timor enim hic ct alibi, reverentiam, adorationem, sacrificium, omnemque cultum Dei denotat : « Qui enim metuit, non scrutatur, sed colit, observat, adorat, honorat, glorificat, laudat, commendat, » ait S Chrysoslomus homil. 2 *De Incomprchens. Dei natura.*

Incipit Malachias prophetiam et correctionem n,forn3. suam a correctione sacerdotum : quia reformatio tío reipublicæ cl laicorum pendet a reformatione ru® cleri et sacerdotum : qualis enim est sacerdos, talis est ct populus. Sane hoc sæculo hæresi Lu- nuüow theri occasionem dedit inscitia, et mala vita pluriunì sacerdotum. Quocirca ct Christus initio, l,l æque ac in fine prædieationis suæ, redarguit vitia sacerdotum. Docet id egregie Auctor *Imperfecti,* apud S. Chrysostomum, inilio homil. 38 *in S. Matth.,* ubi recte sacerdotes comparat stomacho; explicans enim ingressum solemnem Christi die Palmarum in Jerusalem, quo primo templum adiit : « El intravit, inquii, Jesus in templum Dei. Hoc erat proprium boni filii, ut el veniens ad domum curreret patris, el illi honorem redderet qui genuit eum, ul tu imitator Christi factus, cum in aliquam ingressus fueris civitatem, primum ante omnem actum ad ecclesiam curras. Hoc erat boni medici, ut ingressus ad infirmam civitatem salvandam, primum ad originem passionis intenderet. Nam sicut de templo omne bonum egreditur, sic eide templo omne malum procedit : quemadmodum medicus quando primo ingreditur ad infirmum, slatini de stomacho ejus interrogat, et eum componere primum festinat : quia si stomachus sanus fuerit, totum coquis validum est; si autem dissipatus fuerit, totum corpus infirmum est: ita si sacerdotium integrum fuerit, lota Ecclesia fiord; si autem corruptum fuerit, omnium fides marcida csl. Cor autem et stomachus sacerdotes inlelliguntur : quia in rebus spiritualibus per eos totus populus gubernatur. Et sicut cor sapienti® locus est, ita sacerdotes sunt receptacula sapienti® spiritualis, Isaia dicente de regibus quidem : Omne caput in dolore ; de sacerdotio autem : Omne cor in tristitia. »

Qn*t la forjoxr, boc (l\ r*¡n **populo,**

Explicat id, munia stomachi analogico applicando sacerdotibus, dicens : a Sicut enim stomachas accipiens cilium coquit eum in seipso, ct pcr totum corpus dispergit; sic et sacerdotes accipiunt scientiam sermonis per Scripturas ex Deo, ct excoquentes eam in sc, id est tractantes et meditantes apud se, universo populo subministrant. Et sicut stomacho subministrante unumquodque membrum suscipit nutrimentum, ct convertit ipsum in sc secundum suam naturam; ul puta quod suscipit jecur, totum iit sanguis; quod autem suscipit fel, bilis efficitur totum; quod vero ascendit in pulmonem, phlegmata fiunt; quod autem in mamillas, totum efficitur lac : sic sacerdotibus in Ecclesia loquentibus Dei verbum, omnes suscipiunt; unusquisque autem convertit illud secundum proprium cor, ita ut unum id ipsum verbum in cordibus quidem rectis procedat ad vitam; in cordibus autem perversis suscitet iracundiam, quasi bilis : in aliis autem operatur dilectionem dulcissimam, quasi lac : in aliis autem odia, quasi phlegma nocivum et expuendum. Videte ergo, sacerdotes, quomodo vos componatis in verbo ct opere. Quoniam sicut in corpore, si aliquod infirmatum fuerit membrum, non omnino languet ct stomachus; si autem stomachus langucrit, omnia membra inveniuntur infirma : sic si aliquis Christianorum peccaverit, non omnino peccant ct sacerdotes; si autem ct sacerdotes fuerint in peccatis, totus populus convertitur ad peccandum. Ideo unusquisque Christianorum pro suo peccato reddet rationem : sacerdotes autem non solum pro suis, sed ct pro omnium peccatis reddituri sunt rationem. Vidit arborem pallentibus foliis marcidam, ct intellexit studiosus agricola, quia l.Tsuram in radicibus haberet. Nam vere quemadmodum cum videris arborem pallentibus foliis marcidam, intclligis quia aliquam culpam habet circa radicem ; ita cum videris populum indisciplinatum cl irreligiosum, sine dubio cognosce, quia sacerdotium ejus non est sanum. » Hæc prolixius recitavi , quia singula aurea ab ore aureo.

Et dixistis : Ix quo dfspeximus xomfn tltm? — Hebraice 13T3 fcazùiu, id est *sprei*-tmws; Chaldæus, *contempsimus* ; Tigurina : *Quanam rc vile habuimus nomen tuum, illudquc nobis sordet?* Respondet Deus : « OlTertis super altare meum panem pollutum. n S. Hieronymus, Remigius, Hugo et Lyranus, per panem intelligunt panes propositionis, censentquc culpari hic sacerdotes, quod cos non triticeos, aut non azymos, ut lex jubebat, sed siligineos, hordeaceos, fermentatos, aut alia ratione votitos Deo offerrent. Addit S. Hieronymus, Remigius, Haymo, Albertus, Hugo ct Lyranus, taxari sacerdotes, quod panes hosco ex quovis frumento conficerent, cum juxta eorum traditionem, ex patrum religione et pio usu acceptam, non nisi cx selecto frumento confici deberent, quod ipsimet sacerdotes sevissent, messuissent, moluissent et coxissent Quod notent Christiani, præsertim sacerdotes, ut discant qualia, quam pura el selecta Deo offerre debeant.

Verum quia panes propositionis non offerebantur in altari, quod tamen de suo pane ait hic Malachias, sed in mensa panum propositionis: nec enim erant victim®, sed mene oblationes; hinc melius pcr panem pollutum accipias victimam pollutam, tum similæ ct panum, quos quasi sacrificia concremabant Deo in altari, vocabantque *mincha,* ut p tel *Levit.* n; tum carnium, puta boum, ovium, hircorum, quos sacrificabant Deo. Ha Chaldæus, Vatablus, Clarius ct Arias. Hebræi enim panem vocant omnem escam, etiamsi caro sil; ac præsertim bos, capra, agnus, et quævis vidima Deo oblata vocatur pa-
nis, id est cibus Dei, uti ostendi *Levit.* xxn, 25, et cap. XXI, G ct 8; *Numer.* xxvm,2. Rationem dedi *Levit.* n, nimirum quod sacrificium sit convivium Dei, in quo Deus cum hominibus quasi comedere et bibere videtur. Quocirca carnes Deo immolali?, erant quasi panis, id est cibus, quo vescebatur Deus : vinum Deo libatum erat quasi potus quem bibebat Deus. Quod enim ignis devorabat ct consumebat, hoc censebatur Deus pcr ignem repraesentatus edere cl consumere : * Panem *ergo* pollutum » vocat victimas cæcas, claudas, mancas, quas contra legem *Levit,* xxu, 19 cl 22, Deo offerebant Ita enim se explicat Malachias vers. S. *Secundo.* «pollutum,» quia non offerebant eo ritu et cæremoniis, quas præscribit lex *Levit.* cap. I, n, in, iv, etc. *Tertio,* « pollutum, » ob impietatem cl scelera sacerdotum cum offerentium. Sacrificia enim Judæorum valebant, cl vim impetrandi habebant non ex opere operato, uti habet nostrum Enduristi®, sed cx opere operantis, pula cx dignitate et devotione sacerdotis sacrificantis, qui hic erat sceleratas ct impius : quocirca ejus oblatio magis Deum irritandi, quam impetrandi vim habebat.

Sxri^t a

Porro Gentiles adeo deorum suorum reveren- (kdu-
l s erant, ul, priusquam vie imas immolarent, K'
eas sollicite explorarent, an pure essent. Hinc ct meliores e grege seligebant, casque Apollini sehgucandidas, quarum, si majores essent, cornua dli inaurabant. Unde Ascanius lib. X *Æneid. :*

El sUtuiin ante ans aurati fronte juvencum
Candentem.

El Ovidius :

Blandís intìnta comibus aurum,
Conciderint icta, nivea cenice juvenca»

Quod si color hic victim® deesset. cretam superinducebant. Unde illud Juvenalis, *satyra* x :

Duc in Capitolii nagtium
CrtUiumque bovem

Testatur Arnobius lib. H *Contra Gentes,* olim in Albano monte non alios licuisse, quam nivei candoris immolare tauros.

V<n. 7. 7 |?T D|CIT|S ; JN QU() POLLUIMUS TE? — id CSt pollulum panem , id est victimam, obtulimus tibi? Nota hic, o sacerdos, qui pollutus pollutum offert Deo sacrificium, Deum ipsum quasi polluit ct conspurcat : quia mensam, victimam el cibum Dei conspurcat, præsertim in lege nova, ubi victima est ipse Christus Deus noster. Quocirca Apostolus I *Cor.* cap. xi, 27, diserte asseverai : n Quicumque manducaverit panem hunc, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini, » 7. *d.* Erit quasi Chrislicida et Deicida, perinde ac Judas proditor. «Dum enim sacramenta violantur, ipse cujus sunt sacramenta violatur,» aitS. Hieronymus.

Ix eo quod dicitis : Mensa Domini despecta. (contemptibilis) est. — Quia scilicet dicitis : Jam viluit altare Domini; ac proinde vilia quælibet in eo offerri possunt. Mensam enim vocat altare, quia, ut jam dixi, sacrificium est quasi convivium, in quo conviva est Deus : mensa est altare, esca est victima, potus csl libamen, ministrans est sacerdos. Tangit hic radicem mali, aitque causam contemptus sacrorum esse ipsam altaris vilitatem, 7. *d.* Vos, 0 sacerdotes, vilipcndilis meum altare, dicitisque illud eviluisse, ideoque parum referre quid, ct quale in eo offeratur : quocirca offertis in eo victimas cæcas, claudas ct mancas.

Qiutiior ? «ero- Quæres, qua causa ct titulo dicebant altare eviluisse? Respondeo *primo,* ob longam sacrorum cessationem : quia per septuaginta annos captivitatis caruerunt templo, altari el victimis.

cn,m 'n accolarum generare solet sacrorum oblivionem, neglectum, incuriam, contemptum, uti vidimus in pagis Belgii, tempore belli Hollandici a sacerdotibus desertis, ubi rustici, præsertim juvenes et pueri qui nunquam viderant sacerdotem, ul primum eum viderunt, stabant attoniti; vel diffugiebant, putantes so non hominem, sed monstrum videre, vel spiritum, uti mihi ibidem olim videre el experiri **Secunda.** contigit. *Secundo,* quia videbant templum a se reædificatum non square gloriam templi prioris, quam viderant senes, et juvenes a senibus audierant, « ac putabant deesse religionis sanctimoniam, quia deerat ædificalionis ambitio, n aitS. Hieronymus; cum c contrario, « Deus non tam altaris ornatum, quam oQcrentium devotionem requirat, » ait Remigius. Tertli. *Tertio,* quia Judæi nuper Babylone redeuntes pauperes erant; unde non poterant opulentas dare oblationes sacerdotibus, qui proinde negligebant altare, aliisque negotiis se dabant quibus compararent sibi victum. Sic enim hodie videmus, subductis, vel pereuntibus redditibus templorum, perire quoquo vel minui sacerdotum curam et ministeria. Ita Qxurti. Vatablus. *Quarto,* quia videbant Deum victimas basco non edere, sed eas igno consumi, linde meliores sibi reservabant, aul cum deterioribus commutabant, censentes satius esso deteriora dare igni, meliora veniri. Audi S. Hieronymum: « Quid prodest, inquit, si offeramus optima? qualiacumquo fuerint qnœ offeruntur, igni sunt devoranda; » erat hic pnrtexlus avaritiæel guke. Sic hodie videmus sacerdotes et pr.rlulos nonnullos in mensis et conviviis esso splendidos, in altari el templo sordidos; in mensis adhibere mappas pretiosas et vina interna, in altari vero lintea lacera, et villum potius quam vinum. Qua de re jure queritur Cardinalis Bellarminus in *Gemitu columba.*

Moraliler, disce hic *primo,* Deo, utpote auctori Mcrihomnium, non (pialia qualia, sed optima el præstantissima esse danda. *Secundo,* contra hæreticos, mm nrDeum honorari el delectari magnificentia lem- nâlu♯ piorum, altarium, vasorum sacrorum, etc., quia ipse major est omni laude, el omni magnificentia magnificentior. Famosa et magnifica fuit mensa sacra, quam, teste Cedreno, Baronie et aliis, Justinianus imperator in augusto S. Sophiæ templo erexit. Constabat enim auro, argénto, omnisque generis lapidibus, lignis, metallis, nf omnibusque rebus quas terra fert, mare el totus **nictu.** mundus. Ex omni materia pretiosa plura, meliora, potiora collegerat, liqualisquo his quæ fluunt, sicca illis immiserat, atque in formam mensæ concinnarci : ita omne varium illud opus inluenlibus erat stupori. In orbem hanc ostentabat epigraphen : « Tua de luis libi offerimus servi lui, Christe, Justinianus cl Theodora. Ea In propitius accipe, Fili Dei Verbum, qui nostri causa carnem assumpsisti, et cruci aflixus fuisti, ac nos in tua reda fide conserva. El quam nobis commisisti rempnblicam cam ad tuam gloriam auge el luere, intercedente saucia Deipara Virgine Maria. »

Mh im Men Ptnlonvei Phili, dclplii. Celebrat Josephus lib. XII *Antif/.* cap. n, mensam, (piam templo Hierosolymitano dono misil Ptolemæus Philadelphus rex /Egypti, ut ab Eleazaro pontifice impetraret septuaginta interpretes, (pii S. Scripturam ex hcbræo in græcum idioma converterent. Erat enim lota ex auro, longa duos cubitos curn dimidio, lata unum, alta sesquicubilum.' Ornata erat cymis versatilibus, ct sculpturis egregiis. Exterior autem loricœ facies gemmis pulchris, ovali specie distinguebatur. Huic subjecta eral corona per circuitum, omne genus frucluum repræsentans, dependentibus racemis, el spicis emergentibus, el malis punici» intersertis, quæ omnia constabant e lapillis colorem nativum frucluum referentibus, et auro circum totam mensam revinctis. In mensa autem sculptus erat Mæander magni pretii, gemmis per medium tanquam stellis variegatus, carbunculo et smaragdo suavissime radiantibus. Basis facta erat e carbunculo palmum lata, crepidinis specie; qua vero pedes innitebantur, ocio digitorum

latitudine. Tanta erat artis subtilitas, ut perflanto vento agitata, naturae, non artis, opus videretur: crassitudo autem menno eral semicubitalis. IJæc et plura Josephus,

MpiHft. Ab his discamus exhibere Deo mensam honora? tam et magnificam, non cum Judicis vilem el dospectum. Id faciemus mystice, si animnn nottram omni virtutum genere adornatam Deo offeramus. Ipsa est enim cfuasi microcoMntis Deo, qui macrocosmus csl, dicanda; ac pra^ertim d opera charilatis exerceamus. Hisce enim mensam instruimus, non tam pauperibus quam ip*i Deo: in hac enim ipse delectatur et quasi epulatur.

ru inim» . or* tallbni oriunda

Crrwrlini cum aim it Encharultam. Tropologice S. Hieronymus : « Polluimus, ait, panem, id est corpus Christi, quando indigne accedimus ad altare, el sordidi mundum sanguinem bibimus cl dicimus : Mensa Domini despecta est, non quod hoc aliquis audeat dicere, s/d opera peccatorum despiciunt mensam Dei. > I nde de talibus nil Apostolus I Cor. cap. x, 20: « Non potestis calicem Domini bibere, el calicem deinoniorum : non potestis mensæ Domini participes esse, cl mensæ dærnoniorum, > etc. Rursum polluit panem et mensam lici, ac in ipsum D<*um jacit contumelias, oit S. Hieronymus, doctor ct praedicator, qui verbum Dei, quod c*l panis anima?, docet propter lucra, vel humanam gloriam, ac divitibus blanditur, peccatores honorat, ct pauperes sanctos repellit, « mensam Scripturarum Dei mensis idolorum, sæcularisque doctrina» putans esse communem. »

8. SI OFFERATIS CECUM AD IMMOLAXDUM, MO»! malusi est? — Ita et Scptuagiuta ac Chaldæus vertunt interrogative, g. d. Omnino malum esi, (¡nia contra legem Levíf. cap. xxi, îî, quæ poscit victimam integram et vitio carentem. Recentiores, ut Vatablus et Tigurina, vertunt affirmative : « Cum hostiam circam sacrificalis (supple, dicitis), non est malum. » sed bonum el licitum. Peccabant ergo avari sacerdotes, qui ul oblationes suas suaquo lucra augerent, nullam respuebant victimam a populo oblatam, etiamsi cæca esset vel manca; imo pro integra a populo oblata, ipsi e suo grege substituebant claudam vel midilam, integram sibi reservantes.

Ita peccant hodie Christiani, qui pro decimis 11 primitiis dant manipulos, vel animalia deteriora, meliora sibi retinentes; qui filios claudos, luscos, stolidos, ineptos detrudunt in monasteria, vegetos el acres tradunt mundo; qui tempus juventutis tloridæ dant carni et sanguini, tempus senectutis effœtæ dant pietati el Deo. eie.; qui moliore* horas dant studiis, deteriores orationi : Dei enim majestatem contemnunt, <|ui ei seip*os anteponunt, ut sibi poliora, Deo pejora attribuant. Si tales el talia offerrent principi, vel regi, nonne vapularent? Qui semesas a porcis vel canibus escas regi apponeret, inulcturctur; non nnilclabllur is <pii ollert Deo semesa a diabolo, el aliquid udirne diabolicum exhalantia?

Symbolice, Remigios et s. Hieronymus : < Vie* tima, inquit, Dei e4 bonum aliquod, ut orabo, eleemosyna, etc. Verum emea eatvictima, fi animus offerentis non e<t illustrata* luce veritatis; vel si non r*t simplex intentio ejo» qui offert Clauda est orationis victima ejus, qui duplici mente accedit ad deprecandum Dominum. Debili* e t, qui Christum non habet, qui e<t Dei virtus ct sapientia. htiusmodi vicum*? *i offerantur, minime Deo piacere pos-unt, sed potius n um faciunt offerentem. • Manca est obedieutia, qua» subjicit *uperiori voluntatem, non intellectum; manum, non animum (I).

Orm illud Dea tvo (et vide) si manir ei, — g. *d.* Videbi utique quod non pia» ebil ei, sed summe displicebit, donaque tua respuet, quin et indignabitur tibi : cen ehit enim se a te contemni et vilem reputari, quod tam vilix pu*a cæca, clauda, manca ammalia offeras, et integra tibi referves. Si ergo talia non audere* offerro duri luo homini mortali, quomodo Deo immortali ca offerre andes, qui est Rex regum, et Domimi* dominantium?

Alt st si sar-EiiT facies t u i. — puta te tuumque munii*, quod ore et facie tua ci obversa offers : facies enim index est animi et mentis, totumque hominem cl personam ipsam repraesenta*. Nam facies decora, honesta, liberalis, reverens. meretur suscipi, hilarique et benigno vultu a principe, el multo magis a Deo suscipitur : facies vero indecora, turpis, avara, impudens, irreverens, ab iisdem despicitur et rejicitur, g. Ï. Dux el princeps tam avaram et impudentem fadrín, quæ tam avarum cl impudens munus sibi offert, non acceptabit, sed adversabitur; quanto magis ego eadem non acceptabo, sed aversabor? Sic de Job reverente, palíente el pio ait Deus cap. ini, 8 : « Job aulem servus meus orabit pro vobis, faciem ejus suscipiam. »

9. Er mxc ditrecamlxi. — Hisce verbis non ironice, ut volunt Clarius cl Arias, sed serio hortatur eos ad pœnilentiam. ul patet ex sequentibus Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Haymo, Rupertos, Lyranus el alii. v«rv k

De mim rxiv vestía (ita Hebræus. Chaldæus, Septuaginta, Tigurini et alii : perperam ergo Pagninus vertit : *De manu ru<tru)* factvm est hoc, — g. d. Non patrum hoc scelus est, sed vestrum: non tam laicorum est culpa, quam vestra, o sacerdote* (eos enim alloquitur, ut patet vers. 6). Vos ergo suppliciter deprecamini vultum Dei, qui eum offendistis et ad indignationem concitastis. Ita S. Hieronymus. Theodoretus. Lyranus

(I) Vers 7. «Offertis super altare meum panem pollutum, » id vsi sacrificia impure, ul ex vers. seq. pateu OfO feeArm univmim cibum et vicium notai. Ei omne quod Deo offertur, si panis sit, «re victima, dicitur *l<in f Iki, Ltvit.* ni, il ; ni, S. Notandum membrum primum vorsus septimi responsum continere ad mierrvgationem prvpodum versu sexta extremo.

et alii. Aliter Vatablus, 7 *d.* De manibus vestris, id est ab operibus manuum vestrarum profecta est hæc maledictio, dc qua dicitur in sequentibus, vers. 14 : « Maledictus dolosus qui habet in grege suo masculum, et votum faciens immolat debile Domino. »

Si quomodo suscipiat facies vestras, — id est vos vestrasque oblationes, ut dixi vers. 8. Aliqui ex hcbræo sic vertunt : *Nam auferet,* id est *si quo modo auferat a volas faciem,* scilicet suam iratam, sut vestram tristem malisque oppressam, ostendendo vobis faciem hilarem, caque vos exhilarando. Hebræum enim XÜ3 *nasa* et suscipere, et tollere vel auferre significat. Aliter Theodoretus, 7. *d.* Num sine poenitentia ct deprecatione veniæ vos in gratiam recipiam?

Ven 10. 10. QUIS EST lx Y0B|S QL| claudat ostia (templi) et incendat (perperam Complulcnsia legunt, *non incendat)* altare (hoc est, altaris ignem, et per ignem victimas ac thymiamata, quæ quotidie in altari cremantur Deo) meum gratuito?—7. d. Nemo vestrum gratis templo ct altari servit, sed laboris sui stipendia percipit, ct cx altaris oblationibus sustentatur ct vivit; cur ergo illud meumque in eo cultum negligitis, et negligenter peragitis? Si cnim non religionis ct Dei intuitu, certe mercedis respectu, ct obligatione justitiæ obstricti, deberetis hoc munus vestrum ad quod pretio conducti estis, diligenter cl accurate obire et prestare. ItaS. Cyrillus, S.Hieronymus ct alii. Nola, ad verbum ex hcbræo sic vertit Tigurina : *Adhac quis ex vobis ostia claudat? num vero in ara mea gratis incenditis?* quod Noster aliis verbis, sed clariore sensu expressit, dum vertit : *Quis est in vobis qui claudat ostia, cl incendat altare meum gratis?* Alii vero cum Septuaginta et Chaldœo contrario vertunt hoc modo : *Quis est in vobis qui claudat fores, ut non accendatis aliare meum gratis ?* q. d. Utinam aliquis vestrum clauderet fores templi, ut non uratis super altare meum victimas hisce pollutas frustra, sive in vanum. Nain illæ mihi non placent, sed placet pura *mincha* Christi, quæ toto orbe offertur, ut sequitur. Ha Theodoricus, Vatablus ct Clarius. Unde et S. Hieronymus notat gnecum íwjtáv, id est *gratuito,* verti po se. in *gratia :* « ul videlicet, inquit, gratiam non habeant altari Domini serviendi, sed ea priventur. » Hic secundus sensus valde tam hcbræo, quam sequentibus cohœret et respondet : atque h ı »ræum OJH *chinnam* siepe significat gratis, fr stia, in vanum, ut *Psalm,* xxxiv, 19 : a Odio habuerunt me gratis, n hebraice *chinnam.*

NOX EST MIHI VOLUNTAS IN VOBIS, DICIT ÜOMINUS. — Tigurina : *Non* csl *mihi in coins beneplacitum,* id est non mihi placetis, non estis mihi grati ob vestram irreligiositatem, neglectum el contemptum sacrorum. Hebræum cnim yan *chepels* significat placitum, beneplacitum, complacentiam, affé 'lumquc amoris ct benevolcntiie, quem Septua- (' Va vertere ct vocare solent wfrxiw. a Et (id est idcirco) munus (hebraice r"lfW *mincha,* de quo paulo post) non suscipiam de manu vestra. » Vetera cnim sacrificia non placebant cx opere operato, uti placent in lege nova, sed tantum cx opere operantis. Cum ergo hic operantes ct sacrificantes displicerent Deo, displicebant ct sacrificia; ideoque per Christum cum Synagoga, lege el gente sunt abolita. Idem fiet Christianis. Audi S. Chrysostoinum in cap. xx *S. Matth. :* « Prius, ait, in vallibus fiet obscuritas, die declinante ad occasum. Quando ergo colles videris obscurari, quis dubitat, quin jam nox est? Sic primum in STcularibus et iaicis Christianis incipit praevalere obscuritas peccatorum. Nunc autem quando jam vides, quod sacerdotes positos in summo vertice spiritualium dignitatum, qui montes et colles dicuntur, apprehenderit iniquitis tenebrosa, quomodo dubitetur quia finis est mundi? » Idem in cap. XXIV *Matth.* homil. 47 : « Si pars aliqua domus, inquit, fuerit decisa, cum labore tamen possibile est ut reparetur. Si autem ipsum fundamentum fuerit conquassatum, quid faciei paterfamilias, nisi in aliquo loco nova jaciat fundamenta, el lapides de priori loco transvectans, aliam sibi ædificct domum? Sic et in spiritualibus, si quidem populares peccaverint, per poenitentiam corriguntur; si autem dissipatum fuerit ipsum sacerdotium, quod est populi fundamentum, quid faciat Deus? juxta illud Christi : Vos estis sal terræ, quod si sal evanuerit, in quo salietur? Ad nihilum valet ultra, nisi ut mittatur foras, ct conculcetur ab hominibus, » *Matth.* cap. v, 13.

11. A» ORTU ENIM SOLIS USQUE AI) OCCASUM, MAG- Vers. H.
NUM EST NOMEN MEUM IN GENTIBUS, — 7. *d.* Nolo aillplius angustis Judieæ finibus contineri, arcta mihi est Jerusalem, angustum templum : coarclor in Palæstina, cœlum cnim ct lerram ego impleo. Quare par est ut totus mundus sil mihi templum, ul omnes gentes ubique me colant victimis ct sacrificiis. Quocirca brevi per Christum clliciam ul nomen meum gentibus toto orbe praedicetur, illæque me ubique agnoscant, adorent, celebrent.

Er IN OMNI LOCO SACRIFICATUR, ET OFFERTUR NOMINI meo oblatio munda. — « Sacrificatur cl offertur, n id est brevi per Christum ct Apostolos sacrificabitur ct oilerclur : Propheta cnim prophetice loquitur, cl prophetat de futuris, 7. *d.* Nolo, o sacerdotes Judaici, vestra sacrificia, sed brevi ca abolebo, tum quia impura ct polluta sunt, tum quia uno in loco a pauculis Judæis offeruntur. Quocirca cis per Christum surrogabo sacrificium aliud, quod in se purissimum erit ct sanctissimum, quodque ubivis terrarum a quibuslibet gentibus mihi offeretur.

Quæres, qu.ænam hæc oblatio munda? *Primo,* Judæi respondent esse preces, quas Judæi pii inter gentes dispersi ubivis locorum Deo offerebant. Unde Chaldæus vertit : *Ego recipiam ^reces*

Oblâtio mundi <in®T Primi üjdUu- th.

vestras, et nomen meum sanctificabitur per manus vestras, ct erit sicut oblatio munda coram mc. Verum hoc ex textu putet esse falsum. Nam rejicit hic Deus sacrificia Judœorum dicens: «Non est mihi voluntas in vobis. Et munus non suscipiam de manu vestra ; n cisque opponit sacrificia gentium, eaque acceptat.

Secuodi. *Secundo,* Hugo censet esso oblationem quam gentes prosclylœ et Deum Judæorum agnoscentes offerebant in templo Hierosolymitano. Sed obstat to *in omni loco,* quod perperam invertit Hugo, explicatque, q. d. *Ex omni loco.*

Tulia. *Tertio,* Arias accipit oblationes el victimas, quas gentes tempore Malachiæ, Deum verum ex motu cadorum et gubernatione universi agnoscentes, ubivis locorum ipsi offerebant. Verum gentes sacrificabant Jovi, Herculi, Belo, non Deo vero : Jovem enim pobçbant gubernatorem universi. Pauci enim gentilium, ut Job ejusque amici, Deum verum agnoverunt et coluerunt: casieri omnes coluerunt idola, quæ proinde in Scriptura dii gentium nominantur.

Quarta. *Quarto,* Calvinus et hærctici, qui negant omne sacrificium legis novæ proprie dictum, accipiunt oblationem mysticam, puta Dei cultum per fidem, spem, charitatem, orationem, invocationem et laudem, atque opera pia, præserlim charitalis ct elcemosynæ, aut conversionis animarum. Idem censent Clarius et Vatablus, quibus favere videtur Tertullianus lib. V *Contra Judæos:* sed idem adversatur iis, lib. HI *Contra Mare,* xxii, ubi sc explicat, ct per oblationem mundam accipit sacrificium Eucharistiæ, Deique laudes et hymnos, ejui cum ea cani solebant : qua dc causa ipse sub oratione el hymnis solet intelligere Eucharistiam, sicut ct alii Patres subinde eam vocant ií/.r*, id est *orationem,* precationem sacram, lilurgiam; imo idcirco vocatur Eucharistia, id est gratiarum actio.

Quinta genuina, criûdiim* £ucbi. J ît,v primo, Verum dico, de fide est hanc oblationem mundam esse sacrificium corporis et sanguinis Christi 'n Eucharistia. Unde patet contra hærelicos, Eucharistiam non tantum esse sacramentum, sed et sacrificium. Probatur *primo,* quia pro *oblatio* hebraicc est **nnJO** *mincha,* quæ vox licet ex sui origine signified quodvis munus, donum, oblationem, sacrificium ; tamen a Mose el Deo appropriata esi uni sacrificio, ul scilicet proprio signified sacrificium farreum, quod fiebat ex farina vel pane, quodque describitur *bwit.* n, ut ibi dixi. Hoc autem *mincha,* sive sacrificium farreum, erat proprie diclum sacrificium, ul patet *Levit,* ii. eratquo typus sacrificii eucharistici : utrobique enim offertur farina el panis, sed in Eucharistiam Iranssubslantialus cl transmutatus in corpus Christi. Cum ergo *mincha* typicum d judaicum fuerit proprio diclum sacrificium, sequitur mullo magis *mincha* verum et Christianum, pula Eucharisticum, esse verum el proprium sacrificium. Unde Sepluaginla vertunt: *In omni loco incensum offertur mihi, et sacrificium mundum;* Arabicus : *Ab ortibus solfa ad occasus ejus nomen, meum glorificatum in gentibus, et afferunt ad me victimas, ct incensa nomini meo in omni* loco; Syrus: *In omni loco faciunt mihi incenia, et offerunt* nomini *meo oblationes mundas;* Tigurina : Jn *omni loco nomini meo incensum, et mola pura offertur.* Mola enim pura est sacrificium farreum, vel farina qua viclimæ immoíandæ caput aspergebant: unde ab hac mola dictum est verbum immolo. Alludit Malachiasad sacrificium juge, quod quotidie tam mane quam vespere offerebant, in quo victima erat agnus, cum decima parte simile conspersæ oleo, *Exol.* cap. xxix, 38. Agnus enim repræsentabat Christum, simila speciem panis, sub qua ipse in Eucharistia immolatur.

Secundo, idem innuit vox *munda,* q. d. Iloc *m ncha* erit in sc munda ct sancta victima, ita ut semper maneat munda, etiamsi eam offerentes sint immundi. Talis autem est sola Eucharistia, in qua victima est ipse Christus mundissimus, et Sanctus sanctorum. ScCJt4°-

Tertio, quia Malachias solis hic loquitur sacer dotibus Aaronicis, ul dixi vers. 6, corumqut mens® ct victimis pollutis opponit sacerdotes, altare, et victimam mundam legis novæ. Ergo loquitur de sacrificio non metaphorico el mystico ; sed genuino et proprie dicto. Hæc enim tria, scilicet sacerdos, alt ire et sacrificium sunt correla- T-'tu·

tiva, ul ubi unum est, cadera duo adesse neccsse sit. Sacerdos enim est sacrificii, quod in altari offertur, sacerdos; el vicissim, sacrificium in altari oblatum, est sacerdotis in altari sacrificantis sacrificium. Cum ergo hæc tria vere fuerint in veteri lege, quæ fuit typus legis novæ, sequitur in lege nova quoque veros cl proprios esse sacerdotes, aliaría et sacrificia, præserlim quia nulla unquam Ecclesia, aut religio, imo nulla gens Deum vel idolum colens, fuit sine sacerdote et sacrificio. Natura cnim dictat Deum colendum esso latria et sacrificio.

Quarto, idem convincit vox *sacrifiatur,* pro qua hebraice est Tüpo *mudar,* id est *adolefur,* incenditur, suffumigatur, crematur. Oratio autem non incenditur, nec crematur, sed victima propria dicta. Unde *mudar* idem est quod *sacrificatur,* quia olim omne sacrificium Deo cremabatur. Jam autem in Eucharistia non crematur, sed alio modo digniore Deo sacrificatur, ct iu honorem ejus transsubslanlialur, cl manducando consumitur : de quo mox plura.

Quinto, idem ostendit tò *in omni luco ct in gentibus.* Nullum enim est sacrificium quod ubivis gentium a fidelibus offeratur, nisi Eucharisticum. Q-^tx

Sexto, ita hunc locum inlelligendum esse docet Concilium Tridcntinum, sess. XXII, cap. i, omnesquo Patres el doctores, nimirum S. Hieronymus, Thcodorelus, Remigias, Rupertus, llaymo, Hugo, Lyranus, Hibera hic, item Clemens Romanus, lib. VII *Constitui. Apost.* cap. xxxi, S. Martialis,

epist. *ad Burdcgai.* cap. m, Irenæus lib. IV, cap. XXXII, Justinus *Contea Tryphon.,* Cyprianus lib. l *Contra Judæos,* cap. xvi, Cyrillus, *Calcch.* 16, Eusebius lib. I *Demonstrat.* cap. vi, S. Augustinus lib. Will *De Civil,* cap. xxxv, S. Chrysoslomus in *Psalm.* xcv, ct oral. 2 *Contra Judæos,* Tertullianus loco citato, Damascenus lib. IV cap. xiv, insuper Rabbini, ut R. Samuel, tract. *Dc vero Meslia ad R. Isaac,* cap. xx, el alii apud Galalinum lib. XI, cap. xi; vide Bellarminum lib. l *Dc Missa,* tolo cap. x, ubi omnia hærelicorum effugia confutat (I).

Objiciunt Calvinus ct Antonius Sadeelius, aliique qui Missam missam faciunt, *mincha* hic tropice sumi pro pura religione el spirituali Dei cultu, quo Deum mente colimus ct adoramus : quia, inquiunt, pro *sacrificatur* hebraico est Tjpo mudar, id est offertur thymiama, adolctur suilitus, vel incensum, ul vertunt Septuaginta. Atqui nullum est thymiama quod in lege nova proprie dictum Ü6O offerimus, sed tantum mysticum, scilicet oratio ct purus Dei cultus : ergo ille hic intelbgilur. Respondeo, radix *mudar* est nyp *cata/,* quod licet proprie significet *suffire,* suffumigare, adolere incensum; tamen sæpe per metalepsin significat *sacrificare :* quia in sacrificio olim victima incendebatur, itaque per ignem cl fumum ascendebat ad Deum : ita docent omnia lexica, omnesque Hebrai. Eucharistia ergo est oblatio munda, quæ *mudar,* id est *sacrificatur* Deo. Adde, alludi ad *mincha* vetus et judaicum, cui thus imponebatur, quod totum Deo proprio *mudar,* id est suffumigabatur et cremabatur, juxta legem *Levit,* cap. n, 2 : per thus enim, quod omnium gentium usu et ritu Deo adolctur, significabatur rem hanc, pula mincha, id est sacrificium farreum, Deo offerri el sacrificari. Inde et m nostris solemnibus Missis adhibetur ihurilicalio. Per hanc ergo tliurificalionem Propheta mctonymice intelligit sacrificium, cujus illa est index ct symbolum, imo pars aliqua ; sed de hoc mox plura. Jam verba singula pressius examinemus.

l.x OMXi loco, — quia nihil ita Dei nomen ct gloriam toto orbe celebrat et magnificat, ac sacrificium Eucharistiae, quo Christus ipse se in victimam Deo Patri offert per manus sacerdotum suorum, uli paulo post ostendam.

Sacrificatur. — Septuaginta, Tigurina et Pagninus, *incensum offertur;* Syrus, *ponunt incensa,* thurilicanl; Arabicus Antiochenus, *faciunt mihi incensa;* Arabicus Alexandrinus, *afferunt ad me incensa.* Hebræum enim *mudar* est participium passivum conjugationis Hophal, quod proinde vel ut nomen, significans *thymiama,* incensum, suffitum; vel ut verbum, aut potius verbale, significans *adolctur,* incenditur, accipi potest; ul nomen acceperunt Septuaginta, ut verbale Noster.

Ubi nota Eucharistiam hic vocari *incensum* vel *thymiama. Primo,* quia continet Christi corpus quasi hostiam, Deo in ani crucis igne charitalis incensam, quæ quasi thymiama odorem suavissimuni Deo exhalavit, quo ejus iram placavit, cumque hominibus reconciliavit. *Secundo,* quia Eucharistia conficitur ct conditur sacris precibus, quie sunt thymiama Deo, juxta illud *Psalm,* cxl, 2 : « Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. n Ita S. Chysostomus in *Psalm,* xcv : *a* Dilucide, inquit, mysticam interpretatus esi mensam, quæ est incruenta hostia. *Thymiama* vero *purum* appellat sacras preces, quæ post hostiam offeruntur. Dic cnim suffitus Deum refocillat, non is qui a terrenis radicibus sumitur, sed (pii a puro cordo exhalatur. » Denique Eucharistia vocatur *incensum,* quia non tantum repræsentat, sed et reipsa continet Christum in ara crucis pro nobis incensum, id est dolore et amore tostum. Dcoquc sacrificatum.

Kndiv erniam vel ihy-

Tropologice, thymiama sunt ignitæ orationes, suspiria el vota tam sacerdotum quam fidelium, dum Eucharistiam vel consecrant et conficiunt, vel sumunt ct manducant, juxta illud quod *Apocalyp.* cap. iv, 8, angeli dicuntur habuisse et obtulisse Deo « phialas aureas plenas odoramentorum, quæ sunt orationes sanctorum. » Quocirca S.Chrysostomus,homil. *ad popul. Antioch.:* «Igitur, inquit, tanquam Icones ignem spirantes ab illa mensa recedamus, facti diabolo terribiles, et caput nostrum mente revolventes, et charilatem quam nobis exhibuit. »

Offertur. — Hebraice WO *muggas,* id est affertur, adducitur, offertur, applicatur, propinqiia fit. Radix enim IU43 *nagas* significat *accedere,* appropinquare : viclimæ enim ct dona quoB Deo offeruntur, ad illum quasi accedunt et appropinquant, præserlim Eucharistia, in qua victima est ipse Christus Dei Filius.

Oblatio. — Ilebraice **mrw** *mincha,* id est munus, donum, quod Deo adducitur, donatur, offertur, a radice **nnj** *nacha,* id est adduxit, dedit, Obtulit. Porro *mincha* proprie erat sacrificium farreum, puta farina, el panis, *Levit,* n, quod proinde sua forma ct specie, erat expressa figura Sacramenti et sacrificii Eucharistiæ : unde ct cum illo in jugi sacrificio agni, quotidie libabatur vinum juxta legem *Exod.* cap. xxix, 40, quod re-

ti) Et verissime non potest, ul observat Dr. Frid. Liebermann in *Institut. Thcol.* lorn. IV, part. I, nostro loco abud sacrificium lutclligi, quarn Eucharistia. Non iicritkiutn crucis, quod uou offerebatur in omni loco; non sacrificium precum et bonorum operum : nam *primo,* Propheta loquitur do quodam sacrificii genere, quod anta nun íuit : sed spiritualia sacrificia in velcri ' lun lege fuerunt; *secundo.* M tlichias loquitur de cnikio externo cl visibili, per quod nomea Dei mela- r* - r; illu lque opponit sacrificiis Judæorum, quæ pollute erant. Quænam aoleni esset hæc oppositio, sì de spirituali sacrificio ageret? An cx pine offerentium? Sed etum inter Christianos impuri e^o pu&sent. Ergo in hoc oppositio est, quod res ipsa, quæ nunc offertur, immonda esse nequeat.

præsenlabat alteram speciem Eucharistiae, scilicet vini, sub qua cx vi verborum consecrationis ponitur et immolatur sanguisChrisii,uti sub specio panis vi corumdem ponitur corpus Christi. Insuper, cum *mincha* adolebant el offerebant oleum, thus ct sal : oleum significat misericordiam Chrisii, quam in hocSncramento elsacrificio quotidie quasi novam et redivivam nobis exhibet : thus, ejusdem religionem el odorem suavissimum, quo se Palri in cruce immolavit, et rursum in Eucharistia immolat : sal, œternitatem ct incorruptionem,qu un in beata resurrectione per Eucharistiam nobis afferet, uti ipse promisit Joan-
oiimvic. nes cap. vi, 55. Plura de his dixi Levif. u. Sic et
f'r7 n n l>riscas gentilium, qui pultibus el pane potius
oro quam carne vescebantur, victimas fuisse incruentas cl puras, id est farreas, non carneas, docet Ovidius lib. 1 *Pastor. :*

Ante deos homini quod conciliare valeret
Ear eral, cl puri lucida mica salis.

M'h ai- Ideoque in sacrificiis mola, quæ vocabatur, ex
uqirj? farre saie constabat : Mola enim, ait Festus Pompeius, nihil aliud erat, quam far tostum et sale aspersum ; et quod eo molito hosliæ aspergerentur, inde molæ nomen invenit : quam proinde, Virgilios lib. 11 *Alneid.,* salsas fruges appellat :

Et salsa fruges, el circum tempora vili®,

Sic ct Tibullius lib. Ill, *cleg,* iv :

El vanum metuens hominum genus, omnia noctis
Farro pio placant, cl saliente sale.

Rursum Ovidius lib. IV *Pastor. :*

Farra Deæ, mierque licet salientis honorem
Delis, el in veteres Ihurea grana focus.

Idem, lib. I *Pastor. :*

Inde vocor Janus, cui cum corcale sacerdos
Imponit libum farraque mixta salo.

Quin cl Arnobius lib. II *Contra Gentes,* docet farreas victimas fuisse ante thuris notitiam el usum: « Thus, ait, neque ipso Romulus, aut religionibus artifex comminiscendis Ninna, aut esse scivit, aut nasci, ul pium far monstrat, quo peragi mos fuit sacrificiorum solemnimn munia. »

Ei tu- Munda, — *primo,* quia corpus Christi, quod in
n>ií.i <ll- Eucharistia offertur, est mundissimum et sanctis-
Cilar simum, nipote cx Virgine opera Spiritus Sancti
niunh etlormalum, ipsique Deo hypostatice unitum. Se-
triplici- *cundo,* quia nulla indignitate aut malitia sacerdo-
Ur. tum, vel offerentium inquinari potest, inquit Concilium Tridcntinum, *Sess.* XXII, cap. r. Etsi enim sacerdos esset impiissimus, Eucharistia tamen semper suam munditiem retinet, viinquo mundandi ex seipsa, sive ex opere operato. *Tertio,* quia Eucharistia homines non tantum a peccatis, sed a peccatorum causis, pulaaconcupiscentiis, tcntationibus, pastionibus emundat, ac peccandi occasiones vel amovet, vel ad eas superandum robur addit.

Denique tres erant species sacrificii a Dto Judæis præscriptæ, Levici. Prima erat holocaustum, puta bos, ovis aut columba, quæ tota in Dei honorem comburebatur. *Secunda,* hostia pro peccato, ad illud scilicet expiandum. *Tertia,* victima pacifica, qua scilicet pro pace, id est salute cl beneficiis, vel jam obtenti*, Deo gratias agebant, vel pro obtinendis supplicabant Hisce tribus in lege nova successit unicum sacrificium Eucharistias, quod eminenter tres hascc species in se complectitur. Ipsa cnim est dignissimum Deo holocaustum, quo summa Dei majestas colitur et honoratur, estque refricatio et repetitio holocausti illius, quo Christus se totum Patri in ara crucis obtulit ct immolavit. Ipsa pariter est sacrificium propiliatorium pro peccatis, juxta illud *Hef/r.* cap. x, G : a Holocautomata pro peccato non tibi placuerunt; tunc dixi : Ecco venio. In capite libri scriptum est de me, ut faciam, Deus, volun talem tuam. » Et vers. 10 : « In qua voluntat sanctificati sumus per oblationem Jesu Christi. » *Tertio,* Eucharistia est sacrificium pacificum, quo Deo de omnibus donis perceptis gratias agimus, et pro percipiendis obsecramus.

Moraliter, disce quam purus ct sanctus debeat esse sacerdos, qui oblationem purissimam , imo ipsam puritatem, Christum, inquam, Sanctum sanctorum, consecrat, tangit, manducat, distri- «e
huit, quod angelis non est concessum. Angelica l-ucnk's-
ergo, el plusquain angelica puritas requiritur, ut angelorum Dominum suscipiamus, imo conficiamus. Judæis itaque, et multo magis Christianis edixit Deus, *Levit.* cap. xx. 26 : « Erilis mihi sancti, quia sanctus sum ego Dominus, ct separavi vos a cæteris populis, ut essetis mei. » Et cap. XXII, 32 : « Ego Dominus qui sanctifico vos. » \ ide ibi dicta , et *Levit. ix,* in line cap. Vere noster ThomasTheodidaclus lib. IV *De Imitat. Christi,* cap. xu : « Oquain magnum, inquit, ct honorabile est sacerdotum officium, quibus datum est Dominum majestatis verbis sacris consecrare, labiis benedicere, manibus tenere, ore proprio sumere, et cæteris ministrare! O quam mundæ debent esso manus illæ, quam purum os, quam sanctum corpus, quam immaculatum cor sacerdotis, ad quem tolies ingreditur auctor puritatis! Ex ore sacerdotis nihil nisi sanctum, nihil nisi honestum et utile procedere debet verbum, qui tam sæpe Christi suscipit Sacramentum. Oculi ejus simplices et pudici, qui Christi corpus solent intueri. Manus puræ et in cœlum elevate› quæ Creatorem cœli et terne solent contrectare. Sacerdotibus specialiter in lege dicitur : Sancti estote, quoniam ego sanctus sum Dominus Deus vester. »

Monlí- quam pa- ru» d*-

Quia magnum est nomen meum in gentibus.— Vox *quia* partim proprio ct causaliter accipi potest

g. *d.* Causa cur gentes Deo offerent oblationem tam puram ct nobilem, quam est ipsa Christi l ilii Dei caro ct sanguis, est, quia magni me meumque nomen æslimabunt; credent enim et profitebuntur me esse summum el augustissimum numen, ideoque summam ct augustissimam hostiam jam dictam mihi offerent. Parlim improprie et consecutive, ut more Hebræo gaia non significet causam, sed consecutionem ct effectum, g. *d.* Ex hac hostia Eucharistias consequelur ut nomen meum magnificetur; per hanc hostiam mire glorificabor ego, nomenque meum.

in **t** - c ... r tur ikos CâlfiK Primi,

Quæres : Unde, et qua ratione? Despondeo pnmo, quia Judæi et gentiles offerebant Deo, vel diis suis oves, boves, capras, fruges, ¡diasque creaturas, ut protestarentur Deum esse omnium creatorum causimi, principium et finem, seque ab illo omnia bona accepisse, accipere et postulare. Christiani vero loco creaturarum offerunt Ileo in Eucharistia Christum Dominum Dei Filium, qui est primogenitus omnis creatur©. Quanto ergo Christus creator nobilior est omni creatura, tanto magis hac sui victoria honoratur et glorificatur Deus præ victimis Judæorum ct Gentium.

Sete -t*

Secundo, quia oves, boves et capra non sunt condigna pretia peccatorum : Christi autem caro et sanguis condigna sunt, lis ergo satisfit cx ©quo offense et justitiæ Dei, ac consequenter Deus Deique justitia per illa summe honoratur, placatur/ conciliatur.

Tenii.

Terbo, quia per Eucharistiam Deo uni veroque oblatam, exclusa sunt idola ct idolothyta, id est sacrificia idolis immolata ; ac consequenter Deo sua unitas, dignitas ct majestas apud gentes loto orbe est restituta. Agnoscunt enim cl profitentur m Eucharistia, se nui Ia alia deorum numina quæ prius coluerant, sed solum Deum verum credere, colere cl adorare.

Qu »

Quarto, quia per hanc Christi victimam agnoscitur sumina Dei bonitas, quæ filium suum nobis dedit in redemptorem : et justitia, qua peccatum punivit morte sui Filii unigeniti : et sapientia, qua modum invenit salvandi nos; sed ita ut simul satisfieret suo honori, et jusi© vindici©, nimirum mittendo filium suum in carnem, qui in ea patiens ct morions satisfaceret læsæ majestati divin© : ct potentia, qua tam augustam hostiam sibique commensam et ©qualem instituit. Idem videre est in cætcris Dei attributis, quæ per Christum orbi innotuerunt.

0 u

Quinto, quia in Eucharistia « memoriam fecit mirabilium suorum misericors et miserator Dominus, » dum • escam « tam augustam *a* dedit timentibus se, » *Psalm.* cx, 4. Eucharistia enim refricat nobis beneficium creationis, redemptionis, justificationis, glorificationis, cæleraquc omnia uti ostendi *Zarhar. cap.* xi, 17.

Stj-6..», quia Eucharistia est miraculum miraculorum, opus operum Dei, portentum saeculorum, juxta illud ZatAar. cap. ix, 17 : « Quid enim bonum ejus est, et quid pulchrum ejus, nisi frumentum electorum, ct vinum germinans virgines? n Quapropter S. Dionysius, *Eccles, hierarch.* cap. n, Eucharistiam vocal « omnium sacramentorum coiit ummationem, divinissimum ct sacrosanctum Sacramentum, sacrosancta ct augustissima mysteria. » S. Martialis, epist. *ad Burdcgal.* cap. m et iv, Eucharistiam nuncupat « communionem Dei vivi, mensam divinam, et escam m fide perfecta totam cœlestcm,» Irenæus lib. IV, cap. xxxii, « novi Testamenti novam oblationem; » S. Cyprianus lib. *De Cana Domini,* « cibum inconsuinptibilcm; » Optatus Milevilanus, « pignus salutis ælernæ, tutelam fidei, spem resurrectionis; » S. Ephrem, lib. *De Naîtra Dei mi-i.ime scrutanda,* « ignem immortalem : Hoc sane, inquit, excedit omnem admirationem, omnem mentem, omnemque sermonem, quod fecit nobis unigenitus Filius Christus salvator noster : ignem et spiritum manducandum ac bibendum præstitit mihi, corpus scilicet cl sanguinem suum. » S. Chrysoslomus, homil. I I *in epist.* I *ad Cor.* : «Cum benedictionem, inquit, dico, Eucharistiam dico, el dicendo Eucharistiam, omnem benignitatis Dei thesaurum aperio. Etenim cum calice inenarrabilia Dei beneficia consecuti sumus,» etc. S. Cyrillus *calcch.* 4, ait per Eucharistiam nos fieri a christophoros, et divin© natur© consortes. »

septi®l

Septimo, quia per Eucharistiam participat tam sacerdos, quam offerentes el assistentes, imo omnes fideles totius Ecclesiæ, sanguinem, redemptionem, omniaque merita Christi. Rursum, per illam omnis gratia cum suo fonte ct auctore, puta Christo, ad nos derivatur. Quocirca vere cl sapienter noster Thomas Theodidaclus, lib. IV *De Linit. Christi,* cap. v : « Quando, ait, sacerdos celebrat, Deum honorat, angelos Letificai, Ecclesiam ædificat, vivos adjuvat, defunctis requiem præstat, cl sese omnium bonorum participem efllcit. » An non hæc est magna nominis Dei gloria, magna Dei laus el glorificatio?Hinc vocatur *Eucharistia,* quia ipsa est summa gratiarum actio. Nihil enim majus pro beneficiis naturalibus et supernaluralibusqiKc accepimus, Deo reddere possumus, quam Christum ipsum : Christus eniin omnia alia Dei beneficia cxœquit, imo in immensum superat. QuocIrcaS. Chrysoslomus lib. VI *De Sacerdotio :* « Per id tempus, ait, cl angeli sacerdoti assident, et cœleslium potestatum universus ordo clamores excitat, ct locus altari vicinus in illius honorem qui immolatur, angelorum choris plenus est.» Confirmat id visione viri sancti, asserentis sc in Missa « angelorum multitudinem conspexisse, fulgentibus vestibus indutorum, altare ipsum circumdantium, sic capite inehnalorum,utsi quis milites præsenle rege stantes videat. » Idem, homil. *De Eucharistia in Encamiis :* « Agnus, ait, Dei immolatur, Seraphim asiani sex alis faciem tegentia. » Idem, homil. 21

in I *ad Corinth. :* * Dum in hac vita sumus, ut terra nobis cœlum sil, facit hoc mysterium. Ascende igitur ad codi portas, imo non cadi, sed cadi cadorum, et tum quod dicimus intueberis. Etenim quod summo honore dignum est, id tibi in terra ostendam, etc. Neque enim angelos, neque archangelos, non cados, non coelos cadorum; sed ipsum horum omnium tibi Dominum ostendo. » Idem, lib. Ill *De Sacerdotio:* «Hoc ergo mysterium maxime horrendum verendumque quis tandem qui insanus minime sit, quique e potestate non exierit fastidire ac despicari poterit? » S. Gregorius IV *Dial.* cap. 1viii : « Quis, ait, fidelium habere dubium possit in ipsa immolationis hora, ad sacerdotis vocem cados aperiri, in illo Jesu Christi mysterio angelorum choros adesse summis ima sociari, terrena cœlestibus jungi, unum quid ex visibilibus atque invisibibus fieri ? »

üd.1T3. *Octavo,* quia in Eucharistia exercentur summa fides, spes, charilas, religio, cætcræque virtutes, quibus Deum colimus ct glorificamus. Fides, quia credimus Deo dicenti ibi vere esse corpus Christi, etiamsi visus, gustus, tactus, omnesque sensus contrarium judicent, scilicet esse panem ct vinum. Spes, quid enim non speremus a Deo, quem credimus nobis dare Filium suum in cibum et sacrificium? Charilas, quis enim ea non accendatur, cogitans immensum Dei et Christi in nos amorem, quo se nobis totum dat et communicat? Religio, quis enim non summa veneratione colat Deum, quem presentera credit et videt? et ita de cæleris. Atque hæc fuit una c causis precipuis , quare Deus Eucharistiam instituerit, nimirum ut daret objectum et materiam exercendi omnes virtutes, ut iis eum coleremus ct honoraremus. Denique Eucharistia est manna omne delectamentum in se habens, et omnem saporis suavitatem, ideoque magnifice Deum datorem celebrans et deprædicans, ac quasi muta voce clamans : ‹t Panem coeli dedit cis : panem angelorum manducavit homo. 0 (piam suavis est, Domine, Spiritus tuus, qui ut dulcedinem tuam in filios demonstrares, pane suavissimo de cœlo prestilo esurientes reples bonis fastidiosos divites dimittens inanes! » ut canit Ecclesia.

Min M-<e<(l Hii (Ugnilif. Sacerdos ergo, iturus ad altare, cogitet quantum opus adeat. Cogitet, ct stupeat sc esse legatum Ecclesiæ, imo totius orbis ad Deum, ut cum eo summa negotia tractet, nimirum ut nomine totius creaturæ homagium Deo presici, ac doxologiam cl gratiarum actionem pro omnibus beneficiis a qualibet creatura perceptis; ut oret et propitiet Deum pro peccatis totius mundi; ut peccatoribus in infernum ruituris liberationem, veniam ct gratiam impetret ; ut omnium afflictorum morbos, tentationes, ærumnas Deo represents, opemque poscat; ut singulis fidelibus Dei gratiam. virtutum augmentum omniaque bona impetret ; ul pro defunctis exoret. et pro tot millenis animabas quæ in Purgatorio uruntur, supplicet. Denique ul sil mediator Dei et hominum , ac Christi ipsius personam subeat, iteretque illud idem sacrificium quod Chrislus obtulit in cruce, ubi ipse tam victima fuit quam sacerdos. Quis hæc perpendens non percellatur, non stupeat, non accendatur?

12. Et vos polluistis illud (scilicet, nomenvm.it» meum vile el quasi pollutum effecistis) in eo quod dicitis (non tam verbis, quam reipsa el factis) : Messa domini contaminata est. — « Mensa » Dei est altare. Redit ad sacerdotes sui ævi, quos arguere cœpil vers. 5, 7. *d.* Talis erit mea mens i et victima tempore Christ!, (pialem jam descripsi : Vos vero , o sacerdotes judaici (uli cœpi dicere vers. 5) cx adverso ita viliter, sordide cl indigne tractatis altare meum, meaque sacra et sacrificia, atque si essent res viles, sordidæ et polluta»; ac hostia altari superposita esset res contemptibilis, pariter et ignis sacer, qui illam devorat el consumit. Ita S. Cyrillus. Causa hujus indignitatis fuit diuturnus in captivitate sacrorum neglectus, item paupertas Judæorum, ac avaritia sacerdotum. uli dixi vers. 7. De igne etiam altaris contemnendo occasio fuit, quod hic post reditum e Babylone, non e cado, uli prior, datus sit, sed cx aqua crassa accensus, ut patet II *Machab.* cap. 1, 21. Hebrea ad verbum habent: *Fructus*9 vel *proventus ejus contemptibilis, et comedens illum* (hoc enim csl iboix *ochelo): fructus* altaris csl victima quæ in eo offertur : *comedens illum*, est ignis qui eam cremat et consumit. Unde Noster clare vertit : « Quod supponitur (altari puta holocaustum, aliavo victima) contemptibile est cum igne qui illud devorat. » Jam aliis punctis legunt ‘iSd X *odilo*, id csl cibus ejus. Unde vertunt : *Fructus ejus contemptibilis, cibus ejus,* q. d. Fructus mensa.» Dei, qui est cibus in ea Deo appositus, puta hostia, vel victima altari imposila, est contemptibilis. Unde Chaldæus vertit : *Mensa Domini despecta est, ct despecta sunt dotiti ejus;* el Tigurina : *Proventus ejus,* nempe *cibus tjus vilis :* quia adeps victim®, ct intestina, quæ in altari Deo cremantur, sunt res viles et sordidæ, ait Vatablus. Aliter S. Hieronymus: Fructus, ait. vel proventus altaris est ignis (hic enim ex altari quasi nascitur cl prodit); cibus vero ignis sunt victim®, 7. *d.* Vilis est ignis altaris; quia viles sunt victim®, quas quasi cibum devorat.

13. Et dixistis: Eccedi labore (Septuaginta, *heee vcr$* n. *de afflictione sunt,* q. d. Causam cur altare meum ct victima sunt vilia el sordida, rejicitis in vestros labores : excusatis enim vos paupertate et ærumnis, dicilisque quod nuper magna fatigatione ct sumptu redeuntes c captivitate Babylonica , per omnem laborem vestrum vix adhuc tantilla, el tam vilia comparare et offerre possitis) : et (dum hæc dicitis) exSufflastis illud, — id est exsufflatione mea dignum fecistis. Ha S. Hieronymus, Remigius, Albertus cl Lyranus.

Addit Cyrillus, *q. d.* Hæc victima non ex se, sed cx labore itineris facta est macra, manca vel clauda (I).

Aliter recentiores, R. David, Pagninus et Vatablus : bi enim pro HNWO *mttelaa* per *tscre♦* id est *dc labore,* uti legerunt Septuaginta , Chaldæus ct Nosicr, legunt *mattclaa,* vertuntque, *ey*e labor;* vel potius, ut R. Abraham, *mattelan* conflatur ex rneehn no *ma tdaa,* id est *quis lar bor,* q. d. O quantum laboris subii in afferenda hac victima? quam mihi meisque humeris fuit onerosa? quam ea apportanda defatigatus et anhelus sum ! quam fuit mihi gravis, crassa et pinguis hæchostia? Undo Pagninus vertit,ecce *labor, • t projecistis illum,* q. d. Projicitis in terram victimam , quasi ejus onere quo oppressi estis, vos levaturi, idcoquc, ut Noster vertit, *cxsufllastis illud,* quasi anheli insufflatione halitum attracturi. Ita dicunt ipsi, sed mentiuntur : nam hostia cornm adeo vilis, macra et exilis est, ut exsufflari flatuque depelli, imo exanimari possit, cogitque ut halitum suum tenuem efflet et exspiret. Septuaginta in editione Romana vertunt, *exsufllavi illud* (licet in editione Regia habeatur, *exsufflastis Ulud*, itaque legunt S. Hieronymus et Thcodoretus) per antilhesin ct collusionem contrarii sensus, *q.d.* Vos exsufflaslis ct suspirastis præ nimio onere : ego vero tanquam rem levissimam et vilissimam exsufflo, levi flatu repello, refuto, atque adeo abominor. Sic parasitus apud Plautum gloriosum militem titillat, dicens : « Cujus tu legiones difflasti spiritu, quasi ventus folia. » Addit S. Hieronymus: « In Hebræo legi potest : Et exsufllaxti me (legendo >nix *oti,* id est *me :* jam tamen omnes legunt mix *oto.* id est *cum*), 7. *d.* Non sacrificio, sed mihi fecistis injuriam;» me enim tacite irrisistis, exsufflaslis et exsibilastis.

Nota ad populum magis, quam ad sacerdotes hire dici. Sicut enim prius taxavit incuriam sacrorum in sacerdotibus, ita hic eamdem taxat in populo, qui de more sacerdotes suos in scelere ct avaritia sequebatur, imo præibat. Undo de populo subdit, dicens : a Maledictus dolosus, qui habet in grego suo masculum, ct votum faciens immolat debile Domino. » Ita S. Hieronymus, Rcmigius, Hugo. Lyranus, licet aliqui, uta Castro cl Sanchez, censent continuari hic sermonem ad sacerdotes. Illis cnim pergit loqui initio capitis sequentis. Dicamus utrosque hic culpari.

De «a pin is. — Elidit Deus falsam populi excusationem , 7. d. Dicitis vos cx labore vestro has hostias, quales quales comparasse. Mentimini : nani ex rapinis cas parastis, rapuistis eas ; atque ex raptis claudas et languidas mihi obtulistis, integras vero, pingues et vegetas vobis reservastis. Duplex est ergo, imo triplex crimen vestrum : primum rapinai, secundum irreverentia* et irreligiositatis, tertium mendacii. Numquid hoc scelus patiar? numquid munus tam fœdum ct sordidum de manu vestra suscipiam ? Absit. Ha S. Hieronymus, Rcmigius, Albertus et Lyranus.

(î) *Exsufflaslis illud,* id est contemni facitis illud. Flarecnim, observat Rosenmuller, P •»: conten* ib'ulinm, qui si quid flocci faciunt, vcl cillant, vcl difflare sc aiunt. Sic sacerdotes tenuitatem redituum ri U.' nturi vel flatu dispelli posse, quidquid c sacerdotio lucrentur, affirmabant.

i I. Maledictus dolosus qui uabbt in grege suo Vei* 14 MASCULUM, ET VOTUM FACIENS IMMOLAT DEPILE DOMINO. — « Masculum, » id est robustum, perfectum, integrum, sine vitio.

Nota *primo, Levit,* cap. xxii, 23, sanciri ut si hostiæ sint olivæ, sive ex voto oblata», sint perfecte; sin voluntaria), id non requiri, sed permitti ut sint mutilæ et imperfecte. Causam ibidem assignavi. Hic ergo Deus juxta legem, in volo requirit victimam masculam , tum proprie dictam ; tum masculam, id est perfectam : opponit enim eam debili, vel, ut Tigurina vertit, *vitiato;* Pagninus, *ma tiloso;* Chaldæus, *corrupto,* llehrœum enim nnsO *masçat,* quod Nosicr vertit, *debile,* significat succisum, excisum, mancum, corruptum. Sic ait Virgilius in *Pharm. :*

> Verbenasque idole pingues, ct mascula *(id est, fortia et egregia}* thura.

Sic Persius, *satyr.* 5 :

> Calido sub pectore mascula bilis
> Intumuit, ipiF.ii non exstinxerit urna cicuta».

Sic vocamus mascula vina, masculos animos, id est fortes el generosos.

Nota *set undo :* In solo holocausto, utpote perfectissimo sacrificio, Deus requirit victimam masculam, *Levit,* cap. 1, 3. Unde in hostia pacifica, si sit voluntaria, permittit ut sit femina, *Levit.* cap. vin, 1. Dico, si sit voluntaria : nam si esset votiva, id est ex voto debita , debebat seligi melior, ideoque mascula, ut patet ex hoc loco Malachite. Quare si quis Deo vovisset ex grego suo ovem, seligere debebat masculam, non feminam; cujus rei causam tropologicam assignavi *Exod.* cap. i, 10, nimirum quod Deus amet, idcoquc a voventibus sibi consecrari velit, mascula, id est generosa et virilia, non feminea, id est languida ct infirma. Optima ergo sunt Deo vovenda et offerenda, idque summo studio, ait S. Cyrillus.

Nota *tertio ,* tò sí *habuerit,* nam, ut ail S. Hieronymus: «Si non habes masculum, nihil tibi nocet ista maledictio. Hæc autem dicendo, ostendit eos habere quæ optima sunt, et oflerre quæ mala sunt. » Femina ergo sc dicans Deo, illi perplacet : œque ac vir offerens ovem feminam , cum non habeat masculam.

Nota quarto : Tò *dolosus* significat hic peccari non tantum contra religionem, sed ct contra justitiam. Sicut enim mercator qui emptori certo prelio suas merces addicit, si postea ei illas tradat vitiatas el corruptas , peccai dolo malo, est-

que injustus; ita et qui Deo victimam promisit, scilicet Deo dignam, ct juxta legis praescriptum integram cl perfectam, fraudulentus est, et peccat contra justitiam, si postea eidem tradat mancam, mutilam el vitiatam, facitque furtum in sacra, idcoquc sacrilegium.

Morali- to?! n o an op. uua.

Discant hic religiosi et voventes, sua vola debere esso mascula; atque id quod voverunt deberе Deo dari integrum, virile, perfectum ct opimum. Ergo castitas eorum debet esse omni cx parte illibata et integra, paupertas perfecta, obediontia virilis et mascula. Roc cnim exigit reverentia summæ cl divin® majestatis, cui so consecrant, ul ei summa, optima ct perfectissima olierai)! ; nimirum ut faciant sc holocaustum Deo, totas facultates ci offerendo per votum paupci tatis, totum corpus per votum castitatis, totam animam per votum obedientiæ. Quocirca S. Rasilius * serm. I De *Stonasi. instil.,* asserit eum qui nuntium sæculo remisit, divinum quoddam vas effectum esse ; ac proinde ei cavendum ne vitioso usu polluatur; seque ipsum custodire debere vehit quiddam Deo dicatum, ne sacrilegii crimen incurrat; si videlicet corpus quod Deo sacravit, rursus ministerio vita communis contaminet. Hinc S. Gregorius homil. 12 *in Ezcch.,* docet religiosos esse holocausta Dei : « Qui, inquit, cuncta quro mundi sunt deserunt, el totam mentem igni divini amoris incendunt; hi nimirum omnipotenti Deo sacrificium el holocaustum fiunt.» Idem docet D. Thomas, Il II, QaœsL CLWXVI, art. vn. Quin ct .S. Augustinus lib. X De Civi/. v< : « Ipse homo, inquit, Dei nomini consecratus ac devotus , in quantum mundo moritur ut Deo vivat, sacrificium est, » in quo scilicet victima est homo, cultor est sui odium el abnegado, mors est abdicatio vitiesœcularis ul spiritualem capi ssat, ignis est amor Dei, ligna sunt orationes et pietatis exercitia, sacrificium est ipsa sui per tria vola oblatio ct consecratio. Ita S. Theresia, ut habet ejus Vita, vovit sc in qualibet ro facturam id quod optimum esset, perfectissimum Deoque honorificentissimum. Ita masculam victimam offerunt Deo, qui per continentiam omnes cupiditates, utpote feminarum femineas, trucidant. Rursum, qui putiorem metuinque omnem pro Dei gloria contemnunt. Insuper, qui persecutiones, exsilia, famem, carceres, tormenta ct mortem pro Deo generose sustinent cl superant, ut fecerunt martyres.

Sic masculum animum, et septem proles masrulas quasi victimas pro lege Dei ad martyrium oblidit Machabæa mater ct virago, quæ « singulas hortabatur voce patria fortiter repleta sapientia, ct feminew cogitationi masculinum animum ¡merens dixit . Nescio qualiter in utero nico apparuistis, n etc., H *Machab.* cap. vn, 21. Totidem masculos sccum Deo ad martyrium obtulit S. Felicitas sub Marco Aurelio imperatore, anno Domini 175, qu® Publico prœfecio suadenti ut sibi et filiis consuleret, obediendo imperatori cl sacrificando ejus diis, respondit : a Tua compassio est crudelitas, tuum consilium illecebrosum ct crudele; » ac conversa ad filios : a Aspicite, ait, o fdii, cœlum, ubi Christus vos spectat ct exspectat cum suis sanctis : certate viriliter pro salute animarum vestrarum : ostendite vos fideles ct constantes in amore Christi Jesu. » Quibus vocibus animati filii ad unum omnes sua corpora in prædam dederunt, ac gloriosam pro Christo mortem obierunt, œque ac post ipsos mater. Totidem masculos serum Deo obtulit S. Symphorosa cum marito Getulio, qui omnes martyrii lauream adepti sunt sub Adriano imperatore, anno Domini 138, quibus competit illud Sapientis /¥ov. XXXI, 10, 17, 19, 2.7 : « Mulierem fortem quis inveniet ? procul et de ultimis finibus pretium ejus. Accinxit fortitudine lumbos suos, el roboravit brachium suum. Manum suam misit ad fortia. Fortitudo et decor ' indumentum ejus, et ridebit in die novissimo. »

Quia rex magnus ego, dicit Domines, — et proinde magna mihi conveniunt et debentur, eximia scilicet el perfectissima, idcoquc mascula, non feminea : valida, non debilia; integra, non manca vel mutila.

Et nomen meum iiohiuuile. — Hebraico n-nibinoro, id est tremendum cl reverendum; Chal-¡\'rv^ dæus *potens.* Respicit ad vers. 6 : «Si ergo Pater j odfira. ego sum, ubi est honor meus? Et si Dominus ego sum, ubi est timor meus? » Horribile ergo idem est, quod summe pavidum ct reverendum. Reverentia enim quando est eximia, cx profunda consideratione tanta nnjestatis generat tremorem, horrorem et stuporem. Hic est horror sacer. do quo Virgilius *Janeiri.* I :

> Horrentique itrum nemus imminet umbra.

Et Lucanus ;

> Arboribus suus borivi iuesl.

Rursum *horribile,* id est *terribile»* ut vertit Pagninus, et formidabile : quia ipse sui suorumque sacrorum neglectum horribiliter castigat et punit. Hinc Sophoniascap. n, il, ait : a Horribilis Dominus super eos, et attenuabit omnes deos terræ, el adorabunt eum viri de loco suo, omnes insuta gentium. »

Septu iginta hebneum XìlJ *nota,* non a nx' *tare,* id est *terruit;* sed a HNl *vaa,* id est *vidit,* deducentes vertunt, ¿-lyxv:;, id est, *illustre est nomen meum in gentibus.* Hoc verum fuit tempore Malachia' et Machabæorum, quorum victorke enhiestes Deum loto orbe cunctis gentibus illustrem el formidabilem fecerunt ; verius est in Christo ct Christianis : omnes enim gentes celebrant Christum, ejusque Deum Patrem. Ha Thcodoretas.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Malis sacerdotibus in cultu suo incuriis minatur Deus egestatem, maledictionem, infamiam, eo quod eorum sil custodire scientiam, am sint angeli Domini : Mittam, *inquit,* in vos egestatem, ct maledicam benedictionibus vestris. *Et vers.* 9 : Propter quod et ego dedi vos contemptibiles, et humiles omnibus ¡rapulis. *Secundo, vers.* 10, *multis arguit sacerdotes et populum, quod repudiarent suas uxores Israclitidcs, et ducerent alienigenas, ideoque pariter, vers.* 13, *protestatur se eorum victimas repudiaturum. Duas ergo hic dat causas cur ei displiceant ipsorum hostia : prior est, quod sint viles et illegitima:; posterior, quod offerantur ab iis qui conjugio* cum *idololatris sunt maculati ct polluti* (I).

1. Et nunc ad vos mandatum hoc, o sacerdotes! 2. Si nolueritis audire, etsi nolueritis ponere super cor, ut detis gloriam nomini meo, ait Dominus exercituum : mittam in vos egestatem, et maledicam benedictionibus vestris, et maledicam illis: quoniam non posuistis super cor. 3. Ecce *ego* projiciam vobis brachium, el dispergam super vultum vestrum stercus solemnitatmn vestrarum, et assumet vos secum. 4. Et scietis quia misi ad vos mandatum istud, ut esset pactum meum cum Levi, dicit Dominus exercituum. 5. Pactum meum fuit cum eo vito el pacis : et dedi ei timorem , ct timuit me, et a facie nominis mei pavebat. 6. Lex veritatis fuit in ore ejus, et iniquitas non est inventa in labiis ejus : in pace et in æquilale ambulavit mecum, et mullos avertit ah iniquitate. 7. Labia cnim sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent ex ore ejus : quia angelus Domini exercituum est. 8. Vos autem recessistis de via, et scandalizastis plurimos in lege : irritum fecistis pactum Levi, dicit Dominus exercituum. 9. Propter quod el *ego* deili vos contemptibiles, et humiles omnibus populis, sicut non servastis vias meas, el accepistis faciem in lege. 10. Numquid non pater unus omnium nostrum? Numquid non Deus unus creavit nos? quare ergo despicit unusquisque nostrum fratrem suum, violans pactum patrum nostrorum? 11. Transgressus est Juda, el abominatio facta est in Israel et in Jerusalem : quia contaminavit Judas sanctificationem Domini, quam dilexit, et habuit fdiam dei alieni. 12. Disperdet Dominus virum qui fecerit hoc, magistrum, et discipulum de tabernaculis Jacob, et offerentes munus Domino exercituum. 13. Et hoc rursum fecistis, operiebatis lacrymis altare Domini, fictu et mugitu, ita ul non respiciam ultra ad sacrificium, nec accipiam placabile quid de manu vestra. 14. Et dixistis : Quam ob causam ? quia Dominus testificatus est inter te et uxorem pubertatis tune, quam tu despexisti : et hæc particeps tua, et uxor foederis tui. 15. Nonne unus fecit, ct residuum spiritus ejus est? Et quid unus quærit, nisi semen Dei? Custodite ergo spiritum vestrum, et uxorem adolescenti® tuæ noli despicere. 16. Cum odio habueris, dimitte, dicit Dominus Deus Israel : operiet autem iniquitas vestimentum ejus, dicit Dominus exercituum : custodite spiritum vestrum, et nolite despicere. 17. Laborare fecistis Dominum in sermonibus vestris, cl dixistis : In quo cum fecimus laborare? In eo quod dicitis : Omnis qui facit malum, bonus esi in conspectu Domini, et tales ei placent : aut certe ubi est Deus judicii?

(I) Continuatur increpatio sacerdotum in capite præced. Incœpta, teutio, ob profanationem sacrorum *in negletti honoris divini,* ob quem Deus comminatur *primo,* eg'sUlem et maledictionem, 2; *secundo,* mcrccdem nuuistern cc^unin in damnum, 3.

Quamto, ob socordiam in neglecto pacti divini cum Levi iniit, 4. Equidem hoc pactum observatum fuit a Levi ejusque liliis successoribus, *primo i* cum timore reverential!, 5; *secundo,* cum veritate oris, 6; *tertio,* cum æquitate el pace, scilicet cum pacifica conversatione, bonitate actionis ct eflicacia exempli, 6; *quarto,* cum instructione ac interpretatione legis, 6, 7. Sed illud pactum violatur a præsentibus neglectu legis, pravitate scandali, acceptione personarum, 8,9,10 ; ct vindicabitur

Vert. I. I. Et NUNC AT) VOS MANDATUM HOC, O SACERDOTES! — Rodit a populo ad sacerdotes, quasi ad mali fontem : eorum cnim avaritiam et sacrorum incuriam taxavit cap. i, 0 et scq. Hanc Dei increpationem audiant, sibique a Spiritu Sancto dictatam putent sacerdotes novæ legis, a quibus uti majorem sanctitatem jure requirit Deus, ita gravius eos puniet, si in officio suo sint incurii, aut scandalosi.

vw.î. 2. Si noluerit is audire, et si noluerit is ponere SI PER COR, UT DETIS GLORIAM NOMINI MEO, — *q. d.* Si nolueritis mihi monenti, ct scelera vestra arguenti obedire; si, inquam, nolueritis firmiter apud vos decernere, cordique vestro imprimere, quod deinceps debite me coletis, curabilisque ut meo altari, victimis et cultui suus constet decor, honor et gloria, offerendo scilicet inundas, legitimas, meque dignas victimas. Nota hebraismum : « Ponere super cor, » vel in corde, csl cordi imprimere, cor applicare, cor flectere cl dirigere, corde ferri et intendere. Per *cor* intcllige mentem et voluntatem, ejusque propositum, resolutionem ct decretum.

Quaeres : Quid jubet Deus hic poni super cor? Respondet Chaldæus, sui timorem; vertit enim : *Nisi ponatis timorem mei super cor, ut detis gloriam nomini meo.* Hic cnim limor non tantum servilis, sed ct filialis, est quasi pondus grave cordi hominis impositum, quod illud premit impellilque ut Deo se submittat, cl per omnia obediat; perinde ac pondera in horologio ejus rotas promendo commovent, aguntque ut indicem horarum stata temporis mensura circumagant, ad horas quaslibet dici indicandas ct monstrandas, Simili modo enim pondus cordis nostri est timor ct amor Dei, juxta illud S. Augustini, lib. XI *Civit.* xxvm : « Amor meus pondus meum, illo Ameren feror quocumque feror. Velut amores corporum, ait S. Augustinus, momenti sunt ponde- f‘x rum. Ita cnim corpus pondere, sicut animus amore fertur, quocumque ferlur. n *Secundo,* Vatablus respondet praecepta Dei juberi hic poni super cor, *q. d.* Nisi adverteritis ad praecepta fu pa- nica, nisi cor applicaveritis ad ea quæ vobis prae- nwl cipio. Ubi nota sapientes et probos Dei praecepta X, ponere super cor, ut illi quasi incumbant et do- impi minentur, illudque agant ad ea exsequendum : snbd/or’ insipientes vero ct improbos ponere ca sub corde, ut cor cis dominatur, caque capessat, si, ubi, et quando velit; si nolit, ea pessumdel el negliga!. *Tertio.* simplicius et facilius dici potest, jubere hic Deum sacerdotibus, ut gloriam nominis divini imponant cordi suo, ut scilicet decernant in corde dare et procurare gloriam Dei in ejus sacrificiis. Propheta enim explicat quid jubeat « ponere super cor, o dum illico subdit : « Ut detis gloriam nomini meo. n Nam gloria Dei est pondus, quod cor sacerdotis premere ct impellere debet ad sacerdotii munia pie riteque obeundum. Finis enim et scopus sacerdotii, est Ghrfa gloria Dei. Quocirca sacerdos in omnibus suis actionibus hunc finem ct scopum spectare debet, JXd”- easque ita religiose obire, ut per cas honoretur tu ct glorificetur Deus. Ila S. Ignatius, fundator Societatis nostra», hoc firmiter cordi impressum habebat, tanquam totius vilæ suæ principium et regulam : a Ad majorem Dei gloriam. »

Mittam in vos egestatem. — Hebraice, mxo *incera,* id est maledictionem. Unde sequitur: « Et maledicam benedictionibus vestris. » Ita Septuaginta, Chaldæus, Pagninus, Vatablus ct alii. Jam maledicere Dei est efficax, idemquo quod malefacere ; sicut exadverso benedicere, Dei csl benefacere. Quocirca maledictio Dei accipi potest paupertas, infamia, sterilitas, pestis, omniaque mala et adversa. Noster tamen vertit, « egestatem, d tum quia hæc maxime et sanissime Judæis a Deo fuit comminata et intentata, hancque maxime Judæi terreni et carnales extimescebant ; tum quia propria et condigna pana avariliæ est egestas, *q. d.* Vos, o sacerdotes! conamini per avaritiam, suffurando mihi victimas meliores , casque vobis arrogando , vos ditare : quocirca ego efficiam ut vos depauperen! : efficiam cnim ut propter cas egestatem, (piam per eas inique fugero cogitabatis, incurratis.

Nolent hic avari, præsertim ecclesiastici, œterna ynritia Dei lege justissimo sancitum esse ut cupiditates iMtni contrariis pœnis puniantur, et per quæ quis pec- °* cal. per eadem ct plectatur; scilicet ut superbi puniantur ignominia, gulosi esurie, invidi exaltatione æmuli cui invident, acodi laboro et fatigatione, ac consequenter avari penuria et egos-

demum contemptu et ignominia levitarum, vers. 9, 10.

Sequitur expostulaiio ul populum, ob matrimonia cum alienigenis, repudiala uxore hebræa.

Phimo, hoc peccatum objicitur, II.

Secundo, ejus malitia ct gravitas exaggeratur, *primo,* ob vindictam Dei intentatam, et mœrorem repudiatarum, 12, 13; *secundo,* ob violali in legem matrimonialem, quod septem argumentis Propheta demonstrat, *primo,* quia Deus in paradiso sanxit matrimonii vinculum cl voluit esso perpetuum, 14; *secundo,* quia uxor prima est legitima cui homo adolescens amore conjunctus est, 14 ; *tertio.* quia prima uxor datur a Deo in adjutorium tam generationis quam vit v, U ; *quai to,* qui i hæc est uxor cum qua primum matrimonii loedus iniit, 14; *quinto,* quia Deus unus primitus fecit unam feminam el unum marem, ut inter hos duos et consequenter inter orterosesset unum et indivisibile conjugium, *15*, sexto,* quia Deus ex se humanum spiritum, halitumque vitalem creavit, cujus unam quasi partem dedit Adamo, alteram reliquam femineo, quam unitatem scinderò non debent divortio, 15; *septimo,* ex line quem in conjugio a se sancito intendit cl quærit, 15; *octavo,* ob illius legis violationem pœnam intentai secuturam, 16.

Ter t io, redarguitur aliud crimen Judæorum , qui pauperes e captivitate reversi, videntes vicinos idololatras el Persas florere divitiis, et prospere agere, divinam providentiam Deumque incusabant, quod suos cum ær umnis conlliclarc pateretur, infideles vero cl impios omnis generis bonis augeret, 17.

tale. Unno ergo sciant et cogitent sibi, ri posteris suis a Beo certo infligendam, tum In hac vita, tum in futura. Quocirca desinant avaritia; servire, utpote quæ illis non divitias, quas ambiunt; sed inopiam ali paritura.* studeant vero eleemosyna;, qtun opes omnes eis conciliabit.

Maledicam rexedictiomiivs vestris. — *Primo,* q. d. Privabo vos bonis qure vobis dedi, quicquc rx mea benedictione possidetis, auferam vobis oblationes meliores et pinguiores, quia vos eas mihi suffurati estis; faciam ul populus parce , et pejora vobis offerat, quia vos pejora mihi obtulistis, juxta illud : « Qui parce seminat, parce el metet : ct qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet, n II Cor. ¡x, 0. Benedictiones enim Dei sunt fruges, opes et graliæ, quibus ipse nos cumulat, nobisque benefacit. Unde ctpræcossit : a Mittam in vos egestatem, n Ita S. Cynllus, Remigius et Vatablus.

Secundo, q. d. Hominibus, bestiis, agris et domibus, quibus vos, o sacerdotes irreligiosi, benedixeritis, ego maledicam et malefaciam, affligam, evertam. Ila S. Hieronymus.

Terito, q. d. Habebo vestras benedictiones pro exsecrationibus. Unde Chaldæus vertit : *Maledicam benedictioni vestra!, ct exsecrabor eam.*

Symbolice, Theodoretus per *benedictionem* accipit sacerdotium, g. *d.* Auferam a vobis sacerdotium, quia vos eo indigni estis, coque abutimini , præsertim quando illud cum lege veteri abolebo, novumque ct sanctum per Christum instituam.

Tropologice, S. Hieronymus : « Qui, inquit, sanitate abutuntur in libidinem, et divitias vertunt in luxuriam, bonamque famam sordida conversatione deturpant, hi benedictiones Dei mutant in maledictionem, n Item proprie sacerdotes : « qui adulantur peccatoribus, dummodo divites sint, atipie corum vitiis blandiuntur, de quibus dictum est liai, m • Populе meus, qui beatos vos dicunt, seducunt vos, el semitas pedum vestrorum supplantant. »

Et maledicam illis. — Idem repetit ct inculcat, g. *d.* Omnino ct graviter maledicam benedictionibus vestris. *Secundo,* Pagninus ct Vatablus vertunt, quia *etiam maledixi,* id est maledicere empi, *illi,* scilicelcuilibet benedictioni vestræ; Chal-•lotus,*exsecrabor illam.*Maledicere Dei csl efficax, idemque quod malefacere, hominum vero csl inefficax : nam sœpe quibus homines maledicunt, Deus benedicit. Ha ocimum, inquit Plinius lib. XXIX, cap. vu, « cum maledictis ac probris serendum praecipiunt» hortulani superstitiosi «ul lœtius proveniat. Et cuminum qui serunt, precantur no exeat. » Deus tamen illi benedicit, ut copiose succrescat.

v» s. 3. Eccr. ego projiciam voris brachium.— Pro pro* *jiciam* hebraico est npu *goer,* quod proprie, ul vertit Chaldæus significai *increpare,* el per melakpsin increpando projicere, corrumpere, dispergere. Rursum pro *brachium* hebraice est y-q, quod si punctos **y zera.* significat semtn; sin púneles yiT *zeroa,* significat brachium : *zera* legunt rabbini el receptiores; undo Pagninus verlil ; <nr- *rumpo vobis semen,* q. d. Ecco maledicam benedictionibus vestris, uli dixi, quia semen quod seminastis in terra corrumpam , faciamquc a vermibus erodi, ul parum vel nihil segetis succrescat, quod metatis. Tigurina : *Int repaboet increpando disperdam vobis semen,* sive frumenti, sive filiorum, *q. d.* Et fruges, el stirpem vestram subvellam, disperdam vos cum semine, id est cum filiis vestris.

Verum Septuaginta et Noster pro *za a,* id est semen, legunt *zeroa,* id est brachium, hoc est armum dextrum victimæ pacifica». Hic enim cx lege *Levit,* vn, 31, cedebat sacerdoti; cpio tropologice monebatur sacerdos strenue operari, « ut non solum sit ejus operatio utilis, sed etiam singularis; ut sicut subditos honore ordinis superat, ita etiam morum virtute transcendat, » ait S. Gregorius II pari. *Pastor.* cap. m. Sensus est, g. *d.* Armum quem in lege vobis separavi el dedi, indignanter vobis relinquam, et quasi indignabundus projiciam, dum faciam ul offerentes contemptibiliter el indignabunde vobis armum et victimas in faciem projiciant, eo quod videant vos tam viles, incurios et irreligiosos, tam negligente!' et irreverenter Dei sacrificia tractare el peragere. Ila S. Hieronymus, Remigius el Hugo. Accedit huc Lyranus, qui per *brachium,* accipit robur et alimoniam, *q. d.* Alimoniam quam ex victimis percipiebatis, vobis auferam : aul brachium, id est robur ypslrum , projiciam, ne quid magni vel heroici operetur, sed hostibus succumbat. Utramque lectionem, *zera* cl *zeroa,* amplectitur Arias età Castro, qui sic explicat, g. *d.* Ego projiciam brachium, quo mihi mincha, id est farinam seminis cl tritici vestri, oifertis, ipsajnque farinam in facies vestras indignans respergam.

Tertio, Aquila verlil : *Ecce ego vos increpabo cum brachio,* q. d. Meo brachio, meaque potentia vos projiciam el disperdam. Alludit parlim ad duces belli, parlim ad oratores brachio minantes ct pugnantes. Nam « brachium procerius projectum, est quasi quoddam telum orationis, » ait Cicero lil». lH *De Oí atore.*

Symbolice Thcodorelus, g. *d.* Brachium , sive armum, hoc est victimas cl cæremonias vestras, ob vestrum neglectum et abusum abjiciam et abolebo, novasqueper Christum el Apostolos inducam et sanciam. Dcniquo in Hebra;o elegans est allusio inter *zera* et *zeroa* , et 'nyni *zai ait*, id est dispergam, g. *d.* Dispergam brachium vestrum , ct semen per illud a vobis in agro sparsum.

Et dispergam suran vultum vestrum stercus. (Hebraice ad emphasin et majus probrum, repetitur vox *stercus : Et spargam vobis stercus in facies, stercus,* inquam) solemxttatum vestrarum. — Per

stercus, accipe cum Septuaginta ventriculum, qui stercus conficit et continet : ventriculus enirn in victima pacifica cedebat sacerdoti, juxta legem teviL vn, 31. Sensus est, 7. *d.* Quia vos mutilas, vilesct illegitimas victimas offertis, ego indignans dabo, et per oflerentes projiciam vobis ventriculum, quem per legem vobis assignavi, ita ul stercus eo contentum, hoc jactu excussum, vultum vestrum conspergat et conspurcel, illudquc « asrumet vos sccum, » ul scilicet vos siorcore hoc involuti, mihi ct omnibus silis risui cl contemptui, et vocemini stercorarii, viles el abjecti, uti Beli comminatus sum, et rcipsa prestili, l *lieg.* u, 30. Porro stercus symbolum est probri ct ignominia, quo vos afficiet Deus, dum ob sacrorum neglectum, ignorantiam malamque vitam, faciet vos populo contemptibiles ct exosos, dumquo vos puniet inedia, fame ct bello, tradetque Antiocho Epiphani, aliisquo hostibus vexandos el illudendos. Unde Chaldœus verlil : *Revelabo confusionem scelerum vestrorum in facies vestras.*

L Et scietis, — *q. d.* Jam mihi comminanti non creditis, sed pœna vos docebit, nimirum « Phryges non nisi plagis sapiunt. » Cum enim videritis vos contemni el puniri,uli hic pncdico, lune scietis mandatum illud dc religione, munditie et sanctitate sacerdotum, deque victimis mundis rite ct legitime offerendis, olim in Levitico a me sancitum, nunc vero per Malachiam renovatum el refricatum, fuisse a me, puta a Deo vestro editum ad hoc, ul « pactum meum olim cum Levi, » id est tribu lovitica,initum, firmum et illæsum consisteret (I). Videbitis enim vos bona pacto a me promissa perdidisse, quia pacti conditiones violastis; insuper el puniri. Ila S. Hieronymus, Remigius, Albertus, Dugo et Lyranus, qui per Levi accipiunt non personam, sed tribum Levi, id est levitas, ut vertunt Septuaginta. Nec enim hoc pactum iniit heus cum ipso Levi filio Jacob, sed cum ejus posteris, puta cum Aarone, qui primus a Deo per Mosen consecratus est sacerdos et pontifex Judæorum, ac deinceps sacerdotium et pontifie itum ad posteros transmisit, ut palet *Levit,* vili. Undo de illo canit Ecclesiasticus, cap. xi.v, 7 : a Excelsum fecit Aaron fratrem ejus el similem sibi de tribu Levi : statuit ei testa* mentum œternum, ct dedit illi sacerdotium gentis, et beatificavi! illum in gloria. » Ita Hcbræi, Thcodorelus, Vatablus et Arias, qui duo per Levi accipiunt quoque Phineos, nepotem Aaronis, ex patre Eleazaro , quia ob zelum ejus, quo vindicavit Dei honorem occidendo cultores Deelphegor, Deus novo promisso consignavit ct confirmavit illi ct posteris ejus pontificatum in perpetuum. Imo Hcbræi nonnulli, quos sequitur B. Petrus Damiani, epüL 12, vel, ut alii notant, H , cap. n, *ad Nicolaum tt* Pontificem censent Phinee* cumdcm esse cum Elia, ac proinde eum etiamnurn vivere, ct victurum usque in finem mundi, ut dixi *Numer.* xxv, 11. Minus recte Repertus per Levi accipit Mosen, tum (juta posteri Moris non fuerunt sacerdotes, sed posteri Aaronis : tum quia Moses non tam pactum iniit, quasi paciscens cum Deo, quam sequester et mediator fuit pacti, quod Deus pepigit non lanium cum Leviti*, sed cum omnibus tribubus Israel. Levi ergo hic significat ordinem sacerdotalem ex Aarone descendent* m, qui uti eral magnus honos, ita magnum onus sibi habebat impositum, uli patet ex toto Lcvilico, ac sirpe pœnam mortis, si peccarent, ul patet *Levit.* x, 8, et cap. xxii, 3.

b. Pacum meum flit com eo vite et pacis, — vos. 5. scilicet ei dandœ tum in hoc sæculo, tum in futuro, si me rite coleret, mcasque leges cl cærenionias observaret, 7. *d.* Pepigi ct promisi Aaroni et posteris ejus longam, pacificam, opulentam et felicem vitam, si meum pactum ct meas sanctiones custodiret, puta si rilo el legitime munia sacerdotis obiret : ita Theodoretus cl «dii. Id Aaroni roipsa præsütit Deus : nam vitam ei prorogavit ad annum 123, qui fuit quadragesimus a pontificatu ejus, æque ac ab exitu Hubneorum cx /Egypto, ejusque pontificatum contra œmulos,Core, Dathan ct Abiron, eos vivos in infernum absorbendo, el aridam virgam Aaronis floridam efficiendo, *Numer.* xvi et xvn, propugnavit. Hcbræi huc accipiunt de Phinees, quem tradunt pontificem sanum ct prosperum vixisse annos trecentos; imo alii censent cum oliamnum vivero; ipsum enim esse Eliam, uti paulo ante dixi.

Et ntoi ei timorum. — En pactum Dei cum Aarone et posteris : Deus enim Aaroni promisit longam vitam ct pacem, id est prosperitatem, si sibi obediret : Aaron vicissim promisit Deo timorem, prfni quod scilicet eum religiose veneraretur el coleret. Timor enim hic ct alibi significat Dei reverenliam cl cultum. Porro huno Imiorem et reve- Dei. rontiam non ex so habebat, sed a beo : osi cniui donum Boi ct Spiritus Sancti, ul docot Isaioscap. xi, 3. Undo sequitur : u Timuit me, et a facio nominis moi pavebat, » scilicet Aaron, ejusque nepotes Phinees, Onias , Machabæi ubique veri et boni sacerdotes. Tantum enim do bonis loquitur.

0. Lex veritatis flit ix ore ejus, —g. ‹l. Aaron y,,, 4. legem meam vero el recto populum ore suo docebat. Ha'ü esi *secunJa* paoli conditio, quam . b „tlj Aarone exigit Deus, quamque ei prestara debenl sacerdos cl pontifex, scilicet docere veram Dei fidem, religionem, legem cl cullimi, ac refutaro omnem hæresim ct superstitionem, falsumque Dei cultum. Quocirca pontifex in lego veteri pectori inscri|iltim gerebat *Uhm ct Ttimmim,* id est doctrina et veritas. Vide dicta *Utod.* xxvm, 30, et *L'.i it.* x, 8. Graviter Auctor *buyaferti tnS. Maith.*

ti) Illud porro, *ut e.‹sct,* non puto habitudinem habere cause finalis, sed lanium indicaro, qualo fuerit pactum illud, *q.d.* Tunc cognoscetis qualo fuerit pactum, quod cum Levi, id est, cum sacerdotali ordine jam olim pepigi, nempe non aliter illum futurum exso in honoro, nisi ipso meum nomen honoraret. (Sanctius.)

H «err- q^hitar' liUru* coni- ptadi.

apud S. Chrysostomum homil. 25 : « Non solum, proditor est veritatis, qui transgrediens veritatem palam mendacium pro veritate loquitur; sed etiam ille qui non libero pronuntiat verj|a(cm qUam libere pronuntiare oportet, proditor est veritatis. Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem. » Et S. Ambrosius lib. II epist. 17 *ad Theodos, imp.* : «Nihil, ait, in sacerdote tam periculosum apud Deum, tam turpe apud homines, quam quod sentiat non libere pronuntiare. Siquidem scriptum est : Et loquebar de testimoniis luis in conspectu regum, ct non confundebar. Et ideo clementia» tuæ (o imperator) displicere debet sacerdotis silentium, libertas placere. Nam silentii mei periculo involveris, libertatis bono juvaris, n

Iniquitas, — id est mendacium, error et falsa doctrina, ait Vatablus, ac falsitas, ut vertit Chaldœus, adde et fraus, hypocrisis, adulatio, injustitia, et quælibet alia iniquitas.

In packet in .equitate ambulavit mecum, —puta in meis præccplis, ç. *d.* Aaron studuit præcepta mea custodire, servando pacem et æquitatem cum proximis. Ubi nola , qui pacifice et æque versatur cum proximis, hic ambulat cum Deo, fill* I,acls cl æiIu*lal's cst anlal°r › auctor ct tutor. Unde Septuaginta vertunt : *In pace dirigens* (id est in pace cl rectitudine, vel planitie) *am~bulaoit mecum.* Hæc est íeríía conditio pacti, quam ab Aaronc el quovis sacerdote exigit Deus, nimirum œquitas et pax, sive pacifica conversatio, ut in ea ambulent cum Deo, sicut Henoch *Genes, v,* 22, et Noe *Genes,* vi, 9. Vide ibi dicta.

h -ìCc b cao¡.ro- T<rt j. pii.

Qnrli. alcuni- nurviii-

KT MULTOS AVERTIT AB INIQUITATE. — HæC CSt *quarta* conditio veri Aaronis ct veri sacerdotis, U| vcrb0 ct exemplo satagat omnes retrahere ab impia ct iniqua vita ad piam ot sanctam. Quocirca S. Chrysostomus lib. Ill *De Sacerdotio,* sacerdotes vocat parentes nostros: «Parentescnim, inquit, nos in presentera, sacerdotes in vitam ætemam generant, d Jure queritur S. Gregorius: « Ecce, ait mundus sacerdotibus plenus est, sed tamen in messe Dei rarus valde invenitur operator, quia officium quidem sacerdotale suscipimus, sed opus officii non implemus. Eructus quippe sanctæ Ecclcsiæ in stipendio quotidiano percipimus, sed tamen pro (eterna Ecclesia minime in predicando laboramus.» Plura vide hom. 17 *in Evangel.* Graviter vero S. Chrysostomus in *Matth.* cap. xxni, hom. 43 : a Mulli, ait, sunt sacerdotes ct pauci sacerdotes : multi nomine, et pauci in opere. Videte ergo quomodo sedeatis super cathedram , quia cathedra non facit sacerdotem, sed sacerdos cathedram : non locus sanctificat hominem, sed homo locum. Qui bene sederit super cathedram, honorem accipit ab ea : qui male sederit, injuriam facit calhedre. In judicio enim sedes. Si bene vixeris, et bene docueris, judex omnium eris : si autem bene docueris, et male vixeris, tui solius. Nam bene vivendo et bene docendo, populum instruis quomodo vivero debeat: bene autem docendo et male vivendo, Deum instruis quomodo debeat te condemnare. » Idem in cap. XXV *Matth.:* «Bene agente populo, unusquisque pro suo merito remuneratur; sácenlos autem pro bonis omnium. Habebit enim pro propriis lauream, pro acquisitione aliorum laureolam. » Rursum S. Gregorius hom. 1l in *Ezechid. :* «Nos, ait, qui sacerdotes vocamur supra ea mal i quæ propria habemus, alienas quoque mortes addimus; quia tot occidimus, quot ad mortem ire quotidie tepide et tacentes videmus. Tunc subjectus moritur sine te, quando in causa mortis contradictorem tc pertulerit : nam mortuo , cui non contradicis, adjungeris. » S. Isidorus, lib. Ill *De Summo bono :* « Sacerdotes, ait, pro populorum iniquitate damnantur, si cos aut ignorantes non erudiunt, aut peccantes non arguunt. Sicut enim peccatorem convenit argui, ita justum non exulcerari. » Hugo de S. Victore, lib. Il *De Clausir. animæ:* «Tres, ait, sunt pastoris voces, scilicet suavis, dulcis, alta. Suavis ad infirmum, ad monentem dulcis, ad surdum pertinet alta. »

Gn me rurum.

7. Labia enim sacerdotis custodient (id est ens- rrrl 7. todirc debent)scientiam, et legem requirent (id est requirere debent, ct de facto requirent) ex ore ejus. — Dat rationem ejus quod dixit vers. 6: a Lex veritatis fuit inore ejus, » quia scilicet fecit quod facerc debuit. Nam sacerdotis est cognoscere legem, eamque alios docere, juxta illud *Ecclesiastici* de Aaronc, cap. xr.v, II : « Et dedit s^rtfoilli in præceptis suis potestatem docere Jacob les- l,í eíl limonia (id est leges suas : hæ cnim sunt testimonia voluntatis divinæ, quid scilicet a nobis fieri, vel i^rm non fieri velit Deus), el in lege sua lucem dare Israel. » Sic S. Paulus *ad Titum* i, ab eo exigit, « ut sit potens exhortari in doctrina sana, et contradicentes revincere,» ail S. Hieronymus.Quocirca S. Ambrosius lib. HI *De Fide,* cap. vu, Biblia, quæ continent legem Dei, vocat « librum sacerdotalem, » quasi sacerdotibus proprium, et ab iis assidue legendum. Notat S. Hieronymus non diri : Proferent scientiam, sed *custodient,* ut scilicet eam loquantur opportune ct congrue, dando conservis cibum in tempore suo, ut monet Christus *Matth.* XXIV, 4 >, ita ut os sacerdotis sil arca quædam salutaris, unde quisque sibi depromat necessaria, quæ ibi Deus ad communem cujusque utilitatem et instructionem recondidit. Quocirca Auclor *Imperfecti* apud S. Chrysostomum , homil. 38 *in Matth.* : « Sicut, ait, stomachus accipiens cibum coquit, sic el sacerdotes accipiunt scientiam sermonis pcr Scripturam a Deo, et excoquunt eam in se, id est traclan'cs et meditantes apud se universo populo subministrant. » El S. Ambrosius *serm.* 13, sacerdotes comparat apibus : a Sicut apes, inquit, de divinarum Scripturarum flosculis suavia mella conficiunt, ct quidquid ad medicinam perlinet animarum, oris sui arte componunt. »

Ghom-T pHruu). Præclarc S. Bernardus lib. Il *De Coiuid. ad Eu-* ^CH cap X||I : a jn|cr sæcularcs, ait, nugæ, nugæ sunt, in ore sacerdotis blasphcmiæ. Consecrasti os tuum Evangelio : talibus jam aperire illicitum, assuefacere sacrilegium est. Labia sacerdotis, ait Malachies, custodiunt scientiam, et legem requirent ex ore ejus, non nugas profecto, vel fabulas. Verbum scurrile, quod faceti urbanive nomine colorant, non sufficit peregrinari ab ore, procul et ab aure relegandum est. Fœde ad cachinnos moveris, fœdius moves. » Particulatim vero S. Chrysostomus, hom. *de co qui incidit in latrones* : « Meminerit, ait, sacerdos se speculatorem esse cunctorum, ul ovibus pascuas salubres tribuat, agnis puri fontis undas exhibeat, exterminet ab ovibus lupos, ab agnis nocivas bestias excludat, vulneratos curet, errantes revocet, ignaros instruat, erigat lapsos, generaliter omnes, specialiter singulos doceat, suæ vite universos provocet exemplo : sit ejus doctrina duplex, ul ejus verbis facta conveniant, atque doctrinas respondeant : in nullo sit minor qui cunctis e. I polior. Charismatibus splendeat; fulgeat officiis. Sit cum auctoritate humilis, cum humilitate sublimis. Nec ideo sit melior, quia major; sed ideo major, quia melior. Multiplicet populos, et eos docendo meliores facial quam accepit. Sic fiet ut dum hominibus ferventer insistit, Dominum sibi constituat debitorem, n Quocirca S. Ambrosius lib. *De Dignitati sacerdotis,* cap. vi, ail sacerdotes esse oculos Ecclcsiæ, ut porcos reliquum corpus ducatum lucis accipiat: « Num quid aliud, ait, interpretatur episcopus, nisi supcrinspector? maxime cum in Ecclesia solio editiore resideat, el ita cunctos respiciat, ut et cunctorum oculi in ipsum respiciant. Ergo si il i csl, cur te velut letrum speculum universorum oculis demonstras? n

Quia angelus Domini exercituum est. — Septuaginta : *Quia angelus Domini omnipotentis est.* Hebraice est ixSo *malach,* sive Malachias : a Exponit, ailS. Hieronymus, nomen suum Esdras sacerdos Dei, hoc est Malachias (ipse enim cum Hebræis censet Malachiam fuisse Esdram) quod angelus Domini interpretatur. Angelus autem, id est nuntius, sacerdos Dei verissimo dicitur : quia Dei et hominum sequester est, ejusque ad populum nuntiat voluntatem : el idcirco in sacerdotis farrfa pectore rationale est, el in rationali doctrina et i >*** VH^as ponitur, ut discamus sacerdotem doctum i nhiu- e5"e debere, cl præconem Dominic e veritatis. » li». Sacerdos ergo est angelus Dei: *primo,* quia est IîLhîî nun[¡us DC¡ aj homines. Unde Tigurina vertit : *Legatus cnim est Domini exercituum.* Sicut enim legatus non aliud quam principis se legantis voluntatem annuntiat, cique nihil addere aut demere potest : ita et sacerdos Dei voluntatem annuntiat populo, cique nihil addere aut dentei e potest, ait S. Chrysostomus homil. 2 *in epist. ad Rom.* Ac vicissim vota populi referi ad Deum. Est ergo tam legatus populi ad Deum, quam Dei ad populum , puta inter utrumque internuntius, mediator et sequester : « Dens, ait Tertullianus lib. *Contra Judam,* cap. ix, eos vocare consuevit angelos, quos virtutis suæ ministros præfecit. » *Secundo,* sicut angeli ministrant s*Ku3‘ Deo, ita et sacerdotes. Unde Chaldœus vertit : u *Quia minister est coram Domino exercituum.* Unde Plato in *Phadro* ait triplicem esse exstasin et furorem : *primo,* vatum; *secundo,* sacerdotum; *(ert o,* amantium. Nec enim aliquid ab hisce tribus digne fieri posse , nisi animus a corpore sevocetur, ct extra se in ardorem et quasi furorem rei amatœ, præsertim crrleslis et divinæ, rapiatur. *Tertio,* sicut angeli jugiter adstant Deo, in cum Tr,Ual* intentam habent aciem mentis, ei jubilant et psallunt jugiter : Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus exercituum (« angelorum cnim opus est laudare Deum, » ait S. Basilios in *Psalm,* xxvni): itaci jugiter orare ac psallere debet sacerdos, juxta illud *Psalm,* cxxxvn, 2 : « In conspectu angelorum psallam libi. » *Quarto,* quia angelorum veritatem, sinceritatem, castitatem, puritatem, virtutem et zelum imitari debet, ac quasi angelus esse inter homines quasi magister inter pueros , quasi pastor inter animalia. Quocirca apte cx hoc loco Isidoros Pelusiota Dorolhei presbyteri levitatem castigat, lib. I, qnsf. 319 : « Cum sacerdos, ait, gregis forma, ct Ecclesiae lumen dictus sit, ac revera sit, subditos, ut ceram sigillo, sic ipsius moribus imprimi necesse csL Quocirca si lumen esse vis, scurrilitatem ac risus petulantiam odio insectare : ne alioqui multos petulantiam ac procacitatem doceas. Sacerdos cnim Domini omnipotentis angelus csl : angelus autem risum nescit, Deo cum metu ac pavore ministrans, n *Quinto,* sacerdos est angelus consecratione divina. qua potestatem majorem quam habeant angeli, a Deo accipit. *Sexto,* angelorum tria sunt munia, scilicet purgare, illuminare el perficere, ul ait S. Dionysius in *Calest. hierarch.* Et, « angelorum perfectio est sanctificatio, » ait S. Basilius hom. *De Spiritu Sancto.* Eadem sunt munia sacerdotis. Ejus enim quasi mediatoris csl reducere populum ad Deum ; hinc oportet ut jugiter in mente habeat videatque Deum, ad quem intendit populum reducere. Porro quomodo quis Deum videre possit, paucis cl pulchre docet Plotinus, platónicos licet, lib. *De Pulchr.* cap. ix : « Eiïicialur, ait, divinus, pulcher ct deiformis, qui divinam pulchritudinem sil inspecturus. » Audi el S. Ambrosium lib. *De Initiandis,* cap. n : « Sacerdos est angelus, qui regnum Christi, cl vitam ælernam annuntiat: non specie tibi æstimandus, sed munere. » Socrates dicebat a os sapientis (qualis csl sacerdos) esse quasi ostium templi,» quia sicut hoc, ita et illud nonnisi sacra pandit et promit. *Septimo,* angelorum est perseveraro in sanctitate et sanctificatione , ait ibidem Basilius ; qui enim in ea

non perseverarunt, facti sunt dæmoncs : ita sacerdoti necessaria est perseverantia in suo opere ct officio.

Si id verum fuit in Aarone et sacerdotibus veteribus , certe longe verius est in Christianis qui sacrificia ct mysteria longe augustiora ct diviniora conficiunt et tractant. De quibus aurea est Cu tiw sententia S. Gregorii Nazianzeni, Apo/. i : « Veritatis, ait, antistes et propugnator, cum angelorum classe atque ordine est, cum archangelis Demn celebrat, ad supernum altare sacrificia transmittit, simulquo cum Christo fungitur sacerdotio, figmentum instaurat, imaginemquo Creatori sistit, et supernum mundo opificem agit, et ut quod majus est dicam, Deus est, aliosque deos efficit.» RursumS. Chrysostomus, hom. 2 *in epist.* Il ad *Timoth. :* « An ignoras, ait, quid sit sacerdos? angelus utique Domini est. Non ex scipso loquitur. Si despicis, non illum despicis, sed Deum qui illum ordinavit. » Sacerdos enim in ordinatione sua a solo Deo accipit potestatem remittendi peccata, consecrandi corpus Christi, docendi, prodicandi, etc. Idem, lib. Ill De Sacerdotio : a Etenim, ait, sacerdotium ipsum in terra quidem peragitur, sed in rerum coelestium classem ordinemque referendum est. Quippe non mortalis quispiam, non angelus, non archangclus, non alia quævis creata potentia, sed ipso Paracletus ordinem hujusmodi disposuit, qui mortalibus hominibus ctiamnum in carne manentibus auctor fuit, ut angelorum ministerium animo conciperent. Idcirco nccesse est sacerdotem sic esse purum, ut si in ipsis cœlis collocatus , inter coelestes illas virtutes medius staret. » Idem, homil. 3De *verbis Isii.,* demonstrat sacerdotem majorem esse rege, et sacerdotium majus esse regno : quia rex in terram duntaxat, sacerdos etiam in cœlum jus habet ; « Sacerdoti, ait, thronus in cœlis collocatus est, et de coelestibus negotiis pronuntiandi habet auctoritatem. Quis 1 ec dixit? Ipse coelorum Rex : Quæcumquo ligaveritis super terram, erunt ligata et in cœlis; ct quæcumquo solveritis super terram, erunt soluta et in cœlis, etc. Itaque medius stat sacerdos inter Deum et naturam humanam, illinc venientia beneficia ad nos deferens, ct nostras petitiones illuc deferens, Dominum iratum reconcilians utrique naturo, nos qui offendimus eripiens ex illius manibus. Ideoque Deus ipsum regale caput sacerdotis manibus subjecit, n Sacerdotium ergo est coeleste regnum. Hinc Auctor *Imperfecti,* hom. 18 tn *Matth.,* ait : « Sacerdotes esse vicarios Christi, et Christum : et qui honorat sacerdotem Christi, Christum honorat : ct qui injuriat sacerdotem Christi, injuriat Christum. »

S*t»rb- Apposite S. Ambrosius serm. 5 sacerdotes com- parat apibus ob 1res analogias. *Prima* est : «Quia »a- apes, ait, de divinarum Scripturarum tlos- kfui. culis suavia mella conficiunt, et quidquid ad medicinam pertinet animarum, oris sui arte componunt. » *Secunda* r « quia sicut apes castitatem corporis proferunt, cibum viLæcœlcstis exhibent, aculeum legis exercent. Puri enim ad sanctificationem , suaves ad refectionem, severi sunt ad ultionem. » *Tertia :* «quia vehit alveario quodam gratiam matris Ecclesiæ continent, in qua diversorum meritorum cellulas dulcissimis praedicationibus componentes, do uno Salvatoris examine christiauorum examina multa producunt.» Denique S. Chrysostomus, lib. II De *Sacerdotio :* « Aspicite, ait, sacerdotis dignitatem. Agitur in terra, sed officium coelestibus negotiis continetur. Non enim homo, non angelus, non archangehis, non aliqua alia creatura, non virtus, sed ipso Spiritus Sanctus hoc munus instituit, atque adhuc manentes in carne ministerio fungi prostitit angelorum. » S. Ignatius, epist. *ad Smyrnenses :* « Sacerdotium , ait, est summa omnium bonorum quæ in hominibus consistunt : quod si quis inhonoraverit, Deum inhonorat, et Dominum lesura Christum primogenitum totius creaturo, et solum natura principem sacerdotem Dei. » Plura vide apud S. Chrysostomum lib. Ill et VI *Dc Sacerdotio.* Quocirca S. Franciscus nunquam sustinuit ordinari sacerdos, dictitans se tanta dignitate indignum. Addebatque : Si hinc occurreret mihi sacerdos, illinc angelus, relicto angelo accurrerem ad sacerdotem, ejus manus osculerer, peteremque ab eo benedictionem, quia ipso corpus Christi consecrat, nobisquo panem vitzc administrat. Sic et S. lledwigis, Ducissa Poloniæ, mire venerabatur sacerdotes (piasi angelos Dei, supplexque ab eis petebat benedictio nem, uti habet ejus Vita.

8. Vus AUTEM r e c e s s i s t i s d e v i a (hac legis, scien- venu, tiæ, veritatis, (equitatis et timoris divini, quam Aaroni el Levilis proscripsi vers. 5 et seq., ideoque) SCANDALIZASTIS PLURIMOS IN LECE (dando OÍS exemplum legis violandæ et contemnenda?) : i r - r i t u m f e c i s t i s p a c t u m Levi, — non servando pacti •ani dicti conditiones, quas jam recensui. Quocirca vicissim nec ego ea quæ in hoc pacto promisi, vobis servabo aut prostabo.

9. PROPTER QUOD ET EGO DEDI VOS CONTEMPTIBILES. Wra.0 — Justum eniin est ut sacerdos, contemnens Deum, pari modo contemnatur a populo, juxta illud quod Deus intentavit Heli, I *Ilegum* n, 30 : « Quicumquo glorilicaveril me, glorificabo cum: qui autem contemnunt me, erunt ignobiles. » Justum est ut qui honorem sacerdotii commaculavit et inhonoravit, inhonoretur ct ipse, coquo magis, quo ex altiore honoris apice in imum vilitatis et contemptus corruit. Ha videmus nonnullos impuros sacerdotes fieri ludibria hominum, cl mortalium vilissimos, quisquilias, cl peripsemata censeri. Pari modo S. Ambrosius lib. De *Dignit. Saccrd.* cap. vi, ct S. Gregorius hom. 17 tn *Evang,* docent causam cur sacerdotes et clerici despiciuntur, esse ipsorum inscitiam, levitatem, ct malam vitam. Vero S. Augustinus vel quisquis

est auctor, lib. Dc Dono *viduitatis,* cap. vu : «Sicut stella, inquit, diiTert a slolla in claritate, sic sacerdos differt a sacerdote in conversatione. Mullorum siquidem est vocari sacerdotes, sed non est omnium esso sacerdotes, » etc. Quocirca ul apicem gradus et honoris sui tueantur, honorent Deum, graduque suo digne vivant, et ministerium tam sanctum sancte obeant. « Sobriam a turbis gravitatem, severam vilain, singulare pondus dignitas sibi vindicet sacerdotalis, » ait S. Ambrosius, *epist.* 26. Et. S. Gregorius Idra vi II part. *Pastor,* cap. i : «Tantum, inquit, debet j ‘ •tionem populi actio transcendero piresidis, quantum distare solet a grege vita pastoris. Sit ergo necesso est cogitatione mundus, actione prrecipuus, discretus in silentio, utilis in verbo, singulis compassione proximus, præ cunctis contemplatione suspensus, bene agentibus per humilitatem socius, contra delinquentium vitia per zelum jusliliæ erectus, internorum curam in exteriorum occupatione non minuens, externorum providentiam in internorum sollicitudine non relinquens.» Denique S. Hieronymus *ad Heliodorum* : «Domus episcopi, inquit, ct conversatio quasi in specula posita, magistra est publicœ discipliuæ : quidquid fecerit, id sibi omnes faciendum putant. »

Accepist is faciem ix lege. — « Paciem, » id est *personam,* ut vertunt Septuaginta : personne enim pars maxime digna et spectabilis est facies, per quam alii placent, alii displicent; unde illi acceptantur, hi rejiciuntur. Est hebraísmos : Hebraei enim acceptationem personarum vocant *acceptionem facierum,* ob causam jam dictam. Unde Symmachus vertit : *noverili estis facies in lege.* Sensus est, *q. d.* Vos, o sacerdotes, eratis judices populi, cumque secundum legem judicare deberetis, ac tueri innocentes, orphanos, pupillos et pauperes, judicastis secundum respectum, vel acceptionem personarum; facies pingues, opulentas et splendidas divitum et polentoni faciebus macilentis, egenis, abjectis pauperum praetulistis, divitibus causam cl bona pauperum adjudicastis. Verum sic Propheta potius dixisset : Accepistis faciem in judicio, non in lege. Accipere enim faciem in logo, est in lege exponenda; vel exsequenda respicere non tam mentem legis, quam personarum qualitatem ct dignitatem, v. g. eximere a lege divites, ct ea obligare ac plectere pauperes, juxta illud Juvenalis *satyr,* n :

Dit veniam corvis, vexat censura columbas.

Multum enim movet aspectus faciei vel ad amorem, vel ad commiserationem, vel ad odium, etc. Quocirca Areopagita judices incorrupti noctu, vel in tenebris judicabant, ne qua facies illustris, vel abjecta eos moveret ad aliquem affectum, qui rectum judicium perverteret, ait Lucianos in *Hcrmotimo. Primo* ergo Vatablus exponit, *q. d.* Si vobis aliqua qureslio proponitur de lege, o sacerdotes, respondetis habito respectu personarum magis, quam rei et veritatis, adulando divitibus. *Secundo,* Theodoretus, *q. d.* Divitum victimas, etiam mutilas et lege vetitas, accipiebatis et sacrificabatis ; pauperum vero rejiciebatis : quod est vitium acceplionis personarum, reque ac sacrilegii. *Tertio,* Rupertus, *q. d.* Respexistis ad facies pulchras et opulentas mulierum ulionigen rum, casque duxistis uxores ; proprias vero Rraelilides ob deformitatem, vel egestatem repudiastis : do hoc enim vitio in sequentibus agit fuse, el ob illud reprobat el rejicit eorum victimas et sacrificia, vere. 13. Aliter vertunt Syrus et Arabicus uterque, scilicet : *Accepistis in facie legan,* quod aliqui sic explicant : in *facie,* id est in superficie, *q. d.* Corticem legis coram hominibus impletis, at non legis mentem et sensum, *q. d.* Hypocrita estis.

10. NLMQUID XOX PATER LXCS OMMIM XOSTRVM.— V- •• l».

(1) Transit Propheta ad alterum sacerdotum (hi enim in scelere erant duces) et populi illo revo vitium, scilicet quod post reditum e Dabjlone uxores suas Israelitides, cx paupertate, senectute, labore, morbis ct rerumnis repudiarent, ut vult S. Hieronymus aut potius ut ancillas haberent ct de«picercnt, ut vult Lyranus (unde tantum ait, « despicitis, » idque tertio repetit; et vers, hì, suadet ul potius eas dimillanl), ac earum loco alienigenas, juvenculas, divites el formosas ducerent, contra legem id vetantem, *Deuter.* vu, 3, calque quasi conjuges honorarent. Idem vitium Laxat et emendat Esdras Malachiæ corevus, cap. ix ct x. Porro utitur duobus argu- c> i mentis ad amorem conjugum, indeque ad con- ™ c”b iugium ipsum reconciliandum et redintegran-, t : dum. Prias petit a communione sanguinis, quod scilicet unum eumdemque habeant patrem, vel Jacob, ut volunt Hebræi ; vel potius primum patriarcham Abraham : hic enim *Eoli.* xlvi, 20, vocatur pater multitudinis gentium. Hoc enim significat hebraico nomen Abraham : et ab eo Judæi se vocabant ct jactabant filios Abrahæ. Ita S. Hieronymus, Remigius, Rupertus, Lyranus el alii. Sensus est, ‹7. *d.* Vos, o Judæi, cum Judæis uxoribus conjugati, invicem estis fratres et sorores : habetis enim unum communem patrem

(!) Juxta Rupcrtnm, Sanctium, ct inter recenti, es, Rosenmuller et Ackermann, rermo dc coqjugiis illicitis incipit demum versu proximo. Iu hoc igitur versu indignitatem illius partium studii demonstraturus Propheta argumentum petit a facti iniquitate, ait Rosenmuller; iniquum enim esso dicit, jus non ex aequo dicere, sed pravo affectu intorquere, ubi lis inter eos componenda est, qui ejusdem sunt dignitatis. Jam ejusdem omnes Judæos juris esse duplici argumento ostendit, quoruin alterum a communitate natalium, alterum a pari sorte primas creationis accersit. Attamen multi alii, inter quos Cornelius noster, D'Allioii, et Maurer referendum hunc versum putant ad ea quæ sequuntur, nam, ait Maurer, si ad pntcedenüa referas, totius loci seusus pervt rtitur

Abraham, æquc ac Isaac et Jacob sive Israel, a quo Israelita! nuncupamini, sicut ab Abraham Abrahamitæ; æquum ergo est ut invicem honoretis et ametis amore et honore fraterno, quasi lìlios ejusdem domus et familiæ Abrahæ. Nolite ergo injurii esse Abrahæ, Isaac ct Jacob, despiciendo uxores vestras, quæ sunt fili® Abrahæ, Laac et Jacob; nolite scindere hanc familiæ vostre unionem, imo unitatem; nolite sororibus vestris preponete extraneas ct alienigenas. Posco- *terius* petit a communione religionis, quod scilicet omnes habeant colantque unum Deum, qui licet creaverit cœlum et terram, omnesque gentes, proprie tamen creavit, id est in suam Ecclesiam, populum, gentem efformavit, adseivit ct adoptavit Hebreos, quos in sua fide, religione, cultu et Synagoga quasi novum et spiritualem populum creavit, infundens sui cognitionem, timorem et amorem, juxta illud *Deuter.* xxxn, 6 : « Numquid non ipse pater tuus, qui possedit te, ct fecit, et creavit te? » et vers. 18 ; « Deum qui te genuit, dereliquisti, el oblitus es Domini creatoris tui. » Deus ergo est creator omnium per naturam, sed proprius Hebreorum per fidem et gratiam. Sic Apostolus ait Christianos in Christo quasi communi patre per baptismum esse renatos, regeneratos, el factos novam creaturam, non naturalem, sed spiritualem, ideoque quasi fratres invicem arctissime uniri, et amare debere , eo quod omnibus sil « unus Deus, una fides, unum baptisma, n *Ephcs.* iv, 4. Sensus ergo est, *q. d.* Si Abrahæ amor el veneratio vos non tangunt, tangant timor amorque Dei vestri : nolite a Deo vestro, ejusque filiabus apostatare ad filias idololitrarum, quæ certo vos ad idola sua abducent, uti abduxerunt Salomonem : nolite Deo id velanti esse rebelles; alioqui credite et formidate eum sui contemptus acrem fore vindicem, et ultorem fandi atque nefandi. Cum ergo duplici vinculo tam ardo, sanguinis et religionis, uxoribus vestris silis obstricti, nolite illud abrumpere et violare.

Q1 ARE ERGO DESPICIT UNUSQUISQUE NOSTRUM FRATREM suum ?—Lyranus putat hic redargui odia el lites, quibus inter se dissidebant cl contendebant Judæi : unde ul eos ad concordiam redigat, dixit cos unum habere patrem Abraham, cl unum colere Israelis Deum. Verum Propheta proprie non de quovis eorum dissidio hic agit, sed de eo quod nascebatur cx eo, quod uxores Israelitidcs repudiarent, vel potius despicerent, ut ait Propheta › hoc est, eis anteferrent alienigenas pulchras ct opulentas, quas honorabant ul conjuges , Israelitidcs vero deprimebant habebantque ut ancillas vel servas. Inde enim offendebantur non tantum ipsæ, sed ct carum fratres, parentes, cognati, ideoque odiis el jurgiis inter se certabant. Sensus ergo est, 7. *d.* Cur veteres uxores contemnimus, el fratrum nostrorum abjicimus fihas ? ait S. Hieronymus qui proinde per /ra- *trem* accipit socerum : despiciendo enim soceri filiam, despiciebant ipsum socerum cielerosque affines. Rursum sub *fratre* more Scripture per enallagen accipe quoque sororem, id est cognatam, vel congenerem, puta hebream. Sicut enim sub viro subintelligi solet mulier, sic et sub fratre soror. Sensus ergo esi, 7. *d.* Despicitis uxores, qu e sunt sorores vestra, quia ejusdem generis ct gentis, puta liebræe. Ita Arias. Porro modesti® causa dicit Propheta : a Unusquisque nostrum, » non vesjruni, ut correptio sit lenior, nipote qua seipsum includat, cum tamen ipse revera huic culpæ non esset affinis. Sensus ergo est, 7. *d.* a Unusquisque nostrum, n id est plerique e populo nostro.

Violans pactum patrum nostrorum. — a Pactum » scilicet, quod cum Deo inivimus, promittendo nos servaturos ejus leges, inter quas una est de non ducendis alienigenis. Per *pactiun* ergo melonyinice accipe legem, quæ erat conditio picti, quod Judæi cum Deo pepigerant : ita S. Hieronymus, Remigius, Rupertus et alii; présertim quia, ul ait Arias, per has uxores, nipote ¡dolólatras, sensim mariti pelliciebantur ad apostatandoli! a Deo, ct consequenter a pacto quo promiserant se Deum semper culturos, ac ad deflectendum ad carum idola, superstitiones el vitia, uti contigit Salomoni.

II. Transgressis est Juda (pactum ct legem jam Vers. n. dictam) : et abominatio facta est in Israel. — Idem dixit exaggerando aliis et acrioribus verbis. Post reditum enim e captivitate non erat alius Israel, quam Juda et Judæi.

Quik contaminavit Judas sanctificationem Do- Sanctius mini. — Per *sanctificationem,* vel, ut hebraico est 1>ioclQ' **vllp** *codesç,* id est *sanctitatem;* Tigurina, sane- l''x' *tum;* Septuaginta, *sancta,* accipi potest primo, Prim*, sancta Dei lex ; *secundo,* sanctus Dei cultus; *(ertio,* sanctitas vit®, ad quam obligabatur Israel, 'r f eamque profitebatur, et inde vocabatur *gens sancta,* Deo scilicet dicata et devota, juxta illud *Ecod.* XIX, 6 : « Erilis mihi in regnum sacerdotale, et gens sancta, n Unde Chaldæus vertit : *Violaverunt viri domus Juda animam suam, quee erat sanctifirata coram Domino et dilecta.* Idem tropologice facit quivis peccator : hic enim per peccatum polluit templum, quod in anima sua sanctiiicarat sibi Deus, ex coque facit fanum profanum, imo sacrilegum diaboli, uti docet Apostolus l *Corinth,* vi, 19 : «An nescitis, ait, quoniam membra vestra templum sunt Spiritus Sancti, qui in vobis est, quem habetis a Deo? » *Quarto,* Q^a. sanctitas fidei et religionis , quia per uxores idololatras abducebantur a vera Dei fide ad fidem ct cultum idolorum : ita Lyranus. *Quinto,* sanctitas templi : templum enim hebraico *codesç,* id est sanctitas, vocatur; quia sanctissimum, el sanctissime colendum. Nam peccatores suis sceleribus polluunt terram, ct maxime templum in quo versantur, 7. d. Deus despicit vestras oblationes

ct victimas, uti dixi vers. 13 ; quia vos ejus legem despicitis, ac templum vestris connubiis
Seita. cum idololatris polluitis. *Sexto,* sanctitas charitatis, puta generis necessitudo, gentisque suæ sancta unio, quam ipsi violabant contribules
•suas repudiando, vel despiciendo, et alienige-
Septinu. nas superinducendo. *Septimo,* sanctitas matrimonii, quam ipsi per divortium commaculabant.
Octm. Ra Vatablus. *Octavo,* et optime, sanctitas Judæ erat separatio a Gentibus, qua juxta legem Dei, Juda ut populus dicatus Deo, separabat se a commercio, ac præsertim a connubio Gentium idololalrarum; ita S. Hieronymus, Remigius et Hugo, juxta illud *Psalm,* exui, 2 : « Facta est Judæa sanctificatio ejus, » id est gens separata ab aliis, quasi Deo dicata el saucia, Deumque
Nom. colens, celebrans el sanctificans. Denique sanctificatio, vel sanctitas Dei proprie esi illa, qua ipse in se sanctus csl, ac ut talis ab hominibus cognoscitur ct colitur. Hæc enim profanatur, si quis eam cum idolis et idololatris commisceat. Unde causam dal, seque explicat dum subdit : a Et habuit filiam dei alieni, n

Octupli; Mociiul tem poilultpecalor- Tropologice, ocluplicem hanc sanctitatem pol- el v*°'al fidelis dum peccai. Ipse enim l)Cr fidem, baptismum et gratiam est sanctificatus Deique cultui dicatus, ac præsertim sacerdos cl religiosus, qui per ordinationem, vcl professionem Deo proprie csl consecratus. Peccatum ergo octuplicis rei sacræ est pollutio ct profanatio (ul patet per singula jam dicta discurrenti, caque peccato applicanti), ac consequenter quasi ocluplcx est sacrilegium. Undo Septuaginta vertunt in plurali : *Quia contaminavit Judas sancta Domini in quibus,* id est quæ *dilexit Dominus,* ideoque accurate præcepil voluitque a nobis observari. Hisce minatur Isaías cap. xxvi, 10, dicens: «In terra sanctorum iniqua gessit, el non videbit gloriam Domini. » Porro fideles, et praesertim religiosos, per fidem, gratiam el vota connubium el nuptias inire cum Christo, ciquo animas suas quasi sponsas despondere ; ac proinde si illud peccando violent ct dissolvant, spiriliialiter adulteros esse, patet ex illo II *Connth,* Xi, 2 : « Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo. » Quod enim in nuptiis carnalibus etlicit verbum illud *volo,* hoc in spiritualibus cfllcit verbum voveo. Nam, ut ail S. Bernardus senil. 85 *in Cant.,* « non terrei celsitudo, quam sociat similitudo, amor conciliat, professio maritat. Professionis forma hæc est : Juravi el statui custodire judicia justiliæ luæ. » El mox : « Ergo quam videris animam relictis omnibus, verbo volis omnibus inhrrerc, verbo vivere, verbo se regere, de verbo concipere quod pariat verbo, quæ possit dicere : Mihi vivere Christus est, et mori lucrum, puta conjugem verboquo maritatam, n Quocirca S. Agnes, leste S. Ambrosio *som.* 90, dicebat juveni se ambienti : « Ipsi sum desponsata, cui angeli serviunt, cujus pulchritudinem sol et luna mirantor, enjus mater virgo est, cujus paler feminam nescii:quem cum amavero, casta sum; cum tetigero, munda sum, cum accepero, virgo sum. Annido suosubarrhavit me, el immensis monilibus ornavit me. Ipsi soli servo fidem, ipsi me lota devotione committo. » Hoc est quod Deus promitlit per Osce, cap. ¡1,19 : «Sponsabo te mihi in sempiternum: el sponsabo te mihi in justitia, el judicio, et in misericordia, ct m miserationibus. Et sponsabo te mihi in fide : ct scies quia ego Dominus.® Vide ibi dicta.

Anima noda n

Et habuit filiam dei alieni, — scilicet in conjugem. Nam hebraice est by3 *baal,* id est maritavit, matrimonio sibi junxit, possedii ut amore ardens maritus. *Filiam dei alieni* vocat alienigenam, quæ colit Deum, non verum Israelis, sed alienum, puta aliarum gentium idolum et daemonem, tanquam Deum et patrem suum.

Tropologice, « filia dei alieni » est concupis- Fiiu d* centia carnis el oculorum, ac superbia vitae, cui quasi sponsœ, imo additene insano amore copulatur peccator. Audisti culpam Israelis, audi poenam; et ex hujus gravitale, illius gravitatem «estima. Ait ergo :

12. Disperdet Dominus virum, qui fecerit noe, Ven. tí. MAGISTRUM ET DISCIPULUM. — Hebraice FIXTI Ty *CT veone,* id est excitantem, vel vigilem, et respondentem. Excitans et vigil est magister, qui vigilat ul vera vestiget, doceat, tuealur, ac mentem discipuli excitet, stimulet et acuat, nunc docendo, nunc disputando, nunc interrogando; respondens est discipulus, cujus est magistro excitanti et interroganti respondere. Sensus ergo est, *q.d.* Deus disperdet Judæuin, qui sua uxore despecta ducit alienigenam, quisquis ille sil, sive doctor, sive discipulus, sive sacerdos, sive laicus, sive nobilis, sive plebcius. Ita S. Hieronymus. *Secundo,* Tigurina *er veone* vertit, ei/m *qui auctor est, et qui obsequitur,* q. d. Auctorem et exsecutorem sceleris disperdet Deus. *Tertio,* Chaldæus vertit, *filium ct nepotem.* Filius enim est is qui excitat ct generat nepotem : unde nepos ei respondet. *Quarto,* Clarius et Arias vertunt, *cum qui in domo pulsat,* vcl *a somno excitat, ct cum qui pulsanti* vcl *excitanti respondet,* q. d. Omnes omnino in tali familia disperdet Deus. *Quinto,* Septuaginta pro IX *er,* legentes *IKad,* id est *usque,* vertunt : *Donec humibetur dc tabernaculis Jacob;* hebræum enimrnox *ana* significat humiliare cl respondere.

Et offerentem munus, — quasi dicat : Etiamsi sit sacerdos offerens hostias. Ha Chaldæus ct S. Cyrillus.

13. Et hoc RURSUM fecistis (Tigurina: *Deinde et* v.n. ii *hoc adjicitis;* Chaldæus : *Et hoc secundo facitis,* q. d. Priori sceleri, quo alienigenas ducitis, secundum adjicitis, scilicet), OPERIEBATIS LACRYMIS ALTARE Domini, — *q. d.* Priores uxores quas despiciebatis, ita viliter cl misere quasi ancillas et servas tractabatis, imo male mulclabatis, ul illæ afilie-

ttssiraæ confugerent ad templum, ibique ante altare lacrymas uberrimas profunderent, querentes apud me de vestra injuria, poseentesque opem el vindiciam. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Thcodorelus el alii passim, excepto Lyrano, qui sic explicat, *q. d.* Vos in conjugio cum alienigenis permanentes, ut hoc scelus expietis, currilis ad templum, ibique lacrymis profusis veniam postulatis. Verum frustra, quia propositum vos emendandi non concipitis, sed in scelere et matrimonio illegitimo persistere vultis. Quem sensum secutus S. Chrysostomus, tropologice hæc refert ad cos qui rapiunt aliena, utque rapinam expient, partem dant templo, vel pauperibus : «Judaica, inquit, hujusmodi eleemosyna est, imo vero diabolica. Non vult Christus rapina nutriri,» etc. Ita ipse homil. 8G *in Matth.*

Mugitu. — Septuaginta et Chaldæus, *gemitu ;* Pagninus, *clamore;* Noster efficacius vertit, *mugitu.* Mugitus enim proprie est vox horrisona boum. Unde Statius XI *Theb.,* de Jove in taurum mutato, cum veheret Europam, ita canit :

Dignatus virgine nostra
Terga premi, ct placidas falsum mugire per undas.

Hinc per catachresin cætcris animalibus, el homini, quin et terne ac mari tribuitur. Unde Virgilius Æneid. : «Terram mugire videbis; » et lib. VI : « Solum mugil sub pedibus; » ac Catullus epigr. Lxiv De *Rerccynthia :* « Fremitu mugienti loca cuncta retonent. » Significat ergo mugitus hic ingentem uxorum a maritis despectarum complorationem, ex ingenti afflictione et dolore manantem, ita ut non mulierum more ejulare, sed boum more mugire viderentur, juxta illud OEnonæad Paridera apud Ovidium :

Implevique sacram querulis ululatibus Idam.

Ita ut non aspiciam ultra ad SACRIFICIUM. — Quia aspicio ad lacrymas cl mugilum uxorum, quas vos opprimitis; magis enim illie, utpote justa* ct miserabiles, me movent, quam iniqua et impura sacrificia crudelium.

v. a 11. IL Quia Dominus testificatus. — Hebraice *vj;n heid,* id est *protestatus est,* hanc esse suam mentem ct voluntatem, hoc est, pnecepit ct sanxit matrimonium insolubile, utque maritus amet uxorem, cl propter eam relinquat patrem et matrem, Gen. 11,24; vos autem hanc protestationem et legem meam violatis, relinquendo ct despiciendo uxores vestras. Ha S. Hieronymus, Theodorclus, Remigius, Hugo cl Lyranus.

Secundo, hebrœum Aeid cum Tigurina verti potest, *testatus est,* cl cum Valablo, *testificari potest,* ul alludatur ad ritum veterum Hebræorum, qui D» o teste et nymphagogo, ut ait Thcodorelus, contrahebant conjugium, ul eo sanctius et inviolabilius esset, quo Deo quasi presente ct paranympho fuerat conciliatum. Unde Laban, Genes. XXXI, 19, invocans Deum in testem, ait ad Jacob generum suum : « Intueatur cl judicet Dominus Deos iùler nos, quando recesserimus a nobis, si alllixcris filias meas, ct si introduxeris alias uxores super eas : nullus sermonis nostri testis est absque diuiot ei 'I* Deo, qui præsensrespicit; indeque locus vocatus dtI* csl Galaad, id est tumulus testis. » Sic et Raguel filiam Sarani copulavit Tobi®, invocans Deum, diccnsque : « Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob vobiscum sit, cl ipse conjungat vos. » Idem apprecatur sacerdos conjugibus christianis, dum eos conjungit et benedicit. Sic el gentilibus natu adeo sancta erant matrimonii vincula el jura, ul n„phx' ca non nisi diis testibus et præsidibus invocatis, ct per sacrificia conciliatis inirent. Audi Valerium fienili*- Flaccum lib. Vili *Argonaut. :*

Inde ubi sacrificis cum conjugo venit ad aras
Æ-onides, unique adeunt, panlerque precari
Incipiunt, ignem Pollux undamque jugalem
Praetulit, ul dextrum pariter vertantur in orbem.

Et paulo post :

Primus el ecce fero, quatioque hanc lampada vestro
Conjugio, primus celebro dotalia sacra.

Quocirca Modestinus leg. I, ff. *De Ritu* m/pL, nuptias definit divinici humani juris conjunctionem. Et Gordianus in leg. *Adversus, ff. De Crim. exp. hatred.,* uxorem rei divin® cl human® sociam appellat. Hinc et nuptias non copulabant, nisi captatis prius auguriis, ul cx deorum voluntate eas auspicatas, cl prosperas fore renuntiarent auspices. Hinc Claudianus, epist. *ad Serenam :*

Me Jungeret auspex
Purpura, me sancio cingeret aula toro.

Idem in *Ruffino,* lib. I :

Hac auspice tæJæ
Œ lipodem mairi, mtæ junxere Thyesten.

Proprie autem Junonem nupturi invocabant, illi- Jimoomque mullos habebant honores, quod illam jungendis et conciliandis conjugiis pneesse censerent. Docet id Ovidius in epist. *Mcdcæ ad Jasonem :* p

Conscia sit Juno, sacris praefecta maritis.

Et in epist. *Hypsipyles :*

Nun ego sum furtim libi cognita, pronuba Juno
Adfuit.

Et Virgilius lib. IV *Æneid. :*

Junoni ante omnes, cui vincla jugalia curæ<

Et Statius in *Sylvis :*

Dat Juno verenda
Vincuh, et insigni geminal concordia Le la.

Porro Junoni sacra facientes, fel victima» divulsum abjiciebant, ut mystice significarent bilem omnem et iracundiam a nuptiis abesse oportere.

Ita Plutarchus in *Conjug. praccpDs.* Huc special Numæ, qui Romulo successit, lex apud Gellium, lib. IV, cap. m : « Pellex ædem Junonis non tangito; si tangit, Junoni crinibus dimissis agnam feminam cædito. » Invocabant et deum sanctum Fidium, sive Medium Fidium, quasi fidei presidente! sancti hederis conciliatorem el vindicem: de quo Ovidius lib. VI *Faster,* et S. Augustinus lib. XVIII *De Civit.* XIX : « Sabini, inquit, regem suum primum Sangum, sive, ut aliqui appellant, Sanctum, retulerunt in deos. Tam sancta erant gentium connubia; quam religiosa ergo et inviolata eadem apud Christianos sint oportet!

Septem irgli-mei ia arcan-H * re-pudín et *1 addile-rio.

Nota : Malachias dehortatur hic Judæos a despectu et repudio uxorum Israelilicarum septem argumentis. *Primum* est, quia Deus a genesi mundi sanxit matrimonii vinculum, voluilque esse perpetuum. Idem ex more el ritu connubiorum, testis fuit et quasi conciliator matrimonii tifi; noli ergo matrimonii lam sancte a Deo sanciti jura violare. Ita S. Chrysostomus homil. *De Libello repudii,* tom. IV.

Primum,

Inter te et uxorem pubertatis tuæ. — Est hoc *secundum* argumentum, 7. *d.* Hæc est uxor tua prima et legitima, quam in pubertate, id est cum primum factus es puber, puta (piam adolescens duxisti; noli ergo primos et teneros ejus amores abrumpere.

secnn-dum.

Quam tu despexisti.—llcbraice, *fraudasti;* Chaldæus, *mentitus es.*

Et ilec particeps tua. — Pagninus, *socia tua;* Tigurina, *consors tua.* Est *tertium* argumentum, 7. *d.* Sicut Deus Adæ dedit Evam in adjutorium tam generationis, quam vite ; ita idem hanc 0 gente tua dedit tibi quasi sociam cl consortem familire, laborum et bonorum omnium, æque ac malorum. Cum ergo hæc libi tanto tempore fida cl individua fuerit comes et socia, noli in extremo vitæ eam deserere ; noli hanc maculam dare in gloriam tuam: noli comœdiam et fabulam vibe tuæ, tam indigna catastrophe concludere.

Tiriiuin.

Er uxor ecederis tui. — Est *quartum* argumentum, 7. d. Hæc est uxor, cum qua primum matrimonii fœdus iniisti; noli ergo hoc fœdus infringere, ne voceris ct reipsa sis fœdifragus.

Ciur-lati!.

13. Nonne unus fecit ?— Est *quintum* argumentum, 7. *d.* Deus unus primitus fecit unam feminam, scilicet Evam; et unum marem, scilicet Adam, ut inter hos duos, et consequenter inter cæteros omnes conjuges ex cis progenerandos, esset unum el indivisibile conjugium; nec enim Adam poterat alteri uxori jungi, quam Evæ, cum non esset alia creata a Deo; noe Eva ad alium virum divertere, quam ad Adam, cum non esset alius vir in mundo. Noli ergo hanc Dei sanctionem el unitatem conjugii infringere : noli protoplastorum Adæ cl Evæ esse degener. Ita S. Hieronymus, Thcodorelus, Remigius, Lyranus.

Vcfm. 13. Q“,u‘ ll

Secundo, Chaldæus per unum accipit Abraham; vertit enim : *Nonne unus fuit Abraham, ex quo propagatuii> est wtculum ? el quid unus qwzswit › nisi ut permaneret sibi proles in rxmspectu Domini? q.* d. Abraham paler vester, ex quo tota gena vestra descendit, non despexit Sarani, licet sterilem, sed ea petente duxit Agar; quia ex ea non voluptatem, ut vos, sed prolem quæsiviL Et Tigurina, Pagninus el Vatablus : *Annon et unus hoc fecit, in quo excellens* (hebreum enim *scar* et residuum et excellens significat) *fuit spiritus? Quid vero unus ille fecit? quaerebat semen Dei;* hoc est, Abraham cum unus esset ct sine liberis, virque excellentissimus, non fecit hoc quod vos facitis, 7. ¿.Despicitis el repudiatis uxores vestras sine majorum exemplo, imo contra eorum exemplum; nam vos cx uxoribus procreastis proles, quas quærcbal et ex Sara procreare non poterat Abraham; ncc tamen idcirco eam despexit, multo milium repudiavit. Estis ergo non legitimi filii Abrahæ, sed degeneres et spurii (i).

Et residuum spiritus ejus est. — Est *seetum* ar- Satis, gumentum, 7. *d.* Deus ex se unum humanum spiritum, halilunique vitalem creavit, cujus unam quasi partem dedit Adamo, alleram-reliquam fornirne, puta Evæ. Ergo non debetis hanc unitatem discindere divortio. Femina enim e^t quasi dimidium viri, tum corpore, quia ex residuo viri, pula cx costa, formata est; tum spiritu, quia halitum vitalem quem Deus insufflavit in Adam , eum postea divisit cum Eva, cum eumdem non numero, sed specie, id esi humanum el similem, in eam insufflavit, fecilque ut ipsa esset animal, imo homo vivens. Ha S. Chrysoslomus homil. *De Libello repudii.* Hinc *secundo,* potent spiritus accipi pro amore et affectu; quia enim Adam et Eva ex eodem quasi corpore, et halitu vitali effonnali sunt et constant, hinc pariter eumdem habent spiritum, id est affectum amoris a natura ingeneratum, quo mulier virum, et vir mulierem quasi sui comportem, ac sui dimidium, imo quasi alterum se intime amat et diligit. Causa enim et linis, cur Deus ex viro fonnarit feminam, fuit, ut iis ingeneraret summum erga se invicem amorem, et conjunctionem in conjugio, ut nunquam cogitarent de divortio vel repudio, quia per hoc discinditur unum quasi corpus viri et ferniuæ, unusque spiritus, non tantum humanus , sed et

(1) In hic interpretatione acquiescendum putant aliqui cx rccenlioribus, ut Ackermann, etc. Aliam etiam dal Ludov. do Dieu in *Critica sacra,* pag. 307 : tns xbl *ondo echad,* sicut per *maccaph* conjunguntur, possunt cl sensu conjungi, ut sit *non unus,* id est *nullus ,* eo sensu sic verto : *Et nullus* id *facit* cui *reliquia spiritus sunt,* et *quid quisquam* id faceret, *quitrens semen Dei.* Sensus est : Tu perfide agis in uxorem, quæ libi socia est Ubique fœderata. Hoc nemo facit, qui vel tantillum spiritus Dei reliquum habet, cl quæso, quomodo quisquam id faceret, qui quærit semen Dei (posteros Deum verum colentes). Huic interpretationi adstipol mtur Rosenmuller, De Welle, Maurer; sed secundum membrum, *ct quid uuusguard,* ad Abraliamum referendum censent Rosenmuller et Maurer.

divinus, utpote a Deo eis aspiratus, quasi divinæ particula aune. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Remigius, Albertus ct Lyranus. Aliter Arias; spiritum cnim accipit promente, consilio, judicio. Unde sic vertit : *Et non unus feit, ct residuum spiritus illi; et quid unus ille querrens? Semen Dei;* sicque explicat, *q. d.* Non unus vestrum hoc peccatum divortii commisit, sed plurimi : unde vix est unus qui habet residuum spiritus, id est san® mentis, consilii ct judicii. Quid enim singuli quærunt? Anne semen Dei, ut scilicet proles fideles Deo gignant? Nequaquam; sed cupiunt suam explere libidinem.

Septi- Et quid unus quærit, nisi semen Dei? — Est *septimum* argumentum, g. *d.* Quid unus, puta Deus, ex unius cum una conjugio a se sancito intendit et quærit. nisi filios fideles et sanctos sibi gigni, ex fideli patre et matre, non autem infideles ex alienigenis? Matres cnim alienigenæ et idololatra, quas vos, o Judæi, ambitis, instillabunt suis prolibus amorem et cultum suorum idolorum, in coque cas educabunt. Ita S. Hieronymus ct alii ejus sequaces. Significat Judæos in matrimonio non debere studere voluptati ct libidini, ideoque ambire alienigenas; sed proli, ejusque educationi pi® et sancto, quam a solis uxoribus Israelite sperare possunt, ac proinde eas retinendas ct ambiendas esse.

Moralit-r. de gQj Moraliter, notent concionatorcs hasce septem rationes, quibus demonstrantur a Deo sanctitas el insolubilitas matrimonii, iisque utantur contra divortia ct adulteria, æque ac jurgia et litigia conjugum, ut eis conjugalem sanctumque amorem persuadeant. Item ul dissuadeant Catholicis ne matrimonia incani cum haereticis; hi cnim sunt alienigenæ, qui proles educabunt in aliena fide, id est in perfidia et hœresi. Exempla illustria amoris conjugalis Gentilium recenset Valerius Maximus lib. IV, cap. vi.

Sprite cdt»pla Custodite ergo spiritum vestrum. — *Primo,* n spiritum, » id est animam cl voluntatem custodite a peccato libidinis, amoris ct conjugii cum alienigenis, atque ex adverso a peccato despectus ct repudii uxorum pristinarum, quæ sunt Israelitides. Ila S. Hieronymus. *Secundo,* Remigius, Albertus cl Lyranus, per *spiritum* accipiunt uxorem : hanc enim supra vocavit « residuum spiritus » viri, *q. d.* Custodite amorem pristinum erga uxores, quæ sunt quasi dimidium spiritus, id est animæ vestra. Unde explicans subdit: « El uxorem adolescente tuæ noli despicere, n Terito, a Castro, q. *d.* Custodite spiritum Abrah®, ut sicut ille amavit Saram, ita vos ametis uxores vestras. *Quarto,* Figurina vertit : *Vos igitur, quam • hara est anima vestra,cavete nc in uxnrcs, quæ* votis m *juventute disparisce sunt, perfidi sitis. Quinto,* Arias cx liebræo vertit : *Custodite in spiritu vestro, q.* d In re hac tanti momenti, nc sinatis vos agi temeritate et libidine, sed agile omnia certo el maturo spiritu ac judicio. *Sexto,* Vatablus vertit : *Servate igitur vos in spiritu vestro, et ne praevaricemini,* hoc est, neque animo, neque corpore peccetis in Deum. *Septimo*, nervosius et germanius per *spiritum* accipe amorem el affectum, quem vir gerere debet erga uxorem, quasi alleram corporis cl spiritus sui pariem. Hoc enim significat vox illativa, *ergo,* scilicet Prophetam respicere ad « residuum spiritus, » de quo dixit supra, *q. d.* .Mulier et vir habent cumdem spiritum, uti vitalem, ita moralem amoris mutui, ul dixi supra; ergo paresi ut eumdem studiose custodiant. Huc accedit P. Pineda in *Job* xix, 17, qui per spiritum accipit halitum, quem sibi invicem communicant maritus et uxor crebris colloquiis et conversatione. Est ergo in illis reciprocatio spiritus, juxta illud Jobi : « Halitum meum exhorruit uxor mea. » Sensus ergo est, *g. d.* Custodite halitum vestrum, ne cum communicetis mulieri alienigenæ, sed tantum uxori legitim®, hoc est, nolite convivere, conversari, colloqui et commisceri alienigenæ, sed Israelitici! duntaxat, quam primitus conjugem duxistis.

Moraliter, custodiant viri spiritum castum ct virilem ; quia nihil est quod eum, etiam in Ecclesiaslicis ct devotis, ita emolliat et effeminet, atque amor etiam in speciem pius feminarum , præsertim alienigenarum. Exemplum est in Sardanapalo, ultimo Ninives rege ct monarcha, « quem, ait Justinus lib. I, Arbaslus invenit inter scortorum greges purpuram colo nentem, ct muliebri habitu cum mollitie corporis, ct oculorum lascivia omnes feminas anteeuntem, pensa inter virgines partientem. » Sic Jezabel dominata est Achabo, concubin® Salomoni, Dalila Sainsoni, Omphala Herculi, uti describit Seneca in *Hippolyto :*

Moralitlfl ïur^n* etiimd> T0Urum*

> Ndtus Alcmena posuit pharetram,
> Passus apiari digitis smaragdos, etc.

Clarius vero Dejanira apud Ovidium *Dc Hercule* ita canit :

> Vidit in Herculeo suspensa monilia collo,
> Illo, cui cœlum sarcina parva fuit.
> Crassaque robusto deducens pollice fila,
> Æqnaque formosae pensa rependis heræ.
> Diceris infelix scutica» Ircmcf.ictus habenis,
> Aule pedes dominx pertimuisse minas.

Vide S. Cyprianum, tract. *Dc Singularii. Cleric.* Vers.te.

16. Cum odio habueris, dimitte. — Varii varie hunc locuin vertunt cl explicant. *Primo,* R. Hananus apud Ariam sic vertit : *Deus odit aim qui dimittit uxorem suam. Secundo,* Pagninus : *Si oderit, dimitte,* q. d. Si uxor tua sil rixosa, tcquo oderit, dimitte illam. *Tertio,* Chaldæus : *Quod si oderis, dimitte cam , ct nc operias peccatum vestimento tuo,* q. d. Si oderis uxorem, repudia illam, et ne legas tuum odium illa veste et praetextu, quod illam domi tuæ retineas, quasi illam ames, cum occulte eam tractes ut servam. *Quarto,* sic vertit

et explicat Vatablus : Qui *odio habet, dimittat : at 'egit unusquisque vestrum iniquitatem sub veste sua,* id est unusquisque vestrum dimittit quidem uxorem (piam odit, sed non dato libello repudii : unde fit, ut alteri nubere non possit. *Quinto,* alii: *Qui odit, dimittat, et teget iniquitatem sub veste sua,* q. d. Vir dimittens uxorem, teget suam infamiam, qua cum uxor, dum domi detineretur et male tractaretur, solebat diffamare. *Sexto,* alii mulli censent esse ironiam, *q. d.* Si oderis uxorem, dimitle; sed scito quod iniquitas operiet vestem tuam. Nec enim lex ob odium permittebat repudium, sed ob foeditatem uxoris, id est ob fornicationem, lepram, mores incorrigibiles, etc., ut dixi *Deut.* XXIV, 1. *Septimo* et planissime, *q. d.* Cum oderis uxorem, dimitte, dato illi libello repudii, ut alteri nubere possit potius quam eam domi perpetim ul servam affligas, verberes, mutiles, vel occidas : sed scito quod iniquitatem non evades. Licet enim minus malum sit dimittere uxorem, quam occidere, tamen in se grande malum est : nec cnim ob solam displicentiam, vel odium licet eam dimittere.

Operiet autem iniquitas vestimentum ejus, — scilicet mariti dimittentis, ut patet ex pronomine hcbræo masculino, non autem mulieris dimissœ. Est enallage personoe; ponitur enim *ejus* pro *tuum.* Pro *iniquitas* hebraico est ocn *chamas*, id est injuria, vis, violentia. Aliqui vertunt : *Si vir dimittat uxorem, operiet iniquitatem veste sua,* q. d. Dimittendo eam, tcgelsuam injuriam et infamiam libello repudii, quasi veste, velamine cl praetextu, ail P. Prado in *Ezech.* xm, 18. Ex adverso Tigurina vertit : *Num ergo violentiam vestimento suo teget ? q.* d. Minime. Aut, ut Clarius, *q. d.* ne operiat vir odium in corde suo, quasi si maculam sub veste abscondat. Aliter Vatablus ct alii, uti paulo ante recensui. Verum nostræ Vulgate versionis varia est explicatio. *Primo,* S. Hieronymus per vestimentum accipit corpus, quod est quasi vestis anima», juxta illud Apostoli II Cor. v, 4 : « Nolumus exspoliari » corpore, in resurrectione ct cœlo, « sed supervestiri, ul absorbeatur quod mortale est, a vita. » Sensus ergo est, « iniquitas,» id est pœna iniquitatis, operiet vestem, id est corpus tuum, *q. d.* Deus te acriter in corpore, cujus delicias et libidines injuste sectaris, puniet, ailligelque morbis, fame, plagis, etc. *Secundo,* Septuaginta per *vestimentum* accipiunt cogitationes. Sicut enim vestis tegit corpus, ita animam legunt cogitationes, intentiones, desideria et concupiscenti®, quæ in anima circum se invicem ila in gloinuin (piasi convolvuntur, sicut in ca»pis orbiculi alii aliis, quasi involucra circumvolvuntur et vestiuntur. Vertunt ergo : *Opmct iniquitas super cogitationes tuas. Tertio,* alii proprie accipiunt *vestimentum,* q. d. Iniquitas, id est pœna iniquitatis, operiet vestem ejus : quia scilicet Deus puniet virum ex odio dimittentem uxorem, paupertate et nuditate, ut suis rebus, etiam intimis, puta vestibus, spolietur. *Quarto* et genuine, vestis hic metonymice capitur pro homine veste induto. Est ergo phrasis hebrea, *operiet vestem,* pro eo quod nos dicimus, operiet hominem vestitum, inde sumpta, quod homo per vestes sit conspicuus et cognoscatur, juxta illud *Redi.* xix, 27 : « Amictus corporis, ct risus dentium, et ingressus hominis enuntiant de illo. » Sic ex adverso de sanctis dicitur *Apoc.* vn, 14 : « Lavcrunt stolas suas, ct dealbaverunt eas in sanguine Agni ; » ubi *stolas* vocat conscientias, quæ animæ quasi sunt vestes et stola*. Quocirca hoc loco hebraico est : *Operiet iniquitas super vestimentum tuum,* id est ita redundabit, eminebit et exuberabit tua iniquitas, ul nullo vestimento occultari aut dissimulari possit. Tanta cnim erit, ut te vcstemquc tuam operiat, tegat et obruat. Similis phrasis est Josué xxiv,7 : « Adduxit super eos QEgyptios)mare, ct operuit cos; » Hebraice est : *Operuit super eos.* H *Parat,* v, 8 : c Cherubim expanderent alas suas super locum; » Hebraice est : *Operiebant Cherubim super arcam.* 11 *Esdrce* iv, 5 : < Ne operias iniquitatem eorum; » Hebraice est:.Ve *operias super iniquitatem eorum:* praepositio enim *super,* redundantiam et exuberantiam significat. Ita Lyranus, Arias et a Castro. Denique per iniquitatem, vel, ul hebraico est, injuriam el violentiam, accipe iniquitatis tam culpam, quam pœnam et vindiciam, *q. d.* Si uxorem ob solum odium dimiceris, operiet te gravis culpa, et infamia, æque ac pœna, qua Deus hoc scelus in te vindicabit.

Custodite spiritum vestrum (scilicet affectum et amorem erga uxores vestras), et aulite despicere — illas : vide dicta vers. 15.

17. Laborare fecistis Dominum in sermonibus vestris. — Tangit hic aliud Judæorum crimen, blasphemiæ scilicet, spectans ad atheismum, quod nimirum dicerent non esse numen puniens improbos, cl protegens probos. Unde Lyranus et Pagninus hinc incipiunt caput tertium. Septuaginta vertunt : *Pruvocastis Deum sermonibus vestris;* Chaldæus : *Facessistis negotium coram Domino;* Arias el Tigurina : *Fatigastis et delassastis Dominum,* vestra scilicet continua contentione, sicut homines litigiosi et clamosi suis litigiis et clamoribus fatigant judices, cisque aures obtundunt ; Vatablus : *Molestia affecistis.*

Nota hic impios, præsertim blasphcmos et atheos, sua improbitate fatigare, affligere et delassare Deum, quantum m ipsis est, etsi revera eum non affligant nec delassent, eo quod ipse afflictionis cl lassitudinis non sit capax. Nam si ejus esset capax, utique improbitas hæc affligeret ct fatigaret cum; nec ulla alia re, quam hac Deus affligeretur el fatigaretur. Simile est *Isaia* j, 14 : « Solemnilates vestras odivit ¿mima mea : facta sunt mihi molesta, laboravi sustinens. » Et *Ephes.* iv, 30: « Nolite contristare Spiritum Sanctum Dei, in quo signati estis. « Sensus ergo csl,

g. d. Vos, o Judæi, blasphemia vestra molesta affecistis, exacerbastis et fatigastis Deum, dicentes : a Omnis (pii facit malum, bonus (Chaldæus, *rectus*) est in conspectu Domini, » *q. d.* Mali sunt grati Deo, malos amat Deus; malos enim ita prosperat, ditat, exaltat, ut eis delectari videatur. Unde explicans subdit : « Et tales ei placent. Aut certe ubi csl Deus judicii ? » ubi est Dei providentia? ubi justa ejus judicia? ubi Deus justus vindex impiorum, et protector piorum, qui nos fideles suos ita afflixit, et hostes nostros infideles ita magnificavit? Est dilemma : vel Dens amat malos el mala, vel non amat: si amat, ergo ipse pariter malus est, quod absit : si non amat, cur ergo eos non punit; quinimo cos prosperat, facitque. ul dominentur piis, in cosque sæviant, uti nobis contigit?

Qomh >mpio- vitalia.

Causa cnim hujus querela et blasphcmiæ fuit quod, ul ail S. Hieronymus, « reversus populus Babylone, ct videns cunctas in circuitu na. tiones, ipsosque Babylonios idolis servientes abundare divitiis, vigere corporibus, omnia qua' bona putantur in sæculo possidere; se vero qui habeat notitiam Dei, squalore, inedia, servituie coopertum, scandalizatur el dicit : Non est in rebus humanis providentia, omnia casu feruntur incerto, nec Dei judicio gubernantur, quin potius mala ei placent, et bona displicent: aut certe si Deus cuncta dijudicat, ubi est illius requumjustumque judicium?» Subdii S. Hieronymus: «Isiiusmodi quæstioncm mens incredula futurorum quotidie suscitat Deo, cum viderit iniquos potentes, ct sanctos humiles, etc Qualis in Evangelio Lazarus legitur, qui ante fores divitis purpurati desiderat micis, quæ abjiciuntur do mensarum reliquiis, inopem animam sustentare; divitem vera tantæ feritatis et crudelitatis, ul non misereatur homo hominis, cujus etiam canum lingua miseretur; non intelligentes tempus judicii, nec vera esse bona illa quæ perpetua sunt, dicunt : Mali ei placent, cl ubi csl Deus judicii?» Similis querela esi *Habacuc* i. Vide ibi dicta. Eamdem iterai Malachias cap. m, 14, eique respondet vers. 16 et seq., scilicet, quod in ea re exspectare debeant tempus vindicta* a Deo definitum, atque inierim laudare Dei patientiam et longanimitatem, quæ differt ultionem ut peccator resipiscat, *Horn.* n, 4.

Uni est Deus judicii ? — Hebraice est *he* demonstrativum, quod magnam habet emphasim : *Ubi est fíeus,* D2Ü0H *hammisphatt* id est illius judicii, scilicet magni, certissimi, exactissimi, acutissimi, omniscii, justissimi, liberrimi, quo nec potentem, nec divitem, nec munera, nec quid aliud præter justitiam respicit. Ipse cnim est Deus *hammisphat,* cui scilicet ex natura competit exacto judicio judicare omnes ct omnia; ipsius cnim natura est ipsa ¿equitas, ipsa justitia, ipsa providentia, ipsa gubernatio, caque justissima et sapientissima. Unde Septuaginta vertunt : *Ubi csl nensjustitia?* Chaldæus : *Ubi* est *ergo Deus qui facit judicium?* cujus scilicet proprium est esse omnium judicem, ac in omnes rigidum exercere judicium : nimirum idipsum exercebit plane ct plene in decretorio et ultimo mundi die, qui crit horizon hujus vita* et futuræ, disterminans tempus ab ælernitata, cœlum a gehenna, beatos a damnatis, in omne œvum, per Christum, quem constituit judicem universorum, vivorum et mortuorum, frustra ergo olim clamarunt, ct ctiamnum clamant impii ct stolidi Judæi : Ubi est Deus judicii ? qui nos gentem suam a tot probris cl ærumnis, quas a 1600 annis ubique terrarum patimur, judicet et vindicet. Quocirca æque stolidi Rabbini in Talmud scribunt Deum, quoties reminiscitur calamitatum, quas Judæi a Gentibus ubilibet patiuntur, duas effundere lacrymas in mare Oceanum, cl præ dolore pectus ulraquc manu contundere : quam impiam ct ineptam corum blaspbrmiam inter alias plurimas rcccnsct ct ridet Sixtus Senensis lib. II *Jliblioth.* in voce *Talmud,* pag. I >2. Verius ct sapientius pro Deo conira se sic argumentari deberent : Deus, cum sit justissimus, justo judicio nos omnes per 1500 annos abjecit, ct punit gravissime : gravissimum ergo scelus patravimus, nimirum occidimus Messiam nostrum, Jesum Christum Deum et Dominum universorum : Deum, inquam, judicii. Frustra ergo querimur ct quierimus : Ubi csl Deus judicii? nos cnim cum occidimus.

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Taxavit cap. **n**, *incuriam et improbitatem sacerdotum veterum : hoc cap. assignat remedium, nimirum Christum venturum in carnem, suumque templum, et ejus prveursorem Joannem Baptistam ; Christus enim, inquit,* **purgabit filios Levi, etc., et erunt Domino offerentes sacrificia in justitia.** *Quo simul respondet querelo impiorum in /mc cap.* **n** , *dicentium :* **Ubi est Deus judicii ?** *Christus enim erit Deus judicii, imo et* **testis velox maleficis, et adulteris, et perjuris,** *etc. Secundo, vers.* **8,** *culpat Judans, quod Deum configant fraudando, sibique arrogando ejus decimas ct primitias. Tertio, vers.* **14,** *arguit eos qui dicunt :* **Vanus est qui servit Deo,** *quasi Dei cultus sit inutilis; nec Deus suos cultores remuneretur. Quibus respondet vers.* **18** : *In die judicii* **videbitis quid sit inter justum ct impium; el inter servientem Deo, et non servientem ei (t).**

1. Ecce ego mitto angelum meum, ctpræparabit viam ante faciem meam. Et statim veniet ad templum suum Dominator, quem vos quæritis, et angelus testamenti, quem vos vultis. Ecce venit, dicit Dominus exercituum : 2. et quis poterit cogitare diem adventus ejus, et quis stabit ad videndum eum? ipse enim quasi ignis conflans, et quasi herba fullonum : 3. et sedebit conflans, et emundans argentum, et purgabit filios Levi, ct colabit eos quasi aurum, ct quasi argentum, et erunt Domino offerentes sacrificia in justitia. 4. Et placebit Domino sacrificium Juda el Jerusalem, sicut dies sæculi, et sicut anni antiqui. 5. Et accedam ad vos in judicio, et ero testis velox maleficis, el adulteris, el perjuris, el qui calumniantur mercedem mercenarii, viduas, el pupillos, el opprimunt peregrinum, nec timuerunt me, dicit Dominus exercituum. 6. Ego enim Dominus, el non mutor : et vos filii Jacob non estis consumpti. 7. A diebus enim patrum vestrorum recessistis a legitimis meis, el uon custodistis. Revertimini ad me, el revertar ad vos, dicit Dominus exercituum. Et dixistis : In quo revertemur? 8. Si affiget homo Deum, quia vos configitis me? Et dixistis : In quo configimus te? In decimis, et in primitiis. 9. Et in penuria vos maledicti estis, el rae vos configitis gens tota. 10. Inferte omnem decimam in horreum, et sit cibus in domo mea, et probate me super hoc, dicit Dominus : si non aperuero vobis cataractas cadi, et effudero vobis benedictionem usque ad abundantiam, II. et increpabo pro vobis devorantem, el non corrumpet fructum terræ vestræ; nec erit sterilis vinea in agro, dicit Dominus exercituum. 12. Et beatos vos dicent omnes gentes : eritis enim vos terra desiderabilis, dicit Dominus exercituum. 13. Invaluerunt super me verba vestra, dicit Dominus. l i. Et dixistis : Quid locuti sumus contra te? Dixistis : Vanus est, qui servit Deo : el quod emolumentum quia cus-

(I) Hic incipit pars quæ dici potest prophetica libri Malachiæ,et in qua prophetat tum de primo Christi adventu, cap. m, tum de secundo, cap. iv.

Initium hujus capitis arctissime cohæret cum tine superioris. Cum enim interrogassem Judæi (ii, 17), ubinam sil Deus judicium exercens, Itonisque cl malis pro meritis rependens? jam respondet certissimo affuturum esso.

Prænuntiatiir igitur, primo, precursor Joannes, 1.

Secondo, Christas prædicationom inchoans, i.

Tertio, muneris ab eo suscipiendi, *primo,* ratio incomprehensibilis, 2; *secundo,* opus levilis purgandis impensum, 3; *tertio,* eventus prosper, 4.

Rodit Propheta ad quaestionem cap. n, 17, propositam, ad quam responsum dedit illis certo ingratum. et longo aliud quam exspectaverant, Deum, Messiam nempe, non gentes, sed Judæos puniturum et purgaturum esse, variasquo correctiones ipsis Judæis vaticinatur.

In prima, *primo,* intentat variis vitiis apud Judæos grassantlbus promptum judicium, 5; *secundo,* proponit servandum justitias tonorem, licet Deus adhuc indulgenlior fuerit, C; *tertio,* tit adhortatio ad conversionem, 7.

In secinda, *primo,* exprobrat defraudationem decimarum cl primitiarum, jam pœnts castigatam, 8, 9; *secundo*, commendat emendationem additis promissis abundantia'et felicititi, li' 12.

In tertia, *primo,* reprehendit dicteria improborum, æquitntem divina.* providentia? calumniantium, 13-15; *secundo.* notat proborum his contradicentium colloquia 16; *tertio,* promittit hic singularem Dei favorem, et experimentum justissima? providenti», 17, 18.

todivimus præcepta ejus, et quia ambulavimus tristes coram Domino exercituum? 15. ergo nunc beatos dicimus arrogantes : siquidem ædificali sunt facientes impietatem, el lentaverunt Deum , et salvi facti sunt. Í6. Tunc loculi sunt timentes Dominum, unusquisque cum proximo suo : El attendit Dominus, et audivit : et scriptus est liber monumenti coram eo timentibus Dominum, et cogitantibus nomen ejus. 17. Et erunt mihi, ait Dominus exercituum, in diequa ego facio, in peculium : et parcam eis, sicut parcit vir filio suo servienti sibi. 18. El convertemini, et videbitis quid sit inter justum el impium; et inter servientem Deo, el non servientem ei.

Ecce ego mitto angelum meum. — Assurgit Propheta ad tempora Christi duplici de causa. Poor est, quod cap. n, carpserit vitia sacerdotum sui ævi. Quocirca hic eorum correctorem suggerit, scilicet pontificem Christum, qui in novo Testamento sit puros et integros sacerdotes instituturus, ac sacrificium Deo gratissimum oblaturus. Ha Rupertos, Ribera et alii. Posterior, ut respondeat Judæis negantibus Dei providentiam, ac dicentibus: «Ubi est Deus Judicii?» Ait enim: En Christum Deum judicii, qui brevi incarnabitur, et sese ostendet in templo. Ita S. Hieronymus , Thcodoretus et alii.

Nota hanc esse vocem Filii Dei, non Patris, non Spiritus Sancti; nam Joannes Baptista non fuit præcursor, nec praeparavit viam ante Patrem et Spiritum Sanctum, sed ante Filium; solus enim Filius in carnem ad nos descendit. Unde et ipse in veteri Testamento idipsum Prophetis promisit, ideoque iisdem prœ cæteris personis apparuit, aut seipsum revelavit, quasi præludens suœ incarnationi. Accedit quod sic explicet Zacharias, *Luræ* i, 76, dicens suo filio Joanni : « Tu puer Propheta Altissimi vocaberis : præibis enim ante faciem Domini parare vias ejus, » scilicet Christi, « qui per viscera misericordia; Dei nostri visitavit nos oriens ex alto. » Ita S. Hieronymus, Albertus, Lyranus, Vatablus, Ribera et passim alii.

Dices . Quomodo ergo Chrislus *Matth.* xi, IO, citans hunc locum, de Joanne ait : « Hic est enim de quo scriptum est : Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te? » Nec enim Chrislus de se poterai dicere, « ante faciem tuam ; » cl « ante te ; » sed : ante faciem meam, el ante me. Respondet ibidem Jansenius Christum tum qua Deus, tum qua homo est, in Scriptura vocari faciem Patris; quia ipse perfecte Patrem ejusque dotes etvirlutes repraesentat, perinde ac facies reprœsentat totum

Chetai n cut hominem : sicut eadem dc causa Chrislus vocaver^UIU› os' imago Patris, et character substantia; ejus, *Htbr.* i, 3. Hinc Psaltes oral *Psalm.* Lixa, 8 ; « Ostende nobis faciem tuam (id est Messiam), et salvi erimus.» Pluribus idipsum probat Galatinus lib. Ill, cap. xii. Hunc ergo dant sensum : Ecce ego Pater æternus mitto angelum meum, puta Joannern Baptistam, qui praeparet viam ante faciem meam, id est ante Christum, qui est facies mea, id est mea imago, mea similitudo, meus index. Unde Pater apud S. *Matth.* xi, 10, convertens se ad Christum, vicisssim de Joanne ait: « Præparabit viam ante faciem tuam, » id est ante te, o Christe, fili mi : nam tua facies est etiam facies mea. Verum hic sensus subtilior et symbolicus videtur, nam « ante faciem tuam, » ad litteram idem est quod « ante te; » sic enim se explicat Evangelista subdens : « Qui praeparabit viam tuam ante te. »

Dupliciter ergo respondent interpretes. *Primo,* S. Joannern missum esse tam a Patre et Spiritu Sancto, quam a Filio. Opera enim Trinitatis ad extra sunt indivisa, et Iribus personis communia, uti docent theologi : quare quod unus facit, hoc faciunt duo cæteri; cum omnes 1res sint unius, uti naluræ, ita et potentine ac operationis. Quocirca Patres censent Isaiam cap. vi, I , cum ait : a Vidi Dominum, » etc., vidisse SS. Trinitatem. Itaque cum Scriptura opus quodpiam uni personae divina? attribuit, cœleras subinlelligit. Chrislus ergo *Matth.* xi, 10, loqueas Judæis, ne ab eis arrogantiæ insimularetur, noluit dicere se misisse Joannern, sed Patri modestiæ causa id assignai; quem morem perpetuo servavit disputans cum Judæis, ut palet in primis capitibus S. Joannis, ubi omnia sua Patri transcribit. Cum ergo Filius hic dicit : « Ecce *ego* mitto angelum ante faciem meam; » Pater quoque dicit : Ecce ego mitto angelum ante faciem tuam, o Fili, ut ait S. Matthaeus. Et Spiritus Sanctus idipsum dicit : Ecce ego mitto angelum ante faciem luam, o Christe : Spiritus Sanctus enim misit Joannern, uti et cœteros Prophetas, perque os eorum locutus est. Hic ergo in Malachia loquitur Filius, sed in S. Matthœo loquitur Pater ct Spiritus Sanctus. Unde S. Hieronymus in cap. i S. *Marci,* dicit Joannern missum a Spiritu Sancto, iliumque inlelligi, cum ait Chrislus : Ecce ego (puta Spiritus Sanctus) milio angelum meum aule faciem luam, o Christe. Hac de causa Petrus Chrysologus Joannern Baptistam vocat medium totius SS. Trinitatis, quasi de eo certent, cumque sibi arrogent singulæ persona» SS. Trinitatis.

Secundo, a Castro respondet eamdem personam divinam loqui hic apud Malachiam cl apud S. Malthæum, scilicet Filium. Dicit ergo hic Filius: Ego mitto Joannern ante faciem meam, scilicet quæ est facies mei incarnati. Idem apud Mattlueum dicit sibiipsi *ed homini facto : Ecce ego

Filius Dei mitto Joannern ante faciem tuam, o Christe, fili hominis. Licet enim in Christo sil una dunlaxal persona, tamen illa virtute csl duplex : quatenus enim sustinet naturam divinam, est persona divina; quatenus vero sustinet naturam humanam, est persona humana. Loquitur ergo Chrislus Deus Christo homini, quasi alteri a se : quia qua homo alteram, ct prorsus diversam a Deo habet naturam; in Christo enim aliud (licet non alius) csl Deus, aliud homo.

Akgelum. — De fide est hunc angelum esse S. Joannern Baptistam. De eo enim hæc Malachite verba explicat Christus *Matth.* xi, 10, verbis paulo ante citatis. Ita S. Hieronymus, Cyrillus Thcodoretus, Remigius et cæleri omnes. Joan- Sed cur S. Joannes vocatur *angelus?* Responderi fi>U*?an- Possel› qnia Jixhri eum ob vitam sanctam cremi- grium ticam putarunt esse angelum, non hominem, uli tumcoi- refert Eusebius lib. IX *Demonstr.* v, et S. Hiero- >eui Ju- nius· QlÎniiii° e Christianis doctoribus Orígenes, el tom. V *in Joan,,* censuil Joannern Baptistam vero fuisse angelum incarnatum. Argumenta ejus fuerunt duo : *Prius,* quia Joannes dicitur missus a Deo, *Joan,* i, 6 : ergo, inquil, prius exstitit, non utique in terra, sed in cœlo : ergo fuit angulus. *Posterius,* quia idem a Malachia hic vocatur angelus. Verba Origenis sunt : ‹t Quoniam legimus *Malach.* m, l : Ecce ego mitto angelum meum, adnotamus num forte unus angelorum existons, precursor ad ministerium deputetur Salvatoris nostri. Et mirum profecto nihil, Christi ob amorem hominum incarnati imitatores aliquos exstitisse, quibus dulce fuerit ei benignitati inservire eadem corporis similitudine. » Censet ergo angelos aliquos fuisse incarnatos, ul Deo incarnato se assimilaient, eique in carne servirent. Verum hic est error. S. Joannern enim fuisse hominem, non angelum, palet ex *Joan,* i, 6 : a Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Joannes; « et *Luc.* i, 1, ubi ejus | arentes, conceptio , nativitas, etc., fu e describuntur. Ita S. Cyrillus lib. l *in Joan.* cap. vu. Ad *primum* respondeo S. Joannem non ante, sed post nativitatem, imo post infantiam et adulescentiam, jam virum fuisse missum a Deo, ul sua predicanone el baptismo prepararci animos hominum ad Christum. Simili modo missi sunt Prophetic omnes ad prophetandum, quos tamen constat homines fuisse, non angelos. Ad *suundmn* jam respondebo.

voatnr Quœres, cur ergo S. Joannes hic vocatur anob^io L*elus? Respondeo, quia angelus fuit non natura, malo- SC<l gratia, nimirum primo, fuit angelus officio : giai. fuit enim angelus, id est legatus, Dei ad homines Vn-iia. adducendos ad Christum. Simili modo Aggœus cap. i, 13, in hebræo, et Malachias nomine suo; quin cl sacerdotes omnes, *Malach.* it, 7, vocantur *malachim,* id est angeli Domini exercituum.

Sfondi *Secundo,* quia sicut angeli infantiam non habuere, sed cum perfecta natura, ratione, judicio usuque liberi arbitrii creati sunt : ita cl Joannes lanium sex menses habuit infanto; sexto enim mense visitatus a B. Virgine, in utero sanctificatus csl, prophetavit, usumque rationis obtinuit. Nam Christum in utero matris agnovit, salutavit, adoravit, ideoque pre gaudio exsultavit, *Luc.* cap. i, 44.

Tertio, quia parcissimi fuit cibi, cl pene sine Textu, cibo et potu vixit instar angelí. Ende S. Basilius homil. *be Jejunio,* ait totam vitam Joannis fuuse continuum quoddam jejunium.

Quarto, quia purissimus et castissimus fuit, Quarta, virgoque perpetuus inslar angeli. Nam, ut ait S. Athanasius lib. *Dc Virgin,* sub finem, « virginitas est angelorum vita. » El S. Augustinus lib. *De S. Virgin,* xm : «Virginalis, ail, integritas angelica portio est, ct in carne corruptibili incorruplionis perpetuæ meditatio, n Et S. Hieronymus epist. 22 *ai Eustochium :* « Statini, inquit, ut Filius Dei ingressus est super terram, novam familiam sibi instituit, ut qui ab angelis adorabatur in cœlo, haberet angelos in terris, p Et S. Cyprianus tract. *Dc Habitu virginum :* « Cum castæ perseveratis ac virgines, angelis Dei estis aequales. » Et S. Ambrosius lib. Il *De Virgin. :* « Quæ non nubunt, neque nubentur, erunt sicut angeli Dei. Nemo ergo miretur si angelis comparentur, quæ angulorum Domino copulantur. » Amplius audet S. Bernardus epist. 42 : « Differt, inquit, homo pedicus ct angelus, non felicitate, sed virtute. Nam etsi illius castitas felicior, hujus tamen fortior esse cognoscitur. » Ob quam luelam et victoriam S. Basilius tract. *De Virgin,* cap. lxxix, ait castos esse angelos, non ex infimo ordine, sed illustrissimos et nobilissimos. Hanc castitatem S. Joannes quasi cum natura hausit a Deo, qui eum concipi fecit ex parentibus senibus et sterilibus, ex corporibus, inquam, a concupiscentia dcfœcatis, ut ex iis purus formaretur per miraculum , quasi angelus. Denique Joannes pro castitale, quia scilicet reprehendebat adulterium Herodis cum Herodiade, martyr occubuit.

Quinto, quia sicut angeli perpetuo vident fa- Q„¡nU. ciem Dei, *Matth.* xvm, 10; ita Joannes a puero secedens in eremum, sancke vacans contemplationi cum Deo et angelis conversatus est, indeque angelicam libertatem, constantiam, eharitatem, zelum, perfectionem imbibit et induit. Nam, ut docet S. Chrysoslomus homil. 32 *in Acta,* in morali, virtus faeil angelos, imo Deos Deique filios : « Ergo, inquit, si virtus angelos facit, utique angelos possumus facere, et si non natura, certe proposito et electione. Nam hoc quidem absente, nulla utilitas est angelum esse natura : id quod diabolus indicat, qui antea angelus fuerat. Hoc autem pnesente, nullum damnum est hominem esse natura, ut in Joanne et Elia perspicuum est, qui in cœlum ascendit. » Rursum S. Joannes conversatus est cum Verbo incarnato, eique astitit cl servivit, sicut angeli astant et serviunt Deo in cœlo.

gnu. *Sexto,* quia gratiam acceptam nunquam perdidit, quia nunquam peccavit, saltem deliberate aut graviter, sed in charitatc suoque gradu perstitit quasi confirmatus in gratia, instar angeli. Huc cum duxit austera vita et severa pœnilentia in victu, vestitu, somno, etc. Quocirca Petrus Dainianus, *serm.* de eo, vitam ejus vocat continuum martyrium. S. Chrysoslomus homil. 10 *in Matth.*eam vocat vitam angelicam. Idem *homil.* 88 : « Joannes, inquit, ita in terris quasi in cœlo versabatur. Nature namque necessitate superata, mirabile quoddam peregit iter, semper in hymnis, semper in orationibus fuit : nulli hominum antequam ad baptizandum accederet, Deo autem soli sua semper offerebat colloquia. »

geptlmi. *Septimo,* quia sicut angeli superiores docent inferiores, insuper purgant, illuminant ct perficiunt homines; ita idem prostitit Joannes, juxta illud Gabrielis ad Zachariam patrem de Joanne, *Luc.* r, 16 : « Multos /iliorum Israel convertet ad Dominum Deum ipsorum : et ipse procedet ante illum in spiritu el virtute Elire, ut convertat corda patrum ad filios, ct incredulos ad prudentiam justorum, parare Domino plebem perfectam.» Et illud ipsiusmet Baptista?, *Joan,* i, 23 : « Ego vox clamantis in deserto : Dirigite viam Domini,» etc. Vere B. Petrus Chrysologus *som.* 127 : fan. r.i< ihp. tJKlBtb- „ Joannes» ait. appellatur schola virtutum, magister vïte, sanctïtatïs forma, norma justïtïa?, virginitatis speculum, pudicitiæ titulus, castitatis exemplum, patrum via, peccatorum venia, fidei disciplina, major homine, par angelis, legis summa, Evngclii statio, Apostolorum vox, silentium Prophetarum, lucerna mundi, precursor judicis, Christi metator, Domini testis, totius medius Trinitatis. » Adde, Joannes primus explicate predicant regnum cœlorum, quasi angelus certastis, dicens : a Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum. »

tan-. *Of(avo.* quia in deserto non habuit alium doctorein, quam Spiritum Sanctum, qui illuminavit cum in ollissimis Dei ct Christi mysteriis, non quasi hominem, sed (piasi angelum, ul docent S. Ambrosius homil. De *Nativ. Bapt.,* et S. Chrysoslomus homil. 12 *in Joannem.* Ibi a Spiniti Sancio accepil intelligentiam Scriptura, imo potestatem scribendi et loquendi instar scriptoris hagiographi. Ibi hausit sapientiam et ardorem tanto doctor! et predicatori orbis, ad fidem Christo conciliandam necessariam, ac proinde fuit quasi angelus, non «¡uniis qualis, sed instar unius Cherubini et Seraphini : sanctitate enim el virtute, æque ac officio, superavit S. Joannes omnes inferiores angelos. Quocirca a Judæis pene adoratus ct cultus fuit, quasi ipso esset Mcssias. Vide decem privilegia S. Joannis apud S. Bernardum, xerm. de iisdem (si tamen ipse ejus est auctor), pag. 393. liem 28 Joannis excellentias, quas recenset noster Barradius lib. \ lit, cap. ni ct iv, tom. 1. Denique S. Joannes fuit Christi cl Evangeli} aurora, lucifer, iris, lucerna, pronubus, amicus, precursor sive prodromus, vox, testis, propheta, legis limes, utriusque Testamenti mediator et fibula.

Anagocice ilebrei, teste S. Hieronymo, censent Aaigngi. angelum hunc esse Eliam : quia sicut Elias olim "dwvivens fuit typus S. Joannis, qui Eliiu spiritum et zelum induit, ut ait Christus *Matth.* xvii, 12; ita vicissim Joannes, pracurrens el preparada viam Christo, typus fuit Eliœ, qui rediturus est in fine mundi, ut contra Anlichrislum decertans, viam paret Christo venturo ad judicium. Ha et Sebastianos Barradius tom. I, lib. Vili, cap. in el iv, ubi 28 prerogatives S. Joannis recenset.

Denique Auctor *Imperfecti,* homil. 27 : «Mirabilis est, ail, qui in humana natura angelicum sanctitatem transgressus est, et obtinuit quod non habuit natura, per gratiam. S. Augustinus serm. 4 *De Baptista :* « Quisquis Joanne plus est, non tantum homo, sed et Deus est. » S. Ambrosius *serm.* 94 : « Procellit cunelis, eminet universis, antecellit Prophetas, supergreditur patriarchas : et quisquis ex muliero est, inferior est Joanne. » Gersonius tract. 4 *in Magnificat ;* « Videtur Joannes Baptista primus post Mariam, positus in ordine Seraphinorum, loco Luciferi. »

Et PRÆPARABIT VIAM A.XTE FACIEM MEAM, — SCÌ1Ìcet qui mihi sit proximus, me tamen secundum carnem antecedat, priorque mundo manifestetur. Hoc enim est to *ante faciem,* qui scilicet proximus est alteri, eum tamen, ejusque faciem anteit ct procedit. Hic pneparabit viam ante mc, hoc est, suo baptismo, testimonio, doctrina et predicanone disponet animos Judæorum, ut, quando ego me inundo patefaciam, ipsi me recipiant ut verum Messiam in lege promissum. Hoc est, Cliristo preparare viam, idque ante faciem ejus, id est ipso presente, ct in mundo jam existente per carnem assumptam. Christum enim ipse signabit, ac digito indicabit, atque de eo testimonium perhibebit, quod scilicet ipse sil Agnus, id est Filius Dei, qui tollit peccata mundi.

Nota : Cæteri Prophète multis sæculis ante Christum missi sunt, ut eum futurum pronuntiarent; Joannes vero missus est, ut jam natum cl præsentem indicaret, ideoque dicitur missus ante faciem ejus. Alludit ad légalos, quos quasi prodromos rex promittit in urbem, ad quam ipse mox venturus est, ut civibus suum adventum pronuntient. Hoc enim officium Christo in Judæa prestitit Joannes. Quocirca a Christo vocatur non tantum Propheta, sed etiam plus(juam Propheta, *Matth.* xi, <0, quia cum Deo incarnato familiariter conversatus ipsum orbi demonstravit, imo baptizavit. Unde sequitur : « Etstatim» post et Joannem « veniet dominator, » scilicet Christus. DOv:B* Quocirca S. Joannes fuit horizon legis veteris ct novœ, quia, ut ait S. Thomas III part. *(Juast.* XXXVIH, art. 1, «Joannes fuit terminus legis, ct

initium Evangeli! ; » ac, ut ait Nazianzenus orai. 21. a mediator novi el veteris Testamenti. » Atque, ut B. Chrysologus *scrm.* 91, « Joannes fuit logis ct gratiæ fibula, » scilicet, « ad quem desineret judaismos, el a quo inciperet christianismus, » ul ait Tertullianus lib. IV *Contra Mardon.* xxxm : « Sicut Lucifer Unis est nodis et diei initium, d

An templum. — Ad litteram intcllige materiale Hierosolymitanum. Ad hoc enim venit Christus infans in festo Purificationis, post nativitatem et oblationem S. Joannis; sed genuine ct propriissime post S. Joannis praedicationem, carcerem et decollationem venit Christus ad templum, in coque praedicavit ct fecit miracula, quibus demonstravit Judæis sc esse Messiam hic promissum. Ita S. Hieronymus, Albertus, Lyranus ct cæteri. Hinc patet contra Arianos Christum esse verum Deum: Bei enim veri crai hoc templum. Ergo cum hoc templum fuerit Christi (ipse enim hic dicitur venturus ad suum templum), sequitur Christum esse Deum. Soli enim Deo dicantur templa (1).

Mptice, fuît primo, utrnn ,íg,ül>‡ Mystice, per templum hoc aliqui accipiunt : uterum Virginis, in quo quasi in templo purissimo ct sanctissimo Christus novem mensibus habitavit, dum ex ea carnem assumpsit, el admirabile incarnationis mysterium in eo, quasi in templo celebravit. Ita S. Cyrillus.

Secondo, hutmoi- *ns* Christi. *Secundo,* Thcodoretus et S. Augustinus lib. XVIII *Civit.* xxxv, templum hoc interpretantur carnem et humanitatem Christi, in qua plenitudo divinitatis habitavit corporaliter , Cotoss. cap. n , 9. Ita Christus corpus suum vocavit templum, dicens: a Solvite templum hoc, ct in tribus diebus excitabo illud, » *Joann,* n, 19. Christus enim in corporo quasi in templo suum sacerdotium peregit, ait Rupertos, præsertim dum illnd in cruce Deo Patri pro hominum redemptione immolavit.

Tertio, S. Hieronymus cum suis per templum * accipit Ecclesiam, vel Synagogam et cœlum fidelium, qui est templum Dei, non litterale et corporale, sed mysticum et spiritale.

Dominator (hebraica **pixn** *haadon,* id est ille dominus omnium, scilicet antonomastice, qui plenum, eminens et transcendens in omnes et omnia habet jus, dominium et imperium) quem vos QU.ERiTis. — Hebraei aliqui, quos sequitur Remigias, uti per angelum accipiunt Eliam, ita per dominatorem accipiunt Antichristum : hunc enim volent, cl pro Christo recipient Judæi m fine mundi. Verum hoc recto refellit S. Hieronymus. Nec enim Antichrislus erit angelus testamenti, qualem hunc dominatorem fore subjungit Malachias. Dominator ergo hic est Christus Dominus, Rex regum, et Dominus dominantium, qui mox secutus est Joannem Baptistam. Perperam ergo Judæi hæc referunt ad Christum suum, quem ipsi putant in fine mundi venturum. Nam, ut recte argumentatur S. Hieronymus: « Miror, ait, quomodo rerum exitus i'os non doceat veritatem. Quod enim templum suum inveniet Dominator, quod usque ad fundamenta destructum est? ani si ab alio exstruendum est antequam Christus adveniat, quid Christus eorum amplius facturus est, cum ab alio restituta sint omnia? » Judæorum ergo Christus non erit alius quam Antichrislus ; nec enim alius eorum Christus venturus est.

Et angelus testamenti. — Hebraice F“YT3 *berit,* id est fœderis. *Ttstivnentum* enim in Scriptura sœpe significat pactum et fœdus, uti dixi *IhLr.* cap. IX, 15, ct I *Corinth,* xi, 23. Unde Tigurina vertit : *Et legatus ſr leris.* Malachias duos hic proponit et promittit angelos ; unum nudum, alterum testamenti : priorem scilicet, praecursorem et indicem posterioris. Prior est Joannes Baptista, *posterior* est Christus. Unde de eo ait : ‹(Et slatini, « scilicet post priorem angelum, puta post Joannem Baptistam. « veniet ad templum, etc., angelus testamenti, » id est pacti, sive fipderis, ut verlil Syrus. Porro cum duplex sit fœdus Dei cum hominibus, vetus sive judaicum , ct novum sive Christianum, Christus ulriusque fuit angelus el legatus. Christus enim a Patre missus apparuit Mosi in Sina, per cumque vetus fœdus cum Judæis iniit, quo eis promisit se venturum in carnem, ad eorum mundique totius redemptionem : Christus enim fuit angelus in veteri fœdero promissus Abrahæ ct semini ejus, ac præsertim Mosi. Quocirca S. Paulus *tìalat.* m, 19,

(I) *Et statini* antequam putatis, veniet *ad templum suum;* nempe secundum, quod per Messi® adventum gloriosius primo templo futurum esso p a*dixcrat etiam Haggæus cap. n , 7, 9. Ceterum observa subitam personarum mutationem in libris propheticis frequentem; nam qui modo de seipso in pruna persona loculus est, do eodem jam vales in persona tertia loquitur: *Dominus ille, qutnn qlueritis,* justum judicem de quo cap. n , 17, quo divinum illum regem Messiam dictum hic indicari non est dubium. Ceterum piKH *handon,* cum *he* articulo alias semper Deum notat, vide *Exod.* xxm, 17; xxxiv,23; *Jes.* i,2t ; m, 1 ; x, 16. 33 ; xxix. 14. (Rosenmuller.)

Veniet Christus el in templum, ingredietur, inquam, in templum suum. Ex quo merito, inquit Sanctius, nonnulli pdligunt Christum esse Deum , quia nonnisi Deo consecratur templum, quod domus millies nominatur Dei.

Vaticinii hujus, inquit Jahn, *Append. hermeneut.,* fase. 1, pag. 5G cl seq., sensus est : Illo quem desideratis, Mcssias omnino venturus est; sed non erit, quem exoptatis, bellator, qui ethnicorum imperium evertat, cl gentes vobis subjiciat, sed judex divina dignitate indutus, qui improbos Judæos, ct in primis duces cancrorum posteros livi, alrocissimis pœnis perdet, nihilominus non penitus exterminabimini. Precedei autem legatus seu Propheta, austeritate vit® et severitate reprehensionum Eli® similis, ut aniinos Judæorum disponat, seu cum sensum ipsis inspiret, quo majores eorum Abraham, Isaac, Jacob, etc., animati erant, quo conatu irrito, regio prorsus vastabitur. Cf. etiam Sancitum in hunc locuin, el llengslcnbcrg; veteres Judæos Malachite ut Aggæi vaticinium, do Messia interpretatos esso, ostendit adductis ipsorum testimoniis Schœtlgenius in *Hons hebraicis et Talmudici*,* tom. U, lib. 1, pag. 217, 224 el seqq.

ait legem veterem datam in manu, id est per manum, mediatoris; ubi multi per mediatorem intelligunt Christum. Hinc et ipse ait *Isaiæ* lu, 6 : « Ego qui loquebar ecce adsum, W Quapropter SS. Basilii, Cyrilli, Eusebii, Ambrosii, aliorumque multorum Patrum sententia est, quod quandocumque in veteri Testamento dicitur apparuisse Deus, apparuerit secunda persona, scilicet Filius, ut suum adventum realem in carnem prœsignificaret, eique umbratice et typice in corpore specie tenus assumpto proluderet, ut dixi initio Pentateuchi, cap. xv: (1).

Secundo, genuine et proprie Christus fuit angelus, id est legatus, internuntius et conciliator novi Testamenti, id est foederis, quod Heus per Christum cum hominibus iniit, quo eis non bona terrena, uti Judæis in fœdcrc veteri, sed spiritualia, cœlestia et ælerna exhibuit, quæ in veteri adumbrabantur, quæque expresse promisit Abraham dicens : « Benedicentur omnes gentes in nomine tuo, » *Genes.* Axii, 18. Hæc enim Abrahæ benedictio non fuit aliud, quam remissio peccatorum, gratia, justitia, salus, vita ælerna, quæ Christus Judæis imprimis, deinde omnibus gentibus contulit, caque ratione omnia omnino Dei promissa Abrahæ ct Judeis facta complevit. Et hoc est quod subdit, dicens : « Quem vos vultis, » quem scilicet vos, o Judæi, quasi Messiam redemptor m ct salvatorem Abrahæ promissum, avide exspectatis. ItaS. Augustinus, lib. Will De CVvd. *Dei,* cap. xxxv. Quocirca Christus a Septuaginta, *Isai.* cap. IX, 6, vocatur: «Magni consilii Angelus. »

Cbriiiu io» umraT q. ./ar ini-o.

Porro Christus fuit angelus novi Testamenti et fœderis. *Primo,* quia iram et inimicitiam Dei conlra homines placavit et sustulit. Euit ergo angelus fœderis, id est reconciliationis. Quocirca ab baia cap. ¡x, 6, vocatur : a Princeps pacis, » et Apostolo, *Ephes.* n, 14 : « Pax nostra; » ct *Coloss.* u, H : « Donans vobis omnia delicta, delens quod adversus nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, et ipsum tulit de medio, affigens illud cruci. » *Secundo,* quia vere novum fœdus, velcro Mosaico abolito, inter Deum cl homines conciliavit, quo Deus se obligat Christianis ad dandam gratiam ct gloriam œternam; Christiani vicissim se obligant Deo, quod ejus l'ilio Jesu Christo credent, obedient, ejusque legem, doctrinam ct vitam capessent. *Tertio,* quia e cœlo in terram descendit quasi angelus, ut carnem assumens in seipso limum Verbo, terram cœlo, hominem Deo vinculo unionis hypostatile, quasi arctissimo fœdere copularet. *Quarto,* quiit in ultima cœna paulo ante mortem testamentum proprie dictum, continens ultimam suam voluntatem, condidit, illudque instilutione Eucharisliœ sancivit dicens : Hic est sanguis novi Testamenti, etc., ut dixi I *Corinth,* xi, 25. *Quinto,* quia Christus hoc fœdus cl testamenturnad homines c cœlo quasi angelus detulit, illudque in terra instituit triginta Iribus annis laborando, pnedicando, miracula faciendo, circumeundo per vicos et castella, fatigando se, sudando, in fame, siti, frigore, leslu, evangelizando; ac tandem illud suo sanguine non tantum roboravit et sigillavit, sed eternit ac comparavit, quasi persoluto pretio ad tantam reconciliationem, tantumquo fœdus justo et condigno, idque pro omnibus gentibus, ct per omnia sœcula, etiamsi mundus mille annorum millionibus perdurarli, imo per totam œternitatem. Hoc enim fœdus sancii ct beati in cœlo per gloriam participabunt in ælernum, ipsum enim ad cœlum ducit. Unde et cœlcslis gloriæ causa a Christo sancitum est. Quocirca ipse confecto hoc fœdere primus in cœlum gloriosus ascendit, quasi pandens iter cœlcslis fœderis, suosque fideles eo vocans, ct ad sc sequendum invitans. DeniqueS. Augustinus lib. XVIII *De Civit,* xxxv : Christus, ait, dicitur «angelus, propter Evangelium, quod nuntiavit hominibus. Nam si Græca ista interpretemur, et Evangelium bona nuntiatio est, ct angelus nuntius est. » Quod enim melius est nuntium, quam cadorum regnum prædicare, imo pandere et offerre? Unde Arabicus Antiochenus vertit, *nuntius,* vel *apostolus testamenti.* Hujus rei symbolo, angelus Manne nuntians ortum Samsonis ex eo nascituri, qui futurus crat Israelis liberator et vindex, idcoque typus Christi, peracta legatione in flamma viclimæ ascendit in cœlum, *Judie,* xv, 20. Quibus de causis omnino par est, ut omnes Christiani omnesque omnino homines Christum Domini, quasi angelum testamenti de cœlo venientem, cl quasi legatum a Deo ad sc missum, summa devotione, honore ct amore excipiant; illi immensas gratias agant, illi per omnia obediant, ejus doctrinam et vitam æmulentur, ac cum crucem bajulantem generose sequantur, certi quod peream post illum ascensuri sint in cœlum : illi totos sc dedant; illi lotum cor offerant, illudque ejus cordi et amori immergant. Ita avide eum quasi Messiam suum exspectabant Judæi, uti ctiamnum exspectant. Unde de iis subdit Malachias :

Sínodo

Quem vos vultis. — Hebraice O'ïon *chaphetsim;* Chaldæus, *desideratis;* Tigurina : *Quo vos delectamini;* alii : *Jn quo vobis complatítum est.* Christus cnim quasi malorum omnium depulsor,

(1) ídem Mesrias hic porro vocatur nuntius fœderis, i<l rst magnos ille legatus, quocum fœdus pactum est. Arti» ulus n f,r voci *bedt, ftedtu.* præfixus, certum aliquod in vu'gus notum ac celebre fœdus ex sententia eorum innuit, quod reapse per omnes libros veleris Testamenti celebratur; quare fœdus hoc ipsis est celeberri- Dum illud, quod *Er* xxui,io 13; xxiv, 1-8, describitur, cl innitebatur federi quod Deus cum Abrahaino pepigerit. ' Ï. W, 8-18, coli. xx.i, II-Ii, IMS, cl XVÎÎ, H. Quapropter statuunt, nostro loco legatum fœderis dubio procul esse illum, quocum fœdus illud percussum fuit, etc., qui ideo Jam *Jehova,* jam legatu» Jchovs di- ' irar. (Koseninuilcr.)

ct bonornm omnium adductor, a patribus per quatuor annorum millia summe fuit desideratus. Unde a Jacobo patriarcha vocatur « desiderium collium æternorum, » Genes, cap. xlix, 26; el ab *Agyæo,* cap. ii, 8 : « Desideratus cunctis gentibus. » Hinc illa Prophetarum suspiria : a Utinain dirumperes cœlos ct descenderes, d fcatœ lxiv, t. « llórate, cœli, desuper, ct nubes pluant justum. Aperiatur terra, et germinet Salvatorem, n /mi® XLV, G. Idem Christi desiderium eo nato habuit S. Simeon, aliique sancti el fideles. Unde de Anna prophetissa ait Lucas, ir, 38 : « Loquebatur dc eo omnibus qui exspectabant redemptionem Israel. » *Secundo,* Arias censet hic Prophet un respondere Judæis dicentibus cap. n. 17 : « Chi est Deus judicii? » Hisce cnim resppndet: « Statini veniet dominator,n qui impiis erit terribilis, « Dcusquc judicii, » piis vero erit a angelus testamenti. »

Unde tropologice S. Bernardus semi, *ad Pastores in Synodo :* « Templum, inquit, Dei sanctum est, quod estis vos. Anima justi sedes ct templum Dei est. Dominus in templo suo facit mirabilia, et præbet oracula. Veniat ad templum suum dominator quem quærilis, quo possitis dominari carnalibus desideriis, et diabolicis resistere tenlalionibus. Veniat ct angelus testamenti, quem vos vultis, qui annuntiet vobis suam voluntatem et confirmet promissam hæreditatem. Inducant cumin templum suum parentes ejus, pater videlicet, ct mater ct fratres ejus. Qui sint illi respondeat ipse : Quicumque fecerit voluntatem Patris qui in cœlis est, ipse meus pater, et mater, ct frater, et soror est. Pater, generando per verbum prædicationis, ul dicit Apostolus : Ego per Evangelium in Christo vos genui. Mater, pariendo per exemplum sancite conversationis, frater el soror, caste diligendo in amore fraternitatis. Hi parentes estis vos, aut esse debetis. »

Ecce venit. — Hcbræi, Remigius, Lyranus el S. Augustinus lib. XVIII DeCtvïL cap. xxxv, hæc accipiunt de secundo adventu Chrisii ad judicium , cujus angelus et praecursor erit Elias. Verum hic sensus est anagogicus. Nam ad litteram hic agi dc primo adventu Christi in carnem et mundum, palet cx eo quod sequitur : « Et purgabit filios Lcvi,p etc. In secundo enim adventu eos non emundabit, sed impuros judicabit el damnabit. Ita S. Cyrillus, Theodoretus, Ruportus, Valablus, Arias, Hibera et alii. Ait ergo : « Ecce venit. » Vox *ecce* significat *primo,* rem hanc, puta adventum Verbi incarnati fore novum, admirabilem et stupendum ; *secundo,* fore certum; *tertio,* fore exoptatum et lælum *; quarto,* fore celerem, *q d.* Videor mihi videre Messiam nostrum adventantem : ecce venit, ecce mox aderit.

Ven. 2. 2. Et quis poterit cogitare? — Hcbr.bjboo nu *mckalkel,* id est quis feret, quis sustentabit, quis metietur, quis continebit, quis comprehendet? Unde Septuaginta et Chaldæus vertunt : *Qms sustinebit?* Pagninus : *Quis ferre poterit diem, quando veniet?* Noster : a Quis poterit cogitare diem adventus ejus? n 7. *a.* Quis poterii capere, ct cogitatione comprehendere tantam angeli testamenti, id est Dei in carnem et mundum advenientis, inter homines conx'crsanlis, in templo pncdicanlis suam legem, sacramenta et Ecclesiam sancientis, potentiam, sapient am, bonitatem, etc. Quis gloriam illius diei, quo Christus in terris nobiscum aget, mente concipiat, aut verbo explicet? Quis animo complectatur,et ore recenseat charismata; virtutes cl gratias co leslcs bonaque omnia quæ Christus e colo nobis afferei ? Hcbræum cnim *mtkilkl* derivatur a S'O *coi,* id est *omne :* inde verbum SdSd *kilkel* significat omnia complecti, omnia recensere. Noli : Dies adventus Christi ponitur metonymice pro ipso Christo, suo dic adveniente, vel potius adventuro.

Senindo, juxta Septuaginta, 7. *d.* Quis ferre et sustinere poterit tantam Christi lucem et majestitem? Ejus cnim respecta omnium angelorum et hominum acies, instar noctuarum hebetatur, caligat, deficit. Quis solem juslitiæ cl ira luce radiantem, adversis et irretortis oculis intueri valebit? Quomodo hominum infirmitas tantam potentiam, cæcitas tantum jubar, fragilitas tantam efficaciam, impuritas tantam sanctitatem, palca? lanium ignem sustinebunt? ipse cnim quad ignis conflans. Quis stupore, timore, horrore, el abyssali reverentia tante celsitudinis non deficiat, non exanimetur? Quis non liquescat, non tabescat , sicut plumbum el stannum liquescunt cl tabescunt coram igne ardentissimo, in fornace qua conflantur? præserlim dum in tanta demissione, exinanitione, amore, dignatione,divinam dignitatem ct magnificentiam in Christo incarnato contemplatur el spectat. Hic est sensus genuinus. Quare minus genuine Vatablus hæc refert ad tribulationes Christianorum, ct persecutiones primitivae Ecclesiæ, quæ fuerunt ardentissimo?^. *d.* Quis ardorem illarum tribulationum sustinebit ? Utique nemo viribus humanis, sed multi viribus divinis, suggestis a gratia Chrisii.

Et quis stabit ad videndum eum?—Septuaginta : *Quis stabit in visione* rJa<(l)?Quis erit tam durus el ferreus, quem Christi aspectus non sternat ct frangat? Quis adeo rebellis ct frigidus, cujus animum ignea vis oculorum Christi non capiat ct inflammet? Ha Sánchez. *Secundo,* q. d. Quis staro poterit coram eo? Quis attonitus pavore ct admiratione non corruat, videns oculis suis tantam Christi claritatem et magnificentiam? Unde Hebraice est : *Quis stabit in videndo cum ?* Valablus : *Quis cum se ad conspiciendum preebebit consistet,*

(I) Metaphora ab cis desumpta est, quorum oculi exorientis solis splendorem ferre nequeunt, ct, ut ait Hieronymus: Quis eum poterit lippientibus et cæcuticnübus oculis m sua claritate *cuiispicere?*

au! subsistet? Pagninus ; *Quis poterit stare, cum apparuerit?* Chaldæus : *Ecquis consistet, cum revelatus fuerit?* Hæc rumina, o fidelis, o sacerdos, dum Christum in altari præsentem habes, imo conficis et manducas.

Ipse exim quasi ignis conflans. — Arabicus, *quasi igms vadens;* Septuaginta, *quasi ignis conflatorii* ; Tigurina, *quasi ignis excoquens.* Sic Persæ deum censucrunt esso ignem, quando ignem ut Deum coluerunt. Quin et *a* Stoici ipsum Deum in ignem dissolutum iri opinantur, » ait S. Justinus orat, *ad Antoninum Pium.* Imo Plato consuit in ignea substantia esse Deum, ait idem Justinus orat, *ad Gentiles* ; additquo : Plato sidera appellat igneum deorum genus. Verum hi errores sunt explorati. Porro Propheta angelum testamenti, id est Christum, comparat igni fornacis ardentissima, quo conflantur metalla, ut aurum, argentum, ferrum, stannum,etc., ul significet ignitam et ardentem fore ejus doctrinam, legem et gratiam. *Pruno* enim, sicut in fornace liquatur aurum chrfetus dura hominum corda sua gratia emollit et liquat, ac m gemitus et lacrymas compunctionis resolvit. *Secundo,* sicut ignis liquat Quando aurum, ab co separat alia metalla et scoriam ; ita Christus per lacrymas et pœnitentiam separat ab anima vilia cl concupiscentias inolitas. *Tertio,* sicut hac separatione aurum purificatur, perficitur, splendescit ; ita pariter et anima. *Quarto,* sicut vi ignis aurum calefit, imo ignescit, ut videatur in ignem transformari; ita vi gratiæ Christi anima accenditur, ul videatur instar ignis se et alios inflammare amore Dei. Hoc est quod Isaias cap. iv, 3, praedicit : « Si abluerit Dominus sordes filiarum Sion, etc., m spiritu judicii et spiritu ardoris. » Et Joannes Baptista, *Luc.* cap. m, 10, ait se baptizare aqua, Christum vero igne : « Ipse, inquit, vos baptizabit Spiritu Sancto et igne.» Hac de causa in Pentecoste misit Spiritum Sanctum in Apostolos specie ignis et linguarum ignearum, ut significaret Spiritum Sanctum cos igne charilalis accendere, cisque indere cor amore et zelo igneum, ac linguas igneas. Et Christus ipse *Luc.* cap. xii, 49 : « Ignem, inquit, veni mittere in terram. Et quid volo, nisi ut accendatur? » De quo'vide S. Ambrosium serm. 18 in illud *Usai.* cxviii : *Ignitum eloquium tuum vehementer. Quinto,* sicut igne aurum, æs et ferrum, licet durissima , non tantum molliuntur et flectuntur, sed cl in certam formam, v. g. cacabi, scutella?, sartaginis, etc., efformantur ; ita gratia Christi hos format Apostolos, illos doctores, alios martyres, alios confessores, alios virgines, etc., l *Corinth,* cap. xii, 4; atque ex uno gradu ad altiorem, imo ad ipsum virtutis et perfectionis apicem conscendunt. 1res cnim sunt gradus et status virtutum. *Primus* est politicus cl mlgaris, qualis csl virtus communis fidelium , qui honeste pieque vivunt secundum pracepta Dei. *Secundus* est excekior transeuntium, et in divinam similitudinem tendentium, quorum virtutes vocantur purgatoria}, ita scilicet, ut prudentia omnia mundana divinorum contemplatione desjucial,omnemque animæ cogitationem dirigat in divina : temperantia relinquat, in quantum natura patitur, ea quæ corporis usus requirit : fortitudo efficiat, ut anima propter excessum a corpore, cl accessum ad superna, nulla difficultate vel adversitate terreatur : justitia denique faciat, ut tota anima consentiat ad hujusmodi propositi viam. *Tertius* est divinam similitudinem jam assequentium , quorum virtutes sunt et vocantur animi purgati ; qualis est in beatis, et in nonnullis in hac vita perfectissimis : ita scilicet, ut prudentia solum divina intueatur; temperantia terrenas cupiditates nesciat; fortitudo timorem non sentiat, cæterasque passiones ignoret; justitia cum divina mente, eam scilicet imitans, perpetuo fœdere societur. Ita S. Thomas, I II, *Quast.* LXI, ari. 3, et Vincentius, III part. lib. 1, tract. *De Virtute,* disi. 7.

ciui»tn» ’›i ».‹ s qui.taphciier. Sœûodft Tertio, Qajrio. Quiuto. Tr i x- va »

Tropologice, ignis quo Deus purificat et exeoquit animas, est tribulatio et alllictio. Sicut cnim sordes metallorum igne auferuntur, sic peccata afflictionibus, ait Vatablus. Ha martyres, ut S. Laurentius, igne tormentorum excocti, facti sunt hostiœ purissima} el ardenlissimæ Doo, juxta illud *Psalm,* xvi, 3 : « Igne me examinasti, et non est inventa in me iniquitas. » Hac de causa Deus permisit persecutionem acrem Decii imperatoris, ut Christianorum virtutem et pietatem, quæ in pace, quam habuerant sub duobus Philippis, impaire et filio,Christianis imperatoribuselanguerat, suscitaret et acueret, uti S. Cyprianus sibi revelatum fuisse scribit lib. IV, *epist. i* : « Nam et hoc nobis, inquit, per visionem, fratres diarissimi, exprobratum sciatis, quod dormitemus in precibus, etc. Persecutio ista examinatio est, atque exploratio peccati nostri ; excuti nos Deus voluit et probari, sicut suos semper probavit : nec tamen in probationibus ejus aliquando auxilium credentibus defuit. Denique ad minimum famulum suum, etc., pro sua circa nos bonitate mandare dignatus est : Dic illi, inquit, securus sil : quia pax ventura est. » Porro inter scelera ob quæ venit ista persecutio, principila fuisse sacerdotum et episcoporum negligentiam et cupiditatem, asscrit idem Cyprianus tract. *De Lapsis.*

Tropolo. tnimiitb°* Plicat* d„m impaire c[. noram,

Anagogice, sicut ignis scoriam comburit, ita Chrislus in extremo judicio reprobos damnabit ad gehennam, cosque « comburet igne inexslinguibili, » ut ail Joannes Baptista *Matth.* m, 12. Molline S. Hieronymus sic exponit : « Ipse veniet quasi ignis conflans : ignis cnim in conspectu ejus ardebit, et in circuitu tempestas valida. Tunc vocabit cœlum desuper et terram, ut dijudicet populum suum : flumina ignis trahent ante cum, peccatores quosque volventia. Ignis autem dicitur Dominus, el ignis consumens, *Deutcr.* cap. iv, 24, ut ligna nostra, fœnum stipulamque combu-

AnnnSi- ne «Mo-

rnf. El non solum ignis, sed et herba fullonum. Ipse his qui peccant graviter, ignis conflans est atque consumens; qui autem levia peccata committunt, herba fullonum, ut lotis munditiam restituat. « Teliccs et sapientes, qui in hac vita malunt emundari herba fullonum quam in futura, puta in gehenna, aut Purgatorio, igne conflari. Porro S. Augustinus lib. XX *Dc Civit,* cap. xxv, hoc examen in die judicii refert ad solos bonos cl pios : hi enim sunt filii Levi offerentes Deo sacrificia in justitia. Unde colligit, in die judicii « quasdam quorumdam purgatorias pœnas futuras. n Sic et Gennadius patriarcha Conslanlinopolilanus in *Exposit. Concilii Florentini,* cap. vin, *Contra Grcecos,* concedentes quidem Purgatorium post hanc vitam,sed negantes in eo ignem, igneque expiari animas justorum,ex hoc loco probat in eo esse ignem, coque expiari animas : ignis cnim hic, inquit, conflans ct emundans non perlinet ad beatos in cado, nipote mundissimos, nec ad damnatos in gehenna, utpote inemundabiles ct inemendabiles : ergo perlinet ad animas purgatorii : in eo ergo est ignis conflans cl emundans animas justorum a levibus ct venialibus maculis. Ila ipse tom. IV *Biblioth. Patrum.*

Et quasi herba fullonum.— Hebraice : *Sicut boriili lavantium,* scilicet pannos, id est fullonum. Inde Chaldæus : *Sicut quo dealbantur,* scilicet panni; Septuaginta : *Sicut herba lavantium.* Hinc patet *borith* non saponem esse , ut volunt Arias et Vatablus, sed herbam, uti asserunt Theodorelus , R. Jona, H. Salomon, Tigurina ct alii. Undo S. Hieronymus in *Jcrem.* cap. n, 22, tradit herbam fullonum in virentibus ct humeclis Palastinæ locis nasci, ct ad cluendas sordes et maculas e pannis eamdem vim habere, quam habet nitrum ct sapo : unde et herba saponaria tum latine, tum ilalicc vocatur, hortulanis notissima, qua vulgo ad maculas e pannis et vestibus extergendas utuntur, uti Romæ meis oculis conspexi. Vide dicta *Jerein.* cap. n, 22. Nota : Sicut paulo ante Propheta comparavit Christum igni conflanti et purificanti aurum, ita hic cumdcni comparat herbie fullonum pannos emundanti, ut vestem nuptialem suorum emundet, candidamque ct splendidam efficiat. Justorum enim animæ per Christi gratiam candent ut stolæ, cl fulgent ul aurum.

Porro, pro *borith* Syrus ct Arabicus ulerquo vertunt, *sulphur,* quia suo ardore omnia purificat : aut forte HH3 *borith* acceperunt pro vicino *gophrith,* id est sulphur. Unde Syrus vertit : *Quia quasi ignis est qui conflat, et quasi sub phur dealbans;* Arabicus Antiochenus : *Ipse enim quasi ignis vadens, et quasi sulphur quod candescit;* Arabicus Alexandrinus : *Ipse cnim veniet quasi ignis conflans, ct quasi sulphur exardescet.* Notus est sulphuris ardor : unde S. Hieronymus hæc refert ad ignem Purgatorii, vel inferni, ubi est ignis ardens pice et sulphure, uti paulo ante dixi.

3. Et SEhEBIT COBFLAMS ET RMVXDKNS ARGENTUM. Ven. 3. — «Sedebit, n serio et accurate, non obiter et leviter quasi per transennam, conflaturus argentum, id est suos fideles, præserlim sacerdotes, uti subjungit, ut fiant nitidi instar argenti, splendeantque quasi argentei sacerdotes.

Secundo, « sedebit, n quasi discretor et judex, uti vitia, pneserlim ea quæ se specie virtutum velant, puta hypocrises et fucos, a veris virtutibus, ipsosque virtuosos ab hypocritis dijudicet, secernat et separet. Homines enim pro affectu judicant, et quod virtutis est vitio deputant, et quod vitii est virtuti. Merito hac de re queritur Sidonius Apollinaris lib. VII *epist.* 9 : « Quis, ait, viriate* non erubescat, cum videat sordidari virtutum sinceritatem criminatione vitiorum? Si eligimus humilem, vocatur abjectus. Si proferimus crec- ux. tum, superbus censetur. Si minus institutum, propter imperitiam creditur irridendus. Si aliquatenus doctum, propter scientiam clamatur inflatus. Si severum, tanquam crudelis horretur. Si indulgentem, facilitate culpatur. Si simplicem, despicitur ut brutus. Si acrem, vitiatur ut callidus. Si diligentem, superstitiosus decernitur. Si remissum , négligeas judicatur. Si solertem, cupidus. Si quietum, pronuntiatur ignavus. Si abstemium producimus, avarus accipitur. Si eum qui prandendo pascat, edacitatis impetitur. Si cum qui pascendo jejunet, vanitatis arguitur. Libertatem pro improbitate condemnant, verecundiam pro rusticitate fastidiunt. Rigidos propter austeritatem non habent charos; blandi apud cos communione vilescunt.» Christus judex hæc Omnia colat, quid virtus sit, quid vitium acri judicio discernit : illi suum decus, huic dedecus decernens.

Meminerit sacerdos, pneserlim confessarius, se quasi vicarium Christi sedere pro tribunali, ut non leviter hoc judicium peragat, dicalque cuilibet confitenti : Ego te absolvo ; sed mature culpas examinet, casque non tegere, non oblinere, non superficialiter delere, sed radicitus eradere satagat; sicut aurifex per ignem ab auro eradit omnem scoriam, et fullo per herbam borith a panno omnem, etiam intimum, tollit nrovum et maculam. Quid enim prodest pernitenti absolvi, si radix, puta eadem proclivitas et occasio proxima ad peccandum, resideat, quæ illico eum rursum ad peccandum ct ad recidivam impellet? nimirum fiet quod vulgo dicitur : Canis ad vomitum, el sus lota ad lutum. Vis nosse an CoDf, quis bonus sit confessarius? vide quales sint ejus pernitentes : si hi vitam mutent, aut in sanctitate £*;;* valde proficiant, si heroica opera capessant, scito dokhux. insignem esse confessarium; sin pœnitenles maneant iidem, hoc est in eodem statu, vitii aut virtutis, scito enervem esse confessarium, et unum c trivio. «Sæpe, inquit S. Gregorius lib. Vili *Moral,* cap. xi, et reprobi peccata sua confitentur, sed deflero contemnunt : electi autem

culpis suas quas vocibus confessionis aperiunt, districte animadversionis fletibus insequuntur. » Et mox : a Psalmista plagam cordis non solum detexerat, sed detecte etiam medicamentum mœroribus adhibebat, dicens : Iniquitatem meam ego pronuntiabo, ct cogitabo pro peccata meo. Pronuntiando enim occultum vulnus delegit, cogitando autem quid aliud quam medicamentum vulneri apponit?» Idem, hom. 34 in *F.vang.:* « Pcrnitcnliam, inquit, agere est, ct perpetrata mala plangere, et plangenda non perpetrare : nam qui sic alia deplorat, ut tamen alia committat, adhuc poenitentiam agere, aut dissimulat, aut ignorat. »

EctnpU sj- li *rr-l* cm, etc.

S. Ambrosius, pœnitentes audiens, adeo in cos pio commiserationis et opitulationis allectu movehatur, ut in lacrymas prorumperet, flensque ipsosmet flere, ct vitam mutare compelleret. Ha habet ejus Vita. Ejus assecla fuit S. Carolus Borromæus. Vide S. Ambrosium serm. 35 De *modo vere agendi poenitentiam.* Ejusdem est tremenda illa sententia, lib. II *De Pernitentia,* cap. x : « Facilius inveni qui innocentiam servaverint, quam qui congrue egerint pœnitenliam. Renuntiandum sæculo est, etc. Vivendum ita, ut vitali huic moriamur usukseipsum homo abneget, et totus immutetur : sicut quemdam adolescentem, fabute ferunt, propter amores meretricios peregre profectum, et abolito amore regressum, postea veteri occurrisse dilecta?, quæ ubi non interpellata, mirata putaverit non recognitam, rursus occurrens dixerit : Ego sum; responderit ille : Sed *ego non* sum. »

Sedeoh f

My lice, sedet homo in sabbato, id est Domi- n¡c0 fcsf0 cum a|) 0pcrj|)US a]j¡s quiescit,

et

^1 Deo vacat. Sicut enim homo fit sapiens sedendo ct quiescendo, ut ait Aristoteles lib. VII PAÿsfe., sic el idem quiescendo illustrationes Dei excipit, quibus purgatur, ct divinus efficitur, juxta illud T/iren. cap. in, 28 : « Sedebit solitarius, ct tacebit, quia levabit super se. » Et *Psalm.* xlv, li : « Vacate ct videte quoniam ego sum Deus, n Sicut enim aqua quieta, subsidenlibus sordibus, fit limpida et perspicua quasi speculum; ita et anima quieta, subsidenlibus passionibus, veritatem cernit, fitque capax cognitionis spiritualis et divins, præserlim quia libera a tumultu, cl separata ab aliis objectis, uni veritati, unique Deo vacat ct intendit. Verum est enim illud :

Planbus intectus minor est ad singula sensus.

Purgabit filios Levi, — tum quia multi lévite el sacerdotes conversi ad Christum, facti sunt sancti, imo predicatore*, inter quos fuit S. Barnabas, *Actor.* cap. iv, 3G, dc quibus ail S. Lucas *Ador.* cap. vi, 7 : « Mulla etiam turba sacerdotum obediebal fidei. » Taxavit enim Malachias levitas et sacerdotes Judaicos, quos a Christo reformandos hic prædicit, ita Theodoretus; tum quia Chris'us veteribus levilis ct sacerdotibus Aaronicis abrogatis, novos instituit sancte el angeliche vite. Tales enim fuerunt Apostoli, eoriimqne discipuli et successores. Hi ergo sunt filii Levi, id est sacerdotes non veleris, sed novi Testamenti; posteri non Aaronis, sed Christi; ita S. Hieronymus, Remigius, Rupertus, Hugo, Lyranus et alii. Simili modo Ecclesia Christi vocatur Sion el Jerusalem, quia in Jerusalem orta, Synagogæ Sionis cl Judæorum successit. Meminit purificationis sacerdotum a Christo faciendie, potius quam laicorum, tum quia summa puritas el sanctitas requiritur in sacerdotibus Christi, eo quod sint vicarii Christi, qui est Sanctus sanctorum, quodque sacramenta sanctissima, præscrtim Eucharisliæ tractent, conficiant el administrent; tum quia sacerdotes plebem purificant : hinc quo purior et sanctior est sacerdos, eo purior et sanctior evadit plebs. Sacerdos enim ei suam sanctitatem el verbo et vita aspirat et instillat. Sicul ex adverso impurus sacerdos vitiat totam Ecclesiam, uti ex S. Chrysostomo ct aliis ostendi vers. 1, et cap. i, G. Videant ergo sacerdotes quomodo hoc suum decus tueantur, nequando do iis dici possit, quod de sui ©vi presbyteris ingemiscens dixit S. Bonifacius primus episcopus Mogunlinus, Frisi© apostolus et martyr : « Olim sacerdotes aurei celebrabant in calicibus ligneis, nunc lignei sacerdotes celebrant in calicibus aureis. » Ha habet ejus Vita.

Tropologice /IhT *Levi,* id est sacerdotes spirituales et mystici sunt fideles, qui Deo victimas bonorum operum, orationis, compunctionis, elcemosynæ, et præserlim purum cor, sanctaquc ct ardentia amoris desideria offerunt, juxta illud I *Petri,* cap. n, 9 : « Vos genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, offerentes spirituales hostias, acceplabilcs Deo per Jesum Christum. »

Et colabit. — Colare est pauxillatim slillatimque liquorem aliquem, v. g. oleum, vinum, lac, aurum liquatum, etc., per aliquod vas angustum, vel linteolum transfundere aut transmittere, ut quod purum est transeat, quod crassum ct impurum excludatur. Unde Plinius lib. Xlll, cap. n: « Regale, ait, unguentum colato molle constat, n El Manilius :

Et colaro vagos inductis retibus amnes.

Et Apulcius lib. *Florid. :* « Neque, ait, illi notant colere arvum, vel colare aurum. » Hic pro *colabit,* Chaldæus vertit, *expurgabit;* Pagninus, *conflabit;* alii, *defaecabit ;* Septuaginta, *effundet,* sicul e fornace conflatoria sliUalim effundi solet liquatum et defæcatum aurum. Porro Christus colat ct expurgat sacerdotes per Spiritum Sanctum, sicut colavit Apostolos in dic Pentecostes. Spiritus Sanctus enim indit eis spiritum compunctionis et lacrymarmn, item chanlalcm ct zelum. I ropologice, per tribulationes et persecutiones, inquit VatablUF, quales passi sunt sacerdotes in primi-

Chrbtni cnh.t buhu0ne «t «te*

tiva Ecclesia, cum omnes peno rapiebantur ad mortem, populoque erant duces ad martyrium. Quod llomæ fecisse S. Cornelium Papam in persecutione Decii, narrat et celebrat S. Cyprianus, lib. I, epist. I *ad (\rn hum :* « Exprimi, ait, non potest quanta istic exsultatio fuerit, etc., ducem se illic fratribus confessionis exstitisse; sed ct confessionem ducis de fratrum confessione ererisse, ut, dum prœcedis ad gloriam, multos feceris gloria» comites, el confessorem populum suaseris fieri, dum primus paratus es pro omnibus confiteri. » Et mox : « Virtus illic Episcopi praecedentis publico comprobata est, adunalio sequentis fraternitatis ostensa est, dum apud vos unus animus, et una vox est, Ecclesia omnis Romana confessa est. Docuistis granditer Deum timere, Christo firmiter adhærere, plebem sacerdotibus in periculo jungi, in persecutione fratres a fratribus non separari, concordiam simul junctam vinci omnino non posse : quidquid semel petitur a cunctis, Deum pacis pacificis exhibere.» Et paulo post : « Quale illud fuit sub oculis Dei spectaculum gloriosum, quale in conspectu Christi ejus Ecclesiæ suæ gaudium, ad pugnam quam lentaverat hostis inferre, non singulos milites, sed tola semel castra prodisse? »

Moraliter, exacto elimíne Episeoporum.

Moralité?, videant hic Episcopi, et eorum examinatores, quam accurati esse debeant in admittendis iis qui se offerunt ad Ordines sacros, ut videant an probæ talique gradu dignæ sint rilæ, el an habeant doctrinam, qua lautu munere nte perfungi, ac populum in fide et rebus divinis instruere valeant. Si enim aurifices tanta cura et labore, puta per ignem, colent aurum et argentum, ut ab eo scoriam separent, cl nonnisi purum putumque colligant : quanto magis Episcopus colare debet ordinandos, ut aureos populo ordinet sacerdotes, non stanneos, non ferreos, non ligneos? a sacerdotibus enim pendent tota Ecclesiæ disciplina, vita et sanctitas. Legant et practicad hac de re decreta Concilii Tridentini, sess. XXIII, cap. vit et xiv, et sess. XXIV, cap. xvm. Narrat Sophronius in *Prato spirit.* cap. cxLix, cl ex eo Baronius, tom. VI, anno Domini 401, quod, cum abbas Amos patriarcha Hierosolymitanus ordinatus esset, dixerit : « Orate pro me, Patres; magnum enim el intolerabile onus mihi injunctum est, Petri cl Pauli similium est regere rationales animas, ego autem infelix cl peccator sum; plus enim quam cætera timeo ordinationis sarcinam: »

Exemplum S.

Affert deinde exemplum S. Leonis : « Nam inveni scriptum, quia beatus el angelis æqualis Leo Papa, quadraginta dies perseveravit ad sepulcrum Apostoli Petri, vigiliis el orationibus insistens, pelensquc ab Apostolo ul pro se apud Deum intercederet, ut dimitterentur sibi peccata sua. Impletis quadraginta diebus apparuit ei Apostolus Petrus, dicens ei : Oravi pro te, et dimissa sunt omnia peccata tua, prætcrquam impositionis manuum. » Loquitur do demissiono non culpæ; hæc enim omnis simul dimittitur, sed pœnæ, inquit Baronia*. Illis ergo remanebat S. Leo peccatorum poenis obligatus, quæ illi perpétrassent, qui ab eo indigne fuissent promoti ad Ordines, juxta illud Apostoli I TcmofA. cip.v: a Nemini cito manus imposueris, neque communicaveris peccatis alienis, n

Hac de causa non nisi præmissa oratione et jejunio totius Ecclesiæ ordinantur sacerdotes; ac Deus ohm sæpc indicio cœlcsti designabat quos vellet eligi episcopos, uti designavit S.Matthiam, *Actor.* cap. i, 26. Sic S. Fabianus designatus est a Deo pontifex per columbam, e sublimi in caput ejus devolantem : columbæ enim specie Spiritus Sanctus descendit m Christum, cum baptizaretur. Ila ref» ri Eusebius lib. VI *Ihstor.* cap. xxit. Simile accidit S. Chrysostomo; nam cum ordinaretur patriarcha Constantinopolilanus, alba columba devolans, stetit super caput ejus, uti narrat Leo Augustus in ejus Vita, et ex eo Baronius, torn. \1, anno Domini 456. Sic et S. Gregorius fugiens pontificatum, indicio fulgidæ columbæ jugiter super se e cœlo dependentis agnitus, raptus est ad templum S. Petri, creatusque pontifex. Sic cl Remigius, Rhemensis episcopus, cum duorum el viginti tantum esset annorum, cœlilus creatus est. Nam radius novi luminis super ejus verticem descendit, ac si ipse sol de cœlo motus super eum cecidisset; quia scilicet ipse illuminandarum lux parabatur animarum. Etenim radio illo se illustrante, sensit capiti suo unguinis sacri infusum liquorem, quo totum ejus delibutum est caput, inquit llincmarus in ejus Vita. Moi luo Mena Patriarcha Condanlinopolil :no, Justinianus imperator ingressus in cœlum Episcoporum et Cleri, eis vi-ionem cœlcslem enarravit: Cum, inquit, in .ede S. Petri principis Apostolorum, in qua senatus habebatur, somnus mo comprehendisset, in (¡nicle vidi principem Apostolorum mihi magnum Eutychiuiu ostendentem dicentemque : Fac ul hic sil Episcopus. Cum hoc jurasset imperator, Eutychius ab Episcopis et Clero conclamatus est Patriarcha. Ita Eustathius in I *ita* S. *Eitlychii.* Sic S. Ambrosius declaratus csl Mediolanensis Archiepiscopus voco pueri ct populi exclamantis : « Ambrosius Episcopus. » ita Socrates lib. IV, cap. xxx. Sic S. Athanasius, ab Alexandro Episcopo Alexandrino moriente evocatus, ul sibi succederet, cum ille fugaret, exclamavit Alexander: « Allumasi, putas te posse fugere, non tamen effugies; » quare a Clero ct populo raptus est ad episcopatum : ita Sozomenes lib. Il *Htst.* cap. XVI. S. Amphilochium ab angelis consecratum esse Episcopum Iconii narrat Nicephorus, lib. XI, cap. xx. Qui ergo creaturi sunt sacerdotes vel Episcopos, oralioni insistant et cadeste lumen Deique nutum exposcant, ne in re tanti ad commune Ecclesiæ bonum momcnli errent, sed eos designent, qui Dei glori®, Ecclesiæ ædilicationi, sibi saluti sunt futuri.

Sacbihcu. — Hebraice inyj *mincha,* id est sacrificium farreum, puta Eucharistia? sub speciebus panis cl vini, de quo dixit cap. i, l f. Hoc enim, utpote purissimum, opponit impuris sacrificiis cl sacerdotibus Aaronicis. Ita Theodoretus, Rupertos, Lyranus et alii.

Injustitia, — id est juste, pure, sancte, juxta illud Zachariæ *Luc.* cap. i, 14 : «Serviamus illi in sanctitate ct justitia coram ipso, omnibus diebus nostris. » Sacerdotes enim quasi angeli corporali coram Deo incedere et ambulare debent in omni justitia et sanctitate.

4. Et placebit. — Chaldæus : *Suscipietur voluntarie ;* Pagninus el Vatablus, *dulcescet* (hoc enim est Ì3"iy *arebu),* id est dulce, gratum, sapidumque erit Domino sacrificium Juda* et Jerusalem, hoc est, Ecclesiæ Christiana, quæ est nova Sion Dei, ex veteri Stono intercunte exorta, ut in ca vetus quasi phœnix resurgere ct renasci videatur. Hinc praecise per Jerusalem, quæ crai metropolis ct caput Juda, posset accipi Ecclesia Romana ct Sedes Apostolica, quæ est caput ct metropolis totius Ecclesiæ, quæ csl Juda, id est coniilens Deum (1).

Sicut dies siiceli, — id est sicut dies antiqui, ut sequitur, quibus prisci sancii viri, Abel, Noe, Melchisedech, Abraham, Moses, Aaron, ele., placebant Deo, eiqiic sancte offerebant sacrificia sua. Unde sacerdos in Canone Missa dicit ct orat : « Supra quæ (scilicet panem et calicem consecratum) propitio ac sereno vultu respicere digneris, ct accepta habere, sicut accepta habere dignatus es miniera justi lui Abel, el sacrificium Patriarchìi* nostri Abrahæ, el quod tibi obtulit summus sacerdos tuus Melchisedech, sanctum sacrificium, immaculatam hostiam. »

Nola : To *sicut* assimilai sacrificia Christiana Aaronicis, non tam quoad ipsum sacrificium, quam quoad sacrificantes. Ipsum enim sacrificium in lege nova est longe pnestantius Aaronico, cum victima ejus sit ipsum Christi corpus, quod proinde vim impetrandi habet ex opere operato : Aaronici autem victima erat bos, vel capra, quæ tantum erant typus et umbra Christi, ideoque valebant lautum ex opere cl devotione operantis, non vero ex opere operato. Dicitergo quod Christus ipsos sacerdotes in lege nova emundabit et sanctificabit, ut ca puritate, devotione et religione offerant Deo sacrificia, qua obtulerunt Noe, Abraham, Melchisedech, aliique prisci ct eximii sancti. *Secundo,* tamen tò *sicut* potest significare similitudinem in ipso sacrificio. Nam, ut ait Lyranus, tò *sicut* significat analogiam quæ est inter typum et anfitypum , inter imaginem et exemplar, inter umbram et veritatem, ac proinde, ul ait Clarius, significat praecellentiam sacrificii Eucharistici pnn Aaronicis, y. *d.* Placebit Deo sacrificium Eucharislicum mirifice, sicut liquet ex ejus typis, imagine el umbris, puta ex sacrifìcio Noe, Abrahæ, Melchisedech, etc. Si enim hæc, quæ tantum fucruni typi cl umbræ, adeo placuerunt Deo, ut Deus propter ca benedixerit toti corum familia», imo Ioli orbi; mullo magis placebit sacrificium Christi, quod illorum fuit exemplar, veritas cl antilypum, quodque priscis illis omnem vim et dignitatem tribuit, per quam placerent Deo.

3. Et accedam ad vos i.\ judicio. — Redit ad \>r.% s querelam Judæorum dicentium, cap. n, vers, ullim.: ‹t Ubi est Deus judicii? n Hisce enim respondet : Ecco brevi veniam, a accedam,» clnp- *propinquabo,* ut vertit Tigurina, « vobis ad judicium, » ut scilicel descendam in carnem, el coram inspiciam impiorum scelera, itaque corum sim testis oculatus, quæ quasi judex condemnem et puniam. Simili modo, ail Deus, *Genes,* cap. xvni, 20 : « Clamor Sodomorum et Gomorrhæ multiplicatus est, etc. Descendam ct videbo utrum clamorem qui venit ad me opere compleverint. an non csl ita, ul sciam, n Quocirca reipsa tres Angeli, repræsnntantes Deum trinum cl unum, perrexerunt Sodomam, ubi ab incolis appetiti ad stuprum, cœlilus pluerunt super cos ignem et sulphur, quo omnes conflagrarunt. Pergit loqui Propheta de primo Christi adventu in carnem, quo Christus venit ut scelera inspiejat, corumque sit testis, quæ deinde partim in hac vita et morte punit, partim in extremo judicio puniet. Unde Chaldæus verlil : *Et revelabor super vos, ut faciam judiciumj et erit verbum meum contra vos in testem, etc.* Ita Rupertos, Arias, Ribera ct a Castro Alii passim censent Prophetam hio

(I) Objiciunt quidem, *Mahich.* m, 3, 4, posteri Levi purgandi esse dicuntur, ut Deus habeat oliéronles ferta juste el probo, el ferta Judie cl Hierosolyma?, ut oliin, ci graia sint; et *Mahnh.* iv, 5, moniiiur omnes Judæi, nl memores sini legis Moysi; ulrumqiio autem magis convenit œvo Machabœoruin quam Christi, per quem lex ritualis abrogala, rt prerogativa posterorum Levi abolita fuit, ac demum eversa Hierosolyma sacrificia Juda) ct Jcrusalcin offerri desierunt. — Hæc, qti® his verbis innuuntur, ait Ackermann, si sola el sigillatim spectantur, aliquam veri speciem prese ferunt, quæ autem disparet, si confertur quod vers. 5 predici tur supplicium improborum Ju læorcim, ei imprimis posterorum Lori : nam alate MachatMToruni pii et probi plurimis calamitai ilm.< premebuter, et permulti interficiebantur; in bello autem cum ll mani> et eversione Hierosolytnæ colluvie* sceleratorum rebellium |usa rsl extrema, el posteritas Levi prerogativam ambit, et vel ideo maximum detrimentum passa ot. x erba prophetica profecto late patent, et si procédons laüor inteqmtalio h nei orationis el substrato? materia) nun arcte juncta esse videtur, certum tamen est, latiorem hujus gcncrt< sensum etiam aliis quibusdam Prophetarum loci. Nib»»--. Id Milleni apparel, verba ese ambigua, quorum scusus ab eventu pendet, qui ostendit, non do Leviti*. dc aliis off reulibu**, nempe sacerdotibus novi Testamenti eese rermon^m. Ncc obstat quod adjicitur, Deo ut olim grati fore ferta Ifierosolymæ et Juda?, nam Eccbsia, tunc prorsus ignota, alia imagino aul verbis propriis commode exprimi non potuit. Monitum autem .lfo/ocA. iv, », prorsus nullam t real difficultatem, nam lex Mosaica usque ad fundalioncm Ecclesia) Christi a Judæis erat oteervanda. (Ackermann.)

transire a primo Christi adventu in carnem, ad secundum, quo veniet ad judicium, quando ipso, ut ait S. Hieronymus, simul erit judex ct testis, occultissimorum etiam criminum, adulteriorum, etc., quæ hic recensentur. Ita et Theodoretus, Remigius, lingo, Lyranus et Vatablus. Christus enim judex simul erit ‹t testis velox ; n Tigurina, *festinus;* Vatablus, *promptus :* quia eum nihil latet, sed qua Deus omnia videt, qua homo omnia cognoscit per scientiam infusam, (eque ac beatificam. Quocirca impiis dicet : Ego vidi, o Juda, tuam occultam avaritiam, quæ te impulit ad me prodendum Judæis. Ego vidi, o Roberto› tuam occultam pollutionem, fornicationem, adulterium. Ego vidi, o Nicolae, tua occulta prava desideria, tuas ulciscendi cupidines, tuas cædis machinationes. Ego vidi, o Simon, tuas occultas simonías, ambitiones, invidias, etc. Nonne ita est ? Si neges, conscientia tua Christo testis erit, toqué mentiri clamabit. Quocirca totus mundus videbit œquissimum esse Christi judicium et sententiam qua dicet : Ite, adulteri, ite, homicida, ite, simoniaci, ite, ambitiosi, ite, invidi, ite, maledicti, in ignem œternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus. Uterque sensus huic loco congruit. Christus enim cœpit esso judex et testis in primo adventu, sed utrumque perficiet in secundo, puta in die judicii. *Testis* ergo per catachresin hic idem est quod judex. Sic Christus vocatur testis fidelis, id est judex, rex ct princeps, *Apoc.* i, 5. Vide ibi dicta.

QUI CALUMNIANTUR MERCEDEM MERCENARII, — HOO est, ut Chaldæus et Septuaginta : *Qui auferunt violenter merredem mercenarii* ; Pagninus : *Qui vi retinent ;* Vatablus : *Qui opprimunt;* Tigurina: Qirf *mercenarium mercede fraudant.* Ilcbræuin enim *usae* significat per calumniam, vim vel dolum fraudare alium rc, vel jure suo. Unde additur : «Viduas ct pupillos, n supple ct repete, « calumniantur, n fraudant ct opprimunt. Nam to *humiliant,* quod qtiædam Biblia habent, expungunt Romana, æque ac Hebræa. Unde Septuaginta vertunt : *Quiopprimunt per poftnftum viduas, et percutiunt pupillos.*

Oppr imunt peregrinum. — Septuaginta et Chaldæus : *Qui pervertunt judicium advena** ; Pagninus, hcbræiim *matte* reddit ad verbum, perrer- *tentes peregrinum ;* Tigurina : *aversantur peregrinum* (I).

v‹r- c 6. Ego enim Dominus, et non mutor. — Hc- Pcos 'U Bræum **WP** xb *lo sçaniti,* id est ul Septuaginta, *non sum mutatus ;* Pagninus: non *mutati me,* id est non mutor. Hcbræi enim quia carent verbo presenti, idcirco illud exprimunt per praeteritum. Jam sensus est *primo, g. d.* Comminatio mea firma est, impico quod prædixi, ait Vatablus. Minor hic adulteris, perjuris, oppressoribus pauperum vindictam, præslabo illam. *Secundo,q. d.* Non sum mutabilis, mobilis et inconstans, ul nunc hoc, mox aliud velim, sed semper scelera et sceleratos odi ct punio. *Tertio,* S. Hieronymus : «Quod sequitur, inquit, ego Dominus, et non mutor; idcirco ponit, quia supra dixerat : Ipse quasi ignis conflans, et quasi herba fullonum, nc putemus eum divinitatis mulare naturam, cum pro nobis aut angelus, aut ignis, aul borilh nominatur. » *Quarto,* alii referunt ad id quod sequitar : « El vos, filii Jacob, non estis consumpti, n *q. d.* Ego vos, licci perversi silis, non consumpsi, quia misericordia mea, quam patribus vestris promisi, est corutins el immutabilis: « Ego cifra Dominus, ct non mutor, # juxta illud *Thren.* cap. m, 22 : « Misericordia» Domini, quia non sumus consumpti, quia non defecerant miserationes ejus. » Aut, *q. d.* Vos, o Judæi, calumniamini me esse mutabilem, quod contra promissa patrum vos consumpserim; at erratis : nec enim ego sum mutatus, ncc vos consumpsi. *Quinto, q. d.* Vos, o Judæi, mutamini, ilisqucde scelere in scelus ; at ego in sententia el judicio meo sum constans el immutabilis. *Sexto,* cx adverso Ruperlus, *q. d.* Ego sum immutabilis in bono, vos estis obstinati ct immutabiles in malo : « a diebus enim patrum vestrorum recessistis a legitimis meis, n ul sequitur. *Septimo,* Chaldæus vcrlit' : *Ego enim Dominus, non mutavi pactum meum quod a saru'o est : et vos domus Israel putatis quod quicumque moritur in hoc sactilû, judicium ejus cessat, q.* d. Vos putatis impios non puniendos, eo quod multi impuniti maneant in hoc st cu Io. At crralis, puniam enim eos in futuro : nam in judicio et justitia, ab ivierno a me decreta constans sum el non mutor. *Octavo* ct genuinc, vox enim dat causam præcedentium, *q. d.* Vos, o Judæi, calumniamini me, jactando illud cap. præccd. vers, ultim. : « Omnis qui facit malum bonus est in conspectu Domini, cl tales illi placent. » Censetis enim me mutasse indolem, (piasi <pii olim bonos amarim, malos oderim; nunc mutata mente bonos odiam, ct affligam, malos amem et ditem ; eo quod infideles Chaldæos prosperaverim, vos vero fideles meos cis vastandos tradiderim. Hinc dicitis: «Ubi esi Deus judicii Huic calumniæ ego respondi vers, præccdenti, cdixiqtie : «Accedam ad vos in judicio, ct ero testis velox maleficis, d etc., *q. d.* Licet ad mod cum tempus differam judicium ct vindictam impiorum, ¡amen certo ct brevi ad illam accedam, eamquo peragam. Nam constanter bonos amo et præmio, malos constanter odi el punio, sed suo tempore. Cujus rei causa est mea, tum

immnubilis octnplidler. Pomo. Sr-nude. Temo. Quarto, Qoüxto. sexu, Scpunwvcrlit' ocUto.

(I) /Elate Jesu, cl demum belli contra Romanos, Judíeos fuisse omni scelerum genere Inquinatos, non solum ex libns novi Testamenti colligitur, sed etiam Josephus *(Dr Ib/lo Jud.* h b. V, capi il. ni. IX, x : hb. V. ‹ ip. XÏ, 2-5, eie.) raptus testatur. Dii Eilius, inquit Calmoins, terribili sano ratione exercuit justitiam suam contra Jerusalem, cam Romanis relinquens, el permittens. ul lanius Judæorum numerus hostium ferro misere Irucidaretun

in natura, tum in dictis ct decretis constantia cl immutabilitas: «Ego cnim Dominus, et non mutor. » Ha S. Cyrillus, Theodorelus, Rcmigius, Rupertus, Hugo, Lyranus et Vatablus.

Immou-hiliuiU pn-roi nilo rt»

Nola: Immutabilitatis Dei causa, vel potius ratio prima, ail D. Thomas I part. *Quæst.* IX, est plenitudo ct perfectio natura?, puta divinitatis. Hæc cnim cum omnia bona in se habeat el possidcat firmiter, necessario et naturaliter, ¡¡ine mutari nequi, ut aliud aliquid bonum quœrat vel ambiat, cum omnia habeat in se essentialiter. Hinc nomen ejus est *Jdiova,* id est *qui est:* « Ego sum qui sum, » *Exod.* cap. m, 14. Vide ibi dicta. Celebre est illud Trismegisti in *Pimandro :* « Sicut mundi partes sunt cœlum, aqua, terra, ct aer : sic membra quasi Dei sunt vita, immortalitas, necessitas, providentia, natura, anima, mens, horumque omnium participatio, ipsum bonum : neque fit aliquid usquam, neque est factum ubi Deus non adsit. » Divinius Cassiodorus, in *Psalm,* xlvii *: Magnus Dominus,* etc.: • Deus, inquit, est virtus inexplicabilis, pietas incomprehensibilis, sapientia ini Habilis, cujus definitio est, finem in sanctorum laudibus non habere. » Jam quia Deus immutabilis est natura, hinc et immutabilis est voluntate, ut quod semel vult, semper velit : quia voluntas sequitur naturam, imo in Deo voluntas idem est cum natura.

Stood*. qou p¦«ra¿.

Si aínda, quia Deus est actus purus, nihil habens admixtum polentialitatis; quidquid autem imitatur, est aliquo modo in potentia ad id quod mutatur, ail D. Thomas loco jam citato. Huc spectat illud Apostoli : « Qui solus habet immortalitatem,» I *Timoth.* cap. vi : a Quia omnis mutatio quœdam mortis imitatio est,» aitS. Bernardus mox citandus. Hinc *Psalm,* ci dicitur : « Sicut opertorium mutabis cos, ct mutabuntur : tu autem idem ipse es, et anni lui non delicient. » Et *Numer.* xxni : « Non est Deus quasi homo, ut mentiatur; nec ul filius hominis, ul mutetur. » Pneclare S. Gregorius Nyssenus in *Expositione Orationis Dominv.œ,* ad illa verba : *Adveniat regnum tuum :* « Numquid, ait, nunc regem fieri vult universi regem, qui semper est quod est, qui ad omnem mutationem firmus et immobilis est, qui non potest reperire melius quidquam, in quod transeat? »

T<rta. b-' emi. &U.

Tertia, Deus est immutabilis, quia est simplicissimus, cui addi vel accedere potest. Ha S. Augustnus lib. XI *De Civit,* cap. x : « Estitaque, ait, bonum solum simplex, et ob hoc ?solum incommutabile, quod est Deus. » Idem, lib. \1 *De Trinit.* cap. vi : « Nihil simplex, mutabile est. n El Auclor libri De *Essentia divinitatis,* apud S. Augustinum m principio : «Ideo, ait, Deus immutabilis dicitur, quia in natura ejus ira, furor, pauitenlia, oblivio, recordatio, et alia his similia nullo modo accidunt. Simplex cnim natura est, ct immutabilis, atque imperturbata* neque aliud est ipse, aliud quod habet et quod est, » juxta illud *Jacob,* cap. i, 17 : «Apud (pieni non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. » Quocirca Tertullianus, vel potius Novatianus, lib. *De Trinitate,* cap. iv : « Immutatio, inquit, porlio est mortis. Nam cl incrementa originem monstrant, cl detrimenta mortem atque interitum probant. Et ideo : Ego, ait Malachias, cap. m, sum Deus, cl non sum mutatus: statum suum tenens semper, dum id quod natum non est, converti non potest. Hoc cnim in ipso quidquid illud potest quod est, Deus semper sil necessc est, ut semper sit Deus, servans sese virtutibus suis. Et ideo dicit : Ego sum qui sum. »

Qoarta. lp»tKU

Quartam dat S. Anselmus, in *Prosol.* cap. xxii : « Tu solus, ait, Domine, es quod es. In quo est aliquid mutabile, non omnino est quod est; el quo habet fuisse, quod jam non est; et futurum, quod nondum est, id non est proprie el absolute : tu vero cs quod cs; quia quidquid aliquando aut aliquo modo cs, hoc totus ac semper cs : et tu es, qui proprie ac simpliciter cs. » Quia quod mutatur perdit aliquid esse, ct aliud esse acquirit; Deus autem nihil potest perdere, vel acquirere, tilde S. Augustinus lib. XI *Confess.* cap. x : « In quantum, ait, quisque non csl quod erat, ct est quod non erat, in tantum moritur el oritur. »

Quinta. gota ij'h d vali ho: *|› «0 voluit.

Quintam dal S. Augustinus lib. XI *Confess,* cap. x ct xi, et lib. XII, cap. xv. Quia voluntas Dei œterna est, ct quidquid in tempore pcr totam sœculorum seriem operatur, idipsum simul et semel ab œterno voluit et decrevit. Implicat autem ut quod ab œterno ctllcaciler voluit, hoc in tempore non fiat, aut in contrarium ejus liat. Sic cnim elideretur æternum Dei decretum. Celebre est illud Platonis : « in Deo csl providentia ct sapientia œterna : in cœlis est fatum : in terra rebusque particularibus est contingens el novum. »

Sexta, quii ornata xml Deo priva-IU-

Sextam dat S. Augustinus lib. XI *De Civit,* cap. XXI. Quia omnia preterita ct lutura sunt Deo praesentia, et in omnia ul pnesenlia fertur Dei scientia, voluntas el providentia. Sicut ergo quod circa rem præ entem volo, non possum non velle: ita quod Deus vult circa futura, non potest non velle, quia futura sunt ei pnesenlia.

Tiopoto-ij*

Tropologice, S. Gregorius Nazianzcnus *orat.* 17, hæc applicat viro in virtute forti ct constanti. Hic cnim, ait, « divinum aliquid sentiens, his quoque Dei verbis uti possit: Ego idem sum,ct non mnubimulor. Quare nec ab animo suo migrabit, ncc immutabitur cum temporibus ac rebus, alias alios mores induens, ac novos subinde colores assumens, non secus ac polypi petrarum, ad quas accesserint, colores referunt; sed idem semper, suique similis permanebit, fixus in rebus minime fixis, immotus in incertis et fluctuantibus, non alilcr ac rupes quædam ventorum lluctuumque impetu non modo non concutitur, sed etiam in-

cursantes undas circa se frangit atque absumit.»

Moraliler, hia disce : Nomon Dei est : Ego sum qui sum; idem semper, constans et immutabilis: Ego Dominus, et non mutor; sum inflexibilis in sententia, immutabilis in decretis , corie sunt raeæ rainæ, certa promissa. Pii ergo, credite et sperate gloriam œlcrnam; impii, timete el fugite ignem ælernum. Ex adverso titulus et nomen hominis, Angeli, et cujuslibel rei creake est : Ego creatura sum, et mutor, muto consilia, muto animum, muto decreta, muto desideria et amores, denique versor in continua mutatione ct motu,

eia ttfa maiora" est iu ®e* *muta,*

^a^l,racn'nicrca*acnmstl dependens, imperfecta, ¡nimimita, defectiva, mobilis ; hinc perpetim rawtatur. Quocirca qui in hominibus aliisque creaturis sl)eni amorem defigunt, in perpetua fame, siti, desiderio, metu , alteratione ct alternatione versantur, juxta illud *Thrcn.* 1,8: « Peccatum peccavit Jerusalem, proptercainstabilisfaclacsl.»Qui enim adhærct mobili, cum eo moto moveatur necesse est. Ex adverso vis esse constans ct immobilis? adhiere incommutabili naluræ ct bono, quod est Deus. Deus enim in sua immutabilitate est immutabilis, sicut cx adverso homines et crealuræ in sua mutabilitate sunt immutabiles, quia perpetuo mutantur : nam nunc volunt, mox nolunt; nunc amant, mox odiunt: nunc placent, mox displicent ; nunc favent, mox adversantur ; nunc volunt, sed non valent : mox valent, sed non volunt; nunc summi sunt, mox imi; nunc vivi, mox mortui. VercS. Bernardusserm. 81 *in Cent.,* citans hæc verba Malachite : Eqo *Dominus, ct non mutor :* « Omnis, inquit, mutatio quædam mortis imitatio est. Omne cnim quod mutatur, dum de uno ad aliud transit esse, quodammodo necesse est moriatur quod est, ubi esse incipiat quod non est. Quod si tot mortes, quot mutationes, ubi immortalitas? » Præclarc S. Augustinus,lib. I *Confess.* cap. vi : « Apud illum, ait, rerum omnium instabilium stant causæ, ct rerum omnium mutabilium immutabiles manent origines , ct omnium irrationabilium et temporalium sempiterno) vivunt rationes; » et, ut ait Boetius :

Omnii dim «ron.

Stabilisque mancus dat cuncti moveri.

Et Prosper, *Sententia* 115 : « Ælerna ct incommutabilis est voluntas ejus, ncc consilio alternanto variatur, in qua simul csl quidquid in rebus creandis, vel ordinandis praecessit aut sequitur.» Eodem pertinent quæ scribit D. Augustinus, lib. l *Confess,* cap. iv : « Immutabilis mutans omnia, nunquam novus, nunquam vetus, innovans omnia, et in vetustatem deducens superbos, et nesciunt; semper agens, semper quietus, colligens ct non egens, portans et implens cl protegens, creans cl nutriens cl perficiens. Quieris, cum nihil desit tibi; amas nec œstuas, zelas el securus cs; pœnitet le, ct non doles; irasceris, ct tranquillus es; opera mutas, nec mulas consilium; recipis quod invenis, cl nunquam amittis; nunquam inops, ct gaudes lucris; nunquam avarus, et usuras exigis. Supererogatur tibi ul debeas, et quis habet aliquid non tuum? reddis debita nulli debens, donans debita nihil perdis, » etc.

Hæc est primæva et increata in Deo immutabilitas, qu;e omnis stabilitatis et immutabilitatis est fons, origo el causa tam in angelis, cœlis, mundo, quam in hominibus. Ad eam ergo ascende, o anima, illi inhia, illi le aflige, si solida, si firma esse cupis. Transcende maris hujus fluctus, transvola mundi turbines: nil te moveant illecebrosæ opes, dignitates et pompœ, quæ in momento perlranseunt : non tc terreant pauperies, morbi, ærmnnæ, persecutiones quæ s epe subito, ct semper in morte finiuntur. In cœlo habita, in Deo commor re : ibi fixa, imperturbata conquiesces. Ibi super omnium mutabilium sphaeras, supra anni solisque vias elevata, ex alto despicies hoc terræ punctura : videbis ct ridebis vana hominum studia, vanos labores, vanos mundanorum amores el honores, quasi puerorum crepundia. Miraberis, imo miseraberis exilem hominum sortem, et exiliorem mentem, ac nugacem nugarum hujus mundi fascinationem, sensum simplicem pervertentem, atque cum Poeta exclamabis :

m «u. £ ímranu-

O curas hominum, o quantum est in rebus mine!

Preclare S. Gregorius Eb. XXVI *Moral,* cap.xxvm : « Anima , inquit, ad illum suspensa est, a quo formata. Et quia ad Deum solum appetendum facta est, omne autem quod infra appetit, minus est, jure ei non sufficit, quod Deus non est. Hinc csl quod huc illueque spargitur, et al» unaquaque re fastidio impellente removetur, etc. Sancti autem viri, quia cauta se observatione custodiunt, ne ab intentione sua mutabiliter dissolvantur, cl quia idem esse appetunt ad cogitationem qua Deum diligunt, se solertcr astringimi. In contemplatione namque Creatoris hoc accepturi sunt, ut una semper mentis stabilitate perfruanlur : nulla cos tunc mutabilitas dissipat, quia scilicet eorum cogitatio sibimetipsi semper indissimilis perseverat. Hoc ergo cum labore nunc conantes irait intur, quod post gaudentes in munere accipiunt. Cui se Propheta immutabilitati virtute amoris astrinxerat, cum dicebat : Unam petii a Domino, hanc requiram, ul inhabitem in domo Domini. Huic Paulus unitati intentione adhaeserat, dicens *Philip,* iu, 13: Unum autem, qua' oblitus, ad ea quæ ante sunt extentus, sequor ad palmam superine vocationis Christi. »

Er vos, m u Jacob, non est is consl wt i.—Apte hæc cohœrent cum eo quod prœcessil, g. d. Ego sum Deus qui non mutor : sicut enim non mulo minas, sententiam el vindictam in adulteros, perjuros, aliosque maleficos; ita vicissim non muto misericordiam quam patribus vestris promisi. Nam non consumpsi vos, cum juste id facere possem : « A diebus enim patrum vestrorum re-

cessistis a legitimis meis, n *Secundo, q. d.* Licet constanter malos oderim, vestra tamen peccata non punivi plane el omnino, uti merebantur : nec enim vos consumpsi, sed toleravi ex amore, quo constanter patres vestros vosque eorum filios prosequor, exspectans ut resipisceretis. Unde vos hortor ad poenitentiam, dicoque : « Revertimini ad me, el revertar ad vos. » *Tertio,* Septuaginta vertunt ; Vos, o *filii Jacob, non recessistis a peccatis patrum vestrorum;* Tigurina : Vos , *o filii Jacob, nequaquam desistitis,* alii : *Non facitis finem, non cessatis* (Hcbræum enim *cala* significat finire, complere, cessare, scilicet me offendere, et irritare), *q. d.* Ego difiero vindictam impiorum, exspectans vos ad pernitentium : at vos ex adverso peccata peccatis cumulatis. Facilis sicut pueri cervicosi, qui blande vocati a parentibus dorsum obvertunt, fiuntque duriores instar bubalorum, qui quo magis attrahuntur a bubalariis, eo magis renituntur el retrocedunt. Aut, 7. *d.* Ego non mutor a bono ; vos autem non mutamini a malo : ego sum immutabilis in sanctitate ; vos immutabiles estis in perversitate. Ita Rupertos.

Vrr' 7. 7. A legitimis meis, (a legibus meis ; Tigurina : A *statutis meis;* Pagninus : *Ab institutis meis}* Revertimixi ad me (per pernitentium), et devertar ad vos — per gratiam, amicitiam, beneficentiam. Prior enim csl pernitentia peccatoris, quam sit ejus justificatio et reconciliatio cum Deo ; tamen prior est gratia excitans Dei, qua pulsat mentem peccatoris, ut revertatur et perniteat, quam sit ejus poenitentia. Peccator enim jacet sopitus in somno, imo morte peccatorum, a qua excitari nequit, nisi per vocem cl gratiam Dei cor tangentis el excitantis, sicut hic Judíeos praevenit et excitat, dicens : « Revertimini ad me. » Ita hunc locum et similes explicat Concilium Tridcntinum, scis. IV, cap. v, ubi docet : « Justificationis exordium in adultis, a Dei, per Christum Jesum. preveniente gratia sumendum esse, eie., ut qui per peccata a Deo aversi erunt, pcr ejus excitantem atque adjuvantem gratiam ad convertendum se, ad suam ipsorum justificationem , eidem gratiæ libere assentendo el cooperando disponantur. » El mox : *a* Unde in sacris litteris cum dicitur : Convertimini ad me, et ego convertar ad vos, libertatis nostræ admonemur. Cum respondemus : Converte nos, Domine, ad te, et convertemur, Dei nos gratia prevenni confitemur, n Peccator ergo ut a peccato resurgat, cum id non possit viribus suis, sed Dei, crebro oret : Converte me, Domine, ad te, ct convertar.

T,n . 8. Si affiget homo Deum. — Ita cl Tigurina. Hebraice est pap *kaba,* quod inccrlæest significationis; unde varie a variis vertitur. *Kaba* hebraico mulla significat. *Primo,* Septuaginta et alii putant *kaba* pcr melathenn esse idem quod 3pp *akab* , id <»4supplantavit, conculcavit, oppressit. Unde Septuaginta vertunt : St *supplantabit homo Deum,* yu a VX4 *supplantastis me.* Alludit ad nomen Jacob, 7. d. Vos, o filii Jacob, imitamini patrem vestrum, sed perverse : Jacob enim rapuit jura primogenitures Esau fratris sui, sed jussu matris, et voluntate Dei; unde vocatus csl Jacob, id est supplantator : vos vero mihi invito rapitis meas decimos el jura, unde inverso nomine voco vos *kabobœos,* non Jacobinos. *Secundo,* Pagninus et Vatablus *kaba* vertunt, *rapere, fraudare, extorquere, spoliare.* Unde Pagninus vertit : *Numquid rapiet homo qua: Dei sunt, quia vos rapuistis mea?* Vatablus : *Numquid spoliare debet homo Deum , quia vos spoliastis me* ? Spoliat homo Deum, quando illius ministris subtrahit decimas, et alia ad victum necessaria. Aquila, Symmachus el Thcodoretus vertunt : *Numquid homo fraudavit Deum?* scilicet suis decimis et juribus. *Tertio* , R. Abraham *kaba* vertit, *corrumpere , perdere. Quarto,* Syrus et Arabicus Alexandrinus vertunt : *Numquid opprimit homo Deum , sicut vos opprimitis mc?* Et Arabicus Antiochenus : *Numquid homo opprimit Deum, quia vos expulistis* (projecistis, despexistis) *me? Quinto , kaba* Chaldæorum ct Syrorum lingua, inquit S. Hieronymus, significat *affiqere.* Omnes hæ versiones eodem collinant : sensus enim est, 7. *d.* An æquum est, jus et fas, ul homo Deum suum contristet et affligat, perinde ac si cum clavo aut lancea configeret? contristet, inquam, defraudando decimas, quibus alendi erant ejus ministri ; quo fit ut illi ob paupertatem diffugiant, ct Deum Deique cultum relinquant : itaque Dei religio et veneratio negligitur, calcatur, pessumdalur. Annon hoc Deum affligat, et quasi cruci affigat? Ita Remigius, Albertus, Hugo, Lyranus, Ribera ct alii. Loquitur Deus humano more et anthropopathws.

Mystice, S. Hieronymus (qui putat hunc esse Myrti», sensum litteralem) hæc refert ad crucifixionem cooi- Clirisli : « Unde ct nos, inquit, ante plurimos annos vertimus: Affiget, magis ad mysterium Do- in cru», minicæ passionis, in qua homines crucifixerunt Deum, quam ad decimas ac primitias scripta referentes. n Porro iis quæ sequuntur hæc de cruce ita connectit, 7. *d.* « Ut mc affigeretis cruci, ut sceleratas manus injiceretis Deo vestro, mullarum ante rerum meditatione fecistis, subtrahendo decimas et primitias, non dico sacerdotibus meis el levilis, sed mihi, qui eas pcr Mosen jussi dare, » 7. *d.* Afflixistis me olim sacrilegio decimarum, nunc affixistis me cruci; ac per prius sacrilegium viam stravistis, et gradum fecistis ad posterius Clirisiicidium. J

Tropologice, omnis peccator dum peccat, pee- Tronío- cato suo quasi sagitta in cœlum missa, Deum configil quantum in sc est, juxta illud Apostoli, *Jlcbr.* vi, 6 : « Rursum crucifigentes Filium Dei, el os- coongeos tentui habentes. » Ikec sane consideratio deberet hominem, etiam furentem, a scelere inhibere : Scis quo ruas, o infelix, dum ruis ad caulem, ad venerem? Ruis ad necem Christi, ut iterum Christum affigas cruci. Inhibe ergo gradum, ne lan-

linn nefas admittas : refrena iram, libidinem, etc., quia ira el libido sunt Cbrifiticidium, imo Deicidiiim. Quot verbera, quot maledict i, quot pollutiones committis, quot clavos adigis per corpus Christi, tot pugionibus cor ejus configis el perfodis.

In decimis. — Vide hic quam stricte Deus exigat decimas, quamque sentiat si c® negentur, videlicet perinde ac si quis eum clavo, vel pugione transfigeret.

Et in primitiis. — Tigurina : *In magnificis donis.* Hebraice est noTin *teruma,* id est elevatio, hoc est oblatio, quæ elevando offerebatur Deo, ut dixi *Exod.* XXIII, 27, ac præsertim primitiæ: hæ enim inter oblationes principem locum tenent. Vide hic rursum quam Deus gaudeat oblationibus fidelium, ac doleat si c® desinant, aut minuantur.

Ven. 9. o. Et in penuria maledicti estis. — Tigurina : *Exsecratione exsecrati estis;* Vatablus et Pagninus: *Maledictione ipsa vos estis maledicti.* Per maledictionem intelligit negationem pluvi®, indeque terræ sterilitatem, famem et penuriam : horum enim causa est Dei maledictio. Unde paulo post benedictionem huic maledictioni oppositam , vocat *pluviam :* a Si non aperuero, inquit, cataractas cœli, et effudero vobis benedictionem. » Sensus est, c/. *d.* Maledixi vobis, vosquo penuria ct fame afflixi, *ct,* id est quia, pari modo *me vos ronfigitis,* et affligitis egestate et fame, negando decimas et oblationes; itaque fugatis sacerdotes, ac cultum meum evertitis. Idem eodem tempore questus est apud magistratus Nehemias, cap. xiii, 10, ubi suo jussu decimas sacerdotibus, el sacerdotes suis officiis temploque restitutos, enarrat.

Gens tota, — r/. *d.* Ñon unus, non pauci, sed omnes et tota gens negant decimas : itaque me configunt (1).

Yen. 10. io. Inferte omnem decimam , etc., et probate me SUPER hoc.etc., SINON APERUERO CATARACTAS (2). — Tigurina, *fenestras cœli,* id est ut explicat S. Hieronymus. si non effudero tam copiosam pluviam, ut cataract® cœli aperlæ esso videantur. Nota : *Cataracta* vocantur ex alto defluentes aquæ tanta copia, impetu ct fragore, ut ruere poflns quam fluere videantur (Greci enim *defluere* dicunt) qualem Tibure cernimus Anienem, et quales esse in /Egypto Nili cataractas legimus, inquit Plinius lib. V, cap. ix. Hinc loci ipsa a quibus exeunt aquæ, et præsertim obices et repagula quibus retinentur el coercentur, vocantur cataracta». Debrai ct Hieronymus ab Oleastro in Citane- *Genes,* vìi, 1 !, censent vere has cataractas esse in u cado, easque fuisse ruptas in diluvio tempore Noe, ita ut pcr illud cœlum discissum sit in foramina cl fenestras, ut per eas ruereni aquæ, terramque mergerent et obruerent. Verum hoc est paradoxum, repugnans sacra: Scripluræ ct physic®. Est ergo hebrea figura et phrasis : Hebræi enim cœlum claudi dicunt, cum tenet vapores et nubes , ne in pluviam resolvantur et depluant ; aperiri vero ac rumpi, cum aquæ e nubibus magna vi, fragore et impetu erumpunt, perinde ac si cataractas, id est obices objectos, puta ferreas portas, vel fenestras perfringerent Sic et Latini in magnis imbribus, aperias esse cœli cataractas dicere solent. Unde illud *Psalm,* xli, *§ : o Abyssus abyssum invocat in voce cataractarum tuarum, o Similia sunt *hai.* xxiv, 10, IV *Reg.* vu, 2. Vide dicta *Genes.* vn, 11.

Er effudero (Pagninus, *evacuavero)* vobis benedictionem. — Tigurina : *Omnigenam benedictionem effundam. Benedictionem* vocat imbrem copiosum, humectanlem el fecundantem agros, itaque producentem copiosam segetem et messem.

Ad ABi NDANtiAM , — hebraico H'ba *belidai,* id est : *Usque ad non sufficientiam,* supple vasorum ct horreorum, </. *d.* Tantam abundantiam frugum omnium dabo, ut non suflicianl vobis vasa cl horrea, quibus illas excipiatis et recondatis : ita Vatablus. Unde Pagninus vertit : *Adeo ut non sint sufficientia vobis vtua ,* uti contigit mulieri illi ab Elibiuo benedict®, cui lecythus tantum stillavit olei, ut omnia vasa commodato accepta impleret, adeo ut illa diceret filio: « Affer mihi adhuc vas; et ille dixit : Non habeo; stetitque oleum, v IV *Reg.* iv, 3. Esto ergo liberalis in Deum, Deique ministros, ct senties vicissim Deum mullo in te liberaliorem : nec enim liberalitale a creaturis suis sc vinci sinit Creator. Hinc *secundo,* melius et simplicius hebræum *belidai,* id est *non sufficientia,* cum sil unum nomen, idem est quod *abundantia :* abundantia enim opponitur sufficienti®, *g. d.* Dabo vobis imbres et fruges, non ad sufficientiam, sed ad abundantiam. Unde Arias vertit : *Ultra sufficiens* : hebræum enim *Mi* subinde significat, *absque, prœter.* Sicut ergo dicimus : Vidi formicas absque numero, id est innumerabiles, sic Deus promittit hic imbrem *belidat,* id est absque sufficientia, vel præter sufficientiam , id est phtsquam sufficientem, puta abundantem ct copiosum. Aut certe *beh* . hic in compositione est mere encliticum, t.iutmnque ornatus causa additur voci *dai,* id est sufficientia,

(1) Verba iSd HiH *lingotti couto,* Septuaginta vertunt, to fix; gumtiXio0t., *annus completus est.* J. F. Schleusncr in *Opusculis criticis,* ait pag. 451 : « Videntur reddidisse to fe**.; wrcih;, hoc est *gens tota,* ad hodiernam lectionem in textu hebraico. Sed postmodum ab imperito scriba tOr.; mutatum csl in f:c;. Postquam autem fove; mutatum fuit in i:c;, ex consequente mutatum deinde fuit in . ct adjuncta sunt ista sequentibus, ul sensus aliquis esset congruus. Cætcrum vetustissimus csl ille librarii error, siquidem Jam Hieronymi tempero ctc; pro fovtf Kvbatur.

(2) Ostendit Deus, ut recte observat Sanctius, undo Judaicu um agris provenerit tam gravis cl diuturna calamitas. Jubet autem certum aliquod illius rei experimentum capi : illud autem erit non obscurum, si contra quam fecerunt hactenus, omnem decimam qu» debetur cx lege, in templi horreum, id est ad ministrorum alimentum cl sumptus, sino ulla fraude el detraciiuuc conferant.

copia, abundantia. A *dai* enim heus vocatur n* *saddai,* id est *cornucopia**, ditissimus, abundantísimas, munificentissimus. Inde R. Sandias: • Deus, inquit, dicitur *Saddai,* eo quod ipso abundet, adeo ul sua abundantia omnes omnium creaturarum defectus expleat. » Hoc secuti videntur Septuaginta; vertunt enim: *Usque dum sufficiat;* et Chaldæus : *Adeo ut dicatis: Satis est.* Hebræus enim *dai,* id est sufficientiam, vocat copiam ct abundantiam, ut vertit Noster.

Nota : Judæi Babylone redeuntes erant pauperes; hinc negabant decimas. Pauperes enim ex angusta re familiari contrahunt angustum cor : unde fiunt parci, sordidi, avari, furaces, ac præsertim jura Ecclesiæ debita vcl negant, vel carpunt el minuunt. Quocirca sapienter Salomon deprecatur tam paupertatem quam divitias, Prorer/». xxx, S : a Mendicitatem , ait, ct divitias ne dederis mihi, tribue tantum vidui meo necessaria : ne forte saliatus illiciar ad negandum, et dicam : Quis est Dominus? aut egestate compulsus furor, el perjurem nomon Dei mei. » Durum enim telum est necessitas. Quocirca Deus huic eorum malo et miserile occurrens, angustum eorum cor elidit et dilatat, docens, si liberales sini in Deum et sacerdotes, percepturos a Deo benedictionem rcrumquo abundantiam. Sciatis, inquii S. Hieronymus, vos perdidisse abundantiam, quia fraudastis me parte, mea. Moneo igitur ut reddatis mihi mea, el ego restituam vobis vestra. Idem iisdem eodem tempore promisit Aggæus cap. ii, 20, et Zacharias cap. n, 4. Scripsit dc reddendis decimis S. Augustinus serm. 219 De dtciMb ^€,n^re› *onh inter cœtera citans hæc Maiau lachiæ verba, ex eo hæc colligit axiomata. *Peis' ao- mum :* « Decimre sunt tributa egentium anima‹u›uoi. niin Rgjde ergo tributa pauperibus, offer libamina sacerdotibus. » *Secundum :* « Non egei Dominus Deus, non præmium postulat, sed honorem. » *Tertium:* a Primitias rerum ct decimas dignatur petere, cl negas avare? » *Quartum:* « Quid faceres, si novem partibus sibi sumptis, tibi decimam reliquisset ? » *Quintum :* « Quod certe jam factum est, cum messis tua pluviarum benedictione subtracta, jejuna defecit ; ct vindemiam tuam aut grando percussit, aut pruina decoxit. Quid avide supputas? Novem tibi paries retracte sunt, quia decimam dare noluisti. Hæc est enim Domini justissima consuetudo, ut si tu illi decimam non dederis, tu ad decimam revoceris. » *Sextum :* « Dabis impio militi, quod non vis dare sacerdoti, d *Septimum :* « Decimo? cx debito requiruntur, et qui cas dare noluerit, res alienas invasit, n *Octavum :* a Quanti pauperes in locis ubi ipse habitat, illo decimas non dante, fame mortui fuerint , tantorum homicidiorum reus ante tribunal œterni judicis apparebit: quia a Domino pauperibus delegatam, suis usibus reservavit. » *Nonum :* « Ecco annus jam finitus est, redde Domino pluenti nicrccdcm. *n Decimum :* «Non do ho aliquid exigit, quod refundas, sed suum, imo sui partem decimam reposcit. Vide dc decimis Concilium Tridentinum, *sess.* XXV, cap. xu, cl ca quæ dixi in *Deutcr.* cap. xiv, in fine, cl *Numer.* xvm, in fine.

It. Increpabo (id est prohibebo quasi increpans Vhi.ii. (est catachresis) devorantem, — scilicet segetes vestras, puta locustam (I), 7. *d.* Præcipiam locustis, casque cohibebo, ne depascantur vestras fruges, ne vastent vestra sala. Unde explicans subdit : « El non corrumpet fructum terne vestire. »

12. Erit is enim vos terra desiderabilis. — *Primo,* Ven. is. Septuaginta subintelligunt *sicut,* unde vertunt : Vos *critis sicut terra voluntaria,* id est volita ct Tcmde. desiderabilis, 7. *d.* Eritis virentes, florentes, prosperi, abundantes omnibus frugibus ct opi- jndei bus. Hi Cyrillus, aut, ut Vatablus, 7. *d.* Vos eri- triplici- lis homines habitantes terram fertilissimam el amoenissimam.

Secundo, potest esse epexegesis; vos, id est terra vestra erit *desiderabilis;* Tigurina, *optata, q. d.* Omnes gentes optabunt habitare in terra vestra, nipote benedicta a Deo, ideoque frugibus abundante. Ha S. Hieronymus, Remigius, Hugo, Lyranus.

Tertio, hebraice ad verbum est : *Vos critis terra* ¡'an *chephets,* id csl voluntatis, compiacente, desiderii, in qua scilicet complacebit sibi Deus, quamque benedicci, bonisque omnibus cumulabit : quia enim vos obeditis Deo, cumque colitis dando ei decimas et primitias, hinc vicissim Deus sibi complacebit in vobis, ac propter vos in terra vestra, ut per cam ejusque fertilitatem vos locupletet ct beet. Unde Chaldæus vertit : *Habitabitis in terra domus majestatis mcæ, ct fiet in ca voluntas mea, dicit Dominus, q. d.* Quia vos facilis voluntatem meam, hinc vicissim voluntas ct complacentia, indeque beneficentia mea effundet se in vos et in terram vestram, in caque commorabitur cl conquiescet. Sic Judæa a Daniele, cap. xí, 16, vocatur « Ierra inclyta, » hebraice î——— *tsebiia,* id est *gloria,* decor, voluntas, beneplacitum, desiderium, res dilecta el grata instar capreoli. Vide ibi dicta.

Allegorico, Ecclesia et anima sancta est terra AUegori- *chephets,* in qua scilicet sibi eom|>lacet Deus, ' juxta illud *Isai.* i.xn, 2 : « Videbunt gentes jus- n an|Wi tum tuum, et cuncti reges inclytum tuum, et vocnbilurlibi nomen novum quod os Domini nominavit. El eris corona gloriæ in manu Domini, cl diadema regni in manu Dei lui. Non vocaberis ultra Derelicta, etc., sed vocaberis Voluntas mea in ca, et terra tua inhabitabitur : quia complacuit Domino in te. » Eadem in *Cant,* n, 0, vo-

ti) Sed (bri potest, nt ail S. Hieronymus, ul agris irrigantibus pluviis sil quidem fertilitas, vorum aut locusta, aut bruchus, aut ¡erugo, aut eruca destruant, cl labores hominum pereant, propterea jungit et dicit : « Increpabo, » etc.

calar *tsebiia,* id est caprea amabilis ct gratiosa, quia sponsus ejus est Christus gratiosissimus, ut capreolus : a Similis, inquit, csl dilectus meus capreœ, hinnuloque cervorum. » Et vers. 17 : uRevertere, similis esto, dilecte mi, capreœ, hinnuloque cervorum super montes Bethel. » Et cap. iv, S: « Duo ubera tua, sicut duo hinnuli capreœ gemelli, qui pascuntur in liliis, donec aspirei dies, ct inclinentur umbra». » Et *Jerem.* in, 19 : « Quomodo ponam te in filios, cl tribuam tibi terram desiderabilem, hærcditatem preclaram exercituum gentium ? » Hebraice est hæredilalem rniNDÏ >3Jf *tsebi tsiboth,* id est *gloria: caprearum,* vel jucunditatis jucunditatum, id est summe amabilis, diarissima et jucundissima.

Vers. 13. 13. INVALUERUNT SUPER ME , — id C^t CODtra mC. Redit Propheta ad blasphemiam Judæorum, cap. n, vers, nil., quia frequens eral in orc eoruin. Pro *invaluerunt* hebraico est ipin *chazcku,* id c4 roborata sunt. *Primo,* quia contentiose, valide et clamose persistitis, imo crescitis in vestra blasphemia, jugiterque illud mihi occlamalis : « Vanus est qui servit Domino : » ita Lyranus et a Castro. *Secundo,* quia hœ vcslræ assidua» et rixosœ blasphemiæ mihi valde graves et moleste accidunt, meque quasi lapide molari aggravante! opprimunt : ila S. Hieronymus, Remigius, Haymo et Arias. *Tertio,* Tigurina vertit : *Superant me verba vestra,* quia scilicet vos vestris clamoribus et blasphemiis plures avertitis a me, quam Prophetic mei suis concionibus ad me convertant : sicut lucratici plures pervertunt, quam catholici convertant. Omnes enim naturaliter propendent, imo ruunt in libertatem carnis quam predicant hæretici, cl abhorrent a continentia ct vite severitate, quam predicant catholici (I).

Et dixistis : Quid locuti sumus contra te? — Hebraice mnj *nidbarnu,* nipote in *niphal,* significat assiduam ct continuam locutionem. Unde Chaldæus vertit : *In quo multiplicavimus sermones contra te?* Audi eorum murmura contra Dei providentiam, justitiam et sanctitatem.

Vanus est qui servit Deo. — Tigurina : *Frustra servitur Deo;* Chaldæus: *Mihi lucratur qui colit coram Domino,* nimirum :

Vulgus amicitiis utilitate probat.

Mnndaai Vanus ergo, id csl indonatus, irremuneratus, quia nullum servitutis suæ recipit lucrum aut pi*litas premium. Hoc est judicium mundi, quo mundani vanos censent viros pios, justos, sinceros, austeros, præsertim cum vident eos depauperan, despici, deprimi, affligi : quia vera bona virtutis ct gloriæ ætcrnæ ignorant; sed omnia metiuntur presenti aspectu , sensu et gusla, uti faciunt pueri, porcelli cl bruta. Ac proinde ipsimcl vani sunt, quia nonnisi caducis ct vanis pascuntur. Ha uxor Job ci afilíelo insultabat, dicens : « Adhuc tu permanes in simplicitate tua ? benedic Deo, el morere. » Cui sapienter Job, œque ac generose respondit : a Quasi una de stultis mulieribus locuta es. Si bona suscepimus de manti Dei, mala quare non suscipiamus? © Jo6 n, 10. Sic Tobiam, occasione officii sépulture excæcatum, irridebant cognati, dicentes cap. n, 13: a Ubi csl spes lua, pro qua eleemosynas ct sepulturas faciebas? Tobias vero increpabat eos, dicens : Nolite ita loqui, quoniam filii sanctorum sumus, et vitam illam exspectamus quam Deus daturus est his qui fidem suam nunquam mutant ab eo. » Sane si justi non haberent spem alterius el melioris vite, vane se affligerent, el fru>lra aliorum afflictiones sustinerent. Nam, ut ait Apostolus, I *Corinth,* xv, 19 : « Si in hac vita tantum in Chrisio sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. » Nunc autem quia speramus aliam vitam, beatam et æternam, pro modicis vite hujus tribulationibus, hinc feliciores sumus omnibus hominibus, lia S. Casimirusdux Lithuania?, el filius Casimiri regis Polonia», cum in morbum incidisset, medicique assererent ab eo liberari non posse, nisi uxorem duceret, res-, pondit : « Eligo virgo mori : non enim novi aliam vitam, nisi cœlestem immortalitatem. » Quocirca ne virginitatis propositum infringeret, maluit occumbere, fierique Deo castitatis victima, ul in ælernum eum Deo ct Agno, angelus inter angelos viveret. Ha habet ejus Vita.

Quia ambulavimus tristes.— Hebraice TTmip *kclorannit,* id est,ut Tigurina,*pullati,*atrati, quasi mœsti, afflicti et pœnitentes; Pagninus, *humiles;* Sc;»tu îginla , *supplices ;* Chaldæus, *in depressione spiritus.* Inde per antithesin subditur :

15. ERGO NUNC BRITOS DICIMUS ARROGANTES, — Veri.!»- qui audent omnia, ideoque se extollunt, et dominantur modestis, cosque calcant cl affligunt, uti quotidie videmus.

Siquidem .edificati sunt, — id csl prolibus, et simul domibus, villis, opibus, deliciis, honoribus aucti sunt impii. Est hebraismus.

Tentaverunt Deum, — id est ad iram provocaverunt. Inde Septuaginta vertunt: *Restiterunt Deo. S tundo,* magis genuine el nervose, *tentaverunt,* hebraice 12H3 *backanu,* id est probaverunt Deum, *q. d.* Inqui suis sceleribus non contenti, alia, aliis, et numero, et gravitate enormia addiderunt, ad hoc, ul experirentur an esset numen scelerum vindex. Voluerunt ergo sua audacia ct improbi-

(1) Vaticinii vers. 13-18, clcap. iv, 1-6, contenti argumentum congruit cum illo cap. n, 17 — m, 6. Mali enim illi qui Messiam desiderabant, ut gentes puniret, priori illa rcprelicnsiohe ct comminatione non sunt emendati, sed audacius Deum injustitia? accusabant, provocantes ad experientiam omnibus manifestam Judæos omni cultu suo quo Deum prosequuntur, nullum referre emolumentum, gentes vero, precipue Persis petulantes peccatores felici rerum conditione uti responsum divinum retorquet has querelas in ipsos querulos, et edicit pœnas non adeo ethnicis, sed improbis Judæis imminore, atque amplius exponit præsidium divinum, quod tempore hujus supplicii probis obtinget. (Ackermann.)

fate movere Numini bilem, ut viderent an concitaretur ad se vindicandum. Verum cum viderent non esse vocem, ncque sensum, Deumque nullam ire, nullam vindicte dare significationem; sed ex adverso se impune peccare, liberos esse ob omni pœna, imo omnia sibi ex voto fluere et prospere succedere, tunc velut victores, imo debellatores Numinis, quasi nullum esset, vel impotens ad vindicandum, securi in sua impietate vivere, luxuriari et lascivire cœperunt. Ita a Castro.

Ver*. »G. 16. Tuxc locuti suxT, — 9. d. Tunc justi et pii sibi conira blasphemes et atheos defendendam susceperunt Dei causam, puta providentiam ct justitiam, atque ad id sc mutuo cohortati sunt, nimirum asserendo illa quæ a patribus et c Scriptura didicerant, scilicet Deum in hac vita multa dissimularo ct impunita relinquere, ut acrius ct plenius ea puniat in futura, utque in die judicii generalem in omnes exerceat justitiam. Ita S. Hieronymus et passim alii, uno excepto Aria, qui vertit : *Tunc vastati sunt timentes Dominum,* scilicet ab impiis el atheis impune eos invadentibus : quia, inquit, hebraice 131 *dibber,* id est loqui, subinde significat vastare, perdere, ut *Psalm.* 11, 5, et II *Parat,* xxn, 10. Unde *131 *deber* significat pestem et mortem.

Et attendit Dominus. — Aliqui putant hæc esse verba piorum, quæ scilicet ipsi locuti sunt ad defendendam Dei providentiam, 7. *d.* Deus non negligit, sed attendit dicta el f icta tam justorum, quam iniquorum caque in libro memoria' suæ conscribit, ut in die judicii ca depromat, publiccque legat ct judicet. Ila Lyranus et Clarius.

Melius alii censent esse verba Prophète, 7. *d.* Deus tam impiorum blasphcmias, quam piorum apologias attendit, casque in libro monumenti, id est memoriæ, conscripsit, idque in gratiam piorum timentium se ct cogitantium nomen ejus, qui scilicet nomen el gloriam Dei assidue cum veneratione cogitant, invocant, predicant et celebrant, ut in dio judicii corum erga se fidem, religionem et pietatem toti mundo ostendat ct adorna corona premici. Ita S. Hieronymus, Theodorelus, Remigius, Rupertus, Hugo et alii.

Nola : *Liber monumenti* est liber memoriæ, ut habent Hcbræa et Grreca. Syrus el Arabicus Antiochenus vertunt : *Scriptus est liber recordat«onts;* Arabicus Alexandrinus : *Audivit Dominus hoc, ct scripsit librum in quo est hoc, et fecit illum memoriam* (recordationem) *coram omnibus timentibus Dominum, ut timeant nomen ejus.* Deus cnim in sua memoria, quasi in libro monumenti annotat ct conscribit singulorum hominum dicta et facía, ut in die judicii ea ex illo legat coram omnibus hominibus et angelis, ac cuique pro ineritis vel demeritis premium vel pœnam decernat. Ende de co ait Daniel, cap. vu, 10 : « Judicium (id est Deus judex cum sanctis, quasi suis assessoribus) sedit, ct libri aperti sunl. » Et Joannes *Apocal.* xx, 12 : « Libri aperti sunt, el alius liber apertus est qui est vite; el judicati sunl mortui ex his quæ scripta sunt in libris, secundum opera ipsorum. » Vide ibi dicta. Ilie ergo « liber timentium Deum, » est liber praedestinationis, qui alibi vocatur a liber Dei. » Unde *Exodi* xxxn, Moses ait Deo : a Aut dele me dc libro luo quem scripsisti ; » et « liber viventium, » ul *Psalm,* lxviii, 29 : « Deicantur dc libro viventium. » Idem vocatur « liber cœli. Gaudete quod nomina vestra scripta sunt in cœlo, » *Luc.* x, 20. Idem a S. Joanne in *Apocal.* crebro vocatur « liber vite» : quia in eo Deus sanctos ct electos conscripsit ad vitam asternam. Hic vero vocatur a liber monumenti; » hebraice 3'l'idt *ziccaron,* id est memoriæ, hoc est mentis divinæ; quod electi illi semper obversantur, ulpote quos Deus peculiari amore, favore cl cura prosequitur, ul illos suo tempore in regnum suum transferat. Sic *Deulcr.* cap. xxxn, 43, ait Deus : « Nonne hæc condita sunl apud me, signata in thesauris ineis?n scilicet in libris memorialibus, puta in archivis mentis divinæ. Ita S. Cyrillus : a Scribitur, inquit, liber memoriæ timentibus Deum, quos ait fore sibi familiares, et intimos tempore acquisitionis, cum scilicet Christus descendet e throno majestatis comitantibus angelis, ct statuet oves ad dextram, hædos ad sinistram. » Nec enim in Deo proprie est memoria, ia quæ est prælerilorum : Deo enim nihil preterit, sed omnia sunt quasi pnesentia. Loquitur ergo humano more : quia enim res preterite apud homines in memoria conservantur, hinc idem tribuit Deo. Mentem ergo Dei omnia cognoscentem vocat memoriam, quatenus ipse ca quæ nobis preterita sunt cognoscit, ct in sc recondit, ac in sua notitia conservat. I nde S. Augustinus, in *Psalm,* lxxxvii : «Tunc, inquit, dicitur Deus meminisse, quando facit; tunc oblivisci, quando non facit. Nam neque oblivio cadit in Deum, quia nullo modo mutatur; neque recordatio, quia non obliviscitur. » Idem, lib. X *Confess,* cap. xiv : « Memoria, ait, (piasi venter est animi, etc. Korte ergo sicut dc ventre cibus ruminando, sic ista dc memoria recordando proferuntur. » Deus autem nullius recordatur, nec quidquam extrahit latens dc ventre et sinu memoriæ ulpote, qui omnia actu intuetur et videt. Rursum dicitur hic liber memoriæ, quia nd memoriam, famam el gloriam ælcrnam transcribet sanctos, juxta illud *Psalm,* exi, 6 : « In memoria æterna erit justus; » cum omnis gloria ct pompa impiorum et mundi transeat instar fumi, juxta illud *Psalm,* ix, 8 : « Periit memoria eorum cum sonitu. » El *Psalm.* XXXIII, 17 : «Perdidit de terra memoriam corum. »› Vis ergo memoriam et nomen æternum, quære illud non apud homines, sed apud Deum; non in terra, ubi omnis memoria finietur cum sæculo, sed in cado, juxta illud *Sapienti^,* cap. vin, 13 : « Habebo per hanc (sapientiam scilicet practican), hoc est virtutem) immortalitatem el memoriam

Liberna “ori® ** ia et C*,L Dm DOn *sl visio,

œternnm. n Et *Sapient,* iv, i : « O quam pulchra est casta generatio cum claritate ! immortalis est cnim memoria illius, p Et *Euii.* xxiv, 28, ait Sapientia : u Memoria mea in generationes sæculorum. p Porro quid præmii in hoc libro monumenti Deus decreverit piis et justis subdit,dicens:

v .À. 17. **17. Er ERUNT MIHI, AIT DOMINUS, IN PECULIUM. etc.** — Alludit ad libros memoriæ puta ad annales et diaria regum, de quibus *Esther* n, 23, in quibus scripti fuerunt merita Mardochæi; ob quæ eum exaltavit Assueras. Sic Pontifex habet librum memoriæ, in quo meriti prolatorum scribit, quos ad episcopatum vel cardinalalum evehere destinat.

In die qua ego facio (id est faciam, scilicet judicium) in peculium, — </. *d.* In die judicii timentes mc, meamque providentiam credentes et propugnantes, erunt mihi in peculium, id est in populum proprium cl peculiarem mihi dicatum, ct ex mei visione ac fruitione beatum. Ita S. Hieronymus, Thcodorelus, Remigius, Rupertus, Lyranus ct alii. Nota : Pro *peculium* hebraice est rnhiD *segulla,* id csl portio selecta, res rara et chara, thesaurus pretiosus, cimelium prostans. Alludit ad £xod. xix, 5 : « Erilis mihi in peculium de cunctis populis, w Vide ibi dicta. Sicut enim jn jCgC vcter¡ israelitæ fuerunt peculium, id est hæreditas Dei, et populus a Deo electus ex omnibus gentibus : ita in lege nova peculium Dei sunl christiani et justi per gratiam, qui proinde in cœlo erunt peculium Dei per gloriam, possessi a Deo, et vicissim possidentes Deum, quod ultimum hic proprie intendit Malachias : agit cnim de die judicii, deque præmiis sanctorum.

Sancti sunt in?-cnliwm X)Cle

Aliter ergo hic sumitur peculium, quam apud veteres Romanosel jurisconsultos. Peculium cnim, inquit Festus, a *pecore* dicitur, eslque quidquid alicujus labore el Industria comparatum ct lucrifactum est. Et proprie servorum est, sicut pecunia patrumfamilias ct nobilium. Unde apud majores omne patrimonium dicebatur *peculium,* quia pecoribus universa eorum substantia constabat. Ulpianus *De peculio,* lib. *Depositi :* Pccu-]¡Um, ait, dictum est quasi *pusilla pecunia,* sive pusillum patrimonium. Peculium autem Tubero sic definivit, quod servus domini permissu separatum a rationibus dominicis habet, deducto inde si quid domino debetur. Florentinus iu lib. *Pecuhum, ff. De Peculio:* Peculium, inquit, in eo consistit, quod parsimonia sua quis sibi paravit, vel oflicio meruit a quolibet sibi donari, idque velul proprium patrimonium servum suum habere quis voluit. Hinc Celsus in lib. Si *chorus, fi'. Dc Legatis,* m, scribit pecuniam sine peculio, id est sine fructu et lucro, fragilem esse. Hic vero peculium sumitur pro Incredibile selecta, et thesauro raro charoque. Electi tamen possunt dici peculium Christi priori significatione, quia la-',ore el Pretio sanguinis Christi, qui propter eos servilem naturam assumpsit, empti sunt, juxta illud : a Empli estis pretio magno, glorificale ct portate Deum m corpore vestro, » I *Corinth,* vi. Ingens hæc erit gloria sanctorum, quod sint futuri peculium et cimelium Dei, sicut reprobi erunt mancipia et peculium diaboli, juxta illud Christi : *a* Discedite a me, maledicti, in ignem œternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus, n *Matth.* xxv, 41. Hinc hoc peculium ab Apostolo vocatur sors sanctorum, regnum Christi et familia Dei : « Gratias, inquit, agentes Deo Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine, qui eripuil nos de potestate tenebrarum , el transtulit in regnum Filii dilectionis suæ, » *Coloss.* i, 12. Et : a Cum tradiderit regnum Deo et Patri, » I *Corinth,* xv, 24, Et ; a Jam non estis hospites et advena», sed estis cives sanctorum cl domestici Dei, « *Ephcs.* n, 19. Hoc providens Isaías, cap. XLiv, 5: a Iste, inquit, dicet : Domini ego sum ; et iste vocabit in nomine Jacob ; ct hic scribet manu sua, Domino; et in nomme Israel assimilabitur. » Porro Deus hoc suum peculium, puta sanctos el beatos, exornat longe magis, quam paterfamilias colat suum peculium, aut rex vel regina ornet suum cimelium. ('.uni enim eos habeat in summo amore, æque ac honore, hinc eos omni lætilia, opulentia, felicitate, imo seipso cumulat et beat.

nua.

Unde S. Augustinus, lib. X *De Civit,* cap. vu : «Merito, ait, illi in cœlestibus sedibus constituti, immortales et beati, qui crcaloris sui participatione congaudent, cujus œternitate firmi, cujus veritate certi, cujus munere sancti sunt. » Et in *Psalm.* Lxxxvn, sub finem explicans illud : *Sicut lentantium omnium* (vel, ut ipsa legit, *jucundatorum) habitatio est in te :* « Similas, inquit, ei erimus, quoniam videbimus eum siculi est. Ibi totum negotium nostrum non erit nisi laudare Deum et fruì Deo. Et quid alium ({uæremus, ubi solus sufficit per quem facta sunl omnia? Habitabimur et habitabimus; subjicientur illi omnia, ul sil Deus omnia in omnibus. Beati ergo qui habitant in domo tua, Domine, in sæcula sæculorum laudabunt le. Hoc uno beali olioso negotio. « Et in *Suhlog.* cap. xxxv : u O quam gloriosum est regnum, in quo tecum, Domine, regnant u<' omnes sancti amicti lumine sicut vestimento, habentes in capite suo coronam de lapide pretioso! O regnum bealitudinis sempiterna; ubi tu, Domine, spes sanctorum, et diadema glorio*, facie ad faciem videris a sanctis, lælificans eos undique in pace tua, quæ exsuperat omnem sensum ! Ibi gaudium infinitum, lælitiasino tristitia, salus sine dolore, via sine labore, lux sine tenebris, vita sine morte, omne bonum sine omni malo. Ubi juvenius nunquam senescit, ubi vita terminum nescii, ubi decor nunquam pallescit, ubi amor nunquam tepesci^ ubi sanitas nunquam marcescit, ubi gaudium nunquam decrescit : quoniam ibi summum bonum possidetur, quod est videre semper facium Domini virtutum. Felices

réenla ctymon € “ u'*

Eiwti •nut 1^-ciìiiui.

igitur, qui dc naufraga vita presenti, ad tanta gaudia jam pervenire meruerunt : infelices heu ! nos et miseri, qui per hujus maris magni fluctus procellosasque voragines navem trahimus, ignorantes an ad portum salutis pervenire valeamus! Infelices, inquam, quorum est vita in exsilio, via in periculo, finis in dubio, © etc.

Et parcas ets. — *Parcere* apud Latinos proprie significat, parum tangere,abstinere, veniam dare, ultionem remittere. Hinc per antiphrasin diet® sunt Parete, quod nemini parcant, quas gentiles tres esse finxerunt, Clotho, Lachesin ct Atropon, Etre» casque Cicero, lib. Ill *Pc Natura (icor.,* Erebi ct mule»? noc,*s fataque esse censet, quod nascentibus hominibus bonum malumque conferant. I ndo csl illud Cleanthis :

Ducunt volentem fata, nolentem trahunt.

Fingunt eas vita hominum preesse, ct nendo eam ducere instar fili ct staminis. Nam,

Clotho tenet fusum, Lachesis net, ct Atropos occat.

Unde Virgilius, *tclog.* iv :

Concordes stabili fatorum numine Parem

Sic hic sumi potest, 7. *d.* Ego parcam praeteritis vestris peccatis, nipote jam per poenitentiam vestram et meam condonationem obliteraba, et alterna oblivione sepultis, nec ullam de eis vindictam autpœnam sumam. Quocirca quidquid triste est, quasi sœvas Parcas et fata ab eis arcebo ct propellam. *Secundo,* parcere idem est quod conservare : et tunc in preterito habet parsi, ait Donatus; nam alias habet peperci. Ita Plautus in *Auhtf. :* a Festo die, ait, si quid prodegeris, profesto egere liceat, nisi peperceris. » Et Virgilius lib *XÆltàd. :*

Argenti atque auri (remoras quæ mille talenta.
Natis parce luis (parce, *id est conferva.)*

fwn jro mi- Hinc Cicero, orat, pro *Quintio,* opponit parcere et perdere, quasi contraria : « Jugulare civem , inquit, ne jure quidem quisquam bonus vult : mavult cnim commemorare se, cum posset perdere, pepercisse; quam cum parcere potuerit, perdidisse, d Idem pro *Codio* opponit parcere et spoliare : ‹t Parcat, inquit, juventus pudicilta suæ, ne spoliet alienam. » Sic hic sumitur. Unde Septuaginta vertunt : *Eligam cos;* alii : *Miserebor eorum;* alii : *Indulgens ero* in eos. Hebræum cnim *72n *chamal* significat affectum pietatis, misericordia?, indulgenliœ, quo v. g. pater amat filium, ejus miseretur, ei indulgcl, eum luetur, fovet, nec ullo malo affligi sinit. Sic enim Deus tuebitur et servabit electos suos in die judicii, cum non sinet eos affligi damnationis sententia, igne, vel ulla re alia, qua affligentur damnati, etiamsi electorum fuerint parentes filii, cognati, amici. Est ergo metolepsis, *parcam,* id est miserebor, ct tuebor eos a communi maledictione, qua feriam improbos. Quos cnim amamus, et quorum miseremur, eis in communi clade parcimus. Unde Theodoretus: Parcam, inquit, id est illos mihi vindicabo, ‹t liberabo e manu impiorum. Sicsu niitur parcere, II *lleg.* xxi, 7 : « Pepercit rex Miphibosclh filio Jonalliæ : » peperci?, id est pio miserationis allectu eum complexus est, eum quasi pupillum in suam curam suscepit, fovit, aluit quasi Jonathæ sibi amicissimi filium. Nec cnim Miphiboseth peccaverat, ut ei David peccatum condonaret, et propre parceret. Et *Ezcch.* xxi, fi ; « Non pepercit super tc oculus, » id est nullus tui miserius est.

Duo generalia electorum premia significat hic Duplex Propheta : *prius,* quod erunt peculium, id csl populus peculiaris Dei, ideoque ab eo cumulabuntur omni honore, decore, felicitate ct gloria. b?ato- *Secundum,* quod parcet eis, id est amovebit ab eis metum damnationis, gehennæ, omnisque mali, cosque certos et securos faciei, quod in æternum erunt beati, nihilque unquam doloris vel mali sentient; sicut ex adverso damnatorum duplex erit pœna : prior, carentia omnis solatii et boni; *posterior,* abundantia omnis miserta, tormenti et mali. Ingens enim erit gaudium beatorum, quando videbunt se liberari a crepitantibus gehennæ incendiis, cæterisque malis horrendis, quibus videbunt involvi impios tot et tantos, præsertim quia videbunt se eadem aliquando per peccata sua meruisse, in caque reipsa casuros fuisse, nisi Deus eos liberasse!. Quocirca canent : « Misericordi® Domini, quia non sumus consumpti, » quia non sumus damnati : « Nisi Dominus adjuvisset me, paulo minus habitassel in inferno anima mea. » Et canticum Mosis : « Cantemus Domino : gloriose cnim inagnificatus est : equum ct ascensorem dejecit in mare : » liberavit nos de manu Pharaonis, id est diaboli peccati et gehennæ, *Ecod.* xv, lz Et canticum Agni, dicentes : « Magna ct mirabilia sunt opera tua, Domine Deus omnipotens : justa ct vera? sunt via» tuæ, Rex sæculorum. Quis non timebit le, Domine, ct magnificabit nomen tuum? » *Apocal.* cap. xv, 3.

18. Et COXVERTEUlîfl ET VIDERITIS, — *q. d.* Vos, Vers. 19 o impii, negantes Dei providentiam, in dic judicii mutabilis sententiam, licet sero cl coacte: videbitis enim ct reipsa sentietis, quantum intersit inter jushim ct impium, quando videbitis hunc igni æterno, illum paradiso cœloque addici, uti fusius explicat Malachias cap. scq. Ita S. Hieronymus, Remigius, Rupertus, Ribera ct alii.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pergit describere diem judicii, in quo desinet impiorum felicitas, ct incipiet earum infelicitas, algue cx adverso ⅆ< sinet piorum infelicitas, ct incipiet eorum filiólas nunquam finienda. Tunc ergo Dens, qui in *hac nta impiorum scelera dissimulavit, et pios ab cis affligi permisit, wanu.t judicium, istmdctgue se esse Deum judicii, ac illum diem judicio universali hominum omnium ub ater profilili'. , iiLupie m hoc mundo permisisse pios ab impiis vexari, ut horum improbitas, illorum vit lus in die illo decretorio declaranda, ct gloria cadesti premianda, coram toto inundo enitesceret :* Orietur, *inquit,* vobis timentibus nomen meum Sol justitiæ, etc. Et calcabitis impios, //mc *s-cundo,* r-r- i, *momt ut brm Di custodiant, eo quod per eam sint judicandi, ideoque asserit se ante diem judicii pr rmis' irum TJiutn, qui ipsos ad legis custodiam exstimulet, ut judicis non iram ct anathema maledi'tioms, sed clementiam ct renumerationem æternam experiantur* (t).

1. Ecce cnim dies veniet succensa quasi caminus : ct erunt omnes superbi, cl omnes facientes impietatem, stipula : et inflammabit eos dies veniens, dicit Dominus exercituum, quæ non derelinquet eis radicem el germen. 2. El orietur vobis timentibus nomen meum sol jusliliæ, et sanitas in pennis ejus : et egrediemini, el salietis sicut vituli de armenio. 3. Et calcabitis impios, cum fuerint cinis sub planta pedum vestrorum, in die qua ego facio, dicit Dominus exercituum. 4. Mementote legis Moysi servi mei, quam manda'i ci in Iloreb ad omnem Israel, præccpla el judicia. 5. Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam, antequam veniat dies Domini magnus, ct horribilis. G. Et convertet cor patrum ad filios, et cor filiorum ad patres eorum : ne forte veniam, et percutiam terram anathemate.

1. Ecce exim dies. — Tò *enim* dat causam praecedentium, *q. d.* In die judicii videbitis quid intersit inter pium et impium, nec pio- vane et frustra servivisse Deo. Ecco cnim dies veniet, qui impios cremabit, sicut ignis stipulam ; piis autem orietur sol jusliliæ. Dies hic csl dies judicii extremi : hujus cnim diei precursor erit Elias. Iti S. Hieronymus Cyrillus, Theodoretus, Remigius, Lyranus et alii, uno excepto Aria, qui per *dicin* accipit diem quo Christus et christianismus orbi illuxit : ille enim impiis fuit quasi cainin s, eorum impietatem manifestans, redarguens cl comburens; piis vero fuit quasi sol j.; litiæ, el sanitas, tum mentis, tum corporis. Sed hoc præposlerum est, et mysticum.

(1) Vaticinia stia adeoquo totam prophetiarum seriem absolvit M.ihchi.is ultimus Prophetarum, proplietau lo do seminio Christi adventu.

PniMo, describit sortem futuram, *primo,* impiorum tristissimam ct exstirpatorum, i ; *secundo,* proborum lætissim.im et victricem, 2, 3.

Sicuxoo, interim vero dum adveniat dies illa adhortatui ad legem Moysis observandam totaliter a Judæis tunc temporis viventibus, et a Christianis etiam quoad partem moralem, 4.

Tumo, piædicitnr Eli®, *primo,* præviusad hunc judo ii diem adventus, 5 ; *secundo,* opus ejus prospere successurum, 6.

Successa — igne, tum spirituali ct mystico, puti ardenti ira el ultione Christi judicis, qua i>pt juiuipios a piis separabit, cosque ad tartara dam-,llu' nabit et prascipilabii, juxta illud *Dai I I.* vu, •>; « Thronus ejus fiamma ignis, rolæ «jus ignis ae- phd. census. Fluvius igneus rapidusque egrediebatur a facie ejus : millia millium ministrabant ei ; et deeies nnllies centena millia assistebant ei : judicium sedit, et libri aperti sunt : » ita S. Hieronymus, Remigius et Clarius; tum vero cl proprio, puta igne conflagrationis mundi, qui præibit judicium, et igne inferni, qui slatini post judicium damnatos in gehennam convolvet, et celerrime abripiet quasi stipulam, ignis enim conflagrationis secernet impios a piis; tum quia eos gravius uret, gravioretnque necem et stragem pro demeritis inferet quam piis; tum quia separabit cos loco el statu in die judicii, ul ad sinistram judicis, quasi birdi mactandi consistant, ibique eis quasi carnifex assistet, ut post judicis sententiam illico eos in tartara quasi turbo deturbet: ita Lyranus et Vatablus. Huc allusit Apostolus, *I Corinth.* m, 13, cum diem judicii describens ait : « Uniuscujusque opus manifestum erit. Dies cium Domini declarabit, quia in igne revelabitur : et uniuscujusque opus quale sit ignis probabit. » Vide ibi dicta.

Moraliter, nota impios suis peccatis succendere sibi hunc ignem, ut docet Isaías cap. L, II : « Ecco, inquit, vos nmnes accendentes ignem, accincti flammis : ambulate in lumine ignis vestri , ct flammis quas succendistis. » Vide ibi dicta. Sic Babylonii succendentes fornacem, non tribus pueris, qui in ea Dei virtute illæsi manserunt, sed sibi ipsis eam accenderunt. Nam : « Erupit flamma, cl incendit quos reperii juxta fornacem de Chaldæis, » *Danid.* m, 48.

Quasi CALVUS. — Septuaginta : *Sicut clibanus;* alii, *sicut farnus.* Cogita horrorem fornacis et incendii Babylonici, in quo «effundebatur fiamma super fornacem cubitis quadraginta novem, n *Darn'd,* m, 47. Cogita fornacem, qua cœlesti igne combusta est Sodoma et Pentapolis , *Genes.* xix. Cogita incendia arcium et urbium, si quæ unquam oculis spoetasti; ct scito breo tantum fuisse umbram el scintillam hujus camini, quo igne cœlesti conflagrabit lotus orbis, omniaque qu» in eo sunt, puta domus, templa, arces, villa*, urbes, arbores, animalia, homines, cætcraque universa, ita ut tota terra videatur esse furnus et clibanus ardens. Rursum hic caminus el ignis conflagrationis mundi, lanium erit umbra et scintilla ignis gehenna?, ubi fumus tormentorum ascendit in srecula sœculorum, /Ipoo. xix, 3. Hunc ignem libi propone, cum te libido, superbia, ira, dænion vel mundus ad scelus sollicitant.

Et erunt omnes superbi, et omnes pacientes impietatem , stipula, — hoc est quasi stipula, instar stipulo?, 7. d. Superbi cl potentes, qui in hac vita erant fortes, ferrei et ænei, ita ut nemo auderet eis resistere; ipsi vero auderent pugnare cum Deo; hi in die judicii erunt infirmi, imbelles el invalidi ut stipula, quæ igni resistere nequit : quia ab efficaci et potenti ultione Dei. quasi stipula correpti, celerrime cremabuntur; nec tamen constimentur, sed servante cos Deo ad retorna tormenta, semper manebunt vivi, ul semper ardeant. Ecce tunc apparebit non fuisse vanos eos qui serviverunt Deo, sed vanos ct stultos qui serviverunt Veneri, ambitioni et mammona?; quia pro modico honore, pretio et voluptate accersiverunl sibi eternos ardores : pii vero per modicum despectum, paupertatem et dolorem accersivcrunt sibi gloriam œternam.

Q|'< non derelinquet eis radicem et germen. — Et, id est nec. Est proverbium significans plenam excisionem ct perditionem, 7. d. Dies illo judicii igne suo ita afflabit, exscindet ct perdet impios, conimque opes, delicias, felicitatem et glori un, quasi stipulam, ut non tantum hæc omnia, sed el omnis boni spem in œternum eis adimat, cosque m œternam mortem et ignem præcipitet: sicut arbor, aut potius stipula succisa, vel evulsa radice, nc succensa non potest repullulare in germen et renasci. Un S. Cyrillus et Albertus. Sectuid-% Lyranus per *radicem* intelligit spem redeundi ad statum gratiæ et meritorum, *q. d.* Impiis in dic judicii nulla supererit spes errores ct lapsus suos corrigendi, nulla spes pœnitenliæ ct venire,nulla spes redeundi ad Dei gratiam, nullum tempus dabitur satisfaciendi, aut merendi vitam œternam. Prior sensus litteralis est, posterior moralis.

2. Et orietur vobis timentibus nomen meum sol v n.t. justitiæ .— *Justitiæ,* tum proprie dictre, tum naturalis ct symboliere, hoc est salutis, gloriai ct felicitatis. Justifia enim naturai congrua, ct quasi debita, est ejus integritas salus cl decor. Hinc justitia æque ac salus subindo in Scriptura JnClih capitur pro munditie, claritate ct splendore, ut *Psalm,* cxxxi, 0 ct IG : «Sacerdotes tui induantur justitiam, n Et : « Sacerdotes ejus induam salu- re. tari, » Ubi Chaldæus pro *justitiam* vertit, *munditiem.* uti ct hic pro *sol justitiæ,* vertit, *sol puritatis.* El *Isai.* exi, 10 : « Induit me vestimentis salutis, et indumento justitiæ circumdedit me, » hoc est, induit me undequaque mundissima veste per Christum salvatorem. Idem enim est vestimentum salutis et indumentum justitiæ : posterior enim versus explicat priorem. Ita Prado in *Ezcchidem,* cap. xvi, 4, sub finem. Justitia ergo hic est salus, decor et gloria. Unde explicans subdit : « Et sanitas in pennis ejus. » Justitia enim soli debita, est ejus splendor el vis sanandi. Jam Thcodoretus, Anas et Clarius luce accipiunt do primo Christi ortu et adventu in mundum, quem ipse quasi sol oriens illuminavit, calefecit, omnique gratia et virtute fecundavit et vivificavit. Hinc dicitur *justitiæ,* quia ex se radios justitiæ C'iiiítni diffudit, quibus justificavit, ct in dies justificat, e>t *ol peccatores qui eum intueri, id est in cum cre- justitia dere, eique obedire volunt; sicut sol omnibus ob quinqui oculos ad sc convertunt, lucem, keliliam etlojiîS m vitam impertit. *Secundo,* oriens sol csl instar sponsi de thalamo suo prodeuntis : ita Chrislus ventu, est sponsus Ecclesiæ. *Tei tio,* sol est instar gigautis in stadio, a carccribus ad metam inoffenso cursu properantis : ila Christus princeps omnipotens potenter gloriosum gratiæ suæ cursum absolvit, ut a nemine præpcdiri possit. *Quai to,* Qmru sol non exspectat preces, sed statini refulget, cl omnibus videntibus lucem vilamquc affert : ita Christus prior dilexit nos,ct cum inimici essemus prrevenit,sponteque sua maximis beneficiis ditavit cl ditat. Ipso csl ergo noster Apollo, sanitatis praises; ipse rex omnium sœculorum,omnia nova luce, nova vita, nova pulchritudine exornans. *Quinto,* sol nubibus obvelatur, eclipsim Qu îq ü . patitur, rutilus el ruber apjiarct : ita Chrislus carne assumpta velatus est, iu cruce deliquium passus, illuminatus per resurrectionem, ruber ct formidandus est judex ct vindex peccatorum. ChrliiM Verum hic agi de secundo Christi adventu patet cx præccdcntibus etseq.,qure omnia spectant ad propri» diem judicii. in quo Deus cuique pro meritis retribuet pomain vel præmium.Tunc ergo piis orie- ü tur Deus et Chrislus quasi sol justitiæ, impiis vero logUt»

Prima, occidet. *Primo* ct genuine, quia, sicut sol obscura illuminat, cl videnda ac conspicua oculis omnium exhibet : ita Chrislus piorum virtutem et justitiam, quæ in hac vita ab impiis obscurabatur et deprimebatur, in dio judicii illustrabit et clarificabit, et toti orbi conspicuam et gloriosam exhibebit. Ita S. Hieronymus. Unde dicitur jiwh-*tùv:* Chaldæus, *puritatis,* id est justissimus, purissimus et sanctissimus : quia justos et justitiam hic oppressam, ibi splendescere et coruscare faituiiuh ciet. *Secundo,* quia sua claritate, majestate et gloria radiabit quasi sol. (linceo moriente in cruce obscuratus fuit sol, ut indicaret veri solis occaT' ri .l. sum. *Tertio,* quia sanctos mira lælitia afficiet, post longas rerumnas persecutionum et tribulationum hujus vit®, sicut sol post longas tenebras noctis oriens hominesexhilarat. Ita S.Hieronymus,Thcodorelus, Remigius, Ruperlus, Lyranusct Vatablus. Qnnit. *Quarto,* quia ut sol dispoliet omnem caliginem errorum, peccatorum, concupiscentiarum, tentationum, adducelquo perpetuum diem veritatis **Quinta.** ffrati® et justitiæ. *Quinto,* quia solis lumen non est vulgare, quale est candelœ, lucernæ, ignis, stellarum, sed eximium et gloriosum : ita Chrislus in dio judicii lumine glori® illustrabit sanctos in anima, beando illos visione Dei, quæ eis bcaliludinem cl gloriam œternam afferet, et dole claritatis donabit eorum corpora. Nam, ut ait Chrislus, *Matth,* xiu, 43 : a Fulgebunt justi si&jklt cut sol in regno Patris eorum. » *Sexto,* quia sicut sol « aquilarum oculos vegetat, nostros sauciat inspectus cl tenebrat, » ail S. Augustinus lib. II *De Moribus Munich,* cap. vm : ita Christus justorum mentes acuet ct vegetabilia œternum, impiorum vero animos oculosquc sua luce cxcæcabit. Sq>-*limo,* quia sol sua uuitalc hicroglypliicum csl Dei, sua vero Trinitate symbolum est SS. Trinitatis : « in sole onim triasunt, et separari non possunt, cursus, splendor, calor. Videmus enim solem in cœlo currentem, fulgentem, calculem. Divido ergo si poles, Ariane, solem, ct tum demum divide Trinitatem, « ait S. Augustinus serm. I *De Verbis Apostoli.* Idem, serm. 181 *Dc Tempore :* « Sol, ait, candor et calor, ct hia sunt vocabula, ct tria unum. Quod candet hoc calet, ct quod calet hoc candet : tria hæc vocabula res una cognoscitur : ita Pater, el Filius, cl Spiritus Sanctus tres person® in deitate unum sunt, ct individua unitas recte creditur, » Deus est ergo sol, « quia solus ille colendus csl, qiió solo fruens, beatus iit cultor ejus; cl quo solo non fruens, omnis mens misera csl, qualibet re alia perluatur, n ait S. Au-Sd «ile- gustinus lib. 11 *Contra Faustum,* cap. v; sol enim qu'l dictus est,quod *solus,* id csl unus, dunlaxal sit m wunill ,uund°> quodque solus cum csl exortus, obscuratis omnibus aliis sideribus, appareat, ait Cicero lib. 11 *De Natura deorum.* Quocirca Manichil i solum adorabant ut deum, imo censebant ipsummet esse Christum, uli ibidem cap. vi subdit S. Augustinus : aliis, inquit, obscenissimis pannis vestris conamini assuere ineffabilem Trinitatem, dicentes» Patrem in secreto quodam lumine habitare, Filii autem in sole virtutem, in luna sapientiam ; Spiritum vero Sanctum in aere. * El paulo mnl ante refellens eorum dc sole figmenta : « Primo, inquit, eum navim quamdam esse dicitis : ¡la non lanium, ul dicitur, toto cœlo erratis, sed ct J natatis. Deinde cum omnium oculis rotundus ef- tun fulgeat, caque illi figura pro sui ordinis positionc perfecta sil, vos eam triangulam perhibetis , id est per quamdam triangulam cali fenestram lucem istam mundo terrisque radiare (sicut solisradii cum per foramen triangulare transeunt, mox iterum sc colligunt, orbiculanlnr, cl rotundi apparent, ut solem rotundum a quo manant, representen!, uti docent Perspective, et patet ipsa experientia) : ita fit ul ad istum quidem solem dorsum cervicemquo curvetis; non autem ipsum tam clara rotunditate conspicuum, sed nescio quam navim per foramen triangulum micantem atque lucentem, quam conficiam cogitatis, adoretis.» Ex adverso Anaxagoras consuit solem Annesse lapidem ardentem, ail idem S. Augustinus a l lib. .W ill *De Civit,* x l i. Cum enim olim lapis in /Egos, Thracia* amnem, e cœlo cecidisset. Anaxa- d u ><goras(quem etiam prædixissc ferunt id futurum) x DU affirmavit cœlum omne cx lapidibus constare, solemque ipsum candens esse saxum. Quocirca Euripides ejus discipulus in *Phaetontc* tragœdia, solem auream glebam nuncupavit. Eam ob causam Anaxagoras a Cleone impietatis acccrsilus, defensnsque a Pericle discipulo, talentis quinque ct exsilio mulclalus est. Ita Diogenes Laertius in ejus Vita.

Ad Manichxeorum errorem accedit Homerus, el ex eo Plinius lib. II, cap. vr. Quare qu® Plinius elogia dal soli, nimis utique augusta et divina, sJb,. ,l tu Christo soli jusliüæ verissima assigna : « Pia- euChn.- nelarum, inquit, medius sol ferine amplissima magnitudine ac potestate : nec temporum modo terrarumque, sed siderum etiam ipsorum cœlique rector. Hunc mundi esse totius animum, ac planius mentem, hunc principale natura» regimen ac numen credere decet opera ejus ¿estimantes. Hic lucem rebus ministrat, aufcrlquo tenebras : hic reliqua sidera occultat, hic vices temporum, annumque semper renasccnlem cx usu natur® temperat. Iliccœli tristitiam discutit, atque etiam humani animi nubila serenat. Ilie suum lumen cætoris quoque sideribus fœneral, præclarus, eximius, omnia inlucns, omnia etiam exaudiens, ul principi lillerarum Homero placuisse, in uno eo video. » Rursum Plato in *Crufylo* triplex dat, yAUu, id esi solis, etymon : arHXu», inquil, Dores vocant áv.oc autem fuerit, quod homines in unum cumdemque locum congreget, ubi primum ortus esi. Dici etiam possit videri napx roG ¿ti ìmw , id est *guod semper volvatur,* scilicet circa terram perpetuo quodam cursu. » *Tertio,* dicitur á/w;, a quod res qu® 0 terra fiunt varie ef-

formet : oKtfv enim id significat, n Tria hæc competunt Christo, qui est sol justitiæ. \ *un primo,* Christus omnes fideles in unam Ecclesiam a suo in orbem adventu congregavit, et jugiter congregat *Secundo,* Christi oculus, cura et mens semper oberrat el volvitur circa Ecclesiam. Terreo, dotes ct virtutes singulorum fidelium in Ecclesia varie effbrniat, uli docet Apostolus 1 Co*rinth.* XIV.

* prfw ly- ChiLh s Hypm q 'n pc xb Ja jm tel s eil Cbridili. Hinc Christi typus et prœcursor fuit Samson, xnb -** •' s'Ci,t cn"n Adiéis a Philistinis oppressis Deus nasci fecit Samsonem, qui populum Sl,,l,n nk hostium tyrannide liberaret, indeque vocatus est OlCOtl *Samson,* id est *sol latiti** a üDv *sçancsç,* id est *sol,* et © *sçatç,* id est *gracisus est;* vel potius Samson, id est parvus sol, ut sit diminulivum a *sçemcsç, g. d.* Israeli in tenebris, maerore el servitute constituto, ortus est soliculus, id est parvus novusque sol, puta Samson judex ct vindex, qui tenebras hascc dispellat, et Judæos nova luce, libertate et lætitia perfundat el recreet. Ha pariter Christus verus Samson, orbi a peccatis et rorumnis oppresso datus est a Deo quasi sol oriens ex alto, qui peccata in primo adventu, sed œrumnas omnes et mortem in secundo fugabit el abolebit; luinquo non amplius dicent : « Ubi est Deus judicii? n Videbunt enim solem justitiæ,puta Christum, qui juste pro meritis puniet impios, et pnemiabit pios. Plura dc sole dixi *¡sai.* cap. xi.v, G, ubi ostendi solem esse symbolum regis et multo m igis Christi Domini, qui est Hex regum.

Denique noster Mai tinus de Roa, lib. J *Singular.* cap. XIV, censet Christum vocari solem justitio», id est verum justumque amicum, qui radios sute beneficente in fideles suos, quasi amicos effundat : solem enim apud sacros el profanos scriptores amicitiæ esse symbolum, ob quinque analogias. *Puma* est : unicus csl sol, et unicus esse amicus; plures stellæ, plures familiares, juxta illud *Eccli.* vi, G : « Pacifici sint libi inulti, consiliarius unus e mille. » *Secunda,* sol Euripidi est aurea gleba, Homero redis aurea o cœlo in terram demissa, eo quod ipse aurum gignat in imis terne visceribus : ita amicus est aurum optimum,thesaurus ingens, *Ecrit,* vt, 14 : « Amicus fidelis protectio fortis; qui autem invenit ill m, invenit thesaurum. Amico fideli nulla est comparatio, ct non est digna ponderatio auri et argenti contra bonitatem fidei illius, » *Tertia,* soli semper est ¿eterna juventa : sic amicitia perpetua el constans esse debet, nec temporum varietate labefactari, nec vetustate consumi. *Quarta,* sicut sol sua luce cuncta collustrat, el viarum difficultates aperit, ct qua sit eundum ostendit : ita eli ni amicorum est commonere amicos, et vitæ pericula, el morum offensiones,et quæ vita .quæ ampi' deb aul commonstrare. Ita dicitur *Judie.* v, 31 : « Qui autem diligunt tc, sicut col in ortu suo splendet, ita rutilent,n id est radios emiliani, quibus alii tum illustrentur, fum etiam incendantur ad verum decus, veramquo virtutem. *Quinta,* sicut sol est benevolus et beneficus: sic et amicus. Dicitur ergo Christus per antonomasiam sol justitiæ, id est justus verusque sol, benignus, liberalis, liona sua omnibus impertiens : «et sanitas in pennis ejus, » hoc est, in radiis ejus; quia « amicus fidelis est medicamentum vitro cl immortalitatis,» *Eccli.* vi, 10. a Sanitas n ergo « in pennis ejus, » quia ipse solatur maerentes, recreat afflictos, confirmat labante*, jacentes excitat, iratos mitigat, omnibus denique omnia prestai officia amicitiæ et charitatis. Hic nimirum est sol justitiæ : quia nemo omnium est, qui hominibus vel commodavit magis, vel magis illuxerit, quam Christus. Hinc promittitur timentibus clamantibus Deum : magnes enim amoris est amor : amicorum Dei præm uni est Christus amicissimus.

Symbolice, S. Augustinus, epist. 119 *ad Januarium,* cap. v ; « In Proverbiis *(Eccles.* xxvn, 12) legitur : Sapiens sicut sol permanet, stultus autem sicut luna mutatur. Et quis est sapiens qui permanet, nisi sol justitiæ, de quo dicitor : Ortus est mihi sol justitiæ, et quem sibi non fuisse ortum in die novissimo plangentes impii, dicturi sunt : Et justitiæ lumen non luxit nobis, et sol justitiæ non ortus csl nobis? Nam istum carnis oculis visibilem solem oriri facit super bonos ct malos Deus; qui etiam pluit super justos cl injustos. Quis est ergo ille stultus, qui tanquam luna mutatur, nisi Adam, in quo omnes peccaveruni? Anima quippe humana recedens a sole justitiæ, ab illa scilicet interna contemplatione incommutabilis veritatis, omnes vires suas in terrena convertit, el eo magis magisque obscuratur interioribus ac superioribus suis. » Et inferius : «Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria. Obscura videtur Ecclesia in tempore peregrinationis suro, inter mullas iniquitates gemens, etc. Orietur, inquit, in diebus ejus justitia el abundantia pacis, donec interficiatur luna : id est abundantia pacis in tantum crescet, donec omnem mutabilitatem mortalitatis absumat. Tunc novissima inimica destruetur mors, et quidquid nobis resMit ex infirmitate carnis, unde nobis perfecta pax nondum est, consumetur omnino, cum corruptibile hoc induerit incorruplionem, et mortale hoc induerit immortalitatem. »

Symboli- c«»Chrif- ll Adunat

Tropologice, irascenli et peccanti occidit, mansuolo et justo oritur sol justitiæ. Unde S. Angustinus, *hom.* 43. inter 50 : « Non debuit, inquit, occidere sol super iracundiam vestram, el multi soles occiderunt : transeat aliquando iracundia vestra, dies magni solis celebramus; illius solis, de quo dicit Scriptura: Orietur vobis sol justitiæ, et sanitas in pennis ejus. Quid est *in pinnis ejus?* In protectione ejus. Unde in *Psalm,* xvi dicitur : Sub umbra alarum tuarum protege me. v Et

Tropolo- gl«.ira- uiiar.

mox : « Si ergo irasceris, ne occidat sol iste in cordo tuo super iracundiam tuam, ne forte et occidat libi sol justitiæ, et in tenebris remaneas. Ne putetis autem quia nihil sit iracundia : Turbatus est præ ira oculus meus. Utique cui turbatur oculus, solem videre non potest, el si conatus fuerit videre, pœna illi est, non voluptas, m Notent hic pastores (quod nonnullos factitare vidi el audivi) ut plebem die solis, id est Dominico, convenientem ad Ecclesiam, moneant dc dimittenda ira, omnique peccato, eo quod sit ille dies Domini, in quo ortus est cis sol justitiæ. Rursum S. Bernardus, *epist.* 107 : « Vobis, inquit, qui timetis Deum orietur sol justitiæ. Manentibus igitur in tenebris tiliis diffidenti©, evadit in novam hanc lucem lucis filius do potestate tenebrarum, si tamen jam fidenter Deo dicere potest : Particeps ego sum omnium timentium te. n

rrnnïsô-n^(j*iUnl car/ et sanitas in pennis ejus. — Hebraice *bicnaphecha,* id est in *alis ejus.* Poetice pennas vocal radios, *primo,* quia vestiunt, ornant cl stipant solem, sicut pennæ aut com® avem. Unde ab Homero vocatur auricomus sol. El Virgilius initio lib. VI *Æneid.* loquens de Dædalo :

> Praepetibus pennis ausus se credere cœlo, ***etc.***
> Redditus hic primum terris libi, Phœbe, sacravit
> Remigium alarum.

Sol enim vocatur Phœbus, quasi çiG.c;, a çô; ct pío, id est *lux vitæ.*

Secundo, quia sol celerrime movetur ct quasi volai ut avis, juxta illud de sole, *Psalm,* xviu : « Exsultavit ut gigas ad currendam viam : a summo cœlo egressio ejus, el occursus ejus usSoiif vc- que ad summum ejus. » Sol enim tam velox est, uno c^e nalura^b id csl 24 horis, conficiat q'un K milltonem milliarium, et insuper 140 millia coruindem : quod tantumdem est, ac si totum terræ ambitum circumcurreret quinquagies, uti cx astronomi* docui, *Gen.* i, 16. Insuper sol oriens radios suos quasi pennas velocissimas in momento spargit per totum hcmisphærium.

Tertio, quia sol, præsertim oriens, ulnunque radios in cam figuram expandit, ut videatur osse avis expansis alis, juxta illud *Psal.* cxxxvm, 9 : «Si sumpsero pennas meas diluculo;» Hebraice, *Si sumpsero alas aurons.* Quæ verba de Christo inlelligit S. Augustinus: «Qui cum sumpsit pennas suas m resurrectione, jam corpore non gravat it . » Hinc /Egyplii solem pinxerunt quasi avem, longas spargentem pennas circumquaque, camPhœnii quo vocarunt phoenicem. Phoenix enim non est av*s vera› sed simbolica, puta sol, ut ostendi quam Genes, vu, 2. Hinc unicum dixerunt esse phœniBoi. cem, quia unicus est sol in mundo ; cumque degere Heliopoli, id est in *urbe solis,* atque interire el renasci, quia sol occidens vespere, mane rursum oritur ct quasi resurgit, juxta illud Ovidii *Melamorph.* XV :

> Um est quæ reparet, sequo ipsa reseminet ales.

Exstat apud Lactantium incerti Auctoris elegans carmen de phœnice, in quo tota ejus historia, vel potius fabula enarratur, ubi inter cælcra phoenicem vocat avem solarem. Inter cadera ergo sic dc ca canit :

> Paret et obsequitur Phœbo memoranda rateile?, ek.
> Lutea cum primum «urgens aurora rubescit,
> Ter qualcr illa pias immergit corpus ia undas,
> Et conversa novos Phœbi nascentis ad ortus,
> Exspectat radios ct jubar exoriens.
> Incipit illi sacri modulamina fundere cantus,
> Et mira lucem voce ciere novam.

Sicut omnes pene aves cum sole occidente dormire, cl cum oriente evigilare incipiunt; unde mane cantillam, cantuque suo solem orientem salutant. Pergit Poeta de cauda ct pennis phoenicis :

> Caudaqnc pomgilur fulvo distincta metallo,
> In cujus maculis purpura mixta rubet.
> Clarum inter pennas insigne est desaper iris,
> Pingere cen nubem desuper alia solet.
> Æqtulnr loto copiti ridiala corona.
> Phœbæi referens verticis alta decus.
> Etógies inter pavonis mixti figuram
> Cernitor, el mixtam Phasidis inter avem.
> Est laris ct velox, regali plena decore :
> Et raram volucrem turbi salutat ovans.
> Alituum stipila rboro volat illa per altum,
> Turbaque prosequitor munere lacta pio, etc.
> Ipsa cibi proles suus csl paler, el suus hæres :
> Nulnx ipsa sui, semper alumni sibi :
> Ipsa quidem, sed nou eadem, qaii elipsa nec ipsa csl :
> Æternam vitam mortis adepta bono.

Nimirum phœnix est sol, cujus cauda, pennæ cleoni® sunt radii in longum, latam et altum expansi, qui partirn albicant, partirn rubent, suoque loco in nube roscida faciunt iridem; atque pulcher ct speciosus est, æque ac magnificus el velox in incessu, uli pavo trahens post sc elegans syrma caudoe, puta radiorum longe lateque expansorum; undn in ortu eum aves, animalia et homines salutant. Ipse sibi est pater, et filius, qui post occasum ex seipso quasi rursum oritur ct renascitur, il iquc continuo suo occasu continuum sibi parit ortum, et quasi vitam æternam, cujusæque ac resurrectionis est hicroglyphicum. Quocirca xiindit ad hoc phoenicis symbolum videtur liic alludere M*l*- Malachias, imo illud ipsum suis verbis repreesenlare, dum ait : « Orietur vobis timentibus nomen ceca, meum sol justitiæ, et sanitas in pennis ejus. » Perinde ac nonnulli censent fecisse Jobuiu, cap. XXIX, IS : « In nidulo meo moriar, et sicut palma multiplicabo dies. » Ubi Tertullianus legit : *Et sicut phanix multiplicabo das : grœcum enim* apud Septuaginta et *phanicem,* el *palmam,* ob similem longævilalem, significat. Pliniusenim, lib. VII, cap. XL, asserit phœnicem vivere 660 annis. Sic cl hebræum bin *chol,* quod Noster *Job.* XXIV, I8 vertit, *palma,* veteres llebræi et moderni, H. Salomon, Tigurina, Cajctanus vertunt,

phanix. Unde Philippus presbyter in *Job* xxix : Fieri, ait, potest ut Job in similitudinem avis illius (phoenicis) dicat se per mortem in cinere carnis, vclut in nido pro tempore moriturum, et inde resurrecturum in gloriam et multitudinem dierum. Idem asserit Beda.

PbT. ¡i Quocirca pbœnix est symbolum Christi (et conscilucn,cr Christianorum) monentis, ct gloriose cun»u ex scipso et sua virtute resurgentis, uti ostendit curta- Aldrovandus in *Phoenice.* Porro sanitas est in ''' '* pennis solis, quia sol suis radiis plantas, animaha et homines nocturno frigore languentes, torpentes cl quasi emorientes excitat, roborat, vivificat, lælificat, itaque quasi omnium creaturarum languores ct vulnera sua luce, radiis ct cado! u- lore sanat. Jam sensus est *¡rimo, q. d.* Veniet chrutrr Christus, qui quasi phoenix cl sol justitiæ oriens Fumo? ' io mundo, quocumque suas alas et pennas, hoc est, radios suæ prædicationis (unde Syrus ct Arabicus vertunt : *Sanitas super linguam ejus)* gratiæ ct virtutis extendet, ibi omnes infirmitates corporis et animæ sanabit. Nam, ut ail S. Marcus cap. vi, 65 : «Quotquot tangebant eum, salvi fiebant ; » uti hæmorrhoissa tactu fimbria», quæ quasi ala et penna erat (teste Hesychio hom. *De S. Maria)* vestis Christi, sanata est a fluxu sanguinis, Luc. mu, 4L Rursum sicut sol sua luce fugat serpentes, lupos, tigrides, omnesque feras sævas et noxias : ita Christus sol justitiæ suo adventu in orbem dæmoncs effugavit, idola contrivit, peccata delevit, mundumque infirmum, imo mortuum sanitati ct vite restituit. Ita Theodorelus. Idem facit quotidie, dum exoritur in fidelium animis, sive peccatorum, sive justorum. Nam ex eis vel dæmoncs, ct peccata gravia, vel levia, concupiscentias, tentationes, malas cogitationes, omnesque infirmitates depellit et sanat, ut homo sibi redditus, sanus et vegetus incipiat operari opera non tantum sancta, sed et heroica, quibus perfectionis christianæ apicem et culmen conscendat. Verum quia bic agitur non de primo, sed de secundo adventu Christi, quo ipse judex, quasi sol justitiæ, piis in hac vita afflictis et oppressis suum robur, decus ct gloriam restituet, imo in immensum augebit ; hinc

Secundo et genuine, hæc cum eodem Theodoreto, Ruperto, Lyrano cl aliis accipias do sanitate , quam conscqucntur beati a Christo in die judicii, *q.* d.O viri pii, gemitis in hac vita, quod injuste ab impiis opprimamini, incarceremini, libertate privemini, uti vos, o Judæi, in Babylone , quasi in carcere cæco a Chaldæis conclusi fuistis ; verum attollite animos, sustinete fortiter. En brevi orietur vobis sol justitiæ, puta Christus judex, qui illorum injustitiam, et vestram justitiam coram toto orbe celebrabit, remunerabitur. Rursum in hoc sæculo affligimini mille infirmitatibus et ærumnis, ul spoliatione bonorum, paupertate, squalore, moerore, fame, sili, morbis, verberibus, vulneribus, morte et martyrio. Tolerate : en brevi sol justitiæ pennas, id est radios sanitatis suæ, in vos diffundet, quibus omnia vestra vulnera, omnes plagas, omnes m<rrores et infirmitates dispellet, uti sol tenebras, casque plene et perfecte sanabit. Nam corpora vestra afflicta et corrupta e sepulcris et cineribus suis educet, resuscitabit, beabit et glorificabit, ut saliatis quasi vituli de armento. Quocirca sanitas hæc multa complectitur : Christus enim in resurrectione omnes aegritudines non solum corporis, sed et animæ persanabit. Sanitas ergo corporibus guttu *primo,* erit ipsa ejus resurrectio;*secundo,* immor- corpori» talitas; *tertio,* impassibililas, ut nec ab igne, nec a gladio, nec ab hoste, nec a daemone, nec ab tapiri, ulla re creata amplius lædi aut pati possit ; *quarto,* agilitas; *quinto,* subtilitas; *sexto,* claritas; *séptimo,* felicitas; ocfino, gloria, puta omnis decor, omnis honor, omnis suavitas, omnes delicte, omnes opes, omne quod delectat.

Sanitas vero animæ erit *primo,* lætitia incoar- s»nit« rabilis, quæ omnem moerorem a mente, ct omnem lacrymam ab oculis absterget, juxta illud *Isai.* xxxv, 10 : «Lætitia sempiterna super caput eorum; gaudium et lætitiam obtinebunt, et fugiet dolor ct gemitus. » *Secundo,* integritas omnium animæ virium : nam, ut ait S. Prosper, lib. I *De Vitee contempt,* cap. iv : « Ibi erit intellectus sine errore, memoria sine oblivione, cogitatio sine evagatione, charitas sine simulatione, sensus sine offensione, saturitas sine fastidio, el lota sanitas sine morbo, n Anima enim per peccatum Ad® sauciata est in intellectu, per obscuritatem et ignorantiam ; in voluntate, per proclivitatem ad bona caduca; in irascibili, per varios metus et formidines; in concupiscibili, per infirmitatem et concupiscentiam multiplicem, etc. Christus in cœlo hæc omnia sanabit, dando intellectui lumen cl scientiam, voluntati constantiam in bono, irascibili heroicam fortitudinem, concupiscibili honestatem el rectitudinem, ul nil nisi honestum cl rectum concupiscat. *Tertio,* sanitas animæ erit lumen gloriæ, visio et fruitio Dei, ac dotes gloriosæ quæ ex ea conscqucntur, el derivabuntur in omnes animæ vires et potentias, ct ex illis in corpus. Unde S. Augustinus, epist. 56 *ad Dioscorum :* « Tam potenti, ait, natura Deus fecit animam, ut cx ejus plenissima beatitudine, quæ in fine temporis Sanctis repromittitur, redundet etiam in inferiorem naturam, quod csl corpus, non bealiludo, quæ fruenlis ct intclligcntis est propria, sed plenitudo sanctitatis, id est incorruptionis vigor. »

Moralitcr, hæc sibi applicent, ruminentque mar- Monll- tyres. En patimur pro Chrislo, ungulis laceramur, Ur: *?* dentibus ferarum laniamur, scorpionibus discer- "f",*. pimur, catastis distendimur, gladiis truncamur, tudine. ignibus torremur : veniet ecce, ct brevi veniet sol justitiæ Christus judex, qui membra nostra lacerata, laniata, discissa, truncata, tosta restituet, sanabit, et œterna gloria decorabit. Hæc co-

gitabas, o S. Laurenti, cum in craticula assareris, ct tamen insultabas tyranno. Hæc ruminabas, o S. Vincenti, cum non tantum omnia corporis tormenta, sed ct Dacianum tyrannum generose vicisti. Hæcmeditabaris, oS. Christina, cum a patre tuo idololatra, quasi carnifice flagris concisa, defluentes carnis particulas in vultum patris projiciens, dixisti : Recipe, o tyranne, carnem quam generasti.

Dicant cl pœnitenles : Affligimus nosmetipsos jejuniis, vigiliis, ciliciis, plagis; propter te, o Christe, mortificamur tota die, quia speramus carnis resurrectionem, in qua tu illam emaciatam, lividam, contractam, emortuam, nobis succulentam, roseam, floridam ct radiantem restitues; quando nimirum reformabis corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis tuæ.

Dicant ct mcerentes, certantes ac luctantes : Ecco lugemus in præsenli vita, mœsli flemus, suspiramus, ingemiscimus : nunc caro, nunc mundus, nunc dæmon nos lentat : nunc scrupuli angunt, nunc suspiciones cl timores deprimunt, nunc cholera irritat, nunc calumnio», probra, irrisiones affligunt, nunc labores fatigant, nunc dolores pene exanimant, ctc. Illucesce, o sol justitiæ! pennas et radios sanitatis tuæ in nos diffunde, ostende nobis faciem tuam, ct salvi erimus. Eia, Domine, aspiret dies sanitatis, ct inclinentur umbræ infirmitatis. Eia, aspiret dies ætcrnitalis, ct inclinentur umbræ mortalitatis, ut pulsis moeroribus, timoribus, scrupulis, tentationibus, doloribus, aspirent menti nostræ pax, serenitas, robur, integritas, gaudium ct jubilas sempiternus. Quoties ergo te infirmitas animi, quoties dolor corporis premit, cogita : Orietur brevi sol justitiæ, cl sanitas in pennis ejus. Illum suspice, illum invoca, illi spem mentemque affige : ita phoenix eris.

SMpi. riunì s. j viutu beaum.

Audi illi inhiantem S. Augustinum in *Méditât.* cap. six : « O domus Dei luminosa ct speciosa, dilexi decorem tuum, ct locum habitationis gloriæ Domini Dei mei : tibi suspiret peregrinatio mea nocte ac die, tibi inhiet cor meum, tibi intendat mens mea, ad societatem bcalitudinis tuæ pervenire desideret anima mea : dico ei qui fecit tc, ut possideat me in te, quia ipse fecit me et le.» Et paulo post : «O Jerusalem,dumus Dei œterna, post Christi dilectionem tu esto lætitia ct consolatio mea : dulcis memoria tui beati nominis sit revelatio mœroris tædiorumque meorum. Tædet cnim me, Domine, valde vilæ hujus, et istius ærumnosœ peregrinationis. Vita hæc vita misera, vita caduca, vita incerta, vita laboriosa, vita immunda, vita domina malorum, regina superborum, plena miseriis ct erroribus, quæ non est vita dicenda, sed mors, in qua momentis singulis morimur per varios mutabilitatis defectus, diversis generibus mortium. Numquid ergo hoc quod vivimus in hoc mundo, dicere possumus vitam, quam humores tumidant, dolores extonuant, ardores exsiccant, aer morhidat, escæ inllant, jejunia macerant, joci dissolvunt, tristitiae consumunt, sollicitudo coarctat, securit.s hebetat, divitiæ inflant et jactant, paupertas dejicit, juventus extollit, senectus incurvat, infirmitas frangit, moeror deprimit? Et his malis omnibus rnors furibunda succedit, simulque cunctis gaudiis istius misere vitæ ita finem imponit, ut cum esse desierit, non fuisse putetur. Mors ista vitalis ct vita mortalis, licet his aliisque sit respersa amaritudinibus, proh dolor! quam plurimos suis capit illecebris, et quam multos suis falsis promissionibus decipit! » Deinde sanitatem quam afferet Christus judex suis electis, ita depingit: »Otu vita, quam præparavit Deus bis qui diligunteum, vita vitalis, vita beata, vita secura, vita tranquilla, vita pulchra, vita munda, vita casta, vita sancta, vita ignara mortis, nescia tristitiæ, vita sine labe, sine dolore, sine anxietate, sine corruptione, sine perturbatione, sine varietate et mutatione, vita totius elegantiæ ct dignitati» plenissima : ubi non est adversarius impugnans, ubi nulla peccati illecebra, ubi est amor perfectus, el timor nullus: ubi dies ælernus, et unus omnium spiritus, ubi Deus facieadfaciem cernitur,ethoc vitæ cibo incussine defectu saliatur. Libet me tuæ intendere claritati, delectant me bona tua : avido corde quauto plus valeo mecum considerare, tanto plus amore langueo : tuo vehementi desiderio, tuaque dulci memoria admodum delector. »

Eurediemixi, — scilicet de hoc sæculo et vita, quasi de carcere, ut ingrediamini in alteram beatam et immortalem. Ila S. Hieronymus, Rcmigius, Albertus ct Vatablus. Aut potius, « egrediemini » in die judicii (de eo cnim hic agitur) de sepulcris, eum Christus sol justitiæ suis pennis, id est radiis gloriæ, vos resuscitabit et sanabit, aspirans vobis vitam gloriosam. Ita Theodoretus. Unde el Tertullianus lib. De Resurrect, *carnis,* cap. xxxi, legit : *Exibitis dc sepulcris, veluti vituli de vinculis soluti.*

Et salietis sicut vituli de armexto. — Hebræum eia *pus* significat *crescere,* impinguari, luxuriari, lascivire, saltare ex pastu, gaudio et petulantia, uti faciunt vituli saginati. Unde Chaldæus, Tigurina et alii vertunt : *Augescetis,* vel *pinguescetis sicut vituli sagina:;* Pagninus, *sicut vituli saginati,* id est altiles; Septuaginta : *Salietis sicut vituli dc vinculis relaxati* et *soluti,* ut legit Tertullianus lib. *De Resurrect, earn.* cap. xxxi; vituli enim præ aliis animalibus saliunt, el petulci sunt (unde vitulus dicitur a *vitulando,* id est, lasciviendo). Hinc vinculis constringuntur, idcoquc dum iis exsolvuntur, quasi carcere liberali, præ gaudio miro exsiliunt (uti ct pueri e scholi» emissi), præserlim dum saginantur : tum enim sanguine ct spiritibus vitalibus abundant. Porro vituli teneri domi in stabulis saginantur lacte; majores vero in pascuis cum armento, id est grege boum et vaccarum. Unde Nosicr ver-

tit : «Sicut vituli dc armento,» id est sicut vituli armenti, qui cum armenio pascuntur, idcoque juxta suas matres aliosque vitulos el boves sibi congeneres, sibiquo similes, lætabnndi exsultant. Omne cnim animal gaudet sibi simili, cum coque delectatur, ct si juvencum sit exsultat. Unde Rupertus, ct ex co Delrio *adagio* <027, « vitulum dc armento,» explicat *vitulum armentarium :* nam qui cum armento vagatur, vinculo liberatus est idcoque exsilit. Aut, « vituli de armento, » id est separati ab armento, positique in stabulis, ul ibi sagincntur.Signiiicalhac phrasi Malachias miram exsultationem piorum, qui in hoc inundo quasi in carcere ab impiis (velut Judæi in Babylone a Chaldæis) pressi ct oppressi fuerant, in resurrectione a Christo ita sanandos, ul sint succulenti, speciosi, fortes, imo gloriosi, idcoque quasi vituli saginati incredibili gaudio exsultent, juxta illud *Sapient,* m, 7 : «Fulgebunt justi sicut sol, cl sicut scintili® in arundineto discurrent. » Unde Mariana sic explicat : Salietis, inquit, id est pr® gaudio choreas plaudetis, juxta illud *Psalm,* cxlix. 5 : « Exsultabunt sancti in gloria, lœtabuntur in cubilibus suis. » Vox ergo *salietis* significat *primo,* plenam sanitatem, robur ct vigorem corporum beatorum; *secundo,* læliliam ingentem, unde Vatablus vertit : *Dissilietis huc illuc; tertio,* dolem agilitatis, inquit Suarez HI pari. *Quast.* LIV, ari. 4, disp. XL1V, sect, iv, ex Innocentio 111, qua instar fulguris discurrent celerrime quaquaversum, ul ubi voluerit esse spiritus, ibi protinus sil ct corpus, juxta illud *Isai.* xl, vers. uli. : « Qui sperant in Domino mutabunt fortitudinem, assument pennas ut aquil®, current et non laborabunt; ambulabunt, ct non deficient. » Unde S. Anscimus, lib. *De Similitud,* cap. li, asserit beatos in agilitate similes fore angelis, quia a cœlo ad terras dicto citius ditabuntur; impios vero præ pondere neque pedes, nec manus, nec aliud corporis sui membrum moturos, aut movere posse. Et cap. lu, docet beatum, si velit, posse terram loeu suo movere; damnatum autem nec vermes ab oculis amovere. Hujus rei symbolo sancla illa animalia, *Ezcchicl.* i, 14, « ibant et revertebantur in similitudinem fulguris coruscantis. »

Do.< nutu.

rer ans'lll ieûc'

Quarto, vox *salietis* significat mutationem in gentem beatorum, per salium quem e terra facient in cœlum. *Salictis* ergo e cano ad cœlum, c morte ad vitam, ex œrumnis ad gloriam, e sepulcro ad thronum Dei ct Agni. Ha sponsa, id est Ecclesia beatorum, imitabitur sponsum Christum, de quo *Cantic.* n, 8, ait ipsa : «Vox dilecti mei : ecce l>te venit saliens in montibus, transiliens colles. Similis est dilectus meus capre® hinnuloque cervorum. » Christus cnim ingentes dedit saltus, dum e cœlo saliit in uterum Virginis; ex utero in prosepium, e presepio in crucem, e cruce rediit in cœlum.

Chori et

Quinto, cœlestcs choros et choreas, ovationes et plausus beatorum. Alludit ad Judæos, (pii transito mari Rubro cl submerso Pharaono, sacros choros praecinente Maria duxerunt, *Exod.* xv, 20, ac peracta peregrinatione 40 annorum per desertum, quiete et læle incolentes terram promissam, quæ typus erat cœli cl cœlcslis beatitudini, in festo Tabernaculorum inter alia latiti® signa, tenontes manibus palmas saltabant, cl choreas ducebant, uli ostendi *Levit,* cap. xxm, 40. Quo anagogice repraesentabant choros beatorum in calis, ubi peracta victoria palmati, perenne agent festum Tabernaculorum, juxta illud : « Laudate cum (Dominum) in tympano ct choro, » *Psalm. cl,* 4. Et: «Omnes gentes, plaudite manibus, jubilate Deo in voce exsultationis, » *Psalm,* xlvi, i. El : « Sancii ejus exsultatione exsultabunt, » *Psalm.* cxxxi, 16. El *Psalm,* lxvh, 26: « Praevenerunt principes conjuncti psallentibus in medio juvencularum tympanistriarum.» El *Psalm.cw,* G : « Venientes autem venient cum exsultatione, portantes manipulos suos. »

UaUh ruw*

Licet cnim chorea mundanorum sit mollis ct lasciva, colitum lamen est casta et angelica.«Sic vinum bibas ut Cato, sic lerram pede pulses ut Scipio, » inquit ille. Scipio cnim imperator, inquit Seneca lib. *De Tranquil!.,* in ludis cl festis corpus movebat ad numeros, et tripudiabat, non molliter, sed viriliter, non facturus nominis sui detrimentum, etiamsi ab hostibus spectaretur. Simili modo David saltavit totis viribus ante arcam, Il *lieg.* vi, 14; ct Israclitides coram Saule ct Davide, percusso Goliath, choros agentes cantabant in tympanis ct sistris : « Percussit Saul mille, cl David decem millia, » H *Peg.* xvm, 7; ac Jephte victori a cæde hostium redeunti occurrit filia cum tympanis cl choris, *Judie,* xi, 34 : « Chorea mundana, inquit Conradus Clingius in Locis Theologicis, cap. *Dc Chorea,* est circulus cujus centrum est diabolus, el circumferentia omnes angeli ejus. At chorea cœlestis esi circulus, cujus centrum est Agnus, et circumferentia omnes virgines et electi ejus. » llincCa/dic. vu, I, dicitur : a Quid videbitis in Sulamilc, nisi choros castrorum? » El Jeremías cap. xxxi, 4, dc Ecclesia tam militante, quam triumphante ait: «Ædificabcris virgo Israel, adhuc ornaberis tympanis tuis, et egredieris in choro ludentium. » El *Luc.* xv, 23, senior lilius in convivio junioris reducis el redivivi audivit « symphoniam cl chorum; » nimirum hunc chorum poscunt nupti® Agni, quas scilicet cum Christo sponso perennes celebrabit Ecclesia, *Apoc.* xix, 9, et cap. xu, 2. Quocirca S. Augustinus in *Méditât,* cap. xxii : « Ulinam, inquit, illis sanctissimis choris inleresscm, ulcum beatissimis spiritibus gloriai conditori assisterem! » Et S. Athanasius, vel potius Anastasias (citat enim *Quast.* Ill ct Vili, Epiphanium ct Nysscnum, qui Alhanasio fuere posteriores) ad Antiochum, *Quœst.* XXXI11 : «Sanctorum, inquit, animœ a Sancio Spiritu incitai®, cum angelis in regione vivorum Deum laudant ct tripudiant. »

yerí'l. 3. Et CALCABITIS (Tigurina, *conculcabitis)* IMPIOS. —Tertullianus lib. *De fícsurrect. carnis, cap. xxxt : Conculcabitis inimicos. Primo,* quia eos sub pedibus habebitis : impii enim in valle Josaphat judicandi consistent; pii vero rapientur obviam Christo in aera, ibique cum eo sedebunt quasi judices. *Secundo,* quia tanto gaudio afficiemini, quanto afficeremini si nunc calcaretis inimicos vestros, *q. d.* Eritis superiores improbis , cisque dominabimini. *Tertio,* quia quasi assessores Christi judicis damnabitis impios. Unde Pagninus vertit : *Diruetis impios. Quarto,* quia per dæmones quasi lictores ct exsecutores scntenliæ vestra deturbabitis cos in tartara, ubi erunt « quasi cinis sub planta pedum vestrorum,» id est instar cineris comminuti cl humiliati, nempe contemptissimi cl abjectissimi. Rursum cinis notai ignem gehennæ, ait Vatablus; in illo enim erunt impii «quasi cinis, » id est adurentur ut cinis, non quod memorandi et in cinerem redigendi sint, sed quod sicut cinis in igne semper perdurat, ila in eodem perdurabunt et impii in reternum. Quid cnim impiis, æque ac cinere, vilius, miserius, squalidius, aridius, sterilius? Ita Catullus :

> Troja nefas, commune sepulcrum Asias Europæquo :
> Troja vinJm, el virtutum omnia acerba cinis.

Et P. Sabinus :

> Jam cinis, et tantum flebile Troja solum.

Seneca in *Hercule furente :*

> Cadmia proles, atque Ophionius cinis, quo recidistis!

Claudianus *in Eutropium :*

> Migdonii cineres, ct si quid restat Eoi.
> Quod pereat regni.

Is DIB qua facio, — id est faciam, scilicet in dic judicii, quando faciam vos calcare impios, sicut ipsi in hac vita conculcarunt vos, juxta illud *Psalm.* cxlix, G : « Exaltationes Dei in gutture eorum , ct gladii ancipites in manibus eorum : ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis : ad alligandos reges eorum in compedibus, ct nobiles eorum in manicis ferreis, ut faciant in eis judicium conscriptum : gloria haec est omnibus sanctis ejus. » Et *Sapient,* m, 8 : « Judicabunt nationes, ct dominabuntur populis. » Et *Matth.* XIX, 28 : « Vos qui secuti estis me in regeneratione, cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel. »

Ven. i Memextotr i.rc.is Moysi. — Hinc Judæi contendunt probaro legem Mosis non fuisse abolitam per Christum, sed duraturam usque ad diem judicii : de eo cnim hic in praecedentibus et sequentibus agitur. Respondet *primo* Rupertus, Lyranus cl Valablus per *legem* hic intelligi praeopta moralia, quæ durant etiam tempore legis nova*. Verum obstat, quod legem hanc explicans, subdit Malachias *prwepta,* hebraico r-wpn *chuckim,* id est sanctiones circa sacra el ritus, puta præcepla cærcmonialia ; ct*judicio,* id est praeopta judicialia. *Secundo.* alii sic explicant: • Mementote legis Mosi, » ut scilicet in ejus ceremoniis, ritibus el judiciis in lucamini Chrislu met Ecclesiam ejiisque sacramenta;» et judicia, » quæ in illis figurantur. Moses cnim expresse de Christo audiendo ita Judæis praecepit ; a Prophetam de gente tua ct dc fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus ; ipsum audies, p *Dcuter.* cap. xvm, 15. Ila S. Hieronymus, Theodoretus, Arias et alii. Verum et hoc arctius cl coactius videtur. Nam jubere ut meminerint legis, est jubere ut eam opere compleant, ejusque sanctiones cæremoniaks et judiciales observent. Hoc autem nan potuit Malachias jubere Judæis pro tempore Christi et legis Christian».

Dico ergo Prophetam loqui Judæis sui ævi, el posteris eorum futuris, usque ad Christum : toto cnim hoc tempore duravit et obligavit lex Mosis. Ad eam ergo servandam Judæos sui temporis adhortatur, quia ipsi in ea servanda refrixerant, prasertim in præceptis cæremonialibus de dandis decimis et primitiis, uti vidimus, cap. in, 8. Illos ergo excitat, cisque dat acrem stimulum ad legis observationem, scilicet reprasentalionem dici judicii, *q. d.* Videte ul leges omnes a Mose praescriptas observetis, tam quæ Dei cultum, quam qua' jus proximi spectant. Nam Deus in die judicii legis servatæ, vel non servatæ exactam a singulis rationem requiret, ac eam observantes glorificabit, non observantes condemnabit Nolite ergo dicere : « Ubi est Deus judicii? » uti dixistis cap. n, 17. Nec: a Vanus est qui servit Deo, ct quod emolumentum quia custodivimus praeopta ejus? uti dixistis cap. m, 14. In die cnim judicii videbitis Christum esse Deum judicii. nec vane vos servisse Deo, ct pracepta ejus custodiisse. « Tunc enim orietur vobis sol juslitiæ, et sanitas in pennis ejus, et egrediemini, et salietis sicut vituli de armento. Et calcabilis impios, » etc. Ita Remigius, Albertus, Hugo, Vatablus, Arias ct alii.

Perperam ergo Victorious et Maldonatus in *Matth.* Avii, ex hoc Malachite loco ct ex Apoc. xi, 0, censent cum Elia venturum, non Henoch, sed Mosen, ut ambo certent contra Autichrislum.

h Hoiieb. — In Sina, ut dixi *Exod.* xvn, 6.

5. Ecce ego mittam vobis Ellam. — Post exhor- «w-S.
talionem suorum ad legem Mosi servandam, quam obiter inseruit Propheta, hic redit ad diem judicii, ejusque prodromum assignat Eliam.

Quieres : Quisnam hic Elias? Calvinus et nonnulli catholici, ul Ihirgensis, Arias, Clarius, censent esso Joannem Baptistam, quia de eo, ad hunc Malachite locum respiciens Christus *Matth.,* xvn, 10, ait: « Elias jam venit,» scilicet Joannes Baptista, uti mox explicat S. Matthæus. Et cap. xi,

14 : « Omnes Prophète cl lex usque ad Joannem prophetaverunt. Et si vultis recipere, ipse est Elias qui venturus csl. n Ali novantes per *Eliam* accipiunt quoslibet prophetas a Deo in orbem FJiim mittendos. Verum dico, certum est per Eliam liic rinvìo vcrum Eliam accipi, non Joannem Baptistam, c* aut chorum Prophetarum. Probatur *primo,* quia mnodi. Septuaginta hunc Eliam vocant *Thesbilen :* sic r'Ular enim habent codices Vaticani et alii, ut mirum sil in Regiis t o *Thesbilen* deesse. Sic ct versio Ara- &«aüj. bica: *Ecce,* ait, *ego mittam vobis Eliam Thesbiten, ante apparitionem dici Domini terribilis.* Ergo de vero Elia hic csl sermo : ncc enim Joannes Baptista fuit Thesbites. Secundo, quia Elias hic erit procursor secundi adventus Christi ad judicium : hic enim erit « dies Homini magnus et horribilis : » Baptista vero præivit primum Christi adventum in mundum. *Tertio,* quia cum Elias veniet, veniet ct Christus percussurus terram anathemate, uti indicat Propheta, vers. ult. Hoc autem fiet in secundo adventu. Nam in primo venit salvare mundum , non perdere aut percutere. *Quarto,* ita ad hunc locum alludens explicat Ecclesiasticus, cap. x l v iii, iO, dicens : a Qui scriptus es in judiciis temporum lenire iracundiam Domini, conciliare cor patris ad filium, ct restituere tribus Jacob. » Et Christus *Matth.* xvn, 10: a Elias quidem, inquit, venturus est et restituet omnia, n *Quinto,* quia ita interpretantur Patres Græci et Latini. Cyrillus, Theodoretus, Remigius, Ilaymo, Albertus, Hugo, Lyranus et alii hic, S. Chrysostomus, Eufhyinitis, Beda, Anselmos, S. Thomas in *Matth.* xvn; Hyppolitus lib. *De Consummatione saxuli;* Cyprianus, tract. *De Sina et Sion* ; Ephrein, tract. De *Antichristo;* Prosper in *dimidio temp.* cap. xin; Tertullianus lib. *de Anima,* cap. XXXV ; Justinus dial. *Contra Tryphon.* Nyssenus lib. *Testimon. contra Judaeos;* S. Augustinus, lib. XX *Dc Civit.* XXIX ; S. Gregorius, XI *Moral.* X, Andreas, Ambrosius, Ilaymo, Rupertus cl Aretas in *Apoc.* cap. xr. Eadem fuit communis Hebroorum sententia, ut patet *Matth.* xvn, 10. Idem de Elia prodixit Svinila, dum ita canit :

> Tum quoque cœlesli curru devectus inibit
> Terras de cerio Thesbites, sign.ique trina
> Ostendet loti mundo vilæ pereuntis.

Dices : S. Hieronymus per *Eliam* accipit chorum Prophetarum, qui proibii secundum Christi adventum. Respondeo : S. Hieronymus mystice explicat Eliam, ut mox dicam, non lilleralitcr. Nam Eliam in persona esse venturum clare docet ipse in cap. xi et xvn S. *Matthaei.* Instabis : Quomodo ergo S. Hieronymus hic ait : u Judæi et Judaizantes hrrctici anle suum Eliam putant esse venturum? p Respondeo quia Judæi suum adhuc exspectant Messiam, ejusque primum in mundum adventum, cujus præcursorcm censent fore Eliam : hos redarguit S. Hieronymus. El merito csl enim hic duplex eorum error. Prior, quod censeant Christum nondum venisse. *Posterior,* quod putent Eliam fore præcursorcm primi adventus Christi, cum sit futurus procursor secundi.

Ad argumentum initio ex cap. xvn *S. Matth.* propositum respondeo, simillimos in officio, zelo, praedicatione et sanctitate fuisse, cl fore Eliam el Joannem Baptistam ; quia hic fuit procursor Christi in primo adventu, ille erit procursor ejusdem in secundo adventu. Quocirca unus sortitur nomen alterius, ulpote cujus est anlilypus. Joannes Baptista enim vocatur Elias, non in persona, sed ob similem spiritum et virtutem, ut ait Gabriel *Lue.* i, 18 : « Ipse procedei ante illum in spiritu ct virtute Elia?. » Distinguit ergo Christus duos Elias, unum ad litteram, do quo ait : « Elias quidem venturus est, ct restituet omnia; » alterum typicum, puta Joannem Baptistam, de (pio ait : « Elias jam venit. » Judæi enim confundebant duplicem Christi adventum, cumque commiscebant in unum, ante quoin venturus esset Elias, ac proinde aiebant necdum venisse Christum, eo quod necdum venisset Elias : quibus respondet Christus duplicem esse Christi adventum, el prioris præcursorcm esse typicum Eliam , puta Joannem Baptistam, uti prodixit Malachias cap. in, vers, i ; posterioris præcursorcm fore verum Eliam, ac proinde cum ipsi viderent Eliam typicum , credere debere jam venisse Christum, cujus ipsum fore præcursorcm prodixerunt Prophète.

Mystice S. Hieronymus et cx eo Remigius: a Post Mosen, inquit, cujus mandata specialiter docuimus esse servanda, Eliam dicit esse mittendum, in Moyse legem, in Elia prophetiam significans. Et Dominus atque Salvator transfiguratus in monte loquentes habebat Moyscn cl Eliam in candidis vestibus, qui ct dicebant ci quæ passurus esset in Jerusalem. Lex enim cl omnis Prophetarum chorus Christi prodicat passionem.» Et Mox : « Mittet Dominus in Elia (qui interpretatur Deus meus, et est de oppido Thesbi, quod conversionem ct poenitentiam sonat) omnem Prophetarum chorum, qui convertat cor patrum ad filios. »

Quærcs pr imo , cur hic Propheta injiciat mentionem Elite? Respondeo *primo,* quia cap. i, 10, cl cap. ii, 2, prodixit reprobationem judaismi ct Judæorum per Christum ; ul ergo cos consoletur ct Christo conciliet, prodicit hic cos rursus revocandos fore, cl in pristinam gratiam recipiendos a Christo tempore Eliæ, per ejus praedicationem cl miracula. Igitur cum cum viderint, recipient quasi verum Eliam hic prodictum, ac in Christum quem Elios praedicabit, credent. Quocirci Judæi avide exspectant Eliam, ul Christum ab eo designatum amplectantur. Hinc Rabbinorum de Elia gnome est : *Tisbi,* id est Elias Thesbites, *solvet dura,* hoc est, nodos omnes ct quæslioncs. Ad Eliam enim remittunt quidquid in Scrip-

tura dubium ct obscurum incidit uti refert Quinquarboreus in *Abbreviaturis JIebr.* Imo Judæi etiamnnm, quoties aliquem circumcidunt, ponunt ornantque Elire sellam, censentes cum in spiritu adesso, et zelari pro lege Domini, uti tradunt Rabbini in *Thalmud,* tractat. *Ilerachot,* ct R. David hic, ct Galatinus lib. X, cap. vi. Secundo, quia Malachias dixit vers. 2, quod Christus linientibus Deum in die judicii « orictur, quasi, sol justitiæ, et sanitas in pennis ejus; et egrediemini, et salietis sicut vituli de armento, et calcabilis impios. » Talis autem fuit crilque Elias; undo congrue erit Christi praecursor. Fuit enim ipse, crilque sui revi phœnix, imo sol illuminans, sanans ct accendens amore Dei frigida hominum corda; unde ct meruit curru igneo, quasi Phaeton, rapi in caelum : hinc et Elias dictus csl quasi íxíc;, id est *sol,* ait S. Chrysostomus dc quo mox plura.

Cnr veden l'rima ‘‘«»•

Quaeres secukdo, cur Elias potius quam Moses, alius› futurus sit precursor secundi adventus Christi? Respondeo *primo,* ob ingentem zelum, quo prre aliis Prophetis a Deo dotatus fuit Elias. Cum enim mitteretur a Deo ad corrigendos sreculi sui corruptissimi mores, ct ad idololatriam ex Israele exstirpandam, opus erat ei ad hoc perficiendum ingenti animi robore ct zelo, quem proinde Deus ei iudidil; coque conflixit el debellavit tam impiissimam Jezabel cum Achab marito suo, quam omnes prophetas Daal, quos cl occidit, 111 *Ileg.* xvm. Simili zelo opus erit in fine mundi,'quando refrigescet charitas, ct abundabit iniquitas. Mittetur ergo zelosus Elias, ut cum Antichristo confligat, ut perversissimos illius revi inores emendet, itaque viam sternat Cliristo venturo. Moscn, licet zelosum, non congruit redire, ne videatur legem veterem suo reditu restituere, et Judreos in judaismo confirmare : ipsi enim ad aliud non appellant quam ad Mosen ejusque legem.

Secunda.

Secundo, quia Elias missus fuit a Deo ad tollendum schisma, quod fecit Jeroboam ct decem tribus apostatantes a Juda et a Deo, pro coque adorantes vitulos aureos in Dan et Bethel. Simili modo mittetur in fine mundi ad tollendum schisma, quod olim fecerunt Judæi a Christo et cæteris gentibus fidelibus, ul cos uniat Cliristo et Ecclesia*. Judæi enim ipsi credent, nipote judreo, et prophetas suo, adeo in Scriptura celebrato, ct promisso ad idem opus, quod olim fecit, iterum peragendum in fine mundi. Hanc causam dat Malachias, cum subdit : « El convertet cor patrum ad filios, ct cor filiorum ad patres eorum; cl restituere, » id est ut restituat Deo ct avitre fidei, « tribus Jacob, » ul ait Ecclesiasticus cap. xlviii, 10.

Tmii.

Tertio, quia sicut olim sub Noe mundus periit diluvio, sic in fine peribit igne conflagrationis. Mittetur ergo Elias Propheta igneus, ut ignem instantem peccatoribus preuuntict, cosque ad fidem et poenitentiam accendat, quo hunc ignem evadant. Hinc *Eccli.* cap. xlviii, 1 : «Surrexit, inquit, Elias propheta quasi ignis, et verbum ejus quasi facula ardebat. »

Quarto. quia Elias ob zelum endestem raptns csl m cadum. E cœlo ergo quasi caelestis Christi e calo venturi testis adveniet, juxta illud *Eccle».* xlviii, 9 : « Qui receptus cs in turbine ignis, in curru equorum igneorum ; qui scriptus es in judiciis temporum (id est tempore a Deo judicato ct decreto) lenire iracundiam Domini. » Adde id meruisse Eliam sua virginitate et puritate angelica. Eum enim virginem fuisse, el quidem illo revo singularem, docent S. Ignatius *epist.* 11, S. Ambrosius lib. I De Vnj. et S. Epiphanius in *Anebor. : a* Elias, ait, erat in virginitate, ut prerogativa virginitatis immortalitatem predicarci mundo. » S. Ephrem, serm. De *Transfiguratione :* « Aspexit, inquit, virgo veteris Testamenti 'virginem novi, Elias nimirum Joannem. »

Quitu,

Quinto, quia Elias fuit dux el antesignanus prophetarum, tum tempore, tum dignitate, tum sanctitate, tum libertate et efficacia pradicandi, tum rerum gestarum gloria; unde representat totum chorum prophetarum, ailS. Hieronymus, qui prreil Christo, eique testimonium perhibet. Eadem de causa Elias apparuit apostolis in Transfiguratione Christi, ul ostenderet ipsum esse Christum, seque et omnes Prophetas illi suum dare calculum, iliique attestari quod ipse esset Messias orbis salvator.

Seu*,

Sexto, quia Elias Israelis cl Judæorum fuit cuslos, propheta, doctor, protector, apostolus. Veniet ergo, ul suos Judreos per lot srecula aberrantes a Deo, ad eum el Christum reducat. Unde Elisæus Elire, dum in cadum raperetur, succlamabat ; « Paler mi, pater mi, currus Israel et auriga ejus, » *q. d.* Tu, o Elia pater mi, cras Israelis auriga et currus, quia eum ul auriga regebas et flectebas quocumque volebas, eumdemque ul currutolerando bajulabas, protegebas ac propugnabas contra Syros aliosque hostes. Unde Septuaginta vcrlunt : *Pater mi, currus Israel et equites ejus.* q. d. Tu, o Elia, eras lotum robur, totus exercitus Israelis, qui magis cimi servabas ct defendebas tuo zelo, precibus et meritis, quam magna curruum el equitum multitudo. Preclare Tertullianus lib. *Dc Anima,* cap. xxxv, citans hæc Malachiæ verba : « Elias, inquit, non ex decessione vitre, sed ex translatione eventurus est, ncc corpori restituendus, de quo non csl exemptus, sed mundo reddendus , de quo est translatus, non ex postliminio vitre, sed cx supplemento prophetia?, idem et ipse ct sui nominis el sui hominis. »

s*püau.

Septimo, quia, sicut Elias curru igneo raptus in cadum, typus fuit gloriosa? ascensionis Christi in coelum : ita rursum typus fuit gloriosi regni Christi et beatorum, quo in dic judicii triumphantes ascendent in cadum, ibi in æternum regnaturi. Apposite ergo gloriosus Elias prreibit glo-

riosum Christi adventum, uti sol oriens prœit solem meridianum. Fuit enim Elias sua sanctitate, zelo et raptu quasi tAigc, id est sol mundi. Vide S. Chrysostomum serre. *De Ascensione Eliæ,* tom. I, ubi triumphalem Eliæ currum depingens infer cæteraail: a Oportebat namque errantis populi rectorem, gubernatoremsacrorum, moderatorem discrepantium voluptatum, Israelis aurigam; ul, quoniam ad jugum timoris Dei lascivos et vagos animos revocavit, frenis lorisque astrinxit, el ad iter disciplinae recto tenore currendum concordi quadam copulatione composuit, ad regna cadeslia curru atque equis transvolaret evectus, » Addit deinde : « Hinc poetas atque pictores in figuranda solis imagine, exempla credo sumpsisse : qui curru atque equis fulgentibus ipse rutilans, ct fluctu Oceani levatus inter praruptos montium scopulos evadens, quasi ad cœlestia videtur ascendero. Sol enim gneco sermone appellator. Unde Elias vere quia curru et equis fulgentibus igne, de Oceani fluctu, id est de mundi commotione per montium scopulos, id est per magnorum laborum difficultates, progrediens, ad cœlestia devectus ascendit, n Erat cnim Elias « vir cui totus mundus erat inferior, n ut idem ait/tornii. 15, inter 27, ex variis inS. *Matth.* locis.

(kün. Orfaro, quia Elias exemplum ct typus est beats resurrectionis, quam in die judicii Christus conferet omnibus beatis et electis. Unde ex Epiphanio in *Anchor.,* S. Augustinus lib. XV *DeCivif.* xix, Eliam et Henoch vocat primogenitos nostra resurrectionis. El Tertullianus lib. *De Resurrect, carnis,* cap. v, 8 : a Henoch ct Elias, inquit, nondum resurrectione dispuncti, quia nondum morte functi, quia tamen de orbe translati, el hoc ipso tam æternitatis candidati, ab omni vitio, et ab omni damno , et ab omni injuria ct contumelia immunitatem carnis ediscunt, cuinam fidei testimonium signant, nisi qua credi oportet hæc futura integritatis esse documenta? n

M uli- Moraliler, disce hic cx Elia quanta virtus sit zelus, quantique Deus faciat zelosos, utpote quos velit sibi esso vicinos, suosque esse prodromos, precursores ct indices, uti fuit antitypus Elias, scilicet Joannes Baptista; de quo Gabriel Zachariæ, *Luca* i, 17 : a Ipse precedei ante illum in spiritu ct virtute Eli.»-. » Talis fuit S. Paulus, dicens *Rom.* vm , 35 : « Quis nos separabit a charilate Christi ? Tribulatio? an angustia?» etc. Talis fuit S. Ignatius, cujus igneas epistolas, vitam et martyrium si quis legat, ignescet. Talis Franciscos, qui proinde adhuc vivens, sed absens, suis fratribus apparuit quasi sol in curru igneo, tanquam alter Elias zelator legis divinæ, suo ardore accendens orbem, coque rapiendus in cœlum « Intellexerunt namque concorditer omnes sanctum patrem absentem corpore , prasentem spiritu, transfiguratum tali effigie, supernis irradiatum fulgoribus et ardoribus inflammatum ; supernatural!* virtute in curru splendento simul ct *igneo,* sibi demonstrari a Domino, ut tanquam veri Israelita} post cum incederent, qui virorum spiritualium, ut alter Elias, factus fuerat a Deo currus ct auriga, » ait S. Bonaventura in *Vita* ejus, cap. iv. Do hoc suo zelo gloriatur Elias, IV *Rcg,* xix, 11: « Zelo, ait, zelatus sum pro Domino Deo exercituum : quia dereliquerunt pactum tuum filii Israel, altaria tua destruxerunt, Prophetas tuos occiderunt gladio, derelictus sum ego solus, et quærunt animam meam, ut auferant eam. »

6. Er CONVERTET COTI PÂTIIUM \D FILIOS.—Varii va- Ven.o. rie hoc explicant. *Primo,* S. Hieronymus hic, S. Augustinus XX De *Civit.* xxix, Gregorius XI *Morat,* ix, cl cx iisToletus Eue. i, 17, sic explicant : Elias cor, id est mentem, patrum transferet in filios, excitando scilicet in filiis idem cor, id est cumdcm animum, fidem, dcs;derium ct devotionem erga Christum, quod habuerunt eorum paires, ut cos filii imitentur cl aemulentur, 7. *d.* Elias sua praedicatione restituet ct revocabit fidem ct devotionem patrum, Patriarcharum scilicet et prophetarum antiquorum erga venturum Messiam, in filiis, id csl posteris, ut el ipsi viva fide ct ardenti studio Christum quasi Messiam jam prasentem amplectantur; itaque ignitum patrum erga Christum desiderium , jam multis sœculis per infidelitatem ct scelera exstinctum accendet in filiis. Unde pro *convertet* hebraico est J'iri *hosçeb,* id est redire faciet, 7. *d.* Elias faciet ut in filiis redeat cor, id est mens, fides el devotio patrum. Alludit *hosçeb* ad *Tisbi,* id cslThesbitcs : *Elias* enim hebraico idem cstquod *Deus meus ; Tisbi*significat conversionem ad pœnilentiam, restitutionem ct revocationem, 7. *d.* Elias juxta nomen suum ct patriam erit Thesbiles, quia convertet suorum corda per poenitentiam ad Deum suum ; itaque omnia in integrum restituet el revocabit : iía S. Hieronymus. Hoc est quod ait Christus : « Elias venturus est ct restituet omnia, » *Matth.* xvn. *Et Eccli.* cap. xlvih, 10 : « Veniet Elias conciliare cor patris ad filium, ct restituere tribus Jacob, » id est Elias duodecim tribus collapsas a vetere veraquo patrum fide et religione, in pristinam cl avitam pietatem restituet : per racitatem cl perfidiam fractas et dissipatas, ostensa fidei luce redintegrabit. Verum hic expositioni objici potest id quod sequitur: « Et cor filiorum ad patres eorum ; » nec cnim Elias cor, id est mentem el devotionem, filiorum transtulit in patres, ul illam cis inderet, utpote qui eam primitus habuerant, cl jam erant mortui. Sed respondeo sensum esse: Elias convertet «cor filiorum ad patres; » id est, efficiet ut Judæorum cor, id esi mens ct fides, consentiat el adinerescal cordi, id est menti cl fidei patrum.

Secundo, R. Salomon, Abcn-Ezra, R. David, Arias, Vatablus cl a Castro consent hac phrasi non aliud significari quam omnes , tam paires quam filios, ad unam fidem ac religionem con-

vertendos, *q. d.* Elias convcrlet cor patrum ad filios el cor filiorum ad patres, id est Tacici ut patres et filii habeant unum cor, id est sint unanimes in fide et amore Dei, ut uno communi corde et animo patres cum filiis, cl filii cum patribus, id est tam majores quam minores, Christum recipiant atque colant. Unde Abcn-Ezra : Erunt, ait, omnes cor unum, seu cordis unius ad revertendum ad Dominum, tam patres quam filii. Verum sic potius dixisset: Convertet cor patrum et filiorum ad Christum; jam autem dicit : Convertet cor patrum ad filios, et cor filiorum ad patres.

Tertio, q. d. Elias sua prædicatione el zelo efficiet ut Judæi in line mundi imitentur suos patriarchas, ut sicut ipsi crediderunt, speraverunt, sumineque desideraverunt et amaverunt Christum venturum; ita filii corum credant, sperent, summe desiderent ct ament eum praeteritum, imo praesentem : itaque cor patrum a filiis incredulis ante aversum, ad cos jam credentes convertet, facictque ut Patriarchæ, Judæos Christo credentes, pro legitimis filiis agnoscant, et ament : « Abraham cnim pater vester exsultavit ut videret diem meum : vidit ct gavisus est, » ait Christus *Joan.* vm. Idem dic de Isaac, Jacob, Mose, David, etc.: itaS. Hieronymus, Rcmigius, Rupertus, Lyranus ct alii. Hoc cnim est reduccre, vel convertere cor unius ad alterum, nimirum redintegrare amorem pristinum, reconciliare allectum aversum : cor cnim est symbolum cl sedes amoris. Ilie sensus sequitur cx primo, ac proinde uterque genuinus est, ct connectcndus. Quia cnim Judæis in fine mundi erit idem cor, id csl animus , fides ct pictas in Christum, quod fuit patrum; hinc consequenter erit idem cor, id est amor et charitas mutua, patrum fidelium erga filios fideles, ct filiorum erga patres. Unde Lucas cap. i, 17, hæc verba Malacbiæ applicans antitypo Eliæ, id est Joanni Baptistæ : « Convertet, inquit, corda patrum in filios ; » cl pro eo quod Malachias subdit : « Et cor filiorum ad patres, » vertit : « Et incredulos ad prudentiam justorum, » hoc est, *pruno,* q. d. Elias, æque ac Joannes, convertet Judæos ad prudentiam , id est ad fidem, quam de Christo venturo habuerunt prisci justi corum patres. Ila Maldonatus in *Luc.* i. *Secundo,* q. d. Faciet Joannes ut increduli diligenter considerent signa adventus Mcssiæ, a Prophetis præscripta, ct patribus a Deo data, atque ex iis credant Messiam jam venisse, Christmnque agnoscant, scilicet Christum esse hunc quem ipse eis digito ostendet, dicens; « Ecco Agnus Dei: » hoc enim prudentiœ est opus. Ita Tolelus in *Luc. i. Tertio* Joannes convertit incredulos, græcc áruOñ;, id est inobedientes, ut vertit Syrus, scilicet legi et præceptis majorum, ad prudentiam justorum, quæ est amare cœlestia ct æterna, non terrena et caduca; timere el colere Deum, ejusque leccs observare : qui enim hoc facit, is sapii et prudens est. Joannis énimprœdicatio erat hæc : « Poenitentiam agile : appropinquavit enim regnum coelorum, » *Matth.* m , 2. Eadem erit Eliæ.

Symbolice, Elias convcrlet cor patrum, id est Judæorum, ad filios, id est ad Christum et apostolos : hi cnim ex Judæis prognati, eorum fuerunt filii : ct cor filiorum ad patres, nimirum Christianorum ad Judæos (primi enim Christiani ex Judæis sunt orti), ‹7. *d.* Elias faciet ut Judæi credant Christo el Christianis, ut Christianorum fides et religio infundatur Judæis, ac proinde ulrique habeant unum cor, id est animum, fidem ct religionem, nimirum cultum Christi. Ita Theodorelus hic, et S. Chrysostomus, et Euthymius in cap. XVII *Matlhai,* ac Damascenus, lib. IV *bcFide,* cap. xxvi!.

Ex hoc ergo loco patet Judæos pene omnes in Juiii
fine mundi convertendos esse ad Christum, per
Eliam, lia censet S. Chrysostomus homil. 38 *in*
Matth. : « Elias, inquit, restituet omnia, increduli- t»r u›
t dem videlicet Judæorum qui tunc erunt residui,
ad fidem convcrlet. » Et post nonnulla : « Quomodo ergo crediturі sunt, inquies? Siquidem Elias cuncta restituet, non modo sane quia notiis, verum cliam quoniam usque ad illum diem amplior magis atque amplior gloria Christi radiis solaribus erit tulgentior, ad quæ omnia cum prædicalio illius acced d ad Christi fidem impellens, facillime suscipient. » Idem docent S. Augustinus XX *De Civit.* XXIX, Theodorelus in cap. xii *Daniel..* S. Gregorius hom. 12 *in Ezech.,* Damascenus lib. V *De Ftde,* cap. xxvn, Beda, lib. Ill *in Marc.* cap. xxvn, Theophylactus in cap. xvii S. *Matth.,* Ambrosius, Victorinos el Ansbertus in cap. xi Apjr., estque hæc communis Patrum et Ecclcsiæ traditio. Ubi nota : Cum ait Christus : « Elias restituet omnia, » significat ingentem tunc fore conversionem : adhæc Eliam facturum pacem inter Judíeos et Gentes, tanto tempore discordes, ul uno foedere in Christi fidem et Ecclesiam coeant : insuper, Eliam collapsos cleri et populi mores reformaturum, suoque zelo apostolico omnia ad ayitum nitorem et primigenium splendorem, quem habuit Ecclesia tempore Apostolorum, reparaturum, ut Christiana religio ct sanctitas ubique mirifice splendeat ct coruscet. Plura de Elia el Henoch dixi Gen. v, 24, cl apoc. xi, 2 el seq. Hinc rursum Julianus Arehicpiscopus Toletanus, lib. I *Contra Judaos,* probat cosjam aversos esse a Christo, ac consequeuler jam venisse Christum : quia ad eum convertentur in fine mundi : ncc cnim converti possunt nisi aversi; Judæi autem ab alio Christo non sunt aversi, quam a nostro Jesu Christo : ergo hic verus csl Christus cl Messias.

Ne forte veniam et percutiam terram, — id csl veniens percutiam, vel, cum venero judicare, percutiam. Est hendiadys, qua unum dicitur per duo. Nam rò *forte* non ad *veniam* (quia non fortuitum cl dubium, sed fixum cerlumquc est quod

veniet ad judicium), sed ad *percutiam* referendum est, *q. d.* Ne forte cum venero judicaturus terram, inveniam eam incredulitate ct sceleribus refertam, ideoque justa condemnationis sententia *percutiam* eam *anathemate;* Chaldæus, *exterminatione;* Pagninus, *occisione;* Septuaginta, id est *penitus,* vel subito; Tigurina, *prorsus;* alii, *fanddus, radicitus ;* alii, *usque ad interitum*, vel internecionem. Hebreum enim **mn** *cherem* significal *excisionem,* qua res stirpitus exscinditur, interimitur et pcrdilur : idem significat græcum Vide dicta *Levit,* xxvn, 28, el *Rom.* ix, 3. Per *cherem* ergo ct *anathema* hic intellige œternam maledictionem, pœnam ct ignem gehennæ, cui Christus impios omnes addicet in die judicii. Ita Remigius.

Per *terram* mclonymice intellige incolas terre, puta homines terrenos ct terrena sapientes : ita S. Hieronymus. Dicit *terram,* non Judæam, turn quia Judæi quos convertet Elias, sparsi sunt per totam terram ; tum quia Elias non tantum Judæos, sed cl Gentes ubivis terrarum convertet, el Christianam vel fidem, vel vitam et mores eis imprimet, itaque avertet ab cis anathema damnationis ælcruæ. Minus recte Arias per *anathema* accipit excidium Judæorum per Titum ct Romanos: agitur enim hic de dic judicii, cujus precursor erit Elias. Minus apte quoque Vatablus per tò *forte* putat significari tempus adventus Christi indeterminatum, r/. d. Ne forte veniam tempore incerto, quo minime putabitis, vel me exspectabitis. Nam quocumque tempore veniet Christus, certo perdet impios, nisi se convertant per prædicationcm Eliæ.

Morali- a i. u: w

Moralitcr, disce hic *primo,* ex Elia qui iram î)e* avcp,el› ne percutiat totam terram analhcmate, sanctos illustres et zclosos esse quasi bases ct columnas orbis, qui suis precibus, meritis ct zelo cum alioqui ruiturum in exitium, fulciunt ct sustinent : tum quia orando manus Deo irato (piasi ligant, ne in vindictam prosiliant : tum quia predicando sanclcquc vivendo peccatores compungunt, impclluntque ad corrigendam vitam. Hi coin? sunt quasi angeli terrestres, quorum mens in cœlis est, qui terra celsiores, ct Deo quasi fortiores sunt. Talis Sodomæ Atlas fuit Abraham, Gen. x y iií, 23, ct apud Judæos Moses, *Exod.* xxxir, 14, ac Samuel, l /leg. vn, 10, et David, III Reg. X!, 12, ct Ezcchias, IV Reg. xx, 6, ct Jeremías, cap. i, 18. Dcuscnim pluris facit unum insigniter sanctum, quam centum communes justos. Ratio csl quam per transennam, per lumen, inquam, nature, vidit Plato in *Theaeteto,* dicens : « Deo nihil est similius, quam cum ex hominibus aliquis justissimus est. » Qui sane cuilibet stimulus esse debet, uljugik?r ardenti conatu aspiret ct contendat ad profectum, et ad culmen sanctitatis. Talis enim in cœlu justorum eminet qua>i gigas, qui dextra sua cœlum contingit, ibique quasi alter Jacob cum Deo ludatur, et volentem vincit. Hinc Dominus ad Ezechielem, cap. xxn, 30 : « Quœslvi, inquit, do eis virum qui interponeret sepem, et staret oppositus contra mo pro terra, no dissiparem eam, et non inveni. El effudi super cos indignationem meam, in igne inc meæ consumpsi cos. n Non est dubium plures tunc in Judæa fuisse justos, sed nemo fuit tam eminens, qui staret oppositus Deo, eiquo flagellum extorqueret.

Talis Vcncliarum Allas fuit S. Laurentius Juslinianus, carumdcm Patriarcha : viro enim cui- pia. dam sancio revelatum est, Deum civitatis indignantem eam perditurum fuisse, nisi precibus sui sancti Patriarch© furor divinus aversus fuisset. Ita habet ejus Vita. Talis Emes©, imo orbis Atlas fuit S. Simeon, cognomento Salus, id est stultus, quod sanctitatem suam stultis operibus celaret, cum inierim multa mirabilia in summum sui contemptum, ac in salutem corporalem et spiritualem proximorum patraret. Cum enim quidam Emesenus civis Hicrosolymam profectus, se Abbatis Joannis precibus commendaret, hoc ab eo responsum tulit : « Miror tc, cum Emes© habeas abbatem Simconcm, ad me hominem vilem ct abjectum divertere. Nam non ego solum, sed etiam mundus totus indiget illius precibus. » Ita Leontius Episcopus Neapolitanus in *Vita S. Simeonis.*

Similes Ecclesiæ Atlantes fuere S. Dominicus, S. Franciscus, S. Vincenlius Fcrerius (qui centum Christianorum millia, judæorum 25, saracenorum octo ad Christum convertit); sic Japonum et Indorum Allas hoc ævo fuit S. Xaverius. Quis ergo dubitet mundum precibus talium stare sanctorum? Quocirca merito S. Ambrosius, lib. Il *De Cain ct Abel,* cap. in et iv : « Quam beata, ail, civitas quæ plurimos justos habet, quomodo benedicitur tota de parte! Quam gaudeo, cum aliquos mites ac sapientes diu vivere video, cum virgines castas, viduas graves aspicio longævas, velut quamdam incanam Ecclesiæ curiam prætendant ipso quodam vultu et specie gravitatis, quod juvenes revereantur, quod imitentur, quo ad omnem morum gratiam colorentur. Similiter cum aliquis hujusmodi decedit, quamvis longa senectute depositus, afficior, quia destituitur grex juvenum muro senili. » Subdit tales esse quasi civitates refugii, in quas delinquentes se recipere possint: « Denique periture, inquit, urbis aul malorum imminentium, vel future labis hoc primum indicium est, si ei decedant viri consultores, vel etiam graviores femin©. Hinc primum ingruentium aperitur porta malorum. » Idem docet Isaías cap. i, I etseq

Disce *secundo,* ©stimare el ponderare ultimum cherem ct anathema, quo suam omnesque aliorum prophetias claudit Malachias, ut illo stimulo incilet omnes ad piam sanctamque vitam. Eodem sua oracula concludit Isaías dicens : « El egredientur, et videbunt cadavera virorum qui prevaricali sunt in me • vermis corum non morietur, Ulilmnm chp,rm inutnX dum.

ct ignis corum non exstinguetur : et erunt usque nd satietatem visionis omni carni.» Hoc cslc/ierem, quo ferientur et siderabuntur impii in ultimo ct decretorio mundi die, qui erit horizon temporis et ælernilalis, cœli et gehennæ, quando a Christo judice in valle Josaphat, quasi in orbis universi theatro , ad (eterna tormenta damnandi, pavidi el attoniti audient : « Discedite a me, maledicti, in ignem œternum, qui paratus csl diabolo ct angelis ejus; n atque illico igne conflagrationis convoluti, a dæmonibus in tartara rapientur, ubi in œternum separati, imo maledicti a Deo, angelis et beatis, perpetuo carcere conclusi, nunquam amplius videbunt solem, stellas, vel ullam lucem, nullam lœlitiam aul consolationem percipient; sed in perpetuis incendiis volutabuntur : ubi fumus tormentorum ascendit in sæcula sæculorum. Hoc cogita cum le libido stimulat, cum ambitio sollicitat, cum ira exagitat, cum caro blanditur, cum mundus allicit, cum dæmon fallaces suas illecebras ct pompas ostentat. In manu, in arbitrio tuo sunt vita et mors, cadum el gehenna, salus ct damnatio, felicitas cl infelicitas tua sempiterna. Elige quod mavis. Cogita : « Momentum quod delectat, œternum quod cruciat. » Et vicissim : « Momentum quod cruciat, œternum quod delectat. » Prœclarc S. Chrysostomus homil. I *De Lazaro :* «Si quis, inquit, incenium annis vidisset per unam noctem suave somnium, mullisque deliciis per somnum fruitus, centum deinde annis cruciaretur, num is vellet unam noctem qua somniavit, centum annis (equiparare? Hoc de futura vita cogita. Nam quod csl somnium unum ad centum annos, hoc est præsens vita ad futuram, imo multo minus. Quod est exigua gutta ad pelagus immensum, hoc sunt mille anni ad futuram fruitionem ; quanlumquo interest inter somnia ct res veras, tantum interest inter hujus vitæ statum et illius. » Quid enim sunl aliud omnes res ct spes mortalium, « (piam somnia vigilantium ?» ait Philo: «Quid videatur ei magnum in rebus humanis, cui æternitas omnis toliusque mundi nola sil magnitudo ? » ait Cicero *Tuscul.* IV.

Ex adverso cogita quam dispar sit *cherem* sanctorum, anathema beatorum. Impii sunt.*cherem* juslitiæct vindicte divinæ; sancti sunt *cherem* misericordi® ct glori® divinæ. Impii sunt *cherem* diaboli; pii et electi sunl *cherem* Dei, id csl res sacra ab usibus profanis separata, Deo Deique laudibus in œternum dicata. Impii sunt anathema, folles ct fomenta gehennæ ; Sancti sunt anathema cœli ct Jerusalem cœlestis, uli in ea ad perennem Dei gloriam per œterna sœcula resplendeant.

Probus ergo piusque esto, fugo illecebras mundi, mortifica concupiscentias, sustino morbos, despectus, œrumnas, persecutiones ; stude puritati, sanctitatem cole, enitere ad omnem virtutem : modicus erit brevisque omnis labor tuus; sed ingens præmium te manet, ct corona immarcescibilis. «Idenim quod in prœsenti est momentum cl leve tribulationis nosing,supra modum in sublimitate œternum glori® pondus operator in nobis, » H *Cor.* iv, 17. « O fragilitas humana, exiguum est quidquid agis propter spem œternoruin , n ait Eusebius Emissenus (vel potius Euclicrius Lugdunensis aut quisquís est auctor) hom. *DeS. Maximo.* Quocirca S. Antonius, testcS. Athanasio in ejus *Vita,* hoc beatum *cherem* suis inculcabat , ut jugis esset stimulus ad heroicam sui victoriam, omnemquo perfectionem : « Hoc, inquit, sit primum cunctis in commune mandatum, nullum in arrepti propositi vigore lassescere, sed quasi incipientem augere semper debere quod cœpcril, præsertim cum humanis vitæ spatia æternilati comparala brevissima sint. » Et mox : « Promissio vilæælern® vili pretio comparatur, scriptum est enim : Dies vitæ noslr® septuaginta anni ; si autem in potentatibus, octoginta. Quando ergo octoginta aut centum annis laborantes in Dei opere vixerimus, non tanto tempore regnaturi sumus in futuro, sed pro annis pradictis omnium nobis sæculorum regna tribuentur, etc. Nemo cum aspexerit mundum, reliquisse se arbitretur ingentia : quia omnis terra ad infinitatem calorum comparata brevis ac parva est. »

O æternitas, quanta, quam durans, quam constans et œterna es ! Cherem es, anathema es. O mentes amentes, quæ tui obliviscuntur ! o stupor stupidorum mortalium, qui te pro momento voluptatis divendunt ct prodigunt! Obstupescite, cœli, super hoc, et porte ejus, desolamini vehementer. Si Deus daret diceretque Judæ, ct cuilibet damnato : Singulis millenis annis pro luis peccatis emittes unam duntaxat lacrymam; et quando hoc modo per lania annorum intervalla, tot lacrymas emiseris, ut iis lotam mundi capacitatem impleas, miserebor lui, teque ex inferni ignibus pœnisque eripiam ; gauderet sane Judas gaudio ingenti et ineffabili, eo quod aliquam haberet salutis spem. Sed quam longa hæc spes, quam vasta annorum ci in pœnis emetienda essent spalla? quoi millena annorum millia ei exspectanda, antequam lacrymis suis vel scyphum impleret? quot millioncs annorum, ut poculum? quot cubi millionum, ul dolium unum ? Quando ergo cubiculum, quando domum, «piando urbem, quando unam provinciam, quando terram, quando aerem, quando cœlum lacn mis suis compleret? At jam infelix Judas ne quidem hanc spem habet, sed etiamsi per hæc annorum interstitia totum mundum lacrymis implessct, necdum finis, necdum medium, imo necdum principium esset ejus miscrœ œternitatis : quia novus ei mundus priori similis, lacrymis implendus pararetur a Deo; et eo impleto, tertius el post cum quartus, quinius, sextus, et ita deinceps sino numero ct termino. Idem csl cx adverso de gloria S. Pauli, cl cujusvis beati. ÆTEnxiTATm meuitahe, ingredere el liendra (inanium poles : quo profundius ingredieris, eo longiorem et profundiorem reperies : Abyssus

ÆUmu l,r

est. Semel dictum, ilcrum itenimque, imo semper dicendum : Æternitatem meditare.

Totrra al B. Vàrjric<a.

O B. Virgo Deipara, prophetarum regina, esterni Verbi, ejusque fidelium et filiorum mater ab (eterno ordinata, quæ Deum nobis tua carne virginea corporasti ; per eumque beato aeternitatis nobis aditum devicta morte reserasti, oiler hoc meum, imo tuum opus benedicto filio tuo Jesu Christo, Salvatori nostro, ac toti SS. Trinitati, ab caque impetra, ut quicumque illud lecturi sunt, ad ejus cultum et laudem perennem accendantur. Ipse enim est felix æternilas sua et nostra. Effice ut eam quasi summum bonum ardentissime diligamus; atque ex adverso peccatum et gehennam, quasi summum et ætermim malum, summe horreamus et fugiamus : ac proinde effice pariter ut beatæct misera ælernitatis memoria, timor et amor jugiter nobis obversatur, ut beatae eternitati vivamus, certemus, laboremus, patiami r dura et acerba quæque. Averte a nobis *chercm* et *anathema* reprobationis ælernæ. Fac el forma nos *chercm* cl *anathemata* Deo, in templo et gloria coelesti. Filii tui sumus, vel esse cupimus. Monstra ergo te esse matrem, nunc et in hora mortis nostra?. Arnen.

Omnis consummationis vidi finem : latum mandatum tuum nimis, *Psalm,* cxviir.

In sempiternum ævum thesauriza. S. *Nazianzenus in Sentent.*

Junge cor tuum Æternitali Dei, et cum illo aeternus eris. *Augustinus in Psalm,* xcxi.

Nullus labor durus, nullum tempus longum, quo gloria Ælernitatis acquiritur. *Angeli apud Bedani in Ilistor.* lib. Ill, cap. xix.

Pro paucis annis laboris omnium nobis sæculortnn regna reddentur. S. *Antonius apud S. Athanasium.*

Vera bcalitudo est sæculi beatiludinem spernere, negleclisque terrenis in divina flagrare. *S. Euchcrius ad Valerianum.*

FINIS.

INDEX

LOCORUM SACRÆ SCRIPTURÆ

QU.E IS HOC POSTERIORE C0MMBM1RI0RUM TOMO EIPUCWTBI. VEL OBITER ILLCSTRLMCR.

Prior numerus paginam, secundus columnam, si unus tantum sit numerus, signum est ad proxime procedentem referri.

9

EX VETERI TESTAMENTO.

EX GENESI.

Cap. i, *vers.* G. Firmamentum in medio aquarum, *pag.* 242, *col.* 1.
n, 9. Lignum vitæ in medio paradisi, *ïbüL*
x, 11. Ex illa terra egressus est Assur, et ædiûcavil Niniven. 28, 1.
xn, 24. Pluit Dominus a Domino ignem, 383, 2.
XXII, 18. Benedicentur in semine tuo omnes gentes, 151,2.
xxv, 23. Major serviet minori, 553, 2.
XXIX, 31. Videns autem Dominus quod despiceret Liam, *ibid.* 2.
xLvii, 9. Dies peregrinationis mes, etc., parvi et mali, **404.1.**
— 31. Adoravit conversus ad lectuli caput, 206, 1.
XLix, 18. Salutare tuum exspectabo, Domine, 335, 1.

EX EXODO.

Cap. XIII, *vers.* 17. Non duxit eos per terram Philisliim, quia vicina erat, 453, 1.

EX NUMERIS.

Cap. xn, *vers. 1.* In omni domo mea fidelissimus est, 387, 1.

EX DEUTERONOMIO.

Cap. xxxm, *vers.* 2. Dominus dc Sina venit, el de Seir ortus est nobis, apparuit de monte Pharan, ct cum co sanctorum millia, 218, i.

EX LIBRO JOSUE.

Cap. xiv, *vers.* 15. Adam maximus ibi inter Enacim situs est, 110, 1.
XVII, 5. Occiderunt funiculi Manasse absque terra Galaad, 373, 1.
XXIV, 7. Adduxit super cos marc, cl operuit cos, 581, 2.

EX LIBRO JUDICUM.

Cap. v, *vers.* 81. Qui diligunt te, sicut sol in ortu suo splendei, ila rutilent, G08, 1.
vi, 15. Ecce familia mea infuna e¿l in Miniasse, 111, 1.
xv, 16. In maxilla asini, in mandibula pulli asinarum, 195.2.

EX LIBRO I REGUM.

Cap. n, *vers.* 18. Samuel autem ministrabat ante faciem Domini, 30, 2.
XXVI, 8. Nunc ergo perfodiam cnm lancea io terra, semel, ct secundo opus non erit, 166, 1.
xn, 14. Erupimus ad australem plagam Ccrcibi, 289, 2.

EX LIBRO II REGUM.

Cap. xiv, *vers.* 14. Omnes morimur, ct quasi aquæ ditabimur in terram, quæ non revertuntur, 66, 2.
XXI, 7. Pepercit rex Miphibosetb lilio Jonathæ, 604, 2.

EX LIBRO III REGUM.

Cap. iv, *vers.* 25. Unusquisque habitavit sub vite et tlcu sua, 394, 1.

EX LIBRO IV REGUM.

Cap. n, *vers.* 12. Pater mi, currus Israel, et auriga ejus, 615, 2.
Ix, 24. Jehu implevit manum suam in arcu, 463, 1.
xv», 24. Et collocavit cos in civitatibus Samariæ, et habitaverunt in urbibus ejus, 68, 1.

EX LIBRO I PARALÏPOMENON.

Cap. m. *vers.* 17. Filii Jechoniæ fuerunt Asir, Salathiel, Mvlcbiram, Pbadaia, etc., 318, 2.

EX LIBRO II PARALÏPOMENON.

Cap. v, *vers.* 8. Cherubim expanderent alas super locum, 581, 2«

EX LIBRO I ESDRÆ.

Cap. vi, *vers.* 19. Fecerunt pascha decima quarta die mensis primi, 317, 1.

EX LIBRO 11 ESDRÆ.

Cap. iv, *vers.* 5. Ne operias iniquitatem eorum, 581, 2.

EX LIBRO JOB.

Cap. ni, 3. Pereat dies in qua natus sum, 533, 2.
Ix, 6. Qui commovet terram de loco suo, etc.: qui præcipit <nli. cl non oritur, 373, 2.
— 7. Stellis clausit quasi sub signaculo, 351, 1.
axil, 14. Circa cardines cœli perambulat, nec nostra considerat, 367, 1.
XXIX, 18. Et sicut palma multiplicabo dies meos, 609, 2.

EX LIBRO PSALMORUM.

Psalm, vu, 15. Ecce parturiit injustitiam, concepit dolorem, %

X, *sei^mdam TTchr.* 7. Sub lingua ejus labor ct dolor, *ibid.*
XXII, 4. Et si ambulavero in medio timbra mortis, ill, 2.
«iv, 9. Inebriabuntur ab ubertale domus tu», 323, 2.
xu, 3. Quando veniam cl apparebo ante faciem Dei, 30, 2.
xuv, 1. Eructavit cor meum verbum bonum, 3G8, 1.
ir, IO. Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei, speravi in misericordia *Dei in ælernum,* 527, 2.
I4V, 13. Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem utique, etc., 520, 1.
I ix, 10. In Idumæam extendam calceamentum meum, 254, 2.
LXtr, I. Tc decet hymnus Dens in Sion, 235, 2.
Lxr, 18. Iniquitatem si nspexi in corde meo, 102, 2.
Lxm, 5. Iter ficite ci, qui ascendit super occasum, 377, 2.
— IS. Currus Dei decem millibus multiplex, millia Letantium ; Dominus in eis, in Sina, in sancio, 257, 2.
Ixvih, 21. Improperium exspectavit cor meum cl miseriam, 225, 1.
I t xii, 1. Qtnm bonus Israel Deus, 143, 2.
14xm, 3. Leva minus luas in superbias eorum in finem, 378, 1.
— I I. Dedisti eum escam populis Ælhiopum, 304, 2.
Lxxvt, 19. Vox tonitrui lui in rota, 257, 2.
Lxxvit, 19. Numqúld poterit Deui parare mensam in deserto? quoniam percussit petram, 453, 1.
Ixxix, 18. Fut manus tua super virum dextere tuæ, 382, 1.
xc, 6. A negotio perambulante in tenebri?, ab incili *u cl dæmonio meridiano, 367, 1.
— 13. Super aspidem el basiliscum ambulabis, ct conculcabis leonem cl draconem, 370. 2.
en, 4. Qui coronat te in misericordia cl miserationibus, 433, 2.
cut, 3. Qui ponis nubem ascensum tuum, 257, 2.
tiv, 15. Nolite tangere cbrlstos meos, 260, 2.
cv, 0. Increpuit mare Rubrum, cl exsiccatum est, 381, 1.
c.vin, 6. Constitue super cum peccatorem, 381. 2.
cxm, 2. Facta est Judæa sanctificatio ejus, 577, I.
cixvn, 3. Filii lui sicut novellæ olivarum in circuitu men- •» luæ. 528, 1.
cxxxi, 9. Sacerdotes tui induantur justitiam, 606, 2.
— 16. Sicerdotes ejus induam salutari, *ibid.*
cxxxvi, 2. In salicibus in medio ejus, suspendimus organa nnMr.i. 365, 1.
Cium, 7. Si ambulavero in medio tribulationis, 241, 2.
clixix, 10. Libor labiorum ipsorum operiet eos, 202, 2.

EX PROVERBIIS.

Cap. in, vers. 12. Quasi piler in filio complacel sibi, 206, i,
vin, 27. Quinto præparab.it cœlos, aderam, 231, 2.
xxiii, 5. Ad opes, quas non potes habere, quia facient sibi pennas quasi aquile, cl volabunt in cœlum, 194, 2.

EX LIBRO CANTICORUM.

Cap. n, vers. 8. Ecce iste venit transiliens colles, 401, 2.
— 16. Dilectus meus mihi, el ego illi, 134, 2.
iv, 8. De verlice Sanie el Iterinoti, de cubilibus leonum, 485. 2.
t , I. Bibile cl inebriamini, 823, 2.
— 8. Adjuro vos, filiae Jerusalem, ut nuntietis dilecto meo, quia amore langueo, 255, 1.
vm, 6. Pone me ul signa?ulum super cor luum, ul signaculum super brachium luum, 348, 2.

EX LIBRO SAPIENTIJE.

Cap. it, 12. F.sciuatio nugacitalis obscurat bona, 310, 2.

EX ECCLESIASTICO.

Cap. ii, *vers.* 5. Hoininef receptibiles in camino humibalioiiii, 523, 2.
vi, 22. Quasi lapidis virtus probatio erit in illis, et non demorabuntur projicere illam. 504, 1.
xiv, 3. Putredo el vermes hnredltabiinl illum, 264, 1.
xu, 7. Qui odii correptionem, vestigium est peccatoris, 552, 2.
XXIV, 14. Ab inilio, et ante sascula creata sum, 117, 2.
XLin, 29. Multa dicemus, el deficiemus in verbis : cmiMimmatio nutem sermonum, ipse est in omnibus, 235, 1,2.
— 30. Gloriantes ad quid valebimus? *ibid.*
— 32. Supervalebit enim adhuc, *ibid.*
— 34. Exaltantes replemini virtute, *ibid.*
xr.v, 21. Et dedit illi in præccplis suis potestatem docere Jacob testimonial 572, 2.
XLViir, 9. Qui scriptus es in judiciis temporum lenire iracundiam Domini, 515, 2.
— 10.Veniet Elias conciliare cor patris ad filium, el restituere tribus Jacob, 616, 2.

EX ISAIA.

Cap. n, *vers.* 2. Præparatus mons domus Domini, 231, 2.
m, 12. Mulieres dominata sunt eis, 206, 1.
— 17. Decalvabit Dominus verticem filiarum Sion, el Dominus crinem earum nudabit, 201, 2.
X. 5. Væ Assur, virga furoris invi, 106. 1.
xu, 7. Vidit currum duorum equitum, ascensorem asini, ct ascensorem cameli, 244, 2.
xxvni, 15. Percussimus fœdus cum morte, et cum inferno fecimus pactum, ¿ 18, 2.
— 21. Ut faciat opus suum, alienum opus ejus, peregrinum est opus ejus ab co, 66, 1.
XXXIII, 1. Vaquí prædaris, nonne el ipwprædaberis? 106, I.
invili, 10. In dimidio dierum meorum vadam ad portis inferi, 242, 1.
XL, 31. Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem, assument pennas sicut aquilae, current, el non laborabunt, 136, 1.
Xi.iil, 13. Ab initio ego ipse, 117, 2.
IX, 15. Ponam le in superbiam sæculorum, 176, 2.
txt, 6. In gloria carum superbietis, *ibid.*
— 10. Indumento jushtiæ circumdedit me, 605, 2.

EX JEREMIA.

Cap i, *vers.* 14. Ab aquilone pandetur malum super omnes habitatores terne, 422, 2.
X, 2. A signis cadi nolite moluere, quæ liment gentes, 275, 1.
xi, 14. Ne assumas pro eis laudem, 240, 1.
XXII, 24. Si fuerit Jerhonias annulus in manu dextera mea, inde evelhm eum, 340, 1.
XUY, 17. Faciemus omne verbum quod egredietur de ore nostro, 208, 1.

EX TI1RENIS.

Cap. n, *vers.* 19. Consurge, lambi in nocte, 240, i.
iv, 3. Filia populi mei crudelis quasi struthio in deserto, 70, 2.

EX EZECHIELE.

Cap. v» *vers.* 5. Ista esi Jerusalem, in medio gentium posui illam, 242. 1.
ivi, 5. Non pepercit super le oculus, 604, 2.
xxvni, 14. In medio lapidum ignitorum ambulasti, 307, 1.
xxxiv, 23. Pastorem suscitabo servum meum David, 347, 2.

EX DANIELE.

Cap. vu, *vers.* 10. Judicium sedit, cl libri aperti lunt, 602, 1.

EX OSEE.

Cap. xm, *vers.* 14. Ero mors lua, o mors, too, 1.

EX SOPHONIA.

iuf> I, *vert.* 7. Silelc a facie Domini Dei, îîl, î.

EX LIB. I MACIIABÆ'ORUM.

Cap. i, *vert.* 3. El lituil terri in ronij>cctu ejui, *Md.*

EX NOVO TESTAMENTO.

EX S. MATTII.EO.

Cap. n, vers. 0. El lu, Bethlehem Juda, nequaquam minima es in principibus Juda, 109, 1, 2.
v, 3. Beali pauperes spiritu, 458, 2.
vi, 84. Sudicil dici molilia sua, 82, 1.
X, 29. Nonne duo passeres aise veneunt, cl unus ex illis non cailel super terrain sine Paire cestro? 220, 2.
— 35. Veni separare hominem adversu* patroni suum, i l iìhmn adversus matrem suam, ele., cl inimici hominis domestici ejus, 145, 1.
xi, 10. Hic csl enim de quo scriptum est : Ecce ego milio angelum meum aule faciem luam, etc., 581, 1.
-------Præparabit viam mile faciem luam, *ibid.*
— 25. In illo tempore responden» Je?us dixit, 409, 1.
XVII, 10. Elias jam venii, CI4, 1.
XXI, 44. Qui ceciderit super lapidem istum, confringetur; super quem vero ceciderit, conierei cum, 504, 2.«
XXIII, 14. Væ vobis scribæ el pbarisvi Inpucrilæ, qui devoratis domus viduarum, orationes lunga» orantes, 278, 1.
xml, 32. El vos implete mensuram patrum vestrorum, 41G, 2.

EX S. LUCA.

Cap. i, *vers.* 17. Convertet corda patrum in fllios, cl incredulos ad prudentiam, 617, I.
— 54. Suscepit Israel puerum suum, 373, 1.
— G9. Erexil cornu salutis nobis in domo David pueri sui, *ibid.*
vin, 24. Increpavit ventum cl tempestatem aquæ, 3S4, 1.

EX S. JOANNE.

Cap. i, verr. ILVidimus gloriam quasi unigeniti a Paire, 121, 1.
— 16. De plenitudine ejus nos omnes accepimus, el gratiam pro gratia, 402, 2.
n, 19. Solvite templum hoc, cl in tribus diebus excitabo Illud, 587, 2.
vin, 25. Principium, qui ct loquor vobis, 118, I.
— 4L Nos ex fornicatione non tumui nati, unum patrem habemus cl colimus Deum, 455, 2.
xu, 15. Noli timere, filia Sion, ecce rex tuus, elc., 457, 2.

EX ACTIS APOSTOLORUM.

Cup. vin, *vers.* 10. lire e»t virtus Dei , qu® vocatur nn^in, 340,1
xm, 40. Videte ergo no superveniat vobis quoi dictum esi in Prophetis: Videte contemptores cl admiramini , cl disperdimini, 205, 2; 207, 2.

EX EPISTOLIS S. PAULI.

Horn. XV, 8. Dico Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis, 152,1.
------- 16. Sanctificans Evangelium Dei, 305. 2.
1 Cor. xi, 27. Reus cnl corporis cl sanguini? Domini, 5 >8, L
Calat. i, 17. Ab<i in Arabiam, 17, 2.
Philipp, m, 3. Nos enim sumus circumcisio, 4 43, 2.
Ilebr. i. 7. Qui facit angelos suos spiritus, 477, 1.
xtu, 16. Talibus enim busilis promeretur Deus, 308, 1.

EX EPISTOLA S. JUDJÙ

Iera. 9. Non est ausus judicium inferre bkuphcmix, s*d dixit : Imperci tibi Dominus, 333, 2.

EX APOCALYPSI.

Cap. n, *vers.* 9. Ab lits qui se dicunt Judæos esse, et noa sunt, 418.2.
v, 12. Dignus est Agnus accipere virtutem cl diviuititern, 435, L
vn, 14. Lavcrunl stulas suas lu sanguine Agni, 581, 2.

vmvwxwxxVXVltiVWXVVV\\AVkVl\XVXV\%K\V\lt\V\VWUWWinUVAWUUWMUnUWWWWlVWVnWXWVHW•V

INDEX

RERUM MEMORABILIUM

QU.E IN HOC POSTERIORE COMMENTARIORUM TOMO CONTINENTUR.

A,

Aaron! quomodo vitam Deus prorogarli, et honorem contra ©mulos defenderit, *pag.* 571, *col.* 2. ejus vari© doles, *ibid,* et seqq.

Ab mensis Hcbræoram quintus respondet nostro pirtìm Julio, pirtini augusto, 439, 1 ; 416, 1.

Abdia* quando aeperit prophetare, et quid prophetet, 1,1. an fuerit discipulus Eli®, *ibid,* an fuerit tertius pentacontarchus ab Ocliozia ad Eliam missus, *ibid,* an idem cum Abdia misso nd docendum in civitatibus Juda, *ibid.* 2. fuit coævus Osee, Arnos, Joeli, Mieli®®, 2, 1. sub tempora Jeremía prophetavit, *ibid,* nn fuerit ¡dumeus, *ibid.* 2. fuit Sichimila, 3, 1. ejus sepulcrum ubi, *ibid,* fuit typus Christi, *ibid,* est omnium Prophetarum minimus ct brevissimus, *ibid.* 2. ejus brevitatis elogium, *ibid.*

Abdi® prophet® duo fuerunt, 199, 2.

A'©.«on judex ct princeps Israelis, fuit Bethlehem ites, 112,2.

Abides symbolurn sunt præfeclorum et rectorum minorum, 485, 2.

Abnegado sui interimit animi tristitiam, 370, 2.

Abominatio desolationis, fuit ¡dolimi ob Antiocho Epiphane in templo collocatum, 537, 2. abominationes in Scriptura vocantur idola ct idolothyta, 45G, 1.

Abraham secutus est Deum vocantem, 31,1., unde dictus Ilcbræus, 35, 1. unde nomen acceperit, 151, 2. ei ciir propheta .Michos det misericordiam, veritatem Jacobo. *(Md** et 152, 1.

Abraham fuit atlas Sodom®, G18, 1. ejus benedictio quid anagogice fuerit, 588, 1. csl communis omnium Judæorum paler, 575, 2.

Abundanti® el prosperitatis causa et svmbolum est pax, 415, 1.

Abyssini vocantur Æthiopes græce cl latine, 30 í. 2.

Abyssus vocatur aqua carens fundo, 42, 1.

Acacb episcopi in concilio Nicæno idus el durities in errantibus in fide ad pœnilenliam recipiendis, 57, 2.

Academi i Hierosolymis an fuerit in porta secunda, 279. 1.

Accarouit® vidi a Michabxis, pacifice inter Judæos habitarunt, el Judæi inter eos, 456, 2.

Acedi emblemi, 420, 1. cos quam acriter Christus in die judicii correpturus sit, 495, 2.

Actiaco bello confecto Augustus factus est orbis monarchic 834, 1.

Actio in se levis gratior est Deo ficta excellenter, quam excellens in se facta leviter, 13Gr 1.

Acnb fuit nomen proprium urbis in tribu Juda, 7G, 1. fuit et alia Achseph vel Acziba, urbs potens cl maritimi non longe a Tyro, *ibid.*

Adad civis Remmon occisus in Mageddo, an omnium planctum excitant, 513, 2.

Adadremmon urbs qu®, et ubi sita, unde dicta sit, 512,2.

Adalbert! (S.) Pragensis episcopi elogium, 499, Î.

Adam quomodo dextram suam diabolo dederit, 382, 1 .vclut luna est, Christus sol, C08, 2.

Adamantis durities, 440, 2.

Addoftiil avus Zachariæ, 3G0, 1. est alius ab Addo Vidento, qui scripsit chronica regum Juda, nisi fuerit atavus sextus Zachariæ, *ibid.*

Adonidem quare plangeret Venus, cl is planctus quotannis recoleretur, 513, 2.

Adonis qiiamdiu steterit in sancta spelunca Bethlehem oh Adriano imperatore erectus, 114, 2.

Adversa omnia sunl vehit sigillum Christi, 351, 2. adversis. ul igne aurum, electi probantur, 523, 1, 2.

/Edificare civitatem in sanguinibus quid sit, 230, 2.

/Ediluus dictus quasi sacræædis lutor; idem dictusæditimiis, quasi ©dis intimus, 27$, 1. templa singula jam Rom® suos bibent edituos; quod horum officium : hebraice ©dilui dicuntur *Kemarim.* id csl thurificatores, quod corum officium, *ibid,* alia quoquo diversa *Kemarim* sonat, *ibid,* quod horum esset mimus, *ibid,* 2. erant nlii a sacerdotibus, iisquo subserviebant, *ibid,* ali.a corum munia, *ibid.*

Ægyptii sunt a Noe servituti addicti, 129, 2. in innrbis, resectum capillum pro sospitate diis vovebant, 79, 1. olim in mari Rubro ad unum omnes sunt submersi, 17,1. sua mysteria representaban I per liicroglyphica, 34!, 2. quo hicroglyphico Deum exprimerent, 391, 1. quotannis arbores el pecora rubrica illinebant adversus incendium cl alia incommoda, 178, 2. unde ea superstitio hausta, *ibid,* primum in tabulis arboris qu® papyrus dicitur, scribere coeperunt, 221, 1. corum sacerdotes (unicas lineas dum sacrificarent, induebant, 274, 1. ii qui cum Pbaraone mortui in peccato, descenderunt in tartara, 1G6, 2.

Ægyptus cur vocetur domus servitutis, 129, 2. pro imbre habet Nili exundationem, 541, 2. est ultra Æthiopiam, 304, 1. Judæ® ad austrum est, 430, 1. ejus idola conciderunt, mox ut eam intravit Christus, 333, 2. quando a Romanis, el per quem subacta, 430, 1. career Hehræorum fuit, et typus Babylonis caecaris Judæorum, cl uterque fuit typus peccati, mortis cl inferni, cui quasi carceri mancipati erant homines peccatores, Î0Î» !•

Æncam Judæi ccnscnt fuisse Idnmxum, 5, 1.

Ænigina sphingis dc homine, 218, 1.

Æquanimitas, illustris dos principum cl praelatorum est, 4S0, 2.

Acr cl aqua sunt elementa symbola cl vicina, 215, 2. æris inspiratione sola multi vixisse traduntur, *ibid.*

/Es duriliei symbolum est, 427, 2.

/Elas integra ct dimidia hominis quæ sil, 242, 1. ælas Christi fuit finis sæculorum præccdcntium misero-

rum,el initium sequentium felicissimorum, SI2, 2.
Æternilatcrn concipimus velul ingentem, sed definitum miliorum numerum, 07, 2. ejus origo est immutabilitas Dei, 118. 2. æternitas esi origo temporum, et pro* pria duratici Dei, *ibid.* æternitas temporum, quae sit, *ibid,* duralionem et quasi ætatem Dei qua* infinito tempori coextendilnr, colligit in momentum, *ibid,* non habel finem aut principium, *ibid,* csl intrinseci mensura vit® ct existenli® divinæ, *ibid,* et 119, 1. est durillo quæ nullum babel terminum, 253, 1. ejus hypolyposis cl descriptio, 619, 2. æternitas Del est causa el origo omnium temporum cl sæculorum, 253,2. æternitas est axis sæculorum, 254, 1. Deus csl ipsa æternitas in se, 254, 2.
Æternum in Scriptura quomodo sumatur, 2, 1. æternum Hebræis significat, quod in genere suo magnum est, 212, 2. item misericordem, *ibid.* ælernorum reda intentio, studiosa meditatio, limpida contempi itio, diatilativa níTectio, occulta revelatio, expcriment.ilis quxdam pr.Tguslalio, meritoria operatio, Mint septem malica itinera æternitatis, ad ingrediendum intrinsecum secretum et æternum, 255, 1, 2.
Æthiopia vicina ct adjacens est Alexandri®, 193, 1. cam vastavit Nabuchodonosor post excisam Jiidæam : item Cyrus el Cambyses : sita est trans Ægyplum : quando infesta fuerit Judæis, 223,2. Æthiopia Africana duplex est, *ibid,* unde sic dicta, *ibid.*
Æthiopes duplices, Orientales, scilicet Madianits; ct Occidentales, scilicet Abyssin!, 256, 1. Æthiopes typi sunt dœmonum cl impiorum, *ibid.* Æthiopes baptizatis mox dant Eucharistiam, 474, 2. Æthiopia forma dæmon sæpe viris sanctis apparuit, 293, 1. Æthiopes tamen dæmonom pingunt album, quia suus ipsis placet color, *ibid.* Ælliiops. Illius Vulcani, Æthiopiam denominavit, 304, 2.
Æviim habet principium, sed caret fine, 118, 2.
AiTtliilitas decet prælatos el principes, 489, 1.
Aifecltis erga Venerabilem Eucharistiam quotidie renovandus, 469, I. affectus coujugum mutuus esse debet, 579, 2.
Ailliclio est caminus Dei ad excoquendos suos, 590,2. afiliello piorum non diu durabit, 610, 1, 2.
Ailliclio Jonæ unde orta est, 57, 1. 2.
Afllictis consolatio est videre quod Deus ipsorum injuriis ulciscatur, 163, 2.
Africa circumnaviganda ex Lusitania in Indiam navigare volentibus, 30i. 2.
Aggœus propheta quis : quid ejus nomen sonet, quando prophetari!, 313,1; 316, 1,2. ejus argumentum, 313, 2. ejus ingens animus, *ibid,* quotannis ejus prophetia de Christo eum antecesserit, *ibid.;* 331,2. ejus propheliæ parlitio, 314,1. an fuerit angelus incarnatus, *ibid.;* 327, 2; 547, 2. ejus vit® synopsis, 314, 1. est natus iu Babylone, 314, 1. juvenis rediit cum cælcris Judæis in Jerusalem, *ibid,* nn psalmos aliquos composuerit, an vero tantum populus eos cecinerit, Aggæo præ. unie, *ibid.* quando Judæos ad templi fabricam sit adhortatus, 316,1, 2 ; 329, 2. cur vocetur nuntius Domini, 327, 2.
Agger dicitur aggerata, id est congesta, terra, 211, 2. aggere comportalo capta Tyrus est, *ibid,* per aggeres quoque obsidentur cl oppugnantur urbes, *ibid.*
Agilitatis dos in beatis similis angelis futura, 612, I. hæc eos agijlime per excelsa cadorum transire, imo transvolare facit, 267, L
Agnes (S.) Christum sponsum omnibus aliis præposuit, 577, I, 2. statura exili fuit, 405, 2.
Agni ovium qui dicantur, 195, 1 » 2. agnus quomodo ab origine mundi occisus dicatur, cum tunc nondum exstaret, 117, 1. agnus paschalis in quo fuerit figura Christi, 458, 1.
Agrieoi® Dei cultum, templa» missas el festa negligentes puniuntur sterilitate, 823, 1, 2.
Agris per hiemem conducit serenius, in vere pluvia, 477, 1.
Akibas rector schola Scribarum et Plnrisæorum illustris, 513, 2.
Ain el *aleph* litter® subinde commutantur, 73,1,2.
Ai articulum Arabes nominibus passim praeponunt, 209,1.
Altae victims Apollini immolabantur, 55", 2.
Albati auriga» quales essent Romae in ludis Circensibus, 429, 1. colore hoc aerem repræsentabaot, *ibid.*
Albi equi Zachariæ visi indicant gentes Judæis propitias, 365, 1, 2.— *Vide* Equus.
Alrimus templum profanans percussus paralysi, graviter tortus interiit, 504, 1.
Alcoeanum Mabometanorum cx fabulis Judæorum el aliti novis consarcinatum est, 309, 2. id jubet Tureas armis seciam suam propagare, 428, 2.
Alemanns proprie quid sit cx vi verbi, 17, 2.
Alexandri® cognomentum est Amon, 190, 2; 192, i. coluit idolum Tammuz, 191,1. ejus silus, *ibid,* primo olim dicta fuit No :nb Alexandro Magno amplificata, dicta est Alexandria, *ibid,* quandoa Nabuchodonosorc eversa, *ibid.* 2. ejus splendor, opes, forma, magnitudo, munitio, celebritas, *ibid.;* 191. 2; 102, 2. prodigium in ejus strue* tura quod contigerit : ejus portus : quis ejus proventus e vectigalibus el annona, 32, 2. ejus ædificia superba, 191, 2. postea ob plebis sanctimoniam dicta est paradions Domini, *ibid,* cur ei, licet hostili, Augustus imperator pepercerit, *ibid.* S. Mircus urbem Christian® fidei asseruit, scholam Ecclesiasticam illic instituit, *ibid.* varii cju< schola» pra fecti el studiosi, 191, t. ab ortu et occasu cingitur Nilo, 192, 2. abundat aquis circumquaque : quant® ei inde accedant merces el lucra, 193, 1. vicinos habet Æthiopas, Abyssinos el Libyes, *ibid.*
Alexander Jannæus, Simonis Micbabxi nepos, urbem Gazam cepit el diruit, 454, 2.
Alexander Magnus non inlclligitur per virum inter myrtela stantem, 366, 1. nec ejus successores per equos rufos, albos, varius a Zacharia visos, *ibid,* fuit belli fulmen, cur pardo comparetur, 208, 1. qu i vii orbis imperium parant, *ibid,* m Scriptura vocatur hircus caprarum, quia erat adhuc juvenis, 195, 2. apud Arbelhm Darium prodigavi!, cl ibidem rex Asi e proci.amatus est; mox Dib) lunem ingressus est, 430, 1. quanta in rebus omnibus spe niteretur, 226, 2. an mare Pamphyli® sicco pede transierit, 482, 2 cx levitate testem patriam mutavit, 277, t. quu omine Gazam expugnant, 455, 1. quomodo fuerit spurius, *ibid,* ct 2. Jaddum pontificem Judœorum pronus adoravit, 347, 1 ; 428, 1 ; 456. I. 457, t; 463, 2. ejus propensio m Judxo«, 347, 1. ejus insatiabilis ambitio, 221, 2. ejus victori® vari® in Asia. 450, I, 2» laboriose Tyrum subegit, *ibid.*
Alexandro Severo sortes imperium denuntiarunt, 34,1.
Alienigena) uxores faciunt viros apostatare a Deo, 576, 1. 580,1.
Alleluia an primus in Jerusalem cantant Aggœus, 314. 2.
Aloysius Gouz.iga (B.) quam sollicite ambularli cum Deo, ejus m oratione attentio, 135, 2. nuiiam in oratione distractionem mentis patiebatur, 235, 1.
Alpes quomodo sint aggeres Itali®, 2U, 2.
Alphonsi Vili regis Castell® victori® dc Saracenis vi Venerabilis Eucharistiæ, 472,2.
Alta exposita sunl ruin®, 378, i.
Altaria nostra sunt schema præsepii in quo reclinatus est Christus, 115,1.
Alveus maris Rubri siccati quare vocetur a Propheta lutum, 262, 2.
Amalthea capra Jovis fuit nutrix, 413, I.
Amans Deum quid amet ct quintum amet. 337, t.
Atnaricour cur dictus pons quidam Leodii, 74, 1.
Amat hi paler fuit Jon® prophet®, Î6.1, 2.
Ambitionis quanta sit vis, 221» 2. quasi vinum inebriat homineiib L

Ambrosius (S.) monitus a quoquam, gratias monitori agebat, 552, 1. pueri voce designatus est arcliiepiscopus Mediolani, 593,2. pœnilentes audiens, iis collacrymabatur, 593, 1.
Atnbulandi cum D*'o sollicitudo quid requirat, 134, 1,2. praxis ct modus ita ambulandi per sex alas, 136, 1. ambularc cum Deo quid sit, *ibid,* quomodo huc homo perventuriis sit, *ibid.* 2.
Amicts regum olim dabatur annulus regius, 318, 2. amici veri proprietates, 608, I. nb amicis vexari vexatio gravidima est, 519, 2. amici veri typus est sol, 608, 1.
Ammonite quando Idumæos invaserint, 10, 1. quando a rehquiis Judæorum direpti sint, et ad veri Dei cultum compulsi, 292, 1.
Amon est cognomen Alexandria?, cur, 199,2.
Amor Dei, quomodo animam mox immutet, 66, 1.
A inore regendi subditi et pomis, 488, 12. amor omnia vincit; el quomodo hoc symbolice a Gentilibus expressum, 236, 2. amor omnis ponderis libramentum est, et pondus cordis, 252,1; 569,2. transformat amantem in similitudinem amati, etiam quantum ad operationesarduos, 255, 1. amorem nostrum excitat el accendii Venerabilis Eucharistia, 469, 1, 2. amoris Christi erga nos magnitudo, 517, 1 ; 520, I, 2. is quam igneas in nos sagittis jaciat, 251, 2, amorem amori Christo qui rependant, 519, 1, 2. quomodo is rependendus 520, 1, 2.
Amo* patriarcha Hierosolymitanus quam onus episcopatus exhorruerit, 593,1.
Amphilochius(S.)ab angelis Iconii episcopus csl consecralik, 593, 2.
Amphora csl mensura capiens 1res modios frumenti, decimi pars ephi vel cori. 4I6, 2. qualis mensura Romanis cssel, *ibid,* amphora quam vidit Zacharias, significai mensuriin peccatorum Judæorum, punitioni corumdem a Deo decretam, quam sensim impleta Judæi puniti suoi, *ibid,* ad quos respicial, 417, I, 2. quid signified, *ibil.* tria portendit, 4I6. 2; 422, 2. significalo pone eadem est cum libro volante, *i'id,*
Amr! pater Achab rex Israel idololatriam sæpe a Deo succisam renovavit et amplificavit, 139, I.
Annbiptistæ cur parvulos non baptizent ante usum rationis, 61, 1.
Anachorète unde dicti sunt ascelæ, id csl exercitatores, 20, 1.
Anathematis impiorum cl bcatorum quæ sit differentia, 619. 1.
Averti^ proprie de ortu solis dicitur, 389. 1.
Anixagoras dixit solem esse lapidem ardentem, cl ideo exsilio est mulrtatus, 607, 2.
Anaxarchus in pila tusus quid tyranno responderit, 281, I.
Andromeda? fabulam poctæ cx historia Jonæ sumpserunt, 32,1. fingitur in Juppé alligata fuisse saxo, ut a marina bellua voraretur, sed a Perseo liberata. *ibid.*
Andronitis dicebatur pars domus viris deputata, 513, 2.
Angelus Romæ gladium visus est in vaginam recondere, cum civitas ad vil® emendationem redi isset, in inguinaria lue. 51,1. angelus inter myrtela Zichariæcur appareat, 862, 2 el scq. quomodo mystice inter myrtela stet. *ibid,* fuit hic S. Michael, 3G6,1. angelus in columna nubis et ignis castra Hebraeorum deducens, quomodo vocetur equus. 262,2. angelus cur aliquando in Scriptura vocetur Deus. 383, 2 angeli nomine cur dictus Aggcus el Joannes BiplMa. 327, 2. hic ob octo analogias vocatur angelus. 585, 1, 2 angelum unium an quisque habeat, atque is ei a Lucifero assignetur, 382,1,2. angelus an Z.ichirir loqueretur interius mentali vel imaginaria inspiratione, 366. 2.
Angeli an non sint in loco nisi per operationem, 65, 2. in hominum custodii, ncc merentur, nec demerentur, 128, i. sunt legali Dei, 6, 2. an adhuc incerti sint de sua salute el beatitudine, 128, 1. angeli quamlibet induere formam possunt, 303, 1. angelis sacerdotes a*~similantur variis de camis, 573, 1, 2. eorum munia sunt tria, purgare, illuminare, perficere, *ibid.* 2. corum est in sanctitate perseverare, *ibid,* inter cos versalur sacerdos, 387, 1. angeli recreantur sanctis sermonibus, 311, 1. lucernis acsimilantur, 398 ,1, sunt milites Dei, pro coque pugnant, 533, 2. sunt Dei ministri, 408, i. eorum symbola sunt igni\lampadc<, slcl-|«, fulgura, *ibid,* aflliclis præsto esse solent, 362, 1. possunt esse simul advocati ct judices, 380, 2. sæpe in templis vigilare conspecti sunt, 353, 1. cur vocentur oculi, 390, 1. Christo tum in passione, tum alias sæpe ministrarunt, 332, 1. quomodo flant semihomines, 215, 2. eorum nulli incarnati fuere, 585,1. cosan fuerit possibile carnem assumere, 547, I. apparuere pastoribus ca ipsa hora qua natus csl Christus, 332, 2. eorum perspicacitas el subtilitas, 283, 1. eorum magna vis ct potentia est in omnes reges ct regna, 370, 1. eorum conspectus quam olim esset terribilis, *ibid,* angeli quatuor tutores Jerusalem cl Judææ, cur vocentur fabri, 369. S.angeli septem primarii tutores Ecclesia? sunt. 390,2. quando eorum Scriptura primum meminerit, 391. I. hi per septem lampades, sive luminaria, cl per septeni agni oculos repraesentantur, 408, 1. angeli tutelares Judæorum an per quatuor quadrigas denotentur, 426, 1. angeli tutelares sunt murus igneus Ecclesia: el quorumlibet fidelium, 374, 1. hi verisimiliter exercent judicium particulare cnjusque, 511,1.
Angulus metaphorice vocatur princeps, 479, 1. anguli cur vocentur arces et munitiones, 300, 1.
Augusti® dies cur vocetur dies Judicii, 284, 2.
Anima et caro tropologice sunl Jacob cl Esau. 5, 2.
Anima csl turris gregis el filia Sion cl Ophel. 101, 1. quomodo ipsa arida, squalens cl sitiens dici queat, *ibid.* est velut urbs eversa, 91. 2. anima per anliphrasin aliquando ponilur pro cadavere, 62, 2; 344, 2. ariim® vita est pictas, quam tollit mors, id csl impidas, 420, 1. anima csl tropologice currus, ct quinam ejus equi, 258, 2. anima per virtutes cl cruces cælanda ct expolianda, 393, 1 ; 559, 1. anima Christi qtiun perfecte a Spiritu Sancto cælata, ornata, Verboque adaptata sit, 392, 2. anima sancta allegorico est terra desiderabilis, 601, 2. csl Deo nupta, 577, 1. cœlum csl, 393, 2. ab angelis sæpe visitatur, 352, 2; 353, 1. eam decet sanctitudo, *ibid,* in ca non minus Deus sacrificiis, votis et oblationibus colitur, quam in templo, 354,1. in ea Deus præsens est ct praesidet, *ibid,* in ca substantialiter Deus habitat, *ibid,* cl 2. digne cum Deo conversetur, *ibid,* animæ beat® sanitas erit triplex, 610, 2. anima peccatrix csl plena mendacii, 187, 2. animæ peccantium sunt quasi ficus ct grossi in os diaboli cadentes, 191, 1. animas ante Christi mortem ivisse ad cœlum docent Calvinist®, 461, 1.
Animas qui curant, periculis a Deo eximuntur, 45, 1, 2. cas convertere volens, siren sil oportet, 71, 1.
Animalia duo, in quorum medio cognoscendum Christum Propheta ait, quid sint el quid significent, 244, 2 ct scq. animalia in pavore et periculis condensantur, cur, 539, 2. omnes animalium species quæ sunt in terra, proportionatiter sunt ct in mari, 214,2.
Animus divinus in cœlo est, 271,2.
Annas ct Caiphas fuere pastores perversi, 497, 2.
Annuto ferreo olim usi Romani, postea aureo, 1$3, 1. eo edicta, litteras, arcas, secreta, testamenta obsignabant ; erat hoc sigillum annuli in pala Jaspidi aut alii gemm® incisum, 348, 1. in digito cur is gestaretur, *ibid,* dabatur legatis missis ad exteras gentes, tum honoris, tum auctoritatis cl fidei cis conciliandae causa; item victoribus ct triumphantibus, sed maxime amicis, *ibid.* 2. inter sponsos erat signum conjugii ac mutui amoris, *ibid.* est signum fidei conjugatis *ibid,* priscis habitus est

symbolum ct causa prudentia?, iW</. varii annuti tum magici, tum artificiosi, recensentur, *ibid.*
Anno lunari utebantur Judæi, ls undecim diebus minor est anno solari; quomodo cum solari anno æquarent, 316,2; 317, 1. hi annum ct menses duplices bibebant, *ibid,* anno sacro utebantur ad festa ct res sacras; quando is inciperet, quis primus ejus mensis, 317, 1 ; 316, 2; 861,1.446,1,2; profanus quando inciperet, 317, 1. annus sæpe capitur pro dado insigni quæ tali anno contigit, 242, 1. annus cum hominibus bene cedit, tum ct pisces bene degunt, 216,1. an tot anni futuri sint post inrarnalioncm Christi, quot ante eam praecessere, 243, f. templum est desolatum undecim annis post captivitatem Babylonicam, 316, 2. anni 70 desohtionis templi ct urbis quando incipiant ct finiantur, 367, 2 etseq.
Anlicbristus colet deum Maozim, id est fortitudinum, 220, 1. cum ct impios quomodo Christus in fine siculi per pingas horrendas perditurus sit, 257, 2; 539, 1. per 1res annos cum dimidio Ecclesiam opprimet, 404, 1. nn in Babylone regnum sil inchoaturus, 422, 1. nn illic nasciturus sil, *ibid,* ejus typus fuit Nabuchodonosor, *ibid.* 2. occidetur a Christo, *ibid* in Christianos sævus, in Judæos benignus futurus est: ejus mors ct scelera describuntur, 497, 2. voleta suis ut numen adorari, *ibid.;* 498, 1. qui ejus fuerint apud Judæos prodromi, 407, 1.2, ejus persecutio quam gravis futura sit, 526, 1,2. hujus typus fuit Antiochi et Pbaraonis persecutio, 527, 1. ex monte Oliveti deturbabitur in tartara, 530,2; 532, 2. Judæis erit angelus testamenti, sed falso, 422, 2; 587, 2.
Antiochus Epiphanes posteris Alexandri in regno Asiæ ct Syri® successit, 463, 2. quam miserabili morte sil exstinctus, 322, 1 ; 504, 1 ; 538,2. ejus persecutio fuit mollici temporis, 428, 1.
Antiochus Sidclcs Judæam vexans repente divinitus tactus fœderc inito recessit, 504, 1.
Antistites omnes Christo comparati parvi sunt et umbræ dunlaxat, 319, 2. — *Vide* Prælali, 319, 2.
Antoninus (S.)arcliiepiscopus Florentinus corpore perqu im fuit exiguus, monstrum tamen memori®, doctrina*, sanctitatis, 405. 2.
Antonius (S.) Deo vidente cum dæmonibus luctabatur, 308, 1. suos monuit, ut semper sibi persuaderent illum diem vilæ ultimum fore, 294, 1 ; 619, 2.
Apio viridi ægri sanantur pisces, 216, 2.
Apollinis ct citharam ct sagittas tenentis quod sit hieroglyphicum, 520, 1.
Apostoli propter unum Judain tempestato jactati sunt, 32, 2. cur, Christo cunte nd passionem dormirent, 33,1. sunt salvatores Israelis, cur, 20, 2. vocantem Christum exacte secuti sunt, 31, 1. quomndo c Judæa in Hispaniam mystice excurrent, atque inde in Africam, Brasiliam, Américain, Ælhiopiam, ul incolas Christo subjiciant, 19, 1. Apostoli gentes vicinas Judææ Evangelio paulatina subjecere, instar Jonæ inisù in Niniven, missi sunt in orbem universum, cumque Christo subjecerunt. 28, 1. Apostoli et viri apostolici sunt velut pastores cl principes Ecclesia?, 123, 1. apostoli quomodo sint duces Juda, 505, 1. igniti fuere el ardentes, *ibid,* quibus instrumentis orbem in sagenam Christi pertraxerint, 215, 2. sunt patriarch® novi Testamenti, 465» 1. globis essimilanlur, *ibid.* 2. doctrina sua mundum illustrarunt, 398,2. quomodo vere Judæi mystice fuerint, 448, 1. quomodo familia et domus David vocentur, 505, 1.verbis el opere praedicaverunt, 318, 1. arcubus comparantur, 463, 2. fuere eorum plcriquc e decem tribubus, *ibid,* sunt quasi sagillæ polentis, *ibid.* sunt (piavi quadriga Christi» 258, l ; 428, 2. equis generosis assimilantur, 478, 1. sunt nives, nubes, venti, fulgura, 476, 2; 477, l. fuero viri portenti, 387. 2. per equos rufos mystico repraesentantur» 428, 1. quomodo sint mystice filii Levi, 592, 1. ipsis Christus subjecit omnes gentes, 378, 1. eorum fuga in pusione Christi, 522. 2. eos Græciam Chriiti fidei «ubjugaturos a Prophetis praedicitur. 463, 2. cos Chnstus per orbem dispersit, horam fìlli sant viri apostolici el predicatore*, 305, 2. ipsis Deu< iter diffirulUilum perviurn velut fecit ad orbem lotum Evangelio sobijiriendum, 262 2; 482, 2. ipsis quomodo Christus sit cooperatus. 400, 2. eorum de vitiis el idololatria victoria. 451. 1,2. eorum sermones ardentes fuere quasi lipide* fund®, 464, 2. eorum teins el victoria, *ibid,* fuere quasi grex electus u Deo, *ibid,* item lapides primani, 465. 2. ct sancti, *ibid.*
Appian ab Homero evocato ab inferis quid petierit» 310,1.
Aqua symbolum est refrigerii et cnn«nldioms, 461.2.aqur symbolum sunl populi copiosi, 181, 1 ; 182.1. aqua mans salsa quomodo pisces nutriri queant, 214.2 aqua ed «1er crassior, 215, 1. aqua expiationis apud Judaeo» tollcb ilur omnis immunditia legalis, 517, 2. est bæc typus sanguinis Christi, *ibid.* Aquí virgo Home nmneni aliam nquim refugit, 473, l. aquæ vivæ vocantur fonianae, 534, 2. aqueductus Judæorum el Romanorum •fuere ul miracula, iW.
Aquæ quomodo Jonam pervaderent cl penetrarunt, 41,2.
Aquila loto corpore depilatur, cum srne*cit, 79, i. an solo capite decalvetur, *ibid,* cum ei defluunt peniMr, infirma est, et se abscondit, *ibid,* ipsa se depilans et renovans symbolum est pœuitentis, *ibid,* el peccatoris ac resurgentium ad glorum, *ibid,* aquila m montibus an nidificent, 7, 2. iis assimiUntur sapientes superbi, 8 l. carum rapacitas, 210. 1, 2# eas Chaldæi, postea Ramani. in vexillis prfcferebant, *ibid.*
Aquilifer Romanis vocabatur ipse signifer, *ibid.*
Aquilo et auster quiJ symbolice denotent, 531. 1. aquilo est sinistra pars mundi, et symbolum infelicitatis el malorum , quia frigidus, 248» 1. in Italia el Romæ ventus hic salutifer est. *ibid.*
Arabes latrociniis crani infimes. 208,2.
Arabit Judææ erat ad austrum, 248, i. eam Scriptura vocìi nomine Æthiopiæ, 304, 2. ejus fiumi m. *ibid.*
Aratrum olim circum urbem edificando ducebant, cl eidem jam everta? idem inducebint, 93. 2.
Arbaces fuit rex Assyriorum, poU Sardanapalum, 52, 1,1
Arbitrio nostro ined satus et damnatio nostra, 619, 1.
Arcæ testamenti quasi currui bellico gloriæ sua? Cherubinis stipatus Deus insidebit, 237, 2. erat hæc velili quadriga, *ibid,* vocatur glori i populi brad, 37», 2. arra Mosh non fuit in secundo templo, sed ad ejus imitationem rlTecla alia a Judæis, 825, 2.
Arcana Dei judicia non sunt scrutanda, 203,1.
Arcos nidi sunt tyrannorum, 8, t.
Architecti libella cur utantur, 369, 1.
Arcus magni pedibus intenduntur, 462, 2.
Areopagitæ Judices noctu cur Judicarent. 575, f.
Argenteus ohm fuit medium sidi, et duplum denarii» 492 2.
Argentum omne Dei quomodo sil, 538, l, 2.
Ariani Christi divinitalcin rl icternilalem negabant. 117, 2. eorum schisma cœlesti prodigio praenotatum fuit, 529, 2.
Arius Christi divinitatem negnas fuit instar cornu *Ecch*fiam impetentis, succiami id uConcilio Nicæno, 371.2. ejus dira el feralis moi-, 539. l.
Arius philosophus professor Alexandrinus in causi fuit. cur Alexandri® viet® parceret Augustus, 19!, 2.
Arietem in obsidione urbium agentes, latebant suh testudine ; ejus formi, 480, 2.
Arimazes superb® nd Alexandrum responsio, 7. 2.
Aristippus philosophus aulis regum sectabatur, 277, 1.
Aristobtilus Simonis Machabæi filius Tyrum expugnavU. 453, 2. cum Hyrcana de pontificatu decertans causi fuit cur Judæi a Pompeio subacti sint, 486, 2; 496, 1.

Arma hostium bello capta Judæi æqnc ac Christiani suspendere solent Deo, ut illi victoriam acceptam referant » 103,1,2.
Armus dexter victimae pacific® sacerdoti cedebat, quid hoc tropologice declararet, 570, 2.
Artaxerxes ad templum Hierosolymitanum sumptus et obhlioncs mi<il, 437,1.
Artaxerxes Longimanus an fuerit Darius is sub quo prophetavit Aggæus, 340, 1. sextus Persarum rex fuit, *ibid.*
Artes mechanic®etiam Dei dona sunt, 331, 1.
Asarbaddon rex Assyriorum an fuerit Sardanapalus, 52, 1,2.
Asarhaddon filius Sennacherib vicius est a Mcrodach Blindan, fuitque ultimus Assyriorum rex, 174, 2. subolem regni successorem non reliquit, 169,1. an idem cum Sirdanapilo, 172. 2.
Atrainn a Jonatha Marhibæo incensa, postea reedifícala fuit; illic natus Herodes Magnus; liodie fortissimum Saracenorum propugnaculum est ; ejus muros Richer* dus Anglorum rex restituit, 455, 1. quam Ascalonitax infideles Christianis olim infensi fuerint, *ibid.*
Asina typus est Judæorum oneri logis assuetorum, 459,1. item animæ mitis et humilis, *ibid,* super asinam Christus sedit in suo triumpho, non asinum, 458, 2. «edit super asinam el super pullum successivo, 459, 1. asinus animal pigrum, vorax el lascivum, significat acedos, gulosos, lascivos, 247, 1. asini in Palatina equis pares sunt velocitate eundi, et eadem officia præstant quæ equi ot muli, 459,1. asinus a<ina est in remissione operis deterior el pigrior, *ibid,* asinus et bos a quo adducta in stabulum in quo Christus natus csl, 245, 1, 2.
Aspicere aliquando sumitur pro delectari, 102, 2.
Aspirationes quædam pix ad Jesum per diem murpand® ex Ludovico Blot! ». 337, 2.
Assueras habebat septem principes sibi proximos et o<lantes, 122,2.
Assuerus ct Cyavares an idem sit rex, 173,1,2. Assucrus idem est qui Darius; erat hoc commune Persarum nomen, 863, 1.
Assyrii vocabantur quivis potentes tyranni, sive Greci essent, sive Pers®, 107, 1 ; 121, 2. significant quoquo quoslibet hostes Eeclesiæ, item dæmoncs, 107, 1; 122,1. eo* ¡nielligli Michæas per *filium latronis* el latrones, 106 1, 2. recensentur, cur equis rufis comparentur, 427, 2. cur a Propheta spinis assirnitcnlur, 167, 2. cur comparentur leonibus, 184,2. cur columbam colerent, 298, I. respectu Judææ ad aquilonem sili sunt, 293, 1. eorum reges varii post Sardanapalum recensentur, 151, 1. eorum monarchia quot annis steterit, 175, 2. ipsi cum Babyloniis sæpe ab historicis confunduntur, 173, 1.
Astemi an halitu ct odore attracto solum vivant, 215, 1.
U^xdtcunlur quasi irr:xrz¿, Id est fulgur, 259, 1. unde dicatur, *ibid.*
Astronomici annuii ad quid formentur, 319, 1.
Astyage» filius Cyaxarh regnavit post patrem in Media, 175, 2.
Atirgitis eral dea ronfiata cx muliero cl pisce, 219, 2. unde id nomen derivetur; quomodo coleretur, *ibid.*
Ato dea e calo a Jove deturbata, in terra hominibus nocet. 252, 2.
Athanasius (S.) fugiens episcopatum ad eumdem vi raptus est, 31, I; 593, 2. praefuit scholæ Alexandria®, 192, i. precipui» faber fuit in Ariana hæresi contundenda, 37!, i.
Albcuieiises non bene magistratus sorte creabant, 33, 2.
Athenodorus præfuit Khol® Alexandrin®, 192, 1.
Alhlet® cur se ungerent oleo el iulo. 229, 1.
Attinte? Mini superiores Ecclesiam vel rempnblicam portantes» 383, 1; 618, 1.
Attelnbus qualis locustarum sil species, 195, 1,2.
Attributum nullum Dei majestatem magis admirandam facit el reverendam, quam æternitas, 254, 1,2,
AC/v-wir.; quatuor diversa significat, 09, 1.
Augustinus (S.) quomodo concubinatum el amasiorum consuetudinem excusserit, 88, t. inimicus fuit dicacità-Ih nu ibatis, 1G8, 1.
Angustiis imperator egre tulit Romanos palliatos incedere, 277, 1. quibus da causis pepercerit Alexandri®, 191 , 2. Græcorum in Ægypto monarchiam exstinxit, 430, 1. vidit virginem Deiparam infantem ulnis gestantem ; cur puero Hebræo nescituro aram in Capitolio erexerit, 333. 1. an Jani templum 1er clauserit, *ibid.* cur amplius Domimi*» noluerit nominari, *ibid.* 2. factus orbis rnonarcha, Christi fuit prænuntius, 460, 1. ejus quod fuerit insigue, 348, 1.
Aurelianus imperator quomodo Romam auxerit, 48, 1.
Aurugo quod vitium segetum sit, 346, 1.
Aurum expurgatur per plumbum, non per stannum, 406, 1. aurum est avari idolum, el cur, 2S1, 2. omnia expugnat, *ibid,* aurum defodiunt BabyUceni, 182, 2. quando primum Romam invectum, 183, 1. aurum cur palleat, *ibid,* in Utopia Mori non œslimalur, *ibid,* cl 2. auri quantum David filio pro templi fabrica reliquerit, 343, 1. templi Salomonici aurum disperili vel incendio, vel rapina Chaldæorum, *ibid.*
Auster unde hebraico dicatur Themin, 247, 2. cur dextera pars mundi vocetur, *ibid,* symbolum est felicitatis et bonorum, 248, 1. in Italia novius el pestifer csl, *ibid,* auster mystice quid sil, *ibid.* 2. est ventus vitalis, calidus cl fœcundus, *ibid.*
Australium provinciarum conversio ad Christum in Scriptura prædicla csl, 19, 1.
Autumnus tempus fructuum est, 140, 1, 2.
Avari perpetuo somniant dc sua pecunia, 21,2. illis Deus dat opes ad supplicium cupiditatis, 339, 1. avari cor habent in auro : cujus rei exemplum ad litteram referiur, 281, 2.
Avaritia propria mercatorum est, 20, 1. cur vocetur ignis, 137, 2. avaritia mala quæ dicatur a Propheta , 280, 1. quæ avaritia bona sil, *ibid.* 2. avarili® quanta sit vis, 221, 1,2. quasi vinum inebri.il hominem, 228, 1. assiinilatur amphora) quam vidit Zacharias, hinc superbia et inanis gloria in altum levant, 423,2 ct seqq. reliqu® visionis partes ei adaptantur, *ibid,* est idolorum servitus, 281, 2. ejus pœna congrua csl egestas, 569, 2.
Averruncus quis deus Gentilibus esset, 307, 1.
Averruncare idem est quod avertere. *ibid.*
aliquæ sunt scmipisces, quia volant in aere, el natant in aqua, 215, 2. angeli symbolice aves cur dicantur, *ibid,* aves pene omnes cum sole occidente dormiunt» cum oriente canere incipiunt, 609, 2.
Azoto (in) tempore Christi habitarunt Judæi, 455, 1.

D.

Babylon quant® olim fuerit magnitudinis, 49, 1. quando a Dario Hystaspis expugnata, 375, 1,2. quomodo ca expugnatio peracta, *ibid.* 2. Babylonis structura quomodo et cur superbiret Nabuchodonosor, 230,1. ipsa sedes impietatis csl, 416, 1. item domus idololatriæ ct scelerum, 422, i, 2.
Babylonii cur in bello vestibus rubris uterentur, 428 , 2.
Bibytaccni aurum oderant, imo defodiebant ne cui es<et nuxæ, 182, 2.
Biccæ myrte® medentur fœlcnli halitui, . 363, 2.
Bacchanalibus grassatur impietas : hinc eo tempore vir boni Dei indignationem precibus avertere satagunt, 423, 2. bacchanalia sugillantur, 503, 2.
Bacchus viles inveniens csl noster Noe, 3*. !•

Balaam quid suaserit regi Balac nd perniciem bradi» , 131. 1.
Balaena non fuit coin» qni Jonam devoravit, 38, i.
Balsasnr a Cyro cccsus factus est fabula omnibui gentibus, 1-
Baptismus parvulos justificat cx opere operato, 61, 1. baptismus an sil fons patens domui David, • 516, I.
Baptizatis olim mox n baptismo dabatur Eucharistia, 474, 1. quamdiu is mos dorarit, tó/d.
Barbara (S.) in tormentis semper Deo fin est, 298, 1.
Barehocebas fuit stultus Judæorum pastor, 497, 2.
Barham eremita non alios vitæ annos computabat, quam quos Deo dedicasse!, 320, 2.
Basilica quid proprie diceretur, 181,2. basilica* Bellilclicmiline descriptio, 114,2. Sullanus /Erypii eam exspoliare non est nu<us, 115, 1. Tureis cl Saracenis eliamnum csl venerationi, *ibid.*
Bisilint (S.) Alexandria} eruditus fuit, 192,1.
Beatorum gaudia in cœlo erunt œterna, 119, 1, in cœlo serviunt Deo labio uno electo, 304, i. <an lingua Hebrea Deum laudent, *(bid.* quo» Deo ibi hymnos concinant, 268, !. sunt peculium Dei, 603, 1,2. sunt dc gloria securi, nihil mali sentiunt, 604. 2. in «lio judicii cur optabunt egredi cœlo, 370, 2. sunt anathema misericordi e ct glori® divin®, 619, 1, 2. quibus nominibus Deum assidue laudent, 555, 2. stupent Dei gloriam silendo, 235, 1, 2. quomodo saliant, ct quo sensu, 612, 1, eorum chori el chorea?, *(bid.* quomodo impios sint conculcaturi, 613, 1.
Bed® (Venerabilis) an sit liber *De Divinatione mortis et vitæ,* 54, 1.
Belgii provinciarum præcipuamm elogia, 7, 31.
Bello (in) capti quasi mancipio detondebantur, 78, 1.
Belus cur vocetur sagena Nabuchodonosoris, 259, 2. erat deus Chaldæorum , 220 1,
Benedictio Abrahæ facta de benedicendis in eo omnibus gentibus, impleta est in Christo, 347, 2. benedictio religios® vitæ quæ sil, 353, 1. benedictionis nomine vocatur imber copiosus, 599 , 2. benedictio et bona dmlur a Dco piis, 347, I.
Benefactores (1res) Israelis qui, 29, 2.
Beneficentia de inimicis amicos facit, 489, 2. propria praelatorum et principum virtus csl, *ibid.*
Beneficia Dei tum gcnenlia, tum peculiaria quam n nobis gratiarum actionem exigant, 268, 1, 2. beneficia Dei in Israelitas collata, 552, 1.
Beneficiis (in) ecclesiasticis dandis illicita sors csl, 33. 2.
Benjnnin tribus cum Juda in unam rempublicam cl Ecclesiam coaluit postea , 378, 2.
Bernardus (S.) quantopere Jesu amore flagrarti, 337, 1 , 2.
Bestiarum quoque fit raritas vastatis urbibus cl locis, 273, 1 , 2.
Delhnetsel dupliciter accipi potest, *primo,* ut nomen proprium loci, qui videtur vicinus fuisse Saanan, *secundo,* ul appellativum, significans idem quod domus vicina, 71, 1. tropologice purgatorium notai, 75, 1,
Bethel urbs ubi sila, quæ mira in ca contigerint, 418, I.
Belhlecm ad austrum est respectu Jerusalem, in ca nasciturі» prædicitur Christus, 248, 2. Belhleein, id est domus panis, hoc nomine nuncupata esi, parlim a fertilitate loci, parlim a suo principe Belhleein, 107, 2. ejus situs cl amanitas, *ibid.* tempore Mosis necdum Belhleein vocabatur, cur vero ita in Genesi nominetur, *ibid,* juxta eam est spelunca in qua natus est Christus, 108, 1. erat respectu Jerusalem quasi ruralis pagus et vicus, *ibid,* cur dicta Ephrata prius, *ibid,* quatuor habuit nomina, *ibid,* erat duplex Belhleein, una in Juda, altera in tribu Zabulon, *ibid,* quomodo minima sit, ct non minima, 109, 1. quarc a Propheta dicatur paruu*lus est* masculine, non purcu/a feminine, *ibid* ct 2. quomodo sil parva »n millibus vcl principibus ludi, 110, 1. Bcihlccmi cives multi illustres recensentur, 112, 2. ipsa fuit regi® stirpis seminariam, tn ea Samuel unxit Davidem in regem. *ibid.* unde vocetur civitas David, *ibid,* csl totius terræ horreum, quia in ea natus pinis mundi, 113, 1. ejus gloria el majestas ex hoc suo cive, *ibid.* SS. Patres eam miris laudibus celebrant, *ioid.* cl seqq. in Bclbleem apparuit stella «telitque apparens Magis, 114, 2. est mon ii oriens, et orbis metropolis, fôid. eam Adrianas Imperitor profanavit erecto ibidem Adonidis s muliero, *ibid,* ejus schema sunt templa Christianorum, 115, 2. quomodo omnes nos fieri posumus Belhleem. *(b(d.*
Belhleein princeps oppido Belhleem nomen suum qua occasione imposuerit; ejus parentes, el stirps numeror, 107. 2.
Betis Gazæ præfcctus a Dario rege constitutus, ab Alexandro , urbe expugnata, circum urbem raptari jussu* est, 454, 1.
Bestia sive Cænopolis, erat nova urbs cl exlima Jerusalem, 537, 2.
Sibaritas nonnullorum, 233, 2.
Biblia sunl liber sacerdotalis, 57î, 2. Bibliorum interpretólo Septuaginti Interpretum Alexandri® procurante Ptolcmæo rege adornata est, 193, 1.
Bibliotheca Alexandrina quot librorum millia habuerit, a quo instituta et aucta. *ibid.*
Bona mundi hujus vix uno die durant, el filia noctis vocari po>sunl, 59, I. sæpe illa Deus dat hostibus suis, negat amicis, 20 4, 2. ad bona temporalia Jacob dilectus fuit præ Esao, 553, 2. qu® bona nobis præ-lel el prxslileril Jésus. 265,2. bonum capitur interdum pro fausto el consolatorio, 368,2. bonum summum quas conditiones habeat, 293, 2. bouum Christi esi Eucharistia, 467, 2. bonum oritur cx integra causa, 345, I.
Bonifici! (S.) de presbyterii sui ®vi sententia, 592, 1.
Boriili herba fullonum ubi crescat, el quis ejus usus, 591, I.
Bo* jugo assuetus significat Judæos legi subditos, 216, 2. el sua indole stupidos, obstinatos, «vos, *ibid,* boves in calidis regionibus communiter sunt rufi, 362, 1. inter bovem el asinum in præsepio reclinatus est Christus, 246, 1.
Brachia hominis sunl velut alæ, 215, 2. brachium projicere csl oratorum, 570, 2.
Brictlus (S.) Martino (S.) adversarius initio, postea ei in episcopatu succe-it, 493, 1.
Brigitla (S.) assidue passionem Domini rccokb.il, 512, 1.
Bruta quomodo jejunent et cur, in publica pœnitentia, 53,2.
Bruxellensls fossæ Anluerpiim usque commoditas, 535, 1.
Bucephalus fuit equus Alexandri Magni, an fuerit rufus, unde dictus Bucephalus, 362, 1. ejus descriptio, 478, 2.
Buxus olim serviebat scribentibus, 224, 1.

C.

Cadaver contactum olim omnia tangentia polluebat, 344 , 2.
Cecilia (S.) martyr quam sollicito cum angelocustodc ct Dco ambulant, 135, 2. api confertur, *ibid,* parva corpore extitit, 405, 2.
Cæsariem Gentiles in funere tondebant, cur, 78, 2.
Culamitasopportunaest ad audiendum verbum Dei, 36!, 2. calamitas publica per Jejunium avertitur. 439, 2.
Calami candelabri cur vocentur rostra. 409, 2. eorum descriptio. 396, 1, 2.
Caleb cx Ephrata uxore primogenitum habuit Belhlcem, 108, 1.
Calicum certamen in conviviis quod sit, 233.2,

Caligo Ophcl symbolice significat cebiliidincm et caligi-
nem Dei, 09, 1.
Caligula imperator quam in nobiles Romanos injurius
fuerit, 10G, I.
Calix voluptatis in calicem follis transit, 14, 1.
Cilliditai facit vafros, subtiles, dolosos, 192, 2.
(illimachus statuarius cur dictus x.zxt^rr/^;, 398, 1, 2.
Calor facit mobiles, biliosos, pugnaces, 102 , 2.
Ciliari® mons est pars montis .Moria, 444, 1. olim erat
extra Jerusalem ad occasum, jam intra urbem est,
528, I. 2. juila eum Titus urbem obsedit, 529, 1.
Calvini hhspbeinta in Habicuc prophetam, 213,2. ejus
paralogismos, 315, 1 negat limbum patrum, 461 , I.
Calvitium erat Judæis signum maximi luctus, 78,2;
338, 2. est proprie capitis, 79, 1, 2.
Cambyses el magi Persarum roges templi fabricam impe-
dire volentes monti magno comparantur, 401, I.
Canalini* fons apud Argivos fabulosus Junonem quotannis
virginem reddere ferebatur, 473, 1.
Candelabrum quod Zacharias vidit, non erat idem cum
Metilico, in quo ab eo differret, 395, t. erat unum e tri-
bus precipui! varis templi, *(bid.* ip<um describitur,
390, h ct 2 seq.; ¡07,1, 2. erat oclocatamum el octolus-
tre, 396, I. ejut lucem®, calami, Infusoria , *ibid* et 2.
quæmim ejus expositio symbolic^, 397,2. cl seq. an per
ipsum repr.rsenlclur solutio captivitatis Ribylonicæ,-
ibid. an restauratio rcipubjicæ per Zorobabel, an tem-
pli rcædificalio, 398 , 1. an prophetia et spiritus Dei,
ibid, proprie représentai Deum , ejusque providen-
tiam, *ibid,* ipsum Hem c<l symbolum vit®, divin® ge-
nerationis, animi puritatis, amoris, fini® et glore, item
divinitatis, *ibid,* represent'd quoque ipsum templum
restaurandum, et cum templo rempublicatn Judeorum,
ibid, 2. fuit candelabrum u Tito Judæis ademptum,
(bid. cur lpsum Zichartas extra templum videat ,
399, 1. allegorico representa! Christum ejusque Eccle-
siam, *ibid.* 2 el seq.; 395, 2. ejus septem calamorum
orificia, iu culmine eorum oxst inlia, habebant speciem
m ulorum, 407, 1, 2. ejus rostra quæ dicuntur, cl eorum
mlus, 409, 2.
Candore quantum prelati et principes evincant, 489, 2.
Cani* piscis Jonam deglutivi!: ejus descriptio, 38, 1, 2.
ejus magnitudo, *ibid.*
Canes vocantur capita trabium in fabricisexstanlia, 231,1.
Cantharus vocari potest contextus trabium culmen domus
sustinentium, *ibid.*
Canticum llabacuc an litteraliter, an allegorico, an mix-
lim accipiendum sit, in eo allcgoricns sensus precipue
intentu* est a Spiritu Sancio, 238; 239. ipsum est
partim oratio, partim et magis canticum, *ibid,* nn ipse in
eo deprecelur veniam sui peccati, an vero peccatorum
populi, 239»
Cantorum prefectus cur vocetur hebraico *menatseach ,*
Î,
Cantus, etsi lugubris, boc ipso quo cantus, aures delec-
tat, 82,2.
Capillos resectos veteres diis consecrabant, 79, 1.
Captivitatis Babylonie® anni lix quando incipiant cl
desinant, 367, 2.
Caput maxime sentit totius corporis noxam, 13, I. a ca-
pite ruinam trahunt monasteria, collegia, Ordines, res-
publicae, 216, 1. capiti* commotio super afflicto signum
esi condolenti®. 190, 2.
Carihartas piscia cur inter cete recenseatur, 38,2. is fuit
a quo Jonas absorptus, *ibid,* ejus vastitas, *ibid.* velo-
cissimus est, 42, 2.
Cardinales cur purpura vestiantur, 178, 2. Cardinales
septem diaconi, ct septem Cardinale* episcopi videntur
instituti ad imitationum septem oculorum, quos Z reha-
rtas lapidi incisos udii, 391,2. Cardinalium qualis vita
essedi beat, 392, 1.
Carmen Jonæ simile est psalmo lxvih Davidis, 41, 9.
Caro quam intolerabilis sit Dominus, 21, 1. caro tropolo-
gice Idumæa est, 5, 2. caro et spiritus per asinam et
pullum, quibus Christus in triumpho insedit, represen-
tanliir, 459, 2. caro humana pre carne aliorum ani.
maliumest sordida, ærumnosa, misera, 385, I. caro silet
a vi et efficacia grati® Christi, 379, 1, 2.
Carolus Borromrriis (S.) quam certain de Dei ope spem
haberet in Dei causa, 227, 1. vita* et actionum sua-
rum duos serios inspectores constituit, 552, I.
Carolus Magnai quomodo imperium Romanum auxerit,
430, 2. mirus Roman® Ecclesiæ ct Pontificis cultor
fuit, 436, i.
Caroli V de Gallis et Hispanis inquietis sententia, 192,2.
quam celeriter bellum Germanicum confecerit, 208, 2.
eJus annulus horologium integrum inclusum habuit,
319, 1.
Carpi (S.) xelus indiscretus contra peccatores, 57, 2. vidit
in spiritu voraginem inferni, 531, 1.
Carthago Hebræis vocatur Tharsis, 29, 2.
Casimiri (S.) Poloni erga Venerabilem Eucharistiam affec-
tus, breve vit® ejus compendium, ct miracula, 473, 2.
maluit mori quam castitatem amittere, 473, 2;601, 2.
Carien mensis respondet nostro novembri, 438, 1.
Cassius (S.) episcopus Narniensis quotidie celebrabat,
472, 1.
C isti sunt angeli, etiam inter illustrissimos, 585, 2.
Castra aggere, vallo el fossa muniri solent, 211, 2.
Catalacus militibus Venerabilis Eucharistia communitis
insignem de hostibus retulit victoriam, 470, 2.
Cilaraclæ vocantur aqua* ex alto defluentes magno impetu
ct fragore,ut mere videantur, item loca in quibus aqii®
retinentur et e quibus exeunt, 599, 2. on in cœlo sint
cataract®, *(bid.*
Caten® carnis et mundi rumpend® sunt e carcere peccali
el diaboli in libertatem filiorum Dei egredi volenti, 88,1.
Catharina (S.) Alexandrina fuit, ct ibidem decollata, lac
pro sanguine dedit, 192. 1.
Catharina Senensis (S.) spurcis cogitationibus agitata,
post victoriam meruit videre Christum, 308, 1. cur
Pontifici bellum ut Tureis inferret suaderet, 192, 2.
ejus cor præ amore fissum est, 469, 1 ; 473 , 1. ejus
orexis erga Venerabilem Eucharistiam, 469, 2. quos ea
in ipsa effectus ediderit, 473, 1. ejus cum Christo fami-
liaritas, erga cum amor, stigmata, *ibid.* I, 2.
Gito (M.) dc tribus dolebal, 141, 1. quomodo ad censu-
ram evectus sit, 480 , ta cur de Dei providentia dubi-
taret, 203, 2.
Caucasi montis quæ sunl port® ferre®, 427, 1.
Cauda piscibus velut temo est, 215, 2.
Codri symbolum sunt Pontificum et principum, 485 , 1.
Cedrón torrens est inter Jerusalem et montem Oliveti, qui
per vallem Josaphat in longum decurrit, 280, 2.
Celeritas in pretiis conficiendis mullum valet, 208, 1, 2.
Cera olim tabui® scriptori® inducebantur, in iisque stylo
scrilicbalur, 224, 1.
Cere(h(m vox unde deducatur, et quid significet, 289, 2.
an omnes Philistini vocentur Ccrelhim, an certa eorum
regio ad meridiem sita, *ibid,* ila vocali milites preto-
riani Davidis, *ibid,* an ab lds habitata sit et nominata
insula Creta, an vero Cerelhim orti a Cretensibus, *ibid.*
ct 290, 1.
Ceroma athletarum flebat c luto cl oleo, cur, 229, 1.
Cervæ velociores sunt cervis, cur, 266, 2. prudentia cer-
varum in qua consistat, *tbfii.* hinnulum assuefaciunt
quo refugere debeat; quomodo pro eo pugnent, *ibid.*
cervus mas cum pingucril, cur secessum petal, *ibid.*
natura degener est, *ibid.*
Cervi halitu serpentes e cavernis extrahunt, 150, 2.
Citi nomen est commune ad omnes pisces grandes et ccla-
ccos : cetus quis proprie sit, 38,1, 2.—Fide Carcharías,

Coli amant profundum maris» 41,1. cl loca monto**, 42, 2.
Chæronæi ex omnibus diis rnaxirno coluere sceptrum Agamemnonis» 261, 2»
Chaldæus paraphrastes subinde judaizat, 264, 2.
Chnldsi monarchiam Assyriorum nd se transtulere» 121,2.
cur equis rufis asilmilentur, 427, 2. Cbaldæb an in conviviis iBitaium , ut aliorum se crapula, nuditate ac fœditate oblectarent, 232, 1,2. eorum sævities, voradias, rapacitas, 210, 2. comparantur leoni, pardo, lupo, *ibid,* quomodo Tyrum espugnarmi, 211, 2. eorum imperium corruit in Balsasaro, *ibid,* quomodo sini sacerdotes Dei in strage Judæorum, 276, 1, irideque vocantur vocali cl sanctificati ab eo, *ibid,* cl 2. per portam Piscium primo in urbem Jerusalem irruperunt, 278, 1,2 ct scq. eorum Niniven expugnantium viva hypolypoiii, 177, 2; 178, 1, 2 et scq.;' 187*. 2.
Chain primus regnavit in Ægypto, quæ inde dicta est Ierra Cham, 260, 2.
Chambalu Tartari® principis sedes, quot miniarla ambitu suo complectatur, 49,1.
Clianaan capitur in Scriptura pro mercatore, 284, 1. quia Chinami olim in mercatura celebres erant, 546, 1.
Cbannnxus idem esi quod mercator, 20, 1. Cbanansi an per Germaniam dispersi, 17, 2.
Chananei ct peste, el fulgetris, el igneis sagittis protriti ante adventum Hebraeorum, 252, 2.
Charitas malogranato assimilalur, 537, 2. prælalos el principes maximi» decet, 489, 2. fidelium vinculum est, 853, I, 2. en in Sanctis ob concupiscentias rape refrigescit, 533, 2. charitas quo pacto in Eucharistia exerceatur, 565,1.charitas clamor Christi in Deum cl homines fuerunt ejus cornua, 251,2. charitas ardens Christi, qua æstuans homo factus est, repræscntalur per /Austrum calidum, 218,2.
Charta» u*us olim incognitus fuit. 224, 1 ; 413, 1. unde fiat, 224, 1, 2. papyro veterum successit, *ibid.*
Cherubim duo qui erant super arcam in propitiatorio, an recte vocentur duo animalia, 244, 2.
Chorea beatorum in cœlo, 612, I, 2. ejus diffinitio, *ibid.*
chore® mundan® descriptio, *ibid.*
Christus Jesus vocatur servus Doi, 8,1. est tripliciter legatus, 6, 2. ab inferno et morte per cum redempti sumus. 18,2.ejus patientis et resurgentis figura est Jona«,25,1,2; 33, 1 ; 39, 1 ; 40, 1 ; 43, 1 ; 46. 1, 2. item ex eo quod columba est, 28, 1. quomodo domum et patriam suam cælesiem dimittens venerit in Ierram, 20,2. secutus est Patrem vocantem ad prædicandum ct moriendum, 31,2. somnum ejus in navi oria tempestate rcprasenlal somnus Jonæ, 33, 1. ejus resurrectionis optimus testis esse poterat Jonas, 46,1, 2. vermis quomodo esse dicatur velusTesln mentum corrodens, 59, 2. in domo pulveris, id est utero Virginis, pulveri nostro sc involvit, 72, 1. fuit perfectus cl adæqiiatus Judæorum salvator, redemptor et lux, 86, 2; 87, 1 ; 146, 1, 2. viam in cœlos aperuit» 87, 2. est ortus ct natus sub Augusto Cæsare, 97 , 2. pastoris nomine delectatur, 100, 1 ; 120, 2. per portam gregis invectus est in Jerusalem in dic Palmarum, 100,2. cur sit turris gregis cl nebulosa, *ibid.* 1, 2. natos est io antro, cur, 108,1. ct rure, *ibid,* digna illo fuit ipsa sui demissio, 112,1. est dominator in Israel, quem in Bethelehem nasclturumpraedixit Michæas, 112,1,2. cur naltissit ipse in Bethlehem, *ibid,* vilem cur patriam elegit, *ibid.* ct 113, 1. ejus concio c præsepio ad homines, 113, 1. ipse mundi panis est ct manna cocleite, *ibid,* ejusegressiis e*t triplex, temporalis, æternus , cl partim tempora* lis, partim æternus, 116. 1,2. ut homo bis egressus est, primo cum venit in hunc mundum per incarnationem, secundo cum post mortem c mundo egressus est in cœlum, *ibid,* varijc ejus pro hominum salute contra diabolum expeditiones, *ibid,* quomodo dicatur agnus occisus aborigine mundi, 117, 1. ejus deitas cl aeternitas probatur, *ibid,* cl 2. ideo natus est tempori, ut nos vivamus «ternitali, 118,2. Itat t dextris Patri* ut Ecclesiam propugnet, 120,2. gregem suum quam strenue defendat, *ibid,* est pax causalia triplex, 121, 2. ejus in Judæos et Christianos ingratos improperia, 130,1.î.c Judæis paucos, dum viveret, convertit; venit ghdium mittere, non pacem, Í4 4,1, 2, Christi Jesu satisfactio an ita sufficient lit» ul nos pro nostris peccatis satisfacere non debeamus 167,1. ejus sanguis conspectus el cogitatus Christianos exstimulat ad fortiter cum hostibus spiritualibus pugnandum, 178, 1. varii liberatores populi Judaici. ejus typus fuere, 199,1. dum factus est homn, factus est velut piscis hujus raciili, ejus nomon fuittyjfò;. id esi pisas, 215» 2. cur Apostolo* piscatores elegerit, *ibid,* vocari a Prophetis solet Vemens, 224,2. suondventu regiium diaboli evertit, et veros Israelitas» id est fideles, eruit e captivitate, *ibid,* in templis, ct corporaliter in Eucharistia, inhabitat, 234, 2. quomodo ab amorete vinci passus sit, 236, 2. est hostia infiniti pretii, *ibid,* incarnatus est tempore calamitosissimo, 242, 2. actum adduxit aureum jubilæi sæculum, *ibid,* incarnatus est in plenitudine ct consummatione annorum a Deo præ*lilutorum, *ibid,* passus est in medio ultima* hebdomadis Danieli!, 243 . 1. item anno ætatis 34, quæ est media vilæ humans, *ibid.;* 247, 2. natus est durante lege Moab, quæ est lex media inter legem natura et gratis, 243,1. item tempore grati®, quod medium est inter tempus legis el gloris, *ibid.* est horizon temporis et æternitalis, *ibid,* ipse est medium, uli SS. Trinitatis, ita cl totius universi ct sæculœ rum omnium, æque ac redemptionis et felicitatis nostra mediator, *ibid,* congrue ut Deus assumpnl naturam humanam, ut esset mediator Dei et hominum, *ibid.* 2. ejus typus fuit arbor vii® in medio paradisi collocata, *ibid.;* 389, 1. medium locum nascens, vivens, monens semper elegit, *ibid.* in quorum animalium medio sil cl fuerit cognitus, 244, 2. in præsepio reclinalus est inter bovem cl asinum. 245, 1. variæ cans®,cur sil reclinatus in præsepio, *ibid,* ct scq. est verus pastor ovium. *ibid.* regnum ejus consistit in mundi contemptu, ct illius tignum est paupertas, *ibid,* ejus concio e præsepio, *ibid,* ct 2<6, 1. ejus paupertas ditissima fuit, quomodo tactus sit jumentum nobis, *ibid,* factus est Gentibus et Judæis cibus, *ibid.* 2. est medium duarum vitarum quadrupticilcr, 247, 2. cura dextris venire dicatur, cl filius dextra vocetur, 248 , 1. quomodo ad Austro venisse dicatur, *ibid,* quam omnis ejus vita cl doctrina gloriosa fuerit» 250, 2. quam vita, mors, passio cl resurrectio ejus virtutibus resplenduerit, *ibid,* cornua ejus est crux hu fortitudo crucis, 251 ,1,2. crux quomodo in manibus ejus fuerit, *ibid,* ejus in nos charitas» *ibid,* passus est ex valida fortique dilectione, 252. 1. cruce diabolum et mortem debellavit, *ibid.* 2. quomodo percusserit caput impii, 260. 2. sceptra impiorum quomodo perfregent» 262, 1. legis cl psalmorum e«l finis ac scopus, 267, 2. ejus vita velut lucerna est, 2S3, 2. suo adventu destruxit omne robur dæmon'set peccati, 307, 2. est rex braci in medio suorum, *ibid,* pralaturam triplicem habuit : fuit enim summus Princeps, Pontifex, Propheta el Doctor Ecclesiæ, 319, 2; 433, I ; 435, 2. est justitia sempiterna, 319,2.1res Jesus fuere ejus typi, *ibid,* templum corporis sui quomodo in resurrectione reædificarit, *ibid,* eo veniente in carnem cur facta cœli terræque commotio, el qualis, 332, 2 el seq. super cum baptizandum Spiritus Sanctu* in columba» specie descendit, *ibid,* angeli ei sæpe ministrarunt, *ibid,* sponte gloriosus in cœlum ascendit, 333, t. est maris et procellarum dominus. 334,1 .est principium» exemplar, nodus, finis» vinculum, centrum, vita, salus, felicitai totius universi, *ibid.* 2. est nntistes totius mundi, 335, 1. cur in mundum missui sil, *ibid,* portat omnia verbo virtutis suæ , *ibid,* vocdlur desiderium collium seleniorum, *ibid,* cur

vocetur electa Gentium, *ibid.* 2. car sit desiderium Gentium, 336, 1,9. est summe desiderabilis, *ibid.* et *cq. omnia Gentium desideria plene explevit, *ibid,* miro desideravit salvare omnes gentes, ac praesertim electos ex Gentibus, *ibid,* in cœlo est desiderium beatorum ol angelorum, *ibid,* est omne quod desiderari ab homine potest, 337, 1. vocatur gloria templi secundi, 339, ! ; 343,1. pacem attulit credentibus sibi, 344, 1. natus est ex familia et stirpe Zorobabel, 347 , 1,2. ejus regnum quietum et æternum futurum est, 34$, 1. qua homo, est servii* Del, *ibid,* quomodo el quare sit annulus Dei patris, quem e Zorobabeli* stirpe carnem assumentem, velut digriCo suo inseruit, 349, 2 etseq. est sigillum in manu Patris passivum ct activum, 351, 1. idque quadruplicitcr, qua homo, *ibid,* est sigillum regni divini quintuplicitcr, *ibid.* Patri, Ecclesiæ, angelis el toti orbi bonori est el decori, *ibid.* 2. est legatus Patris ad homines; est ejusdem cl mundi totius dcliciæcl jubilus, *ibid,* est sapientia Patris increata ct creata , *ibid,* nos sin cruce et gratia obsignat, *ibid, est* reconciliatio mundi totius, 352, 2. quam aperte de eo prophetet Zacharias, 357. 1. designatur per virum inter myrteta stantem, 362,2. est gloria Jerusalem, 375, 1. ejus deitas probitor, 377, 1. proprie ejus gloria est humanitas, et opera in ea pilrata, *ibid,* terram sanctam sua nativitate ct conversatione ¿.ludificavit magis,quam omne* Pntriarcbæct Prophète, 378, 2. ejus in die judicii majestas el ira in impios, 370, I. ipsum reprirsentavit ct nomine ct officio Jews filius Josedec poiilifox, 180, 1, 2; 388, 1. pugnavit contra Luciferum in deserto se lentantem, 381, 1; 382, 1. carne humana vestitus repraesentator per Jesurn pontificem sordidis vestibus indutum, 385, 1. cur sordidus fuisse dicatur, *ibid,* cruce cl patiendo vicit diabolum, *ibid,* 2. resurgens indutus est mutatoriis, 386,1,2. est portentum sæculorum, 387, 2. ejus incarnatio opus est omnium Dei operum maxime stupendum, 241, 2; 388, 1. est germen, 3S8, 2 ct scq. stirpem Davidis restituit suo oriu, 389» 1. quomodo in nativitate parvus postea excreverit, *ibid,* a primo conceptionis instanti fuit Deo unitus el consecratus, *ibid,* est oriens ex alto, substantive, *ibid,* fluas habet generationes, *ibid,* quæ bnna nascens orbi attulerit, *ibid,* et 2. est lapis angularis ct fundamentalis in fabrica Ecclesiæ, *ibid.;* 401,2; 479, 1. plena ejus providentia circa Ecclesiæ suæ ftbricain erigendam cl consen andam, 390, 1. omnia Spiritus Sancti dona habuit, 391,1. ejus corpus quomodo in passiono incisum et cælalum fuerit, 391,2. ipso lapis cælalus est in incarnatione ct in passione, 392, 2. suo ortu non tantum attulit pacem elopes spiritales, sed et temporales, 391, I, 2. candelabro repræsentatur, 399, 2. implevit omnes legis figuras, ct omnes prophetias, 402, 2. ejus initia exilia cl parva fuerunt, 404, 1. quomodo vocetur lapis stanneus nllegorice, 406, 1 et seq. per quatuor Sindorum genera Deus ei orbem subjecit, 427 , 1. eum quomodo bonis operibus coronemus, 433, 2. recle vocatur oriens, el cur, 434, 1, 2. sub eo cl cx coorta multitudo fidelium, *ibid.* ip<o m<ccntc nobis ortus et natus csl Deus, Mid. aedificavit templum spirituale, id est Ecclesiam, 435, I. gloriam promissam quando plene sil adeptu*, *ibid,* quomodo sil oculus, lam videns omnia, quam in quem videant omnes, 452, 2. quomodo promissus tantum Judaeis, predicarli etiam Sidoniis ct Tyriis, 453, 2. quomodo dici possit separator, 455, 2. variis de causis insoliti cum pompa Jerusalem in die Palmarum invectus est. 457, 1, 2. ct seq. ¿jus regnum magis spirituale quam temporale est, *ibid,* per agnum paschalem quomodo praefiguratus sit, 458 , 1. in suo triumpho sedit super asinam, non asinum, cur, *ibid.* 2. sedit super nsinam.et ejus pullum, non simul, sed successive, 459,1. jumentum in brevi boc Itinere mulavil ob mysterium, *ibid,* ejus sanguis cur vocetur sanguis testamenti, 460, 1. quomodo patres antiquos vincto* e limbo liberant postmortem, *ibid.* 2.Irlduoibi mansit, 461, 1,2. symbolice quomodo vocetur arcus Judæ, 463, 1,2. quomodo sit pulcher ct speciosus, 468 , 1. ad passionem iturus cur Eucharistiam instituerit et sumpserit, 470, 2. eo moriente templi porte aperte fuere, 485, t. venditus fuit triginta argenteis, atque hinc meruit esse pretium peccati, 402, 2. alio hujus venditionis circumstantiae, 493, 1,2 etseq. pathetica ejus oratio ad parcos el acedos, 493, 2. csl pastor bonus, 490, 2. ci qui resistunt, frustra id faciunt, imo ab illo opprimentur, 404 , 2. an ipso crucifixu* appareat animæcuique in morte judex, 510, 2. in ejus morte qui planxerint, quæ sint quatuor ¡Uro familia? quæ in ejus morte planxerunt, 514, 1,2. el cur quaelibet illarum plangere debuerit, *ibid,* ipse est fons patens domui David, 516 , 1,2 ct scq. offudit in nos Spiritum Sanctum, *ibid,* peccata omnia abluit, eorumquo scaturigines tollit ct sopit, *ibid,* ejus pathetica vox ad animam pœnilentem, 520, 1. vulnera cur resurgens resumere voluerit, cl in cœlo servet. 521, 1, 2. ipsum cur Deus Pater Judæis objecerit, ul ab ipsis occideretur, *ibid,* quomodo sit vir cobærens Deo Patri, 522, 1. ejus humanitas Patri ct Spiritui Sancto affinis csl, *ibid.* ejus prælium contra Gentes ct Antichristum repraesentatur in prælio Machabæorum contraGræcos, 527, Un monte Oliveti quæ gesserit, *ibid,* 2. cx codem monte Antichristum deturbabit in tartara, ct illue ad judicium descendet, 528, 1 ; 530, 2. cx eodem ascendit in cœltim, 528, 1. facie aversa a Jerusalem spectans Romam crucifixus csl, cl ascendit in cœlum, *ibid,* prodigiose apparuit in monte Oliveti anno ccccxix, 529, 2. veniet ad judicium cum omnibus sauciis ct angelis, 532, 2. dicitur ipse, tempore christianismi, solus colendus ul Deus, 536, I. ubinam inÆgyplo cxsularit, 511,2. quomodo sit facies Patris, et cur , 584 , I. cur quæ ipse facit, Patri ascribat, *ibid.* 2. in co quidem una persona est, sed hæc virtute duplex csl, 585, 1. ei quomodo viam Joannes præpararit, 586, 2. in templo Hierosolymitano docuit ct fecit miracula, 587, 1. ejus deitas adstruitur, *ibid.* 2. csl angelus cl legatus lam novi quam veteris Testamenti, *ibid,* cl scq. quintuplicitcr fuit angelus no\i Testamenti, 588, 1, 2. summis volis n patribus sanctis diu fuit desideratu*, 589, 1 .ejus ad judicium venientis terror et majestas, *ibid.* 2. est ignis constans quintuplicitcr, 590 , t, 2. comparatur herb® fullonum, cur, 591 , 1. qua Deus omnia videt; qua homo, omnia cognoscit per scientiam infusam ac beatificam, 595, 1. csl sol justili® ob quinque analogias, 606,2. sed maxime in dic judicii futurus est sol Justiliæ, *ibid.* nomen solis græcum iXisç secundum omnes derivationes ei accommodatur, 607, 2. per Samsoncm adumbratus fuit, 608, 1. verus amicus est, *ibid,* quomodo sil sanitas in pennis ejus, 609, 1, 2. vere sol est, Adam tantum luna, 608, 2. ejus morientis cl resurgentis typus esi phœnix, 010, 1. oriens in animis fidelium, quos ibi effectus operetur, *ibid.*

Christianismo (in) omnes unum sunt, imo pauperes (enent primas partes, 506, 2.

Christianos Judæi habent ul Idumæos, 5, 2. clirilli.mil semper csl contra hostes suns pugnandum, 20, 2. Christianorum de Saracenis in Terra sancta victoria, posi solemne omnium etiam puerorum cl pecorum Jejunium, 53, 2. chrisliani primi Jerusalem cl Judææ varie affiicli fuere, 161, 2.

Christianus mystice vocari potest separator, 455, 2. Christiani sunt peculium Dei, 603, 1. quomodo dicantur sancti, 546, 2. cur sc invicem amare debeant, 576, 1. orant conversi ad Orientem, 528, 1. in primitiva Ecclesia habebant omnia communia, 394, 2. eos cur Deus sub Decio exagitari permiserit, 590, 2. Christiani quo

Viso animati Jerusalem de Saracenis ceperint, 530, 1. de iisdem virtute Venerabili! Eucharistia) imenei victoria* retulerunt, 470, 2.
Clirytotili gemma quia colori! marini est, ab Hebra is dicta est Tharsis, 20, !
Clius illius Chain cum filiis Arabiam incoluit, nnn Abjssinlnm, 304, 2. eorum posteri tamen se per Abjtsinlarn propagarunt, *ibld.*
Cibus jumentorum , id est hominum, est Christus jacens in presepio, 246, 2. sine cibo mulli vixere, sed sola S. Eucharistia, 472. 1.
Ciconia quia pia, symbolum est pietatis, 421. 2.
Cidaris erat tiara veleris pontificis, 386, 2.
Cilices populi orti sunt a Tharsis nepote Japhct, 29, 1.
Cilicia cur vocetur Tharsis, *ibid,*
Cilicium erat vestis exterior Prophetarum, 518, 2.
Cimmeria regio dura erat el aspera, 18, 1. Cimmerius Bosphorus ubi silus, 17, 2. ejus latitudo, 18,1. cur in Cimmeria inferni sedem collocent poeta», *ibid.*
Cinis ex herba quadam Arabica combusta quas habeat viros ad purgandum, 291, 2.
Circensium aurigarum vari» factional : quinam earum quatuor colores : quas apud Ilomanos cl Græcos turbas excitarint, 429, 1. eorum coloribus repraesentantur quatuor elementa, eornmque dissidia et pugnæ, *ibid,* horum ludorum origo, *ibid.*
Circulus orbem solis ambiens visus csl paulo anto ortum Christi, 332, 2.
Civitates mullædirutas, poslea non eodem loco, sed alio vicino ædiflcalæ sunt, 505, 2. civitas inferior Jerusalem cur dicatur tilia Sion, 279, 1. an bene vocetur pila, *ibid.* 2.
Cia mani ad Deum citam basii®, cumque ad misericordiam movent, 53, 2.
Clamore suo excitabant deos suos Gentiles quasi dormientes. 234. 2.
Clara (S.) jugiter Christi passionem meditabatur, 512. i, 2.
Clare (S.) de Monte Falco cordi crucifixi Christi figura insculpta fuit, 512, t.
Ciarevallemos monachi olim de defectu aliquo moniti, pro reprehendente ac monente orare solebant, 552. 2.
Claudianus cur de Dei providentia dubitaret, 203, 2.
Claudicans, per metalepsin, idem est quod dolens, fatigatus, nfiliclus, 93, l.
Claustra regularium sæcularibus videntur carceres mortis, at religiosis sunt portus, 43, !.
Clavus Christi freno Constantini imperatoris additus, 513, 1. eorum quatuor distributio, *ibid.* 2. miraculum quoddam circa frenum ex eis confectum, *ibid.*
Clementia vindiciam temperet, uno superet, 21, i. potísima regentium virtus est, 488, l, 2.
Clerici auro inhiare non debent, 281, 3.
Clopiai piscis crescente luna albescit, decrescente nigrescit, 259, 2.
Coccineus color erat militaris, 178, 1. ct cur, *ibid.*
Coccus nobilium, imo regum erat vestis, *ibid.*
Cœlestis felicitatis descriptio, 603, 2.
Cmlum dicitur quasi cœfatiiin stellis, 393, 2. cœli commotio qua facta nascente Christo, 332, 1. cœlum est templum Dei, in quo habitat, 234, 2. codi el vtelhrum nulla vh est ad danda et tollenda regna, 253, 2. in cœlo perficietur rectitudo anima», 220, 2. cœlum quomodo clan Ii dicant Hebræi, 599, 9. cœlum cur vocetur symbolice mons umbrosus; el Pharan, id est os videntis, 219, 1,
Cogitationes sunt vestes anima», 581, 2.
Cognitionem qualem habent Deus piscium, culicum cl rerum vilium, 220, 2. ad Dei cognitionem duplici via pertingimus, 237, 2.
Colaro quid proprie sil, 582, 2.
Coleta (S.) assidue in vulneribus Christi commorabitur, 512, 1.
Collectionis nomine Scriptura cur exponat mortem, defectionem, interitum, 273.1,2.
Colligari in fasciculo viventium quomodo dicerentur pii viri cum vita decederent. 283, %.
Collo el rapite mystice qnomodo rex et pastor saper subditos eminere debeat. 499. 2.
Color coccineus el purpurms animos in hoslei commovet, 178, 1. rufus ardorem animi notai ct acuit, ignis splendorem refert, 429, 1. purpureus amoris est symbolum, 513, 1.
Columbi vecordi aviimihntur braditæ, 208, 2.
Coma in viro est quasi corona digniUlif, 193, 1.
Comminatio ex necessitate proposila clementi misericordia molliendo, 56. 2.
Commiserationis affectus potissime est e pastione Domini eliciendus, 511.2; 512,1 2.
Commotio cœli cl terre cur facta in Chri-ti incarnatione, redemptione, legislatione, 3Ji, 2; 333, í, 2.
Communicantium pie orationes et su<pina sunt tropologico thj misma, 552. 2.
Communionem post fideles olim sacra canebant cantica, et subinde arcana mysteria eructabant. 471, 2. a commuNTone meditelur comnmnicans quo bono et dono donatus sit, 469, 1, 2. frequens communio signum el causa praedestinationis est, 470, l.
Compati oportet Christo tormenta passo, 512, 2.
Complexio rnutua inhmaque est nature divinae et humme in Verbo per unionem, 392, 2.
C meeptus hominum mundanorum quam mendaces smt, 76. 2.
Concio Christi e presepio, 113,1.
Condonator opportunitatem commodam <uos monendi et ad vile emend itionem excitandi captet, 317, 2. predicci lam in.inu quam ore, 3tS. l. verini Dei abutens panem cl mensam Dei polluit. 559,1. equo assimihtttr, 478, 1,2. sit ut speculator, 27h1. condonatone sunt mgeli cl nuntii Dei, 328, 1. constanter pergant m arguendis vitiis, nec cessent, donec audientium animo- permoveant ad illa exstirpandum,329,1. symbolice sunt nives, nubes, venti, fulgura, 477, 2; 478, 1. sunt quasi sigillum Dei, 351, 2. novbsimorum terrores auditorio suo incutiant, 51, i.
Concordia quanta sustineat onera, 303, 1.
Concupiscentia cx Adamo contracta mater et fons omnis peccati est, 419, 1. ejus quanta sit vis, 204, 2. est filia dei alieni, 577, 2.
Confessarli sunt vicarii Christi in judicando, leviter hoc peragere judicium non debent, 591, 2. quales ii sint, ex pœnilenlibus agnoscitur, *ibid.*
Confessores pro fide Christi capti, qui sibi nimis fidunt, in tinnenti! deficiunt, 82, i; 83.1. confessores in vinculad I rincula se dantes spe gloriae ælernæ sunt vincli spei tropologice, 462, l. per equos varios mystice repræsentantur, 428, 1.
C'on/îjcre, urere, rrcurr. in Scriptura per calxchresin significant quemvis gravem dolorem et supplicium, 518, 2.
Congregari ad ppuluin suum dicebantur fideles el sancti cum diem suum obirent. 263, 2.
Conjugatio *hitparl* Ibbreorum significat actionem reflexam qiu agens agit iu seipsum, 105 , 1.
Conjugii preses priscis erat Juno, 578, 2.
Coujugum amor quantus esse debeat, 580, t.
Consanguineos (in) indignus ofilcia el beneficia conferentes, rdificant Sion in sanguinibus, 92, 2.
Conscientia) pacem habens, Christum in anima habet, 122, l. conscientia) remorsus est velut aquila rostro lunch n*, 201, t; 281,1. ca in dic judicii peccatorem accusabit. 283, 1. ctiiiscienlia est vestis anima, 5S1, 2. conscienti® bon v cL>gium, 581, 1«
Consecrationis templi ritus sunt quinque: aspersio, in-

icnptio. inunctio, illuminatio, benedictio : illi Ecdcsi® el religiosis domibus accommodantur, 352. 2; 353. !.
Consensio reteris testamenti cum noro magnam Ecclesiæ fidem conciliat, 540, 2.
Conflationes cœlestes cl gratiæ hominem quam agilem reddant, 267. 2.
ConUani vir csl immutabilis, quasi deus terrestris, 59b,2.
ConsUntmopolis quo pacto divinam olim vindiciam evaserit, 51, 2.
Constantinus imperator clavo crucis Christi fíenos equi sui ornavit. 543, 1, 2. ipse symbolice frenum csl Domino consecratum , *ibid, ipse* jam Christianus basilicas augustissimas erexit, 321, 2. cur erexerit templum *Ara cali* nuncupatum, 333 , 1. pacem plenam Ecclesiæ attulit. 312, 2; 313, 1.
Constantinus Cnpronymus imperator fœda lue percussus animam effl.ivit. 322. 1.
ConU.inlius(S.) Mansionarius parvæ fuit statura?. 405, 2.
Constantius imperitor militibus sacro viatico instructis Magnentium profligal, 470 , 2. po?tca factus arianus, M.*ro igne percussus interiit9 322, 1.
Consuetudinis vincula rumpenda volenti c carcere peccati egredi. 88, 1, 2. consuetudo pece indi csl velut massa plumbea, 421, i.
Consultoria sors illicita est, nisi Deus inspiret illa utendum, 33, ?.
Contemplatio quid sit, 255, I.
Contemptus sacrorum apud Judæos post reditum e captivitate unde proveniret, 565, *Î,* contemptus mundi omnem supprimit spem, 370, 2.
Contentus suis animus, dives est, 218, 2.
Conversio Indiorum orientalium ct occidentalium ab Abdia prophetata est. 19, 1.
Conversio omnium Judæorum fiet in fine mundi, 481, 1. conversio Gentium per Apostolos vocatur prædalio ct spolium, 378, 1. hæc Deo accepta est instar sacrificii, 464, 1.
Conversus ad bonam vitam a mala tropologice dici potest torris erutus de igne, 384, 2.
Convertere cor patrum ad filios quid sit, 612,2 el scq. an obligemur primo instanti usus rationis converti ad Deum, 360, 2.
Convivarum quis esse debeat numerus, 1G7 , 2. conviva maledici suggillantur, 168, 1.
Convivia s*pc causa excidii fuere, 167 , 2. in conviviis olimmo'fuit circumlato myrti ramo convivas ad cantandum excitare. 362,2. convivia vocantur spinae tribus do causis, 167, 2. convivium appellatum a vit® communione, 168, 1.
Cop i frumenti ct vini an per frumentum electorum Judæis promittatur, 467,2.
Cor moris est profundum maris, 41 , 1. cor terra? est limbus patrum, *ibid.*
Cor origo est sensus communis, rationis, prudenti® ct sapienti*, 323, i. cor amoris symbolum el sedes est, 617, I.cor totum Deo dandum, 445, 2. cor parvum habent generosa animalia, magnum timida, 209, 1. id habent pisces situm ut homo , ¿16 . Î. ex corde lætitiæ el mwroris motus exoritur, et in eodem desinit, 26», I.cor regum in mimi Dei est, 316, 2. cordis deliquium quos rau*« tur eth tus, 1.
Conitliut (S) Papa suis subditis ad martyrium dux erat, m, t.
Coi udii (P.) Vishavxi dogma dc humilitate, 404, 2.
Con-ui lucis quomodo et cur Mosi addiderit Dens, 250. 1. cornu symbolum fortitudinis evict virium. 251,1. cornua Christi est crux ct fortitudo crucis,*ibid,* item charetas el humilitas. *tbid.* 2. cornui quatuor Zacbari® visa qu 1 deaotent. 369, I, 2. quid mystice, 370, 1, 2.
Corona triplici cur coronetur Romanus Pontifex, 433, 1. TTprxsculat regnum Christi, *ibid.* unde vocatur regnum, 432. I. adumbrata illa fuit in coronis *e$n pontificis, 433, 1. coronam gerit rex quasi deus quidam terrestris, *ibid.* corona? orant olim deorum, *ibid,* 2.coron® cuius rei regem et Pontificem moneant, tbid. corona Jesu pontificis e donariis Judæorum facta, an e tribus partialibus coronis farta fuit, et cur, 432, 1 , 2 et seqq. coronæ forma csl absolutissima, 433, 2. coronae ovantium, subinde ct triumphantium fiebant e myrto , 351, 2. coronæ dabantur convivis ad delicias, 168, 1.
Coronabantur reges olim myrto, 363, 1.
Corporale linteum in Sacro représentai pannos el fascias, quibus recens natus Christus est involutus, 115, 2.
Corpus nostrum est lutum el later, 194, 1. vestis est animae, 581, 1. ejus resurgentis sanitas est octupiex, 610, 2. corpora beatorum in die judicii gloria donabuntur. 379,2.
Correptio benigne accipienda est, 552, Í, 2.
Correptor viliorum alienorum angelus est, 552 , 1. quomodo monere debeat, *ibid.*
Correptus bene monentem ct corripientem benigne audiat, *ibid,*
Corvi vox funera et strages non raro presentii futuras , 294,1.
Crapula? voluptas illico in sordes, vomitum ct excrementa vertitur. 233, 1.
Crassus (M.) spoliato templo Hierosolymitano, sacrilegii pœnas dedit, 501,2.
Creatur® omnes, sua commotione, Christi humilitatem et exinanitionem in ejus incarnatione obstupuerunt, 334, 2. per cum restaurat® sunt, *ibid,* eas invitemus oportet, ut nos in gratiis Deo pro beneficiis ejus agendis adjuvent, ¿69, 1, 2. creaturarum omnium quæ fuerunt, sunt cl erunt, perfectiones omnes, el insuper infinitas alias creaturis communicabiles continet Deus in se formaliter vel eminenter, 236, 1. creatura singulae ab occano essenti® Dei guttam unam essenti® hauriunt, 235, 2. in creaturis dum quis fidit, ab iis decipitur, 298, 1. est quoque in jugi metu ct motu, 507, i. creaturarum silentium est scala qua ad Deum ascendamus, 237, 2.
Credere in Deo, vel credere in Deum Hebræis idem est quod credere Deo, credere in Deum; tamen Latinis plus significat, 51, 2.
Creta insula an sit colonia Phœnicurn , et nominata o Cerelhim gente Philistaea maritima , 290, 1. primitus habitata est, nullum habet animal noxium, optimi vini ferax est, *ibid.*
Cretenses re nautica excellueruut, *ibid,* item re bellica, *ibid.*
Cristas rubras cur gestarent in galeis milites, 178, 1.
Crucifixus Deus portentum est a sæculis inauditum, 510,1,2.
Crux Christi velut sigillum est, 351, 2. fuit quasi solium regni ejus, 244, 1. csl vexillum ejus, 378, 2. ea diabolum vicit, 395,2. ea velut cornibus dæinonem et mortem superavit, 251, 1, 2. crucis cornua fuerunt arma et cornua Christi : crux quomodo fuerit in manibus ejus, *ibid,* crux olim super Oliveti montem apparens tempore Constantii imperatoris quid portenderet. 529,2. crux omnis Christianorum gloria, ideoque cis ambienda, 458, 1. cruces amantium exempla, 521. 1.
Cucuibita inagiinin ct frigidam facit umbram, 581,2. cur pro cucurbita S. Hieronymus hederam verterit, *ibid.* ejus umbra mundi vanitatem notat, 59, 1.
Culpa et pœna cognata invicem sunt, 212, 1.
Cultus Christi semper in una lingua floruit, 303,2.cultus Dei est semen omnis felicitatis, 445, 2. cultus sacrorum non fuit Hierosolymis Um elegans post reditum c captivitate, quam fuerat ante. 384, 2.
Cupiditas est Charybdis insatiabilis, el velut ardens febris. et fera effera. 228 , 2. cupiditates quasi vinum inebriant hominem, 228 , 1. eas contrariis pœnis punit Deus, 560,2.

Curam rerum minimarum an habeat Deus» 220,2.
Currus tropologice est anima, 258, 2. curruum falcatorum , et ardentibus taedis instructorum usus olim in bello eral, 79, 1. currus cherubicus , quo Deum vehi conspexit Ezechiel, cur c templo in montem Oliveti, evolare visus sit, 530, 2.
Custodia mystico est secretum, item status, gradus ct officium, 223, 1. custodia dicitur praeceptorum cl rituum observatio, 380, 2.
Custos Hebræis vocatur præfcctu*, rex, dominus, 195, 1. cuModem angelum quisque homo habet, 220, 2.
Cullisi cum Deo vero etiam idola colebant, 438, 2.
Cyaxnres rex Medorum Niniven cepit ct evertit, 173, l ; 174, 2. ejus paler et filius, 173, 1. *Cyaxarts* vox unde formetur, *ibid.* Scytbas Modia expulit, *ibid.* 2. despondit filiam suam Nitocrin Nabuchodonosori ut se in obsidio Ninives adjuvaret, *ibid,* quamdiu regnarli, 175,1.
Cypselus quod genus avium sit, 294, 1.
Cyrillus diaconus Heliopoleos quale martyrium subierit, 454, 1.
Cyrillus (S.) praecipuus antagonista Nestorii bardici fuit, 371, 2. præfuil scholæ Alexandrins?, 192, I.
Cyrus Balsamera regem Babylonis per suos septem principes occidit, et Judæos inde liberavit : hcplein ejus principes qui fuerint, 123, 1. pacem Israeli dedit contra Assyrios, dum Chaldæos vicit victores Assyriorum, 121,2. fuit typus Christi liberatoris, 225, I. ipse asino, et Persie asinis assimilantur, 244, 2. unde et quare dicatur mulus , *ibid,* quomodo cl quare vocetur Christus , 260,1. Cambysem lilium admonuil, ut ad Deum in omni rorum tractatione confugeret, 321, 2. quo anno monarchiæ solverit captivitatem Babylonicam, 368,1. tantum triennio fuit monarcba, *ibid.*

I).

Digon an idem deus cum Darcele, 219, 2. quomodo pingeretur, *ibid.*
Damascus urbs antiquissima, fuit capul Syriæ, 452 , 1. elogium ejus, *ibid.* quando illa Domini requies facta sit, *ibid.*
Damnandorum misera sors apud inferos Inæternumduratura, 618, 2; 619, 1. sunl folles el fomenta gehenas, 555, 2. sunl velut pisces In stagno gehenna natantes, 379 , 2. eorum duplex erit pana, carentia omnis solatii. et abundantia omnis miseria*, 004, 2. in die judicii optabunt manere in inferno, ne cogantur venire ad Judicium, 379, 2.
Damnatis ad mortem facies velabatur, 91, 2.
Damnum gregis reposcet Deusa pastore, 490. 1, 2.
Danaidum labor irritus apud inferos, 321, 1.
Daniel sub Evilmcrodach rege in lacum leonum conjectus est, 199,2. ulriimque templum vidisse potuit, 330, 1. Daniel cum sociis prima Nabuchodonosori* expeditione in Judæam, captivus abductus csl, 219, 1. cur vocetur vir desideriorum , 336 , 2. quousque vitam extenderit, 432, 1. nn ipse cum sociis tribus, fuerit posteo legatus a Judæis in Jerusalem, *ibid.;* 436, 2.
Darius persico significat prudentem, 360, 2. Darius, sub quo prophetavit Aggæus, quis fuerit : an fuerit Darius Medus, an Artaxerxes Longimanus, 315, 1, 2. quartus Persarum rex fuit, 316, 1. nn Darius Nothus, filius spurius Longimani, *ibid,* fuit Darius Hystaspis, *ibid.*
Darius Medus praecessit Cyrum, non ergo sub eo Aggæus prophetavit, 315, 1, 2. camelo, cl Medi quibus imperabit camelis assimilantur, 244, 2.
Darius Hystaspis dedit Judæis e Babylone reversis facultatem reaedificandi templi, 15, 1. hinnitu equi electus est rex Persarum, 122, 2; 366 , 1. a Greci* ad Marathonem piofiig.ilus est, 307 , 1. quando Babylonem expu- i guarii rebellantem post Cyrum, 375, 2, ejus erga Judæos propitius animus, 313, 2.
Darius Codomannus ultimus Persarum monarcha nb Alexandro juxta Arbcllam victus est, 430, 1. hic aperuit sepulcrum Nitorris cx auri cupiditate, 173, 2.
David fuit Bdblecinites, 112, 1,2. quam sollicite cum Deo ambulant, 135, 2. passim orat a Deo in suis operibus dirigi, 81, 2. Salomoni filio quot milliones auri pro templi fabrica reliquerit, 3i3f 1. ejus familia cur in Christi morte plangere debuerit, 513, 2. Davidi cur promittatur Christus ex ejus semine nasciturus, 347, 2; 517, 2. ei promittit Scriptura quod in Christo implendum erat, 317,2.
Decalvatio totius hominis magnum est probrum, 261,1,2.
Deciros Deo danda?, quibus de causis, 600, 1. dandæde meliori parle frugum, 558, 2.
Decii imperatoris persecutionem permisit Deus ad Christianorum torporem acuendum, 590, 2.
Decor virga Zachariæ pastoris significat regimen suave per umorem et beneficia, 487, 1, 2, quid ad litteram significet, *ibid.*
Deitas filii Dei probatur, 377 ,1.2. deitas csl occanus essentia», majestatis cl immensitatis, 235, 2.
Delassant impii sua improbitate Deum, 581, 1.
Dcliciæ illico in sordes el vomitus vertuntur, 233, 1. earum celer transitus ct fluxus, 165, !•
Delphicum oraculum siluit sub ortum Chrisli, 333, 2.
Denarius numerus significat læla, 414, 2. item rei perfectionem, *ibid.*
Dentes plures habet homo, ac priores ad cibi sdwonem et masticationem acutos, 216, 2.
Depilatio apud gentiles et Judæos erat signum lucius, 78, 1.
Dercete Semiramidis mater an in piscem convena, quomodo pingeretur, ct ejus templum, 219, 2. nn eadem cum Dagon deo Palaestinorum , *ibid,* erat dea Syrorum, 220, I.
Deus semper clementia vindictam temperat et superat, 21, 1. ejus regni in anima quanta sil excellentia, *ibid.* ellam Gentium curam gerit, etiamsi corruptissima? sint, 28, 1. ejus manus nemo effugere potest, 30, 1. facies ejus ibi dicitur esso, ubi hominibus se el suam potentiam exhibet, *ibid,* ei vocanti obediendum, *ibid.* 2. eum fugere non licet, 32, 2. comprehendit sapientes cl astutos in suis consiliis, *ibid,* sæpe per sortes voluntatem suam declarat, 33, 2. sortes nautarum Jonæ direxit in bonum, 34, 1. item sortes Philistæorum el Saulis, et cur, *ibid,* ejus sumrna majólas, 34, 1, 2. hæc maxime a nobis timorem cl reverentiam exigit, 35, 2. eliom subinde in populo innoxio peccata aliquorum occulta punit, *ibid,* ejus opus esi quod infans in utero mitris tanto tempore vivat sine cibo aut polii, sine egestionis et frigida? respirationis usu, 39, 2. suos redigit ad arcta ut eum invocent, 40, 1. animas curante* periculis eripii, 45, 1, 2. cum aliquem vocat ad officium et statum, cujus institutum est vacare saluti proximi, ei dat gratiam cl media nd hunc finem et necessaria et commoda, *ibid,* ejus si vocationem fugiamus, majus ab eo fugientibus instat periculum, 46, 1. ejus magnificentia perficitur in infirmitate et obedientia hominis, *(bid.* in cum non cadit pœuitenth. 55, 2. est longe clemenlior homine etiam sancto, 61 , 1. quomodo dicatur de «elo descendere, 65, 2. proprium ejus opus est benefacere, punire alienum, 66, 1. bonus ct clemens csl piis, malus ct rigidus impiis, 84, 1. ejus nb«curilas cl caligo, 99, 1. ejus sterilitas, 118, 1, 2. euariim I.raehtis ingratis expostulatio, 120, I, 2. quaul do nobis sit sollicitus, 134, 1, 2 et seq. ab eo pendet omne bonum nostrum, 135,1. ignis consumens e t, hinc sollicite cum eo ambulemus oportet, 135, 1, 2. non considerat in operibus nostris quantum, sed cx quanto, 136, 1. rectis ade*t

se invocantibus, 146, 1. licei peccatori pœnitenli condonet cnipam, non (amen illico condonat omnem pœnam, 147, 1. ejus ira duplex est, *ibid,* quomodo adfuerit Judxise Babylonica captivitate redeuntibus, 149,2. summum ejus est opus peccatoris justificatio, 152, 1. quæ Od sunt, d maxima cl perfectissima sunt, 47, 1,2. Dei adversus Ninivitas relapsos indignatio, 159, 1. ipso tardus ad vindiciam, sed tarditatem supplicii gravitato compensat, 15$, 2. ejus zelus contra tyrannos, 159, 1. ejus zelotypia in suos filios, *ibid,* est dominus iræ snæ, *ibid.* 2. quam Torli exccisoqiic sit animo in offensionibus hominum ct repulsa toleranda, *ibid,* ci militant adversus impios ct hoslbs suos omnes creatura*, 161, l. ejus magnificentia cl potentia describitur, 102, 1,2; 163, 1, 2. eminens ejus imperium in omnia, 162, 2. ejus ira in impios quam sit mstuans, 302, 2. noster Stars cl asylum csl, 103, 2. novit suos, ignorat hostes, 161, 1. non punit bis in idipsum, 166, 2. quos in h ic vita punit, non puniet in futura, *ibid,* scilicet in eodem rerum ordine : nam in diverso sæpe punit bis, 167, 1. vocatur aliquando noster amor, timor, spes, patientia passive, 176, 2. ejus providentia, testudo sanctorum est, 181, 1. cur vocetur custos hominum, 195, 1. an curaret res humanas, cur multi dubitnriut, 203, 2. cur sinat piosafihgi, impios prosperari, *ibid.* cl seqq ; 582, 1. ejus longanimitas, impossibilitas, celsitudo; super omnia jura el injurias mortalium eminet; impiorum sordibus non inquinatur, 203, 2. impios longa patientia ad pœnitcnliam exspectat, 201, 1. ut sanctitatem nmat infinito amore, ita peccatum mollale odio odit infinito, 213, 2. ejus sanctitas infinita est, *ibid,* un habeat curam particularem piscium, 220, 2. ab æterno simul el semel omnia futura cognovit, *ibid,* non tantam habet curam piscium, quantam babel hominum , ex parte effectus, *ibid.* ejus cura generalis de minimis qualis sit, *ibid.* habitabat in templo Hierosolymitano, 234, 2. ejus majestas, potestas el vindicia tanta est, ul eam etiam vereantur impii, 235, 1. ejus majestas potius casto silentio quam exili nostro præconio veneranda est, *ibid,* est omnia, ct omnium causa finalis, conservans ct efflclen*, *ibid.* 2. ejus essentia immensa quaquiversurn in immensum omnem creatiliatum intellectum, conceptum et vocem transcendit, *ibid,* est sol immensus claritatis et glori®, a quo singuli homines el angeli radiolum unum lucis et vilæ emendicant, *ibid.;* 236, 1. est fundus et fundamentum rerum omnium , cui omnia innixa recumbunt, 236, 1. perfectiones omnes in Deo sunt infinita cl augustissima, *ibid,* cum quomodo vicerit amor, *ibid.* 2. in attributis omnibus ct singulis est positive infinitus, *ibid,* in infinitum transcendit non tantum res omnes creatas, e.irumquc dotes ct perfectiones, sed et omnes res possibiles cl imaginarias, que sunt infinite, æque in infinitum, *ibid,* ei immensa debetur reverentia, cultus, amor et latria, *ibid.; TAI,* 1 ; 555, 2. eat nobis super omnia summo et sincerissimo umore diligendus, 237, 1. ejus descriptio compendio tradita, *ibid,* ad ejus cognitionem duobus mociis pertingimus, *ibid.* 2. ip.*e incarnatus opus stupendum est, 211, 2. cur ab austro cl dextro venire dicatur, 217, 2. ejus qu:c sint cornua , 250, 2. solus ipse regna dat cl imperia, 253, 1, 2. est rex sæculorum, pneses temporum, dominus ct gigas clernitalis, *ibid.* ejus ælermlas est causa el origo omnium sæculorum el temporum, 254, l. vocatur anum ævuruin, *ibid,* semper manet idem, variatis rebus aliis, *ibid,* ejus robur ct potentia vocantur equus et quadriga?, 262, 2. In calamitatibus suos immunes praMat, 263, 1. antonomastice cur dicatur salus, 265, 1. est fortitudo nostra, quomodo, 266, 2. ei infinita gratiæ infinitis modis debentur, 268. 2. in die judicii scrutabitur arcana cordium, 282, 1, 2. ejus lucerna increata ct creata quæ, *ibid,* cl 253, 1. ejus amor xelosus erga Judæos, 285, 2. ipse summum bonum esi, 298, 2. est omniscius, 299, 2. prxlcrita peccata cum dimisit, non recordatur amplius eorum, 307, 2. in di lectione sua stabilis est, *ibid, cur* in tribulatione suorum dissimulet, *ibid,* mire dilcctalur nostra virtute, 308, 1. ejus in manu cor regum est, 310, 2. rogandus est ul pios det reges ct principes, *ibid* ejus inspirationes ct monita quanti facienda sint, 317,2. ejus liberalità*, 317, 1. in anima sancta, religione cl Ecclesia quomodo colatur, 351, t. in ca quomodo president, *ibid.* in judo substantialiter habitat, *ibid,* et 2. ejus in homines pietatis officia, 360, 2. vindictam post castigationem convertit in auctores, 368, 2. eral gloria Jerusalem, 371, 2. est per Christum gloria Ecclesiæ, 375, 1. quomodo Judæis dormierit cl somnum excusserit, 379, 1. ejus dignatio carnem humanam assumentis, 385, 1. est tolus oculus, 390, 1, 2. ejus providentia per candelabrum représentaiur, 399, l. magna a parvis orditur, 401, 1. e^t ignis cl ardens charilas; hinc ei ignis et lampallos praeferuntur, 408, l, 2. ejus ultio cl celer est el semper imminens, 413, 2. vindictam clementia temperat, 414,2. cuique genti cl homini, certam mensuram prescrib'd peccatorum, ut nonnisi illa impleta pu* niât, 416, 2. est mundi oculus, 418, l. elementa regit ct contemperat ut auriga, 429, 1. quam ardenter cnl iat esse cum hominibus, 473, 2. ejus fcediis quod fuerit cum Judæis, 491,9. Jerusalem quomodo contra ethnicos sæpius defenderit, 505, 2 et seqq. in infirmis suum robur ostendit, 506, 2. Deus in cruce est prodigium a sæculis inauditum, 519, 1, 2. decrevit Dens Judæis Christum objicere, el permitiere, ut ipsi cum occidant, ul sua moite genus humanum is redimerei, 511, 2. descendit cum omnibus angelis in auxilium fidelium, 532, 2. quibus titulis pater cl dominus fidelium sit, 555, 2. Eucharistia sumine honoratur, 561, l, 2 ct seq. semper petit optima ct perfectissima, 566, 1, 2. ejú< maledicere cl benedicere est efficax, 569, 2. e&t nuptiarum conciliator et vindex, 578, 2. non rifili–giliir peccatis impiorum proprie, 581, 2. hunc ethnici vi lui ignem concipiebant, 590, 1. est immutabilis octupliciter, 595, 2. hujus immutabilitatis vari® catis», *ibid,* et seqq. natura? ejus plenitudo et perfectio, 590, 2. est actus purin, mhil habens admixtum potenlialitalis, *ibid.* e>t simplicissimus, *ibid,* est ipsum esse, *ibid.* 2. quod vult, hoc ab æterno voluit, *ibid,* omnia ei sunt præsenlia, *ibid,* a pece tore peccalo velut configitur sagitta, 598, 2. liberales in pauperes libcruliter tractat, 599, 2. in memoria sua conscribit singulorum hominum dicta el facta, 602, 2. in co non Còl proprie memoria, sed visio, *ibid.*

Deiformes quomodo evasuri simur, 255, 2.

Deos tutelares orbis, gentiles eam obsidentes carmino aliquo evocabant ut ad se transirent, 66, 1.

Detractio in conviviis valda frequens est, 168, 1.

Dextera capitur in Scriptura pro parte australi, 248, 1. item est symbolnm egregii alicujuf conatus et operis, 381,2.

Diabolo competit vindemia. 141, 1. diabolorum regnum in nuima tyrannicum ,21, 1. in sortibus iis tribuitur prænotio futurorum, quot soli Deo propria est, 33, 2. diabolus quomodo Mcterit a dextris Jesu pontificis, 381, 1, 2. quomodo a dextris Judæ proditoris, *ibid,* impedire voluit fabricam templi, *ibtd.* cur sit a dextris impiorum, *ibid,* an quisque diabolum habeat a quo lentetur, 382, 1, 2. quomodo cum Deus pro Jesu increpari!, 383, t. alkgorice lupus vespertinus est, nam noctu perambulat , 209,2. sæpe etlnm sein lupum transformai, 210, 1. liominem cur et quando iniituin reddat, *ibid,* hyænæ assimilai nr in eo quod mortibus liuminum pascatur, et prædicatoribus insidictur, *ibid.* Ipse somnum, Chn<lus vigiliam iuducil, 195, 2. quare

fulgur dicatar, 252, 2. est Delhi, quem vieil Christus, no, 2. ceto voraci oMimilatur. 215,1. templi fabricam impedire satagens molili magno assimilainr, 401 , 1. item christianismo sa opponens *ibid,* diaboli idolo assistebant quasi anima idoli, dabantque responsa, 518, 1. raque falsa cl nuxia, 477, 1, 2. representaniur |»t Ætbiopes 256, 2. et talcs hominibus apparent, tVi, 2. quilín sint perspicaces, hinc in judicio jieccalorum occultissima quæque pandent, 283, 1. per Eucharistiam profligantur, 470, 1, 2.

A.áyx/ua quam diversimode vertatur, 249, 2; 250, 1. in eu necessario inveniebatur el caniorum, et concentus, et sententi® mutatio, 250,1.
Dicere Dei idem esi quod facere, 261, 2.
Didymus profuit sebote Alexandrina», 192, 1.
Dies judicii proprie dies Domini est, 12, 2. dies sæpe capitur pro clade insigni ct calamitate quæ tali die contigit, 212, 1. dies Domini dicitur dies ulliunis, qua aliquas gentes perdet, *ibid.* dies continuus erit pusi judicium peractum, 533, 2. dies parvi cl magni qui dicantur, 403, 2. dies ante diem judicii quomodo futuri nubili el frigidi, 533, 2. dies fibricœ templi cur vocentur parvi, 403, 2. dic» alcrnitatis erit piis clara et lucida, impiis frigida cl tenebrosi, 533, 2.
Dificúltales omnes in via Christi occurrentes generoso perfringenda: sunl, 88, 1.
Diflidenlia oritur ex defectu fidei ; quam ilta Deo contumeliosa sit, 295, L
Digitus annularis quis sit, 348, 2.
Dilectio Dei est efficax cl fons omnis boni, 553, 1. dilectio proximi presupponi! dilectionem Dei, 440, 2.
Diluvium Deucalionis finxerunt poet® ex diluvio Nue, 32, 1.
Diluvium triplex: iniquitatum unum, alterum adversitatum hujus vil®, tertium calamitatum gehennae, 164,2.
Dimidium in dubiis melius cs! toto, 218, 2.
Diocletianus et Maximianus Christi fidem sc exstirpaturos juraran!, vel imperium depositaros : pra»stiletunt secundum, quia primum non potuere, 5Ul, 2.
Diodorus Siculus erravit in rege sub quo factam scribi! Tigris inundationem qua Ninive obruta, 164, 2.
Diogenes quam vestium luxum cl levitatem carperet, 277, l.
Diplithvra est membrana e pelle capre Jovis, 413, L
Disciplina) observantia in monasteriis quantopere alios ad imitationem allicial, 448, 2.
Diseur quale athletarum instrumentum esset, 404, 2.
Dispositio optima quæ sit ad Venerabilem Eucharistiam sumendam, 409, 2.
Dissidium inter consanguineos propter Evangelium qualo enatum sit, 144, l, 2.
Distantia quanta sit a Joppe ad mare Ilubrum, ilinero maritimo, 42,1,2.
Divagado quanta sit buminum mundanorum, maximo mercatorum, 216,1.
Diversitas animorum ablata per adventum Christi, 303, 1,2.
Divinatoria sois quæ et quatenus illicila sil, 33, 2 cl scq.
Divini vocantur somniatores, 477, 2.
Divinitatis quod sil hieroglyphienm cl ænigina, 254, 1. ejus puritas, amor, ardor, trinitas persunarum ætermtas duplex, *ibid.*
Divisoria sors quæ et an licita sit, 33, 2 cl seq.
Divites omne suum robur ponunt in domibus elopibus, 283, 2. divites in Christiani-tuo non est quod >o pauperibus proferant, quia majora habent virtutum impedimenta quam pauperes, 506, 2.
Docere uportet et facere, 318, 1.
Doctor superbus aquilis assimilatur, 8, 1.
Doctore» mystice per equos nigros Zachariæ repnesenlanlur, 427, 1. sunt quasi sigillum Dei, 352, 2.
Doctrinam legis divin® veniere pecunia, simonia est, 91,1.
Doctrina pluvi® quare assimilrtur, 477, 1. doctrina fellita hominum animas interimentes sunl bxrelid, 232, 2. doctrina cousenliat cum opere, 318. 1. doctrina Christi portentosa ol, 388, 1. doctrina Evangelica semper in mu lingua floruit, 303, 2. doctrina Christi et Apostolorum an sil fons patens domui David, qut-m describí! Zichanas, 516, 1, 2.
Domestici sunt maxime inimici hominis, 144, 1, t.
Domestici Puulíficum quales esse debeant, 387, 2.
Dominus fidelium quare si! Drus, 556, 1.
Domitiano imperatori surte» intentata denuntiarunt, 34,1.
‹jus mutilis occupatio in captandis muscis, 221, 1 ; 310, 1.
Dumus pulveris est terra, item corpus nostrum muríale, 72, 1, 2. dumo» ædiücaudc iu cœlo durature, non in terra mox casure, 50, 1.
Domus regia Herodis fuit magnificentior templo ab eodem addicalo, 342,2. domus David vocantur posteri Davidis, eurumque familiae, 506, 1. allegorico Apostoli virique Apostolici, *ibid,* dumus est quasi maguui quidam homo civili*, 261, 1. domus quoque svuibuLce e>! familia et respublica, *tbid.* domu» spiritualis (uudainentum, pariete» cl tectum qu® siut, 325, t. domus io quibus immane aliquod scelus est patratum, soient de>lrui usque ad fundamenta, 416, 1.
Duna Spiritus Sancti pleuissime fuerunt ia anima Chrnti, 391, i.
Douaru deorum el templorum data olim meretricibus, 69, 1.
Dutiali>læ e qua Scriptura sux sect® in Africa nalx patrocinium quxrereut, 248,2.
DormiKM! cl excitatus a sonino quomodo dicatur Deus pulo suo, 379, 1.
Durutbiu» Tyri episcopus graodxvus martyr obiit, 1,1.
Du> agilitatis per pedes cersurum a Prupiieta expumtur, 2G7,1. di>ks l*i uphetx, ivbur, juJicium et efficacia, 92,1. doto beatorum ex vuiune Del manantes anagugice vocari possunt fontes, 535, 2.
Dracouis cum elepluute pugna ct plauclus, 70, l.
Dromades cameli sunl velocissimi, 75, 2.
Duci militari captaudn» »ul cl ventus est, 211, 2.
Duellum Christi cl diaboli, 385, 2.
Dututanus (S.) Edwiuum Auglix regem precibus ab inferno liberavit, 509, i.
Dupkx tribulatio qu® dicatur, 1GG, 1. duplicia bona qu® tedddl ChruluS sui?, 462, 1. duplex sxpe capitur pro multiplex, *ibid.* 2.
Durannus episcopus Tolosanus cur a morte apparuerit tumentibus labris cl spumoso ore, 311, 2.
Duidlio est triplex, tempus, acvuiu, ætermtas, 118, 2.

E.

Ebrietas spiritualis qu® sil, ct quam optanda, 323, 2. ebrietas destruit fortitudinem corporalem, hebetat discretionem, destrui! amicitiam cbaritalis, consumit upes, ISS, 1.
Ebrius sæpe ob nuditatem suam se omnium ludibrio exponit, 232, 2. ebriis umilia vidculur moveri et appaltai duplicia, 502, 2.
Ecclesìa quasi domus pœmleutiæ csl, 72, 1. est dumus Domini in monte ¿edificala, 96, 1. transcendit omnes doctrinas, leges, iiutrucUunes, scholas, religione» Ju. dæorum cl ph.lusophurum, *ibid.* 2. a<l earn gentes terrena» venire quam miraculorum sil, *ibid,* eam quam sublimiter, iKilentcr cl magnifice Chri»lus pascete! tueatur, 120, 2. cur sil lurris gregi», cl Ophel, sive Jerusalem el Siuu, cur vocetur filia el Sion, 99, 2; 100, 1. exscindere cam lyranni voluerunt, sed non valuere, 102, 2. sine

bellis esso nequit cum sit militans, 122, I. ei pacem quomodo Christus attuleritt *ibid,* persecutionibus crescit, ISO, 1. Ecclesia a fidelibus inter sc consociatis constituitor, 353, 1, 2. orta tantum post Christi recessum, sicut lun a post solis occasum, 259,2. in monte Sion Inchoata est, 313,1. ejus major gloria csl quam Synagoga», *ibid.* 2. est allegorico lapis oneris, quem cuncti tollere et abjicere volentes male periere, 404, 2. est verus Israel, 555, 2. allegorice cur Alexandria populorum csl, 192, 2. ejus structores ct perfectores qui, 402, 1. mystice vocatur Sion cl Jerusalem. 592,2. cur vocetur tilia Sion, 307. 1. ejus felicitas in quo sita, *ibid.* 2. licci exagitata persecutionibus semper tamen loco suo firma mansit, 505, 2. cam quam ardenter Christus amet, 336, 2. consurgit c fidelibuscruceet mortificatione expolitis, 353, I, 2. quomodo posita sit Gentilibus et Judæis quasi superliminare crapula», 502, 2. exterius deformis, introrsum pulchra est, 503, t. ejus typus csl candelabrum, cur, 395, 2; 399, 2. mystice csl domus David, 517, 1. est mysticum Dei templum, 587, 2. csl firmamentum ventatis, cur, 243, 1. eam quiin validis vallis Deus communiat, 456, 2. ejus pax et longævitas, 4 ¡4, 1. ejus fertilitas et amœmlas, 482, 1. ejus quæ sit fortitudo, 463, 2. allegorico est terra desiderabilis, 600, 2. cur dicatur caprea amabilis, *ibid,* ejus quanta sit amplitudo el capacitas, *313,* 2. est paradisus Dei, 374, 1. durabit in «ternum, donec in statum beatum mutetur, 538, L cx ca quando cl quomodo impietas expelli dicatur in Babylonem, 423, I. ejus restauralores quotis sacrilo semper Deus excitavit, 326, 2- 327, i. ejus jura quomodo Deus quolidie propaget, 347, 2. Ecclesia Catholica vasis sacris abundat, 54 4, 2. Ecclesia» Doctores quatuor accipi possunt per quatuor fabros Zachariæ visos, 370, 1, 2. Ecclesia mullos ritus ex Zacbariaet Apocalypsi, cl similia symbola rerum sacrarum mutuata est in officiis Ecclesiasticis, 391, 2« Ecclesia vetus cl nova Judæorum ct Christianorum, eadem est, 307, 1. Ecclesia Gentium fidem susceptam nunquam deseret, 527. 2. quomodo prælala sit Synagoga», el propinquior facta soli justitia», 528, t. Ecclesia Greca prima pene in orbe eflloruit, dcditque primos prxslantissimos doctores, 463, 2.

Ecclesiastes cur hebraica feminine vocetur *cohclet,* 327, 2.

Ecclcsiaslicusnon texit elogia omnium virorum illustrium, 54«, I.

Ék£?xgu¿c, quid proprie sit, 184, 1.

Ecnephias ventus quis sil, quam in Italia sit procellosus» 211. 1.

Edwmus Anglia rex precibus S. Dunstanl ab inferno liberatus, 009, 1.

Efficacia tertia dos est Prophetæ, 92, 1.

Egestas cur proprie a Prophetis vocetur maledictio, 569,2.

Egredi quomodo cœlo Deu» dicatur ad aliquid operandum, 65, 2. inter egredi sermonem, ct egredi hominem quæ Mt differentia, 117, 2.

Egressus Christi triplex csl, temporalis, ælcrnus, cl partira temporalis cl parlim aeternus, 116, 1.

, id est cervus, grace unde dicatur, 150, 2.

Elapidare locum aliquem quid sil, 68, 1.

Elcesæushebr.üce idem etf quod serotinus, tardus, 158, 2.

Electi indie judicii prospicient in tartarum, 531, 1 sunt peculium Christi, 603, t. item sors sanctorum el regnum Christi, *ibid.* 2. quam Deo sint diari, *ibid,* el 604, 1.

Eleemosynam dans dal cam fico de suo, 339, 1.

Elementa nostra non Imbenl primxsam puritatem cl simplicitatem in qua condita sunt, sed mullis rebus terrestribus permixta sunt, 215, 1. dementa post judicium purgata crunt, 534, 1. elementorum dissidia repraesentantur per quatuor colores aurigarum m ludis Circcnsibu*. 429, 1.

Eliacim poubfex tempore Judith, diam bellorum curam gessity

Elias abbas qua ratione ¿onnm castitatis a Deo abstinuerit, 45, 2.

EliasetEnoch indices sunt resurrectionis mortuorum futuræ, 46, 2. Elias cl Enoch quarndiii in fino mundi pr»-dicahunt, 404. 1. sunt duo filii nlci, 411, 1. Elias in fine mundi promittitur venturus, 613,2; 614, 1. an hoc nomine Joannes Baptista intelligendus sit, 614, 1. ostenditur verum Eliam venturum, *ibid,* etseqq. est futurus precursor secundi adventus Messia, ncc primi fuit, *ibid.* 2. similis in officio, zelo, predicarono cl sand itale fuit ci Joannes Baptista, *ibid.;* 586, 2. cum avide exspectant Judæi, et cur, 614, 2. cur Judæi aliquem circumcidentes ei sellam ponant, 615, 1. soli et phœnici assimilatili-, *ibid,* et 2. cur ipse potius, quam quis alius in fine mundi venturus sil, 615, 2. ejus zelus, *ibid,* missus fuit ad tollendum schisma Jeroboam, *ibid,* ob zelum cœlcstein raptus in cœlum est, *ibid.* 2. fuit virgo, *ibid,* fuit Prophetarum dux el antesignanus, titulis mullis, *ibid.* cur apparuerit in transfiguratione Christi, *ibid,* fuit Israelis custos, propheta, doctor, protector, *ibid,* in quo fuerit typus glorioso» ascensionis Christi in cœlum, *ibid.* et 616, 1. exemplum el typus csl beata resurrectionis, 616, 1. quomodo cor patrum ad filios sit conversurus, *ibid.* 2 ct seqq. *Judæos* ad Christum in fine mundi quomodo convertet, 617, 1. faciei pacem inter Judæos ct Gentes, erit reformator cleri et populi, *ibid el* 2.

Elimelech manius Noemi fuit Bcthleemitcs, 112, 2.

Elisabelba (S.) cx aspectu Christi crucifixi ad vitam perfectam conversa est, 508, 2; 512, 1. precibus adolescentem vanum ad religionem impulit, 509, 1.

Elui Ilcbreorum mensis parlim nostro septembri, parlim augusto respondet, 317, 1.

Elzearius (S.) Comes Arriani quo intuitu omnes injurias «quo animo perferret, 511, 2. in vulneribus Christi tantum inveniri volebat, 521,1.

Emanatio «terna Christi cur vocetur a Propheta egressus m plurali, 117, 1, 9.

Emath urbs vel est Antiochia, vel Epiphania, 452, 2.

Emendatio vita non csl procrastinanda, 294, 2.

Enallage persona Hebrais frequens est, item temporis, 111, 1; 193, 1.

Energumeni loquentes nesciunt quid dicant, 158, t.

Ephebiam qualem Jason impius pontifex Hierosolymis excitant, 503, 1.

Ephi erat communis ilcbreorum mensura, hinc sape pro mensura in genere capitur, 416, 2.

Ephraim tribus inter decem erat fortissima, 481, 2.

Ephrata dicta est prius Belhlccin, 108, 1. Ephrata etymon, *ibid,* imo lota regio a fertilitate dicta Ephrata, *ibid.*

Ephrata uxor Caleb fuit abavia Bclhlcem , *ibid,* an eadem sit cum Maria sorore Mosis, *ibid.* 2.

Epicuri discipuli ejus imaginem in annulis gestabant, 348, 2.

Episcopiquomodoordinandos examinare debeant,cl quare, 593, I. quomodo suis sanctitate praelucere debeant, 499, 2. sint vigiles cl attenti, *ibtd.* 1,2. — Fide Prelati.

Episcopatus in quo consistat, 392, 1. episcopatui (tornano annexus est pontificatus, *ibid.*

Epistola Ilebrais vocatur liber, 158, 1.

Equus multarum rerum symbolum est, 8G2, 1. annuli cx equo marino cohibent spasmum , 349, 1. equo comparatur humanitas Christi, cur, 258, ». equi symbolic! vocantur apostoli, *ibid,* est liieroglyphicum apostoli, cirique apostolici, 478, I.cqtii mulli hostium a Machabais in capite percussi ct excacali sunt, 505, 1. equis adornandis prisci nobiles cl milites plane dediti erant, 179, 1; 543,1. equis vehi cur fingantur angeli, 426, 1. equi bellici veloces sunt pernicitate, et sanguino effuso gaudent, 210, 2. equorum Chaldaurum generositas, *ibid,* equo rufo cur insideat vir Zachariæ apparens, 3G2, 1,

equi quatuor Joannis in Apocalypsi visi désignant quatuor universales Ecclesia» persecutiones. 371, i. «Ibus Jti11.cos, el rufus Gentiles <M<L niger hærclicos, pallidus Turca*, *ibid.* equi ruÜ, albi et varii Zachariæ visi quas gentes representen!, 365, 1, 2. quos angelos denotent, 36G, 1. equi albi Græcorum monarchiam representan!, 428, 1. equi ruti an denotent monarchiam Romannrum, an potius Assyriorum et Ctialdæorum , 427, 2. quid egerint hi, incertum,428,1. nigri Persas représentant, *ibid.* vani Romanos, non Ægyptios, *ibid.* ruli denotant mystice apostulo» cl martyres, 427, 1. nigri prophetas et doctores, *ibici,* albi virgines, *ibid,* varii confessores, *ibid.* quid bi (¡ualuor uliud represenlen!, 428, 2.

Ericius quod sit animal, 294, 1. est symbolum funs, *ibid.*

Esau dictus Edom ct Seir, 5,1. ilium præ Jacob odio habitum u Deo quomodo intelligalur, 552,2. cur vocetur Seir, 554, 1.

Esami® el Idumæi multi salvali sunt, 553, 2.

Esca eucharistica quam pulchra cl divina sit, 467, I, 2.

Esdras un idem qui Mulacliias, 547, 2. ejus ælas el anni, 548, t. vitam pene egit in Bibvtonc, fuilque pincerna Artaxerxis , *ibid,* fuenlne scriba Concilii collecti a Judæis, *ibid,* cur non meminerit Malachi®, *ibid.* 2. quando Jerusalem veneni, *ibid,* idem cum Malachia pupulo sua. sil, 549, !. prius templum vidit, quamdiu vitam prorogant, 330, 1. fuit patruus Jesu pontificis, 319, 1. alienígenas uxores abstulit a Judæis c Babvlone revenis, 383, 1.

Esse omne in Deo est, 230, 1.

Esther ob gratiam cl pulchritudinem vocata Edissa, 363, i. quando vixerit, an fuerit uxor Dani Hystaspis, *ibid.*

Elliaiiiin quis Hebræiscasel mensis, 317, i.

Evacuatoria in candelabro Zachariæ quæ dicantur, 410, 1.

Evangelica doctrina cl lex est velut pluvia serotina, 477, 1. quomodo sil frumentum el vinum, 467, 2. a Jerusalem per tutum orbem diilusa fuit, 535, 1. 2. est proprie bonus nuntius, 588, 2. — 1'fc/e Lex.

Ev¡nigelli prædicalio est quasi sacrificium, 464, 1, 2. ejus vis et energia, *ibid.* Evangelium dupliciter vocari potest onus, 451, 1, 2.

Evangelio Christi inobedientes vel injurios quomodo Deus puniat, 125, 2. id per meridiem cetera» oibis plagas pervasit, 19, 1, 2. ipsum est lex pacis, amoris, concurdi®, 97,1.

Evangelisti) quatuor pcr quatuor fabros Zachariæ visos representan queunt, 370, 2. Prophetas subinde citant non quoad verba, sed quoad sensum, 495, 2.

Eucharistia (in) Christum devote suscipientes Hunt Bethlccm et presepe Domini, 715, 2. Eucharistia cur faces præferanlur, cl ante ea n ardcaiil lampades, 408, 1. ipsa csl frumentum electurum, 467,2. item bonitas el pulcbriludu Christi, i6 *d.* est convivium, in quo Christus nobiscum convivatur, 468, 1. esi omne bonum el pulchrum Dei et Christi, æque uc nostrum, *ibid,* est compendium omnium mirabilium operum Dei, *ibid.* 2. in ea csl quasi no*a mundi creatio, *ibid.* est manna supcriiuluralc, c4 qua»i nova Christi incarnatio, est viva repraesentatio mortis Christi, *ibid.* m ea Deus omnia vetera miracula renovat cl superat, *ibid.* quæ virtutes in ea exerceantur, *ibid.* est suminum sacrificium, quo Deus summe honoratur , *ibid,* est panis tranvsubstautiatus cl supersubstantialis, *ibid.* ejus operationes, *tbid* ; 469, i, 2 el scq. e>l ignis divini amoris, ardorem charitatis in nubis exercens, 469, i. unde hominibus vilescat, *tbid,* ejus fames ct desiderium optima ad eam dispositio csl, *tbid.* 2. quanti ad eam aviditate accedendum sil, *ibid,* quomodo post eam sumptam se gerat Immo, *ibid,* el 470, I. facit juvenes validus, 470, I. facit ut a Deo eligamur ud vitam aeternam, iòni, eaulim marlyres se muniebant in certaminibus, *ibid.* ea olmi cur a Christianis domum deferretnr, *ibid,* ejus vi fideles vim dæmonum elidunt, *(bid.* dat opem in præliii el conflictibus, *ibid,* el 2. vires corporales adauget, *ibid,* multi ejus solius sumptione vitam duxerunt, 471, i. inebriat monies, *ibid.* 2. ejus virtute resurgemuv, 472, 1. quomodo eam pcr antonomasiam vocent Patres, iòfd. germinat et cflicit virgines, *ibid,* et 2. reprimit libidinem, *ibicL* ohm mox a baptismo cur daretur, 474. 1, 2. subinde a Patribus vocatur oratio cl liturgia, 561,1. sacramentum non tantum est, sed el sacriflaum, *ibid.* quomodo sit sacrificium mundum, 563, !, 2. est oblatio munda, quam ubique gentium Deo offerendam prædicit Propbeta, 561, 1, 2 cl scq. ejus sacrificium Dei nomen mire celebrat, 562, 2. cur vocetur incemum vel thymiama, *ibid,* tripliciter dicitur munda, 563, 1, 2. eminenter complectitur in sc 1res species sacrificii Judæis prescript!, holocaustum, pro peccato, ct pacificum, *ibid.* ea sumine honoratur Deus octo de causis, 564, 1, 2 el seq. est miraculum miraculorum, *ibid.* per eam participat tam offerens quam alisten* ornata merita Christi, *ibid.* 2. per eam omnis gratia cum suo auctore ad nos dernalur, *(bid.* cur vocetur Eucharistia, ttid. quam eam revereantur angeli, *ibid,* in ca omnes virtutes exercentur, 565, 1. cur eam Deus instituerit, *ibid,* est velut manna, *tbid.* eam indigne sumentes polluunt mensam Domini, 559, 1.

Eucbenus Emissions an auctor bomiiiarum quæ ejus nomino circumferuntur, 44,2.

Eucbenus (S) Lugdunensis episcopus quam insignis mundi ct rerum mundanarum fuerit contemplor, 190,2. ejus sancta familia cl miracula, *ibid.*

Eudemus philosophus anuulo» fecit conira dæmones el serpentes, 348, 2.

Eveisores templum cl sacrorum everterunt pariter rempublicam æque ac se, clsuain stirpem, 322, 1.

Euphrates fuit limes Terre sauclæ, statutus a Deo, ad Orientem, 448, 1.

Eurupæ terminus ad OeciJentem e«t Ilispauia, 19, 1. majori ex parte mari alluitur, *(bid.*

Eurus ventus calidus el torrens est, 60, 1.

Eusebius episcopus, ecclesiam in Pelusio cx oppressionibus pauperem æditicaiissuggillatur, 92, 2.

Eustuehium (S.) llomæ Bclblecin prælulit, 113,2.

Euphrates est limes Judææ versus Orieulcm, 460, 1. ejus diversione capta Babylon a Cyro, 164, t ; 257, 1.

Eulvdies unam naturam in Christo constituens velutcornu fuit Ecclesiam impetens : damnatus is fuit a Concili^ Cbalccdonensi, 371,2.

Eutycluus quomodoad Pairiarchalum Conslanlinopulitanum cvcclus sit, 593, 2.

Exccslus Phocensium rex habuit an nulos magicos, 348,2.

Excidium mundi rvprrcscnlalur excidio Ninives, 183,2<

Excoquimur tribulatione el advenis velut igne , 590 , 2.

Exempla bonorum ante oculos sibi statuat oportet qui bonus evadere cupit, 127, 2. exempla visa quam ad movendum potentia sint, 448, 2. exempla cl virtutes Sano (orum velut lucem® suut, 283, 2. exempla pnneipum rcipublica) statum fundant, 403, 1»

Exercitus etiam siguillcat multitudinem, 20, 1. dictus ab *exercendo, ibid,* exercitus Niniven el Assyrios invadentium meatur diluvium, cur, 1G1, 1, 2. exercitus est unus collective, sed multus distributive, 177, 2.

Exspectare aliquando pro *Umere* capitur, 225, 1.

Expeditiones 1res Nabuchodonosor in Judæam fecit, 219, i.

Eteehias imminentibus urbi Assyriis, domos pauperum muris vicinas destruxit, 92, 2. Michæ.iru prophetam reveritus csl, ejusque oraculi* compunctus, 65, 1. non est is dominator, quem «asciturum in Brtbleem pr®dicit Michæas , 112, 1. Eteehias quando solemne suum pascha instituerit, 170, 1,

F.

Faber communiter ferrarium significat, nisi rox distinguens addatur, 370 , 1. fabri quatuor Zachariæ visi, vini angeli Judææ cl Jerusalem tutores, 369, 2. fabri mystice quinam appellandi sint, 370, I. 2. fibri turris Babel fuere figura Judæorum impietatem suam et Antiebristum ewltanlium super basin, 422, I, 2.
Fai innus (S.) indicio colurnb® a Deo designatus csl Pontifex, 593, 2.
Fabrica domus spiritualis quomodo sit construenda, 355, 1,2. fabrica templorum quam Deo placeat, 847, 2 Ct SCq.
Fabulis scatet doctrina Judæorum, 300, 2.
Faces imperatori præferri solita quomodo distinguerentur ab iis quæ Imperatrici et Patriarchio præferebantur, 408, 2.
Facies, id est præsentia Dei, cur dicatur esso in templo cl in Judæa, 30, 1. facies maximo spectabilis pan in homine est, 575, i. ejus aspectus ad amorem, commiserationem cl odium multum movet, *ibid,* facies destituta cordis influxu, pallescit el nigrescit, 1841 2. csl index animi el mentis, 560, 1.
Facta doctrina: respondeant, 318, 1, 2.
Facultates temporales snnt homini ut pellis, caro, ossa, 90, 2. sunt divilum robur ct fortitudo, 103, 2.
Fæces a vino cur amoveantur, 283, 2.
Falx symbolum est punitionis, stragis, excidii, 413, 1.
F imam venanti duci, mors parvi facienda, 178, 1.
Fames Vcnerablis Enduristi®, optimi est ad cani suscipiendam dispositio, 469, 2.
Familia est magnus quidam civilis homo, 2ul, 1. pcr familiam David qu.e in Christi morte planxerit, intelligi possunt proceres : per posteros Levi, sacerdotes el pontifices; pcr Semei familiam, doctores et scribæ; per f.iindiam Nathan , Propheta», 513 , 2. cur eæ plangere debuerint, 514, 1. familia Esther cur myrtelis comparetur, 363, 1. in familia Heber mansit cultus Dei et lingua bebræa ; quæ cl vocatur labium electum, 303,2. fatníli® multa potentes, sed impiæ , sæpe justo Dei judicio ad nihilum rediguntur, 416, 1.
Far erat victima priscorum Gentilium, 563, 1.
Felicitas (S.) «eplcm filios nd martyrium obtulit, 567, 1.
Felicitas summa hominis est, si Deus in co regnet, 21, 1. felicitas mundana syltab® unius additione facile immutatur , 197, 1. felicitas sumrnn est ad Deum accedere, 298, 2. felicitatis omnis semen csl religio el cultus Dei, 445, 2.
Femina est quasi dimidium viri, quomodo, 579, 2. feininæ apud Ikbræos et Græcos separabantur a viris in conviviis, oratione, aliisque actibus publicis, 513 , 2. femin® pisces majores sunt maribus, sed ad cibum minus prestantes, 216,2. — Fide Mulier, Uxor.
Fcræ Deo cl sanctis serviunt, 38, I.
Ferrei iaculi descriptio, 142, 1.
Ferrum valori* symbolum csl, 369, 2.
Fervere et ardere quomodo currus dicantur, 187, 2.
Fe*ta chri«tianorum cura Zacharia vocentur nomine festi Tabernaculorum, 540, 2. festa Judaica typus sunt fertorum Christianorum, *ibid.* festum Tabernaculorum pcr septem dies celebrabitur, *ibid.*
Fiber animal amphibiutn e«t, homini inimicum, 294, 1.
Heus arbores sunt biferæ : priores fructus sapidiores dant in jubo, posteriores in Septembri, 141,2. in Pabulina n<>n sunt omnium fructuum primi, *ibid,* ficus prim® dicuntur flores tienine®, 193, 2. ficus omnium fide, bum est Christus, ejusque pa>sio, Evangelium, sacramenta, gralit , consolaiiones, 394. 2.
Fiddts quando hibeal labium electum, 303, 2. fidelis omnis in baptismo consecratus est Domino , 54G, 1. est sigillum Dei dupliciter, 352, 1. fideles crescunt crescente Ecclesia, 259 , 2. per spem el fidem promiss® liberationis, arumnas omnes fortiter tolerant, 220, 1. chántate dum flagrant, sunt quasi coccinei, 178, 2. sunt grex Dei, 461, 2. tropologice sunt sacerdotes mystici, 592, 2. ipsis Deus difficultates omnes complanat ad exstirpanda vitia inolita, 401, 1,2. corum planctus ob mortem Christi, quam quotannis recolunt, 511, 1,2; 514, 2. fideles primi cur a Propheta dicantur claudicantes, 311, 2. quomodo a Judæis et Gentilibus exagitarentur, *ibid,* pauperes erant el humiles, 306, 2. corum sanctimonia , 307 , 1. fideles Judæi ante Jerusalem excidium a Deo monili illud evasere, 522, 2.
Fidem non habent parvuli, 6! , 1. fides nostra est eadem quæ Dei, 226, 1, 2. fidei quanta sil virtus, et qui ejus effectus, *ibid,* est fundamentum omnis sanctitatis. 355, 1. 2. ipsa quomodo in Eucharistia exerceatur, 565, i. fidos thaum.iturga ex oratione provenit, 508, 2.
Ftlia latronis, idem est quod latrociniis dedita, 165, 1,2. quis gentes per eam Propheta intelligal, *ibid.*
Filia Sion dicebatur civitas inferior Jerusalem, 279, 1.
Filii olei duo, sunt Jesus et Zorobabel, 410, 2 et seqq. filii Prophetarum qui dicerentur, quod eorum officium, 514, 1. lilio prodigo in gratiam recepto cur detur annulus, 348, 1.
Filius Dei est medius inter Patrem ct Spiritum S indum, 243, 1. ipse eat nodus, nexus, vinculum ct centrum rerum omnium, *ibid.* 2. in ipso omnia creata ct ordinata sunt, *ibid,* ipse in veteri Testamento præ cætcris personisSS. Trinitatis apparuit aut scipsum revelavit, quasi præludens su® incarnationi, 584, t; 588, 1.
Flagellorum nomine cur vocentur tribulationes, 187, 2.
Flamen dialis liederam tangere non poterat, 59, t.
Flora meretrix dives populum Homanum scripsit hærcdein : qua occasione dea florum facta sil, 69, 2.
Flumen subinde vocatur fluxus aquarum, 41, 1,2. flumina quomodo metaphorice dicantur confundi, 4S2, 1. eorum nomino Scriptura etiarn fossas comprehendit, 304, 2. fluviorum ductilium commoditas, 534, 2.
Fœdus duplex Dei cum Noe et Abraham, an repræsentelur per duas virgas Zachariæ, 487, 2.
Fœnuin aliquando capitur in Scriptura pro frumento spicato, et manipulis trilici, 102, 2.
Fons Cupidinis Cyzici potantes facit amorem deponere, 473, 1 ; 517, 2. fons Jesu in Ægypto ubinam situs, 541, 2. fons oleo fluxit Hom e lota die sub nativitatem Christi, 333, 2; 517, 1. funs patens domui David qjiis sit; ostenditur esse Christum incarnatum,516, 1, 2. fontes plurimos habuit Jerusalem, 534, 2.
Fornicatio frequentata pellicit ad continuum concubinatum, 132, 1. fornicatio Israelitaruin cum filiabus Moab et Madi.initidibus quam contraria fuerit, 131,2. apud Prophetas significat idololatriam , 188, 1.
Fortes David quinam et quales essent, el eorum domus el palæstra ubi esset, 507, 1, 2.
Fortitudo primados Prophet® est, 92, 1.
Fortitudo el majestas Cbrisii abscondita fuit in infirmitate humanitatis, passionis ct crucis, 251 , 1,2. fortitudo nostra Deus est, cl quid hæc ejus furliludo in nobis faciat, 266, 2.
Framea telum oblongum est, ct unde dicatur, 522, 1.
Frnnciscus (S.) mira devotione cum parvulo de Belhlecin in typica sua Belhleem est dissuavialus, 115, 2. quantopere sacerdotes suspiceret, 674, 2. absens suis apparuit quasi sol in curru igneo, 61C, 1. visus pcr visionem Pontifici sustentare ruentem basilicam Lateranensem, 327 , 1. tria templa instauravit, *ibi i.* triplicem Ordinem fundavit, *ibid,* ejus humilitas, 403, 1. ejus devotio erga Venerabilem Eucharistiam, 469 , 1. quo eam affectu sumeret, 472, 1.
Francisais David novorum arianorum choragus, 117, 2.
Franciscus (S.) Xaverius qualibus cum naulis inJapomam

profectus sit, SS 2. ojos nuimus intrepidus in periculi* pro nomino Dei suscipiendis, 45, *i.*
frater Hebræis etiam cognatus est, item soror, 570,2,
Fraternam societatem colentes validi cl fortes sunt, 552,1.
Frena nurca olim faciebant milites, 543, 1. frenos suos clavo Christi Constantinus ornavit, *ibid.*
Fretum Gaditanum est Bosphorus Hispanicus, 18, 1.
Frigus iu Scriptura symbolum est calamitatis et afflictionis, 533, 1.
Frumentarius olim erat, qui nunc veredarius vel nuntius appellatur, 16,1.
Frumentum electorum proprio quid sit, 467, 2; 468 , 1. 2 ct scq.
Frugum (pro) proventu instituta quatuor temporum jejunia, 447, 1.
Fuga mundi suadetur, 375, 2.
Fugere licet in persecutione tyrannum, 82, 2. fugiens a facie Dei blandienlis, incidit in faciem ejus ulciscen* tis, 30, 2.
Fulgentius quo motivo religionem professus sil, 376,1, 2.
Fulgur in Scriptura symbolum est terroris, 180, 1. cur vocetur phantasia, 476, 1. fulgura sunt Dei prænuntia, cumque præccdunt , 408, 2. iis el tonitrui* comparantur apostoli, 476, 2. sunt arma Dei, quæ in inimicorum suorum caput ejaculatur, 163, 1, 2.
Fulminei cur vocentur a poeta pardi, 208, t.
Fundamenta etiam templi Salomonici a Chaldæis eversa, 325, I.ea Herodes tantum solvit, cum templum Zorobabelis ampliaret, 342, 2. ca Judæi cur conservarent, *ibid,* fundamenta templi secundi quando jaci cœporinl perfecte, 3 i7, 2.
Fundibularii olim in prima acie stantes, primi prætium inibant, 461, 1.
Funeri veteres cur adhiberent lamentatrices, ct tibicines, 82, 2. in funere Gentiles et Judæi cæsaricm tondebant, 78, 2.
Funiculus coccineus Christianis pueris olim ex collo suspendebatur ad avertendum fascinum et quævis periicula, 178, 2. funiculus mctonymice significat partem possessionis sive sortem hæredilanam, et cur, 289,1 ; 487, 2. item cœlum el congregationem, *ibid,* funiculus architectorum quem usum habeat, 372, 1,
Fures repraesentantur pcr Assyrios, 289, 1.
Furor triplex, sacerdotum, vatum ct amantium, 573, 2.

G.

Gabaonlte damnati ad servilia templi ministeria. *516, 2.
Gabriel angelus est curator populi Dei, 372, 1. *Gabriel* vox idem est quod fortitudo Dei, 480, 2.
(¡adatas el Gobrias Cyri principes Balsasarcm regem occiderunt, 123, 1.
Galeis cur crisi® rubræ adderentur, 178,1. cur fulgetra, Î80, 1.
Galla (S.) S. Bucheri! uxor totam se pœnilcnliæ et rigori dedit, 190, 2.
Gallia cur Judæis sit Sarepta, 17, 2. a quibus ad Christum conversa, *ibid.*
Gallia ut sana sitet pacifica, sanguinem quolibet decennio mittat oportet, 193, 2.
Ganea csl tropologice superliminare crapula, 503, 1.
Garrulitas Christiano ct fideli cavenda est, 310, 2; 311, 1.
Gaudere in Domino quid proprie sit, 265, 1.
Gaudium de Dei gloria cl majeslale unde in nobis oriatur, 237, 1. gaudium Christi est tolerantia ct virtus fidelium, 308, i, 2. c gaudio repentino mulli obierunt, 264,1.
Gaza urbs unde dicatur, 288, 2. ejus idolum fuit Marnas, 454, 2. ejus capiendæ ab Alexandro quate portentum evenerit, 455, 1. alia ejus expugnationes, *ibid.*
Geminatio verbi qjusdem apud Ikbræos significat aclionls vehementiam et gradum superlativum, 207. 1.
Gemmarum quarumdam vis et energia, 349, 1.
Generationes duas habet Christus, 389, 1.
Gcnnadius Patriarcha Conslanlinopolitanus Purgatorium contra Græcos astruxit, 591,1.
Gentes quomodo se coram Judæis cl postea coram Christianis se liumiliarint, 150 , 1. se invicem boriala' -uni ut ad Ecclesiam Christi transirent, 06, 2.
Gentiles simis fuere Judæorum in multis ritibus, 79 , L mullas de suis fabulis e veris sacræ Scriptune histonis confinxere, 82, 1. hostium deos pariter hostes suos œshmabant.ct ut hnstes concidebant, 68, 2. gentiles pauci in lege veteri Deum verum agnoverunt, 561, 1. multi corum quando legem Judaicam susceperint, 447,2. Gentiles mulli fuerecœlicolæctsolicela», 275, 1. putabant deos suos habere corpora, et proinde cos subinde dormire, el a somno debere excitari, 231, 2 hinc oraturi, praesertim mane, eos inclamando excitabant ul prece* suas audirent, *ibid,* quam essent in victimis seligendis cl adornandis diligentes, 557, 2. corum persecutionem contra Ecclesiam designat equus rufus Joanni vi<us , 371, 1. primum Salomonis templum honorarunt potius quam secundum Zorobabdis, nam hoc profanarunt, 341, 2. nonnunquam oblationes obtulere in templo Hierosolymitano, 378. 2. gentes quæ ct quale- Christi ortum desiderarmi, 336, 2. quomodo cl quam ardenter Christum cognoverint, *ibid.*
Gentium vocatio quomodo a Sophonta prædicl.i sit , 293,1,2; 305,1. earum viresci sapientia cesserunt Evangelio, 454, 2. gentes omnes quomodo Chri-tus mio ortu commoverit. 334,2. Gentes lurmalim ad EcclcUamconvolarunt , 444 , 1, 2; 447 , 2. visis doctrinis paradoxis ejus ab ca refugiebant, at interiori pulchritudine ejus visa cam amare cœperunt, 502, 1. quin cl eam promoverunt , 437 , 1. Gentes convert® ad Christum omnes suas opes in Ecclesiam contulere, item omnes scientias cl artes, 539, ¿.
Genu unum curvare, csl Deum orando velut irridere, aut ci minari, 132, 2.
Genua languescunt in cordis deliquio, 184, 1. ea cur fictilia et mœror statili) occupet, 264,1.
Germani cum veste fidem mutarunt, 277, 2.
Germania an sil Cb&nanæa ex opinione judaizantium , 17, 2.
Germanitas Judæ cl Israel quomodo cl quando dissoluti sit, 496, I.
Geth duplex est urbs, una in Philistæa, altera in tribu Zabulon, 23, 2. Geth cur fidem Israelita datam fefellerit, 75, 2.
Gibou fons duplex csl, superior el inferior, 534. 2.
Gladius Dei siccitas, fames, bella in Scriptura vocantur, 326, 2.
Glebam auream Euripides dixit solem esse, 607, 2.
Globus imperatori iu manu tradi solitus cum cruce ei infixa quid significet, 407. 1. globus aurei coloris visus Romanis e cœlo in terram descendere, paulo ante ortum Christi. 331, *2.*
Gloria Dei est scopus sacerdotis, 569, 2. gloria Dei quando ct quomodo operuerit cœlos, 250, 1. el allegorice, *ibid.* 2. gloria Jerusalem erat Deus el area fœderis, 374, 2. gloria mundi quam sil brevis ct fugax, 458, 1. gloriæ, quæ patientes manet, quanta sit magnitudo, 205, I.
Gorgorita (S.), soror Gregari! Nazianzeni, virtute Venerabilis Eucharistia a paralysi liberata est, 471, 1.
Gothi Romanorum imperium mire auxerunt ; postea ipsum varie attriverunt, 430, 2.
Gradus quatuor ad æternitatem, lectio, meditatio, oratio, contemplatio, 256, 1.
Græca lingua primum apostoli cœperunt propagare fidem Christi : hæc post tempora Alexandri magnam Orientis partem occupavit, 393, X

Grxci codio* Bibliorum, ct Patres Greci, unde factum qund censeant Jonam dixisse in sun predicalione : *Adhuc tra dm,* cum dixerit: *Adhuc quadraginta dia,* 50, 2. an ntraque lectio retineri possit, *ibid.*
Graecorum monarchi i quando plane deleta sit, 430, t. reprosenlnlur per equos albo*, 426, 1. Judæis post reditum e captivitate continuo negotium facessivere, 463, 2; 504, I. ab apostolis Christo subacti fuere, 463, 9. Greci militesan cocco induerentur, 178, 1. Græci baptixatis dant EuchariMiam, 474, 2.
Gratias quis Deo mane et vespere agere Christianus debeat, 556, 1. gratin cxtrqunns gratiam quæ dicatur, 402, 1 et seqq. gratiam pro gratia accipere quid sil, *ibid.* 2. gratia major data homini tap-o per Christum, quam data Ad» in stain innocenti», 343, 2. grati» Infinitæ Deo infinitis modis debentur, 268, 2.
Gravis ponitur interdum pro magno, id est mullo, 187, 2; 229, h
Gregorius (S3 Magnus indicio fulgid® column» agnitus ad pontificatum evehitur, 593, 2. in inguinaria lue Li. Unias publicas indixit, et ita pestem avertit, 51, I,
Gregorii (S.) Naziinxeni studium ut sui pacem colerent, corn propter se turbili e«enl, 36, 2. primarius macedonianorarn adversarius fuit, 371, I. Alexandri® studuit, 192, I. ejus parente* in morbo virtute S. synaxeos convaluere, 47!. I. corpore parvo fuit, 405,9.
Grossi duplices in ficubus sunl, 191, 2.
Gul» imago et symbolum sunt Pbilistiim, 20, 1.
Gundesimlus episcopo* Compostelhnus precibus matris a purgatorii pernis ereptu*, 509, I.
Guttatus color est idem qui varius. 423, 2.
Gygis annulus revera magicus fuit, 349, t.
Gynæconitii dicebatur apud Graco* pars domus femini* deputata, 513,9.

n.

Hibicuc nomen significat luctatorem cum Deo : quam bene Prophet® nomen hoc conveniat, 198, 1. on fuerit hic flllns Sunamitidis, quem Elisæiis vit® restituit ; negatur, *ibid,* undo ortus, ct quando prophetari!. *ibid,* videtur esse unus de Prophetis, quos nd Manamen Deus mi«il, *ibid,* ex professo prophetat contra Juda et Jerusalem, consequenter Chaldæorum per Peras interitum prædicil, 199, I. a Cyro liberatore assurgit ad Christum, eiqne insigne carmen pingit, *ibid,* prophetavit ante excidium Hicrosolym® : non est idem Habacue, qui ab angelo raptus Danieli in Babylonem prandium attulit, ibid. 2. catalogo Sanctorum adscripltis est, *ibid,* quomodo conqueratur dc pravitate sui ®vi, 201, 1. cur Deum orans totius populi personam induat, 213, I.
Habitus exterior Prophetarum erat pallium ex pilis et sciis animalium contextum, ct cilicium, 518, 2.
Ihdrach nomen est loci vicini Damasco, icd quis et ubi sit incertum, 451,2. an sil oppidum Cœtesyri®, 452, 1.
Huirían i Vi Pontificis epitaphium quale, 489,2.
tlaresis e<l vedis peregrina quam assumunt Novantes, 277, 2.
Iteratici tironibus comparantur, 71, 1. hominem excoriant et exo<Mnt, 90, 2. docent peccata baptismo tantum legi per justitiam Christi nobis imputatam , 151,2. hrrctici cur sint lupi vespertini, 210, 1. per Ælhiopcs repre*enl.intur, 289, 1. eorum conjugia dissuadenda, 580. 1. cos morte plectere, non tantum licitum ct sanetum, sed el preceptúen est a Deo, 518,1. negant omnes sacrificium legis oov® proprie dictum, 561, 1. Iirrcticorum persecutionem contra Ecclesiam rcprxsent.il equus niger a Joanne in Apocalypsi visus, 371, 1, 2.
H<mus instrumentum aduncum est, cui esca appenditur, Î18.Î.
Hebdomades 70 Danieli exprcttO fuerunt revelat®, ante eum tamen erant in monte Del decret®, qui eas implicite el confuse aliis Prophetis revelavit, 243. 1.
Ifcbrææ linguæan in cœlo sil usus, 304, 1. ea jam valde accisa est, ncc pura, nisi in 8. Scriptura repcrilur, 309, 2.
Ilebrei nomen unde primi inductum, 35, 1. primo ita dictus Abraham, *ibid,* id nomai olim fuit gloriosum, *ibid.* Hcbræi remotissimas regiones vocabant *mare* et *insulas,* 29, 2. res maximas et prestantissima* compellant pluraliter, 117, 1. swpo futurum per debitum exponunt, 11, 2. prœccpbim vocant omnem dispositionem, 38, 1. idem nomen iterantes in genitivo, significant in eo genere eximium, 82, 2. futurum subinde usurpant pro participio, 83, 1. illustri sententi® piangere solent Ai, id est quia, 121, 2. hebræa verba sæpe duo contraria significant, 91, 2.
IJobræi per pleonasmum exprimunt relativum cum suo antecedente, 160, 2. solas consonantes in verbis Attendunt, 173, 1. futura sæpe ponunt pro actionis continuatione, inore el consuetudine, 187, 1; 309, 1. en illigo person® est illis frequens, 103, 1 ; 301, 1 ; 512, 2. ifem generi* cl numeri, 223. 2; 410,2. cum volunt significare animal tenerum, ei adjungunt nomen matris 105, 2. verba contactus sive corporalis, sivo spiritualis construunt cum *in revente* ablativum, vel accii*.ahvinn, 205, t ; 275, 1. in Scriptura habent *Kcri* et *Kctif,* ul mullis in locis aliter scribant, aliter legant, 20G, 1. verbum idem cum geminant significant actionis vehementiam cl gradum quasi superlativum, 207, 1. quamlibet terram, vocant pulverem, 211, 2. omnem sententiam insignem el acutam vocant parabolam, proverbium vel ftoigma, 228. 2. repetunt pronomen relativum vel demonstrativum, illudque jungunt cum suo nomine quod processit, 241, 2. rebus inanimis metaphorice dant vitam, *ibid,* filium vocant *ben.* quasi domum, 261, 1. ventrem vocant quidquid a collo ad usque inguina est, 264, 1. non solum insulas maris Mediterranei vorabant insulas, sed et omnes Europa» provincias trans mare siti*, 292, 1, 2. futura sæpe sumunt pro presenti, 300, 1. carent gradu comparativo, el ejus vice ntnnhir positivo cum propositione *plusquam,* 339, 1. articulos multiplicant per pleonasmum, 340, 2. cur pupillam vocent filiam vel virunculum, 378, 1. utuntur genere feminino pro neutro quo carent, 403, 2. sæpe notam similitudinis omittunt, 429, 2. litière serviles non raro apud cos per enallagen inter se commutantur, 430, 1. ordines verborum imperfectorum sæpe confundunt, 483/2. per unam temporis differentiam sæpe omnes significant, 553, 1. faciem capiunt pro persona, 575, 1. quia carent verbo praesenti, ideo illud exprimunt per præleriluin, 595, 2.

HEBRAICARUM VOCUM SYLLABUS.

Alaphim varia significat, 110, 2.
Aleph et *ile* littera quia prim® gutturales, sæpe inter sc commutantur, 291, 2; 402, 1 ; 518, 2.
Amutsim el fortesci veloces lignificai, sed capitur interdum pro *chamutsim,* id est *cinerei,* 428, 2.
Arsa tam cedrum significat, quam attenuabo, 295, 1,2. Aspue et calumniari cl opprimere significat, 4 40, 2.
Acen significat vanum, inutile, iniquitatem, rapinam, 477, 2.
Hrlial significat inobcdicnliam, impietatem, apostasiam, cl ipsos inobedientes ct apostatas, ac ipsum diabolum, 170, 2. unde vox derivetur, *ibid,* ct 171, 1.
Ilerudim quem proprie colorem denotet, 428, 2.
Diceva sunl ficus præcoquæ et primitiva», non grossi ct immatur®, 141, i.
Chabcd quam varia significat, 77, 2; 78, 1.
Chaiim tantum usitatum csl in numero duali, undo in eo

a singularem, el dualem, ct pluralem vitam signifient, 947 2.
Chasida et ciconiam, et per anlipbrasin milvum significat, 421,2.
Chaziz (piam diversos sil significationis, 470, 1 ; 477,1.
< *hd* n.bur cl opes significat, 193, 1.
Chemdat significat non quale quale, sed ardens ct ingens desiderium, 336,1,2.
Cherem proprie el communiter significat exterminium, non rete nisi abusive, 112, 1. idem ct rem abominandam ct succisionem significat, 537, 2; 618,1.
Chef cl *Ain* lillcræ sono sunl vicinissima?, hinc subinde permutantur, 294,2,
Chotani csl tam annulus quam sigillum, »348, 1.
Chutan per paragogen idem csl quod *chus,* 230, 1.
Ehi significai rem vanam cl nihili, item idolum perdiminilivnin ab *cl,* 498. 1.
Et articulus ordinarie accusativo, raro nominativo servit, 330, 2.
Gaal el redimere ct inquinaro significat, 297, 2.
Gcon ct superbiam cl magnificentiam significat, 176, 1, 2.
Gulla in candelabro eral vas concavum et sphæricum ad capiendum oleum; quod laline vocari posset *gula,* 395, 2. ejus descriptio, *ibid.*
Ilalichot proprie perambulaliones ct transitus significat, 253. 2.
Iie lillcræ mysteria, quod in verbo *eccabeda* apud Aggeum ipsa deficiat, 325, 2.
legudenu non tantum accinctum significat, sed cl unitum ct conjunctum, 263, 2.
lotser cl figulum cl monetarium ct statuarium significat, 493, 2.
Naba quam incerto? ct multiplicis sil significationis , 508, 1.
Hnl significat levem, velocem, facilem, vilem, 170, 1.
Krmarini ct tliurificatores, el atros significat, item alia, 271, l, 2.
Ki sæpe csl nota auiesis,cl nota odmirantis, 292, l.sæpe non csl causale, sed encliticum, addilurque ornatus causa, 281, t.
Kippod an sil avis, an quadrupes, an natatile, 29», 1.
Konen significat preparai, instaurai, fulcit, erigit, firmat, æ.liiicat, 231, 2.
Kos significat colligere cl acervare, 287, 1.
Lamed littera subinde servit nominativo, item accusativo, 263, 1. interdum ct genitivo, 537, i.
Lamnatseach cl in finem, cl victori significat, 2G7, 2.
Manner idem est qui spurius, qui extra matrimonium alieno patre natus csl, 455, 1. item alienigena, *ibid.* 2.
Maoz hebraice significat fortitudinem, locum fortem , præsidium, arcem, 163, 2.
Mattar proprie arcem significat, 223, 1.
Matte per metaphoram tribuere significat, 137, 2.
Mcghilla est liber, membrana, charta, 413, 1.
Mcgura dicitur n *gur,* id csl *habitare,* quia in germine quasi habitat semen, id csl arista ct granum protuberans cx semine, 346, 2.
Min sæpe *propter,* subinde *ad* significat, 430, t.
Muctar etiam per melalcpsin significat sacrificare, proprie csl suffumigare, 362, 1.
Muggas ct offertur cl applicatur significat, 362, 2.
Aun littera in mullis verbis est formativa nominis, 458,1.
Nachon quintuplicem habet significationem, 96, 2,
Nasa et suscipere cl auferre significat, 560, 1.
Nebtim tam Prophetas, quam garrulos significat, 518, 1.
Nexer est corona, diadema, coma, consecratio, separatio, nazaræalus, 195, 1.
Nib vocatur cl fructus et sermo, qui germen lingua? est, 518, 1.
Nicka significai innocentem cs<o vel declarari, item norcntem declararo et punire, 415,2.
Nihia unde deducatur, 81, 2.
Nora significat el terribilis cl illustris, 207, 2.
Ñusca tam csl passivum *salvatus,* quam activum *salvator,* idemque quod Jescua et Jesus, 458, 1.
Nuge vox unde deducatur, el quid proprie significet, 309, 2.
Olam per wm scriptum significat arculam, mundum, aternitatem, cur, 117, 2; 253, 2. aliud *olam* Dei, aliud hnminum, 254, i.
Vocharim quam varia significet, 299,1.
Pura hebraice torcular proprie per catachresin quamlibet vini mensuram denotat, 346, 1.
fatai significat tremorem, crapulam, soporem, venenum, stuporem, concussionem, 501, 2.
fasccph nonnisi metaphorice diabolnm significat, 252, 2.
Sala significat calcare, urgere, insistere ; *salai* attollere, elevare, 250, 1.
Santero! quam ampia? et distincta? significationis sit, 409, 2.
Saph significat limen cl superliminare, ct poculum, 501. 2.
Scaloni non tantum pacem, sed ct integrum cl perfectum significat, 445, 1.
Seet ct decretum, ct magnificentiam, ct onus, ct tributum significat, 267, 2.
SeZah videtur esse nota canius ad vocem vel elevandam, vel producendam, 249,1. est nota nunc optantis, nunc affirmantis, ct applaudentis, *ibid,* vana ejus interpretatio, *ibid,* insinuat item insignem aliquem affectum quo psallens pro movento spiritu afficiebatur, *ib»d. 2. cur* id tam confuse ac citra ullam rationem in psalmis positum inveniatur; alibi vero, ubi illustriores videntur sententia?, omittatur, *ibid,* cl 250, 1. ad verbum non significat temper, est duntaxat nota carminis et musices, 250, 1. qualis nota carminis fuerit, divers® sunt opiniones, *ibid,* denotat sallem mutationem aliquam in cantu, qua? fiebat vocem vel elevando, vel contendendo. vel continuando, *ibid.*
Serukim quis color Ikbræissit, 365, 1.
Sigionot quam diversimode accipiatur, 240, t. *Saga* significat errare, ignorare, *ibid.*
Thapsar unde derivetur ct quid significet, 195, 1*
Tsade et *Samedi* littera? affines sunt, 388, 1.
Tsara quid proprio significet, 87, 2.
Tsemach proprio est germen vel surculus, 388, 2*
Tsiltscl et cymbalum ct frenum significat,. 542, 1.
Kau sæpe est adversativum, significans *sed,* 532,2. vau convcrsivum, vertit præteritum in futurum, 553, 1.
Zcra et *Zeroa* quomodo differant, 570, !.
Hederam vertit S. Hieronymus bebraum verbum *kikaion,* ct cur, 58, 2. est quædarn hedere species quæ non serpit, sed per se consistit, *ibid,* hedera symbolum csl vanitatis mundi, umnisque rei mundana?, 59, 1. item xohiptatum mundanarum, ïôid. 2. eam cur tangere flamini diali Roma? nefas esset, *ibid,* hedera unde dicatur : est in tutela Bacchi, *ibid,* ct 58, 1. capitis gravedinem discutit, 58, 1.
Hcdwigis (S.) quasi angelos sacerdotes venerabatur, 574,2. jugiter passionem Christi meditabatur, 512, 1.
Helena unus fuit e legatis a Judæis Babyloniis in Jerusalem ad aurum deferendum missis, 436, 1, i. alio nomino vocatur Holdai, *ibid.*
Helenæ Lacænæ quod fuerit sigillum, 352, 1.
Helena (S.) stabulum Christi basilica exornavit, 108, 1; 111, 2. quomodo claves Christi distribuerit, 513, 2.
Heliodorus templi Hierosolymitani ærarium expilans nb angelis cæsus est, 504, 1.
Heliogabalus quare omnes aranearum telas Romæ colligi jusseril, 48, 2<

Heliopoli qna occasiono Judæi templum simile Hierosolymitano erexerint, 54!, 2.
Ô)xc; quod habeat etymon, 607, 2.
Henne cl Elias primogeniti sunt nostra? resurrectionis, 615, 2.
Henrici VIH Angliæ regi* funesta catastrophe, 322, 1.
Ilemrhs srhnlæ Alexandrin» præfedus fuit, 192, L
Herba fullonum mirólas *c* bina eluens qualis sit 59!, !.
Hercules monstrorum domitor, non alius est quam fortis Samson, 32. I. *n* tafana devoratus el cx ea incolumis redlisse fingitur, 40, !. Hercules mulieribus servivit, 580. 2.
Herinacius animal quale sit, 201, 1 el seq.
Herodes fuit Awalonita, 455, 1. unde sperare cl credere coeperit se fore Messiam; templum ideo magnificum exstruxit, 341,2. ejus potentia, 312. 1. prius templum tantum ampliavit, *ibid,* id prioris templi fundamentis inædificavil, 330, 1. ne quidem unam porticum Salomonis Instaurare potuit, 312, 2. invasit regnum Judæorum, 497, I. ejus immanitas, 298, 2.
Heroum animæ dicebantur lucos incolere, 125, 2.
Devila filius Chus habitavit versus Indiam, 304, 2.
Hiatus grandis montis Oliveti dc quo Zacharias, quid parabolice et anagogice significet, 531, 1.
Hiems in Judæa et Romæ modica est, 317, 2.
Hieronymus (S.) Roma in Belhlecm migravit, ut ad præsepe Christi viveret, ct eodem vocavit alias matronas et virgines Romanas : ejus corpus Romæ juxta presepe Domini reconditum est, 247, 1. Belhlecm Romæ pretulit, 113,2. fuit parva statura, 405, 2. Alexandria? sludoit, 192, 1. an censeat Deum rerum minimarum curam non habere, 220, 2. seipsum reprehendit quod primo tensum mysticum Abdiam exponendo, attulerit ornilo litterali, cum «erus fleri debeat, 3, t.
Hispani novum orbem ad Christum converterunt, 19, I. an orli ab Ibelis vcl Iberia incolis Ponti Euxini, 18, 2. nullum habuere cum gentibus Orientis commercium, 19, 1.
Hispani cur ad extera bella vel novas colonias ducendas emittantur, 192, 2. eorum reges a Gothis prognati sunt, quomodo sensim suum imperium propagarmi, 430, 2.
Hispania a rabbini* semper vocatur *Sepharad,* 18, 1. ponitur a geographis ultima pars orbis. *ibid.*
Historia lota Jonæ propheta* Christo applicatur, 44, 2.
Historici prisci repe non errant in rerum narratione, sed in peronis et temporibus, 164. 2.
Holocaustum quid proprie sit, 563 2. in eo requiritur victima mascula, 566, 2.
Homo pulvis ei cinis est, 72,1. boma microcosmos est, et microrecus, 261, 1. reptile est ob 1res analogias, 216, 1. esi compendium omnium creaturarum.335.1. vehit arbor inversa csl, 261,2. per peccatum factus e«t jumentum, 246, 2. ejus descriptio moralis, 214, 2 ct seq. bahel homo omnis unde sc cxlnllat el humiliet, 551. 1. Immines piscibus assimil.inlurob varias analogias, 214, 2. eorum varii sunt ordines, gradus, complexiones, linguas, famili©, gente*, *ibid,* suos habent duces el principes, *ibid.* eorum in mundo jactationes et tentation?*, *ibid,* eorum mulli catbarro vel pituita emoriuntur, *ibid,* potent lores opprimunt minus potentes, 215, t. quantumvis sapientes, coram Deo obmutescunt, *ibid.* et 2. homines quomodo semiaugeli flant, *ibid, n* ratione et voluntate primum putrescunt, 216, 1. quam mutabiles cl variabiles sint, 597, 1. respectu angelorum sunt quasi pueri, 373, I.
Honor parentibus debitus quatuor complectitur, 555, 2. honores el pompos mox ul nat® moriuntur, 59, 1. honorum celer transitus el fluxus, 165, 1.
flor mons situs est in Arabia, 148, 2.
Horini*das architectus Imperatoris Constantii de Roma quid sentirei 59, 1.
Horribile significai interdum reverendum ct sacrum 567, 2.
Horti pensile* Babylone a Nitocri regina constructi sunt orbis mir.iruhim, 173, 2.
Hostes (inter) acerrimos n«>* ubique observantes ut supplantent, versamur, 135, 1. hostes Ecclesiæ Dei cur vocentur Æÿyplii, As<yrii, Chaldæi, in Scriptura, 482,2.
Hostia pm peccato quæ diceretur, 563. 2.
Hugo (S.) Cluniacensi* abbas quam seria dum viveret tractaret, 311.1,2.
Humana omnia mora sunt vanitas el somnium , 619. 1.
Humanitas Christi, videns sc Verbo uniri, obstupuit et ctiamnum stupescit, 241, 1. fuit volui equus, cui incqnitavit divinitas. 258, I. est lucerna cadesti* Jerusalem, 283, 2. quam perfecte divinitati unita fuerit, 392, 2. in quo lapidi stanneo assimiletur, 407, 1. Patri el Spiritui Sancto affinis est, 522, 1, 2. mystice Christi fuit templum, 587,2.
Humiles et mansueti soli iram Dei lenire possunt, 288, 1. humilis anima Dei cl Christi velut jumentum est, 459, 1.
Humiliare nos quare coram Del majestate debeamus, el deprimere in abyssum nostri nihili et miseri», 236, 2; 237. 1.
Humilitas cum doctrina magni est apud Deum, 8, 1. eam quantopere Christus tota vita sua dilexerit, 113, t. humilitas est congrua via ad scientiam divinam, 410, 1. sanclilitis fundamentum est, 363, 2. quam deceat prelato* et principes, 489, 2.
Humor melancholicus frigidus cl ater tristes cogitationes ct suspiciones parit, 86, 1. humor dulcis multus in marinis aquis mixtus est, 214, 2. humor phlegmaticus, crudus, lentus ct vfccosus quomodo calorem naturalem alero valeat, ita ul sine cibo homo vivere queat, 215,1. humore vivunt, aqueo pisces, aereo homines, *ibid.*
Ihæna lupi species noctu prædo* exercet : ejus natura describitur, 208, 2. byæna Arabica qualis sit, 209, 1. liyæna e«lo proprie non sit lupus, ad lupos tamen refertur, *ibid,* est lupo similis, *i6id.* an vocetur lupus vespertinus, *ibid.*
Hypocrisis est tropologice vestis peregrina, 277, 2.
Hypocrita? quam mullos greges viliorum alant, 295, 2.
Hyrcaniis Simonis Machabæi filius, Idumæos ad circumcisionem compulit, 5¡0, 1 ; 554,2. cum Arislobulo de pontificatu el principatu decertans in causa fuit cur cum suis a Romanis subactus sit, 486, 2; 490, 1

I.

Ibis luna non apparente non comedit, 259, 2.
'!/&; vox greca continet litteras initiales horum verborum, 'Ir,acG* Xpvrrc; u.ò; awrr.p, 215, 2.
Idola olim fabricata ex mercede meretricum, 69, 1. idola in Scriptura vocantur vanitates, abominationes, 81, 1 ; 456, 1. ubique per Ctiristnin ct Apostolos sublata fuerunt, 518, t. ipsis Judæi ædificabant domus el templa. caque in basi collocabant, ul ab omnibus viderentur Cl colerentur, 422,2.
Idololatre sunt meretrices tropologice, 69,2; 70.1.
Idololatria profundissima scelerum fovea est, 461, 2. ejus excidium peractum est per apostolos Christi, 292, 1.
Idumæa perpetuo fuit aemula cl hostis populi Dei, 146,2. quomodo ab eodem attrita, 2, 2. Idumæa unde dicta Theman, mons Seir, Edoni, 248,1. sita est in montibus, 554, 1. mansit post captivitatem deserta ct desolata, ibid, postea unde homines in ca propagali sint, *ibid.*
Idumæorum excidii a Chaldæis quæ fuit causa, 5, 1,2. quando eos Chaldæi invaserint, *ibid,* bos adjuverunt in exscindenda Jerusalem, cl ideo excisi sunt, *ibid,* cur so invictos putarent, 7, 2. quomodo penitus a Chaldæis cxspoliati ct vidi sunt, 9, 2; 11, 1. non plane ab cis excisi eunt, 11, 1. quomodo evadent manus Gog et Magog

tempore Anlichristi, 12, 2. jnm plane deleti sunt, IO, I, 2; 555, 1. venere Judæis a Tito obsessis auxiliatum, 10, 1,2; 1:55, i. apud eos viguit sapientia, 10, 2. Judæi censent Humanos esse Idumæos, 5. 1. Idumæi in captivitate Babylonica manserunt, 554,1,2. an plane perierint, *ibid.* 2. fuere Judæorum deinde servi ct tributarii, *ibid,* quando et a quo Jussi circumcisionem accipere, 16, 2 ; 540, 1; 554, 2; 555,1 •
Jgnnlii (S.) martyris xelus el ardor, 016,1, quam ardenter Christum desideraret, 337, 1.
Ignalii (S.) I.oyolæde spe in Deum gnomæ, 227, 1. ignifer capitur pro valido milite, 15, 2-
Ignis in Scriptura quamlibet plagam significat, 326, 2* ignem vocarunt Persæ deum, 590, I. potentia el vis ignis in auro conflando, *ibid.* Christus igni comparatur, *ibid,* el seqq. cur Deo præferalur, 408,1. item regibus, *ibid.* vocatur a poetis purpureus, cur, 178, 2- ignis sacer in secundo templo non defuit, 325, 2.
Ignorantia el inconsideratio semper aliqua peccato conjuncta est, 240,2.
Illuminatio religiosas vitæ quæ dicatur, 853,t.
Imaginem ejus quem diligebant, in annulis gestabant amici, 348,Î»
Imagines vetustissimarum ecclesiarum Christum quasi pastorem depingunt, 100, <•
Immolatio Christi in cruce fuit pulcherrima et Deo dignissima, 468, 1.
Immutabilitatis Dei quæ sint causæ, 596, 1, 2.
Imperatores Romani triplici corona coronantur, 432, 2. ipsis olim cur ignis præhlus, 408,2. quomodo vocentur reges Judæorum , 486, 2. Imperatores ethnici Christo cl christianismo se opponentes, montibus magnis comparantur, 401, 1. Imperatores qui templorum et pietatis curam habuere, opibus, victoriis cl regnis a Deo donati sunt, 321, 2, item qui Pontificibus Romanis morigeri fuere, 436, 1.
Impietas quomodo in Babylone sedem stabilem figat, 417,2. impietas cur sedere fingatur, 419, 2. ipsa animam occidit, 420, 1. impietas Judæorum duplex: idololatria ct occisio Christi, *ibid.;* 422, 2.
Impii vocantur maledicti, 414,2. sunt Seir et Edoni, cur, 555, 1. eorum corpora cl mentes non sunt aliud quam tentoria dæmonum, 256, 2. peccatis suis succendunt sibi ignem inferni, 606, 1. affligunt cl delassant Deum, 581, 2. eorum de Dei providentia querela, 582, 1. sunt virga ct flagellum Dei, quibus piorum peccata quasi pater castigat, 201, 1. eorum vexatio quam parvo duret tempore. 405, 2. cos sapo dominari, pios premi sinit Deus, 203, 1, 2; 497, 1. cur, 203, 2 el seqq. cur plangent mortem Christi in dic judicii, 514, 2. in inferno quomodo futuri quasi cinis, 613, 1.
Implere arcum csl plene intendere, 462, 2.
Improbitas modica magnam virtutem inficit, cum contra magna virtus parvam improbitatem mutare non possit, 345, 1.
Improperia Christi in parasceve unde petila sint, 130,1,2.
Impunitas luctuosa ct gravis peccanti est, 201,2.
Inamabilis capitur pro inviso, odioso, 287, 2.
Inania quam avide consocietur homo, 310, t, 2.
Incarnatio I'ilii Dei csl opus omnium operum Dei maximum et maxime stupendum, 241, I; 388, 1. fuit infinita humiliatio, 213, 2. quam gratiarum actionem a nobis exigat, 268, 2. facta csl tempore calamitosissimo cl opportunissimo, 342, 2.
Incendiorum gehennæ descriptio, 163, 1.
Incolarum quanta Romæ fuerit multitudo, 48, t, 2.
Increpare ventum quid phrasi S. Scripturæ significet, 384, 1.
Indi peccata sua scripto exarata in flumen jactant, ut atonia premantur oblivione, 151,1.
India Orientalis quomodo in Scriptura vocetur Ælbiopia, 304,2. ejus cl regionum vicinarum convenio ab Abdia et Sophonia prædicta est, no*, 1.
inebriari capitur in Scriptura pro Ia/fari, 323, 1.
Inferno comparatur ambitiosus el avarus, 228, 1. infernus cur vocetur orcus, *ibid,* nn infernus el mors aliquando pro una re sumantur, *ibid,* cur vocetur Jupiter Summanus, *ibid.* et 2. in inferno impietas cum omnibus impiis quail in amphora constipata est, 421, 1. ipse est anagogice pda, 281, 1. anagogice Babylon est, 422, 2.
Infideles mystice sunt Idumæi, 5, 2. infidelium opera omnia non sunt peccata, 345, 1.
Infirmis (in) Deus suum robur ostendit, 506. 2.
Infirmitatem proximi portat fidelis, 353, 2.
Infortunia dextre ferro felicioris est ingenii, quam ingentem prosperitatem regere prudentia, 204, I.
Infusoria candelabri erant parvi canales, per quos ex lampade oleum defluebat in lucernas; eorum numerus, situs, descriptio, 396,2 et seqq. septem infusoria my«lice sunt septem sacramenta, 307, 1.
Ingressu (dc) Christi in die Palmarum in urbem Jerusalem. quam gloriosa predicai et dira Zacharias, 457, 2.
Iniquitates terræ Juda solus abslulil Christus, non alii vindices cl assertores Israelis, 391. 2.
Initio operis Dei opem implorant servi Dei, 81, 1. *initium* Scriptura vocat id quod emi ante tempora, 117, 2.
Injuria? acceptæ species oculis objecta aruit animos in hostem, 178. 2. injuna in venditione Christi quanta sita fuerit, 492, 2; 493, 1. injuria major est injuriam inferre; minor, ferre, 201, t.
in medio annorum quomodo viviflcaril Deus opus suum, 242. 2 cl seq.
Inscriptio legis el discipline religiose quomodo fiat in cinere a Christo, 353, t.
Inspirationes Dei quanti faciende sint, 317. 2.
Instinctus naturalis in Scriptura vocatur preceptuin, 59. 2.
Instrumenta pastoris stulti que sint, 496, 2. cl quomodo hæc a boni pastoris instrumentis d fferaut, 497, 1.
Inutile cur vocetur ¡dolum el peccatum, 187, 2.
Invenire gratiam in oculis Dei quid sit, 508. t.
Invidia per aspidem adumbratur, 370, 2.
Invidos représentant Ammonite, 289, i.
Ira cur vocetur ignis, 285, 1. ira Dei quam sit estuaci*, 163, 1. ira Dei in peccatorem duplex est, 147, 1. ire sue dominus est Deus, homo servus, 159,2. ire dies est dies judicii, cur, 284, 2.
Irato occidit sol tropologice, 60S 2.
Isaac fuit figura Christi Jesu, etiam in quantum nudius fuit inter Abraham et Jacob, 213, 2.
Isaías quando ediderit oraculum deChrislo nascituro, 112,2. (¡nare nudus et discalceatus incessent, 70,1.
Israel distributus erat a .Moyse in chilladas. Iti, t. Israel totus e captivitate Assyria non rediit, 445. t; 459, 2. multi tamen ad Judam transierunt, cl cum eo in captivitatem abducti, el ex eadem reversi sunt, 445, 1. Israelis nomen post reditum c captivitate ad solas duas tribus transiit, 501, i.
Israeli larti m scelera in proximum, 84, 2 et seq.
Isthmus est terra augusta inter duo freta, 18, 2.
Itinera æternitalis quæ sint ad litteram, 253, 1, 2. sunt itinera temporis, puta præteritum, præsens el futurum, quæ sub æternilato decurruul, *ibid.* 2. mystice autem misericordia ct veritas, 254, i

J.

Jacob représentai Judæos et Israelitas ejus posteros : hinc promissiones ei facte in posteris ejus adimplet» sunt, 152, 1. Jacob exemplum vigilantis pastoris est, 499, 1. quomodo vocetur Israel, 501, 1. cum dilectum fuisse præ Esau quomodo iutelligalur, 552,2 j 553, 1,2.

Jacobas (S.) frater Domini quo loco de pinna (empli præcipilatus sit, 280, 2.
Jacobi (S.) zelus indiscretus in Samantas, 57, 2. quam paucos Hispanos ad fidem Christi converterit, 405, t.
Jactura temporis gravissima est, 320, 2.
Jaddus pontifex fuit filius Jesu, 319, 2.
Janus biceps est Noe qui vidit sxcula et quasi duos mundos, 31, 1. Janum an Augustus bis, an 1er clauserit, 333, 1.
Jarcba septem annulos dedit Apollonio Tbyanæo, 348, 2.
Jason mala via pontificatum invadens fuit pastor stultus, 484, 2; 497, 1. epheblam qualem el prostibulum in Jerusalem excitavit, in qua et libidini et crapulæ vacabatur, 503, 1. ejus funesta mors, 504, 1.
Jechonias impius cur rex tn hcbræo diminute vocetur Conias, 110, 2. eum quomodo a sc projecerit Deus, 549, 1. fuit avus Zorobabelis, *ibid,* non reliquit post se filium regem, 169, 2. in eo periit regnum cl stirps regia Judæ, 319,1.
Jehova nomen conlinei in se SS. Trinitatem, cur duplex *he* contineat, 326, 1.
Jejunia quatuor temporum ab Ecclesia indicia, adumbrata sunt per qualuor solemnia jejunia Judæorum, 447, 1. quatuor do causis sunt instituta, *ibid,* el 2. jejunii commoda et eflectus, 439, 2. jejunio in clade ct calamitate publica Deus conciliandus, *ibid,* quale jejunium Deo placeat, 440, 1, jejunia extraordinaria Judæorum quæ essent, quæ ordinaria, 446, 1, 2.
Jejunarunt Judæi nona die mensis quarti, et decima mensis quinti quotannis per 70 annos captivitatis, quod eo die templum exustum ct urbs diruta esset, 439, 1; 446, 1, 2. qui sibi jejunent, 440, 1. cur Judæi Jejunarent die decima mensis septimi, ct decimi decima, 446, 1, 2. Jejunare templo el urbe æditlcata cur eos noluerit Deus, *ibid.* 2.
Jeremías quando cœperit prophetare, 271, 1. hujus abbreviator est Sophonias, *ibid.*
Jerusalem cur ab Isaia vocetur Sodoma, 76, 1. quadragesimo auno a predicanone Christi eversa est, 60, 2. est filia latronis occidens Christum, 106, 2. unde et a Christo vocatur spelunca latronum, *ibid,* ejus propteroa punitio, *ibid,* cur vocetur melonymice turris gregis, 99, 1, 2. cur item nebulosa, *ibid.* Jerusalem el Judæa aMicbæa ¡enigmaticedicitur Betbaetsel et Marotli,7 i, 2. Jcrusalemeral quasi metropolis orbis, 230, 1. juxta templum septentrionem versus in tres regiones erat distribula, quarum quæque suum habebat murum, 278, 2. quinam in singulis habitarent, 279, 1. erat triplex civitas, singularum descriptio, 537, 2. super duos colles erat condita contrariis frontibus semel inspicientes, interveniente valle discretos, 279, 1. cur vocetur leo, 184, 1. vocatur Libanus, 233, 2; 484, 1, 2. quomodo ponenda sil in superliminare crapulæ, 501,2 el seq. quomodo id fecerit Deus, 502, 1, 2. ejus reædificandæ quanta amplitudo futura promittatur, 373, 1, 2. Jerusalem vetus fere temper in Scriptula figura est novæ, id est Ecclesia, *ibid.* 2. an pila vocetur, 279, 2. cur olla, *ibid.* quare vocetur pila active el passive, 280, 1. post reditum c Bib)lone quomodo vocetur civitas veritatis, el mons Domini, 443, 1, 2. ejus felicitas, 444, 1. est obsessa a Tito ct Romanis juxla montem Calvari©, 529, 1. Jerusalem moderna alio est in loco quam luerit vetus, 505, 2. quam hæc deserta et inculta sil, 416, 2. futura csl sedes regni Anlichristi, ibique ab eo occidentur Enoch cl Elias, 526, 1,2.
Jeicua est Jesus, *Jescui* est Jesus meus, 265, 1,2.
Jesus idem est quod salvator, 265, 1, 2. Jesu nomen inultis ante annis preuommavit Habacuc, *ibid,* significat id nomen omnia bona et dona ab eo nubis donari, *ibid,* et seqq. non tantum significat silvatorem cl salutem quiiu nobis dedit, sed et mudum quo nos salvavit, 266, 1. ei quomodo vivere debeamus, *ibid,* cl 2.
Jesus filius Sirach fuit Christi typus, 319, 2.
Jesus el Zorobabel cur vocentur filii olei, 410, 2 el seq. comparantur Cherubinis templi, 411 1.
Jésus filius Joscdec pontifex fuit tum nomine, tum officio typus Christi Jesu, 319, 2; 380, 1,2; 388, 1; 399, 2. ejus elogium, 319, 2. vixit cum populus c captivitate Babylonica rediret, 380, 1. consistit reus coram S. Mietutele; accusante satana, *ibid.* 2. cur satan stet a dextris ejus, 196, 1. quod ejus fuerit peccatum, cujus eum satan accusat, 382, 2. ejus tilii alienigenas duxerunt uxores, non autem ipse, nec meretricem, 383, 1. cur ei salan adversatus, *ibid,* ejus partes Deus defendit, *ibid,* curdicalur torris erutus de igne» 384, 1, 2. quæ ejus vestes sordida?, *ibid,* his ipse indutus represenla! Christum carne humana vestitum, 385, 1. cur ab angelo opem exposcat, *ibid,* mutatoriis el cidari induitur, 385, 2. elicuit actum contritionis de peccato suo, 386, 1. csl cum sociis vir portenti quintuplici 1er, 387,2. el revelatus csl Christi ortus, 389, 2. ejus corona c donariis Judæorum cfTorinala qualis fuerit, 432, 1, 2. repræsenlal regnum Christi, 433, 1.
Jezibelis reginæ iniquitas erga Naboth, et castigatio divina, 143, 1,
Joannes Baptista cur dictus sit angelus, 328, 1. preparavi! viam ante Christum, 584» 1; 58G, 2. missus tam a Christo quam a reliquis personis ante faciem Christi, 584» 2. est medius totius S. Trinitatis, *ibid,* eum angelum incarnatum luisse censent Judæiet Orígenes, 585,1. fuit vere homo, *ibid,* quomodo missus a Deo, *ibid,* vocatur angelus, quia gratia angelus fuit el officio, *ibid.* lanium sex menses habuit infanti© : in ulero matris sanctillcalus fuit, pene sine cibo aut potu vixit, purissimus ct castissimus fuit, *ibid,* cl 2. pro castitate martyr occubuit, *ibid,* a puero sanctæ contemplationi vacavit, *ibid.* Christo servivit sicut angeli Deo; nunquam peccavit, saltem deliberate et graviter, 586, 1. ejus vi(æ austeritas, *ibid,* quomodo Judæos docuerit cl converterit, *ibid,* varia ejus elogia, *ibid,* el 2. a solo Spiritu Sancto in deserto edoctus fuit, 58G, 1. fuit instar Cherubini, *ibid.* superavit officio, virtute et sanctitate omnes inferiores angelos, *ibid,* fuit typus Eli©, el Elias ipsius, *ibid.* 2. in quo a cæleris Prophclis difiera!, *ibid,* vocatur pliisqiiain propheta a Christo, *ibid,* fuit horizon el fibula legis veleris cl novæ, *ibid,* in quo Eliæ similis fuerit, Gl4, t. cur vocetur Elias, *ibid,* et 2. quomodo convct lei it corda patrum in filios, 617,1.
Joannes Clirysostomus apud Arcadium Imperatorem curavit, ul quæ in Phoenicia essent idolia, penitus tollerentur, 455, 1. albæ coluinb© indicio designatus in Patriarcham est, 593, 2. corpore exiguo fuit, 405, 1.
Joannes (S.) Damascenus natus Damasci csl, 452, 1.
Joannes (P.) Maldouatus Societatis Jesu, quotidie quinquies mortis meminit, 205, L
Joannes monachus sola Venerabili Eucharistia viclilavil, 471,1.
Joannes Silentiarius quam certam de Dei ope fiduciam haberet, 227, 1.
Job an cum Christo in carne resurrexerit, 40, 1,2. pro sua innocentia disputabat cum amicis cl Deo, 128, 2. sollicite cum Deo ambulavit, . 135, 2.
Johanan (R.) de templo Hierosolymitano vaticinium, 485,1.
Jonas quando prophetant, ct sub quo rege, 23,1,2; 52,2; 154, t. an fuerit filius viduæ, quem suscitavit Elius, 23. 1,2. an adolescens ille, qui unxit Jehu in rogem, 23, 2. iuitoriundns ex Gelli Zabulonilide, *ibid,* missus ad Sardanapalum, 23, 1. ejus historia paucis perstricta, *ibid.* 2. Sanctorum catalogo adscrlplus est, et monacho cuidam sancio cum aliis Prophetis apparuit, 25, 1, 2. mittitur in Niniven, 28, 1. predicare jubetur illi excidium, *ibid.* quumodo fugent in Tharsis, 29, 1, 2. quomodo naulæ

nb eo petant quo vadat, 30, 1. cur Dcurn fugiat, *ibid.* ct 2. cum fugiens incidit in pericula, *ibid,* tempestate jactatur, 32,2. cur dormiret in navi sopore gravi, 33, t. sensit remorsum conscientis ex fuga a Deo, *(bid.* sors quomodo super illum ceciderit, 8i, 2. quomodo so dixerit c«se Hebræum» 35, l. ejus cbaritas magnanima cl poenitentia, *ibid,* eli quomodo petierit in mare abjici, 3G, 1. cur cum Deus in mare projici vellet, ibid, n nautis qua restrictione missus in mare, 37, 1. devoratus est a celo, 38, 1, 2. in eo similis fuit Christo patenti cl resurgenti, 41, 2; 44, 2; 45, 1. qualuor miraculi in celo circa eum ficta sunl, 39, 2. quid nomen ejus be* braire sonet, *ibid,* pressu* angustiis ad Deum redil, 40, 1, 2 et seq. mox ejus opem sensit, 41, 1. spondet sc iturum nd templum ad Deo gratias agendas, 41, 2. an n ceto vectus ct ejectus sil in mari llubro, 42,1. ejus angustia similis fuit angusliæ Christi in horto, 43, 1. gerit curam pro salute nautarum, *ibid.* 2. ejectus est circa Joppcn, cl cur, 44, 1. an fuerit c sanctis qui cum Christo resurrexere, 26, 2; 46, 1, 2. est index resurrectionis mortuorum, *ibid,* e ceto liberatus, statini adiit templum, ul vola persolveret, 47, 1. ejus sepulcrum non fuit in Ninive, sed in Palestina, 49, 2. quomodo viam tridui unius dici festinatione compleverit, 50, 1. tertiam Ninives pariem predicando obivit dieprimo, *ibid,* videns oraculum suum frustrari, cur sil afflictus» 57, t, 2. laboravit indiscreto honoris proprii amore, *ibid,* optans Ninivitas puniri indiscreto scio, peccat veniuliter, *ibid.* post xl diem praedicationis suæ afflictus egressus csl Ninive, eventum exspectans, 58, 1. videns nullam ctadem sequi, murmuravit, *ibid,* quomodo Ninive valedicens in Judxam redierit. 60,2. Jonas cum dixit juxta Septuaginta : *Adhuc triduum, ct Ninivo subvertetur,* innuit mysterium resurrectionis; cl juxta textum hebraicum : *Adhuc quadraginta dies,* innuit mysterium ascensionis Christi, 20G, *2.*

Jon chas Judte Mnclinbæi frater, quas Philistinorum urbes ceperit, 455, 2. quomodo sil separator Voli, *ibid.*

Joppe celeberrimus portus est lotius Judææ, 32, l. ejus descriptio, *ibid.;* 42, 1. quantum distet a miri Rubro» *ibifl.*

Jordanis fuit medium Terræ sanclæ, 148, 1. Jordanes ex iiivium resolutione efferebatur, 485, 2.

Josephus historicus e spelunca extractus ad Vespasianum deductus est, 282, L ejus Udes sæpe vacillat, 342» 2; 313, !.

Joseph quam in fratres pcccanles fuerit benignus, 58,1. Joseph domus cur vocentur decem tribus schismatico», 481, 1.

Josias fuit rex pitísimas, 270, 1. ejus mortem Judæi planxero, 513, Í, 2. an in ejus morte succisum punicetum diclum Adadrcmmon, et hæc succisio lucium auxerit, *ibid.* 1. ejus lilii 1res an sint 1res pastores a Deo succisi, 490, 1. corum misera sors, 276, 2.

Josias filius Sophoniæ fuit aurifex, hinc ejus nomen coron® quam fecit, fuit incisum, 431,2. an fuerit quartus dona offerentium, 432, 1. alio nomine dicitur Hem, 436, 1.

Josué ut victoriam prosequeretur, stitit solem cl lunam, 259, 1. typus fuit Christi, 265, 2; 319, l, 2.

Jovis quadam statua Inoculante, 391,1.

Juda vocatur interdum tola gens Judaica complectens 1res tribus el alios cx aliis, 478, i.

Judæ proditoris Christum inimicis vendentis ingratitudo, 493, 1. cur argenteos in templo projecerit, 491» 9.

Ju l.ra respectu Babylonis australis est» 17, 2; 18,2. in ca cur Deus semper censeretur esso, 30, 1, 2. Judæi cur dicatur terra desiderabilis» 441, 2; 600, 2. quomodo facta in stuporem omnibus, 441, 2. ejus termini, 460, 1 ; 482, 1; 484, 1 ; 535, 1 ; 536, 1. cur dicatur lerra sancta, 378, 1. ejus felicitas cl fertilitas lota pendebat ab imbre matutino ct serotino, 541,2. longior duplo est quam lata, 414, 2. ejus latitudo et longitudo, *ibid,* typus est cœlestls patri®, 199, 1. in Judæam quomodo Deus fuerit austerus simul el clemens, 451, 2.

Judri quæcumque dira, in salsum mare demergebant, 151, t. etiam in vallibus habebant lucos el idola. 128,1. eorum cum filiabus Moab fornicatio, 131, 2; 132,1. sub gravi onere legis pressi magnis votis Christi nativitatem requirebant» 120,1. corum salvatores qui fuerint, 20, 2. quomodo Auster vel ad austrum sint, 16, 2. eorum vietori® tempore Machabxonim, 17, 1. multi captivitate Babylonica afflicti resipuere, 151, t. mulli per visiati'»nem Judææ in alias oras dbpersi, sub Cyro ct Machabais rediere, 19, 2. mulli quoque fugere in Hispanias, *ibid.* eorum e Babylo te per Zorobabel liberatio predicitur, 86, 2. Judæi Hispani, auditis prodigii* Christi et Apostolorum, misere legatum ad cos, qui aliquos ex iis ad so milii deposceret, 19, X eorum mulli a Chrislo in Ecclesiam coliceli sunt, in fine mundi vero reso Anlicliristo omnes salvi fient. 93, 1. Judæi prisci contemptores Prophetarum fuerunt typus Judæorum spernentium Christum; et excidium illorum per Chaldæos prefigurai excidium horum per Romanos, 207, l. per Cyrum c captivitate Babylonica liberandi, ab Hibacuc prodicuntur, 225, t. sibi persuadera non poterant templum ac sanctam civitatem a Deo tradendam impiis Chaldæi*, 207, 2. e Bibylone redire quantopere optarent, et aggregari patribus suis in Palemini sepolti.*, 263, 2. eorum pravitas et nequitia tempore Habacuc, 261, 1,2. cum veste peregrina sæpe Gentilium mores cl idololatriam assumebant, 277, t. a Prophetis vocantur Chananæi ob impietatem. 281, 1,9. mulli in Bibylone fixero sedes e captivitate reliqui, 375» 1. eos cur Propilei® tam studioso el serio horientur ul fugiant e Bibylone, 375, 1 ; 376, 2; 417, 2. qui Judæi Jerusalem obsederint et oppugnarmi, 503, 2. non utebantur femoralibus, sed longis tunicis, 232» 2. quomodo suis iu epitaphiis defundis apprecarentur, 219,1. cur cæteris geutibus invisi essent, 287, 2. quando Philistæ.im subegerint, 290, 2. rope in Scriptura vocantur nominibus gentium quarum inores, cultum cl vitam imitabantur, 306.2. censebant .Ethiopas essa ultimos hominum, 305,1. cos per Orientem dispersos Deus in Jerusalem per Cyrum reduxit, *ibid,* ct 2. cos Christus humilitatem docuit , 306, 2. ob v mi bona terræ a lege Dei recesserunt 309, 2. septuaginta annis in captivitate Babylonici mansere, Cyro permittente rediere, 313, 1; 316, 1; 420, 2 duplicem habebant annum et mense*, 316,2. utebantur mensibus lunaribus, 317» 1. cx captivitate in Jerusalem redeuntes, constituerunt ducem Zorobabelem lilium Salatine!, 319, l. regimen summum ipsorum post caplivilitem mansit penes pontifices, *ibid.;* 387, 1; 432, 1. cur in templo reæ.lificaudo segnes fuerint, 320, i. ipsis templum rcæditlcanlibus an dederit Deus opes et spuli* Gentium so mutuo confidentium, 341, 2. quam pacifico templi fabricam absolverint, 313, 2. ipsis promissus fuit Christus» 394, 1. olim non habebant libros distinctos per folia, «ed membranam oblongam, quam circa cylindrum convolvebant, 412, 2. post captivitatem idola non coluere, 417, 1 ; 490, 2; 429,2; 537, 2. eorum impietas duplex, idololatria et occisio Christi, 420, 1. quando impleverint mensuram impietatis sub, *ibid.* violai® religionis convicti quos pœnas olim darent, 421,1. jejunabant quotennis die decima julii, quia ea die teml lum combustum fuit a Chaldæis, el urbs dirula, 439, 1. templo restaurato petunt num idbuc Jejunare debeant, *ibid.;* 446, 1, 2. corum sanctificatio sita erat in Jejunio el abstinootia, 439,2. dum Chaldæos fugerunt, sparserunt 50 per Syriam, Persidem, Mediam, /Egyplum, 441, 1; 444, 1. quando hi redierint in Jerusalem, 444, 2. pauci a Chaldæi; iuJudæa relicti suut ad colendam 1er-

ram, 441, I. varia eorum jejunia variis do causis, 4$6, i, 2, post reditum c captivitate restituerunt lapides terminales ab ïdumæls destructos, 165, % quia simulacra coluerunt, bine in captivitatem abducti, 477, 2. a pastoribus tuis decepti fuere, *ibid.;* 486, 1, 2. pugnabant ut plurimum pedites, 481, 1. captivitatem Assyriacam el Babylonicam fugientes eorum multi in Ægyptum profugerunt, 481, 2. an sicco pedo transierint Bosphorum Thracium, 482, S. quomodo vocentur pecora occisionis, 486, f, qua occasione a Pompeio subacti fuerint, *ibid.* 2; 496, 1. eorum mutatio ct variatio, 491, 1 ; 499, 2. fuerunt murmurationibus dediti, et eorum propterea punitio, 491, i. apostatantes n judaismo visis Machabæorum victoriis rediere, 506,2, multi eorum Christi in crucem adi commiseratione tacti pectora percussere, 509, 2. quomodo ejus mortem planxerint, 510,4. ipsis potissimum Christus missus fuit, 517, 2. ipsi qui contribules erant Christi et fratres, cum confitere, 519, 2. eorum quot millia in excidio Jerusalem occisa ct capta, 526, 2. quot sub Antiocho Epiphane, *ibid.* mulli ei parlim metu, partim malitia consenserunt, *ibid.;* 503, 2. e captivitate reduces nquædudus urbis restaurarunt, 534, 2. unde symbolise! parabolis sua exprimere assueverint, 510, 2. Judæi Ægyptii qui occasione Heliopoli templum exstruxerint, 511, 2. in co peccarunt, *ibid,* cur uxores post captivitatem rejicerent et alienigenas contra legem ducerent, 575, 2; 577, 2. ipsos ut peculium suum elegit Deus, 576, 1 ; 603, 1. Deo testo nuptias contrahebant, 578, 2. putarunt Joannem Baptistam fuisse angelum incarnatum, 595.1. cum Græcis continuo ipris negotium fuit post reditum c captivitate, 463, 2. Judæi hodierni sunt dolosi in stateris, ct hoc nomine sæpe a Prophetis suggilldi, 137, 2. Christum ubique deprimere conantur, 110, 2. eorum pauci in Hispania ad Christum fuere conversi,19,2. Judæi obstinati exspectant suum Messiam, qui deleat Humanos, cl alias gentes Judæis cl sibi subigat, 265, I. cumque potentem el magnificum, 457, 1 ; 525, 1,2. illorum sterilitas bonorum spiritualium ob cæsum Christum, 205 , 1 ; 583, 2. a Romanis e cloacis et sepulcris sunt ad necem extrudi in excidio urbis, 282, I. quomodo plangant urbis ct regni sui eversionem, 286, 1, 2. vocantor nugas a Propheta, 309, 1. sunl hominum vilissimi ct abjectissimi, *ibid,* probrosa eorum nomina , *ibid,* ct 2. nugis ct fabulis scaleni, *ibid,* aiunt tertium quoddam templum a suo Messia erigendum , cl ipsum gloriosius Salomonico fore, 339, 2 etscq. sæpe templum conati sunt riedificare post Christum , 341 , S; 416, 2. sunt quasi torris erutus do igne, 384, 1. lucernis sui festa ct sabbati celebrant, 398, 2. Chrislo cl cbrislianismoadvcroantes montibus magnis assimihnlur, 401, I. eorumobcæium Christum excisio el exsilium, 416, 1, 2; 423, Î. sunt in totius mundi oculis, 418, 2. nec cœlum cos recipit, nec terra, 422, 1. sunt volui pila mundi totius, *ibid,* lotus mundus cis career et exsilium (4, *ibid.* Anticbristo adhærebunt quasi idolo impietatis, 423, I. in lino mundi ad Christum convertentur, *ibid.:* 481, 1 ; 617, 2. quæ portenta a euo Mesti i exspectent, 482, 1, 2. quare cl quando a Deo relicti, 496, 1. eorum cognationes jam obscur» sunt, *ibid.* per terram pendulam in medio acris repi amentantur, 501,2. ubique »b Indigenis distinguuntur, 555, 1. eorum bltisphrmi i de lacrymls Del ob rejectum populum suum , 582, i. eoi uni Messia* refutatur, 587, 2. erit is Anlichristus, *ibid,* putant Ellam foro praecursorem primi adventus Messiæ, 61«, 1,2. eum uvide exspectant, *ibid.* cur ei io circumcisione sellam ponant, 615, 1. ii qui Christo credidere , m excidio urbis tam anima quam corpore servati sunt, 490, 2. oaucfaimi horum Christo credidere, 523, 1 ; 532, I.

Ju IriK aliquando mystice capitur pro fideli et christiano, 448, 2.

Judos Machabæus Idumæos ad circumcisionem compulit, 15,1. ante prælium semper opem Dei invocabat, 82,1; 481, I ; 505, I. quas opes cx spoliis Græcorum collegerit, 539, 2. unde dictus : a Jeremía aureum gladium accepit missum a Deo, 480, 2.

Judas Galilæus fuit stultus populi pastor, 497, 2.

Judicant homines pro affectu, ct quod virtutis est, vitio : quod vitii est, virtuti deputant, 591,2. *judicare* sæpe in Scriptura idem csl quod vindicare, 20, 2.

Judices aedificant Sion in sanguinibus, 92, 2. judicis partes sunt tueri justos ct justitiam , ac punire injustos corumque injurias, 159, 1. judicum iniquorum rapacitas : hinc lupis assimilanlur, 210, 1 ; 299, 1.

Judicium vocantur peccato, item pœna cl condemnatio, 307 , 1. item capitur pro eo quod œqnum est, 288, 1. judicium quando ct quomodo assequatur suum finem, 203, 1. judicia Dei non sunl scrutanda, *ibid,* judicium particulare cujusque peragit Christus vel perso vel per angelos, 510, 2. el quomodo ulrumquc inlelligendum, *ibid,* in eo quisque animæ suæ causam aget, 128, 1.

Judicii (in die) Deus scrutabitur ad lucernam ct exacte secreta cordium el mentium, 282, 1, 2. cur en dies dicatur esse prope, 284, 1. cur vocetur amara dies, *ibid.* 2. ejus diei horror, *ibid,* erit dies Iræ, tribulationis, angustio*, calamitatis, necessitatis, perditionis, tumultus, tenebrarum, turbinis, tubæ, desolationis et jubilationis, *ibid,* el seqq. dies nebulas ct procellarum, 285, 1. tunc Impii Christum videbunt in quem confixerunt, 510, I , 2. dies judicii proprie nec dies, nec nox dicitur, cur; sed vespera, 533 , 1. proprie Domini dies est, reliqui hominum, 275. 2. erit ea igne duplici succensa, 605,2. cur vocetur dies resurrectionis Christi, 301, 2. ostendet hæc Christum esse verum Deum,/6/7/. quomodo tunc Deus in impios insurget, 260, I. tunc Christus futurus proprie sol Justitiæ, 606, 2. descendo in montem Oliveti, ac tum cum sua majestate et potestate concutiet, 530, 2. tunc idem opprimet suos adversarios, 504, 2. tunc impii plangent mortem Christi, 51$, 2. tunc Christus ct Sancti cingentur igne conflagrationis mundi, 374, 2. tunc Deus omnia regna mundi Christo subjiciet, 317, 2. tunc silebit omnis caro a facie Christi judicis, 379, 1 , 2. tunc beati optabunt egredi cœlo, damnati nolent egredi inferno, *ibid,* tunc quoque peccatores quasi igne excoquentur, 590, 2.

Juge sacrificium quale el quod esset, 561, 2.

Jugum Christi quomodo gravo sit, 451, 1, 2.

Julianus Apostata sagitta cœlilus ictus periit, 322, f.

Julii decima dio combustum fuit templum n Chaldæis, 439, 1 ; 446, 1. nona vero dio murus fuit perfractus, 446, 1.

Julius Cassar Alexandrum Magnum sibi imitandum proposuerat, 128, i. Judæis est Idumeiu, 5, 1. Julii Cassa* ris ambitio, 221 , 2. ejus in bellis celeritas, 208, 2. non ausu* fuit Ægyptum facere provinciam , 430, 1.

Jumentum tropologico (¡enotat Christi humilitatem, obedicnliam, resignalioncm, labores, patientiam ct morbm,

Juno priscis erat conjugii præse<, 578, 2. ci sacrificantes cur fel victimas divulsum abjicerent, *ibid.*

Jurabant Judæi per Deum verum, Gentiles per idola, 415, I. jurans sæpe, facile pejerat, *ibid,* jurare per regem quomodo sit licitum, 275,1.jurandi consuetudinem cur toties coarguat S. Chrysostomus, 330, 1.

Juramentum quomodo sil actus latrías, 275, 1.

Jurgio oblinent superbi ct impudentes, quod juro non possent, 202,2.

Justificatio impii majus Dei opus est, quam cœli (erræquo creatio, 152, 1, 2. justificatio inultorum Ninivitarum, 541, 2. justificationis exordium io adultis Dei perveniente gratia capitar, 598, 1. in Justificatione peccator ater dealbatur, 306, 1.

Jnvlinlanus imperator pretiosissimam mensam tempto S. Sophi® dono dedit, 558, 2.
Justitia triplicem patitur significationem, 133, 1. Justilia cl scelerum vindicta quam Deo chara, curas ct honori sit, 276, 1 ; 131, 1. justitia divina quomodo in Judæos fævicrit, 421,2. justitia subindo capitur pro splendore et munditie, 606 , 2. justitia finis judicii est, 203, 1.
Justus myrto ob varias analogias assimilatur, 363,2 ct wq. Justi vita cl rectitudo in duobus consistit, 226, 1. juvli pœolhmlei portant iram Dei, 147. 2. symbolice uvæ et botri vocantur, 140, 2. justis omnia quæ aggrediuntur, bene cedunt, 415, 1. — *ride* Sancti.

K.

Kikaion quæ sit herba in Palestina, 58,1, 2. id quia latino nomen non habet, S. Hieronymus vertit *hederam, ibid.* Septuaginta *cucurbitam, ibid,* an idem sil cum ricino, 59, 1.
Kosachi ct Hiberni vino adusto cur se ante prælium impleant, 481, 2.

L.

Labia cur statini gaudium ac mœror occupet, 2GI, 1. labium unum electum quomodo attulerit Christus suo in orbem adventu, 303, 1 , 2. labium electum quod sit, *ibid.*
Laboris nomine in Scriptura dicitur omne peccatum, cl maxime vis et injuria, cur, 202, 1. labores quos nostri causa Christus suscepit, 26 •. 1.
Laccdæmonii in bello cur uterentur vestibus rubris, 128, 1. eorum unanimitas civitati pro muro Iuit, 303,1.
Lacliis urbs Juda, adventante Sennacherib, misit legulos cum muneribus ad Getii urbem Philislhiim , 75, 1. primo invasa esta Sennacherib, cultum idolorum prima suscepit, *ibid.*
Lncrymis compunctionis et pœnitenliæ crescit Justus, 363, 2.
Lacum Propilei® vocant infernum et limbum, 460, 2. Iacus mirabilis juxta Neapolim canem el exanimans ct vivificans, 502, 1.
Lœta miscentur tristibus in hac vita, 414,2.
Lætitia vehemens hominem sæpe emori facit, 263, 2.
Laicorum reformatio inchoanda a reformatione sacerdotum, 556, 2.
Lamenlalorcs tibiis canentes funeri adhibebantur olim, 82, 2.
Lamia piscis fuit qui Jonam devoravit, 38, 2. ejus descriptio el magnitudo, *ibid,* undo dicatur, *ibid.:* 383, 1. lamia Aristotelis an alia n vulgari, 383, 1. quis ritus apud priscos, 15,2.
Lampas capitur in candelabro Zachariœ pro vaso concavo oleum continente, 395, 2. ejus descriptio, 396, I. lampades cur Deum præcederc dicantur , 408 , L lampades multa? Romæ in sepulcris martyrum ad aliquot sæcula arserunt sine olei affusione, 398, 2.
Languor animi causatur cx amore perfecto, 255, 1.
Lapidatio erat pœna adulteris apud Judæos, 102, 2.
Lupis primarius Ecclesia) est Christus, 401, 2. lapis titularis et terminalis quis sil, *ibid.* 465,1, 2. lapis stanneus quisdicalur, 406,1,2. lapis primu4abricæahcujus magna cum solcmnilitc et pompa in fundamentis poni solet, 892, 2. *lapis de pariete clamabit,* adagium quid significet , 230, 2. lapis oneris quis dicatur ; tales solebant poni in oppidis et vicis Judææ ad exercendas vires, 503, 2. lapis cælatus quomodo vocetur Christus, 392,2. lapides duodecim post transitum Jordanis a Josué erecti sunt typus duodecim Apostolorum, 465, t. lapides in victoria, triumphi el rei alicujus memoriam nonnunquam eriguntur, *ibid,* lapides triviales ct viales qui, *ibid.* 2. lapides sancti ct separationi* quomodo fuerint apostoli vinque apostolici, *ibid.*
Lateranensis Basilica condita a Constantino in palatio suo Laterano, 181, 2. ejus episcopus proprius est Pontifex; in ea est cathedra ejus, ibique totius Eeclesiæ possessionem adit, 391, 2. ejus dignitas, *ibid.*
Latina lingua omnes fideles sub Romano Pontifice Deum cl Christum toto orbe colunt, 303 , 2. Latinas fecere Hispanias ct Gallias Romani, *ibid.*
Latrones duo inter qnos pependit Christus, an significentur per duo illa animalia, quorum in medio cum cognoscendum ail Propheta, 244, 2.
Latus Christi utrumque in cnice perfossum fuit lancea, 516,2. id an sit fons patens domui David, quem indicit Zacharias, *ibid,* I.exeo aperto fluxere omnia sacramenta, *ibid.* 2. vulnus lateris quam patens el vastum fuerit, <Wd* ••
Laudari solent ab orante doles ejus, a quo aliquid petitur, 210 1.
Laurentius (S.) Justinianus fuit alias Veneliarum , cur, 618, 2.
Lauretum in Italia integri pagi turmalina confluunt, 447,2.
Laurus denotat prudentiam, dicata Apollini, 411, 2.
Lebes omnis corporaliter in Jerusalem sanctificalus Domino non fuit, 545, 2. lebetes in tempto, cui rei servireni, 544, 1, 2. sunt phialis pauciores ct minus sacri, *ibid.* 2. lebetum multitudo quam Zacharias ia templo piædicit fore, quomodo ad litteram intelligcnda, *ibid.* 2.
Lectio duplex cum est m textu hebræo, utraque mysteria admiranda præfert, 206,2.
Legalis olim cur daretur annulus, 348. 2.
Legione* duæ prætorfainæ Davidis unde diclæ Cereihi ct Phelethl.tSÒ, 2. quod eorum officium, *ibid,* craul Phili'Líji, *ibid.*
Lemma, id est assumptio, Septuaginta cur vocent onus, 158. 1 ; 200 , I, 2.
Leo oculis semper excubat, 40$, L dilaceratam prædam dividit catulis suis, 183, 1. Iconibus tyranni comparantur, 298, 2. Icones plurimi in saltibus Judææ ermi, 4S5, 2. Icones quam placidos se S. Sabœ exhibuerint, 538, 1,2.
Leoni (S.) Papa) impositionis manuum culpa quare non sil dimissa, 503, 1. præcipuus antagonista Eutychehi bærelici fuit, 371,2.
Levia verba el opera signum sunl animi levis, 311, L
Levi quidam fuil proavus Christi, 513,2. Levi familia cur in Christi morte plangere debuerit, 514, 1.
Leviiæ mulli ad Christum conversi, facti sunt sancti, 592, 1.
Lex Dei vocatur argentum, 339, 2. lex Domini in dio judicii peccatorem coarguet, 283, L legem ponunt pii super cor, impii sub corde, 569, 2. leges sunt anima civitatis, 480 , I. Icx Mosis csl vclul pluvii matutina, 476, I. obligavit usque ad Christum , 613, 2. ex ejus jugo Christus ita nos eduxit, uti e profondo quod un lacu, 461, 2. lex evangelica est lex ultima, elei fluita venturum est judicium, 331, 2. quomodo dicatur perpendiculum, 406, 2. lex gratUoestlex amoris, quietis et concordia*, 97, 2. in c i sunt vere et proprie sacerdotes cl sacrificia, 501, 2. est arx Christi munitissima, 461, 2. legem perfectam attulit Christus in orbem veniens, 303. 1.
Libanus erat terminus Judææ, el initium Gentium versu< Aquilonem, 148,2; 484, I. per cum designatur templum aliquando et Jerusalem, cur : unde dictus, *ibid.;* 233. 2. e Libano ligna succidit pro templo Salomon, et Zorababcl cl Judæi pro ejusdem restauratione, 825, L
Libella cur utantur architecti, 369, L
Liber significat Dei ineatem voluutatem cl decretum,

413, L liber memorie Dei csl liber vita et cadi, 602, 2. liber memorie Summi Pontificis quis sit, 603, 1.
Liberalibus Deus dat opes ad exercitationem humanitatis, 339, 1.
Liberalilas de inimicis amicos facit, 480, 1. libcralilatc suorum non vincitur Deus, 599, 2,
Liberatio Judæorum o Babylone fuit typus liberationis hominum per Christum c servitute peccati, diaboli ct inferni, 199, *1 ; 262,* 1. quando illa facta sit, 242, 2.
Libertas corripiendi in sacerdotibus requiritur, 572, 1.
Libidinem sectantes sæpe fiunt athei, 284, 1.
Limbus cur vocetur lacus sine aqua, 461,2.
Lingua una et sermo fuit in statu innocentis, 303, 1.
Lmguæ continentia dicanda est Deo, caque freno repnesentalur, 54 4, 1.
Linigeri cur didi sacerdotes /Egypli sint, 271, 1.
Liptole quæ figura rhetorices sit, 81, 1.
Loca aliquot Scriptura, in quibus Septuaginta versio plane a Vulgata differt, 205, 2; 2Q6, 1.
Locasti locustarum, csl soboles locusta, scilicet allclabus, 195, 2.
Locutio angelorum quomodo fiat, 511, 1.
Lungævitas quorumdam piscium, 216, 1.
Longi amentes sunt, breviores, ingenio meliores, 3, 1,2.
Longinus an sit is miles qui lancea Christi latus aperuit, euinque filium *Dei* esse agnovit, 511, 1.
Longitudo jmla debet esse dupla ad latitudinem, 414, 2.
Lucerna in Scriptura vocatur generis propagatio, 15, 2.
Lucerna increata Dei est ejus mens, intellectus, perspicacia, scientia, qua omnia clarissimo prævidcl, 282, 2. quæ ejusdem lucernæ creata, 283, 1, 2. ad lucernam quærere quid sit adagialiter, 282, 1. lucernas accendunt Judæi in festis, 398, 2. lucernas septem laterales totidem calamis insistente* habebat candelabrum Zachanæ visum, 396, 1. carum descriptio, *ibid,* cl 2.
Lucerna piscis per noctem relucet, 398, 2.
Lucifero e ccelis deturbato Gentiles finxerunt Aten a Juvo cœlo depulsum, 32, 1. Lucifer est noster tyrannus, ejus jacula ignita sunt, ejus milites sunt dæmones plurimi, 180, 1, 2. contra eum porpetim in terra pro Ecclesia depugnat S. Michael, 380, 2; 381,1. est lentator Summi Pontificis, 881, 1.
Lucro turpi nemo ditatur : ipsum evitandum ebristiano, 69, 2. est lucranti inutile : ad usus honestos impendi non potest, a templo suo id repellet Deus, *ibid.¡* 138, 2, lucrum Deo duce collectum prosperatur, 324, 1. justum el temperatum a Deu venit, nimium et exccssivuin sx-pe peccatum includit, 338, 2.
Lucus unde dicatur, non erat cæduus, ct ideo sacer, 125, 1. cos cur succidi ut superstitioso* Deus jussent, *ibul. 2.*
Ludibrium Dei est humo, 211, 2.
Ludorum cl culorum Circensium origo, 429, 1.
LuJuvicus (S) Galliæ rex quid filio suo moriens circa cultum Ecclesiœ præceperit, 436, 1.
Ludovicos Pius imperatur 40 dies jejunus transegit, Venerabilem Eucharistiam quotidie sumens, 471, I.
Lumborum concisio sequitur ex cordis deliquio, 184, 1. in lumbis ct renibus consistit maximi pars roburi* hominis, i6id.; 175, 2. hinc infirmi vocantur elumbes, 176, i« lumbi confortantur, si stringantur, *ibid.*
Lumen Evangelii successit post tenebras gcnliliauii, 533, 1.
Luna crescente crescunt animalia, 259, 2.
Lupus in fame lupum vorat, 185, 2. luporum an sit duplex genus, unum quod vulgo lupus, alterum quod byæua dicitur, 208, 2. lupi* congenere* sunt hyænæ, lynces, panther®, lycaunes, tboes, 209, 1. generosi, insidiosi, feroces, voracissimi et insatiabiles sunt : unde vox lupus derivetur, i6td. 2. vespere cl noctu groMan-Uir, cicur, *ibid,* eorum oculi lucem noctu ejaculantur, *ibid,* alii etiam mane ad prædam exeunt, *ibid,* lupo* rnm noctu quæ sit ferocitas, *ibid,* lupi an veneficia pellant, 210,1,
Lusitanis accepta ferenda conversio Indiae Orientalis, 110, 1.
Luti nomine cur vocetur ceroma athletarum, 229, 1. lutum sunt upes, *ibid,* et 2.
Lux in Scriptura symbolum est læliliæ ct jucunditatis, 91, 2 ; 146, 1 ;533,1. lux ex oleo quasi filius nascitur, lactallir et nutritur, 411, 1. lux perpetua gloriæ, et renovationis mundi futura post diem judicii 533, 2.
Luxuriæ schema basiliscus csl, 370, 2.
Lycanthropi qui sint, et quam noctu sxviant, 210, 1.
Lychnis lupillus crescente luna edit sonum modulatimi, 259, 2.
Lydwina (S.) jugiter in Christi crucifixi vulneribus habitabat, 512, 1.
Lysias Antiochi dux qualiter a Deo percussus, 538, 2.
Ly simachi superbia, 8,1.

Macedonius negans Spiritus Sancti divinitatem velut cornu iuit Ecclesiam ventilans, sed a Concilio Conslaiilinopulitano damnatus est, 371, 2.
Machabæorum viclorиæ de hostibus prædicunlur a Prophetis, 17, 1; 103,1. Machabæi tres, Judas, Jouât lias, Simon intra triginta annos a Deo sublati, 490, 1. restaurarunt el ornarunt tcmplujn ct urbem Jerusalem, 534,2 ; 537, 2 ; 544, 2. eorum vicloriæ significata symbolice per roules, 535,1. fuere cl pontifices et principes populi, 432, 1. quomodo Damascum usque victorias extenderint, 451,2. equis generosis ossimilanlur, 478, 1. eorum potestas, 470, 1. eorum robur, pugnabant pedites in equites, 481,1. eos angeli m prilli* adjuverunt, 538, 2; 542, 2; 532, 2; 527, 1 ; 529, 1,2. in persecutione fugerunt ad montes, 532, 1. viribus el victoriis Baridem superarunt, 507, 2. facti sunt quasi asylum divinum, 507, 1. quomodo vocentur Judæi cl dumus David, cum essent oriundi ex Levi, 478, 1 ; 507, 1, 2. eorum intentio erat non lanium terminos Judææ, sed et religionem geniis sue propagare, 456, 1. Macbubæorum mater masculum aniiimili habuit, 567, 1.
Machœra et framea quomodo inter se differant, 522, 1.
Madianita scandalum dantes Israeli per cultum Beelpliegor, quas pomas Deo dederint, cæsi a Josué, 131, 2; 256,1,2. in Scriptura vocantur Ælblopes, nempe Oi ientales, 256, 1; 304, 1.
Magia cur fornicatio dicatur, 188, 1, 2.
Magi dæinonem invocant, sed is tandem ab eis ammani et corpus extorquet, 76, 2. dæmones familiares habent in aniiulis, 349, 1. mala suadent et faciunt, 477, 2.
Magistratus officium quod sit, 479, 2. medico solerti assimildlur, *ibid,* quid meminisse debeat, *ibid.*
Magistri sententiam error circa angelorum merita, 128,1.
Magna lapsui palent et ruinæ, 9, 1. Magua a parvis initiis exordium capiunt, 404, 1, 2.
Magnanimitas animæ timorem prosternit, 370, 2. hæc illustris principimi cl Prælatoruin est virïus, 489, 2. *Magnificare* sumitur pro *insultare,* 12, 2.
M iliomctauonun persecutionem contra Ecclesiam adumbrat equus pallidus Juanni in Apocalypsi visus, 371, 1.
Majestas Dei quam augusta, sublimis et tremenda, 134, 1. quam illa exacte a nubis serviri velit, *ibid.* 2.
Malachias (S.) Ilibeiuiæ archiepiscopus in quo Malachi.e prophetæ similis fuerit, 549, 2.
Malachias fuit ultimus Prophetarum, nec post cum Judæi alium usque ad Christum habuere, 331, 1. non fuit angelus in carne humana, 547, I.cur vocetur angelus, 0id.;549, 2. an sit idem cum Esdra sacerdote ct scrib i, negatur, 547, 2. omnium Prophetarum ultimus fuit,

518, 2. juvenis obiit, *ibid,* præfuit cum aliis concilio Judæorum colicelo ad conficiendum canonern librorum sacrorum, 548, 1. prophetavit sub Dario Hystaspis et deinceps, *ibid. 2.* item posi consummatam fabricam templi, *ibid,* ejus argumentum, 549,1, 2. ejus prophetia sententiis brevis csl, sed mysteriis fecunda, *ibid.* novi Testamenti mysteria multa praenuntiat, *ibid* Martirologio Humano adseriptus csl, *ibid.* 2.
Malchion præfuit scholæ Alexandrin®, 192, 1.
Maledicat (quomodo) benedictionibus nostris Deus, 570, 1. maledicere Dei est malefacere, 2GI, 2 ; 414,2; 569, 2. maledicere interdum capitur pro supplicia inferre, 414,2. quomodo improbos in fine mundi ct dic judicii Christus maledicturus sit, 619, 1,
Malogranata apte représentant sanguinem Christi, 513.1. sunt symbolum optimatum » item cbaritatis, *ibid,* videntur uva pomi, *ibid.*
Malum oritur cx singulis defectibus, 845, 1.
Manichici solem adorabant ul deum, ct censebant esse ipsummel Christum, item navim triangulam, G07, 2.
Mansuetudo facit moruin compositionem, 288, 1.
Mannbi® hostium in templis u principibus consecrantur, 542, 2.
Manus Dei nemo effugere potest, 28, 2.
Manus organum est organorum, 440, 2; 552, 1. capitur pro ore, *ibid,* in inanibus Christi quomodo fuerit crux ct cornua crucis, 251,1, 2. manus sumitur pro instrumento, 318, 1. manum arcu implere quid sil, 463, 1.
Marcella (S.) aS. Hicronymo in Bethlehem invitatur, 114,1. semper mortis meminit, 94, 2.
Marcus (S.) Evangelista Alexandriani ad fidem Chruli convertit, 101,2.
M.irdochæus ulrumquo templum vidisse potuit. 330, 2.
Mare docet orare, 40,1. mare cur quiescat admisso Jona, 371, 2. unde hcbraice Tharsis dicatur, 129, 1.
Mare Mediterraneum cl Mortuum fuere termini Jiida.r, 4G0, 1. mari qui dominatur, dominari potest et terræ, 459, 2. commotiones in mari vari® sub tempus Christi fact® sunt, 334, 1. in mari salso quomodo dulcis liquor sit, el quo argumento id colligatur, 214, 2.
Marcsa fuit urbs subjecta Gelbæis, 76, 1. alius est locus a Murasti patria Michææ, *ibid.;* 62, 1.
Maria (S.) Virgo Estberi assimilalur, item myrto, 363, 1, 2. vocatur mater et parions antonomaslice, 119,2. suis clientibus opem cl consolationem affert, *ibid,* est gratia plena, *ibid,* quantum orbi præslet, 129, 2. cit nobis cynosura, 130, 1. est quasi mons virtutum, ccetcris Sanctis excelsior, 248, 2. lampadi comparatur el candelabro, 400, 1. per eam Sancti omnes suum lumen a Christo habent, *ibid,* cx ca Christus creatus velut germen c terra, irroranto rore vel pluvia cadesti, 388, 2 ipsa infantem ulnis gestans Augusto imperatori visa est, 333, 1. auctoris nd cam votum, 620, i. B. Maria in columna celebris Cæsar augusta) locus, 405, 1.
Maria(S.) Ægyplfaca S. synaxim secum accepit iu eremum vadens, 472, 1. annos 47 in solitudine peregit, 152, 2.
Maria (S.) Magdalena nule mortem S. Eucharistiam a S. Maximino accepit, 472, 1. quomodo facta sit c lebete phiala, 545, 1, 2. assiduo in Bauma crucifixum Dominum contomplabatur, 520, 2.
Maria (S.) Oigiiiaccnsis in morbo sola Venerabili Eucharistia vivebat, 471, 1.
Maritus vocatur dominus uxoris, 159, 1.
Marii (C.) ambitio impotens, 221, 2.
Marnas idolum fuit Gasensiuin, cujus fanum dictum Marnæum celebre fuit, a quo id succensum, 454, 2.
Marnili dupliciter sumi potest, 74, 2. tropologice gehennam significat, 75, 1.
Martialis poeta paler nugarum est, 310, 1.
Martinas (S.) quam patienter Briclioncm clericum tolerant 403, 1.
Martyris cujusdam in corde, Christi crucifixi imago rcperla, 612, L martyres in tormentis semper Deo fili sunt, 298,1, 2. sunt purpurei Christi milites, 178,2. eorum tormenta tolerantium quæ euet consolatio, 610, 2 ad tormenta velut ad epulas ct triumphum anhelarunt, 308, 2; 458, 1. mystice designantur per equos rufos Zachari® visos, 366, 1; 427, 1. ipsis cur olim Eucharistia daretur, 470 , 1. eorum visa constantia multos spectantium ad martyrium subeundum animavit, 448f 2. martyres Tyrii quam constanter martyrium subierint, 454, 1. martyres in Judæa occisi repræsentantur per equos rufos alio non egressos, 428, 1.
Mascula debebat esse hostia votiva, 566,2. talem tropologice qui offerant, 567, 1, masculum capitur pro forti, egregio, generoso, 560, 2.
Ma¿$a plumbea in ore amphora a Zachariavisæ quomodo concipienda sil, et quid significet, 420, 2.
Maternus (S.) a morte resuscilatus tot annis postea supervixit, quot diebus in sepulcro jacuit, 46, 2.
Mathesis quantopere Alexandri® floreret, 192, L
M ilrimonii vinculom sanxit Deus, 579, !. ejus bona quibus Deus glorificatur, olim erant duo, proles et fides conjugalis, in lege nova accedit tertium, sacramentum, 85, 1.
Mallbæus (S.) an in historia venditionis Christi, citet verba Zacbariæ, an Jeremiæ, 405, I, 2.
Matutina pluvia in Palestina quæ sit, 476, 2.
Mauritius imperator maluit bac in vita puniri quam in futura, 1G7, 1.
Maxillas percussio proverbialiter dicitur do gravi ignominia ct probro, 10G,i.
Medialores el pacificatores merito vocantur filii Dei, 244, 1.
Mediocritatem lota vita sua nos docuit Christus, *ibid.*
Medium rapo capitur pro summo, 241, 2. an aliquando pro optimo, 242,1. medium est extremorum centrum : unio, finis perfectio, *ibid.* 2. medium locum Christus semper elegii nascens, vivens, morions, 243, 2.
Medius Fidius erat ætbnicis fidei prases, 579, t.
Melocnaetos aquila invidi® expers, non clangit, nec murmurat, 7, 2.
Melancholici tristia suspicantur, 86. 1.
Melitenses mullas habent voces mutuatas ab Arabibus cl Syris, 18, i.
Meminisse Dei summa benedicito est, 360, 1.
Memoria non est in Deo, sed visio, 606» 2.
Memphis Parisios quinquies magnitudine superat, 49, 1.
Mendacium in Scriptura rape significat quodlibet peccatum, 300, i
Mendici Dei sumus quotquot sumus, 135, 1
Menelai pontificis Judaici scelera, 407. 1
Mens post communionem cum Deo unienda, 469,2. mens suas habet aures ct oculos, sed mentales, 65, 1. mens fixa in Deo fit immutabilis, 597, 2. mens humana corpori illigata hebetatur, et quasi soporatur, 395, 1. meus fidelis mystice lebes est, 345, 2.
Mensam pretiosam Justinianus imperator templo S. Sophiæ dedit, 558, 2. item Ptolemaeus Philadelphus templo Hierosolymitano, . *ibid.*
Mensium nomina hebraica , videntur esse Chaldaica, 361, 2. mensis quarti die nona, ct quinti decima die cur jejunarent Judæi, 446, 1 , 2. cur mensis quarti die xvir cur item mensis v die primo ct nono, *ibid,* cur mensis septimi dic decimo, mensis decimi die vui , *ibid,* cur mense quinio ct septimo, 439, 1.
Menstruum typus peccati est, 517,2.
Mercatorum mercimonia rapo incassum cadunt ob negletmn Dei cultum, 324, L
Mercatur® lucra cito ditabuntur, 165, I.
Merces capitur subindo pro lucro opera, 414, 2.

Meretrices nunquam cx meretricio ditescunt, 69, I, 2. amasios suos cl jam plangendo detinent, 7!, 2. olim primitias lucri veneri consecrabant, 69, 1. meretricum sordes cl fœlor, 189,2.
Messem parvam inferunl in horrea qui Dei cultum negligent, 323, 1,2.
Messiam venisse contra Judæos convincitor, 336, 1 ; 339, * 1, 2cl seqq.; 617, 2. Mcssias Judæorum refellitur, 525, 1, 2. qualem eum exspectent cl quando, *ibid.;* 265, 1 ; 457, 2.
Metus pallorem membris inducit et lingule silentium, 9, 2.
Michxos propheta suppar csl Isaiæ, cl nd verbum idem subinde cum eo dicit, 63,2 ; 95.1. Michææ fuere duo, 62,1 ; 109, 2. Propheta fuit Moraslhilcs, *ibid.* ejus sepulcrum fuit in Moraslhi, *ibid.* 2. fuit cx tribu Juda, *ibid,* martyr occubuit, ct mirlyrologio ascriptus csl : ejus corpus sub Theodosio seniore repertum , *ibid,* ejus argumentum, *ibid,* nominis ejus etymon, 64, 1 ,2. ejus erga populum suum zelus, 57,2; 85, 2. concisus csl cl plenus affectibus, 86, 1. an nudus ct spoliatus incesserit, el quare, 69 , 2. qua ralione se tiliis novi Testamenti annumeret, 97, 2. in se repraesentavit parvitatem ct magnitudinem Bethlehem, el Christi nati in Bethlehem, 110, 1, 2. quando ediderit oraculum do Christo in Bethlehem nascituro, 112,2. idque post vastationem per Assyrios, 107, 1.
Michael (S.) Luciferum principem dæmonum habet antagunislam, 381, 1. tuetur ct custodit summum Pontificem, *ibid,* cl seqq. csl defensor Jesu pontificis, 383, 2. cur vocetur Deus, *ibid,* fuit angelus stans inter myrteu, et cur ibi steterit, 362, 2 cl scq.; esi præscs Synagoga), 123,2; 367,1, 2; 372, 1 ; 380, 2.
Miles Christi omnes sentus et aniline potentias in aciem educere debet, 20,2. cos diversimode Romani exercebant, 20,1. milites ohm Romani elGræci coccineis vestiebantur, 78, 1. olim omnes suas opes ponebant in adornandis equis cl armis, 543, 1.
Militi» cœli cur vocentur ostra, 275, 1. cam Judæi astricol® in dumorum tectis cur adorarent, *ibid.*
Mincha significat proprie sacrificium farreum cx farina vel pane, 561, 1 ; 562.2. csl typus Eucharistie, *ibid.* ci thus imponebatur , 562 , 1. sal ct oleum ct thus cum co addebantur, 563, 1.
Minerva quædam lampas loto anno sine oleo arsit, 398,2.
Minimarum rerum curam nn habeat Dens, 220 , 2. h® nun habent angelos custodes, cl alia Dei auxilia, *ibid.* minimum csl tum numerorum , tum magnitudinum, tum elementorum , corporumque omnium basis cl substantia, 401, 2. ejus paradoxa axiomata, *ibid.*
Minos legislator novennio cum Jove agens, csl noster Moses diu in Sina cum Deo culloquens, 52, 1.
Miraculis (fine) gentes non tenebantur credere apostolis prædiranlibus, 51, 2. miraculum devorationis cl ejectionis Jonæ, propter Ninivitas tactum est, 39, 1,2. quatuor miracula contigerunt Jonæ in ceto concluso, *ibid.* 2. miracula quæn ini in Eucharistia peragantur, 468,2. miracula quotidiano usu talia videri desinunt, *ibid.* 2.
Misericordia ct veritas sunl itinera ¡eternitatis et sterni Dei, 254 , 2. misericordia Dei in peccatores csl ejus vindicta quam de iis sumit, 302, 1. misericordia virtus principara est, ejusque symbolum esi oleum, 411, i.
Misericors in pauperes est sapiens, insipiens immisericors, 61, 1.
Musa (in) cur olirn omnes præsentes communicare voluerit Anaeletus Papa, 470, 1.
Milibus tropologice oritur sol, 608, 2.
Moabitx quando Idumæos invaserint, 10, 1. Moabilos quando Judaei diripuerint, 292, I. quando hi ad Dei veri cultum compulsi, *ibid.* symbolum sunt blasphemorum, 2®®» L
MMetu per nigrum colorem denotatur mystice, 429, i,
Modicum omne sæculum est in oculis Dei, 331, 2.
Mœrorcm pariI comcicnlla mali. 33, ie
Mola pura est sacrificium farreum, vel farina qua victim® immolami® caput aspergebatur , 56, 1, 2. mola salsa quffl d c^ictur, 563, I.
Monarchiæ quatuor per quatuor quadrigas representantur, Í26, 1, 2. monarchia Assyriorum ct Chaldæorum per equos rufos significaiur, 127, 2. monarchiæ Persie® anni supputantur, 438,1.
Monel® corrosorcs ct falsarii quomodo castigarentur, 420, 2.
Mnnicæ (S.) post sacram communionem ardor, 471, 2.
Monitor vitiorum, est angelus, 552, 1. quomodo is monere debeat, *ibid.*
Mon* Sion quomodo dicatur sanctus, 14, 2; 306,2. montium figurai sunt extrema montium, 42 , 2. sunt quasi fundamenta terne, 128, I. magna) in rerum natura virtutis nomen oblinent, *ibid.* 2. montes quomodo Deus citet, iu quibus Israelita) peccarunt, 127, 1. montes symbolice notant principes el magistratus, *ibid.* 2. mons umbrosus, a quo descendit Christus, typice B. Virginem denotat, 248, 2. item Deum Patrem vel cœlum, *ibid,* mons maguus cur vocentur templi fabricam impedire volentes, 101, 1. montes duo erant in Jerusalem, et duo extra eam, 528, 1.
Moraslhi patria Michææ, viculus in tribu Judo, est alius locus a Maresa, 62, 1; 76, 1.
Morbi sæpe peccatorum fi igeila sunl, 147, 1. morbis item laborant pisces, non tamen pestilentia, 216,2, morborum animi curandorum quæ sit ratio, 552, 2.
Moria mons sanctus dicitur ob quatuor causas , 443, 2. erat ad septentrionem Jerusalem , in quo aedificatum erat templum, 528, 2.
Mors quomodo homines devoret, sed vivos relineal, 39, I. tropologice csl domus pulveris, 72, 2. in mortem descendent Christus cam occidit, 46, 1. morsquædam putredo est. 261, I. morti comparatur ambitiosus cl avarus, 228, I. ascendit per fenestras, 279, 1. in morte an quilibet videant Christum crucifixum, bouiad exaltationem, mali ad confusionem, 510, 2.
Mortale peccatum odit Deus odio infinito, 213, 2.
Mortificantes vitia, passiones ct membra, plangunt tropologice Christum crucifixum, 514, 2.
Mortificatio carnis esi lebes mystice, 545, 2.
Mosis pro percaute populo zelus, 58, 1. Deum vocantem secutus est, 31, 1. Moses liberator Hebræorum cl cæsor Pharaonis, typus fuit Cyri liberatoris Judæorum porr®dem Balsasaris, el utarque typus Christi liberatoris fidelium per stragem diaboli, 262, 1. Moses de Dei promissis cur dubitaret, 491, t. ejus posten non fuerunt sacerdotes, 571, 2. Moses, Aaron, Maria, nu sint 1res pastores a Deo succhi, 489. 2. Moses el Elias an intcllignntur per duo ill i animalia, in quorum medio cognoscendum Christum ait Propheta, 571, 2. hi ambo assistentes Christo vocantur filii olei, 411, 1, 2.
Moses Cretensis quomodo Judæis imposuerit, 497, 2.
Molio et concitatio Dei calachreslice vocatur legatus , 0, 2.
Motus orbium coelestium an recte vocentur itinera aeternitatis, 253, 1,
Mugitus est vox horrisoni boum, per catachresin animalibus aliis, item homini, terræ cl mari attribuitur, 578, 1.
Muta Zopyri pariente expugnata csl Babylon a Dario Hysb^pis, 375, 2.
Multer inconstans csl ct garrula, 144, 2. mulhe viros perdiderunt , *ibid,* mulier in ampboræ medio cur sedeat apud Zachariam, ct quomodo id concipiendum, 419, 1. quid hoc significet, *ibid,* quid denotet, *ibid.* 2. mulieres du® impietatem iu Babylonem deferentes quid significent, 421, 1, 2. mulier symbolum csl iufirinitatis

cl concupiscenti», 419. 1. esl metropolis omnium seriorum : vari» do mulierum ¡mprobitale el pericubs glioma, *ibid.* canili), etiam devotarum, inga mdclur. 580. 2. carum | olentia, *ibid.*
Mundana omnia in comparatione Dei nihil sont, 237, 1. mundani censent pietatem vanitatem esse, COI, 1, 2. eorum inania studia et contentiones. 370, 1.
Mundus est domus mendacii, et omnis mundana hœredil.iS, præsertim inique acquisita, 76, 1. csl tyrannicus dominus, 21, 1. ejus mutabilitas, 40, *2.* ejus vanitas csl instar puncti brevissimi, 77, 1, 2. mundus eU quasi magnum quoddam animal, 261, 1. quamdiu durabit ex traditione Hebræorum, 2*2, 2. igne conflagrationis peribit, GI5, I. 2. est quasi templum sacrum Dei, 335, 1. mundi hujus fallacis descripti», 188, 2; 190, 1. totus in maligno positus est, 187, .. ejus illeccbnn blande ingrediuntur, sed misere tandem hominem iu interitum demergunt, 228, 1. ejus omnes opes. pomps, prosperitates nobis cuntemneiidio sunt, 204, 2. ex co velut c Babylone fugiendum, 375, 2. Niniv® comparatur, quoad pompam, opes, vires, glorum, illecebras, fucum, fraudes, vanitates cl excidium, 196, 1. plena ejus descriptio, *ibid,* el 2.
Munera hamata quæ dicantur, 219, 1, 2.
Murus a-ditteatus a Tito circum urbem Jerusalem, ul eam ad extrema redigerei, 520, 1. muro triplici di - lincto) erant 1res regiones urbis Jerusalem tersus septentrionem, 278, 2.
Mitsæum Seraphim et Dæum fuit Alexandria), 191, 2.
Mii'ca quomodo praelautior sulc sit, 3, i.
Mussai urbs Tigri adjacens an sil Ninive vetus, 49, 2.
Musti vires, 471, 2.
Mulari cur nequeat Deus, 59G, 1. 2.
Mutatio cilicii el loci sapa homines a suis cupediis el amoribus amovet, 283, 2. mutatio omnis quaedam csl mors. 597, 1.
Mutatori» vestes quæ dicantur et sint, 385, 2. quid symbolice représentent, 386, 1, 2.
Muse primi sunl fructus Palæstin®, similes ficubus, sed bis longiores, 141, 2.
Myrlitcs vinum quas vires habeat, SGi, 1.
.Myrtus ob siccitatem amat loca demissa el irrigua, 362, 2. est hilaritatis indicium, *ibid,* myrti ramo circumlato olim mos erat convivas ad cantandum in conviviis excitare, *ibid,* justorum est symbolum ob soliditatem, pulchritudinem el fragrantiam bonorum operum,363,1. ex ea fiebat corona principino, *ibid,* symbolum quoquo csl felicitatis, *ibid.* est symbolum B. Virginis, *ibid.* item omnium justorum, *ibid.* 2 et seqq. crescit juxta aquas, *ibid,* ex ejus baccis ill vinum, ejus odor, *ibid.* fuit Veneri dicata, *ibid.* semper viret, ejus oleum astringit el indurat, 3G4, 1. infestis el ludi» Itoinani ca tempora cingebant, *ibid.* ca horti el vili® sepiri s déliant, *ibid,* ejus SUCCUS quam sil pi a stans cl dii ac, *ibid,* ejus baccis olim pro pipere utebantur, *ibid.* valet ad conciliandos dissidentium animos, *itd.* ali» ejus proprietates cl vires traduntur, *ibid.* 2 cl seqq. est brevis vil®. sed celeris fructus, *ibid,* sacris olmi adhibebatur, *ibid,*

N.

Nias rex Ammon in quo typus sit diaboli, 382, 2
Nabuchodonosor senior, alio nomine dictus Nabonassar vel Nabopolassar, an evertent Niniven : fuit pater Nabucliodonosoris magni qui evertit Jerusalem, 173, 2; 174, 1.
Nabuchodonosor auctor monarchiæ Babyloni® Irand.il® ab Assyriis. 173. 1, 2. ejus victori». 174, 2. ejus anni subducuntur, 175,1. minister ct typus fuit diaboli, 211,1. ob superbiam mutatus in belluam est, *ibid,* 2. csl pisrntorDei, 214, 1. ejus insalialnlis rapacitas, 218, 2. ejus exercitus vocatur bamti<. zigena, rete, 219, 1. 1res expeditiones in Judæam f. c»t, *ibid.* piscatori cnr comparetur, *ibid.* 2; 220, 1. item ebrio. 228, 1. ulcis- cens oppressionem pauperum an fnit typus Christi. 225,1. comparatur inferno cl morti, 228, t, item leoni. 185, 1. quando subegerit Ælhiopu, 292, 2. typus qua in re sit Anticlirivti, 422, 2.
Nabulardan rl Nabuchodonosor denotantor per duas mulieres impietatem in Biby lonem abripientes, 421, 2,
Næniam el bmentum etiam significai parabola, 82, 1.
Nahum propheta qua occasione contra Niniven prophetet, 154, l.quo tempore prophetari!, *ibid.* 198, 1. post Jonam quot annis, 154, 2. quando ejus prophetia completa, *ibid,* ejus ostenta quæ prodantur, 155, 1. ejus nomen hebraico quid sonet, *ibid.* 2. misit prophetiam suam ad Ninivitas per epistolam, 158. vocnt prophetiam sumi onuf ct *visionem*, cur, 157, 1,2; 158, 1. ortus fuit ex Electe viculo Galilææ, 158,2. ejus prophetia contra Niniven comparatur pluvi» serotin», el Jour * pluviae matntinæ, *ibid.*
Nares tatas cl patulas qui habent, tardi ad iram *un<; qui arctas choleric! sunt, 159, 2.
N ithan quidam fuit c majoribus Christi, 513, 2.
Nativitatem duplicem Christus habel, H6, 2.
Natura humana quasi vinculum omnium existi!. et cum omnibus partem habens cum omnibus deliciatur, 243, 2. natur® human® in peccato jacentis profunditas mystice per lacum reprxseiilalur. e quo Cbristu* vinctos eduxit. 4GI, 2.
Na ita» infideles crebro utuntur sortibus, 31, 2. omne- in tempestate qua Jonas jiclalus csl. quisque suum drum invocabat, 32, 2. cur miserint sortes dormiente Jom. 33, i. quid a Jona percontati sint, 35, 1. cur thncreal timore magno, *ibid.* 2. eorum zelus in eo salvando, 36, 1. an ad verum Deum conversi, 37, 2. ct vota vove- runt. ita/.
Nives fibricare didicerunt homines a natatu piscis, 215, 2.
Navigantes haud procul a periculo absunt. 30, 2.
Neiiirod primus urbis rex duuiin ibatur Assyri® , imperii sedem posuit Bibi tone : fuit auctor turris Babel, 121. 2.
Nero ex aurea pyxide barbam Jovi Capitolino consecra- *it» 79, 1.
Natanti abstinebant vino. 472, 1, 2. per comam quam atebvnt, a vulgo separati, et quasi Deo consecrati erant, 195, 1.
Negationis per viam melius ad Dei cognitionem pervenitur. quain per viam affirmationis cl comparationis, 237, 2.
Noro, h templum Ninives in ejus excidio solo tenus dirutum e»t, isi, 3.
Nolanus ponens duas persona* in Christo fuit ul cornu Ecclesiam impetens : succisum id fuit a Concilio Ephesino, 371, 2. ejus blasphema lingua a vermibus corrosa contabuit, 539, f.
Nigris clerici ct mulli monachi vestiuntur, 429, 1.
Nigror symbolum est rei contempt®, *ibid.*
Nilus cur vocetur niger, 306, 1. fecundat cl irrigat Ægyplum, 541,*2.
Ninive quid soncl, ct unde vox dicta, 28, 1. quandoque vocatur Ninus, quandoque Nina, *ibid.;* 110, h in ea Asserii monarchi® sedem fixere : est ad Tigrim sila: n quo condita. 28, l ; 48, 1. ejus scelera viudictaui clamabant, 28, 1. an in eum a celo Juins ejectus : rjus distantia a mari, 44, 1. in cam a Judæa facilis est via, *ibid,* ejus magnitudo quanta, 48, 1,2. ipsa iter tridui continens quid mystice représenle!, 49, 1, 2. quomodo culi.ipsa et destructa sil, *tbid.* ejus subversio o Jona predicate, fuit conditionala, 004 2. Nhiivq

ad Jonæ prædicalionem pænilens» postea od scolerà rediit, 154,1. nnn est excisa oì» primam in scelera recidivam, sed ob aliam posteriorem : quando .ab Arbace Medo et Beloso Babylonio subacta : postea rursus reflorescens varios et potentes habuit roges, *ibid.;* 172, 2. aliud ei excidium intentat Nahnm, 154, 1, 2. quando ipsum contigerit, *ibid,* ejus excidium describitur, 161,2 el seq. ad ejus excidium varia» gentes confluxerunt, 164. 1. inundatione Tigris capta cl obruta est, 164, 2. dum convivaretur, oppressa fuit, 167, 2. quando id contigerit, 293, 2; 112, 2 cl scq. an sub initium regni Man.vsis, 173, 1. an a Cyris cl Persis, *ibici,* vere capta ct eversa est a Cyaxare rege Medorum, cl Nabli* chodonosore rege Babyloniorum, *ibid,* id pluribus probator, *ibid,* el seqq. an ante, an post excidium Hierosolyma expugnata sit, *ibid.* 2. ostenditur, expugnatam fuisse posi excidium Jerusalem a Nabuchodonoiore juniore, 174, 2. saepius rebellans capta est a Medis cl Chaldæis regibus, *ibid,* quamliu a Cyaxare obsessa sit, 173, 2; 175, 2. ejus imperium quot annis steterit, 175. 2. a Deo ipsa castigala, quia Israelita sæpc injurias irrogavit, 176, 2. condita fuit loco húmido cl paludoso, 182, !. ejus opes, *ibid.* 2. erat velut lustrum leonum, 184, 2. gentes sibi subditas coegit ad idola el scelera sua, cl eas vendidit in mancipia, 188, 2. est longo mundi perituri cl exscindendi, 196, 1. sonai iih m quod speciosa, 293, 2. cur vocetur civitas Jonæ, 298, 1.

Ninivitæ, regem suum imitati, ventri ct veneri vacabant, 24, 2. quomodo nd prædicalionem Jonæ crediderint iu Deum, 51, 2. indixere jejunium publicum, 52, 1 ; 53, 2. id quadraginta diebus servaverunt, *ibid,* bac pœnilcntia mulli eorum fuere justificati, el salvati quicumque in justitia per-lilerunt, 54, 1, 2. Deus iis pœnam condonavit, cl culpam, *ibici,* fucrc vero contrili, *ibid,* dubitant de remissione non culpæ, sed pœnæ, dicentes : *Quit scii si,* etc., 55, 2. quanta fuerit vis pœnitenti© eorum, *ibid,* an slatini ad prædicalionem Jonæ pœnituerint, 56, i. sed post ad vomitum redeuntes a Chaidæis exebi sunl, 24, 2.

Ninus per Assur inlclligilur in Genesi, 28, I.

Ninus conditor Ninives quot anuís ante Abraham vixerit, cl quamdiu ejus monarchia in Ninive steterit, 175, 2.

Nison erat primus mensis anni sacri, 317, 1 ; 446, 1. erat mensis paschalis, 317, 1.

Nilocris hortos pensiles in Babylone construxit, ejus sepulcrum, 173, 2.

Nix cur vocetur visio cl apparentia, 476,2. nives terram diu obsidentes cam fecundant cl dani frugum copiam, el cur, *ibid,* nives vocantur mystice apostoli cl prædicalores, *ibid,* cl 477, i.

No primo dicta est Alexandria, 191,1, 2.

Nobiles in christianismo non est quod se ignobilibus præferant, 506,1, 2. majora habent impedimenta virtutis eiercendrc quam ignobiles, *ibid.* 2. nobiles Roinani ct Cbaldxi toti erani in armis ct equis et fratta adornandis, 179, 1.

N*e idem sonat quod Nahum, 155, 2.

Nomen Dei quo Christus suos pascit, est honor, fama ct gloria Dei, *deinde,* potentia ct auxilium Dei; *tertio,* professio cl invocatio nominis; *quarto,* ipse Deus metonymicc, 121,1.

Nomen Jesu,—*vide* Jesus. Nomen Christi fuit t ¿Ou;, td est *pitcis,* 215, 2. nomen sæpe significat personam nominatam , 536, 1.

Novaliaous antipapa fuit tantum idolum pastoris, 498, 2.

Novi orbis conversio Hispanis cl Lusitanis gloriosa est,

Novilii religionum quam ferventes sint, 266, 2.

Nox visionibus accipiendis aptior est, 861, 2.

Nubes quomodo vocentur flumen aereum , 41, 2.

Nubes quadriga sunt Dei, 257, 2. iis asrimilantiir apostoli et viri apostolici, 47f». 2.

Anudare in Scriptura subinde *tondere* significat, 261, 2.

Nugacitas hominum quanta sit, 309, 2.

Nugæ quantopere fideli vitando» sint,310,2. nugæ vox ab hcbræo *nuge* derivala est. ¡denique significat, 309, 1, 2. nugæ vocantur homines ct ros nugaces cl nihil. 309, 1.

Numn rex populum Romanum legibus cl religionis institulione domuit, 821,2.

Numantia ob discordiam excisa, 303, 1.

Numerum (per) nominum divinabant veleros, 31, 1.

Numerus cardinalis sæpc capitur pro ordinali, 317, 1.

Nuptiarum conciliator ct vindex est Deus , 578,2. carum ritus apud Gentiles, tôtâ. carum diffinitio, *ibid,* cat um præses Juno, *ibid,* ab iis abesse debcl rixa cl iracundia , *ibid.*

O.

OL*. i uni D«;o vocanti, 30, 2.

Obcdtenlia vera in qua rc sila sil, 327, 1. manca quæ sil, 559, 2.

Oblatio mystica qnænam hærelicis sit, 561,1. oblatio munda quæ nomini Dei offerenda promittitur, qnænam sit, 560, 2. ostenditur esse Eucharisticum sacrificium, 561, 1, 2 ct scq.

Obstinatio in peccatis designatur anagogico per talentum plumbi, 421, 2.

Occidit impios Deus, dum cos facit pios, 124, 2.

Octo (per) primates homines,quos Michæas intelligit, 122, 1, 2, octo morsus hominum mystice quid sint, *ibid.* 2.

Oculus quanta cura custodiatur, 378,1. symbolum est providentiædivinæ, 390, 1. angeli cur vocentur oculi, *ibid.* 2. oculum dextrum quomodo nobis eruat diabolus, 382, i. oculus sceptro insistens hieroglyphicum est Dei, 282,2. ab iis quæ odiosa nobis sunl oculos avertimus, cl contra, 213, Loculorum porla quomodo dicatur porta piscium, 279, 1. oculi hominis quam lubrici. 217, 1. oculi in candelabro Zachariæ quid sini, 107,1,2. quid significent, 108, 1. oculi septem lapidis a Zacharia visi quales sint, an ei incisi vel affixi fuerint, an vero a lapide separati, sed in cum respicientes, 390, 1, 2. ostenditur ei fuisse aflixos vel incisos, *ibid,* qualiler in lapide concipiendi slut, *ibici,* quid significent, *ibid,* ht tropologice sunt septem dona Spiritus Sancti, 391, 1.

Odium (ob) uxoris non erat Judæis repudium licitum, 581, 1. odium aliquando in Scriptura vocatur minor nmor, 553, 1. odio infinito Deus peccatum omne odit, 213, 2.

Odii Judæorum in Christianos quæ sit causa, 5, i.

Odolla quæ cl Adulta cl Adolla dicitur, urbs fuit magna, antiqua ct regia, 77, 2. ejus uberior descriptio, *ibid,* ct 78.1.

Odoratis rebus vires in animi syncope maxime restauran-tur, 215, 1; 364, 1.

Offensa Dei duplex est in peccatore, 147, 1.

Officium hominis c«l bonum facere cl mala'declinare, 133, 2.

Olea deditionis, subjectionis et obedicnliæ symbolum est, 527, 2. item ælcrnitalis, *ibid,* item pacis studium denotai, hinc Palladi sacra, 411, 2.

Oleum misericordiam Dei symbolice repræsentat, 563, 1. habet nitorem, ignis fomentum, ct pinguedinem, 411,1. olei fons Romæ e Jorra profluxit per lotum diem ante Chrisii ortum , 333, 2. co in loco erecta ecclesia, 333, 2. 517.1. olei proprietates pontificibus ac regibus adaptantur, 411, 1.

Oliva» duæ apud Zachariam symbolice diversimode accipiuntur, 410, 2; 411,1. carum descriptio, 397, 1. quid syinliolicc denotent, 398, 1, 2. olivæ parvæ sunt Romæ, 409, 1.

Olitoti mnns qmlii ct ubi «itu<ϑ vocatur Mnctu» ct incidili* : quid in co gestum, 527. 1,2 ct icq. est symbolum Ecclesia) Gentilium, *ibid,* cx co Christus in cœlum a«cendit, *ibid,* indo Antichristum deturbabit, et illue ad judicium teñid, 528, 1. quomodo ct quando rebíus Ml. *ibid.* 2; 520, 1,2.
Olin dm diabolus est mystice, ct quotquot in eo spem reponunt, 184,2.
Olympias Alexandrum ex quo conceperit, 455» 2.
Olympii abbatis in cruciatibus corporei* tolerantia, 167,2.
Onager significat typice gentes exleges mile Christum, 246, 2.
Onins facitis pontifex n Judæis qui in Ægyptum fugerant Heliopoli!mi templi,
Onion nppídlatur templum, urbs ct regio Hcliopoloo*, qua occasione id irdiflcalum, *ibid,* quamdiu id deferii, *ibid.*
Onocrotalus avis similis est cygno, dicta n sono quem edit instar asini; ejus ingluvies, cur vocetur guttnro.i; quare conchis se repleat ; orat immunda Judæis; est gulosi ct gulæ symbolum, dicitur quoque pellecanus; est amans solitudinis, 293, 2.
Onus vocari potest Evangelium dupliciter, 451, 1,2.onur vocatur prophetia tristis, minax, odiosa cl calamitosa, 157, 1 ; 200, 1 ; 450t j : 301. 1 ; 311. 1, 2.
Opera perfecte faciendi modus et praxis, 134. 1, 2 et scq. opera bona ct vite mutatio Deum ad clementiam flectunt, 541,2. opera etiam corporalia et srcuhri t quinlumcumque levia, sollicite facienda «uni, 1B4,1,2 el scq. opera omnia infidelium cl impiorum non sunt peccata ex mente Calvini, 345, 1. opera principum magis reipnhlicæ statum fundant, quam edicta elmin.r, 403, 1. opera bona peccatis sordidans, ca perdit et dissipat, item qui ea ob ostentationem facit, 324,1. opera SS. Trinitatis ad extra sunl indivisi, cl tribus personis communia, 534, 2. operibus bonis coronamus Christum, 433, 2.
Operariorum labores sæpe incassum cadunt ob neglectum Dei cultum el gratiam , 321. I.
Opes quam vanæ sint, et indigna) quibus homo cor apponat; quam noxiæ, 162, 2. ab injustis possessoribus ad justos avolare gestiunt, 195, 2. dicuntur lutum ob vilitatem, 229, 1. item quia inique collecta) animam conspurcanl, *ibid.* 2. vocantur in Scriptura propagines, 177, 2. opes suas templis et personis Deo dicatis offerre, Deo quam sil gratum , 436, 2.
Ophel erat turris excelsa in Sion, juxta atrium templi, ejus descriptio, 99, 1. nb altitudine dicta est Ophel, id est tenebræ, caligo, *ibid,* non eral turris Psepliina. *ibid.* Ophel erat arx celsa cl munita in Jerusalem, 225, 2.
Optima Deo danda, 558, 2; 567, 2.
Opus bonum debet Inhere omnes suas circumstantias positivas et negativas ; si vel una desit, desinet cs«o opus bonum, criiquo malum, 345, I. opere prius concionandum quam ore, 318, 1. opus oliv® est fructus quem olea producit, 265, 1. opus Dei per excellentiam est redemptio generis humani c captivitate diaboli ct peccati, 241,2.
Oracula etiam fd*a vendere auro simonia est, 93, t. oraculum de Christo in Bcthleem nascituro quando editum a Michæa, 112, 2. oracula Christus sustulit non tantum apud Christianos, sed cl apud Gentiles, silentium eis imposuit, 125, I. oracula siluere ante Christi ortum, 333, 2. plane defecerunt in morte Chrisii, 236, 2. oraculum rationalis diu apud Judæos cestirai, 325, 2.
Orationis facte vel neglects, quanta sil vis, 61, 2. oratio etiam c ventre ceti cirios penetrat, 40, 2. donum orationis ingens Dei cl Spiritui Sancti donum est, 506, 2. oratio in Scriptura subinde vocatur laus, 240, 1. esi fistula cœlcslis, per quam a Deo per Chrisii merita omnem gratiam fugimus, 506, 2.
Ordinandi olim cœlitus aliquando a Deo designabantur, 593, 2.
Ordinationes sacerdotum qnando communiter fiant, 447, 1.
Oriens est Christus, 388, 2 et scq.; 434, 1. Orienlrm respiciunt Christiani orantes et templa, 528, 1,
Orientales natura calidi sunt, 191, 2.
Orígenes putabat angelo* in liominnm custodia mereri vel demereri. 128, 1. ille putavit Mahcbhm, Aggxutn cl Joannem îhplistam fuisse angelo* incarnatos, 547, 1.2; 585, 1. pr.rf<iit scholffl Alexandrino», 191, 1.
Originale peccatum generatione transfunditur : per menstruum symbolice intclligitur, 517,2.
Ornatn templorum , altarium, vasorum sacrorum Deus honoratur cl delectatur, 558, 2,
O sa eunt schema virtutum duriorum ac fortiorum, 190,2,
Olinosi* episcopus inter Cardinale* primo* est, 391, 2.
Olo imperator vi Venerabilis Euclnnstiæ hostes suos profligavit, 470, 2.
Osa struthio áreme infodit, nec ea incubando fovel, quia ventrem habet implumurn, 20, 2. ova piscium feminarum non perficiuntur ad generationem sina mare, 216,2.
Ovidius in Poloniam relegatus fuit, 536, I.

P.

Pacifica vidima qnæ dicerftlur, 563, 2. poterat e>*e fernini, si esset voluntaria; seen* si votiva, 566. 2. pacificus cum proximo ambulai cum Deo, 572, 1.
Padum Dei cum levilis quale fuerit, 571, 2. pactum el fœdus Dei cum Judæis initum quomodo cum omnibus pupulis initum dicatur, 491, 2.
P.ilæstram qualem Jason pontifex Hicrowlymæ excitará, 503, U
Paliurus est genus spinæ asperæ et aentæ, 143, 1.
Palladium Troja in arce situm erat, 181. 2.
Pallium cilicinum erat vestis exterior Prophetarum, 518,2.
Hiv vorabatur deus a Gentilibus, 236,2. Pan quomodo ab Amore in luela sil vicius. *ibid.*
Panis nomine Ilcbræi vocant omnem escam, 557. 2. pinis pollutus aliquando vidimi polluia vocatur, *ibid.* panis supersubstantialis est Eucharistia, 468, 2. panis et vinum sunt materia Venerabilis Eucharistia). 562, 2. pines prnpoMtiouis quales c<«e deberent, 557, 1, 2.
Pantenus scbolœ Akxandrinæ fuit præfectns, 192, 1.
Papyrus arbor est in /Egypto, ejus labulæ olim charte U'iim præbucre, 221, I.
Parabola vox Hebræis late pilet, 8>, 1. paratela sumitur pro carmine funebri, 228, 2. item pro qualibet illustri et acuta sententia, *ibid.*
Paradisus Dei olim erat Jerusalem, nunc est Ecclesia, 374. 1.
Parco» unde dicantur, et quæ «ini, 604, 1.
Porcere quid proprie telinis significet, *ibid,* capitur quoque pro *misereri,* *ibid.*
Pardus animal sævmn el maculosum est, 208. 1. ex arboribus in viatores subito insilit, hinc vocatur ob celerilàlem fulmineus, *ibid.*
Parentes extrema laborantes inopia qui descrunl religioni* prætexlii, ædificant Sion in sanguinibus, 92, 2.
Parietes duo fibrlao invicem oppositi physice censentur paralleli, mathematice non sunt, 369, 1.
Parisiens!* urbis magnitudo, 49, 1.
Ilxpuxc; cl advenam ct accolam vel incolam significat, 290, I.
Parius Deipara) matris fuit nobilissimus, cœloque et terræ optatissimus, 119, 2,
Parvi cur sint acutiores, 3,1, 2. parva plus vitæ cl vigoris habent quam magna, *ibid.*
Parvi dies qui dicantur, 403, 2 ct scq. parvos Deus ad celsa evehere satagii, 401, I, 2.
Parvuli in baptismo non elidunt actum fidei, ut docent Lulheram ,61,1. parvulos allidi ad saxa summæ crudelitatis et miseri® argumentum est, 193,2

Pascha quo mente celebrarent Jud.rl. 317, 1.
Pascua eu nomon femininum numeri singularis. 184. 9.
PaMioni» Christi balneum lampado nb oleo nutrita denotatur, 399, 9. In ca (nil ChriitiK qii.ini tapis artatus. 393, t. et per eam calaturam omnes qjits virtutes fuero velut expolit*, *ibid,* eam qui «empor pne oculis habucrint cl hibcanl, OSI, 1. In ca quomodo Christus fuerit sordid itu», 085, 1.
Pastionum serr rumpendi» ei qui o carcere peccali egredi cupit, 88. I. passiones anima quatuor, per quatuor cornua reptasentantur, 370, 1, 9. sunt velut turbine' et tempestaste*; 101.1,9. «uni velili quadriga, 189. t. diti ob'oqurnles, imbelles velut multaros sunt, IVI, 1. illis •ubddontibiis animo III divina, 599, 1.
PaMor alt oculus et vigilans, 499, I. Item tanclilalo suta antecellat, *ibid,* pastoris boni cl mali discrimina, 497, 1, 2 ct seq. bone cl illum creai Deus, *ibid.* pastoris savi morca *ibid,* el scq. ¡ 300. 2. pastoris umbra el idolum quis sit, 498, I. 2. pastor mysticus ct symbolicus fuit Zacharias propheta. 486, t, 2. el scq.; 491, 2. duo oilleta veri putoris, 490, I. 9 el seq. pastores lunis Edor primi Chetali ortum didicerunt per Angelum, too, i. pastores septem sunt septem angeli principe' synagoga» tutares, 129, 9. pS'toros bonos Judæis plurimo' Deu» misit, sed hi vel munus pascendi reliquerunt, vel tallo consumpti, vel ab cta occisi sunt, 490, I. pastore' mulos quos Judæi habuerint, qui Deo nauseam moverunt. *ibid.*
Pater (Ideliiim r»t Deu*, 555. 9. patro' In limbo anagogice vocari possunt vincti spei, 463, 1. eos o limbo quomodo Christus eduxerit, 461, 1, 2.
Pali satius hic c«l quam in futuro, 264, 2.
Patientesqmmesso portati debeant ot principe', 489, 2.
Pallentia est vera potentia, 100, 2. parli coronam patienti. 436. 2<
Patri irchæ primi Deo stia pietate cl sanctitate fuere gratissimi, 141, 9. patriarcha' quomodo vocentur chrUU Domini, 260, 2. patriarcha' chrlstfauos olim præibal tampularim. 408,9.
Paula (S.) Bethléem llomæ pr&tullt, 113, 2. feminarum tria condidit monasteria, cl unum virorum, *ibid,* mortua ibi csl. ejus epitaphium, 144, 1.
Paulus (8.) Arabiam ad Christum convertit, 17,1,2. intrepidus se ingerebat periculis, 17. 2. ejus selli' pro Judæis, 38. t. amorem legit patria velut stramineum ligamen discti'iit, 88, 1, conversionem tuam a judaismo ad rhii'lianl'iniim quantopere dcpnediccl, 162,9.8. Paulus nomino et corporo fuit parvus, 405, 2. ejus selli*, 464, 2; Gl6,1. in quo fuerit sigillum Christi, 351, 2.
Pauper esi, qui plura cupit, 218, 2. pauperes sunt proprio Del peculium» 84, 2. paupere* sapo oh Inopiam peccant, 415, I ; 600, I. cos Christus quam diligerci, 506, 2. piupcrc' spiritu solent cmo humiles el mansueti, 458, 2. pauperes pv**pta, vocantur inopes in populo, 487, 1.
Paupertas mater cl amica est humilitatis, 306, 2. paupertas Christi in nativitate, 945. 1, 2. paupertatem quuntoperr (.bri lik diletti|| , 11| , t. p.itiperta' populi C t pulpería» principis. 90,1, paupertatis typus, *ibid.* 2. vero paupertas e*«o debet oipcdila. nuda, pations, confldens, opulenta, secura, *ibid,* paupertas Christi ditissimi «t. 246, 1.
Pli que bona pariat, 445, t, 2. omnem rerum copiam causatur. 411, I. ejus emblem i, *ibid.* sub Christi regno qunmodo florebit, 459, 9. csl una «lo dotibus sacerdotis. 57i.i. pu, dormii' concupiscentiis, m mima quantum bonum '!Trrnt.34l, 1. in tali anima habitat Deus, *ibid.* r-i necesaria '(denti in vir luto prolìfero, *(bid.* ipsa anima) t d qui'ingiuculum, 359, 2. pacem cum Deo, cum nuima. cum protliiiii qui cupit, Christum adeat t pacem triplicem attulit Christus, 199, 1. pacem in poccatls habens propo est obdurationi, 490, I. pacem ct concordiam nos docuit Christus, dum medium ubique locum eligit, 241. I.
Paxillus est symbolum principis, 479, 1.
Pece itor adb.vrens creaturi', nil nisi turbulentum lu lis Invenit, 31, 1. per peccatum omni decoro virtutum ot gratiarum spoliatur, 79, 2. hic bibens calicem voluptati» postea bibet calicem ultionis Dei, 14, I.ei a Deo so «vertenti, opem suam subtrahit Deu», 91, t. ei non fugiendum n Deo. sed mutandi sunl inores, 36, 1. 2. ei duplici ira irascitur, 147, I. Deo reconciliatus , Identidem ei pro beneticio justificationis gratias agat, 139, 1. 2. ejus conversionem quam avido t)eus exspectat, 141, 2. non advertens quo cat, In Jona fugiente repra sentatur, 28. 2. in se immisericors e»t, 43,2. cum orationis studium ficgllgit, a Deo doscrilur, 81, 2. peccator polluit templum Dei, quod in anima ejus habet, 577, 1. peccando polluit octuplicem Dei sanctitatem, *ibid,* cum Deus ei suam rovel li turpitudinem ct sordes voluptatis, magna est gratia, 189, 9. ejus pœnitenlia prior est. quam sit ejus Justiflcalio ot reconciliatio cum Deo; tamen prior est gratia excitans Del, quæ putatil mentem perentori», ut pœniteat, 598. I. pano pretio Deum amittit et vendit, 493, 2. peccando Deum velut cruci «fligit, 59N, 9 omnia qita) tangit peccato Illico non inficit, 315, 1. in Scriptura vocatur stultus. 496, 9. eum satius est in præ'Cnti svento puniri, quo in futuro impune habeat, |66,2. e statu damnationi' educitur velut o lacu profundo, dum ad gratiam revocatur, 401, 2. Justificatus fit ex /Ethiopo aitldidiis, 305¸2. CimvOFSIIS est velili torris erutus do igne, 384,2. ei commiserandum csl,295, 2. peccatore' cur vocentur nug«v cl nugaces, 399, 1. eorum Justillcatlo el conversio Opus csl Spiritus Sancti; 400, 2. in dio judicii quasi igne excoquentur, 590, 2. illi' temper imminet Dei ultio, 413, 2. obstinati mystico sunt Æthiopes, 903.9. — *Vide* Impii.
Peccatum quomodo clamet in cœlum, 28, 2. ejus enormità' in sc. 152, 1. 2. ejus pOfldus el dolor omnium graXIntimis, 101, 2. peccatorum pr vlcrltoruin recordatio, Stlmuhi' est ad sollicitam cum Deo ambulationem , 134, 1.2. peccatum in Scriptura vocatur labor et dolor, 202,1. cur vocetur ignorantia, 240,1,2. quantum sit sacrilegium, 419.2. ejus emblemata varia; 419, 9. ejus propria descriptio, 205, t. est mendacium practicum. 300, I. est sagitta configens Deum, 598, 2. ejus typus menstruum c»t, 517,9. ejti» splendor exlermi', internus fletor, 189, 2 attulit confusionem linguarum, 303, 1,2. ejus radix pœmtenti evellenda, 591¸2. peccatum sæpO COpllur pro hosllfi pro peccato, 219, t. peccatum Jcmi pontillcis quod fuerit, ob quod a Satana accusabatur, 389, 9. peccata solus Deus aufert et condonat, 386, t. ea omnia abluit Christus, cl eorum scaturigine' tollit, 517, 2. peccata in occulto patrata Deus educit in lucem, 418. 2. quando peccatorum Judæorum memmra ab ipiis Impleta fuerit, 416, 2 ; 417, !, 2 ; 490, 1.
Pecora occisionis quomodo Jinlæi a Propheta vocentur, 486, 1.
Peculium Romanis orat quidquid alicujus labore ct industrio comparatum erat t derivatur vox a pecore, vel pusilla pccunta; 603, 1. ejus USUS ct doflnitio, *ibid.*
Pecunia est divitum robur, item nervus belli, 103, 2. item anima, sanguis, vita, 00. 2. pecunia olim ad certum pondus appendebatur, 402, 2.
Pedum usus «pud homini pr.rstcl, 215, 2. pedis imml'slono in agrum vel locum olim flebat usucapio, 254, 2.
pedes Domini tropologico qui sint, 161, 9.
Pelagii hitre'iarclin lapsus. 8, 2. in parvulis actualia peccala evie dicebat. 61.1,
Pellrauus Idem est qui onocrotalus, 294, t.
Pelli» evt schema virtutum exteriorum , 90, 2. pello caprina utitur Jupiter loco libri. 413, 1. pellis hyænæ an

hominem lutum conin hostes reddat, ct olii cjus iiiinit
Pella vox undo deducatur, ÍK9» 1.
Prilliti mllllci qui dicantur, *ibld9*
Prii'hr r «>|lh mint rjii» i.idil, 000, l
Perambularo hi principibus, Idem c*l quod regore, 367, l.
Perdere el parcrrc contrario Mini» 604, 1,
Peiegrlni Minili* super terrain, Oil, 1.
Pei tertio divinai natura» e*l lucami, cur nequeat Dotti mulari, 590 , l. perfection»'» omnrs in lleo infinita et nugu«ti»«lmæ inni, 230, l,
perílrcro rom innjui ori donum quam inchoaro, 401, 1.
Periculum periculo propulsatur, 40, t.
Perirò dicuntur ea quorum non <*d utut « 273, l.
Perpendículo cur architecti ulinlur, 300,1.
Pomo Jiid.rl* benevoli fuere. .1G9, 1 ; 377 , cur utorcntur vratlhuarubrlaln bolín, 423, t. por equo*nigrm erpm*-MMilanhir , *ibid.* <m vello nini uterentur, *(bid.* equi! polli liant, uli otinmnum equitatu contra l'urea* pollent, 866, l. quomodo requiescere fecerint viam Dei In Chaidios irati, 427, t ; 431, 1. Judæi» plus horrori* cl motrori», quam damni <t stragis Intulere, 42«, i. Deum ccuiiiinrunt esso ignem, 590, t. lpt1* Alexander el Grxci monarchiam ritornerò, 347, t ; 430, l. eorum imperii tede* eral Babylone. 430, 1. Portarum reges habebant principes, qui dicebantur oculi el aure* regit, 89!, l.
Porsccutlono erosoli Ecclesia, 150, l. pennellilo infidelium , contra cbrltlianos tempore legi» novas, quanta fuerit, 145, t, 1. persecutio prima Ecclcm.u fuit a Judiéis, 503, 1. pemecutiono excitatur cliriUìAnorum ardor ol puritas, 590, 2. persecutiones d persecutores universities Ecclesia» per quatuor cornua Ztcbarlæ risa symbolice denotantur, 371, 1,2. persecutori'* Ecclesia) Omis ol subjecit, 503, l,
Pestem cur Deus Citan inæls immherit, 252. tempore pes. lis licci sorte sacordotom eligere, qui sacramenta con* ierit,
Polony ris esso dicitur tractatus *De Divinatione vihr ft muriis.* qui Venerabili Boda) ascribitur, 34, 1,
Petras scls«a> sunt paticiito Christo, M5l, l.
Petrus (S.) quomodo dicatur llliu» Jonæ, cujus pator fuit verita», 17, l. nudici!» galli cantum resolvebatur in tacrymm. memor sui» negationis, 152, ai.
Peiru» cl Paulus olivis comparantur, 390, t» sunt duo tllli pl0Í(411,1.
Petrus Damiantit fuit cardinalis cl episcopus OdiOUtls, .'»91, i.
Phndnln frater full Sahthicl, Imbuit quoquo (Ilium Zorobabelis nomine, 313,1.
Pharem deduci potevi a/>crr, i»l est decus, glorili, 119, 1. I'liaran mons in quo gesserit typum ttilsdonlS Spiritus Sancti in Apostolos. 243, 2. symbolum est Cd»ll, 119. t.
Plmrao typus csl Ihliawh regis, cl uterque diaboli, 292, 1. illo cum omnibus suis in mari Rubro periit, 260, I ; 261, 2.
Pliarh.i i fuere pastore» mali, 491, 1. eorum intolerabilis superbia, 306, 1.
Phariis Insula vicina Alexandria» lurriin habet qui» navigantibus igno collucet, IV!, 1.
Phialarum in templo triplex erat usus, 541. l. magna earum illic erat copia, *(bid.* 2. r»l phiala lebete sacratior, *ibid.* 2. ct seqq. omnes erant templi, *ibid.*
Philippus diaconus Asoti primus Evangelium pnrdicavit. 450. t.
PhiliMæa erat pars terra) Cbanaan, 290, t. (piando ad Judalsinum. ct deinde ad christianismum transierit, *ibid.* 1.
Phlllstal el (¡entiles cum Judæis per Christum in unam Ecclesiam coaluere, 456, 2. eorum quinque erani Mirapiæ, 28«, 2. Pliiltst.voruiii omen Deus direxit in bo* num, 34, l.
Philo Jmin us potissimum Alexandria» floruit, 19?, l.
Phdomvlr raptis ov is vr| pnlllsltigubrr melos edunt .71,1.2.
Philosophia t •(animi rodltui e tenebrosa vita 534,2. » un vrnidvni qui b <b< iut. BfB. t.
Phinee» cur Deus pontificatum io perpetuum consign irli, 5!7,1,1. an Idam alt cum Ella, et rttamnura vivat, *ibid.*
Phiriiicp* orti ab accolis marls llubrl, 42, t. Veneri donum d.ibmtde prodilutione filiarum, 69, 1 Phcvmeei Inven» torce litterarum ferebantur, 453,1.
Plurmcium mare et Tyrium , quomodo vocari poMit Uubrum vcl ErjUir.rmn, 43, 1.
Plurnix non est uhm! quam ml, 609, t, 2. est symbolum Christi nutrientis et rcmrgentiv, «10,!•
Phraortca paler Cyaxsrls in obsidione Ninives Interiit cum ropil», 173,2.
Phuriin dic» quo» vocarent Judri, 446, 2.
Picti» a mundani» putatur vanitas, 601, 1, 1.
Pii plangunt Christi necem in eju» funere, impii phngent in dio judicii, 614, t. pios sxpo opprimi, impios dominari sinit Deu», 203, 1,1, ut pii» det materiam patientis, Constantia», virtutis, 204, t. piorum alibello nnn erit perpetua, 610, 1,2. — *Vide* Instus, Sanctu*
Pila eat mortarium : mule dicta vox , 170,1. pili nomen proprium urbis, qnto sil lucu* : an urbs Itbenas, *ibid.* crh' dicitur vallis cl vorago Mello, 180, l.
Pinn.T piglimi soni instar ahrnm, 115, 2.
Piscatores at te fuerunt Apostoli, *¡bid.*
Phribtis atstmllanlur homine», 1H , 1. rorum vario» »unt specie», iAid. quique suos habent duces , *ibid,* sunt aquel et humore luxuriant, *ibid,* inaqua vivunt, ot cx ei ct humore aluntur, *ibid,* majore» pisces davorant minore», 215, l. muti sunt, *ibid,* et 2. pinna» Juxta caput habent quasi ala»,quibus min* mirini, *ibid,* «tint velut naves natantes cl vclillcantri, *ibid,* «uni aliqui phcc.i »vmiatc«, *ibi»!,* ventre incubant «qui», *ibid,* s din debent no putrescant, 116, t. facito ab r»*'a illici so sinunt, *ibid,* quam vagi sint cl errent, tbtd. podlbti* carent, sed pinnula» Imbont ul natent, *(lid-* nonnulli ruspimnt et dormiunt, et qui, *ibid,* ad multmi ellam vialem per leniunt , *ibid,* multi»» hilicnl dente», eo<que acuto» et senato», *ibid.* 1. morid» laborant, non tamen po«tllenlii, *ibid,* phcibn» commodhue* sunt Imbres cedisi, el hiem» *ercni, *ddd.* b »b< nl cor,eju*qno silum qualem homo, *ibul.* generant ut hnminr», *ibid, voraces* sunt ct gulosi omnes, item prolifici et fecundi: lubricos habent oculos, *ibfd.* habent memoriam • ct Vitam agunt rationi humanos ricinam, 217, t. cur plsribu» vicldnrint prisci hommes temperante», *ibid,* quorumdam piscium astutia, *ibid,* an mansuescant, *ibid,* pisces vocantnr reptilia, (Ud. 2.
Pistilla Inferni »unl pmicturr cnntcicnlta, 281, l.
Piadlo reludar, nudior, cnlviur proverbialiter do quo <lh iiur. *tbtd.*
Pittftcuvamplas donatione» Mitylcnrorum despexit.4(H, 2.
Plug» queo Cbanansls et Child m immlor, 151,1 plago piis ad coronam, impiis ad pmnam sunt, 5.19, l.
Planctu» diaconis quis sil, et qua occasiono draco plangit, 70. l. pl inctii» Judæorum super moría Josta rogis <t Christi, 511, 1,2. pttnclus lldclium ob mortem Christi. *ibid,* quem lii quotannis renovant, 514, l, 2 *jdatu im ddadrffnmon* vol *Josiit* cal proverbium significans ingentem planctum, 513. 1.
Pl milies opta urbibus (vdificandis, 630, 2.
Plato voletât omne» generandis Utaris operam dare. 15, 2. multas c fabulis suis cx Mosis Genesi e»l mutuatu», 3i. t. undo dictu»Socrate»minor, 11«, t. rcmpubllrani Imaginariam in libri* /)«• *llepubHca* descriptif, 363, !.
Plumbo nurum et argentum expurgatur,non stanno, 400, l. an ndainanlem frangat,
Pluto inferorum pr.v»cs undo dicilur, 2î3, t. non eri idem cum inferno, *4M<L 2.*
Pluvia donum Dei est, 162, i. pluvia matutina, sivo temiti

ponnoa quæ in Palaestina dicatur, 476, 2. pluvia hiemalis copiosa est ct refrigerane, 477, !.
Poderis crai tunica pontificia usque ad pedes demissa, 386, î.
Pœnæ infernalis quanta sit gravitas, 205, 1-
Punitore nemo potest nisi per gratiam Dei ad pœnlten* tiam excitetur, 386,1. pœnitentes post peccatum sæpe sunt fortiore* quam ante lapsum, 3(3, 2 ; 506, 2. pœnitenfium consolatio insoismortificationibus, 610,2; 611,1,
Pœnilentia aut dolnr non radit in Deum, 55, 2. alia hominum , alia Dei, *ibid,* pœnilentia volunt tria peccala nostra punire debemus, ne ca Deus puniat in futuro, 167, 1. pœnilentia est aspersio fidelis et religiosi, 353, 1. omne sternit gaudium, 370, 2. pœnilenliæ opera non est nuda resipiscentia,sed gemitus, saccus, cinis, Jejunium. 53, 1. ejus schema csl aquila se depilans cl renovms, 79, 2. ejus quanta vis sit ct potentia, 55, 1, 2. an pcr eam tollatur omnis offensa ex animo Dei, ili iif amplius peccatori non sit offensus, 147, 1.
Pocla» cur vocenlur nugæ, 309, 1.
Polonio? reges regnum debent S. Adalberto, 499, 1. Poloni equites cur luporum exuvias induant, 209, 1.
Pollutu* ea quæ tangit polluit, 344, 2.
Pompeius Magnus quas pamas violati templi Hierosolymitani dederit, 504, 2 qui occasione *Judæam invaserit, 486,* 2. ejus insatiabilis ambitio, 221, 2.
Pomorum custodia quid sit, 68,2. Pomum velitum Adami videtur fuisse ficus, 194, *t.*
Ponere nuper cor llehreis quid sonet, 569, 1.
Pontici milites duri et asperi cur essent, 18, 1.
Pontificis Romani corona e tribus partialibus constat, 433. 1. cur talem coronam gestet, *ibid,* est sponsus et princeps Ecclesia?, rogem Christum representa quasi ejus vicarias, tribus orbis parlibns præesl : æquilas Mimma in eo requiritur, *ibid.* est sacerdos SS. Trinitatis, omnes virtutes in eo esso debent, *ibid,* cujus rei ilium corona moneat, *ibid,* recte pontificatu si fungitur, imponit coronam pontificiam c ipiti Jesu Christi, *ibid.* c-l custos Ecclesia?, 387, I. ejus domestici quales esse debeant, *ibid.* 2. verus el proprius episcopus e;t Ecclesiae Lateranensis! 391. 2. ejus idea el norma quæ, 480, 1, 2. custodem el tutorem habet S. Michaelcm, tentatorem Luciferum, 3S1,1. animatur ad generose contra hunc certandum , *ibid,* pontificem angelicum qualem promittat Hieronymus Savonarola, 380, 2. pontifices Judæos penes post reditum e captivitate fuit summa potestis et regimen populi, 387, 1 pontifices scelerati ltosi tempora Zacharie vocantur pastores stulti, 497,1,2.
Pontum Euxinum (in) cur crebro pisces migrare soleant, 214,2. Ponto Euxino dominabantur Assyrii, cl inde petebant milites, 18, 1, in eum an Jonas ejectus, negatur, 42, 1,2. ejus distantia per mire a Joppe, *ibid.*
Popina tropologice appellari potest superliminare crapula?, 503, 1.
Popoli peccata pontifici imputantur, 383, 1. populus a«lducil turbam, turba tumultum, 192, 2.
Populo*» urbes cl regiones, ut se in pace conservent, oportet ut multos civium, praesertim otiosos el inquietos, cl pugnaces, forai emittant, 192, 2.
Porcelli testamentum vetus quale sit, 309, 2.
Porphyrins (S.) Gazensis episcopus Marna ¡dolium incendii , quo prodigio monitus, 455, 1.
Porla gregis erat in Sion, cl super cam turris, 99, 1. an hæc dicatur turris gregis, *ibid.* 2. cur dicatur tilia Sion et gregis, *ibid.*
Porta Benjamin erat in nova urbe Jerusalem, 537, 2. porta Piscium in Jerusalem quæ diceretur, el unde : ejus •itnv; alia ejus nomina : au ad occidentem urbis sila, 271, t. 2. quæ porta secunda, *ibid.* 2. porli» prises t mpli quæ latitudo cl longitudo, 414, 1. porta» templi ap*rU fuere moriente Christo, 485, 1.
Portentum fuit Christus in vita, morte ct doctrina, 388, 1.
Porthmus sunt angustias maris inter duos continentes 19, !.
Potentiarum animæ inter re consociatio, 353, 2.
Polentiorum injurio? et prædæ expositi sunt infirmi, 214, i.
Præceplum negativum obligat pro semper, 361, 1.
Præcoquæ ficus qua» dicantur, 141, j, 2.
Predestination!? et electionis Dei quod sit signaculum , 352, 2,
Predicantes hæreticorum sunt tantum idola pastorum, 498, 2.
Prefica? uti nd luctum, ita ct ad gaudendum commovebant, 71, I.
Prefidentia sæpe causa est ruin® el excidii, 167, 2.
Pregusium œternæ vitæ multi sancti in pia Eucharistia» sumptione sentiunt, 255, 2.
Prellti non debent ut reges dominari in cleris, sed ut pastore; pascerò gregem domus, 100, 1. eorum quod sir officium, 479, 1. quales esse debeant, *ibid.* ip«is se elevantibus elevatur Ecclesia quasi luna sequens solem , 260, 1. debent esse portenta sanctitatis, 387, 2; 388, 1. sunt quasi sigillum Dei, 352, 2. raro liberi sunt n culpa subditorum, 320, I. tolerent et curent subditos rebelles ct difficiles, 493, 1. prælati mali per lupos vespertinos denotantur, 299, f.
Pr.vlaluram triplicem Christus habuit, 319, 2.
Præmla generalia electorum in cœloduo sunt, 601. 2.
Præsentia Deo sunt omnia, 596, 2.
Præicpc Christi Domini quomodo exornatum n S. Helena, 114, 2. in presepio cur reclinatus sil Christus, 215, 1, 2. qua? ejus tropologica causa, *ibid,* presepi! Christi septem symbola, 217, 1, 2. csl id Romam delatum, *ibid.*
Presiigialorcs frequentes erant apud Judæos, 125, I.
Presumptio intolerabilis est, Deum assidue offendero, cl indubitatam ejus opem sperare v t-3, 1.
Prasinus quis color, conflatur ex gilvo cl nigro, 429, I. represent it terram, M *ibid.*
Prelium quod Christus a Judæis pro suo pastorali! ct docloralu exigat, 492, 1, 2. pretium venditionis Christi quod fuerit, *ibid.* 2.
Priinitiæ inter ob!itiones primum locum tenent, 599, 1.
Princeps metaphorice vocatur angulus, 479, 1. cl turris, *ibid,* item paxillus el arcus, *ibid,* ejus officium , *ibid.* qudis erga suos esse debeat, *ibid,* ipse cl gens ejus politice sunt unum, 211, 1. principes quomodo esse debeant filii olei, 411,1. eorum primi dos prudentia est, 360, 1. illis quædotes ct virtutes necessaria? sint, 139, 1,2. audiant Ecclesiam cl Pontificem, 436 , 1. sunt quasi sigdlum Dei, 352, 2. eorum opera cl vita fundant reipublicæ statum, 403 , 2. sunt quasi auriga? reîpublicæ, 179, 2. olim myrto coronabantur, 363, 1. quidam fato se el natura ctelcrorutn dominos constituios arbitrantur, 253, 2. bene principatu fungentes coronant Christum, 433, 2. principes perversi Judæorum vocancanlur pastores stulti, 497, 1 , 2. principes septem primarios habebant reges Persarum, 391, 1. principes urbium olim vocabantur reges, 454, 2. a principibus Ecclesiasticis pendet Ecclesia, 316, 2.
Principes non castigent nisi ex prudentium consilio, 21,1. principes suos nec expilent ncc deglubant, 90, 1. symbolice vocantur montes el fundamenta terre, 128, 2. eorum rebus ne se immisceant subditi, 144, 2. pii magli im in cœlo gloriam sunt adepturi : impii vero in gehenna graviter sua et subditorum scelera luent, 66, 1, 2.
Probatica piscina unde diceretur, 99, 2.
Procellas sæpe a Deo immittuntur ob rcelera quæ in navibus fiunt, aut antea facta sunt, 33, 1. procella? et grandines symbolum sunt horrendi prælii, supplicii,

vindici®, 285, 1. illis aislmüanlnr apostoli, 477, 1.
Prodigiorum viri qui el quales dicantur, 387, 2; 388, 1. prodigia urbis Jerusalem capiend# a Romanis, 485,1.
Profano anno utebantur Judæi ad commercia et res civiles, 371, 1, quando is inciperet, ÍML
Promethei ludi quomodo celebrabantur, 15, 2.
Prometheus est pyrophorus, 16, 1,
Promissio Dei cur vocetur misericordia et veritas, 151, 2.
Propagatio religionis olim flebat cum propagatione generis , 273, 1.
Propagines urbium sunt vel suburbia, pagi, oppida, vel familia et iribus, vel lilii cl nepotes, vel opes et messe», 177,1,2.
Propilei® non scripserunt omnes prophetias suas, vel si scripserint, aliquae perierunt, 23, 2. eorum 1res Mini doles, robur judicium cl efficacia, 92, 1. proplielirn spiritum non habebant perpetuo, sed erat is transiens, 57, 2. (cujuscumque) Prophetae pater aut avus in titulo ponitur, an ipsi quoque Prophet® fuerint, 273. I. prophet® falsi cur se spiritu prophetico agi simularent, 209, I. Prophet® solebant viva voce prophetare et concionaci, ac deinde eadem in libro scribere, ul ab auditoribus repeti, el a posteris legi possent, 158, I. non loquebantur in cxslasi, *ibid,* ct 2. visio eorum qualis esset, *ibid,* posi tristia Leta subjungere solent, 163, 2; 199, 1. personassæpe mutant, cl ab una ad aliam transeunt, 179, 2. loquuntur de futuro pcr prælerilum ob futuri certitudinem, 207,1. in Christum desinunt, cl ad eum subito avolant, 301, 2. vocantur manus ct organum Dei, 318, 1. in suis minis cl oraculi' identidem iterant: *Hæc dicit Dominus t 31\,* 1. sunt angeli Domini, 328, 1. omnia tempora, æque ac terrena et sæcuhria, videntur lpsis modicum quid , imo punctum vel momentum dunlaxal, 331, 2. inulta prophetarunt qu® scripto nobis non consignarunt, 358, 2. s.vpe non distinguunt tempora quibus prophetias habuerunt, 380, 1. salumi el resiliunt n typo ud anlitypum, 402, 1. per equos nigros représenta nlur mystice, 427, 1. montibus ossiinllantur, *ibid.* 2. de Christo vaticinaturi non cx abrupto ad eum transeunt, sed gradatiti!, cl cur, 451, 2. vocantur Videntes, 49», 1. mulla eorum qu® scribunt in visione lpsis ostensa, aha reipsa pcr cos ct in eis facta sunt, *ibid,* eorum vestis exterior erat pallium c sciis ct pilis animalium contextum, 518, 2. loquuntur parabolice, symbolice et ænigmatic*?, cur, 540, 2. omnes homines fuere; nulli angeli, 547, t. cur angeli vocentur, *ibid,* cur in Christi morte plangere debuerint, 514. 1.
Prophetia Jon® dc Ninives subversione comminatoria fuit, cl condilionata, 51, 1 prophetia quælibet vocatur nunc visio, nunc verbum, 361,3. prophetiam Deus sanctioribus subindo negat, minus sanctis vero, imo impiis, cam communicat, 548, 1. olim erat quasi hæreditaria, ct de avis transibat in filius et nepotes, 360, 1. propheli® picræque Prophetis per Intervalla variis diebus, quin cl annis, a Deo fuere revchtæ, 380, I.
Prophetici spiritus saltus cl resultas qui, 402, 1.
Proselyti ad judaismum facti multi per victorias Machabxorum, 540, 1.
Prosperitas sæpc opprimit cum a quo habetur, 201, 2. ca stultus efficitur stultior, í¿.W. I.
Providenti® Dei du® partes sunt mens cl voluntas, puta sapientia el decretum, sivo præordinalio < I exsecutio, 127, 1. ipsa csl triplex, 391,1. est velut testudo sanctorum, sub qua latitant, 181 , 1. illa in Deo cl sapientia, æterna est, .596, 2. do ca cur dubitarent multi, 203, 1 , 2. obscura cl occulta nobis est, 363, 2. per candelabrum repraesentatur> 390, 1 ; 408, 1. oculus el sol mundi est, 390, 2; 418, i.
Proximus, cur Hcbræis sil socius el amicus, 416, I.
Prudentia magistra cl mater forliudinis esi, 160, 2.
P-almi qui Aggæi et Zachariæ nomine inscribuntor, an ab ipsis compositi, 314, 1. 2.
Picudopastores cur vocentur hirci, 47g, i.
Pscudopropbet® comptuli incedebant, 91, 2. pseudopropheta cur sibi stigmata infligerent, 519, L
Plolemæuv Philadelphus bibliothecam Alexandrinam mire auxit, ipsius auspiciis adornata interpretatio Bibitorum Græcorum, 192,1; 482, 1. Ptolemaeus Philadelphus multa Judæorum millia ex Ægypto libertate donata domum remisit, clidco obtinnit 72 interpretes, 482,1. qualem mensam templo Hierosolymitano obtulerit ; 558, 2.
Plolcmæus Philopator templum Ilierosolym® ingressus Sancta sanctorum ingredi volens, quas penas dederit, 504, t.
Publicum scelus publica pœna puniendum, 418, 2.
Puella quaedam Tullensis triennio loto omni cibo abstinuit, 471.1.
Puer in primo instanti nsus rationis non tenetur ad Deum pcr amorem Dei super omnia naturalem vel snpematuralcm converti, 360, 2. puer capitur pro ministro, 373, 1. puerorum maxima habenda est cura, 498, 1.
Pugnam vitiorum ct virtutum tropologice représentai contentio Esau el Jacob, 555, Í.
Pulchrum et pulchritudo Christi quomodo sit Euchiristio, 468, 1.
Pullus a<in® cui Christus insedit, quid symbolice repraesentet. 459, 1. pulli struthionum a parente derelicti miserabiliter ejulant, 70, 2. mater cos non pascit, *ibid.*
Pulvis pedum Dei, quem eis Nabum attribuit, tria denotil. 161,9.
Punlcela Romanorum delici® sunt, 513, 1.
Punit (quo<) Deus in hac vita, non puniet in futura v 166, 2.
Pupilla nihil magis custoditur, 378, I. cur Itebræis dicator filia, ibid.
Purgatorius ignis po>t hanc vitam adilroitur, 591, 1. csl murus Igneus paradisi coelestis, 374, 2.
Puritas angelica in sacerdotibus requiritur, 563. 2. puritas omnimoda dicitur sanctitas, 214, 1. nascitur ex amore cl adhaesione ad Deum, resque divinos et cœles(tf, *ibid.*
Il id csl *frumentarius :* quod ejus officium, 15,2. vel ignifer, *ibid,* potius est antesignanus castrorum, qui laurini), corollas el lampada prxferebat, 16, 1. erat inviolabilis: hinc significat residuum, *ibid.*
Purpureas cristas gnleiscur adderent indites, 178,1. purpureis et coccineis vestibus utebantur Cbaldxi, 472, 2. purpureus color index ignei animi est; dicitur quasi purus urens, id est ignis, 178, 2.
Purus est qui toloafTectu adhæret Deo, 214, 1.
Pusillanimes tristia de sc et aliis semper ominantur, 86, 1.
Pusilli homines ingenio ct arte præslant, 3, 1,2.
Putredo cur vocetur mors periphrastic^, 204,1.
Pyrelhorum magorum in Cappadocia quod esset officium, 274, !•
Pythagorici per numerum nominum incedebant, 34, 1.

Q.

Quadragenarius numerus symbolum est pœuitcutiæ, 51, 1.
Quadragesimale jejunium qui servanti Deo anni velut decimas per abstinentiam dependunt, 447, 1,2.
Quadragesimo post Christi mortem anno Jerusalem a Romanis excisa est, 485,1.
Quadraginta Martyres (SS.) quibus se vocibus ad constautiain animarinl, 534, 1.
Quadriga Dei sunt nubes. 257, 2. quadriga quatuor quas Zacharias vidit, quid significent, 426,1, 2. représentant quatuor monarchias, el cur, *ibid,* in quadrigis depugna-

bint veteres; hinc quadriga belli et regni bello parti symbolum, *ibid,* cl 427, L mystice hœ quadrigæ sunt quatuor genera Sanctorum, 427, 1. ventis assimilontur, 429, 1.
Quatuor temporum jejunia adumbrata per quatuor solemnia Judæorum jejunia, 447, 1. ob quatuor causas ea tastitela sunt, *ibid,* cl 2.
Quercus symbolum sunt divitum, 485, 2. item fortitudinis cl constantia», 411,2.
Querela impiorum da Dei providentia, 582, 1.
Quies in Deo quarn suavis sit, 436, 1.
Quinam quærant Deum, cl quomodo, 275, 2.
Quintal Tartari® urbs complectitur iter triduo ct amplius, ct ejus descriptio, 48, 2.
Quippe ponitur interdum *pro quamvis,* 453, 1.

B.

Racematio competit Christo, diabolo plena vindemia, 141, I.
Radices bebrææ sunt trililtcræ : quadrititter® sunt peregrin®, vel ex duabus radicibus hebræis conflat®, 19, 2.
Radii lucis cur vocentur cornua, 250, 2.
Ramici *regis* Castella! de Saracenis victoria virtute venerabilis Eucharistia? parta, 470, 2.
Ratio hominis ei est velut lucerna, ct cum accusabit in die judicii, 283, 1. rationem quam exactam in die judicii exacturus sit Deus, 282, 1, *2.*
Raucum an hominem lupus reddat, 210, 1.
Receptores maleficorum pœnis iisdem subjacent quibus ipsi malefici, 32, 2.
Rectam habere animam csl recle dc Deo sentire, 220, 1.
Rectoribus quæ sint doles el virtutes necessari®, 489, 2. sunt allantes reipublicæ, 383, 1.
Redemptio generis humani e captivitate diaboli cl peccati est per antonomasiam opus Dei, 241, 1.
Reformatio laicorum inchoanda a reformatione sacerdoturn, 556, 2.
Refractarii faciem avertunt, 410, 2.
Regimen optimum est quo suavitas cum fortitudine miscetur, 124, 1. regimen duplex Dei erga Judæos post tempora Zachariæ, unum amoris, alterum terroris, 488,1. regimen leneetamoris longe potentius et durabilius est regimine duriori, *ibid,* regimen summum Judæorum c captivitate reversorum mansit penes pontifices, 319, 1.
Regina Saba venit ex Abyssinia, 801, 2.
Regiones suburbicaria» quæ Roma dicerentur, 48, 1.
Regiones olim deserta.», per fidem Christi redditæ sunt habitabiles, 536, 3.
Regna, remota justitia, sunt magna latrocinia, 105, i. regnum animæ est primum cl maximum, 101,1. regnum Dei in anima quam excellens sil, 21, 1, 2. consistit in gratia et virtutibus, *ibid,* dirigitur ad animæ quæ regitur utilitatem, *ibid,* facit subditos suos nobiles, *ibid.* regna hujus mundi quam brevi concidant, 165, 1. qua ratione habeant naturam ventorum, 429. 2. in regno Christi desinunt monarchiarum symbola a Prophetis visa, 431, 1 ; 435, 2. in id omnes reges cl regna desinunt, 457, 1. id magis spiritale quam temporale est, *ibid.* regnum omne sub alto graviore est regno, 370, 1. regnum Juda el Israel an litteraliter significent duæ virgæ pasturiti® Zachariæ, 487, 2.
Religio Christiana semper in una lingua floruit, 303, 2. religionis virtutem quomodo in Eucharistia exercere possimus, 565, 1. mater est omnis felicitatis, 445, 2. quantopere Deo placeat, 347,2.
Religione* m quibus viget disciplina, sunt horti malogranatorum, 511, 2. c® quantopere ambiantur, 4 »8, 2. sunt velut domus David, cur, 507, 2. in iis non miuus colitur Deus quam in templo volis, oblatiunibus, «cridáis, 854,1. ia cis Deus præsidet, *ibid.*
Religiosi sint familiares Deo et cum eo ambulent, 186,1,2. religiosi vehit fortes Davides sunt, 507, 2. sunt angelis familiares, *ibid,* quomodo plangant mortem Domini, 511, 2. Deo per vola ligati sunt velut sacrum quoddam vas, 567, 1. sunt Dei holocaustum, *ibid,* corum vita quam alta el a vulgo separata sit, 466, I. cos pant vita religiosa, 448, 2. sunt gloria Ecclesia», 506, 2. esse debent portenta sanctitatis et prudentia», 388, 1, 2. velut connubium ineunt cum Deo, 577, 1. opibus coacervandis non inhient, 282, 1. cur sæpe sedes suas mutent, 283, 1. religiosi veteres vocabantur lilii Prophetarum, 614, 1.
Reliquiæ Idumaeorum per Eliam ct Enoch convertentur, 120, 1.
Rcmigius (S.) cœlitus episcopus Rhcmcnsis designatus est, 593, 2.
Remissio peccatorum summum Dei donum est, 152, t, 2. remissione peccati sui ex parte sua, quomodo dubitare pœnitens possit, 55, 2.
Remmon duplex fuit urbs, una in tribu Simeonis, altera in Judæ : ulriusque situs, 537, 1. unde locus dictus, *ibid.*
Remora pisciculus ingentes naves valido vento actas remoratur, 3, 2.
Denegati robur Turc®, sunt infensissimi Ecclcsiæ hostes, 539, 2.
Reprobationis signum et causa est nolle Deum sequi, sed suas voluntates, inclinatioaes et cupidines, 31,2.
Reptile est animal quod ventre serpit ct repit, aut quod tam exiguos habet pedes, ut iis non tam incedere quam repere videatur, 217, 2; 218, 1. ea in terra degunt, el in suis antris quam primum deprehenduntur; nullum habent ducem, solitaria vivunt, tardigrada sunt, *ibid.* reptilibus comparantur homines, *ibid.*
Repudium uxorum mullis argumentis dissuadetur, 579,1,2 etseqq. non erat id olim licitum ob uxoris odium, 580,2.
Respondere capitur nonnunquarn pro incipere loqui, 409, 1.
Respublica csl quasi magnus quidam homo politicus, 26!, 1. reipublicœ firmamentum, decus et gloria «uni regnum, sacerdotium cl militia, 479, 1.
Restauratore* Ecclesie suæ semper excitavit Deus, 320, 2; 327, 1.
Resurrectionis Christi aptissimus testis et præco poterat esse Junas, 46, 1,2.
Resurrectio ad gloriam denotatur pcr aquilam se deplumantem cl renovantem, 79, 2. resurrectio est effectus Eucharistiae, 472, 1. in resurrectione universali vesperi quomodo sil lux futura, 533, 2 et scq. resurrectio Christi cur vocetur (lies judicii, 301,2. is quomodo in die resurrectionis su® prædatus sit gentes, limbum ct infernum; in secundo adventu prædalurus sit omnes impios, *ibid.* in ea Christus quomodo sordidas vestes velut exuerit, 386, 1, 2. ea post passionem successit quasi lux post tenebras, 533, 2.
Revelationes spirituales assiduæ mentein mire illustrant, 255, 1, 2.
Reverentia quomodo generet horrorem cl stuporem.567,2.
Rex græce cur dicatur flxmXtùç, 127, 2. rex est qui cupiditatibus suis, potentiis animæ, ut appetitibus, sensibus, lingua» el omnibus membris dominatur, 21, 2; 101, 1. rex Ninives publicum suis indixit Jejunium ad predicationem Jonæ, 52, 1. rex gerit coronam quasi quidam deus terrestris, 433, 1. rex mitis Jerusalem ingressurus, quem prædicit Zacharias, non est Zorobabel, 457, 1. sed Christus, *ibid,* nec Alexander Magnus, *ibid,* rex quidam toti orbi dominaturus, ex Oriente venturus a SIbyllis prædictus est : is erat Christus ; hoc oraculum Gentiles ad Vespasianum detorserunt, 333, 1, 2. regum omnium celer esi cl ortus occasus, 185,1. eorum cur est in manu Dei, 316,2. sunt filii olei, 411, 1. aurigis comparantur, 436,2. reges audient pontifices, 430, t. reges summam habeant potentiam, sapientiam, bonitatem, ct cur, 489, 1. sunt

Dei simulacrum, *ibid,* soli comparantur, conli ct medico, *ibid,* regum liberalium exempla, *ibid,* eorum dotes variai, *ibid.* 2. olim in palatiis habebant templa deorum tutelarium suorum, 181, 2. regibus variis olim lampades et faces præluccbant, 408, 2. cur, *ibid,* regibus piis Deus difficultates omnes complanat ad exstirpandam hæresin, 401, 1,2. reges barbari uxoribus civitates donabant, 185, 2. reges varii Babylonii recensentur, 172, 2. reges Judæorum el duces justi injustique an per duplicem Zachariæ virgam significentur litteraliter, 487, 2. — *Vide* Princeps.

Roges sunt pastores populi, 90, 1. sunt christi, quia uncti oleo in inauguratione, 122, 2. illorum est prodisse omnibus, nocere nemini, 21, 1. ab iis pendet regni fides vel infidelitas, G7, 2. reges tam decem quam duirum tribuum toti populo causa idololatriæ fuere, 67, 1.

Ricinum quale sil herba, an hebræo *kikaion* respondeat, 59, 1.

Rigor humanitate mitigandus principi cl rectori csl, 480, 1, 2 el seqq.

Rixa omnis a nuptiis abesse debet, el conjugio, 579, 1.

Robur animæ in quo consistat, el quomodo parandum, 176, t.

Rogandus Deus, ut nos iis dirigai viis, quibus præscit nos ad salutem venturos, 31, 2.

Roma gentilis cur symbolice vocetur *filia latronis,* 106,2. ejus primi incolae fuerc latrones, 107, 1. an primitus vocata Valentia, 87, 1. ejus magnitudo cl dimensio, 48, 1. ejus iucolæ, *ibid.,* 2. roma impia et ethnica cur a S. Joanne vocetur Babylon, 422, 2. plena fuil aqueductibus, 534, 2. Romae perenne quasi ver e*l, 317, 2. Roma moderna alio loco est quam vetus, 505, 2. Romanorum monarchia per equos varios et fortes reprasentahir, 428, 1. ejus fortitudo el varíelas, *ibid. 2.* quando ea cœperit, 430, 1. quam varie in Judíos affecti fuerint, 428, 2. an Judæis fuerint stulti pastores, 407, 1. corum castra Jerusalem obsidentium describuntur, 528, 2 ; 529, 1. urbem cl templum Jerusalem funditus diruerunt, 485, 1. etiam linguam suam vicias gentes suscipere cogebant, 303, 2. conflicturi cum hoste, tunicam coccineam in pretorio exponebant, 178,1. Judæos post excidium urbis in cloacis, speluncis, sepulcris scrutati inde extraxerunt ad necem, 282, 1. Romani qui imperium urbis auxerint, 430, 1.

Romani Pontifices semper exagitati semper crevere cl numero el robore, 505, 2. Romaine Ecclcsiæ dignitas el potestas, 399, 2. princeps csl omnium Ecclesiarum, 391, 2.

Romulæ (S.) felix mors et ingressus in cœlum, 197, 2.

Romulus jactis urbis fundamentis templa Jovi Statori el Feretrio dedicavit, 8211 2.

PcôvGræcis est punicetum, 513, 1.

Rosdgnifical mystice suavitatem, 124, i.

Rostra in candelabro Zachariæ quin dicantur, ctquid représcntent, 409,2.

Rubeus color zelici acrimonia» est index, 329, 1.

Rufi equi alacriores el animosiores sunt, *ibid,* quas gentes représentent, 365, 1, 2. rufus equus Zach iri.e visus quid symbolice denotet, 362,1.

Rure natus est Christus, 108,1.

Rutellum vel rutrum dicitur a *radendo,* 15, 2.

Russata quæ factio aurigarum, 419, I. color hic ignem représentai, *ibid,* russati cur el unde dicerentur milites, 178, 1.

S.

Sabaei sunt Indi, æque ac Persici, Arabici et Abyssini, 305, 1.

Sabas (S.)quam parvi Deo fretus vim omnem tum hominum, tum dæmonum ct ferarum faceret, 338, 1, 2.

Sabath mensis respondet nostro Januario, 361, 2.

Saccus cilicinus erat exterior vestis Prophetarum, 518, 2.

Sácenlos, altare ct sacrificium vani correlativa, 561, 2. sacerdos quidam Roms 40 annos ex sola aeris inspiratione vixit, 215, 1. sacerdos mystice lebes est, el cur, 545, 2. omnis in ordii) itione consécralos ext Domino, 546, 1. sacerdotes sacrificantes in quo Deipara matri simih s sint, 115, 2. sacerdotes præ laicis sunt tribus titulis filii Dei, 556, 2. ab eorum reformatione inchoanda reformatio laicorum, *ibid,* stomacho comparantur, et quomodo, *ibid.* torum vita quilis esse debeat, *ibid.* quanta in iis requiratur puritas, 563, 2; 592, 1, 2. eorum quanta jit dignitas, 565, 1. 2; 574, 1. sunt mediatores Dei el hominum, 565, 1, 2; 574, t. Dei gloria est corum scopus, 569, 2. varia corum dote», 571,2 el seqq. in iis requiritur libertas corripiendi, 572, 1. zelum habeant animarum el sint ferventes, *ibid,* animarum pereuntium reddent rationem, *ibid.* el 2. eorum est scire cl docere legem Dei, *ibid.* 2. quomodo sancta ct salutaria loqui debeant, *ibid,* comparantur apibus, *ibid..* 574, 1, 2. angeli septem titulis suul, 573, 1,2 ; 585, 1; 59 4, 1. sunt legali populi ad Deum, 573, 1. suul Dei ministri, cl jugiter ci adstaro debent, *ibid.* 2. quomodo inter homines agere debeant, 573, 2. corum potestà*, *ibid,* suni majores regibus, 574, 1. impuri justo D?i judicio contemptui et lu l brio sunt, *ibid.* 2. immundi tactu rei sacre non sanctificantur, sed potius eam foedant, 315, !. baptismum non vitiant, *ibid,* populum sanctitate excedant, 499, 1, 2. inter angelos versantur, 387, 1. esse debout in vita portentosi, *ibid* 2. sacerdotes in primitiva Ecclesia pene omnes ad mortem rapiebantur, eranique duces ad martyrium, 592, 2; 593, 1,

Sacerdotum veterum arroganter m templo incedentium fastas laxatur, 277, 2. pauperum bona specie religionis, quasi illa offerenda sint Deo, dolose diripiebant, 278, i. sacra obituri mutabant vestes, 386, 1. sacrificabant tunica linea induti, 274, 1. sacerdotes Priapi erant feminar, 182, 1.

Sacerdotium majus esi regno, imo est coleste regnum, 574, !•

Sacra cur négligèrent Judæi post reditum e captivitate Babylonica, 558, 1.

Sacramenta ex opere operato, non operantes justificant, 61, 1. sacramenta semper omnibus patent, 535, 2. sacramenta septem mystice intclliguntur per septem infusoria candelabri Zachariæ, 397, 1. iu eorum mullis est usus olei, *ibid.*

Sacrificia gentiles sortibus addebant ad idolum quod consulebant, conciliandum, 34, 2. sacrificium est cibus Dei, 557, 2. ejus tres species a Deo Judæis praescripte erant, 563, 2. omne olim cremabatur, 561. 2. veterum fuit oblatio thuris,271, 2. sacrificia Judæorum placebant et *alebant ex opere operantis, nostrum scilicet Eucbaristiæ, ex opere operato, 557, 2; 560, 2; 594, 1. esi hoc præstanlius Aaronico, 504, 2. imo omnium præslaiiüssimum , 468, 2. sacrificium mysticum animæ sauctæ quod sit, 351, 1. sacrificium Christianorum aut eucharisticuni est, aut spirituale ct mentale, 510, 1.

Sacro anno utebantur Judæi ad festa el res sacras,316,2, quod ejus initium, 317, 1.

Saddat numen Del est, quia ipso abundat, 601,1.

Sagen i est rete minus, 319,1. ita vocatur Belus deus Cbll-dæorum, *ibid.* eli. Hem industria militaris cl arma Nabucliodonusor, *ibid.*

Sagitlæ cœleste* sunt fulmina, touitrua, grandines, el lapides, 259, *1.*

Sil aliud csl marinum, aliud terrestre, quod ex terra instar bituminis effoditur, 291,2. conservat pisces a putrefactione, 216, 1. sale aspersa lerra sterilescit, 291,2. sii symbolum est communioi.is, *ibid,* item œlcrnilalis' id adaptatur sacrificio Eucharistico, 563, 1.

Sahthicl an fuerit binomios, 318, 2. an fuerit Zorobabelis palor, an avus, an pater ejusdem adoptivus, *ibid.* mortuus est in Babylone, 319,1.
Salomon rex uti nomine, ita rc ipsa pacificus, fuit typus Christi, 122, 1. Salomon an Labuerit annuium fatalem sapienti®, 848,2.
Salomonis (R.) fabella do pisce masculo ct femina Jonam devorante, 40,2.
Sains nonnunquam accipitur pro splendore el munditie, 606, 2.
Salutatio Christi ct Apostolorum ex ritu Hebræorum erat, *Pax vobis,* 445,1.
Salvandorum paucitas, 141, 1 ; 523, 1.
Salvatio Judæorum c captivitate Babylonica fuit umbra salvationis, quam attulit Chrislus, 14, 2. salvatio hominum sive salus, sunt Dei equi et quadriga*, 253, 1.
Sahianus, Episcoporum appellatur magister, 500, 1.
Samaria vocatur a Micliæa (enigmatice Aplira, Sappir, Saanan, 75,2. quomodo in acervum lapidum coin tenda dicatur, 67, 2.
Samarita) cur Gentium nomine vocentur, 301, 1, 2. cur fabricam templi impedirent, 320, 1.
Samson unde dicatur : fuit typus Christi, 608, I.
Sanami accipi potest vel ut nomen proprium urbium, vel ut *appellativum significans exitum,* 73, 1, 2.
Sanaballat cum Samaritis templi restaurationem impediens mons magnus bene an dicatur, 401,1.
Sanctum sanctorum l impadi candelabri assimilatur, 399,1.
Samius ct perfectus quis proprie sit, 214, 1. sancti viri descriptio graphica, 466, 1, 2. sanctum ferventem unum pluris facit Deus quam centum communes justos, 618,1. sancti iram Dei portant dum pro peccatis suis puniuntur, 147, 2. sancti pœnitcnles Dei erga se misericordiam semper celebrarunt, 152, 2. sancii veleris Testamenti ob fidem in Christum venturum ad novum pertinuerunt Testamentum, 97, 2. sancti semper omnes suas vires, virtutes, victorias, et triumphos Deo ct Christo adseribunl, 268, 1, 2. semper gratiam Dei conservant lum prose, tum pro aliis, 535, 2, sunt corona Dei, 433, 2. cervis axsimilantur, 267, 1. quam Deo sunt cbari, 603, 2. quam ardenter Jesurn desiderent, 337, 1. quo magis a Deo in altum extolluntur, eo humiliores sunt, 273,1. adversis probantur, ut igne aurum, 523, 1, 2. sunl munimen ct ornamentum urbium, regnorum cl tolius universi, 264, 1. sunl peculium Dei, 603, 1,2, item sors sanctorum cl regnum Christi, 608, 1. visa impiorum prosperitate sæpe turbantur, 203, 2. eorum precibus stat orbis terrarum, 618, 1,2. eorum vita peccatori vclut lucerna csl, 283, 2. immense oderunt peccatum tam in sc quam in aliis, 214, 1. saucii zclosi sunt allantes orbis, 018, 1. item civitates refugii, *ibid. 2.* sancti omnes quomodo animam ct corpus cslarlnt ct exornarint, 293, 1, 2. eorum oculi intenti in Christum sunt. 390, 1. suum lumen habent nona se,sed a Christo per B. Virginem , 400, 1. sancti varii qui orationi mire dediti fuere, 508, 2. sancti eminentes brevis sunlævi, sed Illud mullis virtutibus implent, 36«, 2.
Sanctificare jejunium quid sil, 439, 2.
Sanctificatio legalis et cærcmonialis legis veteris quæ diceretur, 344, 2, sanctificatio vel sanctitas Dei csl octuplet, 577, I, 2. sanctificatio Judæorum sita crai in abstinentia d jejunio, 439, 2.
Sanctitas exsecratur omne peccatum, 213, 2. consistit in conformitale cum lege «terni, qu» est in mente Dei, 214, 1. item in amore cl conjunctione cum Deo, *Odd.* sanctitas immaculata et sinceritas per equos albos mystice denotatur, 428, 2. primaria pasturum dos est, 499, 2. ea quam homines allidat, 448, 2.
Sanguinea, calida et spiritosa complexio parit cogitationes boni*. k.Us, animosas, 86, 1.
Sanguinis nomine vocatur omne enorme scelus per synecdochen, 187, 1. sanguis Christi sumplus animal ad sanguinem fundendum pro eo, 470, t. item nos acuit ad fortiter cum drinone, mundo el carne pugnandum, 178, 2. quomodo cl quare vocetur is, sanguis testamenti, 460, 1, 2. sanguinis typus csl coccus sive purpura, 178, 1, 2.
Sanitatem quomodo in pennis suis habeat Chrislus, 609, i, 2. sanitas corporis resurgentis ocluplcx est, 610, 2. sanitas anime beai® triplex, *ibid.*
Sapientes superbi sunt aquile, 8, f.
Sapientia gloriabantur Phoenices el Sidonii, 453, 1. sapientia Dei per equos varios denotatur, 429, 1.
Saponari» herba? quis sit usus, 591, 1.
Sapores rex Aureliano Cesare pro scabello usus est, 211, 1.
Sappir capi potest primo ul appellativum, deinde ul nomen proprium urbis, 72, 1, 2. S ippir urbs quæ sit : ejus descriptio, *ibid.*
Saraceni an denotentur per equos varios, 428, 2. eorum imbecillitas, *ibid,* se in aqua Siloe lavantes foetorem hircinum quem habent, mitigant, 516, 1.
Sarains pontifex occisus est a Nabuchodonosor, fuit pater Esdræ et Joscdec, 319, I, 2.
Sarasar cl Rogommeîcch quærentes de jejunio quales fuerint, 438, 1, 2.
Sardanapalus, Assyri® rex, cur e Paphlagonia militem collegerit, 18,1. fuit hominum mollissimus, 24, t ; 52, 2. quomodo regno exuatur, 24, 1. proprium ejus nomen est Tonosconcoleros, *ibid.* ejus nomen abiit in proverbium, signifiealque hominem mollem, *ibid,* ejus epitaphium, *ibid,* regnavit in Ninive, cum eo profectus csl Jonas, 52, 2. quando regnaverit, 24, 1. in eo concidit ex p.rte monarchia Assyriorum : sed postea rursus restituía fuit, 52, 2. ad prædicalioncm Jon® egit poenitentiam, nt postea cum suis ad vomitum rediit, 53, 1. in pœnitentia indutus est sacco, *ibid,* quando vixerit, 173, 1. an sit idem qui Asarbaddon, *ibid,* ejus effeminatio, 580, 1.
Sarepta idem est quod conflatorium, 20, 1. Sarepta Sidoniorum qu® sit, 17, 1. Sarepta cur dicatur Gallia, *ib.*
Sarelscr an sit nomen officii, 439, 1.
Satagere quid proprie sil, 162, 1.
Satan idem est quod adversarius; ila vocatur diabolus, qui fidelibus ubique el summe adversatur, 381, Leur stet a dextris Jesu pontificis, *ibid.* 2.
Satisfactio poenitentia in Scriptura aliquando significatur per judicium, 133, 1. satisfactio Christi non impedit quominus nos pro nostris peccatis satisfacere debeamus, 167, 1. discrimen inter satisfactionem Christi el nostram, *ibid.* Satyrus S. Ambrosii frater Venerabili Eucharistia ad Cullimi appensa c naufragio evasit, 471, L
Scandalum mulierum Moab quomodo se extenderit «le Setini usque ad Galgalam, 131, 2.
Scelerum gravitas cl multitudo viris sanctis obstruit os, quo minus sc deprecatores pro iis interponere audeant, 202, 1.
Sceptra olim gestabant universi principes ac magistratus, 261, 2. credebant veteres ea habere quid divinitatis, hinc per ea jurabant, *ibid,* capiuntur interdum pro ipso rege, *id.*
Schisma Israel a Juda sub Roboam contigit, 496, 1.
Schola Alexandrina quam celebris foret, 192, 1.
Scientia omnis sterna maxime Deum decet, illique propria est, 220, 2.
Scipio quam graviter choreas duceret, unde nomen traxerit, 444, i.
Scipio Africanus a«l imitandum sibi proponebat Cyrum Xenophontis, 128, 1.
Scissio montis Oliveti quam Zacharias indicat, quid signified, el quomodo ea facta iuteUlgatur, 528, 2 el seqq*

quando ca contigerit, 529, 1, Î. quid ca rcpnm-ntct, *ibid.* 2. 530, t. hiatui cx ca secuturus, 531. 1.
XxzúXy^calI vermis, unde «lientur, 231, 1.
Scopos vel Snplm (¡uls lorus in Jerusalem, 529, 1.
Scriba et Phnrisæt cx quibus orti sint, 513, 2. cur in morte Christi plangere debuissent, *ibid,* fuere perveni Judæorum pastores, 491, 1 ; 497, 1. eorum intolerabilis superbia, 306, 2. iis substituit Chrislus humiles Apostolos, *ibd.*
S. Scriptura per judicium cl misericordiam solet significare omne vidulis cilicium, ct omne opus bonum, 133, 1. S. Scriptura c>l liber Dei, quæ in co scripta contineantur, 413, 2. ¡(isa quod Ecclesiæ csl tribuit Christo, cl vice versa, ob summam Cbrisli cum ea conjunctionem, 301,2; 377, 2. sæpe ei facta vel futura dicit, quic fieri decet aul debent; sive quæ fiant honestas postulat, vel quibus ul flant justa gravisque causa datur, 514, 1. juxta silum Judæ® plaga-» mundi consignaro solet, 430, 1. utitur computi! anni Meri, non profani, 316, 2; 316, 2. cum opus quoddam uui persons divimo attribuit, cœleras subintelligit, 554,2. solet per tempus rei exitum significale, 361. 2. per omnes gentes vel omnem terram, inldbgil ejus provincia?, de qua sermo est, 5OS, i. Scripturarum altitudo, quibus prophetatus csl Chrislus, e»l velul mons umbrosus, ¿18, 2.
Scrupulosi umbras peccaturum timent, 9, 2.
Scrutabitur umnes cogitationes in die judicii Deus, 282,1,2.
Sculptilia vocantur idola, cur, 68, 2.
Sculptilium quanta sil vanitas, 231, i. ca per Euangelium extermínala et oblivioni tradita sunt, 109, 2.
Scyphum cur Jason posuerit iu ephebia quam Hierosolymis exciterai, 503? 1.
Secreta qui tacita velit, primus taceat, 141, 2. secretum mystice vocatur custodia, 223, 1.
Secunda porla Jerusalem erat, quæ erat in secundo muro, 278, 2. quomodo ea capta a Chaldæis, *ibid-* el 279, 1.
Securitatem quietissimam qua phrasi exprimant Ilvbræi, 95, 2.
Sedendo homo fit sapiens ct divinus, 592, 1.
Seditionis mala : nascitur c tumultu, 192, 1.
Seductor hominem excoriat et exossat, 90, 2.
Seu- mons, in quo erectus fuit serpens œneus, typum gessit cruci» Christi, 248, 1, 2.
Sejanus equus dominorum suorum fuit pernicies, 478, 2.
Sclcmnus amnis amoris est remedium, 473, 1.
Seleucus Asim rex ingentia doua mbit templo Hierosolymitano, 378, 2.
Selymus, Turearum imperator Julium Cæsarcm ad imitandum in exemplum sibi sumpserat, 128, 1.
Semei quidam fuit e majoribus Cbrisll, 513, 2.
Semen pacis quod sit, 445, 1. semen in Pataltaa in novembri germinare incipit, 317, 2.
Senatus Romanus quanti religionem olim fecerit, 321, 2.
Senes valent experientia, sapientia, prudentia, 444, 1.
Sennaar undo dicta sil Babylon, 422, 1. Seminar cur Judæi vocent quuncumque gravem calamitatem, carcerem ct exsilium, iW.
Sennacherib excisa Samaria a Salmanasar, venit iu Judæam ct Jerusalem obsedit, sed ab angelo casus c t, 71, 2; 75, 1, 2. Sennacherib a filus in templo Dei sui est interfectus, i69, 1. vocatur Behal, cur, 170, 2. ejus castra cæsa ab angelo ad internecionem, 161, 2; 168,2.
Sensum litteralem ab allegorico non distinguunt patres mulli, 380, 1. nllegoricus sæpe litterati polior est. ¡¿id. sensus sextus pnnscientis Prophetis proprius est, 201,1. sensuum ululatus el planctus in dic mortis ac judicii, 279, 1.
Sententia Dei de exscindenda urbe per Michæam prolata, abolita non fuit tempore Jeremía?, sed suspensa duntaxat, 94, 1. hæc vententia erat do excidio per (.baldío», nou uutciu per Romanos, *ibid.* 2»
Separator Aioli quomodo fuerit Alexander, Jonathas Machabxus, cl mystico Chrislus, 455, 1, 2.
Sepeliri semper desiderarunt viri sancti in patrui, 261, 2.
Sepfmrad unde dedueatui*, 18, 2. quid asfyrtace significet, *ibid,* quid aratrice, *(bid.* per SqJi*arad* vulgo accipitur Hispania, *ibid,* easdem habet con^oiuntos qnas græcurn *Spenda,* qnommlo Græcis Ilbpann vocatur, *tbid.* csl nomen assyrUcum, 10, 2. quam varia significet, *ibid.* an post tempora Abd'æ Hispania vocata sil *Sepharad,* ct a reccntioribus (tabbinis, *ibid.* S pbarvaim urbs an juxta Buspborum sita, cl unde dicto, 18, 1-
Sephcta est nomen proprium regionis campestris Judræ, 16, ~
Septeni (per) angelos principes regit Deus Ecclesiam et orbem, 122, 2. septem principes infimus habebant reges Assyriorum et Persarum, *ibid.*
Septenarii numeri mysteria, 300,2; 39!, 1, 2.
Septuaginta interpretes posuerunt ct ipsi numerum quadraginta dierum in prædieatîone Jonæ, sed eorum numerus depravatus est, 50, 2. Septuaginta interpretum venio procurante Pintearan Philadelpho Alexandrin facta cl cusa est, 192, 1 ; 482, 1. noQ sine Spiritus Snidi instinctu aliter quædam in sua versione verterunt, quam sint m hebræo, 206, 2. an fuerint quasi Propbctæ ct scriptores bagiographl, *ibid,* nonnulla addunt in sua versione quæ nun sunl in hebræo, 2'»l, I. *ain* litteram sæpe vertunt in G, 288, 2. Septu «gitila anni captivitatis B ibylonicæ quando inchoandi sini, et flniantur, 316, 2. Septuaginta anni desolationis templi ct urbis alii sunt ab annis 70 captivitatis Babilonica?, 367, 2.
Sepulcrum Jone in Assyria, 49, 2. ipsum magna devotione a chrislianis frequentatur, *ibid.*
Sericeus color quis dicatur. 365, 1.
Serotina pluvia quæ sit in Patatina, 476, t.
Serpentes proprie terram comedunt, 150, 1.
Sertorius qui industria Chiratinos expugnant, 21!, 2.
Servitus Hebræorum in Ægypto fuit typus captivitatis Babylonica? ; cl utraque fuit bpus tyrannidis peccati cl cuocupisceuliæ, 262, 2.
Screws *senorum Dei* titulus Pontificis est, 489, 2.
Servi ohm detondebantur, 78, 1.
Severus abbas sola prope Eucharistia vitam duxit, 471, 1.
Sex mille annis an durabit mundus, 242, 2.
Sexum an mutet hyaena alternis annis, 209, Í.
Sibilla Cumana sub Tarquinio Superbo vixit, 333, 1.
Sibylla Enlbræa de Christo vaticinans quando floruerit, 112, 2.
Sidus ponderare debebat quatuor drachmas, 492, 2. unde vox derivetur, *ibid.*
Sidonii (emporo Christi Judæis conjuudi vel associati erant, subacti a Machabæis, 452, 2.
Sigillum veterum eral in pali annuii, 318, 1. sigillum Christi, crux est, diaboli voluptas, 351, 2. sigillum Dei dupliciter csl fidelis, 352, 1.
Signabant veteres omnia annulo. 348, 1.
Silentii oliosi duini Deo reddenda erit ratio, 4G, L silentio potius profundo veneranda est Dei majólas, quam exili nostro preconio, 235, 1. silentium reverenti®, timoris, admirationis et stuporis e»l indictum, 275, 2.
Silere csl revereri, timere, obstupescere, 234, 2. silent umilili a facta Dei, 235, 1, 2.
Sdoc fons quis fuerit, ct ubi silus, 515, 2. fluit cum silentio : quæ in co mira contigerint : quam ejus aqua ipsis cluni Saracenis budic iu pretio sit, 516, !. nomine d virtute Sun repræsenlat Christum, *ibid.*
S. Simeon Salus, atlas fuil orbis, 618, 2.
Simi® orbes oculorum dilatantur crescente luna, d contra, 259, 2.
Simon pontifex vixit tempore Plolcmæi Philadelphi, 534, 1.

Simon quidam auctor Scribarum etPbaritæurum, 513, 2.
Simon Machabæus Gazam expugnavit, 454, 2.
Simoniacus rerum sacrarum nundinator est, et licite es<e non potest, 546, 2.
Simplicitas Dei quanta sil, 596, 1.
Sina (m) monte quam gloriosum se exhibuerit Deus, 251. L is typum gessit Sionis, in qua data est lex nova in Pentecoste, 248, 1, 2.
Sinarum conversionem prodixit Isaías, cosque vocal Sí-*niui,* esto ejus ævo non habuerint hoc nomen, 19, 2.
Sion (in) Christus Ecclesiam inchoavit, uti Salomon in eo corporale templum ædificavit, 96, 1, 2. Sion proprie significat superioris urb.s partem, m qua erat templum ct arx David, 93, 2. cur vocetur turris gregis melonymicc, 99, 1,2. de Sion quomodo egressa sil lex Evangeli Cbrisli, 97, 1.
Sion mons sanctus dicitur ob quatuor causas, 444, 1. quæ in eo contigerint, *ibid,* erat in Jerusalem ad austrum, in co erat arx David, 528, i.
Sirenum fabula quid significet : fuerunt ipsæ parlim volucres, pirlini virgines, 71, 1. ubi habitaverint : has Ulysses cur declinaret, *ibid,* vox Siren unde dicatur, *ibfd.* sciebant ct plangere, *ibid.*
Smilax alve volvoli quæ herba : duæ ejus sunt species, 168, 1.
Sociatio fidelium Ecclesiam integravit, 353, o
Socrates cur vocetur nugarum antistes, 309,
Sodalitatis nequam incommoda, 476,
SoJuinilx puulti hic el in futuro, 166, o
Sut trinus et unus est quomodo, 606, 2; 607, 1. dictus esi sui, quu solus in mundo, 6u7, 1. cum Manichæi adorabant, ct censebant esse navim triangulam, *ibid.* ejus elogia ex Plinio, *ibid.* 2. est typus veri amici, 608, 1. ejus pennæ sunt radii, cur, 609, 1. quanta ejus velocitas, *ibid,* unens radios expandit in figuram avis, *ibid.* Ægyptii cum vocarunt pbcBuicem, cur, *ibid,* quomodo sil m ejus pennis sanitas, 610,1, *f.* sua luce fugat serpentes cl feras noxias, *ibid.* 1. in passione Domini quumodo sit obscuratus, 332, 1. eum el lunam veteres colebant, 275, J. signa in sole quæ visa sint paulo ante ortum Cbrisli, 332, 1. sui stetit et luna pugnante Josué contra Amorrhios, 259, 1. sol oriens Christus est, 389, 1, 2. item sol justitiæ in primo suo udveotu ob quinque analogias, 606, 2.
Sulhciludo ambulandi cum Deo quid a nobis requirat, 134, 1. etiam ad laicos cl Conjugatus spectat, 136, 1.
Sumnum diabolus inducit, Christus vigiliam, 195,2. somnus niarorem sepelit, 33, 1. somnus Jonæ repræsenltl sonnium Christi in navi, *ibid.*
Sopbonias propheta quis : ipsa vox quid hebraice significet ; ejus imjures el lucus natalis, 270, i. Sanctorum catalogo adscnptus csl, *ibid,* quo tempore prophetant, *ibid,* cl 2. pruphelat solis duabus tribulus; ejus argumentum, *ibid.* Christum iis liberatorem promittit : an prupbelanl primis octodecim annis Jusiæ, *ibid.* Jouli m >1)lu simili» est : csl abbreviator Jeremía.*, 271, 1. ejuv illustris prosapia, majorum ejus nomina exponuntur, 173, 1. un fuerit abnepos Ezechiæ regis,
¿urde» ni splendida veste manifestiores sunt, 38'., 2.
Surdidalui cur dicatur fuisse Christus Jesus, *ibid.*
Sortes cur miserint nautæ quibuKum navigai Jonas, 33, 1. sors est triplex : divisoria, consultaría, divinatoria, *ibid. i.* surtes quale» in jure Canonico velentur, ♦bid. duplex in ilitmaluriu peccatum committitur, i/m/, sortes Dumiliano interitum, Alexandro Severo imperium denuntiare:uni, 34, 1. P)tbagorica sors qualis fuerit, (tod. sortem nautarum Jonæ superstitiosam Deus ordinavit m bonum, *ibid,* el 2. item sortem Pliiluurvrum, item sortes Saulis, *ioid.*
Spadix quu sil culor, cl is maxime in equo commendatur, m, i.
Speculari volentes divina, mentem a terrenis avocare, cl in Deo abscondere debent, 270, 1.
Speculator sit condonator oportet, 271, 1. item pastor, *ibid,* et 2,
Spelunca natalis Christi quantopere a Constantino el ejus matre S. Helena fuerit exornata, 108,1; 114, 2»
Spes omnes mundanorum fallaces sunt, 7G, 2; 77, 1. spes concepta de plurimorum doctrina et conversatione quam sœpe vana el fragilis sil, 326, 1. spes nulla damnatis superest, 606, 2. spes quomodo in Eucharistia exerceatur, 565, 1. spes omnes difiicullates complanat, 401, 2. spei quanta sil virtus, ct qui ejus effectus, 226, 2.
Sphaera planum tantum in puncto (angit, 465, 2.
Spicæ cur vocentur rami pleni olivis, 409, I.
Spiritus capitur interdum pro arte architectonica, 331, 1. spiritus Dei multiplex est, *ibid,* item spiritus sapicutiæ, 429, 1. spiritus precum quis sit, ejusque elFeclus, 508, 1, 2. spiritus iu Scriptura significai mentis impetum ac vehementiam, *ibid.*
Spiritus iiicreatus Dei duplex est : prior in Deo essentialis, ipsa mens et putentia divina; ulter notionalis, puta Spiritus Sanctus, 330,2 et seqq. spiritus creatus sunt dona spiritus increati, *ibid.* Spiritus prophetas, informat, 92, !. Spiritus Sanctus dedit Apostolis donum linguarum, quo ab omnibus gentibus inkIligerenlur, et vicissim omnes inleíligereot, 303, 2. non vocatur ab Aggio desideratus cunctis gentibu*, red Christus, 336, 1. hunc pauci Judæi cognovere, Gentes fere nulla), *ibid,* hic m anima sancta substantialiter adest et habitat, 354 , 1,2. est murus igneus Ecclesiæ, 374, 1. ejus principales effectus duo, 508, 1 , 2. csl spiritus veritatis, 4-48, 2. super Christum baptizandum in specie columbio descendit, 332, 2. ei peccantium conversio accepto referenda, 400 , 2. quam eam is suaviter peragat, *ibid,* est spiritus mansuetudinis, *ibid.*
Spiritualia commode Christus per symbola corporalia Judæis exposuit, 511, 1.
Spolia victores Deo dicant, 542, 2.
Sponsae cur annulum in digitoannularigestent, 348, 1.
sponsus animæ Densest, 577, 1.
Stannum et plumbum sæpe proejusdem naturæ ct conditionis metallo capitur, est tamen inter utrumque discrimen , 406, 2. stanni 1res proprietates, 406, 2; 407, L
Statuæmullæ Romæ ad terram concidere nascente Christo, 333, 2.
Statuarius nomen referri potest el ad figulum et ad con ilalorem, 493, 1, 2.
Stella insoliti splendoris apparuit nato Christo, 332, 2. stella magis in Bethleem apparuit, ibique stetit, 114, 2. stellis comparantur electi reprobi, illi lixis, hi cadentibus, 8, 2. stella) Deum præcedere quomodo dicantur, 408, 1, 2. eas cur veteres adorarent, 275, i. regna cl res butnanx* a stellis non reguntur , 253 , 2. stella) peccatorem in die judicii coarguent cl exprobrabunt, 283, 1, 2.
Stephaniis (S.) Hungirlæ rex martyr fuit, 499, 1.
Stephaniis monachus quomodo in agone mortis cum dæinonibus disputavit, 129, i.
Stigmata crucifixionis in Christi corpore post resurrectionem manserunt, 510, 1.
Stimuli ad sollicitam cum Deo ambulationem sunt varii, 83, 2. stimulos ad omnem virtutem exercendam addit, exempla prodecessorum intueri, 134, 1, *i*
Stirpem Davidis suo ortu Christus restituit 388, 2
Stomacho comparantur sacerdotes, cur, 557, t
Strages Judæorum impiorum vocatur sacrificium solemne; ejus partes per omnia applicantur rei significate, 275, 2. strages Piiaraonls in mari, et Chaldæurum in Babylone typus fuere peccati prostrati a Christo, 262, 1.
Struthionum quis gemitus dicatur, 70, 2. femine magis

clamos® sunt quam mares, cum pullos perdunt : sunt valde amantes pullorum : quomodo capiantur, *ibid.* cur dicantur crudeles in eos, *ibid.* repAriunlur struthiones tantum in calidis terris : cur dicantur slruthiocamcli, *ibid.*
Stultus pastor quis dicatur, 496, 2. stultus quis proprie sil, *ibid.*
Sturninus quis color sit, 366, 1 ; 428, 2.
Stylus erat instrumentum scriptorium, 224, 2. stylis a discipulis suis compunctus fuit S. Cassianus, *ibid.*
Suavitate Ecclesiam gubernat Deus, 400, 2.
Subditi a superioribus correpti non sunt defendendi, 232. 2. eorum peccata superioribus el pastoribus adseribunlur, 383.1.
Subsannatio fit vel sibilando, vcl manus complodendo, 205,2.
Subter vitem el ficum sedere quid Hebræis sonet, 394,1.
Suburbia Romæ olim quam late patuerint, 48, 1.
Suffragan ens Trevirensis est episcopus Azolius, 455, 2.
Suffusoria candelabri quæ dicerentur, 410, 1.
Sulphur ardore suo omnia purificat, 501, 1.
Superbi ostris se cequant, 8, 2. eorum fastus ct lapsus, *ibid,* superbi in dic judicii futuri ut stipula. 606, 1.
Superbia mater csl omnis sceleris ct confusionis, 306, 1. ea in Ecclesia ct religione maxime Deo displicet, *ibid.* 2.
Superiores quantum onus in regimine sustineant, 3S3,1. ab iis animas exiget Christus judex, *ibid.*
Superliminare crapulae vcl tremoris quod dicatur respectu Jerusalem, 501, 2 cl seq. quid hoc tropologice significet. 503, 1.
Supplicia quæ Deus in domos facinorosorum immittit, eas molunt, donec ad fundamenta eas comminuant, 415, 2; 416,1.
Surculus cur voretur Christus, 388, 2
Suspendium animæ quid sil, 255, 1.
Symbola quæ ostendant clementia vindictam temperandam. 21, 1. in symbolis quæ adduntur, non omnia rei significata conveniunt. 404, 2.
Symbolic! sunt Zacharia', Daniel. Ezechiel, 356, 1.
Symmachus interpres Bibliornm fuit cbionita, Cbrisli divinitatem negans, 260, 2.
Sytnphorosa (S.) septem filios clmarilum Getulium ad martyrium obtulit, 567, 2.
Symposiarcha apud veteres cuique conviva» suum admoliebatur et miscebat calicem, 86, t.
Synagoga tamdiu afflicta est, donec Deipara Christum salvatorem Israelis peperit, 119, 2. cur vocetur claudicans, 98, 1. Synagog® viri scripta Mosis per capita cl libros digesserunt, 107, 2.

Tabernaculum capitur pro quavis domo, 506, 1. tabernaculi Mosaici symbolic.! adaptatio, 399, i. in festo Tabernaculorum cur Judæi Jubeantur gestare ramos inyrieos, 865.1.
Tabes tyrannorum cl hæresiarcharum , 538, 2.
Tabulis ligneis (in), maxime buxeis, olim scribebatur, 224.1. iisque vel nudis vcl cera obductis, *ibid,* labui® legis quas Moses a Deo acceperat, lucis radios longe ejiculabantur, 250. 2.
Talentum plumbi apud Zachariam amphoram occludens symbolice notat gravitatem culpae cl pern®, 418, 2. item gravem rigidamquo Dei sententiam. quæ Judæis pœnam culpa adæquatam commensu rabat, idem diuturnitatem supplicii et exsilii cl exsecrationis Judæorum, *ibid,* quid tropologice cl anagogice significet, 421, 1. talentum auri el argenti, quot, aureos contineat, 342, 2.
Tammus Hebræis erat quartus mensis, respondens parimi junio, parlim julio nostro, 4(6, 1.
Tammuz, id est Adonis, idolum Alexandri® ent, 191, 1.
Tarquinius Superbus quo anno urbe a Romanis pulsus 9 367,1.
Tartessum in Hispania an Jonas fugere voluerit, dum in Tharsis fugere vellet, 89, 2.
Thebet mensis decimus Hebræornm parlim decembri, parlim Januario respondet : cur die hujus x Judæi Jejunarent, 446, 1.
Tecta domorum in Judæa cl Syria etiamnum plana sunt, 274, 2.
Tempestas esi symbolum horrendi praelii, conflictu?, stragis, supplicii, vindicta, 285, I. tempestas ingens maris, facta in Britannia tempore Christi, 334, 1«
Templorum lapides et ligna clamabunt contra heréticos qui ea demoliti sunt, in die judicii, item contra sacerdotes qui in ipsis scandalum fidelibus dederunt. 231, 1, 2. eorum fabrica quam Deo placeat, 347, 2. templum primo erigendum in urbis fabrica, 321, 2. csl domus Dei, 887, 1, ipsum decet sanctitudo. 353, 1. arroganter non est adeundum, 277, 2. ipsum inter el animam sanctam octo analogiae, 352, 2. templum non admittit turpe lucrum, 69,1, templum, in quo Christus Dominus in Missa offertur rcpræsental Belhleem, 115, 2. dici potest sanctitas, cur, 15, 1,2. Christiana templa superant templum Salomonlcum numero el gloria, 343, 2. respiciunt Orientem, 528, 1.
Templum Salomonis cur dicatur Ophcl, 99, L Libanu*, 233, 2. videbatur eminus esse mons niveus, *ibid,* in eo solo Hierosolymis Deo immolari poterat, 541, t. subterraneis nquæduclibus refertum luit, 534, 2. ml locus orationis æque ac oraculi, 439, I. id qua in re secundo præstarel, 330, t; 339, i, 2. utrumque inulti viderunt, *ibid.*
Templi secundi fundamenta (acta el parietes erecti sub Cyro, sub Dario peracta contignatio, 325, I. quo anno Darii Hystaspis inchoatum et perfectum fuerit, 316,1,2. huic quinque defuerunt, quæ in primo fuerunt, arca, urirn el tummiin, ignis sacer, praesentia Det in Sancto sanctorum el prophetia, 325,2 ; 339, t, 2. tamen priori gloriosius fuit, ex eo quod Christus in eo Deo Patri oblatus sil, docuerit, versatus sil, miraculi patrarit, etc., 339, i, 2 el seq. diutius duravit quam primum, 341,1. ejus gloria csl Christus Jésus. 343, I. in co jacta sunt Ecclesiæ Christian® fundamenta, *ibid,* fuit longe Impar primo in structura, pretio cl gloria, 343, 1, 2. saepius a diversis fuit pollutum, 341, 1. non commendatur ab AggæO, quod diuliU' steterit primo, sed quod Christus illud sil ingressus, *ibid,* an ipsum restauratum ab Herode, *ibid.* 2. in ejus fabrica cur pupulus tergiversaretur, 320, 1. ejus fabrica rebus sacris in computo mensitirn annumeratur. 3t7, 1. cœpta hæc est in mense angusto, *ibid.* 2. ejus porta sponte aperto» quid designent, 485, 1.
Templum utrumquo quam diu durarit, 341, 1. templum Herodis au fuerit augustius Salomonico, 341, 2 cl seq. non exstructum, diruto Zorobabelico, sed in tantum ampliatum, 342, t. templa tria sibi promissa esse dicunt Judæi pertinaces, 339, 2. templum Jani clausum tertio, tempore Christi ab Augusto, 333, t.
Temporanea pluvia iu Palæstina qu® sil, 476, !.
Tempus habet finem suum ac principium, 118, 2. est intrinseca mensura vita hominum, *ibid, tempus (n quo parturiens pariet*, quod a Propheta dicatur, 119, 1,2. tempus præsens vita»,est tempus merendi vcl demerendi, 205, 1. tempus Evangeli! est medium inter tempus legis ct tempus gloriæ, 243, 1. tempus omne accommodum et opportunum est ad bene agendum ct poenitendum, 320 , 2. tempus est mensura non otii, sed pii negotii, *ibid,* ejus quantum sit pretium , *ibid,* tempora conddoranda sunt, nam tempus docet prudentiam, 346, 1.
Tenebra Ægyplt unde ortum habuerint, 259, i. tenebra

sunt insignia el velamina divinæ polentine, majestatis el gloris, 351, L in Scriptura symbolum sunt calamitatis ct persecutionis, 533, 1.
Tentaliones sunt dæmonum jacula, 180. !, 2.
Teresa (S.) vovit se in qualibet re facturam id quod optimum esset, 567, 1. ejus dc humiliatione sui sententia, 405, 1.
Terihuns veste insolescens Alexandro Sfagno ludibrio fuit, 277, 1.
Ternarius symbolum est æquîlalis summæ, 433, 1.
Tèrra A»»r csl Ninive el Assyria, 12), 2. terra Nemrod est Babylon, *ibid.*
Terra aluntur cl vivunt planta, reptilia, serpcnlrs, cur, 215, 1. in terra quæ commotio facta sit nascente Christo, 334, L item illo patiente, *ibid.*
Terrena homines multi toti cogitant, 218, 1.
Tcrlia pars relinquenda, duabus dispersis, quænam intelligatur, 522,9. tertia hominum pars non salvatur, 523, I.
Testamentum Grunnit Porcelli, 300 , 2. testamenti duo, vetus el novum, sunl relui duo montes, 427, 2. hæc an inlclliganlur per duo itla animalia, in quorum medio cognoscendum Christum nil Propheta, 2'» 4, 2. nn repr.rsenkntur per duplicem Zachariic virgam ad litteram. 487, 2. testamentum in Scriptura sæpe significat pactum, 587, 2. testamentum novum quomodo sancirent Christus, ejutque sit angelus , *ibid,* et 588, I. 2.
Testudinis bellice descriptio, Í80, 2. erat testudo duplex, una arietaria, altera militaris, *ibid,* testudo animal vocalur a testa qua se contegit, *ibid.*
TInImmI Judæorum videtur cento fabularum, 309, 2.
Thmte dicta sunl omnia loca vicina Cilicio), mare Mediterraneum, quodvis mare, cl Oceanus ipse, 29, 1. item gemma chrysolithus, quia coloris marini, *ibid. Tharsis* quoque significat Carthaginem vel Tunelum, *ibid.* 2. proprie Tarsum Ciliciæurbcm, *ibid,*
Thebæ urbs Ægypti centum portas aul aulas habuit, 49, *i.*
Theman nepns Esati dedit nomen regioni Idnm.Tæ, 2 i7. 2. significat *Thcman* quoque pingam australem, vox *Thnnan* an derivatura fumín, id est *dextera, ibid.*
Theodas stultus, Judæorum fuit pastor, 497, 2.
Theodorus Mopsuestenu* ebionixans aperta de Christo vaticinia, alio detorquebat, 457, 1,
Theodosius imperator senior miraculose de Eugenio lyranno victoriam retulil, 16!, 1. benigne audivit corripientem Ambrosium, 552, 2.
Theodosii imperatoris junioris lucubrationes cl lampas artificiosa, 398, 2.
Theodotion interpres Bibliorum cbionila adversatus est Christi divinitati, 260, I, 2.
Theophilus præfuil scholæ Alexandrina», 192, I.
Theseas ex pueris excedens Apollini Delphico comam consecravit, 79, 1.
Th«»e* ex lupo el hyæna generantur, 209, I.
Thiinficare esi quoddam sacrificare, 274, 2.
Thus omnium gentium ritu Deo ndolelur, 562, 1. id Judæi imponebant omni sacrificio carneo, *ibid.* 2.
Thymiama bis quotidie Deo in altari thymiamatis .idolebitur, *ibid,* hoc nomine cur vocetur Eucharistia, 562, 2.
Tigris in urbem inundatione capia est Ninive, 164,2; 18!, I. Tigris et Euphrates cur vocentur Ilumina -Ethiopia, 304, 2;
Ti ñere in S. Scriptura est colere, revereri, adorire, 35, 2. 275, 2.
Timor timidis cl anxiis eripit quasi lumen, mentem, oculos, 285, 2. timor servilis et filialis esi pondus cordis, 569, t, 2. talis timor domino n servo debclur, 555, 2. timor Del est prima dos sacerdotis, 571 ɑ
Timui an sit tantum productio nominis in verbis in *(imus* desinentibus, *2.
Tinticiuabula cur mulis appendantur, 5i2,1, 2.
Tirones in armis omnique laboro et austeritate castrensi exercendi, 20,1.
Tironum militaris institutio in quo consistat, 463, 1.
Tisri mensn Hebræorum septimus erat, respondens nostro partim seplembri, partim octobri, hujus die tertia Judæi jejunabant, 317, 1 ; 446, 1. oral is plenus solcmnit itibus, 317, 1.
Titio ad ignem proverbium quid significet, 384, 1.
Titulus crucis Christi esi e buxo, lilteræ ei nudæ incisas sunt, 221, 1.
Tilus imperator qua parle urbem Jerusalem obsederit, 520, I. in expugnatione urbis Judæis candelabrum ademit, 398, 2.
Tobias Junior quando mortuus, an viderit excidium Ninives 173, 1, 2.
Tolerantia nostra mire delectatur Deus, 308, 1.
Torcularia regis quis locus in Jerusalem, 537, 2.
Torris erulus de igne symbolice significat Jestitn pontificem populumque in Babylone ita tostum , ul pene consumptus sit, 384,1, 2.
Totum qui cupit, perdii totum , 2Í8,2.
Tradi ct vendi quomodo dicatur quis, ul facial malum, 188, 2.
Transfiguratio Christi symbolice demonstratur, 411, 1, o.
Tranritus Israelis per aquas maris Rubri el Jordanis celebratur, 256, 2 el seq.
Traussubstantiatio est velut quædam creatio , 468, 2.
Tremor maxime invadit labia, genua, cor, 264, 1.
Tres juvenes in fornace Babylonia an sint viri portenti, 387 , 2. 1res pastores, quos Deus succidit, quinam rint, 489, 2.
Tribulatio duplex quæ dicatur, 166, 1. tribulatio velut sigillum Christi est, 351,2. item velut pila, in qua Dens peccatores tundit, ut pœnitentiœgemitus extundat, 280, 2. nos ea excoquit Deus quasi igne, 590, 2. in tribulatione vicinus adest Deus, 43, 1. tribulationes quam sint Utiles, 476, 2; 523, I, 2. ipsis pii a Deo colantur, 59?, 2. fortiter tolerata) animam fidelem Deo de novo quad uniunt, 308,1. tribulationes mundi sunl flagella Ninives , 188, 9<
Tribunal (ad) Dei confugere satius est quam ad hominum, 61, 1.
Tribus du© post reditum o captivitate, Israelis nomen sibi cur vindicarint, 552, 1. ex iis quomodo mulli se JudæisJunxerint, 481, L in Assyria evanuere disperse per orbem, 501, 1.
Tridui iter quomodo Ninive complecteretur, 47, 2.
Trigesimum (ante) annum apud Ilebræos ordinarie nemini docere aut prophetare licebat, 199, 2.
Trinitatis (SS.) mysterium a Zacharia indicatur, 377, 1; 383, 2. ejus symbolum est sol, 607 , 1. ipsa in anima sancta substantialiter et personaliter habitat, 354, I.
Triturandi modus apud varios varius, 103, 1.
Triumphantes cur quadriga veherentur, 426, 2.
Triumphus S. Crucis quale festum in Hispania, et qua occasione institutum, 470,2.
Trophoris magnorum ducum mulli excitati duces præclari evasere, 48!, 2.
Turba sæpe causa ruinæ est, 192, 1, 2.
Tureis cur bellum inferri vellet a Christianis S. Catharina Senensis, *ibid.* 2.
Turris designat symbolice principem, 479,1. turris Hanancelerat ultima civitatis veteris Jerusalem, et inde empii augeri civitas, adjecta urbe nova, 537, 2. turris gregis est locus in quo Jacob pavit greges, 98, 2. ejus descriptio, *ibid,* fuit juxta Bethlehem, et ibi angeli pastoribus Christi ortum annuntiarunt ; dicta est turris Gregis etiam ante Jacob tempora, *ibid.*
Typus per omnia non respondet anlitypo, 494, 2.
Tyranni dominia cl regna æditieanl el adaugent per emúes, rapinas cl bella injusta, 92,2. tyranni Ecclesia

graviter a Deo percussi, 538, 2. sunt Dei instrumenta, flagella et lictores, ut vel pios defendant, vel impios castigent, 20h 1; 430, 1. lp»i dum invadunt aliena, justo Dei judicio perdunt sua, ct intereunt cum sua stirpo et nomine, 169, 1, corum celer ortus c4 el interitus, 185, 1.
Tyropæon vocabatur vorago Mello, 280, 2*
Tyrus cur vocata sit rupes, 453, I. ejus sapientia in qua re sila fuerit, *ibid.* tria portenta ejus vastanda? per Alexandrum, *ibid.* 2. est item a Machabæis subacta, *ibid,* tempore Christi Judæis associata erat, *ibid,* ejus tria robora disjecta per Evangelium Christi, 451, I. quos habuerit martyres sub Diocletiano, *ibid,* ex insuta facta peninsula per Nabuchodonosorem cl Alexandrum, *ibid,* duplex est, nova cl vetus, 505, 2.

U.

Umbra (de) asini fabulam cur Demosthenes uarrarit, 60, 1.
Unctio fidelis cl religiosi quæ sil, 353, 1.
Unio animorum quam sit ad adversa toleranda potens, 303, 1.
Unitas lingua* mullum facit ad unionem cl consociationem Ecclesie, 303, 2.
Unusquisque alios in aliquo superat, 551, 1.
Urbanitas Precíalos et principes maxime decet, 489, 2.
Urbis etymon, 94, 1. urbis condendo* ct diruende ritus erat aratrum circum eam ducere, 93, 2. urbes Israelis quomodo distribuì® erant per chiliades, 111, 1. urbes aliquot magna cl populosa* recensentur, 48, 1,2; 49, 1, 2. urbium magnarum quanta sil vanitas, 49, 2. urbes rupibus imposito* vocantur nidi, 8. I. quomodo decalventur, 78, 1, 2. solent vocari fili® vel virgines, cur, . 109. S.
Urini el tummim pluribus annis in secundo templo defuit, 325, 2.
Uterus Virginis matris mystice fuit templum Christi, 587,1.
Utopia (in) Mori quam aurum sorderet, 183, 1.
Uxores suas quibus nominibus Judæi amare teneantur, 575, 2 et seqq. uxorum repudium mullis argumentis dissuadetur, *ibid,* uxor pubertalis diligenda, *ibid.*

V.

Valens imperator in tugurio a Gothis concrematus csl, 322, 1.
V'alenlinianorum dæmoncs triginta potius nominum portenta sunt, quam numina, 309, 2.
Valles quasi montium cl terra» sunl fundamentum, 128, t.
Vallis Josaphat est vallis Cedron : ejus descriptio, 280, 1. quando dicatur vallis Síloe, *ibid,* vallis Jerusalem quousque pertingat : cur hæc vocetur Pila a Sophonia, *ibid.* 2. vallis Mello et Tyropæon eral inter monies Sion cl Moria, 528, 1, 2; 531, 2. valles minus terne motu quatiuntur quam monies, 531, 1, 2»
Vandregisiloa nomen proprium, e Iribus conflatum, idem csl quod e Iribus sociis unus, 142, 2.
Vanii is urbium cl omnium rerum mundanarum, 49, 2 vanitas auri, gemmarum el byssi, 182, 2. vanitas omnis splendoris mundani, 190, I.
Varius color quis dicatur, 365, I. varii equi Zachari® visi denotant gentes varias Judæis vicinas, eis parlim amicas, parlim inimicas, *ibid.* 2. an Romanos repraesentent, *ibid.*
Vasa sacra semel consecrata Deo manent in œternum sacra, 545, 2. vasis «acris abundat Ecclesia catholica, *ibid.*
Vales pyrophori qui Græcis essent, 16,1.
Vectigalia iniqua imponentes ædiflcanl in sanguinibus, 92, 2
Vena cx eadem sæpe prodit primo stannum, deinde argentum, postea plumbum, f.
Venditus Christus fuit quindecim fiorente Brabanlicis, 492,2.
Venetus color esi cæmleus, sive marinus, 420, 1. repraesentat mare el aquam, *ibid.*
Venter celi quomodo dicatur inferus, 41, 1. venter Relirais esi quidquid a collo ad inguina «t, 264, 1.
Ventosus dicitur de jactabundo ct mendace, 86, 1.
Ventriculus in victima pacifica sacerdoti cedebat, 571, U
Ventus orientalis in Judæa vehcmcnlissimus csl, 211, I. ventorum career el constrictio, 427,1, 2. ipsis comparantur apostoli et predicatore*, 477, L
Venus cur diceretur myrtci, 363, 1. ejus sacerdotes apud Bibliofilo», Cyprios, Phosnices erant feininæ, 182, h
Verbum Domini nero est in peccatores, molle et demens in justos, 451, 2. ipsum quanti faciendum sit, 321, f csl velut lucerna, 283, L verba levia signaro sunl animi terte, 311, 1. verba multa fecund® apud Latinos conjugationis conjugantur et in tertia, 168, t.
Veritus aliquando significat justitiam, 133, 4. veritatis filius quomodo sil Christus, 27, 1. veritas est nui de precipui* sicerdolum dotibus, 571, 2. ipsa amara est, adulatio blanda, 344,2. raritas prima et increata Du, cat ratio formalis credendi in fide, 226,1.
Vermes minatur Deui Dabasari, 230, 1. vermis qui hederam Jonæ crosit fuit extraordinarius aliquis nostra mordacior, 59, 2.
Verriculum retis genus unde vocetur; idem est cum sagena, 219, L
Vcr?io Bibliorum septuaginta interpretum in grecum sermonem quando adornata sil, 446, 2.
Vempori quomodo sil futura lux, allegorico, symbolice el anagogice, 533, 1, 2,
Vespertini lupi qui dicantur ah Rabacne, 208, I. nuni vespertinus corum epithctum est, 209, 2.
Vestalium virginum quod esset offianm, 274, t-
Vestis rei sacræ contactu sanctificata an sanctificet omne id quod tangit, J44 , 2. vestis convivialis cl læla erat alba, 428, I. vestem peregrinam quam vocet Propheta. 276, 2. vestem coccineam tutus prestare in predite ct periculis credebant Gentiles, 178, 2. vestium novitatem ct luxum Deus odit cl punit, 277, 1. vestes sordid® Jesu pontificis quid ad litteram cl symbolice, et allegorica d nolent, 384, 2. vestes mutatori®, quas is induit, sacre fuere, 3S.\ 2.
Via in cœliim obstructa vi perfringenda, 88, 1.
Via; vocantur opera corumque snccesiuset fructus. 322, 2.
Victima Gentilium priscorum erat far, non caro, 563, 1. victima cæea el clauda symboltre quæ sit, 559, 1. victim® spirituales quæ, 546, 1, victim® piaculares mantem n culpa expiare non possunt, 341, 2.
Victoribus olim dabitur annulus» 348, 2.
Victoria omnis dc hostibus tam corporalibus quam spiritualibus ascribenda est Deo, 103, 2. victoria s®pe in bellis dependet a bono duce, 211, i. victoria de Anuirrbttis quam retulit Josué, qiitin mimculosa fuerit, 259, I. victoria Christianorum n ivalis de Tureis ad Naupactum a Deo venit ventum propitium Christianis dante, 160, 2. victori i Christi de gentilismo, 527, I, victo riæ cl triumphi Deo accepti referendi, 268, I, 2.
Videre Deum quomodo quis ponit, 573, 2.
Vigilantia el cura gregis primaria pastoris dos, 499, t. ejus emblema quod, 408, 2.
Vigilantius hæreticus noluit lampades ante reliquias Sancturum accendi, 408,1.
Vigiliam ChrMus Inducit, diabolus somnum, 195, 2.
Vincenltus (S.) Fercrius fuit atlas orbis, 618, 2.
Vincli spei sunt duplices ; crantque Judæi fideles exspectantes redemptionem Israel per Christum, 461, 2. qui nam tales preterea fuerint, 462, i.

Vindicet se (quomodo) dc impiis Deus, 302,
Vindicta per clementiam temperanda, 21. 1. vindicta Dei dicitur quandoque ebrietas, 502, 1. vindicta de improbis patienter exspectanda piis, 581, 2. celer in peccatores descendit, 413, 2. semper iis imminet, *ibid,* est inevitabilis, 414, 1. vindicta scelerum quam Deo grata sit et sancta, 431. 1, 2.
Vini vires,2?8, 1; 471, 2.ejus malaci effectus, 472,2. accendit animos in prælia, el hominem interritum reddit, 179, 1. ei comparantur cupiditates, 228,1. vino generovo oppleli intrepidi irruunt in hostes, 481, 2. vinum Cretense prcstanlissimum est, 290, 1. vinum germinans virgines quod sit, 471, 2. vinum quotidie in jugi sacrificio agni libabatur, 562, 2.
Violenter (non), sed lenitor ct suaviter operatur Spiritus Sanctus, 400, 2.
Vir Zachariæ apparens fuit angelus Michael vel Gabriel, 362, 2. viri apostolici equo generoso assimilantur, 478, 1. sunt filii ct posteri apostolorum, 306, 1. terrena nonnisi modice ct necessitate coacti tangunt, 465, 2. viri prodigii qui ct quales dicantur, 367, 2. viros eximios Deus corpore parvos formavit, 405, 1, 2. viri sancti genuina descriptio, 466, 1, 2.
Virga du® Zachariæ propheta», quarumuni nomen Decor, alteri Funiculus, qnld significent, 387, 2 et seqq.
Virgo vivido roseoque colore flore<cens symbolum est juventa» perpetui» et vita* immortalis, 472, 1. virgines mystice designantur per equos albos Zachariæ visos, 366, 1; 427, 1. earum status similis est angelico, 5S5, 2.
Virlus in medio consistit, 243, 2. ejus profectus e quibus signis colligatur, 311, 1. ea vitium potentius est. 345, 1, 2. facit angelos, imo deos et Dei filios, 585, 2. ejus 1res sunt gradus ct intensiones respectu eam habentium, 590, 1. virtutes quasi vitia nonnunquam traducuntur, 591, 2. virtutes qualuor apostolica» denotantur per quadricolores equos Zachariæ, 428, 2. virtutes quasnam homo in Eucharistia exerceat, 468, 2.
Visio prophetarum erat intelligcnlia mentalis, qua inteiliecbant ea quæ Deus ipsis revelabat, 158, 1, 2.
Visitare interdum capitur pro punire, 478, 1.
Vili hæc mortalis merae sunt tenebra», 533, 2. vitam divinam et humanam in se complexus csl Christus, 247, 2. hic a vita temporali ad aeternam nos traducit, *ibid,* vibe infernalis et beat® arbiter csl, *ibid,* vita sacerdotis ewe debet angelica, 388, 1, 2. ejus idea cl speculum, 575, 1. vita religiosa parit religiosos, 448,2 vii® sanctitate prophet® prophetia donum accipere meruere, 318,1. ad vitam beatam anhelantis suspiria, 611, 1, 2. vita sanctorum el Christi vehit lucerna est, hæc nrgucl in die judicii nequitiam peccatorum, 283, 2. vita sanclorom quam alta cl separata sil. 166, 1, 2. vitas sanctorum sibi proponat ad perfectionem aspiran 5, 128, 1.
Vitia septem capitalia fidelis per septem virtutes contrarias, septem dona Spiritus Sancti, septem petitiones orationis Dominies, wplcmque primas beatitudine* expugnare debet, 19, 2 vilia omnia quomodo justus expugnet, 364, 2. vitia qualuor maxime Ecclesiam ct fideles impetenti i. accipi possunt per quatuor cornua Zachariæ visa, 370, 2. tilia publica non principibus a concinnatore imputanda, sed populo, 320, 1, vilium virtute potentius est, 345. 1,2.— *ride* Peccatum, Virtus.
Vilis omnium fidelium est Christus, cju<que passio, Evangelium, sacramenta, grati®, consolationes, 394, 2.
Vituli quam et quare petulci sint, 611, 2. vitulus de armento quis dicatur, 612. 1.
Vivere debemus Christo, qui suam pro nobis vitam dedit, et ob quem vtomus. 266, 1.
Vocales ohm et puncta in textu hebræo non erani, 206,1.
Vocatio Dei sequenda. 30, 2. vocatio Gentium a Prophetis praedicta est, 437, 1.
Volumen quid sil, 412,2; 113, 1. cur videat Zachirhs f volumen volons, ct in eo qntn scripta sint, 413, 1. cur vocetur compendium, *ibid.* et 2. cur volet, vari® dnntur causa», *ibid,* cur longum viginti cubitis, latum dccem, 414,1,2.
Voluntas Dei per preces, considerationes, eleemosynas, jejunia, sedulo exquirenda, et ca cognita, illico cxscquenda, 3!, 2. volunto? Dei est mensura ct regula omnis sanctitatis, 214, 1. ipsa æterna est, 596, 2.
Voluptas Hypani fluvio assimilalur, 14, 1. ejus tædia, dolores, fastidia et furi® ultricis conscienti®, *ibid,* voluptates sæpe hominem enecant, 59, 1. voluptas hydra multorum capitum est, 419, 1. csl mater omnis peccali, *ibid.* 2. csl sigillum diaboli, 351, 2. ea qu® nec ex Deo, nec in Deo csl, voluptatis excrementum est, 233. 1. voluptates aquis comparantur, 212, 2. earum sectatores non possunt «edificare templum Dei, 322, 1.
Vorago ingens e fissiono montis Oliveti in die judicii, improbos missura in tartara, erit profundissima, 531, 1. vorago Mello cur vocetur pila, 280, I.
Vota religiosorum esse debent perfecta, 567, 1. votum Deo dolo eludens peccat contra justitiam el religionem, 566. 2.
Vox fortis signum est animi fortis, remissa timidi, 9, 2.
Volivœ hosti® esse debebant perfect®, 566, 2.
Vulcanus cur claudus a poetis fingatur, 250, 2.
Vulgata interpres solet subinde pro nomine proprio ejus significatum reddere, præserlim quando in eo est vis aliqua, 203, 2.
Vulnera Christi quinque fuere quasi fontes grati® et sanguinis, 516, 2. in illis tula quietest, 517, I. medentur omnibus animi morbis, *ibid,* cur ca ipse resurgens resumere voluerit, et in cœlo servare, 521,1, 2.
Vultus Christi judicis quam futurus terribilis, 379, 2.

Z.

Xenophon in *Cyri Perdia* ideam insignis regis descripsit, 368, 1.

Zachariæ tres illustres fuere, cl quis illorum inter templum ct altare sil occisus, 357, 2. Zacharias propheta coævus fuit Aggæo, 356, i; 300, 1. ejus symbola, 356, 1. ejus etymon, íWd.'ejus argumentum, *ibid,* 2. cur vocetur memoria Domini, 357,2. martyrem fuisse censent nonnulli, *ibid,* ejus miracula, 358,1. ejus sanctitas, *i6id.* an ortus e tribu Levi, 357. 2. ejus corpus quando inventum. 358, 2« quomodo in visione pretium pasloratus sui a Judæis poposcerit, ac triginta argenteos ab cis datos ad statuarium projecerit, 492, 1; 491, 1. fuit Judæis in honore ct veneratione, 494, 1. au tantum per visionem represéntala ci sil venditio Chrisii, *ibid,* pretium parvum pro pastomtii cur ci populo sil assignatum, *ibid,* illius pretii acceptio cl projectio, cum Christi pretio a Juda accepto ct projecto comparatur, 494. 2.
Zacharias pater Joannis Baptist® fuit propheta æque ac filius, 360,1, 2.
Zelosi sunt allantes orbis, 018, 1.
Zelote in obsidio urbis per Titum, suis contentionibus urbem exhausere, 486, 2.
Zelus indiscretus displicet Deo, 57, 2. talis fuit zelus Jon® optantis Niniven subverti, *ibid,* item SS. Jacobi el Joannis ignem in Samantas mitti optantium, cl S. Carpi, *ibid.* zelus est ingens amor rei amai®, 443. 1. duos actus contrarios complectitur, 159, 1. per equos rufos mystice repraesentatur, 429, 1. zelus Eli® quantus fuerit, 615,1. zelus animarum sacerdotibus necessarius, 572, !. zelus glori® Dei unde in viris sauciis oriatur, 237, 1. quanta

Bit virtus, ct quanti n Deo fi.it, 616, 1. ttlus Christi erga peccatores ct impios, 302, 2. zelus Dei pro Jerusalem quis sit, 308, 2. zelus maritorum pro uxoribus, 285, 2.
Zopyrus sc deformavit, ut Dario regi suo Babylonem expugnaret, 375, 2. Darii dc eo elogium, *ibid.*
Zorobabel fuit filius Salatine), 318,2; 310, t. alius est Zorobabel filius Phadaiæ, 318, 2. nominis Zorobabelis qualuor derivatione*, 319, 1. ci in ducatu successere filii ct posteri usque ad Christum, *ibid,* quomodo in solutione problematis coram Dario propositi palmam tulerit, cl quam propterea mcrccdcm sit consecutus, 320. L quomodo populum ad fabricam templi sit cohortatus, 320, 2; 349, 2. an Deus ei promittat per Aggæum, cum cum suis ab invasione Gog ct Magog indemnem fore, antemna Persis nullum damnum passurum, 347, 1, 2, ejus cx semine promittitur Christus nasciturus, *ibid,* cl seq. quod avo eju* Jeehonis impío Deus abstulit, hoc ei restituit ob pietatem, 349, L quomodo ct quare sit annulus Dei, *ibid.* 2 et seq. ejus stirps quomodo a Deo consertata, *ibid,* qunmndo Deo fuerit honori cl ornamento, *ibid,* fuit Dei legatus ad regem Darium et ad populum, fuit quoque Deo rarus, *ibid.* quomodo sit quasi gener Dei, *ibid,* ejus sapientia, *ibid.* in Babylonem redux ibi di fundas est, 350, 2. qua in re fuerit typus Christi Jesu, 319, 1 ; 350, 2; 399, 1. fuit princeps rerum civilium et reipublicæ, uti Jésus Ecclesia ct rerum sacrarum, 397, 2. oliva comparatur, 399,2; 400, 2; 410, 2. significatur per lapidem primanum, 401, 2. au a Zacbaria recte vocetur *Oriens,* 434,1

INDEX

MATERIARUM MORALIUM

AD EVANGELIA DOMINICARUM

AC FESTORUM ALIQUOT ET FERIARUM PER ANNUM, ACCOMMODATARUM, IN CRATIAM CONGON ANTII-M.

DOMINICA I ADVENTOS.

Enuxr signa in sole et luna. — Umili c signis judicii instantis erit ignis conflagrationis, qui totum orbem succendet; isque duplex, G05, 2. ejus conflagrationis horror describitur, 606, 1. hoc igne peccatore* excoquentur, 590, 2. aliud signum est Elias cl Henoch in mundum venientes; illorum adventus describitur, 613, 2 el seq. Eliam cur Christus time missurus sil, 614, 2 cl seq. hic multos Judæos ad fidem Christianam convertet, 616,2.

In sole. — Christus est Sol, Adam nonnisi luna, 608, 2.

Et tunc videbunt filium hominis venientem. — Christus judex hoc dic erit proprie sol Justitia ob rationes varias, 606, 2. ejus ad judicium venientis majestas, 379, 1, 2. cum omnibus angelis et sanctis ad judicandum veniet, 532, 2. dies judicii auferet impiis spem salutis umquam consequenda, 606, 2. Christi judicis quanta tunc futura perspicacitas, 594, 2. tunc scrutabitur conscientias velul ad lucernam, 282, 1, 2. ejus dici horror ex variis epithetis ostenditur, 2S4, 2 el seq.

DOMINICA II ADVENTUS.

Cum audisset Joannes in vinculis. — Consuetudinum malarum cl passionum vincula rumpenda sunt e carcere peccali ct diaboli in libertatem filiorum Dei egredi volentibus, 81,1.2.

Tu es qui venturus es, an alium exspectamus. — Judæi post Christum suum Messiam frustra exspectant, 265, L

Ar undinem vento agitatam.— Mutatio omnis est quædam mors, 597, 1. contra mens in Deo fixa fit immutabilis, *ibid,* vir constans est quasi deus terrestris, 596, 2.

Hominem mollibus vestitum.—Vestium luxus, novitas ct mollities reprehenditur, 277, 1. volis peregrina vocari potest horesis cl hypocrisis, *ibid. 2.*

Ecce ego mitto angelum meum.—Joannes Baptista quomodo missus ante faciem Christi, 5S4, 2. an fuerit angelus incarnatus, 585, 1. voratur angelus ob octo analogia*, 327, 2;585, t, 2. ejus infantil, abuinentia,castimonia, secessus in eremum, vil» innocentia, 585, 1, 2 el seq. elogia varia ejusdem, *ibid,* doctus est a Spiritu Sancto, 5S6, 1. est altor Elias, *ibid.* 2. missus est ul Christum jam missum indicaret, *ibid.* 2. fuit horizon cl fibula legis veleris ct nova, *ibid,* ei similis fuit cl futurus esi Elias zelo, officio, pradicalione cl sanctitate, 614, 2. quomodo corda patrum ad filios converterit, cl incredulos ad prudentiam, 616,2.

DOMINICA III ADVENTUS.

Pzofbeta es ru?—Prophetarum 1res sunt dotes, robur, Judicium ct efficacia, 92, 1.

An alium exspectamus? — Bone petunt Judæi an alium exspectent, quii eum qui venit Christum repudiant, et alium exspectant Messiam, scilicet Anlichrislum, qui ipsorum erit idolum el numen, 423, 1. hujus inores, cl imperium describitur, 407, 2; 408, 1. quomodo is in tine sacuti dissolvendus ac destruendus a Christo sil, 422, 2; 530, 2; 532, 2. Messiam jam dudum venisse contra illos ostenditur, 336, 1 ; 339, 1, 2.

FERIA IV QUATUOR TEMP. ADVENT

Christus carnem assumens, ut humanam naturam liberaret, est vindex cl Samson orbis, 60S, 1. ipse humana carne indutus rcprxsentatur per Jesuin pontificem sordidis vestibus indutum, 385, !. humanitas hæc fuit quasi equus aut quadriga, cui incquitavil divinitas, 258, 1, ha; quoque fuit templum Christi, 587, t, 2.

DOMINICA IV ADVENTUS.

P1ÆDICANS BAPTISMUM FOENITENTLE. — Pomitenlia pU-

Mica sæpe publica? clades averli!, 51, 1. Ninivitarum pœnilcntia, 53, t, 2. eorum plurimi per pamitcnliam suam sunt Justificati, ct qui in ca ad mortem usque perseverarunt, salvati, 54, 1. poenitentia vis et effectus, 55, 1. pœnitentiiim cI pœmicntiæ schema est aquila pennas veteres abjiciens, et novas assumons, 79, 2. poenitentia non est in *solo dolore de* peccato sita, sed etiam in susceptione *operum* poenalium, et satisfactione per eadem pro illis, 167, 1. pœnitenlia voluntaria interdum suscipienda est, <Mtf.

Paxoiavfs.—Condonator opportunitate plagarum a Deo immissarum utatur ad peccatores convertendos, 317, 2. pnrdlcet ore et manu, Id est dicat et faciat, uti fecit Joanne* Baptista, 318, 1. constans sit in vitiis arguendis, *nec* deficiat, 329, 2. e-t annulus Dei, 352, 2.

Emuxt prava in directa. — Rectitudo animæ duabus in rebus sita est, 225, t.

IN FESTO NATIVITATIS DOMINE

Ortus Christi elogia, 111. 1, 2. ejus egressus triplex, æterniis, temporalis, el partim temporalis et alernu.«, 116,1,2.

Ecat lux vera. — Christus Dominus primo suo in mundum adventu fuit sol jusliliæ ob quinque analogias, 606, 2, cju< in quantum sol est, elogia, íóíd.; 607, 1. ip«o rutihtntosimus sol est, Adam nonnisi luna, 608, 2. oriens ex Virgine csl velut germen oriens, 388, 2. item ul sol pn<l tenebras exoriens, cl slellæ in tenebris lucentes, 389, 1. hinc et per candelabrum el lucernas repraesentatur, 399, 2. ipse centrum, principium, finis, nnJus vinculum, sila, salus. felicitas orbis universi, 834, 2. est angelus tam veteris quam novi Testamenti, 587, 2. est angelus novi Testamenti quinluplicitcr, 58S, 1, 2. ejus initia quam parva fuerint, 404, 1.

Verbim CARO factum est. — Christus incarnatus esi sigillum Dei Patris quidruplidler, 351, 2.

Plexum gratì* et veritatis. — Gratta quta ipse plenus csl, hinc sua nos gratia el virtute obsignat, ut sigillum ceram, 331. 2.

Nascente Christo, et ante nativitatem ejus commotio facta est io cœlo el in terra, 332, 2; 333, 1, 2. qu» commotio facti in mari, 33», 1. cur 1res hæcommotiones f.ichc sint, *ibid.* 2. gentium quæ tunc facta sit commotio, iM. quomodo ejus adventum gentes omnes desiderarmi, 336, 1, 2 'l gloria Dei quomodo in hac nativitata cœlum cl terram compleverit. 250,I,2.

Reclinavit eum in presepio. — In quorum animalium modio Christus cognitus sit, 244, 2. in præsepio qu ire sil reclinatus, 245, 1. ejus condo e præsepio ad homines, *ibid. i* el 246. 1. causa tropologica cur Christus in præsepio jacuerit, *ibid,* septem symbola hujus præsepii, 247, 1.

IN FESTO S. STEPHANE

Jerusalem que ocoidis fbopuetas. — Jerusalem occidens prophetu, cl ipsum principem prophetarum Christum, esi filia Introni s, Iü5, 2.

IN FESTO SS. INNOCENTIUM.

Quìa non erat eis locus in diversorio.— Locus natalis Christi fuit 'Ubuluin, ejus descriptio, natus est rure. 108, 1. ejus concio epnxjuplo, 113, t, 2. stabulo natili ChrLli similia sunt templa catholicorum, 115, 2. cur natus in Bclhlcein, 112, 2 el seqq. eam profinivit Adrianas imperator erecto illic Adonidis simulacro, sed cohonestavit eam imperatrix Helena, ejusque filius ConUantinus, Iìi, 2. B thtehern descriptio, situs, elogia, 408,1,2. cur dicatur et «it domus pini», *ibid.* 2. quomodo nequaquam sit mi* nitn-i in principibus Juda, 109, 1, ? ct seqq.

Pastores erant custodientes vigilias super gregem suum—Turris gregis quis sil locus, juxta quem pastores bt oves suas custodiebant, M»

Er flgk in Ægyptum. — Fons Jesu în Ægypto quis alt et ubi fuerit, 541, 2. Herodes, quem Jesus fugit, cur vellet haberi Messia*, el qua ratione populo id ostendere vellet, a; i, 2.

IN FESTO CIRCUMCISIONIS.

Vocatum est nomen ejus Jesus. — Nomen Jesu quam amabile el reverendum, ejus significatio el effectus , 265, 1, 2. varii preferentes nomen Jesu, fuerunt typus Jesu Christi, 319, 2. aspirationes piæ ad Jesum, 337, 2.

INFESTO EPIPHANIÆ.

Occasione magorum qui primi c gentilibus ad Christum venere, cl idcirco gentium prirniliæ vocantur, agi poterit de vocatione gentium ad fidem et Ecclesiam Chrisli. Gentes ergo Ecclesiam construxere, 555, 2. quantus carum stalim ad cam contluxus fuerit, 330, 2. quomodo hæc accessio facta sil, 444, 2.

Stellam ejus. —Stella hæcdescribitur dalia prodigia nascente Christo facta, 332,2d seq. stellas cur vetares adorarent, 275, 1. steli® peccatorem in die judicii accusabunt, 283, 1, 2.

Myrrham. — Quia myrriia symbolum mortis d mortificationis est, agi poleril de mortificatione. Sancti quomodo carnem suam mortilicarint, 545, 2.

DOMINICA I POST EPIPHANIAM.

Existimantes illum in comitatu esse. — Ut hinc colligere est, viri a feminis in oratione, cl actibus publicis separabantur, 513, 2.

Et erat subditus illis. — Obedicntia vera quibus in rebus sila sil, 327, 2.

DOMINICA II POST EPHIP1IANIAM.

Num* fact* sunt. — Nupliæ Dei cum anima sancta quomodo contrahantur, 577, 1. niipliaruin conciliator d vindex csl Deu«, 573, 2. carum ritus apud Gentiles, *ibid.* septem argumenta a repudio d adulterio avocantia. 579, I, 2. lidei conjugalis symbolum c$t annulus, 3Í8, 2. annuli usus d symboli plurima, *ibid,* vir uxori cur debeat amorem, 579, 2 ; 580, L

DOMINICA III POST EPHIPIIANIAM.

In tenerius exteriores. — II® tenebra quia inferni typus sunt, hinc lleco agi poterit. Infernus csl velut pili, in qua tunduntur damnati, 281, 1.— *Vide Dornin. XIX post Pentecosten.*

DOMINICA IV POST EPIPHANIAM.

Ecce motus magnus factus est. — Quin nonnullorum interpretum opinio est, hanc moris tempestatem occasione Judæ proditoris excitatam fuisse, videre est qunm sil malorum Deoque exosorum societas noxia, 32, 2 ; 143, 1.

Per motum hunc symbolice intclligi possunt bella lum externa, tum interna. Virtutum d vitiorum quanta inter sosit pugna, 555, 1. passiones animæ qualuor sunt velai Impetuosi turbines, 161, 1, 2. carum compescendaruin ratio, *ibid.* 2. sunt item velut quatuor equi indomiti hominem ín diversa raptantes, 189, 1. mundus quam sit turbulentus, ideo cymba nostra quamprimum ex eo subducenda,375, 2. cupidità* esi chars li lis insatiabilis, 228,2. item incutis ebrietas, 228, 1. qui creaturas sectatur, in perpetuo motu d metu csl, 597, 1.

Ipse vero dormierat. — Diabolus somnum menti inducti d soporem, 105,2.

Impfravit ventis, — Quomodo Deus mox adsit sc invocantibus, d sperantibus in co, 146,1. quomodo Deus increpel mare d ventos, 162, t.

Modice fidei. — De Deo in adversis nunquam desue-

random, 298, 1. sprs et fides do Dei ope omnia adversa superai, 226, 2.

Er facta r.sT tranquillitas MAGNA. — Creaturæ omnes lum rodeste», tum terrestres silent in conspectu Dei, 237, 2. quies cl tranquillitas mentis quanta lateat in cultu ct famulatu Dei, 436, 2.

DOMINICA VI POST EPIPHANIAM.

Simile est regnum coelorum. — Regnum divinum quomodo per Christum Deus in terra stabiliat, 351,2.

Fermiucto. — Vilium statini malignitatem suam affricat, non ita virtus, etsi magna, 345,1, 2.

DOMINICA IN SEPTUAGESIMA.

Conducere operamos.—Omnia opera infidelium et impiorum non sunt peccala, 315, 1. virtutum, ct bonorum operum 1res sunt gradin , 590, 1, 2. operibus bonis coronamus Christum, 433, 2. bona opera quinam amittant, 324, 1.

Conducere operarios. — Operariorum labor sæpe in irritum cadit quidquid demum agunt, quia Dei cultum negligimi, 1.

Quid statis me tota dib otiosi? — Acedi a Christo quomodo sugillentur, 495, f¿

Ite et vos in vineam mfam.—Vindemia plena competit diabolo, racematio Christo, 141, 1.

An OCULUS tuus nequam?—Ül malevoli hi et invidi operarii conqueruntur de facto patrisfamilias, ila impii conqueruntur de Dei providentia, 581, 2. Christus est noster oculus activus el passivus, 452. 2.

Multi vocati, pauci electi. — Electio Jacobi præ E<au quomodo intelligenda sil, 552, 2 ; 553, 1.

DOMINICA IN SEXAGESIMA.

Semen est verbum Dei.—Verbum Dei magni faciendum cM, 321. 1.

Ut videntes non videant, et audientes non audiant. — Sensuum porlæ custodienda*, cl occasiones videndi ct audiendi illiciti, etiam oblila, evincendo), el cur, 279, 1. videns ct audiens, et videre ct audire nolens, est munis peccator in malo obdinalus, qui proinde Ælhiopi colorem non exuenti comparatur, 292, 2. peccandi consuetudo csl velut massa plumbea, 421,1. obstinatio in peccatis denotatur per talentum plumbi, *ibid.*

DOMINICA IN QUINQUAGESIMA.

Et Occidentbum.— Crux, in qua Christus mortuus, est sigillum Christi, 351, 2.

Ipse vino multo magis clamabat. — Sancti viri quam ad Jesum el Deum ardenter chinent ct anhelent, 337, 1, 2. quia hisce diebus mulli crapula*, guie ct libidini indulgent, agi poterit de insania peccatorum. Volupia* sigillum diaboli est, 351,2. improbi vita sua nequam delassant et ailligunt Deum, 581, 2. peccatores i ili pretio ct parva Yoluplatuh Deum vendimi, 493 , l. baccliamlia sugillantur, 503, 2. crapula cl gula quam fœda sil, 983, 1. ebrietatis sordes, *ibid.* voluptas omnis, cl maximo crapuli, quam laboriosa sit, 202, l. ebrietatem sequitur destructio fortitudinis corporalis, 288,1. in hicclmn ilibus quoJammodo impletur peccatorum mensura cujusquc, 423, 2. choreæ mundana descriptio, Gl2, i , 2. peccatoribus omnibus celer imminet vindicta. 413, 1.'peccatores sunt nugaces ut nugas agentes, 309, 1. impunitas iliorum luctuosa csl, 202, 1. peccantibus comnihcraudum est, 295, 2. — *Vide Indicem rerum, verbo* Peccator.

IN DIE CINERUM.

Memento homo quia cinis. — Hominum vilitas el fragilis conditio, 218,1.

DOMINICA I IN QUADRAGESIMA.

Ductus est a spiritu in deseaium. — Secessus cl quies pnrit sapientiam, 592, 1. in secasiu et secreto loqui Deus animæ solet, 223,1.

Accedens tentato». — Dilbolui quomodo sil a dextris impiorum, 381, 1, 2. dæmones sunt velut atri Ælbiopes, 256, 2.

Et cum jfjunasset. — Jejunium Ninivitarum, 53, 2. Jejunium corporale abstrahit mentem a vUHs el rebus corporeis, eamque Deo vicinam reddit, 439, 2. per jejunii Judæorum repræienlantor jejunia quxtuor temporum quæ Christiani servant, 447, 1. quatuor dc causis ea «unt instituta, *fold.* ct 2. quadragesimale jejunium observantes, Deo quodammodo anni totius decimam dant, 446, 1,2.

OSTENDIT ILLI OMNIA REGNA. — Regni Ct polenUIU* htljns mundi etir ventis comparentur, 429, 2. regna regam omnium per Christi regnum Deus subvertit, 351, 1. regnum omne sub alio polenliore regno est, 370, 1. regna hujus mundi quam fluxa sint cl cito transeant, 165, 1. eorum ortus el occanis celer cat, 185, 1. regnorum el monarchiarum omnium auctor ct provcclor est Deu*, 426, 2.

Regna mundi. — Mundana omnia , quantumvis magno* præ Deo nihil sunt, 237, l.mundus quam fucatus et fallax fit, 190, 1 ; 196. 1. ejus fallacia describilur, 19G, 1, 2.

Angeli ministrabant el —Suos in afflictionibus et lentationibus probantes Deus intuetur, 307, 2.

FERIA VI QUAT. TEMP. QÜADRAGES.

Piscina probatica. —Siloe fons, a quo piscina hae dependei, describitur, quanlæque sil Saracenis venerationi, 515, i.

DOMINICA II IN QUADRAGESIMA.

Resplenduit facies ejus sicut sol. — Christus splendore suo omnium oculosolTascat*589* 2. Deus oculus el>ol mundi est, 417, 2. — *Vide notata de so/e in Nalìvitafe Domini, et Indicem rerum, verb.* Sol.

Apfarceriat Motsbset Elias. — Hi duo cur vocentur filli olei. 411,1, 2.—*De Elia vide alia notata in Domin. I Adventus.* Elias similis crii offlrio, reio, prædicatione cl sanctitate Joanni IhptiMæ, et liic itti, 614, 2, cur apparuerit cum Mose in Ime lrnii<fìguralione, 615,2. ob ielain raptus est in cœlum , *ibid,* ejus elogium, *ibid,* quomodo conversurus sil cor patrum ad filios, 610, 2 el seq.

DOMINICA IH IN QUADRAGESIMA,

Omne regnum in se divisum desolabitur .— Concordia quanlæ sil potentia* causa, 303, l. lingua* unitis quantum ad civilem cl politicam concordiam conferat, *ibid.* 2.

DOMINICA IV IN QUADRAGESIMA.

Occasione panum miraculose mulliplicatorumagi *poleril* dc cleemosvna* quæ dantes ditat, unde eam qui dant, d int Deo de suo, 338, 2.

FERIA 11 POST DOMIN'. IV QUADRAGESIMA.

Quadraginta et sex annis xdhtcatum. — Templum tam Salomonis qunm Zorobabells quot armis durant, 31!, i. templum ab Herode exstructum an magnificentius Salomonico fuerit, *ibid.* 2. templum Salomonis cur voretur Libanus, 4Sl, 1,2. — Fide *relicua de templis notata in /kdicatione Ecclesiœ,*

FERIA IH.

Vade, ft corripe eum.—Qui alium de vitiis monet, angelus est, 552, 1. hoc qui facit veri amici officium praestat, *ibid,* ct seqq.

DOMINICA DE PASSIONE.

Quis ex vobis arguet me de peccato? — Sic loqui potest quilibet lidchs bon© conscientia, qui proinde sigillum Dei csl in quo ejus imago relucet, 352,1.

DOMINICA PALMARUM.

Invenietis asinam. — Christus cur cum solemn! pompa Jerusalem sit ingressus, 457,1, 9. sedit super asinam cl ejus pullum, non simul, sed successive, 459, !. asini quam in Judæa frequentes ct usitati sint, 458, 2. quid duo hæc animalia symbolice denotent, 459, J.

Ejecit vendentes. — Quare eos Dominus hodie templo ejecerit. 556, 2. ira Dei in peccantes quam ardens sit, 163, 1. quia Ecclesia hodie fidelibus passionem Domini proponit, de ca tractari poterit. Christus patiendo cl cruce sua vicit *diabolum*, 385, 1. venditus fuit triginta argenteis, 492,2; 493, Î, 2. hæc venditio pluribus examinatur, *ibid, hinc* meruit esse pretium peccati, 492, 2. Judæ eum vendentis ingratitudo, 520, 1. Christus ul Deus, in crucem actus, est portentum sæculorum, 519, 1, 2. ei passo compati debemus, 512, 2. facie aversa a Jerusalem crucifixus est, Romam versus conversa, 528,1. tenebre unde faclæ sint in passione Christi, 533, 1. his visis el Christi morte Judæi corde compuncti sunl, 509, 2. planctus fidelium ob ejus modem quotannis, 511, 1, 2. clavo crucis Dominion fræoos equi sui ornavil Constantinus imperator, 543, 1. quando el quo tempore precise per passionem suam Christus mundum *redemerit,* 243, 1, 2.

IN FESTO PASCHATIS.

Subr exit, non est hic. — Christi morientis el deinde resurgentis imago esi phœnix, ClO, 1. ejus quanta fuerit post resurrectionem gloria, 431, 2. Christus a morte gloriosus resurgens, indutus quodammodo vestibus mutatoriis est, 386, 1, 2. cum patres e limbo liberaturum predi veruni Prophet®, 460, 2. statini a morte nd inferos descendit, 461,1. hi patres in limbo quomodo vocentur vincti spei, 462, 1. corporis resurgentis sanitas est octuplex, 610, 2. in resurrectione universali in line mundi erit lux æternæ claritatis nunc vero nox est, 533, 2. hæc resurrectio universalis cur vocetur dies resurrectionis Christi, 301,2.

FERIA II POST PASCHA.

QUI FUIT POTENS IN OPERE ET SERMONE. — Christianus et docere debet et facere, 318, 1. vilia populi magis exemplo quam castigatione tollenda sunt, 403, 1.

Nos sper abamus. — Sperandum est Deum in adversis auxiliaturum, el ea ablaturum, 226, 1. — *Fide in Indice rerum verb.* Spes.

Jews appr opinquans ibat cum il l is. — Sollicitudo ambulandi cum Deo quid requirat, 134, 1, varii ad eam stimuli, *ibid,* 1,2, modus el praxis ambulandi cum Deo per X «las, *ibid,* cl 135, 1.

Incipiens a Moyse et Pr ophetis inter pr etabatur. — Testamenti veteris cl novi consensus magnam doctrinæ ebrislianæ auctoritatem conciliat, 540, 2.

FERIA III POST PASCITA.

St etit in medio discipul or um. — Christus est medium universi, ac semper dum vixit, medium locum elegit, 243,1,2. et quare, *ibid,* quomodo ipse sit medium duarum vitarum, 217, 2.

Par tem piscis assi. — Christus factus homo est piscis hujus sæculi, at in crucis craticula assatus est, 215, 2.

Mitte in latus meum. — Ex hoc latere perforato omnia sacramenta et gratia» effluxere, 516, 2. vulnus hoc quam ingens fuerit : ulrumque latus lancea militis apertum fuit, *ibid.'* 517,1.

DOMINICA II POST PASCHA.

Ego si m pastor bonus. — Christus pastor oves suas semper pascit ct protegit, 120, 2. nomen Dei quo suas oves Christus ¡Miscit, quadruplex est, 121, 1.

Pastor bonus animam suam dat. — Bonus pastor quomodo n malo differat, 407, 1 ; 498, 2. vero pastori duo sunt necessaria, vigilantia el eminentia sanctitatis, 499, 1.— *Vide Indicem rerum verb»* Pastor.

DOMINICA III POST PASCHA.

Mundus autem gaudebit. — Mundi gaudium el voluptas mendax est, peccanti risus ct impunitas luctuosa est, 201,2.

Vos vero contr ist abimini. — Deus pios opprimi, impios dominari permittit, cur, 203, 2 et scq.

Tr ist it ia vestra convertetur in gaudium. — Poenitentiis sese macerantes et lugentes qua se spe solentur, 611, 1. Deus flagellans suos per tyrannos el impios, mox in flagella ipsa pro suis convertitur. 158, 2; 159. 1 ; 368, 2. quos Deus in hac vita punit et tristari facit, in altera ridere faciei et praemiabit, 166, 2.

DOMINICA IV POST PASCHA.

Ar guet de peccato. — Amaritudo quanta peccati voluptatem sequitur, 14, 1. peccati emblema quod sit, 419, 2. peccatum et impietas ob sex causas sedere lingi, tur, *ibid,* cl 420, 1. peccati gravitas et pœna ejus, talento plumbeo repraesentatur, 420, 2. peccata sunt folles, cl peccatores torres ardentes, 384, 2. peccatum est sagitta Deum configens, 598, 2. peccatum odit Deus odio infinito, 213.2.— *Plura vide in Indice rerum verb.* Peccatum.

De just it ia. — Peccatorum vindicia ct justitia quam Deo sit grata, 431, 1, 2. sceleratorum castigatio el justitia acceptissimum Deo sacrificium est, 276, 1. scelus publicum publica pœna castigandum, 418, 1.

Dk judicio, — Judicia hominum quam falsa sint ct male fundata, 591, 1.

IN LITANIIS MAJORIBUS.

Pet it e, et dabitur vor is. — In clade publica jejunio el precibus Deus placandus est, 439, 2.

Omnis qui pet it accipit. — Orationis commoda ct neglecte incommoda, 81,1.

IN DIE ASCENSIONIS DOMINI.

Assumptus est in coelum.—Mons Oliveti, e quo Christus in cœlum ascendit, qualis sil, quaeqnc in eo ipse gesserit, 527, 2. csl symbolum Eeclesiæ gentium, *ibid.* olea quarum rerum sit symbolum, *ibid,* ascendit illic Christus in cœlum facie ab Jerusalem aversa, ct Romam versus conversa, 528, 1. is mons quomodo scissus, *ibid,* 2. quæ in co apparitiones factæ, 529, 2. hic Antichrîsto ct iu die judicii dehiscet, 520, 2. qua nos via potissimum ad Deum ascendere valeamus, 237, 2. Christiano cuilibet via incœlos vi perfringenda est, 188, 1.

DOMINICA INFRA OCTAV. ASCENS.

Absque synagogis facient vos. — Nihil novum hoc clirisliano, qui sc hac in terra peregrinum esse putat, 541, 1.

DOMINICA PENTECOSTES.

PARACLITOS aut em Spir it us Sanct us. — Spiritui Sancio approprialur amor, 531, 1. septein ejus dona sunt vehit septem oculi, 391, 1. ejus dona divisim et diversimode data sunl, 554, 1. Spiritum Sanctum auro emere volens,

DOMINICA IN ALBIS.

Pax vobis. — Pacis quod sit emblema, 4M, 1. pax anime et sereni conscientia Invitat Deum ad habitandum ia ea, 344, 1. pacis semen quintuplex est, 445,1. — *Vide rerum Indicem verb.* Pax.

Ostendit il l is manus et latcs. — Vulnera manuum, Uteris ac pedum, cur Christus a resurrectione resumere ▼oluerit, et adhuc in cœlo servet, 521, I , 2. sancti viri jugiter in vulneribus hisce commorantur, 511, 2. in his tutissima quies et statio est, 517, 1,

morus mercator csl, 510, 2. ejus inspirationes quanti facicndæ sint, 017.2.

Spiritile Sanctus specie ignearum linguarum descendit : nam Deus Ignis est, ct ci ignis præferlur, 374, 1 ; 408, 1. quomodo etiam Christus sit ignis coni! ms quintuplirílcr, 590, 1. linguai uni quale donum Spiritus Sanctus Apostolis dederit, 303, 2. — *Plura vide in Indicem rerum, verb.* Spiritus.

Mansionem avid eum faciemus. — Substantialiter in justo Deus habitat, 354, 1,2. anima sancta Deo terra desiderabilis ul, COl, 2. Sion mons, in quu Spiritus Saucius datus, cur dicatur Sanctus, 441, i, — *Ude Indicem rerum verb.* Sion cl Sina.

FERIA 11 POST PENTECOSTEN.

Sic Deus oil exit mundum. — Ctiaritas cl humilitas Christi Mini ejus cornua, 251, 1, 2.

Ut omnis qui caedit in illum, non pereat. — Alienus vitæ spem h ibenl justi, 601, 2. Christus csl omnium gentium cl hominum salvator, 257, 1.

DOMINICA SS. TRINITATIS.

Docete omnes gentes. — Animas curantes el lucrantes periculis a Deo eximuntur, 45, 1, 2. Religio c»l mater felicitati», 445, 2. doctrina Evangelica vetui aqua per lotum orbem derivala csl, 535, I, 2. tides Christiana effecit ul regiones olmi deserlæ coli tœpcrinl, 536, 2. quanta dissidi i occasione Evangeli! enata sint inter domesticos, patro disentiente ab Evangelio, filio asentiente, el malic a (ilia, 145, 1, 2.

In nomine Patris et Filii et Spiritus. — Deus est immutabilis odo de causis, 595, 2. qu» hujus immutabilitatis causa, *ibid,* el seqq. ejus plenitudo, 596, 2. ipse csl uilus purus, simplicissimus; ipsum est esse; quod vult, ab «elenio voluit; omnia ci sunl presentía, *ibid.* virtutes omnes in eo sunt eminentissima?, cl ipse in suis attributis infinitus est, 236, 1. lucerna Dei increata est ejus mens el perspicacia, creatas lucernas habet quinque, 2b2, 1, 2. omnibus in rebus constans csl, 597, 2. in eo non esi memoria, sed rerum visio, 602, 2. nosicr cl dominus cl pater c»l, cl utroque titulo debetur ci amor, 555, 2. ejus sanctitas octuplex est, 576,2. ejus quæ sini cornua, 230, 2. divinitatis quod sil emblema, 254, I. ejus majestas csl silentio veneranda, 235, 1. quam ilia augusta, sublimis cl immensa sit, *ibid.* 2. Filii Dei Christi Jesu divinitas astruilur cunlra Arianos, 377, 1.

DOMINICA I POST PENTECOSTEN.

Nolite judicare. — Mundani judicant pietatem ineram esse vanitatem, 601, 2.

Perfectus autem erit. — Cor tutum Deo dandum, ct ad perfectionem tendendum, 445, 2. vitæ perfectio in religione servata alios ad eam sedandam allicit, 448, 2. vit» perfectio ct sanctitas m quo consistat, 214, I.

Eadem mensura qua mensi it mutis. — Avaritia punitur egestate et penuria, 569, 2.

IN FESTO CORPORIS CHRISTI.

Caro mea vehe est cibus. — In Eucharistia Christum devote suscipientes, limit Bolhleem et presepe, 115,2. Eucharistia csl bonum ct pulchrum Christi, 4G8, 1. compendium csl mirabilium Dei, *ibid,* omnes ejus proprietates, effectus cl dignitates exponuntur, *ibid.* cl seqq. quo ad eam affectu accedere oporteat, ¡69, 2. quomodo post ejus sumptionem sc homo gerere debeat, *ibid.* Ipsa fácil hominem vclul juvenescere ct fortem, 470, 1. martyres per eam ad conflictum animantor, *ibid.* per eam dæmonuin vis infringitur, *ibid.* ejus ope mulli de hostibus victoriam retulerunt, *ibid,* et 2. ejus sumptio sæpe morbos fugai, *ibid,* cl seqq. ipsa mentes inebriat, *ibid,* variorum sanctorum erga eam affectu», 471, 2. ejus vi resurgemus, 472, 1. reprimit ipsa libidinis impetum, *ibid.* 2. quos effectu* in S. Catharina Senensi operata sit, 473, 1. germinat virginitatem, *ibid,* et 2. olim mox a baptismodibatur, 474,1,2. sacrificium Eucharisticum pre. ►tantius Aaronicocst, 549, 1 ; 594,2. ip*um vocatur oblatio inunda, 563,1,2. cur item incensam vel thymiama, *ibid.* % in Eucharistia eminet Dei misericordia, 863,1. tripliciter dicitur munda, *ibid.* continet in se eminenter Irei species sacrificiorum Judaicorum, *ibid.* 2. ca Deus summe honoratur, 564, 1,2. ci quanta debeatur reverentia el honor, 234, 2; 235, 1.

DOMINICA II POST PENTECOSTEN.

Uxorem duxi. — Uxori secreta non sunt revelanda, 144, 1,2. mulier symbolum concupiscenti» est : quorum ipsa sil malorum causa, 419, 1. mulierum, etiam devotarum, fuga suadetur, 500, 2.

Jiga uoiM emi. — Per hunc ul plurimum avari repræsenlanlur. Avarili» imago est mulier in amphora sedens apud Zacbariatn, *432, 2 d seqq.

DOMINICA III POST PENTECOSTEN.

Erant afploplnquantes ad Jesim peccatoaes. — Animæ peccantium sunt ficus in os diaboli cadentes, 194, 1. conversio peccatoris quomodo flat, 400, 2. peccator polluit octuplican sanctitatem Dei, 577, 1.

Peccatore poenitentiam acente. — *Vide notata supra Domiti. Iii Adtentus, et Dominica* tn *Quinquagesima.*

DOMINICA IV POST PENTECOSTEN.

In navim qvx erat Simonis. — Quia navis hxc Ecclcsi» typus est, hmc de ea agi poterit. Ecclesiam quomodo Apostoli cl apostolici viri protegant, 123, I. quomodo dicatur lurris gregis, 100, 1. Ecclesia ergo esi colledio cx ornnibus populis, 193, I, 2. Eeclesiæ suæ semper de reformatoribus Deus providi l, 326, 2. ejus typus est caudei ibriiin Zicliariæ, 395, 2 ; 399, 2. hujus candelabri infusoria septum sunt septem sacramenta, S95, 1. Eeclesiæ quæ sint valla el munimenta, 456, 2. eam quotquot oppugnarunt, ab ci oppressi sunl, 505, 2. ejus fundatio cl propagatio Dei vivi rubore facta est, 400, I.ejus nnjur est gloria quam Synagogæ, 34.1, I. ip*a est terra desiderabilis, 600, 2. csl exterius horrida, introrsum pulchra, 503, I. parlato se elevante elevatur Ecclesia quasi luna sequens solem, 260, 1. Ecclesia ac religio maxime semper in una lingua floruit, 303, 1. Eeclesiæ florentis typus csl Jerusalem florens, 373, 2.

Plr totam noctem LABORANTES, NIHIL CEPIMUS. — Mundanoium inania, vana, laboriosa studia el contentiones, 59, 1; 376, 1. bona opera quinam amittant, 324, I, 2.

Pisatm multitudinem. — ¡lumines sunl in hoc uiundo vclul pièces» ob varias analogias, 214, X

DOMINICA V POST PENTECOSTEN.

Nisi abundan erit justitia. — Exigit Christus plus a Christianis quam olim Deus a Judæis, hinc doctrina ejus vocari posset onus grave, quo sensu, 451, 1, 2.

I'LU>Q(AM SCRIAAAUM ET PIIARI&COAUM. — Horum Ct sed» Pharisaic» ortus el auctores, 513, 2.

QCi irascitur fiat ai suo, reus emit. —Talionem quomodo Deus tyrannis justos affligentibus reddat, 169, 1,2.

DOMINICA VI POST PENTECOSTEN.

Misereor super turdam. — *Fons omnis* misericordi» el bonitatis csl Christus, 517, 2. hqjus Ioniis aqua omnia peccata nostra emundantur, *ibid.*

Quia jam iridio ststinant mx. — Tolerantia d virtutibus nostris mire delectatur Deus, 308, 1.

DOMINICA VII POST PENTECOSTEN.

Attexoitr a mmu 1'BorutTis. — HxrcUci, qui per fal-

jwf prophetas intelligi poplinl, pionque vindice Dei manti perenni, MS, 2. hxrctici induunt vestem peregrinam, 277, 1.

ívraixsrcrs st xt lupi impaces. — Lupi vespertini qui dicantur. 208, 2. talis est diabolus et gula, 209, 2. listatiti lupis vespertini! assimilsnlur, 210, !.

A fructibus eorum cognoscetis eos,—Haereticorum inores, 90, 2. eorum fructus sunl sacrilegia cl templorum profanatio, contra quos clamabunt lapides ct ruinx in die judicii, 231, 1.

DOMINICA VIII POST PENTECOSTEN.

Quasi dissipasses — Uli villicus hic, factus inops, iniquis artibus rem suam augere voluit, ita pauperes fspe ex inopia peccant, 601,1.

Scribe. — Liber memoria Dei csl velut liber prædeslinationis, vitxelcœli, 602, 2.

Quinquaginta. — Villicus hic dimidium sibi senavit, sic dimidium melius csl cum certitudine, quam lotum cum iiicerliludine, 218,2.

De mammona iniquitatis. — Aurum quam vanum Sil el indignum, cui homo cor suum apponat, 182, 2 cl seqq. avari cor habent in opibus, qua* eorum idolom sunt, 281,2. avarus ebrio, molli cl *inferno* similis est, 228, 1. opes densum lulum cur vocari queant, 229, 2.

DOMINICA IX POST PENTECOSTEN.

Non relinquent jn te lapidem super lapidem. — Anima peccato infecía est velut urbs eversaci pessumdato, 94,2. urbes magne et potentes Deo permittente tandem concidunt, uti ct omnis mundi pompa, 49, 2. Jerusalem est a Tito obsessa juxta montem Cibaria, 259, I. eam Dens antequam exscinderet, exspectavit plenam peccatorum ejus mensuram, 416. 2. supplicium semper capiti scelesti imminet, 4)3, 2. famiha impia usque ttd ultimum caput a Deo exscinditur, 416, 1. anui desolationis Jerusalem el Captivitatis Babilonica a quo anno inchoandi, 367, 2 ct scq. Jerusalem a Romanis mox capienda prodigia, 485, 1. gvntcs eam inique capientes et templum profanantes quos Deo pœnas dederint, 304,1,2. Jerusalem descriptio, 537, 1.

Quod non cognoveris tempus. — Temporis el opportunitatis quanta ratio habenda, 320, 2. tempus docet prudentiam, 346, 1.

COEPIT EJICERE EMENTES ET VENDENTES IN ILLO. — Lul TiJIH turpe a templo suo arcet Dominu», 68, 2 ; 138, 2.

Vos autem fecistis. — Improperia Christi ad hominem ingratum, 130,1, 2.

DOMINICA X POST PENTECOSTEN.

I'r Orarent. — Orationis spiritus a Deo venit, 508, 1, 2. qu iulum ca Dei sil donum, t/m/. Sancti sæpe suis precibus hominem a damnatione liberant, t6i</. et 509, 1.

NOLtBIT NEC OCULOS AD COELIM LEVARE. — Iloillo qUOmodo se coram Deo dejicere debeat, 237, 1-

Omnis qui se exaltat, uumiliabitur. — Superbia quomodo semper a Deo retundatur, quamque ei omnis superbus exovus sit, 8, 1. superbus ebrio, inferno el morti cur comparetur, 228,1.

DOMINICA XI POST PENTECOSTEN.

SOLCTUM EST VINCULUM LINGU.E EJUS. — LillgUX CODliDcntu Deo dicanda est, 544, 1.

Loquesatur recte. — Nug® ct nugacia verba quantopere tidcli cavenda sint, 310, 2.

DOMINICA XII POST PENTECOSTEN.

Diliges Dominim Deimtuim ex toto coude. — Amorem quantum Deo debeamus, 237,1,2.

Infundens oIui. — Oleum quarum rerum vit huibolum, 527,2.— Eide Zndicrm *return, verb.* Olea el Uliva.

Vade, et tu fac similiter. — Iacinpla virurum magnorum sibi ob oculos ponere, acer est ad omnem virtutem stimulus, 127, 2. exemplorum quanta sil vis in bonum, 4 <8, 2.

DOMINICA XIII POST PENTECOSTEN.

Ostendite vos sacerdotibus. — Sacerdotes inter angelos versantur, 387, I. osso debent portenta sanctitatis, *ibid.* 2. sunt (ilii Dei Iribus titulis, 556, 2. ab eorum reformatione Inchoanda reformatio laicorum, *ibid,* stomacho comparantur, *ibid,* eorum quanta esse debeat puritas, 563, 2. quanta eurum sit dignitas, 565, 1. scopus eorum sit gloria Dei, 569, 2. varix ipsorum dotes, 571, 2 cl seq, eorum csl sciie cl docere kgem Dei, 572, 2. angeli sunt variis titulis, 573, 2. apes sunl ob octo analogias, 57 4, 1,2. vilx illorum idea et speculum, 575, 1. eorum factus suggellatile, 277, 2. item eorum avaritia, 281, 2. mystice cur lebetes sint, 515,2.

Ostendite vos sacerdotibus. — Accommodari hoc confessionis sacramento potevi. Confessarli quomodo se gerere in pumitentibus audiendis debeant, 591, 2.

Gratias agens. Infinitas Deo gratias agere oportet pro ejus in nos beneficiis, idque infinitis titulis, 268, 2.

DOMINICA XIV POST PExNTECOSTEN.

Pater vester coelestis pascit illa. — Ergo sancti se Dei providentia committant, nipote qua fortissima testudo est, 181,1. Dei providentia est velut candelabrum aureum, 399, 1. providentiam particularem piscium an habeat Deus, 220, 2.

Quærite primum regnum Dei et justitiam. — Virtutibus ante omnia incumbendum, nam per eas animaci per cruces calatur Deo, 393, 1. hominum quorumdam inania studia el contentiones neglectis rebus seriis, 510, 1, 2.

DOMINICA XVI POST PENTECOSTEN.

Cum invitatus eris ad nuptias. — Convivalis et mensalis detractio suggillntur, 168,1.

Quomodo primos accubitus eligerent.— Ambitionis cl studii prxeminentiæ quanta sil vis, 221, 2.

DOMINICA XVII POST PENTECOSTEN.

Sede a dextris meis. — Dextera symbolum bonorum c.d, 881,2.

DOMINICA XIX POST PENTECOSTEN.

Simile est regnum coelorum homini regi. — Quomodo homo regnum Dei liat, et quanta regni hujus sil excellentia, 21, 1, 2; 101, 1.

Amick, quomodo huc intrasti? — Amici veri typus sol est ob quinque analogias; et talis amicus Christus c>l, 60S, 1. amici beneficentia comparantur, 489, 2.

Non habens vestem nuptialem. — Animae vestis el ornamentum virtus csl, 559, I.

In tenldras exteriores. — Per hasce intelligitur infernus, qui allegorice Babylon, confusio ct obscuritas est, 423, 1. inferni folles sunl damnati, 555, 1. vorago inferni describitur, 531, 1. puniri in hac vita satius est quam in die judicii vel apud inferos, 261, 2.

DOMINICA XX POST PENTECOSTEN.

Nisi signa et prodigia videritis. — Miracula Jonæ in ventre ceti, 39, 2.

DOMINICA XXI POST PENTECOSTEN.

Patientiam habe in me. — Patientia csl vera potentia, 160, 2.

Debitum dimisit el — Peccatori confitenti Deus culpam quidem remittit, ac pœnam reservat, quam luat oportet, aul hoc insaculo, aul in Purgatorio, 146, 2; 147, 1.

Tenens suhocadat eum. — Non ita Deus, sed semper vindiciam cleiueuUa temperat, Hi, i. humo homini hudio

qinin inimicus ct duru< $il, quamque parsa in iis fit tide», IU, 1.

DOMINICA XXII POST PENTECOSTEN.

Quid liti temati», uvrocniT.t? Hypocrisis est vclul vestis pelegrina, 277, *i.*

Cognita nequitu eorum. — Judæorum sub Christo quanta fuerit obstinatio, 532,4.

Date Cxsaiii quæ stnt Cæsaris. — Reges sunt pastores populi, 90, t. nb iis pendet regnorum pictas el fides, G7,2. tyranni per vim el bella injusta dominia sua cudificani cl adaugent, Q2, 2. cor imperatorum cl regum in manu est Dei. 316, 2. Imperatores cl reges templorum el honoris Dei curam habentes, quomodo ab eo opibus ct victoriis aucti sini, 321, 2. regibus olim cur præferrclur ignis, 408, 2. reges sunt (ilii olei tripliciter, 41), 1. rectores sunt atlantes regni et civitatum, 383, 1. audiant Romanum Pontificem, 436, 1. hoc qui fecere, semper felices fuerunt, *ibid.* coronam gerunt quasi dii quidam terrestres, 433,1,2. sunt anguli, paxilli cl arcus populo, 479, 1. quomodo se in populi regimine gerere debeant, *ibid.* 2. vari© eorum doles, 489, 2 cl seqq. clementia quantopere cos deceit, 488, 1, 2. regendi qu© sit optima ratio, *ibid, — Plura de regnaci imperlo vide notata in Dornin. I in Quadrag. el in Indice rerum, verb.* Tyranni, Rex, Princeps.

DOMINICA XXIII POST PENTECOSTEN.

St TETIGERO TANTCM VESTIMENTUM. — CbrislUS S3lWl Ul Sol variis modis, 610, i.

DOMINICA ULTIMA POST PENTECOSTEN.

Erit tunc tubulatio magna. — Excidium Ninives est typus excidii mundi sub diem judicii, 183, 2.

SiCUT fulgur EXIT. — Fulgura sunl arma indignantis D j, 1G3, 1,2; 403, 2.

Et qui in tecto. — Tecta domorum Judaearum erant plana, 274. 2.

Ite, maledicti.— Maledictionis nomine iutelligitur omne supplicium, 414, 2. hæc ultima maledictio quam sil metuenda, 618, 2. Christus quomodo tunc hanlos ab ovibus separabit, 455, 2. lime quoque quasi lapis oneris impios opprimet, 501, 2. eorum tunc planctus ob mortem Christi, 514,1, 2.

In ignem xternum. — Ælernitalis origo est immutabilitas, 118, 2. differt ab ©vo et tempore, *ibid,* sterniUlis vera el viva hypotyposis, 619, 2. ilinera ætcrniUlis quæ bint, 255,1,2. ilinera ad ælernitatem qu© sint, *ibid,* xternitalis gigas est Deus : ælernilas est axissæculorum, 251, I. gradus ad ælernitatem qui sint, 256, 1.

IN DEDICATIONE ECCLESIÆ.

Quia statura pusillus erat. — Pusilli homines ingenio ct arle præslant, 3, 1, 2.

Decimas do omnium quæ. — Decimai dari cur jubeantur, 600. 1. Ecclesiæ typus csl candelabrum Zichari.e, 395, 2; 399, 2. templa Christiana superant SMomonteuin numero, dignitate ct gloria, 3)3, 1, 2. templum Hierosolymitanum qui profanarunt, quas Deo pumas dederint, 50$, I, 2. analogi© octo inter religionem cl templum materiale, 352,2el seqq. item octo inter animam sanctam el templum, *ibid.* ecclesia primo erigenda in urbis fabrica, 321, 2. sacrorum cl templorum neglectus undo proveniat, 558, 1. bona cl opes suas Dei templis offerre quam Deo sit gratum, *ibid.* 2. templorum ornatus ct fabrica quantopere placeat Deo, 347, 2; 558, 2. spolia de hostibus relata ct manubias victores dicant Deo, ct in templis suspendunt, 542, 2. ritus consecrationis templorum quinque sunt, 352,2. eorum eversores omnessemper male perierunt, 322,1. bumo est domus, templum et parvus mundus, mundus autem magnus homo, 261, 1. aedituorum quod sil uilicium, d olim Hierosolymis c.scl, 274, 1, 2.

IN FESTO CONVERSIONIS S. PAULI.

Appropinquar et Damasco. — Damasci silos, elogia, celebrila*, 452,1. conversio peccatoris quomodo flat» 400, 2. S. Paulus corpore ct nomine parvus fuit, 405, 2. ejuf lelus, 464,2; 616, i.

Domine, quid me vis facf.be.— S. Pauln< suum peccatum utique et passim in epistolis propalat, nti ct reliqui sancli peccatores gratiam justificationis semper depredicant, 152, 2. putant hi omne malum quod in orbe conlingil, ob sua peccata accidere, 447, 2.

IN FESTO PURIFICATIONIS.

Ut sisterem illcm. — Christus templum ingrediens suo id Introitu illustravit, 339, 1.

Offerrent hostiam et duos pullos. — Victimas masculis cur requirat Deus, 565, 2. meliora ct optima temper Deo danda et vovenda, 559, 1,2; 5G7, 4.

IN FESTO CATBEDRÆ S. PETRI.

Tu es Pernes, et surta.— Prælati ac Pontificis qualis es*e vita debeat, 479, 2; 480, 1, 2. pontifice et prxhto se elevante elevatur Ecclesia, quasi luna sequens solem, 260, 1. prælsli Ecclesiæ esse debent monstra s incidatis. 387, 2. sunt annulus Dei, 352, 2. cardinales septeni diaconi per septem oculos repr.rsenlanlur, 391, 2. cardinalium el episcoporum qualis esse vita «lebe.il, 392, 1. romani Pontificis custos est S. Michael, tenlalor Lucifer, 381,1. cur Pontifex triplici corona coronetur, 433, 1.

IN FESTO S. MATTULE.

Sons cecidit super Mattuiam. — Triplex est sors, divisoria, divinatoria ct consultoria, cl quæ ex his el quítenos licita, 33, 2; 34, I ordinandos in episcopos ct Pontífices sæpe Deus cœlilus designat, uti S. Mallhiain per sortes in apostolum designavit, 593, I.

IN FESTO ANNUNTIAT. D. VIRGINIS.

Concipies in utero. — Uterus B. Virginis fuit templum Dei mysticum, 5S7, I. Christus in utero hoc conceptus, e*l symbolice vir in myrlclis slmb, 362,2 e chiniate ardenti Christus Dominum incarnatus est, 248, 2. hoc incarnationis opus csl maxime stupendum, 241, I ; 588, I. unde cl ipsamet humanitas Christi hoc ob>tupuit, 241, 1, 2. Christus in incarnatione et passione csl velut lipis cælalus, 392, 2.

IN FESTO INVENTIONIS S. CRUCIS.

Sicut Moses exaltavit. — Crux sigillum Christi est 351, 2. crux ambienda, non declinanda, 458, I. cornua *cnicis* sunl cl Christi cornua, 25), 1, 2.

IN NAT1VIT. S. JOANNIS ÜAPTISTÆ.

ride notata in Dominica II et III Adecntus.

IN FESTO S. MARÍ.E M4GDALENÆ.

S. Maria Magdalena passionem Domitii assidue revolvit, 520, 2

Remittuntur e: peccata multa , quia dilexit multum. — Pœnitentia post lapsum Deogralior, quam segnis innocentia ante Ipsum, 313, 2. Christi ad pwnitcntem pathetica vox, 520, I. 2. in justificatione Deus Ælbiopes, iJ csl peccatores, velut dealbat, 305, 2.

IN FESTO S. JACODÍ APOSTOLI.

DiC ut sedeant. — Ambitionis quanta sit vif, 221, 2.

Potest is direae calicem?—S. Jacobus apostolus quam paucos iu Ilrp.iuia converterit, 403,1. <-jus telus fuit indiscretus, 7, 2. Sic episcopi ordinandos serio nule examinare debent, 593 , 2. Jacubus el Joannes vocantur filii tonitrui, quia lelosi erant ; bine ostendi poterit quam

ingens virtus sil relus, qinntique Deus zelosos fichi, CII, 1. zeiosi sancti sunl orbis allantes, 618, 1. ob zelum Elias raptus in cœlum est, 61G, 2.

IN FESTO ASSUMPTIONIS IL VIRGINIS-

.Maria Virgo velut myrtus est, 363,1. quam sæpe Deum iratum propitium nobis reddat, *ibid.* 2. ipsa lampas Ecclesiæ test, 400, 1. per cam sancti omnes lumen suum a Christo accipiunt, *ibid.*

IN FESTO S. MATTIIÆL

Et suroens secutus est.—Mox ul Deus vocat, obedien-Jum ct sequendum, 30, 2. emendationem vita» procrastinantes clamant cum corvo, *cras, cras,* 295, 1. peccatori dum suam Deus turpitudinem ostendit, magnam illi gratiam pnstal, 1S9, 2.

IN FESTO DEDICAT. S. MICHAELIS.

Nili efficiamini SICUT parvum.— Viri magni cl illustres ut plurimum parvo sunl corpore, sed animo ct corde magno, 405, 1,2. parva plerumque sunl initia rerum maximarum, 404, 1, 2. Deus in parvis suam magnificentiam et artem patefacit, 3, 1,2. quomodo magnitudinem suam ad parva contralia l, *ibid.*

Efficiamini parvuli. — An pueri stalim ac ratione uti incipiunt, teneantur ad Deum converti, 360, 2.

S. Michael vocatur Deus aliquando m sacra Scriptura, quia legatus Dei e>l, 283, 2, est custos Ecclesiæ cl Humani Pontificis, 381, i. angeli septem primarii stantes aule thronum Dei reprascntaiitur per septem lampades cl septem ogni oculos, 408, 1. per hosco septem exercet Deus su mi provideninm, 398, 1. angeli prœsto semper sunt aillictis,362, 1. eorum vis cl potentia in regna, reges cl principes, 370, l. sunl murus igneus Ecclesiæ el fidelium, 374, 1. sunl oculi vigilantes, 390, 1. angelum quisque an habeat a quo ad malum impellatur, ut a custode impellitur ad bonum, 382, 1, 2.

IN FESTO OMNIUM SANCTORUM.

Saucii quo titulo maxime laudent Deum, 555, 2. felicitas beatorum in cœlo describitur, 603, 1, 2. eorum premium duplex erit, *ibid,* eorum qua* sil Militas, Gl0, 2. agilitate pollebunt admirabili, 612, 1. hæc pedibus cervorum assimihtur, 267, 1, 2. eorum chori fl choreæ circum Agnum quales futura?, 612, L quam felices illi futuri sint iu die extremi judicii, 619, 1,2.eorum simul el angelorum desideriumcsl Christus Agnus, 337, I, t»serviunt in cœlo Deo l ibio uno, an lingua bebræa loquantur el Deum laudent, 30«, 1. eurum memoria quaindiu maneat, mundanorum quam brevis sit, 602, 2. ipsi sunl peculium Dei, 603,1. 2. item sors sanctorum, et regnum Christi, *ibid.* 2. pia ad vitam cœleslem viri pii anhelantis suspiria, 611, I, 2. vita sanctorum in terra adhuc viventium quam elevala sil, 466, 1. sauciorum el perfectorum virorum graphica descriptio, *ibid,* quam ardenter Jesum Cbrislum ac Deum videre desiderent, 337, 1, 2. sancti illustres velut lampades sæculi sunt, 400, 1. sauciorum genera quatuor per quatuor Zichariæ equus repraesentatur, 427, 1. sancii myrto comparantur, 363, 2 et seqq.

Beati pauperes. — Pauperum solatium oM, quod ducem habeant Christum, cujus vita paupercula el obscura fuit, 385, 1. pauperes, sub christianismo ‹ur putiore* sint divitibus, 506,2. paupertas Christi ditissimi fuit, 240, paupertatis typus, 245, 2. — Vide in *Indice rerum. verb.* Pauper cl Paupertas.

Beati mites.— Mansueto ct miti oritur sol, iralo occidit, 608,2.

Beati qui lugent.—Aflliclorum et mœrcntimn quæ sit in luctu consolatio, Gil, 1. ofllicllsscmper præsto sunt angeli, 362, 1,2.

Beati pacifici. — Pacificus cum proximo ambulat cum Deo, 672,1.

Beati qui persecutionem patiuntur. — Adversa el perse» ulionem tolerantes, qua spe sese solentur, 610, 1, 2. in omni adversitate ad Jesum recurrendum csl, quia ipse est omne quod sperare possumus, 337, 2. tribulationibus velut igne el camino excoquimur el depuramur, 523, I, 2; 590, 2; 592, 2. annus tribulationum est annus meritorum, 476, 1. tribui Hio velut mortarium esi, in quo tunduntur peccatores, 280,2. tribulationes mundi sunl Dei flagella, 188, 2. tolerantia adversitatum signum csl rectitudinis anim.r, --'L L 2.

IN COMMEMOR. FIDEL. ANIMARUM.

Occasione animarum purgatoriis pennis detentarum, ipsum Purgatorium contra lix reiicos modernos el Grecos adslruetur, 374, 2; Î 91, 1. an cuique monetiti singillalini appareat Christus judex, 510, 2.

IN COMMUNI APOSTOLORUM.

Apostoli sunl velili equi Chrisii, 258, 1,2; 478, 1. eorum quatuor virtutes primaria?, sanctitas, zelus, sapientia, modestia repraesentantur per quatuor Z iclmri.e equos, 428, 2. ipsi sunl arcus Dei,463, 2. sunl fortes ut David, 507, 2. iis, ehi infirmis instrumentis, mira Deus perfecit, 404, 1,2; 506,2. conversio gentium vocatur spolium el predallo apostolorum, 378, 1. sunl nives, nubes, venti, fui–gura, 476, 2; 475, I.

IN COMMUNI PONTIFICUM.

Jesus filius Josedec pontifex fuit typus Chrisii variis in rebus, 319, 2; 380, 1, 2; 388, 1; 399, 2.. Ponlifiees el prælali sunl annutus Dei, 352, 2.

IN COMMUNI MARTYRUM.

Martyres qua spe seipsos in tormentis solarentur, 611, 1. mullæ mai tyres in sexu fragili animum masculum pnolulere, 567, 1, 2.

IN COMMUNI CONFESSORUM.

Negotiamini usque dum venio. — Mercatura! lucra quam citu aufugiant, 1G5, 1. Religiosi sunl dumOS David injslice, 507, 2. cur se mundus custodire debeant, 567, 1. concionatore* el doclorcs sunl annulus Dei, 352, 2.

IN COMMUNI VIRGINUM.

Virginitatis cl virginum quæ sil dignitas, 585, 2. qua po^l voluptatem carnalem sequatur in conscientia afilulto et amaritudo, 14,1.

FINIS INDICIS.

VE51NT10NE. — MX TYUS OUTHENIN-CUALANDRE HI.H.